

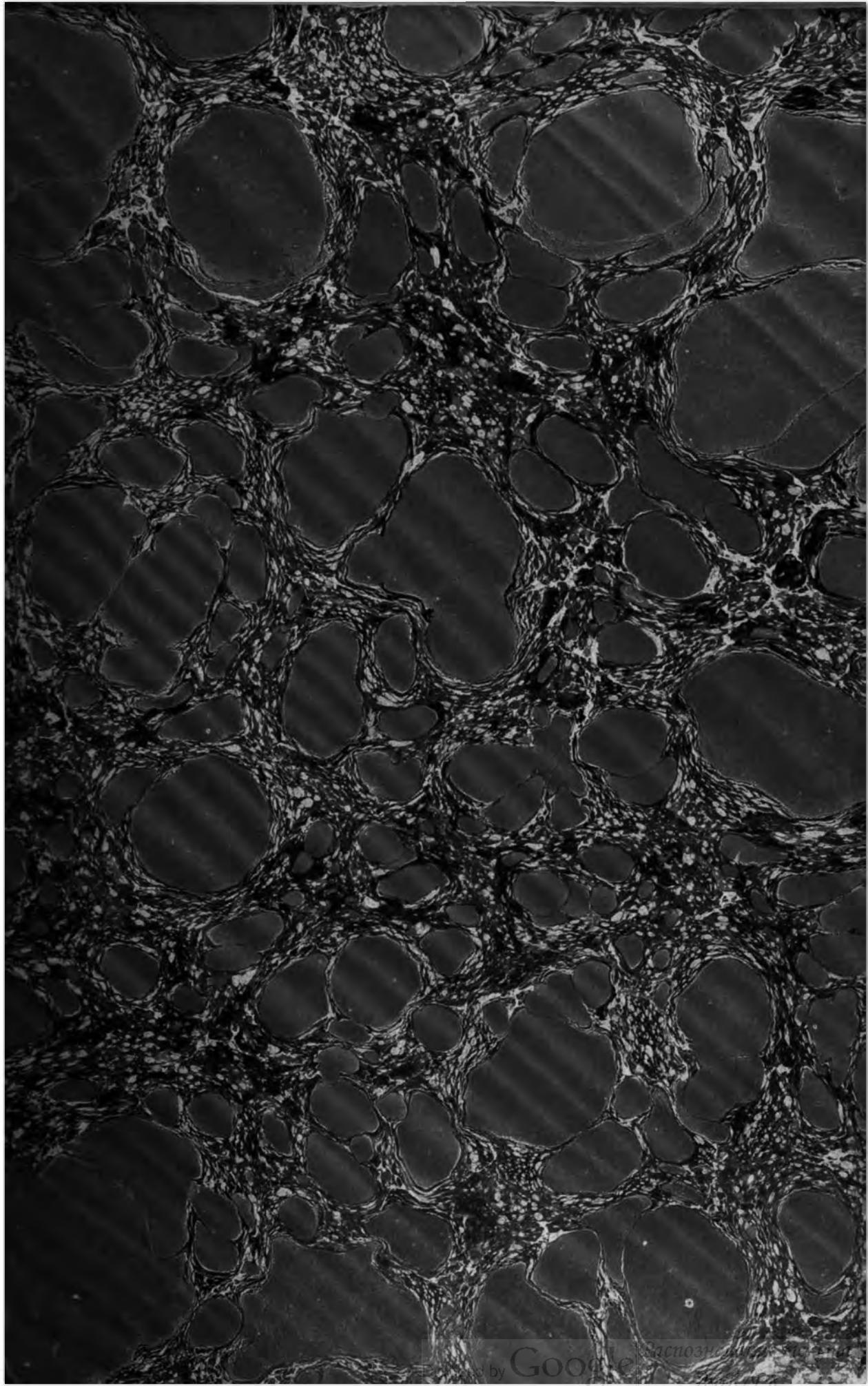

*Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest*

E. F. PAPER

B R
60
M61
v. 23

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM.

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD ÈTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIONAS EDITIONES QUE TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM

ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

IUVENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIN DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ANSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA, VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSENTIQVE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÈSTATES,

LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORVM.

SERIES GRÆCA

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCAE
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTI VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET FILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
PORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMmodo EMITUR: UTRIOBIQUE VERO, UT PRETIIS HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSA ERIT; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÄQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCAE TOMUS XXIII.

EUSEBIUS PAMPHILI CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SKU PETIT-MONTROUGE.

SÆCULUM IV.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ

ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ,

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

EUSEBII PAMPHILI,

CÆSAREÆ PALÆSTINÆ EPISCOPI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

CURIS VARIORUM, NEMPE :

HENRICI VALESI, FRANCISCI VIGERI, BERNARDI MONTFAUCONII, CARD. ANGELO MAII

EDITA;

COLLEGIT ET DENUO RECOGNOVIT J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSI,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITOR.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT SEX VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXIII CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI CÆSARIENSIS EPISCOPUS.

Commentaria in Psalmos.

Col. 65

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

EUSEBII PAMPHILI
COMMENTARIA IN PSALMOS.

Ex mss. codicibus eruta, Latine versa, ac notis illustrata, studio et opera D. Bernardi De MONTFAUCON, presbyteri et monachi ordinis S. Benedicti, e congregazione S. Mauri.

(*Collectio nova Patrum et scriptorum Græcorum*, Parisiis, 1707, in-fol., tom. I.)

CLEMENTI XI PONTIFICI MAXIMO.

Cum per Romanum otium colloquio non semel dignatus tuo, Sanctissime Pater, Græcarum quas apprime calles, disciplinarum maximam in te curam animadverterim, ea mihi cum stimulos addidit, ut jam multis annis initum Græcarum Musarum curriculum prosequerer: tum animos fecit, ut hasce lucubrationes meas Sanctitati Tuae nuncuparem. Est quippe illud iis qui veterum monumentis eruendis ætatem conterunt, nec modicum ad operam navandam incitamentum, cum ii qui dignitate et amplitudine cæteris præstant, parem in re litteraria gradum gustu et peritia rerum assecuti sunt. Cum autem, Sanctissime Pater, rei ecclesiastice juxta ac litterariæ judex arbiterque sedeas, quorum aliud tibi summa virtus omnium conjuncta votis detulit, aliud eximia disciplinarum omnium notitia una conciliavit; cui potius labore et sudore nostro parta offeramus, quam ei qui non eruditio minus quam dignitate cæteris antecellat?

Eusebii itaque nostri Commentaria in psalmos Sanctitati Tuae sistimus. Opus sane egregium, si Scripturæ sacræ notitiam, veterum interpretum copiosam supellectilem, doctas de cuiusque psalmi auctore et tempore observationes spectaveris. Huc accedunt frequentes contra atheos ac impios velitationes, ac de Psalmorum sententia, tum litterali, tum mystagogica accuratissimæ meditationes, et alia multa queis rudiores animi ad pietatem, perfectiores autem, ad sublimem Scripturæ sacræ notitiam informari solent. Hæc ex diurna tractatione Eusebius, Pamphili martyris Scripturarum scientissimi contubernio nobilitatus, apprime calluit, hæc docte disseruit et explanavit; unde merito sane Hieronymus eruditissimos hosce Commentarios esse pronuntiat. Quorum tanta fuit apud veteres existimatio, ut Occidentalis Ecclesiæ lumen illud Eusebius Vercellensis in Latinorum usum totum opus, submotis tamen iis quæ Arianismum olerent, Latine fecerit. Hujus nos diligentiam æmulantes, ne, jamdiu tanti viri interpretatione amissa, nostra ætas hoc insigni opere orbata, segnitiei nobis notam inureret, ex bibliothecis erutum et Latine versum publicamus, tibique offerimus, ut tuis, Sanctissime Pater, auspiciis felicius in lucem prodeat, teque duce faciles sibi paret ad rempublicam litterariam aditus.

Verum non perinde laudandus Eusebii conatus Sanctitati Tuae videatur, si ad doctrinam de Trinitate, si ad vitiatam de Verbo Dei sententiam animum attenderis. Est enim eorum, qui nimis ingenio doctrinæque suæ fidunt, perpetuus ille scopulus, ut cum suo marte religiosis capita definire audeant. a veræ fidei tramite passim aberrent. Possem innumerableis

proferre, qui nova tentata ejus explanandæ via, naufragium fecerunt; verum unus esto Eusebius satis: is in exemplum cunctis offeratur. Nam si vir ille tantus, tot disciplinis ex cultus, ubi sese fidenter sacrorum interpretem priestilit, tantum a veræ pietatis sententia deflexerit, quid alius sperandum, qui non paribus ingenii doctrinæque dotibus instructi, parem tamen aleam subire non vereantur? Una, una est veræ fidei anchora, statuta scilicet Ecclesiæ: hujus tu, Summe Pontifex, caput, antistesque sacrorum, cui religionis jura dicere in officio est. Ab hac vero norma quisquis aberraverit, huic extrema et certa pernicië est pertimescenda.

Accedit igitur ad pedes Sanctitatis Tuæ Eusebius ille Pamphili, ut ejus de Verbo Dei doctrina, quam cum ex pestiferorum hominum afflato, tum ex ingenii sui arbitrio protulit, judicium subeat tuum. Verum talibus onustus mercibus vix conspectum illum ferret, vix illam oculorum orisque dignitatem sustineret, nisi permista malis bona innumera, nisi multa offerret, quæ passim in opere decerpi possint emolumenta: ut hoc in re nobis Eusebii diligentiam laudare liceat, si minus liceat in aliis doctrinæ sinceritatem. Nos vero, etsi pro more nostro hæc ad codicum fidem, uti se dabant, publica fecerimus, Eusebii tamen Vercellensis cautionem alia cautione pensamus: in præliminaribus quippe, Eusebii de Verbo Dei opinionem, non ex his modo Commentariis, sed ex aliis item scriptis ejusdem aperimus, confutamus: ac ne malum occultis subinde verbis obvolutum latius serpat, a quibus cendum sit indicamus, et argumenta contra fidem oblata pro virili depellimus.

Huic nostræ operæ, Sanctissime Pater, si calculum addideris, si hæc studio vigiliisque nostris parta lubenti animo acceperis, unus nobis instar omnium auctor eris, ut cæteris quæ per otium parantur, alacrius manum admoveamus. Te quippe hoc in honoris culmine, hac in specula sedente, ad virtutis studium, et ad litterarum cultum acuuntur animi; ut spes sit afflictam et labantem in dies rem litterarum ope et patrocinio tuo restauratum iri. Quid omni exspectatione maturius accidet, si nobis fausta precantibus faverit omnium moderator ille, qui rebus prospicit humanis, nec te modo incolumem diutius servaverit, sed etiam tranquilla pacataque tempora plebi suæ providerit, quod cum primis efflagitat,

Sanctitatis Tuæ,

Obsequentissimus et additissimus filius et servus,
F. Bern. DE MONTFAUCON.

PRÆLIMINARIA IN EUSEBII COMMENTARIA IN PSALMOS.

PROÆMIIUM.

Tantum sibi nomen in re litteraria peperit Eusebius Cæsariensis, ut cum in ejus scriptis restaurandis, si prostent, eruendis, si lateant, opera navatur, id in præcipua officii parte ponant eruditii. Is enim tot in historia, in chronologia, in antiquitatibus notitia, ingenii sui specimina dedit, ut cum primis Ecclesiæ scriptoribus censeri mereatur. Unum restabat in quo nullidum Eusebii peritiam internoscendi potestas fuerat, interpretatio videlicet Scripturarum. Qua in re cum non minoris apud veteres pretii fuerit, temporum tamen injuria ignotus pene ad nostrum ævum mansit. Jam vero ubi celeberrimi illi in Psalmos commentarii, situ et vetustate pene obruti, in lucem veniunt, in omnibus sui se similem

A prodit Eusebius: qui si quantum eruditionis, tam sinceræ fidei laudem tulisset, vix parem admitteret. Hos itaque commentarios, diu expeditos, sed nunquam tentatos, tibi, lector eruditæ, legendos sistimus. Versionem porro Latinam pro more nostro ita adornavimus, ut, etsi compendiaria, ut plurimum, via dicta Eusebii interpretemur, Graeca tamen non penitus e vestigio sectemur: neque enim importuno scrupulo ita litteræ hærenus, ut concinnam sententiæ exprimendæ rationem deseruius, non nescii, iis qui talem vertendi modum aggressi sunt, non feliciter cessisse conatum. Quam vero Latinæ linguae peregrinitatem intulerunt Ecclesiæ Patres, eam non omnino exuere licitum fuit: neque enim abstineri potest a vocibus diuturno scripto-

rum Ecclesie usu tritis, ut sunt, *mortificare*, *viriſi-*
care, *persecutio*, *tribulatio*, et similes, quæ quodam-
modo consecratæ, et in libris frequenti Scripturæ
lectione intermistis prorsus necessariæ sunt. Ubi
occurunt Scripturæ sacræ dicta, Vulgatam, si res
ita ferat, sequimur: sed quando ex Veteri Testa-
mento sententiæ afferuntur, quia plerumque Vulga-
ta, ex Hebræo expressa, cum Graeca versione non
quadrat, tum necesse prorsus est litteræ obsequi,
aliisque interpretationem parare: quod item ne-
cessario præstandum sicubi vel lectio diversa, vel
Eusebii sententia aliam versionem postulat. In de-
cursu autem operis breves rarasque notæ dedi-
mus: quia eæ si buc illuc conjicantur, vulgo
pereunt inobservatæ, intactæ. Quare si quid in his
commentariis notatu dignum occurrit, id in præli-
minaria contulimus, ubi de stylo, de genere inter-
pretandi, de doctrina, de disciplina deque aliis,
quæ omnia unum sub aspectum conjicere e re fore
vixum est: neque putamus eruditis et sagacibus
consilium displicitum.

CAPUT PRIMUM.

COMMENTARII EUSEBII EX QUIBUS CODICIBUS PRODEANT.

I. De codice Taurinensi cardinalis Perronii. II. De codice cardinalis Coislini. III. De Colbertino et catenis Regiis. IV. Graeci Eusebio et aliis suspectæ fidei scriptoribus insensi. V. Catenæ commentarios pessum dederunt. VI. De præfationibus Eusebii.

I. De codice Taurinensi cardinalis Perronii.

Commentarios Eusebii in Psalmos in bibliothecis latere multorum narratu jam pridem acceperam: verum haud certis notis indicuisse; alii enim quod rumore nuntio, nonnullisque referentibus audie-
rant, nulla data experiundi facultate, dictabant; alii indicibus codicum decepti, quædam in Psalmos ἀποσπασμάτι, Eusebii nomine insignita, pro veris Eusebii commentariis habuerant. Annis vero ab hinc circiter decem renuntiarunt sodales nostri Sancti Taurini Ebroicensis monachi, extare in bibliotheca sua, quæ olim cardinalis Perronii fuerat, antiquissimum codicem commentariorum Eusebii Cæsariensis in Evangelia, ac recentiorem alium in quo commentarii ejusdem in Psalmos. Tum animo utriusque operis publicandi, rogavi ut mihi antiquioris illius copiam facerent. Mittitur, evolvo, et statim fucum olfacio. Quia enim his commentariis, ex variorum interpretationibus consarcinatis, vul-
gati illi Eusebii canones erant præfixi, hinc Eusebio totum ascriptum fuerat. Pari igitur me fortuna usurum in codice alio, quem recentiorem prædicabant, ratus, consilium intermisi: ac ut principia sese dabant, de restituendis Eusebii commentariis prope despondebam animum. Sub hæc cum vir cl. Boivinius, Graece peritissimus, istac haberet iter, renuntiavit non ex variis scriptoribus, neque ex catenis collectum, sed verum commentarium isthic

A haberi, ac maturandæ editionis auctor fuit. Accer-
suum itaque codicem deprehendi ipsissimum esse
commentarium Eusebii, quem cardinalis Perronius
in Italia degens ex antiquoribus codicibus exscribi
curaverat. Is etsi ad centesimum usque et duodeci-
mum psalmum pertingeret, in multis deficiebat; ita
ut etiam psalmi a quadragesimo octavo ad octoge-
simum abessent, in ceterisque non pauca deside-
rarentur.

II. De codice cardinalis Coislini.

Tunc iteranda mihi diligentia fuit, ut si quid in illo deesset, aliorum subsidio sarcire possem. Forte fortuna accidit ut in bibliotheca Segueriana alter codex Eusebii in Psalmos adesset. Hunc ab eminentissimo cardinali Coislino impetravi, qui qua pol-
let humanitate et beneficentia, suadente ac monen-
te domino de la Vergne, in publicum usum codi-
cem hujusmodi commodare nobis dedicatus non
est. Habet is Psalmos cum commentariis plenis in-
tegrisque a quinquagesimo ad nonagesimum quin-
tum; ita ut hujs administriculo lacunam illam ingen-
tem explendi facultas esset. Quod sane mihi inop-
natum et gratum accidit: nam solent esse quæ mi-
nus exspectantur lætiora. Est porro codex ille deci-
cimi sæculi, egregiæ notæ, cui titulus hujusmodi
secunda manu xiii sæculi præfixus est: Εὐσέβιον
τοῦ Παμφίλου Ἀρετανοῦ ἐξῆγησις εἰς τοὺς ν' ψαλ-
μοὺς τοῦ Δαυΐδ, τοὺς ἀπὸ ναὶ ἔως β', id est, Eusebii
Pamphili Ariani expositio in quinquaginta psalmos

B Davidis, a quinquagesimo primo ad centesimum. Nam plerique omnes Graeci Eusebium, nec imme-
rentem, pro Ariano passim habuerunt. Codex autem ille temporum injuria postremis quinque psalmis
multatus est. nam in nonagesimum quintum de-
sinit.

III. De codice Colbertino et de catenis Regiis.

Cætera que deficiebant ex codice Colbertino 646, admodum recenti et ex catenis Regiis 1807 et 1878, nonnulla item ex catena Corderii, mutuali sumus; sunt autem catenæ illæ mss. optimæ notæ et x sæ-
culi. Neque tamen id consequi potuimus ut totum
commentarium ad ultimum usque psalmum in lu-
cem proferre liceret: in nullo enim ex memoratis
codicibus ultra centesimum decimum octavum
psalmum, quidpiam offertur (a). Quodque per mihi
mirum visum est, catenæ illæ Regiæ quæ usque ad
centesimum decimum octavum psalmum interpre-
tationibus Eusebii utuntur, ita ut nullus veterum
interpretum adeo frequentatus occurrat, in centesi-
mo decimo octavo psalmo ita finem faciunt Euse-
bium in medium afferendi, ut nè verbum quidem
ulterius Eusebii compareat.

D IV. Graeci Eusebii et aliis suspectæ fidei scriptoribus in-
fensi.

Unde conjectare forte liceat a multis jam sæculis
Eusebii commentarios hac posteriore sui parte

(a) Hanc lacunam supplevit cardinalis Angelo Mai. Ejus præfationem his præliminaribus subne-
cimus. EDIT. PATR.

truncatos librariorum incuria fuisse, quia scilicet scriptores illos, qui ob temeritatem fidem male audiebant, non libenter exsicerent. Atque hinc etiam fuerit quod Origenis, Theodori Heracleotæ, Apollinarii, Didymi, et Theodori Mopsuesteni commentarii in Psalmos jamdiu, exceptis Catenarum laciniis, pessum ierint. Hi quippe scriptores, violatae fidei sive rei, sive suspecti, adeo perosi Græcis erant, ut ne nomen quidem proferrent sine indignantis animi significatione. Hinc est quod plerumque in codicibus Græcis, ubi Origenes, Eusebius, Apollinarius, in medium afferuntur, ad marginem scriptum observes, φεῦδη, μεντίρις. Incidi ego in centonem Colbertinae bibliotheca manuscriptum, qui ad singularem hanc cautionem, minio exaratum, in margine affert, ἀνάθεμά σοι, anathema tibi. Quamobrem miror hunc Eusebii commentarium ad nos usque devenisse: quam enim interitui proximus fuerit indicat codicum illa paucitas, qui etiam non prorsus integrum exhibeant.

V. Catenæ commentarios pessum dederunt.

Nec una ca est tantæ jacturæ causa: verum quando catenarum usus in orbem inventus est, illa interpretum varietas ita Græcorum animos demulxit, ut commentarios illos plenos integrosque negligerent: unde vix ferendum damnum res cum ecclesiastica tum litteraria subiit. Nam ii catenarum collectores, cum gusto et peritia rerum non valerent, missis vulgo iis, quæ vel ad historiam vel ad disciplinam, vel ad lectionem veterum interpretum pertinebant, ea solum excerpserunt, quæ sui captus erant.

VI. De pœnætionibus Eusebii.

Pœnætiones illæ Græcæ quæ commentariis præmittuntur ex codice Taurinensi prodeunt, similiterque argumenta psalmorum, ad mystagogicum cuiusque psalmi sensum ut plurimum concinnata, quæ omnia haud dubie ab ipso Eusebio sunt adornata. Nam Eusebianæ illæ pœnætiones variis commentariorum locis adeo affines sunt, ut eamdem utrobius Eusebii manum statim deprehendas. Argumenta vero non in Taurinensi modo codice, sed etiam in primâ catena Regia, quæ decimi saeculi est, Eusebii nomine comparent.

CAPUT II.

COMMENTARII EUSEBII IN PSALMOS A QUIBUS ANTIQUIS SCRIPTORIBUS LAUDATI.

- I. Eusebius hos commentarios nusquam memorat.
- II. Hieronymus laudat.
- III. Eusebius Vercellensis Latine transtulit.
- IV. Theodoreetus eorum meminit.
- V. Itemque Gelasius.

I. Eusebius hos commentarios nusquam memorat.

Opinatur vir cl. Tillemontius se commentarii in Psalmos sub hæc edendi notam et pollicitationem Eusebii deprehendisse in *Demonstratione evangelica*, lib. v, c. 21, ubi de psalmo Qui habitat in adjutorio Altissimi, loquens, hæc habet: Τούτοις ἀχολού-

μενα, & καὶ αὐτὸν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐπιθεωρήσομεν, i. e., *Consequenter ad hæc ipsi (Christo scilicet) coaptabis ea quæ in toto psalmo declarantur, quæque nos suo tempore speculabimur*. Verum non animadvertisit ille hic agi de fusiore ejusdem psalmi interpretatione, quæ lib. ix *Demonstrationis evangelicae* legitur, p. 433, (a) ubi pluribus depugnat Eusebius totum psalmum ad Christi post baptismum tentationem pertinere. Unde nihil hic de commentariis in Psalmos: neque usquam puto Eusebium in iis quæ jam supersunt operibus eorum meminisse, puta quia cum hos commentarios postremis vitæ annis adornarit, vel nulla vel pauca secundum hæc edidit.

II. Hieronymus laudat

Qui prior itaque hos commentarios memoravit est Hieronymus in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*, ubi hæc de Eusebio: *Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, in Scripturis divinis studiosissimus, et in Bibliothecæ divinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina*. Sub hæc autem enumeratis aliis, hæc adjicit: *Et in cl. psalmos eruditissimos commentarios, et multa alia. In epistola autem sua ad Augustinum, quæ jam in editis Augustini LXXV numero est, talia fatur: In explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicenus, sextus Didymus Alexandrinus. Feruntur et diversorum in paucos psalmos opuscula; sed nunc de integro Psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictaviensis, et Eusebius Vercellensis episcopi, Origenem et Eusebium transtulerunt. Quorum priorem et noster Ambrosius in quibusdam seculis est. Ubi intelligas ab Hilario Origenis commentarios translatos esse, ut habet idem Hieronymus cum de Hilario agit; ab Eusebio autem Vercellensi gentilis sui Cæsariensis commentarios Latine datos fuisse.*

III. Eusebius Vercellensis eos Latine transtulit.

Eusebius itaque Vercellensis hos commentarios Latine transtulit, ut alibi narrat idem Hieronymus: *Edidit, inquit, ille in Psalmos commentarios Eusebii Cæsariensis, quos de Græco in Latinum vertet. Quia vero hi commentarii erroribus aspersam de Filio Dei sententiam passim præferrent, ea expunxit Vercellensis quæ Arianam hæresim saperent, eodem teste Hieronymo *Contra Vigilantium*. Si igitur, ait, quæ bona sunt transtulit, et mala vel aptari, vel corrixi, vel tacui, arguendus sum, cur per me Latini bona ejus habeant, et mala ignorent? Sic hoc crimen est, arguatur et confessor Hilarius, qui Psalmorum interpretationem et homilias in Job ex libris ejus, id est, ex Græco in Latinum transtulit; sit in culpa ejusdem confessionis*

(a) Hic, et infra non semel, revocatur lector ad numeros crassiores qui librorum *Demonstrationis et Preparationis* textui inseruntur Patrologia nostra Grecæ tom. XXI et XXII. EDIT.

Vercellensis, qui omnium Psalmorum commentarios hæretici hominis vertit in nostrum eloquium; licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit. Hæc porro Eusebii Vercellensis interpretatio jam diu interiit: nec memini me uspiam ejus vel codices, vel fragmenta memorata deprehendisse.

IV. Theodoretus eorum meminit.

Theodoretus, non quidem ut hodie in *Psalmorum Expositionibus* legitur, quæ passim truncatæ et in compendium redactæ sunt, et quidem, ut conjectare licet, a Græculis catenarum auctoribus; sed ut ab Agelio laudatur, p. 486, in hæc psalmi lxxxviii verba: *Tu vero repulisti et despezisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus*, hæc habet: Εὐσέβιος δὲ εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πειραγεῖς λαβεῖν, οὐτε διασῶσι τὸν εἰρμὸν τῆς ἐρμηνείας τὴν γῆθη, οὐτε δυσφημίας παντελῶς ἀπαλλάγηαι, id est, *Eusebius autem, cum hæc de passione Christi explicare tentaverit, neque seriem narrationis servare, neque blasphemia penitus vacuus esse potuit*. Hanc autem Eusebii interpretationem fuisse enarratam habes, psal. lxxxviii. An vero hic Eusebio impietatis nota jure inuratur, necne, expendere inutile fuerit; cum ipse temeratæ divini Verbi doctrinæ notam in aliis inulto liquidius incurat, ut suo loco comprobatur.

V. Gelasius eos memorat.

Gelasius de duabus naturis in Christo, inter Parum testimonia, Eusebii Cæsariensis locum in psalmum decimum septimum affert, qui sic habet: *Deus qui inclinavit cælos et descendit, ascendens in hominem quem assumpsit, quem nunc cherubim sermo nominat, erolavit cum eo, ascensum faciens cum divinis, spiritualibus, obsequentibus sibi pennarum ventis, ipsis etiam appellatis*. Ubi paucioribus sententiam exprimit, quam ibidem ab Eusebio enuntiatur, etsi eadem prorsus mente et interpretatione: nam Eusebius ibidem cherubinum illum in psalmo memoratum, pro humanitate Christi habet. Et paulo post idem Gelasius ex eodem commentario hæc affert: *Si vero jurantem eum audieris per sanctum et Patrem suum, audi jurantem per Deum Verbum, quod omnibus sæculis præexistit, sanctum et unigenitum ejus Filium, quem Deum varie locutæ sunt dudum a nobis propositæ voces: per quem jurat Deus et Pater ejus tanquam dilectum eum, qui ex semine David est, in infinitum sæculum glorificaturus, quod etiam factum est, quando Verbum incarnatum eum qui ex semine David est assumpsit, atque deificat; unde et Filium eum appellat dicens: «Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in Filium» (II Reg. vii, 14); et iterum: «Ego primogenitum ponam illum» (Psal. lxxxviii, 28).* Hæc item compendio exprimuntur ex interpretatione psalmi lxxxviii, maximeque ex vers. 4, 5, 36, 37 et 38.

Etsi vero Photius inter Eusebii opera hos commentarios non receuseat, nihil mirum; tum quia

A vulgo in recensione opera non pauca ipse vel consulto mittit; tum quia, ut supra dictum est, ex catenarum usu bene multa in Scripturam sacram commentaria pene obsoleverant. Indeque forte fuerit quod tam infrequens apud scriptores Græcos horum mentio occurrat.

CAPUT III.

NOTÆ EUSEBIANI STYLI ET ÆVI IN HIS COMMENTARIIS.

I. *Hi commentarii aperte Eusebii sunt. II. et Demonstrationi evangelicæ » stylo similes. III. De stylo Eusebii. IV. Maximini carnificinam ut oculatus testis memorat Eusebius. V. Itemque aliorum Christiani nominis hostium. VI. Quo tempore hos commentarios ediderit.*

I. Hi Commentarii aperte Eusebii sunt.

B A Deo manifesta et per se clara res est, hos ipsissimos esse Eusebii Cæsariensis commentarios, ut ne vel minimum dubii eruditis et sagacibus adversum suboriri possit. Verum quia hoc ævo non pauci, ut criticorum nomen sibi pariant, de libris quos ne vel primoribus quidem labris attigerunt, sententiam ferre nihil verentur: et primo conspectu ita pronuntiant: Non sapit stylum scriptoris, indignum auctore tanto; ac plerumque in partem negandi procliviores sunt, hinc sibi nasutorum famam conciliaturos esse rati, quibus non facile sit verba dare; ideo nobis aliquid de Eusebiano stylo his in commentariis conspicuo, deque manifestissimis ibidem Eusebiani ævi notis, edisserere animus est.

II. Demonstrationi evangelicæ stylo similes.

Nulli ex Eusebii operibus ita affinis horum commentariorum stylus est, ut *evangelicæ Demonstrationi*: non modo enim dictiones et tractandi ratio consonant, sed etiam Scripturarum interpretationes, sententia semper, verbis non infrequenter similes sunt. In *Demonstratione item evangelica*, perinde atque in hoc commentario passim offendas in illud, νοήσεις ἐπιστῆσαι, intelliges si animum adhibueris, inque sexcentas alias dicendi formulas, queis sermonis ab alio ad aliud series transfert: voces Eusebio frequentatas, aliquique scriptoribus minus usitatas, in utroque opere ritu pari adhibitas deprehendas: explicaciones de Verbi substantia et deitate ita consimiles, ut illico unam Eusebii mentem, unam utrobique manum olfacias. Verum isthæ exercitatione prius, quam ratiocinio, quivis experiri valeat: neque his diutius insistere libet, de quibus nullam spero, apud cordatos saltem, controversiam futuram.

III. De stylo Eusebit.

Est porro stylus genus hic ut in aliis ejus operibus, quale describit Photius in *Bibliotheca*, num. 13: Τὴν δὲ φράσιν οὐκ ἔστιν οὐδαμοῦ, οὐτε τὸν, οὐτε λαμπρότητι χαλρων. Πολυμαθῆς δὲ ἔστιν ὁ ἀνήρ, hoc est: *Dictione autem nusquam suavis est, neque elegantia ornatus. Eruditissimus tamen vir est. Stylus itaque ejus nonnihil strigosus et perplexus est, non arte limatus: oratio nedum excurrat libere,*

udeo intricata plerumque est, ut scriptoris mentem A vix assequare. Periodos ita prolixas ducit, ut extractam longius seriem, si quid novi menti succurserit, subinde intercipiat, dum suspensus animo lector, nec quo deducere, nec ubi claudere argumentum velit, intelligere valet. Quod maxime his in commentariis observes, ubi perpetuus veterum versionum, quæ ut plurimum subbarbaræ sunt, usus, aliquam stylo ejus intulit peregrinitatem. Neque tamen par ubique stylus ratio est: nam ubi ad descriptiones vertitur, seriem exornat verbis quam potest lectissimis; non ut otiosos inani voluptate demulceat, sed ut ex rerum quæ sub aspectum cadunt pulchritudine et concentu, ad opificis contemplationem alliciat. Sic ad psalmum xviii., de cursu solis floridiore stylo mirifice edisserit: alias similiter de verno tempore, deque aquarum divorciis, quæ sapientissimi Conditoris nutus ad terræ cultum et secunditatem moderatur. Divine autem lequitur sicuti contra eos disceptat, qui temperante fortuna rerum humanarum aleam cadere arbitrantur; sive etiam, qui res omnes, quæ sunt homini expetendæ, volupitate metiuntur: frequenter vero illos exagit, qui mundum fortuito ac ex temerario partium concursu sponte coaluisse pugnabant, in hisque sane invenimus Eusebium Eusebio elegantiorum.

IV. Maximini carnifcinam ut oculatus testis memorat
Eusebius.

Ævo suo grassantem Maximini in Christianos carnifcinam ut oculatus testis memorat ad psal. xxxvi., ubi postquam gentilium immanitatem recensuit, hæc subdit: "Ωτεπερ δὲ ταῦτα ιστορησάμενοι, οὐτω καὶ τὴν μετελθοῦσαν αὐτὸς Θεοῦ δίκην τεθέαμεθα, τοιαύτην γενομένην, ὡς μὴ ἀμαρτεῖν τὸν φίσαντα ἀληθῶς, τὴν ρομφαῖαν αὐτῶν εἰσεληλυθέναι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντετρόθεαι, id est: *Ut autem hæc vidimus, ita et ultionem Del ipsos invadentem suspeximus, quæ talis utique fuit, ut nihil aberraverit is qui dixit, gladium eorum infixum in corda ipsorum, et arcus eorum confractos esse.* Et alibi: *Quis autem oculis contemplatus īmpioz (nam Græca compendii causa mittimus) qui ævo nostro ex divitiis, gloria, dignitatibus in admiratione fuere, in multasque gentes imperium obtinuere, repente ab hac celsitudine lapsos, non fateatur verum esse oraculum hujusmodi?*

V. Itemque aliorum Christiani nominis hostium.

Diserte vero ad psal. xlviij quinam illi Christianorum carnifces imperatores, et quo mortis genere sublati sint enarrat his verbis: *Hæc porro opere completa nos ipsis oculis percepimus: quibus sane verisimile est posteros nostros incredulos, cum hæc audient, fidem non habituros esse. Quotquot igitur ævo nostro fuere Ecclesiæ Dei inimici, principes hujus saeculi et tyranni, dininitus immissis flagellis lanitati; alii quidem corporis cariem perpessi sunt, ut pliam vel adhuc viventes cum intolerabili fetore vermibus scaterent: alii viventes item oculis capti*

*A sunt, ita ut divinitus immissum sibi flagellum anmadverterent, palinodiamque canerent, ac Ecclesie Deum magnum verumque, et solum esse Dominum confiterentur, summaque cura præciperent, ut civitas illa Dei, ab se olim impugnata, restauraretur, ac denuo construeretur. Videlicet Galerius Maximianus, qui vermium fetore computruit, ut habet Eusebius Hist. eccl. lib. viii., c. 16; alius qui captus oculis fertur, est Maximinus Orientis imperator, ut ait Eusebius, l. ix., c. 40. Utrumque vero palinodiam cecinisse narrat Eusebius hic et in Historia ecclesiastica. Similiter ad psalmum lxxviii., hæc habet: *Neque solum iis (qui tempore Antiochi passi sunt) hæc tradita fuere; omnibus quippe similia patientibus competunt: quia in persecutionibus, B quæ nostra aetate contigerunt, sexcenti supra recensitis similia sunt perpessi.* Et ad psalmum xc, vers. 9, se non unius tantum sed plurimarum persecutionum testeui fuisse narrat, tyrannosque non diu ab illata Christianis clade, interitu plexos his testificatur: *Nos autem veritatem ipsa exemplorum interpretatione percepimus, conspecto variis temporibus Ecclesiam Christi impugnantium exiū, qui confessim, ne diuturno post tempore, debellati sunt. Ipse namque viderat Diocletianum, Maximianum Galerium, Maximinum et Licinium, qui in Christianos carnifcinam exercuerant, infausto mortis genero periisse.**

VI. Quo tempore hos commentarios ediderit.

C Manifestissimis igitur notis indicisque sese horum commentariorum auctorem prodit Eusebius: jam vero restat ut exploremus quo tempore hæc opus ediderit. Quia de re ex uno tantum loco lucem mutuari licet. Est is in psalmo lxxxvii, ad hunc versum: *Nunquid mortuis facies mirabilia?* ubi sic habet: *Ei δέ τις νοῦν ἐπιστήσεις τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀμφὶ τὸ μνῆμα καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιτελεσθεῖσι θαυμασίοις, ἀληθῆς εἰσεται ὅπως πεπλήρωται ἔργοις τὰ τεθεσπισμένα, id est: Quod si quis animum adhibeat iis, quæ nostra tempore ad sepulcrum et martyrium Salvatoris nostri patrata sunt, mirabilibus, is sane deprehendet quo pacto ea quæ prænuntiata fuerant, opere completa sint.* De miraculis in sepulcro et martyrio Christi editis ne verbum quidem Eusebius in Vita Constantini; etsi detectum, curante Helena, sepulcrum et martyrium memoret, exstructam eodem loco per Constantinum magnificentissinam ecclesiam erat, synodus in ejusdem ecclesiae encæniis seu dedicatione celebratam anno 335, ininitatim et xomphos describat. Verum hic de miraculis agi quæ a Rufino, Sulpicio Severo, Socrate, Sozomeno et Theodoreto recensentur, ne ambigas. Aiunt quippe illi, afflante numine locum sepulcri Helenam detexisse, tres ibi crucis repertas esse; hærenteaque omnes quænam ex tribus Christi suspendio consecrata fuisse, dubio tandem levatos fuisse, cum in extremis agens mulier, ex aliarum contactu nihil remedii consecuta, admota demum vera Christi

cruce, statim a morbo penitus recreata, et pristinæ valetudini restituta est. Cum autem hæc anno 327, ari in sequenti gesta sint, hinc consequitur Eusebium sua in Psalmos commentaria sub hæc edidisse. Neque tamen statim postea, sed multis hinc elapsis annis hæc elucubrasse suadere videtur vox καθ' ἡμέρας, quæ nostra ætate significat; neque enim pro præsentibus aut ita nuperis rebus hæc loquendi ratio usu venire solet. Sic ille cum de tyrannis agit, qui jam multos ante annos fato functi erant, voce καθ' ἡμέρας utitur, quam lamen nusquam usurpat cum de rebus, quæ vel illo scribente, vel nuperime gestæ sunt, agitur. Verum ut hæc conjectando solum dicimus, ita post annum 327, ea quam supra diximus de causa, editos commentarios affirmari posse putamus. Detecti item Domini sepulcri meminit Eusebius ad psalmum cviii, his verbis: *Hoc autem ediscas, si consideres quæ mente sint Judæi, videntes quidem veneranda et sancta sua funditus deleta; illius vero qui ab ipsis ignorabuntur affectus, ac in crucem et mortem traditus est, sepulcrum, studio et honoribus celebrari, Ecclesias autem, quæ ejus virtute per totum orbem fundatae sunt, in dies accrescere, etc.*

CAPUT IV.

DE GENERE INTERPRETANDI EUSEBII, DEQUE ANTIQUIS VERSIONIBUS A EO ALLATIS.

I. Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit. II. Observationes criticæ egregiae notæ. III. De litterali explanatione. IV. De mystagogica. V. Eusebius Origenem sequitur, alii Eusebium. VI. Antiquis interpretibus frequenter utitur.

I. Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit.

Hosce commentarios germanum esse Eusebii opus, non ex præmissis modo, sed etiam ex interpretandi genere, ex frequente illo veterum interpretum usu, ex Scripturæ sacræ peritia comprobatur. His se tesseris et argumentis exhibet Eusebius ille Pamphili martyris socius, quicum, teste Hieronymo, *Divinam Bibliothecam* diligentissime pervestigarat. Tria porro: cum primis contemplanda nobis offert celeberrimus interpres: criticas in Psalmorum ordinem notas, interpretationem litteralem, et mystagogicam explanandi viam, de quibus pauca prælibare e re fuerit.

II. Observationes criticæ, egregiae notæ.

Observationes Eusebii criticæ, egregiae notæ sunt: nam præter ea quæ in præstationibus seruntur, non spernenda sane, multa expositionibus suis de ordine et de auctore cuiusque psalmi subinde præmittit, quæ judicium peritiamque scriptoris arguant: qua in re sane vix accuratius sagaciusque disputari posse æstimabunt periti. In his autem Eusebius, qui nunquam compendio studuit, sine aliquo lectoris tadio fastidiove prolixius agit. Id vero præsertim observes in ejus de Abimelecho dissertatione, in perquisitionibus de vera Psalmorum serie et de germano cuiusque auctore: maximeque ubi de psalmo in spelunca mirifice edisserit. Pede-

A tentim vero ratiocinia profert, nihil, quod ad rem pertineat, intactum relinquit. Parem arguendi vim et methodum animadveritas, cum eorum sententiam depellit, qui numeri rationem ad cujusque psalmi intelligentiam conferre pugnabant: quam Philonianam explanandi methodum, ut futilem et ἀποστόλου, explodit Eusebius.

III. De litterali explanatione.

Litteralem Psalmorum mentem ubi explicat Eusebius, genuinum vulgo sensum attingit, neque ita frequenter aberrat a scopo et a vera Psalmorum sententia. Aderat quippe opima illa Hexaplorum supellex, unde et Hebraicam lectionem et veterum interpretum versionem mutuari posset. Neque enim, ut ex his commentariis deprehendere licet, Hebraice peritus fuit Eusebius: siquidem de Hebraica ille lectione plerumque non ita docte edisserit, utpote qui Hebraica Græcis litteris expressa, qualia in Hexaplis erant, tantum legerit; sed si quid de vocibus et litteris Hebraicis hinc inde tradat, id ex Hebreis mutuatus est. Et mirum sane hominem qui in Palæstina ætatem egit, cum Judæis frequenter sermonem habuit, Hexaplis et *Bibliothecæ divisionæ* cum Pamphilo martyre digerendis operam dedidit, Hebraice ineruditum fuisse? Doctoribus autem suis nimis credulum persæpe deprehendas, utpote qui nonnulla interdum afferat, ubi accuratione notitia desideretur; exempli causa ad hunc versum psalmi cxI, *Ex utero ante luciferum genui te*, ubi Hebraicum בְּרֵיתִי, *Merehem* habet, ut probabilem cujusdam opinionem affert, qui putabat hic beatam Mariam Deiparam indicari, quod sane ἀποστόλου est: nam *Maria*, nomen apud Hebreos frequentissimum בָּרֶתֶם, *Miriam* scribebatur; et *Merehem* nihil aliud quam, *ex utero*, significat.

IV. De mystagogica.

Mystagogicam explanandi viam, qua ad Christi personam vel Ecclesiam, sive ad fidem animam, aut demum ad celestem Sionem omnia reducuntur, admodum frequentavit Eusebius: quia illo ævo cum Judæi perpetuo Christianis obgannirent, atque ex prave detorta Scripturarum sententia, Christiana de Servatore dogmata traducerent in dies, scriptores ecclesiastici contra, ut petulant et protero D generi occurserent, omnia ad Christum et ad Christi Ecclesiam referebant: nec modo ea quæ de Christo et de Christi fidelibus diserte et evidenter enunciata fuerant, sed etiam quæ, haud ita dilucide enarrata, possent in ultramvis partem derivari. Nec tutum erat illis temporibus interpretandi aliam inire rationem: certe non impune fuit Theodoro Mopsuesteno, quod neglecta mystagogica illa, litterali solum attenderet.

Cæterum hunc explanandi ritum, auctore Christo, commonitoribus apostolis, sectati sunt Ecclesiae scriptores. Non modo enim lex vetus legis novæ figura exstitit; sed etiam res in veteri Ecclesia gestæ, præsertim nobiliores, umbra Christi ejusque discipulorum erant. Nam hæc omnia in fi-

guris contingebant illis : scripta sunt autem ad nostram admonitionem (I Cor. x, 11). Unde Tertullianus de resurrectione carnis, *Talia interim, ait, divinarum virium lineamenta, non minus parabolis operato Deo, quam locuto.* Inter prophetas autem et præstantes viros, qui in veteri lege Christi typum geasere, nemo proprius personam ejus retulit, quam David, genere item propinquior. Cujus non modo gesta, sed etiam dicta in Psalmis præsertim, ad Christi personam Ecclesiamque pertinere, divino ipsius Christi ore didicimus. Ille vero sensus ἀλληγορούμενος, sive mystagogicus, non a Christianis modo, sed etiam a Judæis adhibitus est : etsi illi, ut obcæcati atque sensilium rerum mole obrutierant, omnia ad res temporarias, divitias, terreni regni latitudinem, Messiae sui imperium, reducerebant : qua in re a justa allegoriæ ratione immane quantum aberrabant. Allegoria quippe, figura, typus et umbra, signa sunt rerum non earundem atque illæ quæ allegoriæ et typi munus præstant : atenim vel ipsa allegoriæ vox, signa hujusmodi, rem aliam longe diversam, disparem et dignorem significare subindicat. Multo igitur præstantior et verior illa Christianorum interpretatio, qua res corporeas et sensibiles, ad intelligibiles ac cœlestes, incolumi tamen litteræ sensu, referunt.

Hoc ergo genus interpretandi summe est ab Eusebio frequentatum. Illud autem hujusmodi est, ut sicuti inimici insurgentes et tumultuantes exprimantur, quod in psalmis frequentissime occurrit, id vel ad Judæos contra Christum frementes et machinantes, vel ad Ecclesiam ab hostibus, scilicet a principibus hujus sæculi, aut a dæmonibus oppugnatam, vel ad fidem animam vexatam a spiritibus immundis, referatur : si læta et jucunda effrantur, cœlesti Jerosolymæ, sive Ecclesiæ, seu Christiani cuiuslibet animæ, totum adscribatur : si flumina inundantia memorentur, id de confluentibus Christi doctrinam gentium multitudine intelligatur. Quam explanandi viam, non Eusebius modo, sed etiam Theodorus Heracleotes, Chrysostomus, Theodoretus et alii plerique sectati sunt, qua in parte si unum noris, omnes noris. Neque tamen inter mystagogicas interpretationes accensendæ illæ, quæ litteram ipsam ad unum Christum referri nec infreenter comprobant; ut exempli causa, cum Eusebius psalmum xvii, *Deus, Deus meus, respice in me, in uno Christo impletum esse asseverat*: in hoc enim et in similibus, ut nemo non fateatur, sensus ipse litteralis Christum respicit. Hæc de interpretandi ritu dicta sunt.

V. Eusebius Origenem sequitur, alii Eusebium.

Cæterum Eusebius Origenis expositiones baude obscure sectatur, tam quod ad ipsam explanandis rationem, quam quod ad verborum seriem; ut in manuscriptis et editis catenis videre est : nam commentarios Origenis plenos integrosque jamdiu amisimus : ejus porro commentarios semel memo-

A rat Eusebius ad psalmum cxviii. Theodoretus item, qui plerumque ab Eusebiana interpretatione desflectit, non raro tamen illa pene ad verbum uitur, etsi breviore ut plurimum stylo : nam Eusebius, ut jam diximus, ita prolixas subinde periodos ducit, vix ut seriem deprehendas, et ubi sententiam claudat non ita facile compieras. Asterii vero interpretatio psalmi iv, quam commentario Eusebii in eumdem psalmum subjunximus, a quodam scholiaste inventa est, qui Asterium Arianum esse indicat, scilicet sophistam illum circulatorum, qui in ipsis Arianismi exordiis contra catholicos antistites classicum canebat, et doctrinam de Filio Dei spargebat, vel ipsa Arianica deteriorem. Ex hoc autem specimine deprehendas, Asterium partim litteralem, partim mystagogicum interpretandi modum secatum : nec iis ingenii doctrinæque partibus instructum, quæ suissent ad tantum opus perficiendum satis. Scholiastes porro ille non Asterium modo Arianica labe aspersum indicat, sed etiam Eusebium, sicuti ad Arianismum deflectit, ut Arianum traduci, ut suo loco videas.

VI. Antiquis interpretibus frequenter utitur. LXX Interpretæ.

Nihil autem his in commentariis præstantius, nihil pretiosius frequentissimo illo veterum interpretum usu. Atenim multo plura ex Aquila, Theodotione et Symmacbo assert Eusebius, quam in Drusii vel Nobilii collectionibus usquam comparant, ita ut ejus adminiculo non raro psalmos integratos, ex Symmachi maxime versione, restaurare liceat. Illas porro versiones modo ad litteralem, modo ad mystagogicam asserendam sententiam usurpat : nonnunquam ad decem versus una serie assert : expositionesque eorum Septuaginta Interpretum versioni anteponendas asserit haud infreenter. Aquilam Hebraice litteræ servientem, δευλεύοντα τῇ Ἐβραικῇ λέξει, hic et in evangelica Demonstratione multis in locis nuncupat. Is nimisrum ita litteræ hæsit, ut dum verba redderet, sententiam non illa curaverit. Symmachum saepè mirabilem dicit interpretem, ejusque versione utitur libentius, frequentius et copiosius. Ambos tamen ait in gratiam Judæorum prophetias de Christo aliam in sententiam derivasse : ιουδαιώτερον, sic ille, Ἀκόλας καὶ Σύμμαχος τὴν ἐρμηνείαν ἔκτεθεῖσας, id est, *Modo ad Judaicam doctrinam proprius accedente, Aquila et Symmachus interpretati sunt.* Nam in Demonstratione evangelica (a) ait utrumque Iudaicum aut semi-Judaicum fuisse. Theodotionem cum laude memorat; et accuratum interpretem ait. Quinta minus frequenter, Sexta vero rarissime interpretationibus utitur. Notas in hujusmodi versiones raras et brevissimas dediñus : quia a multis jam annis ad Hexaplorum excerpta ex codicibus cum editis tum manuscriptis colligenda animum appuli : quodque habui cæteris quæ tractabam otii, huic provinciæ consecravi : et jam tanta eo-

(a) Pag. 316.

rum accessio facta est, ut quadruplo saltem plura penes nos habeamus, quam Nobilius et Drusius ediderint. His propediem postremam admoveare manum, eaque publicare animus est. Quare a prolixioribus in veteres interpretes notis consulto abstinuimus, ne sub hæc actum agere cogeremur.

Ait Eusebius Septuaginta Interpretes cum Ptolemaei Philadelphi tempore vertendis Scripturæ sacræ libris operam darent, loca quædam, queis Christi ortus apertius prænuntiaretur, ne in Græcorum, quibus versio parabatur, notitiam venirent, obscurius interpretatos esse. Qua de re adeundus ipse, cum psalmi LXXXVI, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, expositionem edit. Nec silentio mittendum est, Eusebium persæpe Scripturæ sacre loca secus, quam in exemplaribus hodiernis leguntur, afferre, partim quod exemplaria sua variam lectionem præferrent, partim quod ille nonnunquam sine prævia monitione aliorum interpretum lectiones admisceat: partim etiam quod plerumque memoriter Scripturarum dicta enuntiet, ac synonyma et extranea verba interserat.

CAPUT V.

DE REBUS DOCTRINAM SPECTANTIBUS IN BOC COMMENTARIO.

I. In scriptoribus sacris ne minimum vitium admittit Eusebius. II. Sanctorum merita nobis prodesse putat. III. Veram Christi in Eucharistia præsentiam declarat. IV. Quid de libero arbitrio sentiat. V. Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu variabilem, docet. VI. Et predestinationem post prævisa merita.

Haud ingratum lectori fore speramus, si quæ sparsim variisque in locis, quo fors tulit, inducta sunt doctrinæ capita, hic in unum collecta ipsi offeramus, cum ad manum nobis sit ea, quæ assidue tractatione hinc inde decerpsumus, una complecti; ut labore diuturno parta harumce rerum notitia, eruditis ingratae perquisitionis ledium levet.

I. In scriptoribus sacris ne minimum vitium admittit Eusebius.

Æstimat Eusebius non sine audacia et temeritate credi posse, scriptores illos, qui afflante Numinis divinas nobis litteras transmiserunt, vel in minimis errasse; ita ut etiam nomen pro alio vel ex imprudentia vel ex incogitantia substituerint. Id diserte ait, explanando titulum psalmi XXXIII, in quo dicitur immutasse David vultum suum coram Abimelech: ubi Achimelech legendum, atque in exemplaribus, *beth* in *caph* mutatum fuisse putat Eusebius: quod sane ob litterarum *beth* et *caph* inter se affinitatem persicile fuit. Tum allata eorum sententia qui dicenter, Achimelech pro Achis positum fuisse, ibique agi de Davidis in Geth peregrinatione, ubi cum periculum capitidis immineret, insaniam ille simulavit, et immutavit vultum suum coram Achis rege Geth; hæc in adversum reponit ille: *At ego audax temerariumque facinus, ἔργον δὲ*

(a) Cf. De præparatione evang., p. 575.

θραῦ καὶ προπετές, arbitror illud esse, pronuntiare confidenter divinam Scripturam lapsam esse, et tale ritum præserre, ut pro viro alienigena sacerdos Domini ponatur, cum maxime Hebraica lectio et reliqui interpretes omnes Achimelech circumferant. Ubi notes velim Hebraicam lectionem hodie תְּבִיבָא circumferre, et in Græcis Bibliis Ἀβιμέλεχ unde patet Eusebii exemplaria diversam ab ea, quæ nunc habetur, lectionem prætulisse. Ut ut vero sit de Eusebii in memoratum titulum opinione, quæ fortassis non omnibus placitura est, putat sane ille nefas esse vitium, si quod vel minimum subsit, in scriptorem sacrum refundere.

II. Sanctorum merita nobis prodesse putat.

B Ait non semel Eusebius sanctorum, sive martyrum, sive aliorum Deo acceptorum hominum merita, subsidio apud Deum nobis esse. Sic psal. LXXXVIII, vers. 10: *Ad hæc in precibus tempore persecutionis dicenda instituimur, hostiarum. et holocaustorum loco sanguinem sanctorum martyrum proponentes, achujusmodi supplicationes emitentes;* et vers. 11: *Nos siquidem non digni habiti sumus qui ad finem usque certaremus, ac pro Deo sanguinem funderemus; sed quia filii sumus eorum qui hæc sunt perpessi, virtute patrum nostrorum ornati, precamur ut illorum gratia misericordiam consequamur.*

III. Veram Christi in Eucharistia præsentiam declarat.

Veram Christi in Eucharistia præsentiam (a) propositetur cum hunc versum explicans. Cibavit

C eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos (Psal. LXXX, 17), ait: Κατὰ τοῦτο δὲ ἐκλήρου κατακίνωσας αὐτοὺς τῆς οἰκείας τροφῆς, οὐ μόνον σωματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανίου καὶ πνευματικῆς, ὅπηγίκα πρώτοις αὐτοῖς ἐπεδήμει δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τρωγήν αὐτοῖς παρείχεν τὸν ἐπουράνιον ἄρτον, ΑΥΤΟΣ ΕΑΥΤΟΝ, id est: *Tunc parro proprio illos cibo replere dignatus est, non corporeo solum, sed etiam cœlesti et spirituali, cum ad ipsos primos Christus Dei peregrinatus est, atque in cibum ipsius cœlestem panem, ipse semetipsum, dedit.* Ad psalmum vero XXXVI, hæc habet: Κατατρυψάν δὲ τοῦ Κυριού δυνήσεται ὁ τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθητήρια κεκαθαρισμένος, ὡς δύνασθαι ἐσθίειν τὸν ζῶντα ἄρτον καὶ τὰς ζωτικοὺς αὐτοῦ σάρκας, πίνειν τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ αἷμα. Τούτοις τρεφόμενος καὶ πιαινόμενος, τῆς ἐνθέου μέθης ἀπολαύων, κατατρύγγοστ τοῦ Κυρίου, id est: *Delectari autem in Domino valebit, quisquis anima sensibus puris purgatisque fuerit, ita ut panem vivum et vivificas carnes ejus edere possit, ac salutarem ejus bibere sanguinem.* His enutritus et impinguatus, divina fruens ebrietate, « delectare in Domino. »

IV. Quid de libero arbitrio sentiat.

Liberum arbitrium in homine ad bonum malumve deligidendum sic explicat ille, ad psalmum XXXV: Ἄκαλύπτως δὲ ὁ τοιοῦτος ἐξέδωκεν ἐαυτὸν τῇ ἄμαρτείᾳ, ὡς καὶ τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀνομίαν

εἶναι καὶ δόλον. Πάντα δὲ ταῦτα ἔκών εἴλετο· ὅτε δὴ αὐτεξόυσις ὡν, καὶ δυνάμενος μὲν τὴν ἀγαθήν μετελθεῖν ὄδον, μὴ βουληθεῖς δέ. Ήος εἰ : *Palam autem ille se peccato dedidit, ita ut verba oris ejus iniquitas et dolus essent. Hæc autem ipse admodum libere elegit, utpote liberi arbitrii, penes quem erat viam adire bonam : quod ille noluit. Quamobrem dictum est, « Noluit intelligere ut bene ageret : sed iniquitatem meditatus est in cubili suo.*

» Εναδ psalmum LVII : Ἐπειδὴ γὰρ φύσεως ἐλευθέρας καὶ αὐτεξουσίου γενόμενοι, διαχριτικοὶ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου, τὴν τε εἰς ἔχατερα βοτῆν τὴν ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένοι, οὐκ ὀρθῶς ἔχρησαντο τῷ κριτηρίῳ, οὐδὲ τὴν ἡγάπησαν τὴν εὐθείαν, καίπερ εἰδότες αὐτήν, οὐδὲ ἔργοις μετῆλθον τὴν δικαιοσύνην, ἢν λόγῳ μόνῳ καὶ χελευσιν ἐπηγγέλλοντο, τῷ παλαιῷ δὲ δοφεὶ δομοιωθέντες, ἀσπελῶς κωφῆς χείρους ἐγένοντο· τούτου χάριν ἐπακούσατε τίνα καὶ αὐτοὺς περιμένει, ιδιοῦτο : *Quoniam enim libera et sui arbitrii natura præditi, vi internoecendi boni et contrarii instructi, atque liberam ad utrumlibet inclinationem nacti, non recte judicio suo sunt usi, neque rectam viam, etsi notam sibi, dilexerunt, neque operibus justitiam adierunt, quam verbis duntazat et labiis sunt professi, veterique serpenti similes, aspide surda deteriores evascre; ideo quæ, ipsis eventura sunt audite. Similiter de Hebræis agens, psalmi LXXVII ad hunc versum, Et obliiti sunt beneficiorum ejus, ita loquitur : Πάντων γὰρ τούτων λήθην πεποιημένοι, τῶν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπιδειγμένων, ὅπλα ἥραντο κατὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ βουληθέντες τῷ νόμῳ αὐτοῦ πορεύεσθαι· κατοικεῖν ἐπ' αὐτοὺς κειμένου τοῦ δύνασθαι, καὶ τοῦ βούλεσθαι, ιδιοῦτο : Nam omnium eorum obliiti, quæ patribus suis ostensa sunt, arma tulerunt contra Deum, cum nollent in lege ejus ambulare, etiam si penes ipsos esset ut possent et vellent.*

V. Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu versatilem, docet.

Ne quis vero opinetur putare Eusebium, ex solo liberi arbitrii motu hominem, nec gratia fultum, bonum perinde atque malum adire posse; huic suspicioni occurrit ille his verbis : *Quos præscientia sua prævertens Deus, antequam in lucem prodirent, tales futuros esse noverat; sed tamen permisit ut nascerentur, gratia sua ipsis quoque concessa, ut palam eorum propositum fieret, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν καὶ αὐτοῖς δωρησάμενος, εἰς τὸ φανερὸν γενέσθαι τὴν προάρεσιν. Siquidem et ordinem justorum reclam ac minime deflexam viam suapte voluntate initurum prævertens Deus noverat. Deinde utrique ordini liberum arbitrii motum dimisit, concedens ut in stadio cursum conficerent. Ac cum universos natura similes constituisset, voluntate sua quemque meliora diligere pariter permisit. Illi vero, utpote qui sui ipsorum domini, sui juris, ac liberi quoad motum essent, arbitratu suo disjuncti sunt, aliis rectam, obliquam aliis viam cooptantibus. Pari sententia de Iuda loquens hæc habet ad psalm. XL : Sed, in quo speravi, ait; vel secun-*

A dum Aquilam, « confisus sum; » aut ut Symmachus. « confisus eram : » quandoquidem ipsum paribus atque ceteros apostolos donis afficerat. Confidebat autem ei Salvator, et bonam de ipso spem habebat, quia in eo liberum arbitrium esset. Neque enim Judas ex hujusmodi natura erat, quæ non posset salutem consequi; sed poterat, si quidem voluisse, ut et ceteri apostoli, a Filio Dei erudiri, ac bonus probusque discipulus effici. Unde palam est eum gratiam versatilem, ad utrumlibet, sive bonum sive malum indifferentem, in omnibus prorsus hominibus, etiam impiis et peccatoribus, constituisse.

VI. Et prædestinationem post prævisa merita.

Nec minus aperte prædestinationem post prævisa merita docet ad psalm. LVI, ubi hanc Pauli sententiam explicans, *Nam quos præscivit, et prædestinavit (Rom. viii, 29), etc., ait : Ωσπερ οὖν τούτους προγονοὺς μέλλοντας ἀγαπᾶν αὐτὸν προώρισεν οὗτως καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, ἐπειδὴ προέγνω μέλλοντας λαλεῖν δικαιοσύνην διὰ τὸ γινώσκειν αὐτήν, οὐ μὴν καὶ τοῖς ἔργοις αὐτήν μετελευσομένους, διὰ τὸ ταῖς χερσὶν ἀδικεῖν συμπλέκειν, τούτου χάριν ἀπτλοτρίωσεν ἀπὸ μήτρας, καὶ ἐν πλανωμένοις καὶ λαλοῦσι ψευδῆ παρ' ἐαυτῷ κατηγράψης πρὶν γενέσθαι, συνεχώρησε τε, εἰδὼς αὐτοὺς τοιούτους ἐσομένους, εἰς φανερὸν ἐλθεῖν, ὡς ἂν τὸ διάφορον τῶν δικαίων καὶ θεοσεβῶν ἀνθρῶπον ἐκ τῆς τῶν χειρόνων παραθέπεις διαλάμψειεν. Μιᾶς γὰρ δυτες φύσεως οἱ πάντες, οἱ μὲν ἐκόντες εἰλαντο τὰ κρεττων, οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν ὕδεισταν, αὐτεξουσίῳ προαιρέσει χρησάμενοι. Id est : Quemadmodum igitur cum eos præscivisset, qui amaturi ipsum erant, etiam prædestinavit eos; sic et impios cum prævidisset justitiam quidem locuturos, utpote qui nossent illum, sed ipsam tamen non operibus adituros esse, quia injuritiam manibus complicaturi erant; ideo alienavit eos a vulva, et, vel antequam fierent, in errantium et mendacia loquentium numero apud se computavit : permisitque tamen, etsi tales futuros esse nossent, ut palam prodirent, quo præstantia justorum et religiosorum hominum ex pejorū comparatione eluceret. Nam cum ex una omnes natura constarent, libero usi arbitrio, alii quidem sponte bonum elegerunt, alii contrariam iniere viam. Quæ omnia ita perspicue enuntiantur, ut OEdipo non egeant.*

CAPUT VI.

EUSEBII DE VERBO ET FILIO DEI SENTENTIA.

- I. Variae circa Eusebii de Filio Dei doctrinam opiniones. II. Eusebius docet unitatem deitatis in uno Patre servari. III. Filium longe minorem Patre. IV. Diversæ substantiar. V. Interpres Latinus et Demonstrationis evangelicæ de industria Eusebium ad catholicam sententiam detorsit. VI. Eusebius Filii deitatem aliam statuit a paterna. VII. Grandis paralogismus Eusebii. VIII. Non obscure docet Filium non esse vere Deum. IX. Quo sensu Filium Deum esse dicat. X. Quam adversa rationi et priscorum Patrum sententia tradat. XI. Cum Arianis plane consentit. XII. Quia sententia τῷ δύοντι, sive consubstantiali, subscriperit. XIII. Quo sensu ξεὶ οὐκ δυτες neget, et genitum Filium dicat. XIV. Filium negat aeternum.

XV. *Summa doctrinae Eusebii. XVI. Aegre defenditur. XVII. Arianum probant tam gesta quam scripta.*

I. *Variæ circa Eusebii de Filio Dei doctrinam opiniones.*

Jamdiu inter doctos disceptatum est, quæ vera fuerit Eusebii Cæsariensis de Filio Dei opinio; alii enim catholice sensisse defendunt, nec quidquam Arianae labis in scriptis ejus deprehendi pugnant; vel si quid deprehendatur, in iis certe scriptis observari, quæ ante Nicænam synodum edidit; in posterioribus non item: alii contra ab Arianismi exortu, ad obitum suum, adeo manifestas cum gestis tum scriptis suis dedisse contendunt Arianismi notas, ut incunctanter inter Arianorum principiæ connumerandum censeant. Talemine, inquiunt, hominem, qui semper augendæ Arianicæ rei tam acriter adlaboravit, qui diuturnas cum Arianiis ad restituendum Arium excubias egit, qui capitalibus odiis catholicae rei proceres assidue exagitavit, catholicum censemus? Hinc si scriptis ejus attendas, aiunt, probe cum gestis consonare deprhenedes: nam qui Filium passim minorem Patre, alterum Deum inferiorem, ac ministrum purum ait, qui catholicus habeatur? Ego vero iis qui orthodoxum Eusebium censem ad tanti viri purgationem astipulari peroptarem, si per ejus scripta liceret; at secus suadent cum cætera ejus opera, tum maxime hi commentarii, ubi Arianismum aperte profitebuntur. Non ex aliqua igitur præjudicata opinione ad eam sententiam accedimus: nedum enim ægre feram, summopere gaudebo, si quis ab eo non modo culpam, sed etiam suspicionem, dimovere possit: idque mihi non minus ex voluntate, quam præter opinionem cadet. Vereor enim ut qui catholicum Eusebium affirmant, tantam in adversum mox profrendam locoru silvam concoquere, et ad sincera dogmata detorquere valeant. Eusebii itaque de Verbo et Filio Dei sententiam in certa capita distinctam, tam ex his commentariis, quam ex aliis ejus scriptis, maximeque ex evangelica Demonstratione, et ex libris *Contra Marcellum* in medium asseremus: eamque sententiam amplectemur, quæ ab ipsa rei veritate et perspicuitate suadebitur.

II. *Eusebius docet unitatem Dei in uno Patre servari.* —

III. *Filium longe minorem Patri.*

Ab unitate Dei ordiri operæ pretium erit, quam Eusebius in uno Patre servari, neque Filium, multoque minus Spiritum sanctum, in ejusdem unitatis consortium venire clare et multis in locis affirmat. Patrem enim in se totam deitatis plenitudinem, excluso Filio, complecti indicat, dum ipsum solum passim vocat, τὸν δὲ θεόν, τὸν ἐπὶ πάντων θεόν, τὸν ἐπέκεινα πάντων θεόν, id est, *Deum universorum, Deum supra omnia, Deum ultra omnia;* Filiumque contra nuncupat, δεύτερον θεόν, δεύτερον Κύριον, secundum Deum, secundum Dominum. Ne quis vero reponat, Patrem ideo Deum universorum ab Eusebio vocari, quod sit origo et fons Trinitatis, et in ratione principii primus existat; hoc catholicum interpretandi genus respue

A occupat Eusebius, dum ait ad psalmum Asaphi decimum: "Ινα μή τις αὐτὸν φιλὸν ὑπολάβοι ἀνδρα καὶ τοὺς πολλοὺς δόμοιον, θεολογεῖς αὐτὸν ἐν τοῖς μετὰ χεῖρας, φῆσας." Ο Θεός ἐστη ἐν συγαρωγῇ θεῶν. Καὶ δπως μὴ ταραχθεῖ τις εἰς τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, Θεὸν ἀκούων τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰκότως καὶ πλείονας θεοὺς δονομάζει τοὺς διὰ τῶν δξῆς κατηγορουμένους, μονονούγι πρασκελεύμενος μὴ ἀποχνεῖν καὶ τὸν Γίλὸν τοῦ Θεοῦ Θεὸν ἀποκαλεῖν. Εἰ γάρ οἱ διαβαλλόμενοι τοῦ θενούς δρχοντες θεοὶ τξιώθησαν δονομασθῆναι, ποῖος δὲ γένοιτο κίνδυνος τὸν ἀνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν Γίλὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κεχραταιωμένον Θεὸν δομολογεῖν; id est: *Ne quis ipsum merum hominem, et multis aliis similem, arbitraretur, ipsum hic Deum prædicat his verbis:* « *Deus stetit in synagoga deorum.* » *Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii, rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens; congruentem hic multos deos nominat eos, qui sub hæc incusantur: tantum non præcipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enim gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit, si virum dexteræ Dei et Filium hominis confirmatum, Deum fateamur?* Clarius autem in expositione psalmi lxxxviii, vers. 7, id ipsum exprimit his verbis: Δοξεῖ δέ μοι δὲ Προφήτης... ὑπερεκπλήττεσθαι τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ· εἰτ' ἐκ τοῦ θεύματος ἀναπεφωνηκέναι τὸ, "Οτι τις ἐν ρεγέλαις ισωθῆσεται τῷ Κυρίῳ; ή κατὰ τὸν Σύμμαχον. Τις γάρ ἐν αἰθέρι ἀντιπαραβέσει τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα σώζοι δὲ εἰςεδῆ τὴν διάνοιαν, οὐ μὲν περ τοῦ Πατρὸς καὶ θεοῦ τῶν δλων· ἀνοίκειος γάρ καὶ ἀσεθῆς ἡ παράθεσις. Τὸ γάρ υἱοῖς θεοῦ παραβάλειν τὸ πάντων αἰτιον, καὶ τὸ συγχρίνειν ἔτεροις τολμῶν τὸν ἐπέκεινα τῶν δλων Θεὸν, πάντων δὲ γένοιτο ἀνοικάτον. Ἀκίνδυνος δὲ ἀν εἴη δὲ λόγος υἱοῖς θεοῦ συγχρίνειν Γίλὸν θεόν μονογενῆ, καὶ τὸ πρὸς πάντας ἀσύγχριτον αὐτοῦ καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον σημαίνειν. Id est: *Videturque mihi Propheta..... eum qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitum Dei cum stupore considerare: deinde ex admiratione hæc effari:* « *Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino?* » sive secundum Symmachum, « *Quis enim in aethere conserret se Domino in filiis Dei?* » *Hæc de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: impropria enim et impia comparatio esset. Nam filii Dei omnium causam conserre, et eum qui supra omnia est Deus aliis comparare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo Filius Dei unigenitus, filius Dei comparatur, ac dicuntur eum incomparabilem esse, cum nullo conserendum, atque admodum antecellere asseritur?* Hic manifeste vides Filium longe inferiore quam Patrem gradu ab Eusebio reponi; ita ut nec ad unitatem Dei, nec ad unitatem principii universorum pertineat, neque deitate cum illo primo principio unum

sit. Nam ubi dictum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*, de Filio Dei explicat, ac nihil metuendum ait, etsi Filius Deus vocetur, ne unitas principii et deitatis tollatur; non veram ille causam affert, cur hinc nulla multiplicitas deorum metuenda sit, quia scilicet Pater et Filius, unus Deus, unum principium rerum sunt; sed, ait, quoniam ipsi homines dii vocantur, quin ulla hinc deorum multiplicitas inferri possit, posse pariter Filium Deum dici, quin multos esse deos suspicemur. Etenim ut in loco sub hæc allato significatur, longe inferioris gradus est, quam ut possit ad primam illam Dei unitatem pertinere, utpote quem creaturis comparare liceat, etsi multo excellentior iis sit: quod de Patre asserere impiissimum et improbissimum esse ait Eusebius. Similia habet in *Demonstratione evangelica*, I. vi, p. 257, ubi de Patre et Filio talia fatur: *Σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ συγγράμματι τῆς Εὐαγγελικῆς Ἀποδείξεως ὡρισμένου τοῦ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λόγου, καὶ Θεοῦ μὲν ἐνὸς τοῦ ἐπὶ πάντων ψιλογηγμένου, δευτέρας δὲ μετ' αὐτὸν ἀποδειχθεῖσης, οὐσίας ἡγουμένης τῶν γενητῶν ἀπάντων, ἣν σοφίαν Θεοῦ*, x. τ. λ. Hoc est: *Cum in quinto Evangelicae demonstrationis libro, clare de Patre et Filio definitum statutumque fuerit, ac Deum quidem unum supra omnia esse declaratum, secundam vero post ipsum substantiam esse, quæ omnibus opificiis præsit, monstratum sit, quam sapientiam Dei, etc., ubi interpres qui solet Eusebii dicta ad piam sententiam in versione sua detorquere, postrema sic interpretatur: Et Patrem quidem Deum unum esse constitit; alteram autem præter illum et cum illo personam esse, quæ omnia quæ facta sunt antecedat, monstratum est. Quo in loco oīσια ille personam, vertit, etsi substantiam significet hic et in aliis Eusebii locis, ut ex repetitis sub hæc exemplis propalam erit: illud autem μετ' αὐτὸν, perperam vertit ille, præter illum et cum illo, cum aperte significet, post illum, nec numero tantum, sed dignitate et præstantia; ut ex jam dictis manifestum est, et ex infra dicendis liquidius constabit. Ait siquidem lib. II *Contra Marcellum*, p. 109: Οὐδὲ δύο θεοὺς ἀνάγκη δοῦναι τὸν τὰς δύο ὑποστάσεις τιθέντα: οὐδὲ γάρ ισοτίμους αὐτὰς δριζόμεθα, id est: Neque necesse est eum duos deos sateri, qui duas admiserit substantias: non enim illas honore pares esse definimus; ita ut eatenus unitatem deitatis statui velit, quatenus illa prima deitas, primumque principium in uno Patre servatur, cui longe inferior Deus Filius, in unitate illa non comprehendatur. Quod ille ibidem affirmit his verbis: Ἄλλα φοβῇ, ὃ ἀνθρώπε, μὴ δύο ὑποστάσεις ὄμολογήσας, δύο ἀρχὰς εἰσαγάγοις, καὶ τῆς μοναρχικῆς θεότητος ἔκπεσοις. Μάνθανε τοινυν, ὡς, ἐνὸς δυτος ἀνάρχου καὶ ἀγενήτου Θεοῦ, τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγενημένου, μία ἔσται ἀρχὴ, μοναρχία τε καὶ βασιλεία μία.*

(a) *Comment. in Psal.* p. 86, 344, 357, 358, 372, 376, 377, 410, 426, 491, 533, 534, 582, 584, 597, 598; *Demonstr. evang.* 147, 148, 149, 248, 255;

A ἐπει ταῦτα δὲ ὁ Υἱὸς ἀρχὴν ἐπιγράφεται τὸν αὐτὸν Πατέρα. Κεφαλὴ γὰρ Χριστοῦ ὁ Θεὸς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, hoc est: *Ἄτανατος, μη homo, ne, si duas fateare substantias, duo item principia inducas, et a monarchica deitate excidas. Discas igitur, quod cum unus sit sine principio et ingenitus Deus, Filius autem ex illo gignatur, unum necessario principium fuerit, monarchia et regnum unum; quia ipse Filius Patrem suum principium ascribit: caput enim Christi Deus est, secundum Apostolum (I Cor. xi, 3).* Ubi videoas monarchicam sive unam illam et primariam deitatem, ex Eusebio in Patre solo servari. Quia vero aliquam Patris et Filii unitatem esse concedere necesse fuit secundum illud: *Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 50)*, animadverte in quo B talem constituat unitatem Eusebius, I. III *Contra Marcellum*, c. 49, p. 192: Καὶ δὴ κατὰ τοῦτο τὸν τρόπον ἐν πρότερος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν οἱ πάντες γενησόμεθα. Οὐστερ γάρ αὐτὸς ἐκεῖνος τε καὶ τὸν Πατέρα ἐν εἶναι Ἐλεγε, φάσκων. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐσμεν· οὖτας καὶ πάντας ἡμᾶς, κατὰ τὴν αὐτοῦ μίμησιν, τῆς ἐνότητος τῆς αὐτοῦ μετασχεῖν εὐχετάται· οὐ κατὰ Μάρκελλον τοῦ Λέγου ἐνωμένου τῷ Θεῷ, καὶ τῇ οὐσίᾳ συναφθησομένου· καθὼς δὲ ἐμαρτύρησεν ἡ ἀλήθεια, δὲ Σωτήρ αὐτὸς εἰπών· Τὴν δόξαν ἡγείρωδε μοι, δέδωκα αὐτοῖς, Ιησοῦς δέ, καθὼς καὶ ήμεῖς ἐσμεν. Hoc est: *Atque ad hunc modum nos omnes cum Patre et Filio unum erimus. Quemadmodum enim ipse se et Patrem unum esse dixit, «Ego, inquiens, et Pater unum sumus;» ita quoque, ut ad ipsius imitationem nos omnes eiusdem unionis participes simus, precatus est. Non quod Verbum, ut Marcellus ruſt, uniatur Deo, et substantialiter ipsi conjugatur: sed ut veritas, ipse Servator scilicet, testificatur dicens: «Gloriam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus (Joan. xvii, 22).» Ubi unitatem illam substantialem Patris cum Filio dilucide explodit Eusebius; vultque tantum illam unitatem concedere, qua ex dignatione quadam Pater Filium gloriæ suæ participem efficit, ut et Filius nos eiusdem gloriæ consortes reddidit. Sub hæc autem eidem comprobando sententiæ totus insistit, atque ita demum concludit: Οὐτως οὖν ἐν εἰσιν ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τὴν κοινωνίαν τῆς δόξης. ής τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς μεταβοῦντας, τῆς αὐτῆς ἐνώσεως καὶ αὐτοὺς τὴν, hoc est: *Ita Pater et Filius unum sunt communione gloriæ: quam cum discipulis suis imperiat, eiusdem eos unionis participes efficit. Quia in re grandi paralogismo utitur Eusebius, ut infra videbitur, dum unitatem illam gloriæ, in quam ex dignatione tantum discipuli Christi vocantur, par modo a Patre communicari Filio suo, atque hinc substantialem unitatem excludi, contendit. Hanc porro deitatis unitatem et monarchiam sexcentis in locis (a) docet ille, quæ ne longius abducamus in-**

Contra Marc. 65, 66, 69, 70, 90, 96, 106, 107, 110, 127, 141.

dicare solum sufficiat. Cæterum ubi vox ὑπόστατος A occurrit, nos substantiam vertimus; tum quia sic Eusebii ævo ex recepto more accipiebatur, ut habet Athanasius; tum quia, cum Eusebius diversam in Patre et Filio substantiam admittat et doceat, inutilis sane fuerit personarum et hypostasiū vulgata distinctio.

IV. Diversæ substantiae.—V. Interpres Latinus Demonstr. evangelicæ Eusebium de iudicia ad catholicam sententiam detorsit.

Licet autem ex præmissis propalam sit Eusebium diversam a paterna substantiam et deitatem in Filio constituere: nam duas in allatis locis substantias aperte profitetur: et sane qui unitatem principii et deitatis in uno Patre, excluso Filio, servat, consequenter aliam in Filio et diversam substantiam et deitatem, si quidem Deus sit, statut necesse est; e re tamen fuerit ex multis pauca Eusebii loca in medium afferre, ubi ille substantiam et deitatem Filii, a paterna aliam et diversam, separata, ipsique multo inferiorem commonstrare mititur: unde etiam planius evadat quod superiorius probatum est, Eusebium videlicet unitatem principii et deitatis in uno Patre, excluso Filio, statuere. Ait igitur in *Demonstratione evangelica*, I. iv, c. 3, p. 147: Ἄλλα τοῦ μὲν αἰσθητοῦ φωτὸς ἀχώριστος ἡ αὐγὴ, δὲ Υἱὸς ιδίως παρὰ τὸν Πατέρα καθ' ἐκυρῶν ὑφέστηκε. Καὶ φωτὸς μὲν ἡ αὐγὴ χώραν ἐνεργεῖας ἐπέχει, δὲ Υἱὸς ἔτερόν τι ἡ κατὰ ἐνέργειαν τυγχάνει, καθ' ἐκυρῶν οὐσιωμένος. Καὶ πάλιν, ἡ μὲν αὐγὴ συνυπάρχει τῷ φωτὶ, συμπληρωτικῇ τις οὖσα αὐτοῦ· ἀνευ γάρ αὐγῆς οὐκ ἀν ὑποστατή φῶς, διμοῦ τε καὶ κατ' αὐτὸν συνυφέστηκεν· δὲ Πατήρ προϋπάρχει τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ προϋψέστηκεν, δὲ μόνος ἀγέννητος ἦν. Καὶ δὲ μὲν καθ' ἐκυρῶν τέλειος καὶ πρώτος, ὁ Πατήρ, καὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ συστάσεως αἵτιος, οὐδὲν εἰς συμπληρωματικὸν τῆς οὐσίας συμβεθῆκες ἀχώριστον· δὲ Υἱὸς κατὰ γνώμην καὶ προσίρεσιν εἰκὼν ὑπέστη τοῦ Πατρός. Βουλθεὶς γάρ δὲ Θεὸς γέγονεν Υἱοῦ Πατήρ, καὶ φῶς Ξεύτερον κατὰ πάντα ἐκυρῶν ἀφωμοιωμένον ὑπεστήσατο. Quæ sic ego interpretor: Sed a sensibili quidem lumine splendor separari non potest, Filius vero seorsum a Patre per seipsum subsistit. Ac luminis quidem splendor locum efficientiæ obtinet, Filius autem aliud quidpiam quam secundum efficientiam est, per seipsum substantia prædictus. Rursum, splendor simul existit cum lumine, illudque quodammodo compleat: nam sine splendore lum' nequaquam subsistat, simulque cum illo ac secundum illud subsistit; Pater autem Filio præcessibat, et ante orum ejus existebat, quatenus solus non-genitus

erat. Et ille quidem per seipsum perfectus et primus, utpote Pater, et constitutionis Filii causa, nihil ad deitatis suæ complementum a Filio accipiens; hic autem tanquam ex causa factus filius, secundus est ab eo cuius est filius, quippe qui a Patre et ut sit, et ut talis sit, acceperit. Ac rursus, splendor quidem non ex proposito et voluntate luminis splendet, sed secundum accidentis quidpiam a substantia inseparabile; Filius vero ex sententia et proposito voluntatis, imago Patris substituit. Volens enim Deus Filii Pater exstitit, ac secundum lumen per omnia simile sibi subsistere (a) fecit. Ubi interpres sive ex insito erga Eusebium affectu; sive alia ignota de causa, multa secus posita ad catholicam sententiam pro more suo deflexit: nam illud, καθ' εαυτὸν οὐσιωμένος, sic transtulit: Non per seipsum substantiam nactus, sed a Patre; cum disparatam omnino sententiam efficerat Eusebius, scilicet, per se et seorsim substantiam habens. Pari modo illud: Οὐ δὲ Πατήρ προϋπάρχει τοῦ Υἱοῦ, καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ προϋψέστηκεν, δὲ μόνος ἀγέννητος ἦν sic ille vertit: At a Patre Filius procedit, et illum generat, at ipse non genitus est. At vera sententia hæc est: Pater autem Filio præcessibat, et ante ortum ejus existebat, quatenus solus non genitus erat. Sic etiam ille sere ubique Eusebii dicta in aliam sententiam dotorsit, ut catholicum redderet: nam lib. iv, c. 15, p. 173, hæc Eusebii verba, Καὶ μόνον ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, μετοχῇ τε τοῦ γεννήσαντος, ἀγεννήτου καὶ πρώτου καὶ μεζονος, Θεὸν ἐξ Θεοῦ ἀποφανθέντα, Χριστὸν καὶ τιλειμένον ἀπεκάλεσε, sic transtulit ille: Et qui solus ex illo genitus Deus Verbum, communicatione gignentis ingeniti, Deus de Deo est declaratus, Christum atque unctum vocavit; ubi voces illas πρώτου καὶ μεζονος, primi et majoris, prietermisit ille, sic autem verendum fuit: Et solum ex ipso genitum Deum Verbum, participatione genitoris non-geniti, primi et majoris, Deum de Deo declaratum, Christum et unctum vocavit. Et p. 181 B: Διόπερ ἐπὶ τούτῳ ἔχοισε σε, ὁ Θεὸς, δὲ ἀνωτάτω καὶ μεζῶν αὐτὸς, δὲ καὶ σου Θεὸς, ὡς εἶναι καὶ τὸν χρισμένον καὶ τὸν χροντα πολὺ πρότερον, πάντων μὲν δυτα Θεὸν, καὶ αὐτοῦ διαφερόντως τοῦ χρισμένου, ubi in Græcis necessario legas, ὡς εἶναι καὶ τὸν χρισμένου τὸν χροντα πολὺ πρότερον, alias sententia non constabit. Locum ita vertit, sive potius pervertit interpres: Propterea ob hanc ipsam causam, unxit te, o Deus, ille, qui tuus quoque est Deus; ut sit et qui ungitur, Deus, et qui ungit: qui quidem sit omnium Deus. Ea porro est vera dicti sententia: Ideo unxit te, o Deus, qui supremus et major, ac tu quoque Deus est: ita ut ungens uncto multo prior sit, cum omnium quidem sit Deus, præserit ut et ejus qui ungitur. Et p. 236 A: Καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, φασι τοτὲ ἀνέστησεν δὲ θεοφάλκης, Θεὸς μὲν ἦν καὶ Κύριος (αὐτῷ γάρ λέγοντι πιστευτέον), οὐ μήν δὲ ἐπὶ πάντων, ἀλλ' δὲ ἐκείνου δεύτερος, τὰ τοῦ Πατρὸς εἰς ἀνθρώπους διαχονούμενος καὶ διαγγέλλων, ubi inter-

(a) Quo sensu per omnia similem Filium dicat, vide infra.

præ more solito : *Et Deus Isaac, cui et titulum erexit Dei amicus, Deus quidem erat et Dominus (ipsi enim dicenti credendum est), non tamen is qui Pater est et a nullo est; sed qui ea, quæ ad Patrem pertinent, hominibus subministrat et nuntiat.* Ubi vertendum erat : *Et Deus Isaac, cui et titulum erexit vir ille religiosus, Deus quidem erat et Dominus; ipsi enim dicenti credendum est; nec tamen erat ille supra omnia [Deus], sed illi secundus, qui res Patris in hominibus ministrat et nuntiat.* Quæ recidunt in illam superius commonstratam Eusebii sententiam, unitatem scilicet Dei universorum in uno Patre servari, Filio excluso, et in secundum locum ablegato. Similiter p. 138, C, hæc Eusebii verba : "Ote δὲ Κύριον καὶ Θεὸν οἶδε τὸν ἐπιφαινόμενον, ταύταις αὐταῖς σαφῶς χέχρηται ταῖς προστήσεσι. Κύριον δὲ καὶ Θεὸν δὲτι μὴ τὸν αἰτιὸν λέγοι, προφανῶς ἐπέδειξαν τῆς θελας Γραφῆς αἱ λέξεις, ἄγγελον Θεοῦ προσειποῦσαι τὸν ἐπὶ τοῦ Ιακὼβοῦ Κύριον καὶ Θεὸν προνομασμένον. Λεπτεταὶ τις ἔρα ὡν ἐν τοῖς οὖσι Θεὸς καὶ Κύριος μετὰ τὸν παμβασιλέα καὶ Θεὸν τῶν ὅλων· εἰη δὲ ὁ οὖτος ὁ πρὸ αἰώνων τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ κρέλτων μὲν ἡ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις, μείων δὲ ἡ κατὰ τὸ πρώτον αἴτιον, ita Latine fecit ille : *Quoties vero Dominum et Deum, eum qui apparet intelligit, his ipsis palam uititur locutionibus : quod vero Dominum Deumque non eum significet qui Pater est, ipsæ Scripturæ divinæ locutiones in superioribus evidentissime ostendunt, ubi angelum Dei appellant eum quicunq[ue] de Jacob sermo esset ; superest igitur ut quæramus, quisnam sit, in iis quæ sunt, Deus et Dominus, præter Patrem omnium, et regem Deumque universi : erit autem hic Verbum Dei, quod est ante sæcula, superior quidem omni angelica natura, profectus autem ab eo, qui Pater est. Sed longe alia profert Eusebius, scilicet : Cum vero Dominum et Deum, qui apparet, esse agnoscit, iisdem ipsis clare utitur appellationibus : quod vero Dominum et Deum dicens, non eum, qui Causa est, significet, evidenter ostendunt divinæ Scripturæ voces, quæ angelum Dei ipsum nuncupant, qui Jacobo [visus] Dominus et Deus antea appellatus est. Restat ergo quispiam inter ea quæ existunt Deus et Dominus, post omnium regem et Deum universorum : is autem fuerit, qui ante sæcula est, Dei Verbum, major quidem omni angelica natura, minor vero illa prima causa.* Ubi de more Eusebii Filium Dei, a primaria illa deitate et omnium causa seclusum, dignitate et ordine ceu medium inter Deum et angelos constituit. Sexcenta alia ex evangelica Demonstratione loca afferre in promptu esset, ubi interpres Eusebium ad catholicam doctrinam vel invitum deduxit : sed hæc lectori erunt ad cautelam satis, ne in Latina versione se Eusebii sententiam expiscari posse confidat. Aestimo sane multos interpres artificio ad Eusebii tutandas partes accessisse : nam is sciens et prudens scripto-

A rem Græcum vitiavit, et catholice loqui compulit. Jam quo destinavimus pergamus : substantiam ergo Filii Eusebius, aliam et diversam docet a Patris substantia, idque non in præmissis modo locis, sed etiam alibi plerumque ; sic in *Demonstratione evangelica*, lib. v, cap. 1, pag. 215, postquam in quo quadret comparatio Patris et Filii cum luce et splendori, explicaverat, in quo differant Pater et Filius a splendore et luce sic enarrat : 'Αλλ' οὐ τοὺς ὑποδείγματι κατὰ πάντα τρόπου δομοίως, ὡσπεροῦ δημητρίου πρότερον εἶχαντι. Τὰ μὲν γάρ διψυχα σώματα τὸ συμβεβηκός ἐν ποιότησι κέχτηνται· ή τε γάρ αὐγή, σύμφυτης οὖσα τῇ τοῦ φωτὸς φύσει, καὶ οὐσιωδῶς συνυπάρχουσα τῷ φωτὶ, οὐχ ἀν δύνατο ἔκτης ὑφεστάναι τοῦ ἐν φύσιν· ὁ δέ γε τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ἐκεῖνον οὐσιωταὶ τε καὶ ὑφεστήκε, καὶ οὐκ ἀγεννήτως συνυπάρχει τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὡς μονογενῆς Γίδος μόνος πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενημένος, hoc est : *Sed non omnimode exemplorum similitudo convenit, ut jam dictum fuit : nam corpora inanimata accidens in qualitatibus obtinet : splendor enim cum natura lucis connatus sit, et substantialiter cum luce coexistat, extra id ipsum in quo est nequaquam subsistere possit ; at Dei Verbum per se et seorsim substantiam obtinet et subsistit ; neque ingeniū (i. e. ut non-genitus) Patri coexistit ; sed ut unigenitus Filius, solus ante omnia sæcula ex Patre genitus.* Pariterque lib. vi initio procœmii, in eo quem supra retulimus loco, ait Filiū esse secundam post Patrem substantiam, quæ rebus factis omnibus præsit. Et lib. i *Contra Marcellum*, p. 5, ait, eum qui dixerit Patrem et Filium substantia unum, aperte Sabellianum esse ; et p. 25 accusatus a Marcello Eusebius, quod teste Narciso Neroniadis, duas esse Patris et Filii substantias diceret, rem ille non negat, sed alio rem et sermonem divertit. Tempus me desiceret, si similia Eusebii loca congerere vellem : de industria enim ille passim rem agitat et comprobare nititur (a).

VI. Eusebius Filii deitatem aliam statuit a paterna.

Cum ergo Filium diversæ a paterna substantia dicat, hinc consequitur ut deitatem aliam a paterna in Filio esse doceat : quod licet eodem recidat, ex ipsis Eusebii dictis planius evadet : unde etiam asseratur quod initio comprobavimus, scilicet Eusebium unitatem deitatis in uno Patre constituere. Ait igitur lib. v *Dem. evang.*, c. 30, p. 255 : 'Αλλὰ γάρ δὲ ὅλων τριάκοντα προφητικῶν χεφαλαίων δεύτερον Θεὸν μετὰ τὸν ἀνωτάτῳ καὶ ἐπὶ πᾶσι, τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, είναι μεμαθηκότες, ἐφ' ἐτέραν τῆς κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ὑπόθεσιν μεταθησόμεθα. Ubi interpres pro more hæc impia dicta ad catholicam sententiam detorsit : nam sic transtulit : *Atenim postquam haec tenus ex totis triginta propheticis capitibus, Deum, Salvatorem ac*

(a) Vide comment. in *Psal.* pag. 249, 534; *Demonstr. evang.*, 148, 155, 202, 230, 253, 254, 255; *contra Marcellum*, 4, 69, 79, 104.

Dominum nostrum, Dei Verbum esse didicimus, ad alterum ejus quæ ad eumdem pertinet dispensationis argumentum transeamus. Ubi vertendum suit : *A- enim postquam ex totis triginta propheticis capitibus, secundum Deum, post illum supremum et qui supra omnia est, Salvatorem scilicet Dominum nostrum, Dei Verbum, esse didicimus ; jam ad aliud ejus econome argumentum transeamus.* Hic vides secundi, sive alterum Deum, a supremo illo et qui supra omnia est, distinctum, prædicari : nam utrique suam deitatem ascribit, alteram supremam et maiorem, quæ ad Patrem, alteram vero minorem, quæ ad Filium, pertineat. Et vero in libro primo *Contra Marcellum*, diserte et sine ambage de Patre ait : *'Ο τὴν οἰκετανθήτην κακτημένος, qui propriam sibi deitatem obtinet.* Neque enim, ut ille passim loquitur, Filium ad illam primariam pertinere deitatem putat; sed seorsim a Patre minorem esse Deum pronuntiat : nam in secundo *Contra Marcellum* libro, cap. 16 et 17, pag. 126 et 127, pro viribus depugnat filie Patrem et Filium non eumdem esse Deum ; sed ex inani illa distinctione, quam in primo Evangelii Joannis versiculo communiscitur, alium esse Deum qui supra omnia est, alium vero Deum, qui Verbum dicitur. Siquidem, ait ille, hæc evangelistæ verba : *'Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος,* Deum Patrem cum articulo exprimit, πρὸς τὸν Θεόν, Deum vero Filium sine articulo, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος : ex quo arguit ille, Deum Verbum sine articulo expressum, alium esse Deum ab eo qui cum articulo exprimitur; atque ita Sabellii errori se occurrere putat, qui crederet, Patrem et Filium non eumdem modo Deum, sed eamdem esse personam, quæ secundum varias intelligendi rationes distingueretur, ac modo Pater, modo Filius et Verbum appellaretur.

VII. Grandis paralogismus Eusebii.

At non videt Eusebius se in impietatem Sabellianæ forte deteriorem incidere, ac sacro evangelistæ grandem paralogismum affingere. Nam si, ut putat Eusebius, evangelista Deum alium majorem et supremum hic indicet, alium vero minorem et longe inæqualem; incogitanter admodum Joannes, ut ait plerumque Athanasius, res adeo disparatas sine ulla distinctione, uno eodemque vocabulo utramque copulans, significavit : *Et Verbum, ait, erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1).* Nam quis non voci, Deus, conjunctim repetitæ, eamdem utroque significationem statim aptaverit? Quis eamdem vocem, bis eodem loco enuntiatam, tam disparata significare putaverit? Hinc item longe deterri- ma impietas consequitur, a qua semper tam vetus quam nova Ecclesia summe abhorruit : nam si Filium alium a Patre Deum esse admittamus, duos esse deos fateamur necesse est, alium maiorem aliumque minorem : atque sic in pluralitate deorum incidamus, et in πολύθεον ἀθετav-

A ut habet Gregorius Nazianzenus : sic δ θεολόγος Joannes initio Evangelii sui deorum multiplicitatem induxit. Hic se mire contorquet Eusebius, et ne duos cogatur admittere deos tot circuitibus et ambagibus utitur, ut perplexam arguendi methodum mirari subeat. Ait igitur Eusebius lib. II *Contra Marcellum* (a) : Δέον ἐντεῦθεν συνεῖναι, ὡς οὐ δύο θεοὺς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ κηρύττει· οὐ γάρ δύο ἀγέννητα, οὐδὲ δύο ἀναρχα, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἴρηται, οὐδὲ δύο οὐσίας ἐξ Ισοτιμίας ἀντιπαρέξαγομένας ἀλλήλοις εἰσάγεται· διὸ οὐδὲ δύο θεούς· ἀλλὰ μίαν ἀρχὴν καὶ Θεὸν εἶναι, τὸν αὐτὸν Πατέρα διδάσκουσα εἶναι τοῦ μονογενοῦς καὶ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ, hoc est : *Hinc intelligendum est Ecclesiam Dei non duos deos prædicare : non enim duo non genita, nec duo principio carentia, ut saepe dictum a 'nobis est, neque duas substantias, honore pari ex adverso mutuo collatas, inducit, ideoque nec duos deos : sed unum principium et Deum, ipsum Patrem unigeniti et dilecti Filiū esse docet.* Itaque eatenus non duos deos esse dicit, quatenus solus Pater non genitus et sine principio, unus Deus et unum principium est, Filius vero, utpote ipsi inæqualis, non in primaria et una illa deitate censemur esse : atqui hinc solum concludi potest, non esse duos æquales deos, sed unum Patrem supremum esse Deum : cum autem Filius, licet impar et minor, Deus tamen esse dicatur, hinc sane consequetur duos esse deos; maiorem alium, alterum vero minorem.

VIII. Non obscure docet Filiū non esse vere Deum. — IX. Quo sensu Filiū esse Deum dicit.

Probe animadvertisit Eusebius non posse rationalia sua consistere : quamobrem, quæ ipsi una supererat elabendi ratio, ne duos admittere deos cogatur, modo aperte docet, mox nec obscure insinuat Filiū non esse vere Deum. In epistola quippe sua ad Euphratrem, ab Athanasio et a Nicæna secunda synodo laudata (b), de Filio talia satur : Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ μόνον ἀληθινὸν εἶναι διδάσκει δι' ὧν φησιν· *Ἐτα γεώποντα σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν·* οὐχί ὡς ἐνδεικνύεται μόνον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐνδεικνύεται μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, μετὰ προσθήκης ἀναγκαιοτάτης τοῦ, ἀληθινοῦ. Ἔπειτα καὶ αὐτὸς Θεός; μὲν δὲ Υἱός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸς Θεός· εἰς γάρ ἐστι καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πρὸς αὐτοῦ τινα. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς δὲ Υἱός ἀληθινός, ἀλλ' ὡς εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ, εἴτε δὲν καὶ Θεός ἦν δὲν Λόγος, οὐ μή ὡς δὲ μόνος ἀληθινὸς Θεός, hoc est : *Eumdem autem et solum verum esse docet his verbis : « Ut cognoscant te solum verum Deum (Joan. xvii, 3), » non quasi unus solus sit Deus, sed quasi unus solus sit verus Deus, cum hoc pernecessario additamento, « verus. »* Nam et ipse quidem Filius, Deus, sed non verus Deus : unus est enim solus verus Deus, eo quod non habeat aliquem ante se. Quod si ipse quoque Filius verus est, sed sicut imago veri Dei, Deus fuerit : siquidem et Deus erat Verbum, non tamen sicut ille solus verus Deus. Id ipsum diserte declarat in

(a) P. 141.

(b) Athan. t. I; n Nic., act. v, p. 366.

Demonsit. evang., cap. 4, pag. 226, his verbis : Οὐκ-
• οὖν δὲ τούτων ὁ μὲν ἀληθῆς καὶ μόνος Θεὸς εἰς ἀν-
εῖη, μόνος κυρίως τυγχάνων τῆς προσηγορίας· ὁ δὲ
δευτέρος μετουτὶς τοῦ ἀληθοῦς τῆς κοινωνίας ἡξιώ-
ται, οὗτε ὅν καθ' ἐαυτὸν, οὗτε ὑφεστώς δῆτα τοῦ θεο-
ποιῶντος αὐτὸν Πατρὸς, οὗτ' ἔνευ τοῦ Πατρὸς θεο-
λογούμενος : missa vero interpretis versione, quam
ille pro more suo ad catholicam fidem concinnavit,
sic nos reddimus : *Itaque ex his verus et solus Deus (a), unus fuerit, qui solus hanc appellationem proprie obtinet; secundus autem participatione veri, communicatione illa dignatus est, qui non sine Patre qui ipsum Deum efficit, per se existit et subsistit; neque sine Patre Deus vocatur.* Ubi clare dicit solum unum Deum Patrem esse, cui Dei nomen proprie competit, secundum autem Deum participatione tantum a Deo Patre Deum factum fuisse. Cum autem ait secundum illum Deum, cui scilicet non vere et proprie competit quod Deus sit, non sine Patre existere, ad illud Evangelii Joannis respicit : *Et Verbum erat apud Deum. Ideo autem Filium Deum dignatione Patris esse (vel potius ex iis quæ supra diximus vocari), ait, quia est imago Patris: non quidem imago quæ eamdem quam Pater substantiam obtineat, nam, ut supra comprobatum est, diversam a paterna substantiam Filii constituit; sed imago perfectissima, quantum ea potest esse quæ alia a supremo Deo fuerit. Id ipsumque multis in locis tam in Demonstratione evangelica, quam in libris Contra Marcellum declarat. Nam lib. I Contra Marcellum p. 70, de Patre clare et sine ambage ait, Μόνος ἀληθινὸς Θεός· Solus verus Deus. In Demonstratione autem evangelica, l. v. c. 4, pag. 227, suam dilucide de Patre et Filio sententiam explicat, aitque Filium ob suam cum Patre similitudinem Deum vocari, licet non proprie et per se talem nunciationem obtineat : nam postquam dixerat Filium natura Deum esse, mentem suam sic aperit : Ήλήν εἰ καὶ φύσει μονογενῆς Υἱὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀνευφημεῖται, ἀλλ' οὐχ ὁ πρώτος Θεὸς, πρώτος δὲ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς, καὶ διὰ τοῦτο Θεός. Καὶ ὅλον γε τοῦτο αἴτιον ἂν εἴη τοῦ καὶ αὐτὸν εἶναι Θεὸν, τὸ μόνον εἶναι φύσει τοῦ Θεοῦ Υἱὸν, καὶ μονογενῆ χρηματίζειν, καὶ τὸ δὲ ὅλον σώζειν τοῦ μόνου Θεοῦ τὴν ἐμψυχον καὶ ζῶσαν νοερὰν εἰκόνα, κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ παρωμοιώμενην, καὶ τῆς θεότητός τε αὐτῆς τὴν ὁμοίωσιν ἐπιφερομένην. Ταῦτη τοιχαροῦν καὶ αὐτὸν ὡς ὅν μόνον Υἱὸν καὶ μόνον εἰκόνα θντα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀγενήτου καὶ ἀνάρχου τοῦ Πατρὸς οὐσίας τὰς δυνάμεις κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ὁμοίωσεως περιβενθημένον, ὑπὸ τε τοῦ πάντων τεχνικωτάτου καὶ πανεπιστήμονος ζωγράφου τε καὶ ζωοποιοῦ Πατρὸς εἰς τὸ ἄκριδές τῆς ὁμοίωσεως ἀπειργασμένον, Θεὸν εἰκότως οἱ θεῖοι ἀναγορεύουσι λόγοι· ὡς καὶ ταύτης μετὰ τῶν ἄλλων παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡξιωμένον προσηγορίας, εἰ ηγέτη τε, ἀλλ'*

Α οὐκ ίδιοτετον αὐτὴν ἐσχήκοτα. Ὅ μὲν γὰρ διδωσιν, ὁ δὲ λαμβάνει. "Ωστε κυρίως καὶ ἔνα ἐκείνον εἶναι Θεὸν, καὶ μόνον γάρ καὶ φύσει θντα, καὶ μὴ παρ' ἑτέρου λαδόντα· τὸν δὲ τῶν δευτερέων τὴν ἔωσθαι, καὶ τὸ Θεὸν εἶναι λαδόντα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔχειν, ὡς ἀνεικόνα τοῦ Θεοῦ, μιᾶς ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς θεότητος ἐπινοούμενης, ἐνός τε δύτος Θεοῦ τοῦ καθ' ἐαυτὸν ἀνάρχους καὶ ἀγενήτως θντος, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἄν δ' ἐσόπτρου καὶ εἰκόνος ἐπιθεωρουμένου. Missa Latini interpretis versione, qui pro more suo hæc ad catholicam sententiam detorsit, sic nos ad verbum interpretamur : *Cæterum etiam natura unigenitus Filius et Deus noster celebretur, at non est primus Deus; sed primus Dei unigenitus Filius, et ideo Deus. In summa hæc causa fuerit quod ille Deus sit, quia solus natura Filius Dei est, ac Unigenitus vocatur, et quia solius Dei animata, viventem et intelligentem imaginem servat, secundum omnia Patri similem, ac etiam ipsius deitatis imaginem ferentem. Hac ergo de causa ipsum etiam, utpote solum Filium, qui solus Dei imago sit, ac non genitæ et principio carentis substantię Patris virtutibus secundum exemplum similitudinis induitus sit, atque ab omnium peritissimo ac scientissimo pictore ac vitæ auctore Patre, ad accuratissimam similitudinem effectus sit, Deum merito divini sermones appellant; utpote qui cum aliis a Patre hac appellatione dignatus sit, eamque acceperit, non autem ut propriam sibi habuerit. Nam ille quidem dat, hic vero accipit. Ita ut proprie ille unus sit Deus, et solus quidem natura existens, neque ab alio accipiens; hic vero secundo loco dignatus sit, atque a Patre acceperit ut Deus esse obtineat, utpote imago Dei, cum una in ambobus secundum exemplum deitatis intelligatur, uno Deo secundum se sine principio et generatione existente, qui per Filium quasi per speculum et imaginem consideratur. Quorum hæc summa fuerit, eatenus Filius natura Deus est, quatenus natura sua ad similitudinem Dei per omnia effectus est, atque ideo deitatis nomine dignatus est, quæ tamen non ipsi proprie competit; sed propter similitudinem deitatis quam repreäsentabat, Deus vocatur: nec primus Deus est, sed secundas in deitate ex dignatione occupat, non ex jure et proprietate: nam Deus ob accuratissimam similitudinem bac illum appellatione donavit. Eusebianæ de Filii deitatem doctrinæ luculenta item testimonia assert Nicephorus patriarcha in Antirrheticis, cuius operis non hactenus editi ac luce dignissimi, editionem parat eruditissimus Anselmus Baudurius noster. Hæc igitur excerpta assert ille ex epistola Eusebii ad Constantiam Augustam: Μόνος γοῦν οὗτος μετὰ τὸν ἀνωτάτω Θεὸν καὶ Πατέρα δικαιός ἐστι Κύριος καὶ δικαιοσύνας τηράτης, id est: *Hic itaque solus post supremum Deum et Patrem, justus est Dominus, et justitias dilexit; et paucis interjectis:**

(a) Lib. I Contra Marcellum, pag. 10, μόνος ἀληθινὸς Θεός· et lib. II Contra Marcellum, pag. 109, et p. 87, 96.

Οὐτὶ ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀρχιερέα μέγαν διεληθύστα τὸν οὐρανὸν, ἵησοῦν τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ· οὐ τὰ μὲν ἀνωτάτω καὶ κορυφαῖς τῆς θεότητος ἐπέκεινα πάστης κτιστῶν, καλύμματι πατρικῷ τῆς ἐνθέου ἀδιδήτητος καὶ ἀγεννητας; ἐπικαλύπτεται, id est: *Quia habemus et nos Pontificem magnum, qui cœlos præterivit, Jesum Filium Dei, cuius Deitatis suprema ei summa, supra omnem creaturam pervadentia, paterno divinæ eternitatis et innascibilitatis oportemus continguntur.* Sub hac autem clarius: 'Ο δὲ εἰπὶ τοῦ μετώπου στέφανος τῆς ἐνθέου καὶ παντοκρατορικῆς βασιλείας τε καὶ δεσποτείας ἑδήλου προσηγορίαν, ἢν μόνῳ τῷ Μονογενεῖ ὁ ἀνωτάτω καὶ μόνῳ αὐτοῦ Πατὴρ ἐδωρήσατο, Θεὸν καὶ Κύριον καὶ βασιλέα τῶν δῶν μόνον αὐτὸν μετά γε ἕαυτὸν ἀναδείξας, id est: *Corona autem in fronte posita, divini et omnipotentis regni ac dominii appellationem declarat: quam soli Unigenito supremus et solus ejus Pater donavit, Deum, Dominum et Regem universorum solum ipsum post se declarans.* Ubi vides ex Eusebio, Filium, Dei et Domini appellationem ex sola dignatione Patris obtinere, ac secundum a Patre Deum esse, quo respicit etiam ille Commentariorum locus, in argum. psal. LXXXII Asaphi, et ad psal. x: *Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii, rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens; congruenter hic multos deos nominal eos, qui sub hac incusantur: tantum non præcipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enim gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit, si virum dexteræ Dei, et filium hominis confirmatum, Deum fateamur, id est, cum homines etiam dii vocentur, multo magis possumus Christum appellare Deum, quin hinc metus sit ne pluralitatem deorum et præcipientum inducamus, quia scilicet Filius non proprie et vere Deus est, quod hic ille insinuat, et alibi clare et sine ambage dixit. Ideo autem, ut ipse in allato loco, in libris *Contra Marcellum*, et in Comment. in psal. LXXXV, 10, explicat, Deus ille præomnibus iis, qui Dei nomine dignati sunt, appellatur, quia in ipso solo Patris similitudo servatur; et in ortu suo a Patre Deus factus et deputatus est, θεοποιηθεὶς ut supra, unde etiam est quod αὐτόθεος vocetur in Hist. eccl. I. x., p. 375 (a), comparatione scilicet hominum, qui dii vocantur; nec tamen dii dici possunt, si cum illo conferantur, ut habet in his commentariis. Quod si illud adjiciatur (sic ille), « Tu es Deus solus (Psal. LXXXV, 10); id applies Salvatori, hoc item apponens, « Non est similis tui in diis, Domine (Ibid. 8); » sicut enim si te cum memoratis diis cōparemus, « non est similis tui, » sic si te conferamus cum iisdem, « tu es Deus solus. » Siquidem solus Salvator et Dominus noster « in principio erat, Dei Verbum erat, apud Deum erat, et Deus erat (Joan. I, 1): » quamobrem non est similis ipsi in diis, ac solus ipse quasi in diis Deus fuerit; cum nullus ex multis illis, qui dii vocantur, comparatione illius Deus dici possit. Hinc intelligas*

(a) Hujusce Patrologiæ nostræ tom. XX.
(b) Dem. ev. p. 156.

PATROL. GR. XXIII.

A illud αὐτόθεος, ipse Deus (b); sive quod alibi dicit, ἀληθινὸς Θεός, verus Deus; scilicet comparet ad homines, qui aliquando dii appellantur: nam comparet ad Patrem, sive Deum universorum, non vere et proprie Deus dicitur, secundum Eusebii sententiā.

X. Quam adversa rationi et priscorum Patrum sententias tradat.

Sic ille ne duos deos dicere cogatur, Filium vere Deum esse negat, Evangeliorum dicta distorquet, a priscorum Patrum doctrina discedit, et ad Arianorum partes accedit. Nam ut Evangelia tres esse in uno Deo personas clare indicant; ita rationem Dei in tribus unam et eamdem esse docent: stultum quippe est in hoc Joannis dicto, I, 1: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, duas et disparatas Dei rationes somniare, et ineptissimam amphibologiam scriptori sacro affligere, unde prisci Ecclesiæ Patres, tam ii qui ad usque quartum saeculum floruerent, quam ii qui ex toto orbe coacti Nicenam synodum celebrarunt, etsi hypostasium et personarum vocibus non uterentur, eadem sententia tres unum constituere Deum, constanter docebant. Hic apposite aurea illa Dionysii Alexandrini, quem patrocinari sibi falso jactitabant Ariani, sententia locum habeat: Οὐτω μὲν ἡμεῖς εἰς τε τὴν Τριάδα τὴν μονάδα πλατύνομεν ἀδιατέτον, καὶ τὴν Τριάδα πᾶλιν ἀμελετον εἰς τὴν μονάδα συγχεφαλιούμεθα, hoc est: *Sic quidem nos indivisibilem unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ imminui nequit, in unitatem contrahimus.* Ubi vides unitatem Dei, contra quam Eusebius sentit, in tribus personis constitui. Siquidem Trinitas illa nihil unitati officit, quia in tribus una natura, substantia et deitas existit. De sententia vero Eusebii circa Spiritum sanctum, non est quod disseratur: etenim vel ii qui ejus de Filio doctrinam tueri conantur, non insicias eunt ipsum de Spiritu sancto non recte locutum. Nam libro *contra Marcellum* (c) ait, Spiritum sanctum neque Deum neque Filium esse; ita ut illum decernat Filio inferiorem, quippe quem ne ex dignatione quidem Deum nuncupari velit: sed post Filium non numero tantum, sed etiam gradu et dignitate constituit. In his vero commentariis perraro de Spiritu sancto verba facit, quia nondum mota fuerat de Spiritu sancto quæstio. Nam etsi ab exortu Arianismi, sequaces Arii de Spiritu sancto impie sentirent, nondum quidpiam adversum protulerant. Sed post mortem Arii et Eusebii, ubi Arianorum sunt facta divortia, Macedoniani et Pneumatomachi Spiritum sanctum, perinde atque Filium, inter opificia et res creatas palam computare coepérunt.

XI. Cum Arianis plane consentit.

In iis porro quæ supra attulimus, cum Ario et Arianis plane consentit Eusebius (d): nam et ipsi perinde atque Caesariensis ille præsul, unum et so-

(c) P. 174 et 175.

(d) Athan. p. 728, 729.

lum ve. τὸν Deum, Patrem scilicet, admittabant; Filium vero alius a paterna substantia, neque verum esse Deum prædicabant: etsi, perinde atque Eusebius, de Filio loquentes a Dei appellatione non abhorrebat; Filium longe imparem et inæqualem Patri, ipsoque minorem affirmabant: quod Eusebius in hisce commentariis, in *Evangelica Demonstratione* et in libris *Contra Marcellum* frequentissime dicit ac repetit, nec ea in re unquam circuitione vel an. bage utitur.

XII. Qua sententia τῷ δρουσίῳ sive consubstantiali subscripsit.

Objicere solent qui Eusebii partes tutantur, ipsum in synodo Nicæna, τῷ δρουσίῳ, sive consubstantiali subscripsisse. Et id sane testificatur Eusebius in epistola sua ad Cæsarienses; nam cum, imperatore præsente, instaret exsilii metus, Eusebius, qui non ex eorum numero fuit, qui de civitate maluerunt quam de sententia dimoveri, ægre tandem synodi placitis assensus est; ut ipse nec obscure innuit in eadem epistola, καὶ μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἐνιστάμεθα, usque ad extremam horam obstinatus. Quare id non puto esse tanti ad ejus defensionem: quid enim exoneratus metu fecisset, expriundi potestas non fuit. Sed tamen ita ibidem τοῦ δρουσίου significatum extulit, ut sibi pristina repertere liceret, sicubi facultas adasset. Nam hæc eadem in epistola profert: Παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ δρουσίον τῷ Πατρὶ τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν ίδιον τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηθέτι ἀφωμοιώσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεως τε καὶ οὐσίας, ἀλλ᾽ ἐξ τοῦ Πατρός, hoc est: Verum hisce verbis, CONSUBSTANTIALEM PATRI, indicari nullam Filio Dei cum factis et creatis rebus esse similitudinem; sed soli Patri, qui ipsum genuit, omni modo similem esse, neque ex alia quam ex Patris hypostasi et substantia esse. Ubi vides eatenus Filium Patri consubstantiale dici, quatenus non creatis rebus, sed Patri omni modo similis est. Οὐκούσιος quippe, sive consubstantialis, Patri Filius est secundum Eusebiūn, quia ejus substantia, Patris substantiam refert; ita ut ratione similitudinis una sit in utraque substantia representatio. Quod alibi passim enuntiat, maximeque in libris *Contra Marcellum*: in quo autem eam similitudinem constitutat, mox pluribus expendemus. Quod adjicit ille Filium non ex alia, quam ex Patris hypostasi et substantia esse, non ita intelligit Eusebius, quod jam conspicue probatum est, ut eamdem putet esse Patris et Filii substantiam: id enim sexcentis in locis expludit ille, et ut Sabellii doctrinam traducit; sed quod substantiam a paterna, quoad imaginem et similitudinem, expressam acceperit, licet minorem et longe imparem: illud porro perinde atque τὸ δρουσίον, quia in Nicæna fide contineretur, admittere coactus est.

(a) *Contr. Marcell.* lib. 1, p. 67, 69.

A XIII. Quo sensu τὸ δρουσίον neget, et genitum Filium dicat.

Quia vero in Nicæna fide, cui subscriptis Eusebius, dominatur item Arianicum illud, ἐξ οὐκ ὄντων, ex non existentibus, et Filium genitum et non factum esse declaratur; hanc synodi doctrinam ore tenus defendit Eusebius, ne Constantini Nicænae doctrinae tenacissimi indignationem incurreret; ore tenus dixi, non ex conjectura et opinione quadam; sed ex ipsis Eusebii dictis, qui ea in re unus sui ipsius interpres esse valeat. Nam illud, ἐξ οὐκ ὄντων, duobus potest modis intelligi; primo, ita ut qui non ante exstiterit, initium existendi accipiat, et cum nihil ante fuisse suisset, in rerum natura prodeat: quam veram fuisse puto Arianorum mentem: et huic sententiæ Eusebius semper institutus, qui Filium ante creationem non sempiternum esse defendit (a); secundo, ex non existentibus aliquid fieri dicatur, cum ex nullo præexistente originem ducit: quo sensu Eusebius Filium ex non existentibus produisse negat, nam passim dicit et pugnat Filium ex Patre genitum esse, licet non sua sibi ratiocinia constent: siquidem in hoc commentario ait, *Psal. xliv*, 2, Filium a Patre ex corde et ex visceribus produci. Et in *Demonstratione evangelica*, l. iv, c. 2, p. 146, Filium genitum declarat, similiterque p. 148, et passim ubique cum in hoc ipso opere, tum in libris *Contra Marcellum*, genitum Filium contendit: et tamen alienum a Patre substantiam Filii esse, non numero tantum, sed dignitate et magnitudine pronuntiat; ita ut nec vere et proprie Deus dici possit; sed ait illum imaginem non modo Deitatis, sed etiam unitatis paternæ perfectissimam esse, atque ideo ex Patre prodeunter, quia ad Patris similitudinem sit expressa, κατὰ γνώμην καὶ προάρτου, id est, ex voluntate et proposito Patris, non ex naturæ necessitate; quæ tamen imago, alia sit a paterna Deitate, minor, impar, quæ dignatione quidem Patris in ortu suo Dei nomen acceperit, sed non vere et proprie Deus sit.

D Ex Deo autem et ex substantia Dei esse Filium dicit ratione similitudinis; quemadmodum imago cuiuspiam a peritissimo pictore concinnata, ex eo et ex persona ejus expressa eumque perfecte exhibere dicitur: etsi alterius et diversæ substantiæ sit; ita Filius, secundum Eusebium, ex substantia Dei et ex Deo esse dicitur, qui est imago ex Deo expressa, Deum perfecte repræsentans, etsi alterius et diversæ substantiæ sit. In quo sane Eusebius a recto ratiocinandi genere immane quantum aberrat: nam ex communis et recepto hominum usu, qui vere gignitur, gignentis substantiam plenam integrumque accipit, ut filius vocari possit. Fa quippe est filii proprie dicti ratio, ut eamdem prorsus quam pater naturam obtineat: alias, non filius, sed opificium erit; eamdem, inquam, specie naturam in rebus creatis, quæ multiplicari possunt; eamdem vero numericæ in divinis, quia na-

tura Dei cum multiplicari nequeat, utpote infinita, non potest nisi una et ipsa eademque communicari. Verum hæc minime quadrare non nesciebat Eusebius, et quia arduum est contra animi sententiam diu multumque scribere, quin nonnihil ex mente scriptoris vel imprudenter effluat, non pari semper modo Eusebius loquitur: nam in *Demonstr. evangelica* Filium sic nuncupat, *Tὸ τέλειον τὸν τελεῖον δημούρημα, καὶ σοφῶν σοφῶν ἀρχιτεκτόνημα, Perfectum perfecti opificium, et sapientis sapiens artefactum*: et in epistola ad Alexandrum (a), Filium rem factam esse dicit: et Arianorum causam aperte propugnat, qui dicebant Filium factum fuisse, sed non ut aliquam ex rebus factis; et creatum item fuisse, sed non ut aliquam ex rebus creatis. Ceterum etiamsi ex animi sententia Eusebius Verbum vere genitum et Filium dixerit, verbo tantum tenus ab Arianis discrepabit: nam illi perinde atque Eusebius Verbum a Patre productum, substantia diversum ac minus esse Patre putabant; an vero id dici possit genitum esse, de nomine tantum quæstio est.

XIV. Filium negat æternum.

Quod ad æternitatem vero Filii ante creationem, ne latum unguem ab Arianorum sententia deflectere videatur, qui dicebant Filium non ἄτον sive sempiternum esse: sed ante omnia factum. Sic et ille Filium quidem πρῶτον τῶν δυνάμων ἀπάντων dicit *Demonstr. evang.* p. 146, id est, *Pri:num omnium quæcunque sunt*; idque passim repetit in his commentariis, inque libris *contra Marcellum*: itemque ait Filium πρὸ χρόνων αἰώνιον, et πρὸ πάντων αἰώνων, id est, *ante sæcula*, productum: nam sæcula et tempus omne cum mundo cœpisse cum multis aliis veteribus arbitratur, nec vox αἰώνιος apud Eusebium, pro æterno ante creationem usquam sumitur: nam hujusmodi æternitatem in Filio eviderter negat et *contra Marcellum* agens affirmit Filium non posse dici ἄτον sive sempiternum, ut videre est, l. II, c. 12, et alibi. Nec diffiteor tamen in Commentariis in Psalmos ad hunc psal. II versus, *Ego hodie genui te*, hæc haberi: Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκα σε, δηλοντί περὶ τῆς χρονικῆς ἔρη γεννήσεως περὶ γάρ τῆς ἀνάρχου φησὶν αὐτὸς ὁ Δαυΐδ· Ἐκ ταστρὸς πρὸ ἐωσφόρου γεγέννηκα σε, hoc est: « *Ego hodie genui te*, » id videlicet de temporali generatione dictum, quæ per œconomiam facta est; de illa namque quæ sine principio est, ait ipse David: « *Ex utero ante luciferum genui te* (*Psal. cix, 3.*)». Verum id nihil verae Eusebii sententiae officiat, nam, ut vides, ἀνάρχον vocat Verbi generationem, quia ante luciferum, id est, ante principium temporis fuit: siquidem Verbum, ut ait Joannes, in principio erat, quod ille de principio temporis explicat, atque ideo hic ἀνάρχος Verbi ortus dicitur, quia cum ante omne tempus et ante omnia sæcula fuerit, non habet principium temporis. “*Ανάρχον τα-*

A men ille ubique alias cum de Filio loquitur respuit, et soli Patri competere dicit: parique modo tetragrammon τέλον, quod passim ait in his Commentariis uni Patri competere posse; semel in commentario itemque semel in *Demonstratione evangelico*, ait Filio nonnunquam ascriptum fuisse, accommodate scilicet, neque proprie, ut alibi de Dei appellatione dictum est. Non sempiternum autem fuisse Verbum ante creationem probat hoc dileminate Eusebius, in loco *Contra Marcellum* superius memorato: Si Filius sit ἄτος sive sempiternus, vel duo erunt sempiterna, nempe Pater et Filius, quod est a side absonum; vel Pater et Filius unum erunt sempiternum, quod est Sabellianum. Ante creationem igitur Verbum non sempiternum esse docuit Eusebius; neque tamen res creatas statim post Verbi ortum editas esse putat; sed interpositum spatium inter Verbi et opificiorum productionem constituit ille: qua in re paulum deflectere videtur ab Arianæ sectæ principibus, qui Verbum ad rerum omnium creationem productum sine intermedio spatio arbitrabantur, ut illo Deus ad opificia edenda seu instrumento uteretur.

XV. Summa doctrinæ Eusebii.

En ergo totam Eusebianæ theologicæ summam. Unus verus ab æterno Deus Pater fuit, qui omnibus atque etiam Filio suo præexistit: Filiumque sibi postea non ex necessitate naturæ, sed ex libero voluntatis arbitrio ac proposito, produxit ex substantia sua: non substantiam suam sive totam, sive decisam, Filio communicans; sed substantiam aliam ad sui per omnia similitudinem et imaginem producens; quantum scilicet potest substantia a Deo diversa Dei imaginem ferre: nam longe impar et minor Patre Filius est. Cum autem imago illa una Deum perfectissime, quantum fieri potest, repræsentet, non substantia modo Dei, sed etiam unitatis ejus imago est. Unde ob illam unicam et singularem similitudinem, Filius ab origine Deus vocatus et factus est, θεοτοκηθεῖς: qui etsi vere Deus dici non possit, si cum Patre comparetur, comparet tamen ad creaturem vere Deus dicitur: quia ipsæ imagines Dei longe imperfectiores sunt. Quare αὐτόθεος dicitur, sive, *ipse Deus*, quia ex omnimoda illa similitudine Deus ab ortu appellatus est; cum contra angeli et homines secundum aliquam similitudinis rationem dī nuncupentur. Genitus etiam dici potest et debet Filius, quia etsi non eadem quam Pater substantiam habeat, ex substantia Patris eo quo supra diximus modo productus est. Æternus autem non est Filius, sed ante omnes creaturem genitus. Hanc ipsissimam esse Eusebii de Verbo doctrinam liquido comprobatum superius est. Quod si in his Eusebius secum pugnare deprehendatur, id sane proprium erroris est, ut consistere non valeat, sibique ipsi adveretur.

(a) *Conec. Nic.* II, act. 6, p. 498.

XVI. Ægre defenditur. — XVII. Arianum probant tam gesta, quam scripta.

At qui purgatum Eusebium volunt, cum veteres, tum recentiores, in medium ejus dicta afferunt, quæ catholicum hominem arguere pugnant; hujusmodi sunt, quod dixerit ille ex Deo, et ex substantia Dei esse Filium, quod vere Deum et αὐτόνομον prædicaverit, quod æternum, quod ὁμούσιον, quibus nos omnibus, ipso Eusebio usi interprete, jam occurrimus. Verum hæc illi ex arbitrii sui sententia, neque ex ipsa Eusebii mente, pluribus in locis expressa, comprobare nisi sunt: alii quoque interpretis versione decepti, ex libris de *Demonstratione et contra Marcellum*, Latine tantum lectis, ad eam opinionem accesserunt, pars Marcelli dicta pro Eusebianis substituentes, æternum ab Eusebio Filium prædicari arbitrati sunt: nulli hosce Eusebii Commentarios inspexerunt, ubi palam ille mentem suam aperit, et nonnisi compare ad homines Filium vocari Deum insinuat. Ego vero me prositeor hac in quæstione nihil præjudicati attulisse, sed primum semper ad mitiorem ferendam sententiam, Eusebii scripta assidue lectilasse, ponderasse dicta et sententias, ac demum rei perspicuitate victum, contra Eusebium calculum posuisse. Certe, ut initio dixi, Eusebii gesta cum scriptis ita consonant; ut hinc etiam testatior animus sententiaque illius omnibus esse valeat. Ab exordio enim Arianismi ad obitum usque cum Arianis concordissime vixit, nascenti heresi nomen dedit; in Nicena synodo, quantum licuit, Catholicis obstitit; sed qui apprime calleret concedere tempori, demum cessit et subscriptis: sic enim suadebat timor, non diuturni magister officii: qua enim mente id egerit, sibi subditis populis sic enarravit, ut sibi pristina repetendi, sicubi liceret, aditum reliquerit. Non diu vero postea sicut reconciliatam cum Catholicis gratiam disturbavit; ut nescias plusne opere in pellendo Athanasio posuerit, quam in restituendo Ario. Contra Marcellum intemperantior fortasse quam debuerat, non plus ad propulsandum illum, quam ad purgandos Arianorum primipilares scripsit. Historiam Nicenæ synodi fuse narravit, et quasi per dissimulationem ignorandi, quia gestorum pudor silentium imperabat, ne verbum quidem fecit de Ario et de Ariana heresi: quod perinde est ac si quis Tridentinæ synodi historiam texens, de quibusdam ἐκ παρέργου gestis ageret, de Luthero nihil. Si cum talibus gestis talia scripta non obsint quominus Eusebius catholicus dicatur meo periculo, nemo unquam fuit aut futurus est, quin Eusebianis conditionibus orthodoxus dici valeat. Nihil moror eos qui Eusebium ante Nicenam quidem synodum Arianice sensisse ac scripsisse fatentur, postea vero secus: nam cum sine controversia hos Commentarios et libros *Contra Marcellum*, unde perspicuas et frequentes Arianismi notas eruimus, longe post illam synodum ediderit, inutilis prorsus illa distinctio: nam ut vere de Eusebio dicatur, nec pœnituit cœpisse, nec

A libuit desistere. Qua in re quid certius evangelica cautione, *Ex fructibus eorum cognoscetis eos?* (Math. vii, 16.) Certe secundum Nicenam synodum sovende Arianicæ rei ita totus incubuit ille, ut nihil prætermisisse videatur quo se Arianum proderet.

CAPUT VII.

DE RELIQUIS IN QUIBUS VEL A FIDE ABERRARE VIDE TUR EUSEBIUS IN HIS COMMENTARIIS, VEL EXPLICATIO NE OPUS HABET.

I. *Eusebius plerumque sua, non Ecclesiæ, sensa tradit.* II. *An neget peccatum originale, et an id dogmatis ex Origene hauserit.* III. *An putet B. Virginem alias quam Christum filios suscepisse.* IV. *Eam non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.* V. *Non statuit duas in Christo personas.* VI. *Quid de confessione peccatorum senserit.*

I. Eusebius plerumque sua, non Ecclesiæ, sensa tradit.

Cum quis eo devenit ut fidei dogmata ex iudicij sui arbitrio definiat, ac sive ex prejudicata opinione, sive ex affectu partiumque studio, divinarum rerum explicationem aggrediatur, nihil mirum si frequenter aberret: omnia quippe sunt incerta, cum semel ab Ecclesiæ statutis discessum est. Nam cum arcana Deitatis et religionis, ab humano sensu remotissima, Numen ipsum tradiderit, non nisi ejusdem Numinis ope et afflato ea possunt explicari ac recte percipi: ac cum uni Ecclesiæ earumdem rerum arbitrium Deus permiserit, ipsi soli eadem explananti se adsuturum pollicitus est. Nihil itaque insolens est, si Eusebius, qui plerumque Scripturarum et Ecclesiæ dogmata ex sensu et opinione sua æstimare ausus est, in multis lapsus sit. Et jam quidem ejus de Verbo Dei mentem, ex ejusdem Eusebii scriptis, Ariana labe vitiatam commonistravimus; superest ut cætera Commentariorum loca, ubi vel heterodoxa vel suspecta tradidisse videtur, breviter expendamus.

II. *An neget peccatum originale. An id dogmatis ex Origene hauserit.*

Peccatum originale, sive culpam ab humano genere ex Adami lapsu contractam, negare prorsus videtur Eusebius ad psalm. xlvi, 6: *Cur timebō in die mala? Iniquitas calcanei mei circumdabit me: ubi sic habet: Εἰ δὲ πρόσωπον Κυρίου τὸ λέγον, πτέρναν αὐτοῦ εὑρῆς τὸν ἔσχατον τοῦ σώματος καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ἰούδαν· σῶμα γάρ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι. Οὐ φοβοῦμαι οὖν τὴν Ἰούδα προδοσίαν ἐν τῷ κατερῷ τοῦ σταυροῦ· ἐπειδὴ ἔχαστος τὴν τοῦ Ἀδὰρ παρακοήν· ταύτην γάρ ὑπηρέξαμεθα πτέρναν ἀνομίας εἶναι. Οὐδεὶς γάρ δι' ἄλλου κακίαν καταδικάζεται, id est: Si persona Domini est quæ loquitur, calcaneum ejus deprehendas esse Judam, qui ultimus in corpore, et terræ propinquior erat. Nam corpus Domini sunt apostoli. Non timeo itaque Judæ proditionem in tempore crucis: quandoquidem neque singuli homines Adami inobsequentiam timere debent: hanc quippe calcaneum iniquitatis esse subindicavimus. Nemo enim proprie alterius nequitiam condemnatur.* Ubi innuit ille, non magis

damnandum genus humanum esse ob Adami inobsequentiam, quam cæteros apostolos ob Judæ præditionem. Qui Origenem de peccato originali non catholice sensisse putant, Eusebium ex Origeniana disciplina, in qua eductus fuit, hæc haud opinabuntur. Nam is, ut ignorat nemo, Origenianis semper partibus hæsit. Verum in hodiernis Origenis scriptis nihil non sanum et orthodoxum de peccato originali traditur. Sic *Comment. in Matthæum*, Huet. p. 391, arguit ille ex lavacro regenerationis, quod etiam infantibus conferebatur, hominem soribus inquinatum nasci. Et in *Joannem*, Huet. p. 300, ait, *Nos quandiu peccamus nostram ex diabolo generationem uondum exuisse ac deposuisse.* "Οὐον ποιοῦμεν ἀμαρτίας, οὐδέπω τὴν ἐκ τοῦ διάβολου γένεσιν ἀπεκδυσάμεθα. In *Levitico* autem, edit. Genibrard p. 90: *Quacunque anima in carne nascitur, iniquitatibus et peccatis sordes polluitur; et inferius: Si nihil esset in parrulis, quod ad remissionem deberet et indulgentiam pertinere, gratia baptismi superfua videretur.* Nec prætermittendum, hæc *Commentaria in Leviticum* pro spurii passim haberi. Id ipsum tamen alibi docet Origenes in suis, quæ bodieque supersunt, operibus: unde inferatur eos qui Origenem hac in parte violatae fidei accusant, ex objectis priscorum ejus adversariorum, non ex ejus hodiernis operibus, id opinionis mutuatos esse. Et sane in synodo v, Origenes ideo damnatus et proscriptus est: unde forte dicatur quæ in hodiernis ejus scriptis pro peccato originali comparent, aliena manu inventa suis. Nam opera Origenis in *Scripturam*, variis in locis interpolata, aut vitiata vel truncata fuere: neque in promptu est dicere quænam in scriptis ejus corrupta, quænam germana, et Græcorum ausibus intacta sunt. Rufini quoque versio vulgo suspecta habetur. Quod Eusebium vero spectat, duo forte possint ad purgationem ejus proferri; primo locum superius allatum, non integrum, sed truncatum suis: ut hinc manifeste arguitur, quod ipso superius indicasse testificetur, calcaneum iniquitatis esse Adami inobsequentiam, quod nusquam alias in his commentariis habetur; secundo quod alibi in his commentariis peccatum originale admittere videatur: sic in hæc verba psalmi L, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, ait infantes non in matris iniquitatibus, sed in suis, nasci.

III. An potest B. Virginem alios præter Christum filios habuisse. — IV. Id non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.

Est aliis Eusebii locus, in quo prima fronte videatur credere, aut probabile existimare B. V. Mariam alios præter Christum filios suscepisse; verum accuratius explorata verborum serie deprehenditur illius hanc sententiam quasi alienam, non vero suam, proponere. Locus sic habet ad hunc psal. LXVIII versum: *« Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ. » Si igitur filios matris ejus in hoc psalmo sic vocatos,*

A *pro istis accipiamus, necesse est nos sanctam Virginem reliquorum fratrum ejus matrem dicere. Verum Jacobus, qui dicitur frater Domini, non videtur peregrinus ipsi suis, nec fidei in ipsum extraneus; imo vero unus erat ex iis, qui cum primis inter germanos ejus discipulos computabantur; ita ut ipse primus Jerosolymitanus Ecclesiæ thronum acciperet. Reliqui item ejus fratres, etsi a principio non crederent in ipsum; at certum est eos postea credidisse. Narrat enim Evangelium (Matth. XII, 47) matrem et fratres ejus foras stetisse, querentes eum alloqui. Et in Actibus apostolorum dicitur, suis apostolos una perseverantes in oratione cum Maria matre ejus et fratribus ejus (Act. 1, 14). Qui ergo existimetur iis peregrinus esse? Nullus itaque locus superest, ut B de iis dicatur: « Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ. » Non enim iis peregrinus, sed multum pretiosus erat; ita ut nullatenus credere liceat supra memoratos fratres ejus filios Mariæ suis. Alii sane fuerint qui in psalmo filii matris ejus dicuntur, quibusque extraneus factus est. Intelligas porro matrem quidem ejus esse Iudaeorum Synagogam, etc. Græca brevitas causa omittimus, quia nulla de iis potest oriri controversia. Hic autem, ut videre est, rem προβληματικῶς tantum proponit, nec eam velut suam sententian assert. Nam ita arguit ille: Si filios matris ejus hic ad litteram accipiamus, hinc consequitur sanctam Virginem reliquorum fratrum ejus esse matrem; cum autem nolit hic germanos fratres ejus significari, neque sequelam haud dubie admittit. Et sane non nesciebat ille veterum Ecclesiæ Patrum eam sententiam suis, Mariam unius Christi esse matrem, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis: qui tamen postremus innuit nonnullos secus estimare, et Eusebio suppar Basilius rem quasi nondum definitam proponit. Verum Ecclesia deinceps in Helvidium sententiam ferente, quotquot B. Virginem alios præter Christum filios suscepisse dixerunt, pro heterodoxis habiti sunt.*

V. Non statuit duas in Christo personas.

Passim Eusebius in his commentariis de humilitate Christi, quasi de persona quadam propria, verba facere videtur, dum sexcenties humanam, quam Christus assumpsit naturam, *hominem Servatoris*, et *hominem Christi* nuncupat, et alium a Verbo Christi hominem indicare videtur: quod loquendi genus secundum hæc multis nominibus suspectum esse coepit, cum heretici quidam, Verbum Dei in hominem ex Maria natum, perinde atque olim in prophetas, advenisse pugnarent: maxime vero postea, cum horum vestigiis insistens Nestorius, duas in Christo personas esse affirmaret. Verum antequam hac in re novarent heretici, SS. Patres ab his loquendi generibus non abhorribant. Nam Athanasius virum ex Maria natum, *hominem Dominicum*, non semel appellavit. Epiphanius similiter hac loquendi formula est usus. Quia

tunc temporis cum nihil ea in re dubii vel erroris A esset obortum, hæc fidei capita non erant certis verborum limitibus circumscripta. Quare non videtur Eusebius ea de causa in novatæ fidei suspicionem vocari posse. Secus tamen bene multi æstimant, ac Eusebium duas in Christo personas statuisse persuasum habent. Verum cum ea de re Eusebii tempore nihil dñum controversum aut quæsitum fuisset, non in promptu est dicere novandine studio ac de industria, an perfunctorie et obiter locutus sit. Cui posteriori sententia libentius astipularer, quia non semel ille B. Virginem vocat Θεοτόκον: quam vocem resuebant, qui duas in Christo personas esse arbitrabantur. Vox autem illa Eusebii tempore a Patribus frequentabatur. Occurrit enim in epistola Alexandri Alexandrini ad Alexandrum Byzantium, et apud Athanasium frequentissime.

VI. Quid de confessione peccatorum senserit.

Neque puto item in jus vocandum Eusebium esse quod ad psalmum xcí, *Bonum est confiteri Domino*, dixerit: Καὶ γὰρ προστήσει μὴ ἀνθρώπως ἐπιδέκυνθαι τὴν ἔξομολόγησιν, id est: *Par quippe est non hominibus confessionem, peccatorum scilicet, edere.* Hic enim agit de priscæ illius Ecclesiæ ritu, quo Dominica die primo diluculo in ecclesia coacti Christiani populi, Deo confitebantur, cum peccatorum sordes per sinceram ad Deum emissam confessionem deplorantes, tum pro collatis beneficiis Deo gratias agentes: nam utroque modo confessionem edi non semel docet Eusebius. Quod autem de illa tantum confessione matutina, in cœtu ecclesiæ edenda, hic agat Eusebius, propalam ex præcedentibus est. Nam cum psalmus ille, inscriptus, *In die Sabbati, sic exordium ducat, Bonum est confiteri Domino*, hic Sabbathum pro Dominica positum asseverans, nonnisi de matutino Dominicæ conventu pertractat ille; sic enim habet: *Quare ut ea die convenientiam traditum nobis est, et ea quæ in psalmo jubentur nobis exscqui præceptum est, quorum primum est confiteri.* Moxque adjicitur illa superius allata clausula, qua dicitur par non esse hominibus, scilicet Christianorum cœtui, confiteri, sed Deo. Quæ sequuntur pariter ad matutinum illum conventum pertinent. Ea est igitur Eusebii sententia, non oportere in cœtu Christianorum, ac in matutinis conventibus peccata publice et alta voce confiteri, sed uni Deo corda scrutanti conscientiam aperire suam. Cui accinit Basilius in epistola ad Neocæsarienses, ubi sic habet: 'Εξ νυκτὸς γὰρ ὅρῳζει παρ' ἡμῖν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν συνοχῇ δακρύων ἔξομολογούμενοι τῷ Θεῷ, id est: *A nocte apud nos populus vigilias agit in domo orationis, ac in labore, contritione et lacrymarum contentione confidentur Deo: et pauca interjectis: Ήμέρας δῆδη ὑπολαμπούστης, πάντες κοινῇ, ὡς ἐξ ἐνδεστόποτος καὶ μικρὸς καρδίας, τὸν τῆς ἔξομολογήσεως ψαλμὸν ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ,*

ἴδια ἐαυτῶν ἔκαστος τὰ φήματα τῆς μετανοίας ποιούμενοι, hoc est: *Die jam illucescente omnes simus, quasi uno ore et uno corde, confessionis psalmum Domino referunt, singuli pœnitentiæ verba quasi sua proferentes.* Hæc una confessio est, de qua hic Eusebius agit. Nam confessionem saltem publicam homini faciendam ne heterodoxi quidem hodierni tunc in more suis negant. Quare cum hic Eusebii locus non magis contra privatam, quam contra publicam confessionem afferri valeat, neutram vere impedit. Certe in *Historia ecclesiastica* legem confitendi peccata iis, quibus solvendi facultas conceditur, aperte memorat Eusebius: nam de Philippo imperatore agens hæc habet, l. iii, c. 54: *Τοῦτον κατέχει λόγος, Χριστιανὸν δύτα, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ὑστάτης τοῦ Πάσχα πανυγίδος, τῶν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐχῶν τῷ πλήθει μετασχεῖν θελῆσαι· οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε προεστῶτος ἐπιτραπῆναι εἰσβαλεῖν, ή ἔξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἔξεταζομένοις, μετανοίας τε γάρ ταν ἰσχουσιν, ἐαυτὸν καταλέξαι· ὅλως γάρ μὴ ἐν ποτε πρὸς αὐτοῦ, μὴ οὐχὶ τοῦτο ποιήσαντα, διὰ πολλὰς τῶν κατ' αὐτὸν αἰτίας, παραδεχθῆναι, id est: Narratur hunc, *Christianus cum esset, in die postremi Paschæ pervigiliū, precationum Ecclesiæ cum reliqua multitudine participem fieri voluisse: sed non prius ei ab eo, qui isthic præterat, aditum concessum suisse, quam confessus esset, ac iis qui lapsi fuerant et in pœnitentium ordine stabant, se adjunxisset.* Alioquin ob ea quæ admiserat criminā, nunquam ab illo admissus suisset. Ubi vides, testificalte Eusebio, confessionem peccatorum homini factam, necessariam prorsus suisse. Eo respicit item quod habet his in commentariis Eusebius, psal. xxxvii, ad versiculum 5: *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravata sunt super me. Putruerunt, etc.* Διὰ τούτων, inquit, διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος, μὴ κρύπτειν τὰ ἐαυτῶν κακά, μηδὲ ὕσπερ τινὰ μελανίαν καὶ σῆψιν κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὰ ἀμαρτήματα, hoc est: *His docemur, ne mala occullemus nostra, ne peccata ceu quemdam nigrorem et corruptionem in intimo animæ concludamus.* Non Deo autem, cui arcānum nihil, occultare peccata vetat; sed D hominibus qui et medendi et peccata solvendi potestate donati sunt.*

CAPUT VIII.

DE IIS QUAE AD ECCLESIE DISCIPLINAM PERTINENT EX VARIIS HORUM COMMENTARIOBVR LOCIS.

I. *Ecclesia nunquam variat in præcipuis. II. De convenientibus Christianorum matutinis. III. De adorandi ritu in Ecclesia singularis Eusebii et Basiliī sententia explanatur. IV. Infinita dona Ecclesiæ Eusebii tempore collata.*

I. Ecclesia nunquam variat in præcipuis.

Occasione solum pauca Eusebius tangit et explicat, quæ ad ævi sui disciplinam spectant, quæque nos in lectoris commodum una conferemus. Licet enim in rebus præcipuis et capitalibus una semper

Ecclesiæ consuetudo. ritus unus fuerit, in iis tamen quæ ad externum morem minoresque ceremonias pertinent, et temporum et locorum consuetudines variæ observantur, quæ scilicet possunt, illibata Christiana religione, mutari.

II. De conventibus Christianorum matutinis.

Quod plerique priscorum Ecclesiæ scriptorum tradunt de conventibus Christianorum in ecclesia, Dominica die celebrari solitis, deque sacri corporis Christi ibidem usitata comeditione; id Eusebius in variis horum commentariorum locis nec obiter explicat. In more quippe tunc erat, ut Dominica die Christiani omnes exortum solis anteverterent et ad ecclesiam properarent, ubi matutinos conventus ex oriente luce una coacti celebraabant; ut, in die resurrectioni Domini consecrata, sacro Dominici corporis cibo refecti, pignus futuræ et gloriose in carne resurrectionis acciperent: unoque concentu Deum et Christum celebrarent, pro bonis acceptis gratias agerent, pro necessariis tum animæ tum corpori, Deum obnixe precarentur. De his itaque conventibus hæc habet Eusebius in psal. **xxi**, vers. 30: « *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ, et in conspectu ejus cadent, etc.* » *Singulis resurrectionis Salvatoris nostri diebus, quæ Dominicæ vocantur, ipsis oculis cernere est eos qui sacram cibum et Salutare, id est Salvatoris corpus accipiunt, post ipsum esum vivifici alimenti largitorem et promum adorare, atque mirari verborum hujusmodi eventum, ac re gesta, quoad planiorē dicti sententiam, impletum vaticinum.* Quæ autem quod ad ritum exteriorem illa adoratio esset, sic, paucis interpositis, explicat: « *In conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram: pro quo Aquila, In rutilum ejus flectent se omnes qui descendunt in pulvrem.* » *Queis manifeste eorum, qui in ecclesia Dei genua flectunt, morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant.* Εν γάρ γνώστας κλίναντες, τούτον προσκυνεῖν εἰώθασι τὸν τρόπον. De matutinis item conventibus agit, psal. **xlvi**, vers. 6, et **lviii**, ubi genua flectendi morem antiquissimum declarat: *procumbendi item consuetudinem, vel primis Ecclesiæ sæculis statutam, diserte explicat.* Ad psalmum vero **xci**, fusius enarrat cur Christiani Sabbatum in Dominicam transtulerint: qua ratione primo diluculo conventus agant, panes propositionis offerant, ad Orientem versi precentur, psalmos una multitudinis voce concinant, et cætera, quæ μυστικωτέρως ille prosequitur. Psalmorum autem cantum in omnibus universi orbis tam Græcorum quam barbarorum, ecclesiis observari testificatur ille, psal. **lxv**.

III. De adorandi ritu in ecclesia singularis Eusebii et Basilii sententia explanatur.

Singulare prorsus ac ponderandum est quod ait Eusebius, non licere extra ecclesiam Deum adorare: ut ipse ad psalmum **xxviii**, his verbis enuntiat: Οὐ γάρ ἔξω τῆς ἐκκλησίας βούλεται, οὐδὲ ἀγα-

χειρομένων διδάσκοντας προσκυνεῖν, ἀλλ' ἀπαντῶντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, id est: *Non null enim extra ecclesiam, neque in secessu semotus adorare ipsum; sed accedere jubet ad ecclesiam suam.* Idipsumque Basilius habet in eundem psalmum, hom. 28, p. 181: « *Ἐξω τῆς ἀγίας αὐλῆς οὐ χρή προσκυνεῖν τῷ Κυρίῳ, ἀλλ' ἐνδον γενόμενον: id est: Non oportet quenquam extra sacram aulam adorare Dominum, sed intus possum.* At nemo rerum sacrarum vel mediocriter peritus ignorat, hanc præcipue novæ legis tesseram, hoc institutum, hanc solemnem Christi doctrinam esse, quod Deus ubique adorandus sit in spiritu et veritate: neque ad eam rem necesse sit assignatum quenquam adire locum; sed quisque privatim hunc cultum persolvere possit ac debeat. Cur ergo viri doctrina insignes, Basilius Magnus et Eusebius, ab hujusmodi cultu, qui ab ipso Christo traditus et sanctus est, homines absterrent? At enim nec in Veteri quidem Testamento, cum post templi conditum, non sacrificia, non certas statasque cæmonias alibi persolvere licitum esset, vetitum usquam legimus quemque penes se orare et adorare Deum, si liberet. Iino vero Daniel, in Babylone versans, frequenter Deum adorabat: aliquibe bene multi sancti viri Deum extra templum adorasse reprehenduntur. Hæc itaque Basilii et Eusebii loca ex superiori allato Eusebii loco sunt explicanda, ubi recitata Aquilæ versione sic habet ille: *Quéis manifeste eorum, qui in ecclesia Dei genua flectunt, morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant.* Opinor igitur hunc adorandi morem, utpote quodammodo consecratum, extra ecclesiam vetitum fuisse: ea prorsus ratione quæ hodie non licet cuique arbitrio suo, exempli causa incensum et thymiamata in vicis et plateis promiscue offerre, quia hæc speciali ritu consecrata et statuta sunt; ita illis temporibus, etsi licitum cuique esset Deum penes se precari et adorare, illo tamen modo genu flectendi ac in frontem procumbendi extra ecclesiam adorare vetitum erat: eratque huic rei locus atque tempus ecclesiastico canone constitutum: ne fortassis hinc risus et cachinnorum materia Judæis et ethnicis, quorum tum ingens erat multitudo, D subministraretur; neve hinc quidam ex frequentiori adorationis usu infidelium animos exasperarent in Christianos; neu demum ementita pietatis specie gloriam et laudem humanam aucuparentur, aut alia nobis ignota de causa. Hunc itaque adorandi morem vetant Basilius et Eusebius extra ecclesiam peragere: neque volunt ideo adoratione illa interna, ubique Numini præstanta, piis hominibus interdic: quod neminem puto inficias iturum. Alias enim iidem Basilius et Eusebius, Deuni pro lubito cuiusque adorandum statuunt: quod in scriptis Basilii frequenter comperias, ac in his item commentariis Eusebius nec semel adorandum ubique Deum esse docet. In promptuque esset, multa ad id comprobandum loca congerere: verum cun-

nullus hac de re controversia locus esse valeat, iis afferendis supersedemus.

IV. Infinita dona ecclesiis Eusebii tempore collata.

In psalmum LXXI, *Deus judicium tuum regi da, ad hunc versum, Et vivet et dabitur ei de auro Arabiæ*, ait Eusebius : *Et alias quoque in ecclesiis Christi, ipsis oculis videmus infinita ex auro puro cimelia, in ejus honorem consecrata*. Quo videoas non novum, neque recens inductum morem esse, dona et cimelia in ecclesiis Christi consecrandi : quin potius quod Eusebius frequentissimum indicat, jam perratum esse comprobatur : neque enim ita multa ex auro puro cimelia in templis hodie deprehendas. Narrat vero idem Eusebius Constantiū, ecclesiam sive martyrium Salvatoris, quod ipse magnificientissimum extruxerat, infinitis donariis locupletasse, partim ex auro et argento, partim ex gemmis et aliis pretiosis cimelii. Qui imperator aliis fortasse exemplio ac stimulo fuerit, ut similia dona certatim in ecclesiis consecrarent. Idipsum paucis repetit ad psalmum CXVII, additque diebus præsentim solemnitatum ecclesiam donis exornandam esse. Ubi ad hæc Symmachī verba, Συνδήσατε ἐν πανηγύρει πυχάσματα, ξώς τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου, id est, *Colligate in celebritate densitates usque ad cornua altaris*; hæc habet : *His autem præcipit, multis cimeliis domum Dei replere, atque donariis frequentibus ipsam temporibus solemnitatum onare.*

CAPUT IX.

MISCELLANEA QUÆDAM OBSERVANDA IN HIS COMMENTARIIS.

I. *Eusebii de Matthæi Evangelio sententia.* II. *Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Græco LXX Interpretum.* III. *Apostoli omnes martyrio coronati, ex qua tribu singuli fuerint deprehendi potest.* IV. *An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenierit.* V. *Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memorari putat.* VI. *Monachi perrari tempore Eusebii.* VII. *Martyrum cruciatus singulares.* VIII. *Judei Jerosolymorum aditu interclusi.* Quare. IX. *Traditiones quadam Judæorum.* X. *Christianorum frequentia in Moabitide, Ammonitide et Idumæa.* XI. *Eusebius ait mundum sphærica forma esse; montes et petras sensim crescere.*

I. Eusebii de Matthæi Evangelio sententia.

Ait Eusebius Matthæum, Hebræus cum esset, ubi Veteris Testamenti locum attulit, propria usum esse interpretatione : nam illud, בְּדִקְרֵנָה מִזְבֵּחַ אֲבִינָה, quod ita a Septuaginta Interpretibus redditur, Φόέγ-ξομαι προβληματά δτ' ἀρχῆς, Loquar problemata ab initio (Psal. LXXVII, 2), in Greco Matthæi textu his verbis vertitur, Ἐρεύξομαι κακού μένα δπλανατοῖς κόσμου, Eructabo abscondita a constitutione mundi. At cum Matthæus, Irenæo, Origene, Eusebio ipso et Hieronymo testibus, Evangelium Hebraice scripserit, cuius exemplar ævo Hieronymi in bibliotheca Cæsariensi, a Pamphilo Martyre collecta,

A servabatur ; Matthæus sane propria interpretatione Græca usus non est, sed ipsa Hebraica verba Syro-Chaldaico sermone, qualis tunc apud Judæos usu veniebat, expressit, ut in voce *Lamma Sabathani* deprehendas, in aliisque non paucis, queis palam est Matthæum in Evangelio suo Hebraice conscripto, sicubi loca ex Veteri Testamento occurrabant, ea Syro-Chaldaico sermone expressisse : an vero propria ille interpretatione sit usus, an ex alia prius adornata versione loca sit mutuatus, haud levis quæstio est. Postea autem interpres Græcus, quis ille fuerit incertum esse narrat Hieronymus, hæc propria interpretatione donavit, nec LXX interpretatione est usus.

II. Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Græco LXX Interpretum.

Joannem similiter, utpote Hebræum et ex Hebreis ortum, ait Eusebius ad psalmum XL, propria interpretatione usum esse ubi πτέρναν, sive, *calcanum* vertit, quo loco LXX πτερνεμόν, id est, *supplantationem*, posuerant. Contra vero apostolus Paulus, sic Eusebius, ps. III, 7, *legisperitus cum esset*, in Epistola ad Hebreos Septuaginta Interpretum versione est usus. Hæc vero pluribus in collectione Hexaplorum, a nobis propediem adornanda, explora- randa venient.

III. Apostoli omnes martyrio coronati. Ex qua tribu singuli fuerint deprehendi potest.

C In illum psalmi LXXI versum, *Et honorabile nomen eorum coram illo*; sive secundum Symmachum, *Et pretiosus erit sanguis eorum coram illo*, hæc habet Eusebius : *Quae aperie necem illorum (apostolorum) subindicavit, qua singuli vario martyrii genere affecti sunt, ac aliis alio modo, ob testimonium de illo datum, sanguinis agonem subiit.* Ex monumentis autem certis, quæ iam supersunt, haud facile est singulorum apostolorum martyrium compizzare. Verum Eusebius, ut apostolicis temporibus vicinius, potuit forsitan de cujusque apostoli martyrio certiores notas invenire. Est vero illa jam usu pene recepta opinio apostolos omnes pro Christo passos esse, etsi non desint qui secus arbitrentur. Verum ea in re perquam difficile est explorati- D quidpiam afferre : nam apostolica tempora et gesta tantis sunt tenebris ossusa, ut nec ubi mortem obie- rint apostoli, paucis exceptis, nec quas orbis re- giones peragrarent, ita perspicue narrari possit. Nec modo quæ jam traduntur incerta sunt ; sed etiam si qua ab Eusebio, et a coævis aut supparibus scriptori- bus carptim de illis proferantur, non ita clare recen- sentur. Quod autem ait Eusebius, in psal. LXVII, 28 ad finem : *Siquis vero per otium accurate perquisierit, cujusque apostoli tribum reperiit : nam cuius qua- renti datur a Servatore inveniendi promissio* ; id, in- quam, Eusebii ævo fortasse poterat ex monumen- tis veterum explorari. Jam vero cum eortim bene multa fuerint vetustate oblitterata et extincta ; fru- stra, ut arbitror, queratur ex qua tribu singuli

apostoli prodierint : quod etiam si deprehendi posset, non magno operæ pretio fieret.

IV. An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenerit.

Neque item probatu facile est quod ait Eusebius, psal. LXXXIII, 8, 9, 10, prophetarum successionem usque ad Joannem Baptistam devenisse : nam ex libri Machabæorum et Flavii Josephi testimonio, Persarum tempore desiit illa prophetarum series; ut ne vel unum a Nehemias temporibus prophetam assignare valeas. Quare æstimo Eusebii dictum non ad litteram accipiendum esse ; sed indicare solum legem et prophetas in Joannem Baptistam desinere, quin neget intermissam aliquando fuisse prophetarum successionem.

V Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memoriari putat. — VI. Monachi perrari tempore Eusebii.

Ad hunc versum psalmi LXVII, *Qui inhabitare facit unius moris in domo*, veterum interpretuin lectionem affert Eusebius, ubi Symmachi versio sic habet : Διδωστε οἰκεῖν πονηροὺς ἀλταῖς id est : *Dat inhabitandam monachis domum*; nam ita nos vertimus quia Eusebius de monachis locum explicat : etsi, mea quidem sententia, non monachorum institutum hic Symmachus respiciat, sed solitarios generatim quoslibet. Atenim quo tempore Symmachus versionem suam concinnavit, scilicet Septimio Severo, ut verior fert opinio, imperante, monachorum ne nomen quidem notum erat, neque ullus tunc in orbe monachus, nisi fortasse in penitioribus Ægypti recessibus, fuisse putatur. Quare hic vox πονηρούς pro solitario quolibet in secessu degenti accipienda; non pro monachis, quorum a quarto sæculo institutum floruit. Nam quia solus vivat oportet qui velit abesse a malorum consortio, quotquot declinandæ frequentiæ causa in secessu degabant, πονηροί Græce vocabantur. Attamen, quæ de monachis hic habet Eusebius non prætermittenda : *Primus itaque, ait, ordo eorum qui in Christo proficiunt, est monachorum. Sed rari sunt illi, quare secundum Aquilam, Unigeniti Dei vocati sunt, similes facti unigenito Filio Dei : secundum Septuaginta Interpretes autem, unius, non diversi moris sunt, neque subinde morem variant; sed unum collunt, qui ad virtutis cacumen advenit. Ipos autem unius zonæ, Quintaeditio vocavit, ut pote qui solitarii et præcincti sint. Et in psal. LXXXIII, 4 : Ere autem dixeris, expeditos illos milites, qui monasticam vitam amplexi sunt, pro passeribus habendos esse; eos autem qui liberis dant operam, ac reliquis viæ negotiis et curis se dedunt, turritis vicem agere.* Quo tempore igitur Eusebius hæc scriberet perpauci in orbe monachi erant, ac nonnisi in Ægypto monasticum genus frequentabatur, auctoribus Antonio, qui, anno 271, monachi statum amplexus, innumeros exemplo suo pellexit ad parem vitæ conditionem amplectendam; Pachomio, qui in Thebaide monasticum genus mirum in modum adauxit, et Amune Nitriensi, complurium monasteriorum fundatore. In Palestina vero, ubi sedes habebat Eu-

A sebius, Hilario et fortasse alii perrari in desertis et latibus agebant. Sub hæc autem Hilario in Palestina et Syria mirum in modum monachorum institutum auxit, et tunc monasteria bene multa condita sunt.

VII. Martyrum cruciatus singulares.

Martyrum sui temporis cruciatus, in hæc verba psalmi (Psal. LXV, 10): *Quoniam probastinos, Deus, ignenos examinasti sicut examinatur argentum, non obiter describit Eusebius. Ac licet in Historia ecclesiastica, de Maximini carnificina agens, multorum martyrum agones descriperit, hic tamen nonnulla tangit singularia, nec forte alibi enuntiata, v. g. : Et vero plerumque vel pupillas oculorum verberabant, dum capita athletarum Dei plagiæ cæderent. Atrocitatem vero suppliciorum subjicit his verbis : Ferrum quippe, et ferro illata supplicia, aliaque mortis genera, quæ maxima pars nostrum sustinuit, pro nihilo computantur ex deteriorum comparatione. Quamobrem hæc quidem tacemus. Quia vero inter atrocias, nihil crudelius nece per ignem et aquam illata existimatur, hæc nos perpperso dicimus. Nam alii nostrum in mari et in fluminibus demersi sunt, alii ignis supplicium luerunt. Et cætera quæ fusius ibi ille prosequitur.*

VIII. Judæi Jerosolymorum aditu interclusi, quare.

Trita res et nulli non nota est, Judæis postquam Barchocheba duce, seditione facta, sub Adriano principe armis subacti ac pene internecione deleli sunt, Jerosolymorum aditum interclusum fuisse; concessum tamen ut quotannis ad certos limites lugendi causa proxime urbem accederent. Verum Eusebius ad suum usque tempus hunc morem vigore graphice narrat his verbis : *Irruentes Romani, dictis propheticis finem intulerunt: siquidem victorum lege, universæ Judaicæ genti aditu locorum interdictum est : inevitabilis quippe le, is transgressoribus impendet ultio. Quamobrem ad hanc usque diem, ad certos terminos in circuitu accedentes, procul consistunt : neque solum illud, quod sacrum olim reputabatur, vel procul conspicere ipsis conceditur; sed foras circumeuntes, Scripturæ, de qua jam agitur, fidem conciliant, dicenti : Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* (Psal. LVIII, 7.) Idipsum repetit in psal. LXIX, 26, adjicisque nullum Jerosolymis Judæorum domicilium superesse, in quo Greci habitare possint, verum excisa omnia ac funditus deleta universaque prorsus ipsis sublata fuisse; ita ut sacerdotum, Sadduceorum et Pharisæorum ne nomen quidem superasset.

IX. Traditiones quædam Judeorum.

Hebræorum traditionem ait esse, mare Rubrum in duodecim sectiones divisum fuisse secundum numerum duodecim tribuum, ita ut singulæ tribus in assignato sibi meatu pertransirent; quæ narratio non videtur cum divina Scriptura consonare, atque ideo inter Rabbinicas fabulas forte computanda.

Inter Hebræorum traditiones pariter recensendum est quod habet Eusebius, Azotios ideo in posterioribus et podicibus percussos esse, quod iis in partibus peccassent, et ἀρθενοῦσι ταῦτα essent, nisi fortasse ea Eusebii ipsius, nec ab aliis accepta fuerit opinio.

X. Christianorum frequentia in Moabitide, Ammonitide et Idumæa.

In hæc verba psal. cvii, 10, *Moab tebes spei meæ, in Idumæam extendam calceamentum meum*, duo nobis aperit Eusebius, nimirum Ammonitas et Moabitas inter Arabas ævo suo sedes habuisse; itemque penes Ammonitas, Moabitas et Idumæos infinitam esse Christianorum multitudinem, hæc ejus verba sunt: *Et hæc opere completa licet ipsis oculis percipere iis, qui in Arabum regione peregrinantur, cum videant Moabitas et Ammonitas, qui penes illos magno numero sunt, Ecclesias Dei implore. Similiterque, ε in Idumæam, inquit, consendam calceamento meo, σ secundum Symmachum.* Quam item prædictionem in promptu est completam videre iis qui in Idumæam concedunt, et multitudinem Ecclesiarum Dei ibi conspiciunt. ut cunctetur nemo confiteri, vere in loca illa consensum factum esse.

XI Eusebius ait mundum sphærica forma esse. Montes et petras sensim crescere.

Eusebius qui, ut diximus, descriptionibus plerumque gaudet, ad physicam subinde speculationem vertitur. Ait vero non uno loco mundum sphærica forma esse: quæ opinio olim agitabatur inter scriptores; aliis planam, montibus tamen distinctionem, terræ superficiem prædicantibus, e quorum numero Augustinus et Cosmas Ægyptius monachus, qui librum ea de re edidit *Topographiam Christianam* inscriptum, ubi sphæram sacris Litteris aperte repugnare contendit ille; aliis veram, et experimento demum assertam, opinionem tuentibus, qualis Eusebius, qui mundum sphæricum esse non semel indicavit. Eam tamen sententiam, non ut suam ille, sed ut alienam assert. Verisimile item arbitratur montes et petras sensim crescere, atque occultis intimisque incrementis majores evaderet; quæ quorundam, inquit ille, sui ævi physiologorum erat opinio; ut jam e nostris sunt qui id ipsum propugnant, experimentisque manifestis rem comprobari affirment.

CAPUT X.

DE IDIOTISMIS EUSEBII IN HIS COMMENTARIIS, ET DE SINGULARI QUARUNDAM VOCUM SIGNIFICATU.

I. Vociς βιος usus singularis. II. Itemque τοῦ δοκεῖν. III. Ἐπιτυχάρειν quid significat apud Eusebium. IV. Ηερότατις pro calamitate. V. Υπακούειν respondere. VI. Σωτῆρος quid, etc.

Etsi a multis Graecaque peritissimis virie, in colligenda Græcorum omnium vocum significatione tanta sit industria desudatum, ut per pauca jam ad perfectam Græcorum scriptorum intelligentiam desiderentur; subinde tamen nomina verbaque occur-

A runt, quarum vis et sententia nondum observata, interpretibus errandi occasio esse possint. Hujusmodi autem pauca his in commentariis exstant, quorum præcipua hic consignare et explanare visum: nam minutiora ad indicem rerum allegamus.

I. Vociς βιος usus singularis.

Singularis est apud Eusebium vocis βιος significatio: passim quippe pro genere hominum accipitur: sic psal. v, 2: Τοιούτος μὲν οὖν ἐπιγχανεν πᾶς ὁ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας βίος, id est, *Hujusmodi profecto erat ante Salvatoris adventum totum hominum genus*: et psal. LXVII, vers. 5: Ινα γὰρ ἐπιθῆ ὁ Θεὸς τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ, hoc est, *Nam ut Deus ad hominum genus accederet*, et passim alios: itemque in fine vi libri *Præparationis evangelicæ*, δισμῆπας τῶν ἀνθρώπων βιος, universum hominum genus. Similiter Athanasius, t. I, pag. 1253, χαταλαζονεύδεντοι τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου, *superbe agentes adversum genus humanum*. Quo etiam usu in aliis item scriptoribus occurrit, et in Heliodori *Æthiopicis* non semel observatur.

II. Itemque τοῦ δοκεῖν.

Alia vox est, in qua item Latine transferenda non pauci interpretes labuntur, scilicet δοκεῖν, *videri*, δοκεῖ, *videtur*: quod verbum vulgo usurpat ad minuendam affirmationem; ita ut si, verbi causa, de quopiam dicatur, δοκεῖ εἶναι σοφός, *videtur esse sapiens*, id ut asseveranter dictum non habeatur, sed dubitationem quamdam præferat. Verum frequenter apud scriptores bene multos δοκεῖ nihil minuit affirmationem, ut exempli gratia in his commentariis ad psalmum cxviii, vers. 156, de Deo dicitur δικαιότατος εἶναι δοκεῖ, ubi vertendum sine dubio, *justissimus est*. Innumera proferri possent cum ex Eusebio, tum ex aliis scriptoribus exempla. Sic apud Athanasium, Ινα τοιούν καὶ ὁ ἐπιτυμητές τετυχόντες δοκοῦται, *ut igitur optata consequarit*. Sed iam hac de re tractatum a nobis est.

III. Επιτυχάρειν quid significet apud Eusebium.

In Onomastico ad Athanasii Opera monimus vocem ἐπιτυχάντειν plerumque significare, *conqueri de aliquo, accusare, petitionem adversus quempiam principi vel magistrati offerre*: et vocem ἐπιτυχα, *petitionem adversus aliquem, sive accusationem exprimere*. Eodem usu χατεντυχάνειν in his commentariis occurrit, ps. xlii, 2: Ἡρμοῦ ἐδὲ τὰ προκειμένα καὶ τῷ προφήτῃ Ἡλίᾳ, διελεγε χατεντυχάνων τοῦ λαοῦ. Κύριε, τοὺς προστήτας σου ἀπέκτεινας, καὶ τὰ θυσιαστήρια σου κατέσκαψας, id est: *Hec porro Heliæ prophete congruebant, qui Domino contra populum supplicans ita loquebatur, ε Domine, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subverterunt, etc.*

IV. Ηερότατις pro calamitate.

Ηερότατις idem sibi vult quod *circumstantia*, apud Quintilianum, Senecam et A. Gellium. Verum aliquando significat ærumnam, infaustum casum, calamitatem. Quo sensu semper in his commentariis

usurpatur. Sic p. iv, 9, 10 : Μαθών γάρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν, ὅτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον λύπαι μοι καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ καὶ περιστάσεις οὐ διαλείπουσιν, ἀλλ' ἔσται μοι καὶ ρής ἢ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ σώματος, καθ' ὃν ἐν εἰρήνῃ ποιήσομαι τὴν κοιμησιν· hoc est : *Cum enim a Salvatore, exque promissis tuis edidicerim, etiamsi mihi dolores, ærumnæ, tentationes, calamitates in præsenti vita non deficiant, futurum tamen mihi tempus est, quo a corpore decedam ac in pace dormiam.* Etsi autem his commentariis vox περιστάσεις passim occurrat, vix uspiam alio sensu usu venit, quam pro calamitate : frequenter item dicitur περιστατικής καρπός, pro tempore calamitoso, et æruminis pleno.

V. *Thesaurus respondere.*

Observatu item dignus est vocis ὑπακούειν usus pro respondere : cuius jam exempla attulimus t. I operum Athanasii p. 334. Fuit autem vox isthæc multorum tam veterum, quam recentiorum interpretum scopulus, qui *audire vel subaudire* verterunt : quam obrem non abs re fuerit exempla quædam ex his commentariis proferre. In præfatione Eusebii in Psalmos, (infra, col. 81) : Ἡντα τοίνυν ἐσχίρτα τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τινα τῶν ἀρχόντων τῶν φιλτρῶν, οἱ λοιποὶ ἡσυχίᾳν ἤγον παρεστῶτες καὶ ὑπακούοντες συμφώνως τῷ φύλλοντι, Ἀλληλούᾳ, id est : *Cum itaque Spiritus in quæmpiam principum cantorum insiliret, cæteri quiete agebant astantes, ac voce consona psallenti responderent, Alleluia.* Apertius vero *Psal. lxxi*, vers 19 : Καὶ ἐπειδὴπερ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προφητικῶς μελῶντα ἐσεσθαι προανεφόνει, χορὸς ἀγγέλων ὑπακούει συνευχόμενος τῇ τῶν πραγμάτων τελείωσε, πιστούμενός τε αὐτὸν καὶ λέγων· Γένοιτο, γένοιτο! hoc est : *Et quia hæc Spiritus sanctus propheticæ futura prædixerat, chorus angelorum respondet una deprecans pro rei consummatione, illaque confirmans ac dicens : Fiat, fiat!* Eodem quoque significatu vox προσυπακούειν alibi occurrit, id est, ad aliquid respondere. Hujus vocis, hac sententia acceptæ, frequentissimus est apud scriptores præsertim ecclesiasticos. usus.

VI. *Zwierglieq quid; etc.*

Parem cautelam adhibeas in voce σωτῆρος pro utroque genere masculino et feminino usurpari solet, cuius prior significatio est *salutaris*; sed frequentiori usu apud ecclesiasticos, *salvatoris* ver-

A tenda e-t : sic ἡ σωτῆρος διδασκαλία, *salutaris doctrina*; aptius autem *veritas, Salvatoris doctrina*; eodem modo apud Athanasium, τὸ σωτῆρος μαρτύριον, *martyrium sive ecclesia Servatoris*. In his vero commentariis sic fere semper intelligas.

In his commentariis passim observes, vocem ἀλλ' ή, quæ significat, nisi ubi sequitur vocalis, omissa particula, ή, exprimi. Sic lib. iii : Κληρονομία δὲ αὐτοῦ τοις ἦν μετὰ τὸν πρότερον λαὸν ἀλλ' ή ἐξ θνῶν Ἐκκλησία, id est : *Hæreditas porro illius, quænam erat post priorem illum populum, nisi Ecclesia gentium?* ubi ἀλλ' ή pro ἀλλ' ή ή ponitur. Sexcenta notes similia in his commentariis, ubi hiatus vitandi causa ή ante vocalem omittitur. Et principio quidem putabam ego amanuensium vitio ή illud

B excidisse; verum quia in omnibus, nullo excepto, codicibus etiam antiquissimis, ita passim legitur, certum habeo ab ipso auctore suppressam εὐφωνίας ergo particulam fuisse. Parem omnium codicum consensum advertas in voce ἀποκλεισθαι pro ἀποκλεισθαι, *fleere*; quæ frequentissime hoc in opere comparet, et τέξχαν, pro έξέχαν. Ubi eorum qui antehac Græcorum scriptorum opera publica lecerunt, morem sectamur. Ii enim, quia euphonias gratia ταμεῖον pro ταμεῖον, ὑγείᾳ pro ὑγείᾳ legebatur in codicibus. omissio primo t, ταμεῖον et ὑγείᾳ plurimque ediderunt. Quanquam leve fortasse videatur, monere ne pigeat, vocem Δαυΐδ, quæ vulgo in codicibus Δᾶδ legitur; sicubi tota describatur in vetustioribus manuscriptis, per u efferrī Δαυΐδ, non autem Δαβΐδ, ut in editis Bibliorum legitur, quia nempe in Hebraicis exemplaribus, per uau TTT describitur. Quia in re veterum omnium codicum modum sequi visum est.

Cæterum, ut speramus non ingratum lectori fore Eusebium nostrum, ita in partem gratiæ vocandos censemus eos, qui nobis vel codices vel operam contulere suam. Ex Regia certe bibliotheca, jubente illustrissimo abbate de Louvois, ejusdem præfecto, codices nobis pro voto, idque ad diuturnum usum traditi sunt a doctissimis et amicissimis viris Clemente et Boivinio, custodibus. Parem beneficentiam experti sumus penes eminentissimum cardinalem de Coislín, qui nobis codicis præstantissimi supra memorati copiam fecit. Et illustrissimum archiepiscopum Rothomagensem, cuius bibliothecæ codicibus ad nutum frui licet, curante Dom. du Chesne, bibliothecario. Salve, eruditæ lector.

D

DE CONTINUATIONE

COMMENTARIORUM EUSEBII CÆSARIENSIS
A PSALMO CXIX USQUE AD PSALTERII FINEM
EDITORIS MONITUM.

(Angelo Mai, *Bibliotheca nova Patrum*, t. IV, p. 65. Romæ 1847, in-4.)

Vir doctissimus, et de sacris Litteris immortaliter meritus, ac Maurinæ familie summum decus, Bernardus Montfauconius in præfatione ad Eusebii Cæsariensis quos edidit Commentarios ad Psalterium, ait p. iii : « Neque, tamen id consequi potuimus, ut totum commentarium ad ultimum usque psalmum CL in lucem proferre ticeret : in nullo enim ex memoratis codicibus ultra cxviii psalmum quidpiam offertur. Quodque per mihi mirum visum est, Catenæ illæ Regiaæ (Parisiacæ) quæ usque ad cxviii psalmum interpretationibus Eusebii uiuntur, ita ut nullus veterum interpretum adeo frequentatus occurrat, in cxviii psalmo ita finem faciunt Eusebium in medium afferendi, ut ne verbum quidem ulterius Eusebii compareat. Unde conjectare forte liceat, a multis jam sœculis Eusebii Commentarios hac posteriore parte truncatos librariorum incuria suisse. » Et quidem Montfauconius recte nos monet, Eusebium in totum reapse Psalterium scripsisse, teste Hieronymo De script. eccl., cap. 81 : « Eusebius in cl. psalmos eruditissimos Commentarios edidit. » Et in epistola 73, ad Augustinum : « Psalmos interpretati sunt apud Gracos primus Origenes; secundus Eusebius Cæsariensis, . . . de integro Psalmorum corpore dicimus. »

His ego apud Montfauconium lectis, et cum ne apud Corderii quidem Catenam Eusebium uspiam post dictum terminum laudari viderem, quæsivi sedulo in Vaticanis codicibus nunquid forte lateret, quod ultra prædictam ejus editionem excurreret. Et continui quidem commentarii, qualis apud Montfauconium est, tres vidi codices Vaticanos, quorum tamen nullus ultra psalmum cxii, præter interjectas lacunas, procedebat. Ergo ad Catenas Vaticanas conversus, in quibus Eusebii abundant excerpta, in plerisque utique agnovi deficere omnino Eusebium post psalmum cxviii, quæ res cum Montfauconii de Parisiacis Catenis narratione congruit. Sed tamen quod huic docto editori non obligit, ut ultra eum terminum prætervehi posset, mihi commode ac feliciter obrenit : etenim inter tot Vaticanas, tres inveni Catenas, in quibus Eusebii excerpta non contempnenda usque ad Psalterii finem leguntur. Prima est catena perpetuisti membranei codicis, sœculi ferme xi quem in Cyrilli editione (in qua Vaticanas ad Psalterium Catenas descripsi) designavi littera D. Secunda est codicis item egregii, bombycini, sœculi circiter xiii, quem denotavi littera C. Tertia est codicis G, chartacei. Denique etiam in codicibus E et L, nonnulla Eusebii post cxviii psalmum scholia supersunt. Quæ cum ita se haberent, nolui equidem facultatem omittere supplendi egregiam, quantum mihi licuit, Montfauconii editionem, et si non integrum Eusebii Commentarium, saltem ejus excerpta et reliquias studiose e codicibus sumptas, Latinitate etiam, imminentे prelo, a me donatas, ad Ecclesie usum perducere.

Porro haud continuum hunc esse Commentarium, jam dixi, quia nonnisi e catenis excerptus a nobis fuit. Quid vero? Nonne et Athanasii in Psalmos, nonne etiam Theodoreti in Isaiam desperditæ expositiones, prioris quidem a Montfauconio, posterioris a Sirmondo e Catenis tantummodo delibatae fuerunt? Et quidem judicare se dicit Sirmondus, medullam haud dubie succunque cuiusque scripti contineri in Catenis solere. Etsi autem hæc Eusebii scholia in plerisque psalmis tenuiora sunt, attamen in aliquot ita abundant, ut prope ex integro opere superesse videantur, si certe partim psalmorum quorundam brevitatem, partim scholiorum copiam spectemus, veluti ad psalmos cxxv, cxxvii, cxxxii, cxxxiv, cl, et ad cxlv, clix, clx. Jamvero theologicus in hac nova Eusebii parte de Christi divinitate sensus sanus orthodoxusque ubique est, moralis autem et doctrinalis valde pius et utilis, de recte agenda vita, de orandi usu, de animæ immortalitate, de futura vita, de hæreticorum reprehensione, etc. Ad sacram criticem et philologiam quod attinet, laudat Eusebius non sexel Aquilam, saepius Synmachum, quandoque etiam Theodotionem, Septuaginta Interpretes, quintam editionem, et variis interdum codices, denique Hebreorum textum atque idiotismos. Quare et nova hexaplibus varietatibus accessio hinc fieri videbitur. Ad psalmum cxxxiv, loquitur diserte Eusebius de ethnicorum sua ætate conversione, quos reapse, regnantis potissimum exemplo Constantini, plurimos ad Christianam fidem accessisse scimus. Qualiscunque demum sit horum scholiorum usus, certe tam prisci clarique homines nullæ a me prætermittendæ reliquiae erant.

EUSEBII CÆSARIENSIS

COMMENTARIA IN PSALMOS.

EUSEBII IN PSALMORUM INSCRIPTIONES. Α ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΓΡΑΦΑΣ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΙΝΩΝ ΚΑΤ ΕΠΙΤΟΜΗΝ.

III MORE DESCRIPTA.

Centum et quinquaginta psalmi sunt : et sane sacer est quinquagenarius numerus, illo siquidem dierum curriculo instituitur Pentecoste, ac totidem annorum numero Jubilæus, ut vocant Hebræi, celebratur. Nabla apud Hebræos vocatur psalterium ; quod ex musicis instrumentis solum rectissimum est, neque ab insimis partibus ad sonum adhibetur, sed a supernis sonanti ære instruitur. Psalmi itaque vocantur quotquot sola instrumentorum pulsatione, nullis admistis vocibus, persolvuntur. Canticum dicitur quod suavi æquabilique voce canitur ; canticum psalmi, quod una cum instrumentis consonas admittit voces ; psalmus cantici rursum, cum instrumentorum musicorum sonus vocibus praedit. Si allegorice res accipiatur, psalmus est concinnus corporis motus ad opus bonum exsequendum, etiam si contemplatio parva subsequatur. Canticum nullo opere admistum est veritatis comprehensio, mente ad Dei ejusque sermonum contemplationem illustrata. Canticum psalmi dicitur cum cognitione actum præredit, juxta illud : *Concupiscens sapientiam, serua manda, et Dominus præbebit illam tibi*¹. Psalmus cantici est actus ducente cognitione admissions, docente scilicet quo pacto quove tempore sit agendum : quapropter in inscriptione psalmorum vox canticis praedit ; non enim a contemplatione vir sanctus orditur, sed sive omnino ad opera exequenda currit. Sub finem multa cantica sunt. Ubi C autem gradus habentur nusquam psalmus, neque per se solus, neque alia adjuncta voce inscribitur : sed ibi cantica solum apponuntur ; nam ubi ascensus graduum est, ibi sola contemplatio spectatur. Dia psalma porro apud Aquilam et in Hebraico non exstat : sed ejus loco, *semper* ascribitur.

ARGUMENTUM EUSEBII PAMPHILI.

Libri Psalmorum isthac divisio fuerit, ut cum ipsa accuratiora exemplaria, tum Hebraicus textus circumferunt. Neque vero, ut quis forte existimaverit, omnes psalmi sunt Davidis ; sed aliorum quoque prophetarum, qui psallendo prophetica oracula edebant. Quare apud Hebræos, universa psalmorum scriptura, non Davidis fert inscriptionem, sed indefinite liber Psalmorum vocatur. In partes porro quinque Hebræi librum Psalmorum dividunt. Prima pars a primo ad quadragesimum psalmum complectitur ; secunda, a quadragesimo primo ad septuagesimum secundum ; tertia a septuagesimo secundo ad octogesimum octavum ; quarta, ab octogesimo

Έκατὸν πεντήκοντα τυγχάνουσιν οἱ φαλμοὶ, λεροῦ τοῦ ν' τυγχάνοντος ἀριθμοῦ· ἐν μὲν ἡμέραις ποιῶν τὴν Πεντηκοστὴν, ἐν δὲ ἐνιαυτοῖς τὸν παρ' Ἐβραίοις καλούμενον Ἰωλῆν. Νάδλα δὲ παρ' Ἐβραίοις λέγεται τὸ φυλτήριον, δῆδη μόνον τῶν μουσικῶν ὀργάνων δρθότατον, καὶ μὴ συνεργούμενον εἰς ἥχον ἐκ τῶν κατωτάτω μερῶν, ἀλλὰ δικαίως ἔχειν τὸν ὄπιγχοντα χαλκόν. Φαλμοὶ μὲν οὖν οἱ διὰ μόνου τοῦ ὀργάνου χωρὶς φωνῆς ἀνακρουόμενοι· ὧδη δὲ οἱ διὰ φωνῆς ἐμμελοῦς· ὧδη δὲ φαλμοὶ τὸ τῷ ὀργάνῳ σύμφωνον ἐπάγειν φωνὴν· φαλμὸς δὲ ὧδῆς ἀνάπαλιν, προηγουμένης τῆς τῶν χρουσμάτων φωνῆς. Ἀλληγορίας δὲ νόμῳ, φαλμὸς μὲν σώματος κίνησις ἐναρμόνιος εἰς ἐργασίαν ἀγαθήν, καὶ μὴ πάνυ τις ἐπακολουθή θεωρία· ὧδη δὲ χωρὶς πράξεως ἀληθείας κατάληψις, φωτιζομένης φυχῆς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν λογίων αὐτοῦ. Ὡδὴ δὲ φαλμοῦ, προαγούστης πράξεως γνώσεως· κατὰ τὸ Ἐπιθυμήσας σοφίας διατίμοσον ἐτολάς, καὶ Κύριος χορηγήσει σοι αὐτήν. Φαλμὸς δὲ ὧδῆς πράξις ὑπὸ γνώσεως δόδηγουμένη, περὶ τοῦ πῶς καὶ πότε πρακτέον διὸ καὶ πρῶται τῶν φαλμῶν αἱ ἐπιγραφαὶ· οὐ γάρ ἀπὸ θεωρίας διάγοις δρχεται, ἀλλὰ ἀπαν πίστει ταῖς πράξεσιν ἐπιτέρχει. Ἐπὶ δὲ τῷ τέλει πολλαὶ αἱ ὧδαι· καὶ διποὺ ἀναβαθμοὶ, οὐδαμοῦ φαλμὸς, οὗτε καθ' ἐσαύτην, οὗτε μετ' ἐπιπλοκῆς. Ὡδαὶ δὲ πάντα καθ' ἐσαύτας· ἡ γάρ ἀνάδασις πρὸς μόνην ὄρφηθεν. Διάφαλμα δὲ παρὰ μὲν Ἀχύλᾳ καὶ τῷ Ἐβραϊκῷ οὐ κείτα· ἀντὶ δὲ αὐτοῦ τὸ δεῖ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΜΦΙΛΟΥ.

Τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν ἡδε διν εἴη ἡ διαιρετις, ὡς τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων αὐτό τε τὸ Ἐβραϊκὸν περιέχει. Οὐχ ὡς διν τις ὑπόλαboi πάντες εἰσὶ τοῦ Δαυΐδοi οἱ φαλμοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων προφητῶν ἐν τῷ φάλλειν προφητεύντων. Διόπερ ἡ πᾶσσα γραφὴ παρ' Ἐβραίοις τῶν φαλμῶν οὐ τοῦ Δαυΐδοi ἐπιγράφει· ἀλλὰ ἀδιορίστως βίβλος φαλμῶν ὀνομάζεται. Εἰς πέντε δὲ μέρη τὴν πᾶσαν τῶν Ψαλμῶν βίβλον παῖδες Ἐβραίων διαιροῦσι· πρῶτον εἰς τοὺς ἀπὸ α' μέχρι μ'. δευτερον εἰς τοὺς ἀπὸ μα' μέχρις οβ'. τρίτον εἰς τοὺς ἀπὸ ογ' μέχρις πη'. τέταρτον εἰς τοὺς ἀπὸ πη' μέχρις ρε'. πέμπτον εἰς τοὺς ἀπὸ ρε' μέχρι τέλους. Ἀνεπιγραφοὶ δέ εἰσι φαλμοὶ ιθ', ἐπιγεγραμμένοι ρλα'. Τῶν ἐπι-

¹ Eccli. 1, 53.

nono ad centesimum quintum; quinta, a centesimo sexto ad finem: psalmi non inscripti sunt 19, inscripti vero 131. Inscriptorum autem haec sunt divisiones: Davidis septuaginta duo psalmi sunt; filiorum Core, undecim; Asaphi, duodecim; Aethani Israelitæ unus; Salomonis, duo; Moysis, unus; anonymi septemdecim; *Alleluia* inscripti quindecim. quidem habent, neque cujus sint enuntiantur.

EJUSDEM EUSEBII ARGUMENTA IN PSALMOS.

1. *Adhortatio ad Dei cultum, et avocatio ab opposito.*
2. *Prophetia de Christo et de vocatione gentium.*
3. *Prophetia de bonis Davidi conserendis.*
4. *Prophetia Davidi de iis que passus est.*
5. *Oratio ex persona Ecclesie.*
6. *Doctrina confessionis.*
7. *Davidi confessio et doctrina vocationis gentium.*
8. *Prophetia vocationis gentium.*
9. *Mors Christi ejusque resurrectio; de regno quod accepit; deque omnibus inimicis ejus deletis.*
10. *Hymnus victoriae ejus, qui Dei causa certamen init.*
11. *Accusatio scelerum, et prophetia de Christi adventu.*
12. *Inimicorum commotio, et exspectatio adventus Christi.*
13. *Accusatio improborum et prophetia de adventu Christi.*
14. *Eius qui secundum Deum perfectus est restitutio.*
15. *Electio Ecclesie et Christi resurrectio.*
16. *Perfecti viri, sive ipsius Christi precatio pro iis qui per ipsum salutem consequentur.*
17. *Gratiarum actio Davidis et prophetia de adventu et assumptione Christi.*
18. *Theologia cum doctrina morali.*
19. *Oratio justorum qui Davidi operam dabant.*
20. *Supplicatio eorum qui Davidi operam dabant.*
21. *Prophetia cruciatuum Christi et vocatio gentium.*
22. *Doctrina et novi populi institutio.*
23. *Prophetia vocationis gentium, et consummatio eorum qui salutem consequuntur.*
24. *Doctrina confessionis.*
25. *Supplicatio ejus qui secundum Deum proficit.*
26. *Gratiarum actio et petitio bonorum.*
27. *Supplicatio cum prophetia.*
28. *Prophetia ænigmatica cum theologia.*
29. *Gratiarum actio cum confessione.*
30. *Confessio cum supplicatione.*
31. *Prophetia eorum qui per Christum salutem consecuti sunt.*
32. *Adhortatio ad hymnos canendos, cum theologia.*
33. *Doctrina gratiarum actionis.*
34. *Supplicatio justi et prophetia de Christo.*
35. *Consutatio impiorum cum theologia.*
36. *Doctrina religiosæ vite.*
37. *Doctrina confessionis.*
38. *Deprecatio cum confessione.*
39. *Gratiarum actio ejus qui secundum Deum salutem consecutus est, et commemorationis Ecclesie.*
40. *Prophetia de Christo et de proditore.*
41. *Deprecatio prophetarum circa reprobationem Iudaici populi.*
- 42, 43. *De codem arguento.*
44. *Adventus regni Christi.*
45. *Apostolorum prædicatio.*
46. *Vocatio gentium.*
47. *Hymnus in Dei honorem de Ecclesia, persecutio-nes de medio subtlatæ.*
48. *Doctrina de divino iudicio.*
49. *Abrogatio legis Moysis de sacrificiis, et introduc-tio legis Novi Testamenti.*

(1) Reg. 1, παράλειψις.

A γεγραμμένων δέ εἰσιν οὐτας αἱ διαιρέσεις· τοῦ μὲν Δαυΐδ οὗ, τῶν οἰών Κορὲ ια', τοῦ Ἀσάφ ιβ', ΑΙθαμ τοῦ Ἰεραπήλου εῖς, Σωλομῶντος β', Μωϋσέως εῖς, ἀνώνυμοι οὖτε, τῶν εἰς τὸ Ἀλιηλούϊα ε'. Εἰσὶ δέ ἀνώνυμοι οὗτοι ἐπιγραφὰς μὲν ἔχουσιν, οὐ μὴ δηλοῦσι τίνος εἰσιν.

B Anonymi autem dicuntur quoiquot inscriptionem

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

- α'. *Προτροπὴ θεοσεβείας καὶ ἀποτροπὴ τοῦ ἐτρα-tloύ.*
- β'. *Προφῆτεια περὶ Χριστοῦ καὶ κλήσεως ἑθνῶν.*
- γ'. *Προφῆτεια τενησομέρων ἀγαθῶν τῷ Δαυΐδ.*
- δ'. *Προφῆτεια τῷ Δαυΐδ περὶ ὡρ πέτρονθετ.*
- ε'. *Ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας προσευχῇ.*
- ζ'. *Διδασκαλία ἐξομολόγησεως.*
- η'. *Τῷ Δαυΐδ ἐξομολόγησις καὶ διδασκαλία κλή-sεως ἑθνῶν.*
- η'. *Προφῆτεια κλήσεως ἑθνῶν.*
- θ'. *Θάρατος Χριστοῦ καὶ ἀράστασις, καὶ βασιλείας παράληψις (1), ἔχθρῶν τε πάντων καθαρεσις.*
- ι'. *Ἐπιτίλιος ὑμρος τοῦ κατὰ Θεόν ἀρωιζόμενον.*
- ια'. *Κατηροπα πονηρῶν, καὶ προφῆτεια Χριστοῦ παρονοσας.*
- ιβ'. *Ἐχθρῶν ἐπανάστασις, καὶ προσδοκεία Χρι-στον παρονοσας.*
- ιγ'. *Κατηροπα πονηρῶν, καὶ προφῆτεια Χριστοῦ παρονοσας.*
- ιδ'. *Τοῦ κατὰ Θεόν τελεον ἀποκατάστασις.*
- ιε'. *Ἐκλογὴ Ἐκκλησίας, καὶ Χριστοῦ ἀνάστασις.*
- ιε'. *Τελεον ἀρδρός, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ προσευχῇ ὑπὲρ τῶν δι' αὐτοῦ σωθησομένων.*
- ιζ'. *Εὐχαριστία τοῦ Δαυΐδ καὶ προφῆτεια Χρι-στον παρονοσας καὶ ἀναληγεως.*
- ιη'. *Θεολογία σὺν διδασκαλίᾳ ήθηκη.*
- ιθ'. *Εὐχὴ τῶν συμπαττόντων τῷ Δαυΐδ δικαλων.*
- ιχ'. *Ἐτενέξις τῶν συμπαττόντων τῷ Δαυΐδ.*
- ια'. *Προφῆτεια τῷ Χριστοῦ παθῶν, καὶ ἑθνῶν κλῆσις.*
- ιβ'. *Διδασκαλία καὶ νέον λαοῦ εἰσαγωρή.*
- ιγ'. *Προφῆτεια κλήσεως ἑθνῶν, καὶ τελεωσις τῶν σωζομένων.*
- ιδ'. *Διδασκαλία ἐξομολογήσεως.*
- ιε'. *Ἐτενέξις τοῦ κατὰ Θεόν προκόπτοντος.*
- ιε'. *Εὐχαριστία καὶ αἴτησις ἀταδῶν.*
- ιζ'. *Δέσποτος μετὰ προφῆτειας.*
- ιη'. *Προφῆτεια αἰτηματώδης σὺν θεολογίᾳ.*
- ιθ'. *Εὐχαριστία σὺν ἐξομολογήσει.*
- ιλ'. *Ἐξομολόγησις σὺν ἱκετηρίᾳ.*
- ια'. *Προφῆτεια τῷ δια Χριστοῦ σωθησομένων.*
- ιβ'. *Παρακλένεσις ὑμρολογίας σὺν θεολογίᾳ.*
- ιγ'. *Διδασκαλία εὐχαριστίας.*
- ιδ'. *Ικετηρία δικαιοίου, καὶ προφῆτεια περὶ Χριστοῦ.*
- ιε'. *Ἐλεγχός ἀσεβῶν σὺν θεολογίᾳ.*
- ιζ'. *Διδασκαλία θευσεοῦς βίου.*
- ιε'. *Διδασκαλία ἐξομολογήσεως.*
- ιη'. *Ἐτενέξις σὺν ἐξομολογήσει.*
- ιθ'. *Εὐχαριστία τοῦ κατὰ Θεόν σωθέτος καὶ μηδημὴ Ἐκκλησίας.*
- ιδ'. *Ικετηρία προφῆτῶν ἐπὶ τῇ πολεοδολῇ τοῦ Ιονδιῶν ἑθνῶν.*
- ιε'. *Ἐτι περὶ τοῦ αὐτοῦ.*
- ιθ'. *Ἐπιτίσσεια Χριστοῦ βασιλείας.*
- ιε'. *Ἀποστόλων κήρυγμα.*
- ιζ'. *Κλῆσις ἑθνῶν.*
- ιη'. *Ὑμρος εἰς Θεόν περὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθαρεσις διωγμῶν.*
- ιη'. *Θεας κρίσεως διδασκαλία.*
- ιθ'. *Ἀρατροπὴ τοῦ περὶ θυσιῶν Μωϋσέως νόμου, καὶ εἰσαγωρή τοῦ τῆς Καιρῆς Διαθήκης.*

ν. Διδασκαλία ἔξομυλογίσεως.
 να'. Ἐλεγχός τοῦ πονηροῦ τρόπου, καὶ τέλος τοῦ
 αὐτοῦ.
 νβ'. Σωτήριος ἐκιφάρεια, καὶ ἀθετήτης ἀπαλλαγῆ.
 νγ'. Προσευχὴ τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνίζομένου.
 νδ'. Δῆλωσις τῶν κατὰ Χριστοῦ (1) τετολμημάτων.
 νε'. Δικαίου εὐχαριστία ῥυσθέντος ἐξ ἔχθρων.
 νς'. Εὐχαριστία τοῦ Δαυΐδ καὶ προφητεία κλή-
 σεως ἑθρών.
 νζ'. Διδασκαλία τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας.
 νη'. Κλῆσις ἑθρῶν καὶ Ἰουδαῖων ἀποβολῆ.
 νθ'. Αποβολή τοῦ Ἰουδαῖομού, καὶ κλῆσις ἑθρῶν.
 ξ. Δέσης σὺν εὐχαριστίᾳ.
 ξα'. Διδασκαλία θεραπευτική.
 ξβ'. Εὐχαριστία τοῦ κατὰ Θεὸν τελετού.
 ξγ'. Διδασκαλία τοῦ θεοεσθοῦ ἀθλητοῦ.
 ξδ'. Κλῆσις ἑθρῶν.
 ξε'. Κλῆσις ἑθρῶν, καὶ ἀποστόλων μαρτυρία.
 ξζ'. Κλῆσις ἑθρῶν, καὶ ἀποστόλων κήρυγμα.
 ξη'. Χριστοῦ ἑταροθράψησις, καὶ ἑθρῶν κλῆσις.
 ξη'. Πάθη Χριστοῦ, καὶ Ἰουδαῖων ἀποβολή.
 ξγ'. Ἰκετηρία δικαίου καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.
 ζ. Χριστοῦ πάθη καὶ ἀνάστασις.
 ζα'. Προφητεία Χριστοῦ βασιλείας καὶ κλήσεως
 ἑθρών.
 ζβ'. Ἐξομολόγησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθετῆς ἀς
 ἐπὶ τῇ τῷ ἀσεβῶν εὐπρατίᾳ καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ
 μακρούμητι.
 ζγ'. Προαραρώνησις τῆς ἐσχάτης Ἰουδαῖων πο-
 λιοφρίας, τῆς ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιαροῦ καὶ Τίτου
 γενομένης.
 ζδ'. Χριστοῦ θεολογία, καὶ ὑπόμνησις τοῦ θεοῦ
 δικαστηρίου.
 ζε'. Ἐκδίκησις κατὰ ἀσεβῶν τῆς τοῦ Θεοῦ χρίσεως.
 ζς'. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ μακρούμητας καὶ τῷ θαυ-
 μαστῷ ἔργων αὐτοῦ.
 ζζ'. Χριστοῦ διαυτολή πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν,
 περὶ τῆς τοῦ προτέρου λαοῦ παραρομίας.
 ζη'. Προφητεία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀρτιόχου τῇ Ἰου-
 δαΐᾳ συμβάτων αὐτοῖς· ἡ λοτοπλα ταρά τοῖς
 Μακκαβαϊσι.
 ζθ'. Προφητεία τῆς ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων πολιορ-
 κίας, καὶ δέσης περὶ τῆς Χριστοῦ ἐπιφανείας.
 ζπ'. Κλῆσις ἑθρῶν, καὶ διδασκαλία τῶν συμβεη-
 κότων τῷ προτέρῳ λαῷ.
 ζπ'. Ἐλεγχός τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαῖων ἑθρού.
 ζπ'. Δέσης περὶ τοῦ πεπονθότος σκυθρωπά λαοῦ,
 καὶ προφητεία περὶ τοῦ τέλους τῶν ἔχθρων
 τοῦ Χριστοῦ.
 ζγ'. Χριστοῦ ἑταροθράψησις καὶ περὶ τῶν Ἐκκλη-
 σιῶν.
 ζδ'. Προφητεία εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ
 λελυτραμένους.
 ζε'. Προσευχὴ Δαυΐδ καὶ προφητεία κλήσεως ἑθρῶν.
 ζς'. Χριστοῦ ἑταροθράψησις.
 ζη'. Χριστοῦ θάρατον προφητεύει.
 ζπ'. Χριστοῦ βασιλεία ἐκ σπέρματος Δαυΐδ.
 ζθ'. Ἰουδαῖων ἀποβολή.
 ζη'. Χριστοῦ ρίκη καὶ πατερὸς τοῦ κατ' αὐτὸν τε-
 λειωμένου.
 ζα'. Περὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀραπάντεως.
 ζβ'. Ὑμεῖς βασιλεῖας Χριστοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης
 αὐτοῦ παρονοίας.
 ζγ'. Περὶ τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων.
 ζδ'. Κλῆσις Ἰουδαῖων καὶ ἀπόγωνος αὐτῶν.
 ζε'. Κλῆσις ἑθρῶν καὶ Χριστοῦ παρονοία.
 ζζ'. Ὑμεῖς βασιλεῖας Χριστοῦ ἐπὶ τῆς πρώτης
 αὐτοῦ παρονοίας.
 ζη'. Κλῆσις ἑθρῶν καὶ Χριστοῦ παρονοία.
 ζη'. Ὑμεῖς βασιλεῖας Χριστοῦ.
 ζθ'. Κλῆσις ἑθρῶν.
 ζη'. Ὑμεῖς τοῦ κατὰ Θεὸν τελετού.
 ζα'. Ήδυρμὸς ἐπὶ τῷ προτέρῳ, καὶ προφητεία τοῦ
 λαοῦ, καὶ κλῆσις ἑθρῶν.

- A 50. *Doctrina confessionis.*
 51. *Consutatio improbi moris, et finis ipsius.*
 52. *Salutaris adventus, et ἀθετητος ejectio.*
 53. *Precatio ejus qui Dei causa concertat.*
 54. *Declaratio facinorum contra Christum admissorum.*
 55. *Gratiarum actio justi ab inimicis liberati.*
 56. *Gratiarum actio Davidis et prophetia de voca-
 tione gentium.*
 57. *Doctrina de recto Dei iudicio.*
 58. *Vocatio gentium et Judæorum ejectio.*
 59. *Abrogatio judaismi et gentium vocatio.*
 60. *Supplicatio cum gratiarum actione.*
 61. (2) *Doctrina de Deo colendo.*
 62. *Gratiarum actio ejus qui secundum Deum per-
 fectus est.*
 63. *Doctrina religiosi athletæ.*
 64. *Vocatio gentium.*
 65. *Vocatio gentium et apostolorum testimonium.*
 B 66. *Vocatio gentium et apostolorum predication.*
 67. *Christi incarnation et vocatio gentium.*
 68. *Passiones Christi et Judæorum ejjectio.*
 69. *Deprecatio justi et ipsius Christi.*
 70. *Christi cruciatus et resurrectio.*
 71. *Prophetia de Christi regno et vocatione gen-
 tium.*
 72. *Confessio humanæ infirmitatis circa impiorum
 felicitatem et Dei tolerantiam.*
 73. *Prænuntiatio postremæ Judæorum obsessionis,
 quæ sub Vespasiano et Tito contigit.*
 74. *Christi theologia, et admonitio de divino tribu-
 nali.*
 75. *Ultio divini iudicii de impiis sumpta.*
 76. *De tolerantia Dei et admirandis ejus operibus.*
 77. *Christi reconciliatio cum Ecclesia, de primi po-
 puli prævaricatione.*
 C 78. *Prophetia de iis quæ sub Antiocho Judææ con-
 tiguerunt: sive historia quæ in Machabœorum li-
 bris habetur.*
 79. *Prophetia de obsidione ab Assyriis, ac supplicia
 pro Christi adventu.*
 80. *Vocatio gentium ac doctrina eorum quæ priori
 populo contigerunt.*
 81. *Consutatio principum Judaici populi.*
 82. *Deprecatio pro populo Iriatia perpresso, et pro-
 pheta de fine inimicorum Christi.*
 83. *Christi incarnation et de Ecclesiis.*
 84. *Prophetia de Christo et iis qui per illum redem-
 pli sunt.*
 85. *Oratio Davidis et prophetia vocationis gentium.*
 86. *Christi incarnation.*
 87. *Christi mortalem prænuntiat.*
 88. *Christi regnum ex semine David.*
 D 89. *Judæorum reprobatio.*
 90. *Christi victoria, necnon omnium quotquot se-
 cundum illum consummati sunt.*
 91. *De quiete secundum Deum habenda.*
 92. *Hymnus regni Christi in primo ejus adventu.*
 93. *De dogmatibus adversus Ecclesiam.*
 94. *Vocatio Judæorum ac desperatio ipsorum.*
 95. *Vocatio gentium et Christi adventus.*
 96. *Hymnus regni Christi in primo ejus adventu.*
 97. *Vocatio gentium, et adveniens Christi.*
 98. *Hymnus regni Christi.*
 99. *Vocatio gentium.*
 100. *Hymnus ejus qui secundum Deum perfectus est.*
 101. *Lamentatio de priori populo, prophetia ad
 (novo) et vocalio gentium.*

(1) Reg. I, Θεοῦ.

(2) Hæc interpretatio ad psalmi seriem accommodatur.

102. <i>Doctrina gratiarum actionis.</i>	A ρβ'. Διδασκαλία εὐχαριστίας.
103. <i>Doctrina confessionis.</i>	ργ'. Διδασκαλία ἔξομολογήσεως.
104. <i>Doctrina gentibus, de beneficiis Dei priori populo collatis.</i>	ρδ'. Διδασκαλία τοῖς ἔθνεσι τῶν εἰς τὸν πρότερον λαὸν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν.
105. <i>Doctrina de impietate Iudaici populi.</i>	ρε'. Διδασκαλία δυσσεβείας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἔθνους.
106. <i>Propheta vocationis gentium, ac de fulgido Christii ad nomines adventu.</i>	ρς'. Προφητεία κλήσεως ἔθνων, καὶ τῆς εἰς ἀρθρώπους τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπιλάμψεως.
107. <i>Vocatio gentium.</i>	ρζ'. Κλῆσις ἔθνων.
108. <i>Christi passiones.</i>	ρη'. Πάθη Χριστοῦ.
109. <i>Christi victoria.</i>	ρθ'. Νίκη Χριστοῦ.
110. <i>Gratiarum actio Christi.</i>	ρι'. Εὐχαριστία Χριστοῦ.
111. <i>Doctrina Christi.</i>	ρια'. Διδασκαλία Χριστοῦ.
112. <i>Vocatio novi populi.</i>	ριβ'. Νέον λαοῦ κλῆσις.
113. <i>Novi populi doctrina.</i>	ριγ'. Νέον λαοῦ διδασκαλία.
114. <i>Novi populi prospectus.</i>	ριδ'. Νέον λαοῦ προκοπή.
115. <i>Novi populi consummatio.</i>	ριε'. Νέον λαοῦ τελείωσις.
116. <i>Vocatio gentium.</i>	ριζ'. Κλῆσις ἔθνων.
117. <i>Victoria eorum qui in Christo concertant, et prophetia de Christo.</i>	ριζ'. Νίκη τῶν ἐν Χριστῷ ἀγωνιζομένων καὶ προφητεία περὶ Χριστοῦ.
118. <i>Capita alphabeticā recti secundum Deum instituti.</i>	B ριη'. Στοιχείωσις τῆς κατὰ Θεὸν ἀναγωγῆς.
119. <i>Habitationis.</i>	ριθ'. Παροικίας.
120. <i>Redditus Babylone et dispersionis.</i>	ριχ'. Ἐπαρόδου Βαβυλώνος καὶ τῆς διασκορπίας.
121. <i>Bonorum annuntiationes.</i>	ρια'. Ἀραδόν εὐαγγέλια.
122. <i>Orationis.</i>	ρικβ'. Εὐχῆς.
123. <i>Gratiarum actionis.</i>	ριχγ'. Εὐχαριστίας.
124. <i>Restitutionis.</i>	ριδ'. Ἀποκαταστάσεως.
125. <i>Exspectatio futurorum.</i>	ριχε'. Προσδοκία μελλόντων.
126. <i>Ædificatio Ecclesiae.</i>	ριχζ'. Οἰκοδομὴ Ἑκκλησίας.
127. <i>Vocatio gentium.</i>	ριχη'. Κλῆσις ἔθνων.
128. <i>Victoria exercitus Christi.</i>	ριχη'. Νίκη Χριστοῦ στρατιᾶς.
129. <i>Oratio martyrum.</i>	ριχθ'. Εὐχὴ μαρτύρων.
130. <i>De humilitate.</i>	ριλ'. Περὶ ταπεινοφροσύνης.
131. <i>Oratio Davidis et adventus (Christi).</i>	ριασ'. Προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ καὶ ἐπιφάνεια.
132. <i>Populi perfecti.</i>	ριλθ'. Λαοῦ τελείου.
133. <i>Populi venturi.</i>	ριλγ'. Λαοῦ ἐργούμενου.
134. <i>Doctrina ad institutionem.</i>	ριλδ'. Διδασκαλία εἰσακτικής.
135. <i>Gratiarum actio redempti.</i>	ριλε'. Εὐχαριστία λελυτρωμένου.
136. <i>Sanctorum qui in captivitate degebant dicta.</i>	ριλσ'. Ἄγιων φωταὶ τῶν ἐν αἰγαλωσίᾳ.
137. <i>Gratiarum actio cum prophetia.</i>	C ριλξ'. Εὐχαριστία μετὰ προφητείας.
138. <i>Supplicatio justi cum theologia.</i>	ριλη'. Ἔργεντος δικαίου σὺν θεολογίᾳ.
139. <i>Voces ejus qui secundum Deum pugnat.</i>	ριλθ'. Φωταὶ τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένου.
140. <i>Precatio ejus qui secundum Deum perfectus est.</i>	ριμ'. Προσευχὴ τοῦ κατὰ Θεὸν τελείου.
141. <i>Vox ejus qui Dei causa impugnatur.</i>	ριμα'. Φωταὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πολεμούμενου.
142. <i>Precatio confitentis.</i>	ριμβ'. Προσευχὴ δέξιομολογούμενου.
143. <i>Gratiarum actio victoris.</i>	ριμγ'. Εὐχαριστία γενικήστος.
144. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμδ'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
145. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμε'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
146. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμσ'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
147. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμζ'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
148. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμη'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
149. <i>Hymnus cum theologia.</i>	ριμη'. Ὑμρος σὺν θεολογίᾳ.
150. <i>Adhortatio universalis ad hymnum persolvendum.</i>	ριν'. Παρακάλενσις ὑμρου καθολικής.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ.

EUSEBII IN PSALMOS.

Videtur psalmus a psalterio ex nominis consonantia sic nuncupatus. Dicitur autem psalterium instrumentum musicum quodpiam, forma a cithara distinctum; canticum vero hujusmodi instrumento pulsatum psalmus appellatur. Canticum porro, dictum musicum est sine instrumento modulate prolatum. Psalmus autem cantici dicitur, quando præeunte cantici modulatione, psalterio pulsatur: canticum psalmi e converso. Ut in Regnorum et Paralipomeno historiis fertur, David rex post Saulis obitum, cum reduxisset arcam Testamenti Domini, quæ in domo Abdodom, ex quo ex Azotis translata fuerat, viginti annis consedebat; atque in Jerusalem

D 'Ο μὲν φαλμὸς ἔοικεν ἀπὸ τοῦ φαλτηρίου παρωνύμως ἐπικεκληθεῖαι· λέγεται δὲ φαλτηρίου δργανόν εἰ μουσικὸν παρὰ τὴν κιθάραν διαλλάστον τῷ σχήματι, ἐνῷ τὴν ἀνακρουομένην ὥδην φαλμὸν προσαγορεύεσθαι. Ωδὴν δὲ εἶναι τὴν διὰ μέλους ἀναφωνούμενην ἀνεύ δργάνου ῥῆσιν μουσικήν. Ψαλμὸν δὲ φαληρίου προηγησαμένης τὸ αὐτὸν τῆς ὥδης μέλος διὰ τοῦ φαλτηρίου κρουσθῆ· φόδην δὲ φαλμὸν τὸ ἀνάπαλιν. Ως ἐν ταῖς ιστορίαις τῶν Βασιλεῶν καὶ τῶν Παραλειτομένων Δαυΐδ δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν τοῦ Σαούλ τελευτὴν, ἀναγαγὼν τὴν κιθάρων τῆς Διαθήκης Κυρίου, οὔσαν ἐν οἰκῳ Ἀβδοδῷ ἔτεσιν εἰχοτιν ἔξτου ἐκ τῶν Ἀζωτίων μετενήνεκτο, καὶ κατε-

στήσας αύτην εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐπιλέγεται ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτων καὶ τοῦ πατέρου τοῦ Δρονίας ὁδῶν τέσσαρας, τὸν ψάλλειν καὶ ἔδειν ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀναφέρειν φωνὴν εὐφροσύνης εἰς ἑξαμοιδήγησιν καὶ αἵνεσιν ἐν ὅργανοις ἡρμοσμένοις, καὶ ψάλτης, καὶ κινύρας, καὶ νάθλαις, καὶ τυμπάνοις, καὶ κυμβάλαις, καὶ φαλτηρίῳ, καὶ κερατίνῃ, τὸν Ἀσάφ, Αἰμάν, Αἴθαν, Ἰδιθούμι· οἵτις ἀριθμὸς ὡδῶν ἐπετετάχτω, ἀδόντων διακοσίων ὅγδοικοντα ὀκτώ, ἐκάστῳ ἑδομήκοντα δύο, ἐκ τοῦ Χάμ λό', τοῦ Σῆμ κέ', τοῦ Ἰάζεψιν· Οἰτινες, ἑστῶτες ἐμπροσθεν τῆς κιβωτοῦ Διαθήκης Κυρίου, ἐψαλλον καὶ ἥδον τῷ Κυρίῳ· δε μὲν ἐν κινύρᾳ, δε δὲ ἐν κυμβάλοις, δε δὲ ἐν κιθάρᾳ, δε δὲ ἐν φαλτηρίῳ· ὡν μέσος ἵστατο ὁ μακάριος Δαυΐδ, αύτος ἄρχων ἀρχόντων ωδῶν, κρατῶν ἐπὶ χεῖ-
- ρας τὸ φαλτηρίον. Ἐκαστος δὲ ἦδεν καὶ ἐψαλλεν ὑμῶν τὸν Θεὸν ἀγίῳ πνεύματι τεταγμένως. Ἡνίκα τοινυν ἐσκίρτα τὸ πνεύμα ἐπὶ τινα τῶν ἀρχόντων τῶν ψαλτῶδων, οἱ λοιποι· ἤσυχιαν ἥγον παρεστῶτες καὶ ὑπακούοντες (1) συμφωνῶς τῷ ψάλλοντι, Ἀλληλούια.

'Ἐν τῇ Ἐβραϊκῇ βίβλῳ τῶν ϕαλμῶν ἀνεύ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προσθήτης ἀνεγράφησαν οἱ πάντες καὶ δια-
φόρως. Οἱ μὲν εἰσ συνημμένοι, οἱ δὲ διηρημένοι.
'Ἄμελέι δὲ μὲν πρώτος καὶ δεύτερος συνημμένοι εἰσὶ
κατὰ τὸ Ἐβραϊκόν· καὶ πάλιν δὲ ἔνατος, συνημμένος
παρ' ἡμῖν, ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ διήρηται εἰς δύο. Παρ-
τηρητέον δὲ, διε: μὴ κατὰ ἀκολουθίαν τῶν τῆς ἴστο-
ρίας χρόνων ἢ τῶν ϕαλμῶν σύγκειται τάξις· ἐνīλ-
λαχται δὲ παρὰ πολὺ, καθὼς ἡ βίβλος τῶν Βασιλεῶν,
καὶ αὕτη ἡ τάξις δηλοῖ. Πολλῆς τοίνυν καταχρατη-
σάσης εἰδωλολατρείας τοῦ Ἰουδαίων θύνους, λήθην
αὐτούς φασι· τεποιῆσθαι τῶν πατέρων γραφῶν, ὡς
μηδὲ τοῦ Μωϋσέως νόμου βίβλον ἐπιφέρεσθαι, μηδὲ
μνήμην τῆς τῶν πατέρων εὔσεβειας ἀποτύζειν. Οὕτω
γούν τοὺς προφήτας ἀνήρουν διελέγχοντας αὐτῶν τὰς
εὐσεβείας. Οὐδὲν γάρ θαυμαστὸν ἐν τοιαύτῃ κατα-
στάσῃ καιρῶν καὶ τῶν ἐμφερομένων τινάς τῇ βίβλῳ
τῶν ϕαλμῶν διαπεπτωκέναι, λήθη τε μακροῖς παρα-
βεδόσθαι χρόνοις. Υπερερον δὲ μετὰ ταῦτα, εἴτε Ἐσδραν,
εἴτε τινάς ἑτέρους προφήτας, περὶ τὴν συναγωγὴν
αὐτῶν ἐπουδακέναι, μεθ' ὧν κατὴ βίβλον τῶν ϕαλ-
μῶν ἦγιογένα: (sic), οὐκ ἀθρέως εὑρόντα τοὺς πάν-
τας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους. Καὶ τάπτειν δὲ ἐν
πρώτοις τοὺς πρώτους εὑρισκομένους· μηδὲ τοὺς τοῦ
Δαυΐδ ἐφεξῆς κείσθαι πάντας· ἐν τε τῷ μεταξὺ καὶ
τῶν οἰών Κορὲ, καὶ τοῦ Ἀσφρ, καὶ Σολομῶντος, καὶ
Μωϋσέως, Αἰμάν τε, καὶ Αἰθάν, καὶ Ἰδίθονύ, καὶ πά-
λιν τοῦ Δαυΐδ εὐρίσκεσθαι ἀναμέξ ἐν τῇ βίβλῳ κατα-
τεταγμένους, οὐ γαθ' οὐδὲ ἐλέχθησαν χρόνους, ἀλλὰ
καθ' οὓς εὑρηνται. Ἐνθεν τε συμβῆναι τοὺς τοὺς χρ-
νοὺς ὑστέρους πρώτους εὐρεθέντας, ἀναληφθῆναι προ-
τόρους· τοὺς δὲ προτέρους μετὰ ταῦτα εὑρεθέντας ἐν
εὐτερῷ ταρῆναι χώρᾳ· τὸ δ' αὐτὸν εὐροις γεγενημένον
by τοῖς προφήταις.

Πάντα ὡσπερ ἐν μεγάλῳ τινὶ καὶ κοινῷ ταμείῳ τῇ
βίβλῳ τῶν ψαλμῶν τεθησαύρισται. Κάκεινο δὲ τυρό-

(1) Υπακούειν, id est respondere : multa hujus significationis exempla attulimus in editione Athanassi. Vide in Onomastico ibidem.

A reposuisset illam, ex tribu Levi psalmorum cantes quatuor, cantorum principes, sibi sorte deligit; ut in conspectu arcæ Domino psallerent et cantarent, vocemque latitiae, in confessionem et laudem instrumentis concinnis proferrent, canticis, cyniris, nablis, tympanis, cymbalis, psalterio, et tuba cornea; videlicet Asaph, Aman, Ethan, Idithum, queis certus cantorum numerus constitutus erat; deputatis cantoribus ducentis octoginta octo; singulis nimirum septuaginta duo. Ex Chamo sive Chami progenie triginta duo; ex Semo viginti quinque; ex Japheto quindecim. Qui stantes coram area testamenti Domini, psallebant, canebantque Domino; alii cinyra, alii cymbalis, quidam cithara, aliqui psalterio: in quorum medio **B** consistebat David, ipse princeps principum cantorum, manu tractans psalterium. Singuli vero canebant et psallebant, hymnis Deum concinne, Spiritu sancto moti, celebrantes. Cum itaque Spiritus in quempiam principum cantorum insiliret, cæteri respondentes, *Alleluia.*

In Hebraico Psalmorum libro, psalmi omnes sive numeri additione varie inscripti sunt. Et sunt quidem alii conjuncti, alii vero divisi. Sane primus et secundus juxta Hebraicum copulantur : nonus contra qui apud nos conjunctus est, in duos apud Hebraicum textum distribuitur. Observandum autem est, non ad seriem historiæ temporum, psalmorum ordinem constitutum esse : siquidem multum commutatur, ut Regnorum liber ac vel ipse ordo declarat. Cum itaque multo idololatriæ genere Judaicus populus detineretur, dicunt eo usque devenisse, ut patrias scripturas e memoria obliterarent, ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiretur, neque paternæ pietatis memoriam conservarent. Enimvero prophetas inpietatem suam coarguentes interscibant. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione, psalmos aliquot olim in Psalmorum libro occurrentes, longo annorum curriculo incuria obliteratos excidisse. Sub hæc autem aiunt sive Esdram, sive alios quosdam prophetas, ipsos colligendi curam suscepisse, posteaque Psalmorum librum consecrassæ, nec confertim repertos omnes suisæ, sed diversis temporibus. Primos autem collocasse eos qui primi inventi fuerant ; hincque factum ut ii qui a Davide conscripti sunt non consequenter jaceant, sed commisti cum iis qui filiorum Core, Asaphi, Salomonis, Moysis, Æman, Æthan, Idithum, rursumque Davidis inscribuntur, non ratione temporis quo primum editi et pronuntiati, sed quo deprehensi sunt. Hincque contigisse, ut qui tempore posteriores erant, cum primi reperti fuerint, primi repositi sint ; ac vice versa qui primi fuerant, quia post alijs erui sunt, posteriorem in locum sint constituti : quod ipsum in prophetis factum deprehendas.

In libro Psalmorum omnia ceu in magno ac publico penuario recondita sunt. Observandum autem

est librum psalmorum post Moysis legem, novam A complecti doctrinam, ipsumque post memoratam Moysis scripturam, secundum, ad doctrinam spectantem, esse librum. Cum itaque post mortem Moysis et Jesu, et post judicium tempus, David aetatem duxerit; utpote qui Salvatoris pater nuncupari meruerit, novum ipse modum, psalmodiæ scilicet, primus Hebrei tradidit; quo illa quæ de sacrificiis a Moyse sancita fuerant de medio tollit, novumque divini cultus morem per hymnos ac jubilationes invehit: aliaque bene multa Moysis legem longe superantia per totum opus edocet.

Eusebii Cæsariensis de diapsalmate.

Diapsalma scripsérunt interprétes illi quinque principes, qui a Davide rege ex tribu Levi allecti sunt; quorum hæc nomina: Asaph, filii Core, Aman, Etham, Idithum: hosce certus canticorum numerus consequebatur, scilicet singulos septuaginta duo. Hi stabant in conspectu sanctuarii Domini, laudantes omnium Dominum; alias cymbala, alias psalterium, alias cinyram, alias tubam corneam, alias citharam tenebat. Quorum in medio stabat David. Hocque pacto cantica auspicabantur, hujusmodi instrumenta manibus tenentes. Atque singuli, Spiritu sancto moventes, Deum hymnis celebrabant, omnesque una psallenti succinebant, *Alleluia*. Absidente autem ad breve tempus Spiritus sancti gratia, organis deinceps cessantibus, tunc, uti par erat, diapsalma scribebant.

PSALMUS I.

VERS. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* Quandoquidem vel ipso naturæ instinctu omnes beatitudinem appetimus, boni finem statuentes felicitatem; erroreque mentis ducti complures, illam in voluptatibus corporeis querendam putant, divitias, dignitates, præsentisque vitæ voluptates in pretio habentes; hinc jure hymnorum ad Deum laudandum exordium ductum est, describiturque quisnam vere beatus sit, atque bonum finem a Deo consequatur. Et sane hic, quia perquam rari fuerant ii qui olim probe vitam egerant, unum quempiam beatum prædicat Psalmista. At Servator noster qui complures beatos efficit, pluraliter beatitudines profert. Primus autem ipse jure dicatur eorum qui beati prædicantur. Quamobrem in illum referendus primus psalmus est, utpote qui vir fuerit Ecclesiæ sponsæ suæ. Quod videtur Hebraica voce significari, juxta quam, *Beatus vir*, cum articuli addito dictum est.

Et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestiferorum non sedit. Primi sunt qui falso nominata cognitione imbuti sunt [id est gnostici], qui nihil firmum stabileque habent; sed pro lubito suo, nullo examine ponderatis cogitationibus moventur, impii homines. Secundi sunt quotquot post cognitionem veritatis in peccata incident. Tertiī pesti-

(1) Id est, de medio tollit sacrificiorum leges, non re ipsa abolendo, sed prænuntiando abrogandas esse.

σεις, ὡς ἡ βίθιος τῶν φαλμῶν καινὴ διδασκαλίαν περιέχει μετά τὴν Μωῦσέως νομοθεσίαν, καὶ ὅτι δευτέρᾳ μετὰ τὴν Μωῦσέως νομοθεσίαν γραψήν διδασκαλίκη βίθιος αὕτη τυγχάνει. Μετὰ γοῦν τὴν Μωῦσέως καὶ Ἰησοῦ τελευτὴν καὶ μετὰ τοὺς χριτάς Δαυΐδ γενόμενος, ὡσανεὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτὸς χρηματίσαι πατήρ καταξιωθεῖς, καὶ νόν τρόπον τὸν τῆς φαλμῷδις πρῶτος Ἐβραίος παρέδωκε· δι' ἡς ἀνατρεῖ (1) μὲν τὰ παρὰ Μωῦσῃ περὶ θυσιῶν νεομοθετημένα, καὶ νόν δὲ τὸν δι' ὑμνῶν καὶ ἀλαλαγμῶν τρόπον τῆς τοῦ Θεού λατρεῖας εἰσάγει· καὶ ἀλλὰ δὲ πλείστα τὸν Μωῦσέως νόμον ἐπαναθετηκότα δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς πραγματίας διδάσκει.

Ἐνσέβιου Καισαρείας περὶ τοῦ διαγάλματος.

"Ἐγράψαν τὸ διάφαλμα οἱ ἔρμηνεύσαντες πέντε ἄρχοντες, οἱ ἐξελέγοντο ὑπὸ Δαυΐδ τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτῶν τὰ δύναματα εἰσὶ ταῦτα, Ἀσάφ, οἱ οἰοὶ Κορὲ, Αιμάν, Αἴθαρ, Ἰδιθούμη· τούτοις ἀριθμὸς ὡδῶν παρηκολούθει, ἔκαστῳ ἐνδομήκοντα δύο. Ήντοι ἵσταντο ἐνώπιον τοῦ ἀγίασματος Κυρίου, αἰνῶντες τὸν πάντων δεσπότην, δες μὲν κύμβαλα, δες δὲ φαλτήριον, δες δὲ κινύραν, δες δὲ κερατίνην, δες δὲ κιθάραν ἔχων, ὃν μέσος ἴστατο δὲ Δαυΐδ. Καὶ οὕτως ἤρχοντες τῶν ὡδῶν κρατούντες ἐπὶ κεῖρα τὰ τοιαῦτα δργανά· καὶ ἔκαστος Πνεύματι ἀγίῳ κινούμενος ὑμνεῖ τὸν Θεὸν, καὶ πάντες ἐπεφώνουν τῷ φάλοντι τὸ Ἄλληλούϊα. Ὁπηνίκα δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου ἀπέστη χάρις πρὸς βραχὺ, τῶν ὀργάνων λοιπὸν μὴ κινουμένων, τὸ τηνικαῦτα εἰκὸς καὶ τὸ διάφαλμα ἔγραφον.

C

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Mακριος δὲ ἀγίος δες οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ δοεβῶν. Ἐπεὶ φυσικῶς δρεγόμεθα πάντες τοῦ μακάριοι εἶναι, τέλος ἀγαθοῦ τὸ μακάριον ὁρίζομενοι, πεπλαγμένως γε μὴν πολλοὶ τοῦτο μεταδιώκειν ἐν σωμάτων ἡδοναῖς ἥγονται, πλούτους θαυμάζοντες καὶ ἀξιώματα, καὶ τὰς ἐν τῷ παρόντι βίῳ τρυφάς· εἰσάτως δὲ λόγος ἐν τούτοις ὅθεν ἔχρην τὴν καταρχὴν ἐποιήσατο τῆς κατὰ Θεὸν ὑμνούματας, τὸν ἀληθῶς μακάριον καὶ τέλους ἀγαθοῦ τοῦ παρὸς Θεῷ ἕξικαμένον ὑπογράφων. Καὶ ἐνθάδε μὲν διὰ τὸ σπάνιον τῶν πάλαι πρότερον κατορθούντων ἔνα τινὰ μακαρίζει· δὲ Σωτὴρ ἡμῶν πλείονας ποιῶν μακαρίους, πλήθυντικῶς τοὺς μακαρισμοὺς προσφέρεται. Πάντων δὲ πρῶτος αὐτὸς ἀν εἴη δὲ μακαριζόμενος· διὸ καὶ ἐπὶ αὐτὸν ἀνοίσει τις τὸν παρόντα φαλμὸν, ἀτε γενόμενον ἀνδρα τῆς νύμφης αὐτοῦ Ἐκκλησίας· τοῦτο δὲ ξοικεῖ ἡ Ἐβραϊκὴ φωνὴ παριστᾶν, καθ' ἣν (2) μακάριος δὲ ἀγίος μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης εἰργαται.

Καὶ ἐν ὅδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῷ οὐκ ἐκάθισεν. Πρῶτοι εἰσὶν οἱ τὴν ψευδώνυμον ἔχοντες γνῶσιν, μηδὲν ἔχοντες ἔστησον, ἀλλ' ἀνεξετάστοις κινούμενοι λογισμοῖς ἐν οἷς ἀν βουληθῶσιν, οἱ ἀσεβεῖς. Δεύτεροι πάντες οἱ μετὰ γνῶσιν ἀληθείας ἔξαμαρτάνοντες. Οἱ δὲ λοιμοὶ τρίτοι, μὴ μόνον νοσοῦντες, ἀλλὰ καὶ φθοροποιοῦ δι-

(2) In Hebraico legitur שָׁנָה quasi dicas, illæ vir.

δασκαλίας μεταδιδόντες τοῖς δόκιμοις, ἡ κατὰ γνώσιν ἡ κατὰ πρᾶξιν, ἡ κατὰ ἀμφότερα· οἱ καὶ ἐνδύνται τῷ κακῷ, τῶν δευτέρων ἔστηκάτων ἐν ἀμαρτίαις, τῶν δὲ πρώτων ὀδευόντων ἐν πλάνῃ. Ὁ δὲ πάντων τούτων ἀπηλλαγμένος μακάριος.

in erroris via graduntur. Qui autem omnibus iis liberatus est vacuus est beatus dicitur.

'Αλλ' ἡ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἡ τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει τὴν τιμήρας καὶ τυχέρος. Ἐπειδὴ πολλή τις ἐστὶ διαφορά τῶν φύσιν τιμωριῶν εὑ πράττειν κατηγακασμένων καὶ τῶν προαιρέσει αὐτὸν τὸ καλὸν αἰρουμένων, διὸ τοῦτο φησι· Ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου θέλημα αὐτοῦ. Νόμον δέ φησιν οὐ πάντως τὸν σκιώδη καὶ τυπικὸν νόμον, πολὺ δὲ πρότερον τὸν ἐν αὐτῷ λεληθότα πνευματικὸν λόγον. Εἴη δὲ ἀν νόμος Κυρίου καὶ ὁ κατὰ φύσιν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐνεσταρμένος, διὸ οὐ κατορθῶσαι λέγονται οἱ πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου ἄγιοι· περὶ ὧν φησιν δὲ Ἀπόστολος· Ὄταν γὰρ ἔθηται τὰ μὴ νόμοιον ἔχοντα, τὸν γραπτὸν δηλοντί, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῆι, οὖτοι, νόμοι μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσιν νόμος. Ἡ νόμος Κυρίου εἶη ἀν δὲ πρὸς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος τὴν ἑταῖρον κατηγορεῖνος εὐαγγελικὸς λόγος.

Καὶ ἐσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Ὁ διὰ πάσης τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς καὶ ἐν πάντῃ καιρῷ νυκτός τε καὶ τὴν τιμήρας τῷ θεικῷ σχολάζων νόμῳ, καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ λογικοῖς νάυασιν ἀρδόμενος, σφόδρα οἰκείως φυτῷ παρ' ὑδασιν ἀρβιζωμένῳ παραβέβηται· διὸ καὶ μακάριος ὡς ἀληθῶς οὗτος, ἀτε μάλιστα ποτε ζόμενος τοῖς θεοῖς μαθήμασιν, ὥριμον ἑαυτοῦ τὸν καρπὸν ἀποδίδωσιν. Εἰτ' ἐπειδὴ ξύλον ἐστὶ ζωῆς δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς κατὰ τὸν Σολομῶντα φήσαντα περὶ τῆς Σοφίας· Ξύλον ἐστὶ ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς καὶ τοῖς ἐπερειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ Κύριον ἀσφαλῆ (sic)· εἰκότως δὲ μακαρίζομενος τῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ ἀφωμοιώται τῷ παρὰ τὰς διεξόδους δητοῖς τῶν ὑδάτων μαρτυρούμενος καὶ κηρυττόμενος ὑπὸ τῶν τῆς θείας Γραφῆς διδασκάλων καὶ προφητῶν· οἵτινες καὶ ἀφέσεις ὑδάτων παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ λέγονται Γραφῆ. Τούτῳ οὖν ἀφωμοιώται δὲ μακαρίζομενος, ἀρδόμενος διεξόδους τῶν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς πνευματικῶν ναμάτων, καρπὸν τε ἀγαθὸν προφέρων.

Καὶ τὸ ψύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορθήσεται, καὶ ἀπέτα δόσα ἀν ποιῇ κατευδωθήσεται. Καὶ τὰ ψύλλα δὲ αὐτοῦ, ὡς δόκιμοι φησίν, ἔτερα δηταὶ παρὰ τὸν τέλειον καρπὸν, τὰ κατὰ τὸν θυητὸν δηλαδὴ βίον πράγματα, τὰ τε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καθ' ἓν καὶ ὁ τέλειος καρπὸς σκέπτεται τε καὶ φυλάττεται καὶ οὐκ ἀπορᾷ, μέχρι καὶ τούτων ἀκριβῶς βιοῦν παραφυλαστομένου· διὸ καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ἀν ποιῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευδωθήσεται. Καὶ δόκιμος δὲ μακάριος διὰ παντὸς ἀρδόμενος ὑδασι λογικοῖς τῆς ἑνθέου διδασκαλίας, καὶ τῆς προστηκούσης γεωργίας κατὰ τὸν πάροντα βίον τυγχάνουν ἐν καιρῷ τῷ ἑαυτοῦ δώσει τὸν ἑαυτοῦ καρπὸν. Καιρὸς δὲ αὐτοῦ δὲ μέλλων ἐστὶν

Ateri homines, qui non modo aegritudine laborant; sed corrupta doctrina alios imbuunt; sive secundum cognitionem, sive secundum operationem, sive secundum utramque: qui scilicet in malo firmantur, dum secundi in peccatis perseverant, et primitus.

VERS. 2. Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Quia multum discriminis est inter eos qui metu supplicii necessitateque coacti bene agunt, et eos qui propriæ voluntatis delectu ad bonum se conferunt, ideo ait: In lege Domini voluntas ejus. Legem autem dicit, non umbratilem illam et figuratam, sed potius spirituale verbum in ea latens et obolutum. Fuerit etiam fortasse lex Domini ea quæ omnibus hominibus ab ipsa natura insita est; qua duce diliguntur probe vixisse sancti qui ante Moysis legem fuerunt: de quibus ait Apostolus: Cum enim gentes, quæ legem non habent, scriptam videlicet, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex¹. Aut lex Domini fuerit evangelicum verbum, ab ipso Domino et Salvatore nostro omnibus gentibus annuntiatum.

VERS. 3. Et erit tanquam lignum quod plantatum est aecus decurens aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Qui per totam vitam suam omniisque tempore nocte ac die divinæ legi vacat, et rivi, ex eo fluentibus, spiritualibus irrigatur, admodum apposite ligno, cuius radices proxime aquas positæ sunt, comparatur. Quapropter revera beatus ille, utpote qui divinis potus irrigatusque disciplinis, suum opportuno tempore fructum praebeat. Deinceps quia Dei Filius lignum vitæ est juxta Salomonem qui de Sapientia talia fatur: Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam², et qui ea, sive ipso Domino, nisi fuerint, secure degunt; jure ac merito qui beatus prædicatur. Filio Dei similis dicitur, qui secus decursus aquarum situs est, quique testimonio ac prædicatione doctorum divinæ Scripturæ, ac prophetarum annuntiat: nam ii emissiones aquarum in Scriptura divina appellantur. Huic itaque comparatur qui beatus dicitur, irrigatus fluentis rivorum spiritualium a Scriptura sacra manantium, et fructum proferens bonum.

Et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet prosperabuntur. Et folia ejus, ut aliis inquit, quæ diversa sunt a perfecto fructu, videlicet opera mortalis huiuscvitæ, humanique vivendi curriculi, in quo fructus ille perfectus spectatur et observatur, non deflent, dum ipse probe vivendi curam habebit; quamobrem in cunctis operibus suis a Deo recte prosperaque dirigetur. Alia vero ratione sic explicatur: Beatus ille qui semper intelligibilibus divinæ doctrinæ aquis irrigatur, et in præsenti vita ceu ager congruenter colitur; dabit fructum suum in tempore suo. Tempus porro ejus, futurum sæculum est: præsentis quippe vita tent-

¹ Rom. ii, 14. ² Prov. iii, 18.

per non ipsi proprium, sed alienum est; quam obrem in tempore suo præsentis agriculturæ fructus Deo proferet. Alio quoque modo intelligitur; nimirum, ille qui beatus prædicatur, ex mortali vita translatus, promissionem habebit se futurum in paradiſo Dei quasi lignum quod plantatum est secus decurus aquarum.

VERS. 4. *Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Beatus ille qualis hic describitur: et sane hujusmodi homines admodum rari paucique sunt. At impii magno numero; qui ut nihil habentes apud beatum illum male audiunt; fructum quippe temporaneum, mutabilem ac peritum possidentes, facti sunt quasi pulvis quem projicit ventus a facie terræ.

VERS. 5. *Ideo non resurgent impii in iudicio, neque peccatores in concilio justorum.* In communi, illud, in concilio justorum accipias, ita ut haec sententia fuerit: *Quandoquidem nihil fertile, vitale nihil, neque fructum Deo dignum, qualem dederunt justi, impii protulere; ideo in iudicii tempore, neque peccatores in concilio justorum resurgent.* Pro concilio autem Aquila et Theodosio *synagogam* interpretati sunt; Symmachus vero, *conventum.* Concilium igitur hic intelligas conventum sanctorum, ut in principio dictum est. Oppositoque sensu illud, in concilio impiorum, pro convertitu impiorum accipias. Cæterum resurgent ipsi quoque, sed ad pœnam atque supplicium: *Nam cuncta quæ sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum sive malum illud fuerit* ³. Notandum autem est, primum Davidem resurrectionem et futurum post resurrectionem iudicium, necnon futuræ vitæ promissionem, aperte docuisse: Moyses quippe nihil hujusmodi uspiam tradidit.

VERS. 6. *Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.* Hic generatim notes velim, bonum quidem Domino cognitum esse, sed malum neutiquam. Bona quippe est justorum via, neque dicitur: Novit Dominus viam impiorum, videlicet eorum qui in perniciem eunt; sed: *Novit Dominus qui sunt ejus* ⁴. Justorum autem via est is qui dixit: *Ego sum via* ⁵; et illud: *Vide te quæ sit via bona* ⁶. Hæc respicit psalmus.

PSALMUS DAVID II.

Explanatio psalmi II.

VERS. 1. *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* Prophetiam assert, qua Christi adventus enuntiatur; quo pacto scilicet futurum sit ut Judæorum insidiis appetatur, gentiumque omnium dominetur, et quoquot in eum fiduciam habebunt, ejus opera felices evadant. Primus itaque psalmus parce loquens unum duntaxat qui salutem consecutus est beatum prædicat; hic vero psalmus ad felicitatem multitudinem vocal. Siquidam omnium una gentium vocationem complectitur, regnaque terræ invitat ad salutem. Hæc porro bona per Christum hominibus obvientura conse-

πειαν⁷ επειδη του παροντος οὐκ ἔστιν αἰχεῖος, ἀλλ' ἀλλότριος· διὸ ἐν ἑκατέρῳ τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ τῆς ἐντύθα γεωργίας ἀποδώσει τῷ Θεῷ τοὺς καρπούς. Καὶ καὶ οὐκέτι τέρπον δὲ τρόπον, διακαριζόμενος, μεταφυτεύεται ἐκ τοῦ θυντοῦ βίου, ἐπαγγελιαν ἔχει ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἔσεσθαι, ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον πάρτι τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων.

Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' η ὥστε χοῦς, ὅτι ἔκριπτει διάρεμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς. Οἱ μὲν μακάριοι τοιούτος οἵον διάργαψεν σπάνιος δὲ εὔτος καὶ ἐν δλίγοις εὐρισκόμενος. Πολλοὶ δὲ οἱ ἀσεβεῖς, οἵτινες ὡς μηδὲν ἔχοντες τῷ μακαρίῳ διαβέβληται. Καρπὸν γάρ πρόσκαιρον καὶ σκεδαστὸν, καὶ ἀπολλύμενον κτηζάμενοι, γεγόνασιν ὡς δικοῦς διέκριπτει διάρεμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς.

B Διὰ τοῦτο οὐκ ἀραστήσοται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων. Κατὰ κοινοῦ τὸ, ἐν βουλῇ δικαίων, ἀκούσεις· ὡς εἰναὶ τὴν διάνοιαν τοιαύτην· Ἔπει μηδὲν γόνιμον μηδὲν ζωτικὸν, ἀλλ' οὐδὲ καρπὸν Θεοῦ ἄξιον τοῖς δικαίοις παραπλησίως οἱ ἀσεβεῖς προηνέγκαντο, διὸ τοῦτο ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ, οὗτε οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων ἀναστήσονται. Ἄντι δὲ βουλῆς δὲ μὲν Ἀχύλας καὶ δι Θεοδοτίων συναγωγήν τριμηνεύκασι, συνέλευσιν δὲ δὲ Σύμμαχος. Βουλήν τοίνυν τῇγετέον ἐνταῦθα εἰρήσθαι τὴν σύνοδον τῶν ἄγιων, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ εἴρηται. Κατὰ δευτέραν διάνοιαν τὴν σύνοδον τῶν ἀσεβῶν δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ ἐν βουλῇ ἀσεβῶν. Πλήτιον ἀναστήσονται ἐπὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ· Πᾶρ γάρ τὸ πολύμαξει δι Θεοῦ εἰς κρίσιν ἐν πατρὶ παρεργαμένω, ἐάρ τε ἀγαθὸν ή, ἐάρ τε πονηρόν. Σημείωσαι δὲ, δι τοῦτος Δαυΐδ καὶ ἀνάστασιν καὶ κρίσιν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσομένην, καὶ ἐπαγγελιαν ζωῆς μελλούσης σαφῶς ἐδίδαξε, Μωῦσεως μηδὲν τοιαῦτον παραδεδωκότος.

Οτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται. Σημείωσαι καθολικῶς, δι τοῦ καλὸν μὲν γινώσκεται ὑπὸ Κυρίου, φαῦλον δὲ οὐδὲν οὐδέποτε. Καλὸν γάρ δόδος δικαίων, καὶ οὐκ εἶπε· Γινώσκει Κύριος ὁδὸν ἀσεβῶν, ήτοι τῶν ἀπολλυμένων· ἀλλὰ· Καὶ ἔγρα Κύριος τοὺς δητὰς αἵτοι. Όδὸς δὲ δικαίων, δὲ εἰπών· Ἐγώ εἰμι η ὁδός· καὶ το· Ἰδετε πολα ἔστιν η ὁδὸς η ἀγαθή. Ἐπὶ τούτων ἀναγέρεται.

ΠΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΓΙΔ Β.

Ἐξήγησις ψαλμοῦ β.

"*Ira τι ἐφρύαξαν θύην, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κερά;* Προφητείαν ἐντίθησι Χριστοῦ παρουσίας προσαγορευτικήν· καὶ ὡς ὑπὸ Ιουδαίων μὲν ἐπιδουλεύθησεται, κρατήσει δὲ τῶν ἔθνων ἀπάντων, καὶ ὡς δι' αὐτοῦ πάντες μακάριοι ἔσονται οἱ πεποθέτες ἐπ' αὐτῷ. Οἱ μὲν οὖν πρώτοις ψαλμὸς ἔνα τινὰ σπανίως σωζόμενον ἐμακάριεν· δὲ παρὼν διαλήθη· καλεῖ ἐπὶ τὸν μακαρισμὸν· ἐπεὶ καὶ κλήσιν τῶν ἔθνων ἀπάντων περιέχει, καὶ τὰς βασιλείας τῆς τῆς ἐπὶ τὴν σωτηρίαν καλεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ προένηθησθαι ἀνθρώποις θετικέστεροι σφόδρῳ ἀκολούθως. Ἐδει· γάρ τημάς προμημαθηκότας περ-

³ Eccle. xii, 14. ⁴ Il Tim. ii, 19. ⁵ Joan. xiv, 6. ⁶ Jerem. vi, 16.

τῶν δύο ὁδῶν, ἐξῆς καὶ τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος παι-
δευθῆναι· δι' οὐ πάντες ἀνθρώποι τὴν μὲν τῶν ἀσε-
δῶν ἔδινεν ἐξέφυγον, ἔτυχον δὲ τῆς δόδου τῆς σωτηρίου
διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως· διὸ παρέστησιν φάσκων
· λόγος· Μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες εἰς αὐτόν.
συντ.; quod hisce verbis declaratur: Beati omnes qui confidunt in eo.

Pαρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρ-
χοντες συνήγομποι ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυ-
ρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Σωτὴρ ἀνθρώ-
ποις ἐπιδειδυμῆκεν ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ· Σωτὴρ καὶ
φωτιστὴρ τῶν ἑνῶν ἀπάντων, διδάσκαλος εὐσεβεῖς,
σωφροσύνης καθηγεμῶν, δικαιοσύνης ἀρχηγὸς, ἀρετῆς
ἀπάστης καὶ θεογνωσίας ἀληθίους αἵτιος. Τί δὲ οὖν,
φησι, ταράττεται τὰ ἑνη̄ ἐπὶ τῇ τῶν τοσούτων ἀγα-
θῶν παρουσίᾳ; Εἰ δὲ καὶ πληρωτής ἐλήξανθε τοῦ
Νικῆσαν νόμου, ὃς περ οὐν αὐτὸς διδάσκει λέγων·
Οὐκ ἡλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώ-
σαι, καὶ τὰ τῶν προφητῶν λόγια δι' αὐτοῦ τέλους
ἐπέγγαντε· τί δὲ οἱ ταῦτα μελετῶντες, καὶ διὰ στ-
μάτος αὐτὲς φέρειν σπουδάζοντες, οἱ τοῦ Ἰουδαίων
ἑνῶντος λαοὶ ματαίων ἐποιήσαντο περὶ αὐτοῦ μελέτην;
Ἄλλα καὶ οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τῶν ἑνῶν
ἄρχοντες, οἱ τε κατὰ χρόνους βασιλεῖς τῆς γῆς, τι δὴ
πατόντες δεινὸν, ἢ τὶ λέγειν ἔχοντες διαβολῆς ἄξιον,
ὅμοι καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν κακήν ταύτην συνετάξαντο
συμφωνίαν, ὡς μίαν ἐπιθυμούληγάρπονται καὶ μίαν
ἀπεβή γνώμην βούλευσανται κατὰ τὸν δλῶν δε-
σπότου τε καὶ βιτιλέως Θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ
αὐτοῦ; Οἱ γοῦν τὸν ὑπὸ τοῦ πάντων Κυρίου τε καὶ
Θεοῦ ἀπεσταλμένον ἀνθρώποις Σωτῆρα πολεμοῦντες,
ἔλαύνοντές τε αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν Ἐκκλη-
σίαν αὐτοῦ κατὰ χρόνους διώχοντες βασιλεῖς καὶ ἄρ-
χοντες τῆς γῆς λελήθασιν οὐ μόνον εἰς τὸν Χριστὸν,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀπεσταλκότα αὐτὸν ἐκτείνοντες τὰ
τῆς ἀσεβίας. Χριστὸν μὲν οὖν δοκιμαστὸν ὑπὸ ἀνθρώ-
πων ἐπιθυμεύμενον σαρῆς ἐν τούτοις διὰ λόγος θε-
σπίζει. Προίνων δὲ καὶ Γίλην τοῦ Θεοῦ δονομάζει· ἀλλὰ
καὶ κλῆρον αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς δοθῆσενθαῖ πάντα
τὰ ἑνη̄ καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς διδάσκει· διὸ ἐπὶ
μόνῳ τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι πεπληρωμένα δείχνυται.
Ἐπειδὲ γέγρασι παρὰ Ἰουδαίοις καὶ ἔτεροι Χρι-
στοῖ, λεπεῖς δῆλαδὴ καὶ βασιλεῖς τοῦ ἑνῶντος, σκοπή-
σαις ἐπὶ τίνος τούτων τὰ θεοπιζόμενα συμβέβηκαν·
εἴ τις καὶ ἄλλος ἐπιθυμεύεται, εἴ τις Γίλης Θεοῦ κέ-
κληται, εἴ τις τῶν ἑνῶν ἀπάντων κεκάπτηκεν· εἴ
τις καθ' ὅλης Χριστὸς ἐγνώσθη τῆς οἰκουμένης.
Ἄλλ' οὐκ ἀν ἔχοι τις εἰπεῖν· μόνος γάρ δι Σωτῆρο
ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς τῆς οἰκείας προστηγορίας τὸν
σύμπαντα κατέπλησε κύστον, Χριστιανῶν ἐξ αὐτοῦ
πάτεσαν τὴν οἰκουμένην πληρώσας, καὶ ἐπὶ μόνῳ
αὐτῷ ἔκαστος τῶν εἰρημένων τέλους ἔτυχεν.

τις vocatis universam terram replevit: atque in hoc solo quae dicta sunt omnia ad terminum deducta sunt.

Διάγαλμα.

Τὸ διάγαλμα παρὰ τοῖς Ἐεδομήκοντα κείται, οὐκ-
τι διὰ παρὰ Θεοδοτίων καὶ Συμμάχων. Καίτοι γε
εἰώθασι πολλάκις κρῆσθαι τῇ λέξει ταύτῃ ὅμοιως
τοῖς Ἐεδομήκοντα. Διὸ εἰκός, εἰ καὶ τὸ πρόσωπον

A querter admodum vaticinatur. Par enim erat nos
de duabus viis prius instructos, ea quae Sal-
vatorem spectant deinceps ediscere; per quem
omnes homines cum impiorum viam effugerunt,
tum viam salutarem per fidem in ipsum ingressi
sunl; quod hisce verbis declaratur: Beati omnes qui confidunt in eo.

Vers. 2. Astiterunt reges terræ, et principes con-
venerunt in unum, adversus Dominum et adversus
Christum ejus. Salvator hominibus advenit Christus
Dei; Salvator, inquam, et luminare gentibus uni-
versis, doctor pietatis, auctor temperantiae, justi-
tiae antistes, omnium virtutum ac divinæ veræque
cognitionis causa. Cur ergo, inquit, pro tot tan-
torumque bonorum adventu gentes tumultuantur?
Si is advenit qui Moysis legem implet ac perficit,
ut ipse declarat his verbis: Non veni solvere le-
gem, sed adimplere¹; si per ipsum oracula pro-
phetarum finem nacta sunt; quid causæ est cur ii
qui hæc meditantur, hæc in ore ferre procurant,
Judaici videlicet populi, vanam adversus eum me-
ditationem et curam suscepint? Imo vero princi-
pes gentium per universum orbem, et reges terræ
qui variis temporibus dominatum obtinuere, quid
grave perpessi, quamvis calumniandi et querendi
causam habentes, una omnes in hanc improbam
concordiam adducti sunt, ut insidias simul strue-
rent, impiumque consilium inirent adversus uni-
versum dominum ac regem Deum, et adversus
Christum ejus? Ii ergo qui adversus Salvatorem, ab
omnium Domino ac Deo hominibus missum, bella
gesserunt, quicque doctrinam ejus insectati sunt,
Ecclesiamque diversis temporibus vexarunt, reges
nimisimum ac principes terræ, ignoraverunt se non
modo contra Christum, sed etiam adversus eum a
quo missus Christus est, impietatem extendisse
suam. Christum igitur nominatim insidiis hominum
appetitum, aperte hoc in vaticinio expressum ha-
bemus; in sequentibus autem Filius Dei nominatur;
sed etiam docentur gentes omnes finesque terræ
in hæreditatem ipsi a Patre donandos: quæ omnia
in uno Salvatore nostro completa esse demonstra-
tur. Quia vero apud Iudeos alii Christi fuere,
sacerdotes videlicet et reges gentis illius; perpende
mihi, quæso, cui eorum, quæ in vaticinio feruntur,
contigere: num quis alias insidiis appetitus sit;
num quis Filius Dei audierit; num quis gentibus
universis imperarit; num quis per universum or-
bem ut Christus habitus fuerit. Sed neminem hu-
jusmodi quispiam proferre valeat; solus namque
DSalvator noster Jesus Christus, hoc suo nomine to-
tum adimplevit orbem, dum Christianis suo nomine

Diapsalma.

In Septuaginta Interpretibus adest diapsalma,
sed non apud Theodotionem et Symmachum, etiam si
ipsi plerumque hac voce uti soleant perinde atque
Septuaginta Interpretes. Quapropter, etsi hic per-

¹ Matth. v, 17.

sonam mutaverit, paruit eundem musices modum A servari, atque ideo a Theodotione et Symmacho non possumus fuisse diapsalma videtur. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Primis versibus qui ante diapsalma siti erant, putamus hosce quoque adiectos fuisse.

VERS. 3. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Gentes vinculis peccatorum suorum constrictæ, neque liberæ, suis ipsæ malis colligantur. Atque Christus, sive angelis sibi ministrantibus, sive Patri et Spiritui sancto, sive tertio apostolis suis et Evangelii præconibus, cohortans eos ad solvenda dirumpendaque hujusmodi vincula : *Dirumpamus vincula eorum.* Populi autem qui sub jugo legis corporaliter detinentur ; cujus despiciendæ auctor ipse est, utpote quæ instituta ac præcepta non bona complectatur, per Christum adducti ad legem spiritualem, institutis ac præceptis bonis instructam, grave occidentis litteræ jugum deponunt, Salvatore prædictos ministros suos sic compellante : *Projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Illud autem, *a nobis*, sic explicari potest. Ipsum procul a nobis abjiciamus, nihil cunctantes neque moti supplicatione eorum qui illo [jugo] onerantur. Hac quoque ratione illud, *a nobis*, intelligere licet. Ego ipse qui cum populis vana meditantibus versor ac vitam ago, sub jugo eorum sum, utpote circumcisus. *Et projiciamus jugum ipsorum,* id est a me et ab iis qui mecum consentiunt, et legem, quæ salutem minime conservat, quasi conferentem observant. Sive hoc modo : quia arbitramur impositum nobis onus illud esse, jugum ipsorum projiciamus. Hunc enim affectum in Christo esse affirmare audemus, ob ipsius erga eos quæ jugo opprimuntur charitatem ; qualis etiam habetur in omnibus misericordie viris, qui aliena peccata ut sua reputant.

VERS. 4. Hæc de hominibus sive gentilibus, sive Judæis dicta sint. Jam vero illud, *qui habitat in cœlis irridebit*, cum hoc copulandum, astiterunt reges terræ, quos irridebit Deus qui habitat in cœlis, utpote terrena mente prædictos. Neque enim cœvinam circa incarnationem Christi oeconomicum et sapientiam intellexerunt : illud autem, *et Dominus subsannabit eos*, referendum ad hoc dictum, principes convenerunt in unum, ut scilicet a Christo subsannarent principes, qui congregati sunt adversus Dominum et adversus Christum ejus. Congruentes autem boni Dei Filio sunt istæ voces; quia, etiam si fremuerint gentes, et populi meditati sint inania, at nos frementium ethnicorum vincula dirumpamus, et jugum populorum inania meditantium projiciamus.

At quia non iam ita facile medelam admittunt prædicti reges terræ et principes; jubet Spiritus sanctus, gentium et populorum, regum et princi-

πιτεσθέντες, τὸν μουσικὸν ρυθμὸν τετηρεῖσθαι (1), καὶ διὰ τοῦτο μὴ προστεθεῖσται τὸ διάφαλμα τὸν Θεοδοτίωνα καὶ τὸν Σύμμαχον. Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἀρ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Οἱ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγειλάσται αὐτοὺς, καὶ στὸν Κύριον ἐκμυκητηρεῖται αὐτούς. Πρὸς τοὺς πρώτους στήχους τοὺς πρὸ τοῦ διάφαλματος ἡγούμεθα τούτους ἀποδίδοσθαι.

Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρίψωμεν ἀρ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Τὰ Εθνη, σειραῖς τῶν Ἰδίων ἀμαρτιῶν σφιγγόμενα καὶ οὐκ ὄντα ἐλεύθερα, δέδεται τοῖς ίδιοις αὐτῶν κακοῖς· καὶ δὲ Χριστὸς φησιν, ἡτοι πρὸς τοὺς διακονοῦντας αὐτῷ ἀγγέλους, ἥ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἢ τρίτον τοὺς ἀποστόλους καὶ ὑπῆρχτας τοῦ Εὐαγγελίου, παρακαλῶν αὐτούς ἐπὶ τὸν διασπασμὸν καὶ τὴν διάρρηξιν αὐτῶν, τὸ διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν. Οἱ δὲ λαοί, ὑπὸ τὸν ζυγὸν σωματικῶς τοῦ νόμου τυγχάνοντες, οὖν διδάσκει καταφρονεῖν, ὡς περιέχοντος δικαιώματα οὐ καλά, καὶ προστάγματα οὐ καλά, προσαγόμενοι διὰ τοῦ Χριστοῦ τῷ πνευματικῷ νόμῳ ἔχοντες τὰ καλὰ δικαιώματα καὶ προστάγματα καλά, ἀποτίθενται τὸν βαρὺν τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος ζυγὸν, τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος πρὸς τοὺς προειρημένους συνεργοὺς τὸ διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν. Τὸ δὲ, ἀρ' ἡμῶν, δύναται τοιούτον εἶναι· Ἀρ' ἔστων ποιήσωμεν μὴ περιμείναντες τὴν δέσιν τῶν βαρουμένων. Δύναται δὲ τὸ, ἀρ' ἡμῶν, καὶ οὕτω νοεῖσθαι· Κάγγω παρὰ τοῖς λαοῖς τοῖς μελετῶσι τὰ κενὰ γεγενημένος καὶ ἀνατρέψόμενος ὑπὸ τὸν ζυγὸν εἰμι αὐτῶν περιτηθεῖς, Καὶ ἀπορρίψωμεν αὐτῶν τὸν ζυγὸν, τούτοις ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἀπὸ τῶν συγκατατιθεμένων μοι τὸν μὴ σώζοντα νόμον ὡς σώζοντα ἀσκούντων. Ἡ Νομιζόντες εἶναι βάρος ἐπικείμενον καὶ ἡμῖν, τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἀπορρίψωμεν. Τολμητέον γάρ λέγειν ταῦτα εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τὴν πρὸς τοὺς βαρουμένους ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ ἀγάπην, ἀπειρ ἐστὶ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς εὐσπλάγχνοις, τὰ τῶν ἔλλων ἀμαρτήματα ἡδία κρίνουσιν.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ ἀνθρώπων τῶν τε ἀπὸ τῶν ἔθνων καὶ ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Τὸ δὲ, Οἱ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς κατοικῶν φρόνημα ἔχοντας γῆνον. Καὶ δὲ οὐρανοὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ, Καὶ δὲ Κύριος ἐκμυκητηρεῖται αὐτούς, πρὸς τὸ, Οἱ ἀρχοντες συντήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό· ἵνα μυκτηρίζωνται οἱ ἀρχοντες ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἱ συνανθέντες κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πρέπουσαι δὲ ἀγαθοῦ Θεοῦ Υἱῷ φωναῖ· δὲ, εἰ καὶ τὰ ἔθνη ἐφρύαξαν, καὶ οἱ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά, ἡμεῖς γε τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν τῶν φρυαξάντων ἔθνῶν διασπάσωμεν, καὶ τὸν ζυγὸν τῶν μελετησάντων κενά λαῶν ἀπορρίψωμεν.

Ἐπειδὲ οὐκέτι εὐχερῶς δέχονται τὴν θεραπείαν οἱ τε τηλικοῦτοι προειρημένοι τῆς γῆς βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχοντες, τῶν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Χριστοῦ

(1) Τετηρεῖσθαι. Lege τετηρεῖσθαι. Edīt.

αὐτοῦ συναγθέντων ἐθνῶν τε καὶ λαῶν, βασιλέων τε καὶ ἀρχόντων, δραμένων τε καὶ ἀφανῶν, προστάτεις τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον τοὺς τῆς εἰδωλολατρείας δεσμοὺς διαρρήγνυναι, καὶ τὸν βαρὺν τῆς ἀμαρτίας ζυγὸν ἀπορθῆπτεν τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς· οἵς καταδεδουλωμένοι πρότερον ἔτέροις ἀρχούσιν ὑπεκείμεθα· ἵνα ἔκεινων ἐλευθερωθέντες τὸν ἐλαφρὸν τοῦ Σωτῆρος ζυγὸν ἀναδεξώμεθα, ἐφ' ὃν προκαλεῖται λέγων· Δεῦτε πρὸς μὲν κάρτες οἱ κοκκιώτες καὶ πεφροτισμένοι, κάτω ἀναταύσων ὑμᾶς· Ἄρατε τὸν ζυγόν μου, καὶ ἰδετε, δτι χρηστός ἐστι. Λέλεκται δὲ ταῦτα πρὸς τὰ Ἐθνὰ τῷ Χριστῷ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δεδομένα, προλαμβάνοντος τοῦ λόγου τοὺς μέλλοντας προσιέναι τῇ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, καὶ παραπούντος μηκέτι τὸν πατεῖδον ζυγὸν ἐπὶ τῶν δικῶν φέρειν, μηδὲ ταῖς σειραῖς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἑαυτῶν παραμένειν· ἀλλ᾽ εἰ καὶ τινες ήσαν αὐτῶν πρότερον κύριοι ἀρχοτές τε πικροί, οἱ πάλαι τῶν ἐθνῶν κατατυραννοῦντες θάλμονες πονηροί, οὓς δὴ θεούς ὡνόμαζον, ζυγὸν αὐτοῖς ἐπαιωροῦντες βαρὺν καὶ συγκύπτειν τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὸ κάτω ποιοῦντες, δεσμοῖς τε αὐτοὺς ἀσεβείας καταδεσμοῦντες· τούτων ἀπάντων τὴν δυναστείαν φέγγειν παρακελεύεται προσφεύγειν δὲ τῷ Λυτρωτῷ καὶ Σωτῆρι, καὶ δὴ κλήρον αὐτοὺς παρὰ τοῦ ἴδιου Πατρὸς εἰληφότι. Ταῦτα δὲ, φησι, πράξαμεν οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας ἄξιοι γενόμενοι, εἰδότες, ὅτι· Ο κατοικῶν ἐτὸν παρορῶντος ἐκγελάστηται αὐτοῖς, τὰ Ἐθνα δηλαδή καὶ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐπαναστάντας τῷ Χριστῷ αὐτοῦ, καὶ στὸν Κύριον ἐκμυκητηριεῖ αὐτούς. Ταῦτα πάλαι μὲν προρητικῶς ἀνεφωνεῖτο· πέπονθε δὲ αὐτὰ τὸ Ιουδαίων ἐθνος πολιορκθὲν παραχρῆμα μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβούλην· καὶ κατὰ χρόνους δὲ οἱ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πολέμοι, κρυψαίᾳ δὲ χειρὶ πολεμούμενοι, ὑπὸ τοῦ κατοικοῦντος ἐν οὐρανοῖς Κυρίου, τοῦ πρὸς αὐτῶν πολεμούμενου.

Tότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐτὸν ὄργῃ αὐτοῖς, καὶ ἐτῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ ὄργῆς Θεοῦ πειραθῆσονται, καὶ τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραχθῆσονται πάντες οἱ τοῦ σωτῆρίου λόγου πολέμοι. Ἐπείπερ αὐτὸς δὲ ὑπὸ αὐτῶν προστριψθεῖς καὶ θανάτῳ παραδοθεῖς, κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ πάντα περιέχων, ἐκγελάστηται αὐτοῖς, καὶ δὲ τούτου δὲ Πατήρ δὲ σὺν τῷ Χριστῷ πολεμούμενος ἐκμυκητηριεῖ αὐτούς, καὶ τὴν ἄξιαν αὐτοὺς εἰσπράξεται δίκην· εἰ οἱ λόγοι τῶν ἀπειλῶν λόγοι εἰσὶν ἐν ὄργῃ ἀπαγγελόμενοι.

Ἐγὼ δὲ κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ, διαγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Οὗτος μὲν, φησι, τάδε πείσονται οἱ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ συνεθόντες, καὶ τοιοῦτον μὲν ἔκεινων τὸ τέλος· ἐμὲ δὲ τότε μετὰ τὴν τοσαύτην ἐπιδουλήν καὶ τοσαῦτα πάθη βασιλέα πρὸς αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καθεστάσθαι, καὶ τὸ πατρικὸν ὑμέν πρόσταγμα διαγέλλειν· τοῦτο δὲν εἴη τὸ εὐάγγελικὸν κήρυγμα. Εἰ δέ ἐστιν δρός ἀγίου Θεοῦ τὸ ἐπουράνιον περὶ οὐ φησιν δὲ Παῦλος· **Προσεληλύθατε Σιών δρει· καὶ πάλιν· Ἡ δὲ ἄρω**

pum, visibilium et invisibilium, qui aduersus Dominum et aduersus Christum ejus convenerant, idolatriæ vincula dirumpere, et quosque grave peccati jugum ab anima sua projicere; quibus subjugali prius aliis principibus suberamus: ut iis liberati leve Salvatoris jugum accipiamus, quo nos provocat his verbis: Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et videite quia mansuetum est. Ήᾱc porro dicta sunt gentibus Christo a Patre traditis, præmissa scilicet eorum qui ad Christi doctrinam accessuri sunt narratione, dataque admonitione, ut ne ultra vetus jugum bumeris ferant, neque catenis priorum delictorum constricti maneat. Sed etiam si quidam ipsis ante fuerant domini, principes acerbii, videlicet maligni dæmones, olim pro diis habiti, qui tyrannidem in gentes exercabant, et jugum ipsis grave onerosumque imponebant, ut animam eorum ad insima incurvarent, colligabantque ipsos impietatis vinculis; horum omnium imperium effugere, et ad Redemptorem Salvatoremque consurgere jubentur, utpote qui ipsis a Patre suo in hereditatem acceperit. Ήᾱc, inquit, agamus qui Christi hereditate digni effecti sumus, gnari videlicet illius: Qui habitat in cœlis irridabit eos, nimirum populos qui aduersus Dominum et aduersus Christum ejus insurrexerunt, et Dominus subsannabit eos. Ήᾱc olim quidem propheticæ prænuntiabantur; at postea Judaicus populus ea ipsa perpessus est, obsesus et expugnatut non multo postquam insidias struxisset contra Salvatorem; variisque similiter temporibus eadem experti sunt inimici Ecclesie Christi, occulta semper manu impugnati a Domino qui habitat in cœlis, quem ipsi bello impetrabant.

D **VERS. 5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.** Sane in tempore judicii, ira divinæ periculum facient, ac ipsius furore turbabuntur omnes verbi salutis inimici. Siquidem is ipse qui affixus ab illis est, ac morti traditus, qui habitat in cœlis et omnia complectitur, irridabit eos, ejusque Pater qui cum ipso Christo oppugnatur subsannabit eos, dignasque ab eis pœnas expetet, siquidem verba minacia iræ tempore prolatæ sunt.

VERS. 6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. Ήᾱc et similia, inquit, patientur qui convernerunt aduersus Dominum et aduersus Christum ejus, et hujusmodi erit illorum finis. Quod autem ego post tantas insidias et tam multis cruciatus rex ab ipso Patre constituendus sim, paternum vobis præceptum nuntiatur, ea certe evangelica prædicatio fuerit. Quod si mons sanctus Dei, cœlestis ille fuerit de quo ait Paulus: Accessistis ad Sion montem⁸; ac rursus: Illa autem quæ sursum

⁸ Matth. xi, 28-30. ⁹ Hebr. iii, 22.

*est Jerusalem, libera est¹⁰, atque hic tamen regnum sibi constitutum ait; pars ergo supernæ Ecclesiæ fuerit etiam ea quæ in terra versatur, cum euindem ad finem ipsa contendat. Quomodo autem a Patre in Sion cœlesti constitutus fuerit rex Christus, intelligere licet, quod dictum illi sit: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum¹¹.* Quos nempe inimicos, nisi supra memoratos, qui congregati sunt adversus eum, et astiterunt principes, reges, gentes atque populi? hosce enim sub pedibus ejus substraturum se promisit Pater.*

VERS. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Illud, *hodie*, nomen temporis est, idemque significat atque præsenti die. Dies autem est interstitium quoddam temporis. Cur igitur ait illi Dominus: *Ego hodie genui te?* id videlicet de temporali generatione dictum, quæ per œconomiam facta. De illa namque quæ sine principio est, ait ipse David: *Ex utero ante luciferum genui te¹².* Gignitur autem hodie, non principium existendi in ortu accipiens, sed secundum carnalem œconomiam in adoptionem veniens. Et quisquis ab eo accipit potestatem ut filius Dei fiat, quando filius, per baptismum regeneratus, efficitur; qui tamen aliquid fuerat antequam filius esset, tunc ipse nobilitatur. Dicitur propriam Hebraici textus significationem esse *peperi*, qua Aquila usus est. Apostolus autem legisperitus cum esset, in Epistola ad Hebræos Septuaginta Interpretum versione usus est.

Quod autem hæc in Salvatore nostro Jesu Christo, et non in alio, completa sint, declaratur; illud enim:

VERS. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ,* nemo dixerit in alio quopiam veterum Dei prophetarum visum ac completum esse. Nam neque Moyses omnibus gentibus imperavit, neque David, neque Salomon, neque alias quispiam eorum qui a sæculo fuere prophetarum aut regum: soli autem Salvatori nostro hæc competere vel ipsa rerum perspicuitas testificatur: quandoquidem in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum pervasere¹³.

VERS. 9. *Pasces eos in virga ferrea, tanquam rasa siguli confringes eos.* Accepta in omnes potestate, priores illos qui adversum te fremuerunt et vana meditati sunt, sed etiam qui astiterunt, et convernerunt adversum te reges terræ et principes, pasces, non pastorali mansuetarum ovium virgā, quæ sermonibus salutaribusque disciplinis constat; hujusmodi namque virga rationabili Christi oves in ejus ovilibus, sive in Ecclesiis et spiritualibus sacrarum Scripturarum pascuis, reguntur; sed in virga ferrea; qua et illos et cogitationes eorum confringere,

¹⁰ Galat. iv, 26. ¹¹ Psal. cix, 1, 2. ¹² ibid. 4. ¹³ Psal. xviii, 5.

(1) Αὐτῆς. σπ. Legendum autem, neupre ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία. EDIT.

A Ἰερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἐνταῦθά γης τὰ βασίλεια αὐτῷ συνεστάναι· μέρος δ' ἀν τῆς ἀνωτερησίας καὶ ἡ ἐπὶ γῆς εἰς ἐκεῖνον τέλους καὶ αὐτῆς σπεύδουσα (!). "Οπως δὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ ἐπουρανώῳ Σιῶν κατεστάθη βασιλεὺς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, πάρεστι γνῶναι καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι αὐτῷ· Κύθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἀπὸ θῶν τοὺς ἔχθρούς σου ὑπόποδιον τῶν ποδῶν σου. Ποιους δὲ ἔχθρους ἦ τοὺς προλεγθέντας, τοὺς δὴ συναχθέντας καὶ αὐτοῦ καὶ παραστάντας δρχοντας καὶ βασιλεῖς, καὶ λαοὺς, καὶ θυνη; τούτους γάρ ὑποτάξειν τοῖς αὐτοῦ ποσὶν διπατήρι ἐπηγγείλατο.

Κύριος εἶπε πρὸς μέν· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ στήμερον γεγέννηκα σε. Τὸ στήμερον δυναμα χρόνου ἐστίν· Ισοδύναμει δὲ τῇ ἐνεστώσῃ ἡμέρᾳ· ἡμέρα δὲ διάστημα τι γρανικόν ἐστι. Τί οὖν φτιον πρὸς αὐτὸν δικύριος· Ἐγὼ στήμερον γεγέννηκα σε; δηλονότι περὶ τῆς γρονικῆς ἐφη γενήσεως τῆς κατ' οἰκονομίαν· περὶ γάρ τῆς ἀνάρχου φτησίν αὐτὸς διαυτός· Ἐκ γαστρὸς πρὸς ἀωστύρους ἐγέννησον σε. Γεννᾶται δὲ στήμερον οὐχὶ ἀρχήν συστάσεως ἐν τῷ γεννᾶσθαι λαμβάνων, κατὰ δὲ τὴν σαρκικὴν οἰκονομίαν εἰς υἱοθεσίαν ἐλθόν. Καὶ διπάρ' αὐτοῦ δὲ λαβῶν ἔξουσίαν τέκνον Θεοῦ γενέσθαι, ὅτε γίνεται τέκνον διὰ τοῦ βαπτισματος ἀναγεννώμενος, ἔτερόν τι πρὸ τοῦ εἶναι τέκνον ὑπάρχον, ἔξευγενίζεται. Ο μέντοι γε Ἐβραῖος ἐλέγετο κύριον εἶναι τῆς λέξεως, Ἐπεκον, διπερ καὶ Ἀκύλας πεποτήκεν. Ο δὲ Ἀπόστολος, νομομάθης ὑπάρχων, ἐν τῇ πρὸς Ἐβραιούς τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα ἐχρήσατο.

C Καὶ ὅτι γε εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ εἰς δόλον, πεπλήρωται ταῦτα, παρίστησι· τὸ γάρ·

Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δῶσω σοι ἔθυντα τὴν κληπτορομηλαρίαν, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς, οὐδεὶς ἀν ἔχοι φάνας ἐφ' ἐτέρου τῶν πάλαι τοῦ Θεοῦ προφητῶν πεφανερῶσθαι καὶ πεπληρώσθαι. Οὗτε γάρ Μωϋσῆς τῶν ἔθυντων ἀπάντων ἐνράτησεν, οὔτε Δαυΐδ, οὔτε Σολομῶν, οὔτε τις ἕτερος προφητῶν ἢ βασιλέων τῶν ἐξ αἰώνος γενομένων· μόνῳ δὲ τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι ἡ τῶν πραγμάτων ἐνάργεια μαρτυρεῖ· ἐπειδήπερ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν διφθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν δηλήθεν.

D Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐτὸν δύσδω σιδηρῷ, ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Λαβῶν τὴν κατὰ πάντων ἔξουσίαν, τοὺς προτέρους ἐκείνους τοὺς κατὰ σοῦ φρυξάντας καὶ κενὰ μελετήσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παραστάντας καὶ συναχθέντας κατὰ σοῦ βασιλεῖς τε γῆς καὶ δρχοντας ποιμανεῖς, οὐ τῇ τῶν ἡμέρων προδότων ποιμανεῖς δύσδω, τῇ διὰ λόγων καὶ σωτηρίων μαθημάτων· τοισάντη γάρ λογικῇ δύσδω τὰ Χριστοῦ πρόβατα ἐν ταῖς μάνδραις αὐτοῦ, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις καὶ ταῖς τῶν ἱερῶν Γραφῶν πνευματικαῖς νομαῖς ποιμανεῖται· ἀλλ' ἐν δύσδω σιδηρῷ,

δι' ἣς συντρίβειν αὐτούς, καὶ τὸ οἷμα αὐτῶν κατεδάξειν δίκαιην ἀγγέλου διτρακτίου λέγεται. Ὅποδον δὲ σιδηρὸν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν εἶναι φησιν, ἐπικρατεστέραν γενομένην μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Ἐξ ἑκείνου γάρ τῶν κατ' ἔθνη πολυαρχῶν καὶ τῶν κατὰ χώρας ἐθναρχιῶν καταλύθεισῶν, ἡ Ῥωμαίων ἐμονάρχησε βασιλεῖα, ἥν καὶ ἡ τοῦ Δανιήλ προφητεῖα σιδηρὸν προσείπειν, ἐπὶ μὲν τῆς εἰκόνος φῆσασ· εἰ κνῆμα καὶ οἱ πόδες σιδηροί, καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐκθεμένη διὰ τοῦ φάναι· *Βασιλεῖα τετάρτη* δέσπουτος χρυσάρχας δισδηρος· διὰ τρόπον γάρ δισδηρος, *λεπτυρεῖ* καὶ δαμασεῖ· ἐπὶ δὲ τῆς δράσεως τοῦ προφήτου· Καὶ ίδού, φησιν, *λωρ τέταρτον φοβερόν*, καὶ οἱ δόρτες αὐτοῦ σιδηροί, ἐκθλοί καὶ λεπτύροι, καὶ τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποστραῖς αὐτοῦ συτεράπτει. Ταῦτην τοινύν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δηλοῦσθαι φάσκοντος λόγου· *Ποιμαρεῖς* αὐτούς ἐν ῥάβδῳ σιδηρῷ, ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς. Δυνάμει γάρ ἀφανεῖ καὶ ἀοράτῳ παρὰ τοῦ Πατρὸς κλήρον πτυχαλεῶν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη δὲ Χριστὸς, τοὺς μὲν ἐπεγνωκότας αὐτὸν, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ μάνδραν γενομένους ποιμανεῖ εἰσάγων καὶ ἐξάγων εἰς ἄγαθὰς νομάς, ὡστε λέγειν τὴν αὐτοῦ ποιμήνην *λογικὴν γάρ ήν*: *Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέποτε με θυτερήσει*. Εἰς τόπον χλόης ἔκει με κατεσκήνωσεν· ἐξ ὑδατος ἀναταύσεως ἐξέθρεψέ με, τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψε· τοὺς δὲ ἀφηνιῶντας τῶν ἔθνων καὶ κατεπικρομένους τῶν αὐτοῦ προβάτων τῇ ῥάβδῳ τῇ σιδηρῷ καθυποτάπτει δαμάζων καὶ συντρίβων διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς δυναστείας. Οὗτον γοῦν συγκαίνει τὸν ἀπλήστων ἔθνων τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς δρυμάς τὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀπειλῆς ἀναχρούεσθαι, εὐχὰν ἐπιτρέφαντων τῶν κατὰ πόλεις ἀρχόντων τε καὶ δῆμων, ἐν μέσοις αὐτῶν συστῆναι τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἀνατρεπτικὴν τῆς πολυθέου πλάνης αὐτῶν τυγχάνουσαν, εἰ μὴ δὲ Ῥωμαϊκὸς αὐτοῖς ἦν ἐπιτρημένος φόδος, καὶ τὰ συντρίβοντα αὐτούς καὶ μὴ ἔωντα κεφαλὴν ἐπάραι διατάγματα τοὺς θυμοὺς αὐτῶν ἔχαλινου καὶ συνέτριbe. Καὶ ἀλλή δὲ θεῖκῇ καὶ ἀπορρήτῳ δύναμις δὲ Χριστὸς τὰ μὲν αὐτοῦ πρόδατα ἡμέρως ποιμανεῖ, μηδέποτε ἀγαχωρῶν ἀπ' αὐτῶν, καθ' ἣν πεποίηται ἐπαγγείλαν φῆσας· *"Οπου ἀν εἰσερ δύο η τρεῖς συντηγμέροι ἐν τῷ ὀρόματι μον, ἔκει εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Ἰδού ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι κάσσας τὰς ημέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· τοὺς δὲ ἐπανισταμένους αὐτοῦ τῇ ποιμήνῃ ἐν τοῖς κατὰ χρήνους διωγμοῖς πάλιν αὐτὸς μετέρχεται ἀφανεῖ καὶ ἀοράτων δυνάμει κολάζων ἐν ῥάβδῳ σιδηρῷ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερφανίαν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπαρματητικόν της ἀλαζόνειας ὡς σκεύη κεραμέως συντρίβει· ὡς δηδη μυρίους αὐτῶν ὑπὸ τῶν θεηλάτων αὐτοῦ μαστίγων ἐλαυνομένους δοῦναι δῆκαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξομολογήσασθαι τὰς δυστεθείας αὐτῶν. Ής σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς· οὐχ ὡστε ἀπολέσαι καὶ ἀναλώσαι συντρίbeι, ἀλλ' ὡστε ἀναπλάσαι· πρὸς τοῦτο γάρ σκοτεῖς τῷ κεραμεῖ συντρίbeιν τὰ οἰκεῖα σκεύη, ὅταν ἔτι*

*A*et tanquam vas siguli conterere ipse dicitur. Virgam autem ferream Romanum imperium vocat, quod secundum Salvatoris nostri adventum potentius evasit. Nam cum exinde multi variique gentium principatus, et per diversas regiones dominatus multorum abrogati sint, unum Romanorum imperium obtinuit, quod in Danielis prophetia ferreum vocatur: nam ibi de statua dicitur, tibiæ et pedes ejus ferrei: eijusque rei interpretationem assert his verbis: *Regnum quartum robustum erit sicut ferrum: quemadmodum enim ferrum, comminuet et domabit*¹⁴. Perpende mihi, quæso, prophetæ visionem: *Et ecce, inquit, bestia quarta terribilis, cuius dentes ferrei, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcabit*¹⁵. Hoc itaque regnum hisce verbis significari creditur: *Pasces eos in virga ferrea, tanquam vasa figuli confringes eos*. Cum enim latente atque invisibili potestate Christus a Patre universæ terræ populos in hereditatem accepisset; illos quidem qui se neverunt, et in ovili suo consistunt, pascit, in pascua bona educens ac reducens; ita ut ejus ovile, utpote rationabile, hæc loquatur: *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocavit. Super aquam quietis educavit me, animam meam convertit*¹⁶. Ex gentibus porro eos qui cum impetu feruntur, et adversum ejus oves insurgunt, virgæ ferreæ subiecti, per Romanam potestatem dominantur atque alterentur. Ita scilicet contingit insatiabiles gentium animos atque impetus aduersus Ecclesiam Dei, per solas Romanorum minas propulsari. Neque enim principes civitatum ac populorum, Christi doctrinam, qua eorum de turba numinum error revertitur, in medio sui consistere sinerent, nisi imminenter ipsis Romanorum metu, ac nisi jussa, quibus conterruntur, ut neque concedant ipsis vel caput erigere, animos eorum frenaret atque comprimeret. Alia quoque divina ac secreta virtute Christus oves suas leniter pascit, nunquam ab ipsis recedens secundum promissionem qua se obligavit his verbis: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illuc sum in medio eorum*¹⁷; et rursum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*¹⁸. Eos autem qui contra ovile suum variis temporibus insurgunt, ipse rursum latente atque invisibili potestate invadit atque castigat in virga ferrea, ino etiam superbiam eorum elationemque arrogantiæ, tanquam vasa testacea confringit; ita ut jam infiniti eorum ob divinitus immissa ab ipso flagella commoti ac percussi, gloriam Deo referant, et confiteantur impietates suas. *Tanquam vasa figuli confringes eos*: qui non perdendi ac consumendi causa conterit, sed reformandi. Hic est enim siguli scopus, cum vasa propria conterit, quando scilicet integrum adhuc et sanam materiam suam non ante igni traditam conservat. Hæc testificatur Jeremias

¹⁴ Dan. ii, 40. ¹⁵ Dan. vii, 7. ¹⁶ Psal. xxii, 1-3. ¹⁷ Matth. xviii, 20. ¹⁸ Matth. xxviii, 20.

propheta, dum quasi ex persona Dei sic loquitur : *Nunquid sicut figulus non potero vobis facere, dominus Israel, dicit dominus*¹⁹ ? id est, sic et lapsos reformare, ac rursus in pristinam formam restituere.

Vers. 10-12. *Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Servite domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus. Evangelicam videlicet legem exponit, inde translato sermone, principibus ac regibus, in virga ferrea pascendis ; aitque : Heus ! vos, gnari et intelligentes quanta potestas ejus sit qui a patre accepit gentes in hereditatem, et qualis sit virga illa ferrea contra vos erecta, finem contra eum bellandi facite, sed potius accepta intelligentia, rationabili disciplinæ vos instituendos tradite.*

Vers. 13. *Cum exarserit in brevi ira ejus : beati omnes qui confidunt in eo. Quod autem in deo ira et furor non sint passiones, declaravit beatus paulus his verbis : Secundum autem duritiam tuam et impænitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ²⁰. Quæ significat, peccatorum punitionem vocari furorem et iram. Ipsi, inquit, Christo confidentes, qui per totum hunc psalmum prophetice prænuntiantur; non multo postea, brevis namque præsens vita est, beati reperientur. His autem verbis ea litteris consignat, quæ in primo psalmo deerant. Non sufficit enim in consilium impiorum non accedere, in via peccatorum non stare, et in lege meditari ; at non frustra meditandum est, sed ex iis ad christi cognitionem venire par est, in ejusdem partem atque hereditatem accedere, ac per fidem et opera ipsi considerare. Cum itaque duorum horumce psalmorum una sit sententia, jure ii apud hebreos conjuncti sunt.*

ENARRATIO PSALMI III

Psalmus David, quando fugiebat a facie Absalom filii sui.

Vers. 1. Necessario tempus adnotat, ut dictis suis regorum historiam connectat, utque ediscamus, se post admissum cum uxore Uriæ peccatum, tantum retulisse pœnitentiæ fructum, ut rursum divino afflatus spiritu psallaret. Historiam enim quæ rem in uriam gestam respicit, consequitur rebellio Absalonis in patrem. Inde enim ab aliis exemplum sumatur resipiscentiae, atque mutationis a pristinis malis in meliorem frugem; doctrinaque isthac erit sincera ad deum conversionis. Aliasque proprium justorum est ærumnis affici; quamobrem ait salvator : *In mundo pressuram habebitis²¹; et angusta et arcta via est quæ ducit ad vitam²².*

Vers. 2-4. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. Multi

ἀνγῆ καὶ ἀκέραιον σώζῃ τοῦ κεραμέως τὴν οἰάπλασιν οὐδέπω πυρὶ προσωμιληχότα. Τούτοις δὲ μαρτυρεῖ καὶ δικάριος Ἱερεμίας δὲ προφήτης, λέγων ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ· Ἡ καθὼς δικεμένης, οὕτως οὐ δυνήσομαι τοῦ ποιῆσαι ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει κύριος; τούτεστιν, οὕτω καὶ διαπεσόντας ἀγαπάσαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστῆσαι.

Kai τοῦ, βασιλεῖς, σύντετε, παιδεύθητε πάντες οἱ κριτούστε τὴν γῆν. Δουλεύσατε τῷ κυρῳ ἐτρόδω, καὶ ἀγαλλιάσθε αὐτῷ ἐτρόδω. Δράξασθε παιδεῖας, μήποτε δρυσθῇ κύριος. Τῆς εὐαγγελικῆς δηλοντί νομοθεσίας. Ἐντεῦθεν μετεβατικῶς διάλογος διδασκαλίαν ἔκτισται τοῖς ἀρχουσίς καὶ τοῖς βασιλεῦσί, τοῖς ὑπὸ τῇ σιδηρᾷ φάδιῳ ποιμανθησομένοις, καὶ φησιν· διτι Γνῶντες, ὃ οὖτοι, καὶ συνθέτες ὅποστη τις Β τὴ δύναμις τοῦ παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότος τὰ ἔθνη κληρονομίαν, καὶ ὅποια τις τυγχάνει ἡ σιδηρᾶ φάδος ἢ καθ' ὑμῶν ἐπεγειρομένη, παύσασθε πολεμοῦντες αὐτῷ ἀπολαβόντες δὲ μᾶλλον σύνεσιν ἐπίδοτε ἑαυτοὺς τῇ λογικῇ παιδείᾳ.

Oταν ἐκκαυθῇ ἐν τάχει διθυμὸς αὐτοῦ· μακάριοι πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ· "Οτι δὲ μὴ πάλη θεοῦ ὁργὴ καὶ θυμὸς, δικάριος ἐδήλωσε παῦλος εἰπών· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότερτα σου καὶ ἀμετανόητον καρδιαρ, θησαυρίζεις ἐσαντῷ ὁργὴν ἐτὸν μέρῳ φρῆς· δι' ὃν σημαίνει τὴν ἐφ' ἀμαρτίαις κόλασιν εἰρῆσθαι θυμὸν καὶ ὁργὴν. Ἐπ' αὐτῷ δὲ, λέγει, πεποιθότες τῷ προφητευομένῳ χριστῷ διὰ παντὸς τοῦ φαλμοῦ, οἱ μικρὸν ὑστερον (βραχὺς γάρ ἄπας δι παρών βίοις) εὐρεθήσονται μακάριοι. Τὸ δὲ λεῖπον τοῖς ἐν τῷ πρώτῳ φαλμῷ διὰ τούτων ἀπέδωκεν. Οὐ γάρ ἀρχεῖ μόνον τὸ μὴ πορεύεσθαι ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, οὐδὲ τὸ μὴ στῆναι ἐν ὅδῳ ἀμαρτωλῶν καὶ μελετῶν ἐν τῷ νόμῳ· ἀλλὰ γάρ δὴ καὶ μὴ διακενῆς μελετῶν, ἀλλὰ γνῶναι χριστὸν ἐξ αὐτῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ γενέσθαι μερίδος τε καὶ κληρονομίας, καὶ διὰ πίστεως καὶ ἐργῶν ἐπ' αὐτῷ πεποιθέναι. Εἰκότες ἄρα, μιᾶς οὐσίας τῆς διανοίας, συνημμένοι παρ' ἑβραϊσι εἰσὶν οἱ δύο φαλμοί.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΨΑΛΜΟΥ Γ.

Ψαλμὸς τῷ Δαντὶ, σπέτε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσταλῶμ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ.

Ἄναγκαιῶς τὸν καρδιν ἐπισημειοῦται, ὡς ἀν ἐφαρμόσοι μὲν τοῖς λεγομένοις τὴν ἀπὸ τῶν βασιλεῶν διατορίαν, καὶ ὡς ἀν μάθοιμεν, διτι, μετὰ τὸ ἔξαμαρτῆσαι εἰς τὴν τοῦ οὐρίου, τοσοῦτον εἰσηγήσατο μετανοίας καρπὸν, ὡς πάλιν ἐν θεῖῳ πνεύματι φύλλειν. Ἐπειτα γάρ τῇ κατὰ τὸν οὐρίαν διατορίᾳ τοῦ ἀβεσταλῶμ κατὰ τὸν πατρὸς ἐπανάστασις. Γένοιτο δὲ ἐκ τούτων καὶ ἐτέροις τροπὴ τῆς ἀπὸ προτέρων κακῶν ἐπὶ τὰ κρείττωα μεταβολῆς, διδασκαλία τε γνησίας πρὸς τὸν θεόν ἐπιτροφῆς. Καὶ ἀλλως δὲ ἰδιον δικαίων ἐστὶ τὸ θλίβεσθαι· διὸ καὶ δι πατέρων φρσιν· Ἐτ τῷ καρδιμῷ θλίψιν ἔχετε· καὶ στενὴ καὶ τεθλιψιέντη ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγοντα εἰς τὴν ζωήν.

Κύριε, τὸ ἐπιληθύθησαρ οἱ θλιψοτές με; Πολλοὶ ἐπανίσταται ἐπ' ἐμέ· πολλοὶ λέγουσι· τῇ

¹⁹ Jerem. xviii, 6. ²⁰ Rom. ii, 5. ²¹ Joan. xvi, 53. ²² Matth. vii, 14.

ψυχῆ μου· Οὐκ ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐτῷ Θεῷ A αὐτοῦ. Σὺ δέ, Κύριε, ἀντιληπτώρ μου εἶ, δόξα μου, καὶ ὑψώ τὴν κεφαλήν μου. Πάντας διωγμούς χρή προσδοκήν τούς κατὰ Θεὸν ἔζην προηρημένους. Ἐπει ταῦτα τὸν Ἀπόστολον· Πάντες οἱ θέλοντες ζῆτε εὐσεβῶς ἐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται. Ἀλλά ἐν πᾶσι προστήξει τῇ δεινᾷ καρτερῶς ὑπομένειν· ἐπει μηδὲ πρὸς δλίγον ἔστιν ἡμῖν διάγων, μηδὲ πρὸς μικρούς, ἀλλὰ πρὸς πλείονας καὶ μεγάλους, οὐ μόνον τοὺς ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθράκους ἔχθρούς. Καὶ κατὰ τὸ φῆτὸν δὲ, Δαυὶδ, ἐκ νέας τῇσικαίς ὑπὸ τοῦ Σαούλ πολεμηθεὶς, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ μυρίων ἀλλων, καὶ τέλος ὑπὸ τοῦ ιεοῦ τῆς βασιλείας ἐλαυνόμενος καὶ φεύγων, ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς φυγῆς ἐλεγεν. Ἐχθρῶν δὲ ἔστι τὸ ἀπεμπολεῖν καὶ ἐπανίστασθαι τοῖς κακοῖς τῶν δι' ἐναντίας· διόπερ καὶ τῷ Δαυὶδ ἡμαρτηκότι ἐπὶ τῆς τοῦ Οὐρίου πολοῦ ἐπανίσταντο ἐπιχαιρεσίκακοι ἔχθροι τινες. Πάλαι καὶ ἐπί μαχροῦ διὰ φθόνου ὑψοῦται κεφαλὴ τοῦ κατὰ σῶμα μεγεθισμένου, παρὰ τὰς τῶν ὑποδεεστέρων κεφαλάς κάτω κειμένας. Οὕτω διαναστάσης τῆς τοῦ μακαρίου φυχῆς καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀνασθρηκυτας τοῦ ὡς ἐν φυχαῖς μεγέθους, ἡ κεφαλὴ ὑψοῦται Θεοῦ συνεργοῦντος αὐτῇ καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνάγοντος, τὸν ἐμπαρέχοντα αὐτὸν τῇ πρὸς τὸ ἀνωτάτω ἀκολουθίᾳ. Ἐπει δὲ πολλῷ πλέον τῆς προσιρέσεως τῆς τάνθρώπου χαρίζεται, νικῶν ἐν τῷ δωρεῖσθαι διεργέτης τὸν κατὰ δύναμιν ποιοῦντα τὸ καλόν· καὶ διὰ τοῦτο παντὸς καλοῦ τὴν αἰτίαν δι Παῦλος ἀνατίθεις τῷ Θεῷ φησιν· Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. Ὁ θεὸς μὲν ὁν καὶ ἡ ἀρετὴ μεγεθύνει, καὶ δι' ὀλῶν ἐπανεῖ ⁽¹⁾ τὴν τοῦ ἀγίου ψυχῆν· κακία δὲ καὶ ἡ συνεργὸς ταῦτη ἔχθρα τοῖς ἀνθρώποις δύναμις, συστέλλει καὶ εἰς στενὸν συνάγει τὴν μή ἐπομένην Θεῦ, καὶ οὕτω θρακεῖα γίνεται καὶ κολοδή, ὥστε τῆς χύσεως τῆς κακίας ἐπιγινομένης εἰς τὸ μηδὲν, τὴν τοιαύτην φυγὴν λογισθῆναι κατὰ τὸν Ἡσαΐαν· οἱ γάρ ἀμαρτάνοντες εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν. Καὶ ὥστερ σωμάτων ἐλάχιστον ἐστιν δι χοῦς, οὗτως αἱ πάντη μοχθηραὶ φυχαὶ, ἐπὶ πολὺ σμικρυνθεῖσαι, εἰσὶν ὡς δι χοῦς δι ἐχρίπτει διατεμος. Κεφαλὴν δὲ τῆς φυχῆς νοητέον τὴν διανοητικὴν δύναμιν· ταῦτης γάρ διαφέρουσαν οὐδὲ μέχρι τοῦ ἐπινοῆσαι δύνατον· εἰ γε καὶ τοῦ σώματος ἡ κεφαλὴ τιμωτέρα. Αὕτη τοινυν ἡ νοητικὴ δύναμις, τροπικώτερον κεφαλὴ λεχθεῖσα τῆς φυχῆς, οἵς μὲν διέωνται ἀνω βλέπουσα, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σώματα ὑπερκύψασα, ὡς φθάνειν μέχρι θεοῦ. Πιρατηρήσον δὲ τριχῶς τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ ὑμνουμένης ὑπὸ τοῦ λέγοντος τὴν τάξιν τοῦ πρώτου λεχθέντος, καὶ τοῦ ἔξιτος καὶ τοῦ λοιποῦ. Πρῶτον γάρ φησιν εἶναι τὸν Θεὸν ἀντιλήπτωρα αὐτοῦ, ἐπειτα δεξιν, ἐπειτα ὑψοῦντα τὴν κεφαλήν. Καὶ ἡμῖν ἀντιλήπτωρ, καὶ τὸ διονομα δηλοῖ ἀντιλαμβανόμενον, ένα δύση τε ἀπὸ πολλῶν θλιβόντων καὶ ἐπανισταμένων καὶ ἀπογινωσκόντων τὴν τοῦ λέγοντος ταῦτα σωτηρίαν.

B dicunt animæ meæ: *Nor est salus ipsi in Deo ejus.* Tu autem, Domine, susceptor meus es: gloria mea et exaltans caput meum. Persecutiones exspectare oportet omnes qui secundum Deum vivere constituerint. Siquidem ut ait Apostolus: *Omnis qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem patientur*⁽²⁾. At in omnibus par est gravia fortiter ferre: quandoquidem neque ad breve tempus, neque adversus paucos certamen nobis est; sed contra multos ac fortis, non solum homines, sed etiam invisibilis inimicos. Et ut ad rem propositam veniatur, David a juventute sua per Saulem bello impetratus, ac deinceps a sexcentis aliis, demumque a filio pulsus regno, atque fugatus, hæc tempore fugæ dicebat. Inimicorum autem proprium est, irruere atque insurgere in hostes, dum in mala inciderunt. Quamobrem post peccatum Davidis cum uxore Uriæ, multi in eum, ex iis scilicet qui alienis gaudebant malis, insurrexerunt. Jamdiu enim et a longis retro temporibus per invidiam exaltatur caput ejus, qui secundum corpus ad majora evehitur, et imminent capitibus insimorum, que deorsum inclinantur. Eodem modo dum beati viri anima crescit, et ad altiore, quals animabus competit, magnitudinis gradum evehitur, Deo videlicet juvante et ad se in cælum evehente eum qui sese præbet ad supernaducendum. Quoniam vero, munificus cum sit, multo plura homini præbet quam ipse vel voto assequatur, superatque donis suis eum, qui pro viribus bonum operatur; ideo omnis boni causam Deo adscribens Paulus ait: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei*⁽³⁾. Deus igitur atque virtus sancti viri animam incremente donant, et omnino ad altiora evehunt: malignitas autem ejusque adjutrix inimica hominibus potestas contrahit, in angustumque redigit animam Deo non obsequenter; atque ita minuitur, et, ut ita dicam, decuratur; ut inundante malitia, hujusmodi anima, secundum Isaiam, pro nihilo reputetur: peccatores namque pro nihilo habentur. Ac quemadmodum omnium corporum minimum pulvis est; ita animæ improbae multum imminutæ, sunt *tanquam pulvis quem proficit ventus*. Caput autem animæ æstimanda est intelligendi vis: nihil enim ea præstantius vel cogitare licet; siquidem et caput corpori antecellit. C Hæc igitur intelligendi vis, quæ tropo quadam caput animæ dicitur, in quibusdam sursum erigitur, dum superne respicit, atque non modo terram, sed omnia eliam corpora transcendit, ita ut usque ad Deum perveniat. Observandum autem est, Deum hic triplici modo celebrari, ac primo, dehinc secundo, demum tertio ordine exprimi. Ait enim primo Deum esse susceptorem suum, deinde gloriam, denique exaltantem caput. Cur autem susceptor sive patronus sit, vel ipso nomine deprehenditur: quia patrocinatur, ut liberet a multis mala

⁽¹⁾ II Tim. III, 12. ⁽²⁾ Rom. ix, 16.

⁽³⁾ Ier. επαρισσι.

inferentibus, insurgentibus et ad desperationem A salutis inducentibus eum qui talia satur. Postquam susceptorem dixit, sequitur, gloria : prius suscepit Deus, deinde gloria afficit, deinceps gloria affecti caput exaltat. Nam si consurrexit cum Christo, et quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram, exaltabitur caput ejus a Domino, qui est Verbum, et gloria ejus qui se recipit, quam a solo [Christo] expedit, quisquis gloriam non accipit ab homine. Quonodo autem exaltatum sit Davidis caput probe intelliges, si animadvertis, Davidis nomen per universum orbem et in omnibus gentibus propter Christum Dei Filium, ex semine ejus secundum carnem ortum, celebrari. Non tanta enim gloria affectus, neque ita exaltatus est, cum inter homines versaretur, et solum Israëlis regnum obtineret, maximeque post Absalonis rebellionem, illatumque bellum, quanta exornatus est gloria per ventum.

Vers. 5. Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudiuit me de monte sancto ejus. Hunc montem menorat præcedens psalmus cum ait : Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Christus autem erat qui sic loquebatur ; at nunc David, se a Christo de monte sancto ejus exaudiendum testificatur. Quem porro exauditurum se dicit, nisi Dominum qui constitutus est rex super Sion montem sanctum ejus ? Per hunc enim solum credebat se remissionem consecuturum ; eumdemque esse gloriam suam, et exaltante caput suum. Cum igitur diserte prænuntiasset se gloria afficiendum, et caput suum exaltandum esse ; quandonam id sibi contigerit jam declarat his verbis : Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudiuit me de monte sancto suo.

Vers. 6. Ego dormivi et soporatus sum, exsurrexi quia Dominus suscipiet me. Futura hic, tanquam præterita vaticinatur; sicut enim in secundo psalmo dictum est : Quare tremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt et convenerunt adversus Dominum et adversus Christum ejus : et hæc tamen de futuro intelligebantur; eadem ratione jam illud : Ego dormivi et soporatus sum, propheticæ dictum est, videlicet, dormiam, soporabor et exsurgam, quoniam tu, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum. Illic enim tempus significat, quo sibi hæc obventura sunt : postquam dormierit, inquit, exsurgent, quoniam Dominus suscipiet eum. Per dormitionem enim mortem significat, secundum quam hæc futura vaticinatur : idque refert ad tempus vitæ Salvatoris, qua peracta terminum prophetia consecuta est ; quando scilicet Filius hominis Christus ad infernum usque descendit, et captivorum, qui exitum exspectabant, Salvator communistratus est ; ita ut resurrectionis ejus ex mortuis tempore multa corpora sanctorum qui dormierant una cum ipso revixerint, in quies verisimile est suis animam

‘Εξης δὲ τις ἀντιλήπτορι τῇ δόξῃ ἐστιν πρότερον γάρ ἀντιλαμβάνεται ὁ Θεὸς, εἰτα δοξάζει καὶ ἔχεις ὑψοῦ τοῦ δεδοκασμένου τὴν κεφαλήν. Εἰ γάρ συντγέρθη Χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖ, οὐ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑψωθήσεται αὐτοῦ ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τοῦ Κυρίου, δις ἐστιν δὲ Λόγος, δέξα ὅν τοῦ χωρῆσαντος αὐτὸν, ἦν ἀπὸ τοῦ μόνου ἔξιτησεν ὁ μὴ λαμβάνων δέξαν παρὰ ἀνθρώπου. “Οπως δὲ ὑψώθη τοῦ Δαυΐδος ἡ κεφαλή, νοήσεις ἐπιστήσας, ὡς καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸ τοῦ Δαυΐδος βεβότηται δινομα, διὰ τὸν ἐν σπέρματος αὐτοῦ κατὰ σάρκα γενόμενον Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Γιόν, οὐχ οὕτως γάρ ἐν ἀνθρώποις ὅν, καὶ μόνου τοῦ Ιησοῦ θαυματεύων, δεδόξαστο καὶ ὑψωτο, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀθεοσταλῶμ τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην, ὡς διὰ τῆς σωτηρίου θεοφανείας ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελθούσης κατὰ σάρκα.

salutarem Dei ex semine ejus secundum carnem adventum.

Φωρῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ. Τοῦ δρους ἐμνημόνευσε τούτου καὶ ὁ πρὸ τούτου φαλάρος, ἐν οἷς ἔλεγεν· Ἐγὼ δὲ κατεστάθηρ βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄριον αὐτοῦ. “Ην δὲ καὶ δέ λέγων ἐν ἔκεινοις ταῦτα δὲ Χριστός· καὶ νῦν τοιγαρούν ἐπακούσεσθαι αὐτοῦ φησιν δὲ Δαυΐδος ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ. Τίνα δὲ ἐπακούσεσθαι αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ τὸν Κύριον τὸν καταστάντα βασιλέα ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄριον αὐτοῦ ; Διὰ τούτου γάρ μόνου ἀφέσεως τεύξεσθαι πεπίστευκεν, αὐτὸν δὲ εἶναι δόξαν αὐτοῦ, καὶ τὸν ὑψοῦντα τὴν κεφαλήν αὐτοῦ. Σφέδρα τοίνυν προειπὼν δοξασθήσεσθαι καὶ ὑψωθήσεσθαι τὴν ἐαυτοῦ κεφαλήν, δόθεν ὑπῆρξεν αὐτῷ τοῦτο διδάσκει λέγων· Φωρῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπήκουσέ μου ἐξ δρους ἀγίου αὐτοῦ.

Ἐγὼ ἐκοιμήθηρ καὶ ὑπρώσα, ἐξηγέρθηρ δὲ Κύριος ἀττιλήψεται μου. Τὰ μέλλοντα ἐν τούτοις ὡς παρφηκότα θεσπίζειν ὡς γάρ ἐν τῷ δευτέρῳ ἐλέγετο· Ἰταὶ ἐξρύσαστο ἔθρη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά ; Παρέστησαν καὶ συνέστησαν κατὰ τὸν Κυρίου καὶ κατὰ τὸν Χριστοῦ αὐτοῦ, ταῦτα τε ἐνοεῖτο μελλητικῶς· οὕτω καὶ νῦν τὸ, Ἐγὼ ἐκοιμήθηρ καὶ ὑπρώσω, προφητικῶς εἰρηται, ἀντὶ τοῦ, Κοιμηθήσομαι καὶ ὑπρώσω, καὶ ἐξεγερθήσομαι· δὲτι σὺ Κύριος ἀντιλήψεωρ μου εἶ, δόξα μου καὶ ὑψών τὴν κεφαλήν μου. Ἐν τούτῳ γάρ τὸν καιρὸν ἐπισημαίνεται καθ' ὃν ὑπάρξει αὐτῷ ταῦτα. Μετὰ γάρ τὸ κοιμηθῆναι αὐτὸν ἐξεγερθήσεται, φησίν, δὲτι Κύριος ἀντιλήψεται αὐτοῦ. Κοιμησίν δὲ σημαίνει τὸν θάνατον, μετ' ὃν ταῦτα ἐσεσθαι περὶ αὐτοῦ προφητεύει, ἀναπέμπων ἐπὶ τὸν χρόνον τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, μετ' ὃν τέλονς ἔτυχεν ἡ προφητεία· δὲτι καὶ μέχρις ἥδου καταδέξας δὲ γῆς τοῦ ἀνθρώπου δὲ Χριστὸς, καὶ τῶν ἐκεῖ προσδοκώντων διφένδιν Σωτὴρ ἐπεδείχθη, ὡς ἄκμα τῇ αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει πολλὰ σώματα τῶν ἀγίων τῶν κεκοιμημένων συναναστῆσαι αὐτῷ, ἐν οἷς εἰκός εἰναι καὶ τὴν τοῦ Δαυΐδος ψυχήν. Θερσῶν δὲ τῇ δυνάμει τῆς ἀναστάσεως τοῦ

Σωτῆρος, δι' ἣς ἡμελλε καὶ αὐτὸς κοιμηθεῖς ἔξε- A Davidis. Fidens autem virtuti resurrectionis Salvatoris, per quam et ipse dormiens suscitandus erat, ait :

Οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαῶν τῶν κύκλων συνεπιτίθεμένων μοι. Προεώρα γάρ ὅτι μυριάδες ἀντικειμένων δυνάμεων βουλήσονται ἐπισχεῖν τὴν τῶν ἀγίων ἀναβίωσιν, διαφθορούμεναι τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ· ὃν ἐγὼ, φησίν, λόγον οὐδένα ποιήσομαι, θερζῆν τῷ ὑπερασπιστῇ μου, τῷ τοῦ θανάτου νικητῇ· δεὶς δὴ θύρας χαλκὸς συντρίψας καὶ μοχλὸν σιδηροῦς συνθλάσας, τὰς ἐξ αἰώνος ἀποκεκλεισμένας τοῦ θανάτου πύλας ἀνέῳξεν· ὅδον τε ἀναστάσεως παρέσχε τοῖς αὐτόθι γνωρίμοις αὐτοῦ, ὃν εἰς αὐτῶν ἦν διανιδ. Διὸ ἐν ἐπέριψα ψαλμῷ ἐλεγεν· Ἐγγύωριςά μοι ἔδους ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου.

Ἄραστα, Κύριε, σῶσότε με, δ Θεός μου. "Οτι σὺ ἐπάταξας πάταξ τοὺς ἔχθραλορτάς μοι ματαίως· διδόντας ἀπότολας ἀμαρτωλῶν συντερίψας. Τοῦ Κυρίου η σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου η εὐλογία σου. Πιστεύσας τῇ προγνώσει τῆς γενησομένης αὐτῷ μετὰ τὴν κοίμησιν τούτεστι τοῦ θανάτου διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος καὶ εὐεργεσίας· ὅτι τε οὐκ ἄλλως ἔσται η σὺν τῇ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσει, ἀκολούθως εὑνεται ἐπιταχῦνας τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάστασιν, διταῖς διατάξεις τοῦς ἔχθραλορτάς μοι ματαίως. Οὐτας δὲ Ἐβραῖκὸν (1) οὐκ ἔχει, ματαίως, ἀλλὰ, σιαγόρα· οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα, ματαίως, ἔξεδωκαν, η κατὰ τὰ ἀρχικὰ ἀντίγραφα ἐτέρως ἐσχηκότα, καθά φασι τινες τῶν Ἐβραίων, η τῆς λέξεως τὸ εὔτελες ἀποφεύγοντες. Οἶονει δὲ κοιμώμενον δεικνύντος τὸν Θεόν, διε πειρας ἔνεκα παρέδωκεν ἡμᾶς ταῖς ἀντικειμέναις δυνάμεσι, διανίστησιν αὐτόν. Τάχα δὲ καὶ ὅτε τὸν Σωτῆρα ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν, ἐκάθευδεν αὐτῷ δ Πατήρ· Ἀνίσταται δὲ σώζων αὐτὸν πατάσσων αὐτοῦ τοὺς ἔχθρους, η τοὺς λουδαίους, η τοὺς νοητοὺς ἀλόγως ἐχθραίνοντας. Μετὰ γάρ τῶν μισούντων διηγός ἔστιν εἰρηνικὸς, ἀγαπῶν τοὺς ἔχθρους· ἀνθρώπων δομὴ ματαίων; ἐχθραίνων ἀμύνεσθαι θέλει· θεοσσέστερον δὲ διὰ τὸ ἀληθεύειν. Ἐφη γάρ δ Παῦλος· Ἐχθρός ὑμῖν τέτοια ἀληθεύειν (2) ὑμῖν· Ὁ ποιὸν καὶ ἐν Ψαλμοῖς τὸ, Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα; Ἄλλ' οὐκ ἐπισύνευτικὴν ἔχθραν νοητόν, ἀλλὰ κωλυτικὴν, χεομένης κακίας εἰς πολλούς. Δι' ἔαντοῦ γάρ η καὶ δι' ἄλλου χρή τὴν δυνατήν προσάγοντα βοήθειαν θεραπεύειν· η τὸ τελευταῖον εὔχεσθαι περὶ τοῦ κωλασθῆναι τὴν μοχθηρὰν ἔξιν, ἢ οὐν ἐκριζωθῆναι ἀπὸ τοῦ ἔχοντος· οὐδὲ διδαχτικὸν καὶ τὸ, Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ τὸ, Ἄγαπάτε τοὺς ἔχθρους ὑμῶν. Ο δὲ μὴ ψῦλος ἀγαπῶν, καὶ περὶ τὸ καλῶς γενέσθαι αὐτῷ

B

VERS. 7. Non timebo milia populi circumdantis me. Prævidebat enim multa fore adversariorum potestatum millia, quæ sanctorum resurrectionem, eorum saluti invidentes, interpellare vellent: quos ego, inquit, nihil faciam, confisus propugnatori meo, mortis victori; qui contritis æreis foribus vectibusque ferreis contractis, occlusas a sæculo portas mortis aperuit, notisque suis ibi degentibus, e quorum numero David erat, ad resurrectionem viam paravit. Quamobrem in alio psalmo dixit: Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo²¹.

C

VERS. 8. Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. Cum prospiceret salutem sibi, post dormitionem sive obitum, salutari gratia atque beneficio conferendam, ipsique fidem haberet; certus hanc non nisi in resurrectione Salvatoris posse sibi obvenire, consequenter precatur accelerari Domini resurrectionem, ut per eam et ipse salutem consequatur. Quamobrem ait: Exsurge, Domine, salvum me fac, Deus meus: gnarusque futurum Salvatorem omnium generis humani insidiarum, dæmonum item et adversariorum potestatum victorem, ait: Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa. Hebraicum exemplar non sic habet, sine causa, sed, in maxillam; Septuaginta vero Interpretes, sine causa, ediderunt, sive quia vetustiora exemplaria variabant, ut quidam Hebræorum testificantur: sive ut a vocis vilitate declinarent. Deum vero quasi tum dormientem adumbrans, cum tentandi causa adversariis nos potestatis tradidit, ipsum a somno excitat. Et fortassis etiam tunc Pater dormierit, cum Salvatorem nostrum pro nobis omnibus tradidit: excitatur autem ut salutem ipsi conferat, percutiatque inimicos ejus, cum Judæos, tum intelligibiles hostes, qui sine causa ipsum oderunt. Nam vel cum iis qui se odio habent vir sanctus pacificus est, inimicosque diligit: humanius autem sentit qui cum non sine causa alicui inimicus sit, ultionem expedit: religiosius porro veri dicendi causa [tales inimicitiae suspiciuntur.] Ait enim Paulus: Inimicus vobis factus sum verum dicens²²: quale etiam in Psalmis illud est: Nonne qui oderunt te, Domine, oderam²³? At non insidiantem inimicitiam hic intelligas velim, sed impedientem; malitia scilicet in multis diffusa. Sui namque vel etiam alterius causa collendus observandusque est qui auxilium præstat; sive demum precandum est, ut de improbo affectu

²¹ Psal. xv, 10. ²² Galat. iv, 16. ²³ Psal. cxxxviii, 21.

(1) In Hebraico legitur, η̄ quod est maxilla.

(2) Forte legendum ἀληθευων. Ed. T.

ultio sumatur; vel ut radicitus tollatur ab eo qui A sic affectus est. Quam rem docet illud: *Precamini pro iis qui vos molestia afficiunt*²⁷; et illud: *Diligite inimicos vestros*²⁸. Qui porro non leviter amat, procurat etiam ut inimicis bene contingat. Insuperque illud in septimo psalmo dictum: *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decideram merito ab inimicis meis inanis*²⁹, perspicue docet neminem odio habendum esse. Cur itaque dictum est: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam*³⁰? Imo potius quis adeo impius, ut eum odio habeat, quem Deum arbitratur? Qui igitur Christum odio habent ac detestantur, Deum oderunt: nam, *qui me recipit, inquit, recipit eum qui me misit*³¹; et, *qui confiteretur Filium, et Patrem habet*³², ac vice versa, *qui Filium odit, odit et Patrem*³³. Quisquis vero peccat, odit Deum: odit quippe sapientiam justitiamque, scilicet Christum. Ecquid mirum? quando se ipse peccator odit. Nam, ex Salomone, *qui deserit disciplinam, odit seipsum*³⁴. Itaque qui odit eos qui Deum oderunt, omnes, exceptis sane viris prudentibus ac religiosis, odio habebit; imo seipsum peccantem. Neque sane putandum, animalia esse quæ Deum oderunt: sed mala ipsa hominibus obvenientia, qualis est malitia, [Dei odium pariunt.] Ipseque injustus, quatenus injustus est, Deum odit; id agente malitia quæ inest eidem: atque hæc vitia, nos ipsos. Sane ut a perfectione prodeunt justitia et temperantia, ita odium hujusmodi eodem ex fonte procedit. Quisquis ergo odio aliquem habet, temere ac vane odit: quod nobis probandum incumbit; hujusmodi item illud est, *odio habuerunt me gratis*³⁵.

Eorum vero causa qui superius dixerant animæ C ejus, *non est salus ipsi in Deo ejus, nunc ait, Denteo peccatorum contrivisti, hoc est, sermones et blasphema dicta adversum me prolata abstulisti; imo vero, eos qui talia adversum me spargebant, impios homines alienis malis gaudentes, contrivisti, vocesque eorum confundisti. Neque mihi uni post obitum, sed etiam universo, qui tuus futurus erat, populo resurrectionem parasti. Observandum autem est, loco illius vocis, *salus*, Hebraicam usurpatam esse vocem, quæ nomen Jesu exprimit: atque totius psalmi terminum, duo capita doctrinæ complecti; nimirum virtutem Domini salutarem esse; ipsumque populo suo, qui per ipsum salutem consecutus est, benedictionem impertiturum. Benedictio autem spiritualis prorsus est, ex hoc D Apostoli dicto: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo*³⁶. Proinde in Christi ortu Josepho dictum fuit ab angelo: *Et vocabis nomen ejus Iesum, ipse enim salvum faciet populum suum*³⁷, qui etiam populi, beati vocantur. Hæc speculationis more dicta sunt. Protest etiam dici isthæc, quæ tamen prophetice a Davide prænuntiata fuerant, ad litteram impleta suis illo tempore ac rerum conditione, cum filius*

A συνεργεῖ, καὶ τὸ ἐν ἑδόμῳ δὲ φάλμῳ λεγόμενον· Εἰ ἀταπέδωκα τοῖς ἀταποδιδοῦσι μοι κακὰ, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μου κενὸς, σαφῶς διδάσκει μηδένα μισεῖν. Πώς οὖν εἰρηται· Οὐχὶ τὸν μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσσας; Μᾶλλον δὲ τίς ἐστιν οὕτως ἀθεος, ὃς μισεῖν δὲν ἡγεῖται Θεόν; Δῆλον οὖν, ὃς οἱ μισοῦντες καὶ καταθεματίζοντες Ἰησοῦν μισοῦντι τὸν Θεόν· Ὁ γάρ ἐμὲ, φησι, δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστελλαρτά με· καὶ, Ὁ δρολογῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει· οὐκοῦν καὶ ὁ μισῶν τὸν Υἱόν, καὶ τὸν Πατέρα μισεῖ. Καὶ πᾶς δὲ ἀμαρτάνων μισεῖ τὸν Θεόν· μισεῖ γάρ σοφίαν καὶ δικαιοσύνην, ἀπερ ἐστὶ Χριστός. Καὶ τι θαυμαστὸν, διποὺς ξανθὸν ὁ ἀμαρτάνων μισεῖ; Κατὰ γάρ Σολομῶντα· Ὁ ἀπωθούμενος παιδειαν μισεῖ ξαντόν. Οὐκοῦν δὲ μισῶν τοὺς μισοῦντας τὸν Θεόν πλήν λογίων τῶν εὐσεβεστάτων πάντας μισήσει καὶ ξανθὸν ἀμαρτάνοντα. Άστε οὐ ζῶν νομιστέον τὰ μισοῦντα τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῖς λογικοῖς κακά συμβεβηκότα, οἷον τὴς ἀδικίας· καὶ δικίος καθὸ δικίος μισεῖ τὸν Θεόν, τῆς ἐν αὐτῷ ἀδικίας τοῦτο ποιούσης. Καὶ δεῖ ταῦτα μισεῖν ἔχθρας τυγχάνοντα προηγουμένως ἡμῶν. Καὶ ὥσπερ ἀπὸ τελείότητος ἔρχεται δικαιούντη καὶ σωφροσύνη, οὗτω καὶ τὸ τοιούτον μίσος. Οὐκοῦν πᾶς ἔχθραίνων τινὶ ματίαις ἔχθραίνει· δὴ δὴ προκείτο δεῖξαι. Τοιούτον ἔστι καὶ τὸ, Ἐμίσσας με δωρεάν.

Άλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀνωτέρων εἰρηκότας τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, Οὐκὶ ἔστι σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ, νῦν φησιν· Όδότας ἀμαρτωλῶν συνέτριψας, τουτέστι τοὺς λόγους καὶ τὰς κατ' ἐμού βλασφημίας περιελας· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς κατ' ἐμού τὰ τοιαῦτα φθεγξαμένους, ἀσεβεῖς δυνατας καὶ ἐπιχαιρεσικάκους, συνέτριψας, καὶ τὰς φωνὰς αὐτῶν κατήσχυνας. Καὶ οὐ μόνον γε ἐμοὶ μετὰ τὸ κοιμηθῆναι καὶ ἀναστῆναι παρέσχου, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ μέλλοντι χρηματίζειν σου λαῷ. Τηρητέον δὲ, μές, ἀντὶ τοῦ Σωτῆρα, τὴς Ἐβραϊκὴ φωνὴ (1) τὸ τοῦ Ἰησοῦν δύομα παρείληπται· καὶ δὴ τὸ συμπέρασμα τοῦ παντὸς δύο περιέχει διδασκαλίας· διτὶ τε τὴν Κυρίου δύναμις σωτήριος ἔστι, καὶ διτὶ αὐτὸς τῷ αὐτοῦ λαῷ, τῷ δὲ αὐτοῦ σεσωτέμνῳ, τὴν εὐλογίαν παρέξει. Εὐλογία δὲ πάντως πνευματικὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δὲ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πρενεματικῇ ἐν τοῖς ἐπονταρίοις ἐν Χριστῷ. Ενθεν ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος γενέσεως λέλεκται τῷ Ιωτὴρ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου· Καὶ καλέσεις ἐδομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαόν, οὓς καὶ μακαρίους ὁ λόγος ἔφασκε. Ταῦτα μὲν οὖν τις κατὰ θεωρίαν τῶν προκειμένων. Εἴποι δὲ τις καὶ πρὸς λέξιν πεπληρωθσαί αὐτά· προλεγόντα μὲν ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ προφητικῶς ἐν καιρῷ τῆς περ-

²⁷ Luc. vi, 28. ²⁸ Matth. v, 44. ²⁹ Psal. vii, 8. ³⁰ Psal. cxxxviii, 21. ³¹ Matth. x, 40. ³² ibid.

³³ Joan. xv, 23. ³⁴ Prov. xv, 32. ³⁵ Psal. xxxiv, 19. ³⁶ Ephes. i, 3. ³⁷ Matth. i, 21.

(1) Hebraica vox est: πυρῶν.

στάσεως, ὅπηγίκα δὲ υἱὸς ἐδίκωκεν αὐτὸν, ἐπὶ πέρας δὲ τριμένα μετ' οὐ πολὺ, διετὸν τῇ τοῦ πολέμου συμβολῇ πίπτει μὲν δὲ Ἀβεσσαλὼμ, πίπτουσι δὲ καὶ οἱ τὰ φύλα αὐτῷ φρονοῦντες· κρατεῖ δὲ ἡ τοῦ Δαυΐδ πρόρρησις ἡ φῆσασα· Ὄτι σὺ ἐπάταξας πάταξ τοὺς ἔχθραις μοι μυταλῶς· ὀδότας ἀμαρτῶν συνέτριψας. Τοῦ Κυρίου ἡ σωτηρία, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου ἡ σύλογία σου. Ἐλέγετο γοῦν ταῦτα προφητειῶς, ὡς ἀνὴρ ἡδη τοῦ λαοῦ σεσωσμένου, καὶ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ γενημένου.

ΕΙΗΓΗΣΙΣ ΨΑΛΜΟΥ Δ^Δ.

(1) Εἰς τὸ τέλος ἐν ψαλμοῖς φθὴ τῷ Δαυΐδ.

Εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμοῖς ψαλμὸς τῷ Δαυΐδ.

Μεταπέρ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης τέλος ἐστὸν (2). . . . . . κατατήσαι τὸν μετερχόμενον· οὗτως πάσης λογικῆς φύσεως, τὸ ἐν Χριστῷ ζωοποιηθῆναι τέλος ἐστὸν, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ὁ Παῦλος φησι τέλον λέγων τῷ ίδιῳ τάγματι· Δοκεῖ μη. . . . . . εν ὑπογράφειν ἀπάντων, ὡς αἱ ἐκάστου ζωοποιουμένου πρὸς τὴν ἄξιαν μετὰ βασάνους. Ἡ καὶ τούτων χωρὶς ζωοποιήσας δὲ πάντας Χριστὸς ἐν ἀντῷ τοὺς τῷ Ἀδάμ ἀποθνήσκοντας βασιλεύει τῷ ζωοποιθέντω· ἐφ' δ παρεκάλει τοὺς συνιέντας ἡ εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφῇ. Παντὶ δὲ ἀγωνιζομένῳ τέλος ἡ νίκη. Πολλαλιμένον αἱ κατὰ μέρος νίκαι, καὶ τέλος ἡ ποτὲ μὲν λέγοντος Παύλου· Ἐρ τούτοις πᾶσιν ὑπερικάμερ διὰ τοῦ ἀγαπήσατος ἡμᾶς· ποτὲ δὲ· Τὸν ἀγώνα τὸν καλὸν ἡγώνισμα, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πλοτινήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι δ τῆς δικαιοσύνης στέφαρος, διὸ ἀποδώσει μοι δ Κύριος. Οἱ οὖν ἐπιγεγραμμένοι εἰς τὸ τέλος τῷ Δαυΐδ, τέλος καὶ νίκην ἀπαγγέλλουσι τοῦ Χριστοῦ λεγομένου Δαυΐδ· καὶ ἀντὶ τοῦ, εἰς τέλος, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, νικοποιοῦ. Παντὶ γάρ νενικημένῳ περιποιήσεται νίκην. Ὅτῳ Χριστῷδ γάρ τις νικώμενος, τὴν κακίαν νενίκηκε, ταύτην ἔξαφαντίζων τῷ ὑποτετάχθαι Χριστῷ. Νικᾷ γάρ οὐκ ἄκοντας, ἀλλὰ πειθών ως λόγος Θεοῦ. Τοὺς δὲ τοιούτους θυμούς ἡ ψαλμὸν, εἰς τὸν τίκον, Θεοδοτίων ἐπέγραψε· Σύμμαχος δὲ, ἐπιτικλους· Οὕτω δὲ νεκρὸν εὐλόγον, κανὸν μὴ τῷ Δαυΐδ ὥστι ἐπιγεγραμμένοι, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τυχόν τῷ Ἀσάφ, ἡ τοῖς ντοῖς Κορὲ, τῷ τοὺς ἀγίους ἀναδεδέχθαι πάντας τὴν εἰκόνα Χριστοῦ. Τὸ δὲ ἐν ψαλμοῖς παρὰ τοῖς Ἐβδομάκοντα καὶ Ἀκύλας, (sic) σαφέστερον δὲ Σύμμαχος, διὰ ψαλτηρῶν ἔξεδωκε διδάσκοντα. . . . . . τὴν φθὴν δὲ εἰρήσθαι. . . . . . τὰ ψαλτήρια πλέων. . . . . . έργανα δὲ ὃν δεῖται τὸ εἰς τὸ τέλος, ἡ ἐπιτικλος, ἡ τῷ νικοποιῷ, δὲ δηλοῦν ξοικεῖ καὶ τὸ εἰς τίκον ἐν υμοῖς παρὰ τῷ Θεοδοτίωνι. Αὕτη τοίνυν ἡ ὡδὴ, ἡ τὸ μελώδημα, ἡ ψαλμὸς τὴν εἰρημένην ἔχων ὑπόθεσιν ἐπαγγέλλεται ταύτην κοινώτερον μὲν ἐν τῷ προφήτῃ Δαυΐδ, μυστικώτερον δὲ τῷ Χριστῷ, τὸ πρόσωπον

A περsequeretur eum; sed ad terminum non multum postea deducta, cum in congressu prælii cecidit Absalom, ceciderunt pariter qui ejus partibus hærebant: obtinuitque prædictio illa Davidis: *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.* Hæc itaque propheticæ dicta sunt, ac si populus jam salvus esset, et ad Davidis imperium reductus.

ENARRATIO PSALMI IV.

1. In finem in psalmis canticum David.

In finem in hymnis psalmus David.

Sicut cujusvis artis ac scientiæ finis est, ut quisquis ipsam adit ad perfectionem deveniat; ita omnis rationalis naturæ finis est ut in Christo vitam accipiat, quemadmodum in prima ad Corinthios Epistola ait Paulus ²⁸. . . . . Singulis post cruciatus pro merito suo vivificatis. Postquam autem Christus omnes qui in Adamo mortui erant, in scipo vivificavit, regnat in vivificatos: ad quam rem homines intelligentia præditos evocat inscriptio, in finem. Omni autem prælianti finis victoria est. Multæ porro sunt singulatim acceptæ victoriae; quarum finem describit Paulus, modo dicens: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos* ²⁹; modo autem: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus* ³⁰. Psalmi itaque, in finem ipsi David inscripti, finem prædicant ac victoriam Christi, qui David vocatur. Vice autem illius, in finem, secundum Aquilam, *victoris*, dicitur. Is enim cuiilibet victo victoriam tribuet. Nam quisquis a Christo vincitur, malitiam vincit, ipsamque de medio tollit, quia subiicitur Christo. Neque enim invitatos vincit ille, sed suasione, utpote verbum Dei. Hujusmodi porro hymnos vel psalmos Theodotio, in *victoriam*, inscripsit; Symmachus, *triumphales*. Eademque ratione intelligendum est etiamsi non Davidi inscripti sint, sed forte in finem Asaph, aut filii Core, quia sancti omnes pro imagine Christi habentur. Illud autem in psalmis quod in LXX et in Aquila legitur, apertius Symmachus cum psalteriis edidit; docetque cum psalteriis canticum persolutum fuisse. Psalteria quippe instrumenta sunt, quibus illud in finem canitur, sive pro parte victoriae, sive *victori*: quod ipsum significare videtur illud in *victoriam* in *hymnis* apud Theodotionem. Hoc igitur canticum, vel melodia, sive psalmus, memoratum habens argumentum, victoriam pollicetur, ex vulgatiore sententia Davidi, secundum arcanam vero significationem, *Christo sanctorum*

* I Cor. xv, 22. ²⁸ Rom. viii, 37. ²⁹ II Tim. iv, 7, 8.

(1) Hebraica lectio est; ρωμῶν πινεγενε παχαμόν: τὴν οὐσίαν sic ab Aquila exprimitur, τῷ νικοποιῷ ἐν ψαλμοῖς μελώδημα τῷ Δαυΐδ. Α. Symmachus autem, ἐπινίκιος διὰ ψαλτηρίων φθὴ τῷ Δαυΐδ. Α. Theodotione, εἰς τὸ νίκος ἐν υμοῖς ψαλμὸς τῷ

Δαυΐδ. Theodotionis diversam affert Theodoreetus lectionem, nimirum, τῷ νικοποιῷ ἐν υμοῖς, etc., sed prior germana.

(2) Sic lacera sunt hæc in mss.

personam assumenti, ipsorumque ærumnas quasi proprias, necnon sanctorum dilatationes sibi ascribenti; sanctorum quippe vox illa est, *tribulationem patientes, sed non angustiati*⁴¹; converteuti autem eos qui gravi corde sunt, querentes vanitatem et loquentes mendacium. Melodia porro præter canticum videtur innuere mysticæ modulationis artificium: tunc si ad rectam intelligendi normam deducatur, est vitæ institutum ad Dei gloriam, cum doctrina sana verbisque ad aliorum utilitatum concinnatis.

VERS. 2. *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me.* Præcedens psalmus dictus est cum fugeret David a facie Absalonis filii sui; præsens vero videtur post illum enuntiatus, post partam scilicet de Absalone victoriam: quo gesto, triumphalem hymnum victoriam præbenti Deo consecrat, præsentem videlicet psalmum; quo suadetur nobis ut ne simus Dei erga nos beneficiorum immemores. Merito igitur in priori dicebat: *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me*⁴²; in hoc autem, in *tribulatione dilatasti me.* Hæc sane loquitur de calamitate per Absalonem importata, in qua, cum Deum invocasset, propitium expertus est, et, cum propter populum et propter arcam Domini in ærumnis degeret, quietem ac *dilatationem*, cessante bello, ac profundissima pace se atque populum omnem excipiente, nactus est. Vèl fortassis hæc dicit occasione lapsus cum uxore Uriæ, rebellionis filii, et reliquarum omnium calamitatum quæ ipsum domi excepero. Cum enim propter hæc omnia sese afflictioni dedidisset, ad penitentiam et confessionem sese vertisset, et quasi certatum supplicium in se de peccato sumpsisset, justitiæ operibus fructibusque recte factorum optimis Deum propitiatus, bonam assecutus promissionem, qua permotus in præcedenti psalmo prophetice dixit: *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea et exaltans caput meum*⁴³; ac cætera, quæ priori sermone allata sunt; consequenter in hisce declarat: *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me. Miserere mei, et exaudi orationem meam.* Et primum, exauditus cum invocaret Dominum, non erigitur (25), neque in segnientem cadit: sed statim, de futuro sollicitus, precur iterum, rogans Deum perpetuo sibi fore propitiū. Supplicat autem exaudiiri se ex misericordia, non ex debito. Etiamsi enim ipsi aderat aliquis justitiæ fructus; at ipsi non considerare se dicebat, sed Dei misericordiae et miserationibus.

VERS. 3. *Fili hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium?* Eos qui aggravata mente sunt, tardique ad verbum divinum audiendum, graves corde vocavit, sive eos qui conscientia improbi cogitationibus omusta essent. Quos verbo incessens ait: *Usquequo in peccatis vestris perseverabis, cum festinandum ad*

A τῶν ἁγίων ἀναλαμβάνοντι, τὰς δὲ θλίψεις αὐτῶν ἰδιοποιημένη φανῇ τῷ, Ἐν πατέρι θείοις μεροῖς, ἀλλ' οὐ σετοχωρούμενος ἐπιστρέφοντι δὲ καὶ τοὺς δοσις τυγχάνουσι βαρυκάρδιοι, τοὺς τε ἀγαπῶντας τὰ μάταια καὶ ζητοῦντας τὸ φεῦδος. Τὸ δὲ μελώδημα παρὰ τὴν φόρην ἔστις δηλοῦν καὶ τὸ τοῦ μυστικοῦ ρυθμοῦ τεχνικὸν· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν ὅρθην, πολιτεῖα πρὸς δόξαν Θεοῦ μετὰ δογμάτων ὑγῶν καὶ λόγων καὶ ἐτέροις ὡφελίμων.

B 'Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με, εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπιλάτυντάς με. 'Ο μὲν πρὸ τούτου φαλμὸς ἐλέγετο ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν Δυσὶδ ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλὼν τοῦ ιεροῦ αὐτοῦ· δὲ παρὸν ἔστιν εἰκείνης ἐκείνης εἰρῆσθαι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Ἀβεσσαλὼν νίκην· μεθ' ὅμοιον ἐπινίκιον τῷ νικοποιῷ Θεύν ἀνατίθησι τὸν παρόντα φαλμὸν, δι' οὐ καὶ τῆς πατειδούμεθα μὴ ἀμηνημονεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν. Εἰκότως οὖν ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγεν· *Κύριε, τί ἐπιληνύθησας οἱ θλίβοντές με;* ἐν δὲ τούτῳ· 'Ἐρ θλίψει ἐπιλάτυντάς με. Λέγει δὲ ταῦτα περὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀβεσσαλὼν συμφορᾶς· καθ' ἣν τὸν Θεόν ἐπικαλεσάμενος, ἐτυχεν αὐτοῦ ἐπήκουον· καὶ γενόμενος ἐν θλίψει διὰ τὸν λαόν, καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνέσεως καὶ πλευτυσμοῦ τξιώθη, παυσαμένου μὲν τοῦ πολέμου, εἰρήνης δὲ βαθυτάτης διαλαβούσης αὐτὸν τε καὶ πάντα τὸν λαόν. 'Η ἀλλως λέγει ταῦτα ἐπὶ τοῦ πταίσματος τῆς τοῦ Οὐρίου, καὶ τὴν ιεροῦ ἐπανάστασις, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ κατὰ τὸν οἶκον κακὸν δὲ συμβέβηκεν αὐτῷ. 'Ἐπὶ τούτοις γάρ ἔστιν τοῦ κακοῦ, μετανοίᾳ τε καὶ ἔξομολογήσει ἔστιν τοῦ τιμωρησάμενος, ἔργοις τε δικαιοσύνης καὶ καρποὶς ἀγαθοὶς πάσῃς εὐποίας τὸν Θεὸν λασάμενος, καὶ τυχὸν ἐπαγγελίας ἀγαθῆς, δι' ἣν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ προφητικῶς ἔλεγε. Σὺ δὲ, Κύριε, ἀπτελήπτωρ μου εἰ, δόξα μου καὶ ὑψών τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὰ λοιπὰ δσα παρίστη δ πρὸ τούτου λόγος, ἀκολούθως διὰ τῶν προκειμένων φησίν. 'Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπιλάτυντάς με. Οὐ κτερησόν με καὶ εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Τὸ ποῦτον ἐπακουσθεῖς ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον, εὖς ἐπαίρεσαι οὐδὲ ἀπορρίζουμεν· ἀλλ' εὐθὺς περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου πάλιν δέσται, πάντοτε τὸν Θεόν ἐπήκουον ἔχειν παρακαλῶν· Ιχετεύει τε κατ' οἶκον ἐπακουσθῆναι, οὐ κατ' ὄφειλήν. Εἰ γάρ καὶ παρῆν τις αὐτῷ καρπὸς δικαιοσύνης, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τούτῳ θαρσεῖν ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἔλεῳ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς τοῦ Θεοῦ.

C 'Υἱοί ἀνθρώπων, ὅως πότε βαρυκάρδιοι; Ἡρα τὸ ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖτε φεῦδος; Τοὺς τὴν διάνοιαν πεπαχυμένους, καὶ περὶ τὴν ὑπακοὴν τοῦ Θεοῦ λόγου βραδεῖς, βαρυκαρδίους ὀνόμασεν, ἢ τοὺς βεβαρημένους τὸ συνειδής ὑπὸ μοχθηρῶν λογισμῶν· πλήττων δὲ τούτους τῷ λόγῳ φησίν. 'Εως ποτε ταῖς ἔστιν ἀμαρτίαις παραμένετε, σπεύδειν

⁴¹ II Cor. iv, 8. ⁴² Psal. iii, 2. ⁴³ ibid. 4.

διὸν ἐπὶ μετάνοιαν καὶ τὴν φίλην τῷ Θεῷ ἔξομολόγησιν; κατὰ δὲ τὴν Ιστορίαν, ξοκεν διαυτὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς πειραστάσεσι ταραττομένους, καὶ θορυβουμένους, καὶ πάντα μᾶλλον πράττοντας ἢ ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγοντας, ταῦτα λέγενται. Τί γάρ χρή ταράττειν καὶ ταράττεσθαι, φροσιν, ἐν τοῖς πειραστικοῖς κατηροῖς; Τί δὲ χρή ματαύτητις ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι, ὡς βαρυχάρδοις ἄνδρες; Τί δὲ τὸ φεῦδος μετιέναι, τὸ ἀληθὲς καταλιπόντας; Ἀλλὰ γάρ ἐντεῦθεν μαθόντες, ὅτι Θεὸς καὶ Κύριός ἐστιν ὁ τῶν δλων ἔφορος καὶ προνοητής, δι μηδέποτε καταλείπων πάντα δισιον αὐτοῦ, ἀλλ' ἀεὶ θαυμαστὰ ἐπ' αὐτῷ δεικνύς, σπουδάζεται καὶ αὐτὸι δισιοι γενέσθαι, εὖ καὶ ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμῶν ὥσπερ οὐν καὶ ἐμοὶ αὐτοῦ Κύριος εἰσακούσεται, ἐν τῷ κεκραγέναι πρὸς αὐτόν. Ἐπακούσαντος δὲ ὑμῶν τοῦ Κυρίου, οὐδὲν δεὶ λοιπὸν μεριμνᾶν, ἔχοντας τὸ δισφάλες ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἀδέξ τε τοῦ θείου λόγου εἰεν ἀν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον (1)· δι μὲν γάρ Ἀκύλας: "Εὼς αἵτε, οἱ ἕρδοιξοι μους; δὲ δὲ Σύμμαχος: "Εὼς πότε, η δίξα μου; διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς νεοράντων ψυχὴν καὶ λογικὴν τὴν κατ' εἰκόναν τοῦ Θεοῦ πεποιημένην. Οὓς ἐπὶ τὸ χείρον ἑαυτούς διατρέψοντας ὁ λόγος ἐπονεῖδιζει, βαρυκαρδίους καλῶν, καὶ ἀνθρώπων υἱούς δέον εἶναι υἱοὺς Θεοῦ, κατὰ τό· Ἐγώ εἰπον· Θεοί εστε, καὶ υἱοί Υψίστου πάρτες.

CΚαὶ γνῶτε, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν δσιον αὐτοῦ. Ο προφήτης περὶ Χριστοῦ διδάσκει ἡμᾶς, δις ἐστιν ἀληθῆς δσιος, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ ιεψ φεῦδῳ· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐμαρτύρησαν, ὡς περὶ Χριστοῦ προφητευομένου λέγοντες εἰρήσθαι τὸ, Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν δσιον σου ἰδεῖν διαφθοράν. Δυνατὸν δὲ καὶ περὶ παντὸς δσίου διδάσκεσθαι ἡμᾶς. Οὐ ταυτὸν δὲ ἐστι πιστεῦσαι, ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν δσιον αὐτοῦ, καὶ γνῶναι, ὡς οὐδὲ ταυτόν ἐστι τῇ ἀληθείᾳ πιστεῦσαι, καὶ γνῶναι τὴν ἀληθείαν, καὶ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ καὶ γνῶναι τὸν Θεόν. Οἱ ἀπόστολοι οὖν τῇ ἀληθείᾳ ἐπιστευον· ἀλλ' οὐ παντας ὅτε ἐπιστευον ἐγνώκεισαν αὐτήν. Ἀπόδειξις δὲ τῶν εἰρημένων τὸν Εὐαγγέλιον, ἔνθα εἰρήται· Ἐάν μείητε ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ, ἀληθῶς μιθηταί μους ἐστε, καὶ γνώσθε τὴν ἀληθείαν, καὶ η ἀληθεία ἐλευθερύσει ὑμᾶς. Πιστεύουσι γάρ τῇ ἀληθείᾳ, φησι, τὸ γνώσθει τὴν ἀληθείαν· κατὰ γάρ τοὺς προφήτας πιστεῦσαι δεὶ πρὶν συνιέναι καὶ λαλήσαι· τοῦ μὲν Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐάν μη πιστεύσῃς, οὐδὲ οὐ μη συνηγεῖς· τοῦ δὲ Δαυΐδ· Ἐπιστευσα, διδ ἐλάλησα. Οτι δὲ τὸ γνώσκειν τὸν Θεὸν τοῦ πιστεύειν αὐτῷ διαφέρει, ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἀναγέραπται διὰ τοῦ, Σχολίσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ο Θεός· οὐ γάρ τοῖς ἀπιστούσι φησι· Σχολίσατε καὶ γνῶτε, διετέλεσθαι δι τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ γνῶσιν οὖν ἡμᾶς δι λόγος προκαλούμενος ὑποβάλλει καὶ τὴν τίνος γνῶσιν ἀν-

A pœnitentiam et ad dilectam Deo confessionem es-
set? Quod si historia spectetur, videtur David eos
alloqui, qui in temptationibus et in eventibus variis
turbantur, omniaque potius agunt, quam ad Deum
confugiant. Quid opus, inquit, turbari ac tumultuari pro conditione temporum? Quid juvat se vanitati tradere, o gravi corde homines? Quid mendacium quærere, relicta veritate? Quin potius ex hisce edocti, Deum ac Dominum esse omnium inspectorem ac moderatorem, qui nullum unquam sanctorum suorum deserit, sed mirabilia semper illorum causa efficit, curate vos ipsi ut sancti sitis, apprime gnari, Dominum vobis, perinde atque mihi propitiū fore, si quando ad ipsum clamabitis. Si autem vos Dominus exaudierit, nulla ulterius vo-
B bis sollicitudo fuerit, cum ejus auxilium vobis sciatatis ad futurum. Gloria autem divini verbi fuerint filii hominum, juxta Aquilam et Symmachum; nam Aquila sic habet: Usquequo, gloriōsi mei? Symmachus vero: Usquequo, gloria mea? videlicet propter animam intelligendi vi prædictam et rationabilem, ad imaginem Dei factam. Quibus hic exprobrat Psalmista, eosque, utpote ad pejora versos, gravi corde homines, ac filios hominum vocat; quos filios esse Dei oportisset, juxta illud: Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsei omnes⁴⁴.

Vers. 4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum. De Christo nos Propheta admonet, qui verus sanctus est, ut in psalmo xv habetur, quem locum testificantur apostoli de Christo prophetice intelligendum, videlicet: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem⁴⁵. Fieri tamen potest ut de sancto quolibet hic doceamur. Neque tamen id ipsum est credere, quoniam mirificavit Dominus sanctum suum, ac cognoscere non idem esse credere veritati, et nosse veritatem; et credere Deo, ac nosse Deum. Apostoli certe veritati credebant; sed dum crederent, non prorsus noscebant illam. Quæ dicimus probe commonstrantur ex hoc Evangelii loco: Si manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos⁴⁶. Credunt enim, inquit, veritati, ut cognoscant veritatem: nam, secundum prophetas, credendum prius est quam intelligamus et loquamur, dicente Isaia: Si non credideritis, neque intelligetis⁴⁷; et Davide: Credidi, propter quod locutus sum⁴⁸. Quod autem discrimen sit inter Deum nosse et Deo credere, in psalmis describitur his verbis: Vacate et videite quoniam ego sum Deus⁴⁹: non enim haec loquitur non credentibus: Vacate et videite quoniam ego sum Deus. Cum itaque nos sermo ad cognitionem evocat, indicat simul cuius rei notitiam nos assequi oporteat; videlicet mirabiles effici sanctos,

⁴⁴ Psal. LXXXI, 6. ⁴⁵ Psal. xv, 10. ⁴⁶ Joan. VIII, 31, 32. ⁴⁷ Isa. vii, 9. ⁴⁸ Psal. cxv, 10. ⁴⁹ Psal. XLV, 11.

(1) In Hebraico legitur יתְּהִ, id est, gloria mea, ut probe Symmachus interpretatur.

dum arcanorum mysteriorum sacrarumque speculationum mirabilibus admoventur: atque ipsi per Dei gratiam divinamque inspectionem mirabiles evadunt.

VERS. 5. *Irascimini et nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Suadet ira impetum cohibere, si quando vehementi commotione feratur, monetque ne quid ira impellente agatur: neque importune talia satur. Nam quia ii qui a Davide stabant, rebellionem filii in patrem, uti par erat, indigne ferentes, in bellum contra Absalonem ira correpti proficisciabantur; ideo sic eos compellare videtur: *Vos quidem, o viri commilitones, qui vere gloriosi mei estis, utpote filii hominum, gravi corde prædicti, et mortali his vitæ vanitati harentes, ignorantesque justum Dei contra impios judicium, irascimini aduersus impium filium: ac jure quidem commoti, indigneque rem ferentes, in bellum proficisciunt.* Ego vero vos omnes monco, etsi merito ira percitos, ne sitis clementiae patientiæque immemores, neu ita succenseatis, ut in peccatum labamini. Quamobrem dico: *Irascimini, sed nolite peccare.* Etiam si porro propter improbos Absalonis ausus animo, juxta Aquilam, commovemini, cavete tamen, ne prioribus peccatis novum adjiciatis, si in iracundia perseveretis. Deprehendes autem in historia ipsum admodum præcepisse ut filio parcerent.

VERS. 6.7. Sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino. Etiamsi ut homines mortales in multis cogitationibus, ira permoti, per diem versamini; at in cubilibus quiete apud vos ipsos agentes, atque illa quæ in die perpetrastis vobiscum reputantes, compungimini. Ne igitur adversus eos qui vos facinoribus aggrediuntur, neque adversus filium patri rebellem ira concitemini: neu vos, lassentibus licet impiis, atque ad iracundiam provocantibus, in peccata labamini; imo potius, si quidem in tuto degere cupiatis, *sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino;* neque conturbemini, utpote qui per justitiam in Dei familiam ascripti estis. Quandoquidem ille præ omnibus sacrificiis, justitiae operibus et recte factis delectatur; multo enim præstabilitius est ita agere, quam irasci et ultionem meditari; eam ob rem, rebellante filio, ea mihi una cura fuit, ut per justitiam Deum placarem: quare, *cum invocarem exaudivit me Deus justitiae meæ, et, in tribulatione dilectasti mihi, quia cum sacrificassem sacrificium justitiae, in ipso speravi.*

Multi dicunt: *quis ostendet nobis bona?* Alii quidem alia cogitantes, maximeque qui gravi corde sunt filii hominum, qui vanitatem vitæ diligunt, ac ignorant quæ vere bona sint, et cum neque sperent neque credant ea se visuros unquam, aiunt: *Quis ostendet nobis bona?* Neque enim ea vident, quia

A λαβεὶν ὑμᾶς χρή, ὡς εἰσιν ὑπὸ Θεοῦ τεθαυμαστωμένοι οἱ στοι, θαύμασι προσαχθέντες τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ τῶν ἄγιών θεωρημάτων, καὶ αὐτοὶ δι' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ θελαν ἐπισκοπὴν θαυμαστὸν γενόμενοι.

B Οργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· ἀλλὰ λέγετε ἐπὶ ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. Συμβουλεύετε καλύειν τὸ τῆς ὁργῆς πάθος, εἰ ποτὲ ἀγανακτικῶς ἀνακινεῖται, μηδὲ εἰς ἔργον τὸν θυμὸν κινεῖσθαι παραινῶν. Οὐκ ἀκαίρως δὲ ταῦτα φησιν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατὰ τοῦ Ἀβεσσαλῶμ ὅρμῶντες εἰς πόλεμον, μετ' ὁργῆς ἐξῆσαν, ὡς εἰκός, οἱ μετὰ τοῦ Δαυΐδ, ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ τοῦ ιεροῦ κατὰ τοῦ πατρὸς ἐπαναστάσεις τούτου χάριν ἔοικε τοιαῦτα τινὰ πρὸς αὐτοὺς λέγειν. Ὅμετος μὲν, ὡς ἀνδρες σύμμαχοι, οἱ δὴ καὶ ἐνδοξοὶ μου, ὡς οὐλοὶ ἀνθρώπων βαρυκάρδιοι τινες δυντες, καὶ τῇ τοῦ θυητοῦ βίου ματαιότητι προσέχοντες, οὐκ εἰδότες τὴν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν δικαιοχριστίαν, θυμούσθε κατὰ τοῦ ἀσεβοῦς ιεροῦ· καὶ δικαίως κινούμενοι, καὶ ἀγανακτικῶς ὁργιζόμενοι, ἐπὶ τὸν πόλεμον ὅρματε· ἐγὼ δὲ τοῖς πᾶσι παραινῶ, εἰ καὶ εὐλογος ἡ ὁργὴ, ἀλλ᾽ ὑμᾶς οὐ χρή τῆς οἰκείας ἐπιλανθάνεσθαι ἀνεξικακίας, οὐδὲ ἐπὶ πλέον ἐξάπτεσθαι, ὡς καὶ ἐπὶ ἀμαρτίας ἐκπίπτειν. Διό φημι· Οργίζεσθε, ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε. Εἰ δὲ καὶ κλονεῖσθε, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τὰς ψυχὰς διὰ τὰ τῷ Ἀβεσσαλῶμ προτετολμημένα, ἀλλ᾽ ὅρπτε μὴ καὶ ἐτέραν ἐπὶ ταῖς προτέραις προσθείτες ἀμαρτίαν, τῇ δργῇ ἐπιμένοντες. Εὔροις δὲ ἀν κατὰ τὴν ιστορίαν πολλὰ παραινοῦντα αὐτὸν φέσασθαι τοῦ παιδός.

C Θύσατε θυσταρ δικαιοσύνης, καὶ ἐπιποτατε ἐπὶ Κύριον. Εἰ καὶ ὡς ἀνθρωποι θυητοὶ πολλὰ δικαιοεῖσθε μεθ' ἡμέραν ὁργιζόμενοι: ἀλλ' ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν ἐφ' ἡσυχίας, παρ' ἔαυτοῖς γενόμενοι, κατανύγητε, τὰ δι' ἡμέρας ὑμενὶ πεπραγμένα διαλογιζόμενοι. Μηγῶν, φησιν, ὁργίζεσθε κατὰ τῶν εἰς ὑμᾶς πλημμελούντων, μηδὲ κατὰ τοῦ ἐπαναστάτος τῷ πατρὶ· μήτε αὐτοὶ ἀμαρτάνοντες, καὶ ἐτεροὶ ἀσεβοῦντες προκαλούνται ὑμᾶς εἰς ὁργῆς ἔργα καὶ εἰς ἀμαρτίας, ἀλλ' ἀντὶ τούτων μᾶλλον, εἰπερ βούλεσθε τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν, θύσατε θυσταρ δικαιοσύνης, καὶ ἐπιποτατε ἐπὶ Κύριον, καὶ μηκέτι ταράττεσθε, οἰκειωθέντες τῷ Κυρίῳ διὰ τῆς δικαιοσύνης. Ἐπειπερ ἀντὶ πάστης θυσίας χαίρει δικαιοπραγματεῖς καὶ ταῖς κατ' ἀρετὴν πράξεις. Καὶ τοῦτο πολὺ βέλτιστον πράττειν ἢ ὁργίζεσθαι καὶ ἔαυτοὺς ἐκδικεῖν σπουδάζειν. Διὸ δὴ καὶ αὐτὸς, ἐπαναστάτος τοῦ ιεροῦ, περὶ τοῦτο μόνον ἐσπούδασα διὰ δικαιοσύνης τὸν Θεὸν λατσκόμενος· διὸν, Ἐρ τῷ ἐπικαλεῖσθαι με εἰσήκουσέ μου δὲ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, καὶ, ἐτολμήσας ἐπιλάτεράς μοι· ἐπειδὴ, θύσας θυσίαν δικαιοσύνης, ἐπ' αὐτὸν ἥπισα.

D Πολλοὶ λέτρουσιν· Τίς δεῖξει ἡμῖν ἀγαθόν; "Ἄλλοι μὲν, φησιν, ἀλλως διανοούμενοι, καὶ μᾶλιστα οἱ βαρυκάρδιοι οὐοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ τὴν τοῦ βίου ματαιότητα ἀγαπῶντες, οὐκ εἰδότες τὸ ἀλτηθῶς ἀγαθόν, οὐδὲ ἐπιζητοῦσι, οὐδὲ πιστεύοντες ταῦτα δικεσθαι, φασι· Τίς δεῖξει ημῖν τὰ ἀγαθά; Ήτο γάρ τυνογώσιν

αὐτὲς, τῷ μὴ καταυγάζεσθαι τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου· διὸ δὴ μόνα τὰ γεώδη καὶ φθαρτὰ ὑπολαμβάνοντες εἶναι ἀγαθά, περὶ ταῦτα ἀσχολοῦνται καὶ ταῦτα μεταδιώκουσιν. Εἰ δέ τις αὐτοῖς περὶ τῶν θειοτέρων καὶ ἐπουρανίων λέγοι, ἔρωταν εἰώθασιν· Καὶ τίς δρά ἔστιν ὁ δεῖξαν ἡμῖν ταῦτα; Ἀλλ' ἔκεινος μὲν τοιούτοις τινες, Ἡμεῖς δὲ παρ' οὓς ἐσημειώθη τὸ γάρ τοῦ προσώπου σου, ἡ Κύριε, καὶ τὸν δεῖξοντα καὶ τὸν δώσοντα ἡμῖν αὐτὰ ἐπιστάμεθα ὑπὸ τοῦ σου φωτὸς εἰς τὴν γνῶσιν αὐτῶν ἐλλησθότες. Ἐδωκας εὑφροσύνην εἰς τὴν κυρδλαρ μου.

Ἄπὸ καρποῦ τοῦ στόντον καὶ οἰνου καὶ διλαοῦ αὐτῶν ἐκληθύνθησαν. Ἐπεὶ δὲ πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ἐν εὐλογίαις σίτος καὶ οἶνος τοῖς ἀγίοις κείνται ἐν ἐπαγγελίᾳ, ὡς τοῦ ἐναγτίου τοῖς ἀμαρτωλοῖς τῇ τούτων στέρησι· δξιον ἀποστῆσαι τῆς κατὰ τὸ ῥῆτον ψιλὸν ὑπόληψεως, τούς τε ἀκεραιοτέρους τῶν πεπιστευκότων, καὶ τοὺς διὰ τὴν μικρότητα τῆς ἐπαγγελίας ἐτέρῳ Θεῷ ἀναπλατομένῳ ὑπὸ αὐτῶν βουλομένους προσκυνεῖν· καὶ φιλοτιμητέον τὸ παιχνοῦ τῶν σωματικῶν βρωμάτων ἀναγαγεῖν ἐπὶ ταῦτα, ὃν μεταλαμβάνουσα κατ' ἀξίαν ἔκάστη ψυχὴ ἀγιάσεται τε καὶ εὐεχτεῖ καὶ ισχυροποιεῖται πρὸς τὸ δύνασθαι τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῇ ἔργα ἐπιτελεῖν· Ἔγὼ δὲ οἶμαι αὐτὸς καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰώνα ἀνάγεσθαι. Καὶ ἵνα μὴ περὶ τῶν τηλικούτων ἀμαρτύρως δᾶξωμεν ἀποφίνεσθαι, ἀρκέσει ἡμῖν Παῦλος σαφέστατα τοῦτο διάταχων ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῇ αὐτῶς· Μή οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ὁ βρώσει ή ὁ κόστει, η ἐν μέρει ἕοτεῖς ή τουμηρίας σαββάτων· ἂ δοὺς σκιὰ τῶν μελλόντων.

Ἐρ εἰρήνη ἐπὶ τὸ αὐτὸν κοιμηθῆσομαι καὶ ὑπνώσω, διτὶ σὺν, Κύριε, κατὰ μόρας ἐπ' ἐλπίδι κατώφισδε με. Ἔοικε δηλοῦν τὴν ἀδιαδῆ δάνειν καὶ ἀνάπτασιν τῆς ψυχῆς, συμφώνως τῷ θειῷ λόγῳ ἐσομένην μετὰ τὰς πρὸς τὰ κάλλιστα θεωρίας. Τάχα γάρ δι τρόπον κατὰ τὸ σῶμα φαγόντες καὶ πιόντες ἀνέσεως δεδύμεθα τῆς κατὰ τὸν ὄπον· οὕτως οὐ πάντοτε δυναμένη διαρκεῖν ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ θεωρεῖν, ἐν καιρῷ ἐνατενίζει τοῖς κατὰ τὴν ἑαυτῆς δύναμιν τῷ αὐτάρκει· εἴτα διανάπτασιν ἡγούμεθα δηλοῦσθαι διὰ τοῦ· Ἐρ εἰρήνη ἐπὶ τὸ αὐτὸν κοιμηθῆσομαι καὶ ὑπνώσω.

Ἐκείνοις μὲν, φησίν, οἱ πολλοὶ ἀτε δὴ πλατεῖσαν καὶ εὐρύχωρον διεύνοντες, δι' οὓς οἱ πολλοὶ βαδίζουσι, οὐκ ἐπίζοντες, τις δεῖξει αὐτοῖς τὰ κατὰ ἀλήθειαν ἀγαθά, ἐν οἷς καὶ ἑλαίφ καὶ σίτια πληθύνοντες, ὡς ἀγαθῶν τούτων ἀπολαύειν ἡγοῦνται· ἐμοὶ δὲ τῷ καταξιωμένῳ τοῦ φωτὸς τοῦ προσώπου σου, Κύριε, Ἐδωκας εὐφροσύνην καρδίας· ἀλλ' οὐδὲ σαρκῶν οὐδὲ σωμάτων, καὶ οὐ τὴν ἐξ οἴνου καὶ σίτου καὶ διλαοῦ σώμασι χορηγούμενην, ἀλλ' εὐφροσύνην τὴν κατὰ διάνοιαν. Μαθών γάρ παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν, διτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ τὸν διεστῶτα βίον λύπαι μοι καὶ θλίψεις καὶ πειρασμοὶ καὶ πειστάσεις οὐ διαλείπουσιν, ἀλλ' ἔσται μοι καὶ

A vultus tui lumine non illustrantur : quamobrem rati sola terrena et corruptibilia bona esse, iis student, ea persequuntur. Quod si quis eos de divinis ac cœlestibus alloquatur, rogare solent : quis ergo est qui hæc ostendet nobis? Eo illi modo affecti sunt. Nos vero apud quos *signatum est lumen vultus tui*, Domine, qui lumine tuo illustrati in eorum cognitionem venimus, probe scimus et quis ostendat et quis conserat illa : *Dedisti lætitiam in corde meo*.

Vers. 8. A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt. Quia in multis Scripturarum locis frumentum et vinum inter promissiones ac benedictiones ponuntur, atque ex adverso peccatoribus B eorumdem privatio denuntiatur; jam operæ pretium est, ut credentium simpliciores, necnon eos qui ob promissionis tenuitatem deum alium, quem ipsi sibi comminiscuntur, adorare volunt, ab opinions atque sententia hujusmodi, ex literæ vilitate concepta, retrahamus. Et summo quidem opere curandum, ut variis illos corporales cibos ad alios refaramus, queis pro merito resecta anima quæque, sancta efficitur, bene valet, viresque accipit ad ea opera, quæ sui officii sunt exequenda. Ego vero aestimo ipsa etiam ad futurum sæculum reducenda. Ac ne de tantis rebus videamur sine testimonio sententiam ferre, sufficiat nobis Paulum afferre in Epistola ad Philippenses idipsum docentem his verbis: *Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi aut neomeniae sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum*⁸⁰.

C Vers. 9, 10. In pace in idipsum dormiam et requiescam; quoniam tu, Domine, singulariter in spe constitueris me. Indicare videtur innoxiam quietem animique remissionem, quæ post præstantissimum rerum contemplationem, ut divino verbo convenit, sumienda est. Fortasse enim sicut post cibum potumque corporalem, quiete illa egemus quæ per somnum sumitur, ita cum non valeat anima semper ac sine intermissione contemplationi vacare, certo quidem tempore spiritualia respicit ac pro viribus speculator; deinde vero requiescit: quam putamus requiem his significari: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*.

Illi certe, ait, qui multi numero sunt, multi namque in lata spaciose via gradiuntur; non sparentes adesse quempiam, qui ostendat ipsis ea quæ secundum rei veritatem bona sunt; vino, oleo atque frumento affluentes, iis se tanquam vere bonis frui arbitrantur. Mihi vero, quem lumine vultus tui dignatus es, Domine, cordis lætitiam dedisti; non illam sane quæ carni corporique competit, neque illam quæ frumento, vino et oleo assertur, sed lætitiam quæ mente percipitur. Cum enim a Salvatore exque promissis tuis edidicerim, etiamsi mihi dolores, ærumnæ, tentationes, calamitates in præsenti vita non deficiant, futurum tamen

⁸⁰ Coloss. n, 16, 17.

mihi tempus quo a corporecederam, ac in pace dormiam, et a corpore liberabor; persuasus plane sum tunc mihi adfore lætitias finem ac consummationem; cum scilicet me sopor ille mortisque somnus comprehendenterit. Tunc enim tu ipse, Domine, me tali spe bona instructum excipies et in cœlestibus mansionibus collocabis. Observa porro etiam hoc loco diapsalmatum distinctiones, quæ vel sententiæ mutationem indicant, vel fortasse melodiam conversam, sive denique rhythmum.

Asterius autem arianus hunc psalmum sic exposuit: Quare, in finem in hymnis, inscriptus hic psalmus est? Quia probe coepit, ac probe vitam obiit: vel, quia male incepérat, cum Uriæ uxorem abluentem se conspicatus, ipsi stuprum intulit; bene autem se gessit quod peracta pœnitentia vita functus sit. Ideoque, in principium in vituperis, in finem in hymnis dicitur. Psalmus Davidi, id est, pœnitentiæ opera, quia ubi abundavit delictum, superabundarit justitia⁵¹. Quamobrem ait: Cum invocarem exaudírit me Deus justitiae meæ, justitiam suam David pœnitentiam vocat. Vedit Deus emundatam animam, admisitque orationem. Sive fortasse quia in præcedenti psalmo, cum ab Absalone bello impetus lugeret, interveniens oratio tyrannum de medio sustulit; ceu interrogatus quaque ratione Absalonem debellaret, respondet initio psalmi. Sicut enim, inquit, post peccatum meum Deus illum adversum me suscitavit, sic pœnitenti victoriā paravit. Cur autem vel ipso invocandi tempore exauditus est David? Quia increpatus a Nathan protinus ad pœnitentiam versus est: quapropter cum precaretur, subito exauditus est. Nam Deus, qui omnia quæcunque vult facit⁵², statim exaudit; et adhuc loquente homine dicit: Ecce adsum⁵³.

Deinde vero postquam familiaribus dixisset quo pacto statim exauditus esset, sermonem vertit ad Deum, propitiante sibi gratias agit, in tribulatione dilutasti mihi. Aerumnarum fluctus, inquit, repentina tranquillitas compescuit: fameque confectum me frumenti, vini et olei dilatasti; ut non solus ego, sed omnes subditi mei ea copia fruerentur. Quamobrem hæc inferius subjungit, a fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt: illorum, inquit, abundantia cordis mihi lætitia fuit. Illud autem ab ipsa historia ediscimus. Nam cum bello impetus ab Absalone fuderet in deserta atque montes, fame ac rerum penuria, eo tempore calamitatis, afflictus, ejus angustias Deus consolatur. Primus enim Siba, ex domo Saulis famulus, attulit ipsi panes ducentos, vinum, palathas et uvas passas: postea vero Berzelli Galaadites ob-

ρδες δ τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ σώματος, καθ' ὃν ἐν εἰρήνῃ ποιήσομαι τὴν κοιμησιν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ σώματος· εὐ δὲ ἀκριβῶς πέπεισμαι, ὅτι τότε μοι παρέσται τὰ τέλη τῆς εὐφροσύνης, ἐπειδὸν ἡ κοιμησις με καταλάβῃ καὶ δικαῖωσι τὸν θάνατον ὑπνος. Τότε γάρ σὺ αὐτὸς δ, Κύριε, μετὰ τῆς ἀγαθῆς ταῦτης ἐλπίδος ἀναλαβὼν με κατοικεῖς ἐν ταῖς ἐπουρανίοις μοναῖς. Σημείωσαι δὲ κάνταυθα τὰς ἐπὶ τοῖς διαψήλμασι διαστολὰς, ἵτοι τῆς διανοίας ἐναλλαγὴν παριστώσας, ή τάχα μεταβολὴν τοῦ μέλους ἐναλλάσσοντος, ἢ τὸν ρυθμόν.

(1) Ἀστέριος δὲ δ ἀρειανὸς οὕτως τὸν φαλμὸν ἔκγησατο. Διὰ τοῦτο, εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς, ἐπιγέγραπται δ φαλμὸς; Ἐπειδὴ καλῶς μὲν ἡρξατο, καλῶς δὲ τὸν βίον ἐτέλεσε· η ἐπειδὴ κακῶς μὲν ἡρξατο, οὐωρῆσας τὴν τοῦ Οὐρίου γυναῖκα λουομένην καὶ ἐμοίχευσε· καλῶς δὲ, μετανοήσας, τὸν βίον ἐτέλεσε· διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν ἐν ψόφοις, εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς. Φαλμὸς τῷ Δαυΐδ ἡ πρᾶξις τῆς μετανοίας· καὶ ἐπειδὴ δικού ἐπιλεόνταςερ η ἀμαρτία, ὑπερεπερισσευσερ η δικαιοσύνη, διὰ τοῦτο ἐλεγεν· Ἐντὸν ἐπικαλεῖσθαι με γιστήκοντέ μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μον. Δικαιοσύνην γάρ αὐτοῦ νῦν λέγει ὁ Δαυΐδ τὴν μετάνοιαν. Εἰδεν δ Θεὸς καθαρθεῖσαν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐδέξατο τὴν προσευχὴν. Ή ἐπειδὴ ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ τὸν διωγμὸν τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλῶν ὡδύρτο· προσευχὴ δὲ μεστεύσασα τὸν τύραννον ἀνεῖλεν· ὡς, ἐρωτηθεὶς πῶς τοῦ Ἀβεσσαλῶμ ἐνίκησεν, ἀπεκρίνατο τὴν ἀρχὴν τοῦ φαλμοῦ. Οὐστέρ γάρ, φησὶν, ἀμαρτήσαντί μοι δ Θεὸς αὐτὸν κατ' ἔμοι ἥγειρεν, οὕτως μετανοήσαντι τὴν κατ' αὐτοῦ ἐδωρήσατο νίκην. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ τέλον ἐπικαλεῖσθαι εἰσηκούσθη ὁ Δαυΐδ; Ἐπειδὴ, ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ Νάθαν, εὐθὺς εἰς μετάνοιαν ἐκάμφη, διὰ τοῦτο εὐθὺς προσευχόμενος εἰσηκούσθη. Ο γάρ πάντα ποιῶν δύσα βούλεται, δ Θεὸς, ὑπακούεται παραχῆμα, καὶ ἐτι λαλοῦντος ἐρει δ Θεός· Ἰδοὺ πάρειμι.

Εἴτα εἰρηκώς τοῖς πλησίον διώς τάχιον εἰσηκούσθη, τρέπει τὸν λόγον πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τῷ εἰσακούσαντι εὐχαριστεῖ· Ἐρ θιλύρει ἐπιλάτυράς μοι. Τὰ κύματα τῶν θλίψεων, φησὶν, η ταχεῖα γαληνὴ διέλυσε, καὶ λιμῷ με τηχόμενον ἀπὸ καρποῦ στίου καὶ οἶνου καὶ ἐλασού ἐπλούτισας, ὡς μή μένον ἐμὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ ἐμὲ ἀπολαῦσαι. Διὸ ὑπωκαταδεῖ δ Εἰλεγεν· Ἀπὸ καρποῦ στίου καὶ οἶνου καὶ ἐλασοῦ αἰτῶν ἐπιληθύνθησατ. Η ἐκείνων συνουσίᾳ εὐφροσύνη καρδίας μοι γέγονεν. Τοῦτο δὲ μανθάνομεν ἀπὸ αὐτῆς τῆς Ιστορίας. Ὅτε γάρ πολεμούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀβεσσαλῶμ ἔψυχεν ἐν ταῖς ἔρημοις καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν, λιμῷ καὶ ἀνάγκῃ ὡς ἐν διωγμῷ ἐκρατήθη· ἀλλ' δ Θεὸς αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην παρεμβούσατο. Πρῶτος γάρ δ Σίβα δ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Σαούλ ἥγεικεν αὐτῷ ἄρτους διακοσίους, καὶ οἶνον καὶ παλάθας καὶ σταφίδας· εἴτα μετὰ τοῦτον Βερζέλλι δ Γαλααδίτης, καὶ

⁵¹ Rom. v, 20. ⁵² Psal. cxiii, 3. ⁵³ Isa. lviii, 9.

(1) Hæc in codice Taurinensi ab amanuense adjuncta sunt, nec habentur in aliis mss.

εὐτὸς εὐτῷ προσῆγε δέκα κοίτας, ἵνα μὴ χαμευῃ, καὶ ἀμφιτάπητας, τοὺς καλουμένους νῦν τυλοτάπητας, καὶ οἶνον κεράμια καὶ πυρὸν καὶ κριθὰς καὶ θλευρον καὶ κύαμον καὶ φακὸν, καὶ μέλι καὶ βούτυρον, καὶ πρόβατα, καὶ γαλαθηνὰ μοσχάρια· Εὐχαριστῶν οὖν ἐπὶ τούτοις φησίν· Ἐε Θεύκει ἐπιλάτυρδες μοι.

Τί δὲ, λέγων εἰσηκούσθην, μὴ μαρρὸν κατέτονας λόγον; Μή πλατὺν ὄνομάτων καὶ ῥημάτων κατέγραφας πίνακα; Οὐδαμῶς, φησίν ὁ Δαυΐδ· οὐ γάρ χρῆζει πολυλογίας ὁ Θεός, δ καὶ μόνῳ στεναγμῷ ἀρχούμενος. Τοῦτο μόνον Ελεγον προσευχόμενος· Οἰκτείρησον, καὶ εἰσδίκουσορ τῆς προσευχῆς μον. Εἴποι δὲ ταῦτα καὶ διηστῆς ἐν τῷ στενρῷ πρὸς τὸν Κύριον· εἰπὼν γάρ καὶ ἐπικαλεσάμενος ἐν τῇ αὐτοῦ θύλᾳ· Μητροθητέ μον, Κύριε, δταις ἔλθῃς ἐρ τῇ βασιλείᾳ σου, εἰσηκούσθη, καὶ ἀντὶ σταυροῦ τὸν περάδεισον φέγησε, καὶ πολίτης γέγονε τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτὸς καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους βοήσεται· Υἱοὶ ἀνθρώπων, ὅντες βαρυκάρδιοι; Θεάπασθε τὴν κτίσιν τῷ κτίστῃ συμπάσχουσαν. Εἰ, τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἀπὸ τοῦ τάφου τρέχοντα ιδόντες, οὐκ ἐπιστέυσατε, νῦν γοῦν προσκυνήσατε τοῦ Σταυρωθέντος τὴν δύναμιν· νεκροὺς δε σεισμὸς ἀνέστησεν, καὶ ὑμεῖς τῇ ἀπιστίᾳ καθεύδετε. Διὰ τὸ βαρυκάρδιοι; Τοῦτο μὲν διὰ τὸ μὴ κατανυγῆναι τοῖς θαύμασιν, τοῦτο δὲ διὰ τὸ ἐξ ἀφροσύνης βαρέως κατὰ τοῦ Χριστοῦ ὀργίζεσθε. Μάρτυς ἡ Γραφὴ εἰποῦσα· Βαρὺ λίθος καὶ δυσδεστακτος ἀμμος· ὀργὴ δὲ ἀφρορος βαρυτέρα· ὅτι οὗτε νοοθεσίᾳ θέλγεται, καὶ θαύματα βλέπων ὀργίζεται.

Ἴρα τι ἀγαπᾶτε ματαιότητα, τὸν Βαραβᾶν τοῦ Χριστοῦ προτιμήσαντες, τὸν φονέα ὑπὲρ τὸν ζωτικὸν, τὴν βασιλείαν τοῦ Καίσαρος ὑπὲρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ἀμαρτίαν τὴν ἀμμοῦ παραλίας βαρυτέραν ὑπὲρ τὴν δικαιοσύνην, τὰ πρόσκαιρα ὑπὲρ τὰ αἰώνια, τὴν φθορὰν ὑπὲρ τὴν ἀφθαρσίαν; Ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἡτεῖσθε γεῦδος, ψευδομάρτυρας ἔξωνούμενοι κατὰ τῆς ἡλιθείας λέγοντας· Τοῦτορ εὑρομετ διαστρέψορτα τὸ ἔθρος, καὶ κωλύοντα τῷ Καίσαρι φόρον διδόντα. Ἀρασελει τὸν λαὸν διδάσκων. Εἰ μὴ ἦρ οὗτος κακοποιός, οὐκ ἀρ σοι παρεδάκαμεν αὐτόν. Καὶ τι ἔκακοποίησεν; ὅτι νοσοῦντας λάσατο, ὅτι δαίμονας ἐψυγάδευσεν, ὅτι νεκροὺς ἤγειρεν, ὅτι ἐκ πέντε δρεων Ισαρίθμους χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδῶν; Ἐτι ἡ τροφὴ ἐν τῷ λάρυγγι καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῷ στόματι. Καὶ τοῖς τῷ Ἀβεσσαλῶμ συναποξενωθεῖσιν Ελεγεν ὁ Δαυΐδ· Τί τῷ ἀτάκτῳ παιδὶ συναπήχθης; Τί τὸν Υἱὸν κατὰ πατρὸς ἀλεῖστε; Τί τῇ ματαίᾳ βουλῇ τοῦ Ἀχιτόφελ ἡχολουθήσατε; Εἰ δὲ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτου ἄξιος, δ κατὰ πατρὸς ἀκονῶν ξίφος υἱὸς ποσάκις ἐστιν ἄξιος ἀποθανεῖν; Ἴρα τι ὃν ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ἡτεῖσθε γεῦδος; Ψεῦδος λέγει νῦν πᾶν πρᾶγμα μάταιον, ταχεῖαν τὴν πτῶσιν καὶ μεταβολὴν ἔχον. Πλὴν μάταιοι οι νιοι τῶν ἀνθρώπων, γευδεῖς οι νιοι τῶν ἀνθρώπων ἐρ ζυγοῖς, τοῦ ἀδικῆσαι.

A tulit ipsi decem lectos ne humili cubaret, et amphitapetia quæ jam tylotapetia vocantur, vini vasa figlina, frumentum, hordeum, farinam, fabas et lentes, mel et butyrum, oves et lacteos vitulos. De his itaque gratias agens ait, in tribulatione dilatasti mihi.

Cur autem eum te exauditum ais, non prolixum sermonem contexisti? Quare non longam nominum verborumque paginam exarasti? Nullatenus, inquit David, neque multo sermone opus Deo est, cui vel solus gemitus sit satis: illud tantum in oratione dixi, Miserere mei, et exaudi orationem meam. Illud etiam Domino dixerit in cruce pendens latro, qui in cruciatu ipsum invocavit his verbis: Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum⁴⁴. Is item exauditus est, ac crucis loco paradisum incolit, atque inter cives cœli ascriptus, sic Iudeos clamans compellabit: Filii hominum, usquequo gravi corde, res creatas conspiciatis Creatori condolentes? Si quatriduanum Lazarum e sepulcro currentem cum videretis, non credidistis, at nunc saltem Crucifixi potestatem adorate: mortuos terræ motus excitavit, et vos in infidelitate vestra dormitis. Quare gravi corde prædicti? Scilicet quia ob mirabilia gesta non compungimini; sive ex stultitia graviter Christo succenseris. Hujusce rei testis est Scriptura quæ sic habet: Grave est saxum, et onerosa arena: sed ira stulti gravior⁴⁵; quia neque monitis allicitur, et miracula cum videt, iram concipit.

C Ut quid diligitis vanitatem; qui Barabbam Christo prætulisti, homicidam vitæ auctori, regnum Cæsaris regno cœlorum, peccatum arena maris gravius justitiæ, temporanea æternis, corruptionem incorruptioni? Sed et insuper quæritis mendacium, falsosque testes contra veritatem conductis hæc dicentes: Hunc invenimus subvertentem populum, et prohibentem tributa dare Cæsari. Commovet populum docens⁴⁶. Nisi esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum⁴⁷. Quid autem mali fecit? an quia ægros curavit, dæmones fugavit, mortuos suscitavit? an quia ex quinque panibus totidem millia hominum in eremo satiavit exceptis mulieribus et parvulis? Adhuc esca in gulture ipsorum erat, dum mendacium in ore. Atque iis qui ad Absalonem desciverant aiebat David: Cur cum improbo filio defecisti? Cur filium adversus patrem concitasti? Quare vanis Achitophelis consiliis morem geftis? Si is qui maledixerit patri vel matri morte dignus est, qui contra patrem gladium acuit quot mortibus ac suppliciis dignus? Ut quid igitur diligitis vanitatem et quæritis mendacium? Mendacium vocat quodcumque vanum opus, cuius prompta ruina, repentina mutatio. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant⁴⁸.

⁴⁴ Luc. xxiii, 42. ⁴⁵ Prov. xxvii, 3. ⁴⁶ Luc. xxiii, 9. ⁴⁷ Ioan. xvii, 30. ⁴⁸ Psal. lxii, 40.

INTERPRETATIO PSALMI V.

A

1. In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur psalmus David.

In finem hymnus gratiarum actionis canitur pro anima sive pro Ecclesia, quæ in divinam hæreditatem Dei famulis præparatam ducitur. Est quippe hæreditas Deum-coalentibus parata, et hæc quidem non corruptibilis, neque in divitiis sensum moventibus consistit. Dicitur enim inducendos hæredes ipsius esse, *in hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, immarcescibilem, conservatam in cælis*⁵⁹. In illam eos qui digni sunt evocans Salvator ait: *Venite qui a dextris meis estis, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum*⁶⁰. Hujus amore captus qui præsentem psalmum recitat, Deo qui ipsam præparavit orationem emitit, ut dignus habeatur qui eam secundum testamentum novum consequatur, ita ut inscriptione illa, *pro ea quæ hæreditatem consequitur, suam ipsam animam significet*.

VERS. 2. *Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.* Sane verba ore prolatæ auribus percipiuntur et audiuntur: clamor autem, non quidem verbis, etiam si ipsi dicant Deum universorum se cognoscere, ac labiis confiteri; sed in corde, sive in mente eorum existit: ac ne una quidem vera de Deo cogitatio erat. Hujusmodi profecto erat ante Salvatoris adventum totum hominum genus. Insipiens autem admodum vere ac germane dicitur qui negat Deum. Nam si *initium sapientiae timor Domini*⁶¹, respectio ac contemptus Dei, oppositus sapientiae fuerit.

VERS. 4. *Quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam: mane adstabο tibi et videbis me.* His docetur anima quæ hæreditatem accipit, diurnorum operum primitias divino esse cultui consecrandas: quod utique non faceret, si in ipso cubili in ejus oblivionem veniret.

VERS. 5, 6. *Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es: neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Ut pote quæ digna habita sit quæ promissorum honorum hæreditatem acciperet, iniquos sibi oculis subjicit. Iniqui enim etiamsi antequam prævaricarentur juxta te habitarerint, quemadmodum illi qui Moysis legem acceptere; at postquam prævaricati sunt, nullatenus in pristino loco manent: tu vero oderis eos qui a Dei cultu recessere, quanto tempore illi odio digna perpetrant.

VERS. 7, 8. *Odisti, Domine, omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominatur Dominus.* Non solum eos qui olim, sed etiam eos qui jam operantur iniquitatem, si quidem in malitia perseverent, odit Deus: ae præ omnibus perniciei tradit

Eις τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς κληρογομούσης ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ.

Εἰς τὸ τέλος χαριστήριος ὑμνος ἄδεται ὑπὲρ τῆς ἀγομένης ψυχῆς, ἣντι Ἐκκλησίας, εἰς θείαν κληρονομίαν ἡτοι μασμένην τοῖς τοῦ Θεοῦ θεραπευταῖς. Ἔστι γάρ κληρονομία τοῖς θεραπεύουσι Κύριον. Ἔστι δὲ αὐτῇ οὐ φθαρτὴ καὶ ἐν αἰσθητῷ πλούτῳ ἔχουσα εἶναι. Εἴρηται γάρ εἰσάγεσθαι τοὺς ταύτης κληρονόμους εἰς κληρομοῦλας ἀρχαρτούς καὶ ἀμύλαρτούς καὶ ἀμάραρτούς, τετηρημένηρ ἐρ οὐραοῖς. Εἰς ταύτην τοὺς ἀξίους καλῶν δ Σωτῆρ. Δεῦτε ἐκ δεξιῶν μου, εἰπερ (sic) οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομίσατε τὴν ἡτοι μασμένην υμῖν βασιλείαν. Ταύτης ἔρωτα λαβῶν δ τὸν ἐγχείμενον ψαλμὸν λέγων, εὐχὴν ἀναπέμπει τῷ εὐτερεπίσαντι αὐτὴν Θεῷ, ἵνα ἀξιωθῇ κληρονόμος αὐτῆς κατὰ τὴν καινὴν διαθήκην ἀναδειχθῆναι· ὡς καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς σημαίνει τὴν ἐπιγραφὴν τὴν ὑπὲρ τῆς κληρογομούσης.

C Τὰ φήματά μου ἐρωτεῖσαι, Κύριε, σύντες τῇ πραντηῇ μου. Τὰ μὲν οὖν φήματα διὰ στόματος ἐπαγγελλόμενα ὡσὶν ἀκούεται καὶ ἐνωτίζεται· ή δὲ κραυγὴ οὐ διὰ τῶν λόγων, καὶ αὐτοὶ εἰδέναιε καὶ ὄμολογειν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν τοῖς χειλεσι φάσκοιεν· ἀλλὰ ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν, τουτέστιν ἐν τῇ διανοΐᾳ· οὐδὲ μία τις ἀλλιθής περὶ Θεοῦ ὑπῆρχεν ἔννοια. Τοιοῦτος μὲν οὖν ἐπύγχανεν πᾶς δ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος τῆς ἡμῶν παρουσίας βίος. (1) Ἀφρωνδὲ ἀλλιθεστατα καὶ φυσικώτατα δ ἀρνησθεος ὧνόμασται. Εἰ γάρ σοφίας ἀρχὴ φθόνος Θεοῦ, ἀφοδία καὶ ἀθέτησις τούναντος ἀν γένοιτο τῆς σοφίας.

"Οτι πρὸς σὲ προσεύξομαι, Κύριε, τὸ πρῶτον εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου· τὸ πρῶτον παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψη με. Παιδεύεται διὰ τούτων ἡ κληρονομούσα τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἡμεριῶν πράξεων τῇ πρὸς Θεὸν ἀνατιθέναι λατρείᾳ· διόπερ οὐκ δὲ ἐποίει μῆται ἀπὸ κοιτης ἔχουσα τὴν ἀγνωσίαν.

"Οτι οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀροματαρ σὺ εἰ· οὐ παροκήσει σοι πονηρεύμενος, οὐδὲ διαμεροῦσι παράργομοι κατέραρτι τῶν ὁρθαλμῶν σου. Ός δὲ τὴν ἡξιμένη τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἡ κληρονομούσα, τοὺς ἀνόμους ἐπιδείκνυσιν ἑαυτῇ. Οἱ γάρ παράνομοι, εἰ καὶ πρὸ τοῦ παρανομῆσαι παρέκχοσάν σοι ποτε, καθάπερ οἱ τὸν Μωϋσέας δεξάμενοι νόμον, ἀλλὰ παραβάται τεγονότες οὐ μένουσιν. Μισεῖς δὲ καὶ τοὺς ἔξω τῆς θεοσεβείας ἐν ἔσω μίσους ἀξια πράττουσιν.

'Ἐμισησας, Κύριε, πάντας τοὺς ἐργαζόμενους τὴν ἀροματαρ, ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦτας τὸ ψεῦδος. "Ἄρδρα αἰμάτων καὶ δόλων βδελύσσεται Κύριος. Οὐ τούς ποτε ἐργασαμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔτι καὶ νῦν ἐργαζομένους, ὡς δὲ ἐπιμένοντας τῇ κακίᾳ, μισεῖ δὲ Θεός. Παρὰ πάντας δὲ τούτους ὁ τε-

⁵⁹ 1 Petr. 1, 4. ⁶⁰ Matth. xxv, 34. ⁶¹ Psal. cx, 10.

(1) Vide notam in psal. xvii.

λειψ παραδίδωσι τοὺς μὴ μόνον κατὰ ἀπάτην λογι-
ξομένους τὰ ψευδῆ, ἀλλὰ καὶ λαλοῦντας αὐτὰ, καὶ
ἔτεροις διανονούμενοις, ὅποιοι τυγχάνουσιν οἱ ἄθεοι,
αἱρεσιῶται. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸν ἀνδραῖον μάτων
βδελύσσεται Κύριος, καὶ ἐν τῇ Ἱσῃ τούτῳ τιμωρίᾳ
καὶ τὸν δόλιον τίθησιν. Ὁ δὲ βδελυγμὸς ὑπερβά-
λουσαν ἀποστροφὴν, ὡς ἐπὶ μεγάλῳ βίᾳσματι, τοῦ
βδελυσσομένου πρὸς τὸν βδελυκτὸν παρίστησι.

Κύριε, σδήγησόν με ἔτερη δίκαιοσύνῃ σου· ἔτεκα
τῷρ ἔχθρῷ μου κατεύθυντος ἔρωπιόν σου τὴν
δόλιον μου. Χριστὸς δὲ τὴν δίκαιοσύνην· αὐτὸς γάρ ἐγ-
νήθη σορτία τὴν ἀπὸ Θεοῦ, δίκαιοσύνη τε καὶ ἀγι-
σμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.

*Οτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια,
ἡ καρδία αὐτῶν ματαία. Ματαία δὲ καὶ τῶν ἔξω
συζῶν ἡ καρδία περὶ ὃν εἰρηται· Κύριος γινώσκει
τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, διτὶ εἰσὶ μάταιοι·
ῶν δὲ λάρυγκες ἀπέπνειν νεκρὰ δόγματα, τὸν ζωτοίδιν
τοῦ Θεοῦ λόγον μὴ διδασκόντων, τὸν δὲ ψευδῆ καὶ νε-
κρόν· Κρίνορ αὐτοὺς. ο Θεός, τοὺς ἐπιβουλεύοντάς
μου ταῖς περὶ τῆς κληρονομίας ἐλπίσιν· οὗτοι γάρ σε
παραπικραίνουσι. Κρίνορ· σοῦ γάρ σώζειν σπουδά-
ζοντας, πολεμοῦσιν ἐπιβουλεύοντες. Βούλεται δὲ καὶ
αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἡδη κριθέντας ὥφεληθῆναι, τοῦ
πλήθους τῶν ἀσεβημάτων ἔξω γεγενημένους.

Καὶ εὐφρατήτωσαρ πάτερες οἱ ἀλιζόντες ἐπὶ
σὲ, εἰς αἴωνα ἀγαλλιάσονται καὶ κατωκηρώσεις
ἐν αὐτοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας
ηὑφράνθησαν οἱ τὴν αὐτοῦ καραδοκήσαντες ἐνανθρώ-
πησιν ἤτις τοῖς προφήταις καὶ τοῖς νοοῦσι τὰ τού-
των ἡλπίετο. Ἐπεδήμησε γάρ δὲ Θεός Λόγος σάρξ
γεγονὼς, προσλήψει σαρκὸς, ἵνα σκηνώσῃ ἐν τοῖς πε-
πιστευκόσιν αὐτῷ, κατὰ τὸ, Ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο
καὶ ἐσκήρωσεται ἐν ἡμῖν· οἱ καὶ εἰς αἰώνα ἀγαλλιά-
σονται, ὅρντες τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τὴν δόξαν,
ὡς Μορογερούς παρὰ Πατρὸς, πλήρης χάριτος
καὶ ἀληθείας οἱ καὶ φασιν· Εἰ καὶ ἐγρώκαμεν κατὰ
σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ τὸν οὐκέτι τινώσκομεν,
ἔχοντες θεωρίαν τῆς δόξης αὐτοῦ, καθ' ἣν Μονογενῆς
παρὰ Πατρὸς ἔστιν.

Καὶ κανχήσονται ἐν σοι οἱ ἀγαπῶτες τὸ δρομά-
σου, διτὶ σὺν εὐλογήσεις δίκαιοι. Οὐσης λόγου καν-
χήσεως, περὶ ἣς δὲ Παῦλος φησιν· Μηδεὶς κανχάσθω
ἐν ἀνθρώποις, καὶ δὲ προφήτης· Μή κανχάσθω δ
σοφὸς ἐν τῇ σορῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης· οὐ τοιαύτη
τυγχάνει ἡ τοῦ λέγοντος· Ἐμοὶ δὲ μὴ γέροιτο καν-
χάσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἴησοῦ Χριστοῦ· καὶ, Ὁ κανχάσμενος, ἐν Κυρίῳ
κανχάσθω. Τοιοῦτοι περὶ ὃν δὲ λόγος, ἡγαπητῶν
αὐτοῦ τὸ δνομα. Προαιρέσεις γάρ, οὐ φόδω, τετιμη-
κότες ἔκαυχάντο. Αἴτιον δὲ τῆς κανχήσεως τὸ τῶν
ἐπιουρανίων τυγχάνειν εὐλογιῶν· περὶ ὃν φησιν δὲ
Ἀπόστολος· Εὐλογητὸς δὲ Θεός δὲ εὐλογήσας ἡμᾶς
ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πενυματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.
Καὶ τέλος δὲ ἀγαθῶν τῆς ἐλπιζομένης κληρονομίας

A eos, qui non modo per fallaciam mendacia cogi-
tant; sed etiam illa proferunt, aliisque ea in re ad-
ministri sunt: cujusmodi sunt athei et hæretici.
Sed plus quam eos omnes, virum sanguinum abo-
minatur Dominus, ac viro item doloso par suppli-
cium destinat. Abominatio autem extremam abomi-
nantis in abominatum aversionem, utpote in fœdi-
simō scelere, significat.

VERS. 9. *Domine, deduc me in justitia tua: proper inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.* Christus sane justitia est; ipse namque nobis a Deo factus est sapientia, justitia item, sanctificatio et redemptio.

VERS. 10, 11. *Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.* Vanum quoque est cor B exoticorum philosophorum, de quibus dicitur: *Do-
minus novit cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt*⁴⁹: quorum guttur mortifera exhalat dogmata, cum non vivisicūm Dei verbum doceat, sed men-
dacia et mortua proferat verba. *Judica illos, Deus,* qui mea de futura hæreditate spei insidiantur: nam ii te summe irritant. *Judica,* te namque salu-
tem nostram procurante, insidiosum illi bellum pa-
rant. Peroptat etiam Dominus ipsos vel jam judicato-
res inde juvari, si quidem a multitudine impietatum abscedant.

VERS. 12. *Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exsultabunt et habitabis in eis.* In ipso Sal-
vatoris adventu lætati sunt ii qui ejus incarnatio-
nem exspectabant: quæ quidem spes prophetis et C iis qui paria sentiebant inherat. Advenit namque Deus Verbum cum caro factum est, assumpta carne ut cum fidelibus suis habitaret, juxta illud: *Verbum caro factum est et habitavit in nobis*⁵⁰. Ii autem in æternum exsultabunt, videntes incarnati Verbi gloriā quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis⁵¹. Qui dicunt etiam: *Etsi cognoverimus Christum secundum carnem, jam non ultra novimus eum*⁵², habentes contemplationem gloriæ ejus, se-
cundum quam est Unigenitus a Patre.

VERS. 13. *Et gloriabuntur in te qui diligunt no-
men tuum, quoniam tu benedices justo.* Cum glo-
riationis verbum sit, de quo Paulus ait: *Nullus glorietur in hominibus*⁵³; et propheta: *Ne glorietur sapiens in sapientia sua*⁵⁴, et reliqua; non hujus-
modi sane gloria ejus est, qui sic ait: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*⁵⁵; et: *Qui gloriatur in Domino glorietur*⁵⁶. Tales ii sunt de quibus jam sermo est, qui scilicet dilexerunt nomen ejus. Proprio enim voluntatis delectu, non autem timore, Deum colentes gloria-
bantur. Porro gloriationis hujusmodi causa a cœle-
stibus benedictionibus quas consecuturi sunt peti-
tur; de quibus ait Apostolus: *Benedictus Dominus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in*

⁴⁹ Psal. xciii, 11. ⁵⁰ Joan. 1, 14. ⁵¹ ibid. ⁵² II Cor. x, 16. ⁵³ I Cor. iii, 21. ⁵⁴ Jerem. ix, 23. ⁵⁵ Galat. vi, 14. ⁵⁶ I Cor. i, 31.

cœlestibus ⁹. Finis autem honorum in ea quam cœperamus hæreditate, est corona justitiae, quam consecuturus est quisquis cum Paulo dicere valet : *In reliquo reposita est mihi corona justitiae* ¹⁰ : quo genere armorum uti Deus voluit, ut suos a quolibet hostili inimicorum incursu defenderet.

PSALMUS DAVID VI.

1. *In finem in hymnis, pro octava.*

Octava est salutaris resurrectionis Christi Dominicæ dies, in qua peccatorum omnium purgationem esse credimus; in qua symbolice quidem circumciduntur omnes infantes, sed revera per regenerationem purgatur anima quælibet in Deo genita. Usque adeo autem præstantior est die septima, ut in ea solvatur lex Sabbati, si cum octava infantis die incidat Sabbati dies : homo quippe vel in Sábado circumciditur.

VERS. 2-4. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Nam omne delictum ex infirmitate oritur, quia anima ad pravos semper affectus inclinatur: quapropter ad Servatorem et medicum, Dei scilicet Filium, consurgit. Nam cum in animam rationabilem advenit, utpote verbum et ratio Dei, ejus irrationalibes motus eliminat; ut sapientia, ab insipientia ipsam liberat, ut justitia ab injustitia, ut veritas a mendacio. Robustas porro animi vires subindicat, cum ait conturbata esse ossa sua, quibus viriliter violentis animi motibus obsistere solebat; quod in sequentibus declarat his verbis: *Et anima mea turbata est valde.* Medela autem pro infirmitate animæ, est a Deo collata virtus, quam quisquis obinet ait: *Omnia possum in Christo qui me confortat* ¹¹. Quod autem non de sensibilibus ossibus loquatur, palam facit illud: *Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi?* ¹² et illud quoque: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum* ¹³.

Et tu, Domine, usquequo? Diuturnum pœnitentia suæ tempus enuntiat. Etenim sapiens ille amarum medicus, non statim, neque ad primam efflagitationem supplicantem exaudit, ut in illo æqui bonique affectu diutius permaneat, ac firmam stablemque exhibeat pœnitentiam; sed post congruentem in confitendo perseverantiam: Me, inquit, exorasti, tempore accepto exaudiui te ¹⁴. Nam iis qui non in peccato ipsum invocant dicet: Adhuc te loquente, Ecce adsum ¹⁵.

VERS. 5-9. Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Sapiens cum esset David, non ignorabat præsentis vitæ tempus, medelæ esse opportunum; quo elapsio nemo recte agere valet. Nihilque non agit ut sa-

A δ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, οὐ τεῦχονται οἱ κατὰ Παῦλον λέγειν δυνάμενοι· Λοιπὸν ἀπόκειται μοι δ τῆς δικαιοσύνης στέφανος· φπερ τὸδόχησεν δ θεὸς ὅπλῳ χρήσασθαι φυλακτικῷ πάσης ἐφόδου πολεμίων ἐπιούσης κατὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Γ'.

Εἰς τὸ τέλος ἐτούτου οὐ πέρ της ὥρας.

Οὐδόν ή ἀναστάσιμος τοῦ Σωτῆρος ἡμέρᾳ κυριακῇ σταθῆριος, ἐν διάντοιαν ἀμάρτημάτων καθάρσιον εἶναι πιστεύομεν· ἐν διάντοιαν συμβολικώς μὲν ὅπαν περιτέμνετο βρέφος, κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς καθαρίτεται δι’ ἀναγενήσεως πᾶσα ἐν Θεῷ ψυχὴ γεννωμένη. Τοσοῦτον δὲ κρείττον αὐτὴ τῆς ἑδδύμης, ὡς ἐν αὐτῇ λύεσθαι τὴν περὶ τοῦ σαββάτου νομοθεσίαν, εἰ καταλάβοις κατ’ αὐτὴν τὸν βρέφους δύρδην· περιτέμνεται γάρ ἀνθρώπος ἐν σαββάτῳ.

Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγηξης με, μηδὲ τῇ ὥρᾳ σου παύενσης με. Ἐλέησόν με, Κύριε, διὰ ἀσθετῆς εἰμι· Ιασαί με, Κύριε, διὰ ἀταράχθη τὰ δστᾶ μου. Ἐξ ἀσθενείας γάρ ὅπαν ἀμάρτημα γίνεται, πρὸς τὸ πάθος ἀεὶ τῆς ψυχῆς ἐνδιδύσης· διὸ καταφεύγει πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ιατρὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἔγγενόμενος γάρ ψυχὴ τῇ λογικῇ, μὲν μὲν λόγος Θεοῦ τὴν ἀλογίαν αὐτῆς ἀφαιρεῖται· ὡς δὲ σφίλα τῆς ἀρροστούντης αὐτῆς ἀταλλάττεται, καὶ ὡς δικαιοσύνη τῆς ἀδικίας, καὶ ὡς ἀλήθεια τοῦ φεύδους ἐλευθεροῖ. Τὰς νεανικὰς δὲ τῆς ψυχῆς ὑποφαίνει δυνάμεις, τεταράχθαι φήσας αὐτοῦ τὰ δστᾶ, δι’ ὧν εἰωθεν ἀντιβαίνειν τοῖς πάθεσιν ἀνδρικῶς· δὴ διαφηνίζων ἐπήγαγε· Καὶ η ψυχὴ μου ἀταράχθη σφόδρα. Ιασίς δὲ ἀσθενείας ψυχῆς ή ἐκ Θεοῦ δύναμις· ἡς δι τούχων φησι· Πάρτε ισχύω ἐτῷ ἀνδριταμούντι με Χριστῷ. Οτι δὲ μὴ πάντως αἰσθητὰ τὰ δστᾶ, δηλοῖ τὸ, Πάρτα τὰ δστᾶ μου ἔροῦσιν· Κύριε, τίς δομοίσς σοι; Καὶ τὸ, Διεσκορπισθη τὰ δστᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν ἄδην.

DKαὶ σὺ, Κύριε, ἐώς πότε; Τὴν ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ παράτασιν τῆς ἑαυτοῦ μετανοίας ἐμφαίνει. Ό γάρ τοι σοφὸς τῶν ψυχῶν ιατρὸς οὐ παραχρῆμα κατὰ τὴν πρώτην ἐπιστροφὴν ἐπακούει τοῦ δειμένου, ὡς ἐν ἔξει παραμόνῳ γένηται τάγαθοῦ, βεβαίαν δελέξας μετάνοιαν· καὶ μετὰ τὴν ἵκανήν καρτερίαν τὴν ἐν ἔξομολογήσει· φησὸν ἐνέπεισας· καιρῷ δεκτῷ ἐπίκκουσά σον. Τοῖς γάρ μη ἔξ ἀμαρτίας αὐτὸν ἐπικαλούμενοις ἔρει· Ἐτι λαλοῦντός σου, Ἰδοὺ πάρειμι.

Οτι οὐκ ἔστιν ἐτῷ θαράτῳ δι μημορεύων σου, ἐτ δὲ τῷ ἄδη τὶς ἔξομολογήσεται σοι; Ἐκοπλαστα ἐτ στεραγμῷ μου, λούσω καθ’ ἔκαστην τύκτα τὴν κατατρυπήν μου, ἐνδάκρυσό μου τὴν στρωματήρ μου βρέξω. Σοφὸς ὅν δαυτὸς οὐκ ἡγνεῖς τὴν παροῦσαν ζωὴν θεραπείας εἶναι καιρὸν, μεθ’ δὲν οὐ δεῖς κατορθοῖ· καὶ πάντα πράττει θεραπευθῆναι φου-

⁹ Ephes. 1, 3. ¹⁰ II Tim. iv, 8. ¹¹ Philipp. iv, 13. ¹² Psal. xxxiv, 10. ¹³ Psal. cxl, 7. ¹⁴ II Cor. vi, 2. ¹⁵ Isa. lviii, 9.

λόμωνος, πρὸς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καταληφθῆναι. Διὸ φησιν· Ἀντὶ μιᾶς νυκτὸς καθ' ἣν ἡμαρτον, πάσας ἔξουσιογενῆς τὰς νύκτας, ἀποτῶνται πειρώμενος ἐμαυτὸν, καὶ τὴν ἑψὲν ἣν ἡμαρτον κλίνην δάκρυσι μετανοίας. Οἶδα γάρ δὲ κανὸν τύχῃ τῆς ἀφέσεως ἐπαγγελληται, δακρύων πέρας οὐχ ἔξειν. Τὸ δὲ, Τίς δξομολογήσεσται σοι; ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς, κεῖται· νῦν γάρ οὐ σημαίνει τὸ σπάνιον.

Ἐπαράχθη ἀπὸ θυμοῦ δὲ φθαλιμδὸς μου, ἐπαλαύθητρὸς ἐπὶ πάσι τοῖς ἔχθροῖς μου. Ἡ μνήμη, φραστὴ, τοῦ θυμοῦ σου καὶ τῆς ὀργῆς τὸν ἐμὸν ἐτάρχεται νῦν· δὴ διάδασκων δὲ Σωτῆρος ἐλέγεν· Ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστὶν δὲ φθαλιμδός. Οὐ γάρ ἐγγωρεῖ ἔνα τῶν διεινὸν φθαλιμῶν τοῦ σώματος λύχνον εἶναι· ἀλλ’ οὐδὲ σωματικὸς φθαλιμδὸς ὑπὸ θυμοῦ ταράσσεται τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ κατορθώματος δὲ καταριθμεῖται τὰς λίδιας κακοπαθείας· ἐν αἷς καὶ τὴν κάκωσιν τε καὶ ταπείνωσιν, ἣν ἐπὶ πλειστον χρόνον ἐν μέσοις ἐποιεῖτο τοῖς λίδιοις ἔχθροις.

Ἀκόστητες δὲτέλεος, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀροματικὴν, δτὶ εἰσήκουσε Κύριος τῆς φωτῆς τοῦ κλαυθμοῦ μου. Εἰσήκουσε Κύριος τῆς δεήσεώς μου, Κύριος τὴν προσευχήν μου προσεδέξατο. Αἰσχυνθείσας καὶ ταραχθείσας πάντες οἱ ἔχθροι μου, ἐπιστραφείσας καὶ αἰσχυνθείσας τρόδρα διὰ τάχους. Ἐπηκόου τυχών τοῦ Θεοῦ, ἐπιστρέψει πάλιν πρὸς αὐτὸν τὴν εὐχὴν, καὶ παρακαλεῖ πρὸς τὸ ἀναχωρῆσαι καὶ αἰσχυνθῆναι αὐτοῦ τοὺς ἔχθρούς, ἀποτυχόντας ἐν οἷς ἐπεδούλευσαν, δι’ ὧν αὐτῷ Θεὸς τὴν σωτηρίαν παρέσχετο. Ἄξιοι δὲ καὶ λίαν αὐτοὺς ταραχθῆναι· δὴ πάντως αὐτοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοχρισίας ἐκδέξεται.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Ζ'.

Ὦν γέσε τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ τῶν λόγων Χονσοῦ νιοῦ Ιερουσαλήμ.

Κύριε δὲ Θεός μου, ἐπὶ σοὶ ἥλπισα· σῶσόν με τὰ πάντα τὰ διωκότα με, καὶ ἰῦσαί με, μήποτε ἀρπάσῃ ὡς λέων τὴν ψυχήν μου, μή ὅτις λυτρουμέρον, μηδὲ σώκοντος. Οὐκ ἐπ’ ἀνθρώποις, οὐδὲ συμβουλαῖς ἀνθρώπων, ἢ στρατοῦ πλήθει τὰς ἐμὰς ἐλπίδας ἀπήρησα· Διὸ μὲν ῥῦσαι πολεμίων μοι τοσούτων ἐπικειμένων διὰ παντός. Οὐ μόνον νῦν Ἀβεσσαλῶμ, καὶ Ἀχιτόφελ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ πάλαι νέψη διασώλει τε καὶ πλειστων τῶν τε δι’ αὐτῶν ἀφανῶς μοι πολεμούντων δαιμόνων· ὃν περὶ τοῦ δρυγοντος εἰρηται· Ὁ ἀντίδικος ὁ μάρτυρς διάβολος ὡς λέων ὀρυδόμενος περιέρχεται ζητῶν τίταν καταπληγή· ἐξ οὐ μάλιστα ρυθμῆναι παρακαλῶ.

Κύριε δὲ Θεός μου, εἰ ἐποίησα τοῦτο, εἰ ἐστιν ἀδικία ἐπὶ χερσὶ μου, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδίουσι μοι κακά, ἀποκέσοιμι ἀρά ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μου κερδός· Οσην δέγει παρέργειαν ἐπὶ τῷ μη μηνισχαχεῖν! Ἐξαίρετον γάρ τοῦτο κατόρθωμα τοῦ

A nitatem obtineat, priusquam a communī debito comprehendatur. Quamobrem ait: Pro una nocte qua peccatum admisi, per singulas noctes confiteor, id satagens ut meipsum et lectum in quo peccavi, penitentiæ lacrymis ablum. Probe scio enim, etiam remissionem polliceatur, me lacrymandi tamen finem nunquam facturum. Illud autem: *Quis confitebitur tibi? loco verbi, nullus, positum est, neque enim paucitatem confidentium nunc significat.*

VERS. 8. *Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.* Memoria, inquit, furoris iraque tuæ mentem meam turbavit: quod ipsum Salvator his verbis docuit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus* ¹⁶. Neque enim fieri potest, ut unus tantum ex duobus oculis sit corporis lucerna: at neque corporeus oculus a furore Dei turbatur. Inter recte facta vero calamitates et ærumnas suas enumerat; in quibus recensenda est afflictio illa et abjectio, quam diuturno tempore inter medios inimicos perpessus est.

VERS. 9-11. *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Erubescant et conturbentur omnes inimici mei, confundantur et erubescant valde velociter.* Cum Deum sibi propitiū nactus sit, ad ipsum denuo orationem suam convertit; rogatque ut recessant et confundantur inimici sui, postquam insidiae ipsorum, Deo sibi per eas salutem conferente, male cesserunt. Precatur autem, ut vehementer conturbentur: quod ipsis sane justi Dei judicii tempore eventurum est.

PSALMUS DAVID VII.

1. *Quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.*

VERS. 2, 3. *Domine Deus meus, in te speravi : salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me. Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.* Nequaquam in hominibus, neque in consiliis hominum, neque in exercitus copiis spem meam reponui: quapropter a tot semper instantibus inimicis eripe me. Neque solum enim ab Absalone et Achitophele eorumque sequacibus qui me nunc adoruntur; sed jam olim juvenis cum essem, a Saule, et a multis qui me ipsius opera clam impugnabant dæmonibus, de quorum principe dictum est: *Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret* ¹⁷. A quo præseruum me liberes rogo.

VERS. 4, 5. *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis : si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meas inanis.* Quantam ex obliuione injuriarum ac tollerantia fiduciam David exhibet! Hæc sane præcipua

¹⁶ Maln. vi, 28. ¹⁷ I Petr. v. 8.

ejus virtus est, ut Moysis mansuetudo: *Erat enim milissimus super omnes homines qui morabantur in terra*⁷⁸; *Abrahami fides: Credidit enim Deo, et reputatum est ei in justitiam*⁷⁹; *Jobi patientia, Josephi continentia, Salomonis sapientia. Certe sanctorum egregia virtus, non in rebus iisdem testimonium accepit; sed in quo certaminis genere præcellebat. David igitur qui semper tolerantiam oblivionemque injuriarum expetuit, id apud Deum contendit ut paria consequatur. Nam a Spiritu divino edidicerat futuram illam Salvatoris promissionem: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester celestis delicta vestra*⁸⁰. Quare cum congruentem edidisset pœnitentiam, veniam consecutus est.

VERS. 6. *Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculceret in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem dederat. Pluribus ita verbis insistens ait: Si eam rem non probe egerim ne a peccato ante obitum eripiar, neque gloriam meam recipiam; sed in ipsis delictis comprehendar, ut inimicus meus, perinde atque in ipso peccaudi tempore, animam meam semper conculceret, donec ea in pulverem mortis revertatur. Sin contra probe me gesserim, redemptus ea quæ par est consequar, neque in pulverem peccati carnalis, in quem delapsus sum, permaneam. Vita ejus qui terroni hominis imaginem gerit, ab inimico in terra conculeata est. Quamobrem ille, etiamsi videatur aliquando gloria affici, attamen gloria ejus in pulvere jacet; quales sunt qui gloriae causa agunt, laudes expectunt, vel mercedem ab hominibus aucupantur.*

VERS. 7, 8. *Exsurge, Domine, in ira tua et exaltare in finibus inimicorum tuorum. Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te. Dominum hortatur, ut veluti dux exercitus cum indignatione consurgat adversus principem exercitus invisibilium inimicorum, sic eum compellans: Tu ipse, qui nobis hominibus præcepisti ut concertemus, id ipsum facio. Iis enim abs te fugatis ac deletis, ego salvus ero; neque solus, sed etiam Ecclesia ex gentibus circumdabit te, eliminato scilicet omni dæmonum errore. In illa sane velut in choro medius consistens hymnum emittes Patri tuo, quemadmodum dixisti: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudubo te*⁸¹.

VERS. 9. *Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicabit populos. Judica me, Domine, secundum justitiam tuam, et secundum innocentiam meam super me. Quoniam omnes creaturas adducet Deus in judicium, oportetque universos ante Christi tribunal sisti, cum didicisset David futurum esse ut mundum judicet in justitia, et populos in æquitate, jure ait: Mei quoque judex esto, Domine, non secundum reliquas operationes meas, sed secundum simplicitatem et justitiam meam.*

A Δαυΐδ· ὡς τοῦ μὲν Μωϋσέως τὸ πρᾶον· Πρᾶος γάρ ήτο παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους τοὺς δητας ἐπὶ τῆς γῆς· τοῦ Ἀβραὰμ δὲ ἡ πίστις· Ἐπίστενος γάρ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· καὶ τοῦ Ἰωνᾶ ἡ καρτερία, καὶ Ἰωσήφ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ σοφία τοῦ Σελομῶντος. Καὶ τὸ στερβόν τῶν ἀγίων οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μεμαρτύρηται· ἀλλὰ ἐν φυρατεῖ παραδόξῳ παλαισματί. Δαῦδος τοίνυν διὰ παντὸς ἀμνηστίακον ἔτησε, προτείνει Θεῷ τῶν ἄνων ἐξ αὐτοῦ τυχεῖν ἔξαιτούμενος. Ἡδει γάρ ἐκ τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὴν μέλλουσαν τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν τὴν, Ἐάρ ἀρχήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀρχήσει καὶ ὑμῶν διὰ Πατήρος ὑμῶν διοράτιος τὰ παραπτώματα ὑμάρων. Διὸ μετὰ τὴν ικανήν μετάνοιαν ἔτυχε τῆς ἀψέσεως.

Καταδιώκει ἀρά δικαιορόδος τὴν ψυχὴν μν., καὶ καταλάβοι καὶ καταπατήσαι εἰς τὴν τὴν ζωήν μν., καὶ τὴν δόξαν μονει εἰς χοῦν κατασκηρώσαι. Διατεινόμενος δέ φτισιν· Εἰ μὴ κατώρθωσα τούτο, μὴ ἐλευθερωθείην πρὸ τοῦ θανάτου τῆς ἀμαρτίας, μηδὲ τὴν ἐμὴν ἀπολάβουμε δόξαν, ἐν αὐταῖς δέ μου κατεληφθείην ταῖς ἀμαρτίαις, ἵνα ὡς δέ τε ημαρτον οὕτω μέχρι παντὸς τὴν ἐμὴν διυσμενῆς καταπατήσῃ ψυχὴν, μέχρι τοῦ εἰς χοῦν ὑποστρέψαι θανάτου. Εἰ δὲ κατώρθωσα, τύχοιμι τῶν ἰσων λυτρούμενος, καὶ μὴ εἰς διὰ ἀμαρτίας κατέπεσα χοῦν ἐπιμένων τῆς σαρπῆκης ἀμαρτίας. Η ζωὴ τοῦ ἔτι τὴν εἰκόνα τοῦ χοίκου φοροῦντος καταπεπάτηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς γῆν· οὗτος δὲ, κανὸς δοξάζεσθαι ποτὲ δοκῇ, κατεσκήνωσεν αὐτοῦ ἡ δόξα εἰς χοῦν, ὡς τῶν ποιούντων διὰ δόξαν, καὶ τὸν παρ' αὐτῶν ἔπαινον, ἢ τὴν παρ' αὐτοῖς ἀποδοχὴν.

Άράστηθε, Κύριε, ἐτὶ τῇ δργῇ σου, ὑψώθητι ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν σου. Ἐξεγέρθητι, Κύριε δο Θεός μου, ἐτὶ προστάγματι φέρετελλω, καὶ συναγωγὴν λαῶν κυκλώσει σε. Οὐα δὴ στρατηγὸν διαναστῆναι σὺν ἀγανακτήσει κατὰ τοῦ τῶν ἀօράτων πολεμίων δροχοντος στρατοπέδου, λέγων· Ὁ τοῖς ἀνθρώποις ήμεν προσέταξας ἀγωνίζεσθαι κατὰ τῶν ἀօράτων δυνάμεων, τούτο δράσον αὐτός. Τούτων γάρ ὑπὸ σου καθηρημένων, κάγὼ τοιόδημα: οὐ μόνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ζθντων Ἐκκλησία κυκλώσει σε, πάστης διαιμόνων πλάνης ἀπελασθείσης. Ταῦτας δὲ καθάπερ χοροῦ μέσος γενόμενος ὑμνον ἀναπέμψεις πρέποντα τῷ Πατρὶ καθάπερ ἔφης· Ἀπαγγελῶ τὸ δρομαῖον σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐτὶ μέσω Ἐκκλησίας ὑμρήσω σε.

Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὑψος ἐπίστρεψο, Κύριος κριτεῖ λαούς. Κρίνόν με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ κατὰ τὴν ἀκακίαν μονει ἐπ' ἐμέ. Ἐπειδὴ πᾶν τὸ ποιῆμα δέξει ὁ Θεὸς εἰς κρίσιν, καὶ τοὺς πάντας δεῖ παραστῆναι τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, εἰκότως μαθών διαυΐδο, διτι μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι· Γενοῦ, φτοῖ, κάμον κριτής, ὁ Κύριε, μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς μου πράξεις, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπλότητά μου καὶ δικαιοσύνην.

⁷⁸ Νησ. XII, 5. ⁷⁹ Gen. xv, 6. ⁸⁰ Matth. vi, 14. ⁸¹ Psal. XXI, 23.

A Συντελεσθήτω δὴ ποιηρία ἀμαριώλων καὶ κα- τενθυρεῖς δίκαιοι, ἐπάκω καρδίαις καὶ ρεφρούς δὲ Θεός. Ἐπιστημονικὸν καὶ μέγα τὸ πέρας αἰτεῖσθαι γενέσθαι κακίας, κυβέρνησιν δὲ τῷ δίκαιῳ πρὸς τὸ μηχετί χειμάζεσθαι. Περὶ δίκαιοις εἰπὼν τοῦ Θεοῦ, μόνον δίκαιοις ἀποφαίνει κριτήν, ὡς καὶ μόνον δρῶντα καρδίας· αὐτὸς γάρ ἀποδίδωσιν ἔκαστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἀρθρωπος μὲν γάρ εἰς δύγινον ὅρον· αὐτὸς δὲ κριτικός ἐστιν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας· οὐκ ἔστι κρίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Τοιούτον δεῖξας τὸν Θεόν, πεπαρθῆσασμένῳ συνειδότι φησίν. Η διοθετεῖ μου πάρτη τοῦ Θεοῦ τοῦ σώκοτος τούς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Χρηστὰ γάρ ἐλπίζει διὰ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς, ὡς δὴ σκολιὸν ἔχων οὐδὲν ἐν καρδίᾳ.

B Εἶτα μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν φομφαλαν αὐτοῦ στιλβώσει· τὸ τέξοι αὐτοῦ ἐρέτειε καὶ ἡτομασεῖ αὐτό. Μήποτε παρασειωπημένως ταῦτα περὶ τοῦ διαβόλου λέγεται· οὗτος γάρ πρὸς τεύτους καὶ ωληντες αἰδίκιαν, καὶ τὰ ἔξης.

Ιδοὺ ὀδίησσεν δίκαιοι, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀρούλαν. Λάκκοι ὄρυξε καὶ ἀρσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον δὲ εἰργάσατο. Ἐπιστρέψει δὲ πόρος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ δίκαια αὐτοῦ καταβήσεται. Ταῦτα βρήτως ἐπὶ Ἀχιτόφελ πεπλήρωται. Παρεύδοκιμοθεὶς γάρ ὑπὸ τοῦ Χουστοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ Ἀβεσσαλώμ, ὡς δὴ σοφὸς, ἀπογονός, καὶ τὴν μέλλουσαν ἐκ τοῦ Δαυΐδ φοδούμενος δίκην, ολκεῖς ἀναχωρήσας ἀπῆγκατο, παθὼν ἀπέρ ἐπεδύλλευε παθεῖν τὸν Δαυΐδ, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ κακίαν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ἀπεμάξατο. Καὶ καθόλου δὲ τὰς δὲ ὁν εἰργάσατο κακῶν καθ' ἑαυτοῦ τὴν φήφον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως φέρει.

Ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν δίκαιοσύνην τοῦ αὐτοῦ, γνῶλ τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ Τύπωντος. Ως δὲ μηδὲν αὐτὸς ἐπιβούλευτας, μηδὲ λάκκον δρύξας, παρορῶν δὲ τοὺς ἀδικοῦντας τῶν ἀσεδῶν ἀπολλυμένων ἐν κρίσει, Ἐξομολογήσομαι, φησί, τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν δίκαιοσύνην αὐτοῦ· Τὰ ἐμαυτοῦ δίκαια καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ προθεῖς· καὶ γαλῶ δὲ τῷ ὀνόματι Κυρίου τοῦ ὑψίστου· πιστεύων κατακινθήσεσθαι τοῦ χροῦ τῶν παρ' αὐτοῦ σωζομένων.

ΦΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΓΙΔ Η.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν ληρῶν.

Τὰ ἐπὶ τῇ συντελείᾳ νῦν τῶν αἰώνων προφητεύματα τὴν ἐπιγραφὴν, εἰς τὸ τέλος, ἐποίησεν. Ὑπέρ δὲ τῶν ληρῶν διὰ τὰς ἐν πάσῃ τῇ γῇ συστάσας Ἐκκλησίας, ἀλληγορίας νόμῳ λεγομένας ληγούς. Ὄτε μὲν εἰς ἥν λαός· ἥν δὲ οὗτος Ἰσραὴλ, φέρημάτιζε καὶ πύργος δὲ παρὰ τούτοις νεώς, καὶ προλήπτων τὸ πρὸ τοῦ ναοῦ θυσιαστήριον κατὰ τὴν Ἡσαίου φωνήν. Τὸ δὲ πλῆθος νῦν τῶν ληγῶν τὰ πολλὰ μηγίνει θυσιαστήρια, ταῖς κατὰ μέρος ἐκκλησίαις συγδιαιρούμενα. Διὸ καὶ ἐν πγ φαλμῷ τὸν αὐτὸν ἐπιγραφέντι

Vers. 10, 11. *Consumatur nequitia vecctorum et diriges justum, scrutans corda et renes, Deus. Scitum magnumque est postulare ut finis sit malitia; utque justus ita dirigatur, ut nunquam ulcro fluctuet. Cum autem de tribunali Dei loquitur, solum eum esse justum judicem pronuntiat, utpote qui solus corda videat. Ipse namque reddit unicuique juxta opera sua. Homo quippe videt in facie²²; ipse vero judex cogitationum est et animi sensuum: nullum judicium occultum ipsi est. Cum talēm esse Deum declarasset, confidens ac conscientia sua securus dicit: Adjutorium meum a Deo, qui salvos facit regnos corde. Bona etenim sperat ab eo qui scrutatur corda et renes, quod nihil tortuosum in corde habeat.*

C **Vers. 13.** *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit: areum suum tetendit et paravit illum. Num hæc tacite et obscure de diabolo dicuntur: nam is aduersus homines parturiit injustitiam, et cætera.*

Vers. 15 - 17. *Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem et peperit iniquitatem. Lacum aperuit et effudit eum, et incidet in foveam quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Hæc ad verbum in Achitophele completa sunt. Nam a Chusi superatus, cum de rebus Absalonis, utpote vir prudens, desperaret, futuramque Davidis vindictam pertimesceret, in domum secedens sese laqueo suspendit, ea perpessus, quæ machinamentis suis Davidi paraverat, suamque adversus eum nequitiam in caput ipse suum expressit. Et vero omnes prorsus homines, ex editis operibus, suam in die judicii ferunt sententiam.*

Vers. 18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, psallam nomini Altissimi. Ut pote qui nemini insidias struxerit, nemini lacum effuderit; iniquos cum despiceret, gnarus futuri in judicio impiorum exitii: Confitebor, inquit, Domino secundum justitiam ejus; justis meis operibus velut in tribunali productis; et psallam nomini Domini altissimi, fatus spe me in choro eorum qui per ipsum salutem consequentur, ejus dignatione recipiendum esse.*

PSALMUS DAVID VIII.

1. *In finem pro torcularibus.*

Quæ hic de consummatione sæculorum propheticæ enuntiantur, in causa fuere quod inscriptio, in finem, apponetur. *Pro torcularibus* autem dicitur Ecclesiarum gratia, quæ per universam terram existunt, et allegorice torcularia vocantur. Quando enim unus erat populus, scilicet Israelis, huic erat turris, templum apud ipsos nuncupata: et protorcular, scilicet altare pro templi limine iuxta Isaiæ vocem. Jam vero multitudinem torcularium multa declarant altaria in diversis per or-

²² I Reg. xvi, 7.

beni ecclesiis dissipata. Quare in psalmo LXXXIII qui parem cum praesenti fert inscriptionem, multa altaaria, tabernacula, atria in vaticinio feruntur, juxta illud: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* concupiscit et deficit anima mea in atria Domini⁴³; deinde vero subjungit, *Altaria tua, Domine virtutum*⁴⁴.

VERS. 2, 3. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super celos. Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.⁸⁸* Non olim admirabile fuit in universa terra; sed post Salvatoris adventum mirabile factum est, quando Synagoga populorum circumdedit eum; quod sane consonum huic psalmi praesentis dicto ex ore infantium et lactentium persecisti laudem, et cætera. Novam enim synagogam post assumptionem ejus in altum ex animabus in infantia degentibus constitisse docet, propter regenerationem in Christo tum ubique, post ejus scilicet assumptionem, per orbem usurpatam. Quamobrem acclamantibus ipsi pueris, *Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini*, indigne ferentes aliquos sic alloquuntur: *Nunquam legitis, quia Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem⁸⁹?* nunquamne illud: *Propter inimicos tuos?* Hæc vero propter sacerdotum principes, et propter Pharisæos scripta sunt: de iis namque dicitur, *inimicus, ultor*, et in præcedenti psalmo, *leo*. Quod autem maxime mirandum est talem inimicum et leonem, principem hujus sæculi, per infantes atque lactentes de medio sublatum esse: quo peracto Deus ubique terrarum apud omnes mirabilis cum sit, insidias parat ut supplantet et in peccatum

Qua ratione autem nomen Domini, olim nemini notum, admirabile evaserit, declarat in sequentibus his verbis, quoniam elevata est magnificentia tua super caelos: atque tertium illud superadditum, ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, aliquam sane habet affinitatem cum illo, synagoga populorum circumdabit te. Docet enim novam synagogam, quæ Deum circumdabat post ejus in altum assumptionem, ex infantibus, animo scilicet et lactentibus, collectam: atque ita vocat populos in Christo regeneratos. Nam postquam in altum ascendit, post ingressum suum in cœlum, Dominus, qui per prophetiam enuntiatur, adscivit sibi populorum synagogam, in terra ex infantibus et lactentibus paratam.

VERS. 4, 5. Quoniam video cœlos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas quæ tu fundasti. Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Etiamsi, inquit, mirabilia sunt opificia tua, cœlum et quæ in eo sunt, quæ tu fundasti ut per omne sæculum consistenterent; nam

Α τρόπον πολλὰ θυσιαστήρια καὶ σκηνώματα θεσπίζονται καὶ αὐλαὶ, κατὰ τὸ, Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων! ἐπιποθεῖ καὶ ἐκδειπεῖ η ὑψηλὴ μον εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου· μεθ' ἡ ἐπάγει· Τὰ θυσιαστήρια σου, Κύριε τῶν δυνάμεων.

Κύριε στον Κύριον ἡμῶν, ως θαυμαστὸν τὸ δρομό^ν
σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ! Οὐτὶ ἐπήρθη ἡ μεγαλοκρέ-
πειά σου ὑπεράρω τῷ οὐρανῷ. Ἐκ στόματος ῥη-
πτῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἰρον ἔρεκα τῷ
ἐχθρῷ σου, τοῦ καταλύσαι ἀχθόρον καὶ ἐκδικητήν.
Οὐ πάλαι θαυμαστὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· μετὰ δὲ τὴν τοῦ
Σωτῆρος παρουσίαν ἐγένετο, διε τοῦ καὶ συναγωγῆ λαῶν
ἐκύκλωσεν αὐτὸν· συμφώνως τῷ νῦν φρέβεται. Ἐκ
Β στόματος ῥηπτῶν, καὶ τὰ ἔχης. Τὴν γὰρ νέαν καὶ
καινὴν συναγωγὴν μετὰ τὴν εἰς θύρας ἀνάληψιν αὐτοῦ
ἐκ νηπίων διδάσκει συνεστάναι ψυχῶν διὰ τὴν ἀνα-
γέννησιν τὴν ἐν τῷ Χριστῷ πανταχοῦ συστᾶσαν τῆς
οἰκουμένης μετὰ τὴν ἀνάληψιν τὴν αὐτοῦ. Διὸ καὶ
βοῶντων αὐτῷ τῶν παιδῶν, Θεορεῖν ἐρ οὐρανοῖς ὑψη-
στοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄροματι Κυ-
ρίου, ἀγανάκτουσι φησιν. Οὐδέποτε ἀνέτρωτε, διε
Ἐκ στόματος ῥηπτῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω
αἰρον; καὶ μῆποτε τό. Ἔρεκα τῷ ἐχθρῷ σου.
Καὶ διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς λέγεται καὶ Φαρισαίους·
ἐχθρὸς καὶ ἐκδικητής δὲ λέων εἰρημένος ἐν τῷ πρό-
του φαλμῷ. Τὸ οὖν μέγιστον θαύμα, διε τοσοῦ-
τος, ἐχθρὸς τε καὶ λέων, δὲ δρκῶν τοῦ αἰώνος τούτου,
διὰ νηπίων καὶ θηλαζόντων καθῆρηται· μεθ' δὲ παν-
ταχοῦ θεός ἐν πᾶσι θαυμάζεται. Ἐχθρὸς δὲ ὁν ἐνε-
δρεύει πρὸς ἀμαρτίαν ὑποσκελίζων, καὶ τοὺς ἀμαρ-
τηκότας μετὰ ταῦτα κολαζεῖ.
C prædicatur, qui princeps hujus saeculi, inimicus
dejicit; tum peccatores supplicio afficit.

Καὶ πῶς ἐν πάσῃ τῇ γῇ τὸ πάλαι μηδενὶ γινωσκόμενον δύνομα τοῦ Κυρίου καὶ θαυμαστὸν κατέστη, διὰ σαφεῖ λέγων ἑττῆς· Ὄτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπεια σου ώπεράνω τῶν οὐρανῶν· καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον· δὲ τρίτον ἐν τῷ, Ἐκ στόματος ρηπτῶν καὶ θηλαζόντων κατηρπίσω· αἰρον, ἔχοι ἀν συμφωνίαν πρὸ τοῦ· Συνειωγὴν λιῶν κυκλώσει σε. Τὸ γάρ νέαν καὶ καινὴν συνειωγὴν τῶν κυκλούντων τὸν Θεὸν μετὰ τὴν εἰς ὄψιν ἀνάτηψιν αὐτοῦ ἐκ νηπίων φυγῆς καὶ Dθηλαζόντων συνεστάναι διδάσκει· οὕτω καλῶν τοὺς ἀναγεννωμένους ἐν Χριστῷ λαούς. Εἰς ὄψις γάρ ἀναβάς μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸν (1) κάθοδον, διὰ τῆς προφητείας παριετώμενος Κύριος κατηρπίσατο ἐκατῷ ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τῶν λαῶν συνειωγὴν, ἐκ νηπίων καὶ θηλαζόντων αὐτὴν συστησάμενος.

"Οτι δημομαι τονσ ουρανούς ἔργα τῶν δακτύων σου, σελήνην καὶ ἀστέρας ἐν σὺν ἑθεμελίωσας. Τι ἔστιν ἀνθρώπος, διτι μιμήσκη αὐτοῦ; Η νίδε ἀνθρώπον, διτι ἐπισκέπτη αὐτόν; Εἰ καὶ θαυμαστά σου, φησι, δημιουργήματα οὐρανὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἄπειροι ἡδράσσας δι' δούν τοῦ αἰώνος ἔσταναι· ἐστησε

⁸³ Psal. lxxxiii, 2, 3. ⁸⁴ ibid. 4. ⁸⁵ Matth. xxi, 9. ⁸⁶ ibid. 16.

(1) Forte ή δην.

γάρ αὐτὰ εἰς τὸν αὐτῷ, καθά φησιν ἐν ἑτέροις, καὶ πρόσταγμα θέστο, καὶ οὐ παρελεύσεται· οὐ μήν σοι μεγάλα πρὸς ὑπαρξίην, ἀλλὰ βραχεῖς δυνάμεως δακτύλοις ἀναλογούσης· οὕτω γάρ τὰς μικρὰς δυνάμεις ἐκάλεσε τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν ἡδρασμένα μένει· ἀνθρώπον δὲ τὸν καθ' ἓν παρερχόμενον ἐκτέπληγμα θεωρῶν, δπως καὶ μέμνησε τούτου, καὶ προνοῇ· διπερ οὐκ ἀντῆρεν εἰ μικρόν τι καὶ φθιτρὸν ἐτύγχανε ζῶν· οὕτω δὲ τίμιον ὡς ἔκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων βμνον αὐτῷ κατητέσθαι. Εἰ καὶ σμικρὸς τοινυν κατὰ τὸ σῶμα· ἀλλὰ κατὰ ψυχὴν τὴν κατ' εἰκόνα τετίμηται· ὥστε διὰ τούτου θαυμαστὸν σου καταστῆναι τὸ δνομα ἐν πάσῃ τῇ γῇ.

'Αποθαυμάζει τὸ θείον Πνεῦμα καὶ εὔχεται τοῦ θευμαστοῦ λέγων· Οὐρανὸν μὲν ὅρῳ τοὺς τὸν σύμπαντα κόσμον περιέχοντας· ὅρῳ δὲ καὶ σελήνην καὶ έστρα, καὶ ταῦτα πάντα γνωρίζω τῇ φύσει ὄντα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τῆς δῆλης δημιουργίας μέρη· ἀλλ' ὅμως, καὶ περ ὄντα τοιαῦτα, οἶδα, διτι βραχύτατα τῶν σῶν ἔργων τυγχάνει. 'Εργα γοῦν ἔστι ταῦτα τῶν σῶν δακτύλων· οὐχὶ δὲ χειρῶν, οὐδὲ μεγάλης τινὸς δυνάμεως· ἀλλ', ὡς ἀν εἰποι τις, δικρων δακτύλων, τροπικῶς οὗτως τῶν δυνάμεων ὄνομαζομένων τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν τὰ αἰσθητὰ καὶ ὀρώμενα δημιουργήματα συνεστήσατο.

Ηλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι καρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν. Καὶ μήν ἑτέρως δόξῃ καὶ τιμῇ τὸν ἀνθρώπον ἐστεφάνωσεν δὲδ;· ἐπι μόνου τοῦ ἀνθρώπου φῆσας· Ποιήσωμεν ἀνθρώπον καὶ εἰκόνα ἡμετέρων καὶ καθ' ὅμοιωσιν, καὶ διαφόρως τοῖς ἀγίοις ἀνθρώποις ἐπιφανεῖς, καὶ Πνεύματος ἀγίου, καὶ δυνάμεως οὐρανοῦ μεταδούς, ὡς τὸ μέλλον εἰδέναι, καὶ νόσους ἐλαύνειν, καὶ νεκροὺς ἀνιστᾶν· καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, τῇ τοῦ Μονογενοῦς τιμῆσας αὐτὸν παρουσίᾳ.

Δέξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ωκέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρεβάτα καὶ βδας πάσας, ἐτι δὲ καὶ τὰ κτήη τοῦ πεδίου, τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορεύμενα τρίτονς θαλασσῶν. Τῇ γάρ λογικῇ φύσει, ὡς ἀν ὡμοιώμενη θεῷ, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν καὶ δύναμιν ἐδωρήσατο. 'Ο δινθρώπος, τῆς θεῖκῆς εἰκόνος λαβὼν, ὡς βασιλεὺς ἀπάντων ἐστιν ὁ Θεὸς, οὗτως δρχων κατέστη τῶν ἐπι γῆς. Εἰ δὲ καθολικῶς εἰρηται· Καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· λέγει δὲ ἀλλαχοῦ· Καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, δῆλον ὡς καὶ ἐπι τοὺς οὐρανοὺς κατέστησεν αὐτὸν. Καὶ μήποτε ἀπορήθητας τὴν ἐν οὐρανῷ διατριβὴν σημαίνει, τῶν ἀπὸ γῆς ἐκεῖτε μεθισταμένων, ὅτε μέλλουσι βασιλείαν κληρονομεῖν οὐρανῶν ὡς ἐπιγγελται. Λέγει δὲ ὁ Παύλος· Κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Οὗτοι καὶ τοῦ Πάντα υπετάξεν υποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, νοητέον νῦν μὲν τὰ ζῶα· ἐπειδὴ δὲ καὶ βίος

A statuit ea in aeternum, ut alio loco dicit^π, praecepit posuit et non praeteribit: non tamen magna tibi reputantur, sed ceu exigua virtute digitis cinnata, sic enim minores Dei virtutes nuncupat. Et hæc quidem fundata ac firma permanent; at hominem, singulatim omnia percurrens, non sine stupore contemplor, quo pacto scilicet illius memineris, atque ipsius curam habeas, quod utique non faceres, si parvum et corruptibile animal essem; sed tanto honore dignus es, ut ex ore infantium et lactentium hymnis celebretur. Eliensi igitur corpore parvus sit, secundum animam ad similitudinem Dei factam honoratur, ita ut per ipsum admirabile sit nomen tuum in universa terra.

Admiratur Spiritus divinus, et in ipsa admiratione gloriatur, dicens: Coelos quidem video qui totum mundum circumpleteuntur; video item lunam et stellas, et plane nosco hæc omnia magnas mirabilesque universi opificii partes esse: attamen etsi talia sunt, novi ea minima operum tuorum esse. Hæc itaque sunt digitorum tuorum opera; non vero manuum, neque magnæ cujusdam potentia tuæ; sed, ut ita dicam, extremonrum digitorum: ita videlicet tropice vocantur virtutes Dei, quibus sensibilia visibiliaque opera constituit.

Vers. 6. *Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum.* Et sane alia ratione hominem gloria et honore coronavit Deus; de solo quippe homine dixit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*^{ππ}. Diversoque modo sanctis hominibus apparuit, Spiritumque sanctum ac celestem potestatem indidit, ut futura prenoscerent, morbos pellerent, mortuos suscitarent: et quod omnium præstantissimum, hominem Unigeniti sui adventu honoravit.

Vers. 7-9. *Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves unitteras, insuper et pecora campi, volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Rationabiliter enim naturæ, utpote ad similitudinem Dei factæ, dominatum potestatemque in omnia tribuit. Homo sane Dei imaginem accepit, ac ut rex omnium Deus est, sic ipse princeps terrenarum omnium rerum constitutus est. Quod si generatim hæc posita sunt, *Et constituisti eum super opera manuum tuarum:* cum alibi dicatur, *Et opera manuum tuarum sunt cœli*^{ππ}, hinc consequitur, etiam super cœlos constitutum a Deo fuisse. Ac nunquam eorum qui ad supernas sedes transferentur, habitationem in cœlo futuram occulite commemorat, ubi promissum sibi cœlorum regnum possessuri sunt; ait enim Paulus: *Hæredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi*^{ππ}. Sic illud, Omnia subjecisti sub pedibus ejus, jam intelligendum de animalibus: at quia hominibus in cœlo par angelicæ vita reposita est, c. m il-

^π Psal. viii, 45. ^{ππ} Genes. i, 26. ^{ππ} Psal. ci, 26. ^{ππ} Rom. viii, 17.

lic constitutus fuerit super opera manuum ejus, A cœlos et omnia quæ in eis sunt contemplabitur. Beatus autem Paulus hoc de Salvatore accepit, ut pote quod ipsi in futuro sæculo obventurum sit. Quapropter ait illi Pater : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁹¹.

PSALMUS DAVID IX.

1. *In finem pro occultis Filii.*

Multa erant quæ ipse occulæ peregerat, generatio scilicet ex Virgine secundum carnem per Spiritum sanctum, stupendæ illæ virtutes quibus mirabilia edebat, mors ejus et descensus in infernum, ac resurrectio ex mortuis. Hæc, inquam, omnia latenter ab ipso perpetrata. Nam hæc principibus hujus mundi abscondita voluit. De his porro occultis ait Propheta :

VERS. 2. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.* Similia ipse ait in Evangelii⁹² : *Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* In psalmo quoque de occultis gratias agit, et post gratiarum actionem, quam pro salute nostra edidit, nos de mirabilibus Patris sui edocerum se, de ipsa Patris contemplatione exultans, pollicetur. Sane utpote Filius inerat ipsi cognitio nominis quod deitati Patris sui, nulla voce nulloque nomine explicandæ, competebat. Hæc maxime, inquit, faciam postquam inimicam vitæ mortem vicero, de qua dicitur : *Novissima inimica destruetur mors*⁹³. Nam retrorsum convertetur, id est, in pristinam suam conditionem, qua non existebat : *Deus enim mortem non fecit*⁹⁴, sed *invidia diaboli mors intravit in mundum*⁹⁵. Quæ cum evenerint, reliqui etiam omnes verbi tui inimici, infirmi evadent ac in perniciem ibunt.

VERS. 9. *Et ipse judicabit orbem terræ in justitia, judicabit populos in aequitate.* Si ii qui in mundo versantur, non similia opera edidissent, judicium Dei justum non esset ; qui pari ratione peccatores suppicio, justos gloria afficit. *Judicabit populos in aequitate.* Orbein terræ vocat Ecclesiam, quæ inhabitatur a Patre, Filio et Spiritu sancto, juxta illud : *Ego et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*⁹⁶. Populos autem appellat ceteros omnes qui extra Ecclesiam versantur, aut qui ex circumcisione sunt. Quotquot enim in lege peccaverunt, per legem judicabuntur ; qui vero sine lege transgressi sunt, sine lege peribunt⁹⁷.

VERS. 10, 11. *Et factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Et sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquerunt querentes te, Domine. Cui pauperi judex refugium factus est, nisi in primo vitæ curri-

ισάγγελος ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἐν οὐρανῷ, ἐκεῖ καταστὰς ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, θεωρὸς οὐρανῶν ἔσται καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐξέλαβεν, ἐν αἰώνι τῷ μέλλοντι γένησμενον. Διδ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Πατὴρ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵνα ἂν τῷ τοὺς ἔχθρούς σουν ὑποκρδίοις τῷ ποδῶν σουν.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Θ.

Elēs τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυφῶν τοῦ Υἱοῦ.

Πολλὰ δὲ ἦν αὐτῷ τὰ κρυφῶν πεπραγμένα ἢ τε ἐκ Παρθένου διὰ Πνεύματος ἀγίου κατὰ σάρκα γένησις, αἱ τε παράδοξοι καὶ θαυματουργοὶ δυνάμεις, δὲ θάνατος αὐτὸς καὶ ἡ εἰς ἄδου κάθιδος καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάβισις. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ πάντα κρυφῶν πέπραχται. Ἀπέκρυψε γὰρ αὐτὰ καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου τούτου. Ὅπερ δὴ τούτων τῶν κρυφῶν ὁ Προφήτης λέγει·

Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐτ δλῃ καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Τοι αῦτα καὶ αὐτὸς ἐν Εὐαγγελίοις φησίν. Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας ταῦτα ῥηπτοῖς. Καὶ ἐν τῷ φαλμῷ γὰρ περὶ τῶν κρυφῶν εὐχαριστεῖ. Μετὰ δὲ τὴν εὐχαριστίαν, ἦν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐποιήσατο σωτηρίας, περὶ τῶν θαυμασίων τοῦ Πατρὸς διδάξειν ήμας ἐπαγγέλλεται τῇ τοῦ Πατρὸς ἐναγαλλόμενος θέρ. Ως δὲ Υἱῷ καὶ ἡ γνῶσις παρῆν τοῦ δύνατος τῆς θεότητος τοῦ ἀδρήτου καὶ ἀκατονόμαστου Πατρός. Ταῦτα δὲ μάλιστα, φησι, ποιήσω τὸν τῆς ζωῆς νικήσας ἔχθρὸν θάνατον, περὶ οὐλέλεκται· Ἐσχατος ἔχθρος καταργήσεται ὁ θάρατος. Ἀποστραφήσεται γὰρ εἰς τὰ ὅπιστα, τουτέστι τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν, διτι μὴ υφεστήκει. Ὁ γὰρ Θεὸς θάρατος οὐκέτοιτερ. φθόνῳ δὲ διαβόλου θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· οὐ δὴ γεγονότος καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἔχθροι τοῦ λόγου σου καὶ πολέμοις ἀσθενήσαντες ἀπολοῦνται.

Kai αὐτὸς κριτεῖ τὴν οἰκουμένην ἐτ δικαιοσύνη, κριτεῖ λαοὺς ἐτ εὐθύτητι. Εἰ οἱ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἐν δομοῖς εἰσὶν ἔργοις, οὐκ ἀνέλεν(1) δικαιοσύνη ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· δομοίς τοὺς ἀμαρτάνοντας κολάζει, η τοὺς δικαίους δοξάζει. Κριτεῖ λαοὺς ἐτ εὐθύτητι. Οἰκουμένην μὲν τὴν Ἐκκλησίαν, ητις οἰκεῖται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, κατὰ τό· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσθεμέθα πρὸς αὐτὸν, καὶ μονήρ παρ' αὐτῷ ποιησθεμέθα· λαοὺς δὲ τοὺς λοιποὺς παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν, η τοὺς ἐκ περιτομῆς. Οσοι γὰρ ἐτ ρόμφημαρτορ, διὰ τόμου κριθήσονται, τῶν ἀτρόμως διαμαρτάντων ἀτρόμως ἀπολυμέρων.

Kai ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πέτρῃ, βοηθός ἐτ εὐκαιρίαις, ἐτ θλίψει. Καὶ ἐλπίζετωσεν ἐπὶ σὲ οἱ γιρώσκορτες τὸ δρομά σουν, διτι οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκζητοῦντάς σε, Κύριε. Ποιεῖ δὲ πένητι καταφυγὴ γέγονεν ὁ κριτής, ἀλλ ἡ τῷ

⁹¹ Psal. cix. 4. ⁹² Matth. xi. 25. ⁹³ I Cor. xv, 26. ⁹⁴ Sap. i, 13. ⁹⁵ Sap. ii, 24. ⁹⁶ Joan. xiv, 25. ⁹⁷ Rom. ii, 12.

κατὰ τὸν πρῶτον βίον τὴν στενήν ὀδευχότι καὶ τὸν τεθλιμμένην, καὶ τῷ μακαρίζομένῳ πτωχῷ, δηλούστι τῷ πνεύματι; Τοῦτο δὲ μαθόντες οἱ γινώσκοντες τὸ δυομάρι σου, καὶ διὰ τὴν τῆς δικαιοχριστας καιρῷ τοὺς ἐκάητοῦντάς σε νῦν οὐκ ἔγκαταλείψεις, ἐντεῦθεν ἐλπιζέτωσαν ἐπὶ σὲ πάντα διὰ τὰς ἀμοιδάς ὑπομνήσεις. *

Ἄγαλλιασόμεθα ἐπὶ τῷ σωτηριῷ σου, ἐρεπτῆστας ἔθηρ ἐπὶ διαγέθορῷ ἢ ἐποίηστας. Ἐρ παγίδι ταύτῃ ἢ ἔκρυψας συνελίφθη ὁ ποὺς αὐτῶν. Γιγνώσκεται Κύριος κρίματα ποιῶν. Ἐρ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελίφθη ὁ ἀμαρτωλός. Ωδὴ διαγάλματος. Ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐσέβεσιν ἐπιβουλεύσαντες, ἕαντοὺς περιέπειραν ἀπωλεῖξ. Τότε καὶ γνωσθήσεται δικαίῳ κρίσει χράμενος ὁ Θεός. Ωδὴ δὲ διαγάλματος· ὡς ἀν μεταδολῆς γεγενμένης ἥτοι μέλους κατὰ τὴν Ἔβραΐδα φωνὴν, ἢ μελῳδίας, ἢ καὶ τῆς διανοίας αὐτῆς τῶν λελεγμένων ἐφ' ἔτερον νῦν μετεπαλλόντων τὸν λόγον.

Ἀποστραζήτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἄδην, καίτη τὰ ἔθηρ τὰ ἐπιλαθαρόμερα τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ καὶ νῦν ἀναισθητοῦσι, ἀλλ' ἦσει τῆς κρίσεως ὁ ναυρός. Θεοῦ δὲ ἀνθρώπος, καὶ δοκῇ καταπεφρονθῆσθαι παρὰ Θεοῦ, τῷ παρὰ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνήκεστα πάτσειν· ἀλλ' οὐ παραδέσθαι λήθη. Οὐ γάρ εἰς τὸ τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι· ἔξει δὲ κιρπὸν καὶ τέλος ἀγαθὸν διὰ τὴν ἐν τοῖς παροῦσιν ὑπομονὴν.

Ἀράστηθι, Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἀνθρωπος, κριθήτωσαν ἔθηρ ἐπώπιόν σου. Κατδοτησο, Κύριε, νομοθέτην ἐκ' αὐτούς· γράψωσαν ἔθηρη, στὶ ἀνθρωποῖς εἰσι. Διεγέρει τὸν Θεὸν ὡς τῆς ἀνοχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μακροθυμίας, ἀναβολὴν μὲν ἐμποιούσης αὐτῷ, ἐπιτριθῆν δὲ τοῖς ἀσεβέσιν ἀνθρώποις. Εὔξαμενος δὲ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κριθῆναι τὰ ἔθηρη, νῦν ἀκολούθως τρόπος μελλούστης κρίσεως ἀξιοὶ δοθῆναι τοῖς ἔθεσι νομοθέτην, ἵνα μάθωσιν, ὡς εἰσιν ἀνθρώποι, ἀλλ' οὐκ ἄλιγα ζῶα· οὐ γάρ ἀλόγοις δίδονται νόμος. Οὐκ ἀν δέ λέγοις Μωϋσῆν τὸν ἔξι ἀνθρώπων πάλαι γεγενμένον, οὐδὲ νόμον τὸν μόνον τεθέντα τοῖς Ἰουδαίοις· ἀλλ' οὐδὲ προσδοκῶν ἔτερον εἶναι, τὸ διὰ πάσης ἐλθεντὸς τῆς οἰκουμένης τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν νόμον. Χριστὸς γάρ δο νομοθέτης, καὶ τοῦ Ἐναγγελίου τὸ κτήριγμα κεκράτηκε τῶν ἔθνων. Περὶ οὐ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Πατήρ· Ιδοὺ ὁ παῖς μου ὁν γέρεται, ὁ ἐκλεκτός μου εἰς ὁν εἰδόκησεν ἡ ψυχὴ μου. Κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἔξοισει. Οὐκ ἔρισει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκονθήσεται ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμορ συντελασμέρορ οὐ συντρίψει, καὶ λιρορ τυφόμερορ οὐ σβέσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθευτας ἔξοισει κρίσιν. Ἀραλάμψει, καὶ οὐ θρυσθήσεται, ὡς ἀν θῆτεπι τῆς τῆς κρίσιν, καὶ τῷ ὀρόματι αὐτοῦ ἔθηρ ἐλπιοῦσιν (1). Τὸ δὲ Ἔβραϊκὸν καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἔρμηνευταί, Καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ ἔθηρ ἐλπιοῦσιν, ἔξεδωκαν.

* Isa. xlvi, 1-4.

(1) In Hebraico legitur יְהוָה מִן תְּרוֹמָתִי, id est ut Vulgata interpretatur, *Et in legem ejus insulæ expectabunt.*

A culo, in angusta et arcta via incesserit; necnon mendico et pauperi, spiritu scilicet, qui beatus prædicatur? Hoc cum edidicerint qui neverunt nomen tuum, gnari quoque te justi judicii tempore non relictum eos qui nunc querunt te; inde bene sperent in te, patientiam in omnibus habentes ob paratam retributionem.

VERS. 16, 17. *Exultabimus in salutari tuo, infixa sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus judicia faciens. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Canticum diapsalmatis.* Imo vero dum piis hominibus insidias struerent, sese in perniciem et interitum concrebunt. Tunc autem cognoscetur Deus justo judicio usus. *Canticum diapsalmatis* dicitur, ut facta mutatione, sive metri, secundum Hebraicam vocem, sive melodiæ, sive verborum sententia in aliam significationem translata.

VERS. 18. *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliscuntur Deum.* Etiamsi jam nullo sensu moventur, at vehiet judicii tempus. Interim homo Dei, etsi videatur ab ipso Deo negligi, dum intolerandis a peccatoribus afficitur malis, nequaquam in oblivionem venit. Non enim usque in finem pauper spiritu a Deo negligendus; sed ob præsentem patientiam, et fructum suum et bonum finem consequetur.

VERS. 20, 21. *Exsurge, Domine, non confortetur homo, judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos: sciunt gentes quoniam homines sunt.* Deum excitat, ut qui tolerantia sua, atque vi clementiæ et patientiæ, sibi quidem ærumnarum diuturnitatem, impiis vero hominibus vexandi tempus tribuat. Postquād autem precatus est, ut judicentur gentes in conspectu Dei, jam rogat ut ante futurum judicium gentibus legislator constituatur, ut discant se homines, non bruta animalia, esse: nam brutis animalibus lex minime datur. Cæterum non hic de Moysè agit, qui jam olim de medio hominum sublatus fuerat; neque de lege quæ solis Judæis data fuerat, neque vult aliam expectari legem, ut Novi Testamenti lex totum orbem pervadat. Christus enim legislator, Evangelii que prædicatio in gentibus obtinuit. De quo prophetam ait Pater: *Ecce puer meus, quem elegi, electus meus; complacuit sibi in illo anima mea. Iudicium gentibus proferet. Non contendet, neque clamabit, neque audierit vox ejus. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non extinguet; sed in veritate educet iudicium. Resplendebit et non collidetur, donec ponat in terra iudicium, et in nomine ejus gentes sperabunt* ¹⁸. Hebraicum autem et reliqui omnes interpres ediderunt: *Et in legem ejus gentes sperabunt.*

VERS. 1, 2. *Ut quid, Domine, recessisti longe, A desvicis in opportunitatibus, in tribulatione? Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.* An quia Deus est, secundum Apostolum, qui comprehendit sapientes in astutia sua, idipsum jam fieri postulat? Multi enim cum videant se, et si in impietatis plurimis versantes, prospere agere, ac in calamitates incidere nullas, sese beatos et laude dignos arbitrantur. At tum ipsi, tum improbitatis æmuli, ingenti afficiunt detimento.

VERS. 3-5. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non queret. Non est Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Auseuntur judicia tua a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur.* Præsentem impiorum conditionem insectatur, ut futuri judicii necessitatem comprobet. Illud porro, *exacerbavit Aquila, traduxit, interpretatus est.* Sermones quippe de futuro Dei judicio ipsi revera traducunt. Dum vero quis in peccatis perseverat, is impeditur quominus querat Deum, ac vim iræ magnam sibi comparat. Quamobrem ne nimio labore et anxietate notitias Dei naturales expetieris, dum vita tuæ viæ inquinatæ sunt: idque ea maxime de causa, quod judicia Dei non animo reputes, cum maxime concessus tibi dominatus fuerit in omnes inimicos tuos.

VERS. 7. *Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo; sub lingua ejus labor et dolor. Si quidem heterodoxorum os maledictione repletur, utpote qui Creatorem conviciis incessant, quod itidem maledici faciunt: os item iracundorum amaritudine, dolosorum dolo, plenum est.*

VERS. 8. *Sedet in insidiis cum divitiis in occultis, ut interficiat innocentem. Dum autem id agit, seipsum decipit, quasi scilicet nihil videat Deus.*

VERS. 11. *Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem. Hæc omnia agit impius adversus Dei pauperes, sibique ipse ludificatur, dum suis sibi cogitationibus confundit non esse Deum inspectorem.*

VERS. 12-15. *Exsurge, Domine Deus meus, exaltetur manus tua, ne obliviari pauperum tuorum in finem. Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eras adjutor. Contrahere brachium peccatoris et maligni: quereretur peccatum ejus, et non invenietur. Dei tolerantiam excitat ad judicium de impiis ferendum. Per manum autem exaltatam, vim judiciale significat. Dum enim ipsa impios non ulciscitur, ceu victa videri potest. Quando vero unicuique reddit quod æquum est, exaltari dicitur, nemoque ipsam effugere valet.*

(1) *Tetimawreis̄thai. Pro tetimawr̄h̄is̄thai, ùl et alibi. Edit.*

Irat, Kύριε, ἀζέστηκας μακρόθερ, ὑπερορᾶς ἐτεναιρίαις, ἐτελίψει; Ἐν τῷ ὑπερηφαρεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ ἐμπυρίζεται ὁ πτωχὸς· συλλαμβάνοται ἐτελονταὶ διαβουλοὶ οἵ διαλογίζονται. Ἡ ἐπειδὴ δὲ Θεὸς ὁ δρασόμενός ἐστι τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τοῦτο αὐτὸν ἔδη γενέσθαι παρακαλεῖ; Ἐπὶ πολλαὶ γάρ ἀσεβεῖαις ὀρῶνταις αὐτοὺς οἱ πολλοὶ εὐθυγουμένους τε καὶ μηδενὶ λυπηρῷ περιπίποτος, μακαρίους αὐτοὺς ἡγούνται καὶ ἐπαίνους ἀξίους. Κακεῖνοὶ τε μεγάλα βλάπτονται καὶ οἱ ζηλωταὶ τῆς κακίας γεννέμενοι.

Οἱ ἀπαιρεῖται ὁ ἀμαρτωλὸς ἐτελονταὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀδικῶν ἐτενιλοτεῖται. Παράκυτε τὸν Κύριον ὁ ἀμαρτωλὸς· κατὰ τὸν ἀληθὸς τῆς ὅργης αὐτοῦ οὐκ ἐκλήτησει. Οὐκέτι δὲ τὸν Θεὸν ἐτώκιον αὐτοῦ, βεβηλοῦνται αἱ δόσις αὐτοῦ ἐτελονταὶ καιρῷ. Ἀρταραιτεῖται τὰ κρίματα σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, πάντων τῶν ἔχθρων αὐτοῦ κατακυριεύεσθαι. Τῇ παρούσῃ τῶν ἀσεβῶν ἐπειέρχεται κατατάσσει, τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἀναγκαῖαν δεῖξαι βουλόμενος. Τὸ δὲ παράκυτον, διέσυντερον Ἀκύλας ἡρμήνευσε. Τοὺς περὶ θεοῦ γάρ κρίσεως λόγους ἀληθῶς διασύρουσιν. Ἐπιμένων δέ τις ἀμαρτιαῖς, πρὸς τὸν Θεόν ζητεῖν ἐμποδίζεται, συνάγων ἐαυτῷ πλήθος ὁργῆς. Διὸ μὴ ζήτει καὶ τὰς περὶ θεοῦ φυσικὰς ἔννοιας περικοπτόμενος, καὶ τοῦ βίου τὰς δόσις ἀκαθάρτους ἔχων· τούτου γε χάριν διὰ παντὸς καὶ τοῦ θεοῦ τὰ κρίματα μὴ λαμβάνων εἰς νοῦν, ἐν τῷ συγχωρεῖσθαι μάλιστα κατακυριεύσαι τῶν ἔχθρῶν.

Οὐν ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου, ὑπὸ τὴν γλῶτταν αὐτοῦ κόκος καὶ πότος. Τῶν γάρ ἐτεροδόξων τὸ στόμα ἀρᾶς γέμει, κακολογούντων τὸν Δημιουργὸν, καὶ τῶν λοιδόρων· πικρίας δὲ τῶν θυμικῶν, δόλου τῶν δολέων.

Ἐγκαθίηται ἐτέρῳ μετὰ πλονούσων ἐτελονταὶ φοις, τοῦ ἀποκτεῖται ἀθῶν. Καὶ ταῦτα πράττει παραλογίζομενος ἐαυτὸν, ὡς οὐχ ὀρῶντος θεοῦ.

Ἐλπε γάρ ἐτελονταὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰδεῖν εἰς τέλος. Ταῦτα δὲ πάντα ὁ ἀσεβῆς κατὰ τῶν πενήτων τοῦ θεοῦ διαπράττεται, ἐαυτὸν ἀπατῶν καὶ τοῖς ἐαυτοῦ λογισμοῖς μὴ εἶναι θεόν ἐφορούμενος.

Ἀράστηθι, Κύριε δὲ θεός μου, ὑψωθῆτω ἡ χεὶρ σου, μὴ ἐπιλάθῃ τῶν πενήτων σου εἰς τέλος. Βλέπεις, δοι τὸν πότορον καὶ θυμόν κατατεῖσι, τοῦ παραδοῦνται αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου. Σοὶ ἐγκαταλέλειπται ὁ πτωχὸς, ὁργανῷ σὺν ἡσθα βοηθός. Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ κοπροῦν· ζητηθήσεται η ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ. Οὔτως ἐπὶ τὴν τῶν ἀσεβῶν κρίσιν διεγείρει λοιπὸν τὴν ἀνοχὴν τοῦ θεοῦ. Ἡ δὲ χεὶρ ὑψούμενη δύναμιν ἐδίλωσε κριτικὴν. Ἐν δοσὶ γάρ αὐτῇ μὴ τιμωρεῖται τοὺς ἀσεβεῖς, τετιμωρεῖσθαι (1) δοκεῖ· ἀποδιδούσα δὲ ἐκάστῳ κατὰ τὸ δίκαιον, ὑψοῦσθαι λε-

γεται, καὶ ταῦτην οὐδεὶς ἀποδράσεται. Διὸ φησι: Τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν εἰς χεῖρά σου. Τοιχαροῦν δὲ σὸς πτωχὸς ἀκούσας τῶν σῶν λόγων φασκόντων· Μή διανοῦς διδικοῦντες, ἀγαπητοί· ἀλλὰ δότε τῷ κορεῖ τῇ δρῆῃ. Έμοὶ ἐκδίκησις, δὲν ἀγαπαδώσω, λέγει Κύριος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΟ ΔΑΥΙΔ Ι.

Ἐπειδὴ καὶ τῷ Δαυὶδ εἰς τὸ τέλος γέγραπται· καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τῷ τικοποιῷ, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἐπιτίκιος τοῦ Δαυὶδ, φησεῖς, διὶ καὶ δὲ Δαυὶδ μετὰ τὴν συμβάσαν αὐτῷ συμφορὰν ἔφασκε τὰ προκείμενα.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα· πῶς ἔρεις τῇ ψυχῇ μου· Μεταραστεύου ἐπὶ τὰ δρη ὡς στρουθίοι; Τελείου φωνῇ, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν δυναμένου, Τίς ημᾶς χωροῖσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Οὐ κατὰ τὸν ἀτελῆ τὸν φυγῇ μεταναστεύοντα τόπον ἐκ τόπου, καὶ περιφεύγοντα τοὺς διώκοντας. Καθὼς δὴ στρουθίον τοὺς θηρεύοντας, δέ, καὶ διαφύγοι, λέγοι ἄν· Η ψυχὴ ημῶν ὡς στρουθίοις ἐρρύσθη ἐκ τῆς πατρίδος τῶν θηρευόντων.

Οὐτὶ δὲ κατηρτίσω καθεῖλον· δὲ δίκαιοις τὶ ἐκοίησα; Κύριος δὲ ταῦθι μήτρα αὐτοῦ, Κύριος δὲ οὐρανῷ διηρόντος αὐτοῦ. Οἱ ὄφθαλμοι αὐτοῦ εἰς τὸν κάτηρα ἀποβλέποντο, τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς νιόντας τῷ ἀνθρώπῳ. Κύριος ἐξετάζει τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ· Οἱ μόνοι δίκαιοι καὶ κριτῆς Θεός, τοὺς ἑαυτοῦ πολεμουμένους δρῶν, τι ἐποίησεν; Ἐν οὐρανῷ κατοικῶν καὶ βασιλείαν ἔχον ἀσέλευτον, οὐδὲν τῶν ἐπὶ γῆς παρορᾷ. Χαρίζεται δὲ τῷ πέντε τῶν εὐεργετικῶν αὐτοῦ δυνάμεων τὴν ἐπισκοπήν, ἀς φησιν ὄφθαλμούς· ὥστερον οὖν βλέφαρα τὴν κριτικὴν αὐτοῦ καὶ πάντα διακρίνουσαν πρόνοιαν. Διὰ δικαιοσύνην δὲ κρινεῖ καὶ τοὺς δικαίους, μή τι καὶ αὐτὸς πεπλημμέληται.

Ἐπιειρέει ἐπὶ ἀμαρτωλῶν πατρίδας, πῦρ καὶ θεῖον, καὶ πνεῦμα καταγίδος η μερὶς τοῦ κοτηρίου αὐτῶν. Τάς επιπόνους κολάσεις πολλαχῆ δηλοῖ τὸ ποτήριον, ὡς ἐν Ἡσαΐᾳ· Ἐξεργείρουν, ἐξεργείρουν, Ἱερονταλῆμα, η κινοῦστα τὸ ποτήριον εἰσπτώσεως (1), τὸ κύρδον τοῦ θυμοῦ. Λέγει δὲ καὶ τῷ Ιερεμίᾳ Θεός· Λαβὲ τὸν οἶνον τοῦ ἀκράτου ἐκ χειρός μου, καὶ ποτίσεις αὐτὸν πάντα τὰ δθητα, πρὸς οὓς ἐτώ ἀποστελλεῖσθαι. Ὁποιον τὸ προκείμενον ποτήριον, οὐ τὸ πλήρωμα πῦρ καὶ θεῖον, καὶ πνεῦμα καταγίδος· οὐδὲ σύμβολα τὰ κατὰ Σοδόμων ἐπενεχθέντα. Δηλοῖ δὲ τὸ πῦρ τὴν διακαύσεως ἀπειλήν, τὸ δὲ θεῖον τὴν διεγέρουσαν ἔτι μᾶλλον τὸ πῦρ ἀφροδίτην, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς καταγίδος, πειρασμοῦ συστροφῆν. Εἴρηται γάρ ἐν Ἡσαΐᾳ· Ός καταγίτε δι' ἐρήμου διέλθοις ἐρχομένη ἐγγύς· φωνερὸν τὸ δράμα καὶ σκληρὸν ἀνηγγέλη μοι. Ἔστι δὲ καὶ τοῖς εὔσεβεσ ποτήριον τὸ μεθύσκον ὡς κράτιστον, περὶ οὗ τάχα κάκεινο λέλεκται· Κύριος η μερὶς τῆς κληρογομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου. Καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν τὸ μὲν φυγεῖν, τὸ δὲ αἰρήσασθαι.

⁽¹⁾ Rom. xii, 19. ¹ Rom. viii, 35. ² Psal. cxxiii, 7. ³ Isa. li, 17. ⁴ Jer. xxv, 15. ⁵ Isa. xxi, 1, 2. ⁶ Psal. xv, 5.

(1) Εἰσπτώσεως. Forte ἐκπτώσεως. LXX, πτώσεως. EDIT.

VERS. 8. *Quoniam justus Dominus, et justitias A dilexit, æquitatem videt vultus ejus.* Nam utpote iustus paupèrem respicit, peccatores corripit. Natura autem sua, non participatione iustus est. Cæterum cum ita se habeat, justitias, quæ in multis probis viris reperiuntur, diligit, ac cuiusque propositum approbat. Singulis sane iudiciis quedam iustitia inest: multa autem sunt iudicia Dei, de quibus scriptum est: *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa*⁷. Multæ igitur justitiæ sunt. *Æquitatem quoque videt, videlicet sanam verbi sententiam et doctrinam: gaudet quippe de ejus cultoribus, etiamsi videat eos conviciis et maledictis impeditos.* Nunquam autem plures æquitates, perinde atque justitiæ in iudiciis multæ, habentur. *Vultus vero ejus ideo æquitatem videt, quia ipsam approbat.* Nam Deus præsens esse deprehenditur, cum providentiæ operibus, tum effectu iudiciorum.

PSALMUS DAVID XI.

1. In finem, pro octava.

Ea ipsa est quæ psalmi sexti inscriptio (1). Diximus autem solvi legem Moysis, si puer ducatur in Sabbato [circumcidendum], quando diem circumcisionis octavam in ipso cadere contingit: eamdemque vim et præstantiam habere diem Dominicam, quæ Domini resurrectione nobilitatur, estque a primo die, octava. Et ipsa quoque natura sua prima habetur, quia in eadem omnes animæ emundantur.

VERS. 2, 3. *Salvum me fac, Domine, quoniam desecrit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, et corde locuti sunt. Totam illam sui temporis generationem criminalatur: nam in sequentibus dicet: *Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum.* Talis enim est prior illa generatio, de qua Salvator hæc effatur: *Viri Ninivitæ surgent in iudicio cum generatione hac, et condemnabunt eam: et regina Austri*⁸, et cætera, et rursum: *Sic erit generationi nequam huic*⁹. Neque iniuria ipsam accuso, ait Propheta; sed quia nemo sanctus in illa, nemo verax. Quandoquidem igitur nullum mihi salutis auctorem invenio; tu mihi, Domine, talis esto. Arguit porro Judæorum incredulitatem, de quibus ait Moyses: *Fili, in quibus nulla fides*¹⁰. Quod autem vana locuti sint, insidias Salvatori struentes, atque dolose aggredientes illum, diserte testificatur Evangeliorum scriptura.

VERS. 4, 5. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.* Qui dixerunt: *Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt: quis noster Dominus est?* Dei enim, non autem hominis, erat eorum malignitatem superare

Οτι δίκαιος Κύριος καὶ δίκαιος ἡμάτησεν, εὐθύτητα εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ός γάρ δίκαιος ἐπιβλέπει μὲν τὸν πέντε, παιδεύει δὲ τοὺς ἀμαρτωλούς· οὐσίᾳ δὲ δίκαιος ἔστιν, οὐ μετοχῇ. Πλὴν καὶ οὐτως ἔχων ἀγαπᾷ τὰς ἐν τοῖς πολλοῖς δίκαιοις δίκαιοσύνας, τὴν ἔκαστου πρόθεσιν ἀποδεχόμενος. Ἀλλὰ καὶ ἔκαστου κρίματος ἐστὶ τις δίκαιοσύνη· πολλὰ δὲ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ, περὶ ὧν γέγραπται· Τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινὰ δεδικαιώμενά ἔτι τὸ αὐτό. Πολλαὶ δέ καὶ αἱ δίκαιοσύναι· Βλέπει δὲ καὶ εὐθύτητα, τὴν πρὸς τὸν ὄρθρον λόγον γνῶμεν· γάρ εἰπεν τοῖς ἔχουσι, καὶν ὀνειδιζομένους ὅρθ. Μήποτε δὲ ὡς πολλαὶ δίκαιοσύναι εἰπεν τοῖς κρίμασιν, οὐτως εὐθύτητες. Διὰ δὲ τὸ ἀποδέχεσθαι τὴν εὐθύτητα, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὅρθ. Ἐπιφανεῖται γάρ παρὼν ὁ Θεὸς τοῖς ἔργοις τῆς προνοίας καὶ τοῖς ἀποτελέσμασι τῶν κριμάτων,

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΑ'.

Εἰς τὸ τέλος περὶ τῆς ὁρθόης.

Ἡ αὐτὴ ἐστι τῇ τοῦ σ' ἐπιγραφῇ. Ἐλέγομεν δὲ, ὡς καὶ τὸν νόμον λύει Μωϋσέως, εἰ διγος βρέφος ἐν Σαββάτῳ, ἡμέραν ὅγδην τῆς περιτομῆς ἐν αὐτῇ γνομένης. Τὴν ὁμοίαν ἔχειν ἐλέγομεν δύναμιν καὶ τὴν Κυριακὴν, τὴν ἀναστάσιμον οὖσαν τοῦ Κυρίου, καὶ τυγχάνουσαν ἀπὸ τῆς πρώτης ὅγδην, πρώτην δὲ κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν· καθαρικὴ γάρ ἐστι πάσης ψυχῆς.

Σῶσόν με, Κύριε, διτι ἐκάλεστεν ἔσιος, διτι ἀλιγάθησαν αἱ ἀλιθεῖαι αἱ πάτερ τῶν νιῶν τῶν ἀρθρώπων. Μάταια ἐλάλησαν ἔκυπτος πρὸς τὴν πλησίον αὐτοῦ, χειλὶ δόλια ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησαν. Διαβάλλει πᾶσαν τὴν καθ' ἐκατὸν γενεάν· λέξει γάρ καὶ προῶν· Σὺ, Κύριε, φυλάξεις ἡμᾶς καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τερεᾶς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰώνα. Τοιαύτη γάρ ἡ προτέρα γενεά, περὶ ής ἔφη καὶ δ Σωτῆρ. Ἀιδρες Νινεύεται ἀραστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς τερεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· καὶ βασιλισσα Νότου, καὶ τὰ ἔξης· καὶ πάλιν οὐτως· Ἐσται τῇ τερεᾷ τῇ πονηρᾷ ταύτῃ. Οὐχ ἀδίκως δὲ ταύτης κατηγορῶ, φησιν δι Προφήτης· ἀλλ' διτι μηδεὶς ὄσιος ἐν αὐτῇ, μηδεὶς ἀληθής. Ἐπειδὲ οὐδὲ μηδένα μοι σωτῆρας αἴτιον εὑρίσκω, αὐτὸς μοι, Κύριε, τοῦτο γενοῦ. Διελέγχεις δὲ τῶν Ιουδαίων τὴν ἀπίσταν, περὶ ὧν φησι καὶ Μωϋσῆς· Υἱοί, οἵτις οὐκ ἐστι πλεῖστος ἐν αὐτοῖς. Ὁτι δὲ μάταια ἐλάλουν ἐπιδυνεύοντες τῷ Σωτῆρι καὶ δολιώς αὐτῷ προσερχόμενοι, σαφῶς ἡ τῶν Εὐαγγελίων διδάσκει γραφή.

Ἐξολοθρεύσαι Κύριος πάτα τὰ χειλὶ τὰ δολια, τὸ λῶσσαν μετριολόγημον. Τούς εἰπότες· Τὴν τὸ λῶσσαν ἡμῶν μετριοντοῦμεν, τὰ χειλὶ ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἐστι· τις ἡμῶν Κύριος ἐστι; Θεοῦ γάρ ἦν, εὐκαὶ ἀνθρώπου, τῆς ἐκείνων περιγενέ-

⁷ Psal. xviii, 10. ⁸ Matth. xii, 41, 42. ⁹ ibid. 45. ¹⁰ Deut. xxix, 20.

(1) Vide supra psal. vi.

σθαι κακίας, καὶ σθέσαι λόγους βλασφημοῦντας τὸν Ἰησοῦν. Ὁμοιώς δὲ τῷ Φαραὼ φήσαντι· Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ αὐτοὶ φασι· Τίς ἡμῶν Κύριος ἔστι; νομίσαντες εἶναι κύριοι διὰ τῶν ίδιων λόγων τὴν τοῦ Σωτῆρος σθέσαι διδασκάλιαν, ὡς ἂν δυτες αὐτοῖς εἴσοιτο. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ Φαρισαίων καὶ Σαδουκαίων χειλή, μεθ' ὑποκρίσεως προσιόντων τῷ Σωτῇρι, καὶ Ραβδὶ καλούντων αὐτὸν, λάθρᾳ δὲ κατ' αὐτοῦ τυρεύντων. Μεγαλοφρήμονες δὲ ἦσαν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τοῦ λαοῦ, τολμῶντες ἀναχρενεῖν τὸν Σωτῆρα καὶ λέγειν αὐτῷ· Ἐν πολὺ ἔξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς, καὶ τίς σοι δύωκε τὴν ἔξουσίαν ταύτην;

Ἐρεκεις τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων ρῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος. Θήσομαι ἐν σωτηρίῳ, παρθησάσομαι ἐν αὐτῷ. Ἡ καὶ εὕτως· Οἱ πτωχοὶ δὲ ἐμὲ καὶ πέντες γετονότες τῷ πνεύματι στένουσιν ἀεὶ ταπεινούμενοι προσέχοντές μου τῷ λόγῳ, καὶ πίστιν ἀκλινῆ διασώζοντες· ὃν ἔνεκεν ἀναστήσομαι, καὶ κατὰ τὸ πρέπον τῇ ἐμῇ ἀναστάσει σωτήριον στήσομαι πᾶσιν ἀνθρώποις· ἐφ' ὅπερ ὡς μεγάλῳ παρήγησάσομαι κατορθώματι.

Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγρά, ἀργύριον πετυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπτακτλασίως. Ὁ δὲ ἄργυρος πολλάκις πυρούμενος ἀμιγῆς ἐτέρας ὅλης ἐστιν· οὐτα καθαρὰ φεύδουσι τοῦ Κυρίου τὰ λόγια.

Σὺ, Κύριε, φυλάξεις ἡμᾶς καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰώνα. Ἐπειδὰν φυλάξῃς τοὺς σοὺς πτωχούς, καὶ ἐπειδὰν ἡμᾶς περιτειχίσῃς ἅμα τῇ ἐρχομένῃ γενεᾷ, τῇ καλουμένῃ αἰώνιᾳ, οἱ παράνομοι τότε, ἐκτὸς γενόμενοι τῆς εἰς πάντας ἀνθρώπους χυθησομένης σου χάριτος, κύκλῳ περιπατήσουσι, θεωροὶ γενησόμενοι τῶν οὐαριμένων· καὶ τοῦτο ἔσται ὅταν ὑψωθῶσιν οἱ εὔτελες τῶν ἀνθρώπων.

Κύκλῳ οἱ ἀσεβεῖς περιπατοῦσι, κατὰ τὸ ὑψός σου ἐποιησάμενοι τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· Ἐπειδὴ ὁ κύκλος τῇ εὐθείᾳ ἐναντίος ἐστι κατὰ τὴν σκολιότητα καὶ εὐθύτητα, οἱ δὲ ἀσεβεῖς κύκλῳ περιπατοῦσιν, οἱ εὐσεβεῖς ἀρά εὐθείαν περιπατοῦσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΔΑΥΓΙΔ ΙΒ'.

Διὰ τὸ τέλος τὸ παρὰ τῷ Θεῷ πάντα πρὸ τοῦ τέλους ἀνδρικῶς ἥγανθετο· τὸ δὲ τέλος δὲ τῶν πόνων ἐστι καρπὸς, ζωὴν αἰώνιον καὶ βασιλείαν οὐρανῶν προειδὼν. Εἰς μὲν οὖν τὸ τέλος ἀνέπεμψε τὴν ὁδὴν τῷ Θεῷ· κατὰ δὲ τὴν ἀρχήν, ὡς ἀγωνιζόμενος ἐστι, τὰς πρώτας προφέρει φωνάς·

Ἐως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἐως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; Λήθην δὲ Θεὸς ποιεῖται· τῶν ἐπιλανθανομένων αὐτοῦ διὰ τῆς ἀμαρτίας· ἀποστρέψει καὶ τὸ πρόσωπόν ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν τι πραττόντων, ἀναξίους εἶναι χρίνας τῆς ἐποπτείας αὐτοῦ· διόπερ ὑπὸ τοῦ συνειδότος νυνέμονος καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δεδιώκας κρίσιν ἐπάγει·

¹¹ Exod. v, 2. ¹² Matth. xxi, 23.

A et blasphemata in Jesum verba comprimere. Perinde atque Pharao dixit: Non novi Dominum¹¹; jam it dicunt, Quis noster Dominus est? rati verborum suorum efficacia, penes se potestatem esse extinguae Salvatoris doctrinæ, quasi scilicet ipsi sui juris et arbitrii essent. Haec ipsa erant Pharisæorum et Sadduceorum labia; qui cum dissimulatione Salvatorem adibant, Rabbi compellantes, et clam interim conspirationem in illum conflabant. Magniloqui autem erant seniores et principes sacerdotum populi, ausi percontari Salvatorem, ipsique dicere: In qua potestate haec facis, et quis dedit tibi hanc potestatem¹²?

VERS. 6. Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo. Hoc item modo interpretari licet: Qui mei causa mendici et pauperes spiritu facti sunt, humili semper affectu verbo meo hærentes ingeniiscunt, fidemque inviolatam conservant: horum ego causa exsurgam; atque ut resurrectioni meæ consentaneum est, salutem pariam omnibus hominibus: qua in re, ut præclare gesta, fiducialiter agam.

VERS. 7. Eloquia Domini eloquia casta, argenteum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum. Argentum vero igni sæpe traditum, cuncta nulla alia materia commisetur; eodemque prorsus modo eloquia Domini omni mendacio vacua sunt.

VERS. 8. Tu, Domine, servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum. Cum mendicos tuos custodieris, cumque nos circumcommunieris in generatione futura, quæ æterna vocatur; tunc iniqui illi, exclusi tua gratia per omnes homines diffusa, in circuitu ambulabunt, ut eos qui salutem obtinebunt circumspiciant: idque tunc eveniet, cum vel tecnuiores ex hominibus exaltati fuerint.

VERS. 9. In circuitu impii ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Quia circulus rectæ lineæ secundum obliquitatem et rectitudinem oppositus est; cum impi in circuitu ambulent, pii sane viri in recto gradiuntur.

1. IN FINEM PSALMUS DAVID XII.

Propter finem, quem apud Deum consecuturus erat, ante finem viriliter omnino concertabat. Nam laborum fructus, est finis, qui et vitam æternam et regnum cœlorum procurat. In finem igitur canticum Deo emittit: atque a principio, utpote adhuc in certamine constitutus, hasce primas profert voces:

VERS. 2. Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem tuam a me? Obliviscitur autem Deus eorum qui per peccatum ipsius immemores sunt: avertitque faciem suam ab iis qui turpia quævis perpetravit, quos providentia sua indignos reputat. Quamobrem stimulante conscientia, judicium Dei pertimescens, subjungit:

Vers. 3-5. *Quandiu ponam consilia in anima mea, dolores in corde meo die ac nocte? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Respice et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus: Praevalui adversus eum. Exaltatur inimicus in peccantem peccato depresso; secus vero agitur cum is probe se agit. Cum autem nolit se præter meritum exaudiri, præmittit illud, respice, rogans scilicet ut recte facta sua perpendat. Aut forte ideo sic loquitur, quod Deus non nisi eum qui justus est exaudire soleat. Vultus porro Dei, lumine plenus, est virtus quedam ad beneficia conferenda propiciens, cuius quisquis particeps fuerit illuminabitur, ac si solaribus radiis frueretur. Quod si avertatur, tum anima non illustrata in tenebris agit; quia interiores oculi, videlicet mentis cogitationes, nihil operantur. Cum autem in peccato perseverat, tenebris magis magisque obtinentibus, quia vultus Dei penitus aversus manet; tum, malitia id operante, ceu incurabilis evadit: nec ultra salutis suæ advigilans, ad mortem peccasse jure datur.*

4. IN FINEM PSALMUS DAVID XIII.

Quia hæc prophetice dicta in consummatione sæculorum futura erant, præmittitur illud, in finem: psalmus autem non dicitur, quia incusat omnes homines.

Vers. 2. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis: non est qui faciat bonum. Ex atheis alii quidem existimaverunt Deum nullatenus existere, sed vanum esse nomen; alii, vero Deo ejecto, alias qui nullatenus sunt confinxerunt; alii vero esse quidem Deum dixerunt, sed terrena non prospicere. Omnes porro qui utramvis harum sententiarum timentur, in atheiam, sive omnis religionis despectum, prolapsi sunt. Etsi vero, quia omnibus a natura insita est Dei notitia, id palam effari non audebant, non ore, sed corde talia loquebantur: nam ore tenus multos deos profitebantur. Sed ex eorum gestis arguebatur quid mente tenerent: nam ex fructu arbor dignoscitur. Cum enim a nullo flagitorum genere temperarent, omnique modo vitam inquinarent, etiamsi infinitos esse deos confiterentur; palam tamen erat eos sanum nihil de Deo sentire. Itaque ante Salvatoris adventum tota vita genus hominum insipiens erat. Nam si initium sapientiae fuerit.*

Vers. 3. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Hæc mihi videntur tacitam quamdam Iudaici populi criminationem complecti. Nam si*

"Εως τινος θήσομαι βουλάς ὁ ψυχῆ μου, δδύρας ἐρ καρδίᾳ μου ἡμέρας καὶ νότος; "Εως πότε ὑψωθήσεται ὁ ἔχθρός μου ἐπ' ἐμῷ; Ἐπίβλεψόν, εἰσάκονστρο μου, Κύριε ὁ Θεός μου. Φώτισον τὸν δρθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάρρον· μήποτε εἶποι ὁ ἔχθρός μου · Ἰσχυσα πρὸς αὐτόν. Υψοῦται δὲ κατὰ τὸν ἀμαρτάνοντος ὁ ἔχθρός ταπεινούμενον τῇ ἀμαρτίᾳ· καὶ τούναντίον δικαιοπραγοῦντος. Άς μηδὲ βουλόμενος ἀμισθεῖ εἰσακούσθηναι, προτάττει τὸ, ἐπίβλεψον, παραχαλῶν ιδεῖν αὐτοῦ τὴν κατορθώματα. "Η καὶ ὡς τοῦ Θεοῦ μὴ εἰσακούντος, εἰ μή τις δίκαιος ἡ. Πρόσωπον δὲ Θεοῦ φωτὸς γέμει, δύναμις οὖσα πρὸς εὐεργεσίαν προνομένη· οὐ τις μετέχων φωτισθήσεται, καθάπερ ἡλιακῶν ἀπολαύων ἀνγῶν. Ἀποστραφέντος δὲ, μηχανεῖται φωτιζούμενη σκοτοῦται ψυχή, μηδὲν ἐνεργούντων τῶν ἕνδον δρθαλμῶν, οἵτινες διανοίας εἰσὶ λογισμοί. Ἐπιμενούστης δὲ τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ τοῦ σκότους ἐπὶ πλέον ἐπικρατοῦντος, τῷ καὶ μένειν ἀπεστραμμένον τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ἔξης οἰονεὶ πῶς γίνεται κακίας ἀθεράπευτα πλημμελούστης, καὶ μήτι γρηγοροῦσα λέγοις· ἀν εἰς θάνατον ἡμαρτηκέναι.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΦΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΙ'.

Ἐπει ταῦτα προφητικῶς εἰρημένα ἐπὶ συντελεῖα τῶν αἰώνων ἡμελλε γίνεσθαι, προγέγραπται τὸ, εἰς τὸ τέλος· ϕαλμὸς (1) δὲ οὐκ εἰρηται διὰ τὸ κατηγορεῖν πάντων ἁνθρώπων.

Εἰτερ ἄρχων ἐρ καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Κινδυνεύοντας καὶ ἀδελύχθησσιν ἐρ ἐπιτιθεδύμασιν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα. Τῶν δὲ ἀθέων οἱ μὲν μὴ εἶναι Θεὸν παντελῶς ἔδοξαν, ἀλλ' εἶναι διὰ κενὸν δυνομα· οἱ δὲ μὴ δυνας ἀνέπλασαν, τὸν δυνα παρωσάμενοι· οἱ δὲ εἶναι μὲν ἐφασαν, μὴ προνοεῖν δὲ τῶν ἐπὶ γῆς. Οἱ δὴ πάντες εἰς ἀθεταν περιετράπησαν φρονοῦντες οὐτως· εἰ καὶ μὴ ἀπόλμων εἰπεῖν δὲ ἂς ἔχουσι πάντες φυσικάς ἐννοιας περὶ Θεοῦ· διὸ καρδίᾳ ἔλεγον, ἀλλ' οὐ στόματι· ἐν τούτῳ γάρ καὶ πολλοὺς λέγειν ἐδόκουν θεούς. Ἡλέγχοντο δὲ ἀρ̄ ὧν ἔδρων· ἀπὸ γάρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γιγνώσκεται. Μηδεμιᾶς γάρ ἀσελγείας φειδόμενοι, παντὶ δὲ τρόπῳ τὸν βίον διαφειρόμενοι, εἰ καὶ μυρίους ὡμολόγουν θεούς, δῆλοι ήσαν οὐδὲν ὑγιές φρονοῦντες περὶ Θεοῦ. Ἀφρων οὖν δυτικός ὁ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας βίος (2). Εἴπερ ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου, οὐκοῦν τῷ μὴ φοβείσθαι καὶ ἀθετεῖν ἀντίκειται ἡ σοφία.

Πάρτες ἔκκλινον ἀμα ἡγρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἔνδος. Δοκεῖ δέ μοι τὰ προκειμένα καὶ αὐτοῦ τοῦ Ιουδαίων Εθνους λεληθύσαν κατηγορεῖν περιέχειν. Εἰ γάρ, διακύψας

¹² Psal. cx, 10.

(1) In Eusebii exemplari hæc τοι ϕαλμός non legatur, nec est in Hebreo γῆρας.

(2) Eusebio familiaris est hic nesus vocis βίος, scilicet pro hominum genere; sic superius ad vers. 2

psalmi v accipitur, et in fine sexti libri *De præparatione evangelica*, δ σύμπας τῶν ἀνθρώπων βίος, universum hominum genus, aliisque in locis non infrequenter hoc usu occurrit.

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ Κύριος καὶ ἐπισκοπήσας τοὺς ἐπὶ πάντας εὑρεν ἐκκλίναντας καὶ ἀχρειώθέντας, ὡς μηδένα μηδαμῶς εὐρίσκεσθαι ἐν ἀνθρώποις, μηδὲ μέχρις ἐνδις, τὸν μηδὲ τὴν τρεπαμένον, μηδὲ ἐκκλίναντα· ἀκόλουθόν ἐστι τοῖς πᾶσι συμπεριλαμβάνεσθαι, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, καὶ αὐτὸν τὸν καλούμενον Ἰορατῆλ. Τὰ μάντοι προσκείμενα λόγια σαφῶς ἀπεφήνατο, διτι πάντες ἐξέκλιναν, ἄμα τὴν τρεπαμένον, ὡς μηδὲ εἶναι ποιούντα χρηστότητα, μηδὲ ἔως ἐνδις. Ἐδει γάρ τὸ μέγεθος παραστῆναι τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγενομένης νόσου πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας· ὡς δὲν ἡ ἀφίξις αὐτοῦ φανεῖ τοῖς πᾶσιν ἀναγκαῖα. Πάντες γάρ ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δέξιης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Ταῦτην δὲ καὶ ὁ Ἡσαΐας συμφώνως ἀποδίδωσι τὴν διάνοιαν ἐν οἷς φησι πρὸς τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν ἀποτεινόμενος· Ἰδού ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐκράθητε, καὶ ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν ἐξαπέτειλα τὴν μητέρα ὑμῶν, οἰστι ηλθορ, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ἀνθρώπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ὑπακούων. Τὸ γάρ, διτι ηλθορ, δμοιον δὲν εἴη τῷ, Κύριος ἔξ οὐρανοῦ διέκυψε ἐπὶ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ· Καὶ οὐκ ἦρ ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ὑπακούων, δμοιον τῷ· Πάρτες ἐξέκλιναν καὶ τὴν τρεπαμένην.

Οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ βοσθίοις τὸν λαόν μον βρώσει ἀρτες; Καὶ μοι δοκεῖ προφητεύειν μεταβολὴν ἐσεσθαι τῶν ἐθνῶν ἐκ θηριώδους βίου, καὶ ἐξ ἀγωνίας Θεοῦ, ἐπὶ ἡμερον καὶ θεοσεδῆ τρόπον· δὲ καὶ ἐστιν ὁ φθαλμοὶς παραλαβόντα μαρτυρῆσαι ἀλήθειαν τῇ προφητείᾳ. Ἀναγνώσῃ τοίνουν τὰ προκείμενα ἐρωτηματικῶς, πυνθανόμενον τοῦ λόγου καὶ φάσκοντος· Εἰ καὶ πάντες ἐξέκλιναν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τὴν τρεπαμένον, μή τοίνυν οὐχὶ γνώσονται ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν; προσυπακουόντων (1) ἡμῶν·

Τὸν Κύριον, καὶ κατὰ κοινοῦ πάλιν λαμβανόντων τὰ ἐξῆς. Καὶ αὐτὸν γάρ οἱ πάλαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ὥστε ἅρπον ἐσθίοντες, καὶ τὸν Κύριον μηδεπάποτε ἐπικαλεσάμενοι, μή οὐχὶ γνώσονται αὐτὸν; Καὶ Ἡσαΐας δὲ συνάδει περὶ τῶν αὐτῶν θεοπίζων καὶ λέγων· Οἱ οὐκ ἀνηγγέλῃ περὶ αὐτοῦ διφορταὶ· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόσι συντήσουσιν. Ἐκεῖ ἐδειλιασαν φόδων, οὐ οὐκ ἦρ φόδος. Οτι δὲ Θεὸς ἐτρεψε δικαία. Τίνες δὲ ἀλλ' οἱ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, καὶ οἱ πρότερον μή ἐπικαλούμενοι τὸν Κύριον; Ἔσται γάρ ποτε καιρὸς, διτε ἐπιγνώσονται αὐτὸν, καθ' ὃν καὶ φόδον ἀναλήψονται τοῦ Θεοῦ καὶ δειλίαν ἀγαθήν. Οτι δὲ τὸν φόδον ἀναλαβεῖν Κύριον ἀγαθόν ἐστι, δῆλον ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι· Ἀρχὴ σοφίας φόδος Κύριον. Οἱ δηλούμενοι τοίνυν φοδηθήσονται ἐκεῖ φόδῳ· τουτέστι τέτε. Τίνα δὲ φοδηθή-

A respiciens de celo Dominus atque considerans, deprehenderit omnes qui in terra versabantur, declinasse et inutiles factos esse, ut nemo prorsus reperiretur in hominibus, ac ne vel unus, qui non inutilis factus esset, et qui non declinasset, consequens omnino est cum omnibus comprehendendi etiam ipsum Iudaicum genua, quod item Israel nuncupatum est. Iatis itaque eloquii clare pronuntiatur, quod scilicet omnes declinaverint, et simili inutiles facti sint, ita ut nullus fuerit qui ficeret bonum, ne vel usque ad unum. Par fuit enim magnitudinem morbi, qui ante Salvatoris adventum in omnibus hominibus grassabatur, palam facere: ut manifestum omnibus esset ejus in terra peregrinationem suis prorsus necessariam. Omnes siquidem pecauerunt, omnes gloria Dei privabantur, et jam ejus gratia gratis justificati sunt. Huic consonam Isaías sententiam tradit, ubi Judæorum synagogam conpellans ait¹⁴: Ecce in iniquitatibus vestris renditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia teni, et non erat vir; vocavi, et non erat qui responderet. Illud enim, quia veni, his verbis affine fuerit, Dominus de celo prospexit super filios hominum; illud autem, Et non erat vir, et non erat qui responderet, simile illi, Omnes declinaverunt et inutiles facti sunt.

B VERS. 4. Nonne cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Videtur mihi vaticinari futuram gentium, ex vita ferina et ignorantia Dei, in mansuetos ac religiosos mores mutationem: quod est, re oculis percepta, veritatem prophetarum testificari. Hæc itaque interrogandi more legenda sunt; percontatur enim Psalmista ac si diceret: Etiamsi omnes ante Christi adventum declinaverunt et inutiles facti sunt, nonne in sequenti tempore cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem? Cui nos respondemus:

VERS. 5. Dominum non invocaverunt, et quæ sequuntur in communi accipimus. Nonne iidem ipsi qui olim populum Dei quasi panem comedebant, et nunquam Dominum invocaverunt, tandem illum cognituri sunt? Huic accinuit Isaías, qui de iisdem vaticinatur his verbis: Quibus non annuntiatum est de eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent¹⁵. - Illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quoniam Dominus in generatione justa est. Quinam ergo nisi ii qui operantur iniquitatem, et qui prius Dominum non invocabant? Erit enim tempus quo cognoscent illum, ac tunc timore Dei formidineque bona afflentur. Quod autem proba res sit timore Domini affici, palam est ex hisce verbis: Initium sapientie timor Domini¹⁶. Illi itaque de quibus jam sermo, illic, id est, tuus trepidabunt timore. Quem porro

¹⁴ Isa. L, 1, 2. ¹⁵ Isa. LII, 15. ¹⁶ Psal. cx, 10.

(1) Προσυπακούειν, id est respondere. Vide in Onomastico ad calcem operum Athanasii in voce ὄρκονται, et ὑπακούων, supra, ad vers. 5.

timebunt nisi Dominum? Illic autem, ubinam, nisi in ea quæ ventura est generatione? quamobrem subjungit:

VERS. 6. *Quoniam Dominus in generatione justa est. Consilium inopis confudistis, Dominus autem spes ejus est. Quemadmodum in aliis quoque iudiciis, quæ de contractibus et de commercio seruntur, nulla habenda est personarum ratio; sic in consultationibus, non imperium, non facultates, sed mens recte instituta probaque conscientia spectanda est. Hæc porro quæ jam proposita sunt, possunt mea quidem sententia de Judæis Salvatoris consilium confundere conantibus accipi, quia putarent ipsum esse inopem virum, nec thesaurum divinitatis pensarent. Ii itaque doctrinæ illius semper contradicunt; ac miraculorum virtutes, quasi non divina vi, sed alia quapiam ratione exhibitas, caluniantur.*

VERS. 7. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob et lætabitur Israel. Cum omnes una declinassent et inutiles facti essent, jam tempus aderat, ut ad precanum sermonem verteret; ita ut cœu legatione suscepta diceretur: Quis dabit ex Sion salutare Israel? Ipsi enim salutari tunc opus erat, quod peccatorum remissionem tribueret, et auctor salutis esset. Idipsum salutare quod secundum carnem ex semine Davidis prodiit, ex Sion datum est: Nam veniet ex Sion redemptor, et avertet iniquitates a Jacob¹⁷. Eodem quoque sensu illud accipias licet: Ex Sion species decoris ejus¹⁸, ut apposite intelligatur salutare illud ex cœlesti Sion advenisse, siquidem in ipsa Christus regnum obtinere dictus est. Quamobrem scopus noster, ac spes supernæ vocationis est regnum cœlorum. Sub hæc, futuram omnibus hominibus ab ipsomet salutari conciliandam libertatem declarat. Ac perpende mihi, quæso, quo pacto, cum alii redempti sint, alios tamen dicat exsultare: nam cum populus Domini a captivitate liberabitur, Exsultabit, inquit, Jacob, et lætabitur Israel. Cum igitur futurum esset, ut animæ olim a dæmonico errore in captivitatem obductæ, per salutare Dei libertatem assequerentur, et ex omnibus gentibus ad Dominum homines converterentur; qui olim in Deo defuncti sunt justi atque prophetæ, qui vere Israel, vere Jacob nuncupari possunt, exsultabunt ac lætabuntur, quod vaticinia ab se de nobis edita completa sint, quodque ipsi nobis de adepta salute congratulentur. Quapropter Simeon, cum de Salvatore dixisset: Lumen erit ad revelationem gentium; addidit, et gloriam plebis tuæ, Israel¹⁹.*

IN FINEM PSALMUS DAVID XIV.

VERS. 1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiesceret in monte sancto tuo? A vicinioribus procedens, perfectum virum describit.*

¹⁷ Isa. lxi, 20. ¹⁸ Psal. xl ix, 2. ¹⁹ Luc. ii, 52.

A συνται: ἡ τὸν Κύριον; ἐκεῖ δὲ, ποῦ ἡ ἐν τῇ μελλούσῃ συστήσεσθαι γενεῖ; διὸ ἐπιλέγει:

Ὅτι δὲ Θεὸς ἐτρεψεὶ δικαία. Βούληγε πτωτοῦ κατηγόρουτε, δε δὲ Κύριος ἐλεῖς αὐτοῦ ἔστιν. Οὐστέρ ἐν τοῖς ἀλλοις κρίμασι τοῖς γινομένοις περὶ συναλλάγματα καὶ κοινωνίας οὐκ εἰς πρόσωπα βλέπειν δεῖ· οὕτως ἐν τοῖς βουλευομένοις οὐκ εἰς ἀρχὴν καὶ περιουσίαν σκοπητέον ἄλλ' εἰς νοῦν διηρθρωμένον καὶ τὸ εὑσυνείδητον ἔχοντα. Ἐπιστατέον ἐκλαβεῖν, εἰ δυνατὸν, περὶ τῶν Ιουδαίων τὰ προκειμένα, τὴν τοῦ Σωτῆρος βουλὴν καταισχύναι σπειδόντων, τῷ δικαιοσθαι αὐτὸν πτωχὸν τίνα εἶναι, καὶ μὴ πλούτον θεότητος. Αἱ δὲ γοῦν καὶ ἀντιλέγουσι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὰς τερασίους δυνάμεις κακολογοῦσιν, ὡς μὴ θεῖκῇ δυνάμει, ἀλλ' ἀλλοθέν ποθεν γεγενημένας.

Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐτῷ τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωστὴν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀγαλλιάσεται Ἱακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰσραὴλ. Πάντων ἔκκλινάντων καὶ ἄμα ἀχρειωθέντων καιρὸς ἡνὶ εἰς εὐχὴν τρέψαι τὸν λόγον, ὡς πρεσβείας τρόπῳ φάναι· Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Αὐτοῦ γάρ χρεῖα λοιπὸν, τοῦ ἀφεσιν ἀμαρτημάτων παρέχοντος, τοῦ αἰτεῖον τῆς αἰωνίου σωτηρίας. Τοῦτο τὸ σωτήριον τὸ κατέσάρκα ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὸς, ἐκ τῆς Σιών δέδοται· Ήξει γάρ ἐκ Σιών ὁ φύσμετος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἱακὼν. Εἰς τοῦτο λήψῃ τὸ· Ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ἀραιότητος αὐτοῦ, δυνατὸν ἐκλαβεῖν· ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπουραγίου Σιών ἐλήσυθε τὸ σωτήριον· ἐπείπερ ἐν αὐτῇ εἰρηται τὴν βασιλείαν ἔχειν ὁ Χριστός. Διὸ καὶ ὁ σκοπὸς ἡμῶν καὶ ἡ ἐλπὶς τῆς ἡνὸς κλήσεως ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τυγχάνει. Εἴθι ἔξῆς τὴν μέλλουσαν διαστίνανθρώποις προκενεῖσθαι ἀπὸ κακῶν ἐλευθερίαν διὰ τοῦ σωτῆρίου παρίστησι. Καὶ θέα τίνα τρόπον, ἐτέρων λυτρουμένων, ἐτέρους φησὶν ἀγαλλιάσθαι· ἐν τῷ γάρ τὴν θεῖαν ἀνατοπὴν τῶν σωτηρίου τοῦ Θεοῦ ἐλευθερίας τυγχάνειν, καὶ ἔξι ἀπάντων τῶν ἔθνων μελλόντων ἐπιστρέψειν ἐπὶ τὸν Κύριον, οἱ πάλαι παρὰ τῷ Θεῷ ἀναπεπαιμένοι δίκαιοι καὶ προφῆται, αὐτοὶ δοτεῖς ὁ ἀληθῶς Ἰσραὴλ καὶ ὁ ἀληθῶς Ἱακὼν, ἀγαλλιάσονται καὶ εὐφρατήσονται, διὰ τὸ πληροῦσθαι αὐτῶν τὰς περὶ ἡμῶν προφητείας, καὶ διὰ τὸ συγχαίρειν τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ. Διὸ καὶ ὁ Συμεὼν, εἰπὼν περὶ τοῦ Σωτῆρος, διτι· Φῶς ἔσται εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, ἐπήγαγε, καὶ δόξαν λαοῦ σον Ἰσραὴλ.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΔ.

Κύριε, τις παροικήσει ἐτρεψεὶ σκηνῶματί σου; καὶ τις κατασκηνώσει ἐτρεψεὶ τῷ ἀγίῳ σου; Ἀπὸ τῶν προσεχεστέρων προσδαλιγῶν διεγράψει τὸι

τελειον. Παροικία δέ ἐστι διαγωγή πρόσκαιρος ἐπ' ἀλτιδὶ τῆς χρέίττονος. Διό φησι καὶ Δαυὶδ· Πάροικος εἰμι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μουν. Πάροικος γάρ Ἀβραὰμ, μηδὲ βῆμα κεκτημένος ποδὸς, μόλις δὲ τάφον πριάμενος. "Ο δὴ σύμβολον τοῦ ζῶντα μὲν ἐν παρχὶ πάροικον εἶναι προστίχειν, μεταβαίνοντα δὲ ταύτης, τοῖς οἰκείοις τόποις ἀναπάυεσθαι. Καὶ μικάρουν φησιν ἐν ἀλλοφύλαις παροικοῦντα, μή ὡς οἰκείοις προστετρέψαι τοὺς ἐν τῇ γῇ. Σκήνωμα δὲ Θεοῦ ἡ παρ' αὐτοῦ ἀεδομένη σάρξ τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ πρὸς ἑνοτητήν. Τίς οὖν, ὡς ἀλλοτρίᾳ κεχρημένος, ἔγκαρπον αὐτὴν παραδώσει τῷ δεδωκότι, ὡς ἀν γένηται καὶ σκήνωμα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀγίοις ἐνοικοῦντος; Εἴτα πρὸς τὸ μεῖζον προσκόπτει· Καὶ τίς κατασκηνώσει ἐν ὅρει ἄγρῳ σου; Οὐκέτι ἐν τῇ γῆνη Σιών, ὅπερ Ἰουδαίοις δόκει, ἀλλὰ περὶ ἣς ὁ Παύλος φησι· Προσελθούστε ὅρει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. Παρελθὼν οὖν τις τὴν σάρκα ταύτην καὶ κεκρύώσας αὐτοῦ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἀγιασμὸν κατορθώσας, ἐν τῇ ἀγίᾳ κατασκηνώσει πόλει· ἣς ἐπιθυμῶν δὲ Δαυὶδ ἔλεγε· Διελεύσομαι ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς· ἔως τοῦ οίκου τοῦ Θεοῦ· καὶ, Ὅς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τώρευτε! τὸ δὲ τούτου σπάνιον ἐμφανεῖ τὸ, τίς, ὡς τὸ, Τίς δρυντὸν τὸν κυρλούν· καὶ τὸ, Τίς ἀραγγελεῖτε νύμην τὸν τόπον τὸν αἰώνιον; καὶ τὸ, Τίς ἀρά φρέσιμος καὶ πιστὸς οἰκονόμος; Μήποτε δὲ καὶ τὸν Θεὸν ἐρωτήσας, ἔτυγε ἀποχρήσως;

Κύριε, τίς παροικίσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; ἢ τίς κατασκηνώσει ἐν ὅρει ἄγρῳ σου; Τάχα δὲ καὶ δὲ μεθιστάμενος εἰς οὐρανὸν, ὡς ἀπὸ ξένης ἦκων διατριβῆς, παροικεῖ· Θεοῦ γάρ σκήνωμα δὲ οὐρανός. Ὁρα δὲ μήπως δὲ ἐπιμένων τῇ πολιτείᾳ τοῦ νόμου, εἰς Χριστὸν δυντος παιδαγωγοῦ, παροικεῖ ἐν τῷ σκηνώματι τοῦ Κυρίου, περὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τευτάζων· δὲ φάσας ἐπὶ Χριστὸν καὶ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν κατατηνοῖ ἐν ὅρει ἄγρῳ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐ προφητεύεται· Ἐμφαρές ἔστι τὸ δρος τοῦ Κυρίου. Καὶ σκόπει πάλιν, μή Θεοῦ μὲν δρος ἀγίου δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου· σκήνωμα δὲ αὐτοῦ, δὲν ἀνέλαβεν ἀνθρώπον· καὶ δεῖ πρότερον ἐπιγνωστοί κατὰ σάρκα Χριστὸν· εἴτα κατασκηνοῦκ ἐν ὅρει ἄγρῳ Θεοῦ, θεασάμενον τὴν δόξαν αὐτοῦ, δέξαντας οὐρανὸν· ὁ οὐρανὸς αὐτὸς, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εὐαγγελισθεῖσα βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Λύτη ἔστιν Ἱερουσαλήμ ἡ ἐπουράνιος· αὕτη ἔστι τὰ Σιών δρος, καὶ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, κατὰ

A Habitatio autem est temporanea commoratio, cum spe melioris conjuncta. Quamobrem ait David: *Advena sum et peregrinus, sicut omnes patres mei*²⁰. Advena quoque erat Abraham, utpote qui ne vestigium pedis possideret, vixque sepulturæ locum coenierit. Quod sane symbolice significat hominem in carne viventem, cui advenam reputari debere; cumque ab ipsa carne transmigraverit, tunc propriis in sedibus quiescere. Ac beatum esse dicit eum, qui cum apud alienigenas habitaverit, terrensis quasi propriis sibi rebus non addictus fuerit. Tabernaculum autem Dei est caro, animæ ab ipso ad habitandum concessa. Quis itaque ea ut alienus, frugiferam eaudem largitori restituel, ut si sit tabernaculum Dei, qui in sanctis habitat? Deinde B vero ad præstantiora procedit: Aut quis requiescat in monte sancto tuo? Non in terrestri Sion, ut Iudej arbitrantur, sed in ea de qua Paulus ait: Accessistis ad montem Dei viventis, Jerusalem celestem²¹. Quisquis igitur eadem carne quasi in transcursu usus, ejus membra super terram mortificaverit, postquam sanctificationem illam consummaverit, habitabit in sancta illa civitate: cuius desiderio motus David aiebat: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei*²²: et, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*²³. Illud autem, quis, talium hominum raritatem subindicat; enjusmodi est illud: *Quis novit sensum, Domini*²⁴; et illud: *Quis annuntiabit nobis locum aeternum?* atque illud: *Quis est prudens ac fidelis economus*²⁵? Nunquid postquam Deum interrogavit, responsonem obtinuit?

C Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescat in monte sancto tuo? Fortassis etiam qui in cœlum transfertur, utpote qui a peregrinia sedibus veniat, habitare dicitur. Nam tabernaculum Dei cœlum est. Atque consideres velim, num qui sub lege versatur, quæ scilicet veluti paedagogus ad Christi disciplinam haberi potest, habitet in tabernaculo Domini, circa tabernaculum testimonii sollicitudinem habens; atque is qui ad Christum usque pervenit et ad evangelicam doctrinam, num tabernaculum posuerit in monte sancto Dei, de quo propheta dicit: *Perspicuus est mons Domini*²⁶. Ac iterum mibi perpendas velim, annon mons ille sanctus Domini sit Verbum ejus; tabernaculum autem ejus, homo quem assumpsit: annon opus sit primo Christum secundum carnem cognoscere; deindeque tabernaculum ponere in monte sancto Dei, cum scilicet qui viderit gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre; atque dicere: *Si enim cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus*²⁷. Illyusmodi namque homini dictum est: *Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion*²⁸. Alia autem ratione dicatur, montem Dei esse, in quo duntaxat animæ sanctæ et in justitia perfectæ habitabunt, videlicet ipsum

²⁰ Psal. xxviii, 13. ²¹ Hebr. xii, 22. ²² Psal. xlvi, 5. ²³ Psal. lxxxiii, 2. ²⁴ I Cor. ii, 16, ²⁵ Luc. xii, 43. ²⁶ Isa. ii, 2. ²⁷ II Cor. v, 16. ²⁸ Isa. xl, 9.

cœlum, atque illud a Salvatore annuntiatum re-
gnū cœlorum. Hæc est Jerusalem cœlestis : hæc
ipsa est mons Sion et civitas Dei viventis, juxta
sacrum Apostolum qui ait : Accessistis ad Sion
montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem cœ-
lestem ²⁰. Per tabernaculum autem idipsum intelli-
gitur, quod sursum in monte constitutum est, uti
dicitur : Christus autem assistens pontifex futu-
rum honorum, per amplius et perfectius tabernacu-
lum non manufactum, id est, non hujus creationis ²¹.

Hæc cum Davidi in mentem venirent, sic vociferatus est : Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? Talis enim revera homo, qui scilicet ascensu hujusmodi et habitatione cœlesti dignus sit, rarus admodum, et non obvius, ut vix unus in millibus occurrat. Tabernaculum itaque illud cœleste jam memoratum, domicilium ipsius Dei fuerit : homo vero qui a terrena illa commemoratione, ceu a captivitate, in cœleste illud tabernaculum transferendus est, quasi peregrinus et advena illic erit, utpote qui aliunde et ex aliena regione eodem transmigraverit ; quapropter dictum fuit, Quis habitabit in tabernaculo tuo? Beatus autem qui in ipso monte constitutus ac confirmatus fuerit ; cum doceamus mansionem istam, dignis hominibus paratam, stabilem perpetuamque fore.

VERS. 2. Qui incedit sine macula, et operatur justitiam. Non enim unica res gesta strenuum hominem ad perfectionem ducit; sed per totam vitam virtutis operibus insistendum; ut in hac via inculpati ac criminè vacui censemur. Et hæc illa salutaris cognitio fuerit, quam ipse affert his verbis : Ego sum via ²². Oportet enim post primum editum opus bonum, singulorum subsequentium gestorum, ut scilicet cum justitia admittantur, curam et sollicitudinem gerere.

VERS. 3. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. Non est igitur quod quis ex rudioribus, his probis editis facinoribus, sese efficerat; ne ceu naufragio facto bonorum jacturam faciat.

VERS. 4. Ad nihilum deducetus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Qui jurat proximo suo, et non decipit. Illic pro re una tantum congruenter jurari posse decernit, dum is qui jurat jusjurandum ne violet. Ecqua illa res est, nisi amicitia et necessitudo cum aliquo, pacto fœdere, juncta? Est autem juramentum talis viri inculpatum et innoxium, quo firmatur illud : Ita ita, et, Non non ²³.

VERS. 5. Qui pecuniam suam non dedit ad usu-
ram, et munera super innocentes non accepit. Quia interdum contingit eum qui jam memorata gesta executus est, circa munerum captationem et usu-
ram claudicare ac ægritudine laborare; huic quo-
que morbo remedium applicat. Nam qui regni cœlorum causa, et ex ipsa erga proximum suum

A τὴν ἵερὸν Ἀπόστολον, δις φησι· Προσεληνόθας
Σιάρῳ δρει, καὶ πόλει Θεοῦ Ἱωτοῦ, Ἱερουσαλήμ
ἔπαινονταί. Τὴν δὲ σκηνὴν νοήσεις τὴν ἀνα ἐπὶ
τοῦ ὄρους ἰδρυμένην ἀπὸ τοῦ φάσκοντος λόγου.
Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελ-
λόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μελέτος καὶ τελειοτέ-
ρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστι, οὐ
ταύτης τῆς κτισεως.

Τούτων τοιγαροῦν καὶ διαυδὲ εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν,
ἀναφωγεῖ λέγων· Κύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ
σκηνώματι σου; Ἀληθῶς γάρ σπάνιος καὶ δισ-
εύρετος, καὶ εἰς που ἀπὸ μυρίων, δι τῆς ἀναβάσεως
ἐκείνης καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς παροικήσεως δξιος.
B Τὸ μὲν οὖν δηλωθὲν σκηνῶμα, τὸ ἐν οὐρανοῖς, οἰκη-
τήριον αὐτοῦ γένοιτο ἀν τοῦ Θεοῦ· ἀνθρώπος δὲ,
ῶσπερ ἀπὸ αἰχμαλωσίας τῆς κατὰ γῆν διατριβῆς
μέλλων μεθίστασθαι ἐπὶ τὴν οὐράνιον κατασκήνωσιν,
ῶσπερ τις ἔνος καὶ πάροικος ἔσται ἔκει, ἅτε δὴ
ἔτεροθεν μετανάστης γεγονὼς, καὶ ἐξ ἔτερας ὡρμη-
μένος χώρας· διὸ λέλεκται· Τίς παροικήσει ἐν τῷ
σκηνώματι σου; Μακάριος δὲ δὲν ἀντιτῷ γενόμενος
τῷ δρει, καὶ ἰδρυθεὶς ἐν αὐτῷ, τοῦ λόγου διδάσκον-
τος παράμονον ἔσεσθαι καὶ διαιωνίζουσαν τοῖς ἀξίοις
τὴν αὐτὴν μονήν.

Πορευόμενος δμωμος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύ-
νην. Οὐ γάρ μια πρᾶξις τελειοὶ τὸν σπουδαῖον, ἀλλὰ
παντὶ προσῆκε τῷ βίῳ ταῖς κατ' ἀρετὴν ἐνεργείαις
C συμπαρατείνεσθαι, ἵνα δμωμοι καὶ ἀνέγκλητοι κατ'
αὐτὴν γενώμεθα τὴν ὁδὸν. Εἴη δὲν αὐτῇ ἡ σωτήριος
γνῶσις, ἥν αὐτὸς παριστάς ἐλεγεν· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός.
Δεῖ γάρ πρὸς τῷ πρώτῳ κατορθώματι, καὶ τῆς δι'
ἔργων καὶ πράξεων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ πρόνοιαν
ποιεῖσθαι.

Διλῶν ἀλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· δις οὐκ ἐδό-
λωσει ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ. Οὐ δει τοίνυν κατεπα-
ρεσθαι τινὰ τῶν ἀτελεστέρων μετὰ τὸ κατορθώσαι τὰ
εἰρημένα· ἵνα μή, οἶδον τι ναυάγιον παθὼν, ἀπολέσῃ
τὰ ἑαυτοῦ καλά.

D Εξουδέρωται ἐτρόπιοι αὐτοῦ πονηρευόμενος,
τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζει. Οὐ δηνύων τῷ πλησιον αὐτοῦ καὶ οὐκ ἀθετῶν.
Ἐνταῦθα ἐπὶ ἐνὶ πράγματι φησιν εὐλόγως ποτὲ
δεῖν δμύναι, καὶ δμύνοντα μή παραβαίνειν τοὺς
ὅρκους. Ἐπὶ ποιῷ δὲ τούτῳ, ἥ ἐπὶ τῷ ἐταιρίαν γνη-
σίαν καὶ φιλίαν σπένδεσθαι; Ἐστι δὲ δρκος τοῦ τη-
λικούτου ἀνδρὸς ἀκατάγνωστος λόγος, ἐφ' ψευδαιοῦ-
ται τὸ, Ναι ρα!, καὶ τὸ, Οὐ οὐ.

Tὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἐδωκει ἐπὶ τόκῳ, καὶ
δῶρα ἐπ' ἀθώοις οὐκ ἔλαβεν. Ἐπειδὴ συμβαίνει
ποτὲ μετὰ πάντα τὰ κατηριθμημένα κατορθώματα
σκάξειν τινὰ καὶ νοεῖν περὶ δωροδοκίας καὶ τόκους,
καὶ ταύτην προσθεραπεύει τὴν νόσον. Οὐ γάρ τῆς
βατιλίας τῶν οὐρανῶν ἔνεκεν, καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς
τὸν πλησιον ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας τοῦτο πρά-

²⁰ Hebr. xii, 22. ²¹ Hebr. ix, 11. ²² Joan. xiv, 6. ²³ Jac. v, 12.

τον, διδωστ μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῷ τὴν ἀμοιβὴν παρὰ ἀνθρώπων λαβεῖν· ἔστι τῷ τὰ μειούμενος ὥσπερ ἐν θησαυρῷ, καὶ αὐτῷ φυλάττων εἰς τὴν μέλλουσαν τῷ Θεῷ ἀνταπόδοσιν· Καὶ δῶρα ἐπ' ἀδύοις οὐκ ἔλιθος. Τιμήν μὲν γάρ τάχα προσοίτο [προσοίσοιτο] τὴν ἀλυπον καὶ ἀδλαδῆ τοῖς τιμώντιν· ὑποκειμένης δὲ αἰτίας ἐρ' ἐτέρου βλάβῃ, εἴ ποτε δέξατο δῶρα, παντάπασιν διετρέψε τὰ προλεχθέντα.

ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΙΕ.

Τῷ μὲν Δαυὶδ ἐπιγέρχεται ὁ φαλμὸς· οὐ, τοῦ Δαυὶδ, κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς. Φαλμὸν δὲ εἶπον καταχρησάμενος τῇ συνηθείᾳ· κατὰ γάρ τὸ ἀκριβές οὐκ ἀν τις εἶποι φαλμὸν, διτοῦτο δηλοῦν βούλεται ἡ προγραφή· ἀλλ' ἔστι στηλογραφία προφητείαν περιέχουσα θαυμαστήν, καὶ γραφῆς αἰώνιον, ὃντερ ἐν στήλῃ τετυπωμένης, ἀξίαν.

Φύλαξόν με, Κύριε, διτοῦ ἐπὶ σοὶ ήλπισα. Εἴτη πῷ Κύριῳ· Θεός μου εἰ σύ· διτοῦ τῷ ἀγαθῷ μου οὐ χρείαν ἔχεις. Οὐτι μὲν οὖν διὰ τοῦ Δαυὶδ ἀναπειώνηται τὰ ἐν τῇ προφητείᾳ περιεχόμενα, παντὶ ἐν εἰτη σαφές. Ζητουμένου δὲ εἰς τίνα δρα χρή ἀναφέρειν τὰ λεγόμενα, ἀξιόχρεως ἡμῖν διδάσκαλος γένοιτο· ἀν Πέτρος ὁ ἀπόστολος, ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μνημονεύσας τῶν ἐν αὐτῇ φερομένων. Διελθὼν γάρ πρὸς τὸν λαὸν τὰ τοῦ φαλμοῦ, ταῦτα τε ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τὰ εἰρημένα ἀναδιδάξας, ἐξῆς ἐπιφέρει καὶ φησιν· Ἀρδεος ἀδελφοί, ἐδειτείρ μετὰ παρόντος αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ, διτοῦ καὶ ἐτελείτησος καὶ ἐτάχη· καὶ τὸ μῆνα αὐτοῦ ἔστιτ εὐτὸν ἀχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφῆτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼν, διτοῦ ὅρκῳ δμοσεγ αὐτῷ ὁ Θεός ἐκ καρποῦ τῆς ὁσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστῆσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προΐδων ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστοσεως τοῦ Χριστοῦ, διτοῦ οὔτε ἐγκατελεῖσθη εἰς ἄδην, οὔτε ἡ σάρξ αὐτοῦ εἰδειδιαφθορά. Τοῦτο τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὐ πάντες ἡμεῖς ἀνεμερ μάρτυρες. Όν οὖτας εἰρημένων, περιττὸν ἐν εἰτη τοὺς λοιποὺς ζητεῖν, ἐπὶ τίνα χρή φέρειν τὴν προφητείαν, ἀπαξ ὑπὸ τηλικούτου μάρτυρος δεδιδαγμένοι. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς Ἐβδομήκοντα στηλογραφία λέλεκται ἡ προφητεία, τὸ περιέχειν τὴν κατὰ τὸν θανάτου νίκην τοῦ Σωτῆρος διτοῦ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ κατωρθωμένην. Ήσπερ γάρ τῶν ἀγωνιζομένων ἐν σταδίοις οἱ μέγιστοι καὶ παράδοξοι ἀθλοὶ στήλης ἀξιοῦνται, καὶ τῶν ἐν πολέμοις κατὰ τίνας ἐχθρῶν τρόπαια εἰς μακράν μνήμην στηλίτευεται· οὕτω καὶ τὸ μέγα τρόπαιον τοῦ Σωτῆρος, ὅπερ ἡγειρε καθελών τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, ἀναθεν ἀπὸ τῶν προφητικῶν χρόνων ἐστηλίτευετο ταῖς ἑαυτῶν γραφαῖς· διὸ στηλογραφία λέλεκται.

Οὐτι τῷ ἀγαθῷ μου οὐ χρείαν ἔχεις. Οὐχ ἵνα τὰς ἐπάξια χαρίσητα· ἀνθ' ὧν αὐτῷ προστηγάγομεν. Ἀλλοι δέ φασιν· ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος

A amicitia et benevolentia, sic probe se agit, is elargitur quidem, sed non ea mente ut mercedem ab hominibus accipiat; is enim sibi ceu in thesauro recondit, sibique reservat pro futura Dei remuneratione. Et munera super innocentes non accepit. Is fortasse munus admittat, d m nihil molestiar, detrimenti nihil, offerenribus importet; sin casu eveniat ut in alterius detrimentum vergat; tunc si munera accipiat, omnia quae supra dicta sunt prorsus evertit.

4. TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID XV.

Davidi, psalmus inscriptus, aut secundum alios interpres, Davidis. Psalmum improposito consuetudinis usu vocavi; nam ex accurate ratione nemo B psalmum dixerit: reque enim ea est inscriptionis significatio; sed est veluti titulus inscriptus, prophetiam exprimens admirandam, æternaque scriptura, ceu in cippo insculpta, dignam.

Vers. 2. *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te; dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam honorum meorum non egas.* Quod per Davidem ea, quae in prophetia continentur, recitata fuerint, nulli non manifestum est. Si queratur porro ad quem referenda sint, dignus ac idoneus nobis doctor fuerit Petrus apostolus, qui in Actibus apostolorum eadem ipsa in prophetia allata memorat. Nam cum populo psalmi sententiam explicaret, et de Salvatore intelligenda doceret, hæc deinde subjungit: *Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, quoniam de junctus est, et sepultus: et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem: Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumbi ejus secundum carnem resurrectum Christum ad sedendum in throno ejus: providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Iesum resuscitavit Deus, cuius omnes nos testes sumus*²². Quibus sic enuntiatis, superfluum esset ulterius indagare ad quem referenda prophetia; postquam tanti viri testimonio edociti fuimus. Juxta interpretationem Septuaginta virorum, hæc prophetia tituli inscriptio dicitur, quod victoriam a Christo de morte, per resurrectionem ex mortuis partam, complectatur. Sicut enim athletarum in stadio decertantium splendida atque mirabiliora cum adversariis inita certamina cippo donantur, atque in bellis tropæa de hostibus ad diuturnam memoriam eriguntur, ita magnum illud Servatoris tropæum, prostrato eo qui imperium mortis habebat, erectum, jamdiu a prophetiis temporibus in eorum scriptis velut in cippo insculptum fuerat: quare tituli sive cippi inscriptio dicitur.

Quoniam honorum meorum non egas. Non ut dignam pro iis quae ipsi obtulimus mercedem retrubuat [ita loquitur]. Alii dicunt ex Salvatoris per-

²² Act. II, 20-32.

sona pronuntiatum psalmum, idque secundum humanam naturam, cuiusmodi bene multa in sacris Evangelii deprehendimus; quale est illud: *Pater, si fieri possit, transeat a me calix iste. Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu*²⁴; et: *Vado ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*²⁵. Sic frequenter orantem, ac genua flectentem invenimus. Eadem prorsus ratione in hoc quoque psalmo conservari se precatur, dum tamen a se ipso conservatur. At enim ut homo rogit, ac ute Deus postulata concedit; assentiente scilicet et cooperante Patre. Quoniam bonorum meorum non es. Hæc Symmachus alia ratione interpretatus est: *Non est mihi bonum sine te. Omnis copia bonorum, inquit, per tuam mihi gratiam confertur. Ultraque porro lectio æque ad pietatem opportuna. Etenim a Deo concessis bonis nos perfruimur, neque is recte factis indiget nostris: verum ad utilitatem ipse nostram hæc ut aganum lege sancit.*

Vers. 3, 4. *Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in eis. — Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro*²⁶. Ecclesiæ suæ ærumnas, sibi quasi proprias ascribens, ex persona ejus hæc potuit effari: *Sanctis qui sunt in terra ejus mirificavit omnes voluntates suas in eis. Multiplicatae sunt infirmitates eorum. Alii terram ejus, Ecclesiam interpretantur; quapropter Dei voluntates mirabiles evadunt. Voluntas porro Dei, sunt virtutes singulæ que ipso astante optulanteque coluntur, juxta illud: Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*²⁷, scilicet voluntates ejus, qua ratione superius explicatae sunt. Et sane Deus mirabilia facit in sanctis suis, quia in ipso virtutis exercitio, qui secundum Deum sapientes sunt, aliis præstant hominibus. Non eadem quippe in martyribus veritatis, in apostolis et prophetis fortitudo est, atque in cæteris qui sese strenue gesserunt: neque vero Josephi ac Susannæ temperantia continentiaque aliorum continentia similis est. Eadem prorsus ratione reliquas sanctorum virtutes Deus mirabiles efficit, ita ut incomparabili præcellentia in quaque re inter cæteros virtutis studiosos homines emineant. Cum igitur adeo mirabiles sint Dei in sanctis suis voluntates, multiplicantur sanctorum infirmitates, cum videant se divinae virtuti ac magnitudini multum impares esse. Attamen etiamsi memoratae eorum infirmitates multiplicantur, non hærent diu, neque manent in ipsis, sed confessim abscedunt. Nam vixdum eas adverterint, cum continuo evanescant: quia multum illi valent, Christo ipsis vires præstante, secundum illud: *In Deo faciemus virtutem*²⁸.

Arbitror item his significari priorem illam vetrem idololatrarum conditionem, qua cum athei-

²⁴ Matth. xxvi, 39. ²⁵ Joan. xx, 17. ²⁶ I Cor. xii, 27. ²⁷ I Reg. xiii, 14; Act. xiii, 22. ²⁸ Psalm. lxx, 14.

(1) Lectio vitijata.

A εἱρηται δὲ φαλμὸς· εἱρηται δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ὃςκερ αὐτὸι αὐτὰ πολλὰ καὶ ἐν τοῖς λεροῖς Εὐαγγελίοις εὑρίσκομεν τοιοῦτόν ἔστι τό· Πάτερ, εἰ δυνατός, παρελθέτω τὸ ποτίριον τοῦτο ἀπ' ἑμού. Πλὴρ οὐχ ὡς ἄγρῳ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· καὶ, Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεόν ὑμῶν. Οὗτος εὐρίσκομεν αὐτὸν εὐχόμενον συνεχῶς, καὶ τὸ γόνατα κάμπτοντα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τούτῳ τῷ φαλμῷ αἵτει φυλαχθῆναι, καὶ ὡρ' ἑαυτοῦ φυλάττεται. Αἵτει μὲν γάρ ὡς ἄνθρωπος, δίδωσι δὲ τὴν αἵτειν ὡς Θεός· εὐδόκουντος δηλονότι καὶ συνεργοῦντος τοῦ οἰκείου Πατέρος. Ότι τῷν ἀγαθῷν μονὸν ς χρεῖαν ἔχεις. Τοῦτο δὲ Σύμμαχος ἐπέρως ἡρμήνευσεν· Ἀγαθός μοι οὐκ ἔστιν ἀρετοῦ σοῦ. Πᾶσα, φησι, τῶν ἀγαθῶν ἡ φορὰ διὰ τῆς σῆς ὑπάρχει μαρτυρίτος. Ἀμφότερα δὲ τῆς εὐσεβείας ἔχεται. Καὶ τοιεῖς γάρ παρὰ τὸν Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύομεν, καὶ αὐτὸς τῆς ἡμετέρας δικαιοπραγίας οὐ χρήσεις χάριν μέντοι τῆς ἡμετέρας ὥφελειας ταύτην νομοθετεῖ.

B Τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσε πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. — Γειτοὶ δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους. Δύναται, ίδιοποιούμενος τὰ πάθη τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, τὰ προκείμενα ἐξ αὐτῆς λέγειν. Τοῖς ἀγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσε πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς. Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθετεῖαι αἱ τῶν. Ετεροὶ δὲ γῆν αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν φασίν· θεῖν, καὶ θαυμάσια γίνονται τὰ τοῦ Θεοῦ θελήματα. Θελήματα δὲ Θεοῦ αἱ κατ' εἶδος ἀρεταὶ παρισταμένον τούτου· ἐκ τοῦ Ἑνπορ Δανίδεων τοῦ Ιεσοῦ, ἀνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μον, δις κοιήσει πάντα τὰ θελήματα μον, τὰ οὕτως ἡρμηνευμένα θελήματα Θεοῦ. Θαυμαστοὶ δὲ θεῖς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, πλέον τι ἐχόντων τῶν κατὰ Θεὸν σοφῶν τῶν διλλων ἀνθρώπων ἐν τῷ κατὰ ἀρετὴν ἐνεργειν. Οὐ γάρ ἀνδρεῖα ἡ αὐτὴ τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας, προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, τῇ τῶν διλλων ἀνδριζομένων; ἀλλ' οὐδὲ, ἡ σωφροσύνη τῶν τηρούντων τὸν ἴσχεν Ἰωσῆφ καὶ Σουσάννα, τῇ τῶν διλλων σωφροσύνῃ. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, θαυμαστοῦντος Θεοῦ τὰς τῶν ἀγίων ἀρετὰς ὡς ἀσυγκρίτως ὑπερέχειν αὐτοὺς τῶν κατὰ ἀνθρώπους γενομένων σπουδαῖων. Οὕτω θαυμασίων τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις διττῶν, πληθύνονται αὐτῶν, τῶν ἀγίων λέγω, αἱ ἀσθετεῖαι, δρώντων ὡς πολὺν ἀπολειπονται τῆς Θεοῦ ἴσχυος καὶ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ. Όμως, εἰ καὶ πληθύνονται αἱ προλεγθεῖσαι αὐτῶν ἀσθετεῖαι, οὐκ ἐμβραδύνουσιν, οὐ παραμένουσιν αὐτοῖς, παραχρῆμα ἀπερχόμεναι. Μέχρι γάρ τού ἐννοῆσαι αὐτάς, ἔσχον αὐτάς ταχυνούσας ἐν τῷ μηχετ' εἰναι: διὰ τὸ ἴσχειν ἐν τῷ ἐνδυναμούσθαι αὐτοὺς ὑπὸ Χριστοῦ (1) πρώτων, ἐν τῷ Θεῷ ποιησομεν δύταμις.

Οἷμαι δὲ διὰ τούτων δηλοῦσθαι· τῶν ἀπάντων τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν τὴν προτέραν κατάστασιν· ἐν ᾧ,

ἵνεοι δυτες καὶ εἰδωλολάτραι, οὐκ ἐπὶ μίαν ἔξωκτες λαν πλάνην. Πλήθος γάρ ήν αὐτῶν τῆς πολυθείας καὶ εἰδωλολατρείας καὶ ἀσθενείας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔξ αὐτῶν ἔκσινων μεταβαλόντες διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος γεγόνασιν ἄγιοις τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο λέλεκται· Τοῖς ἀρίστοις τοῖς ἐτῷ γῇ αὐτοῦ ὁθανμάστωσ πάντα τὰ θελήματά μου ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐπει συνήπται τό· Ἐπληθύνθησαν εἰδώλα αὐτῶν (1), η τὰ διαπονήματα αὐτῶν, η ἀσθενείαι αὐτῶν. Ταῦτα γάρ πάντα προσῆν τοῖς ὑστερον ἄγιοις πρὸ τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολῆς. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐπάχνυνται, οὐκ ἀμελήσαντες, οὐδὲ βραδύναντες, ἀλλὰ διὰ τάχους τὴν μετάνοιαν ἐνδειχάμενοι μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς γενομένην χάριν, δι' οὓς ἡθανμαστώθη πάντα τοῦ Σωτῆρος θελήματα ἐν αὐτοῖς. "Οθεν συγχώρησιν προσέρων ἀμαρτημάτων διδοὺς αὐτοῖς φησιν. Οὐ μὴ συντράγῃ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἰμάτων· η κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Οὐ μὴ σπάσισται σπονδὺς αὐτῶν. ἐξ αἰμάτων. Ιούδαιοι μὲν κατὰ νόμον τῷ Θεῷ θυσίας προσφέροντες, Ἐλληνες δὲ, ὅτε τοῖς δαίμοσιν ἐλάτρευν. Ἔγὼ δὲ καταὶς αὐτοῖς θυσίας παραδοὺς, οὐκέτι δέξομαι σπονδὰς αὐτῶν ἐξ αἰμάτων· οὐδὲ ταύτας σπείσω ἀπε ἀρχιερεὺς ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἀποδέξαμενος καὶ σπένδων· καὶνὰ δὲ μυστήρια παραδοὺς αὐτοῖς καὶ καταὶς θυσίας τὰς ἀνάίμους καὶ ἀκάπτους, καὶ λογικάς, ταύτας χρῆσθαι διδάξω αὐτούς· ἀλλ' οὐδὲ μνημονεύσω διὰ τῶν χειλέων μου τῶν παλαιῶν αὐτῶν ὄνομάτων. Πάλαι μὲν γάρ ἐπαξίως τῶν πράξιων ἐπήγοντο προστηγορίας οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων, βέβηλοι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ εἰδωλολάτραι, πολύθεοι τε καὶ ἄνεοι· ὄνομαζόμενοι· νῦν δὲ ἐκείνων μὲν οὐκέτι μνημονεύσω τῶν ὄνομάτων, ἕτερα δὲ αὐτοῖς ἀντ' ἐκείνων ὑπρήσουμαι· εὐσεβεῖς αὐτοὺς καὶ θεοφενεῖς, καὶ ἀγίους, κλητούς τε καὶ ἐκλεκτούς, καὶ Χριστιανοὺς ὄνομάζων.

Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου, σὺ εἰ δὲ ποτακιθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί. Ἀναμνησθῆναι προσήκει τῶν ἐν τῷ δευτέρῳ εἰρημένων ψαλμῷ. Καὶ γάρ ἐκεῖ ἀνθρωπίνων πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐλεγεν ὁ Πατήρ· Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Καὶ τὸν τοὺς ιεροὺς Εὐαγγελίους αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἔφη Πατέρα περὶ τῶν ιερῶν ἀποστόλων· Πάτερ, οὐν δὲ ἀπάδας μοι σοι ἡσαρ, καὶ ἐμοὶ αὐτοῖς δέδωκας καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπάλετο εἰ μὴ διὰ τῆς ἀπωλείας. Ἀλλ' ὥσπερ ἐγταῦθα ἀνθρωπίνων διαλέγεται λαβεῖν παρακαλῶν, οὕτως ἐτέρωθι δείχνυσι, ὡς αὐτὸς ἔστι τῶν ἀπάντων δεσπότης· Τὰ πρόσκατα γάρ τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει· κάτω γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσι μοι· κάτω λωτὸς αἰώνιος δίδωμι αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Καὶ διλλα δὲ πρόσκατα ἔχω, δὲ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αἰώνης ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαπεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσονται, καὶ γενήσεται μια πολυη, εἰς ποιμήρ. Εν τῷ παρόντι μέντοι

⁽¹⁾ Psal. ii, 8. ⁽²⁾ Joan. xvii, 6,12. ⁽³⁾ Joan. x,27,28. ⁽⁴⁾ ibid. 16.

(1) Εἰδωλα αὐτῶν. Sic vertit Symmachus, ut in duobus codicibus Regius effertur. Aquila autem:

A idolorumque cultores essent, non in unum impegerant erroris genus. Inerat quippe ipsis deorum turba, multiplexque simulacrorum et infirmitatis species. At quia salutari interveniente gratia resipiscentes, sancti Dei effecti sunt, ideo dictum est: Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis; ac deinde additum est, Multiplicata sunt idola eorum, sive labores ac infirmitates ipsorum. Isthaec enim omnia, antequam a pessimiis illis moribus ad meliores commutati essent, iis qui postmodum sancti evaserunt, aderant. Verum postea acceleraverunt, neque negligenter vel cunctatione usi, per illatam gratiam statim penitentiae opera ediderunt: ac per eamdem gratiam mirabiles factae sunt Salvatoris voluntates in ipsis. Quamobrem concessa illis pristinorum scelerum venia, ait: Non congregabo conuentus clericorum de sanguinibus: aut juxta Aquilam: Non libabo libamina eorum de sanguinibus. In more suit olim, inquit, libamina ex sanguine facere; nam cum Iudei hostias Deo secundum legem immolabant; tum Graeci idem praestabant, cum demones colerent. At ego postquam novum attuli sacrificiorum genus, non ultra admittam sacrificia cum sanguine oblata; neque, utpote summus Sacerdos, eadem ex eorum manibus accipiam ad libandum, sed novis traditis mysteriis, novis item sacrificiis incruentis, fumo ac nidore parentibus et rationalibus. Sed iis utantur commonebo, neque per labia mea vetera illorum nomina memorabo. Olim siquidem digna gestis suis nomina gentiles serebant; atque profani, impuri, idololatriæ, deorum multorum cultores et athei audiebant. Jam vero hujusmodi nominum nunquam recordabor; aliisque substitutis vocabulis, pios, religiosos, sanctos, vocatos, electos, Christianos compellabo.

VERS. 5. Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei, tu es qui restituisti hereditatem meam mihi. Hic memoria repetenda sunt secundi psalmi verba. Nam illic humano item more sic eum Pater assatur: Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁽¹⁾. Atque in sacris Evangelii sic ille Patrem de sacris apostolis alloquitur: Pater, quos dedisti mihi tui erant, et mihi eos dedisti: et nemo ex iis periret, nisi filius perditionis⁽²⁾. Sed quemadmodum hic humano loquitur modo, rogans ut accipiat; sic alibi sese omnium dominum exhibet: Nam, oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me, et vitam æternam do eis⁽³⁾; ac rursum: Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fieri unum ovile, et unus pastor⁽⁴⁾. In præsenti itaque psalmo humane sic loquitur: Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei; hereditatem vocans regnum in gentes; calicem vero, quam pro nobis

τὰ διαπονήματα αὐτῶν. Hebraicum exemplar habet, ΕΠΙΑΣΥ.

passus est mortem. Sic enim in sacris Evangelii A passus est mortem. Sic enim in sacris Evangelii effatur: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*⁴³: ac si apertius diceret: Ecclesiae meae, quae mea hæreditas, pars Dominus est; atque ipse calicis mei, id est mortis, pars effectus est.

ποτήριον τούτο ἀπ' ἔμοῦ· ωσεὶ σαφέστερον ἐλεγεῖ· ποτήριον τούτο ἀπ' ἔμοῦ· ωσεὶ σαφέστερον ἐλεγεῖ· μου, μερὶς ἐστιν ὁ Κύριος· ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τοῦ ποτηρίου μου, μερὶς γεγενημένος δ

αὐτός.

Tu es qui restituīs hæreditatem meam mihi. Alia, inquit, mihi olim suit hæreditas, aliique funes. Nam quando dividebat Altissimus gentes, pars Domini facta est populus ejus Jacob, suniculus hæreditatis ejus⁴⁴ Israel. At tunc pars, hæreditas et suniculus, erat prior ille populus. Quo populo impietatis causa dejecto ac depulso, alia mihi hæritas, alii funes, aliae sortes priorum loco traditæ sunt in præclaris. Etenim hæc secunda hæreditas, inquit, præclara probataque mihi est.

VERS. 8. *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear.* Vir sanctus cum Dominum in oculis suis semper esse secum reputet, nequaquam fluctuat; imo vero Dominus a dextris justi viri firmus consistit. E converso autem de Juda dicitur: *Et diabolus stet a dextris ejus*⁴⁵.

ORATIO DAVID XVI.

VERS. 1. *Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecationem meam.* Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. Oratione sua supplicat, ut Deus exaudiat, non quidem vocem, non verba sua, sed virtutem: ac si videlicet justitia sua ex gestis operibus clamaret, divinasque aures demulcent. Neque enim quispiam, improborum sibi conscientia facinorum, tamē facile proferret vocem. Illud porro: *Intende deprecationem meam, jure dixerit vir ille probatus ac exercitatus, qui in orando dignas Deo emittit supplicationes*, qui non parva quædam viliaque postulat, neque pro mortalibus humanisque rebus Deum precatur. Idipsum Salvator docuit talia fatus: *Magna petite, et parvū adjicentur vobis*⁴⁶. Tertio autem precatur, ut ipsa orationis verba auribus percipiāt, et, ut ita dicam, de ipsa voce judicet, quod non in labiis dolosis prolatā sit. Plerumque enim præclara loquimur, ac verbis utimur ex Scriptura divina depromptis; sed non purgatis labiis. Et vero occurunt sæpe homines, qui indiscriminatim conviciis, calumniis, mendaciis, fraudulentis verbis, perjuriis, obsecratis dictis, aliisque absurdis vocibus usi, conscientia mutato sermone, precibus Deum compellant. At solus vir sanctus, et linguam et labia vocemque ipsam ac verba vel usu tritiora expurgat; gnarus illius dicti: *De omni verbo otioso rationem redetis in die iudicii*⁴⁷. Deus siquidem orationem, non labiis dolosis, sed purgata lingua, divinisque sermonibus meditandis assueta prolatam, auribus percipit. Quamobrem cum de justitia loquitur,

A Φαλμῷ. ἀνθρωπίνως λέγει: Κύριος μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου· κληρονομίαν καλῶν τὴν τῶν ἑθῶν βασιλείαν· ποτήριον δὲ διὰ ὑπέρ ήμῶν ὑπέμεινε θάνατον. Οὕτω γάρ καὶ ἐν τοῖς λεπτοῖς Ἐλεγεῖν Εὐαγγελίοις· Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ

B Καὶ τῆς ἡμῆς Ἑκκλησίας, ητις ἐστιν ἡ κληρονομία μου, τουτέστι τοῦ θανάτου, μερὶς γεγενημένος δ

αὐτός.

Σὺ εἶ δὲ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἔμοι. Πάλαι μὲν γάρ, φησὶν, διλλητις ἡν της ἡν κληρονομία μου, καὶ διλλα σχοινισματά μου. "Οτε γάρ διεμέρισεν δὲ Υψιστος ἐθνη, ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἱακὼβ, σχοινισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ τότε μὲν μερὶς καὶ κληρονομία, καὶ σχοινισμα δ πρότερος ἦν λαὸς διαπεσόντος καὶ ἀποδῆτος γενομένου διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν, ἐπέρα μερὶς καὶ διλλα σχοινία, καὶ ἔπειται κληρονομίας αὐτοῦ τῶν προτέρων ἐκείνων ἐδόθησάν μοι ἐν τοῖς κρατίστοις. Αὕτη γάρ, φησὶν, η δευτέρα κρατίστη καὶ ἀρέσκουσά μοι ἐστιν.

Προωρώμητε τὸν Κύριον ἐτρώπιόν μου διὰ ταρτός. διετι ἐπε δεξιῶν μου ἐστιν, ἵνα μὴ ταλευθῶ. 'Ο ἄγιος, δει λογιζόμενος ἐν δρθαλμοῖς αὐτοῦ εἶναι τὸν Κύριον, οὐ ταλεύεται· ἀλλὰ βέβαιος ἐστηκεν δ Κύριος ἐκ δεξιῶν τοῦ δικαίου. Περὶ δὲ τοῦ Ἰούδα, 'Ο διάθελος στήτω, φησὶν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΙΓ'.

Εἰσάκουσον, Κύριε, δικαιοσύνης μου, πρόσχες τῇ δεήσει μου. Ἐνώπισται τὴν προσευχήν μου οὐκ ἐρ ξελεύσι δολοῖς. Ἰκετεύει διὰ τῆς προσευχῆς τὸν Θεὸν ἀκροατὴν γενέσθαι, οὐ τῆς φωνῆς, οὐδὲ τῶν ρήμάτων αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἐν αὐτῷ ἀρετῆς, ὡσπερ βωσής διὰ τῶν πράξεων τῆς δικαιοσύνης καὶ δυσωπούσης τὴν θελαν ἀκοήν. Οὐκ ἀν γάρ τις, ἐστω φαῦλα συνειδῶς, φρδιώς δὲ τοιαύτην ἀφῆκε φωνὴν. Τὸ δὲ, *Πρόσχες τῇ δεήσει μου, εἴποι μὲν ἐκείνος δ βεβασινισμένος καὶ πρεπούσας θεῷ ἐν τῇ προσευχῇ ἀναπτύξων δέστεις, δ μὴ ἐπὶ μικροῖς καὶ τοῖς τυχοῦσιν αἰτήμασι, μηδὲ ἐπὶ θυητοῖς καὶ ἀνθρωπίνοις παρακαλῶν τὸν Θεόν.*

T Τούτο γοῦν καὶ διατήρηται διδίασκε λέγων. *Αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὅμιλος.* Καὶ τρίτον δὲ ικετεύει, καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα τῆς προσευχῆς ἐνωτίσασθαι, κρίνατε τε, ως εἰπεῖν, καὶ αὐτὴν τὴν φωνὴν, διτι μὴ ἐν χειλεσι δολοῖς προφέρεται. Πολλάκις γάρ σεμνὰ φεγγόμεθα, καὶ λόγιος χρώμεθα τοῖς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, οὐ κεκαθαρμένοις τοῖς χειλεσιν. "Ηδη δέ τινες, ἀδιαφόρως λοιδορίας κατά τινας χρησάμενοι, η διαβολαῖς, η φευδολογίαις, η ἀπάταις, η ἐπιορκίαις, η αἰσχροφρήμοσύναις, η διλλοις τισθν ἀτόποις φωναῖς, ἀθρόως μεταβάλλοντες ἐν τῇ προσευχῇ τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦνται. Μόνος δὲ ὁ ἄγιος καὶ τὴν γλώτταν αὐτοῦ καὶ τὰ χειλη, καὶ τὴν φωνὴν αὐτὴν, καὶ τὰ κοινὰ ρήματα καθαίρει· εἰδὼς ειρημένον· Περὶ πατέρος ἀρτοῦ ρήματος δώσετε λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Προσευχῆς γάρ οὐ διὰ χειλέων δολιών προσφερομένης, διὰ τὴν γλώττης κεκαθαρμένης, καὶ τὰ θεια λόγια μελετῶν ειθισμένης, ἐνωτίζεται δ Θεός. Διὸ ἐπὶ μὲν τῆς δι-

⁴³ Matth. xxvi, 39. ⁴⁴ Deut. xxxii, 8, 9. ⁴⁵ Psal. ciii, 6. ⁴⁶ Matth. vi, 33. ⁴⁷ Matth. xii, 56.

καιοσύνης, εἰσδικουσορ, ἐλέγετο, ἐπὶ δὲ τῆς δεήσεως, Α πρόσχες· ἐπὶ δὲ τῆς διὰ χειλέων προφερομένης φωνῆς, ἐνώπισα. Τρία γοῦν ἥτταστο διὰ τῶν προκειμένων, προτάξας τῶν δύο τὸ κρέπτον.

Ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου, ἀπεσκέψω τυπεῖς· ἐπύρωσάς με, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ ἐμοὶ ἀδεσκία. Ως τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθέτειν ὑπερβαίνει τὸ τῶν προκειμένων διάνοια! Τίς γάρ καυχήσεται ἀγνήντης εἰς καρδίαν; καὶ τίς παρθησάζεται λέγων καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἀμαρτιῶν; Μόνῳ τοι γαροῦν ἀμρόσιοι αὐτῷ Χριστῷ λέγεται τὸ προκειμένα. Μήποτε δὲ τὴν εἰς τὸν ἄδην κάθιδον, καὶ τὸν ἐν τῷ θανάτῳ χῶρον, νύκτα κέχληκεν ἐπὶ τοῦ πάροντος; Εἰ γάρ καὶ ἐν νυκτὶ γέγονεν ἐν τῷ καιρῷ τῶν πειρατηρίων καὶ ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ ἀφεγγεῖ τόπῳ τοῦ θανάτου ἀλλὰ δοκιμασθεὶς, ἐπισκοπῆς τῆς παρὰ τοῦ Πατρὸς τῇσιται διὰ τῆς ἀναστάσεως, καὶ ταύτης τετύχηκεν. Ἐπειδὴ περ, οὐαὶ χρυσὸς ἐν πυρὶ βληθεὶς, λαμπρὸς καὶ καθαρὸς διαμεμένηκεν. Ἐπειδὴ μόνος τῶν ἔξι αἰώνων ἀμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος, κατὰ τὸν Ἅστατον, ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

Οὐκως ἀτρ μὴ λατήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἔτρω ἐφύλαξα ὅδονσ σκληράς. Οὐ δὲ Σύμμαχος εἰπὼν· Ἐτώ ἐφύλαξάμην ὅδονσ παραβάτου, ἐτέραν παρέστησε διάνοιαν ὡς τοῦ τὴν εὐχήν διαπέμποντος πάντα δινθρωπὸν παραβάτην φεύγοντος, καὶ πάσας τὰς τῶν τοιούτων ὅδονσ, διὰ τὸ χαλεπάς εἶναι καὶ ἀποσκλήρους πάσας τὰς κατὰ κακίαν πράξεις.

Κατάρτισαι τὰ διαβήματά μου ἐν ταῖς τρίβοις σου, Ιητα μὴ σαλευθῶσι τὰ διαβήματά μου. Ὅποιοι γραμμὶδεν ἡμῖν καὶ διὰ τούτων παρέστησεν ὁ Σωτὴρ, παιδεύων μήποτε ἐπιτρίβεσθαι, μήδὲ μέγα ἐφ' ἐσυτοῖς φρονεῖν. Εὖ δὲ καὶ ἀκριβῶς πεπεισθαι, ὡς πάντοτε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδμεθαῖσθαιειας, ίνα μὴ ταλευθῇ ἡμῶν τὰ διαβήματα, καὶ εἰς τὸ ἐφαρμόσαι ταῖς ἑαυτοῦ τρίβοις τοὺς ἡμετέρους πόδας.

Θαυμάστωσορ τὰ ἀλέη σου ὁ σώκων τοὺς ἀλτιλογτας ἐξι σέ. Σώκων δὲ εἰρηται τοὺς ἀλπιζοντας εἰς αὐτὸν, οὐ τοὺς ἐκ σπέρματος Ισραὴλ, οὐδὲ τοὺς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως βιοῦντας ἀλλ' ὡσπερ κατηνήθη ὁ δόνη εὑράμενος, σώκων ἀνεψάνη τοὺς εἰς αὐτὸν ἤλπιτοντας. Μέρει γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, πίστις, ἀλεκτίς, ἀγάπη· τὰ τρία ταῦτα συμπέπλεκται, ὡσπερ ὁρῇ ἐν δεσμῷ κατεσφιγμένα. Διὸ τὴν πίστιν τῇ ἀλπίδι συνάπτει λέγων· "Εστι δὲ πίστις ἐπιζημένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἐλεγχος οὐ βλεπομένων· ταῦτα δὲ ἐξ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν φύεται· καὶ διὰ αὐτῶν πάλιν ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη κρατύνεται..

Ἐκ τῶν ἀνθεστηκότων τῇ δεξιᾷ σου φύλαξάν με, Κύριε, ὡς κόρην ὁφθαλμοῦ. Ἐρ σκέπη τῶν πτερύγων σου σκέπαστεις με ἀπὸ προσώπου διεβῶν τῶν ταλαιπωρησάρτων με. Καὶ πᾶς μὲν δικαιος προσευχόμενος δείσθω τοῦ Θεοῦ, τῆς παρ' αὐτοῦ καταξιούσθαι φυλακῆς· διολογῶν μὴ ικανὸς εἶναι φύλαξ αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν

exaudi, inquit; cum de deprecatione, intende; cum de voce labiis prolatā, auribus percipe. Tria itaque dictis hujusmodi postulat, et quod præstantius erat duobus aliis præmisit.

VERS. 3. *Probasti cor meum et visitasti nocte, igne me examinasti, et non est inventa in me iniqitas. Quantum humanam infirmitatem exsuperat hujusmodi verborum sententia!* Quis enim de castitate cordis gloriabitur? Quis confidenter dicat: Purus sum a peccatis? Hac sane unus Christus vere ac congruenter dicere valeat. Annon suum ad inferos descensum, atque locum illum in regione mortis, noctem in præsenti vocavit? Quamvis enim in nocte fuerit ac in tempore temptationum, inque tenebris caliginosisque mortis regionibus, attamen probatus, paterna visitatione dignus habitus est per resurrectionem quam obtinuit. Quoniam ceu aurum igni traditum, splendidus purusque permanuit. Solus enim ex iis qui a sæculo fuerunt peccatum non fecit, neque secundum Isaiam, inventus est dolus in ore ejus⁴⁹.

VERS. 4. *Ut non loquatur os meum opera hominum, proptet verba labiorum tuorum ego custodiri vias duras. Symmachus cum ait: Ego observavi rias prævaricatoris, aliam præsert sententiam, quasi scilicet is qui orationem emittit, ab omni homine prævaricatore declinet; atque omnes talium virorum semitas, pravaque opera, utpote dura et aspera aversetur.*

C VERS. 5. *Perfice gressus meos in semiis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Exemplar nobis hisce verbis admovet Salvator; admonetque, cum ut ne animo frangamur, tum ne magnum de nobis ipsis sapiamus, planeque compertum ac persuasum habeamus, nos divino semper egere auxilio, ut non moveantur vestigia nostra, utque pedes nostros in semitis ejus recte componamus.*

D VERS. 7. *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te. Qui salvos facit, inquit, sperantes in se, non eos qui ex semine Israelis sunt, neque eos qui secundum Moysis legem vitam agunt, sed, quasi nova reperta via, salutem sperantibus in se conferre compertus est. Manent enim, inquit Apostolus, fides, spes, charitas⁵⁰: tria haec ceu vinculo eodem astricta connectuntur. Quapropter si dem spei copulat, dum ait: Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium⁵¹. Haec porro ex una erga Deum charitate oriuntur; illisque vicissim charitas erga Deum roboratur.*

VERS. 8, 9. *A resistantibus dexteræ tuæ custodi me, Domine, ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum proteges me, a facie impiorum qui me affixerunt. Justus quilibet, cum precatur, a Deo omnixe postulet uti se custodia sua dignetur; fateaturque se, præ adversariorum multitudine, ad custodiam sui minime idoneum esse: roget item uti*

⁴⁹ Isa. LIII, 19; I Petr. II, 22. ⁵⁰ I Cor. XIII, 13.

⁵¹ Hebr. XI, 1.

Deus se custodiat quasi pupillam oculi; cum scili-
cet videat inimicos dexteræ Dei obsistentes, item-
que adversarios animæ suæ oculo insidias struен-
tes, sibique cæcitatem inferre cupientes. Verum
quia impiorum bene multi calamitatem ipsi in-
ferre ac in ærumnas ipsum conjicere student, tela-
que in ipsum emittunt; sub alas Dei confugiat,
postuletque ejus se protectione muniri. Sed etiam
ipse Salvator pro Ecclesia sua, quæ suum corpus
est, easdem ad Patrem suum emittebat voces. Per
alas autem virtutes providentiae illius intelligas.

VERS. 10-12. *Inimici mei animam mēam cī-
cumdederunt, adipem suum concluserunt, os eorum
locutum est superbiam. Projicientes me nunc circum-
dederunt me: oculos suos statuerunt declinare in ter-
ram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam,
et sicut catulus leonis habitans in abditis. Hujus au-
tem loco, Projicientes me circumdederunt me, ita
Symmachus interpretatur: *Beatum prædicantes me,*
statim circumdederunt me, et oculos, inquit, suos
posuerunt contra me, ut declinare me facerent.
Nam id satagebant, ut me a statu illo et a prosecu-
secundum Deum avellerent et amoverent, adversa-
rium nostrum diabolum æmulati, qui tanquam leo
rugiens circuit quærens quem devoret⁵¹. Et me ipsum
susceperunt sicut leo paratus ad prædam, et sicut
catulus leonis habitans in abditis. Neque enim hæc
machinamenta palam adversum me conflabant: sed
occultas insidias parabant.*

VERS. 15, 14. *Exsurge, Domine, præveni eos et
supplanta eos: eripe animam meam ab impiis, fra-
meam tuam ab inimicis manus tuæ. Domine, a pau-
ritate terra divide eos in vita eorum; de absconditis
tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filii,
et dimiserunt reliquias suas parvulis suis. In ea
quoque re aliquid capiam utilitatis. Sed frameam
tuam, inquit, eripias de manu inimicorum; nam
metuendum alias esset, ne frameam illam tuam,
cui ego confusus adversarios oppugno, e manu eri-
piant mea, meque sic exarmatum ipsa fra-
mea adoriantur. Fuerit autem illa sermo Dei effi-
cax et penetrabilior omni gladio ancipiiti⁵², qui ani-
mæ, frameæ loco, ad propulsandos inimicos tradit-
us est. Quod sæpe contingit, quando inimici Dei
civinarum Scripturarum dicta, detorta atque in
pravam sententiam conversa, simplicioribus animis
objiciunt, eosque ita debellant. Hæc causa est
quod ipse precetur, ut framea Dei eripiatur ab
inimicis Dei, et a paucis de terra, cuius loco Aquila
edidit, a mortuis ex immersione, Symmachus vero,
a mortuis ab iis qui occiderunt. Nam liberari se*

A ἀνθεστηκότων αὐτῷ φυλαχθῆναι τε ἐαυτὸν, ὡς περ
τινὰ κόρην δοφθαλμοῦ παραχαλείτω ὄρῶν τοὺς ἀνθ-
εστηκότας τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ ἐχθρούς τινας, καὶ πο-
λεμίους τῷ τῆς ψυχῆς αὐτῷ δοφθαλμῷ ἐπιβουλέον-
τας, καὶ τυφλώσαι αὐτὸν θέλοντας. Ἀλλὰ καὶ πολ-
λῶν δυτῶν ἀσεβῶν τῶν ταλαιπωριζόντων αὐτὸν (1),
τοιτέστι ταλαιπωρον αὐτὸν ἀποφαινόντων, βέλη τε
κατ' αὐτοῦ πεμπόντων, ὑπὸ τὰς πτέρυγας καταφεύ-
γων τοῦ Θεοῦ, σκέπτες τῆς ὑπὸ αὐτῷ τυχεῖν ἀξιούτω.
Ἀλλὰ καὶ δὲ Σωτὴρ ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας,
ἥτις ἔστιν αὐτοῦ σῶμα, ταύτας ἀνέπεμπε πρὸς τὸν
Πατέρα τὰς φωνάς. Πτέρυγας δὲ νοήσεις τὰς τῆς
προνοίας αὐτοῦ δυνάμεις.

B Οἱ ἔχθροι μον τὴν γύνην μον περιέσχον, τὸ
στέαρ αὐτῶν συνέκλεισαν, τὸ στόμα αὐτῶν
ἐλάλησεν ὑπερηφανίας. Ἐνδάλλοτές με rurὶ⁵³
περιεκύκλωσάν με τοὺς δοφθαλμοὺς αὐτῶν ἐθέρτο
ἐκκλίναι ἐν τῇ γῇ. Ὑπέλαβόν με ὧσει λέων ἐτοι-
μος εἰς θήραν, καὶ ὧσει σκύμνος οἰκὼν ἐν ἀπο-
κρύψοις. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐνδάλλοτές με περιεκύ-
κλωσάν με, δὲ Σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευσε: Μακ-
ρίζοτές με πάραχρῆμα περιεκύλοντο με, καὶ
τοὺς δοφθαλμοὺς δὲ αὐτῶν, φησίν, ἐθέντο κατ' ἐμοῦ
τοῦ παρακλήναν με. Παρασαλεῦσαι γάρ με καὶ ἀποκι-
νῆσαι τῆς στάσεως καὶ τῆς κατὰ θεὸν προκοπῆς
ἐσπούδαζον⁵⁴ μιμούμενοι τὸν ἀντίδικον ἡμῶν διάβο-
λον, δις ὡς λέων ὥρυμενος περιπατεῖ ζητῶν τίταν
καταπλῆ. Ὑπέλαβόν με καὶ αὐτὸν ὡς λέων ἐτοι-
μος εἰς θήραν, καὶ ὡς σκύμνος οἰκὼν ἐν ἀποκρύ-
ψοις. Οὐδὲ γάρ ἐκ τοῦ προφανούς ἐποιοῦντο τὴν κατ'
C ἐμοῦ συσκευὴν, ἀλλὰ λαθραῖς ἐνεδρεύοντες.

'Αράστηθι, Κύριε, πρόσθθασον αὐτοὺς καὶ ὑπο-
σκέλισον αὐτούς: φῦσαι τὴν γύνην μον ἀπὸ ἀσε-
θοῦς, φομφαλαν σου ἀπὸ ἔχθρῶν τῆς χειρὸς σου.
Κύριε, ἀπὸ διλητῶν ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτοὺς
ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ τῶν πεκρυμμέων σου
ἐπλήσθη η γαστὴρ αὐτῶν. Ἐχορτάσθησαν υἱῶν,
καὶ ἀργῆκαν τὰ κατάλοιπα τοῖς τηπτοῖς αὐτῶν.
Καὶ κατὰ τοῦτο ὥφεληθείην ἀλλὰ καὶ τὴν φομφαλαν
σου, φησί, φῦσαι ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν ἔχθρων δέος
γάρ μήποτε τὴν σὴν φομφαλαν, ή πεποιθώς ἐγὼ κέ-
χρημαι κατ' αὐτῶν, τῆς ἐμῆς χειρὸς ἀρπάσαντες οἱ
πολέμιοι, καὶ ἀφελόμενοι μου αὐτὴν, χρήσανται
αὐτῇ κατ' ἐμοῦ. Εἴτε δὲ ἀπὸ τοῦ θεοῦ λόγος δὲ ενερ-
γής καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον,⁵⁵
δὲ τῇ ψυχῇ δεδομένος ἀντὶ φομφαλας πρὸς ἄμυναν τῶν
ἔχθρων· διπερ συμβαίνει πολλάκις, ἐπειδὸν οἱ ἔχθροι
τοῦ Θεοῦ, τὰς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν λέξεις καὶ τὰ
ἀναγνώσματα ἀποβαλόντες καὶ ἀνατρέψαντες, ἐξ οὐ-
τῶν καὶ δι' αὐτῶν τὰς ἀκεραίους καταπαλίσιοι ψυ-
χάς. Διὸ εὐχεταὶ ἀπὸ τῶν ἔχθρων τοῦ Θεοῦ ρυσθῆναι
τὴν φομφαλαν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ διλητῶν ἀπὸ τῆς
ἀνθ' οὐδὲν Ἀκύλας ἐξέδωκεν· ἀπὸ τεθρηκότων

⁵¹ I Petr. v, 8. ⁵² Hebr. iv, 12.

(¶) Hæc Latine exprimi nequeunt; in textu Græco, necnon in omnibus mss. Bibliorum, legitur ταλαιπω-
ρησαντων, non ταλαιπωριζόντων.

ἐκ πιταδύσεως ὁ δὲ Σύμμαχος· (1) Ἀπὸ νεκρῶν τῶν ἐνθεδυκτών. Πυθῆναι γάρ εὐχεταὶ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν νεκροῖς ἡδη λελογισμένων διὰ τὸ πάμπαν ἐστερῆσθαι τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ, διαμέριστον αὐτοὺς, ὁ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσεν, μέρος αὐτῶν ἐν ζωῇ ὁ δὲ Σύμμαχος, ἡ μερὶς αὐτῶν ἐν θανάτῳ. Διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὡς τῶν μὲν ἀσεβῶν καὶ τῶν πολλάκις ὀνομασμένων ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ ἡ μερὶς, καὶ ὁ κλῆρος, καὶ πᾶσα ἡ περιουσία ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τυγχάνει καὶ ἐν τῷ θνητῷ βίῳ ἐν ᾧ καὶ ἐπλήσθη ἡ γαστήρ αὐτῶν πάστος τροφῆς, καὶ πάστος ἀπολαύσεως, καὶ τρυψῆς. Ἀλλὰ καὶ τῶν κεκρυμμένων σου φησιν· ἀνθ' οὗ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν, καὶ τῶν ἀποθέτων. Οὐσα γάρ ἐστιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ καὶ τῇ θνητῇ ζωῇ τίμα, τῶν νομιζόμενων ἀποθέτων καὶ ἀποκρύψων, ἐσχήκασιν.

Αὐτοὶ γοῦν καὶ χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν καὶ πάντα τῆς μέταλλα περιεργάσαντο, λίθους τε παντοῖους τιμίους καὶ πολυτελεῖς ἔξτρεμνήσαν, καὶ τούτων ἀπάντων ἐπλήσθησαν· τέκνων δὲ καὶ υἱῶν, καὶ θυγατέρων ἐνεφορθήσαν. Διὸ ἐπιλέγει· Ἐχορτάσθησαν υἱῶν. Καὶ οὐ μόνον γε αὐτοὶ τούτων ἔχορτάσθησαν, ἀλλ' ἐμπλησθέντες αὐτοὶ τε πρότεροι, κλήρους καὶ διενοχὰς τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐγγόνοις καταλειπάσιν. Ἀλλος φησιν· Εἰ καὶ τῷ θανάτῳ τούτους παραπέμψαι στὸ δρόμον, ὥς δέποτε· ἀλλ' οὖν ἱκετεύει ζῶντας αὐτοὺς σκεδασθῆναι, καὶ τὴν κακὴν αὐτῶν συμφωνίαν διαλυθῆναι, καὶ τῶν ἀποκειμένων σοι τιμωριῶν μετασχεῖν. Οὕτω γάρ ἐν τῇ μεγάλῃ ὥδῃ τοῦ Μωϋσέως αὐτὸς δὲ Θεός φησιν· Όνκις ἰδού ταῦτα πάρτα συνήκται παρ' ἐμοὶ, καὶ ἐσχράγισται ἐν τοῖς θηραντοῖς μου· ἐν ήμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδόσιων, ἐν καιρῷ δταρ σφαλῇ δ ποὺς αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ οὐ Σύμμαχος οὕτως ἡρμήνευε· Χορτάσθησοται υἱοί, καὶ ἀρήσουσι τὰ λείψαρα αὐτῶν τοῖς ῥητοῖς αὐτῶν. Ολδα, φησίν, δτι τὴν δικαίαν σου τιμωρίαν οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπάξεις, ἀλλὰ καὶ τοῖς υἱοῖς καὶ τοῖς ἐγγόνοις τῶν προγόνων πονηρίαν μηματίνοις. Τὸ δὲ, χορτασθῆσοται, ἀντὶ τοῦ, εἰς κόρον μεθέξουσι τῶν κακῶν.

Ἐγὼ δὲ ἐν δικαιοσύνῃ δρθῆσομαι τῷ προσώπῳ σου· χορτασθῆσομαι ἐτὸν τῷ δρθῆται μοι τὴν δόξαν σου. Ἐκεῖνοι μὲν τοιαύτας δώσουσι δίκαιας ἐγὼ δὲ τοῖς παρὰ τῆς δικαίας προνοίαις ἀγαθοῖς ἐντρυφήσω, πειραστούσην τῆς σῆς εὐεργεσίας δεξάμενος. Ἐγὼ δὲ τῇ πορισθείσῃ μοι δικαιοσύνῃ τε καὶ ἀρετῇ θαρρῶν πεταρθησασμένως δρθῆσομαι τῷ προσώπῳ σου. Καὶ αὐτῇ μοι ἐστιν ἐλπίς, καὶ οὗτος μέγας κλῆρος· οὗ ποτε πληρωθῆσομαι, καὶ χορτασθῆσομαι πάσης τρυψῆς, ἐν τῷ ὄφθηναι τὴν δέξιαν σου ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Εἰς τὸ τέλος τῷ παιδὶ Κυρίου τῷ Δανιὴλ, ἀξιλαῆτε τῷ Κυρίῳ τοὺς λόγους τῆς φθῆς ταύτης,

¹¹ Deut. xxxii, 34.

(1) Hæc sunt Hebraica verba, מִתְבַּחֲדֵךְ בְּמִזְבֵּחַ. Aquilæ interpretatio huic prorsus similis fertur apud Drusium et alios; sed Symmachi versio vitiata occurrit ibidem, קָרְבָּלָה אֲפָנָה τְּנִשְׁתָּוּן. At lectio nostra sincerior, quæ in omnibus mss. similiter effertur.

A precatur etiam ab iis qui jam inter mortuos computantur, quia vita illa, quæ secundum Deum est, penitus privantur. Illud autem, divide eos, Aquila, pars eorum in vita, interpretatur; Symmachus autem, pars eorum in viventibus. His porro docet, impiorum et inimicorum Dei, qui in his plerumque memorantur, portionem, sortem omnesque facultates in hac præsenti et mortali vita sitas esse, ubi venter eorum omni ciborum genere, omni felicitate ac voluptate repletur. Imo etiam de absconditis suis; cuius loco Symmachus interpretatur, et repositis suis. Siquidem eorum omnium quæ in hac mortali vita occurruunt pretiosorum; quæ inter recondita et abdita computantur, potiti sunt.

B

Illi itaque aurum, argentum, omniaque terræ metalla summa cura perquisiverunt, lapides pretiosos vel rarissimos cuiusvis generis pervestigaverunt, iisque omnibus adimpleti sunt: filii masculi feminisve saturati sunt. Quamobrem subiungit, saturati sunt filii. Neque illi tantum iis saturati sunt; sed postquam ipsi priores ad satietatem usque iis sunt usi, hæreditatem successionemque nepotibus transmisere suis. Alius sic interpretatur: Etiamsi, inquit, perfacile tibi sit, Domine, ipsos morte afflicere: at, quæso te, homines dum hac vita fruuntur disjungas, impræbamusque illam concordiam dissipes, ut a te repositas sceleribus suis pœnas luant. Ita enim in magno Moysis cantico Deus ipse loquitur: Annon ecce hæc omnia congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis: in die ultionis retribuam, quo tempore labetur pes eorum¹². Hæc ita Symmachus interpretatur, saturabuntur filii, et dimittent reliquias suas parvulis suis. Novi, inquit, te non modo debitum iis supplicium illatum, sed etiam filii ac nepotibus eorum, si quidem avorum nequitiam imitentur. Illud autem, saturabuntur, id est, ad satietatem et fastidium usque malis sese dederint.

VERS. 15. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo, satiabor cum apparuerit mihi gloria tua. Illi quidem hujusmodi pœnas dabunt. Ego autem paratis a justa providentia tua fruar bonis, maximumque beneficentiæ tuae sumam experimentum. Ego sane justitiæ atque virtuti, cujus auctor mihi fuisti, consesus, tuta conscientia apparebo conspectui tuo. Ilac in spe versor: hæc mihi magna hæritas, qua replebor, et ad satietatem usque omni voluptate fruar, cum in regno cœlerum apparuerit gloria tua.

PSALMUS XVII.

VERS. 1. In finem puer domini David, quæ locutus est Domino verba cantici hujus, in die qua eripuit

eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit. Symmachus : Canticum victoriae servi Domini David.

Par enim fuit nos ex ipso psalmo ediscere, Davidem, occasione victoriae de inimicis et hostibus partæ, omnis victoriae auctori, qui ideo nixotiois, id est *victoriae effector*, dicitur, quod victores efficiat, triumphalem hunc hymnum consecrasse. Quia item hic hymnus sive canticum triumphale, Davidis dicitur esse. Atque in finem inscribitur : quoniam scilicet postremis vitae ejus annis, ac post omnia quæ in historia seruntur ejus opera, pronuntiatus est ; aut quia prophetiam eorum quæ in fine sæculi obvientura sunt enuntiat ; sive tertio quia ad ea quæ in postrema hujus hymni parte seruntur, lector remittitur. In quo [triplici] fine, vocatio gentium et prophetia de Christo. Hoc autem modo valetinatur, ut Saulem cum aliis omnibus una complectatur. Alia quoque ratione ipsum de manu Saul liberavit : frequenter enim per *manum* intelligitur opus. Igitur qui liberavit Davidem ex omnibus inimicis suis, jure ac consequenter ipsum majoribus beneficiis devinciens, ex hac Saulis manu, sive opere, pariter eripuit, ut non paria cum illo pateretur.

VERS. 2, 3 *Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firmamentum meum et refugium meum, et liberator meus. Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum : protector meus et cornu salutis meæ et susceptor meus . . . . .* Alia quoque sententia Deum vocat fortitudinem, humanam constitens infirmitatem, quæ sine Deo nihil agere valeat ; quare sic ait Paulus : *Omnia possum in Christo qui me confortat*⁵¹. Aquila porro et Symmachus, vice illius, *fortitudo*, petram interpretati sunt : aitque magnus Apostolus : *Petra autem erat Christus*⁵². Cum supra petram hanc, domum suam David fundasset, similis erat viro sapienti, qui *adficavit dominum suam supra petram*⁵³. Quapropter omnibus inimicis suis, qui pluviae, ventorum et fluminum instar impingebant, superior effectus est. Verum neque satellitibus ac exercitu confisus est, sed Deo quem habuit optulatorem, omni genere armorum instructum et cornu salutis, ita ut diceret : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*⁵⁴.

VERS. 5-7. *Circumdederunt me doiores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulati. ne mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Et exaudiret de templo sancto sue vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus. His docet quo pacto a torrentibus iniquitatis turbatus, et reliquis quæ supra memorant malis circumventus, cum se in periculo constitutum esse sentiret, ad salutis sue portum confugit. Quamobrem ait : In tribula-*

A ἐτὸν ἡμέρι τῇ ἀρρύσατο αὐτὸν Κύριος ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς Σαούλ, καὶ εἰπε. Σύμμαχος: Ἐπιτίχιον τοῦ δούλου Κυρίου τοῦ Δαυΐδ.

Ἐδει γάρ ημᾶς ἀναγκαῖως ἀπὸ τοῦ φαλμοῦ γνῶναι, ὅτι ἐπὶ ταῖς νίκαις ταῖς κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τὸν προκείμενον ὑμνον ἐπινέκιον τῷ πάσης νίκης αἰτιῷ, τῷ καὶ νικητὰς ἀπεργαζόμενῳ, καὶ διὰ τοῦτο νικηποιῷ κεκλημένῳ, ἀνέθηκεν ὁ Δαυΐδ· καὶ ὅτι ἐπινίκιος οὗτος ὁ ὑμνος ἦ τὴν ὥδη εἱρηται τοῦ Δαυΐδ. Εἰς τὸ τέλος δὲ, ήτοι διὰ τὸ ἀμφὶ τοὺς τελευταίους τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνους, καὶ μετὰ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις τὰς φερομένας ἐν τῇ ἴστορᾳ λελέχθαι· ἦ διὰ τὸ προφητεῖας περιέχειν τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἐπὶ συντελεῖ τοῦ αἰώνος· ἦ τρίτον, διὰ τὸ ἐπὶ τὰ τέλη τῶν ἐμφερομένων λόγων τοῦ προκειμένου ὑμνου τὸν ἐντυγχάνοντα παραπέμπειν ἐν οἷς τέλεσιν ἡ κλῆσις τῶν ἔθνων καὶ ἡ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεία. Τοῦτον θεσπίζει τὸν τρίτον, συμπαραλαμβανομένου τοῖς πᾶσι καὶ τοῦ Σαούλ. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτὸν ἐκ χειρὸς Σαούλ ἀρρύσατο, τῆς χειρὸς πολλάκις ἀντὶ πράξεως παραλαμβανομένης. Εἰσότως οὖν ὁ ῥυσάμενος Δαυΐδ ἐκ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, μειζόνως αὐτὸν εὑρεγετῶν, καὶ ταύτης τῆς χειρὸς τοῦ Σαούλ, τουτέστι τῆς πράξεως αὐτοῦ, ἀρρύσατο, ὡς μή τὰ δικαια παθεῖν ἔκεινων.

Ἄγαπήσω σε, Κύριε, ισχύς μουν Κύριος στερέωμά μου καὶ καταψυγή μουν, καὶ ρύστης μουν. Ο Θεός μου, βοηθός μου, καὶ διπλῶ ἐπ' αὐτὸν ὑπερασπιστής μου, καὶ κέρας τῆς σωτηρίας μου, καὶ ἀντιληπτωρ μου . . . . Καὶ ἄλλως δὲ ἰσχὺν καλεῖ τὸν Θεὸν, διμολογῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ ὡς οὐδὲν ἀν ἰσχυσεν ἀνευ Θεοῦ· καὶ Παῦλος γάρ ἔφη· Πάρτα ισχύω ἐτῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ. Ἀκύλας δὲ καὶ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, στερέωμα, πέτραν ἡμίνευσαν ἔφη δὲ καὶ δι μέγας Ἀπόστολος· Η πέτρα δὲ ἦν οΧριστός. Ἐπὶ ταύτην τὴν πέτραν τὴν ἔαυτοῦ οἰκλαν οἰκοδομῶν ὁ Δαυΐδ, ἀφωμοίωτο τῷ φροτίμῳ τῷ οἰκοδομήσατε τὴν ἔαυτοῦ οἰκλαν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ καὶ πάντων κρείττων ἐγένετο, τῶν θετοῦ δίκην, πνευμάτων τοῦ καὶ ποταμῶν προσβαλλόντων αὐτῷ πολεμίων. Ἄλλ' οὐδὲ ἐπὶ δούρωφόρους ἡλπίεν ἦ στρατὸν, ἀλλ' ἐπὶ Θεὸν, βοηθὸν αὐτὸν ἔχων, πανοπλιν καὶ κέρας ὡστ' ἀν εἰπεῖν καὶ αὐτόν· Ἐτ σοι τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατοῦμεν.

Περιέσχον με ὡδῖτες θαράτου καὶ χειμαρροὶ ἀροματὶς ἔξετάραξάν με. Ωδῖτες ἃδου περιεκύλωσάτε με, προέζθυσάτε με παριδες θαράτου. Καὶ ἐτῷ θλίβεσθαί με ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐκένεκαζα. Ἡκούσετε ἐκ ταοῦ ἀγίου τὴν φωνὴν μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐτώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὡτα αὐτοῦ. Διδάσκετε διὰ τούτων τίνα τρόπον, καὶ ὑπὸ τῶν χειμάρρων τῆς ἀνομίας ταρασσόμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τὰ προερημάτων πάσχων, φίσθετο αὐτοῦ κινδυνεύοντος, ἐπὶ τὸν λιμένα τῆς ἔαυτοῦ σωτηρίας κατέφευγε. Διό

⁵¹ Philipp. iv, 13. ⁵² I Cor. x, 1. ⁵³ Matth. xvii, 24. ⁵⁴ Psal. xlvi, 6.

φησιν Ἐρ εῷ θίλεσθαι ἐπεκαλεσόμην τὸν Κύριον, καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐπέκραξα. Εἴτα διδάσκει, ὡς οὐχ ἡστόχησε τοῦ σκοποῦ τοιαῦτα πιστεύσας· η̄ γὰρ ἔλετις οὐ καταισχύεται. Διὸ ἐπιφέρει· Ἡκουσερ ἐκ ταοῦ ἀγίου αὐτοῦ φωνῆς μου, καὶ η̄ κραυγὴ μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ὄπα αὐτοῦ. Ναὸν δὲ Θεοῦ ἐν τούτοις ποιον χρή νοεῖν λέγεσθαι· ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ, μήπω τοῦ ἐν Ιερουσαλήμοις οἰκου κατεσκευασμένου, η̄ πάντως πον τὴν ἐπουράνιον πόλιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἣς εἰλών ἐπύγχανεν ὁ ἐπὶ τῆς γῆς κατεσκευασμένος νεώς;

Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐπερομος ἐτερήθη η̄ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρέων ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, διτὶ ὥργισθη ἀντοῖς δὲ Θεός. Λευκότατα προφητεύων τὴν κατάβασιν τοῦ Κυρίου διά τὸν θάνατον καὶ τοὺς χειμάρρους τῆς ἀνομίας, διά τε τὰς ἀδίνας τοῦ ἔδου καὶ τὰς παγῆδας τοῦ θανάτου, τὴν η̄ οὐρανῶν κατάβασιν πεποιημένου. Ἐπὶ τῇ κατάβασι αὐτοῦ τίνα πάραχται προδιηγεῖται λέγων· Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐπερομος ἐτερήθη η̄ γῆ· ἀνθ' οὐ Ἀκύλας φησι· Καὶ ἐκινήθη καὶ ἐσείσθη η̄ γῆ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τὸ Ἱερόν. Ὅς γάρ ἐπεδίμει ὁ Τίδες τοῦ Θεοῦ η̄ γῆ κατὰ τὴν ἐνσερκον αὐτοῦ παρουσιαν, πάντες οἱ τὸ τῆς γῆς στοιχείον οἰκοῦντες ἐκινήθησαν καὶ ἐσείσθησαν· πᾶσά τε ἀκόντιον Ἑλληνικῆς καὶ βάρδαρος ἐπληρούστο τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης. Τὰ δὲ λεγόμενα τῶν ὁρέων θεμέλια ἐταράχθησαν καὶ τοπεύθησαν· η̄ κατὰ τὸν Σύμμαχον, περιετράχησαν, διτὶ ὥργισθη ἀντοῖς. Ὁρη δὲ ἡν τὰ ὑψώματα τὰ ἐπαιρόμενα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, δυνάμεις τινὲς ἀντικείμενα, αἱ τὸν μαχρὸν αἰώνα τοὺς ἐπὶ γῆς ἀπαντας ἀποπλανήσασαι διά τῆς πολυθέου δεισιδαιμονίας. Τούτων οὖν ὀρέων τὰ θεμέλια τουτέστι τὰ βάθη καὶ οἱ λογισμοὶ, τῆς τοῦ Κυρίου δυνάμεως αἰσθόμενα, ἐταράχθησαν, διτὶ ὥργισθη ἀντοῖς.

Τί οὖν ἐνεργεῖ η̄ δρῆγη κατὰ τῶν ἀποδοθέντων ὅρέων, ἔξις διδάσκει: λέγων· Ἀνέθη κακούς ἐτρήγη αὐτοῦ. Ποτέρον γάρ δαλοῦ καιομένου ὑπὸ πυρὸς, κακεῖται σθεννυμένου, καπνὸς ἀποδίδοται, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, πάλαι μὲν πρότερον πυρὶ παραβαλόμεναι, τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέφλεγον καὶ ἐξέκαιον· ἐπειδὴ δὲ ἐσδέννυτο αὐτῶν τὸ πῦρ ὃν τῆς δρῆγης τοῦ Κυρίου, τὰ σημεῖα τῆς σθέσεως αὐτῶν ἐδήλου ὁ η̄ αὐτῶν ἀναπεμπόμενος καπνός, Εἴθ' έξης εἰρηται· Καὶ πῦρ αὐτὸν προσώπου αὐτοῦ καταρρεγήσεται ἀνθρακες ἀντίθεσται αὐτὸν. Ταῦτα γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Τίδες ἐνήργει ἀφανῶς κατὰ τῶν ἀντικείμενων δυνάμεων, τὸ πῦρ αὐτὸν σθεννὺς ἀτέρῳ πυρὶ κρείτονι καὶ δυνατωτέρῳ. Διὸ λέλεκται παρὰ Μωϋσεῖ· Οὐ Θεός ημῶν πῦρ καταραλλοκούστε· καὶ ἐν Φαλμοῖς· Πῦρ ἀπατεῖται αὐτοῦ προκρυπτεῖται, καὶ φλογιστὶ κύκλῳ τοὺς ἔχθροντος αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Οὐ Θεός ἐμφανῶς η̄ξει, οὐ Θεός ημῶν, καὶ οὐ παρασιωκήθησεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ

¹⁰ Rom. v, 5. ¹¹ Deut. iv, 24. ¹² Psal. xcvi, 3.

A tions mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Exinde docet se a scopo minime aberrare, cum tali fiducia plenus esset; nam spes non confundit ¹³. Ideoque subjungit: Exaudivit de templo sancto suo vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus introibit in aures ejus. Templo Dei quodnam a Davide memorari hic intelligendum, cum Hierosolymitana domus nondum excitata esset; nisi cœlestem Dei civitatem, supernam illam Jerusalem, cujus imago sicut templum in terra constructum?

VERS. 8. *Commota est et contremuit terra, fundamen ta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis Deus.* Istis manifestissime B vaticinatur futurum Domini descensum propter mortem, necnon propter torrentes iniuritatis, do lores inferni, et laqueos mortis; quæ in causa fuere cur ex cœlis descendere. In descensu autem ejus quænam gesta sint, prius enarravit his verbis: *Commota est et contremuit terra: pro quo Aquila, mota est et concussa est terra, interpretatur.* Et sane dicti illius veritatem res ipsa gesta testificatur: cum enim Filius Dei in terra, tempore adventus sui carnalis, peregrinabatur; quotquot terrenum elemen tum incolunt, commoti ac concussi sunt, ac per Græcorum barbarorumque aures ubique fama ejus percrebuit: ea vero quæ fundamenta montium vocantur, conturbata sunt et commota sunt, vel juxta Symmachum, *circumversa sunt, quoniam iratus est eis.* Montes autem erant sublimitates omnes quæ ad versus cogitationem Dei erigebantur, scilicet aduersariæ quædam potestates, quæ per longa sæculorum spatia terrigenas omnes in multiplicium deorum superstitionem atque errorem abduxerant. Horum igitur *montium fundamenta, id est altiora consilia et cogitationes, Domini virtutem cum persisterent, conturbata sunt, quoniam iratus est eis.*

VERS. 9, 10. *Quid itaque operetur ira adversus montes illos sibi traditos, deinde aperit bisce verbis: Ascendit fumus in ira ejus. Sicut enim torris ignitus si extinguitur, tunc fumus emittitur, par modo aduersariæ potestates jam pridem conjectæ in ignem, hominum animas incendebat comburebantque; igne autem ab ira Domini extincto, emissus inde fumus extinctionis signa edidit. Deinde pergit dicere, et ignis a facie ejus exardescet, carbones succensi sunt ab eo.* Hæc omnia enim Dei Filius contra aduersarias potestates clam operabatur, qui eorum ignem altero igne potentiori ac ardentiori extinxerat. Quare apud Moysem dicitur: *Deus noster ignis consumens est* ¹⁴, et in psalmis: *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus* ¹⁵; ac rursum: *Deus manifeste reviet, Deus noster, et non silebit: ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida* ¹⁶. Hunc etiam ignem Salvator indicavit: *Ignem veni*

¹³ Psal. xlix, 3.

mittere in terram, et quid volo si jam accensus sit “? *Hæc porro omnia facta sunt, quoniam inclinavit cœlos et descendit. Neque unum solummodo cœlum inclinavit; sed omnes quoiquot sunt cœlos. Nam humiliatio celsitudinis ejus et exinanitio divinitatis ejus, supradictis verbis indicantur. Cum maxima enim emphasi descensum ejus significat his verbis: Inclinavit cœlos; eumdemque descensum corporeo prorsus more exprimit.*

VERS. 11-15. *Et caligo sub pedibus ejus. Et ascendit super cherubim et volavit, volavit super penas ventorum. Per caliginem et tenebras illas, clam et arcana ratione suam secundum hominem oeconomiciam adumbrat. Demumque eodem revertitur unde profectus erat : ac in cœlos ascendit cum cherubino et volavit ; tametsi non cum ipso cherubino descenderat : sine cherubino quippe inclinavit ipse cœlos et descendit. In reditu autem dicitur : Et ascendit super cherubim et volavit, cum corpore scilicet quod assumpserat. Illæ porro divinæ virtutes ipsum sic ascendentem conspicatae, circumstantes satellitum more, Dominum stipabant, ejus ascensum celebrantes sive vociferantes : Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aeternales, et introibit Rex gloriæ ⁶³. Impleta autem isthac sunt eo tempore, quo in apostolorum Actibus narratur : Et cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ex oculis eorum. Cumque intuerentur eum euntem in cœlum ⁶⁴.*

Latentem illam et occultam Salvatoris cum hominibus, ab ascensu suo ad hoc usque tempus, conversationem his verbis indicat : *Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Nemini quippe latet quo pacto nobiscum versetur , secundum illud ab eo dictum : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi* ⁶⁶. Tabernaculum porro ipsius non aliud significat, quam sanctam Ecclesiam ejus, in qua se tabernaculum positum pollicitus est cum dixit : *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illuc sum in medio eorum* ⁶⁷. Quandoquidem vero prophetiae ipsum spectantes caliginoso et obscuro more prolatae sunt, jure adjicitur : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Prae fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.* Quod autem nubes, prophetas, ac pluviam ex nubibus delapsam, propheticos sermones Spiritus sanctus soleat appellare docebit Isaia qui, quemadmodum dictum est, populum vineam compellat, aitque nubes non ultra pluviam ipsi subministrare ⁶⁸.

VERS. 14. *Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam. In præsenti docemur ea quæ*

⁴⁴ Luc. xii., 49. ⁴⁵ Psal. xxiii, 7, 9. ⁴⁶ Act. i, 9, 10. ⁴⁷ Matth. xxviii, 20. ⁴⁸ Matth. xviii, 20.
⁴⁹ Isa. v, 1, 6.

(1) M,s. ad marg. χερουβίμ.

Α καυθίσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγίς σφόδρα.
Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδηλοῦτε πῦρ, λέγων·
Πῦρ ἡλιος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ θέλω, εἰ
ἡδη ἀνίσθη; Ταῦτα πάντα ἐγίνετο, ἐπειδή περ
ἔκλινερ οὐρανὸν καὶ κυτέθη. Οὐχ ἔνα δὲ οὐρανὸν
ἔκλινεν, ἀλλὰ τοὺς πάντας ὅσοι ποτέ εἰσιν. Ἡ γὰρ
ταπείνωσις τοῦ ὑψους αὐτοῦ καὶ ἡ κένωσις τῆς θεό-
τητος ἐδηλοῦτο διὰ τῶν ειρημένων. Ἐμφατικώτατα
γὰρ τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, Ἐκλινερ οὐρανὸς·
σωματικώτερον τὴν κάθισδον αὐτοῦ σημαίνων.

Καὶ γρόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ ἐπέβη
ἐπὶ χερούն (1), καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπὶ πτε-
ρύτων ἀρέμων. Τῇ μὲν οὖν ὅμιλῃ καὶ τῷ γνόφῳ
τὸ λεληθός καὶ ἀπόκρυφον παρίστησι τῆς κατὰ ἀν-
θρωπὸν αὐτοῦ οἰκονομίας· ἐπάνεισι δὲ λοιπὸν θεν
Β καὶ παρῆν· εἰς οὐρανούς τε ἀνήσει καὶ μετὰ τοῦ χε-
ρουσιμ, καὶ ἐπετάσθη· καίτοι μὴ σὺν αὐτῷ καταβάς·
δίχα γὰρ τοῦ χερουσιμ ἔκλινεν οὐρανοὺς αὐτὸς καὶ
κατέβη· Ἐν δὲ τῇ ἐπανόδῳ λέλεκται· Καὶ ἐκέλη
ἐπὶ χερουσιμ καὶ ἐπετάσθη, μεθ' οὐλαῖτηφεν σύ-
ματος. Καὶ ἐπειδὴ ἀναβαίνοντα οὕτως ἐθέωρουν αὐτὸν
αἱ δυνάμεις αἱ θεῖαι, περὶ αὐτὸν γενόμεναι ἐδορυφό-
ρουν αὐτοῦ τὴν διδόνον ἐπιδιώσαι καὶ λέγουσαι·
"Ἄρατε τὰς πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρ-
θητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς
τῆς δόξης. Ἐπληροῦτο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν καιρὸν,
καθ' ὃν φησιν ἡ Γραφὴ τῶν Πρᾶξεων τῶν ἀποστό-
λῶν· Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπότεων αὐτῶν ἐπίκριθη,
καὶ νεφέλη ἀρέ λαβει αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν
αὐτῶν. Καὶ ὡς ἀτεριζοτες ἥσαρ εἰς τὸν οὐρανὸν
πορευομένου αὐτοῦ.

Τότε διαφανή καὶ λανθάνουσαν τοῦ Σωτῆρος διατρί-
βην, ἃν σὺν ἀνθρώποις εἰσέτι καὶ νῦν ποιεῖται μετὰ
τὴν ἀνάληψιν, διδάσκει λέγων· Καὶ ἔθετο σκότος
ἀποκρυψθῆν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ,
σκοτεινὸν ὄδωρα ἐτρέφεταις δέρων. Οὐ λανθάνει
γάρ τοὺς πάντας ὅπως σύνεστιν ἡμῖν κατὰ τὸ εἰρη-
μένον ὑπ' αὐτοῦ· Ἰδού ἐτώ μεθ' ὑμῶν εἷμι πάσας
τὰς ήμερας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Σηκ-
νῆν δὲ αὐτοῦ σηματεῖον οὐχ ἐτέραν ἢ τὴν ἀγίαν Ἐκ-
κλησίαν αὐτοῦ· ἐν δὲ κατασκηνῶσαι ἐπηγγείλατο, εἰ-
πών· Ὁπου δύο η τρεῖς συντριμμένοι εἰσορ εἰς τὸ
ἔμπορον δρομα, ἔκει εἷμι ἐτρέφεταις δέρων. Ἐπειδὴ δὲ
καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ προφητεῖαι σκοτεινῶς εἰρηγναὶ καὶ
ἐπικεχρυμμένων, εἰκότως ἐξῆς λέγεται· Σκοτεινὸν
ὄδωρ ἐτρέφεταις δέρων. Ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως
ἐτώπιον αὐτοῦ αἱ τρεφέταις διηλθον, χάλαζα καὶ
ἄνθρακες πυρός. Οτι γάρ νεφέλας τοὺς προφήτας,
καὶ τὸν ἐξ αὐτῶν φερόμενον ὑετὸν, δηλαδὴ τοὺς προ-
φητικοὺς λόγους, τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον εἰωθεν ὄνομά-
ζειν, διδάξει Ἡσαΐας, ἀλληγορικῶς τὸν λαὸν ἀμπε-
λῶνα προσειπών, καθάπερ εἰρηται, καὶ νεφέλας μηκέτι
εἰς αὐτὸν ὑετὸν φερούσας.

Kai ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ Κύριος, καὶ στήψιτος ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ. Διδάσκει ἐν τῷ πα-

ρόντε δὲ λόγος τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καταπραχθέντα, σαφῶς δὲ τὴν δικόδον αὐτοῦ παρέστησε διὰ τῶν προκειμένων εἰπών· Καὶ ἔδροτητος ἐξ οὐρανοῦ. Ήώς δὲ ἴερόντησεν δὲ ἀνωτέρῳ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καὶ καταδέκτης, εἰ μὴ πάντως ἀνεληλύθει; ὅπερ ἐδηλοῦστο διὰ τοῦ· Καὶ ἐπέδην ἐπὶ χερουδίμῳ καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων. Οὐκοῦν ἀποδέεικται κατελήνθως, εἴτα μετὰ τοῦ χερουδίμου ἀνεληλυθός· εἰτ' ἐξ οὐρανοῦ βροντῶν, καὶ ἐξῆς τὰ ἀναγεγραμμένα πράττων κατὰ τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τηλασηρήσεως αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτοῦ *al resqelai* αὐτοῦ διηλθορ, χάλαζα καὶ ἀνθρακες ψυρός. Ός γάρ ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τὴν ἐδόμην πληγὴν εἱρηται· Κύριος δὲ ἐδωκε φωτίῃ καὶ χάλαζαν, καὶ διέτρεχε, φησι, τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἔδρεξεν Κύριος ἐπὶ γῆν Αἰγύπτου. Ἡπερ δὲ η χάλαζα καὶ τὸ πῦρ ωλογίζον ἐτῇ χαλαζήν. Ἐπάταξε δὲ η χάλαζα ἐτῇ πάσῃ γῇ Αἰγύπτουν· καὶ ταῦτα πάντα ἐγένετο ἵνα δὲ λαὸς τοῦ θεοῦ ἐλευθερίας τῆς ὑπὸ Αἰγύπτιοι δουλειας τυχεῖν δυνηθῇ. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα τὰς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς τῆς ὑπὸ τὴν ἄκεον εἰδιωλολατρειαν καὶ τοὺς πονηρούς δαίμονας ὑποταγῆς ἐλευθερών, κατὰ τῶν νοητῶν Αἰγύπτιων ἡφίει· χάλαζαν καὶ ἀνθρακας πυρὸς δὲ ἐπὶ τοῦ χερουδίμῳ ἀναπτάξει Κύριος. Οἶμαι δὲ τὰς κατὰ τῶν ἀσεβῶν τιμωρητικὰς δυνάμεις χάλαζαν καὶ ἀνθρακας πυρὸς δυνομάζεσθαι. Δυνάμεις τοίνους τιμωροι καὶ κολαστικαί, τῷ βουλήματι τοῦ Κυρίου ἀφανῶς ἐξυπηρετούμεναι κατὰ τῶν δαιμόνων τῶν τὴν πολύθεον πλάνην ἐνεργούντων, πάντας αὐτοὺς ἤλαυνον. Διὸ σχεδὸν πάντα αὐτῶν ἐκλέλοιπε τὰ χρηστήρια, καὶ αἱ μαντεῖαι κατελύθησαν· ἔρημοι τε αὐτῶν κατέστησαν οἱ ναοί· σεσύληται τὰ ἀφιερώματα ἀοράτω καὶ ἀφανεῖ δυνάμει· τοῦ Κυρίου ταῦτα πάντα μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον διαπραξα- μένου.

Καὶ ἔξαπέστειλε βέλη καὶ ἐσκόρπισεν αὐτοὺς,
καὶ ἀστραπὰς ἐπλιήθυνε καὶ συνετάραξεν αὐ-
τούς. Καὶ ὡθθῆσαρ αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων, καὶ
ἀπεκαλύψθη τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἀπὸ
ἐπιτιμησέως σου, Κύριε, ἀπὸ ἐμπτεύσεως πρεύ-
ματος ὁργῆς σου. Θεμέλια οἰκουμένης νοήσεις τὰς
τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ δυνάμεις, δι' ὧν καὶ πάλαι ἡ σύμ-
παστα κτίσις τεθεμελίωτο, καὶ μετὰ ταῦτα ἐστερέωθη
ἡ οἰκουμένη, ἥτις οὐ σαλευθῆσται. Εἰ δὲ καὶ τὴν
Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκουμένην ἔθελοις νοεῖν
θεμέλιον δὲ αὐτῆς πρῶτον μὲν τὴν ἀρραγῆ καὶ στε-
ρεάν πέτραν, ἐφ' ἣ ὧκοδδομηται κατὰ τὸ· Ἐπὶ τὴν
πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
κύλαι ἄδον οὐ κατισχύσονται αὐτῆς. Ἡ πέτρα
δὲ ἡγεῖται στολὴν Ἀπόστολον, περὶ οὐ
διδάσκει αὐτὸς λέγων Θεμέλιον γὰρ ἀλλοιον οὐδεὶς
δύναται θεῖται παρὰ τὸν κελμερον, δις ἐστιν
Ἴησοῦς Χριστός· εἴτα μετ' αὐτὸν θεμέλιον τῆς
Ἐκκλησίας προφητικοὶ καὶ ἀπόστολικοι λόγοι κατὰ
τὸν Ἀπόστολον φένανται· Ἐποικοδομηθέτες ἐπὶ

A post Salvatoris ascensum per ejus virtutes gesta sunt ; dilucideque ascensum ejus his significavit verbis : *Et intonuit de cœlo.* Quomodo intonuerit qui superius cœlos inclinasse ac descendisse fertur, nisi prorsus ascendisset ? quod utique hisce dictis comprobantur : *Et ascendit super cherubim et volavit, volavit super pennis ventorum.* Commonstratum ergo fuit ipsum descendisse, deinde cum cherubino ascendisse, post ex cœlo intonuisse ; demum ea contra inimicos suos designasse quæ in sequentibus describuntur. Primo quidem *p̄æ fulgore ejus in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.* Sicut enim de Ægypto in septima plaga narratur, *Dominus autem dedit vocem et grandinem et discurrebat, inquit, ignis super terram : pluitque*

B *Dominus super terram Ægypti. Eratque grando, ignisque ardens in grandine. Et percussit grando in omni terra Ægypti* ⁴⁴. Ilæc porro omnia facta sunt ut populus Dei ab Ægyptiorum servitute eximeretur. Eodem prorsus modo jam cum Ecclesiæ ex gentibus coactas, hominumque animas a servitute impiæ idolatriæ et malignorum dæmonum liberaret; aduersus intelligibiles Ægyptios Dominus ille qui super cherubim volavit , grandinem et carbones ignis emittebat. Arbitror autem ultrices illas aduersus impios paratas virtutes, grandinem et carbones ignis vocari. Virtutes igitur illæ suppicio et ultiōni destinatæ, voluntatis Dei occulto more administræ aduersus dæmonas qui multiplicium deorum superstitionem advexerant, ipsos omnes dæmonas abigebant Quare universa eorum oracula desierunt, vaticinia abrogata sunt, templa eorum deserta, sacraria invisibili ac latente virtute expilata fuerunt, Domino post suum in cœlos ascensum hæc omnia operante.

C

VERS. 15, 16. *Et misit sagittas suas, et dissipavit eos ; fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum : ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Per fundamenta orbis terrarum intelligas sapientiæ Dei virtutes, quibus olim universa rerum natura fundata est, et postea confirmatus est orbis, qui non commovebitur. Quod si per orbem terrarum, Ecclesiam Dei accipi velis, ac si fundamentum ejus cogites esse, primo quidem infractam illam et solidam petram, in qua fundata est, secundum illud : *Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* ⁶⁹. *Petra autem erat Christus* ⁷⁰; aut ut Apostolus indicat his verbis : *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* ⁷¹ : ac post ipsum Salvatorem fundamenta Ecclesiæ existimes esse propheticos et apostolicos sermones, secundum Apostoli dictum : *Superædificati super fundamerium**

⁶⁶ Exod. ix, 25, 24. ⁶⁷ Matth. xvi, 18. ⁷⁰ I Cor. x, 4. ⁷¹ I Cor. iii, 11.

apostolorum et prophetarum ipso summo angularitate pide Christo Jesu ¹²; nequaquam a veritatis scopo aberraveris. Hæc igitur orbis fundamenta revelata sunt: inimicis Dei, qui olim mentis nostræ oculos obtenebrabant, ut ne divina intueri possent, eliminatis et fugatis, ac per emissas a Deo sagittas dissipatis, fugatisque ab increpatione Domini et ab inspiratione spiritus iræ ejus. Merito igitur ac consequenter, ab iis eretti ac recepto oculorum usu, fontes aquarum vidimus, fundamenta orbis terrarum suspeximus. Quod ætate nostra in plurimis terræ partibus evenit.

VERS. 17-19. *Misit de summo et accepit me, assumpsit me de aquis multis. Demersum namque ipsum, et quasi captivum abductum, universorum Deus et Pater, per Filium suum abs se missum exceptit. Unde autem excepit, subinde significat his verbis, de aquis multis. Ait igitur eliam in sexagesimo octavo psalmo: Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam: infixus sum in limo profundi, et non est substantia* ¹³. Ad hæc consequenter sane in præsenti gratias agens sic ait: *Assumpsit me de aquis multis. Quænam autem sint aquæ illæ, mox apertius indicat sic loquens: De inimicis meis fortissimis, et ab iis qui oderunt me, quoniam conformati sunt super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ. Hæc ipsa Spiritus sanctus annuntiat, duxit eum assumptum esse de aquis multis, libertatemque nactum ex inimicis qui ipsum olim imperio subactum suo detinuerant.*

VERS. 20, 21. *Et factus est Dominus protector meus. Et eduxit me in latitudinem, salvum me faciet quoniam voluit me. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam. Cum confessionem, inquit, preces et supplicationes meas jam exaudisset Deus, factus est protector meus. Me quippe subversioni et ruinae ingenti proximum, si quidem post peccatum in defectiōnē penitus prolapsus essem, astans ipse, ceu fulcrum et admīniculum, retinuit, quando misso ad me Nathan propheta, de admisso peccato me coarguit, et erexit. Imo etiam deduxit me in latitudinem; sive, juxta Symmachum, in latum spatiū. Ad angustias quippe redactum me, ac prope de salute mea desperantem, eripuit ac in latitudinem eduxit, ut in latius spatiū deducto, recipiendi mei ac vulnera sollicite curandi copia fuerit. Cæterum is me prorsus liberabit, ac delicti veniam concedet, tempore adventus sui, qui in valicinio fertur. Iisque me beneficiis devincit Dominus, quoniam voluit me: aut secundum Aquilam, quoniam voluit in me; neque enim convertendus eram, neque coarguendus de peccato, neque mittendus ad me propheta, nisi me salvum facere voluisset. At enim novi, ac persuasum plane habeo, ipsum tempore justi judicii sui, peccati mei et facinorum, quæ in die miseria meæ perpetravi, mentionem*

A τῷ θεμελιῷ τῶν ἀκοστόλων καὶ προφητῶν, διπέρος ἀκρογωνιαῖς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἀντίτοις βάλοις τῆς ἀληθείας. Ταῦτα οὖν τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἀνεκαλύψθησαν τῶν ἔχθρῶν τοῦ Θεοῦ τῶν πάλαι ἐπισκοπούντων τὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν θυματα πρὸς τὸ μὴ τὰ θεῖα βλέπειν ἐκ ποδῶν μεταστάντων, καὶ τοῖς ἀποδοθεῖσι τοῦ Κυρίου βέλεσι διασκορπισθέντων, πεφευγότων τε ἀπὸ ἐπιτιμήσεως Κυρίου, καὶ ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὄργης αὐτοῦ. Εἰκότως οὖν ἐλευθερωθέντες τούτων ἡμεῖς καὶ ἀναβλέψαντες, τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων ἔθεστά μεθα, καὶ τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης ἐπωπεύταμεν. Καὶ τούτῳ ἐφ' ἡμῶν ἐν πολλοῖς γεγένηται κλίματιν.

B 'Εξαπέστειλεν ἐξ ὑγους, καὶ ἐλαβέ με, προσειλάστερο με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Καταποθέντα γάρ αὐτὸν καὶ ληφθέντα ὥσπερ αἰχμάλωτον δὲ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξαπόστειλας τὸν ἁντοῦ Υἱὸν, Ἐλαβε. Πόθεν δὲ αὐτὸν ἐλαβεν, ἐξης διδάσκει λέγων, ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Φησι γοῦν καὶ ἐν ἑκαστῷ ὅγδῳ φαλμῷ. Σωσόν με, δὲ Θεὸς, δτι εἰσήλθοσαρ ὑδατα ἔως ψυχῆς μον ἐτεπάγηρ εἰς ὑληρ βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Τούτοις τοιχαροῦν ἀκολούθως καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις εὐχαριστῶν, φησι: Προσειλάστερο με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Τίνα δὲ τὰ ὑδατα, ἐπιφέρεις σαρέστερον εἰπών. Ήξ ἔχθρων μον δυρατῶν καὶ ἐκ τῶν μισούντων με, δτι ἐστερεώθησαν ὑπὲρ ἐμέ. Προέφθασάρ με ἐρ ἡμέρᾳ πακώσεως μον. Καὶ ταῦτα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εὐαγγελίζεται αὐτὸν ἀναλαβεῖν ἐκ τῶν πολλῶν ὑδάτων, ἐλευθερίαν δὲ τὴν ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν τῶν πάλαι κατακερατηκτῶν αὐτοῦ γενέσθαι.

C Καὶ ἐγένετο Κύριος ἀρτιστήριγμά μον. Καὶ ἐξήγαγέ με εἰς πλατυσμὸν, βύσεται με, δτι ιθέλησέ με. Καὶ ἀρταποδώσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μον. "Ηδη μὲν, φησι, τῆς ἐξομολογήσεως μον καὶ τῶν προσευχῶν καὶ τῶν ἱκετηρίων ἐπακούσας δὲ Κύριος, γέγονέ μοι ἀντιστήριγμα. Μέλλοντα γάρ με περιτρέπεσθαι, καὶ μέγα πτῶμα ὑπομένειν, ει μετά τὴν ἀμαρτίαν εἰς παντελῇ ἐξέπιπτον ἀποστασίαν, αὐτὸς παραστὰς ἐρεισμά μοι καὶ ἀντιστήριγμα γέγονεν, ὑπερηφάνια, τὸν αὐτοῦ προφήτην Ναθαν πέμψας, ἐλεγχόν μοι ἐπήγαγε τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀνώρθωσεν. Ἄλλα καὶ ἐξήγαγέ με εἰς πλατυσμὸν, καὶ εἰς εὑρυχωρίαν, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Στενοχωρηθέντα γάρ με, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπογνήντα ἔστιν τὴν σωτηρίαν, ἐρήμαστο καὶ εἰς πλατυσμὸν ἐξήγαγεν, ὡς κατὰ πλάτος δυνηθῆναι ἐμαυτὸν ἀναλαβεῖν, καὶ τῆς ἐμαυτοῦ θεραπείας ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ παντελῶς βύσεται με, φρστον, διδοὺς ἀφεσιν τῆς ἀμαρτίας κατὰ τὸν πρωφτευόμενον καὶ ρὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Καὶ τούτο ποιήσει εὔεργετῶν με δὲ Κύριος, δτι ηθέλησέ με· ή κατὰ τὸν Ἀχύλαν, δτι ἐβούλιθη ἐν ἐμοι· οὐ γάρ ἀν ἐπεστράψῃ, οὐδὲ ἀν τὸν ἐλεγχόν μοι προσήγαγεν, οὐδὲ ἀν τὸν προφήτην ἔστιν πρὸς τὸν προφήτην με δέσμον, ει μὴ σῶσαι με θιθελεν. Εὐ δὲ οὖτα καὶ ἀκριδῶς πέπεισμαι, δτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δι-

¹² Ephes. ii, 20. ¹³ Psal. LXXXI, 2, 3.

καιοκρισίας αὐτοῦ, οὐ μνημονεύσας μου τῆς ἡμαρτίας καὶ τῶν τολμηθέντων μοι· ἐν ἡμέρᾳ ταλαιπωρίας μου, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου ἀποδώσει μοι. Τάς γάρ δόλας μου πράξεις τάς ἐν ἀρετῇ καὶ δικαιοσύνῃ. ὡς περ ἐν τρυπάνῃ καὶ ζυγῷ ἀντιπαραλαβών, καὶ ἀντιστήσας τῷ ἀμαρτήματί μου, κατὰ πολὺ πλεονεκτούσας εὐρήσει τοῦ γενομένου ἀμαρτήματος. Διὸ ἀνταποδώσει μοι οὐ καθ' ὅ ἡμαρτον (ἴδη γάρ ἀνταπέδωκε, μετελθὼν με κατὰ τὸν περόνα βίον διὰ τῶν καταλαβουσῶν με συμφορῶν), κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς πράξεις, τὰς ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει μοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ δικαιοκρισίας, καὶ τῶν χειρῶν μου κατὰ τὴν καθαριότητα τὴν ἀμοιβὴν ποιήσεται· ἀπέκλυνα γάρ τὸν πρότερον αὐταῖς ἔγγενομενον ῥύπον· Καὶ ἐσομαι ἀμωμός μετ' αὐτοῦ, καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀροματικῆς μου. Καὶ ἀπταποδώσει μοι Κύριος καθαριστητα τῶν χειρῶν μου ἀπταποδώσει μοι.

Διεξέρχεται ἕχης καταλέγων τις ἡ δικαιοσύνη B αὐτοῦ, καὶ διπλῶς ἀπεκάθηρεν ἑαυτοῦ τὰς χεῖρας.

Οὐτὶ ἐξύλαξατάς ὄδοις Κυρίου, καὶ οὐκ ἡσένησα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μου. Οὐτὶ πάρτα τὰ χρήματα αὐτοῦ ἐτρώπιον μου, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐκ ἀπεστησεὶς ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ ἐσομαι ἀμωμός μετ' αὐτοῦ, καὶ φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀροματικῆς μου. Ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα ἐπορισάμην ἐμαυτῷ, φησι, μετὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τοσαῦτας συνήγαγον ἐμαυτῷ θεραπείας, εἰκότως πάλιν ἐπαναλαβὼν τὸν αὐτὸν ἐν δευτέρῳ λόγῳ φημι· οὐτὶ, διὰ τὰ προλεχθέντα, Καὶ ἀπταποδώσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν μου ἐτρώπιον τῶν ὁρθαλμῶν αὐτοῦ· ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐτρώπιον τῶν ὁρθαλμῶν αὐτοῦ, δὲ Σύμμαχος τὴν ἀπτικρὺ τῶν ὁρθαλμῶν αὐτοῦ, ἔξεδωκεν. Οὐ γάρ ἀνθρώπων ὁρθαλμοῖς ἐσπούδαζον τὴν ἐμαυτοῦ καθαριότητα δεικνύναι, οὐδὲ διώστε ἀρέσκειν τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' ἀντικρὺ τῶν αὐτοῦ τοῦ χριτοῦ ὁρθαλμῶν τάσσαν ἐποιούμην σπουδὴν τῆς ἐμαυτοῦ καθαρότητος.

Μετὰ δοσίου διτοῖς ἔσῃ, καὶ μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθώος ἔσῃ· καὶ μετὰ ἀνδρετοῦ ἀνδρετὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Οὐτὶ σὺ λαὸν ταπεινῶν σώσεις, καὶ ὁρθαλμούς ὑπερηφάνων ταπεινώσεις. Μήποτε προφητικῶς λαὸν μὲν ταπεινὸν (1), ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, πένητα, ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, πράσον τὸν χορὸν αἰνίτετα· τὸν ἀποστολικὸν· ὑπερηφάνους δὲ τοὺς πάλαι ἐπηρμένους, τοὺς ἀρχιερέας καὶ διατακάλους καὶ ἀρχοντας τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ; οὓς πάλαι ὁρθαλμοῖς ὑπερηφάνοις κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν κεχρημένους ἐταπείνωσεν δὲ θεός, ἐν πᾶσι σώσας τὸν αὐτοῦ ταπεινὸν καὶ πένητα καὶ πράσον, τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν λαόν.

Οὐτὶ σὺ φωτιεῖς τὸν λύχνον μου, Κύριε, δὲ θεός μου, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. Οὐτὶ ἐρ σοι βοσθίσομαι ἀπὸ τοῦ πειρατηρίου, καὶ ἐρ τῷ Θεῷ μου ὑπερβήσομαι τείχος. Ζητῶν δὲ τὸν λύχνον τοῦ λαυδὸς εὑρὼν ἐν ρλά' ψαλμῷ φερόμενων τὸ, Έκεὶ ἔξαρατελῶ κέρας τῷ Δαυΐδῃ· ηρόμαστα λύχνον τῷ

(1) In Hebraico legitur יְמִינָה, id est pauper, abjectus.

A nullam facturum esse; sed secundum justitiam meam retribuet mihi. Nam si alia mea, cum virtute ac justitia designata, opera quasi ad trutinam et bilancem una cum peccato meo appenderit, ea multo delictum excedere comperiet. Quapropter non secundum peccatum meum retribuet mibi; jam quippe retribuit, cum me multis in praesenti vita calamitatibus affecit; sed secundum reliqua probe ac juste perpetrata opera in die justi judicii sui retribuet mihi, et manus meas ob puritatem præmio donabit: ipsas quippe a pristinis sordibus ablui: Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniestate mea. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν καθα-

B Subinde vero narrat quae fuerit justitia ejus, et quo pacto manus ipse suas abluerit.

VERS. 22-25. Quia custoditi viaς Domini, nec impie gessi a Deo meo. Quoniam omnia iudicia ejus in conspectu meo, et justitias ejus non repulii a me. Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniestate mea. Quia ergo post admissum scelus iis me moribus composui, et tantam mihi adhibui medelam; resumpta priori sententia, id ipsum secundo repetam, dicamque iterum: Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus: cuius dicti loco, in conspectu oculorum ejus sic habet Symmachus, ex opposito oculorum ejus. Non enim hominum oculis puritatem ostentavi meam, nequa C ut multis placerem id egi; sed in conspectu oculorum ipsius judicis, mei purgandi curam et sollicititudinem habui.

VERS. 26-28. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocentie innocens eris: et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Quoniam tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis. Annon propheticō more per populum humiliem, aut secundum Aquilam, pauperem, aut, ut Symmachus, mansuetum, chorūm apostoliū adumbrat, superbos autem vocal eos, qui olim altos spiritus assumebant, principes sacerdotum, doctores ac magistratus populi ex circumcisione? Quos olim superbis oculis in Salvatorem nostrum insurgentes humiliavit Deus, ac humilem illum, pauperem et mansuetum salvum fecit, vide-licet illum Salvatoris nostri, apostolorum ac discipulorum populum.

D VERS. 29, 30. Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas. Quoniam in te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum. Cum autem illam Davidis lucernam perquirerem, in cxxxī psalmo deprehendi: Illic producam cornu David, paravi lucernam

*Christo mœ⁹⁸. Lucerna autem Christo parata, ex semine David orta, quid aliud fuerit, quam proles illa, quæ secundum carnem ex successione Davidis prodiiit; qua usus Christus qui in eum Davidis futurum advenit, radios virtutis suæ, orientemque illum lucem universis hominibus splendere fecit? Quare in prædictis verbis propheticæ David ita loquitur: *Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine. Tu enim ipse Dominus, inquit, qui vera lux es, aræana quadam ratione unitus lucernæ ex me prodituræ, ipsam illuminabis; imo etiam tenebras, queis offusus olim sui, dissipabis penitus, ut ne quidem memoria earum mentem subeat meam. Probeque novi, me vi atque robore tuo instructum, murum illum cœlestem transgressurum esse: atque tunc in tuto positus, salutem ex te consequar. Sive hoc pacto: Transgrediar transiliamque omnia hostium monumenta, et sepes atque murum, quem in circuitu meo, ut intercludar, struere satagunt.**

VERS. 31, 32. *Deus meus, impolluta via ejus: eloquia Domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se. Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum? Impollutam prædicat, id est inculpatam, administracionem ejus, ac providentiaæ œconomiam. Sed etiam eloquia ejus igne examinata, sive sollicite probata exquisitaque, neque ulterius exploranda sunt; nihil quippe alienæ materiæ ipsis admistum reprehendere est: qualia sunt eloquia sapientum hujus sæculi, quæ aliquam interdum præferunt dignitas speciem, sed omni religionis despectu et impietate plena sunt. Quid autem docent eloquia illa Domini igne examinata? Id sane, ipsum esse protectorem omnium sperantium in se, ac nullum esse Deum præter Dominum nostrum, nullum fortè nisi Deum nostrum: atque ideo jure dicatur protector esse omnium sperantium in se, cum nullus reperiri possit qui tali tantoque protectori obsistere valeat.*

VERS. 33, 34. *Deus qui præcinctus me virtute, et posuit immaculatam viam meam. Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa mea statuens me. Non iners et otiosus, inquit, patrocinaatur atque protegit; sed id muneric agit, dum illi manus conserunt pro salute sua, ut initio certamine inimicos debellent. Sic me virtutibus suis ceu armis instruit, ac mortalem humanamque fortitudinem meam gratia sua confirmat; ut quasi vir, lumbos habens virtute sua succinctor, inimicis obstatam. Sed quemadmodum supra dictum est, *Deus impolluta via ejus;* ita me ad sui imaginem ac similitudinem esse peroptans, meam quoque viam posuit immaculatam, et doctrina, monitis ac enjusvis generis disciplinis, viam sive vitam institutumque meum perpolivit ac perfecit. Loco illius, *immaculatam,* Aquila, perfectam, edidit. Ad haec porro, perfecit pedes meos tanquam cervorum: de quibus*

^{⁹⁸} Psal. cxxxi, 17.

(1) In Hebraico legitur, בְּרִיאָה, quod est perfectam.

A *Xριστῷ μου. Λύχνος δὲ ἐτοιμαζόμενος τῷ Χριστῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τίς ἂν γένοιτο ἢ τὸ γέννημα τὸ κατὰ σάρκα γενόμενον ἐκ διαδοχῆς Δαυὶδ, ὃ κέχρηται ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ γενόμενος, καὶ τὰς τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μαρμαρυγάς καὶ τοῦ φωτὸς τὰς ἀνατολὰς πάπιν ἔξελαμψεν ἀνθρώποις; Διὸ καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις προφητικῶς φησιν ὁ Δαυὶδ· Ὄτι σὺ ψωτεῖς λύχνον μου, Κύριε. Σὺ γάρ αὐτὸς, φησίν, ὁ Κύριος, τὸ φῶς τὸ ἀλτηθινὸν τυγχάνων, ἐνωθεὶς ποτε ἀποβρήτως τῷ ἐξ ἐμοῦ γενησομένῳ λύχνῳ, φωτεῖς αὐτὸν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐγγενόμενόν μοι ποτε σκότος τότε παντελῶς περιελεῖς, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτοῦ ἀνιέναι ἐπὶ τὴν ἡμήν διάνοιαν. Εὖ δὲ οἶδα, ὅτι, καὶ τῆς παρὰ σοῦ δυνάμεως καὶ ἰσχύος καταξιωθεὶς, ἐπιβῆσομαι τοῦ ἐν οὐρανοῖς τείχους· ἐν ἀσφαλείᾳ τε γενόμενος, τότε τῆς παρὰ σοῦ τείχουμαι σωτηρίας. Ἡ· Ὑπερβήσομαι καὶ ὑπερπόδησω πάντα τὰ τῶν ἔχθρῶν ὄχυρά ματα καὶ τοὺς φραγμοὺς καὶ τὸ τείχος, δ περιβάλλειν μοι εἰς τὸ ἀποκλεῖσαι σπεύδονται.*

B *Ο Θεὸς μου, ἀμώμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ· τὰ λέγια Κυρίου πεκυρωμένα, ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτού. Ὄτι τις Θεὸς πλήρης τοῦ Κυρίου; ἡ τις Θεὸς πλήρης τοῦ Θεοῦ ημῶν; Ἀμμων εἶναι ἀποραγεταὶ, τουτέστιν ἀνεπίληπτον τὴν διοίκησιν αὐτοῦ, καὶ τὴν τῆς προνοίας οἰκονομίαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ λόγια αὐτοῦ πεκυρωμένα, τουτέστι βεβασανισμένα καὶ δεδοκιμαστένα· οὐκ ἔστι τε αὐτοῖς ἐπισκέψαι· οὐδὲ ἀλλοτρίας ὅλης παρεμβεβλημένον τι ἐν αὐτοῖς εὑρεῖν, ὅποια τὰ παρὰ τοῖς σοφοῖς τοῦ αἰώνος τούτου τυγχάνει· μετέχοντα μέν τινος ἔσθι ὅτε φαντασίας, πάσης δὲ ἀθεότητος καὶ δυσσεβείας πεπληρωμένα. Τί οὖν τὰ πεπυρωμένα λόγια τοῦ Κυρίου διδάσκει; ὡς ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτὸν· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεὸς ἢ μόνος ὁ ἡμέτερος Κύριος, οὐδὲ ἔστιν πραταίδες δλος ἢ ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο εἰκότας ὑπερασπιστής ἐστι πάντων τῶν ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτὸν, μηδὲνδες ἐτέρου εὑρισκομένου τοῦ δυναμένου στῆνας πρὸς τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον.*

D *Ο Θεὸς ο περικωρύων με δύραμιν, καὶ ξύθετο ἀμωμοι τὴν ὁδὸν μου· καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου ὥσει ἐλάφων, καὶ ἐπὶ τὰ ὕψη μου ιστών με. Οὐκ ἀπρατῶν, φησί, καὶ ἀργῶν προτίσταται καὶ ὑπερασπίζει· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν συμβαλλομένων τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ διὰ τοῦ ἀγωνίζεσθαι καὶ τοὺς ἔχθρους καταπολεμεῖν. Οὕτω γοῦν καὶ ἐμὲ ἀπλίζων ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι, τὴν θυητὴν καὶ ἀνθρωπίνην μου ἰσχὺν τῇ αὐτοῦ χάριτι δυναμοῖ· ἵν’ ὑσπερ ἀνήρ τὴν ὄσφυν περιεξωσμένος τὴν ἐξ αὐτοῦ χορηγουμένην μοι δύναμιν στῶ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἀλλὰ καὶ ὑσπερ εἰρηται· Ο Θεὸς, ἀμώμος ἡ ὁδὸς αὐτοῦ· οὐτως κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὅμοιωσιν αὐτοῦ καὶ ἐμὲ βουλόμενος εἶναι, καὶ τὴν ἡμήν ὁδὸν ξύθετο ἀμωμον, διδασκαλίας καὶ παραινέσεων καὶ παντοίοις μαθήμασι τὴν ὁδὸν μου, τουτέστι τὴν ζωὴν καὶ τὸν βίον ἀμωμον καταρτιζόμενος. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἀμιωμοι, Ἀκύλας, τέλειοι (1), ἐκδέδωκεν. Ἔτι δὲ*

πρὸς τούτοις, καὶ τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἔλαχων καπηρίσατο· περὶ ὧν ἐλάφων πολὺς ἐν τοῖς ἵεροῖς πράγματι· [γράμματι] φέρεται λόγος. Ἐπὶ σχολῆς δὲ τις τῶν προτεθέντων ἔξετάσας, εῦροι ἀν αὐτῶν τὸν νοῦν ἀναφερόμενον ἐπὶ τοὺς ἄγιους τοῦ Θεοῦ διδρασ, τοὺς ἀναιρετικούς παντὸς ἐρπυστικοῦ καὶ λιοντοῦ ζώων. Ἐπεὶ καὶ τῆς ἐλάφου τοιαῦτη πέψυκεν ἡ φύσις, ὁφιοκτόνος οὖσα καὶ ἀναιρετική παντὸς ἐρπετοῦ. Ὁρεινοβατές δὲ τὸ ζῶν καὶ δρομικὸν, ὡς καὶ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ τὰ δάνω σκοποῦντες, καὶ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ὑψηλὰ διώκοντες, πόθῳ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. Τὴν πρὸς τοὺς ἄγιους τοίνυν δμοιότητα ἔστω τοῦ δαυΐδ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀναπτίθησι, λέγων ἔξῆς· *Kai ἐπὶ τὰ ὑψη μου λοτῶν με.* Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ἔτεροι καθέλκειν ἡμᾶς καὶ καταβιάζειν ἐπὶ τὰ βάθη καὶ τὰς κοιλάδας τῆς κακίας πειρῶνται· ἀλλ' ὁ Θεός ἡμῶν, οἴλα τις ἀγνοθέτης διδάσκων ἡμᾶς ἀγαθούς εἶναι δρομεῖς, ἐπὶ τὰ κατάλληλα ἡμῖν ὑψὴ παρορμᾶ· αὐτοῦ τε ἡ χάρις. Οὐ γάρ ἡμετέρα δύναμις ἴστησιν ἐν τοῖς ἡμετέροις ὑψεσι· φύσει γάρ ἀνθρώπου ψυχῇ τὸ οὐράνιον ἔστιν οἰκητήριον· καὶ τὰ ἔκει ὑψη οὐκ ἀλλότρια, ἀλλ' οἰκεῖα· διδ, Ἐπὶ τὰ ὑψη μου, φησιν, λοτῶν με.

Διδάσκων χειράς μου εἰς πόλεμον, καὶ ἔθους τόξον χαλκοῦν τοὺς βραχιόρας μου. Καὶ ἔδωκάς μοι ὑπερασπισμὸν σωτηρίας, καὶ ἡ δεξιά σου ἀτελάστερό μου. Πρὸς τούτους ἀπασιν ὑπερασπισμὸν σωτηρίας μοι δέδωκας, τὸν σὸν Γίδην καταπέμψας τῇ ίδιᾳ ἀσπιδὶ ὑπὲρ ἐμοῦ μαχησόμενον. Ἀκριδῶς γάρ ἐπιστήσεις τὶ ποτέ ἔστι τὸ διὰ πάστης Γραψῆς προφητεύμενον σωτήριον τοῦ Θεοῦ περὶ οὐ καὶ Συμεὼν ἐν τῷ Εὐαγγελῷ ἔλεγεν· *Nῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ φῆμά σου ἐν εἰρήνῃ· διτεῖδος οἱ ὄφθαλμοι μου τὸ σωτήριόν σου.* — *Kai ἡ δεξιά σου ἀτελάστερό μου.* Τάχα δεξιὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι δύναται ἐν ἡ ἐστερέωσε τὸν οὐρανὸν, μονογενῆς Λόγου.

Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσε με εἰς τέλος, καὶ ἡ παιδεία σου αὐτὴ με διδάξει. Σύμμαχος δὲ ἔξεδωκε· *Kai τὸ ὑπακούειν με αὐξήσει με.* Ὁ δὲ Ἀκύλας· *Kai προτέτορός σου ἐπλήθυνέ με* (1). Ἐπιλύτυνας τὰ διωδίματά μου ὑποκάτω μουν. Τὰ διαβήματα, καθ' ἓν κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἐξ αἰσθητῶν ἐπὶ νοητὰ, καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος εἰς τὸν μέλλοντα αἰώνα διαβανιν, ἐπλάτυνας ὑποκάτω μου· κατ' ἀρχὰς γάρ στενά καὶ ἐπίπονα φαινόμενα τῷ τὴν τεθλιμάρνην ὀδεύειν ὅδον· ὑπεράνω αὐτῶν τῇ προκοπῇ γεγενημένος, πλατυνθέντα αὐτὰ ἐθεασάμην. Ὁ γάρ ἀνωτέρω τῶν προκοπῶν γεγενημένος, τῷ ἐπὶ τέλος ἐφθακέναι, οὐκέτι αἰσθεταὶ τῆς στενότητος, τῶν πόνων καὶ ἰδρώτων τῶν ἐπὶ ταῖς προκοπαῖς, ἐν εὐρυχωρίᾳ γεγενημένος. Καὶ οὐκ ἡσθένησε τὰ ἱχνη μου. Εἰ δηγεκώς ἐν τῷ πονεῖν ἐτέλουν, κανὴ θεθένησε τὰ ἱχνη μου, τοιτέστι τοῦ ἔσω ἀνθρώπου τὰ σκέλη· ἐπειδὴ μετὰ τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς κα-

A cervis multa in divinis instrumentis feruntur. Si quis vero per otium propositum argumentum exercitat, ad sanctos Dei viros sermonem spectare compiperiet, qui serpentes omnes venenataque animalia de medio tollunt. Nam talis est cervorum natura, ut serpentes omneque venenatorum genus interficiant. Montanum item animal est ac cursu velox: quales sunt quoque sancti Dei, qui superna spectant, non terrena, sublimia vero querent; idque ex uno regni cœlestis amore. Eam sui ipsius cum sanctis similitudinem sibi David, gratia Dei fultus, ascribit, dum hæc subjungit, et super excelsa mea statuens me. Etsi namque alii sint, qui nos in nequitiae valles detrahere ac abducere satagant; at Deus noster, ceu quidam certaminum præfectus, cum nos instituit ut boni cursores simus, ad congruentia nobis excelsa concitat: idipsum præstat ejus gratia. Neque enim virtute nostra in excelsis nostris constituimur: hominis quippe animæ ex natura sua cœlestè domicile est: atque excelsa illa, non aliena, sed propria ipsi sunt; quamobrem ait: *Super excelsa mea statuens me.*

B VERS. 35, 36. *Qui docet manus meas ad prælium, et posuisti ut arcum æreum brachia mea. Et dedisti mihi protectionem salutis, et dextera tua suscepit me.* Ad hæc certe omnia protectionem salutis largitus mihi es, cum Filium tuum misisti proprio cum scuto pro salute mea pugnaturum. Accurate etenim C animo perpendas velim, quodnam illud salutare Dei sit, in totius Scripturæ vaticiniis prædicatum, de quo Simeon in Evangelio ait: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum*¹⁸. — *Et dextera tua suscepit me.* Dextera Dei ea fortasse fuerit, qua firmavit cœlum, scilicet unigenitum Verbum.

D VERS. 37. *Et disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit.* Symmachus edidit, et quod exaudiat me accrescere me faciet; Aquila vero, et mansuetudine tua replevit me. — *Dilatasti gressus meos subtus me.* Gressus scilicet, queis ex nequitia ad virtutem, ex sensibilibus ad intelligibiliis, a præsenti ad futurum sæculum transmigro, dilatasti subtus me: qui mihi ab initio angusti et ardui visi sunt, quod in arcta incederem via; sed in progressu superior illis effectus, dilatatos animadverti. Nam qui omni profectu superior evasit, et finem attigit, in lato spatio deductus, angustiam illum, labores, sudores, quos in profectu expertus erat, non ultra sentit. *Et non sunt infirmata vestigia mea.* Etsi in diuturno labore versatus, vestigia mea, id est, vrura interioris hominis, infirmata essent; quia tamen labores virtutis causa susceptos quies excipit, non infirmantur, sed confirmantur

¹⁸ Luc. ii, 29, 30.

(1) In Hebraico exemplari legitur, תַּרְבִּנָּה קְרִינָג, quod est ut probe Hieronymus, *Et mansuetudo tua multiplicavit me.*

vestigia mea, ita ut dicere liceat : *Et statuisti in loco spatiose pedes meos*¹⁶. Imo vero qui Jesum sequitur, vestigiis ejus insistit : quoniam in via a Jesu Christo trita et frequentata progereditur, firma imprimet vestigia, ita ut vel ipso opere haec vociferetur : *In angustia ærumnarum non sunt infirmata vestigia mea*.

VERS. 38. *Persequar inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant. Confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos. Quot quantosque inimicos, opitulante Deo, superavit ! Et hoc mihi, inquit, boni per gratiam tuam concessum est, ut pedes mei non coarctarentur, neque retibus inimicorum, vel offendiculis que objecerant interciperer. His quippe omnibus per te, Deus meus, amotis, liberam planamque mihi munisti viam. Illud autem, *Cadent subtus pedes meos, consona propheticō spiritui interpretatione donabilis, si memineris illam Salvatoris ad apostolos factam promissionem, qua dicit illis : Ecce do vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici*¹⁷.*

ἐπάρω δρεων καὶ σκορπιών, καὶ ἐπὶ πᾶσαν δύναμιν. καὶ ἐπάληψομαι αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀποστραφήσομαι ἔως ἀνέκλεπτωσιν. Ἐκθλίψω αὐτὸν καὶ οὐ μὴ δύνωμαι στῆναι, πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου. Καὶ δῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων περιγέγονε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ! Καὶ τοῦτο δέ μοι, φησίν, παρὰ τῆς σῆς χάριτος ὑπῆρξε, τὸ μὴ στενοχωρηθῆναι μου τοὺς πόδας, καὶ τὸ μὴ δικυῖοις τῶν ἐχθρῶν, καὶ τοῖς σκανδάλοις τοῖς ὑπὸ αὐτῶν προβεβλημένοις περιπαρήναι. Ταῦτα γάρ πάντα περιελῶν σὺ αὐτὸς ὁ Θεός μου, δημαλὴν κατηρτίσω μου τὴν πορείαν. Τὸ δὲ, *Πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου, νοήσεις ἐπαξιῶς τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, τῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐπαγγελίας μνησθεὶς δι’ ἣς πρὸς αὐτὸν ἐλεγεν.* Ἰδού διδωμι ὑμῖν ἔξουσιαν πατεῖν τοῦ ἐχθροῦ.

VERS. 40. *Et præcinxisti me virtute ad bellum, impediisti omnes insurgentes in me, subtus me. Me quidem, ait, virtute ac fortitudine roborasti. Qui superiorius dixerat, Deus qui præcincit me virtute, hic absolutum opus esse indicat his verbis, et præcinxisti me virtute ad bellum, et inimicos meos dedisti mihi dorsum, ii scilicet penitentia ducti inimicitiā deposituerunt ; qui cum illa, quæ ex virtute oritur, fiducia expertes essent, a Patre in dorsum Iesu positi sunt ; sic enim retro constituti, ipsum sequi valebunt. Fortassis autem haec dicti hujusmodi sententia fuerit : Vir strenuus et probus, qui fiducia erga Deum instructus est, in conspectu Domini consistit : at improbus retrorsum malitiæ sua causa ejectus, pone Dominum a dorso ponetur. Quandoquidem enim ipsi improbi, priores illi terga vertere, non vultum suum ; ipse quoque homines aversatus, a tergo habebit. Quod si justus quilibet haec proferat, jure dicas, improbas potestates, si quidem in conspectum veniant, intuentes se ob deformitatem lèdere, sin a tergo projiciantur, nihil possunt mali adversus illos machinari, secundum illud : Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*¹⁸.

VERS. 47-49. *Vivit Dominus, et benedictus Deus meus, et exalteatur Deus salutis meæ. Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. Quamvis enim sese humiliaverit cum inclinavit cœlos et descendit ; at excelsus tamen est secundum illud : Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen*¹⁹. *Deus qui das vindictas mihi et subdis populos sub me, liberator meus de inimi-*

A μάτους ἀνάπαυλα διαδέχεται, οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλ’ ἰσχυροποιεῖται τὰ ἴγνη μου, ὡστ’ ἀν εἰπεῖν. Καὶ δεσησας ἐν εἰνρυχάρῳ τοὺς πόδας μου. Ἀλλὰ καὶ δῆτα ἐπόμενος ἐπακολουθεῖ τοῖς ἔχεσιν αὐτοῦ. ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατεῖν τὴν τετριμένην ὑπὸ Ἰησοῦ ὅδον ἰσχυρὰ κτᾶται τὰ ἴδια ἴχνη, ὡς Ἐργῷ φάναι. Οὐκ ησθετησετά ἴχνη μου ἐν τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως.

B Καταδιώκω τοὺς ἐχθρούς μου καὶ καταλήψομαι αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀποστραφήσομαι ἔως ἀνέκλεπτωσιν. Ἐκθλίψω αὐτὸν καὶ οὐ μὴ δύνωμαι στῆναι πεσοῦνται πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου. Καὶ δῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων περιγέγονε διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ! Καὶ τοῦτο δέ μοι, φησίν, παρὰ τῆς σῆς χάριτος ὑπῆρξε, τὸ μὴ στενοχωρηθῆναι μου τοὺς πόδας, καὶ τὸ μὴ δικυῖοις τῶν ἐχθρῶν, καὶ τοῖς σκανδάλοις τοῖς ὑπὸ αὐτῶν προβεβλημένοις περιπαρήναι. Ταῦτα γάρ πάντα περιελῶν σὺ αὐτὸς ὁ Θεός μου, δημαλὴν κατηρτίσω μου τὴν πορείαν. Τὸ δέ, *Πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου, νοήσεις ἐπαξιῶς τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, τῆς τοῦ Σωτῆρος πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐπαγγελίας μνησθεὶς δι’ ἣς πρὸς αὐτὸν ἐλεγεν.* Ἰδού διδωμι ὑμῖν ἔξουσιαν πατεῖν τοῦ ἐχθροῦ.

C Καὶ περιέκωσάς με δύναμιν εἰς πόλεμον, συνεπόδισας πάντας τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπ’ ἐμὲ ὑποκύτω μουν. Ἐμοὶ μὲν, φησίν, ἀνδρείαν ἐδωρήσω καὶ ρώμην. Εἰπὼν ἀνωτέρω. Ὁ Θεός δὲ περιέκωντά με δύναμιν, ἐνταῦθα καὶ τοῦ Ἑργού τὸ ἀποτελεσμα διδάσκει λέγων. Καὶ περιέκωσάς με δύναμιν εἰς πόλεμον· καὶ τοὺς ἐχθρούς μου ἐδωκάς μοι ρώτορ· οἱ ἐκ μετανοίας δρτὶ τῆς ἐχθρας ἀπαλλαττόμενοι, διὰ τὸ μηδέπω τὴν ἐπ’ ἀρετῇ παρέργησαν ἔχειν, τεθείεν τοῦ Ἰησοῦ νῦντος ὑπὸ τοῦ Πατρός· οὕτω γάρ καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ δόπισα γενόμενοι δυνήσονται. Τάχα δὲ καὶ τοῦτο φθείῃ· Ὁ σπουδαῖος, παρέργησαν πρὸς τὸν Θεόν κεκτημένος, ἐνώπιον Κυρίου παριστάται· δὲ φαῦλος, δόπισα ἐκβαλλόμενος διὰ τὴν ἴδιαν κακίαν, νῦντος τεθήσεται τοῦ Κυρίου. Ἐπει γάρ πρότεροι αὐτοὶ οἱ φαῦλοι ἐστρεψαν πρὸς αὐτὸν νῦντα, καὶ οὐχὶ πρόσταπα αὐτῶν, καὶ αὐτὸς, ἀποστραφεὶς αὐτοὺς, νῦντος αὐτὸν (1) ἔξει. Εἰ δὲ καὶ πᾶς δίκαιος ταῦτα λέγοι, ἐρεῖς, διτι αἱ μοχθηραὶ δυνάμεις, εἰς πρόσωπον ἐρχόμεναι, βλάπτουσι τοὺς δρῶντας διὰ παντὸς δυντες, εἰδεχθεὶς· εἰς νῦντον δὲ φιέντες, οὐδὲν δυνήσονται ἐπὶ τούτου τεκταίνεσθαι, κατὰ τὸ· Ἐπει τοῦ νώτου μου ἐτέκταιροι οἱ ἀμαρτωλοι.

Zῆ Κύριος, καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεός μου, καὶ ὑψωθήτω ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μου. Ὁ Θεός δὲ διδόνες ἐκδικήσεις ἐμοὶ, καὶ ὑποτάξας λαοὺς ὑπ’ ἐμὲ, δὲ φύστης μου ἐξ ἐχθρῶν ἀργίλων. Εἰ γάρ καὶ ἐταπείνωσεν ἐστὸν, κλίνας οὐρανὸνς καὶ καταδέξας, ἀλλ’ ὑψηλὸς ἔστι, κατὰ τὸ· Ὁ Θεός αὐτὸς ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρισταὶ αὐτῷ δρομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δρομα. Ὁ Θεός δὲ διδόνες ἐκδικήσεις ἐμοὶ, καὶ ὑποτάξσων λαοὺς ὑπ’ ἐμὲ, δὲ φύστης μου ἐξ ἐ-

¹⁶ Psal. xxx, 9. ¹⁷ Luc. x, 19. ¹⁸ Psal. cxxviii, 3. ¹⁹ Philipp. ii, 9.

(1) Νῦντος... ἔξει. Forte legendum νῦντος pro νῦντος. ΕΠΙΣ.

Θρῶν μου ὅργιλων, πᾶς τῶν ἐκανισταμένων ἐκ' ἡμέρων με,
καὶ ἀπειθοῦντι λαῷ καὶ ἀντιλέγοντι ἐπάξειν
τὰς ἐκδικήσεις καὶ τὰς τιμωρίας εἰρηται· ή κατὰ τὸν
Σύμμαχον, 'Ο Θεός σταρασχών τιμωρίας ἐμοι·
τῷ δὲ ἑτέρῳ τάγματι περὶ οὐ ἀνωτέρω εἰρηται· **Κα-**
ταστήσεις με εἰς κερατήν ἑθρῶν. Λαὸς δὲ οὐκ
ἔγρων ἐδούλευσέ μοι· τούτῳ τὴν ὑποταγὴν τὴν δὲ
αὐτὸν χαρίζεται. Διὸ ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον·
Καὶ ὑποτάσσων λαοὺς ἐκ' ἐμέ. Οὗτος καὶ ὑστερῆς
μου, φησι, γέγονεν ἐξ ἑθρῶν μονού ὅργιλων, καὶ ἐκ
τῶν ἐκανισταμένων ἐκ' ἐμὲ ὑψώσθη με, δὲ ὁ αὐτὸς
καὶ ἀπὸ ἀρδρᾶς ἀδικου ἐβρύσυστο με. Διὰ ὧν σαφῶς
παρίστησιν ἐχθρούς τινας αὐτοῦ καὶ ἀνθεστρέψας·
καὶ περὶ τούτους ἔτερόν τινα ἄνδρα, μεστὸν ὡς ἀλη-
θῶς πάσῃς ἀδικίας. Σημανεῖ δὲ ὁ λόγος διὰ τούτων
προφητικῶν τοὺς ἀρχοντας τοῦ Ἰουδαίων Ἐθνους καὶ
τὸν προδότην Ἰούδαν, παντὸς ἀδικου χείρονα· γενό-
μενον, διὰ δὴ, τοιούτων ἀξιωθεὶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος,
τοὺς ἐναντίους; αὐτὸν τιμείσατο.

Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐτὸνεστι, Κύ-
ριε, καὶ τῷ ὄργιατι σου ψαλῶ. **Μεγαλύτων** τὰς
σωτηρίας τοῦ βασιλέως αὐτοῦ, καὶ κοιωνὸν ἔλεος
τῷ χριστῷ αὐτοῦ Δαυΐδ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ,
ἐὼς αὐτῶν. Ἐπὶ τὸ ἔτερον μεταβαλεῖται, ὡς ἂν εἴποι
τις τὸ δεξιὸν τάγμα, καὶ ξεστὸν ἕργοις αὐτοῖς καὶ δρ-
θαλμοῖς· παραλαβεῖν· ὥσπερ δὲ Δαυΐδ μετὰ τὴν τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν, ὥσπερ εἰσέται καὶ νῦν ζῶν
καὶ σὺν ἀνθρώποις πολιτευόμενος, διὰ τῶν ἑαυτοῦ
γραφῶν ὡδῶν τε καὶ ὑμῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ψάλ-
λει τῷ Θεῷ τῶν δλων· καὶ δὲ ἐκ σπέρματος δὲ αὐτοῦ
γεγονὼς, οὐλὲς ποόστωπον ἀναφέρεται τὰ προκεί-
μενα, ὁμοίως κρείττων γεννέμενος τῶν ἐπιβεδουλευ-
κότων αὐτῷ, εἴποι ἄν. **Καὶ ἀπὸ τῶν ἐκανισταμένων**
ἐκ' ἐμὲ ὑψώσεις με. Ἐκείνους μὲν οὖν καταλεπτεῖ·
τὴν δὲ χάριν τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν πᾶσι τοῖς
ἔθνεσιν μεταβλῶσιν· εἰσέται τε καὶ νῦν πανταχοῦ γῆς
αὐτὸς παρών, καὶ μέσος τῶν εἰς αὐτὸν τὴλπικότων
ἔστας, τῷ Πατρὶ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας ἐξομο-
λογεῖται· διὸ φησι· Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι
ἐτὸνεστι, Κύριε, καὶ τῷ ὄργιατι σου ψαλῶ.

EΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΗ'.

Καὶ δὲ παρὼν ψαλμὸς τῶν εἰς ἀγαθὸν τέλος παρα-
πεμπόντων τυγχάνει· ἀλλὰ καὶ σύγχαριστήριος ἀνα-
γράφη (sic) φῶλη τοῖς τοὺς ἑχθροὺς καταγωριστα-
μένοις ἐπιτίκιος εἰρημένη. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον
εἰρηται· Ἐπιτίκιος φῶλη τοῦ Δαυΐδ. Ἀλλὰ καὶ διὰ
τὸ ἀνακείσται τῷ τὰς νίκας δωρουμένῳ Θεῷ, κατὰ
τὸν Ἀκύλαν, Τῷ τικοποιῷ μελέθημα, λέλεκται.

Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιησιν δὲ
χειρῶν αὐτοῦ ἀραιγέλλει τὸ στερέωμα. Διδασκα-
λίαν περιέχει τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας παραστ-
τικήν. Ἐπειδὴ γάρ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀδρατὸν τῆς ἀσω-
μάτου καὶ ἀγενήτου καὶ θεῖκῆς οὐσίας, διὰ τὸ μὴ
σαρκὸς ὄφθαλμοις καταλαμβάνεσθαι, οἱ τὰ ὅμματα
τῆς ψυχῆς πεπτηρωμένοι τῆς τῶν δυτῶν ὑπάρχεις ἐξ-
εισθῆκασιν, ἀθέοις στόμασιν ἀποφτηγμένοι μὴ εἶναι
Θεὸν, μηδὲ ὑπέρχειν τι· κρείττον τῶν ἐν σώμασιν

A *cis meis iracundis. Ab insurgentibus in me exaltabis me: a viro iniquo eripe me.* Inobsequenti ac repugnanti populo, vindictam inferendam esse dicitur: aut, secundum Symmachum, *Deus, qui præbes ultiones mihi;* alius vero est ordo genusque hominum, de quo superius (vers. 44, 45) dictum, constitues me in caput gentium. *Populus quem non cognovi serviri mihi;* hunc, inquam, obsequente ei constituit. Quare secundum Symmachum subdit, et subjiciens populos super me. Hic item fuit, liberator meus ex inimicis meis iracundis, et ab insurgentibus in me exaltavit me, a viro iniquo eripuit me. Quibus palam indicat, inimicos sibi et adversarios esse: ac præter eos aliud quemdam virum omni prorsus iniquitate plenum. His porro propheticō more indicantur principes Judaici populi, ac Judas proditor, quovis iniquo homine deterior, qui tot beneficiis a Salvatore ornatus, contrariam sceleratamque vicem retulit.

B *Vers. 50, 51. Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam. Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.* Ad alterum, et, ut ita dicam, dextrum ordinem sermonem transfert, ut vel ipsis rebus atque oculis animadvertere est. Quemadmodum David post Salvatoris nostri adventum, hactenus quasi in vivis esset ac cum hominibus versaretur, censeri potest, ac per scripta sua, cantica, hymnos in omnibus gentibus psallit universorum Deo; ita is qui ex semine ejus factus est, ad cuius personam ea quæ jam tractamus dicta referuntur, cum pari ratione insidiantes sibi superaverit, jure dicat, et ab insurgentibus in me exaltabis me. Illos itaque missos facit; gratiamque ac veritatem suam universis gentibus impertit: etiam nunc ubique terrarum præsens ipse, et in medio eorum qui in se speravere consistens, per Ecclesiam suam constitutur; quainobrem ait: *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, et nomini tuo psalmum dicam.*

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XVIII.

D *Præsens quoque psalmus cum iis censendus qui ad bonum finem transmittunt; imo quoque gratiarum actionis inscriptus est, canticum iis qui inimicos débellarunt, triumphale dictum.* Quare secundum Symmachum dicitur, *Triumphale canticum Davidis.* Sed etiam quia Deo victoriarum auctori consecratur, secundum Aquilam, *Victoriarum largitori modulatio, inscribitur.*

Vers. 2. Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Doctrinam complectitur, qua magnum illud Dei opificium enarratur. Quia enim latentem invisibilemque divinam substantiam, incorpoream et non factam, quod carnalibus oculis attingi et cognosci nequeat, qui mentis oculis obsecrati erant, e natura rerum expulerunt; dum atheo impiisque ore, nullum esse Deum, nec quidpiam cor-

poreis rebus sub aspectum cadentibus præstantius A existere pronuntiabant; sed spontaneo quodam ac temerario concursu et partium congressu, casu ac nulla exsistente causa, universum mundum coaliisse, necessarium fuit ut præsenti sermone, psal-lendi more, per dilucidam demonstrationem, vim illam rerum creatricem ac Dei scientiam comprobaret, hoc ratiocinio usus. Mortalium natura exigua debilisque est, hominum cogitationes ignavæ, nostræque cognitiones incertæ sunt. Quare divinæ gloriæ pro merito enarrandæ multum impares sumus. Non enim humanis vocibus, non lingua carnali, non labiis possunt digna ac probe excogitata de Deo verba enuntiari. Quod si cui libuerit, efficiacem illam, maximam et Deo dignam doctrinam audire, cui scilicet mentis sensus prævalidi fuerint, is animo intendat, seseque concitet ad ea auscultanda quæ hic de immensa illa Dei virtute feruntur: quæque ipsi cœli, totum in se complectentes, Creatorem suum universorumque opificem hymnis et canticis celebrantes, proferunt. Ipsi namque cœli qui supremi omnium sunt, et sibi supposito firmamento eminent, qui universam cum sensibilem tum intellectu præditam naturam ambiuat, gloriam Dei non Græca lingua, non alia dialecto prædican; sed ipsis operibus, per suum videlicet ornatum, per concinnam, harmonicam et sapientissimam constitutionem, auctorem illius ita recte ordinati motus, ejusque immensam virtutem edocent. Ex magnitudine enim et pulchritudine creaturarum proportione quadam creator earum spectatur⁸⁰; et: Invisibilia ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur; semipitera quoque ejus virtus et divinitas⁸¹. Quisquis ergo, absque ulla creatrice ratione, sine divina aliquafvirtute, cœlos suam condidisse substantiam, tantam illam magnitudinem talemque formam adornasse putat, ac ita concinnum ordinatumque innotum corporibus ipsis ascripsit, is sane stultus et impius est. Quamobrem eos qui sana mente sunt par est una confiteri, se tantum non audire C cœlorum vocem, vel ipso opere clamantem, congruentemque Deo, factori et opifici suo, gloriam emittentem.

Pari quoque modo firmamentum, quod secunda creationis die Moyses factum declaravit; hoc inquam firmamentum, quod aliud est a jam memoratis. cœlis, omnibus prædicat, et similiter clamat, indicatque, se non spontanea coalitione in talem formam deductum; sed opus esse omnium rerum conditoris Dei. Quamobrem dictum est: Et opera manus ejus annuntiat firmamentum. Noverat autem Moyses, ante firmamenti constructionem cœlum, vel priusquam dies fieret, conditum fuisse; nam dicit: In principio fecit Deus cœlum et terram⁸². Ac deinceps post primum cœlum conditum, lucis vim ac creationem assert, docetque luci dici nomen inditum, factumque fuisse mane et vespere diem primum. Postea ubi secundam ordi-

δρωμένων· αὐτομάτῳ δὲ καὶ ἀλόγῳ συντυχίᾳ, εἰκῇ καὶ μάτην ἐξ οὐδεμίδες αἰτίας ὑποστήναι τὸν πάντα κόσμον· ἀναγκαῖος δὲ παρὼν λόγος διὰ τῆς φαλμφύδιας ἀποδεικτικῶς καὶ μετὰ δημιουργικῆς τῶν ὅλων δυνάμεως τὴν θεολογίαν παρίστησι, τοιαῦτον τινὰ λογισμὸν διεξιν. Θνητῶν μὲν φύσις μικρὰ τυγχάνει καὶ ἀσθενής· λογισμὸι τε ἀνθρώπων δεῖλοι, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπινοίαις ἡμῶν· διὸ πλεῖστον ὅσον ἀποδέομεν τῆς κατ' ἄξιαν τοῦ θεοῦ διοξολογίας. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπων φωναῖς, οὐδὲ γλώττῃ σαρκὸς καὶ χειλεσιν δύνασθαι ποτε νομίζειν ἐπάξιον περὶ θεοῦ λόγον ἀποδοσθαι. Εἰ δὲ χρή διδασκαλίας ἐνεργούς καὶ μεγίστης αὐτῷ τε πρεπούσης τῷ θεῷ ἐπακούειν, εἴ τις ἔρχεται τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθητήρια, συντεινάτω ἑαυτὸν καὶ διεγειράτω πρὸς ἀκρόβασιν ἐπαξίως ἀναφωνούμενην τῆς ἀπειρομεγέθους δυνάμεως τοῦ θεοῦ· ἢν αὐτὸς προφέρονται οἱ τὸν σύμπαντα περιέχοντες οὐρανοί, τὸν ἑαυτῶν κτίστην καὶ ποιητὴν τῶν ὅλων θεὸν ὧδαῖς καὶ δοξολογίαις ἀνυμνοῦντες. Αὗτοί γὰρ οἱ ἀνωτάτω πάντων, καὶ τοῦ ὑποβενθήκοτος στερεώματος ὑπερκείμενοι οὐρανοί, οἱ σύμπασαν περιειληφότες τὴν αἰσθητὴν καὶ πνευματικὴν κτίσιν, τὴν δόξαν θεοῦ οὐκ Ἑλληνικῇ φωνῇ φεγγόμενοι, οὐδὲ ἔτερα τινὶ διαλέκτῳ χρημένοι, αὐτῷ δὲ ἔργῳ διὰ τοῦ ἑαυτῶν κόσμου καὶ τῆς εὐρύθμου καὶ ἐναρμονίου καὶ πανσόφου στάσεως, τοῦ αἰτίου αὐτοῖς τῆς τοιάδε κινήσεως τὴν ἀπειρομεγέθη δύναμιν ἐκδιδάσκουσιν. Ἐκ γὰρ μετέθους καὶ καὶ λογῆς κτισμάτων ἀναλόγως διερευσιν διατάρῳ θεωρεῖται· καὶ, Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασιν ροούμενα καθερᾶται· ἢ ταῦτα διδιοις αὐτοῦ δύναμις καὶ θεότης. Ὁ οὖν τοὺς οὐρανοὺς νομίζων δίχα τινὸς δημιουργικοῦ λόγου καὶ θείας ἄνευ δυνάμεως ἑαυτὸς ὑποστήσασθαι, καὶ τοῦ τοσοῦδε μεγέθους καὶ τοῦ τοιοῦδε σχήματος, τῆς τε εὐσταθοῦς καὶ εὐτάκτου κινήσεως τὴν αἰτίαν τοῖς σώμασιν αὐτῶν προσγράψων, ἀφων καὶ ἀσεβής. Διὸ τοὺς ἔμφρονα νοῦν κεκτημένους προσήκει συνομολογεῖν μονονούχη φωνῆς ἀκούειν ἔργῳ βοώστης αὐτῶν τῶν οὐρανῶν, τὴν πρέπουσαν δόξαν ἀναπεμπόντων τῷ ἑαυτῶν ποιητῇ καὶ δημιουργῷ θεῷ.

Οὗτως δὲ καὶ τὸ στερέωμα, δὴ Μωϋσῆς κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς κοσμοποιίας γεγονέναι παρίστη· καὶ τοῦτο τοιαροῦν τὸ στερέωμα, ἔτερον δὲ παρὰ τοὺς προωνομασμένους οὐρανούς, κηρύττει τοῖς πάσι καὶ κέχραγε διδάσκων, ὅτι μὴ ἔξ αὐτομάτου τοιόνδε ὑπέστη· ἔργον δέ ἐστι καὶ αὐτὸν τῶν ὅλων ποιητοῦ θεοῦ· διὸ εἴρηται· Ποίησιν δὲ χαρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Οἶδε δὲ Μωϋσῆς πρὸ τῆς τοῦ στερεώματος συστάσεως οὐρανὸν πρότερον τῆς ἡμέρας γεγενημένον, λέγων· Ἐρ ἀρχῇ ἐποίησεν δ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ἐξῆς δὲ οὖν μετὰ τὴν ποίησιν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ φωτὸς εἰστάγει δύναμιν καὶ γένεσιν, ἡμέραν τε διδάσκει τὸ φῶς κεκλήσθαι, γεγονέναι τε πρώταν φωτὸν καὶ ἐσπέραν, ἡμέραν μίαν. Εἰτα δευτέρας ἡμέρας ἀρχόμενος, τὴν τοῦ στερεώματος

⁸⁰ Sap. xiii, 5. ⁸¹ Rom. i, 20. ⁸² Genes. i, 1.

εἰπάγει ποίησιν. Οἶδε δὲ ἡ Γραφὴ καὶ πλεούς οὐρανούς· διὸ φῆσιν· *Alreῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν*· καὶ πάλιν· *Alreῖτε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ τὸν οὐρανόν*, καὶ τὸῦ ὑδωρ τὸ ὑπεράρω τῶν οὐρανῶν· καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· 'Ο οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. Καὶ τὸ στερέωμα κέκληται οὐρανός, καὶ ὁ Σωτήρ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐν τῇ εὐχῇ διδάσκει εἰπεῖν· *Πάτερ ήμων ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, καὶ· *Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθῆσονται*.

'Ημέρα τῇ ημέρᾳ ἐρέυνεται φῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ δραγγέλλει γρῶσιν. Διδάσκει ημέρα καὶ διδάσκει νὺξ τοὺς ἔθελοντας παιδεύεσθαι, δῆση τίς ἔστιν ἡ σοφία ἡ δέρητος καὶ ἀπερίληπτης δύναμις τοῦ τὰ διαστήματα τῶν χρόνων καταμετρήσαντος αὐτοῖς Θεοῦ. Εἴ μὲν γάρ μηδεὶς ἦν δὲ καὶ ταῦτας ὥραις καὶ χρόνους καὶ καιρούς διαταξάμενος, ἀπρονοήτης δὲ καὶ ἀλόγως κινήσεις κατά τι σύμβαμα τυχιμαῖον ὑφεστώτα ἦν· ἐχρῆν δῆπου μή τὰ ἵσα διαστήματα τῶν ημερῶν διὰ παντὸς τοῦ αἰώνος ὑφεστάναι, ή συγκεχυμένους αὐτῶν εἰναι τοὺς καιρούς, καὶ τὰς νύκτας δὲ ὠσαύτως εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν φέρεσθαι. Ἀλογίας γάρ ἀδελφὴ ἀταξίας, καὶ τῷ τυχιμαῖον ἐπεται σύγχυσις· ὡς ἔμπαλιν πάσης εὐταξίας ἥγεται λόγος, ἀρμονίας τε καὶ συμφωνίας ἥγεται σοφία. Άτι τοίνυν τούτων πρὸς ἀλλήλας ἀμφισσαὶ καὶ ὑποχωρήσεις, ποτὲ μὲν ημερῶν μητρυνομένων, ὑποχωρούσῶν δὲ αὐτῶν νυκτῶν, ποτὲ δὲ τῶν νυκτῶν τὸ προδεδεινοὶς μένον χρέος κατὰ τὴν τῶν ὡρῶν αὗξησιν ἀπολαμβανούσῶν, μονονούχη φθέγγονται καὶ λαλοῦσι μεγάλῃ φωνῇ τῇ πανσόφῳ διατάξει τοῦ τῶν ὅλων μαρτυροῦσαι Θεοῦ, καὶ κηρύττουσιν ἀνθρώπους τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν· οὕτω δὲ κεχρηγόδισιν αὐτοῖς ἔργοις αἱ τῶν ημερῶν καὶ τῶν νυκτῶν φωναὶ τοῖς ἐπατειν αὐτῶν δυναμένοις, ὡς μηδεμίαν ἀκούην λανθάνειν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν.

Πεπλήρωται· γοῦν ἡ σύμπασα τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένη τῆς εὐρύθμου καὶ ἀμοιβαίας; αὐτῶν χορείας· διὸ καὶ λέλεκται· Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι ἐν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν. Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν· δῆλον δὲ, διτὶ τῶν ημερῶν καὶ τῶν νυκτῶν, τῶν τε διηγουμένων τὴν τοῦ Θεοῦ δέξαντος οὐρανῶν, καὶ τοῦ τὴν ποιησιν τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐξαγγέλλοντος στερεώματος. 'Ἐνθα δὲ γενομένῳ μοι θαυμάζειν ἐπεισιν, διπάς δὲ ἱερὸς ἀπόστολος τό· Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φῆματα αὐτῶν, ἐπὶ τοὺς μαθητὰς καὶ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους τοῦ Σωτῆρος ήμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ· Ἐπιστήσας δὲ τὸν νοῦν τῇ ἀπόστολικῇ λέξει, σφόδρα ἀκριβῶς εἶρον αὐτὸν καταχρηστικῷ τρόπῳ εὐκαίρως τὴν παράθεσιν πεποιημένον· οὐ γάρ ὥσπερ ποτὲ μὲν ἔφη· 'Ησαῖας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, ποτὲ δὲ, καθὼς προειρηκερ Ισαῖας· καὶ πάλιν· Καθὼς τέρατα· καὶ αὕτις·

A tur diem, firmamenti creationem inducit. Scriptura vero complures cœlos novit admittitque; quocirca dicit: *Laudate Dominum de cœlis*⁸³; ac rursum: *Laudate eum, cœli cœlorum, et aqua omnis que super cœlos est*⁸⁴. Alibi quoque dictum occurrit: *Cœlum cœli Domino*⁸⁵. Firmamentum item cœlum vocatur, et Salvator regnum cœlorum pollicetur, ac ita precandūm esse instituit: *Pater noster, qui es in cœlis*⁸⁶; et: *Virtutes cœlorum movebuntur*⁸⁷.

VERS. 3. *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* Docet dies, docet itemque nox eos qui institui peroptant, quam ineffabilis sapientia, quam incomprehensibilis virtus sit Dei, qui ipsis temporum intervalla dimensus est. Si namque nullus esset qui his tempestatibus spatia et intersilia destinasset, sed temerario et inconsiderato motu atque casu quopiam nescirent; oporteret sane non æqualibus spatiis dies a sæculo ordinatas fuisse, aut confusa eorum, similiterque noctium tempora, casu ac fortuito revolvi. Etenim temerario casui finitus est inconditus rerum status, et fortuitam rem sequitur confusio; ut vice versa rectum ordinem ratio dirigit, concentrumque ac concordiam rerum sapientia administrat. Mutuæ sane illorum vicissitudines et concessiones; nam modo dies, concedente nocte, prolixiores sunt, modo noctes debitum ac mutuo datum spatium aucta hie ac tempestate repetunt; hæc, inquam, tantum non vociferantur, ac ceu edito clamore sapientissimum illum ab universorum Deo constitutum ordinem deprædicant, hominibusque Dei notitiam annuntiant. Sic vel ipsis gestis operibus dierum noctiumque voces iis qui auditu valent inclamant, ut per omnium aures doctrina eorum pervadat.

D Universus itaque orbis, qui ab omnibus incolitur, conciunis hujusmodi ac mutuis choreis repletum est; quare dicitur: Vers. 4, 5. *Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, videlicet dierum ac noctium, nec non cœlorum, qui enarrant gloriam Dei, et firmamenti, quod opera manuum ejus annuntiat. Hic porro mihi hæc contemplanti mirari subit, quo pacto sanctus Apostolus illud: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, ad discipulos, evangelistas et apostolos Salvatoris nostri in sua ad Romanos Epistola referat*⁸⁸. Dum autem apostolicum dictum animo perpenderem, deprehendi ipsum apposite admodum et opportune hujusmodi accommodationem advexisse: non enim ut aliis in locis modo sic effatur, *Isaias autem clamat de Israele*⁸⁹; modo sic, ut predixit *Isaias*⁹⁰; rursus vero, *Quemadmodum scriptum est*⁹¹; iterumque, *Di-*

⁸³ Psal. cxlviii, 1. ⁸⁴ ibid. 4. ⁸⁵ Psal. cxiii, 16. ⁸⁶ Matth. vi, 9. ⁸⁷ Luc. xxi, 26. ⁸⁸ Rom. x, 43. ⁸⁹ Rom. ix, 27. ⁹⁰ ibid. 29. ⁹¹ I Cor. i, 31.

⁹⁰ Mathe. vi, 9. ⁹¹ Luc. xxi, 26. ⁹² Rom. x, 43.

cit enim Scriptura ⁹⁹; non sic, inquam, illud, *In A* *omnem terram exiit sonus eorum, cum simili ad-ditamento protulit.* Nam si quidpiam hujusmodi præmisisset, esset fortasse qui putaret ipsum huic psalmi dicto vim intulisse. At hic simplici modo psalmi sententia usus videtur; ita ut jure dici pos sit ipsum opportuna utilique ratione, atque apposite hoc testimonium adhibuisse.

Vers. 6, 7. *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exsul-tabit ut gigas ad currendam viam suam, a summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad sum-mum celi, nec est qui se abscondat a calore ejus.* Præter supra dicta, sol quoque Deo referendæ glo-riæ magister inducitur; utpote qui Domini ac ma-gni regis inviolatam observet legem. Nunquam enim alium præter statutum sibi cursum inire audet, nunquam definitos in cœlesti constitutione terminos transgreditur. Sed mane quasi ex remoto inaccesso que thalamo, speciosus tanquam sponsus, ac lucis flore decoratus egreditur: ac postquam horizontem orientalem transcendit, totum mundum permeat, nunquam defessus, proprium statumque sibi curriculum conficit. Circuit porro quasi gigas robore prævalidus atque invictus, orsus a summo centro horizontis orientalis, ceu a repagulo, atque uno diei noctisque spatio totum percurrit orbem, ut nemo caloris ejus expers fuerit. Illud autem per-agit, ut nutui opifis sui, qui ipsum in firmamento constituit, obsequatur. Ideo dictum est: *In sole posuit tabernaculum suum.* Quod tametsi dilucide prolatum, apertius tamen a reliquis interpretibus explicatum est: nam Aquila sic habet, *Soli posuit tabernaculum in ipsis; Symmachus vero, Soli ordi-navit tabernaculum in ipsis; Theodotio, Soli posuit tabernaculum in ipsis; pari quoque modo quinta editio exposuit.* Nam in supra memoratis cœlis, et in firmamento, tabernaculum et domicilium Deus soli reposuit, secundum illud a Moyse dictum: *Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare ma-jus, ut præcesset diei; et luminare minus, ut præ-cesset nocti, et stellas.* Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram¹⁰⁰. His autem declarat sol, et tantum non clamat, se nequamam sui do-minum ac liberum esse; sed et sui et omnium Do-minii notitiam præbere.

κνὺς δὲ ἡλιος καὶ μονονοῦχι βῶν· μὴ αὐτὸς εἶναι δὲ τὸν καὶ ἑαυτὸν καὶ πάντων Δεσπότην.

Vers. 8-12. *Lex Domini immaculata, con-vertens animas; testimonium Domini fidele, sa-pientiam præstans parvulis. Justificationes Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini luci-dum, illuminans oculos. Timor Domini castus, per-manens in sæculum sæculi: judicia Domini vera,*

⁹⁹ Rom. x, 11. ¹⁰⁰ Gen. i, 16, 17.

(1) In Hebraico legitur, בְּנֵי לֹאָהֶב שָׁמֶן, *soli posuit tabernaculum in ipsis.*

Α λέτει γάρ η Γραψή· οὐχ οὐτας καὶ ἐπὶ τού· Εἰς Α κᾶσας τὴν γῆν ἔξηλθερ δι γθόργος αὐτῶν, εἰρηκε μετὰ προσθήκης διμοίρας τοῖς προεκτεθεῖσιν. Εἰ γάρ τι τοιούτον προφήσας εἴπε, τάχ' ἀν τις ἐλάβετο ὡς βεβιασμένως ἔκδεξαμένου τὴν ἐν τῷ φαλμῷ ἡστεν· νυνὶ δὲ ἀπλῆ φράσει φαίνεται συγχρησάμενος τῇ ἀπὸ τοῦ φαλμοῦ παραθέσει· διὸ εἴποι τις αὐτὸν κα-tαχεχρῆσθαι εὐχαίρως καὶ ὠφελίμως καὶ εὐρύθμως τῇ μαρτυρίᾳ.

'Ετ τῷ ἡλιῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ ἀντέδες ὡς τιμψίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. 'Αγαλλιάσεται ὡς τίτας δραμεῖρ ὅδερ αὐτοῦ· ἀτ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατά-τημα αὐτοῦ ἡώς ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐκ ἔστιν δις ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην αὐτού. Πρὸς

B τοὺς εἰρημένους τῆς τοῦ Θεοῦ δοξολογίας διδάσκαλος καθέστηκεν ὁ ἡλιος, οἵα δεσπότους καὶ μεγάλου βασι-λέως νόμον ἀπαράβατον τηρῶν. Οὐ γάρ ποτε ἀλληγ τρέπεσθαι παρὰ τὴν ὀρισθείσαν αὐτῷ πορειαν τολμᾶ οὐδὲ ὑπερβαλεῖ τοὺς ὅρους τῆς κατ' οὐρανὸν διατά-ξεως· ἀλλ' ἐκπορεύεται μὲν δρθριος, ὥσπερ ἐξ ἀδύναου καὶ ἀδάτου νυμφώνος προῖνων, ὥραισμένος δὲ οἰς νυμφίος καὶ τῷ τοῦ φωτὸς τὴν ἡγλαῖσμένος δινθει· ἐπει-δὲν τὸν δρίζοντα τὸν ἀνατολικὸν ὑπερβῆ, τὸν σύμ-παντα διιπτεύει κόσμον, ἀκοπιάστως τὸν οἰκεῖον ἔξ-αντίνον δρόμον. Κυκλοὶ δὲ κυκλῶν οἵα τις γίγας ἱσχυ-ρὸς τὴν ἀλκὴν καὶ ἀμαχος, ὥσπερ ἐξ νύσσης ἀρκάμε-νος ἀτ' ἄκρου κέντρου τοῦ κατὰ ἀνατολὰς δρίζοντος, διατοξίχων νυχθημέριψ ἐνὶ τὸν σύμπαντα κόσμον, ὡς μηδένα ἀνεπαίσθιτον εἶναι θέρμης. Ταῦτα δὲ ἐνερ-γεῖ δουλεύων τῷ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν νεύματι, καὶ τεθεικότος ἐν τῷ στερεώματι. Διὸ εἰρηται· 'Ετ τῷ ἡλιῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. 'Οπερ σαρῶς ει-ρημένον, λευκότερον ἡρμήνευσαν οἱ λοιποί· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· Τῷ ἡλιῳ ἔθετο σκήνωμα ἐτ αὐ-τοῖς (1)· δὲ Σύμμαχος· Τῷ ἡλιῳ ἔταξε σκηνὴν ἐτ αὐτοῖς· δὲ δὲ Θεοδοτίων, Τῷ ἡλιῳ ἔθετο σκή-νωμα ἐτ αὐτοῖς· διμοίρας δὲ καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις ἔξεδωκεν. 'Εν γάρ τοῖς προλεχθείσιν οὐρανοῖς καὶ ἐν τῷ ἀποδοθέντι στερεώματι τὸ τοῦ ἡλίου σκήνωμα καὶ τὸ οἰκητήριον τέθειται δι Θεός, κατὰ τὸ λελεγμέ-νον παρὰ Μωϋσεϊ· Καὶ ἐποιησερ δι Θεός τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεράλους· τὸν φωστῆρα τὸν με-τραν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἀλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τοὺς δοτέ-ρας. Καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐτ τῷ στερεώματι τοῦ οὐ-ρανοῦ, ὥστε φαίνεται ἐπὶ τῆς γῆς· Διὰ τούτων δει-έστου κύριος, μηδὲ ἐλεύθερος τυγχάνειν, γνωρίζειν

D C

'Ο νόμος Κυρίου ἀμώμος ἐπιστρέψων ψυχάς· ή μαρτυρία Κυρίου πιστὴ σοφίζουσα τήπια. Τὰ δι-καιώματα Κυρίου εὐθέα εὐφρατορτα καρδιλια· ή ἐπτολή Κυρίου τηλανγής φωτίζουσα διθυλμούς. 'Ο φόδος Κυρίου ἀγρός διαμέρων εἰς αἰώνα αἰώ-νος· τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινά δεδικαωμένη

Digitized by Google | Распознавание текста
ABK/FR

εἰπε τὸν αὐτὸν· ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσῶν καὶ λίθων τίμων πολὺν, καὶ τινάκτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίου. Καὶ γάρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτὰ, ἀντὶ τῷ φυλάσσει αὐτὰ ἀρταπόδοσις πολλή. Ταῦτα δὲ πάντα περιείληψεν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τῆς ψυχῆς. Μαρτυρίας γάρ πρῶτον περιέχει· καὶ δικαιώματα καὶ ἐντολές. "Ἐπειτα τούτοις ἄποιν επέτρεψεν, ὡς περιθετήριαν ἐπιστρεπτικήν, τὸν φόρον, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὡς περιχορωνίδα τὰ κρίματα ἐπέθηκε τοῦ Θεοῦ. Ἐκάτω δὲ τῶν εἰρημένων δίκαιωμα συνήθει· τῷ μὲν κατὰ πάντα τενίκη ὠνομασμένῳ νόμῳ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιστροφήν· ὅπως δὲ ἐπιστρέψει ψυχὴ, διὰ τῶν ἔξης παρίστησι, μαρτυρίων πιστήν εἰπὼν δι' ἣς σοφίκεται ὁ ἐν Χριστῷ νήπιος· Ἐπειτα δικαιώματα Κυρίου, καὶ τούτων δίκαιωμα προσθεῖς τὸ εἶναι αὐτὰ εὐθέα, καρπὸν τε τοῖς μεταλλαγμάνουσι παρέχοντα τὴν εὐφροσύνην. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐντολὴν Κυρίου, ἡς καὶ αὐτῆς τὸ δίκαιωμα παρέστησεν, τηλαυγῇ φήσας αὐτὴν καὶ τῶν διθαλμῶν τῆς ψυχῆς φωτιστικήν. Τῷ δὲ φόρῳ τοῦ Κυρίου συνήθει τὴν ἀγνείαν, καὶ τῇ ἀγνείᾳ τὴν διαρκῆ καὶ αἰώνιον ζωήν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι καὶ μετὰ πάντα προσέθηκεν τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, συνήψει τε αὐτῇ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Παραπτώματα τοῖς συνήσει; ἐκ τῶν χρυσῶν μεν καθάρωτά με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων γείσαι τῷ δούλῳ σου. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἀπὸ ἀλλοτρίων γείσαι τῷ Σουλίῳ σου, δ' Ἀκύλας ἐξέδωκε· Καὶ γε ἀπὸ ὑπερηγάρων συντίησον τὸν δούλον σου. Σφρόδρα ἀναγκαίως καὶ ταύτην ἐκπέμπων τὴν εὐχήν, ὡς δὲν βυθείῃ ἀπὸ ὑπερηφανίας. Ἐπειδὴ γάρ τοῖς κατορθοῦσι παρέπεται τις λογισμὸς πολλάκις ὑπερηφανος, ἐπικιρομένης καὶ χαυνουμένης τῆς ψυχῆς ἐφ'. οἷς ἐκτυῆ συνοιδεῖν ἀγαθοῖς· εἴτα τῷ τῆς ὑπερηφανίας περιπεσοῦσα κακῶ, ἄλλῳ τρόπῳ τραχylίζεται καὶ καταπίπει· ὡς δὲν τοῦτο φάσκειν τὸν Ἀπόστολον· "Ιτα μή τυψωθεῖς εἰς κρῆμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου· ἀναγκαίως προειπών· Καὶ γάρ ὁ δούλος σου φυλάσσει αὐτὰ, καὶ φύλακα τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν ἐκπονῶν εἰπὼν, ἵκετεύει βυθηγῆναι ἀπὸ ὑπερηφανίας, καὶ ἐπιλέγει· Ἐάν μή μου κατακυριεύσωσι, τότε δημαρμος ἔσομαι, καὶ τότε καθαρισθήσομαι ἀπὸ δημαρτίως μεγάλης. Τέως μὲν γάρ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰ καὶ φύλακα ἐμαυτὸν εἰρηκα τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων, ἀλλ' ἐπει οὐδέπω συνοίδα ἐμαυτῷ κακαθαρισμένη ἐκ τῶν χρυσῶν μου, ἔτι δ' ἀγνοιῶ καὶ πεφάνης· καὶ ᾧ δὲν βυθείην ἀπὸ ὑπερηφανίας, εἰκότως φημί, ἀπει μηδέπω τὸ τέλειον καθορθίωσας. Τότε ἀκριδῶς γκάτωμα· ἐμαυτὸν ὀμμάμον, καὶ τότε ἀπὸ μεγάλης κακαθαρισμήσομαι ἀμαρτίας, ἐπειδὴν μήτε τὰ χρύσιά μου κατακυριεύσωσι, μήτε λογισμὸς ὑπερηφανος καταδουλώσει με, η πονηροὶ δικίμονες. Μεγάλην δὲ δημαρτίων τὴν ἀποτελεσματικήν (1) φησιν. Εἰ γάρ μὴ ἀπὸ τῶν χρυσῶν μόνον καθαρισθείην, ἐπιμένοντα

A justificata in semetipsa, desiderabilia super autum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et farum. Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa. Hec autem omnia complectitur lex Dei pro conversione animæ data. Nam primo testimonia, justificationes et præcepta continet. His deinde omnibus timorem appendit, quasi baculum ad convertendum opportunum: omnibusque judicia Dei ceu coronidem adjunxit. Singularis autem supradictorum suam addidit proprietatem, id est, legi que hic generaliter effertur, conversionem animæ. Quo pacto autem convertatur anima, in sequentibus aperit, quando testimonium fidele memorat, quo quivis infans in Christo, sapiens efficitur. Deinde vero justificationes Domini, quibus item suam proprietatem adjicit, nimirum quod rectæ sint, ac sui participibus lætitiae fructum pariant. Ad hæc, præceptum Domini, cujus quoque proprietatem declaravit, dum lucidum dicit esse, animæque oculos illuminare. Timori Domini subjunxit castitatem, et castitati perpetuam æternamque vitam. Demum supra omnia et post omnia judicium Dei addidit, cui veritatem et justificationi annexit.

B VERS. 13, 14. *Delicta quis intelliget? ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo.* Ilius loco, ab alienis parce servo tuo, Aquila edidit, et a superbis custodi servum tuum. Admodum necesse fuit ut hanc emitteret orationem, quo a superbìa liberaretur. Quandoquidem eos, qui sese probe ac strenue gerunt, quædam plerumque superba cogitatio sequitur; dum anima bonorum operum sibi conscientia extollitur ac magnifice de se sentit; deinde vero in superbìæ malum delapsa, alia quoque ratione prostermitur ac decidit; ideoque ait Apostolus¹¹: *Ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli: necessario sane postquam dixerat, etenim servus tuus custodit ea, ac sese Dei præceptorum cultorem professus erat, eripi se rogat a superbìa, atque subinfert: Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et tunc emundabor a delicto maximo.* Eisi hactenus me atque in præsenti præceptorum Dei cultorem dixi; at cum me ab occultis meis purgatum nondum sciam, adhuc in certamine positus, ac sollicitus ut a superbìa eripiar, jure ac merito sic loquor, utpote qui nondum ad metam et ad perfectionem pertigerim. Tunc me plane immaculatum noscam, tunc emundabor a delicto maximo, cum occulta mei non dominabuntur, cum superba cogitatio ac maligni dæmones me subditum non detinebunt. Maximum porro delictum vocat, apotelesmaticen, sive astrologiam judiciariam. Nam si ab occultis meis emundatus non fuerim, isthæc delicta in me permanentia in pravum quoddam fa-

¹¹ 1 Tim. III, 6.

(1) Quæ hic de apotelesmatica dicuntur, cum sequentibus non congruunt. Quare subodoramus aliquas inservius excedisse.

cinos me conjicent, eroque magno peccato obnoxius.

VERS. 15. *Et erunt in beneplacitum eloquia oris mei.* Cum hæc mihi abs te collata fuerint, tunc eloquia oris mei, quæ precando, te hymnis celebrando, gratias tibi agendo obtuli, placita tibi erunt. Ea vero placita eloquia sunt, quæ approbatione et laude digna. *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo est semper.* Meditatio mentis meæ, quæ in cogitationibus et animi sensibus perficitur, cum sit omni culpa immunis, in conspectu tuo est semper. Meditatio sane non aliunde quam abs te inculpata esse valet, qui me ab occultis meis emundasti.

Domine, adjutor meus et redemptor meus. Te opitulante, Domine, a nemine adversum me spiritualliter bellante prosternar. Quod si casu eveniar ut inconsideratione mea ab adversariis intercipiat, tu me e manibus eorum redimas, qui una adjutor ac redemptor esse deprehenderis.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XIX.

VERS. 2 - 4. *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Jacob. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.* Diapsalma. Psalmus quidem, ut inscriptione fertur, Davidi attribuitur: animo autem reputes, num si historia spectetur, alia sit cuiuspiam oratio, quæ Davidis supplicationum adjutrix sit. Qui David roget obsecratque, ut Deus sibi servator assistat, ac contra inimicos secum deceret. Verisimile quippe est, ei his incumbenti chorum sanctorum angelorum, religiosorum hominum, sacrorumque Dei ministeriorum adesse, una cum illo precari, et hæc omnia simul proferre: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis, et cetera; atque illud item: Et adsit tibi nomen Dei Jacob.* Est enim talis invocatio et compellatio ad propulsandos omnes inimicos satis. Hæc non soli Davidi competit; sed etiam cuiilibet alteri, qui in simili casu per orationem spiritualia et pura Deo sacrificia emitunt; cui, ut par est, sacræ illæ virtutes, et sanctorum angelorum chori una adsunt, orationum ac deprecationum socii et adjutores.

VERS. 5-7. *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet. Lætabimur in salutari tuo, et in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impleat Dominus omnes petitiones tuas: nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.* A diapsalmate orsi qui precantur, prophetiam emitunt; quod ei qui rationabilia illa sacrificia obtulit, ea omnia largitus sit Deus quæ mente et animo postulavit; et consilium ejus perfecturus, si quidem non fuerit ipsis Dei consiliis alienum. Iis, inquit, tecum bonis fruemur, lætabimurque in salutari tuo: gnari quippe sumus, Spiritu sancto revelante, prolem illam ex te proditaram, universorum hominum salutare futuram. Qua in re nos quoque in nomine Domini Dei nostri magnificabimur. Impletantur etiam petitiones tuæ: ipsæ quippe Deo dignæ sunt.

A ταῦτα τὰ παραπτώματα εἰς πρᾶξιν φαύλην μεταφέρει, καὶ γίνομαι ὑπεύθυνος ἀμαρτίᾳ μεγάλῃ.

Kai ἔσορται εἰς εὐδοκίας τὰ λόγια τοῦ στόματός μου. "Οταν ταῦτα μοι ὑπαρχθῇ παρὰ σοῦ, τὰ λόγια τοῦ στόματός μου ἢ προήνεγκα εὐχόμενός σοι, ὑμῶν σε, εὐχαριστῶν σοι, εἰς εὐδοκίαν ἔσται. Εἰς εὐδοκίαν δὲ ἔστιν τὰ λόγια τὰ ἀποδοχῆς ἄξια. Καὶ η μελέτη τῆς καρδίας μου ἐτράπιστον σου ἐστὶ διὰ παντός. Ἡ μελέτη τοῦ διανοητικοῦ μου, γνονόμην ἐν λογισμοῖς καὶ νοήσειν, ἔκτὸς οὐσα παντὸς μάρμου, ἐνώπιον σου τυγχάνει διὰ παντός. Τὸ μέντοι τῆς μελέτης ἀμεμπτον οὐκ ἀλλοθεν ἢ ἐκ σοῦ ὑπῆρχται, καθαρίσαντός με ἀπὸ τῶν κρυψίων μου.

Kύριε, βοηθέ μου καὶ λυτρωτά μου. Σοῦ βοηθοῦντος, ὃ δέσποτα, οὐδενὶ ὑποπίπτων τῶν πνευματικῶν προσπολεμούντων. Εἰ δὲ καὶ παρ' ἐμήν ἀπροσεξιαν ἀλῶναι τοῖς ἐναντίοις συμβῇ, σύ με ἐκ τῶν κρατησάντων λυτροῦσαι, ἀμά βοηθός καὶ λυτρωτής εὑρισκόμενος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΙΘ.

Ἐπακούσαι σου Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλιψεως, ὑπερασπίσαι σου τὸ δρομα τοῦ Θεοῦ Ἱακὼβ. Ἐξαποστελλαι σοι βοήθειαν ἐξ ἀρίου, καὶ ἐκ Σωτῆρος τοῦ διοκαύτωμα σου παράτω. Διάγαλμα. Έστι μὲν τῷ Δαυὶδ ἀνακείμενος ὁ φαλάρης, κατὰ τὴν προγραφήν. Ἔπιστησον δὲ μήποτε ὡς πρὸς τὴν ιστορίαν εὐχὴ τις ἡ αὐτή συνεργὸς ταῖς τοῦ Δαυὶδ ἱκετεύσαις, δεομένου τε καὶ ἀντιδούντος διὰ προσευχῆς τυχεῖν Θεοῦ Σωτῆρος πρὸς ἔθρον καὶ πολεμίους παρατατομένου. Εἰκὸς γὰρ ἡ αὐτῷ ταῦτα πράττοντι χορὸν ἀγίων ἀγγέλων ἢ καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, αὐτῶν δὴ τῶν ιερῶν καὶ λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ τὰ προκείμενα πάντα συνεύχεσθαι αὐτῷ καὶ λέγειν. Ἐπακούσαι σου Κύριος ἐν ἡμέρᾳ θλιψεως, καὶ τὰ ἔξις· τὸ τε δὲ, **Kai παραστατὴ σοι τὸ δρομα τοῦ Θεοῦ Ἱακὼβ.** Ἀπαρκεῖ γὰρ αὐτὴ ἡ ἐπίκλησις καὶ ἡ προσηγορία πρὸς ἄμυναν παντὸς ἐναντίου. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον τῷ Δαυὶδ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ καθ' ὅμοιωσιν ἔκεινον τὰς δὲ εὐχῶν ἀναπέμποντι τῷ Θεῷ νοεράς καὶ καθαράς θυσίας, δυνάμεις ἀγίας, καὶ ἀγγέλων ιερῶν χορούς, εἰκὸς ἀν εἴη συνεύχεσθαι καὶ ἐπεύχεσθαι.

Δέρη σοι Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου, καὶ πᾶσαν τὴν βουλὴν σου πληρώσαι. Ἄγαλλιασθεα ἐτῷ σωτηρίῳ σου, καὶ δὲ τῷ ὄντοματι Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθῆσθεα. Πληρώσαι Κύριος πάντα τὰ αἰτήματά σου· ῥῦν ἔγρω, ὅτι έσωσε Κύριος τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ διαψάλματος οἱ εὐχάμενοι προφητεύουσιν, αὐτῷ τὸν Θεὸν δώσειν, φτάξεις λογικάς θυσίας προσήνεγκεν, δσα κατὰ διάνοιαν ἔτησε, καὶ πλήρωσιν τῇ βουλῇ, ἢ δτι μή ἀλλέτρια Θεοῦ τὰ βεβουλευμένα. Συναπολαύσομεν δέ σοι, φασι, τῶν ἀγαθῶν, ἀγαλλιώμενοι τῷ σωτηρίῳ τῷ σῷ· ἔγκωμεν γὰρ ἐξ ἀγίου Πνεύματος τὸ ἐκ σοῦ γενησθεμένον γέννημα πάντων ἀνθρώπων σωτήριον· ἐφ' ὃ καὶ τὴν μεγαλυνθῆσθεα ἐν τῷ ὄντοματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐστω δέ σου καὶ τὰ αἰτήματα· καὶ γὰρ ἄξια ταῦτα Θεοῦ.

Ἐκακούσεται αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἀγίου αὐτοῦ, ἡ
ἢ δυναστεῖλαις σωτηρίᾳ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. Δεξιὰ
δὲ χεὶρ, καὶ πάσαι αἱ σωτήριοι καὶ δεξιαὶ πράξεις ἐν
δυναστείαις. Δυνάμεις γὰρ καὶ σημεῖοις καὶ τέρασι
τὰς εἰς ἀνθρώπους ποιήσεται εὐεργεσίας.

Οὗτοι ἐν ἄρμασιν καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς
δὲ ἐν ὄρόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἐπικαλεσόμεθα.
Αὐτοὶ συνεποδισθησαν καὶ ἔπεσαν· ἡμεῖς δὲ
ἀνέστημεν καὶ ἀνορθώθημεν. Σῶσον, Κύριε, τὸν
βασιλέα, καὶ ἐπάκοντος ἡμῶν ἐν ἦν ἀνημέρᾳ ἐπι-
καλεσόμεθα σε. Ἀλλὰ γὰρ ἡ πεῖρα τῶν πραγμά-
των γένοιτο ἀνὴρ ἐλεγχος τοῦ κρείττονος. Οἱ μὲν γάρ
οι ἐχθροὶ ἔφησαν ἵπποις καὶ ἄρμασι πεποιθότες, συμπο-
δισθέντες πεσοῦνται: ὅμοιως τῷ Φαραὼ ἐπὶ τῆς Ἐρυ-
θρᾶς θαλάττης καταποντωθέντει· ἡμεῖς δὲ οἱ τῷ ὄν-
ματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ὥπλισμένοι, καὶ σοὶ τῷ
τὰς θυσίας ἀναπέμποντες ταῖς εὐχαῖς συναγωνίζομε-
νοι, ἀναστησόμεθα, καὶ ἀνορθώθησόμεθα, σοῦ τὰς
κατὰ τῶν ἐχθρῶν νίκας ἀραμένου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν
Ἐσται, φαστοί, καὶ νῦν κατὰ τὸν καρδὸν τῆς τοῦ ἀποδιθέν-
τος σωτῆρος ἐπιφανείας. Τότε γὰρ μάλιστα πάσαι αἱ
ἀντικείμεναι δυνάμεις, καὶ οἱ ἀφανεῖς καὶ ἀδράτοι
τοῦ Θεοῦ πολέμιοι, δι’ αὐτοῦ τοῦ σωτῆρού τροπούμε-
νοι, πεσοῦνται. Πάντες δὲ οἱ τὸν σωτῆριον παροδεξά-
μενοι, τοῦ πάλαι αὐτῶν πτώματος διαναστησονται.
Διὸ περὶ αὐτοῦ Σύμμειν ἐλεγεν· Ἰδού οὗτος κεῖται
εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν· πτῶσιν μὲν
δηλαδὴ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῶν πολεμίων· ἀνά-
στασιν δὲ τῶν πάλαι πεπτωχότων, δι’ αὐτοῦ δὲ ἐγγε-
γερμένων. Καὶ ταῦτα μὲν τότε γενήσεται· νῦν δὲ,
Κύριε, σῶζε ἡμῖν τὸν βασιλέα Δαυΐδ, καὶ ἐν παντὶ^C
τῷ δικτύῳ καρῷ, καὶ ἐν ἦν ἡ ἀνημέρᾳ ἐπικαλεσόμεθα σε.
Ἄρμόσει δὲ ταῦτα, ὡς ἄλλος φησι, καὶ ἐπὶ Ἐζέ-
κιᾳ. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς
νόμον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Κ¹.

Εἰς αἴτιον γὰρ ἀναπέμπεται τὸ λεγόμενα τέλος, καὶ
τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ σημαίνει τὸν θλεθρον. Διὸ κατὰ
μὲν Σύμμαχον, Ἐπιτίκιός ἐστιν φόδη· κατὰ δὲ τὸν
Ἀκύλαν, Τῷ ρικοποιῷ μελόδημα.

Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου εὑφρανθήσεται δ. βασι-
τεὺς. Οἵμαι καὶ ταῦτα λέγεσθαι τὰ προκείμενα ἐκ τῶν
καὶ τὰ πρὸ τούτου τῷ Δαυΐδ ἐπενξαμένων. Μαθὼν γοῦν
νῦν δὲ Δαυΐδ ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν γενομένων χρησμῶν
τὰ περὶ τοῦ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προσελευσομένου σω-
τῆρού, καὶ τῆς ἐν τῷ σωτῆρι· δυνάμεως, ἐπὶ τού-
τοις εὑφρανθήσεται καὶ ἀγαλλιάσεται σφρόδρα. Καὶ
τούτοις γε θαρῶν, τῶν τε ἐχθρῶν διὰ τούτων περι-
γενόμενος, σοὶ τῷ νικοποιῷ Θεῷ τὰ βραβεῖα τῆς νίκης
ἀνατίθησται. Χαίρει τε καὶ ὑπερβαλλόντως ἀγάλλεται,
τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς ὑπὸ σοῦ διασωζόμενος· καὶ
οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ σωτῆρίᾳ ἀγαλλιᾷ, δοσον δὲ
παρὰ σοῦ τὸ σωτῆριον αὐτοῦ προσγίνεται. Καὶ γὰρ
ἐπιθυμήσας τὸ παρὰ σοῦ σωτῆριον, καὶ περὶ τούτου
τοῖς χειλεσιν ἐμποτοῦ ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαῖς
ἰκετηρίαν ἀναπέμψας, οὐκ ἐκπεσεῖται τῆς ἐπίδοσις,

A Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potestatibus
salutis dexteræ ejus. Dextera manus, omnesque dex-
teræ et salutares actiones in potestatibus sunt.
Virtutibus namque, signis et prodigiis, beneficia
sua hominibus dispensabit.

VERS. 8-10. Hi in curribus et hi in equis, nos
autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.
Ipsi impediti sunt et ceciderunt, nos autem surrexi-
mus et erecti sumus. Domine, salvum fac regem, et
exaudi nos in die qua invocaverimus te. Ipsa rerum
experientia, argumentum sane fuerit quid in rebus
præstantius sit. At enim inimici tui, equis et curri-
bus confidentes, præpediti corruerint perinde atque
Pharao, qui in mari Rubro demersus est. Nos au-
tem nomine Domini Dei nostri instructi et armati,
B ac tecum qui sacrificia immolas precibus nostris
concertantes, resurgemus atque erigemur, cum tu
de inimicis victoriam retuleris. Sed hæc, inquiunt,
evenient tempore Salutaris illius adventus. Tunc
enim maxime omnes adversariæ potestates ac la-
tententes illi et occulti Dei inimici, ab ipso Salutari
in fugam versi, prosternentur. Omnes porro qui
Salutare hujusmodi receperint, a pristino lapsu re-
surgent. Idcirco ita Simeon de ipso loquitur: Ecce
positus est hic in ruinam et resurrectionem multo-
rum²⁵: ruinam videlicet inimicorum et hostium
ejus; resurrectionem vero eorum qui olim lapsi ab
ipso suscitati sunt. Hæc quidem tunc eventura
sunt; jam vero, tu Domine, salvum fac nobis regem
Davidem, et in omni prorsus tempore, et in die qua
invocaverimus te: quæ item, ut alius inquit, etiam
Ezechiae regi congruunt. Hæc porro anagogico, sive
reductio, more accipias.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID XX.

Quæ hic dicuntur, ad faustum referenda finem:
nam inimicorum Dei exitium significant. Quare se-
cundum Symmachum, Triumphale canticum; se-
cundum Aquilam vero, Victoriae auctori modulatio,
inscribitur.

VERS. 2. Domine, in virtute tua lætabitur rex.
Arbitror ab iisdem, qui superius Davidi bene pre-
cati fuerant, hæc etiam prolata suisse. Cum ab
oraculis sibi editis edidicisset David ea quæ sa-
lutare illud ex semine suo proditum, necnon
salutaris ejusdem virtutem spectabant, de iis, ait,
lætabitur et exultabit vehementer. Iisque consitus,
inimicisque eorum ope devictis, tibi Deo victoriæ
auctori, ejusdem victoriæ brabia attribuit. Gau-
detque admodum et exultat, inimicorum abs te
ereptus insidiis, neque tantum de salute sua læ-
tatur, quantum de missis abs te salutari suo. Cum
enim idem salutare tuum summis votis expetierit,
atque labiis ipse suis, emissis frequenter oratione,
pro salutaris ejusdem adventu tibi supplicaverit,
nequaquam spe labelat, neque irrita postulatio ejus

¹ Luc. II, 34.

erit; imo etiam optata consecutus, orationem iterum emitte.

Et super salutare tuum exsultabit vehementer. Illum quippe Deus summo gaudio replebit, quando facie ad faciem gloriam ejus contemplari concescerit. Quamobrem ait Symmachus: *Lætificabis eum in gaudio a vultu tuo.* Nam in tempore justificationis, quando David inter eos qui salutem nacti sunt mediis consistens, magni Regis vultum intuebitur, et corona de lapide pretioso caput ejus ornabitur; gloria magnificientiaque decoratus, diuino gaudio et cœlesti lætitia replebitur.

VERS. 3-7. *Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. Diapsalma. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in saeculum saeculi. Magna est gloria ejus in salutari tuo, gloriam et magnum decorum impones super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem, etc.* Præmissas Davidi pollicitationes vaticinatus, consequenter causam afferat cur hæc consecuturus sit. Eequenam illa causa, nisi spes in Dominum, qua misericordiam nactus, spe illa sua a Deo altissimo data non decidet, neque in firmo illo ac solido statu fluctuabit? Nam spes non confundit⁹⁸.

VERS. 9, 10. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis. Sic Deum alloquuntur qui preces effundunt, ac si dicerent: Elianisi ii qui sese tibi Deo inimicos constituerunt, animas tibi addictas, necnon sanctos omnes in familia tua ascriptos oppugnandi finem non faciunt; at inevitabilem manum et invictam virtutem tuam non effugient. Hactenus enim dum permittuntur inimici illi tui athletas tuos exercitare, altos assumunt spiritus. Cæterum cum ii ad breve tempus superbierint, non diu postea manus tua deprehendet eos, ac suffientes dextera tua intercipiet. Quid porro aget cum apprehenderit? Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui. Etenim quo tempore resplendet vultus ille tuus, quo scilicet regnum tuum manifestabis, eosdem qui sibi ipsis nequitiae ignem advexerunt, meritum sibi supplicium succendere facies, ita ut libanus ignis sibimetipsis efficiantur. Qualia item patientur qui in ægritudine, corporea febri laborant: nemine quippe extrinsecus ignem admoveente, in se ipsis ignem sovent. Eodem prorsus modo inimicos tuos, inquit, atque eos qui te oderunt, pones ut clibanum ignis. Quamobrem iis dicetur: *Procedite ad lumen ignis vestri, et ad flammam quam succendistis*⁹⁹.*

VERS. 11. *Fructum eorum de terra perdes, et se-*

A οὐδὲ στερηθήσεται τοῦ αἰτήματος, ἀλλὰ κατ' [καὶ] εὐχάς παρέξει τευχόμενος τῆς ἐπιθυμίας.

Kai ἐπὶ τῷ σωτηριῷ σου ἀγαλλιάσεται σφόδρα. Εὔφρανει γάρ αὐτὸν, φησιν, ὁ Θεὸς ἐν χαρῇ, ἐπειδὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπόπτην αὐτὸν καταστήσεται. Διὸ φησιν ὁ Σύμμαχος: *Χαροποιήσεις αὐτὸν ἐν εὐφροσύνῃ παρὰ τοῦ προσώπου σου.* Τῷ γάρ καιρῷ τοῦ δικαιωτηρίου, ἐπειδὴν τὸ πρόσωπον τοῦ μεγάλου βασιλέως μέσος ἔστω; ὁ Δαυὶδ τῶν σωζομένων θεάσαιτο, καὶ τῷ τιμιῷ λιθῳ τὴν κεφαλὴν ἔστεμμένος, δόξῃ τε καὶ μεγαλοπρεπελα κεκοσμημένος, ἐνθέου χαρᾶς καὶ οὐρανίου εὐφροσύνης πληρωθήσεται.

Tὴν ἐπιθυμιαὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔδωκας αὐτῷ, καὶ τὴν δέσποιντα τῷ χειλέων αὐτοῦ οὐκ ἐστέρησας αὐτὸν. Διάψυλμα. Ὁτι προέθυμας αὐτὸν ἐν εὐλύταις χρησεσθητος, διθηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέψαρον ἐν λιθου τιμίου. Ζωὴν ἡτίσατο σε, καὶ ἔδωκας αὐτῷ μακρότητα ἡμέρῶν εἰς αἰώνα αἰώνος. Μεγάλη η δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ σωτηριῷ σου. δόξαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτὸν. Ὁτι δώσεις αὐτῷ εὐλογίαν. Τὰς προλεχθεῖσας ἐπαγγείλας θεσπίσας ὁ λόγος τῷ Δαυὶδ, ἀκολούθως τὴν αἴτιαν διδάσκει δι' ἣν τῶν τοσούτων τεύξεται. Τίς δὲ ἦν ἡ αἴτια ἀλλ' ἐπὶ τὸν Κύριον, δι' ἣν ἐλέου τυχόν, τῆς παρὰ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐπίλιδος οὐκ ἀποπεσεῖται, οὐδὲ σαλευθήσεται τῆς ἐβρωμένης ταύτης στάσεως; Ἡ γάρ ἐπὶ τοῦ οὐ κυταισχύνει.

Εὐρεθήτη ἡ χειρ σου πᾶσι τοῖς ἔχθροῖς σου, η δεξιά σου ενδροι πάττας τοὺς μισοῦντάς σε. Θήσεις αὐτοὺς ὡς κλίβαρον πυρὸς εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. Κύριος ἐν ὅργῃ αὐτοῦ συνταράξει αὐτοὺς, καὶ καταράξεται αὐτοὺς ὁ πῦρ. Λέγεται ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν ὅπε τῶν τὴν εὐχὴν ἀναπεμπόντων, οἱ καὶ φασὶν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οἱ ἑαυτοὺς ἔχθροὺς σοι τῷ θεῷ καταστῆσαντες, τὰς ἀνακειμένας σοι ψυχὰς καὶ τοὺς ἄγιους πάντας τοὺς σοι προσφειωμένους ἐκπολεμοῦντες οὐ παύονται· ἀλλ' οὐ διαφεύγονται τὴν ἀφυκτόν σου χειρα καὶ τὴν ἀγήτητόν σου δύναμιν. Τέως μὲν γάρ εἰς δοσὸν γυμνάζειν τοὺς σοὺς οἰκείους ὕσπερ ἀθλητὰς ἐπετράπησαν οἱ ἔχθροι σου, ἐπαγροῦται· πλὴν πρὸς ὀλίγον ἐπαρθέντας αὐτοὺς οὐκ εἰς μαχρὸν ἡ σῆ χειρ καταλήψεται, καὶ ἡ δεξιὰ φεύγοντας θηρεύεται. Τί δὲ ποιήσει καταλαβούσα; Θήσεις αὐτοὺς ὡς κλίβαρον πυρὸς εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. Ἐν τῷ καιρῷ γάρ τῆς ἐπιλάμψεως τοῦ προσώπου σου, ἐν ᾧ τὴν σκυτοῦ δεῖξεις βασιλείαν, αὐτοὺς ἑαυτοῖς τὸ τῆς κακίας πῦρ συνάξαντας. τὴν καθ' ἑαυτῶν κάλεσιν ἔξαφαι ποιήσεις· διπας αὐτοὶ ἑαυτοῖς κλίβανος πυρὸς γένοιντο. Ὁποῖα πάσχουσιν οἱ ἐν ταῖς νόσοις τὸ σῶμα πυρέττοντες· μηδενὸς γάρ ἔξιθεν ὑποκαλοντος, ἐνδον τὸ πῦρ ἐξ ἑαυτῶν ἐπάγονται. Οὕτως οὖν καὶ τοὺς ἔχθρούς σου καὶ τοὺς μισοῦτάς σε, φησι, θήσεις ὡς κλίβανον πυρὸς. Διὸ λεχθήσεται πρὸς αὐτούς· Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἥξετε σατα.

Tὸν καρπὸν αὐτὸν ἀσθ ἥτης ἀκολεῖς, καὶ σκέρ-

⁹⁸ Rom. v, 5. ⁹⁹ Isa. l, 11.

μα αὐτῶν ἀπὸ νῦν ἀνθρώπων. Διαδοχαὶ γάρ γεγόντες μυρίων ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνθρῶν πολλάκις δὲ καὶ πονηρῶν πατέρων οἰοι θεοσεβεῖς καὶ θεοφιλεῖς ἐπεφάνθησαν. Σπέρμα δὲ τῶν ἀθέων καὶ καρπὸς τῶν ἀσεβῶν, οἱ λόγοι αὐτῶν καὶ αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ ἄθεα δῆγματα, μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτῶν ἐν ἀνθρώποις ἀποφανθέντα, τυγχάνει. "Α δή ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς ἀπωλεῖται καὶ ἀφανιστῷ παραδίδωσιν· ἵνα μήτε καρπὸς τῶν ἀσεβῶν μήτε σπέρμα αὐτῶν περιείπηται.

"Οτι ἔκλινεται σὲ κακά; διελογίσαστο βουλαῖς, δεὶς οὐ μὴ δύνωται στῆσαι. "Οτι θήσεις αὐτοὺς νῦντο, ἐν τοῖς περιπολούσοις σου ἑτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν. Πάλιν παρατίθησι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ταῦτα πείσονται, λέγων· "Οτι ἔκλινεται σὲ κακά. "Αντὶ δὲ τοῦ, Ἐκλίνεται, δέ Σύμμαχος· "Οτι συνέγραξεται κατὰ σοῦ εἰς κακόν. Εἰ γάρ καὶ ἀνθρώπους ἐδόκουν πολεμεῖν, δὲλλ' ἐπει μὴ δ' εἴδολον αἰτίαν, μηδὲ δέ τινα πρᾶξιν ἀποτοπὸν ἐκείνοις ἐπεδούλευον, διὸ δὲ μόνην τὴν εἰς σὲ εὐτέλειαν· εἰκότως εἶποι ἀν τις αὐτῶν σοι τῷ Θεῷ ἐπιθεούσουλευκέναι, καὶ πάσας τὰς μηχανὰς ἃς ἐδουλεύσαντο κατὰ τῶν σῶν διτίων κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ μεμηχανῆσθαι. Διὸ δὴ τὰ προλεχθέντα αὐτοὺς καταλήψεται· οὐδὲ τὰς σάκς διαδράναι δυνήσονται χεῖρας. Οἱ μὲν γάρ ἐμηχανῶντο καὶ πάντα ἐπράττοντα ἀθέων φρονήματα· κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ βουλεύμενοι· σὺ δὲ αὐτοὺς ἐπιστρέψους ἐποίεις καὶ φυγάδας, ὡς τὰ νῶτα παραχωρεῖν ἐλαυνομένους ὑπὸ τῆς σῆς ὄργης. Εἰ : αἱ τοι illos aversos constituisti et fugasti, ita ut, ira tua instantē et propellente, terga vertant.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΤΙΔΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΕΘΩΙΝΗΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΟ ΔΑΥΓΙΔΑ ΚΑ'.

Ἡ τοῦ φαλμοῦ προγραφὴ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν τῶν εἰς αὐτῷ φερομένων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνατίθησι. Διὸ ἐπιγράφει, Περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς· Ὄποια δὲ ἦν τῇ τῆς ἑωθινῆς ἀντιλήψεως, αὖθις οἱ εὐαγγελισταὶ παρατήσουσιν· ὁ μὲν Λουκᾶς ὡδὲ γράφων· Τῇ δὲ μῷ τῷ σαββάτῳ ὅρθρου βαθέος ἐπὶ τὸ μητρώον ἡλιθορ γυραῖκες, φέρουσαι ἡ ητοίμασται ἀρώματα. Εἶπορ δὲ τὸν ἡλιθορ ἀποκενυλιούμενορ ἀπὸ τοῦ μημελούν. Εἰσελθοῦσαι δὲ οὐχ εἶπορ τὸ σῶμα τοῦ Κιρύρου Ἱησοῦν. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτᾶς περὶ τούτου, καὶ ίδον ἀγρέος δύο ἐπέστησαν αὐτᾶς, ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ, οἱ καὶ εἰπορ. Τι ζητεῖτε τὸν ζωτα μετὰ τῷ νεκρῷ; Οὐκ ἔστιν ὡδε, ἀλλ' ἡγέρθη· μηίσθητε, ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἐτι ὡρ ἐν τῇ Γαλιλαΐᾳ· δύοις δὲ καὶ οἱ λοιποὶ εὐαγγελισταὶ εἰρήκασιν. Ὁρᾶς ἐπως τὰ τῆς ἑωθινῆς ἀντιλήψεως κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπληροῦτο; Διὸ τὴν πᾶσαν οἰκονομίαν τῶν σωτηρίου πάθους τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀνατίθησι, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκείνο τὸ τέλος τὴν προφητείαν ἀναπέμπει διὸ τῆς λεγούσης προγραφῆς· Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς, ψάλμος τῷ Δαυΐδ. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἐμελλον φαλμὸς ξεσθεῖαι ἡ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσα προφητεία, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τὴν σύ-

A men eorum a filiis hominum. Impiorum atheorumque hominum innumeræ successiones fuere: ac plerumque evenit, ut ex improbis patribus pii ac religiosi filii exorirentur. Sed semen atheorum, ac fructus impiorum sunt verba, doctrinæ, et impia documenta eorumdem, quæ post ipsorum obitum per homines disseminantur. Quæque scilicet Deus, utpote bonus, de medio tollit ac dissipat; ut neque fructus, neque semen impiorum residuum sit.

VERS. 12, 13. Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quæ non poterunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis praeparabis vuln' eorum. Rursus causam cur haec perpessuri sint assert, his verbis: Quoniam declinaverunt in te mala. Cujus loco Symmachus: Quoniam communierunt se contra te in malum. Etiamsi enim viderentur homines impugnare, at quia non rationabili de causa, neque ob patratum quodpiam facinus insidias ipsis parabant, sed propter unam eorum erga te pietatem; jure dicantur contra te ipsum Deum insidias struxisse, ac conspirationes eorum omnes adversus sanctos tuos conflatas, contra te Deum versas fuisse. Quare prædictis illi intercipientur malis, neque tuis se subducere manibus valebunt. Illi quidem machinas omnes et molimina intenderunt, atque impia mente nihil non egerunt, coniuratione adversum te Deum facta: at tu illos aversos constituiti ei fugasti, ita ut, ira tua instantē et propellente, terga vertant.

1. IN FINEM PRO SUSCEPTIONE MATUTINA, PSALMUS DAVID XXI.

Ipsa psalmi inscriptio totum rerum quæ de tempore resurrectionis Salvatoris nostri ex mortuis in eo seruntur argumentum præsert. Quare sic titulus habet: De susceptione matutina. Qualia autem illa fuerint quæ ad susceptionem matutinam pertinebant, rursus aperient evangelistæ: sic enim Lucas habet: Una autem Sabbati valde diluculo venerunt mulieres ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata: et invenerunt lapidem revolutum a monumento. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est, dum mente consternatae essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in ueste fulgenti, qui et dixerunt: Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilaea esset²⁸. Simili modo alii quoque evangelistæ loquuntur. Viden' quomodo matutina susceptio tempore resurrectionis Salvatoris nostri impleta fuerit? Quare totam œconomiam passionis Salvatoris nostri, resurrectioni ejus Spiritus sanctus ascribit, atque ad ipsum finem prophetiam refert per inscriptionem supra allatam: In finem pro susceptione matutina psalmus David. Et qua, quæso, ratione propheta Servatoris nostri resurrectionem, itidem Ecclesiæ ipsius constitutionem, omnium generationis vocationem, generationis venturæ ac futuri

²⁸ Luc. xxiv, 1-6.

populi præscientiam complectens, non psalmus A inscribatur? De iis quippe, utpote de ingentibus bonis, gaudens Spiritus sanctus psalmodiam aggre-ditur.

VERS. 2. *Deus Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.* Cum in Hebraico exemplari illud, *respice in me, non compareat sed in solis Septuaginta Interpretibus primo versui inseratur; jure a Salvatore nostro hæc vociferante prætermissum est.*

Ac mihi, quæso, perpendas quo pacto reliqui omnes interpres delictorum non meminerint : neque enim consentaneum erat personæ Salvatoris nostri delicta ascribere, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus ¹⁰. Is vero pro iis e populo qui lacrymis ac fletu digna admittebant, pro apostolo suo Juda, lapso et a propria dignitate depulso, lugens hæc assidue clamabat : *Longe a salute mea verba gemituum meorum.* Voces, inquit, et verba rerum a me semper pro populo gestarum, a salute mea longe remota sunt, cum nihil utilitatis populo accesserit ex ea quam ipsis procuravi salute. At ne videamur ex curiosa aliqua indagatione reliquos interpres secuti, eos qui alia ratione psalmum interpretantur coarguere, Septuaginta virorum interpretatione uteatur. Nam illi quoque hanc lectionem observantes et animadvertisentes, hunc psalmum Christo non congruere dixerunt. Audiant itaque Joannem sic clamantem : *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*¹; et divinum Paulum ita loquentem : *Qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*²; et rursum : *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*³. Igitur quemadmodum fons justitiae cum sit, peccata ipse nostra suscepit; et cum sit benedictionis pelagus, ingruentem nobis maledictionem accepit, atque contemptis opprobriis crucem sustinuit : *sic pro nobis rationem reddidit.* Si enim statutam nobis disciplinam lubens ipse subiit; nam *disciplina pacis nostræ super eum, ut ait propheta*⁴ : *multo magis rationes ipse nostras pro nobis retulit, atque clamat: Longe a salute mea rationes delictorum meorum.* Ne, inquit, naturæ peccata respicias.

tōr παραπτωμάτωρ μου. Μὴ ἀποβλέψῃς, φησὶν, εἰς.

VERS. 3. *Deus meus, clamabo ad te per diem, et non exaudiens; et nocte, et non ad insipientiam mihi.* Hæc de nobis confessus Salvator, ait : *Sic clamante ine, exauditurum te novi : nam cum interpunctione legendum.* Et nocte quoque clamabo, neque id mihi ad insipientiam reputetur; quandoquidem tristia circum me posita sunt. Multi sane in perplexo rerum statu caligine obvolvuntur, ut etiam quid clamenti dicendum Deo sit ignorant : ac ego probe novi qua de causa nocturnæ illæ calamitates me circumveniant.

¹⁰ I Petr. II, 22. ¹ Joan. I, 36. ² II Cor. V, 21. ³ Gal. III, 13. ⁴ Isa. LIII, 5.

A στασιν, καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάγνων τὴν κλῆσιν τῆς τε γενεᾶς καὶ τοῦ τεχθησομένου λαοῦ τὴν πρόγνωσιν; Ἐπὶ τούτοις γάρ ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἀγαθοῖς συγχαι-ρον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὴν φαλμῳδίαν ποιεῖται.

Ο Θεὸς δὲ Θεὸς μου, πρόσχες μοι· ἵνα τὸ ἀγκα-τέλιπες με; μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λό-γοι τῶν παραπτωμάτων μου. Μή προκειμένου δὲ ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ τοῦ, πρόσχες μοι, δὴ κατὰ μόνους τοὺς Ἐβδομήκοντα προσέκειτο τῷ πρώτῳ στίχῳ, ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πα-ραλέιπται.

Καὶ θέα τίνα τρόπον ἐν πᾶσι τούτοις οὐδαμοῦ πα-ραπτωμάτων ἐμνημόνευσαν οἱ λοιποὶ ἔρμηνεται· οὐδὲ γάρ ἡρμός παραπτώματα ἐφαρμόζειν τῷ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προσώπῳ, δὲς ἀμαρτιῶν οὐκ ἐπολη-σειν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐτῷ στόματι αὐτοῦ. Τὸ πέρ δὲ τῶν κλαυθμῶν καὶ θρήνων δξια πραττόντων ἐν τῷ λαῷ, ὑπὲρ δὲ τοῦ ἀποστόλου αὐτοῦ Ἱούδα, τοῦ ἐξοικεισθαντος καὶ τῆς οἰκείας ἀξίας ἀποπεσόντος, ὁδυρόμενος διετέλει βοῶν· *Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτη-ρίας μου οἱ λόγοι τῶν ὀδυρμῶν μου.* Οἱ γάρ λόγοι, φησὶ, τῶν ἡμῶν, τῶν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πάντοτε γνο-μένων, τῆς ἐμῆς σωτηρίας μακρὰν γεγόνασιν, οὐδὲν ὀφεληθέντος τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἐξ ἐμοῦ προξενηθε-σης αὐτοῖς σωτηρίας. *Ινα δὲ μὴ δόξαμεν, τοῖς ἄλλοις ἔρμηνεταις ἐνταῦθα κεχρημένοις ἐκ περιοίλας, τοὺς ἐτέρως τὸν φαλμὸν ἡρμηνεύσκοτας ἐλέγχειν, τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα ἔρμηνεί τροφομέδα· ταύτη γάρ κά-κεινοι τηρήσει προσεσχήκοτες, οὐκ ἔφασαν ἀρμόττειν τὸν φαλμὸν τῷ Κυρίῳ.* Ἀκουσάτωσαν τοίνουν Ἰωάννου βοῶντος· *Ιδε ὁ ἀμύδος τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρ-τιῶν τοῦ κόσμου· τοῦ δὲ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος· Τὸν μὴ γνότα ἀμαρτιῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτιῶν ἐπολησειν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ὅτι αὐτῷ· καὶ πάλιν· Χριστὸς ἡμᾶς ἡγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γερόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.* Τοιγαροῦν ὥσπερ δικαιοσύνης ὑπάρχων πηγὴ, τὴν ἡμετέραν ἀμαρτιῶν ἀνέλαβε, καὶ εὐλογίας ὃν πέλα-γος, τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν ἐδέξατο κατάραν, καὶ σταυρὸν ὑπέμεινεν αἰσχύνης καταφρονήσας· οὕτω καὶ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἐποιήσατο λόγους. Εἰ γάρ τὴν ὀρι-σμένην ἡμῖν παιδείαν ὑπῆλθεν ἐκῶν, παιδεία γάρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, ἢ φησὶν ὁ προφήτης· πολ-λῷ μᾶλλον τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἀνθρώπων ἔχρησατο λόγους, D καὶ βοῶν· *Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τὰ τῆς φύσεως πλημμελήματα.*

Ο Θεὸς μου, κεκράξομαι ἡμέρας πρὸς σὲ, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ· καὶ νυκτὸς, καὶ οὐκ εἰς ἀνοια-δειον. Ταῦτα δὲ περὶ ἡμῶν ἐξομολογούμενος, δὲ Σωτῆρ λέγει· Οὕτω δέ μου βοῶντος, οἶδα, δοτε εἰσακούσῃ· μεθ' ὑποστιγμῆς γάρ ἀναγνωστέον. Καὶ νυκτὸς δὲ κεκράξομαι, οὐκ ἀνοίας μοι λογιζομένης· διτε τὰ περιεστηκότα ἐστὶ σκυθρωπά. Τῶν πολλῶν ἐν ταῖς περιστάσεσι σκοτιζομένων, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ δεῖ κράζοντα πρὸς Θεὸν λέγειν ἀγνοεῖν· ἐπίσταμαι γάρ ἐγὼ τίνος ἔνεκα πέρι ἐμὲ νυκτερινὴ κατάστασις ἐστι.

Σὺ δὲ ἐγώ κατοικεῖς, σὸν Ισραὴλ τοῦ Ισραὴλ.
Καὶ μήν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίοις σου ἐνοικεῖς ἀεὶ συνὼν
αὐτοῖς, καὶ πάντοτε αὐτῶν εἰσακούων. Ἐν τούτῳ γοῦν
καὶ ἐπαινος γίνεσθαι εἰωθας τοῦ Ισραὴλ, τούτεστι
παντὸς ἀγίου. Εἰ δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίοις κατοικεῖς
Θεός (!), πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ αὐτοῦ Μονογενεῖ, καὶ
μειζόνων αὐτοῦ εἰσακούσεται.

Ἐπὶ σοὶ ἡλπισαρ οἱ πατέρες ἡμῶν, ἡλπισαρ
καὶ ἔρψόνων αὐτούς. Πρὸς σὸν ἐκέντρασαρ, καὶ ἐσώ-
θησαρ· ἐπὶ σοὶ ἡλπισαρ, καὶ οὐ κατησχύθησαρ.
Ὄμοιοι καίτοι, φησίν, οἶδα σαφῶς ὡς ἀπαντεῖς ἡμῶν οἱ
πατέρες, τῇ ἣν βοηθείᾳ θαρρήσαντες, οὐκ ἐψεύσθη-
σαν τῆς ἐλπίδος, καὶ εἰς ἐπικουρίαν σε καλέσαντες,
τῆς σῆς προνοίας ἀπέλαυσαν· Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ
καὶ οὐκ ἀνθρώπος, δηρειδὸς ἀνθρώπουν καὶ ἔξουσέ-
τημα λαοῦ. Τὸν σκώληκα παντὸς μὲν ζώου εὔτελέ-
στατον εἶναι συμβαίνει, ψιλοτασθαι δὲ ἀπὸ φθορᾶς
σωμάτων· ἀφανιστικὸν δὲ εἶναι καὶ φθαρτικὸν οὐ δ
δινέφακται. Μέμνηται δὲ τούτου Ἰσαὰς ὁ προφή-
της λέγων· Μὴ φόβου, σκώληξ Ἰακὼν, διλητοστὸς
Ἰσραὴλ· ἐγὼ ἐσοιήθησά σοι, λέγει ὁ Θεός ὁ Αὐ-
τρούμερός σε, οἱ ἄγιοις Ἰσραὴλ. Ιδού ἐποιησαρ σε
ὡς τροχοὺς ἀμάξης ἀλούντας, καυρὸς, πριστη-
ροιδεῖς· καὶ ἀλοήσεις δρη, καὶ λεπτυνεῖς βου-
ρούς, καὶ ὡς χοῦρ θήσεις· καὶ λικμήσεις, καὶ
ἀνεμος λήγεται αὐτούς, καὶ καταγήτες διασπερεῖ
αὐτούς. Σὺ δὲ εὐχρατήσῃ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Δι’ ὃν
ἡ προσητελα, σκώληκα δυνομάσασα, καὶ διλιγοσθν ελ-
ποῦσα διὰ τὸ εὔτελές καὶ σμικρὸν τοῦ ζώου, δύναμιν
αὐτῷ μεγάλην συνῆψεν· Ἀλοήσεις δρη, φῆσας,
καὶ λεπτυνεῖς βουρούς, καὶ ὡς χοῦρ θήσεις, καὶ
λικμήσεις. Καὶ διὰ τῶν προχειμένων τοινύν λέγων
ὁ Σωτὴρ· Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπος,
τὸ εὔτελές καὶ ἀσθενὲς καὶ ἀπόδητον καὶ ἀπερρήμ-
μένον τοῦ πάθους ἑαυτοῦ παρίστησι, τὸ τε τῶν ἐναν-
τίων δυνάμεων ἀφανιστικόν· Ἡμελλεν γάρ, ὑπόδης
τὸν θάνατον, καὶ ἐν αὐτῷ γενόμενος τῷ τῶν νεκρῶν
χωρὶς, σκώληκος δίκην τὰς δυνάμεις τὰς ἀντικειμέ-
νας φθορῷ παραδίδονται. Καὶ ἀλλως δὲν εἴποις σκώ-
ληκα εὐτὸν ὄνομάσθαι, καὶ οὐκ ἀνθρώπον, διὰ τὸ μὴ
δικιῶς ἀνθρώποις ἐκ συνουσίας ἀρρένος καὶ θηλείας
τὴν τῆς σαρκὸς γένεσιν ἐσχηκέναι. Κατὰ τρίτον δὲ
τρόπον, τὸν θάνατον ἑαυτοῦ σημαίνει, καὶ τὸν ἀψυ-
χον νεκρόν· διὸ ἐπιλέγει· Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ, καὶ
οὐκ ἀνθρώπος· δηρειδὸς ἀνθρώπων καὶ ἔξουσέτη-
μα λαοῦ· Ὁ γάρ νεκρὸς οὐκ ἀνθρώπος· Ἀλλ’ εἰ μὲν
ἡν πάντη νεκρὸς, ἀπήρκει φάναι· Ἐγὼ δέ εἰμι οὐκ
ἀνθρώπος· ἀλλ’ ἐπεὶ δυνάμεως τινος ἀφανιστικῆς τοῦ
θανάτου μετεῖχεν, εἰκότως σκώληκα αὐτὸν καὶ οὐκ
ἀνθρώπον ὄνομάσεν. Γέγονε δὲ ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ καὶ
Κύριος ἡμῶν πάντων δινεδός, τὸν ἐπονεδίστον σταυ-
ρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεῖγμένος. Διὸ καὶ ἐτέρα προφη-
τελα ἐξ αὐτοῦ προσώπου φησίν· Οἱ δηρειδωμοὶ τῶν
δηρειδιζόντων σε ἐπέπεσαρ ἐκ’ ἐμέ· Οἱ μὲν οὖν ἀλ-
λοι ἀνθρώποι ἐπονεδίστον αὐτὸν ἔσχον κατὰ τὸν τοῦ

VERS. 4. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.
Et vero tu in omnibus sanctis habitas, ac semper
cum illis versans, exaudis eos. In hac igitur re laus
Israelis, videlicet cuiusque sancti, esse consuevisti.
Quod si in omnibus sanctis Deus habitat, multo certe
magis in Unigenito suo, quem sane libentius exau-
diturus est.

VERS. 5-7. In te speraverunt patres nostri, spe-
raverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi
facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi.
Etsi, inquit, bene neverim omnes tuo auxilio fi-
dentes patres nostros nequaquam spe lapsos esse,
et cum te in adjutorium evocaverunt, providentia
tua potitos esse: Ego sane sum vermis et non homo,
opprobrium hominis et abjectio plebis. Vermis om-
nium animalium vilissimum censemur, atque a cor-
ruptione corporum existentiam habet; si quid
vero tetigerit, id in corruptionem et exitium dicit.
Hujus meminit Isaías dicens: Noli timere, vermis
Jacob, et quam minimus Israel: ego auxiliatus sum
tibi, dicit Dominus et redemptor tuus, sanctus Israel.
Ecce feci te quasi rotas currus triturantes, novas, ad
modum serræ adornatas. Et triturabis montes et com-
minues colles, et quasi pulverem pones. Et ventila-
bis, et ventus tollet eos, et turbo disperget eos. Tu
vero exultabis in Domino*. Quibus verbis prophe-
tia, dum vermem vocavit, et propter vilitatem ac
parvitatem animalis quam minimum dixit, virtu-
tem ejus magnam adjunxit: Triturabis, inquit,
montes, et comminues colles, et quasi pulverem pones,
et ventilabis. Cum igitur Salvator memorata pro-
fert verba: Ego autem sum vermis, et non homo,
vilitatem, infirmitatem, abjectam passionis suæ
conditionem declarat, atque adversariorum potesta-
tum exitium ab se iis inferendum. Futurum quippe
erat, ut postquam mortem subiisset, atque in ipso
mortuorum loco consistaret, adversarias potestates
vermis instar corruptioni traderet. Alio quoque
modo dixeris, ideo vermem ipsum et non hominem
vocabum, quod non hominum ritu, ex masculi et
feminae congressu, carnis ortum habuerit. Tertio
item modo, mortem indicat suam, et examinatum
cadaver. Quamobrem insert: Ego autem sum vermis,
et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis.

D Qui mortuus enim est, non ultra homo. Verum si
omino mortuus fuisset, satis erat dixisse: Ego au-
tem sum non homo: sed quia quadam vi morti
exitiosa instructus erat, jure vermem et non ho-
minem sese vocabit. Revera Salvator et Dominus
noster omnium opprobrium fuit, qui contumelio-
sam pro nobis crucem admisit. Quare alia prophe-
tia ex ejusdem persona sic loquitur: Opprobria ex-
probrantium tibi ceciderunt super me*. Alli itaque
homines contumeliose ipsum tempore passionis ha-

* Isa. xl, 14-16. * Psal. lxxviii, 10.

(1) Hæc ad marginem legebantur. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ σύγχρισιν νοητόν, καθ’ ἀ οὐτός φησιν ὁ Ἀρετανός:
ἐν γάρ θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ: ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, quod scholion textui postea insertum est. Vide
in præfatione.

buere. Sed alius ordo genusque hominum ab iis diversum, abjectum habuerunt. Quinam illi nisi populus ex circumcisione? Ideo sic concludit postea, et abjectio plebis. Nam illudentes ei atque deridentes eum, haec loquebantur⁷: *Vah! qui destruis templum, et in tribus diebus redificas ipsum. Alios salvos fecit, salvum faciat seipsum. Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei.*

VERS. 8, 9. De ipsamet re in sequentibus talia fatur: *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Haec porro impleta sunt passionis salutaris tempore, ut Matthæus narrat his verbis: *Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruis templum et in triduo illud redificas: salva temetipsum: si Filius Dei es, descendere nunc de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Phariseis et Scribis dicebant: Altos salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei. Confusus est in Deo, liberet eum, si ruit eum: dixit enim. Filius Dei sum⁸.*

VERS. 10, 11. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu; ne discesseris a me. Declarat se non communis naturæ usu, neque pari atque alii homines cæteraque animantia ritu, scilicet ex masculo et femina constitutum esse, neque ortum se eadem ratione fuisse; sed quid præter vulgarem naturæ ordinem habuisse.*

VERS. 12-14. *Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obseverunt me. Nequam a vero aberraveris, si tauros pingues, principes Judaici populi; sive principes sacerdotum, scribas et seniores significare dixeris. Hujusce rei mentio habetur in sexagesimo septimo psalmo his verbis: *Increpa seras arundinis: congregatio taurorum in vaccis populorum⁹.* Hic porro populos, vacas, populi duces, tauros nuncupavit. In præsenti item psalmo, illius loco, *Circumdederunt me vituli multi, Symmachus sic habet, Juvenci tauri pingues saginati, circumplexi sunt me, inquit, et circumdederunt me;* secundum Aquilam vero, *Potentes Basan in spectaculum traduxerunt me;* queis adumbbratur militaris Pilati manus, Basan nuncupata, quæ coronam spineam complicatam, diadematis loco, capitl ejus imposuit. Aperuerunt super eum os suum, sicut leo rapiens et rugiens, clamantes, *Tolle, tolle, crucifige eum¹⁰.* Sanguis ejus super nos et su-*

A πάθους καὶ ρόν. Ἐτερον δὲ τάγμα παρὰ τούτοις ἔξουδνωμα αὐτὸν ἐκτήσαντο. Ποιον δὲ τοῦτο θέλει περιποῆς λαός; Διὸς ἐπιλέγει ἔξης, καὶ ἔξουδνωμα λαοῦ. Διαπαίζοντες γάρ αὐτὸν οὗτοι καὶ χλευάζοντες, ἐλεγον· Οὐά, οἱ καταλύντοι τὸν ράδην, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτὸν.¹¹ Άλλους δύσωσε, σωστὰς ἑαυτόν. Εἰ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ ἐστιν, καταβάτω ρῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.

Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ τὰ ἔξης ἐπιφέρει λέγων· Πάρτες οἱ θεωροῦντές με ἔξεμνητίρισάρ με· ἐλάλησαν ἐν χειλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν. Ἡπισσεν ἐπὶ Κυρίῳ, δύσωσθα αὐτὸν· σωσάτω αὐτὸν, διτι θέλει αὐτόν. Καὶ ταῦτα ἐπληροῦστο κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους, καθ' ὃν ιστορεῖ λέγων ὁ Ματθαῖος· **B** Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουντο αὐτὸν κιρούντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέροτες· Οὐά, οἱ καταλύντοι τὸν ράδην, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν αὐτὸν· σώσοντος ἑαυτόν. Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατέβαθη ρῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Όμολως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παίζοντες μετὰ τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν γραμματέων ἐλεγον· Άλλους δύσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστιν, καταβάτω ρῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. Πέποιθεν ἐπὶ τῷ Θεῷ, δύσωσθα αὐτὸν, εἰ θέλει αὐτόν.

C Οτι οὐ εἰσκασας με ἐκ γαστρός, η ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μου. Ἐκ σὲ ἐψήψην ἐκ μητρας, ἐκ κοιλίας μητρός μου Θεός μου εἰ σὺ, μη ἀποστῆς ἀπὸ ἐμοῦ. Παρίστησιν, διτι οὐ κατὰ φύσιν, οὐδὲ ὅμοιως τοῖς λοιποῖς ἄπασιν ἀνθρώποις, οὐδὲ τοῖς λοιποῖς ζώοις παραπλησίως, τοῖς ἐξ ἀρρενος καὶ θηλείας, συνιστάμενος, καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ γενέτεσις συνετελείτο· εἰχε δέ τι πλείω παρὰ τὴν κοινὴν φύσιν.

Οτι θελήσις ἐττύνει, διτι οὐκ δύστιν δι βοηθῶν. Περιεκύλωσάρ με μοσχοι πολλοι, ταῦροι πλοες κεριέσχορ με. Οὐκ ἀν ἀμάρτιοι τοὺς ἀρχοντας τοῦ Ιουδαίων ἔθνους ταύρους πίονας, ἀρχιερέας καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβυτέρους, διτι τούτων δηλοῦσθαι φήσας. Μέμνηται δὲ αὐτῶν ὁ λόγος ἐν ἔξηκοστῷ ἐνδόμῳ φαλμῷ λέγων· Ἐπιτίημον τοῖς θηροῖς τοῦ καλλιμον· η συναργωή τῶν ταύρων ἐταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν. Άλλ' ἐνταῦθα τοὺς μὲν λαοὺς δαμάλεις ὀνόμασε, τοὺς δὲ τῶν λαῶν ἥγουμένους ταύρους. Καὶ ἐν τῷ παρόντι δὲ φαλμῷ, ἀντὶ τοῦ Περιεκύλωσάρ με μοσχοι πολλοι, δι Ακύλας (1). Δαμάλαιοι ταῦροι πλοες οι σιτιστοι περιέσχορ με, φησί, καὶ περιεστοιχίσαρτο με· κατὰ δὲ τὸν Ακύλαν· Δυνάσται Βασάρ διεδειγματίσαρτο με, εἰρηται, τοῦ λόγου αινιτομένου τὴν τοῦ Πιλάτου στρατιωτικὴν τάξιν, ἣν Βασάνῳ ὀνόμασεν, οἱ στέφανοι ἐξ ἀκανθῶν πλέξαντες, ἀντὶ διαδήματος ἐπέθηκαν αὐτῷ. Ἡρολέξαρτ' ἐπ' αὐτῷ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων ἀρπάζων καὶ ὀφρύμενος, βοῶτες· Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. Τὸ

⁷ Mattb. xxvii, 40-42. ⁸ ibid. 40-43. ⁹ Psal. lxxvii, 31. ¹⁰ Joan. xix, 15.

(1) Lege Σύμμαχος.

αλμα αντοῦ ἐφ' ήμας καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ήμῶν. Ἀκύλας δὲ· Ής λέων, φησίν, ἀλισκων καὶ βρυχώμενος· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ής λέων θηρεύων βρυχώμενος. Οἱ γάρ αἰματος διψώντες, καὶ τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις ἐπισπάμενοι τὸ τοῦ Σωτῆρος αἷμα, βρυχώμενον λέοντος οὐδὲν δέφερον.

"Οτι ἐκύκλωσάν με κύρες πολλοὶ, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με. Μετὰ τοὺς Ἰουδαίους τῶν ἐξ ἔθνων μνημονεύει στρατιωτῶν. Τούτοις γάρ ἐκεῖνοι παρέδοσαν. Διὸ καὶ τὴν τάξιν ἡ προφητεία τῶν πραγμάτων ἐψύλαξεν. Εἰκότως δὲ ταύρους μὲν ἐκείνους, κύνας δὲ τούτους ὠνόμασεν· οἱ μὲν γάρ ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ἡσαν ζυγόν, εἰ καὶ προφανῶς τὸν νόμον παρέβαινον· οἱ δὲ κατὰ νόμον ἡσαν ἀκάθαρτοι. Οὗτως δὲ καὶ ὁ Κύρος τὴν Χαναναῖαν ὠνόμασεν. Οὐκ ἐστι γάρ, φησί, λαβεῖτ τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ ἐσούναι τοῖς κυραπλοῖς. Ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ πάθος οἱ πάλαι· κύνες διὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν υἱῶν μεταβεβήκασι τάξιν· οἱ δὲ πάλαι τὴν τῶν υἱῶν ἐσχήκοτες κτηδεμονίαν, τὴν κυνῶν προστηγορίαν ἐδέξαντο, ἀτε δὴ κυνῶν δίκην κατὰ τοῦ Δεσπότου λυττήσαντες. Περὶ τούτων διακάριος Παῦλος βοᾷ· Βλέπε τοὺς κύρας· βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας· βλέπετε τὴν κατατομήν. Θέμντοι προφητεικὸς λόγος κύνας προσαγορεύσας ἔφη· Συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με· ὥρυξαν χείρας μου καὶ πόδας μου, ἐξηρθμησαν πάντα τὰ στῆματα μου. Καὶ τοῦτο δὲ δῆλον ἐστι καὶ σαρξὶς καὶ τοῖς ἡλίᾳ φιλονεκοῦσιν· ἀκούομεν γάρ ἐν τοῖς Ιεροῖς Εὐαγγελίοις αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ λέγοντος μαθητᾶς· Βλέπετε τὰς χείρας μου, καὶ τοὺς σόδας, διτὶ αὐτὸς ἐγὼ εἰμι. Καὶ μέντοι καὶ τῷ Θωμᾷ τῶν ἡλίων τοὺς τύπους ὑπέδειξε, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς λόγχης πληγὴν τότε δὲ ἐξηρθμησαν πάντα τὰ στῆματα μου· τουτέστιν, οὕτω διέτειναν προστηλούντες, ὥστε φάδιον εἶνα: τῷ βουλομένῳ καὶ τὸν τῶν δασῶν ἀριθμὸν διαγνῶναι. Αὐτὸι δὲ κατερόησαν καὶ ἐπειδόντες· Διεμέρισαν τὰ ἱμάτια μου ἐντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν ἔβιον καλῆρον· καὶ τοῦτο δὲ σαφέστερον τὴν ιερῶν Εὐαγγελίων Ιεροπλα διδάσκει.

Οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, αἰρέατε αὐτόν· ἄπαν τὸ σπέρμα Ἰακὼν, δοξάσατε αὐτόν· φοβηθήσασαν αὐτὸν ἄπαν τὸ σπέρμα Ἰσραὴλ. Τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους εἰς τρία τάγματα διηρημένου, πρῶτον μὲν εἰς τὸ κοινὸν πλῆθος τοῦ ἔθνους, διπερ ἐκαλεῖτο Ἰσραὴλ· ἐπειτα εἰς τὸ ιερατικὸν, διπερ ἦν οἶκος Ἀαρὼν, καὶ τρίτον εἰς τὸ τῶν ιερέων ὑπηρετικὸν, διπερ ἦν οἶκος Λευτ. Τὰ τρία καταριθμησάμενος ἔπειρος φαλμὸς, ἔπειρον τάγμα τέταρτον παρὰ τὰ προερημένα εἰσάγει, τὸ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον. Τοῦτο δὲ ἦν τὸ ἐξ ἔθνων ἐπὶ τὸν Θεόν ἐπιστρεφόντων. Ἐφη γάρ· Οἶκος Ἰσραὴλ, εὐλογήσατε τὸν Κύριον· ὅμοιως δὲ καὶ οἶκος Ἀαρὼν, καὶ οἶκος Λευτ· ἐπὶ τέλει δὲ οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ἀλλ' ἐν τούτῳ μὲν προετάπτοντο τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον οἱ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σω-

A per liberos nostros¹¹. Aquila vero, Sicut leo, inquit, capiens et rugiens; Symmachus, Sicut leo venans rugiensque. Nam qui sanguinem sitiebant, suosque liberos Salvatoris sanguine reos esse procurabant, a leone rugiente nihil differebant.

VERS. 17-19. Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Post Judæos, gentilium milites commemorat. Ipsi enim Judæi Christum tradiderunt. Quare rerum ordinem prophetia servavit. Jure autem lauros illos, hosce canes vocavit; illi namque sub jugo legis erant, etiamsi manifeste legem transgredierunt; hi vero secundum legem impuri erant. Sic ipse Dominus Chananaeam appellavit. Non licet enim, inquit, accipere panem filiorum, et dare canibus¹². Attamen post passionem, qui olim canes fuerant, per fidem in filiorum conditionem translati sunt: ac qui olim filiorum loco probe educti fuerant, canum nomen adepti sunt, utpote qui, canum instar, contra Dominum rabidi fuerint. De iis ita clamat Paulus: Vide canes, vide malos operarios, videte concisionem¹³. Propheticus itaque sermo postquam canes vocavit, ita loquitur, Synagoga malignantium obsedit me: foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Quod quidem clarum et apertum vel contentiousioribus fuerit. Nam in sacris Evangeliiis ipsum Dominum audimus sanctos discipulos suos sic alloquenter: Vide manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum¹⁴. Atenim ipsi Thomæ clavorum vestigia ostendit, necnon inflictum a lancea vulnus. Tunc porro, dinumeraverunt omnia ossa mea, videlicet, ita extenderunt, dum me clavis affigerent, ut cuilibet volenti ossium numerum computare liceret. Ipsi vero consideraverunt et inspicerunt me, id est, illuminerunt atque irriserunt; divisserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem, quod apertius enarrat sacrorum Evangeliorum historia.

VERS. 24, 25. Qui timetis Dominum, laudate eum: universum semen Jacob, glorificate eum: timeat eum omne semen Israel. Cumi Judæorum natio tres in ordines distributa sit, primo scilicet in infimam gentis plebem, quæ vocabatur Israel; secundo in sacerdotalem ordinem, quæ erat domus Aaron; tertio in sacerdotum ministros, quæ erat domus Levi: postquam tria illa genera alius psalmus enumeravit, alium hic predictis quartum ordinem adjecit, videlicet timentium Dominum. Eratque ille ex gentilibus ad Deum conversis constitutus. Ait quippe: Domus Israel, benedicite Dominum¹⁵; similiterque, domus Aaron et domus Levi: in fine tandem timentes Dominum annexit. Sed in illo quidem psalmo, qui ex domo Israelis sunt, timentibus Dominum præmittuntur; hic contra, post

¹¹ Matth. xxvii, 25. ¹² Matth. xv, 26. ¹³ Philipp. iii, 2. ¹⁴ Luc. xxiv, 39. ¹⁵ Psal. cxxxiv, 19.

Saluatoris resurrectionem, Israeli anteponuntur ii A qui timent Dominum. Nam quia ipse dixerat (vers. 23): Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te, d'portuit primo Ecclesiæ suæ populis hymnum attribui : hique erant gentiles ipsius ope salutem nacti. Quos his verbis adnotat, Qui timet Dominum, laudate eum. Atque apposite admodum fratribus ac discipulis suis, utpote præstantioribus ac virtute majore præditis, paternum nomen enarraturum se pollicetur ; at Ecclesiæ suæ populique multititudini nequaquam paternum illud nomen tradit : non enim illi recipiendo pares erant : sed hymnum edocet illos ; deinde semen Jacob jubet Dei gloriam prædicare ; secundumque ordinem illum Judaicum constituit, nimirum post gentilem populum. Quos quidem Judæos non Jacob appellat ; sed semen Jacobi et Israelis : idque e re et accurate, propter eorum ex patriarcha originem. Non enim ob paternum illud studium, neque ob aliquam cum patre suo similitudinem, digni erant qui Jacob nuncuparentur, sed seminis causa id nominis sortiebantur : Quoniam non sprevit neque despexit depreciationm pauperis : nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum exaudiuit me.

Vers. 26, 27. Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum, vivent corda eorum in sacerulum saceruli. Illic dicit, edent ; in sequentibus vero, manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ. Sed ii postquam manducaverunt, pingues effecti sunt, qui antequam ederent, pauperes vocabantur, quos pollicetur cibo ab se subministrato usuros esse. Edent, inquit, pauperes. Hi porro erant quos in beatitudinibus cæteris præponit dicens : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum¹⁶ : quibus etiam ea promittit quæ mox adjiciuntur : Beati qui esuriant et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur¹⁷. Postquam autem, ait, comedenter pauperes, ac cibo repleti, sive, ut ait Symmachus, saturati fuerint, tunc laudabunt Dominum qui requirunt eum : ac cibum sibi ab ipso subministratum comedentes et requirentes ipsum, magno illo, qui deinceps declaratur, fructu potuerunt : nam, vivent corda eorum in sacerulum saceruli. Siquidem panis ille vitæ, ab ipso traditus, immortalitatis æternæque vita auctor ipsis futurus est ; quemadmodum ipse docuit his verbis : Ego sum panis vitæ, qui descendit de cælo, et qui dat vitam mundo¹⁸ : et iterum : Si quis manducaverit ex pane meo, vivet in æternum¹⁹, et cætera. Viden' quo pacto hac continent eum his psalmi verbis, Edent pauperes et saturabuntur ; et, vivent corda eorum in sacerulum saceruli ?

Vers. 28, 29. Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Do-

B τῆρος προτάττονται τοῦ Ἰσραὴλ οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ἐδει γάρ, εἰρηκότος αὐτοῦ. Διηγήσομαι τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐτέ μέσω Ἐκκλησίας ὑμρήσω σε· τὸν ὑμνὸν πρώτους παραδοθῆναι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ ἡσαν οἱ ἔξ ἑθνῶν δι' αὐτὸν σεσωσμένοι· οὓς δὴ σημαίνει λέγων· Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰρέσατε αὐτὸν. Σφόδρα ἀκριβῶς τοῖς μὲν ἕαυτοῦ ἀδελφοῖς καὶ μαθηταῖς τὸ δνομα διηγεῖσθαι τὸ πατρικὸν, ὡς διν χρείττοσι καὶ δυνατωτέροις, ἐπαγγέλλεται· ἐπὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ οὐκέτι τὸ πατρικὸν δνομα παραδίδωσιν· οὐ γάρ ἐχώρουν οὖτοι· ὑμνὸν δὲ αὐτοὺς διδάσκει· ἐπειτα τῷ σπέρματι· Ἰακὼν πρ στάττει δοξάζειν αὐτὸν, δεύτερον τάγμα τιθεὶς τὸ Ἰουδαϊκὸν, μετὰ τὸν ἔξ ἑθνῶν λαὸν· οὓς καὶ ὄντομάζει οὐκ Ἰακὼν, ἀλλὰ σπέρμα Ἰακὼν καὶ Ἰσραὴλ, σφόδρα ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐκ τοῦ πατριάρχου γένεσιν. Οὐ γάρ διὰ τὸν ζῆλον τὸν πατρικὸν, οὐδὲ διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ὄμοιωσιν διξιοι ἡσαν κεκλησθαι Ἰακὼν, ἀλλὰ τοῦ σπέρματος ἔνεκεν τοῦτον ἐχρημάτιζον τὸν τρόπον· Ότι οὐκ ἐξουδέτερωσεν οὐδὲ προσώχθισε τῇ δεῖσι τοῦ πτωχοῦ· οὐδὲ ἀπέτρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐτῷ πεκραγέται με πρὸς αὐτὸν εἰσήκουσε μου.

C Φάγοται πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται, καὶ αἰρέσονται Κύριοι οἱ ἐκζητοῦντες αὐτὸν, ζησονται αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἶώρα αἰώνος. Ἐνταῦθα μὲν φησι φάγοται· ὑποκαταδάς δὲ, ἔφαγο, καὶ προσεκύνησται πάρτες οἱ πιονες τῆς γῆς· Ἀλλ' ὅτε μὲν ἔφαγο, πιονες ἐγένοντο· πρὸ δὲ τοῦ φαγεῖν πένητες ὄντομάζοντο· οὓς ἐπαγγέλλεται βρώσει χρήσασθαι τῇ ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθομένῃ. Φάγοται γάρ, φησι, πένητες. Οὗτοι δὲ ἡσαν οὓς καὶ ἐν τοῖς μακαρισμοῖς προτάττει τῶν λοιπῶν φάσκων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτερύματι, διτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· οἵς καὶ τὰ ἔξης ἐπηγγείλατο λέγων· Μακάριοι οἱ πειρώτες καὶ διψώτες τὴν δικαιοσύνην, διτι αὐτοὶ χορτασθήσονται. Ἐπειδὸν δὲ φάγωσι, φησιν, οἱ πένητες, καὶ φαγόντες ἐμπλησθῶσιν, ή κορεσθῶσιν, κατὰ τὸν Σύμμαχον, τότε αἰρέσονται Κύριοι ἐκζητοῦντες αὐτόρ· φαγόντες δὲ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς βρῶσιν, καὶ ζητησαντες αὐτὸν, μέγαν ἔξουσι καρπὸν τὸν ἔξης δηλούμενον· Ζησονται γάρ αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἶώρα αἰώνος· Ο γάρ δρος ζῶης, διτι αὐτοῦ χορηγηθεὶς αὐτοῖς, αἵτιος αὐτοῖς θεται ἀθανασίας καὶ ζῶης αἰώνου, καθὼς ἐδίδαξεν αὐτὸς εἰπὼν· Ἐγώ εἰμι ὁ δρός ζῶης ὁ καταβαῖτων ἐπ τὸν οὐρανοῦ, καὶ διδοὺς ζῶην τῷ κοσμῷ· καὶ πάλιν· Εἴδε τις φάγη ἐκ τοῦ διου δρόου, ζησεται εἰς τὸν αἶώρα, καὶ τὰ ἔξης· Ορέξ διτι συνθέτει ταῦτα τῷ φάσκοντι φαλμῷ· Φάγοται πένητες καὶ ἐμπλησθήσονται· καὶ ζησονται αἱ καρδιαι αὐτῶν εἰς αἶώρα αἰώνος;

D Μηνοθήσονται καὶ ἐπισεραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐτώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαι τῶν

¹⁶ Matth. v. 3. ¹⁷ ibid. 6. ¹⁸ Joan. vi, 33. ¹⁹ ibid. 59.

θθῶν. "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θθῶν. Τοῦ γάρ σωτηρού φωτὸς αὐτοῖς ἐπιλάμψαντος, ἀναμηγθήσονται, ὡς ἄρα ἦν τις αὐτοῖς Κύρος, ὃ γε ἀληθῶς τῶν δλῶν δεσπότης· οἱ τέκτη νεομισμένοι αὐτοῖς ἔσαν Κυρίου· εἰς ἀνάμνησιν δὲ ἐλθόντες τοῦ σφῶν δεσπότου, ἐπ' αὐτὸν καταφέύξονται· καὶ ὅν πάλαι ἀπεστράφησαν, κατά τινα ἐχθρῶν ἐπιδουλήν, τοῦτον Κύριον αὐτῶν ὅντα ἐπιγνώσονται, καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ήν μή τις νομίσει ταῦτα λέγεσθαι περὶ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀκριβῶς δὲ λόγος προστίθησιν, ὡς ἄρα ταῦτα πληρωθήσεται· ἐπὶ πάντα τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη· εἰτ' ἐπιστραφέντες τι ποιήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἔθνων· ἀνθ' οὐ Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας, κᾶσαι αἱ συγγένειαι τῷ θθῶν, εἰρήκασι σρόδρα ἀκριβῶν. Ποιὸν γάρ ἔθνος οὐχὶ συγγενεῖας ἔχει ἐπιστραφεῖσας πρὸς τὸν τῶν δλῶν Θεόν; Ποιὰ δὲ πόλις, ἢ ποιὰ χώρα, ἢ ποιὸς οἶκος οὐκ ἔχει τινὰς ἀφωρισμένους καὶ ἐξειλεγμένους τῷ Θεῷ; Πῶς δὲ ἐμελλον ἀποτίθεσθαι μὲν τὴν ἁστῶν λήθην, ἀνάμνησιν δὲ ποιεῖσθαι τοῦ τῶν δλῶν Θεοῦ αἱ συγγένειαι τῶν ἔθνων· πῶς δὲ ἐπιστρέψειν πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἐπιλέγει ἔξῆς· "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θθῶν. Οἱ γάρ πάλαι κρατήσαντες δαίμονες καὶ διάβολος κατελύθησαν, καὶ μόνη ἡ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ βασιλεία ἐπεκράτησε. Τάξει οὖν δὲ λόγος καὶ ἀκαλούθικά χέρηται, πρῶτον φήσας· Μηησθήσονται, εἴται δεύτερον, ἐπιστραφήσονται, καὶ τρίτον, προσκυνήσονται. Ταῦτα δὲ πάντα ἔσται, "Οτι τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῷ θθῶν.

Ἐγαγορ καὶ προσεκύνησαρ πάρτες οἱ πλοες τῆς τῆς· ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἡ γυνὴ μου αὐτῷ ζῇ, καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. Εστιν δὲ καθ' ἑκάστην ἀναστάσιμον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὴν καλουμένην κυριακὴν, δύει παραλαβεῖν τοὺς τῆς τροφῆς τῆς ἀγίας καὶ τοῦ σώματος τοῦ σωτηρίου μεταλαμβάνοντας, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν προσκυνοῦντας τὸν δοτῆρα καὶ χορηγὸν τῆς ζωτοποιοῦ τροφῆς, θαυμάσαι τε τῶν λόγων τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πρόχειρον λέξιν δι' Ἑργῶν πληρούμενον. Ἀντὶ δὲ τοῦ· οἱ πλοες τῆς τῆς, ἡμήνυεσεν δὲ Σύμμαχος, οἱ λιπαροὶ τῆς τῆς. Σημαίνονται δὲ διὰ τούτων οἱ ἐκ τῆς οὐρανοῦ τροφῆς τὰς ψυχὰς εὑτραφεῖς καὶ φωμαλέοι. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐξαγορ καὶ προσεκύνησαρ. Ἐπειδὴ δὲ δεῖ αὐτῷ πᾶν τὸν τρόπον καρμψαὶ ἐπουρηλωρ καὶ ἐπιγελωρ καὶ καταχθονιωρ, εἰκότως ἐξῆς ἐπισυνάπτει λέγων· Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς τὴν· ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀκύλας· Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ κάμψουσι πάρτες οἱ καταβαλροτες εἰς γοῦν, ἐκδέδωκε. Σαφῶς δὲ διὰ τούτων καὶ τὸ σχῆμα τῶν γόνων κλινόντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παρισταται, ἐν δὲ γόνων κλιναντες, καὶ τὰ μέτωπα εἰς τὴν ἐρείσαντες, τοῦτον προσκυνεῖν εἰώθασι τὸν τρό-

A mini est regnum, et ipse dominatur gentium. Nam salutari lumine ipsos collustrante, reminiscentur sibi Dominum esse, universorum revera dominatorem: cui etiam subjecti erant ii qui ab ipsis domini reputabantur. Cum porro Domini sui meminirent, ad ipsum consurgent: ac quem olim, inimicorum insidiis circumventi, aversati sunt, ipsum agnoscent esse sibi Dominum, atque ad ipsum convertentur. At ne quis arbitretur id de Judaico populo dictum, apposite adjicitur haec apud universi orbis nationes implenda esse. Ac deinde enuntiatur, quid in conspectu ejus facturæ sint post conversionem universæ familiæ gentium: pro quo Symmachus et Aquila, universæ cognationes gentium, ediderunt, et quidem admodum accurate. Quæ etenim natio non alias cognationes habeat ad Deum universorum conversas? Quæ civitas, quis locus, quæ domus non quospiam saltem habent Deo segregatos et electos? Quo pacto autem illæ cognationes gentium oblivionem illam suam deposituræ sint, et recordaturæ Deum universorum; quomodo item convertendi ad eum sint universi fines terræ; sub hæc explicat his verbis: quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur gentium. Nam qui olim dominium obtinebant dæmones atque diabolus, jam abrogati sunt; ac solum omnium Domini Dei regnum viget. Ordine igitur ac consequentia sermo constat; nam cum primo dixisset, reminiscuntur; secundo, convertentur; tertio demum adjicit, adorabunt. Hæc porro omnia evenient, quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur gentium.

Vers. 30, 31. *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ; in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram. Et anima mea illi vivit, et semen meum serviet ipsi.* Singulis resurrectionis Salvatoris nostri diebus, quæ Dominicæ vocantur, ipsis oculis cernere est eos qui sacram cibum et salutare corpus accipiunt, post ipsum esum; vivifici alimenti largitorem et promum adorare, atque mirari verborum hujusmodi eventum, et re gesta, quoad planiorem dicti sententiam, impletum vaticinium. Ejus autem loco, *pingues terræ*, Symmachus, *sagittatores terræ*, interpretatus est. Hisque indicantur ii qui ex cœlesti cibo, opima mentis habitudine ac viribus valent. Sed hi quidem manducaverunt et adoraverunt. Quoniam vero opus est ut ipsi omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum²⁰, jure postea additur, in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram: pro quo Aquila, *in vultum ejus flectent se omnes qui descendunt in pulvrem.* Quis manifeste eorum qui in Ecclesia Dei genua flectunt morem declarat: ibi enim genua flectentes, atque frontibus suis terræ incumbentes, hunc adorandi ritum servant. Deinde adjicitur, *et anima mea illi vivit, et semen meum serviet ipsi.* Quæ clarius Symmachus hæc una copulans interpreta-

²⁰ Philipp. II, 10.

tur, *ante ipsum genua flectent omnes qui descendunt in terram: cuius anima vivet, semen autem colet ipsum.* Illi omnes, inquit, procumbentes et genua flectentes adorabunt, quibus spes est ut anima vivat, et quorum semen colet ipsum. Quod si quis ex persona Salvatoris hæc dicta velit excipere, et anima mea illi vivit, secundum versionem Septuaginta Interpretum; et illud, *semen meum serviet ipsi;* is dicat hæc a Salvatore pronuntiari, qui totum bunc psalmum de qualibet anima sibi addicta, necnon de semine suo, protulerit. Semen autem ejus quodnam esse dixeris, nisi eos qui ipsi per generationem Spiritus sancti filii orti sunt; qui cum Patrem ejus coluerint, æternam ac beatam vitam consequentur.

εἰποις ή τοὺς διὰ γεννήσεως ἀγίου Πνεύματος γεννωμένους;

VERS. 32. *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt cœli justitiam ejus populo qui nasceretur, quem fecit Dominus.* Postquam Servator semen suum memoravit his verbis, *et semen meum seruet ipsi,* quodnam illud semen sit probe aperit, cum generationem venturam, et populum qui nasceretur commemorat. Quemadmodum enim quæ gignuntur ex semine initium existendi ducunt, eodem prorsus modo nasciturum populum et generationem venturam, novum scilicet ac recentem, ex nullo initium accepturam declarat, nisi ex rationali semine suo, quod ipse præsens per apostolos in terra disseminabat, vide *snixicum adoptio-* *nis.* Loco illius, *annuntiabitur Domino generatio ventura, mirum in modum Symmachus, describeatur in libro Domino.* Futurum erat ut annuntiaretur generatio ventura; quin etiam Domino consecraretur liber prophetiæ de generatione ventura ac de populo nascituro.

PSALMUS DAVID XXII.

VERS. 1, 2. *Dominus pascit me, et nihil mihi de-
crit, in loco pascue ibi me collocavit. Super aquam
refectionis educavit me, animam meam convertit.
Deduxit me. Ovium conditio ceu medius status est
inter perfectorum progressum, et corum statum
qui cum in profundo nequitiae provolvantur, ideo
reptilibus ferisque agrestibus comparantur. Per-
fectus namque vir is fuerit, cuius anima ad ima-
ginem et similitudinem Dei facta, moribus ad vir-
tutem concinnatis insignita est: qui Dominum, D
regem sibi, non pastorem, inscribit. Qui vero ex
hujusmodi statu delapsus, et qui proprio ac libero
voluntatis arbitrio in ferinos mores commutatus
est, is merito equus effeminatus vocetur, sive lupus
rapax. Istiusmodi autem homines, serpentes, geni-
mina viperarum, porcos, canes, vulpes Scriptura
solet appellare. Qui vero ex hac misera conditione
in meliorem se frugem recipiunt, tum quasi ad
ingressum ac vestibulum divinæ cognitionis pro-
gressi, oves Dei jure nuncupentur: ad perfectiora*

A πον. ΕΙΘ' ἔτης εἴρηται· Καὶ ή ψυχὴ μου αὐτῷ ζῇ· καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ. Ο δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος συνάψας καὶ εἰπών· "Εμπροσθεν αὐτοῦ ὄκλασονσιν ἀπαρτεῖς οἱ καταβαλροτες εἰς κύριον· οὐ ή ψυχὴ ζῇσει, σπέρμα δὲ λατρεύσει αὐτῷ. Πάντες γάρ αὐτοί, φησίν, ὄκλασαντες, καὶ γόνον κλίναντες προσκυνήσουσιν· ὃν ἐλπὶς ζήσεσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ ὃν τὸ σπέρμα λατρεύσει αὐτῷ. Εἰ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ λέγοντος Σωτῆρος βούλοιτο τις ἀκοῦσαι τόδι· Καὶ ή ψυχὴ μου αὐτῷ ζῇ, κατὰ τὴν Ἐβδομάχοντα ἐρμηνείαν· καὶ, Τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ· εἴποι ἂν ταῦτα λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, τοῦτον πάντα τὸν φαλμὸν διεξιόντος περὶ πάτης ψυχῆς αὐτῷ ἀνακειμένης, καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος. Σπέρμα δὲ αὐτοῦ τί ἀνεποιεῖται τῷ αὐτῷ υἱούς, οὐ καὶ δουλεύσαντες τῷ αὐτοῦ Πατρὶ τῆς αἰώνιου καὶ μακαρίας ζωῆς μεθέξουσιν;

B Ἀραγγελήσεται τῷ Κυρίῳ τερεά ή ἐρχομένη, καὶ ἀραγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνηντος αὐτοῦ λαῷ τῷ τεχθησομένῳ, διὰ ἐποίησεν οὐ Κύριος. Προονομάσας σπέρμα αὐτοῦ δὲ Σωτῆρα ἐν τῷ· Καὶ τὸ σπέρμα μου δουλεύσει αὐτῷ· τι ποτε εἴη τοῦτο τὸ σπέρμα διασαρεῖ, γενέαν ἐρχομένην δυναμάζων καὶ λαὸν τεχθησόμενον. "Ωσπερ γάρ τὰ γεννώμενα, ἀπὸ σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως λαμβάνει, τὸν αὐτὸν τρόπον τὸν τεχθησόμενον λαὸν καὶ τὴν ἐλευσομένην γενέαν, νέαν οὖσαν καὶ καινὴν, οὐδαμόθεν ἔξειν τὴν ἀρχὴν παρίστησιν ἀλλ' ή ἐκ τῶν αὐτοῦ λογικῶν σπερμάτων, ὃν ἐπὶ γῆς παρὼν κατεβάλλετο διὰ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας. Ἄντι δὲ τοῦ· Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ τερεά ή ἐρχομένη, σφόδρα θαυμαστῶς δὲ Σύμμαχος. Ἀραγγελήσεται ἐπὶ Βιβλίῳ τῷ Κυρίῳ (1). "Ημελλεν ἀναγγέλλεσθαι ή γενεὰ ή ἐρχομένη· ἀλλ' ἀνατεθησθαι τῷ Κυρίῳ Άθλος προφητείας περὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἐρχομένης, καὶ τοῦ τεχθησόμενου λαοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΒ'.

Κύριος ποιμάνει με, καὶ οὐδέν με ωστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἔκει με κατεσκήνωσεν· ἐξ ίδιας ἀραπαντεως ἐξέθρεψε με· τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψεν. Ὁδήγησε με. Μέση τυγχάνει κατάστασις τὴν προβάτων τῆς τε τῶν τελείων προκοπῆς καὶ τῶν ἐν βυθῷ κακίας καλινδυσμένων, καὶ διὰ τοῦτο ἐρπετοῖς καὶ θηρίοις ἀγριοῖς παρασβαλλομένων. Ο μὲν γάρ τέλειος γένοιται ἀν δὲ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δμοίωσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῖς κατ' ἀρετὴν τρόποις κεχαρακτηρισμένοις· δὲ διαστροφῆς ἐπὶ τὴν θηριώδη μεταβεβληκός ἔξιν, ἵππος θηλυμανῆς χρηματίσοι δὲν, καὶ λύκος ἀρπακτικός. "Οφεις δὲ, καὶ γεννήματα ἔχιδνῶν, καὶ χοίρους, καὶ κύνας, καὶ ἀλώπεκας τοὺς τοιούτους εἰωθεν δονομάζειν τῇ Γραφῇ. Οἱ δὲ ἐκ τῆς τοιαύτης καταπτώσεως μεταβάλλοντες ἐπὶ τὴν κρείττονα κατάστασιν, τέως μὲν ὕπερ ἐν εἰσαγωγαῖς καὶ προύροις γιγνόμενοι τῆς κατὰ Θέὸν γνώσεως, πρόδιτα δὲν εἰκότως κληθεῖεν Θεοῦ· προκόψαντες δὲ ἐπὶ τῷ

(1) In Hebraico legitur, יְהוָה רֹאשׁ.

τελειότερον, δινθρωποι χρηματίζουσιν. "Οτε γε μήν πρόδετα τυγχάνουσιν, ὑπὸ ποιμένι τῷ διὰ Ιεζεκήλη δηλωθέντι Δαυὶδ, τούτεστι τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ. Συντῆσι τῆμῶν καὶ Χριστῷ, ἀγόμενοι, διδάσκονται λέγειν· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέτερος με ὑπερῆσθισι. Οἱ δὲ αὐτοὶ τῆς νοερᾶς καὶ καινῆς τροφῆς καὶ πάσας ἀντιλαμβανόμενοι τῆς ἐν τοῖς λεπτοῖς Εὐαγγελίοις ἔρουσιν· Εἰς τόπον χλόης ἔκει με κατεσκήνωσεν. Πίνων δὲ τοῦ ὄντος διεσαγόμενος ἐν Χριστῷ, οὕτω δὲ τοῦ οἴνου τοῦ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου οἵσις τε ὃν μεταλαμβάνειν, διὰ τὸ ἔτι πρόδετον εἶναι, τέως δὲ τῷ σωτηρὶώ τρεψόμενος ὄντας, περὶ οὐκ ἔδος διὰ τὴν πειράν· Εἰ τις διγόη, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω· καὶ πάλιν· 'Ο πίνων ἐκ τοῦ ὄντος οὐ διὰ δύσων αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσονται τὸν ὄντας οὐ διὰ δύσων αὐτῷ, οὐ μὴ διγήσῃ εἰς τὸν αἴραν· εἴποι δὲ· Ἐπὶ ὄντος ἀναπαύστως ἔξθρεψύε με. 'Αλλὰ καὶ πᾶν ἄχθος ἀποθέμενος τῶν παλαιῶν ἀμαρτημάτων διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἀγίου, εἴποι δὲ· Ἐπὶ ὄντος ἀναπαύστως ἔξθρεψύε με. 'Αναπαύσεως γάρ ὡς ἀληθῶς ἔκεινο τὸ ὄντα, δι' οὐ τὸ βαρὺ καὶ ἐπίμοχθον φορτίον τῶν ἀμαρτιῶν τὸ πιεζοῦν τὴν ψυχὴν ἀποφρίψας τις, καὶ πάντα ρύπων καὶ στίλων καὶ κριδία σμηξάμενος, δεσμῶν τε ἀνεθεὶς πολυπλόκων, συνησθημένος τούτων ἀπάντων ἔρει· Ἐπὶ ὄντος ἀναπαύστως ἔξθρεψύε με. Εἰθ' ὥσπερ ἐκλείπων πάλαι τὴν ψυχὴν, ἐπειτα διὰ τῆς ἀποδοθείσης χλόης καὶ τοῦ σωτηρίου ὄντος ἀναλαβὼν ἔντον, καὶ ὥσπερ ἐκ θανάτου παλινδρομήσας, φήσει· Τὴν ψυχὴν μου ἐπέστρεψε. Ταῦτα πάντα ὑπάρξει τῷ διὰ τοῦ δηλωθέντος Δαυὶδ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ποιμανένω.

Μέδηγησέ με ἐπὶ τρίβοντος δικαιοσύνης ἔρεκεν τοῦ ὄντος αὐτοῦ. Ταῦτα, φησί, πράττει, ὡς δὲ μὴ βλασφημῆται αὐτοῦ τὸ δυνομα, τῶν αὐτοῦ προδέτων ἀπολλυμένων, ή κακῶς ἀγομένων. Εἳρ γάρ καὶ πορευθῶ ἐτούτῳ μέσῳ σκιᾶς θαράτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, διτὶ σὺ μετ' ἐμοῦ εἰ. Μακρὰν γάρ ή ἀμαρτία παντὸς συνόντος Θεῷ. Σκιὰν θανάτου τὸν κοινὸν φησι θάνατον, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ ὄντος λύσιν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ θανάτου τῆς ψυχῆς, καθ' ὅ εἰρηται· Ψυχὴ ἀμαρτάνουσα, αὐτῇ ἀποθαρεῖται· καὶ, 'Ἐστιν ἀμαρτία πρὸς θάρατον. Οὐκ ἔστι γάρ σκιὰ θανάτου· ἀλλ' ἀληθινὸς θάνατος ή τῆς ψυχῆς ἀπώλεια τυγχάνει. Ἐπειδὲ οὐκ μεμαθήκασιν, ὡς δρα διποτεύων εἰς τὸν Γίλον τοῦ Θεοῦ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰώνα, μεταβένηκε δὲ ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, σφόδρα ἀκριδῶς οὐ φασὶ θάνατον ἐπιέναι αὐτοῖς ἀλλ' ή δρα σκιὰ θανάτου· ταῦτη δηλοῦντες τοὺς κατὰ δινθρωπον κινδύνους καὶ τὸν σωματικὸν θάνατον οὐδὲν ἔτερον δυτα ή χωρισμὸν ψυχῆς ἀπὸ σώματος.

Ἡ φάρδος σου καὶ η βακτηρία σου, αὔτα με παρεκάλεσαν. Ταῦτα οὖν παρακαλεῖ τὸν τυπόμενον καὶ τὸν κολαζόμενον, πεπεισμένον, ὅτι μαστιγοὶ θεὸς πάντα νιὸν δι παραδέχεται.

¹¹ Ezech. xxixv, 23. ¹² Joan. vii, 37. ¹³ ibid. 39. ¹⁴ Joan. iv, 13. ¹⁵ Ezech. xviii, 4. ¹⁶ ¹⁷ Joan. v, 17.

A autem proiecti, homines vocantur. Illi porro quando oves sunt, a pastore quem Ezechiel Davidis nomine indicat ¹¹, id est a Salvatore nostro Christo ducti, ad hanc dicenda instituuntur, Dominus pascit me, et nihil mihi deerit. Illi vero ipsi intelligibili ac novo alimento atque pascuis sacrorum Evangeliorum enutriti, dicent, in loco pascue ibi me collocarit. Qui autem in Christo initiatur, qui que aquam potat, quod nondum valeat vinum veræ vitis bibere, quia adhuc in ovium numero computatur, sed tamen salutari illa aqua recreatur, de qua Salvator hanc clamat: Si quis sit, reniat ad me et bibat ¹²; et iterum: Qui biberit aquam quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ ¹³; ac rursum: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non silet in æternum ¹⁴; is jure dixerit, super aquam requiei educavit me. Sed etiam posita per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti veterum peccatorum sarcina, opposite dicat, super aquam requiei educavit me. Requiei etenim vere est aqua hujusmodi, qua quis, abjecto peccatorum gravi onerosoque pondere animam opprimente, omni macula et labo abstorsa, solutisque vinculis illis complicatis, lætitia hujusce rerum successus affectus dicet, super aquam requiei educavit me. Deinde vero, utpote qui cum olim animo desiceret, per gratiam sibi datam ac per salutarem aquam in meliorem seso statum receperit, quasi a morte revocatus sit dicet, animam meam convertit. Hæc omnia evenient homini qui C per memoratum Davidem a Domino pascitur.

VERS. 3, 4. DEDUXIT ME SUPER SCIMITAS JUSTITIE PROPTER NOMEN SUUM. Hæc, inquit, ideo agit, ut ne, amissis ac perditis, aut male deductis ovibus, nomen suum blasphemetur. Nam et si ambulavero in medio umbra mortis, non timebo mala, quoniam tu necum es. Procul enim peccatum est ab eo qui Dei consortio fruatur. Umbram mortis vocat mortem illam communem, atque separationem animæ a corpore, ad differentiam mortis animæ, de qua dicitur: Anima quæ peccaverit, ipsa morietur ¹⁵; et: Est peccatum ad mortem ¹⁶. Siquidem non umbra mortis, sed vera mors est, illa animæ pernicies. Quandoquidem igitur didicerunt, credentem in Filium Dei non moritum esse in æternum, sed translatum esse de morte ad vitam, admodum congruerter non mortem, sed umbram mortis sibi accidisse memorant; quo declarantur pericula quæ secundum hominem contingunt, et indicatur corpoream mortem nihil aliud esse, quam separationem animæ a corpore.

Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hæc igitur consolantur eum qui verberibus et castigationibus afficitur, utpote qui gnarus sit Deum verberare filium quem cooptaverit.

VERS. 5. *Parasti in conspectu meo mensam, ad-versus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum, et calix tuus inebrians quam præclarus es!* Norunt enim oleum spirituale, quo caput suum impinguatur, atque ebrietatem illam quæ ræborat non resolvit, necnon spiritalem illum cibum quem apponit nobis ille qui ad pastoris munus sponsi conditionem adjicit. His, inquit, fruamur bonis, et gaudemus, dum interim inimici nostri dolent ac macerantur, quia ii qui olim servi erant, mutationem tantam experti sunt, *impinguasti in oleo caput meum.*

VERS. 6. *Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vita meæ, et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum. Misericordiæ, et gratiæ confisus tuæ, novi sane me, institutum a misericordia tua omnibus diebus vita meæ, spe illa in te posita nunquam lapsurum.* Hæc itaque misericordia, hæc gratia tua mihi id boni contulere, ut domum et Ecclesiam tuam in domicilium possiderem; ubi commoratus, utpote in sacris Dei ædibus et in sancto templo, longitudinem dierum apud te et vitam aeternam consequar. Nam quod domum tuam incolam, nunquam inde egrediens, neque declinans aliorum, hoc mihi in causa fore arbitror ut longitudinem dierum, ipso lumine tuo lucente, nanciscar. Pro illo autem, *in longitudinem dierum, Symmachus, in diurnitatem temporis,* interpretatus est, vita illius secundum Deum interminabile spatium atque immortalitatem denotans.

PSALMUS DAVID XXIII.

In quibusdam exemplaribus inveni: « Una Sabbathorum. »

VERS. 1, 2. *Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. Ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum. Nisi enim, inquit, divinum Verbum ipsi præfuissest, ac nisi Sapientia Dei ipsum hoc fundasset modo, jam olim, vel naturali deprimente pondere, in profundum demersus fuisset. Verum multo præstantior illo erat virtus illa Domini miraculoruin ac prodigiorum effectrix, quæ tantam molem tantamque terræ plenitudinem, ac orbem cum habitatoribus ejus, sublimem agi, et aquarum dorso imponi decreverat. Quapropter ipse, inquit, *super maria fundavit eum.* Neque enim ipsa terra gravis et inaninata, sese supra abyssos consolidavit; sed omnium opifex Dei Filius, qui solidum graveque terræ elementum, divina creatione, supra maris dorsa ferri voluit, ac supra humidam naturam constitui, atque ipsam hoc modo fundavit. Alioquin rationandi ritu, terram non sua sponte substitisse docet, neque sorte quadam temeraria ac irrationabili, tali undique forma instructam. Quare subjicit, et *super flumina præparavit eum.* Si nam-*

A *Ητολμασας ἐτώπιον μου τράπεζαν ἔξεραταις τῶν θλιβότων με.* Ἐλπιταρας ἐτέλαιρη τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ πνευματικὸν ἔλαιον, δὴ τὴν κεφαλὴν ἐπιάνθησαν, καὶ τὴν κρατύουσαν, ἀλλ' οὐ διαλύουσαν μέθην· καὶ τὴν μυστικὴν τροφὴν, ἣν προτίθησιν ἡμῖν δὲ πέδης τὸ ποιμανεῖν καὶ νυμφίος γενόμενος. Τούτοις δὲ, φησίν, ἐντρυφῶμεν τοῖς ἄγαθοῖς, τῶν δυσμενῶν ἀνιωμένων καὶ τρυχομένων· διτοιοὶ οἱ πάλαι, φησί, δουλεύοντες τοσαύτης μεταβολῆς τετυχήσαν, ἐλπιταρας ἐτέλαιρη τὴν κεφαλήν μου.

B *Καὶ τὸ ἐλεός σου καταδιώσταλ με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐτοίκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ημερῶν.* Πεποιθὼς τῷ οὐρανῷ ἐλέει, καὶ τῇ σῇ χάριτι, οἰδὲ διτοιοὶ οὐκέτι ξέπεσούμεις τῆς παρὰ σοι ἐλπίδος παιδαγωγούμενος πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου ὑπὸ τοῦ σοῦ ἐλέους. Τούτο γοῦν τὸ σὸν ἐλεός καὶ αὐτή σου ἡ χάρις κατηξίωσε με οικητήριον κτήσασθαι τὸν σὸν οὐκον καὶ τὴν σὴν Ἐκκλησίαν· Ἐνθα τὰς διατριβὰς ποιούμενος ὡς ἐν οὐρανῷ Θεοῦ, ιερῷ καὶ ἀγίῳ ναῷ, μακρότητος τῶν παρὰ σοὶ ημερῶν καὶ ζωῆς αἰώνιου τεύχομα. Τὸ γάρ κατοικεῖν με ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ μηδέποτε αὐτοῦ ἐξιστασθαι μηδὲ ἀπονεύειν, δεῖ δὲ εἰσπειριδῶν ιερῶν τὰς διατριβὰς ποιεῖσθαι. Ταῦτα μοι αἴτια γενήσεσθαι πιστεύω μακρότητος ημερῶν τῶν ἐκ τοῦ σοῦ φωτὸς θυμισταμένων. Ἄντι δὲ τοῦ, εἰς μακρότητα ημερῶν, εἰς μῆκος χρόνου δὲ Σύμμαχος τριμήνεισε, τῆς κατὰ τὸν Θεὸν ζωῆς τὸ δπειρον καὶ ἀθάνατον σημήνας.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΓ'.

'Ἐρ ἐριοὺς ἀρτιρράφοις εὔρο· · Τῆς μᾶς τῶν Σαββάτων (1).»

D *Τὸν Κυρίον ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐτοίκη.* Αντὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἀθεμελίωσεν αὐτήν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ητολμασεν αὐτήν. Εἰ μή γάρ Λόγος αὐτῆς, φησίν, ἐπεστάτει θεῖος, καὶ εἰ μή σοφία Θεοῦ τούτον αὐτὴν τεθεμελίωκει τὸν τρόπον, πάλαι ἀν φυσικῷ βάρει κάτω που φερομένη κατὰ βυθῶν κεχωρίκει. 'Αλλ' ἡν δέρα κρείττων αὐτῆς ἡ θαυματουργὸς καὶ παραδοξοποιὸς τοῦ τῶν δλων Κυρίου δύναμις, ἡ τὸν τοσοῦτον δγκον καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς γῆς πλήρωμα, δῆλη τε τὴν οἰκουμένην καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν δινω φέρεσθαι μετέωρον ὑπὲρ τὰ νῦντα τῶν δύνατων βεβούληται. Διὸ, αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἀθεμελίωσεν αὐτήν, εἰρηται. Οὐ γάρ αὐτὴ ἐαυτὴν ἡ βαρεῖα καὶ ἀψυχος γῆ ἐπὶ τῶν βυθῶν ἐστήριξεν, ἀλλ' ὁ πάντων δημιουργὸς δ τοῦ Θεοῦ Γίδες, ὃς τὸ στερέμνιον καὶ βαρὺ τῆς γῆς στοιχεῖον θεῖκῃ δημιουργίᾳ (2) ὑπὲρ νῦντων δχεῖσθαι θαλάσσης καὶ ὑπεράνω τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἐστάναι βουληθεῖς, καὶ τούτον αὐτὴν θεμελιώτας τὸν τρόπον. Καὶ καθ' ἐπειρον δὲ λογισμὸν παρίστησι τὸ μή αὐτόματον ὑποστήναι τὴν γῆν, μηδὲ ὡς ἔτυχεν, εἰκῇ καὶ ἀλόγως, τὸ

(1) Idipsum monet Theodoreetus. In Hebraico exemplari nihil de Sabbatho.

(2) Alius, μεγαλουργία.

τωιούτον αὐτῇ περιβεβλῆσθαι τῷ ματὶ διὸ ἐπιλέγει· Καὶ ἐκὶ ποταμῶν ἡ τοιμασεῖ αὐτῇ. Εἰ μὲν γὰρ δὴ δί' δου λεία καὶ δμάλη κατὰ τὴν σφαιραν τῶν Ἐλλήνων ὑπῆρχεν, οὐχ ἀν ποτε τῆς τῶν ποταμῶν συστάσεως δεκτικῇ ἐγεγόνει· οὐδὲ ἀν εἰς γεωργίαν ἐπιτηδεῖα, ἐκρεντῶν ἀπανταχόθεν τῶν εἰς αὐτὴν φερομένων διμερωνῶν αὐτὸις ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ πλάκῃ ἣν μὲν τὴν πλωμένη καὶ ἀνειμένη εἰς πεδίαδας χώρας, οὐδὲ οὕτως συνέστησαν ἐν αὐτῇ ποταμοῖς· οὐ τ' ἐξ ἀεννάνων πηγῶν φερόμενοι, οἱ τε ἐκ τῶν χειμεριῶν διμερῶν συνιστάμενοι· πάλαι δὲ ἀν ἐπικλύσαντες πᾶσαν, οὗτε σπέρμασιν, οὗτε φυτοῖς, οὗτε γεωργίαις ἐπιτηδεῖαν αὐτὴν παρεῖχον· ἀλλ' οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς οἰκήτορεις γεγόνει ἀν χρήσιμος, πάντων ἐπικλύσμένων καὶ κατασυρομένων ὑπὸ τῆς τῶν ὑδάτων πλημμύρας. Ταῦτα μὲν οὖν ἦν, εἰ μὴ λόγος τις δημιουργικὸς καὶ θεοῦ σοφίᾳ τεχνικῶς αὐτῇ τοιόνδε σχῆμα περιβεβλῆσθαι· νυνὶ δὲ οὕτως κατεσκευάσθη, ὡς εἰς δρῆ καὶ νάπας, βουνούς τε καὶ φάραγγας ἐπιχρηματίσθαι· ὡς καὶ ποταμοὺς τὰς ἔσωτῶν διεξόδους ἀκαλύτως ποιεῖσθαι· δρῆ τε καὶ δλστ καὶ φυτὰς ἡώνεις ἀπονέμεσθαι· χώρας τε καὶ πεδίαδας εἰς οἰκήσεις καὶ γεωργίας ἀνθρώποις ἀφωρίσθαι. Τίς τοινυν οὐκ ἀν διμολογήσειν ἀλληλῶς δοφῆς εἶναι προμηθείας ταῦτα; ή, προλαβοῦσα τὸ μέλλον πρὸ τοῦ πληρώματος τῆς γῆς, καὶ πρὸ τοῦ συστῆναι τὰ ἐν αὐτῇ, τοιάνδε αὐτὴν ἐσχημάτισε, καταλλήλῳ διαπλάτουσα τύπῳ, ὡς ἀν τοῖς πάσι γένοιτο ἐπιτηδεῖα. Μυστικώτερον δὲ τοῦ Κυρίου γέγονεν ἡ γῆ.

Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ δρός τοῦ Κυρίου; ή τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἀριψ αὐτοῦ; τὸ τελικὸν ἄγαθὸν καὶ τὸν θεὸν Λόγον λεκτέον, ἐφ' ὃ ἀναβαίνει διὰ προκοπῆς ἐπὶ τὴν ἀκρόπειαν αὐτοῦ φθάσαι γλυχόμενος. Σπάνιος δὲ ὁ τοιοῦτος· διὸ εἰρηταί· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸ δρός τοῦ Κυρίου; ή τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἀριψ αὐτοῦ;

Ἄθως χεροὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ, διὸ οὐκ ἔλαβεν ἐκ ματαφρήσης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὐκ ὥμοσεν ἐκ δόλῳ τῷ κληστού αὐτοῦ. Οὗτος ἀηγεταὶ εὐλογῶν παρὰ Κυρίου, καὶ ἐλεημοσύνην καὶ τὸν θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. Αὕτη η γερεά ἱητούτων αὐτὸν, ἵητούτων τὸ πρόσωπον τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ. Διάψαλμα. Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αὐτοῖς, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταίδης καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐτο πολέμῳ. Τίσις δὲ διὰ τῆς πεντεσεως καὶ ἀποκρίσεως διδάσκουσι πάντας ἀνθρώπους τὴν δεσποτείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰ γε τίς δὲ οἴη ταύτας μὴ ἀγνοεῖν. Τίνες δὲ τὴν δευτέραν πεντεσιν καὶ ἀπόκρισιν, οὐ ταῖς ἐτι ακντέρω δυνάμεσιν εἰρῆσθαι φασιν, ἀλλὰ ταῖς αὐτοῖς. Τό τε διάψαλμα πρὸ τοῦ· Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοτες, ὑμῶν, κείμενον, τῆς μελωδίας ἕοικε μεταβολὴν πεποιησθαι· ἐπει ταὶ τῆς διανοίας αὐτῆς. Ἐν δὲ τῷ λέγειν εἰσελεύτεσθαι αὐτὸν, λεληθότως καὶ ἔχον αὐτοῦ ἥγειτο. Εἰτ' ἐπει μὴ μόνος ἥμελλεν εἰσιεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν, πάσας ἀναπτεταθῆγει τὰς πύλας δὲ λόγος παραχελεύεται διὸ τοὺς

A que tota et in omnibus sui partibus, laevi æquabilique superficie, secundum illam Græcorum sphæram, fuisset, nunquam fluminum congregationem admisisset; neque agriculturæ apta foret, diffuentibus undequaque pluviis: ut e converso iterum, si plana esset, unaque superficies, extensa in planities et agros; nequaquam flumina ex perennibus fontibus manantia illuc exsisterent; neque fluvil qui ex hibernis imbris coalescunt; sed jamdiu totam terram inundasset, ita ut neque sationi, neque plantis et arboribus, neque agricultura idoneam præberent. Neque ipsa incolis suis apta utilisque fuisset, cum aquarum colluvie omnia inundarentur ac diffuerent. Hæc sane accidissent, nisi verbum quodpiam opifex rerum, ac Dei sapientia, artificio magno talem ipsi undique formam indidisset. Jam vero sic composita est, ut in montes et clivos, colles et valles distribuatur, utque flumina, nullo obice, suos sibi exitus parent; montes, silvæ et arbores animalibus deputentur; agri et planities hominibus ad domicilium et agriculturam destinata sint. Quis ergo non confiteatur hæc a sapienti quadam providentia proficisci? Quæ futura prospiciens antequam plenitudo terræ et quæ in ea sunt consistenter, tali eam forma exornavit, congruentibus mutuisque illam modis efformans, ut omnibus commoda evaderet. Mysticō autem more hæc terra Domini fuerit [ea nimirum quæ mox indicatur].

Vers. 3. *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?* Id de perfecto bono ac de Deo Verbo explicandum, ad quod ascendit quisquis progressus cacumen ejus attingere expectat. Sed rari hujusmodi sunt; quare dicitur: *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?*

Vers. 4-8. *Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. Hæc est generatio querentium eum, querentium faciem Dei Jacob. Diapsalma. Attollite portas, principes, vestras; et elevamini, portæ aternales, et introibit Rex gloriae. Quis est iste Rex gloriae? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio. Fortasse ii per interrogationem et responsionem omnes homines de dominatu Domini nostri Jesu Christi instituant: si putetur tamen eas ipsas [celestes potestates] id non ignorare. Sunt qui arbitrentur secundam interrogationem et responsionem non sublimioribus potestatibus factam, sed iisdem atque priorem. Diapsalma vero ante illud, Attollite portas, principes, vestras, positum, videtur melodiæ solum immutationem inducere, quia eadem in sequentibus sententia. Cum autem introitum ipsum ait, existit etiam ejus latenter adumbravit. Deinde vero quia non ipse solus intratur in regnum suum erat, portas omnes pandi et aperiri jubetur, eorum*

scilicet causa quid cum Dei Filio regnum cœlorum consecuturi erant. Multas quippe ac diversas ad regni cœlorum aditum portas aperuit: nam apud Patrem mansiones multæ sunt²⁷. Ac perpende, quæso, num hic solvatur quæstio psalmi, qui sic habet: *Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ*²⁸. Hic Spiritus sanctus jubilationem ac vocem tubæ dedit. Nam in ascensu Filii Dei in cœlos, par fuit ipsi obviam isse angelos, suæ pro hominibus œconomiaë administros, atque cœlestium portarum fores ipsi aperuisse, voces angelicosque clamores, qui in psalmo seruntur, emissoe: quos jubilationem et vocem tubæ nuncupat dicens: *Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ*.

DAVIDI XXIV.

Cum neque psalmus, neque canticum, neque quid simile inscribatur, neque in finem hæc referantur; ac quidam sermones sint in Spiritu sancto a Davide conscripti, ideo a reliquis interpretibus Davidis inscribitur. Jure dicamus ipsum doctrinam complecti confessionis Deo emissæ; qua prior quidem David usus sit, deinde nobis eamdem ipsam tradiderit, ut doceret quo pacto infirmum quemque animam curare suam per confessionem oporteat.

VERS. 2, 3. *Ad te, Domine, levavi animam meam; Deus meus, in te confido, non erubescam: neque irrident me inimici mei, etenim universi qui sustinent te non confundentur.* Hæc ait, quasi in altum evectus et translatus; ut qui animam suam ab infimis rebus abstractam sublimem egerit, atque affectu eam sursum ac Deo vicinam constituerit, et mortalia humanaque aversatus, ad Deum se sincero corde converterit. Deindeque ait: Non mihi, sed tibi Deo meo confisus, multaque usus fiducia, talem rem aggressus sum. Qui omnia quæ sub aspectum et sensum cadunt contemptis, et ad incorporeum invisibilemque Deum animam erexit, Deum, ut posses sum abs se bonum, sidenter invocat; quapropter dicit: *Deus meus, in te confido.* Quæ ad me attinent, inquit, ita se habent. Cæterum precibus mihi divinoque tuo auxilio opus est, ut ne a scopo aberrem, neve ceu a prealto cæcumine lapsus attarrer. Quare obsecro rogoque, ne ab inimicis meis pudore suffundar et irridear: quod sane tuo Dei mei auxilio obtinebo. Nam pristina quidem ex proprio voluntatis delectu proliciscebantur, ut scilicet animam meam arbitratu meo sus deque agerem: secunda patrocinio et subsidio egent tuo.

VERS. 4. *Confundantur iniqua agentes supervacue.* Proposito insistere solum convenit, neque mutare sententiam, vel a fide defiscere. Nam qui instabiles mobilesque sunt, ac omni vento circumferuntur, ii

A μέλλοντας κληρονομεῖν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν σὺν τῷ Γίῳ τοῦ Θεοῦ. Πολλὰς γάρ ἀνέψει καὶ διαφόρους πύλας τῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰσόδου· ἐπειὶ καὶ πολλὰ μονά παρὰ τῷ Πατρὶ. "Ορα δὲ εἰ μὴ ἐν τούτοις λυθεῖ ἀν τὸ ζητούμενον ἐν τῷ φάσκοντι φαλμῷ· Ἀρέθη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἐνταῦθα γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ὅγιον καὶ τὸν ἀλαλαγμὸν καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος ἀποδιδωσιν. Ἐν γάρ τῇ εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεις τοῦ Γίου τοῦ Θεοῦ, τοὺς διακονησαμένους αὐτῷ ἀγγέλους τὴν εἰς ἀνθρώπους οικονομίαν προτέρειν αὐτῷ εἰχει, καὶ τὰς οὐρανοὺς πύλας αὐτῷ παρασκευάζειν, φωνάς τε ἀριέναι καὶ βοᾶς ἀγγελικάς, τὰς ἐν τῷ φαλμῷ φερομένας· ἂς δὴ ἀλαλαγμὸν καὶ φωνὴν σάλπιγγος ὄντάς τε φῆσας· Ἀρέθη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος.

Β ΔΑΥΙΔ ΚΑ'.

Ἐπειὶ μήτε φαλμὸς ἐπιγέγραπται, μήτε φῦλο, μήτε τι τῶν παραπλησίων, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπεται τὰ προκείμενα· λόγοι δὲ εἰσιν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι τῷ Δαυὶδ συγγεγραμμένοι· διὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔρμηνευταῖς τοῦ Δαυὶδ προγέγραπται· εἰκὼνας φῆσομεν διδασκαλίαν περιέχειν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἑρμολογήσεως, ἢ πρῶτος μὲν αὐτὸς ὁ Δαυὶδ ἐχρήσατο, ἐπειτα δὲ καὶ ἡμῖν παραδέδωκε, παιδεύων ὅπως χρή νοστήσαντα τὴν ἐαυτῶν θεραπεύειν φυχὴν δὲ ἑρμολογήσεως.

Πρὸς σὲ, Κύριε, ἥρα τὴν φυχὴν μου ὁ Θεὸς μου, ἐπὶ σοὶ πέποιθα, μὴ κατασχυρθεῖν· μηδὲ κατατελαστεῖν με οἱ ἐχθροὶ μου· καὶ γάρ πάτερ τοῦ οὐ μὴ κατασχυρθῶσι. Ταῦτα φησιν, ὡσανεὶ ἐπάρας εἰς ὑψός μεταθείσεις τε καὶ μετεωρίσεις τῶν τῇδε πραγμάτων τὴν ἐαυτοῦ φυχὴν· ἀνω τε πλησίον αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τῇ διαθέσεις κατατήσας δι' ἀποστροφῆς μὲν τῶν θνητῶν καὶ ἀνθρώπινων, ἐπιστροφῆς δὲ γνησίας τῆς πρὸς αὐτὸν. "Ἐπειτά φησι· Τούτο πεποίηκα, οὐκ ἐμαυτῷ θαρρῶν, ἀλλ' ἐπὶ σοὶ τῷ Θεῷ μου πεποιθώς, πολλῇ παρέργηται χρύμενος. "Ο πάντων μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ ὄωμένων καταφρονήσας, ἐπὶ δὲ τὸν ἀσώματον καὶ ἀόρατον Θεὸν τὴν ἐαυτοῦ φυχὴν ἐπάρας. ὡς ἀν έισιν ἐαυτοῦ κτήμα γεννέμενον τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι θαρρεῖ· διὸ λέγει· Ὁ Θεὸς μου, ἐπὶ σοὶ πέποιθα. Καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ μὲν, φησι, ταῦτα. Λοιπὸν δὲ εὐχῆς μοι δεῖ, καὶ τῆς παρὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ συνεργείας, πρὸς τὸ μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ σκοποῦ, μηδὲ ὕσπερ ἀφ' ὑψηλῆς ἀκρωτείας πεσόντα ἀποβραγῆσαι. Διὸ δέομαι καὶ ἰκετεύω μὴ κατασχυθῆναι, μηδὲ καταγελασθῆναι ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν μου· ταῦτα δὲ μοι ἔσται ἐκ τῆς σῆς τοῦ Θεοῦ μου θοιθείας. Τὰ μὲν γάρ πρῶτα ἐξ ἐμῆς ἦν προσερέσεως, τὸ ἀγειν καὶ φέρειν τὴν ἐμαυτοῦ φυχὴν ὅπῃ καὶ βούλομαι· τὰ δὲ δεύτερα τῆς σῆς ἀντιλήψεως καὶ συνεργείας δεῖται.

Αἰσχυνθήσαροι ἀρομοῦντες διακενῆσι. Μόνον ὑπομένειν τῇ προθέσει, μηδὲ μεταβάλλειν, καὶ μεθιστασθεῖ τῆς πίστεως. Οἱ γάρ εὐρίπιστοι καὶ παντὶ ἀνέμῳ περιφερόμενοι πάθοις ἀν ποτε τὰ τῆς αἰσχύ-

²⁷ Joan. xiv, 2. ²⁸ Psal. xlvi, 6.

νης οὐ μήν καὶ οἱ λέγεν μεμαθηκότες· Ὅπομέτωρ ὁ πάθεια τὸν Κύριον. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἀρομούντες, οἱ λαϊς καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, οἱ ἀποστατοῦντες ἡρμηνεύσασιν· σαφῶς τοὺς παραβάτας, καὶ μὴ τῷ προτέρῳ ἐστῶν σκοπῷ ἐμμένοντας καταισχυνθῆσθαι ἀποφηνάμενοι. Τῆς γὰρ ἀποστασίας ἐστῶν καρπὸν ὑπόκενον εύροντες, ὡς ἀν διακενῆς ἀποστάταις τοῦ Θεοῦ, καταισχυνθήσονται.

suæ fructum deprehenderint, utpote qui frustra a Deo desciverint, in pudorem ac turpitudinem delabentur.

Τὰς ὅδους σου, Κύριε, γνώρισό μοι, καὶ τὰς τρίβους σου δίδαξό με. Ὁδηγησό με ἐπὶ τὴν ἀληθεῖαν σου καὶ δίδαξό με, διτὶ σὺ εἰς ὁ Θεὸς ὁ Σωτήρ μου, καὶ σὲ ὑπέμεινα διηγεῖται τὴν ἡμέραν. Εἰσὶ δὲ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου αἱ τῆς προνοίας αὐτοῦ διοικήσεις, καθ' ἄς τὰ σύμπαντα διακυβερνᾷ περὶ ὧν ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκων ἐλέγειν· Ο βάθος πλούτου καὶ σορᾶς καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀρεξερεύητα τὰ κρήματα αὐτοῦ καὶ ἀρεξιχραστοὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ καὶ τρίβοις αὐτοῦ εἰεν αἱ κατὰ μέρος διοικήσεις τῶν ὅλων, καθ' ἄς ὡσπερ ἐπιπορεύεται τὰ τε κατ' οὐρανὸν καὶ τὰ ἐπὶ γῆς τῇ προνοητικῇ δυνάμει, τρίβους ἐστῶν καὶ πορειῶν τοῖς νοεῖν δυναμένοις δείχνυσι· διδ κατὰ τὸν Σύμμαχον, εἰρηται, καὶ τὰς πορείας σου δίδαξό με. Ταῦτα δὲ με διδάσκων, ἐπίστησόν με τῇ ἀληθείᾳ σου, πρὸς τὸ μή σφράλλεσθαι ψευδοδοξῦντα, καὶ ἔτερα ἢνθ' ἔτερων ἐν τῇ τῶν φυσικῶν θεωρίᾳ δοξάζειν, δικοῖα πεπόνθασιν οἱ σοῦ τοῦ Θεοῦ μή τη υχόντες διδασκόιοι, λογισμοῖς δὲ θυητοῖς καὶ ἀνθρωπίνοις καταστοχασάμενοι τῶν πραγμάτων, καὶ μακρὰν τῆς ἀληθείας ἔχασκοντισθέντες. Διδαχθεὶς δὲ παρὰ σοῦ, δις· μή μόνον κτίστης καὶ δημιουργὸς καὶ Θεός μου τυγχάνεις, ἀλλὰ καὶ Σωτῆρ μου, εἰκότως σὲ ὑψηλείαν διηγεῖται διηγεῖται τὴν ἡμέραν, τούτεστι πᾶσαν τὴν ζωὴν μου, μεμαθηκὼς, διτὶ πάρτες οἱ ὑπομέροτές σε οὐ μή καταισχυνθῶσιν.

Μηδίσθητι τῷροι οἰκτιμῶν σου, Κύριε, καὶ τὰ ἐλέη σου, διτὶ ἀπὸ τοῦ αἰώνδες εἰστιν. Ἀμαρτίας νεοτητός μου, καὶ ἀγρολας μου μή μητησθῆται. Οὐχ ἡγοῦμαι ταῦτα τῷ Δαυΐδ τοσοῦτον ἀρμέσειν, δυσον τοῖς· ἔξομολογεῖσθαι ἐπὶ τοῖς πρότερον ἀμαρτήμασιν, ἐστῶν διδασκομένοις. Οὐ γάρ εὑρίσκομεν τὸν Δαυΐδ ἐν τῇ νεοτητὶ αὐτοῦ ἡμαρτηκότα, οὐδὲ ἐν τῇ παιδικῇ τῇ· ἀλλὰ οὐδὲ ἐν ἀγνοᾳ γεγενημένον. Μήποτε οὖν ἡ διδασκαλία ὡς παρὰ λατροῦ τοῖς νενοσηκόσι, καὶ ἐν τῇ τῆς τήλικλας ἀκμῇ ἐντὸς γενομένοις Θεοῦ γνώσεως, νεωτερικοῖς ἀμαρτήμασιν ἐγκαλινδηθεῖσιν, διστην φαρμάκου παραδέδοται; ὡς ἀν μαθόντες ἔξομολογοῦντο τὰ ἐν ἀγνοἴῃ αὐτοῖς πεπλημμελημένα, ἀνασταύπτοντες τῷ Θεῷ, καὶ ὡσπερ παλαιά τραύματα τῆς ἐστῶν φυχῆς ἀπογυμνοῦντες αὐτῷ, δεδμενοί τε λάσεως καὶ θεραπείας τυχεῖν διὰ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, διεκενεῖ τῆς χρηστότητός σου, Κύριε.

Χρηστός καὶ εἰθὺς ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο ρομοθήσει ἀμαρτίαντας ἐτὸ δῆ. Ὁδηγήσει πραεῖς ἐτὸ κρίσις, διδύξει πραεῖς τὰς ὅδους αὐτοῦ. Χρη-

A certe in confusionem et opprobrium delabentur: sed non perinde ii qui hæc effari didicerunt, *Exspectans expectavi Dominum*¹⁰. Hujus autem loco, *iniqua agentes*, reliqui interpres ac Quinta editio deficientes interpretati sunt: quo prævaricatores, neconon eos qui in pristino scopo ac consilio non perseverarunt, pudore afficiendos esse aperte declarant. Postquam enim vanum irritumque defectionis Deo desciverint, in pudorem ac turpitudinem delabentur.

Vers. 5. *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua et doce me, quia tu es Deus Salvator meus, et te sustinui tota die.* Sunt porro viæ Domini, providentia ipsius administrationes, queis omnia gubernat: quas nos divinus edocet Apostolus his verbis: *O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus et investigabiles viæ ejus*¹¹! Eadem vero ratione semitas progressusque demonstrat suos; quamobrem, secundum Symmachum, dicitur, *et progressus tuos edoce me.* Hac autem me doctrina instituens, veritate tua confirma me; ne labar falsis opinionibus, neu in naturalium rerum speculatione alia æstimem pro aliis, qualia iis acciderunt qui te Deo magistro non sunt usi, sed mortalibus humanisque ratiociniis a rerum notitia aberrarunt, et procul a veritate disjecti sunt. Abs te sic edocetus, te non creatorem modo, opificem Deum, sed etiam Servatorem esse meum, jure te sustinui tota die, id est, per totum vitæ tempus, gnarus scilicet illius, universi qui sustinent te, non confundentur.

Vers. 6, 7. *Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quae a sæculo sunt. Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.* Hæc non tam Davidi congruere arbitror, quam iis qui didicerunt pristina peccata confiteri sua. Non enim reperimus Davidem in adolescentia sua neque in juvenili ætate peccasse; sed neque per ignorantiam deliquisse. Num igitur doctrina isthac ceu a medico ægris, et iis qui in ætatis flore Dei notitia imbuti sunt, atque in juvenilibus peccati voluntati, quasi medicina tradita est? ut eruditæ, peccata sua per ignorantiam admissa consteantur, ipsaque Deo revelent, ac tanquam vetera animæ suæ vulnera ipsi detegant, medicinam et incolumentem rogantes per misericordiam ejus, propter bonitatem tuam, Domine.

Vers. 8, 9. *Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in iudicio, docebít miles vias suas. Dulcis, inquit,*

¹⁰ Psal. xxxix, 2. ¹¹ Rom. xi, 33.

et rectus Dominus est, qui probe omnia dispensat, rectamque diligit viam, ac tortuosa in rectum callem dederit. Quapropter peccatores non aversatur, neque negligit siniue eos peccatis corrupti suis: sed quasi perhumanus bonusque Servator infirmorum plus quam bene habentium curam gerit, atque ipsis legem dat, pœnitentiæ vias indicans, legesque ponens ipsis ad salutem congruentes. Nam vel iis qui peccant via quædam salutis ostenditur, videlicet conversionis, pœnitentiæ, confessionis, quæ quidem alia est a via perfectis viris tradita. Nam cum legem dat Deus, viam peccantibus aliam, aliam a peccato se convertentibus, aliam iis qui in virtute proficiunt, aliam demum perfectioribus tradit. Quamobrem peccantibus quidem viam ostendit; mansuetos cum judicio diriget, eorumque, utpote perfectiorum, curam geret: quare dignos eos qui beati prædicarentur æstimavit, secundum illud: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*²¹. Hos etiam docet vias suas. Loco autem illius, vias suas: Aquila et Symmachus, viam suam dixerunt. Nam ea ipsa via Salvator incessit, prout dicitur: *Discite a me quia misericordia sum et humilitas corde*²². Eadem igitur ipsa via illos deducit et quasi manu dirigit. Idcirco ut sapiens legislator, aliam peccatoribus, mitibus alteram viam ostendit.

Vers. 10. *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas requirentibus testamentum ejus et testimoniam ejus.* Multæ, inquit, viæ Domini sunt, verum omnibus præcurrit misericordia ejus: cum misericordia porro veritas una procedit, miseretur quippe omnium et nihil odit eorum quæ fecit²³: neque enim aliquid condidit quod odio haberet. Singulis igitur divinæ administrationis et providentiæ viis misericordia præcurrit, misericordiam veritas subsequitur. Iis autem qui sollicite requirunt, quæstionum veram notitiam subministrat quia it: *Quærите, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis*²⁴. Testamentum vero ejus in genere acceptum, vocatur omnibus divinitus inspirata Scriptura hominibus tradita. Testimonia sunt quotquot in Scripturis divinis de illo propheticæ feruntur, aut quæ ab ipso iis qui in rebus divinis instituuntur, testificatione adhibita, præcepta sunt.

Vers. 12, 13. *Quis est homo qui timet Dominum?* legem statuet ei in via, quam elegit. *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditabit terram.* Audiat, inquit, quisquis timet Dominum, atque in una, quam elegit, via incedit, quidnam ipsis eveneturum sit. Et nunc quidem ille malis afficietur, ut par est, quippe qui religionis ac pietatis certaminibus exerceatur. At erit tempus quo anima ejus in bonis demorabitur: quibusnam in bonis, nisi de quibus dictum est: *Quæ oculus non vidit*²⁵, et

A στός ἐστιν καὶ εὐθὺς, φησίν, ὁ Κύριος, εὗ διατιθέμενος τὰ πάντα, καὶ τὴν εὐθείαν ὅδὸν ἀγαπῶν, τὰ τε σκοιλὰ εἰς εὐθείαν διγων. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπορτρέφεται, οὐδὲ παρορᾶ οἰκταλιμπάνων αὐτοὺς φθείρεσθαι ταῖς ἔστιν ἀμαρτ' αἷς· ἀλλ' οἴα φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Σωτὴρ νοσούντων μᾶλλον ἢ ὑγιαινόντων τὴν φροντίδα ποιεῖται· καὶ τούτοις νομοθετεῖ, μετανοίας ὅδους ὑποδειχνύς αὐτοῖς, καὶ νόμους τοὺς ἀρμόδοντας αὐτοῖς πρὸς σωτηρίαν παρατιθέμενος. "Εστι γάρ τις καὶ ὅδὸς τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιδειγμένη σωτηρίας, ἢ τῆς ἐπιστροφῆς καὶ μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως, ὡς ἔτέρα οὖσα παρὰ τὴν τοῖς τελεῖοις δεδομένην. Νομοθετῶν γάρ ὁ Θεὸς, ἀλλην μὲν ἀμαρτάνουσιν, ἔτέραν δὲ τοῖς ἐπιστρέψουσιν ἐξ ἀμαρτίας, καὶ ἀλλην πάλιν τοῖς ἐν ἀρετῇ προκύπτουσι, καὶ ἔτέραν τοῖς τελειστέροις. Διὸ τοῖς μὲν ἀμαρτάνουσιν ὑποδειχνύντων ὅδον· τοὺς δὲ πραεῖς ὁδηγήσει ἐν κρίσει χειριμένως, καὶ αὐτῶν πρόνοιαν ποιούμενος ὡς βελτιώνων· διὸ καὶ μακαρισμῶν αὐτοὺς ἀξιοῖ, κατὰ τὸ, *Μακάριοι οἱ πραεῖς, δι τοῦ αὐτοῦ κληρομήσουσι τὴν γῆν.* Τούτους δὲ καὶ διδάσκει ὅδους αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ὅδους αὐτοῦ, ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος, ὅδὸν ἐντοῦ, ἐφησεν. Ταῦτην γάρ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὕδεισε τὴν ὅδον κατὰ τὸ λελεγμένον. Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ δτι πρᾶός είμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. Κατὰ ταῦτην οὖν διγων αὐτοὺς, ὁδηγὸς αὐτῶν καὶ χειραγωγὸς γίνεται· διόπερ ὡς σοφὸς νομοθέτης ἀλλην μὲν ὅδον ἐπιδειχνύει τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἔτεραν δὲ τοῖς πράοις.

C Πάσαις αἱ ὅδοι Κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια τοῖς ἐκηρτοῦσι τὴν Διαθήκην αὐτοῦ καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ. Πολλαὶ μὲν, φησίν, αἱ ὅδοι τοῦ Κυρίου, πλήν ἀλλ' ἐν πάσαις τῷ ἔλεος αὐτοῦ προτρέχει· τῷ τε ἐλέει συμπαρορμῷ ἡ ἀλήθεια· ἐλεεῖ γάρ τὰ δυντα καὶ οὐδὲν βδελύσσεται· ὃν ἐποίησεν· οὐδὲ γάρ μισῶν τι κατεσκεύασε. Καθ' ἐκάστην τοίνυν ὅδον τῆς τοῦ Θεοῦ διοικήσεως τε καὶ προνοίας τῷ ἔλεος αὐτοῦ προτρέχει, ἔπειτα δὲ τῷ ἐλέῳ ἡ ἀλήθεια. Τοῖς δ' ἐκηρτοῦσιν, ἀσχολουμένοις, ὁ εἰπών· *Ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν,* τὴν περὶ τῶν ζητουμένων ἀλήθειαν παραδίδωσιν. Διαθήκη δὲ αὐτοῦ γενικῶς καὶ καθ' ὅλου ὄντος πάσα τὴν ἀνθρώπων παραδοθεῖσα θεόπνευστος Γραφῆ. Μαρτύρια δὲ αὐτοῦ τυγχάνει: ἦτοι τὰ προφητικὰ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ μεμαρτυρημένα, ἢ τὰ κατὰ διαμαρτυρίαν ὑπ' αὐτοῦ τοῖς τὰ θεῖα παιδευομένοις παρηγγελμένα.

Tίς ἐστιν ἀνθρωπὸς δι φοβούμενος τὸν Κύριον; ορμοθετήσοι αὐτῷ ἐτὸν δῶμα, ἢ ἥρετοσατο. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κληρομήσει τὴν γῆν. Ἀκουέτω, φησί, πᾶς δι φοβούμενος τὸν Κύριον, μίαν τε ὅδον ἣν ἐλοιτο διαπορευόμενος, τι αὐτὸν περιμένει. Νῦν μὲν κακοπαθήσει, οἴα εἰκός, ἐγγυμναζόμενος τοῖς τῆς θεοσεβείας ἀθλοῖς· ἔσται δὲ καιρὸς ὀπηνίκα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν ἀγαθοῖς αὐλισθήσεται· ποίοις δὲ ἀγαθοῖς ἢ περὶ θνετοῦτοις τοῖς τὰ θεῖα παιδευομένοις παρηγγελμένα.

²¹ Math. v., 4. ²² Math. xi., 29. ²³ Sap. xi., 25. ²⁴ Math. vii., 7. ²⁵ I Cor. ii., 9.

Τό γε μὲν σπέρμα, διπερί κατεβάλετο ἐν τῇ γῇ καθ' ὃν ἐπολιτεύετο ἐπὶ γῆς χρόνον, πολλοὺς κληρονομήσει, σωτῆρίας αἰτίου γινόμενον πολλοῖς. Σπέρμα δὲ τὸ ἀν εἰποις ἡ τὴν διδασκαλίαν καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ συγγράμματα, ἡ τοὺς κατὰ Θεὸν αὐτῷ γεννηθέντας καὶ μαθητευθέντας ἀνδρας; δι' ὧν καὶ μετὰ τὴν ἁγαθοῦς ἀνάπτωσιν αὐτοῦ μυρίοις τῆς παρὰ τῷ Θεῷ κληρονομίας τε ξένονται, ἵτε ἁγαθῶν σπερμάτων τυχόντες καὶ ὥφελημένοι τὴν ἔνθεον καρποφορίαν.

Κραταλώμα Κύριος τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ η Διαθήκη αὐτοῦ τοῦ δηλώσαι αὐτοῖς. 'Ο μὲν Ἀκύλας, ἀπόρρητος Κυρίου (1) ἐξέδωκεν ὃ δὲ Σύμμαχος, ἐμιλία Κυρίου· ὃ δὲ Θεοδοτίων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, μυστήριος Κυρίου. Ἐντεῦθεν γάρ εἰς τοσαύτην ἡλαστοριστήτητα δὲ ἀνωτέρω προλεχθεὶς φοβούμενος Κύριον ἐκ τοῦ δημίου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπόρρητον αὐτοῦ, καὶ τὸ μυστήριον αὐτοῦ γνωστὸν αὐτῷ γεγονέναι, καὶ τὰ ἐν τῇ Διαθήκῃ αὐτοῦ, τοῦτο ξετίνειν ἐν τῇ θελᾳ Γραφῇ, περιεχόμενα μυστήρια.

Οἱ δύθαλμοι μον διὰ πατέρας πρὸς τὸν Κύριον, διει αὐτὸς ἐκποτάσει ἐκ πατέρος τοὺς πόδας μον. Ἔπιβλεψον ἐπ' ἑμὲ καὶ ἐλέησόν με, διει μορογενῆς καὶ πτωχός εἰμι ἄγρα. Αἱ θλίψεις τῆς καρδίας μον ἐπληθύνθησαν, ἐκ τῶν ἀραγῶν μον ἐξάγαγε με. Οὐ διὰ τὰ κατορθώματα ὕστερος φρειλομένην τὴν σωτηρίαν αὐτῷ· οἶδα γάρ, διει, πάντα ποιήσας τὰ παρ' ἔμαυτοῦ, ἔτι τοῦ σοῦ ἐλέους δέομαι. Διὸ ἐπιβλεψον ἐπ' ἑμὲ, καὶ ἐλέησόν με. Σύνοιδα γάρ ἔμαυτῷ πτωχῷ καὶ ἀδοκθήτῳ καὶ μὴ ἐπαρκοῦντες προ; σωτηρίαν. "Ιδιόν τέ ἔστι πάντων τῶν θεοφιλῶν τὸ ἐαυτοὺς κακοῦν ἐν θλίψειν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, καὶ διωγμοῖς· ἀλλ' οὐ καὶ ἀγνοοῦσι τὸ τούτων τέλος· διὸ τυχεῖν αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἴκετέουσι λέγοντες· Ἐκ τῶν ἀραγῶν μον ἐξάγαγε με· ὡς ἀν διαλθόντες τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, τὰς δὲ συμφοράς καὶ τὰς περιστάσεις, εἰπεν ποτε δυνηθεῖεν· Διηλθομεν διὰ πυρὸς καὶ θύταος, καὶ ἐξήγετες ἡμᾶς εἰς ἀραγυχήν.

"Ιδε τὴν ταπεινωτὸν μον καὶ τὸν κόπον μον, καὶ διερ πάσας τὰς ἀμαρτίας μον. "Ιδε τοὺς ἔχθρούς μον, διει ἐπληθύνθησαν, καὶ μῆσος ἀδικορ ἐμισησάν με. Φύλακον τὴν ψυχήν μον καὶ ψύσαι με· μὴ κατασχυρθείην, διει ἡλπίσα αὐτὸν σέ. Τὰ μὲν παρ' ἔμοι σπουδάζεται, τὰ δὲ παρὰ σοῦ τυχεῖν ἀξιῶ. Ἐγὼ μὲν οὖν ἔμαυτὸν κολάζω, καὶ ὕστερος δικηγορεῖστερόμενος ὧν πρότερον ἐπλημμέλησα, ἔμαυτὸν τιμωροῦμαι, ταπεινῶν ἔμαυτὸν ἐν κόποις καὶ πόνοις· σὺ δὲ, ὁ Θεὸς, οἴτις ἀγνοθέτης, τὸν ἐμὸν ἔγωνα θεωρῶν καὶ τοὺς ἔμοις καμάτους, δίδου τὴν ἀφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ συγχώρει σοσ πώποτε διεπραξάμην ἐν ἀμαρτίαις. Ἀλλὰ καὶ θεασάμενος τοὺς ἔμοις ἔχθρούς δύστοι θυτες ἐπεδούλευον, καὶ ὡς μῆσος δικον ἐμισησάν με, φύλαξ γενοῦ τῆς ἐμῆς ψυχῆς,

¹⁶ Psal. lxi, 12.

(1) Hebraica sunt πτῶν τῶν, a Theodoreto autem lectio Symmachi sic assertur, μυστήριον Κυρίου. Quæ pariter Theodotionis esse ibidem fertur.

A cetera? Semen porro ejus, quod in terram jecit dum in ea versaretur, multos hæreditate accipiet, quibus causa salutis evadet. Semen vero quodnam esse dixeris, nisi doctrinam, sermones, scripta et homines qui secundum Deum ipsi nati atque ab eo instituti sunt? Qui numero pæne infiniti, post ipsius ir bonis adeptam requiem, utpote ex bono orti semine, ac divina illa utilique sibi prosapia progeniti, hæreditatem a Deo consequentur.

VERS. 14. *Firmamentum est Dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis. Aquila, secretum Domini, edidit; Symmachus, colloquium Domini; Theodotio et Quinta editio, mysterium Domini: inde enim ille superius memoratus*

B qui timet Dominum, ad tantam felicitatem pervenit, quia colloquium Domini, secretum ac mysterium ejus, notum ipsi erat, nota item ea quæ in Testamento ejus, id est, in divinis Scripturis continentur mysteria.

VERS. 15-17. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse eruet de laqueo pedes meos. Respic in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis erue me. Non ob recte facta opera quasi debilam salutem mihi postulo; novi enim me, quamvis omnia pro facultate egerim, tuō tamen egere auxilio. Quamobrem respice in me, et miserere mei. Nam me pauperem, nulla fultum ope, ac salutis mihi procurandæ imparem scio. Proprium autem omnibus piis ac Dèo amicis viris est, sese ærumnis affligere, in necessitatibus, in angustiis, in persecutionibus versari; sed qui sit eorum finis non ignorant: quare illius assequendi ergo Deo supplicant his verbis, de necessitatibus meis erue me; ut, superatis vitæ necessitatibus, calamitatibus, ærumnis, dicere aliquando possint: Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium¹⁶.*

VERS. 18-20. *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimittit universa delicta mea. Respic inimicos meos quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me. Custodi animam meam et erue me: non erubescam quoniam speravi in te. Quod ad me spectat, sollicitudinem mei gero; sed opem imploro tuam. Ego quidem memet ipsum castigo, et quasi supplicium de pristinis delictis sumens, ulciscor meipsum, me abjectum laboribus atque ærumnis constituo. Tu vero, Deus, ceu quis certaminum præfector, et pugnam et labores meos contemplatus, veniam quæso, scelerum concedito, et quæcunque in peccatis edidi remittito. Sed etiam inimicos meos conspicatus, quot videlicet numero insidias mihi parent, et quod me odio iniquo per-*

Nos saniores lectionem ex mss. omnibus, uno excepto, mutuamur.

sequantur, custos esto animæ meæ, et ab inimicis corum insidiis erue me. His porro gestis, talibusque precibus emissis, ne confundar efflagito. Cum enim te spem meam constituerim, probe scio ac persuasum habeo, quod spes non confundat.

VERS. 21, 22. *Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te. Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.* Hoc a me gestum opus, cum cæteris collatum, permagnum fuit, tibique Deo acceptum; multis enim exemplum tolerantia, virtute probæ, poenitentia et confessionis extitit: quapropter innocentes et recti viri mihi ceu glutine conjuncti adhæserunt, meunique consortium expetiverunt; nulla sane alia de causa, quam quia perseverando sustinui, et nihil non percessus sum, quod te spem meam constituerim. His hæc subnecit, *Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis:* sece scilicet Israelem ob superius memorata gesta nuncupat. Talis enim est quisquis ab animæ sue conditione Israelis nomen obtinet. Aut alia ratione, cum ita institutus sit, ut non sui solius custodiā gerat, aut sui tantum sollicitus, pro se solo Deum preceret; post rem bene gestam, postquam sua recte composuit, pro universo populo Dei supplicationes emittit, rogatque, ut, quemadmodum se antehac ex ærumnis et angustiis eripere dignatus est, id ipsum agat erga totum Dei populum, qui intelligendi quadam ratione Israel nuncupatur.

PSALMUS DAVID XXV.

VERS. 1. *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum, et in Domino sperans non commovebor.* Fortasse quiespiam hæc dicta Davidi referens apposite dixerit, ipsum supplices Deo precæs effundere pro vita sua. Nam cum sanctus Apostolus dicat: *Oportet primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones*²⁷; ac prædicta in quatuor species distribuerit, par est nos ea quæ in psalmorum libro seruntur mente perpendere, atque indicare quinam eorum obsecrationes, qui orationes, qui postulationes, inaximeque qui gratiarum actiones præferant: quidve aliud ab alio differat, atque ex toto psalmorum libro supra dictorum proprietates seligere; ut, verbi causa, obsecrationes, ex iis psalmis qui invocations et supplications complectuntur, in quibus existant etiam confessiones; qualis est vigesimus quartus psalmus, qui neque canticum, neque psalmus, neque hymnus, neque simile quidpiam, sed Davidi solum inscribitur. Orationes sunt, quotquot psalmi in titulo orationes dicuntur; cujusmodi est decimus sextus, octogesimus quintus, octogesimus nonus, centesimus primus, centesimus quadragesimus primus. Gratiarum actiones sunt, qui pari ratione ac centesimus secundus conscripti sunt, in quo sic legitur: *Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus, et cetera.*

²⁷ I Tim. II, 1. Vide supra psalm. VII, 1, 5.

A καὶ βῦσαι με τῆς τῶν πολεμίων ἐπιβουλῆς. Τοσαῦτα δὲ πράξας καὶ τοσαῦτα δεσθεῖς, μὴ κατασχυνθῆνος: ἀξιῶ. Σὲ γάρ ἐλπίδα ἐμαυτοῦ θέμενος, ἀκριδῶς οὐδὲ καὶ πέπεισμαι, στὶς ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.

Ἄκακοι καὶ εὐθεῖς ἐκολλῶντό μοι, στὶς ὑπέμεινα σε. Λύτρωσαι, δὲ Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασών τῶν θλίψεων αὐτοῦ. Καὶ τούτο μοι πρὸς τοὺς δόλοις κατορθώμασι μέγα ὑπῆρξε, καὶ σοι τῷ Θεῷ φίλον· πολλοῖς γάρ ἐγινόμην ὑπογραμμὸς καρτερίας, βίου τε σεμνοῦ καὶ μετανοίας καὶ ἔνομαλογήσεως: διὸ ἄκακοι ἄνδρες καὶ εὐθεῖς συνήπτοντο μει κολλώμενοι, καὶ συμβιοῦν ἀξιοῦντες, διὸ οὐδὲν ἔτερον ἢ στὶς ὑπέμενον καρτερῶν, καὶ πάντα ὑπέφερον, σὲ τὴν ἐμαυτοῦ ἐλπίδα προδεβίημένος. Τούτοις ἄπασιν ἐπιλέγει: Λύτρωσαι, δὲ Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασών τῶν θλίψεων αὐτοῦ· ήτοι αὐτὸς ἐαυτὸν ἔξομαλογύμενος Ἰσραὴλ ὄνομάζων διὰ τὰ προλεχθέντα αὐτοῦ κατορθώματα· τοιοῦτος γάρ ἐστιν δὲ κατὰ ψυχὴν Ἰσραὴλ. "Η δόλως, διδασκόμενος μὴ ἐαυτὸν μόνον φυλάττειν, μηδὲ αὐτῷ μόνῳ σπουδάζειν, καὶ περὶ μόνου ἐαυτοῦ τὸν Θεὸν λικετεύειν· μετὰ δὲ τὸ κατορθώσαι καὶ εἰ τὰ καθ' ἐαυτὸν διαθέσθαι, ὑπὲρ τοῦ παντὸς λαοῦ τοῦ Θεοῦ τὰς παρακλήσεις ἀναπέμπει· λικετεύει τε, ἵν' ὥσπερ ἀνωτέρω ἐαυτὸν τῇσιν βούτηναι ἀπὸ τῶν ἐαυτοῦ θλίψεων, οὕτω καὶ πάντα τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν κατὰ διάνοιαν Ἰσραὴλ ὄνομαζόμενον.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΕ¹.

Κρῖνόν με, Κύριε, στὶς ἐγώ ἐτρακιδία μου ἐξορεύθηρ, καὶ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐλπίζων οὐ μὴ σαλευθῶ. Ἰδίως ἂν τις ἐπὶ τὸν Δαυὶδ ἀναζήτων τοὺς προκειμένους λόγους, εἴποι ἀν ἐντυχίαν αὐτὸν ποιεῖναι πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τοῦ ἰδίου βίου. Τοῦ γάρ ιεροῦ Ἀποστόλου φήσαντος· *Πρῶτον πάρτων δεῖ ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐτεύξεις, εὐχαριστίας*: καὶ διελόντος τὰ προλεχθέντα εἰς εἰδὴ τέσσαρα, τὴν μὲν προστήκει τὴν διάνοιαν τοῖς ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν ἐμφερομένοις ἐφιστάν τὸν νοῦν, ἐπισημαίνομένους τίνες μὲν αὐτῶν περιέχουσι δεήσεις, καὶ τίνες προσευχάς, καὶ τίνες ἐντεύξεις, καὶ ἐπὶ πᾶσι τίνες εὐχαριστίας· τὶ τε διαφέρει θάτερον θατέρου, ἀναλέγοντο τε ἀπὸ πάσης τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν τὰ ἰδιώματα τῶν ειρημένων· οἷον τὰς μὲν δεήσεις ἀπὸ τῶν περιεχόντων παρακλήσεις, καὶ λικετηρίας, ἐν αἷς δὲκατα ἔξομολογήσεις φέρονται· διπολές ἐστιν δὲ εἰκοστὸς τέταρτος Ψαλμὸς, οὗτε ὧδη, οὗτε Ψαλμὸς, οὗτε ὅμοιος, οὗτε τι τοιοῦτον· ἀλλ' ἀπλῶς τῷ Δαυὶδ ἐπιγεγραμμένος. Προσευχαὶ δὲ εἰσιν, δοσὶ ἐν τῇ προγραφῇ προσευχῶν ἐπιγράφουσιν· οἷον δὲ ἔξι καὶ δέκατος, καὶ δὲ δύοδηκοστὸς πέμπτος, καὶ δύοδηκοστὸς ἑννατος, καὶ ἑκατοστὸς πρῶτος, καὶ ἑκατοστὸς τεσσαρακοστὸς πρῶτος. Εὐχαριστίας δὲ εἰσιν οἱ δόμοις ἔχοντες τῷ ἑκατοστῷ δευτέρῳ, ἐν τῷ εἰρηται· Εὐλόγει, η ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλαθόντος πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔτη.

*Ἐντευξιν δὲ περιέχει διακαλά μου ἐπο-
κρίνει με, Κύριε, διτὶ ἐγώ ἐν ἀκαλά μου ἐπο-
ρεύθηρ, καὶ τὰ ἔξης.*

Ἐφεις οὖν, ἐπειδὴ ὄντως ἤρξατο δὲ Δαυΐδ, ὡς οἱ θεοφιλεῖς ἀνδρες ἐν τοῖς ἑαυτῶν τοῦ βίου κατορθώμασιν εἰχόν τινα πλεονεκτήματα ἔξαιρετα, ἐν τοῖς ἔκαστος αὐτῶν ἰδίως διαπρεπῆς γέγονεν· οὗτον ὡς ἐπὶ παραδείγματος, Ἰωσῆς ἐν σωφροσύνῃ, Ἰὼν τῇ τῶν δεινῶν ὑπομονῇ, Σολομῶν ἐν σοφίᾳ καὶ φροντίσει· Ἀβραὰμ διὰ τῆς πίστεως δεδικιασθεὶς λέγεται· καὶ διλος πάλιν ἐν ἀλλῷ ἀρετῆς ἀγῶνι μεμαρτύρηται διαλάμψας. Τούτοις οὖν διοιώς καὶ δὲ Δαυΐδ ἔξαιρετον ἀρετὴν κτησάμενος ἀναγέγραπται τὴν ἀνεξικακίαν· δι' ἣν καὶ τὸν Σαοὺλ ἤνεγκε, μυρία κατ' αὐτοῦ δεδραχότα, ἀπέρ πράκτος καὶ ἀνεξικάκως ὑπομείνας ἀναγέγραπται. Ἐπει τοίνυν ἔξαιρετος ἦν αὕτη τοῦ Δαυΐδ ἀρετὴ, λέγω δὲ ὅτι τῆς πραθῆτος καὶ ταπεινοφροσύνης καὶ ἀνεξικακίας, ταῦτα πάντα ὁμοῦ περιλαβόν ἀκακίαν αὐτὰν ὄντας· καὶ ὡς ἐν τούτῳ μάλιστα τῷ μέρει κατορθώσας, ἐν τῇ πρός τὸν Θεὸν ἐντεύξει φησί· *Κρίνε με, Κύριε, διτὶ ἐγώ ἐν ἀκαλά μου ἐπορεύθηρ.* Ἐπει δὲ μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἀπεφήνατο, ὥστερ ἐγκαυχηγάμενος τῷ ἔξαιρέτῳ ἑαυτοῦ κατορθώματι τῆς ἀκακίας ἢ τῆς ἀπλότητος, ἐπὶ λαμβάνεται αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐπίλεγει ἀναγκαῖως ἔξης· *Καὶ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐλπίζων οὐ μὴ ἀσθεήσω.* Ἀναγκαῖως οὖν συνέπλεξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐλπίδι, καὶ ἑαυτοῦ κατηγορεῖ, ὡς δυναμένου σαλευθῆναι καὶ ἐκτραπῆναι καὶ ἔξασθενῆσαι. Πλὴν οὐδὲν πείσεσθαι διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα θαρρῶν διεβεδαιούτο· ήδε γάρ, διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα θαρρῶν διεβεδαιούτο· ήδε γάρ, διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα οὐ κατασχύνει, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με· πύρωστον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. Ὄτι τὸ Εἰερός σου κατέρατι τὸν ὀφθαλμὸν μου ἔστι, καὶ εἰνηρέστησα ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Οὐχ ὡς ἀλαζούνευμένος, οὐδὲ ἐπαιρόμενος ἔλεγε τό· Δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με· πύρωστον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου· ἀλλ' ὡς ἐν εὐχῇ παρακαλῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθαρθῆναι διὰ τῆς πυρόσεως, εἰ δέοιτο καθάρσεως. Παρακαλεῖ τοίνυν δοκιμασθῆναι καὶ πειρασθῆναι τὴν προλεχθεῖταιν αὐτοῦ ἀρετὴν, καθότι ἦν διαπρέψας ἀποδέδειχται, οὐχ ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθώς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ἐλέφῳ. Οὕτω γοῦν, φησί, διὰ παντὸς σὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν αὐτὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, πάντα τὸν ἐμαυτοῦ βίον καὶ πάσας μου τὰς πράξεις ἐπαιδαγώγουν, ὡς εὐαρεστῆσαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Οὐ γάρ μεθ' ὑποκρίσεως, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ πειρεπάτησαι καὶ ἀνεστράφην, μόνη τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι σπουδάζων.

Οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιώτητος, καὶ μετὰ παραγομόντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Ἐμίσησα ἀκτηλησταρ πονηρευομέρων, καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω. Εἴ που τοινυν συνήρχοντο κατὰ τὸ αὐτὸν ἀνδρες οὓς σπουδαῖοι, οὐδὲ ἐπὶ σπουδαῖοις πράγματα υπερέυντες, ἐπὶ ματαιοῖς δὲ καὶ οὐκ ἀναγκαῖοις ποιεύμαντος τὴν σύνοδον· τούτους, φησὶν, ἔφυγον, ὥστε μὴ συμπεριπλέκεσθαι αὐτῶν τῇ ματαιώτητι, ““ ὡς

A Postulationes continet præsens psalmus, in quo scriptum est: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum, etc.*

Dicas igitur quia David eo se modo gerere incepit, religiosos viros in operibus abs se editis, quodam virtutum genere præcelluisse, in quo quisque ipsorum præclarus evasit; ut, exempli causa, Joseph continentia, Job patientia in adversis; Salomon sapientia et prudentia; Abraham fide justificatus esse dicitur: et alius iterum alio virtutis certamine emicuisse prædicatur. Similiterque David præcipua quadam virtute, scilicet injuriarum oblivione, emicuisse scripto traditur; qua Saulē patienter tulit, qui sexcentis eum malis afficerat, et hæc ipse moderate ac sine indignatione tulisse in Scriptura narratur. B Quia igitur hæc Davidis præcipua virtus erat, mansuetudo nempe, humilitas, et tolerantia: hæc omnia una complectens, innocentiam vocavit. Et ulti-pote qui hac præcipue in parte se præclare gessisset, in postulatione sua ita Deum compellat: *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea progressus sum.* Quandoquidem magnum de se quidpiam pronuntiarat, quasi jactabundus de præclarâ sua innocentia et simplicitatis virtute, sese reprimuit et quasi necessitate inductus adjicit, et in *Domino sperans non commovebor.* Necessario igitur spe in Deum se munivit, seseque incusat, ut qui commoveri, everti, ac infirmari valeat. Verum si denter se, ob spem in Deum, nihil mali passurum asseverabat: noverat enim spem non confundere, C secundum Apostolum ²⁸.

VERS. 2, 3. *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.* Non quasi jactabundus et elatus animo hoc ait, *Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum,* sed quasi in oratione postulando se a Deo igne purgari, si quidem purgatione egeat. Rogat igitur probari et examinari supra memoratam suam virtutem, qua præclarus commonstratus est; non sibi, sed Dei misericordiae consitus. Ita, inquit, te Deum, tuamque misericordiam præ oculis semper habens, vitam meam universaque opera sic institui, ut complacerem in veritate tua. Neque enim cum simulatione quadam, sed in veritate ambulavi ac versatus sum, unique Deo placere stu-dui.

VERS. 4, 5. *Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.* Sicubi una convenienter viri non frugi, neque de bonis operibus consilium agitantes, sed de vanis ac non necessariis rebus in coetu suo pertractantest; ab iis, inquit, refugiebam, ut ne talium hominum vanitati commiscerer, ““ ut quid præter divinam legem aggredi

²⁸ Röm. v, 5.

audenter, multo magis ab iis declinabam, erroris una cum iis adeundi viam refugiens. Quod si quando viderem aliquos cœtum agentes, qui non pro vanitate nec pro improbis operibus convenienter, sed pro pravis et impiis dogmatibus in ecclesia congregarentur, hos plusquam supra dictos odio dignos rebar. Aliud vero a supra memoratis hominum genus conspicatus, impiorum videlicet, et qui Deum non nossent, ac qui in errore et idololatria voluntarentur, ab iis secedebam; ita ut ne sedere quidem cum iis vellem, nec diu cum iis morari, ne quam mihi ex eorum congressu impietatis contagio bæreret. Quare dico: *et cum impiis non sedebo.*

Vers. 6-8. *Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine: ut audiām vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua. Domine, dilexi decorē domus tuas, et locum habitationis gloriae tuas.* In circuitu tabernaculi tui obambulando, hymnos emittebam pro sacrificiis, ut ab hominibus e vicino positis audirentur, ita ut omnes vocem meam te celebrantem, ac enarrantem universa mirabilia tua auscultarent. Nam in hymnis ad tui laudem concinnatis, admiranda gesta tua una complectebam, quæ proavis nostris exhibuisti. Neque duntaxat altare tuum circuibam, sed totam quoque domum tuam dilexi, Domine, maximeque dec̄orem ejus, qui in piis dogmatibus et sermonibus, necnon in divinitus traditis lectiōnibus spectatur. Decor autem domus Dei fuerit, convenientium ornatus, inculpata vita, multitudinis honestas, concentus et concordia concurrentium. Sed quoniam vel ipsa domus sedes, ob amoris erga Deum præstantiam, religiosis animis amabilis sunt, etiamsi diversæ sint a tradito domus Dei decole, merito adjecit, et locum habitationis gloriae tuas.

Vers. 11, 12. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, Domine, et miserere mei. Pes meus stetit in directo, in ecclesiis benedicam te, Domine. Quandoquidem igitur qua mensura metimur, remetietur nobis, et in quo judicio judicamus, in eodem judicabimur³⁹; ideo frequenter innocentiam proponit, id est, malorum oblivionem, et tolerantiam mansuetudinemque erga eos qui in seipsum peccaverant, ut parem et ipse pro admisso errato indulgentiam Dei nanciscatur. Sic precatus, divino sancti et prophetici Spiritus numine afflatus, ita pergit, pes meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te, Domine. Vaticinatur enim se, et si pedibus nonnunquam vacillaverit, ac motus successusque fuerit, nunquam tamen in his lapsuram, sed constitutum in directo, atque futurum esse ut in ecclesiis benedicat Domino; his prænuntians futuram sui in ecclesiis Dei memoriam:*

A καὶ παρὰ τὸν θεῖον νόμον τοιμᾶν τινὰ δρῆν· καὶ τούτους ἔτι μᾶλλον ἔφυγον, παραιτούμενος τὴν ἄμα αὐτοῖς εἰς τὴν πλάνην εἰσόδον. Καὶ εἰ ποτὲ δὲ ἐώρων ἐκκλησάζοντάς τινας, καὶ οὐκ ἐπὶ ματαίτητος συνερχομένους, ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ παρανόμοις ἥργοις, ἀλλ' ἐπὶ πονηροῖς καὶ ἀσεβέσι δύγμασιν, ἐν ἐκκλησίᾳ δῆθεν συγχροτουμένους. τούτους δὴ μάλιστα παρὰ τοὺς προλεγέντες μίσους ἀξίους ἡγουμῆνην. Καὶ ἔτερον δὲ τάχη παρὰ τὰ προλεγέμενα εἰδῶς, τὸ τῶν ἀσεβῶν, τῶν τὸν Θεὸν μὴ εἰδότων, εἰδὼλοιατρεῖς καὶ πλάνῃ καλινδουμένων, ἀνεχώρουν αὐτῶν, ὡς μηδὲ βούλεσθαι αὐτοῖς συγκαθέζεσθαι, μηδὲ ἐπὶ πολὺ συγχρονίζειν, μὴ ἅρα τις ἐξ αὐτῶν γένοιτο μοις μετάδοσις ἀσεβείας· διὸ φημί· Καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω.

B Νήψομαι ἐτέλοντος τὰς χεῖράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε, τοῦ ἀκοῦσαι φωνῆς αἰρέσεως, καὶ διηγήσασθαι πάρτα τὰ θαυμάσια σου. Κύριε, ηγάπησα εὐπρέπειαν οἰκου σου, καὶ τόπον σκηνωμάτος δέξης σου. Κυκλῶσσον τὸ θυσιαστήριον, ὑμνούς ἀνέπεμπον ἀντὶ θυσίας, καὶ τὴν ἐμὴν φωνὴν ἀκούστην ἐποίουν τοῖς πλησιάζουσιν, ὅποις πάντας ἀκούειν τῆς ἐμῆς φωνῆς αἰνούσης σε τὸν Θεὸν καὶ διηγουμένης πάντα τὰ θαυμάσια σου. Ἐν γάρ τοῖς εἰς σὲ ὑμνούς συμπαρελάμβανον τὰς θαυμασίας σου πράξεις, ἃς ἐνεδείξω τοῖς ἡμετέροις προπάτορειν. Οὐ μόνον δὲ τὸ θυσιαστήριόν σου ἐκύκλουν, ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν οἰκόν σου ἡγάπησα. Κύριε· καὶ τούτου μάλιστα τὴν εὐπρέπειαν θεωρούμην ἐν εὐσεβείᾳ δύγμασι καὶ λόγοις, ἐν τε τοῖς θεοπεύστοις ἀναγνώσμασιν. Εὐπρέπεια δὲ εἴη τοῦ οἰκου τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ τῶν συνερχομένων κόσμους, δὲ τε βίος δὲ ἀνεπληπτος καὶ τὸ κόσμιον τοῦ πλήθους, καὶ τὴν ὁμοφρούνη τῶν συνερχομένων. Ἀλλ' ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἔδαφος δὲ ὑπερβολὴν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀγαπητὸν τυγχάνει ταῖς φιλοθέουσι φυχαῖς, ἔτερον δὲ παρὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, εἰκότες ἐπιλέγει· Καὶ τόπον σκηνώματος δέξης σου.

D Ἐγὼ δὲ ἐτέλειος μου ἐπορεύθηρ· λύτρωσαι με, Κύριε, καὶ ἐλέησόν με. Ό ποὺς μόνον ἔστη ἐτελύτητι, ἐτέκκλησαίς εὐλογήσω σε, Κύριε. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ μέτρων μετροῦμενάντιμετρηθῆσεται ἡμῖν, καὶ ἐν ᾧ κρίματι κρίνομεν, κριθησόμεθα, διὰ τούτο συνεχῶς τὴν ἀκακίαν προβάλλεται, τουτέστι τὴν ἀμνηστίαν κακῶν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς εἰς αὐτὸν ἡμαρτήστας ἀνεξικακίαν· ὡς δὲ καὶ αὐτὸς τῆς παρὰ τὸν Θεοῦ τύχοι ἀμνηστίας ἐπὶ τῷ συμβεβηκέται αὐτῷ σφάλματι. Καὶ ταῦτα ἵκετεύσας ἐπιθειάζει τῷ ἀγίῳ καὶ προφητικῷ Πνεύματι λέγων ἐξῆς· Ό ποὺς μόνον ἔστη ἐτελύτητι, ἐτέκκλησαί εὐλογήσω σε, Κύριε. Προφητεύει γάρ, διτι, εἰ καὶ ποτὲ γέροντεν ἐν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ σάλος καὶ κλόνος καὶ κίνησις· ἀλλ' οὐ πεσεται ἐπὶ τούτοις, στήσεται δὲ ἐν εὐθύτητι, μέλλων ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεὸν, τὴν διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μήμην ἐαυτοῦ προσαναφωνήσας· εἰς ἔτι γοῦν καὶ σήμερον καθ'

³⁹ Matth. vii., 2.

Δῆμος τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς Χριστοῦ ἐκκλησίαις διαυγός εὐλογεῖ τὸν Κύριον.

ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΓ'.

Κύριος φωτισμός μου, καὶ σωτήρ μου, τίταν φοβηθήσορα; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίτος δειλιδῶν; Καὶ διὰ τοῦτο τί διδάσκει τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικόν; Ὄπως προσήκει τὸν τῷ Θεῷ ἀνακείμενον εὐχαριστεῖν αὐτῷ, καὶ ὅποια παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν. Περιέχει δὲ ὁ λόγος εὐχαριστίαν. Εἰκότων τοινύν οὗτε φαλμός, οὗτε ὥδη, οὗτε τι τῶν παραπλήσιων ἐπιγέραπται. Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίταν φοβηθήσομαι; Ὁ μὲν τὴν ψυχὴν ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ καλινδούμενος, οὐκ εἰδὼς ὅποι φέρεται καὶ ὅπως προσκόπτει, μυρία κακὰ φοβηθήσεται, ὡς ἂν παντελῶς ἐπισπώμενος· θίεν πάντα φόδον ὑπιδέμενος καταπτήσει, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ὄμολογίας ἔξαρνος γίνεται. Ὁ δὲ τῆς ψυχῆς τοὺς ὄφθαλμούς ὑπὸ τῆς Κυρίου ἐλλάμψεως φωτισθεῖς πρώτον μὲν ἀπάντων αὐτὸν τὸν αὐτοῦ πρόμαχον καὶ σωτῆρα ὅπος τις ἐστὶ θεωρεῖ· εἰτ' ἔργῳ παραλαβὼν, ὡς δὲ τῶν ἀπάντων δεσπότης καὶ Κύριος, θυρεὸς αὐτοῦ καὶ ὅπλον ἀμαχὸν καὶ ὑπερασπιστῆς καθέστηκεν, ἀτρεμής γίνεται, καὶ ἀπε τοὺς ὄφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἀτρεμεῖς ἔχων, καὶ πεφωτισμένους, πάντας τοὺς ἑαυτοῦ ἔχθρούς, εἴτε τοὺς τὸν Θεὸν ἀγνοοῦντας ἀνθρώπους, εἴτε τὰς ἀδράτους καὶ πονηρὰς δυνάμεις, ἐρήμους δρόμο τοῦ τοσεύτου σωτῆρος καὶ βοηθοῦ, καὶ ὡς ἡδὴ πεπτωκέτας θεωρεῖ· διὸ πάσης αὐτῶν τῆς ἐπιβούλης καταγελῷ θαρσῶν τῷ ἑαυτοῦ ὑπερμάχῳ· διὸ φησιν· Εἰ μὲν μή μοι δὲ τοσοῦτος παρῆν βοηθός, φωτίζων μου τὴν ψυχὴν καὶ ὑπερασπίζων μου τῆς ζωῆς, εἰκότως ἐφοβήθην ἐν τούς ἀρχὰς καὶ τὰς ἔξουσίας καὶ τοὺς κοσμοχάρτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ τὰ πτερυματικά τῆς στοργῆς, τούς τε ὑπὸ τούτων ἐνεργούμενους, καὶ κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀθλητῶν ἐπανισταμένους. Ἰκανοὶ γάρ οἵσαν οὗτοι θορυβῆσαν τὴν ψυχὴν μου μή πεφυτισμένην· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς δὲ τῶν ὅλων δεσπότης, δὲ τοῦ Θεοῦ Γένες, φωτισμὸς τυγχάνει, δὲ αὐτὸς δὲ καὶ σωτήρ μου ἐστὶν, εἰκότως φήσαιμ' ἐν, Τίταν φοβηθήσομαι; Οὐδένα γάρ ἐπιτραφήσομαι τῶν τοσοῦτων ἔχθρῶν, οὐδὲ ἀπὸ τινος τούτων δειλιάσω, θαρσῶν τῷ ὑπερασπιστῇ τῆς ζωῆς μου. Πάλιν δὲ ἐνταῦθα τηρήσεις, ὡς τὸ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτοῖς χαρακτηρίσειν Ἐβραϊκοῖς περιέχει, ἐν οἷς ἀν τις τὸν Ἰησοῦν γράψειεν.

Ο δὲ ταῦτα λέγων διδάσκει ὅποιος πειραθεὶς τοῦ ἑαυτοῦ σωτῆρος, τῆς τῶν ἔχθρῶν ἐπιβούλης κατεγέλλεται· διὸ φησιν· Ἐρ τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακούργεταις, τοῦ φαρεῖται τὰς σάρκας μου, οἱ θλιβότες καὶ οἱ ἔχθροι μου, αὐτοὶ ηγετέρησσαν καὶ ἐπεστατεῖσαν. Οἱ μὲν ἐπεισάν μοι θηρίων ἀτιθάσσων δίκην, μονονούχη καταπιεῖν με βουλόμενοι καὶ αὐτάς μου καταμασθεσθαι τὰς σάρκας. Διὸ λέλεκται παρὰ τῷ Συμμάχῳ· Ἐρ τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακούργους εἰς

A nam ad hodiernum usque diem per universam terram in ecclesiis Christi David benedicit: Dominino.

DAVID XXVI.

VERS. 1, 2. *Dominus illuminatio mea, et salvator meus, quem timebo? Dominus protector vita mea, a quo trepidabo?* His porro quid Spiritus propheticus docet? Quomodo oporteat hominem Deo addictum ipsi gratias agere, et qualia par sit ab ipso postulare. Hic sane sermo gratiarum actionem continet. Quare jure ac merito neque psalmus, neque canticum, neque quidpiam simile inscribitur: *Dominus illuminatio mea et salvator meus, quem timebo?* Qui in nocte ac tenebris animo volutatur, nescius quo seratur, et in quod impingat, sexcenta mala pertimescit, utpote qui hic illuc penitus trahatur; quare nullum non formidinis genus suspicatus, exborrescit, atque confessionem Deo abnegat. At qui mentis oculis a Domini splendore illuminatur, primo quidem ac prae omnibus propugnatorem ac Servatorem suum, quantus videlicet sit, contemplatur; deinde vero postquam vel ex ipsis gestis rebus edidicit, universorum Dominum et patrnum, clypeum sibi, armaturam inexpugnabilem ac protectorem esse; tunc formidinis expers, ac utpote mentis oculos intrepidos illuminatosque habens, omnes inimicos suos, sive homines Deum ignorantes, sive invisibles malignasque potestates, hujusmodi servatore adjutoreque vacuos, aspicit, et quasi jam lapsos intuetur; quare defensori consilis suo quaslibet ipsorum deridet insidias, ideoque ait: *Nisi mihi talis adjutor adesset, illuminator animæ, ac protector vita, merito reformatum principatus et potestates et mundi rectores tenebrarum harum, et spiritualia nequitiae*⁴⁰, necnon eos qui hisce interius agitantur, et contra Dei athletas insurgunt. Nam ii tales erant qui animam meam conturbare possent, si non illuminata fuisset; at quoniam ipse universorum Dominus Dei Filius illuminatio mea est, ipseque Servator meus, jure dixerunt, *Quem timebo?* Ex tot quippe inimicis ne unum quidem pertimescat, neque aliquem eorum reformato, protectori vita meæ consilis. Hic iterum observes velim, illud, *Salvator meus*, in Hebraico exemplari, Salvatoris nostri Jesu Christi nomen, ipsissimis characteribus Hebraicis exprimere, queis nomen *Jesus* describitur.

Qui haec loquitur, enarrat qualem servatorem expertus inimicorum insidias deriserit, quonobrem ait: *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas; qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.* Illi quidem instar ferarum intractabilium me adorati sunt, tantum non aggressi ut devorarent et ipsas carnes comederent. Quare apud Symmachum dicitur: *Dum appropinquant mihi facinorosi, ut devorent carnes meæ,*

⁴⁰ Ephes. vi, 12.

Verum qui talia contra me machinati sunt, cum jam proximi carnibus meis instarent, nescio quo pacto quæ in me perpetrare meditati fuerant, ea ipsa perpessi sunt. Nam me, inquit, contra eos nihil aggrediente, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Enimvero, ut aperte liquet, lucis meæ servatoris que mei arcana divinaque virtute debellati et depulsi sunt, ut una ego ab insidiis eorum eriperer; nihilque damni acciperem, et illis quoque utilitatis quidpiam obveniret; ac debilitata eorumdem nequitia, id saltem lucri perciperent, ut ne ob illum mihi detrimentum, eorum improbitas accresceret. In quibusdam exemplaribus inscribitur: *Psalmus Davidis priusquam liniretur.*

VERS. 4. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut rideam voluptatem Domini, et visitem templum ejus. Domini pulchritudo, ac decor voluptasque, in domo Dei conspicitur, videlicet in Ecclesia ejus; idque propter divinitus traditas sacrasque disciplinas, quibus vera inest sermonis pulchritudo, verus decor, in quo vel ipse Deus delectatur ac versatur. Neque a vero aberraveris, si decorum illum dixeris esse temperatam probamque vitam, ac sanctum institutum hominum qui religione ac pietate exornantur.*

VERS. 5, 6. *Quoniam abscondit me in tabernaculo: in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. In petra exaltavit me. Hæc omnia mihi Salvator meus largitus est, dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas. Ipsi namque infirmati sunt et ceciderunt: ego autem in tabernaculo habitans dextera ejus congebar, quia scilicet in desertis locis tunc temporis versabar, quod nondum excitata domus Domini esset, neque templum ejus extaret. Sed ipse protexit me in die malorum, id est, tempore persecutionum et temptationum; non alio in loco, quam in abscondito tabernaculi sui. Hujusce porro dicti interpretationem mutuaberis ex iis que Moyses de tabernaculo conscripsit, necnon de tabernaculi intumis partibus, quæ omnibus inaccessæ, Sancta sanctorum vocabantur. Hæc erant abscondita tabernaculi. Sic itaque in tempore temptationum, ipse Dominus et Servator meus protexit me et abscondit in intimis tabernaculi sui: non quod revera ibi me collocaverit, sed in anima statu sanctificato, et a turbæ frequentia segregato. Et hæc, inquit, mibi obvenere, usquedum dies malorum perseverarent, secundum illud alio in loco dictum: *Vade, populus meus, intra in cubicula tua, clande januam tuam, absconde modicum ad momentum, donec pertranseat ira Domini*⁴¹. Sed cum me non semper occultari, neque in abscondito tabernaculi sui latitare vellet, ac solum me utilitatem capere; cumoue decrevisset me aliis quoque fru-*

A τὸ καταφαγεῖται τὰς σάρκας μου. Ἀλλ' οἱ ταῦτα κατ' ἐμοῦ διανοθέντες, καὶ ἡδη πλησίον γενόμενοι τῶν ἐμῶν σαρκῶν, οὐκ οἰδὲ ὅπως ἄπειρο πρᾶξι κατ' ἐμοῦ διανεύηντο, ταῦτα πεπόνθασιν. Αὐτοὶ γάρ, φησιν, ἡσθένησαν, καὶ ἔπεισαν, οὐδὲν ἐμοῦ κατ' αὐτῶν ἐνηργήκασι· ἀλλὰ δηλαδὴ τοῦ ἐμοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἐμοῦ σωτῆρος ἀπορθήτω καὶ θεῖκῇ δυνάμει κατ' αὐτῶν στρατευσαμένου καὶ καταβαλόντος αὐτοὺς, ἵν' ἕγώ τε ῥυσθείην τῆς αὐτῶν ἐπιθυλῆς, καὶ μηδὲν βλασεῖην, αὐτοὶ τε ὁφεληθείεν, τῆς ἐαυτῶν κακίας ἔκασθενήσαντες, κερδάναντες τῷ μή τὴν ἐαυτῶν αὐλῆσαι μοχθηρίαν διὰ τῆς κατ' ἐμοῦ βλάσης. "Ἐν τισιν ἐπιγέγραπται, Φαλμὸς τοῦ Δαυΐδ πρὸ τοῦ χρισθῆναι.

B Μιαρ ἥτησδε μηρ παρὰ Κυρίου, ταύτην ἐκτίηται τὴν κατοικεῖται με ἐτροκύψω Κυρίου κάστας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖται με τὴν τερπνότητα Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ραδὺ αὐτοῦ. Κάλλος Κυρίου καὶ εὐπρέπεια καὶ τερπνότης ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται, δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, διὰ τῶν θεοπνεύστων καὶ ιερῶν μαθημάτων, ἐν οἷς τὸ ἀληθινὸν τοῦ λόγου κάλλος, καὶ ἡ ἀληθῆς εὐπρέπεια; ήτοι καὶ αὐτὸς ἐπιτέρπεται ὁ Θεὸς καὶ ἐμπολιτεύεται. Οὐκ ἀν δὲ ἀμάρτως εὐπρέπειαν λέγων καὶ τὸν σώφρονα καὶ σεμνὸν βίον καὶ πᾶσαν τὴν ἐνάρετον πολιτείαν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ διαπρεπόντων.

"Οτι ἔκρυψε με ἐτροκύψω σκηνῆ· ἐτροκύψω κακῶν ἐσκέπαστ με ἐτροκύψω τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Ἐτροκύψω τῆς σκηνῆς με. Ταῦτα μοι πάντα παρέσχεν ἡ Σωτὴρ μου ἐν τῷ Ἑγγύειν ἐπ' ἐμό τακοῦντας, τοι φαγεῖται τὰς σάρκας μου. Οἱ μὲν γάρ ησθέντον καὶ ἐπιπτον· ἕγώ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς ἔκρυψομην ἐν σκηνῇ κατοικῶν, διὰ τὸ ἐν ἐρημίαις τὰς διατρίβεις; ποιεῖσθαι, καὶ μὴ ἔχειν τότε τὸν οἰκον τοῦ Θεοῦ, μηδὲ τὸν ναὸν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐσκέπαστ με ἐν τῇ τῶν κακῶν ἡμέρᾳ, τουτέστιν ἐν καιρῷ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν πειρατηρίων· οὐκ ἀλλαχοῦ που, ἀλλ' ἐν τῷ ἀποκρύψω τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Νοήσεις δὲ τὸ λελεγμένον ἀπὸ τῶν παρὰ Μωϋσεῖ περὶ τῆς σκηνῆς ἀναγγεγραμμένων, καὶ περὶ τῶν ἐσωτάτω τῆς σκηνῆς τῶν τοῖς πᾶσιν ἀδάτων, ἀπερ ἐκάλουν "Ἄγια ἀγίων. Ταῦτα γάρ ἦν τὰ ἀποκρυφα τῆς σκηνῆς. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πειρατηρίων αὐτὸς ἐμὸς Κύριος καὶ Σωτὴρ ἐσκέπαστ καὶ ἀπέκρυψε με ἐν τῷ ἐσωτάτῳ τῆς αὐτοῦ σκηνῆς· οὐ πάντως ἐν τόπῳ τοίῳ δῆ καταστῆσας, ἀλλ' ἐν ψυχῆς καταστάσει ἡγιασμένῃ καὶ τῆς τῶν πολλῶν κοινότητος ἀποκεχωρισμένῃ. Καὶ ταῦτα, φησι, περὶ ἐμὲ ἔγινετο, μέχρι καιροῦ τῆς τῶν κακῶν ἡμέρας, κατὰ τὸ λελεγμένον ἐν ἐτέροις· Βάδιζε, διαδες μου, εἰσελθε εἰς τὰ ταρεῖα σου, ἀπόκλειστον τὴν θύραν σου, ἀποκρύψθι μικρὸν στον, ξινὸς ἀν παρέλθῃ ή δρόμῳ Κυρίου. Ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ παντελὲς κρύπτεσθαι με βουληθεὶς, οὐδὲ ἐν τῷ ἀποκρύψω τῆς σκηνῆς αὐτοῦ λανθάνειν, καὶ μόνον ὁφελεῖσθαι, χρήσιμον δὲ καὶ ἔτερον καταστῆναι κρίνας, ἐπὶ τέλει τῆς τῶν κακῶν ἡμέρας ἐτροκύψω.

⁴¹ Isa. xxvi, 20.

με. Ἡ πέτρα δὲ ήτο, φησίν δὲ ἀπόστολος, δὲ Χριστός. Ἐν γάρ τῷ αὐτοῦ λόγῳ, καὶ τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ, καὶ τῇ δυνάμει τῇ σωτηρίᾳ ὑψώσει με δὲ πάλαι ἀποκρύψῃς ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, καὶ σκεπάσας ἐν ἀποκρύψῃ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ ἐν τῷ μέρῃ κακῶν. Παραγαγὼν γάρ τὰ κακὰ καὶ τὸν καιρὸν τῶν ἔχθρῶν καὶ τῶν θλιβόντων με πολεμίων, εἰς εῖδον καὶ εἰρηνατὸν λιμένα κατέστησεν, ἀγαρών τε εἰς τὸ ἔκφανές τὸν πάλαι κρυπταζόμενον, μετέωρον ἐπῆρε καὶ ὑψήλον ἐστήσεν, ὃς πᾶσιν δρᾶσθαι καὶ παρὰ τοῖς πᾶσι δοξάζεσθαι, ἡδρασμένον καὶ τεθεμελιωμένον ἐν τῇ ἀρραγεῖ καὶ ἀσφαλεστάτῃ αὐτοῦ πέτρᾳ.

Kai rōn ὑψώσεις κεφαλήν μου ἐπ' ἔχθρούς μου.
Νοήσεις ἐπιστήσας ὅπως εἰρηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ τῷ· Ἔως οὐ τὸ σῆμερον καλεῖται. Οὗτῳ γάρ ἐρεῖς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ διαρκές τοῦ χρόνου σημανεσθαι. Ὁ γάρ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος, τὰ νικητήρια κατὰ τῶν ἔχθρῶν εἰλιγμῶς, ἀεὶ τῆς τῶν ἔχθρων κεφαλῆς ἀνώτερος γίνεται· οὐτως καὶ αὐτὸς δὲ θαύδι μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου ἐπαίρεται καὶ ὑψοῦται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀδόμενος καὶ βοώμενος παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ὑψωταί γε ἀληθῶς ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς πάλαι γενομένους αὐτοῦ ἔχθρούς, τέλος ἀστάτους δυνάμεις. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπος, τοῦτον ὑψωθεὶς τὸν τρόπον, οὐκ ἀργίᾳ ἐστυνδὸδίωσιν, οὐδὲ ἀπραξίᾳ, πλειονά δὲ σπουδὴν περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν εἰσφέρει. Διὸ ἐπιλέγει· Ἐκύκλωσα καὶ θύσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσιαράλαλαγμοῦ. Αὗτας δὲ ἡσαν αἱ διὰ φωνῆς καὶ θεολογίας ὅμων τε καὶ εὐχαριστίας ἀναπεμπόμεναι. Ἐν μὲν οὖν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ μελλητικῶς ἐδιδάσκετο λέγειν δὲ τὰ θεῖα παιδεύμενος· Νίψομαι ἐν ἀδύοις τὰς κειράς μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιαστήριον σου, Κύριε· ἐνταῦθα δὲ ὡς ἡδη προκύψας καὶ τυχών τῆς εὐχῆς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαγγελίας, ἐπάγει λέγων· Ἐκύκλωσα καὶ θύσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσιαράλαλαγμοῦ καὶ ἐν μὲν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο· Τὸν ἀκοῦσαι φωνὴν αἰνέσσεως· ἐνταῦθα δέ· Ἄσω καὶ γιαλῷ τῷ Κυρῷ.

Eisákonosor, Kýries, tῆς φωνῆς μου, ἡς ἐκέχραξα· Εἰλέησόν με καὶ εἰσάκονσόν μου. Σοὶ ελασσερή η καρδία μου· Εἴητησέ σε τὸ πρόσωπόν μου· τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητήσω. Αὐτὸς δὲ τοῦ Σοὶ εἰλεγει η καρδία μου, Εἴητησέ σε τὸ πρόσωπόν μου, δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἔξεδωκεν εἰπών· Σοὶ προσελάλει η καρδία μου· σὲ ἐξήτει τὸ πρόσωπόν μου. Τὸ γάρ τῆς ψυχῆς πρόσωπον τὴν ἀρμάτουσαν θέαν ἐποθει. Τούτου δὲ καὶ Μωϋσῆς ποτε τυχεῖν τξίου λέγων τῷ Θεῷ· Ιδού εὑρηκα χάριν ἐπώπιον σου· ἐμεράστον μοι σεαυτόν γνωστῶς ίδω σε· δπως ἀνακεχαλυμμένη πρόσωπω τὴν δόξαν Κυρίου καταπτήζοιτο. Διὸ φησι· Τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητίσω· μηδ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Εἰ γάρ εἰς ἄκρον τελειότης, καὶ η κατὰ θεδν ὑστάτη

A clum allaturum esse, exacta die malorum, in petra exaltavit me. Petra autem, inquit Apostolus, erat Christus ¹². Nam verbo suo, sapientia et salutari virtute sua exaltavit me, qui olim absconderat in tabernaculo suo, et qui in die malorum protexerat in abecondito tabernaculi sui. Cum enim amovisset mala, et ea quae tempore inimicorum et hostium me molestantium acciderant, in tranquillo et placido portu me constituit: meque olim latitatem, in conspicuum locum deductum, sublimem erexit, et excelsum statuit, ut omnium conspectui patrem, ab omnibus laudarer, utpote in firmissima et infrausta ipsius petra positus et fundatus.

Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.
Perpendas velim qua sententia ab Apostolo dicatur illud: Donec hodie cognominatur ¹³. Nam eadem prorsus ratione in praesenti temporis assiduitatem significari fateberis. Siquidem Dei homo qui victoriæ de inimicis partæ præmia accepit, semper inimicorum capiti superior eminet, sic et ipse David usque ad praesens tempus extollitur et exaltatur, per universam terram decantatus omniumque gentium vocibus celebratus, et caput ejus revera exaltatum est super omnes qui quondam inimici ejus fuerant, adversarias nimirum potestates. At homo Dei ea ratione exaltatus, non se ignaviæ aut segnitiei tradit, sed majori studio divino cultui incumbit. Quare subjungit, Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis. Haec sane erant hostiae vocibus, divinis eloquiis, hymnis, gratiarum actionibus emissæ. In praecedenti psalmo, vir divinis in rebus institutus haec de futuro dicere edocebatur: Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine ¹⁴: hic vero, ut qui iam profecerit et precibus promissa consecutus sit, haec loquitur: Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis: et in superiori etiam psalmo dictum est, Ut audiam vocem laudis ¹⁵; hic autem dicitur, Cantabo et psalmum dicam Domino.

Vers. 7-10. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te: miserere mei et exaudi me. Tibi dixi cor meum, Exquisivit te facies mea: faciem tuam, Domine, requiram. Ejus loco, tibi dixi cor meum, exquisivit te facies mea, apertius Symmachus sic interpretatur, tibi loquebatur cor meum, te quererebat vultus meus. Animæ quippe vultus congruentem sibi inspectiōnem desiderabat. Hoc ipsum Moyses sic Deum alloquens consequi postulabat: Ecce inveni gratiam in conspectu tuo: ostende mihi te ipsum, te scientis videam ¹⁶; ut revelata facie gloriam Domini intueretur. Quamobrem ait, faciem tuam, Domine, requiram; ne avertas faciem tuam a me. Si enim ad supremum perfectio devenerit, sane ultimus secundum Deum proiectus ille fuerit, qui scilicet ad Dei

¹² I Cor. x, 4. ¹³ Hebr. iii, 13. ¹⁴ Psal. xxv, 6. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ Exod. xxxiii, 13.

vultum dedit, ita ut quis Deo præsens adsit, ejus-

Α προκοπή αὕτη ἐν γένοιτο, ἡ ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἀγούσα τοῦ Θεοῦ, ὡς παρεστάναι αὐτῷ καὶ τῶν μαρμαρυῶν τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀπολαύειν.

Gnarus autem persæpe Deum ab iis qui vultum ejus sustinere non valent, neque in numero filiorum eius computantur, avertire se, ac terga iis monstrare, quemadmodum Moysi dixit : *Videbis posteriora mea, vultum autem meum nequaquam inspicies*⁴⁷; ut ne in similem casum incidat is de quo jam sermo, his verbis supplicat obsecratque : *Ne avertas faciem tuam a me : ne declines in ira a servo tuo. Adjutor meus esto, ne abjicias me, neque desereras me, Deus Salvator meus. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. Ne me servum tuum, quod talia aggressus sim, averseris. Neque enim licet homini carne induito hujusmodi dignationem attingere; quare Moysi dicebas : Nemo videbit vultum meum, et vivet*⁴⁸. Neque enim mortali vita id competere valet, ut vultum contempletur tuum. Quamobrem *adjutor meus esto*, ut postulata consequar. *Ne abjicias me*, pro quo Symmachus, *Ne rejicias me*; Aquila vero, *Ne desereras me*, edidit. Deinde adjicit : *Neque desereras me, Deus Salvator meus. Te namque patrocinante ac dexteram porrigente, spes est me bona omnia consecuturum. Quia nullus alias mihi adjutor adest : neque enim aliqua arctior chariorque, quam patris et matris, necessitudo fuerit; ipsi vero dereliquerunt me, quia ab illis omnibus, ut tibi soli Deo vacarem, recessi. Quare tibi gratiam profiteor, quia ab omnibus desertus ac relictus, abs te solo assumptus sum.*

VERS. 11, 12. *Legem pone mihi in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos. Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Cum multoties de se divinus Apostolus hec declarasset ac dixisset : Nihil enim minus sui ab iis qui sunt supra modum apostoli⁴⁹; iis hæc adjicit : Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem si quo modo comprehendam⁵⁰ : ac rursum alibi : Castigo corpus meum, et in servitatem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobis efficiar⁵¹. Nam quantum ad hominum comparationem estimacionemque pertinebat, se prosecuisse ac humanam perfectionem attigisse sibi conscientius erat; quantum autem ad rei veritatem, se in multis despicere sciebat, ob idque sese imperfectum fatebatur. Eadem prorsus mente, is qui in præsenti loquitur, videtur mihi debitas Deo de præteritis bonis gratias retulisse, ac, utpote homo, infirmitatis humanæ lapsum suspicatus esse. Quapropter de futuro Deum rogabat, ut ipse sibi legislator esset. Neque enim mihi, inquit, sunt legalia Moysis satis. Lex quippe illa, non justis, sed iniquis et inobsequenteribus, impiis*

Β προστέλλει με· δὲ δὲ Κύριος προσελάβετο μου.

Μή, στι τοιαῦτα τετόμηκα, ἀποστράψῃς με τὸν δούλον σου. Οὐ γάρ ἐφεῖται ἀνθρώπῳ σάρκα περιβεβλημένῳ τῶν τοιούτων ἀξιοῦνται διδέ ξελεγες τῷ Μωϋσεῖ. Οὐδεὶς δύνεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζίσεται. Ἄδυνατε γάρ ἡ θυτὴ ζωὴ πρὸς τὴν θέαν τοῦ προσώπου σου· διδέ μᾶλλον βοηθός μοι τερούν πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν ἡτημένων. Μή ἀποσκορακίσῃς με· ἀνθ' οὐ δύναμαχος, Μή ἀπορρίψῃς με, ἔξεδωκεν· δὲ δὲ Ἀκύλας· Μή ἔσσῃς με. Εἰτ' ἐπιλέγει· Καὶ μή ἐγκαταλείπῃς με, δὲ Θεός δὲ Σωτήρ μου. Σοῦ γάρ ἀντιλαμβανομένου, καὶ δεξιῶν δρέγοντος, πάντων ἑλπὶς τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν. Ἐπεὶ μηδεὶς ἔτερός μοι πάρεστι βοηθός τῶν γάρ ἐν ἀνθρώποις ἀναγκῶν οὐδεὶς ἐν γένοιτο πατρὸς καὶ μητρὸς μᾶλλον προσφύξεων· οὗτοι δὲ αὐτοὶ καταλελοίπασι με διὰ τὸ πάντων αὐτῶν ἀνακεχωρηκέναι, καὶ σοὶ μόνῳ σχολάζειν τῷ Θεῷ. Οὐθὲν καὶ χάριν δομολογῶ, στι πάντων ἔρημος καὶ καταιφθεὶς ὑπὸ σοῦ προσελήφθην.

Νομοθέτησόν με ἐν τῇ σῇσφ σου, καὶ σδήγησόν με ἐν τρίῳ εὐθειᾳ. ἔτσι τῷ ἐχθρῷ μου. Μή παραδῷς με εἰς ψυχὰς θλιβότων με, στι ἐπανέστησάρ μοι μάρτυρες ἀδίκοι, καὶ ἐγένεστο ἡ ἀδίκηα ἁντηῇ. Πολλάκις περὶ ἀντοῦ δὲ θεοῖς Ἀπόστολος διδάξας καὶ εἰπὼν· Οὐδέτερον γάρ ὑστέρηκα τῷ ὑπὲρ λαλάποστόλων τούτοις ἐπῆγε λέγων· Οὐχ διτὶ ηδη ἐλαβον τὴν ηδη τετελειώματι διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάδω καὶ πάλιν ἀλλαχού· Υπωπιάλω μον τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ μητως, ἀλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γέρωμαι. Οσον μὲν γάρ ως πρὸς ἀνθρώπων σύγχρισιν, συνῆδει ἀντῶν προκεκοφτί, καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις τελειότητα ἀνειληφότι· δοσον δὲ ἐπὶ τῷ ἀληθεῖτ, ἐν πολλοῖς ἀντῶν ὑστερεῖν ἐγίγνωσκεν, ἀτελῆ τε εἶναι ἀντοῦ διὰ τοῦθ' ὀμολόγει. Ταύτη μιν δοκεῖ τῇ διαινοΐᾳ καὶ δ τὰ προκείμενα διεξελθῶν περὶ μὲν τῶν παραχρήτων τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν ἀποδεδωκέναι τῷ Θεῷ, οἴτα δὲ ἀνθρώπος τὸν διλειθον τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ὑφορδῆσθαι. Διδ περὶ τοῦ μελλοντος χρόνου παρεκάλει τὸν Θεὸν, ὅπως αὐτὸς αὐτῷ γένοιτο νομοθέτης. Οὐ γάρ ἀπαρχεῖ μοι, φησι, τὰ παρὰ Μωϋσεῖ νόμιμα· δικαίοις γάρδονός εκείνος οὐ νενομοθέτητο, ἀλλ' ἀνόμοις καὶ ἀνυποτάκτοις, δοσέσσι καὶ ἀμαρτωλοῖς καὶ τοῖς παραπλήσιοις. Τυάτοις

⁴⁷ Exod. xxxiii, 23. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ II Cor. xii, 11.

⁵⁰ Philipp. iii, 12. ⁵¹ I Cor. ix, 27.

γάρ δὲ Μωύσης ἐνομοθέτει, κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν
αὐτῶν διατατόμενος. Ἐγώ δὲ, φησίν, οὐ τῇ Μωύ-
σέως νομοθεσίᾳ ὑποβέβηκα ἐμαυτόν. Διὸ οὐδὲ τὴν
διὰ ζώων σφαγῆς θυσίαν ἐπιγγειλάμην, ἀλλὰ θυσίαν
ἀλαλαγμοῦ, καινότερον τρόπον δὲ κατὰ τὰ Μωύσεως
νόμιμα. Διόπερ ἀξιῶ καινῆς νομοθεσίας παρὰ σοῦ
τυχεῖν. Αὐτὸς οὖν τὴν σὴν δόδον ἐπίδειξόν μοι· ή γρά-
τιστον, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Μή μόνον δὲ ὑποδείξῃς
μηδὲ νομοθετήσῃς μοι, ὡς Κύριε, ἀλλὰ καὶ διδγησόν
με ἐν τρίῳ εὐθείᾳ, πρὸς τὸ μή προσκέψαι πρὸς λίθον
τὸν πόδα μου, ἔνεκεν τῶν ἔχθρῶν μονι. Μή παρ-
δῷς με εἰς ψυχάς θειδότων με. Δι' ὅμαλῆς γάρ
ἔδου καὶ εἰρηνικῆς δπως διαγάγγης με ἀξιῶ τὸν τῆς
ζωῆς μου χρόνον. Οὐ γάρ μόν πολέμιοι τυγχάνου-
σιν, ἀλλὰ καὶ συκοφάνται ἀδικοι καὶ φευδομάρτυρες,
καὶ πάντα τὰ ἔχθρῶν πράττοντες. Τότε δὲ ἀλήθως
ἐστι τῇ φεύδεται ἡ ἀδικία, δταν μὴ κατὰ πραγμάτων
φέρηται, μηδὲ κατισχύῃ τῶν φευδομάρτυρουμένων.

Πιστεύω τοῦ Ιδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐτοῦ ζωτικῶν.
Μήποτε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν ἀνωτέρω αἰτησιν ἀνα-
πέμπει: ἀγαθὰ Κυρίου λέγων τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον
πρόσωπον αὐτοῦ, περὶ οὗ ἔφασκε. Τὸ πρόσωπόν
σου, Κύριε, ζητήσω. Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσω-
πόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται·
Ἐπιστευσα τοῦ Ιδεῖν ἐτοῦ ζωτικῶν Κυρίου· κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον. Ἐπιστευορ Ιδεῖν τὴν ἀριθμοσύνην
Κυρίου. Ἄλλ' θέφεται γε τοῦ Κυρίου τὸ πρόσωπον καὶ
τὰ ἀγαθὰ Κυρίου, οὐκ ἐν τῷ περιγειώ τόπῳ, ἀλλ'
οὐδὲ ἐν τῷ τῶν θυητῶν χωρίῳ, ἀλλ' ἐν γῇ ζώντων,
ἥ καὶ διὰ Σωτῆρος ἐπηγγειλατο λέγων. Μακάριοι οἱ
πραεῖς, διτι αὐτοὶ κληροομήσουσι τὴν τῆρα.

To AAYIA KZ'.

Τοῦτο γὰρ παρίστησιν αὐτὸς προϊὼν καὶ λέγων·
Εἰσάκουσον τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ

" Matth. v, 4.

(1) In opusculo *Origenis* a nobis propediem edendo, quod ab Hieronymo laudatur, haec ipsa Hebreorum traditio affertur.

A et peccatoribus iisque similibus data est. Iстis quippe Moyses legem ferebat, ad duritiem cordis eorum accommodatam. At ego, inquit, non me Moysis legibus subdidi. Quare non cruentum sacrificium, sed hostiam jubilationis pollicitus sum, novo ac longe diverso a Moysis legalibus ritu. Ideo novas abs te postulo leges. Tu ipse, quæro, viam ostendas mihi; aut *illumina*, secundum Aquilam. Neque solum ostendas ac legem ponas mihi, Domine, sed etiam dirige me in semita recta, ut ne offendam ad lapidem pede meo, *propter inimicos meos : ne tradideris me in animas tribulantium me.* Per planam ac pacificam viam me tempore vitæ meæ deducas postulo. Non solum enim inimici, sed etiam iniqui sy-cophantæ et falsi testes instant, qui omnia hostili B more mecum agunt. Tunc porro sibi vere mentitur iniquitas, quando res ipsi non bene cedunt, ne quo falsa testimonia præalent.

VERS. 13. *Credo videre bona Domini in terra viventium. Num ad superiorem postulationem remittit, ac bona Domini vocitat vultum Domini supra memoratum, de quo ait: Vultum tuum, Domine, requiram. Ne avertas faciem tuam a me? Quare secundum Aquilam dicitur: Credidi me visurum in bono Domini; secundum vero Symmachum: Credebam videre bonitatem Domini. Sed videbit Domini vultum et bona Domini, non in terreno loco, sed neque in mortuorum regione, sed in terra viventium, quam pollicitus est Salvator his verbis: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram¹².*

IPSI DAVID XXVII.

VERS. 1, 2. *Ad te, Domine, clamabo, Deus meus,*
ne sileas a me, ne quando taceas a me, et assimilabor
descendentibus in lacum. Eorum quæ superius dixi-
mus de psalmis qui sine additamento Davidi, sive
Davidis inscribuntur, non immemores, illis in præ-
senti traditionem, quæ ad nos usque pervenit; ad-
jiciemus (1). Sic aiunt itaque Hebrei de psalmis
qui tales preferunt inscriptionem, oportere ad su-
periores recurrere, atque observare, quinam esset
psalmus qui preiret aliis subsequentibus, sive nul-
lam prouersus inscriptionem ferentibus, sive *Davidi*
inscriptis, atque accepta ab illo psalmo inscriptione,
Dsententiam subsequentium psalmorum ipsi accom-
modari oportere. Præsens itaque psalmus qui xxvii
est, istam habet inscriptionem, pariterque xxvi,
xxv et xxiv: sed xxiii psalmus erat *Davidi* inscri-
ptus, similiterque xxii, unde secundum Hebraicam
traditionem consequens est, reliquos omnes pro
psalmis ad eandem rationem reputandos esse, ac
præsentem similiter psalmum supplicationes com-
pleteantem.

Illud per se declarat vel ipse psalmus, dum in sequentibus sic habet : *Exaudi vocem deprecationis*

meæ dum oro ad te. Quam vero mentem deprecatio-
nis series præferat, age accurate perpendamus. Clamare se dicit ad Dominum, atque illum ut proprium
sibi Deum invocare. Tu enim, ait, dignatus es nun-
cupari Deus meus, ut promissionem illam sanctis
viris datam assereres : *Et ero illorum Deus, et ipsi
erunt mihi populus*⁵¹. *Excipre deprecationem meam,*
*et ne sileas a me, nequando taceas a me, et assi-
milabor descendantibus in lacum.* Hæc dicebat in
certamine constitutus : ne iis qui post mortalis
hujusce vitæ exitum in mortis lacum descendunt,
similis fieret. Etiamsi enim in superiori psalmo
dixerit : *Credo videre bona Domini in terra viven-
tium*⁵²; attamen ut homo adhuc carne circumdatuſ,
ob vitæ debilitatem ac volubilitatem decertabat. Si-
quidem et ipse Apostolus decertabat, ne alii prædi-
cans ipse reprobus inveniretur⁵³. Lacum autem sol-
lent divini libri nuncupare animarum domicilium in
inferno, ut vocare consueverunt. Quod etiam ipse
David declarat, dum non longe hinc in xxix psal-
mo talia fatur : *Domine Deus meus, clamavi ad te,
et sanasti me : Domine, educisti ex inferno animam
meam ; salvasti me a descendantibus in lacum.* Vi-
den' quomodo eodem in loco infernum et lacum una
copulavit ? Sed in præsenti quidem psalmo clamor-
rem ad Deum emittit, rogans non assimilari descen-
dantibus in lacum ; at in nono et vigesimo orationem
sibi bene cessisse testificatur, sic aiens : *Do-
mine, clamavi ad te, et sanasti me ; salvasti me a
descendantibus in lacum*⁵⁴. Opportune autem lacus
dicitur animarum in inferno domicilium. Quemad-
modum enim lacus receptaculum est aquarum de-
super ac e sublimi istuc decadentium, sic et mortis
regio, cui nonen infernus, eas que a supernis ex
humana vita istuc decidunt animas excipiens, jure
lacus appellatur. Rogat itaque ut ne in memoratum
lacum una cum aliis detrahatur. Et hoc sane mihi
continget, ait, si reliquis hominibus similis evadam
qui abs te non exaudiuntur, quod est aversionis et
odii tui signum. Loco autem hujus, *ne sileas a me,*
Symmachus, *ne taceas ex me, habet* ; ne forte te
procud me quiescente, similis simi descendantibus
in lacum.

VERS. 5. *Quoniam non intellexerunt opera Domi-
ni, et in opera manuum ejus, destrues illos, et non
ædificabis eos.* Opera Domini dixeris conditarum
omnium rerum substantiam, quam ex non extan-
tibus ad existentiam deduxit universorum opifex
Deus : opera autem manuum ejus, rerum factarum
administrationem, qua prospicit ac dispensat, Pro-
videntiaz sue virtutibus ceu manibus omnia guber-
naus.

VERS. 6, 7. *Benedictus Deus, quoniam exaudivit
rōcem deprecationis meæ.* Dominus adjutor meus et
protector meus : in ipso speravit cor meum, et adju-

A δέεσθαι με πρὸς σέ. Τίνα δὲ διάνοιαν περιέχει δ τῆς
δεήσεως λόγος, φέρε κατανοήσωμεν. Βοὴν γησὶ πρὸς
Κύριον, ἐπικαλεῖσθαι τε αὐτὸν ὡς Ἰδίον αὐτοῦ Θεόν.
Σὺ γάρ, φησιν, δικαῖωσας ἐμὸς χρηματίσαι Θεός,
καθ' ἣν περιποίησαι πρὸς τοὺς ἀγίους ἐπαγγελιαν
εἰπών· *Kai ἔσομαι αὐτῷ Θεός, καὶ αὐτοὶ ἐστοται
μοι λαός.* Παράδεξαι μου τὴν δέοντιν. *Kai μὴ πα-
ρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, μήποτε παρασιωπήσῃς
ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δύοιαθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν
εἰς λάκκον.* Ταῦτα δ' ἔφασκεν ἐν ἀγωνίᾳ καθεστώς·
μή πη ἄρα τοῖς μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ θανάτου βίου
καταβαίνοντιν εἰς τὸν τοῦ θανάτου λάκκον παρομοιω-
θεῖη. Εἰ γάρ τὰ μάλιστα ἐν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγε
ψαλμῷ· *Πιστεύω τοῦ Ιδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν τῇ
ζώντων*· ἀλλ' ὅμως ὡς ἀνθρώπος, ἔτι σάρκα περι-
B χείμενος, ἡγωνία διὰ τὸ σαθρὸν καὶ εὐμετάβολον τοῦ
βίου. Ἐπεὶ καὶ δι' Ἀπόστολος ἡγωνία, μήπως, δίλοις
κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται. Λάκκον δὲ εἰώθα-
στι οἱ θεῖοι λόγοι δινομάζειν τὸ τῶν ψυχῶν οἰκητήριον
τὸ ἐν τῷ καλούμενῳ ἄδην· δ δὴ παρίστησιν αὐτὸς δ
Δαυΐδ οὐκ εἰς μακρὰν ἐν τῷ κθ' ψαλμῷ λέγων· *Κύριε
οὐ θεός μου, ἐκέρχαξα πρὸς σέ, καὶ λάσω με· Κύ-
ριε, ἀνήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχήν μου· ἔσωσάς με
ἀπὸ τῶν καταβαίνοντων εἰς λάκκον.* Ορέξες ὅπως
τὸν ἄδην καὶ τὸν λάκκον ἐν ταύτῳ διὰ τούτων συνῆ-
ψεν; Ἀλλ' ἐν μὲν τῷ μετὰ χειρας βοᾶς πρὸς τὸν Θεὸν
ἄφησιν, παρακαλῶν μὴ δύοιαθήσαι τοῖς καταβαίνοντιν
εἰς λάκκον ἐν δὲ τῷ ἐννάτῳ καὶ εἰκοστῷ κατωρθώσθαι
αὐτῷ τὰ τῆς εὐχῆς διδάσκει λέγων· *Κύριε, ἐκέρχαξα
πρὸς σέ, καὶ λάσω με· ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν κατα-
βαίνοντων εἰς λάκκον.* Προστύπως δὲ λάκκος ὡν-
μασται τὸ ἐν τῷ ἄδῃ τῶν ψυχῶν οἰκητήριον. Ως γάρ
δι λάκκος δοχεῖον ἔστι τῶν δικαίων καὶ ἐξ ὑψίου εἰς
αὐτὸν καταφερομένων διδάσκων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ
δι τοῦ θανάτου χώρος, δι καλούμενος ἄδης τὰς ἀνωνεν
ἀπὸ τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου εἰς αὐτὸν καταφερομέ-
νας ψυχὰς ὑποδεχόμενος, προσφυῶς λάκκος ὡνμα-
σται. Παρακαλεῖ τοίνυν μὴ συνελκυσθῆναι εἰς τὸν
δεδηλωμένον λάκκον. Τοῦτο δὲ, φησιν, ἔσται, εἰ δύοιος
γενοίμην τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις τοῖς μὴ εἰσαχουμέ-
νοις ὑπὸ σοῦ· δ δὴ σημεῖον τυγχάνει τῆς σῆς ἀποστρο-
φῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ· *Μή παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ,* δ
Σύμμαχος, μὴ σιγήσῃς ἐξ ἐμοῦ, φησὶ· μήποτε, ἡσ-
χάσαντός σου ἀποθέν μου, δύοιαθῶ τοῖς καταβαίνο-
ντιν εἰς λάκκον.

D *"Οτι ού συνηκαρ εις τὰ ἔργα Κυρίου, καὶ εις τὰ
ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καθελεῖς αὐτοὺς, καὶ ού
μὴ οἰκοδομήσεις αὐτούς.* Ἔργα δὲ Κυρίου εἴποις
δι τὴν τῶν γενητῶν πάντων ὑπόστασιν, καθ' ἣν ἐξ
οὐκ δικτων εἰς τὸ εἰναι· τὰ πάντα παρήγαγεν δ τῶν
πάντων ποιητῆς Θεός· Ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὴν τῶν
γενομένων διοίκησιν, καθ' ἣν προνοεῖ καὶ διέπει
ώστερει χειρὶ ταῖς ἐστοῦ προνοητικαῖς δυνάμεσι
διακενθερῶν τὰ πάντα.

Ἐνύλογητὸς δ Θεός, οτι εισήκου-σε τῆς φωνῆς
τῆς δεήσεως μου. Κύριος βοηθός μου καὶ ὑπε-
ρασπιστής μου· ἐπ' αὐτῷ ήλπισερ η καρδία μου

⁵¹ Jer. vii, 23. ⁵² Psal. xxvi, 15. ⁵³ I Cor. ix, 27. ⁵⁴ Psal. xxiv, 4.

καὶ αἱ δύνηθήθηρ. Καὶ ἀτέθαλεν ἡ σάρξ μου, καὶ ἐκ θείματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ. Ὁ ἀκευδῆς Θεὸς, πιστούμενος ἐαυτοῦ τὰς ὑποσχέσεις, δι' ὃν ἐπῆγγελται λέγων· Ἔτι λαλοῦντάς σου ἔρω· Ἰδού κάρειμι· ώς ἐγγὺς ἐστῶς τῶν καθαρῶν αὐτὸν ἐπικαλουμένων, καὶ ώς οὐ πόρρω τυγχάνων τοῦ τὰ πραγμάτωντα [προλεχθέντα] δεῖταινος, ἐπήκοον ἐστὸν παρέσχε ταῖς προλεχθεῖσαις ἵκετηρίαις. Εἰθ' ὁ σπερ στημένον δίδωσι διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τῇ τοῦ δεηθέντος φυχῇ, περὶ τοῦ εἰστοῦντος αὐτήν. Ἡ δὲ, συναισθομένη, μεταβάλλει μὲν τὰς ἵκετηρίους φωνὰς εἰς εὐχαριστίαν, ἐγνωκέναι δὲ δύολοις τὴν γενομένην αὐτῇ εὐεργεσίαν· διό φησιν Ἐὐλογητὸς Κύρος, διτὶ εἰτήκουσε τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως μου· Κύριος βοηθός μου καὶ ὑποστιτής μου, ἐξ' αὐτῷ ἡλπισεν ἡ καρδία μου, καὶ ἔδυνθήθη θηρ. Συνήσθετο γάρ τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ἐκταθείσης μέχρις αὐτῆς καὶ ἀντιλαμβανομένης αὐτῆς πρὸς τὸ μῆτα καθελκυσθῆναι εἰς τὸν δηλωθέντα λάκκον. Ἐξ ὑπερβαλλούσης δὲ χαρᾶς διὰ προφήτης οὐ τὴν φυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ φησιν γεγνηθέναι καὶ ἀνανεώσθαι διὰ τὴν καὶ αὐτῷ σώματι ἐπηγγελμένην ἡγαθὴν ἐλπία κατὰ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν διὸ ἐπελέγει· Καὶ ἀτέθαλεν ἡ σάρξ μου· οἰς ἐπισυνάπτεται· Καὶ ἐκ θελήματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ· ὑπερόδημοιο εἶναι μοι δοκεῖ τῷ· Ἐκονστώς θύσω σοι. Ἄντι δὲ τοῦ, καὶ ἀτέθαλεν ἡ σάρξ μου, διὰ μὲν Σύμμαχος, ἀρθησαι, φησιν, ἡ καρδία μου· διὰ Ἀκύλας, ἐγκαρπάσατο ἡ καρδία μου· διὰ Θεοδοσίου, καὶ ἀτέθαλεν ἡ καρδία μου· ἡ δὲ πέμπτη Ἑδοσίας, ἐκρατύνθη ἡ καρδία μου. Καὶ πάλιν ἄντι τῶν, ἐκ θελήματός μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ, διὰ μὲν Σύμμαχος· Καὶ ἐρ φωτίς μου ὑμαίνω αὐτὸν, ἐξέδωκεν· διὰ δὲ Ἀκύλας, καὶ ἀπὸ ἄσματος μου ἔξομολογήσομαι αὐτῷ.

Κύριος κραταλώμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ὑπεραπτιτής τῶν σωτηριῶν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐστι. Σαφῶς οὖν ἐν τούτοις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωζομένων ἐμημόνευσεν ἡ προφητεία, εὐκαίρως ἐξ ἐνὸς τοῦ Δαυΐδ τοὺς πάντας χαρακτηρίσασα. "Ὅσπερ γάρ, φησιν, ἐκείνον δεηθέντα ἐσώσεν, οὐτως, φησιν, καὶ παντὸς τοῦ Ιδίου λαοῦ κραταλώμα ἔσται.

Σῶσον τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, καὶ ποιμαρον αὐτοὺς καὶ ἐπαρον αὐτοὺς ἔως τοῦ αἰώνος. Πολα δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡ κληρονομία δείκνυται ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· Αἴτησαι γάρ, φησιν, καὶ δῶσω σοι θηρίῳ τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσιν τοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Οὐκάν δὲ ἀμάρτωις καὶ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ θεοφιλεῖς καὶ προφήτας καὶ δικαίους ἀνδρας τῆς τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι κληρονομίας εἰπών, καὶ τῶν σωτηριῶν αὐτοῦ μετεσχηκέναι. Οὐδὲ γάρ τὰ πλήθη καὶ τοὺς ἀναξίους παραβαλόντας τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ προσήκει λαὸν ἀποφαίνειν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μόνως τοὺς ἀρεσκόντους αὐτῷ βιουντας, περὶ ὃν εἴποι ἄν· Καὶ ἐσομαι αὐτῷ Θεός, καὶ αὐτοὶ ἐσορτοὶ μοι λαός. — Καὶ ποιμαρον αὐτοὺς, καὶ ἐπαρον ἔως τοῦ αἰώνος. Ποιμανεῖ δὲ αὐτοὺς ἐνταῦθα, τὴν φυχὴν αὐτοῦ τιθεῖς ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς φησιν ἐν· Ἐναγγελοις· Ὁ ποιμὴν σ

A *tus sum. Et restoruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei.* Deus mendaci exprēs, ut promissā sua confirmet his verbis expressa, *Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum* ⁵⁶, *ut pote qui prope sit omnibus qui se puro corde invocant, et non procul sit eo qui supra dicto ritu supplicat; præmissis deprecationibus se propitium exhibuit.* Deinde vero per propheticum spiritum supplicantis animæ ceu signudat, quo se exauditam fuisse noverit. Illa vero hæc animadvertisens, supplices voces in gratiarum actionem convertit, ac beneficium sibi collatum agnoscere se constitetur. Quamobrem ait, *Benedictus Dominus, quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ. Dominus adjutor meus et protector meus: in ipso sperarit cor meum, et adjutus sum.* Sentiebat enim dexteram Dei porrectam sibi, patrocinio esse, ut ne in memoratum lacum detruderetur. Ex gaudii porro vehementia Propheta non animam tantum, sed etiam carnem suam gavisam et renovatam esse testificatur, ob spem illam bonam vel ipsi corpori in resurrectione mortuorum factam; quare subdit, *et restoruit caro mea: quibus et adjunxit, et ex voluntate mea confitebor ei.* Quod mihi perquam simile videtur huic: *Voluntarie sacrificabo tibi* ⁵⁷. Loco autem dicti illius, *et restoruit caro mea, Symmachus, effloresce, inquit, cor meum;* Aquila vero, *gloriatur est cor meum;* Theodosio, *et restoruit cor meum;* quinta editio, *roboretur est cor meum.* Rursumque illius loco, *ex voluntate mea confitebor ei,* Symmachus, *in canticis meis celebrabo ipsum, edidit;* Aquila vero, *et a cantico meo confitebor ei.*

B *C* **Vers. 8. Dominus fortitudo plebis sue, et protector salvationum Christi sui est.** Illic aperte prophetia Christum et eos qui illius ope salutem obtineant memoravit, opportunèque per unum Davidem universos exprimit. Sicut enim, inquit, deprecantem ipsum servavit, ita totius sibi proprii populi fortitudo erit.

Vers. 9. Salvum fac populum tuum, et benedic hereditati tuae, et pasce eos et extolle illos usque in aeternum. Quænam sit Christi hereditas in secundo psalmo declaratur; nam, *Postula a me, inquit, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* ⁵⁸. Neque a vero aberraveris, si religiosos illos in priori populo viros, prophetas,

D et justos, ad Christi hereditatem pertinuisse dixeris, atque *salvationum ejus participes fuisse.* Neque multitudinem populi, ac eos qui indigne Ecclesiæ Dei accesserunt, populum ejus pronuntiare paruit; sed solum eos qui ipsi probatam et placitam vitam duxerunt, de quibus ipse dixerit: *Ego illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* ⁵⁹. — *Et pasce eos et extolle illos usque in aeternum.* Hic autem pascit illos, qui animam suam pro iis posuit, ut in Evangelii ait: *Bonus pastor animam suam ponit pro*

⁵⁶ Isa. L VIII, 9. ⁵⁷ Psal. LIII, 8. ⁵⁸ Psal. II, 8. ⁵⁹ Jerem. VII, 23.

ovibus⁶⁰; ac rursum: *Oves meæ vocem meam au-*
*diunt*⁶¹; iterumque: *Ero vobiscum usque ad con-*
*summationem seculi*⁶². In tempore autem op-
portuno ipsas in sublime elatas, cœlesti regno
donabit.

PSALMUS DAVID XXVIII.

In exitu tabernaculi.

VERS. 1, 2. *Afferte Domino, filii Dei, afferte Do-*
nimo filios arietum. Afferte Domino gloriam et ho-
norem, afferte Domino gloriam nomini ejus, adorate
Dominum in atrio sancto ejus. His prorsus similia
quoad sententiam arbitror ea quæ in nonage-
simo quinto psalmo de vocatione gentium feruntur,
quæ hoc modo se habent: Cantate Domino canticum
novum, cantate Domino omnis terra. Cantate Do-
nimo, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in
siem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam
ejus, in oranib[us] populis mirabilia ejus. Quoniam
magnus Dominus et laudabilis valde, terribilis est
*super omnes deos*⁶³. Deinceps ita subsumit: *Afferte*
Dominu[m] gloriam nomini ejus. Tollite hostias et in-
troite in atria ejus, adorate Dominum in aula sancta
ejus. Quibus sane evangelicam gratiam, in omnes
totius orbis nationes diffusam, prænuntians, post-
quam canticum novum, videlicet novi Testamenti,
memoravit, deinde præcipit ut afferant Domino glo-
riam et honorem, et cetera. Hæc autem afferre
jubet, non Judæos, sed familias gentium, aut se-
cundum reliquos interpres, ac Hebraicam verita-
tem, cognitionem populorum. Hæc itaque in quinto
et nonagesimo psalmo de gentibus divinitus præ-
nuntiata sunt. In præsenti vero ea ipsa jubentur
Dominu[m] afferre filii arietum, quos æstimo nihil
differre a familias gentium, aut cognitionibus popu-
lorum. Neque enim ipsi arietes hæc Domino afferre
jubentur, sed filii arietum. Id vero dico secundum
Hebraicam sententiam, in qua neutiquam effertur
*illud: *Afferte Domino, filii Dei.* Quare hæc in Se-*
ptuaginta interpretibus obelo notantur, quod neque
in Hebreico exemplari, nec apud reliquos inter-
pretes compareant. Quod si omnino Septuaginta
interpretum lectio spectanda sit, dico præcipi filiis
[Dei] ut afferant Domino, non arietes, sed filios
arietum, gloriam et honorem ceteraque his adjun-
cta. Quæ sane ex comparatione quinti et nonage-
simi psalmi, de conversione gentium prænuntiari
dixerim.

καὶ τὰ ἔξης ἐπιλεγόμενα· ἀ δὴ ἀπὸ τῆς παραθέσεως τῶν ἔθνῶν ἐπιστροφῆς εἰποιμι ἀν προφητεύεσθαι·

Neque a scopo deflectemus, si pronuntiaverimus hic per Filios Dei, Salvatoris nostri discipulos apo- stolosque significari, a quibus liquet factam esse

Α καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προ-
βάτων· καὶ πάλιν· Τὰ ἡμὰ πρόσωπα τῆς φωτῆς μου
ἀκούει· καὶ πάλιν· "Ἐστεμι μεθ' ὑμῶν ἔως τῆς
συντελείας τοῦ αἰώνος· καιρῷ δὲ ἐπιτηδεῖῳ ἐπάρεις
αὐτοὺς εἰς ὄψις, τῆς οὐρανοῦ βασιλείας καταξώσει.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΚΗ'.

'Εξοδίου σκηνῆς (1).

'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ, νιοὶ Θεοῦ, ἐρέγκατε τῷ
Κυρίῳ ιλοὺς κριῶν. 'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν
καὶ τιμὴν· 'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ὄρ-
ματι αὐτοῦ. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ
ἄγιᾳ αὐτοῦ. Τούτοις ισοδυναμεῖν ἥγονται κατὰ τὴν
διάνοιαν τὰ ἐν πέμπτῳ καὶ ἐνενηκοστῷ φαλμῷ περὶ τῆς τῶν ἔθνῶν ακλήσεως τοῦτον λελεγμένα τὸν τρόπον·

B "Ἄστετε τῷ Κυρίῳ ὅστια καιρόν· ἔστατε τῷ Κυρίῳ,
πάσσα η γῆ. Ἄστετε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε δρομα

αὐτοῦ, εὐαγγελίσασθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σω-
τήριον αὐτοῦ. Ἀραγγελάτε ἐν τοῖς ἔθνεσι τὴν
δόξαν αὐτοῦ, ἐν πάσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐ-
τοῦ. "Οτι μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα, φο-
βερός ἐστιν ἐπὶ πάρτας τοὺς θεούς· οἵτις ἐπι-
λέγεται· 'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ὄρματι αὐ-
τοῦ. 'Αρατε θυσίας καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐ-
λὰς αὐτοῦ. Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ
ἄγιᾳ αὐτοῦ. 'Εν οἷς δέ λόγος, τὴν εὐαγγελικὴν χάριν
τὴν εἰς πάντα χαυθεῖσαν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης
ἔθνη προευαγγελισάμενος, καὶ τοῦ καινοῦ διαματος,
θηλαδὴ τῆς καινῆς Διαθήκης μημονεύσας, ἕπτης
προσάττεται κομίζειν τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ
τὰ ἔξης. Ταῦτά τε κομίζειν παραχελεύεται οὐκεῖν 'Ιου-
δαῖοις, ἀλλὰ ταῖς πατριαῖς τῶν ἔθνῶν, ἢ κατὰ τὰς
λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, καὶ κατὰ τὴν Ἐβραικὴν ἀκρί-
βειαν, ταῖς συγγενείαις τῶν λαῶν. Ταῦτα μὲν οὖν τα-
φῶς ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἐνενηκοστῷ φαλμῷ περὶ τῶν
ἔθνων ἐθεσπίζετο· ἐν δὲ τῷ μετέχειρας δέ λόγος τὰ αὐτὰ
τῷ Κυρίῳ προσφέρειν τοῖς οἰοῖς τῶν κριῶν κελεύει· οὓς
νομίζω μηδὲν διαφέρειν τῶν πατριῶν τῶν ἔθνων, ἢ
τῶν συγγενεῶν τῶν λαῶν. Οὐ γάρ αὐτοὶ οἱ κριτοὶ προσ-
τάττονται προσφέρειν τὰ κεκελευσμένα, ἀλλ' οἱ νιοὶ

C τῶν κριῶν. Καὶ ταῦτα (2) φημι· κατὰ τὴν Ἐβραικὴν ἀνά-
μηνησιν, καὶ δέ τινας οὐκέτεται τό· 'Ερέγκατε

D τῷ Κυρίῳ, νιοὶ Θεοῦ. Διὸ καὶ ὡθέλισται παρὰ τοῖς
Ἐβδομήχοντα, ὡς μὴ κείμενον μήτε ἐν τῷ Ἐβραικῷ
μήτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς. Εἰ δὲ κρήτι καὶ
εἰς τὴν τῶν Ἐβδομήχοντα θεωρήσας· Ἐκδοσιν, φημι
τὸν λόγον προστάττειν τοῖς οἰοῖς τοῦ φέρειν τῷ Κυ-
ρίῳ οὐ κριούς, ἀλλὰ νιοὺς κριῶν· καὶ δόξαν καὶ τιμὴν

τοῦ πέμπτου καὶ ἐνενηκοστοῦ φαλμοῦ περὶ τῆς τῶν

⁶⁰ Joan. x, 41. ⁶¹ Joan. x, 27. ⁶² Matth. xxviii, 20. ⁶³ Psal. xciv, 1-4.

(1) Ήαῖ, ἔξοδίου σκηνῆς, non leguntur in Hebreico exemplari, neque, Theodoreto teste, in Hexaplo fe-
tibantur. In Chaldaico textu tamen legitur. Alii le-

gunt, ἔξοδου σκηνῆς, quod id ipsum significat.

(2) Ήαῖ pluribus explananda in Hexaplorum collecione.

διών ἡ κλῆσις τῶν ἐθνῶν φαίνεται κατωρθωμένη· οἵ δι μετὰ χεῖρας λόγος προστάττει φέρειν τῷ Κυρίῳ πρῶτον μὲν ἀπάντων υἱὸν χριῶν, ἀλλ' οὐ χριούς· ἐπειδὴ περ πέδος τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν ἐλέγετο ἐν τῷ τεσσαροστῷ τετάρτῳ φαλμῷ· Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγενήθησαν νιοί σου. Τῶν δὲ πατέρων λήθην ποιήσασθαι παρεκελεύσαστο αὐτῇ λόγος εἰπών· Ἀκουσσο, θύτατερ, καὶ ίδε, καὶ κλίνο τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· καὶ ἐπιτυμήσει στὸ βασιλεὺς τοῦ κάλλοντος σου· διτὶ αὐτός ἐστι Κύριός σου. Ταῦτα γάρ οὐδὲ πρὸς ἄλλην ἢ πρὸς μόνην τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἐλέγετο· παραινοῦντος αὐτῇ τοῦ θείου Πνεύματος λήθην ποιήσασθαι τοῦ προτέρου αὐτῆς λαοῦ, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς; αὐτῆς διὰ τὴν πολύθεον πλάνην, καὶ τὴν τῶν πατέρων αὐτῆς δεισιδαιμονίαν. Εἰτ' ἐπειδὴ τῶν πατέρων ἐπιλαθέσθαι αὐτῇ παρεκελεύσαστο, ἀναγκαίως ἐπάγει λέγων· Ἀντὶ τῶν πατέρων σου ἐγενήθησαν νιοί σου. Τούτους υἱὸν χριῶν διὰ τὸ δλογον ἀποκαλεῖ. Εἰτ' ἐπιλέγει· Ἐρέτητε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμήν· δὴ νοήσεις ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς παρακελεύσεως, δι' ἡς παρανεῖ λέγων αὐτοῖς· Λαμψάτω τὰ ἔργα υἱῶν ἐμπροσθετῶν ἀρθρώτων, δπως, βλέποντες τὰ καλὰ υἱῶν ἔργα, δοκίσωσι τὸν Πατέρα υἱῶν ἐρ τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ τρίτον ἔτι πρὸς τούτοις, φέρειν τῷ Κυρίῳ προστάττει συμφώνως ὁ μετὰ χεῖρας φαλμὸς, καὶ ὁ ἐνενήκοστὸς πέμπτος, δόξαν δύναματι αὐτοῦ. Αὐτῷ μὲν γάρ προσφέρομεν δόξαν διὰ δογμάτων ἐρβωμένων· ἀλλὰ καὶ τιμὴν αὐτῷ προσφέρομεν, πειθαργοῦντες προστάγματι λέγοντι· Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαιων πόνων, καὶ ἀπάρχουν αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. Τῷ δὲ δύναματι αὐτοῦ δόξαν περιάπτομεν, ἐπειδὸν λάμπῃ ἡμῶν τὰ ἔργα ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὥστε δρῶντας αὐτούς δοξάζειν τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐας δὲ παρὰ τοῖς ἐθνεσι τὸ δικομα αὐτοῦ δοξάζεται, καὶ δὴ τοῦ προφήτου παρίστηται λόγος πρὸς τὸ Ίουδαίων ἔθνος ἀποτεινόμενος καὶ λέγων· Οὐκ ἐστι μον θέλημα ἐτ ὑμῖν, λέγει Κύριος πατροχάτωρ, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν υἱῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεδέξασται τὸ δρομά μον ἐτ τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐτ πατετῶν θυμίαμα προσφέρεται τῷ δροματι μον καὶ θυσία καθαρά· διότι μέρα τὸ δρομά μον ἐτ τοῖς ἔθνεσι· υμεῖς δὲ βεβηλοῦντες αὐτό. Πρὸς τούτοις ἀπασιν οἱ δηλωθέντες υἱοί τοῦ Θεοῦ, ἢ υἱοί τῶν χριῶν κελεύονται προσκυνεῖν τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ. Οὐ γάρ ἔξω τῆς αὐλῆς βούλεται, οὐδὲ ἀνακεχωρημένως ιδιάζοντας προσκυνεῖν αὐτῷ, ἀλλ' ἀπαντῶντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Ἄντι δὲ τοῦ, ἐτ αὐλῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ, δὲ μὲν Ἀκύλας, ἐτ διαπρεπεῖ τὴν προσκύνην, ἐξέδωκεν· δὲ δὲ Σύμμαχος, ἐτ διαπρεπεῖ ἀγίᾳ. Βούλεται γάρ ἡμᾶς ὁ λόγος μετὰ τοῦ πρέποντος κόσμου, καὶ τῆς τῷ Θεῷ προσφιλοῦς δικαιοσύνης τὴν προσκύνην ποιεῖσθαι, δηλους αὐτοὺς ἐν ἀγιασμῷ γενομένους καὶ ἐν εὐπρεπείᾳ.

A gentium vocationem. Eos scilicet hic psalmus Jubel afferre, primo quidem et ante omnia filios arietum, non arietes, quoniam in psalmo quadragesimo quarto Ecclesiæ ex gentibus coactæ dicitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*⁴⁴. Eidemque præcipitur ut patrum suorum obliviscatur his verbis: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et oblivisci populum tuum, et domum patris tui: et concupisces Rex decorum tuum, quia ipse est Dominus tuus*⁴⁵. Hæc enim non alii quam Christi Ecclesiæ dicta sunt, cobortante illam Spiritu divino, ut obliviscatur priorem populum suum et domum patris sui; nimis ob multiplicitum deorum errorem, ac patrum suorum superstitionem. Deinde quia illam patres oblivisci suos jussérat, necessario infert his verbis: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Hos filios arietum vocat ob rationis defectum. Postea subjungit: *Afferte Domino gloriam et honorem*. Cujus sententiam ex hoc Salvatoris nostri ad discipulos monito intelligas: *Luceant opera vestra coram hominibus, ut videntes bona opera vestra, glorificant Patrem vestrum qui in cœlis est*⁴⁶.

B Ad hæc tertio, præsens psalmus, cui consonat nonagesimus quintus, præcipit afferre Domino gloriam nomini ejus. Ipsi namque, per doctrinam sanam, gloriam afferimus; sed et honorem ipsi afferimus, si huic ejus præcepto pareamus: *Honor Dominum de tuis justis laboribus, et primitias offer ipsi de tuis justitiæ fructibus*⁴⁷. Nomini autem ejus gloriam conciliaamus, si quando luceant opera nostra coram hominibus, ita ut videntes ipsi glorificant Patrem nostrum qui in cœlis est. Quo pacto autem etiam apud gentes nomini ejus gloria referatur, hic prophetæ sermo declarat, qui Judaicam gentem respicit, et sic habet: *Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non accipiāt de manibus vestris; ab ortu enim solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, et in omni loco thymiana offeruntur nomini meo, et sacrificium mundum. Quia magnum est nomen meum in gentibus: et vos polluitis illud*⁴⁸. Ad hæc omnia ii, qui filii Dei esse declarantur, scilicet filii arietum, jubentur adorare Dominum in aula sancta ejus. (1) Non vult enim extra aulam, neque in secessu, aut semotos adorare ipsum; sed accedere jubet ad Ecclesiam suam. Loco autem illius, in aula sancta ejus, Aquila, in decore sanctificato; Symmachus vero, in decore sancto, edidit. Vult enim nos cum debito ornatu, ac Deo dilecta justitia adorationem peragere, sanctitati prorsus deditos ac detcori.

D δικαιοσύνης τὴν προσκύνην ποιεῖσθαι, δηλους αὐ-

⁴⁴ Psal. xliv, 17. ⁴⁵ ibid. 11. ⁴⁶ Matth. v, 16. ⁴⁷ Prov. iii, 9. ⁴⁸ Malach. i, 10-12.

(1) Idipsum sere Basilius dixit, qua de re in præfatione videsis.

VERS. 3. *Vox Domini super aquas, Deus mages statis intonuit; Dominus super aquas multas. Quia cum in vertice Carmeli aer serenus esset, audiebat vocem aquarum multarum. Ac si quis summatim omnia colligat quæ in Veteri Testamento de aquis feruntur, is sane videbit illud: Spiritus Dei serebatur super aquam⁶⁰; et illud: Educant aquæ reptilia animarum viventium, et volatilia⁶¹; ea item deprehendet quæ in diluvio gesta sunt, quomodo videlicet, cum omnia aquis submersa essent, solus Noe cum iis qui in arca erant salvus evaserit, ea etiam quæ in Ægypto, et in mari Rubro, et quæ in Jordane, qua ratione filii Israel sicco pede transierint.*

VERS. 4. *Vox Domini in virtute. Nam qui omnia potest in Christo qui se confortat, is præcepta Domini audit, et ea exsequitur. Vox ergo Domini non in debili ac soluta anima, sed in robusta quæ naviter bonum operatur. Vox Domini in magnificencia. Non per ea solum, inquit, quæ de aquis dicta nobis sunt, vox Domini declaratur, sed etiam per virtutem et magnificenciam ejus, quam oculis reprehendere potest, quisquis confertim mundum totum quaquaversum, et partes ejus sigillatim contemplatur, necnon inenarrabilem magnitudinem, inessabilem pulchritudinem, ac multa varietate spectabilem, quæ ipsis inest, sapientiam. Quæ nimurum potestatem virtutemque universorum opificis aperte commonstrant. Hinc est quod sermones prophetici Dei scientiam a magnitudine operum ejus mutuati sint. Quamobrem apud Jeremiam dictum est: Dominus qui fecit terram in fortitudine sua⁶², et cætera.*

VERS. 5, 6. *Vox Domini confringentis cedros: et confringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dilectus quemadmodum filius unicorniuri. Hoc item modo interpretaris: per vitulum Libani, filium unicornium, videatur Hierosolymam indicare, atque illum pridem dilectum filium unicornium. Nam ex sanctis patribus orti sunt, qui olim unicorneres vocitabantur, quia uno Deo veluti cornu sunt usi: qua de re gloriabantur his verbis: In te inimicos nostros ventilabimus cornu⁶³. Quorum filii fuere, duces Sirion ex circumcitione, sic enim in aliis editionibus vocantur, qua voce principes significantur. Eos comminatione contrivit sua, una cum Hierosolyma quam vitulum et Libanum nuncupat. Id enim aperte Ezechiel propheta significavit his verbis: Hæc dicit: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena unguibus, ductumque habet ut ingrediatur in Libanum, et tulit selecta cedri, summitates frondium tenerarum, et detulit ea in terram Chaldaeorum [Chanaan]⁶⁴. Quæ ipse in sequentibus interpretatur dicens: Cum venerit Rex Babylonis*

A Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, διὸς τῆς δόξης ἔρεστησε· Κύριος ἐπὶ ὑδάτων ποιεῖ· Οὐτε, αἰθρίας οὐσίας ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Καρμήλου, ἥκουε φωνὴν ὑδάτων πολλῶν. Καὶ δλῶς, συναγαγών τις τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ ὑδάτων ἀναγεγραμένα, καὶ ὡς τὸ Πτεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐπεζέρετο ἐπάρω τοῦ ὑδατος· καὶ τὸ Ἐξαγαγέτω τὰ ὑδάτα δρπετὰ ψυχῶν ἱστοῖς καὶ πετεινά πετόμενα· τὰ τέ ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ὡς, ἀπάντων ὑπερθυγίων γνομένων, μόνος δὲ Νῶς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διεσώζοντο ἐν τῇ κιβωτῷ· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Αἴγυπτου, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ τὰ ἐν τῷ Ἱορδάνῃ, διπλῶς ἀνέρχεται ποδὶ διεβίβασαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, δύεται.

B Φωνὴ Κυρίου ἐν Ισχύi. Οὐ γάρ πάντα Ισχύων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, οὗτος ἀκούει τῶν ἐντολῶν Κυρίου, καὶ ποιεῖ. Φωνὴ οὖν Κυρίου οὐκ ἐν τῇ ἀσθενεὶ καὶ λελυμένῃ ψυχῇ, ἀλλὰ ἐν τῇ εὔτόνῳ Ισχυρῷ κατεργαζομένῃ τῷ ἀγαθόν. Φωνὴ Κυρίου ἐν μεγαλοπρεπείᾳ. Οὐ διὰ μόνων, φησι, τῶν εἰρημένων τὴν περὶ ὑδάτων ἡ φωνὴ παρόσταται τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς Ισχύος αὐτοῦ καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας, ἣν ἔστιν δύθαλμοῖς κατανοῆσαι ἀθρόως τὸν σύμπαντα κόσμον ἀπειράτα, ίδιως τε τὰ τούτου μέρη θεασάμενον, τὰ τε μεγέθη τὰ ἀνεκδιγγόντα καὶ τὰ ἀνέκφραστα κάλλη, τήν τε ἐν αὐτοῖς ὁρωμένην πολυποίκιλον σοφίαν· & δὴ τυγχάνει παραστατική τῆς τοῦ συστησαμένου τὰ πάντα δυνάμεως τε καὶ Ισχύος. Ἔνθεν οἱ προφητικοὶ λόγοι τὴν θεολογίαν ἀπὸ τῆς μεγαλουργίας αὐτοῦ παρελάμβανον. Διὸ εἰρηται παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ· Κύριος δὲ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ Ισχύi αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης.

C Φωνὴ Κυρίου συντριβοτος κέδρους· συντριψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Λιβάρου· καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸ μόσχον τοῦ Λιβάρου (sic) καὶ διηγαπημένος ὡς νιδὸς μονοκερώτων. Η καὶ οὔτως· Μόσχον ἔοικε Λιβάνου, τὸν υἱὸν μονοκερώτων, τὴν Ἱερουσαλήμ λέγειν, καὶ τὸν πάλαι ἡγαπημένον υἱὸν μονοκερώτων. Ἐπειτα πατέρων γεγόνασιν ἀγίων, οἵτινες ἐλέγοντο μονοκέρωτες, διὰ τὸ μόνη Θεῷ κέρατι κεχρησθαι, ὡς ἐπ' αὐτῷ σεμνύνεσθαι καὶ λέγειν· Εἳσοι τοὺς ἔχθρούς ημῶν κερατιούμερ. Ὅμηρος δὲ τοὺς ἔχθρους ημῶν κερατιούμερος οὐδεὶς γέγονασιν οἱ ἡγούμενοι τῶν ἐκ περιτομῆς Σαρίων (Ι) ἐνταῦθα κεκλημένοι κατὰ τὰς δόλας ἐκδεσίες, διὰ μηδηνεύεται ἀρχοντες, οὓς ἀπειλῇ συνέτριψε μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν μόσχον ἔη καὶ Λιβάνου. Σαφῶς γάρ τοι εἰςεχιτὴ δι προφήτης τούτῳ παρέστησε φῆσας· Τάδε λέγει· Οἱ ἀετός δι μέτρας δι μεγαλοπέρυτος, δι μακρὸς τῇ ἐκτάσει, πλήρης ὄνυχων δις ἔχει τὸ ἡγημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λιβάρον, καὶ ἐλαύει τὰ ἐπιλεκτα τῆς κέδρου, τὰ ἄκρα τῆς ἀπαλότητος, καὶ ἡγετεῖ αὐτὰ εἰς τὴν Χαλδαίων· διὰ διὰ τῶν ἔξης ἡγούμενος λέγων· Οταν εἰλθῃ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ

⁶⁰ Genes. 1, 2. ⁶¹ ibid. 20. ⁶² Jerem. x, 12. ⁶³ Psal. xlvi, 6. ⁶⁴ Ezech. xvii, 3.

(1) Vox Σαρίων, a reliquis interpretibus expressa, ex Hebraico Sirion confecta est; Septuaginta vero Interpretes ἡγαπημένον, dilectum, translustulere.

**Ἄγνωται τὸν Σαυτέα αὐτῆς καὶ τὴν ἀρχοτανά-
της. Τούτους γὰρ ἐπίλεκτα καὶ ἄκρα κέκλικεν
ἀκαλότερος. Μόσχον δὲ αὐτῆς φησι τὸ θυσιαστή-
ριον, ἐνῷ μόσχους καὶ θυσίας ἀνέφερον· διὸ πάντα
συντέτριπται μετὰ Σαρίων, δέστιν ἀρχόντων. Οὔτις
οὖν φησι συντρίψει καὶ τοὺς ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν
ἀπεβίει, τοὺς ἐπιπομένους ως τὰς κέδρους τοῦ Αἰ-
δίουν.**

**Φωνὴ Κυρίου συστελοτος ἔρημον, συστείσει
Κύριος τὴν ἔρημον Κάδης. Ἀληθῶς γὰρ ἡ σύμ-
παστα τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένη, ἔρημος οὐσα πρότε-
ρον Θεοῦ γνώσεως καὶ εὐσεβείας, συνεσείσθη διὰ τοῦ
εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ως μεταβαλεῖν αὐτὴν ἀπὸ
κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνοίας εἰς ἐπιστήμην
θέλειν. Γέγονεν οὖν ἐξ ἔρήμου οἰκουμένην.**

**Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένου ἐλάφους, καὶ
ἀποκαλύψει δρυμοὺς, καὶ ἐρ τῷ ρᾳψὶ αὐτοῦ πᾶς
τις λέγει δέξαρ. Ἐλάφους γὰρ φησίν, δέ Κύριος
καταρτιζόμενος· ζῶν φιλέργομον διστοκτόνον τε καὶ
κερασφόρον, καὶ κατὰ τὸν νόμον καθαρόν, διὸ ἐξ-
ειδεμένεις τὴν προστὴλωθεῖσαν ἔρημον. Οἱ δὲ ταῦτα
διαδρομόντες τοὺς ἐν αὐτῇ θρεις τοῖς ἑαυτῶν κατε-
πάτησαν ποστ, πάντα τε τὰ ἐν τῇ ἔρημῳ ισθέα θη-
ρία μαχράν ἀπήλασαν· ὃν ἐλαθέντων, ἀπεκαλύψθη-
σαν οἱ δρυμοὶ· Καὶ ἐρ τῷ ρᾳψὶ πᾶς τις λέγει δέ-
ξαρ. Σφρόδρα ἀκριβῶς εἴρηται· Καὶ ἐρ τῷ ρᾳψὶ αὐ-
τοῦ πᾶς τις λέγει δέξαρ· οὐκέτι γὰρ Ιουδαῖοι,
οὐδὲ δὲ εἰς περιτομῆς λαδεῖ, ἀλλὰ πᾶς τις δὲ ἐξ ἀπάν-
των τῶν ἑθνῶν ἐπιστραφεῖς. Κύριος ισχίριτος τῷ λαῷ
αὐτοῦ δώσει· Κύριος εὐλογήσει τὸν λαόν αὐτοῦ
ιτείρητη.**

ΨΑΛΜΟΣ ΩΔΗΣ

ΤΟΥ ΕΓΚΑΙΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΚΘ'.

**'Ἄλλ' εἶποι τις δὲ πρὸς τοῦτο, ως οὐδὲμιλαν οἰκο-
δομῆς οίκου ἦν ναοῦ ποιεῖται μνήμην· οὐδέ τις λόγος
ἔτειν ἐν τῷ φαλαρῷ δυνάμενος ἀρμόζειν ἔγκαινίος
οἴκου, ως νομίσαι τινὰ ἐπὶ ἔγκαινισμῷ τοῦ ἐν
Ἱεροσολύμοις νεώ τὸν προκείμενον φαλαρὸν εἰρῆσθαι.
'Ἄλλ' ἐπει προγέγραπται, Ὁδῆς ἔγκαινισμοῦ τοῦ
οἴκου· σάκπει μήποτε οίκον ἐνταῦθα τὴν ἑαυτοῦ
ψυχὴν αἰνίττεται· ἐν ἦ τὸ θεῖον Πνεύμα, ως ἐν ναῷ
εἰκῆσάν ποτε, κατερῷ τινι ἔρημον αὐτὴν καταλέοι-
τεν, ἀναχωρήσαν διὰ τὴν πλημμεληθεῖσαν αὐτῷ
κατὰ τὸν Οὐρίαν καὶ τὴν τούτου γυναικα πρᾶξιν·
διὸ τὴν καὶ μέχρι τοῦ θανάτου κατελήλυθε, τὰ πρὸ^τ
θάνατον ἀμαρτήσας· δυνάμει δὲ τότε καὶ εἰς τὸν
λάκκον, καὶ εἰς τὸν ἄδον κατηνέχθη, κατέδη τε
ἄληθῶς εἰς διαφθοράν· ως διὰ ταῦτα θρήνοις αὐτὸν
σχολάσαι, σάκκον τε ἀντὶ τῆς βασιλικῆς ἐσθῆτος
περιβαλέσθαι. 'Άλλ' ἐπειδὴ ἀξιόλογον ἐνδειξάμενος
μετάνοιαν, ἑαυτὸν τε κολάσας καὶ τιμωρησάμενος,
ἰκανῶς τε ἔγκαρτερήσας ταῖς ἔξομολογήσεσιν, ἐπαγ-
γελίαν ἀφέσεως τῆς ἀμαρτίας εἰληφε, διὰ τοῦ ἐκ
σπέρματος αὐτοῦ προελευσομένου Χριστοῦ, μέλλοντος
καὶ μέχρις ἄδου καταβήσεσθαι· εἰκότως τῆς κατη-
γέλας μεταβαλὼν, καὶ τῆς ἐφ' οἷς ἐτόλμησεν ἔξομο-
λογήσεως, εὐχαριστίαν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ λέγων·**

^{τε} Ezech. xvii, 12.

**A in Ierusalem, assumet regem ejus et principem
ejus ^{τε} ^{οὐ}. Hos selecta vocat, et summittates frondium
tenderum ejus. Vitulum autem ejus, altare vocat,
in quo vitulos et sacrificia offerebant. Quæ omnia,
una cum Sariis, id est principibus ejus, contrita
sunt. Ita, inquit, cæterarum gentium impios con-
teret, qui instar cedrorum Libani erigebantur.**

**VERS. 8. Vox Domini concutientis desertum, et
commoverebit Dominus desertum Cades. Vere totus
orbis hominum, cum ante Dic cognitione ac pietate
vacuus et desertus esset, per evangelicam prædi-
cationem commotus est, ita ut a nequitia ad vir-
tutem, ab ignorantia ad scientiam divinam trans-
mearet. Ex deserto igitur habitatus orbis effectus
B est.**

**VERS. 9-11. Vox Domini præparantis cervos, et
revelabit condensa, et in templo ejus omnes dicent
gloriam. Nam Dominus, inquit, cervos præparat.
Est animal solitudinis amans, serpentibus exitiale,
et cornutum, atque secundum legem mundum est,
ac in prædictum desertum emissum fuit. Qui porro
desertum hujusmodi percurrunt, serpentes pedibus
suis proterunt, omniaque venenata in cremo ani-
malia procul abigunt. Quibus depulsis revelata
sunt quercta, et in templo ejus omnes dicent glo-
riam. Summa certe accuratione dictum est, et in
templo ejus omnes dicent gloriam; non enim Judæi,
neque populus ex circumcisione, sed quisquis ex
omnibus gentibus conversus est. Dominus virtutem
populo suo dabit; Dominus benedicet populo suo in
pace.**

PSALMUS CANTICI

1. IN DEDICATIONE DOMUS DAVID XXIX.

**Sed fortasse quispiam ad hæc dixerit, quod mul-
lām hic structuræ domus sive templi faciat men-
tionem: nec quidpiam in psalmo reperiatur quod
possit dedicationi domus competere, ut quis puta-
verit de templi Hierosolymitani dedicatione hunc
psalmum pronuntiatum fuisse. Verum quoniam in-
scribitur: Psalmus cantici in dedicatione domus,
mihi, quæso, consideres, num hic per domum, suam
ipsam animam adumbret: in qua cum Spiritus
sanctus ceu in templo aliquando habitasset, quo-
D dam tempore desertam eam reliquit, atque recessit
ob patratum in Uriam et uxorem ejus facinus; ideo
ad mortem usque delapsus est, quia ad mortem
peccaverat; imo ratione quadam usque ad lacum
et ad infernum deductus est, ac re ipsa descendit
in corruptionem; ita ut ea de causa fletibus se de-
derit, ac pro regia veste saecum induerit. At quia postquam dignam exhibuit pœnitentiam, ac seso
castigavit atque punivit, congruentique tempore in
confessionibus perseveravit, remittendi sibi pec-
cati promiseū nactus est, per Christum scili-
cket ex ejus semine proditum, et ad infernum
usque descensurum; jure a tristitia et a scelerum
confessione translatus, gratias agit Deo, dicens ·**

Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum : luctumque suum in lætitiam versum his verbis testificatur : Convertisti planctum meum in gaudium mihi, considisti saccum meum et circumdedisti me lætitia. Cum igitur hic domum, Davidis animam indicare commonstratum sit, hujusce domus dedicationi quæ hic dicuntur aptanda sunt.

VERS. 2, 3. Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum. Ilæc David in præsenti psalmo dicit ; in vigesimo septimo autem, ita clamabat ipse : *Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, i.e. sileas a me, ne quando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum.* Sed quia ibi sic precabatur, hic gratias agit ut detrusus ante et delapsus in lacum, sed jam reductus et erutus ex eo, neque similia passus iis qui cum in ipsum descendissent, nunquam inde postea emerserunt. Nam cum primis beatum est non peccare ; at quia humanæ naturæ infirmitas peccatis subiacet ; secundam quis navigationem esse dixerit, ad bonum se revocare, ac post morbum sese restituere ac naturalem recipere sanitatem.

VERS. 5, 6. Psallite Domino, sancti ejus, et contemini memoriarum sanctitatis ejus. Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus. Rogat ut sibi pœnitenti congratulentur, et conſteantur, id est, gratias agant memoriarum sanctitatis ejus ; ac si diceret, ut memoriam refricent, neque obliviscantur bonorum quæ hominibus Dominus subministravit. Cum primis autem par est gratiarum actionibus insistere, memores divinæ benignitatis, quæ tanta est, ut nunquam velit malum hominibus obvenire. Quod si contingat quempiam ob propriam improbitatem castigatione egere, ipse sibi iram indignationis procurat. Certe voluntas Dei non mortem hominibus, sed vitam expedit. Quare alio in loco dicitur : *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed potius pœnitentiam ejus*⁴⁴. Eodem quoque modo hic dictum est, *Vita in voluntate ejus* ; non enim *ira in voluntate ejus*. Sane præter Dei propositum ac præter voluntatem ejus peccantibus indignatio et ira preparantur : quod ita declarat Apostolus : *An divitias bonitatis ejus, et patientiae et longanimitatis contemnis? ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit.* Secundum autem duritiam tuam et impænitens cor, thesaurizas libi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus⁴⁵. καὶ ἀμεταρόητος καρδιαρ, θησαυρίζεις σεαυτῷ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, διὰ ἀποδώσει ἐκάστῳ

Α Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχήν μου, διστάσας με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον, μεταβεβλῆσθαί τε αὐτῷ τὰ τοῦ πένθους εἰς εὐφροσύνην σημανεῖ καὶ δι' ὧν φρεσίν. Ἔστρεψας τὸν κοπετόν εἰς καράν ἐμοι· διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέβωσάς με εὐφροσύνην. Δεδειγμένου τοινυν τοῦ οἰκου τῆς τοῦ Δαυΐδ ψυχῆς, ἀρά τῷ ἐγκαίνισμῷ τοῦ τοιούτου οἰκου ἐφαρμόζειν τὰ προκείμενα.

Β Υψώσω σε, Κύριε, ἔτι ὑπέλαβές με, καὶ οὐκ ηὔφραγας τοὺς ἐγκρούς μου ἐπ' ἐμοι. Κύριε ο Θεός μου, ἐκέραξα πρὸς σὲ, καὶ λάσω μοι. Κύριε, ἀνήγαγες ἐξ ἥδου τὴν ψυχήν μου, διστάσας με ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Ταῦτα μὲν ὁ Δαυΐδ διὰ τοῦ μετὰ χείρας φαλμοῦ λέγει· ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἑβδόμῳ φαλμῷ ὁ αὐτὸς ἔδω λέγων· Πρὸς σὲ, Κύριε, κεκράξομαι, ὃ Θεός μου, μὴ καρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, μήποτε καρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δύοιαθήσομαι τοῖς καταβαινούσιν εἰς λάκκον. Ἄλλ' ἐπει μὲν ταῦτα ηνχετο· ἐνταῦθα δὲ εὐχαριστεῖ ὡς κατενεχθεὶς πρότερον καὶ καταπεσὼν εἰς τὸν λάκκον, ἀνενεχθεὶς δὲ πάλιν καὶ ἀνασθεῖς ἐξ αὐτοῦ, καὶ μὴ ταῦτα παθῶν τοῖς καταβεβηδόσιν μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀναβεβηδούσι δέ· προηγουμένως γάρ μακάριον τὸ μὴ ἀμαρτεῖν· ἐπειδὴ τῇ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τούτοις ὑπόσχεται, δεύτερος, ὡς ἀν εἰποι τις, πλοῦς τὸ ἀναπαλέσαι (sic) καλὸν, καὶ τὸ ἀναλαβεῖν ταῦτα μετὰ τὴν νόσον, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀπολαβεῖν ὑγείαν.

Γ Ψάλτε τῷ Κυρίῳ οἱ δοῖοι αὐτοῦ, καὶ ἔξομολογεῖσθε τῇ μητήμῃ τῆς ἀγιωτύνης αὐτοῦ. Ὄτι ὅργη ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Συγχαίρειν αὐτῷ μετανοήσαντι, καὶ ἔξομολογεῖσθα, τουτέστιν εὐχαριστεῖν τῇ μητήμῃ τῆς ἀγιωτύνης αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ, τὴν μνήμην ἀναζωπούντες, μηδὲ ἐπιλανθανόμενοι τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου χορηγουμένων ἀνθρώποις ἀγαθῶν. Μάλιστα δὲ προστήκει τὴν εὐχαριστίαν ἐπιτελεῖν, μεμνημένους τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἕτις τοσαῦτη τυγχάνει, ὡς μηδέποτε βούλεσθαι τι κακὸν ἀνθρώποις. Εἰ δὲ καὶ ποτέ τις διὰ τὴν οἰκείαν μοχθηρίαν ἐπιστροφῆς δεηθείη, αὐτῷ μὲν ἐαυτῷ κατασκευάσει θυμὸν ὅργης· τό γε μὴν θέλημα τοῦ Θεοῦ, μήποτε βούλεσθαι θάνατον ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ ζωὴν. Διὸ ἐν ἑτέροις δέ λέγεται· Ζω ἦτορ, λέγει Κύριος· οὐ βούλομαι τὸν θάρατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάροιαν αὐτοῦ. Οὖτω γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· Ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ· οὐ γάρ ὅργη ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Παρὰ προσάρεσιν δὲ θεοῦ καὶ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τοῖς ἀμαρτάνουσι κατασκευάσεται θυμὸς καὶ ὅργη· διὰ δημητρίου δὲ Ἀπόστολος φήσας· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς· ἀγνοῶρ, ὅτι τὸ χρηστόν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάροιά σε δίγει. Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου ὅργην ἐν ἡμέρᾳ ὅργης καὶ ἀποκαλύψεως καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

⁴⁴ Ezech. xvii., 25. ⁴⁵ Rom. ii., 4-6.

Ἐγώ δὲ εἰκα ἐτῷ εὐθηρίᾳ μου· Οὐ μὴ σα-
λευθῶ εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοὶ τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου
δόμοισιν πόθεν αὐτῷ συμβένειν ἡ πτῶσις· δέσν
γάρ ἐστάτα ἐν τῇ παρὰ τῷ Θεῷ στάσει μεμνήσθαι
τοῦ φάσκοντος λόγου· Ὁ δοκῶν ἐστάραι, βλεπέτω
μή πέσῃ, δόμοισιν τε τῷ Θεῷ χάριν ὑπὲρ τῆς
στάσεως· Ὁ δὲ, οὐκ ὁρθῶς λογισάμενος, παρὰ τὴν
αὐτοῦ ἀρετὴν ἐν τοῖς καλλίστοις ἐστάναι ἐνδιμίεν·
ἀπέφανεν τε ἐαυτὸν καὶ ἀτρεπτὸν καὶ ἀμετάλλητον.
Κύριε, ἐτῷ θελήματι σου παρέσχου τῷ κάλλει
μου δύναμιν. Ἐπει ταῦτα τὰ προειρημένα οὐκ
δρῶς ἐλογίζετο, ἔγνω, ὅτι ἡ στάσις αὐτοῦ ἐκείνη,
καὶ ἡ εὐθηρία καὶ τὸ προσδόν αὐτῷ τότε κάλλος οὐκ
ἡν ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲ παρὰ τὴν ἐαυτοῦ αἰτίαν ὑπῆρχεν
αὐτῷ. Διὸ ἔξομοιογύμενος ταῦτα φρσιν ἔργη τὴν
πειραν παραλαβὼν τῆς ἐαυτοῦ ἀσθενείας· Ἀπέ-
στρεψας δέ σου τὸ πρόσωπον, καὶ ἐτείνθη γε
τεταραγμένος. Σὺ μὲν γάρ οὐδὲν πλέον ἐπράξας, οὔτε
ῶτας, οὔτε κατέβαλες· αὐτὸ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐμὴν
μεγαλαυχίαν μεμονωμένον με εἶασας, καὶ τῆς παρὰ
τοῦ βοηθείας ἔργου. Ἀπέστρεψας τὸ πρόσωπόν
σου· ἔγώ δὲ παραχρῆμα τὴν ἐγκύμην, καὶ ἐγνόμην
τεταραγμένος, ὑποπίπτων τοῖς ἐμοῖς ἀμαρτήμασι,
καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐχθροῖς.

Πρὸς σὲ, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ πρὸς τὸν
Θεόν μου δεηθήσομαι. Τίς ὡφέλεια ἐτῷ αἴματι
μου, ἐτῷ καταβήναι με εἰς διαφθοράν; Κατὰ
δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐτοῖς κακοῖς γενόμενος έτερος·
Πρὸς σὲ, Κύριε, βοήσω, καὶ σε τὸν δεσπότην
μου ἰκετεύσω· τι κέρδος ἐτῷ αἴματι μου,
κατεργάθεντος μου εἰς διαφθοράν; Μή ἔξομο-
λογίσεται σοι κόρις, ἡ ἀπαγγελεῖ τὴν ἀληθεύειν
σου; Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἰκετεύω,
κάτωθεν κραυγάς ἀφιεις ἀπὸ τοῦ βαθυτάτου λάκκου,
πυθόμενος ὡς παρὰ διδασκάλου μαθεῖν παρὰ σοῦ
τοῦ Θεοῦ. Τίς ὡφέλεια γίνεται ἡ ἐμοὶ ἡ ἐτέροις ἐκ
τοῦ ἐμοῦ αἴματος; Ἡ τοῦ πλέον ἀνθρώπων ὑπάρξει
ἐκ τοῦ ἐμὲ ἐλθείν εἰς διαφθοράν; Ἐτέρου μὲν γάρ ἐν
τῷ αἴματι ὑπάρξει πολλή τις καὶ μεγάλη ὡφέλεια
τῷ παντὶ κόσμῳ· ἐπειδὲν δὲ σὸς ἀμνὸς δὲ ἀλρων τὴν
ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν
ἔλθοι, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος ἄχεων.
Τούτου γάρ τῷ αἴματι ἀπολύτωσις καὶ κακῶν
ἐλευθερία πᾶσι τοῖς δὲ αὐτοῦ σωθησόμενοι γενήσεται.
Ἄλλα καὶ ἡ κατάδασις ἐκείνου ἡ μέχρι τῶν δια-
φθαρέντων, καὶ ἐν θανάτῳ γενομένων, πολλοῖς αἵτια
σωτηρίας ἔσται. Πολλὸς γάρ χοῦς καὶ πολλὴ κόνις
τῶν πάλαι καὶ σαρκίνων καὶ χοϊκῶν ἀνθρώπων ἔξ-
ομοιογήσεται σοι· οἱ καὶ ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβλη-
θέντες, ἀπαγγελοῦνται τὴν ἀλήθειάν σου. Μήτι οὖν
καὶ ἐν τῷ ἐμῷ αἴματι ἔσται τι τοιοῦτον ἀγαθὸν τῷ
κόσμῳ; ἡ ὡφέληθήσεται τις ἐμοῦ κατασυρέντος
ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἡ χοῦς καὶ δὲ ἀπὸ τοῦ χοῦ ληφθεὶς
καὶ γεγονὼς ἀνθρώπως, μεταβληθεὶς ἀπὸ τοῦ χοϊκοῦ
καὶ γενόμενος πνευματικὸς, ἀπαγγελεῖ τὴν ἀλήθειάν
σου; Ἄλλα γάρ οὐδὲν ἔσται ἐξ ἐμοῦ τοιοῦτον· διὸ
ἰκετεύω μὴ ὁμοιωθῆναι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς
λάκκον.

^{**} I Cor. x, 12. ^{***} Joan. i, 29. ^{**} Isa, LIII, 7.

A VERS. 7, 8. Ego autem dixi in abundantia mea.
Non movebor in aeternum. Judicium Domini justum
esse comprobat, dum confitetur unde sibi lapsus
venerit. Opus enim est eum, qui coram Deo con-
sistit, meminisse hujus dicti, Qui videtur stare, vi-
deat ne cadat ^{**}, ac Domino gratiam de statu illo
prosterni. At ille non bene secum reputans, ex sua
virtute se in praeclaris stare arbitratus est, seseque
immutabilem, immobilemque declaravit. Domine, in
voluntate tua prestitisti decori meo virtutem. Quia
superius memorata non recte aestimaverat, novit
tandem statum illum, felicitatem, ac decorem quo
tunc fulgebat, non ex se, neque se auctore sibi ad-
fuisse. Quapropter cum ex re ipsa infirmitatis suae
experimentum cepisset, haec confitetur, dicens :
B Avertisti faciem tuam a me, et factus sum contur-
batus. Tu quidem nihil ulterius effecisti, non im-
pulisti neque dejecisti me; id tantum prestitisti,
ut me propter arrogantiam meam solum, tuaque
ope vacuum desereres: Avertisti faciem tuam, et
ego confessim convictus, factus sum conturbatus, in
peccata mea lapsus, et inimicis meis traditus.

C VERS. 9, 10. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum
meum deprecabor. Quae utilitas in sanguine meo,
dum descendō in corruptionem? Secundum Symma-
chini autem: Cum in malis essem, dixi: Ad te,
Domine, clamabo, et te Dominum meum deprecabor.
Quod lucrum in sanguine meo, me delato in corrup-
tionem? Nunquid confitebitur tibi pulvis, aut an-
nuntiabit veritatem tuam? Haec et his similia depre-
cor, ex insimis ac ex profundissimo lacu clamores
emittens, sciscitorque, ut a te Deo, ceu a magistro,
edocear. Quae utilitas aut mihi aut aliis ex sanguine
meo consertur? Aut quid amplius hominibus acci-
dot [boni], si descendero in corruptionem? At enim
in alterius sanguine multa magna utilitas uni-
verso mundo accedit; quando Agnus tuus qui tollit
peccatum mundi ^{**}, quasi ovis ad jugulationem ve-
niens, et tanquam agnus coram tondente se sine voce
erit ^{**}. Nam ex hujus sanguine redemptio et ereptio
a malis iis erit, qui per eum salutem consecuturi
sunt. Quinetiam descensus ejus ad eos usque qui
D in corruptione et in morte versantur, multis causa
salutis erit. Pulvis enim multis multaque terra,
hominum scilicet olim carnarium ac terrenorum,
confitebitur tibi: qui in meliorem versi conditionem,
annuntiabunt veritatem tuam. Nunquid igitur in
sanguine meo tale quidpiam bonum mundo erit?
An quis utilitatem hinc percipiet, si ego a morte
detrahabar? An pulvis et qui ex pulvere sumptus fa-
ctus est homo, ex terreno commutatus in spiritua-
lem, annuntiabit veritatem tuam? Nihil sane hujus-
modi ex me prodibit. Quamobrem rogo ne similis
siam descendantibus in lacum.

VERS. 11-15. *Audivit Dominus, et misertus est A mei, Dominus factus est adjutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium mihi : considisti saccum meum, et circumdedisti me laetitia. Cum sic, inquit, deprecarer, qui non procul est ab iis qui pure ac fideliter invocant ipsum, Dominus audivit, de quo dictum est : Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate¹⁰ : et postquam audivit, misertus est mei, ac suam erga me misericordiam opere comprobavit : factus est enim adjutor meus. Postquam nos hisce allocutus est verbis, et quæ sibi acciderant enarravit, rursus gratiarum actionem ad ipsum Deum convertit, beneficia sibi collata enumerans. Nam, inquit, tu mei misertus es, et factus es adjutor meus; atque sic veteres lacrymas, lamentationes, planctum in risum, gaudium et exultationem commutasti. Ita veram comprobasti illam beatitudinem, quæ diu postea de flentibus ac lugentibus tradita est : Beati qui flent, quoniam ridebunt¹¹; beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur¹². Me sacco exiusti, qui luctus signum erat, in quo me affligebam, et cingulo laetitiae circumcinxisti me. Hæc porro omnia mihi præbuisti, ut nè, si tibi non confessus essem, terra et pulvis remanerem, ut cantet tibi gloria mea. Nam si descendissem in corruptionem, nulla hinc utilitas vel mihi vel aliis eventura erat. Ego namque vita illa quæ ex te procedit privandus eram, alii vero per me salutem minime nacti essent.*

At quando tu convertisti planctum meum in gaudium mihi, et quando considisti saccum meum et circumdedisti me laetitia, non modica inde utilitas accessit : nam pristina recepta gloria, per eam tibi cantabo et psallam, non prava quidem conscientia, sed fidenti ac pura mente. Ideo ait, Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar. Ita porro perseverabo per omne sæculum, confitebor tibi, et a te mihi semper collata beneficia commemorabo. Dominus factus est adjutor meus. Notandum porro est illud, factus est, non semper acceptam substantiam significare ; sed quandoque etiam habitum quemdam. Sicubi igitur id de Salvatore dicatur, habitum ad rem aliquam, non substantiam factam, significat. Convertisti planctum meum in gaudium mihi. Vox illa, planctus [sive lunsio pectoris], sensum significat : quod vel ipsa re declaratur, manus quippe pectus tundunt. Qui igitur in propriorum peccatorum sensu versatur, ac per spirituales manus cum efficacia sensum excitat suum, is translatus a luctu, gaudium, Spiritus sancti fructum, accipiet. Illud porro, convertisti, mutationem illam ex planctu et luctu in laetitiam declarat ; illud demum, non compungar, id est, non mutabo propositum. Gloria illa cantatrix ejus qui sic Deum afflatur, rectumvitæ institutum est et cognitio pura. Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi. Id est, pro omnibus quæ contigerint, non modo jucun-

ηκουσε κύριος, καὶ ἡλέσθε με. Κύριος ἐτερήθη βοηθός μου. Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέφρεξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέωσάς με εὐχροσύνην. Ταῦτα, φησί, δεύθεντος μου, δι μὴ μαχρὸν ἀφεστῶς τῶν καθαρῶν καὶ πιστῶν ἐπικαλούμενων αὐτὸν Κύριος ἤκουσε, περὶ οὐ εἰργαται. Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμενοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ· καὶ ἀκούσας ἡλέσθε με. καὶ ἔργον ἐπεδείχατο τοῦ εἰς ἐμὲ οἰκτυποῦ ἐγενήθη γάρ βοηθός μου. Ταῦτα ὡς πρὸς τὸν διαλεχθεῖσαν, καὶ τὸ συμβεβηκότα αὐτῷ διδάξας ἡμᾶς, ἀποστέψει πάνταν τὴν εὐχαριστίαν ἐπ' αὐτὸν Θεὸν, τὰς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας διεξιών. Ἡλέσθας γάρ με σὺ, φησί, καὶ γέγοντας βοηθός μου· οὕτω τε μετέβαλες τὰ παλαιά μου δάκρυα, καὶ τοὺς θρήνους καὶ τὸν κοπετὸν εἰς γέλωτα καὶ χαρὰν, καὶ ἀγαλλιασιν, ἐπαληθεύσας τὸν ὑπερέρων ποτε λεγόντα μακαρισμὸν περὶ τῶν κλαιόντων καὶ πενθούντων, κατὰ τό. Μακάριοι οἱ κλαλοτες, δι τοι γελάσονται· καὶ μακάριοι οἱ πειθοῦντες, δι τοι παρατηθήσονται. Τὰ σύμβολα γοῦν τοῦ πένθους ἀπέδυσάς με, τὸν σάκκον, ἐν φανοπαθῶν ἐμπυτὸν ἐτιμωρούμην, καὶ ζώσματι εὐφροσύνης περιέωσάς με. Καὶ ταῦτα πάντα μοι παρέσχου, ἵνα μὴ ἀπομείνω κόπος καὶ χοῦς δι μὴ ἔξομολογούμενός σοι, ἀλλ' ἵνα γάλλῃ σοι η δέξα μου. Ἐν μὲν γάρ τῷ καταβῆναι με εἰς διαφορὰν οὐδὲμια τις ἦν ὥστε οὐτ' ἐμοὶ οὖτε ἐτέροις. Ἐγώ τε γάρ ἀπεστερούμην τῆς παρὸς σου ζωῆς, ἄλλοι τε οὐδαμῶς ἐτύγχανον τῆς δι' ἐμοῦ σωτηρίας.

Ἐν δὲ τῷ μεταβολλείρ σε τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, καὶ ἐν τῷ διαφρήξαλ σε τὸν σάκκον μου καὶ περιώσαι εὐχροσύνην, οὐχ ἡ τυχοῦσα γέγονται ὠφέλεια· ἀπολαβὼν γάρ τὴν προτέραν ἐμαυτοῦ δέξαν, διὰ ταύτης σοι φαῦλον, καὶ φαῦλον σοι οὐ μετάτινος φαῦλης συνειδήσεως ἀλλὰ μετὰ πεπαρθησιασμένης καὶ καθαρᾶς διανοίας. Δι τοι φησίν. Ὄπως ἄν γάλλῃ σοι η δέξα μου, καὶ οὐ μὴ κατανγώ. Οὕτω τε διατελέσω εἰς τὸν σύμπαντα αἰώνα, ἔξομολογούμενός σοι, καὶ τὰς σάς διὰ παντὸς εὐεργεσίας τὰς εἰς ἐμὲ διεξιών. Κύριος ἐγενήθη βοηθός μου. Σημειώτεον, δι τό, ἐγενήθη, οὐκ ἀλλ' οὐτε σημαίνει· ἀλλ' ἕστι διε τοι πρὸς τινὰ σχέσειν. Εἴ ποτε οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τοιαύτη γένοιτο φωνή, σχέσιν πρέψει τι καὶ οὐχὶ οὐσίωσιν σημαίνει. Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί. Ή, κοπετός, φωνή, τὴν συναίσθησιν σημαίνει, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ πρᾶξις παρίστησαι, τῶν χειρῶν τὸ στήθος κοπτουσῶν. Ὁ οὖν ἐν συναίσθησι λόγων ἀμαρτημάτων γεγονὼς, καὶ ἐνεργητικῶς διὰ χειρῶν πνευματικῶν τὴν αἰσθησιν αὐτοῦ διεγείρας, μεταβαλὼν ἀπὸ τοῦ δλοφύρεσθαι, χαρὰν τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος ἀναληψεται. Τό, ἐστρεψάς, δηλοῖ τὴν ἐκ τοῦ κόπτεσθαι καὶ λυπεῖσθαι εἰς χαρὰν μεταβολήν· τό δὲ, οὐ μὴ κατανγώ, οὐ μὴ μεταγνῶ, φησί. Δόξα ὁ πάλλουσα τοῦ ταῦτα λέγοντος τῷ Θεῷ, ὅρθη πολιτεία καὶ γνῶσις ἔστιν εἰλικρινής. Κύριος δ Θεός μου, εἰς τὸν αἰώνα ἔξομολογήσουμα σει· ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ πάντα

¹⁰ Psal. xliv, 18. ¹¹ Luc. vi, 21. ¹² Matth. v, 5.

τὰς συμβαίνουσιν, οὐ προστηνέσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ **A** dis rebus, sed etiam pro laboribus, gratias tibi ago, Domine.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ, ΕΚΣΤΑΣΕΩΣ Λ'.

Οὗτος ἐν τῇ Ἐβραιῶν Γραφῇ, οὗτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔρμηνεταις ἡ προγραφὴ περιέχει, ἀκτάσεως. Μήποτε δὲ διὰ τὸ ἐκφέρεσθαι τῷ Φαλμῷ· Ἐγὼ δὲ εἰλα ἐν τῇ ἀκτάσει μου· Ἀπέρθιμμα ἀπὸ προσώπου τῶν ὄρθαλμῶν σου, τὴν προσθήκην τις ἐποίησατο ἐν τῇ προγραφῇ εἰς τὸν κατιρὸν καθ' ὅν ἐν ἀκτάσῃ γεννέμενος εἴπεν· Ἀπέρθιμμα ἀπὸ προσώπου τῶν ὄρθαλμῶν σου, ἀναπέμψας τὰ ἐμφερόμενα τῷ λόγῳ; Πλὴν ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοὺς ἐντυγχάνοντας παραπέμπει καὶ ἡ παροῦσα προγραφὴ, ἣτοι διὰ τὰ τελευταῖα, ἐν οἷς παραλνεσιν ἀναγκαιοτάτην περιέχει ἡ λέγουσα· Ἀτριπήσατε τὸν Κύριον πάντες οἱ δοῖοι αὐτοῦ, δοι αἱηθειας ἐκζητεῖται Κύριος, καὶ τὰ ἔτης· ἡ διὰ τὸ προφητεύεν τινὰ περὶ τῶν κατὰ τὸ τάδος τοῦ Σωτῆρος πεπραγμένων· ἀ δὴ γίγνεσθαι ἡμεῖν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος· Ἀλλ' ἐπει καὶ τοῦ διυτὶ ἐλπίδας ὑπογράφει ἀγαθὸς δὲ λόγος, αἵτινες ἡμεῖλον αὐτῷ εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἀποδίδοσθαι, εἰκὼνες εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει τὴν προγραφήν. Περιέχει δὲ ὁ πᾶς ἰστεηρίαν τοῦ Δαυΐδ, ὅλον ἀντὸν ἀναρτήσαντος τοῦ Θεοῦ, καὶ παρακαλεῖ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς ἐλπίδος.

Ἐπὶ σοι, Κύριε, ἥλιπισα, μὴ καταισχυρθείητε εἰς τὸν αἰώνα· ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ῥύσαι με καὶ δέξειν με. Κλίρορ πρὸς μὲ τὸ οὖς σου, τάχυρος τοῦ ἐξελέσθαι με. Πολλῷ τε πλούτῳ περιβρέθενος, εἰ καὶ νίκαις ταῖς κατ' ἐχθρῶν ἐκόμα, ἀλλὰ τούτων οὐδὲν πρὸς ἀσφάλειαν συμβαλεῖσθαι αὐτῷ ἐπέκειστο, μόνην δὲ τὴν ἐπὶ Κύριον ἐλπίδα· διὸ. Ἰκέτευε ταύτης μήποτε ἐκπεσεῖν· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐδίδασκε τὰ δρῶα αὐτῷ ζηλοῦντας καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν. Ἀντὶ δὲ, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου· ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ σου, ὁ Σύμμαχος ἐξέδωκε. Γέροντος μοι εἰς Θεὸν ὑπεραποστήτηρ, καὶ εἰς οἶκον καταρχῆντος τοῦ σῶσαι με. Οὐκ χραταλωμά μου καὶ καταρχῆντος μου εἰς σὺν, καὶ ἐπεκτείνει τοῦ ὄρθιατος σου δηγήσεις με καὶ διαθρέψεις με. Ταῦτα καὶ ἐν τῷ ἐπτακαιδεκάτῳ εἴπε φαίνω.

Ἐξέδεισι με ἐκ παγίδος ταύτης, ἡς ἐκρυψάρη μοι, ὅτι σὺν εἰ σὸν ὑπεραποστήτης μου, Κύριε. Εἰς χειράς σου καραθίσομαι τὸ πτεῦμά μου· ἐλυτρώσω με, Κύριε σὸν Θεός τῆς ἀῃθειας. Ἐξ ἐπειράθην πάλαι πρότερον, πέπεισμαι, ὅτι καὶ νῦν ἔξαίσι με ἐκ πάσης παγίδος τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν μοι κατασκευαζομένης· Ἔως γάρ ἐν τῷ βίῳ τῷ θνητῷ τυγχάνω, οἶδα πολεμούμενος· καὶ μέχρις ἐσχάτης ἀναπονῆσι ἐν ἀγωνίᾳ κατέστην καὶ διὰ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἴπισουλάς· Ἀλλὰ πέπεισμαι, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἀναρτήσας τὴν ἱματοῦ ἐλπίδα, οὐ καταισχυρθήσομαι εἰς τὸν αἰώνα. Θεὸν δὲ ἀῃθειας εὐκαίρως καὶ καταλήλως τοῖς λεγομένοις ὠνόμασεν· οὐ γάρ ἔστι διαφεύσθηνας τὸν ἐπὶ σὲ τὴν πειστευότα.

Ἐμίσησας τοὺς διαφυλάσσοντας ματαίσηγτας δικαιηῆς· Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἥλιπισα· ἀγαλ-

¹¹ Psal. xxx. 23.

B Neque in Hebraica Scriptura, neque in reliquis interpretibus, inscriptio illud præfert, *pro extasi*. Num forse quia illud in psalmo ¹¹ effertur: *Ego autem dico in extasi mentis meæ: Projectus sum a facie oculorum tuorum, idipsum quispiam inscriptioni addiderit, ad tempus illud id referens, quo in extasi positus dixit: Projectus sum a facie oculorum tuorum?* Cæterum præsens inscriptio lectorem ad finem remittit, sive propter ea quæ versus finem dicuntur, ubi per necessariam admonitionem assert his verbis: *Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritates requirit Dominus, et cætera; sive quia nonnulla vaticinatur quæ tempore passionis Salvatoris nostri gesta sunt, quæque in consummatione sæculi ventura erant. Sed quoniam bona hic Davidi spes subindicatur, quæ ipsi in futuro tempore implenda erat, jure inscriptionem in finem remittit. Totus vero psalmus Davidis supplicationem complectitur qui sese totum Deo concredidit, rogatque ut ne spe labatur.*

C VERS. 2-4. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum: in justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me. Etiamsi multis divitiis affueret, et victoriis quas de inimicis reportaverat, ornaretur, nihil eorum ad securitatem sibi conferre, unamque in Dominum spem id præstare posse, arbitrabatur. Quare supplicabat ut nunquam ab ea decideret: sed nos quoque instituebat ut paria quærentes, eadem quæ ipse sentiremus ac loqueremur. Loco autem illius, in justitia tua, Symmachus, in misericordia tua, edidit. Esto mihi in Deum protectorem et in domum refugii, ut salvum me facias. Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu, et propter nomen tuum deduces me et enutries me. Hæc in septimo decimo quoque psalmo dixerat.*

VERS. 5, 6. *Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. In manus tuas commendabo spiritum meum: redemisti me, Domine Deus veritatis. Ex iis quæ jam olim experitus sum, confido te ex quovis laqueo educturum me, ab inimicis mibi parato. Quandiu enim in vita mortali versor, me impugnatum iri scio; et ad extremum usque halitum, inimicorum insidiis appetitus, in certamine constitutus ero. At confido fore ut, spe mea in te reposita, non confundar in æternum. Deum autem veritatis opportune et congruenter ad rem quæ agitur vocavit: neque enim contingere potest, ut is qui in te speravit, vel is qui promissis tuis fidem habuit, spe labatur.*

VERS. 7, 8. *O disti observantes vanitates, supervane. Ego autem in Domino speravi: exsultabo et*

lætabor in misericordia tua. Merito lætaris de veritatis amatoribus, illosque admittis; ideo dictum est, Veritates requiri Dominus; illos vero qui vanitatem sectantur, utpote qui mendacium consententur, adversaris et odisti. Vanitas quippe est quod mendacio plenum: quare sic admones: Fili hominum usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium?²² Ego vero a vanis rebus aversus, in te solo Domino meo spemrepo. sui, quare confido non frustra tibi meipsum commissee. Nam finis spei in te posita est gaudium et lætitia.

Vers. 9. Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam; nec conclusisti me in manibus inimici; statuisti in loco spatio pedes meos. Jam alias respexisti humilitatem meam: ac plerunque anima mea in necessitates ab inimicis sibi inductas delapsa, meque nihil aliud agente quam ut humiliarem et affligerem me, ob emissas ad te Deum meum preces, tu ipse meus propugnator ac protector, me nequaquam despiciens, sed humilitatem approbans meam, salvasti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici; ac præter expectacionem me in rebus jam devolutum, et inimicorum manibus traditum, eripuisti remisistisque liberum, pedes meos in latitudine ac in loco spatio constituisti, solutoque mihi concessisti, ubicunque vellem incederem. In historia porro narratur, ipsum saepe a Saule deprehensem, et aliquando in spelunca inclusum, manus ejus effugisse: et alias a Gelthæis se mente captum simulando elapsum esse.

Vers. 10. Miserere mei, Domine, quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus. Rogo, inquit, ac deprecor mei ut miserearis, quoniam tribulor; cuius loco Aquila, Quoniam angustum mihi. Tui enim et promissorium tuorum causa in angusta et arcta via incedo. At animæ meæ oculus, ipsaque mens ac vis ratiocinandi turbata est in ira. Pro quo Aquila dicit: Squaluit in indignatione oculus meus; Symmachus vero, Turbatus est præ indignatione oculus meus. Nam cum indignationem, inquit, et iram mihi concitavi, ausus ea perpetrare quæ furore et ira digna sunt, tunc confusio, conturbatio et squalor rationabilem animæ vim occupavit. Sed etiam anima mea et venter meus ipse conturbatus ac confusus est in tempore indigationis meæ. Quemadmodum vero animæ oculum per translationem a sensili oculo intelligimus, sic ventrem ejus nequaquam labare si vim memoriarum accipias; in qua ceu in ventre, cibos omnes a sermonibus perceptos reponere consuevimus. Quamobrem alicubi dicitur: Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus²³. Et Salvator ait: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, flumina

Aιδομαι καὶ εὐφρατήσομαι ἐπὶ τῷ δέει σου· Εἰκότως χαίρεις μὲν τοῖς τῆς διληθείας ἔρασταις, καὶ τούτους προσίσαι· διὸ λέλεχται· Ἀληθείας ἐκήγεται Κύριος· τοὺς δὲ τὴν ματαιότητα περιέποντας εἰκότως ἀποτρέπῃ καὶ μισεῖς, ὡς ἀν τὸ φεῦδος μεταδιώκοντας. Ματαιότης γάρ τὸ φεῦδος γέμον· διὸ παρανεῖς λέγων· Υἱοί ἀρθρώωτε, ἔως πότε βαρυκάρδιοι; Ιτα τὸ ἀγαπᾶτε ματαιότητα, καὶ ζητεῖσθε φεῦδος; Ἐγὼ δὲ, ἀποστραφεὶς τὰ μάταια, ἐπὶ σὲ μόνον τὸν ἐμαυτὸν Κύριον ἤλπισα· διὸ πέπεισμαι, οὐκ εἰκῇ σοι ἐμαυτὸν παρατείσθαι. Τὸ γάρ τέλος τῆς εἰς σὲ ἐπίδοσις χαρὰ καὶ εὐφροσύνη.

"Οτι ἐπειδες τὴν τακενωστὴν μου, ξσωσας ἐκ τῶν ἀγριῶν τὴν ψυχήν μου. Καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἔχθρων· ξστησας ἐν εὐρυχώρῳ τοὺς πόδας μου." Ήδη καὶ ἄλλοτε ἐπειδες τὴν τακενωσίν μου· πολλάκις τε περιπεσούσης τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀνάγκαις ταῖς ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν ἐπιτεθείσαις αὐτῇ, ἐμοῦ τε μηδὲν πλέον πράττοντος ἢ ταπεινοῦντος ἐμαυτὸν καὶ κακοῦντος διὰ τῶν πόδων σὲ τὸν Θεὸν λεπτηρίων, σὺ αὐτὸς δὲ ἐμὸς ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστής, μὴ ἀντιπαρεθῶν με, ἀποδεξάμενος δὲ τὴν ἐμὴν ταπεινωσιν, ξσωσας ἐκ τῶν ἀγριῶν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἔχθρων· παραδέξως δὲ με εἰσα δικτύων ἡδη γεννέμενον, καὶ ταῖς χεροῖς τῶν ἔχθρῶν παραδεδομένον ἀρπάσας ἐλεύθερον ἀνήκας, καὶ τοὺς πόδας μου ἐν πλατύτητι καὶ εύρυχωρικῇ κατέστησας, συγχωρήσας ἀφετόν με βαδίζειν σποτο καὶ βούλομαι. Διδάσκει δὲ καὶ ἡ Ιστορία, διτι, πολλάκις καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Σαούλ, καὶ μέντοι καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ καθειρχθεὶς, τὰς ἔκεινου χειρας διέψυγε, καὶ ἄλλοτε τοὺς Γετθαλούς παραπληξίαν σχηματισάμενος.

"Ἐλέησόν με, Κύριε, διτι θλιβομαι· ἐταράχθη ἐν θυμῷ δ ὄφθαλμός μου, η ψυχή μου, καὶ η γαστήρ μου. Ἰκετεύω, φησι, καὶ δέομαι ἐλεθῆναι, διτι θλιβομαι· ὀνθ' οὐ δ Ἄκυλας φησιν· "Οτι στενόν ἔμοι. Τὴν γάρ στενήν καὶ τεθλιμένην ὁδεύω διὰ σὲ, καὶ τὰς σὰς ἐπαγγελίας. Ἀλλὰ καὶ δ τῆς ψυχῆς μου ὄφθαλμός, αὐτὸς δ νοῦς καὶ τὸ ἐν ἐμοὶ λογιστικὸν, ἐταράχθη ἐν θυμῷ· ὀνθ' οὐ δ μὲν Ἄκυλας φησιν· Ηὔχωλθη ἐν παρορισμῷ δ ὄφθαλμός μου· δὲ Σύμμαχος· Ἐθολώθη διὰ παρορισμὸν ὄφθαλμός μου." Οτε γάρ παρώργισα, φησι, καὶ θυμὸν ἐμαυτῷ ἐπῆγειρα, τολμήσας διεπράξασθαι τὰ θυμοῦ καὶ ὄργης ἄξια, τὸ τηνικαῦτα σύγχυσις καὶ θόλωσις καὶ αὐχμὸς τὸ λογιστικὸν τῆς ἐμῆς ψυχῆς κατελήφεν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή μου, φησι, καὶ ἡ γαστήρ μου, καὶ αὐτὴ ἐθολώθη καὶ ἐταράχθη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ παρορισμοῦ μου. "Ωσπερ δὲ ὄφθαλμὸν ψυχῆς κατὰ μεταφορὰν τοῦ αἰσθητοῦ ὄφθαλμον νενοήκαμεν, οὕτω καὶ τὴν γαστέρα αὐτῆς οὐκ ἀν ἀμάρτως εἰπὼν τὴν δύναμιν τὴν μνημονικὴν, ἐν διώσπερ ἐν κοιλᾳ καὶ γαστρὶ πάσας τὰς διὰ λόγων τροφὰς ἐναποτίθεσθαι εἴωθε. Διὸ λέλεχται που· Εὐλόγει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον, καὶ πάρτα τὰ ἐργά του τὸ δρομα τὸ ἀγιον αὐτοῦ. Καὶ διώσπερ δε· "Ος διὰ σίη ἐκ τοῦ

²² Psal. iv, 3. ²³ Psal. cii, 1.

ῦδατος, οὗ ἐγὼ δῶσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοι-
λαῖς αὐτοῦ βεύσουσιν ὑδατος ἔωρτος, ἀλλαγή-
του εἰς ἡγήην αἰώνιον. Κάνταῦθα τοίνυν τὴν μνημο-
νικήν δύναμαιν, ή καὶ αὐτὸν τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς,
κοιλίαν ὠνόμασεν δὲ Σωτῆρος. Θολωθεὶς τοίνυν τὸν ὄφ-
θαλμὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν γαστέρα τὴν παραδεδομέ-
νην, λατρεῖται καὶ θεραπείᾳ ἐμαυτὸν παρείχον, δύνηγ-
καὶ στεναγμοῖς, καὶ πτωχείᾳ πάραδιδοὺς τὸν ἐμαυτοῦ
βίον, ὥσπερ διά τινας κύκλων λατρεύσμενος. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, Ἐρ πτωχείᾳ η̄ ισχύς μου, καὶ τὰ δυτᾶ μου
ἔταραχθησαν· σαφέστερον δὲ Σύμμαχος ἡμήνευσεν
εἰπών· Λιὰ τὴν ἕκαστωτὴν μου η̄ ισχύς μου καὶ τὰ
δυτᾶ μου ηύρωτασαν. Οὕτω γάρ, φησίν, ἐμαυτὸν
ἔκαστουν, ὡς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακώσεως ἔξα-
νησαν μου καὶ ἔξασθενῆσαι τὴν ισχύν, καὶ αὐτὰ τὰ
τῆς ψυχῆς μου δυτέα, καὶ τὰς δυνάμεις ἐν αἷς πάλαι
ἡνόριζό μην τηρωτίασαν· ή κατὰ τὸν Ἀχύλαν· Καὶ
τὰ δυτᾶ μου πύγμαθη. Ταῦτα δὲ ἀναγκαῖα πρὸς δι-
δασκαλίαν καὶ ὑπογράμμην τῶν ἀφέσεως τυχεῖν βου-
λημάνων τῶν οἰκείων πλημμελημάτων.

Παρὰ πάρτας τοὺς ἐχθρούς μου ἐτερήθην δρει-
δος, καὶ τοῖς τείσοι μου σφόδρα, καὶ φόδος τοῖς
τρωστοῖς μου. Οἱ θεωροῦντες με δέξαντος ἀπ’
ἔμοι· ἐπειλήσθην ὥστε νεκρός ἀπὸ καρδίας· ἐτε-
ρήθητος εἰσεῖσθαι σκεῦλας. Ταῦτα ἀναφέρομεν
ἐπὶ τὸν καὶ ρὸν τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀρ-
μόδοις ἀν ὑπ’ αὐτοῦ λέγεσθαι, ὅτε οἱ ἐχθροὶ ἀνηρτη-
μένον δρῶντες αὐτὸν ἐπετώθαζον ὀνειδίζοντες, κατὰ
τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· οἱ τε γνωστοί,
καὶ οἱ μαθηταί, καὶ φίλοι, φόδῳ ὑποπεσόντες, ἀνεχώ-
ρουν καταλείποντες αὐτὸν· δέ τοι ὁ πρωτοστάτης
τοῦ χοροῦ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἤρνηται αὐτὸν τρίτον.
Τέτοιος δὲ καὶ ἀπελήσθη ὥστε νεκρός ἀπὸ καρδίας· ἀλλὰ
καὶ ἐνομίσθη γεγονέναι ὡς σκεῦος ἀπολωλός. Πλὴν
ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸν ἐν τῷ φαλακῷ ἐξομολογούμε-
νον ἀναφερόμενα ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ παρίστησι κά-
κωσιν. Οὕτω γάρ ἔστιν ἐξέτησεν, ὡς ἐκλείπειν μὲν
αὐτοῦ ἐν ὁδύνῃ τὴν ζωὴν, καὶ ἔτη ἐν στεναγμοῖς,
ἀσθενῆσαις δὲ ἐν πτωχείᾳ τὴν ισχύν, καὶ τὰ δυτέα τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ ταραχθῆναι· ἐφ’ οὓς καὶ ἐγελάτο ὑπὸ^C
τῶν ἐχθρῶν, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην ἔστιν κατακόπτων.
Οὐ μόνον δὲ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς ἐγίνετο ἦνειδος, ἀλλὰ
καὶ παρὰ τοῖς γειτονιαῖς αὐτοῦ τοῖς μάλιστα αὐτὸν εἰ-
δόσι, διὰ τὸ ἔγινεται οἰκεῖν. Οὕτω γάρ, δρῶντες αὐ-
τὸν κατατρύχοντα ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεόν ἐξομολογήσει,
κατεγέλων αὐτοῦ καὶ ὠνειδίζον. Οἱ δὲ προσήκοντες
αὐτῷ συγγενεῖς καὶ φίλοι καὶ ἐφοδοῦντο, ὡς μεμη-
ντά καὶ τὰς φρένας ἐξεστηκότα· ὥστε ἀναχωρεῖν
καὶ φεύγειν ἐξ αὐτοῦ, ἀπογινώσκοντας αὐτοῦ τὴν σω-
τηρίαν, λήθην τε αὐτοῦ ποιεῖσθαι φέσει καὶ νεκροῦ
ἡδη γενομένου, καὶ ὡς περὶ σκεύους ἀπολωλότος δια-
κεῖσθαι. Ταῦτα πάντα πεπονθέναι θρασκεῖν, ἔστιν
κακῶν ἐξομολογῆσει καὶ μετανοίᾳ. Ἄλλ’ οἴδε μὲν, φη-
σί, τοιοῦτοι γεγόνασι περὶ ἐμέ· Ἐγὼ δὲ οὐκ ἔκειν λό-
γον οὐτως ἐμαυτὸν ἤγον, ἀλλ’ ἐπειδή περ ἡκούσιν ψόγον
παλῶν παροικούντων κυκλόθεν, οἱ τότε συναιρόμενοι
ἐπὶ τὸ αὐτὸν λαβεῖν τὴν ψυχήν μου ἐνεθυμοῦντο· οἱ γάρ

A de ventre ejus fluunt aquæ vivæ, salientis in vitam
eternam ¹. Hic itaque reminiscendi vim, sive
etiam principem animæ partem, ventrem Servator
nuncupavit. Cum ergo et mentis oculis et ventre,
de quo jam diximus, conturbatus essem, medelæ
me atque curationi tradidi; dolori, gemitibus,
egestati vitam addixi meam, ceu quadam circu-
tione usus ad salutem recuperandam. Pro illo au-
tem, In paupertate virtus mea, et ossa mea con-
turbata sunt, apertius Symmachus interpretatus
est his verbis, Propter afflictionem meam, virtus
mea et ossa mea putruerunt. Ita me macerabam,
inquit, ut propter afflictionis vim, virtus mea des-
ceret ac infirmaretur, atque ipsa animæ ossa, ipsæ
facultates, quibus olim viriliter agebam, compu-
trescerent; sive secundum Aquilam, Et ossa mea
exaruerunt. Hæc porro sunt iis, qui scelerum su-
orum veniam consequi peroptant, ad disciplinam
et exemplum necessaria.

Vers. 12-14. Super omnes inimicos meos fa-
ctus sum opprobrium et vicinis meis valde, et timor
notis meis. Qui ridebant me, foras fugerunt a me:
oblivioni dutus sum tanquam mortuus a corde. Fa-
ctus sum tanquam vas perditum. Hæc ad tempus
passionis Salvatoris nostri referimus, qua ab ipso
congruenter dicta fuerint, quando inimici suspen-
sum videntes irridebant eum, opprobriis incessen-
tes, ut in Evangelio scriptum est: ac noti ejus,
discipuli et amici, metu correpti recedebant, ipso
relieto; quando is qui discipulorum ejus choro
præcerat, ter ipsum negavit. Tunc sane oblivioni
datus est tanquam mortuus a corde; imo etiam
tanquam vas perditum reputatus est. Cæterum
hæc si ad eum qui in psalmo constitutur referantur,
extremam ejus miseriam et afflictionem declarant.
Ita enim sese maceravit, ut desiceret in dolore vita
ejus, et anni ejus in gemitibus, virtus ejus in
paupertate infirmaretur, et ossa animæ ejus con-
turbarentur; qua in re ab inimicis quoque deri-
debatur, quasi in vanum ac frustra sese affligeret.
Non modo autem inimicis in opprobrium fuit, sed
etiam vicinis, qui quod proxime habitarent, ipsum
probe noverant. Ipsi namque videntes illum in
confessione ad Deum emissam sese macerantem,
irridebant eum et opprobriis onerabant. Cognati
vero et amici, qui ipsum convenire solebant, metu
perterriti erant, ac si eum insanientem ac mente
alienatum vidissent; ita ut de salute ejus despe-
rantes secederent et aufugerent, ipsumque veluti
jam mortuum oblivioni darent, ac tanquam vas
perditum haberent. Hæc omnia perpessum se testi-
flicatur, dum se in confessione et poenitentia affli-
geret. Sed illi quideū, ait, sic erga me se gesse-
runt. Ego vero non sine consilio et ratione me sic
agere putabam: sed quia audiebam vituperationem
multorum commorantium in circuitu, qui tunc una

¹ Ιοαν. vii, 38.

conveniebant eo consilio, ut animam meam acciperent; nam occulti et invisibilis inimici, me in peccatum lapsi, in unum congregati sunt ut animam meam raperent; ideo eorum insidias subodoratus, tale de me supplicium sumpsi; cogitans num forte Deus, conspecta hujusmodi abjectione mea, misericordia motus me liberaturus esset.

VERS. 15, 16. *Ego autem in te speravi, Domine; dixi: Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.* Hæc inimicis, inquit, contra me molientibus, in te speravi, Domine; dixique, te solum mibi adjutorem sufficere: nam, *Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.* Pro quo tum Hebraica lectio, tum reliqui interpres, *tempora mea*, ediderunt. Eliamsi enim inimici jam maxime viribus valeant, quasi adversum me nacti opportunum tempus; at mihi tempora mea in manibus tuis reservata sunt: quo tempore sortes meas penes te repositas novi. Quamobrem jure supplico postuloque, me in præsenti ab inimicis et a persequenteribus me liberauri.

VERS. 17-19. *Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua: Domine, non confundar, quoniam invocavi te.* Quemadmodum oriente sole tenebræ dissipantur, sub terra absconde, omnia nox occupat, tuncque ex latibulis suis prodeunt feræ agrestes, virique operarii iniquitatis; ita, Deo averso, insurgunt animæ hostes, ipsamque incursionibus molestant; ipso autem Deitatis suæ lumen emitte, quod vultum Dei Scriptura vocare consuevit, tunc avertuntur et fugam faciunt omnes qui amica tenebris opera perpetrant, ac quidquid Deo contrarium est dissipatur. Quare qui primo confitebatur dicens: *Illustra faciem tuam super servum tuum, jam rursum, Non propter opera mea, inquit, sed propter misericordiam tuam salutem nancisci rogo;* atque iterum: *Quoniam te invocavi, inquit, ne confundar quia speravi in te.* Etenim impiis qui te Deum non norunt opprobrium debetur. Quapropter ait, *Erubescant impii et deducantur in infernum; vel secundum Aquilam et Symmachum, Sileant in inferno.* Et iam quidem illi loquuntur multa ausi; at cum in congruentem sibi locum deducti fuerint, tunc arroganter finem facient, tunc labia illa, quæ in præsenti cum superbia contra justum virum multa proferunt, muta erunt; tunc de justorum hominum despectu ultio sumetur.

A ἀφανεῖς καὶ ἀόρατοι ἔχθροι, περιπεσόντος μου τῇ ἀμαρτίᾳ, συνετάσσοντο πρὸς ἀλλήλους, διὰς διαπάσωσι τὴν ἐμὴν ψυχὴν. Διόπερ ἐγώ, τῆς τούτων ἐπιβούλης συναισθέμενος, τῇ τοσαύτῃ ἐμαυτὸν ἐπεδουν τιμωρίᾳ, εἰ πως δρα ὁ Θεὸς διὰ τὴν τοσαύτην μου ταπείνωσιν ἐλέτησεί με καὶ βύσαιτο τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβούλης.

Ἐγώ δὲ ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα, Κύριε· είκα· Σὺ εἰ σ Θεός μου, ἐγ ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μουν. Ταῦτα τῶν ἐχθρῶν μου, φησί, βουλευομένων κατ' ἐμοῦ, ἐπὶ σὲ ἡλπίσα, Κύριε· ἐλεγόν τέ σε μόνον βοηθόν μα ἀπαρκεῖν· Θεός γάρ μου εἰ σὺ, ἐγ ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μουν· ἀνθ' οὐ, οἱ καιροὶ μου, ή Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις καὶ οἱ λοιποὶ ἔρμηνται ἐκδεδώκασιν. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα νῦν οἱ ἔχθροι κατισχύουσιν, Β ὥσπερ καιρὸν ἔχοντες κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' οἱ ἐμοὶ καιροὶ πεφυλαγμένοι εἰσὶν ἐν ταῖς σαῖς χερσὶν· ἐν οἷς καιροῖς καὶ τοὺς ἐμαυτὸν κλήρους οἴδα πάρα σοι φυάττεσθαι. Διὸ εἰκότως ἰκετεύω καὶ δέομαι ἐπὶ τοῦ παρόντος βυσθῆναι ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου καὶ ἐκ τῶν καταδικωντῶν με.

Ἐπίγαρον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸ δοῦλόν σου σῶσόρ με ἐγ ἐλέει σου· Κύριε, μή κατασχυρθεῖην, διτὶ ἐπεκαλεσάμην σε. Οὐσκερ ἥπλου ἀνατελαντος λύεται τὸ σκότος· ὑπὸ γῆν δὲ γενομένου, νῦν διαλαμβάνει τὸ πᾶν· προίσασι τε ἐκ τῶν οἰκείων καταδύσεων θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνδρες κακουργίας ἐργάται· οὐτως, ἀποστρεφομένου μὲν τοῦ Θεοῦ, οἱ τῆς ψυχῆς ἔχθροι ἐπανίστανται καὶ κατατρέχωσιν αὐτῆς· ἐπιλάμψαντος δὲ αὐτοῦ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ θεότητος, διπερ πρόσωπον Θεοῦ δυναμάζειν εἴωθεν ή Γραφὴ, ἀποτρέπονται μὲν καὶ ἀποφεύγουσι πάντες οἱ τὰ φύλα τοῦ σκότους ἔργα διαπρατόμενοι, διαλύεται δὲ πᾶν τὸ ἐναντίον τῷ Θεῷ. Διὸ παρακαλεῖ ὁ τὰ πρώτα ἐξομολογησάμενος φάσκων· Ἐπίγαρον τὸ πρόσωπόν σου εἰς τὸ δοῦλόν σου· καὶ πάλιν· Οὐ διὰ τὰς ἡμάς πράξεις, φησί, διὰ δὲ τὸ σὸν ἔλεος σωθῆναι ἀξιῶ· καὶ αὐθίς· Ἐπεὶ δὲ σε ἐπεκαλεσάμην, φησί, μή καταισχυνθεῖην, διτὶ ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα. Τέλος μὲν γάρ ἀσεβέσι, τοῖς δὲ τὸν Θεὸν οὐκ ἐπισταμένοις, αἰσχύνη πρέπει· δύσ φησιν· Αἰσχυρθείσας δεσμεῖς καὶ καταγθείσας εἰς ἄδου· ή κατὰ τὸν Ἀχέλαον καὶ τὸν Σύμμαχον· Σιωπάτωσαν εἰς ἄδην. Νῦν μὲν γάρ λαλοῦσι πολλὰ τολμῶντες· ἐπειδὸν δὲ καταχθῶσιν εἰς τὸ κατάλληλον αὐτοῖς χωρίον, τὸ τηνικαῦτα πάνονται τῆς μεγαλαυχίας· τότε δὲ καὶ ὅλα γενήσεται τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος πολλὰ κατὰ τοῦ δικαίου φεγγόμενα χειλὶ μεθ' ὑπερηφανίας· τότε δὲ καὶ ἐκδικήθησεται πᾶσα ἡ κατὰ τῶν δικαίων ἐξουσίωσις.

Ὄς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, ἡς ἔχρυψας τοῖς φοβουμένοις σε! Ἐξειρδὼν τοῖς ἐπιλύσοντις ἐπὶ σὲ ἐπαρτεῖται τὸν νιῶν τὸν ἀνθρώπων. Κατακρύψεις αὐτοὺς ἐγ ἀποκρύψω τοῦ προσώπου σου ἀπὸ παραχῆς ἀνθρώπων. Σκεπάσσεις αὐτοὺς ἐγ σκηνῆ, ἀπὸ ἀπειλορίας τὸν πατούσων. Ταῦτα, φησὶν, ἰκέτευτα, ἐπιφέναιται τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, καὶ σωθῆναι τῷ ἔλεος σου μή καταισχῦναι, διτὶ ἐπεκαλεσάμην σε, πεπαισμ-

Vers. 20, 21. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Persecisti eis qui sperant in te in conspectu filiorum hominum. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum. Proteges eos in tabernaculo a contradictione linguarum. Isthaec, ait, deprecatus sum, ut illustres faciem tuam super servum tuum, et ut salutem misericordia tua nanciscar, et ne confundar quoniam invocavi te, con-*

νος, ὡς τῇ σῇ χρηστότης πολλῇ, τις καὶ ζῆτος τυγχά-
νει, πλούτου δὲ γέμει πολλοῦ. Διὰ καὶ παρὰ τῷ Ἀπο-
στόλῳ εἰρηται· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος
εὐτοῦ καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας κα-
ταφρουρεῖς; Ἀλλὰ νῦν μὲν οὐ τοῖς πᾶσι φανερὸν
ποιεῖς τὴν χρηστότητά σου· κρύπτεις δὲ αὐτήν καὶ τα-
μεύῃ φυλάτων τοῖς φοδουμένοις σε. Ἐπειὶ καὶ ἔξειρ-
γάσω αὐτήν εἰς αὐτὸν τοῦτο· λέγω δὲ εἰς τὸ τοῖς ἐλπί-
ζουσιν ἐπὶ σὲ παρασχεῖν αὐτήν, καὶ παρέξεις γε
αὐτήν κατὰ καὶ φύδην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν οἵτων
τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἰς πάντας θεῖν τὴν σὴν χρηστό-
τητα, καὶ ρῷ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβῆς διδομένην τοῖς
ἀξῖοις· διόπερ καὶ ἐν τῷ βίῳ τάς σοι ἀνακειμένας
ψυχὰς κατὰ τοὺς τῶν πειρατηρίων καὶ ρούς τῆς πορά-
σιν τοῦ σκέπτης καταξιῶν ἀποκρύπτεις, ρύθμενος αὐ-
τοὺς ἀπὸ ταραχῆς ἀνθρώπων, καὶ ὥστερ ἐν σκέπῃ
ὑπὸ τὴν σαυτοῦ χείρα φεπάξων αὐτοὺς ἀπὸ ἀντι-
λογίας γλωσσῶν, πρὸς τὸ μηδὲν καταβλάπτεσθαι μῆτε
ὑπὸ τῶν λόγιοις αὐτοὺς καταπολεμούντων, μῆτε ὑπὸ
τῶν δι' ἔργων τὰς καὶ τὰς αὐτῶν μηχανὰς συσκευαζο-
μένων.

Ἐνδιογητὸς Κύριος, διτὶ ἐθαυμάστωσε τὸ δέλεος
αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς. Διὰ τοσούτων τὴν πρὸς
τὸν Θεὸν ἔντευξιν πεποιημένος δὲ ἔξομολογούμενος,
ἐπὶ χρηστὸν περιγράφει τέλος τὸν λόγον, εὐλογῶν
τὸν Θεὸν, διτὶ ἐθαυμάστωσε τὸ δέλεος αὐτοῦ ἐν
πόλει περιοχῆς· διόπερ δὲ Σύμμαχος ἡμήνευσεν οὕτως·
Ἐνδιογητὸς Κύριος δὲ παραδείξας τὸ δέλεος αὐτοῦ
ἔμοι, ὡς ἐν πόλει περιεργαμένη. Διτὶ ἐμοῦ γάρ,
ῥητὸν, δὲ Θεὸς ἔδοξάσθη, διτὶ, μυρίων ἐπ' ἐμὲ πολε-
κίων συστάντων, καὶ δίκην μεγάλης πόλεως τὴν
ἔμην ψυχὴν πολιορκεῖν πεπειραμένων, δὲ ἐμὸς φύλαξ,
φραγμὸν μοι περιβαλὼν, τὸ δέλεος αὐτοῦ θαυμαστὸν
ἔδειξεν, οὕτω με σώσας ὡσεὶ καὶ πόλιν τείχει περι-
βεβλημένην δύχρῳ. Τοιοῦτος δὲ μαι γέγονας σὺ δὲ
ἔμοις Κύριος, ὅπηνίκα αὐτὸς ἐμαυτὸν ταπεινῶν ἐν τῇ
γενομένῃ μοι ἐκστάσει, ἐν δὲ ἐταράχῃ ἐν θυμῷ δ
δρθαλμὸς μονοῦ καὶ ηγύχῃ μονοῦ, καὶ η γαστήρ μονοῦ.
Οὐκ ἐπετρίθην, ἀλλ' ἐταπείνουν ἐμαυτὸν, ὡς ἀποφ-
ρίσεις ἀπὸ τῶν σῶν ὀφθαλμῶν διὰ τὴν ἔμην ἀμαρ-
τίαν. Ἀλλὰ ταῦτα ἔγώ μὲν ἐλεγον ἔξομολογούμενος·
σὺ δὲ φιλανθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεός, οὐκ ἀπέδηψας
τὸν οἰκετήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκαγγελίαν τὴν φά-
σκουσαν· Ὅταν ἀποστραφεῖς στενάξῃς, τότε σω-
θήσῃ· ταῦτα ἔμοι λέγοντος εἰσήκουσας, καὶ διὰ
τοῦτο ἐθαυμάστωσας τὸ δέλεος σου ἔμοι ἐν πόλει
περιοχῆς.

ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΛΑ'.

Μακάριοι ὡρ ἀγέθησαν αἱ ἀροματαὶ, καὶ ὡρ ἐπε-
καλύφθησαν αἱ ἀμφοταὶ. Πολλὰ κακῶνας ἔστεν-
το τῷ συμβενήκοτι πλημμελήματι δὲ Δαυΐδ, καὶ τὰς
διὰ τοῦ τριακοστοῦ φωνὰς προέμενος, φρόντεις καὶ
ἄγνων τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ἐφ' οἷς αὐτὸς ἐστῆψεν συν-
εγώκει· εἴτα τῷ Πνεύματι τῷ ἄγιῳ καὶ τῇ δυνάμει τῇ
προφητειᾷ τῇ τὴν διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος μέλλουσαν
ἴσεσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις συγχώρησιν τῶν ἀμαρτη-
μάτων ἐπιγνούν, καὶ ὡς οἱ ἐξ ἔθνων εἰδωλολάτραι

A sisus mansuetudinem tuam magnam et ineffabilem
esse, ac divitiis multis referam. Quare dictum
ab Apostolo fuit: *An divitias bonitatis ejus et pa-
tientiae et longanimitatis contemnis?*¹⁹ Sed jam
quidem non omnibus bonitatem tuam manifestam
facis, sed occultas eam et recondis, custodis que-
timentibus te. Quia vero ad eam ipsam rem perfe-
cisti eam, id est, ut sperantibus in te largiare,
praebeasque ipsam opportuno tempore pra oculis
filiorum hominum, ita ut omnes bovitatem suspi-
ciant tuam, tempore remunerationis bonorum di-
gnis attributam; ideo in hac vita animas tibi ad-
dictas, temptationum tempore tua protectione dignas
habens, abscondis, liberasque illas a conturba-
tione hominum, ac sub manu tua velut sub teg-
mine quodam protegis eas a contradictione lin-
guarum, ut nihil laedantur vel ab iis qui ipsas ver-
bis impugnant, vel ab iis qui machinas suas ad-
versus illas instruunt.

**Vers. 22. Benedictus Dominus, quoniam mirificans
vit misericordiam suam in civitate munitionis.** Post-
quam constendo tot verbis Deum compellavit, ser-
monem suum opportunō et bono termino claudit,
benedicendo Deum, *quoniam mirificat misericor-
diam suam in civitate munitionis*: quod Symma-
chus sic interpretatus est: *Benedictus Dominus, qui
ostendit mihi misericordiam suam, quasi in civitate
munitioni.* Per me quippe, ait, Deus glorificatus est,
quia propemodum infinitis collectis hostibus, ani-
mamque meam cęu magna civitatem obsidere
conantibus, custos ille meus septo me circummu-
niens, misericordiam suam mirabilem exhibuit,
atque ita me servavit perinde atque civitatem for-
tissimo muro circum instructam. Talis erga me
fueristi, Domine mi, quando memet ipsum humiliavi
in excessu mentis meæ, quo conturbatus est in ira-
oculus meus, anima mea et venter meus. Neque
tunc procrastinavi, sed memet ipsum humiliavi,
quasi peccati mei causa projectus ab oculis tuis.
Et hæc quidem constendo dixi: Tu vero humanus
bonusque Deus, me domesticum tuum non abjec-
sti, sed secundum promissionem istam, *Cum con-
versus ingemueris, tunc salutem oblinebis*²⁰, me hæc
dicentem exaudisti, et propterea mirificasti miseri-
cordiam tuam mihi in civitate munitionis.

IPSI DAVID INTELLECTUS XXXI.

**Vers. 1. Beati quorum remissæ sunt iniuriantes,
et quorum tecta sunt peccata.** Postquam pro ad-
misso scelere sese David multum affligerat, voces
que in psalmo tricesimo positas emiserat, de ju-
dicio Dei pro iis quorum sibi conscius erat solli-
citus; gnarus item ex Spiritu sancto atque ex pro-
phetica illa virtute, remissionis peccatorum qua
per salutarem gratiam hominibus concedenda erat:
gnarus item idololatras et atheos sexcentis malis

¹⁹ Rom. ii, 4. ²⁰ Ezech. xxxiii, 12.

complicatos, aliquando veniam peccatorum per lacrum regenerationis confertim consecuturos, his dictis eodem ter beatos prædicat. Gemitibus, inquit, et lacrymis frequentibus peccati causa contabescens, et illius ergo in adversitates innumeratas delapsus, æmulatione dignos eos ac beatos prædico, qui sine miseriis hujusmodi, per Dei benignitatem, remissionem peccatorum acceperunt. Tanto quippe erga illos studio et liberalitate ntitur, ut non solum remittat, sed etiam legat eorum peccata, ut ne vestigium quidem eorum residuum sit.

Vers. 2. *Beatus vir cui non imputaverit Dominus peccatum, nec est in ore ejus dolus.* Quæ superius dicta sunt, generatim effteruntur, atque omnes omnino respiciunt qui per gratiam peccatorum veniam nacti sunt; at quæ in præsenti dicuntur, quo ritu remissio concedatur declarat his verbis: *Cui non imputaverit Dominus peccatum.* Nam peccatum semel perpetratum, fieri non posse quin admissum fuerit significat: sed penes Dominum esse, ut in rationibus suis peccanti facinus vel imputet vel non imputet, ac veniam et indulgentiam concedat. Verum quia quotquot remissionem delictorum, quæ per baptismum datur, adeunt, per confessionem in Salvatorem emissam, per fidem in universorum Deum, ac per confessionem sinceram, veniam consequuntur; congruenter et accurate admodum adjicitur, *Nec est in ore ejus dolus*, aut, *in spiritu ejus dolus*: nam utroque modo in lectione fertur. Hic enim beatus, qui spiritu puro ac ore veraci confessionem edit, vocesque profert in lavacro regenerationis solitas. Quod si in ore ejus, vel in spiritu, vel in anima dolus inveniatur, utpote qui seipsum decepere ita ut veniam non obtineat; sua insuper mala adaugebit, cum majorem sibi iram in die iræ coacervaverit.

Vers. 3, 4. *Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die, etc.* Illi quidem beati sunt, quos in spiritu cognoscens beatos prædicavi. Ego vero postquam clamoribus et confessionibus multum laboraveram, defatigatus tacui. Pro quo Symmachus, *Quoniam silui; Theodotio autem, Quoniam laboravi*, interpretati sunt. Pro illo autem, *dum clamarem, Symmachus, Dum lamentarer tota die*, edidit. Inveteraverunt autem ejus ossa, contrita scilicet ex continua illa afflictione qua se in confessione maceravit: ibi namque vires animæ, quæ ossa dicuntur, defatigabantur. Quare secundum Aquilam dicitur, *Quoniam obmutui, contrita fuerunt ossa mea in rugitu meo;* secundum Symmachum, *Quoniam silui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.* Non ad unum mensem, sed omnibus diebus sese macerabat ac defatigabat.

Vers. 5. *Delictum meum cognitum feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adver-*

A καὶ διθεοί, μυρίοις κακοῖς ἐμπεπαρμένοις, ἀθράσ ποτὲ τεύξονται ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ λουτρῶν πληγενεσίας, τρισμαχαρίους τούτους ἀποφελεῖν διὰ τῶν προκειμένων. Ὁδυρμοῖς, φησὶν, ἐγὼ καὶ δάκρυσ θαμινοῖς διὰ τὴν ἀμαρτίαν προστετηκώς, καὶ παντοδαπαὶς συμφοραὶς ταύτης χάριν περιπεσών, ζῆλωτοὺς ἔκελνους καὶ μακαρίους ἀποκαλῶ, τοὺς ἀπαλαιπώρως τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τῶν ἀμαρτημάτων δεξαμένους τὴν ἀφεσιν. Τοσάντη γάρ περὶ αὐτοὺς χρήται φιλοτιμίῃ, ὡς μὴ μόνον ἀφεῖναι, ἀλλὰ καὶ καλύψαι τὰς ἀμαρτίας, καὶ μηδὲ ἔχην τούτων καταλείπειν.

B Μακάριος ἀνὴρ φὸς οὐδὲ μὴ λογίσηται Κύριος ἀμαρτίας, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Τὰ μὲν προλεγμένα γενικῶς εἴρηται, καὶ καθόλου περὶ πάντων τῶν μελλόντων ἀφέσεως ἀμαρτιῶν διὰ τῆς χάριτος τυγχάνειν· τὰ δὲ προσκείμενα δπως ἡ ἀφεσις δίδοται παρίστησι διὰ τοῦ· Οὐδὲ μὴ λογίσηται Κύριος ἀμαρτίας. Ἀπαξ μὲν γάρ γενομένην τὴν παραχθεῖσαν ἀμαρτίαν ἀγένητον μὴ δύνασθαι εἶναι δηλοῖ· τὸν γε μὲν Κύριον τὸν ἔξουσιαν ἔχοντα ἐν τῷ λογοθεσίῳ λογίζεσθαι τῷ ἡμαρτηκότι, ἢ μὴ λογίζεσθαι τῷ πεπραγμένον, ἀλλὰ συγχωρεῖν ποιεῖσθαι τὴν ἀφεσιν. Καὶ ἐπειδὴ περ ἔκαστος τῶν προσιόντων τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος δωρουμένη συγχωρήσει δὲ ἐμολογίας τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα, τῆς γε εἰς τὸν τῶν δλων Θεὸν πίστεως, καὶ δι' ἐξομολογήσεως εἰλικρινοῦς, τῆς ἀφέσεως τεύξεται· σφόδρα ἀκριδῶς δὲ λόγος προστίθησι τὴν φάσκουσαν προστήκην. Οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, ἢ, ἐν τῷ πρεματι αὐτοῦ δόλος· ἐκατέρως γάρ φέρεται ἐν τῷ ἀναγνώσματι. Οὗτος γάρ μακάριος, δὲ καθαρῷ πνεύματι τὴν ἐξομολόγησιν ποιούμενος, καὶ τὰς ἐν τῷ λουτρῷ τῆς παλιγγενεσίας φωνὰς προσφερόμενος. Εἰ δὲ εὔρεθεν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος, ἢ ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ ψυχῇ, ὡς ἀπατήσας ἔαυτον πρὸς τὸ μὴ τυχεῖν τῆς ἀφέσεως, ἔτι καὶ αὐξήσει τὰς ἔαυτοῦ κακὰς ἐπισωρεύσας καθ' ἔαυτοῦ πλείονα δργην ἐν ἡμέρᾳ δργῆς.

C "Οτι ἑστηησα, ἐπαλαιώθη τὰ ὄστα μου, ἀπὸ τοῦ κράσειν με διηγεῖ τὴν ἡμέραν, κ. τ. λ. Ἐκεῖνοι μὲν εἰσι μακάριοι, οὓς τῷ πνεύματι γνοὺς ἐμαχάρισαν· ἐγὼ δὲ πολλὰ κοπιάσας ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν βοαῖς καὶ ἐξομολογήσειν, ἀπέκαμον καὶ ἑστηησα· ἀνθ' οὐδὲ μὲν Σύμμαχος, "Οτι ἀπεστηησα· δὲ θεοδοτῶν, "Οτι ἑκοτίσσα, ἡρμήνευσαν. Ἄντι δὲ τοῦ ἀπὸ τοῦ κράσειν με, Ἀπὸ τοῦ δδύρεσθαι με πάσαν ἡμέραν, ἐκδέδωκεν δὲ Σύμμαχος. Ἐπαλαιώθη δὲ αὐτοῦ τὰ ὄστα συντριβόμενα ἐκ τῆς πολλῆς κακώσεως τῆς κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῷ γεγενημένης· ἐν ἥ καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὀστέα δυνομαζομένας κατεπόνει. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἴρηται· "Οτι ἐκώρευσα, κατετρίβη τὰ ὄστα μου ἐν βρυχήματι μου" κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, "Οτι ἀπεσιώηησα, ἐπαλαιώθη τὰ ὄστα μου, ἀπὸ τοῦ δδύρεσθαι πάσαν ἡμέραν. Οὐδὲ μέχρι μηνὸς, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας κατέτρυχεν ἔαυτὸν καὶ κατεπόνει.

Tὴν ἀμαρτίαν μου ἐγράψασα, καὶ τὴν ἀροτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Εἶπα· Τξαρορεύσω καὶ ἐμοῦ

τὴν ἀροματῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺν ἀργήκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου. Διθύαλμα. "Ἄλλοι δὲ οὐ, τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας, ἀλλὰ, τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου, ἔξεντο. Ἀντὶ δὲ τούτου ἀκριβέστερον δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· Ἰταὶ σὺν ἀργέλῃς τὴν ἀμαρτίαν μου. Τάδε γάρ, φησί, καὶ τάδε διεπραξάμην, ίνα τάδε μοι γένενται. Θύκη δὴ τετυχκώς τῆς ἀφέσεως, ἀλλ' ὡς πάντα πράττων, ίνα αὐτῆς τύχῃ, ταῦτα ἐλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ἔχεται· γε λόγου ἡ τοιαύτη ἡρμηνεία· εἰ γάρ ἀτέρους ἐμακάριζεν, ὃν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, ὡς μηδέπω αὐτὸς τετυχκώς τῆς ἀφέσεως, πῶς ἐνταῦθι ἐδύνατο λέγειν. Καὶ σὺν ἀργήκας τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου; Διόπερ κατὰ τὸν Σύμμαχον ἀκριβέστερον εἰρῆσθαι φημι τὸ, Ἰταὶ σὺν ἀργέλῃς τὴν ἀσέβειαν τῆς ἀμαρτίας μου.

Υπέρ ταύτης προσεύξεται σοι πᾶς δσιος ἐτοιμώ επιθέτω. Πλὴρ ἐτοιμώ επικαλυντομῷ ὑδάτων πολλῶν πρὸς αὐτὸν οὐκ ἄγγιστον. Διὰ τοῦτο πᾶς δσιος ὑπόδειγμα λαβὼν ἐκ τῶν κατὰ ἐμὲ περιγράμμων προθυμότατα καὶ εὐθαρσῶς προσεύξεται σοι, εἰ ποτε καιρὸς αὐτὸν καλῇ ἐπὶ τὴν ὁμοίαν ἐμοὶ προσευχὴν ἐλθεῖν. Προσεύξαμένου δὲ αὐτοῦ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τὸ ἐμὸν, καὶ αὐτοῦ ἐπακούσεις, παρέξεις τε αὐτῷ τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν, ὥστε μηδὲν αὐτὸν βλαβῆναι, καὶ μυρία κατακλύζοντα ὑδατα κατὰ αὐτοῦ φέρηται. Ὡς γάρ ἐπὶ πέτραν οἰκοδομήσας αὐτοῦ τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπὶ σὲ τὸν μέγαν Σωτῆρα ἀναρτήσας ἐντοῦ τὰς ἐλπίδας, ἀπτωτος καὶ ἐδραίος μενεῖ· διὰ γάρ τὴν σὴν φυλακὴν οὐδὲ πλησίας αὐτῷ, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι δυνήσεται. Καὶ ταύτην γε τὴν διάνοιαν τὴν Σύμμαχου παρέστησεν ἡρμηνεία, φήσασα· Περὶ τούτου προσεύξεται πᾶς δσιος, ἀντὶ τοῦ, Διὰ τοῦτο προσεύξεται πᾶς δσιος τοῖς καιρόν εὑρών, ὥστε ἐπικλύζοντα ὑδατα πολλὰ πρὸς αὐτὸν μὴ ἐγγίσαι. Ἐάν δὲ κατὰ τοὺς Ἑδδομήκοντα λέγηται· Ὑπέρ ταύτης προσεύξεται πᾶς δσιος, ἐρούμεν, δτι, ὑπέρ ταύτης, δηλαδὴ τῆς ἀφέσεως τῆς ἐμοὶ γενομένης. Διὰ γάρ τὸν οὖν ἐλεον καὶ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην φιλανθρωπίαν πᾶς δσιος ενελπίες ἔσται, τῶν ὁμοίων παρὰ σοῦ τυχεῖν· εἰ ποτε αὐτῷ γένοιτο, ὡς ἀνθρώπῳ σάρκα περικειμένῳ, τοιοῦτο τις αφάλμα καὶ καιρὸς δεδμενὸς ὁμοίας ἐμοὶ ἐξομολογήσεως καὶ προσευχῆς.

Συνετῶ σε καὶ συμβιδῶ σε ἐτοιμώ ταύτη ἢ πορεύσῃ· ἐπιστηριῶ ἐπὶ σὲ τοὺς δρθαλμούς μου. Πολλούς διὰ τοῦ πρωφήτου· Ἐτι ταλαντός σου, ἔρω· Ἰδού πάρειμι, καὶ ἐπὶ τοῦ Δαυΐδ ἐπληρώστο. Διώτι εὐχομένου καὶ τὴν δέησιν ἀναπέμποντος, τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον ἀποκρίσεως αὐτὸν ἀξιοῖ, θαρσεῖν αὐτῷ παρακελευόμενον. Ἐγώ γάρ σε, φησίν, συνετῶ καὶ συμβιδῶ σε· ἀνθ' οὐ δὲ Ἀκύλας φησίν. Ἐπιστημώσω σε καὶ φωτίσω σε ἐτοιμώ ταύτη ἢ πορεύσῃ· δὲ δὲ Σύμμαχος· Συνετίσω σε καὶ ὑποθέλω σοι ὅδον ἢ τὸ δεύτερον. Ἐπαγγέλλεται γάρ ἵεται αὐτῷ τὸν εἰπόντα· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. Ἡν δὲ ἵνται δ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δ τοὺς δεύτερους ἄγων ἐπὶ

A sum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. Diapsalma. Alii, non impietatem cordis, sed impietatem peccati mei exposuerunt. Pro quo accuratius Symmachus interpretatus est his verbis, Ut tu auferres peccatum meum. Hæc, inquit, et hæc feci, ut hæc mihi obvenirent. Non enim jam misericordiam consecutus, sed velut omnia agens ut consequeretur, hæc dicebat secundum Symmachum. Et sane hujusmodi interpretatio recte cohæret. Nam si alios, ut veniam iniquitatis consecutos, ita beatos prædicasset, quasi ipse nondum consecutus esset, quomodo hic dicere potuit: Et tu remisisti impietatem peccati mei? Quare accuratius Symmachum vertisse dico hoc pacto: Ut tu auferres impietatem peccati mei.

B

VERS. 6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Quapropter omnis sanctus, sumpto ex iis quæ erga me gesta sunt exemplo, alacriter ac fidenter ad te orabit; si quando ipsum ad similem meæ orationem tempus evocari. Ilo autem ad mei exemplum orante, ipsum quoque tu exaudies, salutem illam quæ ex te procedit illi imperties, ita ut nihil patiatur detrimenti, etiamsi infinitæ erumpentes aquæ in ipsum ferantur. Nam cum velut in petra domum fundaverit suam, spemque suam in te magno Salvatore reposuerit, lapsu vacuus et firmus consistet: nam tui custodia fulto, ne appropinquare quidem aut

C juxta accedere poterunt. Quam item sententiam Symmachii interpretatio declarat, quæ sic habet, De hac re orabit omnis sanctus, illius loco, Propter hoc, ad te orabit omnis sanctus, cum invenerit tempus, ita ut exundantes aquæ multæ ad eum non accedant. Quod si secundum LXX Interpretæ dicatur, Pro hac orabit omnis sanctus, nos sic explicabimus, pro hac, videlicet remissione mihi facta. Nam propter misericordiam tuam, et tuum erga homines amorem mihi exhibitum, omnis sanctus in spem veniet se similia abs te consecuturum, si quando sibi, utpote homini carne induito, delictum atque tempus simile contingat, quo itidem confessione et oratione opus habeat.

D VERS. 8. Intellexum tibi dabo et instruam te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos, Quod sic a propheta dictum est, Adhuc te loquente, dicam: Ecce adsum^ο, in Davide implebatur. Ipsò namque orante ac supplicationem emittente, Spiritus divinus ipsi respondere dignatus, bene sperare jubet. Ego enim, inquit, intellectum tibi dabo et instruam te. Pro quo Aquila, Scientem te faciam et illuminabo te in via hac qua gradieris; Symmachus vero, Prudentem te faciam et ostendam tibi viam quæ incedas. Pollicetur enim monstrandum ipsi esse viam ab eo qui dixit, Ego sum via^ο. Hic autem erat Dei Verbum, quod iter agentes ad ter felicem finem,

^ο Isa. LVI, 9. ^ο Ipan. XI, 6.

give ad Patrem deducit. Loco autem illius, *Firmabo super te oculos meos, Symmachus habet, Consultabo de te oculo meo.* Quia enim oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum¹⁰; merito eum qui talia precatus est, oculo dignatur suo, ut radiis illis ex divino oculo emissis illustratus mente, viam cernat sibi promissam. Quare oculi Domini non super omnes, sed super justos quantum; nam ab impiis oculos suos avertit, ὁφθαλμοὶ Κυρίου οὐκ ἐπὶ πάντας, ἀλλ' ἐπὶ μόνους τοὺς ἔσωτοῦ ὁφθαλμούς.

VERS. 11. *Lætamini in Domino et exsultate, justi, et gloriamini, omnes recti corde.* Postquam responsionem ad precantem sermo conclusit, post supra dictorum promissionem, ad commune hominum genus sermo transfertur: quia ob vim amoris vult omnes salutem obtinere. Ipseque David postquam confessionem suam absolvit, felici responsione ac pollicitatione donatus, ex vi gaudii reliquis etiam hominibus isthac emolumenta conciliare satagit. *Lætamini in Domino et exsultate, justi, et gloriamini, omnes recti corde.* Quemadmodum peccatorum ordinis ad sinistram posito, congruentem dedit admonitionem, exemplum sese præbens iis qui a peccatis converuntur; sic etiam justis propria sibi ac convenientia annuntiat in præsenti, cohortans illos ut de nulla terrenarum rerum latentur, sed de Domino magnifice sentiant, et de tanto bono gaudeant et exsultent. Sed etiam, qui gloriatur in Domino gloriatur, ait Apostolus¹¹. Jure itaque hoc loco totius sermonis finem facit his verbis, *Et gloriamini in illo, omnes recti corde:* neque de vobis ipsis magnifice sentiat, sed de ipso Domino qui vobis virtutis omnis auctor fuit.

τες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ· μή γὰρ ἐφ' ἔσωτος μέγα φρονεῖν, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ τῷ πάσης ὑμῖν ἀρετῆς αἰτεῖν γενομένῳ Κυρίῳ.

PSALMUS DAVID XXXII.

Secundum Hebraicam lectionem et secundum reliquos interpretes inscriptione caret hic psalmus, multamque cum præcedenti consonantiam habet. Cum enim in fine illius dixisset, *Lætamini in Domino, et exsultate, justi,* ab iisdem ferme verbis præsentem orditur, **Vers. 1:** *Exsultate, justi, in Domino.* Videaturque mihi ea quæ in præsenti propheticæ dicuntur, ad personam eorum qui in præcedenti psalmo indicantur referri, secundum illud: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Nam ad eos qui per salutarem gratiam remissionem peccatorum consecuti sunt, id vociferari videtur, *Exsultate, justi, in Domino.* Non vobismelipsis, non cuiquam sacerdotalium rerum, sed Domino consisi, in ipso dignitatem præferentes, in ipso gloriantes, exsultate vos, o beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. *Rectos quippe omnes, inquit, decet Dei collaudatio;* secundum Aquilam vero, *Rectis pulchra est cantatio.* Quia enim non speciosus hym-

A τέλος τὸ τρισμακάριον, τὸν ἔσωτοῦ Πατέρα. Ἄντι δὲ τοῦ, Ἐπιστηριῶ ἐπὶ σὲ τοὺς ὁφθαλμούς μου, δὲ Σύμμαχος, Βουλεύσομαι, φησί, περὶ σοῦ τῷ ὁφθαλμῷ μου. Ἐπειδὴ γὰρ ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαιούς, καὶ ὡταὶ αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν· εἰκότως τὸν τοσαῦτα ηγεμόνιον καταξιοῖ τοῦ ἰδίου ὁφθαλμοῦ, ὅπως, ἐκ τῶν φωτιστικῶν αὐτῶν τῶν ἐκ τοῦ θείου ὁφθαλμοῦ πεμπομένων φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν, τὴν ὁδὸν θεάσηται τὴν ἐπηγγελμένην αὐτῷ. Διόπερ τοὺς δικαιούς· ἀπὸ γὰρ τῶν ἀσεβῶν ἀποστρέψει

Ἐνύφράνθητε ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δικαιοὶ, καὶ καυχᾶσθε, πάρτες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Περιγράφας ὁ λόγος τὴν πρὸς τὸν εὐχάριστον ἀπόχρισιν, ἐπαγγειλάμενός τε αὐτῷ τὰ προλεγμένα, μεταβαίνει ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων γένος, δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας πάντας βουλόμενος σωθῆναι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δαυΐδ, προοδειλθών τὸν ἔσωτον ἐξομολόγησιν, αἰσιας τε ἀποκρίσεως καὶ ἐπαγγελίας καταξιωθεὶς, ἐξ ὑπερβαλλούσῃς χαρᾶς καὶ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις προξενεῖ τὰ τῆς ώφελείας. **Ἐνύφράνθητε** ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δικαιοὶ, καὶ καυχᾶσθε πάρτες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Ωστερ τῷ ἀριστερῷ τάγματι τῶν ἀμαρτωλῶν τὰ κατάλληλα παρῆντεν, ἔσωτὸν ὑπόδειγμα παρασχὼν τοῖς ἐξ ἀμαρτιῶν ἐπιστρέφουσιν· οὕτω καὶ τοῖς δικαιοῖς τὰ οἰκεῖα καὶ αὐτοῖς ἀρμόδια εὐαγγελίζεται διὰ τῶν προκειμένων, παρατινῶν αὐτοῖς ἐπὶ μηδὲν μὲν τῶν κοσμικῶν εὐφραντεσθαι, ἐπὶ δὲ τὸν Κύριον μέγα φρονεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῷ μόνῳ εὐφραντεσθαι, χαίρειν τε καὶ ἀγαλλιάζειν ἐπὶ τῷ τοσούτῳ ἀγαθῷ. Ἀλλὰ καὶ στοχασμός ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Εἰκότως οὖν καὶ ἐνταῦθα τὸ συμπέρασμα τοῦ παντὸς λόγου ἐπισφραγίζεται λέγων **Καὶ καυχᾶσθε ἐν αὐτῷ, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.**

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΛΑΥΓΙΔ ΛΒ'.

Κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν ἀνάτηντιν καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς ἀνεπίγραφος ἐστιν ὁ Φαλμᾶς· πολλὴν δὲ οἰώς: ἀκολουθίαν πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ. Προεπίων γὰρ κατὰ τὸ τέλος ἔκεινον· **Ἐνύφράνθητε** ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δικαιοὶ. μονονούχη αὐτῆς ἡρέστο τῆς λέξεως τοῦ προκειμένου, φῆσας· **Ἀγαλλιάσθε, δικαιοὶ, ἐν Κυρίῳ.** Καὶ μοι δοκεῖ προφητικῶς τὰ λεγόμενα διὰ τῶν προκειμένων εἰς πρόσωπον ἀναπέμπεσθαι τῶν ἐν τῷ πρὸ τούτου Φαλμᾶ δηλωθέντων, κατὰ τὸ, **Μακάροι ὡρ ἀφέθησαν αἱ ἀροπλαι,** καὶ ὡρ ἐπεκαλύψθησαν αἱ διαμαρτιλαι. Ως γὰρ πρὸς ἔκεινους τοὺς τετυχόκτας τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτημάτων διὰ τῆς σωτηρίου χάριτος ἀναφωνεῖται τὸ, **Ἄγιαλλιάσθε, δικαιοὶ, ἐν Κυρίῳ.** Μή γὰρ ἐφ' ἔσωτος ἢ ἐπὶ τι τῶν κοσμικῶν, δὲλλ' ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πεποιθέτες, καὶ ἐπ' αὐτῷ σεμνύμενοι καὶ ἐν αὐτῷ καυχώμενοι, ἀγαλλιάσθε ὑμεῖς οἱ μακάροι, ὃν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὃν ἐπεκαλύψθησαν αἱ ἀμαρτιλαι. **Πρέπει** γὰρ, φησί, πάσιν τοῖς εὐθεῖς τῇ εἰς τὸν θεόν αἰτεῖσις.

Κατὰ δὲ τὸν

¹⁰ Psal. xxxiii, 16. ¹¹ Cor. 1, 31.

Ἄτελαν, Τοῖς εὐθέσιν ὀραιοῦται ὑμησίς. Ἐπεὶ γάρ οὐχ ὄφαιος ὑμνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ, εἰκότως τοῖς καθαράς διανοίας καὶ καθαρὰ χεῖτι, κεκτημένοις εὐπρέπει ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλνεσις.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν φαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ φύλακτος αὐτῷ. Κατὰ πρώτην τοῦ νόμου παράδοσιν γεγραμμένα. Καὶ ὁ τὰς ἔσω δὲ καὶ τὰς ἔξω αἰσθήσεις καθαράς καὶ ἀμέμπτους φυλάττων ἐν δεκαχόρδῳ φαλτηρίῳ φύλλει τῷ θεῷ. Ἀστατε αὐτῷ φόρμα καπέν. Τὸ μὲν παλαιὸν φόρμα διὰ παλαιᾶς κιθάρας καὶ παλαιοῦ φαλτηρίου, τῶν ἀψύχων ὄργανων, ὡσπερ διὰ συμβόλων καὶ εἰκόνων ἐσπουδάζετο τῷ προτέρῳ λαῷ· τὸ δὲ καινὸν φόρμα μεγαλοφυέστερον καὶ θεοπρεπέστερον διὰ κιθάρας ζώσης, καὶ διὰ τοῦ ἀποδοθύτος δεκαχόρδου φαλτηρίου ἀναπέμπεται τῷ θεῷ. Καλῶς φύλατε ἐν ἀλαλαγμῷ. Οὗτος δὲ ἀλαλαγμός εστὶ μυστικός· διὸ εἰρηταὶ που· Μακάριος δὲ λαὸς διηνώσκων ἀλαλαγμόν. Ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βοῶν καὶ μόσχων, καὶ τῶν δι' αἰματος θυσιῶν, θυσίας ἀλαλαγμοῦ κατατεθυκέναι φησὶν δὲ εἰκόναν· Ἐκύκλωσα καὶ έθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

Οτι εἰνθής δὲ λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πλοτεῖ. Ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν· τοῦ ἐλέονς Κυρίου πλήρης ἡ γῆ. Τὰ μὲν τῆς τῶν δυτιῶν καταλήψεως διὰ πίστεως ἡμῖν χωρέτω, τὰ δὲ τοῦ πρακτικοῦ βίου διὰ ἐλεημοσύνης καὶ κρίσεως. Ταῦτα γάρ ἀγαπᾷ δὲ εἰνθής τοῦ Κυρίου λόγος· ἀτε κριτικοὺς ἡμῖς κατασκευάσας καὶ διακριτικοὺς τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου. Διὸ βούλεται ἡμᾶς μηδὲν ἀκρίτως πράττειν, μηδὲ ἀλόγως φέρεσθαι ταῖς ἐξ αὐτῶν ὄρμαις, κεχριμένων, περὶ τῶν πρακτέων βουλεύεσθαι, καὶ πρὸς γε πάντων ἐλεημονικοὺς εἶναι, συγνωμονικοὺς δὲ πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας γιγνομένους, συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώπους πρὸς τοὺς ἐλέους δεσμένους.

Τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Τῷ οὖν Πατρὶ πᾶσα ἡ δύναμις ἡ ὑπερουράνιος ἐστερεώθη· τουτέστι τὸ εἴντονον καὶ βέβαιον καὶ πάγιον ἐν ἀγιασμῷ, καὶ πάσῃ πρεπούσῃ ταῖς ιεραῖς δυνάμεσιν ἀρετῇ, ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπικουρίας ἔχουσιν. Ἐνθάδε μὲν οὖν πνεῦμα στόματος αὐτοῦ ἀναγέραται. Εὐρήσομεν δὲ ἀλλαχοῦ καὶ λόγον στόματος αὐτοῦ εἰρημένον, ἵνα νοηθῇ δὲ Σωτὴρ καὶ τὸ ἀγιόν αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἀμφότερα δὲ συντήρησεν ἐν τῇ κτίσει τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμεων· διὰ τοῦτο εἰρηται· Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ δεστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Οἰδὲν γάρ ἀγιάζεται μηδὲ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Πνεύματος. Ἀγέλων γοῦν τὴν μὲν εἰς τὸ εἶναι πάροδον δὲ δημιουργὸς Λόγος, δὲ ποιητὴς τῶν ὅλων, παρείχετο· τὸν ἀγιασμὸν δὲ αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιόν συνεπέφερεν· οὐ γάρ νήπιοι κτισθέντες οἱ ἀγγελοι.

Φοβηθήτω τὸν Κύριον πᾶσα ἡ γῆ· διὰτοῦ δὲ σαλευθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν

A nus est in ore peccatoris, jure eos, qui pura mente et puro corde sunt, decet Dei collaudatio.

VERS. 2, 3. Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. [Instrumenta scilicet] secundum primam legis traditionem scripta. Quisquis cum interiores, tum exteriores sensus, pueros inculpatosque servat, in psalterio decem chordarum psallit Deo. Cantate ei canticum novum. Canticum vetus antiqua cithara et antiquo psalterio cantatur, instrumentis scilicet inanimatis, quasi symbolis et imaginibus quibus prior ille populus studebat. At novum canticum magnificentius ac Deo dignius, cithara vivente ac memorato illo decachordo psalterio, Deo emittitur. Bene psallite in jubilatione. Hæc jubilatio mystica est: quare dictum alicubi fuit: Beatus populus qui scit jubilationem¹. Imo vero boum, vitulorum, cruentorumque sacrificiorum loco, hostiam jubilationis immolasse ait ille: Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis².

VERS. 4, 5. Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide. Diligit misericordiam et iudicium: misericordia Domini plena est terra. Quæ cogitationem ac comprehensionem rerum spectant, per fidem nobis tradantur; quæ autem practicam vitam, per misericordiam et iudicium. Hæc enim diligit rectum illud verbum Domini, utrumquod nobis internoscendi vim indiderit, ac discernendi inter bonum et oppositum illius. Quamobrem vult nos nihil sine iudicio agere, neque irrationaliter impetuque proprio ferri, de agendis prudenter consulere, ac præ omnibus, misericordes esse, peccata in nos admissa facile condonare, condolere ac mites esse erga eos qui in misericordia egerint.

D VERS. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. A Patre igitur omnis virtus cœlestis firmata est, id est firmitas, soliditas, stabilitasque in sanctificatione ac omni sacris potestatibus convenienti virtute ex Spiritus auxilio data est. Hic porro spiritus oris ejus scriptum est. Alibi quoque reperire est verbum oris ejus, ut his intelligatur Salvator et sanctus ejus Spiritus: uterque porro in creatione cœlorum et potestatum eorum cooperatus est. Ideo dictum est, Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. Nihil enim sine Spiritus praesentia sanctificatur. Angelis igitur transitum ad existentiam creator Verbum præbuit, universorum opifex: sanctificationem vero eodem tempore Spiritus sanctus indidit; non enim infantes creati angelii sunt.

VERS. 8, 9. Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem. Ad-

¹ Psal. LXXXVIII, 16. ² Psal. XXVI, 6.

modum consequenter, postquam magna Dei opificia declaravit, ac tantum non ob oculos posuit, quantus sit ille talium rerum conditor Dominus; eum timere præcepit. Annuntiatque non ultra idolis adhibendum animum, non dæmonas colendos esse, sed tantarum rerum unum opicem. Illius autem loco, commoveantur, Symmachus revereantur edidit. Hic intelligas, quo pacto futurum erat ut ab eo commoverentur omnes inhabitantes orbem, si animo perpendas qua ratione per prædicationem evangelicam et salutarem doctrinam in toto orbe Ecclesiæ Deo constitutæ sint, aures omnium verbo replete, universique homines illa tanta virtute commoti, ac mutati a pristino idolorum errore, ad veræ pietatis commonitionem accesserint: Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.

A οἰκουμένην. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως τὰς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας παραστήσας, καὶ μονονοχὴ διθαλμοῖς ἐπιδείξας ὅπηλίκος ἔστιν ὁ τῶν τοιούτων δημιουργὸς Κύριος, παρακελεύεται τοῦτον φοβεῖσθαι. Εὐαγγελίζεται δὲ εἰδώλους μηχετὶ προσέχειν τὸν νοῦν, μήτε δαίμονας σέβεσθαι, ἀλλὰ τὸν τοσούτων ποιητὴν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, σαλευθῆταν, δὲ Σύμμαχος, εὐλαβεῖσθασαρ, ἔξεδωκε. Νοήσεις δπως ἔμελον σαλεύεσθαι ἀπ' αὐτοῦ πάντες οἱ κατοικῶντες τὴν οἰκουμένην, ἐπιστῆσας τὴν διάνοιαν, ὡς ἐπὶ τῷ κηρύγματι τῷ εὐαγγελικῷ καὶ τῇ συντηρίᾳ διδασκαλίᾳ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαι τῷ Θεῷ συνέστησαν· πᾶσά τε ἀκοή ἐπληρώθη τοῦ λόγου, καὶ πάντες ἀνθρώποι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ δυνάμει κεκίνηται, μεταβάλλοντες ἀπὸ τῆς προτέρας περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνης, καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες τῆς ἀληθοῦς εὐεσθείας: "Οτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγερθῆσαρ" αὐτὸς ἐνετελλατο, καὶ ἐκτίσθησαρ.

VERS. 10. Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Quia videbat spiritus propheticus futurum esse, ut persecutionibus afflignantur illi qui a prisca illa superstitione recessuri erant, et multorum deorum errorem aversaturi, ut sese ad universorum Dominum converterent; necessario præcipit eis, qui rerum omnium opificem noverint, ut immissos a gentibus in infidelitate perseverantibus terrores, eorumque minas non reformident. Licet enim infinita contra vos moliantur; at nihil in vestri perniciem excequi valebunt. Ipse namque omnium opifex et Dominus, ad quem confugistis, insidias a gentibus ac infidelibus populis vobis paratas, et cogitationes eorum vobis adversas vel nutu solo dissipabit: et si quando principes ac reges vobis succenseant, at is consilia ipsorum irrita faciet, solumque ejus consilium in æternum manebit. **C** Enimvero cogitationes sapientiae ejus non perinde atque cogitationes hominum irritæ erunt: sed judicia ejus permanent in generationem et generationem. Cogitationes quippe suas reservat hominibus se dignis; et quia in singulis generationibus et hominum successionibus, quidam digni reperiuntur, jure ac merito eisdem cogitationes servans suas, ipsas in generationes omnes producit. Et hæc sane olim prophetice predicta sunt, ipsisque rebus gestis nos verborum eventum excepimus. Quanta enim adversus Ecclesiam ejus machinati sint, quales persecutions excitaverint, cuiusmodi consilia contra nos inierint principes hujus sæculi, pro rei gravitate enarrari nequit: neque recenseri quo pacto hæc omnia per virtutem Dei dissipata fuerint; neque ætate nostra solummodo, sed per singulas generationes a tempore divini Salvatoris nostri adventus impleta sint.

VERS. 12 - 15. Beata gens cuius est Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hereditatem sibi. Olim quidem pars atque hereditas ejus erat Israel: verum quia id ille contempsit, ad gentes gratia transmissa est. *De cælo respexit Dominus,*

D Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἀθρῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν, καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων. Ἐπει τινεώρα τὸ προφητεῖκὸν πνεῦμα μέλλοντας ἐξάπτεσθαι διωγμοὺς κατὰ τῶν ἀναχωρούντων μὲν τῆς προτέρας διειδαμονίας καὶ ἀποστρεφομένων τὴν πολύθεον πλάνην, ἐπὶ δὲ τῶν τῶν ὅλων Κύριον ἐπιστρεφόντων, ἀναγκαῖς τῶν ἐν ἀπιστίᾳ μεινάντων ἔθινον τοὺς φόδους καὶ τὰς ἀπειλὰς μὴ δεδιέναι: παρακελεύεται τοῖς τῶν ὅλων ποιητὴν ἐπεγνωκόσιν. Καν γάρ μυρία καθ' ὑμῶν ἐπιδουλεύσωνται· ἀλλ' οὐδὲν, φησίν, Ισχύσουσι καθ' ὑμῶν ἐνεργῆσαι. Αὐτὸς γάρ δὲ πάντων δημιουργὸς καὶ Κύριος, φησεφύγετε, τὰς καθ' ὑμῶν ἐπιδουλάς τῶν ἔθινων καὶ τῶν ἀπίστων λαῶν, τοὺς καθ' ὑμῶν λογισμοὺς ἐνὶ νεύματι διασκεδάσει. Εἰ δὲ καὶ ἀρχοντές ποτε καὶ βασιλεῖς μέλλοιεν καθ' ὑμῶν ἐξάπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ τούτων ἀθετήσει βουλάς· κρατήσει δὲ μόνη τῇ αὐτοῦ βουλῇ εἰς τὸν αἰώνα. Ἄλλὰ καὶ τῆς σοφίας οἱ λογισμοὶ αὐτοῦ οὐχ ὅμοιως τοῖς λογισμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀθετήσονται: παραμένουσι δὲ ἔαυτοῦ κρίσεις εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Φυλάττε γάρ τοὺς αὐτοῦ λογισμοὺς τοῖς ἔαυτοῦ ἀξίοις· καὶ ἐπειδήτερ καθ' ἐκάστην γενεάν καὶ διαδοχὴν ἀνθρώπων εὑρίσκονται τινες ἄξιοι, εἰκάτως τούτοις αὐτοῖς διατηροῦν τοὺς αὐτοῦ λογισμοὺς, εἰς γενεάν καὶ γενεάν αὐτοῖς παρεκτείνει. Καὶ ταῦτα μὲν πάλαι προελέγετο προφητεῖκῶς· ἔργοις δὲ αὐτοῖς τὴν ἔκβασιν τῶν λόγων ἡμεῖς παρειλήφαμεν. "Οσα γάρ ἐμηχανήσαντο κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ ὅποιος καθ' ἡμῶν ἐπήγειραν διωγμοὺς, δόπιας τε βουλὰς ἔβουλεύσαντο οἱ δρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου καθ' ἡμῶν, οὐκ ἔστιν ἐπαξίως διηγῆσθαι: καὶ ὡς ταῦτα πάντα Θεοῦ δυνάμει διεσκεδάνυντο· καὶ ὡς οὐκέποτε θεοφανείας ἀρξάμενα.

Μακάριον τὸ ἔθνος οὗ ἔστιν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ, λαὸς δὲ ἐξελέξατο εἰς κληρονομίαν ἔαυτῷ. Πάλαι μὲν γάρ ἦν Ἱσραὴλ μερὶς καὶ κληρονομία αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπει τιθέταις μεταβέληται τῇ χάρις ἐπὶ τὰ ἔθνη. Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν ὁ Κύ-

ριος, εἰδε κάτας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ ἐπέβλεψεν ἐπὶ κάτας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν, δι συνιεῖς ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Ἰνα γνῶμεν πῶς ὑπέστη τὸ μακαριζόμενον ἔθνος, καὶ πόθεν εἴληφε τὴν σύστασιν δὲ λαὸς διελέξατο εἰς κληρονομίαν ἑαυτῷ, ἀκολούθως διδάσκει, ὡς ἄρα αὐτὸς δὲ Κύριος πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ἐπισχέψαμενος, ἐξ ἀπάντων τούτων συνεστήσατο τὸ προλεγόνεν ἔθνος, καὶ τὸν προειρήνεον λαὸν, οὐ διακόνοις ἑτέροις κεχρημένος. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἐξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ, δὲ μὲν Ἀκύλας, ἀπὸ ἔδρασματος καθέδρας αὐτοῦ, ἡρμήνευσεν δὲ δὲ Σύμμαχος, ἀπὸ ἔδρας κατοικίας αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. Ὁ δὲ Ἀργός αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν διεκονεῖτο τοῖς αὐτούμνοις· Ἀπέστειλε γάρ τὸν Ἀργόν αὐτοῦ καὶ λάσπατο αὐτούς, καὶ ἐφέρεται αὐτούς ἐκ τῶν διαφορῶν αὐτῶν. Διὰ τὸ δὲ ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψε Κύριος, καὶ τὸ τὸ αἴτιον τοῦ καταξιῶσαι τῆς ἑαυτοῦ ἐπισχοτῆς πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, παρίστησιν ἐτῆς λέγων· Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν· ἀνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος φησιν· Ὁ πλάσσων καταμόρας ἐκάστην καρδίαν αὐτῶν. Εἰ μὲν γάρ δικοίων τοῖς ἀλόγοις ζώοις καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑφίστη, οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖον ἐπιβλέπειν αὐτὸν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἀπέγρει γάρ τὸ καθ' θεοῦ πρόνοια πάντων ἐξ Ἰστοῦ προνοούμενην· νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ περὶ ἔξαρτες τις οὐσία ἀνθρώπου ψυχὴ, ἐπει περὶ μόνου ἀνθρώπου μεμαρτύρηται εἰρηκώς· Ποιήσωμεν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα ημετέραν καὶ καθ' ὅμοιωσιν· καὶ ἐποιησεν δὲ Κύριος τὸν ἀνθρώπων κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποιησεν αὐτὸν· εἰκότως, ὡς δὲ τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος προνοῶν, δὲ οὐρανοῦ ἐπέβλεψε καὶ εἶδε πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὴ παριστάς δὲ παρὼν λόγος φησιν· Ὁ πλάσσων καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν· καταμόνας δὲ εἰρηται· αὐτὸς τοῦ, ἀφωρισμένως παρὰ τὰ λοιπὰ ζῶα. Καρδίας δὲ λέγων τοὺς λογισμοὺς ἐδήλου, καὶ δι τὸ ἀφωρισμένως ἔκαστος ἀνθρώπους ὥσπερ ταμείον ἀποκεκλεισμένον ἔχει· τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, ὡς μηδένα δύνασθαι ἑτέρους καταλαμβάνειν λογισμούς. Οὐδεὶς τοῦτον οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐτὸν αὐτῷ. Διὸ περὶ μόνου τοῦ Σωτῆρος ήμῶν εἰς παράστασιν τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐλέγετο· Αὐτὸς γάρ οὐδεὶς τὸ ήτον ἐτὸν ἀνθρώπων· καὶ πάλιν· Εἰδὼς δὲ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις περισταται· μετὰ γάρ τοῦ· Ὁ πλάσας καταμόρας τὰς καρδίας αὐτῶν, συνῆπται τὸ· Ὁ συνιεῖς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Μόνος γάρ αὐτὸς συνίησιν ἐξ ὅποιας μηδὲνς ἀλλου δυναμένου συνιέναι ποιέι προθέσει καὶ διοικεῖται·

Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ τίτας οὐ σωθήσεται ἐτὸν πλήθει λογίνος αὐτοῦ. Ψευδῆς Ιάπος εἰς σωτηρίαν· ἐτὸν δὲ πλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. Ιδού οἱ ὄφθαλμοι Κύρους ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, τοὺς ἐπι-

A τίτιον omnes filios hominum. De præparato habitaculo suo resperit super omnes qui habitant terram. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum. Ut sciamus quo pacto gens, quæ beata prædicatur, constituta fuerit, et unde collectus fuerit populus ille quem elegit in hereditatem sibi; consequenter docet, qui ipse Dominus cum omnes filios hominum qui habitant terram respiceret, ex iis omnibus prædictam gentem sibi selegerit, neconon memoratum populum, non aliis quam superioris usus ministris. Pro illo autem, De præparato habitaculo suo, Aquila, a stabilitamento sedis suæ, interpretatus est; Symmachus autem, a sede habitationis suæ resperit. Verbum autem ejus salutem iis qui accepturi erant administrabat: nam B misit verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum⁴. Cur autem de celo resperit Dominus, et quæ causa fuerit quod omnes filios hominum visitatione sua dignaretur, declarat deinceps his verbis: Qui finxit sigillatim corda eorum; pro quo Symmachus habet, Qui fingit sigillatim unumquodque cor eorum. Si enim humanam mentem pari atque animalia bruta ratione constituisse, necesse profecto non erat ipsum respicere super filios hominum; sufficeret enim universalis illa providentia, omnibus æqualiter prospiciens. Nunc autem quia præcellens quædam substantia est anima hominis, quandoquidem de solo homine declaratum est, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram: et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum⁵; jure imaginis ille suæ providentiam gerens, de celo resperit et vidit omnia filios hominum. Quod his verbis in præsenti pronuntiatur, Qui fingit sigillatim corda eorum; sigillatum dictum est quasi separatim et seorsum a reliquis animalibus. Dum autem corda memoraret, cogitationes significavit: quia quilibet homo seorsum mentem suam ceu receptaculum oclusum habet, ut nemo alterius cogitationes deprehendere valeat. Nullus igitur hominum novit que sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso⁶. Quare de solo Salvatore nostro, ad declarationem ejus Deitatis, dicebatur, Ipse enim sciebat quid esset in homine⁷; ac rursum: Sciens cogitationes illorum⁸. Hoc item in præsenti declarat: post illud enim, Qui finxit sigillatim corda eorum, additur hoc, Qui intelligit omnia opera eorum. Ipse namque solus intelligit ex cuiusmodi electione voluntatis hominum opera edantur, cum nullus alius intelligere queat ex cuiusmodi proposito, ex quo motu voluntatis quisvis hominum agat quæ agit. προσιρέσεως τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα ἐπιτελεῖται, μηδὲνς ἀλλου δυναμένου συνιέναι ποιέι προθέσει καὶ διοικεῖται.

Vers. 16 - 19. Non salvabitur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super mi-

⁴ Psal. cxi, 20. ⁵ Genes. 1, 26, 27. ⁶ II Cor. ii, 11. ⁷ Joan. ii, 25. ⁸ Luc. vi, 8.

sericordia ejus, ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame. Isthaec supradictorum sententiae coherent. Sermo namque postquam omnes qui in terra sunt homines ad Dei timorem superius evocavit his verbis, *Timeat Dominum omnis terra; deinde ut animos adderet, ne animo desicerent ac reformidarent persecutiones obventuras, ante adjecterat, Dominus dissipat consilia gentium, et cætera.* Eadem igitur sententiæ insistens in superius allatis ait. *Confidite, vos omnes ad quos sermo vertitur.* Si itaque ad hunc timorem accesseritis, oculos ejus vimque illius perspicacem vobis providentem obtinebitis, quæ vos ab omnibus inimicis ac insidiatoribus liberabit. *Ecce namque oculi Domini super metuentes eum, qui sperant super misericordiam ejus, ut eruat a morte animas eorum.* Nam sine oculis Dei nulla salutis spes est, ne quidem regi in militari potestate fidenti; non giganti in multitudine virtutis et fortitudinis superbienti; non equo velocitati pedum confidenti. Hæc quippe omnia decipere solent, fallere item et in errorem inducere eos qui in iisdem spem habent. Sed vos confidite qui Dominum invocatis, ejusque timorem assumpsistis. Consilia gentium ne reformidetis quæ Dominus dissipat, nec cogitationes populorum quæ a Deo irritæ efficiuntur, nec consilia principum quæ ipse subvertit, imo neque regem manui militari innixum, neque gigantem fortitudine ac viribus corporeis tumentem. Et cum ingens præsidium, videlicet providentia ipsius oculos obtineatis, in ipso solo et in misericordia ejus spem C reponite vestram, *ut eruat a morte animas eorum.* Mors autem animæ fuerit Dei abnegatio, defectio plena, et peccata ad mortem ita ut si quando accidat, ut sperantium in Deum corpora communi morti, ob ejus testimonium tradantur, at oculi Dei animas eorum curantes a morte ipsos eripuerunt. Neque id solummodo præstant; sed ut alant eos in fame, providentiam habent. Siquidem persecutionum tempore, quo plerumque doctrina et divinarum Scripturarum lectiones præpediuntur, rarique occurrunt qui spirituales cibos animabus hominum impertiant; attamen oculi Domini, divini Spiritus influxu, ipsorum animas alunt et ab ipso Deo institutas efficiunt, ita ut citra humanam ullam disciplinam, arcana quadam virtute nutriantur.

Ἐπιρροῇ, καὶ τούτων τὰς ψυχὰς διατέφουσι θεοδιδάκτους ὄντας διδασκαλίας ἀπορήτην δυνάμει τρέφεσθαι.

IN PSALMUM DAVID XXXIII.

1. *Quando immulavit rultum suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit.*

Quidam suspiciunt illam præsentis psalmi inscriptionem, historiam respicere, qua fertur Davidem a facie Saulis fugientem, ad Auchum regem Geth accessisse, quando insaniam simulans quasi tympano pulsabat ad portas urbis, et deferebatur,

Αἱρτας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, βύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ διαθρέψαι αὐτὸν ἐν λιμῷ. Ἐχεται τῆς τῶν προλεγέμενων διανοίας τὰ προκειμενα. Συγχαλέσας γάρ δὲ λόγος πάντας τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους ἐπὶ τὸν φόνον τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προεπείν Φοβηθήτω τὸν Κύριον πᾶσαν ἡ γῆ· εἰτα παραθαρόντας μὴ ἀγνιτῶν μηδὲ φοβεῖσθαι τοὺς μελλοντας ἐπανισταθεῖς αὐτοῖς διωγμοῖς, συνῆγε διὰ τῶν ἐμπροσθεν τότε Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἔθνων, καὶ τὰ ἔξης. Τῆς οὖν αὐτῆς διανοίας ἔχόμενος καὶ διὰ τῶν προκειμένων φησί· Θαρσεῖτε, πάντες ὑμεῖς πρὸς οὓς δὲ λόγος. Εἰ γοῦν προσέλθετε τῷ αὐτοῦ φόνῳ, ἔξετε τοὺς αὐτοῦ δρθαλμούς καὶ τὴν διαρατικὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπισκοποῦσαν ὑμᾶς, καὶ πάντων τῶν ἔχθρων καὶ ἐπικούλων βυσμένην. Ἰδού γάρ οἱ δρθαλμοὶ Κυριού ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, τοὺς ἐλπίζορτας ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, βύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Δίχα γάρ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ δρθαλμῶν οὐκ ἔστιν ἀλληλαγόντες ἐλπίς, οὐτε βασιλεῖ στρατιωτικῆς δυνάμει θαρροῦντι, οὐτε γίγαντες ἐπὶ πλήθει δυνάμεως καὶ ἴσχυος γαυρουμένῳ, οὐτε ἵππῳ ποδῶν ὀχυτήτηι θαρροῦντι. Πάντα γάρ ταῦτα διαψεύδεται, σφάλλει καὶ πλανᾷ τοὺς ἐπ' αὐτοῖς ἡλπικότας. Ἄλλ' ὑμεῖς θαρσεῖτε, οἱ τὸν Κύριον ἐπικαλούντες, καὶ τὸν αὐτοῦ φόνον ἀνειλήθετες. Καὶ μήτε βουλὰς ἔθνων φοβεῖσθε, διὸ Κύριος διασκεδάννυσι, μήτε λογισμούς λαῶν, οὓς δὲ Κύριος ἀθετεῖ, μήτε βουλὰς ἀρχόντων, διὸ αὐτὸς ἀνατρέπει. Ἄλλα μηδὲ βασιλέα πλήθει στρατιωτικῆς δυνάμεως πεποιθότα καταπλήττεσθε, μηδὲ γίγαντα ἰσχὺν καὶ ἀλκῆν σῶματος τυφούμενον. Ἐχοντες δὲ μέγα φυλακτήριον τοὺς τῆς προνοίας αὐτοῦ δρθαλμούς, ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζετε μόνον καὶ ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ, εἰς τὸ βύσασθαι ἐκ θαράτου τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Θάνατος δὲ ἐν εἴη ψυχῆς ἡ ἀρνησις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παντελῆς ἀποστασία, καὶ αἱ πρὸς θάνατον ἀμαρτίαις ὥστε, καὶ συμβῆ ποτε τῶν ἐλπιζόντων ἐπὶ τὸν Κύριον τὰ σώματα θανάτῳ παραδίδονται τῷ κοινῷ διὰ τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν, ἀλλ' οἱ δρθαλμοὶ αὐτοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιμελήθεντες τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐφέύσαντο ἐκ θαράτου. Οὐ μόνον δὲ τούτῳ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ διαθρέψαι αὐτὸν ἐν λιμῷ πρόνοιαν ποιοῦνται. Ἐν γάρ τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, καθ' οὓς πολλάκις κεκύλονται μὲν αἱ διδασκαλίαι καὶ τὰ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ἀναγνώσματα, σπανίζει δὲ ὁ τὰς πνευματικὰς τροφὰς ταῖς τῶν ἀνθρώπων διαδίδοντις ψυχῆς, δύμως οἱ δρθαλμοὶ τοῦ Κυρίου τῇ τοῦ Θείου Ιησούματος αὐτοὺς ἀπεργαζόμενοι, ὡς καὶ ἄγει τῆς ἀνθρώπων διδασκαλίας ἀπορήτην δυνάμει τρέφεσθαι.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΨΑΛΜΟΝ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΛΓ.

Ὀπότε ἡλλοιστε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐτάπιον Ἀδιμέλεχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν καὶ ἀπῆλθεν.

Ὑπέλαβόν τινες τὴν τοῦ προκειμένου φαλμοῦ προγραφὴν ἐκείνην σημαίνειν τὴν ιστορίαν, δι' ἣς φεύγων Δαυὶδ ἀπὸ προσώπου Σαούλ, ἐληλυθέναι πρὸς Ἀγγοὺς βασιλέα Γέθ ἀναγέγραπται· ὅτε μαίναν προποιηθεὶς ἐτυμπάνιζεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς πόλεως

καὶ παρεφέρετο, καὶ ἐπιπτε, καὶ κατέρρει τὰ σίλεα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πάγωνα αὐτοῦ· ὥστ' εἰπεῖν τὸν Ἀγχοῦς πρὸς τοὺς παιδας αὐτοῦ· Ἀνδρα ἐπίληπτον ἔνα τὸ εἰσιγάγετε πρὸς μέ; Ἄλλ' δὲ μὲν τὴλοιώσει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἤκουσαν οἱ τοιούτοι· ὅτι δὲ ἔξης συνήππαι, ἐραστοίς Ἀβιμέλεχ, δοκοῦσι μοι παρεπαχέναι. Οἱ μὲν οὖν Ἀγχοῦς τῶν ἀλλοφύλων ἦν βασιλεὺς τῶν κατοικούντων τὴν Γέθ· δὲ Ἀβιμέλεχ λερεὺς τοῦ Θεοῦ μνημονεύεται· πρὸς δὲ καὶ αὐτὸν ἐληλυθὼς δὲ Δαυΐδ πρὸ τῆς παρουσίας τῆς πρὸς τὸν Ἀγχοῦς ἰστορεῖται· λέγει γάρ ἡ Γραφὴ· Καὶ ἔρχεται δὲ Δαυΐδ εἰς Νοβὴν πρὸς Ἀχιμέλεχ τὸν ἵερεν, καὶ ἔξεστη Ἀχιμέλεχ τῇ ἀπαρτήσει αὐτοῦ· καὶ εἰπει· αὐτῷ· Τί δὲ σὺ μέρος καὶ οὐδεὶς μετὰ σοῦ; Καὶ εἰπεῖ Δαυΐδ τῷ λερεῖ· Οἱ βασιλεὺς ἐτέταλται μοι φῆμα σήμερος καὶ εἰπεῖ μοι· Μηδεὶς γνώτω τὸ φῆμα περὶ οὗ ἔγειρα ἀποστέλλω σε, καὶ υπὲρ οὗ ἐτέταλμαί σοι, καὶ τοῖς παιδαρίοις διαμεμαρτύρημαι ἐν τῷ τόπῳ τῷ λεγομένῳ Θεοῦ κλιστις. Καὶ νῦν εἰς τοὺς ἄρτους, δόδες εἰς χεῖράς μουν τὸ εὐρεθέν. Καὶ ἀπεκρίθη δὲ λερεὺς τῷ Δαυΐδ, καὶ εἶπεν· Οὐκ εἰστιν ἄρτοι βέβηλοι· υπὸ τὴν χεῖρά μουν, δὲ τοι δὲ οὐδὲ οὐδὲ τοι εἰστιν· εἰ περιναγμένα τὰ παιδάρια ἔστιν ἀπὸ γνωριακός, καὶ φάγετε. Καὶ ἀπεκρίθη Δαυΐδ τῷ λερεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Αὐτὸς ἀπὸ γνωριακός ἀπεσχήμεθα ἔχοδες καὶ τρίτην ἡμέραν· ἐν τῷ ἔξειλθεν με εἰς σὲ δὲ τρέποντα τὰ παιδάρια τὴν τρισμέραν καὶ αὐτὴν ἡ δόδες βεβηλος· διότι σήμερος ἀμισθίσται διὰ τὸ σκεύνη μουν. Καὶ δῶκεν αὐτῷ Ἀχιμέλεχ ὁ λερεὺς τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως· δὲ οὐκ ἦν ἄρτοι, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ προσώπου οἱ ἀφηρημένοι ἐκ προσώπου Κυρίου τοῦ παρατεθῆναι ἄρτοι θερμόι, οὐδὲ τοῦ παρατεθῆναι ἄρτοι θερμόι, οὐδὲ τοῦ παρατεθῆναι ἄρτοι θερμόι.

Ταῦτα μὲν οὖν τὴν περὶ τοῦ Ἀχιμέλεχ διήγησεν οἱ περιέχει· ἔξης δὲ συνῆππαι· ὡς ἀνέστη Δαυΐδ καὶ ἐρύγεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· τοῦ τε Ἀχιμέλεχ ἀναχωρήσας, ἥλθε πρὸς Ἀγχοῦς βασιλέα Γέθ. Οἱ μὲν οὖν τις ἐρει, ἐπει μή ἐμφέρεται ἐν τῇ ἰστορίᾳ τῇ κατὰ τὸν Ἀχιμέλεχ «ἀλλοιώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δὲ Δαυΐδ», κατὰ σφάλμα κείται τὸ δυνομα τοῦ Ἀβιμέλεχ ἀντὶ τοῦ ὄντος τοῦ Ἀγχοῦς· σαφῶς γάρ ἐπὶ τοῦ Ἀγχοῦς εἴρηται· «ἀλλοιώσας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ», ὅτε καὶ τὰ σίλεα αὐτοῦ κατέρρει καὶ ἐτυμπάνιζεν. Ἐργον δὲ θρασὺν, καὶ προπτεῖς εἶναι τὸ γοῦμαι τὸ ἀποφήνασθαι τολμαῖ τὴν θείαν Γραψὴν ἡμαρτῆσθαι, καὶ τοσούτον περιέχειν σφάλμα, ὡς ἀντὶ ἀλλοφύλου ἀνδρὸς λερέα Θεοῦ παρενθεῖναι· μάλιστα δὲ καὶ ἡ Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ πάντες τὸν Ἀχιμέλεχ περιέχουσιν. Οὐκοῦν ἀκόλουθον δὲ εἴη, ἀληθευόντης τῆς προγραφῆς, ἐπιζητεῖν τῶν καὶ πότε ἤλλοιώσει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ Δαυΐδ· ἐραστοίς Ἀβιμέλεχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθε. Δικεῖ δή μοι· ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν λύτεις εὐδίσκεσθαι τοῦ ζητουμένου. Οἱ μὲν γάρ Ἀχύλας καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις τοῦτον τρημήνευσαν τὸν τρόπον· Τοῦ Δαυΐδ δὲ τὴν ἤλλοιώσει τὸν τεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀβιμέλεχ, καὶ ἔξεβαλεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθε. Μήποτε γάρ διὰ τοὺς

A et decidebat, et defluebant salivæ ejus in barbam ipsius; ita ut diceret Anchus pueris suis: Quare virum epilepsia correptum ad me introduxistis? Verum illi ad id solum attenderunt quod immutaverit vultum suum; sed videntur mihi id neglexisse quod mox sequitur, coram Abimelech. At enim Anchus alienigenarum Getham incolentium rex erat; Abimelech vero sacerdos Dei suisse memoratur: quem item David adiisse, antequam regi Anchus se sissteret, enarratur; ait quippe Scriptura: Et venit David in Nobam ad Achimelech sacerdotem, et obstupuit Achimelech de occursu ejus; et dixit ei: Quare tu solus et nullus est tecum? Et ait David ad sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem hodie et dixit mihi: Nemo sciat rem propter quam ego mittō te, et de qua præcepi tibi; et pueris testificatus sum in loco qui dicitur, Dei fides. Nunc ergo si sint sub manu tua panes, da in manus meas quod repertum fuerit. Et respondens sacerdos Davidi ait illi: Non sunt panes laici sub manu mea, sed tantum panes sancti, si abstinuerunt pueri a mulieribus, comedite. Et respondit David sacerdoti, et dixit ei: Certe a mulieribus continuimus nos ab heri et nudius tertius, quando egressi sumus in viam, et fuerunt pueri sanctificati: porro via hæc polluta est; sed ipsa hodie sanctificabitur propter vasum meum. Et dedit ei Achimelech sacerdos panes propositionis, neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes faciei, qui sublati fuerant a facie Domini, ut poneretur panis calidus, quia die accepit eos.

B Hæc habet narratio illa de Achimelech. Deinde adjicetur quo pacto David surrexit et effugerit illâ die, cumque ab Achimelech discessisset, ad Anchus regem Geth accesserit. Dicit forte quispiam: Cum in historia de Achimelech non feratur et David immutasse vultum suum, lapsu graphicò nomen Achimelech pro nomine Anchus positum est: clare enim in historia Anchus dicitur immutasse vultum suum, quando salivæ ejus diffuebant, et quasi tympano pulsabat. At ego audax temerariumque facinus arbitror esse, pronuntiare confidenter divinam Scripturam lapsam esse, et tale vitium præferre, ut pro viro alienigena sacerdos Domini ponatur; cum maxime Hebraica lectio et reliqui interpres omnes Achimelech circumferant. Restat igitur, quando inscriptio vera profert, ut exquiramus quomodo et quando David vultum suum immutavit coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit. Videlur sane mihi ex cæterorum interpretum comparatione quæsiti solutiones suppeditari. Nam Aquila et quinta editio hoc pacto interpretati sunt: David quando immutavit gustum suum ad faciem Abimelech, et ejecit eum, et abiit. Forte propter panes propositionis, quos cum accepisset ab Abimelech, comedit ipse et pueri qui cuim eo erant,

* I Reg. xxii, 1-6.

immutasse dicitur gustum suum ad faciem Abimelech. Cum enim sanctificatum cibum comederit, ac sacerdotales panes, quibus non nisi solis sacerdotibus uti licebat, immutavit gustum suum. Symmachus vero cum dicit, *Davidis quando transformavit morem suum coram Abimelech*, alium sensum subjicit, dum ait morem Davidis immutatum in conspectu Abimelech: quia scilicet interrogatus quæ causa susceptæ viæ sibi esset, mentitus est, ac sacerdotem sefellerit: alienum quippe Davidis moribus erat fallacia uti, qua tamen usus eo tempore immutavit morem suum, secundum Symmachum. Ex dictis porro ipsam quoque Septuaginta Virorum interpretationem historiæ Abimelechi adaptare licet, quæ narrat Davidem immutasse vultum suum coram Abimelech, quia non ipsi veram fugæ suæ causam declaraverat, sed sefellerat eum alia pro aliis locutus; ita ut etiam Goliathi frameam ab eo acceperit, ipsique perniciei causa fuerit. Sub hæc enim Saul cum rem gestam didicisset, misit qui occiderent Abimelech et omnes sacerdotes Domini, et Nobam civitatem sacerdotum percussit. Gestaque hæc omnia sunt, quia David immutavit modum suum, aut vultum suum in conspectu Abimelech. Regnorum Scriptura Achimelech habet; ne ex literæ commutatione quispiam moveatur: nam ex ea quæ intercedit inter litteras *Beth* et *Caph*, ut Hebræi vocant, similitudine, diverse nomen editum fuit: siquidem una eademque fere duorum elementorum figura, brevissimo apice solum distingue. In Evangelii porro hujusce historiae Davidem spectantis Salvator meminit his verbis: *Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque iis qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus*¹⁰? Hoc in Evangelio secundum Matthæum dictum est. Cum autem in Evangelio secundum Marcum ita locutum Salvatorem esse scribatur: *Nunquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse et qui cum eo erant? quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit*¹¹? quis non ahimi pendeat queratve, qua ratione hic Servator non Abimelechi, sed Abiatharis mentionem fecerit? Ad quam rem forte quis respondeat binominem Abimelechum fuisse, ita ut is ipse fuerit qui Abiathar. Et sane mox ejus filius, Abiathar dictus in libro Regnorum fertur: qui solus a sacerdotum cæde elapsus, cum Davide erat. Alius fortasse dixerit, in historia Abimelechum ut sacerdotem memorari; at hoc loco Salvatorem dixisse, Abiatharum eo tempore fuisse principem sacerdotum: *Introivit*, ait, *David in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum*. Sane vero historia cæsos Achimelech et sacerdotes a Saule memorans, nihil

A δρους τῆς προθέσεως, οὓς λαβὼν παρὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ, ἔφαγεν αὐτὸς καὶ τὰ παιδάρια τὰ μετ' αὐτῷ, ἥλιοιωκέναι λέγεται τὸ γεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον Ἀβιμέλεχ. Ἡγιασμένης γάρ τροφῆς γευσάμενος, καὶ τῶν ἄρτων τῶν Ἱερατικῶν, οἵς οὐκ ἐξῆν χρήσασθε εἰ μὴ μόνοις τοῖς Ἱερεῦσιν, ἥλιοιωσε τὸ γεῦμα αὐτοῦ. Οὐ δὲ Σύμμαχος εἰπών Τοῦ Δαυΐδ ὅπτες μετεμόρφωσε τὸν τρόπον τὸν ἑαυτοῦ ἐμπροσθετεῖ Ἀβιμέλεχ, ἐπέραν διάνοιαν ὑποδέβληκε, τὸν τρόπον τοῦ Δαυΐδ ἥλιοιωσθει φήσας ἐμπροσθετεῖ Ἀβιμέλεχ, διὰ τὸ, ἐρωτηθέντα τις εἰη αὐτῷ ἡ αἰτία τῆς ὁδοῦ, φεύσασθαι καὶ παραλογίσασθαι τὸν Ἱερέα ἀλλότριον γάρ ἦν τοῦ τρόπου τοῦ Δαυΐδ τὸ ἀπάτη κεχρῆσθαι, ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν χρησάμενος, ἥλιοιωσε τὸν τρόπον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ τὴν τῶν Ἐδδομήκοντα ἐρμηνείαν ἐφαρμόσεις τῇ κατὰ τὸν Ἀβιμέλεχ Ἰστορίᾳ, φησάσῃ ἥλιοιωκέναι τὸν Δαυΐδ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ ἐνώπιον Ἀβιμέλεχ, διὰ τὸ μὴ ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς ἑαυτοῦ φυγῆς, παραλογίσασθαι δὲ καὶ ἐπέρα ἀνθ' ἐπέρων εἰπεῖν ὡς καὶ τὴν ρομφαῖαν τοῦ Γολιάθ παρ' αὐτοῦ δέξασθαι, γενέσθαι τε αὐτῷ εἰτιον ἀπωλείας. Μαθὼν γάρ μετὰ ταῦτα Σαοὺλ τὰ πιπραγμένα, πέμψας ἀνείλεν αὐτόν τε τὸν Ἀβιμέλεχ καὶ πάντας τοὺς Ἱερεῖς τοῦ Κυρίου καὶ τὴν Νοβᾶν τὴν πόλιν τῶν Ἱερέων ἐπάταξε. Καὶ ταῦτα πάντα πέπρακται, διότι ἥλιοιωσε Δαυΐδ τὸν τρόπον αὐτοῦ ἢ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνώπιον Ἀβιμέλεχ. Ή τῶν Βασιλεῶν Γραφὴ Ἀχιμέλεχ περιέχει ἐναλλαγῆς στοιχείου γενομένης, οὐδὲν δεῖ κινεῖσθαι· παρὰ γάρ τὴν δομοιστήτη τοῦ στοιχείου τοῦ βῆθ παρ' Ἐβραίοις καλούμενου καὶ τοῦ χάρῳ διαφόρως ἐξεδόθη τούνομα· σχεδὸν γάρ ἐν καὶ ταυτὸν ἐστι τὰ δύο στοιχεῖα, βραχυτάτης κεραίας μόνης ἐναλλαττούσης. Μέμνηται δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τῆς προκειμένης κατὰ τὸν Δαυΐδ Ἰστορίας λέγων· Οὐκ ἀδέργωτε τὸ ἐποίησε Δαυΐδ, δτε ἐπείναστε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ὡς εἰσῆλθερ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξει δη φαγεῖν οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ μέρους τοῖς Ἱερεῦσιν; Τοῦτο μὲν οὖν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ εἰρηται. Ἐπει τὸ δὲ ἐν τῷ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίῳ ἀναγέγραπται ὁ Σωτὴρ εἰρηκώς· Οὐδέποτε ἀδέργωτε τὸ ἐποίησε Δαυΐδ, δτε χρειαν ἔσχε, καὶ ἐπείναστε αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ; πᾶς εἰσῆλθερ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ τὸν ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἔφαγες; τίς οὐκ ἀν ἀπορήσει, πῶς ὁ Σωτὴρ ἐνταῦθα οὐ τοῦ Ἀβιμέλεχ, ἀλλὰ τοῦ Ἀβιάθαρ μέμνηται; Πρὸς δὲ εἴπου τις ἀν διώνυμον γεγενῆσθαι τὸν Ἀβιμέλεχ, ὡστ' εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ Ἀβιάθαρ. Αὐτίκα τοῦν καὶ υἱὸς αὐτῷ Ἀβιάθαρ κεκλημένος ἐμφέρεται τῇ Γραφῇ τῶν Βασιλεῶν· δε, διαφυγών ἀπὸ τῶν ἀναιρεθέντων Ἱερέων μόνος, τῷ Δαυΐδ συνῆν. Ἄλλος δὲ ἀν εἰποι τοῦ μὲν Ἀβιμέλεχ τὴν Ἰστορίαν ὡς Ἱερέως μηνημονεύειν ἐνταῦθα δὲ τὸν Σωτῆρα τὸν Ἀβιάθαρ ἀρχιερέα τυγχά-

¹⁰ Matth. xii, 3, 4. ¹¹ Marc. ii, 25, 26.

νειν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ φῆσαι. Εἰσῆλθε γάρ, φησίν, Α de principis sacerdotum nece narravit. Et hæc quidem nobis de psalmi titulo dicta sint. Δαυὶδ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιθαρ τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ φανεται ἡ τῶν Ιστοριῶν γραφή, τὸν Ἀχιμέλεχ καὶ τοὺς λεπεῖς τοῦ Θεοῦ ἀνηρῆσθαι φῆσασ αὐτὸν τὸν Σαούλ, ἀρχιερέα ἀνηρημένον οὐχ Ιστορήσασα. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ ψαλμοῦ προγραφὴν εἰρήσθω.

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐπὶ κατὰ καιρῷ, διὰ κατόδης ηγαντοῖς αὐτοῦ ἐπὶ τῷ στόματι μου. Εὐχαριστῶν δὲ Δαυὶδ ἐφ' οὓς ἡξιώθη τροφῆς λεπατικῆς, Οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης τῆς ζωῆς χάριτας ὁμολογῶν καὶ εὐλογῶν αὐτὸν διατελέσω· οὐδὲ ἀποιειθήσεται ποτε τὸ στόμα μου τῆς εἰς αὐτὸν αἰνέσσεως. Ἄντη γάρ θυσίας καὶ δλοκαντωμάτων πεπαιδευματι τὴν διὰ χειλέων προσάγειν αὐτῷ θυσίαν.

Ἐπειδὴ γάρ φευγοντι μοι οὐδὲς βοηθὸς πάρεστιν, Β οὐδὲ τις καταφυγή, οὐδὲ ἀσφάλεια· μόνον δὲ τὸν Κύριον φυλακτήριον ἐπάγομαι τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ἐπ' αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς δικαιοπραγίαις ἡ ψυχὴ μου θαρρεῖ· εἰκότως, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ καυχήσεται η ψυχὴ μου· ἀκονσάτωσαν πραεῖς καὶ εὐφραθήσωσαν. Ἐμὲ δὲ λαβόντες ὑπόδειγμα πάντες οἱ πράδοι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἐπιεικεῖς διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, θαρρεῖτωσαν καὶ πληρούσθωσαν εὐφροσύνης, τὰ ίσα μοι προσδοκήσαντες, καὶ αὐτὸν ἐλπίζαντὸν Κύριον θέμενοι. Ἐπειδὴ καὶ τὴν ρομφαίαν Γολιάθ τοῦ ἀλλορύλου παρὰ τῷ Ἀβιμέλεχ λαβὼν ἀπῆι· Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ, φησί, καυχήσομαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, δι' ὃν ταῦτην ἐκτησάμην τὴν ρομφαίαν· ὡς καὶ τὸν λεπέα εἰπεν αὐτῷ· Ἰδού η ρομφαία Γολιάθ τοῦ Φιλισταίου, ὅτι ἐπάταξας ἐπὶ τῇ κοιλάδι Ἡλᾶ, καὶ αὐτὴν ἐνειλημένην λιματίῳ. Εἰ ταύτην λήψῃ, σαντῷ λάθε, διτὶ οὐκ ἔστιν ἐπέρα πυρέξ αὐτῆς. Ὅστε τούτων ἀκούσαντα τὸν Δαυὶδ εἰπεῖν· Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐκαίρεθήσεται η ψυχὴ μου. Μεγάλην δόξαν ἔφερεν ἐκεῖνο τὸ δόρυ τῷ Δαυὶδ, παιδαρίῳ μὲν δοτί, καὶ μηδὲ φέρειν δύπλα πολεμικὰ ἐπισταμένων, πίστει δὲ τῇ εἰς Θεὸν καταγνωσιαμένω τὸν Γολιάθ, ὡς διὰ τοῦτο ἀντὶ ἀνθήματος τὴν ρομφαίαν μόνην ἐκείνην ἀνακεῖσθαι ἐν τῷ λεπῷ· ὅτι καὶ ἐπεσμηνατο φῆσας ὁ λεπέας· Καὶ οὐκ ἔστιν ἀλλη. Οὐδὲ γάρ ἐξῆ ἐν τῇ στραγῇ τοῦ Θεοῦ δύπλα πολεμικὰ ἀποτίθεσθαι· μόνη δὲ ἐκείνη εἰς μνήμην τοῦ Δαυὶδ τῆς κατὰ τοῦ ἀλλοφύλου νίκης ἀνέκειτο, ὥστε εὐχαριστήριον ἀποκειμένην τῷ τὴν νίκην αὐτῷ δεδωρημένῳ τῷ θεῷ.

Μεγαλύτερας τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ, καὶ υψήσω- Δ μεν τὸ δρομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. Οἱ γάρ δι' ἔργων καὶ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν τὴν ἐν ἑαυτοῖς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ κοσμοῦντες, αὐτὸν δοξάζουσι καὶ ὑψοῦσιν. Ἐξε- ξῆτησα τὸν Κύριον καὶ ἐκήκουσέ μου. Ἐπει τῷ, ἐξεζήτησα, τῷ, ἐκήκουσέ μου, ἀνταπεδόθη.

Οὗτος δὲ πτωχὸς ἐκέκραξε, καὶ δὲ Κύριος εἰσή- κουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν θλιψεων αὐτοῦ ἐσωσεν αὐτόν. Πάλιν ἐστὸν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν, ὑπογραμμὸν παρέχει τῆς ἐπέραν διδασκαλίας. Πτωχὸν γάρ ἐστὸν εἰπών διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἑαυτοῦ ἀπεινωσιν καὶ μετριούντην, ὡς περὶ ἐπέρου περὶ ἑαυ-

VERS. 2. *Benedicat Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Gratias agit David quod sacerdotali cibo dignatus sit: Nec solum in praesenti, ait, sed per totum vitæ curriculum gratias constendi ac benedicendi finem non faciam: neque os meum laude ejus vacuum unquam erit. Nam institutus ita fui, ut sacrificiorum et holocaustorum vice, labiis ipsi hostiam offeram.*

Quandoquidem fugienti mihi nullus opitulator adest, nullum effugium, securitas nulla; solumque Dominum animæ meæ præsidium paravi, atque ipsi soli, non recte factis meis, confidit anima mea; jure sane in Domino laudabiliur anima mea: audiant mansueti et lætentur. Meque in exemplum sibi proponentes mansueti omnes, humiles ac modesti viri, ob pietatem erga Deum suam, confidant et gaudio cumulentur, paria mecum exspectantes, ipsumque Dominum sibi in spem proponentes. Quoniam vero postquam gladium alienigenæ Goliath ab Abimelecho accepérat, discessit: neque in hoc, inquit, gloriabor, sed in Domino, cuius beneficio hunc gladium naectus sum; ita ut vel ipse sacerdos sic eum compellaret: *Ecce gladius Goliath Philisthæi, quem percussisti in valle Ela, involutus veste. Si hunc vis tollere, tolle tibi, quia nullus alius hic est præter ipsum* ¹². His itaque auditis, David ait: *In Domino laudabitur anima mea. Magnam certe Davidi gloriam parabat ille gladius; quippe qui puerulus cum esset, bellicorumque armorum imperitus, fide in Deum munitus Goliath devicit; ita ut ea de causa donarii loco solus ille gladius in sacro repositus esset: quod ipsum sacerdos bis verbis indicavit, et nullus alius est. Neque enim in tabernaculo Dei licebat arma bellica deponere. Hic autem solus in memoriam reportatae a Davide de alienigena victoriæ repositus erat, quasi in gratiarum actionem Deo qui victoriæ ipsi dederat.*

VERS. 3. *Magnificate Dominum mecum, et exalte- mus nomen ejus in idipsum. Nam qui operibus ac vita cum virtute acta imaginem Dei in se positam exornant, ii sane ipsum gloria afficiunt et exaltant. Exquisivi Dominum et exaudivit me. Siquidem huic voci, exquisivi, illa vicissim additur, exaudivit me.*

VERS. 6-8. *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum. Hic rursum, uti superius, exemplum disciplinæ sese aliis perhibet. Cum se namque pauperem ob animæ suæ humilitatem ac modestiam declarat, de seipso quasi de alio hanc doctrinam*

tradit: *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum.* At ne, inquit, arbitremini, me quidem qui pro rege ac universi populi principe habeor, sed animo ob Dei metum pauper sum, solum talia consecutum; enim vero probe compertum est, ipsum Dominum qui præsens omnibus est, similes mei pauperes, videlicet timentes Deum, exauditurum. *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo.* Quisquis ob perfectam et indeficientem in Deum spem vir existit, beatus est. Neque abs re Aquilæ interpretationi præsens dictum quis aptaverit. In titulo quippe secundum Aquilam dictum est: *Davidis, quando immutavit gustum suum ante faciem Abimelech.* Quia igitur ipse, cum panes propositionis comedisset, immutavit gustum suum, ac ex gusto deinde divinam sibi virtutem collatamuisse sensit; idecirco, secundum illud, *Absque dolo accepi, sine invidia comunico*¹³, ad consimilem gustum percipiendum alios festinare cohortatur, atque precari ut pane vita alantur: cujus symbolum ac imago erant panes illi propositionis per Moysis legem statuti. Quare David cum intelligeret cujus imago esset panis ille propositionis, non ad corporeum panem ut accedamus; sed ad panem qui corporeo sub-indicatur, nos provocat. Nos igitur qui in terris versamur, panis et Verbi qui de cælo descendit, ac semel ipsum exinanivit et depresso, participes efficiemus. Qui vero sunt in regno cælorum, pleno illo ac perfecto utuntur, ejus divinitate enutriti, et sapientiae contemplationibus fruentes. Hæc etiam nos aliquando obtinendi spem habere convenit, quamobrem dictum est: *Beatus vir qui sperat in eo.*

VERS. 9. *Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.* Hæc omnia David ad aliorum utilitatem sententiarum more profert, quorum prior ipse potitus erat, quando exquisivit Dominum, ac propitium nactus est. Præcipit itaque sanctis Dei, ut timorem ejus præ oculis habeant: ab illo quippe timore sancti efficiuntur; ideo alio in psalmo dictum, *Timor Domini castus*¹⁴, videlicet, castos efficiens. Quapropter divina lex ait: *Sancti eritis, quoniam ego Dominus Deus vester sanctus sum*¹⁵. Atque signum illud evidens fuerit timoris Domini, si quis a sordibus et pravis operibus purus et vacuus fuerit, seseque sanctum corpore ac spiritu servaverit. Timentibus porro Deum, qui per ejus metum sancti efficiuntur, nihil unquam deerit, utpote qui divitias magnas ac thesaurum optimum in ipso timore Domini repererint.

DAVIDIS XXXIV.

VERS. 4-5. *Judica, Domine, nocentes me, expugnantes me. Apprehende arma et scutum: et exsurge in adjutorium mihi. Effunde frondeam et conclude adversus eos qui persecuntur me.* Quoniam

A τοῦ διδάσκει λέγων· Οὗτος ὁ πτωχὸς ἐπέκραξε καὶ σύ Κύριος εἰστίκουσε αὐτοῦ· Ἀλλὰ μὴ ἔμε, φησι, μόνον τετυχηκέναι νομίζετε, τὸν νομίζομενον μὲν εἶναι βασιλέα καὶ δέρχοντα τοῦ παντὸς ἕθνους, τῇ δὲ ψυχῇ πτωχεύοντα διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόδον· ἀκριβῶς δὲ γνώσκεται, ὅτι δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ παρὼν τῶν δόμοις ἔμοι πτωχῶν, λέγω δὲ τῶν φοδουμένων αὐτὸν, εἰσκούσεται. Γεύσισθε καὶ ἰδετε διὰ χρηστὸς σύ Κύριος· μακάριος ἀνήρ δὲ ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν· Οὐδὲ τὸ τελεῖως καὶ ἀνελλιπῶς ἐλπίζειν ἐπὶ Θεοῦ ἀνήρ ὑπάρχων μακάριος ἔστιν. Όντος ἀπεικόνως δὲν τις ἐφαρμόσειν τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐρμηνείᾳ τὴν προκειμένην λέξιν· ἐπείπερ ἐν τῇ προγραψῃ κατὰ τὸν Ἀκύλαν ἐλέγετο· Τοῦ Δαυΐδ, δὲ τὸ ἡλλοιώσεις τὸ γεῦμα αὐτοῦ εἰς πρόσωπον· Ἀντί τοι τὸν Ἀκύλαν ἐρμηνεύειν τῇ προθέσεως μεταλαβόν, ἥλλοιώσεις τὸ γεῦμα αὐτοῦ, εἰτ' ἀπὸ τῆς γεύσεως ἥσθετο δυνάμεως; θελας χορηγηθείσης αὐτῷ· τούτου χάριν κατὰ τό· Ἀδέλως ἐλαborος, ἀρθρώτως μεταδίδομαι, παραχαλεῖ καὶ ἐπέρους σπεύδειν ἐπὶ τὴν δόμοιαν αὐτῷ γεῦσιν, εὐθασθαί τε τραχῆναις τῷ ἀρτῳ τῆς ζωῆς· οὐδὲν σύμβολον καὶ εἰκὼν ἐτύγχανον οἱ διὰ Μωϋσέως νενομοθετημένοι ἔργαι τῆς προθέσεως. Διάπερ δὲ Δαυΐδ, νοήσας τὸν ἥν εἰκὼν δὲ τῆς προθέσεως ἄρτος, οὐκ ἐπὶ τὸν σωματικὸν σπεύδειν προτρέπει, ἀλλ' ἐπὶ τὸν δὲ αὐτοῦ νοούμενον. Ἡμεῖς μὲν δύνοντες οἱ ἐπὶ γῆς ἐκ τοῦ ὄρανου καταδεῖρχοτος τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ἀδργοῦ κεγώσαντος ἀντὸν καὶ σμικρύναντος μεταλαμβάνομεν· οἱ δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πλήρους αὐτοῦ καὶ τελείου μεταλαμβάνονται, τρέφομενοι αὐτοῦ τῇ θεότητι, καὶ τὸν τῆς σοφίας θεωρημάτων ἀπολαύοντες, ὃν καὶ ἡμᾶς καιρῷ ποτε μετασχελεῖν ἐλπίζειν προστήκει, διὸ λέλεκται· Μακάριος ἀνήρ δὲ ἐλπίζει ἐπ' αὐτὸν.

Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγιοι αὐτοῦ, διτε οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοδουμένοις αὐτὸν. Πάντα ταῦτα γνωμικῶν δὲ Δαυΐδ εἰς τὴν ἑτέρων ὡρέας προφέρεται, αὐτὸς πρότερον ἀπολαύσας αὐτὸν, διτε, ἐκητήσας τὸν Κύριον, ἐπηκόδου αὐτοῦ τετύχη. Παραχελεύεται τοῖνυν τὸν φόδον τοῦ Κυρίου πρὸ διφθαλύμων τίθεσθαι τοὺς ἄγιους αὐτοῦ· ὑπὸ γάρ αὐτοῦ τοῦ φόδου ἄγιοι ἀνατελοῦνται· διὸ λέλεκται ἐν ἑτέρῳ φαλμῷ· Ὁ φόδος Κυρίου ἀγρός, ἀντὶ τοῦ, ἀγνοπούς. Διτε καὶ ὁ θεῖος νόμος φησιν· "Ἄγιοι ἔσεσθε, διτε ἡώ D Κύριος δὲ θεῖος ὑμῶν ἄγιος. Καὶ σημεῖον τοῦ φοδεῖσθαι τὸν Κύριον τούτῳ· ἀν γένοιτο, τὸ καθαρεύειν μὲν πάσης ρυταρίας καὶ αἰσχρᾶς πράξεως, φυλάττειν δὲ αὐτοὺς ἄγιους καὶ σώματι καὶ πνεύματι. Τοῖς δὲ τὸν Κύριον φοδουμένοις, καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ φόδον ἡγιασμένοις, οὐδὲν ἀν δεήσῃ ὡς ἀν μέγαν πλούτου καὶ θησαυρὸν ἀγαθὸν ἐν αὐτῷ τῷ φόδῳ Κυρίου εὐρήσθαι.

ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΛΔ'

Δικαιοστος, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, καλέμποτος τοὺς πολεμοῦντάς με. Ἐπιλαβοῦ διπλον καὶ θυρεοῦ· καὶ ἀρδοτηθεὶς εἰς βρήθειάν μοι. Ἐκχειροφυλακας, καὶ σύγκλεισον ἐξερατίας τῶν κατα-

¹³ Sap. vii, 13. ¹⁴ Psal. xviii, 10. ¹⁵ Levit. xi, 43.

διωκόντων με. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ Ἱεζεχὴλ πολλὰ περὶ Ρομφαῖα γάρ, φησι, ρομφαῖα, ἔξερθητι, καὶ σύρε αἷμα τραυματών· καὶ πάλιν· Γῆ ἐὰρ ἀμάρτη μοι, καὶ ἀποστελῶ ρομφαῖαν ἐπ' αὐτήν· πάντα δὲ ταῦτα κατὰ τῆς ἐν ἀνθρώποις κακίας ἐπαφῆσιν, ὡς ἄγαθος, πρὸς ὥφελειαν τῶν ὑπ' αὐτῆς κερατημένων· ἐπεὶ καὶ πολέμων τῶν εἰ (1), ὥστερ λατρὸς, τέμνων καὶ καίων τὰ πεπονθέτα τοῦ σώματος πρὸς θεραπείαν παντός· τούτοις ἐπιφέρει λέγων Ἑζῆς· Εἰπορ τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρία σου ἐγὼ εἰμι· πιστεύων καὶ ἀκριβῶς πεπιστέμένος, διτι τὸ λεγόμενον ὃ πο τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀργῶς πρόσεισιν, ἀλλ' εἰς ἔργον ἐκβαίνει πάντως τὸ λεγόμενον. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ τὴν μὲν ἐαυτοῦ τρυνεῖτο σωτηρίαν, καὶ τὴν ἐαυτοῦ παρητεῖτο ζωὴν, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου σωτηρίαν τῇ ἐαυτοῦ ψυχῇ χρισθῆναι τῷ χρεῖτο, ὅπως καὶ αὐτὸς ἔχοι λέγειν· Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐμοὶ Χριστός. Αὐτὸς γάρ εστιν ἡ σωτηρία τῷ μῶν· τούτῳ γοῦν αὐτὸς σημαίνει καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ δύναμις τὸν ἐρμηνεία.

Αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ὅγιτροι τὴν ψυχήν μου. Τούτου γάρ, φησι, Κύριε, ὃ πο σοῦ γενομένου, καὶ ἐπακούσαντός μου τῆς εὐχῆς, αἰσχυνθήσονται· καὶ ἐντραπήσονται· ὡς μάτην ἐπιχειρήσαντες· διδ καὶ ἀπέτυχον τοῦ σπουδαῖομένου. Ἀποστραγήτωσαρεις τὸ ἔπιστρων καὶ κυταισχινθήτωσαροι λογιζόμενοι μοι κακά. Οὐκέτι γάρ στήσονται πρὸ προσώπου μου· νῦν δὲ δόντες παραχωρήσουσί μοι τὰ νικητήρια. Φεύγοντας δὲ αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ ὄπισθια χωροῦντας διασκορπισμός λήψεται. Γενηθήτωσαρ γάρ ὡσεὶ χοῦς κατὰ πρέσωπον ἀνέμου καὶ ἀγγελος Κυρίου ἐκθλίσων αὐτοὺς, μηδὲ συναχθῆναι, μηδὲ παλινδρομῆσαι συγχωρῶν, δ δ αὐτὸς ἐπιμεντών ἐκθλίσων αὐτοὺς, τουτέστι κολάζων. Γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ἀλισθητικός, καὶ ἀγγελος Κυρίου παταδιώκων αὐτούς. Ὁδὸν ἀσεῖνῶν τὸν μοχθηρὸν βίον

"Οτι δωρεάν ἔκρυψά μοι διαζθοράρ παγίδος αὐτῶν. Ἀνθ' οὗ δ Σύμμαχος ἔξεδωκεν οὕτως· "Οτι δραΐτως κατέκρυψά μοι διαζθοράρ δικτύων αὐτῶν. Μήδεν γάρ ὑπ' ἐμοῦ προπεπονθέτες δωρεάν καὶ ἀναιτίως ἐπεδούλευσόν μοι κρύπτοντες παγίδα, διτις ἐμοὶ διαφθοράν κατεσκεύασσον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γάρ ἐδόκουν δι' ἀνθρώπων με πολεμεῖν, ήτοι διὰ τοῦ Σαούλ, η καὶ δι' ἔτερων, ἀλλ' οὐκ τὸν ἡγεμόνουν ἐγὼ τῆς τοῦ Σαούλ ζηλοτυπίας τοὺς αἰτίους καὶ τῶν λοιπῶν ἐχθρῶν τῶν ὑποδολεῖς." "Ἄλλοι γάρ ἡσαν οἱ τέξ ἐαυτῶν παγίδας κρύπτοντες καὶ τὴν ψυχήν μου διαφθείραι πειρώμενοι, οἱ καὶ μάτην ὠρείδισται τὴν ψυχήν μου· ἀνθ' οὗ δ Σύμμαχος ἔξεδωκεν· "Αραιτίως ὑπάρχειν τὴν ψυχήν μου. Πάντα γάρ ἐπραττον, ἐκστῆσαι βουλδημονι αὐτοῦ τὴν ψυχήν τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῇ πραστητος καὶ ἀνεξικακίας, καὶ δπως, πληρωθεὶς θυμοῦ καὶ ὄργης, ἐπὶ τὴν ἀμυναν ἐλθοι, καὶ δράσῃ τι κακῶν τὸν Σαούλ. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν πολλῶν ἐχθρῶν· περὶ δὲ τοῦ ἐν αὐτοῖς κορυφαῖσιν ἐπιλέγει· Ἐλέτω αὐτῷ παρὶς θηρὸν τὸν τριπάκει, καὶ η θήρα θηρὸν ἔκρυψε συλλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ παρῇ πε-

A in Ezechiele multa de framea dicta sunt; nam, **Framea, inquit, framea suscitare, et comedere sanguinem vulneratorum**¹⁶; ac rursum: **Terra cum peccaverit mihi, etiam immittam frameam contra illum**¹⁷; hæc autem omnia adversus malitiam hominum, utpote bonus, ad utilitatem eorum qui a framea illa occupantur, emittit: quoniam item a bellis servat et tuetur quasi medicus, corporis membra male affecta, ad totius incolumitatem resecanus et adurens; ideo in sequentibus insert: **Dic animæ meæ: Sulus tua ego sum, credens scilicet ac persuasum plane habens, effatum illud Dei non frustra prolatum esse, sed opere ac re gesta comprobari.** Atque ea quidem in re salutem quam ex se habet abnegabat, vitamque propriam repudiabat, **B ac Domini salutem animæ conferri suæ precabatur; ut ipse quoque dicere posset: Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus**¹⁸. Ipse namque est salus nostra: id ipsum porro vel ipsa nominis Jesu significatione indicatur.

Vers. 4-8. Confundantur et revereantur quærentes animam meam. His rebus, Domine, sic a te gestis, postquam deprecationem meam exaudiens, confundentur illi ac pudore afficiuntur, ut frustra rem aggressi: quamobrem a scopo lapsi sunt. Avertantur retrorsum et erubescant cogitantes **mihi mala.** Non ultra enim consistent ante faciem meam: sed terga dantes, cedent mihi victoriam. Ipsi vero fugientes ac retro cedentes dissipabuntur. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, et angelus Domini coactans eos, ne ultra illos congregari aut reverti sinat, sed instet ipse coactans, id est paniens illos. **Fiat via illorum tenebre et lubricum, et angelus Domini persequens eos.** Viam impiorum vitam pravam nuncupat, qua illi via incedebant. δ ονομάζει, καθ' ὃν τὴν πορείαν ἐποιήσαντο.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui. Pro quo Symmachus sic edidit, **Quoniam sine causa absconderunt mihi interitum relatum suorum.** Nullo quippe a me affecti damno, gratis et sine causa abscondentes laqueum, insidiabantur mihi, quo mihi interitum pararent. Etianisi enim videbantur, sive Saulis, sive aliorum hominum opera impugnare me; at non ignorabam ego qui Sauli invidiae auctores, et qui reliquorum hostium occulti impulsores essent. Alii namque erant qui laqueos absconderent, et animam perdere meam molirentur, qui etiam supervacue exprobraverunt animam meam: pro quo Symmachus edidit, **sine causa suffoderunt animam meam.** Nihil quippe non agebant, ut animam ejus ab insita illa mansuetudine et injuriarum oblivione deturbarent, quo ira furoreque plenus ad vindictam se verteret, et Sauli quidpiam mali inferret. Hæc de multis inimicis dicta: de illorum autem principe hæc adjicit: **veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum, et in laqueum cauat in ip-**

¹⁶ Ezech. xi, 9. ¹⁷ Zach. xiii, 7. ¹⁸ Gal. ii, 20.

(1) Quis non videt legendum esse πολεμῶν, Latineque reddendum: etiam impugnans salrat?

Item. Hæc quasi precando a Davide prolata, futu-
rorum prænuntia erant, et quæ eventura erant
prophetice declarabant. Similiterque superius pro-
phetice dictum est: *Erubescant et confundantur, id
est, erubescere et confundentur; ac rursum: Aver-
tantur et confundantur, et fiant tanquam pulvis, hoc
est, averlentur et confundentur, et flent tanquam
pulvis.* Nam quæ inimicis eventura erant prænun-
tiabat. Erit qui arbitretur, de Saule hæc prolata
esse, quia haud diu postea hoc ipsi mali contigit.
At nos eorum quæ initio psalmi dicta sunt memo-
res, hæc ipsa de quodam ex spiritualibus inimicis,
qui in malitia valentior esset, nimur de diabolo,
id dictum accipiemus.

VERS. 9, 10. *Omnia ossa mea dicent: Domine,
quis similis tibi? Eripiens tuopem de manu fortio-
rum eo, egenum et pauporem a diripientibus eum.*
Ossa animæ sunt virtutes ejus intelligendi, uti su-
perius dictum est. Ipsæ vero ejus præsentia illu-
stratæ, dicent: *Domine, quis similis tibi?* Nisi enim
in egeno adfuisse, nisi ipsum auxilio dignatus es-
ses tuo, quis, quæso, quantusque ille homo,
qui solus tot tantisque inimicis conferri posset?
A nuda et simplici rerum historia dicti sententiam
percipies, si memoria repetas, quo pacto David
dum fugeret, ad tantam inopiaam redactus est, ut
pane ac necessariis alimentis careret; ac necessi-
tate coactus panes propositionis comedere aude-
ret. Non enim deliciarum causa, non de justitia sua
elatus, non despectu legum id aggressus est; sed
ex magna ciborum penuria. Quamobrem Salvator
auit: *Non legistis quid fecerit David, quando esu-
runt*¹⁹? Ipse quidem egenus erat cum paucis fu-
giens: qui vero insequebantur eum prævalidi, ip-
seque Saul erat rex totius gentis, ac principes,
ejus comites: neconon alienigenarum militum ducēs
Davide potentiores, quorum manus cum effugeret,
non ignorabat quis sibi auxiliator esset. Et hæc
quidem de historia dicta sint. Quod si occultos
atque invisibilis animæ justi inimicos intelligas;
sane animadvertes, nes in acie adversus inimicos
istos, qui animam seūper nostram deprædare tentant,
nullo alio adjutore ac servatore egere nisi
ipso Christo. Animum vero intendas num aliis sit
egenus a paupere, ac utrum re ipsa differant, aut
solum cogitandi modo: quia fieri potest ut idem
sit egenus et mendicans, quod a divitiis quas pri-
dem habuerat exciderit; atque una pauper, quod
labore victimum sibi paret.

VERS. 11. *Surgentes testes iniqui quæ ignorabam
interrogabant me.* Qui non justitiae, sed iniuriantis
testes sunt, surgentes atque se excitantes dolose
quæ ignoro interrogant. Nihil quippe mali vir frugi
novit, nemini scilicet improborum admiscetur.
Testimonium autem illius est: *Qui servat præce-
ptum, non noscet rem malam*²⁰. Nam hic non noscet,

A σεῖται ἐν αὐτῇ. Ταῦτα δὲ ὡσπερ ἐν εὐχῇ τῷ Δαυὶδ
εἰρημένα μελλόντων ἦν προαγορευτικά, καὶ συμβῆσο-
μένων προφητικά. Οὗτω γοῦν καὶ ὀντάτερω προφητι-
κῶς ἐλέγετο. Αἰσχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται καὶ πά-
λιν Ἀποστραγήτωσαν καὶ κατασχυνθήσωσαν, καὶ
γενθήσονται ὡς χοῦς, ἀντὶ τοῦ· Ἀποστραγήσου-
ται καὶ αἰσχυνθήσονται καὶ γενήσονται ὡς χοῦς. Τὰ
γάρ μέλλονται συμβῆσθαι τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ προη-
γρέυεν. Καὶ δὲ γάρ τὴν ἡγήσεται περὶ τοῦ Σαούλ
εἰρῆσθαι τὴν προκειμένην ῥῆσιν· ἐπειὶ καὶ πέπονθεν
οὐκ εἰς μακρὰν ταῦτα· τὴν μεῖζην δὲ, μεμημένοι τῶν προ-
λεγμένων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Φαλμοῦ, καὶ ταῦτα εἰς
ἔνα τινά τῶν νοητῶν ἔχθρῶν τὸν ὡς ἐν κακίᾳ δυνα-
τώτερον, δηλαδὴ τὸν διάβολον, ἐκληφθεία.

B Πάρτα τὰ διατὰ μου ἐροῦσι· Κύριε, τίς δυοιδες
σοι; Ῥύμαρος πτωχὸν ἐκ χειρὸς στερεωτέων
αὐτοῦ, καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διωρχα-
ζόντων αὐτόρ. Ὁστᾶ πυχῆς αἱ διανοητικαὶ αἴτης
δυνάμεις ὡς ἔμπροσθεν εἰρήται· φωτιζόμεναι δὲ αἴται
ἐκ τῆς αὐτοῦ πάρουσίας, φήσουσι· Κύριε, τίς δυοιδες
σοι; Εἰ μὴ γάρ σὺ παρῇς τῷ πτωχῷ, καὶ κατέβεσας
αὐτὸν τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας, τίς δὲν καὶ πόσος μόνος
αὐτὸς συγχρινόμενος τοῖς τοσούτοις καὶ τηλικούτοις
αὐτοῦ ἔχθροῖς; Νοήσεις δὲ καὶ ἀπὸ ψιλῆς τῆς ἴστο-
ρίας τὸν λόγον, ἐν νῷ λαβὼν, ὡς φεύγων δὲ Δαυὶδ εἰς
τοσαύτην ἡλιανην πτωχείαν, ὥστε ἄρχτων καὶ τῆς
ἀνάγκαιας τροφῆς δεήθηναι, εἰς ἀνάγκην τε ἐλθεῖν
τοῦ τολμήσαι τῶν ἀρχτῶν τῆς προθέσεως μεταλαβεῖν.
Οὐ γάρ τρυφῶν ἐπὶ τούτῳ ἡρχετο, οὐδὲ ἐπιαρθρευτικος
δικαιοισύνῃ, οὐδὲ ἀλλως καταφρονῶν τοῦ νόμου, ἀλλ’
ἐκ πολλῆς ἀστείας. Διὶ φήσιν δὲ Σωτῆρ. Οὐκ ἀρέ-
γωτε τὸ ἐποίησε Δαυὶδ, διτε ἐπειρασε; Καὶ αὐτὸς
μὲν ἦν πτωχὸς σὺν ὅλῃσι φεύγων· οἱ δὲ ἐλαύνοντες
αὐτὸν δυνατοί· βασιλεὺς γάρ ἦν τοῦ παντὸς ἔθνους
Σαούλ, πατὶ οἱ μετ’ αὐτοῦ ἀρχοντες· οἱ τε τῶν ἀλλο-
φύλων πολεμίων καθηγεμόνες στερεώτεροι διτε τοῦ
Δαυὶδ, ὃν τὰς χειρας διαδιράσκων, οὐκ ἡγιόσει τὸν
αὐτοῦ βοηθόν. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τὴν ἴστορίαν· εἰ
δὲ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀστράτους ἔχθροὺς τῆς τοῦ δικαιοῦ
ψυχῆς νοήσειας, δῆτι, ὡς οὐδὲν ἀλλον βοηθοῦ δεόμεθα
καὶ Σωτῆρος ἢ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ παρατάξει
τῇ πρὸς τοὺς νοητούς πολεμίους, τοὺς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
διαπράξειν δεῖ πειρωμένους. Ἐπιστήσεις δὲ εἰ ἔτερος
δίστιν δὲ πτωχὸς παρὰ τὸν πένητα, καὶ πότερον τῇ
ὑποστάσει, ἢ τῇ ἐπινοίᾳ τῷ ἐγχωρεῖν τὸν αὐτὸν καὶ
πτωχὸν εἰναι πτωχεύσαντα τῷ ἀποπεπτωκέναι οὖν εἰχε
πλούτου, καὶ πένητα τῷ μετὰ πόνον πειρωτείν τὰ
πρὸς τὸ διαζῆν.

C Ἀραστάτες μάρτυρες ἄδικοι δὲ οὐκ ἐτίνασκον
ηρώτων με. Οἱ μὴ δικαιοισύνης, ἀλλ’ ἀδικίας μάρ-
τυρες, διαναστάτες καὶ διεγείραντες αὐτοὺς, σοφι-
στικῶς ἐπερωτῶσιν ἢ οὐ γινώσκων. Οὐδὲν γάρ τῶν
φαύλων γινώσκει δι σπουδαῖος, τουτέστιν οὐδεὶν τῶν
πινηρῶν ἀνακέραται. Μαρτύριον δέ· Ὁ φυλάσσων
ἐπειλήγει οὐ γνώσεται ῥῆμα πονηρόν. Καὶ ἐντεῦθεν

¹⁹ Matth. xii, 3. ²⁰ Eccle. viii, 5.

γάρ τὸ οὐ γινώσκεται, οὐ πεποίηται οὐδὲ ἀνακέρπα-
ται κατὰ βῆμα πονηρόν· ψεῦδος γάρ τὸ νομίζειν μὴ
ἐκποτασθεῖ βῆμα πονηρὸν τὸν φυλάττοντα τὴν θελαν
ἴντολήνγ. Αἰάκρισιν γάρ ἔχων πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ,
τόλλα πάντα ἀποστραφεῖς βῆματα, ἐπιτηρεῖν τὴν ἐν-
τολὴν ἥλθεν. “Ο οὖν λέγει τοιούτον ἐστιν· Πειράν οὐκ
ἔχοντα οὐδὲ γνῶσιν ή ἔννοιαν τῶν κακῶν, διερεθίζον-
τές με ἐπερώτων με περὶ αὐτῶν, ὡσπερ η Αἰγυπτία
τὸν Ἰωσήφ, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὴν Σουδάνναν.

Ἀρτακεδίδοσάρ μει πονηρὰ ἀντὶ καλῶν καὶ
ἀτεκνίατην γῆ ψυχῆ μον. Ἐμοῦ φιλοτιμούμένου τὰ
πρὸς πάντας καθήκοντα ἀμέμπτως ἐπιτελεῖν βού-
λεσθαι, εἰ δυνατὸν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρήνευειν,
αὐτὸς ἀντὶ τούτων τῶν καλῶν πονηρὰ ἀνταπεδίδουν
μοι, ἔχθροι καὶ δυσμενεῖς διὰ πάντων ἀναφαινόμενοι·
τὸ δοσον δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐν καλοῖς εὐτεκνίαν τῆς
ψυχῆς μου ἀναιρεῖν ἐπεχείρουν. Εἰ γοῦν, πεισθεὶς
αὐτῶν ταῖς ἐρωτήσεσι τοιοῦτος ἐγεγόνειν οἷον ἥθελδν
με ποιῆσαι, ἡτεκνώθη δὲν ἡ ψυχὴ μου, μηκέτι δεχο-
μένη τὰς θελας τοῦ νυμφίου γονάς. Εἰ δὲ τέκνα λέ-
γοιντο οἱ μαθηταὶ τοῦ διδάξαντος, καὶ δητῶς ἀτεκνοῦ-
ται ἡ ψυχὴ τοῦ διδασκάλου, σφάλμασι περιπεσοῦσα
τῷ ἐαυτῆς σκανδάλῳ, ἀναιροῦσα τοὺς ἐξ αὐτῆς γενο-
μένους διὰ μαθητείας. Ἄντι δὲ τοῦ, ἀτεκνίατην γῆ
ψυχῆ μον. Ἀρεστραμμένα κατὰ τῆς ψυχῆς μον,
δ Σύμμαχος ἐξέδωκεν.

Ἐπειδὴ τὰ προκείμενα συνῆπται τοῖς ἐν τῷ τριά-
κοστῷ τρίτῳ φαλμῷ προλεγμένοις· ἔκεινα δὲ τῆς
Ιστορίας ἐμνημόνευε τῆς κατὰ τὸν Ἀβιμέλεχ, ἐφ' οὐ
ἡλλούσε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἀποδεδομένα·
τάχα που δύναται καὶ τὰ μετὰ χείρας ἐπ' ἔκεινα ἀν-
φέρεσθαι. Μεθών γάρ δ Σαούλ παρὰ Δωῆχ, ὡς ἀφίκεται
Δαυὶδ πρὸς Ἀβιμέλεχ, ἀστους τε εἰληφώς διασέσω-
σται, πάντας δινεῖ τοὺς ιερεῖς τοῦ Κυρίου, αὐτὸν τε
τὸν Ἀβιμέλεχ παγγενεῖ. Δύναται οὖν ταῦτα δ Δαυὶδ
εἰς πρόσωπον τοῦ Σαούλ εἰρηκέναι, ὡς καὶ πάντα τὸν
ψαλμὸν εἰς ἔκεινον ἀναφέρεσθαι τὸν καιρὸν, καθ' δ
Δωῆχ ἐψεῦδομαρτύρησε τοῦ Ἀβιμέλεχ παρὰ τοῦ
Σαούλ· καὶ τάχα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὰ πάθη τῶν
ἰερέων ὑπογράφον, τὰ προκείμενα ἀνεφύνει λέγων·
Ἀλκισσον, Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με, καὶ τὰ ἔξης.
Τὰ δὲ μονοτρόπως εἰρημένα περὶ ἐνός τινος ἐν τῷ,
Ἐλθέτω αὐτῷ πατήσῃ οὐν γινώσκει, καὶ η θύρα
η ἔκρυψε συλλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐτὴν πατήσι κε-
στεῖται ἐτὴν, δύναται τῷ Δωῆχ ἐφαρμόζειν. Καὶ
τὸν Ἀραστάρτες μάρτυρες ἀδίκοι, οὐν ἐγκλωπον
ῆράντων με· ἀτακεδίδοσάρ μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγα-
θῶν, καὶ ἀτεκνίατην γῆ ψυχῆ μον, ἐκ προσώπου
λεχθεῖται διὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ. Καὶ ταῦτα δὲ εἰκός εἰρη-
κέναι τὸν Δαυὶδ· αὐτοῦ γάρ ἐπιγέγραπται δ ψαλμὸς,
ἀποστολικῇ διαθέσει λέξοντας δν· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ
οὐν ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἔτι κυ-
ροῦμαι; καὶ, Παθότος ἐτὸς μέλους, συμπάσχει
πάντα τὰ μέλη. Καὶ ἀλλος δὲ παρὰ ταῦτα μάρτυρας
μὲν ἀδίκους εἶποι διὰ τις πάντας τοὺς ἐνδιαβάλλοντας
τὸν Δαυὶδ παρὰ τοῦ Σαούλ· τότε μὲν γάρ οἱ Ζιφαῖοι

A id est, non perpetravit, neque pravo operi admisit
est: hallucinatio quippe est arbitrari, eum qui di-
vinum servat mandatum, malam non novisse rem.
Nam discretionem boni et mali nactus, a cæteris
aversus, ad præceptum servandum accedit. Hujus-
modi igitur est quod hic effatur: Me nullum male
rei experimentum aut notitiam sive cogitationem ha-
bentem concitantes, de iis interrogabant, quemad-
modum Αἴγυπτια Josephum, et senes Susannam.

VERS. 12. Retribuebat mihi mala pro bonis et ste-
rilitatem animæ meæ. Cum hoc unum studerem, ut
congruentia omnibus sine reprehensione peragerem
si quidem possit cum omnibus hominibus pacate
agi; pro iis illi bonis mala rependebant mihi, in
omnibus sese inimicos atque infestos exhibentes:
B ac quantum in ipsi erat, animæ meæ in bonis fe-
cunditatem de medio tollere curabant. Sane si
eorum quæstionibus obtemperasse, talis profecto
qualem ipsi volebant effectus essem, orbaque prole
fuisse anima mea, divina sponsi semina non ulte-
rius excipiens. Quod si discipuli doctoris sui filii
esse dicantur: ea quoque ratione prole orbatur
anima doctoris, ejusdem erratis in offendiculum abs-
se paratum delapsa, dum per doctrinam eos qui
abs se nati sunt interimit. Pro illo autem, sterili-
tatem animæ meæ, perversa contra animam meam,
vertit Symmachus.

Quoniam hæc quæ jam tractamus cum iis quæ
in tricesimo tertio psalmo præmissa sunt conne-
ctuntur; illa vero de historia Abimelech mentionem
C fecere, apud quem, uti superius traditum est, im-
mutavit vultum suum; fortasse possint hæc quæ in
præsenti aguntur ad illa referri. Nam cum Saul a
Doec edidicisset Davidem ad Abimelech accessisse,
atque, acceptis panibus, salutem nactum esse [ne
fame perire], omnes sacerdotes Domini ipsumque
Abimelech cum genere suo intercessione dedit. Po-
tuit ergo David hæc de persona Saulis dicere, ita ut
totus psalmus ad id temporis referatur, quo Doec
contra Abimelech apud Saulem falsum testimoniūm dixit: et fortasse Spiritus sanctus sacerdotum
cladem describens hæc dixerit: *Judica, Domine,*
nocentes me, et cætera. Quæ porro de uno solo di-
cuntur, ut illud est: *Veniat illi laqueus quem igno-*
rat, et captio quam abscondit apprehendat eum, et in
laqueum cadat in ipsum, Doec ascribi possunt. Illud
autem, *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabunt me:* retribuebat mihi mala pro bonis, et
sterilitatem animæ meæ, ex Abimelechi persona pro-
nuntiata fuerint: quæ par est dixisse Davidem,
psalmus quippe ejus esse inscribitur: is aposto-
lico more sic effatus creditur: *Quis infirmatur, et*
ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non
*uror*¹¹? Et: *Si quid patiatur unum membrum, com-*
*patiuntur omnia membra*¹². Et forsitan alius pre-
terea dicat, iniros testes esse quotquot Davidem
apud Saulem calumniati sunt; modo quippe Ziphioi

¹¹ II Cor. xi, 29. ¹² I Cor. xii, 26.

accidentes dicebant : *Ecce David absconditus est apud nos*²³ : et alio tempore alii, gratiam, ut videtur, apud regem inituri, multa falsa testimonia dicebant, et quæ ipse neque noverat neque cogitaret ipsi ascrihebant. Illud autem, retribuebant mihi mala pro bonis, ad ipsum quoque Davidem referri potest. Nam multis a Davide bonis affectus Saul, contrariae ipsi vicem rependebat, dum graviora contra animam ejus machinaretur, et sterilitatem animæ ejus inferret. Tunc porro sterilitas animæ adest, dum semina quæ in aliorum utilitatem spargit, aut quæ per doctrinam emittit, fructum non ferunt. Sic ergo cum David multa Sauli bona gigneret, sterilitatem ipsi Saul inferebat, non dignos emittens sparsum seminum fructus.

VERS. 15. *Ego autem, cum mihi molesti essent, induabar cilicio. Et humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur. Ad ea quæ prius tradita sunt, perpende, quæso, num hæc personæ Salvatoris nostri convenire queant, propheticæque de ipso prænuntiata fuerint. Vide igitur num eo pacto sententia, nullo obice, plana evadat. Salvator enim noster Patri suo initium psalmi secundum humanitatem dixerit, usque ad illud, et conclude adversus eos qui persequuntur me : in vicesimo primo item psalmo, qui perspicue ab ipso profertur, dictum est : In adulorium meum intende ; imo et in Evangelii orationi vacasse narratur. Et sane quæ hic scripta sunt, post patratum a Judæis in eum facinus opere ipse complevit. Framea quippe militaris, bellumque Romanorum non diu postea, nec sine Dei judicio, instituit. Nam Deus ipse erat, qui per hostilem exercitum ipsos impugnabat. Id per parabolam Salvator ipse declarat iis qui vocationem ad nuptias respuerant, nuntiosque interfecerant; dum ait, regem misisse exercitus suos et civitatem eorum succendisse²⁴. Sic itaque ea, quæ jam tractamus impleta sunt. Quia enim illi cum Filio Dei inique egerunt, damnati sunt, ultiisque sanguinis ejus sumpta est. Et quia sese Christi inimicos præbuerunt, a Deo ipso debellati sunt, cum telis, clypeo et framea, irruente. Non occulte enim ipsos divina ulti, sed per hominum exercitus adorta est. Mirari sane subit, quo pacto dictum fuerit : *Effunde frameam. Non enim, ut olim, ex parte solum bello incescebantur, sed hostilis framea contra illos effusa est ; quapropter dictum est : Peruenit autem ad illos ira in finem*²⁵ ; et alibi : *Effunde super eos iram tuam*²⁶. Quis porro Historias Flavii Josephi percurrens, earumque narratu compieriens, qua ratione obsidione conclusi, fame et seditionibus interibant, non præsens dictum admiretur : *Et conclude adversus eos qui persequuntur me ?* Quæ vero postea subsequuntur, solum Servatorem Patri suo secundum humanitatem dicere convenient : *Die animæ meæ : Salus tua ego sum, et cetera usque ad illud : Et angelus Domini coarctans**

ελεγον ἐλθόντες . Ἰδού Δαυὶδ κέκρυπται παρ' ἡμῖν, καὶ ἀλλοτε ἀλλους εἰκὸς, κεχρισμένα τῷ βασιλεῖ πράττοντας, πολλὰ κατ' αὐτοῦ φυσιομαρτυρεῖν, καὶ δὲ μὴ ἐγίνωσκεν μηδὲ διενοίτο, ταῦτα κατ' αὐτοῦ λέγειν. Τὸ δὲ, Ἀπταπεδίσσορ μοι πονηρὰ ἀτὶ ἀγαθῶ, δύναται εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι. Ἐπειδὴ πολλάκις εὗ παθὼν ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ὁ Σαοὺλ, τοις ἐναντίοις αὐτὸν ἡμείδετο, δεινὰ κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μηχανώμενος, καὶ ἀτεκνίαν ἐμποιῶν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Ἀτεκνία δὲ ψυχῆς ἔστιν, ὅταν τὰ ἐξυτῆς σπέρματα, ἀ καταβάλλεται δι’ εὔποιῶν εἰς ἔτερους, ή καὶ διὰ διαστακάλιας μη φέρει καρπὸν. Οὐτών γοῦν, πολλὰ γεννῶντος ἄγαθὰ τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸν Σαοὺλ, ἀτεκνίαν αὐτῷ ὁ Σαοὺλ εἰργάζετο, μη ἀξίους προφέρων καρπούς τῶν εἰς αὐτὸν ἐσπαρμένων.

Ἐγὼ δέ, ἐν τῷ αὐτοὺς παρεργάλεϊ μοι, ἐνεδύμητο σάκκον, καὶ ἐταπειρούρητο τὴν στολὴν τὴν ψυχὴν μοι, καὶ η προσευχὴ μονι εἰς ἔτερους, ή καὶ διὰ διαστακάλιας μη φέρει καρπὸν. Οὐτών γοῦν, πολλὰ γεννῶντος ἄγαθὰ τοῦ Δαυὶδ εἰς τὸν Σαοὺλ, ἀτεκνίαν αὐτῷ ὁ Σαοὺλ εἰργάζετο, μη ἀξίους προφέρων καρ-

B πούς τῶν εἰς αὐτὸν ἐσπαρμένων. Ἔστω γάρ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν λέγων κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πρότο τὸν ἐξυτοῦ Πατέρα τὴν ἀρχὴν τοῦ φαλμοῦ ἔως, Καὶ σύγκλειστος ἐξ ἐρατίας τῶν διωκτίστων με· καὶ ἐν εἰκοστῷ δὲ καὶ πρώτῳ φαλμῷ, σαφῶς ὑπὲρ αὐτοῦ λεγομένῳ, εἰρηται: Εἰς τὴν βοήθειάν μον πρέστες· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τῇ προσευχῇ σχολάζων ἰστορεῖται. Ναὶ μὴν καὶ δι’ ἔργων ἐπλήρουν τὰ ἀναγεγραμμένα μετὰ τὴν κατ’ αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων τόλμαν. Τομφαία γάρ στρατιωτικὴ καὶ πόλεμος Ῥωμαϊκὸς οὐκ εἰς μαχράν μετῆλθεν αὐτοὺς, οὐκ ἀνετῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως. Θεὸς γάρ ἦν διό πολεμῶν αὐτοὺς διὰ τοῦ τῶν πολεμίων στρατοῦ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ διὰ παραβολῆς παρίστησι τοῖς παρητημένοις τὴν κλήσιν τοῦ γάμου, καὶ τοὺς κλήτορας φονεύσας· πέμψαι φήσας τὸν βασιλέα τὰ στρατιωτικὰ αὐτοῦ καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπρῆσαι. Οὐτώ τοινυν καὶ τὰ μετὰ χειρας ἐπληροῦτο. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὶ ἡδίκουν τὸν Γίδην τοῦ Θεοῦ, ἐδικάσθησαν, ἐκδικουμένου τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ πολεμίους αὐτοὺς κατέστησαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπολεμηθήσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μετελθόντος διπλῶ καὶ θυρεῷ καὶ φορμφαῖς. Οὐ γάρ ἀφανῶς αὐτοὺς ἡ θεῖα μετῆσι δίκη, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐν ἀνθρώποις πολεμίων. Θαυμάσαι δὲ στοιν ὅπως εἰρηται τό· Ἐκχεον φορμφαῖς· οὐκέτι γάρ κατὰ τὸ παλαιὸν μερικῶς αὐτοὺς διό πολεμος μετῆσι· ἀλλὰ ἐξεχύθη κατ’ αὐτῶν πολεμικῇ φορμφαῖς· διὸ λέλεκται· Ἐφθασε δὲ ἐπ’ αὐτοὺς ἡ δρηγὴ εἰς τέλος· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐκχεον ἐπ’ αὐτοὺς τὴν ὀργὴν σου. Τίς δὲ, διελθὼν τὰς Φλαμίου Ἰωσήπου Ἰστορίας, μαθών τε ἐξ αὐτῶν ὅπως, ἐν συγκλεισμῷ ἀποληφθέντες, λιμῷ καὶ στάσει διεψθάρησαν, οὐ θαυμάσαι τὴν ἐνταῦθα λέγουσαν φωνήν· Καὶ σύγκλειστος ἐξ ἐρατίας τῶν καταδικώτων με· Ἐξῆς δὲ τούτοις μόνη τῷ Σωτῆρι πρέπει ἀνέγειν τῷ ἐξυτοῦ Πατρὶ κατὰ τὰ

D D ἀνθρώποις πολεμίων. Θαυμάσαι δὲ στοιν ὅπως εἰρηται τό· Ἐκχεον φορμφαῖς· οὐκέτι γάρ κατὰ τὸ παλαιὸν μερικῶς αὐτοὺς διό πολεμος μετῆσι· ἀλλὰ ἐξεχύθη κατ’ αὐτῶν πολεμικῇ φορμφαῖς· διὸ λέλεκται· Ἐφθασε δὲ ἐπ’ αὐτοὺς ἡ δρηγὴ εἰς τέλος· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐκχεον ἐπ’ αὐτοὺς τὴν ὀργὴν σου. Τίς δὲ, διελθὼν τὰς Φλαμίου Ἰωσήπου Ἰστορίας, μαθών τε ἐξ αὐτῶν ὅπως, ἐν συγκλεισμῷ ἀποληφθέντες, λιμῷ καὶ στάσει διεψθάρησαν, οὐ θαυμάσαι τὴν ἐνταῦθα λέγουσαν φωνήν· Καὶ σύγκλειστος ἐξ ἐρατίας τῶν καταδικώτων με· Ἐξῆς δὲ τούτοις μόνη τῷ Σωτῆρι πρέπει ἀνέγειν τῷ ἐξυτοῦ Πατρὶ κατὰ τὰ

²³ I Reg. xxiii, 19. ²⁴ Matth. xxi, 7. ²⁵ I Thess. ii, 16. ²⁶ Psal. lxviii, 25.

ἀνθρώπινον· Ἐλπος τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρία σου εἶμι ἄγρω, καὶ τὰ ἔξης ἔως τοῦ, Καὶ ἀγγελος Κυρίου ἐκθλίσωρ αὐτούς· Καὶ ταῦτα δὲ ἐπληροῦστο, Σις τῆς μὲν ἑαυτῶν μητροπόλεως τὸ λαύνοντο, διεσκορπίζοντο δὲ εἰς πάντα τὰ Εθνη. Είται λέξεται· Γενθήτω τὴν ὁδὸν αὐτῶν σκότος καὶ δλίσθημα· Όδός δὲ αὐτῶν ἦν ὡδευον πάλαι τὴν σωματικὴν ἔτυγχανε λατρεῖα, τίτις αὐτοῖς γέγονε σκότος καὶ δλίσθημα· ἀλλὰ καὶ, Ἀγγελος Κυρίου καταδιώκωρ αὐτούς· Ταῦτα μὲν οὖν τάπιγειρα ὅν κατ' αὐτοῦ τετολμήκασιν· Ἀκούσῃ δὲ τῶν εἰρημένων, οὐχ ὡς τοῦ Σωτῆρος κατευχομένου τῶν ἑαυτοῦ ἐχθρῶν τοῦ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρηγγελκότος, Προσεύχεσθε ὑπέρ τῶν ἐπιφεύγοντων καὶ διδικούντων αὐτούς· ἀλλὰ γάρ τούτων ἔχους ὡς προφητικῶς εἰρημένων, καὶ τὰ μέλλοντα αὐτοῖς συμβῆσεσθαι προαναφωνούντων· Ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἔσεσθαι θεσπίζει διὰ ποιῶν αἴτιαν, ἔξης διδάσκει λέγων·

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πλήθους τῶν κατ' αὐτοῦ συνελθόντων· τὰ δὲ ἔξης οὔχετι περὶ πολλῶν, περὶ δ' ἔνδεις λελεγμένα, δύναται προσαγορεύεσθαι περὶ τοῦ Τούδα, δις, χρύπτων τὴν κατ' αὐτοῦ συσκευὴν, φιλίαν τε καθυποκρινόμενος, φιλήματι παρεδίδου τὸν Διδάσκαλον. Διδοὶ περὶ αὐτοῦ λέγοι· ἀν τὸ, Ἐλόέτω αὐτῷ παῖδες· οὐν οὐ τινώσκει, καὶ η θύρα ην ἐκρυψε συνιλαβέτω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ παῖδι πεσεῖται ἐτ αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

Εὗ δὲ εἰδὼς εἰς οἷον ἀγαθὸν τέλος, τὴν κατ' αὐτοῦ παραστήσεται ἐπιδουλή, καὶ τοῦτο παρίστησι λέγων· Η δὲ ψυχὴ μου ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τερψθήσεται τῷ σωτηριῷ αὐτοῦ· Πάρτι τὰ δυτά μου ἐροῦσι· Κύριε, τις δμοίς σοι; ρύματος πτωχὸν ἀπὸ τῶν διαρκαίστων αἰτόρ. Ἐν μὲν οὖν τῷ καὶ φαλμῷ, σαφῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος λελεγμένῳ, εἰρητο· Μοσεὶ ὑδωρ ἐξεχύθη, καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ δυτά μου· τοῦ λόγου σημαντοντος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν φυγὴν, ἢν ὑπέμειναν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ, ὅτε ἐπληροῦστο τό· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρέβατα τῆς κοιλητῆς· Οστᾶ γάρ ἔσαν τοῦ σώματος αὐτοῦ οἱ πρώτοι αὐτοῦ μαθηταί, οἱ τότε μὲν διεσκορπίσθησαν σκανδαλισθέντες ἐπ' αὐτῷ, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐδήλου λέγων· Πάρτες ψυχεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐτ ἔμοι ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, θεασάμενοι αὐτὸν, ἐπιληρώθησαν χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· Καὶ ἐν τοῖς μετὰ χείρας δὲ περὶ τῶν αὐτῶν λέξεται· Πάρτα τὰ δυτά μου ἐροῦσι· Κύριε, τις δμοίς σοι; Σφόδρα δὲ κατάλληλα τῷ τοῦ Σωτῆρος ιμῶν προσώπῳ καὶ τὰ τούτοις συνημμένα τυγχάνει, δι' ὅν εἰρηται· Ἀραστάτες μάρτυρες ἀδικοι δοὺς ἐγίνεσκον ἡρώτων με· Ἀνταπεδίδοσάρ μοι πονηρὰ ἀρτὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκνίατ τῇ ψυχῇ μου· Τούτοις δμοῖσι καὶ ἐν ρῷ φαλμῷ εὑρήσεις ἐν οἷς εἰρηται· Καὶ ἐπολέμησάρ με δωρεάν· ἀρτὶ τοῦ δημαρχὸν με ἐνδιέβαλλόν με· καὶ ἐθερτο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀρτὶ ἀγαθῶν, καὶ μίσος ἀρτὶ τῆς ἀτακτῆ-

A eos. Hæc porro tum implebantur, cum a metropoli sua pulsi, in omnes gentes dispergebantur. Deinde dictum est: Fiant rīe illorum tenebræ et lubricum. Via qua incedebant erat corporalis ille cultus, qui ipsis tenebræ et lubricum fuit; imo etiam, Angelus Domini persequens eos. Ille suorum aduersus Christianum facinorum præmia fuere. Cæterum quæ dicta sunt non ita accipias velim, quasi Salvator de iniuriorum perniciē gloriatur, qui discipulis suis præcepit, Orate pro iis qui molestiam et injuriam vobis inferunt²⁷: sed hæc ut prophetice dicta et futuram eorum calamitatum prænuntia intelligenda sunt. Quæ causa porro fuerit cur ea vaticinetur, deinceps aperit his verbis: Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacue expræbraverunt animam meam.
alītāv, ἔξης διδάσκει λέγων· *Οτι δωρεάν ἐκρυψεις τηρ ψυχήμ μον.

Et hæc quidem de multitudine contra eum collecta; quæ sequuntur autem, non de multis, sed de uno solum dicta, de Juda congruenter prolata intelligentur, qui conpirationem adversus illum conflatam occultans amicitiamque simulans, osculo Magistrum tradidit. Quare de illo dixerit: Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum. Hæc quidem his de rebus dicta fuerint.

Cum probe nosset, quam bonus insidiarum sibi paralarum exitus futurus esset, id quoque declarat his verbis: Anima autem mea exsultabit in Domino, delectabitur super salutari suo. Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? Eripiens egenum a diripientibus illum. In psalmo xxi, qui aperte ex persona Salvatoris pronuntiatus est, sic habetur: Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea²⁸. Hisque significat apostolorum ejus dispersionem, et fugam quæ tempore passionis ejus accidit, quando impletum fuit illud: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis²⁹. Nam primi ejus discipuli, ossa corporis ipsius erant, qui tunc dispersi sunt scandalum passi in ipso; quemadmodum ipse declaravit hoc modo: Omnes vos scandalum patienni in me ista nocte³⁰. Post resurrectionem vero, ubi ipsi conspexerunt, repleti sunt gaudio et exultatione. In his item quæ jam agitantur de illis dictum est: Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi? Quæ iis porro subjiciuntur, personæ Salvatoris nostri admodum congruentia sunt, quæ sic habent: Surgentes testes iniqui quæ ignorabam interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. His afflilia sunt quæ in psalmo cviii habentur his verbis: Et expugnauerunt me gratis. Pro eo ut me diligenter detrahebant mihi. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea³¹. Sterilitatem vero parabant ipsi qui nihil non agebat ut congregaret illos ac sibi regeneraret; quod ipse sic

²⁷ Luc. vi, 28. ²⁸ Psal. xxi, 15. ²⁹ Zach. xiii, 7. ³⁰ Matth. xxvi, 51. ³¹ Psal. cviii, 5.

Indicavit : Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisitis²³. Sic itaque retribuerunt ipsi mala pro bonis, et sterilitatem animæ ejus.

νις ἐπισυράχει τὰ ροστα ὑπὸ τὰς πτέρυντας, καὶ ἀτεχνλαν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

Hæc ibidem vaticinatus, in sequentibus suam mansuetudinem et tolerantiam declarat, dicens : *Ego autem dum mihi molesti essent indebar cilicio. Pro illo autem, dum mihi molesti essent, mire admodum Aquila dicit : Ego autem in infirmitate eorum, indumentum meum cilicum ; Symmachus vero : In infirmitatibus eorum indumentum meum cilicum ; Theodotio et quinta editio : Ego autem cum illi molestia afficerent. Mala quippe et infirmitates eorum miseratus Dominus, eorum causa in luctus et lamentationis signum cilicio indebaratur : imo etiam humiliabat in jejunio animam suam. Quare ita docebat : Tristis est anima mea usque ad mortem²⁴ ; et : Nunc anima mea turbata est²⁵. Hæc enim vi mansuetudinis suæ tolerabat, veluti pater de filiorum perpicie vehementer dolens atque moerens. Quamobrem in prophetis de illo dicitur : *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem²⁶ ; et rursum : Ipse peccata nostra portat, et pro nobis dolet²⁶ ; et iterum : Ipsæ autem vulneratus est propter peccata nostra, et vibice ejus nos sanati sumus²⁷. Ideo in infirmitatibus eorum, cum illi molestia afficerentur, prospiciens Salvator mortem ipsos occupaturam, atque extremam eorum perniciem, eorum causa indebaratur cilicio, et humiliabat in jejunio animam suam. Illi vero ita se gerebant, ut oratio Domini pro ipsis oblata, non ad aures usque Patris adveniret ; sed quasi repulsa ab impietatis eorum magnitudine, retraherebatur et ad ipsum rediret : quare dicebat, et oratio mea in sinu meo convertetur. Nam si ii salutem nataturi, et ab impietatibus reversuri fuissent, oratio Servatoris recto cursu ac nullo obice ad aures usque Patris adventura erat. Et hæc a me postquam singulas sententias exploravi, ubi necesse fuit, excoxitata sunt.**

Ἐπὶ τὰ ὄντα τὰ πατρικὰ παρῆσται. Καὶ ταῦτα δέ μαι πατρικὰ τεθεωρήσθω.

Vers. 45, 46. *Et adversum me lætati sunt et convenerunt; congregata sunt super me flagella, et ignoravi. Dissipati sunt nec compuncti. Hæc, uti jam diximus, duplice modo accipienda. Vel enim David, persequente Saule, hæc de se narrabat ; aut propheticæ a Spiritu sancto de Salvatore dicta sunt. Loco autem illius, adversum me lætati sunt, Aquila serviens Hebraicæ litteræ ait, in claudicatione mea lætati et collecti sunt; Symmachus vero, claudicante me lætati et collecti sunt; quinta autem editio, et in infirmitate mea lætati sunt. Quæsignificari existimo passionis tempus, in quo secundum Apostolum crucifixus est ex infirmitate, sed ritit*

A σεώς μου. Ἀτεχνλαν δὲ αὐτῷ ειργάσαντο πάντα πράττοντι ἐπὶ τὸ συναγαγεῖν αὐτοὺς καὶ ἀναγενῆσαι ἔαντῷ δὲ δὴ καὶ ἐδήλου λέγων. Ποσάκις ἔθελησα ἐπισυραγαζεῖν τὰ τέκνα σου δι τρόπον δρούν τὴν θεληστατε; Οὖτω γοῦν ἀνταπεδίδοσαν αὐτῷ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεχνλαν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

Αλλὰ γάρ ἐν τούτοις ταῦτα θεσπίσας, διὰ τῶν ἔχης τὸ αὐτοῦ φιλάνθρωπον καὶ ἀγείκακον παρίστησαι λέγων. Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρεργολεῖν μοι, ἐρεθύσμην σάκκῳ. Αντὶ δὲ τοῦ, Ἐρ τῷ αὐτοὺς παρεργολεῖν μοι, σφόδρα θυμαστῶς δὲ μὲν Ἀκύλας φησι. Καὶ ἦτορ ἐτὸν ἀρβωστὶαν αὐτῶν ἔρθυσίς μου σάκκος· δὲ δὲ Σύμμαχος· Ἐμοῦ ἐτὸν ἀρβωσταῖς αὐτῶν τὸ ἔρθυμα σάκκος· καὶ δὲ Θεοδοτίων δὲ καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· Ἐγὼ δὲ ἐτὸν παρεργολεῖσθαι αὐτοὺς, εἰργάσαν. Ἐπει γάρ τοις ἐκείνων κακοῖς καὶ ταῖς ἀρβωσταῖς τῆς αὐτῶν ψυχῆς συμπάσχων δὲ Σωτῆρ πένθους καὶ δύσρημῶν σύμβολα ποιεῖ, σάκκον περιβαλλόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐταπείνου ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἐδίδασκε λέγων· Ηερόλυμπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἥσως θαράσου· καὶ, Νῦν η ψυχὴ μου τετάρακται. Ταῦτα γάρ ὑπερβολῇ φιλανθρωπίας ὑπέμεινεν ὑπερπάσχων καὶ ὑπεραλγῶν, οἴα πατήρ ἐφ' οἰοὺς ἀπολυμένους. Διὸ ἐλέγεν ἐν προφήταις περὶ αὐτοῦ· Ἀθρωπος ἐτ πληρῆ ὄν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακλαρ· καὶ πάλιν· Οὗτος τὰς ἀμαρτιας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν δύνται· καὶ αὐθίς· Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτιας ἡμῶν, καὶ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. Διὸ καὶ ἐν ταῖς ἀρβωσταῖς αὐτῶν καὶ ἐν τῷ παρενοχλεῖσθαι αὐτοὺς, ἐκείνους θεωρῶν δὲ Σωτῆρ τὸν καταληψμενον αὐτοὺς δλεθρον, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπώλειαν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐνεδύετο σάκκον, καὶ ἐταπείνου ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Οἱ δὲ τοιαῦτα ἐπραττον, ὡς τὴν εὐχὴν αὐτοῦ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν μὴ παραπέμπεσθαι εἰς τὰ ὕπατα τοῦ Πατρός· ἀλλ' ὕπερ αὐτικρουμένην ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς αὐτῶν δυσεπειθασίας, καθίλκεσθαι καὶ ἐπαναστέψειν πρὸς αὐτόν· διὸ ἐλέγει· Καὶ η προσευχὴ μου εἰς κόλπον μου ἀποστραγήσεται. Εἰ γάρ σώζεσθαι ἔμελον καὶ μεταβάλλειν τῶν ἀσεβημάτων, εὑθύδρομούσα η προσευχὴ τοῦ Σωτῆρος, ἀκωλύτως καὶ ἀπαραποδίστως πᾶσαν ψῆλαφῶντι διάφοιαν, εἰς τοὺς τόπους ἀναγκαῖως τεθεωρήσθω.

Καὶ καὶ ἐμοῦ ηγράφησαν, καὶ συνήχθησαν· συνήχθησαν ἐπ' ἐμὲ μάστιγες, καὶ οὐκ ἔτηνων. Διεσχίθησαν, καὶ οὐ κατερύησαν. Ταῦτα ἐκληπτέον διχῶς, ὡς καὶ ἡδη ἐφαμεν. Ή γάρ δὲ Αυτὸν ταῦτα περὶ ἔαντοῦ διεξήσει ὑπὸ τοῦ Σαούλ διακρόμενος· ή περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητικῶς ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος λέγεται. Αντὶ δὲ τοῦ· Καὶ ἐμοῦ ηγράφησαν, δὲ Ἀκύλας δουλεύων τῇ Ἐεράκῃ λέξει φησι. Καὶ ἐτὸν σκαυμῷ μου ηγράφησαν, καὶ συνελέγησαν· δὲ δὲ Σύμμαχος· Σκάζορτος δὲ μου ηγραπλορτο καὶ θηροίζορτο· η δὲ πέμπτη ἔκδοσις· Καὶ ἐτ τῇ ἀσθετείᾳ μου ηγράφησαν. Διὸ οὖν ἡγοῦμαι δηλούσθαι τὸν κατιρὸν τοῦ πάθους, ἐν ᾧ κατὰ

²³ Matth. xxiii, 57. ²⁴ Matth. xxvi, 38. ²⁵ Joan. xii, 27. ²⁶ Isa. Liii, 5. ²⁷ ibid. 4. ²⁸ ibid. 5.

τὸν Ἀπόστολον, ἀσταυρώθη ὁ δοθεὶς αὐτῷ οὐκέτι οὐδὲ δυνάμεως θεοῦ. Ὅπερειν δὲ καὶ σκασμὸν δι' ἡμᾶς, ἐκῶν ὑπομείνας τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀσθέταιαν. Αὗτος γάρ ἐστιν ἀσθενὴ πεποίκην, οὐ νικηθεῖς ὡρὸς ἑτέρου, ἀλλ' ὑπερβαλλούσῃ δυνάμει κενώσας ἐχυτὸν καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐπικρύψας τε καὶ ταπεινώσας ἐαυτὸν καὶ ἀσθενῆ ποιήσας μέχρι θνάτου. Ἐν τοινυν τῷ σκασμῷ καὶ ἀσθενείᾳ συνήκθησαν· ἀλλὰ καὶ μάστιγας αὐτῷ ἐπιτεθέκαστι· δὴ καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐδήλου προφήτῃ φάσκοντι ἐξ αὐτοῦ προσώπου· Τότε ωτῶν μου ἐδῶκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σωμάτων μου εἰς φάσισματα. Τό δέ προσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπινυσμάτων. Ἐπληρούστο δὲ ταῦτα κατὰ τὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ κριρόν. Ὁ δὲ Σύμμαχός φησι· Καὶ ἀπορρήσσοντες οὐκ ἥρεμοντ. Οὐκέτιν δὲ, φησι, τὴν αἰτίαν δι' ἡμάστιγον· οὐ γάρ εἰχόν τινα εὐλογον πρόφρατον ὃν ἐπετίθεσαν μοι πληγῶν. Ἄντε δὲ τοῦ· Ἐπειρασάρ με μυκτηρισμῷ, δὲ Σύμμαχός φησιν· Ἐρ ὑποκρίσαι φθέγματοι πεπλασμένοις, ἐπριορ κατ' ἐμοῦ δδότας αὐτῶν. Πολλὰ δ' ἀν εὑροις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τούτων παραστατικά· καὶ ὡς προσήσαν πειράζοντες αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι, ἔλοτε δὲ ἐμυκτήριζον, καὶ ὡς ἔδρυχον κατ' αὐτοῦ τοὺς ὅδοντας αὐτῶν διαπρύμενοι ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαθητευομένων αὐτῷ.

Κύριε, πότε ἐπόψῃ; ἀποκατάστησο τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν, ἀπὸ λεόντων τὴν μορογενῆ μου. Ἄντε τοῦ· Πότε ἐπόψῃ; συμφώνω; οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταί, Κύριε, πόσα δύῃ; εἰρήκασιν. Ἀποθαυμάζει δὲ Σωτὴρ τοῦ Πατρὸς τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀνοχήν. Διὸ φησι. Πόσα δύῃ; Εἴτα παραχαλεῖ λέγων· Ἀποκατάστησο τὴν ψυχήν μου. Ὁμοίον δὲ ἂν εἴη τοῦτο τῷ· Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἢ εἰχορχόδ τοῦ τοῦ κόσμον εἰραι παρὰ σον. Ἐξῆς παραχαλεῖ βοσθῆναι τὴν μονογενῆ αὐτοῦ ἀπὸ λεόντων. Συγγενῆς δὲ ὃν τῷ μετὰ χείρας φύλαμῷ καὶ ὃ κατ, κατὰ τὰ ἡδη πρότερον ἀποδειγμένα, τὰ δομοια τούτων περιέχων, φάσκων. Σῶσόν με ἐκ στρατού λέοντος καὶ ἐκ χειρὸς κυνός τὴν μορογενῆ μουν. Κάκει γάρ μορογενοῦς ἐμνημόνευσε καὶ κυνὸς καὶ λέοντος· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ μονοκερώτων, λέγων· Καὶ ἀπὸ κεράτων μοροκερώτων τὴν ταπειρωτὸν μουν· δι' ὃν σημαντεῖν αὐτὸν ἡγοῦμαι τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, τὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῇ μονογενεῖ αὐτοῦ ψυχῇ ἐπιβεβούλευκυτας. Ἄντε δὲ οὖν, τὴν μορογενῆ μουν· δὲ μὲν Ἀκύλας, τὴν μοραχήν μουν· δὲ Σύμμαχος, τὴν μορότητά μουν, ἡρμηνευσεν (1). Εἰ δὲ δαυτὸν ταῦτα λέγει, οὐδὲ χαλεπὸν καὶ εἰς αὐτὸν τὰ τῆς διανοίας ἐφαρμόσαι.

'Εξομοιογήσομαί σοι ἐτέ έκκλησίᾳ πολλῆ. Καὶ δὲ καὶ ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λελεγμένος, βετά τὰς προφητείας τὰς περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐμέμνητο δι' ὃν ἔφη· Ἐρ μέσω

A ex virtute Dei³⁹. Sustinuit item propter nos claudicationem, cum nostri causa infirmitatem lubens passus est. Ipse enim sese infirmum efficit, non ab alio virtus, sed eximia virtute sua exinanivit, semetipsum, formam servi accepit et infirmus factus est usque ad mortem. In claudicatione igitur, et infirmitate congregati sunt: sed flagellis quoque ipsum oneraverunt. Quod etiam in alio propheta ex persona ejus significatur: Dorsum meum dedi ad flagella, et malas meas ad alapas. Faciem autem meam non averti a probro sutorum⁴⁰. Hec porro implebantur passionis ejus tempore. Symmachus autem ait, et abrumptentes non quiescebant. Non noverant enim, inquit, qua de causa flagellarent: nulla quippe suberat mei plagiis afficiendi legitima causa. Pro illo autem, tentaverunt me substantiatione, Symmachus ait, in simulatione verbis confictis serrabant contra me dentes suos. Multa sane in Evangelii repereris, queis hæc explicentur: quomodo scilicet accesserint Pharisei tentantes illum; alias subsannabant, et dentibus stridebant in eum, quasi serra secantes propter discipulorum ejus multitudinem.

Vers. 17. Domine, quando respicies? restituue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam. Pro illo, quando respicies, reliqui omnes interpretes concorditer, Domine, quanta respicies? C dixerunt. Miratur Servator Patris tolerantiam, et eximiam patientiam. Quamobrem ait: Quanta respicies? Exinde rogit his verbis: Restitue animam meam: quod sane simile huic dicto fuerit: Pater, glorifica me gloria quam habui priusquam mundus esset apud te⁴¹. Postulat sub hæc liberari unigenitam suam a leonibus. Cum affinis huic sit psalmus xxi, uti superius declaratum est, ut qui similia complectatur, ait: Salva me ex ore leonis, et de manu canis unigenitam meam⁴². Illic enim, unigenitam, canem et leonem memoravit; neque hæc solum, sed etiam unicornes, dicens, et a cornibus, unicornium humilitatem meam⁴³: quibus indicare ipsum arbitror, adversarias potestates, quæ tempore passionis unigenitæ animæ suæ insidias pararunt. Loco autem illius, unigenitam meam, Aquila, solitariam meam; Symmachus vero, solitudinem meam, interpretatus est. Quod si David hæc dicat, nihil incongruum ipsi sententiam aptare.

Vers. 18. Confitebor tibi in ecclesia magna. Psalmus quoque xxi, ex persona Salvatoris dictus post allatas de passione ejus prophetias, Ecclesiae ipsius meminit his verbis: In medio Ecclesie laudabo te⁴⁴.

³⁹ II Cor. xiii, 4. ⁴⁰ Isa. L, 6. ⁴¹ Joan. xvii, 5. ⁴² Psal. xxi, 21, 22. ⁴³ ibid. 22. ⁴⁴ ibid. 22.

(1) In Hebreo γῆραν Hieronymus vertit solitariam meam, cum Aquila. Vulgata versio, unicam meam, plus ad veritatem Hebraicam accedit.

Hæc autem ibidem dixit post illud: Erue a framea animam meam, et de manu canis unigenitam meam. Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humilitatem meam. His igitur additum illud est: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te. In præsenti similiter psalmo, postquam dixerat: Restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unigenitam meam, adjecit: Confitebor tibi in ecclesia multa, in populo gravi laudabo te⁴⁴. Pro illo autem, gravi, Aquila, osse, edidit, id est, forti: ossa quippe omnium quæ in corpore extant, fortissima et robustissima sunt. Gravis igitur est, qui fundatus in petra, immobilis et infractus manet. Patri itaque confitetur, gratias ipsi agens in ecclesia sua multa. Multa quippe revera est hæc ecclesia, quam in psalmo xxi magnam vocavit, dicens: Apud te laus mea in ecclesia magna. Pater igitur gloriam Filio in ecclesia magna conciliat; Filius autem Patri confitetur in ecclesia multa, quæ scilicet in universa Ecclesia stabilitur.

σια μεγάλη· δε δε Υἱὸς ἐξομολογεῖται τῷ Πατρὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ, εἰ καθ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἴδρυμένῃ.

VERS. 19-21. Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis et annuntiunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant. Et dilatarerunt super me os suum, dixerunt: Euge, euge, viserunt oculi nostri. Si post passionem Salvatoris nostri non faustus rerum exitus visus esset, qui in eum conspiraverant, ei supergaudendi ac deridenti eum forte locum habuissent, utpote qui de medio sublatus nihil valuisse: at quando Ecclesia ejus multa et magna per totum orbem resplendet, ipseque hactenus in medio consistens, populum suum gravem potentemque congregat, ac per eum Patri suo confitetur; nam ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine ejus, illic sum in medio eorum⁴⁵; jure illi, qui alienis latentur malis, pudore suffusi, retro abscesserunt. Quid enim inimicitia dignum perpessi tantum ejus odium ceperunt? Quare Aquila, sine causa, interpretatus est. Annuebant autem oculis me deridentes, institutionesque meas ad sapientiam datas traducentes. Deinceps, Mihi quidem, inquit, pacifice loquebantur, sed in corde suo dolos et iracundiam meditabantur. Hæc autem tunc impleta sunt, cum Pharisæi occasionem captantes dicebant illi: Magister, scimus quia verax es, et verbum Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo; non enim respicias personam; dic ergo nobis, licet censum dare Cæsari an non⁴⁶? Hasce quippe voces cum dolo proferebant: quare hæc prius adumbrabat his verbis: Mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia dolos cogitabant. Sed hic quidem dolos cum eo colloquia miscebant; at in fine, tempore passionis, pleno ore clamabant, sanguinem ejus expertentes super se et super filios suos: quod

A Ἐκκλησίας ὑμήσωσε. Ταῦτα δὲ ἐκεῖ ἐλέγετο μετὰ τό· Ρύσαι ἀπὸ φοινίας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ γειρᾶς κυνές τὴν μορογενῆ μου. Σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεφάτων μοροκεράτων τὴν ταπείρωσίν μου. Συνῆπτο γοῦν τούτοις τό· Διηγήσομαι τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσω σε. Καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις παραπλήσιως προειπών· Ἀποκατάστησο τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν, ἀπὸ λεόντων τὴν μορογενῆ μου, ἐπιλέγει· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ, ἐν λιφθαρεῖ αἰρέσω σε. Ἄντι δὲ τοῦ, βαρεῖ, δ' Ἀκύλας ἐξέδωκεν δστελνφ, τουτέστιν, Ισχυρῶν, ἐπει τοῦ παντὸς σώματος τὰ δυνατώτατα καὶ Ισχυρότατα δστᾶ τυγχάνει. Βαρὺς οὖν ὁ ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιωμένος, ὁ ἀσάβειος καὶ ἀρραγής. Τῷ τοίνυν Πατρὶ ἐξομολογεῖται, εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τῇ πολλῇ. Πολλὴ γάρ ὡς ἀληθῶς αὐτῇ ἡ Ἐκκλησία· ἦν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ μεγάλην ὀνόμασεν εἰπών· Παρὰ σοῦ δὲ Επανίστης μου ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλη. Οὐ μὲν οὖν Πατήρ ἔπαινον τῷ Υἱῷ κατεργάζεται ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ, εἴ τι καθ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἴδρυμένη.

B Μὴ ἐπιχαρείσθω μοι οἱ ἔχθραιροτές μοι ἀδικῶσι, οἱ μισοῦντές με δωρεάν καὶ διαιρεύοντες δύσθαλμοις. Οτι ἐμοὶ μὲν εἰρηνικά ἐλάλουν, καὶ ἐπ' ὄργῃ δόλους διελογίζοντο. Καὶ ἐπλάτυναν ἐπ' ἐμῷ τὸ στόμα αὐτῶν· εἶπον· Εὔχε, εὐής, εἰδος οἱ δύσθαλμοι ημῶν. Εἰ μὴ τὰ τέλη αἰσια τὰ μετὰ τοῦ πάθους τῶν Σωτῆρος ημῶν ἑωράτο, τάχα που χώραν εἶχον καταχαρῆναι αὐτοῦ οἱ τὴν κατ' αὐτοῦ συσκευὴν μεμηχανημένοι, ὡς ἀφανισθέντος καὶ μηδὲν δεδυνημένου· ἐπει δὲ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἡ πολλὴ καὶ μεγάλη διαλάμπει καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης· αὐτός τε εἰσέτι καὶ νῦν ἐν μέσῳ ἑστὼς συγχροτεῖ τὸν βαρὺν καὶ δυνατὸν αὐτοῦ λαδὸν, καὶ ἐξομολογεῖται δὲ αὐτῶν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ· Οπου γάρ δύο δὲ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ δρομοῦ, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· εἰκότως οἱ ἐπιχαρείσκαοι, αἰσχύνην καταχέαμενοι, ἀπετεράφησαν εἰς τὰ ὅπισσα. Τί γάρ καὶ δέσιον ἔχθρας πειθόντες τὸ πρὸς αὐτὸν ἡρατο μίσος; διέπερ δὲ Ἀκύλας, ἀραιλως, ἡρμήνευσε. Διένευσον δὲ δύσθαλμος χλευάζοντες αὐτὸν, καὶ διασύροντες τὰ τῆς σοφίας μου παιδεύματα. Εἴτα, Ἐμοὶ μὲν, φησίν, εἰρηνικά ἐλάλουν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν δόλους καὶ ὄργην διελογίζοντο. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα, ὅτε λαβάς θηρώμενοι ἐλεγον πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι· Διδάσκαλε, οἴδαμεν, ὅτι ἀληθῆς εἶ, καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀληθείας διδάσκεις, καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδερός· οὐ γάρ βλέπεις εἰς πρόσωπον· εἰπὲ οὐν τὸν ημῖν· Εἴσεστι δοῦρα κῆρυσσοι Καίσαρι η οὖ; Ταῦτα γάρ δολίως προέφερον τὰς φωνάς· διὸ προλαβὼν ταῦτη ἤντετο φάσκων· Ἐμοὶ μὲν εἰρηνικά ἐλάλουν, καὶ ἐπ' ὄργῃ δόλους διελογίζοντο. Ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν δολίως τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιοῦντο δομίλας· ἐν τέλει γε μὴν κατὰ τὸν καὶ ρὸν τοῦ πάθους δλω τῷ στόματι ἐδόνυ

⁴⁴ Psal. xxi, 22, 23. ⁴⁵ Math. xviii, 20. ⁴⁶ Math. xxii, 16, 17.

τας αὐτοῦ τὸ αἷμα καθ' ἐστῶν καὶ κατὰ τῶν τέκνων αὐτῶν· δὴ καὶ αὐτῷ παρίστησι διὰ τῶν προκειμένων λέγων· Ἐπιλάτυνας ἐπ' ἑμέν τὸ στόμα αὐτῶν. Εἰτ' ἐπειδὴ παρεδόθη αὐτοῖς ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῇ, καὶ ὡς ἀμύνος ἄκακος ἐναντίον τοῦ κείραντος ἀξιώνος, δρῶντες αὐτοῦ τὸ πάθος ἐπεφώνουν· Εὐχέ, εὐχέ, εἰδος οἱ δρθαλμοὶ ήμῶν.

Εἶδες, Κύριε, μὴ παρασιωπήσῃς. Καὶ δικαθεν εἶπε· Πότε ἐπόγη; καὶ διὰ τῶν προκειμένων· Εἶδες, Κύριε. Τί δὲ εἶδεν; Ως δολίως αὐτῷ προσῆσαν, καὶ ὡς ἐπλάτυναν κατ' αὐτοῦ τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ὡς κατ' εὐχάς πράξαντες ἐπεβόν· Εὐχέ, εὐχέ, εἰδος οἱ δρθαλμοὶ ήμῶν. Σὺ δὲ, Κύριε, ταῦτα θεατάμενος, ἀνασχόμενός τε καὶ μακροθυμήσας, μὴ παρασιωπήσῃς· ἀλλ' ἀναλαβὼν τὸ τῆς δικαιούντης σου χριτήριον λέγε· Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐπίτησα· καὶ πάλιν· Ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι; Ἀνθρωπίνως δὲ ἵξετεύεις λέγων πρὸς τὸν ἰατοῦ Πατέρα· Μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἔμοῦ· καὶ, Ἐξερέθητε καὶ πρόσχες τῇ κρίσει, σ Θεός μου καὶ σ Κυρίός μου εἰς τὴν δίκην μου. Κατὰ γάρ τὸν καὶ δὸν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν πάθους τοιαύτας ἡγέτει φωνάς, ἵνα πιστευθῇ ἀνθρωπος ἀτρεκέως κατὰ ἀλήθειαν γεγονός, καὶ τὸν ὑπὲρ ήμῶν θάνατον ἔκουσις καταδεχόμενος. Καὶ μὴ ἐπιχαρήσειάρ μοι, μὴ εἰποισαρ ἐτ καρδίαις αὐτῶν· Εὐχέ, εὐχέ, η ψυχὴ ήμῶν! μηδὲ εἰποισαρ· Κατεπίομεν αὐτὸν. Σοῦ γάρ, φησίν, ἐπεξελθόντος τοῖς τετολμημένοις, καὶ κρίναντος κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, οὐκ ἐπιχαρήσονται, οὐδὲ ἐροῦσιν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐχέ, εὐχέ, ἴσχουσεν τὴν ψυχὴν ήμῶν. Εἰ γάρ καὶ τῷ στόματι αὐτῶν ποτε τοῦτο εἰρήκασιν, ἀλλ' οὐ καὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐροῦσιν· οὐδὲ φήσουσι· Κατεπίομεν αὐτὸν, τὴν ἀνάστασίν μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἡμῆς τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυσιν θεώμενοι. Καταπνέαται μὲν γάρ ὁ ἀπακε εἰς βυθὸν χωρήσας καὶ μηκέτ' ἀναβεβηκὼς· οὕτω γάρ ποτε κατέπιεν ὁ θάνατος ἴσχυσας. Ἀλλὰ κάκει οἱ καταποθέντες ἐπαλινδρόμησαν, διὸ λέλεκται· Καὶ πάλιν ἀφεῖλεν σ Θεός πᾶν δάκρυνος ἀπὸ πατερὸς προσώπουν.

Καὶ ἐνταῦθα σοίνυν, εἰ καὶ πρὸς καιρὸν τινὰ ἔδοξαν αὐτὸν καταπίνειν, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος, φησίν, ἐρῦσι, προφητικῶς κατ' αὐτὰ θεοπίξων· Αἰσχυνθῆσαν καὶ ἐντραπείσαν ἄμα οἱ ἐπιχαυροτες τοῖς κακοῖς μον· ἐνθύσασθωσαρ αἰσχύνηρ τοι ἐντροπήρ οἱ μεγαλοφρήμορούντες ἐπ' ἔμε. Καὶ ταῦτα δὲ ὥπας τέλους ἔτυχεν ἀναφερόμενα ἐπὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ήμῶν πρόσωπον, ἔδιον δὴ ίδεῖν. Ἐξ ἐκείνου γάρ, καὶ εἰς δεῦρο τοῦ χρόνου ἀπεδρίμενοι καὶ ἀπόδητοι τυγχάνουσι πάλαι κομῶντες ἐπὶ πολλοῖς χαρίσμασιν. Οἱ δὲ ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων τὸν ὑπὸ αὐτῶν ἀνηρημένον παραδεδεγμένοι τῆς μὲν πολυθέου πλάνης ἡλευθέρωνται, τὸν δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸν εὔσεβούντες διατελοῦσιν. Εἴθ' οἱ μὲν αἰσχύνην καταχέαμενοι ἐφ' οἵς ἔδρασαν, ἐνετράπησαν, οἱ δὲ χαρᾶς καὶ περῆρίας, ὅστιμέρας πληροῦνται· ὡς πληροῦσιν τὸ παρὰ Μωϋσέα λόγιον φῆσαν πρὸς τὸν Ἰουδαίων λαόν·

A ipsum hic declarat, ita loquens: *Dilatauerunt super me os suum*. Deinde quia ipsis traditus fuit sicut ovis ad jugulationem, et sicut agnus sine malitia, coram tondente sine voce, videntes ejus passionem sic vociferabantur: *Euge, Euge!* viderunt oculi nostri.

Vers. 23-26. *Vidisti, Domine, ne sileas.* Superior dixit: *Quando respicies?* in praesenti vero: *Vidisti, Domine?* Ecquid vidit? Quod dolose se converint, et quod dilatauerint contra ipsum os suum, et quod, re pro volo gesta, clamaverint: *Euge, Euge!* viderunt oculi nostri. Tu autem, Domine, qui haec vidisti, sed patienter ac moderate tulisti, ne sileas: sed assumpto justitiæ tuæ tribunalis dic: *Hæc fecisti, et tacui*⁴⁷; ac rursum: *Tacui, an semper tacebo*⁴⁸? Humano autem more Patri suo supplicat his verbis: *Ne discedas a me*; et: *Exsurge et intende judicio meo, Deus meus et Dominus meus in causam meam.* Tempore namque pro nobis susceptæ passionis tales emittebat voces, ut crederetur homo factus secundum rei veritatem, ac sponte pro nobis mortem suscepisse. *Et non supergaudeant mihi, ne dicant in cordibus suis: Euge, Euge animæ nostræ!* nec dicant: *Devoravimus eum.* Si tu enim, inquit, haec facinora ulciscaris, et judices secundum justitiam tuam, nequaquam illi gaudebunt: neque dicent in cordibus suis: *Euge, Euge!* prævaluuit anima nostra. Etiamsi enim id ore aliquando protulerint, at corde non ita loquentur, neque dicent: *Devoravimus eum, quando resurrectionem meam, et Ecclesiam item meam late per orbem propagatam consipient.* Is namque devoratur, qui semel in profundum delapsus, inde nunquam emergit: sic enim mors olim, cum prævaleret, devorabat. Verum qui devorati sunt, jam revertuntur, quare dictum est: *Et rursum abstulit Dominus omnem lacrymam ab omni vultu*⁴⁹.

D Hic igitur etiamsi ad tempus ipsum devorasse visi sunt; at non in finem usque, inquit, ita dicent, propheticæque statim vaticinatur: *Erubescant et revereantur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione et reverentia qui magna loquuntur super me.* Haec porro quem finem sortita sint ad personam Salvatoris nostri reducta, intelligere facile est. Ex eo quippe ad hoc usque tempus abjecti ac depulsi sunt, qui olim gratia donisque multis ornabantur. At quotquot ex gentibus universis eum, qui ab illis imperfectus est, receperunt, illi a multorum deorum errore liberati sunt, Deumque universorum constanter ac pie colunt. Exhinc porro illi quidem, ob facinus tantum, pudore affecti ac confusi sunt; illi autem gaudio fiduciaque in dies replentur; ita ut illud Moysis oraculum ad Judæorum populum spectans impleatur: *Proscly-*

⁴⁷ Psal. xlix, 21. ⁴⁸ Isa. xlII, 14. ⁴⁹ Isa. xxv, 8.

*tus qui vobiscum versatur, erit supra supra; tu autem eris infra infra. Ipse erit tibi caput, tu eris ipsi coda*⁵⁰.

VERS. 27, 28. *Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam, et dicant semper: Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.* Initium prophetiæ judicium et bellum minabatur iis qui impie egerunt, atque impugnarunt eum qui in ipsa prophetia fertur; media vero mores eorum perstringunt; postrema autem, ignominiam et confusio nem qua afficiendi sunt describunt. At talius prophetiæ summa exsultationem, lætitiam et bona annuntiat iis qui volunt justitiam ejus. Per justitiam vero ejus, divinitatem ipsius intelligas; quia ipse factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio⁵¹. Qui igitur illam intelligunt, exsultent, ait, et lætentur; ipsosque instituit ut dicant semper, *Magnificetur Dominus, si quidem pacem cum eo qui in vaticinio fertur amplectantur; quandoquidem ii qui contra eum inimicitiam suscepserunt, dignas pro eo penas dederunt.* Hæc autem pax ea ipsa fuerit, quam ille discipulis suis largitus est, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem meam reliquo vobis*⁵². Et hæc de iis qui volunt ac diligunt pacem ejus, ac justitiam ejus honorant. Demum de seipso loquens sermonis finem obsignat, dicens: *Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.* His, inquit, ita gestis tam circa eos qui me diligunt, quam circa eos qui odio habent, non finem faciam meditandi justitiam tuam, *totia die laudem tuam: non omnibus diebus, sed una sola die, eaque infinita ac perenni.* Nam manatio illa et commoratio apud te, dies est æterna. Meditabor autem illam, laudibusque celebrabo, quia justo sane judicio, non unam gentem, sed omnes prorsus, late per orbem diffusas, gratia et vocatione tua dignatus es. Secundum aliam autem explicandicationem, quia *sumus corpus Christi, et membra ex parte*⁵³, qui divinis exercitantur disciplinis, ejus lingua nuncupari possint, ita ut iis jure hæc referri queant.

μέρους, οἱ ἀσκηταὶ τῶν θείων μαθημάτων, λέγοιντο δικαῖοις αὐτοὺς γλώσσα, ὡς δύνασθαι καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνέφεροται τὰ προκείμενα.

1. IN FINEM, SERVO DOMINI DAVID XXXV. D

Neque *psalmus*, neque *canticum*, neque quid simile inscribitur; doctrinamque complectitur, quæ sub initium quidem quoslibet timore Dei ac pietate vacuos, qui ideo omni improbitatis generi dediti sunt, coaguit; quod conclusionem vero spectat, eorum finem significat. Postquam igitur sic orsus

⁵⁰ Deut. xxviii, 43. ⁵¹ I Cor. 1, 30. ⁵² Joan. xiv, 27. ⁵³ I Cor. x, 27.

(4) Sic mss. Et hæc lectio frequenter occurrit in SS. Patribus, et in codicibus Græcis. Interpres Vulgat.: Ex mélous legit, *membra de membro*.

(5) Hæc Scholiastis nota. Kal autem δικαῖος μὲν ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸν Δαῦδα καὶ εἰς τὸν Χριστὸν ἔξελαβεν τὸν ψαλμὸν, μᾶλλον σὲ εἰς τὸν Χριστὸν, ὃ δὲ ἐπ' ὥφε-

Α 'Ο κροτήτως ὁ ἐν ὑμῖν ἔσται ἄρω ἄρω· σὺ δὲ ἐσῃ κάτω κάτω· αὐτὸς σου ἔσται κεφαλὴ, σὺ δὲ ἐσῃ οὐρά.

'Αγαλλιάσαντο καὶ εὐχρηστεῖσαν οἱ θέλοντες τὴν δικαιοσύνην μου καὶ εἰπάτωσαν διὰ πατέρος Μεγαλυνθήτω ὁ Κύριος, οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην τοῦ δούλου αὐτοῦ. Καὶ ἡ γλώσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, διηγησάς την ἡμέραν τὸν ἔπαινον σου. Ή μὲν ἀρχὴ τῆς προφητείας δίκην καὶ πόλεμον ἐπελεύσεσθαι ήπειλεῖ κατὰ τὸν ἀδικησάντων καὶ πολεμησάντων τὸν προφητεύσμενον· τὰ δὲ μέσα τὸν τρόπον αὐτῶν διέβαλλε· τὰ δὲ ἐπὶ τέλει τὴν καταλαβοῦσαν αὐτούς διέγραψεν αἰσχύνην καὶ ἐντροπήν. Ή δὲ τῆς ὅλης προφητείας περιγραφὴ ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, καὶ ἀγαθὰ πάντας εὐχαριστεῖται τὸν τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ θέλοντας. Νοήσει δὲ τὴν αὐτοῦ δικαιοσύνην, θεότητα αὐτοῦ ἐκλαβόν· ἐπειδὴ αὐτὸς ἡγεμὴν ὑμῖν σοφίᾳ ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνῃ τε καὶ ἀγιασμῷ καὶ ἀπολύτρωσις. Οἱ γοῦν ταύτην νοήσαντες ἀγαλλιάσαντο, φησί, καὶ εὐφρανθείσαν· τούτους δὲ καὶ διδάσκει λέγειν αὐτοί, Μεγαλυνθήτω ὁ Κύριος, εἰ δὴ ἀπεξίσουστο τὴν πρὸς τὸν προφητεύσμενον εἰρήνην· ἐπειδὲ οἱ ἀράμενοι πρὸς αὐτὸν ἔχθραν, δίκην δεδώκασιν τὴν ἀξίαν. Εἴη δὲ ἀντηὴ εἰρήνη αὐτοῦ, ἣν ἔχαριζετο τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς λέγων· *Eἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν.* Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν θεόλοντων καὶ ἀγαπῶντων τὴν εἰρήνην αὐτοῦ, τὴν τὸν δικαιοσύνην αὐτοῦ τιμῶντων. Λοιπὸν δὲ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τὸ τέλος τοῦ παντὸς λόγου ἐπισφραγίζεται φάσκων· Καὶ ἡ γλώσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, διηγησάς την ἡμέραν τὸν ἔπαινον σου, οὐχὶ πάσας τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ μίαν μόνην τὴν ἀπειρον καὶ διηνεκῆ· Ή γάρ παρὰ σοὶ μονῇ καὶ διατριβῇ ἡμέρα αἰώνιος τυγχάνει. Μελετήσω δὲ αὐτὴν ἀνύμνων, καθ' ἣν τὰ δίκαια κρίνας, οὐχ ἐν ἔθνος, ἀλλὰ πάντα τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τῆς σῆς χάριτος καὶ κλήσεως κατηξίωσας. Καθ' ἐπέραν δὲ διάνοιαν, ἐπειδὲ σῶμά ἔστων Χριστοῦ, καὶ μέλι ἐπειδὴ Φησὶν ὁ πατέρας τοῦ ἀμαρτάρειν τὸ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟ ΔΟΥΛΩ ΚΥΡΙΟΥ ΤΑ ΔΑΥΙΔ ΛΕ'.

Οὔτε ψαλμὸς, οὔτε φόὴ, οὔτε τι τοιοῦτον ἐπιγέραπται· διδασκαλίαν δὲ περιέχει κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἐλέγχουσαν πάντα τὸν ἀφοβὸν καὶ ἀνευλαβῆ, καὶ διὰ τοῦτο πάσας παρανομίας ἐκδεδομένον, κατὰ δὲ τὸ συμπέρασμα τὸ τῶν τοιούτων τέλος. Εἰπὼν γοῦν τὴν ἀρχὴν Φησὶν ὁ πατέρας τοῦ ἀμαρτάρειν τὸ λείπεται τῶν ἔχθρῶν ταῦτα λέγεσθαι, id est: *Hic quidem scriptor de Davide ac de Christo hunc psalmum explicavit, ita ut magis Christo accommodaret. Alius vero ait ad utilitatem inimicorum hæc dicta suisse.* Ηὲ, inquit, nota in textum irreperserat.

ἐπιτῷ, πρὸς τῷ τέλει, Ἐκοῖ ἐπεσαρ πάντες οἱ ἑρμηνεῖοι τὴν ἀροματικήν, ἐξώσθησαν καὶ οὐ δυνήσονται στῆναι. Κατὰ δὲ τὰ μέσα θεολογίαν περιβάλλει καὶ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἀγαθᾶς ἐλπίδας. Λένεκται δὲ ταῦτα τῷ δούλῳ Κυρίου τῷ Δαυΐδῃ. Τοῦτο γάρ ἡ προγραφή σημαίνει· δος, ἀφορίσας ἔαυτὸν τῆς τῶν παρανόμων τάξεως, συνῆψε τῇ τοῦ Θεοῦ ἵκετέλη, τῷ νόμῳ καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ διαταγαῖς ἔαυτὸν καταδυλώσας. Διδάσκει δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τὰ δόμια αὐτῷ πράττειν, καὶ μὴ συγκαπάγεσθαι τοὺς παρανόμους.

Φησὶν δὲ παράγομος τοῦ ἀμαρτάνειν δὲ ἔαυτῷ· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέραντι τῷ δρόμῳ μῶρον αὐτοῦ. "Οτι ἐδόλωσεν ἐπώπιον αὐτοῦ, τοῦ εὐρεῖν τὴν ἀροματικήν αὐτοῦ καὶ μισῆσαι. Σαφέστερον δὲ τὰ προκείμενα ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος, τοῦτον ἀποδοὺς τὸν τρόπον· Φησὶν περὶ δούρθεστας τοῦ ἀσεβοῦς ἐδόθη ἡ καρδία μου. Οὐκ πρόκειται δὲ φόβος Θεοῦ ἀπεικρυψά τῷ δρόμῳ μῶρον αὐτοῦ. "Οτι ἔξοιλος θαλαττεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ δοκεῖ, τοῦ εὐρεθῆναι τὴν ἀδικίαν αὐτοῦ εἰς τὸ μισηθῆναι αὐτήν. Διὰ τούτων γάρ αὐτῆς δὲ Αανύδη, Ἐμοῦ, φησὶν, ἡ καρδία καὶ δὲ ἐμὸς λογισμὸς ταῦτα περὶ τοῦ ἀσεβοῦς ἀνδρὸς ἐνενέησε. Τὴν γάρ θεωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δι' ἣς ἐδύναντο γνῶναι τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἐδόλωσεν αὐτοὺς (sic) ἔαυτὸν τῆς διανοίας αὐτοῦ τοὺς δρόμους διαστρέψας; Διὰ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν ἀνάγνωσιν· Ἐρ δρόμοις αὐτοῦ εἰρηται δεδολωκένται, τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀροματικήν αὐτοῦ, καὶ μισῆσαι· Οὕτω, φησὶν, ἔαυτὸν διέτρεψε, καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ τῶν ἔαυτοῦ ἀπέριψεν τὸν δρόμον, ὡς τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ προφανῆ τυγχάνειν, καὶ πάλιν ὀρθίσθαι καὶ εὐρίσκεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο μίσους ἄξειν εἶναι. Ἀκαλύπτως δὲ δὲ τοιούτοις ἔξιδνοις ἔαυτὸν τῇ ἀμαρτίᾳ, ὡς καὶ τὰ ρήματα τῶν στόματος αὐτοῦ ἀνομίαν εἶναι καὶ δόλον. Πάνω δὲ ταῦτα ἔκὼν εἰλετο, ἄτε δὴ αὐτεξούσιος ἡνῶ, καὶ δυνάμενος μὲν τὴν ἀγαθὴν μετελθεῖν δόδον, μὴ βουληθεῖς δὲ· δὲν λέλεκται· Οὐκέτι ἔσουλιθη συνέπεται τοῦ ἀγαθῶν· ἀροματικήν δὲ διελογίσατο ἐπὶ τῆς κολτης αὐτοῦ. Οὐδὲ γάρ, κατὰ τὸν κατιρῶν τῆς ἥσυχίας τὸν φυτὸν τὰς μεθημερινὰς πράξεις ἔαυτοὺς ἐπιδιδάστιν ἀνθρώπους τίρεμίζει καὶ εὐσταθεῖξει καὶ ὑπνῷ, ἐν καταστάσει γαλήνη γέγονεν δὲ τοιοῦτος· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ τῷ κατιρῷ ἀροματικήν διελογίσατο ἐπὶ τῆς κολτης αὐτοῦ.

Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τῷ ἔλεός σου. Σφόδρα ἀκαλούσις μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς τοῦ παρανόμου κακίας τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας παρίστησιν, δι' ἣς καὶ τῶν παρανόμων καὶ ἀτεῖνων ἀνδρῶν ἀνέχεται· διάσκων, διτὸς πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας ἐλέου πεπλήρωται μεγάλου. Καὶ τοῦτο οὐ διεισ τοῦ Θεοῦ αἴτιον τυγχάνει τῆς τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀσεδῶν ἀνδρῶν ζωῆς τε καὶ εὐθυμίας. Τὸν μὲν οὖν θησαυρὸν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τεταμεῦσθαι φησιν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ εἶναι παρ' αὐτῷ, πληροῦντες πάντα τὰ ὑπερουράνια· δῆμος δὲ καὶ μέχρι τῶν νεφελῶν, ἥ, μέχρι τῶν αἰθέρων, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διήκειν. Οὕτω γοῦν καὶ

A fuerat: *Dixit injustus ut delinquat in semetipso; in fine ait: Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec poterunt stare. In medio autem theologiam ac bonam piorum hominum spem complectitur. Hæc porro Davidi servo Domini dicta sunt; id enim inscriptio significat: qui David cum se ab improborum ordine se novisset, Deo se supplicem exhibuit, ac legi divinisque statutis subiectum: cæterisque hominibus auctor est, ut similiter agant, neque ad improborum consortium detrahantur.*

B VERS. 9-5. *Dixit injustus ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos ejus. Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium. Hæc apertius Symmachus his verbis interpretatus est: *Dixit de defectione impiis intus cor meum: Non propositus est timor Dei ante oculos ejus. Quia ruere videntur res ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odiendum eam. His quippe David hæc enunciavit: Cor meum et cogitatio mea hæc de impio viro intellexerunt. Nam per speculandi vim, qua Dei timorem nosse poterat, intellexit eum suis se dolis decepisse, mentisque suæ oculos evertisse. Quare secundum Hebreicam lectionem dicitur: In oculis ejus dolose egisse, ut inveniat iniquitatem ejus, et odio habeat. Ita, inquit, sese subvertit, timoremque Dei ab oculis suis abjecit, ut iniquitas ejus manifesta evaderet, ipsisque oculis pateret ac inveniretur, eoque modo digna odio esset. Palam autem ille se peccato dedidit, ita ut verba oris ejus iniquitas et dolus essent. Hæc autem ipsa admodum libere elegit, utpote liberi arbitrii, penes quem erat viam adire bonam, quod ille noluit; quamobrem dictum est: Noluit intelligere ut bene ageret; sed, iniquitatem meditatus est in cubiculo suo. Neque enim quietis tempore, quo post diurna opera homines otio, tranquillitati et somno se dedere solent, talis homo in tranquillo statu degebat; sed eo quoque tempore iniquitatem meditatus est in subili suo.**

C VERS. 6, 7. *Domine, in cælo misericordia tua. Post descriptam improbi hominis nequitiam, præcellentes illas divinæ tolerantiae divitias admodum consequenter enarrat, qua iniros impiosque homines ferre solet, docens divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis⁴⁴, misericordia magna repletas esse. Atque isthæc misericordia Dei in causa est, quod peccatores et impii vivant et alacriter agant. Thesaurum itaque misericordiæ ejus in cælo reconditum ait, sed veritatem quoque ejus penes ipsum esse; hæc autem cœlestia omnia complent; attamen usque ad nubes, vel, ut Symmachus habet, usque ad æthera penetrant. Sic in alio quoque psalmo dictum est: In cælo præparabitur veritas tua⁴⁵.*

⁴⁴ Rom. II, 4. ⁴⁵ Psal. LXXXVIII. 2.

Veritas itaque Dei in cœlo est : inde vero ceu plu-
via in nubibus lata stillat in terram. Iœco dicitur,
Et veritas tua usque ad nubes. Ex nubibus autem in
homines veritas Dei effunditur ; nubes vero pro-
phetas et angelicas virtutes, a quibus veritas Dei
hominibus allata est, Scriptura solet appellare. Sic
in Isaia dictum est : *Et nubibus mandabo ne pluant
super eam imbre*⁵⁶, scilicet super Judæorum popu-
lum, quæ tropice vinea vocatur.

λέλεκται ἐν Ἡσαΐᾳ· Καὶ ταῖς τεφέλαις ἐτελοῦμαι
ἴουδαίων λαὸν, ἀμπελῶνα τροπικῶς ὠνομασμένον.

Ad hæc autem, justitia tua, inquit, Domine, ma-
gna excelsaque, montibus, imo montibus Dei com-
paratur, ac insuper judicia tua incomprehensibilia. Quemadmodum enim abyssus, ut vocant, immensa
et hominibus incomprehensibilis est; quod sane his
significatur, *ponens in thesauris abyssos* : sic judicia,
Domine, quæ ex justitia prodeunt tua, ceu *abyssus
multa*⁵⁷ sunt. Pro illo autem, *justitia tua sicut mon-
tes Dei*; Aquila, *justitia tua sicut montes robusti*,
interpretatus est. Hæc porro omnia opportune me-
morantur : declaraturque, per misericordiam Dei
quæ in cœlo est, per veritatem et justitiam ejus,
ac per illud, *Judicia ejus ut abyssus multa incom-
prehensibilia sunt*, impios, atheos et peccatores
non vita solum, sed reliquis etiam frui bonis a bo-
nitate ipsius subministratis.

Δλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας
VER. 8. Quamobrem adjicitur : *Homines et ju-
menta salvabis, Domine; quemadmodum multiplicasti
misericordiam tuam, Deus.* Nam propter judicia tua
quæ ut abyssus multa sunt, propter justitiam et
veritatem tuam quæ in cœlo est, homines et jumenta
simul salutem obtinent. Sic multiplicasti misericor-
diam tuam, Deus, ut non modo qui digni, sed etiam
qui brutis moribus et insipientes sunt homines,
vita abs te data fruantur. Quandoquidem enim
multi conqueruntur et expostulant cum illo his ver-
bis: Quare impii prospere agunt, ac Dei bonis fruan-
t? necessario docet multam ejus misericordiam
esse. At si misericordia tantum ac clementia exsis-
teret, nihil a peccatorum vita ineunda arceret. Ve-
rum edocet ille veritatem et justitiam cum mis-
ericordia miseri, ita ut post misericordiam justitia
et veritas peccatores exceptura sunt. Nam si ex
misericordia et patientia Dei nihil utilitatis percipi-
ant, justitia et veritas ejus invadet illos : judicio
quippe justo subjiciuntur. Sunt enim revera, sunt,
inquam, judicia Dei occulta; multa immensaque
profounditas, vel, ut ait Scriptura, *abyssus multa in
judiciorum ejus ratione comprehenditur*. Hæc igi-
tur impios manent.

VER. 9, 10. *Filiū autem hominum in tegmine ala-
rum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate
domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.
Quoniam apud te est fons ritæ, in lumine tuo videbi-
mus lumen. Quoniam judicia tua abyssus multa,*

A ἐν ἑτέρῳ λέλεκται· Ἐρ τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται
ἡ ἀλήθειά σου. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ
ἐν τῷ οὐρανῷ, δικηγόρος δὲ ὑετοῦ φερομένου διὰ νεφῶν
καὶ μέχρι τῆς γῆς ἐπιστάζει. Διὸ εἰρηται· Καὶ ἡ
ἀλήθειά σου ἔως τῶν τεφέλων· Ἐν δὲ τῶν λεγομέ-
νῶν νεφελῶν καὶ εἰς ἀνθρώπους προχέεται ἡ τοῦ Θεοῦ
ἀλήθεια· νεφέλας δὲ τοὺς προφήτας ἡ τὰς ἄγγειας
δυνάμεις, δι' ὧν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς ἀνθρώ-
πους κατελήκυνθεν, εἰώθεν δὲ λόγος ὁ ὄνομαζειν. Οὕτω
τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετὸν, δηλαδὴ εἰς τὸν

"Ἐτι πρὸς τούτοις ἡ δικαιοσύνη σου, φησίν, ὁ
Κύριε, μεγάλη τυγχάνει καὶ ὑψηλή, ὅρει παραβαλλό-
μενη, καὶ δρει τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τούτοις τὰ κρίματά
σου ἀκατάληπτα. Όμοις γάρ ἡ καλουμένη ἀδυσσος
ἄπειρος ἐστιν ἀνθρώποις καὶ ἀκατάληπτος· δὴ
σημαίνει ὁ φῆσας λόγος· Τιθεὶς ἐν θησαυροῖς ἀδυσ-
σους· οὕτως καὶ τὰ σὰ κρίματα, ὁ Κύριε, τὰ ἐκ τῆς
σῆς δικαιοσύνης φερόμενα, ὡς ἡ ἀδυσσος ἐστι
πολλή· Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἡ δικαιοσύνη σου ὡς δρη
Θεοῦ, δὲ Ἀκύλας, Δικαιοσύνη σου ὡς δρη ἰσχυρά,
ἥρμηνεος. Τούτων δὲ πάντων εὔκατίρως ἐμνημόνευ-
σεν δὲ λόγος· δεικνύει, δὲ διὰ τὸ ἐλεός σου τοῦ Θεοῦ
τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ καὶ
διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ διὰ τό· Όμοις ἀδυσσος
πολλὴ ἀκατάληπτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀσεβεῖς
καὶ ἄθεοι καὶ ἀμαρτωλοὶ οὐ μόνον ζωῆς ἀπολαύοντιν,
αὐτοῦ χορηγουμένων.

Διὸ ἐπιλέγεται· Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις,
Κύριε, ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἐλεός σου, δὲ Θεός. Διὰ
γάρ τὰ κρίματά σου τὰ ὡς ἀδυσσος πολλή, καὶ διὰ
τὴν δικαιοσύνην σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου τὴν ἐν τῷ
οὐρανῷ, ἀνθρώποι καὶ κτήνη κατὰ τὸ αὐτὸν σώζονται·
οὕτως ἐπλήθυνας τὸ ἐλεός σου, Θεός, ὡς μή μόνον
τοὺς ἀξίους τῆς ἐκ σου ζωῆς μεταλαμβάνειν, ἀλλὰ
καὶ τοὺς κτηνῶντας καὶ ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων.
Ἐπειδὴ γάρ πολλοὶ μέμφονται καὶ καταιτιῶνται·
Ἴνα τι ἀσεβεῖς εὐθηνοῦσι, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν
ἀπολαύοντιν; ἀναγκαῖς διδάσκει, δὲ πολυέλεός
ἐστιν. 'Αλλ' εἰ μὲν ἦν ἐλεός μόνον καὶ φιλανθρωπία,
οὐδὲν ἔκώλυεν τὸν τῶν ἀμαρτωλῶν μετέρχεσθαι βίον·
διδάσκει δὲ, δὲτι σὺν τῷ ἐλέῳ ἀνακέρχεται ἀλήθεια
καὶ δικαιοσύνη, ὡς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀλήθειας
διαληφομένης τοὺς ἀμαρτωλοὺς μετὰ τὸ ἐλεός. Εἰ γάρ
μη ὥφελοντο τὸν ἐλέῳ καὶ τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ,
ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ καὶ ἡ ἀλήθεια μετελέυσται αὐ-
τούς· ὑποβληθήσονται γάρ κρίσει δικαίᾳ· Ἐστι γάρ,
ἔστιν ἀπόρρητα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ· πολὺς τε καὶ
ἄπειρος βιθός, ἥ, καθὼς ἡ Γραφή φησιν, ἀδυσσος
πολλή ἐν τῷ λόγῳ τῶν κριμάτων αὐτοῦ περιέχεται.
Ταῦτα τοίνυν μένει τοὺς ἀσεβεῖς.

Οἱ δὲ ιοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύ-
γων σου ἐλπιοῦσι. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πιθηκος
οἰκου σου, καὶ τὸν κειμάρθρου τῆς τρυψῆς σου
ποτειεῖς αὐτούς. "Οτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ
φωτὶ σου δύρμεθα φῶς. Ἐπειδὴ τὰ κρίματά σου

⁵⁶ Isa. v, 6. ⁵⁷ Psal. xxix, 7.

έσυσσας πολλή, εἰκότως οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν προνοεῖς· οὕτως ἐπιτίθυμος τὸ ἔλεός σου, δὲ Θεός. "Εστι; δὲ εἴ τι παρὰ ταῦτα ἔξαιρετον τέγμα τῶν μετὰ τὰ προλεγθέντα δόνομαζομένων οὐδὲν ἀνθρώπων· οἵτινες, πλέον τι ἔχοντες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηγῶν τῶν ὑπὸ σοῦ σωζομένων, κατηξίωνται ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπίζειν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Υπὸ σκιάτων πτερύγων σου ἀμεριμνοῦσι. Τοὺς γάρ ἐπὶ σὲ ἡλικιότας, καὶ ἀφωρισμένους τοῦ τάγματος τῶν διαβεδηλημένων, σὺ αὐτὸς δὲ Θεός ταῖς ἔκυτοῦ πτέρυξι περιέπεις καὶ σκέπαις. Καὶ ἐπὶ τὴν ἡλικιανὸν οὖτοι ἀγαθὴν ἐπίπιδα, 'Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει· μεθυσθήσονται ἀπὸ πιστητος οἰκον σου, καὶ τὸν χειμαρρόν τῆς τρυφῆς σου ποτεῖς αὐτούς. Οἶκος μὲν τοῦ Θεοῦ ἔστιν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ· πιστεῖς δὲ τοῦ οἴκου τὰ θεόπνευστα ἀναγνώσματα· μέθη δὲ σύνφρων καὶ νηφάλιος ἡ ἀπὸ τῶν ἀναγνώσμάτων ὅψεις· χείμαρρος δὲ τρυφῆς, ἐξ οὗ ποτεῖς ζονται· οἱ ἐπὶ σκέπῃ τῶν πτερύγων αὐτοῦ ἡλικιότες, δὲ ἐν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ποταμὸς, περὶ οὗ λέλεκται· Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὅμιλατα εὑφρατρούσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· καὶ, 'Ο ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπιληρώθη ὑδάτων. Χείμαρρος δὲ τρυφῆς δὲ Χριστὸς διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐπιφανείας αὐτοῦ. "Οτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. Ζωὴν δὲ θντα ἔγνωμεν τὸν Χριστὸν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, δι' ἣς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ διδάσκει λέγων· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς καὶ η ἀλήθεια καὶ η ζωὴ. 'Αλλὰ καὶ, δὲ γέροντες ἐν αὐτῷ ζωὴ η ηρ., καὶ η ζωὴ ηρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ἐνταῦθα τῇ ζωῇ συνήπται τὸ φῶς συμφώνως τῷ Εὐαγγελίῳ μετὰ γάρ φάνται· "Οτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐπιλέγεται· Ἐρ τῷ φωτὶ σου ὑψηλεύεται φῶς. Φωτὸς γάρ λογικοῦ χρονγγεικῆ τυγχάνει αὐτῇ η ζωὴ· διὸ λέγεται· Καὶ η ζωὴ ηρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ δὲ τούτων μεταλαβόντες τέλος έξουσι τοῦ φωτὸς τῆς θέαν.

Παράτειρον τὸ ἔλεός σου τοῖς γιρῶσκονσι σε, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ κυρδίᾳ. Τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτὸν πρόσκαιρον ἔσται τὸ ἔλεός τοῖς δὲ γινώσκουσι σε, Σώτερ, παράτεινον τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου· ἐν δὲ κατ' ἄξιαν κρίνων τοῖς μὲν ἀποδύσεις κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, τοῖς δὲ πιστώσεις τὰς σὰς ἐπαγγελίας. 'Αντι δὲ τοῦ, Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ, δὲ Σύμμαχος, Καὶ τὴν ἐλεημοσύνην σου τοῖς ἀπλοῖς τὴν καρδίαν, ἔξεδωκε. Μή δὲ λέπετω μοι ποὺς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἀμαρτωλῶν μὴ σαλεύσαι με. 'Ἐκεῖ ἐπεστορ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούλαν. 'Ἐξώσθησαν καὶ οὐ μὴ δυνήσονται στῆγαι. Μηδὲ κτηταίμην χεῖρα καὶ πράξεις ἀμαρτωλῶν· ταῦτα γάρ σαλεύειν εἰλιθε καὶ μετακινεῖν τῆς παρὰ σοὶ τῷ θεῷ στάσεως τοὺς εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον ἐξωθησομένους. 'Αντι δὲ τοῦ· 'Ἐκεῖ ἐπεστορ, δὲ Σύμμαχος, δύον πίκτουσιν οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀδικίαν, ἔξεδωκε. Μή γάρ γενοίμην, φησίν, ἐκεῖ, ἔνθα οἱ σαλεύσαντες πίπτουσι, καὶ πεσόντες ἔξωθοῦνται, καὶ ἔκωσθάντες οὐκέτι ἐπανελθεῖν δυνήσονται. 'Ἀκολούθως

A jure non hominibus modo, sed etiam jumentis propicias, sic multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Præter hæc autem alius eximus est ordo eorum, qui post prædicta filii hominum vocantur. Hi plurimi aliquid habentes quam homines et jumenta quibus salutem paras, digni habiti sunt qui in tegmine alarum iuvarum spem habeant; aut ut Symmachus, Sub umbra alarum iuvarum securi sunt. Eos enim qui in te spem habent, quique ab ordine infamium illorum segregantur, tu ipse, Deus, alis foves tuis et contegis. Et quia spem cepere magnam, Spes autem non confundit⁵⁹. Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos. Domus Dei est Ecclesia ejus: ubertas domus, divinitus inspiratae lectiones: ebrietas illa temperata et sobria, B utilitas ex lectionibus proveniens: torrens voluptatis, quo potantur ii qui sub tegmine alarum ejus sperant, fluvius in Ecclesia Dei manans, de quo dictum est: Fluminis impetus latificat civitatem Dei⁶⁰; et: Flumen Dei repletum est aquis⁶¹. Torrens voluptatis Christus est, ob temporaneam ejus in hominibus praesentiam. Quoniam apud te est fons vita. Ex evangelica doctrina Christum esse vitam ediscimus, ut Salvator ipse docet his verbis, Ego sum lux, veritas et vita⁶². Sed etiam, quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux hominum⁶³. Quare hic pariter, ut in Evangelio, vita lux subditur: nam postquam dixerat, Quoniam apud te est fons vita, adjicitur, In lumine tuo videbimus lumen. Hæc quippe vita rationabilem lucem subministrat. Quamobrem dicitur, Et vita erat lux hominum. Qui porro hæc acceperint, pro sine, lucis contemplationem obtinebunt.

VERS. 11 - 13. Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam iis qui recto sunt corde. Nescientibus Deum temporanea misericordia erit; at scientibus te, Salvator, prætende misericordiam tuam et justitiam tuam, qua pro rerum dignitate judicans, aliis secundum opera eorum retribues, aliis promissa tua confirmabis. Pro illo autem: Et justitiam tuam iis qui recto sunt corde; Symmachus: Et misericordiam simplicibus corde, edidit. Non reniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moreat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniuriam, expulsi sunt, nec poterunt stare. Ne manus et gesta peccatorum obtineam: hæc quippe excutere solent et removere abs te eos qui in tenebras exteriore depelluntur. Pro illo autem: Ibi ceciderunt, Symmachus edidit, ubi cadunt qui operantur iniuriam. Ne, inquit, eo in loco sim, quo commoti cadunt, lapsi expelluntur, expulsi regredi non poterunt. Hæc autem consequenter effatur, postquam qui finis erit eorum, qui in tegmine Dei spe-raverint, descripsit, resumpta impii, qui initio di-

⁵⁹ Rom. v, 5. ⁶⁰ Psal. xlv, 5. ⁶¹ Psal. lxiv, 10. ⁶² Joan. xiv, 6. ⁶³ Joan. 1, 3, 6.

cebat in *semetipso ut delinqüeret*, hominumque ipsi **A** δὲ αὐτὰ ἔφη, μετά τὸ ὑπογράψαι δόποιν ἔσται τὸ τέλος τῶν ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ ἡλπικότων ἐπαναλαμβάνων τὴν μνήμην τοῦ κατ’ ἀρχὰς παρανόμου, ὃς ἔφασκεν ἐτίθατο τοῦ ἀμαρτάτειρ, καὶ τῶν ἔκεινον παραπλησίων.

1. DAVIDIS XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem. Quia in præcedenti psalmo peccatorem induxerat sese ad peccata concitamentem, vitamque ejus, necnon finem exitiumque illius descriperat, consequenter in hoc psalmo hortatur ad declinandos improborum mores, et non æmulanda eorum opera. Quoniam vero aliud est æmulari, aliud zelare; dicas concitare et ad zelotypiam incendere, id esse æmulari. Quare Aquila sic interpretatur: *Ne dimica cum malignantibus; Symmachus vero: Ne altercare cum maleficiis.* Hoc porro dictum ex his intelligas: *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in idolis suis: et ego provocabo eos in eo qui non est populus, et in gente insipiente irritabo illos*⁶³. Apostolus item Corinthiis scribens ita loquitur: *An æmulamur Domini? Nunquid fortiores illo sumus*⁶⁴? Zelus autem seu voluntas cuiuspiam adipiscendi id quod in proximo esse arbitratur, bona est. Est alius medius zelus, plerumque talis qualem describit idem apostolus his verbis: *Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt*⁶⁵. Invidia sane nunquam bona esse queat; nam dolor est de prosperis proximi rebus: zelus vero interdum bonus, ut tradidimus. Hic porro, secundum Aquilam, non dimicandum esse cum malignantibus monet; secundum Symmachum, non altercaendum cum maleficiis; secundum quintam editionem, non irritari oportere cum malignantibus; secundum vero LXX: *Noli æmulari neque concitari; si alios male agentes videas, neque te concitent improbi prospere agentes, ut tu quoque velis rem bene gerere. li namque in re prospera et in deliciis agentes te instigant; at tu ne æmuleris neque conciteris, sed neque zelaveris facientes iniquitatem; ne beatos predices illos, neu putes in bonis versari: nec pari modo rem gerere exopes.*

VERS. 2 - 9. *Quoniam tanquam senum velociter arescent. Deinde causam aperit, dicens, quia flnis illorum talis, qualis seni exitus est; quod cum aliquantis per floruerit, velociter arescit. Nam omnia caro senum, et omnis gloria ejus quasi flos seni. Exsiccatum est senum, et flos decidit*⁶⁶. Sed etiam, quemadmodum olera herbarum cito decident. Ne quidem digni sunt qui oleribus in agro cultis comparentur. Quae causa igitur est cur eos æmulemur, qui cum brevi tempore floruerint, cras in cliibanum mittentur, ut docet Salvator⁶⁷? *Spera in Domino, et fac bonitatem, et inhabita terram, et pacescis in divitiis ejus. Delectare in Domino, et dabit*

ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΛΓ'.

Mή παραζήλου δὲ πονηρευομένοις, μηδὲ ζῆλον τοὺς σωιόντας τὴν ἀροματικὴν εἰσῆγε τὸν παράνομον παρορμῶντα ἐσαῦντας ἄμαρτις, τὸν τε βίον ὑπέγραψε τοῦ τοιούτου καὶ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ· ἀκολούθως ἐπὶ τῷ παρόντος παραινεῖ φεύγειν τοὺς τῶν παρανόμων τρόπους, μηδὲ τὰς ὅμοιους αὐτῶν πράξεις ζηλοῦν. **B** Επειδὴ δὲ τέταρτον ἔστι τοῦ ζηλοῦν τὸ παραζηλοῦν, ἐρεῖς, διτὶ τὸ ἐρεθίζειν καὶ εἰς ζηλοτυπίαν ἐγείρειν, τούτῳ ἔστι τὸ παραζηλοῦν. Οὐθενὸς δὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσεν **M**ή ιαμάχου ἐτίμησεν πονηρευομένοις· δὲ δὲ Σύμμαχος· **M**ή φιλοτελεῖται κακούργοις. Νοήσεις δὲ τὸ εἰρημένον καὶ ἀπὸ τοῦ Αὐτοῦ παρεζήλωσάρ με ἐπ’ οὐτῶν· πατέρων παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ’ οὐκέτι θερεῖ· εἰς διθυρέτῳ παροργαῖ αὐτούς. Οὔτω καὶ δὲ Απόστολος γράφων Κορινθίοις ἐλεγεν· **Ἡ παραζηλούμενος τὸν Κύριον;** Μή Ισχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; Τὸ δὲ ζηλοῦν τοῦ βούλεσθαι καὶ ἀστυπάρχειν δὲ νομίζει τῷ πέλας παρεῖναι, ἀγαθόν. Καὶ ἔστι τὸ ζηλοῦν μέσον· πολλάκις γάρ δὲ ζῆλος περὶ σὺν δὲ αὐτοῖς φησιν· **Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς ἀλλ’ ἀκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν.** Φθόνος μὲν σύν σύν τοις ἀγαθοῖς· λύπη γάρ ἔστιν ἐπὶ τῇ τοῦ πέλας εὐτραγίᾳ· ζῆλος δὲ ἔστιν ὅτε γίνεται ἀγαθὸς κακῶς ἀποδεδώκαμεν. Ενταῦθα δὲ διάλογος κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν μὴ διαμάχεσθαι ἐν πονηρευομένοις παραινεῖ, κατὰ δὲ Σύμμαχον, μὴ φιλοτελεῖται ἐν κακούργοις, κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, μὴ ἐρεθίζεσθαι ἐν πονηρευομένοις· κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομάχοντα· **M**ή παροξύνου, φησι, μηδὲ ἐρεθίζου δρῶν ἐτέρους πονηρευομένους· μηδὲ σε ἐγείρετωσαν εὐθήνοντας κακῶς ἐπὶ τῷ καὶ θέλειν δύοις αὐτοῖς εὐπραγεῖν. Εκεῖνοι μὲν γάρ εὐθηνούμενοι καὶ τρυφῶντες παραζηλοῦσι σε· σὺ δὲ μὴ παραζήλου μηδὲ παροξύνου· ἀλλὰ μηδὲ ζῆλου τοὺς σωιόντας ἀνομίαν, μηδὲ μακάριες αὐτοὺς, καὶ ἐν ἀγαθοῖς εἶναι νόμιζε· μηδὲ εὔχου καὶ σαυτὸν δόμοις αὐτοῖς πράτειν.

Oτι ὥστε χόρτος ταχὺ ἀποξηραθῆσθαι. **D** Εἴτα τὴν αἰτίαν διδάσκει, λέγων, διτὶ τὸ τέλος αὐτῶν τοιούτων ἔστιν, δόποιν τὸ τοῦ χόρτου· δις πρὸς δλίγον ἀνθῆσας, ταχὺ ἀποξηραίνεται. Πᾶσα γάρ σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀνθὸς χόρτου. Εξηράθη δὲ χόρτος, καὶ τὸ ἀνθὸς ἔξεπεσεν. Άλλα καὶ, ὥστε λάχαρα χλόης ταχὺ ἀποκεστοῦται· οὐδὲ γεωργουμένοις λαχάνοις ἀξιοῖ εἰσι παραβάλλεσθαι. Τί οὖν ἔξιον ζῆλοῦν τούτους, οἷς πρὸς δλίγον ἀνθῆσαντες, αὔριον εἰς κλίβανον βάλλονται. ὡς ἐδίδαξεν δὲ Σωτήρ; Εἰπιστορ ἐπὶ Κύριον, καὶ ποιεῖ χρηστότητα, καὶ κατασκήνου τὴν γῆν, καὶ ποιμανθῆσην ἐπὶ τῷ πλιόντῳ αὐτῆς. Κατατρύψησον τὸν Κυ-

⁶³ Deut. xxxii, 21. ⁶⁴ I Cor. x, 22. ⁶⁵ Galat. iv, 17. ⁶⁶ Isa. xl, 6. ⁶⁷ Matth. vi, 30.

ρίου, καὶ δώῃ σοι πάντα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Ἀποστρέψας τοῦ ζήλου τῶν πονηρῶν διὰ τῶν πρώτων, εὐθὺς ἐξ παραλήλου τὴν δρόθην καὶ βασιλεικήν δόδον τίθησι, δεικνύς δόποιαν χρή βαδίζειν. Διό φησιν· Ἄνω βλέπε, ὃ οὗτος, ἀφορῶν εἰς τὸν τῶν ὄλων κυβερνήτην, καὶ αὐτὸν σεαυτοῦ ἐλπίδα θέμενος θάρσει ὡς ἐπὶ μεγάλην ἄγκυραν ἡδρασμένος. Καὶ τὰ μὲν τῆς διανοίας σου ταύτην ἔχετα τὴν ἐλπίδα· ταῖς δὲ πράξειν ἑργάζου καὶ ποίει χρηστότητα, ὥστεν σπόρους σαυτῷ φιλόλημενος ἐπ’ ἀγαθῇ καρπῶν συγχομιδῇ. Ταύτα δὲ τὰ δύο κτησάμενος, μηκέτι περὶ τίνος ἀγωνία. Κατασκήνου τὴν γῆν ἀμεριμνῶς, καὶ τὴν πρόσκαιρον ταυτὴν ζωὴν, ὥσπερ ἐν σκηνῇ, πρὸς δὲ λίγον ἐστὼς διαγε. Ποιμανθήσῃ γάρ δίκην θρέμματος ἀγαθοῦ ὑπὸ ποιμένι καλῷ ποιμανθήμενος. Εἰ γάρ τίς ἐστιν ἐν ἀνθρώποις ἀληθινὸς ψυχῆς πλοῦτος, δὲ ἐν θεοῖς δόγμασι καὶ τοῖς τῶν θείων ἀναγκωσμάτων μαθήμασι, τούτων ἀπολαύσετε, ὥστε λέγειν· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε οὐτερήσει. Οὐδὲν γάρ σε ὑστερήσει ποιμανόμενον ἐν τῷ πλούτῳ τοῦ καλοῦ ποιμένος, τῷ δεδωρημένῳ τοῖς ξει: ἐπὶ γῆς ποιμανούμενοι ἀνθρώποις. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Καὶ ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῆς, δέ Σύμμαχος, Καὶ ποιμαίνου διηγεκάω, ἔξεδωκεν δὲ τὸν Ἀκύλας, Καὶ νέμουν πίστιν. Εἴθ' ὥσπερ τῶν πονηρευομένων καὶ τῶν ποιούντων τὴν ἀνομίαν ὑπέγραψε τὸ τέλος, σύτως καὶ σοὶ τῷ ἐλπίζοντι ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ ποιοῦντι χρηστότητα δόποια ὑπάρξει ἀγαθὰ καταριθμεῖται. Πρῶτον μὲν γάρ ποιμανθήσῃ ἐπὶ τῷ πλούτῳ τῷ ἀληθινῷ τοῦ καλοῦ ποιμένος· δεύτερον, κατατρυφήσεις τοῦ Κυρίου· καὶ τρίτον, δώσει σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Κατατρυφᾶν δὲ τοῦ Κυρίου δυνήσεται ὁ τῆς ψυχῆς τὰ αἰσθητήρια κεκαθαρισμένος, ὡς δύνασθαι ἐσθίειν τὸν ζῶντα δρότον καὶ τὰς ζωοποιώντας αὐτοῦ σάρκας, πίνειν τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ αἷμα. Τούτοις τρεφόμενος καὶ πιαινόμενος, τῆς ἐνθέου μέθης ἀπολιών· Κατατρύψον τοῦ Κυρίου, καὶ δώσει σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Ἡδὴ μὲν γάρ ἐντεῦθεν κατατρυφήσει, ἐθελήσας σε αὐτὸν ἐπιδύναι αὐτῷ. Άλτει δὲ αὐτὸν καὶ τὰ μέλλοντα, ὅν προσδοκᾷς τὴν λήψιν. Ζεῦ γάρ τὰ παρόντα δεῖνοντας ἀγθόνως δωρήσεται καὶ ὁ δρθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουεν, εἰδέπει πιρδαλάντας ἀνθρώπουν ἀρέλην.

Ἄντι δὲ τοῦ, Ὑποτάγῃθι τῷ Κυρίῳ, καὶ λετεύσοντας αὐτὸν, δὲ Ἀκύλας φρεστός· Σῆλησον τῷ Κυρίῳ, καὶ δροκαραδόκει αὐτὸν· δὲ Σύμμαχος· Ἐστί· Ιχατεῖ τῷ Κυρίῳ, καὶ λετεύσοντας αὐτῷ. Τὰ γάρ προλεχθέντα πράττοντα, καὶ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐλπίζοντα, ἡσυχάζειν προστήκει τέως ἐν τῷ παρόντι, καὶ μετὰ σωπῆς προσδοκῶν τὰ ἐπιγγελμένα. Μή παραζήλου ἐτὸν τῷ κατευδομένῳ ἐν τῇ ὅδῷ αὐτοῦ, ἐτὸν ἀρθρώσω ποιοῦντι παραροματας. Πανσαι ἀπὸ δρῆς καὶ ἐγκατάλειπε θυμότ, μὴ παραζήλου ὥστε πορηρεύεσθαι. Οτι οἱ πονηρεύομενοι ἐξολοθρευθήσονται, οἱ δὲ ὑπομέροτες τὸν Κύριον, αὐτὸν κληροομήσονται γῆν. Ἐπαναλαμβάνει τὸν λόγον ἀναγκαίων. Ἐπει γάρ ἔγνως, φησίν, ὅποιός σοι πλοῦτος τεταμένει, μὴ παραζήλου ἐν τῷ νομιζομένῳ

A *tibi omnes petitiones cordis tui. Postquam superiorebus dictis ab emulatione improborum avocaverat; statim ex opposito rectam regiamque viam proponit, indicans qua sit incedendum. Quapropter ait: Heus tu, sursum aspice, ac universorum moderatorem intuere, atque ipsum spem constitue tuam: bono animo esto, ut magna anchora firmatus. Et mente quidem spem talem capias; operibus autem exsequere et fac bonitatem; ut iis ceu jactis tibi seminibus, opimam fructuum copiam percipias.* Horumce porro duorum potitus, ne ultra de quam anxius esto, inhabita terram sine sollicitudine, ac temporaneam hancce vitam, quasi in tabernaculo, brevi exigas: etenim instar bonae pecudis currente bono pastore pasceris. Nam si quae insunt hominibus veræ animi dicitæ, quæ in divinis dogmatibus et divinis lectionibus spectantur; iis frueris ita ut dicas: *Dominus pascit me et nihil mihi deerit*⁴⁸. Nihil quippe deerit tibi, si in boni pastoris divitiis pascaris, quæ erogantur hominibus in terra pascentibus. Pro illo autem: *Et pascere in divitiis ejus*, Symmachus: *Et pascere assidue*; Aquila: *Et pascere fide*, ediderunt. Sub haec autem, quemadmodum improborum et operantium iniquitatem sicut descripsit; sic quanta tibi in Dominum spectanti, ac bonitatem facienti eventura bona sint, enumerat. Nam primum in veris boni pastoris divitiis pasceris; secundo, delectaberis in Domino; tertio, dabit tibi petitiones cordis tui. Delectari autem in Domino valebit, quisquis animæ sensibus puris purgatisque fuerit, ita ut panem vivum ac vivificas carnes ejus edere possit, ac salutarem ejus bibere sanguinem. His enutritus et impinguatus, divina fruens ebrietate: *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*. Jam enim ille quoque delectabitur, quod percipiatur ut ipsi te dedas. Postula item ab eo ut ea quæ futura exspectas dona ccipias. Nam qui præsentia affatim elargitus est, ea obtinetur quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominibus ascendit⁴⁹.

B *Pro eo autem, Subditus esto Domino, et ora eum*, Aquila ait, *Sile Domino, et exspecta eum*; Symmachus vero, *Quiesce Domino, et supplica ipsi*. Enimvero par est eum qui superius memorata peragit, et in predictis spem habet, quiescere dum in hac vita versatur, et cum silentio promissa exspectare. *Noli emulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injusticias. Desine ab ira et derelinque furorem, noli emulari ut maligneris. Quoniam qui malignantur exterminabuntur: sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram*. Sermōnem necessario repetit. Quia, inquit, nosti qualis tibi thesaurus reconditus sit, noli emulari hominem iniquitati deditum, qui in præsenti vita reum prospere agere putatur; ne stimulere, neu huic-

⁴⁸ Psal. xxii, 1. ⁴⁹ 1 Cor. ii, 9.

modi hominem beatum pronunties, cum probe noris ipsi repositari iram in die iræ et justi judicij Dei. Quia nobrem noli irritari aut furore incendi contra impium, qui feliciter rem agere existimatur, neque æmuleris ipsum ut paria scelera edere exoptes; bene siquidem nosti ac persuasum plane habes, improborum finem exitiosum esse. Nam qui malignantur exterminabuntur, ac soli patientes et sustinentes Dominum, ipsi hæreditabunt terram. Si qua enim terra est sanctis viris promissa, hanc hæreditabunt qui sustinent Dominum, qui cum aliis enumeratis bonis in hæreditatem illis dandus est. Quod si in celis Jerusalem et Sion mons Dei celestis adsit, terram item cœlestem dignis promissam putandum est.

Εστιν ἐν οὐρανοῖς Ιερουσαλήμ καὶ Σιών ὄρος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπουράνιον νοεῖν τὴν ἀπηγγελμένην τοῖς ἀξίοις.

VERS. 10, 11. *Et adhuc pusillum, et non erit peccator, etc.* Hic superius dicta interpretatur, illud scilicet, *Quoniam tanquam senum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident, his explicat, Adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies: illud vero, Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui, his apertius enarrat, Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.* Quo pacto autem in Domino quis delectabitur, declarat ipse dum ait, penes cum multitudinem pacis esse, qua multa pace fruentur ii qui in Domino delectati fuerint. His porro docetur, aliam bonam terram esse, mansuetis destinatam, ac delectationem, multitudinemque pacis in futuram vitam remittit. Non ignorabat enim justis perinde atque peccatoribus in hac vita moriendum esse, ita ut de illis quoque dici possit: *Adhuc pusillum, et non erit justus; et quæres locum ejus, et non invenies: nam illi quoque moriuntur quemadmodum et peccatores.* Neque de hac terra sic locutus est, *Mansueti hæreditabunt terram;* cum probe sciret Moysen omnium mitissimum, olim de medio hominum sublatum ab hac terra demigrasse.

VERS. 12. *Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis, etc.* Impiorum contra justos insultus amborumque finem describit. Cum peccator, inquit, non satis esse sibi scelera sua putet, justum cernens religiose viventem, id ferre nequit, quia vitam ejus improbitatis suæ vituperationem esse arbitratur; quare ait: *Vel visu solo onerosus nobis est, ideoque observat eum ut dejiciat.* Verum justus nihil pensi habet, neque novit quæ clam contra se struuntur machinamenta. Dominus vero omnium inspector, ejus qui talia meditatur ruinam prospiciens, consilia ejus deridet. Et hactenus quidem nihil aliud agit quam ridere hominem talia frustra cogitantem. Cum autem peccator ad facinora progrederitur, acutique gladios, ut insidias paret ad necem ei, qui propter Deum inopiam pau-

A κατὰ τὸν παρόντα βίον κατευδοῦσθαι ἀνθρώπῳ ποιοῦντι παρανομίᾳς· μή γάρ παροξύνου, μηδὲ μακάριζε τὸν τοιοῦτον, ἀγριῶν εἰδῶς, ὅτι μένει αὐτὸν δργή ἐν ἡμέρᾳ δργῆς καὶ δικαιοχρισίᾳ τοῦ Θεοῦ. Διὸ σὺ μὴ δργίζου, μηδὲ θυμοῦ κατὰ τοῦ νομιζομένου εὐθηνεῖν ἀσεβοῦς, μηδὲ ζῆλου αὐτὸν ὡς καὶ θέλειν τὰ ὅμοια αὐτῷ πονηρεύεσθαι· εἴ γάρ τοι καὶ πέπεισο ἀκριβῶς, ὅτι τὸ τέλος τῶν πονηρευμένων διέθριον τυγχάνει. Οἱ γάρ πονηρευόμενοι ἔξοδοθρευθήσοται, μόνοι δὲ οἱ μακρόθυμοι καὶ ὑπομονετες τὸν Κύριον, αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Εἰ τις γάρ ἐστι γῆ ἀγαθὴ τοῖς ἀγίοις ἐπιγεγεμένη, ταύτην τὴν κληρονομήσουσιν οἱ ὑπομενόντες τὸν Κύριον· μετὰ γὰρ τῶν ἀλλων τῶν κατηριθμημένων ἀγαθῶν, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς δοθήσεται ὁ κλῆρος. Εἰ δὲ

B *Kai εἴτε δίλιγον, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξῃ ἀμαρτωλός.* Διερμηνεύει τὰ ἀνωτέρω λελεγμένα, τὸ μὲν, "Οτι ὥστε χόρτος ταχὺ ἀποξηραθήσοται, καὶ ὥστε λάχαρα χιλόης ταχὺ ἀποπεστῶται, διὰ τοῦ, 'Ἐτι δίλιγον, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξῃ ὁ ἀμαρτωλός· καὶ ἡτήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ καὶ οὐ μὴ εὑρηξει τὸ δὲ, Κατατρύψησο τὸν Κυρίον, καὶ δώσει σοι τὰ ατίματα τῆς καρδίας σου, σαφέστερον ἀποδίωσι διὰ τοῦ, Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν, καὶ κατατρυψήσουσιν ἐπὶ πλήθει ειρήνης. Πάντας γάρ τις κατατρυψήσει τοῦ Κυρίου παρίστησι, πλήθος ειρήνης παρ' αὐτῷ εἶναι λέγων· οὐ πλήθους ειρήνης ἀπολαύσουσιν οἱ τοῦ Κυρίου κατατρυψάντες. Διὰ τούτων δὲ ὁ λόγος σαφῶς ἐτέρων τινὶ γῆν ἀγαθήν τὴν τοῖς πραείσι δοθησομένην διδάσκει, καὶ τρυφὴν καὶ πλήθος ειρήνης εἰς μέλλουσαν ἀναπέμπει ζωὴν. Οὐ γάρ τιγνέστερος, διτοις δικαιοις τοῖς ἀμαρτωλοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ οἱ δίκαιοι τελευτήσουσιν, ὡς δύνασθαι καὶ περὶ αὐτῶν λέγεσθαι τό· "Ἐτι δίλιγον, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξῃ ὁ δίκαιος καὶ ητήσεις τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρηξει τελευτῶς γάρ δικαιος τοῖς ἀμαρτωλοῖς καὶ αὐτοῖς. Οὐκ ἀν δὲ εἰπε περὶ τῆς παρούσης γῆς τόδε· Οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν, σαφῶς δρῶν τῶν πάντων πραδατον Μωύσεα, πάλαι ἐξ ἀνθρώπων γενόμενον καὶ τῆς προσῆς γῆς ἀπηλλαγμένον.

C *Παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλὸς τὸν δίκαιον, καὶ βρίξει ἐπ' αὐτὸν τοῖς ὀδύντας αὐτοῦ.* Τῶν τε ἀσθενῶν τὰς κατὰ τῶν δίκαιων ἐπαναστάσεις, καὶ ἀμφιτέρων τῶν ταγμάτων τὰ τέλη. Μή γάρ ἀρκούμενος, φησι, τοῖς ἑαυτοῦ πλημμελήμασιν ὁ ἀμαρτωλός, οὐ φέρει βλέπων τὸν δίκαιον θεοσεβοῦντα· Ἐλεγχον γάρ τὸν ἐκείνου βίον τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρίας τιγεῖται· διὸ λέγει· Βαρὺς ἡμῖν ἐστι καὶ βλεπόμενος· οὐδὲν ἐπιτηρεῖ διπάς αὐτὸν καταβάλλῃ. Ἄλλ' ὁ μὲν δίκαιος οὐ προσποιεῖται, οὐδὲ γινώσκει τὰ λαθραῖς καὶ αὐτοῦ μηχανώμενα· διὸ παντεπόπτης Κύριος, προσρῶν τὴν τοῦ ταῦτα διανοούμενον πτῶσιν, τῶν λογισμῶν αὐτοῦ καταγελᾷ. Καὶ τέως μὲν πλέον οὐδὲν ή γελᾶ ἐπ' αὐτῷ μάτην τοιαῦτα λογιζομένῳ· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τὰ ἥρα χωρῇ, ἀκονήσας ἑαυτοῦ τὰ ἔισιν ὡς μέχρι θανάτου ἐπικούλευσαι τῷ τὴν διὰ Θεὸν πτω-

χελαν καὶ πενίαν ἀνειληφθεῖ, καὶ τὴν ἄκραν κατορθοῦντι φίλοσοφίαν, τὸ τηνικαύτα στρέψει τὴν αὐτῶν φομφαλάν κατὰ τῆς αὐτῶν καρδίας ὃ πάλαι καταγέλων αὐτῶν Κύριος, καὶ τὰ κατὰ τοῦ δικαίου τόξα τῶν ἀσεβῶν συντερίbeι. Μετελεύσεται γάρ αὐτούς· οὐδὲ εἴτι γελῶν ἐφ' οἵ διανοοῦνται, ἀλλὰ τῇ δίκῃ τῇ προσηκούσῃ κατ' αὐτῶν χρώμενος. Ταῦτα δὲ, διτι μὴ λόγοι τυγχάνουσιν, ἀλλ' ἔργα ἀληθῆ μαρτυρούμενα ὑπ' αὐτῆς ἐνεργείας, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ταῦτα νυνὶ διεξιουσίν τι περά τῶν ἔργων ἐπιστώσατο. Ὁφθαλμοῖς γοῦν παρειλήφαμεν, ὡς οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν διωγμοῖς φομφαλάν ἐποίαντο κατὰ τῶν δικαίων, καὶ ὡς ἐνέτειναν τὰ τόξα αὐτῶν τοῦ καταβαλεῖν πάνητα καὶ πτωχὸν, καὶ τοῦ σφάξαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, καὶ ὡς ἐπράξαν καὶ κατέβαλον καὶ ἀνείλον ποικίλοις τρόποις θανάτους τοὺς κατὰ Θεὸν ἀνδρίσαμένους ἀγίους μάρτυρας. ^BΩστερ δὲ ταῦτα λιτορησάμενοι, οὕτω καὶ τὴν μετελθοῦσαν αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ δίκην τεθεάμεθα, τοιαύτην γενομένην, ὡς μὴ ἀμαρτεῖν τὸν φήσαντα ἀληθῶς, τὴν φομφαίαν αὐτῶν εἰσελήλυθέναι εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντετρίψθαι.

Κρείσσον διλήγοι τῷ δικαιῳ. Οὐ προείρηται μόνον, ἀλλὰ δι' ἔργων ἀποπεπλήρωται, καὶ τὸν διλόν δὲ χρόνον. Οὐ μὲν δίκαιος πτωχεύων, ἀρκεῖται τῷ δλίγῳ, δεδιδαγμένος ἐν προσευχῇ λέγειν· Τὸν δρότον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον ὅδε ἡμῶν σύμερον· ὁ δὲ ἀμαρτωλός, πλούτῳ περιφρέσμενος, ἀγαθοῦ τινος ἀπλαύσιν νομίζει. Ἀλλ' ἔγω, φησίν, εὐ οἴδα, διδάσκω δὲ καὶ ἑτέρους· διτι πολλῷ βελτιών ἐστιν ὁ δίκαιος τὸν ἐφῆμερον δρέπον παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνων τοῦ τῶν ἀμαρτωλῶν πλούτου. Εἰ δὲ ἔρωτές, τὴν αἰτίαν μάνθανε· διτι δὲ μὲν δλίγῳ ἀρκούμενος ἔχει τὸν Κύριον ὑποστηρίζοντα αὐτοῦ τὴν φυχὴν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸν βίον, ὑπὲρ πάντα τε πλούτον ἐπαρκούντα αὐτῷ· οἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν βραχίονες οὐ διαμένουσιν ισχυροί, οὐδὲ δὲ πλούτος αὐτῶν βέδαιος· συντριβούνται γάρ δον οὐδέποτε γενόμενοι ὠστε λάχανα χλόης καὶ ώστε χόρτος ἀποξηραινόμενοι.

Γιρώσκει Κύριος τὰς ὁδούς τῶν ἀμώμων, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτῶν εἰς τὸν οὐώρα ἔσται. Οὐ κατασχυρθίσοται ἐν καιρῷ ποτηρῷ, καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθήσονται, διτι οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπολοῦνται. ^DΟτι τοῦ δεξιοῦ τάγματος, λέγω δὲ τῶν δίκαιων, οὐ μόνον ὑποστηρίζει ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς περιμενούσας αὐτούς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἡμέρας ἀκριβῶς οἶδε, τὴν τε ήτοι μασμένην αὐτοῖς κληρονομίαν, περὶ ής ἀνωτέρω ἐλέχθη. Διὸ οὐδὲν αὐτοὺς καταβλάψει τὸ βραχὺ, καὶ λυπτήρων τοῦ παρόντος βίου, καὶ τὸ πένεσθαι καὶ πτωχεύειν διὰ τὸν Κύριον. Γυμνάσιον γάρ αὐτῶν ἔστι τῆς προαιρέσεως ἡ καρτερία, δι' ής τὴν στενήν καὶ τεθλιμμένην διδεύοντες, τεύζονται τῶν ἐπιγγελμάνων. Αντὶ δὲ τοῦ, γιρώσκει, δύσμαχος, Προοΐδειρ ὁ Κύριος τὰς ἡμέρας τῶν ἀμώμων, ἐξέδωκεν. Καὶ δλλὰ δὲ μέγα ὑπάρκει τούτοις· ἐν γάρ καιρῷ ποτηρῷ οὐ κατασχυρθίσοται, καὶ ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθή-

A periemque amplexus ac summæ philosophia deditus est, inferendam; tum Dominus, qui olim deridebat eos, gladium vertit in corda ipsorum, et arcus iniriorum contra justum paratos confringit. Non jam cogitationes eorum deridens invadet eos, sed promerita illis ultione utetur. Quod autem hæc non mera verba sint, sed res gestæ ac ipso opere comprobatae, nobis qui hæc enarramus vel ipsa experientia commonstravit. Ipsiis igitur oculis percipimus, peccatores in persecutionibus in nos exercitatis adversus justos gladium eduxisse, arcujsque suos intendisse ut dejicerent pauperem et inopem, et ut trucidarent rectos corde; id ipsumque præstilisse: sanctos martyres pro Deo fortiter agentes dejecisse et multiplici mortis genere sustulisse. Ut autem hæc vidimus, ita et ultionem Dei ipsos invadentem suspeخimus, quæ talis utique fuit, ut nihil aberraverit is qui dixit gladium eorum insixum in corda ipsorum, et arcus eorum confractos esse.

Vers. 16. *Melius est modicum justo, etc.* Hæc non modo prænuntiata fuere, sed et aliis temporibus opere completa. Justus quidem pauperem agens vitam paucis contentus est, ad hæc in oratione proferenda institutus, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*¹⁰. Peccator autem divitiis affluens, se bono frui arbitratur. At probe novi, inquit, idque cæteros doceo, multo præstantiore justum, qui quotidianum a Deo panem accipit, peccatorum divitiis esse. Quod si causam perconteris, ediscas licet, quia ille quidem paucis contentus, Dominum habet qui animam et vitam ejus fulciat, ipsique plusquam omnes divitiæ sufficiat: at peccatorum brachia non robusta manent, neque divitiæ eorum firmæ sunt; prope diem enim conterentur quasi olera herbarum, et tanquam fenum arescent.

Vers. 18 - 20. *Novit Dominus vias immaculatorum, et hæreditas eorum in æternum erit. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.* Quia eorum qui in dextro ordine sunt, id est justorum, non modo vitam fulcit Dominus; sed etiam dies, qui ipsos in futuro seculo exspectant, accurate novit, atque paratam illis hæreditatem, de qua superius dictum est. Quare nōcumenti nihil afferet ipsi præsentis vitæ brevitas ac tristitia, et pauperies inopiaque quam pro Domino amplexi sunt. Nam eorum propositi et voluntatis exercitatio fuit tolerantia, qua in angusta arcta via incidentes, promissa consequentur. Pro illo autem, *novit, Symmachus, prævidit Dominus dies immaculatorum, interpretatus est.* Aliudque magnum bonum ipsi obveniet; nam in tempore malo non confundentur, et in diebus famis saturabuntur. Malum tempus, id est

¹⁰ Luc. xi, 3.

tempus iræ aduersus impios, quo illi quidem justum Dei judicium experientur; qui vero in dextro ordine sunt, gloriam, honorem et incorruptionem obtinebunt, ut qui vitam æternam quæsierint. Imo vero statuto tempore justi, divino alimento potiti, saturabuntur; peccatores autem fame et egestate rationabilis cibi peribunt. Quis autem oculis contemplatus impios qui ævo nostro ex divitiis, gloria et dignitatibus in admiratione fuere, in multasque gentes imperium oblinuere, repente ab hac celsitudine lapsos, non lateatur verum esse oraculum hujusmodi: *Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerunt et exaltati, deficientes quemadmodum fumus defecerunt?* Fumus extincti ignis signum est: quare hi qui tempore suo ardentes ignis instar, deinde extincti sunt, similiter in exemplum habentur.

VERS. 21, 22. *Mutuatur peccator, et non solvet: iustus autem miseretur et tribuet.* Ille cum nihil possideret, multosque a viro justo utiles salutaresque sermones mutuo acciperet, aut a Deo beneficiis ornaretur, debitum non solvit. Nam adjutum, oportuit opera ac gesta acceptis digna exhibere. At ille non solvit, manetque justitiae operibus vacuus. Justus vero divitiis quæ secundum Deum sunt affluens, miseretur et tribuit egenitibus. Sed etiam qui justo benedicunt, ejus cohæredes erunt. Eam enim ipsam supernam hæreditatem, quæ justo promissa suit, benedicentibus justum etiam pollicetur. Que consonant oraculo Abraham spectanti ac dicens: *Et benedicam benedicentes te*¹¹. Illud autem, *Maledicentes autem ei disperibunt, affine est huic ad Abramum dicto, et maledicentibus tibi maledicam*¹². Quemadmodum enim qui lapidem sursum jacit, sic qui maledictis justum impedit, quia non potest justo maledictum hærere, retortum in se maledicus excipiet.

VERS. 23, 24. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur.* Præter supra memorata, hæc etiam homini Dei adsunt: vias ejus Deus complanat, ita ut vita ejus feliciter elabatur: ac sine ullo obice is religiose agit, a nemineque supplantatur, propter eum qui gressus ejus dirigit, et viam ejus volet, quia illam approbatione dignam parat; ita ut ideo dicatur, *et riam ejus volet.* Cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Si quando contingat eum labi et in tentatione cadere, ac impingentem in peccatum quodpiam ruere, non collidetur tamen; sed ut generosus athleta, cum vim perpessus aliquantum cesserit, confessum sese recipiet.

VERS. 25, 26. *Junior sui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens pa-*

A συνται. Καιρὸς δὲ πονηρός ἐστιν ὁ τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὅργης, ἐνῷ οἱ μὲν τῆς δικαιοχριστᾶς τοῦ Θεοῦ πειρασθήσονται, οἱ δὲ τοῦ δεξιοῦ τάγματος ἀπολείψονται δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν, ζητοῦντες ζωὴν αἰώνιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἑστῶτα καιρὸν, οἱ μὲν δίκαιοι τῆς ἐνθέου τροφῆς ἀπολαύοντες χορτασθήσονται· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ λιμῷ καὶ ἐνδειᾱͅ λογικῆς τροφῆς ἀπολοῦνται. Τίς δὲ ὁ φθαλμός παραλαβὼν τοὺς καθ' ἡμᾶς ἀσεβεῖς πλούτιψ καὶ δόξῃ καὶ ἀξιώμασι θαυμασθέντας, μεγάλον τε ἐθνῶν ἀρχαντας, ἀθρώας ἐκπεσθέντας τοῦ ὑψώματος, οὐκ ἀν διμολογήσειν ἀληθῆ τυγχάνειν τὸ φῆσαν λόγον· Οἱ δὲ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ἀμάρτιοι τῷ δοκισθῆναι αὐτοὺς καὶ ἐπαρθῆναι ἐκλιπόντες ὥσει κατηρδός ἐξελικον.

B Καπνὸς δὲ πυρὸς σθεσθέντος σημείον· διὸ καὶ τούτους καιρῷ φλέξαντας πυρὸς δίκην, κακπεπτα ἀποσθέντας, δύοις ἐν τῷ παραδείγματι (1).

Διατείλεται ὁ ἀμαρτωλὸς, καὶ οὐκ ἀποτίσει· δὲ δίκαιος οἰκτείρει καὶ διδοῖ. Μηδὲν κεκτημένος, παρὰ τὸν δίκαιον πολλάκις δανειζόμενος λόγους ὀφελίμους καὶ σωτηρίους, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας τυγχάνων, οὐκ ἀποτίννυστι τὴν ὀφειλήν. Δέον γάρ ὀφελθέντα, ἔργα καὶ πράξεις παρασχεῖν ἀξίας ὡν εἰληφεν. Οἱ δὲ οὐκ ἀποτίννυσιν, μένει δὲ ἀκαρπὸς τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων. Οἱ δὲ δίκαιοι, πλούτων ἐν τῷ κατὰ Θεὸν πλούτῳ, οἰκτείρει καὶ παρέχει τοῖς δεομένοις. Ἀλλὰ καὶ οἱ τὸν δίκαιον εὐλογοῦντες συχληρονόμοις αὐτοῦ γενήσονται. "Ὕπηρεν τοῖς δικαιοῖς κληρονομίαν ὁ λόγος, ταύτην αὐτὴν καὶ τοῖς εὐλογοῦσι τὸν δίκαιον ὑποσχεῖται, ἀκολούθως τῷ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ κρησμῷ φῆσαντι· Καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε. Τὸ δὲ, Καὶ οἱ καταράμενοι αὐτὸς ἐξολοθρευθήσονται, δύοιον δὲν εἴη τῷ λελεγμένῳ πρὸς τὸν Ἀβραάμ· Καὶ τοὺς καταραμένους σε καταράσσομαι. Άστερ πάρα γάρ ὁ βάλλων λίθον εἰς ὑψός ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐσυτοῦ βάλλει, οὗτος δὲ κατάραις βάλλων τὸν δίκαιον, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι κατάραν ἵστασθαι κατ' αὐτοῦ, ἀντιστρέφουσαν αὐτὴν εἰς ἐσυτὸν λήψεται.

Παρὰ Κύριον τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνεται. Πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα ὑπάρχει τῷ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπῳ· τὰς δόδοντας αὐτοῦ ἐξομαλίζει ὁ Θεὸς, ὥστε εύροιν αὐτοῦ τὸν βίον, καὶ ἀπαραποδίστως θεοσεβεῖν, μηδενὸς ὑποσκελεῖσθαις διὰ τὸν κατευθύνοντα αὐτοῦ τὰ διαβήματα, καὶ τὴν δόδον αὐτοῦ θελήσει, ἀποδοχῆς ἀξίαν ποιοῦντα· ὥστε λέγεσθαι, Καὶ τὴν δόδον αὐτοῦ θελήσει. Όταν πένην οὐ καταρραχθήσεται, ὅτι Κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ πεσεῖν αὐτὸν ποτὲ διεσθίσαντα συμβῇ, καὶ ἐν πειρασμῷ γενόμενος διλειθίσειν, δικλάσας τε ὑποπέσοι τινὶ ἀμαρτήματι, ἀλλ' οὐ καταρραχθήσεται· οἷα δὲ γενναῖος ἀθλητῆς ἐκβιασθεὶς καὶ πρὸς ὅλην ἐνδοὺς, παραχρῆμα ἐκτὸν ἀναλήψεται.

Νεώτερος ἐγερόμητρ, καὶ γάρ ἐγγίραστα, καὶ οὐν εἰδορ δίκαιοι ἐγκαταλειπείτορ, οὐδὲ τὸ

¹¹ Gen. xii, 3. ¹² ibid.

(1) *Textus desiccare videtur.*

σπέρμα αὐτούς ήτούν ἀρτούς. Ἀλλ' εἰ πάλιν μέχρι τήρως τὸν τοῦ δίκαιου περιεργασάμενος βίον. Ὄτι οὐδὲ εἰς γέγονε καιρός καθ' ὃν ἐργασίας καταλείπεται δίκαιος, δεῖ δὲ πάρεδρον καὶ βοηθὸν κάκηται τὸν ἑαυτοῦ Κύριον. Διό φησιν· Νεώτερος ἔγενόμην, η̄ κατὰ τὸν Σύμμαχον, νέος ἔγενόμην, ἀλλὰ καὶ ἔγρασα, καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἔγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἀρτούς. Καὶ πῶς γάρ οὖν τε ἡν τὸ σπέρμα τοῦ δίκαιου ἐνδεῖς ἄρτων γενέσθαι, ὅπτε αὐτὸς διὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενον αὐτῷ πλούτον δῆμηρ τὴν ἡμέραν ἐλεῖ καὶ δανείζει; Νοήσεις δὲ τοῦτο κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν μαθὼν, διτι, τάλαντα λαβὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου καὶ τὴν μνᾶν τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου, τῇ τούτων χρῆται πραγματείᾳ πειθαρχῶν τῷ φησαντι· Ἔδει σε τὸ ἀργύριον μου βαλεῖν εἰς τράπεζαν. Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγρά, ἀργύριον πεκυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ. Ὁ τούτου ἀνακείμενος τῇ τῶν θειῶν ἀσκήσει λόγων, καὶ πολλὰ λογικὰ χρήματα σύναγαγών, οὐδὲν ἔτερον οἶδε πράττειν, η̄ διὰ πάστος ἡμέρας ἐλεεῖν καὶ δανείζειν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκίλαν, δῆλη τὴν ἡμέραν δωρεῖται καὶ δανείζει· τοῖς μὲν δωρεῖται, τοῖς δὲ δανείζει· τὰ μὲν δόγματα θεωρήματα δωρεῖται ταῖς τῶν χωρούντων ψυχαῖς· τὰ δὲ ἐν τῷ θικαῖς ἐντολαῖς δανείζει, ἐπὶ τῷ τοὺς εἰληφότας δι' ἐργῶν τὸν καρπὸν ἀποδοῦνται τοῦ δάνους. Οὐτως ἀκούσῃ καὶ Μωϋσέως ἐπαγγελλούμενον τοῖς τῶν θειῶν νόμῳ φύλαξιν· τὸ δ, Δαρείς θέτεσι ποιοῦσι, σὺν δὲ οὐ δαρεῖ. Καὶ τοῦτον γε τὸν τρόπον οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ἐδάνειζον ἔθνεσι πολλοῖς, καὶ μάλιστα γε διὰ Παῦλος· καὶ διὰ τοῦτο οἱ μαθητεύμενοι αὐτοῖς, σπέρμα δυντες αὐτῶν, οὐδεπώποτε ἐνδεῖς ἔσαν ἄρτων· ἀτε δὴ ἔχοντες τοὺς χορηγοῦντας αὐτοῖς τὴν λογικὴν τροφὴν, ἥς μεταλαμβάνοντες, εὐλογίαις ἐπιληροῦντο. Διό λέλεκται· Καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται. Καὶ κατὰ ψιλὴν δὲ τὴν λέξιν, εἰ τις λογίζεται διπάς ερηται τῷ Σωτῆρι τὸ δ, Καὶ ἐτῷ αἰώνι τούτῳ ἐκατονταταστόρα ἀλιγησται, ἐργοις τε αὐτοῖς θεάσαιτο πληρούμενον τὸν λόγον διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, δύσται τῶν δίκαιος δῆλη τὴν ἡμέραν ἐλεῖ καὶ δανείζει. Εἰ γάρ πάντων τῶν πιστεύντων ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία μία, καὶ οὐδεὶς ἐλεγεν ίδιον τι ἑαυτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἦν πάντα κοινά. δοῖ τε ἔσαν κύριοι κτημάτων πιπράσκοντες ἐπίθεσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀτοποῦν, διεμέριζόν τε ἐκάστων, καθότι διὰ τις χρεῖαν εἴχε δῆλον διπάς δῆλην τὴν ἡμέραν οὗτοι τίλεσυν καὶ ἐδάνειζον.

Ἐκκλιτορ ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν. Εἰλευθερώσας σεαυτὸν πάσης κακίας, ἐπὶ σοὶ γάρ ἔστι τοῦτο, καὶ βιωληθεὶς δυνησθη· οὐ μήτη δηδή τέλειος ἐσῃ τοῦτο πράξας, εἰ μή καὶ τὸ δεύτερον σοὶ παρείη· τοῦτο δὲ ἔστι τὸ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν. Πρὸς γάρ τὸ μή κλέπτειν προστίχει σε καὶ τὸν σὸν διπάρχονταν τοῖς δεομένοις κοινωνεῖν· καὶ πρὸς τὸ μή κλέονεκτεῖν, ἔτερον, τὸ καὶ εὐεργετεῖν τοὺς δεομένους· καὶ πρὸς τὸ κακίας ἀπέχεσθαι, τὸ καὶ ἐτέρους τὸ κακίας βίεσθαι. Ἐπάν δὲ ταῦτα ποιήσῃς, κατασκήψου, φησὸν, εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἀνθ' οὐδὲ δ

A nos. A puerō, inquit, ad senectutem usque iuncti vitam studiose perpendi: nullo quippe tempore iustus deseritur, sed Dominum suum semper astantem opitulatoremque habet. Quare ait, junior sūi, sive secundum Symmachum, juvenis sūi, sed seni, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes. Et qui, quæso, potest justi semen egere panibus, quando ipse, Deo divitias sibi subministrante, tota die miseretur et commodat? Hæc porro intelligas ac mente percipias, si edidiceris ipsum cum talenta a patrelfamilias, et mniam a Domino acceptisset, iis ad negotiationem usum esse, Domino obtemperantem ita loquenti: Oportuit te pecuniam meam jecisse ad mensam⁷⁰. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ⁷¹.

B Quisquis igitur divini sermonis exercitio incumbit, multasque rationabiles divitias colligit, is nihil aliud agere novit, quam ut tota die misereatur et commodet. Secundum Aquilam vero, tota die dat et commodat: alii quidem dat, aliis autem commodat; dogmata ad speculationem dat lis quorum capaces animis sunt; moralia precepta commodat, ut qui acceperint, mutuo accepti fructum operibus reddant. Sic audias Moysem divinarum legum cultoribus hoc pollicentem: Fænerabis gentibus multis, et tu non fenus accipies⁷². Et eo utique modo divini apostoli fenerabant gentibus multis, maximeque Paulus: quare discipuli eorum, qui semen ipsorum erant, nunquam egabant panibus, utpote quibus adessent qui rationabilem cibum suppeditarent: cuius participes cum essent, benedictionibus replebantur. Quamobrem dictum est, Et semen ejus in benedictione erit. Si quis vero secundum nudam lectionem secum reputaverit qua ratione a Salvatore dictum sit, In hoc sæculo centuplum recipiet⁷³, remque opere per ejus discipulos comprobata viderit, is sane deprehendet quo pacto justus tota die misereatur et commodet. Nam si omnium fidelium cor unum et anima una erat, nullusque dicebat sibi quid proprium esse, sed omnia erant communia, et quotquot possessores prædiorum erant, vendentes ponebant ante pedes apostolorum, dividebantque singulis prout cuique opus erat⁷⁴; manifestum sane est ipsos tota die miserantes esse et commodasse.

C utpote quibus adessent qui rationabilem cibum suppeditarent: cuius participes cum essent, benedictionibus replebantur. Quamobrem dictum est, Et semen ejus in benedictione erit. Si quis vero secundum nudam lectionem secum reputaverit qua ratione a Salvatore dictum sit, In hoc sæculo centuplum recipiet⁷³, remque opere per ejus discipulos comprobata viderit, is sane deprehendet quo pacto justus tota die misereatur et commodet. Nam si omnium fidelium cor unum et anima una erat, nullusque dicebat sibi quid proprium esse, sed omnia erant communia, et quotquot possessores prædiorum erant, vendentes ponebant ante pedes apostolorum, dividebantque singulis prout cuique opus erat⁷⁴; manifestum sane est ipsos tota die miserantes esse et commodasse.

VERS. 27 - 29. Declina a malo, et fac bonum. Cum te ab omni malitia exemeris, penes te enim illud est, et si velis poteris; non statim, hoc perfecto, perfectus eris, nisi aliud secundum adfuerit, id est, ut facias bonum. Nam præterquam quod furari non licet, convenit etiam cum egentibus bona sua communicare; ac præterquam quod avarum esse non oportet, aliud requiritur, ut egenis beneficia præstentur; ac præter abstinentiam a malis, opus est et alios a malis eruere. Cum autem haec egeris, inhabita, in sacrum sacrum.

⁷⁰ Luc. xix, 23. ⁷¹ Psal. xi, 7. ⁷² Deut. xv, 6. ⁷³ Matth. xix, 29. ⁷⁴ Act. iv, 32-35.

Pro quo Symmacnus edidit. *Et quiesces in aeternum. Hic te scilicet manet finis aeterna vita. Nam cum Dominus judex sit, amat judicium, et non derelinquet sanctos suos, sed in aeternum conservabit eos. Injusti punientur et semen impiorum peribit. Justi autem hereditabunt terram, et inhabitabunt in saeculum saeculi super eam: consequenter ad praemissa docet, iniquos qui præceptum non servarint pœnam datus aeternam: ac quemadmodum justi semen in benedictione futurum esse dictum est; ita semen impiorum peribit. Justi vero promissam initibus terram hereditate accipient, et inhabitabunt in ea in saeculum saeculi. Commodum haec plerumque sermo pollicetur, repetitioneque promissa confirmat: vult enim nos assidue iis in dictis versari, eaque meditari, ac si rationabilem cibum manderemus, ad distributionem probe concoci in anima nostra cibi.*

Vers. 30 - 33. *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus. Considerat peccator justum, et querit mortificare eum. Dominus autem non derelinquit eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi. In admonitione persistens, hortatur nos ut justi simulatores simus, ejusque divitias enumerat. Ad ea enim quæ supra dicta sunt, haec insuper penes eum sunt; magno illum Deus, hominem licet, munere donavit, cum veræ sapientiae cognitionem indidit. Sapientia quippe est divinorum et humanae scientia, per quam omnia facta sunt: omnia quippe in sapientia fecit⁷⁰. Estque ipsa, quod in principio apud Deum erat Deus Verbum, per quod omnia facta sunt⁷¹. Hujus itaque sapientiae voces, sermones, disciplinas Deus in hominibus disseminavit, ut justus non otiosus, iners ac bonis vacuis esset; sed una os et meditationem sapientiae haberet, ut ea quasi coelesti usus esca, primo animam confirmaret suam, deindeque aliis imperiret. Quocirca dictum est, *Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium. Gnarus autem legem Dei spiritualem esse, cum secundum interiorem hominem in lege Dei delectaretur, in corde ipso legis contemplationem, et ejus mysteriorum profunditatem exceptit: ac propter exercitationem hujusmodi non supplantabuntur gressus ejus, quandoquidem gressus ejus a Domino dirigen-
dos esse, superius dictum est. Quod si forte peccator, ejus profectui invidens, insidias vitæ ejus struxerit, stultus sane dicetur, non possibilius aggressus. Nam magnus ille patronus ejus non derelinquit eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi. Symmachus vero, Nec damnabit eum in judicio.**

⁷⁰ Psal. cii, 24. ⁷¹ Ioan. i, 1-3.

A Σύμμαχος ἐξέδωκε, Καὶ ἡρεμήσεις εἰς αἰώνα· Τοῦτο γάρ περιμένει σε τὸ τέλος τῆς αἰώνιου ζωῆς. Κριτικὸς γάρ ὁ Κύριος ἀγαπᾷ κρίσιν, καὶ οὐκ ἔχεται εἰς τοὺς δοῦλους αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα αὐτοὺς διαφυλάξει. Ἀρομοι ἐκδικηθήσοται, καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἔξολοθρευθήσεται. Δικαιοι δὲ κληρορομήσουσι τὴν γῆν, καὶ κατασκηνώσουσιν εἰς αἰώνα αἰώνος ἐκ' αὐτῆς· ἀκολούθως τοῖς προεργάμενοις διδάσκει, διτε οἱ μὴ τὸ παράγγελμα φυλάκαντες δινομοι δίκην δώσουσιν αἰώνιον· καὶ ὥσπερ τοῦ δικαίου τὸ σπέρμα εἰς εὐλογίαν ἔσεσθαι ἐλέγετο, οὐτως τῷρας ἀσεβῶν τὸ σπέρμα ἔξολοθρευθήσεται. Οἱ δὲ δικαιοι τῇρας περιγγελμένην τοῖς πράξισι κληρονομήσουσι γῆν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἐπιτηδες δὲ ταῦτα πολλάκις ἐπαγγέλλεται διάδοχος, βεβαιῶν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τάς ὑποσχέσεις, ἡμᾶς τε βουλόμενος ἐνδιατέρειν τοῖς αὐτοῖς λόγοις καὶ καταμελεῖν αὐτοὺς, ὡσαντες τροφὴν λογικὴν μασωμένους, εἰς ἀνάδοσιν τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν τὴν μάρτυραν εὔπεψιας.

B Στόμα δικαίου μελετήσει σοφιαν, καὶ ἡ γλώσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν. Ὁ ρόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Καταροεὶ διαμαρτωλὸς τὸρ δικαιοι, καὶ ἡγετεῖ τοῦ θαρατῶσι αὐτὸν. Ὁ δὲ Κύριος οὐ μὴ ἔχεται λαλῆσαι αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὐδὲ οὐ μὴ καταδικάσῃ αὐτὸν πάτερ οὐταρτηται αὐτῷ. Ἐπιμένων τῇ τοῦ δικαίου προτροπῇ, ζηλωτὰς ἡμᾶς γίνεσθαι τοῦ δικαίου παρομέτι, τὸν πλοῦτον αὐτοῦ κατεριθμούμενος. Πρὸς γάρ τοῖς εἰρημένοις ἔστι καὶ ταῦτα αὐτῷ πρόσεστι· κεχάρισται αὐτῷ μέγα δῶρον δι Θεὸς ἀνθρώπῳ ἦν, τῆς ἀληθοῦς σοφίας τὴν γνῶσιν. Σοφία μὲν γάρ ἔστι θείων καὶ ἀνθρωπίων ἐπιστήμη, καὶ δι' ἣς πάντα γέγονε· πάντα γάρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε. Καὶ αὐτὴ ἔστιν δὲ ἀρχὴ πρὸς τὸν Θεόν Θεὸς λόγος, δι' οὐ τὰ πάντα ἐγένετο. Ταῦτης οὖν φωνὰς καὶ λόγους καὶ μεθήματα δι Θεὸς εἰς ἀνθρώπους κατεβάλετο, ὡς ἀν μὴ ἄργδος εἶη δικαιοις, μηδὲ ἀπρακτος καὶ ἔργημα ἀγαθῶν· ἔχοι δὲ ἄμα σόδα τῆς οὐρανίου σοφίας τὴν μελέτην· ἣς μεταλαμβάνων ὕσπερ οὐρανίου τροφῆς, τὴν ψυχὴν πρώτος αὐτὸς δυναμοῦται, εἴτα καὶ τέτροις χορηγεῖ. Αὐτὸς λέλεκται· Στόμα δικαίου μελετήσει σοφιαν, καὶ γάρ γλώσσα αὐτοῦ λαλήσει κρίσιν. Εἰδὼν δὲ, δι' ὃ νόμος τοῦ Θεοῦ πνευματικὸς ἔστι, συνήδεται δὲ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ξενιθρωπὸν, ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν θεωρίαν τοῦ νόμου καὶ τὸ βάθος τῶν ἐν αὐτῷ μυστηρίων ὑπόδεκται· δια δὲ ταῦτην τὴν ἀσκησιν οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ· ἐπειδὴ παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα αὐτοῦ κατευθύνεσθαι, καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρων ἐλέλεκτο. Εἰ δὲ καὶ ποτε ἀμαρτωλὸς διαφθορούμενος τῇ αὐτοῦ προκοπῇ ἐπιδουλεύσειν αὐτῷ εἰς θάνατον, διφρων οὐτος λεχθήσεται ἀδυνάτοις ἐπιχειρῶν. Ὁ γάρ μέγας αὐτοῦ προστάτης οὐ μὴ ἔχεται λαλῆσαι αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὐδὲ οὐ μὴ καταδικάσῃ αὐτὸν ἐν τῷ κρίσισθαι αὐτῷ. Ὁ δὲ Σύμμαχος, οὐδὲ καταδικάσει κριτήμενος.

Εἰδος τὸν ἀσεβὴν ωκεανούμενον, καὶ ἀκαρό- A μενον ὡς τὰς κάθρους τοῦ Λιβάνου. Οὗτως ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ πέτρας ἀληλυθεῖν τοῦ τέλους τῶν ἀσεβῶν φῆσιν· Οὐ γάρ ἐξ ἀκοῆς πάλαι ποτὲ γενόμενα ἔτερον λεγόντων ἀκήκοα· ἀλλ' αὐτὸς εἶδον, φησι, θλασφήμους ἀνδρας καὶ ἀθέους θαυμαζομένους μὲν ἡποτάνων, ἐπαιρομένους δὲ καὶ γαυρώντας, οἰομένους τε δικιωνίζειν ἐν τῷ βίῳ. 'Αλλ' ὡς Εἴ τι παρ' ἐμαυτῷ διελογίζομην πῶς οἵδε, καί περ ἀσεβεῖς ὄντες, τοσούτων τετυχήσατο, δεύτερον αὐτοὺς θέάσασθαι βουληθεῖς, ἐπῆρα τοὺς ὅφθαλμούς· οἱ δὲ οὐκ ἤσαν οὐδαμοῦ, ἀφανεῖς δὲ ἀθρόως ὑπῆρχον. Εἴτα δὲ ἵγες αὐτῶν καὶ ὑπόλειμμα βουληθεῖς καταλαβεῖν, οὐδὲ τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐστάναι ἐδόκουν εὑρεῖν δεδύνηματα. Διόπερ ἐπειδὴ τοιούτο τὸ τούτων τέλος, φεῦγε σὺ δὲ μαθητεύμενος τούτον τῶν ἀσεβῶν τὸν τρόπον, καὶ ἀπόντιψον μὲν ἁυτοῦ πᾶσαν κακίαν, ἀγάπησον δὲ τὴν εὐθείαν ὅδον. Μένει γάρ ἐγκαταλείμμα καὶ ἐπὶ τῆς ἀγαθῆς, τῷ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν μεταδιώκαντι, καὶ διὰ τοῦτο εἰρηνικῶς ἀνθρώπῳ γενομένῳ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Φύλασσε, φησιν, διαλέγεται, καὶ δρα σύνθη, διεστι μέλλοντα ἀρθράτῳ εἰρηνικῷ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΙΔ ΛΖ'.

Ἐλέ ἀράμυησιν.

Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγης με, μηδὲ τῇ ἀργῇ σου παιδεύσῃς με. Αὐτοὶς ἥτιμοις καὶ αὐταῖς συλλαβαῖς καὶ δὲ σ' φαλμὸς τούτῳ παραπλησίως ἀρχεται, καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τοῦ ἔκτου τοῖς ἐν τῷ προκειμένῳ φερομένοις συγγενῆ τυγχάνει. 'Αλλ' ἐν μὲν τῷ ἔκτῳ ἡ προγραφὴ περιείχεν· Ἐλέ τὸ τέλος ἐν ὅμροις ὑπὲρ τῆς ὁρθόνης φαλμὸς τῷ Δαυΐδ· ἐν δὲ τῷ παρόντι τούτων μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὸν φαλμὸν τῷ Δαυΐδ εἰς ἀράμυησιν δέδειχται. "Η γε μήν προσθήκη ἡ, εἰς ἀράμυησιν, ξοικεν ἀναπέμπειν ἡμᾶς εἰς τὴν ἐν τῷ ἔκτῳ προγραφήν, ὡστ' εἶναι τὰ παρόντα εἰς τὸ τέλος, καὶ, ἐν ὅμροις, καὶ ὑπὲρ τῆς ὁρθόνης· πάντων γάρ δὲν εἴη τούτων παρατατικὸν τὸ, εἰς ἀράμυησιν. 'Αλλ' ἐπειδὲ διεξιόντες τὰ ἐν τῷ ἔκτῳ, τὰ ὑπότεσσόντα εἰς τὴν προγραφὴν εἰρήκαμεν, εἰς τὴν ἐκείνων ἀράμυησιν καὶ ἡμεῖς ἀναπέμψομεν τὸν ἐντυγχάνοντα. Δοκεῖ δὲ μοι δὲ Δαυΐδ, διαφόρως ἐν πολλοῖς περὶ τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἐξομολογησάμενος, ίδιως τὸν παρόντα φαλμὸν ἀφωρίκενται ἔστιντε εἰς ἀράμυησιν, ὡς δεῖ καὶ διὰ παντὸς φέρειν αὐτὸν ἀνὰ στόμα. Κεχρῆσθαι δὲ αὐτῷ ἀντὶ ἐπαρθῆς ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς. Ἰκετηρίαν γοῦν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ, δι' ἣς ἀποστέρεψει μὲν τὴν ὁργὴν τὴν πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπητηρίμην, ἱλάσκεται δὲ τὸν ἀγαθὸν Κύριον ταῖς μεθὶ ὑπερβαλλούστης ἐξομολογήσεως φωναῖς. Λέγων οὖ· Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγης με, οὐ τὸν ἔλεγχον παραιτεῖται, ἀλλὰ τὸν μετὰ θυμοῦ· οὐδὲ τὸ παιδεύθηναι φεῦγει, ἀλλὰ τὸ μετὰ ὄργης· ὡσεὶ καὶ ιατρῷ τις τὰ διὰ καυτῆρος καὶ σιδήρου καὶ πικρῶν ἀντιδότων προσφέροντι βοηθήματα ἐπὶ θεραπείᾳ πάθους ὑποκείμενος λέγοι· Μή διεὶ πυρός με θεραπεύσῃς, μηδὲ διεὶ, σιδήρου καὶ τομῶν, ἀλλὰ διὰ τήπιων καὶ πρωτότερων φρεμάκιων. 'Ο γέρο τοιοῦτος οὐ τὴν θεραπείαν ἀρ-

Vers. 35-37. Vidi impium superexaltatum et ele-
vatum sicut cedros Libani, etc. Sic in præsenti
tempore se impiorum experientia edidicisse memo-
rat. Neque enim hæc olim gesta ex aliorum nar-
ratiū auribus excepti: sed ipse, inquit, vidi viros
blasphema proferentes et atheos omnibus in admira-
tione habitos, elatos et exultantes, putantes
sibi perpetuam fore vitam. Sed dum mecum re-
putarem, quomodo illi quamvis impii, tot nacti
bona essent, oculos secundo sustuli, ut contem-
plarer ipsos: at illi nusquam erant, sed confessim
evanuerant. Deinde vestigium ac monumentum
eorum deprehendere volens, ne locum quidem in
quo stetisse videbantur reperire potui. Quapropter
quia talis eorum finis est, fuge tu, discipule, tales
impiorum mores, abire omnem malitiam, dilige
viam rectam. Manent enim reliquæ spesque bona
eum qui pacem amicitiamque Dei persequitur, et
ideo homo pacificus effectus est. Secundum Sym-
machum autem, Custodi simplicitatem, inquit, si
vide aequitatem, quoniam futura sunt homini pa-
cifico.

1. PSALMUS DAVIDI XXXVII.

In remembrance of Sabbath.

Vers. 2. Domine, ne in furore tuo arguas me,
neque in ira tua corripias me. Ipsiis verbis ipsisque
syllabis sextus quoque psalmus pariter inchoatur,
et reliqua quoque in sexto comparent, hujus psalmi
dictis affinia sunt. At in sexto psalmo sic habebat
inscriptio: In finem in hymnis pro octava psalmus
Davidi. In præsenti autem nihil horum habetur,
sed duntaxat, psalmus Davidi, in remembrance. C
Hoc porro additamentum, in remembrance, vi-
detur nos ad psalmi sexti inscriptionem remittere,
ita ut quoque jain in manibus sunt, in finem, in hym-
nis, et pro octava dicta sint; nam hæc omnia repe-
tere et declarare videtur illud, in remembrance.
Verum quia cum sextum psalmum explanaremus,
quoque inscriptionem spectabunt explicavimus, nos
quoque in remembrance eorum lectorem remit-
teinus. Videtur porro mihi Davidem, cum in multis
abs se perpetratum facinus varie confessus esset,
hunc sibi psalmum proprie in remembrance
D seposuisse, ita ut eum semper in ore ferret, eo
usus quasi delinimento ad medelam animæ suæ.
Supplicationem itaque Deo emittit, qua iram qui-
dem peccantibus omnibus impudentem avertit,
vocibusque eximiæ confessionis bonum Dominum
proprium sibi facit. Cum vero ait, Domine, ne in
furore tuo arguas me, non reprehensionem de-
trectat, sed cum furore conjunctam; neque cor-
reptionem fugit, sed cum ira editam: ac si quis
medico per adustionem, ferrum et acerba remedia
levamen morbi offerenti subjectus dicat: Ne mihi
ignem, ne ferrum, ne sectiones ad medelam admis-
reas, sed dulcia mitioraque remedia: talis enim
homo non curationem abnuit, sed duriorem opitu-
landi rationem. Plerumque autem diximus, iram
Digitized by Google | Распознавание текста
ABK/FR

et furorem Dei in divinitus traditis Scripturis, non animi motus in Deo significare, nam ab iis vacuum Numen est; sed per translationem hæc solent in Scriptura nominari, quemadmodum oculi, aures, manus, digiti, pedes et reliqua membra: quæ ipse hominibus utiliter dispensat, auditorum simplificati se attemperans. Sic igitur inflictas ex Dei judicio peccantibus pœnas, quæ sane molestæ acerbæque patientibus sunt, quasi ex ira et furore invectas adumbrat. Hoc itaque docet sacer Apostolus dicens, *Secundum autem duritiam tuam, et impænitens cor, thesaurizas' tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus*⁴⁰: ac si quis inductas a lege homicidis pœnas, iram ac furori appellat; non quod revera lex ira et furore corripiatur, sed quod is qui supplicium luit, inflictas pœnas pro ira legis habeat. Jam vero maligni quoque dæmones, qui suppliciorum impiis illatorum ministri sunt, necnon virtutes Dei administræ, ira et furor vocantur. Eodem modo de decem plagiis contra Ægyptios immissis dictum est, *Misit in eos furorem et iram, immissionem per angelos malos*⁴¹. Sic dextera Dei dicuntur bona per dexteræ bonasque potestates dignis subministrata. Supplicat itaque David, ne a malignis potestatibus coarguatur, neque immissione angelorum tristium corripiatur; sed salutaribus verbis, utilibusque disciplinis, et alio quoque modo, roget ne servetur ad diem iræ et revelationis justi judicij Dei, sed jam in præsenti vita et ante mortem peccata eluat, quod utique nactus est. Et vero videtur pœnam dedisse, per calamitates ante obitum ipsi illatas, ut ex Regnorum historia didicimus. Alia quoque ratione de se ipse pœnas sumpsit, dum se in variis confessionis modis afflictionibus dedidit. Hoc pacto etiam loquitur: *Si quid perpetravi, quo dignus sim qui a furore arguar; at resipiscens rogo ut a verbo, non a furore arguar; et a doctrina, non ab ira corripiar.*

Kai ἀλλως δὲ οὐτὸς ἔσυνδον ἐπιμωρεῖτο παντοίαις τρόποις. Kai ἀλλως δέ φησιν· εἰ πέπραχται μοι τοιοῦτον ἡ μετανοήσας παρακαλῶ ὑπὸ λόγου, καὶ μή ὑπὸ θυμοῦ ἐλεγχθῆναι, καὶ μή ὑπὸ διδασκαλίας, καὶ μή ὑπὸ ὄργης παιδεύθηναι.

VERS. 3. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi.
Siquidem athleta Job, omnia tentationum genera perpessus, non ignorabat undenam hæc sibi evenirent, quare dicebat: *Sagittæ enim Domini in ore meo sunt, quarum ira mōsum ebibit sanguinem*⁴². David autem non in corpore veluti Job plagi affectus, sed in ipsa anima letali vulnere confessus, non ait quemadmodum Job: *Sagittæ Domini in ore meo sunt; sed: Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam. Ille vero manus Dei memorat his verbis: Manus enim Domini est quæ tetigit me*⁴³. Diabolus autem Domino dixit: *Mitte manum tuam, et tange omnia quæ habet*⁴⁴: et rursus: *Mitte manum tuam et tange carnem ejus*.

A νεῖται, ἀλλὰ τὸν ἐπίπονον τρόπον τῶν βοηθημάτων. Πολλάκις δὲ εἱρηται, ὡς ὄργη καὶ θυμὸς Θεοῦ λεγόμενα ἐν ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς οὐ πάθη περὶ τὸν Θεὸν σημαίνει, παντὸς γάρ πάθους ἀλλότριον τὸ Θεῖον· κατὰ μεταφορὰν δὲ τὰ τοιαῦτα εἰωθεν δονομάζειν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος, ὡς καὶ ὅφθαλμος Θεοῦ, καὶ ὡτα καὶ χείρας καὶ δακτύλους, καὶ πόδας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη· ἀπερ ὡς πρὸς ἀνθρώπους χρησίμως οἰκονομεῖται, συγκατιῶν τῇ τῶν ἀκρωμάνων νηπιότητι. Οὗτος οὖν καὶ τὰς ἐπαγομένας τιμωρίας τοῖς διαιρέτανοις κατὰ Θεοῦ χρίσιν, σκυθρωπὰς οὖσας καὶ ἀλγεινάς τοῖς πάσχουσιν, ὡσανεὶ ἐξ ὄργης καὶ θυμοῦ ἐπαγομένας ὑποτοπούται. Τούτο γοῦν διδάσκει καὶ ὁ Ιερὸς Ἀπόστολος λέγων· *Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμεταρότερον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ δργήν ἐν ἡμέρᾳ δργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, δὲ ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ δργάτα αὐτοῦ· ὡς εἰ τις καὶ τὰς ἐκ τοῦ νόμου τῷ ἀνδροφόνῳ ἐπηργημένας κολάσεις δργήν καὶ θυμὸν δονομάζοι· οὐκέτι θυμῶς τοῦ νόμου θυμούμενου καὶ δργίζομένου, τοῦ δὲ κολαζομένου δργήν τοῦ νόμου τὴν τιμωρίαν ὑπειληφθεῖτος.* "Ηδη δὲ καὶ οἱ τὰς κολάσεις διακονούμενοι κατὰ τῶν ἀσεδῶν πονηροὶ δαίμονες, αἵ τε ὑπηρετικαὶ δυνάμεις τοῦ Θεοῦ αἱ τοιαύδες, δργή καὶ θυμὸς ὕνωμασθησαν. Οὕτω γοῦν εἱρηται ἐν τῷ περὶ τῆς δεκαπλήγου τῆς κατ' Αἴγυπτον ἐπαγθείτης λόγῳ τό· *'Απέστειλεν ἐξ' αὐτοὺς θυμὸν καὶ δργήν, ἀποστολήν δὲ ἀγγέλων πονηρῶν.* Οὕτω δεξιά λέλεκται Θεοῦ τὰ διὰ τῶν δεξιῶν καὶ ἀγαθῶν δυνάμεων τοῖς ἀξοῖς χορηγούμενα. Ικετεύει τοίνυν ὁ Δαυὶδ μὴ διὰ πονηρῶν δυνάμεων ἐλεγχθῆναι, μηδὲ δι' ἀποστολῆς ἀγγέλων σκυθρωπῶν παιδεύθηναι· διὰ λόγων δὲ σωτηρίων, καὶ μαθημάτων ὡφελίμων καὶ ἀλλως δὲ ἀντιβολεῖ μὴ τηρηθῆναι εἰς ἡμέραν δργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ἥδη δὲ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν περόντα βίον πρὸ τῆς τελευτῆς ἀπολογίσαθαι τὰ διαιρέτηματα· καὶ ἐνυχέ γε τοῦ σκοποῦ. Φαίνεται γοῦν δίκην δεδωκός, δι' ὧν ἐπαθε πρὸ τῆς τελευτῆς, ὡς ἐκ τῆς ιστορίας τῶν Βασιλεῶν μεμεθήκαμεν. διοδάλλων κακύσεσιν ἐν τοῖς τῆς ἐξομολογήσεως ἀλλοιοῖς ἐφ' οὓς ἀξιοῦν ὑπὸ θυμοῦ ἐλεγχθῆναι, ἀλλὰ γε μετανοήσας παρακαλῶ ὑπὸ λόγου, καὶ μή ὑπὸ ὄργης παιδεύθηναι.

D "Οτι τὰ βέλη σου ἐτενάγησάν μοι. Ό μὲν γάρ ἀδιλητῆς ἵλοι, παντείνας ὑπομείνας πειρασμούς, οὐκ τγνθεὶς πόθεν αὐτῷ ταῦτ' ἐγίνετο· διὸ ἐλεγεν· *Βέλη γάρ Κυρίου ἐν τῷ στόματι μοῦ εἰσιν, ὃν δὲ θυμὸς αὐτῶν ἐκπίσει μον τὸ αἷμα.* Ό δὲ Δαυὶδ, οὐ τὸ σῶμα πληγεὶς ὅμοιως τῷ ἵλοι, αὐτὴν δὲ τὴν φυχὴν καὶ πλαίσιαν τρωθεὶς, οὐχ ὅμοιως τῷ ἵλῳ φάσκει· *Βέλη γάρ Κυρίου ἐν τῷ στόματι μον ἐστίν· ἀλλά,* "Οτι τὰ βέλη σου ἐτεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρά σου. Ό δὲ μνημονεύει τῆς χειρὸς Κυρίου λέγων· *Χειρ γάρ Κυρίου ἐστίν η ἀγαφέστη μον.* Καὶ διάδολος τῷ Κυρίῳ, *Ἀπόστειλον τὴν χειρά σου καὶ ἄγψαι πάντας ὃν δεχει, Εφασκε· καὶ πάλιν· *Ἀπόστειλον τὴν χειρά σου, καὶ ἄγψαι τῷ**

⁴⁰ Rom. ii, 5, 6. ⁴¹ Psal. LXXVII, 49. ⁴² Job vi, 4. ⁴³ Job ix, 21. ⁴⁴ Job i, 11.

σαρκῶν αὐτοῦ καὶ τῷρ στέκεων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐτέρας τις καὶ τὸν σαρκῶνα αὐτοῦ τὰ καθικόμενα καὶ τὸν σωματικὸν ὑπαρχόντων ἔνταῦθα δὲ ἐπειδὴ περ τὴν ψυχὴν αὐτὴν νενόσηκεν δαυΐδ, ἐτέρα βέλη καθικέσθαι αὐτοῦ σημαίνει, καὶ ἐτέραν χείρα τοῦ Θεοῦ ἤφθαι αὐτοῦ, καθάτηθη μεν εἰπόντες, τὰ λογικὰ βέλη, μᾶλλον δὲ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους νύττοντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν συνείδησιν αὐτὴν τιμωρούμενούς. Μήποτε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον καὶ τὰ τοῦ διαβόλου πεπυρωμένα βέλη τὰ παθητικὰ καὶ ἐρωτικὰ τὰ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτὸν ἔξαφαντα τῆς τοῦ Οὐρίου γυναικὸς σημαίνει; ὧν καὶ δὲ Ἀπόστολος διδάσκει λέγων· Ἀραλδετες τὴν παροπλὴν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι πάντα τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ σθέσαι. Ήσπερ δὲ Ἰών τὰ τοῦ διαβόλου βέλη καὶ τὰ ἔλκη τὰ ἐπιτεθέντα αὐτῷ κατὰ τοῦ αὐτούς, ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν ἐγίνετο τοῦ Θεοῦ, βέλη Κυρίου ὠνόμασεν εἰπών· Βέλη γάρ Κυρίου ἐτῷ στόματι μου ἐστιν, ὡν δὲ θυμῷς αὐτῶν ἐκπίνει μου τὸ αἷμα· οὖτως εἰκὼς καὶ τὸν Δαυΐδ ἔνταῦθα βέλη Κυρίου εἰρηκέναι, ἐπει κατὰ συγχώρησιν τοῦ Κυρίου κατεστρατεύσατο αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, ἵνα μάθῃ μὴ λέγειν· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰώνα. Ἐπει γάρ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ δυναμούμενος μέγα τεφρόνυστος ποτε, ὡς ἀπαυθαδίσασθαι καὶ εἰπεῖν· Εἶνι δὲ εἰπα ἐτῇ εὐθητῇ μον· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰώνα· τούτου χάριν εἰκότως παρεδόθη τῷ πειράζοντι, δε, τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καθαψάμενος, μειόντως αὐτὸν ἢ τὸν Ἰών ἐξημίλασεν. Εἰ δὲ οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ, οεὶ τῆς δικαιοκρισίας αὐτοῦ ὑπομνηστικοὶ καὶ τῆς δργῆς τῆς τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπηρημένης διδασκαλικοὶ, βελῶν εἰσιν δύντεροι, τὴν συνείδησιν νύττοντες· καὶ οὖτως εἴποις ἀν τὸν Δαυΐδ, τοῖς ιεροῖς τοῖς τοῖς καὶ θεοῖς βέλεσι κεντούμενον, εὐλόγως παρετίσθαι τὸ διά τοῦ θυμοῦ Ἐλεγχον. Προσλαβόντα γάρ, φησι, τὴν δργὴν καὶ τὸν θυμὸν τὰ παρὰ σοῦ καθικέμενά μοι βέλη, ἵκανως με τιμωρεῖται, καὶ αὐτάρκως ἐπαλήλων συμφορῶν.

Οὐκ ἔστιν Ιασις ἐτῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς δργῆς σου, οὐκ ἔστιν εἰρίην ἐτοῖς διτεροῖς μον ἀπὸ προσώπου τῷρ ἀμαρτιῶν μον. Τὴν γάρ σάρκα μου, δε' ἡς πέπρακταί μοι τὸ ἀμάρτημα, κολάσεσι παρέδωκα τιμωρούμενος ἐμαυτὸν. Τοῦτο γάρ καὶ ἐδήλου δι' ἐτέρων λέγων· Καὶ ἐταπείρουν ἐτηστελε τὴν γνήσιην μον· καὶ, Ἡ σάρξ μου ἡλιοώθη δι' ἔλαιον· καὶ, Ἐκελαθόμητ τοῦ φαγεῖται πρότερον μον ἀπὸ προσώπου τοῦ στεραγμοῦ μον, καὶ διὰ τοιαύτα· Ἄντι δὲ τῆς δργῆς, συμφώνως Ἀκύλας καὶ δὲ Σύμμαχος, Ἀπὸ προσώπου τῆς ἐμβριμήσεως σου, ἡρμήνευσαν. Ἀπήρκει γάρ μοι ἡ ἀπὸ τῶν σῶν θειῶν Γραφῶν ἐμβρίμησις, καὶ ἡ διὰ τοῦ προσώπου Ναθάν ἀπειλή. Ἄντι δὲ τοῦ· Ἀπὸ προσώπου τῷρ ἀμαρτιῶν μον, δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, Διὰ τὰς ἀμαρτιας μον. Ἀτοπον δὲ οὐδὲν διτέλε τοὺς οἰκείους ἀποκαλεῖν. Εἰ γάρ ἔσμεν ἀλλήλων μᾶλλον, καὶ ὡς ἐν πάντες κατελογίσθημεν σώματι τὸ

A et ossa ejus ⁴⁴. Verum alia manus erat, et aliæ sagitta: quæ carnem et corporea ejus attingebant: hic autem quia David anima ægrotabat, se aliis confossum telis, aliquam manum Dei se tetigisse significat, ut superius diximus, nimiri rationabiles sagittas, imo vero ipsa Dei verba, quæ animam pungebant, et de conscientia ejus supplicium sumebant. Num forte ipsum diabolum et ignita diaboli tela affectum excitantia et amatoria, quæ ipsum ad concupiscentiam uxoris Uriæ accendebant, his indicat? de quibus hæc monita dat Apostolus: Accipite armaturam Dei, ut possitis omnia tela nequissimi extinguere ⁴⁵. Quemadmodum autem Job diaboli sagittas et immissa corpori suo ulcera, quia Dei permissu acciderant, sagittas Domini vocavit dicens: Nam sagittæ Domini in corpore meo sunt, quarum furor ebibit meum sanguinem ⁴⁶; ita verisimile est ideo Davidem hic sagittas Domini dixisse, quia ex Dei concessu iniamicus eum oppugnabat, ut edisceret non ita loquendum esse: Non movebor in aeternum ⁴⁷. Quia enim aliquando Dei gratia fulitus magna de se senserat, ita ut arroganter dicebat: Ego autem dixi in abundantia mea: Non movebor in aeternum ⁴⁸; ideo jure tentatori traditus est, qui animam ejus adortus, majus ipsi quam Jobo dannum intulit. Quod si sermones Dei, qui de justo ejus judicio adnitionent, et imprudentem peccantibus iram ejus edocent, sagittis acutiores sunt, punguntque conscientiam; sane dixeris Davidem sacris hiace ac divinis sagittis confossum, reprehensionem cum furore illatam jure recusasse. Nam tela abs te mihi immissa, ait, quæ iram et furorem tuum præverterunt, sufficienter de me supplicium sumunt, ac satis me castigant: sed etiam manus tua per illatas frequenter calamitates me contigit.

C με κολάζει· ἀλλὰ καὶ ἡ χείρ σου καθήψατο διὰ τῶν ἐπαλήλων συμφορῶν.

Vers. 4. Non est curatio in carne mea a facie iræ tuæ, et non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Carnem quippe meam, qua peccatum admisi, suppliciis tradidi, ultiōnem de me sumens. Hoc enim in aliis quoque locis significavit dicens: Et humiliabam in jejunio animam meam ⁴⁹; et: Caro mea immutata est propter oleum ⁵⁰; et: Oblitus sum comedere panem meum a facie gemitus mei ⁵¹, et similia. Pro autem iræ, Aquila et Symmachus, a facie fremitus tui, similiter interpretati sunt. Salis quippe mihi erat fremitus ille qui divinis Scripturis tuis enuntiatur, et interminatio per Nathan prophetam facta. Pro illo autem, a facie peccatorum meorum, Symmachus, propter peccata mea, interpretatus est. Nihil porro absurdum est ossa domesticos vocare. Nam si alter alterius membra sumus, et quasi in unum corpus omnes compingimur, certe ossa singulos nobis proximos ap-

⁴⁴ Job 11, 5. ⁴⁵ Ephes. vi, 13. ⁴⁶ Job vi, 4. ⁴⁷ Psal. xxix, 7. ⁴⁸ ibid. ⁴⁹ Psal. xxxiv, 43. ⁵⁰ Psal. cviii, 24. ⁵¹ Psal. ci, 5.

pellare convenit. Cæterum hæc non uni sancto Da-
vidi contigisse dicimus, sed etiam multis aliis; imo
vero hodieque sanctis viris idipsum in tentatione
accidit. Nam inexpectata plerumque calamitates
oboriuntur, ut tolerabilius sit bellum ab inimicis
illatum propinquorum impetu, quos diximus ossa
tropice vocatos esse. Quod si hæc omnibus com-
munia, communis omnibus sane fuerit orationis
modus. Cuilibet namque temptationibus impedito, ac
defesso, cupientique tranquillitatem a Deo obtine-
re, hæc precatio convenit.

Vers. 5 - 12. *Quoniam iiquitates meæ super-*
grossæ sunt caput meum, sicut onus grave grava-
tæ sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt
cicatrices meæ. His docemur, ne mala occultemus
nostra, ne peccata ceu quendam nigrorem et corru-
ptionem in intimo animæ concludamus. Tota die con-
tristatus ingrediebar, quoniam anima mea impleta est
illusionibus illudentiis. Sic porro intelligas: cum in
titulo significasset psalmum in rememorationem esse,
*Jure illuc remittitur, et quæ sibi jam olim contige-
rant repetit. Docet item qualem in conditionem post
lapsum peccati devenerit: qua de causa totam hanc
confessionem edit. In hæc omnia, inquit, incidi,
quia quodam tempore, Cor meum conturbatum est,
et dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum
meorum et ipsum non erat mecum. Nam peccati
tempore vis mea intelligendi non parvam perpessa
est confusionem, perplexa et obscurata ab eo qui
*peccati mihi auctor fuerat. Tunc quippe dereli-
quit eum virtus ejus: nox ultra enim dicere poterat,
Omnia possum in eo qui me confortat²⁰, virtus
scilicet a motu animi, ac viribus destitutus. Et
vero aliud quidpiam mihi pergrave oblatum est:
nam lumen oculorum meorum, (id erat propheticus
spiritus, qui animæ ejus visum illustrabat), et ipsum
non erat mecum: ne quippe reliquerat, ac recesserat;
quia in malerolam animam non introibit sa-
pientia, nec habitabit in corpore subditio peccatis.
Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet dolum, et
auseret se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu²¹.
Imo etiam qui antea amici et proximi ejus erant,
qui cum ipso omni tempore degebant, eo relicto de-
longe steterunt, cum nequirent ultra ipsi adesse;
sed procul, illam amici sui calamitatem deplora-
bant. Quinam illi, nisi qui nuper de bonis ejus læ-
tabantur, videlicet angeli boni ac ministri Dei, qui
de hominum salute una gaudere solent? Quibus
procul me positis, alii quidam peccati auctores,
prope stantes vim faciebant et animæ illudebant
meæ. Hi namque olim sipientes sanguinem meum,
atque a longis retro temporibus peroptantes rui-
nam videre meam, quasi opportunitatem nacti, cum
viderent virtutem meam me dereliqueris, et lu-
men oculorum meorum a me recessisse, amicos
quoque et proximos longe remotos, confessim ir-
*ruentes vim faciebant animæ meæ; ac utpote ma-***

A ἀπειργον, καὶ ὅτε τοὺς κατὰ μέρος καὶ χρειωδεστά-
τους μάλιστα λέγειν. Πλὴν οὐχὶ μόνη ταῦτα συμβῆ-
ναι φαμεν τῷ θεοπειρῷ Δαυΐδ, ἀλλὰ γάρ καὶ πλει-
στοῖς ἑτέροις· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς δεῦρο πράττεται πι-
ραζομένων ἀγῶν. Ἀδόκητος γάρ περιστάσεις ἀνα-
φύονται πολλάκις, ὅστε δυσφορητέροιν εἶναι τοῦ
περ ἔχθρῶν πολέμου τὰς τῶν οἰκείων ἐπαναστάσεις,
οὓς καὶ ὅτε φαμεν ὄνομασθαι τροπικῶν. Εἰ δὲ ἀπα-
ταῦτα κοινά, κοινὸς ἀν εἴη πάντων τῆς προσευχῆς ὁ
τρόπος. Παντὶ γάρ ἄφρομός ει πειραζομένῳ καὶ κάμνοντι,
γλιχομένῳ τε τυχεῖν ἡμερότητος τῆς παρὰ Θεοῦ.

"Οτι αι ἀρούλαι μου ὑπερῆραν τὴν κερατίην
μου, ὥστε φορτιον βαρὺ ἀσφυρθησαν ἐπ' ἐμέ.
Προσώξεσαι καὶ ἐσάκησαι οι μώλωπές μου. Αἱ
τούτων διδάσκει τὸν δόγμα, μή κρύπτει τὰ
B ἀκτινῶν κακά, μηδὲ ὀπετερ τινὲς μελανίαν καὶ σῆψιν
κατὰ βάθους τῆς ψυχῆς συνέχειν τὰ ἀμαρτήματα.
"Οληρ τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἀπορευόμην,
διτὶ η ψυχὴ μου ἐτεπλήσθη ἐμπαιγμῶν ἐμπαιγμῶν.
Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως, προειπημνάμενος ἐν
τῇ προγραφῇ, ὡς ἀρα εἰν εἰς ἀράμησιν, εἰκότις
ἀναπεμπάζεται, καὶ τὰ πάλαι αὐτῷ συμβεβηκότα
ἐπαναλαμβάνει. Διδάσκει τε ἐν οἷς γέγονε, τῷ τῆς
ἀμαρτίας διλισθῷ περιπεσόν, οὐ χάριν καὶ τὴν πάσαν
ποιεῖται ἐξομολόγησιν. Εἰς ταῦτα γάρ πάντα ἐλήλυθε,
C φησιν, ἐπειδήπερ καιρῷ τινι Ἡ καρδία μου ἐτυ-
ράγη, καὶ ἐγκατέλειπέ με η ἰσχὺς μου, καὶ τὸ
φῶς τῶν δρυθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸν οὐκέτι
Κατὰ γάρ τὸν τῆς ἀμαρτίας καιρὸν οὐκ
εμεινεν αὐτοῦ ταραχὴν τὸ διανοητικόν, συγχθέν καὶ
σκοτωθέν ὑπὸ τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντος, ὡς καὶ
εἰς ἀφροσύνην πεσεῖν καὶ πράττειν ἀφροσύνης ἔργα.
Τότε δὲ καὶ ἐγκατέλειπεν αὐτὸν η ἰσχὺς αὐτοῦ οὐκέτι
γάρ οὖς τε ἦν λέγειν. Πάρτα λογίων ἐν τῷ ἐνθυ-
ραυμούντι με, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους καὶ ἐξαπο-
στασαι. Καὶ ἀλλο δέ τι, φησι, χαλεπὸν περὶ ἐμὲ γέγονε.
Τὸ γάρ φῶς τῶν δρυθαλμῶν μου (τοῦτο δὲ ἦν τὸ
προφητικὸν πνεῦμα, τὸ φωτίζον αὐτὸν τῆς ψυχῆς τὴν
δραστιν) καὶ αὐτὸν οὐκ ἦν μετ' ἐμοῦ, καταλείψαν με
καὶ ἀναγρῆσαν· ἐπειδὴ εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ
εἰσελεύσεται σοφία· οὐδὲ κατοικήσει ἐρ σώματι
κατάδυρε φάμαρτιας· ἀγαντ γάρ πτερυγά παιδειας
γεύεται δόλον, καὶ ἀπαραστήσεται αἴσιον ποτι-
σμῶν δονυρέτων. Ἀλλὰ καὶ οι πρότερον αὐτοῦ φίλαι
καὶ πλησίον αὐτοῦ, οἱ τὸν σύμπαντα χρόνον αὐτῷ
συγόντες, ἔσαντες αὐτὸν μακρόθελες δεσπησαν, οὐκτὶ²²
αὐτῷ συνεῖναι δυνάμενοι, πόρφωθεν δὲ ἀποκλιδόμενοι
ώς οἰκείου φίλου συμφοράν. Τίνες δὲ ξέσαν οὗτοι ἀλλ'
η οἱ ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀγαθοῖς αὐτοῦ χαίροντες,
ἄγγελοι: δηλαδὴ ἀγαθοὶ καὶ λειτουργοὶ Θεοῦ, τῇ τῶν
ἀνθρώπων συγχαίρειν εἰωθότες σωτηρίῃ; "Ων μα-
κράν μου γενομένων, ἄλλοι τινὲς τὴν ἀμαρτίαν ἐνερ-
γοῦντες, πλησίον μου γενόμενοι, ἔξενιάζοντο καὶ τῇ
ἐμῆς ψυχῆς κατέπαιζον. Πάλαι γάρ οὗτοι διψόντες
τοῦ ἐμοῦ αἴματος, καὶ ἐκ μακρῶν χρόνων εὐχόμενοι
θεάσασθαι μου τὴν πτῶσιν, ὡσανει καιροῦ λαβόμενοι,
D οἵτε εἰδον καταλείπουσάν με τὴν ἰσχὺν, καὶ τὸ φῶς

²⁰ Philipp. iv, 13. ²¹ Sap. 1, 4, 5.

τῶν δὲ αὐτῶν μου ἀναχωρῆσάν μου, τούς τε φίλους
καὶ τὰς πλησίους μακράν γενομένους, παραχρῆμα
ἐπιπτηδήσαντες ἔξεινάζοντο τὴν ψυχήν μου· καὶ ὡς
ἄν θεύλοκαί εἰ λάλησσάρι μοι ματαιώσητας, ἐνδον
ὑποβάλλοντες μου εἰς τὴν ψυχήν ματαίνυς λογισμούς·
ἄγαθοῖς ἐδέλεᾶζον καθεύλοντες με εἰς τὴν ἀμαρτίαν.

A levoli, locuti sunt mihi vanitates, malas mihi intus cogitationes suggestentes; imo etiam dolose demulcentes ac decipientes, quasi ad bona inescabant me, dum in peccatum detraherent.

VERS. 17. *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os enim. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. Quoniam, inquit, mihi pudore suffuso, nihil suppetebat quod dicere; nullus quippe ad defensionem sermo succurrebat, neque inimicos, semel ab iis vicius, alloqui valebam, mihi non fidens, neque aliam præter te spem præ oculis habens, hunc mihi curationis modum prescripsi. Quoniam igitur in te speravi, Domine, spes autem non confundit* ¹⁸; *ideo exaudies, quia misericordiam vis, neque vis mortem peccatoris, sed poenitentiam ejus. Quare cum in te speraverim, obsecro tuam mihi curationem obtinere licet: Nequando supergaudeant mihi inimici mei, nondum enim penitus gavisi sunt. Supergaudebunt autem, nisi misericordiam consequar tuam: sed ne supergaudeant mihi inimici mei, qui jam antea cum commoverentur pedes mei magna loquebantur, ad te confugi, ac dico, Non confundar in aeternum. Neque enim penitus eversus sum, neque in talem ruinam delapsus qualem si qui abs te prorsus desecrerunt.*

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩ ΙΔΙΟΥΜ, ΩΔΗ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ ΛΗΓ'.

Ηολλήν δὲ ἐμφέρειαν ἔχει τὰ ἐν τῇ προκειμένῃ φύῃ λεγόμενα τοῖς ἐν τῷ πρὸ τούτου Φαλμῷ. 'Αλλ' ἔκεινον μὲν δὲ Δαυΐδ φάλλων, εἰς ἀράμετησιν ἔαυτῷ συνέταττεν'. οὗτος δὲ ἡδη καὶ ἑτέρους παραδίδωσι τοὺς τὰ σδαια πεπονθότας αὐτῷ, διὸ τῆς Ἰσης ἐξομολογήσεως ἡηλοῦν αὐτὸν καὶ μιμεῖσθαι παιδεύων· εἰ μὴ ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἥγιον διὰ τοῦ Ἰδίθουμ ταῦτα τὸν Δαυΐδ ἐδίδασκε λέγειν. 'Ἡξίωτο γάρ καὶ αὐτὸς δὲ Ἰδίθουμ πνεύματος προφητικοῦ. Μανθάνομεν δὲ διὰ τῶν προκειμένων, ὡς ἄρα προσήκει ἔκαστον ἔαυτῷ διαλέγεσθαι, μηδὲ περιμένειν τοὺς Ἑζωθεν διδασκάλους, αὐτὸν δὲ' ἔαυτοῦ προσομιλοῦντα τῷ λογισμῷ καὶ τῇ διανοίᾳ.

**Ελκα· Φυλάξω τὰς δδούς μου. Κατ' αὐτὸν, φησι,
τὸν καὶ ρὸν τοῦ πειρασμοῦ, ἐπαναβαίνοντός μοι τοῦ
τὴν ἀμαρτίαν ἐνεργοῦντος, ἔτιν ἐλεγοτ· Φυλάξω
τὰς δδούς μον τοῦ μὴ ἀμαρτάνειρ ἐτ γλώσση
μον. Τότε δὲ καὶ ἐθέμηη τῷ στόματι μον φυλα-
κήν· καὶ ἐκωχώθηη καὶ ἐπαιειώθηη, καὶ ἐστ-
ησα ἐξ ἀγαθῶν. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὐτως ἡρμηνε-
σεν· **Εἰσορ·** Φυλάξω τὰς δδούς μον, μὴ ἀμαρτεῖη
διὰ τῆς γλώσσης μον. Φυλάξω τὸ στόμα μον
φιλῷ, εἰτι διτος διεδοῦς ἐξ ἐρατίας μον. "Αλα-
λος ἐγερόμηη σιγῇ, ἐσιωπήθηη μὴ ὥρ ἐτ ἀγαθῷ.
Θράς τινα τρόπον τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ τολμᾶν διατίειν
τὸ στόμα διδίαζεν εἰπών· Καὶ ἐσιωπήσα ἐξ ἀγα-
θῶν, η, ἐσιωπήθηη μὴ ὥρ ἐτ ἀγαθῷ, κατὰ τὸν**

XXXVIII.

XXXVIII.

Quæ in hoc cantico exstant multam affinitatem
habent cum iis quæ in præcedenti psalmo legun-
tur. Sed illum quidem psallens David in *rememo-*
rationem sibi composuit; hic vero narrat alios si-
milia perppersos, quos ad sui imitationem ac exem-
plum de se sumendum instituit. Nisi fortasse Spi-
ritus sanctus Idithumi ministerio Davidem ad hæc
dicenda erudierit. Nam ipse quoque Idithum spi-
ritu prophetico dignatus fuerat. His porro edisci-
mus par esse singulos secum colloqui, neque ex-
trinsecus magistros expectare, sed ratiocinio et
cogitatione sermones secum conferre.

D VERS. 2,3. *Dixi : Custodiam vias meas.* Ipso, inquit, tentationis tempore, invadente me peccati auctore, *ego dixi : Custodiam vias meas.* ut non delinquam in lingua mea. Tunc vero, posui ori meo custodiam : obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. Symmachus autem sic interpretatus est, *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam per linguam meam.* *Custodiam os meum freno,* cum adhuc sit impius adversum me. *Mutus factus sum silentio,* tacui in bono non existens. Viden' quo pacto causam afferat, cur non audeat os aperire cum ait, *et silui a bonis;* vel secundum Symmachum, *tacui, in bono non existens?* Cum enim in bonis non existerem, neque fiduciam haberem, recordatus sum

" Rom. v, 5.

ejus qui ait : Peccasti, quiesce⁹⁶ : quare tacui in bono non existens. Neque solum obmutui et nullius sum ei silui a bonis, sed etiam dolor meus renovatus est. Nam dolor animæ meæ, et ulcus a peccato mihi illatum, cum in imum pectus devenisset, et in ipsa conscientia infixum esset, renovabatur, instante atque exprobrante peccati auctore.

Vers. 4 - 6. *Conculuit cor meum intra me. Memor, inquit, peccati, animi deliquio ceu igne comburebar : ab ipsaque conscientia incensus, locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum. Etiam post confessionem, qui mihi finis futurus sit ediscere postulo. Hæc porro dicebat cum graviter premeretur, ratus temporaneam hanc mortalemque vitam ob tedium molestiamque ejus diuturnissimam esse. Quare obitus sibi tempus indicari peroptabat, ut accepto libertatis ac tentationum exitus fausto nuntio, alacriter ageret. In sequentibus vero sic ait : Advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihilum ante te. Pro quo Symmachus, Ecce quasi palmares dedisti dies meos, edidit. Alius fortasse dixerit, παλαιστάς, sive adversarios dies hominis vocatos, quia certamine, πάλης, sive pugna et temptationibus repleti sunt. Deincepsque ait : Substantia mea tanquam nihilum ante te ; pro quo Aquila interpretatur, et demersio mea quasi non est in conspectu tuo ; Symmachus vero, et vita mea quasi nihil coram te. Namque totum vitæ hominis tempus cum vita Dei atque sæculis immensis collatum, quasi nihilum est in conspectu Dei. Quare alio in loco dictum : Cœli peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent : et sicut operitorum mutabis eos et mutabuntur. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient⁹⁷. Sed etiam omnia hominum studia, vanitas vanitatum sunt ; et, universa vanitas, omnis homo vivens ; sive, omnis homo constitutus, secundum Aquilam ; sive, omnis homo stans, secundum Symmachum. Nam qui nunc stat, ac præsenti tempore vitam decurrit, vanitas sane fuerit. Si itaque nulla hominibus inesset spes immortalitatis, vitæ æternæ ac regni cœlorum, e re sane putaretur vanitas esse omnis homo vivens. & πέκειτο τις ἀνθρώποις ἐλπὶς ἀθανασίας, καὶ ζωῆς μάταιόν τι εἶναι πᾶς ἀνθρώπος ζῶν.*

Vers. 8 - 12. *Et nunc quæ est exspectatio mea, nonne Dominus ? etc. Hæc porro sic edidit Symmachus : Nunc igitur quid exspecto, Domine ? remansio mea in te est. Ab omnibus transgressionibus meis redime me, exprobrabilem insipientem ne ponas me. Mutus factus sum, non aperies os meum : tu enim fecisti. Post ea quæ superius dicta sunt, ait, nihil mihi relictum, Domine, nisi ut te*

A Σύμμαχον ; Μή γαρ ὁν ἐν ἀγαθοῖς, μηδὲ παρῆσταις ἄγων, ἐμεμήμην τοῦ λέγοντος· Ἡμαρτεῖς, ησύχαστος· διὸ ἐστιώπησα μὴ ὡς ἐν ἀγαθῷ. Οὐ μόνον δὲ ἐκωφώθη καὶ ἐστήσατο ἐξ ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλτημά μου ἀνεκαυτοῦ. Τὸ γάρ τῆς ψυχῆς μου ἀλγός καὶ τὸ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐγγενόμενό μοι ἔλκως, κατὰ βάθους ἐγκείμενον, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς συνειδήσεως ἐμπεπηγμένον, ἀνενεοῦτο, ἐπαναδάνοντός μοι καὶ ἐπονειδίζοντος τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐνηργηκότος.

B Ἐθερμάρθη ἡ καρδία μου ἐτόξις μου. Ἀναμιμησχόμενος, φησι, τῆς ἀμαρτίας, τῆς ἀθυμίας ἐνεπιμπράμην πυρί, ὑπ' αὐτῆς πυρούμενος τῆς συνειδήσεως, Ἐιδάησοι ἐν τλώσῃ μου. Γράψισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου. Καὶ μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὅποιοι τέλους τεύχομαι μαθεῖν ἀξιῶ. Βαρούμενος δὲ ταῦτα ἔλεγε, τὴν προσκαίρον καὶ θνητὴν ζωὴν διὰ τὸ ἐπαχθὲς αὐτῆς μακροτάτην ἥγοντας μενος. Διὸ γνωρισθῆναι αὐτῷ τὸν τῆς ἀπαλλαγῆς χρόνον ἐπόθει· τὸν εἴθυμος γένοιστο, τὴν ἀπὸ τῶν τῇδε ἐλευθερίαν καὶ τῶν πειρατηρίων τὴν ἀπαλλαγὴν εὐαγγελισθεῖς. Καὶ ἐν τοῖς δ' ἔχης προῖων ἔλεγεν· Πάροικος ἐπὼν εἰμι παρὰ σοι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάρτες οἱ πατέρες μουν. Ἰδοὺ παλαιστὰς ἔθον τὰς ήμέρας μουν, καὶ η ὑπόστασίς μουν ὥστε οὐθὲν ἐνώπιον σουν. Ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος, Ἰδοὺ ως σπιθαμὰς ἔδωκας τὰς ήμέρας μουν, ἐξέδωκεν. Ἀλλος δ' ἀν εἶποι παλαιστὰς εἰρῆσθαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ἡμέρας, διὰ τὸ πεπληρώσθαι αὐτὰς ἀγῶνος καὶ πάλης καὶ πειρατηρίων. Εἴης τούτοις φησι· Καὶ η ὑπόστασίς μουν ὥστε οὐθὲν ἐνώπιον σου· ἀνθ' οὐδὲ Ἀκύλας ἡρμῆνευσε. Καὶ η κατάδυσίς μουν ως οὐκ ἔστιν ἐταρτορίου σου· δὲ οὐδὲ Σύμμαχος. Καὶ η βίωσίς μουν ως οὐδὲν ἀντικρού σουν. Οὐ γάρ πᾶς τῆς ζωῆς ἀνθρώπου χρόνος, παραβαλόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ ζωῇ, καὶ τοῖς αἰώνιοι τοῖς ἀπειροῖς, ὥσπερ οὐθὲν ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται· σὺ δὲ διαμέρεις, καὶ πάρτες ως ἱμάτιοι παλαιωθήσονται· καὶ ώστε περιβολαὶ ἐλλεῖπεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. Σὺ δὲ δὲ αὐτός εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ παρὰ ἀνθρώπους σπουδὴ ματαιότης ματαιοτήτων ἔστι, καὶ τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρωπος τῶν, η, πᾶς ἀνθρωπος ἐστηλωμένος, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· η, πᾶς ἀνθρωπος ἐστὼς, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Οὐ γάρ νῦν ἔστως καὶ δὲ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον τὴν θνητὴν ἔτι ζωὴν διεκανύων ματαιότης ἀν εἶη. Εἰ γοῦν μὴ αἰωνίου βασιλείας τε οὐρανῶν, εὐλόγως ἀν ἐνομίσθη

C Καὶ νῦν τοῖς η ὑπομονὴ μου, οὐχὶ Κύριος ; Οὐ δὲ Σύμμαχος οὕτως τὰ προκείμενα ἐξέδωκε ἥττα· Νῦν οὖν τὶ προσδοκῶ, δέσποτα ; Η ἀραιονὴ μου εἰς σέ ἔστιν. Απὸ πασῶν τῶν ἀθεοτῶν μουν ἐξέδειν με, ἐπορειστορ ἄφροι μὴ τάχης με. Ἀλλος ἐγερόμηρ, οὐκ ἀροτεῖεις στόμα μουν σὺ γάρ ἐποιησας. Μετὰ τὰ προλεγμένα πάντα, φησιν, οὐδέν μοι λείπεται, ὡς Κύριε, η σὲ προσδοκῶν καὶ εἰς σὲ τὰς

⁹⁶ Gen. iv, 7, sec. LXX. ⁹⁷ Psal. c1, 27,28.

λλαδας έχειν· παρά σου γάρ τῆς ψυχῆς ἡ ὑπόστασις ἐστι. Διὸ δύομαι καὶ ικετεύω εἰλευθερωθῆναι με τῶν τοῦ δέ κακῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν μου ῥυσθῆναι. Ἀπαξ γάρ περιπέπτωκα δύφονι, περὶ οὐ καὶ ἀνωτέρω ελεγον· Ἐν τῷ συστήγαι τὸν ἀμαρτωλὸν ἀνάστησον μου, ἐκωφάδην, καὶ ἔταπεινώθη καὶ ἐσίγησας ἐξ ἀγριῶν. Λύτικα γοῦν ἀφρούνη παραδοθεὶς γέρονα ἐπονεῖδιστος· εἰκότως οὖν, ὡς ἀν γνωστιμαχῶν ἐφ' οὓς ἡμαρτον, ἐκωφάδην καὶ οὐκ ἡροιξα τὸ στόμα μου, διει στὸν ἐχοίησας. Ο γάρ οὐδες φόδος κωφῶσαι με ικοίησ, πλήττων με ἐφ' οὓς ἡμαρτον, καὶ καταστῆσαιν πρὸς τὸ μὴ φθέγγεσθαι. Ἄντι δὲ τοῦ, δρειδος ἀφροτος ἀδωκάς με, δὲ μὲν Ἀκύλας, δρειδος ἀποφθοτο, φησι, μὴ θῆς με· δὲ Σύμμαχος, ἐπορειδιστος ἀφροτο μὴ δψες με· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις· δρειδος ἀφροτο μὴ δψες με. Ὁπερ παράκλησιν ἐμφανεῖς τοῦ ἡμαρτηκότος, ικετεύοντος μὴ παραδοθῆναι εἰς ὑπειδισμὸν δύφονι. Ει δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος παραδόντων δύφονι τὸν ἡμαρτηκότα, ὑνειδίζεσθαι πρὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἀν εἶποις ἐπ' ὀφελεῖται γίνεσθαι τοῦ ὑπειδιζομένου, ὡς ἀν, κακούμενος, μείζονα ποιήσοιτο τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ἐξομολόγησιν· ὅπερ τῇσιν μὴ παθεῖν δι θαυμ, ὡς πάντα πράττων τὰ τῷ θεῷ ἀρεστὰ ἐξ αυτοῦ. Ἀκόστησος δὲ ἐμοὺν τὰς μάστιγας στὸν διει πονοντον· διὸ τῆς χειρὸς τῆς ισχύος σου ἐτῶ δέξεισον· ἐτελεγμοῖς ὑπὲρ ἀροματας ἐκαθεύσας ἀθρωπο, καὶ δέξειης ὡς ἀράχηντη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, πλὴν μάτην πᾶς ἀθρωπος· διάγαλμα.

Ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ παρείχεν ἐαυτὸν ἀπιστρεπτικαὶς πληγαὶ, οἵα, τις εὐγνῶμων μαθητὴς θύλακάς διὸ ξειρεν· Ἐγὼ εἰς μάστιγας ἔτοιμος. Τοι δὲ λοιπὸν αὐτάρκως τῶν μαστίγων ἐπεπειράτο ἐπιμόνως αὐτὸν αἰκιζομένων, ικετεύεις τοῦ λοιποῦ πάντασθαι, καὶ μέχρι τούτου στῆναι τὰς μάστιγας, θύλαγος τε ἐξῆς λέγων· Ἀπὸ τῆς ισχύος χειρὸς σου ἐτῶ δέξεισον. Περὶ δὲ τῆς χειρὸς ταύτης καὶ ἀνωτέρω εἰλέγετο· Ἐπεστήριξας ἐξ' ἐμὲ τὴν χειρὸν σου. Είτα διδάσκει, διει μὴ μάτην ἡ χειρ ἐπαλλαγει, μηδὲ εἰς ἀργὸν ἐμαστίγου, ἀλλ' ἐπ' ὀφελεῖται τοῦ ἡμαρτηκότος· διὸ φησιν· Ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀροματας ἐκαθεύσας ἀθρωπο. Υπὲρ γάρ τῆς παραγθείσης ἀνομιας καὶ διὰ τὸ παραχθὲν ἀμάρτημα εἴλεγον τὸν παιδεύμενον καὶ τὰς μάστιγας ἐπῆγες καὶ τὴν χειρά σου προλεχθείσαν· τούτοις δὲ αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδευμένου ἐξέτηξες, ταπεινούμενην καὶ λεπτυνομένην ἐπ' ὀφελεῖται τῇ αὐτῆς. Καθ' ἵνα γάρ ἐτρύφα χρόνον, εἰς ἀμαρτίας ἐξώλισθε, κατὰ τὸ· Ἐφαγε καὶ ἔπιεν Ἰακὼβ, καὶ ἀπελάκτισεν δι ηρακλεός, ἐπλατύθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπέστη ἀπὸ θεοῦ τοῦ τρέψοντος αὐτὸν. Διὸ, ἵνα τὸ απείμα σωθῆ ἐτη ἡμέρα τοῦ Κυρίου, η σάρξ παραδέδοται εἰς διεθρον. Νης τιμωρουμένης, ἐκτήσεται ψυχὴ ἐξιχνουμένη δίκην ἀράχηνς· διὸ φησι· Καὶ δέξειης ὡς ἀράχηντη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ εἴπουται. Πλὴν μάτην πᾶς ἀθρωπος, πάλιν τὸν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εἰκῇ καὶ μάτην μοχθοῦντα καὶ κακοτελοῦντα ταλαντά.

A expsectem et in te spem habeam: nam apud te est substantia animae. Quare supplico ac rogo liberari me ab hisce malis, et ab iniquitatibus meis eripi. Semel enim insipientem offendit de quo superius dicebam: Cum consistaret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. Confestim itaque insipientiae traditus, probrosus effectus sum: jure ergo peccatum et infirmitatem agnoscens meam, obmutui et non aperui os meum, quoniam tu fecisti. Timor enim tui me obmutescere fecit, meque ob peccata mea perculit, et lacero fecit, ut non ultra loquerer. Pro illo autem, opprobrium insipienti dediti me; Aquila, opprobrium defluenti ne ponas me; Symmachus vero, exprobabilem insipienti ne ponas me; quinta editio, opprobrium insipienti ne dederis me. Quod ejus qui peccavit depreciationm exhibet, rogantis ne in opprobrium insipienti tradatur. Quod si quando Dominus peccantem insipienti tradat, ut opprobriis ab eo afficiatur: idipsum in utilitatem ejus qui opprobriis oneratur vertit, ut vexatus majorem emittat de admissis peccatis confessionem. Quod ne pateretur David rogabat, utpote qui onnia pro viribus ageret quæ Deo placita putaret. Amore a me plagas tuas. A fortitudine enim manus tuæ ego defeci: in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem: et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus, rerumtamen vane omnis homo. Diapsalma.

In præcedenti psalmo sese plagi ad correptionem, ceu ingenuus discipulus magistro, tradidit; quare dicebat, ego in flagella paratus sum. At quoniam deinceps flagella sat expertus erat, cum sese assidue laceraret, precatur demum eorum finem dari et hic sistere flagella, ac deinceps his verbis confitetur, a fortitudine manus tuæ ego defeci. De hac porro manu superius dictum, confirmasti super me manum tuam. Sub hæc docet, manum illam non frustra corrigeret, neque in cassum castigare, sed pro peccantis utilitate. quare ait, in increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem. Nam pro admissa iniquitate, et pro peccato edito eum qui corripiebatur arguens, flagella et memoratam manum inflixisti. Hisce porro animam illius qui corripiebatur tabescere fecisti, pro utilitate ipsius humiliatam et extenuatam. Nam quo tempore in deliciis agebat, tum in peccata lapsa est, secundum illud: Comedit et bibit Jacob, et recalcitravit dilectus et in crassatus est, et recessit a Deo qui nutritab ipsum⁹⁹. Quamobrem, ut spiritus salvis sit in die Domini, caro tradita est in interitum¹⁰⁰: qua supplicio affecta, anima tabescit et extenuatur sicut aranea: ideo ait, Et tabescere fecisti sicut araneam animam meam: quibus adjicit, Verumtamen vane omnis homo, miserum denuo prædicans eum, qui in hac vita in laboribus et æruminis frustra versatur.

⁹⁹ Deut. xxii, 15. ¹⁰⁰ 1 Cor. v, 5.

VERS. 13, 14. *Exaudi orationem meam, Domine, A et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Hic se confitetur advenam et peregrinum : novit autem aliam esse refrigerationis vitam, quam assequi peroptat, dicens : Remitte mihi ut refrigerarer. Non itaque omnem hominem advenam esse temere dicit, nec frustra cum fletu et lacrymis deprecationem emittit, gnarus scilicet illius, Beati qui flent, quoniam ipsi ridebunt¹, et, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur². Ac recte facta sua post hæc ita describit, his sermonem concludens : Quoniam advena ego sum et peregrinus, sicut omnes patres mei. Rarus sane est is qui possit ad imitationem religiosorum patrum et prophetarum Dei, non ut incola, sed ut advena temporaneam ducere vitam : qua in re is qui loquitur gloriabatur, peregrinam et alienam humanam vitam estimans. Remitte mihi ut refrigerarer priusquam abeam, et amplius non ero. Pro quo Symmachus ait, Abscede a me ut rideam, antequam abeam et non existam. Nisi enim hic mutatis per gratiam tuam in risum lacrymis rideam, ac nisi in praesenti vita remittas mihi delictum et facinorum veriam præbeas, ut meipsum recipiam et refrigerem ; post exitum a vita nullum erit poenitentiae tempus. Ac si veniam non consequar, in vita quæ apud te est amplius non ero ; sed rejectus assimilabor descendantibus in lacum. Quare in hac vita sic deprecor, Ne sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum.*

1. IN FINEM DAVIDI XXXIX.

VERS. 2 - 4. *Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi. — Quoniam tribulatio patientium operatur : patientia autem probationem, probatio vero spem : spes autem non confundit³. Jure quidem justus non frustra exspectat, sed spem intendens suam, nec desperans de ea quæ a Deo est salute, in patientia perseverat. Quaenam non statim atque precatus est exauditus fuerit, attamen sperando permanet, ac perseverat in obsecrationibus et orationibus. Quod si quandoque labatur, ut David accidit, confitetur non ignorare se quounque malorum devenerit. Si vero postea resipiscens a lapsu se retrahat, gratias aget, notumque faciet omnibus ex quali miseriæ gurgite se eduxerit medicus et servator animæ ipsius ; quare dicit : Eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis. Id porro obtinebit, quia exspectans exspectavit Dominum. Lacum miseriæ, profundum peccati, lumen fæcis, lutosi corporis voluptates, in quas delapsa anima demergitur et quasi in profundo obruitur, non injuria appellaveris. Qui igitur ex his emersit, et Salvatoris dextera eductus est, ac deinde ad puram et rectam rationem animæ suæ vestigia firmavit,*

¹ Luc. vi, 21. ² Matth. v, 5. ³ Rom. v, 3.

A Εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, Κύριε, καὶ τῆς δεήσεώς μου· ἀντίσαι τῷ δακρύῳ μου. Μή παρασιωπήσῃς, διὰ πάροικος ἄγροι εἰμι ἐπὶ τῇ γῇ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Ἐνταῦθα διμολογεῖ πάροικος εἶναι καὶ παρεπίδημος· οὐδὲ τε ἐπέραν ζωὴν ἀραιγύζεως, ἡς τυχεῖν γίγνεται λέγων· Ἀρες μοι, Ἰτανία ἀραιγύζω. Οὐκούν μάτην πάντα ἀνθρώπων πάροικον θελεγε, μετὰ κλεψυδροῦ δὲ καὶ δακρύων τὴν ἰκετηρίαν ἀναπέμπει, ἀκριβῶς εἰδὼς, διὰ Μακάριοι οἱ κλαιούστες, διὰ τελεστρούσται, καὶ, Μυκάριοι οἱ πενθοῦντες, διὰ παρεπιηθίστοις· καὶ τὰ κατορθώματα δὲ αὐτοῦ ὑπογράφει ἐπιλέγων· Οτι πάροικος ἄγροι εἰμι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. Σπανέου δὲ ἔστιν ἀνδρὸς τὸ δύνασθαι κατὰ μίμησιν τῶν θεοφράστων πατέρων καὶ τῶν προφητῶν τοῦ Θεοῦ μὴ ἐκ Λεοντίκος, ἀλλ' ὡς πάροικος τὴν πρόσκαιρον διαβιοῦν ζωὴν· ἐφ' ὃ καὶ δι παρῶν ἐσεμνύνετο παροικίαν ἥγοντος καὶ ξενιτελα τὸν ἀνθρώπινον βίον· Ἀρες μοι, Ἰτανία ἀραιγύζω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν, καὶ οὐκέτι μηδὲ πάρεξω. Ἄνθ' οὐδὲ Σύμμαχός φησι· Ἀπόδοχον μον, Ἰτανία μειδάσω πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν με, καὶ μηδὲ πάρογεστ. Ἐάν γάρ ἐντεῦθεν, φησι, μή, μεταβελών τὰ δάκρυα εἰς γέλωτα διὰ τὴν σὴν χάριν, μειδάσω, καὶ ἐὰν μή δὲ τῷ παρόντι βίῳ ἀνῆσις μοι τὸ ἀμάρτημα καὶ συγχωρήσῃς τὰ πεπραγμένα, ἵνα ἀναλάδων ἐμαυτὸν καὶ ἀναψύξω ἀπαλλαγεῖς τοῦ προσκαίρου βίου, οὐκ ἔστι καὶρὸς μετανοίας. Μή τυχών δὲ ἀφέσεως οὐκέτι ὑπάρξῃ ἐν τῇ παρὰ σοι ζωῇ· ἀπόδητος δὲ γενόμενος, διμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν εἰς λάκκον. Διδὲ ἐντεῦθεν ἰκετεύω λέγων· Μή παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δύμοωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντιν εἰς λάκκον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΔΑΥΙΔ ΛΘ'.

B Υπομένων ὑπέμειρα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι. — Ἐπειδὴ ηθογύρης ὑπομονὴν κατεργάζεται, η δὲ ὑπομονὴ δοκιμή, η δὲ δοκιμὴ ἐπίδιος· η δὲ ἐπίλεκτος οὐ καταισχύνει. Εἰκότως οὐχ ἀπλῶς δὲ δικαιος ὑπομένει, ἀλλ' ἐπιτελών τὴν ἐπίδια καὶ μηδὲ πογινώσκων τὴν παρὰ Θεῷ σωτηρίαν, παραμένει τῇ ὑπομονῇ. Κανόπαραχῆμα δεηθεῖς μηδὲ πάκανουσθη, δῆμος ἐπίλεκτων ὑπομένει καὶ προσκαρτερεῖ ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς. Εἰ δὲ καὶ ἐν σφάλμασι πέτε γένοντο, ὥστερ δὲ Δαυΐδ, διμολογεῖ μηδὲ ἀγνοεῖν οἷα κακῶν ἐλήλυθεν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἀναλάδοι ταῦτα τοῦ σφάλματος συνηρθημένος, εὐχαριστήσει γνωρίζων ἀπ' οἴου βάθους ταλαιπωρίας ἀνιμήσατο αὐτὸν δι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γενόμενος λατρὸς καὶ σωτῆρ διόπερ ἐρεῖ· Ἀντίματό με ἐκ λάκκον ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ Ιλύος. Τούτου δὲ τεύξεται, ἐπιδιπέρ ύπομένων ὑπέμεινε τὸν Κύριον. Λάκκον δὲ ταλαιπωρίας τὸ βάθος τῆς ἀμαρτίας, καὶ πηλὸν Ιλύος τὰς τοῦ πηλώδους σώματος ἡδυπαθείας, ἐν αἷς διατηγήσασα ψυχὴ βαστεῖται καὶ ὠστερ ἐν βυθῷ καταπονοῦται, οὐκ ἀν ἀμάρτοις εἰπών. Ο δὴ οὖν ἐκ τούτων ἀνακύψας, καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ Σωτῆρος ἀνιμηθεῖς, εἰτα λοιπὸν ἐν καθαρῷ τῷ λόγῳ τὰς τῆς ψυχῆς

βάσις στηρίξας, εὐλόγως ἔρει· Καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ
ἀλικού ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ Λύος· καὶ
δυτηγότερον ἐξ αἰτηρίας τοῖς πόδας μου, καὶ κατηνύ-
θουτε τὰ διαβήματά μου. Πέτραν δὲ πόδες ἀντιδια-
στολὴν τοῦ στερεοῦ λόγου θεμέλιον ὄνομάζει, ἐφ' ὃν δὲ
βεβηκίων φέσεις· Τίς ημᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ, Θείμις, η στενοχωρία, η διωγμός,
η λιμός, η τάξης· καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐ μόνον δὲ ἵστησε τοὺς πόδας
ἐπὶ τὴν πέτραν, ἀλλὰ καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἐπ' αὐ-
τῆς διὰ τῆς τῶν καλῶν εὐδοκιμήσεως ποιεῖ· διὸ ἐπι-
λέγει· Καὶ κατηνύθυτε τὰ διαβήματά μου. Εἴτα
ἀκολούθως, ὡς ἀν μεταβληθεὶς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ^B
τὰ κρείττω, τὸ μὲν παλαιὸν δόσμα, δι' οὗ ἀπέκλαύσατο
τὰ ἐν τοῖς πρὸ τούτου ψαλμοῖς λελέγμενα, ἀποτίθε-
ται· ἀναλαμβάνει δὲ δόσμα καινὸν τοῦ σώσαντος αὐ-
τὸν, καὶ ἐμβάλλοντος εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ καινὸν δόσμα
καὶ ὅμονον, ἀποδυσαμένου τὸν παλαιὸν ἀνθρώπων σὺν
ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, ἐνδυσαμένου δὲ τὸν νέον τὸν
ἀνακαινούμενον κατ' ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ. Εἴτα μετὰ
τάντα ταῦτα ὑπόδειγμα πολλοῖς γίνεται, ὡς ἀν καὶ
ἔπειροι, τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ θεώμενοι, ἐλπίδας ἀγα-
θὰς ἀναλάβοντεν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ
κρείττω ποιήσαντο μεταβολὴν· διὸ φησιν· Οὐφορται
πολλοὶ καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἀλιτοῦσιν ἐπὶ Κύ-
ριον. Τι δὲ ὄφονται; Λύτο τοῦτο, φησιν, ὡς εἰς βά-
θος ἐλήλυθον κακῶν, καὶ εἰς τὸν λάκκον καὶ τὸν πηλὸν
τῆς Λύος· κακεῖθεν Θεοῦ χάριτι ἀνελκυσθεῖς, ἐπὶ τὴν
πέτραν ἴστην καὶ κατηνύθυτη τὰ διαβήματά μου,
καὶ δόσματος κατηξιώθην καινοῦν. Ταῦτα γάρ οἱ πολ-
λοὶ θεασάμενοι φόβον Θεοῦ, περὶ οὗ λέλεκται, Ἀρχὴ^C
τοψίας φόβος Θεοῦ, ἀναλήψονται, καὶ τὴν ὅμοιαν
ἔντοξος ὑπογράψουσιν ἐλπίδα.

Μακάριος ἀνήρ, οὐκ ἔστι τὸ δυομάτικον ἐπίλε^C
αῖτον, καὶ οὐκ ἐπέβλεψεν εἰς ματαιότητας καὶ
μαρίας γενεδεῖς· Οὐ διὰ πειρας ἐλθὼν τῆς τοῦ Θεοῦ
ἡδρίτος τοῖς πάσι κηρύττει τὰς εἰς αὐτὸν γενομένας
εὐεργεσίας, προφέρει τε καθολικὴν ἀπόφασιν ἐκ τῶν
περὶ αὐτὸν συμβάντων, διδάκτων, ὅτι πάσι δυνατὸν
ἀνθρώποις τῶν ὅμοιων αὐτῷ τυχεῖν. Οὐ γάρ ἐγώ,
φησι, μόνος, τοιούτων ἀξιωθεὶς, εἴην ἀν μακάριος·
Ἐκκεῖται δὲ τοῖς πᾶσιν ἡ αὕτη ὁδός, καὶ οὐ τοῖς μὲν,
τιοῖς δὲ οὐ. Πάς οὖν δὲ τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν
ἀναθήσας οὐκ ἀποπεσεῖται τοῦ μακαρισμοῦ, οὐ καὶ
αὐτὸς κατηξιώθην. Ματαιότης δὲ καὶ μανίας ψευδεῖς
πάσται· αἱ περὶ τὰ πρόσωπα καὶ μάταια τυγχάνουσι
σπουδαῖ· ἐπειπερ Ματαιότης ματαιότητεων, τὰ πάντα
ματαιότητες· καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐλέγετο·^D
Πλὴρ τὰ πάντα ματαιότητες, πάς ἀνθρωπος ζῶ·
καὶ πάλιν· Πλὴρ μάτηρ ταράσσονται. Θησαυρίζει,
καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάρξει ταῦτα. Μανία δὲ
ψευδεῖς αἱ εἰς κενὸν καὶ μάταιον σπουδαῖδμεναι τοῖς
πολλοῖς φροντίδες· Ποτέπερ οὖν μανία σώφρων ἡ τοῦ
παρόντος βίου κατεξανάστατις, δι' ἣν καὶ ἔξεστωτες
ἔνομιζοντο τοῖς πολλοῖς οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται. Σε-
μνύνεται δὲ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἔκστάσει λέγων δὲ δίκαιοις·
Ἐγώ δὲ εἰπα ἐν τῇ ἔκστάσει μου· Πάς ἀνθρω-
πος γείστης· καὶ δὲ Ἀπόστολος δὲ τοῦτο πεπονθὼς
Ελεγεν· Εἰτε γάρ ἔξεστημεν Θεῷ, εἰτε σωφρον-
μεν ὑμῖν.

¹ Rom. viii, 35. ² Psal. cx, 10. ³ Eccle. 1, 2.

A merito dicat: *Et eduxit me de lacu miseriae et de luto fæcis. Et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos.* Petram autem ad comparationem firmi sermonis, fundamentum vocat, in quo quisquis processerit dicet: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames?* etc. Non modo autem pedes statuit super petram; sed etiam id præstat, ut per bonorum dignitatē in ea incedere ac currere liceat; quare adjicit, *et direxit gressus meos.* Dehinc vero consequenter, utpote a pejoribus ad meliora translatus, canticō veteri, quo in præcedentibus psalmis lugebat, deposito, novum canticum assumit, ejus scilicet qui servavit eum, et canticum hymnumque novum in os ejus immisit; exiitque B veterem hominem cum operibus ejus, et induit novum, sive renovatum per scientiam Dei. Sub hæc autem omnia, in exemplum multis ponitur, ita ut alii quoque, conspecta ejus mutatione, spem suam bonam, et a pejoribus ad meliora sese traducant: quare ait, *videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino.* Quidnam videbunt? Idipsum, inquit, quo pacto in profundum malorum, in lacum miseriae et in lutum fæcis demersus cum fuerim, inde Dei gratia eductus, super petram steterim, et gressus mei directi fuerint, ac novo canticō donatus sim. His conspectis, inquit, multi timorem Dei, de quo dictum est, *Initium sapientiae timor Domini;* accipient, similemque sibi spem ascribent.

VERS. 5. *Beatus vir cuius est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas.* Qui divina gratia experimentum habuit, sibi collata beneficia omnibus prædicat, atque ex iis quæ sibi contigerunt universalem profert sententiam, docens omnes homines paria secum obtinere posse. Neque enim ego solus, ait, talia nactus, beatus fuerim; sed omnibus ea ipsa via patet, nec quibusdam aperta est, aliis vero minime. Quisquis ergo spem in Deo reposuit, a beatitudine illa, qua ego dignatus sum, non labetur. Vanitas autem et insanias falsas sunt, omnes temporanearum et futilem rerum curæ. Quandoquidem *vanitas vanitatum, omnia vanitas*; ac superius dictum est: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens; et iterum: Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat et ignorat cui congregabit ea.* Vanitates falsæ, sunt irritæ ac inutiles a multis susceptæ sollicitudines. Igitur vanitas prudens est quasi renuntiatio præsentis vitæ, ob quam prophetæ Dei multis excessisse mente videbantur. De hoc autem excessu gloriatur justus dicens: *Ego autem dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Apostolusque idipsum passus dicebat: *Sive enim mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus, vobis.*

¹ Psal. cxv, 11. ² II Cor. v, 13.

Vers. 6-9. *Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua.* Qui variam illam Dei sapientiam sive in universis opificiis, sive in singulis, in sensilibus, et in iis quæ mente percipiuntur animadverterit, in stuporem veniens ob ingentem Dei universorum potestatem, sane dixerit : *Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua.* Sed etiam ponderatis universalis illius providentiae rationibus, queis omnia administrat, cum deprehenderit incomprehensibiles eas esse. Hæc adjicet : *Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.* Qualis erat is qui dicebat : *O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus!*⁹ In præsenti autem David pro opportunitate has protulit voces, cum e re gesta edidisset, novo quodam modo, scilicet per obsequentiam divinis legibus exhibitam, servatum se fuisse. Atenim per Moysem olim sacrificia et holocausta pro peccatis offerri jussum fuerat; nunc vero novus traditur salutis modus sine sacrificiis et holocaustis. Docet porro sexenta esse ad salutem remedia, quæ Dei gratia hominibus elargita est. Neque pro dignitate rei dici, neque mente concipi potest multitudo cogitationum Dei. Symmachus vero : *Permulta, inquit, fecisti tu, Domine Deus meus, prodigia tua, et cogitationes tuas pro nobis non possibile est exponere super te.* Deinde pro illo, *Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super arenam;* rursum Symmachus hac ratione interpretatus est, *Si annuntians annuntiem, plures sunt quam ut enarrari possint.* Nam, *ex parte,* inquit, cognoscimus, et *ex parte prophetamus*¹⁰. Omnia sane mirabilia tua innumerabilia et incomprehensibilia sunt : altamen in iis quæ capere licuit id deprehendi, te scilicet in præsenti tempore a Moyse tradita sacrificia et oblationes noluisse, sed eorum loco aures meas et obsequentiam eloquiis tuis perfecisse ; ac pro holocaustis, et sacrificiis pro peccato, memetipsum obtuli tibi. Quare ait : *Ecce venio a te vocatus, atque promptissime obsecutus.* Venio autem festinando ut faciam voluntatem tuam : hoc enim pro omni victima holocausti accepturum te persuasum habeo. Hoc porro, *in capite libri scriptum est de me,* quid, amabo, aliud est, quam præferendam esse voluntatem tuam sacrificiis et holocaustis ? et legem tuam exsequendam esse non secundum obviam lectionem, neque par ratione atque complures legis Moysis observatores ; sed in medio ventris mei ; aut ut Symmachus, *concupivi legem tuam in medio viscerum meorum.* Nam si qui animæ venter est, tropice sic vocatus, de quo in Evangelii dictum est : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, salientis in vitam æternam*¹¹; in hoc recondito, inquit, ac secreto animæ promptuario legem tuam observare volui, atque præcepta de sacrificiis et holocaustis spirituali more ac secundum mentem persolvere. Hæc quippe tibi

A Πολλὰ ἐποίησας σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς μου, τὰ θαυμάσια σου. Οἱ τὴν πολυποίκιλον τοῦ Θεοῦ σοφία, κατανεορκώς ἔν τε τοῖς καθόλου κτίσμασι καὶ τοῖς κατὰ μέρος, τοῖς τε αἰσθητοῖς καὶ τοῖς κατὰ διάνοιαν θεωρουμένοις, εἰς ἐκπλήξην ἑλθόντης ὑπερμεγέθους δυνάμεως τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, εἴποι ἀν. Πολλὰ ἐποίησας σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς μου, τὰ θαυμάσια σου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς λόγους ἐξετάσας τῆς καθόλου προνοίας, καθ' οὓς τὰ σύμπαντα διοικεῖ, κάπειτα εὐρών αὐτοὺς ἀκαταλήπτους, προσθήσει λέγων· Καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σουσι οὐκ ἔστι τίς δμοιωθήσεται σου. Ότος δὲ λέγων· Ω βαθύους πλούτου καὶ σοφίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀρεξερεύητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀρεξιχυλαστοι αἱ σδοναὶ αὐτοῦ! Ἐν δὲ τοῖς προκειμένοις ὁ Δαυὶδ κατὰ καιρὸν ταύτας προηνέγκατο τὰς φωνὰς ἐργῳ μαθών, ὡς καινῷ τινι τρόπῳ σέσωσται τῷ δι’ ὑπακοῆς τῶν θείων λογίων. Πάλαι μὲν γάρ διὰ Μωϋσέως θυσίας καὶ διόκαντος ἀναφορῇ προσετάττοντο ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προστέρευθαι· νῦν δὲ καινὸς παραδίδοται τρόπος σωτηρίας, διότι θυσίων καὶ διόκαντωμάτων. Διδάσκει δὲ καὶ ὡς ἔστι μυρία σωτηρίας φάρμακα, ἀπερ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρήσατο. Οὐκ ἔστι τε κατ’ ἀξίαν εἰπεῖν, οὐδὲ διανοίᾳ περιλαβεῖν τῶν τοῦ Θεοῦ διαλογισμῶν τὸ πλῆθος. Οἱ δὲ Σύμμαχος, Πάμπολλα, φησίν, ἐποίησας σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς μου, τὰ ερδοτεύσας σου, καὶ τοὺς διαλογισμούς σου τοὺς ὑπὲρ ημῶν οὐκ ἔστιν ἐκθέσθαι ἐκ τοῦ. Είτα ἀντὶ τοῦ· Ἀκήρτυτα καὶ ἐλάλησα, ἐπιληθύνθησαν ὑπὲρ ἀμμού, πάλιν δὲ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Ἐάρ ἀπαγγέλλων καταγγέλλω, πλειστοὶ τοῦ διηγηθῆται. Ἐκ μέρους μὲν τῷρ, φησί, γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Τά γε μή πάντα ἀναρθίμητα καὶ ἀκατάληπτα τυγχάνει τὰ θαυμάσια σου· πλὴν ἐν οἷς κατέλαβον καὶ τούθι εὔρον, διτὶ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν τὰς παρὰ Μωϋσέως θυσίας καὶ προσφοράς οὐκ ἥθιλησας· ἀντὶ δὲ ἐκείνων τὰ ὡτά μου καὶ τὴν ὑπακοὴν τῶν σῶν λογίων κατητίσω· καὶ ἀντὶ διόκαντωμάτων καὶ τῶν περὶ ἀμαρτιῶν θυσίων αὐτὸς ἐμαυτὸν προστήγαγόν σοι. Διό φησίν· Ἰδού δὲ καὶ λέγεις ὑπὸ σοῦ, καὶ προθυμότατα ὑπακούσας· Ήκὼν δὲ σπεύσας τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου· τοῦτο γάρ ἀντὶ πάστης διόκαντου θυσίας πέπεισμαὶ σε ἀποδέξειται. Καὶ τοῦτο δὲ ἐτεχαλίδι βιβλίον γέγραπτα περὶ ἀμοιῶν· τοῦτο δὲ ποιῶν τὴν προτιμῆσαι τὸ θέλημά σου θυσίων καὶ διόκαντωμάτων ; καὶ τὸ ποιῆσαι τὸν ιδόν μου σου οὐ κατὰ τὴν πρότειρον λέξιν, οὐδὲ δύοις τοῖς πολλοῖς τὰ παρὰ Μωϋσέως παρηγγελμένα φυλάττοντας· ἐγ μέσψ δὲ τῆς κοιλίας μου· τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Προεθυμήθητε τὸν ιδόν μου σου ἐνδοθεκ τὸν ἐγκάτων μου. Εἰ γάρ τις ἔστι κοιλία φυχῆς, τροπικῶς οὕτως ὀνομαζομένη, περὶ δὲ ἦς ἐν Εὐαγγελίοις λέλεχται· Ποταμοὶ δὲ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν ὑδατος ἵπτος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐν τούτῳ τῷ ἀπορρήτῳ καὶ ἀποκρύψῃ τῆς φυχῆς ταμεικὴ τὸν ιδόν μου σου, φησίν, ἰσουλήθην ποιῆσαι, καὶ περὶ θυσίων καὶ διό-

⁹ Rom. xi, 33. ¹⁰ 1 Cor. xiii, 9. ¹¹ Joan. vii, 38.

κανωμάτων ἐντολές πνευματικῶς καὶ κατὰ διάνοιαν ἐπιτελέσαι. Ταῦτα γὰρ ἔγνων σοι φίλα, καὶ πολλῷ χρείστον τῶν σωματικῶν θυσίαις παραδεδομένων.

Εὐηγγελισάμην δικαιοσύνην ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλην, ιδού τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ καλύνω· Κύριε, σὺ ἔρως. Τὴν δικαιοσύνην μου οὐκ ἔκρυψα ἐν τῇ χαρδὶ μου· τὴν ἀληθείαν σου καὶ τὸ σωτῆρόν σου εἰπα. Ἀλήθειαν δὲ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ σκιᾷ. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· Ὡς δὲ μακάριος Δανύδης ὑποσχεῖται ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ τῇ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπὸ τῆς θείας χάριτος συλλεγείσῃ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην κηρύξτειν, καὶ τὴν τῆς προφητείας ἀληθείαν, καὶ τὴν ἀξιάγαστον σωτηρίαν, καὶ τὸν ἀμετρητὸν ἔλεον καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πιστῶν διύλλογος εἶποι· Διὸ ταῦτα ὑπισχγούμενος τὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἀντίδοσιν δύσειν, τῷ συντρέχειν εἰς Ἐκκλησίαν καὶ τὰ χεῖλα κανεῖν εἰς ὑμνῳδίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δικαίαν κρίσιν ἀνακηρύξτειν, καὶ τὴν δρόμον διεξιδεῖν κηδεμονίαν, καὶ τῶν προφητικῶν ὑποσχέσεων ὑποδεικνύναι τὸ ἀληθές. Σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύγης τοὺς οἰκτιρμούς σου ἀπ' ἔμοι· τὸ δέλεός σου καὶ ἡ ἀληθεία σου διὰ πατέρος ἀπετελέσθω μου. Καὶ τυχούσα τῆς σωτηρίας ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, δεῖται πάλιν τῆς αὐτῆς προμηθείας διὰ τὰς παντοδαπὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων ἐπαναστάσεις, ὃν ἐν τοῖς ἔξι τηῖς μνήμην πεποίηται. Οτι περιέσχορ με κακὰ ὡς οὐκέτι ἀριθμός· πατέλαβόν με αἱ ἀροτραὶ μου, καὶ οὐκ ἡδυνήθην τοῦ βλέπειν. Επιληθύθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ἡ παρδία μου ἐγκατέλιπκε με. Μηδεὶς δὲ ἀνέρωστα ἥγετοσθα τὰ εἰρημένα τοῖς ἡρμηνευμένοις. Καὶ γὰρ οἱ τρεῖς παῖδες, τῆς ἄκρας ἀρετῆς ἐπειλημμένοι, καὶ τὸν νικηφόρον ἀναδοσάμενοι στέφανον, ἐν τῇ καμίνῳ προσευχόμενοι ἐλέγον· Ἡμάρτομεν, ἥρομέσαμεν, καὶ ἀπέστημεν ἀπὸ τῶν ἐτοιῶν σου, καὶ αὐτὸς ἐφυλάξαμεν τὰ δικαιώματά σου. Οὕτως δὲ θαυμάσιος Δανύλης, οὕτως δὲ θεοπέπιστος Ἱερεμίας, οὕτως δὲ θεῖος Ἡσαΐας, οὕτως δὲ σοφώτας Παῦλος· Χριστὸς γάρ, φησὶν, εἰσῆλθε εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, ὡς πρῶτός ειμὶ ἐγώ· καὶ πάλιν· Οὐκέτι δέξιος καλεῖσθαι ἀπόστολος· Οὕτως τοινυν κάνταῦθα ταῖς παρὰ τῶν δυσσεβῶν τριχυμίαις βιλομένη ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὐ μέγα φρονεῖ, ὡς ἀγωνίζομένη, ἀλλὰ ἀμαρτίαις καὶ πλημμελεῖαις ἀνατίθησι τὰ γενόμενα, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπικουρίας ἀπολαύσαι παρακαλεῖ. Ἀλλως τε, οὐδὲ τὰ τελείων ἀπάσα συνέστηκεν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἀλλ' ἔχει καὶ τοὺς ῥάστωνη συζώντας, καὶ τὸν ἀνειμένον βίον ἀσπαζομένων, καὶ ἡδοναῖς δουλεύειν αἴρουμένους. Καὶ ἐπειδὴ ἐν ἐστι σῶμα, ὡς ἔξι ἔτης προσώπου καὶ ταῦτα κάκηνα προσφέρεται.

Νοήσεις καὶ οὕτως· Ἐπειτα οὐδὲ μακαρίζειν δινθρώπων πρὸ τελευτῆς αὐτοῦ, εἰκότως δὲ μὲν ἀπόστολος, καίπερ ἀπόστολος ὡν καὶ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ, δημος οὐκέτι λέγειν· Υποπιέζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μῆτρας, ἀλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος τέτρωμα. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ δ

A perchara esse novi, ac multo præstantiora iis, quae corporeo more Judæis tradita sunt

VERS. 10-16. Annuntiavi justitiam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo : Domine, tu scisti. Justitiam meam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi. Veritatem scilicet umbræ oppositam. Hoc item modo intelligas, ut beatus David pollicetur se in Ecclesia magna, per totum orbem a divina gratia congregata, Dei justitiam et prophetiae veritatem prædicaturum, nec non salutem admiratione dignam et immensam misericordiam; similiter fidelium cœtus, ceu ad oblatæ salutis compensationem pollicitus dixerit, se vicissim id præstiturum, B ut conveniat in ecclesiam, labia aperiat ad hymnos canendos et ad justum Dei judicium prædicandum, ad ineffabilem enarrandam ejus providentiam, ad prophetarum promissionum veritatem declarandam. Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper suscepserunt me. Atque salutem nacta Dei Ecclesia, iterum eadem ope indiget, variis frequentibusque hominum dæmonumque insultibus impedita, quorum in sequentibus mentionem facit. Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem. Multiplicatae sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me. Nemo arbitretur dicta hujusmodi non consentire iis quæ explicata sunt. Etenim tres pueri, summa virtute prædicti, atque triumphali corona ornati, in camino orantes dicebant : Peccavimus, delinquimus, injuste egimus, et recessimus a præceptis tuis, et non custodivimus justificationes tuas¹³. Sic admirabilis Daniel, sic magnus ille Jeremias, sic divinus Isaías, sic sapiensissimus Paulus : Christus enim, inquit, intravit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum¹⁴; ac rursus: Non sum dignus vocari apostolus¹⁵. Sic igitur hoc in loco Dei Ecclesia, impiorum tempestatibus agitata, non magnifice sentit ut impugnata; sed ea quæ contingunt, peccatis ac sceleribus attribuit, et a Salvatore opem consequi rogat. Et alioqui Dei Ecclesia non ex perfectis tota constituitur, sed habet etiam qui in ignavia degant, et inertem vitam amplexi sint, et qui voluptatibus servire peroptent. Et quoniam unum est corpus, tanquam ex una persona et haec et illa proferuntur.

Hoc quoque modo intelligas : Quia non oportet ante obitum hominem beatum prædicare¹⁶, jure Apostolus, licet apostolus sit ac vocatus et electus Christi Jesu, attamen non veretur dicere : Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne aliis prædicens ipse reprobis efficiar¹⁷. Id ipsum quoque David

¹³ Βαπ. iii, 20. ¹⁴ I Tim. i, 15. ¹⁵ I Cor. xv, 9. ¹⁶ Eccl. xi, 30. ¹⁷ I Cor. ix, 27.

cum multis in locis declarasset, Deum propitium A nactus est, erutusque fuit de lacu miseriæ et de luto fecis: atque in luto jam demum positus, utpote pedibus in petra firmatus, ac cantico novo seu vera de sacrificiis doctrina donatus, id est prædicatione quæ in Ecclesia Dei magna facta est; nam illud revera canticum novum erat, cuius rei causa superius dicebat: *Et immisit in os meum canticum novum: hæc consecutus tamen, ob humanæ vitæ corruptiōnem supplicationis verba resumit, ac rogat obsecrātque ut a Dei gratia et misericordia custodiatur. His enim animo revolvebat in memoriamque revocabat quæ sibi prius acciderant mala. Memoria itaque veterum malorum, cautiōres nos efficit, ut ne rursus in ea incidamus; sed etiam mutationis a pejoribus ad meliora recordatio, gratos reddit atque ad cavendum intentiores. Jure itaque præteritarum iniquitatum memoriam restricat, doceisque easdem iniquitates sibi olim oculos obtexisse, instar caliginis mentis visui offusæ.*

προτέρων αὐτοῦ ἀνομῶν μνήμην, διδάσκει τε, ὡς αἱ ἀνομίαι αὐτοῦ, δίκην ἀχλύος τῷ τῆς διανοίας βλεπτικῷ ἐπιχυθεῖσαι.

Reliqua vero consequenter ad prædicta feruntur: *Complaceat tibi, Domine, ut eruas me: Domine, ad adjuvandum me respice. Confundantur et revereantur simul qui querunt animam meam ut auferant eam. Convertantur retrorsum et revereantur qui volunt mihi mala. Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi: Euge, Euge. Nunc quoque sentit multos animæ suæ adversarios, ac ea de causa præsentem orationem emittit. Neque enim cessant invidere perfectis et in petra gradientibus. Quare ab iis liberari se rogar, ita ut illi quidem confundantur et pudore afficiantur qui querunt animam ipsius, ut auferant eam; ipse vero ejus dextera circummutatur. Pudore afficiuntur autem, ac turpiter agunt, sic enim edidit Symmachus, qui querunt animam justi, postquam omnibus adhibitis machinis re infecta manent: deindeque ut qui nihil perfidere potuerint desperantes, pudore suffusi abscedunt. Quamobrem postquam illos pudore, turpitudine et reverentia affectos dixit, adjicit: Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mala mihi. Cum enim nihil potuerint, cum nulla rei bene gerendæ spes supersit, avertuntur ac retro discidunt; deinde profecti ac procul positi, nequitiae D suæ pignora accipient: quare post hæc dicitur: Ferant confessim confusione suam qui dicunt mihi: Euge, Euge. Pro quo Aquila: *Aa, aa, ipsa Hebraica voce, sic habente, usus. Estque ipsa vox planctus eorum qui jam superati sunt, ac retro cesserunt confusioneque retulerunt. Secundum Septuaginta Interpretes et Symmachum sic dicitur: Qui dicunt de me: Euge, Euge. Et fortasse justi inimici qui multas adversus eum insidias struxerant, sperantes se superaturos, ad singulas dicebant: Euge, Euge. Sed cum hæc plerumque dixerint, per tuam, inquit, gratiam jam discedant, suam ferentes turpitudinem,**

Δαυὶδ εἰ καὶ ἐν πολλοῖς ἔνδειξάμενος, ἔτυχεν ὑπῆρχον τοῦ Θεοῦ, ἡλευθέρωτό τε ἐκ λάκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πτηλοῦ θύνος· ἐν ἀσφαλείᾳ τε ἡδη λοιπὸν ἔστηκει, ὡς ἂν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας ἔρημεισμένος, καὶ ἄσματος καινοῦ ἡξιωμένος τοῦ περὶ θυσιῶν ἀληθοῦς λόγου, τουτέστι τοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ μεγάλῃ εὐηγγελισμένου κηρύγματος· τοῦτο γάρ την τὸ καινὸν ἄσμα, οὗ χάριν ἀνωτέρῳ ἐλέγε. Καὶ ἐρεῖσθαι εἰς τὸ στόμα μον ἄσμα καινόν· δύμας δὲ οὐν, τοσούτων τετυχηκώς, διὰ τὸ σαθρὸν τῆς ἐν ἀνθρώποις ζωῆς ἐπαναλαμβάνει τοὺς τῆς ἱκετηρίας λόγους, ἀντιβολεῖ τε καὶ δέεται φυλάττεσθαι ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἐλέου τοῦ Θεοῦ. Ἀνεπεμπάζετο γάρ διὰ τούτων καὶ ἀνεπόλα (1) τὰ πρότερον αὐτῷ συμβεβηκότα κακά. Ἡ γοῦν μνήμη τῶν παλαιῶν κακῶν, φυλακτικωτέρους τῆς ἡμᾶς ἀπεργάζεται πρὸς τὸ μὴ αὐθίς τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν· ἀλλὰ καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτιῶν ἡ ἀνάμνησις εὐχαρίστους τῆς ἡμᾶς ἀπεργάζεται καὶ συντεταμένους μᾶλλον εἰς προσοχήν. Εἰκότως τοίνυν ἐπαναλαμβάνει τὴν τῶν τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς καιρῷ τινι συνεκάλυψεν.

Τὰ δὲ λοιπὰ τοῖς προειρημένοις ἀκολούθως· *Εὐδοκησο, Κύριε, τοῦ βύστασθαι με· Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαν μοι πρόσχες. Καταισχυρθείσαν καὶ ἐντραπείσαν ἄμα οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου τοῦ ἐξάραι αὐτήν. Ἀποστραφείσαν εἰς τὰ δύσια καὶ καταισχυρθείσαν οἱ θελοτέρες μοι κακέ. Κομισθώσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν οἱ λέγοτέρες μοι· Εὔχε, εὐήρε. Ἔτι καὶ νῦν αἰσθεται πολλῶν περὶ αὐτὸν ἔχθρῶν ἐπικειμένων τῇ αὐτοῦ ψυχῇ, καὶ περὶ τούτων τὴν προκειμένην εὐχὴν ἀναπέμπει. Οὐ γάρ παύονται διαφθορούμενοι καὶ τοῖς ἡδη τελεούς καὶ βεβοχόσιν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ βυθοῦνται ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἀξιοῦ, κάκεινους μὲν καταισχυνθῆναι καὶ ἐντραπῆναι τοὺς ἐκτητούντας αὐτοῦ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐξάραι αὐτήν· αὐτὸν δὲ περιφράττεσθαι ὑπὸ τῆς αὐτοῦ·δεξιᾶς. Ἐντρέπονται δὲ καὶ ἀσχημονοῦσιν (οὗτας γάρ ἐξέδωκεν ὁ Σύμμαχος) οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ δικαίου, ἐπειδὸν, πάσαν κατ' αὐτοῦ μηχανὴν ἐπινοήσαντες, ἀπρακτοὶ γένονται· εἰδὴ δὲ μηδὲν δεδυνημένοι ἀπογρόντες ἀπαλλάττονται, αἰσχύνην καταχεάμενοι. Διὸ μετὰ τὸ ἀσχημονῆσαι αὐτούς, καταισχυνθῆναι τε καὶ ἐντραπῆναι ἐπὶλέγει· Ἀποστραφείσαν εἰς τὰ δύσια, καὶ ἐντραπείσαν οἱ θελοτέρες τὰ κακά μοι. Μηδὲν γάρ δεδυνημένοι, καὶ μὴ κατελπίσαντες περιγενήσεσθαι, ἀποστρέφονται καὶ ἀπαλλάττονται εἰς τὰ δύσια· εἰτ' ἀπαλλαγέντες καὶ μακρὰν γενόμενοι, τάπιχειρα τῆς αὐτῶν ἀπολήψονται κακίας· διὸ μετὰ ταῦτα λέλεκται· Κομισθώσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν οἱ λέγοτέρες μοι. Εὔχε, εὐήρε. Ἄνθιστο δὲ ἀκύλας ἡρμήνευεν· Άδ, άδ, αὐτῇ συγχρησάμενος οὗτας ἔχούσῃ τῇ Ἐβραικῇ φωνῇ· Ἐστι δὲ αὐτῇ σχετλιαστικὴ τῶν ἡδη νενικημένων καὶ εἰς τὰ δύσια κεχωρηκότων, καὶ τὴν ἁευτῶν αἰσχύνην ἀπειληφότων. Κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομήκοντα καὶ τὸν Σύμμαχον φέραντα· Οἱ λέγοτέρες περὶ ἐμοῦ· Εὔχε, εὐήρε, τάχα ποτὲ οἱ ἔχθροι τοῦ δικαίου πολλὰς*

(1) Ἀνεπόλας.

ἐπειδουλάς ἐπινοῦντες κατ' αὐτοῦ, ἐφ' ἔκαστη προσδοκῶντες περιγενήσεσθαι, Ἐλεγον. Εὗτος εὐγέ. Ἀλλὰ πολλάκις τοῦτο, φησίν, εἰρηκότες, διὰ τὴν σὴν χάριν ἀπαλλαττέσθωσαν ἡδὸν ποτὲ, τὴν ἑαυτῶν κομισάμενοι αἰσχύνην.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Μ'.

Μακάριος δὲ συνιώτερ ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ὅτι τὴν μέρα πονηρῷ βύσσεται αὐτὸν δὲ Κύριος. Κύριος διαψυλάξαι αὐτὸν καὶ ζωσαι αὐτὸν, καὶ μακάριοισι αὐτὸν ἐτῇ γῇ, καὶ μὴ παραδῷ αὐτὸν εἰς γνῆς ἀχθρῶν αὐτοῦ. Κύριος βοηθήσαι αὐτῷ ἐπὶ καίνης ὁδύνης αὐτοῦ, δλητη τὴν κολεην αὐτοῦ θερεψάς ἐτῇ ἀρρωστηρᾷ αὐτοῦ. Προών ἐξῆς δὲ λόγος ἐπιφέρει· Καὶ γάρ δὲ ἀνθρώπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ὃν ἥλιπισα, δὲ δοθίων ἀρτοὺς μου, ἐμεγάλινερ ἐπ' ἀμέτηπτον. Ταῦτα δὲ ἀναγέγραπται ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου εἰρηκάνων ἐν τῇ πρότοις τοὺς μαθητὰς ὀμιλίᾳ· δι' ὃν ἔφασκεν ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν· Οὐκ ἔστι δοῦλος μελίζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μελίζων τοῦ στέμφυτος αὐτοῦ. Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοι ἔτετοι ποιεῖτε (1) αὐτά. Οὐ περὶ πάντων ὑμῖν ἀδετῶν ἐγὼ οἶδα οὓς ἐξελεξάμην· ἀλλ' ἵρα η Γραψὴν αἱρησθῆ· Ο τρώγων μου τὸν ἄρτον ἐπῆρε ἐπ' ἐμὲ ἀτέργαρον αὐτοῦ. "Αλλη δὲ Γραψὴ τοῦτο φήσασα οὐχ εὑρίσκεται, μόνη δὲ ἡ παροῦσα, δι' ἣς εἰργάται· Ο ἑσθῶν ἄρτον μου ἐμεγάλινερ ἐπ' ἀμέτηπτον. Ήρα τοιγαροῦν εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τὰ ἐμφερόμενα τῷ φαλμῷ ὡς ἂν προφητικῶς εἰρημένα ἐκλαβεῖν. Διὸ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται, ἀναπέμποντα τῆς ἡμέτερης ἡτοῖς ἐπὶ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰώνος καθ' ἣν ἐπληροῦντο τὰ ἀναγέγραμμένα, ἢ ἐπὶ τὰ τελευταῖα τῶν διὰ τοῦ φαλμοῦ δηλουμένων. Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀναφέροιτο τὰ προκείμενα, εἰποῖς δὲ μακάριζεσθαι τὸν δυνάμενον συνιέναι δι' ἣν αἰτίαν ἀνεληφε δι' ἡμᾶς πτώχειαν. Ετι γάρ πλούσιος ἦν, δι' ἡμᾶς ἐπτράχευσεν, ἵρα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ κλοντήσαμεν. Ἐρ μορφῇ τε Θεοῦ ὑπάρχων ἐκτύπωσεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβών, ταφῶς ἴδεται ὁ θεος Ἀπόστολος. Καὶ ἀλλος δὲ ἀντὶ τις συνηστοι ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα, ἀκούων αὐτοῦ λέγοντος ἐν Εὐαγγελίοις· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡγουμασμένην ὑμῖν ράσοιςιαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπειρασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδιῆσην, καὶ ἐτοτίσατέ με· ἔνος ἡμην, καὶ συνηράστε με· τυμόδε, καὶ περιεβάλετέ με· ἡσθέορν, καὶ ἐπεικένασθε· ἐτῷ φυλακῇ ἡμην, καὶ ἡλθετε πρὸς μέ· οἱ ἐπιλέγει· Ἐγὼ δοσο ἐποιήσατε ἐτὶ τῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων τὸν ἀδελφῶν μου, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Καὶ οὕτως οὖν μακάριος ἀληθῶς δὲ συνιώτερ ἐπὶ τὸν οὕτως ἀποδοθέντα πτωχὸν καὶ πένητα. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν δαυΐδ ἀναφέροιτο τὰ λελεγμένα, εἰποῖς δὲ ἀκολούθως τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ ταῦτα συνήθει. Ἐπεὶ γάρ πρὸς τοὺς τελευταῖος τοῦ λογίου ἐλέγετο ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ· Ἐγὼ δὲ πένητος εἰμὶ καὶ πτωχός· ταῦτα δὲ ἐλεγεν δὲ τοσοῦτος βασιλεὺς, δὲ τὸν ἄρφατον πλούτουν συναγρούως εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ μετὰ ταῦτα ἐγγερμένου διὰ Σολομῶνος ταῦν, σμικρύνων

¹⁶ Joan. xiii., 16. ¹⁷ H Cor. viii., 9. ¹⁸ Philipp. ii., 7. ¹⁹ Matth. xxv., 34, 35. ²⁰ ibid. 40.

(1) Οταρ ποιεῖτε. Vulg. ἔταν ποιῆτε; ει ποιησεν. Vulg. μετ' ἐμοῦ, ut et interpres vertit. Εριτ.

intelligit. Illud porro, *pauperem*, neque in Hebraico exemplari, neque apud reliquos interpretes fertur. Secundum quartum sensum dici possit, sermonem esse sententicsum et qui ad benignitatem et pauperum amorem cohortetur. Nam erga eos quoque qui vulgariori sensu pauperes dicuntur, misericordes esse decet, eisque erogare libenter, intelligentes scilicet Deum esse qui illos mendicare decrevit, et ad eam conditionem deduxit; atque una ipsos per pauperiem exercet, et eos qui rerum copia polent, bonos propositi sui fructus per largitionem egenis factam præbere desiderat. Tentatur itaque per pauperem dives, num scilicet durus et immisericors, an humanus et misericors. Quamobrem inter divina precepta, multa de pauperibus et egenis seruntur. Secundum quintam autem explicationem, alium pauperum ordinem reperias, qui a Salvatore beatus prædicatur, secundum illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum*²¹. Quibus verbis eos qui secundum Deum philosophantur, et propter divinam exercitationem pauperes agunt, qui erant ejus discipuli et apostoli, Salvator beatos prædicavit. *Beatus igitur qui intelligit super egenum, super eum qui illo modo egenus et pauper est; nam bonæ illius ac felicissimæ intelligentiæ fructum accipiet, qui deinceps indicatur: In die enim mala liberabit eum Dominus; sive, secundum Symmachum, in die afflictionis.* Nam si qua tentatio contingat, et in calamitatem ærumnamque incidat, quemadmodum ipse intellexit super egenum et pauperem, sic opportune res ejus intelliget Dominus, pari mensura illum metiens, qua ille mensus erat.

Dominus conservet eum et vivificet eum. Sed etiam custodiet eum et vivere faciet eum; aut, secundum Symmachum, custodiet eum, et conservabit eum. Tertium quoque ipsi conserret, beatum faciet eum in terra; aut, secundum Symmachum, beatus prædicandus erit in terra. Nam dum adhuc in hac terra versatur, beatitudinem a Deo consequetur, manentibus tamen eum cœlestibus bonis, secundum hæc promissis. His subiungit: *Et non tradat eum in manus inimicorum ejus.* Pro quo Symmachus ait: *Et non tradet eum in animas inimicorum.*

Scendum autem est, illud, *Ego dixi: Domine, miserere mei, a quibusdam ex Davidis persona dictum aestimari: nam sive in medio insertum putant, sive ad hunc usque versum quæ dicta a Davide sunt circumscribunt.*

VERS. 10-14. *Etenim homo pacis meæ, in quo sperari, qui edebat panes meos, magnificariis super me supplantationem.* Secundum vero Symmachum, *Sed et homo qui mecum pacem habebat, cui confisus eram, qui una mecum panem meum edebat, curulis se me sequens; aut secundum Aquilam, mag-*

A έστον καὶ ταπεινῶν, καὶ τῇ ψυχῇ μετριοφορῶν, καὶ ἀληθῶς τῇ διαθέσει πτωχεύων· τούτου χάριν ἐπισυνήπται ὁ παρὼν φαλμὸς, μακαρίζων τοῦ συνιέντες ἐπὶ τῷ οὖτι πτωχόν. Τὸ δὲ, πένητα, οὗτε ἐν τῷ Ἐβραικῷ, οὗτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς ἐμφέρεται. Καὶ κατὰ τετάρτην διάνοιαν εἴποι τις ἀν γνωμονικὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ παρανετικὸν φιλανθρωπίας καὶ φιλοπτωχίας. Προσήκει γάρ ἐπὶ τῶν κοινωνὸν λεγομένων πτωχῶν συμπαθητικὸὺς εἶναι καὶ μεταδοτικὸὺς, συνιέντας, ὡς ὁ χρίσιν αὐτοὺς πτωχεύει Θεὸς εἰς ταύτην αὐτοὺς ἥγαπε τὴν κατάστασιν ὅμοι μὲν καὶ αὐτοὺς γυμνάζων διὰ τῆς πτωχείας, ὅμοι δὲ καὶ τοὺς ἐν περιουσίᾳ βίου καρποὺς τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως παρέχειν διὰ τῆς εἰς τοὺς ἑνδεεῖς κοινωνίας βεβουλημένος. Πειράζεται γοῦν ὁ πλούσιος B διὰ τοῦ πένητος, εἴτε τις ἀνηλεής καὶ ἀσυμπάθητος, καὶ ἀσπλαγχνος εἴη, εἴτε φιλάνθρωπος καὶ ἐλεημονικός. Διὸ πολὺς ὁ περὶ τῶν πενήτων καὶ πτωχῶν λόγος ἐν τοῖς θεοῖς παραγγέλμαστ. Καὶ κατὰ πέμπτην δὲ διάνοιαν ἄλλο τάγμα πτωχῶν εὑροις ἀν, τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος μακαριζόμενον κατὰ τό· *Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἵτινες εἰστιν η βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν*· ἐν δὲ τούς κατὰ Θεὸν φιλοσοφοῦντας, καὶ τὴν ἔνθεον ἀσκησιν πτωχεύοντας διὰ τὴν ἔμακάριεν· οἱ διαστασιοὶ αὐτοῦ μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι. *Μακάριοι οὖν δι συνιώτων εἰπεῖ πτωχοίν, ἐπὶ τὸν Κύριος.* ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Ἐρ ήμέρα πακώσεως αὐτέστερος δι Κύριος.* ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Ἐρ ήμέρα πακώσεως.* Εἰ γάρ γένοιτο τις πειρασμὸς, ή περιπέσοι ποτὲ συμφορὴ καὶ περιστάσει, ὕσπερ αὐτὸς συνῆκεν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα, οὗτος καὶ αὐτοῦ εὔκαλπος συνήσει δι Κύριος, μετρῶν αὐτῷ τὸ ίσον μέτρον ὡς ἐμέτρησεν.

Κύριος φυλάξαι αὐτὸν καὶ ζήσαι αὐτόν. Ἄλλα καὶ φυλάξει αὐτὸν καὶ ζῆσαι ποιήσει αὐτόν· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· *Φυλάξει αὐτὸν, καὶ περισώσει αὐτόν.* Καὶ τρίτον δὲ αὐτῷ παρέξει, μακαρίσει αὐτὸν ἐτῇ τῇ· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Μακαριστὸς ἐσται ἐτῇ τῇ.* Ής ἔτι γάρ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ τυγχάνει, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μακαριότητος τεύξεται, μενόντων αὐτὸν τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιγγελμένων οὐρανίων ἀγαθῶν. Τούτοις ἐπιλέγει· *Καὶ μὴ παραδῷ αὐτὸν εἰς κχεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ· ἀνθ' οὐδὲ δι Σύμμαχος φησι.* Καὶ οὐκ ἐκδώσει αὐτὸν εἰς γυνχάς ἐχθρῶν.

Ιστέον δὲ, ὡς τό· Ἐγώ είπα, Κύριε, διέλησόρ με, τινὲς ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ εἰρήθαι φάσιν· ή παρεμβελημένον ἐν τῷ μέσῳ, ή ἔως ἐκεῖ περιγράφοντες τὰ λεγόμενα ὑπὲρ αὐτοῦ.

Kαὶ γάρ δι ἀνθρώπος τῆς εἰρήνης μου, ἐφ' ὅτι ἡλπιστα, δι ἀσθιῶν ἀρτοὺς μου, ἐμεγάλυνετε ἐκ' ἐμὲ πτερυσμόν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· *Ἄλλο καὶ ἀνθρώπος δι εἰρήνεις μου, φησιν, φιλανθρωπει, συνεσθιῶν μοι ἀρτον ἐμόντε, κατεμεγαλύνον μου ἀκολουθῶν.* ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν· *Κατεμεγα-*

²¹ Matth. v., 3.

λύνθη μου πτέρρα. Τῆς δὲ τοῦ Σωτῆρος εἰρήνης ἦν ἀνθρώπος δὲ Ἰούδας, ἀκούσας καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λαϊκῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Εἰρήνη τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίνει ὑμῖν. Ἀλλὰ καὶ· Ἐψ' δὲ ἡλικία, φησι· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἐπεκοινωνησα, οὐ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐπεκοινωνειν· ἐπειδὴ περ καὶ αὐτῷ δομοίς τοὺς λοιποὺς ἀποτόλοις τῶν ἰσων μετεδίδου χαρισμάτων. Ἐπειούθει δὲ ἐπ' αὐτῷ δὲ Σωτῆρ, καὶ ἀγαθὸς εἶχεν ἀπληδὸς ἐπ' αὐτῷ, διὸ τὸ καὶ ἐπ' αὐτῷ αὐτεξούσιον. Οὐ γάρ δην φύσεως ἀδυνάτου σίωνεσθαι δὲ Ἰούδας· ἀλλ' οὖς τε ἡγ, θελήσας, δομοίς τοὺς λοιποὺς ἀποστόλοις μαθητευθῆναι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ καλὸς καὶ ἀγαθὸς μαθητής ἀποτελεῖσθαι· συνέστιος δὲ ὧν τῷ Διδασκάλῳ, οὐ τὸν κοινὸν ἄρτον αὐτῷ μόνον συνήσθειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς θρεπτικοῦ μεταλαμβάνειν Β τῇσιντο· περὶ οὖν ἔλεγον δὲ Σωτῆρ· Ἐγώ ειμι δὲ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τοῖς ἀνθρώποις. Οὗτος οὖν δὲ τοσούτων ἡξιωμένος τὴν πτέρναν αὐτοῦ ὕσπερ λᾶξ ἐντείνων κατὰ τὸν Σωτῆρος ἐπῆρε· διὸ λέλεκται· Ἐμεράλδυντες ἐπ' ἐμὸς στεργισμόν. Ἄντι δὲ τοῦ, πτεροισμόν, παρὰ τοὺς Ἐδδομήκοντα εἰρημένουν, ἡ Ἐβραϊκὴ ἀνάγνωσις πτέρων περιέχει. Οὕτως οὖν δουλεύσας τῷ Ἐβραϊκῷ δὲ Ἀκύλας ἔξεδωκεν. Οθεν καὶ δὲ εὐαγγελισθῆς Ἰωάννης, ὡς ἀνὴρ Ἐβραίος ἐξ Ἐβραίων, τὸν Σωτῆρα, οὐ πτερισμόν, ἀλλὰ καὶ πτέρων ὠνομαζέναι ἐμημόνευσεν.

Εἰς τό· Ἐμοῦ διὰ τὴν ἀκακιὰν ἀρτελάβου· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, διὰ τὴν ἀπλοτηταν· ἐπειδὴ περ ὡς πρόσωπον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμρὸς ἀνταρτὸν τοῦ κειράτους ἀφωρος, οὐτως οὐκ ἀροτζων τὸ στόμα· καὶ, Λοιδορούμενος οὐκ ἀπτελούσθει· πάσχων οὐκ τὴν ηπειλει· τὴν ἄκραν δὲ ἀνεξικαλίνει ἐνδειχνύμενος ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι τούτῳ, ψευδομαρτυρούμενός τε οὐδὲν ἀπεκρίνατο· ἀλλὰ καὶ τὸν νῦντον αὐτοῦ δέδωκεν εἰς μάστιγας καὶ τὰς σιαγόνας εἰς ραπίσματα· τὸ δὲ πρόσωπον οὐκ ἀπέστρεψεν ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων. Διὸ φησιν· Ἐμοῦ δὲ διὰ τὴν ἀκακιὰν ἀρτελάβου, καὶ ἀεβεῖσθαι σὺ μὲν ἀνώσιόν σου εἰς αἰώνα. Τούτοις πάσιν ἐπὶ τέλει τὸ προφητικὸν πνεῦμα εὐχαριστήριον φωνὴν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ λέγον· Εὐλογητὸς Κύριος δὲ θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ εἰς τὸν αἰώνα· τέροιτο, τέροιτο· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, πεπιστωμένως· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἀμήν, ἀμήν· Ἐνθεν δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς ἐαυτοῦ διαλόγοις εἰς πίστωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων παραλαμβάνειν εἰωθεῖς τό· Ἀμήν λέγω ὑμῖν· οὐ τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Ἀκύλας εἰπὼν, πεπιστωμένως, πεπιστωμένως.

Ἄλλος γάρ δημημένης τῆς δῆλης βίδου τῶν φαλλῶν εἰς πέντε μέρη, τὸ πρῶτον μέρος ἐνταῦθα περιγράφεται, ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ φαλλοῦ, τελευτῶν δὲ εἰς τὸν μετὰ χείρας. Ήρα δὴ οὖν μεταβῆναι ἐπὶ τὸ δεύτερον· διπέρ ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ μαζοφαλλοῦ, συμπεραιούται δὲ εἰς τὸν οα'.

nificatus est contra me calcaneo. Erat porro Judas homo pacis Salvatoris, qui cum aliis discipulis hæc dicentem Salvatorem audierat: *Pacem meam do vobis, pacem meam reliquo vobis*²¹. Sed, in quo speravi, ait; vel, secundum Aquilam, *confitus sum*; aut, ut Symmachus, *confitus eram*; quandoquidem ipsum paribus atque cæteros apostolos donis afficerat. Considerabat autem ei Salvator, et bonam de ipso spem habebat, quia in eo liberum arbitrium esset. Neque enim Judas ex hujusmodi natura erat quæ non posset salutem consequi; sed poterat, si quidem voluisse, ut et cæteri apostoli, a Filio Dei erudiri, ac bonus probusque discipulus effici. Nam cum Magistro contubernialis esset, non communem modo cum eo panem comedebat, sed illius etiam qui animam nutrit particeps erat: de quo dicebat Salvator: *Ego sum panis qui de celo descendit, et qui dat vitam hominibus*²². Hic itaque tot ornatus beneficiis, calcaneum suum quasi calcitrando contra Salvatorem extulit; quare dictum est: *Magnificavit super me supplationem*. Pro voce autem illa, *supplantationem*, a LXX Viris usurpata, Hebraica lectio, *calcaneum*, præfert. Eo itaque modo Aquila Hebraicæ litteræ serviens edidit. Quare Joannes evangelista, utpote Hebræus ex Hebraicis ortus, Salvatorem, non *supplantationem*, sed *calcaneum* dixisse memorat.

In illud vero: *Me propter innocentiam suscepisti*; sive, secundum Aquilam et Symmachum, propter simplicitatem, [hæc dicenda] quoniam, *sicut oris ad jugulationem ductus est, et sicut agnus coram tondente sine voce, sic non aperuit os suum*²³, et: *Cum malediceretur, non remaledicebat; cum patereatur, non comminabatur*²⁴: sed summa instructus patientia, cum accusaretur, tacebat, cum falsis testimoniosis impeteretur, nihil respondit; sed etiam dorsum suum flagellia obtulit, et malas suas alapis, faciem vero suam non avertit a probro sputorum. Quapropter ait, *Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum*. In fine tandem eorum spiritus propheticus gratiarum actiones Deo emittit his verbis: *Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum, fiat, fiat*; aut, secundum Aquilam, *fideliter, fideliter*; sive, secundum Symmachum, *amen, amen*. Unde Servator in colloquiis, ad sermonis sui confirmationem id usurpare solebat: *Amen dico vobis*. Cujus sententiam apertius explicavit Aquila dicens, *fideliter, fideliter*.

Universo quidem psalmorum libro in quinque partes diviso, prima pars luc desinit, quæ incipit a primo psalmo, et in præsenti terminatur. Restat ut secundam aggrediamur, quæ a quadragesimo primo incipit, et in septuagesimum primum desinit.

²¹ Ioan. xiv, 27. ²² Ioan. vi, 51. ²³ Isa. lxxii, 7. ²⁴ I Petr. ii, 23.

1. IN FINEM, AD INTELLECTUM FILIIS
CORE XLI.

Prima pars libri psalmorum quadraginta psalmos, qui omnes Davidis sunt, complectitur; hæc vero quam inimus, triginta et unum: quorum octo quidem filiorum Core, unus Asaph, Salomonis unus, reliqui Davidis. Eos autem qui filiorum Core sunt, utpote ordine primos, ad eorum intelligentiam iam expendemus. Nos filii Core inscriptionibus suis instigant, ut ne oscitanter horum lectione utamur. Præsens vero psalmus propheticum chorum tristem animoque de populi ex circumcisione lapsu mœrentem inducit, rogatque per Salvatoris opem erui ipsum et liberari a malis. Quod in fine sermonis his verbis assignat: *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare ruitus mei et Deus meus.*

Neque psalmum, neque canticum, neque quidam simile inscriptio præfert, idque jure ac merito: quia ea quæ subjunguntur tristioribus dictis plena sunt, ideo *in finem* simpliciter inscriptio est. Nam cum res nondum exsisterent, sed futurae essent, prædictiones tantum complectitur. Siquidem filii Core tempore Moysis in deserto fuerunt. Deinde vero cum pater eorum Core in Moysem seditionem concitasset, atque in familia sua periisset, contigit ut filii ejus non una cum patre interirent: et quia paternæ impietatis participes non fuerant, sed paenitentiam et maximam erga Deum pietatem exhibebant, tanta apud Deum approbatione digni fuerunt, ut etiam prophetæ gratia ornarentur. Ex eorum porro successione tempore Davidis alias Core exortus est, priori cognominis; et huic filii nati alii. Sive igitur hi postremi, sive priores alii, captivitatem populi quæ longo postea tempore accidit, ac Iudeorum populi in omnes gentes dispersionem, hoc in psalmo vaticinantur. In sequentibus igitur aiunt: *Et qui oderunt nos diripuerunt eos. Dediti nos tanquam ores escarum, et in gentibus dispersisti nos. Vendidi populum tuum sine pretio, et posuisti nos opprobrium vicinis nostris*²⁶. Non enim hæc ut tempore Davidis gesta historia narrat: ideo inscriptio *in finem* habet. Atque quia ex divina intelligentia hæc in futuro tempore gesta putare convenit, necessario dictum est, *ad intellectum*. Pro illo autem, *filiis Core*, Aquila pariter et Symmachus, *filiorum Core* interpretati sunt, docentes eorum esse prophetias, qui se Deum ipsum sitire, atque amore, desiderio et concupiscentia illius fontibus teneri fatebantur, de quo dictum est²⁷: *Quoniam apud te est fons rítæ, in lumine tuo videbimus lumen. Quapropter dicebant:*

Vers. 2, 3. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Cornutum animal est cervus, sed etiam pu-

Α ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ
ΚΟΡΕ ΜΑ'.

Τὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς τῶν φαλμῶν βίβλου μὲν φαλμὸν, καὶ πάντας τοῦ Δαυΐδ, περιεῖχε· τὸ δὲ μετὰ χεῖρας λα· ὃν δοκτὼ μὲν εἰσι τῶν οὐλῶν Κορὲ, εἰς δὲ τοῦ Ἀσάφ, καὶ Σολομῶνος εἰς· οἱ δὲ λοιποὶ τοῦ Δαυΐδ. Πρώτους δὲ τούτων δυτας, τοὺς τῶν οὐλῶν Κορὲ, διασκεψύμεθα, ἐπὶ τὸ συνέναι τὰ λεγόμενα. Παρορμῶσιν ἡμᾶς οἱ ιεροὶ Κορὲ διὰ τῶν προγραφῶν πρὸ τὸ μὴ παρέργως χρήσασθαι τῇ τῶν λεγομένων ἐντεῦξει. Εἰσάγει δὲ ὁ παρὼν φαλμὸς τὸν προφητικὸν χορὸν περὶ λιποποντον καὶ συνθρωπὸν τὴν Φυχήν ἐπὶ τῇ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐκ περιομῆς ἐκπτώσει· καὶ ἔχαιτε τε λύτρωσιν καὶ κακῶν ἐλευθερίαν διὰ τῆς σωτηρίου βοηθείας. Οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου ἐπισφραγίζεται εἰπών· *Ἐλπισορ ἐπὶ τῷ Θεῷ, διε ἔξομολογήσομαι αὐτῷ· σωτήριον τοῦ προσώπου μου καὶ ὁ Θεός μου.*

Οὗτε φαλμὸν, οὗτε ώδην, οὕτε τι τῶν τοιούτων ἡ προσφραγὴ περιεῖχε· καὶ εἰκότως. Ἐπειδὴ περ συθρωπότερων λόγων πεπλήρωται τὰ ἔξης ἐπιλεγμένα, διὰ ταῦτα ἀπλῶς εἰς τὸ τέλος ἐπιγέραπται. Μή γάρ ὑφεστώτων πραγμάτων, μελλόντων δὲ ποτὲ ἔσεσθαι, προβρήσεις περιέχει. Γεγόνασι μὲν γάρ οἱ ιεροὶ Κορὲ ἐπὶ τῇσι ἐρήμοι κατὰ τοὺς χρόνους Μωϋσέως. Εἴτα τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ Κορὲ κατατακταντος Μωϋσέως, καὶ ἀπολομένου τῇσι αὐτοῦ φρεατρίῃ, τοὺς τούτου παΐδας συνέβη μὴ συναπολέσαι: τῷ πατρὶ διὰ τὸ μὴ κειονωκέναι αὐτοὺς τῇ τοῦ πατρὸς δυσεβείᾳ, μετάνοιαν δὲ ἐνδεικαμένους καὶ πλείστην περὶ τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, τοσαύτης ἀποδοχῆς τῇσικανοι παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς καὶ προφητικοῦ χαρίσματος μετασχεῖν. Ἐκ δὲ τῆς τούτων διαδοχῆς κατὰ τοὺς χρόνους Δαυΐδ γίνεται ἔτερος Κορὲ, ὅμώνυμος τῷ πρότερῳ, καὶ τούτου ἔτεροι παΐδες. Εἴτ' οὖν οὗτοι, εἰτε οἱ πρότεροι, τὴν μακράν ὑστερὸν γενομένην αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη τοῦ Ιουδαίων ἔθνους διασπορὰν θεσπίζουσι διὰ τὸν μετὰ χειρας. Προϊόντες γοῦν φασι· *Καὶ οἱ μισούστες ἡμᾶς διηρπάζονται αὐτούς.* *Ἐδωκας ἡμᾶς ὡς πρόσβατα βρύσεως, καὶ ἐτοῖς ἔθνεσι διέσπειρας ἡμᾶς.* *Ἀπέδου τὸν λαόν σου ἀνευ τιμῆς· καὶ δύο ημᾶς διεριδος τοῖς γείτονσιν ἡμῶν.* Οὐ γάρ ἐπὶ τοῦ Δαυΐδ ταῦτα ἡ Ιστορία γεγενήθατε περιέχει· διὰ τούτο προγέραπται εἰς τὸ τέλος. Καὶ ἐπὶ θεῖκῆς δὴ συνέτεις τῷ μελλοντι ταῦτα νοεῖν ἀναγκαῖς εἰρηται, εἰς σύνεσιν. Ἄντι δὲ τοῦ, τοῖς ιεροῖς Κορὲ, συμφώνως ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος, τῷρις οὐλών Κορὲ, ἡρμηνευσαν, διδάσκοντες αὐτῶν εἶναι τὰς προφητειάς· οἱ διψήνιοι διώμολογοιν αὐτὸν τὸν Θεόν, πόθοντε καὶ ἴμερον, καὶ ἐπιθυμίαν ἔχειν τῆς παρ' αὐτῷ πηγῆς, περὶ ής εἰρηται· *Οτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φυσι σου δύψιμεθα φῶς.* Διδ Ελεγον·

"Οτι τρόπον ἐπιποθεῖ Ἐλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὄντων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ μνγή μου πρὸ σὲ, ὁ Θεός. Κερασφρόν ζῶων ἡ Ελαφος· ἀλλὰ

²⁶ Psal. XLIII, 11-14. ²⁷ Psal. XXXV, 10.

καὶ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον, ἥδη δὲ καὶ ὄφεις τὸν νόμον, καὶ πάντων ἐρπετῶν ἀναιρετικὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν τὰς ἐρήμους μεταδιώκοντων. Τοιούτος δὲ ἡ διατριβὴς χορὸς, φιλέργημος καὶ ἀνακεχωρηκός. Ἐν ἐρημίαις γοῦν καὶ δρεσι, καὶ σπηλαιοῖς πεποιῆσθαι λέγονται τὰς διατριβάς· ἀλλὰ καὶ πάστης ἐτύγχανον διντικειμένης δυνάμεως, καὶ παντὸς τοῦ κατὰ διάνοιαν ἐρπετοῦ ἀναιρετικοῦ, ὡς ἂν ἔχοντες καὶ αὐτοὶ πάτεταιν ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. Κερασφόροι δὲ ὑπῆρχον, ὡς λέγειν δύνασθαι· Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς ήμῶν κερατιοῦμεν. Ἀλλὰ καὶ καθαρὸν τὴν ψυχὴν ἐτύγχανον, εἰ καὶ τινὲς ἀλλοι· διὸ ἐλάφῳ παρεβάλλοντο. Ἐπειὶ καὶ αὐτὸς ὁ νυμφίος ἐν Ἀσματὶ ἀσμάτων νερῷ ἐλάφῳ ἀφωμαίωτο, καὶ ἐν τῷ Ἰὼν δὲ εἰρηται· Ἐψύλαξας δὲ μῆτρας ἐλάφων ὠδίρδε τε· αὐτοὺς ἐξακοστελεῖς. Τοιαύτας δὲ λογικάς ἐλάφους ὁ Κύριος καταρτίζεσθαι λέγεται ἐν κτήψι φαλμῷ, φάσκοντι· Φωτὴ Κυρίου καταρτίζομένη ἐλάφους.

Αὗται τὸν αἱ ἐλάφοι, τῆς πηγῆς διαλειπούσης αὐτὲς διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ, καὶ ἀποστραφέντος τῷ Θεῷ, καθ' ἐαυτὰς ἀπεχλαίοντο, καὶ τοῖς ἑαυτῶν δέχρυσιν ἐχρῶντο τροφῇ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ ἀποθρηνοῦσι· ὡμολόγουν τε διψήγους τοῖς σώμασι καὶ ταῖς σαρκὶ τὰς τούτων φύλας ἥδονάς, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ ποθεῖν καὶ ιμερεσθαι κατὰ τὸν Σύμμαχον τῆς πρὸς τὸν Θεόν πορείας. Διὸ Ἐλεγον· Οὐτῷς ἐπικοθεῖ ἡ ψυχὴ μονού πρὸς σὲ, δ Θεός· καὶ πάλιν· Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μονού πρὸς τὸν Θεόν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζωτα. Ζῆν γάρ τὸν Κύριον κατὰ τὸν εἰρημένον, Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασταρ· καὶ μόνον ζωὴν ἔχειν παρ' ἑαυτῷ, κατὰ τὸν οὐτιστὸν ὅτι ἐγὼ δύσω αὐτῷ, τετήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὅδατος ζωτος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ πάλιν· Ἐτ τις διψήρεχεσθω πρὸς μὲν, καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἰπειν ἡ Γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλαὶς αὐτοῦ φεύσουσιν ὅδατος ζωτος. Τούτου θησαύρου τοῦ πόματος ὁ προφητικὸς χορὸς διψῶν ἐλέγεν· Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μονού πρὸς τὸν Θεόν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζωτα, καὶ, Πότε ηξω, καὶ ὀρθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Ὁρῶντες γάρ ἑαυτοὺς μακρὰν ὑπάρχοντας τῆς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον θέας τοῦ Θεοῦ, ταῦτα Ἐλεγον. Ἀλλὰ καὶ συναισθόμενοι, ὡς ἀπέστραπτο τὸν λαὸν τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, οὐκέτι αὐτοὺς ἐπισκοπεῖ ἡ πάντοτε πρόδροιαν αὐτῶν ποιουμένη δύναμις, ἀπεθρήνουν μὲν τὴν ἐπὶ γῆς διατριβὴν, εὐχὴν δὲ ἐπίθεντο παραστῆναι ποτε τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· διὸ Ἐλεγον· Πότε ηξω, καὶ ὀρθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Πολλῆς δὲ γέμοντες παρθησίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τοιαύταις ἐχρῶντο φωναῖς. Μὲς τὰρ διοι διόλου τὰς ψυχὰς ὑγιεῖς καὶ παντὸς μώ-

A rum secundum legem, serpentibus mortiferum, omnique reptili exitiosum, atque ex eorum genere quae solitudines frequentare solent. Talis erat propheticus chorus, amans solitudinis ac secessus. In desertis itaque, montibus et specubus versati esse feruntur; imo etiam omni adversariæ protestati, omnique spirituali reptili exitiosi erant, utpote qui potestatem et ipsi haberent calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici: cornuti quoque erant, ut dicere possent: In te inimicos nostros ventilabimus cornu²¹. Imo etiam puri animo quantum quipiam alii; quamobrem cervo comparabantur. Siquidem et ipse sponsus in Canticō cantorum hinnulo cervo comparatur²². In libro Job quoque dicitur: Observasti menses cervorum, et partus: ipsos dimittes²³. Hujusmodi rationabiles cervos præparare Dominus dicitur in vicesimo octavo psalmo, sic ferente: Vox Domini præparans cervos²⁴.

Hi itaque cervi, fonte propter iniquitates populi et aversionem Dei delictante, apud seipso silebant, et lacrymis suis pro cibo usi, nocte dieque perniciem populi lugebant, ac constebant se sitire, non corpore quidem et carne, voluptates ipsis congruentes; sed ipsa anima secundum Symmachum, progressus ad Deum desiderio ac cupidine teneri dicitur. Quare dicebant, ita desiderat anima mea ad te, Deus; ac rursus: Sicut anima mea ad Deum fortē vivum. Vivere quippe Dominum noverant secundum illud: Solus habens immortalitatem²⁵; ac solum penes se vitam habere secundum illud: Quoniam apud te est fons vitae²⁶. Atque haec est aqua viva. Postmodum autem sonus ille pro votis ac precibus prophetarum emanavit: ipse namque Servator hominibus se præbiturum esse docuit his verbis: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fieri in eo fons aquæ viræ salientis in vitam æternam²⁷; et rursus: Si quis silit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ viræ vivæ²⁸. Propheticus itaque chorus hoc potionis genus sitiens dicebat, sicut anima mea ad Deum fortē vivum; et, quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Cum se namque a contemplatione illa Dei facie ad faciem procul positos cernerent, haec proferebant. Sed etiam advertentes aversum esse Dei vultum a populo, neque ulterius illam providentiæ vim ipsi prospicere, lugebant sane de sua in terris commoratione, precesque fundebant ut aliquando vultui Dei sisterentur: quamobrem dicebant: Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? Cum autem fiducia et conscientia bona pleni essent, hujusmodi vocibus utebantur. Nam utpote anima prorsus sana prædicti, atque omni culpa, labo ac foeditate purgati, vultui Dei sisti rogabant. Peccator vero tales vultum refugit,

²¹ Psal. XLIV, 6. ²² Cant. II, 9, 17. ²³ Job XXXIX, 1. ²⁴ Psal. XXVIII, 9. ²⁵ I Tim. VI, 16. ²⁶ Psal. XI, 10. ²⁷ Joan. IV, 13, 14. ²⁸ Joan. VII, 37, 38.

(1) Forte ἐπιστάξασα.

ac oratione et supplicatione sua abnuit dicens : *Averte faciem tuam a peccatis meis*²⁶. γει τὸ πρόσωπον, καὶ παραιτέται δι' εὐχῆς καὶ ἰκετηρίας λέγων· Ἀπόστρεψόν τοῦ πρόσωπον σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου.

Cum terrena omnia aversaretur, ab humanis-
que omnibus voluptatibus abhorret, solo pane
pro necessitate, eoque lacrymis admisto utens, ita
fatur :

Vers. 4-8. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*. Propheticus autem chorus, cum vultum
Dei cerneret ab universo populo aversum, multo-
rumque perniciem, suam esse calamitatem ratus,
luctum pro omnibus suscipiebat: atque illi homi-
nes Dei in tantum afflictionis cumulum devene-
runt, ut propriis lacrymis alerentur, ac die noctu-
que, vel ipsum panem sumere abnuentes, uni fletu
vacarent. Hæc porro tum maxime agebant,
bæque patiebantur, cum populu, ac præsertim
impios cum illo versantes, hæc dicentes audirent :
Ubi est Deus tuus? Neque enim inimici et adver-
sarii erant qui hæc quotidie dicerent, sed ut veri-
simile est, infideles e populo, qui prophetas quasi
frustra Deum colentes et incassum laborantes co-
arguebant ac dicebant eis : *Ubi est Deus tuus?* Quæ cum ipsi a fratribus, consanguineis et familiari-
bus audirent, luctum augebant suum : quare
arunt : *Huc recordatus sum, et effudi in me animam meam.* Neque enim perturbationem meam
extrinsecus protuli; sed intus in anima mea dolo-
rem occultabam in meipso confusus. Simile quid
pussus Apostolus dicebat : *Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus*²⁷. Sic itaque nunc
etiam effudi in me animam meam, inquiunt. Perse-
cui autem viri est talia effari posse.

Cum ii exprobantes mihi dicerent : *Ubi est Deus tuus?* dolore pungebar animoque modestus eram, percusus impiorum verbis. Attamen in memetipso cogitationes continebam meas, ut ne effunderer exterius, neu mea in Deo reposita spe exciderem. Memoriam quippe paratum mihi finem repetebam, qua non ignorabam illud²⁸: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Quocirca cum probe nossem, quoniam post hanc tristitiam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis soni epulantis; hæc recordatus sum : neque spe mea excidit, sed intra me ipsum effudi animam meam. Et quia talem sibi spem ascriperat, jure ac merito ipse sibi medelam admovebat his verbis : *Quare tristis es, anima mea, et quare oonturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; salutare vultus mei et Deus meus:* nam ad fiduciam, præsentiumque ærumnarum tolerantium sese cohortatur. Cum porro Symmachus ait : *Quoniam egrediar ad tabernaculum, bajulabor usque ad domum Dei, cum voce benedictionis et confessionis multitudinis concurrentium ad celebrita-*

τὰ έπει τῆς ἀποστρεφόμενος, καὶ πάσαιν τρυφήν τὴν ἐν ἀνθρώποις βδελυτόμενος, μόνῳ δὲ δρτῷ ἐπάναγκες χρώμενος, καὶ τούτῳ μετὰ δάκρινον, ἔρετον.

Ἐγενήθη τὰ δάκρυστα μου δρτοῖς μοι ἡμέρας καὶ νυκτέρες. Οἱ δὲ τῶν προφητῶν χορδὲς, ἐπει ἐώρα τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἀποστραφὲν πάντα τὸν λαὸν, τὴν τῶν πολλῶν ἀπώλειαν ἔσαυτοῦ εἶναι ζημίαν ἥρο-
μενος, τοὺς ὑπὲρ ἀπάντων ἀνεδέχετο θρήνους· εἰς τοσούτον δὲ ἐπέτειν τὴν κακοπάθειαν οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι, ὡς τοῖς δάκρυσιν ἔστιν τρέφεσθαι καὶ διὰ πάσης ἡμέρας καὶ νυκτὸς παρατείσθαι μὲν καὶ αὐτὸν τὸν δρτὸν, μόνῳ δὲ τῷ κλαυθμῷ σχολάζειν. Μά-
λιστα δὲ ταῦτα ἐπραττον καὶ ταῦτα ἐπασχον, ἀκούον-
τες αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, μᾶλλον δὲ τῶν ἀσεβῶν τῶν ἐν αὐτῷ λεγόντων· *Ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου;* Οὐ γάρ δῆ-
που οἱ ἔχθροι καὶ πολέμοιοι καθ' ἔκάστην ἡμέραν ταῦτα
αὐτοῖς ἐλεγον· ἀλλ' εἰκὸς τοὺς ἐν τῷ θύνει ἀπίστους
ὡς μάτην θεσεοῦντας καὶ εἰκῇ μοχθοῦντας τοὺς προφήτας καταμέμφεσθαι καὶ λέγειν αὐτοῖς· *Ποῦ
ἐστιν ὁ Θεός σου;* Αἱ δὴ παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν, καὶ γνωρίμων ἀκούοντες, τὰ τοῦ πένθους
ἐπέτειν· διὸ φασι· *Ταῦτα ἐμρήσθηρ, καὶ ἐξέχει
ἐπ' ἐμὲ τὴν ψυχήν μου.* Οὐ γάρ ἔξω τὴν ἐμαυτοῦ ταραχὴν ἐνέφαινον, ἀλλ' ἔνδον ἐν τῇ ἐμαυτοῦ ψυχῆι
κρύπτων τὴν ἐμήν ἀλγῆδνα καὶ παρ' ἐμαυτῷ συ-
χέδμενος. Τοιούτον δέ τι πεπονθὼς ὁ Ἀπόστολος ει-
γεν· *Ἄλλ' αὐτοὶ ἐν ἐστοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θυ-
νάτου ἐσχήκαμεν.* Οὕτως οὖν καὶ νῦν, *Ἐξέχει εἰς
ἔμε τὴν ψυχήν μου,* φασι. Τελείου δὲ στι τὸ δύνα-
σθαι τοῦτο λέγειν.

Λεγόντων μοι, φησι, τῶν δυειδεῖσθων με· *Ποῦ
ἐστιν ὁ Θεός σου;* ἐδακνόμην μὲν τῇ λύπῃ καὶ
ὑπερήλγουν τὴν ψυχὴν πληττόμενος ὑπὸ τῶν λόγων
τῶν ἀσεβῶν. Οὐμας δὲ οὖν ἐν ἐμαυτῷ συνεῖχον τοὺς
ἐμαυτοῦ λογισμοὺς, πρὸς τὸ μὴ προχυθῆναι καὶ τῆς
προκειμένης μοι τοῦ Θεοῦ ἐκπεσεῖν ἐλπίδος. Ἄν-
έφερον γάρ τῇ μνήμῃ τὸ περιμένον με τέλος· ἐπεὶ μὴ
τὴν γνῶνυν, διτι *Μακάριοι οἱ πεπονθεῖτες.* διτι πα-
ραληθήσοται. Διὸ δὴ ἀκριδῶς ἐπιστάμενος, διτι
μετὰ τὰ σκυθρωπὰ διελεύσομαι ἐπὶ τόπῳ σκηνῆς
θαυμαστῆς ἐώς τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ γυνῆ
ἀγαλλιάσως καὶ ἐξομολογήσως ἡχου ἐρπάλο-
τος, ταῦτα ἐμρήσθηρ· καὶ οὐκ ἐξέπιπτον τῆς
ἐλπίδος, ἀλλ' εἰσωπερ ἐμαυτῷ ἐξέχει τὴν ψυχήν
μου. Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτας ὑπέγραφεν ἐστιν ἐλπίδας,
εἰκότως αὐτὸς ἐστιν θεραπεύει καὶ λέγει· *Ira τοῦ
περιλυπος εἰ, η ψυχή μου,* καὶ *Ira τοῦ συντα-
ράσσεις με;* *Ἐλπίσον ἐπὶ Θεῷ,* διτι ἐξομολογή-
σομαι αὐτῷ σωτῆριον τοῦ προσώπου μου καὶ ὁ
Θεός μου· θαρσεῖ γάρ ἐστιν καὶ τὰ παρόντα λυπῆ
γενναῖς φέρειν παρεχελεύετο. Λέγων δὲ δύσμα-
χος, *Οτι ἐξελεύσομαι εἰς τὴν σκηνὴν, διαβαστα-*

²⁶ Psal. L, 41. ²⁷ Πειρ., 1, 9. ²⁸ Matth. V, 4.

χήσομαι ἔως τοῦ οἰκου τοῦ Θεοῦ, μετὰ φωνῆς εὐψηφίας καὶ ἐξομολογίσεως πλήθους πανηγυριζόντων· ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Αἰρέσεως καὶ εὐχαριστίας δχλον διοράτος· παρίστη δποιον ἔσται τὸ τέλος τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πᾶν τὸ ἐπίδον γενναλῶς ὑπομενόντων. Διαδέξεται γὰρ τούτους τὸ τριτακάριον τέλος, ἡ θαυμαστὴ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ ἐνδοτάτω αὐτῆς οἶκος αὐτοῦ, ἐν ᾧ οἱ ἀξιοί διαβασταζόμενοι, καὶ μετέωροι ὑπὸ ἀγγελικῶν δυνάμεων αἰρόμενοι εἰσαγήθουσι. "Ἄ δη καὶ δὲ Ἀπόστολος εἰδὼς ἔλεγεν· Ἀρπαγησόμεθα ἐν τερέλαις εἰς ἀπάρτησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.

Σητὴν δὲ θαυμαστὴν τοῦ Θεοῦ δυνάμει πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἑτέρας οὐθὲνας ἡ πρώτη σκηνὴ κατεσκευασμένη. Θαυμαστὴν δὲ ἀληθῆς σκηνὴν νοήσεις, ἣν οἱ μακάριοι τοῦ Θεοῦ ἐν ἐλπίᾳ ἔτιθεντο. Αὗτη δὲ ἡ ἡ ἐπουράνιος, ἡς τύπους κατεσκευάζει Μωϋσῆς ἐπὶ τῆς ἔρημου. Περὶ δὲ θαυμαστῆς σκηνῆς καὶ δὲ θεοῖς Ἀπόστολος διδάσκων ἔλεγεν· Τοιούτοις ἔχομεν ἀρχιερέα, δὲ ἐκάθιστε ἐν δεξιᾷ τοῦ ὄροφου τῆς μεταλοσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῷ ἀγίῳ λειτουργῷ καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἢντες ἐπηξεῖτε δὲ τῷ Κύριος, οὐκ ἀνθρώπος· οἵς ἐπιλέγεις ἔχετε· Οἰτιρες ὑποδειγματι καὶ σκιὰ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς μέλλειν ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν· Ὁρα, γάρ φασι, ποιήσεις πάρτα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειγμέντα σοι ἐν τῷ δρει· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰκόνες ἦσαν καὶ σύμβολα τῶν ἐπουρανίων. Χριστὸς δὲ, ψαφαγεύμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μετίστορος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήθουν, τοντέστιν οὐ ταῦτης τῆς κτισεως, οὐδὲ δι' αἴματος τράχων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ Ιδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐξάπαξ εἰς τὰ ἄρα, αὐτοῖς λύτρωσιν εὑράμενος. Εἰ δὲ χαρά γίνεται ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἐν ἀμαρτώλῳ μεταρροῦντι, εἰκότως, θεοφιλοῦς ψυχῆς μετὰ τὸν αὐτάρκη καὶ τὸν παρόντα βίου διὰ τυμνασίαν καταξιουμένης τῆς εἰς τὰ ἄγια τὰ ἐπουράνια εἰδόντου, φωνῇ γίνεται εὐφημίας πλήθους πανηγυρίζοντων καὶ εὐχαριστούντων ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ αὐχομένου. "Ἄ δη πεπεισμένος εἶναι ἀληθῆ διὰ τούτων μαθητευθεῖς, εἰκότως πρὸς ἀειτὸν φάσκει· Τι τοι περίλιπτος εἰ, η γυνὴ μου, καὶ τι τοι συνταράσσεις με; "Η κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τι κατακύπτῃ, η γυνὴ μου, καὶ τι θορυβῇ κατ' ἐμοῦ; Ἀράμειρον τὸν Θεόρ, διὰ διηρεχώς ἐξομολογήσομαι αὐτῷ τὰς σωτηρίας τοῦ προσώπου αὐτοῦ· η, ταῖς σωτηρίαις τοῦ προσώπου αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Γενόμενος γὰρ δοσον οὐδέποτε ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων ἀγίων διαβασταχθεὶς διὰ τὸ ὄντος καὶ τὸ ἐπαρμα αὐτῆς τὸ ἐπουράνιον, παραστῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τεύξομαι τῆς θέας τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ· τούτων ἀξιωθεῖς, κατὰ καιρὸν ἀναπέμψω τὴν ἐξομαλύγησιν καὶ τὴν ὁφειλόμενην εὐχαριστίαν αὐτῷ.

A tem; vel secundum Aquilam : *Laudis et gratiarum actionis turbæ festum celebrantis; declarat qui finis eorum futurus sit, qui in hac vita casus omnes strenue sustinuerint. Hos enim excipiet felicissimus finis, videlicet tabernaculum illud Dei admirandum, et quæ in intimis ejus partibus posita est domus Dei, in quam sancti homines deferentur, ac sublimes ab angelicis virtutibus elati intromittentur. Quorum gnarus Apostolus ita loquebatur : Rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et sic semper cum Domino erimus* ³⁹.

B Tabernaculum autem Dei mirabile vocat, ad differentiam alterius quod sane mirabile non est : quale erat illud tempore Moysis in terra constructum. Mirabile autem revera tabernaculum intelligas, quod beati Dei in spem sibi constituerunt. Hoc autem cœlestis illud erat, cuius figuram Moses in deserto adornavit. De quo admirabili tabernaculo hæc tradidit divinus Apostolus : *Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cælis, sanctorum minister et tabernaculi veri quod fixit Dominus, et non homo* ⁴⁰; quibus deinde subjungit : *Qui exemplari et umbræ serviunt cœlestium, sicut responsum est Moysi cum consummare vellet tabernaculum : Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte* ⁴¹. Sed hæc quidem imagines erant et symbola cœlestium. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis; neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiit semel in sancta, æterna redemptione inventa ⁴². Quod si gaudium est in cælis angelis Dei, de uno peccatore paenitentiam agente ⁴³, merito sane cum religiosa anima, post peractum hujus vitæ cursum, ingressu in sancta illa cœlestia exercitationis suæ causa donatur, vox benedictionis datur a multitudine celebritatem et gratiarum actionem agente pro parte ipsi salute. Quæcum vera esse persuasum habeat qui talibus institutis disciplinis est, jure semelipsius ita alloquitur : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Sive, secundum Symmachum : Quare desatigaris, anima mea, et quare turbas excitas contra me? Exspecta Deum, quoniam assidue confitebor ei, salutes vultus ejus; aut, salutibus vultus ejus, ut habet Aquila. Nam cum jam pene ad tabernaculum Dei pervenerim, atque ob celsitudinem et sublimitatem ejus cœlestem a sanctis angelis bajulatus sim, vultui Dei sistar, et contemplatione salutaris ejus, his dignatus, perfruar, quo tempore confessio nem debitamque gratiarum actionem emitam.*

³⁹ I Thess. iv, 16. ⁴⁰ Hebr. viii, 1, 2. ⁴¹ ibid. 5. ⁴² Hebr. ix, 11, 12. ⁴³ Luc. xv, 7.

Hæc quidem jam memorata in spe mihi reposita sunt. Sed hactenus multis me conturbantibus, non sic tamen commotus sum ut exciderem, et inanifesta res conturbantibus evaderet. At, quemadmodum superius, *effudi in me animam meam; secundum vero Symmachum, in me, inquit, anima mea liquefit, quando recordor tui, a terra Jordanis, et ab Hermonium, monte minimo. Abyssus abysso occurrit a sonitu scaturiginum tuarum.* Isthæc porro hoc mihi videntur sensu accipienda: Post Moysis mortem cum Jesus populum in terram promissionis introduxisset, sacerdotes arcam humeris gestantes in Jordanem ingressi sunt, Jordanis autem, ut ait Scriptura⁴⁴, *replebatur omnino in rīpa sua, quasi in diebus messis frumenti. Et steterunt sursum aquæ descendentes concretione una. Quæ autem inferius fluebat, descendit in mare salsum. Et omnes filii Israel transierunt per siccum in medio Jordanis, inferiore alveo in mare salsum desluente; superiore autem mirabiliter divinaque virtute cohibito atque retro fluente. Et vero fluxus illi Jordanis superiores ex parte fontium, cum exitum non haberent, attollebantur, et cumulo uno erigebantur aquæ afflatim confluentes, quod exitus esset interclusus. Tunc utique abyssus abysso occurrebat, repressis et in fastigium erectis aquis. Hujus itaque providentia gratiam tunç populo collatam memoria repetens, merito in præsentiarum animo liquefio, quod nulla hujusmodi Dei providentia nobis concedatur. Illi namque mirabiliter Jordanem transierunt, et mon-*

A Τὰ μὲν ἐν ἐλπίσιν ἀποκείμενά μοι ταῦτ' ἔστι τὰ λεγόμενα. Τέως δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος πολλῶν με ταρατόντων, αὐτὸς οὐχ οὕτως ἑταρατόμην, ὡς ἐκπεσεῖν καὶ φανερῶς γενέσθαι τοῖς ταράττουσιν· ἀλλ' ὡς περ ἄνωτέρῳ, ἐξέχεια ἐπ' ἐμὲ τὴν ψυχήν μου, οὕτω καὶ ἐταῦθα πρὸς ἐμαυτὸν η ὑψηλή μου ἑταράχθη. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἐπ' ἐμὲ, φησὶν, η ὑψηλή μου κατατήκεται, ὅταν ἀραιμιρήσκωμαι σου ἀπὸ τῆς Ἰορδάρου καὶ ἀπὸ Ἐρμωνιελμ., δρονς μικροτάτου. "Αδυσσος ἀδύσσωφ ἀπαρτῷ ἀπὸ ἥχου τῶν χρουνῶν σου. Δοκεῖ δέ μοι ἡ τῶν εἰρημένων διάνοια τοῦτον ἔχειν τὸν νοῦν· Μετὰ τὴν Μωϋσέως τελευτὴν, Ἰησοῦ τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἑπαγγελίας εἰσαγάγοντος, ὡς οἱ λεπεῖς ἐπέβησαν τῷ Ἰορδάνῃ τὴν κιβωτὸν ἐπ' ὅμινων φέροντες. 'Ο δὲ Ἰορδάνης, ὡς φησὶν ἡ Γραφὴ, ἐκληροῦσθο καθδλον τὴν κρηπῖδα αὐτοῦ, ὥστε ἡμέραι θερισμοῦ πυρῶν. Καὶ ἔστη τὰ ὄντα κατευθυντα ἀνώθεν πῆγμα ἐπ'. Τὸ δὲ καταβαῖτον κατέβη εἰς τὴν θάλασσαν τῶν ἀλών. Καὶ πάρτες οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ διέβησαν διὰ ἔηρας ἐν μέσῳ τοῦ Ἰορδάρου, τοῦ μὲν κάτω φερομένου φεύματος χωροῦντος εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἀλυκήν· τοῦ δὲ ἀνωθεν κατόντος παραδόξως Θεοῦ δυνάμει ἀναστελλομένου καὶ εἰς τούπισαν χωροῦντος. Καὶ δὴ τὰ ἀπὸ τῶν πηγῶν ἀνωθεν προχεδμένα τοῦ Ἰορδάνου φεύματα, μὴ ἔχοντα διέξοδον, ἐκυρτοῦτο, καὶ αὐρδὸς εἰς ἐγένετο ἐπιφορμένων κατ' ἀλλήλων τῶν ὄντων, διὰ τὸ ἀποκελεῖσθαι αὐτοῖς τὴν διέξοδον. Τότε δὴ ἀδυσσος ἀδύσσωφ ἀπήντα, ἀναστελλομένων τῶν ὄντων καὶ κορυφούμενών. Ἀνατολῶν οὖν τῇ μνήμῃ τῆς τότε γενομένης τῷ λαῷ ἐπισκοπῆς τὴν χάριν, εἰκότως ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ψυχὴν κατατήκομαι, μηδεμιᾶς τοιαύτης καὶ ἐφ' ὅμινων γιγνομένης Θεοῦ προνοίας. Οἱ μὲν γάρ παραδόξως τὸν Ἰορδάνην διῆλθον καὶ τὸ δρός τὸ πρὸς αὐτό, Ἐρμωνιελμ. δύνομαζόμενον, μικρότατον τυγχάνον· ἐπ' ἐμοῦ δὲ τοῦ ταῦτα λέγοντος τοιούτου μὲν οὐδὲν πέπρακται· **B** Πάρτες δὲ οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διῆλθον· η κατὰ τὸν Σύμμαχον· Πάσαι αἱ καταγίδες σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπάρω μου παρῆλθον. Εἰκότως οὖν πρὸς ἐμαυτὸν η ψυχὴ μου ἑταράχθη· η. Ἐπ' ἐμὲ η ψυχὴ μου κατατήκεται, ὅταν ἀραιμιρήσκωμαι σου ἀπὸ τῆς Ἰορδάρου, κατὰ τὸν Σύμμαχον, καὶ ἀπὸ Ἐρμωνιελμ., δρονς μικροτάτου. Ἐν γάρ τούτοις τοῖς χωροῖς πάλαι τοτὲ ἀδυσσος ἀδύσσωφ ἀπήντα ἀπὸ ἥχου τῶν χρουνῶν σου, ἀναστελλομένου τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ διοχλῆσαι τοὺς τὸν Ἰορδάνην παριώντας. Ἀλλὰ τότε μὲν ταῦτα διὰ τὴν καταγίδας σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπάρω μου

D

Ἐμέρας ἐγτελεῖσται Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ ὑπκτὸς τὴν ὁδὴν αὐτοῦ. Εἰ καὶ πάσαι, φησὶν, αἱ καταγίδες σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπάρω μου παρῆλθον, ἀλλ' εἴ οίδα καὶ πέπεισμαι ἀχριθῶς, θτὶ οὐκ ἔστι καιρὸς ἐν φού έλεεῖς· Θεὸς γάρ ἐλεήμων

⁴⁴ Josue iii, 15, §6.

εῖ, καὶ καὶ οἰκτίρμων καὶ μακρόθυμος. Διὸ ἐμαυτὸν θεραπεύων ἀγαθαῖς ἐλπίσιν, εἰδὼς, ὅτι καθημέρας τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐτελεῖται ὁ Θεὸς, τὰς νύκτας τῇ ὥδῃ αὐτοῦ σχολάζων διατελῶ. Μεθ' ἡμέρων μὲν γάρ τὰς τῶν ἀνθρώπων δρῶν πράξεις καὶ τὰς κυκλούσας ἡμᾶς συμφορὰς, τούς τε μετεωρισμούς σου καὶ τὰ κύματά σου, πρὸς ἐμαυτὸν ἀποδύομαι· τῶν δὲ δι' ἡμέρας με θορυβούντων σχολάζας διὰ τῆς νυκτὸς, ἀναπεμπάζομαι τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου· ἀναμιμηνησκόμενός τε ὅπως καθ' ἡμέραν τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐτέλλεται, φρασταὶ αὐτῷ καὶ ὥδας ἀναπέμπω σχαλήν ἄγων τὰς νύκτας. Διὸ δὴ καὶ λέλεκται· Καὶ ρυκτὸς φθῇ αὐτοῦ παρ' ἐμοὶ· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Καὶ ἐν ρυκτὶ φρασταὶ αὐτοῦ μετ' ἐμοῦ. Οὐ μόνον δὲ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ προσευχὴ τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου. Ἄδω μὲν γάρ ὑμνον εὐχαριστήριον, δεδειγμένος ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν, ταῖς μελλούσαις ἐλπίσιν χρησταῖς ἐμαυτὸν ἀνακτώμενος. Διὸ δὲ τὰ τέως ἐν τῷ παρόντα συνέχοντα με λυπηρὴ προσευχὴν ἀναπέμπω τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου· οἶδα γάρ, ὅτι αὐτὸν ἔχω τῆς ζωῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς αἰτιον. Προσευχόμενος δὲ αὐτῷ φημι· Ἀντιλήπτωρ μου· ἦ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, πέτρα μου· ἐψ' ἦν ἐστὼς οὐ διατραπήσομαι· διὰ τὸ μου ἐπειδόθου; Ἐγὼ μὲν γάρ σου οὐκ ἐπιλέλησμαι· ἀλλ' οἶδα σου τὰ ἐλέη καὶ τοὺς οἰκτίρμους· οἶδα δὲ καὶ τὰς ἀποκειμένας μοι ἐλπίδας· διὸ καὶ τὴν ὥδην σου παρ' ἐμαυτῷ ἀδιαλείπτως φυλάττω· σὺ δὲ μου ἐπελάθου· διὰ τὸ; Τὴν αἰτίαν μαθεῖν βούλομαι, διὸ ἦν πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου, οἱ πειρασμοὶ δηλαδή καὶ τοσαῦται περιστάσεις ἐπ' ἐμὲ διῆλθον, σοῦ συγχωροῦντος. Μέγα γάρ τι ὀφείλει τυγχάνειν τὸ αἰτιον τῆς τερπὶ ἐμοῦ λήθης.

Λέγων δὲ τὰύτα δοχὸς (1) προφητικὸς, ιδιοποιεῖται, ὡς ἔφη, τὴν τοῦ λαοῦ κατάστασιν· τὴν γάρ ἐσχάτην ἀποδολὴν καὶ τὴν ἀπόπτωσιν τοῦ παντὸς ἔθνους τὴν γενομένην μετὰ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον τῆμῶν ἀπιστλαν αὐτῶν ἐμφανεῖν μοι διὰ τούτων δοκεῖ. Εἶπε δ' ἀν αὐτῷ ἐρωτήσαντες καὶ φάντι· Διὰ τὸ μου ἐπελάθουν; τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ λεγέθεν· Ποσάκις ηθελησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, διὰ τρόπον δρητὸς ὑποσυνδρέει τὰ τοσσολαχταὶ τὰ μέλη, ὡς ὑπὲρ οἰκείου σώματος ἀλγῶν ἐπιλέγει κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἰρα τὸ σκυνθρωπὸς περιπατῶ, θλιβοτος ἐχθροῦ; καὶ ὡς σφαγὴν τῶν δοτῶν μου ὠρειδίζοι οἱ ἐκριτοὶ μου· ἦ, Ἐρ τῷ καταθλάσθαι τὰ δοτᾶ μου ὠρειδίζεται με οἱ θλιβοτέρες με. Τῶν γάρ δοτέων τῶν προφητικῶν διὰ τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τῶν δόδυρμῶν καταθλωμένων, τουτέστι τῶν τῆς Ψυχῆς δυνάμεων, οἱ ἐν τῷ λαῷ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς μηδενὸς ἐπαμόνητος, ἐπανέβαινον ὄντειδίζοντες καὶ λέγοντες· Ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου;

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΝ ΔΑΥΙΔ ΜΒ.

Ἀνεπίγραφος παρ' Ἐβραίοις ὁ φαλμός· διὸ οὐδὲ

⁴⁴ Exod. xxix, 6.

⁴⁴ Matth. xxi, 57.

⁴⁴ I Cor. xii, 26.

(1) Desideratur δι, ut sit δι προφ., ut paulo infra. Edīt.

A Deus, misericors es, ac etiam miserator et longanimes⁴⁴. Quare me bona spe fulcens, gnarus illius, in die mandabit Deus misericordiam suam, nocte canticis ejus assidue incumbo. Siquidem cum per diem hominum opera, et calamitates nos circumvenientes, excelsa tua et fluctus tuos cernam, in memetipso lugeo; noctu vero dum induciæ sunt a conturbantibus, misericordias Domini mecum repulo; ac recordatus quo pacto in die mandet misericordiam suam, per noctis otium cantica ipsi laudesque profero. Quamobrem dictum est, et nocte canticum ejus apud me; secundum Aquilam autem, et nocte canticum ejus mecum. Neque id solum, sed etiam oratio Deo vitæ meæ. Nam hymnum in gratiarum actionem cano, sic institutus ut in omnibus gratias agam, quandoquidem me bona futurorum spe reficio. Ac propter eas quibus jam intercipior ærumnas, orationem Deo vitæ meæ persolvo: novi enim ipsum esse vitæ meæ auctorem. Precando autem sic eum compello, susceptor meus; sive secundum Aquilam et Symmachum, petra mea; in qua consistens nunquam subvertar. Quare oblitus es mei? At enim ego tui non oblitus sum, verum misericordias et miserationes tuas novi, itemque spem mihi repositam non ignoro: quare canticum semper tuum in memetipso custodio. Tu vero mei oblitus es: quare? Causam ediscere pervelim cur omnia excelsa tua et fluctus tui, videlicet tentationes et tantæ calamitates, te permittente, super me transierint. Magna profectio, quod oblitus sis mei, causa fuerit oportet. Mέγα γάρ τι ὀφείλει τυγχάνειν τὸ αἰτιον τῆς τερπὶ ἐμοῦ λήθης.

Cum porro id ait propheticus chorus, populi statum, uti dixi, quasi proprium sibi ascribit, hisque postremam abjectionem, ac ruinam totius gentis, quæ post eorum erga Salvatorem et Dominum nostrum incredulitatem accidit, indicare mihi videtur. Illi vero modo interroganti ac compellant, Quare oblitus es mei? fortasse illud evangelicum dictum reponat: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti⁴⁴? Quandoquidem igitur malitia sue causa in oblivionei venerunt, jure chorus propheticus, quia ex naturali ratione paciente uno membro, compatiuntur omnia membra⁴⁴, quasi pro corpore proprio lugens subiungit, secundum Symmachum: Quare tristis incedo, afflidente inimico; et quasi occisionem per ossa mea exprobabant mihi adversarii, mei; sive: Dum confringuntur ossa mea exprobabant me qui tribulant me. Nam propheticis ossibus, id est animæ facultatibus, per fletus et lacrymas contractis, qui in populo inimici Dei erant, quasi opitulante nemine, insurgebant exprobantes ac dicentes, Ubi est Deus tuus?

1. PSALMUS DAVIDIS XLII.

Psalmus hic apud Hebræos inscriptione caret;

quare neque apud reliquos interpretes titulum habet. Sed quia præcedentis pars videtur esse, quod utique cum ex similibus utrinque verbis, tum ex affini sententia commonstratur; dico sane etiam in præsentiarum chororum propheticum hæc enarrare circa populum, utpote abjectum traditumque gentibus hominibusque improbis, rogantem ac cum precibus postulantem ut ultio sumatur, et ipse e manibus inimicorum eruatur. Quemadmodum autem, afflito populo, justi quoque viri una patiuntur ac dolore ob communem calamitatem afficiuntur; ita religiosorum hominum probitas multitudini quoque recte factorum communionem fructumque parit. Quamobrem illi ærumnas populi in se recipientes, preces pro multitudine fundebant, communeque supplicationem Deo emittebant. **B** Jure itaque ceu uno ore has proferebant voces.

VERS. 2. *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me. Quia tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti? Quare tristis incedo dum affligit me inimicus?* Dixerit quispiam hæc proferre unum alterumve qui in universo populo Judaico justus repertus est. Ipse igitur sive unus sive perrarus homo, qualis erat Jeremias aut quilibet ipsi similis, ita fleat et hujusmodi voces emittat, rogans a gente non sancta liberari, quibus indicari videntur qui ex circumcisione erant; et a viro iniquo et doloso, ut nunquam ipse aut iniquus aut dolosus evadat. Roget autem Deum his verbis: *Tu es Deus fortitudo mea, quare me repulisti, me in medio talis populi relinquens?* Hæc porro Heliæ prophetæ congruant, qui Domino supplicans contra populum ita fatur: *Domine, prophetas tuos interfecerunt, altaria tua subverterunt: ei ego relictus solus, queruntque ipsam animam tollere*¹⁴. Perspicue autem docet Jeremias defecisse omnem justum de populo, dicens: *Circuite in bivis Jerusalem et in plateis ejus, et videte si est qui intelligat, et propitius ero ei*¹⁵. Deinde quia multitudine improborum hominum justum ipsum premebat, se hac de causa tristem esse dicebat: *Quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?* Et alioquin cum gentes et inimici calamitatem inferrent, atque populo Judaico superiores evassissent, vir ille Deo addictus animo dolebat, zelo plenus ob prosperas atheorum et improborum hominum res. Quare supplicationem emittebat, ut Deus, qui de causa sua judicaverat, ac congruentem de se sententiam tulerat, mercedem recte factis suis debitam, universæ populi multitudini largiretur, et sui causa omnes eriperet de manu inimicorum; ut quemadmodum ipse delictorum populi particeps fuerat, ita populus bonorum operum ipsius consors esset. Sicut autem justi homines qui ad tribunalia litem habent, judices obsecrant ut justam causam suam audiant, atque ex æquo et bono sententiam sibi ferant; eodem modo

A παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς ἐπιγραφὴν ἔχει. Ἀλλὰ καὶ ὅτι μέρος έστιν εἶναι τοῦ πρὸ αὐτοῦ, δεδῆλωται ἐκ τῶν δομοίων ἐν ἀμφοτέροις λόγων καὶ ἐκ τῆς ἐμφεροῦς διανοίας. Φημὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸν χορὸν τὸν προφητικὸν τὰ προκείμενα διεξέντας ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπωσμένου καὶ παραδοθέντος θύνεσι καὶ ἀνθρώποις πονηροῖς, δεομένου δὲ καὶ ἀντιβαλούντος ἐκδικίᾳς τυχεῖν, καὶ ρύσθηναι τῶν χειρῶν τῶν πολεμίων. Πασπερ δὲ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ κάκωσιν συνέδαινε τοῖς δικαιοπραγοῦσι συμπάτσειν καὶ συναλγεῖν, καὶ συνδιατίθεσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν δικαιοπραγία κοινωνίαν καὶ μετάδοσιν ἀγαθῶν παρέχει. Διὸ δὴ, τὰ πάθη τοῦ λαοῦ εἰς ἑαυτοὺς ἀναλαμβάνοντες, εὐχάρις ὑπὲρ τοῦ πλήθους ἐποιοῦντο, κοινήν τε ἱκετηρίαν τῷ Θεῷ ἀνέπειπον. Εἰκότως οὖν ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος ταύτας τριφίεσαν τὰς φωνάς.

C Κρῖνορ με, δὸς Θεὸς, καὶ δίκαιος τὴν δίκην μὴν ἐξ ἔθρους οὐχ δολού· ἀπὸ ἀνθρώπου δολού καὶ ἀδίκου ρύσαλ με. Ὄτι σὺ δὸς Θεὸς κραταίωμά μον, Ἱρα τῇ ἀπώσω με; Ἱρα τῇ σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίψαι ἐχθρόν; Εἴποι δὲ ἀν τις ταῦτα λέγειν ἔνα που καὶ δεύτερον ἐν ὅλῳ τῷ Ἐθνει τῶν Ἰουδαίων, εὐρημένον δίκαιον. Αὐτὸς οὖν δὲ εἰς καὶ σπάνιος, φένον Ἱερεμίας ἡ τις ἔτερος δομοίος αὐτῷ, ἀποκλαίεσθαι, καὶ ταῦτας ἀναπειπτέω τὰς φωνὰς, ἰκετεύων ρύσθηναι ἐξ ἀνοσίου Ἐθνους· δηλούτω δὲ αὐτοὺς τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπου δολού, ὡς ἀν μῆποτε καὶ αὐτὸς γένοιτο διδίκος καὶ δόλιος. Παρακαλεῖτω δὲ τὸν Θεὸν λέγων· Σὺ εἶ δὸς Θεὸς κραταίωμά μον· ἵνα τοι με ἀπώσω, καταλιπών με ἐν μέσῳ τοιούτου λαοῦ; Ἡρμοζε δὲ τὰ προκείμενα καὶ τῷ προφῆτῃ Ἡλίῳ, δις ἐλεγεν κατεντυχάνων τοῦ λαοῦ· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτεινα, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαρ, κάρῳ ὑπελεῖσθην μόρος, καὶ ἤτοι σοι τὴν ψυχὴν λαβεῖν αὐτήν. Σαφῶς δὲ διδάσκει Ἱερεμίας ἐκλειστέναι πάντα δίκαιαν ἐκ τοῦ λαοῦ, λέγων· Περιδράμετε ἐν ταῖς ἀμφόδοις Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἰδετε εἰ ἔστι συνιώτ, καὶ Ιεὼς ἐσομαι αὐτοῖς. Εἰτ' ἐπειδὴ τὸ πλήθος τῶν κακῶν ἀνδρῶν θλίψιν παρεῖχε τῷ δίκαιῳ, σκυθρωπάζειν ἐπὶ τούτῳ Ελεγεν· Ἱρα τῇ σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίψαι ἐχθρόν; Καὶ ἄλλως δὲ, τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων θλιβόντων καὶ ἐπικρατεστέρων γενομένων τοῦ Ἐθνους, δὸς Θεῷ ἀνακείμενος ἐδάκνετο τὴν ψυχὴν, ζῆλοι πληρούμενος ἐπὶ τῇ τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν εὐπραγίᾳ. Διὸ καὶ ἰκετηρίαν ἀνέπειπεν, ὡς δὴ, χρίνας δὸς Θεὸς καὶ δικάστας αὐτῷ, καὶ τὴν πρέπουσαν περὶ αὐτοῦ δίκην ἐξενεγκάμενος, τὴν αὐτοῦ προσφειλομένην ἀμοιβὴν τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τῷ παντὶ πλήθει χαρίσοιτο, καὶ δὲ αὐτοῦ ρύσαίτο τοὺς πάντας ἐκ χειρὸς τῶν πολεμίων· ἵνα, ὥσπερ κοινωνὸς αὐτὸς γέγονε τῆς τοῦ λαοῦ κακοπραγίας, οὕτω καὶ δὸς λαδὸς μετάσχοι τῆς αὐτοῦ δικαιοπραγίας. Πασπερ δὲ οἱ δίκαιοι ἔχοντες ἐν τοῖς δικαστηρίοις, τοὺς δικαιαστὰς ἰκετεύουσιν ἐπακούσαι,

¹⁴ Ill Reg. xix, 14. ¹⁵ Jerem. v, 1.

τῶν δικαίων αὐτῶν, δικάσαι τε καὶ χρίνειν αὐτοὺς δέθως· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεοφιλῆς διὰ τῶν προκειμένων τῷ Θεῷ φησι· *Κρίνόρ μοι, ὁ Θεός,* εὐχὴ, *κρίνόρ με· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, κρίνόρ μοι.* Σὺ γάρ αὐτὸς γενοῦ μοι κριτής, καὶ τὴν κρίσιν μου ταύτην κρίνον, καὶ ὑπερδίκήσον τῆς δίκης μου, ἵνα, τυχών ἐκδικίας, συμβάλωμαι τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παντὸς πλάθους τὰ ἐμαυτοῦ κατορθώματα.

Ἐξαπόστειλορ τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου· αὐτὰ με ὠδήγησαν καὶ ἡγαγόρ με εἰς ἄριστον σου, καὶ εἰς τὰ σκηνώματά σου. Νοήσεις καὶ οὕτως· Τοῦ παρὰ σοὶ φωτὸς καὶ τῆς παρὰ σοὶ ἀληθείας τυχών δόηγγοθήσομαι, ὑπὸ μὲν τοῦ φωτὸς φωτιζόμενος, ὑπὸ δὲ τῆς σῆς ἀληθείας χειραγωγούμενος ἐπὶ τὸ δρός τὸ ἄγιόν σου τὸ ἐπουράνιον καὶ ἐπὶ τὰ αὐτόθι σκηνώματά σου, περὶ δὲ καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἔλεγον· *"Οὐδὲ διελεύσομαι ἐν τέτοιῳ σκηνῆς θαυμαστῆς ἐώς τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἐν φωτῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομοιογήσεως ἥχου ἀπράξοτος·* ὡς δὲ σοὶ τῷ Θεῷ ἱερωμένος, ἐπὶ τὰ ἐνδοτάτω καὶ μέχρι τοῦ θυσιαστηρίου ἥξω, καὶ πρὸς σὲ τὸν Θεὸν ἐλεύσομαι τὸν εὐφραίνοντα τὴν νεότητά μου τὴν πνευματικήν. *'Ἐξομοιογήσομαι σοὶ ἐν κιθάρᾳ, ὁ Θεός.* Κιθάραν δὲ τὸ σῶμά φησι, δι' ὃν ἀνακρούεσθαι πέφυκεν ὁ νοῦς, καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρῶν ὕσπερ διὰ χορδῶν τὴν τῷ Θεῷ πρέπουσαν μελεκδίαν ἀναπέμπειν εἴωθε. Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ὁ χορὸς ὁ προφητεικός παραχαλεῖ τὸ φῶς ἀποσταλῆναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ὡς μηδέπω τότε φαίνον ἐπὶ τῆς γῆς, μηδὲ τῆς ἀληθείας ὑπάρχούσης πως σὺν ἀνθρώποις, διὰ ταύτας τὰς φωνάς. Φῶς δὲ ἀποστελλόμενον ἔτερον ἀν εἶτη τοῦ ἀποστέλλοντος, περὶ οὗ εἰρηται· *"Ιτι τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώποις ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.* Διδάσκει δὲ καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ αὐτοπροσώπως λέγων· *'Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή.* *Ira τι περιλύπος εἰ, η γύνη μον, καὶ τι θορυβεῖς ἐξ' ἐμὲ;* *'Ανάμεινορ τὸν Θεόν· εἰσαι γάρ ἐξομοιογήσομαι αὐτῷ, τῇ σωτηρίᾳ τοῦ προσώπου μου καὶ τῷ Θεῷ μου.* *'Ανάμεινον, φησιν, ἵνα καὶ αὐτὴ δύνηθης ποτε εἰπεῖν.* *'Υπομένωρ ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι.* *'Αλλὰ καὶ ἐλπίσον ἐπὶ τὸν Θεόν·* ἡ γάρ ἐλπὶς οὐ κατασχύνει. *Tι γάρ ἀν χρή ταρπτεσθαι; τι δὲ περίλυπον γίνεσθαι, τοσύτων προσδοκωμένων ἀγαθῶν;* *'Ετι γάρ μικρὸς δοσορ ὁ δρχόμενος ἡξει, καὶ οὐ χροιεῖ, καὶ τὸ φῶς ἀποσταλῆσται, καὶ ἡ ἀλήθεια παραγενήσεται, καὶ τὸ προφητευθέντα τέλους τεύξεται·* καὶ τέλος παντὸς λόγου τὸ σωτήριον ἔστι τοῦ προσώπου, αὐτὸς δὲ Θεός μου. *'Επειδὲν γάρ κατακινθῶ, παραστὰς τῷ Θεῷ, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐποπτεῦσαι τὸ σωτήριον, περὶ οὐ πολὺς δὲ λόγος διὰ πασῶν τῶν Γραφῶν·* τότε δὴ αὐτῷ ἐξομοιογήσομαι ὡς δὲν Θεῷ

⁴⁰ Psal. xli, 5. ⁴¹ Joan. 1, 9. ⁴² Joan. II Hebr. x, 37.

A *vīr religiosus bis verbis Deum alloquitur, jndica mihi Deus, non vero, judica me: nam, secundum Symmachum, judica mihi, dicitur. Tu ipse mihi iudex esto, et hanc causam meam judicato, ut ultionem nactus, recte facta mea totius multitudinis saluti conferam.*

B *Vers. 3-6. Emittit lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. Hoc item modo intelligas, luce ac veritate tua donatus, recte ducar, luce quidem illustratus, veritate autem tua quasi manu ductus in montem sanctum tuum coelestem, et in tabernacula tua ibidem posita, de quibus in praecedenti psalmo dicebam: Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad dominum Dei. In voce exultationis et confessionis soni festum agentis⁴³; quasi tibi Deo sacra celebraui, ad intima et usque ad altare ibo, et ad te Deum veniam qui laetificas juventutem meam spiritualem. Confitebor ubi in cithara Deus. Citharam corpus dicit, quo pulsari mens solet, atque sensibus quasi chordis congruentem Deo concentum emittere. His aperte roget chorus propheticus emitti lucem Dei et veritatem ejus, eo quod nullatenus tunc luceret in terra, et veritas nusquam, quo tempore haec proferebat, cum hominibus exsistaret. Lux autem missa, alia sane fuerit ab ea qua mittit, de qua dicitur. Erat lux quae illuminat omnem hominem venientem in mundum⁴⁴. Et Salvator ipse ex persona sua docet his verbis: Ego sum lux et veritas et vita⁴⁵. Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo quoniam confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus. Synimachus vero, Quare effluis, anima mea, et quare conturbas me? Exspecta Deum, semper enim confitebor ei, saluti vultus mei et Deo meo. Exspecta, inquit, ut et ipsa aliquando dicere valeas: Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi⁴⁶. Sed spera in Deo, nam spes non confundit⁴⁷. Quid conturbatione opus? quae tristitia causa, cum tot exspectentur bona? Nam adhuc modicum aliquantulum, et qui venturus est veniet, et non tardabit⁴⁸, et lux mittetur, veritas adveniet, et quae prænuntiata sunt finem habebunt. Finis porro omnis sermonis est salutare vultus, ipse Deus meus. Cum enim dignus habitus ero qui coram Deo facie ad faciem constam, ac videam salutare illud, de quo multa in omnibus Scripturis circumferuntur, tunc ipsi confitebor ut Deo meo et salutari meo. Pulchre autem veritati lumen adjunxit: nam quod lux sensum movens oculis corporeis est, id ipsum veritas est animæ oculis, naturam rerum inspectantibus, neque ultra deceptis, sed per rerum perceptionem illustratis, et veritatis notitiam percipientibus. Ipsum itaque verbum lucis spiritualis vim, qua ve-*

ritas declaratur, interpretatus est. Jure itaque Salvator haec discipulis suis tradens ita docuit, *Ego sum lux, et veritas et vita*¹⁶. Unicuique porro cæterarum editionum hunc consequenter apłabis sūnem, sive eorum qui in Babylone ita loquebantur, sive gentium quæ nondum credebant.

νοσιν. Ἡρμήνευσε τούννα αὐτὸς δ λόγος τοῦ νοητοῦ φωτὸς τῆς οὐσίας τοῖς τέχναις φύσεις τῶν πραγμάτων, καὶ μηχεῖ ἀπατωμένοις δι' αὐτῆς δὲ τῆς τῶν δυτῶν καταλήψεως φωτιζομένοις, καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνουσι. Ὅμηρος τὴν ἐνέργειαν, ἀληθεῖς οὖσαν παραστατικήν.

Εἰκότες οὖν διατίθεται ταῦτα παραδιδοὺς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐδίδασκε λέγων· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς καὶ ἡ ἀληθεία καὶ ἡ ζωή. Καὶ ἔκαστη δὲ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεις ἀρμόστεις ἀκολούθως τὸ τέλος, εἴτε τοῖς ἐν Βαβυλῶνι ταῦτα λέγουσιν, εἴτε τοῖς ἔξι ἑθνῶν μήπω πεπιστευκόσιν.

1. IN FINEM, FILIIS CORE AD INTELLECTUM XLIII.

Propositi sermones neque psalmum in titulo præserunt, neque canticum, neque hymnum, neque quid simile, quia sententia verborum nihil eorum respicit, sed supplicationes sunt prioribus similes, ac ejusdem argumenti; nimirum de ruina Judaici populi, ex prophetarum persona a filii Core prolatæ. In præsenti porro apertius sententiam declarant, qua in superioribus sese fletibus dederant. *Ærumnas* itaque populo immissas narrant. Quare nos ad intellectum excitant, atque in titulo nos ad finem remittunt, quia haec in fine eventura, licet ut jam impleta filii Core prophetice vaticinarentur. In superioribus itaque lacrymabantur, doloremque suum Deo renuntiabant; in præsenti vero ipsas calamitates enarrant.

οὖν τῶν ἐμπροσθεν ἀπεκλαύσαντο, καὶ τὰς ἑαυτῶν καὶ αὐτὰ τὰ πάθη ἔξερχονται.

Vers. 2-9. *Deus, auribus nostris audivimus, etc.* C Pro illo, *Qui mandas salutes Jacob, Symmachus, Tu es rex meus, Deus, manda de salute Jacob. In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Qui in populo probe se gerunt, et qui apud ipsum prophetæ, haec dixerint, consitentes non propria virtute, non arcu, non gladio salutem sibi parari, sed virtute cornu sui. *Cornua* porro Danielis Scriptura regna vocat: *sanctorum* vero cornu dicitur ipse Dominus; quare ait: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu; alibi quoque dicitur: Protector meus et cornu salutis meæ*¹⁷. Igitur ipse cornu est: ac quæras velim quo pacto alio in loco dictum sit, *Confessio ejus super cœlum et terram, et exaltabit cornu populi sui*¹⁸, quasi alias sit qui memoratum cornu erigit. Animadverte, quæso, num Dei Verbum, ipse Dominus, cornu populi perspicue sit, ac qui erigit illud, Pater qui genuit eum. Quia enim humiliavit semel ipsum usque ad mortem, mortem autem crucis, ideo Deus exaltavit illum¹⁹, secundum Apostolum. In hoc itaque cornu et in rege suo sidentes, consitentur se non arcu, non gladio, non propria virtute, sed regis sui potentia, de inimicis victoriam reportaturos. Deinde quia ipsum Dominum pro rege et cornu obtinuerunt, jure se non inimicis subditos fore, sed superaturos dicunt.

¹⁶ Joan. viii, 12; xiv, 6. ¹⁷ Psal. xvii, 3. ¹⁸ Psal. cxlviii, 14. ¹⁹ Philipp. ii, 8.

(1) In Græcis exemplaribus additur φαλμός, quæ vox nec in Hebraico nec in Vulgata legitur, neque in Eusebii exemplari, ut ipse memorat, serebatur.

A μου καὶ Σωτῆρι μου· καλῶς δὲ συνῆψε τὸ φῶς τῇ ἀληθείᾳ· ὅπερ γάρ φῶς αἰσθητὸν ὁρθαλμοῖς σώματος, τοῦτο ἀλήθεια τοῖς τῆς ψυχῆς ὁρθαλμοῖς ἐναπενίζουσι τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ μηχεῖ ἀπατωμένοις δι' αὐτῆς δὲ τῆς τῶν δυτῶν καταλήψεως φωτιζομένοις, καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀναλαμβάνουσι. Τὴν ἐνέργειαν, ἀληθεῖς οὖσαν παραστατικήν.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ (1) ΜΓ.

'Αλλ' οὐδὲ οἱ προκείμενοι λόγοι φαλμὸν κατὰ τὴν προγραφὴν περιέχουσιν, οὐδὲ ὡδὴν, οὐδὲ ὑμνον, οὐδὲ τι τῶν τοιούτων· ἐπεὶ μηδὲ τὰ τῆς διανοίας τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων τοιαύτης ἔχεται θεωρίας· Ικετηραι δέ εἰσιν δημοιαὶ ταῖς ἐμπροσθεν, καὶ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· λέγω δὲ περὶ τῆς ἀποπτώσεως τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐκ προσώπου τῶν προφητῶν προσπεφωνημέναις διὰ τῶν υῶν Κορέ. Διασφρόντι δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος λευκότερον ἐκφαντοντες τὴν διάνοιαν, δι' ἣν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἀπεκλαύσαντο. Διεξέρχονται γοῦν τὰ συμβεβηκότα πάθη τῷ λαῷ. "Οθεν διεγέρουσιν ἡμᾶς εἰς σύνεσιν, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπουσι διὰ τῆς προγραφῆς, διὰ τὸ μέλλεν ἐπὶ τέλει ταῦτα συμβαλεῖν, εἰ καὶ ὡς ήδη συμβεβηκάσι αὐτὰ οἱ υἱοὶ Κορέ προφητικῶς ἐθέσπιζον. Διὰ μὲν ἐξῆγγειλαν τῷ Θεῷ λύπας· ἐν δὲ τοῖς προκειμένοις

C 'Ο Θεός, τοῖς ὀστέοις ἡμῶν ἡκούσαμεν. 'Ἄντι τοῦ· 'Ο ἐγτελλόμενος τὰς σωτηρίας Ἱακὼβ, δύσμαχος· Σὺ εἶ δι βασιλεὺς μου· δ Θεός, ἐγτελλει περὶ τῆς σωτηρίας Ἱακὼβ. 'Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. Οἱ μὲν ἐν τῷ λαῷ κατορθοῦντες, οἱ τε ἐν αὐτῷ προφῆται, ταῦτα ἀν εἰποιεν ὄμολογοῦντες μὴ οἰκεῖ δυνάμει, μηδὲ τόξῳ καὶ φορμαῖς ἔκποιοις τὰ σωτηρίας περιποιεῖσθαι, τῇ δὲ τοῦ κέρως αὐτῶν δυνάμει. Κέρατα δὲ ἡ τοῦ Δανιήλ Γραφὴ τὰς βασιλείας δονομάζει· τῶν δὲ ἀγίων κέρας λέλεκται αὐτὸς δ Κύριος· διό φησι· 'Ἐρ σοι τοὺς ἔχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. Καὶ ἐν ἐτέροις λέλεκται· 'Ταρπασπιστής μου καὶ κέρας σωτηρίας μου εἰ. Τοίνυν αὐτός ἐστι τὸ κέρας· ζήτει δηποτε λέλεκται ἀλλαχοῦ· 'Η ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ τῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ ὑγίωσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ· ὡς ἐτέρου δυτος τοῦ ὑδοῦντος τὸ προδεδηλωμένον κέρας. "Ορα οὖν εἰ μὴ σαφῶς δ Θεοῦ λόγος, αὐτὸς δ Κύριος, εἴη ἀν τὸ κέρας τοῦ λαοῦ, δ δὲ ὑψών αὐτὸν δ γενήσας αὐτὸν Πατήρ. Ἐπειδὴ γάρ ἐταπεινώσας ἑαυτὸν μέχρι θαράτου, θαράτου δὲ σταυροῦ, διὰ τοῦτο δ Θεός αὐτὸν ὑπερύψισε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Τούτῳ οὖν τῷ κέρατι ἑαυτῶν καὶ τῷ βασιλεῖ θαρροῦντες, διμολογοῦσι μὴ τόξῳ, μηδὲ φορμαῖς, μηδὲ οἰκεῖ ἀρετῇ τῶν ἔχθρῶν περιγενήσεσθαι, ἀλλὰ τῇ τοῦ βασιλέως αὐτῶν δυνάμει. Εἴτ' ἐπειδὴ βασιλέα καὶ κέρας

εκτίσαντες αὐτὸν τὸν Κύριον, εἰκότως τοῖς ἔχθροις μὴ ὑποχειρίοι γενήσεσθαι φασι· χρείττους δὲ τῶν πολεμίων ὑπάρχαι. Τοῦτο γοῦν δηλοῦσι λέγοντες· Ἐσωτάς ήμᾶς ἐκ τῶν θειότερων ήμᾶς, καὶ τοὺς μυσούρτας ήμᾶς κατήσχυντας. Καὶ ἐπειδήπερ οἱ μὲν ἔχθροι αἰσχύνην κατέχεαντο, αὐτοὶ δὲ οὐκ οἰκεῖα δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ κέρως αὐτῶν ἱσώθησαν· εἰκότως ἐπισυνάπτουσι λέγοντες· Ἐρ τῷ Θεῷ ἐπαινεθῆσθαι δλητη τὴν ήμέραν· ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ερ τῷ Θεῷ καυχησθεῖσα· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Τὸν Θεόν δυμροῦμερ δλητη τὴν ήμέραν, καὶ τῷ ὀρόματι σου ἔξομολογησθεῖσα εἰς τὸν αἰώνα. Τὴν δὲ ἔξομολόγησιν ἀντὶ εὐχαριστίας παραλαμβάνειν εἰώθασιν αἱ Γραφαὶ· ὡστε εἰκότως καὶ καυχόσθαι καὶ ὑμεῖν, καὶ ἐπαινεῖν καὶ ἐπαινεῖσθαι, εὐχαριστεῖν τε καὶ ἔξομολογεῖσθαι οἱ σεσωμένοι τῇ τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἀρετῇ φασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν αὐτοῦ, θιστοποιούμενοι τὰ τῷ πλήθει συμβεβηκότα, προφητῶν εἰρηται· τὰ δ' ἔξῆς ἐπιφερόμενα πάλιν οἱ αὐτοί, θιστοποιούμενοι τὰ τῷ πλήθει συμβεβηκότα, διεξέρχονται.

Νῦν δὲ ἀπώσω καὶ κατήσχυντας ήμᾶς, καὶ οὐκ ἔξελενση ἐταῖς δυνάμεσιν ήμῶν. Ἐπει τὸ πλήθος τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους, ἐν παντοῖαις ἀσεβείαις καὶ παρανομίαις ἔξητασμένον, οὐκ ἤν ἀλλάτριον τοῦ οὐμάτος τοῦ προφητικοῦ, εἰκότως τὰ τῷ πλήθει συμβάντα ἰδιωτικούμενοι οἱ τὰ πρώτα εἰρηκότες, μέσου διαψύλματος παρεμβληθέντος, εἰς παράτασιν τῆς μεταβολῆς τῶν λεχθησομένων προφέρονται. Οἱ μὲν οὖν πατέρες ήμῶν ἀνήγγειλαν ήμῖν, καὶ τοῖς ήμετέροις τικούομεν ωστε οὐποτα κατειργάσων ἐν ταῖς ήμέραις αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξῆς. Νῦν δὲ ὁρθαλμοῖς οὐ τοιαῦτα ὄρωμεν· τὰ δὲ τούτοις ἔναντι. Ἀπώσω γάρ ήμᾶς, σὺ δὲ Θεός, δὲ πάλαι τοὺς πατέρας ήμῶν διασώσας, διὰ τὰς ἡμετέρας ἀμαρτίας τοὺς πάλαι ἐπὶ σοὶ μέγα φρονοῦντας, καὶ ἐν σοὶ καυχωμένους κατήσχυντας, ἐρήμους καταλιπὼν καὶ ἀδοηθήτους ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους συμβολῇ. Οὐδὲ γάρ συνεξῆλθες ταῖς δυνάμεσιν ήμῶν· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, τοῖς στρατεύμασιν ήμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπέντρεψας ήμᾶς εἰς τὰ δικιῶν παρὰ τοὺς ἔχθρούς ήμῶν· ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἐταξας ήμᾶς ἐσχάτους παντὸς ἐρατίου, καὶ οἱ μισούντες ήμᾶς διαράβουσιν ἔντοτες. Ἐδωκας ήμᾶς ως βοσκήματα βράστεως, καὶ εἰς τὰ διθνη διλημησας ήμᾶς. Ἀλέδουν τὸν λαόν σου οὐχ ὑπάρξεως, καὶ οὐ πολλήρι ἐποίησας τὴν τιμὴν αὐτῶν· προκηλακιώμορ μετὰ χλευασμὸν τοῖς κύκλῳ ήμῶν. Ἐσοίησας ήμᾶς παραδολὴν ἐταῖς διθνεσι, κιτηνοῖς κεφαλῆς ἐταῖς φυλαῖς. Δι' δλης ήμέρας ηδοχημόρησις μον ἀντικρύς μον, καὶ δὲ καταιχυμόδις τοῦ προσώπου μον καλύπτει με ἀπὸ διωγῆς ὀνειδίζοτος καὶ βλασφημῶντος, ἀπὸ πρωτώπου ἔχθρού καὶ τιμωροῦντος δαντῶ. Τοσαῦτα κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ χορὸς δὲ προφητικὸς ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἵκετηριᾳ διεξῆλθεν, εἰς ἐσαντὸν ἐν τοῖς προκειμένοις δι' ήν ἐμπροσθεν ἀπεκλεύσατο.

Ταῦτα πάντα ήλθεν ἐφ' ήμᾶς, καὶ οὐκ ἐπελαθόμεθά σου. Πατέρας ἀσεβήσαντος ποτε τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἐπειτα παραδοθέντος τῷ διοθρευτῇ, λαῶν Ἀαρὼν τῷ θυμιατήριον προστήγεκεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῷ θυμίαμα· καὶ ἐλάσθη δὲ Θεός τῷ πλήθει διὰ

A Hæc sane significant his verbis: *Salvasti nos de afflictibus nos, et odientes nos confudisti*. Et quia inimici quidem in eos opprobrium effuderant; ipsi vero non propria virtute, sed cornu sui fortitudine salutem assecuti sunt; merito hæc adjiciunt: *In Deo laudabimur tota die*; aut secundum Aquilam: *In Deo gloriabimur*; sive secundum Symmachum: *Deum celebrabimus tota die, et nomini tuo confitebimur in æternum*. Confessionem porro pro gratiarum actione usurpare Scripturæ solent; ita ut merito, gloriari, hymnos celebrare, laudare et laudari, gratias agere et confiteri dicant, quibus Regis sui virtute parta salus fuit. Sed hæc quidem ex persona chori propheticæ dicta sunt. Quæ vero inde seruntur iidem rursus, multitudinis casus sibi B ascribentes, enarrant.

προφητῶν εἰρηται· τὰ δ' ἔξῆς ἐπιφερόμενα πάλιν οἱ διεξέρχονται.

Vers. 10. Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris, etc. Quoniam multitudo totius populi Iudaici, in omni impietatis et improbitatis genere volutata, non aliena erat a corpore prophetarum, populi ærumnas sibi proprias attribuentes qui superiora dixerant, intermedio diapsalmate, ad mutationem eorum quæ postmodum lusus dicturi sunt, sese vertunt. Patres itaque nostri annuntiaverunt nobis, ac nos ipsis auribus audivimus, qualia operatus sis in diebus eorum, et cætera. Nunc autem nos nequaquam similia videmus, sed iis opposita. Tu namque, Deus, qui olim patres nostros servasti, propter peccata nostra repulisti nos, eos qui in te olim magnifice sentiebant, et in te gloriabantur, confusissi, atque in congressu cum inimicis desertos et ope vacuos dimisisti. Neque enim egressus es cum virtutibus nostris, sive, secundum Symmachum, cum exercitibus nostris. Ideoque avertisti nos retrorsum post inimicos nostros; vel, secundum Symmachum: Ordinasti nos ultimos omnium adversiorum, et qui oderunt nos, diripiunt sibi. Dediti nos ut pecus quod comeditur, et in gentes ventilasti nos. Tradidisti populū tuum sine substantia, nec multum fecisti pretium eorum: opprobrium cum irrisione iis qui circum nos sunt. Fecisti nos parabolam in gentibus, commotio nem capitis in tribibus. Per totum diem opprobrium meum contra me est, et pudor vultus mei operit me, a voce exprobantis et blasphemantis, a facie inimici et ulciscentis se. Hæc tam multa chorus propheticus in sua ad Deum supplicatione, calamitates populi ascribens sibi, prosecutus est. Commonistratum itaque est quæ causa ipsis fletus in præcedentibus fuerit.

Vers. 18. Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitii sumus ic. Quemadmodum olim cum populus impie egisset in deserto, ac deinde exterminatori traditus fuisse, assumpto Aaron thuribulo, incensum pro populo adolevit, ac propter sacerdotis

oblationem placatus est populo Deus; ita etiam chorus propheticus, et quique probi viri in populo, rationabile sacrificium suum per orationem pro populo fusam offerunt, recte facta sua, loco sacrificiorum et oblationum boni odoris, pro multitudine Deo offerentes. Neque enim convenit hæc populum dicere, neque eos qui impietatum causa suarum inimicis traditi fuerant. Sed quemadmodum populi calamitates in se prophetæ recipiebant, et ipsi se talia passos esse profitebantur; sic et bona opera sua omnibus communia efficiunt. Non enim ignorabant se totius corporis membra esse: consentaneum autem erat ut uno membro paciente, una patenterentur alia membra; atque uno membro gloriam referente, omnia membra in partem gaudii venirent. Omnia ergo, inquit, quæ nos memoravimus, mala pertulimus; sed nihil eorum nos a tui recordatione removit, et inique non egimus in testamento tuo; sive secundum Symmachum, *Neque deceperimus fædus tuum. Et non cessit retro cor nostrum.* Ejus autem loco: *Et declinasti semitas nostras a via tua,* clarissimus Symmachus edidit: *Neque translata sunt ea quæ dirigunt nos: in loco afflictionis: aut secundum Aquilam: Contudisti nos in loco inhabitato, et obtexisti nobis umbram mortis.* Non oblii sumus tui, neque transgressi sumus inita tecum fædera.

Vers. 21 - 22. *Si oblii sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum: nonne Deus requiret ista?* etc. Te, inquit, testem ad vocamus, te judicem et exploratorem verborum nostrorum, atque cogitationum cordis, quæ plurimi latent. Tu itaque nosti, si tantis afflicti malis et humiliati in loco afflictionis, operi umbra mortis, in oblivionem nominis tui venimus, et si non fiducia pleni in nomine tuo gloriari sumus: si de auxilio tuo desperantes, ad alium quemdam accessimus, manusque alii Deo expandimus. Horum tu judex es: nosti enim abscondita cordis et cogitationes, in quibus versantes, quotidie pietatis causa morte afficiimur. Nam qui in singulis tentationibus in proposito habuit mortem pro veritate subire, is sane quoad virtutem propositi obiit. Id quoque Apostolus dicebat, quoniam frequentes erant, ac subinde repetitæ persecutiones, et vexationes mortem ipsi minitantes; ille vero in singulis tentationibus paratus erat ad firmiter concertandum usque ad mortem, ideo jure se quotidie mori dicebat. Eadem itaque mente illi quondam prophetæ Dei præsentibus dictis hæc significabant: *In absconditis nostris occidebamur quotidie;* imo vero *estimati sumus sicut oves occisionis.* Nam cum semel quasi in sacrificium pro universo populo nos obtulerimus, mente ac proposito immolati sumus, ut tu ipse, Deus, testificaris: solus namque nosli abscondita cordis. Quoniam igitur tanta perpessi sumus, me-

A τὴν τοῦ ἵερέως ἀναποράν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δικῆς δι προφητεικδες, καὶ οἱ ἐν τῷ λαῷ κατορθοῦντες τὴν λογικὴν αὐτῶν θυσίαν διὰ τῆς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ εὐχῆς ἀναπέμπουσι, τὰ οἰκεῖα κατορθώματα ἀντὶ θυσίας καὶ θυμιάματος εὐώδους ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῷ Θεῷ προσάγοντες. Οὐ γάρ ἀρμόζει ταῦτα τῷ πλήθει λέγειν, οὐδὲ τοῖς διὰ τὰς ἀσεβεῖας αὐτῶν τοῖς ἔχθροις; παραδεδομένοις· ἀλλ' ὥσπερ τὰ πάθη τοῦ λαοῦ εἰς ἁυτοὺς ἀνελάμβανον οἱ προφῆται, καὶ αὐτοὶ ταῦτα πεπονθέναι ἐφασκον· οὕτω τὰ ἁυτῶν κατορθώματα κοινοποιοῦσιν εἰς πάντας. Οὐ γάρ ἡγεμόνων ἁυτούς εἶναι μέλη τοῦ παντὸς σώματος· ἀκόλουθον δὲ ἦν, πάσχοντος μέλους ἐνδε, συμπάσχειν πάντα τὰ μέλη, καὶ δοξαζομένου πάλιν μέλους, συγχαίρειν πάντα τὰ μέλη. Πάντα τοίνυν, φασιν, ἢ προειρήκαμεν πεπόνθαμεν· ἀλλ' ἡμᾶς τούτων οὐδὲν παρεκίνησε τῆς περὶ σοῦ μνήμης, καὶ οὐκ ἡδικήσαμεν ἐν Διαθήκῃ σου· τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Οὐδὲ παρελογησάμεθα τὴρ συντήκηρ σου, οὐδὲ ἀπέστη εἰς τὰ ὄπλων ἡ καρδιὰ ἡμῶν. Ἀντὶ δέ· Καὶ ἐξέκλινες τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἐξέδωκεν εἰπών· Οὐδὲ μετετέθη τὰ ὑπορθοῦντα ἡμᾶς· ἐν τόπῳ κακώσεως· τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν Συντέλασας ἡμᾶς ἐν τόπῳ ἀροκήτω, καὶ (1) ἐπέψαμας ἡμῖν σκιάρ θαράτου. Οὐκ ἐπελαθθεὶς σου οὐδὲ παρέβημεν τὰς πρὸς σὲ συνθήκας.

B Εἰ ἐπελαθόμεθα τοῦ ἀνέματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ εἰ διεπετάσαμεν χεῖρας ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀλλοτριον· οὐχὶ δὲ θεὸς ἐκήτησει ταῦτα; Σὲ μάρτυρα, φησιν, ἀνακαλούμεθα, κριτήν τε καὶ ἐξεταστὴν τῶν ἡμετέρων λόγων καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν λανθάνοντων τοὺς πολλοὺς λογισμῶν. Αὗτος γοῦν οἰσθα, εἰ, τοσαῦτα παθόντες καὶ ταπεινωθέντες ἐν τόπῳ κακώσεως, καὶ καλυψθέντες ὑπὸ τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου, λήθην τοῦ δόντος σου πεποιημέθα· καὶ εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σῷ δόντος παρδόσιας γέμοντες ἐκαυχώμεθα· εἰ δὲ καὶ ἀπογνόντες τὴν παρὰ σοῦ βοήθειαν, ἐπὶ ἔτερόν τινα ἥλθομεν, ἐτέρῳ Θεῷ χεῖρας ἀναπετάσαντες· καὶ τούτων σὺ κριτής τυγχάνεις. Οἰσθα δὲ καὶ τὰ κρύψια τῆς καρδίας καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν, ἐν οἷς καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐνεχα τῆς εὐσεβείας θανατούμεθα. Ό γάρ τῇ προθέσει λογισάμενος ἐπὶ ἐκάστῳ πειρασμῷ τὸν ὑπὲρ ἀληθείας ἀναδέξασθαι θάνατον, δυνάμεις δὲ τοιοῦτος τέθνηκε. Καὶ δὲ Απόστολος δὲ τοῦτο ἔλεγεν, ἐπειδὴ συνεχεῖς ἦσαν καὶ ἐπάλληλοι διωγμοί, καὶ οἱ πειρασμοὶ θάνατον ἀπειλούντες αὐτῷ. Ό δὲ καθ' ἐκάστον πειρασμὸν παρεσκευάστο ἐνστατικῶς μέχρι θανάτου ἀγνοίσασθαι· διὸ εἰκότως καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν ἔλεγε. Ταῦτη οὖν τῇ διανοίᾳ καὶ οἱ πάλαι τοῦ Θεοῦ προφῆται διὰ τῶν προκειμένων ταῦτα ἐφασκον· Ἐν γάρ τοῖς κρυφοῖς ἡμῶν ἐθανατούμεθα πᾶσαν ἡμέραν. Ἀλλὰ γάρ καὶ ἐλογίσθημεν ὡς πρόστατα σφαγῆς· ἀπαξ γάρ ἁυτούς παραδεδωκότες ὥσπερ εἰς θυσίαν ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, τῷ λογισμῷ καὶ τῇ προθέσει ἐπεργά-

D lectio apud Drusium sic habet: Καὶ ἐπεκάλυψες ἡμᾶς ἐν σκιᾷ θανάτου.

σθημεν, ὡς αὐτὸς σὺ δὲ Θεός μαρτυρεῖς· μόνος γάρ γινώσκεις τὰ κρύψια τῆς καρδίας. Ἐπεὶ τοινυν τοσαῦτα πεπονθαμέν, εἰκότως μετὰ παρθησίας ἐπιστρέφομέν σε πρὸς ἡμᾶς καὶ διεγέρομεν ὕστερ καθεύδοντα καὶ φαμεν· *Ira τι ὑπνοῖς, Κύριε; Αράσηθι,* καὶ μὴ ἀπώῃ εἰς τέλος· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον *Ira τι ὡς δὲ ὑπνῶρ εἰ, Δέσποτα;* Ἐξήκτισον, καὶ μὴ ἀποβάλῃ εἰς τέλος. Εἰ γάρ καὶ ἔκ μέρους ἀπώσω διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ ἵξεται μὲν μή εἰς τέλος ἀποτάσθαι, τὰ δὲ ἡμέτερα παραδέξασθαι κατορθώματα ὑπὲρ τοῦ παντὸς λαοῦ. Ἰητάσο.

'Ira tι τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψεις ; ἐπιλαράνθη τῆς πτωχείας ήμῶν καὶ τῆς θλίψεως ήμῶν, Σύμμαχος. 'Ira tι τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις εὐπλαθάρη τῆς κακώσεως ήμῶν καὶ θλίψεως Κρύπτεις μὲν τὸ ἔκυτον πρόσωπον, δὲ Θεός, καὶ ἀποστρέψεις πρὸς τὸ μή βλέπειν τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀπρεπῆ, καὶ τῆς σῆς θέας ἀλλότρια. Ἀλλ᾽ ἐπεὶ ήμελέτηποὺς λεχθεῖσι κατορθώμαστι παρθήσιαν ἀγομενούς, 'Ira tι τὸ πρόσωπόν σου κρύπτεις ; Τοσαῦτα δὲ παγκύτων καὶ κακοκαθούντων τῆς σῆς ἔνεκεν εὗσεν δεῖσις, 'Ira tι ἐπιλαράθη τῆς κακώσεως ήμῶν ; ήτοι τῆς πτωχείας, κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα. Εγέρη καὶ μεγάλα ταῦτα ὡς πρὸς ήμᾶς κατορθώματα, ἀλλ᾽ ὡς πρὸς σὲ πάντα πτωχά καὶ σμικρά, καὶ οὐλγυστα. Πλὴν ὡς ἔξ ήμῶν μεγάλα. Διδ ἵκετεύομεν μή λήθην ποιήσασθαι τῆς ήμετέρας πτωχείας· μηνθῆται δὲ καὶ τῆς θλίψεως ήμῶν, ἃς ὑπεμείναμέν σου γέριν. Καὶ ἐπεὶ η ψυχὴ ήμῶν εἰς κοῦν τεταπετώσαι, συγγράνωνται ταῖς ἀσθενείαις ήμῶν ἵκετεύομεν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῷ αὐτῷ λόγῳ διυστεῖ τὸν Θεόν, λέγων Μηδίσθητι, δοτὶ χοῦς ἐσμερ ἄνθρωπος ὥσει λόρτος αἱ ήμέραι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ η γαστήρ ήμῶν ἐκολλήθη εἰς γῆν. Δέον γάρ αὐτὴν πεπληρωθῆσθαι ναμάτων ἀγίων καὶ πηγῆς ὑδατος ζῶντος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἐξ ἀνυδρίας ὑπερβαλλούσης η γαστήρ ήμῶν ἐκολλήθη εἰς γῆν. Γαστέρα δὲ φυχῆς νέει τὸ μνημονικὸν αὐτῆς, η καὶ τὸ γηραινικὸν, ἐν φι πάντα συνάγει τὰ μαθήματα καὶ τὰ θεωρήματα· ἐν φι καὶ σπέρμα ὑποδεξαμένη κύει, καὶ τελεσφορήσασα γεννᾷ πνεῦμα σωτηρίας, κατὰ τὸν φῆσαντα. Ἐκ τοῦ φόδου σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάσσομεν καὶ ὀδίστησαμερ, καὶ ἐτέκομερ πτεῦμα σωτηρίας. Τοσαῦτα διυστητικὰ οἱ πάλαι τοῦ Θεοῦ πρόφηται, καὶ οἱ κατορθοῦντες ἐν τῷ λαῷ δειθέντες, ἵκετεύονται καὶ λυτρώσεως τυχεῖν· δὴ καὶ γεγένηται· Ετι· γάρ λαλούντων αὐτῶν εἰσακούσας δὲ Θεός, μεταβαθάλλεις τοὺς δεύρυμοὺς αὐτῶν ἐπὶ τὸ φαιδρότερον. Διόπερ ἔχεις οἱ τοσαῦτα ἀποκλαυσάμενοι· ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων προφητεύουσι, καὶ φόδην ἔδουσι τὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, δι᾽ οὐ τὴν κακῶν ἐλευθερίαν καὶ τῶν ψυχῶν τὴν ἀπολύτρωσιν δ ἀγαθὸς Θεός, ἐπικαίων ἐδωρήσατο.

Arito cum fiducia te ad nos convertimus, et excita-
mus quasi dormientem, dicimusque: *Quare obdor-
nis, Domine? Exsurge, et ne repellas in finem; sive
secundum Symmachum: Quare velut obdormiens es,
Domine? Experciscere, et ne rejicias in finem.* Etiam-
si enim ob peccata populi ex parte repuleris, at-
rogamus ne in finem rejicias; sed bona opera no-
stra pro universo populo acepias. Atque observan-
dum est, his dualitatem personarum adumbra-
ri.

VERS. 24, 25. *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopie nostræ et tribulationis nostre? Symmachus: Quare faciem tuam abscondis, oblivisceris afflictionis nostræ et tribulationis?* Abscondis et avertis faciem tuam, Deus, ne videas turpia illa et indecora, aspectu tuo aliena. Sed quia nos in recte factis, ut dictum est, fiduciam habemus, *quare faciem tuam abscondis?* Et cum tot malis pietatis causa afficiamur et opprimamur, *quare oblitivisceris afflictionem nostram?* sive *inopiam*, secundum Septuaginta interpres. Licit enim, isthæc bona opera, magna quod ad nos spectat habenda sint; verum quantum ad te omnia egena, modica et minima sunt. Verumtamen quia respectu nostri magna sunt, ideo supplicamus tibi ut ne inopie oblitiviscaris nostræ, utque afflictionis, quam tui causa perpessi sumus, recorderis. Et *quia humiliata est in pulvere anima nostra*, rogamus infirmitatibus nostris ignoscas. Alias quoque ipsis verbis Deum obsecrat dicens: *Recordare quoniam pulvis sumus: homo sicut senum dies ejus*⁴⁰. Imo etiam *adhæsit terræ venter noster*. Oportuisset sane repletum ipsum esse sacris fluentis, atque fonte aquæ vive salientis in vitam æternam, sed ex nimia siccitate *adhæsit terræ venter noster*. Per ventrem autem memoriam intelligas, sive principem animæ partem, in qua disciplinas omnes ac speculations colligit: in qua, concepto semine, prægnans efficitur; et postquam parturivit, parit spiritum salutis, ut dicit quidam: *Ex timore tuo, Domine, in utero concepimus et parturiuimus, et peperimus spiritum salutis*⁴¹. Hæc supplicum more illi quondam prophetæ Dei et probi in populo viri, eripi rogantes, proferunt: quod etiam impetrarunt; nam adhuc ipsis loquentibus, propitiatus Deus fletum eorum in lætitiam vertit. Qui enim tot se fletibus dederant, sub hæc de immutandis vaticinantur, canticumque pro Dilecto modularunt; quo permotus bonus ille Deus, orantibus propitiis, libertatem a malis, et animarum redemptionem toti hominum generi elargitur.

peccatis sceleribusque deditam; ut jam superius explicavit, ac infra repetit Eusebius.

⁶⁰ Psal. cii., 45. ⁶¹ Isa. xxvi., 18.

(1) Dualitas illa personarum significat, hinc prophetas justosque viros, qui pauci numero pro populi delictis precantur; inde multitudinem plebis,

**4. IN FINEM. PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR,
FILII CORE, AD INTELLECTUM, CANTI-
CUM PRO DILECTO XLIV.**

Vers. 2. Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ velociter scribebant. Qui in superioribus tot tantasque lacrymas effuderant, jam pro pristinis fletibus cantica et cantilenas edunt, narrantes auctorem sibi mutationis a pristinis calamitatibus Dilectum Dei suisse, quem ideo in hoc toto canto laudibus efferunt. At quoniam isthæc longo post tempore eventura erant, jure hoc titulo, *In finem*, prophetiam donant; sive *triumphale canticum*, aut *victoriae auctori*, inscribunt, ob partas scilicet de spiritualibus inimicis Victorias. Titulo autem addiderunt illud, *pro iis qui commutabantur*, quia ipsi etiam qui hæc proferunt, a tristi sermone ad lætius canticum mutationem fecere. Imo etiam quæ in toto cantico feruntur, mutatione frequenti plena sunt. Nam Dilectus Dei, cum semel ipsum exinanivit, formam servi accipiens et habitu inventus ut homo, non parvam mutationem sustinere visus est, etsi utpote Deus, inmutabilis et invariabilis sit. Qui vero illius opera a captivitate diaboli redempti, ad libertatem filiorum Dei translati sunt, pulcherrima plane mutatione sunt affecti. Quare memorata his in locis regina jubetur oblisisci populum suum et domum patris sui, et filia Tyri alienigena ad pulchram illam mutationem evocatur; virgines quoque et filii quidam *pro patribus nati*, populi etiam Deo conscientes, eadem mutatione dignati sunt. Quorum omnium causa canticum *pro iis qui commutabantur* inscriptum est; vel, secundum Aquilam, *de liliis*; siue, secundum Symmacum, *pro floribus*. Nam qui commutati sunt, bonum spirantes odorem, atque nova Ecclesiæ plantatio effecti, hoc nomine appellati sunt. Quare ut hæc intelligi possent, necessario auditum in titulo fuit, *ad intellectum*; ut intelligamus totam sermonis seriem canticum pro Dilecto complecti; aut, secundum Symmacum, *Canticum in Dilectum*. Hoc autem in loco omnia quæ de Dilecto feruntur colligas oportet; quale est illud Isaiae: *Cantabo sane Dilecto canticum Dilecti vineæ meæ*. *Vinea facta est Dilecto* ¹¹. Quis significatur, vineam quidem esse domum Israel, id enim in sequentibus declaratur; Dilectum autem illum esse Unigenitum Dei Filium, cuius portio ac prior hæreditas fuit memorata illa vinea. Quoniam autem dilectus quilibet diligenter se habet, his clare monstratur, vineam illam possessionem Dilecti Dei suisse, cuius gratia praesens canticum, *pro Dilecto*, inscriptum est. In Psalmis quoque dictum est: *Dominus dabit Verbum evangelizantibus virtute multa*.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΓΠΕΡ ΤΩΝ ΑΛΛΟΙΘΕΟΜΕΝΩΝ,
ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΕΙΣ ΣΥΝΕΣΙΝ, ΩΣΗ ΓΠΕΡ
ΤΟΥ ΑΓΑΠΗΤΟΥ ΜΔ'.

'Εξηρεύετο ή καρδία μου λόγος ἀγαθός, την ἔτώ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ. Η γλώσσα μου κάλαμος γραμματέως δέχυγράφουν. Οι τὰ τοσάντα διάκ τὸν ἐμπροσθεν ἀποκλαυσάμενοι ἐνεῦθεν φάντα καὶ δισμάτα ἀντὶ τῶν προτέρων ὀδυρμῶν ἔδουσαν, τῆς ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν μεταβολῆς αἰτιον αὐτοῖς γεγονέναι τὸν Ἀγαπητὸν (!) τοῦ Θεοῦ δηλοῦντες· θν καὶ διὸ δῆλης τῆς φόντης ἀνυμνοῦσιν. 'Αλλ' ἐπεὶ περ ταῦτα μαχροῖς ὑστερον χρόνοις γίγνενται, ἡμελλεν, εἰκότας Εἰς τὸ τέλος ἐπιγράφουσι τὴν προφητείαν, ἢ ἐπικυρίου, ἢ τῷ νικοποιῷ, διὰ τὰ κατὰ τῶν νοητῶν πολεμίων νικητήρια. Προσέθηκαν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τῷ, ὃ πέρ τῷ ἀλλοιωθησομέτων· ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ οἱ ταῦτα φάτκοντες ἀλλοίωσιν τὴν ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν λόγων ἐπὶ τὴν φαιδροτέραν φύδην πεποίηνται. Οὐ μήτε ἀλλὰ καὶ τὰ ἐμφερόμενα διὸ δῆλης τῆς φόντης πλείστης πεπλήσσωται ἀλλοιώσεως. "Ο τε γάρ Ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ, ἑαυτὴν κενώσας, καὶ μορφὴν δούλου λαδῶν, σχῆματι εὐρεθεῖς ὡς ἅνθρωπος, ἀλλοίωσιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἔδοξεν ὑπομένειν, ἀναλαλούστος ὃν καὶ ἀτρεπτος ὡς Θεός· οἱ τε δι' αὐτοῦ τῆς ὑπὸ τὸν διάβολον αἰχμαλωσίας λυτρωθέντες, εἰς διευθερίαν τε τὴν ὑπὸ τῷ θεῷ μετενηγυμένοι, τὴν καλλίστην ἀληθῶς αὔτοὶ ἀλλοίωσιν ὑπομεμενήκασι. Διὸ καὶ διὸ μερομένη τοις λόγοις βασιλισσα κελεύεται λήθην ποιήσασθαι τοῦ λαοῦ ἑαυτῆς καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἑαυτῆς· καὶ θυγάτηρ δὲ Τύρου ἀλλόφυλος ἐπὶ τὴν καλὴν μεταβολὴν ταύτην καλεῖται παρθένον τε καὶ ιτοὶ τινες ἀτετέρων γενέμενοι, λαοὶ τε ἐξημολογούμενοι τῷ θεῷ, τῆς αὐτῆς ἡγιώθησαν ἀλλοιώσεως. "Ον δὲ ἔνεκα πάντων ὑπὲρ τῷ ἀλλοιωθησομέτων προγέγραπται ἡ φύδη· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, ἐπὶ τοῖς κρίσιοις· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ὑπὲρ τῷ ἀρθώ. Οἱ γάρ ἀλλοιωθέντες, οὗτοι εὐώδιας πνεύσαντες, καὶ ἀνθη νεαρὰ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενοι, τούτον ὡνομάσθησαν τὸν τρόπον. Διὼ, ἵνα ταῦτα νοηθῇ, ἀναγκαίως πρόσκειται τῇ προγραφῇ τῷ, εἰς σύνεστιν· καὶ ἵνα συνῶμεν, ὡς δι πᾶς λόγος φύδην περιέχει ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· "Ἄσμα εἰς τὸν Ἀγαπητόν. "Ἐνθα δὲ γενόμενος, πάντα δια περὶ Ἀγαπητοῦ συνάξεις· οἷον ἐν Ἡσαΐᾳ· "Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημέρῳ φόρμα τοῦ Ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνι μου. Ἀμπελῶν ἐτρήθη τῷ ἡγαπημέρῳ· διὸ ὃν σημαίνεται ἀμπελῶν μὲν δι οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ· τούτῳ γάρ ἔξῆς δι λόγους διλοι· τὴγαπημένος δὲ καὶ Ἀγαπητὸς δι Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Γίδας, οὗ μερὶς γέγονε καὶ κλῆρος· πρότερος διηλωθεῖς ἀμπελῶν. Ἐπεὶ δὲ πᾶς ἡγαπημένος καὶ ἀγαπητὸς ἔχει τὸν ἀγαπῶντα, σαφῶς διὰ τούτων δι λόγους παρίστησι τὸν ἀμπελῶνα κτῆμα γεγονέναι τοῦ Ἀγαπητοῦ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ δι προκειμένη φύδη εἰ-

• Isa. v. 4.

(1) Ἀγαπητόν. Apud Eusebium idem significat quod Μονογενής, id est, Unigenitus, supple Filius Dei ut infra. Et vero, teste Athanasio t. I, p. 640, hanc sententiam usu venit vox illa apud Graecos. Τὸ δὲ ἀγαπητόν, sic ille, καὶ Ἐλληνες ἴσασιν οἱ δεινοὶ

περὶ τὰς λέξεις, διὰ τοῦτον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν, μανογενής.
Cæterum nonunt ipsi Græci, qui dictionum peritii
sunt, dilectum idem esse atque unigenitum. Pro qua
re probanda assert ille Homeri carmina.

ρηται, ύπερ τοῦ Ἀραπητοῦ. Καὶ ἐν Ψαλμοῖς δὲ λέξεις: Κύριος δώσει φῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῆ. Ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ Ἀραπητοῦ. Σαρψὸς δὲ κάνταῦθα ιδίως μνημονευομένου Κυρίου τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων· καὶ πάλιν ιδίως τοῦ Ἀγαπητοῦ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τῶν εὐαγγελιζομένων τὸν Ἀγαπητὸν, οἵς δίδοσθαι φῆμα ἔξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀναθεν λέλεκται, καὶ ἡ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν συνίσταται μαρτυρία. Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ αὐτίς εἰρηται: Καὶ σὸν ἡγαπημένος ὡς νίδις μοροχερώτων. Προκείσθω τούτοις καὶ τὸ ἐπισφράγισμα τῶν ὀλων, τὸ σωτήριον (1) Εὐαγγέλιον ἐν φωνῇ πτερικῇ τὸν Ἀγαπητὸν ἀναθεν παρ' ἀνθρώποις ἀδείκνυ, βοώσῃ Οὐρός δοτεῖ σὸν Υἱός μου σὸν ἀγαπητός, ἐν φενδύκησα. Τοσούτων ἀποδειγμάτων περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ, σαρψῆς ἀν εἴη λοιπὸν καὶ ἀναμφίλεκτος ἡ προκειμένη προφητεία διὰ τῆς προγραφῆς φήσασα· Φθὴν υπέρ τοῦ Ἀγαπητοῦ. "Οτι δὲ δὲ Χριστὸς ἡν σύντος, ἐπερος ἀν παρὰ τὸν χρίσαντα αὐτὸν Πατέρα, προτὸν ἐξῆς δὲ λόγος ἐν αὐτῷ τῷ φαλμῷ παρέστησε. Ταῦτα μὲν ἀν εἰς τὴν προγραφὴν εἰρήσθω· τὰ δὲ ἐξῆς πάλιν δὲ χρόδες δὲ προφητικὲς διεξέρχεται, δὲ καὶ τὰ πρῶτα διεξέλιθω.

Τινὲς ὁμίλησαν, ὃς ἐκ προσέπου τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τὸν φαλμὸν ἦτοι τὴν ψῆφην περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἔντος πρὸς αὐτὸν Λόγου, διὸ ἐκ τῆς οἰονετοῦ καρδίας, ἢ αὐτῶν τῶν σπλάγχνων, φησι, προήγαγε· καὶ ἀπὸ ἀγαθῆς καρδίας ἀγαθὸς λόγος προηλθεν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ταῦτα ἐπὶ τὸ προφητεύοντα ἀναφέρεσθαι προσωπον· τὰ γάρ ἐφ' ἐξῆς τοῦ φητοῦ οὐκέτι ὅμοιως ἐξεμπλίζει ἡμῖν τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς ἐξήγησιν. Οὗτος γάρ ἀν περὶ τῆς ἐκαύτου γλώσσης δὲ Πατέρη εἶπεν, ὅτι·

Ἡ γλώσσα μου καλαμὸς γραμματέως δένηρά μου. Όραιος καλλει πυρὸς τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γάρ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους συγχρότεως τὴν ὑπεροχὴν τῶν κάλλους ἔχει. Καὶ προτὸν δὲ φησι· Διὰ τούτο ἔχριστ σε σὸν Θεός σὸν έλαιον δηλαδεσσω· οὐ γάρ εἰπεν· Ἔχριστ σε ἄρδεν σὸν Θεός, ἀλλ' ἔχριστ σε· ὥστε ἐκ τούτου παρατασθαι ἐπερον εἶναι τὸ διαλεγόμενον πρόσωπον. Ποιὸν ἀν ἔστι τούτο ἡ δὲ προφητεία, δὲ χωρῆσας τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς ἐκαύτον γενομένην ἐνέργειαν;

Ἄντι δὲ τοῦ Ἐξηρεύσατο σὸν καρδία μου, δὲ Σύμμαχος· Ἐκτιθή, φησιν, ἡ καρδία μου λόγῳ ἀγαθῷ. Ως γάρ ἐπερον ἀπαγγείλαντος τὸν λόγον, αὐτὸς κεκινῆσθαι φησι διὰ τῆς ἀκοῆς. Ἐν τῷ φάσκειν Λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ, οὐδέτερον δηλοῦστι βασιλέα, ἢ τὸν Ἀγαπητὸν αὐτὸν, φησι, τὰ ἔργα μου διηγησομαι· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, τὰ δικαιώματά μου δέαγγειλῶ. Πολλῆς δὲ γέμων παρθησας ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις δὲ τῶν προφητῶν χρόδες, ταῦτα λέγειν τεθάρσηκεν. Εἰ δὲ καὶ γνῶναι ποθεῖς εἴναι ἡν τῶν προφητῶν τὰ ἔργα, μάθοις ἀν διὰ τῶν Εμπροσθεν, ἐν οἵς ἔφασκον· Ταῦτα πάντα θέλεις ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπελαθόμεθά σου, καὶ οὐκ ἀδικησαγεῖς· Διαθήκη σου· καὶ πάλιν· "Οτι

Rex virtutum Dilecti⁴³; ubi aperte ac specialiter Dominus Deus universorum memoratur; ac rursum speciatim Dilectus, ac demum tertio ordine, evangelizantes Dilectum, quibus ab ipso Deo Verbum dari, superius dictum est; sieque testimonium de Salvatore nostro constituitur. In alio item dictum est: Et Dilectus quemadmodum filius unicornium⁴⁴. His adjiciatur ad sermonem totum obsignandum, salutare Evangelium paterna voce Dilectum apud homines clamore edito commonstrasse: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui⁴⁵. Tot tantisque de Dilecto prolatis, plana demum ac sine contradictione fuerit hæc prophetia in titulo s'e enuntiata: Canticum pro Dilecto. Quod autem hic ipse Christus fuerit, alias ab eo, qui ipsum inunxit Patre, in eodem psalmo postea declaratur. Hæc quinque de titulo dicta sint; sequentia iterum propheticus chorus enuntiat, qui priora narrabat.

Quidam arbitrii sunt ex persona Patris psalmum sive canticum pronuntiari de Verbo, quod in principio erat apud Deum, quodque ipse ceu ex corde, sive ex ipsis visceribus produxit: et ex bono corde bonum verbum prodiit. Mihi porro hæc ad propheticum chorū referenda videntur: quæ enim post dictum hujusmodi subsequuntur, non ita planam exhibent nobis de Patre narrationem. Neque enim de lingua sua Pater dixerit:

VERS. 3-8. Lingua mea calamus scribas velociter scribentis. Speciosus forma p̄e fliis hominum. Si quidem pulchritudinis præstantiam ex comparatione cum hominibus non mutuatur. In sequentibus vero ait: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiae; neque enim ait: Unxi te ego Deus, sed, unxit te; ita ut hinc liquidum sit aliam personam esse quæ loquitur. Quænam igitur illa, nisi prophetia qui illapsam Spiritus sancti vim in se recepit?

Pro illo autem, Eructavit cor meum, Symmachus, Commotum est, inquit, cor meum verbo bono. Nam veluti alio verbum renuntiante, se auribus commotum esse dicit. Cum autem ait, Dico ego opera mea regi, non aliud regem quam Dilectum significat; ad quem item pertinent ea que sequuntur. Huic, inquit, opera mea narrabo; sive, secundum Aquilam et Symmachum, justifications meas enuntiabo. Propheticus autem chorus magna de bonis operibus fiducia plenus, hæc confidenter locutus est. Quod si nosse cupias quænam illa prophetarum opera, ex præcedentibus ediscas licet, ubi sic locuti sunt: Hæc omnia venerunt super nos, nec obliiti sumus te, et inique non egimus in Testamento tuo⁴⁶: ac rursum, Propter te mortificamur toto

⁴³ Psal. lxvii, 12-13. ⁴⁴ Psal. xxviii, 6. ⁴⁵ Matth. xvii, 5. ⁴⁶ Psal. xlvi, 18.

(1) Σωτήριον, id est, Salvatorem enuntians.

die^{**}. Magnum porro opus erat futura per linguam vaticinari, atque regi in cantico boni nuntii ministrum esse. Ejus autem loco, *calamus scribæ velociter scribentis*, Aquila, *calamus scribæ velocis*; Symmachus vero, *lingua mea stylus scribæ velocis*. Quodque mirabile admodum est, linguam suam non manum scribæ eruditæ, neque scribam vocat, sed calatum scribæ velociter scribentis; declarans linguam propheticam, alterius ea utentis, sancti videlicet Spiritus, instrumentum esse. Is sane scriba, cuius stylus et calamus erat prophetarum lingua; ita ut alius esset scriba velociter scribens, nimirum Spiritus sanctus, alias propheta, tertius lingua prophética, quæ calami et styli loco habebatur, et instrumentum Spiritus sancti, qui ea utebatur, erat.

χώραν ἐπεξέχειν, δργανον τυγχάνουσα τοῦ χρωμένου

Sciendum autem est, secundum Septuaginta interpres, sententiam [subsequentem] calamo scribæ conjunctam, atque totum eloquium uno versu comprehensum esse, hoc pacto : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, speciosus forma præ filiis hominum.* At quia Hebraica lectio et reliqui interpres, superiore sententia circumscripta, alio deinde principio in expositione usi sunt ; congruerenter nos etiam illud, *Speciosus forma præ filiis hominum, ab alio initio duximus.* Aquila igitur hanc ratione interpretatus est, *Pulchritudine ornatus es a filiis hominum ; Symmachus vero, Pulchritudine pulcher es præter filios hominum ; ita ut quæ in cantico præmittuntur, proœmii vicem habeant.* Cum enim propheticus chorus sermonem de Dilecto initurus, atque canticum de illo prolatus esset, proœmio usus est, quod hac sententia terminatur, *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Exinde vero canticum in Dilecti personam orditur, sicque compellat ipsum : Speciosus es forma, pulcher es, et pulchritudine ornatus es, sive pulchritudine decoratus es, o Dilecte, super filios hominum. Etiamsi enim tute unus sis et numero filiorum hominum, atque iis qui in terra versantur annumeratus sis ; at nulla pulchritudo est tuæ comparanda. Palam autem est id quoad virtutem dici ; neque enim iis adversa proferre putetur Isaías dum ait : *Et vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem.* Sed species ejus inhonorable, deficiens præ filiis hominum^{**}. Hæc quippe crucem et passionem prænuntiabant, quæ peltantia et contumelia plenæ fuere : quare subdit propheta ^{***}, *Homo in plaga existens, ac sciens ferre infirmitatem, inhonorus nec reputatus est.* Psalmus vero pulchritudinem, non corporis, ut diximus, enuntiat, sed virtutis, quæ nullam admittit peccati labem. Sub hæc dicitur : *Diffusa est gratia in labiis tuis; propterea benedixit te Deus in æternum.* Moyses igitur gratiam quamdam invenit ; Noe iterum,

Α ἔτεκά σου θαρατούμεθα διηρ τὴν ημέραν. Μέγα δὲ ἦν ἔργον καὶ τὸ διὰ γλώττης τὰ μέλλοντα προφητεύειν, καὶ τῷ βασιλεῖ διαχονεῖσθαι τὴν εὐαγγελικήν ὥδην. Ἀντὶ δὲ τοῦ Κάλυμος γραμματέως δένυγγάνει, δὲ μὲν Ἀκύλας· Σχοῖνος γραμματέως ταχινοῦ· δὲ Σύμμαχος· ή γλῶσσά μου, φησι, γραφείον γραφέως ταχινοῦ. Σφόδρα δὲ θαυμαστῶς τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν, οὐ χείρα γραμματέως ἐπιστήμονος, οὐδὲ γραμματέα φησιν, ἀλλὰ κάλαμον γραμματέως δένυγράφου· δηλῶν, ὅτι δργανον ἦν ἡ προφητικὴ γλῶσσα ἐπέρου τοῦ χρωμένου αὐτῆς, ἀγίου Πνεύματος· διπερ δὲ γραμματέως, οὗ γραφείον καὶ κάλαμος ἐτύγχανεν ἡ τῶν προφητῶν γλῶσσα, ὥσθ' ἔτερον εἶναι τὸν δένυγράφον γραμματέα, δηλαδὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ἔτερον τὸν προφήτην, καὶ τρίτον τὴν Β γλῶσσαν τὴν προφητικήν, ἡ καλάμου καὶ γραφείου αὐτῆς ἀγίου Πνεύματος.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὃς κατὰ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα ἐρμηνείαν συνῆπται ἡ διάνοια τῷ καλάμῳ τοῦ γραμματέως, ὁφ' ἔνα τε στίχον τὸ δόλον ἀπειληπταί λόγιον. Η γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως δένυγράφου· ὥραιος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπει δὲ ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις καὶ οἱ λοιποὶ ἔρμηνευταί, τὴν τῶν ἀνωτέρω διάνοιαν περιγράφαντες, ἀπὸ ἐτέρας ἀρχῆς τὴν ἔκθεσιν ἐποιήσαντο· εἰκάτως καὶ ἡμεῖς ἐξ ἐτέρας ἀρχῆς τοῦ· Ὅραιος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, παρεθήκαμεν. Ο μὲν οὖν Ἀκύλας τούτον ἔρμηνευτε τὸν τρόπον, Κάλλει ἐκαλλιώθης ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων· δὲ Σύμμαχος· Κάλλει καλὸς εἰ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ὥστε εἶναι τὰ πρώτα τῆς φύσης ἀντὶ προοιμίου λελεγμένα. Μέλλων γάρ εὐαγγελίζεσθαι τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ λόγον, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προφέρειν φόδην δὲ προφητικὸς χορὸς, προοιμίων κέχρηται, στήτας τὸ προοιμίον ἔως τοῦ· Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως δένυγράφου. Ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν ἀπάρχεται τῆς εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀγαπητοῦ ὡδῆς· ἀναφωνεῖ τε πρὸς αὐτόν· Ὅραιος εἰ κάλλει, καλὸς εἰ, ή κάλλει ἐκαλλιώθης, ή κάλλει ὥραιος ή Ἀγαπητὲ, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα εἰς τις γέγονας καὶ αὐτὸς νιῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατηριθμήθης τοῖς ἐπὶ γῆς πολιτευσαμένοις· ἀλλ' οὐκ ἔστι παραβάλλειν τῷ κάλλει σου ἔτερον. Δῆλον δὲ, ὅτι κατὰ τὴν ἀρετὴν οὕτω γάρ οὔτε δέξει ἐναντία τούτοις Ἡσαΐας λέγειν φῆσας· Καὶ Ιδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχει εἰδός οὐδὲ καλὸς· ἀλλὰ τὸ εἰδός αὐτοῦ ἀτιμον, ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐκείνα γάρ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος προανεψόνει, ἀ παροινάς καὶ ὅσρες ὑπῆρχε μεστά· διὸ καὶ ἐπήγαγεν δὲ προφῆτης· Ἀνθρωπος ἐν πληγῇ ἀντί, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ητιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Ο δὲ φαλμὸς κάλλος αὐτοῦ καλεῖ, καθ' ἀ εἰρηται, οὐ τὸ τοῦ οὐδαματος, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀρετῆς, ἀμαρτίας οὐ δεξάμενον σπειλον. Τούτοις ἐξῆς εἰρηται· Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐτελεστο σου· διὰ τούτο σύλληγος σε δ θεός εἰς

^{**} Psal. xliii, 22. ^{***} Isa. liii, 2. ^{***} ilid. 3.

τὸν αἰώνα. Μιῶσής μὲν οὖν εὑρε μίαν τινὰ χάριν· καὶ Νῦν πάλιν εὐρέ τινα χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἔκαστος τῶν δύκαλων χάριτος μετέσχεν. Ἐπειδὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ πᾶσα ἡ πατρικὴ εἰς αὐτὸν ἐκενώθη χάρις· ἦν γάρ δὲ Πατήρ λαλῶν ἐν Υἱῷ· Ἐνθεν καὶ ἡ διακονησαμένη τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ πάροδον κεχαριτωμένη ἐλέγην. Ἐν αὐτῷ γάρ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς· διὸ πάντες οἱ ἄγιοι ἔκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ εἰλήφασιν.

Ἐπιβαλεῖς δὲ καὶ οὕτως· Τὸ πρώτον ἔργον τοῦ Ἀγαπητοῦ ἡ χάρις ἡ ἐν τοῖς χειλεσιν αὐτοῦ κεχυμένη, κατὰ τὴν ἀποδοθεσαν διάνοιαν καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀιτηθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Ἐπειδὴ πάντα χαριζόμενος ἐπράττεις μὲν ἀφίεις τὰς ἀμαρτίας, τῶν δὲ τὰς νόσους καὶ τὰς μαλακίας ἕμενος, τοῖς δὲ τὸ ἄγιον Πνεῦμα δωρούμενος. Διὸ πρὸς αὐτὸν εἰκότως; εἴρητο· Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χειλεσι τον. Τούτοις ἔξῆς οἱ πρόσθεν ἀποκλαυσάμενοι, καὶ τὴν ὑπὸ τοῖς πολεμοῖς δουλείαν ἔτι τῶν ὑπογράψαντες, εὐχαρίστως τὸν Ἀγαπητὸν ικετεύοντες σπεῦσαι καὶ μέχρις αὐτῶν ἐλθεῖν, φραζάμενον δόποις πολεμικοῖς διὰ τοὺς ἐπικειμένους ἔχθρούς, ὡς ἀν τροπωτάμενος αὐτοὺς, τὴν ὑπὸ αὐτοῖς αἰχμαλωσίαν ὑπεξαγάγοι. Διό φασι· *Περίζωσαι τὴν ρομφαλαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ· ὥραλος μὲν γάρ εἰ καὶ καλὸς, πλήρης ἀλλὰ πρὸς τῇ ὥραιστην σου καὶ πρὸς τῷ καλεῖσθαι σου ἀνάλαβε τὴν σαυτοῦ παντολίαν δι' ἡμᾶς τοὺς σοὺς ικέτας· ρομφαλαν τε κερίθου τῷ σαντοῦ μηρῷ, καὶ οὕτω τὴν σὴν δύναμιν ἀναλαβούν, ἔντεινόν σου τὰ τόξα.* Ἐπειτα βαλὼν τοὺς ἔχθρούς, κατευοδοῦ καὶ βασιλεύε. *Ρομφαλαν δὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ νόει τὴν δύναμιν τὴν τῶν ἔχθρῶν καθαρετικὴν καὶ κολαστήριον:* *Ζῷρ γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐτρητής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πάσαν μάχην παρ δίστομον.* Καὶ δὲλλας δὲ ρομφαλας Θεοῦ διαρφήτης μέμνηται· *Ιεζεκιὴλ ὡδὲ λέγων· Τάδε λέγει Ἀδορατ Κύριος· Εἶπο· Ρομφαλα, ρομφαλα, ιένου καὶ θυμωθῆτε, δικαὶς σζάξῃς σζάγμα· δένετον, δικαὶς γένη σις στιλβωσιν ἐτοίμην εἰς παράλυσιν· καὶ πάλιν· Ἀράκρατε καὶ διδινέτον, νιὲ ἀτρηπτώπον· διτὶ αὐτὴν ἐτρέτετο ἐν τῷ λαῷ μοναϊτὴ ἐν τοῖς ἀφηγητούμενοις τοῦ Ἰησαΐ· καὶ Ιησης· Διάταξον σεαντῷ δύο δόδονς τοῦ εἰσελθεῖν ρομφαλαν βασιλέως Βαβυλῶνος· ἐκ χώρας μαῖς δέλεισσονται· καὶ τὰ τούτοις ἀκάλονθα, διὸ ὃν ρομφαλαν τοῦ Κυρίου λέγει τὴν ρομφαλαν τοῦ Ναδουχονῶντορ τὴν ἐπανθεσαν τῷ λαῷ. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὡς δὲ ποιῶν γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ βασιλέως τοὺς παρατησαμένους τὴν κλήσιν, καὶ ἀνελόντας τοὺς βασιλικοὺς δούλους, παραδίδωσιν εἰς σφράγην· Καὶ πέμψας, φησι, τὸ στράτευμα αὐτοῦ, ἴτερησε τὴν κόλιν διτῶν. Στράτευμα δὲ τοῦ βασιλέως τὴν Ῥωμαϊκὴν χειραντησαν τὴν ιερουσαλήμ. Ἐπει τοίνυν χρεία ἦν καὶ τοιαύτης ρομφαλας κατὰ τῶν ἐπαναστάτων τῷ Ἀγαπητῷ, εἰκότως φησιν ἡ προφητεία εἰς αὐτοῦ πρόσωπον· *Περίζωσαι τὴν ρομφαλαν ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ· Τῇ ὥραιστην σου καὶ τῷ καλλεῖσθαι σου, καὶ ἐτρεπορ, καὶ κατευοδοῦ καὶ βασιλεύε.**

¹⁰ Joan. i, 17. ¹¹ Hebr. iv, 12. ¹² Ezech. xxi, 9, 10. ¹³ Ibid. 12. ¹⁴ Ibid. 19. ¹⁵ Matth. xiii, 7.

A gratiam aliquam invenit in conspectu Domini; sanguili similiter justi gratiae participes fuerunt: at quia paterna gratia in Dilectum effusa tota fuit; Pater enim in Filio loquebatur; ideo quae ejus in homines adventus administra fuit, gratia plena dicta est. Nam in ipso placuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter: quamobrem sancti omnes ex plenitudine ejus acceperunt.

Hoc item modo hæc tractate licet: Primum Dilecti opus est gratia, quæ secundum sententiam jam explicatam in labiis ejus diffusa est; ac alia ratione, *gratia et veritas per Jesum Christum facta est*¹⁰. Siquidem gratias impertiendo omnia agebat, his peccata dimittens, aliorum morbos infirmitatesque curans, aliis dans Spiritum sanctum. Quamobrem de illo jure dicatur: *Diffusa est gratia in labiis tuis*. Deinde vero qui antea fleverant, et suam sub inimicis servitutem descripserant, opportune Dilectum precantur, ut festinet ad aequum veniat hostilibus armis instructus, ob ingruentes inimicos, ut iis in fugam versis, se a calamitate abducat. Quare aiunt, *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Speciosus quidem ac pulcher es, attamen præter speciem ac pulchritudinem tuam, accinge gladio tuo super femur tuum; sicque assumpta fortitudine, intende arcus tuos. Hinc confixis inimicis tuis, *prospere age et regna*. Per gladium Dilecti intelligas virtutem inimicis exitiosam et ultricem. *Virus est enim Dei sermo et efficax, et penetrabilior omni gladio anticipati*¹¹. Et alias quoque gladium prophetæ Dei Ezechiel memorat his verbis: *Hæc dicit Adonai Dominus: Dixi: Framea, framea acuere, et irascere ut jugles victimas, acuere ut sis ad fulgendum parata ad solutionem*¹²; ac rursum: *Clama et ulula, filii hominis, quia ipsa fuit in populo meo: hæc in ductibus Israel*¹³; ac rursum: *Constitue tibi duas vias, ut ingrediatur framea regis Babylonis: de terra una egreditur*¹⁴, et alia deinceps, queis frameam Nabuchodonosoris populo immissem, frameam Domini dicit esse. In Evangelii etiam legis, regem qui fecit nuptias filio suo, eos qui vocationem abnuerant, servosque regios occiderant, ad necem tradidisse: *Et misso, inquit, exercitu suo, ciuitatem eorum succedit*¹⁵. Exercitus autem regis Romanam indicat manum, quæ Hierosolymam obsedit. Quia igitur tali gladio erat ad coercendos Dilecti adversarios opus; jure prophetæ ejus personam sic alloquitur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Species tua et pulchritudine tua intende, prospete procede et regna*.

Drant, servosque regios occiderant, ad necem tradidisse: *Et misso, inquit, exercitu suo, ciuitatem eorum succedit*¹⁵. Exercitus autem regis Romanam indicat manum, quæ Hierosolymam obsedit. Quia igitur tali gladio erat ad coercendos Dilecti adversarios opus; jure prophetæ ejus personam sic alloquitur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Species tua et pulchritudine tua intende, prospete procede et regna*.

Deinde subjungit: *Propter veritatem et mansuetudinem, et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua.* Hæc porro quæ sequuntur, superioribus similia sunt: *Sagittæ tuæ acutæ, et populi sub te cadent, in corde inimicorum regis:* quæ per hyperbaton seu transgressionem dieta sunt. Totam porro sententiam hoc ordine constituas: *Sagittæ tuæ acutæ in corde inimicorum regis.* Nam primo ait: *Sagittæ tuæ acutæ flent adversus cor inimicorum tuorum;* deinde vero, *populi sub te cadent, pulsis immisione telorum tuorum inimicis.* Tunc itaque populi libertatem nacti, et a prementibus se malis respirantes, ad tuos current pedes. Sagittas vero Dilecti immissas in cor inimicorum, invisibilis quasdam et occultas plagas intellexeris adversus principes hujus sæculi: quibus telis confixi dæmones quondam dicebant: *Sine, quid nobis et tibi, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos?*

Quod speciosus, pulcher, gratia p̄fētus, benedictus rex et inimicorum vīctor, Dilectus Dei fuerit, in præcedentibus edidicimus; quod autem præterea Deus sit, in præsenti docemur. Ejus quippe personam Spiritus sanctus sic alloquitur: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi; sive secundum Aquilam, Thronus tuus, Dee, in sæculum et ultra.* Quia vero regem eum superius compellavit, jure adjicit: *Virga rectitudinis virga regni tui.* Nihil enim in illo deflexum, nihil tortuosum. Ac ne quis Judaice rem accipiens, mortalem atque multis regibus similem Dilectum Dei suspicetur, necessario docet thronum regni ejus a sæculo fuisse, atque in sæculum sæculi duraturum. Quod autem hæc non de persona Patris, sed de persona Dilecti et unigeniti Filii dicta sint, sub hæc declarat dicens: *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus.* Deus porro a Deo unctus quis fuerit, nisi is qui in Evangelii Deus prædicatur: *Et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum?* Hic itaque Deus Verbum dilexit justitiam, et odio habuit iniquitatem. Pro quo accuratius Aquila sic interpretatus est: *Dilexit justitiam et odio habuit impietatem.* Nam recto sane iudicio justos sibi subditos diligit, oditque ipsis oppositos: quare præstantiore, quam participes sui, oleo inungitur quod vocatur *exultationis*, et ab ipso Deo Patre suo inungitur; sive oleo *laetitia*, secundum Aquilam; vel oleo *splendoris*, secundum Symmachum. Cum multi porro sint participes ejus, sive amici ejus, qui gratia ipsius consortes sunt, ii sane dixerint: *Participes Christi facti sumus?* Præsentem vero sententiam sic quidam legerunt: *Propterea unxit te, Dee, Deus tuus;* atque hac lectione Hebraicæ litteræ servientes usi sunt. Quoniam Deus in Hebraica scriptura vocatur *Elohim*, sic dicitur: *In principio throni tui, Dee, in æternum et ultra.* Septuaginta igitur interpres et Symmachus: *Thronus tuus, Deus, dixe-*

A *El̄t' ἐπιλέγει: "Ἐρεκερ δληθελας καὶ πραδητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ οδηγήσει σε θαυμαστῶς η δεξιά σου.* Ταῦτα δὲ δικοῖς τοῖς ἀλλοῖς ἔξηγετο. *Τὰ βέλη σου ἡκονημένα, καὶ λαοὶ ύποκράτω σου πεσοῦνται, ἐτε καρδιὰ τῶν ἔχθρῶν τοῦ βασιλέως δὴ καὶ ὑπερβατὸν κείται.* Συνάψεις δὲ τὴν διάνοιαν τούτον τὸν τρόπον. *Τὰ βέλη σου ἡκονημένα ἐν καρδιᾷ τῶν ἔχθρῶν τοῦ βασιλέως.* Πρῶτον μὲν γάρ φασι: *Τὰ βέλη σου ἡκονημένα γενήσεται κατὰ τῆς καρδίας τῶν ἔχθρῶν.* Ἐπειτα, *λαὶ ύποκράτω σου κεσοῦνται, ἐλαθέντων τοῖς σοὶς βέλεσι τῶν ἔχθρων.* Τὸ τηνικαῦτα γοῦν ἐλευθερίας τυχόντες οἱ λαοὶ, καὶ ἀναπνέσαντες τῶν πιεζόντων αὐτοὺς κακῶν, τοὶς σοὶς ὑποδραμοῦνται ποιοί. Βέλη δὲ τοῦ Ἀγαπητοῦ ἀποστελλόμενα κατὰ τῆς καρδίας τῶν ἔχθρων ἀρδτούς τινάς καὶ ἀφανεῖς πληγάς νοσήσεις κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰώνος τούτου· οἵ βέλεσι τιτρωσκόμενοὶ ποτε οἱ δαιμονες ἐλέγουν: "Εα, τι ἡμῖν καὶ σοι, Μὲ τοῦ Θεοῦ; "Ιλλθες πρὸ καιροῦ βασιλεῖσαι ἡμᾶς.

C *"Οτι ὥραιος καὶ καλὸς καὶ χάριτος πλήρης, εὐλογημένος τε βασιλεὺς καὶ τῶν ἔχθρῶν νικητής δὲ Ἀγαπητὸς τοῦ Εἰου ἦν, ἐκ τῶν ἐμπροσθεν μεμαθήκαμεν διε τὸ πρότερον τοῦ Εἰου ἦν, διὰ τῶν προκειμένων διδασκόμεθα. Εἰς αὐτοῦ γάρ τὸ πρόσωπον τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀναφωνεῖ λέγον: 'Ο θρόνος σου, δὲ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ κλήρους' ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν. 'Ο θρόνος σου, Θεός, εἰς αἰώνας καὶ ἔτι. Ἐπειδὲ καὶ βασιλέα αὐτὸν ὀνόμασε διὰ τῶν ἐμπροσθεν, εἰκότως ἐπιλέγει: 'Ράβδος εὐθύτητος η βάσις διδοῖς τῆς βασιλείας σου. Οὐδὲν γάρ ἐν αὐτῷ σκληρὸν οὐδὲ στραγγαλιώδες. Καὶ ἵνα μη τις ιουδαιῶν ἐκδεξάμενος ὑπολάβοι θυντὸν τινὰ τοὺς πολλοὺς δικοῖς θεοῖς τοῦ Ἀγαπητοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαῖς διδάσκει, ὡς ἀρά εἰς αἰώνος ἦν δὲ θρόνος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, διαρκῶν τε καὶ διαμένων ἔσται εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Ταῦτα δὲ διε τοὺς μονογενοῦς Υἱοῦ, προῖών διασαφεῖ λέγων: 'Ηγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀρωματαν· διὰ τοῦτο ἔχριστε σε δὲ Θεός δὲ Θεός σου. Θεός γάρ ἐν τούτοις χρύσμενος ὑπὸ Θεοῦ εἶ; διὸ εἴη η δὲ ἐν Εὐαγγελίος θεολογούμενος: Καὶ δὲ Λόγος ἦν πρὸ τὸν Θεόν, καὶ Θεός ἦν δὲ Λόγος; Οὐτος οὖν δὲ Θεός Λόγος ἡγέτης δικαιοσύνης, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν. 'Ανθ' οὐ δὲ Ακύλας ἀκριβέστερον ἡρμήνευσεν εἰπών: 'Ηγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησερ ἀσέβημα. Κρίσει γάρ δρῆσθαι τοὺς ὑπὸ αὐτοῦ δικαιούς ἀγαπᾶ, μισεῖ δὲ τοὺς ἐναντίους· διὸ χρίεται χρείτονιν παρὰ τοὺς μετρικούς αὐτοῦ ἐλαῖψι τῷ καλουμένῳ ἀγαλλιάσεως, καὶ χρίεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐσωτοῦ Πατρὸς, η ἐλαῖψι χαρᾶς κατὰ τὸν Ἀκύλαν, η ἐλαῖψι ἀγαλλισμοῦ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Πολλῶν δὲ ὑπαντων τῶν μετόχων αὐτοῦ, η ἐταῖρων αὐτοῦ τῶν τῆς αὐτοῦ χάριτος μετεσχήκων, οἱ καὶ εἰποιεν διαν Μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν. 'Ανέγνωσα δέ τινες τὴν προκειμένην λέξιν ὡδὲ πως. Διὰ τοῦτο ἔχριστε σε, Θεός, δὲ Θεός σου, καὶ ταῦτη γε κέχρηνται ἀναγνώσει, τῇ Ἐβραιῇ*

¹⁰ Math. viii, 29. ¹¹ Joan. i, 1. ¹² Hebr. iii, 14.

λέγει δουλεύσαντες. Ἐπειδή περ. Ἐλωεὶ μὲν οὐ θεὸς ἐν τῇ Ἐβραικῇ ὀνόμασται γραφῇ, εἰπών· Ἐρ ἀρχῇ θρόνος σου, Θεὲ, εἰς αἴώνα καὶ ἔτι. Οἱ μὲν οὖν Ἐβδομάτης καὶ ὁ Σῦμμαχος· Ὁ θρόνος σου, ὁ θεὸς, εἰρηκασιν ὃ δε Ἀκύλας· Θεὲ, δουλεύσας τῇ Ἐβραικῇ λέξει, περιεχούσῃ Ἐλωεὶ. Ἄλλος ὁ αὐτὸς Ἀκύλας, ὁ νῦν θεὸς εἰρηκὼς, προών ἐξῆς δεύτερον εἰρημένου τοῦ Ἐλωεὶ, ἐν τῷ, Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς, οὐκέτι, θεὸς, ἡρμήνευσεν, ἀλλὰ, θεὸς, εἰπών· Ξεῖ τούτῳ φίλεψε σε ὁ θεὸς ὁ θεὸς σου, δέον ἑαυτῷ συμφώνως καὶ ἐνταῦθα θεὸς εἰπεῖν ἐπὶ τῆς αὐτῆς λέξεως· οὗτος δὲ ἐρμηνεύσας, εἶπεν· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, θεὸς, ὁ θεὸς σου.

Σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ καστίν απὸ τῶν ἰματίων σου, απὸ βάρεων ἐλεφαντίων. Ἀντὶ δὲ βάρεων ἐλεφαντίων, ὁ Ἀκύλας· Ἀπὸ ράῶν οὐδέτος, εἰρηκε. Ναοὶ γάρ ἐνταῦθα εἰρηνται τοῦ Νυμφίου αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ αἱ Χριστῶν ἀνακείμεναι ψυχαὶ, ἐν λογικῇ τροφῇ πᾶσαν ἔχοντες τὴν δύναμιν. Τροφῆς δὲ καὶ λόγων σύμβολον οἱ οὐδόντες. Ἐνθεν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ οἱ οὐδόντες λευκοὶ λέγονται· εἶναι υπὲρ γάλα ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ φασκούσῃ προφητείᾳ· Χαροποιοὶ οἱ ὄψιθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἰνου, καὶ λευκοὶ οἱ οὐδόντες αὐτοῦ ἡ γάλα. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς· ἐρμηνευτὰς, ἐλεφάντινοι οἱ ναοὶ ἡ αἱ βάρεις αὐτοῦ λέγονται, διὰ τὸ νεκροῦ ζώου τυχεῖν τὸν ἐξ ἐλέφαντος κόδιμον· οἱ τε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐθανιζοῦντες οὐκέτι διαλάμπουσιν ἡ νεκρώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κατατήν ἀποστολικήν παραγγελίαν.

Παρέστη ἡ βασιλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἰματισμῷ διαχρύσω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Αἱ μὲν θυγατέρες τῶν βασιλέων, Χριστοῦ δηλαδὴ καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, αἱ κατὰ μέρος ἡσκαν ψυχαὶ. Αὐτὴ δὲ ἡ βασιλισσα ἡ μήτηρ τῶν θυγατέρων περιέστη ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐν ἰματισμῷ διαχρύσω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. Τις δὲ ἀνὴρ αὐτή ἀλλ’ ἡ πᾶσα καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ἀπὸ περάτων γῆς ἐκαὶ περάτων ἐκ πάντων ἐθνῶν συνειλεγμένη; Ἡν αὐτῆς ἕαυτῷ ὥκοδομησεν ἐπὶ τὴν πέτραν, πρὸς τὸ μή πύλα δῶν κατισχύειν αὐτῆς. Κυριώτερον δὲ ἀνεπτοιεὶς διὰ τούτου τὴν ἐπουράνιον δηλοῦσθαι Ἐκκλησίαν, ήτις ἐστὶ μήτηρ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀγίων ἀνύρων. Τούτο γοῦν ἐδίδαξεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος εἰπών· Ἡ δὲ μάρτιον Ἱερουσαλήμ ἐλειθέρα ἐστιν, ητις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. Καλεὶ δὲ αὐτὴν καὶ πόλιν θεοῦ Ἰωντος· Ἰερουσαλήμ ἐκουράνιον ἐν μυριάσιν ἀγγέλων παρηγέραμεντων ἐν οὐρανοῖς, συνεστῶσαν. Αὕτη μὲν οὖν εἴη διὸ τελεία Χριστοῦ νύμφη. Ταῦτης δὲ οὐκ ἀν ἀμάρτων θυγατέρα φήσας ὑπάρχειν τὴν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίαν. Βασιλίστα δὲ ἑκείνη, ᾧ διὸ ἡδη συμβασιλεύουσα τῷ ἕαυτῆς νυμφίῳ· διὸ ἐκ δεξιῶν παρεστάντα· τοῦ Βασιλέως εἰρηται· ἄτε νύμφη οὖσα αὐτοῦ, καὶ τὰ παρ’ αὐτοῦ σπέρματα δεχομένη, κύουσά τε καὶ τίκτουσα διὰ παντὸς πνεύματος σωτηρίας· ἢ καὶ τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα περιτίθησι, τὸ φωτοειδὲς τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα· δ δὴ, πνευματικὸν διόλου τυγχάνον, ταῖς κατ’ οὐρανὸν ἀγγελικαῖς δυνάμεσι περιβέβληται.

A runt; Aquila vero, *Dee*, serviens Hebraicæ dictioni Elohim. Sed ipse Aquila qui jam *Dee* dixerat, in sequentibus ubi repetitur *Elohim*, hoc loco, *Propterea unxit te Deus*, non ultra *Dee* interpretatus est, sed *Deus*, ita dicens: *In hoc unxit te Deus Deus tuus*. Qui si sibi constitisset, hic etiam debuerat *Dee* dicere; cum eadem ipsa vox occurrat, atque ita interpretari debuit: *Propterea unxit te, Dee, Deus tuus*.

Vers. 9. Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis. Pro illo autem, *domibus eburneis*, Aquila, *a templis dentis*, dixit. *Templa vero, Ecclesia Sponsi*, et animæ Christo addictæ hic vocantur, quæ in rationabili cibo totam vim habent repositam. Cibi vero, ac verborum symbolum dentes sunt. Inde est quod dentes Christi, in prophetia ipsum spectante, lacte candidiores dicantur: *Splendidi oculi ejus a rino, et dentes ejus candidiores lacte*⁹⁹. Secundum reliquos autem interpres, eburnea templa aut domus ejus dicuntur, quia ornatus eburneus ex animali mortuo est; et qui in Ecclesia spectandæ virtutis sunt, non alia ratione splendent quam *mortificando membrorum sua super terram*¹⁰⁰, secundum apostolicum præceptum.

Vers. 10. Astitis regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Filiae regum, Christi videlicet et Ecclesia ejus, singula sunt animæ. Ipsa vero regina mater filiarum astitit a dextris ejus in vestitu deaurato, circumdata varietate. Quænam illa, nisi tota catholicæ Ecclesia, a terminis terræ usque ad terminos ejus ex universis gentibus congregata? quam ipse sibi adiiscavit supra petram, ut portæ inferi non prævaleant adversus eam. Congruentius porro dixeris his significari cœlestem Ecclesiam, quæ sanctorum virorum in terra degentium mater est. Hoc sane docuit divinus Apostolus cum ait: *Illa autem, quæ sursum est Jerusalēm, libera est: quæ est mater nostra*¹⁰¹. Eam item nuncupat civitatem Dei viventis Jerusalēm cœlestem, in multorum milliū angelorum frequentiam, et Ecclesiæ primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis¹⁰². Ilsa ergo fuerit perfecta Christi sponsa. Hujus vero filiam si dicas Ecclesiam, quæ in terra est, nequam aberraveris. Illa autem regina, utpote quæ jam una cum sponso regnet suo, a dextris Regis consistere dicitur; quippe quæ sponsa ejus sit, ipsiusque semina excipiat, prægnans sit et pariat semper spiritum salutis: quæ item vestitu regio induitur, pellucido scilicet incorruptionis induimento: quod cum spirituale prorsus sit, angelicis, quæ in cœlo sunt, virtutibus circumdatur. Hoc porro induimentum, deauratum hic dicitur. Illud autem, *circumdata varietate*, neque in Hebraico textu,

⁹⁹ Gen. xlv. 12. ¹⁰⁰ Coloss. iii. 5. ¹⁰¹ Galat. iv. 26. ¹⁰² Hebr. xii. 22.

neque apud cæteros interpres fertur; quare obelo **A**

Τοῦτο καὶ διάχρυσον δ παρὼν λόγος ὑνδμασε. Τὸ δὲ περιβελημένη καὶ πεποικιλμένη, ωντε ἐν τῇ Ἐβραικῇ ἀναγνώσει οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται· διὸ ὑδεῖσται.

'Εβραικῇ ἀναγνώσει οὔτε παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς φέρεται· διὸ ὑδεῖσται.
Vers. 14. *Omnis gloria ejus filiæ regis Ezebon, in simbris aureis circumamicta varietatibus. Quomodo simbris aureis circumornata sit, probe intelligas, si Paulum audias dicentem: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus²³. Nam cognitione quæ ex parte est, aureum ornatum in extremitatibus ipsi circumponit. Cum autem venerit, inquit, quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est²⁴. Postquam in cœlestem Ecclesiam translata fuerit ea, quæ in terra infantis instar educatur, tunc simbrias aureas, videlicet cognitionem ex parte deponet;*
B aureo autem vestimento ornabitur.

Vers. 15, 16. *Adducentur Regi virgines post eam, proximæ ejus afferentur tibi. Filia quæ plerumque superius memorata fuit, non semper in terra permanet, sed suo tempore transferetur. At non omnes simul ejusmodi transmigratione donabuntur; sed quæ primo gradu in huc regno dignæ erunt, ex parte solum afferentur Regi. Hæc vero sunt quæ virginitatem in Christo et corpore et anima servant, ac spiritu sanctæ sunt. Post primum autem ordinem, quæ proxime illas sunt afferentur: nam apud Patrem mansiones multæ²⁵. Hæc vero sunt, quæ honestæ continentisque vitæ causa proximum virginibus locum occupant. Quomodo autem afferentur, declarat dicens, in laetitia et exultatione. Hæc vero qua ratione dicantur probe intelliges, si apostolicam hanc vocem apponas: Rapiemur in nubibus obriam Domino in æra, et sic semper cum Domino erimus²⁶. Non enim venient vel ad Regem accendent virgines, sed afferentur, aliis ipsis adducentibus, scilicet angelis Dei, qui sublimes illas in altum deferent, ut supernum iter facile decurrant. Adducentur porro in laetitia et exultatione, atque in templum regis, in regiam domum, regno cœlorum donatæ, intrimentur. Templum porro, domus Dei est, ita ut Rex ille, ad quem adducuntur, Deus sit. Eas item adducunt, qui ipsis instituta tradunt, Lex videlicet atque prophetæ.*

Vers. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Horum sententiam clarius cæteri reddiderunt; Aquila quidem sic habens, Pro patribus tuis erunt tibi filii; Symmachus vero, Pro patribus fuerint filii tui. Hæc est autem dicti illius interpretatio: Filii tui qui in te et a te nati sunt, pro patribus tibi erunt. Nam hos ipsis, quos tute genuisti, pro patribus habebis. Sermonis autem eventum intelleges, si perpendas quo pacto alienigenæ ex gentibus, Ecclesiam Dei adeuntes, in ipsaque regenerantur, filii ejus efficiantur; ac deinceps cum prospectu aucti sunt, patres ipsis constituantur, ad præfectoriam ejus promoti, et ad sacerdotiale ministe-*

Pάσα ή δέξα αὐτῆς θυγατρός τοῦ βασιλέως Ἐσεβῶν ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβελημένη, πεποικιλμένη. Νοήσεις, φησι, τῶν κροσσοῖς χρυσοῖς περιβελημέναι, Παύλου λέγοντος ἀκούων· Ἐκ μέρους γιρώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Η γάρ γνῶσις ἡ ἐκ μέρους ἐν ἄκροις μόνοις χρυσοῖς τὸν κόσμον αὐτῇ περιτίθησιν· Ὁταρ δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, φησι, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Ἐπειδὴν εἰς τὴν ἐπουράνιον Ἐκκλησίαν μεταστῇ ἡ τέως ἐκ γῆς παιδοτροφουμένη, τὸ τηνικαῦτα ἀποθήσεται μὲν τὰ κροσσωτὰ τὰ χρυσᾶ, τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν, ἐν ἴματισμῷ δὲ χρυσῷ.

CΑπερεχθήσονται τῷ Βασιλεῖ παρθένοι ὅπλων αὐτῆς, αἱ πλησιοὶ αὐτῆς ἀπερεχθήσονται σοι. Η διὰ τῶν ἐμπροσθεν πολλάκις ὠνομασμένη, θυγάτιρ οὐκ ἐπὶ γῆς εἰς τὸ παντελές διαμένει, μετατεθήσεται δὲ κατὰ καιρὸν. Ἀλλ' οὐ πᾶσα ἀδρέως τῆς τοιαύτης μεταβάσεως ἀξιωθήσεται· ἐν μέρει δὲ αἱ πρώτῳ βαθμῷ ἐν αὐτῇ τετιμημέναι ἀπενεχθήσονται τῷ Βασιλεῖ. Αὗται δέ εἰσιν αἱ τὴν ἐν Χριστῷ ἀγνεῖσιν κατορθώσασαι φυχῇ καὶ σύμματι, καὶ πνεύματι καθηγιασμέναι. Μετὰ δὲ τὸ πρώτον τάγμα αἱ πλησιὸν αὐτῶν ἀπενεχθήσονται· πολλαὶ γάρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ. Αὗται δέ εἰσιν αἱ τὸν Ἑγγιστα τόπον τῶν παρθένων ἐπέχουσαι διὰ σεμνοῦ καὶ σώφρονος βίου. Οπας δὲ ἀπενεχθήσονται παρίστησι λέγων· ἐν εὐχροσύῃ καὶ ἀγαλλίᾳσι. Νοήσεις δὲ δηποι εἴρηται τούτο, παραθεῖσι τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν ἢ φησιν· Ἀρπαγησμέθα ἐν τερψίαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀδρά, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. Οὐ γάρ ἐλεύσονται οὐδὲ ἀπελέύσονται τῷ Βασιλεῖ παρθένοι, ἀλλ' ἀπενεχθήσονται, ἀλλων αὐτὰς ἀπαγόντων· ἀγγέλων δηλαδὴ θειῶν μετεωριζόντων αὐτὰς καὶ εἰς ὑψος ἐπαιρόντων, ὡς ἀνεύμαρτη τὴν ἀνω ποιήσαντο πορειαν. Ἀπερεχθήσονται δὲ ἐν εὐχροσύῃ καὶ ἀγαλλίᾳσι, καὶ εἰσαχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως, εἰς τὸν οἶκον τῶν βασιλείδων τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταξιούμεναι. Ναὸς δὲ οἶκος θεοῦ ἐστιν· ὡς τε θεὸς δὲ Βασιλεὺς, φῶς πάγανται. Ἀγονται δὲ αὐτὰς καὶ οἱ παῖδεύματα παραδιδόντες αὐταῖς, **D** δὲ τε Νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Ἄρτι τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησάν σοι viol. Τούτων τὴν διάνοιαν σαρέστερον ἀποδεδώκασιν οἱ λοιποί· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· Ἄρτι τῶν πατέρων σου δοσοταῖ σοι viol· δὲ Σύμμαχος· Ἄρτι πατέρων ἀτέροτο viol σου. Η δὲ ἐρμηνεία τοῦ λόγου ταῦτην ἔχει τὴν διάνοιαν· Οἱ viol σου οἱ ἐν σοὶ καὶ ὑπὸ σοῦ γεγεννημένοι ἀντὶ πατέρων γενήσονται σοι. Ἐξεις γάρ αὐτοὺς πατέρας, οὓς αὐτῇ γεγένημας. Νοήσεις δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα, ἐπιστήσας δηπαρτούς οἱ ἐξ θεων ἀλλόφυλοι, προσελθόντες τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀναγεννηθέντες ἐν αὐτῇ, οἵτοι αὐτῆς γίγνονται· καὶ πειταὶ ἐπιδιδόντες τῇ προκοπῇ, πατέρες αὐτῆς καθίστανται, προσγέμινοι εἰς τὴν αὐτὴν προ-

²³ I Cor. xiii, 9. ²⁴ ibid. 10. ²⁵ Joan. xiv, 2.

²⁶ I Thess. iv, 16.

επασταν, καὶ τῆς ιερατικῆς λειτουργίας καταξιούμενοι. Πῶς δὲ ἔξεις αὐτοῖς ἀντὶ πατέρων διερμηνεύει, σαφέστερον λέγων· Κιταστήσεις αὐτοὺς ἀρχοτας ἐξι πάσαρ τὴν γῆν. Λέγει δὲ ταῦτα πρὸς τὴν ἑπτῆς Ἐκκλησίαν δλόγος, τὴν ἀπὸ περάτων ἔως περάτων διέκουσαν· ἐπ' ἣν δρχοντας καὶ πατέρας τοὺς ἴδιους οὐδένας αὐτῇ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ καθίστησιν.

Διὰ τοῦτο λαοὶ ὑμησύνοις σε εἰς αἰώνα διηγεῖσθαι. Ἡ προλεχθείσα θυγάτηρ τῶν βασιλέων, αὕτη δὲ ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, συναισθομένη τῆς δυνάμεως τοῦ πατρικοῦ ὄντος, ἐπειδὴ περ ἔχαρσατο αὐτῷ δρομα τὸ ὑπὲρ πάντων δρομα· ἵρα δὲ τῷ ὄρδινι Ιησοῦ πᾶν τὸν κάμψη ἐπουρανω καὶ ἐπιτελεῖσθαι, μετὰ τὰς πρὸς αὐτὴν λεχθείσας ἐπαγγελίας, πιστεύσασα φωναῖς, χαρᾶς τε καὶ εὐφροσύνης πληρωθεῖσα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ. ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΓΙΩΝ ΚΟΡΕ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΥΦΩΝ, ΨΑΛΜΟΣ ΜΕ'.

Ο Θεὸς ήμῶν καταφυτὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐτ θλίψει ταῖς ενρούσαις ήμᾶς σφρόδρᾳ. Διὰ τοῦτο οὐ φοβηθῆσθε ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν, καὶ μετατίθεσθαι δρη ἐτ καρδιαὶ θαλασσῶν. Εὐχαριστήσιον ὑμνον ἀναπέμπει τῷ μεγάλων αὐτὸν καταξιώσαντι δλόγος· διε φρούδος ἔσται, καθάπερ τινὶ παραπεμφθείσα βυθῷ, ἡ πάλαι κρατήσασα τῶν δαιμόνων ἀσέβεια, ἡ τῶν δρῶν (1) μιμουμένη τὸῦ θύφος, καὶ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πλείστον ἐσχηκυῖα τὸ κράτος. Εἴτε λέγει δ προφητικὸς λόγος, ὡς τὰ ὄντα ζάλην ἔδειστο, καὶ τὰ δρη κλόνον ὄπεμεινε, τοῦ εὐαγγελικοῦ διαπορθμένομένου κηρύγματος. Ἐνταῦθα δὲ δρη τὸ τῶν δαιμόνων προστηγόρευεσ στίχος διὰ τὸν τῆς ἀλαζονείας δγκον καὶ τοῦ τύφου τὸ ὑψήλον· ὄντα δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰς γνώμας, τὰς δίκην ὄδάτων τῆδε κάκιστε φερομένας ῥρδίως, καὶ ὑπὸ τῶν τῆς ἀπάτης κυκωμένας πνευμάτων. Ταῦτα δὲ διδάσκει ήμᾶς καὶ ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία δπως, τῶν ιερῶν ἀποστόλων τὴν οἰκουμένην περινοστούντων, ζάλης ἐμπίκλαντο καὶ θορύβων αἱ πόλεις. Καὶ γάρ ἐν Ἐφέσῳ· Δημήτριος πᾶσταν τὴν πόλιν ἐκύκωτε· καὶ ἐν Λύστροις καὶ Δέρρῃ ταῦτο τοῦτο γεγένηται. Καὶ πάλιν ἐν Φιλίπποις καὶ Θεσσαλονίκῃ, καὶ Ἀθήναις, καὶ Κορίνθῳ, τῶν τῆς ἀπάτης πνευμάτων ταῦτα διεγειρόντων τὰ κύματα, ὑπὸ τούτων τινὲς ἐνεργούμενοι κατὰ τῶν ιερῶν θέων ἀποστόλων· Οι τὴν οἰκουμένην ἀραστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισται. Ταῦτα καὶ δικαρίος προτηγόρευεν Ἀβακούμ· Ἐπεδίβασας, τάρ φησιν, εἰς θάλασσαν τοὺς ἴππους σου, ταράσσοντας ὄντα πολλά. Ἐπίπους δὲ προτηγόρευεν δηχμα θεῖον γεγενημένους τοὺς ιεροὺς ἀποστόλους· ἐπ' αὐτῶν γάρ δχούμενος δεσπότης, τὰ πολλὰ καὶ διάφορα τῆς ἀσεβείας δόγματα διεσκέδασε. Νοήσεις δὲ καὶ ἀλλως τὴν σύγχυσιν τῆς γῆς καὶ τὴν ταραχὴν αὐτῆς, ἀκούων τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Πῦρ ήλθορ βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ τοῦ θέλων εἰ δῆδη ἀνηφθῇ; καὶ πάλιν· Μή τομόσητε, διτ ήλθορ βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ήλθορ βαλεῖν εἰ-

A riūm cooptati. Quomodo autem illos pro patribus habituras, apertius explicat his verbis: Constitutes eos principes super omnem terram. His porro Ecclesiam, quae in terra est, alloquitur, quæque a terminis terræ usque ad terminos ejus pertingit: in cuius principes et patres, proprios filios ipsa Dei Ecclesia constituit.

Vers. 18. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum perpetuo. Filia regum jam memorata, scilicet Ecclesia in terra degens, paterni nominis virtutem animadvertis, quoniam dedit illi nomen quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omnes geni flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum¹⁷, post datas sibi promissiones, his vocibus fidem habens, gaudio et exultatione repletur.

B

1. IN FINEM PRO FILII CORE, PRO ARCANIS, PSALMUS XLV.

Vers. 2, 3. Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenierunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferrentur montes in cor marium. Hymnum gratiarum actionis emittit ei qui magnis ipsum beneficiis ornaverat, quia quæ olim rerum potita erat dæmonum impietas, et montium altitudinem æmulata, diu in orbem ordinatum obtinuerat; jam quasi in gurgitem quemdam projecta, de medio sublata erit. Deinde narrat propheticus sermo, quo pacto aquæ tempestate agitatæ, montes commotionem passi sint, dum interea evangelica prædicatio latius pervaderet. Illic porro dæmonum catervam montes nuncupat, ob arrogantiæ tumorem ac superbie altitudinem; aquas vero, hominum sententias, quæ aquarum instar ultro citroque facile feruntur, et a spiritibus fallaciæ miscentur. Haec docemur ab Actuum historia: quomodo scilicet cum sancti apostoli orbem circumirent, tempestate atque turbis urbes singulæ replebantur. Siquidem Ephesi Deme-trius totam urbem miscuit: Lystris et Derbæ, id ipsum contigit: Philippis, Thessalonice, Athenis et Corinthi, spiritibus fallaciæ bujuimodi fluctus scientibus, quidam ab iisdem obcessi contra sanctos apostolos claimabant: Hi qui orbem terrarum subverterunt, hic adsunt¹⁸. Haec etiam beatus Habacum prænuntiavit: nam ait: Induxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas¹⁹. Equos vero dixit sacros apostolos, qui vehiculum divinum effecti sunt: his quippe vectus Dominus multa variaque impietatis dogmata dissipavit. Alio quoque modo terræ confusionem ac perturbationem intelligas, si Salvatorem audias hæc dicentem: Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus es²⁰? Et rursum: Nolite putare quod venerim pacem mittere super terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem a patre, et filiam a matre, et nurum a socru, et inimici hominis

¹⁷ Philip. ii, 10. ¹⁸ Act. xvii, 5. ¹⁹ Habac. iii, 15. ²⁰ Luc. xii, 42.

(1) Ορέων.

domesticū ejus¹¹; ac si apertius diceret: Et cujusque A φίνηρ, ἀλλὰ μάχαιρα. Ηλθορ τὸρ διχδοι αἰθρωποι κατὰ τὸν πατρός, καὶ θυγατέρα κατὰ τὴν μητρός, καὶ ρύμψηρ κατὰ τῆς πενθερᾶς, καὶ ἐγθροὶ τοῦ ἀθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ ὥστε σαφέστερον ἐλέγει. Καὶ ἐχθροὺς ἔκαστου ποιῆσαι τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ. Τί γηρά λέγειν, ὡς καὶ πόλεις διαιταὶ καὶ δῆμοι ἔθνη τε παντοῖς ἐπὶ τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ συνεχύδησαν, λυομέντις αὐτοῖς τῆς παταίδις δεισιδιμονίας; Ἀλλὰ τούτων ταραττομένων καὶ συγχειμένων, οἱ τῆς Ἐκκλησίας οὗτοι καὶ προεστῶτες αὐτῆς φασιν Οὐ φοβηθησόμεθα. Ἰδιοποιοῦνται δὲ τὸν Θεὸν λέγοντες: Ο Θεός ημῶν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πεπλανημένων παρὰ τοῖς ἔθνεσιν δυνομάζομένων θεῶν. Καὶ εἰ μὲν δινθρώποι μόνον ἐταράσσοντο, ἀπήρκει εἰπεῖν· Ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν οὐ φοβερηθεσθεῖσα· μεθα· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀφανεῖς δυνάμεις καὶ δαίμονες πονηροὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ λόγῳ κλδονοὶ καὶ σάλον ἐπειδὴ λανθανόντων τοὺς τῶν διδλῶν διφθαλμοὺς, ἥντετο φάσκων, καὶ μετατίθεσθαι ἡρη ἐν καρδίᾳ θελασσῶν.

VERS. 4. *Sonuerunt et turbata sunt aquæ eorum: conturbati sunt montes in fortitudine ejus. Hosce montes ex evangelica doctrina, spiritualia nequitiae esse intelliges. Nam quando lunaticum Salvator curavit, sic discipulos alloquens intulit: Amen dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit: et nihil impossibile erit vobis¹²: supra memoratum dæmonium montem nuncupans. Quo pacto pñatem in cor marium montes transferantur, ex Evangelio secundum Lucam ediscas licet, ubi dicitur, dæmones Salvatorem rogasse, ne præcipereit eis in abyssum migrare¹³. Abyssum porro solet Scriptura appellare maria, ut in Job dicitur: Venisti autem in mare, et in restigiis abyssi ambulasti¹⁴. De hac abysso hæc tradidit Moyses in mundi opificio: Et tenebrae supra abyssum¹⁵. At dum hæc aguntur, inquit: Non timebimus aquis sonantibus et turbatis, commotis montibus in celebritate ejus, secundum Symmachum. Celebritas autem Salvatoris erat Ecclesiæ incrementum, et multitudine credentium in ipsum, atque multorum deorum erroris eversio. pos ἡ τῆς Ἐκκλησίας αὔξησις καὶ πλῆθυσμὸς τῶν εἰς τὸν Σύμμαχον.*

Diapsalma distinctionem inter ea quæ prius dicta, D et quæ sub hæc diceenda sunt efficit. Quiam obrem ac si alium in ordinem sermo transferatur, pacifcum Ecclesiæ statum rursum per ænigmata significat, quam ob religiosum vitæ institutum civitatem Dei vocat. Nam civitas Dei est cœtus eorum, qui secundum Deum vitam instituunt, qui jam universum replet orbem. Siquidem ab oriente sole usque ad occidentem talen̄ Dei civitatem reperire est, ab Ecclesia constitutam, quæ cœlestem sermonem in se scalurientem ac stillantem habens, omni divina letitia repletur. Aquila vero et Symmachus: Fluminis, inquiunt, divisiones lætificant civitatem Dei. Quæ sint porro illæ divisiones, recte percipies

Τηγησαρ καὶ ἑταράχθησαρ τὰ οὐδατα αὐτῶν. ἑταράχθησαρ τὰ δρη ἐν τῇ κραταιτητι αὐτοῦ. Νοήσεις δὲ ταῦτα τὰ δρη τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἀπὸ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας. Οπτήντα γάρ τὸν σεληνιαζόμενον δια Σωτῆρος λάσατο, ἐπιψέρει λέγων τοὺς μαθηταῖς· Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐάντις ξηγητοὶ πίστις ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ δρει τούτῳ· Μετάδηθι ἑτενθερ ἐκεῖ· καὶ μεταβήσεται, καὶ οὐδὲτε ἀδυνατήσεις ὑμῖν· δρος δυνομάζων τὸ προδηλωθὲν δαιμονίον. Πῶς δὲ ἐν καρδίᾳ θαλάσσων μετατίθεται τὰ δρη, μάθοις ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, ἐνθα εἰρηται, διτὶ παρεκάλουν τὸν Σωτῆρα οἱ δαιμονες, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν διδυσσον ἀπελθεῖν. Τὴν δὲ διδυσσον εἰώθεν ἡ Γραφὴ καλεῖν θαλάσσας, ὡς ἐν τῷ Ιὼν εἰρηται· Ηλθες δὲ ἐπὶ τῆς θαλάσσης· διὸ δὲ Ἱγρεσιν διδύσσουν περιεπάησας. Περὶ ταύτης τῆς ἀδύσσου καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἐδίδασκε λέγων· Καὶ σκότος ἐπέρω τῆς διδύσσουν. Ἀλλὰ τούτων γινομένων· Ήμεῖς, φρονίν, οὐ φοβηθησόμεθα, ἡχούντων καὶ θολονυμέρων τῶν οὐδάτων αὐτῶν, καὶ σειομέρων ὀρέων ἐν τῷ παραδοξασμῷ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἐνδοξασμὸς δὲ ἦν τὸν Σωτῆρα αὐτὸν πιστεύοντων, ἢ τε ἀνατροπὴ τῆς πολυθέους πλάνης.

Τὸ διάφαλμα διαστολὴν εἰργάσαστο τῆς τῶν προλεχθέντων διανοίας πρὸς τὰ μέλλοντα ἡθῆσεναι. Διέπερ ὡς ἐπὶ ἔτερον τάγμα διαβός δ λόγος, πάλιν δὲ αἰνιγμών τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· τὴν εἰρηνικὴν κατάστασιν σημαίνει, ἢν πόλιν τοῦ Θεοῦ δυνομάζει διὰ τὸ θεοσεῖς πολίτευμα. Θεοῦ δὲ τοῖς τὸν κατὰ Θεὸν πολιτευομένων σύστημα· τοῦτο δὲ τὴν σύμπασαν οἰκουμένην πληροῖ. Ἐπειδή περ ἀπὸ ἀνατολῶν τὴν μέρχοι δυσμῶν ἔστιν εὑρεῖν διὰ τῆς Ἐκκλησίας συνισταμένην τὴν τοιαύτην Θεοῦ πόλιν, ἢτις, τὸν οὐράνιον ἔχουσα λόγον πηγάζοντα ἐν αὐτῇ καὶ ἀνομοδροῦντα, πάσης θεῖκῆς εὐφροσύνης πληροῦται. Ακόλας δὲ καὶ Σύμμαχος· Τοῦ ποταμοῦ, φασὶν, αἱ διαιρέσεις εὐεργατούσαι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Νοήσεις

¹¹ Matth. x, 34-36. ¹² Matth. xvii, 19. ¹³ Luc. viii, 51. ¹⁴ Job xxxviii, 16. ¹⁵ Gen. 1, 2.

Ἐτ τὰς διαιρέσεις ἀκούων Παῦλον λγοντος· Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' ἀντὸν Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονῶν εἰστο, οὐδὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις εἰσὶν ἐπερημάτων, οὐδὲ αὐτὸς Θεός, οὐδὲρῶν τὰ πάντα ἐν κώσισται.

Ἔγιαστε τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Υψίστος. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸ ἄγιον τῆς κατασκηνώσεως τοῦ Υψίστου. Μεγάλης γάρ οὖσης καὶ πολλῆς τῆς πόλεως, ἔστι τι αὐτῆς τὸ ἑξάρετον. Τῶν γάρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολὺ μὲν τὸ ἄλλο πλῆθος, σπανίοις δὲ οἱ τῇ ἀγιούσῃ προσανακείμενοι, καὶ τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν Ἀγιοι ἔσεσθε, διτε ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν ἄριος, φυλάκτοντες. Καὶ ἐν τούτοις ταῖς ἀγίοις ἡ κατατκήνωσις λέλεκται εἰναὶ τοῦ Υψίστου· τὸ μόνον γάρ αὐτοῖς χώραν ἔχει ἡ φάσκουσα τοῦ Θεοῦ φυνή· Ἐρουχήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ δούμαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ δούρται μοι λαζί.

Οὐ Θεός ἐν μέσῳ αὐτῆς οὐ σαλευθήσεται· βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεός τῷ πρώτῳ, πρώτῳ. Ἐπερος δὲ πάλιν φησίν· Οἶμαι αὐτὸν αἰνίττεσθαι τὰς πρωΐνας τυνδόους, ἐν αἷς εἰώθακεν κατὰ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς ἐκκλησίας συγκροτεῖθαι. Καὶ ἀλλώς δὲ διεγέρει ἡμᾶς τὸ λόγιον καὶ περορᾶ ἐπὶ τὰς ἐθνικὰς; προσευχάς· ἵν' ὕστερον τὰς ἀπαρχὰς τῆς ἑαυτῶν ζωῆς; ἀναφέροιμεν αὐτῷ· κατὰ γάρ τούτους τοὺς καιροὺς ἀπάρχος οὐσα μάλιστα ἡ κεκαθαρμένη διάνοια, λεπές τρόπου λειτουργεῖν εἴωθε τῷ Θεῷ. Διδαχαλμα.

Ἐταράχθησαν ἔθη, ἐκλιναρ βασιλεῖαι· ἐδωκε φωτήρ αὐτοῦ, ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἐνταῦθα τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας δινθρώπους εἰσάγει ταραττομένους, τάς τε ἐπὶ γῆς βασιλείας ὀπλιζομένας κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πόλεμον αἰρομένας κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Εἰθ' ὕστερον ἐν ταῖς συμβολαῖς, ἐπικρατοῦντος τοῦ τῶν νικῶντων μέρους, τὸ ἐναντίον ταράττεται καὶ εἰς φυγὴν χωρεῖ· οὕτω καὶ νῦν, νικῶντος τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἐταράχθησαν ἔθη καὶ ἐκλιναρ βασιλεῖαι, ή, πειρετάπησαν βασιλεῖαι, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἄλλα καὶ διδόντος φωνὴν αὐτοῦ διελύθη ἡ γῆ. Τοῦ γάρ εὐαγγελικοῦ λόγου νεωστὶ περιβόντος εἰς τὸν βίον, ξενιζόμενα τὰ ἔθνη, καὶ τὴν προτέραν αἰώνια δεισιδαιμονίαν διεκδικοῦντα συνεκινήθη· οἵ τε τούτων βασιλεῖς ἐπανέστησαν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ἡ φωνὴ μόνην τοῦ Σωτῆρος, ἡμῶν δεδωκτός. Ἐδωκε γάρ φωτήρ αὐτοῦ, η δ' ἐσπλεύσετο. Ποίαν δὲ φωνὴν ἦ τὴν διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν ἀποστολῶν αὐτοῦ; Εἰκότας οὖν πάλιν ἡμεῖς οἱ ἀνωτέρω εἰρηκότες· Οὐ Θεός ἡμῶν κατασυρῆ καὶ δύναμις, τὴν αὐτὴν δομολογίαν ἐπαναλαμβάνομεν λέγοντες, οἵτι μὴ ἐξ ἡμετέρως δυνάμεως τὰ τοσαῦτα κατορθώματα, ἀλλ' ἡν μεθ' ἡμῶν ὁ ταῦτα ἐνεργῶν Κύριος τῶν ἐννέακαίνων. Αὐτός τε ἦν ἀντιληπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός Ἰακὼβ. Εὔκαρπος δὲ καὶ ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ ἐμηρόνευσαν, ἀναπέμποντες ἡμᾶς ἐπὶ τὸν ἔρθιντα τῷ Ἰακὼβ ἐν σχήματι ἀνδρός. Ἐπέλασε

A si Paulum audias dicentem : *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus* ¹⁶; *et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus,*

Sanctificavit tabernaculum suum Altissimum. Secundum Symmachum autem, Sanctum habitationis Altissimi. Cum magna quippe et populosa sit civitas, quaedam ejus portio cæteris præstat. Nam eorum qui in Ecclesia degunt, est quidem ingens alia multitudo, sed rari admodum qui sanctitati se dedant, et hoc præceptum : Sancti eritis, quoniam ego Dominus Deus vester sanctus sum ¹⁷, *observent. In sanctis vero hominibus Altissimi habitatatio esse dicitur. In his quippe solis hæc Dei vox locum habet : Inhabitabo in illis et inambulabo. Et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus* ¹⁸.

VERS. 6. *Deus in medio ejus; non commorebitur: adjuvabit eam Deus mane diluculo.* Alius iterum ait: Arbitror ipsum matutinos conventus adumbrare, queis in universis orbis ecclesiis convenire solemus. Alias vero hoc sermone concitamus et invitamus ad matutinas preces, ut eas ceu vita nostræ primicias ipsi offeramus; isto enim maxime tempore mens inturbida et purgata, sacerdotis instar, sancta Deo offerre solet. *Diapsalma.*

VERS. 7, 8. *Conturbatæ sunt gentes et inclinata sunt regna: dedit vocem suam, mota est terra.* C hic homines terram incolentes turbatos inducit; regnaque terræ armata contra Ecclesias, bellumque moventia adversus evangelicam doctrinam. Deinde ceu in congressu, superante victorum parte, adversa pars turbatur et in fugam vertitur. Sic jam superante evangelico verbo, *conturbatæ sunt gentes et inclinata sunt regna, aut subversa sunt regna*, secundum Symmachum. Sed etiam ipso vocem suam dante, soluta est terra. Cū enim Evangelicum verbum nuper in iudicium invectum esset, rei novitate percussæ gentes, ut pristinam suam superstitionem vindicarent, communæ sunt: eorumque reges contra Ecclesiam insurrexerunt. At quia Deus refugium ejus erat, in fugam omnes versi sunt; nihil aliud quam vocem solam dante Salvatore nostro. *Dedit enim vocem suam, et mota est terra.* Quam vocem, nisi apostolorum prædicatione daram? Merito igitur nos, qui superius diximus: *Deus noster refugium et virtus, hanc ipsam confessionem repetimus dicentes, non ex virtute nostra talia opera edita suis, sed nobiscum suis qui hæc ageret Dominum virtutum. Ipseque erat susceptor noster Deus Jacob.* Opportune autem hic etiam Dei Jacob mentionem fecerunt, ad eum quia Jacobo sub specie hominis apparuit nos remittentes. Luctatus est enim homo cum illo qui dixit ei :

¹⁶ Cor. xii, 4-6. ¹⁷ Levit. xi, 45. ¹⁸ Levit. xxvi, 12.

Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum, quia prævaluisti cum Deo. Et surgens Jacob vocavit nomen loci illius, Speciem Dei, dicens : Vidi enim Dominum facie ad faciem¹. Si quidem hic ipse est qui sub specie hominis Jacobo apparuit. Ipse autem est Dominus virtutum nobiscum et ipse est susceptor noster Deus Jacob. Per eum enim supra memorata omnia recte gessimus.

ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἀπειλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεός κατωρθώσαμεν.

Vers. 9, 10. *Venite et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad fines terræ. Arcum conteret et constringet arma et scuta comburet igni. Licet cuvis tempora secum reputanti, hæc ad litteram impleta deprehendere. Siquidem ante Salvatoris nostri adventum, principatus ac dominia in singulis regionibus et urbibus erant : ac in quolibet terræ angulo bella gerebantur ; ita ut vel ipsi rustici qui terram incolebant, bastis, gladiis omnique telorum genere se instruerent. At post divinum Salvatoris adventum, unum Romanum imperium plurimas gentes occupare cœpit : Evangeliumque salutare, quod uno eodemque tempore exortum est, in omnes gentes pervasit. Tuncque implebatur alia prophetia, Isaiae voce prollata, his verbis : *Et constabunt gladios suos in aratra, et lanceas suas in falces. Et non accipiet gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælrium².* Hæc igitur præsenti sermone declarantur, atque finem sortita sunt, ad litteram quidem ut in historia supra memorata ; quod ad arcanam vero mentem, per spiritualium et invisibilium inimicorum perniciem. Lanceæ porro, tela et scuta adversariorum potestatum, esse videntur inanimata sculptilia et statuae per multiplicitum deorum errorem invectæ ; sive etiam athei viri et impia cogitationes, ab invisibilibus spiritibus in mentes hominum inductæ, queis jaculantur, et ignita tela contra inertes animas et fide non munitas immittunt.*

Vers. 11. *Vacate et videte quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. Quia bella demum cessaverant et perturbatio sublata erat, paxque profunda iis omnibus qui in terra versabantur parta fuerat ; jure opportunitate ad bonum usi, atque otium animæ salutare assequi expedit. Quare ait : *Vacate et cognoscite : neque enim possit quispiam divinæ cognitionis participes esse, nisi vacet ab eis quæ ad contraria trahunt. Unde merito rex Ægypti, contra otium hujusmodi calumniis præoccupatus, iis qui dicebant : *Trium dirum itinere progrediemur, et serviemus Domino Deo nostro³* ; his verbis respondet : *Vacatis, otiosi estis⁴.* Deinde cum nollet ipsos Deo vacare, luto et laterrito opere affixit eos. At nobis si qui in totum orbem principes constituti sunt, inclamant ut vase-**

A γάρ, φησίν, δινθρώπος μετ' αὐτοῦ, δε καὶ εἶπεν αὐτῷ· Οὐκ ἔτι αἱλιθήσεται τὸ δρομά σου Ἰακὼβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρομά σου· διεὶς ἐρισχυσας μετὰ Θεοῦ. Καὶ ἀρατὰς Ἰακὼβ ἐκάλεσε τὸ δρομα τοῦ τόπου ἑκείνου, Ἐλδος Θεοῦ, εἰπών· Ελδος γάρ Θεὸς πρόσωπος πρόδεις πρόσωπος. Οὗτος γάρ αὐτὸς ἐκεῖνος δὲ ἐν ἀνθρώπου σχήματι τῷ Ἰακὼβ φανεῖ. Αὐτὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων δι μεθ' Ἰακὼβ. Δι' αὐτοῦ γάρ τὰ προγεγραμμένα πάντα κατωρθώσαμεν.

B **Δεῦτε καὶ ιδετε τὰ δργα τοῦ Κυρίου**, δι οὐθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀρταραιρών πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τόξον συντρίψει, καὶ συγκλάσει δπλοι, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρι. "Εστι γε, ἐπιστήσαντα τοῖς χρόνοις, καὶ πρὸς λέξιν αὐτὰ ταῦτα πεπληρωμένα παραλαβεῖν· εἰ γε πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανεῖς τοποκρατίαι καὶ τοπαρχίαι κατὰ χώρας ἥσαν καὶ κατὰ πόλεις· πόλειοι τε συνίσταντο καθ' ἐκάστην γωνίαν τῆς γῆς· ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς γεωπόνους, τὴν χώραν ἐργαζομένους, δοράτων καὶ ἔιφων καὶ παντοίων πόλεμικῶν δπλων ἐπιμελεῖσθαι. Μετὰ δὲ τὴν σωτήριον Θεοφάνειαν μόναρχος μὲν ἡ Ρωμαίων βασιλεία ἐπιχρατσίν πλείστων ἐθνῶν ἡρέστο· διέτρεχε δὲ συναρξάμενον αὐτῇ τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ θεντῆ. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ἀλλη προφητεία, ὡδὲ πῃ ἀναφωνοῦσα διὰ Ησαΐου· Καὶ συγκύψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς δρότρα, καὶ τὰς ὅδοντας αὐτῶν εἰς δρεπάνα· καὶ οὐ μὴ ἀηγέσται θύρος ἐπὶ θύρος μάχαιρας, καὶ οὐ μὴ μαθωσιν ἔτι πολεμεῖν. Ταῦτα δὴ οὖν καὶ

C διὰ τῶν παρόντων δηλοῦται, καὶ τέλους ἐτύγχανε, δητῶς μὲν κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἴστορίαν, πρὸς δὲ διάνοιαν, κατὰ τὴν τῶν νοητῶν καὶ δοράτων πολεμίων καθαίρεσιν. Δόρατα δὲ καὶ δπλα, καὶ θυρεοὺς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἐποίησαν εἶναι τὰ δύνχα ξύντα καὶ τὰ ἀγδλαματα τῆς πολυθέου πλάνης, ή καὶ τοὺς ἀδέους ἄνδρας καὶ τοὺς δυσσεβεῖς λογισμοὺς τοὺς ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων ὑποβαλλομένους ὑπὸ τῶν ἀοράτων πνευμάτων, δι' ὧν κατατοξεύουσιν ἀκοντίζοντες τὰ πεπυρωμένα βέλη κατὰ τῶν ἀφράτων καὶ μὴ τῇ πίστει πεφραγμένων ψυχῶν.

D **Σχολάστε καὶ γράψτε**, διεὶς ἡγώ εἰμι δι Θεός, ὑψωθήσομαι ἐπ τοῖς διθυρεσιν, ὑψωθήσομαι ἐπ τῇ γῇ. Ἐπειδὴ λοιπὸν πέπαυτο τὰ τοῦ πολέμου καὶ λέλυτο τὰ τῆς ταραχῆς, εἰρήνη δὲ βαρεῖτα δέδοτο τοῖς ἐπιτῆς ἀπασιν· εἰκότις βούλεται εἰς ἀγαθὸν χρῆσθαι τῷ καιρῷ, καὶ σχολὴν ἀναλαβεῖν ψυχῆς σωτήριον. Διό φησι· **Σχολάστε καὶ γράψτε** οὐδὲ γάρ ἐτέρως ἔστι γνώσεως μετασχεῖν θείας, μὴ σχολάσαντα τῶν ἀφελκότων ἐπὶ τάναντι. "Ενθεν εἰκότις δ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, πρὸς τὴν τοιαύτην διαβεβλημένος σχολὴν, τοῖς φάσκουσιν· Όδός τριῶν ημερῶν πορευομέθα, καὶ λαργεύσομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἀποκρίνεται λέγων· Σχολάστε, σχολασταὶ ἐστε. Εἴτα, μὴ βουλόμενος αὐτοὺς τῷ θεῷ σχολάζειν, καταπονεῖ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ. 'Αλλ' ἡμὲν γε οἱ καταστάντες ἀρχοντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐπασθε-

¹ Gen. xxxii, 28-30. ² Isa. ii, 4. ³ Exod. v, 3. ⁴ ibid. 5-8.

σχολάζειν, καρπὸν τῆς σχολῆς ἐπαγγελλόμενος: τὴν Εὐθεον γνῶσιν. Λαλεῖ δὲ ὁ Θεὸς δι' αὐτῶν λέγων· Γρῶτε, δτε ἄγριοι εἰμι ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ δτε ὑψωθῆσομαι ἐτῇ γῇ. Πάλαι μὲν γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις ἐγινωσκόμην μόνοις, δτε γνωστὸς ἐτῇ Ἰουδαΐᾳ ὁ Θεός, δτε τῷ Ἰσραὴλ μέρᾳ τὸ δρομα ἀνετοῦ· νυνὶ δὲ ὑμῖν παρακελεύομαι σχολὴν διεγειν, ὡς δὲ μάθοιτε καὶ γνῶτε τίνα τρόπον καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑψωθῆσομαι, δοξαζόμενος παρ' αὐτοῖς μᾶλλον ἢ παρὰ τοῖς πάλαι με εἰδέναι νομιζομένοις.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΥΙΩΝ ΚΟΡΕ, ΨΑΛΜΟΣ ΜΤ.

Πάρτα τὰ ἔθνη, κροτήστε χεῖρας· ἀλαλάζατε θεῷ ἐτῷ φωνῇ ἀγαλλιάσεως· δτι Κύριος ὑψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάσου τὴν γῆν. Δοκιμοὶ μοι τὰ τῆς προγραφῆς ἐσφαλμένως ἔχειν. Οὐ γάρ ὑπέρ τῶν νιῶν Κορε, ἀλλὰ, τοῖς νιοῖς Κορε, ἢ τῶν νιῶν Κορε, ἔχρην ἐπιγεγράψθαι κατὰ τὰς ἐμπροσθεν προγραφάς. Οἱ γάρ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ καὶ τὸ Ἐβραϊκὸν διοικάς ἔχουσι τοῖς ἐμπροσθεν. Καὶ ἐπειδήπερ σαφέστατα τοῖς ἔθνεσιν δὲ λόγος παρακελεύεται, οὐδὲν ἔχων ἐπικεκαλυμμένον, εἰκότας οὐδὲ τὰ τῆς προγραφῆς εἰς σύνεσιν ἡμᾶς παρορμᾷ, οὐδὲ ὑπέρ τῶν κρυψίων· φαλμὸς δὲ ἀπλῶς εἰρηται, ἢ μελῶδημα, ἢ δύσμα κατὰ τοὺς λοιπούς. Τὸ δὲ, εἰς τέλος, ἀναγκαῖως πρόσκειται, διὰ τὸ ἐν ὑστέροις χρόνοις μέλλειν ἀποπληροῦσθαι τὴν πρόρρησιν. Προστάττει δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὰ προλεχθέντα περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ, καὶ περὶ τῶν τούτους κηρύκων, πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὐφρόσυνης σύμβολο πράττειν, διὰ τοῦ κροτεῦν μὲν τὰς χεῖρας ὡς ἐπὶ γάμοις συντελουμένοις νυμφίου καὶ νυμφῆς· ἀλαλάζειν δὲ τῷ Θεῷ, ὡς ἐπὶ βασιλέως εὐθυμούμενον ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν πολεμίων νικῇ. Καὶ εἰκότα; μετὰ τὴν κατὰ τῶν πολεμίων νίκην τοῦ Σωτῆρος, νύμφην ἑαυτοῦ δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπειλήσθος, πάντας παρακαλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον σταύρους ἐπὶ τὴν ἑορτὴν. Διὸ βοῶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσι λέγον· **Πάρτα τὰ ἔθνη,** κροτήστε χεῖρας, ἀλαλάζατε εῷ θεῷ ἐτῷ φωνῇ ἀγαλλιάσεως. Τὸ δὲ αἴτιον τῆς παρακελεύστας δ.δάσκειτος φάσκον· Ότι Κύριος ὑψιστος, φοβερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν. Πρότερον μὲν γὰρ Κύριος αὐτὸς δὲ ὑψιστος μόνων τῶν καὶ οὐρανὸν ἐβασιλεύειν· τὴν γορεῖτο δὲ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, δτε δαίμονες ἔκρατουν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων· νυνὶ δὲ διὰ τοῦ Ἀγαπητοῦ ἐπέλαμψε τοῖς ἐπὶ γῆς τὴν αὐτοῦ χάριν καὶ αὐτὸς δὲ ὑψιστος, φοβερὸς τέργονεν ἔκεινοις τοῖς πολεμίοις τοῖς τὴν πολύθεον ἐνεργοῦστι πλάνην· πάντας γὰρ αὐτοὺς ἡλασε, καὶ μακρὸν τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐποίησεν ἀγέλης. Σχολῆς δὲ γενομένης, βασιλεὺς μέγας τῶν ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν ἔθνῶν ἀνεκτρύπτετο. Διὸ τοῖς βασιλευομένοις κροτεῖν ταῖς χερσὶν δὲ λόγος παρακελεύεται, τουτέστιν ἔργοις καὶ πράξεσι· ὡσπερ εἰ φωνὰς ἀφίεναι ἀξίας τῆς τοῦ ὑψιστοῦ βασιλείας, καὶ ἀλαλάζειν δὲ αὐτῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλάζεσθαι

A mus, vacationis fructum pollicentes divinam cognitionem. Ipse vero Deus per eosdem loquitur, dicens: *Cognoscite quia ego sum Deus, imo etiam, quia exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.* Olim quidem Iudeis duntaxat notus eram, quando notus in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus;⁴ nunc autem jubeo vos vacare, ut cognoscatis et sciatis, qua ratione apud omnes gentes exaltandus sim, plus ab iis celebratus, quam ab iis qui olim nosse me putabantur.

4. IN FINEM, PRO FILIIS CORE, PSALMUS XLVI.

VERS. 2, 3. *Omnis gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.* Videtur mihi inscriptio mendose posita: neque enim, pro filiis Core, sed, filiis Core, aut, filiorum Core, perinde atque in prioribus titulis, inscriptum oportuit. Reliqui enim interpretes, et Hebraicum exemplar similem prioribus præferunt inscriptionem. Et quia perspicue gentes sermo cohortatur, nihilque occulti præfert, jure inscriptionis verba nos ad intellectum minime concitant, neque pro occultis habent; sed psalmus simpliciter dicitur, sive melodia, sive canticum, secundum reliquos interpretes. Illud autem in finem, necessario positum fuit, quia postremis temporibus implendum vaticinum erat. Post supra dicta posero admodum consequenter Spiritus sanctus universis gentibus præcipit, ut de Dilecto ejusque preconibus lætitiae symbola conferant plaudendo manibus, ac si nuptiæ sponsi et sponsæ celebrarentur; utque Deo jubilent, quasi regi ob partam de inimicis victoriam acclamationibus exceptio. Et merito sane post reportatam a Salvatore, qui scilicet Ecclesiam sibi in sponsam accepit, de inimicis victoriam, Spiritus sanctus omnes evocat ad celebritatem: quare omnibus per orbem gentibus inclamat his verbis: *Omnis gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis.* Quæ causa vero præcipiendi fuerit, in sequentibus aperit dicens: *Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.* Primum enim ipse Dominus excelsus, in solis cœlestibus regnabat; ab iis autem qui in terra erant ignorabatur, quo tempore dæmones in terra hominibus imperabant. Nunc vero per Dilectum Excelsus eos, qui in terra sunt, gratia sua illustravit, terribilis sane adversariis, qui multorum numinum errorem inducebant, effectus est; universos enim expulit, et procul a grege hominum abegit. Tum parta tranquillitate, rex magnus omnium per orbem gentium proclamatus est. Quare subditos plaudere jubet manibus, id est operibus ac gestis quasi voces Excelsi regno dignas emittere, ac jubilare ipsi in voce exultationis; ita ut non modo operibus ac vitæ

⁴ Psal. LXXXV, 2.

instituto ipsum celebrent, sed etiam rectis dogma- A tibus divinaque doctrina.

Vers. 4, 5. *Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris. Elegit nobis hereditatem suam, speciem Jacob, quam dilexit. Nemini non notum est filius Care, neque populos subjectos, neque gentes sub pedibus eorum constitutas fuisse; itaque quasi ex persona apostolorum hæc dicta sunt. H̄i namque jussi ab ipso Salvatore docere omnes gentes, virtute illius inspirati, ad universas gentes iter instituerunt, barbarasque nationes pervasere, tamenque orbem peragrarunt. Jure ergo ex eorum persona, hæc iis qui verbum suscepere dicuntur. Quoniam etsi Dominus quem prædicamus, non corpore, non carnis oculis percipiatur; at vel ex ipso opere ediscite quis ille quantusque sit. Annon videtis nos ejus præcones, qui homines simus viles ac privati? et tamen verbum a nobis nuntiatum ita prævalet, ut universum implete orbem. Unde ergo tanta potestas, quæ subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris; sive populos illos priores qui doctrinæ nostræ morigeri suere; sive gentes quæ adhuc in infidelitate perseverant; quas plerumque insurgentes ac bellum nobis et verbo quod prædicamus inferre conantes, Rex magnus subjecit sub pedibus nostris; ita ut nos ipsos invaderemus et prostratos calcaremus? Confestim itaque vel ipsis repugnantibus, nos in mediis ipsorum urbibus et agris Deo nostro Ecclesiæ constituimus. Elegit autem nobis hereditatem suam, quam promisit Dilecto suo, dicens: Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹. Hanc itaque ex gentibus coactam Ecclesiæ nobis apostolis suis a se electam distribuit. Electa quippe illa est, et cooptata, ex omnibus gentibus constituta, non ex generis successione. Pro illo autem, hereditatem suam, reliqui, hereditatem nostram, aut, possessionem nostram, ediderunt. Quemadmodum enim priori populo terram promissionis, qui erant cum Jesu filio Nave, pulsis prioribus incolis, sorte distribuerunt; eodem prorsus modo regni Dei præcones, cum totum orbem peragrassent, pulsis invisibilibus inimicis, supradictos populos sorte acceperunt. Hanc hereditatem speciem Jacob dicit esse; sive secundum Aquilam, excellentiam Jacob; secundum Symmachum autem, gloriam Jacob; secundum quintam editionem, gloriacionem Jacob. Nam Ecclesia Christi, gloria et gloriatio veteris prophetæ Jacob fuit, ob datas ab ipso Jacob de gentibus prædictiones. Ad ignominiam quippe ipsius vergeret, si sermones ejus veri non fuissent; quod autem opere perfecti sint, id gloria et gloriatio ejus est.*

φωνήσεις. ἀρεξία γάρ ἦν αὐτῷ τὸ μὴ ἐπαληθεύσας αὐτοῦ τους λόγους· τὸ δὲ εἰς ἔργα κεχωρικέναις δέξεις καὶ καύχημα αὐτοῦ.

προστάττει, ὡς ἀν μὴ μόνον Ἐργοῖς καὶ βίῳ, ἀλλὰ καὶ δόγμασιν ὅρθοῖς καὶ θεολογίαις ἀνυμνεῖν αὐτὸν.

Υπέταξε τοὺς λαοὺς ἡμῖν, καὶ δόκη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Ἐξελέξετο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλονήν Ἱακώβ, ἥν ἡγάπησεν. Οτι τοις υἱοῖς Κορὲ οὔτε λαοὶ ὑπετάγησαν, οὔτε ἔθνη ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν γεγένηνται, παντὶ τῷ δῆλον. Οὐκοῦν ὡς ἐπερ προσώπου τῶν ἀποστόλων ταῦτα εἴρηται. Οὗτοι γάρ προσταχθέντες ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐμπνευσθέντες, τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη πορείαν τειλάμενοι, διῆλθον καὶ τὰ βάρβαρα φῦλα, καὶ τὴν οἰκουμένην διέδραμον σύμπασαν. Εἰκότως οὖν ἐξ αὐτῶν προσώπου τοῖς τὸ κήρυγμα παραδέξαμένοις λέγεται ταῦτα. Οτι εἰ καὶ μὴ σώματι καταλαμβάνεται καὶ ταρκὸς ὁρθαλοῖς; δὲ ὑφ' ἡμῶν κηρυττόμενος Κύριος ἀλλ' αὐτῷ Ἑργῷ μάθετε τίς ποτὲ ἐστι καὶ πηλίκος αὐτος. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς κήρυκας ἡμᾶς τίνες ἐσμὲν καὶ ὅποιοις ἀνδρες εὐτελεῖς καὶ ἰδιῶται; δῆμος; γοῦν τοσούτον δὲ δι' ἡμῶν ισχύει λόγος, ὡς τὴν σύμπασαν οἰκουμένην πληρῶσαι. Πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη δύναμις, ἡ υποτάξασα ἡμῖν λαοὺς καὶ δόκη ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, τοὺς μὲν προτέρους λαοὺς τοὺς πειθηνίς γενομένους τῇ ἡμετέρᾳ διδασκαλίᾳ· τὰ δὲ ἔθνη τοὺς ἔτι ἐν ἀπιστίᾳ μεινάντας· οὓς ἐπαναστάντας πολλάκις, καὶ πολεμήσας βεβούλημένους ἡμᾶς τε καὶ τὸν ὑφ' ἡμῶν κηρυττόμενον λόγον, διέγεις Βασιλεὺς ὑπεισεῖ τοῖς τιμετέροις ποσὶν, ὡς ἐπελθεῖν ἡμᾶς καὶ ἐπιθηναὶ αὐτοῖς; Αὐτίκα δὲ οὖν καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν ἡμεῖς, ἐν μέσαις ταῖς αὐτῶν πόλεσι τε καὶ χώραις, τῷ ἡμετέρῳ Θεῷ συνεπηγένετο Ἐκκλησίας. Ἐξελέξατο δὲ ἡμῖν τὴν κληρονομίαν ἱεριῶν, ἥν ἐπηγγείλατο τῷ ἔπου Αγαπητῷ εἰπόν· Λιτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι δόκη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχετόν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ταῦτην οὖν δηλαδὴ τὴν ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίαν ἡμῖν τεις ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐκλεξάμενος διένειμεν. Ἐκλεκτὴ γάρ ἐστιν αὐτη, κατ' ἐκλογὴν ἐκ πάντων τῶν ἔθνων ὑποστάτων, καὶ οὐ κατὰ διαδοχὴν γένους. Αὐτὶ δὲ τοῦ κληρονομίαρ ἑαυτοῦ, οἱ λοιποί, τὴν κληρονομίαν ἡμῶν, ἥ, τὴν κληρονομίαν ἡμῶν, ἐκεδέκασιν. Μετέπερ γάρ ἐπὶ τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν γῆν ἐπαγγελίας κλήρῳ διενείμαγτο οἱ μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τοὺς πρὸν οἰκήτορας ἐκβάλλοντες, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ βατιλεῖας κήρυκες, τὴν σύμπασαν οἰκουμένην διελθόντες, κατεκληρώσαντο τοὺς προλεγθέντας λαούς, τοὺς ἀφοίς καὶ ἀφράτους πολεμίους ἐλάσαντες. Ταῦτην τὴν κληρονομίαν τὴν καλλονήν Ἱακώβ εἶναι φησιν· ἥ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, τὸ ψερφερὸς Ἱακώβ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, τὸν ἐρδοξασμὸν Ἱακώβ· κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἐκδοσιν, τὸ καύχημα Ἱακώβ. Ή γάρ Ἐκκλησία Χριστοῦ καύχημα καὶ δόξα τοῦ παλαιοῦ προφήτου Ἱακώβ γέγονε διὰ τὰς αὐτοῦ Ἱακώβ περὶ τῶν ἔθνῶν προανα-

¹ Psal. ii., 8.

"Αρχότες λαῶν συνηγθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ, διτοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφρόδρα ἐπήρθησαν. Μετὰ τῶν ἄλλων τῶν προλεχθέντων, καὶ ἀρχοντες λαῶν ὑπὸ μίαν συνηγθησαν Ἐκκλησίαν, γενόμενοι λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ· οὕτως γάρ τημήνευσε θαυμαστῶς ἀποδοὺς δὲ Σύμμαχος εἰπὼν· "Αρχότες λαῶν ἡθοίσθησαν, λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ. Οἱ γάρ πάλαι ἀρχοντες τῶν λαῶν οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πάσῃ δεισιδαιμονίᾳ πλάνης ἐκδεδομένοι, οὗτοι λαοὶ γεγόνασι τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ, τὸν θεὸν Ἀ' Ἀβραὰμ ἐπιγνώντες, καὶ τοῦτον ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀναβοῶμενοι, καὶ μετ' αὐτοῦ ποιούμενοι τὴν σύνοδον. Καὶ δὲ Θεοδοτίων δὲ, εἰς καὶ αὐτὸς τῶν ἐπιμελῶν ἐρμηνευσάντων τυγχάνων, δομοίς τῷ Συμμάχῳ τημήνευσεν εἰπών· "Αρχότες λαῶν συνηγθησαν, λαὸς τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ. Διὰ τοῦ δὲ οἱ Ἐβδομήκοντα, μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀ' Ἀβραὰμ, εἰρήκασι; Ἐπειδὴ τῇ Ἐβραϊκῇ φωνῇ τοῖς αὐτοῖς στοιχείοις γράψει τό, μετὰ, καὶ τό, λαὸς. Εἴρηται γάρ, ἀμ' Ἐλοΐμ· δὲ δύναται καὶ, μετὰ τοῦ Θεοῦ, λέγεσθαι, καὶ, λαὸς τοῦ Θεοῦ.

ΩΔΗ ΦΑΛΜΟΥ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΜΖ'.

Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφρόδρα, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν δρει ἀγρίῳ αὐτοῦ εὐρέξω· ἀγαλλιάματι κάστης τῆς γῆς· δρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ, ἡ πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου. Τρεῖς μὲν οἱ πρῶτοι ἐπιγεγραμμένοι τῷ νιῶν Κορέ συμφορᾶς καὶ λύπης περιείχον λόγους· δὲ δὲ τέταρτος μεταβολὴν ἐπὶ τῷ φαιδρότερον ἐδήλου· διὸ ὧδη ἐπύγχανεν ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ· ὠσαύτως καὶ δὲ πέμπτος, ὑπὲρ τῷ κρυψίων ἥν· ἀλλὰ καὶ δὲ ἔκτος δομίων ψαλμὸς ἥν. Ὁ δὲ μετὰ κείρας, μεζονὰ τῶν ἐμπροσθέν θεολογίαν περιέχων, εἰκότως· Φρήν γύλιμοῦ τοῖς υἱοῖς Κορέ ἐπιγέγραπται· κατὰ τὸ αὐτὸν γάρ οἱ μὲν διὰ φυσῆς ἀναβοῶντες ὑμουν τὸν Θεὸν, οἱ δὲ διὰ δργάνων μουσικῶν τὴν αὐτήν ἀνεχρούντο φόδην, τῷ μέλει σύμφωνον ποιούμενοι τὴν ἀρμονίαν. "Υμνον δὲ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπέμπουσι τῷ τάξις κατὰ τῶν παλευμῶν νίκας ἀραμένων, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ τῆς πικρᾶς καὶ χαλεπῆς δουλείας λυτρωσάμενων. Οἱ μὲν οὖν πρὸ τούτου παρεκελεύετο τοῖς ἔνθεις κροτεῖν καὶ ἀλαλάζειν τῷ Θεῷ ἐν φυνῇ ἀγαλλιάσεως, καὶ ψάλλειν αὐτῷ, διτοῦ βασιλέως πάσης τῆς γῆς δὲ Θεοῦ· ψάλλειν τε συνετῶς, ἐπεικέρετε εἰσελεύεσθε εἰπόντες τὰ ἔθνη. "Εδει δὲ τοὺς κεκελευσμένους ταῦτα πράττειν, καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἀλαλαγμοῦ, καὶ τὸν φαλιόν αὐτὸν ὡς πάρα διδασκάλου μαθεῖν· διὸ ἀναγκαῖος δὲ παρὼν λόγος τοῦτο διδάσκει. Παιδεύεται τοινυν τὰ ἔθνη τὰ ἔξ αθεότητος ἐπὶ τὴν ἐνθεον διδασκαλίαν μεταβεβημένα τὸν ἁυτὸν θεολογεῖν. Κύριον καὶ λέγειν· Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφρόδρα· ή, καὶ ὑμητὸς σφρόδρα, κατὰ τοὺς λοιπούς. Νοήσεις δὲ διπλῶς μέγας εἰρηται, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν οὐμπαντα περιαθρήσας κόσμον, κατὰ τὸν Ἡσαΐαν φίσαντα· Ἐπάρατε εἰς ὑψός τοὺς ὄφειλούς ὑμῶν, καὶ ἰδετε τις κατέδειξε ταῦτα πάρτα· εἰς μετέθους γάρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων δραμῆις δὲ γερεσιονῆς θεωρεῖται· οὐ σωματικῷ με-

B VERS. 10. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dei fortis terrae vehementer elevati sunt. Cum praeditis aliis, etiam principes populorum in unam congregati sunt Ecclesiam, Dei Abraham populus effecti; sicque mirabiliter interpretatus est Symmachus his verbis, Principes populorum conciti sunt, populus Dei Abraham. Siquidem illi olim principes populorum idola colentes, omnique superstitionis errori dediti; hi populi Dei Abraham facti sunt, cognito Abraham Deo, eum in precibus invocantes, atque cum eo cœtus agentes. Theodotio item qui e numero accuratiōrum interpretatum est, pari atque Symmachus modo interpretatus est his verbis, Principes populorum congregati sunt, populus Dei Abraham. Cū Septuaginta interpres, cum Deo Abraham, dixerunt? Quia Hebraica vox ipsissimis elementis exprimit illud, cum, et illud, populus: nam sic habet, am Elohim, quod et, cum Deo, et, populus Dei, explicari potest.*

1. CANTICUM PSALMI FILII CORE XLVII.

VERS. 2, 3. *Magnus Dominus et laudabilis valde, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus, bene radicato; jubilatione universæ terræ, montes Sion, latera aquilonis, civitas regis magni. Tres priorēs psalmi, qui filiorum Core inscripti sunt, calamitatis dolorisque verba complectuntur: quartus mutationem in jucundiorem statum significabat: quare, Canticum pro dilecto, inscribitur; similiter quintus pro occultiis erat: sextus item similiter psalmus erat. Hic vero, quem tractamus, majorem quam superiores complectens theologiam, iure, Canticum psalmi filii Core, inscriptus est: una enim illi vocibus et clamore Deum celebrabant; hi vero instrumentis musicis idem pulsabant canticum, uno concentu ac modulatione harmoniam concinnantes. Hymnūnam vero pro Ecclesia emittunt ei, qui de inimicis victoriam reportavit, et Ecclesiam suam ab acerba illa et dura servitute liberavit. Præcedens itaque psalmus gentibus præcipiebat, ut plauderent et jubilarent Deo in voce exultationis, ac psallerent ipsi, quoniam rex omnis terræ Deus: psallerent item sapienter, quia regnavit in gentes. Oportuit autem jussos isthac agere, atque jubilationis modum ipsumque psalmum quasi a magistro ediscere; quapropter e re præsens sermo id edocet. Instituuntur itaque gentes, ex impietate ad divinam doctrinam translatae, ut Dominum divinis dictis celebrent ac dicant: Magnus Dominus et laudabilis valde; sive, et celebrandus valde, secundum reliquos. Probe autem intelligas quare magnus dicatur, si respicias in cœlum, si totum orbem circumspicias, secundum Isaiam sic loquentem: Attollite in altum oculos vestros, et videte quis ostendit haec omnia: ex magnitudine enim creaturarum, proportione quadam creator conspicitur⁶; non magnitudine corporea, sed incomprehensibili virtute; imo etiam sapientia*

⁶ Isa. xl., 26.

magnus est, bonitate, tolerantia, clementia, cæte-
risque in eo cogitatis divinis virtutibus; quare di-
ctum est: *Et cogitationibus tuis non est qui similitudine
sit tibi*⁷.

Atheos quosdam, et dæmones incantationum auctores [carpit], qui regnum suum in terra firma-
vit, et omnia prius enumerata in hominibus imple-
vit. Neque solum magnus est, sed etiam laudabilis
valde: non quidem apud omnes nec in omni loco,
sed in civitate Dei nostri et in monte sancto ejus.
Quia ii qui extra civitatem ejus sunt, divinae doctri-
næ imperiti, nesciunt quo pacto celebrandus sit,
nec digne divina loqui possunt; quare venerandum
illud nomen, ad inanimatam materiam projecerunt,
aut in animalium irrationalium genera, sive in
elementa, terram, aquam, aerem, ignem; sive etiam
in mundi partes: atque alii alio ritu de Deo impie
senserunt; idcirco cum alieni essent a civitate Dei,
a vero hymno lapsi sunt. Civitas porro Dei nostri,
Ecclesia est, quæ supra eloquio hujusmodi indica-
tur: *Fluminis impetus legitimant civitatem Dei:
sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*⁸. Et hæc
quidein de ea, quæ in terra est, Ecclesia; de qua
dictum est: *Inhabitabo in illis et in ambulabo:
et ero illorum Deus, et ipsi erant mihi populus*⁹. Quod
si qua sit alia hac melior civitas, cuius artifex et
conditor is ipse sit, perpende, quo pacto in illa
etiam magnus, celebrandus et laudabilis sit valde,
cum in ea pro dignitate intelligatur, ac divinis ver-
bis celebretur. In quo autem terræ loco civitas illa
sit, ita docet psalmus: *In monte sancto ejus bene
radicato*; id est, bene fundato, et radicato, et ex-
sultatione universæ terræ. Qualis porro mons ille
sit, magnus docet Apostolus his verbis: *Accessimus
ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusa-
lem caelestem, et multorum millium angelorum fre-
quentiam, et Ecclesiam primogenitorum, qui con-
scripti sunt in celis*¹⁰. Eamdem vero esse civitatem
Dei veram ipse declarat dicens: *Illa autem, quæ
sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater
nostra*¹¹. Mons autem Deo dignus, ipsum cœlum
est. Quia vero homines in terra degentes regno suo
dignatus non est; id enim significabat præcedens
psalmus dicens: *Rex omnis terræ Deus, psallite sa-
pienter: regnavit Deus super gentes*¹²; jure in terra
quoque civitas ipsi constituta est, vitæ scilicet in-
stitutum Dei cultui addictum, in toto orbe per
evangelicam prædicationem consistens. Montem Dei
in quo hujusmodi institutum stabilitum est, ne
cuncteris dicere Verbum Dei esse, videlicet Chri-
stum; quia supra petram fundata ejus Ecclesia est:
ipse autem petra erat. Mons itaque, petra, funda-
mentum Ecclesiae ipse solus fuerit, ut quidam dicit:
Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præ-

Α γέθει, δυνάμεις δὲ ἀκαταλήπτω· ἀλλὰ καὶ σοφίᾳ μέ-
γας ἐστι καὶ ἀγαθότερη καὶ ἀνεξικακίᾳ καὶ φιλαν-
θρωπίᾳ, ταῖς τε λοιπαῖς ἐπινοουμέναις ἐν αὐτῷ θεῖ-
καὶ δυνάμεις· διὸ λέλεκται· Καὶ τοῖς διαιλογισμοῖς
σου οὐκέτι τίς ὁμοιωθήσεται.

Αθέους τινὰς δυτικὰς δαίμονας ἐποδῶν (sic) πε-
ποιημένους δὲ τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ἐπὶ γῆν συστη-
σάμενος, καὶ τὰ καθ' ἔκαστον τῶν ἔμπροσθεν κατη-
ριθμημένων ἐν ἀνθρώποις ἐπιτελέσας. Οὐ μόνον δὲ
μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὑμητὸς σφρόδρα· οὐ μή περ
πᾶσιν, οὐδὲ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ πᾶσι τοῦ
Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ δρει ἀγίῳ αὐτοῦ. Ἐπειπερ οἱ
ἔξι τῆς αὐτοῦ πόλεως, ἀμαθεῖς δυτικὲς τῆς ἐνθέου δι-
δασκαλίας, οὐχ ἵσασιν αὐτὸν ὑμεῖν, οὐδὲ ἐπαξιεῖς
θεολογεῖν· διόπερ τὴν σεβάσμιον προστιγορίαν ἔτι
τὴν ἄψυχον ὑλὴν καταβεβλήκασιν, ή ζῶντας ἀλόγων
γένη, ή ἐπὶ τὰ στοιχεῖα, γῆν, ὕδωρ, αἴρα, πῦρ, ή
ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ κόσμου· καὶ δὲλλοις ἀλλως περὶ
Θεοῦ διδάσκασαν ἀσεβῶν· καὶ διὰ τοῦτο, τῆς πόλεως
δυτικὲς ἀλλοτριοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀποπεπτώκασι τοῦ ἀλη-
θοῦς ἥμαντον. Πόλις δὲ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία,
ἥν καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐδήλων λόγια, δὲν εἰρητο· Τοῦ
ποταμοῦ τὰ ὅρμηματα εὑρεταί τηρούσι τὸν κάδηλον τοῦ
Θεοῦ· ηγίασι τὸ σκήνωμα αὐτοῦ δὲ Υψίστος. Καὶ
ταῦτα μὲν περὶ τῆς κατὰ γῆν Ἐκκλησίας· περὶ δὲ
εἰρηται· Ἔροικήσις ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριστατήσις·
καὶ δύσματα αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ δύστοι μοι
λαδός. Εἰ δὲ ἐστι τις δὲλλοις κρείττων ταύτης πόλις, δις
τεχνίτης καὶ δημιουργὸς αὐτός· θέα ὅπως καὶ ἐν
ταύτῃ μέγας καὶ ὑμητὸς, καὶ αινετός ἐστι σφρόδρα,
κατὰ δέξιαν νοούμενος ἐν αὐτῇ καὶ θεολογούμενος.
Ποιὶ δὲ γῆς ψυχοδόμηται τὰ πόλις αὐτῇ, δὲ μὲν φαλάρις
διδάσκαλοι λέγων· Ἐρ δρει ἀγίῳ αὐτοῦ εὐρίψ·
πουτέστι τῷ εὐ τεθεμελιωμένῳ καὶ ἐρβίζωμένῳ, καὶ
τῷ διατατιματι πάσης τῆς γῆς. Ποιὸν δὲ ἐν εἴη
τοῦτο τὸ ἡρός, δὲ μέγας Ἀπόστολος διδάσκει λέγων·
Προσεληνύθαμεν Σάωρ δρει καὶ πόλει Θεοῦ τάν-
τος Ἱερουσαλήμ ἐποιησάμενος, καὶ μυριάστη ἀγγέ-
λων πατηγύρει καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτότοκῳ ἀπο-
γεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Ταύτην δὲ αὐτὴν εἶναι
τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀληθινὴν δὲ αὐτὸς παριστη λέ-
γων· Ἡ δὲ ἀρια Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ητὶς
διὰ τὴν μήτηρ γῆμων. Ὁρος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐπάξιον αὐτὸς
δὲ οὐρανός. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους
οὐκ ἀπτείνεισε τῆς οἰκείας βασιλείας· τοῦτο γὰρ ἐδή-
λου δὲ πρὸ τούτου ψαλμὸς λέγων· Βασι λενδίς κάσσης
τῆς γῆς δὲ Θεός, ψάλτε συνετῶς· ἐδιστάσιεν
δὲ Θεός ἐπὶ τὰ ἔθνη· εἰκότως καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συ-
έστη αὐτῷ πόλις, τὸ θεοσεῖδες δηλαδή πολίτευμα τὸ
καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ συστάν-
τηρύγματος. Ὁρος δὲ τοῦ Θεοῦ ἐνῷ τὸ πολίτευμα
τοῦτο συνέστηκε, μὴ δικει λέγειν τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ,
ἥτις τὸν Χριστὸν· ἐπειπερ ἐπὶ τὴν πέτραν ψικοδόμη-
ται αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία· αὐτὸς τε ἦν ἡ πέτρα. Οὗτος
οὖν καὶ δρός καὶ πέτρα καὶ θεμέλιος τῆς Ἐκκλησίας,
αὐτὸς ἀν μόνος εἶη κατὰ τὸν φάσκοντα· Θεμέλιος

⁷ Psal. xxxix, 6. ⁸ Psal. xlvi, 5. ⁹ Levit. xxvi, 12. ¹⁰ Hebr. xii, 22, 23. ¹¹ Gal. iv, 26. ¹² Psal. xi, vi, 8.

γὰρ ἀλλοι οὐδεὶς δύναται πεῖται παρὰ τὸν κείμενον, διότι τοῦ Ιησοῦ Χριστὸς· καὶ ἀγαλλίαμα δὲ τυχάνει πάστοις τῆς γῆς.

Τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ. Διόπερ καὶ τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ ἐπέχειν λέγεται. Παρὸ μὲν οὖν τοῖς παλαιοῖς ἔλεγετο· Ἐπειδὴ Βορρᾶ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦτας τὴν γῆν. Ἐπεὶ δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ τῆς γῆς συστάσα, ἤλασε τοὺς τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ πάλαι κρατοῦντας, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς λέθητα τὸν ὑποκείμενον ἔσθεσε, κρείτων τε γεγένηται τῶν κακῶν τῶν πάλαι τὸν Βορρᾶν πληρούντων· εἰκότως ἐνταῦθα τὸ προλεχθὲν δρός διήκειν λέγεται ἐπὶ τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ. Ἐπεὶ δὲ καὶ μέχρι τῶν πάλαι εἰδωλολατρῶν ἐθνῶν ἡ τοῦ βασιλέως ἑξῆγθη χάρις· δύο δὲ νοούμαντα κατὰ τὰς γεωγραφίας τῆς ἀλλας τῆς μερῶν, τοῦ μὲν κατὰ τὸ μεσηρβινὸν καὶ ἀντίον κλίμα, δὴ διαστινεῖται τῆς ἀντοικουμένης· τοῦ δὲ ἐπέρου κατὰ τὸ βόρειον, δὲ οἰκουμένην ἡμεῖς· εἰκότως δὲ παρὼν λόγος τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην σημαίνων τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ ὡνόμαστεν. Ἀλλώς δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα δέξασθαι ἡ μόνως οὕτως· ἐπειδὴπερ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, πεπληρωκυῖα τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ καὶ πᾶσαν τὴν βόρειον οἰκουμένην, ὄφθαλμοις ὅρματα· διὰ λέλεκται· Ὅρη Σιών, τὰ πλευρὰ τοῦ Βορρᾶ, η κύδις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου.

Οὐ θεὸς ἐτοῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται. Πάλιν καταῦθα σημεῖα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ τῇ προλεχθείσῃ δίδωσιν. Οὐστέρ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρων εἴρητο· Οὐ θεὸς ἐτοῖς μέσω αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται· βοηθήσει αὐτῇ δὲ θεὸς τὸ πρός πρώτων πρώτη. Ἐταράχθησαν διητη, ἐκλιναρ βασιλεῖσιν, ἐδωκε φωτὴν αὐτοῦ, ἐσαλευθὴ η γῆ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν τὸ ἐναργὲς τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ παρίστησι λέγων· Οὐ θεὸς ἐτοῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται, διταράχθησαν αὐτῆς· Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτῆς γινώσκεται, εἴρηκεν. Ἀφανοῦς γάρ δυτος τοῦ Θεοῦ καὶ δοράτου, τότε μάλιστα ἡ παρουσία αὐτοῦ γινώσκεται, ὅταν, πολεμίων ἐπιθεμένων τῇ αὐτοῦ πόλει, τὴν ἀντιληφθεῖν αὐτῇ παρέχει. Βάρεις δὲ τῆς πόλεως τίνας ἀν εἰποιεῖς ἡ τὰς ἀφωρισμένας κατὰ χώρας καὶ κατὰ τόπους ἐκχλησίας; Τὸ μὲν γάρ πάντα θεοσεῖδες πολίτευμα τὸ καθ' δῆλης τῆς οἰκουμένης συνεστῶς ἡ μεγάλη νοεῖται πόλις τοῦ βασιλέως· αἱ δὲ κατὰ τόπον ἐκκλησίαι τυγχάνουσιν αἱ βάρεις, ὃν μέσος ἀεὶ δὲν διατητείται· Οὐον δύο δὲ τρεῖς συντηρημένοι, ἐκεῖ εἰμι ἐτοῖς μέσω αὐτῶν· καὶ, Ἰδού δὲν μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἥμερας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· τότε γινώσκεται, ἐπειδὴν, πολεμίων ἐπιθεμένων, ἀντιλαράνηται τῆς ἑαυτοῦ πόλεως καὶ τῶν βάρεων αὐτῆς.

Ἐξῆς τούτοις συνηπταὶ ἡ τῶν πολεμίων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἔφοδος· εἴρηται· Οτι ιδον οι βασιλεῖς συντηρησαν, διηλθοταρ ἐπὶ τὸ αὐτό. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἰδού γάρ, φησιν, οἱ βασιλεῖς συντελέσαντο, ἡλθον ὄμοιν. Ποιοι δὲ βασιλεῖς ή αἱ ἔχθροι τοῦ θεοσεῖδες πολιτεύματος συνετάξαντο

¹¹ Cor. iii, 11. ¹² Jerem. 1, 14. ¹³ Psal. xlvi, 6, 7. ¹⁴ Matth. xviii, 20. ¹⁵ Matth. xxviii,

A ter id quod positum est, quod est Jesus Christus ¹¹ itemque exultatio est universæ terræ.

Latera Aquilonis. Quare latera aquilonis cobi-
bere fertur. Siquidem apud antiquos dicebatur: A borea accendentur mala in omnes habitantes terram ¹⁴. Quoniam vero regnum Dei in terra consi-
stens, expulit eos qui latera aquilonis olim obtine-
bant, et ollam eisdem subjectam extinxit, atque
iis malis, quæ olim boream replebant, superius eva-
sit, jure mons prædictus latera aquilonis præter-
gredi dicitur. Quandoquidem autem regis gratia ad
eas usque gentes, quæ olim idololatriæ erant, effusa
est, ac secundum geographiam universæ terræ,
duæ ejusdem terræ partes esse intelliguntur; qua-
rum altera ad meridionale et australē clima quod
ἀντοικουμένης, sive opposita partis vocant; altera
ad boreale quod nos incolimus; congruenter hic per
latera aquilonis terram quam incolinus indicavit;
Neque omnino possunt isthæc alio modo accipi:
quoniam Ecclesia Dei, quæ latera aquilonis et se-
pietroniale totam plagam occupat, ipsis oculis
percipitur; quamobrem dictum est: Montes Sion,
latera aquilonis, civitas regis magni.

VERS. 4 - 8. Deus in domibus ejus cognoscitur.
Hic rursum signa præsentiae Dei in memorata civi-
tate sua suppeditat. Sicut enim superius dictum
est: Deus in medio ejus, non commovebitur: adju-
vabit eam Deus mane diluculo. Conturbatae sunt ger-
tes et inclinata sunt regna; dedi vocem suam, mota
est terra ¹⁵, eadem ratione et nunc conspicuam
Dei in civitate sua præsentiam declarat his verbis,
Deus in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiet
eum. Ejus autem loco, in domibus ejus, Symma-
chus, in regia ejus cognoscetur, interpretatus est.
Cum enim Deus non appareat neque videatur, tunc
maxime ejus præsentia cognoscitur, cum ingruen-
tibus civitatí sua inimicis, ipsius patrocinium sus-
cipit. Domus autem civitatis quas dixeris esse,
nisi ecclesias per diversas regiones atque loca dis-
tributas? Nam religiosum omne institutum per
universum orbem consists, Regis magna civitas
intelligitur esse. Ecclesiæ vero per universum or-
bem constitutæ, domus illæ sunt, in quarum medio
semper existens Deus qui ait: Ubi duo vel tres
congregati fuerint, illic sum in medio eorum ¹⁶; et:
Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad
consummationem sæculi ¹⁷; tunc ipse cognoscitur,
cum scilicet irruptentibus inimicis, civitati suæ
domibusque ejus patrocinatur.

Deinceps vero subjungitur inimicorum contra Ec-
clesiam Dei incursus; nam ait: Quoniam ecce reges
congregati sunt, convenerunt in unum. Secundum
Symmachum autem, Ecce enim, ait, reges conser-
verunt, venerunt simul. Qui reges, nisi pia religio
nisi inimici, mutuo consenserunt, legesque ad oppu-

gnandam Dei Ecclesiam scripto dederunt? Cæterum ingens miraculum Dei in domibus ejus cogniti tum reprehenditur, cum reges in unum coacti bellum inferentes Ecclesiam ipsius, persecutionem moventes, sexcentas insidias struentes adversus illam, nihil possunt inferre damni. Quare subjugit, ipsi videntes sic admirati sunt; nam ex ipsis operibus perspecta ejus virtute, sic admirati sunt; cum ante minime mirarentur. Postea, conturbati sunt, ulti pote qui Dei adversarii essent: Commoti sunt et tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parturientis. Nam tunc demum ratio judicij Dei, quem impugnabant, conspectui eorum patuit. Quamobrem secundum Symmachum dicitur: *Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, perculsi sunt, tremor occupavit eos, dolores ut parturientis.* Parturiebant, ut dicendum est: Ecce parturiit iniquitatem, concepit dolorum, et peperit iniquitatem. Lacum aperuit et effudit eum, et incidet in foream quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet¹⁰. Ille porro opere completa, nos ipsis oculis perceperimus: quibus sane verisimile est posteros nostros incredulos, cum audient, non fidem habituros esse. Quotquot igitur aeo nostro fuere Ecclesiae Dei inimici, principes hujus saeculi et tyranni, divinitus immisissim flagellum laniati, alii quidem cariem corporis percussi sunt, ut etiam vel adhuc viventes cum intollerabili fetore vermis scaterent: alii item viventes oculis capti sunt; ita ut divinitus immisissimi sibi flagellum animaverterent, palinodiamque canerent, ac Ecclesiae Deum magnum verumque, et solum esse Dominum constiterent, summaque eura præciperen ut civitas ita Dei, ab se olim impugnata, restauraretur ac denuo construeretur. Quod postea additur, in spiritu vehementi conteres naves Tharsis; sive secundum Aquilam, in spiritu urente conteris naves Tharsis; sive secundum Symmachum, per ventum violentum constringes naves Tharsis; intelliges si animadvertas dictum suis, naves Tharsis ingentes divitias Salomonis advenisse, prout in Regnorum historia narratur¹¹; atque ita memororum regum divitias et dominatum contenda, ac quasi in profundum penitus demergenda atque prorsus auferenda esse, per contritas naves Tharsis subindicatur.

τε καὶ κατὰ βυθὸν χωρίσειν, παντελῶς τε ἀφαιρέσθεσθας, διὰ τῶν νηῶν θαρσεῖς τῶν συντρίβομένων.

VERS. 9. *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri: Deus fundavit eam in æternum.* Antiqui ex divinis electionibus solum propheticas has voces acceperunt; nunc autem, cum ipsis rebus gestis prædictiones impletas vident, ita suntur: *Sicut audivimus, ita et*

¹⁰ Psal. vii, 45-47. ¹¹ III Reg. x, 22.

(1) Scilicet Galerius Maximianus. Vide Lactantium *De mortib. persecutorum*, c. 33; Euseb. *Hist. eccl.*, c. 26, et alios. Sequens qui oculos amigisse fuit, est Maximianus, de quo vide Euseb. l. ix,

A ἀλλήλοις καὶ νόμους ἐγγράφους ἔμεντο τοῦ πολεμεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ; Πλὴν τὸ μέγα θαῦμα τοῦ ἐν ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινωσκομένου Θεοῦ τότε δεκτούται, ἐπειδὴν οἱ βασιλεῖς, συναχθέντες, πόλεμον δρῶνται κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, διωγμούς τε κινοῦντες, καὶ μυρίας ἐπιβούλας κατ’ αὐτῆς βούλευμενοι, μηδὲν ισχύωσι. Διὸ ἐπειλέγει· Αὗτοι ιδόντες οὕτως ἔθαύμασαν· Ἐργυ γάρ τὴν δύναμιν αὐτοῦ παραλαβόντες, οὕτως ἔθαύμασαν, πρὸ τούτου μὴ θαυμάσαντες. Εἴτα ἐταράχθησαν, ὡς ἂν Θεού πολέμιοι καταστάντες· Ἐσαλεύθησάν τε καὶ τρόμος ἐπειλάβετο αὐτῶν. Ἐκεῖ ὀδίνες ὡς τικτούσης. Λοιπὸν γάρ ὑπέπιπτεν αὐτῶν τοῖς ὄφθαλμοῖς ὁ περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγος, τοῦ ὑπ’ αὐτῶν πολεμουμένου. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Αὗτοι ιδόντες οὕτως ἔθαύμασαν, ἐταράχθησαν, ἐξεπιλάρησαν, φρίκη κατέσχεται αὐτοὺς, ὀδίνες ὡς τικτούσης. Όδινον γάρ κατὰ τὸ λελεγμένον· Ἰδού ὀδιηροσ αδικιῶν, συνέλιθε πόνον καὶ ἐπεκτείναται. Λάκον ὄφρυς καὶ ἀρέσκαψεται αὐτὸν, καὶ ἔμπτεσται εἰς βόθρον ἢν εἰργάσατο. Ἐπιστρέψει δι πόρος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφῆν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. Ταῦτα δι’ ἔργων πληρούμενα ὄφθαλμοῖς αὐτοῖς ἡμεῖς παρελήφαμεν· ἀ καὶ εἰκός τοῖς μεθ’ ἡμᾶς ἀπίστοις μηδὲ ἀκοῇ πιστεύεσθαι λεγόμενα. Πάντες γοῦν οἱ καθ’ ἡμᾶς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πολέμοι καταστάντες, ἀρχοντες τοῦ αἰώνος τούτου καὶ τύραννοι, θεγλάτοις μάστιξιν αἰχισθέντες (1)· οἱ μὲν σῆψεις τοῦ σώματος ὑπέμειναν, ὡς καὶ σκύληκας ἐξ αὐτῶν ἔτι ζώντων μετ’ ἀφορήτου δυσαδίας βρύειν· οἱ δὲ τὰς δύες ἔτι ζώντες ἐπηρώθησαν, ὡς καὶ εἰκὸς συναίσθησιν ἐλθεῖν τῆς καταλαβούστης αὐτοὺς θεγλάτου μάστιγος, παλινφρίδιαν τε ἄσαι καὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεὸν μέγαν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ μόνον Κύριον ὄμοιογῆσαι· προστάξαι δὲ σὺν πολλῇ σπουδῇ ἀνανεῦσθαι καὶ οἰκοδομεῖν τὴν πάλαι πρὸς αὐτῶν πολεμηθεῖσαν τοῦ Θεοῦ πόλεν. Τὸ δὲ ἔχεις εἰρημένον· Ἐν πτεύματι βιαλφ συντρίψεις πλοῖος Θαρσεῖς· ἦ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐν πτεύματι καύσωνος συντρίβεις τῆς Θαρσεῖς· ἦ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Δι’ ἀνέμου βιαλὸν κατέδειξεις ταῦς Θαρσεῖς· νοήσεις ἐπιστήσας ὡς νῆες Θαρσεῖς ἀλέγοντο πλούτον μέγαν φέρειν τῷ Σολομῶντι ποτὲ κατὰ τὴν ἴστορίαν τὴν ἐν ταῖς Βασιλείαις κειμένην. Οὕτως οὖν καὶ τῶν προλεχθέντων βιτιλέων τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δυνατεῖσαν συντρίβεσθαι, διόστολν

Καθάπερ ἡκούσαμεν, οὕτως καὶ εἰδομεν ἢν πολεμεῖται Κύριον τῷν δυνάμεων, ἢν πολειται τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· δι θεός ἔθεμελιστερ αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα· Οἱ πάλαι μὲν ἡκουον αὐτὸν μόνον τῶν προφητικῶν φωνῶν ἐκ τῶν ιερῶν ἀναγκωσμέτων· νῦν δὲ αὐτοῖς πρόγραμσι τὰ ἀποτελέσματα τῶν προφήτεων ὄφιδα

c. 40, et Lactantium *De mort. pers.*, c. 49. Ultrumque autem, deposita adversus Christianos σævilia, edicta in illorum gratiam emisiisse narrat idem Eusebius.

μοῖς δρῶντες φασὶ· Κυθάπερ ἡκούσαιμεν, εὕτως καὶ πολλοὶ προφῆται καὶ δικαιοὶ ἐπεθύμησαν ιδεῖν δὲ νμέας βλέπετε· καὶ, 'Υμῶν δὲ μακάριοι οἱ δρθαλμοί, δτι θλέπουσιν. 'Αρμόζοι δὲ ἀν καὶ ἡμῖν τηνιατή φωνῇ, τὰ δημοτα τεθεαμένοις κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους· δὲ δὴ καὶ ἐπληροῦστο ἐν τῇ προλεχθεῖσῃ πόλει, ἣν οὐκ ἀνθρώπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰώνα. Μάλιστα γάρ τότε αὐτῆς φανεται διθεμέλιος αἰώνιος, ἢ τε οικοδομή οὐκ εἶ ἀνθρώπων ίδρυμένη, ἀλλ' εἶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὲν, τούτων πολεμίων πολιορκούντων, ἀγήτητος καὶ ἀκαθαίρετος διαμένῃ.

Κατὰ τὸ δυομάρ σου, δὲ Θεὲς, οὕτως καὶ τὴν αἰνεσίν σου ἐπὶ τὰ πέδρατα τῆς γῆς δικαιοσύνης πληρεῖς δὲξιά σου. Ἐπειδή περ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, τὴν εὐεργετικὴν καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν πάροχον, πεπλήρωται λοιπὸς καὶ δικαιοσύνης, οὐκ ἔστι τε προσωποληψία παρ' αὐτῷ εἰκότως τὸ Εὐαγγέλιον πᾶσιν ἐκτρύπτετο τοῖς ἔθνεσι. Διὸ φησιν δὲ Ἀπόστολος· Οὐ γάρ ἐκαυχύομαι τὸ Εὐαγγέλιον. Αὐτομάς γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν πατεῖ τῷ πιστεύοντι, Ιούδαιος τε πρώτος καὶ Ἐλλην. Δικαιοσύνη γάρ Θεοῦ ἐτιμώπονταί περιπτεται. Τούτοις ἀκολούθως ἐπιλέγεται εἶται. Εἰς γραυθήτω δρός Σιών· τοῦτο δὲ καὶ δὲ τῶν ἐμπροσθεν ἐξηγεύεται, ἐφ' ϕ τεθεμελίωτο τὸ Ἐκκλησία. Ἡ πέτρα οὖν καὶ τὸ δρός αὐτὸς ἦν δὲ Χριστός. Χαίρει τοῖνυν καὶ πάσῃς εὐφροσύνῃς πληρώσται ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἐπὶ αὐτῷ οικοδομή, καὶ τῇ ἀκαταμερήτῳ πόλει, καὶ συγχαίρει τοῖς σωζομένοις ὁ οὐλῶν αὐτούς Κύριος· ἀλλὰ καὶ αἱ θυγατέρες τῆς Ίουδαίας ἀγαλλιῶνται ἔνεκεν τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ. Τίνες δὲ ἀν εἰεν αἵται ἀλλ' οἱ αἱ ἀποστολικαὶ φυχαὶ, καὶ τὰς δὲ τῶν μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χορδὲς εἰς Ίουδαίαν γεγενημένους; Ἐχαιρόντες μήν καὶ πάσης ἀγαλλιάσεως καὶ θυμηδίας, ἐπιληροῦντο δὲ τὰ δίκαια κρίματα τοῦ Θεοῦ· ἐπειπερ δὲ αὐτῶν πᾶσιν ὅμοι τοῖς ἔθνεσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐκηρύύτετο τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον.

Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτὴν, δημιγίσασθε ἐτοῖς πύργοις αὐτῆς. Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ καταδιέλασθε τὰς βάρεις αὐτῆς, δικαὶος δὲ δημιγήσασθε εἰς τερεάρ εἴτε πέραρ. "Οτι οὐτός ἔστιν δὲ Θεὸς ἡμῶν, αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰώνας. Τὰ μὲν προλεχθέντα πάντα θεολογίαν περιέχει τοῦ τὰ τοσαῦτα ἐν ἀνθρώποις κατωρθωκότος· τὰ δὲ προκείμενα προσφωνεῖται εἰς προσωπὸν τινῶν, ὡς ἀν τὴν προλεχθεῖσαν πόλιν τοῦ Θεοῦ διαλάθοιεν κυκλώσαντες αὐτήν, καὶ ταῖς χεροῖς περιλαβόντες· ὡς δὲ, πανταχόθεν αὐτὴν περιστοιχισάμενοι, φυλάττοιεν. Τίστε δὲ ἄρα προστίτεται ταῦτα ποιεῖν, θύματα, δτι ταῖς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ θεοσεβὲς πολίτευμα φρουρούσατε θελαῖς δυνάμεσιν, ἀγγέλοις τε ἀγγοῖς. Τούτοις οὖν αὐτοῖς τὸ Πνέυμα τὸ ἄγιον προσφωνεῖ λέγον· Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτὴν· ἔγινον, περιτειχίσατε, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἄντι-

A vidimus. Quare hæc dicentes sic alloquitur Salvator: *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis*¹⁰; et: *Vestri autem beati oculi, quia vident*¹¹. Nobis quoque hæc vox competit, qui temporibus nostris similia vidimus in prædicta civitate impleta; quam non homo, sed ipse Deus fundavit in sæculum. Tunc porro maxime fundamentum ejus æternum, structaque illius non ab hominibus excitata videtur, sed ab ipso Deo; cum obscientibus tot inimicis, invicta et inexpugnabilis manet.

VERS. 11, 12. *Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ: justitia plena est dextera tua.*

B Quoniam benefica ejus dextera, quæ bona omnis elargitur, æquabilitate et justitia plena est, neque illa est apud ipsum personarum accepio; jure Evangelium omnibus gentibus prædicabatur. Quamobrem inquit Apostolus: *Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum et Graeco. Justitia enim Dei in eo revelatur*¹². Consequenter autem additur: *Lætetur mons Sion: quod ex præcedentibus declaratum est, cum de fundatione Ecclesiæ ageretur. Petra igitur et mons ipse Christus erat. Gaudet itaque et omni lætitia repletur de magna in se fundata structura, ac de inexpugnabili civitate; atque salutem nactis salutis auctor Dominus gratulatur; imo etiam filiæ Judææ exsultant propter judicia Dei. Quænam illæ fuerint nisi apostolice animæ, lotusque discipulorum evangelistarumque Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi chorus, ex Judæis ortus? Lætabantur porro, ac omni exsultatione et animi gaudio replebantur, propter iugia Dei judicia, quia ipsorum ministerio omnibus una gentibus, omnibusque hominibus salutare Evangelium annuntiabantur.*

D VERS. 13-15. *Circumdate Sion, et complectimini eam, narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus, ut enarratis in progenie altera. Quoniam hic est Deus Deus noster, ipse pascet nos in sæcula. Quæ supra dicta sunt omnia, theologiam continent ejus qui tot tanta gesta in hominibus edidit. Hæc autem profert ad personam quorumdam, ut ad prædictam Dei civitatem concedant circumdantes ipsam, ipsisque manibus complectantur, ut circumsistentes undique, ipsam tueantur. Quibusnam hæc agere præcipit? Divinis arbitror potestatibus, quæ Ecclesiæ Dei ejusque religiosum institutum custodiunt, sanctisque item angelis. Hos itaque ipsos Spiritus sanctus compellat his verbis: Circumdate Sion, et complectimini eam; sive, muris circummutate, secundum Symmachum. Pro illo autem, narrate in turribus ejus, Aquila, computate, inquit,*

¹⁰ Luc. x, 24. ¹¹ ibid. 23. ¹² Rom. i, 16, 17.

*muros ejus; Symmachus vero, numerate. Et vero præstantiora maxime ædificia, ac quæ in civitate munitiora erant, utpote majoris momenti ac necessitatis quam cætera, memoratis custodibus numero tradita sunt ad tutelam; ut traditum sibi numerum, salvum integrumque restituerent. Hæc porro dicta ex Salvatoris voce intelligas, qua ipsos discipulos et apostolos, qui ceu turrem cæteris ædificiis præstabant, sic alloquebatur: *Vestri autem capilli capitib; omnes numerati sunt*²³. Nam qui ipsos ad tantam sublimitatem evexit, et Ecclesiæ suæ turrem constituit, ne quid ab inimicis mali paterentur, majoribus ipsos custodibus, videlicet sanctis angelis tradit. Unde in Actibus apostolorum, gñari singulos Servatoris discipulos quibusdam angelis traditos esse, renuntiante puella, Petrum esse, qui januam pulsaverat, reliqui discipuli dixerunt, *Nunquid angelus ejus est?*²⁴ Imo etiam de pusillis in Ecclesia Servator hæc tradit: *Nam angelii eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est*²⁵. Juve ergo iis præsenti sermone præcipitur: *Numerate turrem ejus. Deinceps vero: Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus; secundum Symmachum autem, Ponite corda vestra in ambitum ejus: metimini regiam ejus. Hæc omnia agere jubentur custodes Ecclesiæ: Castrametabitur enim angelus Domini in circuitu limentum eum, et eripiet eos*²⁶. Quas autem domus indicat, nisi de quibus supra dicebatur, *Deus in domibus ejus cognoscitur, cum suscipiet eam?* Jam dicebamus per civitatem Dei intelligi religiosum nonne institutum in universa terra stabilitum; per domos autem, ecclesiæ singulas variis in locis positas. Singulæ autem illæ præsenti sermone distribui jubentur. Vult enim singulos angelos ecclesiarum singulatum sibi commissarum custodes esse. Postea sic claudit, *ut enarratis in progenie altera. Angelorum enim erat virtutes Dei per diversas generationes enariare posse. Et quoniam hic est Deus Deus noster in æternum et in saeculum saeculi, ipse pascet nos in saecula: vos quidem ceu tutores fueritis et quasi custodes gregis; pecorum autem pastor alius fuerit. Quisnam ille nisi qui dixit*²⁷: *Ego sum pastor bonus?**

ἀρετὰς τοῦ Θεοῦ διηγήσασθαι. Καὶ διτὸς οὐτός ἐστιν τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰώνας. Αὐτὸς δὲ τῶν θρεμμάτων ποιμῆν δόλος ἀν εἰη. Τις δὲ οὗτος ἢ διπλόν· Ἐγώ εἰμι διπλόν

1. IN FINEM, FILIUS CORE PSALMUS XLVIII.

Oportuit filios Core, qui prima suo tempore protulerant, et secunda ænnuntiarant, ac insuper gentium vocationem prædicaverant, et quæ Ecclesiam Dei spectabant tradiderant; post hæc de consummatione præsentis vitæ et divini judicii testimonium ferre: in quo omnem creaturam adducet Deus in judicium²⁸, et omnes tribunaliter Dei sistetur, ut re-

²³ Matth. x. 30. ²⁴ Act. xii, 15. ²⁵ Matth. xviii, 10. ²⁶ Psal. xxix, 8. ²⁷ Joan. x, 14. ²⁸ Eccl. xii, 14.

A δὲ τοῦ Διηγήσασθε ἐτοῖς πύρgorις αὐτῆς, δι μὲν Ἀκύλας, Ψηφίσατε, φησι, πύρgorouς αὐτῆς· δι δὲ Σύμμαχος· Ἀριθμήσατε. Μάλιστα γὰρ τὰ ἔξοχώτατα τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τὰ δυχρώτατα τῆς πόλεως, ὡς ἀν κρείττονα καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαιότερα, δέδοται σὺν ἀριθμῷ τοῖς εἰρημένοις φρουροῖς φυλάσσειν ἐπιμελῶς, ὡς δὲν παραδῶσιν ἔμπαλιν σῶν καὶ πλήρη δι παρειλήφασι ἀριθμόν. Νοήσεις δὲ τὸ λεγόμενον ἀπὸ τῆς σωτηρίου φωνῆς, δι' ἣς τοῖς αὐτοῖς μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, τοῖς ὄντερει πύρgorοις ἔξεχουσοι καὶ διαφέρουσι τῆς λοιπῆς οἰκοδομῆς, Ἐλεγεν· Ὅμως δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσιν. Ο γάρ εἰς τοσούτον ὄψις αὐτοὺς ἐπάρας, καὶ πύρgorοις τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καταστήσας, ὡς ἂν μή τινα πάθοιεν ὑπὸ τῶν ἔχθρων, μείζοσιν αὐτοὺς φύλαξιν, ἀγίοις ἀγγέλοις, παραδίδωσιν. Ἐνθεν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, εἰδότες, ὡς ἔκαστος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἀγγέλοις τισὶ παραδέδοται τῆς παιδίσκης ἀπαγγειλάτης, ὡς δρα Πέτρος εἶη δι τὴν θύραν πατέσας, οἱ λοιποὶ μαθηταὶ ἔφασαν· Μήποτε ἀγγελος αὐτοῦ ἐστι; Διδάσκει δὲ οὖν καὶ περὶ τῶν μικρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δι Σωτῆρα λέγων· Οἱ τὰς δῆμοις αὐτῶν διὰ πατέρων βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐτοῖς οὐρανοῖς. Εἰκότως οὖν προστάττει δι παρὸν λόγος τούτοις αὐτοῖς λέγων· Ἀριθμήσατε τοὺς πύρgorοις αὐτῆς· εἰτοῦ ἔξῆς τοῦ. Τάξατε τὰς καρδίας ὅμως εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ καταδίκεσθε τὰς βύρεις αὐτῆς· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τάξατε τὰς καρδίας ὅμως εἰς τὸν περίβολον αὐτῆς διαμετρήσατε τὰ βασιλεῖα αὐτῆς. Πάντα ταῦτα προστάττονται ποιεῖν οἱ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας Παρεμβαλεῖ γὰρ ἀγγελος Κυρίου καὶ λόγῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ βύνεται αὐτούς. Ποταὶ δὲ βάρεις φησιν, ἡ περὶ ὧν καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο· Ο Θεὸς ἐτοῖς ταῖς βάρεσιν αὐτῆς γινώσκεται, διτὸς αὐτοὶ λαμβάνηται αὐτῆς; Ἐλέγομεν δὲ πόλιν μὲν νοεῖσθαι πᾶν τὸ θεοσεῖδες πολίτευμα τὸ καθ' ὅπερ τῆς οἰκουμένης, βάρεις δὲ αὐτῆς τὰς κατὰ μέρος καὶ κατὰ τόπον ἐκκλησίας. Αὐτὸς οὖν ταύτας τὰς κατὰ μέρος δι παρὸν προστάττει λόγος καταδιελέσθαι. Βούλεται γὰρ ἔκαστον τῶν ἀγγέλων ἀφωρισμένων ἐκκλησῶν τινῶν φρουρῶν ἐπιστῆσαι. Εἰτ' ἐπιλέγει τούτοις· Ὁπως δὲ διηγήσησθε εἰς γενεὰς διαφόρους δύνασθαι τὰς ἀρετὰς τοῦ Θεοῦ δι Θεὸς δημῶν εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰώνας. Υμεῖς μὲν γὰρ φρουροὶ ἀν εἴπητε καὶ ὡς περ ποιμνῆς φύλακες· δι τοῦ θείου δικαιωτηρίου· ἐν φάνταστοι δέξει στὸν Θεόν εἰς κρίσιν, καὶ πάντες παραση-

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΨΑΛΜΟΣ ΜΗ.

Ἐδειτε δὲ τοὺς υἱοὺς Κορε, τὰ πρῶτα κατὰ καιροῦ ἐκθεμένους, καὶ τὰ δεύτερα εὐαγγελισταμένους, ἐπὶ τούτοις τε τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν κηρύξαντας, τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ παραδόντας, μετὰ πάντα διαμαρτύρεσθαι τὰ περὶ τῆς συντελείας τοῦ παρόντος βίου καὶ τοῦ θείου δικαιωτηρίου· ἐν φάνταστοι δέξει στὸν Θεόν εἰς κρίσιν, καὶ πάντες παραση-

σύρεθα τῷ βίηματι τοῦ Θεοῦ, ἵνα κομιστοῖται ἔκα-
στος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἀδιπράξειν, εἰτ' ἀγρόδην, εἰτὲ φωύλον. Ἀναγκαῖως τοίνυν πάντα κα-
λεῖ τὰ θέντα ἐπὶ τὴν τῶν λεχθησομένων ἀκρότασιν.
Ὄς γάρ ἐπὶ τὴν σωτηρίαν πᾶν γένος ἀνθρώπων παρ-
εκάλει, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς
θείας χρίσεως διοῦ πάντας ἀνακαλεῖται φάσκων.

Ἄκουστας ταῦτα, πάρτα τὰ θέθηντα, ἐνωτίσασθε,
κατέτε οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην· οἱ τε γη-
γερεῖς καὶ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸν πλεύσιον
καὶ πέντης. Ἐπειδὴ τῶν θέντων τὰ μὲν ἀγρούτερα
τυγχάνεν ἐν ἑρήμοις σκηνοποιούμενα, τὰ δὲ τὸν πολι-
τικὸν μετέρχεται βίον καὶ τὰς γεωργούμενας χώρας
οἰκεῖ, ἀναγκαῖως διαστολῇ κέχρηται, καὶ μετὰ τὴν
κοινὴν κλῆσιν τῶν θέντων, ίδιον εἰσάγει τάγμα τὸ
τῶν οἰκουμένων τὴν οἰκουμένην· διό φησιν· Ἐνωτί-
σασθε, πάρτε οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην·
ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, οἱ κατει-
κοῦντες τὴν κατάδυσιν· οὕτω δὲ καλεῖ τὰς πόλεις
καὶ τὰς κώμας καὶ τοὺς οἰκους, ἐν οἷς καταδύνουσιν
οἱ ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντες. Εἴτα πάλιν διαιρεῖ τοὺς
οἰκήτορας τῆς γῆς φάσκων· Οἱ τε γηγερεῖς καὶ νιοὶ
τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ μή μάνον ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ
οἱ οἰκεῖται κόνδυν γένος προσίστεται ἐπὶ τὴν ἀκρότασιν, ἢ τοὺς
ἀγρούτερον μετερχομένους βίον, καὶ τοὺς ἄλλας
εὐ γεγονότας καὶ τροφῆς τείωμένους ἐλευθερίου· ἢ
γηγερεῖς μὲν τοὺς τὴν Ἑρήμον οἰκεῖν γηραμένους, τοὺς
δὲ ἀνθρώπων τοὺς ἡμερωτέρους. Ό δὲ Σύμμαχος
τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Ἡ τε ἀνθρωπότης
καὶ προσέτει καὶ νιοὶ ἔκάστουν ἀνθρόπους· ἵνα διὰ
μὲν τοῦ προτέρου καθολικῶς πᾶν γένος ἀνθρώπων δη-
λούμενον, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ὁ ταῦτα μέρος ἔκαστος.

Τὸ σόδαμα μου λαλήσει σογλαρ, καὶ η μελέτη
τῆς καρδίας μου σύνεσοιν. Κλινὼν εἰς παραβολὴν
εἰδούς μου, ἀρολέω ἐν γαλητηρίῳ τὸ πρόβλημά
μου. Ταῦτα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων δύναται λέ-
γεσθαι. Παραβολὰς δὲ καλεῖ τοὺς αἰνιγματώδεις λόγους.
Καὶ γάρ ὁ Κύριος, παραβολικῶς τοῖς δόχλοις διαλεγό-
μενος, τοῖς ἀποστόλοις; κατ' οἶκον ταύτας διέλυε. Τού-
την δὲ χορδὴν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τὸν Χριστὸν ἐπὶ^D
σώματος φέρων· Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις καὶ
Θεοῦ σογλα, ἐλέγετο· Τὸ στέμα μου λαλήσει σο-
γλαρ. Τούτον γάρ πᾶσιν ἀνθρώποις ἔκήρυττον.
Ἡκονημένοι δὲ τὸν νοῦν, πάξας τοῦ Χριστοῦ συνίε-
σαν τὰς παραβολὰς καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ἡρμηνείας.
Διὰ μετὰ ταύτας δὲ μὲν Σωτὴρ ἔλεγε· Συνήκατε ταῦτα
πάρτα; Οἱ δὲ λέρουσιν αὐτῷ, ταῦτα· Η καρδία το-
νυν αὐτῶν ἐμελέτα συνέσεις, διὸ ξυνιογον τοῖς μή παρα-
καλουθεῖν δυναμένοις, τοῦ σωματικοῦ ὄργανου τῇ ἐνοι-
κουσῃ πρὸς τοῦτο διακονοῦντος Φυχῇ. Τοῦτο γάρ ἀντὶ
ψαλτηρίου παρέλαθε πρὸς τὴν διὰ τούτων θείων ὅμινων
ἀνάκρουσιν, ἔκάστου μέρους ἐπιστημονικῶς ἐν αὐτῷ
κανούμενον.

Ἴρα τι φοβοῦμαι ἐτὶ ιμέρα ποτηρῷ; η ἀρομία
τῆς πτέρης μου κυκλώσει με. Εἰ δὲ πρόσωπον
Κυρίου τὸ λέγον, πτέρναν αὐτοῦ εὑρήσῃ τὸν ἔσχατον
τοῦ σώματος καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ιούδαν· σῶμα

A serat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive
bonum, sive malum²⁰. Necessario igitur omnes gentes
evocat ad hanc, quae dicenda sunt, audienda. Sicut
enim totum genus hominum ad salutem bortabatur,
eodem modo ad doctrinam judicii divini omnes si-
mul invitat dicens :

VERS. 2, 3. Audite hæc, omnes gentes, auribus
percipite, omnes qui habitatis orbem, quique terri-
genæ et filii hominum, simul in unum dives et pau-
per. Quoniam ex gentibus rudiores alii sunt, qui in
desertis habitant; alii vero civiliorem vitam agen-
tes, cultas terras frequentant; distinctione usus
necessario est: ac postquam communī vocabulo
gentes appellavit, peculiarem ordinem inducit eu-
rum qui habitant orbem; quare ait: Auribus perci-
pite, omnes qui habitatis orbem: sive secundum
Aquitam et Symmachum, qui habitatis latibulum;
sic vero vocat urbes, vicos et domos, in queis
sese abscondunt qui habitant in ipsis. Deinceps vero
terræ incolas distinguit dicens: Quique terrigenæ et
filii hominum. Quia non liberos tantum, sed etiam
domesticorum genus ad audiendum admittit, sive
eos qui agrestem vitam instituerunt, necnon eos
qui ingenui sunt, et liberaliter educati: sive etiam
terrigenas, qui eremum incolere aggressi, et homi-
num mansuetissimi sunt. Symmachus autem hoc
modo interpretatus est: hominum genus, ac insuper
filii uniuscujusque viri; ut priore dicto in commune
totum genus hominum, posteriore autem, unusquis-
que singillatim acceptus indicetur.

VERS. 4, 5. Os meum loquetur sapientiam, et me-
ditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam
aurem meam, aperiam in psalterio propositionem
meam. Hæc autem possunt ab apostolis dici. Para-
holas vero vocat obscuros sermones. Siquidem Do-
minus cum turbis parabolice loqueretur, domi po-
stea easdem apostolis explicabat. Ideo jam chorus
Christum Dei sapientiam in ore ferens: nam Christus
Dei virtus et Dei sapientia²¹, dicebat, Os meum
loquetur sapientiam. Hunc enim omnibus prædicab-
ant. Cumque acuta mente instructi essent, omnes
Christi parabolas intelligebant, antequam ipse eas
interpretaretur. Quare cum iis prolatis Salvator
diceret: Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, etiam²¹.
Cor igitur eorum prudentias meditabatur, quas iis
qui sequi non poterant, aperiebant, instrumento
corporeo animæ intus habitanti ministrante. Hoc
enim pro psalterio utebatur, ad divinos hymnos
pulsandos, singulis partibus scite ac congruenter
motis.

VERS. 6. Cur timebo in die mala? iniquitas cal-
canei mei circumdabit me. Si persona Domini est
quæ loquitur, calcaneum ejus reprehendas esse
Iudam, qui ultimus corporis et terræ propinquior

²⁰ II Cor. v, 10. ²¹ I Cor. i, 24. ²¹ Matth. XIII, 51.

erat. Nam corpus Domini sunt apostoli. Non timebo itaque Judæ proditionem in tempore crucis. Quandocidem neque singuli homines Adami inobsequentiā timere debent : hanc quippe calcaneum iniquitatis esse subindicavimus. Nemo enim propter alterius nequitiā condemnatur. Adami vero inobsequientiam, ideo iniquitatem calcanei esse dixi, quia serpens contra calcaneum ejus poteſtatem habet.

VERS. 8, 9. *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ.* Hoc quoque modo intelligas, non frater fratrem, non amicus amicum redimet : singuli namque mercedem suam recipient, et quale sit cujusque opus ignis probabit : nec dabit quispiam pro se Deo placationem in illa die : neque pretium deponet quasi pro sua redēptione. Inutiles itaque sunt divitiae; niſi quis in præſenti vita fidelis ac prudens œconomus inveniatur, qui tritici mensuram in tempore suo conservis diſtribuat. Hic enim cum in hac vita ad justitiam seminaverit, tunc metet vitæ fructus. Nam redēptionis viri, ait Sapiens, *divitiae ejus*²¹. Qui autem nec de divitiis nec de robore corporis superbunt, sed præſentem vitam in labore transigunt, promissa vita dignabuntur. Pro illo, *laboravit in æternum*, Symmachus, *sed postquam requievit sæculo, vivens in sæculum talis permanebit.* Qui laborat in rebus agendis, vīvet in sine ī per cognitionem.

VERS. 11, 12. *Et reliquenter alienis divitias suas, et sepulcra eorum domus illorum in æternum.* Alius ait : Relinquenter alienis divitias sensum moventes, divitias sensiles suas, neconon eas, quas scripto consignatas habent. Nullum quippe ex ipsis emolumen-tum percipient in die judicii. Abducetur quippe anima eorum, nihil aliud afferens præter sepulcrum; videlicet corpus, et corruptionem in qua ceu in sepulcro defossa est. Et alias ex terrenis possessio-nibus nihilo plus referet quispiam quam locum se-pulcri, in quo post mortem jacebit corruptum ca-daver. Tabernacula autem eorum, in quibus cum adhuc in vivis essent habitabant, ad alienos ve-nient, et tradentur in generationem et generatio-nem.

VERS. 15. *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Cum dixisset ea quæ impiis ante mor-tem obvientura sunt; nunc qualia in inferno passuri sint enuntiat. Nam pecora mortis erunt, et ab ipsa pascentur. Secundum Symmachum autem, *sicut pecora inferni sese constituerunt.* Noluerunt enim sub bono pastore constituī; atque ideo pecora mortis effecti sunt : atque illos quidem abducet in ignem æternum ; alios, ubi est fletus et stridor den-tum ; alios, in tenebras exteriōres. Pro illo autem, *Et auxilium eorum veteras in inferno a gloria eo-rum.* Aquila, *Et character eorum conterere infernum*

A γὰρ Κυρίου οἱ ἀπόστολοι. Οὐ φοβοῦμαι οὖν τὴν Τούδια πειδοῖσιν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ· ἔπει μηδὲ ἔκκι-στος τὴν τοῦ Ἀδάμ παρακοήν. Ταύτην γὰρ ὑπῆντι ἔμεθα πτέργαν ἀνομίας εἶναι. Οὐδεὶς γὰρ δι' ἄλλου κακίαν καταδικάζεται. Ἀνομίαν δὲ πτέργης τὴν πα-ρακοήν εἶπον Ἀδάμ, τῷ τὸν δοφινὸν ἔκουσταν ἔχειν κατὰ τῆς πτέργης αὐτοῦ.

B Ἀδελφὸν λυτρώσεται, λυτρώσεται ἀνθρωπος; οὐ δύσει τῷ Θεῷ δξιλασμα αὐτοῦ, καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Νοήσεις δὲ καὶ οὐτως· οὐκ ἀδελφὸς ἀδελφὸν, οὐ φίλος φίλον λυτρώ-σεται· ἔκστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται, καὶ ἔκά-στου τὸ ἔργον ὅταν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· καὶ οὐ δύσει τις δξιλασμα τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἑαυτοῦ κατ' ἔκε-νην τὴν ἡμέραν· οὐδὲ τιμὴν καταθήσεται καθάπερ ἔκ-τὸν ἔξινονύμενος. Μάταιος δρα τοῖς κεκτημένοις ὁ πλοῦτος· πλὴν εἰ μή τις κατὰ τὸν παρόντα βίον εὑρεῖ· πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, δεις ἐν καιρῷ δύσεις· τὸ στοιμάτιον τοῖς συνδουλοῖς. Οὗτος γὰρ, ἐντεῦθεν ἡδη σπείρας ἑαυτῷ εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσει τίτος καρποὺς ζωῆς. Λύτρον γὰρ ἀνδρὸς, φησὶν δὲ Σοφίς, δι' ἴδιος πλοῦτος. Οἱ δὲ μῆτε πλούτῳ μήτε δυνάμει σώματος ἀλαζούνευμενοι, ἐπίπονον δὲ τὸν παρόντα κτησάμενοι βίον, καταξιωθήσονται τῆς ἐπαγγελίᾳ ζωῆς. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐκοπιλασει εἰς τὸν αἰώνα, δὲ Σύμμαχος, Ἄλλα πανσάμενος, φησὶ, τῷ αἰώνι, τῷ εἰς αἰώνα διατελέσει δ τοιούτος. Ὁ κοπιῶν διὰ τῆς πρακτικῆς ζήσεται εἰς τέλος διὰ τῆς γνώσεως.

C *Kai καταλείψοισιν ἀλλοτρίοις τὸν πλοῦτον αἰώνων, καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκλαὶ αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα.* Ἐτερος ἔφη· Καταλείψουσιν ἑτέροις τὸν αἰσθήτον τε πλοῦτον αὐτῶν καὶ τὸν ἐν συγγράμ-μασιν. Οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτῶν αἰρήσουσι κέρδος κα-τά τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἀπαχθήσεται γὰρ ἡ τούτων ψυχὴ, οὐδὲν πλέον ἢ τὸν ἑαυτῆς τάφον ἐπαγομένη· δηλαδὴ τὸ σῶμα καὶ τὴν φθορὰν, ἐν ᾧ ὥσπερ ἐν τάφῳ κατώρυκτο. Καὶ ἀλλως δὲ οὐδὲν πλέον ἔξει τις ἐκ τῶν γηῶν κτημάτων, ἢ τοὺς τά-φους τὸν τόπον, ἐν ᾧ τελευτήσας κείσεται νεκρὸς ἐφ-θαρμένος. Τὰ δὲ σκηνώματα αὐτῶν, ἐν οἷς ἔτι ζῶν-τες κατόκουν, εἰς ἑτέρους ἀλλοτρίους ἥξει, καὶ δι-δοθήσεται εἰς γενεὰν καὶ γενεάν.

D *Ὦς πρόδατα ἐν ἃδῃ θέστο, θάρατος ποιμανεῖ αὐτούς.* Εἰπὼν τῶν ἀσεβῶν τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, νῦν οἴα πεισονται λέγει ἐν αὐτῷ τῷ ἃδῃ ἰγνούμενος. Θρέμματα γὰρ ἔσονται θανάτου ὑπὸ αὐτοῦ ποιμανο-μένοι· κατὰ δὲ Σύμμαχον, ὡς βοσκήματα ἀδον ἔταξαν ἑαυτούς. Οὐ γὰρ τεθέλησαν ὑπὸ τῷ καλῷ ποιμένι τετάχθαι· καὶ διὰ τοῦτο γεγόναστι θρέμματα θανάτου, καὶ τοὺς μὲν ἀπάξει εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τοὺς δὲ δύον δὲ καλανθύμος καὶ δι βρυγμὸς τῶν δδότων, τοὺς δὲ εἰς τὸ σκήτος τὸ ἔξωτερον. Ἀντὶ δὲ τοῦ· *Kai η βοήθεια αὐτῶν παλαιωθήσεται ἐν τῷ ἃδῃ ἐπ-*

²¹ Prov. XIII, 8.

τὸν κατατρύψαι ἀδηρίς ἐκ κατοικηγηρίου αὐτῶν.
Οὐ γάρ χραχτήριον διατίθεται τοῖς οἰκείοις τοῦ θεοῦ, τὸ
μὲν κατ' εἰκόνα καὶ δομοίωσιν τοῦ Θεοῦ ἐξ αὐτῶν
ἀπαντίσαντες, εἰδῆ δὲ καὶ μορφὰς ἀλλόγων ζώων καὶ
ἔρπετῶν διὰ τρόπων μοχθηρίας τῇ ψυχῇ περιθέμενοι,
κατατριβήσεται ἐν τῷ κατοικητηρίῳ τοῦ ἔδου. Κατὰ
δὲ Σύμμαχον· Τὸ δὲ κρατερὸν αὐτῶν παλαιώσει
ἡδης ἀπὸ τῆς οἰκήσεως τῆς ἑταίμου αὐτοῖς. Οὐ
γάρ ἔδοξεν περιποιεῖν ἑαυτοὺς κραταΐδων διὰ τῆς ἐμ-
φασίσης ἐν αὐτοῖς κακίας, τοῦτο παλαιώσει δὲ ἡδης ἐν
ταῖς οἰκήσεσι ταῖς παρ' αὐτῷ. Καὶ τοῦτο μὲν τῶν
ἀσεδῶν τὸ τέλος. Οἱ δὲ εὐτεθεῖς κατ' ἔκεινον καιροῦ
πρωλας ἀξιωθέντες καὶ νέου φωτός, ἀνατολῆς τῆς
τῶν ἀσεδῶν καταχυριεύουσι· ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν·
ἐνī κρατήσουσιν, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον ὑποτάξου-
σιν αὐτοῖς. Τῶν γάρ ἔνταῦθα ταπεινωσάντων τοὺς
εὐθεῖς ἀσεδῶν, ἐκεὶ δύστεται τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ μῆ-
συναπαχθῆναι τοῖς ἀσεδέσιν, ἀλλ' ἐν ἐτέροις εἶναι
χωρίοις τε καὶ ποιμνίοις.

Οτι η ψυχη αυτοῦ δτ τη ζωή αύτοῦ ενδογοθήσεται, έξομολογήσεται σοι δταρ ἀγαθύνης αυτῷ.
Ο μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ· δὲ ἀμαρτωλὸς τοτηνικάτα έξομολογουμένος, εὐλογεῖ τὸν Θεόν δηπτενίκα ἄν ἀγαθὸν τι αὐτῷ ἔχει Θεοῦ ἀποδῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΑΣΑΦ ΜΘ'.

Οι ἐπιγεγραμμένοι του Ἀσάφ είσι μὲν οἱ πάντες
τὸν ἀριθμὸν ιβ'. ἐφεῆς δὲ οἱ ια' ἀρχμενοις ἀπὸ τοῦ
οδ' ἔκ ὧν ὁ παρών ἀπεσπάσθη φαλμὸς, οὐχ ἀπῶλως·
ἄλλ' ἐπείπερ ὁ πρὸ τούτου φαλμὸς περὶ κρίσεως
τοῦ θεοῦ διεστέλλετο, τοιούτος δὲ καὶ ὁ παρὼν, εἰκό-
τως κατὰ τούτῳ ἀκολουθίᾳν ἐδέξατο. Ἀλλὰ καὶ τὴν
διὰ Μωυσέως ἀνατρέπων νομοθεσίαν, παραδίδωσι τῆς
καινῆς Διαθήκης τὸν διιέντα τοῖς Ἐθνεσι τρόπον.
Καὶ τούτο δὲ ἦν ἐν τοῖς τῶν ιερῶν Κορὲ φαλμοῖς·
εἵτενες καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι μὲν ιβ'. Ἀλλ' η' οἱ προ-
λαβόντες ἐφεῆς κατετάγησαν, ὃν ἀποσπασθέντες οἱ
ιεικοτες τέσταρες, μετά τοὺς τοῦ Ἀσάφ φαλμοὺς
κατετάγησαν· ἵσως ἐπει οἱ τοῦ Ασάφ πάντες, ως εἰ-
πεῖν, τοῦ Ἱερατὴλ ἐθέσπιζον τὴν ἀποβολὴν, καὶ τὴν
εἰς πάντα τὰ Ἐθνη διασπορὰν, μεθ' ἣν τὴν κάρις τοῦ
θεοῦ τὰ Ἐθνη πάντα μετῆλθεν· οὕτων οἱ λοιποὶ τῶν
ιερῶν Κορὲ φαλμοὶ διεδέξαντο, τὴν τῶν Ἐθνῶν ἀπάν-
των προαγορεύοντες καῆσιν.

Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν.
Οἱ λοιποὶ δὲ τρεῖς ἡμέρας παρείησαν· Ἰσχυρός Θεὸς λαλή-
σας ἐκάλεσε τὴν γῆν. Οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα θεοὺς
ἐκάλεσαν τούς τε ἔρχοντας καὶ κριτὰς, ὅπερ ἴδιον μό-
νου θεοῦ. Τοιγαροῦν ἐν πα' φαλμῷ προφήσας· Ὁ
θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς
διακρίνει, ἐπήγαγεν· Ἔως πότε κρίνετε ἀδικιας;
Οὗτοι καὶ δὲ νόμος διαγράφει· Θεοὺς οὐ κακολογή-
σεις, καὶ ἀρχογτας τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.
Εὐλόγως δ' ἀν κλήθειεν οἱ τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξαν-
τες· δὲ τούτων Θεὸς πᾶσαν συνάγει τὴν οἰκουμένην
εἰς τὸ κριτήριον· αὐτὸς δὲν δὲ Κύριος δὲ τοῦ Θεοῦ Λό-
γος ἐνανθρώπησας ἐλάλησε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ
πάντας μὲν καλεῖ, οὐ πάντες ὑπέκουονταν τῷ Εὐαγγελίῳ.

A ex *habitaculo eorum*. Nam character quem sibi effinxerunt, eliminata ex seipsis Dei imagine ac similitudine, atque irrationalium animalium, reptiliumque formis per varios improbitatis modos animae sua: ascitis, in habitaculo inferni conteretur. Secundum Symmachum autem, *robur eorum antiquabit infernus a pretioso habitaculo ejus*. Nam robur illud, quod sibi ob insitam malitiam acquirere videbantur, antiquabit infernus in habitationibus ibidem positis. Et hic quidem impiorum finis. Pii autem illo tempore, matutina et nova luce donati, orienti impiorum dominabuntur; sive, secundum Aquilam, imperabunt; sive, secundum Symmachum, subjicient sibi. Nam cum impii hic proborum animas depressoient, illic animam piorum liberabit, ut
B ne una cum impiis abducantur; sed in aliis locis et ovibus degant.

VERS. 19. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicitur, confitebitur tibi cum bene feceris ei. Justus omni tempore benedicit Deo; peccator autem tunc confitens solum benedicit Deo, cum quid boni sibi a Deo obvenerit.*

4. PSALMUS ASAPH XLIX.

CQui Asaph inscripti sunt, omnes numero duodecim exstant. In sequentibus vero alii undecim habentur, qui a LXXII incipiunt : ex quibus praesens psalmus avulsus est, nec sine causa. Sed quia praecedens psalmus de Dei judicio edisserebat, ac praesens similis est argumenti ; merito post illum consequenter positus est. Enimvero eversa Moysis lege, novi Testamenti modum gentibus traditum profert. Atque idipsum evenit in psalmis filiorum Core : qui et ipsi numero duodecim. Sed octo priores deinceps positi sunt, a quibus avulsi quatuor reliqui, post psalmos Asaph sunt constituti : forte quia Asaphi fere omnes, Israelis abjectionem et in omnes gentes dispersionem vaticinabantur, post quam Dei gratia omnes gentes adiit ; quare reliqui filiorum Core psalmi illos exceperunt, qui universarum gentium vocationem prænuntiant.

VERS. 2. Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. Reliqui tres sic interpretati sunt: *Fortis Deus loquens vocavit terram.* LXX autem deos vocarunt principes ac judices, quod proprium solius Dei est. Siquidem in lxxxii psalmo postquam dixerat, *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat*²³; subjunxit, *Usquequo iudicatis iniquitatem*²⁴? Sic et lex præcipit: *Diis non maledices, et principibus populi tui non conviciaberis*²⁵. Jure sic vocentur qui imaginem illam in se servaverint, quorum Deus totum orbem ad judicium evocat: ipseque Dominus Dei Verbum, incarnatus per Evangelium locutus est: et omnes quidem vocat, sed non omnes obsecuti sunt Evangelio. Sed

²² Psal. lxxxii, 1. ²³ ibid. 2. ²⁴ Exod. xvii, 23.

qui obedierunt, promissa nanciscuntur; iis vero qui gratiam contempserunt, in glorio suo adventu ignem comminatur, venturus ex cœlesti Sion, de qua Paulus ait: *Ea vero, quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra*³⁶; et: *Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem*³⁷. Species autem decoris est gloriosa ejus theophania, quam aperte declarat illud: *Deus manifeste veniet. In primo itaque adventu suo, dum ab hominibus judicio examinaretur, silebat, tanta que percessus non sese ulcisceretur, nec omnibus suam exhibebat deitatem. Tunc, ait, manifeste reniet et non silebit. Ignis autem prævertens, regnum ejus expurgat, omnem, quæ ura potest, materiem absumens, ut neque ligna, neque fenum, neque palea, ante conspectum ejus appareat. Arguet autem simul et approbabit, aliis dicens, Venite, benedicti Patris mei*³⁸; *aliis vero, Discedite a me*³⁹. *Ignis in conspectu ejus exardescet. Ignem veni mittere super terram*⁴⁰. Ignem hic vocat doctrinam Dei Verbi: quia ignis quidem pravos habitus comburit, mundos autem probat. Propterea in circuitu ejus tempestas valida. Quotquot enim volunt pie vivere in Christo, persecutionem patientur⁴¹; sed etiam inquit, Tribulationem habebitis in mundo⁴².

Vers. 4, 5. Advocabit cœlum desursum, et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Alio modo, prioris populi proprium judicium declarat, cœlum advocans et terram, quoniam cum legem per Moysem tradidisset, dicebat: *Testor vobis hodie cœlum et terram*⁴³. Ac rursum in magno cantico: *Attende, cœlum, et loquar; et audiat terra verba ex ore meo*⁴⁴. Quamobrem ait Isaías: *Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, Dominus locutus est: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me*⁴⁵. Nunc quoque eosdem evocabit testes; ac quemadmodum Servator in Evangelii ovile suum discernit, scilicet eos qui Ecclesiæ sunt, oves statuens a dextris, hædos autem a sinistris; eodem modo ipse Dominus jam discernit populum suum. Hebraicum exemplar et reliqui, congregare mihi, inquiunt. Sicut enim in Evangelio dictum est: *Et mittet angelos suos, et congregabunt omnes gentes*⁴⁶; ita et nunc iisdem præcipit. Vult autem sanctos prius quam impios segregari, utpote qui promissa consequi debeant.

Vers. 13. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Esca Dei est de qua dixit: *Eaurivo, et dedistis mihi manducare; sitivo, et dedistis mihi bibere*⁴⁷, etc.; a quibus enutritus dicam: *In quantum fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis*⁴⁸. Immolari autem potest per divinos sermones ac gratiarum actionem; cum quispiam

A λιψ. Ἀλλ' οἱ μὲν ὑπακοῦσαντες τῶν ἐπηγγελμένων τυχάνουσι· τοὶς δὲ τὴν χάριν ἀθετοῦσι, τὸ πῦρ ἀπειλεῖ κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ παρουσίαν, ἥξων ἐκ τῆς ἐπουρανίου Σιών, περὶ ἡς ὁ Παῦλος φησιν· Ἡ δὲ ἀρωτέρουσαν ἐλευθέρα ἐστὶν, ἡτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν· καὶ, *Προσεληλύθατε Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ ζωτος, ιερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. Εὐχρέπεια δὲ ὠραιότητος ἡ ἔνδοξος αὐτοῦ θεοφάνεια· ταύτην καὶ τὸ, Ο Θεός ἐμφανώς ἥξει, δηλοῖ. Κατὰ μὲν οὖν τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν ὑπὸ ἀνθρώπων κρινόμενος ἐσιώπα· οὐδὲ τοσαῦτα πάσχων ἡμύνατο, οὐδὲ πᾶσιν ἐδείκνυ τὴν ίδιαν θεότητα· Τότε δὲ, φησὶν, ἐμφανώς ἥξει, καὶ οὐ παραιστάσεται. Προλαμβάνον δὲ τὸ πῦρ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν καθαιρεῖ, πᾶσαν ὅλην καυστὴν ἀνάλισκον, πρὸς τὸ μὴ ἔνδια, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην πρὸ προσώπου αὐτοῦ φαίνεσθαι. Ἐλέγχει δὲ ἢ ἀποδέξεται, τοὶς μὲν λέγων· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, τοὶς δὲ, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ. Πῦρ ἐρατορῶν αὐτοῦ καυσθήσεται· πῦρ ἡλιθορ βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Πῦρ δὲ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου λέγει· δοτὶ περ πῦρ καίει μὲν τὰς μοχθηρὰς ἔξεις, δοκιμάζει δὲ τοὺς καθαρούς. Διὰ γὰρ τούτο, κύκλῳ αὐτοῦ καταγιγγίσας σφόδρα· δοσι γὰρ θέλουσι ενσεβῶς ἔστιν ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται· ἀλλὰ καὶ θλιψίν, φησὶν, ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ.*

Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἀρωτέρα, καὶ τὴν γῆν διακρίνει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Συναγάγεται αὐτῷ τοὺς ἀγίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν Διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις. "Αλλως, τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν κρίσιν ίδιάζουσαν δείκνυσι, τὸν ὑρανὸν προσκαλούμενος καὶ τὴν γῆν· ἐπειδὴ τὸν νόμον διὰ Μωϋσέως παραδιδοὺς ἔλεγε· *Μαρτύρουμα ὑμῖν σήμερον τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ πάλιν ἐν μεγάλῃ ώδῇ· Πρόστεχε, οὐρανός, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκούστω γῆ δῆματα ἐκ στόματός μου.* Διὸ καὶ Ἡσαΐας, *Ἄκουε, φησὶν, οὐρανὲ, καὶ ἐρωτίζου, η γῆ, οἱ Κύριοι ἐλάλησεν· Υἱοὺς ἐγέρρησα καὶ ὑψώσα, αὐτοὶ δὲ μεθέτησαν.* Καὶ νῦν τοίνυν τοὺς αὐτοὺς ἐπικαλέσεται μάρτυρας· καὶ ὡσπερ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις τὸ ποιμνιον αὐτοῦ διακρίνει, δηλαδὴ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρόβατα μὲν ιστῶν ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίζα ἐξ εὐωνύμων· τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ νῦν διακρίνει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Τὸ Ἐθραίκον καὶ οἱ λοιποὶ, *Συναγάγετε μοι, φησὶν· ὡς γὰρ ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηται· Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συνάζουσι πάντα τὰ ἔθνη· οὕτω καὶ νῦν τοὶς αὐτοῖς ἐπιτάπτει. Πρώτους δὲ βούλεται ἀφορισθῆναι πρὸ τῶν ἀσεβῶν τοὺς δοτίους αὐτοῦ, τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων δρεῖλοντας.*

Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, η ἀλμα τράπων αἰλούμαι; Τροφὴ δὲ Θεοῦ περὶ ἡς εἶπεν· *Ἐπείραστα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποιεστέ με· ωφ· ὡν τρεφόμενος λέξω· Ἐφ' δοσον ἐποιήσατε ἐπὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.* "Εστι δὲ θύσια λογικῶς καὶ διὰ θεολογίας καὶ εὐχαριστίας· καὶ ἐπειδὴ δ' ἀντὶ τις τῷ Θεῷ πρέπον ὑποσχόμενος ἔργοις

³⁶ Galat. iv, 26. ³⁷ Hebr. xii, 22. ³⁸ Matth. xxv, 54. ³⁹ Luc. xii, 49. ⁴⁰ ibid. ⁴¹ II Tim. iii, 12. ⁴² Joan. xv, 55. ⁴³ Deut. xxx, 19. ⁴⁴ Deut. xxxii, 1. ⁴⁵ Isa. 1, 2. ⁴⁶ Matth. xxiv, 31. ⁴⁷ Matth. xxv, 55-56. ⁴⁸ ibid. 40.

ἐπιτελέσσειν. Εὔχας γάρ ἡ Γραφὴ τὰς ἐπαγγείλας τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀντιλαμβάνεις τὴν Διαθήκην μου διὰ τοῦ στόματός σου; Μετάδασιν δὲ λόγος ἔχει ἀπὸ τοῦ τῶν δικαιῶν τάγματος ἐπὶ τὸ τάγμα τῶν πονηρῶν. Ἐκείνο γάρ τι πλέον ἔσχε, τῆς καινῆς Διαθήκης τὴν ἐπιστήμην. Ἀμαρτωλὸν δὲ οὐ τὸν ἀλλότριον τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸν παραβάτην καλεῖ. Ἐλέγγει: δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ παρεβάσει σαββάτου ή θυσίων, ή τοιωνδε βρωμάτων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν νόμων, ἐφ' οὓς ἀνόρτα ἦν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ τὰ μαζήματα· ταῦτα γάρ ἀμαρτάνων ἀπέρριπτε. Φυσικός γάρ δὲ νόμος τὸ μῆδεν ποιεῖν, & δὴ παθεῖν οὐ βουλόμενος. Μοιχοὶ δὲ καὶ οἱ ἀθεοὶ εἰδὼλολάτραι· κλέπται δὲ καὶ οἱ κλέπτοντες τὴν ἀλήθειαν. Ποτὲ μὲν οὖν, Ἐπαρθήσασθαι, φησι, τῇ κακίᾳ, ποτὲ δὲ, Δολίως ἐπενούλευες, προσεποιοῦν δὲ γνησίως καὶ ὡς ἀδελφοῖς δύμιλειν, λάθρα τούτων καταλαῦν· ἐνθέρευες δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῆς αὐτῆς σοι μητρὸς, ἤτοι συναγωγῆς, ή καὶ ἐκκλησίας· ἐφ' οὓς ἐμοῦ σιωπῶντος ἦνίκα ἐνηνθρώπησα· ή καὶ ἀλλως· Ἐπὶ τὸ χειρὸν ἐβάσιζες ναταφρονῶν τῆς ἐμῆς χρηστήτος καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας· διὸ λοιπὸν οὐκ ἀνέξομαι. Καὶ γάρ διέκεισθαι με τὰς σάκες ἀποδέχεσθαι πράξεις, ή καὶ μηδένα τούτων μεμνήσθαι. Ἄλλ' ἐγώ σε διελέγχων πρὸ τῶν σῶν δρθαλμῶν ἄπαντα θήσω, ἅπως δρῶν αἰσχυνθῆς.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ Ν'.

Ἐτῷ ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν Ναθᾶν τὸν προφήτην, ἥρκα εἰσῆλθε πρὸς Βηροσαβεῖ.

Ἐλέησόν με, δὲ Θεές, κατὰ τὸ μέρα διεόδης σου. Ή; ἐπὶ μεγάλῳ δὲ ψυχῆς τραύματι μεγάλου δεῖσθαι ἔλευος δυολογεῖται.

Ἐπὶ πλείον πλεύρα με ἀπὸ τῆς ἀρούρας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου καθάρισόν με. Ὁρα δὲ πρὸς τὸ Χριστοῦ πάλιν μυστήριον· τὴν γάρ ἐν νόμῳ κάθαρσιν ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπερβαίνουσα δύναμις, καὶ ταύτης τῆς ψυχῆς ἐργάζεται κάθαρσιν. Ἐκείνη γάρ πρὸς τῆς ψυχῆς προσελαμβάνεται καθαρότητα.

Σοὶ μόνῳ ἡμαρτορ καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιον σου ἐποίησα, ὅπως ἀν δικαιωθῆς ἐν τοῖς ἀλγοῖς σου, καὶ τίκησης ἐν τῷ κρίτεισθαι σε. Οὐ τοῦτο φησιν, ἵτι τὸν Οὐρίαν οὐκ τὸ δίκησα· ἀλλ' ὅτι τὴν μεγίστην παναγούλαν εἰς αὐτὸν τετόλμηκε τὸν Θεόν, ἀπὸ προστέλευτος μὲν γενόμενος βασιλεὺς, κρατήσας δὲ τῶν ἐχθρῶν, παντοδαποῖς δὲ κοσμηθεὶς ἀγαθοῖς, καὶ τοιώτοις τὸν εὐεργέτην ἀμειψάμενος. Τὸ δὲ, ἐνώπιον σου, καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ δεδήλωται· Ὡρθη, γάρ φησι, τὸ γενορός πονηρὸν ἐνώπιον Κυρλού. Ἡ οὖτως· Ἐδόκουν τις εἶναι πάλαι σκεπόμενος ὑπὸ σοῦ. Νενόμικα δὲ λοιπὸν ἀσάλευτος εἶναι, λέγων ἐν τῇ εὐθητῇ μον. Οὐ μὴ ταίενθω· διὸ ἀπέστρεψας τὸ

A quæ Deo pollicitus est, opere compleverit. Vota enim promissiones Scriptura vocat, ut cum ait· Si votum roveas, ne tardes reddere⁴⁸. Melius siquidem est non vovere, quam vovere et non reddere. Sic igitur cum seminaveris ad justitiam, spares te fructum vitæ collecturum.

VERS. 16. Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assunis testamentum meum per os tuum ? Transitionem sermo habet ab ordine justorum ad ordinem improborum. Ille enim aliquid amplius habuit, scilicet novi Testamenti scientiam. Peccatorem autem, non alienum a Scripturis, sed prævaricatoreni vocat. Illumque coarguit, non de transgressione circa sabbata aut hostias, aut similes escas, sed de legum naturalium violatione,

B quarum disciplinam a Deo traditam pro insana habebat : hanc enim peccando abjecit. Naturalis quippe lex ea est, nemini facere quæ pati nolimus. Moechi autem sunt, impii idololatræ, et fures, qui veritatem suffurantur. Modo igitur ait : In malitia considerbas; mox : Dolose insidiabar, simulabasque te sincere et quasi cum fratribus colloqui, et clam iis maledicebas; insidias strewbas iis qui ex eadem quam tu matre orti sunt, siye ex Synagoga, sive ex Ecclesia : de quibus ego silebam, quando humana assumpsi naturam. Sive alio modo : Ad pejora gradiebare, mansuetudinem, patientiam et tolerantiam meam despiciens : quare ulterius non patiar. Nam sic affectus eras, ut putares me gesta probare tua, aut neminem eorum recordaturum. At ego te arguens, omnia tibi ob oculos ponam, ut, his conspicatis, pudore afficiaris.

1. IN FINEM, PSALMUS DAVID L.

2. Cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bersabee.

VERS. 3. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Quasi pro magno animæ vulnere, magna misericordia opus esse constiutur.

VERS. 4. Amplius lava me ab iniunctate mea, et a peccato meo munda me. Respice iterum ad Christi mysterium ; nam purgatione legis præstantior baptismi virtus, hujus animæ emundationem perficit. Nam illa ad animæ puritatem adiecta est.

VERS. 6. Tibi soli peccavi et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis et vincas cum judicaris. Non hoc ait : Uriæ injuriam non feci . sed quia magnum scelus in Deum aggredi ausus est , qui ex pastore rex effectus, inimicis devictis, atque nullis non ornatus beneficiis, benefico per tale facinus gratiam rependerit. Illud autem coram te, in historia explicatur : Visum est, inquit, quod factum est, malum coram Domino⁴⁹. Vel sic interpreteris : Videbar aliquis esse cum a te protegerer, aestimabantque demum me immobilem esse, cum dicerem in abundantia mea : Non movebor ; quare avertisti faciem tuam a me et factus sum conturbatus⁵⁰: a

⁴⁸ Deut. xxiii, 21. ⁴⁹ II Reg. xi, 27. ⁵⁰ Psal. xxix, 7.

Misericordia tua sic edocut, Nisi Dominus adivisaverit domum, in vanum laboraverunt qui adivisant ⁵¹.

Vers. 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.* Hæc si-milia fuerint iis quæ in Job leguntur: *Maledicta dies in qua natus sum, et nox in qua dixerunt: Ecce masculus* ⁵². Cur maledicta, nisi quia in iniquitatibus conceptus est? Consequens enim erat maledictionem subsequi peccatum. Iisdem usus verbis est Jeremias: *Maledicta dies in qua natus sum, et nox in qua concepit me mater mea* ⁵³. Beatum enim suisset, non peccare primam mulierem, et corruptæ proli operam non dare, ac manere in paradiſo divinis angelis similem; sed *invidia diaboli mors intravit in mundum* ⁵⁴. Generatio autem per sanguinem et carnem morti ministrabat, ad continuum mortalis generis successionem. Quamobrem conceptio, utpote morti subjecta, a beatis viris incusabatur. Symmachus vero, *in injustitiam utero gestatus sum, et in peccatis parturivit me mater mea.* In utero, inquit, gestatus sum, ut transirem ad injustitiam, idque ut in peccatis natus, secundum hanc cogitandi rationem arguar. Non in iniquitatibus matris meæ, inquit, conceptus sum, non in iniquitatibus suis ipsa parturivit me; sed ego in iniquitatem natus sum, mortali induitus carne; et hæc dico, quoniam veritatem dilexisisti.

Vers. 9. *Asperges me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.* Hyssopus vacuitatis affectuum symbolum est, et ablutio cognitionem significat: per vacuitatem affectuum mundamur, et per cognitionem dealbamur.

Vers. 11. *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.* Alia ratione, qui animam a mala conscientia purgatam habet, Deo dixerit: *Faciem tuam, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me* ⁵⁵. Qui vero animæ vulnerum fœditatem conspicit, sese occultans jure magno judici ait: *Averte faciem tuam a peccatis meis; at non a meipso, sed quasi regnum curato.*

Vers. 14. *Redde mihi lætitiam salutaris tui.* Quod D discrimen apud Hebræos sit inter illud, *salutis tuae*, quod frequenter occurrit, et illud, *salutaris tui*, declaratur. Nam illud, *salutare tuum*, apud illos scribitur, Jesuach, quod manifeste Salvatoris nostri Jesu nomen exprimit, sic enim omnes interpretantur; illud vero, *salutis tuae Isuach*.

Vers. 19. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum et humiliatum, Deus non despiciet.* Alius dixit: Sanis quidem convenit sacrificium laudis, ægris vero, sacrificium cordis contriti et

Α πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγενήθη τεταργέ-
ρος· διδαχθεὶς ἐλέφ τῷ σῷ· Εἳρ μὴ Κύριος οἰκο-
δομῆσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπασαρ εἰς οἰκοδο-
μῶντες.

Ἔδουν γὰρ ἐρ ἀροματίαις συνελίξθηρ, καὶ ἐρ
ἀμαρτίαις ἐκτισησέ με ἡ μήτηρ μου. Ὁμοια δὲ ἀν-
εῖ καὶ ταῦτα τοῖς παρὰ τῷ Ἰώῳ· Ἐπικατάρατος
ἡ ἡμέρα ἐρ ἡ ἐτερηθῆρ, καὶ ἡ νὺξ ἐρ ἡ εἰπαρ
Ἴδον ἄρσετ. Διὰ τὸ γὰρ ἦν ἐπικατάρατος, ἀλλὰ δὲ
ἐν ἀνομίαις συνελήφθη; Ἀκεῖονθον γὰρ ἦν κατάραι
ἴπεσθαι ἀμαρτίᾳ. Τοῖς αυτοῖς Ἱερεμίας ἔχριστο
φῆσας· Ἐπικατάρτυτος ἡ ἡμέρα ἐρ ἡ ἐπέχθηρ ἐρ
αὐτῇ, καὶ ἡ νὺξ ἐρ ἡ συνέλιστε με μήτηρ μου.
Μακάριον γὰρ ἦν τὸ μῆδε τὴν πρώτην γυναῖκα πα-
ραβάσαν τῇ φθαρτῇ γενέσει διαχονήσασθαι, μένειν
B δὲ ἐν παραδείσω θείοις ὄμοιωθεῖσαν ἀγγέλοις· ἀλλὰ
ψθετρῷ διαβέλον θάρατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.
Θανάτῳ δὲ ἡ δ' αἰμάτων καὶ σφράξεως ὑπηρετεῖτο γέ-
νεσις εἰς τοῦ θνητοῦ γένους διαμονήν. Διὸ καὶ ἡ σύλ-
ληψίς, ὥσανελ θανάτῳ ὑποκειμένη, τοῖς μακαρίοις
διεβάλλετο. Οὐδὲ Σύμμαχος· Εἰς ἀδικίαν ἀδυνήθηρ,
καὶ ἐρ ἀμαρτίαις ἐκύησέ με ἡ μήτηρ μου. Ὄδυ-
νήθηρ γὰρ καὶ ἐκυθόη, φῆσν, ἵνα παρέλθω εἰς ἀδι-
κίαν, καὶ ἵνα, ἐν ἀμαρτίαις γενόμενος, ἐλεγχθῶ κατὰ
ταύτην τὴν Ἐννοιαν· Οὐκ ἐν ἀνομίαις, φῆσν, τῆς ἐμῆς
συνελήφθη μητρὸς, οὐδὲ ταῖς ἑαυτῆς ἀνομίαις ἐκί-
σθησε με· ἀλλὰ ἐγὼ εἰς ἀδικίαν ἐγενήθην, θυτήν,
περιβαλλόμενος σάρκα καὶ ταῦτα φῆμι, ἐπειπερ
ἀλήθειαν ἡγάπησας.

C *Partieῖς με υστόπῳ καὶ καθαρισθήσομαι,*
πλυντεῖς με καὶ υπὲρ χιόρα λευκαρθήσομαι. Τὸ
ὑστόπόν ἐστι σύμβολον ἀπαθείας, καὶ τὸ πλύσις γνῶ-
σιν σημαίνει· καὶ διὰ μὲν ἀπαθείας καθαριζόμεθα,
διὰ δὲ τῆς γνώσεως λευκαινόμεθα.

‘Ἀπόστρεψόν τοι πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρ-
τιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀροματίας μου ἐξάλειψόν.
‘Ἄλλως, δὲ μὲν τὴν φυχὴν κεκαθαρμένος ἀπὸ συνε-
δήσεως πονηρᾶς εἴποι ἀν τῷ Θεῷ· Τὸ πρόσωπό
σου, Κύριε, ζητήσω, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρό-
σωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ· δὲ τὸ αἰσχρὸν τῶν τῆς φυχῆς
τραυμάτων ὄφρων ἐκκαλυπτόμενος εἰκότως λέγει τῷ
μεγάλῳ χριτῷ· ‘Ἀπόστρεψόν τοι πρόσωπόν σου
ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἐμοῦ αἴτοι·
ἀλλ’ ὡς νοσοῦντα θεράπευσον.

‘Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλασίαν τοῦ σωτηρίου σου.
Πλείστης δὲ παρ’ Ἐβραίοις τῆς κοινότερον σωτηρίας
σου λεγομένης καὶ τοῦ σωτηρίου σου δηλοῦται· δια-
φορά. Γράφεται γὰρ τὸ μὲν σωτηρίον σου παρ’ αὐ-
τοῖς, Ἰησονάχ, σαφῶς δηλοῦν τοῦνομα τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ· συμφώνως γὰρ οὐτας ἐρμηνεύουσιν
ἀπαντεῖς· τὸ δὲ, σωτηρία σου, Οἰσονάθ (1).

Θυσία τῷ Θεῷ πρενῦμα συντετριμμένον· καρδιαν
συντετριμμένην καὶ τεταπειρωμένην ὁ Θεὸς οὐκ
έξουσιτον. Ἀλλος εἰπεν· ‘Υγιέστι μὲν ἀρμέστε
τῆς αἰνέσεως ἡ θυσία· νοσοῦσι δὲ ἡ διὰ τῆς τεταπει-

⁵¹ Psal. cxxvi, 1. ⁵² Job iii, 3. ⁵³ Jer. xx, 14.

⁵⁴ Sap. ii, 24. ⁵⁵ Psal. xxvii, 1, 9.

(1) Lege Ἰσουάχ. Hebr. ἥγιον, quæ tamen vox indiscriminatim, contra quam dicit Eusebius, vel σωτή-
ριον, salutare, vel σωτηρία, salutis, explicatur.

νωμένης καὶ συντετριμένης καρδίας. Καὶ ἐπειδὴ κατεαγρινὸν γέροντες η καρδία μου, κατὰ Σύμμαχον, εἰχώτας εὐξάμην καρδίαν καθαρὸν ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός ἀντὶ τῆς κατεαγρίας· καὶ ἀντὶ τοῦ συντετριμένου πνεύματος, κατὰ Σύμμαχον, ἔλεγον· Καὶ πρεῖμα εἰνὲς ἐγκαίροις ἐτοῖς ἑρμάτοις μνον. Συντετριμένον δὲ πνεῦμα τὸ δι' ἐξομολογήσεως ἐκπέσαντο συντριβον τυγχάνει· τοιαύτη καὶ ἡ διὰ τῆς μετανοίας ἐκαθίτη ταπεινῶσα καρδία. Τοιαύτην γάρ αὐτὴν γενομένην μετὰ τῆς ἀμαρτίας οἴδημα ἀντὶ θυσίας προσδέξεται δὲ Θεός.

Τότε εὐδοκήσεις θυσίαν δικαιοσύνης, ἀραρόπιν καὶ ἀλεκαντώματα. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα φήσειν ἐν τις, πῶς ἀρτίως εἰπών, "Οτι, εἰ ηθέλησας θυσίαν, ἐδώκας μὲν, νῦν ὡς μέλλοντος θυσίαν δέχεσθαι τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ τὴν πόλιν ἀνακτισθῆναι, φησι, Τότε εὐδοκήσεις θυσίας· Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς ἐφη θυσίας, ἀλλὰ δικαιοσύνης." Οτε γάρ εὐδοκήσεις τὴν Σῶν καὶ οἰκοδομηθῆ τὰ τείχη Ιερουσαλήμ, τοιαύτη σοι θυσία προσενεγκήσεται. Τὸ γάρ θεοσεθές πολιτευματικά φέροι ἀντὶ τῆς ἐπουρανίου πόλεως τοῦ Θεοῦ· διὸ καὶ ταύτης ὅμωνυμος ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἡς τείχη λέγει τοὺς περιφράττοντας ταύτην ἀγγέλους· ἡ καὶ τοὺς λεψαμένους καὶ προμαχοῦντας αὐτῆς. Προσδέξῃ δὲ, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, εὐδοκήσεις, δὲ Σύμμαχος. Καὶ τὴν ἀναφορὰν δὲ, καὶ τὰ ὀλοκαυτώματα, δικαιοσύνης νοτίζειν, καὶ προσέπτι τοὺς μησχους. Πάντα γάρ δικαιοσύνης ἐκτελεῖται, κατὰ τὰς ἀναίμους καὶ πνευματικὰς θυσίας, τὰς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ καθαρά· ὅλης τῆς οἰκουμένης προσφερομένας. Καὶ ἐν ἄλλῳ γάρ εἰρηται πρὸς Ἰουδαίους προφήτῃ· Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐτὸν μέρι, λέγει Κύριος πατροχράτωρ, καὶ θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Διότι ἀπὸ ἀραιολών ἡλίου μέχρι δισμῶν δεδέξεσται τὸ ὅρμα μου ἐτοῖς Ἐθρεσταῖς καὶ ἐταρτὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀρθυματὶ μου, καὶ θυσία καθαρά. Αὐτὴν νῦν λέγεται θυσιαδικαιοσύνης· ἔστι δὲ καὶ αἰνέσεως, καθὼς πρόσθεν ἔλεγε· Θύσορ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέστεως.

(I) ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΣΥΡΕΣΕΩΣ ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΝΑ'.

Ἐρ τῷ ἐλθεῖρ Δωϊκὴ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ ἀραρτῆσαι τῷ Σαοὺλ, καὶ εἰπεῖρ αὐτῷ· Ἡλθε Δαντὸς εἰς τὸν οἰκον Ἀχιμέλεχ.

Ὥ μὲν λγ̄ φαλμὸς εἰρηται τῷ Δαντὶδ, ὅποτε ἡλιδοισι τὸ πρέσωπον αὐτοῦ ἐραρτῶν Ἀβιμέλεχ, καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθεν. Οὗτος δὲ ἐκείνῳ ἀκόλουθος ἦν εἴη κατὰ τὴν Ιστορίαν. Λέγει γάρ τι Γραψὴ τῶν Βεττιλεῶν, Καὶ ἐκεῖ ἦν ἐτὸν πατερὶ τοῦ Σαούλ, ἐτὴν ἰμέρᾳ ἐκείνῃ. Ἐπισημαίνεται δὲ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ ἥλθε Δαντὶδ εἰς τὸν οἰκον τοῦ Ἀβιμέλεχ, καὶ τοὺς ἀρτους τῆς προθέσεως ἱσαγε λεβῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως. Κατ' αὐτὸν γάρ ἐκείνῳ τοῦ καιροῦ φιάστας Δωϊκὴ δὲ Σύρος, δὲ νέμων τὰς ἡμίονους Σαούλ, καὶ ἐλθὼν πρὸς Σαούλ εἶπεν· Εὑρακα τὸν υἱὸν Ιεσσαῖ παραγερόμενον εἰς Νοθοὺς πρὸς Ἀβιμέλεχ τὸν υἱὸν Ἀχιτὼν τὸν λεπέα, καὶ πάρτας τοὺς υἱοὺς τοῦ πατέρος αὐτοῦ· καὶ

A humiliati. Quia vero secundum Symmachum, *confactum fuit cor meum*, merito precatus sum, ut pro confacto, mundum cor habeam; et pro contrito spiritu, secundum Symmachum dixi, *et spiritum rectum innova in visceribus meis*. Contritus autem spiritus est, qui sese per confessionem conterit; simileque est cor, quod per pœnitentiam sese humiliat. Illud enim, post peccati tumorem ita affectum pro sacrificio Deus admittet.

Vers. 21. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationem et holocausta.* Sed ad hanc dixerit quispiam, quare postquam modo dixit, *Quoniam si voluntasses sacrificium, dedissem utique*; jam quasi Deo sacrificium accepturo post civitatis restorationem, ait, *Tunc acceptabis sacrificium?* At non dixit simpliciter sacrificium; sed addidit, *justitiæ*. Quando acceptaveris Sion, et ædificati fuerint muri Jerusalem, tale tibi offeretur sacrificium. Namque religiosum institutum, imaginem sane referat cœlestis Dei civitatis; quare Ecclesia Dei eodem nomine donatur, cujus muros dicit esse angelos ipsam circumstantes, sive sacros illos propugnatores ejus. Symmachus autem dixit, *accipies*, loco illius, *acceptabis*. Oblationem vero et holocausta, *justitiæ* scilicet suppleas, atque insuper vitulos. *Omnia quippe quæ persolvuntur, justitiæ sunt, pro ratione incurruentorum et spiritualium sacrificiorum*, quæ in Ecclesia Dei per universum orbem offeruntur. In alio quoque propheta ad Iudeos dictum est: *Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus omnipotens, et hostias non accipiam de manu vestra.* Ab ortu enim solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus: et in omni loco thymiamia offerunt nomini meo, et sacrificium mundum⁴⁶. Ipsum nunc dicitur sacrificium justitiæ: est etiam laudis, ut supra dicebat: *Immola Deo sacrificium laudis⁴⁷*.

1. IN FINEM, INTELLECTUS DAVID LI.

2. *Cum venit Doec Idumæus, et nuntiavit Sauli ac dixit ei: Venit David in domum Achimelech.*

Psalmus trigesimus tertius a Davide pronuntiatus est, quando immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisi eum, et abiit⁴⁸. Hic vero secundum historiam illum subsequitur. Ait enim scriptura Regnorum: *Et ibi erat unus ex pueris Saul in die illa⁴⁹*. Significatque quo tempore venit David in domum Abimelech, et acceptos a principe sacerdotum panes propositionis comedit. Eo enim ipso tempore prosectorus Doec Syrus, qui pascebat mulas Saulis, ipsum Saulem adiit ac dixit ei: *Vidi filium Jessæ advenientem Nobam ad Abimelech, filium Achitob sacerdotem, et omnes filios patris ejus: qui consuluit pro eo Dominum, et cibaria dedit ei.* Et misit rex vocatum Abimelech sacerdotem, et

⁴⁶ Malach. 1, 10, 11. ⁴⁷ Psal. xlix, 14. ⁴⁸ I Reg. xxi, 7-13. ⁴⁹ ibid. 7.

(I) Hic incipit codex Eminentissimi card. de Coislin. de quo pluribus in præfatione.

*omnes filios patris ejus sacerdotes in Noba, qui univer-
siversi venerunt ad regem* ⁶⁰. Tuncque, jubente Saule, ipse Doec occidit sacerdotes Domini trecentos et quinque viros ferentes ephod, et Nobam civitatem sacerdotum percussit in ore gladii a viro usque ad mulierem, a pueru usque ad lactantem, et ritulum et asinum et orem ⁶¹. Illic cum audisset David tali modo gesta esse, los profert sermones, qui neque canticum, neque hymnus, neque quid simile inscribuntur. Qui enim potuit, in tot sacerdotum calamitate, cantica aut psalmos pro iis canere? Quare nullus hujusmodi titulus praemissus est, sed solum in finem dicitur, et intellectus, quia quae sub finem habent bona renuntiant, ubi dicitur: *Ego autem sicut oliva fructifera, et cætera. Intellectu autem ex Deo egit præsentium sermonum sententia. Cum itaque apud Abimelech sacerdotalem gu-
stavit cibum, mutato gustu suo, sive more suo, secundum reliquorum interpretationem, benedi-
ctiones et gratiarum actiones Deo emisit dicens: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo, et cætera* ⁶². Nunc autem, cognito calumniatoris Doec facinore, quo pacto scilicet, diabolico usus scelere, tot sacerdotes occidisset; præsentes sermones ad ipsum dirigit dicens:

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν πατέρι καιρῷ, διακατέδει, διαβόλου Δωῆχ τὴν πρᾶξιν ἔγνω, καὶ ὡς τοσούτους ἀνεῖλεν λόγους χρησάμενος, ὡς πρὸς αὐτὸν συντάττει τοὺς προκειμένους λόγους φάσκων·

VERS. 3. Quid gloriaris in malitia, qui potens es? *iniquitatem tota die et injustitiam cogitavit lingua tua. Et hæc quidem multo ante dicta sunt, quam historia quinquagesimi psalmi contingere. Nam adhuc superstite Saule et prius quam David regnaret, et res gesta, et psalmus dictus est. Ac diuturnis postea temporibus, post Saulis obitum, postremisque regni sui annis, confessionem in quinquagesimo psalmo expressam David protulit, quam tamen huic psalmo præmisit, propter ejus cum quadragesimo nono psalmo affinitatem, uti jam commonistratum est. Psalmi vero a LI ad LXXI, viginti numero, Davidis inscripti, ab alio principio argumentum mutuati sunt, videnturque vivente Saule pronuntiati fuisse, antequam David regnaret. Nam is, quem jam tractamus, vivente Saule dictus est, Cum venit Doec Idumæus et nuntiavit Sauli, ac dixit ei: Venit David in domum Abimelech ⁶³. Sed etiam LIII, tunc pronuntiatus est, Cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos? Quinquagesimus vero quintus sic inscriptus est: Cum tenerunt illum Allophyli in Geth: quo tempore nondum regnabat David, Saule superstite. Quinquagesimus autem sextus sic titulum habet, David, cum fugeret a facie Saul in speluncam. Similiter et LVIII, Quando misit Saul, ait, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Quinquagesimus vero nonus, etiam si post mortem Saulis pronuntiatus fuerit,*

*Α ἡράτα αὐτῷ διὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιστις μὲν ἑδω-
κειται αὐτῷ. Καὶ ἀπέστειλεν δὲ βασιλεὺς καλέσαι τὸν
Ἀβιμέλεχ τὸν ιερέα, καὶ πάρτας τοὺς νιοὺς τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ τοὺς ιερεῖς τοῦ Κυρίου τοὺς ἐν
Νοβᾷ, καὶ παρεγέροτο πάρτες πρὸς τὸν βασι-
λέα· Ὁτε κελεύσαντος τοῦ Σαούλ, αὐτὸς ἐκεῖνος δὲ
Δωῆχ, ἐθνάτωτος τοὺς ιερεῖς τοῦ Κυρίου τ' καὶ εἰ-
δρας φέροντας ἐφούδ, καὶ τὴν Νοβᾶν πόλιν
τῶν ιερέων ἐπάταξεν ἐν στόματι φομφαλας ἀπὸ
ἀνδρὸς ἥντις γυραικὸς, ἀπὸ τηπτον ἥντις θηλαζο-
τος, καὶ μοσχον καὶ ὄντον καὶ προβάτον. Ταῦτα οὖν
μαθὼν Δαυὶδ τούτον πεπραγμένα τὸν τρόπον, τοὺς
προκειμένους προσφέρεται λόγους, οὗτος ὡδὴν περι-
έχοντας, οὗτος ὑμνον, οὗτος διλοτος τοιούτον. Πάντας γάρ
καὶ οἶν τε ἦν ἐπὶ συμφορῷ τοσούτων ιερέων, ὡδὰς
Β αὐτῶν καὶ φαλμοὺς ἄρειν; διὸ οὐδὲν τοιούτον ἐπι-
γέραπται· μόνον δὲ εἰς τὸ τέλος εἰρήται καὶ συν-
έσσωας· ἐπειδὴ τὰ τελευταῖα τῶν λόγων ἀγαθῶν ἔστιν
ἀπαγγελτικὰ ἐν οἷς φησιν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα
κατάκαρπος, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ συνέσσως δὲ τῆς ἐκ
Θεοῦ δεῖται ἡ τῶν ἐμερομένων λόγων διάνοια. Ὁτε
μὲν οὖν παρὰ τῷ Ἀβιμέλεχ γενέμενος, τῆς ιερατι-
κῆς ἀπεγεγένετο τροφῆς, ἀλλοιώσας τὴν γεύσιν αὐτοῦ
ἡ τὸν τρόπον αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἐρμηνείαν·
εὐλογίας καὶ εὐχαριστίας ἀνέπεμπεν τῷ Θεῷ λόγων·
αἱρεσίς αὐτοῦ ἐν τῷ στόματι μου, καὶ τὰ ἔξης. Νυν
δὲ, ὅτε τοῦ διαβόλου Δωῆχ τὴν πρᾶξιν ἔγνω, καὶ ὡς τοσούτους*

*Τι ἐτραυχῆ ἐν κακῇ, δὲ δυνατός; ἀρριγ-
ᾶτην τὴν ήμέραν, καὶ ἀδικιαν ἐλογίσατο η-
γιώσσα σου. Καὶ λέκεται μὲν τὰ μετὰ χειρῶν
πολὺ πρέπεον τοῖς χρόνοις τῆς ιστορίας τοῦ ν'
φαλμοῦ. Ἐτι: γάρ ζῶντος τοῦ Σαούλ, καὶ πρὸ τοῦ
βασιλεύσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ πέπρακτο καὶ εἰρήτο. Μα-
κροῖς δὲ οὔτερον χρόνοις, μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ,
καὶ πρὸς τοῖς τελευταῖς τῆς αὐτοῦ βασιλείας, δὲ
Δαυὶδ τὴν ἐν τῷ ν' ποιεῖται ἐξομολόγησιν, ήν προ-
ταξεῖ διὰ τὴν πρὸς τὸν μθ' φαλμὸν ἀκολουθίαν,
ώστερον καὶ ἀποδέειται. Οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ α' καὶ
ν' τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι, τοῦ Δαυὶδ ἐπιγεγραμμένοι,
μέχρι τοῦ σ' ἔκ τέτερας ἀρχῆς τὴν ὑπέθεσιν εἰληφα-
σιν· ἐοίκασι γοῦν ἐτι ζῶντος Σαούλ εἰρήσθαι, πρὶν
ἡ βασιλεύσαι τὸν Δαυὶδ. Ὁ τε γάρ μετὰ χειρας ἐτι
ζῶντος Σαούλ ἐλέχθη, Ἐρ τῷ ἐλθεῖτ. Δωῆχ τὸν
Ιδουμαῖον καὶ ἀναγρῦσαι τῷ Σαούλ, δει τῷ Δαυὶδ
Δαυὶδ εἰς τὸν εἰκοναν Ἀβιμέλεχ. Ἄλλα καὶ δὲ νγ·
Ἐρ τῷ ἐλθεῖτ τοὺς Ζιγαλούς, καὶ εἰκεῖτ τῷ
Σαούλ· Οὐχὶ ίδοὺ Δαυὶδ κέκρυπται καὶ τῷ ημί;
εἰρήτο. Καὶ δὲ καὶ ν· Ὁτε ἐκράτησεν αὐτὸν
οἱ Αλλοφύλοι ἐν Γέθῃ, ἐπιγέραπται· ἦν δὲ καὶ
οὗτος δὲ χρόνος δὲ πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ, ἐτι
τοῦ Σαούλ περιόντος τῷ βίῳ, καὶ δὲ νγ· ἐπιγράψι·
Τῷ Δαυὶδ, ἐν τῷ αὐτῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσ-
ώπου Σαούλ εἰς τὸ σπήλαιον. Ωστερώς καὶ δὲ
νγ· Ὁπότε, φησιν, ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐξί-
λεξε τὸν οἰκον αὐτοῦ, τοῦ θαυμάσαι αὐτόν. Ὁ
γε μὴν νθ', εἰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ εἰρήτο,*

⁶⁰ I Reg. xxii, 9-11. ⁶¹ ibid. 18, 19. ⁶² Psal. xxxiii, 2. ⁶³ I Reg. xxi, 1. ⁶⁴ ibid. 11.

ἥη βασιλευοντος τοῦ Δαυΐδ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν πράξεως· δὴ σημαίνεται ἀπὸ τῆς προγραφῆς, ἣτις δηλοῖ τὸν χρόνον φάσκουσα· Ὁπότε ἐτελύστη τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωδᾶ, καὶ ἀπέστρεψεν Ἰωάβ καὶ ἐπάταξε τὴν φράραγγα τῶν Αἰλών, δώδεκα γῇλίδας. Ταῦτα δὲ τοῖς χρόνοις προάγει τὴν ἐν τῷ νότῳ φαλαρῷ ἔξομαλόγησιν. Ἐτί μήν καὶ δέξι φαλαρὸς ἐλέχθη τῷ Δαυΐδ ἐν τῷ εἰραι αὐτὸν ἐν τῇ ἔρημῳ τῆς Ἰδουμαϊκῆς, ζῶντος ἐτί τοῦ Σαούλ. Καὶ θέα σπῶς σχεδὸν οἱ πλεῖστοι τοῦ δευτέρου μέρους τῆς βίδου τῶν φαλαρῶν τοῦ Δαυΐδ, παρεκτὸς τοῦ νότου, τοὺς πρόπαλαι εἰρημένους αὐτῷ πρὸ τῶν χρόνων τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν πράξεως περιειλήφασι. Τό γε μήν πρώτων μέρους τῆς αὐτῆς βίδου τὸ ἀπὸ πρώτου καὶ μέχρι μ' τὴν ἐναντίαν εἶχε τάξιν· τοὺς γάρ μετὰ τὴν ἔξομαλόγησιν τοῦ νότου ἐκεῖνο περιείχε τὸ μέρος. Ὁ γοῦν τρίτος φαλαρὸς λέλεκτο τῷ Δαυΐδ, ὅποτε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀθεσσαλῶμ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ. Ἐφευγε δὲ τὸν μετὰ τὴν ιστορίαν τοῦ Οὐρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ δέ της αὐτῆς ἔνεκα πράξεως ἀπεκλάστο⁽¹⁾ λέγων· Ἐκοπλασα ἐν τῷ στεγανῷ μου, λύσω καθ' ἕκαστην τύχτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσθι μου τὴν στρωμήν μουν βρέξω. Καὶ δέ τοι· Υπέρ τῶν λόγων Χρυσοῦ νιοῦ Ἱεμιρελ λελεγμένος, τῶν αὐτῶν εἴη ἀντίον χρόνων. Χουσί γάρ ἀρχιεπίτελος γεγονὼς τοῦ Δαυΐδ, τῷ Ἀθεσσαλῷ συνεγένετο. Ἐτί μήν καὶ δέ τοῦ ἀποδεῖξεται περὶ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς Δαυΐδ λελεγμένος. Ἀλλὰ καὶ δέ λόγος, ἐπιγεγραμμένος εἰς ἀνάγνωσιν, τὴν αὐτὴν ἔχων διάνοιαν τῷ δέ, δρεσταὶ μὲν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ῥημάτων λέγων· Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγῃς με, μηδὲ τῇ ὄργῃ σου παιδεύσῃς με. Προτίων δὲ τὴν αὐτὴν ἔξομαλόγησιν τῇ ἐν τῷ νότῳ φερομένῃ ποιεῖται ἐν τε τοῖς ἄλλοις καὶ δέ ὁν φησιν· Οτι αἱ ἀροματαὶ μουν ὑπερῆσαν τὴν κεφαλὴν μουν. Προσώξεστα καὶ ἐσάπηστα οἱ μάλιστές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύρης μουν. Καὶ σὺ δέ ἀν κατὰ σαυτὸν συναγαγών εὑροις ἀν τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῶν φαλαρῶν μετὰ τοὺς χρόνους τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν ιστορίας εἰρημένα, τὰ δέ μετὰ τὸν νότον τοῖς χρόνοις προάγοντα τὴν κατὰ τὸν Οὐρίαν πρᾶξιν. Τί δήποτε οὖν οὐ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἀκολουθίαν οἱ πρώτοι τοῖς χρόνοις πρώτοι κατετάγησαν ἀλλὰ οἱ τὴν πρώτοι λελεγμένοι εἴτε ζῶντος Σαούλ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῶν φαλαρῶν· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ οι τοῖς χρόνοις ὑστατοί; ἡγοῦμαι δὲ ταῦτην εἰλέφεντα τὴν τάξιν, ὡς ἀν μή ἀπὸ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρα φέροιτο δέ λόγος· τὸ γάρ, εἰς τὸ τέλος μή διαγείρης, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν φαλαρῶν τάξεως πεφυλάχθαι ξοικεν. Διὸ καὶ τὰ σκυθρωπότερα πρώτα τέθειται· ἵνα δεύτερα τὰ χρηστότερα φυλαχθῆ, καλυπτομένων καὶ ἐξαφανιζομένων τῶν χειρόνων, διὰ τῶν ἐν τοῖς δευτέροις κρειττόνων. Εἰκότες δὲ τὸν Δαυΐδ τὸ τλημελήθεν αὐτῷ ὑστερον διὰ τῶν προτέρων αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐθέλειν καλύπτειν. Εἴποι δέ ἄν τις, δι-

A jam regnante Davide; at ipse quoque ante admis-
sum in Uriam facinus editus est: quod ex inscri-
ptione significatur, temporis notam ferente his
verbis: Cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et
Syriam Soba: et conversus Joab percussit vallem
Salinaram, duodecim millia. Hæc porro tempore
prævertunt confessionem in L psalmo factam. Ita
super lxxii a Davide dictus est, cum esset in deserto
Idumææ, vivente adhuc Saule. Ac mihi perpen-
das velim, quo pacto plerique in secunda parte
libri, psalmorum Davidis positi psalmi, excepto
quinquagesimo, eos qui ab ipso diu ante tempus
gesti in Uriam facinoris pronuntiati fuerant, præ-
occupaverint. Prima sane pars ejusdem libri a
primo ad quadragesimum, contrarium habet ordi-
nem: namque pars illa eos, qui post confessionem
quinquagesimi psalmi dicti sunt, complectitur.
Tertius itaque psalmus a Davide pronuntiatus est,
cum sugeret a facie Absalonis filii sui. Fugit autem
a filio post historiam Uriæ. Imo etiam in sexto
pro eodem facinore flebat dicens: Laboravi in
genitu meo: lavabo per singulas noctes lectum
meum; lacrymis meis stratum meum rigabo⁴⁴.
Septimus iten, pro verbis Chusi filii Jemini
dictus, ejusdem temporis fuerit. Chusi enim qui
princeps amicorum David fuerat, cum Absalone
junctus est. Et jam quidem commonstratum est de-
cimum septimum circa finem vite David dictum fu-
isse. Similiterque tricesimus septimus, inscriptus
in remembrance, eamdem præferens quam sex-
tus sententiam, iisdem verbis incipit dicens: Do-
mine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua
corripias me. In sequentibus vero eamdem, quam in
psalmo quinquagesimo, confessionem edit, sive in
aliis, sive in hoc dicto: Quoniam iniquitates meæ
supergressæ sunt caput meum. Putruerunt et cor-
ruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ⁴⁵.
Ac si eadem per te colligas, multa in prima parte
libri psalmorum deprehendas, quæ post tempus hi-
storiarum de Uria prolata sunt, atque ea quæ post
quinquagesimum posita sunt, gestum in Uriam fa-
cinus tempore præverttere comperies. Quid igitur
causæ est, quod non secundum temporum seriem,
qui primi tempore sunt, primi positi sint, sed qui
primi, superstite Saule dicti sunt, in secunda psal-
morum parte sint constituti; et in prima, qui tem-
pore posteriores erant? Ego vero arbitror ideo hunc
ordinem sumptum esse, ut ne a præstantioribus ad
pejora sermo declinaret. Illud enim: In finem ne
disperdas, etiam pro psalmorum ordine observatum
videtur. Quare tristiora primo posita sunt, ut mi-
tiora pro secundis servarentur, occultatis et oblit-
teratis pejoribus per meliora illa secundo loco po-
sita. Verisimile autem est Davidem ab se patratum
postea facinus per priora illa bona opera tegere vo-

⁴⁴ Psal. vi, 7. ⁴⁵ Psal. xxxvii, 5, 6.

(1) Ita frequenter in hoc commentario ἀποκλάσμα: legitur. et quidem in omnibus manuscriptis.

luisse. Potest etiam dici, ex sublimi pietate Davi- dem confessiones suas primas statuisse, quia *justus in principio sermonis accusator est sui*⁶⁷. Cum tanta porro de ordine psalmorum a nobis exquisita fuerint, jam tempus est ad propositas li psalmi voces accedere.

Hæc itaque scribit, cum edidicisset quæ Doeç Syrus, structis contra se calumniis, gesserat. Quamobrem ceu ipsum alloquens ait: *Quid gloriariis in malitia, qui potens es?* sive etiam diabolum compellat, qui in ipso operabatur. Non nesciebat enim illum sibi semper adversarium esse, et assidue se impugnare, modo per Saulem, modo per Doeçum, ac plerumque aliorum ministerio. Qui ergo in malitia infirmus, invalidus ac debilis est, cum meliores in ipso mores prævaleant, utpote qui in malitia infirmior sit, dum peccat sese occultabit, et pungente conscientia fortasse resipiscet, atque malitiæ suæ remedium per confessionem ac sinceram pœnitentiam excogitabit. Sed qui potens est in iniuitate, in ipsa superbii et gloriatur, et quasi magno edito facinore sese ostentat. Ac videtur mihi, in præsenti sermone contrarium describi morem, ei qui in psalmo 1 de considente designatur. In illo namque qui semel in malitiam lapsus erat, aliquando resipiscebat, ac sese macerabat in confessione, suaque mala deflebat. At ei de quo nunc sermo, in malitia degenti dicitur:

Vers. 7-9. *Et eradet te de tabernaculo tuo, et eradicabit te de terra viventium in æternum; ut videntes justi semper timeant, ipsumque derideant, ac dicant: Ecce homo, qui non posuit Deum virtutem suam, sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in calamitate sua.* Hæc porro quasi de Doeç dicta sunt, qui genere quidem Syrus erat, sed in medio Israëlis versabatur; imo fortasse piam religionem simulans, una cum multitudine in tabernaculum Dei concesserat. Et sane dicta sunt isthæc ad quemque in malitia potentem, qui lingua pro gladio utatur ad animarum perniciem, quem ceu quandam amaram et exitiosam radicem, animarum agricola evellet, etiamsi videatur ad breve tempus in tabernaculo Dei et in Ecclesia ipsius plantatus fuisse. Evulsus autem talis homo ac procul tabernaculo sanctorum ejectus, in miserabile spectaculum ponetur ad utilitatem et castigationem videntium: qui terribile Dei adversus hujusmodi hominem judicium oculis percipientes, id curabunt, id cavebunt, ut ne in paria incident. Deinde pristinam potentis in malitia arrogantiam, sublimitatem et superbiam memoria repetentes, atque advertentes eam, quæ postea ipsum invasit, abjectionem ac perniciem, risu dignum aestimabunt, considerantes ex qualibus in qualia deciderit; judicium Dei probabunt, justumque esse fatebuntur. Sub hac calamitatum impii causas expendent, rectum esse judicium Dei prædicantes. Oportuerat

A καθ' ὑπερβολὴν εὐλαβεῖας πρώτας ἔταττε τὰς ἐξομολογήσεις ἔσαντο. Ἐπειδὴ δίκαιος ἔσαντον κατήγορος ἐτο πρωτοδογῆ. Άλλὰ τοσούτων ἡμῖν εἰς τὴν ἀποδοθεῖσαν τάξιν γεγυμνασμένων, καιρὸς ἥδη καὶ ἐπὶ τὰς προχειμένας φωνὰς τοῦ να' παρείθειν.

Γράφει τοίνυν τοὺς προχειμένους λόγους, μαθὼν δὲ τὰ διεπράξατο Δωῆκ ὁ Σύρος ἐν ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς. Διδ ὡς πρὸς αὐτὸν ἀποτελεῖται λέγων· Τι ἐγκαυχᾶ ἐτο κακίᾳ, δύνατος; τι ὡς πρὸς τὸν ἐνεργήσαντα ἐν αὐτῷ διαβόλον. Οὐ γάρ τηνότε τὸν πάντοτε αὐτῷ ἀντικείμενον, καὶ διὰ παντὸς αὐτὸν πολεμοῦντα, ποτὲ μὲν διὰ τοῦ Σαούλ, νυνὶ δὲ διὰ τοῦ Δωῆκ, καὶ ἄλλοτε ἄλλως δι' ἐτέρων. Οὐ μὲν οὖν ἀδύνατος καὶ ἀπονοτος καὶ ὀλίγος ἐν κακίᾳ, πλεονάζοντας B ἐν αὐτῷ τοῦ κρείττονος τρόπου, ὡς ἀντιθεντέρος ἐν κακίᾳ, ἐγκαλούμενος μετανοίας· δὲ δυνατός ἐν κακίᾳ τυφοῦται ἐπ' αὐτῇ, καὶ ἐγκαυχᾶται, ὡς ἐπὶ μεγάλῳ κατορθώματι σεμνούμενος. Καὶ μοι δοκεῖ τὸν ἐναντίον τρόπον διαγράψειν ὁ παρὼν λόγος τῷ προεξομολογησαμένῳ ἐν τῷ ν ψαλμῷ. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γάρ διατίθεται ἐν κακίᾳ ἀπαξ, ποτὲ μετεγίνωσκε καὶ ἔναντὸν ἔκπτεντεν ἐξομολογούμενος, καὶ τὰ ἔντοι κακὰ ἀποκλαδύμενος (*sic*). δὲ δὲ παρὼν ἐν κακὶ ὡς φῆσι.

C Καὶ ἀποξύσει σε ἀπὸ τῆς σκηνῆς, καὶ ἐπιζώσει σε ἐκ τῆς ζῶντων εἰσαεῖ· ἵνα δικαιοὶ βίβοντες δεῖ φοδῶνται, καὶ καταγέλοντιν αὐτοῦ λέγοντες· Ἰδού ἀθρωπός, δις οὐ προσέθετο τῷ Θεῷ λεχίνην αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἐκπολιθωσε τῷ πληθεῖ τοῦ πλούτου αὐτοῦ, καὶ ἐνισχυρεύσατο τῇ συμφορᾷ ἔντοῦ. Λέλεκται δὲ ταῦτα ὡς πρὸς τὸν Δωῆκ, δυτα μὲν Σύρον τὸ γένος, ἀναστρεφόμενον δὲ ἐν μέσῳ τοῦ Ἱερατῆλ· καὶ που τάχι καὶ παραβάλλοντα μετὰ τοῦ πλήθους εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ, θεοσεβεῖν τε προς ποιούμενον. Λέλεκται δὲ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἐν κακίᾳ δυνατὸν, τῇ γλώσσῃ χρώμενον ἀντὶ ξίφους ἐπὶ ψυχῶν ἀπωλείᾳ, ὕσπερ τινὰ πικράν καὶ λυμαντικήν φίζαν, δὲ τῶν ψυχῶν γεωργὸς ἐκτίλαι, καὶ δοκῇ πρὸς βραχὺν τινὰ χρόνον ἐν τῷ σκηνώματι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ πεφυτεῦσθαι. Ἐκταλεῖς (*sic*) δὲ δὲ τοιοῦτος καὶ μακράν ἀπορρίψεις τοῦ τῶν ἀγίων σκηνώματος, θέαμα κείσεται οἰκτρὸν ἐπ' ὀφελεῖ⁶⁸ καὶ σωφρονισμῷ τῶν δρίνυτων, οἱ, τὴν ἀπότομον τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ τοιούτου κρίσιν ὀφθαλμοῖς παραλαβόντες, ἀγνωστούσι καὶ φυλάξονται μὴ τοῖς ὅμοιοι περιπτεσεῖν. Εἴτα ἀναφέροντες τῇ μνήμῃ τὴν προτερανὴν τοῦ δυνατοῦ ἐν κακίᾳ μεγαλαυχίαν, τὸ τε ὑψοῦ καὶ τὴν ὑπερφανίαν αὐτοῦ, δρῶντες δὲ καὶ τὴν μετὰ ταῦτα μετελθούσαν αὐτὸν ταπείνωσίν τε καὶ ἀπόλειαν, καταγέλαστον αὐτὸν τὴν τραγήσονται, ἐξ οἵων εἰς οἰα μεταπέπτωκε θεωμενοί· ἀποδέξονται δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν κρίσιν, δικαιάν αὐτῇ εἶναι διολογοῦντες. Εἴτι καὶ τὰς αἰτίας διελεύσονται, δι' ἃς ταῦτα πέπονθε.

⁶⁷ Prov. xviii, 17.

δ ἀτενής, δικαιοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν. Δέον γάρ μὴ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονεῖν, μηδὲ ἐπὶ τῇ ματαιότητι τοῦ παρόντος βίου ἐπικρεσθαι, μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἐλπίδα καὶ βοηθὸν αὐτοῦ τίθεσθαι, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μὴ σαλεύειν τῇ ἐλπίδι· ὁ δὲ τὴν μὲν ἀγαθὴν ἀγχυραν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς καταλέοιπεν, ἐπὶ ματαιῷ δὲ πιστῷ τὰς ἐλπίδας, ἀναρτήσας, ἑαυτὸν ἐπαῖξε, πάλεν οὐδὲν τῇ γέλωτα ὄφλησας ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ματαίᾳ καὶ δέφρονι μεγαλαυχίᾳ.

Ἐγὼ δὲ, ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ, ἥλιπισα ἐπὶ τῷ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἴώρα, καὶ εἰς τὸν αἴώρα τοῦ αἴώρος. Ὁ μὲν ἐν κάκιᾳ δυνατὸς ὅποιος τέλους τείχεται, διὰ τῶν εἰρημένων μεμαθήκαμεν. Ἐγὼ δὲ, φησὶν δὲ Δαυΐδης, ταῦτα παιδεύθεις πρὸς τὸν ἀγίου Πνεύματος, οὗτε ἐπὶ πλήθει πλούτου προσκαρποῦ ἐπαρθείην ποτὲ, οὗτε ἐπὶ ματαιότητι τοῦ θυητοῦ βίου· *Ματαιότης γάρ ματαιοτήτων, τὰ πάρτα ματαιότης.* Ἀλλὰ καὶ φεύγων τὴν δόδην τοῦ δυνατοῦ ἐν κακίᾳ, τὴν ἐμαυτοῦ γλώτταν καὶ τὰ φήματα οὐκ εἰς ἀπώλειαν ἐτέρων ἀκονήσαιμι, ἀλλ’ ἐπ’ ὕψελει τῷ ψυχῶν, καὶ εἰς διακονίαν σωτηρίων λόγων. Καὶ ταῖς λοιπαῖς δὲ πράξεις οὗτως ἀν γενούμην εὐθαλής καὶ εὐκαρπός, ὡς παραδάλλεσθαι μου τὴν ψυχὴν ἀειθαλεῖ· εἰς πολυκάρπων φυτῷ ἐν οἰκῷ Θεοῦ πεφυτευμένῳ. Διό φημι· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα εὐθαλῆς ἐτῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γάρ ἀπένευον τοῦ οἰκου τοῦ Θεοῦ· ἀλλ’ ἔνδον ἐν αὐτῷ ὕστερ ἐν γεωργίῳ Θεοῦ πεφυτευμένος, καὶ τῶν ναμάτων τῆς ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ πηγῆς ἀπολαύων, πολύκαρπος ἐγινόμην καὶ ἀειθαλής, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ τῆς ἐλαίας φυτοῦ, διπερ ἐν τοῖς ἀειθαλέσι παρεληπται. Τίτοις δὲ, διτι ταῦτα λέγων δὲ Δαυΐδη, οὗτε ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐτύγχανεν, ἢν ἐνδύμζον εἶναι Ἰουδαίων παιδεῖς οἰκον τοῦ Θεοῦ· οὗτε γάρ ἴχοδόμητο· ἀλλ’ οὐδὲ ἐν τῇ σκηνῇ τῇ ὑπὸ Μωϋσέως κατεσκευασμένῃ, εἰσέτι τότε παρὰ Ἰουδαίοις οὖσῃ. Φεύγων γάρ τὸν Σαοὺλ παρ’ ἐτέροις τάξ διατριβάς ἐποιεῖτο ὅμως δ’ οὖν οὐκ τὴν τριγύνει ἑαυτὸν ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένον οἰκον Θεοῦ νοῶν τὸ θεοσεβές πολιτεύμα. Καὶ ἐπειδήπερ κατάχαρπος, οὐδὲ πικροὺς φέρων καρποὺς, γλυκεῖς δὲ καὶ πολλῆς γέμοντας φιλανθρωπίας, εἰκότως ἐλαίας φυτῷ καταχάρπῳ παρεῖλλετο, τὸν εἰς τοὺς πέλας ἔλεον σημαίνοντος, καὶ τὴν εἰς ἀπαντας φιλανθρωπίαν τοῦ παραδείγματος. Τὴν εἰς ἀπαντας φιλανθρωπίαν τοῦ παραδείγματος. Τὴν εἰς ἀπαντας φιλανθρωπίαν τοῦ παραδείγματος.

Τοῦ μὲν γάρ ἐν κακίᾳ δυνατοῦ τὸ τέλος ἐκρίζων αὐτῷ καὶ ἀφανισμὸν ἔδηλου. Ἐχρήγη γάρ τὴν τῶν πικρῶν οἰστικήν βίξαν καρπῶν πρὸς τοῦ τῶν δλων οφροῦ γεωργοῦ ἀποκταλήναι (1). Ὁ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα κατάχαρπος ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ, ἥλιπισεν ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἴώνα καὶ εἰς τὸν αἴώνα τοῦ αἴώνος, αθανασίαν καὶ ζωὴν αἰώνιον ποριζόμενος ἀπὸ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδας, ἡς οὖποτε ἐκπεσεῖται. Ἡ γάρ ἐλπίς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ κατασχύνει. Εἴο· ὡς ἐπ’ ἀγαθοῖς καρποῖς, ἀγαθὰς ἐλπίδας; ἑαυτῷ ὑπο-

enim non tam efferti de divitiis, nec de vanitate vitæ præsentis extollit; sed unum Deum in spem et auxilium sibi ponere, atque in tali spe non fluctuare. Ille vero bona animæ suæ anchora dimissa, atque in divitiis inanibus spe reposita, sibi ipsi illusit; nihilque aliud de vana illa et insana arrogantia retulit, quam quod se ridiculum præberet.

Vers. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in eternum et in sæculum sæculi.* Qui finis futurus sit ejus qui potens est in iniquitate, ex jam dictis edidicimus. Ego autem, ait David, his eruditus a Spiritu sancto, neque de multitudine temporanearum divitiarum, B neque de vanitate mortalis vitæ unquam extollerat: nam *vanitas vanitatum, omnia vanitas* ⁴⁸. Imo vero viam potentis in iniquitate fugiens, lingua et verba mea non in perniciem aliorum exacuam; sed ad utilitatem animarum et ad ministerium salutaris sermonis. Et in reliquis operibus sic virens, sic fructifer evadam, ut anima mea arbori semper virenti ac fructiferæ in domo Dei plantatae comparetur. Quamobrem dico: *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei; sive, secundum Symmachum, Ego autem sicut oliva virens in domo Dei.* Neque enim domum Dei abnebam; sed intus in ipsa quasi in agro Dei plantatus, et rivis fontis in domo Dei scaturientis fruens, fructifer ac semper virens evasi, exemplo arboris olivæ, quæ inter semper virentes annumeratur. Observes velim Davidem hæc dicentem non suis in Jerusalem, quam dominum Dei esse arbitrabantur Iudei; nondum enim ædificata fuerat; sed neque in tabernaculo a Moyse structo, quod adhuc penes Iudeos erat. Cum enim fuderet a Saule, apud alios morabatur: et tamen non ignorabat se in domo Dei plantatum esse; intelligens dominum Dei religiosum esse institutum. Et quoniam fructifer erat, neque amaros, sed dulces et humanitate plenos fructus serebat, jure fructuosa arbori olivæ comparabatur, exemplo misericordiam in proximos, et humanitatem in omnes significante. Utpote igitur qui tot bonis instructus esset, consequenter insert: *Speravi in misericordia Dei in eternum et in sæculum sæculi.* Ος οὖν τοσούτοις βρίθων ἀγαθοῖς, ἀκολούθως ἐπιλέχει εἰς τὸν αἴώρα τοῦ αἴώρος.

D Nam illius quidem, qui potens est in iniquitate, finem significabat esse eradicationem et destructionem; radicem enim amarorum fructuum feraceem, a sapiente omnium agriculta eradicare oportebat. Qui vero sicut oliva fructifera in domo Dei, speravit in misericordia Dei in eternum et in sæculum sæculi, immortalitatem et vitam eternam reseruit ob bonam spem, qua nunquam excidet; nam, secundum Apostolum, *spes non confundit* ⁴⁹; deinde, utpote de bonis fructibus, bonam sibi spem con-

⁴⁸ Eccl. 1, 2. ⁴⁹ Rom. v, 5.

(1) Αποκταλήναι. Anne ἀποκταθῆναι? Edīt.

signans, horum causam bonorum omnium subministratori ascribit dicens : *Confitebor tibi in sæcum, quia fecisti.* Neque enim ego; inquit, me sicut olivam-fructiferam composui, sed tu fecisti : abs te enim gratia ; quare nunquam finem faciam tibi gratias habendi ac constendi : sed postquam semel speravi in misericordia Dei, *exspectabo nomen ejus.* Nam cum bona spes subsit, patientia nobis opus. Quapropter *exspectabo nomen tuum*, ait, *quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum*; sive secundum Symmachum, *Quoniam bonum est nomen tuum in conspectu sanctorum tuorum.* Gnarus itaque ipsum bonum esse et bonorum auctorem, non potestibus in malitia, non abjectis hominibus, sed sanctis ; jure *exspectabo nomen tuum*, bona spe fruens me nunquam lapsurum a misericordia tua. Sic itaque in ipso speravi in æternum et in sæcum sæculi.

1. IN FINEM, PRO MAHELETH, INTELLIGENTIAE DAVID LII.

VERS. 2-6. *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniuritatibus, non est qui faciat bonum.* Quinquagesimus psalmus confessionis modum ejus, quem admissi peccati pœnitent, complectitur ; sequens vero in malitia potentis et impii moris insaniam describit ; ac qualis, cum istum, tum priorem, finis exciperit. Nam ei qui in malis suis gloriabatur dictum est : *Propterea Deus destruet te in finem, evellet te, et emigrabit te de tabernaculo¹⁰*; ex persona autem conscientis subjungitur, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia ejus in sæcum¹¹.* Hic vero qui psalmus non est, neque enim ita inscribitur ; sed neque canticum, neque quid simile, salutaris Dei adventus prophetiam continet, quem multi prophetæ et justi voluerunt videre. Præsens itaque, quasi in omnium hominum ruina, et quasi in communi naufragio hæc precatur : *Quis dabit ex Sion Salutare Israel? cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, exultabit Jacob et lætabitur Israel:* quando conscientis declaransque peccata sua, per salutarem Dei adventum purgationem consecuturus erat ; quando impli et in malitia potentes hominum mores, non per alium quam per unum Salvatorem, qui insanabilibus animæ morbis mederi valet, curari poterant. Et D

τυπωτάμενος, τὴν αἰτίαν ἐξάπτει τῷ πάντων τῶν ἀγαθῶν χορηγῷ λέγων. Ἐξομολογήσομαι σοι εἰς τὸν αἰώνα, διτὶ ἐποίησας. Οὐ γάρ ἐγὼ, φησίν, ἐποίησα ἡμαυτὸν ὥστε ἐλαῖαν κατάκαρπον, ἀλλὰ σὺ ἐποίησας παρὰ σοῦ γάρ ἡ χάρις διὸ οὐδέποτε παύσομαι σοι: τὴν χάριν εἰδὼς, καὶ σοι ἔξομολογούμενος: ἄπαξ δὲ ἐλπίσας ἐπὶ τὸν ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὑπομετὼν δρομαὶ αὐτοῦ. Τῆς γάρ ἀγαθῆς ἐλπίδος ὑποχειμένης, ὑπομονῆς ἡμίν χρεῖα. Διὸ ὑπομετὼν τὸ δρομά σου, φησίν, διτὶ χρηστόν ἐστιν ἐραρτλος τῶν ἁσίων σου· η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ὄτι ἀμαθὸν τὸ δρομά σου ἀρτικρυς τῶν ὁσιών σου. Εἰδὼς οὖν, διτὶ ἀγαθὸν ἔστι, καὶ ἀγαθῶν ποιητικὸν, οὐ τοῖς δυνατοῖς ἐν κακίᾳ, οὐδὲ τοῖς ἀποβλήτοις τῶν ζῶντων, ἀλλὰ τοῖς ὅστοις, εἰκότως ὑπομετὼν τὸ δρομά σου, ενελπίτης ὡς μήποτε ἐκπεσεῖν τοῦ σοῦ ἐλέους. Οὕτω γοῦν ἡλπίσας ἐπ' αὐτῷ εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΑΟΣ, ΥΠΕΡ ΜΑΕΛΕΘ. ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΤΑ ΔΑΥΙΔ ΝΒ'

Ἐλπερ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι θεός. Διεψήρηστας καὶ ἐθελεύθηστας ἐν ἀρουραῖς, οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν. Ὁ μὲν ν ἔξομολόγησην τρόπου μεταγινώσκοντος ἐφ' οὓς ἡμαρτεῖν, περιείχεν ὃ δὲ ἔξῆς αὐτῷ, ἀπόνοιαν τοῦ ἐν κακὶ δυνατοῦ καὶ ἀθέου τρόπου· ὅποιόν τε τοῦτον διεδέχθη τὸ τέλος, καὶ ὅποιον τὸν πρότερον. Τῷ μὲν γάρ καυχησαμένῳ ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς ἐλέγετο· Διά τοῦτο δὲ θεός καθελεῖ σε εἰς τέλος, ἀκτίλαι σε καὶ μεταραστεύσαι σε ἀπὸ σκηνώματος· ἐκ προσώπου δὲ τοῦ ἔξομολογησαμένου ἐπήγετο ἔξῆς τὸ, Ἐγὼ δὲ ὥστε ἐλαῖα κατάκαρπος ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλπίσας ἐπὶ τὸν ἔλεος αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα. Οἱ δὲ παρών οὐχ ὁντικοὶ, οὐ γάρ οὕτως ἐπιγέγραπται, ἀλλ᾽ οὐδέ πολὺ, οὐδέ τι τῶν τοιςύτων, προφητείαν περιέχει τῆς σωτηρίου θεοφανείας, ἢν πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπειθύμησαν ἰδεῖν. Πασπερ οὖν καὶ οἱ μετὰ χείρας ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων διαπτώσει, καὶ ὡσπερ ἐπὶ κοινῷ ναυαγίῳ εὐχόμενος καὶ λέγων. Τις δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτηρίου τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριος τὴν αλγμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ὑακὼν, καὶ εὐχρατήσεται Ἰσραὴλ· διτὶ γάρ, ἔξομολογούμενος καὶ ἐξαγορεύων τὰ ἑαυτοῦ ἀμαρτήματα διὰ τῆς σωτηρίου θεοφανείας, καθάρσεως ἔμελλε τεύξεσθαι· διτὶ ἀθέος ἐν ἀνθρώπῳ καὶ ἐν κακὶ δυνατοῖς τρόποις οὐδὲ ἀλλως οἶδες τε ἦν ἢ διὰ μόνου τοῦ Σωτῆρος θεοφανείας τυχεῖν, τοῦ καὶ τὰ ἀνίστα τῆς ψυχῆς πάθη λασασθαι δυναμένου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἀκόλουθίαν εἰρήσιμω.

Σημειώσῃ δὲ, διτὶ δεύτερον ἡδη ἡ προκειμένη προφητεία ἔγκειται τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ μέρει κατὰ τὸν ιγ', ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ κατὰ τὰ προκειμένα. Σχεδὸν γάρ αὐτοῖς ἡμίαστιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους καὶ διὰ τοῦ ὅμοιως ἔχει τῷ παρόντι· ἀρχόμενος μὲν ἀπὸ τοῦ· Ἐλπερ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐκ ἔστι θεός· τελευτῶν δὲ εἰς τὸ Πτερόν δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτηρίου τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ

Observa porro hanc prophetiam bis in libro Psalmorum ferri, in prima parte, psalmo tertio decimo; in secunda, eo quem jam tractamus. Nam a principio ad finem, iisdem fere verbis jacet decisus tertius ac præsens psalmus; bis verbis incipiens, *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus;* his vero desinens, *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, ex-

¹⁰ Psal. LI, 7. ¹¹ ibid. 10.

ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωστὴν τὸν λαὸν ἀντὸν, ἀγαλλιάσεται Ιακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰσραὴλ. Βραχεῖαι δὲ λέξεις τὴν ἐν ἀμφοτέροις διαφορὰν ἔργάνονται. Ἐν μὲν γάρ τῇ προγραφῇ ὁ μὲν ἦ τὸ τέλος τῷ Δαυὶδ ἐλέγετο· δὲ παρὸν ἔχει μὲν τὴν αὐτὴν ῥῆσιν, πλεονάζει δὲ ἐν τῷ λέγειν, ὅτε Μαελέθ, συνέσεως. Ὁ μὲν Ἀχίλλες, ἐπὶ χορείᾳ, ἡρμήνευσεν· δὲ Σύμμαχος, διὰ χοροῦ· δὲ θεοδοτίων, ὑπὲρ τῆς χορείας, καὶ ἡ πεμπτὴ ἔκδοσις ὠσαύτως. Ἀναγκαῖς δὲ πρόκειται τὸ, συνέσεως· ἐπειδὴ περ συνέσεως ἡμῖν δεῖ πρὸς τὸ νοῆσαι τίς ἔστιν ἡ χορεία ἡ διὰ τῆς προγραφῆς δηλουμένη, καὶ τίς ὁ λόγος, καθ' ὃν ἄπαξ προλεχθείστης τῇ προφητείᾳ κατὰ τὸν ἰγ' δεύτερον ἐνταῦθα πρεβληπται. Τὸ δὲ, εἰς τέλος, ἐν ἀμφοτέροις κείμενον, σημαντικὸν ἀν εἴη τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡμελλεῖ ἀποτελεῖσθαι τὸ προφήτευμένα. Ἐπειδὴ γάρ κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, τὸ Σωτῆριον τοῦ Θεοῦ, ἐπιφανὲν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις, χορείαν συνεστήσατο τὴν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συγχροτουμένην, εἰς ὑμνους καὶ δοξολογίας τοῦ αὐτοῦ Ιατρὸς· εἰκότως ἐπὶ σύνεσιν ἡμᾶς ταῦτης τῆς χορείας δὲ λόγος παρορμᾷ. Καὶ δρυ τὸ παράδοξον· προγράφει μὲν γάρ ὑπὲρ τῆς χορείας, ἡ ὑπὲρ τοῦ χοροῦ, εἰσάγει δὲ οὐδένα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπον ἀγαθὸν, οὐδὲ ποιοῦντα χρηστότητα ἔνας ἐνδε, λέγων Ἑῆστον· Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λείπειν εἰςτι συνών καὶ ἐκέντων τὸν Θεόν. Πάρτες διαθόρ, οὐκ ἔστιν ἔως ἐνδές.

Εἰ δὲ οὖν τοιαῦτα ἡν τὰ ἐν ἀνθρώποις· ὡς μηδένα διαθόν εὑρίσκεσθαι ἐν τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, πῶς ὑπὲρ τῆς χορείας τὰ τῆς προγραφῆς λέγεσιθα σημαίνει; Ἀλλά ἐρεῖς, δοτε, ἐπειδὴ πάντες ἔξεκλιναν ἔως ἐνδε, διεφθάρησάν τε οἱ ἐπὶ γῆς καὶ ἔδειλύθησαν ἐν ἀνομίαις, εἰκότως δὲ προφήτης ἐπιψάστο ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰπών· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτῆριον τοῦ Ισραὴλ; ἐτῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωστὴν τὸν λαὸν ἀντὸν, ἀγαλλιάσεται Ιακὼν, καὶ εὐφρατήσεται Ἰσραὴλ. Συνεῖδεν γάρ τῇ προγνώσει τοῦ πνεύματος τοῦ προφητικοῦ, ὡς ἀλλὰ διὰ τοῦ Σωτῆριον ἡμελλεῖν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ λαοῦ ἐπιστρέψειν καὶ ἐλευθεροῦσθαι τῆς τῶν πολεμίων δυναστείας· ὡν ἐπιτελουμένων, ἡ τοῦ Θεοῦ χορεία συνίστατο ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἐλευθερουμένων τῆς αἰχμαλωσίας. Εἰκότως οὖν εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπεται τὰ λεγόμενα, καὶ ὑπὲρ Μαελέθ, τουτέστιν ὑπὲρ τῆς χορείας, λέλεκται· ὥστε σαφέστερον ἡρμήνευτο, ὑπὲρ τῶν ἐλευθερωθησομένων τῆς αἰχμαλωσίας· διόπερ καὶ εἰς σύνεσιν ἡμᾶς ἀναπέμπεται. Εἴρηται δὲ, τῷ Δαυὶδ, ἡ προφητεία, ὑπὲρ αὐτοῦ λεγθεῖσα. Διὸ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἐρμηνευταῖς, τοῦ Δαυὶδ, ἐπιγέγραπται. Καὶ ἔστιν εἰπεῖν ὡς δρα αὐτὸς δὲ Δαυὶδ, προφήτας τότε· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαῖα κατάκαρπος ἐτῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ, ἡλικία ἐπὶ τὸ ἐλεύθερος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἄλλως τεύξεσθαι τοῦ ἐλέους ἡπλισταῖ· ἢ διὰ τοῦ προφητευομένου σωτῆριου. Διὸ εἰ μὲν τῷ ν Ελεγεν· Ἀπέδος μοι τὴν ἀγαλλιάσιν

A *sultabit Jacob et lætabitur Israel*. Modicis autem verbis ambo differunt. Nam in titulo decimus tertius in finem David habet, hic vero eamdem quidem sententiam præfert; sed hæc insuper addit, pro Maheleth, intelligentia. Aquila, super chorea, interpretatus est; Symmachus, per chorum; Theodosio, pro chorea, et quinta editio similiter. Necesario autem intelligentia dicitur; quia intelligentia nobis opus, ut capiamus quæ sit illa chorea, in titulo indicata; et qua de causa, semel prolata prophetia in psalmo decimo tertio, secundo hic repeatatur. Illud autem, in finem, quod in utroque legitur, tempus quo impleri debent quæ in prophetia seruntur significaverit. Quia enim in consummatione sæculi, Salutare Dei quod in terra hominibus illuxit, choream constituit ex omnibus gentibus in Ecclesia ipsius congregatam, ad hymnos et gloriam Patri ipsius referendam; jure ad talis choreæ intelligentiam nos sermo concitat. Et vide mihi, quæso, rem permiram: dum enim hunc titulum edit, pro chorea vel pro choro, nullum esse in terra bonum hominem, ac ne vel unum qui faciat bonitatem enuntiat, dicens in sequentibus: *Dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat donum, non est usque ad unum.*

B *ἔξεκλιναν, ἄμα νηρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποῶν διαθόρ, οὐκ ἔστιν ἔως ἐνδές.* Si itaque sic se res habebant apud homines, ut nullus in filiis hominum bonus reperiretur, quare pro chorea psalmum dici inscriptio significat? Verum dicas, quia omnes declinaverant usque ad unum, ac corrupti erant qui in terra versabantur, et abominabiles facti erant in iniquitatibus; merito prophetam in sequentibus precatum his verbis esse, *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* cum converterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. Nam propheticus spiritus afflatus noverat, per Salutare illud, captivitatem plebis reversuram et liberandam esse ex inimicorum dominatu. Quibus absolutis, Dei choream ex iisdem a captivitate liberatis constituendam esse. Jure igitur hæc dicta ad finem remittuntur, pro Maheleth, id est, pro chorea dicta sunt: ac si clarius explicaretur, pro iis qui liberandi sunt a captivitate; quare nos ad intelligentiam remittit. Dicta autem est prophetia, Davidi, quia ab ipso Davide prolata; quapropter apud interpres, Davidis, inscripta est. Ac dici potest Davidem, qui ante dixerat, *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei*, bene novisse se non alio modo misericordiam consecuturum esse, quam per salutare illud quod in vaticinio ferebatur. Quamobrem in quinquagesimo dicebat: *Redde mihi lætitiam Salutaris tui*;¹² in hoc autem, *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* Itogabat quippe commune bonum sibi

¹² Psal. L, 14.

quoque erogari. Decimus tertius etiam magnam cum præcedenti, scilicet cum duodecimo, habet affinitatem. Nam postquam rogavit idem in duodecimo, ac dixit, *Usquequo, Domine, oblitisceris me in finem?* usquequo areris faciem tuam a me?⁷³? quibusdam postea additis, ita claudit: *Ego autem in misericordia tua speravi. Exsultabit cor meum in Salutari tuo?*⁷⁴ Et quia in duodecimo Salutare illud memoravit, in decimo tertio consequenter ait: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?*

μόνευσε τοῦ Σωτηρίου ἐν τῷ ιδίῳ, ἐν τῷ ιδίῳ ἀκολούθως φησί· Τίς δώσει ἐκ Σιὼν τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ήγέρο γάρ καὶ αὐτῷ δοθῆναι τὸν κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ δι' οὐδὲ πρὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸν ιδίον. πολλὴν εἶχεν ἀκολούθιαν. Εὔξαμενος γάρ ἐν τῷ ιδίῳ, δι' αὐτοῦ καὶ εἰπών "Εως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἐως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; καὶ τὰ τούτοις ἔχῆς συνάγας, ἐπιλέγει· Ἐγώ δὲ ἐκ τῷ ἀλέει σου ἡλικίαν. Ἀγαλλιάσεται ἡ χαρδία μου ἐπὶ τῷ Σωτηρίῳ σου. Καὶ ἐπειδήπερ ἐμνη-

Inscriptio itaque, quæ multa eget intelligentia, pro chorea dicebatur per Salutare in hominibus constituenda, ac post Salvatoris nostri Iesu Christi adventum opere perfecta; per quem in universo orbe una constituit Deo chorea, qualis visa nunquam fuerat, scilicet catholica Ecclesia Dei, supra firmam immobilemque salutaris verbi petram fundata. Quæ autem initio prophetæ dicuntur, omnium qui in terra sunt hominum quasi naufragium inducent. Nam ait: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniustitate: non est qui faciat bonum.* Eadem vero in xii habentur, maxime secundum Hebraicam linguam, in qua eadem verba, eadem litteræ in ambobus psalmis feruntur; etsi in versione nostra quasdam diversas voces præferre videantur. Nam pro illo, *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniustitate;* decimus tertius, *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis?*⁷⁵: ac rursum pro illo, *Non est qui faciat bonum,* habet ille, *Non est qui faciat bonitatem?*⁷⁶: nam diversitas apud interpres solum fertur. His porro significatur lapsus prorsus suisse communes de Deo cogitationes; atque impiam irreligiosamque omnium hominum sententiam ante Salvatoris nostri adventum obtinuisse. Nam cum Deus in communibus cognitionibus bona cognitionis suæ semina jecerit, quemque in hominibus insipientem tanta subversio occupaverat, ut impiam sententiam in mente sua servaret, ac nullum esse, nec in universo exstitisse Deum, cogitaret. Et hic sane vere atheus et prorsus insipientis erat, qui neque providentiam omnia prospicientem, neque mentem illam universalem, neque substantiam omnia exsuperantem omniumque opinicem, existere definiret. Reliqui vero homines multorum numinum errori per idolatriam sese tradentes, alio insipientiæ modo in nullius Dei cultum prolapsi sunt: qui etiam sparsa illa in se de Deo sana semina extinxerunt, ac mortuorum simulacrorum abominationi se dediderunt, quæ nullius pretii et vere execranda erant, coientes. Quare dictum est: *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniustitate.* Quod clarius interpretatus Symmachus est his verbis, *Corrupti sunt et abominationi studuerunt cum iniustitate.* Abominationi namque stu-

A τοῦ Σωτηρίου σουν ἐν δὲ τῷ προκειμένῃ· Τίς δώσει ἐκ Σιὼν τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ήγέρο γάρ καὶ αὐτῷ δοθῆναι τὸν κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ δι' οὐδὲ πρὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸν ιδίον. πολλὴν εἶχεν ἀκολούθιαν. Εὔξαμενος γάρ ἐν τῷ ιδίῳ, δι' αὐτοῦ καὶ εἰπών "Εως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἐως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; καὶ τὰ τούτοις ἔχῆς συνάγας, ἐπιλέγει· Ἐγώ δὲ ἐκ τῷ ἀλέει σου ἡλικίαν. Ἀγαλλιάσεται ἡ χαρδία μου ἐπὶ τῷ Σωτηρίῳ σου. Καὶ ἐπειδήπερ ἐμνη-

'Η μὲν οὖν προγραφὴ, πολλῆς συνέσεως δεομένη, ὑπὲρ τῆς χορείας ἐλέγετο, τῆς μελλούστης διὰ τοῦ Σωτηρίου συνίστασθαι ἐν ἀνθρώποις· ἡτοι ἐργὸν ἐπετέλεσθη μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὐ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης μία συνέστη τῷ Θεῷ χορεῖα, οἷα οὐδεπώποτε, ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ· Ἐκκλησία ἐπὶ τὴν ἀρχαγῆ καὶ διεσπαστὸν πέτραν τοῦ σωτηρίου λόγου τεθεμελιωμένη. Τὰ δὲ ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας λεγόμενα ἀπάντων τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ἀντερ τι ναυάγιον εἰσάγει. Εἶπε γάρ· Φησίν ἄρχωρ ἐρ καρδία αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. Διερθάρησται καὶ ἔβδελυγθησται ἐρ ἀρεμιᾶ· οὐκ ἔστι ποιῶρ ἀραδόρ. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐν τῷ ιδίῳ ἐδηλοῦτο, μάλιστα κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ἐν ή αἱ αὐταὶ λέξεις ἐμφέρονται καὶ τὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἐν ἀμφοτέροις· εἰ καὶ μάλιστα τῆς παρ' ἡμῶν ἡμετερας, λέξεις τινὲς ἐντὸλλαγμένας περιέχειν δοκεῖ. C. Αὐτὴν γάρ τοῦ, Διερθειρας καὶ ἔβδελυγθησται ἐρ ἀρογιλα, δι' ιδίου, Διερθάρησται καὶ ἔβδελυγθησται τοῦ ἐπιτηδευμάτων καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἔστι ποιῶρ ἀραδόρ, Οὐκ ἔστι ποιῶρ χρηστότητα, περιέχει παρὰ γάρ τοὺς ἐρμηνεύσαντας ἡ ἐναλλαγὴ φέρεται. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος τῆς ἐκπτωσιν τῶν κοινῶν περὶ Θεοῦ ἐννοιῶν, καὶ τὸν δυσεσθή καὶ ἀθεον λογισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπάσσης πρὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας ἐπικρατήσαντα. Τοῦ γάρ Θεοῦ ταῖς κοιναῖς ἐννοιαῖς ἀραθὰ σπέρματα τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως καταβαλλομένου, τοσαύτη τις κατέσχεν διαστροφὴ πάντα τὸν ἐν ἀνθρώποις ἀφρονα, ὡς δόξαν διθεον ἐν τῷ ἑαυτοῦ λογισμῷ κτήσασθαι, καὶ διὰ μηδείς ἔστι μηδὲ ὑφέστηκεν ἐν τῷ παντὶ δι Θεὸς διανομῆναι. Οὗτος μὲν οὖν ἀληθῶς διθεός τις ἦν καὶ παντελῶς ἀφρον, οὔτε πρόνοιαν τὰ πάντα ἐφορῶσαν, οὔτε νοῦν τὸν καθόλου, οὔτε τὴν ἐπέκεινα τῶν ὅλων οὐσίαν τὴν ἀπάντων ποιητικὴν, ὑψεσταῖς διριζόμενος· οἱ δὲ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, πολυθέων πλάνη τῇ κατὰ τὴν εἰδωλολατρείαν ἔστιντος ἐκδόντες, ἐπέρι ἀφροσύνης τρόπῳ εἰς ἀθεότητα πεπτώκασιν· οἱ καὶ αὐτοὶ διέφθειραν τὰ σπαρέντα ἐν αὐτοῖς ὑγρῆ περὶ Θεοῦ σπέρματα, καὶ τῇ τῶν νεκρῶν εἰδώλων βιδελυρίᾳ ἔστιντος παραδεδύκασιν, διτιμα καὶ ἀληθῶς βιδελυγματα σεβασθέντες. Διὸ εἰρηται· Διερθειρας καὶ ἔβδελυγθησται ἐρ ἀρογιλα· δὴ σαρέστερον ἡμιτίνεσσεν δι Σύμμαχος εἰπών· Διερθάρησται καὶ βιδελυρίας ἐπετηδευμάται μετὰ ἀδικίας. Ἐπειδή

⁷³ Psal. xii, 1. ⁷⁴ ibid. 6. ⁷⁵ Psal. xiii, 1. ⁷⁶ ibid. 3.

δευταν γάρ την βδελυρίαν, τὰ μή δυτα ὡς δυτα ἀν εἰδωλοποιήσαντες μετά τῆς ἀνωτάτω ἀδικίας. Τις γάρ ἀν γένοιτο ταύτης ἔπειρα χειρων ἀδικία, καθ' ἣν φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ηὔλαξαν τὴν δέξιαν τοῦ ἀρθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν, κατὰ τὸν λερὸν Ἀπόστολον;

Εἰτ' ἀκόλουθα δρῶτες τοῖς ἀθέοις καὶ διαστροφοῖς ἐσαντωρέστηδεύμασιν, εἰς τὰν εἰδος βίου μοχθηρίας περιπεπτώντασιν. Διὸ ἐπιλέγεται ἐξῆς· Οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν. Ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς ιεροὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λοιποῦ εἰς ἔστι συντικὼν ἢ ἐκλητῶν τὸν Θεόν. Πάρτες ἐξέκλιναν, ἀματηχειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα ἕως ἐνδέ. Ὁ μὲν ἄφρων ἡπάτα ἔστην, λέγων ἐν τῇ χαρδίᾳ ἔστους μή εἶναι Θεόν· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ πάντες ἐνδελέχθησαν βδελυρίαν ἐπιτηδεύσαντες. Ὁ δὲ ἀληθῆς λόγος τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ Κύριον οὐχ ὑφεστάναι μόνον καὶ τὰ πάντα περιέχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρρεφέντας καὶ ἐπισκέπτεσθαι, οὐ τὰ καθόλου μέρη τοῦ αναντός μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ μέρος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὰς διατριβὰς ποιουμένους ιεροὺς τῶν ἀνθρώπων, διέδαστει. Εἰτ' ἐπειδή περ πρόνοιαν ποιεύμενος τῶν ιερῶν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λόιου μεγέθους ὑποθέσιν, καὶ ὥσπερ ἐξ ὑψηλοτάτης ἀκρωρείας τῆς ἀνωτάτω καὶ ὑπὲρ πάντα δυνάμεως ἔστους, καθίσιν ἐπὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων, ἐπισκοπῶν εἰς ποὺ τίς ἔστι τῆς αὐτοῦ προνοίας τὴν διοίκησιν συνειών, καὶ εἰ ποὺ τις, πάντα δεύτερα θέμενος τὰ τῆς τοῦ βίου ἀπάτης, τὴν περὶ αὐτοῦ δῆτησιν ἀνεβλητρεῖ. Καὶ ἐπειδὴ, ζητῶν, οὐδένα τοιούτον εὑρεν, τῷ πάντας; ἐκκλινει, ὅμοι τε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν ἀχρεωθῆναι, ὡς μὴ ποιοῦντα ἀγαθὸν ἕως ἐνδέ εὑρεῖν· εἰκότως ἐπαπειλεῖ τοὺς διαιρείρασιν αὐτούς, τὰ ἐξῆς λέγων· Οὐχὶ γράσσοται πάρτες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούραν, οἱ ἐσθιοτες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου; Τὸν Κύριον οὐκ ἐπεκυλέσατο· ἐκεὶ φοβηθήσονται γένων οὐκ ἦν φόδος. Ἐπειδὴ, διακύψας ἐκ τοῦ λόιου κατοικητηρίου δὲ Θεὸς, τουτέστιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔνθα κατοικεῖ λέγεται διὰ τοὺς αὐτόθι χωροῦντας αὐτοῦ τὴν βασιλείαν, πάντας εἰδὲ τοὺς ιεροὺς τῶν ἀνθρώπων ἀχρεωθέντας καὶ τῆς εὐθείας καὶ ὅρθης ἀποκλίναντας ἔδοντες εἰκότως οἵα τις ποιεῦνται· καὶ ἀρρεφέντας τῆς ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ ἀγέλης, ἐπειπειλεῖ τοὺς αἰτίοις τῆς διαστροφῆς, λέγων· Οὐχὶ γράσσοται οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούραν, οἱ ἐσθιοτες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου; Καὶ μοι δοκεῖ ταῦτα περὶ δυνάμεων ἀντικειμένων λέγεσθαι τῶν ἀράτων ἔχθρων καὶ πολεμῶν τοῦ γένος τοῦ ἀνθρωπείου. Οὗτοι γάρ τὸν ἀνθρώπων γένος καταδρωματα ἔστοιτε ἐποιήσαντο, οἷα δεῖνοι θήρες τὰς ψυχὰς αὐτῶν κατεσθίοντες, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν προφητείαις· Οἱ κατεσθιοτες τὸν λαόν μου δλω τῷ σπέμιατε.

Οὗτοι οὖν αὐτοὶ νῦν μὲν, φησὶν, ὡς οὐκ ἀν τὸν θεὸν πρὸ δρθαλμῶν θέμενοι, ταῦτα κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐν ἀνθρώποις λογικῆς ἀγέλης δι-

A duerunt, iis quae non erant, ac si existerent, simulae erigentes cum supra omnia iniquitate. Ecqua enim illa deterior iniquitas, qua dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium, secundum sanctum Apostolum ???

Deinde consequenter agentes ad impia et perversa studia sua, in omnem improbitatis speciem lapsi sunt. Quare dehinc subjungitur: Non est qui faciat bonum. Deus de caelo prospexit super filios hominum, ut rideat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem usque ad unum.

B Insipiens sane sese decepit, dicens in corde suo non esse Deum: ac reliqui omnes abominabiles facti sunt, abominationi studentes. At sermo verus docet eum, qui supra omnia est, Deum ac Dominum, non existere modo et omnia complecti; sed etiam prospicere et considerare, non solum praecipias universi partes, sed singula quoque, et filios hominum in terra versantes. Deinde quia filii hominum prospiciens, ex propria magnitudine descendens, quasi ex altissimo cacumine virtutis suæ omnibus præminentem, descendit ad eos, qui in terra erant, homines internoscendos, explorans num quis esset qui providentia suæ administrationem intelligeret, et num quis, postpositis omnibus hujus vita fallaciis, ad se perquirendum attenderet. Cumque hujusmodi neminem lustrando invenisset, quod omnes declinassent et simul inutiles facti fuissent, ita ut ne vel unum qui faceret bonum reperiret; jure comminatur iis qui sese corruerant, quæ sequuntur proferens: Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Dominum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quia ex proprio domicilio prospiciens Deus, id est, ex caelo, ubi habitare dicitur propter eos qui ibi regnum ejus possident, omnes filios hominum vidit inutiles factos, a recta via declinasse; jure ceu quidam pastor bonus gregem suum in hominibus existentem curans, perversionis auctoribus comminatur D dicens: Nonne cognoscent qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam comeditione panis? Et haec videntur mihi de adversariis potestatibus invisibilium inimicorum et hostium generis humani dicta esse. Hi enim hominum genus cibum sibi fecerunt, ceu immanes feræ animas eorum devorantes, ut in prophetiis dictum est: Qui devorant populum meum toto ore ??.

Hi igitur, inquit, utpote qui Deum oculos non ponant, jam contra populum et contra meum in hominibus rationabilem gregem hæc egerunt. Num

?? Rom. 1, 22. ?? Isa. ix, 12.

ergo semper sic agentes perseverabunt? Esto jam Deum non invocaverunt, Deo contraria et inimica operati, aenon quodam tempore cognoscent ultionem ipisis inferendam? Sane tempus erit in quo trepidabunt timore. Quodnam illud, nisi quando illucescente Salutari, nullus ultra metus pecoribus meis aderit, illas autem immanes feras, occultos et invisibilis dæmones timor corripiet, ubi non erit timendi locus? Tunc enim illi quidem qui bonis erunt digni nullus erit metus; illi vero, qui jam contra populum meum eriguntur, ingruet timor iræ ipsos invaseræ, quæ instans, dissipabit ossa eorum qui hominibus placent; qua confundentur; quia tunc omnium judex ipsos nihil faciet. Pro illo autem, *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent*, Symmachus ita interpretatus est: *Nam Deus dissipavit ossa eorum qui castrametantur circa te: confunderis quia Deus reprobavit eos.* Aquila autem eidem sententia hæret dicens: *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui castrametati sunt circa te: confusus es, quoniam Deus abjectus est eos.* Sermonis autem sententia declarat, prædictorum populi insidiatorum, videlicet invisibilium inimicorum et occulorum hostium, virtutes delendas esse. Nam ossa inimicorum dissipata, malitia eorum virtutes fuerint, quas notato tempore Deum dissipaturum comminatur. Tunc porro etiam confundentur, cum Deus eos reprobaverit, ac despicerit, nihil eos esse comprobans. Hæc merito interminatus est hominum curator Dei verbum; quoniam prospiciens de cœlo super filios hominum, ac perlustrans num quis esset inter eos intelligens aut requirens Deum, nullum invenit; sed deprehendit omnes insidiis inimicorum declinasse ac inutiles factos esse, ut ne vel unus residuus esset bonis operibus deditus. Priora itaque tertius decimus etiam complectitur: quæ sequuntur vero inter se differunt. Nam in decimo tertio his subiungitur illud: *Quoniam Deus in generatione justa est, consilium inopis confundistis, quoniam Dominus spes ejus est*¹⁰; hic vero, *Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt quoniam Deus sprevit eos.* Sed quæ tertium decimum spectant suis locis propria interpretatione donata sunt. Quæ vero jam tractantur, qua ratione explicaverimus, cuique legenti palam est.

VERS. 7. *Quis dabit ex Sion Salutare Israel? cum converterit Deus captivitatem plebis sue, exsultabit Jacob et letabitur Israel.* Cum Propheta ex revelatione Spiritus sancti magna concepisset animo de pernicie inimicorum humani generis, deinde addidit illud, *Quis dabit ex Sion Salutare?* ac si diceret, quis dabit hæc jam opere compleri? Non enim alia liberatio a malis rata erit filii hominum, nisi per solum adventum Salutaris Dei,

A επράξαντο. Μήτι οὖν καὶ εἰς τὸ παντελὲς ταῦτα πράτοντες διατελέσουσι; Ἐστω δὲ νῦν, τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο, τάναντια τῷ Θεῷ καὶ τὰ ἔχθρα αὐτῷ ἐνεργοῦντες, μὴ οὐχὶ γνώσονται καιρῷ τινι τῇ ἐπελευσομένην αὐτοῖς δίκην; Καὶ μήτι ἔσται καιρός, ἵνα φοβηθῆσονται φόβον. Ποιος δὲ ἀν εἴη οὗτος ἢ ἐκείνος καθ' ὃν ἐπιλάμψαντος τοῦ Σωτηρίου, οὐκέτι τοῖς ἐμοῖς θρέμμασι φόβος ἐπιστήσεται αὐτοὺς δι τοὺς δεινοὺς Θῆρας καὶ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀοράτους δαίμονας φόβος λήψεται ἐκεὶ οὖν οὐκ ἔσται φόβος; Τότε γάρ τοις μὲν τῶν ἀγαθῶν ἀξίοις οὐκ ἔσται φόβος, τοῖς δὲ νῦν ἐπαίρομένοις κατὰ τοῦ λαοῦ μου ἐπιπεσεῖται φόβος δι τῆς μετελευσομένης αὐτοὺς δρῆς, ἥτις ἐπιστᾶσα διασκορπίσει δοτᾶ ἀνθρωπούς σκοτῶν. ἐν δὲ καταισχυνθῆσονται, ἐπειδὴ τότε αὐτοὺς δι τῶν ἀπάντων ἔξουδενώσει κριτής. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ὁτι δι Θεὸς διεσκόρπισερ δοτᾶ ἀνθρωπούς σκοτῶν, δι Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον. Ὁ γάρ Θεὸς διασκορπίσει δοτᾶ τῷ παρεμβαλότω τῷ περὶ σέ καταισχυνθῆσῃ, διτι δι Θεὸς ἀπεδοκίμασεν αὐτούς. Καὶ δι Ακύλας δὲ τῆς αὐτῆς ἔχεται διανοία λέγων. Ὁτι δι Θεὸς δισκόρπισερ δοτᾶ παρεμβεβηληκότων σου· ἡσχυρας, διτι δι Θεὸς ἀπέβριψεν αὐτούς. Ἡ δὲ τοῦ λόγου διάνοια παριστησι τῶν προλεχθέντων ἐπιβούλων τοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τῶν ἀοράτων ἔχθρῶν καὶ τῶν ἀφανῶν πολεμίων, τὰς δυνάμεις καθαιρεθῆσεθαι. Ὁστᾶ δὲ καταισχυνθῆσονται, ἐπειδὲν ἀποδοκίμαση αὐτούς δι Θεὸς ἢ ἔξουθενήσῃ, τὸ μηθὲν αὐτούς εἶναι ἀποδείξας. Ταῦτα εἰκότως ἡπειρησεν δι τῶν ἀνθρώπων κτηδεμῶν τοῦ Θεοῦ λόγος ἐπειδὴ διακύψας ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς οὐλοὺς τῶν ἀνθρώπων, ζητήσας τε ἐν αὐτοῖς εἰ ἔστι συνιών ἢ ζητῶν τὸν Θεὸν, οὐδένα εὑρε· κατέλαβε δὲ τοὺς πάντας ἐξ ἐπιβούλης ἔχθρῶν ἐκκλίνοντας καὶ ἀχρειωθέντας, ὡς μηδὲ ἔως ἐνδέ περιλείπεσθαι ἀγαθῶν ἔργων ποιητήν. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα δόμοις καὶ δι τοῦ περιέχει παρήλασται δὲ τὰ ἔχης. Ἐν μὲν γάρ τῷ ιγ' συνηπτας τούτοις τὸ, Ὁτι δι Θεὸς ἐν τερεψ δικαιό, βουλήη πτωχοῦ κατησχύρατε, διτι Κύριος ἐξιτε αὐτοῦ ἐστιν ἐνταῦθα δε, Ὁτι δι Θεὸς διεσκόρπισερ δοτᾶ ἀνθρωπούς σκοτῶν, κατησχύρησαρ, διτι δι Θεὸς ἔξουδέρωσεν αὐτούς. Ἄλλα μὲν εἰς τὸν ιγ' οἰκεῖας ἔτυχεν ἐρμηνείας κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους· τὰ δὲ προκείμενα, ὅπως ἡμῖν παρέστη, πρόκειται τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐν τῷ ἐπιστρέψας τῷ Θεῷ τῷρι αἰχμαλωσταρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακὼν, καὶ σύρραγθησεται Ἰσραὴλ. Μεγάλα φαντασθεὶς δι Προφήτης ἐκ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀποκαλύψεως περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν ἔχθρων τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ἐξῆς ἐπήγαγε τὸ, Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον; ὁσει ἐλεγε· Τίς δώσει ἡδη ποτὲ ταῦτα δι' ἔργων χωρῆσαι; Οὐ γάρ δλῶς σεσῶσθαι κακῶν ἐλευθεριαν τοῖς

¹⁰ Psal. xiii., 6.

υιοῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ διὰ μόνης τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρίου τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐ πολὺς ὁ λόγος διὰ πασῶν φέρεται τῶν Γραφῶν. Ἐπεύχεται τοῖνυν λέγων· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Πολλάκις δὲ ἡμῖν εἰρηται, ὡς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν τοῦτον ἐν ταῖς προφητείαις προαγορεύεται τὸν τρόπον· Σωτήριον γάρ αὐτὸν καλεῖν εἰώθασιν· διὰ πᾶς τοῖς ἔθνεσι γνωσθήσεσθαι προεχήρυττον ἐντεῖ τοῖς ἄλλοις καὶ ἐν οἷς εἰρηται· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ φόρμα καιρὸν, ἀσατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ἡ γῆ· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ θρόνον αὐτοῦ. Εἴταργε. Μεσαθε ημέραν ἔξι ημέρας τὸ Σωτήριον αὐτοῦ. Ἄγαρ τελλατε εοῖς δινερι τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἀσατε τῷ Κυρίῳ φόρμα καιρὸν, διὰ θαυμαστὰ ἔκλησερ. Ἐγράψοις Κύριος τὸ Σωτήριον αὐτοῦ, διατελούστων δικαιολυψές τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἡσαΐας, Ἀποκαλύψει, φησι, Κύριος τὸν βραχὺλον τὸν ἀγιον αὐτοῦ δικαιούστων πάρτων τὸν δικαιόν, καὶ τὰ ἔξης. Ἡδη δὲ πολλάκις παρατεθείμεθα τῶν λόγων τὸ διποτέλεσμα, μαρτυρούμενον διὸ τοῦ Συμεὼν, δὲ, τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Τησοῦν Χριστὸν, ἐπι νηπίον δυτα, ταῖς ἀγκάλαις λαβῶν, ἀνεφάνησε λέγων· Νῦν ἀπολύτε τὸν δοῦλόν σου, Δέσκοτα, κατὰ τὸ θρόνον εἰρήνῃ· διὰ εἰδον οἱ δρυμαλιοί μου τὸ Σωτήριον, δη τολμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τὸν δικαιόν.

Ἄλλα ταῦτα μὲν ἐν Εὐαγγελίοις ἐπιληροῦτο. Οἱ γε μῆτραι παλαιοὶ προφῆται, τὸ μέλλον τῷ Πνεύματι προθεωροῦντες, καὶ τῶν ἀγαθῶν εἰς ἔρωτα καὶ πόθον ἔρχομενοι, ἐπειδόντες ἐν εὐχαῖς, τοτὲ μὲν φάσκοντες· Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ διεσδέσθαι σου, καὶ τὸ Σωτήριον σου δώπτης ἡμῖν· τοτὲ δὲ ἐν εὐχῇ λέγοντες· Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ Σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Τί γάρ καὶ ἐμελλε γίγνεσθαι ἐπιφανέντος τοῦ Σωτῆρος, ἔξης ὁ λόγος παρίστησι φάσκων· Ἐν τῷ ἐπιστρέψαντο τῷ Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσσεται Ἰακὼβ, καὶ εὐχρηστήσεται Ἰσραὴλ. Ὁρές, ὡς, ἐπιφανέντος τοῦ Σωτῆρος, ἐπιστροφὴν γενήσεσθαι τῆς αἰχμαλωσίας θεσπίζει κατὰ τὴν σωτῆριον φωνὴν τὴν ἐμφερομένην ἐν τῷ λέγοντι ἐξ αὐτοῦ προσώπου προφήτῃ· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὐ εἰρενεῖ διχρισέ με, εὐαγγελίσθεται πτωχοῖς ἀπέτακτοι με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀρεστοί, τυφλοῖς ἀνάβλεψις; ἦν μετὰ χειρας αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων λαῶν, καὶ τὸν τόπον διελθὼν ἐπεσφραγίσατο φίσας· Σήμερον ἡ Γραφὴ αὕτη πειλήρωται ἐν τοῖς ωστὲ ὅμινοις. Τῆς οὖν αἰχμαλωσίας ἀνεθείσης, χορεῖται λοιπὸν ἐξ αὐτῆς συνιστανται, τοὺς ὑμνους ἀναπέμπουσαι τῷ ἐλευθερῷ τῇ βασιλείᾳ. Τότε δὲ καὶ ἀγαλλιάσσεται Ἰακὼβ, καὶ εὐχρηστήσεται Ἰσραὴλ. Τότε δὲ, πότε, ἡ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς δηλουμένης ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς νοεῖν σε ἔτερον μὲν εἶναι τὸν ἐλευθερούμενον λαὸν, καὶ ἔτερον τοὺς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ εὑφραινομένους; Τούτο γάρ ἡ διάνοια ὑποβάλλει φάσκοντος τοῦ λόγου· Ἐν τῷ ἐπιστρέψαντο τῷ Θεῷ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξης.

A de quo multa seruntur in omnibus Scripturis. Preceatur itaque dicens: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* Plerumque autem diximus, Christum Dei, Salvatorem et Dominum nostrum hoc in prophetiis modo appellari; nam illum Salutare vocare solent: quod ab omnibus gentibus cognitum iri præsumtiabant sive in aliis, sive in hoc dicto: *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus, annuntiate de die in diem Salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus*⁴⁰: ac rursum, *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Notum fecit Dominus Salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam*⁴¹; et Isaías: *Revelabit, inquit, Dominus brachium sanctum suum in conspectu omnium*⁴², et cetera. Et jam sacerdotibus verborum eventum exposuimus, testimonio Simeonis fultum, qui Salvatorem et Dominum nostrum Jesum Christum adhuc infante, in ulnis accipiens, sic vociferatus est, *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei Salutare, quod parasti ante faciem omnium populorum*⁴³.

B Sed hæc quidem in Evangelii impleta sunt. Antiqui vero prophetæ Spiritu quod futurum erat prævidentes, et bonorum desiderio amoreque capti, clamabant in orationibus, modo quidem illud proferentes, *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et Salutare tuum da nobis*⁴⁴; modo autem in oratione dicentes: *Quis dabit ex Sion Salutare Israel?* Quid enim post Salutaris adventum evasurum esset, in sequentibus sermo declarat dicens: *Cum converterit Dominus captivitatem plebis sue, exsultabit Jacob et lætabitur Israel. Vident quo pacto post Salutaris adventum, conversionem captivitatis futuram esse vaticinatur, secundum illam Salvatoris vocem, quæ in propheta ex ejus persona loquente fertur: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis dimissionem, cæcis visus restituitionem**

D ⁴⁵? Quam prophetiam Salvator in synagoga Iudeorum, manibus accipiens, postquam locum legisset, obsignavit dicens: *Hodie haec Scriptura impleta est in auribus vestris*⁴⁶. Remissa itaque captivitate, ex ea postea choreæ constituentur, quæ hymnos liberatori Regi emittunt. Tunc exsultabit Jacob, et lætabitur Israel. Tunc, quandonam, nisi tempore memorata illius libertatis populi Dei, ita ut intelligas alium esse liberatum populum, alios eos qui de ipsius salute lætantur? Hæc enim sententia subindicatur cum dicitur: *Cum converterit Deus captivitatem plebis sue, et cetera. Illi namque lætabuntur cum converterit Dominus captivitatem plebis sue.* His itaque duos ordines decla-

⁴⁰ Psal. xcvi, 1-3. ⁴¹ Psal. xcvi, 1, 2. ⁴² Isa. lx, 10. ⁴³ Luc. ii, 29. ⁴⁴ Psal. lxxxiv, 6. ⁴⁵ Isa. lxi, 1; Luc. iv, 18, 19. ⁴⁶ Luc. iv, 21.

rat, alium eorum qui in captivitatem abducti non sunt; alium eorum qui abducti quidem sunt, sed per Salutare libertatem sunt consecuti. Dieas igitur illos olim prophetas, justos, patriarchas, et quotquot ab errore idololatriæ puri fuerunt, ipsos esse qui in captivitatem a spiritualibus inimicis abducti non sunt: eos vero ex gentibus qui in nullius Dei cultum sese verterunt; eos item qui multorum numinum errori se subdidere; sive etiam qui ex circumcisione peccatis suis venditi sunt; atque in summa omnes, de quibus superius dictum est, *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus; corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniustitate, eos, inquam, esse qui captivitatem passi sunt. Quibus per salutarem adventum liberatis, chorus propheticus qui jam olim in Deo requievit, quippe proprie Jacob et Israel, ob res per nomina hujusmodi significatas, appellatur, exultabit et lastabit, ut propriis membris gratulatus iis qui per Salutare libertatem nacti sunt.*

ta, ἀγαλλιάσεται καὶ εὐφρανθήσεται, συγχαίρων ὡς

4. IN FINEM IN HYMNIS, INTELLECTUS DAVI-DI. 2. CUM VENISSENT ZIPHÆI, ET DIXI-SENT AD SAUL: NONNE DAVID ABSCON-DITUS EST APUD NOS? LIII.

*Vers. 3, 4. Deus in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me. Sicuti psalmos qui in prima parte libri sunt, post lapsum in uxorem Uriæ pronuntiatos fuisse ex singulorum titulo demonstratum est; ita nunc quoque singulorum psalmorum inscriptiones, notam temporis quo C recitati sint, præferunt. Præsens itaque psalmus nos statim remittit ad primum Regnorum librum, ut inde discamus, quibus de rebus hunc hymnum David emiserit. Historia porro sic habet: *Et sedes habebat David in deserto Masedec in angustiis: et morabatur in monte, in deserto. Ziph⁸⁷. Deinde ut venit Jonathan filius Saul ad ipsum, et dixit illi: Ne timeas; neque enim te inteniet manus Saul patris mei: et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus, et Saul pater meus scilicet hoc⁸⁸. Et percusserunt ambo sœdus coram Domino, mansitque David, et Jonathan abiit in domum suam. Quibus deinde sub-jungit: *Et ascenderunt Ziphæi ex arido loco ad Saul in collem dicentes: Nonne ecce David latitat apud nos in Mesara in angustiis, in nova⁸⁹?* Quod cum didicisset Saul, ad Davidem insequendum versus est. Jamque proximum erat ut eum caperet; scriptum enim est: *Quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon. Et ibant Saul et viri ejus ex parte montis hujus: et erat David obtectus, ut abiret a facie Saul; et Saul et viri ejus castrababantur contra David et viros ejus, ut caperent eos. Et nuntius venit ad Saul dicens: Festina et veni, quia irruperunt allophyli in terram! Et reversus est Saul, desistens persequi David: et perrexit in oc-cursum allophylorum⁹⁰.* Hæc sunt quæ historiam**

A Οὐντοι γάρ εὐφρανθήσονται ἐν τῷ ἐπιστρέφειν Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Δύο τοντυ διὰ τούτων παρίσταται τάγματα, τὸ μὲν τῶν μὴ ὑποπτωκότων τῇ αἰχμαλωσίᾳ, τὸ δὲ τῶν ὑποπτωκότων μὲν, ἐλευθερίας δὲ τετυχηκότων διὰ τοῦ Σωτῆρού. Ἐρεῖς οὖν τοὺς μὲν πάλαι προφήτας καὶ δικαῖους, καὶ πατριάρχας, καὶ πάντας τοὺς καθαροὺς τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης γενομένους, αὐτοὺς εἶναι τοὺς μὴ ὑποπτωκότας τῇ τῶν νοητῶν πολεμίων ἀλώσει· τοὺς δὲ ἔξ οὐντων εἰς ἀθεότητα περιτραπέντας, τοὺς τε τῇ πολυθέῳ πλάνῃ καταδουλωθέντας, ή καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς τοὺς ταῖς ἑαυτῶν ἀμαρτίαις πραθέντας, καὶ ἀποκαπλῶς ἀπαντας, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο· *Ἐλπετ ἄχρω ἐν καρδὶᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεὸς, διέφειρας καὶ ἀδειλύχθησας ἐν ἀρούρᾳ,* B τούτους τυγχάνειν τοὺς τὴν αἰχμαλωσίαν πεπονθότας. *Οὐν ἐλευθερουμένων διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρού ἐπιλάμψεως, ὁ πάλαι παρὰ Θεῷ ἤδη ἀναπεπαυμένος πρωτικῶς χορὸς, Ιακὼβ καὶ Ἰσραὴλ κυρίων δονομαζόμενος διὰ τὰ ἐκ τῶν δονομάτων σημαντιόμενα πράγματοικοι μέλεσι τοῖς διὰ τοῦ Σωτῆρού ἐλευθερουμένοις.*

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΓΥΜΝΩΙΣ, ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΤΟ ΔΑΥΓΙΔΑ, ΕΝ ΤΟ ΕΛΘΕΙΝ ΤΟΥΣ ΖΙΦΑΙΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΕΙΝ ΤΟ ΣΑΟΥΛ· ΟΥΚ ΙΔΟΥ ΔΑΥΓΙΔ ΚΕ-ΚΡΥΠΤΑΙ ΠΑΡ ΗΜΙΝ; ΝΙΓ.

*'Ο Θεὸς, διὰ τῷ ὀνόματι σου σῶσον με, καὶ ἐν τῇ δινυστείᾳ σου κρῦψό με. Ήσπερ ἀπεδείχνυντο οἱ κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν μετά τὸ πταῖσμα τὸ εἰς τὴν τοῦ Οὐρίου γεγονός λελεγμένοι ἐκ τῆς ἐφ' ἔκαστῳ κειμένης προγραφῆς· οὕτω καὶ νῦν αἱ καθ' ἔκαστον φαλμὸν προγραφαὶ δηλωτικαὶ τυγχάνουσι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλέχθησαν. Αὐτίκα γοῦν καὶ διὰ προκείμενος ἀνέπεμψεν ἐπὶ τὴν πρότην βίβλον τῶν Βασιλεῶν· ὡς ἐν ἐκεῖθεν μάθοιμεν, ἐφ' οἷοις πράγμασι τὸν προκείμενον ὑμνον διαυτὸν ἀνέπεμψεν. "Ἐχει δὲ ἡ ιστορία τούτον τὸν τρόπον· *Καὶ ἐκάθισε Δαυτὸς ἐν τῇ ἐφήμῳ Μασεδέκῃ ἐν τοῖς στεροῖς· καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ δρεὶ ἐν τῇ ἐφήμῳ Ζελφ. Εἰδὼς οὐδὲ Ιωράθαρ δινέδει Σαούλ πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Μή σοδοῦ, διτι οὐ μὴ εὐηγγείλησῃ καὶ ξερό Σαούλ τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ βασιλεύσεις ἐπὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἐσομαὶ σοι εἰς διάτερα, καὶ Σαούλ δι πατέρο μου οἰδεις οὐτως. Καὶ συνέθετο ἀμφότεροι διαθήκην ἐνώπιον Κύπρου, καὶ Δαυτὸς ἐκάθητο, καὶ Ιωράθαρ ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· οἵτις ἐπιλέγει· Καὶ ἀρκέσται οἱ Ζιφαῖοι ἐκ τῆς αὐγχώδους πρὸς Σαούλ ἐπὶ τὸν Βουρὸν, λέγοτες· Οὐκέτι δαυτὸς κέρχυσται παρ' ημῖν ἐν Μεσαρᾷ ἐν τοῖς στεροῖς, ἐν τῇ καινῇ· Ο δὲ μαθὼν Σαούλ ἐπὶ διώξεις ἐτράπη τοῦ Δαυτὸς. Ήδη τε λοιπὸν ἐγγὺς ἦν τοῦ λαβεῖν αὐτὸν ὑποχείριον· γέγραπται γάρ· Καὶ ἤκουσε Σαούλ καὶ κατεδίωξεν διώσις Δαυτὸς εἰς τὴν Ἑρημον Μαιών. Καὶ πορεύονται Σαούλ καὶ οἱ ἀδρες αὐτοῦ ἐκ μέρους τοῦ δρονος τούτου· καὶ ἐγένετο Δαυτὸς σκεπαζόμενος πορεύεσθαι ἀπὸ προσώπου Σαούλ· καὶ Σαούλ καὶ οἱ ἀδρες αὐτοῦ παρεβαλλον ἐπὶ Δαυτὸς καὶ**

⁸⁷ I Reg. xxiii, 14. ⁸⁸ ibid. 16-18. ⁸⁹ ibid. 19. ⁹⁰ ibid. 23-28.

τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ, συλλαβεῖται αὐτούς. Καὶ ἀγ-
τελος ἡλθε πρός Σαούλ λέγων· Σπεῦδε καὶ δεύρο,
ὅτι ἐσέστητο ἀλλοφυλοις ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ ἀγ-
τελοφύλοις Σαούλ μή καταδώκεις ὅπλων Δαυΐδ, καὶ
ἴσχορειν εἰς συνάρτησιν τῶν ἀλλοφυλῶν. Ταῦτα
μὲν τὰ ἄπο τῆς Ιστορίας. Ἐφ' οἷς τὸν προκειμένον
νῦν διασταθεὶς ἐκ χειρὸς Σαούλ ὁ Δαυΐδ γραψῇ πα-
ραβόλωσιν, ἐπισημηνάμενος τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρᾶγμα
δηλώσας διὰ τῆς προγραφῆς. Διὸ καὶ ἐπὶ σύνεσιν
Ἄμδη παρορμῷ τῶν ἐμφερομένων, λέγων· Ἐλέτο τὸ τέ-
λος ἐν ὑμροῖς συνέσσεις τῷ Δαυΐδ. Κατὰ δὲ τὸν
Ἀκόλουθον· Τῷ ρικοποιῷ ἐν ψαλμοῖς ἐπιστήμονος
τοῦ Δαυΐδ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐπιτίχιον διά
ψαλτηρίων περὶ συνέσσεις τοῦ Δαυΐδ. Ἐπειδὴ καὶ
φεύγων καὶ τὴν ἔρημον μεταδιώκων, ἀντὶ φυλακτηρίου ἐπήγειτο τὸ τοῦ ψαλτηρίου δργανον, αὐτῷ χρώ-
ματος καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ εἰς Θεὸν ἀναπεμπομένοις ὑμνοῖς· καὶ φύλαξ μὲν καὶ ψαλμοῖς πνευματικοῖς
ἀντὶ θυσίας χρώμενος, ἀντὶ δὲ εὐάνδον θυμιάματος δι' εὐχῶν τὴν πνευματικὴν ἀποτελῶν λειτουργίαν.

Ἐν τῷ ἀλεθεῖ τοῖνυν τοὺς Ζιφαίους καὶ εἰτεῖται
τῷ Σαούλ· Οὐχ ἰδού Δαυΐδ κέρχυται παρ' ἡμῖν;
Τοῦτο μαθὼν ὁ Δαυΐδ ἡτοι ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ προφητικοῦ ἦ ἐκ τινος τῶν τὰς τοιαύτας
διαταγγελίας διασκονεῖν εἰωθότων, τὸ ψαλτήριον μετὰ
χειρὸς παραχρῆμα λαβών, δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ τὴν λογι-
κὴν ἀναφέρει θυσίαν λέγων τὰ προκειμένα, δι' ὃν ἀξιοῖ
σωθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀλλως ἢ διὰ τοῦ δόντοματος
αὐτοῦ· διὸ φησιν· Ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ὄντοματι σου σώσον
με· οὗδες γάρ εἶναι τι δυομάτι τὸ ὑπέρ πᾶν δυομάτι.
Ωστερός γάρ ἐστι τίνα ἐν ταῖς ἐπιφύλαξις κατὰ τῶν ιοβόλων ἐρπε-
τῶν ρήματα καὶ δινόματα, τοσαύτην ἐμφαίνοντα δυνά-
μεως ἴσχυν, ὡς κατακοιμᾶσιν ἢ καὶ νεκροῦν τὰ φοβε-
ρώτατα τῶν ἐρπετῶν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ δυομάτι
τὸ ὑπέρ πᾶν δυομάτι ἡπίστατο σωτήριον μὲν τυγχά-
νειν τῶν σωτηρίας ἀξίων, τῶν δὲ ἐκθρῶν καὶ ἐναν-
τίων δυνάμεων ἀπελατικῶν. Ἐδούλετο τοίνυν σωθῆ-
ναι ἐν τῷ δόντοματι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀκρίτως τε ἐδού-
λετο· ἀλλ' εἰ ἀξιοῖ εὐρίσκοιτο τῆς σωτηρίας. Διὸ ἐπι-
λύγει· Καὶ ἐν τῇ διγαστερᾳ σου χριεῖται μοι· ἢ
κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, δικάστεις μοι. Πρό-
τερον γάρ ἀξιοῖ κρίνεσθαι καὶ δικάζεσθαι πρὸς τοὺς
ἐλαύνοντας ἢ καὶ διαβεβληκότας αὐτόν· εἰδοῦσιν εἰ
φάνεις ἀδικούμενος ἐκδικήσεις τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ
χριτοῦ, μετερχομένου τοὺς ἀδικοῦντας. Ταῦτα εἰπών,
προστίθησι λέγων· Ὁ Θεὸς, εἰσάκουσσον τῆς προσ-
ευχῆς μου, ἐνώπισσαι τὰ ρήματα τοῦ στόματός
μου· ὧστερος δικαιολογίαν ποιούμενος ἐνώπιον τοῦ
χρινοτος αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἀδικοῦντας αὐτόν. Καὶ ἵνα
γε τὰ τῆς δικαιολογίας παραδεχθῆ, τὴν εὐχὴν ἀν-
πέμπει, ἢν καὶ εἰσακούσθηναι ἀξιοῖ λέγων· Ὁ Θεὸς,
εἰσάκουσσον, καὶ τὰ ἔξῆς. Τι δ' ἀν δούλετο ἡ προ-
ευχὴ, καὶ ποιεῖν δικαιολογίαν εἰχε, ἐξῆς παρίστησι
λέγων·

Οτι ἀλλοτριοι ἐπανέστησαν ἐπ' ἐμὲ, καὶ κρα-
τωιοι ἐξήτησαν τὴν ψυχὴν μου, καὶ οὐ προ-
θεστο τὸν Θεὸν ἐτρώπιον αὐτῶν. Ταῦτα δὲ τῆς
δικαιολογίας. Καὶ δρα πῶς οὐ διὰ μαχρῶν ἔκτενει
τοὺς ἀλόγους, ἀλλ' ἀτε Θεῷ τῷ πάντα εἰδότι διαλεγό-
μενος, αὐτῷ μόνον ὑπόμνησιν ποιεῖται, τὴν μαχρῶν
τῶν πραγμάτων ἀποσωπῶν διητικάλιαν. Μήποτε δὲ
τοὺς μὲν ἀλλοτριους ἥνισσετο τοὺς Ζιφαίους τοὺς πόδες

A spectant. Quibus de causis eruptus David ex manu
Saulis hunc hymnum scripto tradidit, notans per
inscriptionem tempus ac rem ipsam. Quare ad in-
tellectum rei quæ narratur nos provocat, dicens :
In finem, in hymnis, intellectus Davidis. Secundum
Aquilam vero, *Victoriæ auctori, in psalmis, scientis*
Davidis; secundum Symmachum autem, *Triumphale, per psalteria, de intelligentia Davidis.* Quia
fugiens, et desertum transcurrentes, pro præsidio
psalterii instrumentum secum agebat, ipsis usus,
atque hymnos per illud Deo emittens : cantica et
psalmos spirituales pro sacrificio persolvens ; pro
thymiamate autem boni odoris, per orationes spiri-
tuales ministerium obiens.

B Cum venissent ergo Ziphai, ac dixissent ad Saul :
Nonne ecce David absconditus est apud nos? Hæc
cum David, sive ex revelatione spiritus propheticī,
sive ex quopiam talia nuntiare solito edidicisset,
accepto statim præ manibus psalterio, per illud
Deo rationabile sacrificium offert, hæc loquens,
quibus a Deo salutem obtinere, non per aliud quod-
piam, quam per nomen ejus postulat, quare ait :
Deus, in nomine tuo salvum me fac; gnarus scilicet
esse quoddam nomen, quod est super omne no-
men. Quemadmodum enim in incantationibus con-
tra reptilia venenosa, quædam assignata vocabula
et nomina sunt, tanta vi potestatis instructa, ut
reptiliū terribilissima vel sopiant vel extinguant;
sic et ille probe sciebat nomen illud super omne
nomen, salutare quidem iis esse qui salute digni
sunt, inimicos vero et adversarias potestates fu-
gare. Volebat itaque salutem in nomine Dei conse-
qui, idque non sine examine; sed si dignus saluto
deprehenderetur. Quamobrem addit, *Et in virtute*
tua judicabis mihi; sive secundum reliquos inter-
pretes : *judicabis mihi.* Nam prius rogat judicari
se ei jus dici sibi adversus impulsores et calum-
niatores : ac deinde si injuria affectus videretur,
a judice vindicari, qui injuria se afflentes adori-
retur. His dictis adjicit : *Deus, exaudi orationem*
meam, auribus percipe verba oris mei; quasi discep-
tans pro causa sua in conspectu sui et inimico-
rum suorum judicis. Ut autem defensio sua admit-
tatur, orationem, quam exaudiri rogat, emittit di-
cens : *Deus, exaudi, etc.* Quid porro sibi vellet
oratio, et quam defensionem institueret, sub hæc
explicat his verbis :

VERS. 5-7. Quoniam alieni insurrexerunt adver-
sum me, et fortes quæsierunt animam meam, et non
proposuerunt Deum ante conspectum suum. Hæc
erat disceptatio. Ac vide mihi quo pacto non lon-
gum proferat sermonem; sed utpote Deum omni-
scium alloquens, rem ipsi solum commemorat,
longamque negotii explicationem silentio premis.
Num vero per alienos subindicat Ziphæos, qui

Ipsum apud Saulem incusaverant? Ac per iortes illi, quæ animam ipsius quærentes, Saulem et comites ejus, qui Deum non proponentes ante conspectum suum, insequebantur eum qui nihil sibi injuriz intulisset; ac eo sese fallebant, quod putarent se posse præter Dei voluntatem aliquid illi mali infligere? Id sane erat hominum qui non proposuerant Deum ante conspectum suum.

Hæc porro scripta sunt, inquit Apostolus, in admonitionem nostram¹¹, id imitatores sanctorum efficiamur, si quando in similia inciderimus. Non est sane tempus, quo qui volunt pie vivere non persecutionem patiantur, et non odio injuste habentur ab iis, qui contrariam vitæ rationem instaurerunt. Et vero necessaria hæc nobis sunt ad disciplinam, ut scilicet nos quoque hæc ceu incantatione utramque; hujusmodi voces Deo emittentes, cum in manus inimicorum delapsi, eorum insidiis et calumniis cum periculo impetratur; persuasi non inutilia fore orationis verba, sed auxilio nobis magno futura, utpote qui primi orationi nos dederimus. Hæc precatus itaque David, continuo propitiū habuit Deum, et ejus ope dignatus est. Nam cum proximum esset ut caperetur et Saulis manibus traduceretur, insperato servatur a Deo, nuntio Sauli ad alia negotia abducente, secundum historiam jam enarratam. Quamobrem ait postea: Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ. Areret malæ inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. Diapsalma. Diapsalma mutationem sententiæ induxit. Illa enim ceu orando Deo emiserat; hæc vero quasi prophetice subjungit, quæ salutem precanti prænuntiant, inimicis vero, et quorum manibus eripi rogavit, perniciem. Hæc igitur Spiritus sancti afflatus vaticinatur; his ea significans quæ se spectarent: Ecce enim Deus adjuvat me, Dominus susceptor est animæ meæ. Quæ vero ad inimicos suos pertinent, scilicet ad Ziphæos, qui ipsum apud Saulem calumniati sunt; quæ ad spirituales quosdam et occultos hostes, qui ejus secundum Deum profectui invidebant, atque ideo conspirationem adversus eum constitabant, his verbis effert: Areret malæ inimicis meis, et in veritate tua disperde illos. Secundum vero Symmachum: Retribuet, inquit, malæ iis qui mihi muros auferunt: in veritate tua silere fac eos. Et vide, quum hæc cum historia quadrent. Nam Ziphæi ipsum apud se latitare volentem, quasi denudantes et muros ipsi auferentes, ipsum calumniis et verbis diabolicis impetebant apud Saulem: quare illos jure subiudicavit his verbis: Retribuet malæ iis qui mihi muros auferunt, et in veritate tua silere fac eos. Bonum ipsis silentium est, ut ne talibus adversum me calumniis utantur. Admodum autem congruenter Deum susceptorem, sive fulcrum animæ suæ, secundum Symmachum vocavit. Quia enim superius fortis quærebant animam ejus; ne-

A τὸν Σαοὺλ ἐνδιαβάλλοντας αὐτὸν; τοὺς δὲ χραταῖοὺς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ζητοῦντας αὐτὸν τὸν Σαοὺλ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, οἱ, μή προθέμενοι τὸν Θεὸν ἐκώπιον αὐτῶν, ἤλαυνον τὸν μηδὲν αὐτοὺς ἀδικηότα, ἵστατος ἀπατῶντες τῷ νομίζειν, ὅτι καὶ πάρα τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ δυνήσονται τι κατ' αὐτοῦ; Τούτο δ' ἡνὶ ἀνδρῶν μή προθεμένων τὸν Θεὸν ἐκώπιον αὐτῶν.

'Εγράψῃ δὲ ταῦτα, φησὶν δὲ Ἀπόστολος, εἰκὸνεστιαὶ ἡμῶν, ὡς δὲ μιμηταὶ γιγνούμεθα τῶν ἀγίων, εἴποτε τοῖς δομοῖς περιπίπτοιμεν. Οὐχὶ ἔστι γάρ δὲ πάντες οἱ θέλοντες εὔσεβῶς ζῆν οὐχὶ διώκονται, καὶ μὴ μισοῦνται μίσος ἀδικον ὑπὸ τῶν τὸν ἑναντίον αἰρουμένων βίον. Καὶ ἀναγκαῖα γε ἡμῖν τὰ προκείμενα εἰς διδασκαλίαν· ὡς δὲν καὶ αὐτοὶ δίκην ἐπιφῆς ἔσαντος; ἐπάδομεν τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν ἔχθροις περιπεσόντες ἐπισουλευούμεθα ὑπὸ αὐτῶν, καὶ διαβαλλούμεθα, καὶ κινδυνεύομεν· πεπεισμένοι οὐκ ἀργὰ ἔσεσθαι τὰ βήματα τῆς προσευχῆς, τὰ μεγάλα δὲ συμβαλοῦνται: ήμεν, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτοὶ τοῖς πρώτοις εὐέργαμένοις. Λύτεικα γοῦν εὐέργαμενος ταῦτα δὲ Δαυΐδ, παραχρῆμα ἐπηχόντος ἐπυχε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀξιοῦται τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας. Ήδη γάρ μὲλλων ἀλίσκεσθαι καὶ ταῖς τοῦ Σαούλ χερσὶ παραδίστησαι, παραδόξως ἐκ Θεοῦ σώκεται, ἀγγελίας τὸν Σαούλ ἀπαγαγούσης ἐφ' ἐπέρας ἀσχολίας κατὰ τὴν παρατεθεῖσαν Ιστορίαν. Διὸ ἔξῆς φησιν· Ίδον γάρ δὲ θεὸς βοηθεῖ μοι, Κύριος ἀντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου. Ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἔχθροῖς μου, καὶ ἐτῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς. Διηγάλμα. Τὸ διάφαλμα μεταβολὴν ειργάσαστο τῆς διανοίας. Τὰ μὲν γάρ ὡς ἐν προσευχῇ ἀνεπέμπετο τῷ Θεῷ· τὰ δὲ προφητικῶς ἐπιλέγει, τὰ θεοπίζοντα σωτηρίαν μὲν τῷ εὐέργαμένῳ, πτῶσιν δὲ τοῖς ἔχθροῖς, ἀφ' ὧν ρυσθῆναι ηὔξατο. Ταῦτ' οὖν ἐξ ἀγίου Πνεύματος προφητεύει, τὰ μὲν περὶ αὐτὸν σημαίνων ἐν τούτοις· Ίδον γάρ δὲ θεὸς βοηθεῖ μοι, Κύριος ἀντιλήπτωρ τῆς ψυχῆς μου· τὰ δὲ περὶ τῶν ἑναντίων αὐτῷ, ἤτοι περὶ τῶν Ζιφαίων τῶν διαβεβλητῶν αὐτὸν πρὸς τὸν Σαούλ, ή καὶ νοητῶν τεινον ἢ καὶ ἀφανῶν ἔχθρῶν τῶν διαφθορούμενων αὐτὸν τῇ κατὰ Θεὸν προκοπῇ, καὶ διὰ τοῦτο συσκευαζομένων αὐτὸν, ἐν τῷ, Ἀποστρέψῃ τὰ κακὰ τοῖς ἔχθροῖς μου, καὶ ἐτῇ τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἀνταποδώσει, φησὶ, κακὰ τοῖς ἀποστειχίζοντο με, ἐτῇ τῇ ἀληθείᾳ σου ἀποσιώπησον αὐτούς. Κατὰ δὲ τοῦτος μηδὲν αὐτοῖς ἡ σιωπή, ἵνα μὴ τοιάταις χρῶνται κατ' ἐμοῦ διέβολαις. Σφόδρα δὲ καταλήκως τὸν θεὸν ἀντιλήπτορα, ή ὑπέρεισμα, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὄντας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. Ἐπειδὴ

¹¹ I Cor. x, 11

γάρ ἀνωτέρω οἱ χραταιοὶ ἐζήτουν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὐδὲν διπισουλεῦσαι αὐτοῦ τῷ σώματι προηρημένοι, ὡς τῇ ψυχῇ εἰκότες καὶ αὐτὸς τὸν Κύριον ἀντίκτυορα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ὠνόμαζεν. Ἐμελε γάρ αὐτῷ οὐδὲν τοῦ σώματος, οὐδὲ τῶν ἔκτος ὑπαρχόντων, οὐδὲ τῆς προσκαίρου ταύτης ζωῆς, μόνης δὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.

Ἐκουσιῶς θύσω σοι, ἐξομολογήσομαι τῷ ὄρόματι σου, Κύριε, ὅτι ἀμαθόν. Διὰ τῶν πρώτων δέσμων καὶ ικετηρίαν ἀναπέμψας τῷ Θεῷ, καὶ τὴν δικαιολογίαν αὐτοῦ ἐκθέμενος, ἐν τοῖς δευτέροις, πληρωθεῖς τοῦ πνεύματος, θεοπίκει τά τε περὶ αὐτὸν μέλλοντα λοεσθαι, τά τε τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ συμβοσμένα· εἴθ' ἔξης καὶ ἀκολούθως ἐν τῷ τρίτῳ μέρει θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀνύστειν ἐπαγγέλλεται τῷ Θεῷ ἐφ' οἷς εὖ πέπονθεν. Μες γάρ δὴ διασωθεῖς καὶ τῆς τῶν ἔχθρων ἐπισουλῆς τὴν εὐθερωμένος, οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔλεθρον τῶν ἔχθρων ἐπιδύν, θύειν καὶ ἐξομολογήσομεν τῷ δόντοι τοῦ Κυρίου ὑπισχνεῖται· καὶ ταῦτα προλέγει θεοπίκειν πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως. Ὄτε γάρ οἱ Ζιφαῖοι ἐλθόντες πρὸς τὸν Σαοὺλ εἰπον· Ἰδού· Δαυΐδ κέρχυται πάρ' ἡμῖν· ἀρχὴν ετ' ἔχούσης τῆς χατίτων Ιστορίας καὶ τῶν Ζιφαίων δέρττ σταθερότητας αὐτὸν, τότε δὴ τὰ τέλη τῶν πραγμάτων αὐτὸς θεοπίκει, τὰ ὑστερόν ποτε γενησόμενα προλαμβάνων ὡς ἡδη γεγονότα. Διὸ φησιν· Ὄτι ἐκ πάσης θλίψεως ἐρρύσω με, καὶ ἐν τοῖς ἔχθροῖς μου ἐπεῖδεν σὸν δρθαλμὸς μου. Ταῦτα γάρ ὑστερὸν μὲν ποτε γέγονεν· ὅμως δὲ προγνώσει τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὡς ἡδη αὐτὰ γεγονότα ἀπαγγέλλει, καὶ ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστεῖ, καὶ θύειν· ἐπαγγέλλεται, καὶ ἐξομολογήσομεν τῷ Κυρίῳ, λέγων· Ἐκουσιῶς θύσω σοι. Ο δὲ Ἀκύλας, Ἐν ἐκουσιασμῷ, φησὶ, θυσίδωσι σοι. Ἐπειδὴ γάρ δοικος καὶ ἀπολίς καὶ ἀνέστιος ὁν, ἐν ταῖς ἐρήμοις ἐποιεῖτο τὰς διατριβὰς, καὶ νῦν ἐξεῦρε τρόπον θυσίας. Τίς δὴ ἦν οὗτος; Ἐν ἐκουσιασμῷ, φησὶ, θυσίδωσι σοι. Ἀρκεῖ γάρ ἡ ἐκουσιότης καὶ ἡ προαίρεσις, δι' οὓς ἀναπέμψω σοι τὴν θυσίαν. Οὐ γάρ ἡγνέει τὸν Θεὸν παραιτούμενον μὲν τὰς δι' αἰμάτων καὶ ζώων σφαγῆς θυσίας, λογικὴν δὲ θυσίαν τὴν δι' αἰνεσεως ἀσπαζόμενον, ἀτε προμεμαθηκὼς τὸ, θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰτέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχαρίστους. Ταῦτην οὖν, φησὶν, ἐκουσιῶς θύσω σοι τὴν θυσίαν, αὐτὸς τὸ ἐπ' ἔμοι ἐκούσιον καὶ τὸ θελημά μου καὶ τὴν ἐμὴν προαίρεσιν ἀνατίθεις σοι, τὴν τε εὐχαριστίαν αὐτὴν ἀντὶ θυσίας σοι προσφέρων. Διὸ συνάπτει ἔξης λέγων· Ἐξομολογήσομαι τῷ ὄρόματι σου, Κύριε, ὅτι ἀμαθόν· σφέστατα ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς ἐξομολογήσεως ἀντὶ εὐχαριστίας παραλαμβανομένης· Ἐφ' οἷς γάρ ἐκ πάσης θλίψεως ἐρρύσθη, καὶ τὸν ἔχθρος αὐτοῦ ἐπεῖδεν σὸν δρθαλμὸς αὐτοῦ, ἐπὶ τούτοις εὐχαριστίας ἀνατέμπει, καὶ τὰς τοῦ ἐκουσιασμοῦ θυσίας ἐπαγγέλλεται ἀποδώσειν τῷ Θεῷ.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΓΥΜΝΟΙΣ, ΣΥΝΕΣΕΩΣ, ΤΩ ΔΑΥΙΔ ΝΑ'.

Ἐρώτωσα, σ Θεός, τὴν προσευχήν μου, καὶ μὴ

ὑπερίθης τὴν δέσσοιν μου. Μες μὲν πρὸς τὴν ιστο-

“Psal. xlvi, 14.

A que ita corpori insidias struere cogitabant, ut auimae; merito ipse Dominum susceptorem animæ suscepit. Nihil quippe de corpore neque de rebus extra positis sollicitus erat, neque de temporanea hac vita: sed de anima tantum.

Vers. 8, 9. Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est. Cum prioribus verbis obsecrationem et supplicationem Deo emisisset, ac disceptationem suam exposuisset; secundis, quæ sibi, quæ inimicis suis eventura erant spiritu plenus vaticinatur: deinde consequenter tertio loco hostias et gratiarum actiones se Deo pro beneficiis persoluturum pollicetur. Nam ut erexitus et ab inimicorum insidiis liberatus; neque ob id solum, sed quia inimicorum exitium prospiciebat, se immolaturum et confessionem nomini Domini editurum promittit: atque hæc vaticinans ante rerum eventum prædictit. Nam cum Ziphæ ad Saulem accedentes dixerunt: *Ecce David absconditus est apud nos; cum res in historia enarrata inciperent, et dum adhuc Ziphæ ipsum calumniarunt, tunc ipse rerum exitum vaticinatur; quæ postea eventura erant quasi jam facta prævertens Quare ait: Quoniam ex omni tribulatione eripueristi me, et super inimicos meos despexit oculus meus.* Hæc quippe post hæc gesta sunt; sed tamen Spiritus sancti præscientia, ut jam edita nuntiat, de hisque gratias agit, ac sacrificaturum confessionemque Deo emissurum pollicetur, dicens: *Voluntarie sacrificabo tibi; Aquila vero ait: Sponte sacrificabo tibi.* Quia enim sine domo, sine urbe, sine lare, in desertis agebat, novum sacrificii modum excogitavit. Quisnam ille erat? *Sponte, inquit, sacrificabo tibi.* Sufficit quippe voluntas et propositum, quo tibi sacrificium offeram. Non ignorabat siquidem, Deum cruentas et animalium nece oblatas hostias abnuere, rationale vero sacrificium laudis approbare; utpote qui jam edidicisset illud: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua*”. Hanc, inquit, voluntarie tibi hostiam sacrificabo, ipsam voluntatem, propositum et consilium meum tibi apponens; ac gratiarum actionem pro hostia tibi offerens. Quare deinde subdit: *Confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.* Apertissime autem in præsenti confessio pro gratiarum actione accipitur. Quia enim ex omni tribulatione erexitus est, et super inimicos suos despexit oculus ipsius, gratiarum actiones emitit, et voluntaria sacrificia se redditurum Deo pollicetur.

1. IN FINEM, IN HYMNIS, INTELLECTUS DAVIDI LIV.

Vers. 2 - 6. Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam. Secundum hi-

storæ rationem hæc videntur a Davide dicta fuisse A quo tempore fugiens a facie Saulis in deserto sedes habebat. In sequentibus itaque ait : *Ecce elongari fugiens, et mansi in solitudine.* Quoniam vero Saul usque ad mortem ipsi insidiatus est cum administris suis, dixisse videtur ex persona propria : *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a voce inimici et a tribulatione peccatoris.* Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi. Hæc sane quidem Davidis personæ coaptare, non abs re esset; at non ea quæ post subjungit : *Quoniam ridi iniquitatem et contradictionem in cœitate die ac nocte: circumdabit eam super muros ejus, et iniquitas et labor in medio ejus.* *Et non defecit de plateis ejus usura et dolus.* Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissest utique, et cætera. Quam civitatem significare velit, in qua hæc visa sint, quæ vidisse se commemorat, non potest quis ex historia expiscari. Quis vero ille quem sic alloquitur, *Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul tecum dulces capiebas cibos?* Si enim, inquit, hæc, inimico inferente, mala perpessus essem; aut si quis odio me habere professus designasset, nil mirum esset. Nunc autem neque infensus neque inimicus mihi, sed consors et amicus, imo vero unanimis, et dux a me constitutus, communis mensa dignatus, et fortasse, qui una tecum ingressus in domum Dei et orationis consors erat, taliane adversum me aggressi ausus es? Hæc autem propria persona dicere Davidem, non video qua ratione constare possit. Neque enim Saul unanimis ipsi aut amicus erat; sive secundum Symmachum, *unius moris.* Quænam morum similitudo fuerit inter duorum vitam, qui tantum inter se differunt? Sed neque unanimis Davidi unquam fuit Saul, neque legitur uspiam in historia, ipsos cum consensu in domo Dei ambulasse. Sed liquet Saulem semper Davidi aperte inimicum fuisse; jure ergo fugiebat et abscondebat se ab illo, quasi a manifesto inimico cavens sibi. Sed etiam quæ de memorata urbe seruntur, nequaquam Davidis historiæ convenient. In qua enim civitate illam, quam dicit, iniquitatem vidit et contradictionem, non die solum, sed etiam nocte; laborem item et dolorem, iniquitatem et usuram ex plateis ejus non deficientem? Nam urbs quidem Saulis, Rama dicebatur esse; domicilium ejus, Gabee, cum nondum Jerusalem Israeli subdita esset, sed ad allophylos pertineret.

Quod autem videatur David diras imprecari dicens : *Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes,* quam affinitatem habeat cum præclaræ illæ ejus celebrataque virtute, qua dixisse scribitur : *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidum ab inimicis meis inanis?* Nam tales imprecations in hostes edere, non injuriarum immemoris Davidis fuerit. Qui, ut in historia narratur, semper Saulem in honore et pretio habuit, ut ne auderet quidem ipsi manus inferre, etiam cum illum in pote-

B riam, δόξειν ἀν τὰ προκείμενα εἰρήσθαι τῷ Δαυὶδ καθ' οὓς ἀπεδίδρασκε χρόνους, φεύγων ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ, ἐν ταῖς ἑρήμοις τὰς διατριβὰς ποιούμενος. Λέγει δ' οὖν ἔξης προών· Ἰδού ἡμάκρυντα συραδενών, καὶ ηὐλισθηρ ἐν τῇ ἑρήμῳ. Καὶ ἐπειδὴ μέχρι θανάτου ἐπεδούλευεν αὐτῷ Σαοὺλ καὶ οἱ συμπράττοντες αὐτῷ, εἴπεν ἀν τῇ οἰκείου προσώπου καὶ τῷ, Ἐλυπιθηρ ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μον, καὶ ἐπαράχθηρ ἀπὸ φωνῆς ἔχθροῦ καὶ ἀπὸ θλιψεῶς ἀμαρτωλοῦ. Ὁτι ἔξεκλινεν ἐξ ἔμειντος ἀρούλαρ, καὶ τὸ ὄργην ἐκεκόποντο μοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἀρμέσαι τῷ τοῦ Δαυὶδ προσώπῳ οὐ δυσχερές· οὐ μην καὶ τὰ ἔξης, ἐν οἷς ἐπιλέγει· Ὁτι εἰδὼν ἀρούλαρ καὶ ἀντιλογίας ἐν τῇ πόλει ἡμέρας καὶ νυκτός· κυριώσαι αὐτὴν ἐξι τὰ τελῆς αὐτῆς, καὶ ἀρούλα καὶ κόπος ἐν μέσῳ αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἔξελιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος. Ὁτι, εἰ ἔχθρος ἀνελθοί με, ψήνετρα ἀν, καὶ τὰ ἔξης. Ποιάν γάρ πάλιν βούλεται σημανεῖν, ἐφ' ἣς ταῦτα τεθέαται, ἢ φησιν ἐωρακέναι, οὐκ ἀν ἔχοι τις ἀπὸ τῆς ἴστορίας εἰπεῖν. Τις δὲ οὐνος ἦν φροσεφύνει λέγων· Σὺ δέ, ἀρθρωπε λσθύνχος, ἥγεμών μου καὶ γνωστέ μου, δες ἐξι τὸ αὐτὸν ἔγλυχαρδος μοι ἀδέσματα; Εἰ μὲν γάρ οὐπέ ἔχθροῦ ταῦτ' ἐπασχον, φησιν, ἢ εἰ μίσος ὅμοιογῶν τις ἔχειν πρός με ταῦτ' ἐποιεῖ, οὐδὲν ἦν θαυμαστόν νυνὶ δὲ οὔτε μισῶν οὔτε ἔχθρος, συνήθης δὲ ὃν καὶ φίλος, ισθύνχος τε καὶ ἡγεμών ὑπὲρ ἐμοῦ καθεσταμένος, κοινῆς τε τραπέζης ἀξιώμα ἔχων, Ισον μιδέ τε καὶ τῆς αὐτῆς ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ εἰσόδου μοι καὶ εὐήγης κακοτιωνηκώς, τοιαῦτα εἰς ἐμὲ τετόλμηκας; Ταῦτα δὲ τὸν Δαυὶδ λέγειν ἔξι οἰκείου προσώπου, οὐκ οὖδε εἰ τινα ἔχοι λόγον. Οὗτος γάρ Σαοὺλ ισθύνχος αὐτοῦ ἡ φίλος, ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, δύστροπος ἦν. Ποιάν γάρ δύοισι τοιαῦτα γένοιτο· ἀν ἐν τοῖς ἐκατέρων θύλαις πάμπολιν διαλλάττουσιν; Ἄλλ' οὐδὲ ισθύνχος πώποτε γέγονε τῷ Δαυὶδ ὁ Σαοὺλ, οὐδὲ ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ ιστοροῦνται πώποτε πεπορευμένοι ἐν δημονιᾳ. Προφανῶς δὲ ἔχθρος ὁ Σαοὺλ τοῦ Δαυὶδ πάντοτε φαίνεται γεγονὼς· ξεφυγεῖ δὲ οὖν αὐτὸν εἰκότως, καὶ ἐκρύπτετο, ὡς φανερὸν ἔχθρὸν φυλαττόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ περὶ τῆς εἰρημένης πόλεως ἐφαρμόσαι ἀν τις τῇ κατὰ τὸν Δαυὶδ ιστορίᾳ. Ἐν πολὶ γάρ εἶδε πόλει ἦν φησιν ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν, οὐ μόνον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ νυκτός, κόπον τε καὶ πόνον, ἀδικίαν τε καὶ τόκον ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς μὴ ἐκλείποντα; Η μὲν γάρ πόλις τοῦ Σαούλ ἐλέγετο εἶναι ἡ Ραμά, τὸ δὲ οἰκητήριον αὐτοῦ ἡ Γαβεὲ, οὐπά τῆς Ιερουσαλήμ ὑπὸ τῷ Ἰσραὴλ γενομένης, ἀλλ' ἔτι ἀλλορύλων οὐστης.

Τὸ δὲ ἐπαρδσθαι δοκεῖν τὸν Δαυὶδ, καὶ λέγειν· Εἰ θέτω θάρατος ἐκ' αὐτούν, καὶ καταβήτωσαν εἰς ἔδου λωτεῖς, ποιάν ἔχοι συμφωνίαν πρὸς τὸ σεμνόλγημα τῆς ὑμνουμένης αὐτοῦ ἀρτῆς, ἐφ' ἣς λέγων ἀναγέγραπται· Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδούσι μοι κακά, ἀποκεσείην δρα ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μον κερός; τὸ γάρ τοιαύτας ἀρκεῖς κατεύχεσθαι τῶν ἔχθρῶν, οὐκ ἀν εἴη τοῦ ἀνεξιάκου Δαυὶδ, δες πάντοτε τιμῶν καὶ σέβας ἔχων τοῦ Σαούλ, ὡς μηδὲ τολμὴν ἐπιβάλλειν αὐτῷ χειρας, στε καὶ ποτε ὑποχείριον αὐ-

τὸν εἰληφεν, δέ τοις δείκνυται τῆς ιστορίας. Καὶ προίων δὲ ἐπιλέγει· Ἡκαλύθησαν οἱ λόγοι αὐτοῦ ὑπέρ Ελαιοῦ, καὶ αὐτοὶ εἰσι βαλίδες. Τίνα οὖν ἀντὶ τοις ἔχοι δεῖξαι τὸν ταῦτα τῷ Δαυὶδ πεποιηκότα; Ἐξ ὧν ἀπάντων ἡγούμει μὴ χώραν ἔχειν ἀναφέρεσθαι τὰ προκείμενα ἐπὶ τὸ τοῦ Δαυὶδ πρόσωπον· προφητεῖξῃ δὲ οἷμαι δυνάμει λελέχθαι αὐτὰ, καὶ ἐπὶ μόνον τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν συνίστασθαι πεπληρωμένα, δε, κατὰ τὸ αὐτὸν συναγθέντες οἱ τοῦ Ἰερουσαλήμ, συνέδρον ἐπικίσαντο καὶ σκέψιν, διὰς αὐτὸν ἀπολέσωσιν· ἐν ᾧ οἱ μὲν θάνατον αὐτοῦ κατεψήσαντο· ἔτερος δὲ ἀντέλεγον, ὡς δὲ Νικόδημος λέγων· Μή δὲ τὸν πνεῦμα ἡμῶν καταπλούει τὸν ἀνθρώπον, εἰ μή τι ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ; Ταῦτ' οὖν προφητικῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀποδεσπίζει διὰ τῶν προκειμένων λέγον· Ὄτι εἶδος ἀρούραν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πολει τῆς ήμέρας καὶ τυπτός. Σαρώς δὲ καὶ τὴν Ἑναγγελίου γραφὴν μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ, ἐπὶ τὸν προδότην Ἰουδάν ἐκλαβούσα τὸν Εἰλιάρον ἀνελθόσει με, ὑπήρετρα ἄν· καὶ εἰ δὲ μισῶ με, ἐπ' ἐμὲ ἐμετραλοβήμοντησθε, ἐκρύθην ἀπὸ αὐτοῦ. Σὺ δὲ, ἀνθρώπει λογίγυχε, καὶ τὰ ἔξης· Ἐπει τοίνυν καὶ τὸ σύμφρασις τῶν λόγων οὐκ ἀλλας πεπληρωθεὶς ἀποδείκνυται ἢ διὰ τῶν εἰς τὸν Σωτῆρα πεπραγμένων, ἡ τε μαρτυρία τῆς εναγγελικῆς παραθέσεως ἐπὶ τὸν προδότην ἀναφέρει τὸ προλεχθὲν μέρος τοῦ ἀναγνώσματος· ἀκλούσθων δὲν εἴη καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ Σωτῆρον πάθους τὴν παρούσαν ἐκλαβεῖν προφητείαν, δεῖξαν τε ἔκστα τῶν ἐν ταύτῃ φερομένων ἐν κα:ρῷ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλῆς τέλους τετυχότα. Τὰ μὲν οὖν τῆς προγραφῆς καὶ νῦν ἡμᾶς ἐπὶ σύνεσιν διεγείρει τῶν ἐμφερομένων, καὶ εἰς τὸ τέλος δὲ παρακάπτει, διεὶς τὸ ἐπὶ συντελειὰ τοῦ αἰώνος δὲ ἔργων αὐτὰ πεπληρωθεῖσι. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν ὅμιοις· ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἐν γαλοῖς· ἦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διὰ γαλητηρῶν· ἐπειδὴ τὸ τέλος τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ὑμῶν καὶ φαλτηρίων, καὶ ψῶν μετεῖχε τῆς τε ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐνεκά καὶ τῆς σωτηρίας; τῶν δὲ' αὐτῆς λελυτρωμένων. Καὶ τοικαῦτα μὲν τὰ τῆς προγραφῆς.

Τὰ δὲ τῆς προφητείας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ἐνωποῦσαθαι τοῦ λέγοντος, καὶ τοῦτ' αὐτῷ πρῶτον παρασχεῖν· εἰτα δεύτερον, γνῶναι τὴν διὰ τῆς προσευχῆς ἀναπεμπομένην δέσιον καὶ ἱετεράλαν, μηδ ὑπεριδεῖν τε αὐτήν· καὶ τρίτον, τὴν κατάστασιν θεάσασθαι τοῦ τὴν προσευχὴν ἀναπέμποντος, καὶ οὕτως αὐτὸν κατεξίσαι τῆς ἁυτοῦ ἀκεῖσ· διὸ ἐπιλέγει· Πρόσχες μοι καὶ εἰσάκουσόν μου. Οὐσπερ γάρ δυσωπεῖ τὸν Θεὸν ἁυτὸν δε:κνύ· δὲ τὴν προσευχὴν ἀναπέμπων, καὶ λέγων τῷ Θεῷ· Πρόσχες μοι· τὴν δὲ ἁυτοῦ κατάστασιν παριστησι καὶ ἔξης λέγων· Ἐλυπήθηρ ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθηρ ἀπὸ φωτῆς ἔχρον, καὶ ἀπὸ θλιψέως ἀμαρτωλοῦ. Τὴν γάρ λύπην ἁυτοῦ δείκνυσι τῷ Θεῷ καὶ τὴν ταραχήν, καὶ ἦν φησιν ἀδολεσχίαν, καὶ ὡς ἔξια τῆς ἁυτοῦ θεωρίας. Διὸ, τούτοις, φησιν, πρόσχες, διὰς ἐλυπήθην, ὅπως ἐταράχθην, ὅπως ἀδολεσχίας πεπλήρωματ· ἀποδεξάμενός τε ταῦτα, ἐπάκουσάν μου. Λέγει δὲ

A state habuit. Et in sequentibus addit: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. Quemnam proferre quis valeat qui hæc in Davidem egredit? Ex quibus omnibus sestimo non posse ad Davidis personam hæc referri; sed prophetica vi arbitror dicta esse, et in uno Salvatore et Domino nostro completa, quando Iudaicæ gentis principes, Hierosolymæ in unum congregati, consessum ac consilium inierunt, quomodo eum perderent: in quo alii quidem capit is damnabant; alii obsistebant, ut Nicodenus qui dicebat: Nunquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso?*¹¹ B Hæc itaque prophetice Spiritus sanctus hisce verbis vaticinatur. Quoniam vidi iniuritatem et contradictionem in civitate die ac nocte. Aperte porro Evangelii scriptura prophetiam asserit, hæc de prodiatore Iuda accipiens. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuisset utique: et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondisse me forsitan ab eo. Tu vero homo unanimis, et cætera. Quoniam ergo verborum seriem non alio modo, quam in admissis contra Salvatorē facinoribus, impletam esse comprobatur; atque evangelicæ sententiae testimonium memoratam lectionis partem ad proditorem refert; consentaneum sane fuerit nos quoque de tempore Salutaris passionis hanc prophetiam accipere, atque commonstrarē singula ibi allata, tempore insidiarum contra Salvatorem nostrum, finem accepisse. Inscriptionis itaque verba jam ad intelligentiam dictorum nos provocant, atque ad finem remittunt, quia hæc in consummatione sæculi ipso opere perfecta sunt. Dictum vero est, in hymnis; sive, secundum Aquilam, in psalmis; sive, secundum Symmachum, per psalteria, quia finis passionis Salutaris, propter resurrectionem ac redemptorum salutem, hymnis, psaltriis et canticis celebratur. Et hæc quidem de inscriptione.

C D Quod prophetiam vero spectat, rogat Deum, ut se loquenter exaudiat, et hoc primum sibi conferat; secundo, ut attendat obsecrationi ac supplicationi ab se per orationem emissæ, nec eam despiciat; tertio, orantis affectum consideret, et ita dignetur aurem præbere, quare sic claudit, Intende nudi et exaudi me. Nam qui orationem effundit, quasi Deo sese conspicendum præbens, obsecrat et ait ipsi, Intende mihi: statumque suum postea declarat dicens: Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum a roce inimici, et a tribulatione peccatoris. Nam dolorem suum Deo exhibet necnon conturbationem, et eam quam vocat exercitationem, utpote quæ digna sint conspectibus ejus. Quare, his, inquit, intende, quomodo contristatus sim, quomodo conturbatus, et exercitatione repletus: atque his acceptatis, exaudi me. Hæc porro Spiritu divino afflatus propheta dicit, futu-

¹¹ Joan. VII, 51.

ros Judæorum contra Filium Dei ausus quasi jam præsentes prospiciens : quibus confusus et turbatus, dolore et angustia, quam exercitationem vocat, replete degebat. Contristatus ergo, conturbatus, exercitatione et angustia plenus erat ob facinora, quæ mox recenset dicens : *Vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, et cælera, quæ postea opere completa sunt.* Prævertens igitur in Spiritu sancto propheta, contristabatur, conturbabatur, exercitabatur, dolore plenus in eos qui talia aggressuri erant. Quamobrem Deum status sui inspectorem esse rogat dicens : *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam : intende mihi et exaudi me.* In hac conditione rerum positus, sic deinde precabatur : *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum.* Quis rogat eorum contra Salvatorem concordiam dissipari, superbiam et arrogantiæ tumorem deprimi, ne ipse attteretur, et mala eorum augerentur. Cum porro rationi consentanea postularet, supplicabat ne despiceretur; sed etiam dolore, perturbatione, exercitatione replebatur, dicens, *A voce inimici et a tribulatione peccatoris, inimici scilicet et peccatoris populi : nam spiritui propheticō molestiam inferebant qui talia audebant.* Deinde subjungit : *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi, quæ contra Salvatorem gesta sunt ut propria sibi ascribens.* Atque ex Salvatoris persona possunt cum alia dici, tum illud : *Quoniam declinaverunt in me iniquitatem, et in ira molesti erant mihi; sive, secundum Symmachum, Quoniam inscripserunt contra me impietatem, et cum ira contrarii suere mihi. Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me, et cælera.* Hæc omnia passum se constitut propheta, quod spiritu propheticō prævidisset, memoratam postea civitatem iniquitate, contradictione, labore, dolore et injustitia repletam; atque unanimem illum et notum Salvatori, pari atque inimici et hostes animo instructum. Suam enim his de rebus commiserationem Deo declarat, atque rationi consentaneam perturbationem quam patiebatur, de qua superius dicebat : *Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum; et jam rursum : Cor meum conturbatum est in me;* secundum Aquilam vero ait, *Cor meum parturivit in visceribus meis;* secundum vero Symmachum, *Cor meum exagitabatur intra me.* Sed etiam formido mortis cecidit super eum, id est, Salutaris mortis, ob quam, Propheta humana cogitatione commotus, sive ob mortem animarum, quæ pro tali ausu peritura erant, timore replebatur. Imo vero timor et tremor, ob pietatis eminentiam, cecidit super prophetam, cum videret Dilectum Dei talia ab impiis patientem. Tenebræ autem contexerunt eum, sive, secundum Aquilam, *convolutio;* aut, secundum Symmachum, *horror,* utpote qui horrenda ac tenebris digna contra Salvatorem gesta cerneret. Hæc porro dicta eorum exemplo, quæ nobis in somniis contingunt, intelligas. Nam plerumque somniantes,

A ταῦτα Πνεύματι θειῷ διπροφήτης, τὰ κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μέλλοντα ὑπὸ Τουδείων τολμάσθαι, ὡς ἡδη παρόντα βλέπων· ἐφ' οἵς συγχεόμενος καὶ ταρατθμένος, λύπτης τε πληρούμενος καὶ ἀμηχανίας, ἣν ἀδελεσχίαν ὄντα μάστιξε, διετέλει. Ἐλυπεῖτο γοῦν καὶ ἐταράττετο, καὶ ἡδολέσχει ἀμηχανῶν καὶ ἀπορῶν ἐπὶ τοῖς τολμαμένοις, ἀ μικρὸν ὑστερὸν διέξεισι φάσκων. *Ἐλδος ἀρομᾶτας καὶ ἀντιλογίατες ἐτῇ πόλεις, καὶ τὰ ἔχεις· ἀπερ, ὑστερὸν ποτε δι' ἔργων κεχωρηκότα, προλαβὼν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ διπροφήτης, ἐλυπεῖτο καὶ ἐταράττετο καὶ ἡδολέσχει, ἀθυμίας ἐμπιπλάμενος ἐπὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι. Διὸ καὶ τὸν Θεὸν ἐπόπτην τῆς ἁυτοῦ καταστάσεως γενέσθαι περακαλεῖ λέγων· Ἐρώτισθι, διθέδως, τὴν προσευχὴν μου, καὶ μὴ ὑπεριδῆς τὴν δέσησί μου· προσέχεις μοι καὶ εἰσάκουσόν μου.* Ἐν τοιαύτῃ δὲ γεγονός καταστάσει, ἡξίον λέγων ἔχεις· *Καταπότεισθι, Κύριε, καὶ κυταδίεις τὰς γλώσσας αὐτῶν· διὸ ἐν ἵκετευ τὴν συμφωνίαν αὐτῶν τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος διασκεδασθῆναι, τὴν τε μεγαλαυχίαν αὐτῶν καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας ἐπαρματανεῖν, πρὸς τὸ μὴ ἐπιτρίβεσθαι, καὶ αὐξεῖν αὐτῶν τὰ κακά. Ἐβλογα τοινυν αἰτῶν, διὰ τῆς δεήσεως ἡξίου μὴ ὑπεροραπθῆνει· ἀλλὰ καὶ λύπης ἐπληροῦτο καὶ ταραχῆι, καὶ ἀδελεσχίας, φάσκων· Ἀπὸ φωνῆς ἐχθροῦ καὶ διπό διλύγεως ἀμφιτωλοῦ, ἐχθροῦ δηλαδί, καὶ ἀμαρτιῶν λαοῦ· Θλίψιν γάρ παρέχον τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες. Εἴτ' ἐπιλέγει ἔχεις· *"Οτι ἔξεκλιταις ἐπ' ἐμῷ ἀρομᾶτας, καὶ ἐτῇ ὅρῃ ἐπεκτόντων μοι, ιδιοποιούμενον τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τετολμημένα. Καὶ ἐπὶ προσώπου δὲ τοῦ Σωτῆρος δύναται λέγεσθαι τὰ τέ δόλλα καὶ τό· "Οτι ἔξεκλιταις ἐπ' ἐμῷ ἀρομᾶτας, καὶ ἐτῇ ὅρῃ ἐπεκτόντων μοι· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· "Οτι ἐπέτρηγαν κατ' ἔμοι ἀσέβειαν, καὶ μετ' ὅρῃς ἡρατιώθησάν μοι. Ἡ καρδία μνη ἐταράχθη ἐτῇ ἔμοι, καὶ δευτερία θαράτον ἐπέκπεστ ἐπ' ἐμὲ, καὶ τὰ λοιπά. Πάντα ταῦτα πεπονθέναι δι προφήτης διμολογεῖ, διὰ τὸ προσεωρακέναι τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ τὴν ἔχεις δηλουμένην πόλιν ἀνομίας πληρούμενην καὶ ἀντιλογίας, καὶ κόπου, καὶ πόνου, καὶ ἀδικίας· καὶ τὸν ισόφυχον καὶ γνωστὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὰ ἐχθρῶν αὐτῶν καὶ πολεμῶν δατιθέντα. Ἐπὶ τούτοις γάρ τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ δείκνυσι τῷ Θεῷ, καὶ ἣν ὑπέμεινεν εὐλογον ταραχήν περὶ ἡς καὶ ἀνωτέρω ελέγεν· Ἐιναὶ θήτηρ ἐτῇ ἀδολεσχίᾳ μον, καὶ ἐταράχθητηρ· καὶ νῦν πάλιν· Ἡ καρδία μον ἐταράχθη ἐτῇ ἔμοι· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Ἡ καρδία μον, φησίν, ὀδηγηστηρ ἐτῇ ὅρκάτῳ μον· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἡ καρδία μον διεστρωφάτο ἐλδος μον. Ἀλλὰ καὶ δεῖλα θανάτου εἰσέπεσεν ἐπ' αὐτόν· ἡτοι τοῦ Σωτῆρού θανάτου, ἐφ' ὃ δεῖλαίας δι προφήτης ἐπληροῦτο, ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ κινούμενος, ἢ τοῦ τῶν φυχῶν θανάτου τῶν ἀπόλλυθαι μελλόντων διὰ τὰ τοιαῦτα τολμήματα. Ἀλλὰ καὶ φόδος καὶ τρόμος δι' ὑπερβολὴν εὐλαβεῖας ἐπέπιπτε τῷ προφήτῃ, δρῶντες τὸν Ἀγαπητὸν τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν πάσχοντα. Ἐκάλυπτε τε αὐτὸν εκδοτος, ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ειλίνδηστις· ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, φρίκη· ὡσανεὶ φρικτὰ καὶ σκότους; ἀλη-**

Ων̄ς δέξια τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος δρώμενα θεωροῦντα. Νοήσεις δὲ τὰ λεγόμενα ἐκ παραβολήματος τῶν κατὰ τοὺς θυείρους ήμεν συμβαινόντων· ἐπει πολλάκις θυείρων τοντούς, κατειπά τινα δρῶντες φοβερά, η θῆρας διώχοντας, η ἔρπετα, η πολεμίους ἐπιώντας ήμεν, θορυβούμεθα τὴν ψυχὴν καὶ ἔξιστα μέθα, τρόμου καὶ δρωνίας, καὶ ιδρύτος ἐμπιπλάμενοι. Κατὰ τὸν αὐτὸν γάρ, οἶμαι, τρόπον καὶ τὴν τοῦ προφήτου ψυχὴν τῶν μηδέποτε παρόντων, μελλόντων δὲ γίγνεσθαι πραγμάτων, τὴν θεωρίαν φωτὶ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τεταράγθαι, καὶ φόδου καὶ δειλίας, καὶ τρόμου πεπληρώσθαι διὰ τὴν τῶν θεωρουμένων κακῶν ὑπερβολὴν.

Εἰθ̄ διστέρε μέσος ἀποληφθεὶς τῶν ταῦτα δρώντων, μηδεμίαν τε ἔχων ἀποφυγήν, μηδὲ δποι κλίνεις διατὸν ἐκτὸς τῶν κακῶν γένοιτο, εὑνέται μετέωρος ἀρθῆναι, πτηνός τε δι' ἀέρος ἐκφυγεῖν. Διὸ ἐπιλέγει·

Καὶ εἰκα· Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡς κεριστερᾶς, καὶ κετασθήσομαι, καὶ κατακαύσω; Περιστερᾶς γάρ δίκην ἀκάκου πτέρυγας ἐκφεύξαι καὶ πετασθῆναι, ὡς ἂν φύγοι τὰ κακά, τξίου. Οὐκοῦν καὶ περὶ τούτου ἀκατέρῳ θελεῖ τὸ, Ἐρώτισαι, δ Θεός, τὴν προστυχὴν μου, ὡς ἂν τύχοι πτερύγων περιστερᾶς καὶ πετασθείη· μάνως γάρ οὗτως, καὶ οὐδὲ ἄλλως, πόρρω γίνεσθαι τῆς τῶν ἀσεβῶν πόλεως οἵσις τε ἦν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Καὶ εἰπο· Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡς κεριστερᾶς, κετασθῆται, καὶ ἁδροσθῆται; Πόρρω διὸ ἐποίησε τὴν ἀναχώρησιν μου, ηὔλιδόμητο διὸ ἐν τῇ δρήμῳ. Ἐξαίφνης ἀν ἐποίησε τὴν ἔκφεύξην μου ἀπὸ πνεύματος ἐπαίροντος· πόρρω γάρ ἀν ἐποίησα, φησι, τὴν ἀναχώρησιν μου, εἰ ἐτυχον πτερύγων, φεύγων τοὺς τὰ προλεχθέντα τολμῶντας, καὶ τὰς ἐρήμους μᾶλλον τῆς εἰρημένης πόλεως προετίμων. Οὕτως τε ἐν τῇ δρήμῳ γεγονώς, προσεδέχομητο διὸ τὸν σώκοντα μὲν ἀπὸ τῆς γενημένης μοι ὀλιγοψυχίας, καὶ ἀπὸ τῆς καταλαβούσης με κατατίθος. Καταπόντισον, Κύριε, καὶ καταδειλεῖ τὰς γλώσσας αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν αἰτίαν δι' ἣν τῆς διατοπερύγων τυχεῖν, ὡς ἀν πετασθείη καὶ φύγοι, ἐρημότε μᾶλλον οἰκεῖν ἐλέσθαι η τὴν δηλουμένην πόλιν, διὰ τῶν προκειμένων διδάσκει λέγων· Ἐπειδὴ τάδε καὶ τάδε προγνώσει τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἔθεασάμην πραχθῆσμενα ἐν τῇ πόλει, τούτου χάριν ἐνταῦθεν ἡδη φεύγειν διανενόημαι τὴν τῶν κακῶν πλῆθον. Πρῶτον γάρ ἀσέβημα τῶν τὴν προλεχθεῖσαν πόλιν οἰκησάντων δρῶ τὸ ἐκ τῆς γλώττης αὐτῶν. Πλάντες γάρ δύνανται ἑαυτῶν ἐπὶ κακῷ συμφωνήσαντες τὰς γλώττας κατὰ τοῦ Γεωργίου τοῦ Θεοῦ· διδ, μή φέρων αὐτῶν τὴν μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἀσεβὴ συμφωνίαν, εὔχομαι λέγων· Ο Κύριε, καταπόντισον καὶ καταδειλεῖ τὰς γλώσσας αὐτῶν. Ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καταπόντισθῆται πολησον, Δέσποτα, καὶ δούμφων πολησον τὴν γλώσσαν αὐτῶν. Τῆς γάρ μοχθηρᾶς συμφωνίας πολὺ χρείττον γένοιτο ἀν τὴν διαμφωνίαν, ἀπονωτέραν καὶ δισθενεστέραν κακῶν ἀπεργαζομένη. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ πρῶτον ἦν αὐτῶν κακόν. Οἱ τε γάρ τοῦ έθνους προεστές, νομοδιδάσκαλοι καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ λοιποὶ δρχοντες τοῦ λεοῦ, δολιώτες αὐτῷ προσιδίντες, πειράζειν αὐτὸν ἐτόλ-

A ac quedam terribilia cornentes, verbi gratia insequentes feras, vel reptilia, vel inimicos irruentes, animo turbans et obstupescimus, terrore, concertatione ac sudore repleti. Eodem arbitror modo prophetas animam, quae nondum praesentium, sed futurarum rerum contemplationem expressam prophetici spiritus lumine in mentis oculis percipiebat, turbatam, atque ob malorum quae videbat exsuperantiam, timore, metu terroreque repletam esse.

Deinde quasi mediis interceptus ille inter talium facinorum auctores, cum nullum persigillum haberet, neque quo declinaret ab ingruentibus malis, precatur se sublimem elevari, atque volucris instar per aerem effugere. Quamobrem ait :

Vers. 7-12. *Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam? Pennas instar columbae innoxiae ad fugiendum et volandum petebat, ut malis se proriperet. Ideoque superius haec de causa dicebat, Exaudi, Deus, orationem meam, ut alas columba obtineret, et volaret : hoc quippe modo tantum, et non alio, a civitate impiorum procul recedere poterat. Secundum Symmachum autem : Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbae ad volandum et insidendum? Longe fecisset secessione meam, mansisset in solitudine. Concessim effugisse elevante me spiritu; longe quippe fecisset secessionem meam, ait, si alas obtinuisse, fugiens ab iis qui jam dicta aggredi audebant, atque solitudines praefatae civitali antetulisset. Sic in deserto constitutus expectabam eum, qui saluum me facit a pusillanimitate quae me invadet, et a tempestate quae me interceperebat. Præcipita, Domine, et divide linguas eorum, et cætera. Causam aperit cur alas obtinere rogaverit ad volandum et effugiendum, et cur solitudinis habitationem memoratae civitati antetulerit, his utens verbis : Quoniam haec et illa ex propheticī spiritus præscientia in civitate gerenda esse cognovi; ideo hinc effugere et malorum multitudini me subducere cogitavi. Primam enim impietatem futurorum ejusdem civitatis incolarum, ex lingua eorum profecturam video.*

D *Omnes quippe in malo consentientes, linguam suam exaceruerunt contra Filium Dei : quare impiam eorum et sceleratae concordiam non serens, haec precor : O Domine, præcipita et divide linguas eorum; sive, secundum Symmachum, Fac demergi, Domine, et discordem pone linguam eorum. Nam accelerata concordia multo præstantior discordia fuerit, quae infirmorem debilioremque malitiam reddat. Hoc primum malorum inerat ipsis. Nam magistratus gentis, legis doctores, principes sacerdotum ac reliqui populi principes ad eum cum dolo adeuntes, ipsum tentare audebant, occasionem captantes, et insidias in eum struentes. Quod alias quoque subindicabat psalmus, ex ejusdem persona talia fatus : Circumdederunt me lauri multi, vituli pingues obsederunt*

me. Aperuerunt super me os suum sicut leo rapiens et rugiens ¹¹. Nam ibi quoque principes populi adumbribat : quamobrem rursus os eorum memorat, et consilia et insidias eorum adversum se struetas.

καὶ ὄρυσμενος. Κακέλ γὰρ τοὺς ἀρχοντας ἤντετο τοῦ λαοῦ · διὸ πάλιν τοῦ στόματος αὐτῶν ἐμημνήσθη διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλάς τε καὶ σκέψεις.

Et sane cuiusmodi voces ad Pontium Pilatum totus Judæorum populus contra eum ediderit, narrant Evangelia. Quod item in vicesimo primo psalmo declarabat dicens : *Quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me* ¹². Et hæc omnia in memorata urbe geregabantur : quare in præsenti dicitur, *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum. Deinde subjungit : Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate : die ac nocte circumdabit eam, et cætera; pro quibus Symmachus sic interpretatus est : Quoniam vidi violentiam iniquitatem et injustitiam in civitate, die ac nocte circumdantem muros ejus, dolorem et miseriam intra ipsam, improbitates intra ipsam, inseparabile a plateis ejus damnum et insultum. Iniquitatis autem opera erant, admissa in Salvatorem scelera, et violenta vere iniquitas. Nam pro eo ut me diligenter, inquit, detrahebant mihi; et posuerunt aduersum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea* ¹³. Contradiccio autem et injustitia apud illos erat, multis testibus contra eum accedentibus, nihilque verum aut consentaneum dicentibus. Hæc vero non die solum, sed noctu quoque geregabantur. Sic enim noctu quoque Petrus abnegat, quando Judas cum læternis et lampadibus accessit. Nox item erat cum modo ad Annam, modo ad Caipham adducebant eum, nullis non contumeliis afflentes. *Mane autem facto, ligantes adduxerunt eum et tradiderunt Pilato* ¹⁴, et cætera quæ passionem spectant, egerunt. Quæ omnia spiritu prospiciens propheta sic vociferabatur : *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate, die ac nocte circumdantes ipsam, secundum Symmachum. Et hæc quidem in civitate. Circa muros ejus autem iniquitas et labor; sive secundum Symmachum, dolor et miseria : significatque ea quæ extra urbem gesta sunt, cum eduentes ipsum adduxerunt in locum dictum Golgotha. Et quæ foris acta sunt talia erant, plena sane dolore ac miseria : quæ vero intus, improbitate, inquit, damno et insultu repleta vidi; injustitia item in medio ejus, et non defecit ex plateis ejus usura et dolus; pro quo Aquila, debitum et insultum interpretatus est ; Symmachus vero, damnum et insultum. Omni quippe malorum genere implebantur qui insidias in Salvatorem nostrum struxerunt.*

VERS. 13-15. *Quoniam si inimicus meus male-dixisset mihi, sustinuissest utique; et si is, qui odes-rat me, super me magna locutus fuisset, abscondis-sem me forsitan ab eo. Tu vero, homo unanimis, dux*

A μων, λαδὲς θηρώμενοι, καὶ ἐπιβουλάς κατ' οὐτοῦ συσκευαζόμενοι. "Ο δὴ καὶ ἔτερος ἤντετο φαλκὴς ἐξ αὐτοῦ προσώπου φῆσες· Περιεκύπιλανδί με ταῖς πολλοῖς, μόσχοι κλορες κεριστοχαρ με. Ήτο-
ξαρ ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν ὡς λέων ἀράδεις καὶ ὄρυσμενος.

Καὶ ὁ πᾶς δὲ τῶν Ἰουδαίων λαδὲς ὄποιας ἐπὶ τοῦ Πον-
τίου Πιλάτου κατ' αὐτοῦ προσήκατο φωνὰς, ἵστορει τὰ Εὔγγελα. "Ο δὴ καὶ αὐτὸς παρίστη ἐν κα' φαλκῷ ὁ εἰπὼν· "Οτι ἐκύλωσάρ με κύρες πολλοὶ, συρ-
αγωγὴ πονηρούμενων περιέσχορ με. Καὶ ταῦτα πάντα ἐν τῇ δηλουμάνῃ ἐπράττετο πόλεις· διὸ δέλεκται ἐν τοῖς προκειμένοις. Καταπόντιον, Κύριε, καὶ καταδίεται τὰς γλώσσας αὐτῶν. Εἴτε ἐπιλέγει· "Οτι εἰδορ ἀρούλαρ καὶ ἀρτιλοχίαρ ἐτ τῇ πόλεις· ήμέ-
ρας καὶ ρυκτὸς κυκλώσει αὐτήρ, καὶ τὰ ἔξης ἀνθ' ὅν δ Σύμμαχος τοῦτον ἥμιτρευσε τὸν τρόπον· "Οτι ἑθεώρησα βλαιορ ἀδικιλαρ καὶ ἀδικασταρ ἐτ τῇ πόλεις, ήμέρας καὶ ρυκτὸς κυκλούντα αὐτῆς τὰ τείχη, δδύρηρ καὶ ταλαιπωρας ἔρδον αὐτῆς, ἐπη-
ρειας ἔρδον αὐτῆς, ἀχώριστος ἀκό τῶν πλατεῶν αὐτῆς ζημιαρ καὶ ἐπιθεστιν. Ἀνομίας δὲ ἔργα ἦν τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμώμενα, καὶ βλαιος ὡς ἀπ-
θῶς ἀδικια. Ἀντὶ γὰρ τοῦ ἀγαπᾶν, φησιν, ἐνθέβα-
λον με· καὶ ἔθετο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν,
καὶ μῆσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεως μου. Ἀντιογλαζήν
ἐν αὐτοῖς καὶ ἀδικιαστα, πολλῶν μαρτύρων παριόντων
κατ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν ἀλήθες σύμφωνον λεγόντων. Καὶ ταῦτα ἐπράττετο οὐ δι' ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ
νυκτός. Οὕτω γὰρ ἐν νυκτὶ Πέτρος ἀρνεῖται, ὅτι Ἱού-
δας μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων ἐπῆσε. Ἄλλα καὶ νῦ-
ἡν ὅτε ἀπῆγον αὐτὸν ποτὲ μὲν πρὸς "Ανναν, ποτὲ δὲ
καὶ πρὸς Καίάραν, οὗρεις παντοῖαις ἀτιμάζοντες.
Πρωτας τε γερομένης, δῆστας αὐτὸς ἥτατος καὶ
παρέδωκας Πιλάτῳ, τὰ τε κατὰ τὸ πάθος ἐνήργουν.
"Α δὴ πάντα τῷ πνεύματι προΐδων ὁ προφῆτης, ἀν-
εφώνει λέγων· "Οτι εἰδορ ἀρούλαρ καὶ ἀρτιλοχίαρ
ἐτ τῇ πόλεις ἡμέρας καὶ ρυκτὸς κυκλούντα αὐτήρι
κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ πόλεις· περὶ
δὲ τὰ τείχη αὐτῆς ἀντιμία καὶ κύρος, ή, κατὰ τὸν Σύμ-
μαχον, δδύρηρ καὶ ταλαιπωρα. Σημαίνει δὲ τὰ ἔκ-
τος τῆς πόλεως πεπραγμένα, διπνήκα κατεξαγαγόν-
τες αὐτὸν ἤγαγον εἰς τὸν λεγόμενον τόπον Γολογθά.
D Καὶ τὰ μὲν ἔξω τοιστα ἦν, μεστὰ ἀληθῶς ὁδύντων καὶ
ταλαιπωρίας· πάλιν δὲ τὰ ἐνδον αὐτῆς, ἐπηρείας. φησι
καὶ ζημιας καὶ ἐπιθέσεως εἰδον μεστά· ἀδικια τα
ἥν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐξέλιπετ ἐκ τῶν πλα-
τειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος· ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας,
δρελημα καὶ ἐπιθεστιν, ἥμιτρευσεν· δὲ Σύμμαχος,
ζημιαρ καὶ ἐπιθεστιν. Πάντων γὰρ πεπλήρωντο κακῶν
οι τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιβουλὴν συσκευα-
σάμενοι.

"Οτι, εἰ ἐχθρὸς ὠνειδίσσει με, ὑπήνεγκα ἀτ, καὶ
εἰ δ μιῶν με ἐπ' ἐμὲ ἐμεταλοφῆμένησεν, ἐκρύ-
βην ἀτ ἀτ' αὐτοῦ. Σὲ δὲ, ἀνθρώπεις ισόγυνχε, ἡμ-
μῶν μου καὶ γνωστέ μου, δεὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ δέλικο-

¹¹ Psal. xxi, 13, 14. ¹² Ibid. 17. ¹³ Psal. cxviii, 4, 5. ¹⁴ Matth. xxvii, 1, 2.

νός μοι δέδοματα, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἐπορεύθημεν ἐν δυνοῖς. Εἰς διανοῦ πρόσωπον ἀναλαβόν δι Προφήτης τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τολμηθῆσθαι, εἰκότως ἔφασκε τεταράχθαι καὶ δειλίας θενάτου πεπληρώσθαι. Μάλιστα μὲν γάρ καὶ πᾶσα, φησίν, ἡ πόλις πεπλήρωτο ἀνομίας καὶ ἀντιλογίας, οὐ δι' ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ νυκτός· τὰ δὲ ἔκτος τῆς πολεως ἀμφὶ τὰ τείχη αὐτῆς ἀνομίας ἐμπλεα ἤν καὶ δύνης καὶ ταλαιπωρίας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντων αὐτῶν αἱ φυχαὶ ζημίας ἐτύγχανον καὶ ἐπιθέσεως μετατά. Τὸ δὲ πάντων χείριστον, διει καὶ τὸν ἐμῶν ισοθύχων εῖς, τὸν τε σφρόδρα γνωρίμων καὶ γνωστῶν ἐμοῦ, τοιαύτα κατ' ἐμοῦ πεπαρύνηκεν, ὡς ἀφόρτα εἶναι, καὶ οὐκ οἰστά. Τὰ δὲ μὲν γάρ ὑπὲρ ἔχθρῶν καὶ φυλαργούντων ἐναντιοῦσθαι καὶ μισεῖν ἐκ τοῦ προσφονῆς, οἰστά διὰ γένοντο ποτε· ἀπει καὶ προφυλάττεσθαι τὸν ἔχθρον κρύπτεσθαι τε ἀπ' αὐτῶν δυνατὸν, καὶ μηδὲν ἔνονον ἥγεισθαι τοὺς τῶν ἔχθρῶν ὑνειδισμούς· διαν δὲ φιλοὶ ἴσθιμοι, διαν δὲ τῆς παρ' ἐμοὶ τιμῆς τε καὶ ἀκλογῆς κατηξιωμένοις, διαν διμοτράπεζος μαθητῆς, διαν δὲ συνεισθῶν ἐμοὶ ποιλάκις εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον, συμπροσευξάμενος τε καὶ μυστικῆς ἀπολύτους τροφῆς, λόγων τε ἀπορθῆτων τῶν περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μετατράπων, τοιαύτα κατ' ἐμοῦ δρῶν, οὐκέτ' ἀν γένοιτο ἀνεκτά. Ταῦτα δὲ ἀκολούθως μετὰ τὰ προλεχθέντα περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει τετολμημένων, ιδίως τερὶ τοῦ προδότου Ἰούδᾳ ἐθεσπίζετο. "Ἄδη καὶ αὐτὰ τούτων δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Οὐ γάρ ἔχθρος προστηλάκιστος με, ἵνα βασιλέως· οὐδὲ διὰ μίσους μοι ἐπ' ἐμὲ ἐμπράλυτος πτερισμὸν, ἵνα κρύδωμαι αὐτόν. Ἀλλὰ σὺ, ἀνθρώπε, διμοιστροπός μοι, συνήθης καὶ γνώριμός μοι, οἰτερες ἐποιολογούμεθα γλυκεῖστα δύματα· τῷ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ἀρατρεφέμεθα συνδιαιτῶμενοι.

"Εἰδέτω θάρατος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ καταβήσωσται εἰς ἄδους ζώτες· διτι πονηρὰ ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν, ἐν μέσῳ αὐτῶν. "Ηδη τολλάκις ἡμῖν καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἀποδέειχται, διτι τὰ προρήτικὰ προστακτικῷ τρόπῳ ἕδος τῇ θείᾳ Γραφῇ προφέρεσθαι· καὶ ἐνταῦθα τούτων ἀντὶ τοῦ, Ἐλεύσεται θάρατος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ καταβήσογται εἰς ἄδους ζώτες, προστακτικῶς εἰρηται τὰ προκείμενα. Θεσπίζει δὲ τὸ θλεύμα τὸ θάνατον τὰ συμβούμενα τοῖς τὰ προλιγθέντα τετολμηκότιν. 'Ο γοῦν Ἀκύλες ὁρθότερον ἡρμήνευσεν εἰπών· 'Ἐπάξει θάρατος ἐπ' αὐτούς. Τίς δὲ θάνατον ἐπάξει ἐπ' αὐτούς οὐ τὰ ἔργα αὐτῶν; Αὐτὸν γάρ αὐτοῖς αἰτια γεγένηται θανάτου, οὐ δὲ κρίνας αὐτοὺς θανάτου δέξιος διὰ τὰς ἀσεβεῖς πράξεις αὐτῶν. Θάνατος δὲ τοὺς ἀσεβεῖς μετερχόμενος οὐκ ὁ κοινὸς διὰ λέγοιτο· οὐτος γάρ καὶ τοὺς δικαίους ἀπαντας μετῆλθεν· οὐ καὶ μετὰ τὸν κοινὸν θάνατον ζῶσι παρὰ τῷ Θεῷ· ὅπερ οὖν ἐδιδάξεν δι Σωτῆρος εἰπών· 'Ο Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ δι Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ δι Θεὸς Ἰακὼβ, οὐκ ἔστι Θεὸς τεκνῶν, ἀλλὰ ζώτων· Φυλῶν δὲ θάνατος καὶ παρὰ τῷ Ἐζεκιὴλ δεδήλωται φάσκοντι· Φυγὴ διμητρίουσα, αὐτὴν ἀποθανεῖται. 'Ἐπει-

A meus et notus meus: qui simul tecum dulces capias cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu. Ad sui personam referens Propheta admittendos contra Salvatorem nostrum ausus, jure ait se turbatum et formidine mortis repletum esse. Et vero tota, inquit, civitas iniquitate et contradictione plena erat, non die solum, sed etiam nocte. Quae autem extra civitatem, circa muros ejus, iniquitate, dolore et miseria repleta erant; imo etiam eorum omnium animae damno et insultu reseratae. At quod omnium pessimum erat, unus ex iis qui unanimis et admodum noti mihi erant, talibus contra me debacchatus est, quae intolerabilia et nullatenus ferenda sint. Etenim ab inimicis et iis qui se palam adversarios et infensos esse proflentur, ferenda forsitan essent, quia inimicos cavere ab iisque se occultare in promptu est, atque opprobria inimici non pro re aliena et inusitata habentur. At cum is qui amicus unanimis, cum is qui a me honore et electione dignatus est, cum mensae consors discipulus, qui in domum Dei sepe tecum ingressus est, atque una precatus, mystico cibo usus, qui arcana de regno celorum verba acceperat, talia contra me egerit; ea sane non ferenda. Haec porro consequenter post ea quae de facinoribus in civitate admissis praedicta sunt, de proditore Iuda specialiter vaticinabatur. Quae Symmachus hoc pacto interpretatus est: Non inimicus vituperavit me, ut feram; neque per odium mei magnificavit super me supplicationem, ut abscondar ab eo. Sed tu homo unius moris, familiaris et notus mihi, qui dulce colloquium miscebamus: in domo Dei versamur simul viventes.

Vers. 16. Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes: quoniam nequitia in habitacionibus eorum, in medio eorum. Jam superius a nobis plerumque demonstratum est, futura imperativo modo divinam Scripturam proserre solere; hic igitur loco illius, Veniet mors super illos, et descendenter in infernum viventes, eadem imperativo modo dicta sunt. Vaticinatur porro Spiritus sanctus quae eventura sint iis, qui supra memorata aggredi ausi sunt. Aquila certe rectius interpretatus est his verbis: Inducet mortem super eos. Quis inducit mortem super eos, nisi opera ipsorum? Haec enim ipsis mortis causa erunt potius, quam is qui ob impia gesta morte dignos judicavit. Mors autem impios invadens, non communis aestimanda; nam ea justos quoque omnes adiit, qui etiam post communem mortem vivunt apud Deum; quemadmodum docuit Salvator dicens: Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed vivorum¹⁸: et apud Ezechielem mors animarum declaratur his verbis: Anima quae peccaverit, ipsa morietur¹⁹. Quoniam igitur ii, de quibus supra, a

¹⁸ Matth. xxii, 32. ¹⁹ Ezech. xviii, 4.

vita seipso segregarunt, Salvatorque noster vita erat; nam quod factum est in ipso vita erat, et vita erat lux hominum¹; jure cum sese ab ipso separaverint, morti animæ traditi sunt: non quod ipsa corrumpatur aut deleatur, in nihilum redacta; sed quod vivens illa et immortali natura prædicta, in prædicta morte versetur. Quare dictum est: *Et descendant in infernum viventes.* Non enim animarum destructionem his significabat: *Veniat mors super illos;* sed separationem a vita, quæ secundum Deum est, et habitationem in inferno. Num forte dicatur, alio modo viventes ipsos in infernum descendisse, in notitia scilicet peccantes, ac scientes quidem Salvatorem esse Christum Dei, sed non esse simulantes? Quare perinde atque Dathan et Abiron² ipsos deglutiendos, atque in infernum viventes descensuros esse prænuntiat. Pro illo autem, *Nequitiæ in habitationibus eorum, in medio eorum;* nam conventus et concilia adversus Salvatorem improba fuere, Aquila dicit: *Quoniam nequitiæ in conversatione eorum.* Quia ergo non pro bono conveniebant, et conversations conciliaque improba inibant, jure vaticinatur qui finis eos excepturus sit.

VERS. 17-20. *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me, et cætera.* Etiamsi, inquit, spiritu propheticō illustrante, futuram in memorata civitate iniquitatem prospiciens, admodum contristatus in exercitatione mea, et conturbatus sim; attamen finem exiliumque rerum conspicatus, bene novi me clamantem ad Deum, non derelictum iri; sed communis Salvatoris gratia ad me usque perveriente, salutem assequar. Hæc autem Propheta secundum LXX dicit, quod futurum erat quasi præteritum explicans; quare dictum est: *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me:* al secundum reliquos interpres, hæc futura vaticinatur. Aquila certe ait: *Ego ad Deum vocabo, et Dominus salvabit me;* Theodotio autem: *Ego ad Deum clamabo, et Dominus salvabit me.* Cum enim talia contra Salvatorem perpetrandam sint, ego qui prius dixeram, *Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me: timor et tremor venerunt super me, et con texerunt me tenebræ;* hæc passus ob speculationem revelatarum rerum, ad Deum clamavi. Ille vero non despiciens, dignatus est hæc mihi conspicua ponere, ut tristiora prius declaraverat, sic latiora jam obtulit; nempe Salvatoris resurrectionem, et ejus apud Patrem gloriam. Atque hæc videns, salutem nactus sum: quare dico, *Ego ad Deum clamavi, et Dominus salvavit me.* Salutem vero nactus, nondum tamen quiesco, neque cessare possum; sed prædico omnibusque hominibus annuntio, narrans singulis diebus et horis, atque omnibus re nuntians mirabilia et stupenda, quæ in sancto et propheticō spiritu contemplatus sum. Quamobrem

A toinou ἑαυτοὺς τῆς ζωῆς οἱ θηλούμενοι κεχωρίκασιν, ἢν δὲ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ ζῷον· Ὁ γέρος γάρ ἐτιθέται τὸ ζῷον τῷ φωτίζοντι αὐτῷ, τῷ τῆς ψυχῆς θεατῇ παρεδόθησαν· οὐχ ὥστε φθαρτῆναι αὐτήν καὶ ἀφανισθῆναι εἰς τὸ μήτηρν χωρίσασαν, ἀλλὰ ὥστε ζῶσαν αὐτὴν καὶ άθάνατον τὴν οὐσίαν κεκτημένην ἐν τῷ λεγέντῳ θεατάτῳ διάγειν. Διὸ λέλεκται· *Καὶ καταβήσωσαν εἰς ἄδου τῷτες.* Οὐ τὸν ἀφανισμὸν ψυχῶν ἐδήλου λέγων· Ἐλθέτω θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐπ' τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς χωρίσμον, καὶ τὴν εἰς τὸν ἄδων κατοίκησιν. Μήποτε δὲ καὶ διλῶς ζῶντες εἰς ἄδου κατήσαν, ἐν γνώσει ἀμαρτάνοντες, καὶ εἰδότες μὲν τὸν Σωτῆρα ὡς αὐτὸς εἰς ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, προποιούμενοι δὲ μή εἶναι; Διὸ καὶ ὅμοιως τοῖς περὶ Δεὸν καὶ Ἀθηράν καταποθίσσεσθαι καὶ αὐτοὺς, εἰς ἄδου τε ζῶντας καταβήσεσθαι πραγορεύει. Άντι δὲ τοῦ, *Πονηροὶ εἰς ταῖς καροκαλαῖς αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν·* τῶν γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος γενομένων αισθάσεις καὶ αἱ κατὰ τὸ αὐτὸν σύναδοι πονηραὶ γέγοναι, διὸ καὶ ὁ Ἀκύλας φησίν· Ὄτι πονηροὶ εἰς συστροφῇ αὐτῶν. Ἐπει τοινυ πολὺ ἐπὶ καὶ συστροφάς τε καὶ αισθάσεις πονηράς ἐποιούντο, εἰκότως ἐθέσπισεν ὁ ποιὸν αὐτοὺς διελήψεται τέλος.

'Εγὼ χρός Θεὸν ἐκέρκασι, καὶ ὁ Κύριος ἐσωσέ με, καὶ τὰ ἔξτις. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα, φησί, τῷ πνεύματι τῷ προφητικῷ τὴν μέλλουσαν γενήσεσθαι ἀνομίαν ἐν τῇ προλεχθεὶσῃ πόλει θεασάμενος, ἐλυπήθη, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθη· δύμας δὲ οὖν, C τὰ τέλη συνιδὼν τῶν πραγμάτων, εὗ οὐδὲ, δει, βοήσας πρὸς τὸν Θεὸν, οὐ καταλειφθήσομαι, τεύξομαι δὲ σωτηρίας, τῆς τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος χάριτος καὶ μέχρις ἐμοῦ διαθησομένης. Λέγει δὲ ταῦτα ὁ προφῆτης, κατὰ μὲν τοὺς Ἐβδομήκοντα, τὸ μέλλον ἐσεσθαι ὡς παριψηκός ἐρμηνεύων· διὸ λέλεκται· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν ἐκέρκασι, καὶ ὁ Κύριος ἐσωσέ με· κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, μελλητικῶς προφητεύει καὶ ταῦτα. Ο γοῦν Ἀκύλας φησίν· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν καλέσω, καὶ Κύριος σώσει με· καὶ δοθεὶσαν· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν κεκράξομαι, καὶ Κύριος σώσει με. Τῶν γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος τολμηθησόμενων τοιούτων δυτῶν, ἐγὼ δὲ πρότερον εἰρηκὼς, Ἡ καρδία μου ἐταράχθη ἐτρόμος δημοσίᾳ· Η καρδία μου ἐταράχθη ἐτρόμος ήλιος· έπ' ἐμοὶ· φόβος καὶ τρόμος ήλιος· έπ' ἐμοὶ, καὶ D ἐκάλυψε με σκότος, ταῦτα παθὼν διὰ τὴν τὸν ἀποκαλυψθέντων μοι θέαν, πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέρκασα. Ο δὲ, μὴ παριδών με, κατηξίωσε φανερά μοι καταστῆσαι, ὡσπερ τὰ συθρωπὰ πρότερον ἐδείκνυν, οὕτω καὶ τὰ φαιδρότερα· λέγω δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν παρὰ τῷ Πατρὶ δόξαν. Καὶ ταῦτα δὲ λόγων, ἐσώθην· διό φημι· Ἐγὼ χρός τὸν Θεὸν ἐκέρκασι, καὶ Κύριος ἐσωσέ με. Σωθεὶς δὲ οὐκέτι ἡρεμῶ, οὐδὲ ἡσυχίαν δέγειν δύναμαι· ἀλλὰ κηρύττων καὶ πάντας ἀνθρώπους εὐαγγελίζομαι, διηγούμενος ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ ὥρας, ἀπαγγέλλων τι εἰς πάντας ἀπερ ἐν ἀγίῳ πνεύματι τῷ προφητικῷ τεθέαμαι

¹ Joan. i, 3, 4. ² Num. xxvi, 9.]

θαυμαστὰ καὶ παράδοξα. Διὸ φημι· Ἐσπέρας καὶ πρωῒ πρωὶ καὶ μεσημέριας διηγήσομαι καὶ ἀκαγγελῶ. Τέμου δὲ ταῦτα βοῶντος εἰς πάντας ἐόντες καὶ μέχρις ἑσπέρας, ἐν αὐτῷ τε τῷ ἀκμαιοτάτῳ φωτὶ τῆς μεσημβρίνης τὴν μέραν τὰ σωτήρια τέλη, κηρύσσοντος, εἰσακούσσεται τῆς φωνῆς μου διὰ ταύτης τῆς γνώσεως καταξιώσας· καὶ οὐκέτι μὲν ταράττεσθαι ἐν ἐμοὶ ἔσσι τὴν καρδίαν μου, οὐδὲ τὴν δειλίαν τοῦ θανάτου ἐπικείσθαι μοι. Ταῦτα δὲ πάντα παραγαγὼν, καὶ διασκεδάστας τῆς ἐμῆς ψυχῆς λυτρώσεται αὐτήν ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῶν θορυβεῖν αὐτήν ἐθελόντων. Διὸ φημι· Αντρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῶν ἐγγένετων μοι· ὅτι ἐν πολλοῖς ἡσαν σὺν ἐμοὶ· ἀντὶ ὧν ἐξέδωκεν δύμακος· Πολλοστοὶ γάρ δύτεροι πρός ἐμόν εἰσι. Οἱ τάροι θορυβεῖν ἐθέλοντές μου τὴν ψυχήν μου βραχεῖς τινες ἥσαν, οὐδὲ δὲ θεός δὲ πρὸ τῶν αἰκόνων ὑπάρχων τακτεύσει, τῆς ἐμῆς κραυγῆς ἐπανεύσας.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁς τοῦ Προφήτου ἐξ οἰκείου προσώπου τὰς προκειμένας φωνὰς προενγεγμένουν. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ταῦτα λέγοιτο διὰ τοῦ προφητεῖου πνεύματος, ἐπειδὴ περ ἐξ αὐτοῦ ἐλέγετο τὸ, Εἰ ἐχρόδες ἀνειδίστε με, ὑπήρχε καὶ ἀτέλης, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀκολούθως καὶ ταῦτα φέσειεν ἀν δὲ Σωτῆρ· Ὅτι δὲ μὲν οὐκ ἐχθρός, ἀλλὰ φίλος· καὶ οὐχ ὁ μισῶν, ἀλλ' ὁ μικρῷ πρόσθεν ἀγαπῶν, τοιαῦτα κατ' ἐμοῦ τετόλμησεν. Ἐγὼ δὲ πλέον οὐδὲν ἐπέτραπον, ἀλλ' ἴδων πρός τὸν θεόν· ἔχων τε αὐτὸν οἴα Πατέρα ἐπήκοον. Ἄλλα καὶ οἱ μὲν ἐπειδούλευον ἐμοὶ, δὲ ἵσωζέ με· διὸ οὐ παύσομαι ἑσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημέριας τὰς τοῦ Πατρὸς ἀρτεᾶς διηγούμενος εἰς πάντας, εἰσακούστον τε πάσιν ἀνθρώποις κηρύξσων τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον· καὶ ταῦτης μου τῆς φωνῆς ἐπακούσας δὲ Πατήρ, λυτρώσεται ἐν εἰρήνῃ τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῶν ἐγγένετων μοι, τουτέστιν ἀπὸ τῶν ἐγγύθεν καὶ οὐ πάρδαθν με πολεμούντων οἵτινες ἡσαν πολλοστοί· οὐδὲ καὶ ταπεινώσει δὲ προύπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεός. Οὐδὲ γάρ τι πρὸς ὀλίγον αὐτοῖς γενομένη εὐκαιρία, καθ' ἣν ἐμεγαλαύχησαν, καὶ ἀπλήρωσαν τὴν ἐκαύτων πόλιν ἀνομίας καὶ ἀντιλογίας, παραμενεῖ αὐτοῖς· δοσον δὲ οὐπω ταπεινωθήσονται, τῆς ἐκ θεοῦ ὄρητης μετελευσομένης αὐτοῖς καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν ἐν αὐτῇ διασθόντον νεών ἀφανισθήσαι καὶ παῖσαν τὴν ἐν αὐτῷ ἐπιτελουμένην λατρείαν καταλυθῆναι. Οὕτως οὖν, τῆς ἐμῆς ἐπακούσας δὲ θεός βοῆς, ταπεινώσει αὐτοῖς.

Οἱ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἐροθίθησαν τὸν θεόν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ταπεινώσει τοὺς προλεγχέντας ἀσεβεῖς δὲ προύπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεός· ἐσονται τε ταπεινοὶ καὶ διαμενοῦσιν ἐπειδὴ μήκιστον τοιούτοις· ἐπειδὴ μηδεὶς ἐσται δὲ ὑπὲρ αὐτῶν διδούς ἀντάλλαγμα. Ἀπαξ γάρ δὲ Γῆς τοῦ θεοῦ λότρον ἐκαύτων διδούς καὶ ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῶν ἀμαρτωλῶν, τοὺς μὲν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐξηγόρασε, τάντων τε αὐτοὺς τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἡλεύθερωσεν· τοὺς δὲ εἰσασ ταπεινοὺς, ἐπειδὴ μή προσήκαντο τὴν ὑπὲρ αὐτῶν δοθεῖσαν τιμὴν, μηδὲ ἐπιστευσαν εἰς τὸ τίμιον αἷμα τοῦ πάντων ἀνθρώπων Αντρωτοῦ καὶ Σωτῆρος. Διὸ φησι περὶ αὐτῶν δὲ λό-

A dico : *Vespers et mane et meridie, narrabo et annuntiabo.* Me autem talia omnibus clamante ex hac hora usque ad vesperam, atque in splendidissima luce et in meridie salutarem finem prædicante, exaudiens vocem meam, qui tali me notitia dignatus est· neque sinet ultra turbari in me cor meum, neque formidinem mortis instare mihi. His porro omnibus abductis et dissipatis ex anima mea, redimet eam in pace ab iis qui eam conturbare voluerint. Quare dico : *Redimet in pace animam meam ab iis, qui appropinquant mihi;* quoniam inter multos erant mecum. Pro quo Symmacbus edidit : *Multe enim accedebant ad me. Nam qui turbare volebant animam meam, minimi quidam erant, quos Deus, qui ante aevula est, humiliabit, clamorem meum exaudiens.*

Hæc itaque quasi a Prophetæ dicta fuerint, ceu ex propria persona voces propositas proferente. Quod si ab ipso Salvatore per propheticum spiritum hæc dicta fuerint; siquidem ex ipsius persona dicebatur illud, *Si inimicus maledixisset mihi, sustinuisset utique, et cætera;* consequenter sane hæc Salvator dixerit : *Quoniam non inimicus, sed amicus; non qui odio haberet. sed qui paulo ante diligenter, talia contra me ausus est. Ego autem nihil plus agebam, quam quod claimabam ad Deum; eumque utpote Patrem, propitium habebam. Sed illi quidem insidiabantur mihi; hic vero salvum faciebat me : quare vespere, mane et meridie non finem faciam Patris virtutés enarrandi omnibus; atque salutare Evangelium ad aures universorum hominum prædicandi : eamque vocem exaudiens Pater, redimet in pace animam meam ab iis, qui appropinquant mihi,* id est ab iis qui proxime, non procul, impugnant me; multi sane numero, quos humiliabit qui est ante aevula Deus. Neque enim illa ad breve tempus ipsis data opportunitas, in qua gloriati sunt, et civitatem suam iniquitate et contradictione repleverunt, diu permanebit; sed prope diem humiliabuntur, ira Dei ipsos et civitatem eorum invadente, ita ut templum illud insigne in ea positum diruatur, et cultus ibidem persolvi solitus de medio tollatur. Sic itaque Deus me exaudiens humiliabit eos.

Vers. 21, 22. *Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum, et cætera.* Memoratos impios humiliabit qui est ante aevula Deus, eruntque humiles, ac tales diu permanebunt, quia nullus erit qui det pro illis commutationem. Nam cum semel Dei Filius sese dederit in redemptionem et commutationem pro peccatoribus; eos quidem qui in se crediderunt exemit, atque a pristinis delictis omnibus liberavit; alios vero reliquit abjectos, quia pretium pro se datum non admiserunt, neque crediderunt in pretiosum sanguinem Redemptoris et Salvatoris omnium hominum. Quamobrem de illis dicitur : *Non enim est illis commutatio.* Quare autem

non sit illis commutatio , postea docet his verbis , quia non timuerunt Deum. Ille enim, utpote bonus, cum vellet omnes homines salvos fieri, et in cognitionem veritatis venire ³, extendit manum suam salutarem, ut iis bona sua retribueret. Illi vero ea a dextera Dei oblata non acceperunt; sed contaminaverunt testamentum ejus, novam et evangelicam legem respuentes. Quare secundum Symmachum dictum est : Extendit manum suam ad eos qui pacem habebant secum : transgressi sunt faedus ; secundum Aquilam vero : Misit manum suam in pacificos suos. Ipse namque pacificam dexteram porrexit acceptibus ad pacem ipsius accipiendam; illi vero transgressi sunt testamentum ejus, oblatam sibi pacem non accipientes. Quare, pace cum bello commutata, divisi sunt ab ira vultus ejus. Quia enim gratiam non admiserunt, merito iræ traditi, procul dispersi, et in omnes gentes dissipati sunt. Pro illo autem, Et appropinquavit cor illius. Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula, clarissimus Symmachus interpretatus est : Dulciora butyro ora eorum : pugnat vero cor uniuscujusque ipsorum. Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discidentes. Vide mihi quo pacto hic etiam duo ordines declarentur; alias multorum consertim, de quibus in plurali dicit : Dulciora butyro ora eorum : pugnat vero cor uniuscujusque eorum; alias vero quasi unius tantum, de quo singulatim claudit, Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discidentes. Et hi duo ordines erant superioris indicati, scilicet eorum qui in civitate habitabant, de quibus dicebatur : Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate; et proditoris, quem spectant isthæc : Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuisse sem utique. Hic itaque quoniam principes Judaici populi cum simulatione adulatio neque ad Salvatorem accesserunt; modo magistrum nec cum puro corde compellant; modo dicentes ipsi : Scimus quia verax es, et verbum Dei in veritate doces, nec est tibi cura de aliquo : non enim respicis personam hominis ⁴; jure de iis hic dicitur, Dulciora butyro ora eorum : pugnat vero cor uniuscujusque illorum; peculiariter rursum de proditore, quia Rabbi ipsum et magistrum vocabat, et cum proditionem machinantur, affectus et amicitia symbola dabat, merito dictum est, Molliores sunt sermones ejus oleo, cum sint discidentes; sive secundum LXX Interpretes, Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.

Vers. 23, 24. *Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enstruet: non quabit in aeternum fluctuationem iusto, et cetera.* Illi quidem cum dolo et simula-

³ 1 Tim. ii. 4. ⁴ Mattb. xxii. 16.

(1) Αὐτούς. Et sententia et syntaxcos ratio postulat αὐτοῖς. Edit.

(2) Colb. habet ἀπονυμητικόν.

γος· Οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀνταλλαγμα. Διὰ τί δὲ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀνταλλαγμα, ἐπὶ τοῖς διδάσκει λέγων· ἐπεὶ μὴ ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν. 'Ο μὲν γάρ, ἣς ἀγαθός, πάντας ἀνθρώπους θέλουν σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν σωτήριον εἰςτὸν καὶ αὐτούς (1) μεταδοῦνας τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο παρὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ προτεινόμενα, ἀλλ᾽ ἐδεσθίλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τὸν καὶ νόμον τὸν εὐαγγελικὸν παρακρουσάμενοι. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τοὺς εἰρητρεύνετας πρὸς αὐτὸν· παρέβησαν συνθήκην· καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἀπέστειλε χεῖρα αὐτοῦ ἐτελετηκοῖς αὐτοῦ. Αὐτὸς μὲν γάρ εἰρηνικὴν δεξιὰν προβεινει πρὸς ἐλθόντας παραδέχεσθαι τὴν παρ' αὐτοῦ εἰρή-
B νην· οἱ δὲ παρέβησαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, μη καταδεξάμενοι τὴν προτεινόμενην αὐτοῖς εἰρήνην. Διὸ, πολεμον ἀντικαταλαξάμενοι εἰρήνης, διεμερίσθησαν ἀπὸ ὄργης τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἔπει γάρ μη προσεδέξαντο τὴν χάριν, εἰκότως, ὅργῳ παραδέντες, μακρὰν διεσκορπίσθησαν, καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διασκεδασθέντες διεσπάρησαν. Ἄντι δὲ τοῦ,
C Καὶ ἡγιστεὶρ η καρδία αὐτοῦ. Ἡπαλύρθησαν οἱ λόγοι αὐτοῦ ὑπὲρ ἐλαυνού, καὶ αὐτοὶ εἰσι βασιλεῖς, σαφέστερον ἡμρήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· Λει-
τεροι βουτύρου τὰ στόματα αὐτῶν· κολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐτῶν. Ἀπαλώτεροι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἐλαυνού, δητες ἀταρμητικοί (2). Ὁρα δὲ τίνα τρόπουν κάνταῦθα δύο τάγματα παρίστησιν δέ λόγος· ἐν μὲν πολλῶν ἀθρόως κατὰ τὸ αὐτό, περὶ ὧν πλήθυν-
C τικῶς φησι· Λειτέρα βουτύρου τὰ στόματα αὐτῶν· πολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐτῶν· ἕτερον δὲ ὥσπερ ἐνώς μισμονωμένου, περὶ οὐδίως ἐπιλέγει· Ἀπαλώτεροι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἐλαυνού, δητες ἀταρμητικοί. Καὶ ταῦτ' ἦν τὰ δύο τάγματα τὰ δύο τῶν Ἑμπροσθεν δηλούμενα, τό τε τῶν τὴν πόλιν ολ-
κούντων, περὶ ὧν ἐλέγετο· Ὄτι εἰδορ ἀρούλαρ καὶ ἀτειλούλαρ ἐτελέσθησαν· καὶ τὸ περὶ τοῦ προδότου, περὶ οὐδέποτε δέ λόγος· Ὅτι, εἰ ἔχθρος ἀνεί-
δισέ με, ὑπήρεικα ἀν. Καὶ ἐνταῦθα τοίνουν, ἐπειδὴ προστίθησαν τῷ Σωτῆρι μεθ' ὑποκρίσεως καὶ κολα-
κείας οἱ ἀρχοντες τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ποτὲ μὲν διδάσκαλον ἀποκαλοῦντες οὐ σὺν καθαρῇ καρδίᾳ, ποτὲ δὲ λέγοντες αὐτῷ· Οἴδαμεν, διτι ἀληθῆς εί-,
D καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐτελέσθη διδάσκεις· καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδερός· οὐ γάρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου· εἰκότως περὶ αὐτῶν φη-
σιν ἐνταῦθα δέ λόγος· Λειτέρα βουτύρου τὰ στό-
ματα αὐτῶν· πολεμεῖ δὲ η καρδία ἐκάστου αὐ-
Ταῦθεν αὐτὸν καὶ διδάσκαλον ἀποκαλεῖ, σύμβολά τε οὐμενος, εἰκότως περὶ αὐτοῦ λέλεκται· Ἀπαλώτεροι
κατὰ τοὺς Ἐεδομήκοντα· Ἡπαλύρθησαν οἱ λόγοι

*Ἐπιβρήψος ἐπὶ Κύρω τὴν μέριμνά σου, καὶ
αὐτός σε διαθρέψει· οὐ δώσει εἰς τὸν αὐτὸν σά-
λον τῷ δικαιῳ. καὶ τὰ ἔπεις. Οἱ μὲν σὺν ἀπό-*

καὶ ὑποκρίσεις ἀπαλύνοντες ἐαυτῶν τοὺς λόγους ἐκ τοῦ φανεροῦ, ἔσωθεν δὲ αὐτοὺς ἀκοντίσαντες ὑπὲρ βαθίδαις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ προδότης γεγονὼς τοῦ Σωτῆρος, ὅποιου τέλους τεύχονται δεδήλωται· σὺ δὲ δὲ τούτων ἀχρούμενος, σωφρονίσθεις ἀπὸ τοῦ τῶν προλεγμένων τέλους, καὶ ὁ τῷ προφητευομένῳ ὅλον σαυτὸν ἐπιδίδοντος, θάρσεις, τὴν σαυτοῦ φροντίδα ἐπιβήψας ἐπ' αὐτὸν, οὐαὶ Καινῇ Διαθῆκῃ μαθητεύθεις, δι' ἣς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ παιδεύει λέγων· Μή με ρυμησθεις τοι γάρ της, μηδὲ τοι πίητε· καὶ, Μή κτητησθεις χρυσὸν μηδὲ δρυγρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ἄνωρας ὑμῶν. Ταῦτ' οὖν φυλάξας, ἐπιβρίφον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει, τὸν ἀρτὸν σοι δίδοντος τὸν ἐπιούσιον, καὶ τὴν λογικὴν καὶ ἐπουράνιον τροφὴν· ἐπαρκῶν δὲ καὶ τὸ πρός τὸν βίον χρειώδη. Τούτῳ⁽¹⁾ γάρ ἐπήγγελται φῆσας· Οἴδε τὰρ δὲ Πατὴρ ὑμῶν δὲ οὐρανίος ὁ χρεῖας ἔχετε πρὸ τοῦ τοι αὐτὸν αἰτήσων ὑμᾶς. Λέτος σε δὲ διαθρέψει, ὡς καὶ πάντα δίκαιον· οὐδένα γάρ πώποτε τῶν δικαίων καταλέοιτεν, ὡς ὑπομεῖναι αὐτὸν σάλον πρὸς τὸ σαλευθῆναι καὶ ἐκπεσεῖν. Διὸ λέλεκται ἔχης· Οὐδὲν δέσποινται εἰς τὸν Σύμμαχον· Οὐκ ἐκδύσεις εἰς αἰώνα κλεισθῆναι δίκαιον. Διὸ λέλεκται ἐν ἑτέροις· Νεώτερος δὲ τερόμην, καὶ γάρ ἐγμαστα, καὶ οὐκ εἰδον δίκαιοι ἐγκαταλειπομένοι, οὐδὲ τὸ σκέρμα αὐτοῦ ζητοῦν δροτον. Ταῦτα εἰπὼν, ἔχης ἐπάγει περὶ τῶν ἐπιβούλων τοῦ Σωτῆρος τὸ, Σὺ δὲ δὲ οὐ Θεὸς κατέδεις αὐτοὺς εἰς ψρέαρ διαφθορᾶς· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Σὺ δὲ δὲ οὐ Θεὸς κατέτεμεις αὐτοὺς εἰς λάκκον διαφθορᾶς· περὶ οὐ λάκκου μυρλα διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἱργηται· ωσπερ ἐν τῷ· Υπομέρων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ πηλοῦ λύσος· καὶ πάλιν· Μήποτε παρασιωπήσῃς ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δύμωθήσομαι τοῖς καταβατοῦσιν εἰς λάκκον· καὶ αὐθις· Κύριε, ἀτήγατες ἐξ ἁδον τὴν γυνχήν μου, ἔσωσάς με ἀπὸ τῶν καταβατόντων εἰς λάκκον. Ἄλλ' οὐ μὲν δίκαιος διασώζεται πρὸς τὸ μὴ κατενεχθῆναι εἰς τὸν ὄντος μενον λάκκον· οἱ δὲ ἀσεβεῖς κατὼν φέρονται εἰς αὐτὸν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταρασθενεοι, ὃς εἰς κατάλληλον αὐτοῖς χωρίον. Λάκκον δὲ ταλαιπωρίας καὶ πηλὸν λύσος, καὶ φρέαρ διαφθορᾶς τὸν τοῦ θανάτου τόπον καλεῖν εἴωθεν δὲ λόγος· εἰς δὲ καταβάλλονται δίκην τῶν ἔνωθεν καταφερομένων ἐν τοῖς λάκκοις ὑδάτων αἱ τῶν ἀσεβῶν ψυχαί. Καὶ ἐπειδήπερ διὰ τῶν ἐμπροσθεν τούς φονευτὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐδίλοι, ἀκολούθως καὶ νῦν περὶ τῶν αὐτῶν φησιν· Ἀδρες αἰμάτων καὶ δολιστηρος· οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Μιαιφόροι καὶ δόλιοι οὐχ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Ἀχύλαν· Ἀδρες αἰμάτων καὶ ἐκιθέσθως οὐχ ἡμισεύσωσιτοι ἡμέρας αὐτῶν. Νοήσεις δὲ διπλῶς ἐπληροῦντο καὶ ταῦτα ἐπιστῆσας, ὡς παραχρῆμα καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τῆς κατὰ

⁽¹⁾ Matth. vi 25. ² Matth. x, 9. ³ Luc. xii, 30. ⁴ Psal. xxix, 4. ⁵ Psal. xxxvi, 25. ⁶ Psal. lxxxvii, 7. ⁷ Psal.

(1) Τούτῳ. Interpres legisse videtur τουτο. Edit.

A tione mollientes palam sermones suos, dum intus exaceruerint plus quam tela, imo etiam ipse Salvatoris proditor, quem finem nacturi sint jam declaratum est; tu vero qui haec auscultas, eorum quos narravimus exitu prudens effectus, et quisquis ei qui in vaticinio fertur te totum dedisti, confide, edocitus a Novo Testamento curam tuam super illum jactare, ubi ipse Salvator hanc doctrinam tradit: *Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid bibatis*⁸; et: *Nolite possidere aurum, nec argentum, neque ares in zonis vestris*⁹. Haec itaque cum servaveris, *jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet*, dans tibi panem supersubstantialem, et rationalem celestemque cibum; subministrans quoque ea quae sunt ad vitam necessaria: id enim pollicitus his verbis est: *Scit enim Pater vester celestis quorum opus habetis, antequam quid vos petatis ab ipso*¹⁰. *Ipse te enutriet*, ut et quemlibet justum; neminem enim justorum unquam ita reliquit, ut fluctuationem pateretur, ac vacillaret et caderet. Quare sub hæc dictum est: *Non dabit in æternum fluctuationem justo*; sive ut Symmachus: *Non dabit in æternum claudi justum*. Ideo alibi dicitur: *Junior fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes*¹¹. His prolati, de insidiatoribus Salvatoris hoc adjicit: *Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus*; sive, secundum Symmachum, *Tu vero, Deus, dejicies eos in lacum interitus*¹²: de quo lacu sexcenta superius dicta sunt, exempli gratia: *Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi, et eduxit me de lacu miseria et de luto facies*¹³; ac rursum: *Nequando taceas a me, et assimilabor descendantibus in lacum*¹⁴; iterumque: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendantibus in lacum*. Sed justus quidem eruitur, ut ne in memoratum lacum deferratur; impii vero in ipsum dejiciuntur, a Deo præcipitati quasi in congruentem sibi locum. Lacum autem miseriae, lutum facies et puteum interitus, mortis locum vocare solet Scriptura, in quem dejiciuntur animæ impiorum, instar eorum qui ab alto loco in lacum aquarum præcipitantur. Quia vero superius Salvatoris nostri interfectores memoravit, consequenter jam de iisdem ait: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos*; sive, secundum Symmachum, *Sanguinarii et dolosi non dimidiabunt dies suos*; vel secundum Aquilam, *Viri sanguinum et insultus non dimidiabunt dies suos*. Hæc ut impleta fuerint, intelliges, si perpendas, statim, nec elapsò multo tempore ab insidiis contra Salvatorem nostrum, totum genus memoratorum hominum pernicie funditus traditum esse, invadente eos ira in obsidione Romanis bellum inferentibus facta. Imo etiam in præsenti tempore mortalibus hujusmodi vita, cum ne dimidium quidem dierum exegissent, hujusmodi pernicie viri illi sanguinum et dolosi

⁸ Psal. xxxvi, 25. ⁹ Psal. lxxxvii, 7. ¹⁰ Psal.

¹¹ Psal. xxix, 4.

¹² Psal. xxxvi, 25. ¹³ Psal. lxxxvii, 7. ¹⁴ Psal.

traditi sunt. Post mortem vero quænam ipsos manent, ante declaratum est his verbis: *Tu vero, Deus, deduces eos in putum interitus.* Hæc quidem illi patientur: *Ego autem sperabo in te; sive is qui vaticinatur Propheta, sive is qui in vaticinio fertur.*

autem παρεδόθησαν ἀπωλεῖαι οἱ ἄνδρες αἰμάτων καὶ δολιστητος· μετὰ δὲ τὴν ἐνταῦθα τελευτὴν, ὅποις αὐτοὺς διαδέξεται, προδεδήλωται διὰ τοῦ, Σὺ δὲ σ Θεὸς κατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς. Ταῦτα μὲν οὖν ἔκεινοι πείσονται· Ἐγὼ δὲ ἀλπιῶ ἐπὶ σέ· ἡτοι δ ταῦτα θεσπίζων προφήτης, ἢ καὶ αὐτὸς δ προφῆτεύμενος.

1. IN FINEM, PRO POPULO, QUI A SANCTIS LONGE FACTUS EST, DAVID IN TITULI INSCRIPTIONEM, CUM TENUERUNT EUM ALLOPHYLI IN GETH. LV.

VERS. 2-4. *Miserere mei, Deus, quoniam concutavit me homo, tota die impugnans tribulavit me.* Populus qui a sanctis longe factus est, quantum ad historiam, videtur is esse qui cum Davide suffiebat a facie Saulis; erant autem viri numero sexcenti, ut testatur Regnorum scriptura. Quoniam vero bis apud Gethæos allophylos fuit; primo, cum solus deprehensus intra portas, insaniam simulavit, quando ceu tympano pulsabat in portis urbis, et desuebant salivæ ejus in barbam¹²; alias vero quando cum sexcentis viris ad regem Geth confudit¹³, qui assignavit illi in habitaculum Sicela. Videatur præsens inscriptio hæc Davidi ascribere, quando cum sexcentis viris secum fugientibus apud Gethæos peregrinabatur, qui ipsum excepérunt et apud se ut amicum detinuerunt, quo tempore a rege Geth in prelio habitus est. Quare inscriptio sic habet: *In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, Davidi in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum allophyli in Geth.* Secundum Aquilam vero dicitur: *Victoriæ auctori pro columba muta, peregrinationum Davidis humilis perfecti, cum tenuerunt eum Phylistæ in Geth.* Quinta autem editio: *Victoriæ auctori pro columba impeditæ linguae, absconditorum Davidi, in tituli inscriptionem, quando tenuerunt eum allophyli in Geth;* Theodotio loco illius, *Pro populo, qui a sanctis longe factus est,* pariter cum aliis, *pro columba interpretatus est.* Fortasse vero qui columbam mutam, aut linguae impeditæ ediderunt, ipsum Davidem apud allophylos versantem subindicant; ubi consueto more non poterat in Spiritu sancto prophetias neque confidenter hymnos proferre. Quare columbam linguae impeditæ sive mutant quoque vocant ipsum. In præcedenti sane psalmo dictum est: *Quis dabit mihi pennas sicut columbae? Et volabo et requiescam.* Longe fecisset secessionem meam, habitatsem in deserto¹⁴, secundum Symmachum. Quoniam igitur Spiritus sanctus, qui in Propheta operabatur, quique in columba specie in Servatorem descendisse narratur, cum delicatus in-

A τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιθουλῆς ἀρδην τὸ πᾶν γένος τῶν προλεχθέντων δλέθρῳ παρεδόθη, μετελθούσης αὐτοὺς τῆς ὁργῆς ἐν τῇ καταλαβούσῃ αὐτοὺς πολιορκίᾳ κατὰ τὸν Ψωμαῖκὸν πόλεμον. Καὶ τέως μὲν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, καὶ σὸν θνητὸν ἐν ἀνθρώποις βίον, μηδὲ ἡμισεύσαντες τὰς ἡμέρας αὐτῶν τοιαύτην παρεδόθησαν ἀπωλεῖαι οἱ ἄνδρες αἰμάτων καὶ δολιστητος· μετὰ δὲ τὴν ἐνταῦθα τελευτὴν, ὅποις αὐτοὺς διαδέξεται, προδεδήλωται διὰ τοῦ, Σὺ δὲ σ Θεὸς κατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς. Ταῦτα μὲν οὖν ἔκεινοι πείσονται· Ἐγὼ δὲ ἀλπιῶ ἐπὶ σέ· ἡτοι δ ταῦτα θεσπίζων προφήτης, ἢ καὶ αὐτὸς δ προφῆτεύμενος.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΤΕΛΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΛΑΟΥ, ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΩΝ

ΑΓΙΩΝ ΜΕΜΑΚΡΥΜΜΕΝΟΥ, ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑΝ, ΟΠΟΤΕ ΕΚΡΑΤΗΣΑΝ ΑΥΤΟΝ ΟΙ ΑΛΛΟΦΥΛΟΙ ΕΝ ΓΕΘ. ΝΕ.

Ἐπειδήσον με, σ Θεὸς, δτι κατεπάτησέ με ἀπόκρισις, διηγη τὴν ἡμέραν πολεμῶν ἀθλιψέ με. Λαδὸς ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένος, δσσον ἐπὶ τῆς ιστορίας, ξοικεν εἶναι δ σὸν τῷ Δαυὶδ φεύγων ἀπὸ προσώπου Σαούλ· ξσσον δὲ τὸν ἀριθμὸν ἄνδρες ἔξακόσιοι, ὡς ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ τῶν Βασιλεῶν. Ἐπεὶ δὲ δις γέγονεν παρὰ τοῖς ἐν Γέθῳ ἀλλοφύλοις· ἀπανταχθεῖσαν πάντας τοὺς πολεμῶντας, καὶ κατέρρει τὰ σιλεὰ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν πόγωνα αὐτοῦ· ἀλλοτε δὲ, δτε σὸν ἀνδράσιν χ' προσέφυγε τῷ βασιλεῖ τῆς Γέθου, ἀρώριστέ τε αὐτῷ οἰκητήριον τὴν Σίκελα. Ταῦτα ξοικεν ἡ προκειμένη στηλογραφία εἰρηνίσθαι τῷ Δαυὶδ, καθ' ὃν καὶ ρόν ἀμα τοῖς σὸν αὐτῷ φεύγουσιν ἐπεδῆμει τοῖς ἐν Γέθῳ ὑπεδέξαντας αὐτὸν καὶ κατέσχον παρ' ἑαυτοῖς ὡς φίλον, δτε καὶ τιμῆς ἀξιοῦται παρὰ τῷ βασιλεῖ Γέθῳ. Αἰδὸν τὰ τῆς προγραφῆς περιέχει· *Ἐλς τὸ τέλος, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, τοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένου, τῷ Δαυὶδ, στηλογραφίᾳ, δτε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλοφύλοι εν Γέθῳ.* Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· *Τῷ ρικοποιῷ ὑπὲρ περιστερᾶς ἀλλάλου, μακρυμῶν τοῦ Δαυὶδ ταπειροῦ, τελείου, ἐτῷ κρατῆσαι αὐτὸν Φυλισταλούς ἐτ Γέθῳ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον.* Επιτίκνιον ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς, ὑπὲρ τοῦ φύλου ἀπωμένου τοῦ Δαυὶδ, τοῦ ταπειρόφρονος καὶ ἀρώμονος, δτε κατέσχον αὐτὸν οἱ Φυλισταλοί ἐτ Γέθῳ· δὲ δὲ πέμπτη ἔκδοσις· *Τῷ ρικοποιῷ ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς τοῦ μογιλάλου, κεκρυμμένων τῷ Δαυὶδ, εἰς στηλογραφίαν, δπότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλοφύλοι ἐτ Γέθῳ· καὶ δ Θεοδοτίων δὲ ἀντὶ τοῦ, Υπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων μεμακρυμμένου, ὑπὲρ τῆς περιστερᾶς, δμοιως τοῖς λοιποῖς ἔξεδωκε.* Τάχα δὲ που αἰνίστονται οἱ περιστεράν ἀλαλον ἡ μογιλάλον εἰρηκτεῖς αὐτὸν τὸν Δαυὶδ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις δντα, καὶ μὴ δυνάμενον λαλεῖν συνήθεις τῆς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι προφητείας, μηδὲ σὸν παρήρσιτον δυναμούσι προσφέρεσθαι: (1). Διδο μογιλάλον περιστεράν ἡ καὶ ἀλαλον αὐτὸν ὠνόμαζον. Καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου δὲ φαλμῷ λέλεκτο· *Τίς δώσει μοι πτέρυντας ὥστε περιστερᾶς;* Καὶ πετασθήσομαι δ καὶ ἐδρασθήσομαι. Πέρφω ἀτ ἐποίησα τὴν ἀραχηφόρου, ηλιαζόμητ ἀτ ἐτ τῇ ἐρήμῳ, κατὰ τὸν Σύμμα-

¹² I Reg. xxr, 13. ¹³ I Reg. xxvir, 2. ¹⁴ Psal. liv, 7, 8.

(1) Προσφέρεσθαι. Forte προφέρεσθαι, ut et interores legisse videtur. ΚΕΙΤ.

χον. Ἐπει τοινυ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐν τῷ Προφήτῃ ἐνεργοῦν, δικαιοληθέναι μαρτυρεῖται, τρυφερὸν δικαιοντος, τίλαντον ὑπὸ τοῦ Σαούλ διωκομένου τοῦ Δαυΐδ, ἐλαυνόμενόν τε οὐκ ἡμέντο, ἀλλ' ἐψει περιστερᾶς ἀλάλυψ μακρυνομένη καὶ ἀπωθουμένη ὑπὸ τῶν διωκόντων· τούτου χάριν κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, ψήφει τῆς περιστερᾶς, εἰρηται. Ἀντὶ δὲ τοῦ, εἰς στηλογραφίας, δι μὲν Ἀκύλας, ταπεινοῦ τελείου· διὸ δὲ Σύμμαχος, τοῦ ταπεινόρορος καὶ ἀμώμου, ἥρμηνευεν, τὸν τρόπον δηλοῦντες δι' ὃν ὕστερον στήλης καὶ αἰωνίας μνήμης ἡξιοῦτο παρὰ τῷ θεῷ τὴν τοῦ Προφήτου ἀρετήν. Τὸ γάρ μέγιστον τοῦ Δαυΐδ κατόρθωμα τὴν ταπεινότης ἦν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, καθ' ἣν τελείων ἐπεδίκνυτο ἀρετὴν, οὐδένα μῦμον ἐπιγομένην. Διὸ τοὺς προκειμένους λόγους, ὑπερβαλλούστης καὶ τελείας ταπεινοφροσύνης δείγματα περιέχοντας, ἀνέπειρπε τῷ Θεῷ λέγων·

Ἐλέησόν με, οὐ Θεός, διτι κατεπάθησέ με ἀνθρώπος, ὡς πρὸς τὴν λέξιν τὸν Σαούλ σημαίνων, ἐπαναβάντα αὐτῷ, καὶ οὐ μίαν ἥμέραν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἐπιθέμενον τῷ κατ' αὐτοῦ πολέμῳ· διὸ ἐπιλέγει· Οἱηρ τὴν ἥμέραν πολεμῶν ἔθλιψέ με. Εἰτ' ἐπειδὴ περ τῷ θειῷ Πνεύματι συνεώρα οὐκ οὐτῶς τὸν Σαούλ αἴτιον ὅντα τῆς τοσαύτης κατ' αὐτοῦ σπουδῆς, ὃσον ἀφανεῖς τινας καὶ νοητούς ἔχθρους ἀδοράτους, δηλαδὴ δυνάμεις καὶ πνεύματα πονηρά, τὸν Σαούλ ἐνεργοῦντα καὶ διεγέροντα ἐπὶ τὸν κατ' αὐτοῦ πολέμον, εἰκάτως ἐπιλέγει· Κατεπάθησάρ με οἱ ἔχθροι μου διηγητὴ τὴν ἥμέραν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ἐπέτριπον οἱ θλιβοτέρες με κατὰ τὰς τὴν ἥμέραν. Τίνεις δὲ οἱ ἔχθροι καὶ οἱ θλιβοτέρες αὐτῶν, οἱ τὸν Σαούλ ἐνεργοῦντες, διασαφεῖ ἐξῆς λέγων· Ότι κολλοὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀπὸ ὑψους. Οὐ γάρ τηνόσι, ὡς οὐκ ἦν αὐτῷ τὴν πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἔξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκέπτους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ὑφ' ὧν δι Σαούλ ἀκονώμενος, τὸν μηδὲν αὐτῷ λελυπηκότα πώποτε μάτην ἤλαυνε καὶ ἐπολέμει. Εἴδο ἐξῆς φησιν· Ἡμέρας φοβηθήσομαι, ἐγὼ δὲ ἐπίπω ἐπὶ σέ. Οὐ δὴ διεσάφησεν δι Σύμμαχος εἰπών· Ἔντι δὲ ἡμέρᾳ φοβηθῶ, σοι πέσουσα. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖ ἀνθρωπός με καταπεπτηκέναι, πολὺς γενόμενος κατ' ἐμοῦ δι Σαούλ, ἀλλ' οἱ ἔχθροι μου καὶ οἱ πολεμοῦντές με ἀκοθεν, ἀπὸ ὑψους τὰ ἔαυτῶν βέλη κατὰ τῆς ἐμῆς βάλλοντες ψυχῆς πλεῖστοι τογχάνουσι. Τούτων δὲ πάντων καταφρονεῖν μεμάθηκα διὰ σὲ τὸν ἐμὸν πρόμαχον καὶ ὑπερασπιστήν. Σοι γάρ πεποιθὼς, εἰποτε ἐμέπεισο· φόδος τῇ ἐμῇ ψυχῇ, διακρούομαι τούτον, σοι τῷ ὑπερασπιστῇ μου θαρρῶν.

Ἐγ τῷ Κυρίῳ ἐπαιρέσω τοὺς λόγους μου, ἐπὶ τῷ θεῷ ἡλπίσα· οὐ φοβηθήσομαι τὸ ποιήσει μοι σάρξ· Ἀντὶ τοῦ, ἐγ τῷ θεῷ ἐπαιρέσω τοὺς λόγους μου, δι μὲν Σύμμαχος, διὰ τοῦ θεοῦ ὑμητῶν τὸν λόγον αὐτοῦ· διὸ Ἀκύλας· ἐγ τῷ θεῷ ὑμητῶν δῆματα αὐτοῦ· καὶ τὴν πέμπτην ἔκδοσις· ὁ τῷ θεῷ ἐπαιρέσω τὸν λόγον μου, ἐκδεδώκασιν. Εἰ ποτε, φησι, φόδος ἐκ τῆς τῶν πολεμοῦντων με ταραχῆς ἐνέπιπτε μοι, διεκρουδημῆν αὐτὸν ἐπίγιων ἐπὶ σέ· καὶ ἀντὶ ἐπιδῆς καὶ φυλακτηρίων,

A nocensque sit, a Saule Davidem in sequente pellebatur, pulsusque non obsistebat, sed similis erat columba mutae procul abactæ, et ab insequentibus depulsæ; ideo a reliquis interpretibus pro columba dictum est. Pro illo autem, in tituli inscriptionem, Aquila, humili perfecti; Symmachus vero, humili et inculpati, interpretati sunt; significantes qua ratione Prophetæ virtus, quasi cippo, ad æternam memoriam apud Deum donata sit. Enimvero præcipua Davidis perfectio erat humilitas et abjectio, qua absolutam virtutem nulli reprehensioni obnoxiam exhibebat. Quare hos sermones, eminentis ac perfectæ humilitatis rationem complectentes, Deo emittit,

B Miserere mei, Deus, quoniam conculcari me homo diserte quasi Saule indicans, qui in se impetum faciebat, neque uno tantum, sed multis diebus ad bellum sibi inferendum incumbebat; quare subiungit, dicens: Tota die impugnans tribulavit me. Deinde quia Spiritu sancto monstrante videbat, non tam Saule tanti adversum se moliminis auctorem esse, quam occultos quosdam et spirituales invisibilis inimicos, videlicet potestates ac spiritus malignos Saule exagitantes et excitantes ad bellum sibi movendum, jure sic pergit: Conculcaverunt me inimici mei tota die; sive, secundum Symmachum, Attrebant me qui tribulabant me per omnem diem. Quinam vero inimici essent tribulantes ipsum, qui Saule excitabant, deinceps declarat, dicens: Quoniam multi bellantes adversum me ab altitudine. Non enim ignorabat non esse sibi luctam adversus carneum et sanguinem; sed adversus principatus et potestates, rectores mundi tenebrarum harum, contra spiritualia nequitæ, a quibus Saul concitatus, eum qui sibi nihil dampni intulisset, sine causa pellebat et impugnabat. Deinde ait: Die timebo, ego vero in te sperabo. Quod clarius Symmachus explicavit his verbis: In quaunque die timebo, in te speravi. Etiamsi enim homo me impugnare, Saulque multa contra me moliri videatur; sed inimici mei, et qui ab alto me impugnant, tela sua adversus animam meam immitentes, multi numero sunt. Hos porro omnes propter te propagatorem et protectorem meum despicer didici. Nam in te confitus, si quando metus in animam incidat meam, hunc depello, tibi propagatori meo innixus.

VERS. 5, 6. In Domino laudabo sermones meos, in Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro. Pro illo, in Deo laudabo sermones meos; Symmachus, per Deum celebrabo sermonem ejus; Aquila vero, in Deo celebrabo verba ejus; quinta editio, in Deo laudabo sermonem meum; ediderunt. Si quando, inquit, ex inimicorum meorum perturbatione metus instaret mihi, ipsum in te sperando propulsabam, ac pro incantatione et amuletis, hymnos persolvebam; nam cum celebrarem ser-

monem tuum; juvabar ut a persequentium nemine averterem me. Ita sperans in Deo, et sermones ejus in ore meo ferens, omnes hominum insidias despiciebam, non timens quid faciat mihi caro. Quid enim possit caro et sanguis contra Deum opitulanten? Nam si Deus pro nobis, quis contra nos?¹¹? inquit Apostolus. Caro autem erat Saul, qui ea quæ carnis sunt sapiebat: quod sane declarat Apostolus ad Corinthios scribens: Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?¹²? Hic vero Saulem quoque zelo et contentione plenum, qui ideo Davidem pellebat, carnem vocavit, dicens: Non timebo quid faciat mihi caro. Deinde ait: Tota die verba mea execrabantur, adversum me omnes cogitationes eorum in malum. Quod sane clarius interpretatus est Symmachus, dicens: Per omnem diem sermones de me curabant: contra me omnis cogitatio eorum in malum. Ac si enim nihil aliud ipsis agendum suppeteret, neque de aliis sermo monvendus esset; otium suum totum in loquendo et cogitando de me insumebant, nihil boni in me molientes; sed in malum et pro malo totam curam impendebant suam.

VERS. 7, 8. Inhabitabunt et abscondent, ipsi calcaneum meum observabunt. Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo salvos facies illos; in ira populos confringes, Deus. Hæc obscure apud Septuaginta Interpretes dicta, apertius interpretatus est Symmachus his verbis: Conveniebant clam, et vestigia mea observabant, exspectantes animam meam propter iniquitatem. Libera ab illis, in ira populos deprime, Deus. Ita enim, inquit, tota die mihi [obseruando] vacabant, sermones de me moventes, et tota cogitatio eorum contra me erat; ut student una simul adversum me conspirationem conflare: neque eo sisterent gradum; sed etiam calcaneum sive vitæ gressum observarent, num supplantando dejicere me possent. Vestigia quoque mea, et quo pergerem, observabant, ut quoquo modo me comprehenderent. Hæc illi qui me sine causa persequabant contra me designabant. Tu autem, Domine, spes mea, me ab injusta eorum conspiratione liberes; ipsis autem ira tua invadens, ex ea arrogantia et superbìa dejice: id enim ipsis utile erit. Siquidem elati ac tumentes, id in suam perniciem agebant: etenim Deus superbis resistit, humiliis autem dat gratiam¹³: quare rogo omnes insurgentes in me deprimas; sive, secundum Aquilam, dejicias; ut modestius atque humilius sentientes, magnam utilitatem percipiant.

VERS. 9, 10. Vitam meam annuntiavi tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo; sicut et in promissione tua, convertentur inimici mei retrorsum, in quacunque die invocavero te. Hæc clarius Symma-

χινοὺς διεξέξειν· ύμνων γὰρ τὸν λόγον σου ἐδοκίην μην, ὡς μηδένα τῶν διώκεντων ἐπιστρέψεθαι. Οὐτως ἐπὶ τῷ Θεῷ ἐλπίζων, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ φρων ἐν τῷ στόματι μου, πάστος τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἐπιθυμούλης κατεφρόνουν, οὐ φοδούμενος τὴν ποιήσει μοι σάρξ. Τι γὰρ ἀν καὶ δύνατο σάρξ καὶ αἷμα πρὸς Θεὸν βοηθόν; Εἰ γὰρ δὲ θεός ὑπέρ τὴν οὐρανὸν, τὸν τῆς εαρκὸς φρονῶν· δὴ παριστησιν δὲ Ἀπόστολος γράφων Κορινθίοις: Ὁπουν τὰς ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐρις, οὐχὶ σάρκιστος ἔστε, καὶ κατὰ ἀνθρώπος περιπατεῖτε; Ό δὲ καὶ τὸν Σαούλ ζῆλου πεπληρωμένον καὶ ἐριδός, καὶ διὰ ταῦτα τὸν Δαυὶδ ἐλαύνοντα, σάρκα ὠνόμασεν εἰπών· Οὐ φοδηθήσομεν τὴν ποιήσει μοι σάρξ. Εἰτά φησιν: Όλην τὴν ημέραν τὸν λόγους μου ἐβδελύνοσσοτο, κατ' ἔμοι πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν εἰς κακόν· δὴ σφέστερον ἡμρήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· Διὰ πάσης ημέρας λόγους περὶ ἔμοι ἐξερόντιζον· κατ' ἔμοι πᾶς διαλογισμὸς αὐτῶν εἰς κακόν. Ως γὰρ μηδὲν ἔχοντες ἔτερον πράττειν, μηδὲ περὶ ἔτερων λόγους κινεῖν, τὴν πᾶσαν ἑαυτῶν σχολὴν τοῖς περὶ ἔμοι λόγοις καὶ τοῖς κατ' ἔμοι λογισμοῖς ἀνετίθεσαν, οὐδὲν ἄγαθὸν περὶ ἔμοι βουλευόμενοι. 'Ἄλλ' εἰς κακὸν καὶ ἐπὶ κακῷ τὴν ἑαυτῶν ἀναλίσκοντες σπουδήν.

Παροκήσοντο καὶ κατακρύγονται, αὐτοὶ τὴν πτέρωτα μου φυλάκουσι. Καθάπερ ὑπέμειναν τὴν ψυχὴν μου, ὑπέρ τοῦ μηδενὸς σώσεις αὐτούς· ἐν δργῇ λαοὺς κατάδειξι, δὲ Θεός. Καὶ ταῦτα διαφῶς εἰρημένα παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα, λευκότερον διηρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, εἰπών· Συνήργοτο λόρθα, καὶ τὰ ἱχνη μου παρετίθουν προσδοκῶντες τὴν ψυχὴν μου διὰ τὴν ἀδικιαν. Ρῦσαι δὲ αὐτῶν, ἐν δργῇ λαοὺς κατάρχετε, δὲ Θεός. Οὗτος γὰρ, φησι, διὰ πάσης ημέρας ἐμοὶ ἐσχόλαζον, τοὺς περὶ ἔμοι λόγους κινοῦντες, καὶ πᾶς διαλογισμὸς αὐτῶν κατ' ἔμοι ἐγίγνετο· ὡς σπουδάζειν συνάγεσθαι αὐτοὺς δύο συσκευάς· καὶ μὴ μέχρι τούτου χωρεῖν, ἀλλὰ καὶ περιεργάζεσθαι μου τὴν πτέρων, τουτέστι τὴν τοῦ βίου πορείαν, εἰ πῶς σχελίσαντες δυνηθεῖν καταβαλεῖν με. Καὶ τὰ ἱχνη δέ μου παρετίθουν, ὅποι ἀν βαθίζοιμι, καὶ ἵν' ὅπως ἐπιλάβοιντό μου. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ μάτην διώκοντες κατ' ἔμοι ἐπρεπτον. Σὺ δὲ, Κύριε, ή ἐμῇ ἐλπίς, ἐμὲ μὲν τῆς ἀδίκου αὐτῶν συσκευῆς βῆσαι, αὐτοὺς δὲ μετελθών τῇ σεαυτῷ δργῇ, κατάβαλε τῆς μεγαλαυχίας καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς συνοίσει. Ὅψούμενοι γὰρ καὶ ἐπαιρόμενοι, ἐπὶ ὀλέθρῳ τῷ ἑαυτῶν ταῦτα ἐπρεπτον· ὁ γάρ θεός ὑπερηγόδροις ἀντιτάσσεται, ταξεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν· διδ, ἰχετεύω, πάντας τοὺς ἐπανισταμένους μοι κατάγαγε· ή, κατὰ τὸν Ἀκίλαν, καταβίβασον· ὡς δὲ, μέτριον φρόνημα λαόντες καὶ ταπεινὰ φρονοῦντες, τὰ μεγάλα ὀφεληθεῖεν.

Τὴν ζωὴν μου ἐξηγγειλά σοι, έθου τὰ δάκρυα μου ἐνώπιόν σου· ὡς καὶ δὲ τῇ ἐπαγγελμά σου, ἐπιστρέψοντας οἱ ἔχθροι μου εἰς τὰ δάκριστα, δὲ γὰρ ημέρα ἐπικαλέσωμαι σε. Καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος

¹¹ Rom. viii, 34. ¹² I Cor. iii, 3. ¹³ I Petr. v, 5.

Εαφέτερον ἡρμήνευσεν, οὗτως εἰπών· Τὰ ἀνθρώπων μου τὰ δάκρυντα δέξαιμησας· σὺ δέου τὰ δάκρυντα μου ἐνώπιόν σου. Μή οὐχὶ δταί δέξαιμης, τότε ἀποστραφήσοταί οι ἔχθροι μου διπλῶ, ηδὲ ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαι σ; Οἱ μὲν ἔχθροι μου, φησι, διὰ πάσης ημέρας λόγους περὶ ἑμοῦ ἀνεκίνουν, καὶ κατ' ἑμοῦ πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν ἡσαν· ἐγὼ δὲ ὅποιος ἐν ἐμαυτῷ συνήγοντος λογισμούς καὶ ὅποιας ἐνθυμήσεις εἶχον, σὺ αὐτὸς, ὡς καρδιογνώστης Θεός, οἶδας. Τὰ γάρ ἔνδον μου ἡξαριθμήσας πάντα, καὶ τὰ κρυφά μου καὶ τὰς ἐνθυμήσεις τῆς ψυχῆς μου γινώσκεις· διόπερ ἔθου τὰ δάκρυντα μου ἐνώπιον σου, καὶ οὐκ ἀπεστράφης αὐτά· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ σου ὑπισχνοῦ λέγων· Ἔτι λαλούντος σου ἕρων· Ἰδού πάρεμι, οὗτος ἀκόλουθα πράττων ταῖς αὐτοῖς ἐπαγγελίαις, ἔθου τὰ δάκρυντα μου ἐνώπιόν σου. Καὶ κατὰ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα δὲ ἐρμηνεάν, Τὴν ζωὴν μου, φησιν, δέχηγεται σοι, ὡς δὲ παρήσταν δύων καὶ μῇ ἐπισχυρόμενος ἐπὶ τῇ ἐμαυτοῦ ζωῆς. Σύ τε ἀποδεχόμενός μου τὴν ζωήν, τὰ δάκρυντα μου αὐτὸς ἀπεσείσω, ἀλλὰ πρὸ τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἔθου αὐτὰ, πιστούμενος τὰς αὐτὰς ἐπαγγελίας. Διὸ συνέβαινεν, ἐμοῦ εἰσακονομένου, τοὺς ἔχθρους μου εἰς τὰ διπλῶ χωρεῖν· διθεν φημι· Ἐν δὲ ἡμέρᾳ ἐπικαλέσωμαι σ, ἐπιστρέψοντοι οἱ ἔχθροι μου εἰς τὰ διπλῶ κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον. Μή οὐχὶ δταί, φησιν, δέξαιμης, τότε ἀποστραφήσοταί οι εγχοοι μου διπλῶ; Ἐπειδὲν φυλοκρινῶν διακαθάρησε ἀφορίζων τοὺς σεαυτοῦ ἄξιους, καὶ δέξαιμησιν πιούμενος τῶν μελλόντων εἰς τὰ δεξιὰ Ιστασθαι, καὶ τῶν εἰς ἀριστερὰ χωρούντων, τότε, ἐν τῷ στὸ τὴν ἡξαριθμησιν ταῦτην ποιεῖσθαι, ἀποστραφήσοταί οι ἔχθροι μου εἰς τὰ διπλῶ.

Ἴδον δέ τωρ, δτι Θεός μοι ἐστιν. Ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰρέσω δῆμα, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ αἰρέσω λόγον· ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἡλπίσα, οὐ φοβηθήσομαι τὸ κοινόν μοι ἀνθρώπος. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον τοῦτο φησιν· Οἴδα, δτι ἐστι Θεός μοι. Τὸν Θεόν ὑμελογήσω, διὰ τοῦ Θεοῦ ὑμελοποιήσομαι λόγον τῷ Θεῷ πέποιθα, οὐ φοβηθήσομαι τὸ ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Λύτοις ἔργοις, φησι, παρείληφα, καὶ ἔγνων ἀληθῶς, δτι οὐκ ἐπὶ ματαίῳ ἡλπίσα· ἀλλὰ Θεὸν βοηθὸν ἐκτρέμανην. Τούτου δὲ ἐλεγχος, ἐπειδὲν τὰ δάκρυντα μου ἐνώπιόν σου. Εἴτα ἐμοῦ μὲν ἐπήκοος ἐγίγνουν, οι δὲ ἔχθροι μου ἐχώρουν εἰς τὰ διπλῶ· διὸ ἐπὶ τῷ Θεῷ αἰρέσω δῆμα· ηδὲ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐν Θεῷ κανχήσομαι δῆμα· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸν Θεόν ὑμελογήσω· ἀλλὰ καὶ ἐξὶ τὸν Κύριον αἰρέσω λόγον· ηδὲ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἐπὶ Κυρίῳ ὑμελήσω λόγον· ηδὲ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, διὰ τοῦ Κυρίου ὑμελοποιήσομαι λόγον· καὶ πάλιν, ὡς ἀνωτέρω μοι εἰρηται· Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἡλπίσα, οὐ φοβηθήσομαι τὸ ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Σάρξ γάρ καὶ ἀνθρώπος ἐν καὶ ταυτὸν ἐστιν, ἐπειδὴ λέλεκται· Ὅμετος δὲ ὡς ἀνθρώποις ἀπεθνήσκετε· καὶ, Ὁταν τὰρ ηδὲ ὑπὸ ζῆτος καὶ ἔρις,

A chus interpretatus est his verbis: *Interiora mea enumerasti: tu posuisti lacrymas meas coram te. Annon cum enumeraveris, tunc convertentur inimici mei retrorsum, in quacunque die invocavero te?* Inimici quidem mei, inquit, tota die sermones de me movebant, et contra me cogitationes eorum erant; ego vero qualia in me ratiocinia collegerim, et quales cogitationes habuerim, tu, utpote cordium cognitor Deus, nosti. Nam quae intra me sunt enumerasti omnia, et occulta mea cogitationesque animæ meæ cognoscis: quamobrem posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, nec aversatus eas es; sed sicut et in promissione tua professus es, dicens: *Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum!*¹¹; sic consequenter ad promissa tua, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Ac secundum interpretationem LXX., *Vitam meam*, inquit, *annuntiavi tibi*, utpote qui cum fiducia agerem, nec de vita mea erubescerem. Tu vero cum vitam approbares meam, lacrymas meas non repulisti, sed ob oculos posuisti tuos, sic missis tuis fidem concilians. Quare contigit, cum exauditus essem, inimicos meos retrocedere; ideo dico: *In quacunque die invocavero te, convertentur inimici mei retrorsum;* secundum Symmachum vero: *Annon cum enumeraveris, convertentur inimici mei retrorsum?* Cum per singulas tribus secernens, eos qui te digni sunt selegeris, et enumeraveris eos qui ad dexteram statuendi, et eos qui ad sinistram recessuri sunt, tunc, cum talem enumerationem facies, convertentur inimici C mei retrorsum.

VERS. 41. *Ecce cognovi quoniam Deus mihi est. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem: in Domino speravi, non timebo quid faciat mihi homo.* Secundum Symmachum autem sic ait: *Novi quod sit Deus mihi. Deum celebrabo, per Deum sermonem in hymnum convertam;* in Deo speravi, non timebo quid faciet mihi homo. Ipsiis operibus, inquit, accepi et vere novi me non frustra sperasse, sed Deum adjutorem obtinuisse. Cujus-rei argumentum est, *quod posuisti lacrymas meas in conspectu tuo.* Deinde mihi quidem propitius fuisti; inimici vero mei retrocesserunt: quare in Deo laudabo verbum; sive, secundum Aquilam: *In Deo glorificabo verbum;* secundum Symmachum autem: *Deum celebrabo:* sed etiam in Domino laudabo sermonem; aut, secundum Aquilam, in Domino celebrabo sermonem, sive, secundum Symmachum, per Dominum sermonem in hymnum convertam: ac rursum, ut superius dixi: *In Deo speravi, non timebo quid faciat mihi caro:* sic jam dico: *In Deo speravi, non timebo quid faciet mihi homo.* Caro enim et homo idipsum sunt, quandoquidem dictum est: *Vos autem sicut homines morienni!*¹²; et, *Cum enim sit zelus ei-*

¹¹ Isaï. LVI, 9. ¹² Psal. LXXXI, 7.

contentio inter vos, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis¹⁸?

VERS. 12, 13. *In me sunt, Deus, vota quæ reddam, laudationes tibi. Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine viventium.* Pro illo: *In me sunt Deus vota, quæ reddam laudationis tibi, apertius Symmachus interpretatus est, dicens: Recipio, Deus, quæ precatus sum: reddam laudationes tibi. Non enim oblitus, ait, eorum quæ precatus sum; sed in me sunt, et omnia in memoria retineo quæcunque precando promisi: quæ ceu quoddam debitum, hostias laudis offerendo persolvam, secundum eloquium illud: Immola Deo sacrificium laudis, et redde Domino vota tua¹⁹.* Offeram itaque tibi hostiam laudis, utpote conscientia me multa pro salute mea debere. Ipsam certe animam meam a morte liberasti. Nam inimici mei pro viribus ipsam pellebant, et magna vi curabant eam in mortem dejicere. Siquidem dum me pellerent, cogerentque ad habitandum in medio allophylorum et alienigenarum, quantum in ipsis erat animam enecabant meam; proximum quippe erat ut ad allophylorum idololatriam accederem, in medio eorum habitans: quo tempore apud Achus in Geth et apud allophylos degebam, jam pridem ab ea, quæ penes te est, vita lapsus, anima mortuus essem: sed gratia et misericordia tua id contingere non permisit; quandoquidem me, etiam apud allophylos versantem, protegebas, ut nihil mihi detrimenti ex eorum consortio accederet. Quapropter dico: *Eruisti animam meam de morte; quin etiam eruisti pedes meos de lapsu.* Quis enim non perversus esset, ceu in lutum delapsus, et lubrica in loca dejectus, medius relictus inter tot atheos et idololatras viros? Verum in hac rerum conditione aderat misericordia et gratia tua, eruens pedes meos de lapsu; neque enim virtuti hæc ascribo meæ; quia non ita fortis animo eram, ut immutabilis manerem, cum in medium tot hominum devolutus essem, nisi tu auxilio fuisses. Quare confitens gratias ago, quoniam eripuisti pedes meos de lapsu. Hæcque mihi misericordia tua concessit, ut placeam coram te in lumine viventium; sive, secundum Symmachum, ut incedam in conspectu Dei per lumen vitæ. Moras igitur faciens apud allophylos, a recta et regia via non declinat; sed, ait: *Tibi placito more incedebam ductus abs te et illustratus; non luce solum illa communi fruens, omnibus præsente, rationabilibus et brutis, feris et reptilibus, mortuis et inanimatis; sed illa etiam quæ tantum iis, qui apud te vivunt, destinata est.* Lumen porro illud viventium, quo David et omnes Deo accepti prophetæ et justi illustrati sunt intelleges, si attendas evangelistæ dicenti: *Quod factum est in ipso²⁰, scilicet Dei Verbo quod in principio apud Deum erat, vita erat, et vita erat lux hominum²¹: ac rursum: Erat lux vera quæ illuminat*

τοις οὐχὶ σαρκινοὶ ἔστε, καὶ κατὰ ἀνθρωπον τερπα- τεῖτε; 'Ερ ἐμοὶ, ο Θεός, αἰ εὐχαὶ, δὲς ἀποδώσω αιρέσεως σοι. 'Οτι ἐφύνω τὴν ψυχήν μου ἐκ θαράτου, καὶ τοὺς πόδας μου ἐξ ὀλισθήματος, τοῦ εναρεστῆσαι ἐπώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν φωτὶ ζώτων. 'Αντι τοῦ, 'Ερ ἐμοὶ, ο Θεός, αἰ εὐχαὶ, δὲς ἀποδώσω αιρέσεως σοι, σαφέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών: 'Αραδέχομαι, Θεέ, δημητρίῳ ἀποδώσω αιρέσεις σοι. Οὐ γάρ ἐπιληπταὶ, φησι, ὃν τῷ ἄμην ἀλλ' ἐν ἑμοὶ εἰσι, καὶ κατέχω τῇ μνήμῃ πάντα ὅσα ἐπηγγειλάμην εὐέξαμενος· δὲ καὶ ὥσπερ τι χρέος ἀποδώσω, θυσίας ἀναφέρων τὰς δι' αἰνέσεως, καὶ κατὰ τὸ φάσκον λόγιον. Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αιρέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυριῷ τὰς εὐχάς σου. 'Αποδώσω τοινυν αινέσεως σοι· ἐπειδὴ πολλὰ σύνοιδα ἐμαυτῷ ὀφελοῦντι ὑπὲρ τῆς ἐμαυτοῦ σωτηρίας. Αὐτὴν γοῦν τὴν ψυχήν μου ἐφύνω ἐκ θανάτου. Οἱ μὲν γάρ ἐχθροὶ μου τὸ δόσον ἐπ' αὐτοῖς ἡλαυνον αὐτὴν, καὶ ἐξειδίζοντο εἰς θάνατον ἐκπεσεῖν. Ἐλαύνοντές με γάρ, καὶ μέσον ἀλλοφύλων καὶ ἀλλογενῶν ἔθνῶν οἰκεῖν καταγαχάσοντες, τὸ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ψυχήν μου ἐθανάτουν ἤγουν ἡμελὸν συνάπτεσθαι τῇ τῶν ἀλλοφύλων εἰδωλολατρείᾳ, μέσος αὐτῶν οἰκῶν, καθ' οὓς χρόνους παρὰ τῷ Ἀγοῦς (sic) καὶ ἐν τῇ Γεθ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις ἐποιούμην τὰς διατρίβας, πάλαι δὲ τὴν ψυχήν μου τεθνήκειν, τῆς παρὰ σοὶ ζωῆς ἐκπεσῶν· ἀλλ' ἡ σὴ χάρις καὶ τὸ σὸν ἔλεος οὐ συγεγύρησε τοῦτο γενέθλαι· ἐπει καὶ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις με δυτα περιέφραττες, ὡς μηδὲν καταβλάπεσθαι ἐκ τῆς τούτων συνουσίας. Διό φημι· 'Ἐφύνω τὴν ψυχήν μου ἐκ θαράτου· ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας μου ἐφύνω ἐξ ὀλισθήματος. Τίς γάρ οὐκ ἀν διετράπη, ὥσπερ εἰς πηλὸν ἐμβάξει, καὶ ὀλισθηροὶς περιπεσῶν χωρίοις, μέσος τοσούτων ἀπολειψθεὶς ἀθέων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνδρῶν; 'Αλλ' ἦν δρά καὶ ἐν τούτῳ τὸ σὸν ἔλεος, καὶ ἡ σὴ χάρις ρυμοένη μου τοὺς πόδας ἐξ ὀλισθήματος· οὐ γάρ ἐμαυτοῦ δυνάμει ἐπιγράφω ταῦτα· ἐπει μηδὲ οὕτως ἡμην στερέψει τὴν ψυχήν ὡς ἀδιάτρεπος μένειν, ἐν τῷ μεταξὺ τοσούτων εἰδῆσαι, ει μὴ σὺ ἡσθα βοηθός. Διὸ ἐξομολογούμενος εὐχαριστῶ, δις: ἐφύνω τοὺς πόδας μου ἐξ ὀλισθήματος. Καὶ ταῦτα μοι τὸ σὸν ἔλεος ἐδωρεῖτο, ὥσπερ τὸν εναρεστῆσαι ἐπώπιον σου ἐν φωτὶ ζώτων· ἡ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὡς τὸ δέδενειρ ἐμπροσθετ τοῦ Θεοῦ διὰ φωτὸς τῆς ζωῆς. Διατρίβω γοῦν καὶ παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις, τῆς ὀρθῆς καὶ βασιλικῆς ὅδου οὐ παρέξεισιν ἀλλὰ σοὶ εὐαρέστως ἄδειον ὑπὸ σοῦ ποδηγούμενος καὶ φωτίζομενος, φωτὸς τε μεταλαγχάνων οὐ τοῦ κοινοῦ καὶ πᾶσιν ἐγχειμένου, λογικοῖς τε καὶ ἀλλογοῖς, θηρίοις τε καὶ ἐρπετοῖς, νεκροῖς τε καὶ ἀψύχοις, ἀλλὰ τοῦ μόνοις τοῖς παρὰ σοῦ ζῶσιν ἀφωρισμένου. Νοήσεις δὲ τὸ φῶς τῶν ζῶντων, ἐν φ καὶ Δαυΐδ καὶ πάντες οἱ θεοφιλεῖς προφῆται καὶ δίκαιοι ἐφωτίσθησαν, ἐπιστήσας τῷ εὐαγγελιστῇ λέγοντι· 'Ο γέροντες ἐν αὐτῷ, δηλαδὴ τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν δντει, ζωὴ ἦν, καὶ ἡ

¹⁸ 1 Cor. iii., 3. ¹⁹ Psal. xlvi., 14. ²⁰ Joan. i., 3, 4. ²¹ ibid.

ζωὴν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ πάλιν· Ἡρ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐρ τῷ κόσμῳ ηὐ, καὶ δικόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ δικόσμος αὐτὸν οὐκέτι ζῆνται. Οὐκοῦν ἦν ἐν τῷ κόσμῳ κάκειν τῷ φωτὶ οἱ τῆς παρὰ τῷ θεῷ ζωῆς καταξιούμενοι ἐφωτίζοντο. Τοτερον δὲ καὶ εἰς τὰ ίδια ηὔθετον δοῖ τε ἐδέξατο αὐτὸν ἐδώκεν αὐτοῖς ἔκουσι λατέρα θεοῦ γενέσθαι. Τοσαύτη δύναμις παρῆν τῷ φωτὶ τῶν ζῶντων, ὡς τέκνα θεοῦ ἀπεργάζεσθαι τοὺς καταδεχμένους αὐτῷ διπέρ εἰδὼς δι' εὐχῆς εἶχε τοῦ εὐαρεστῆσαι ἐρώπιον τοῦ θεοῦ ἐτρωτών.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ, ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑΝ ΕΝ ΤΟ ΑΥΤΟΝ ΑΠΟΔΙΔΑΡΑΣ-
ΚΕΙΝ ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΣΑΟΥΛ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΗ-
ΛΑΙΟΝ. *π. Ιην.*

Ἐλέησόν με, σ θεός, ἐλέησόν με, διτι ἐπὶ σοι πέποιθεν ή ψυχή μου. Ὅσπερ ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐδείκνυτο δεύτερον γινόμενος δι Δαυΐδ παρὰ τοῖς ἐν Γέθ ἀλλοφύλοις, παρ' οἵς διατρίβων τὸν νε' ἀναγέγραπται· φαλμὸν εἰρηκώς· οὐτω δις φανεται ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐληλυθός· ἀπαξ μὲν, διτε, μανίαν προσποιηθεὶς, τὰς κείρας τοῦ Ἀγχοῦς (*sic!*) καὶ τῶν ἐν Γέθ ἀλλοφύλων διαφεύγει· κάκειθεν διασώζεται εἰς τὸ σπηλαῖον τὸ Ὄδολλάμ, ἔνθα πάρτες οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶς δι οἶκος τοῦ πατρός αὐτοῦ καταβατούντος πρὸς αὐτόν. Συντήροτε τε παρ' αὐτῷ πᾶς ἐτράγη ὁρ, καὶ πᾶς ὑπόγρεως, καὶ πᾶσα κατώδυνος ψυχή· καὶ ηὐ ἐπ' αὐτῶν ἥτοι μερος. Ἡσαΐ δὲ ὡς τετρακόσιοι ἀνδρες· δεύτερον δὲ, διτε ἀρτετρέψεν δι Σαούλ ἀπὸ διποιθεν τῶν ἀλλοφύλων, καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, διτι Ἰδού δι Δαυΐδ ἐτρέψεται τῇ Ι' αδελφῇ· καὶ ἐλασε μεθ' ἑαυτοῦ τρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν ἐκλεκτῶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπορεύθη ἵητῶν τὸν Δαυΐδ καὶ τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ ἐπὶ πρόσωπον Αλλετον. Καὶ ηὔθετο εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ποιμένων τὰς ἐπὶ τῆς σδοῦ. Καὶ ηὐ ἐκεῖ σπηλαῖον, καὶ εἰσῆλθε Σαούλ παρασκευάσθαι· καὶ Δαυΐδ καὶ οἱ ἀνδρες αὐτοῦ ἐστάτεροι τοῦ σπηλαῖον ἐκδηλητο. Καὶ εἰπατοι οἱ ἀνδρες Δαυΐδ πρὸς αὐτόν· Ἰδού η ἡμέρα αὐτη, ηὐ εἰπε Κύριος πρὸς σδ, παραδοῦνος τὸν ἔχθρον σου εἰς τὰς κείρας σου, καὶ ποιήσεις αὐτῷ ὡς ἀγαθὸν ἐτρόχαλμοῖς σου. Καὶ ἀνέστη Δαυΐδ καὶ ἀρεῖτος τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος Σαούλ λαθραίως. Καὶ ἐγένηθη μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπάταξε καρδία Δαυΐδ αὐτόν, διτε ἀρεῖτος τὸ πτερύγιον τῆς διπλοΐδος αὐτοῦ. Καὶ εἰπε Δαυΐδ πρὸς τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ· Μηδαμῶς μοι παρὰ Κυρίου, εἰ ποιήσω τὸ ρῆμα τοῦτο τῷ κυρίῳ μον τῷ κριτῷ Κυρίου, ἐπενεγκεῖτο χεῖρά μον ἐπ' αὐτόν· διτε Χριστὸς Κυρίου ἐστιν οὗτος. Καὶ ἐπεισε Δαυΐδ τοὺς ἀνδρας αὐτοῦ ἐτρόχαλμε, καὶ οὐκέτι θεωρεῖτον τὸν προκειμένην στηλογραφίαν δι Δαυΐδ ἀνθραφε, καὶ ἐν ποιώ σπηλαῖῳ διατρίβων· πότερον ἐν

A omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit¹¹. Erat igitur in mundo: et hoc lumine, qui vita illa apud Deum donati erant, illuminabantur. Deinde in propria venit; et quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Tanta virtus lumini viventium inerat, ut eos qui se recipieren filios Dei efficeret: quod cum sciret David, in voto habuit, ut placeret coram Deo in lumine viventium.

1. IN FINEM, NE DISPERDAS, DAVID IN TI-
TULI INSCRIPTIONEM, CUM FUGERET Α
FACIE SAUL IN SPELUNCAM. LVI.

VERS. 2. *Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. Sicut ex historia commonstratur Davidem bis apud allophylos in Geth fuisse, ibique degentem psalmum LV recitasse scriptum est: sic bis in speluncam venisse videtur; primo cum, insania simulata, manus Anchus et Gethæorum allophylorum effugit, atque inde in speluncam Odollam se subduxit, ubi omnes fratres ejus et universa domus patris ejus eum interiorunt. Et convenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, et oppressi aere alieno, et amaro animo: et erat eorum dux. Erant autem quasi quadringenti viri¹². Secundo autem, cum reversus est Saul fugatis allophylis, et nuntiatum est ei: Ecce David in deserto Gaddi; et assumpsit secum tria millia electorum ex Israel, perrexitque ad quærendum David et viros ejus, ad faciem Άεlin. Et venit ad greges ovilium, quæ erant in terra via. Eratque ibi spelunca, et ingressus est Saul ad se apparendum (!), et David et viros ejus in interiore parte speluncæ sedebant. Et dixerunt viri David ad eum: Ecce dies, de qua locutus Dominus ad te, quod tradat initium tuum in manus tuas, ut facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo David et praecedit oram diploidis Saulis clam. Et factum est postea et percussit Davidem cor ejus, quia abstulerat oram diploidis ipsius. Dixitque David ad viros suos: Absit mihi a Domino, si faciam hanc rem domino meo, christo Domini, ut inferam manum meam in eum; quia Christus Domini est hic. Et persuasit David viiris suis sermonibus, et non permisit ut insurgerent in Saul ad occidendum eum¹³. Quærendum igitur quo tempore, et in qua spelunca degens, hanc tituli inscriptionem David scripsit; an in spelunca Odollam, an in spelunca Engaddi. Verum quia duo psalmi ab eo in spelunca dicti sunt; hic scilicet qui tituli inscriptio est, et cxi, inscriptus: Intellexus Davidi in spelunca, oratio; consentaneum est disquirere, an ii eodem tempore pronuntiati fuerint, et num in spelunca versans utrumque composuerit.*

¹¹ *ibid.* 9, 10. ¹² *I Reg.* xxii, 1, 2. ¹³ *I Reg.* xxiv, 2-8.

(1) Id est, ad alium exonerandam.

Videtur ergo mihi, moventibus utriusque psalmi verbis, hanc tituli inscriptionem in spelunca Odollam dictam suisse; orationem vero in cxli psalmo positam, in spelunca Engaddi, cum, Saule sese apparante, in spelunca latens deprehensus est. Sicque mihi persuasum est ex dictis utriusque psalmi. Et quidem cxli videtur mihi tunc prolatus, cum David in angustia magna et concertatione degeret; sic enim ibi loquitur: *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundio in conspectu ejus orationem meam: tribulatorem meam ante ipsum pronuntiabo. In defiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas. In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi*¹⁸. His quippe angustiam qua premebatur declarat; maxime autem in sequentibus hisce verbis: *Periit fuga a me. Obsidente namque Saule speluncæ ostium, intus latens ipse, effugere se posse desperabat. Cæterum cum de fuga desperaret, ad salutarem portum confugit; quare subjungit: Clumavi ad te, Domine, dixi: Tu es spes mea; et hæc adjicit: Educ de custodia animam meam. Viden' quomodo suam in spelunca conclusionem indicat? Jure itaque hæc dicta orationem inscribit, tempus inscriptione illa declarans. Ait igitur: Intellexus Davidi, cum esset in spelunca, oratio. Et hæc quidem notato tempore precatus est, magno in periculo constitutus. Hæc vero tituli inscriptione ab eo recitata est, ut aestimo, cum esset in spelunca Odollam, ac receperisset omnes fratres suos, cognatos item ac reliquos fugitivos; qui fortasse sui causa insidiis Saulis appetebantur; quinetiam quisvis afflictus animo et injuriam passus, fugæ Davidis consors erat. Nam eum virum justum, a Deo honoratum, injuria a Saule pulsum videntibus, ea ipsis consolatio in malis erat. Tum ipsi quoque qui a lædentibus se fugiebant, Davidi studebant, ejusque partes amplectebantur; malebantque pelli cum ipso, quam insequenti hærere. Cum ergo otium ageret in spelunca Odollam, præsentem tituli inscriptionem exaravit. Quod sane declarant tum alia quæ adjicit, tum isthæc: *Misit de caelo, et liberavit me: ac rursum: Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Vides eum, cum Gethæos allophylos effugisset, utpote in tuto positum, ac otium agentem, hujusmodi voces emisisse, ac maxime omnium eas quæ sequuntur, et sic habent: Paratum cor meum, Deus, cantabo et psalmum dicam. Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exsurgam diuiculo. Confitebor in populis, Domine, psalmum dicam tibi in gentibus. Hæc enim multum otium, ino etiam animi voluptatem, significant. Ait igitur sacer apostolus: Contristatur quis in vobis? oret. A quo animo est Læalla:*¹⁹ Sed neque poterat hæc dicere, cum in spelunca Engaddi detineretur a Saule ante ostium sedente. Quæ enim*

A τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ, ή ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδδί. Ἄλλα καὶ ἐπειδὴ δύο εἰρηνται φαλμοὶ αὐτῷ ἐν τῷ σπηλαίῳ, διὰ μὲν προχείμενος στηλογραφία τυγχάνων, ὁ δὲ ρμα' ἐπιγραμμένος, Συνέσεως τῷ Δαυΐδ ἐν τῷ σπηλαίῳ προσευχὴ· ζητήσαις διν τις εὐλόγως εἰ κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρηνται χρόνον, καὶ εἰ ἐν τῷ σπηλαίῳ τυγχάνων ἀμφοτέρους συνέταξεν. Δοκεῖ τοίνυν ἐμοὶ, κινουμένων ἐκ τῶν ἐν ἑκατέρῳ φερομένων λόγων, ἡ μὲν μετὰ χεῖρας στηλογραφία ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ εἰρῆσθαι, ἡ δὲ ἐν τῷ ρμα', προσευχὴ, ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ἐνγαδδί, ὅτε, τοῦ Σαούλ παρασκευαζομένου, ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔνδον κρυπτόμενος εὑρηται. Οὕτω δέ μοι παρέστη κινηθέντι ἐκ τῶν παρ' ἑκατέρῳ φερομένων λόγων. Οἱ μὲν ρμαὶ φαίνεται εἰρημένος ἐν πολλῇ συνοχῇ καὶ ἀγῶνι τυγχάνοντι τῷ Δαυΐδ φοιτοῦνται ἐν αὐτῷ. Φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέρχαξα· φωτῆ μου πρὸς τὸν Θεόν ἐδειηθηρ. Ἐκχεῶ ἐτώπιον αὐτοῦ τὴν δέσησιν μου· τὴν θλίψιν μου ἐτώπιον αὐτοῦ ἀπαγγελῶ. Ἐν τῷ ἐκλειπεῖρ ἐξ ἐμοῦ τὸ πτεῖμά μου, καὶ σὺ ἀττικοκες τὰς τρίβους μου. Ἐν ὅδῳ ταύτῃ, ἢ ἐπορεύμητο, ἐκρυψας πατέδι μοι. Διὰ τούτων γὰρ τὴν συνοχὴν ἐν ἡ ἑκατάξετο παρίστησι· καὶ ἐτι μᾶλλον δι' ὧν ἐπάγει λέγων ἑκῆς: Ἀπώλετο ψυρὴ ἀξέμουν· πρὸ τῶν θυρῶν γὰρ τοῦ σπηλαίου καθεζομένου τοῦ Σαούλ, ἔνδον κρυπτόμενος, ἀπεγάγκει τὴν ἑαυτοῦ φυγὴν. Πλήτιν τὴν φυγὴν ἀπογονούς, ἐπὶ τὸν σωτηριον λιμένα καταφεύγει· διὸ ἐπιλέγει· Ἐκέρχαξα πρὸς σὲ, Κύριε, εἰλα· Σὺ εἰ ἀλπίς μου· καὶ προστίθησι λέγων· Ἐξάραγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου. Ὁρᾶς διπάς τὸν εἰσὼν τοῦ σπηλαίου ἀποκλεισμὸν σημαίνει; Εἰκότως οὖν καὶ προσευχὴν ἐπιγράφει τοὺς λόγους, δηλῶν διὰ τῆς προγραφῆς τὸν καίρον. Λέγει γοῦν· Συνέσεως τῷ Δαυΐδ, ἐν τῷ εἰραι αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ, προσευχὴ. Ἄλλα ταῦτα μὲν προστήνετο ἐν μεγάλῳ περιοτάς ἀγῶνι κατὰ τὸν δηλωθέντα χρόνον· ἡ δὲ μετὰ χεῖρας στηλογραφία λέλεκτο αὐτῷ, ὡς οἶμαι, διητεῖ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ, πάντας τε ὑποδεχομένην τούς τε ἀδελφοὺς αὐτοῦ καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς φυγάδας, τάχα που δι' αὐτὸν ἐπιβιβλευμένους ὑπὸ τοῦ Σαούλ· ἀλλὰ καὶ πᾶς κατάδυνος ψυχὴ καὶ πᾶς ἀδικούμενος κοινωνὸς ἐγίγνετο τῆς τοῦ Δαυΐδ φυγῆς. Δίκαιον γὰρ ἄνδρα καὶ παρὰ τῷ Θεῷ τετιμημένον, ἐλαυνόμενον ὑπὸ τοῦ Σαούλ ἀδίκως ὀρῶντες, τὰ ἐσυτῶν παρεμβούντο κακά. Εἴτα καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀδικοῦντας αὐτοὺς φεύγοντές τε, τὸν Δαυΐδ ἑζήλουν, ἡσπάζοντό τε τὴν σὺν αὐτῷ μερίδα, μᾶλλον ἀγαπῶντες ἐλαύνεσθαι σὺν αὐτῷ, ἡ τῷ ἀλαύνοντι συνεῖναι. Ἐπὶ σχολῆς τοίνυν διάγων ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ Ὀδολλάμ τὴν παρούσαν ἔγραψε στηλογραφίαν. Παρίστησι δὲ τούτο τὰ ἐπιλεγόμενα, τὰ τε ἀλλα καὶ δι' ὧν φησιν· Ἐξαπέστειλεν διέ οὐρανοῦ, καὶ ἔσωσέ μον πάλιν· Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐδρύσατο τὴν ψυχήν μου ἐκ μέσου σκύμνων. Ὁρᾶς, ὡς τοὺς ἐν Γέθᾳ ἀλιοφύλους διαφυγῶν, ἀτε δῆ ἐν ἀσραλεῖρ

¹⁸ Psal. cxli, 2. 4.   ¹⁹ Jac. v, 13.

τυγχάνων, καὶ ἐν ἀνέσει ὡν, τοιαύτας ἥρει φωνάς,
καὶ ἔτι μᾶλλον τὰς ἑτῆς ἐπιφερομένας δι' ὧν εἰρηται·
Ἐτοιμη ἡ καρδία μου, σ Θεός, δύσομαι καὶ ψαλῶ.
Ἐξερέθητε ἡ δόξη μου, ἐξερέθητε γαλτήμουρ
καὶ κιθάρα, ἐξερέθησομαι δρθρού. Ἐξομολογή-
σομαι ἐτο λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐτο θέτεσι.
Ταῦτα γάρ πολλῆς σχολῆς ἐμφατικά τυγχάνει, ἀλλ
καθεὶ τις ἐτο ὑμῖν· προσευχέσθω ἐνθυμεῖ τις;
σπηλαίψ τῷ Ἐγαδῖι συνεχόμενος ὑπὸ τοῦ Σαούλ
τότε, ὡς φαλαρίτιον ἀναλαμβάνειν καὶ κιθάραν, κρυ-
ούν εἶχε λόγον, ἐν σχολῇ καὶ ἀνέσει διάγοντα πάντον
δρῶν τῶν συνόντων αὐτῷ, λέγειν· Ἀπάλετο φυγ-
χήρ μου.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω εἰς τὴν διαφορὰν τῶν προκειμένων. Ἰωμενὸς δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ μετὰ χείρας ἔξηγησιν. Εἰς τὸ τέλος, μῆδια φιλοβρεγγης, τῷ Δαυΐδι εἰς στηλογραψιαῖς, καὶ τὰ ἔχης. Ἡλαυνεὶ μὲν δὲ Σαούλ τὸν Δαυΐδον ὁ δὲ ἔργοις ἐπιτελῶν τὸν, Ἐάντι διώκωντιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἐπέραν, ἀπεδίδρασκεν, ως ἂν μῆταρών ἐρεθίζῃ τὸν ἔγχρονον, αἵτις τε αὐτῷ γίγνοιτο μιατρονίας. Τὸ γάρ, Μῆδια φιλοβραχαῖς ἀμαρτωλοῦ, πάντων μαλλονὸς Δαυΐδος ἡ πίστατο διδύπεχώρει, καὶ παρεχώρει, καίπερ ἀγαπώμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ ἔθνους, πλείστους τε ἔχον τοὺς συμπάσχοντας καὶ συναλγοῦντας, δυναμένους τε αὐτὸν οἱκοι παρ' ἑαυτοῖς ὑποδέχεσθαι καὶ κρύπτειν. Ἀλλὰ ἵνα μῆδι καὶ ἐπέρας αἵτιος γίγνοιτο κινδύνων, ἐφυγενὲς ἐπὶ τὰς ἐρήμους χώρας, καὶ τὰς ἐν τοῖς στηλαῖς ἡσπάσετο διατριβάς. Καὶ μοι δοκεῖ καὶ αὐτῷ τὴν μνήμην ανίττεσθαι λέγων ὁ ιερὸς Ἀπόστολος· Ἐρέρημαις πλαγώμενοι καὶ δρεσι καὶ σηηλαῖς καὶ ταῖς δοπαῖς τῆς τῆς. Οὐστέρ δὲ διπροτεταγμένος τοῦ παρόντος, φαλμὸς οὐκ ἦν, ἀλλὰ στηλογραφίη, διπερ ἡρμήνευσεν δὲ Ἀκύλας, ταπεινοῦ τελείου· δὲ δὲ Σύμμαχος, τοῦ ταπεινόφρορος καὶ ἀμώμου· οὗτος καὶ ὁ παρὸν λόγος, τὴν εἰς ἄκρον πράσθιτος καὶ ἀνεξικακίας τοῦ Δαυΐδος ἀρετὴν, ταπεινοῦ τελείου, ταπεινόφρονος καὶ ἀμώμου· εἴδετο δὲ περ εἰναὶ μνήμης τὴν ταπεινοφροσύνην ἀξίαν ἀνατίθησι στηλογραφίᾳ. Ἐπὶ ταύτῃ δὲ τῇ ἀρετῇ καὶ Μωυσῆς ἐμαρτυρεῖτο, καὶ δὲ Σωτὴρ δὲ καὶ Κύριος ἥμῶν ἐπὶ ταύτην παρεχάλει λέγων· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, δτει χρῆδις εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Ἐπεὶ δὲ ἐδέξιο παραμονῆς καὶ τῆς ἐπὶ μῆκιστον φύλακης ἡ τοιαύτη ἀρετή (διὸ δὲ πομειλαῖς εἰς τέλος, οὗτος σωθῆσται) διὰ τοῦτο ἐπιγέγραπται, Εἰς τὸ τέλος, μῆδια φιλοβρεγγης. Πολλοὶ γάρ, καῶς ἀρέξαμενοι, οὐ διήρκεσαν εἰς τέλος. Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τοῦ Δαυΐδος τὴν φυγὴν καὶ τὴν ἐν ἐρημαις διατριβὴν, τὴν τε ἐν στηλαῖς καρτερικωτάτην οἰκησιν ἀποδεχόμενον, φησιν αὐτῷ, Εἰς τὸ τέλος, μῆδια φιλοβρεγγης, μέντος δὲ διὸ δὲ τοιοῦτος, ως ἂν τύχοις στηλογραφίας καὶ μνήμης αἰώνιου. Ό δὲ ἐπὶ τούτοις, οὐ κατὰ Κυνικοὺς τῶν τὴν σοφίαν τοῦ αἰώνος τούτου μετερχομένων τυφούμενος (sic), οὐδὲ μέγα φρονῶν καὶ βρενθύδιμενος ἐπὶ τῇ τοῦ βίου καρτερίᾳ, οὐδὲ δτει πλείστους

A tunc opportunitas ad psalterium accipiendo et
citharam ei, qui in speluncæ intimo latebat ? ut e
contrario nulla ratio fuisse, in otio et tranquilli
tate degentem in spelunca Odollam, cum quadrin
gentis viris, dicere : *Periit juga a me*¹⁷ ; et : *Educ*
*de custodia animam meam*¹⁸.

Hæc porro dicta sint de discrimine propositorum.
Jam præsentium vocum explicationem aggrediamur.
B In finem, ne disperdas, Davidi in tituli inscriptio-
nem, et cætera. Pellebat Saul Davidem qui illud
opere complens, Si vos persequantur ex hac civitate,
fugite in aliam ¹⁹, aufugit, ne præsens inimicum
irritaret, ipsique cædis causa esset. Illud enim, Ne
accendas carbones peccatoris ²⁰, melius omnibus
sciebat David : quare cedebat et secedebat, etiamsi
a tota gente diligenteretur, et multos haberet qui
in partem doloris afflictionisque ejus venirent, et
possent eum domi apud se excipere, et occultare.
Sed is ne et aliis periculum crearet, in deserta loca
fugiebat, et in specubus habitare cooptabat. Vide-
turque mihi memoriam ejus refricare sanctus
Apostolus his verbis : In solitudinibus errantes, et
montibus, et speluncis, et foraminibus terræ ²¹.
Quemadmodum vero qui hunc præcedit, non psal-
mus erat, sed tituli inscriptio, quod Aquila inter-
pretatur, humili perfecti ; Symmachus vero, humili
et inculpati ; ita hic sermo, summam Davidis
mansuetudinis et tolerantiae virtutem indicans, hu-
milis perfecti est, et humili et immaculati ; ac
insuper, quasi æterna memoria dignam humilitatem
exhibit tituli inscriptio. Hac item virtute prædictum
Moysen fuisse testimonio fertur, ad eamque hor-
tabatur Salvator et Dominus noster his verbis :
Discite a me quia mitis sum et humili corde ²².
Quia vero perseverantia et diuturna custodia hæc
virtus opus habebat (nam qui perseveraverit usque in
finem, hic salvis erit ²³), ideo inscriptum est : In
finem, ne disperdas. Multi namque re bene cœpta
non perseverantur usque in finem ; sed Spiritus
sanctus Davidis fugam, moras in desertis, diutinam
illam et constantem habitationem in speluncis ap-
probans, ait illi : In finem, ne disperdas, semper
talis maneas, ut tituli inscriptionem et memoriam
æternam obtineas. Qui autem in his versatur non
Cynicorum more, qui sapientiam hujus sæculi pro-
fitentur, tumore elatus ; neque altum sapiens,
superbiensque de tolerantia vitæ ; neque ob estan-
tem sectatorum et discipulorum instituti sui multi-
tudinem inflatus, neque iis ceu satellitibus et com-

¹⁷ Psal. cxli, 5. ¹⁸ ibid. 8. ¹⁹ Matth. x. 23. ²⁰ Eccli. viii, 15. ²¹ Hebr. xi, 58. ²² Matth. xi, 29. ²³ Matth. x, 22.

mitonibus confidens ; sed mansuetum se, humilem perfectum ac vere sui despicientem et immaculatum opere exhibens, ad Deum clamabat, dicens : *Miserere mei, Deus, quoniam in te confidit anima mea, et in umbra alarum tuarum sperabo.* Novi enim alas tuas et tegumentum tuum perfectis animabus destinata esse : ego vero parvus et humilius, non in alis tuis, sed in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas ; sive, secundum Aquilam, donec transeat insidia ; vel, secundum Symmachum, donec transeat calumniator. Cum autem transierit iniquitas, atque insidia mihi paratæ, illeque calumniator dictus ; tunc non in umbra, sed in ipsis alis tuis, utpote prolectu auctus liberatusque ab omni actione iniqua et a peccato, sperabo.

VERS. 3, 4. Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi. Misit de cælo et salvavit me, dedit in opprobrium conculcantes me. Diapsalma. Clamores et vociferationes emittere Deo solent viri justi, non alta voce, sed eminenti animæ virtute. Quare etiam silentes plerumque, spiritu clamabant. Ipse namque *Spiritus gemitis inenarrabilibus postulat Deo*²⁴, secundum Apostolum. Sic itaque David ad Deum clamabat. Deinde, ut qui pleraque experimenta Servatoris sui ceperit, grato animo pergit, *Deum qui benefecit mihi.* Cum dicit autem, *Misit de cælo, et salvavit me;* missum a Deo Salvatorem quendam indicat. Quis vero sit ille jam non declarat, verum in alio docet, ubi ait : *Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum*²⁵. Verbum itaque Dei erat, quod olim mittebatur, et eorum qui erant salute ejus digni, Salvator effectum est. Quod cum probe nosset David, aiebat : *Misit de cælo, et salvavit me.* Itaque salute dignum per Salvatorem salvum faciebat Altissimus : ipseque juste judicans, insurgentes et conculcantes justum dabat in opprobrium : utinam et meliores reddidisset, opprobriisque ipsos resipiscere fecisset !

VERS. 5. Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catalogorum leonum, et catena. Sententiam quæ superius desiciebat his exposuit. Cum quereretur enim quemnam misisset de cœlo ad eripiendum Davidem hic declarat : Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam. Misericordia autem et veritas missa quænam fuerint nisi Dei verbum, de quo dicebatur, *Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum?* Ipsumque similiter lux missa dicitur in psalmo qui ait : *Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deducunt*²⁶. Lux autem veritas et verbum, missa ab altissimo Deo, non

A τοὺς παρ' αὐτῷ συνηγμένους μιμητὰς καὶ μαθήτας τοῦ οἰκείου τρόπου ἐκέκτητο χαυνούμενος· οὐδὲ ὡς ἐπὶ δορυφόροις καὶ συμμάχοις θαρσῶν· τὸν δὲ πρῶν καὶ ταπεινὸν, τέλεον τε καὶ ὡς ἀλτηώς ταπεινόφρονα καὶ ἄμωμον ἔργῳ παριστάς, ἐδός πρὸς τὸν Θεόν λέγων· Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, διτὶ ἐπὶ σοὶ πέποιθεν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ἐπὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ. Οἶδα μὲν γὰρ τὰς σὰς πτέρυγας καὶ τὴν σὴν σκέπην τελείας ψυχᾶς ἀφωρισμένας· ἐγὼ δὲ, μικρὸς ὅν καὶ ταπεινός, οὐκ ἐπὶ ταῖς σαῖς πτέρυξιν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ σκιᾷ τῶν πτερύγων σου ἐλπιῶ, ἔως ὅτε παρέλθῃ ἡ ἀροματὴ· ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἔως ὅτε παρέλθῃ ἡ ἐπιβουλή· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἔως ὅτε παρέλθῃ ἡ πτηρωστής. Ἐπειδὰν δὲ παρέλθῃ ἡ ἀνομία, καὶ ἦ κατ' ἔμου ἐπιβουλὴ, καὶ ὁ ὑνομασμένος ἐπηρεαστής, οὐκέτι ἐν τῇ σκιᾷ, ἀλλ' ἐν αὐταῖς ταῖς σαῖς πτέρυξιν, ὡς ἀν προκόψας καὶ τὴν θεραπευμένος πάσης ἀνδρὸς πράξεως τε καὶ ἀμαρτίᾳς ἐλπιῶ.

C *Kεκράξομαι πρὸς τὸν Θεόν τὸν ὑψιστον, τὸν Θεόν τὸν εὐεργετῆσατά με.* Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με, ἐδωκεν εἰς δρειδος τοὺς καταπατοῦντάς με. Διδύματα. Κραυγὰς καὶ βοῶς εἰώθασιν οἱ δίκαιοι τῷ Θεῷ πέμπειν, οὐ γεγωνῷ τῇ φωνῇ⁽¹⁾, δυνάμει δὲ ψυχῆς ὑπερβαλλούσῃ. Διὸ καὶ οιωπῶντες πολλάκις τῷ πνεύματι ἐδόνων αὐτὸν γὰρ τὸ Πνεῦμα στεγαγμοῖς ἀλισκήτοις ὑπερεντυγχάνει τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Οὕτως οὖν καὶ διαυτὸν ἐκεκράγει πρὸς τὸν Θεόν. Εἴθ' ὥστε πολλάκις πειραν εἰληφώς τοῦ ἑαυτοῦ Σωτῆρος, εὐγνωμόνως ἐπάγει λέγων, τὸν Θεόν τὸν εὐεργετῆσατά με. Εἰπών δὲ, Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με, ἐμφανεῖς ἀπεστάθαι τινὰ Σωτῆρα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὲ τούτον νῦν μὲν οὐ παρέστησεν, ἐν ἐπέρηψῃ διδάσκει, ἔνθα φησιν· Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰδούτο αὐτοὺς, καὶ ἐφρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Οὔκοντι λόγος ἡν Θεοῦ, διὸ πάλαι ἀποστελλόμενος, καὶ τῶν ἀξιῶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας Σωτῆρος γιγνόμενος, διὸ καὶ διαυτὸν ἀκριβῶς εἰδὼς ἔλεγεν· Ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐσωσέ με. Τὸν μὲν οὖν σωτηρίας ἀξιῶν ἐσωτεριστικὸν διὰ τὸν Σωτῆρος δὲ θύμοις· δὲ αὐτὸς, δίκαια κρίνων, τοὺς ἐπανισταμένους καὶ καταπατοῦντας τὸν δίκαιον ἐδού εἰς δινεῖδος, ὥφελον καὶ βελτίους ἀπεργαζόμενος,

D διὰ τοῦ δινεῖδειν καὶ ἐπιστρέφειν εἰς ἑαυτόν. Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ ἐλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀληθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐφρύσατο τὴν ψυχὴν μονὰκέσσοντος σκύμνων, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν ἀνωτέρω λεπτούσαν διάνοιαν διὰ τῶν προκειμένων ἀποδέδωκε. Ζητουμένου γάρ τινα ἐξαπέστειλεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσωσε τὸν Διαυτὸν, παρέστησεν ἐνταῦθα εἰπών· Ἐξαπέστειλεν δὲ Θεός τὸ ἐλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀληθειαν αὐτοῦ. Ἐλεος δὲ καὶ ἀληθεια ἐξαποτελλομένη τίς ἀν εἴη διὸ τοῦ Θεοῦ λόγος, περὶ οὗ ἐλέγετο, Ἐξαπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ λάστο αὐτοὺς, καὶ ἐφρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν; Ο δὲ αὐτὸς δόμοις καὶ φῶς ἀποστελλόμενον εἰρηται ἐν τῷ φάσκοντι φαλμῷ· Ἐξαπέστειλεν τὸ

²⁴ Rom. viii, 26. ²⁵ Psal. cxvi, 20. ²⁶ Psal. xlvi, 5.

(1) Γεγωνῷ τῇ φωνῇ. Ita correxiimus quod editi exhibent γεγωνῷ τῇ φωνῇ. EDIT.

φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, αὐτά με δηγῆ-
σει. Φῶς δὲ καὶ ἀλήθεια καὶ λόγος ἀποστελλόμενα
παρὰ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, οὐκ ἀνούσια, οὐδὲ ἀνυπό-
στατα· οὐ γάρ οἶδεν τε ἡν πρᾶγμα ἀνυπόστατον ἀπο-
στέλλεσθαι. "Ωσπερ δὲ Λόγος νοεῖται λάσεως καὶ σω-
τηρίας ποιητικὸς, οὗτως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ αὐτὸς
Ἐλεος ὑνόμασται, ὡς ἀν ὑπηρετικὸς ὁν τῆς τοῦ Πα-
τέρος φιλανθρωπίας· δομίων δὲ καὶ ἀλήθεια, ὡς ἀν
ἀληθῶς ὑφεστώς καὶ κατ' ἐνέργειαν οὔσιαμένος. "Ο
γοῦν ἡμέτερος λόγος ὁν, συλλαβαῖς καὶ φήμασι καὶ
ὄντασι τὴν ὑπόστασιν ἔχων, καὶ διὰ γλώττης καὶ
φωνῆς ἐκήχουμενος, οὐκ ἀν λεχθεῖται κυρίως καὶ ἀλη-
θῶς λόγος. "Εχει γοῦν ἔτερον τὸν γεννῶντα αὐτὸν,
δην καὶ κυρίως ἀν τις εἶποι ἀληθῆ λόγον· τοῦτον δὲ
εἰναι φασι τὸν ἐνδιάλεκτον. "Ωσπερ οὖν δὲ ἐν τῷ ἐν-
διάλεκτος λόγος (1), δὲ καὶ κυρίως ἀν φθείταις ἀληθῶς λό-
γος, ὑπόστατος τυγχάνει, κατ' οὐσίαν ὑφεστώς, ἔτε-
ρος τε ὁν παρὰ τὸν ἀποστέλλοντα αὐτὸν διὸ ἀνω-
τέρω μὲν ἐλέγετο, Ἐξαπέστειλεν δέ σύντονον καὶ
δυσωσέ με. Τίνα δὲ ἐξαπέστειλε, ἐπὶ τοῦ παρόντος
διδάσκει φάσκων. Ἐξαπέστειλε τὸ δέλεος αὐτοῦ
καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρύθραστο τὴν γυ-
γχίνη μου ἐκ μέσου σκύμνων ὁν μέσος γενόμενος
ἐκουμήθηρ, φησί, τεταραγμένος. Μέσος γάρ ἀπο-
ληφθεὶς σκύμνων τῶν ἐν Γέθῳ ἀλλοφύλων, ἢ τῶν ἀλ-
λων πολεμούντων με ἐχθρῶν, τὸ δοσον ἐπ' ἐμοὶ καὶ
τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, ἐκουμήθηρ τεταραγμένος.
Οὐ δὲ ὑψίστος Θεός, τὸν προλεγέντα λόγον αὐτοῦ
καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἔλεον ἐξαποστέλλας, ἐρύθ-
ραστο τὴν ψυχήν μου, ὡς μηδὲν αὐτὴν παθεῖν ἐκ τῆς
ταραχῆς τῶν σκύμνων. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμη-
νευτάς· Οὐ τεταραγμένος, φησίν, ἐκάθευδον μέσος
ἀποληφθεὶς λεντών, ἀλλ' ἀπότοτος ἡμην καὶ εὐ-
θαρτής. Λέγει γοῦν δὲ Ἀχιλλές· Ἐρ μέσῳ λεατῶν
κοιμηθήσομαι λάθρων δὲ Σύμμαχος· Ἐρ μέσῳ
λεότων εὐθαρσῶν ἐκουμήθηρ. Τίνες δὲ ήσαν οἱ
λέοντες ἢ οἱ σκύμνοι καὶ αἱ λέαιναι, διασταφεὶ ἔξης
λέγων Σιοὶ ἀνθρώπων οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὅπλοι
καὶ βέλη, καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν μάχαιρα σξεῖα.
Παντὸς γάρ θηρὸς ἀγρίου ιοδόλου τε ἐρπετοῦ, χείρων
ἀν γένοιτο φαῦλος καὶ πονηρὸς ἀνθρωπός, μάλιστα δὲ
διαδολαῖς καὶ καταλαταῖς σχολάζων, καὶ ταῖς τῶν
θεοφιλῶν ψυχαῖς ἐπιβουλεύων, οὐκ ὅπλοις δὲ καὶ δό-
ρασι, κεχρυμμένοις δὲ καὶ λανθάνουσι τοῖς διὰ λόγων
ἀναρτητοῖς ὄργανοις. Κέχρηνται γοῦν οἱ τοιοῦτοι τῇ
μὲν τῶν ὀδόντων περιβολῇ ὥσπερ τινὶ ὅπλῳ περι-
φράσσονται, καὶ περικλείονται τοὺς εἰσω τῶν ὀδόντων
χρυπτομένους λόγους· τῇ δὲ γλώττῃ καὶ ταῖς ἐκ ταύ-
της διαπεμπομέναις διαδολαῖς, ὥσπερ τισὶ βέλεσιν
ἀκοντίζομένοις. "Η δὲ αὐτὴ τῶν τοιούτων γλώττα
μάχαιρας ὀξύτάτης οὐδὲν ἀν διαφέρει· κεντούσης, καὶ
τὰ πρὸς θάνατον ἐνεργούσης. "Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνθρώπων
λέοντες καὶ ὑνόμασμένοι σκύμνοι τοιοῦτοι. Ἐγὼ
δὲ αὐτῶν διέφερον τὴν ἐπιδουλήν, διὰ τὸν ἐκ τοῦ
Θεοῦ ἀπεσταλμένον μοι Σωτῆρα, τὸν βυσάμενον τὴν ψυχήν μου
Σαυτὸν ἐλέγετο, εἴτε περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν Δαυὶδ παρὰ τὸν Σαούτην,
εἴτε περὶ ποράτων ἐχθρῶν, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις.

(1) Ἐρδάλθετος λόγος, *insitum verbum*, dicitur ad differentiam τοῦ προφορικοῦ, *prolati*. Ήορυμ frequens
apud Patres usus. Edidit.

A sine essentia, nec sine substantia sunt: neque enim poterat res sine substantia nulli. Quemadmodum autem Verbum intelligitur curationis et salutis effector; sic et in praesenti idem misericordia vocatur, utpote paternæ erga homines clementiæ minister: similiter et veritas dicitur, ut vere subsistens, et secundum agendi vim substantia præditum. Nostrum itaque verbum, syllabis, verbis et nominibus substantiam habens, lingua et voce emissum, non proprie ac vere verbum dicatur. Habet enim aliud se gignens, quod quis proprie ac vere verbum appellaverit, quod aiunt insitum esse. Sicut insitum in nobis verbum, quod proprie verbum dicitur, substantiam habet, cum secundum essentiam subsistat, aliudque sit ab eo qui misit ipsum. quare superius dicebatur, *Misit de celo, et saltavit me*. Quem vero miserit, in praesenti docet dicens: *Misit misericordiam suam, et veritatem suam, animam meam eripuit de medio catulorum leonum*: in quorum medio consistens, ait: *Dormiri conturbatus*. Nam in medio catulorum leonum Gethæorum scilicet allophylorum deprehensus, seu inimicorum me alia ratione impugnantium, quantum mihi per humanam infirmitatem lieuit, dormivi conturbatus. Altissimus vero Deus prædictum verbum, misericordiam et veritatem suam mittens, eripuit animam meam, ut ex perturbatione catulorum leonum nihil pateretur. Secundum reliquos autem interpres: Non conturbatus, inquit, dormiebam in medio leonum deprehensus; sed imperterritus et confidens eram. Ait igitur Aquila: *In medio leonarum dormiam voracium*; Symmachus vero: *In medio leonum confidens dormivi*. Quinam essent leones, vel catuli leonum et leonæ, postea declarat, dicens: *Filiī hominum dentes eorum telum et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus*. Siquidem omni fera agresti, venenosa et reptili deterior fuerit improbus et nequam homo, maximeque qui calumniis et maledictis vacat, et qui religiosis animalibus insidiatur, non telis et hastis, sed occultis et latentibus verborum perniciosis instrumentis. Hi itaque dentium ambitu quasi armis utuntur circumvallientibus, et concludentibus verba intra dentium septum latentia; lingua vero calumniisque ex ea emissis, seu quibusdam telis jaculantur. Ea vero ipsa eorum lingua, a gladio acuto et pungente, cædemque perpetrante, nihil differat. Sane quidem tales sunt humani leones, et memorati catuli leonum. Ego vero eorum insidias declinavi Salvatoris a Deo missi opera, qui eripuit animam meam de medio catulorum leonum. An hæc de Saule dicantur, sive de iis qui Davidem apud Saulem calumniati sunt, sive de allophylis Gethæis, seu de invisibilibus inimicis; tu ipse perpendas velim.

Vers. 6, 7. Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram, gloria tua, et cætera. Missum sibi ab Altissimo adjutorem et Servatorem, utpote qui se humiliaverit per suum ad homines descensum, et animam suam eripuerit de medio catulorum leonum, his verbis Propheta compellat: Quoniam ex propria magnitudine descendens, teque ipsum parvum efficiens, humilitatis meæ curam suscepisti, et eripuisti animam meam de medio prædictorum, exaltare demum, proprium thronum ac tibi competens regnum cœlorum repete. Neque enim terra gloria tua privabitur, etiam in cœlo degas. Quemadmodum enim sol proprium cursum consciens, eos qui in terra versantur fulgore suo non fraudat, eodem modo et tu, Domine, etiam ob magnammittentis te Patris erga homines clementiam, usque ad parvitatem meam te extenderis; at exaltare demum super cœlos, et in sinu Paternæ deitatis residens, omnem terram gloria tua reple. Hæc porro jure profero, in tuto contra malum quodlibet positus, et a prædictis catulis et leonibus tua visitatione eruptus, qui laqueos paraverunt pedibus meis, et, quantum in ipsis erat, incurvaverunt animam meam; sed etiam foderunt ante faciem meam foveam. Sed hæc in suam perniciem, non in meam, tua protectione, designarunt. Ipsi namque in hanc foveam suam primi ceciderunt. Quapropter quia tu a Patre missus talia edidisti, exaltare demum, ac cœlestes illas mansiones, ut tibi proprias et deitati tue consuetas recipe.

Vers. 8-12. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psalmum dicam, etc. Salvator in sua ad discipulos doctrina hæc de Spiritu sancto dixit: Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut sit vobiscum in æternum, Spiritum veritatis¹⁷: et rursus: Hæc locutus sum vobis apud vos manens; Paracletus autem, Spiritus sanctus quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggesteret¹⁸; ac iterum: Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, narrabit vobis veritatem, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis¹⁹. D Quibus declarat majora illa sua esse, quam ut ab apostolis caperentur: Non enim potestis, inquit, portare: sed Spiritum veritatis ex se datum et apostolis ab se missum, annuntiaturum ait ipsis omnem veritatem. Quod si hæc sic intelligantur, jure David, postquam Deo in sui auxilium misso dixerat, *Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua*; rogat exinde eundem ut sibi mittat Spiritum Paracletum, propheticum; paratum sese dicens ad excipiendum eum: purgatum scilicet esse templum in se positum, et anima sua receptaculum; nimur ipsam mentem, quam tro-

A Υψώθητι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν, δοθές, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, καὶ τὰ ἔχης. Τῷ ἑκαποσταλέντι ὑπὸ τοῦ Ὑψίστου βοηθῷ ἐπιτοῦ καὶ Σωτῆρι, ὃς ἀν ἐσυτὸν ταπεινώσαντα διὰ τῆς μέχρι ἀνθρώπων καθόδου, ρυσαμένῳ τε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ μέσου σκύμνων, ἐπιφωνεῖ λέγων δοθρόφητος· Ἐπειδὴ, τοῦ οἰκείου μεγέθους ὑποκαταβάς, καὶ σεαυτὸν σμικρύνας, τῆς ἐμῆς ταπεινότητος ἐφρόντισας, ἐρύσω τε τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου τῶν προλεχθέντων, ὑψώθητι λοιπὸν, καὶ ἀπολάμβανε τὸν σαυτοῦ θρόνον καὶ τὴν πρέπουσάν σοι ἐν οὐρανῷ βασιλείαν. Οὐδὲ οὕτως γάρ ἀποστερθήσεται ἡ γῆ τῆς σῆς δόξης, καλὸν ἐν οὐρανῷ διατρίβεται. Οὐσιερός γάρ τις λιλος, τὸν οἰκείον ἀποτελῶν δρόμον, οὐκ ἀποστερεῖ τοὺς ἐπὶ γῆς τῆς ἐσυτοῦ λαμπτόδονος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ σὺ, ὁ Κύριε, εἰ καὶ τὰ μάλιστα διὰ ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας τοῦ καταπέμψαντος σε Πατρὸς μέχρι τῆς ἐμῆς σμικρότητος ἐξητάσθης, ἀλλ’ ὑψώθητι λοιπὸν ἐπὶ τὸν οὐρανὸν, καὶ τοὺς κόλπους τῆς Πατρικῆς θεότητος ἐνοικῶν, πλήρους τῆς σαυτοῦ δόξης πάσαι τὴν γῆν. Λέγω δὲ ταῦτα εἰκότως, ἐν ἀμεριμνίᾳ παντὸς κακοῦ γεγονός, καὶ τῶν προλεχθέντων σκύμνων καὶ λέοντων διὰ τῆς σῆς ἐπισκοπῆς ρυσθεὶς· οἵτινες παριδίαις ήτοι μαστάρ τοῖς ποσὶ μου, καὶ, τὸ οὖν ἐπὶ αὐτοῖς, κατέκαμψαν τὴν ψυχὴν μου· ἀλλὰ καὶ ὄρυξαν πόδα προσώπου μου βόλωρ. Ταῦτα δὲ καὶ ἐσυτῶν, ἀλλ’ οὐ κατέμοι διὰ τὴν σὴν σκέπην εἰργάσαντο. Ἔφθασαν γάρ αὐτοὶ μᾶλλον εἰς τὸν ἐσυτὸν καταπεσόντες βόλωρ. Διόπερ ἐπειδὴ ταῦτα εἰργάσω C σὺ δὲ ἀπεσταλμένος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὑψώθητι λοιπὸν, καὶ ἀπολάμβανε τὰς οὐρανίους, ὃς οἰκείας καὶ συνήθεις τῇ σῇ θεότητι διατριβάς.

Ἐτοιμη ἡ κυρδα μου, δοθές, ἐτοιμη ἡ καρδα μου, διομαι καὶ φαιλῶ, καὶ τὰ ἔχης. Ὁ Σωτὴρ ἐν ταῖς πρὸς τὸν μαθητὰς διδασκαλίαις ταῦτα εἰρηκὼς περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· Ἐάρ ἀπακάτε ἐμέ, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε· καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἀλλοι Παράκλητοι δώσεις ὑμῖν, Ιησοῦς μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰώνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας· καὶ πάλιν· Ταῦτα λειλάητα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μέντων· δὲ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δὲ πέμψει δοθρόφητος μου ἐν τῷ δινόματι μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάρτα καὶ ὑπομηήσει· καὶ αὐθὺς· Ἐτί πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ’ οὐ δύνατος θαστάζειν ἀρτι. Ὄταρ δὲ ἐλθῃ ἐκεῖνος τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διηγήσεται ὑμῖν τὴν ἀληθείαν, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λιγύει, καὶ ἀραρτεῖ ὑμῖν. Δι’ ὧν παρίστησι μείζονα μὲν εἶναι τὰ παρ’ αὐτοῦ καὶ μὴ χωρούμενα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων Οὐ γάρ δύνασθε, φησι, βαστάζειν· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ἐξ αὐτοῦ χορηγούμενον καὶ τοῖς ἀποστόλοις ὑπὸ αὐτοῦ πεμπόμενον ἀναγγέλλειν αὐτοῖς πάσαν τὴν ἀληθείαν. Εἰ δὴ οὖν ταῦτα νενόται, εἰκότως καὶ δαυιδὸς τῷ ἀπεσταλμένῳ θεῷ εἰς τὴν αὐτοῦ βοηθείαν προφῆτας, Ὅψώθητι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν, δοθές, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου, λιχεύεις ἔξης τὸν αὐτὸν καταπέμψαι αὐτῷ τὸ Πνεῦμα τὸν

¹⁷ Joan. xiv, 15-17. ¹⁸ ibid. 25, 26. ¹⁹ Joan. xvi, 12, 13.

παράκλητον, τὸ προφητικὸν. Εἰτοιμον εἶναι ἔστιν τὸ προφητικὸν, τὸ προφητεῖον τῆς αὐτοῦ κεκαθάρθαι γάρ τὸν ἐν στόψι καὶ τὸ δοχεῖον τῆς αὐτοῦ φυχῆς δηλαδὴ τὴν αὐτὴν διάνοιαν, ἣν τροπικῶς καρδίαν εἰωθεν ὄνομάσιν δὲ λόγος: δὲ δὴ παρίστησι λέγων· Ἐτοιμη η καρδία μου, δὲ θεός, ἐτοιμη η καρδία μου. Ἡ μὲν οὖν ἡμή καρδία καὶ τὸ διανοητικὸν ἐτοιμον τυγχάνει, φησί. Σὺ δὲ λοιπὸν κατάπεμπε σου τὸ Πνεῦμα. Ἐπιστάντος γάρ αὐτοῦ καὶ ἐποχουμένου τῇ ἡμῖν φυχῇ, συνήθως προσομαι καὶ γαλῶ, τὴν ἐμαυτοῦ διακονίαν καὶ ὑπηρεσίαν παρέχων τῇ δυνάμει τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος. Καὶ ταῦτ' εἰπών, παραχρῆμά τε εἰσακούσθεις κατὰ τὸ, Ἐτι λαλούντες σου ἄρω· Ἰδού πάρειμι, συνήσθετο τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρουσίας. Εἰθ' ὥσπερ ἐπὶ θύραις ἐστῶτος, ἴπποτέρεφται δὲ προφητείας· διὸ ἐπιφέρει· Ἐξεγέρθητι, η δέξαι μου. Δέξα μου ἐστὶ τὸ προφητεύειν. Εἰτ' ἐπιλέγει· Ἐξεγέρθητι, γαλτήριον καὶ κυθῆρα· τὴν μὲν φυχὴν διὰ τοῦ φαλτηρίου, τὴν δὲ κυθῆραν διὰ τοῦ σώματος αινιττόμενος· η καὶ αὐτὰ τὰ συνήθη δργανα ταῖς χερσὶν ἀναλαμβάνων, ἐπὶ τῷ ἀνακρούσασθαι τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὑποβαλλόμενα. Καὶ τούτοις προστίθησι λέγων· Ἐξεγέρθησομι δρθρον. Ἀρτὶ γάρ φωτισθεὶς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας ἐν τημέρῃ τε θείου φωτὸς γενόμενος, ἐτοιμός εἰμι προφητεύειν. Καὶ ταῦτ' εἰπών, ἀνατίθησιν δὲν ἔστιν τῷ Πνεύματι· τὸ δὲ ὡς δὲ δργάνου διὰ τοῦ προφήτου ἀγαθῶν ἀπαγγέλλει, ἀνὰ πᾶσιν εὐαγγελίζεται τοῖς ἔθνεσι φάσκον· Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτι λαοῖς, Κύριε, γαλῶ σοι ἐτι θύτεσι. Ἐπειδὴ γάρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος καὶ δι τούτων λαὸς τοὺς σοὺς ἐλαύνει προφήτας, ὡς μηδὲνδις τόπου παραχωρεῖν αὐτοῖς· ἔσται δὲ καιρὸς καθ' ὅν πάντα τὰ ἐπὶ γῆς ἔθνη καὶ πάντες οἱ ἐν ἀνθρώποις λαοὶ τοῦ σοῦ ἐλέου μεθέξουσιν, ὡς ἐμὲ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα πάντας ἀθρώας λαοὺς πληρῶσαι καιρῷ τῷ θεσπιζόμενῳ, γενόμενον ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐξομολογήσασθαι σοι καὶ εὐχαριστῆσαι, διτε καὶ φαλῶ σοι, οὐκ ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ λαῷ, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης λαοῖς καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐμπολιτεύεσθαι τὸ προφητικὸν πνεῦμα. Καὶ τοὺς πάλαι διαφωνήθεντας προφητικούς λόγους εἰς Ἑργα χωρήσειν ἔξης διασαφεῖ φάσκον· Ὁτι ἐμβαλύνθη ἔως τῶν οὐρανῶν τὸ ἐλεός σου, καὶ διὸ τῶν νεφελῶν η ἀληθεύει σου. Τὸ γάρ παράδην τοῦτ' ἦν, διτε τὰ μὲν οὐράνια ἐλέους φημι ἔξινθαι, τὰ δὲ ἐπίγεια τῆς ἀληθείας. Εἰ γάρ καὶ τὰ μαλιστα δοκεῖ τὰ ἐν οὐρανοῖς κεκαθαρμένα τυγχάνειν, καὶ πάντα τέλεια καὶ εἰς ἀκρον ἀρετῆς ἀληλακότα· δημας δὲ οὖν καὶ αὐτὰ διὰ τὸν σὸν ἔλεον τοιαῦτα δηντα καθέστηκεν. Οὐ γάρ ἐξ αὐτῶν, οὐδὲ παρ' ἔστιν τῆς τοιαύτης μετέχει μακαριότητος, ἀλλὰ παρὰ σοῦ τοῦ πάντων ἀγαθῶν χορηγοῦ. Ἡ

A pice cor Scriptura solet appellare: quod his significat, *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum*. Cor igitur meum, ac vis intelligendi parata est. Tu vero tandem emitte Spiritum tuum. Astante quippe illo, et animæ meæ insidente, pro consueto more cantabo et psalmum dicam, ope meam et ministerium virtuti prophetici spiritus præstabo. Hisque dictis, statim exauditus, secundum illud, *Adhuc te loquente, dicam: Ecce adsum¹⁰*, Spiritus sancti præsentiam animadvertis. Deinde quasi ipso in januis stante, convertitur Propheta, seseque ad ministerium prophetæ excitat: quare subiungit: *Exsurge, gloria mea. Gloria mea est prophetare*. Addit postea, *Exsurge, psalterium et cithara*: psalterio animam, cithara corpus subindicans; sive hæc ipsa solita instrumenta manibus arripiens, ad ea pulsanda quæ Spiritus suggesserit. His adjicit, *Exsurgam diluculo*. Modo enim Spiritus præsentia illuminatus, et in die divinæ lucis positus, paratus sum ad prophetandum. Hisque dictis, sese totum Spiritui addicit: ille vero per Prophetam ceu per instrumentum, bona annuntiat, omnibusque gentibus evangelizat dicens: *Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus*. Quia enim in præsenti Judaica gens et populus prophetas pellit tuos, ut nullus iis locus perfugii relinquatur; eritque tempus quo omnes universæ terræ gentes et omnes in hominibus populi, misericordia tuae participes erunt, ita ut ego propheticus spiritus prænuntiatio tempore omnes una populos adiens repleam, confitearque ac gratias agam tibi, quando psallam tibi, non in populo Judaico, sed in omnibus per universum orbem gentibus; ideo dico, *Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus*. Hujusque rei causam esse dico, quod in omnibus per orbem populis et apud omnes gentes propheticus spiritus versetur. Propheticos autem olim prolatis sermones opere compleundos esse post declarat dicens: *Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua*. Nam quod incredibile videatur, coelestia misericordia dignata fuisse dixi; terrena, veritate. Etsi enim ea præser-tim, quæ in cœlo sunt, purgata videantur, omniaque perfecta, et ad virtutis summum progressa; at tamen ipsa per misericordiam tuam tali in conditione posita sunt. Neque enim ex se et sua vi tali gaudent felicitate, sed abs te omnium bonorum subministratore. Sive alio modo, *Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua*, effusa in homines omnes. Quam item superius missam esse dicebatur his verbis, *Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam*. Tanta enim in hominibus misericordia illa missa edidit, ut in omnibus populis ego Spiritus sanctus consitetur tibi, et in omnibus gentibus psallam tibi: unde factum ut magnificata illa sit usque ad cœlos; quia usque ad cœlos pertraxit homines qui prosciebant; ita ut ipsis regni cœlorum

¹⁰ Isa. ΙVIII, 9.

promissio data sit. Sed etiam, inquit, usque ad nubes veritas tua. Nubes autem, divinæ Providentiae voluntati operam dantes, pluviae inserviunt. Eo autem commonstratur Deus hominibus providere, quod dispensatio, et veritas inspectionis ejus usque ad nubium ministerium pertingat. Alias quoque, perfectas in hominibus animas, propheticas scilicet, quæ Dei doctrinam ceu pluviam egenitus animabus subministrant, nubes solet Scriptura appellare. Cum ergo Isaia propheta vastitatem Judaico populo minabatur, Deum ita loquentem induxit. *Destruam sepem ejus, et erit in direptionem; et destruam murum ejus, et erit in conculcationem. Et dimittam vineam meam, et non putabitur, neque fodietur: et ascendet in ipsa quasi inculta, spina. Et nubibus mandabo ne pluant super eam imbre*¹¹. Palam hisce verbis divini prophetæ nubes vocantur: qui, spiritu cœlesti repleti, animabus hominum rationabiles pluvias suppeditabant. Quoniam igitur veritas Dei et misericordia ejus, de quibus paulo ante dicebat, *Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum, olim quidem animam Davidis eripuit, futurumque erat ut postea visitaret omnes gentes; jure Spiritus sanctus qui hæc annuntiat, et ait fore ut in populis confiteatur, et psallat Deo in omnibus gentibus; hujus rei causam apponit dicens: Quoniam magnificata est usque ad cælos misericordia tua, et cetera. Deinde his ceu sigillum adjicit his verbis: Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua, euimdein de Deo sermonem secundo repetens. Tibi, inquit, convenit exaltari, tametsi hominum causa te nostræ abjectioni attemperas, populos atque gentes gratia tua vocans. Verum exaltare, thronum repele tuum. Sic enim in cœlis mansionem habens, in tuaque deitate, in tuo regno consistens, gloria tua universam terram replere valebis. Quod item Moyses describit, Deum inducens de Judæis quidem ob conflatum vitulum hæc dicentem: *Dimitte me, et incensus ira conlateral ipsos*¹²; de vocatione autem gentium adjicientem illud, *Vivo ego et vivit nomen meum, quia implebitur gloria mea universa terra*. Apud Isaiam vero seraphim, quæ Dominum Sabaoth circumdant, clamabant: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus*¹³. Quibus afflita in LXXI psalmo, de Christo clare narrante, dicta sunt¹⁴: *Benedictus Dominus Deus Israel, et benedictum nomen gloria ejus, et replebitur omnis terra gloria ejus*. Hæc igitur obsignal præsens prophetia dicens: *Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua*.*

Θεὸν εἰσάγων περὶ μὲν Ἰουδαίων λέγοντα δι' ἣν εἰργάσαντο μησχοποίαν· "Εασόρ με, καὶ θυμωθεὶς ἐργῇ ἐκτρίψω αὐτούς· περὶ δὲ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως ἐπάγοντα τὸ, Ζῶ ἀγώ, καὶ ζῆ τὸ δρομό μον, ἔτι πληρωθήσεται τῆς δόξης μου πᾶσα η γῆ. Καὶ παρὰ τῷ Ἰησαὶ δὲ τὰ σεραφῖμ, κυκλοῦντα τὸν Κύριον Σαβαὼθ, ἑδα· "Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Θεὸς Σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα η γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.

¹¹ Isa. v, 6. ¹² Exod. xxxii, 16. ¹³ Isa. vi, 3. ¹⁴ Psal. LXXI, 18, 19.

Α ἄλλως, "Οτι ἐμεταλύθη ἦως των οὐρανῶν τὸ ἐλεός σου, τὸ χυθὲν εἰς πάντας ἀνθρώπους. Ο δὴ καὶ ἀνωτέρω ἀπεστάθαι ἐλέγετο ἐν τῷ, Ἐξαπέστειλερ δὲ Θεὸς τὸ ἐλεός αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ. Τοιαύτα γὰρ ἐν ἀνθρώποις κατώρθωσε τὸ ἀποσταλέν ἔλεος, ὡς ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς ἐμὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐξομολογήσασθαι σοι, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ψάλαι σοι ὅθεν ἐμεγαλύνθη ἦως τῶν οὐρανῶν· ἐπει μέχρι τῶν οὐρανῶν τοὺς ἐν ἀνθρώποις προκόψαντας εἶλκασεν, ὡς καὶ ἐπαγγείλιχν αὐτοῖς δεδοθεῖαι βασιλείας οὐρανῶν. Ἄλλα καὶ ἦως τῶν νεφελῶν, φησιν, ἡ ἀλήθεια σου. Νεφέλαι δὲ ὑπηρετικαὶ τυγχάνουσιν ὑετῷ, τῷ τῆς θείας Προνοίας βουλήματι διακονούμεναι. Οὐτω δὲ παρίστησιν διάλογος προνοεῖν ἀνθρώπων τὸν Θεόν, ἐκ τοῦ μέχρι τῶν νεφελῶν ἐκτείνεσθαι αὐτοῦ τὴν διοίκησιν, Β καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς τῶν νεφελῶν ὑπηρεσίας φθάνειν. Καὶ ἄλλως δὲ τὰς ἐν ἀνθρώποις τελείας ψυχὰς, τὰς προφητειῶντας ὁστερ ὑετούς τὰς ἐκ Θεοῦ διδασκαλίας χρηγούσας ταῖς τούτων δεομένων ψυχαῖς, νεφέλαις εἰώθεν ὄνομάζειν ἡ Γραφή. "Οτε γοῦν ἡπειρεὶ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει ἐρημίαν δὲ προφήτης Ἡσαΐας, τὸν Θεόν εἰσῆγε λέγοντα· Καθελῶ τὸν ὕφραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαπαγήν· καὶ καθελῶ τὸν τοίχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. Καὶ ἀρήσω τὸν ἀμπελῶνα μον, καὶ οὐ μὴ τυηθῇ, οὐδὲ μὴ σκαρφῇ· καὶ ἀριθμήσεται εἰς αὐτὸν ὥστε χέρσον ἀκαρθα. Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελούματι τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν θετόρ. "Αντικρυς διὰ τούτων τῶν θείων προφητῶν, νεφελῶν ὄνομασμένων, οἱ πνεύματος οὐρανού πληρούμενοι λογικοὺς ὑετούς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐχορήγους ψυχαῖς. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἐλεός αὐτοῦ, περὶ ὧν μικρὸν πρόσθεν ἐλέγεν, Ἐξαπέστειλερ δὲ Θεὸς τὸ ἐλεός αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν μον ἐκ μέσου σκύμρων· πάλαι μὲν τὴν ψυχὴν ἐρρύσατο τοῦ Δαυΐδ, ἥμελλε δὲ καὶ μετὰ ταῦτα καὶ πάντα ἐπισκοπεῖν τὰ ἔθνη· εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ταῦτα εὐαγγελιζόμενον, καὶ διτοῖς ἐν λαοῖς ἐξομολογήσεται, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ψαλεῖ τῷ θεῷ, τὴν αἰτίαν προστίθησι λέγον· "Οτι ἐμεγαλύθη ἦως τῶν οὐρανῶν τὸ ἐλεός σου, καὶ τὰ ἔθνης. Εἴτα τούτοις ἀπασι τὸ ἐπισφράγισμα ἐπάγει λέγον· "Ὕγιώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δὲ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πάσας τὴν γῆν η δόξα σου, δεύτερον ἐπαναλαβῶν τὴν αὐτὴν θεολογίαν. Σοὶ γὰρ, φησι, πρέπει οὐκοῦνθαί, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δι' ἀνθρώπους συγκαταβαίνεις τῇ ἡμετέρᾳ ταπεινώσει, λαοὺς καὶ ἔθνη προσκαλούμενος τῇ σαυτοῦ χάριτι. Ἄλλα ὑψώθητι, καὶ ἀπολάμβανε τὸν σαυτοῦ θρόνον. Καὶ οὕτως γὰρ ἐν οὐρανοῖς τὰς διατριβὰς ποιούμενος, καὶ ἐν τῇ σαυτοῦ τυγχάνων θεότητι τε καὶ βασιλείᾳ, πᾶσαν τὴν γῆν πλήροιν δυνάτῃ τῆς σαυτοῦ δόξης. Ο δὴ καὶ Μωσῆς ἀναγράψει τὸν

Οἵ συμφύνως καὶ ἐν οἱ ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ σαρῶς διαγορεύοντι λέλεκται· Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεός Ἰσραὴλ, καὶ εὐλογητὸς τὸ δρομα τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ κάστα η γῆ. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡ παροῦσα προφητεία ἐπισφραγίζεται λέγουσα· Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δὲ Θεός, καὶ ἐπὶ κάστα τὴν γῆν η δόξα σου.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ ΤΟ ΔΑΥΙΔ, ΕΙΣ Α 4. IN FINEM, NE DISPERDAS, IN TITULI INSCRIPTIONEM. LVII.

Ἐι ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρειν, φυλάττειν δὲ ἔχαστον τὰ ἔαυτοῦ τέλη, καὶ δι παρὸν παραίνει λόγος. "Ἄμφω δὲ, δὲ τε μετὰ χεῖρας καὶ δὲ πρὸ αὐτοῦ τὴν ἶσην ἔχουσι προγραφὴν, ὅμοιας τῷ, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διποθείρῃς τῷ Δαυὶδ, καὶ τὸ, εἰς στηλογραφίαν, περιέχοντες. "Ο γε μὴν χρόνος, εἰ καὶ μὴ ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ ἐν τῷ πρὸ τούτου διδήλωται κατὰ τὴν προσθήκην ἢ φησιν, Ἐρ τῷ αὐτὸν ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Σαοὺλ εἰς τὸ σπήλαιον. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν εἰρήσθαι χρόνον καὶ δι προκείμενος, οὐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων δοκεῖ μοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς ἐπιφερομένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρὸ τούτου στηλογραφία περὶ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων ἐλεγεν, Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ διδύντες αὐτῶν ὅπλα καὶ βέλη· εἰκότως καὶ ἡ μετὰ χεῖρας τοῖς αὐτοῖς νιοῖς, τῶν ἀνθρώπων εὐθὺς ἐν ἀρχῇ προσφανεῖ λέγουσα· Εἰς ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγετο· Ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν μου ἐκ μέσου σκύμων, ἢ, ἐκ μέσου λεόντων, κατὰ τοὺς λοιποὺς, εἰκότως ἐν τῷ μετὰ χεῖρας ἐπιφέρεται, Τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέβλασε Κύριος. Ἐδει· γὰρ ἡμᾶς μαθεῖν ὅπως ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν τοῦ Δαυὶδ ἐκ μέσου σκύμων. Καὶ πάλιν περὶ τῶν δόδοντων τῶν ἐνδιαβαλλόντων αὐτὸν ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου, Υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ διδύντες αὐτῶν ὅπλα καὶ βέλη, ἐλέγετο, ἐν δὲ τῷ μετὰ χεῖρας· Ὁ Θεός συντρίψει τοὺς διδύντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. Ἄφ' ὧν δείκνυται ἡ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς στηλογραφίαις συμφωνία. Καὶ ἀλλῶς δὲ οὖν τις εἴπω, ἐπειδὴ ἡ πρὸ τούτου περιέχει τὴν ακλήσιν τῶν ἔθνων, εἰκότως τῇ τοιαύτῃ προφητείᾳ ἡ παροῦσα στηλογραφία συνηῆται, διαγορεύουσα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων τὸν περὶ τῆς δικαιοικίας τοῦ Θεοῦ λόγον, διαστελλομένη τε πᾶσι τοῖς λαοῖς οὖν ἀληθινῇ προσιρέσει καὶ συνειδῆσει καθαρῇ τῇ τοῦ λόγου προσιέναι διδασκαλίᾳ, καὶ μὴ καθυποκρίνεσθαι τὴν θεοτέσσειν. Διδ πρὸς πάντας τοὺς ἀντέρω λαοὺς ὠνομασμένους καὶ πρὸς πάντα τὰ έθνη, περὶ ὧν ἐλέγετο, Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, γνωλῶ σοι ἐν ἔθνεσι, τὴν προσφάντην ποιούμενος δι παρὸν λόγος διαμαρτύρεται λέγων· Εἰς ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ γὰρ ἀληθῶς τις δικαιοσύνην ἐπαγγέλλοιτο, οὐδὲ ἀλλοθεν δειχθήσεται, ἡ ἀπὸ τοῦ κρίνειν εὐθύτα. Κρίνει δὲ εὐθέα δι κρίνας παρ' ἔαυτῷ τὴν κατὰ τὸν δρόθινον λόγον, καὶ μηδὲ σκολιὸν μηδὲ διάστροφον πράττειν. Εἰοί ὡς τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων δρόθι μὲν λαλούντων τοῖς χελεσι, καὶ τῷ στόματι δικαιοσύνην ἐπαγγελλομένων, ἐλεγχομένων δὲ ἀπὸ τῶν ἔργων, διτι τάναντις κατὰ διάνοιαν

Vers. 2, 3. Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum. Hortatfir præsens sermo singulos, ut ne in finem disperdant, sed observel quisque fines suos. Ambo quippe, tum hic, tum præcedens, similem preferunt inscriptionem, scilicet, In finem, ne disperdas David, atque, in tituli inscriptionem. Tempus autem, etsi non in præsenti, at in præcedenti declaratur, dum hæc addit, Cum sugeret a facie Saulis in speiuncam. Eodem itaque tempore pronuntiatum etiam præsentem fuisse, non solum ex jam dictis, verum etiam ex mox afferendis planum militi videtur. Quia enim in præcedenti tituli inscriptione de filiis hominum dicebat, Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ⁴⁶; hæc item tituli inscriptione statim ab exordio eosdem filios hominum compellat dicens: Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum. Et quoniam in præcedenti dicebatur, Eripuit animam meam de medio catulorum leonum⁴⁷, sive, de medio leonum, secundum reliquos, consequenter in præsenti insertur, Molas leonum confregit Dominus. Oportuit enim ediscere nos, quo pacto eripuerit animam Davidis de medio catulorum leonum. Ac rursum de calumniatorum suorum dentibus in præcedenti aiebat, Filii hominum, dentes eorum telum et sagittæ; in præsenti vero, Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Quibus ambarum tituli inscriptionum consensus plane comprobatur. Et alia quoque ratione dixerit quispiam, quia præcedens gentium vocacionem complectitur, jure bujusmodi prophetæ præsentem tituli inscriptionem adjunctam fuisse, quæ filiis hominum justi judicii Dei rationem enarret, omnibusque populis præcipiat, ut sincera voluntate et pura conscientia ad verbi doctrinam accedant, neque pietatem erga Deum simulent. Quare omnes supra memoratos populos, universasque gentes de quibus dicebatur, Confitabor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus⁴⁸, compellans sermo præsens, obtestatur dicens: Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum. Nam si vere justitiam quis profiteatur, non aliunde comprobabitur, quam ex eo quod recta judicit. Recta vero judicial, qui apud se judicavit ac decrevit, justitiam ex recta ratione, nec quidpiam tortuosum aut perversum edere. Deinde vero, cum filii hominum labiis quidem recta loquerentur, et ore justitiam proflerentur, sed ipsis operibus deprehenderentur adversa cogitare, subjungit: Et enim in corde iniuriantes operamini in terra: cuius rei, inquit, argumentum sunt opera vestra, Inju-

⁴⁶ Psal. lvi, 3. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ ibid. 10.

stitiam manus vestræ complicant. Recta ergo judecate, filii hominum, et vobiscum reputate, num sermones vestri cum operibus consonent. Nam si justitiam loquimini, cur manus vestræ injustitiam complicant? Ex quo sane palam est vos iniqüitates in corde cogitare, et alia quidem mente tenere, alia ore proloqui. Si ergo vere justitiam loquimini, heus vos! recta judecate, et quæ loquimini peragite, neque in corde iniqüitates opere-mini, nec manus vestræ injustitiam complicant. τὰ εὐθέα, ὡς οὗτοι, καὶ ἄπερ λαλεῖτε, ταῦτα καὶ χεῖρες ὑμῶν ἀνομίαν συμπλεκέτωσαν.

VERS. 46. *Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.* Ήσαν quoque filii hominum applicat, qui se Deum colere, et justitiae leges adire profitantur, neque tamen recte iudicant. Eos igitur sic compellat: Heus vos! audite, qui justitiam ore tenus loquimini, manibus vero injustitiam operamini, multaque simul peccata complicatis; magno judici latet nihil eorum quæ singuli in mente versant. Etiamsi enim quis oculis hominem latere videatur; at sciat immanni se errore duci seseque decipere. Neque enim magno universorum judici occultus erit, ad cuius tribunal omnes sistemur. Quomodo autem Deo latere possint, cum priusquam in lucem prodirent, ei, qui omnia novit antequam flant, cogniti essent? Quare antequam ficerent, eos, quasi jam exsisterent, tales fore quales jam sunt prospiciebat: exinde verojam apud ipsum reprobati erant. *Alienati sunt igitur peccatores a vulva.* Ac etiainsi hodie justitiam simulate loquantur, operibus contraria aggredientes; at non jam priusquam apud Deum tales esse videntur: sed priusquam ex utero prodirent; quin et antequam in vulvæ receptaculo conciperentur, ex numero errantium ab eo reputabantur, et quod tales futuri essent non ignorabat ipse. Sed ab eo jam tempore noverat eos falsa locuturos, et furorem ipsis secundam similitudinem serpentis fore. Θυμὸν autem Graeci solent etiam animam appellare. Quoniam igitur antiquus serpens qui Evam decepit, suavi quidem et amica oratione simulate utebatur, Dei mentionem faciebat, et cum quadam pietatis specie mulieri dicebat: *Quare dixit Deus: Ne comedatis ex omni ligno, quod est in paradiſo⁴⁸*? ac rursum: *Sciebat enim Deus, quod quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum⁴⁹.* Et talibus quidem dictis simulans, et Deum se nosse præferens, mulierem alloquebatur; in corde autem iniqüitates operabatur, ac operibus injustitiam complicabat. Merito hi quoque dicuntur furorem et animam habere memorato serpenti similem. Quod ipsum Deus præscientia sua præoccupavit. Nam hi, auditis divinis sermonibus, sacrisque verbis eruditæ, nihil ad utilitatem parient, quia aures occidunt, neque divinarum incantationum virtutes recipiunt, sed similes sunt aspidi surdae et

λογίζονται, ἐπιλέγει. Καὶ γάρ ἐτοκοδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε ἐτ τῇ γῇ τούτου δὲ, φησίν, Εἰλέχος; αἱ ὑμέτεραι πράξεις· Ἀδικιαὶ αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκουσι. Κρίνατε οὖν εὐθέα, υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ λογίσασθε παρ' ἑαυτοῖς, εἰ τοῖς ὑμετέροις λόγοις συμφωνεῖ τὰ ἔργα. Εἰ γάρ δικαιοσύνην λαλεῖτε, ταῦτα αἱ χεῖρες ὑμῶν ἀδικίαν συμπλέκουσιν; Ἀφ' οὐ δεικνυσθεῖ ἀνομίας ἐν τῇ καρδίᾳ λογιζόμενοι, καὶ ἔτερα μὲν διανοούμενοι, ἔτερα δὲ τῷ στόματι λαλοῦντες. Εἰ δὴ οὖν ἀληθῶς δικαιοσύνην λαλεῖτε, χρίνατε πράττετε, μηδὲ ἐν καρδίᾳ ἀνομίας ἐργάζεσθε, μηδὲ

Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μῆτρας, ἐπλαγήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάινοσαν ψευδῆ. Καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖται τοιαὶ τοὺς ἐπαγγελλομένους θεοσεβεῖν, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης μετέρχεσθαι νόμους, μὴ κρίνοντας δὲ δρῶς. Φησίν οὖν πρὸς αὐτούς· Ἀκούσατε, ὡς οὗτοι, οἱ λαλοῦντες μὲν δικαιοσύνην τῷ στόματι, ἐργάζομενοι δὲ ταῖς χερσὶν ἀδικίαν, καὶ πολλὰς κατὰ τὸ αὐτὸδ συμπλέκοντες ἀμαρτίας· τὸν μέγαν κριτὴν οὐδὲν λανθάνει τῶν κατὰ διάνοιαν ἐκάστη λογιζομένων. Καν γάρ δοκῇ τις ἀνθρώπων δρθαλμοὺς κρύπτειν, ἀλλ' ἵστω, ὅτι δεινὴν πλάνην πεπλάνηται ἑαυτὸν ἀπατῶν. Οὐ γάρ τὸν μέγαν τῶν δλων κριτὴν λησταῖ, οὐ πάντες πρὸ τοῦ βήματος παραστησόμενοι. Πῶς δὲ μὴ καὶ λάθοιεν τὸν Θεὸν οὗτοι, ὁπότε καὶ πρὶν εἰς φῶς προελθεῖν αὐτούς, πάντα εἰδότι πρὸ γενέσεως αὐτῶν ἐγνωρίζοντο; Διὸ πρὶν γεννηθῆναι αὐτούς, ὡς ἡδη ὑφεστῶτας, καὶ τοιούτους δντας οἵοι νῦν εἰσ προεώρα· ἡδη τε ἐξ εκείνου ἀπόδητοι ἤσαν παρ' αὐτῷ. *Ἀπηλλοτριώθησαν γοῦν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μῆτρας.* Καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα σήμερον δικαιοσύνην λαλεῖν προσποιοῦνται, τοῖς ἔργοις τὰ ἐναντία μετερχόμενοι, ἀλλ' οὐ καὶ παρὰ Θεῷ νῦν ἐφάγησαν τοιούτοι· πρὶν δὲ ἀπὸ γαστρὸς προελθεῖν αὐτούς, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ συλληφθῆναι ἐν τῷ τῆς μῆτρας δοχείῳ, ἐν πεπλανημένοις ἐλογίσθησαν παρ' αὐτῷ, καὶ μέλλοντες ἔσεσθαι τοιούτοι οὐκέ τὴν ήγρονοῦντο. Ἡδη δὲ ἐξ εκείνου ὡς δὲν μέλλοντες τὰ ψευδῆ λαλεῖν ἐγενόσκοντο, καὶ ὡς θυμὸς αὐτοῖς ἔστι κατὰ τὴν δμοιωσιν τοῦ δρεως. Θυμὸν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ παῖδες Ἑλλήνων καλεῖν εἰλώθασιν. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ διαλιδες δρις, τὴν Εἴαν ἀπατήσας, προσεποιεῖτο μὲν γλυκεῖτ καὶ φίλικη κεχρῆσθαι ὄμιλά, μνήμην τε Θεοῦ ποιεῖσθαι, καὶ τινα ἐπιδείκνυσθαι εὐλάβειαν, λέγων τῇ γυναικὶ· Τί δέτι εἰλεγεν δ Θεός· Οὐ μὴ γάγητε ἀπὸ κατέρδες ἔνδου τοῦ ἐτ τῷ παραδείσῳ; καὶ πάλιν· Ἡδει γάρ ὁ Θεός, δτι η δὲν ἡμέρα φάγητε ἀπὸ αὐτοῦ, διατοιχήσονται ὑμῶν αἱ δρθαλμοὶ, καὶ ἔσεσθε· ὡς θεοί, γινώσκοντες καλύτερ καὶ πονηρόν· καὶ τοιαῦτα μὲν ὑποχρινόμενος, καὶ τὸν Θεὸν εἰδέναι προσποιούμενος, ὡμβλει τῇ γυναικὶ, ἐν καρδίᾳ δὲ ἀνομίας εἰργάζετο, καὶ τοῖς ἔργοις ἀδικίαν συνέπλεκεν· εἰκότως καὶ οἵδε λέγονται θυμὸν ἔχειν καὶ ψυχὴν ὄμοιαν τῷ προλεχθέντι δρει· δ δὴ καὶ αὐτὸδ προειληφεν δ Θεός τῇ προγνώσει. Τῶν γάρ θειων εἰσακούοντες λόγων καὶ τοῖς ιεροῖς μαθη-

⁴⁸ Gen. iii, 1. ⁴⁹ ibid. 5.

τευμένοι βήμασι, οὐδὲν τικτήσονται πρὸς ὥφελείς, διὰ τὸ βύειν τὰ ὄντα, καὶ μὴ καταδέχεσθαι τῶν θείων ἐπιδῶν τὰς δυνάμεις, ἀφομοιοῦσθαι δὲ ἀσπίδι καρφῷ καὶ βιούσῃ τὰ ὄντα αὐτῆς, πρὸς τὸ μὴ ἀκοῦσαι φυγῆς ἐπρόδντων, φαρμακοῦται (1) φαρμακευομένους σαρὰ σοφοῦ. Τῷ μὲν οὖν θρεῖ ὁμοιόθησαν διὰ τὴν ὑπέροισι καὶ τὴν ἐπίπλαστον περὶ Θεοῦ διμίλαν, τῇ δὲ ἀσπίδι διὰ τὸ κρύπτειν ἐν αὐτοῖς τὸν θανατηφόρον ιὸν. Ἀλλ' εἰ μὲν ἀπλῶς ἀσπίδι παρεβλήθησαν, ἐπὶ τοῦ δὲ ἣν ποτε ὥφεληθήσεσθαι· ἐπειὶ καὶ τὸ δεινὸν ἐρπετὸν ἔκεινό ἐστιν στε ἐξ ἀπώλησης καὶ κατασκευῆς ἐτέρων τινῶν ἀπορίπτει τὸν ίὸν, καὶ τὸν θυμὸν ἀποτίθεται, καὶ ὡς περ ἀπονεκροῦται τὴν κακίαν· εἰ δὲ τὴν τοιαύτην τῆς ἀσπίδος πικρία δυνάμει λόγων τινῶν ἔκσθενε καὶ ἀπομαραντεῖται, τὸν ίὸν τε ἀπορίπτει, τί χρὴ λέγειν περὶ ἀνθρώπου φυχῆς, τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγενημένης, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὴ πολὺ μᾶλλον ἡ τὸ ἐρποτικὸν ἔκεινο γένος μετέβαλεν ἀντὶ τὸν κρείττον, τῆς κακίας ίὸν ἀποθεμένη, εἰ παρείχεν θευτὴν τῇ ἐκ τῶν θείων μαθημάτων ὥφελειᾳ, καὶ ταῖς ἀληθῶς θεοπνεύστοις ἀπύδαις; Διὸ δὴ ἀκριδῶς ὁ λόγος οὐχ ἀπλῶς ἀσπίδι τὴν τοιαύτην παρέβαλεν, ἀλλ' ἀσπίδι καρφῷ, οὐχ ἐκ φύσεως οὖσῃ τοιαύτῃ, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἔαυτὴν ἀποκωφούσῃ. Διὸ εἴρηται, Ως ἀσπίδος καρφῆς καὶ λινούσης τὰ ὄντα αὐτῆς. Οὕτω γάρ ποτε καὶ ἀνθρώπος τῶν θείων ἀνήκοος λόγων, οὐ παρὰ τὸ κεκωφώσας τὴν φυχήν, ἐσέρηται τῆς ἀκίσης, παρὰ δὲ τὴν οἰκείαν βούλησι· ίὸν γάρ ἔαυτὸν ἀποκωφοῖ βιαζόμενος τὴν ἔαυτοῦ φύσιν. Θεὸς γάρ καρφήν φυχὴν οὐκ ειργάσατο, ὡς οὐδὲ τυφλὴν, οὐδὲ ἀνάπτηρον, οὐδὲ ὅλως λειλημένην· ἀφρυμένην δὲ κατὰ πάσας κύττας τὰς δυνάμεις· ἐπειὶ καὶ εἰκόνα καὶ καθ' ὅμοιωσιν τὴν αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπον ὑπεστήσατο. Ἐκαστος δὲ ἔαυτὸν ἀποκωφοῖ καὶ τυφλοῖ, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ἔαυτοῦ φυχῆς λαβάδαι. Τούτῳ δὲ διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου δὲ ἐκ περιτομῆς ἀπέλγεται πράττων λαός. Διὸ λέλεκται πρὸς αὐτούς· Ἐκαχύνθη ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὀστοῖς βαρέως ἡκουοσαρ, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐκάμψοσαρ, καὶ τὰ ὄντα ἐδάρυραρ· μήποτε ίδωσι τοῖς ὄφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὀστέοις ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συντῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ λάσωμαι αὐτούς. Οὕτως οὖν ἀσπίδι καρφῇ ἔαυτὴν ἀποκωφούσῃ δὲ τῶν θείων ἀνήκοος λόγων παρωμοίωται. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον· Ως ἀσπίδι καρφῇ, βιούσῃ ὀντοῖς αὐτῆς, ἵνα μὴ ἀκούσῃ φωνὴν γνηθεῖστων, ἐκδοστὸν ἐξωφάς σεσοφοισμένου. Ἀλλ' οὐ μὲν νῦν ὑφεστῶν ἀνθρώπος, καὶ τοιούτον ἔαυτὸν κατασκευάσας, στε ταῦτα πράττει, τοῖς πολλοῖς γνωσταῖς· τῷ δὲ Θεῷ καὶ πρὸ γενέσεως, καὶ πολὺ πρότερον πρὸ τῆς κατὰ γαστρὸς συλλήψεως, τοιούτας ἀσθμευός ἐγνωρίζετο. Μάτην δρα ἔαυτὸν ἀπατᾷ δὲ λαλεῖν μὲν δικαιοσύνην ἐπαγγελλόμενος, ταῖς δὲ χεροῖς αὐτοῦ συμπλέκων ἀδικίαν. Ἐπειτα κρύπτων ἐν τῇ καρδίᾳ ἔαυτοῦ τὴν ἀνομίαν, ὡς καὶ τὸν Θεὸν λησμόνος ἐν τῷ θείῳ δικαιωτηρίῳ.

Οὐ θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξης. Τὰ προλεχθέντα μα-

¹⁰ Isa. vi, 10.

(1) Lege, φαρμάκου τε. Estisque lectio Theodotionis.

PATRUL. GR. XXIII.

A obturanti aures suas, ut non exaudiat voces inconstantium, neque recipiat remedium a sapiente param. Serpenti igitur similes sunt, ob hypocrisin, et simulatum illud de Deo colloquium; aspidi vero, quia letale venenum in se occultant. Verum si aspidi duntaxat comparandi essent, spes foret eos aliquando utilitatem percepturos: siquidem serum illud reptile, ex incantatione et artificio quorundam, virus nonnunquam abicit, furoremque deponit, et quasi extinguitur quoad malitiam. Quod si talis acerbitas aspidis vi quorundam verborum debilitatur et marcescit, venenumque abicit, quid dicendum de anima hominis, quæ ad imaginem Dei facta est, nisi eam multo potius quam reptile illud genus, deposito malitia veneno, in melius mutandam esse; si tamen sese divinarum disciplinarum utilitati, et divinitus vere inspiratis incantationibus applicet? Quanobrem accurate sermo non aspidi simpliciter tam animam comparavit, sed aspidi surdæ, quæ non ex natura sua surda sit, sed ex propria voluntate talis evaserit. Quare dictum est, Sicut aspidis surdæ et obturanti aures suas. Sic enim aliquando homo verba divina non audiens, non quod anima surdus evaserit, auditu privatur, sed id propriæ voluntatis est; sponte namque naturæ vim inferens suæ obsurdescit. Etenim Deus non surdam, non cætam, non mutilam vel mancam animam; sed validam cunctisque suis virtutibus præditam efficit; nam ad imaginem et similitudinem suam hominem condidit. Quisque vero surditatem sibi cœcitatatemque procurat, animæque suæ substantiam labefactat. Quod populus ex circumcisione fecisse per Isaiam arguitur his verbis: Incrastatum est cor populi huius, et auribus graviter audierunt, et oculos clauerunt, ne forte videant oculis, et auribus audent, et corde intelligent, et convertantur, et sanem eos⁵⁰. Sic ergo aspidi surdæ et obturanti aures comparatur, qui divina verba non audit. Quare secundum Symmachum dicitur: Sicut aspidi surdæ, obturanti auriculam suam, ut ne audiat vocem surrantiū, unoquoque incantationes sapienter edocto. Verum homo nunc existens, qui sese tali modo constituit, dum hæc agit a multis noscitur; at Deo etiam ante ortum notus; imo vero diu antequam in D utero conciperetur, quod talis futurus esset, ab eo cognoscerebatur. Incassum ergo sibi ipsi illudit qui justitiam ore profitetur, dum manibus injustitiam complicat, deindeque iniquitatem in corde occultat suo, ac si in divino tribunali ipsi Deo latere possit. Prótervō πρὸ τῆς κατὰ γαστρὸς συλλήψεως, τοιούτας ἀσθμευός ἐγνωρίζετο. Μάτην δρα ἔαυτὸν ἀπατᾷ δὲ λαλεῖν μὲν δικαιοσύνην ἐπαγγελλόμενος, ταῖς δὲ χεροῖς αὐτοῦ συμπλέκων ἀδικίαν.

VERS. 7, 8. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, et cætera. Hac de peccatoribus notitia in-

structi filii hominum, quod scilicet a Deo præno-
scantur, et quod antequam ad homines transirent,
notum illi esset tales ipsos futuros, audite cujus-
modi sine iidem excipiendi sint. Quoniam enim li-
bera et sui arbitrii natura prædicti, vi internoscendi
boni et contrarii instructi, atque liberam ad utruin-
libet inclinationem nacti, non recte judicio suo sunt
usi, neque rectam viam, eis notam sibi, dilexerunt,
neque operibus justitiam adierunt, quam verbis
duntaxat et labiis sunt professi, veterique serpenti
similes, aspide surda deteriores evasere; ideo que
ipsis eventura sint audite, disciteque, ab univer-
sorum Judge Deo conterendos esse ipsorum dentes,
qui nihil prorsus a leonibus discrepant, et quod
post hæc omnia instar aquæ effluentis dissolvendi
sint. Nam illius loco, *Ad nihilum devenient tanquam
aqua decurrent, Symmachus sic interpretatur, Dis-
solvantur sicut aqua pertransiens sibi.* Quia enim
ore tenus justitiam simulant, jure Deus dentes co-
rum in ore ipsum conteret. Et quia non sat ipsis
sunt, quod serpenti et memoratae aspidi surdae collati
essent; cum jam aliorum perniciem molientes, leo-
nibus et catulis leonum comparentur; a quibus ani-
mam erui suam David ita precatur in præcedenti
psalmo, *Et eripuit animam meam de medio catulorum
leonum*⁵¹; aut, *de medio leonum;* molas eorum
confracturum esse Deum dicitur, videlicet potesta-
tes malitiæ eorum, queis in multorum perniciem
utebantur. Cum autem dentes et molas eorum con-
triverit Deus, tunc denum ceu mortui ad nihilum
devenient, et sicut aqua sibi pertransiens dissol-
ventur. Et is quidem futurus impiorum omnium
finis. Quod sane vos scire necesse est, o filii homi-
num, ut, si vere utique justitiam loquimini, recta
judicetis, neque prædictorum hominum viam ine-
atis, neque in corde iniuriantes operemini, neque
injustitiam manus vestræ complicant, nec vos si-
miles serpenti exhibeatis, nec sitis sicut aspis surda,
obturans aures suas, nec cum memoratis impiis et
peccatoribus una amlucamini: quos præscientia
sua prævertens Deus, antequam in lucem prodirent,
tales futuros esse noverat; sed tamen concessit ut
noscerentur ac in lucem venirent, gratia sua ipsis
quoque concessa, ut palam eorum propositum lie-
ret. Siquidem et ordinem justorum rectam ac mi-
nime deslexam viam suapte voluntate initurum præ-
vertens Deus noverat. Deinde utrique ordini libe-
rum arbitrii motum dimisit, concedens ut in stadio
cursum conficerent. Ac cum universos natura si-
miles constituisse, voluntate propria quemque
meliora diligere pariter permisit. Illi vero, utpote
qui sui ipsorum domini, sui juris ac liberi quoad
motum essent, arbitratu suo disjuncti sunt, aliis
rectam, obliquam aliis viam cooptantibus. Ideo
justus ille judex, utrique ordini ceu certaminis ar-
bitrus, congruenti ac debito sine dignos remunerat:
non hominum ritu ex actuum eventu cuiusque mo-

A θόντες περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων,
καὶ ὡς, προγνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὶν εἰς
ἀνθρώπους παρελθεῖν, ἐγνωρίζοντο αὐτῷ ἐσθμενοὶ
τοιούτοις, ἀκούεται διὸ οἰον τέλος αὐτοὺς διαλήψεται.
Ἐπειδὴ γάρ, φύσεως ἐλευθέρας καὶ αὐτεξουσίου
γενήμενοι, διακριτικοὶ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἐναντίου,
τὴν τε εἰς ἔκάτερα ροπὴν τὴν ἐν ἑαυτοῖς κεκτημένην,
οὐκ ἔρθων ἐγρήγορτο τῷ κριτηρίῳ, οὐδὲ ἡγάπησαν
τὴν εὐθείαν, καὶ περὶ εἰδῆτος αὐτὴν, οὐδὲ ἔργοις μετ-
ῆλθον τὴν δικαιοσύνην, ἢν λόγῳ μόνῳ καὶ χειλοῖν
ἐπιγγέλλοντο, τῷ παλαιῷ δὲ δρεις διοιωθέντες, ἀσπί-
δος κωφῆς χείρους ἐγένοντο· τούτου χάρτι ἐπαπούσα-
τε τίνα καὶ αὐτοὺς περιμένεις, μαθόντες, ὡς δὲ τῶν
ὅλων κριτῆς Θεὸς συντρίψει τοὺς δδόντας αὐτῶν καὶ
οὐδὲν διαφερόντων λεόντων, καὶ ὡς μετὰ πάντας δια-
λυθήσονται δίκην ἐκρέοντος. Ἀντὶ γὰρ τοῦ,
Ἐξουδειωθήσονται ὡς ὕδωρ παραπορευόμενοι,
δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, Διαλυθήτωσαρ ὡς ὕδωρ
παρερχόμενοι ἐαυτῷ. Ἐπειδὴ γάρ τῷ στόματι καθ-
υποκρίνονται τὴν δικαιοσύνην, εἰκέτως τοὺς ὕδόντας
αὐτῶν δὲ Θεὸς ἐν τῷ στόματι αὐτῶν συντρίψει. Καὶ
ἔπειτα μή ἀπήρχεσσεν αὐτοῖς διοιωθῆναι τῷ δρεις καὶ
τῇ προλεχθεῖσῃ ἀσπίδις κωφῆ, ἥδη δὲ καὶ ἐτέρους λυ-
μαίνομενοι, λέουσι παρεβλήθησαν καὶ σκύμνοις, ἀφ'
ῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐρρύσθαι εἰνχεται δ δαυτὸν λέγων
ἐν τῷ πρὸ τούτου· Καὶ ἐφρύσαστο τὴν ψυχὴν μου
ἐκ μέσου σκύμνων, ἦ, ἐκ μέσου λεόντων τὰς μύ-
λας αὐτῶν συνθλάσσειν λέγεται δ Θεὸς, δηλαδὴ τὰς
τῆς κακίας αὐτῶν δυνάμεις, αἵ τε ὅλεθρων πολλῶν
ἐκρήσαντο. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς ὕδόντας αὐτῶν καὶ τὰς
μύλας συντρίψῃ δ Θεὸς, τότε λοιπὸν ἐξουδειωθήσονται
ὡς δὲ νεκρωθέντες, καὶ διαλυθήσονται ὡς ὕδωρ παρ-
ερχόμενον ἐαυτῷ. Καὶ τοιούτον μὲν ἔσται τῶν ἀσ-
θῶν πάντων τὸ τέλος. “Ο δὴ ἀναγκαῖον ὑμᾶς τηνῶν,
ὦ οἰοι τῶν ἀνθρώπων, ἵν, εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιο-
σύνηντο λαλεῖτε, εὐθέα κρίνητε, καὶ μή μετέρχησθε
τὴν τῶν εἰρημένων ἀνθρῶν δόδον, μηδὲ ἐν καρδίᾳ ἀνο-
μίας ἐργάζησθε, μηδὲ ἀδικίαν αἱ χεῖρες ὑμῶν συμ-
πλέχωσι, μηδὲ ἑαυτοὺς κατασκευάζητε ἐμοίους τῷ
δρει, μηδὲ τοῖς προλεχθεῖσιν ἀσθέσαι καὶ ἀμαρτω-
λοῖς συναπάγοισθε· οὓς προλαβὼν δ Θεὸς τῇ προγνώ-
σει, πρὶν εἰς φῶς προελθεῖν, ἔγνω μὲν τοιούτους ἐσο-
μένους, διμως δὲ οὖν συνεχώρησε γεννηθῆναι καὶ εἰς
φῶς προελθεῖν, τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν καὶ αὐτοῖς δω-
ρησάμενος, εἰς τὸ φανερὸν γενέσθαι τὴν πρατερεῖν.
Ἐπειτα καὶ τὸ τῶν δικαίων τάγμα, ἐξ οἰκείας προσ-
έρεσσες τὴν δρθῆν καὶ ἀδιάστροφον μέλλον ἀδεύειν,
προλαβὼν δ Θεὸς ἔγνω. Εἰτ' ἀμφιστέρων τῶν ταγμά-
των τὴν αὐτεξουσίον ὄρμην ἐλευθέραν ἀγῆκεν, ὡς ἐν
σταδίῳ ποιεῖσθαι τὸν δρόμον ἐπιτρέψας αὐτοῖς. Καὶ
αὐτὸς μὲν διοιωθεῖσας τὴν φύσιν τοὺς πάντας ὑποστηρί-
μενος, προσαρέσει οἰκείᾳ χρῆσθαι· πρὸς τὴν τῶν
κριτητῶν αἱρέστιν τοῖς πᾶσιν διοιωθεῖσας συγχειρήσεν·
οἱ δὲ, ἀτὰ κύριοι ἑαυτῶν καθεστῶτες, διφετοὶ τε καὶ
ἐλεύθεροι τὴν ὄρμην, αὐτοπροαιρέτω γνώμῃ διέστη-
σαν, οἱ μὲν τὴν εὐθείαν ὅδεις εἰν, οἱ δὲ τὴν διάστροφον

⁵¹ Psal. LVI, 5.

ἱλόμανοι. ἀδύτου χάριν δὲ δίκαιοις κριτής, ἀγωνισθεῶν ἐκατέρῳ τάγματι, τῷ καταλλήλῳ καὶ προσήκοντι τέλει τοὺς ἀξίους παραδίδωσιν· οὐ καθάπτερ ἀνθρώποι μεθῶν ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποβάσεως τὸν ἔκαστου τρόπον, οἷα δὲ Θεός καὶ πρὸ γενέσεως εἰδὼς ἤπαντα. Διὸ οἱ μὲν ἀπηλλοτριώθησαν παρ' αὐτῷ καὶ πρὸν ἡ τοῖς λοιποῖς γνωσθῆναι· οἱ δὲ ἄγιοι ἐκλογῆς ἡξιώθησαν δομοῖς Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ, φησὶν δὲ Θεός· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπισταματεῖ σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίασκά σε. Καὶ δὲ Ἀπόστολος τοῦτο ἐδήλων φάσκων· Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἰραι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατετάκτιοι αὐτοῦ ἐν ἀπάλῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς νιοθεσταρ διὰ Προσοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν· Ἐν φῷτοι ἐκληρώθημεν προορισθέτως κατὰ πρόγρωσιν τοῦ τὰ πάντα ἑπεργούντος καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἰραι ἡμᾶς εἰς ἐπαυτορ δόξης αὐτοῦ. Ὁρέξεις δὲ πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἐξελέχθαι καὶ πρωρίσθαι εἰς νιοθεσταν, κατὰ πρόθεσιν τῶν πάντα ἐνεργούντος φησι; τὴν αὐτὴν δὲ παρίστησι δίδυτον δὲ αὐτὸς λέγων· Οἰδαμεν δὲ, διτὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν τοῖς κατὰ πρόθεσιν καλητοῖς οὖσιν· διτὶ οὖς προστρω καὶ προώρισε συμμόρφωνς τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἰραι αὐτὸν πρωτοτόκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὗτος δὲ προώρισθε, τούτους καὶ ἐκάλεσε, καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε, οὗτος δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδέδεσε. Τα δύοια δὲ καὶ περὶ έκατον διδάσκει: ἐν οὖς φησιν· Οτε δὲ ηὔδησθησεν διφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, δικοαλύγασε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοι. Μετέπειτα οὖν τούτους προγνοὺς μέλλοντας ἀγαπᾶν αὐτὸν προώριστεν, οὕτω καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, ἐπειδὴ πρόεγνω μέλλοντας λαλεῖν δικαιοιστῶν διὰ τὸ γινώσκειν αὐτὴν, οὐ μή καὶ τοὺς ἔργης αὐτὴν μετελευσομένους, διὰ τὸ ταῖς χρεῖαις ἀδικίαιν συμπλέκειν, τούτου χέριν ἀπηλλοτρίωνται ἀπὸ μητράς, καὶ ἐν πλανωμένοις καὶ λαλοῦσι τεῦδη παρ' ἐκατηρίθμησε πρὶν γενέσθαι· συνεχώρησε τε εἰδὼς αὐτοὺς τοιούτους ἁστομένους εἰς φανερὸν ἐθείεν, ὡς διὸ τὸ διάφορον τῶν δικαίων καὶ θεοτεῖν ἀνθρῶν ἐκ τῆς τῶν χειρόνων παραθέσεως διαλάμψειε. Μιδές γάρ δυτες φύτεως οἱ πάντες, οἱ μὲν ἐκίνετες εἰλαπο τὰ κρείτωα, οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν ὕδεσταιν, αὐτεξουσιψ προσαρέζετε χρησάμενοι. Ὑψηλὸς δὲ δὲ μέγας τῶν δλων κριτής, προκαθεδόμενος ἐκατέρῳ τάγματι, βραχίεις τὰ πρέποντα. Διὸ τοὺς μὲν ἀγαπήσαντας αὐτὸν ἐδέδεσε, συμμόρφους ἀποδείξας τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς διὸ ἔργω τὴν εἰς αὐτὸν ἰνδεξαμένους ἀγάπην· τοὺς δὲ ἐναντίους, ὡς διὸ ἐστῶντας ἀπαλλοτριώσαντας τῆς αὐτοῦ χάριτος, καταβάλλει συντρίβων αὐτῶν τοὺς ἐδόντας, οἵς οὐδὲ δεόντως ἐχρήσαντο, καὶ συνθλῶν τὰς μύλας αὐτῶν, διὸ διὸ πολλοὶ ἐλυμήναντο· καὶ τέλος εἰς ἐξουδένωσιν αὐτοὺς ἀπορέσουσιν, αὐτοὶ ἐστῶντας εἰς τοιούτον προξενήσαντες τέλος.

Ἐρτεστεὶ τὸ τέξον αὐτοῦ δῶσις οὐδὲθενήσουσιν.
Νοετοι πρόδες τακτεῖς ἀρταραρεθήσονται· ἐπειδε-

res ediscens, verum utpote Deus omnia cognoscens ante originem. Quare alii quidem antequam cæteris noti essent, ab eo alienati sunt; sancti vero, electione dignati, sicuti Jeremias propheta, cui dixit Deus: Antequam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te¹¹. Id ipsum Apostolus declarat his verbis: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate: qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum¹²; ac rursus: In quo et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum præscientiam ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriae ejus¹³. Videntur quomodo ante mundi constitutionem, electos et prædestinatos dicat ad adoptionem filiorum, secundum propositum ejus qui talia operatur? Eamdemque ipse sententiam profert his verbis: Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum iis qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit¹⁴. Similia de se ipse declarat dicens: Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, revelare Filium suum in me¹⁵. Quemadmodum igitur cum eos præscivisset, qui amaturi ipsum erant, etiam prædestinavit; sic et impios cum prævidisset justitiam locuturos, utpote qui nossent illam, sed ipsam tamen non operibus adituros esse, quia injustitiam manibus complicaturi erant, ideo alienavit eos a vulva, et vel antequam fierent, in errantium et mendacia loquentium numero in se computavit; permisitque tamen, etsi tales futuros esse nosset, ut palam prodirent, quo præstantia justorum religiosorumque hominum ex pejorium comparatione eluceret. Nam cum ex una omnes natura constant, libero usi arbitrio, alii quidem sponte bonum elegerunt, alii contrariam iniere viam. At excelsus et magnus ille universorum judex, utrique ordini præsidens, pro merito cuique tribuit. Quare sui amatores gloria affectit, conformes imaginis Filii sui exhibens, quippe qui amorem erga se operibus comprobaverint; alios vero ipsis oppositos, utpote qui sese ab ejus gratia abalienaverint, dejicit: dentes eorum, quibus non ut par erat usi sunt, conterit, molasque eorum, queis multis pernicie intulerunt, confringit: ac demuin in nihilum, in risum et opprobrium deducit, quando fluxarum et non consistentium aquarum instar defluunt: ipsis talem finem extinximusque sibi procurarunt.

παραδίδοντες καὶ χλεύην καὶ δυνειδος· διτὶ καὶ διτην τῶν παραδίδοντες εἰς τοιούτον προξενήσαντες τέλος.

VERS. 9, 10. Intendet arcum suum donec infirmetur. Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercedidit

¹¹ Jer. 1, 5. ¹² Ephes. 1, 4. ¹³ ibid. 11-12. ¹⁴ Rom. VIII, 28-29. ¹⁵ Gal. 1, 15,

ignis in ipsis, et non viderunt solem. Priusquam A πῦρ ἐκ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶδορ τὸν ἡλιον. Πρὸς τοῦ
emitterent spinæ vestræ rhamnum, sicut viventes,
sicut in ira absorbebit vos. Hæc cum apud LXX
obscure ferantur, paulum apertius quod ad sen-
tentiam (1) a Symmacho versa sunt hoc modo :
Qui tendit arcum suum turbetur, ut quæ comminuta
sunt, *ut vulvæ pellicula dissoluta, dissonet abortivum*
mulieris, ut ne videant solem. Priusquam crocant
spinæ vestræ, ita ut fiant rhamnus, adhuc viventem
quasi penitus siccum turbo auferet. Hæc porro sue-
rit dicti sententia. Quia in proposito est qualis fu-
turus peccatorum finis sit, describere : præter ea quæ
superius diximus, hæc etiam iſlos expectare, o filii
hominum, ediscite. Dictum sane fuit antea,
Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas
leonum confringet Dominus, et, ad nihilum devenient
tanquam aqua decurrens. Ad ea autem hæc insuper
patientur. Qui olim arcum suum intendebat, verbis-
que suis tanquam telis alios impetebat et occide-
bat, is ipse in judicij tempore turbabitur : ita que
ejus quæ jaculatus est, ac quibus multos interfecit,
communita de medio tollentur. Deinde quemadmo-
dum pellicula e muliere prodiens, vite consors
nullatenus est, sed dissoluta dissonat; vel sicut
abortivum in pellicula jacens mortuum, cum a
prægnante egreditur, nullo sensu prædictum est, ut
luce et sole fruatur ; sic erunt peccatores memo-
ratis verbis indicati. Nam corpus eorum, perinde
atque pellicula dissolutum, corruptioni tradetur;
nullam spem habens se cum sanctis resurrecturum.
Anima vero eorum, quæ in corpore ceu in pellicula
convoluta est, abortivo mulieris similis erit, nec
vita, nec luce, nec solis radiis gaudens; sed a te-
nebris in tenebras concedet; neque in regione vi-
vorum assumetur, neque placebit Domino in lumine
viventium; nec dicet, *Convertere, anima mea, in*
*requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi*⁵⁷ : verum
bis omnibus privata, tenebris tradetur. Cujus rei
mentionem ita facit Salvator : *Ligantes ejus pedes et*
manus ejicite ipsum in tenebras extiores : ibi erit
*pletus et stridor dentium*⁵⁸. Et hic quidem impiorum
finis erit. Fructum autem et opera, spinis nihil ab-
similia, antequam maturescant et ad malitiae per-
fectionem deveniant, dum adhuc pullulabunt, ex-
siccabit ira Dei, quæ ipsos invadet. Quod sane his
verbis significatur : *Priusquam* crescent spinæ ve-
stræ, ita ut fiant rhamnus, adhuc viventem, quasi
penitus siccum turbo auferet. Cum igitur interpreta-
tionis Symmachi mentem aliquatenus perceperi-
mus, jam restat ut ad LXX versionem transeamus,
ut ex allata comparatione, eorum quoque senten-
tiā speculemur. Ait itaque : *Intendet arcum suum*
donec infirmentur. Qui dentes eorum in ore ipsorum
contriturus, et molas leonum confracturus est Do-
minus, ipse arcum sunt eo usque intendet, feriens

⁵⁷ Psal. cxiv, 8. ⁵⁸ Matth. xv, 30.

• Ms. δλοχληρον.

(1) Atqui hæc bānd clarius a Symmacho explicantur. Quæ nos pro facultate in collectione Hexaplo-
rum, propediem edenda, explanabimus.

A πυρίσμενα τὰς ἀκάρθας ψῦχας τὴν ἥρμην, ὡς
ζῶτας, ὡσεὶ ἐρόγη καταπίεσαι ψῦχας. Ἀσφαλ-
τούτων παρὰ τοῖς Ἐεδομήκοντα φερομένων, μετρίως
τὰς τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἀποδέδωκεν ὁ Σύμμα-
χος, τούτον ἔρμηνέσας τὸν τρόπον. Ὁ τείνω τὸ
τέλος αὐτοῦ θορυβηθήτω ὡς τὰ θρυκτόμερα, ὡς
περιχωρῶν διαλυθὲτ, διαψωτεῖν ἔκτρωμα γυναι-
κῶς, ἵνα μὴ ίδωσιν ἡλιον. Πρὶν η αὐξήσωσιν αἱ
ἀκάρθαι ψῦχας, ὡστε τερέσθαι ρόμπος, ἔτι ζῶτα
ὡς δλδέηρος λαλλαγῆ ἀρεῖ. Εἴτη δ' ἀν τὸν νοῦν τῶν
προκειμένων ταούτους. Ἐπειδὴ τὰ τέλη τῶν ἀμαρ-
τιῶν ὑπὸια ἔσται διαγράφειν πρόκειται, καὶ ταῦτα
πρὸς τοῖς προλεχθεῖσι περιμένειν αὐτούς, ὡς υἱοὶ τῶν
ἀνθρώπων, μανθάνετε. Ἐλέγετο δὲ πρὸς τούτου, δὲ οὐ
Θεὸς συντρίψει τοὺς ὄδοντας αὐτῶν ἐν τῷ στό-
ματι αὐτῶν, καὶ τὰς μύλας τῶν λεόντων συνθλά-
σει Κύριος, καὶ, δξουδερωθήσονται ὡς ὄδωρ δι-
κορευόμενος. Πρὸς τούτοις οὖν καὶ τάδε πείσονται :
δι πάλαι πρότερον τὸ ξαυτοῦ τύχον ἐντείνων, βάλλω
τε καὶ ἀναιρῶν ἐπέρους ὥσπερ βάλεσι τοῖς ξαυτοῦ
λόγοις, οὗτος ἐν τῷ τῆς χρίσεως καιρῷ θορυβηθήσε-
ται, καὶ τὰ βέλη αὐτοῦ δι' ὧν τὸντείς καὶ ἀνήρει
πολλοῖς, θρυπτόμενα ἀφανισθήσεται. Εἴθι ὡσπέρ
χωρίον προχωρήσαν ἀπὸ γυναικῶν, οὐδεμιᾶς μετέχει
ζωῆς, διαλυθὲν δὲ διαφανεῖ ⁵⁹ ὡς ὥσπερ τὸ ἐν τῷ χωρὶ⁶⁰
ἐναποθανὸν ἔκτρωμα, προελθον τῆς κατὰ γαστρὸς
αὐτὸς φερούσης, οὐδεμιᾶς μετέχει αἰσθήσεως εἰς τὸ
ἀπολαύσας φωτὸς καὶ ἡλίου οὔτως οἱ ἀστεῖς καὶ
ἀμαρτωλοὶ οἱ διὰ τῶν προλεχθέντων δηλωθέντες ἔσον-
ται. Τὸ μὲν γάρ σῶμα αὐτοῖς διαλυθὲν δομοὶς χωρίων,
φθορῷ παραδοθήσεται, ἐπλίδα τῆς μετὰ τῶν ἀγίων
ἀναστάσεως οὐχ ἔξον· ή δὲ ἐν τῷ σώματι ὥσπερ τὸν
χωρὶον συνειλημένη αὐτῶν ψυχὴ ἔκτρωματι γυναικὲς
δομοιωθήσεται, μήτε ζωῆς, μήτε φωτὸς, μήτε ἡλίου
αὐγῶν ἀπολαύσουσα, ἀπὸ σκήτους δὲ ἐπὶ σκήτος χωρήσει
καὶ οὗτος ἐν χώρᾳ ζῶντων ἀναληφθήσεται, οὗτος εὐ-
αρίστητος τῷ Κυρίῳ ἐν φωτὶ ζῶντων οὐδὲ μήτε ἐρεῖ
Ἐπιστρέψον, ή ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀράκανον
σου, δὲτι Κύριος εὐηγρέτησκε σε· στερηθείσας
τούτων ἀπάντων, σκήτῳ παραδοθήσεται. Οὐ μημε-
νεύσας δὲ Σωτῆρος, Ελέγει· Διήσαντες αὐτοῦ πόδας
καὶ χειρας, ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκήτος τὸ
ἔξωτερον ἐκεῖ ἔσται δὲ κλαυθμὸς καὶ δὲ βρυρῆς
τῶν ὄδοντων. Καὶ τοῦτο μὲν ἔσται τῶν ἀστεῶν τὸ
τέλος. Τὸν δὲ καρπὸν αὐτῶν καὶ τὰς πράξεις, ἀκα-
θῶν οὐδὲν διαχέροντας, πρὶν τελεσφορῆσαι καὶ εἰς
τελείωσιν κακίας ἐλθεῖν, ἔτι ἐν ἀρχαῖς οὖσας ἔησαν
ή καταληφθομένη αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ ὄργῃ. Οὐ δὲ σημα-
νεῖ δὲ λόγος φάσκων· Πρὶν η αὐξήσωσιν αἱ
ἀκάρθαι ψῦχας, ὡστε τερέσθαι ρόμπος, ἔτι ζῶτα
ὡς δλδέηρος λαλλαγῆ ἀρεῖ. Ἐπειδὴ τούτων τῆς τοῦ Σύμ-
μαχου ἔρμηνέας μετρίως πως τὸν νοῦν κατεύθη-
μεν, ὥρα καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ἐεδομήκοντα παρελθεῖν,
ἐκ τε τῆς λεχθείσης παραθέσεως καὶ τὴν παρ-

τοῖς διάνοιαν συνιδεῖν. Φησὶν αὖν· Ἐτεροῖς τὸ τέλος αὐτοῦ θῶς μεθερήσουσιν. Οἱ δῆμοι μέλλων συντρίβειν τοὺς δόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τὰς μύλας τῶν λεόντων συνθλάνειν Κύριος, αὐτὸς τὸ θαυματού τόξον ἐπὶ τοσοῦτον κατ' αὐτῶν ἐντενεῖ βάλλων αὐτοὺς καὶ τιμωρούμενος, ἵνας ἀσθενήσωσιν. Οἱ δὲ βαλλόμενοι τῷ πεπυρωμένῳ βέλει, κήροι δίκην ὑπὸ πυρὸς τηγομένου διαλυθήσονται· Διὸ λέλεκται· Ήστει κηρὸς τακοὶ διταναιρεθήσονται, ἔκτος κύρος. Πατέρερ γάρ τεσσάντος πυρὸς διαλυθεὶς κηρὸς ἀφανίζεται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ δηλωθέντες ὑπὸ τῆς καταληψίας αὐτοὺς ὁρῆσις ἀνταναιρεθήσονται, ὡς μὴ καταξιωθῆναι αὐτοὺς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ὀφθαλμοὺς ψυχῆς θεάσασθαι· ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ αὐτῆσσι τὰς ἀκάνθας αὐτῶν καὶ εἰς βάμνον χωρῆσαι, ἕτι νεαρὰς οὖσας αὐτῶν τὰς ἀκανθώδεις πράξεις ἡ ὁρῆσις καταλήφεται καὶ καταπίetai.

Εὐχεραρθήσοται δίκαιοις, διταναὶ ίδη ἐκδίκησιν, τὰς κείρας αὐτοῦ ρίψεται ἐν τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Καὶ δρεῖ ἀνθρώπος· Εἰ δρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δίκαιῳ, δρα ἐστὶν ὁ Θεὸς κρίτων αὐτοὺς ἐν τῇ τῇ. Σύμμαχος· Χαρήσοται δίκαιοις ίδων ἐκδίκησιν, τοὺς κόδας αὐτοῦ ρίψεται αἷματι ἀσεβοῦς. Πατέρερ οἱ φευδῶς δικαιοσύνην λαλοῦντες, ἔργος; δὲ ἀδικίαν συμπλέκοντες, προεγράφησαν ὅποιον ἔξουσι τέλος· οὐτας ἐχρῆν ἐκ παραλλήλου τοῦ ἀληθινοῦ δικαιοῦν, τοῦ δὲ ἐργῶν ἐνδεικνυμένου τὴν δικαιοσύνην, τὸ χρηστὸν τέλος διδαχῆναι. Τί συνέσται ἀγαθὸν τῷ τοιούτῳ; Νῦν μὲν, φησι, κατὰ τὸν παρόντα καὶ δόν, οὐχ' ὄρων τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδίκησιν, πολλάκις σχετλιάζει, ἀποκλαιόμενος καὶ λέγων· Ἰτα τοι ἀσεβῆς εὐθηροῦσι, πεπαλαιωται δὲ καὶ ἐν πλούτῳ· δικόρος αὐτῶν κατὰ ψυχὴν, τὰ δὲ πιεῖται αὐτῶν εὐφρανθήσεται, οὐ τῇ τῶν ἀσεβῶν ἀπωλεῖται ἐπιχαρῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοχριστῷ εὐφραινόμενος. Καὶ τοὺς κόδας δὲ αὐτοῦ ρίψεται ἐν τῷ αἷματι τοῦ ἀσεβοῦς· οὐχ αἰμοπότης τις ὁν καὶ φιλοπόλεμος, ἀλλὰ καθαιρόμενος διὰ τῆς ἐκείνων τιμωρίας, καὶ βελτιούμενος διὰ τῆς ἐτέρων ἐπιστροφῆς. Ηἱ ἀλλαζοῦσαι τὰς κείρας ἐπὶ τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ἀδύντον καὶ ἀνάτιον, καὶ καθαρὸν ἕαυτὸν δειχνὺς τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. Ἐπειδὴν οὖν οἱ μὲν ἀσεβεῖς δίκαιας δῶσι τὰς προσκούσας· δὲ δίκαιοις ἐκδίκηθεις, εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἐμπληθῆσθαι, καὶ τὰς κείρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, ἐν τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ νίψηται, κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν διάνοιαν· εὐλόγως τότε πᾶς ἀνθρώπος, καὶ πᾶσα φωνὴ καὶ γλώσσα ἀποφανεῖται, ὅτι· Εἰ δρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δίκαιῳ, δρα ἐστὶν ὁ Θεὸς ὁ κρίτων αὐτοὺς ἐν τῇ τῇ. Εἰ γάρ ἐστι καρπὸς τῷ δίκαιῳ, περὶ οὗ καρποῦ εἴρηται ἐν πρώτῳ ψαλμῷ· Καὶ δοται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν θάλατῶν, δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ

A uiciscensque illos, donec infirmarentur. Illi vere ignito telo confossi, cera instar ab igne liquefacta dissolventur. Quare dicitur: *Sicut cera quia fuit, auferentur, supercedidit ignis.* Sicut enim decidere igne, soluta cera liqueficit, eodem modo illi ab ingruea ira destruentur, ita ut ne quidem digni habeantur, qui solem justitiae mentis oculis perspiciant. Sed antequam spinæ eorum accrescant et rhamnus evadant, nuper edita eorum spinea opera ira comprehendet et absorbebit.

Vers. 11, 12. Lætabitur justus cum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo: Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra. Symmachus, Gaudet justus cum viderit vindictam, pedes suos lavabit sanguine impii. Sicut iū qui mendaci ore justitiam loquuntur, dum operibus injustitiam complicant, qui finem habituri sint jam descriptum est; sic opportuit e couverso veri justi, qui operibus justitiam exhibet, bonum finem declarari. Quid tali homini boni contingat? Jam quidem in praesenti, ait, cum non videat ultionem de impiis sumendam, sapienter dolet, ingemiscit et ait: *Quare impii prospere agunt, in divitiis consenserunt: semen eorum ex voto procedit, pueri eorum lætantur sumentes psalterium et citharam*³⁹? Nunc autem ipse humiliatus dicit: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatoris videns*⁴⁰. Cum autem viderit impiorum finem et ultionem de iis sumptam, tunc lætabitur et exultabit; non de impiorum exitio gaudens, sed de justo Dei iudicio lætus. Pedes autem suos lavabit in sanguine impii: non quod sanguinarius ac belli cupidus sit, sed quia ex eorum supplicio purgatur, et aliorum castigatione melior efficitur. Sive alio modo: *Manus lavabit in sanguine peccatoris, id est, innocentem se, inculpatum et purum a pernicie ejus ostendet. Cnm ergo impii promeritas poenas dederint, justus autem vindicatus, gaudio ac lætitia repletus fuerit, manus ac pedes suos, secundum reliquos interpres, laverit in sanguine peccatoris, secundum traditam sententiam; tunc merito omnis homo, omnis vox et lingua pronuntiabit, Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.* Nam si est fructus justo, de quo fructu in primo psalmo dictum est⁴¹: *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et solium eius non defluet, et omnia quæcumque faciat, prosperabuntur.* Si itaque merces ac fructus erit bonus ei qui justitiam operatus sit, quem tempore iusti iudicii Dei recipiet; hinc sane consequenter intelligitur, etiam ante iudicium esse Deum qui in-

³⁹ Job xxi, 7, 8. ⁴⁰ Psal. lxxii, 2, 3. ⁴¹ Psal. 1, 3.

spiciat ac judicet eos qui in terra mortalem vitam exigunt. Eliamsi enim in præsenti ejus judicia non videantur, autamen hominum gesta non sine iudicio et examine penes eum sunt. Atenim si justi una cum iniquis perituri essent, nullusque fructus justo esset, dici sane posset Deum humana non curare; sed quia tempus erit, quo justi quidem gaudebunt, peccatores autem memoratum finem consequentur; nullatenus homines ambigere par est, sed consiliter ac pronuntiare, Deum esse, qui de omnibus in terra degentibus iudicat, inspectiorque est, ac humana opera speculatur. Et hæc quidem hac de re dicta sint.

Δε ἔσται τις καὶ δές ἐν ψ̄ ὁ μὲν δίκαιος χαρήσεται, οἱ σιν, εἰκότως οὐδὲ ἀμφιβάλλειν προστήξει, δημολόγειν δὲ πάντα ἀνθρώπων πραττομένων, κρίνων ἄπαντας τοὺς ἐν τῇ γῇ πολιτευταμένους. Ταῦτα μὲν οὖν ταῦτη.

Animadvertisendum autem est, num prophœtia isthac, quæ tota cohæret et una serie jungitur cum præcedentibus, finem describat eorum, qui prophœtias de Christo meditantur, justitiam ore loquuntur, et venientem ipsum receperunt; neque tamen vocem ejus audierunt qua clamabat ipsis hæc dicens: Qui habet aures audiendi audiat⁶⁴: qui sese serpenti similes effecerunt, et aures sibi pararunt sicut aspidis surde et obturantis aures suas. Il vero ipsi dentes suos molasque suas blasphemis in Salvatorem nostrum dictis exaceruerunt. Jure itaque de illis dictum fuerit, Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus. Possumus item hæc dici de omnibus qui athea dogmata, et impias falsasque sententias in atheis hæresibus consarcinarunt, atque de iis qui sapientiam hujus Cœculi proflentur, qui linguas suas contra salutarem doctrinam exaceruerunt: neque pigeat iis annumerare quotquot in Ecclesia calumniis et obtrerationibus in proximorum perniciem vacant. Quies omnibus dicatur illud, Si vere utique justitiam loquimini, recta iudicate, filii hominum; scientes quod omnem creaturam adduceat Deus in iudicium⁶⁵; et, uporet omnes tribunal Dei sisti, ut referat uniusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum⁶⁶.

rav τῷ βῆματι τοῦ Θεοῦ. Ira κομισθεῖσαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἑταῖρον, εἰτε κακόν.

1. IN FINEM, NE DISPERDAS DAVID, IN TIBI TULI INSCRIPTIONEM, QUANDO MISIT SAUL, ET CUSTODIVIT DOMUM EJUS, UT EUM INTERFICERET. LVIH.

Vers. 2, 5. Eripe me de inimicis meis, Deus meus, et ab insurgentibus in me libera me. Jam prius observavimus, psalmos a li, antequam David regnaret, adhuc superstite Saule, pronuntiantes fuisse; eos autem qui in prima parte libri censemur, ferme omnes, paucisque exceptis, post lapsum ejus: et ubi pietatis eminentiam, eos qui confessionem praferrent, priores in libro consignatos ab illo fuisse,

Α δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποβρήσεται, καὶ πάντα δοντες ποιῆσεν κατενοδωθήσεται. Εἰ οὖν ἔσται μισθὸς καὶ καρπὸς διαβός τῷ τῆς δικαιοσύνην ἐργασταμένῳ, δὲν ἀπολήψεται κατὰ τὴν θυητὸν ἔτι διεξανύσσεται βίον ἔστι Θεὸς ἐφορῶν καὶ διακρίνων. Εἰ γάρ καὶ τὰ μᾶλιστα οὐχ ὀρῶνται αὐτῶν αἱ κρίσεις ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλ' οὐμας οὐκέ δικριτα, οὐδὲ ἀνεξέταστα τυγχάνει παρ' αὐτῷ τῷ ἐν ἀνθρώπῳ ποιεῖ. Εἰ μὲν γάρ ἔμελλον οἱ δικαιοι τοῖς ἀδίκοις συναπολέσθαι, καὶ μηδεὶς ἡγί καρπὸς τῷ δικαιού, ἥν δὲν εἰπεῖν μηδὲ ἐφορῶν τῷ ἀνθρώπων τὸν Θεόν· ἐπειδὴ ἀμαρτωλοὶ τὸ προλεχθὲν περὶ αὐτῶν τέλος ἔχουν. Επιστῆσαι δὲ προστήξει, μῆποτε ἡ μετὰ χειρῶν προφητεία, πᾶσσα ἀκόλουθος οὖσα καὶ συνημμένη ταὶ πρὸ αὐτῆς, τῷ τέλῃ διαγράφει τῶν τὰς περὶ Χριστοῦ προφητειῶν μελετῶντων καὶ δικαιοσύνην τῷ στόματι λαλούντων καὶ παραδεξαμένων αὐτὸν ἐλέντα, μηδὲ ἐπακούσαντων αὐτοῦ τῆς φωνῆς βίωντος πρὸς αὐτούς, καὶ λέγοντος· Οὐδέχων ἀτὰ ἀκούειν ἀκούετος οἵτινες ώμοιώσαν ἔστιν τῷ δρει, καὶ τὰ αὐτῶν πεποιήκασιν ὥστε ἀστιδός κωρῆς καὶ βυνόστα τὰ ὡρα αὐτῆς. Οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ τοῖς ὀδόντας αὐτῶν καὶ τὰς μύλας διὰ τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ήμῶν βλασφημιῶν ἱκόνησαν. Ειχότως οὖν περὶ αὐτῶν λεχθεῖ ἐτὸν Θεός συντρίψει τοὺς οδόντας αὐτῶν ἐτῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῷ λεόντεω συνθλισσειν δὲ Κύριος. Δύναται δὲ ταῦτα καὶ περὶ πάντων τῶν τὰ δίθεα δόγματα καὶ τὰς ἀσεβεῖς φευδοδοξίας ἐν ταῖς ἀδεοῖς αἰρέσεις συστηταμένους λέγεσθαι, καὶ περὶ τῶν τὴν σεψίαν τοῦ αἰῶνος τούτου ἐπαγγελλομένων, οἱ τὰς γλώσσας αὐτῶν τικόνησαν κατὰ τῆς σωτηρίου διδασκαλίας· οὐ παρατητέον δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαβολαῖς καὶ κατελαλαῖς ἐπ' ὅληθρῳ τῶν πλησίον σχολάζοντας τούτοις συμπαραλαμβάνειν· πρὸς οὓς ἀπαντας λέγοιτο· ἀν τὸ, Εἰ ἀληθῶς δρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθέα κρίνετε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων· εἰδότες, ἔτι πᾶν τὸ ποίημα ἀξεῖ δ Θεός εἰς κρίσιν· καὶ, δεῖ τοὺς πάντας παραστῆσαι τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἀτραξειν, εἰτε ἀγασθεῖσαι τῷ τελος, μη διαφοείρηση τῷ διαγια, εἰσ εἴσησθαι τῷ τελος, οποτε απεστειλε σαογι, καὶ εφγλαζε τον οικον αγτοι, του θανατωσαι αγτοι. ΝΗ.

Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου, δ Θεός, καὶ τῷ τῷ ἐπανισταμένῳ ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαί με. Τετηρήσαμν δην πρότερον, ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ α' καὶ ν' πρὸ τοῦ βασιλεύσαται τὸν Δαυὶδ, ἔτι ζῶντος τοῦ Σαοὺλ, εἰρηντο· ὡσπερ οὖν οἱ κατὰ τὸ περῶτον μέρος τῆς βίου σχέδιον πάντες, παρεκτὸς διάγων, μετὰ τὸ πλημεληθὲν αὐτῷ σφάλμα, καὶ ὅτι καὶ ὑπερβολὴν εὐλαβεῖσας πρότους ἔταξεν ἐν τῇ βίῳ τοὺς ἔξομαλόγους·

⁶⁴ Matth. xi, 5. ⁶⁵ Eccl. xii, 14. ⁶⁶ II Cor. v, 10.

πειρέχοντας, δευτέρους δυτας τῷ χρόνῳ· τοὺς δὲ τῷ χρίνῳ πρώτους, δευτέρους συνῆψε, ὡς ἀν καλύπτοι τὰ τῆς ἐξουμολογήσεως διὰ τῆς τῶν κατορθωμάτων μνήμης. Τοῦτο τούνν καὶ δι παρὸν συνίστησαι φαλ- μᾶς· συνήθως δὲ εἰρήσιω, ἐπειπέρ καὶ αὐτὸς στρατο- γραφίας τυγχάνει, ἐπισημαίνομενος· καὶ δι' ὃν ἐλέχθη καρόν· ἦν δὲ οὗτος, Ὁπότε ἀπέστειλε Σαούλ καὶ ἐψύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ, τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν. Πλατύτερον δὲ τὴν Ιστορίαν ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν παρίστησι, τούτον ἔχουσαν τὸν τρόπον· Καὶ προσέθετο αὐτεμος γενέσθαι· καὶ κατίσχυσε Δαυΐδ, καὶ ἐπο- λέμησε τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἐπάταξε αὐτοὺς πληρής μεράληρ σφόδρα, καὶ ἐψυρος ἐκ προσ- ώπου αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο πτεῦμα πονηρὸν ἐπὶ Σαούλ· καὶ αὐτὸς ἐν οἴκῳ καθεύδων, καὶ δόρυ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· καὶ ἴδον Δαυΐδ ἔγγυλλε ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Καὶ ἐζήτει Σαούλ πατάξαι τὸ δόρυ εἰς Δαυΐδ· καὶ ἀπέστη Δαυΐδ ἐκ προσώπου Σαούλ, καὶ ἐπάταξε τὸ δόρυ εἰς τὸν τοῖχον. Καὶ Δαυΐδ ἀνεγώ- σησε καὶ διεσώθη. Καὶ ἐγένηθη ἐν τῷ ρυτῷ ἐκεῖνῃ, καὶ ἀπέστειλε ἄγγελον εἰς οἶκον Δαυΐδ γνώλαξαι αὐτὸν, τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν πρῶτον. Καὶ ἀνήγγειλε τῷ Δαυΐδ Μελχόλ, η τυνὴ αὐτοῦ, λέγοντα· Εὐρ μὴ σὺ σωθῆς τὴν ψυχὴν σαυτοῦ τὴν ρύτα ταῦτην, αὐτὸν θαρατῶθησθη. Καὶ κατάγει η Μελ- χόλ τὸν Δαυΐδ διὰ τῆς θυρίδος, καὶ ἀπῆλθε καὶ ἔγνυτε, καὶ σώζεται· διτε καὶ τὴν προκειμένην στηλογραφίαν συντάττει· διδ προγέγραπται· Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, τῷ Δαυΐδ εἰς στηλογραφίαν, ὅπιτε ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐψύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν. Τὸ μὲν οὖν, εἰς τὸ τέλος τῷ Δαυΐδ, καὶ τὸ, μὴ διαφθείρῃς, καὶ η στηλογραφία, τρίτον ἥδη είρηται ἐφεξῆς· ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον, ἔτερον ἐστιμάνει καιρὸν, διὸ ἔδηλον ἡ προγραφὴ λέγουσα· Οπότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλοφύλοι ἐν Γέθῳ· τὸ δὲ δεύτερον, Ἐρ τῷ ἀποδι- δρόσειν αὐτὸν ἀπὸ προσώπου Σαούλ εἰς τὸ σπήλαιον· ἐνταῦθα δὲ, Ὁπότε ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐψύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ τοῦ θαρατῶσαι αὐτὸν. Τὸ δὲ αὖτον τῆς τοῦ Σαούλ κατὰ τοῦ Δαυΐδ ἐπιθυμῆς φθόνος ἦν. Ἐπειδὴ γάρ τὴν κατὰ τοῦ ἀλλοφύλου Γολιάθ ἥρατο νίκην, ὑμεῖν τε ἐπὶ τοῦτο παρὰ τοῖς πάσι, τούτου χάριν ὠρμάτο θαρατῶσαι αὐτὸν· καὶ μάλιστα διτε εἰδεν, ὡς Κύριος ἦν μετὰ τοῦ Δαυΐδ, καὶ αὐτὸς συνῆκε σφόδρα, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδαὶς τράπα τὸν Δαυΐδ. Ἐτι τε μᾶλλον ἐξήρθη τὰ τῆς ζηλοτυπίας, ὡς ἐώρα αὐτὸν κρατοῦντα ἐν πολέμοις συνεργείᾳ καὶ βοηθείᾳ Θεοῦ. Αέρει δὲ οὖν ἡ Γραφή· Καὶ εἰδες Σαούλ, διτι Κύριος μετὰ Δαυΐδ, καὶ πᾶς Ἰσραὴλ ἤγάπα αὐτὸν. Καὶ προσέθετο εὐλαβεῖσθαι ἀπὸ Δαυΐδ ἐτι. Καὶ ἐγένετο Δαυΐδ ἔχθρος τοῦ Σαούλ πάσας τὰς ἡμέρας· Ἐπει δὲ καὶ αὐθίς προσέθετο πόλεμος γενέσθαι, καὶ κατίσχυσε Δαυΐδ, καὶ ἐπολέμησε τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἐπάταξε ἐν αὐτοῖς πληρής μεράληρ, καὶ ἐψυρος ἐκ προσώπου αὐτοῦ· πάλιν τὸ πνεῦμα τοῦ φθόνου τὸν Σαούλ ἐπνιγεν, ὡς ἥδη καὶ αὐτόχειρα

⁴⁴ I Reg. xix, 8-12.

⁴⁵ Psal. lv, 1.

⁴⁶ Psal. lvi, 1.

⁴⁷ I Reg. xvii, 14, 16, 28; ⁴⁸ I R g. xix, 8.

A etiam si posteriores tempore essent; eos vero qui primi tempore, secundos adjectos esse, ut recte factorum memoria ea que confessionem contine- rent obtegerentur. Hoc itaque praesenti psalmo comprobatur, (quod consueto more dictum sit) quia tituli inscriptio est; notamque temporis pre- fert quo editus fuit, scilicet, Quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Sed su- sius historiam enarrat primus Regnorum liber, qui sic habet: Motumque est autem iherum bellum; et superavit David, debellavitque allophylos, et percus- sit eos plaga magna valde, et fuderunt a facie ejus. Et factus est spiritus malus in Saul: et ipse in domo sua dormiebat, et lancea in manu ejus: porro David psalle- bat manibus suis. Et quarebat Saul percutere Davidem lancea: et declinavit David a facie Saul, et lancea per- cussit parietem. David autem recessit et salvatus est. Et factum est in nocte illa, misit nuntios in domum David, qui custodirent illum, ut interficeretur mane. Et renunciavit Davidi Melchol, uxori ejus, dicens: Nisi salvaveris animam tuam hac nocte, cras inter- ficeris. Et demisit Melchol Davidem per fenestram, porro ille abiit et ausugit, atque salvatus est ⁴⁴. Quo tempore hanc tituli inscriptionem edidit: quare sic titulus habet: In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit do- num ejus, ut eum interficeret. Illud ergo, in finem Davidi, et illud, ne disperdas, et tituli inscriptio, jam tertio consequenter dictum est. At primo aliud tempus indicavit, per titulum scilicet qui sic habet, Quando tenuerunt eum allophyli in Geth ⁴⁵; secun- do item, Cum fuderet a facie Saulis in speluncam ⁴⁶; hic vero, Quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret. Causa porro insidiarum Saulis in Davidem, invidia erat. Cum enim de Go- liath Allophylo victoriam retulisset, et ab omnibus ea de causa celebraretur, ideo ad ejus cædem ani- mum appulit: maxime vero cum videret Dominum esse cum Davide, ac rem perspicue intelligeret, universusque Israel et Juda Davidem adamaret. Tunc vero præcipue inflammata æmatio est, cum adverteret eum ope et auxilio Dei in bellis superio- rem esse. Ait ergo Scriptura: Et vidit Saul quod Dominus esset cum David, et omnis Israel dilig- ret eum. Et caput magis timere David, et factus est David inimicus Saul omnibus diebus ⁴⁷. Cum autem iterum motum est bellum, et superavit David, de- bellari: que allophylos, et percussit eos plaga magna, et fuderunt a facie ejus ⁴⁸; spiritus invidiæ rursus Saulem suffocabat, ut jam manu propria vi- rum confondere vellet. Tentavit ergo lancea percu- tere, et cum aberrasset ab ietu, non clam ulterius, sed palam, missis in domum David satellitibus, ne- ceem inferre cupivit. Ille vero in hujusmodi calamitate præsei: em tituli inscriptionem edidit, emissio- que clamore Deum precatus his verbis est: Eripe me de inimicis meis, Deus, et ab insurgentibus in

me libera me : eripe me de operantibus iniuriam, et de viris sanguinum salva me. Quis roget Deum sibi custodem, adjutoriem et servatorem esse, ut ne ab inimicis capiatur, neve in manus eorum veniat; sive etiam, ne iis similis esse pronuntietur, neu in numero operantium iniuriam, aut ex parte virorum sanguinum censeatur, de quibus superius dicebatur: *Viri sanguinum et dolosi non dimidabunt dies suos : ego autem sperabo in te* ¹⁰. Quod autem non visibles solum inimicos, sed etiam occultos et invisibilis cognosceret, qui et Saulem exagitabant, nam spiritus malus in Saule erat, a quo permotus invidia inflammabatur in Davidem; jam saepius a nobis commonstratum est. Hic itaque inimicos superasse scribitur, ac plerumque victoriā de allophylis retulisse. Truces porro ac graves erant occulti ejus inimici et hostes, quos hisce dictis declarat: *Quoniam ecce venati sunt animam meam, irruerunt in me fortis.* Secundum historiam sane non alios videtur inimicos habuisse quam Saulem. Id enim Scriptura significat dum testificatur, ipsum ab omni populo dilectum; eamque in primis causam invidiae in ipsum fuisse. Si ergo omnes Davidem diligebant, solusque Saul ea de re ligure incensus insidias ipsi parabat, cur hic pluraliter ait: *Eripe me de inimicis meis, et ab insurgen- tibus in me;* ac rursum, *Quia ecce venati sunt ani- mam meam, irruerunt in me fortis?* Sed hic clare indicantur occulti et invisibilis inimici, de quibus Apostolus ait: *Non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, et mundi rectores tenebrarum harum, et contra spiritus nequitie* ¹¹. Illi igitur Saulem incedebant contra Davidem: ideoque rogabat Deum, ut ab iis eriperetur. Contra Goliath enim et contra reliquos allophylos ipse solus sufficiebat, lege belli cunctos adortus; at contra occultas potestates et invisibilis inimicos propugnatorem sibi Deum postulabat. Quod autem a Saule, cum nihil ipsi damni intulisset, frustra pelleretur, cum historia enarrat, tum in sequentibus ita recenset ipse: *Neque ini- quitas mea, neque peccatum meum : sine iniquitate cucurri et direxi.* Pro illo autem, *sine iniquitate cucurri et direxi,* Symmachus ait, *cum non sit pec- catum irruunt, ut pertrahant me.* Nam cum ne minima subessel causa, tanta adversus eum supra memorati illi aggressi sunt. Et, quæso, advertas, Davidem in præsenti fidenter agere, qui in prima Psalmorum parte dicebat: *Quoniam iniuriales meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gra- vatæ sunt super me.* Putruerunt ei corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ ¹². Hæc et his similia in præcedentibus confitebatur; in præsenti vero ait: *Neque iniquitas mea, neque pecca- tum meum, Domine, sine iniquitate cucurri et direxi.* Cursum porro, quem David agebat, intelliges, si apostolicam illam vocem addonas: *Bonum certa-*

Α έθέλειν γενέσθαι τοῦ ἀγρός. Ἐπειρρητὸν γοῦν τῷ δόρατι κατ' αἴτον· ὡς δὲ ἡ στόχης τῆς πληγῆς, οὐκέτι ἐπικερυμμένως, ἐκ δὲ τοῦ φανεροῦ ἀποστέλλας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Δαυΐδ, θανατῶσαι αὐτὸν ὠρμήθη. Οὐ δέ ἐν τοιαύτῃ ἀποληφθεὶς συμφορῇ, τὴν προκειμένην στρατογραφίαν συντάττει, ἀναβοῶν πρὶς τὸν Θεὸν καὶ λέγων· Ἐξελού με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου, δὲ Θεός, καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐκ ἐμὲ λύτρωσαί με. Ρῦσαί με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀρρυταρά, καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἰμάτων σῶσόν με. Εὔχεται δὲ διὰ τούτων φύλακος τυχεῖν τοῦ Θεοῦ, βοηθοῦ τε καὶ σωτῆρος, εἰς τὸ μὴ ἀλῶντα ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν, μηδὲ ὑποχειρίου αὐτοῖς γενέσθαι· ή καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ καὶ αὐτὸν δμοίον αὐτοῖς ἀποφανθῆναι, μηδὲ γενέσθαι ἵνα τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, Β μηδὲ τῆς μερίδος τῶν ἀνδρῶν τῶν αἰμάτων, περὶ ὧν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέγετο· Ἀνδρες αἰμάτων καὶ δολιστηροί, οὐ μὴ ἡμίσευσωσι τὰς ἡμέρας αἰτῶν ἐγώ δὲ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ. Ἐχθρὸς δὲ διτὶ μὴ τοὺς δρατοὺς μόνους ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀοράτους, οἱ καὶ αὐτοὶ ἐνήργουν τὸν Σαούλ· πνεῦμα γάρ πονηρὸν ἦν ἐπὶ Σαούλ, ὃντες οὐ κινούμενος ἐξεκαίστο ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ Δαυΐδ φθόνον· πολλάκις τῷ μὲν ἀποδέειχται. Κάνταυθα τοίνυν τῶν μὲν πολεμίων περιγενόμενος ἀναγέγραπται, νίκην τε πολλάκις ἀράμενος κατὰ τῶν ἀλλοφύλων. Δεινοὶ δὲ ἤσαν δρα ἔχθροι καὶ πολέμοις εἰς ἀφανεῖς αὐτοῦ ἔχθροι, οὓς παριστάς καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἐλέγεν· Ὅτι ίδον ἐθίρευσαρ τὴν ψυχήν μου, ἐπέθεστο ἐπ' ἐμὲ κραταιοῖ· Ἐκ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας οὐδέτερους φαὶ C νεται ἐσχηκώς ἔχθροις ή μόνον τὸν Σαούλ. Τοῦτο γάρ παρέστησεν ἡ Γραφὴ μαρτυραμένη, διτὶ ἡγαπᾶτα ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ· καὶ τοῦτ· ἦν μάλιστα τὸ αἴτιον τῆς κατ' αὐτοῦ βασκανίας. Εἰ τοίνυν πάντες ἡγάπων τὸν Δαυΐδ, μόνος δὲ Σαούλ καὶ ἐπὶ τούτῳ φθόνῳ πιμπράμενος ἐπεβούλευσεν αὐτῷ, πῶς ἐνταῦθα πληθυντικῶς φησιν, Ἐξελού με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμέ· καὶ πάλιν, Ὅτι ίδον ἐθίρευσαρ τὴν ψυχήν μου, ἐπέθεστο ἐπ' ἐμὲ κραταιοῖ; Ἀλλὰ γάρ σαφῶς διὰ τούτων παριστανται δόρατοι καὶ ἀφανεῖς ἔχθροι, περὶ ὧν καὶ δὲ Ἀπόστολος ἐλέγεν· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἔξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τεθτού, καὶ πρὸς τὰ πτερύματα τῆς πονηρίας. Οὗτοι γοῦν ἔξεκαν τὸν Σαούλ κατὰ τοῦ Δαυΐδ· διὸ δὲ αὐτῶν ρυσθῆναι ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ. Πρὸς μὲν γάρ τὸν Γολιάθ, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀλλοφύλους ἀπῆρξε αὐτὸς ἰστάμενος, καὶ πολέμου νόμῳ τοῖς πλειν ἐπεξιών· πρὸς δὲ τὰς ἀφανεῖς δυνάμεις καὶ τοὺς ἀοράτους ἔχθροις θεὸν ὑπέρμαχον ἤξιον αὐτῷ γενέσθαι· Ὅτι δὲ μηδὲν ἀδικήσας τὸν Σαούλ, μάτην τὴν λειτουργίαν ὑπ' αὐτοῦ, παριστησι μὲν ἡ ἱστορία, ἐμφανεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ἔξης λέγων· Οὗτε η ἀρούρα μου, οὗτε η ἀμφιερτα μου· ἀνευ ἀρούρας ἔδραμοι καὶ κατηνθύρα. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἀνευ ἀρούρας ἔδραμοι καὶ κατηνθύρα, δὲ Σύμμαχος μὴ οὖστε, φησὶν, ἀμαρ-

⁷⁰ Psal. LIV, 24. ⁷¹ Ephes. vi, 12. ⁷² Psal. xxxvii, 5, 6.

τιας, ἐπιτρέχουσιν, Ιτα δικυνοσι με. Μηδεμίδας Α την certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in γάρ προφάσεως ὑποκειμένης, τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ reliquo reposita est mihi corona iustitiae ¹⁰. ἔνεχείρουν οἱ δηλωθέντες. Καὶ θέα τίνα τρόπον ἐπὶ μὲν τοῖς προξειμένοις παρῆσται ἄγων ὁ Δαυὶδ φανεται· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ μέρει τῶν Ψαλμῶν Ἐλεγεν· "Οτι αἱ ἀρούραι μου ἐπερῆπεν τὴν κεφαλὴν μου, ὥστε φορτιον βαρὺν ἐβαρύθησαν ἐπ' ἡμές. Προσώπουσαν καὶ δοστησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύρης μουν. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια εἴκωμολογεῖτο διὰ τῶν ἐμπροσθεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος φησίν· Οὗτε η ἀρούρα μουν, οὗτε η ἀμαρτία μουν, Κύριε, ἀνεν ἀρούρας ἔδραμον καὶ κατηύθυνα. Νοήσεις δὲ τὸν δρόμον, δν Ἐτρεχε Δαυὶδ, παραθέλεις τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν δι' ής Ἐλεγε· Τύρ αἰώνα τὸν καὶ λόγων ἡγάνωσμα, τὸν δρόμον τετέλεσα, τὴν κίστην τετίηηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι σ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.

Ἐξετέρθητι εἰς συνάρτησον μον καὶ ίδε, καὶ σθν, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ. Ής ἀγαθὸς δρομεὺς καὶ ἀγωνιστὴς ἀριστος τῶν ἀγῶνων τὸν καλὸν ἀγωνιζόμενος, ἐφ' οὓς ἐπαρέησάσατο εἰπάντων. Οὗτε η ἀρούρα μουν, οὗτε η ἀμαρτία μουν. Ανεν ἀρούρας ἔδραμον καὶ κατηύθυνα· διεγείρει τὸν ἀγωνιζέττον ἐπὶ τὴν θέαν τῆς οἰκείας ἀρετῆς, καὶ θεέν ἀξιοῦ ὅπως τοῖς εἰρημένοις λόγοις σύμφωνα ἢ αὐτῷ τὰ Ἑργα. Δείχνυται δὲ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς ἴστορίας, ἐν ή μυρίᾳ μὲν πεπονηκάς ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ φανεται, οὐδὲν δὲ αὐτὸς κατ' αὐτοῦ λυπηρὸν δράσας, ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου πολλάκις ἀλόντα αὐτὸν διασώσας αὐτίκα. Καὶ δε τὸ πονηρὸν πνεῦμα ἐπινιγεν αὐτὸν, συτῆρ αὐτῷ παρεφανετό Δαυὶδ, δαναχρούμενος μὲν τῷ ἀργάνῳ, δυνάμει δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ θείου Πνεύματος τὴν δι τῷ Σαοὺλ ἐναντίαν δύναμεν ἐλαύνων. Τὸ ἀνεξίχακον τοίνυν ἐαυτοῦ καὶ τὸ πρᾶον, καὶ τὸ ὑπομονητικὸν δεικνύεις τῷ Θεῷ Ἐλεγεν· Οὗτε η ἀρούρα μουν, καὶ τὰ ἔξι. Ἐξετέρθητι εἰς συνάρτησον μον, καὶ ίδε. Εἰθ' ἔξις τοσαῦτῇ χρησάμενος παρῆστη, φωτίζεται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, καὶ διδάσκεται, ὡς ἔρα ἔσται τις καιρὸς ἐν φαὶ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ διωχθήσεται, καὶ ἐπιστολεύεθησεται ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίων Εθνους, σωτῆρ το καὶ ἐπίσκοπος τῶν ἔθνων ἀπάντων γενήσεται· ἐν ᾧ καιρῷ καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαυὶδ τὰ κατορθώματα καὶ αἱ ἀρεταὶ ἀσθήσονται καὶ βοήθουνται ἐν πᾶσι τοῖς Εθνεσ. Καὶ τοῦτο γνών καθ' ὑποβολὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐπιστήνατ ποτε τοῦτον εἴχεται τὸν καιρόν. Διὸ ἔξις φησι· Καὶ σθν, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, πρόσχες ἐπισκέψασθαι κάντα τὰ διθη. Ό μὲν γάρ Ἰσραὴλ, δ σὸς χρηματίσας πρότερος λόδας, πολλῶν εὐεργεσιῶν τετυχηκάς, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἀξιωθεὶς, οὐδένα σου ἀξιον ἐπαδεξατο καρπὸν· δεὶ δὲ καὶ πάντοτε παντοῖαις ὑποπέπτωκεν ἀσθετίαις, τοτε μὲν εἰδωλολατρῶν, τοτε δὲ τοὺς σὸν προφήτας ἀναρών· τίλος δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ σου χείρας ἐπιβαλὼν. Θαυμαστὸ δὲ ὑπὸ τοῦ σοῦ Πνεύματος προμαθὼν περὶ τῆς τῶν ἔθνων ἐπιστροφῆς, εἰκότως ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν ἔχεινον εὐχομαι, εἰδὼς, δει οὐκ ἔστι παρὰ σοι προσωποληψία. Δικαιοιστή δὲ τὰ πάντα διέπουν, οἶδας καὶ ἔθη ἀλλόφυλα καὶ ἀλλογενῆ τῆς πλάνης ἐπιστρέφοντα σώζειν οἶδας καὶ τοὺς νομιζομένους τῆς σῆς εἶναι μιρόδος, ει ἀνάξιοι εδρίσκοιντο, τῆς τοιαύτης κατησεως μετέρχεσθαι. Διὸ περὶ μὲν τῶν ἔθνων εὐχομαι λέγων· Πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι κάντα τὰ διθη· περὶ δὲ τοῦ ἐτέρου μέρους φημι· Μή ολ-

VERS. 6. *Exsurge in occursu n, et ride, et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel.* Ut bonus cursor, pugnatorque strenuissimus, bonum certamen decerans, quia considerenter dixerat, *Neque iniuitas mea neque peccatum meum, Domine, sine iniuitate cucurri et direxi; jam agonothetam ad virtutis suae inspectionem provocat, rogatque advertere velit, opera sua cum prolati verbis consentire. Idipsum porro ex historia cominonstratur, ubi innumera mala a Saule perpassus, nihilque injuriæ adversus illum aggressus exhibetur; contra vero plerumque caput subito liberavit. Et quando spiritus malus suffocabat eum, David servator ejus visus est, instrumento quidem pulsans, sed virtute in se degentis Spiritus divini, contrarium in Saule virtutem depellens. Suam itaque injuriarum olivitionem, mansuetudinem, patientiam Deo exhibens dicebat: *Neque iniuitas mea, et cetera. Exsurge in occursum meum, et vide.* Deinde vero, tanta usus fiducia, a propheticō spiritu illustratur, ac ediscit futurum tempus, quo ipse Christus Dei vexationibus et insidiis Judaici populi impetratur, ac servator et inspector universarum gentium erit; quo etiam tempore ipsius Davidis præclarā opera et virtutes hymnis concinentur, et in universis gentibus celebatur. Hujusque rei Spiritu sancto revelante gnarus, tempus illud advenire precatur. Quare deinceps ait: *Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes.* Nam Israel ille, qui prior populus tuus dicebatur, multis ornatus beneficiis, multisque dignatus bonis, nullum te dignum fructum protulit; sed semper omnique tempore in varias omnis generis impietas prolapsus, modo simulacra coluit, modo prophetas tuos interfecit, ac demum ipsi Christo tuo manus intulit. Mira porro a Spiritu tuo de gentium conversione edocitus, jure tempus illud advenire postulo, probe sciens nullam apud te esse personarum acceptionem. Quia enim cum iustitia omnia administras, nosti alienigenas et estraneas gentes, si convertantur ab errore, salute donare; nosti itidem eos qui tua sortis esse putantur, si indigni reprehendantur, tali vocatione excludere. Quare pro gentibus quidem ita precor: *Intende ad visitandas omnes gentes;* de altera vero parte dico, *Non miserearis omnibus qui operantur iniuitatem.* Cum autem indiscriminatum, omnibus, dicat, ipsum Israelem eo in*

¹⁰ II Tim. iv, 7, 8.

numero comprehendit, necnon eos qui tali modo A olim in Israele affecti erant. Quid enim amplius factum Sauli fuit, qui genere quidem ab Israel ortus erat, ex tribu Benjamin, qui tanti populi rex inaugurus fuerat, quique tanta in cassum et sine causa adversus eum, qui se nihil læsisset, machinatus fuerat? Quod si alii postea reperiantur qui Sauli gestis affinia meditentur vel peragunt; non eo tales salutem consequi necessum est, quod ex tua portione esse reputent; ut e converso si qui inter extraneas gentes saluti idonei sunt, nihil obsit quominus, pro ratione justitiae, visitatione tua dignentur. Quare dico, *intende ad visitandas omnes gentes*; iis vero qui operantur iniuriam, ex quovis genere orti sint, ne miserearis. Operantes vero iniuriam supra quoque memorat dicens: *Eripe me de operantibus iniuriam, et de viris sanguinum salra me*. Sic vocabat eos qui Salvatori nostro impias intulere manus. Eosdem quoque subindicabat in LIV psalmo dicens, *Quoniam vidi iniuriam et contradictionem in civitate: die ac nocte circumdabit eam*⁷⁴; ac rursus; *Contaminaverunt testamentum ejus, divisi sunt ab ira vultus ejus*⁷⁵; iterumque: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos: ego autem in te sperabo*⁷⁶.

δρῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ αὐθις· "Αὐδρες οὐμέρας αὐτῶν ἔχω δὲ ἐπὶ σὲ ἀλπιῶ.

VERS. 7, 12. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem. Postquam visitationem gentium et ultionem operantium iniuriam fieri rogavit, admodum consequenter ita postea vaticinatur: Convertentur ad vesperam. Qui nam illi, nisi qui operantur iniuriam, et viri sanguinum? Cur autem ad vesperam? quia in consummatione sæculi hæc futura erant. Pro illo autem, *Et famem patientur ut canis*, Aquila, *Et tumultuentur ut canis*; Symmachus, *Et consirebunt ut canes*; Theodosio, *Et vociferabuntur ut canis*, et quinta editio similiter, *Et vociferabuntur ut canes*. Propalam hisce verbis, eos qui sero tandem, tempore adventus Salvatoris nostri, perinde atque Saul innocentem insequebatur, ita et ipsi bellum adversus Christum Dei suscepturi erant, canes nuncupavit. Quinetiam per prophetam Isaiam ipse Spiritus sanctus hæc declarat: *Omnes canes muti nescientes latrare*⁷⁷; et in XXI psalmo, qui Salvatoris nostri cruciatus describit, ex ejus Salvatoris persona dicitur: *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*⁷⁸. Qui igitur operantur iniuriam, et viri sanguinum, etsi jam multum viribus valere, et ad præsens tempus regnum ut Saul obtinere videantur; at quotquot affinia ipsius gestis ediderunt, convertentur tandem, et ad vesperam tumultiabantur, ac vociferabuntur: nihil quidem articulatum loquentur, neque ex rationabili mente verba memoria digna proferent; sed perinde ut canes ululatus emittent vocesque contumeliosas*

A κτειρίσης πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀρματα. Λέγων δὲ ἀδιορίστως, πάντας, καὶ τὸν Ἰσραὴλ συμπαραλαμβάνει, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ πάλαι γενομένους τοιούτους. Τί γάρ καὶ πλέον γέγονε, φησί, τῷ Σαοὺλ, τὸ μὲν γένος ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ ὀρμωμένη, καὶ φυλῆς Βεναμίν, βασιλεῖ δὲ τοῦ τοσούτου ἔθνους καθισταμένη, τοσαῦτα δὲ εἰκῇ καὶ μάτην κατὰ τὸν μηδὲν τὴν ἡδικήστος ἐπιχειροῦντι; Εἰ δὲ οὖν τὰ ἀδελφά τῷ Σαούλ φρονοῦντες τε καὶ πράττοντες γένοντό ποτε ἔτεροι, οὐ παρὰ τοῦτο σώζεσθαι αὐτοὺς ἀνάγκη διὰ τὸ νομίζεσθαι: τῆς σῆς μερίδος εἶναι· ὡς Ἐμπαλιν ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις ἔθνεσιν, εἰ εὐρίσκοντό τινες ἐπιτηδείως ἔχοντες πρὸς σωτηρίαν, οὐδὲν ἀν καλύπτει τῆς σῆς επισκοπῆς αὐτοὺς τυχεῖν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Διὸ φημι· Πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάρτα τὰ ἔθνη· τοὺς δὲ ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, διθενὸς δῆποτε εἰν, μὴ οἰκτειρήσῃς. Μέμνηται δὲ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ ἀνωτέρω λέγων· Ὅντα μὲν ἐκ τῶν ἐργαζομέρων τὴν ἀρομάτην, καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἰμάτων σῶσόν με. Οὕτω δὲ ἐκάλει τοὺς κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν ἀθέους ἐπενέγκαντας χειρας. Τοὺς αὐτοὺς δὲ ἤντετο καὶ ἐν νῦν λέγων· Ότι εἰδος ἀρομάτα καὶ ἀρτιλοχάτα ἐν τῷ πόλει. Ήμέρας καὶ νυκτὸς κυκλώσει αὐτήν καὶ πάλιν· Ἐσεβίλωσας τὴν διαθήκην αὐτοῦ, διεμερίσθησαρ δὲ αἰμάτων καὶ δολιστητος οὐ μὴ ἡμέρεσσιν τὰς

B Έπιστρέψουσιν εἰς ἁστέραν, καὶ λιμώσουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι κόλιν. Σφόδρα ἀκαλούθως ἐπισκοπήν τῶν ἔθνων ἱκετεύσας γενέσθαι, τῶν τε ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν ἐκδίκησιν, ἐξῆς θεοπίζει φάσκων· Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν. Τίνες δὲ οὗτοι ἀλλ' οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν καὶ οἱ ἀνδρες τῶν αἰμάτων; Διὰ τὸ δὲ εἰς ἑσπέραν; ἐπειδὴ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος ἡμελλε ταῦτα γίγνεσθαι. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Καὶ λιμώσουσιν ὡς κύων, δὲ μὲν Ἀκύλας, Καὶ δχλασάτωσαρ ὡς κύων, ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, Καὶ συνηχήσουσιν ὡς κύνες; δὲ θεοδοτίων, Καὶ ἡχήσουσιν ὡς κύων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις ὄμοιως, Καὶ ἡχήσουσιν ὡς κύνες. Ἀντιχρυς δὲ διὰ τούτων τοὺς ὄφε ποτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφίξεως ὄμοιως τῷ τότε Σαούλ, τὸν ἀνατίτιον διώξαντι, μέλλοντας καὶ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ πολεμεῖν, κύνας ἀνόμασεν. Διπετελεσθεὶς δὲ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ αὐτὸν ἀγιον Πνεῦμα περὶ τῶν αὐτῶν διδάσκει λέγον· Πάρτες κύνες ἔτεοι οὐκ εἰδότες ὑλακτεῖν· καὶ ἐν καὶ φαλμῷ, τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαγράφοντι, ἐξ αὐτοῦ προσώπου λέλεκται τοῦ Σωτῆρος· Περιεκύλωσάρ με κύνες πολλοῖ, συναγωγὴ πονηρευομέρων περιέσχον με. Οἱ οὖν ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν καὶ οἱ ἀνδρες τῶν αἰμάτων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα νῦν πολλὰ δύνασθαι δοκοῦσι, καὶ τῆς βασιλείας κρατεῖν ὥσπερ Σαούλ τέως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ πάντες γε οἱ τὰ ἀδελφά τούτῳ πράξαντες ἐπιστρέψουσιν ὄφε ποτε, καὶ εἰς ἑσπέραν δχλάσουσι τε καὶ συνηχήσουσιν, οὐδὲν μὲν ἔναρθρον φεγγόμενοι, οὐδὲν ἐκ λογικῆς δια-

⁷⁴ Psa'. xiv, 10, 11. ⁷⁵ ibid. 21, 22. ⁷⁶ Psal. LIV, 24. ⁷⁷ Isæ. LVI, 10. ⁷⁸ Psal. XXI, 17.

νοιας λόγους δέξιους μνήμης προσφέροντες, καὶ δὲ παραπλησίως ὑλαγμοὺς ἀφίεντες, φωνάς τε ὑδριστικὰς καὶ ἀναιδεῖς. Διὸ καὶ λιμύζουσιν τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτου στερηθέντες· ἐπεὶ μὴ παρεδέξαντο τὴν σωτηρίου καὶ οὐράνιον τροφήν, αὐτὸν τὸν εἰρηκότα· Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κυταβάς, καὶ δίδους ζωὴν τοῖς ἀθρώποις. "Οὐεν καὶ ἔτερος προφῆτης τὸν λιμὸν τοῦτον αἰνιττόμενος ἔδια λέγειν· Ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι φάγοται, ὑμεῖς δὲ κειτάστετε· Ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πλοται, ὑμεῖς δὲ διψήστετε. Στερηθέντες δὲ τῆς αἰώνιου τροφῆς καὶ τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς παραιτησάμενοι, σύκεθ' ᾧς πρόβατα γενήσονται τοῦ καλοῦ ποιμένος· Καραθλούχοις ταῖς καραθλούσινται τοῖς καραθλούσινται τοῖς αὐτῆς, ὡς μηχετ' αὐτῆς ἐπιθανεῖν τὸ λαμπτὸν· ἐπειδὴ περ οἱ οἰκοῦντες αὐτὴν αἰμάτων αὐτὴν ἐπλήρουν. Διὸ ἐν τῷ προδηλωθέντι ἐλέγετο· Ὅτι εἶδον ἀρούλας καὶ ἀτριλογίας ἐν τῇ πόλει. Ἀλλ' ἐκεὶ μὲν τὰ τολμηθέντα τῷ Ἰσραὴλ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐδηλοῦτο· ἐνταῦθα δὲ τὸ συμβεβηκός αὐτοῖς μετὰ ταῦτα τῇ τοῦ ἀγίου Πινεύματος προγύνωσε τὴ Γραφὴ στηλίτευε· διὸ καὶ στηλολογραφία κέκληται. Τοῦ δὲ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα παρίστησιν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις. Μετὰ γοῦν τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιθουλήην αὐτῶν, ἐπιστάντες Ῥωμαῖοι τέλος ἐπῆγον τοῖς προφητικοῖς λόγοις. Νόμοις γοῦν τῶν κρατούντων ἔξεινον τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος ἀπηγόρευται τοῖς τόποις ἐπιβαίνειν, ἀπαραιτήσου τιμωρίας ἐπαιωρουμένης τοῖς τοῦ νόμου παραβάταις. Διὸ εἰσέτι καὶ σήμερον ἀμφὶ ἀλλού τοὺς δρους καὶ κύκλῳ παριόντες πόρρωθεν ἰστανται· μηδὲ ἔξ απόπτου τὸ πάλαι νεομισμένον αὐτοῖς ιερὸν Ἑδαῖος θεάσασθαι κατακιούμενοι· ἔξωθεν δὲ κυκλοῦντες, πίστιν ἐπάγουσι τῇ μετὰ χειρὰς λεγούσῃ Γραφῇ· Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἐσπέραν, καὶ λιμύζουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πέλιν. Καὶ τούτοις ἔξης ἐπιλέγεται ἡ αἰτία δι' ἣν ταῦτα πίστονται· Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἀπορθέτηκοται· ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ρομψατα ἐν τοῖς χειλεσιντοῖς αὐτῶν, ὅτι τὶς ἥκουσε; ταῦτα γάρ ἀπαντα πεπονθεῖται διὰ τὰς ἀλέσις αὐτῶν καὶ δυστεβεῖς φωνάς, δις κατὰ τοῦ Σωτῆρος τημῶν ἥριεσαν, ἐπὶ τοῦ Σιλάτου βοῶντες· Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐψ' ἡμᾶς καὶ ἐψ' τὰ τέκνα τημῶν· διὸ σημαντεῖ φάσκων ὁ λόγος· Ἰδοὺ ἀπορθέτηκοται ἐν στόματι αὐτῶν καὶ ρομψατα ἐν τοῖς χειλεσιντοῖς αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ, Ὅτι τὶς ἥκουσε; σαφέστερον ἡμρήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών· Ως οὐδεὶς ἀκούοντος ἐδῶντο. Τοιαῦτα γάρ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ὑλάκτουν, ὡς μηδενὸς ὑφορῶντος, καὶ ὡς μὴ τῆς φωνῆς αὐτῶν ἐπακρωμένου τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς μηδενὸς ἀκούοντος ἐδέων· σὺ δὲ αὐτὸς ὁ πάντων ἔφορος κριτής οὐ μόνον ἥκουες τὰ τοιαῦτα ὑλάκτουντων, ἀλλὰ καὶ καταγελάστους ἐποιεῖς. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἡσαν καταγέλαστοι οἱ νομίζοντες δύνασθαι τὸν τῶν τοσούτων παραδῖψαν ἕργων τηνικὴν τῇ ἔαυτῶν νικήσειν κακί; Καὶ ἐν τῷ δὲ εἰργαται φαλμῷ· Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκτελλάσται αὐτοῖς, καὶ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς.

¹⁰ Joan. vi, 41. ¹¹ Isa. lxv, 13. ¹² Psal. liv, 10. ¹³ Joan. xix, 15. ¹⁴ Matth. xxvii, 25. ¹⁵ Psal. ii, 4.

A et impudentes. Quare famem patientur, pane vita privati, quia salutarem et cœlestem cibum non acceperunt, ipsum scilicet qui ait: *Ego sum panis, qui de cœlo descendit, et qui dat vitam hominibus*¹⁰. Quare alias propheta hujusmodi famem adumbrans clamabat dicens: *Ecoe qui serviant mihi comedent, vos autem esurietis: ecce qui serviant mihi bibent, vos autem sicuti sitis*¹¹. *Æterna autem esca privati, ac pane vita rejecto, non ultra ut oves boni pasteris reputabuntur, sed canibus comparabuntur.* Deinde vero ex civitate sua, quam improbe coluerunt, ex-turbabantur: atque ita excludentur, ut ne ultra adire illam audeant: quia ipsi ejus incolæ, eam sanguine repleverunt. Quare in supra memorato loco dicebatur: *Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate*¹². Atenim ibi Israelis in Jerusalem contra Salvatorem facinora recensebantur; hic vero quæ ipisis postea contigerint ex Spiritus sancti revelatione Scriptura ceu in cippo inscribit; quare tituli inscriptio dicitur. Completum porro sermonem esse rerum eventus declarat. Nam post insidias ab iis contra Salvatorem paratas, irruentes Romani, dictis propheticis finem intulerunt: siquidem victorum lege universæ Judaicæ genti aditu locorum interdictum est; inevitabilis quippe legis transgressoribus impendet ultio. Quamobrem ad hanc usque diem, ad certos terminos in circuitu accedentes, procul consistunt: neque solum illud, quod sacrum olim reputabatur, vel procul conspicere ipisis conceditur. Sed foras circumeuntes, Scripturæ quæ jam agitur fidem conciliant dicenti: *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem.* Deinde vero subjungit tanta calamitatis causa: nam ait: *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit?* Enimvero hæc omnia passi sunt ob impias illas et nefarias voces, quas contra Salvatorem nostrum protulerunt, ad Pilatum clamantes: *Tolle, tolle, crucifice eum*¹³. *Sanguis ejus super nos et super filios nostros*¹⁴. Quod bis verbis significatur: *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum.* Pro illo autem, *Quoniam quis audivit?* clarissimus Symmachus interpretatus his verbis est, *Quasi nullo audiente clamabant. Talia quippe contra Salvatorem oblatrabant, quasi nemine inspiciente, et quasi ne vel ipse Deus vocem eorum audiret.* Verum illi quidem ut nemine audiente clamabant; at tu omnium inspector et judex, non solum talia oblatrantes audiebas, sed ridiculos agelias. Et quomodo non ridiculi, qui putarent tot mirabilium opificem, se malitia sua supereraturos? In psalmo secundo similiter dicitur: *Qui habitat in cælis irridet eos, et Dominus subsannabit eos*¹⁵.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Pro Hlo autem, *Ad nihilum deduces omnes gentes*, Symmachus, *Obstruet omnibus gentibus*, interpretatur. His porro significatur, correptionem a Deo omnibus gentibus inferendam esse. Quia enim supra dicebatur, *Intende ad visitandas omnes gentes*; consequenter docet, Deum inspectorem prius omnes correpturum gentes, deinde eas a multorum numinum et idolorum errore conversurum esse. Sermonem porro completum comprehendet, si quis animadvertis, post adventum Salvatoris nostri, gentes multorum numinum errori maxime deditas, sub initium prædicationis verbum recipere abnuentes, obsidionibus et quibusdam aliis ærumnis deductas resipuisse. Deo ita ipsas alloquente aliquis castigante; sic ergo ad meliorem frugem se postea recipientes, salutari verbo subditæ sunt. Quamobrem deinde subjungitur ex persona Salvatoris: *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es. Deus meus, misericordia ejus præueniet me. Dux ostendet mihi in inimicis meis; sive secundum Symmachum, Despicere me faciet eos qui muros mihi abstulerant.* Alibi quoque dictum est: *Et despexit oculus meus insurgentes in me malignantes, audiet auris mea*⁸⁸. Sed etiam David Saulis ruinam et mortem aspexit, et casum mortis ejus despexit. *Ne occidas eos, ne quando oblitiscantur populi tui.* Rursum pluraliter, *ne occidas eos, inquit, disperge illos, et depone illos;* cum tamen quo tempore hæc proferebantur, nullus alias ex historia Davidi inimicus feratur, præter unum Saulem. Verum hæc etiam ex persona Salvatoris Spiritus propheticus vociferatur, de iis scilicet, qui adversus se insurrexerunt, de quibus dictum: *Et populi meditati sunt inania. Asilterunt reges terræ et principes conuenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus*⁸⁹. Hos igitur qui incassum prophetias ipsius meditati sunt, ac principes ducesque eorum *ne occidas*, sed *disperge et depone*. Precatur autem ipsos ex gradu dejici: quod etiam factum est. Non ultra igitur rex, non princeps sacerdotum, non propheta; sed neque Scribae, Pharisei et Sadducæi penes illos sunt. Nec tamen ipsos occidi rogit. Quare genus eorum subsistit, et filiorum successio accrescit. Neque enim occisi, vel de medio hominum sublati; sed hactenus superstitiosi sunt; ita tamen ut ab honore quo donati olim a Deo fuerant, dejecti ac depulsi sint. Sed etiam disperge illos, ait, in virtute tua; sive, secundum Symmachum, *Extorres fac eos virtute tua.* Quod vero quovis clarius rerum eventus declarat, Iudaico populo per omnes gentes disperso, atque extorre facto; ita ut, si ea de re Judæi altum sapiant quod omnes gentes repleant, apudque barbaros et in medio Græcorum degant, at sciant maledictionis vocibus id de ipsis prænuntiatum suisse. Hæc itaque propheta sic de iisdem loquitur: *Disperge illos in virtute tua, et depone eos,*

Ἐξουδενώσεις πάντα τὰ θηρη. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἐξουδενώσεις πάντα τὰ θηρη, ὁ Σύμμαχος, Ἐξιφράξει πάντα τοῖς θηρεσιν, θηρμήνεσε. Δηλοὶ δὲ ὁ λόγος ἐπιτιμησὸν τινὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντα τὰ θηρη. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω ἐλέγετο. Πρόσχες τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ θηρη· ἀκολούθως διδάσκει, ὡς ἐπισκοπῶν ὁ Θεός ἐπιτιμήσει πρότερον πᾶσι τοῖς θηρεσιν, εἰτὲ ἐπιστρέψει αὐτὰ τῆς πολυθέου καὶ εἰλελάτρου πλάνης. Γνῶναι δέ ἔστι τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα ἐπιστήσαντα, ὡς μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τὰ μάλιστα περὶ τὴν πολύθεον πλάνην ἐπιτομένα θηρη, κατ’ ἀρχὰς τοῦ κηρύγματος ἐναντιωθέντα τῇ τοῦ λόγου παραδοχῇ, πολιορκίας καὶ τισιν δὲλαις ἐπιστρεπτικαὶς περιστάσεσιν ἐσωφρονίσθη, τοῦ Θεοῦ τούτον τὸν τρόπον ἐπιφεύγομεν καὶ ἐπιτιμῶντος αὐτοῖς· δύτια γοῦν, μετὰ ταῦτα σωρρονισθέντες, καθυπετάγησαν τῷ σωτηρὶψ λόγῳ. Διὸ ἐπιλέγεται ἐξῆς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος. Τὸ κράτος μονὸς πρὸς σὲ φυλάξω, διτὶ ὁ Θεὸς ἀντιληπτῷρο μον., ὁ Θεὸς μον., τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφύθεσται μι· ὁ Θεὸς δελξει μοι ἐν τοῖς ἔχθροῖς μον. ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ἐπιδεῖρ ποιήσει με τοῖς ἀποτειχίζοντι μι. Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ εἰργαῖ. Καὶ ἐκεῖδειρ ὁ ἀφθαλμὸς μονὸν ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἐξ ἐμὲ πονηρονομένοις, εἰσακούσεται τὸ οὖς μον. Ἄλλὰ καὶ ὁ Δανὶδ τοῦ Σαεὶλ τὴν πτῶσιν καὶ τὴν τελευτὴν εἰδεν, ἐπειδὲ τε αὐτοῦ τῇ καταστροφῇ τοῦ θανάτου. Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, μήποτε ἐκπιλάθωται τοῦ λαοῦ σου. Πάλιν πληθυντικῶς, Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, φησὶ, καὶ διασκόρπισον αὐτοὺς, καὶ κατάγαγε αὐτούς· οὐδενὸς ἔχθροῦ τῷ Δανὶδ καθὼν δικαιόνων τοῦ Σαεὶλ. Ἄλλὰ γάρ καὶ ταῦτα τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἐκ προτώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναψωνει περὶ τῶν ἐπαναστάτων αὐτῷ, περὶ ὧν ἐλέγετο. Καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κερδ. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοτεῖς συνέστησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυροῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Τούτους οὖν τοὺς εἰς κενὸν τὰς περὶ αὐτῶν προφητείας μελετήσαντας, τούς τε ἀρχοντας αὐτῶν καὶ καθηγουμένους μὴ ἀποκτείνῃς, φησὶν, ἀλλὰ διασκόρπισον καὶ καταδιγαγε. Εὔχεται δὲ αὐτοὺς καθαιρεθῆναι τοῦ ἀξιώματος· δὲ δὲ καὶ γέγονεν. Οὐκέτι γοῦν βασιλεὺς, οὐδὲ ἀρχιερεὺς, οὐδὲ προφήτης, ἀλλ’ οὐδὲ γραμματεὺς καὶ Φαρισαῖος, καὶ Σαδδουκαῖοι παρ’ αὐτοῖς εἰσι. Οὐ μήν καὶ ἀποκτανθῆναι αὐτούς φησι. Διὸ συνέστηκεν αὐτῶν τὸ γένος, καὶ τῶν πατέρων τὴν διαδοχὴν πληθύνει. Οὐ γάρ ἀπεκτάνθησαν, οὐδὲ ἐκ ἀνθρώπων ἀπεσθέσθησαν· ἀλλ’ εἰσι μὲν καὶ ὑπεστήκασιν· οὐτω δὲ ὡς καταβελημένοι καὶ κατενηγεμένοι γῆς πάλαι τῇσιντο παρὰ Θεῷ τιμῆς. Ἄλλὰ καὶ διασκόρπισον αὐτούς, φησὶν, ἐν τῇ δυνάμει σου· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀγνοεσσορ αὐτοὺς τῇ δυνάμει σου. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς τὸ πρᾶγμα ἐναργέστερον παντὸς λόγου παρίστησιν, ἀπανταχοῦ γῆς τοῦ Ἰουδαίων θέντος διεσκορπισμένου,

⁸⁸ Psal. xcii, 12. ⁸⁹ Psal. ii, 1, 2.

καὶ μναστέτου τογχάνοντας· ὡστ' εἰ μέγα φρονούεν πεπλὴ τούτῳ Ιουδαῖοι, ὡς πάντα πληροῦντες τὰ ἔθνη παρά τε βαρδάροις καὶ ἐν μέσοις Ἐλλήσιν οἰκοῦντες· ἀλλ' Ἰστασαι, ὅτι ἐν κατάρᾳ λόγῳ ταῦτα περὶ αὐτῶν ἐθεσπίζετο. Ἡ γοῦν παροῦσα προφητεία φησίν περὶ αὐτῶν· Διασκόρπισον αὐτοὺς ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ κατάργε ταῖς αὐτούς, σὸν περαστιστής μου Κύριε. Ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πάμπαν αὐτοὺς ἐξ ἀνθρώπων ἡφαντίσθαι σημανεῖ λέγουσα· Μή ἀποτελεῖης αὐτοὺς, μήποτε ἐπιλαθωται τοῦ λαοῦ σου. Εἰ γάρ ἥσαν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντες, καὶ μηδαμῶς ἐν ζωσιν ὄντες, οὐκ ἀν εἰδού, φησί, τὸν λαὸν λαὸν, οὐδὲ ἐν Ἕγνωσαν ἀνθοῦσαν τὴν ἐμὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἵνα βλέπωσιν αὐτὴν καὶ τὸν ἐμὸν θεωρῶσι λαὸν, μὴ ἀποκτείνῃς μὲν αὐτοὺς, διατσορπτεῖσον δὲ αὐτοὺς ἀπανταχοῦ γῆς, ἐνθα μέλλει καὶ ἡ ἐμὴ Ἐκκλησία συνίστασθαι· ὅπως, βλέποντες τὸν λαὸν λαὸν καὶ τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ ἑμοῦ θεμελιωθέσαν Ἐκκλησίαν, εἰς ζῆλον Ἐρχοίτο θεοσεβείας, καὶ τῷ παραδείγματι τοῦ ἐξ ἔθνων ἐπιτερέφοντος λαοῦ καὶ αὐτοὶ παύσοντό ποτε τοῦ ἀνιάτου παρ' αὐτοῖς καὶ ἀθεραπεύτου κακοῦ τῆς εἰκαλλοχτείας. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν δὲ Σωτὴρ ἦκται, δεηθεὶς τοῦ Πατρὸς μὴ ἀναιρεθῆναι μὲν αὐτοὺς, μένειν δὲ ἐν τῷ βίῳ καὶ φυλάττεσθαι ἐπὶ τῷ θεωρεῖν τὸν αὐτὸν λαὸν καὶ μεγάλα ἐξ αὐτοῦ ὕφελεισθαι.

Ἀμαρτίαρ στόματος αὐτῶν, λόγοι γειλέων αὐτῶν· καὶ συλληψθήτωσαν ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν. Πάλιν κανταῦθα τὴν αἰτίαν παρίστησι τῶν προλεγόντων. Διὰ τοῦ γάρ ταῦτα παθεῖν αὐτοὺς ἥξουν, ἀναγκαῖς διδάσκει λέγων· Δι' ἀμαρτίαν στόματος αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν λόγον τῶν χειλέων αὐτῶν. Καὶ ἵστι θαυμάσαι τὸ ἀκριβές τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος προρήσεως· Ἐπειδὴ γάρ οὐκ αὐτὸν Ιουδαῖοι, κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν καιρὸν τὸν θάνατον αὐτῷ εἰργάσαντο, ᾧμακεῖχῇ δὲ χειρὶ τοῦτο ἐπράττετο, δικάζοντος μὲν Πιλάτου, διαλεσύνων δὲ στρατιωτῶν καὶ ἀπαγαγόντων αὐτὸν, Ιουδαίοις δὲ τούτων μηδὲ διοινού πεποιηκότων· εἰκότως οὐκ αὐτὸν τὸ ἔργον τοῦ θανάτου τούτοις ἀνατίθησε, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν. Οὗτοι τε γάρ ἀρχοντες τῶν Ιουδαίων, συνέδριον ποιησάμενοι, πάσαν ἐκίνησαν μηχανήν, δπας; αὐτὸν ἀπολέσωσιν· οὐ τε τούτοις χαρίζομενοι φευδομάρτυρες καὶ συκοφάνται· εἰς πρόσωπον ἐστησαν τοῦ Σωτῆρος· οὐ τε πᾶς λαός φωναῖς καὶ χειλεσιν οἰκείοις τὸ ἀλιμα αὐτοῦ καθ' ἐξαντὸν καὶ κατὰ τὸν ίδιων παῖδων ἐκήτησαντο. Εἰκότως οὖν δὲ παρὼν λόγος οὐ τῆς τοῦ θανάτου πράξεως, ἢν ὅπιστος μὲν Πιλάτος, διεπράξαντο δὲ οἱ ὑπὲρ αὐτῶν στρατιῶται, μνημονεύει, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀρχιερέων συσκευῆς, καὶ τῆς τῶν συκοφαντῶν μαρτυρίας, τῆς τε φωνῆς τοῦ πλήθους ἐπιβοήσαντος κατ' αὐτοῦ. Διὸ φησιν· Ἀμαρτίαρ στόματος αὐτῶν, λόγοι γειλέων αὐτῶν· ὡσεὶ Ἐλεγε σαφέστερον· Δι' ἀμαρτίαν στόματος αὐτῶν, καὶ τῷ λόγῳ τῶν γειλέων αὐτῶν. Διὰ γάρ ταῦτα διασκόρπισον αὐτοὺς τῇ δυνάμει σου, καὶ κατάργε αὐτούς, σὸν περαστιστής μου Κύριε. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἀμαρτίᾳ, φησί, τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ τῷ λόγῳ τῶν γειλέων αὐτῶν τὰ προλεχθέντα αὐτοῖς ἐπαχθήσεσθαι. Καὶ ἐπιλέγει· Καὶ συλληψθήτωσαν ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν· η, κατὰ τὸν Σύμμαχον, Συλληψθήτωσαν μετὰ τῆς

A protector meus Domine. Sed etiam quod non penitus ex hominibus deleti sint, his indicat, Ne occidas eos, nequando obliriscantur populi tui. Nam si ex hominibus sublati essent, neque ulterius inter vivos numerarentur, nequaquam, ait, viderent populum meum, neque florentem Ecclesiam meam per noscerent: sed ut eam et populum neum conspiciant, ne occidas, sed dispersas eos ubique terrarum, ubi Ecclesia mea constituenda est; ut populum meum, Ecclesiamque per totum orbem a me fundatam videntes, ad simulationem religionis accedant; exemploque populi ex gentibus conversi, ipsi quoque insanabili incurabilique suo idololatriæ malo finem imponant. Hæc itaque pro illis Salvator precatus est, Patrem obsecrans, ne occiderentur, sed in vita manerent et servarentur, ut viderent populum suum, et multum ab eo utilitatis perciperent.

B καὶ τῷ παραδείγματι τοῦ ἐξ ἔθνων ἐπιτερέφοντος λαοῦ καὶ αὐτοὶ παύσοντό ποτε τοῦ ἀνιάτου παρ' αὐτοῖς καὶ ἀθεραπεύτου κακοῦ τῆς εἰκαλλοχτείας. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν δὲ Σωτὴρ ἦκται, δεηθεὶς τοῦ Πατρὸς μὴ ἀναιρεθῆναι μὲν αὐτοὺς, μένειν δὲ ἐν τῷ βίῳ καὶ φυλάττεσθαι ἐπὶ τῷ θεωρεῖν τὸν αὐτὸν λαὸν καὶ μεγάλα ἐξ αὐτοῦ ὕφελεισθαι.

C VERS. 13. Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum; et comprehendantur in superbia sua. Hic rursum memoratorum causam aperit. Cur enim ipsos hæc pati rogaverit, necessario edocet dicens, propter delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum. Et mirari subit prædictionis sancti Spiritus accusationem. Quia enim tempore Salvatoris nostri, non Judæi ipsi mortem intulerunt, sed Romanorum manu id peractum est, judicium Pilato ferente, militibus comprehendentibus et abducendibus eum, et a Judæis nihil eorum actum est; jure illis non ipsum necis actum ascribit, sed causam. Principes namque Judæorum concilium inuenentes, nullam non machinam moverunt, ut eum perderent; falsi testes autem et sycophantæ, eorum gratiam aucupantes, in conspectu Salvatoris steterunt; totusque populus vocibus labiisque suis sanguinem ejus super se et super filios suos expetiebant: jure ergo non necis facinus, quam decrevit Pilatus, perpetrarunt milites ejus, memorat; sed

D principum sacerdotum conspirationem, sycophantarum testimonium, contra ipsum acclamantis multitudinis vocem. Quare ait: Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum; ac si liquidius dicaret, propter delictum oris eorum, et propter sermonem labiorum ipsorum. Ea de causa disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus Domine. Secundum Symmachum vero, peccato, inquit, oris eorum, ei verbo labiorum ipsorum prædicta ipsis infligenda sunt. Ac subjungit, et comprehendantur in superbia sua, sive secundum Symmachum, comprehendantur cum superbia sua. Nam cum superbii arrogantesque essent, Servatoris nostri fiduciam non ferebant. Quare superbæ admonitum adeantes illum sic compellabant: Quis dedit isti

potestatem hanc? et in qua potestate hac facis? ⁷⁷ A *Habenum cum nos et templum et populum omnem sub imperio habeamus, quis tu es, et cur talia audes?* *Hujusmodi ergo verborum causa hic dicitur: Et comprehendantur in superbia sua: et de execratione et mendacio annuntiabuntur.* Pro quo Symmachus interpretatus est: *Comprehendantur cum superbia sua, execrationem et mendacium loquentes.* Postea subicit: *In consummatione, in ira consummationis, et non erunt: cujus loco iterum Symmachus clarius his verbis interpretatur: Consumma in furore, absolve ut non sint.* Haec Spiritus propheticus non diras imprecans iis qui haec passuri erant, sed tantum quæ futura sunt vaticinans, prænuntiat; nam enim mentem ejus esse sententia præfert. Ob delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum comprehendantur in superbia sua, et comprehendantur execrationem et mendacium loquentes; eruntque in consummatione et in ira, quæ absuram eos ita ut non ultra existant. Secundum Aquilam vero dicitur, *Confice in ira, absolve, et non existent;* similiter, secundum Synmachum, *Consumma in furore, absolve, ut non sint.* His porro vaticinatur, eos qui talia sunt ausi in memorata civitate non ulterius mansuros, ac cultum illum divinum, antiquitus in civitate servatum, finem habiturum, necnon constitutum ibi regnum, omniaque prius ipsis a Deo collata bona; videlicet prophetarum præsentiam, angelorum conspectus, ac reliquam, qua dignabatur eos, inspectionem. Quæ sane finem per illatam ipsis iram sortita sunt. Quod autem bac de re dicatur illud, *confice in furore, absolve ut non sint,* ex sequenti dicto palam. Quid illud est? *Et scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ.* Nam si de ipsa gente de ipsisque viris illud, *confice in furore, absolve ut non sint,* dictum fuisset; quomodo jam confecti, nec ultra existentes, scire possent quia Deus dominabitur finium terræ? cur superius dictum fuisset, ne occidas eos? siquidem illud, ne occidas eos, contrarium videretur his verbis, *confice in furore, absolve ut non sint.* Verum non hic dicitur, *confice eos;* sed indefinite, *confice in furore, absolve ut non sint,* subintelligendo scilicet ac splendo illud, ut non sint quales prius erant, et ut non existant pari atque olim apud Deum honore: quo sublato, et amotis iis quæ olim possidebant, nudi relictæ, a superbie sublimitate dejecti, in omnes gentes dispersi, ipsis operibus agnovere, eum ipsum qui olim Deus Jacob vocabatur, dominari, non ultra Jacobo nec Israeli, sed omnibus finibus terræ. Deum vero Jacob hic opportune memoravit, Christum significans. Ipse namque erat qui in specie ac forma hominis patriarchæ Jacob visus est, quando quidam homo luctabatur cum eo, nomenque ipsius mutavit, dicens: *Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob, sed Israeli nomen tuum erit: quo-*

υπερηφανίας αὐτῶν. Υπερήφανοι γάρ τινες δντες καὶ ἀλαζόνες, οὓς ἐφερον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν παρθησίαν. Διὸ μετὰ πολλῆς ὑπερηφανίας προσελθόντες ἔλεγον αὐτῷ· *Tίς σοι ἐδωκετὴν ἔξουσιαν ταύτην;* καὶ πολὺ ἔξουσίᾳ ταύτη ποιεῖς; Ἡμῶν γάρ κρατούντων τοῦ ιεροῦ καὶ τοῦ παντὸς ἔθνους ἀρχόντων, οὐ τίς δικαίων καὶ πόθεν τὰ τοιαῦτα τολμᾷς; Τούτων οὖν ἔνεκα τῶν λόγων ἐνταῦθα εἰρηται· *Καὶ συλληφθῆτωσαν ἐτῇ υπερηφανίᾳ αὐτῶν· καὶ ἐξ ἀράς καὶ ψεύδους διαγγελήσοται· ἀνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε· Συλληφθῆτωσαν μετὰ τῆς ὑπερηφανίας αὐτῶν, ἀράν καὶ ψεύδος λαλοῦντες· Εἰδέξης ἐπιλέγει· Ἐρ συντελεῖσῃ, ἐτῇ δργῇ συντελεῖσαι, καὶ οὐδὲ μη ὑπάρξωσιν.* Ἀνθ' οὐ πάλιν δὲ Σύμμαχος λευκότερον ἀπέδωκε φήσας. *Συντέλεσον* δὲ τὸ θυμῷ, ἀράλωσον, *Ira μὴ ὄσι.* Ταῦτα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν οὐκέτι πειράμενον τοῖς ταῦτα μέλλοντι πεισθεῖσι προσαναφωνεῖ, τὰ δὲ συμβοσμένα προσαγορεύοντα, τῆς διανοίας τοιούτου παριστάσης νοῦν. Διὰ τὴν ἀμάρτιαν τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν λόγων τῶν χειλέων αὐτῶν συλληφθήσονται ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν, καὶ συλληφθήσονται ἀράν καὶ ψεύδος λαλοῦντες· γενήσονται τε ἐν συντελεῖσι καὶ ἐν δργῇ ἀναλισκούσῃ αὐτοὺς ὡς μηκέτι ὑπάρχειν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· *Τέλεσον ἐτῇ γόλη, τέλεσον, καὶ οὐδὲ ὑπάρξουσιν.* Ήπειρος οὖν καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον. *Συντέλεσον* δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, *Ira μὴ ὄσι.* Θεσπίζει δὲ διὰ τούτων δὲ λόγος μηκέτι ὑπάρχειν ἐν τῇ προλεγούσῃ πόλει τούς τὰ τοιαῦτα τετολμήσατας· τέλος δὲ λαβεῖν λοιπὸν τὴν πάλαι σπουδαζομένην ἐν τῇ πόλει λατρείαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ συνεστῶταν βασιλείαν, καὶ πάντα τὰ πρότερον αἴτοις ὑπάρχοντα ἐκ Θεοῦ ἀγαθά, προφητῶν δηλαδὴ παρουσίας, καὶ ἀγγέλων ἐπιφανείας καὶ τὴν λοιπὴν ἐπισκοπήν· δὲ δὴ ἀληθῶς τέλους ἔτυχε διὰ τῆς ἐπενεγκείσης αὐτοῖς δργῆς. *Οτις δὲ περὶ τούτων λέλεκται τὸ Συντέλεσον ἐτὸν θυμῷ, ἀράλωσον, Ira μὴ ὄσι,* δηλον ἀπὸ τοῦ λεγομένου ἐξῆς. Τί δὲ ἦν τοῦτο; *Kαὶ γνώσοται, δητεὶ δὲ Θεὸς δεσπόζει τοῦ Ιακὼβ τῶν περάτων τῆς γῆς.* Εἰ γάρ περὶ αὐτοῦ ἐλέγετο τοῦ ἔθνους καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν τὸ Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, *Ira μὴ ὄσι,* πῶς, συντελεσθέντες, καὶ μηκέτι ὑπάρχοντες, ἐδύναντο γινώσκειν, δητεὶ δὲ Θεὸς δεσπόζει τὸν περάτων τῆς γῆς; πῶς δὲ καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο. Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς, ἐδοκεῖ γάρ ἀνέναντίον εἶναι τὸ, Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτοὺς, τῷ, Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, *Ira μὴ ὄσι.* Ἄλλ' οὐκ εἰρηται ἐνταῦθα, *Συντέλεσον αὐτούς· ἀλλ' ἀστρίσω,* Συντέλεσον δὲ θυμῷ, ἀράλωσον, *Ira μὴ ὄσι,* ἐπινοούντων ἡμῶν καὶ προσυπακούοντων ἔξωθεν τὸ, ἵνα μὴ ὄσι δοποῖοι καὶ ἡσαν πρότερον, καὶ ἵνα μὴ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ ἐπύγχανον πάλαι παρὰ τῷ θεῷ τιμῇ· τοις δημοφαιρεύεσσι αὐτῶν, καὶ τῶν πάλαι ὑπάρχοντων αὐτοῖς ἀρθέντων, γυμνοὶ καταλειψθέντες καὶ κακενεγκείστες ἀπὸ τοῦ ὄψους τῆς ὑπερηφανίας αὐτῶν, διασκορπισθέντες τε εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἔγκαστα

⁷⁷ *Lilt. xi, 2.*

αὐτοῖς ἔργοις, ὅτι δὲ πάλαι Θεὸς Ἱακὼν χρηματίζων, οὔτος αὐτὸς δεσπόζει οὐκέτι τοῦ Ἱακώβ, οὐδὲ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς. Θεὸν δὲ Ἱακὼν καὶ νῦν εὐχαρίστως ὡνόμασε, τὸν Χριστὸν δηλώσας· αὐτὸς γάρ ἦν δὲ ἀνθρώπου σχήματι τε καὶ μορφῇ τῷ πατριάρχῃ Ἱακὼν δύθεις, ὅτε ἐπάλλιεν δινθρώπος μετ' αὐτοῦ. Μετονομάζει τε αὐτὸν λέγων· Οὐκέτι τοιηθήσεται τὸ δρομά σου Ἱακὼν, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρομά σου· διτὶ ἐτέσχυσας μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός. Αὐτὸς οὖν ἔκεινος δὲ τῷ Ἱακὼν χρηματίσας Θεὸς τῶν περάτων τῆς γῆς ἄρξει κυριολογούμενος παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, δεσπότης τε καὶ Κύριος δυνομαζόμενος. Ἀπερ ἵνα δύσθαλμοὶ παραλάβωσιν οἱ ἀρνησάμενοι αὐτὸν, ἀναγκαῖς προσελήσται· Μή ἀποκτείνῃς αὐτὸς, μήποτε ἐπιλάθωται τοῦ λαοῦ μου· καὶ ἐνταῦθα· Καὶ γνώσοται, διτὶ δεσπότῃ τῷ περάτῳ τῆς γῆς δὲ Θεὸς Ἱακὼν. Ἐπιστρέψοντι εἰς ἀστέραν καὶ λιμάνουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν. Εἰς βεβαίωσιν τῶν προλεχθέντων δευτεροὶ τὸν λόγον, ἐπαναλαβὼν τὴν αὐτὴν προφητείαν, θεσπίζει τε, διτὶ οὐκ ἀφανισθήσονται ἐξ ἀνθρώπων οὐδὲ ἀποκτανθήσονται, ἐπιστρέψουσι δὲ, τουτέστιν, εἰς συναίσθησιν ἐλεύσονται ἐψέ ποτε καὶ ἐσπέραν· Λιμάνουσι τε ὡς κύων· ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Ὁχλάσουσι τε ὡς κύων· ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, θορυβοθήσονται ὡς κύνες, καὶ περικυλώσουσι πόλιν. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐθεσπίζετο· ἀλλ' ἐκεὶ μὲν ἀνεφέρετο ἐξῆς ἡ αἰτία ἐν τῷ, Ἰδοὺ ἐποφθῆξοται τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ φομίζαται τοῖς κελεύσοις αὐτῶν, καὶ δι' ἀμαρτιῶν στόματος αὐτῶν, καὶ λόγον κειλέων αὐτῶν· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸ, Ἐπιστρέψοντι εἰς ἀστέραν, καὶ λιμάνουσι τε ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν, ἐπενίνεται· Αὐτοὶ διασκορπισθήσονται τοῦ φατεῖ· ἀλλ' δὲ μὴ χορτασθῶσι καὶ γοργύσουσιν. Ἄνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος τοῦτον ἡμήνευσε τὸν τρόπον· Ἀρακαμπτεττωσαρ εἰς ἡμέραν, θορυβεττωσαρ ὡς κύνες, περιερχόμενοι πόλιν φεύγομενοι, ἵρα μὴ ἀχρέωτοι αὐλισθῶσι. Διατκορπισθέντες γοῦν εἰς πάντα τὰ ἔθνη δίκην κυνῶν λιμωττόντων ζητοῦσε τοῦ φαγεῖν· μὴ εὐρίσκοντες δὲ τροφὴν λογικὴν, ἐκλείπουσιν. Εἰ δὲ καὶ ποτε ἀπὸ ψιλῆς τῶν θειῶν Γραφῶν ἀναγνώσεως μεταλάβοιεν τροφῆς, δῆμος, οὐδένδες στέρβοι μεταλαμβάνοντες οὗτε ζωοποιοῦ ἀρτού ἀπογευόμενοι, ἀχρήταστοι διαμένουσι· μὴ χορταζόμενοι δὲ, καταγογγύζουσιν, ὥσπερ οὖν κατεγγυσάν ποτε ἐπὶ τῆς ἑρήμου. Τοῦτο γάρ αὐτοῖς ποιεῖ σύνθετο. Διὸ πρὸς ἡμᾶς φησιν δὲ Ἀπόστολος· Μηδὲ γοργύζητε, καθὼς τινὲς αὐτῶν ἐγγέντωσαρ, καὶ ἀπώλοτο ὑπὸ τῶν δρεων.

Ἐγὼ δὲ φορμαὶ τὴν δύναμιν σου, καὶ ἀγαλλιάσομαι τῷ πρωὶ τὸ ἐλεός σου· διτὶ ἀγερήθης ἀγτιλήπτωρ μου καὶ καταψυγή μου ἐν ἡμέρᾳ οὐλγάσως μου. Βοηθός μου, σοὶ ψαλῶ, διτὶ Θεὸς ἀγτιλήπτωρ μου εἰ, δὲ Θεὸς μου τὸ ἐλεός μου. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ ἐπαναστάντες μοι πείσονται· ἐγὼ δὲ τὴν δύναμιν σου τοῦ ἐμοῦ Πατρὸς ἔσομαι. Λέγεται δὲ ταῦτα ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος προφητικῷ τηνύματι, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις ἐλέγετο ἐξ αὐτοῦ· Ἀπαγγελῶ τὸ δρομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσων σε. Καὶ ἀγαλλιάσομαι δὲ, φησι, τῷ πρωὶ τὸ ἐλεός σου· διπέρ δὲ Σύμμαχος

niam prævaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris [¶]. Is ipse igitur qui Deus Jacob vocabatur, omnibus terræ dominabitur, apudque omnes gentes Dominus princepsque vocabitur. Quod ut oculis percipient ii qui ipsum abnegarunt, necessario præmissum fuit illud: Ne occidas eos, nequando obliviſcantur populi mei; hic vero, Et scient quia Deus Jacob dominabitur finium terræ. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem. Nimirum ad confirmationem eorum, quæ supra dixerat, sermonem repetit, eamdemque prophetiam resumit, ac vaticinatur eos, non de medio hominum tollendos, neque occidendos, sed reversuros, id est ad sensum tandem et vespere reddituros. Et famem patientur ut canis; B sive, secundum Aquilam, tumultuabuntur ut canis; aut, secundum Symmachum, turbabuntur ut canes, et circuibunt civitatem. Hæc porro superius quoque prenuntiabantur: sed ibi postea causâ subiungit his verbis: Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, et propter delictum oris eorum, et sermonem labiorum ipsorum; hic vero post illud, convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canis, et circuibunt civitatem, adjicitur, ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, et murmurabunt. Pro quo Symmachus hac ratione interpretatus est: Deflectantur in die, tumultuantur ut canes circumvenientes civitatem vagabundi, ne insatiati pernoctent. Dispersi itaque in omnes gentes, instar canum famelicorum escam quæritant: ac non reperto rationabili cibo, deficiunt. Quod si quando ex nuda divinarum Scripturarum lectione cibum capiant; attamen neque firmum neque vivislicum panein degustantes, insatiati manent: non saturati vero, murmurant, quemadmodum olim in deserto in murmurarunt. Nam id ipsis in more fuit. Quare sic nos Apostolus alloquitur: Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt [¶].

VERS. 17, 18. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo mane misericordiam tuam, quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ. Adjutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea. Ilæc itaque patientur qui insurrexerunt in me. Ego vero tuam Patris mei misericordiam cantabo. Quæ propheticō spiritu ex persona Salvatoris dicuntur; ut et alibi ex ejusdem persona dicebatur: Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te [¶]. Et exultabo, inquit, mane misericordiam tuam: quod ita Symmachus interpre-

[¶] Gen. xxvii, 28. [¶] I Cor. x, 10. [¶] Psal. xxi, 23.

tatus est, et celebrabo diluculo misericordiam tuam. A His porro cultum in Ecclesia ejus, Dominica die per totum orbem diluculo celebrari solitum, propheticē indicat. Nam cum dicitur, *in medio Ecclesiæ laudabo te*, locus significatur in quo se Patrem celebraturum Christus pollicebatur; his autem verbis, et celebrabo diluculo misericordiam tuam, tempus declaratur quo paternam misericordiam per omnes gentes effusam Unigenitus ejus per populum suum, de illa gaudens exultansque, celebrat. Et hæc, inquit, omnia reddam tibi: *quia factus es susceptor meus et refugium meum in die tribulationis meæ*. His quippe omnibus a Patre beneficiis ornatus, jure celebrabo misericordiam tuam, egoque ipse tibi psallam, *quia factus es susceptor meus, Deus meus et misericordia mea*. Ex inferioribus quippe nemio porrigitur mihi manum poterat: sed tu solus Pater, qui supra me es. Quare me abs te pendere fateor, virtutem cantabo tuam, teque unum susceptorem ac refugium mihi ascribam. Hæc porro Salvatoris voces fuerint, quies pietatem erga Patrem suum omnes edoceat.

1. 2. IN FINEM, PRO IIS QUI IMMUTABUNTUR, IN TITULI INSCRIPTIONEM IPSI DAVID IN DOCTRINAM, CUM SUCCENDIT MESOPOTAMIAM SYRIÆ ET SYRIAM SOBAL, ET CONVERSUS JOAB PERCUSSIT VALLEM SALINARUM DUODECIM MILLIA LIX.

VERS. 5-6. « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, et misertus es nobis. » Hic quoque sermo in tituli inscriptionem est, quæ tamen non eodem quo priores tempore pronuntiata fuit. Illæ quippe superstite Saule, neicum regnante Davide, prolatæ sunt. Prima scilicet, « cum tenuerunt eum Allophyli in Geth¹¹; secunda, « cum fugeret a facie Saulis in speluncam¹²; postrema, « cum misit Saul et custodivit dominum ejus, ut interficeret eum¹³. » Hanc autem post Saulis obitum, cum jam regnum teneret, exactoque jam regni tempore bene multo, numine afflatus David edidit. Quod ipse titulus indicat his verbis: « Cum succedit Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Soba, et conversus Joab percussit vallem Salinarum duodecim millia. » Historiam autem invenies in secundo libro Regnorum sic descriptum: « Et percussit David Adrazar filium Jaab regem Soba, cum profectus est ut manus impuneret ad fluvium Euphratem, et præripuit illi David mille currus, et septem millia equorum, et viginti millia pedilium. Et enervavit David omnes currus, et reservati sunt ei ex ipsis centum currus. Venit quoque Syria Damasci in auxilium Adrazar regi Soba. Et percussit Syro viginti duo millia virorum. Et posuit David praesidium in Syria Damasci. Et factus est Syrus in servum Davidi ferens tributa. Servavitque Dominus David in omnibus adiutoriisque profectus est¹⁴. » Sub hæc autem pau-

τημήνεις. Καὶ ὑμήσω κατ' δρόμον τὸ ἔλεός σου. Σημανεῖ δὲ διὰ τούτου προφητικῶς τὴν κατ' δρόμον καὶ καθ' ἐκάστην πρωτανῆς ἀναστασίμου ἡμέρας καθ' διῆτῆς οἰκουμένης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῷ συντελουμένην λατρείαν. Ἐν μὲν γάρ τῷ λέγεσθαι, Ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσω σθε, ὁ τόπος ἐδηλώτο καθ' ὃν ὑμήσειν τὸν Πατέρα ὁ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο· ἐν δὲ τῷ, Καὶ ὑμήσω κατ' δρόμον τὸ ἔλεός σου, ὁ χρόνος παρίσταται, ἐνῷ τὸ ἔλος τὸ πατρικὸν τὸ εἰς πάντα χυθὲν τὰ Εθνηδόν Μονογενῆς αὐτοῦ διὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ ὑμνεῖ χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα ἀποδύσω σοι, φησίν· διτετραγήνης ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταχυτής μου ἐν ἡμέρᾳ θείων μου. Τούτων γάρ ἀπάντων παρὰ τὸν Πατέρα; τυχών, εἰκότως κατ' ὅρθρον ὑμήσεων τὸν Ἑλέον σου, Β καὶ σοι φαλῶ αὐτὸς ἐγώ· διτετραγήνης μου ἀντιλήπτωρ, καὶ Θεός μου καὶ ἔλεός μου. Οὐδεὶς γάρ τῶν ὑποδεβηκτῶν οἵδις τε ἦν ἐμοὶ δρέγειν χείρα ἢ σὺ μόνος ὃ ὑπὲρ μὲν Πατέρη. Διὸ καὶ σοι ἀντιρήσθαι δυολογῶ, καὶ τὴν δύναμιν σου ἔσομαι, ἀντιλήπτωρ καὶ καταχυτής ἐμαυτοῦ σὲ μόνον ἐπιγραφέμενος. Εἰλεν δὲ ἀνταί αἱ φωναὶ τοῦ Σωτῆρος, διδάσκοντος τοὺς πάντας εὑσεβεῖν εἰς τὸν αὐτοῦ Πατέρα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΩΘΕΩΜΕΝΟΙΣ ΕΙΣ ΣΤΗΛΟΓΡΑΦΙΑΝ, ΤΟ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΔΙΔΑΧΗΝ, ΟΠΟΤΕ ΕΝΕΙΨΥΡΙΣΕ ΤΗΝ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΝ ΣΥΡΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΥΡΙΑΝ ΣΩΒΑΛ, ΚΑΙ ΑΙΣΤΡΕΥΣΕ ΙΩΑΒ ΚΑΙ ΕΠΑΤΑΞΕ ΤΗΝ ΦΑΡΑΙΓΑ ΤΩΝ ΑΛΩΝ ΔΩΣΕΚΑ ΧΙΛΙΑΔΑΣ ΝΩ'.

« Ο Θεός, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθεῖτες ἡμᾶς, ὥργισθες C καὶ φύτειρησας ἡμᾶς. » Εἰς στηλογραφιῶν μέν ἐστι τοῦ παρὸν λόγος, οὐ μήν κατὰ τοὺς αὐτοὺς εἰρηται χρόνος ταῖς πρὸ αὐτῆς. Ἐκεῖναι μὲν γάρ ἔτι ζῶνται; Σαούλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι τὸν Δαυὶδ ἐλέγθησαν· ἡ μὲν πρώτη, « ὅπότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ Ἀλλόρυλοι· ἐν Γέθ¹⁵· » ἡ δὲ δευτέρα, « ἐν τῷ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προτώπου Σαούλ εἰς τὸ στῆλαιον· » ἡ δὲ τελευταῖα, « ὅπετεστειλει¹⁶ Σαούλ καὶ ἐψύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ, τοῦ θανατῶσαι αὐτόν. » Τὴν δὲ μετὰ χείρας μετὰ τὸν θάνατον Σαούλ, τὴν ἀρχὴν δῆῃ τῆς βασιλείας διέπων, πολὺν τε ἐν αὐτῇ χρόνον διαγενόμενος, ὁ Δαυὶδ θεοπίζει. Τούτο δὲ ἐπιστημέναια ἡ προγραφὴ φάσκουσα· « Οπότε ἐνεπύρισε τὴν Μεσοποταμίαν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ, καὶ ἐπέστρεψεν Ιωάβ, καὶ ἐπάταξε τὴν φάραγγα τῶν Ἀλῶν δώδεκα χιλιάδας. » Εὗρος δὲ ἀν τὴν ιστορίαν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλεῶν, ἐν ἡ γέγραπται· « Καὶ ἐπάταξε Δαυὶδ τὸν Ἀδραζάρ νιόν Ιωάβ βασιλέα Σωβᾶ, πορευομένου αὐτοῦ ἐπιστῆσαι τὴν χείρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην. Καὶ προκατείλαβετο Δαυὶδ τῶν αὐτοῦ χιλιάδατα, καὶ ἐπτά χιλιάδας ἵππεων, καὶ εἰκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν πεζῶν. Καὶ παρέλυσε Δαυὶδ πάντα τὰ ἄρματα, καὶ ὑπελείπετο αὐτῷ ἐξ αὐτῶν ἑκατὸν ἄρματα. Καὶ παραγίνεται Συρία Δαμασκοῦ βοηθεῖσα τῷ Ἀδραζάρ βασιλεῖ Σωβᾶ. Καὶ ἐπάταξε τῷ Συρῷ εἰκοσι δύο χιλιάδας ἀνδρῶν. Καὶ θέτει Δαυὶδ φρούριον ἐν Συρίᾳ τῇ κατὰ Δαμασκὸν. Καὶ ἐνέκειτο δὲ

¹¹ Psal. lv, 4. ¹² Psal. lvi, 1. ¹³ Psal. lviii, 1. ¹⁴ II Reg. viii, 3-6.

ρος τῷ Δαυΐδ εἰς δούλους φέροντας ἔνια. Καὶ οὐσιες Κύριος τὸν Δαυΐδ ἐν πᾶσιν οἷς ἐπορεύετο. » Τούτοις ἔης μετὰ βραχέα ἐπιλέγεται· « Καὶ ἐβασίλευες Δαυΐδ ἐπὶ Ἰσραὴλ· καὶ ἦν Δαυΐδ ποιῶν χρήμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν αὐτοῦ. Καὶ Ἰωάδ νιδὲ Σαρουλας ἐπὶ τῆς στρατείας. » Καὶ αὐθὶς μεθ' ἑτερα εἰρηται· « Καὶ ἀπέστειλαν οἱ υἱοὶ Ἀμμών, καὶ ἐμισθώσαντο τὴν Συρίαν Ῥωάδ καὶ τὴν Συρίαν Σοβᾶ ἐκοιτιλάδας πεζῶν, καὶ τὸν βασιλέα Μαχαδα χιλίους δινδρας, καὶ Ειστώθι ὁρχιλάδας ἀνδρῶν. Καὶ ἤκουες Δαυΐδ, καὶ ἀπέστειλε τὴν δύναμιν, τοὺς δυνατούς. Καὶ ἔξηλθον υἱοὶ Ἀμμών, καὶ παρετάξαντο τόλεμον παρὰ τῇ θύρᾳ τῆς πύλης Συρίας Σωβᾶ καὶ Ῥωάδ καὶ Ειστώθι. Καὶ εἶδεν Ἰωάδ, διὰ τὴν ἑγενήθη πρὸς αὐτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ πολέμου ἐκ τοῦ κατὰ πρόσωπον· καὶ ἐπέλεξεν ἐκ πάντων τῶν νεανίσκων Ἰσραὴλ, καὶ παρετάξαντο ἔξεναντιας Συρίας, καὶ τὰ τούτοις ἔης. Οἱς ἔης ἐπιφέρεται· « Καὶ εἰδον οἱ δυνάλοις Ἀδραζάρ, διὰ τὴν ἐπτασιν ἐμπροσθεν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν οὐτομόλησαν μετὰ Ἰσραὴλ, καὶ ἐδούλευσαν αὐτοῖς. » Διὰ τούτων ἡ Ιστορία καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Σωβᾶς καὶ τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ἰωάδ, καὶ τῶν ὁρχιλάδων ἐμνημόνευσε, καὶ ὡς τῶν πολεμίων ἀπάντων περιχρατῆς τέγονεν ὁ Δαυΐδ· δπως τε ὁ ἀρχιστράτηγος αὐτοῦ Ἰωάδ, παρατάξμενος τοῖς ἀλλοφύλοις, ὑποχειρίους αὐτῶν εἰλήφει. Αὐτοὺς δῆ σὺν ἐκείνους, καθὼς οὖς ταῦτα ἐπράττετο, σημαίνει· ἡ μετὰ χειρας στηλογραφία. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον τὰ τῆς προγραφῆς οὕτως ἔχει· « Ἐπινίκιον ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν τοῦ ταπεινόφρονος καὶ ἀμώμου τοῦ Δαυΐδ, εἰς διαδοχήν, δόπτε. ἐμπρήσας τὴν Συρίαν τῆς Μεσοποταμίας, καὶ τὴν Συρίαν Σωβᾶ, καὶ ἀνέστρεψε Ἰωάδ, καὶ ἐπάταξε τὸν Ἐδώμ ἐν τῇ φάραγγι τοῦ Ἀλδούρχιλαδάς. » Δηλοὶ δὲ ὁ χρόνος εἰρῆσθαι τὰ προκείμενα, ἐν τῷ διαπρέπειν καὶ τὰ μεγάλα κατορθῶν βασιλεύοντα τὸν Δαυΐδ, πρὸ τῆς κατὰ τὴν Βηθσαδεῖ Ιστορίας, δτε καλῶς αὐτῷ τὰ πράγματα προύχωρει εὐδοκιμοῦντει παρὰ τῷ θεῷ καὶ παρὰ τοῖς πᾶσιν· ὡς μαρτυρεῖσθαι· διὰ τὴν ποιῶν χρήμα καὶ δικαιοσύνην ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ γάρ ἄξιον ἐν τούτοις ἀπορῆσαι, πῶς, ἐν τοιάντῃ τυγχάνων καταστάσει, ἀρχόμενος τῆς στηλογραφίας φάσκει· « Ὁ Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθειλέσω ἡμᾶς. » Καὶ μήν τρόπαια κατ' ἔθνων ἀνίστη, καὶ νίκας κατὰ πολεμίων ἥρητο· δέον σὺν ἐπὶ τούτοις ὥδας ἐπινικίους ἔδειν, θεῖν τε εὐχαριστήρια τῷ θεῷ. « Ο δὲ τούτων μὲν οὐδὲν πράττει, τάναντία δὲ ἀπολογούρεται λέγων· « Ὁ Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθειλέσω ἡμᾶς, ὥργισθης, καὶ φυτεύσῃς ἡμᾶς. » Αὐτὸς δὲ τοῦ, « καὶ φυτεύσῃς ἡμᾶς, » καὶ περιήγαγες ἡμᾶς, « ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « καὶ περιεκύλωσαν ἡμᾶς· » ὁ δὲ Ἀκύλας, « θυμωθεὶς μετέστρεψας ἡμῖν. » Εἴτε ἐπιλέγει ἔης· « Ἐδειξας τῷ λαῷ σου στιληρά· ἐπέτισας ἡμᾶς οἶνον κατανύεως· » Ταῦτα δὲ ἀκατάλληλα καὶ ἀνάρμοστα δέξαι ἀνείναι τοῖς ἐν τῇ προγραφῇ δηλουμένοις. Ἀλλὰ γάρ οὐκ ἀσκότως ἥροῦμαι τὴν προγραφὴν εἰς τὸ τέλος ἡμᾶς ἀναπέμπειν, καὶ

A cis interjectis additur : « Et regnavit David in Israel : faciebat quoque David judicium et justitiam omni populo suo. Joab autem filius Sarviae erat super exercitum. » Rursumque postea dicitur : « Et miserunt filii Ammon, et conduxerunt mercede Syriam Roob et Syriam Sobal, viginti millia peditum, et a rege Machaa mille viros, et Istob duodecim millia virorum. Quod cum audisset David, misit exercitum et fortis [viros]. Et egressi sunt filii Ammon, et direxerunt aciem ad januam portæ Syriae Soba et Roob et Istob. Videns autem Joab quod esset sibi prælium ex adverso et a tergo, elegit ex omnibus juvenibus Israel, et instruxit aciem contra Syriam »¹⁰, et cætera. Quibus deinde subjugatur : « Et viderunt servi Adrazar quod cecidisset a facie Israel, et transfugerunt ad Israel, et servierunt ipsis »¹¹. His historia, Sobal, Syriam, Joab et duodecim millia memorat, narratque Davidem inimicos omnes debellasse, ac ducem exercitus ejus Joab instructa contra allophylos acie, ipso captivos egisse. Eosdem itaque his attritos cladibus indicat presens tituli inscriptio. Secundum Symmachum autem sic titulus babet : « Triumphale pro floribus humiliis et inculpati Davidis, ad doctrinam, cum incensa Syria Mesopotamiae, et Syria Sobal, reversus Joab percussit Edom in valle Salis duodecim millia. » Ex temporis porro nota reprehenditur hæc dicta suis, cum David regnans prospere ageret, resque magnas perpetraret, ante Bersabe historian ; cum probe et ex voto res ipsi cederent, ipse Deo et omnibus spectabilis esset ; ita ut, Scriptura teste, ficeret judicium et justitiam in Israel. Verum hic quæstionem movere consentaneum est, cur in tali conditione rerum, sic tituli inscriptionem ordiatur : « Deus, repulisti nos et destruxisti nos. » Atqui post tropæa de hostibus erecta, et victoriam de inimicis partam, oportuit hac de re triumphalia cantica emittere, Deoque in gratiarum actionem immolare. At ille nihil prestat hujusmodi ; imo vero res adversas deplorat his verbis : « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, et misertus es nobis. » Pro illo autem, « et misertus es nobis, » Symmachus, « et circumduxisti nos, » interpretatus est, quinta vero editio, « et circumdedderunt nos ; » Aquila, « iratus convertisti nobis. » Subdit post hæc : « Ostendisti populo tuo dura ; potasti nos vino compunctionis. » Hæc porro videri possint inconcinnæ dicta, nec congruere cum iis quæ in titulo notantur. Sed æstimo titulum non sine prævio scopo nos ad finem remittere, nec sine causa, « pro iis qui immutabuntur, » inscriptionem esse, atque sermones istos tituli inscriptionem vocatos suis. Nam « in finem » dicitur, quia ea, quæ in vaticinio feruntur, in consummatione sæculorum implenda sunt. Necessario additur, « pro iis qui immutabuntur, » propter mutationem illius temporis rebus inferendam. Siquidem cum hæc dice-

¹⁰⁻¹¹ II Reg. x, 6-9. ¹² ibid. 19.

rentur, allophylos vincebat Israel, inimicisque superior erat. Sed futurum tempus erat, quo mutationem rerum subiret, inimicisque subditus esset. Quare sic habet titulus : « In finem, pro iis qui immutabuntur ; » Symmachus vero, « pro floribus ; » Aquila, « super lilia. » Sicut enim lilia agri et fenum, ad breve quidem tempus speciosa esse videntur, sed repente immutantur et corruptiuntur; sic res populi tunc florentes, brevi immutandæ erant. Quare in doctrina sua Servator ait : « Considerate lilia agri²⁸ ; » ac rursum : « Quod si fenum agri, quod hodie est, et eras in clibanum mittitur²⁹ ; » imo etiam : « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Exsiccatum est fenum, et flos decidit ; Verbum autem Domini manet in æternum³⁰ ; » quibus propheta secundum reliquos interpres hæc addit : « Vere fenum populus, exsiccatum est fenum, decidit flos³¹, » Judaicam gentem nec obscure significans. Eadem ipsa jam Spiritus sanctus per Davidem testificatur, præmissa illa populi futura inversione et mutatione. Quare secundum Aquilam dictum est, « Super lilia testimonii³² ; » secundum Symmacum autem, « Pro floribus testimonium³³ ; » secundum LXX vero Interpretes, « Pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem : » quæ magnam habeant cum dictis in præcedenti psalmo affinitatem. Nam ille populi abjectionem indicavit his verbis : « Convertentur ad vesperam et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem³⁴, et cætera. Quibus hæc de vocatione gentium subjungit : « Et tu, Domine Deus virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. » Tituli vero inscriptionem in præsenti ut et alias Aquila, « humiliis, perfecti Davidis³⁵ ; » Symmachus vero, « humiliis Davidis et inculpati, » interpretati sunt. Nam cippo digna erat tanti regis modestia. Cum enim tot bella feliciter gessisset, et populos usque ad Mesopotamiam subegisset vectigalesque fecisset, consuetum servabat morem, quo exornatus erat cum a Saule pelleretur, ac persagus in desertis agearet. Nam tunc quoque, ut humiliis, perfectus, humiliiter sentiens et inculpatus, æternis cippis a divina Scriptura dignatus est. Nunc autem cum regnans tot inimicos invaderet, omniumque divitias colligeret, in eodem affectu perseverabat; quare D et tituli inscriptione et spiritu prophetico dignatus est.

En tῷ υικείῳ διέμενεν ήθει, ἐνῷ καὶ δτε τῇ λαύνετο ὑπὸ δτε τῆς θείας Γραφῆς, ὡς ταπεινὸς τέλειος, δτε ταπεινός τέλειος, καὶ νῦν δτε βασιλεύων τοσούτοις ἐπεξήιται πολέμοις, καὶ τὸν ἀπάντων συνήγειται πλούτον, ἐπὶ τῆς αὐτῆς διέμενε προαιρέσεως διὸ στηλογραφίας τῇσιούτῳ,

Observes porro velim hoc tempore, cum Israel regnante Davide, usque ad Mesopotamiam imperium obtineret, ac vectigalia a finitimis gentibus acciperet, præmissionem Dei ad Abraham factam opere completam esse, qua pollicitus erat se datum semini ejus totam terram a lumine Ægypti usque ad

A τοῖς ἀλλοιωθησομένοις ἐπιγράψειν, καὶ στηλογραφίαν τοὺς λόγους ἀποκαλεῖν. Εἰς μὲν γὰρ τὸ τέλος, διὰ τὸ ἐπὶ συντελεῖται τῶν αἰώνων μέλλειν πληροῦσθαι τὰ προφητεύμενα, εἰρηται περόσκειται δὲ, « τοῖς ἀλλοιωθησομένοις, » ἀναγκαῖς διὰ τὴν μέλλουσαν διαλήψεσθαι ἀλλοίωσιν τὴν κατάστασιν τῶν πόλεων πραγμάτων. « Ότε μὲν γὰρ ταῦτ’ ἐλέγετο, ἔκρατε τῶν ἀλλοφύλων δὲ Ἱσραὴλ, καὶ τῶν πολεμίων κρείτων ἐνύχανεν. » Ἐμειλε δὲ ἄρα κατερψ τίνι ἀλλοιωσιν ὑπομένειν, καὶ ὑπὸ τοῖς ἔχθροῖς γίνεσθαι. Διὸ φησιν ἡ προγραφή. « Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις » δὲ Σύμμαχος, « Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν » δὲ Ἀχύλας, « Ἐπὶ κρίνων. » Ως γὰρ τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ καὶ διάρτος δοκεῖ μέν τινα πρὸς βραχὺ φαίνεσθαι ὠραῖα, δοσον δὲ οὐπω μεταβάλλει καὶ φεύγεται· οὕτως καὶ τὰ πράγματα τοῦ λαοῦ, ἀνθοῦντα τότε, ἔμελλεν ὅσον οὖπω μεταβάλλειν. Διὸ καὶ δὲ Σωτὴρ ἐν ταῖς διδασκαλίαις ἐλεγεῖ· « Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, καὶ πάλιν. » Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σῆμαρεν δύτα, καὶ αὐριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον· διὰλλα καὶ, « Πᾶσα σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀνθεῖς χόρτου. » Ἐγράφθη δὲ χόρτος, καὶ τὸ δινθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰώνα. » οἵ δὲ Προφήτης κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς προστίθειται λέγων· « Ἀλπῆῶς χόρτος δὲ λαός· ἐξηράνθη δὲ χόρτος, ἐξέπεσε τὸ δινθος, » ἀκαλύπτως τὸ λουδαίων ἔνος ὄπλωσας. Αὐτὰ δὴ οὖν ταῦτα καὶ νῦν τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον διὰ τοῦ Δαυΐδος μαρτύρεται, προσναφωνῶν τὴν μέλλουσαν ἐσεσθαι τοῦ λαοῦ ἀλλοιωσιν καὶ μεταβολὴν. Διὸ κατὰ τὸν Ἀχύλαν εἰρηται, « Ἐπὶ κρίνων μαρτυρίας· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν μαρτυρία· » κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομάχοντα, « Τοῖς ἀλλοιωθησομένοις εἰς στηλογραφίαν. » Πολλὴν δὲ ἀκολουθίαν ἔχοι ἀν πρὸς τὰ ἐν τῷ πρὸ τούτου λελεγμένα. « Επεὶ κάκενος τὴν τοῦ ἔθνους ἀποδολὴν ἐδήλων λέγων· « Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἐπέραν, καὶ λιμῷσυσιν ὡς κύνων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν, » καὶ τὰ ἐπιπερβολαῖς. Οἵ ἔξῆς περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἔθνων ἐφασκε· « Καὶ σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, δὲ Θεὸς Ἱσραὴλ, πρόσχε τοῦ ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔστη. » Τὴν δὲ στηλογραφίαν καὶ νῦν ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δὲ Ἀχύλας, « ταπεινοῦ τελείου τοῦ Δαυΐδος· » δὲ Σύμμαχος, « ταπεινόφρονος τοῦ Δαυΐδος καὶ ἀμύμονος, » ἡρμηνευσαν. Στήλης γὰρ ἦν ἀξία τοῦ τοσούτου βασιλέως μετριοφροσύνη. Τοσούτων γὰρ πολέμων περιγενόμενος, καὶ τοὺς μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ὑποτάξας, ὑποφρόνος τε αὐτοὺς καταστήσαμεν, τοῦ Δαυΐδος, καὶ τὰς ἐρήμους τρεμγων κατώκει, διέπρεπε.

B Καὶ σὺ, Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, δὲ Θεὸς Ἱσραὴλ, πρόσχε τοῦ Δαυΐδος καὶ ἀμύμονος, » ἡρμηνευσαν. Στήλης γὰρ ἦν ἀξία τοῦ τοσούτου βασιλέως μετριοφροσύνη. Τοσούτων γὰρ πολέμων περιγενόμενος, καὶ τοὺς μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ὑποτάξας, ὑποφρόνος τε αὐτοὺς καταστήσαμεν, τοῦ Δαυΐδος, καὶ τὰς ἐρήμους τρεμγων κατώκει, διέπρεπε.

C Επιτήρει δὲ δημιουργὸς κατὰ τούτου τοῦ χρόνου δὲ Ἱσραὴλ, βασιλεύοντος Δαυΐδος, μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν ἔκρατει, καὶ φόρους παρὰ τῶν πέριξ ἔθνων ἐλάμπανε, τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ εἰς Ἑργα χωρούσης· διὸ ἡς ἐπηγγέλλετο διάσειν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πᾶσαν τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ πο-

²⁸ Matth. vi, 28. ²⁹ ibid. 50. ³⁰ Isa. xl, 6-8. ³¹ ibid. 7. ³² Psal. lviii, 7.

ταροῦ Αἰγύπτου, μέχρι τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου· & θη βασιλεύοντος τοῦ Δαυΐδ ἔργοις ἐπληροῦτο· τοῦτο γοῦν καὶ ἡ παρατεθῆσα ἱστορία τῆς Βασιλειῶν γραφῆς ἐμπεριέρει. Ἀλλὰ γάρ φωτισθεὶς δὲ προφήτης ὃν τὸν ἄγιον Πνεύματος, θεσπίζει τὰ ἐν τοῖς μέλλουσι χρόνοις συμβόσμενα. Τίνα δὲ ἡν ταῦτα διδάσκει λέγων· « Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις, » Εἰθ' ἐξῆς προών ἐπάγει· « Ο Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθελεῖς ἡμᾶς, » καὶ τὰ ἐξῆς· οἵς μεθ' ἔτερα ἐπιλέγει· « Ο Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· ἀγαλλιάσομος καὶ διαμεριῶ Σίκιμα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω, » καὶ τὰ ἐξῆς. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων τοῦ Θεοῦ διαλλαγῆς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους. « Ο θεὸς γάρ, φησὶν, ἐλάλησε, καὶ λαλήσας ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ τῷ Γαλαάδ καὶ τῷ Μανασσῆ, καὶ τῷ Τέρατίῳ, καὶ τῷ Ιούδᾳ, συμπεριλαμβάνει τὸν Μωάδ καὶ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ἀλλοφύλους. « Μωάδ, γάρ, φησὶν, λένθης τῆς ἐπίδησος μου·, ἀνθ' οὗ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε, « Μωάδ λένθης ἀμεριμνίας μου· » δὲ Ἀχύλας, « Μωάδ λένθης λουτροῦ μου. » Εἴτη περὶ τῆς Ἰδουμαίας αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· « Επὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου· » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Επὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιδῆσομαι τῷ ὑποδήματι μου. » Καὶ τοιαῦτα μὲν ἐπαγγέλλεται τῷ Μωάδ καὶ τῇ Ἰδουμαίᾳ. Περὶ δὲ τῶν ἀλλοφύλων πάλιν δὲ αὐτὸς ἐπιλέγει· « Εμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν· » ή, κατὰ τὸν Ἀχύλαν· « Ἐπ' ἐμὲ Φυλιστιαί (sic) ἡταίρησατο·, κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα, « Εμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλίασαν. » Αὐτὰ δὲ ταῦτα τοῖς αὐτοῖς ρήμασι, καὶ αὐταῖς λέξεσι καὶ ἐν τῷ ρήματι εἰρηται φελμῷ, ἐν τῷ καὶ κατὰ τοὺς Ἐδδομήκοντα φιλιάσειν τῷ Θεῷ οἱ ἀλλοφύλοι θεσπίζονται. Γέγραπται γοῦν καὶ ἐν ἔκεινῳ· « Μωάδ λένθης τῆς ἐπίδησος μου. » Επὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιβαλὼν τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφίλασαν. » Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀλλοφύλων διήλθε. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκ προσώπου τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ ἡ προφητεία πάλιν ἐπάγει φάσκουσα· « Οὐχὶ σὺ δὲ Θεὸς ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς, καὶ σύκον ἐξελεύσῃ ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; » ή δὴ δομοια γένονται ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν λελεγμένοις ἐν τῷ· « Ο Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθελεῖς ἡμᾶς· » δι' ὧν σαφῶς ἐαυτοὺς μὲν ἀπεισθαι λέγουσι καὶ καθαιρεῖσθαι, μή ἔχειν τε τὸν Θεόν βοηθὸν ἐν τοῖς ἐαυτῶν δυνάμεσι· τοὺς δὲ ἀλλοφύλους καθέλου μὲν πάντας φίλους γεγονέναι τῷ Θεῷ, ίδιως δὲ τὸν Μωάδ λένθητα αὐτοῦ τῆς ἐπίδησος, ή λένθητα τοῦ λουτροῦ αὐτοῦ, ή τῆς ἀμεριμνίας αὐτοῦ γεγονέναι· τὴν δὲ Ἰδουμαίαν τοῦ ὑποδήματος τοῦ Θεοῦ κατηξιώσθαι. Ταῦτ' οὖν τῷ Πνεύματι τῷ θειῷ φωτισθεὶς δὲ Δαυΐδ, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ὃς ἐκ προσώπου τοῦ παντὸς λαοῦ καὶ φησὶν· « Ο Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθελεῖς ἡμᾶς· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ο Θεὸς, ἀπεβάλου ἡμᾶς, καὶ διέκοψας ἡμᾶς· » σαφῶς ἀποθολήν καὶ ἀποκοπὴν αὐτῶν δηλώσας. Εἰτ' ἐπιλέγει· « Ωργίσθης, καὶ ώκτερησας ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, « Θυμωθεὶς μετέστρεψας ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ωργίσθης, καὶ περιήγαγες ἡμᾶς· » κατὰ δὲ τὴν πάμπτην ἔκδοσιν, « Καὶ περιήγαγες ἡμᾶς. » Ταῦτα δὲ μέλλον τῶν λόγων ἡ τῶν πραγμάτων ἐκβασίς παριστησι.

A Euphratem; quod Davide regnante revera contigit, ut allata Regnum historia testificabatur. Ad hanc etiam Spiritu sancto illustratus Propheta, vaticinatur ea quae futuro post tempore eventura sunt. Quænam autem illa essent, his verbis docet, « In finem pro iis qui immutabuntur. » In sequentibus vero insert, « Deus, repulisti nos et destruxisti nos, » et cætera. Quibus postea subjungit, « Deus locutus est in sancto suo, exultabo et dividam Sichima, et convallem Tabernaculorum dimetiar, » et reliqua. His porro significat Dei reconciliationem cum alienigenis. Deus enim, ait, locutus est, ac in sancto suo locutus ad Galaad, Manassen, Ephraim et Iudam; Moab et Idumæam ac reliquos omnes alienigenas una complectitur. Nam « Moab, inquit, lobes spei meæ; » pro quo Symmachus edidit, « Moab lobes securitatis meæ; » Aquila vero, « Moab lobes lavaci mei. » Deinceps de Idumæa hæc ipsa pollicetur, « In Idumæam extendam calceamentum meum; » sive secundum Symmachum, « In Idumæam descendam calceamento meo. » Et hæc quidem Moab et Idumææ pollicetur. De alienigenis rursum adjicit, « Mihi alienigenæ subditi sunt; » sive secundum Aquilam, « Mihi Philistæa amica fuit; » secundum Theodotionem autem, « Mihi alienigenæ amici facti sunt. » Hæc porro ipsis verbis et vocibus in cvii psalmo dicta sunt, in quo secundum LXX Interpretes, amicos Dei futuros alienigenas in vaticinio fertur. Scriptum itaque est in illo: « Moab lobes spei meæ. In Idumæam extendam calceamentum meum, mibi alienigenæ amici facti sunt. » Et hæc quidem de alienigenis enarravit. Sub hæc autem ex persona Judaici populi propria rursum adjicit: « Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non egredieris in virtutibus nostris? » Quæ similia sunt iis quæ ab initio dicta fuere. « Deus, repulisti nos et destruxisti nos: » queis perspicue se repulso et destructo suis narrant, nomine Deum in virtutibus, sive in exercitibus suis opitulantem habere: alienigenas vero generatio omnes amicos Dei effectos esse; Moab vero speciatim lebetem spei ejus, seu lebetem lavaci ejus, vel securitatis ejus esse; Idumæamque calceamento iei dignatam suis. Hæc illustratione Spiritus divini D edictus David, quasi ex persona totius populi, dicit, « Deus, repulisti nos et destruxisti nos; » sive, secundum Symmachum: « Deus, abjecisti nos, et abscondisti nos, » abjectionem et abscissionem manifeste significans. Subjungit postea, « Iratus es, et misertus es nobis; » secundum Aquilam vero, « Iratus avertisti nos; » secundum Symmachum, « Iratus es, et circumduxisti nos; » secundum quintam editionem, « Et circumduxisti nos. » Hæc porro eventus rerum plus quam verba declarat.

* Psal. cvii, 10. * ibid. 12.

Post Salvatoris itaque nostri adventum, quando invasit eos ira in finem, hæc omnia passi, repulsi, destructi et alijecti sunt; abscissi item et circumducti, in omnesque gentes dispersi. Sed etiam, et commovisti, inquit, terram et conturhasti eam, quia sexcenta ibi mala inerant; in terra dico eorum, scilicet Jerusalem, ubi regia et sanctuarium, ubi omnia in lege veneranda persolvebantur: sive etiam in tota illorum regione; sive in animabus eorum tropice terra nuncupatis. Quæ omnia confertim ob improba eorum facinora, commota et conturbata sunt. Attamen rogat Prophetæ in sequentibus: « Sana contritiones ejus, quia commota est. » A proprio namique loco et situ commota et concussa prædicta terra, contritionibus et ruinæ suberat. Quare sub hac additur: « Ostendisti populo tuo dura: » et vino compunctionis potat illos; sive secundum Aquilam, « vino soporis; » sive secundum Symmachum, « vino jactationis. » Ac dicere licet, divinarum Scripturarum verbum, quo eorum in Christum incredulitas arguitur, vinum esse compunctionis, eorum conscientia per prophetias de Christo, neconon per præsentem rerum conditio[n]em, ac per conversionem gentium compuncta et vulnerata. Hæc quippe, etiam si non fucati videantur esse, eorum conscientiam puugunt, feriunt, et ad sensum suæ erga Salvatorem et Dominum nostrum insidelitatis adducunt. Sed illis quidem hæc ventura esse vaticinatur. Iis autem qui ad Christum Dei conventuri, ejusque salutem suscep[er]ti sunt, hæc postea annuntiat: « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie araeus; » secundum Aquilam vero, « Dedisti metuentibus te signum, ut significantur a facie firmitatis; » secundum Symmachum autem, « Dedisti metuentibus te signum, ut fugiant a facie sagittarum. » Si illi, de quibus superius, hoc signo notati fuissent, non repellendi, nec destruendi, nec iræ tradendi erant. Sed quia signum illud salutare recipere noluerunt, jure in hæc inciderunt. At qui timent Dominum, (sic eos qui credunt ex gentibus, ut plerumque demonstravimus, Scriptura solet appellare,) accepto signo, illoque usi, ac in vultu obsignati, locum invenerunt fugiendi a facie arcus, nullo spiritualium et invisibilium inimicorum ipsos, ob signum cum illis tum antiquis inditum, ferire audent. Moyses siquidem demorum limina sanguine agni paschalis obsignari Israelitis præcepit, ut exterminator averteretur⁴. In Ezechiele itidem, cum revertenda urbs esset, dixisse scribitur Deus ei, qui tunc temporis podere induebatur: « Transi per medium civitatem Jerusalem, et da signa super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis iniqutibus quæ sunt in medio ipsorum⁵. » Deinde aliis dicitur: « Ite in civitatem post eum, et percutite: ne parcas oculis vestris, neque misereamini senem et adolescentem, parvulos, et virginem, et

Metὰ γοῦν τὴν τὸν Σωτῆρος ημῶν παρουσίαν πάντα ταῦτα πεπόνθασιν, ὅτε ἔφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ὁργὴ εἰς τέλος, ἀπώσθησάν τε καὶ καθηρέθησαν καὶ ἀπεβλήθησαν· διεκόπησάν τε καὶ περιήχθησαν διασκορπισθέντες εἰς πάντα τὰ Ἐθνη. Ἀλλὰ καὶ « συνέσεισας, φησὶ, τὴν γῆν, καὶ συνετάραξας αὐτὴν, » διὰ τὸ μυρία κακά ἐν αὐτῇ γίγνεσθαι· λέγω δὲ τῇ αὐτῶν γῇ, οἵτις τῇ Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾧ καὶ τὸ βασιλεῖον, καὶ τὸ ἀγίασμα, καὶ πάντα τὰ σεμνὰ τοῦ νόμου συνετελεῖτο· ή καὶ πάσῃ αὐτῶν τῇ χώρᾳ, ή καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν τροπικῶν γῆν ὡνομαστέναις. « Α δὴ πάντα ἀθρόως διὰ τὰς παρανόμιας αὐτῶν πράξεις συνεστήθη καὶ συνεταράχθη. « Οὓμως δ' οὖν ἰκετεύεις διπροφτῆς λέγων ἔξῆς: « Ιαται τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐκινήθη. » Κινηθείσα γάρ καὶ σαλευθείσα τῆς οἰκείας μονῆς; καὶ στάσεως ἡ προδεχθείσα γῆ, συντρίμματα καὶ κατάγματα ἐκτήσατο. Διόπερ ἔξῆς ἐπιλέγεται· « Ἐδεῖξας τῷ λαῷ σου σκληρά· » καὶ ποτέζει δὲ αὐτοὺς οἶνον κατανύξεως· ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « οἶνον καρώσεως· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « οἶνον σάλου. » Καὶ ἔστι γε εἰπεῖν τὸν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν λόγον, ἐλεγχικὸν δυτα αὐτῶν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἀπιστίας, οἶνον ὑπάρχειν κατανύξεως, νυντομένης αὐτῶν καὶ τιτρωσκομένης τῆς συνέιδησεως ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητειῶν· ἔξ αὐτῶν τε τῶν πειρεχόντων αὐτοὺς πραγμάτων καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφῆς. Ταῦτα γάρ, καὶ ἀπροσπόλιτα. εἰναι δικώσιν, δύμως τὴν συνείδησιν αὐτῶν τιτρώσκει, πλήρητοντα καὶ εἰς συναλιθησιν αὐτοὺς ἄγοντα τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ήμῶν ἀπιστίας. « Άλλον ἔκεινοις μὲν τοιαῦτα μέλλειν ἔσεσθαι θεσπίζει. Τοὺς δὲ μέλλοντας προστρέχειν τῷ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν διὰ αὐτούς σωτηρίαν παραδέχεσθαι, εὐαγγελίζεται ἔξις λέγων· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμένοις σε σημείωσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· « Ἐδωκας, φησὶ, τοῖς φοδουμένοις σε σύστημα, τοῦ σημειῶσθαι ἀπὸ προσώπου βεβαίστητος· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμένοις σε σημείον, εἰς τὸ ἐκφυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοξεύματος. » Εἰ μὲν οὖν ἔσται καὶ οἱ διὰ τῶν ἔμπροσθεν δεηλωμένοι τῷ σημείῳ τούτῳ, οὐκ διὰ ἀπώσθησαν, οὔτε διὰ καθηρέθησαν, οὐδὲ διὰ ὁργῆς παρεδόθησαν· ἀλλὰ ἐπει μὴ τὸν οὐρανὸν καταδέξασθαι τὸ σωτήριον σημεῖον, εἰκότως τούτοις περιπεπίκασιν. Οἱ δὲ γε φοδούμενοι τὸν Κύριον (οὗτα δὲ εἰωθε καλεῖν διὰ λόγου τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας, ὡς πολλάκις διὰ πλειόνων ἐδείχαμεν), λαβόντες τὸ σημείον χρησάμενοι τε αὐτῶν, καὶ κατὰ τοῦ προσώπου σφραγιζόμενοι, εὑραντο φυγὴν ἀπὸ προσώπου τόξου, μηδενὸς νοητοῦ καὶ ἀφέτων πολεμίου βάλλειν αὐτοὺς τολμῶντας διὰ τὸ ἐπικείμενον αὐτοῖς σημείον καὶ τοῖς παλαιοῖς δεδομένον. Μαῦσης μὲν γάρ τὰς φλιάς τῶν οἰκων τῶν Ἱεραπολίτων αἴματα: τοῦ προβάτου τοῦ Πάσχα κατασημανεσθαι διετάξατο εἰς ἀποτροπὴν τοῦ δλοθρευτοῦ· καὶ ἐν τῷ Ἐζεκιὴλ δὲ, μελλούσῃς ἀφανίζεσθαι τῆς πόλεως, ἀναγέργαπται δὲ Θεὸς εἰρηκὼς πρὸς τὸν ἐνδεδυμένον τὸν ποδῆρη, διτις ποτ' ἦν· « Διελθε μέσην τὴν πόλιν

⁴ Exod. XII, 7. ⁵ Ezech. IX, 4.

τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δός τὰ σημεῖα ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστενάζοντων καὶ τῶν κατοδυναμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Εἰθ' ἑτέροις ἐλέγην· « Πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὅπισαν αὐτοῦ, καὶ κόπτετε· μὴ φειδεσθε τοῖς ὄφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ μὴ ἐλεῖσθε πρεσβύτερον καὶ νεανίσκον, καὶ νῆπια καὶ παρθένον, καὶ γυναικας ἀποκτείνετε εἰς ἔξαλεψιν· ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἔστι τὸ σημεῖον μὴ ἔγγιστε, καὶ ἀπὸ τῶν ἄγίων μου δρᾶτε· » Όρδες δπας οἱ μὲν ἀπώλοντο· οἱ δὲ τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ μετώπου φέροντες διεσώζοντο; τοιούτοις τινες ἤσαν καὶ οὓς ἡ παροῦσα στήλογραφία παρίστησι λέγουσα· « Ἐδωκας τοῖς φοδουμνοῖς σε σημειώσιν τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου», οὐ γάρ τῷ Ἰσραὴλ, φησίν, Ἐδωκας, ἀλλὰ τοῖς φοδουμνοῖς σε. «Οτι δὲ θόσος ἔστι τῇ προφητείᾳ φοδουμνους τὸν Κύριον καλεῖν τοὺς ἐξ Ἐθνῶν ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγοντας, πολλάκις ἀπεδείξαμεν, καθὼς προείρηται. Ήσπερ οὖν ἀπὸ προσώπου τοῦ ὀλοθρευτοῦ διέφυγόν ποτε οἱ ἐν Αἴγυπτῳ τὰς πληγάς, χρήσαντες τῷ σημειῷ τοῦ αἴματος, τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς ἀποτροπισμὸν τοῦ πολεμίου καὶ ἔχθροῦ τῶν ἀνθρωπίνων φυχῶν, τοῦ τοξεύειν καὶ καταβάλλειν αὐτὰς ἐπὶ τὴν τῆς εἰδωλολατρείας πλάνην εἰωθότος, δέδοται τὸ λεγόμενον ἀνταῦθε σημεῖον τοῖς φοδουμνοῖς τὸν Κύριον.

« Ὁπως ἀν βυθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσόν μου. » Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκινουθρά μέχρι τοῦ τέλους καὶ δ ῥ' περιέχει φαλμός. «Ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς προκειμένοις τὰ προλεχθέντα ἀποβολὴν ἐδήλου τοῦ Ἰσραὴλ· τοῦ δὲ τὰ πρὸ τούτου, «δπας ἀν βυθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου» καὶ τῶν ἐπιφερομένων, σαφῇ κλήσιν ἔθνων θεσπίζει. Προειπὼν γάρ δὲ λόγος ἐν τῷ δὲ, «Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, δ Θεὸς, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· ἔσομαι καὶ ψαλῶ. Ἐξεγέρθητι, ἡ δέξια μου, ἐξεγέρθητι, ψαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγέρθητοι δρθρού, » ἐπιφέρει· « Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν Ἐθνεσιν· δις μέγα ἐπάνω τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλτησία σου ἐνώς τῶν νεφελῶν. Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου. » Εἰτ' ἐπιλέγει τὰ ἐν τῷ μετὰ χείρας προκειμένα λόγων· « Ὁπως ἀν βυθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσόν μου, » καὶ τὰ λοιπὰ συμφώνως τοῖς προκειμένοις. Σφόδρα δὲ ἐθαύμασα τοῦ ἀγίου Πνεύματος τὴν οἰκουμέναν· ἀπὸ γάρ δύο στήλογραφῶν ἔνα φαλάμνιν πεποιήκε, τὸν δὲ. Τὰ μὲν γάρ πρῶτα, ἐν οἷς ἐλέγετο· « Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, δ Θεὸς, καὶ τὰ ἔχης, ἀπὸ τῆς τοῦ νοῦ στήλογραφίας τοῦ Δαυΐδ ἐξελῶν, ἐν δὲ καὶ αὐτῇ λέλεκτο· ἐτοίμη ἡ καρδία μου, δ Θεὸς, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· ἔσομαι καὶ ψαλῶ, » καὶ τὰ ἐπιλέγομεν δὲ ἔχης συμφώνως τοῖς ἐν τῷ δὲ μέχρι τοῦ· « Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δέξια σου. » τὰ δὲ δεύτερα τὰ ἀπὸ τοῦ, « Ὁπως ἀν βυθῶσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου καὶ ἐπάκουσόν μου, » σὺν τοῖς μέχρι τέλους ἐπενηνεγμένοις ἀπὸ τῆς μετὰ χείρας στήλογραφίας, διδάσκοντος ἡμᾶς θεού Πνεύματος μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διάνοιαν ἐμφέρεσθαι ἐν ἀμφοτέροις. Ἐν μὲν γάρ τῷ νοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ Κυρίῳ ἐν λαοῖς καὶ φάλειν αὐτῷ ἐν Ἐθνεσιν εὐηγγελίζεσθαι· ἐν δὲ τῷ μετὰ χείρας ἀποβολὴν σημαίνει τοῦ Ἰσραὴλ,

A mulieres occidite ad intercessionem : ad eos autem super quos est signum ne accedatis, et a sanctis meis incipite ». » Viden' quo pacto alii quidem occisi; ii vero qui signum in fronte ferrent servati fuerint? Tales ii erant, quos haec tituli inscriptio indicat his verbis: « Dediati metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. » Non enim ait, Israeli dedisti, sed timentibus te. Quod autem prophetiae consuetum sit timentes Dominum vocare eos ex gentibus, qui ad Deum confugerunt, plerumque demonstravimus, ut supra dictum est. Quemadmodum igitur exterminatoris plagas, signo sanguinis usi, fugiebat qui in Aegypto erant », eadem ratione ad avertendum humanarum animarum hostem et inimicum, qui solet eas telis impetere, et in idololatria errorem deducere, signum hic memorialum metuentibus Dominum collatum est.

VERS. 7. « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me. » Haec et sequentia ad finem usque cxi item psalmus complectitur. Sed in praesenti quae premissa sunt, abjectionem Israelis; quae isthac verba psalmi cxi, « ut liberentur dilecti tui, » et sequentia praecedunt, vocationem gentium manifeste vaticinantur. Nam cum in psalmo cxi dixisset, « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam. Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exsurgam diluculo »¹⁰, adjicet: « Conflitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in gentibus: quoniam magna est super coelos misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes. Exaltare super coelos, Deus, et super omnem terram gloria tua »¹¹. Deinde adjicit ea quae in praesenti feruntur: « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me »¹², et cetera praesentibus similia. Admodum vero mirari subit Spiritus sancti dispensationem: ex duabus namque tituli inscriptionibus unum psalmum concinnavit, scilicet cxi. Priora enim, quae sic habent: « Paratum cor meum, Deus, » et cetera, ex tituli inscriptione Davidis lvi exsumpsit, in qua item dictum fuerat: « Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psallam dicam »¹³, et que sequuntur, iis quae in cxi feruntur similia, usque ad illud: « Exaltare super coelos, Deus, et super omnem terram gloria tua »¹⁴: posteriora autem ab illo, « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me, » cum iis quae ad finem usque habentur, ex praesenti tituli inscriptione mutuatus est; docente nos Spiritu divino unam eamdemque in utroque sententiam ferri; nam in lvi se consideri Domino in populis et psallere ipsi in gentibus annunciabat; in praesenti autem Iudeorum abjectionem significat, ut in premissis docetur. Ac post

⁸ Ezech. ix, 5, 6. ⁹ Exod. xii, 7. ¹⁰ Psal. cxi, 2, 5. ¹¹ ibid. 4-6. ¹² ibid. 7. ¹³ Psal. lvi, 8. ¹⁴ ibid. 10.

prima illa, queis indicabatur abjectio prioris populi, signumque metuentibus ipsum conferendum esse; intermedio diapsalmate, orationem Deo Spiritus sanctus emittit dicens: « Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me. » Ita vero supplicat rogans, ut, sua usus dextera, Deus eripiat salvosque faciat dilectos suos; neque simpliciter ita supplicat, « Salvum fac, » sed adjicit, « dextera tua, » primo ut eripiat, secundo ut salvum faciat. **Dilectos autem Dei nullos neverat**, nisi nomines qui ad imaginem ejus facti sunt. Quamvis enim in peccata lapsi, attamen ob substantiam animæ spiritualem et rationabilem, dilecti Dei vocantur. **Deum itaque**, mentione dilectorum suorum facta, placere conatur, rogatque ut a spiritualibus inimicis et hostibus eripiantur, atque ereptos, dextera sua salute donet. **Dexteram autem Dei** quam dixeris esse, nisi Christum tropice sic vocatum? Ut enim alias virtus et sapientia, justitia et sanctificatione et redemptio dictus est; sic jam dextera vocatus fuerit, quia dextera et salutaria omnibus hominibus procuratur erat.

σύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, οὕτω καὶ στήριξ πάσιν ἀνθρώποις προξενήσειν ἔμελλεν.

Vers. 8, 9. « Deus locutus est in sancto suo, » et cetera. Cum precatus Spiritus sanctus esset ut liberarentur dilecti Dei, nihil cunctatus Deus respondet his verbis: « Exaltabor et dividam Sichima. » Hæc per Verbum suum, quasi per interpretem locutum Deum audiens Spiritus sanctus, hæc ipsa nos edocet: quare ait, « Deus locutus est in sancto suo. » Sanctum porro Dei, qui formam servi accepit, non ignorabant olim dæmones: quamobrem clamabant, « Scimus te quis sis, Sanctus Dei¹¹. » Imo vero in LXXXVIII psalmo dictum est: « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar¹². » Quemadmodum enim pater in filio dilecto, sic universorum Deus in Filio jurat. Hic igitur etiam « Deus locutus est in sancto suo; » sive, secundum Aquilam, « Deus locutus est in sanctificato suo. » Quandonam id impletum est, nisi cum in novissimo dierum locutus est nobis in Filio? Quid autem locutus est nisi hæc quæ sequuntur, « Exsultabo et dividam Sichima? » In cunctis itaque dictum est, « Exaltabor, et dividam Sichima¹³; » idque ex re adinodium, quia in eodem dictum antea fuit, « Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua¹⁴. » Ad illud enim, « exaltare, » hoc reponitur, « exaltabor; » hic vero ad illud, « Salvum fac dextera tua, » et ad illud, « Ut liberentur dilecti tui, » de dilectorum suorum salute gaudens sic respondet, « Exsultabo; » sive, secundum Aquilam, « Gloriabor; » sive, secundum Symmachum, « Gloriabor et distribuam Sichima. » Hæc autem portio olim Josepho ex prerogativa quadam deputata fuit: ob quam olim altum sapiebant Judæi, nunc vero gens Samaritanorum. Ea autem ipsa est Sichima

¹¹ Luc. iv, 34. ¹² Psal. LXXXVIII, 36. ¹³ Psal. cvii, 8. ¹⁴ Psal. cvii, 6.

(1) Forte deest τῆς. EDIT.

A ὥσπερ οὖν ἐδίδασκε τὰ πρόλεχθέντα. Καὶ δὴ μετὰ τὰ πρῶτα, δὲ¹⁵ ὡν ἐδηλοῦτο ἡ ἀποβολὴ τοῦ προτέρου λαοῦ, τὸ τε σημεῖον τὸ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν δοθῆσμενον, ἐξῆς μέσου διφάλματος παρεντεθέντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εὐχὴν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ φάσκον. « Οπως δὲ ρύσθωσιν οἱ ἀγαπητοὶ σου, σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουσον μου. » Ἰκετεύει δὲ ταῦτα δεδμενον, ὅπως, τῇ αὐτοῦ χρησάμενος δεξιᾶς ὁ Θεός, βύσθαι καὶ σύσῃ τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἰκετεύει, « Σῶσον, » ἀλλὰ τῇ δεξιῇ ἐκαυτοῦ, πρῶτον μὲν βύσασθαι, ἔπειτα σῶσαι. Ἀγαπητοὺς δὲ τοῦ Θεοῦ οὐδὲ¹⁶ ἄλλους ἡ πίστα τῇ εἰκόνᾳ τὴν αὐτοῦ πεποιημένους ἀνθρώπους. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ὑποπεπτώκασι τῇ διμαρτίᾳ, ἀλλ᾽ ὅμως διὰ τὴν (1) φυχῆς οὐσίαν νεράν οὖσαν καὶ λογισθέντας ἀγαπητοὺς εἰρηναῖς τοῦ Θεοῦ. Διστριβεῖ τοίνυν ὁ λόγος τὸν Θεὸν διὰ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ, περακαλεῖ τε βύσασθαις αὐτοὺς ἀπὸ νοητῶν τε ἔχθρῶν καὶ πολεμίων· βύσαμενόν τε σῶσαι αὐτοὺς διὰ τῆς ἐκαυτοῦ δεξιᾶς. Δεξιὰν δὲ τοῦ Θεοῦ τίνα διν τις εἶποι ἢ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τροπικῶς οὐτως ὠνομασμένον, « Ή; γάρ ἀλλαχοῦ δύναμις καὶ σοφία λέλεκται, δεκαϊνῦν δεξιὰ χρηματίσειν διν· ἐπειδὴ τὰ δεξιὰ καὶ σωτήρια πάσιν ἀνθρώποις προξενήσειν ἔμελλεν.

C « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εὑξαμένου τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὅπως βύσθωσιν οἱ ἀγαπητοὶ τοῦ Θεοῦ, μηδὲν ὑπερθέμενος ὁ Θεός ἀποχρύνεται λέγων· « Υψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα. » Ταῦτα δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Λόγου αὐτοῦ ὡς δὲ¹⁷ ἐμηνύνως λατήσαντος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπακοῦσαν, διδάσκει καὶ τῆς εἰδέναι αὐτά· διό φησιν· « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. » Τὸν δὲ ἄγιον τοῦ Θεοῦ μορφὴν δούλου λαβόντα οὐκ ἦτανόσαν ποτε οἱ δάιμονες· διὸ ἐδόνων λέγοντες· « Οἰδαμέν σε τις εἰ, δ ἄγιος τοῦ Θεοῦ. » Άλλα καὶ ἐν πηγαλμῷ λέλεκται· « Απαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυΐδ φεύσομαι. » Ής γάρ πατήρ εὐ¹⁸ ιηνὸς ἀγαπητῶν, οὗτας δ τῶν δλων Θεὸς ἐπὶ τῷ Ιψῷ ὥμυνσι. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν « δ Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ » ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ό Θεός ἐλάλησεν ἐν ἡγιασμένῳ αὐτοῦ. » Πότε δὲ καὶ τοῦτο¹⁹ ἐπληροῦσθο, ἦ δτε ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ; Τί δὲ ἐλάλησεν ἦ τὰ ἐπιφερόμενα λέγων· « Ἀγαλλιάσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα; » Έν μὲν οὖν τῷ ρῆ²⁰ εἰρηται· « Υψωθήσομαι, καὶ διαμεριῶ Σίκιμα, ο σόδρα καταλλήλως· ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῳ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐλέγετο· « Υψωθήται ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δ Θεός, καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ σωτηρίᾳ, τὴν ἀπόχρισιν ποιεῖται λέγων, « Ἀγαλλιάσομαι· » ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Γαυριάσομαι· » ἦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Γαυριάσω καὶ διανεμήσω Σίκιμα· » Αὔτη δὲ ἦν ἡ πάλαι ἀφωρισμένη τῷ Ιωσήφ μερὶς κατ' ἔξαρτον, εὐ²¹ ἦ καὶ μέγα ἐφρόνουν πρότερον μὲν Ιουδαῖον

παῖδες, νῦν δὲ τὸ Σαμαρειτῶν φύλον. Ἡ αὐτὴ δὲ εἰσίμα τῇ Συγέμῳ, ἡν δῶκεν ἵακὼν τῷ Ἰωσήφ· Ἑνθα καὶ τὸ φρέαρ καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ἵακὼν τυγχάνει, ὃν μέμνηται τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν Σωτῆρα φάσκον ἐπιδέδημηκέναι, πολλούς τε αὐτῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκέναι. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γενόμενοι, σημεῖα καὶ τέρατα ἔποιουν ἐν αὐτῇ, ὡς ἴστορεισθαι ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀποστόλων τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δεδόσθαι τοῖς τὸν πόπον οἰκοῦσι, χαράν τε μεγάλην γεγονέναι αὐτῷ. Γέρατταις γοῦν, ὅτι Φιλιππος, κατελθὼν εἰς τὴν πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκτήρισσεν αὐτοὺς τὸν Χριστόν. Προσεῖχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὅμοιοι μαδδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἀποτοῦ ἐγένετο δὲ φωνὴ χαρᾶς μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Καὶ ἔτις εἰρηται· « Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ Σαμαρέια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προστήναντο περὶ αὐτῶν δπως λάθωσι Πνεῦμα ἄγιον· » καὶ ἐπιλέγει· « Τότε ἐπειθέσαν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἄγιον. » Ταῦτ' οὖν ἐγένετο ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πληρουμένης τῆς μετὰ χειρας ἐπαγγελίας, φασκούσης· « Υψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα. Τοὶς γάρ ἐπὶ τῆς Σαμαρείας διεμέρισε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὸ ὑψωθῆναι αὐτὸν, ὅτε « ἀναβὰς εἰς ὑψος ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα ἐν ἀνθρώποις. » Καὶ ταῦτα ἐγίνετο μετὰ τὸ διωχθῆναι τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος ἀπὸ Ιεροσολύμων. Λέγει γοῦν ἡ Γραφὴ· « Ἐγένετο δὲ δωργόδες μέγας ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ιεροσολύμοις· πάντες δὲ διεσπάρησαν· » καὶ πάλιν· « Οἱ μὲν οὖν διασπάρτες διῆλθον εὐαγγελίζομενοι τὸν λόγον. » Εἴδοτες εἰρηταις δπως τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ εὐηγγελίζοντα, καὶ ὡς τὸν Πνεύματος τοῦ ἄγιου μετεδίδοσαν αὐτοὺς οἱ ἀπόστολοι. Δέδεκται τοῖνυν δπως εἰρηταις τὸ, « Υψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα· » μετὰ γάρ τὸ ὑψωθῆναι τὸν Σωτῆρα πάντα ταῦτα ἐπληροῦντο. Ἀλλος δὲ ἀν εἰποι, διὰ τὸ πάλαι μὲν τῶν Ἰουδαίων εἶναι τὸν τόπον, νῦν δὲ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν Ἐλλῆς· καὶ Σαμαρεῖταις ἐκδεδόσθαι, τούτου χάριν εἰρήσθαι τὸ, « Υψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκιμα· » ἀλλὰ καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. » Κοιλάδα δὲ εἰώθεν ὄνομάσιν ὁ προφητεικὸς λόγος τὸ πάντων ἀνθρώπων οἰκητήριον· διὸ λέλεκται ἀλλαγοῦ· « Διέθετο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος. » Τούτο δὴ οὖν τὸ πάντων ἀνθρώπων οἰκητήριον, καὶ τὴν κοιλάδα ταύτην ἐκκλησῶν, φησίν, ἐμπαντοῦ πληρώσω· δὴ αἰνίστεται λέγων, « Σκηνῶν διαμετρήσω. » Καὶ δὲ Ἀκύλας δὲ τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον, « Κοιλάδα συσκιασμὸν καταμετρήσω. » Εἰδοτες ὄντες ἐμδος, φησο, γέγονεν δ Γαλαδα, καὶ ἐμδος γέγονες ποτε δ Μανασσῆς, καὶ Ἐφραΐμ ἦν ποτε, ὅτε ὑπῆρχε, « κραταίωσις τῆς κεφαλῆς μου, » ἦ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἴσχυς τῆς ἀρχῆς μου· » ὁμοίως τε ὄντες « δ ἰούδας βασιλεύς μου· »

A quæ Sichem, quam Josepho dedit Jacob, ubi puteus et sons Jacob est. Quorum meminit Evangelium, dicens Salvatorem eo advenisse, eorumque multos in ipsum credidisse. Quin etiam post ejus assumptionem, apostoli Samariam petentes, signa et prodigia operabantur in ipsa, ita ut in Actibus apostolorum narretur Spiritum sanctum ejus incolis datum fuisse, ibique magnum extitisse gaudium. Scribitur quoque Philippum descendisse in urbem Samariam, ipsisque prædicasse Christum. Turbae porro dictis Philippi unanimiter hærebant, cum audirent ac viderent signa quæ faciebat : exortaque magna vox lætitiae est in civitate illa. Deinde dicitur : « Cum autem audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quod receperisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum ; » ac subjungitur : « Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum ¹⁹. » Hæc igitur Samariæ facta sunt, ita ut hæc promissio impleretur : « Exaltabor et dividam Sichima. » Nam Samaritanis Spiritum sanctum distribuit post assumptionem suam et postquam exaltatus est, quando « ascendens in altiu captivam duxit captitatem, et dedit dona hominibus ²⁰. » Hæc porro facta sunt postquam discipuli Salvatoris Hierosolymæ persecutionem passi sunt. Ait itaque Scriptura : « Facta est persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, et omnes dispersi sunt ²¹ ; » ac rursus : « Igitur qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes verbum ²². » Deinde dictum est, qua ratione Samaritanis evangelizarent, et quomodo apostoli Spiritum sanctum ipsis impertirent. Demonstratum ergo est quare dictum si illud, « Exaltabor, et dividam Sichima. » Nam hæc omnia implebantur postquam Salvator exaltatus est. Dixerit forsitan alius, quia olim Judæorum locus erat, nunc autem post Salvatoris nostri assumptionem, Græcis et Samaritanis concessus fuerat, ideo dictum, « Exaltabor, et dividam Sichima ; » sed etiam, « convallem tabernaculorum dimetiar. » Convallem universorum hominum domicilium vocare consuevit propheticus sermo : quare alibi dictum est : « Disposuit in valle lacrymarum ²³. » Hoc itaque hominum omnium domicilium, et convallem istam, ecclesiis, inquit, meis replebo. Quod his verbis subindicat, « Tabernaculorum dimetiar. » Aquila vero sic interpretatus est, « Convallem umbraclorum metiar. » Deinde, ut olim, inquit, meus fuit Galaad, meus item Manasses, et Ephraim, « fortitudo capitis mei » quondam erat; sive secundum Symmachum, « robur principatus mei; » item, ut olim « Judas rex meus » fuit; aut secundum Aquilam, « Judas diligens inquisitor meus; » eadem prorsus conditione erit alienigenarum regio et urbs, quæ dicitur Moab : efficietur enim « lebes spei meæ; » vel, secundum Aquilam, « lebes la-

¹⁹ Act. viii, 14-17. ²⁰ Psal. lxxvii, 19. ²¹ Act. viii, 1. ²² ibid. 4. ²³ Psal. lxxiii, 6.

vacri mei; aut et lebes securitatis meæ, secundum Symmachum. Ephraim vero fortitudinem capitum sui, sive robur principatus sui, vocavit: quoniam qui ex tribu Ephraim olim regnarunt, in novem et dimidiam ex tribubus Israel imperium in Samaria obtinuerunt.

φαλῆς ἁυτοῦ ὀνόμασεν, ή ἰσχὺν τῆς ἀρχῆς ἁυτοῦ ποτε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τῶν ἑννέα ἡμιτοῦ φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ.

Cum autem duo Josephi filii fuerint, Ephraim et Manasses: Ephraimitæ sese ab Jerusalem segregantes, in Samaria, sive in praedicta Sychem quæ et Sichima, regiam constituerunt. Quamobrem dictum est: « Ephraim fortitudo capitum mei, » sive, « robur principatus mei. » Qui autem ex tribu Manasse fuerunt, Galaad obtinebant. Quare dictum est: « Meus est Galaad, et meus est Manasses. » Nam locus Galaad vocatus est, et habitatores Manasses appellati sunt. Ut igitur illi, ait, mei suere, scilicet filii Manasse, Galaad incolentes, et qui in Sichimis populi principatum tenuere, filii Ephraim; quin etiam ut ii qui in ipsa Jerusalem regnabant ex tribu Juda, mei et meæ portionis erant reges; sic aliquando meæ erunt alienigenæ gentes. Omnes porro alienigenas per Moab et Idumæam indicat, in duabus illis gentibus, quibus prohibitum erat ingredi in Ecclesiam Dei, reliquas omnes una complexus. Scriptum namque est: « Ammonitæ et Moabitæ non ingredientur in Ecclesiam Domini, usque ad tertiam et quartam generationem, et usque in æcumum²¹. » Moab autem et Ammon filii Lot fuere, ex scelerata illa filiarum suarum commistione, atque ex Sodomitico semine: quorum successionem, Moabitas nimirum et Ammonitas, lex Moysis repudiat. At lex præsens ipsi Moab pulcherrima annuntiat, dicens: « Moab lebes spei meæ; » alteri vero genti Esau ortæ bona denuntiat, hæc adjiciens: « In Idumæam extendam calceamentum meum. » Idumæa porro ab Edom nomen sortita. Hic erat Esau de quo dictum est: « Ne quis mœchus, aut profanus, ut Esau²². » Sexcentæ quoque aliæ prophetiæ contra Idumæos et Idumæam seruntur. Sed iis quoque præsens sermo pulcherrima annuntiat, dicente Deo: « In Idumæam extendam calceamentum meum. » Deinde vero de reliquis gentibus indiscriminatim subjugit: « Mihi alienigenæ subditi sunt, » sive, « amici facti sunt. » Moab vero lebetem spei suæ vocat, seu lebitem lavacri sui, aut securitatis suæ, quia alio modo non licitum ipsi fuisset, utpote semel repudiato, in Ecclesiam Dei concedere, nisi per lavacrum regenerationis. Itaque ceu in lebete ablutus et purgatus a pristica impietate, gratia donatur, atque ita securitatem obtinet. Et hæc opere completa licet ipsis oculis percipere iis qui in Arabum regione peregrinantur, cum videant Moabitas et Ammonitas, qui penes illos magno numero sunt, Ecclesias Dei implere. Similiterque, « In Idum am, inquit, concordam calceamento meo, »

²¹ Deut. xxiii, 5. ²² Hebr. xii, 16.

Α ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ιούδας ἀκριβαστῆς μου » τὸν αὐτὸν τρόπον ἔσται καὶ ἡ τῶν ἀλλοφύλων χώρα τε καὶ πόλις ἡ καλουμένη Μωάδ· γενήσεται γάρ « λένης τῆς ἐλπίδος μου, » ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « λένης λουτροῦ μου » τῇ, « λένης ἀμεριμνίας μου, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. Τὸν δὲ Ἐφραῖμ κραταίωσιν τῆς κεπιδήπερ οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ βασιλεύσαντες ἥρξαν

Δύο δὲ πάθων γενομένων τῷ Ιωσῆφ, τοῦ Ἐφραῖμ καὶ τοῦ Μανασσῆ, οἱ μὲν τοῦ Ἐφραῖμ, ἀποσχίσαντες τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ τῇ προλεγχείῃ Συχὲμ τῇ καὶ Σίκιμα συνέστησαν τὸ βασιλειον· διὸ λέλεκται: « Ἐφραῖμ κραταίωσις τῆς κεφαλῆς μου, » ή, « ἰσχὺς τῆς ἀρχῆς μου » οἱ δὲ ἐκ τοῦ Μανασσῆ γενόμενοι ἔσχον τὴν Γαλαάδ· διὸ εἰρηται: « Ἐμές ἐστι Γαλαάδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς. » Ό μὲν γάρ τόπος ἐκ τοῦ Γαλαάδ ἐσημαίνετο, οἱ δὲ οἰκήτορες ἐκ τοῦ Μανασσῆ. Ήσπερ οὖν οὗτοι, φησι, γεγόνασιν ἐμοί, οἱ τε τὴν Γαλαάδ οἰκήσαντες υἱοὶ Μανασσῆ, καὶ οἱ ἐν Σικίμοις δρεῖσαντες τοῦ λαοῦ υἱοὶ Ἐφραῖμ· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ οἱ ἐκ φυλῆς Ιούδα βασιλεύσαντες ἦσαν ἐμοί, καὶ τῆς ἐμῆς μερίδος βασιλείς· οὕτως ἔσται ποτὲ ἐμὰ καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη. Διτοί δὲ πάντας ἀλλοφύλους διὰ τοῦ Μωάδ καὶ διὰ τῆς Ἰδουμαίας, ἐκ δύο τούτων ἔθνων τῶν ἀπηγορευμένων εἰσιέναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα παραδεξάμενος. Γέγραπται γοῦν: « Ἀμμανίται καὶ Μωαδίται οὐκ εἰσελεύσονται εἰς Ἐκκλησίαν Κυρίου ἑως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς, καὶ ἔως εἰς τὸν αἰώνα. » Μωάδ δὲ καὶ Ἀμμαν γεγόνασιν υἱοὶ Λάωτ ἐκ παρανόμου μίξεως τῶν αὐτοῦ θυγατέρων, ἐκ τε τοῦ Σοδομιτικοῦ σπέρματος· ὃν τὴν διαδοχὴν, Μωαδίτας καὶ Ἀμμανίτας, ἀποδήμητος ποιεῖται ὁ Μωαδέως νόμος. Άλλ' ὁ παρὼν νόμος τῷ μὲν Μωάδ εὐαγγελίζεται κάλλιστα λέγων: « Μωάδ, λένης τῆς ἐλπίδος μου » ἐτέρῳ δὲ ἔθνει τῷ ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ ὑφεστῶτι τὰ χρηστὰ σημανεῖ, ἐπιφέρων ἔησις· « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενό τὸ ὑπόδημά μου. » Ἰδουμαία δὲ ἐκέλητο ἀπὸ τοῦ Ἐδώμ· οὗτος δὲ ἦν δὲ Ἡσαῦ περὶ οὐλέλεκται· « Μή τις πόρνος, ή βέβηλος, ὡς Ἡσαῦ. » Μυρίας τε δὲλλαι προφητεῖται κατὰ τῶν Ἰδουμαίων καὶ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας εἰρηται. Άλλ' ὁ παρὼν λόγος τὰ κάλλιστα καὶ τούτοις εὐαγγελίζεται, λέγοντος τοῦ Θεοῦ: « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενό τὸ ὑπόδημά μου. » Εἰθὲ ἔησι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἔθνων ἀδιορίστως ἐπιλέγει· « Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπέταγησαν, » ή « ἐφιλίσαν. » Λένητα δὲ τὸν Μωάδ τῆς ἁυτοῦ ἐλπίδος καλεῖ, ή λένητα τοῦ λουτροῦ ἁυτοῦ, ή τῆς ἀμεριμνίας ἁυτοῦ· ἐπειδὴ οὐκ δὲλλως ἔησην αὐτῷ, ἀπαξ ἀποδήμηψ γενομένω, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παραβλειν, μὴ οὐχὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Ήσπερ οὖν λένητης ἀπολουσάμενος καὶ ἀποκαθαρθεὶς τῆς προστρας δυσσεβείας, καταξιοῦται τῆς χάριτος, καὶ οὕτως ἀμεριμνίας τυγχάνει. Καὶ ταῦτα δὲ ἔργων κεχωρήκτα πάρεστιν ὀφθαλμοῖς παραλαβεῖν, τῇ τῶν Ἀράδων ἐπιδημήσαντας χώρῃ, θεωμένους τε τοὺς πάρ' αὐτοῖς πληθύνοντας λαοὺς, Μωαδίτας καὶ Ἀμμανίτας

πληροῦντας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Ήσαύτως δὲ καὶ, «Ἐπὶ Ἰδουμαίαν ἐπιβήσομαι, φησι, τῷ ὑπόδημαί μου, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. Καὶ ταῦτην δὲ τὴν πρόρρησιν οὐδὲν ἀν εἰη θυσιέρες ἰδεῖν, τῇ τῶν Ἰδουμαίων ἐπιστάντας χώρᾳ καὶ τὰ πλήθη τῶν αὐτῶν: Ἐκκλησῶν τοῦ Θεοῦ δψει παραλαβόντας· ὡς μὴ δοκήσῃ τινα ἀληθῶς ἐπίβασιν γεγονέναι τοῖς τόποις ἔκεινοις δυμολογῆσαι. Διὰ δὴ ταῦτα ἀνωτέρω ἐλέγετο· «Ο Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· Ἀγαλιάσσομαι. » Μέλλον γάρ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνακαλεῖσθαι, πρεπόντως αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ, συνέχαιρε τῇ τῶν σωζομένων σωτηρίᾳ. Καὶ ἄλλως δὲ ὑπόδημα αὐτοῦ οὐκ ἀν ἀμάρτωις λέγων τοὺς ἀποστόλους, τῇ τοὺς εἰς ἐτι δεῦρο τῷ περὶ αὐτοῦ κηρύξματι διακονούμενον. Ταῦτα δὴ οὖν πάντα εἰργάσατο ὁ Θεὸς, δτε ἐπ' ἐσχάτω τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν τῇ μὲν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. Καθ' ἐτέραν δὲ ἐκδοχὴν λαλήσας ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, πάντας ἀπαξιπλῶς· Τουδίους τε καὶ Ἑλληνας, τά τε καθ' δῆλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη εἰς τὴν ἕαυτοῦ χάριν ἀγεκαλέσατο· διὸ καὶ τὴν Σικίμα καὶ τὸν Γαλαάδ (1), καὶ τὸν Μανασσῆν καὶ τὸν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Μωάδ καὶ τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἀπαντας κατηριθμήσατο, ἐξ ίσου τῆς ὁμοίας κάλισσεως καταξιώσας ἀπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· πλὴν ἀλλὰ πρώτους τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖ. Ἐχρῆν γάρ τὰ πρωτεῖα καὶ τὰς ἀπαρχὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πρώτως αὐτοῖς ἀπονείμαι διὰ τὰς πρὸς τοὺς αὐτῶν πατέρας ἐπαγγελίας, δι' ἃς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πρώτοις αὐτοῖς εὐηγγελίζετο μαρτυρόμενος καὶ λέγων· «Οὐκ ἥλθον εἰ μὴ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ. » Καὶ τοῖς ἀποστόλοις δὲ αὐτοῦ πρώτοις αὐτοῖς κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον παρήνει φάσκων· «Εἰς δόδον ἔθνων μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσελθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ. » Εἴτα μετ' ἔκεινους προσέταπτε τοῖς ἕαυτοῦ μαθηταῖς εὐαγγελίζεσθαι πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὄντιματι αὐτοῦ. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ τῶν ὅλων Θεὸς ἔνοικήσειν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ λαλήσειν ἀνθρώποις θεοπίκεται· καὶ ὡς ὅμοι καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν τὸν Ἐφραΐμ καὶ τὸν Μανασσῆν καὶ τὸν Ἰούδαν εἰσδέξεται· οἱ πάλαι μὲν ἡσαν διεστῶτες, δτε δὲ μὲν Ἰούδας ἔβασιλεν ἐν Τερουσαλήμ, δὲ Ἐφραΐμ, ἐν Σικίμοις καὶ Σαμαρείᾳ, δὲ Μανασσῆς ὡκει τὴν Γαλαάδ. Ως μηκέτι τούνναν ἀφορισμοῦ, μήτε διαστάσεως οὖσης ἐν αὐτοῖς, πρώτους αὐτοὺς εἰσκαλεῖται· εἴτα Μωαΐτας καὶ Ἀμμανίτας, Ἰδουμαίους τε καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπαντας ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντας. Γνώσεις δὲ ἀν εἰς τῆς Ιστορίας τῶν Εὐαγγελίων, δικας καὶ οὓς χρόνους δ ἀγιος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῖς Σικίμοις ἐπεδήμει, καὶ αὐτῇ Σαμαρείᾳ, τῇ τε Ιερουσαλήμ, ἦνωμένου τότε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἕαυτοῦ ἀποστόλους πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ ἐν πρώτοις διεπέμπετο· μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς αὐτοῖς ἀστεριν ὑποδήμασι χρώμενος, τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος τῆς σωτηρίου κατηξίου χάριτος.

«Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; ή τίς δόηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; Οὐχὶ σὺ δὲ Θεὸς δ ἀπ-

⁽¹⁾ Μαθ. xv, 24. ⁽²⁾ Μαθ. x, 5, 6.

(1) Τὴν Σικίμα καὶ τὸν Γαλαάδ. Forte τὰ Σ. κ. τὴν Γ. EDIT.

A secundum Symmacnum. Quam item prædictionem in promptu est completam videre iis qui in Idumæam concedunt, et multitudinem Ecclesiarum Dei ibi conspiciunt; ut cunctetur nemo confiteri, vere in loca illa consensum factum esse. Propterea superius dictum est: « Deus locutus est in sancto suo: Exultabo. » Nam cum humanum genus universum ad salutem revocandum esset, ut ejus erga homines amorem decebat, salutem nactis gratulatur. Alia autem ratione nihil aberres si dicas, calceamentum ejus suisse apostolos, sive etiam ejus ad hanc usque diem prædicationis ministros. Hæc itaque omnia operatus est Deus, quando in novissimo dierum locutus est nobis in Sancto suo. Secundum aliam vero explicationem, locutus Deus in Sancto suo, omnes omnino Judæos et Græcos, aliasque per universum orbem gentes ad gratiam suam revocavit. Quare Sichima, Galaad, Manassen, Ephraim, Judam, Moab, Idumæam, et alienigenas omnes enumeravit, simili vocatione totum genus humanum æque dignatus; sed priores qui ex Israel erant memoravit. Oportuit enim primitias evangelicæ prædicationis ipsis impertire, ob promissiones patribus eorum factas, quarum causa Salvator ipsis prioribus Evangelium prædicabat, hæc testificatus: « Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel⁽¹⁾. » Apostolis quoque suis præcipiebat, ut ipsis primuni Evangelium prædicarent dicens: « In viam gentium ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis; sed ite potius ad oves, quæ perierunt, domus Israel⁽²⁾. » Secundum illos autem jubet discipulos suos Evangelium prædicare omnibus gentibus in nomine suo. Sic ergo in præsenti universorum Deus in Sancto suo habitat, atque in ipso et per ipsum locuturum esse hominibus vaticinatur: et ait se simul pariterque Ephraim, Manassen et Judam excepturum esse; qui olim quidem dissiti erant, quando Juda regnabat in Jerusalem, Ephraim in Sichimis et Samaria, Manasses vero habitabat in Galaad. Ut nullo igitur ulterius discrimine intercessero, nullaque inter eos discepantia futura, ipsos priores advocat; deinde Moabitas, Ammonitas, Idumæos, cæterosque homines omnes, universum orbem incolentes. Ex historia porro Evangeliorum ediscas, quo tempore Sanctus Dei in Sichimis peregrinabatur, et in ipsa Samaria, necnon in Jerusalem, Israelem tum conjunctum fuisse, nullamque intercessisse divisionem; sic et apostolos suos primo ad oves quæ perierant domus Israel misit; postea autem, iisdem usus ceu calceamentis, universum hominum genus salutari gratia dignatus est.

καὶ μηδεμιᾶς οὖσης ἐν αὐτῷ διαστάσεως· οὗτω δὲ πρόσωπα τὰ ἀπολαύστα οἶκου Ἰσραὴλ ἐν πρώτοις διεπέμπετο· μετὰ δὲ ταῦτα, τοῖς αὐτοῖς ἀστεριν ὑποδήμασι χρώμενος, τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος τῆς σωτηρίου κατηξίου χάριτος.

VERS. 11. « Quis abducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? et non exhibis in virtutibus nostris? Supra dictorum sententiae insistens Propheta, supra modum miratur illud inexpectatae alienigenarum gentium mutationis prodigium. Deinde cum dixisset Deus, « In Idumæam extendam calceamentum meum, » dictum hujusmodi admiratur, secum reputans an unquam ipse Deus calceamento usus, consensurus sit, non in Jerusalem, neque in Samariam, neque in aliam Israelis civitatem, sed in alienigenas Idumæos. Quare beatos illos prædicat, ad quos accessurus Deus erat, orationemque emittit, ut ipse quoque hæc videre dignus habeatur: quapropter dicit: « Quis abducet me in civitatem munitam? aut quis deducet me usque in Idumæam? » Preca-batur enim deduci, annosque vitæ sua produci usque ad id temporis, quo Deus calceamentum suum usque in Idumæam extensus erat, ut magnum illud miraculum cerneret, Deum videlicet apud homines peregrinantem, et in Idumæa ambulantem, alienigenasque ipsi subditos et amicos: quare ait: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Civitatem porro munitam vocat Ecclesiam Dei, vallatam firme et fortissimo muro, salutari nempe virtute, quam etiam videre efflagitabat; quocirca dixit: « Quis abducet me in civitatem munitam? » Perpendas velim, ipsum minime rogare ut deducatur usque in Jerusalem, sive usque ad Galaad, aut usque ad Sychem, sive usque ad Ephraim, sive usque ad Judam; sed quasi inexpectata promissione percusus, quod scilicet perosi ac incachi Esau posteri tanta gratia donandi sint, ut Deus ad eos descendat, precatur dicens: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Ac quod mirum prorsus est, Deus non nudis pedibus ambulatus dicitur, sed cum calceamentis; sub-indicatis animabus voluntatis ejus administris, quarum opera, vocatione gentium peracta, per universam terram, suam constituit civitatem, nimirum catholicam Ecclesiam suam, ac coelum religiosorum hominum: de qua civitate dictum alias est: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei²⁸; » et: « Fluminis impetus leviflant civitatem Dei²⁹. » Hanc civitatem munitam cum videre peroptaret Propheta dicebat: « Quis abducet me in civitatem munitam? » aut « in civitatem circumseptam? » sic enim interpretatus Symmachus est. Eam quippe portæ, januæ et vectes divinarum virtutum circummuniunt, ne quadam obsidione prematur. Quare de illa dicebat Salvator: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam nœam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam³⁰. » Hanc igitur circumseptam civitatem videre gestiens Propheta dicebat: « Quis abducet me in civitatem munitam? » Atque alienigenarum salutem oculis inspicere peroptans, hæc adjiciebat: « Quis deducet me usque in Idumæam? » Deinde

A ασάμενος ἡμᾶς; καὶ οὐκ ἔκελεύσῃ ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; » Ἐπιστήσας τῇ τῶν προλεχθέντων διαινοίδ Προφῆτης, ὑπερεκπλήσσεται τὸ θαῦμα τῆς παραδόξου τῶν ἀλλοφύλων ἔθνων μεταβολῆς. Εἴτα τοῦ Θεοῦ εἰρηκότος, « Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενῷ τὸ ὑπόδημά μου, » τὸν λόγον ἀποθαυμάζει, εἰ μὲν ποτὲ Θεὸς αὐτὸς, ὑποδήματι χρησάμενος, ἐπιβαίνει οὐ τῇ Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ τῇ Σαμαρείᾳ, οὐδὲ ἀλλι τοι τῇ τοῦ Ἱερατὴλ, ἀλλὰ τῶν ἀλλοφύλων Ἰδουμαίων. Διὸ μακαρίεις μὲν τούτους, οἵς ἐπιδημήσειν ἤμελλεν ὁ Θεός· εὐχήτην δὲ τίθεται καταξιωθῆναι ποτε καὶ αὐτὸν τῆς τούτων θέας· διό φησι· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; ή τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Ηὔχετο γὰρ ὁδηγηθῆναι καὶ παρατείναι τοὺς τῆς ζωῆς αὐτοῦ χρόνους ἐπὶ τὸν καιρὸν ἔκεινον, B καθ' ὃν ἤμελλεν ὁ Θεός ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἔκτενειν τὸ ὑπόδημα αὐτοῦ, ὡς ἂν ἦδοι τὸ μέγα θέαμα, θεῖ: ἐπιδημοῦντα ἀνθρώπους καὶ ἐμπεριπατοῦντα τῇ Ἰδουμαίᾳ, ἀλλοφύλους τε αὐτῷ ὑποτεταγμένους καὶ φιλιάζοντας· διό φησι· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Πόλιν δὲ περιοχῆς καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, περιπεφραγμένην στερβῷ καὶ δυγωτάψι τείχει, τῇ σωτηρίᾳ δυνάμει, ἢν καὶ αὐτὴν ἰδεῖν ηὔχετο· διό ἔλεγε· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » Θέα δὲ ὅπως οὐκ ἡδύστατο ὁδηγηθῆναι ἔως τῆς Ἱερουσαλήμ, ή ἔως τοῦ Ἰούδα· ἀλλ' ὥσπερ ἐκπλαγεὶς τὸ παράδοξον τῆς ἐπαγγελίας, εἰ τοῦ μεμισημένου καὶ πόρου· Ἡσάν οἱ ἀπόγονοι τε-αὐτῆς τότε τεύχονται χάριτος, ὡς ἐπιδῆναι αὐτοὺς τὸν Θεὸν, εὐχεταὶ λέγων· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Σφόδρα δὲ θαυμαστῶς ὁ Θεός ἐμπεριπατήσειν οὐ γυμνοῖς ποιεῖ λέλεκται, ἀλλὰ δι' ὑπόδημάτων· εινιττομένου τοῦ λόγου τὰς ὑπηρετικὰς τοῦ βουλήματος αὐτοῦ ψυχὰς, δι' ὧν τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν ποιησάμενος, πανταχοῦ γῆς τὴν ἑαυτοῦ συνεστήσατο πόλιν, λέγω δὲ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ σύστημα τῆς τῶν θεοσεῖδων πολιτείας· περὶ ἣς εἰρηται ἀλλαχοῦ· « Δεδοξασμένα ἐλαΐθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ· » καὶ, « Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τεύτην οὖν τὴν πόλιν τῆς περιοχῆς δικῶν θεάσασθαι ὁ Προφῆτης ἔλεγε· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » Καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων σωτηρίαν εὐχόμενος ὄφθαλμοῖς παραλαβεῖν, προσετίσει λέγων· « Τίς ὁδηγήσει με ἔως τῆς Ἰδουμαίας; » Εἴτα πρώτον καὶ δεύτερον εἰπών, « Τίς; » τὸν μόνον δυνατὸν ταῦτα δεικνύναι γνωρίζειν ὄφιλογες· ἢν δὲ οὗτος ὁ Θεός· διὸ κατ' ἀρχὰς τῆς προκειμένης στη-

²⁸ Psal. LXXXVI, 3. ²⁹ Psal. XLV, 5. ³⁰ Matth. XVI, 18.

λογαριφίας οἰεγεν· « Ὁ Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς καὶ καθ-
εῖται ἡμᾶς· » Διὸ πρὸς ἐκείνην τὴν φωτὴν ἀποδί-
δωσιν ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν διάνοιαν λέγων· « Οὐχὶ σὺ
ὁ Θεὸς δὲ ἀπωσάμενος ἡμᾶς; » Τίς γάρ ἀλλος, φησι,
δύναται δεῖξαι ἡμῖν τὰς ἐπαγγελίας τὰς σὰς καὶ τῶν
τῶν λόγων τὰ ἀποτελέσματα, εἰ μὴ σὺ αὐτὸς δὲ ἀπ-
ωσάμενος ἡμᾶς; Φησι, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Εἰ μὴ σὺ
ὁ Θεὸς δὲ ἀποβαλλόμενος ἡμᾶς, καὶ μὴ προσελθὼν ἐν
ταῖς στρατεύσεσιν ἡμῶν; » Ἀπώσω γάρ ἡμᾶς σὺ,
Κύριε, καὶ καθεῖται ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ πάλαι εἰωθὼς
συνεχένει καὶ συμπολεμεῖν ταῖς ἡμετέραις δυνά-
μεσι, νῦν δὲ τὴν κλῆσιν ἐποιήσω τῶν ἑθνῶν, ἀπώσω
ἡμᾶς καὶ οὐκέτι συνεχέρχῃ ταῖς ἡμετέραις δυνάμεσι.
Ἄλλη οὖν ἔστιν ἡμῖν ἐλπὶς πρὸς τὸ θεάσασθαι
σου τὰς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ σὺ αὐτὸς βουλήθετης.
Σοῦ γάρ θελήσαντος, δυνατὸν ἡμῖν τοὺς σοὺς προ-
φῆτας συγκαταλεγῆναι τῇ πόλει σου τῇ περιπερφρα-
γμένῃ, καὶ διδηγηθῆναι εἰς τῆς ἀποδειχθείστης ἰδου-
μαῖς;

« Δός ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία σω-
τηρίας ἀνθρώπων. Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν,
καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς. » Οἱ τῶν
ἐπαγγελιῶν καταξιωθέντες διδάσκονται διὰ τῶν προ-
κειμένων νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι, παρασκευάζεσθαι
τε εἰς θλίψεις, καὶ δι’ εὐχῶν λέγειν τῷ ἁυτῷ βα-
σιλεῖ· « Δός ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως· » ματαίαν
γάρ εἶναι πᾶσαν τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐλπίδα. Εἰτ’ εὐ-
έξαμεν ταῦτα, τὴν ἀγαθὴν ἐπιδείκνυνται προθυμίαν
λέγοντες· « Ἐν Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς
ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς. » Τοιοῦτος ἦν δὲ
Παῦλος λέγων· « Πάντα ισχύων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι
με· » καὶ πάλιν· « Οὐκ ἐγὼ δὲ, φησιν, ἀλλ’ ἡ
χάρις ἡ σὺν ἐμοὶ. » Ταῦτα δὲ λέγειν παιδεύονται οἱ
ἐκ τῆς ἰδουμαϊκῆς καὶ ἐκ τῶν ἀλοφύλων ἑθνῶν τῇ
τῷ Θεῷ χάριτι προσελήνθότες. Εἰ δὲ ἐκ προσώπου
τοῦ προφητικοῦ χοροῦ λέγοιτο καὶ ταῦτα, πρέπει ἀν-
τιτούς, ἀποκλαυσαμένους τὸν ἀπωσμὸν καὶ τὴν καθ-
αίρεσιν τοῦ προτέρου λαοῦ, εὐχήν ἀναπέμπειν ὑπὲρ
τοῦ κοινοῦ πάντων αὐτῶν σώματος, καὶ λέγειν τῷ
Θεῷ τὰ προκείμενα.

1. ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΥΜΝΟΙΣ, ΤΩ ΔΑΥΙΔ Σ.

« Εἰσάκουσον, δὲ Θεὸς, τῆς δεήσεώς μου, πρόσχες
τῇ προσευχῇ μου. » Οἱ μὲν ἐπιγεγραμμένοι στήλο-
γραφίας ἐφεξῆς πέντε μέχρι τοῦ νθ̄ τέλος ἔχουσιν·
εἰσὶ δὲ πάντες οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν προγραφὴν εξ·
οἱ τε προλεχθέντες καὶ δὲ ιε' ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς
βίβλου τῶν Ψαλμῶν καίμενος. « Οὐ γε μὴν μετάχειρας
ἔμνος ὁν καὶ αὐτὸς εἰς τὸ τέλος διὰ τὰς ἐπὶ τέλει
τοῦ ὑμνου φερομένας ἐπιγρήσας ἐπαγγελίας ἀνα-
πέμπει. Εἰσὶ δὲ πάντες οἱ ἐπιγεγραμμένοι « Ἐν
ὑμνοῖς » πέντε· δύο μὲν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς
βίβλου, δέ τέταρτος καὶ δέ σ'. Άλλ' οὗτοι μὲν « Ἐν
ὑμνοῖς ψαλμοὶ » λέγονται· οἱ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει
τῆς βίβλου τρεῖς « Ἐν ὑμνοῖς » ἐπιγράφονται μόνον,
δέ νη', καὶ δέ νθ', καὶ δὲ μετά χειρας. Οἱ μὲν οὖν « Ἐν

A cum semel et secundo dixisset, « Quis? » eum qui
solus talia ostendere possit cognoscere se confi-
tetur; hic porro Deus erat; quod etiam initio hu-
jus tituli inscriptionis dicebat: « Deus, repulisti
nos et destruxisti nos. » Quare ad illam vocem spe-
ctans, eamdem hic profert sententiam dicens:
« Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? » Quis enim
alius, inquit, promissa tua, et verborum tuorum
exitum exhibere nobis valeat, nisi tu ipse qui
repulisti nos? sive, secundum Symmachum, « Nisi
tu, Deus, qui abjicis nos, et non accidis ad exer-
citus nostros? » Siquidem repulisti nos, tu Do-
mine, et destruxisti nos: sed qui olim una nobis-
cum exire, et cum exercitibus nostris pugnare
solebas, nunc post peractam gentium vocationem,
repulisti nos, neque ultra egredieris cum virtuti-
bus nostris. Non alia itaque subest nobis spes
videndi promissa tua, nisi tu ipse volueris. Te
quippe volente, possumus nos prophetæ tui in cir-
cumsepta civitate tua annumerari, ac deduci us-
que declarataī illam Idumæam.

B VERS. 13, 14. « Da nobis auxilium de tribula-
tione, et vana salus hominum. In Deo faciemus
virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes
nos. » Qui promissis dignati sunt, his edocentur
sobrie agendum et vigilandum esse, atque ad ærum-
nas paratos esse oportere, ac dicere regi suo in
orationibus, « Da nobis auxilium de tribulatione : »
vana quippe est spes in homine posita. Deinde
hæc precati, alacritatis suæ signa præbent dicentes:
« In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum de-
ducet tribulantes nos. » Talis erat Paulus, qui
dicebat: « Omnia possum in eo qui me confor-
tat»; ac rursum; Non ego, inquit, sed gra-
tia quæ est mecum²¹. Ad hæc diceuda eru-
diuntur, qui ex Idumæa et ex alienigenis gentibus
ad Dei gratiam accessere. Quod si tæx persona
prophetici chori dicantur, sane decet ipsos repul-
sam et ruinam prioris populi deploantes, oratio-
neum effundere pro communi suo corpore, et hæc
verba Deo proferre.

4. IN FINEM, IN HYMNIS, DAVIDI. LX.

D VERS. 2, 3. « Exaudi, Deus, deprecationem
meam, intende orationi meæ. » Qui tituli inscri-
ptiones dicuntur, consequenter positi numero
quinque, in LIX desinunt. Sunt autem omnes,
qui hujusmodi titulo inscribuntur, numero sex;
nempe qui jam memorati sunt, et decimus quin-
tus, in prima parte libri Psalmorum situs. Hic
vero quem jam tractamus hymnus, ad finem, ob
perutilia illa promissa, quæ in fine seruntur, re-
mittit. Sunt autem « In hymnis » inscripti quinque
numero: quorum duo in prima parte libri sunt,
quartus nempe, et sextus. Sed illi quideor « In hym-
nis psalmi » dicuntur; qui vero in secunda parte
libri sunt, tres numero, « In hymnis » solum in-

²¹ Philip. iv, 13. ²² I Cor. xv, 10.

scribuntur; nempe LIII, LIV, et hic quem tractamus. Qui igitur « In hymnis psalmi » dicuntur, vindicentur cum musico instrumento, quod psalterium dicunt, pronuntiati suisse: quoniam qui psallit, corporis, quod instrumentum animæ est, actione indiget. Qui autem hymni solum dicuntur, sola voce hymnum offerentis, nulla adhibita psalterii pulsatione, dicti sunt; qui sermones ibidem positi sola mentis speculatione opus habeant. Idque declarat præsens hymnus qui sic habet: « A finibus terræ ad te clamavi; » quo significat Prophetam quasi extra corporis ambitum a Deo assumptum suis. Nec ignoro reliquos interpres alia edidisse ratione. Hic autem obsecrat David his verbis: « Exaudi, Deus, deprecationem meam. » Cum enim magnis divinisque rebus egeat, hæc consequi se postulat. Deinde ut se dignum declaret qui exaudiatur, subjungit: « Intende orationi meæ. » Suam enim orationem magna et profunda quadam intelligentia repletam esse consilus, rogabat Deum ut respiceret et verba sua specularetur, dicta examinaret, utpote suis auribus digna. Deinde rem declarat cuius causa Deum orationis suæ speculatorum advocaret, cum adjicit: « A finibus terræ ad te clamavi. » Et quia reliqui interpres simili modo interpretati sunt, Aquila scilicet, « Ab extremo terræ ad te clamabo; » Symmachus vero, « A finibus terræ te invocabo; » quinta autem editio, « A finibus terræ ad te clamabo; » quis non dicti sententiam merito requirat? Qui enim possit quispiam totum orbem prætergressus, cum super ipsum Oceanum devenerit, hæc vociferari: « A finibus terræ ad te clamavi? » At consideres velim, annon omnis Dei amicus fines terræ congruenter vocetur. Nam improbus homo qui forum et turbas, curias et tribunalia circumcursat, lotusque in corporeis voluptatibus defossus est, jure in profundo terræ habitare dicatur; qui vero « circuierint in melotis et in pellibus caprinis egentes, angustiati, afflicti »²², et a medio urbium fugerunt, ac in desertis commorati sunt, in montibus, in cavernis et in foraminibus terræ, merito dicantur extra terram esse: ac etiamsi non prorsus erant a corpore exempti, etsi extra illud essent, tunc tamen in ipso viventes, illoque ut instrumento utentes, nequaquam in vita mala demergebantur; sed carptim solummodo necessarium cibum, et reliqua ad usum requisita contingentes degebant; jure in extremis et in finibus corporis siti videbantur: qualis erat Paulus, qui dicebat: « In carne enim viventes, non secundum carnem militamus »²³; et: « Cum Christo crucifixus sum; vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus »²⁴. Qui ergo sic affectus est, jure dicat Deo: « Intende orationi meæ. » Multatique in hujusmodi vita fiduciam habens, nequaquam mentitur cum dicit: « A finibus terræ ad te clamavi. » Causam vero adjicit his verbis, « Dum

A ὑμνοῖς ψαλμοῖς ἐσίκασι σὺν τῷ μουσικῷ δργάνῳ τῷ καλουμένῳ ψαλτηρίῳ λελέχθαι, ὡς δειθέντος τῆς διὰ τοῦ σώματος, διπερ ἐστὸν δργανὸν τῆς ψυχῆς, πρακτικῆς ἐνεργείας τοῦ τὸν ὑμνὸν ἀναπέμψαντος εἰργναται, οὐ συμπαραληφθείσῃς τῆς διὰ τοῦ ψαλτηρίου κρούσεως, τῷ μόνῃ τῆς κατὰ διάνοιαν θεωρίας δεδησθαι: τοὺς ἐν αὐτοῖς λόγους. Τούτο γοῦν παριστησιν ὁ μετὰ χειρας ὑμνος λέγων: « ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἔκέρχεται » δι' οὐ σημαίνει ὥσπερ ἔξω γεγενῆσθαι τῆς τοῦ σώματος καταστάσεως θεοληπτούμενον τὸν Προφήτην. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς οὓς ἐτέρως ἐκδεδωκέναι. Παρακαλεῖ δὲ διὰ τῶν μετὰ χειρας ὁ Δαυὶδ λέγων: « Εἰσάκουσον, οὐ Θεός, τῆς δεήσεως μου. » Ἐνδεής γάρ ὁ μεγάλων τινῶν καὶ θείων, τούτων τυγχάνειν παρακαλεῖ. Εἴθ' ὥσπερ δέξιον ἑαυτὸν τοῦ εἰσακουσθῆναι παραστήσας, ἐπιλέγει: « Πρόσχες τῇ προσευχῇ μου. » Ποιῶντος γάρ καὶ βαθέστας διανοίας πεπληρώθαις αὐτοῦ τὴν προσευχὴν θαρσῶν, τξίου τὸν Θεὸν ἐπιβλέψαι, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ λόγοις ἐνατενίσαι, καὶ δοκιμάσαι τὰ λεγόμενα, ὡς ἀν τῶν αὐτοῦ ἀκοῶν δέξια. Εἰτα καὶ τὸ ἔργον δείκνυσιν, οὐ χάριν θεωρὸν τὸν Θεὸν τῆς ἑαυτοῦ προσευχῆς ἀνεκαλείτο. διὸ ἐπιλέγει: « Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἔκέρχεται. » Καὶ ἐπειδὴ περ συμφώνως οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ἐκδεδώκασιν, ὁ μὲν Ἀκύλας εἰπὼν, « Ἀπὸ τελευταίου τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐπικαλέσομαι. » ὁ δὲ Σύμμαχος, « Ἀπὸ περάτων τῆς γῆς σὲ ἐπικαλοῦμαι. » τὸ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « Ἀπὸ περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ κεκράζομαι. » τίς οὐκ ἀν εὐλόγως τὸν νοῦν τῆς λέξεως ἐπιζητήσει; Πῶς γάρ ἀν τις δύναται, τὴν σύμπασαν ὑπερβάσας οἰκουμένην, καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἐλθὼν τὸν Ήκεανὸν, « Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἔκέρχεται, » βοῶν; Ἀλλ᾽ ὅρα εἰ μή πᾶς ὁ τῷ Θεῷ φίλος εὐλόγως ἀν τὰ πέρατα τῆς γῆς φηθεῖν. Οὐ μὲν γάρ φαῦλος ἀνήρ, ἀγοράς καὶ δῆμους, βουλευτήριά τε καὶ δικαστήρια περιτρέχων, δῆλος τε ταῖς τοῦ σώματος ἕδυπαθείαις κατορωρυγμένος, ἐν βιθῷ τῆς γῆς οἰκεῖν λέγοιτο ἀν εἰκότως· οἱ δὲ περιελθόντες ἐν μηλωταῖς καὶ ἐν αἰγίνοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θιτόδενοι, κακουχούμενοι, τοφεύοντες τὰ μέσα τῶν πόλεων, καὶ τάς διατριβᾶς ἐν δέρμασι ποιούμενοι καὶ δρεσι καὶ σπηλαῖοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς, εὐλόγως ἀν λεχθεῖν ἔξω τυγχάνειν τῆς γῆς· καὶ εἰ μὲν μή παντελῶς ἡσαν ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος, καὶ ἐκτὸς ἡσαν αὐτοῦ· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ βιούντες, δργάνῳ τε αὐτῷ χρώμενοι, οὐκ ἐνεβαπτίζοντο τοῖς τοῦ βίου κακοῖς, ἀκροθίνως δὲ αὐτὸς μόνον τῆς ἀναγκαῖας τροφῆς, καὶ τῶν λοιπῶν χρεῶν ἐφαπτόμενοι διετέλουν· εἰκότως ἐν δέκτοις ἐδόκουν εἶναι καὶ ἐν τοῖς πέρασι τοῦ σώματος· οἶος δὲ οὐδὲ Παῦλος λέγων· « Ἐν σαρκὶ γάρ ζῶντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατεύμεθα. » καὶ, « Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἔγω, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Οὐ δῆλον οὐτω διακείμενος εὐλόγως ἀν εἰποι τῷ Θεῷ· « Πρόσχες τῇ προσευχῇ μου, » πολλὴν ἀγων παρέβησίν επὶ τῇ τοιεύτῃ τοῦ βίου ζωῇ· οὐδὲ ἀν ψεύσασι τοιεύτῃ.

²² Heb. xi, 57. ²³ II Cor. x, 3. ²⁴ Gal. ii, 20.

• Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς ὁ ἐκέραξα. • Προτίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιλέγων, «Ἐν τῷ ἀκηδίᾳσαι τὴν καρδίαν μου» · ἢ «Ἐν τῷ ἀδημονεῖν τὴν καρδίαν μου», καὶ τὸν Σύμμαχον. Ἀκηδιὰ γάρ, καὶ ἀδημονεῖ πᾶσα θεοφίλης ψυχὴ τῷ θνητῷ ἐνδιατρίβουσα βίῳ· διὸ καὶ φήσαις ἀν, οἶμαι· «Οὐτὶ ἐμακρύνθη τὸ παροικία μου.» Καὶ τὴν οἵ δυντες ἐν τῷ στήνει στενάζομεν βαρούμενοι. «Ἐστενεγε οὖν καὶ ὁ Πτεῦλος ἀκηδίων ἐπὶ τῇ παρεκτάσει τοῦ θνητοῦ βίου· διὸ καὶ ἀπεκλάφετο λέγων· «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἀνθρώπος, τίς με βύσται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» ἡ Ἀκηδιὰ δὲ καὶ ἀδημονεῖ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν, τὸ πλῆθος τῶν ἀπολυμένων θεωρῶν· ἐπειδὴ τὸ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ ὅδος ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπόλειαν» · οὗτος πάλιν δὲ αὐτὸς πενθεὶ πολλοὺς, περὶ ὃν Ελεγε· «Πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἀνομίᾳ καὶ ἀσεβείᾳ ἢ ἐπραξαν.» Οὐδὲ αὐτὸς ὑπεραλγῶν καὶ ὑπερπάσχων ἐτέρων ἔδει· «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; Τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» Ουμοίως δὲ καὶ οἱ προφῆται τὸν πάλιν ἀπεκλάφοντο λαδὸν, ὥσπερ οὖν καὶ δαυΐδ. Διὸ αὐτὸς μὲν ἐφευγε τὰ μέτα τῆς γῆς, καὶ ἐν ἄκροις αὐτῶν γινόμενος ἔδει πρὸς τὸν Θεόν· ἐπὶ δὲ τῇ τῶν πολλῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σαούλ ἀπώλειᾳ τὴν ψυχὴν ἀλγῶν ἀπεκλάψθη.

«Ἐν πέτρᾳ ὑψώσάς με, διὸ ἐγενήθης ἐλπίς μου, πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ» καὶ τὰ ἐξῆς. Κατὰ μὲν τοὺς Ἐβδομήκοντα, εὐχαριστίαν περιέχει ὁ ἄγος. Ταῦτά μοι, φησίν, ὑπῆρχεν διὰ προείρηκα· ἐπειδὴ σὺ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπῆρας με καὶ ὑψώσας στήσας ἐν τῇ παρὰ σοὶ πέτρᾳ, ἥτις ἐστιν ὁ προιών σου Λόγος· ἡ πέτρα γάρ ἡν ὁ Χριστός. Ἐπει τοίνυν ἐν τῷ λόγῳ σου ὑψώσας με καὶ μετέωρον ἐποίησας, ὡς μηχανὴ κατοικεῖν τὰ μέτα τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν ἄκροις αὐτῆς γενέσθαι, ἥδη δὲ καὶ ὡδῆγησάς με, ὥστε πλησίον σου φάσαι· γέγονάς τε ἐλπίς μου, δι' ἣν ἐλπίδα οὐ καταισχυνθήσομαι· ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπικειμένων μοι νητῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν μου, ἀντὶ πάντων ἀπήρκεσας σὺ μόνος, πύργος ὀχυρός μοι γενόμενος, καὶ περιφράττων με ἐν ἀσφαλείᾳ τῆς παρὰ σοὶ σωτηρίας, ὡς μηδένα τῶν ἐχθρῶν ἐπιστρέψεσθαι· εἰκότως τούτων ἀπάντων τυχῶν, σοὶ τοὺς ὄμοιούς ἀναπέμπω, ὡς ἀπάντων μοι τῶν ἀγαθῶν γενομένων αἰτίῳ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, «Ἐν πέτρᾳ ὑψώσάς με,» καὶ τῶν ἐξῆς, δὲ Σύμμαχος ἔτερον ἀπέδωκε νοῦν εἰπών· «Οταν στερεός κατεπαίρεται μου, δοῦγησεις; με. Ἔγένου γάρ ἀφοβία μου, πύργος ὑψηλὸς ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ» καὶ ὁ Ἀκύλας ὄμοιός τὸν αὐτὸν ἀπέδωκε νοῦν εἰπών· «Ἐν στερεῷ ὑψώθητι τῷρ' ἐπὶ, καθοδγήσεις με,» καὶ τὰ ἐξῆς. Διδάσκει δὲ ἡμῖς διὰ τούτων δὲ λόγος μηδένα τῶν κατεπαιρομένων τημῶν ἐπιστρέψεσθαι, ὅλους δὲ γενέσθαι τοῦ θεοῦ, ἐπ' αὐτῷ μόνῳ θαρσοῦντας. Οὐ γοῦ ἀγαθαὶς ἐπίσιν ἐψωδιασμένος, καὶ τὸν Θεόν κτησάμενος πύργον ἰσχύος, ἦ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, «πύργον κράτους» ·

¹¹ Psal. cxix, 5. ¹² Rom. vii, 24. ¹³ Matth. vii, 13. ¹⁴ II Cor. xii, 21. ¹⁵ II Cor. xi, 29.

¹⁶ I Cor. x, 4.

A anxiaretur cor meum; sive secundum Symmachum, «Dum desperaret cor meum.» Anxiatur enim et quasi desperat religiosa quælibet anima, dum in mortali vita versatur: qua de causa ipsam dicere arbitror, «Quia incolatus meus prolongatus est¹¹.» Et nos quoque dum in hoc tabernaculo sumus afflicti, ingemiscimus. Ingemiscebatur item Paulus ob mortalis vite diuturnitatem tædio affectus: quare cum lacrymis dicebat, «Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus¹²?» Angustiatur autem et quasi despondet animum, ob humanitatis sensum, tantam cernens pereuntium multitudinem: siquidem «lata et spatiosa via est quæ dicit ad perditionem¹³.» Sic etiam is ipse multos luget de quibus dicebat: «Lugebo multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam de peccato et iniquitate et impietate, quam gesserunt¹⁴.» Idem quoque pro aliis supra modum lugens et afflictus clamabat: «Quis infirmatur, et ego non infirmior? Quis scandalizatur, et ego non uror¹⁵?» Similiter prophetæ pristinum illum populum deplorabant, quemadmodum et David. Quare ipse quidem de medio terræ fugiebat, ac in extremis ejus partibus constitutus clamabat ad Deum, et de multorum deque Saulis pernicie animo lugens lacrymas fundebat.

Vers. 4, 5. «In petra exaltasti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici,» et cætera. Secundum LXX Interpretes gratiarum actionem sermo complectitur. Hæc, inquit, quæ supra dixi, mihi aderant; quia tu ipse Deus elevasti et exaltasti, ae in petra illa, quæ apud te est, stauisti me, quæ est Verbum abs te procedens: «Petræ enim erat Christus¹⁶.» Quia igitur in Verbo tuo exaltasti et sublimem fecisti me; ita ut non ultra in medio terræ habitem, sed in extremitatibus ejus consistam; jamque deduxisti me, ut prope te accederem, factus es spes mea, cuius spei causa non confundar: sed etiam multis instantibus mihi spiritualibus inimicis et hostibus, quærentibus animam meam; instar omnium mihi fuisti: tuque solus mihi turris fortissima effectus circumcommunisti me, et in tutela salutis, quæ apud te est, posuisti; ut nullum jam inimicorum meorum reformidem: hæc omnia nactus, tibi ut omnium mihi bonorum Auctori, hymnos emitto. Pro illo autem: «In petra exaltasti me,» etc., aliam Symmachus sententiam extulit his verbis: «Cum fortis insurget adversum me, deduces me. Fueristi enim securitas mea, turris excelsa a facie inimici: Aquila item eadem sententia interpretatus est hoc modo: «In firme exaltare apud me, deduces me,» etc. His porro docemur neminem ut adversariorum reformidemus, sed nos Deo penitus tradamus, in ipso solo confidentes. Qui ergo bona spe instrucitus, Deum in turrim fortitudinis habet; sive,

secundum Aquilam, « turrim roboris; » aut secundum Symmachum, « turrim munitam; » is, inquam, dicit : « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum. » Neque enim, ait, in me confidam, sed in velamento alarum tuarum. Ita porro vocare Scriptura solet virtutes Dei providentias administras, quibus obtegitur religiosus homo, qui a velamento Dei nunquam recedit, sed intra ipsum in sæculum habitat : jamque Ecclesia ejus et decore domus ejus fruitur, ut dicat : « Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriae tuæ »⁴⁸; et : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita mea : ut videam voluntatem Domini, et visitem templum ejus »⁴⁹. Quod si tabernaculum est cœlestis, quod fixit Dominus, non homo, ad cuius exemplum, jesus Moyses aliud fabricatus est, ad illud sane tabernaculum remittens, dixerit : « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula. » Talem enim perfectus homo promissionem accepit, minime spectans ea quæ sub conspectum cadunt, sed quæ non videntur. Nam quæ videntur, temporanea ; quæ non videntur, æterna sunt.

Vers. 6. « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. » Si vulgaris quædam oratio esset ea, quæ jam a Davide emissæ est, non necesse sane fuisse eam in libro Psalmorum reponi : verisimile quippe est eum sexcentas alias orationes ad Deum effusisse ; quemadmodum nos quoque quotidie variisque temporibus precamur ; at quia plerumque dum precati, aut psalmos pulsaret, hymnosve emitteret, prophætica virtute replebatur ; merito jam non ut vulgares orationes, sed ut sermones alii prophætici hæc obsignabantur ; eaque in divinis libris reponabant, qui discretionis spirituum gratiam acceperant. Sic ergo post prædicta verba, intermedio diapsalmate, Propheta sancti Spiritus illapsum animadvertis, adeoque illustratus, cum nossæ præmissam ab se orationem a Deo exauditam esse, jam mutationem sermonis inducit. Quamobrem superius quidem sic precabatur : « Exaudi, Deus, deprecationem meas ; » hic vero post diapsalma dicit : « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas »⁵⁰. Viden' quo pacto se exauditum esse sentiebat ? Et illud erat per Isaiam prophetam dignis hominibus promissum a Deo : « Adhuc te loquente dicam : Ecce adsum ». Nam adhuc loquente Propheta, astans Spiritus indicebat ipsi exauditum se esse. Quare ait : « Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas. » Eademque secundum reliquos interpres sententia declaratur : nam secundum Aquilam dicitur : « Quoniam tu, Deus, audisti orationes meas ; » secundum vero Symmachum : « Tu enim, Deus, exaudisti preces meas. » Adjicit deinde : « Dediti hæreditatem timentibus nomen

A ἡ, « πύργον ὁχυρὸν, » κατὰ τὸν Σύμμαχον. ἐπει- « Παροικήσω ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰώνας. σκεπασθήσομαι ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου » Οὐ γάρ ἐπὶ ἐμαυτῷ, φησιν, εὐθαρσῆσα, ἀλλ’ ἐπὶ τῇ σκέπῃ τῶν σῶν πτερύγων. Οὕτω δὲ καλεῖν εἴωθεν ὁ Λόγος τὰς προνοητικὰς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις, ὑφ’ ἓς σκεπάζεται ὁ θεοφίλης, μηδέποτε τῆς σκέπης ἀνεχωρῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι’ αἰώνος ἔνδον ἐν αὐτῇ κατοικῶν· καὶ ἡδη μὲν ἀπολαύων τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ τῆς εὐπρεπείας τοῦ οἰκου αὐτοῦ, ὥστε λέγειν· « Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἰκου σου » καὶ « τὸπον σκηνώματος τῆς δόξης σου » καὶ, « Μίαν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἰκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου » τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα τοῦ Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. » Εἰ δέ ἐστι καὶ ἐπουράνιος σκηνὴ, ἢν ἐπηγένετο Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρωπος, ἢς τὴν εἰκόνα Μωϋσῆς προσταχθεὶς ἐποιεῖ, εἰς ἔκεινην ἀναπέμπων τὴν σκηνὴν, εἶποι ἀν τό· « Παροικήσω ἐν τῷ σκηνώματί σου εἰς τοὺς αἰώνας. » Ταύτην γάρ εἰληφε τὴν ἐπαγγελίαν δι τέλειος, οὐ σκοπῶν τὰ βιεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βιεπόμενα· τὰ γάρ βιεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βιεπόμενα αἰώνια.

B « Οτις σὺ, δ Θεὸς, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου, ἔδωκας κληρονομίαν τοῖς φοιβουμένοις τὸν δονομά μου. » Εἰ μὲν φιλὴ τις ἦν προσευχὴ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ ἀναπεμφθεῖσα ἡ μετὰ χείρας, οὐδὲν ἦν ἀναγκαῖον αὐτὴν ἀναληφθῆναι τῇ βίσιλφ τῶν Ψαλμῶν· εἰκὸς γάρ αὐτὸν καὶ μυρίας ἀλλὰς εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν πεποιησθαι· ὥστε πολὺ οὖν C καὶ ἡμεῖς ἐφ’ ἔκαστης ἡμέρας, καὶ κατὰ καιροὺς διλλοτες διλλους εὐχόμεθα διαφόρους· ἐπειδὲ πολλάκις ἐν αὐτῷ τῷ προτεύχεσθαι, ἢ τοὺς φαλμούς ἀνακρούεσθαι, ἢ τοὺς ὄνμους ἀναπέμπειν, προφῆτικῆς ἐπιληροῦτο δυνάμεως· εἰκότως οὐκέτι ὡς ψιλὰς προσευχὲς, ἀλλ’ ὡς διλλους λόγους προφητικοὺς ἐπεστηματίνοντο τὰ λεγόμενα, καὶ ταῖς θείαις βίσιλοις ἐγκατέταπτον οἱ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων εἰληφότες. Οὔτως οὖν καὶ ἐνταῦθα μετὰ τὰ προτεύθέντα, διαβάλλοματος μεταξὺ παρεντεθέντος, μεταβολὴν ποιεῖται τοῦ λόγου δι Προφήτης, αἰσθόμενος τῆς τοῦ διγίου Πνεύματος ἀφίξεως, φωτισθεὶς τε ὑπὸ αὐτοῦ καὶ γνώσις, διτι τὰς προτεύχεσθαις αὐτῷ δεήσεως ἐπηκόου διεγέ τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἀνωτέρω μὲν εὐχόμενος ἔλεγε· « Εἰσάκουσον, δ Θεὸς, τῆς δεήσεώς μου » ἐνταῦθα δὲ μετὰ D τοῦ διάβαλμα φάσκει· « Οτις σὺ, δ Θεὸς, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου. » Όρδες δπως συνήθετο εἰσακουσθεῖς· καὶ τοῦτ’ ἦν τὸ διά τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τοῖς ἀξίοις ἐπηγγελμένον ὑπὸ τοῦ λέγοντος Θεοῦ· « Ἐτί λαλούντος σου ἐρώ· Ἰδού πάρειμι » ἐτί γάρ φεγγομένου τοῦ Προφήτου, τὸ Πνεῦμα ἐπιστάν τὸ ἀγιον διττοῦ αὐτῷ, ὡς ἄρα εἰσακουσθεὶς εἴη. Διό φησιν· « Οτις σὺ, δ Θεὸς, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου. » Καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς δὲ ἐρμηνευτὰς ἡ αὐτὴ παρίσταται διάνοια· ἐπειδὲ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· « Οτις σὺ, δ Θεὸς, εἰσήκουσας τῶν προσευχῶν μου. » Εἰτε

⁴⁸ Psal. xxv, 8. ⁴⁹ Psal. xxvi, 4. ⁵⁰ Psal. lx, 6. ⁵¹ Isa. lviii, 9.

ιπλέγεις· « Εδωκας κληρονομίαν ταῖς φοβουμένοις τὸ δυνομά σου. » Ἐμοῦ μὲν γάρ τέως εἰσήκουσας· Ἡγονὸς δὲ ὑπὸ τοῦ σοῦ Πνεύματος φωτισθεὶς, ὅτι οὐκ ἔμοι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸ δυνομά σου καρπὸν ἄξιον τοῦ σοῦ φόδου δώσεις, τὴν κληρονομίαν ἣν ἐπηγγείλω αὐτοῖς. Ἀορίστως δὲ εἰπὼν, « τοῖς φοβουμένοις τὸ δυνομά σου, » ἡ πλωσε τὴν χάριν ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους. Οὐ γάρ τῷ Ἰσραὴλ ἐπήγγειλας τὴν κληρονομίαν, οὐδὲ τῷ Ἰουδαίων ἔθνει μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸ δυνομά αὐτοῦ. « Ἰουδαίψ τε πρῶτον, » φησὶν δὲ Ἀπόστολος, « καὶ Ἑλληνι. » Πολλάκις δὲ ἡμῖν ἀποδέειχται, ὡς πάντας τοὺς ἐξ ἑθνῶν τῷ Θεῷ προσιντάς, φοβουμένους τὸν Κύριον καλεῖν εἰωθεν δὲ λόγος. Τούτοις οὖν αὐτοῖς, φησὶν, ἐδωκας κληρονομίαν· καὶ ποιαν οὐκ εἶπεν, ἡμῖν δὲ καταλέλοιπεν ζῆτειν. Τῷ μὲν οὖν Ἰσραὴλ τὴν φέουσαν μέλι καὶ γάλα ἐπήγγειλας δὲ διὰ Μωϋσέως· τοῖς δὲ φοβουμένοις ὁποιαν ἔδωκε κληρονομίαν, εἰσας ζῆτειται. Εὑρήσεις δὲ ἐν τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μακαρισμοῖς ταύτην, ἐν οἷς εἰρηται· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ πάλιν ἔχεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπαγγείλαν, δι' ἡς φησι· « Καὶ ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ πολυπλασίσοντα λήψεται, καὶ διὰ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς κληρονομίας δὲ πέμπτος φαλμὸς ἐπεγέραπτο, « Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης· » καὶ ἐν τῷ ιε^ροις δὲ φαλμῷ ἡ αὐτὴ κληρονομία ἐδηλοῦτο κατὰ τὸ, « Κύριος ἡ μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου, σὺ εἰ δὲ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἔμοι. Καὶ γάρ ἡ κληρονομία μου κρατίστη μοὶ ἔστιν. »

« Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις· τὰ ἔτη αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς αὐτοῦ διαμενεῖ εἰς τὸν αἰώνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » Ελεος καὶ ἀλήθειαν τίς ἐκζητήσεις αὐτοῦ; « Προειπὼν, « Οὐτὶ σὺ, ὁ Θεός, εἰσήκουσας τῶν εὐχῶν μου, » καθ' ὑπερβαθὸν συνῆψε τὸ, « Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις. » Εἰσάκουσον γάρ, φησι, τῶν εὐχῶν μου, ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας μοι προσέθηκας. Διὰ μέσου δὲ ἐνεδήθη ἡ περὶ τῶν φοβουμένων τὸ δυνομά τοῦ Κυρίου μνήμη· ἐπειδὴ καὶ αὐτοῖς ἐπήγγειλας τὴν κληρονομίαν ἡ προφητεία. « Ήν δὲ ἡ κληρονομία ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἦν δὲ λόγος σημαίνει φάσκων· « Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις. » Μεγάλα τοίνους εὐχαρίστους τῷ βασιλεῖ Δαυΐδῃ ἐπήγγειλας δὲ θεός διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας προσθήσειν, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς. Ταύτην γάρ αὐτῷ τὴν κληρονομίαν ἐπηγγείλατο· δὴ καὶ ἐν τῷ καὶ δηλοῦται φαλμῷ, ἐν φερηται· « Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρανθήσεται· δὲ βασιλεύς. Τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐδωκας αὐτῷ· » καὶ ἔξῆς· « Ζωὴν ἥτταστο σε, καὶ ἐδωκας αὐτῷ μαχρότητα ἡμερῶν εἰς αἰώνα καὶ εἰς αἰώνα αἰώνος. » Ἐπειδὴ γάρ τῶν οὐρανίων ὀριγνώμενος, καὶ τῶν παρὰ σοὶ ἀγαθῶν ἐπιθυμήσας, ηὗξατο· εἰσήκουσας αὐτοῦ, φησι, καὶ εἰσακούσας, « τὴν ἐπιθυμίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐδωκας αὐτῷ, καὶ τὴν θέλησιν τῶν χειλέων αὐτοῦ οὐκ

Α τυπ. » Me quippe jam exaudisti: ac bene novi a Spiritu tuo illustratus, non mihi soli, sed etiam omnibus timentibus nomen tuum, te dignum timore tuo fructum daturum esse, scilicet eam quam pollicitus ipsis es, hæreditatem. Cum autem indiscriminatim dixerit, « timentibus nomen tuum, » in omnes homines gratiam extendit. Neque enim Israeli, neque Judaico populo tantum hæreditatem pollicitus est, sed etiam omnibus timentibus nomen suum. « Judæo primum, » inquit Apostolus, « et Graeco⁴⁶. » Jam plerumque demonstratum a nobis est, Scripturam omnes qui ex gentibus ad Deum accedunt, timentes Dominum vocare solere. His itaque ipsis, ait, dedisti hæreditatem: qualem, non explicat, sed inquirendum nobis reliquit. Israeli itaque terram fluentem mel et lac per Moy-sen promisit; timentibus autem quam dei hæreditatem, quærendum reliquit. Eam vero in Salvatoris nostri beatitudinibus deprehendas, ubi dicitur: « Bea-ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum⁴⁷; » ac rursum Salvatoris nostri promisum habes, quo ait: « Et in hoc sæculo multo plura recipiet, et in futuro vitam æternam possidebit⁴⁸. » Hujus hæreditatis causa quintus psalmus inscriptus est: « In finem, pro ea quæ hæreditatem accipit; » et in decimo quinto psalmo eadem ipsa hæreditas declaratur hoc dicto: « Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tu es qui re-stitues hæreditatem meam mihi. Etenim hæreditas mea præclara est mihi⁴⁹. »

VERS. 7, 8. « Dies super dies regis adjicies, anni ejus usque in diem generationis et generationis ejus permanebunt in æternum in conspectu Dei. Misericordiam et veritatem ejus quis requiret? » Cum antea dixisset, « Quoniam tu, Deus, exaudiisti orationes meas, » per transgressionem adjecit illud, « Dies super dies regis adjicies. » Exaudi, inquit, orationes meas, dies super dies mihi ad-jecisti; in medio autem interposita est timentium nomen Domini mentio, quia prophetia ipsis quo-que hæreditatem promisit. Hæreditas autem illa æterna vita erat, quæ his significatur, « Dies super dies regis adjicies. » Magna itaque postulant regi Davidi, pollicetur Deus per Spiritum sanctum, se dies super dies ipsi adjeceturum, et annos ejus in diem generationis et generationis. Hanc enim ipsis promisit hæreditatem: quod et in xx psalmo declaratur his verbis: « Doinine, in virtute tua lætabitur rex. Desiderium cordis ejus tribuisti ei⁵⁰; » et postea: « Vitam petuit a te, et tribuisti ei lon-gitudinem dierum in sæculum et in sæculum sæculi⁵¹. » Quia enim cœlestium percupidus, et bona quæ penes te sunt concupiscens, precatus est; exaudiisti eum, inquit, et cum exaudisses, « desiderium coris ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. » Quæ illa con-

⁴⁶ Rom. ii, 10. ⁴⁷ Matth. v, 3. ⁴⁸ Matth. xix, 29. ⁴⁹ Psal. xv, 5, 6. ⁵⁰ Psal. xx, 2. ⁵¹ ibid. 5.

cupiscentia ejus, quæ petitio labiorum ejus sit, sub hæc docet his verbis : « Vitam petuit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum et in sæculum sæculi. » In præsenti igitur eodem modo precatus David est, et preces ejus exauditæ sunt : exauditus hanc consecutus est promissionem, qua dicitur : « Dies super dies regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis et generationis ; » sive, secundum Symmachum, « dies diebus regis adjicies, annos ejus in quantum generatio et generatio : habitabit in æternum in conspectu Dei : misericordia et veritas circummunit ipsum. » Hæc omnia adipiscetur qui dicere potuit : « A finibus terra ad te clavavi, dum anxiaretur cor meum. » Nam hujusmodi prospectus condignum fructum accipiet, vitam æternam. Cum dicitur autem, « Anni ejus usque in diem generationis et generationis, » significatur Davidem non solum tempore vite suæ memorandum esse, sed per singulas generationes ; sive per duas generationes, queis subindicatur populus ex circumcisione, et Ecclesia ex gentibus. Quanto igitur tempore prima illa generatio divinas legit Scripturas, Davidem in memoria retinet ; secunda vero generatio, quæ electa ex omnibus gentibus est, similiter nunquam finem facit Davidem memoriandi, quia ejus in ore versatur liber generationis Jesu Christi filii David. Id itaque subindicatur his verbis, « Anni ejus usque in diem generationis et generationis. » Et banc quidem penes homines diuturnitatem obtinebit. Apud Deum autem, inquit, nunquam peribit ; sed immortalem atque in infinitum durante nactus vitam, « permanebit in æternum in conspectu Dei. » Quomodo autem durare possit et Dei vita cœquari hominum vita, sub hæc docet his verbis : « Misericordiam et veritatem ejus quis requiret ? » Quod apertius interpretatus Symmachus est dicens : « Misericordia et veritas circummunit ipsum ; » similiter Aquila, « Misericordia et veritas servabunt eum. » Hæc ipsis immortalitatis causa, neunque Dei misericordia et veritas : quarum consors religiosus quivis homo, quasi sale conditus, in æternam vitam servabitur. Neque enim quod similis Deo secundum substantiam sit, ideo similiter vivet ; sed quia a misericordia Dei et a veritate ejus conservatur.

VERS. 9. « Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem. » Hæc cum Spiritus sanctus Davidis animæ inspirasset, quasi a magistro sic edoctus, fide seruonem obsignat hæc vociferans : « Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi. » Nec simpliciter ait, « Psallam nomini tuo in sæculum sæculi, » sed addita voce, « Sic. » Sic quomodo nisi ut Spiritus sanctus docuit superius his verbis, « Misericordia et veritas circummunit ipsum. » Sic enim misericordia tua et veritate tua circummunitus et servatus, psallam nomini tuo in sæculum sæculi. Confido enim misericordia et veritate

A έστέρησας αὐτὸν. » Τίς δὲ ἦν ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ αἰτησίς τῶν χειλέων αὐτοῦ, διδάσκει ἐχῆς λέγων : « Ζωὴν ἡτήσατο σε, καὶ ἔδωκας αὐτῷ μαρδοτητα ἡμέρῶν εἰς αἰώνα καὶ εἰς αἰώνα τοῦ αἰώνος. » Καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῖνυν παραπλησίως ἔκεινος ἡγένετο Δαυΐδ, καὶ εὑξάμενος εἰσηκούσθη ἐπασκουσθεὶς τε ταύτης ἐτυχε τῇ ἐπαγγελίᾳ, δι' ἣς εἱρηται : « Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προσθήσεις· τὰ ἐπὶ αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον : « Ἡμέρας ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως προσθήσεις, ἐτη αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον γενεὰ καὶ γενεά· οἰκήσεις αἰώνιως ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. Ἐλεος καὶ ἀλήθεια περιφράξεις αὐτὸν. » Τούτων δὲ πάντων τεύξεται δὲ δυνηθεῖς εἰπεν· « Ἀπὸ τῶν πτερύγων τῆς γῆς πρὸς τὴν ἐκέραξα ἐν τῷ ἀκηδίδεσαι τὴν καρδίαν μου. »
B Τῆς γάρ τοιαύτης προκοπῆς καρπὸν ἐπάξιον λήψεται τὴν αἰώνιον ζωὴν. Φάσκων δὲ δὲ λόγος, « Τὰ ἐπὶ αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς, » σημαίνει, ὡς ἄρα ἔσται δὲ Δαυΐδ μνημονεύμενος οὐ καθ' ὅν μόνον ἑδίου χρόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἐκάστην γενεὰν, ἵνα κατὰ δύν τινάς γενεᾶς, αινιγγούμενον τοῦ λόγου τὸν τε ἐκ περιτομῆς λαὸν καὶ τὴν ἔξι ἔθνων Ἐκκλησίαν. « Εἳς ὅσον γοῦν χρόνον ἡ γενεὰ ἡ πρώτη τοῖς θεοῖς ἐντυχάνει γράμματι, φέρει διὰ μημημῆς τὸν Δαυΐδ καὶ ἡ δευτέρα δὲ γενεὰ ἡ τῆς ἔξι ἀπάντων ἔθνων ἐκλογῆς ὡσαύτως τοῦ Δαυΐδ οὐποτε διαλεῖπει μνημονεύουσα, διὰ τὸ φέρειν ἀνὰ στόμα τὴν βίβλον τῆς γενέσεως; Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ιὐοῦ Δαυΐδ. Τούτο οὖν ἡγίατο φῆσας δὲ λόγος : « Τὰ ἐπὶ αὐτοῦ ἔως ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς. » Καὶ ἐν μὲν ἀνθρώποις ταύτης τεύξεται τῆς μακρότητος· παρὰ δὲ αὐτῷ τῷ Θεῷ οὐποτε, φησιν, ἀπολεῖται : ἀθανάτου δὲ καὶ εἰς ἀπειρον διαρκούσῃ : ζωὴς τυχῶν, « διαμενεῖ εἰς τὸν αἰώνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » Πῶς δὲ διαρκεῖν καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ζωῇ συμπαρακτεῖνεσθαι ἀνθρώπου φύσις οἴτα τε ἀν εἰη, διδάσκει ἐξῆς φάσκων : « Ἐλεος καὶ ἀλήθειαν ἐπιτητεῖσιν αὐτὸν ; » Οπέρ ταφέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών : « Ἐλεος καὶ ἀλήθεια περιφράξει αὐτὸν. » καὶ δὲ Ἀκύλας ὅμοιως, « Ἐλεος καὶ ἀλήθεια διατηρήσουσιν αὐτὸν. » Ταῦτα γάρ τῆς ἀθανασίας αὐτῷ ἔσται αἵτια, τὸ τοῦ Θεοῦ Ἐλεος καὶ ἀλήθεια. ὃν μεταλαμβάνων πᾶς δὲ θεοφιλής, ὁσπερ ἀπὸ ἀλλῶν ἀλιζόμενος, φυλαχθήσεται εἰς αἰώνιον ζωὴν. Οὐ γάρ δὴ δομοίων τῷ Θεῷ πεφυκός τὴν οὐσίαν, δομοίων αὐτῷ ζήσεται, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ διαχρατούμενος.

C « Οὕτως φαλῶ τῷ ὄνδριτι σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, τοῦ ἀποδούντος με τὰς εὐχάς μου ἡμέραν ἔξι ἡμέρας. » Ταῦτα τοῦ ἀγίου Πνεύματος τῇ τοῦ Δαυΐδ ὑφηγήσαντος φυχῆς, μαθὼν ὁστερ παρὰ διδασκάλου τὰ λεχθέντα, ἐπισφραγίζεται τῇ πίστει τὸν λόγον ἀναφυνόν καὶ λέγων : « Οὕτω φαλῶ τῷ ὄνδριτι σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· » οὐχ ἀπλῶς δὲ, « Φαλῶ, φησι, τῷ ὄνδριτι σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, » ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς. « Οὕτω. » Πῶς δὲ οὕτω; ἀλλ' ὡς προεδίδαξε τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον φῆσαν : « Ἐλεος καὶ ἀλήθεια περιφράξεις αὐτὸν. » Οὕτω γάρ ὑπὸ τοῦ σου ἐλέους καὶ ὑπὸ τῆς σῆς ἀληθείας περιφρατόμενος καὶ διατηρούμενος, φαλῶ τῷ ὄνδριτι σου εἰς τὸν

αιώνα τοῦ αἰώνος. Τελέρεσχα γάρ ζωῆς αἰώνιου τεύ-
ξεσθαι καὶ ἀθανασίας τῆς παρὸς σοὶ διὰ τὸν σὸν Ἐλεον
καὶ διὰ τὴν σὴν ἀλτηθειαν, ἀλλ᾽ οὐ διὰ τὰς ἐμάς ἀρε-
τᾶς. «Οὗτοις οὖν φιλῶ τῷ δύναματι σου εἰς τὸν
αἰώνα τοῦ αἰώνος, τοῦ ἀποδούναι με τὰς εὐχάς μου
ἡμέραν ἐξ ἡμέρας». Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Ἀπο-
δόντος τὰς εὐχάς μου καθ' ἔκστην ἡμέραν». Οὐδε-
πώποτε γάρ ἀπολεῖψομαι τοῦ μῆτρᾶ ποδιδόνται τὰς
ἐμάς ἐπιγγελίας, ὥσπερ ὁφειλάς διηγενεῖς καὶ ἐμοὶ
σωτηρίους. Ταύτας γάρ διατελέσω καὶ εἰς τὸν ἀπει-
ρον αἰώνα ἀποδίδοντος. Οὐδὲ γάρ ζργὸς καὶ ἀπρακτος
ἴσσομαι κατ' ἔκεινην τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὴν δὲ πρέ-
πουσαν καὶ ὁφειλομένην ἀποδίδοντος τῷ Θεῷ κάκει
οὐτῷ πρέπουσα διηγενεῖς εὐγαριστία (1).

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΙΔΙΘΟΥ ΑΑΓΙΑ ΕΑ'.

« Οὐχί τῷ Θεῷ ὑποταγῆσεται ἡ ψυχή μου; παρ' εἰπών γάρ τὸ Σωτήριόν μου. » Ό μὲν προκείμενος ἥλμος εἰρηται μὲν τῷ Δαυὶδ, πρόκειται δὲ τῇ ἐπιγραφῇ, εἰ ὑπέρ Ἰδιθούμ· διδάσκοντος ἡμέρας τοῦ ὕστου, ὃς δρα ὁ Δαυὶδ, ὑπὲρ τοῦ Ἰδιθούμ συντάξας πάνταν φαλμὸν, παρέδωκεν αὐτῷ μελετῶν, καὶ ἀντὶ ἐπιθῆς χρησθεῖ εἰς θεραπείαν, συμφορός τινος ἐπισυμβάσης αὐτῷ. Καὶ δὲ λέξει τῇ ἐπεγέγραπτο, « Εἰς τὸ τέλος, τῷ Ἰδιθούμῳ, ὑδὴ τοῦ Δαυὶδ· » ἐν τῷ καὶ αὐτῷ ὅμοιᾳς διδασκαλίαν παρεδίδου ὁ Δαυὶδ τῷ Ἰδιθούμ διὰ τὴν αὐτὴν, οἷμαι, κατάστασιν. Ἐνταῦθα μὲν γάρ λέλεκται· « Οὐ μή· σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. Ἔντος πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρώπον, φονεύεσθε πάντες ὑμεῖς; » ἐν δὲ τῷ λη· « Ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἄμαρτωλὸν ἔναντιον μου, ἔκωφύθην καὶ ἐπαπεινύθην, καὶ ἐστίγησα σὲ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἀληγμά μου ἀνεκαίνισθη· » καὶ πάλιν· « Ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ἥσαι με· δινεῖδος δῆροιν Ἑδωκάς με. » Καὶ θέα τίνα τρόπον ἐμφανίνει δι' ἀμφοτέρων ἐν πειρασμῷ τινι· ἐξηγεῖσθαι καὶ δεινὰ πεπονθέναι· διὸ ταύτας προσέτετο τὰς φωνάς. Καὶ ἐν μὲν τῷ μετὰ χεῖρας φαλμῷ προών ψηστος· « Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ψευδεῖς υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν λύγοις, τούς ἀδικῆσαι αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό· » καὶ ἐν ἐκείνῳ δὲ ὅμοιας εἰρητο· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρώπος ζῶν· καὶ πάλιν· « Πλὴν μάτην τῆς ἀνθρώπος· » ἀπέρ οὐδὲν ἀν διαφέροι τοῦ· « Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό. » Εἳς πρὸς τούτοις ἐν τῷ λῃ' εὑροις ἀν εἰρημένον τό· « Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἀνθρώπος. Πλὴν μάτην ταράσσονται. Θησαυρίζει, καὶ οὐ γίνωσκει τίνι συνάξει αὐτά. » Σύμφωνα δὲ τούτοις εἴη ἀν καὶ τὰ μετὰ χεῖρας λεγόμενα ἐν τούτοις· « Μή ἐπίπειτε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ δραπαγμα μή ἐπιποθεῖτε· πλούτος ἐὰν· ρέη, μή προστίθεσθε τῇ καρδίᾳ. » Καὶ σὺ δὲ ἀν, ἐπὶ σχολῆς ἐκ παραλήγου τέλος ἐν ἀμφοτέροις τοῖς δηλωθείσι φαλμοῖς ἐγκειμέναις λέξεις παραθεῖσις ἀλλήλαις, εὔροις ἀν μιᾶς καὶ τῆς

A tua, non mea virtute, me vitam æternam, et eam
quæ apud te est immortalitatem adepturum. « Sic »
itaque « psallam nomini tuo in sæculum sæculi, ut
reddam vota mea de die in diem ; » sive secundum
Symmachum, « Reddens vota mea singulis die-
bus. » Nunquam sane desinam promissis stare,
quasi perpetuis mihique salutaribus debitis. Illa
enim vel per infinita sæcula reddere perseverabo.
Siquidem non otiosus, non opere vacuus in illa
æterna vita ero ; sed congruentem debitamque Deo
ibi operam præstabo. Hæc quippe est debita et
ipsi congruens perpetua gratiarum actio.

4. IN FINEM, PRO IDITHUM PSALMUS
DAVID LXI.

VERS. 2, 3. « Nonne Deo subjecta erit anima mea ? ab ipso enim Salutare meum. » Hic psalmus Davidi quidem dictus est, inscriptioni porro additur, « pro Idithum. » Quibus edocentur, Davidem cum pro Idithum psalmum adornasset, ipsi tradidisse ad meditandum ; ut eo, accidente calamitate, quasi incantamento uteretur ad medelam. Item xxxviii inscriptus est : « In finem, ipsi Idithum, canticum Davidis. » In quo similiter David doctrinam ipsi Idithum in pari rerum, ut arbitror, conditione tradidit. Nam hic dicitur : « Non movebor amplius. Quousque irruitis in hominem ? interficitis universi vos. » In xxxviii autem : « Cum consistaret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est ¹¹ ; » et rursum, « Ab omnibus iniurialibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me ¹². » Animadverte porro, quo pacto in utroque se in tentatione constitutum et gravis passum significet ; qua de causa hasce protulit voces. Et in praesenti quidem psalmo deinceps ait : « Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuriari faciant ipsi de vanitate in idipsum : » in illo autem similiter dicebatur : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens ¹³ : » ac iterum, « Verumtamen vane omnis homo ¹⁴ ; » quæ in nullo differant ab hisce : « Verumtamen vani filii hominum, ipsi ex vanitate in idipsum. » Ad hæc in xxxviii dictum deprehendas : « Verumtamen in imagine pertransit homo. Verumtamen vane contenturbantur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea ¹⁵ ; quibus consona fuerint hæc in praesenti dicta : « Nolite sperare in iniquitate, et rapinam nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite cor apponere. » Quod si tu per otium dicta in utroque psalmo posita adversum contuleris, eamdem spectare sententiam deprehendes. David itaque ipsi Idithum accidente tentatione, et fortasse lapsu, hanc

¹⁰ Psal. xxxviii, 2, 3. ¹¹ ibid. 9. ¹² ibid. 6. ¹³ ibid. 42. ¹⁴ ibid. 7-9.

(1) Post hæc sequitur catalogus titulorum Eusebii in undecim sequentes psalmos hoc ritu, Σχολικέ τε
ἔξτησεων εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους ψαλμούς, εἰς τὸν δὲ, ἐν ᾧ ἔστι διδασκαλία θεραπευτική, εἰς τὸν
εὐγένιον, οὐδὲν μετά τοῦτον.

doctrinam medelæ opportunam tradidisse videtur; ut sese reciperet, et a lapsu revocaret. In xxxviii quidem ipsum instituebat, ut sese cohortaretur, ac secum colloquia misceret diceretque: « Duxi: Custodiā vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiā, cum consisteret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis, et dolor meus renovatus est ¹⁷, » et cætera. In quibus adest et illud: « Ab omnibus iniuritatibus meis eripe me, opprobrium insipienti dedisti nre. Obmutui et non aperui os meum, quoniam tu fecisti ¹⁸; » ac rursus: « Amove a me plaga tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci ¹⁹. » Hæc et similia ut diceret ac Deo tales orationes emitteret, in illo psalmo instituebatur Idithum; in hoc autem similiter eidem viro auctor est David ut colloquia secum misceat ac dicat: « Nonne Deo subjecta erit anima mea: ab ipso enim salutare meum? » Quæ significat se vacillasse, ac quamdam perturbationem animæ passum esse. Quia igitur ingruentibus tentatoribus tantillum animo fractius est, id animadvertis, non ut ille qui dicebat, « Mei autem pene moti sunt pedes ²⁰; » sed ut vere motus, necessario ad hæc dicenda instituitur: « Non movebor amplius; » sive secundum Aquilam, « Fal-lar multum; » secundum quintam editionem dicitur etiam, « Non movebor amplius. » Consonat autem doctrinæ præsentis sententia prophetæ dicens: « Væ qui detrahunt peccata ut funiculo longo, et quasi plaustri loro bucule, iniquitates ²¹; » atque illi: « Nunquid qui cadit, non resurget, et qui avertitur non revertetur? Quare avertitur aversione impudenti? dicit Dominus ²². » Hæc quippe omnia docent eum qui semel lapsus sit, ut in peccato non maneat, neque despondeat animum, neque tentationis fluxui sese dedititum præbeat. Quare necessario edocetur Idithum ad sui medelani hæc proferre: atque primo ad magnum Servatorem et animarum medicum confugere; deindeque animam suam non hominibus, neque terrorem inquietibus subjicere; sed unum magnum judicem et Deum ob oculos ponere, ipsique soli animam subjicere suam, liberamque ipsam ab omni extra-neo metu statuere. Quamobrem ait: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » et cætera. Hic rursum salutare Hebraica voce, et ipsissimis elementis, quæsalutaris nostri Jesu nomen scribitur.

Διευθεροῦν τε αὐτὴν πάντας ἀλλοτρίους φένου. Διὸ φησιν: « Καὶ τὰ ἔξης. Πάλιν δὲ κανένανθα τὸ σωτῆριν Ἐθραικῇ φωνῇ διὰ τῶν αὐτών στοιχείων, δι’ ὃν γράφεται ὁ

• Hæc legens quispiam opportune querat: Quid causæ est quod cum duo tantum sint: pro Idithum, » vel secundum Aquilam, « de Idithum, » inscripti, ii tamen non consequenter, sed longo intervallo dissiti jaceant (1). Hujus rei causam, cum

Α αὐτῆς ἔχομένας διανοίας. Οἱ τοῖν Δαῦδ ἔσικε τῷ Ἰδιθούμ πειρασμῷ τινι πεπτωκότι, τάχα που καὶ δλισθήματι, διδασκαλίᾳ θεραπευτικῇ παραδεδοκένται. ὅπως ἂν λάθοι ἐσυτὸν, καὶ ἀνακτήσοιτο τοὺς συμβάντος αὐτῷ πταίσματος. Ἐδίδασκε γοῦν αὐτὸν ἐν μὲν τῷ λῃ̄ ἐσυτῷ παραινεῖν, καὶ πρὸς ἐσυτὸν δελέγεσθαι καὶ λέγειν. « Εἰπα· Φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν ἐν γλώσσῃ μου. Ἐθέμην τῷ στηματὶ μου φυλαχήν, ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτιῶν ἐνώπιον μου. Ἐκωφώθην, καὶ ἐταπειγώθην, καὶ ἐτίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἀλγημά μου ἀνεκανθίσθη, καὶ τὰ τούτοις ἔξης. Ἐν εἰς ἣν καὶ τὸ, « Ἀπὸ τασῶν τῶν ἀνομιῶν μου ῥύσαι με· δινείδος ἄφρον: ἔωχάς με. Ἐκωφώθην καὶ οὐκ ἤνοιξα τὸ στόμα μου, ὅτι τὸ ἐποίησας· » καὶ πάλιν. « Ἀπόστητον ἀπὸ τοῦ τὰς μάστιγάς σου. Ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς χειρὸς σου ἐγώ ἔξελιπον. » Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀδιδάσκετο λέγειν καὶ τῷ Θεῷ τοιαῦτας εὐχὰς ἀνακέμπειν ὁ Ἰδιθούμ ἐν ἑκείνῳ· καὶ ἐν τῷ μετά χειρὰς δὲ ὡσταύτως τὸν αὐτὸν ἀνδρὰ δαυὶδ διδάσκει ἐσυτῷ προσδιαλέγεσθαι καὶ λέγειν. « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου; παρ’ αὐτοῦ γάρ τὸ σωτῆριν μου. » Σημαίνει σεσαλεῦσθαι αὐτὸν, καὶ τινα ταραχήν τῇ ψυχῇ πεπονθέναι. Ἐπει τοίνυν, τῶν πειραζόντων ἐπιθεμένων αὐτῷ, γέγονέ τις αὐτῷ ἀτονία, ἥσθετο τε ἐσυτοῦ οὐ κατὰ τὸν εἰρηκότα. « Ἐμοῦ δὲ παρὶ μικρὸν ἐσαλεῦθησαν οἱ πόδες, » ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς σαλευθέντος ἀναγκαῖος διδάσκεται λέγειν. « Οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν. « Σραλήσομαι πολλήν· » καὶ κατὰ τὴν πέμπτην δὲ ἔκδυσιν τοῦτοι εἰρηται. « Οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. » Σύμφωνος δὲ ἀν εἴη δο νοῦς τῆς προκειμένης διδασκαλίας τῇ φασκούσῃ προφητείᾳ. « Οὐαὶ οἱ ἐπισπόμενοι τὰς ἀμαρτίας ὡς σχοινίῳ μαχρῷ, καὶ ὡς ζυγοῦ ἴμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας· » καὶ τῷ, « Μή δ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, καὶ διαποστρέψων οὐκ ἀναστρέψει; » Ινα τι διποστρέψειται διποστροφὴν ἀναιδῆ, λέγει Κύριος; « Πάντα γάρ ταῦτα διδάσκει τὸν ἀπαξὶ ἡμαρτηκότα μὴ παραμένειν τῷ ἀμαρτήματι, μηδὲ ἀπαγνώσκειν ἐσυτὸν, μηδὲ ἔκδοτον παρέχειν τῷ τοῦ πιερατηρίου φεύματι. Διὸ ἀναγκαῖος διδάσκεται ὁ Ἰδιθούμ ἐπέφεδεν ἐσυτῷ, καὶ τὰ προκειμένα λέγειν· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸν μέγαν Σωτῆρα καὶ τῶν ψυχῶν Ιατρὸν καταφεύγειν· ἐπειτα ὑποτάττειν τὴν ἐσυτὸν ψυχὴν, μηκέτι ἀνθρώποις, μηδὲ τοῖς ἐκφοδοῦσιν· ἵνα δὲ μόνον πρὸ διθαλμῶν θέμενον τὸν μέγαν κριτὴν τε καὶ Θεὸν, αὐτῷ μόνῳ τὴν ἐσυτοῦ ψυχὴν ὑποτάττειν, Δ

Εὐλόγως δὲ τις ζητήσεις τούτοις ἐντυγχάνων· Τι δηποτε μόνον δύο δυντῶν τῶν « ὑπὲρ τοῦ Ἰδιθούμ, » τι « περὶ τοῦ Ἰδιθούμ, » κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρημένων, οὗτος ἐφεξῆς ἀλλήλοις κείνται ἀμφότεροι, μαχρὸν δὲ πεσοχοῖς μεμένοι τυγχάνουσι. Τὴν δὲ τούτων αἰτίαν ἐν

¹⁷ Psal. xxxviii. 2-3. ¹⁸ Ibid. 9, 10. ¹⁹ Ibid. 11, 12. ²⁰ Psal. lxxii, 2. ²¹ Isa. v, 18. ²² Jer. viii, 6, 5.

(1) Hæc enarratio ex tricesimo octavo psalmo excidit.

τοῖς εἰρημένοις ἡμῖν εἰς τὸν λῆγον, γραμματικῶν; ἀποδεῖξει περιστήσαμεν. Ἀλλὰ καὶ τίς ἡ διδοθεῖσα, ἡδη πρότερον ἐν αὐτῷ ἔκεινη φεδονώχαμεν, τὴν ἀπὸ τῶν Παραλιπομένων ἴστορίαν παραθέμενοι· δι' ἣς ἐδείκνυτο εἰς τῶν ἐκλελεγμένων εἰς τὸν αἰνεῖν τὸν Θεόν γεγονός. Γέγραπται γοῦν· « Καὶ κατέλειπον ἔκειται ἐναντίον τῆς κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης Κυρίου τὸν Ἀστράφην καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ λειτουργούντος ἐναντίον τῆς κιβωτοῦ. » Καὶ ἔξῆς εἰρηται· « Αἴμαν καὶ Ἰδιθούμ, καὶ οἱ λοιποὶ ἐκλεγέντες ἐπὶ δύναματος τοῦ αἰνεῖν τὸν Κύριον, διτι εἰς αἰώνα τὸν ἔλεος αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Μετ' αὐτῶν Αἴμαν καὶ Ἰδιθούμ, σάλπιγγές τε καὶ κύμβαλα τοῦ ἀναφωνεῖν, καὶ δργανα τῶν ὥδῶν τοῦ Θεοῦ, νιοὶ Ἰδιθούμ εἰς τὴν πύλην· » καὶ αὐτοῖς· « Καὶ ἐστησεν δι βασιλεὺς Δαυΐδ καὶ οἱ δρχοντες τῆς δυνάμεως εἰς τὰ ἔργα τοὺς ιεροὺς Ἀστράφην καὶ Αἴμαν, καὶ Ἰδιθούμ, τοὺς ἀποφθεγγομένους ἐν κινύρᾳ καὶ ἐν νάδιαις καὶ ἐν τυμπάνοις. » Ἄντι δὲ τοῦ, « τὸν ἀποφθεγγομένους, » δι μὲν Ἀκύλας, « τῶν προφητῶν, » δι δὲ Σύμμαχος, « τῶν προφητευσάντων διὰ λύρας, » ἐξέδωκεν ὡστε προφήτας χρήνομιζειν γεγονέναι τοὺς δηλούμενους. Καὶ αὐτοὶ ἔξῆς εἰρηται τῷ Ἰδιθούμ· « Υιοὶ Ἰδιθούμ, Γοδολείας καὶ Σουρεὶ καὶ Αλείας, καὶ Σεδείας, καὶ Ματθίας, ἐξ μετὰ τὸν πατέρα αὐτῶν Ἰδιθούμ ἐν κινύραις ἀνακρουόμενοι. » Ἄντι δὲ τοῦ, « ἐν κινύραις ἀνακρουόμενοι, » πάλιν δι Ἀκύλας, « κινύρᾳ προφητεύων· » δι δὲ Σύμμαχος, « διὰ λύρας τοῦ προφητεύοντος, » ἐξέδωκεν. Οὐκοῦν καὶ δι Ἰδιθούμ εἶς ἡν τῶν προφητευόντων διὰ λύρας· διὸ καὶ εἰσήτως εἴποι ἀν τις, ἐντεῦθεν δρμάμενος. μῆδι τὸν Δαυΐδ συντάξαι τὸν φαλμὸν, καὶ δεδωκέναι τῷ Ἰδιθούμ, μῆδε τὸν Ἰδιθούμ ὑποπεπτώκειν τῷ πειρασμῷ, καὶ θεραπείας δεδεήσθαι τῆς παρὰ τοῦ Δαυΐδ. Μῆδε γάρ τὴν Γραφὴν ὑπάιτιον που τὸν Ἰδιθούμ εἰσάγειν· ἀλλ' ἐμπαλιν μᾶλλον τὸν Δαυΐδ πειρασμῷ τερπιπεπτώκειν· διδάσκειν. Διὸ καὶ φῆσαι ἀν εἰκότως, προφήτην δητα τὸν Ἰδιθούμ, τοὺς ἐν ἀμφοτέροις τοῖς προδηλωθεῖσι φαλμοῖς λόγους συντάξαι, καὶ τῷ Δαυΐδ παραδεδωκέναι, ὡς ἀν ὀφελοίτο καὶ θεραπεύοιτο ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῖς αὐτῷ συμβενηκόστι. Διοκεῖ δὲ πως ταῦτη τῇ διανοίᾳ συμβάλλεσθαι καὶ δι Σύμμαχος, τὴν προγραφὴν τούτον ἐρμηνεύσας τὸν τρόπον· « Ἐπινίκιος διξι Ἰδιθούμῳ φήδη εἰς Δαυΐδ. » Καὶ μῆποτε μετὰ τὸ σφάλμα τὸ ἐπισυμβάν τῷ Δαυΐδ ἐπὶ τῇ τοῦ Οὐρίου γυναικὶ, μηκέτι οἷον τε αὐτοῦ κατὰ τὸ παλαιὸν προφητεύειν, πολλῶν δὲ πειρασμῶν ἐπανισταμένων αὐτῷ καὶ συμφορῶν ἐπαλλήλων, δι Ἰδιθούμ, Πνεύματι ἀγίῳ συντάξας τοὺς προκειμένους λόγους, ὡσπερ τινὰ φάρμακα ψυχῆς θεραπευτικὰ ἐπιδίωσιν αὐτῷ, εἰς τὸ παραμυθεῖσθαι ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς διδασκαλίας; Καὶ δὴ δυσὶν ἐκδοχαῖς ἐπιδάλλοντες εἰς τὰ προκείμενα τοῖς ἐντυγχάνουσι, θατέρας αὐτῶν τὴν αἵρεσιν καταλείψομεν.

« Εἳς πότε ἐπιτίθεσθε ἐπὶ δινθρωπον, φονεύετε πάντες ὑμεῖς; ὡς τοίχῳ κεκλιμένῳ καὶ φραγμῷ ὁσμένῳ. » Ἐμφαίνει διὰ τούτων μῆδα μόνον πειρασμὸν ὑπομεμεντόκεναι δι Δαυΐδ, μῆδε ὧστερ μίαν πληγὴν εἰληφεῖν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων· ὡς δὲ ἐπὶ μακρῷ χρόνῳ τυπτόμενος, καὶ καρτερῶς ὑπομένων τὰς ἐπαγομέ-

A de xxxviii ageretur, grammaticis demonstrationibus allatis descriptissimus. Sed etiam quis esset Idithum, jam eodem in psalmo declaravimus, allata ad hanc rem Paralipomenon historia; qua demonstratur eum e numero delectorum ad Deum laudibus celebrandum suisse. Scriptum itaque est: « Et reliquerunt ibi coram arca Testamenti Domini Asaph et fratres ejus, ut ministrarent in conspectu arcæ⁴³; » ac deinceps dicitur: « Αἴμαν ει Idithum et reliqui ex nomine electi ad laudandum Dominum: quoniam in æternum misericordia ejus⁴⁴; » ac rursum: « Cum ipsis Αἴμαν et Idithum, tubæ et cymbala ad pulsandum, et instrumenta cantorum Dei: filii Idithum in porta⁴⁵; » ac iterum: « Et statuit rex David et principes exercitus ad ministeria filios Asaph et Αἴμαν et Idithum, vociferantes cinyra, nablis et cymbalis⁴⁶. » Pro illo autem, « vociferantes, » Aquila, « prophetas, » Symmachus vero, « prophetantes lyra, » ediderunt; ita ut memorati viri prophetæ reputandi sint. Rursumque fertur de Idithum: « Filii Idithum, Godolias, Suri, Αἴεας Sedeas et Matthias, sex post patrem suum Idithum, cinyris concrepantes. » Pro illo autem, « cinyris concrepantes, » Aquila rursum, « cithara prophetans; » Symmachus vero, « lyra prophetantis, » edidit. Idithum ergo e numero prophetantium lyra fuit; quamobrem jure quis, hinc argumentum mutuatus, dixerit, Davidem nec composuisse psalmum, nec ipsi Idithum tradidisse: neque Idithum in tentationem delapsum, ut medelam a Davide acciperet opus habuisse. Neque enim Scriptura uspiam ipsum Idithum reum inducit; imo potius Davidem in tentationem lapsum esse docet. Quare congruenter dicitur, ipsum Idithum, utpote prophetam, memoratos duos psalmos composuisse, et Davidi tradidisse, ut ex iis utilitatem ac remedium in accidentibus malis perciperet. Illic porro sententiae conferre Symmachus videtur, qui titulum hac ratione interpretatus est: « Triuinphale per Idithum, canticum in Davidem. » Num forte post lapsum Davidis erga Uriæ uxorem, cum nondum posset pristino more prophetare, multæque tentationes, calamitatesque frequentes instarent, Idithum Spiritu sancto afflatus hos ab se compositos sermones, quasi remedia ad medelam animæ parata, ipsi tradidit, ut eorum doctrina solertia acciperet? Sane cum ad præsens argumentum duas sententias legentibus attulerimus, utram velint amplecti, per nos licet.

B D

Vers. 4, 5. « Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et maccriæ depulsæ. » His declarat David se non unam per pessum tentationem, neque uno ab adversariis velut vulnere confossum, sed diurno tempore percussum, ac inflicitas plagas patienter

⁴³ I Paral. xvi, 37. ⁴⁴ ibid. 41. ⁴⁵ ibid. 42. ⁴⁶ I Paral. xxv, 1.

ferentem, cædentes talibus dictis compellare: « Quousque irruitis in hominem? » sive, secundum Aquilam, « Quousque insidiamenti? » vel, secundum Symmachum, « Quousque in vanum laborabis? » Exinde insidiatorum arguens propositum, infert: « Interscitis universi vos. » Homicidæ, inquit, estis: neque contra athletam quasi adversarii statariam pugnam ad exercitationem committitis; sed occidendi studio in me irruitis, et ut auxilio vacuum, ut murum jam inclinatum et maceriem depulsam, aggredimini. Nam quasi nemine circumvallante aut muniente, animamque meam tutante, ita irruitis. Quousque igitur haec frustra tentabitis, neque cessabitis, scientes invenisse me præsidium, custodem ac servatorem? Quare siderenter dixi: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non movebor amplius. Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurrerunt in siti, ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant. Biapsalma. » Priora quidem sive David sive Idithum sese alloquens dixit; secunda inimicos compellans protulit; tertia ex propositis verbis nos edocent quo consilio insidiias ipsi pararint conjuratores. Quocirca dicit: « Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere. » Omnia quippe eorum molimina, omne consilium, non alio spectabant, quam ut me ab honore quo apud Deum gaudebam deturbarent, et pristina mea gloria spoliarent. Hinc consilio initio ut honorem ac pretium mihi auferrent, cucurrerunt in siti, meam cernere perniciem sientes. Pro illo autem, « in siti, » Aquila, « in fallacia; » Symmachus vero, « in mendacio; » quinta editio, « in falso; » et alia item editio, « in dolo, » interpretati sunt. Verisimile itaque est in nostra quoque lectione positum primo fuisse, « in mendacio, » ita ut diceretur, « cucurrerunt in mendacio; » id est, inimici et insidiatores mei, non duce veritate, sed cum sese totos mendacio tradidissent, cursum et studium suum contra me direxerunt: sed sequentibus temporibus lapsu graphico, pro illo, ἐν ψεύδει, id est « in mendacio, » ἐν δίψει, id est « in siti » positum fuisse. Quomodo autem insidiatores illi currenter in mendacio, sub hæc explicat dicens: « Ore suo benedicebant et corde suo maledicebant. » Cum fallacia molibus utebantur dictis, ut me inescarent et ab illa cum Deo statione deturbarent: quare benedicere videbantur in facie, meque laudare et approbare; sed mens eorum intus maledictionibus replebatur, queis me honore depellere et in maledictum dejicere satagebant. His autem docemur, quotquot Dei hominibus insidianter, nihil aliud curare, quam ut ipsos eo, qui apud Deum est, honore exuant.

VERS. 6-9 « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Nam ipse Deus meus et Salvator meus: susceptor meus

A νας αὐτῷ πληγάδες, φάσκειν τοῖς τύπτουσιν. « Ήως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἄνθρωπον; » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν. « Ήως τίνος ἐπιβουλεύετε; » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Ήως τίνος ματαιοπονήσετε; » Εἴτα τὴν προάρεστν τῶν ἐπιβουλεύοντων αὐτῷ διελέγχων φησί. « Φονεύετε πάντες ὑμεῖς. » Φονευταί γάρ ἔστε, φησί: καὶ οὐχ ὅπερ ἀνταγωνισταὶ πρὸς ἀδηλητὴν ἴσταμενα μέχρι γυμνασίου ποιεῖσθαι τὴν ἀμιλλαν· ἀλλὰ φονικῇ προαιρέσει ἐπιτίθεσθε μοι, καὶ ἐπιτίθεσθε ὡς ἀδοπήθητω, καὶ ὡς ἡδη κεκλιμένῳ τοίχῳ καὶ φραγμῷ ὀσμένῳ. Ός γάρ μηδενὸς περιφράστοντος μηδὲ περιτειχίζοντος καὶ τὴν ἐμὴν φρουροῦντος ψυχὴν, οὐτας ἐπιτίθεσθε. « Ήως οὖν πότε ταῦτα ματαιοπονήσετε, καὶ οὐχὶ πάντες λοιπὸν, γνώντες, ὅτι εὑρὼν τὴν ἐμαυτοῦ φυλακὴν, καὶ τὸν ἐμαυτοῦ φρουρὸν καὶ Σωτῆρα; Διὸ ἀθέρσησα φάναι· « Οὐχὶ τῷ θεῷ ὑποτάγησται ἡ ψυχὴ μου; παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτήριον μου. Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον. Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπάντασθαι, ἔδραμον ἐν δίψῃ· τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντο. Διάφαλμα. » Τὰ μὲν πρῶτα αὐτὸς ἐκατῷ θεοῖ Δαυΐδ, ἡ Ἰδιούντιμος διελεκταί· τὰ δὲ δεύτερα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀπετείνατο· τὰ δὲ τρίτα διὰ τῶν προκειμένων ἡμᾶς διδάσκει, τίποτε βουλεύμενοι οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν κατεσκεύαζον. Διό φησι· « Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπάντασθαι... » Ἡ γάρ πᾶσα σκέψις αὐτῶν καὶ ἡ βουλὴ οὐδὲν ἔτερον, φησὶν, ἡ καταβαλεῖν με τῆς παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς, καὶ γυμνῶσαι τῆς δόξης ἡς εἰχον πρότερον ἐπισκούδαζον. Εἴτα βουλευόμενοι ταῦτην μου τὴν τιμὴν περιελεῖν, ἔδραμον ἐν δίψῃ τὴν ἐμὴν ἀπώλειαν θεάσασθαι διψώντες. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν δίψῃ, ἐν διαψεύσματι, » δὲ Ἀκύλας· δὲ Σύμμαχος, « ἐν ψεύσματι· » ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « ἐν ψεύδει· » καὶ πάλιν ἐτέρα ἔκδοσις, « ἐν δόλῳ, » ἡ μῆρήνευσαν. Εἰκὸς οὖν καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀναγνώσει κείσθαι μὲν πρότερον τὸ, « ἐν ψεύδει, » ἢ τὸ λεγόμενον· « Ἐδραμόν ἐν ψεύδει· » τουτέστιν οἱ ἐχθροὶ μου καὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες, οὐ δύναται διψώντες. Πώς δὲ ψεύδεμενοι οἱ ἐπιβουλεύοντες ἔδραμον, διερμηνεύει λέγων ἐξῆς· « Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντο. » Ἀπατῶντες γάρ, λόγιας γλυκέσιν ἔχρωντο πρὸς τὸ καθελκύσατε με καὶ καταβαλεῖν τῆς παρὰ τῷ θεῷ στάσεως· διὸ εὐλογεῖν ἐδόκουν καὶ ἐπαινεῖν με, καὶ ἀποδέχεσθαι εἰς πρόσωπον· τὰ δὲ τῆς διανοίας αὐτῶν πεπλήρωτο καταρρών, διὸ ὡς τὴν τιμὴν μου ἐδουλεύσαντο ἀπάντασθαι, καὶ κατάρρει με ὑποβαλεῖν. Διδασκόμεθα δὲ διὰ τούτων ὅτι δὴ πάντες οἱ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποις ἐπιβουλεύοντες οὐδὲν ἔτερον σπουδάζουσιν ἡ τῆς παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς γυμνῶσαι αὐτούς.

« Πλὴν τῷ θεῷ ὑποτάγηθι, ἡ ψυχὴ μου, διτε παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονὴ μου. Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου, ἀντιληφτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω. »

Αρχόμενος μὲν ἐλεγεν· « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται τῷ ψυχῇ μου; » ὥσπερ ἐνδυάζων ἔτι ἐνταῦθα δὲ ἀποφασικῶς, βεβαιωθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων, τῇ ἁυτοῦ ψυχῇ ἐπιθαρσῶν παρακελεύεται· διὸ φησι πρὸς αὐτὴν· « Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποτάγῃθι, τῇ ψυχῇ μου. » Καὶ ὀντάρεω μὲν ἐλεγε· « Παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτήριν μου· » ἐνταῦθα δέ· « Ότι παρ' αὐτοῦ τῇ ὑπομονῇ μου, » « Ήμοιον δ' ἀν εἰη τοῦτο τῷ φίσαντι· » Πάντα ἰσχύων τῷ ἐνδυναμοῦντι με. « Οὐ γάρ παρ' ἐμαυτοῦ κέχτημαι τὴν ἰσχὺν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐνδυναμοῦντός με· καὶ ἐνταῦθα, « Ἡ ὑπομονῇ μου » οὐκ ἔξι ἐμῆς, φησὶν, φρετῆς καὶ δυνάμεως συνέστηκεν, ἀλλὰ παρὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος· « Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου· » διόπερ ὡς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου παρέχει μοι τὴν ὑπομονήν. Εἰτ' ὀντάρεω μὲν ἔχεις τὸ, « Καὶ γάρ αὐτὸς Θεός μου καὶ Σωτήρ μου, ἀντιλήπτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω· » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, « οὐ σφαλήσομαι. » Πολλὴ δὲ διαφορὰ τοῦ φάσκοντος, « οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖον, » καὶ τοῦ λέγοντος, « οὐ σφαλήσομαι, » καὶ, « οὐ μεταναστεύσω. » Τὸ μὲν γάρ ἔδήλω σαλεύεσθαι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πλεῖον ἐνταῦθα δὲ δρνησθεὶς ἐστὶ παντελῆς τοῦ πτασμάτος. « Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτήριον μου καὶ τῇ δόξᾳ μου, Θεός τῆς βοηθείας μου, καὶ τῇ ἐλπίᾳ μου ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Καὶ ἐνταῦθα τὸ « Σωτήριον » ὁ Ἰησοῦς τῇ Ἐβραϊκῇ φωνῇ ὄντος, καὶ τοῖς χαρακτῆρι τοῖς αὐτοῖς ἐγγέγραπται. « Μόσπερ δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέγων ἔγραψε· « Δικαιούμενοι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὃν προέθετο ὁ Θεὸς Ιαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἰματι· » καὶ πάλιν· « Εάν τις ἀμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· » καὶ αὐτός ἐστιν ἡλαμδὸς ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· » τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· « Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτήριον μου καὶ τῇ δόξᾳ μου, καὶ τῇ βοηθείᾳ μου καὶ τῇ ἐλπίᾳ μου. » Ός εἰ λευκότερον τὸ σημαντόμενον ἀπὸ τῆς Ἐβραϊκῆς φωνῆς τέθειτο ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ, οὕτως ἀν περιείχεν· Ἰησοῦς τὸ σωτήριον μου ἐν τῷ Θεῷ τυγχάνων, καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, αὐτός ἐστιν τῇ δόξᾳ μου καὶ ὁ φύλακ μου, καὶ ὁ Θεός, τῆς βοηθείας μου, καὶ τῇ ἐλπίᾳ μου ἐν τῷ Θεῷ. Ταῦτα γάρ πάντα ὅ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλπίζουσι. Διὸ καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηταί· « Ἐπὶ Θεῷ σωτήριον μου καὶ δόξᾳ μου, στερεός κράτους μου, ἐλπίς μου ἐν Θεῷ. » Ελπίσατε ἐπ' αὐτὸν, πᾶσα συναγωγὴ λαῶν· ἐχχέατε ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὄμῶν. « Οὐ θεὸς βοηθός ἡμῶν. Διάκαλμα. » Μνημονεύσας τοῦ Σωτῆρού, συνεῖδεν, διτι οὐ μόνον αὐτοῦ θεραπευτικὸν ἐσται, κοινὸν δὲ γενήσεται ἀγαθὸν· διὸ ἐπ' αὐτὸν συγκαλεῖ τοὺς πάντας, φιλαυτίαν μὲν ἐκτρεπόμενος, φιλανθρωπίαν δὲ καὶ τὴν πρὸς τοὺς πέλας ἀγάπην ἐνδειχνύμενος. Ηροσκολεῖται τοίνυν ὡς ἐπὶ σωτήριον λιμένα φάσκων· « Ἐλπίσατε ἐπ' αὐτὸν, πᾶσα συναγωγὴ λαῶν· » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ἀμεριμνᾶτε ἐν αὐτῷ ἐν παντὶ καιρῷ, λαός. » Λιμεριμνᾶτε δὲ ἐν αὐτῷ καὶ ἐλπίζοντας, ἔξαπλοῦν προσήκει τοὺς λογισμοὺς

A non emigrabo. » Initio quidem ac si adhuc ambigeret dicebat: « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » Hic vero, ex iis quas animæ suæ revelata fuerant firmatus, absolute ac siderenter præcipit: quare sic eam alloquitur, « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea. » Ac superius dixerat: « Ab ipso enim salutare meum; » hic vero, « Quoniam ab ipso patientia mea. » Simile autem id fuerit dicto hujusmodi: « Quidam possum in eo qui me confortat. » Non enim a meipso fortitudinem obtineo, sed ab eo qui me confortat, et hic ait: « patientia mea » non ex virtute et potestate mea constat, sed ab ejus gratia prodit: « Nam et ipse Deus meus et Salvator meus; » quapropter ut Deus meus et Salvator meus patientiam mihi suppeditat. Rursumque superius illud habes, « Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus, non emigrabo; » sive, secundum Aquilam et Symmachum, « non fallar. » Multum interest discriminis inter illud, « non movebor amplius, » et illud, « non fallar, » et « non emigrabo. » Nam illud quidem indicabat moveri quidem ipsum, sed non multum; at hic cuiusvis lapsus negatio est. « In Deo salutare meum et gloria mea, Deus auxiliū mei, et spes mea in Deo est. » Illic quoque « salutare » Hebraica lingua Jesus dictus, atque ipsis characteribus descriptus est. Quemadmodum autem divinus Apostolus de Salvatore nostro hæc scripsit: « Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quam est in Christo Iesu: quem proposuit Deus propitiationem per Adem in sanguine ipsius », ac rursum: « Si quis peccaverit, ad vocatum habemus apud Deum, Iesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris », sic et hoc loco dicitur, In Deo salutare meum et gloria mea, et auxiliū meum et spes mea. Ita ut si Hebraicæ vocis significatum clarius in interpretatione positum fuisset, sic haberet: Jesus salutare meum in Deo existens, et in sinu Patris, ipse est gloria mea, custos meus, et Deus auxiliū mei et spes mea, qua in Deo est. Nam Dei Verbum horum omnium loco est sperantibus in se. Quare et secundum Aquilam dictum est: « In Deo salutare meum, et gloria mea, firmus fortitudini D meæ, spes mea in Deo. Sperate in eo omnis synagoga populorum: effundite coram illo corda vestra. Deus adjutor noster. Diapsalmia. » Postquam salutare memoravit, agnoscit non solum sibi medellam allaturum, sed commune bonum futurum esse: quare ad ipsum omnes evocat, eversoque amore proprio, humanitatem et proximorum dilectionem exhibet. Quasi ergo ad salutarem portum invitat his verbis: « Sperate in eo, omnis congregatio populorum, » sive, secundum Aquilam, « Secure agite in ipso, omni tempore, populus. » Secure porro agentes ac sperantes in ipso par est cogitationes ipsi aperire, et animæ morbos tanquam medico ra-

¹⁷ Philipp. iv, 13. ¹⁸ Rom. iii, 23.

et facere. Quamobrem subjungit : « Effundite coram illo corda vestra. Deus adjutor noster. » Adjutorem, inquit, habentes nihil subducatis, nec quidquam in mente occultetis, sed expansis animæ receptaculis, absconditas ibi cogitationes revelate : ipsique, utpote qui omnia curare possit, vos concredite.

Vers. 10. « Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut injuriam faciant ipsi ex vanitate in idipsum. » In xxxviii quoque dicebatur : « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens⁷⁰; » ac rursum : « Verumtamen vane conturbantur⁷¹; » et : « Verumtamen in imagine pertransit homo⁷². » Hic quoque similia dicuntur : queis edocemur in uno Servatore spem ponere, ipsumque nobis adjutorem ascribere, quandoquidem omnes filii hominum, etiamsi principes videantur esse, quamvis multum in mundo valeant, vani sunt; sive, secundum Symmachum, « vapor, » brevi futuri « tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ⁷³. » Hinc Salomon patris usu et exemplo, « Vanitas vanitatum, omnia vanitas⁷⁴, » et similia scripsit. Mendaces porro duabus modis sunt filii hominum; altero quia procul a veritate aberrantes falsa loquuntur; altero quia fraudibus mendacisque credulos sibi in errorem deducunt. Quare talibus sese credere non expedit : mentiri quippe solent, neque est in ipsis veritas; sed etiam stateræ animæ ipsorum nihil justum, æquabile nihil habent; sed cum alio inclinentur, juri contraria peragunt. His ergo inquis stateris suis vanitatem administrant, veritatem ejusque Deum versati : quare non convenit se ipsis concredere; sed eum solum, qui Salvator dicitur, adjutorem ascribere.

Vers. 11. « Nolite sperare in iniuitate, et rapinam nolite concupiscere ; divitiæ si affluant, nolite cor apponere. » In xxxviii quoque psalmo afflita hisce dicuntur : « Verumtamen vane conturbantur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea⁷⁵. » Quia igitur qui thesauros in terra recessit, et pecunias multas colligit, in vanum congregat; neque enim illi ipse prorsus fruetur, cum sternutamento citius ex hac vita auferendus sit, neque probe sciat qui ipsi hæres futurus sit : quid vane conturbatur? Multi itaque, sive propemodum omnes, sese decepterunt, cum filiis et charioribus amicis se divitiis relicturos sperarent; sed quod futurum esset ignorabant, aberrabantque a scopo. Ii profecto vane turbantur dum thesauros condunt, ignorantes quis congregabit eos. Quare convenit non sperare in iniuitatem, et in res iniuitate partas; neque si divitiæ fluminis instar affluant, ideo erigi. Quod si quando de divitiis bonam spem sumere e re fuerit, de divitiis, inquam, ex æquo et bono partis a Deoque præbitis; iis, heus! vos

A καὶ τῆς ψυχῆς ἀπογυμνοῦν αὐτῷ διαπερ ιατρῷ τὰ πάθη. Διὸ ἐπιλέγει· « Ἐκχέατε ἑνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν. Ὁ Θεὸς βοηθὸς ἡμῶν. » Ἐχοντες γάρ, φησι, βοηθόν, μηδὲν ὑποστέλλεσθε, μηδὲ τι ἐν ταῖς διανοίαις ὑμῶν ὑποχρύπτετε, ἀναπετάσαντες δὲ τὰ ταμεῖα τῆς ψυχῆς, τοὺς ἐν αὐτῇ χρυπτομένους λογισμοὺς ἀνακαλύπτετε, ὡς ἂν μόνῳ ἀγαθῷ καὶ δινατῷ τὰ πάντα ίδεσθαι ἔμπιστεύοντες.

« Πλὴν μάταιοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγῷ, τοῦ ἀδικήσαι αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό. » Καὶ ἐν τῷ λῃ̄ ἐλέγετο· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἀνθρωπὸς ζῶν. » Καὶ πάλιν· « Πλὴν μάτην ταράσσονται· » καὶ, « Μέντοις ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἀνθρωπός. » Κάνταῦθα συμφώνως ἔκείνοις λέλεκται τὰ προχείμενα· δι' ὃν διδασκόμεθα ἐπὶ μόνον τὸν Σωτῆρα ἐλπίζειν, κάκείνον βοηθὸν ἐπιγράφεσθαι· ἐπειδὴ πάντες οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἄρχοντες εἶναι δοκοῖεν, καὶ πολλὰ δυνάμενοι κατὰ τὸν βίον, μάταιοι· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἀτιδε, » μετ' ὀλίγον ἐσδύμενοι· « ἔνσει χροῦς, διὸ ἐκρίπτει εὔνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Ἐρτεῦθεν δὲ Σολομὼν ὥφεληθεὶς τὸν πατέρα, « Ματαίτης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης, » καὶ δει τοιαῦτα Ἑγραφε. Ψευδεῖς δέ εἰσι κατὰ δύο τρόπους οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων· καθ' ἓν μὲν ψευδολογοῦντες καὶ μαρτρὰν τῆς ἀληθείας ἀπερθίμμενοι· κατὰ θάτερον δὲ ἀπάταις καὶ ψευδολογίαις πλανῶντες τοὺς πιστεύοντας αὐτοῖς. Διὸ οὐ προσήκει τοῖς τοιούτοις ἔμπιστοις ἐκδιδόναι· ψευδεῖς οὖν γάρ εἰνίσθαι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀληθεία· ἀλλὰ καὶ ζυγοὶ τῆς αὐτῶν ψυχῆς οὐδὲν δίκαιον οὐδὲ ισόρροπον περιέχουσιν· ἐτεροκλινεῖς δὲ ὅντες, τάναντια τῷ δίκαιῳ πράττουσι. Τούτοις οὖν τοῖς ἀδίκοις αὐτῶν ζυγοῖς τὴν ματαιότητα περιέπουσι, τὴν ἀληθείαν καὶ τὸν ταύτης Θεὸν ἀποστρέφομενοι· διὸ οὐ προσήκει αὐτοῖς ἔμπιστεύειν· μόνον δὲ τὸν λεχθέντα Σωτῆρα βοηθὸν ἐπιγράφεσθαι.

« Μή ἐλπίζετε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἀρπαγμα μὴ ἐπιπολεῖτε· πλοῦτος ἐὰν ρέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίᾳ. » Καὶ ἐν τῷ λῃ̄ συγγενῶς τούτοις ἐλέγετο· « Πλὴν μάτην ταράσσονται. Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τινὶ συνάγει αὐτά. » Ἐπεὶ τοίνυν δι θησαυρίζων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολλὰ χρήματα συνάγων, εἰς μάταιον συνάγει· οὗτε γάρ ἐξ ὀπαντος αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύσει, πταρμοῦ τάχιον τοῦ βίου μεθιστάμενος, οὐτε διόποιον ἔξει διάδοχον ἀχριδῶς πέπεισται· τι καὶ θορυβεῖται μάτην; Πολλοὶ γοῦν ἢ καὶ σχεδὸν οἱ πάντες σφᾶς αὐτοὺς ἡπάτησαν, υἱοῖς μὲν καὶ φιλάτοις τὸν αὐτῶν πλοῦτον καταλεπτεν προσδοκήσαντες, ἀγνοήσαντες δὲ τὸ μέλλον καὶ ἀστοχήσαντες τὸν σκοποῦ. Μάτην οὖν ταράττονται ἀληθῶς θησαυρίζοντες, καὶ οὐ γινώσκοντες τις συνάγει αὐτά. Διὸ προσήκει μὴ ἐλπίζειν ἐπὶ ἀδικίαν καὶ τὰ ?ξ ἀδικίας πορίζομενα, μηδὲ πλοῦτος ἐὰν ρέῃ ποταμῷδει φερόμενος, ἐπαίρεσθαι. Εἰ δὲ προσήκει καὶ διὰ πλούτου ποτὲ ἀγαθήν τινα πορίζεσθαι ἐπιλόδα, δίκαιωψ χρησάμενοι πλούτῳ τῷ ἐκ Θεοῦ πολλάκις παρεχομένῳ· καὶ ζυγοὶς ὄρθοις καὶ ισοταστοῖς, δεξιαῖς, ὡς οὗτοι, χρήσασθε πράξεοι,

⁷⁰ Psal. xxxviii, 6. ⁷¹ ibid. 12. ⁷² ibid. 7. ⁷³ Psal. 1, 4. ⁷⁴ Eccl. 1, 2. ⁷⁵ Psal. xxviii, 7.

Θησαυρίζοντες έκατον θησαυρούς ἐν οὐρανοῖς, καὶ σταύροντες ἐν εὐλογίαις κατὰ τὸ λελεγμένον· « Ἐσχόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πάνησι, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰώνα. » Αὕτη γάρ μονη ἐλπὶς ἀγαθῆς ἀλλως δὲ προσήκει μὴ ἐλπίζειν ἐπὶ ἀδίκιαν, μηδὲ ἐπὶ τοῖς ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας συναγομένοις χρήμασι μέγα φρονεῖν· ἀλλὰ καὶ εἰ συμβαίη ποτὲ εὐροεῖν ἡμῖν τὰ πράγματα, καὶ ἀκωλύτως φέρεσθαι πανταχόθεν τὸν πλοῦτον ποταμοῦ δίκην φέοντα, καὶ δύνειν οὐκ ἐν τις ἀδικήσει, φορφῇ τινι ἀδοκήτῳ φερόμενον, μὴ πάντας ἐκ Θεοῦ τοῦτο γίνεσθαι καὶ νόμιμες, μηδὲ μαχάριζε σεαυτὸν ἀπατώμενος τῇ δαμανοίᾳ καὶ προστιθέμενος ὡς ἄγαθῷ τῷ πλούτῳ. Γίνωσκε δὲ, δτι διευστῆς ὁν φύσεως, ὥστε πρέπει φέρεται, οὐτως καὶ ἀπορῇε· οὐδὲν δὲ βέβαιον οὐδὲ στερβόν καὶ ἀτφαλές κεκτημένος. Θαυμαστῶς δὲ τῷ τῆς φόης δύναματι κέχρηται, « Πλοῦτος ἔτιν φέη, φῆτας· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Πλοῦτος, φησίν, ἔτιν καρποφορῆ, μὴ τάσσετε τὴν καρδίαν. » Ἀλλὰ ἐπὶ τίνα δεῖ τάσσειν τὴν καρδίαν καὶ τίνι προστίθεσθαι, εἰρηται πολλάκις ἐν τῷ, « Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ἡ ψυχὴ μου; » καὶ πάλιν· « Πλὴν τῷ Θεῷ ὑποταγήθει ἡ ψυχὴ μου· αὐτὸς γάρ Θεός μου καὶ Σωτήρ μου καὶ ἀντιληπτώρ μου· » καὶ, « Ἐλπίσατε ἐπ' αὐτὸν, πέπαισα συναγωγὴν λαοῦ. » Οὐκοῦν, ἔχοντες τὸν μέγαν πλοῦτον καὶ τὸν ἀληθινὸν θησαυρὸν, μὴ ἐλπίσαμεν ἐπὶ τῷ ματαίῳ καὶ φευστῷ καὶ ἀδίκῳ πλούτῳ· μάταιοι γάρ ἀληθῶς πάντες οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ τούτῳ πεποιθότες.

« Ἀπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, δύνθα ταῦτα ἤκουεσα· δτι τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ σοι. Κύριε, τὸ ἔλεος· δτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τοσαῦτα προπαιδεύσας διάλογος, ἀκολούθως τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρίσιας ὑπομιμήσκει· ὡς ἀν., ταύτην πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενοι, μήτε τῇ ἀδίκῃ μήτε τοῖς ἀρπάγμασι, μήτε τῷ προσκαίρῳ καὶ τυφλῷ πλούτῳ ἔκατοὺς ἐπιδῶμεν. Οὐ γάρ ἀπαξ μόνον περὶ τῆς χρίσεως ὁ Θεός διεστέλλετο, ἀλλὰ καὶ δεύτερον. Καὶ ταῦτα, φησίν, αὐτὸς ἐγὼ ἤκουσα ἀχριδῶς, τὸν νοῦν ἐπιστήσας τοῖς δυσὶ τούτοις παραγγέλμασιν. « Ἀπαξ γάρ ἐλάλησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐγὼ δύνθα ταῦτα ἤκουεσα· ἐλάλησε γάρ καὶ διὰ προφητῶν, ἐλάλησε καὶ διὰ ἀποστόλων· καὶ τὸν ἕνα λόγον τὸν ἀπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὀρισθέντα καὶ διὰ παλαιᾶς Διαθήκης καὶ διὰ τῆς καινῆς ἤκουεσα. Τίς δὲ ἦν οὔτος, ἀλλ᾽· « Οτι τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ καὶ σοι, δτι Κύριε, τὸ ἔλεος, » καὶ, « Οτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ; » « Ἐλεος δὲ, φησίν, καὶ κράτος· τὸ μὲν κράτος πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαι· καὶ ταπεινοῦν τούς· ἀφηνιῶντας, τὸ δὲ Ἐλεος πρὸς τὸ σώζειν τοὺς εἰς αὐτὸν ἡλπικότας. » « Ιδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν, φησίν ὁ Ἀπόστολος· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας ἀποτομίαν διὰ τοῦ κράτους, ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότης διὰ τοῦ ἐλέους. Ταῦτ' εἰπών, ἀνω τὸ πρόσωπον ἀνατείνας, προσφέγγεται τῷ Θεῷ λέγων· « Οτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Ἀκύλας δὲ τὰ προκείμενα τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· « Ἐλάλησεν ὁ Θεός, καὶ δεύτερον ἐπέκουεσα· δτι ἡ ἴσχὺς τοῦ

A cum justa statera et bilance ad bona opera utimini, thesaurizantes vobis thesauros in cœlis, et seminantes in benedictionibus, ut dictum est: « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum ». Hæc sola bona spes est; alias vero non convenit sperare in iniuitate, neque de divitiis ex rapina et avaritia collectis altum sapere; imo si quando contigerit res nostras prospere cedere, ac divitias fluminis instar accidentes, sine ullius injurya, inexspectato quodam fluxu ad te deferrī; ne ex Deo id provenire putaveris; nequo ideo, cogitatione deceptus, divitiisque quasi bonis hærens, te beatum prædicaveris. Scitoque illas, fluidæ naturæ cum sint, ut fluxu seruntur, par modo desluere, teque nihil firmum, stabile, solidumve possidere. Mirum autem in modum fluxus nomine est usus: « Divitiae si afflant, » inquit; vel, secundum Symmachum, « Divitiae si fructum pariant, inquit, ne apponite cor. » Cuiam vero cor ordinare et apponere opus sit, plerumque dictum est in illo, « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » ac rursum: « Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea: ipse enim Deus natus et Salvator meus et susceptor meus, » et, « Sperate in eo omnis congregatio populi. » Cum itaque magnas divitias verumque thesaurum obtineamus, ne spem ponamus in vanis, fluxis et iniquis divitiis. Nam vani vere sunt omnes filii hominum, qui hisce confidunt.

Vers. 12, 13. « Semel locutus est Deus, duohæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia: quia tu reddes unicuique iuxta opera sua. » Cum tanta ad nostram institutionem præmissa fuissent, consequenter de justo Dei iudicio verba facit, ut illud præ oculis statuentes, neque injustiæ, neque rapinis, neque temporaneis cæcisque divitiis nos dedamus. Neque enim semel tantum de iudicio Deus præcepit dedit, sed etiam secundo: Et hæc ego sedulo audivi, inquit, animumque hæc duo præcepta consideravi. Semel quippe Deus locutus est; sed ego hæc duo audivi: locutus namque est per prophetas, locutus per apostolos: atque sermonem illum unum semel, cum per Vetus tum per Novum Testamentum a Deo pronuntiatum, audivi. Quis ille erat, nisi et quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia; et, « quia tu reddes unicuique iuxta opera sua? » Misericordia, ait, et potestas; potestas ad ulciscendum et humiliandum effrenes homines; misericordia ad salvos faciendos sperantes in se. « Vide ergo bonitatem et severitatem Dei », inquit Apostolus: severitatem in lapsos per potestatem suam; erga te vero bonitatem per misericordiam. Postquam hæc dixerat, erecto sursum vultu Deum sic alloquitur: « Quia tu reddes unicuique iuxta opera sua. » Aquila etiam hæc sic interpretatus est: « Locutus est Deus, et secundo audivi, quia

¹⁰ Psal. cxI, 9. ¹¹ Rom. xi, 22.

fortitudo Dei, et tibi, Domine, misericordia. Tu vero redde singulis viris secundum opera sua. »

Α Θεοῦ, καὶ σοι, Δέσποτα, τὸ ἔλεος. Σὺ δὲ ἀπόδος κατὰ δῆνδρα ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »

1. PSALMUS DAVIDI, CUM ESSET IN DESERTO (1) JUDÆÆ LXII.

VERS. 2, 3. « Deus Deus meus, ad te de luce vi-gilo. » Cum fugeret David, accessit ad Achimelech sacerdotem; hinc ad Achus regem Geth; inde vero in Massephah Moab. Gad autem propheta, qui aderat, auctor est ipsi ut ne ultra apud allophylos moras trahat. Quare inde profectus, in deserto Ju-dææ habitat, de quo tempore hæc Scriptura enarrat: « Et morabatur David in deserto Masseneth in angustis, et sedes habebat in deserto, in monte Ziph. Et quærebat eum Saul omnibus diebus, et non tradidit eum Dominus in manus ejus ». In hoc rerum statu, hunc psalmum adornat, notato per titulum tempore. Quare dictum est, « Psalmus Davidi, cum esset in deserto Judææ. » E re autem fuerit hic rursum observare, non ex serie historiæ et temporum, ordinem psalmorum constitutum, sed valde permista tempora esse. Nam historia primo recenset, Saulem nuntios misisse in domum David, qui intersicerent eum, et Melchol uxorem ejus demisise eum per fenestram; Psalmorum vero scriptura eam rem in LVIII memorial. Deinde historia Scripturæ narrat venisse Davidem in Noba ad Achimelech sacerdotem; sed Psalmorum liber hanc rem gestam meminit in XXXIII psalmo. Rursumque scriptura Regnorum ait: « Et abiit David inde, et venit, et salvatus est in spelunca Odol-lam »; liber autem Psalmorum hujus negotii in LVI mentionem facit. Suh hæc iterum scriptura Regnorum Doec memorat, quo pacto scilicet Achi-melech sacerdotem apud Saulem calumnias sit; at Psalmorum liber in LI hoc tempus commemorat. Agnita porro David ipsius Doec calumnia, fugit et in desertum Judææ se contulit, quo tempore hunc quem tractamus psalmum adornavit. Et scriptura quidem Regnorum post præsentis, scilicet LXII psalmi tempus, quædam gesta commemorat, v. g. ut Ziphæi David apud Saulem calumniatus sunt; de quibus Psalmorum liber, in LIII, mentionem habet, cuius titulus est: « In finem, in hymnis, intellectua David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul, Ecce David absconditus est apud nos. » Et LV inscriptus est: « Quando tenuerunt eum Allo-phyli in Geth. » Illud autem Regnorum scriptura in postrema historiæ parte reponit. Viden' quo pacto prima postrema, et postrema prima constituantur? Quod si secundum temporum seriem digesti suis-sent, primus statuendus erat LVIII, secundus XXXIII, tertius deinde LVI, quartus LI, et consequenter quintus LXII, sextus LIII, ac postremus omnium LV. Post mortem vero Saulis primum psallit LIX, cum percussit Joab vallem Salinarum, cepitque duode-cim millia hominum Moabitum; et vero postea,

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΕΝ Τῷ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΝ ΕΝ ΤΗΙ ΕΡΗΜῷ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑΙΑΣ ΕΒ'

« Ο Θεός δὲ Θεός μου, πρόδε σὲ δρθρίζω. » Φεύγω δὲ δαυδὶ παραγίνεται πρόδε Ἀχιμέλεχ τὸν ιερέα· ἔνθεν πρόδε Ἀχοῦς τὸν βασιλέα Γέθ, κάκεθεν εἰς Μάσσηρα τῆς Μωάδ. Συνών δὲ αὐτῷ Γάδ δὲ προφήτης, παρανεὶ μὴ ποιεῖσθαι παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις τὰς διατριβάς. Διὸ μεταστάξει ἐντεῦθεν, τὴν ἐρημίαν τῆς Ἰουδαίας οἰκεῖ-σται καὶ ιστορεῖ λέγουσα ἡ Γραφή: « Καὶ ἐκάθισε Δαυδὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ Μασσενέθ ἐν τοῖς στενοῖς· καὶ ἐκάθιστο ἐν τῷ δρεὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ Ζεΐφ. Καὶ ἐζήτει αὐτὸν Σαοὺλ πάσας τὰς ἡμέρας, καὶ οὐ παρέδωκεν αὐτὸν Κύριος εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ. » Ἐν τούτοις ὥν, τῷ προκείμενον φαλμὸν συντάττει, τὸν καιρὸν διὰ τῆς προγραφῆς σημήνας. Διὸ εἰρηται, « Ψαλμὸς τῷ Δαυδὶ, ἐν τῷ εἰναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας. » Εὔλογον δὲ ἐνταῦθα γενομένους ἐπισημήνασθαι πά-λιν, ὅτι μὴ κατὰ ἀκόλουθι τῶν τῆς ιστορίας χρόνων ἢ τῶν φαλμῶν σύγκειται τάξις· ἐντὸν λαχαται δὲ παρὰ πολὺ τοῖς χρόνοις. Αὐτότικα γοῦν ἡ μὲν ιστορία πρώ-την περιέχει τὴν διήγησιν καθ' ἣν ἀπέστειλε Σαοὺλ ἀγγέλους εἰς τὸν οἶκον Δαυδὶ, τοῦ θανατῶσαι αὐτὸν· διὸ Μελχὸλ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καθῆκεν αὐτὸν. διὰ τῆς θυ-ρίδος· ἡ δὲ τῶν φαλμῶν γραφὴ ἐν τῷ νῷ ταύτης μέμνηται τῆς πράξεως. Εἰο! ἐξῆς ἡ μὲν Γραφὴ τῶν ιστοριῶν διάδοσκει, ὡς ἔρχεται Δαυδὶ εἰς Νοβᾶ πρόδε Ἀχιμέλεχ τὸν ιερέα· ἡ δὲ βίβλος τῶν Ψαλμῶν ταύτης μέμνηται τῆς πράξεως ἐν τῷ λγ' φαλμῷ. Καὶ πάλιν ἡ μὲν γραφὴ τῶν Βασιλειῶν φησι: « Καὶ ἀπηλάγη Δαυδὶ ἐντεῦθεν, καὶ ἔρχεται, καὶ διεσύθη εἰς τὸ σπή-λαιον τὸ ὄδολλάμ· » ἡ δὲ βίβλος τῶν Ψαλμῶν ἐν τῷ νῷ μέμνηται τῆς τάξεως. Καὶ ἀνδισὶ μετὰ ταῦτα ἡ μὲν γραφὴ τῶν Βασιλειῶν τοῦ Δωρῆ μέμνηται, ὡς διαβέβληκε τῷ Σαοὺλ τὸν ιερέα Ἀχιμέλεχ· ἡ δὲ βίβλος τῶν Ψαλμῶν τούτων μέμνηται ἐν τῷ νῷ, δι-επιγράφεται, « Εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς, συνέσεως τῷ Δαυδὶ, ἐν τῷ ἐλθεῖν τοὺς Ζιφαῖους, καὶ εἰπεῖν τῷ Σαούλ· Ἰδού Δαυδὶ κέκρυπται παρ' ἡμῖν. » Καὶ δὲ ἐπιγέγραπται: « Ότε ἐκράτησαν αὐτὸν οἱ ἀλλόφυλοι ἐν Γέθῳ· » Τοῦτο δὲ ἡ τῶν Βασιλειῶν γραφὴ ἐν ὑστέροις τιθησι τῆς ιστορίας. Ορᾶς διπάς τὰ πρώτα ὑστέρα, καὶ τὰ ὑστέρα πρώτα τέταχται; ὡς εἰ κατὰ ἀκόλου-θιαν τῶν χρόνων τέθειτο, πρώτος ὁν τέταχτο δὲ νῷ, ἐξῆς τούτῳ δὲ λγ', καὶ τρίτος καὶ μετὰ τούτων δὲ νῷ, καὶ τούτοις τέταρτος δὲ να', εἰτ' ἀκόλουθως πέμπτος δὲ δεύτερος δὲ νῷ, καὶ μετὰ πάντας τούτους δὲ νῷ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σαούλ πρώτον φάλει τὸν

¹⁸ I Reg. xxiii, 14.15. ¹⁹ I Reg. xxii, 1.

(1) Græc. et Vulg. Idemact.

νθ, ἡνίκα ἀπάταξεν Τικάδ τὴν φάραγγα τῶν Ἀλῶν, καὶ ὑποχειρίους ἐλε τοὺς Μωάδιν χιλιάδας. Τὸν δὲ γένεται ταῦτα, διτε ἥλθε πρὸς αὐτὸν Ναθὰν ὁ προφῆταις, ἡνίκα καὶ εἰσῆλθε πρὸς Βηθσανέα. Εἶτα τὸν τρίτον συντάττει, διτε ἀπεδίδρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβεσσαλὼμ τοῦ ιὐλοῦ αὐτοῦ· καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ζυγὸν τῶν λόγων Χουστινοῦ ἱερεύει. Τίς οὖν οὐκ ἀντὶ τούτων ζητήσειεν αἰτίαν; Οὐδὲ γάρ ἔχει λόγον τὸ μὴ διά τινας ἀναγκαῖας ὑποθέσεις ταῦτα τοῦτον διατέταχαις τὸν τρόπον. "Ἄλλος μὲν οὖν τοὺς ἀριθμοὺς εὐτοὺς οἰκεῖται ἔχειν τινὰ δύναμιν· διὸ καταλήλως ἐκάστῳ ἀριθμῷ ἐφηρμόσθαι τὴν διάνοιαν τῶν ἐμφερμάτων λόγων· οἶνος ὡς ἐπὶ παραδείγματος δὲν ἀριθμὸς τὸν περὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων λόγον περιέχει διὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ φερομένην πεντηκοντατερίδα, ἢ Τικάδιον παῖδες Ἐβραίων ἐκάλουν, ἐν τῷ ἀφέσεις καὶ συγχωρήσεις ἐγένοντο τοῖς χρεωφειλέταις, ἐλευθερία τε οἰκεῖταις, καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα πράττειν νενομοθέτητο. Τούτου χάριν τὴν ἔξομολάγησιν τοῦ πλημελήματος ὑπὲρ συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως ἀμαρτῶν τῷ νόμῳ φερομένην. Οὗτως οὖν καὶ ἐφ' ἐκάστῳ ψαλμῷ κατὰ τινας λόγους τῇ τῶν ἀριθμῶν δυνάμει τὰς οἰκεῖας διανοίας εἴποι· ἀν ἐφηρμόσθαι. Ἄλλ' ὁ ταῦτα λέγων οὐ μοι δοκεῖ τυγχάνειν τοῦ σκοποῦ· πρῶτον μὲν διτε οὐδὲ δύλως ἀριθμός τις ἐν τῇ Ἐβραϊκῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν φέρεται· ἀνευ δὲ τῆς τοῦ ἀριθμοῦ προσθήκης ἀνεγράψησαν· εἰδοτε διαφέρων οἱ μὲν εἰσι συνημμένοι, οἱ δὲ διηρημένοι. Αὐτίκα γοῦν δὲ πρῶτος καὶ δεύτερος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βίβλου συνημμένοι εἰσι κατὰ τὸ Ἐβραΐον· καὶ πάλιν δὲ τὸ συνημμένος παρ' ἡμῖν ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ διήρηται εἰς δύο. Καὶ πάσα δὲ τῶν Ψαλμῶν βίβλος εἰς μέρη εἰ διῃρηται, καθὼς ἡδη πρότερον εἴρηται. "Οὐ οὔτες ἔχοντον, σχολάζοι ἀν ἡ προλεχθεῖσα τῶν ἀριθμῶν θεωρία. Ποιον δὲ καὶ λόγον εἴποι ἀν τις ἔχειν, φέρεται πειναν, τοῦ μετὰ τοιερας ψαλμοῦ, λέγω δὲ τοῦ ξενίου, τὴν διάνοιαν πρὸς τὸν τοιοῦνδε ἀριθμὸν ἐφαρμόστειν, ἢ τῶν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν ρυ ἀριθμῶν ἰδίουν ἀφορείσθαι νοῦν προστήκοντα τῷ τοιῷδε, ἢ τῷ τοιῷδε ἀριθμῷ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δητη τις ἐθέλοι παραδεχθεῖσθαι. Ἐγώ δὲ τιγμαὶ τῆς τῶν ἔγγεγραμμένων διανοίας ἔνεκεν ἐφεξῆς ἀλλήλων τοὺς ψαλμοὺς κείσθαι κατὰ τὸ πλεῖστον, οὔτες ἐν πολλοῖς ἐπιτηρήσας καὶ εὑρών· διὸ καὶ συνηφθει αὐτοὺς ὡσανει συγγένειας ἔχοντας καὶ ἀκολουθίας πρὸς ἀλλήλους. "Ενθεν μὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐμφέρεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς διανοίας ἀκολουθίαν. Δέδεικται δὲ τοῦτο ἡδη πρότερον· καὶ ἀπὸ πλειόνων μὲν ἐτέρων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ ματι μέχρι τοῦ ς, ἐν οἷς ἀποδεικτεύως παρεστήσαμεν τοὺς μὲν ἐπιγεγραμμένους τῶν ιὐλῶν Κορετοῦ πολλάκιν σώζειν ἀκολουθίαν πρὸς τὸν κοῦν τὸν ἐξ αὐτῶν δηλούμενον· ἐφεξῆς δὲ τούτοις κείμενον τὸν τοῦ Ἀσάφ καὶ πάλιν τούτων συνημμένην τοῦ Δαυΐδ τὴν ἐξουμαλόγησιν τὴν ἐν τῷ νόμῳ φερομένην, ἀδιάστον τὴν ἀποδοθεῖσαν ἡμῖν θεωρίαν παρέχειν. Μία μὲν οὖν αὕτη ἡ αἰτία, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῆς ἀκολουθίας γένοιται ἀν τῶν ψαλμῶν· ἔχω δὲ καὶ ἀλλην εἰκεν. (1) Πολλῆς γάρ εἰδωλολατρείας καταχρατησάσης τοῦ Ιουδαίων έθνους, λήθην αὐτοὺς πε-

A quando venit ad ipsum Nathan propheta, postquam ingressus est ad Bersabee. » Deinde tertium compositum, « cum ausfugit a facie Absalom filii sui; » sub hæc septinium « pro verbis Chusi filii Jemini. » Quis horum causam non perquirat? Non enim ratione consentaneum esset, sine ultra necessaria causa hæc tali modo ordinata fuisse. Erit fortasse qui numeros ipsos vim aliquam habere putet; ideoque singulis numeris congruentem aptari verborum sententiam; exempli causa, quinquagenerius numerus remissionis peccatorum rationem continet, ob quinquagesimum illum annum in lege memoratum, jubilatum ab Hebreis vocari solitum, quo remissionses concessionesque debitoribus erant, libertas famulis, et similia quædam agi lege constitutum erat. Cujus rei gratia confessionem sceleris pro venia et remissione peccatorum quinquagesimo psalmo aptaverit. Sic igitur ille singulis in psalmis, secundum quasdam rationes, numerorum virtuti sententiam propriam accommodari dixerit. At qui talia dicat, non videtur mihi scopum attingere: primo quidem quod nullus omnino numerus in Hebraico Psalmorum libro seratur; sed ii nullo addito numero inscribantur: deinde quia diverso modo illi vel disjuncti vel conjuncti sunt. Nam vel ab ipso initio primus et secundus in Hebraico exemplari copulati sunt: rursumque nonus qui conjunctus in nostro, in Hebraico divisus in duos est. Totusque Psalmorum liber, ut dictum superius, in quinque partes distributus est. Quæcum ita se habeant, vacet profecto inutilisque sit prædicta numerorum consideratio. Ecqua, amabo, ratio fuerit, exempli causa, præsentis, nimirum LXII psalmi sententiam, cum hujusmodi numero coaptare; vel in singulis c. numeris propriam et congruentem tali vel tali numero mentem assignare? Sed hæc quidem arbitrio suo quivis accipiat. Ego vero arbitror pro sententiæ ratione et similitudine, psalmos ut plurimum digestos esse, quia hoc in multis observatum comperi: ideoque ordine conjunctos esse qui affinitatem et consequentiam invicem præferrent: indeque non pro temporis ratione, sed pro sententia in serie ferri. Idque jam superius commonstratum est, cum ex multis aliis, tum maxime a XL ad quinquagesimum, in quibus clare comprobavimus, eos qui filiorum Core inscripti sunt, multam habere quod ad sensum in iis deprehensum, inter se affinitatem: sequentem vero qui Asaphi est, et iis subnexam in quinquagesimo Davidis confessionem, opinioni nostræ, quod scilicet vim nullam rebus inferat, astipulari. Hæc una causa fuerit, ut mihi quidem videtur, cur psalmi eo ordine positi sint: aliam tamen proferre valeo. Cum multo idolatriæ genere Judæicus populus detineretur, ipsos patrias scripturas e memoria oblitterasse narrat Regnorum historia; ita ut neque Mosaicæ legis liber ultra reperiatur, neque paternæ pietatis memoria penes illos servare-

(1) Iis sere similia in prologis supra habentur.

tur. Sic itaque prophetas impietatem suam coar-gentes interficiebant : quibus de causis in capti-vitatem Assyriorum primo traditi sunt. Nihil itaque mirum est in tali temporum conditione quædam, quæ in libro Psalmorum exstabant, longo anno-rum curriculo oblivione obliterata, excidisse. Sub hæc autem sive Esdras, sive quispiam alias pro-petarum ipsos colligendi curam suscepit, atque una cum aliis librum quoque Psalmorum conse-cravit : neque confertim omnes reperit, sed diver-sis temporibus. In primis autem locavit eos, qui primi inventi fuerant : hincque factum, ut ii qui Davidis sunt, non consequenter omnes jaceant; sed commisti cum iis qui filiorum Core, Asaph, Solo-monis, Moysis, Aethan, Aenian, rursumque Davidis in libro reprehenduntur, non ratione temporis quo pronuntiati, sed quo reperti sunt. Hincque conti-git, ut qui tempore posteriores erant, quia primi reperti, primi repositi sint ; ac vice versa, qui primi fuerant, quia post alios eruti sunt, posteriori-rem in locum sint constituti. Et hæc nobis de quæstione proposita conjectando dicta sint. Jam tempus est, ut ad dicta hujus quem tractamus psalmi accedamus.

εἰς τὴν προταθεῖσαν ζήτησιν ἐξ εἰκότων εἰρήσθω. Ψαλμῷ ἐφάψασθαι κατέρος.

Cum pari atque cæteri prophetæ modo David erraret in solitudinibus, in montibus, in speluncis et in foraminibus terræ, exercitatus laboribus, quos sibi oblivio injuriarum pepererat, hunc quoque psalmum cecinit, otium solitudinis, divinæ philosofiæ consecrans : excitansque suum erga res divinas amorem, constitutus se immortalitatis pocu-lum sitire : quare ad Deum ita clamat : « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter tibi caro mea. » Pro illo autem, « quam simpliciter tibi caro mea, » Aquila, « expansa est tibi caro mea, » interpretatus est ; Symmachus vero, « concupiscit te caro mea ; » ita ut non sola Davidis anima ad Deum expanderetur, sed ipsa quoque caro et corpus ejus, utpote qui, cum Deo vacaret, caste et pure ageret. Illud vero, « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, » nocturnæ suæ puritatis argumentum erat. Nemo enim qui in cubilibus atque impudicitiis animam suam com-maculaverit, corporeque turpis immundusque fuerit, talibus possit uti vocibus. Cæterum magnus ille David sidenti conscientia, non simpliciter Deum invocabat, dicens, « Deus ; » sed bis eum quasi sibi proprium ascribit : quare adjicit, « Deus meus. » Deinde quia ut sibi proprium Deum prouuentiare ausus erat, talis ausus causam edocet his verbis, « Ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima mea, quam simpliciter tibi caro mea. » Nam ideo Deum meum compellavi, quia nullo terrenarum, vel quæ oculis carnalibus percipiuntur, rerum desiderio te-neor. Quemadmodum enim Apostolus dixit : « Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus⁶⁰ ; »

⁶⁰ Gal. ii, 20.

A ποιῆσθαι τῶν πατέρων γραφῶν ἡ τῶν Βασιλειῶν ἴστο-ρία διδάσκει· ώς μηδὲ φαίνεσθαι βίβλον τοῦ Μωυσέως νόμου, μηδὲ μνήμην τῆς τῶν πατέρων εὐεσθείας σώζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς προφήτας ἀνήρουν διελέγχοντας αὐτῶν τὰς δυσσεθείας, καὶ τούτων ἔνεκα τὸ πρώτον τῇ τῶν Ἀσσυρίων παρέδθησαν αἰχμαλωσίᾳ. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν ἐν τοιάντη καταστάσει κατερῶν, καὶ τὰ ἐμφερόμενα τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν διαπεπτωκέναι, λήθῃ τε μακροῖς παραδεδόσθαι χρόνοις. Μετὰ δὲ ταῦτα εἴτε Ἐσδραν, εἴτε τινὰ ἔπειρον προφητῶν, περὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐπουδαχέναι, μετά τε τῶν λοιπῶν καὶ τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν συναγηγόχεναι, οὐχ ἀθρόως εὑρόντα τοὺς πάντας, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους. Κατατάττειν δὲ ἐν πρώτοις τοὺς πρώτους εὐρισκομένους· διὸ μηδὲ τοῦ Δαυΐδ ἐφεξῆς κείσθαι τοὺς πάντας· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ τῶν ιερῶν Κορὲ, καὶ τοῦ Ἀσδρά, καὶ Σολομῶνος καὶ Μωυσέως, Αιθάν τε καὶ Αιμάν, καὶ πάλιν τοῦ Δαυΐδ εὐρίσκεσθαι ἀναμιᾶς ἐν τῇ βίβλῳ κατατεταγμένους, οὐ καθ' οὓς ἐλέγθησαν χρόνους, ἀλλὰ καθ' οὓς εὑρηνται. « Ενθεν συμβῆναι τοὺς τοῖς χρόνοις ὑπέρους πρώτους εὐρεθέντας ἀναληφθῆναι πρώτους, καὶ τοὺς τοῖς χρόνοις προτέρους, μετὰ ταῦτα εὐρητέρους, ἐν δευτέρᾳ καταταγῆναι κώρῳ. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν Ἡδη δὲ καὶ τῶν ἐμφερομένων ἐν τῷ μετὰ χειρας

B πλανώμενος Δαυΐδ ὅμοιως τοῖς λοιποῖς προφήταις ἐν ἐρημίαις καὶ δρεσι, καὶ σπηλαιοῖς, καὶ ταῖς ὄπας τῆς γῆς, τοῖς τε τῆς ἀνεξικακίας πόνοις ἐγγυμναζόμενος, καὶ τὸν μετὰ χειρας ἥδε Φαλμὸν, τῇ κατὰ Θεὸν ἀνατιθεὶς φιλοσοφίᾳ τὴν ἐπὶ τῆς ἐρήμου σχολὴν καὶ τὸν ἑαυτοῦ περὶ τὰ θεῖα ἔρωτα διεγέρων, ὁμο-λογεῖται διψήν τοῦ τῆς ἀθανασίας πόματος· διὸ ἔδει πρὸς τὸν θεὸν λέγων : « Ό Θεός οἱ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθρίζω. Ἐδίψησε σοι ἡ ψυχὴ μου, πῶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, « πῶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου, » δὲ μὲν Ἀκύλας, « ἐπετάθη σοι ἡ σάρξ μου, » τῆρμηνευεν· δὲ δὲ Σύμμαχος, « Ἰμείρεται σε ἡ σάρξ μου. » ὥστε οὐχ ἡ ψυχὴ μόνη τοῦ Δαυΐδ πρὸς τὸν θεὸν τέτατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σάρξ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀγνεύοντος δηλαδὴ καὶ καθαρεύοντος διὰ τὸ τῷ θεῷ σχολάζειν. Καὶ τὸ λέγειν δὲ, « Ό Θεός οἱ Θεός μου, πρὸς σὲ ὁρθρίζω, » παρατατικὸν ἦν τῆς νυκτερινῆς καθαρότητος. Οὐδεὶς γάρ ἐν κοιταῖς καὶ ἀσελγείαις ρυπάνας ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα μιαρὸς ὡν καὶ ἀκάθαρτος, οἵος τ' ἂν εἴη τὰς τοιάντας προσεσθαι φωνάς. Πλήτιν δὲ μέγας Δαυΐδ πεπαρθῆσασμένη συνειδῆσεισ οὐχ ἀπλῶς τὸν θεὸν ἀνεκαλείτο, λέγων, « Ό Θεός· » δεύτερον δὲ ὡς ἑαυτοῦ ίδιον δυταὶ ἐπεγράφετο· διὸ προστεθησι φάσκων « Ό Θεός μου. » Εἰτ' ἐπειδήπερ ἑαυτοῦ θεὸν ἀναγορεύεις αὐτὸν τετόλμηκε, τῆς τόλμης τὴν αἰτίαν διδάσκει λέγων, « Πρὸς σὲ ὁρθρίζω. Ἐδίψησε σοι ἡ ψυχὴ μου, πῶς ἀπλῶς σοι ἡ σάρξ μου. » Διὰ ταῦτα γάρ θεόν μου προσείπον, ἐπειδήπερ οὐδενὸς τῶν ἐπιγείων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὀφθαλμοῖς σαρκὸς ὀρωμένων περιέλκει με πόθος. Ήσπερ δὲ οἱ Ἀπόστολος, « Ζῶ, φησὶν, οὐκ-έτι ἔγω· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· » τοιάντη διανοίᾳ

καὶ Δαυΐδ τῷ Θεῷ ἔλεγε· « Πρὸς σὲ δρθρίζω. Ἐδί-
ψήσει σοι ἡ ψυχὴ μου. » Όσει καὶ χώρα τις, μή τυ-
χούσα τοῦ συνήθους ὑετοῦ, διψῆν λέγοιτο τούτου·
τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐδίψησέ σοι, οὐδὲ ιμερέται σε πρὸς
τῇ ψυχῇ μου καὶ αὐτῇ ἡ σάρξ μου, πολυπλάσιον ὡς
διψῶσα. « Οστερ γάρ φυσικοῖς λόγοις τὴν γῆν αὐτήν
φαμεν διψῆν ὄντας, οὕτω καὶ ἡ σάρξ μου ἐδίψησέ
σοι, φησί· διὸ ἐπιφέρει· » Ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ,
καὶ ἀνύδρῳ, » ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ός ἐν γῇ
διψάδι καὶ ἐκλύσεις μή ὑπάρχοντος ὄντας. » Δύναται
δὲ καὶ τὴν ἔρημον αὐτὴν σημαίνειν διὰ τούτων, ἐν
ἡ φεύγων τὸν Σαοὺλ τὰς διατριβάς ἐποιείτο. Πάντως
γάρ που ἐν ταύτῃ τυγχάνων καὶ μακράν ἀπωκισμέ-
νος τῆς κινθωτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τοῦ ἀγιάσματος
σπονῆς, ἐν ᾧ τὰς κατὰ νόμου ἐποιῶντο λατρείας,
τούτων ἐπόθει τὴν θέαν. Οστερ δὲ γῇ διψῶσα ὄν-
τος δρέγεται, οὕτω, φησί, καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ τὰ σοὶ τῷ
Θεῷ ἀρεστὰ καὶ φίλα διψεῖ· ὡς ἐκλείπειν καὶ ἐκτήxe-
σθαι, εἰ μή μεταλάβοι τῆς παρὰ σοὶ πηγῆς· περὶ τῆς
εἰρηται. « Οτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζῶσι. Διὸ ἐδίψησέ
σοι ἡ ψυχὴ μου. » Ἐδίψησε δὲ πῶς, ἐρμηνεύει λέ-
γων ἕτης· « Οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ὄφθην σοι, » ὡσεὶ
ἔλεγε τούτῳ· Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου τὸ δρθῆναι σοι
ἐν τῷ ἀγίᾳσματι, « τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμιν σου καὶ
τὴν δόξαν σου. » Τοιούτον δέ ἐστι καὶ τὸ διὰ τῶν
ἴμπροσθεν εἰρημένον· « Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς
τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, πότε ἥξω καὶ δρθῆ-
σομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. » Γενόμενος γάρ ἐν
τῷ ἀγίῳ σου, περὶ οὖν εἰρηται ἐν ἐπέρι, « Απαξ
ῶμος ἐν τῷ ἀγίῳ μου, » πρῶτον μὲν αὐτὸς ὀφθήσο-
μαι σοι, δοκιμασθήσομενος εἰ ἄξιος εἰην τῆς σῆς θέας. C
Είται ἀξίος ὀφθεῖς, δόκομαι τὴν δύναμιν σου καὶ τὴν
δόξαν σου· ὡν ἀδύνατόν ἐστιν εἰς θεωρίαν ἐλθεῖν, μή
οὐχὶ πρότερον ἐν τῷ ἀγίῳ γενόμενον, καὶ πρῶτον
δρθέντα ἄξιον τῶν τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν. Μετὰ γάρ ταῦτα
δύεται τις, ὡς ἀνὴρ δεδοκιμασμένος, τὴν δύναμιν
τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Καὶ τέλος τῶν ἀγαθῶν
τοῦ· ἀν εἰη τὸ ἐν θεωρίᾳ τούτων γενέσθαι· διὸ λέ-
κται· « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, διτι αὐτοὶ τὸν
Θεὸν δύονται. » Τούτο οὖν ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ τοῦ
Δαυΐδ· διὸ ἐλεγεν· « Ο Θεὸς ἡ Θεός μου, πρὸς σὲ
δρθρίζω. Ἐδίψησε σοι ἡ ψυχὴ μου. »

« Οτι κρείσσον τὸ Ελεός σου ὑπὲρ ζῶσι, τὰ χεῖλη
μου ἐπαινέσουσί σε. » Ό τὴν φύσιν τοῦ θυητοῦ βίου
κατανοήσας, καὶ τὴν πρόσκαιρον ζῶσην δση τις ἐστι
καὶ διοια ἐξητακώς, ἀποστρέφεται μὲν ταῦτα ὡς
μικρὰ καὶ οὐδὲνδος λόγου ἀξια· ὅλος δὲ τῆς ἀνω ἐπί-
δις γενόμενος, ἐκείνης τυχεῖν εὑνχεται, ἐλέψ Θεοῦ
γοττογυμένης. Οὐ γάρ δη κατὰ δρειλή, οὐδὲ κατ'
ἄξιαν τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης τεύξεται τις τῶν ἐπου-
ρανῶν. Διόπερ ἀλλαχοῦ που εἰρηται· « Τι γάρ μοι
ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; » τὸ δὲ πᾶν ἐλέψ Θεοῦ καὶ
φιλανθρωπίᾳ δωρίται, τοῖς σμικρὰ κατωρθωκόσι τὰ
μεγάλα χαρούμενον. « Ο δη σημαίνει ὁ παρῶν λόγος
φάσκων· « Οτι κρείσσον τὸ Ελεός σου ὑπὲρ ζῶσι. »
Καν γάρ μακρόδιος καὶ μακροχρόνιος ἐπὶ τοῦ πα-

A eadēni sententia David Deo dicebat: « Ad te de
luce vigilo. Sitivit tibi anima mea. » Ceu ager con-
sueta orbatus pluvia, eam sitire dicatur, sic sitivit
tibi, vel concupiscit te, cum anima mea, tum ipsa
caro mea, quam multipliciter sitiens. Sicut enim
physice loquendo terram dicimus sitire aquam, ita
et caro mea, inquit, sitivit tibi: quare infert, « In
terra deserta, et iuvia, et in aquosa; » sive secun-
dum Symmachum: « Quasi in terra sitiens et
languida non exsistente aqua. » His vero ipsam
solitudinem significare potest, in qua, Saulē su-
giens, moras trahebat. Siquidem dum ibi versaret-
tur, ab arca Dei et a tabernaculo sanctificationis,
in quo legalem cultum exsequebantur, procul
remotus erat. Horum ille conspectum exoptabat.
Quemadmodum autem terra sitiens aquam expetit,
sic anima mea, ait, quae tibi placita et dilecta sunt
sitibunda concupiscit; ita ut si illius qui penes te
est fontis particeps non fieri, desiciat et contabe-
scat; de quo fonte dictum est: « Quoniam apud
te est fons vitæ¹¹. » Quare « sitivit tibi anima
mea. » Quo pacto sitiat, mox aperit: « Sic in san-
cto apparui tibi, » ac si diceret: Sitivit anima
mea aspectum tuum in sanctuario tuo, « ut vi-
deam virtutem tuam et gloriam tuam. » Simile huic
est illud superius dictum: « Sitivit anima mea ad
Deum fortē vivum, quando veniam et apparebo
ante faciem Dei¹². » In sancto quippe tuo con-
stitutus, de quo in alio psalmo dictum est: « Se-
mel juravi in sancto meo¹³, » primo apparebo tibi,
ut probetur num dignus conspectu tuo sim. Deinde
cum dignus compariar, videbo virtutem tuam et
gloriam tuam: ad quarum conspectum admitti
nemo potest, qui prius in sancto sit, ac prius di-
vinis bonis dignus appareat. Postea enim quivis,
ut pote jam probatus, virtutem et gloriam Dei videbit.
Isque finis bonorum fuerit, ad eorum contemplationem admitti: quare dictum est: « Beati mundo
corde, quoniam ipsi Deum videbunt¹⁴. » Hoc ita-
que sitiebat Davidis anima: quare dicebat, « Deus
Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit tibi anima
mea. »

VERS. 4-6. « Quoniam melior est misericordia
tua super vitas, labia mea laudabunt te. » Qui
mortalis vitæ naturam consideravit, et quae qua-
lisve temporanea vita sit, exploravit, haec utpote
parva et nullius pretii aversatur; sed supernæ spei
sese totum applicans eam misericordia Dei conse-
qui exoptat. Neque enim quispiam ex debito aut ex
justitiæ sua merito cœlestia adipiscetur. Quam-
obrem alibi dicitur: « Quid enim mihi est in
cœlo¹⁵? » Sed totum Dei misericordia et humani-
tate datur, qui modica præstantibus magna elar-
gitur. Quod his verbis significatur: « Quoniam
melior est misericordia tua super vitas. » Nam
etiamsi quis longævus et annosus in hac vita sit,

¹¹ Psal. xxxv, 10. ¹² Psal. xli, 5. ¹³ Psal. lxxxviii, 36. ¹⁴ Matth. v, 8. ¹⁵ Psal. lxxii, 25.

ita ut in multis annorum periodis multorum vitam expleat; hoc sane nihil est, misericordiae Dei comparatum, quæ vitæ æternæ et cœlestium bonorum causa est. Quare misericordiae confisus tuæ, totam hanc vitam, ceu quædam pretiosa donaria et opulenta cimelia tibi consecrabo; membra scilicet et sensus meos ministerio addiccam tuo. Quapropter labia mea nihil aliud eloquentur, sed pura castaque servabuntur, ut tuis vacent hymnis et sermonibus. Vita autem mea tibi benedicendo nocte dieque semper incumbet: manus corporis mei, operaque iis edita, in nomine tuo levabo extollamque in altum, pravo quovis facinore puras offeram, ut dicit quidam: « Volo viros orare, levantes puras manus sine ira et disceptatione⁶⁶. » Sic autem labia mea et manus meæ tibi destinabuntur, ut labia quidem a thymiamate boni odoris nihil differant, manus vero ab efficaci et vero sacrificio non discrepent, ut opportune dicam de labiis meis, « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo⁶⁷; » de operibus autem, « Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum⁶⁸. » Atque ita caro et corpus meum ministerio tuo addiccentur; anima vero mea majoris consors erit virtutis: quare de illa dico: « Sicut adipe et pinguedine repleteur anima mea. » Neque enim pari atque corpus ratione, anima labilis, aut manibus, aut alia quapiam parte vel membro; sed ipsa tota ac per se præstantior omni sacrificio holocausti, omnique animali pinguï adipe et pinguedine reserto, tibi Deo offeretur, pretiosiorque vitulo, tauro ac quovis bruto animali abs te reputabitur. Quare hanc pinguisimam acceptamque tibi hostiam, animam dico meam, tibi dicabo. Atque hac de causa gratiam tibi professus, pleno ore ipsisque labiis gaudio repletis te celebrabo: ideo sic loquor: « Et labiis exultationis laudabit os meum; » sive, secundum Symmachum, « Et labiis benedictionis celebrabit os meum. »

Vers. 7-9. « Si memor sui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te, quia fuisli adjutor meus. Et in velamento alarum tuarum ex-sultabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. » Cum in deserto Iudeæ versaretur admirabilis ille David, non animalia immolatūrum se, neque brutorum pecorum, sed memoratas superius verborum, operum et ipsius animæ hostias, pollicetur. Sub hæc autem qua temperantia, quam perfecta castitate prædictus esset, Deo declarat: quare ait: « Si memor sui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te; » sive secundum Symmachum, « Recordatus tui super stratum meum, per singulas custodias meditabar te. » Neque enim alio modo poteram, inquit, ad te de luce vigilare, neque precando dicere, « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, » nisi purum stratum habuiss-

A ρόντος γένηται τις, ὡσπερ πολλὰς ζωὰς ἐν πολλαῖς ἑτῶν περιέδοις κτησάμενος· ἀλλὶς οὐδέν εστις ταῦτα συγχρινόμενα πρὸς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τὸ τῆς αἰώνου ζωῆς καὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν αἴτιον. Διόπερ καὶ τῷ σῷ ἐλέῳ ἐπιθαρσήσας, πᾶσάν μου τὴν παρούσαν ζωὴν σοι ἀναθήσω, ὡσπερ τινὰ τίμια ἀναθήματα, καὶ πολυτελὴ κειμήλια τὰ μέλη μου καὶ τὰ αἰσθητήρια τῇ σῇ ἀφορίσας λειτουργίᾳ. Διὸ τὰ μὲν χεῖλη μου οὐδὲν ἔτερον λαλήσει, ἀγνεύσει δὲ καὶ καθαρὰ φυλαχθήσεται, εἰς τὸ σχολάζειν τοὺς σοὶς ὑμνοῖς καὶ λόγοις· ἡ δὲ ζωὴ μου αὗτη περὶ τὸ εὐλογεῖν σε πάντοτε νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀσχολήθησται· καὶ τὰς χεῖρας δὲ τοῦ σώματός μου, τάς τε διὰ τούτων ἐπιτελουμένας πράξεις, ἐν τῷ ὄνδρας του ἀρώ μετεωρίων εἰς ὑψος, καὶ σοὶ καθαρὰς πάστης παραβόμενος πράξεως ἐπιδεικνὺς αὔτας κατὰ τὸν φῆσαντα· « Βούλομαι τοὺς ἀνδράς προσεύχεσθαι ἐπαίροντας δοιούς χειρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. » Οὕτως ὡς τὰ χεῖλη μου καὶ αἱ χεῖρες ἀφορισθήσονται σοι, ὡς τὰ μὲν χεῖλη θυμιάματος εὐώδους τὸ μηδὲν διαφέρειν, τὰς δὲ χεῖρας θυσίας ἐνεργοῦς καὶ ἀληθινῆς μη ἀειπεσθαι· ὡς εἰπεῖν με εὐκαίρως περὶ μὲν τῶν χειλέων μου τὸ, « Γενηθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμιάματα ἐνώπιον σου. » περὶ δὲ τῶν πράξεών μου τὸ, « Ἐπαρσίς τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπειρινή. » Καὶ ἡ μὲν σάρκη καὶ τὸ σῶμα οὐτως ἀνατεθήσεται τῇ σῇ λειτουργίᾳ· ἡ δὲ ψυχὴ μου πλείονος μεθέξει δυνάμεως· διὸ καὶ περὶ αὐτῆς φημι· « Πατέλ στέατος καὶ πότητος ἐμπλήσθει ἡ ψυχὴ μου. » Οὐκέτι γάρ δύοις τῷ σώματι καὶ ἡ ψυχὴ χειλεστιν οὐδὲν χερσίν, οὐδὲ κατὰ τι μέρος ή μέλος ἔτερον, δῆλη δὲ αὗτη καθ' ἐκτὴν ὑπὲρ πάσαν ὀλόχαυτον θυσίαν, καὶ ὑπὲρ πάντων ζῶντων εὐτραφὲς πιστήτος καὶ στέατος γέμον, σοὶ τῷ Θεῷ προτενεχθήσεται, μόσχου καὶ ταύρου, καὶ παντὸς ἀλόγου ζῶου τιμιωτέρα πάρα σοὶ λελογισμένη. Διὸ καὶ ταύτην σοι πιστάτην καὶ σοι προσφιλῆ θυσίαν, λέγω δὲ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν, ἀναθήσω. Ἐπὶ τούτοις τε χάριτας δομολογῶν ὅλη τῷ στόματι καὶ αὐτοῖς χειρῶν· καὶ χεῖλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει, τὸ στόμα μου· ἡ μύνησις τὸ στόμα μου. »

« Εἰ ἐμημόνεύσθησαν σοι ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς δρθροῖς ἐμελέτων εἰς σὲ, στὶς ἐγενήθης βοηθός μου. Καὶ ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἀγαλλιάσομαι, ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου ὀπίσσω σου, ἐμοῦ δὲ ἀτελάντεο τὴν δεξιάν σου. Ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ιουδαίας διατριβῶν ὁ Θαυμάτιος Δασύδ, οὐ ζῶα θύειν ἐπαγγέλλεται, οὐδὲ τὰς ἔξ αλόγων θρεμμάτων θυσίας, τὰς δὲ προλεχθείσας διὰ λόγων καὶ πράξεων, καὶ ψυχῆς αὐτῆς. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις τῷ Θεῷ δείκνυστον δικαῖοις αὐτοῖς σωφροσύνη καὶ παντελεῖ ἀγνείᾳ· διό φησιν. » Εἰ ἐμημόνεύσθησαν σοι ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, τοῖς δρθροῖς ἐμελέτων εἰς σὲ, ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἀναμιμνήσκομενος σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, καθ' ἔκστην φυλακήν ἐμελέτων σε. » Οὐ γάρ ἀλλοι, φησιν, οἵδε τε ἡμην πρὸς σὲ δρθρίζειν, οὐδὲ λέγειν εὐχόμενος: « Ὁ Θεός δὲ Θεός μου, πρὸς σὲ δρθρίζω, » εἰ μή καθαρὰν ἐκεκτήμην τὴν στρωμνήν. Ἐγιώ-

⁶⁶ I Tim. 11, 8   ⁶⁷ Psal. cxi, 2.   ⁶⁸ ibid.

σκετο δέ μου τὸ καθαρότης οὐκ ἀλλοθεν ἡ ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τὸν δικρόνον τὸ σὰ μελετῆν λόγια. Δῆλον γάρ τὸν ἐκ τούτου μηδὲ ἀλλο τὶ πράτειν με τὰς νύκτας, ἢ τὸν θεὸν πρὸ διθαλμῶν ἔχειν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον λέγοντα, « καθ' ἑκάστην φυλακὴν ἐμελέτων σε, » καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν φίσαντα, « ἐν φυλακαῖς φθέγγομαι ἐν σοι, » δηλοῦν ἕστις τὰς νυκτερινὰς ὥρας ἀσκεῖσθαι ταῖς τῶν θείων Γραφῶν μελέταις. Διῆρηται μὲν γάρ δὲ πᾶς τῆς νυκτὸς χρόνος εἰς φυλακὰς ὀναφόρους· οὕτω γοῦν εἰρηται ἐν εὐαγγελίοις τετάρτῃ φυλακῇ ἐληλυθός ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς μαθητὰς· Καὶ ἄλλαχοῦ δὲ αὐτός φησι· « Γρηγορεῖτε, διτοῦ οὐκ οἴδατε ποιὸς φυλακῇ δό Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· » καὶ πάλιν· « Ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, διτοῦ εἰς ήδεις ὁ οἰκοδεσπότης ποιὸς φυλακῇ δό κλεπτῆς ἔρχεται. » Ό δέ γε θεοφύλής καὶ τῷ θεῷ ἀνακείμενος, ἀναμιμησχόμενος ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ στρωμνῆς τοῦ θεοῦ, ἀπιλόν τε αὐτὴν καὶ ἀγνήν, καὶ ἀμίαντον φυλάττων, καθ' ἑκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἀνιστάμενος, εὐχαῖς προσεῖχε, καὶ τοῖς θείοις ἐνησκετο μαθήμασιν· δὴ διδάσκων κατὰ τὸν Σύμμαχον διελεγεν· « Ἀναμιμησχόμενός σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, καθ' ἑκάστην φυλακὴν ἐμελέτων. » Εἰς δὲ γάρ αὐτὸν ἐμελέτων τὸν θεὸν ἀντὶ πάσης βίβλου καὶ γραφῆς, ἀνω πρὸς σὲ τὸν νοῦν τεταμένος, μελετῶν τε καὶ ἀναμιμησχόμενος ὅσων ἦξιδην ὑπὸ σοῦ εὑεργεσιῶν, καὶ ὡς γέγονάς μου πάντοτε βοηθός, καὶ ἐκ μυρίων με πειρασμῶν διέσωσας, καὶ ὡς ἐκσπάσας με ταῖς σαυτοῦ πτέρυξι, δηλαδὴ ταῖς δυνάμεσι τῆς σαυτοῦ προνοίας· ἀπεινα ἀναπεμπάζομενος τῇ μνήμῃ, χαρᾶς ἐπληρούμην, ἢ ἀνηγρήμουν σε τὸν θεὸν κατὰ τὸν Σύμμαχον φίσαντα, καὶ σκεπόμενος ἐν ταῖς πτέρυξι σου ἀνηγρήμουν. » Μελετῶν δὲ τὰ σὰ λόγια καθ' ἑκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς, κἀπειτα ἀκούσας τοῦ φίσαντος θείου νόμου· « Ὁπίσιος Κύριος τοῦ θεοῦ σου πορεύσῃ, » καὶ πρὸς αὐτὸν « κολληθεὶς, ἢ διατεθεὶς τὴν ψυχὴν πειθήνιος γέγονα τῷ νόμῳ, διὼς τε εἰγόμην τοῦ πράγματος, πάντα τε ἡγησάμενος, μᾶλλον δὲ ἀποστραφεὶς τὰ μετὰ τὸν θεὸν πάντα, ἀνώτερος καὶ ὑψηλότερος τῷ πόθῳ τῆς ψυχῆς κατέστην, καὶ σοὶ τῷ θεῷ μου συνήρθην, ὡς εἰτεῖν μή ψευσάμενον· » Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου διπέσω σου. » Εἰς τοσαύτην δὲ ἡλασα προκοπὴν καὶ εἰς τοσοῦτον μέγεθος ἀρετῆς προσῆλθον, οὐχ ἐμετοῦ δυνάμει χρησάμενος, ἀλλὰ τῇ σῇ δεσποτείᾳ· δὲ γάρ αὐτὸς τῷ σῷ ἐλέῳ τούτῳ μοι ἐδωρήθω. Ὁρῶν γάρ μου τὸν περὶ σὲ πόθον καὶ ἀποδεξάμενος αὐτὸν, κατηγίνωσας τὴν σαυτοῦ δεξιάν ἔχτείνας ἐπιλαβέσθαι μου καὶ ἀνελκῦσαι δινω πρὸς ἀστύν· διὰ τούτο γάρ δεδύνηται ἡ ψυχὴ μου ὑπὸ σοῦ βοηθεῖσα κολληθῆναι διπέσω σου· ἐπειδήπερ « ἐμοῦ ἀντελάθετο ἡ δεξιά σου. » Οὐ γάρ ἀν δλῶς ἐφικνοῦμην τοῦ τοσοῦτου ἤδους, εἰ μή ἀντελάθετό μοι ἡ δεξιά σου. Διδάσκει δὲ ὁ Ἀπόστολος πῶς τις κολλᾶται τῷ Κυρίῳ, λέγων· « Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦμά ἔστιν· ὡς καὶ ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμά ἔστι. » Λέγων δὲ διειδεῖ τῷ Κυρίῳ· « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου διπέσω σχολῆνα. »

« Αὐτοὶ δὲ εἰς μάτην ἐξῆτησαν τὴν ψυχὴν μοῦ· »

« Matth. xxiv, 42. » ibid. 43. » I Cor. vi, 16,47. »

A sem. Neque puritatis non aliud aderat argumentum, quam quod diluculo eloquia meditarer tua. Hinc enim palam erat, me aliud nihil noctu agere, quam te Deum præ oculis habere. Secundum Symmachum autem, qui sic habet, « per singulas custodias meditabar te, » et secundum Aquilam vi-centem, « in custodiis loquor in te, » in illicare videbatur se nocturnis horis divinarum Scripturarum meditationi vacare. Noctis quippe tempus totum in varias custodias distributum est: sic, in Evangelio Salvator quarta noctis custodia ad discipulos venisse dicitur. Alibi vero ipse dicit: « Vigilate, quia nescitis qua custodia Dominus vester veniet⁴⁹; » ac rursum: « Hoc autem scitote, quia si sciret patersfamilias qua custodia survenitur esset⁵⁰. » Vir porro ille religiosus et Deo addictus, Dei in strato suo recordatus, immaculatum illud, castum et impollutum custodiebat, singularis noctis custodiis exsurgebat, precibus animum adhibebat, divinisque disciplinis exercitabatur. Quod his Symmachii verbis edoceatur: « Recordatus tui super stratum meum, per singulas custodias meditabar. » Te quippe Deum contemplabar, ac vice librorum et scripturarum, mente ad te sursum elata, meditabar, recordatus quantis me beneficiis ornaveris, et quod mihi semper adjutor, a sexcentis me temptationibus eripueris, alisque twis, nimirum providentiae tuæ virtutibus, extuleris: quæ in memoriam repetens, gaudio replebar, teque Deum celebrabam secundum Symmachum qui sic habet, « et protectus alis tuis celebribam. » Eloquia vero tua per singulas noctis custodias mecum reputans, auditaque post hæc divina lege quæ sic habet, « Post Dominum Deum tuum gradieris; » ipsi hærens, ipsi addictus, morigerum me legi præbui, ipsique inhæsi totus, omnia pro nihilo habens, imo vero omnia quæ post Deum sunt aversatus, ex animi desiderio sublimior excelsiorque factus, tibi Deo meo conjunctus sum, ut vere dicere valeam: « Adhæsit anima mea poste. » Ad tantum vero profectum, ad tantum virtutis cumulum perveni, non mea potestate, sed tuo dominatu: tu enim ipse misericordia tua id mihi elargitus es. Meum quippe erga te amorem certe acceplansque, extensa dextera tua me suscipere, sursumque trahere dignatus es; ideoque anima mea, te opitulante, adhærente tibi potuit: quoniam « me suscepit dextera tua. » Non enim tantam sublimitatem attigisseni, nisi me suscepisset dextera tua. Docet porro Apostolus quo pacto quis Domino hæreat, his verbis: « Qui adhæret Domino, unus spiritus est, quemadmodum qui adhæret meretrici, unum corpus est⁵¹. » Cum ergo David Domino diceret, « Adhæsit anima mea poste, » hinc se castitati puritatique deditum declarabat. σου, δῆλος ἦν καὶ τούτου ἀγνείᾳ καὶ καθαρότητι σχολῆνα.

Vers. 10-12. « Ipsi vero in vanum quæsierunt τιν-

mam meam. » Ego quidem, ait, tibi Servatori meo hærebam, atque persagus et in solitudine degens, tibi animam copulabam meam, et sermones tuos meditabar: neque enim insequentes me propulsabam, neque etiam, dum tibi Deo vacarem, preces fundebam contra inimicos; sed tibi uni, ut dictum est, adhærebam. Illi vero futilem adversus animam meam sollicitudinem suscipere non desistebant: in vanum quippe quærebant eam, quæ, quoniam tibi hærebat, ab ipsis minime reperiri poterat: quare quæ se manent ipsi quidem ignorant, sed Spiritus sanctus vaticinatur. Deinde vero hæc prophetice vociferatur: « Introibunt in inferiora terræ. » Quandoquidem enim terrena sapiebant, et in insimis constituti erant, jure facinorum præmia recipient. Nam qui Deo conjunctus et anima ipsi conglutinatus est, regni cœlorum spem obtinebit; qui vero contrariam decurrunt viam, et insima sapiunt, in lacum alias memoratum dejecti, introibunt in inferiora terræ. Dum enim quisvis homo superficiem terræ incolit, in inferioribus tantum habitare dicitur, ut dicit quidam, « Quia Deus in cœlo sursum, et tu in terra deorsum²². » Post exitum autem ex hac vita, religiosi quidem homines cœlum pro domicilio habebunt, sursum elati, ac rapiendi in nubibus obviam Domino, ac sic semper cum Domino futuri; impii vero et peccatores in inferiora terræ descendent: quæ commemorans Apostolus dicebat: « In inferiores partes terræ qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia²³. » Etenim Servator et Dominus noster usque ad insima terræ descendit, ut salutari virtute impleret omnia. Hoc ipsum Jobo significat ille qui Dominus vocatur dicens: « Venisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ mortis: ostiarii inferni videntes te conterrati sunt²⁴. » Sed ille quidem ad eos qui istic habitabant descendit, ut animas justorum ibidem jamdiu detentas libertate donaret. Impii vero in inferiora terræ dejecti, tradentur in manus gladii. Est enim ibidem gladius quidam mortis, quem Servator in xxii psalmo memorat his verbis: « Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicum meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam²⁵. » Haec autem omnia de adversariis potestibus dicta sunt. Non enim in manus gladii tantum prædicti homines tradentur, sed etiam hic illuc distrahitur a sævis quibusdam versutisque spiritibus, qui vulpes hic nuncupantur, quia soveas subeunt, et in insimis penetalibus latibula habent. Haec itaque vulpes impiorum animas istuc delapsas, ut oblatam prædam, comprehensas diripiunt atque inter se dividunt. Sane talēm fore impiorum finem Spiritus sanctus vaticinatur. De

A 'Εγώ μὲν, φησι, σοὶ τῷ ἐμαυτοῦ Σωτῆρι προσεῖχον, καὶ σοὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν συνήπτον, τοῖς τε σοὶ ἐμέλετων λόγοις, ἐν φυγῇ τυγχάνων, καὶ ἐν ἐρημαῖς ποιούμενος τὰς διατριβάς. Οὐ γάρ ἡμενὸν τοὺς ἀλαύνοντάς με, ἀλλ' οὐδὲ σοὶ τῷ Θεῷ σχολάζων εὐχάς κατὰ τὸν ἔχθρον ἀνέπεμπον· σοὶ δὲ μόνῳ προσείχον, ὡς ἔφην. Οἱ δὲ οὐ διέλειπον μάταιον σπουδὴν κατὰ τῆς ψυχῆς μου ποιούμενοι· εἰς μάταιον γάρ ἐξήτουν αὐτὴν, ἀνεύρετον αὐτοῖς οὖσαν διὸ τὸ κεκολλῆσθαι ὅπλασαν· διόπερ τὰ περιμένοντα αὐτοὺς αὐτοὶ μὲν οὖν ἴσται, τὸ δὲ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον θεσπίζει. Εἴθ' ἐξη;
B τούτοις προφητικῶς ἀναψωτεί λέγων· « Εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς. » Ἐπειδὴ γάρ τὰ τῆς γῆς ἐφρόνουν καὶ τῶν κάτω γεγόνασιν, εἰκότως τὰπειρατεῖα πείσονται οἵς ἑδρασαν. Οὐ μὲν γάρ τῷ Θεῷ συναρφθεῖς, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῷ προσκολληθεῖς, ἐλπίδας ἔχει βασιλείας οὐρανῶν· οἱ δὲ τὴν ἐναντίαν δραμόντες καὶ τὰ κάτω φρονήσαντες, εἰς τὸν ἀλλαγοῦ λάχχον ὥνωμασμένον καταχθέντες, ἐν τοῖς κατωτάτα τῆς γῆς ἐλεύσονται. Τέως μὲν γάρ πᾶς δινθρωπος, τὴν ἐπιφάνειαν οἰκῶν τῆς γῆς, τὰ κάτω μόνα οἰκεῖν λέγεται κατὰ τὸν φροντίαν· « Ότι δὲ Θεός ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνω, καὶ σὺ ἐν τῇ γῇ κάτω. » Μετὰ δὲ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, οἱ μὲν θεοφιλεῖς οὐρανὸν ἔχουσιν οἰκητήριον, εἰς τὰ ἀνώτερα μετεωρισθέντες καὶ ἀπαγγέλμενοι ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, οὕτω τε πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμενοι· οἱ δὲ ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς καταβήσονται· ὃν μεμνημένος δὲ Ἀπόστολος Ἐλεγεν· « Εἰς τὰ κατώτερα τῆς γῆς δὲ καταβάται, αὐτὸς ἐστιν δὲ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. » Καὶ μέχρι γάρ τῶν κατωτάτω τῆς γῆς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἴμων καταβένηκεν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα τῆς σωτηρίου δυνάμεως. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Ἰωάννῃ σημαίνει δὲ χρηματίζων Κύριος ἐν οἷς φησιν· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ γῆν²⁶ θαλάσσης, ἐν δὲ ἰχνεσιν ἀδύσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φρόνιμοι ουάνατου· πυλώροι δὲ ἄρδου ιδόντες σε ἐπιτίξαν. » Άλλ' οὐ μὲν καὶ μέχρι τῶν ἐκεῖ καταβένηκεν, ἵνα τὰς πάλαι τῶν ἀγίων αὐτόθι συνεχομένας ψυχὰς ἐλευθερίας ἀξιώσῃ· οἱ δὲ ἀσεβεῖς, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς κατενεχθέντες, παραδοθήσονται εἰς χειρας φρομφαῖς. « Εστι γάρ τις ἐκεῖ φρομφαῖ θανάτου, ἡς δὲ Σωτῆρ μημονεύων ἐν καὶ φαλμῷ ἐλεγε· « Πῦσαι δέποι φρομφαῖς τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐν χειροῖς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου· σῶσον με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσιν μου. » Ταῦτα δὲ πάντα περὶ ἀντικειμένων δυνάμεων ἐλέγετο. Οὐ μόνον δὲ εἰς χειρας φρομφαῖς παραδοθήσονται οἱ προλεχθέντες, ἀλλὰ καὶ διασπασθήσονται ὡς κάκεῖς περιελκόμενοι ὑπὸ δεινῶν τινῶν καὶ πανούργων πνευμάτων, οὓς ἀλώπεκας ὀνομάζει ὁ παρὼν λόγος, διὸ τὸ καταβένειν καὶ τοῖς κατωτάτω μυχοῖς ἐμπλεύειν. Οὗτοι δὲ οὖν οἱ ἀλώπεκες ὧσπερ εὑρέμα τὰς ἐκεῖ καταπιπτούσας ψυχὰς τῶν ἀσεβῶν λαδόντες διαπάξουσιν, εἰς ἐστούς αὐτὰς μεριζόμενοι. Καὶ

²² Deut. iv, 39. ²³ Ephes. iv, 10. ²⁴ Job xxxviii, 16, 17. ²⁵ Psal. xxi, 21, 22.

(!) In Bibliis, πηγήν.

τῶν μὲν ἀσεβῶν τοιοῦτον ἔσεσθαι τὸ τέλος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον θεσπίζει. Περὶ δὲ τοῦ δικαίου τοῦ τὰ προλεχόντα κατωρθωκότος ἐπιφέρει λέγον· « Οὐ δὲ βασιλεὺς εὑφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ· ἐπαινεθήσεται πᾶς διδυνών ἐν αὐτῷ· διτὶ ἐνεφράγγη στόμα λαλούντων δόικα. » Σφόδρα παραδόξως ἐνταῦθα τὸ τοῦ βασιλέως εἰσήκται δνομα· Δαυὶδ μὲν γάρ φεύγων τὸν Σαοὺλ, καὶ τὴν Ἑρημὸν τῆς Ἰουδαίας οἰκῶν καθ' οὓς ταῦτα ἐλεγε χρόνους, δείχνυται, οὐ μὴν ἡδη τοῦ βασιλεύων· Σαοὺλ δὲ, κρατῶν τοῦ ἔθνους, τῆς βασιλείας ἥγετο. Ποιὸς οὖν βασιλεὺς εὑφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ; Ἀλλ' ἐρεῖ τις κατὰ πρόγνωσιν τοῦ μέλλοντος αὐτὸν σημαίνεσθαι τὸν Δαυὶδ· ἡμελλε γάρ δύο οὐπω τελευτήσαντος τοῦ Σαούλ βασιλεύειν αὐτός. Ἐπερος δέ φασι καὶ τότε' ἡδη βασιλέα είναι αὐτόν· ἐπειδὴ κέχριστο ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ εἰς βασιλέα, καὶ παρὰ τῷ Θεῷ λελόγιστο ἡδη βασιλεὺς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐθαύμιες τοῦ συνδήτος αὐτῷ πλήθους, οὐ μέμνηται ἡ ἱστορία. Ἐπεὶ τοινυν τὸ τέλος τῶν ἐλαύνοντων αὐτὸν παρέστησεν δὲ λόγος, εἰκότως καὶ αὐτοῦ ὡς ἀν πολλήν ἐνδεικαμένου προκοπῆν τὰ τέλη τῶν πόνων προφητεύεται. Διὸ λέγεται· « Οὐ δὲ βασιλεὺς εὑφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Ήμεσ γάρ γενναῖος τοῦ Θεοῦ ἀθλητής, μεγάλους ἀγῶνας διεξειθῶν, βραβείων τε καὶ θείων στεφάνων κατηξιωμένος, εὐδιφρεσύνης ἀπολαύσει τῆς παρὰ αὐτῷ τῷ ἀγωνισθέτη. Ήμετέρ γάρ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ τέλος οὐκ αἰσιον εἰλήφασιν, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς γεισειθήσαντες, καὶ παραδοθέντες εἰς χεῖρας φούφατες, μεριδες τε ἀλωπέκων γεννόμενοι· ἀ δὴ καὶ ἐπληρούτο πρὸς λέξιν κατὰ τὴν ἱστορίαν, ὅπηνίκα, φεύγων δὲ Σαούλ τοὺς πολεμίους, ἐκρυπτάζετο, ζητῶν τε παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, οὐχ εὑρίσκεν· ἀλλ' οὐδὲ ἀποκρίσεις θείας ἡξιοῦτο· ὡς διτὶ τοῦτο' ἐλθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐγγαστρίμυθον, καὶ πολὺ πραγμονεύεν τὰ ἀπτογορευμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Τότε γοῦν ἀληθῶς μερίδες ἀλωπέκων γεγόνασιν αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Διὸ καὶ καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῇ τῶν πολεμίων ἡμψατὶ παρεδόθησαν πεσόντες ἐν τῷ πολέμῳ. « Ήμετέρ γάν ταῦτα μηδέπω γεννόμενα κατὰ πρόγνωσιν εἴρητο μελλόντα ἔσεσθαι τοῖς τὸν Δαυὶδ ἐλαύνουσιν· οὗτα καὶ αὐτῷ τὰ αἰσια τέλη τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἀνεφύνει λέγον· « Οὐ δὲ βασιλεὺς εὑφρανθήσεται ἐπὶ τῷ Θεῷ. » Ἐπίτιας γάρ ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν συνάψας αὐτῷ, ὡς εἰπεῖν, « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μονὸῖς σου, » τῆς ἀνωτάτω τείχεται παρὰ τῷ Θεῷ εὐφροσύνης. Καὶ πᾶς δὲ δὲ ἐπὶ τούτοις διμνὺς ὡς ἀν εὐροκῶν ἐπαινεθήσεται· ἢ κατὰ τὸν Ἀχύλαν, « Καυχήσεται δὲ διδυνών ἐν αὐτῷ. » Οὐ γάρ μη ἀμφιβάλλων, ἀλλὰ καὶ δροκὸν τιθέμενος περὶ τοῦ μῆποτε ἐκπεσεῖσθαι τὸν βασιλέα τῆς ἐπηγγελμένης ἐλπίδος, ὡσανεὶ εὐροκῶν, ἐπαινεθήσεται. Καὶ ταῦτα ἔσται περὶ τὸν βασιλέα καὶ περὶ πάντα τὸν διμνύντα περὶ αὐτοῦ, « Ότι ἐνεφράγγη τὸ στόμα λαλούντων δόικα. » Καθ' ἐτέραν δὲ διάνοιαν τοῦ δικαίου τελειουμένου κατὰ τὰς ἀποδοθείσας ἐν ἀρετῇ προκοπάς, χαίρει καὶ εὐφραίνεται δὲ βασιλεὺς, δὲ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς Γίδης εὐχαριστῶν τῷ ἔκυτον Πατρὶ, τῷ τὰ τηλικαῦτα χαρίσματα δεδωρημένῳ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Τοῦτο δὲ τὸν βασιλέα δὲ γνοὺς, καὶ δρκιον αὐτοῦ ποιεύμενος τοῦνομα,

A justo autem, qui supra memorata præclara opera edidit, hæc subjungit: « Rex vero lætabitur in Deo : laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua. » Mirum in modum hic regis nomen inductum est: siquidem David cum, ut demonstravimus, quo tempore hæc dicebat a Saule fugeret, desertumque Iudeæ incoleret, nondum rex erat, sed Saul genti imperans regnum obtinebat. Quis ergo rex lætabitur in Deo? Sed dicet quispiam, ex præscientia futuri ipsum Davidem indicare: brevi namque, post mortem Saulis, regnaturus ipse erat. Dicet alias, jam tum Davidem fuisse regem, utpote a Samuele in regem unctum, atque ut talem a Deo reputatum; imo etiam tunc temporis regnasse in gentem sese comitantem, cuius meminit historia. Quia igitur insequentium ipsum finem sermo declaravit, consequenter ipsius quoque, utpote magno profectu aucti, laborum finem vaticinatur. Quare dicitur: « Rex vero lætabitur in Deo. » Nam ut generosus Dei athleta, magnis editis certaminibus, præmiis divinisque coronis donatus, ea, quæ penes ipsum agonothetam est, lætitia fruetur. Ut e converso inimici ejus non faustum finem obtinuerunt, quippe qui in inferiora terræ ingressi, et traditi in manus gladii, partes vulpium fuerint. Quæ ad litteram impleta esse in historia narratur, quando ab inimicis fugiens Saul latebras quærebat, petitamque a Deo opem non obtinuit, neque divino responso dignatus est; ita ut ideo engastrimytham adiret, et a Deo vetita curiosius inquireret. Tunc revera partes vulpium fuere, cum ille, tum comites ejus. Quare abs Deo derelicti, gladio inimicorum traditi sunt, et in bello ceciderunt. Sicut igitur illa nondum edita, insequentibus Davidem obvientura, ex præscientia renuntiabantur, ita et ipsi Davidi prosperum finem Spiritus sanctus prædicebat his verbis, « Rex vero lætabitur in Deo. » Cum enim in Deo spem posuerit, ipsique animam conjunxit suam, ita ut dicat, « Adhæsit anima mea post te, » supernam a Deo lætitiam obtinebit. Ac quisquis bac de re juravit, ut bene prolatō juramento laudabitur; sive, secundum Aquilam, « Gloriabitur qui jurat in eo. » Nam quisquis nihil dubitan, juramento affirmaverit, regem a proposita spe nunquam lapsurum esse, ut qui recte juraverit, laudabitur. Et hæc contingent tum regi, tum iis qui de ipso juraverint, « quia obstructum est os loquentium iniqua. » Secundum aliam vero sententiam cum justus virtutum profectu auctus consummatur, tunc gaudet rex et exultat, Unigenitus scilicet Dei Filius, Patri suo gratias referens, qui humanæ naturæ tanta gratiarum dona contulerit. Hunc porro regem qui noverit, ejusque nomine ad juramentum usus fuerit, is sane omni laude dignus habeatur; utpote qui edidicerit, ejus virtute justum consummatum, et os quodlibet injusta multa proferens obstructum fuisse. Etiamsi enim aliquanto tempore concessum impiis fuit, ut ore

injusta multa proferrent, et blasphema dicta contra justum ipsumque Deum spargerent, utpote, qui viros sui causa pulsos non ulcisceretur; illis sane non permittetur ut ad finem usque talia deblatereint; sed os impium ipsorum obstructetur, cessabitque illa contra pios homines arrogantia, cum illos memoratus finis exceperit.

λαλεῖν συγχωρθῆσονται· φραγήσεται δὲ αὐτῶν τὸ ἀσεβές στόμα, καὶ τὴν καταλάθη αὐτοὺς τὰ προλεχθέντα τέλη.

IN FINEM PSALMUS DAVID LXIII.

VERS. 2, 3. « Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor: a timore inimici eripe animam meam. » Præsens quoque psalmus in finem remittit, quo bravia supernæ vocationis, et justitiæ coronas, qui bonum certamen certaverunt, a magno illo agonotheta accepturi sunt. Quare in principio psalmi, inimici et iniqui homines contra justum insurgentes inducuntur; in fine autem totius sermonis spem bonam obsignat his verbis, « Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde. » Talem futurum esse finem docet eorum qui pro justitia concertarunt. Religiosus vero atleta, a sexcentis hostibus inimicisque animæ, non solum visibilibus, sed etiam occultis impletibus, ad unum Deum consurgit, ejusque auxilium postulat, hæc tantum non proferens: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? »⁶⁶ Quamobrem precibus dat operam, Deum invocans et dicens: « Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor. » Qui vero hujusmodi non est, sed divinis præceptis non obtemperat, tanta fiducia uti non valet: qua mensura enim metimur, eadem remittetur nobis. Quapropter in Proverbiis hæc inobsequentibus Dei Sapientia edicit: « Quia vocavi, et non obedistis, extendi serrunes, et non attendistis; sed irrita fecisti consilia mea, præceptis autem meis non obtemperasti. Itaque ego quoque in interitu vestro ridebo! »⁶⁷ Erit enim tempus quo invocabitis me, et ego non exaudiam. Si igitur exaudiri volumus cum invocamus Deum, id ipsum nos divinis præceptis obtemperantes faciamus. Tunc enim multa cum fiducia nos quoque Deo dicere poterimus: « Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor. » Quid autem Leatus David precabatur (illus namque, ut æstimo, verba sunt, eo tempore prolata quo a Saule et comitibus ejus fugiebat), ut anima ipsius a timore inimici eripatur, non autem ut inimicos non haberet, aut ut consilia eorum eliminarentur; sed anima ipsius imperterrita et intrepida maneret; ut imperturbatum gerens animum, ipse perinde atque Paulus diceret: « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejicimur, sed non perimus. »⁶⁸ Hæc cum Deo diceret David, non erat beneficiorum, quæ sibi pridem collata fuerant, immemor. Quare de præteritis gratias agens, insert: « Pro-

παντὸς γένοις ἁν ἐπαίνου δῖκιος, ὃς δὲ μεμάθηκει: τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ δίκαιος ἐτελείωθη, καὶ πᾶν στόμα τὸ πολλὰ λαλοῦν δδικαία ἐνεφράγη. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα καιρῷ τινι συνεχωρεῖτο τῷ τῶν ἀσεβῶν στόματι λαλεῖν δῖκαια καὶ καταβλαστημένι τοῦ δικαίου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃς μηδὲν ἐπαμύνοντος τοις δι αὐτὴν ἐλαυνομένοις ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος τοιαῦτα

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΞΓ.

« Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με, ἀπὸ φόβου ἔχθροῦ ἔξελου τὴν ψυχὴν μου. » Καὶ ὁ παρὼν ψαλμὸς εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει: « ἐν φαρανθεῖ τῆς ἀνω κλήσεως, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης στεφάνους οἱ τὸν ἄγωνα τὸν καλὸν διηγωνισμένοι παρὰ τοῦ μεγάλου λήψονται ἀγωνισθέου. Διὸ τὰ μὲν πρῶτα τοῦ ψαλμοῦ ἔχθροὺς εἰσάγει καὶ πονηρευομένους ἐπανισταμένους τῷ δικαίῳ· ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ παντὸς λόγου χρηστὰς ἀπίδιας ἐπισφραγίζεται λέγων· « Εὐφρανθῆσται δίκαιος ἐν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπίει ἐπ' αὐτὸν· καὶ ἐπαινεθῆσονται πάντες οἱ εὑνέτες τῇ καρδίᾳ. » Τοιαῦτα τὰ τέλη τῶν ὑπὲρ εὐσεβειας ἀθλητῆς, μυρίους ἔχων ἔχθρούς καὶ πολεμίους τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, οὐχ ὀρατοὺς μάνον, ἀλλὰ καὶ ἀφανεῖς, μάνῳ προσφένγει τῷ Θεῷ καὶ τὴν παρὰ αὐτοῦ βούθειαν αἴτει, μονονούχη λέγων· « Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; » Διὸ ταῖς εὐχαῖς σχολάει τὸν Θεὸν ἀνακαλούμενος καὶ λέγων· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με. »⁶⁹ Οἱ δὲ μὴ τοιούτος, παρακούων δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων, οὐκ δὲ δύνατο χρῆσθαι τῇ τοσαύτῃ παρῆρσι· ὃ γάρ μετρῷ μετροῦμεν ἀντιμετρεῖται ἡμῖν. Διόπερ ἐν Παροιμίαις ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς ἀποτείνεται λέγουσα· « Ἄνθ’ ὅν ἐκάλουν, καὶ οὐκ ὑπηρκύσατε, καὶ ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε· ἀλλ’ ἀκύρους ἐποιεῖτε τὰς ἐμάς βουλάς, ταῖς δὲ ἐμαῖς ἐντολαῖς οὐ προσείχετε. Τοιγαροῦν κάγω τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσημαι. »⁷⁰ Εσται γάρ ὅτι ἐπιχαλέσσεθε με, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι. Εἰ τοίνυν εἰσακούεσθαι βουλόμεθα ἐν οἷς δεσμεθα τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ τοῦτο πράττωμεν τοις τοῦ Θεοῦ παραγγέλμασι καταπειθεῖς γιγνόμενοι. Τότε γάρ σὺν πολλῇ παρῆρσι καὶ αὐτοὶ φάναι δυνησόμεθα τῷ Θεῷ· « Εἰσάκουσον, ὁ Θεὸς, τῆς προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθαι με. » Τι δὲ ἐδεῖτο ὁ μακάριος Δαυὶδ; (αὐτοῦ γάρ εἰσιν οἱ λόγοι, ὃς οἵμαι, κατὰ τοὺς χρόνους εἰρημένοι, καθ’ οὓς τὸν Σαούλ ἐφευγε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ.) τὴν ψυχὴν αὐτοῦ βισθῆναι ἀπὸ φόβου ἔχθροῦ, οὐκ ἔχθρος μὴ ἔχειν, οὐδὲ τὰς ἐκείνων ἀποχρουσθῆναι προαιρέσεις· τὴν δὲ αὐτοῦ ψυχὴν ἀτρομον καὶ ἀπνήστον, καὶ ἀφοβον διατηρεῖσθαι, δπας, ἐν ἔξι γενόμενος ἀταράξιας, λέγη καὶ αὐτὸς δομοίς Παύλῳ· « Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ’ οὐ στενοχωρούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ’ οὐκ ἐγκατατείπομενοι· καταβλαστέμενοι, ἀλλ’ οὐκ ἀπολύμενοι. » Λέγων δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν διαυὶδ, οὐκ ἡμημόνει τῶν ἡδη πρόστερον εἰς αὐτὸν γε-

⁶⁶ Rom. viii, 31. ⁶⁷ Prov. i, 24-26. ⁶⁸ II Cor. iv, 8, 9.

κομένων ευεργεσιῶν. Διὸ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς παρ-
εκκήσιν, ἐπίλεγει: «Ἐσκέπετας μὲν ἀπὸ συστροφῆς
πονηρευομένων, ἀπὸ πλήθους ἐργαζομένων ἀδικιῶν.»
«Μὴ γάρ πειραν εἰληφώς τῶν φθασάντων εἰς ἐμὲ,
οὐποτε λήθην αὔτῶν ποιήσασθαι δύναμαι· φέρων δὲ
αὐτὰ διὰ παντός ἐν μνήμῃ, εὐχάριστος εἰσεῖται τυγ-
χάνω. Οὓς δὲ καὶ νῦν τῆς αὐτῆς δέξιῶ παρὰ σοῦ
βοηθείας τυχεῖν. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς,
μία καὶ ἡ αὐτὴ περύλακται τοῦ λόγου ἔγκλησις, καὶ
μία διάνοια τῶν εἰρημένων διὸ λέλεκται κατὰ τὸν
Σύμμαχον· «Εἰσάκουσον, δὲ θεός, τῆς φωνῆς μου
προσλαλοῦντος, ἀπὸ ἐκπλήξεως ἐχθροῦ περιφράξεις
τὴν ζωήν μου· κρύψεις με ἀπὸ συσκέψεων κακούρ-
γων, ἀπὸ κυκήσεως ἐργαζομένων ἀδικιῶν.» Οὐ γάρ
ἄς περι παρωχηκότων, ἀλλ' ἄς περι μελλόντων τὰ
δλα εἰρηται, καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς B
δμοίων.

«Οἵτινες ἡκόνησαν ὡς βομφαίς τὰς γλώσσας αὐ-
τῶν, ἐνέτειναν τόξον πρᾶγμα πικρόν, τοῦ κατατοξεῦ-
σαι ἐν ἀποκρύψις ἀμμαμόν. Ἐξάπινα κατατοξεύσου-
σιν αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται.» Εἰ καὶ προτῆγε τοῖς
χρόνοις εἰς τὴν σωτήριον ἐπιδημίαν διαυτὸν, ἀλλ' οὐκ
ἡγνέις τὰ εὐαγγελικὰ μαθήματα θεικὸν Πνεύματι με-
μαθητευμένος· γέδει δὲ εὖ μάλα τὸ σωτήριον λόγιον
τὸ φῆσαν· «Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ
σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μή θυναμένων ἀποκτεῖναι», διὸ
οὐκ ἡγωνία στρατιωτικῆς παρατάξεως πληθὸν, οὐδὲ
τοὺς παντευχίας καὶ δόρσας παρατατομένους· ἀλλὰ
τούτων μὲν κατεφρόνει, ὡς ἂν τὸν τοσοῦτον Γολιάθ
ἀκμῆτη καὶ ἀνδρωτὴ καταδαλῶν· ἔκεινος δὲ ἡγαντία
οὓς ἤνιττεο διὰ τῶν προκειμένων λέγων· «Οἵτινες
ἡκόνησαν ὡς βομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν, ἐνέτειναν
τόξον πρᾶγμα πικρόν.» Όρφς δόποιαν διαγράφει
πενιοπλάναν ἐχθρῶν; Καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δὲ ἐλέ-
γετο· «Γιεὶς ἀνθρώπων, οἱ ὄδοντες αὐτῶν ὅπλον
καὶ βέλη, καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν μάχαιρα δέξια.»
Ταῦτα δὲ ἀναγέτραπται εἰρηκώς, «ὅποτε ἀπεδίδρα-
σκεν ἀπὸ προσώπου Σαούλ εἰς τὸ σπήλαιον:» Ἀπὸ
τῶν ὄμοιών τοις παραροῦν λόγων φαίνεται διαυτὸς ὁν
χρόνος, καθ' ἦν καὶ τὰ μετὰ χειρας περὶ αὐτῶν ἔκει-
νυν καὶ τῶν ἑκείνοις παραπλησίων λέλεκτο. Ἀλλὰ καὶ
«ὅτε ἀπέστειλε Σαούλ, καὶ ἐφύλαξε τὸν οἶκον αὐτοῦ
τοῦ θανατῶσαι αὐτὸν,» περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν τὰς
δμοίας ἥψεις φωνάς λέγων· «Ἴδον ἀποφθέγγονται
ἐν τῷ στόματι αὐτῶν; καὶ βομφαία ἐν τοῖς στό-
μασιν αὐτῶν.» Ἀλλ' ἐν ἑκείνοις μὲν ταῦτ' ἐλέ-
γετο· ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ,
ῶν ἀπὸ φόδου δύσθηναι ἥγετο, ἡκονηκέναι φησι τὰς
γλώσσας αὐτῶν ἔλεκτην βομφαίας· ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς
ἐρμηνευτάς, «ώς μάχαιραν». ἀλλὰ καὶ ἐνέτειναν
τὸ τόξον αὐτῶν, κατὰ μὲν τοὺς Ἐδεδομένους ἐρμη-
νευτάς, ἐν πρᾶγματι πικρῷ· διὰ γάρ πικροῦ πρά-
γματος κατατοξεύειν ἐπειρώντων τὸν δίκαιον· κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον, «Ἐπλήρωσαν, φησί, τὸ τόξον αὐτῶν
λόγῳ πικρῷ.» Ήσαν γάρ ἀληθῶς πικροί, οὐδὲν
γλυκὺ περιέχοντες, οἱ τὸν Δαυὶδ διαβάλλοντες πρός
εὸν Σαούλ· οἷος ἦν ὁ Δωρῆς, καὶ οἱ Ζιφαῖοι, καὶ οἱ

A texisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem. Cum jam enim præteritorum experimentum ceperim, nunquam ea oblivisci possim; sed semper memoria leuens, grato semper animo sum. Sed tamen jam idem abs te auxilium postulo. Secundum reliquos autem interpres una eademque servatur verbi expostatio, unaque sermonis sententia: nam apud Symmachum dicitur: «Exaudi, Deus, vocem mei invocantis, a terrore inimici circumunies vitam meam: abscondes me a moliminibus malignorum, a perturbatione operantium iniquitatem.» Non enim quasi de præteritis, sed quasi de futuris, omnia dicta sunt, ac similiter secundum reliquos interpres.

VERS. 4-7. «Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram; ut sagittent in occultis immaculatum. Subito sagittabunt eum, et non timebunt.» Etiamsi David salutarem adventum tempore præverterit, evangelicas tamen disciplinas, magistro Spíritu divino, non ignorabat; sed salutare illud eloquium probe noverat: «Nolite timere ab Ἰησοῦ qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere⁹;» quare militaris aciei multitudinem, ac omni genere armorum hastisque instructos homines non reformatabant; sed illos quidem, utpote qui sine sudore et labore immanem illum Goliath prostravisset, despiciebat; eos autem pertinacebat, quos hisce verbis antea subindicavit: «Qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram.» Viden¹⁰ quæ describat inimicorum arma? Supra vero dicebatur: «Fili hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus¹¹.» Hæc autem dixisse scribitur, «cum fugeret a facie Saulis in speluncam¹².» A verborum sane similitudine videntur illa eodem tempore scripta esse, quo hæc, quæ jam tractamus, de iis et similibus dicta fuere. Sed etiam «quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret¹³,» de iisdem iterum similes proferebat voces dicens: «Ecce loquentur in ore suo, et gladius in oribus eorum¹⁴.» Sed hæc quidem ibi; in his vero de quibus nunc sermo, inimicos suos, a quorum metu eripi precabatur, excusse ait ut gladium linguas suas, sive secundum reliquos interpres, «sicut machæram;» imo intenderunt arcum sunum, secundum LXX Interpretes, in re amara: per rem quippe amaram justum sagittis confodere tentabant; secundum Symmachum autem, «impleverunt, inquit, arcum suum verbo amaro.» Nam qui Davidem apud Saulēm criminabantur, vere amari erant, dulcedine affecti nulla: qualis erat Doec, quales Ziphæi et iis similes. Quin et quivis sermo impius, amarus; ut et diuinus, dulcis et suavis fuerit. Quare dictum est:

⁹ Maltb. x. 28. ¹⁰ Psal. lvi. 5. ¹¹ ibid. 1. ¹² Psal. lviii. 1. ¹³ ibid. 8.

¶ Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus ⁸. » Sævi porro arcus et vere acuti gladii impiorum heterodoxorum, qui simplicium animas sagittis impetunt, gladiisque suis eas trucidant. Sapientes quoque hujus sæculi, fucatis et sophisticis verbis utentes, multas animas sustulerunt. Opus ergo nobis ferventi oratione, ut ab iis omnibus eripiamur. Ii vero in primis qui supra memorati sunt, simplicem et rudem hominem sagittis conficeret sagunt; quare dictum est: « Intenderunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum. » Inculpatum hic immaculatum vocat, his indicans sycophantiam contra eos, qui nihil injuriae intulissent, paratam. Pro illo autem, « immaculatum, » Aquila, « simplicem, » interpretatus est. Nam ii simplicem et nequitiae expertem sagittis confodere maxime sagunt: quare insert, « Subito sagittabunt, eum et non timebunt. » Nam tempus observantes, consertim et inopinanter immaculatum, sive simplicem, aut innocentem invadunt. Quare ad homines iis similes rescribens Apostolus, ait: « Timeo autem, ne sicut serpens Evas seduxit, ita corrumpantur sensus vestri et excidant a simplicitate, quæ est in Christo ⁹. » Eum quippe cuius anima circumcommunita fuerit, dejicere numquam valeant ii qui supra memorati sunt, « qui exaceruerunt ut gladium linguas suas, intendenterunt arcum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum; » sive, « ut sagittent in occultis simplicem. Subito sagittabunt eum, et non timebunt. » At vide quo pacto dicat, sagittabunt eum, non me qui talia profero; sed simplicem, id est rudem et innocentem, et adhuc parvulum, ut quis dixerit, ex eorum numero de quibus Servator hæc docuit: « Ne contemnatis unum ex pusillis qui sunt in Ecclesia mea ¹⁰; » et: « Si quis scandalizaverit unum ex pusillis, expedit ei ut demergatur in mare ¹¹. » Neque enim hic magnum hominem scandalizari Servator inducit, sed eum, qui in Ecclesia pusillus sit; ut hoc in loco simplicem dicit. Inimici ergo magnos et qui apud Deum sapientes sunt, adoriri non audent, sed simplices et innocentes maxime venantur. Quamobrem David cum inimicos memorasset, ad quos præsertim irrepere solebat declaravit.

¶ Firmaverunt sibi sermonem nequam: narraverunt ut absconderent laqueos. Postquam tropice inimicos gladios suos exacuere et arcus intendere dixerat, jani apertius qui sit gladius, qualis arcus, enarrat his verbis: « Firmaverunt sibi sermonem nequam. » Non enim sermonem a Deo mutuati sunt; sed postquam sibi ipsis confinxerunt et cominierunt sunt, hunc firmaverunt. Tales sunt sycophantæ, et quotquot falsas, quas sibi confinxerunt et commenti sunt, sententias frinare et stabilire sagunt. Deinde vero ubi sermonem illum nequam, quem sibi firmaverant, pravum esse adverterunt,

A τούτοις παραπλήσιοι. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄθεος λόγος πικρὸς ἀν εἴη, ὥστερ δὲ θεῖος, χρηστὸς καὶ γλυκύς. Διὸ εἰργται· « Γεύσασθε, καὶ θέτε, διτὶ χρηστὸς δὲ Κύριος. » Δεινά δὲ τέχνα καὶ μάχαιραι ὡς ἀληθῶς δέξεται αἱ τῶν ἀθέων ἐτεροδόξων, τῶν τὰς ἀκεραίους ψυχὰς κατατοξεύοντων, καὶ ταῖς ἔσυτῶν φομφαῖς κατασφαττόντων αὐτάς. Καὶ οἱ σφόδροι δὲ τοῦ αἰώνος τούτου, τὸν ἀπατὴλον καὶ σεσοφισμένον λόγον προβαλλόμενοι, πολλὰς ἀνεῖλον ψυχάς. Εὐχῆς οὖν τῷ μὲν δὲ συντεταμένης, πρὸς τὸ βιοθήναι τούτων ἀπάντων. Μάλιστα δὲ οἱ προλεχθέντες τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ κατατοξεύειν πειρῶνται· διὸ λέλεχται· « Ἐνέτειναν τόξον, πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατοξεύσαι ἐν ἀποκρύφοις ἀμάρμον. » Καὶ τὸν ἀνατίον δὲ διμώμον καλεῖ, τὴν κατὰ τῶν μηδὲν ἡδικηθέτων ὑπογράφων συκοφαντίαν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἀμάρμον, ἀπλοῦν, » τὸ μῆνυσεν δὲ Ἀκύλας. Τὸν γάρ ἀπλοῦν καὶ ἀπειράκαν μάλιστα κατατοξεύειν οἱ τοιοῦτοι πειρῶνται· διὸ ἐπιλέγει· « Ἐξάπινα κατατοξεύσουσιν αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται. » Καιροφυλακοῦντες γάρ οὗτοι, ἀθρόως καὶ ἀπροσδοκήτως ἐπέρχονται τῷ ἀμώμῳ, ή τῷ ἀπλῷ καὶ ἀκεραίῳ. Διὸ γράψων που δὲ Ἀπόστολος πρὸς τοὺς τοιούτους φησι· « Φοδοῦμαι μή πως, ὡς δέρις ἔκηπάτησεν Εἶναν, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος τῆς ἐν Χριστῷ. » Τὸν γάρ πεφραγμένην τὴν ψυχὴν οὐκ ἄν ποτε δύναιντο καταβαλεῖν οἱ προλεχθέντες, « οἵτινες τὴν ηὔνοιαν ὡς φομφαῖν τὰς γλωττας αὐτῶν, καὶ ἐνέτειναν τόξον, πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατοξεύσαι ἐν ἀποκρύφοις διμώμον. » Ή, « τοῦ κατατοξεύειν ἐν ἀποκρύφοις ἀπλοῦν. » Εξάπινα κατατοξεύσουσιν αὐτὸν, καὶ οὐ φοβηθήσονται. » Καὶ δριτίνα τρόπον κατατοξεύσουσιν αὐτὸν φῆσιν, ἀλλ᾽ οὐχ ἐμὲ τὸν ταῦτα λέγοντα· τὸν δὲ ἀπλοῦν, τουτέστι τὸν ἀφελῆ καὶ ἀκεραίον, καὶ ἔτι μικρὸν, οὓς δὲν εἴποι τις, έξ ξεινῶν δύτα περὶ ὅν δὲ Σωτὴρ ἐδίδασκε λέγων· « Μή καταφρονήσῃς ἐνδε τῶν μικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μου! » καὶ, « Οστις ἐὰν σκανδαλίσῃ ἐν τῶν μικρῶν, συμφέρει αὐτῷ βληθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν. » Σκανδαλιζόμενον γάρ κάκει δὲ Σωτὴρ οὐ μέγαν εἰσάγει, ἀλλὰ τὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μικρὸν, ὥστερ ἐνταῦθα τὸν ἀπλοῦν. Οἱ τοινύν ἔχθροι οὐδὲ τολμῶσι προσιένεις τοῖς μεγάλοις, οὐδὲ τοῖς παρὰ θεῷ σοφοῖς· τοὺς δὲ ἀπλοῦς καὶ ἀκεραίους μάλιστα θηρεύουσι. Διόπερ δὲ θαυμάσιον, μνημονεύσας τῶν ἔχθρων, καὶ περὶ τίνας μάλιστα εἰλεῖσθαι εἰώθασιν οὗτοι παρέστησεν.

D « Ἐκραταίωσαν ἐαυτοῖς λόγον πονηρὸν· διηγήσαντο τοῦ κρύψαι παγίδας. » Τροπικῶς διὰ τῶν ἐμπροσθεν τοὺς τῆς ψυχῆς ἔχθρους τὴν φομφαλαν εἰτῶν ἀκονῆσαι καὶ τὰ τέχνα ἐντείναι προειπόν, εφέστερον διὰ τῶν προκειμένων τις ἡ φομφαλα, καὶ τι τὸ τόξον παρίστησιν εἰπών· « Ἐκραταίωσαν ἐαυτοῖς λόγον πονηρὸν. » Οὐ γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβόντες λόγον, ἀλλ᾽ ἐαυτοῖς πλασάμενοι καὶ συνθέντες, τοῦτον ἐκράτευναν. Τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ συκοφάνται, καὶ οἱ κρατύνειν καὶ βεβαιοῦν πειράμενοι δὲς ἐαυτοῖς ἀνεζωγράφησαν καὶ ἀνεπλάσαντο φευδοδόξιας. Εἰτε δὲ τὸν πονηρὸν λόγον ὃν ἐαυτοῖς ἐκράτευναν ὄρωνται

⁸ Psal. xxxiii, 9. ⁹ II Cor. xi, 3. ¹⁰ Matth. xviii, 10. ¹¹ Ibid. 6.

εὐθρόν, οὐ γυμνὸν αὐτὸν προβάλλονται, ἀλλὰ περιέλλουσιν ἔξωθεν παγίσι, κρύπτοντες διὰ τινῶν σοφισμάτων καὶ παραλογισμῶν τὴν κατὰ τῶν ἐπιδουλευμάνων συσκευήν· οὕτω γάρ ἀληπτοὶ καὶ ἀθῆραι τοι ἔσεσθαι ὑπόλαμβάνουσι. Διὸ « εἶπαν » ἐν ἑαυτοῖς· « Τις διέται αὐτούς; » καὶ, « ἔξερεύησαν ἀνομίας. » Οὐδὲν γάρ ὡρέλιμον ἀπὸ τοῦ θείου νόμου ζητήσαντες εὑρόντες, ἔξελιπον, πλέον οὐδὲν ἀπὸ τῆς πολλῆς ἐρεύνης οἰκτησάμενοι. Διὸ λέλεκται· « Ἐξελιπον ἔξερεύνωντες ἔξερεύησεις. » Τοσούτους τινὰς διέγραψεν ὁ Δαυὶδ τοὺς ἔχθροὺς καὶ πολεμίους, ἔξι ὥν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν βούθηναι ἥγετο, ἔξερευητικούς τινας, καὶ ζητητικούς ἀνομίας. Οἱ γάρ τοιοῦτοι ψυχῆς ἀληθῶς ἀν εἰεν φονευταί· διὸ δὴ μάλιστα Θεὸν βοηθὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀνεκαλεῖτο, τοὺς αἰσθητοὺς πολεμίους καὶ τοὺς τοῖς σώμασι παρατατομένους ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τιθέμενος.

« Προσελεύσεται ἀνθρωπος ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ, καὶ ὑπάθεσται ὁ Θεός. Βέλος νηπίων, » καὶ τὰ ἔξης. Οἱ μὲν τῆς ψυχῆς πολέμοι, λόγοις πονηροῖς ἑαυτοὺς περιφράσαντες, καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐγκρύψαντες παγίδας, ἀνομίας τε ἔξερεύνωντες, καὶ διὰ τούτων τὰς ἑαυτῶν βομφαίς ἀκονήσαντες, καὶ ταῖς ἑαυτῶν γλώσσαις ἐντείναντες τόξα, τὸν διμωμόν, ἢ τὸν ἀπλούν καὶ ἀκέραιον περιήσαντας ζητοῦντες, ὅπως ἀνέλωσιν αὐτοὺς τὴν ψυχὴν ἀλλὰ ἔκεινον μὲν ὁ Θεὸς βάσταται. Τὸν γάρ μικρῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ ἄγγελοι διὰ παντὸς ἐρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός. Προσελεύσεται δέ τις αὐτοῖς ἀνθρωπος, ἀληθῶς ἀνήρ τέλειος καὶ φορῶν τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένον, ὃς, ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ πεφραγμένος, ἀκτάπληκτος αὐτοῖς περιτάξεται, πάντας τε αὐτοὺς καταλύσι, ὡς ὑψωθῆναι καὶ δοξοθῆναι δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν, καὶ πάντων ἑκείνων τὰ βέλη ἐλεγχθῆναι ἀπονα καὶ ἀσθενῆ, ὡς νηπίων λογισθῆναι βέλη τὰς πληγὰς αὐτῶν, καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς ἔχασθενῆσαι. Τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος, ὁ παρατατόμενος τοῖς προλεχθεῖσιν ἐν καρδίᾳ βαθεῖᾳ· ὡς δέχεσθαι μὲν αὐτὸν τὰς πληγὰς καὶ τὰ διὰ σοφισμάτων βέλη, γελᾶν δὲ αὐτὰ καὶ τὸ μηδὲν τρεῖσθαι, ὡς ὑπὸ νηπίων ἀτόνων κατ' αὐτοῦ πεμπόμενα. Εἴτα καὶ ἐπιλύμενος αὐτῶν τὰ σοφισμάτα, τὰς γλώσσας αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους ἔχασθενούντας ἐλέγχει. Βαθεῖα δὲ καρδία ἡ μὴ ἔξι ἐπιπολῆς ἔχουσα τὰ μαθήματα, μηδὲν ἐν τῷ προφροφέψῳ λόγῳ σμενυμένη, ἀλλὰ ἔνδον ἐν αὐτῇ τοὺς τῆς πίστεως θεμελίους ἐρβίζαμένους. Ἀκολούθως τοινυν λογικούς τινας πολεμίους τὴν γλῶτταν ἀκονήσαντας, καὶ τόξα τοῖς χελευσιν ἐντείνοντας ὑποτητάμενος, ἀντιτάττει αὐτοῖς ἀνθρωπον Θεοῦ καρδίαν βαθεῖαν κεχτημένον· καὶ τὸν μὲν Θεὸν διὰ τούτου δοξαζόμενον, ἔκεινος δὲ ἥτεωμένους καὶ ἀπαγμονοῦντας.

« Ετεράρχησαν πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθη πᾶς ἀνθρωπος. » Ἀκόλουθον ἦν, τῶν δοκτησει σοφῶν ἀνατραπέντων καὶ τῶν τῆς ψυχῆς πολε-

mon non nudum proferunt, sed laqueis extrinsecus clam circumsepiunt, sophismatibus cavillisque quas parant ipsis insidias occultantes, ita se capi et deprehendi non posse opinantur. Quare « dixerunt » in seipsis: « Quis videbit eos? » et, « scrutati sunt iniquitates. » Nihil quippe utilitatis in divina lego perquisierunt vel invenerunt; sed iniquitates sibi excogitarunt; sive, secundum Symmachum, « scrutati sunt iniquitates universi; » ac cum hæc multum perquisivissent, et insinua excogitassen, cum nihil veri tandem reperirent, defecerunt, nihil aliud ex tanta perscrutatione referentes. Quare dictum est: « Defecerunt scrutantes scrutinia. » Hujusmodi hostes et inimicos descripsit David, e quorum manibus animam eripi suam precabatur: erant scilicet ii perscrutantes et perquirentes iniquitatem. Nam qui tales sunt, vere animæ interfectores habentur: quare Deum contra hujusmodi hostes adjutorem invocabat; cum sensiles inimicos, qui contra corpora aciem instruerent, nihili ficeret.

Vers. 8, 9. « Accedet homo in corde alto, et exaltabitur Deus. Sagittæ parvulorum, » etc. Inimici quidem animæ verbis sese malignis circummuniientes, laqueos suos occultantes, iniquitates perscrutantes, risque gladios suos exacuentes, linguisque suis intendentes arcus, immaculatum, simplicem et innocenter undequaque perquirebant, ut ejus animam interficerent. At illum Deus eripiet; angeli namque pusillorum in Ecclesia semper vident faciem Patris qui in cœlis est. Accedet autem homo quispiam ad eos, vir vere perfectus, eumque ferens qui ad imaginem Dei factus est, qui alto corde munitus, imperterritus contra eos aciem instruet, ipsosque omnes dissipabit, ita ut ejus opera Deus exaltetur et gloria asciatur, eorumque omnium sagittæ infirmæ debilesque comprobentur, ac plagæ eorum pro sagittis parvulorum reputentur, et linguæ eorum in ipsis infirmentur. Hujusmodi enim ille homo Dei est, qui corde alto contra memoratos homines aciem instruit, ut plagas ipse, et sagittas sophismatibus paratas excipiat; ipsasque, utpote a parvulis infirmis emissas, irrideat ac pro nihilo habeat. Sub hæc postquam eorum sophismata solverit, linguas et sermones eorum infirmos comprobabit. Cor autem altum est, quod disciplinas non quoad superficiem tantum obtinet, neque in prolatione sermone gloriatur; sed quod intus fidei fundamenta radicata habet. Consequenter igitur postquam rationabiles quosdam inimicos linguam exactentes, et labiis tela vibrantes induxerat, hominem Dei alto corde instructum ipsis opponit, Deumque ejus opera gloria celebratum, illosque abjectos ac turpiter agentes effert.

Vers. 10. « Conturbati sunt omnes qui videbant eos, et timuit omnis homo. » Consentaneum erat, eversis iis qui sibi sapientes videbantur, inimi-

cisque animæ ab homine Dei consutatis, eos qui in A sapientia hujus sæculi non ita conspicui erant conturbari. Nam cum illi quoque in numero eorum qui vici fuerant computarentur, et ipsi quoque athei et impii essent; cæterum utpote malitia ipsis impares, fortiores seipsum devictos cernentes, conturbantur. Quare dictum est: « Conturbati sunt omnes qui videbant eos. » At Dei homo, et omnes ejus amici, qui per unum victoriam de inimicis retulerunt, Deum tunc magis timuerunt, et annuntiaverunt opera Dei, et justificationes ejus intellexerunt. Etiamsi enim homo videretur, et alto corde putaretur inimicos debellasse; a prudenteribus tamen ut Deus anctor victoriae cognoscatur. Quare ii opera Dei annuntiabant, et præclaras ejus in hominum gratiam gesta facinora celebra- bant. Hi itaque, ut spectatores, de victoria triumphatoris Deum laudibus efferebant. Ipse autem vi- citor et latabitur in Domino, et sperabit in eo. Neque enim de seipso magnum sentiet, neque de victoria efficeretur, sed divino gaudio et lætitia re- plebitur, utpote qui victoris Dei minister fuerit. Hoc porro lætante, oinnes recti corde laudabuntur, ipsi quoque unius opera ceu victores effecti. Nam totus ordo totumque corpus sanctorum laudem consequetur, quia, secundum S. Apostolum, uno membro gloriam referente, omnia membra in gloriæ partem veniunt.

IN FINEM, PSALMUS CANTICI DAVID LXIV.

VERS. 2, 3. « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem. » Prophetiam complectitur eorum quæ in finem eventura erant; quapropter inscribitur « In finem. » Quidam autem illa essent, deinde aperit his verbis: « Ad te omissis caro veniet. » Non jam solum Judaicus populus, sed omissis caro, id est, totum hominum genus. Sic enim solet Scriptura homines omnes indicare, qui olim carnales terrenique erant. Quare in lege dicitur: « Corrupti omnis caro viam suam⁹; » ac rursum: « Non permanebit spiritus meus in hominibus his, quia carnes sunt¹⁰. » Sed tunc quidem omnis caro incusabatur; nunc vero ad Deum ventura dicitur. Quamobrem qui post Davidem fuit Joel propheta, omni carni pulcher- rima vaticinatur dicens: « Efundam de spiritu meo super omissum carnem, et prophetabunt¹¹. » Idipsum quoque declarat Isaías dicens: « Videbit omissis caro salutare Dei¹². » Salutare porro Dei ab omissi carne cognoscendum quid aliud fuerit, quam Christus Dei, ut plerumque demonstravimus? Hoc itaque salutare omnibus homini- bus, qui olim carnales erant, revelatum iri in vaticinio enuntiatur. Jure ergo præsens psalmus, idipsum significans, promissionem obsignat cum ait: « Ad te omissis caro veniet. » Sub hæc autem clarius sententiam effert cum addit: « Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omissum finium terræ,

μιλων ἀπελεγχέντων ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ· τοὺς μὴ οὐτα δεινοὺς ἐν σοφίᾳ τοῦ αἰώνας τούτου ταράττεσθαι. Τῆς γὰρ μερίδος δύτες τῶν ἡττωμένων, δέοι καὶ αὐτοὶ καὶ δυσσεβεῖς· πλὴν ὡς ἐν κακίᾳ τῆς ἔκεινων δεινότητος ἐλάττους, δρῶντες νενικημένους τοὺς ἐαυτῶν βελτίους, ταράττονται. Διὸ λέλεκται· « Ἐταράχθησαν πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτούς. » Οὐ γε μὴ τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπος καὶ πάντες οἱ τούτῳ φίλοι, διὰ τοῦ ἐνδεικνύεται τὸ κατ' ἔχθρων βραβεῖα ἀράμενοι, μειζόνως τὸν Θεὸν ἐφοβήθησαν, καὶ ἀνήγγελαν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ συνῆκαν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἀνθρωπος ἐδόκει, καὶ καρδία βαθείᾳ τὴν τῶν πολεμίων ἀνατροπὴν πεποιησθεῖ, ἀλλὰ τοῖς συνετοῖς ἐγνωρίζετο, αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ τῆς νίκης αἰτιος. Διὸ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀπτγγελλον, B ὑμνοῦντες αὐτοῦ τὰ διὰ ἀνθρώπων κατορθώματα. Οὐτοὶ μὲν οὖν, ὥσπερ θεαταὶ, τὸν Θεὸν δοξάζοντες ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ νενικηκότος διετέλουν. Αὐτὸς δὲ οὐ νικητὴς εἰς φρανθήσεται· ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπιεὶ ἐπὶ αὐτὸν. Οὐ γὰρ ἐφ' ἐαυτῷ μέγα φρονήσει, οὐδὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἐπαρθήσεται· χαρδὸς δὲ θείας καὶ εὐφροσύνης πληρωθήσεται, ὡς ὑπουργὸς καὶ διάκονος τοῦ νικοποιοῦ Θεοῦ γεγονὼς. Τούτου δὲ εὐφραινομένου, πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ ἐπαινεθῆσονται, διὰ τοῦ ἐνδεικνύεται· οὐδὲ τοῦ οὐδέτερον τοῦ θεοῦ καὶ αὐτοὶ ὥσπερ νικηταὶ ἀποδειχθέντες. « Όλον γάρ τὸ τάγμα καὶ τὸ σῶμα τῶν ἀγίων ἐπαίνου τεύχεται· ἐπειδὴ, δοξάζομένου μέλους ἐνδεικνύεται πάντα τὰ μέλη, κατὰ τὸν Ιερὸν Ἀπόστολον.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΓΙΔ ΦΑΝΗΣ. ΣΑ,

« Σοὶ πρέπει ὑμνος, ὁ Θεὸς, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Προφητείαν περιέχει μελλόντων εἰς τὸ τέλος ἀπαντήσεσθαι πραγμάτων διὰ ἐπιγέργαπται· « Εἰς τὸ τέλος. » Τίνα δὲ ταῦτα, διδάσκει ἔξῆς λέγων, « Πρὸς σὲ πᾶσα σάρκα ἤξει, » Οὐκέτι γάρ μόνον τὸ Ιουδαίων ἔθνος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα σάρκα, τουτέστι· πᾶν γένος ἀνθρώπων. Οὕτως γάρ εἰσιν δὲ Λόγος πάντας ἀνθρώπους σημαίνειν τοὺς πάλαι σαρκίνους καὶ γεώδεις. Διὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ λέλεκται· « Διέφθειρε πᾶσα σάρκα τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. » καὶ πάλιν· « Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας. » Ἄλλα τότε μὲν πᾶσα σάρκα κατηγορεῖτο· νῦν δὲ ἤξειν πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται. Διὸ καὶ μετὰ τὸν Δευτέριον Ιωὴλ, προφήτης γενόμενος, τὰ κάλλιστα πάστις σαρκὸς θεσπίζει λέγων· « Ξέχεω ἀπὸ τοῦ πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουστιν. » Ἄλλα καὶ δὲ Ἡσαΐας ταῦτα παρίστησιν εἰπών· « Οὗται πᾶσα σάρκα τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Σωτήριον δὲ Θεοῦ πάσῃ σαρκὶ γνωσθῆσμενον τὶ ποιεῖ ἔρα, ή δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς πολλάκις ἐπειδεῖξαμεν; Τούτο οὖν τὸ σωτήριον πᾶσιν ἀνθρώπους τοῖς πάλαι σαρκίνοις ἀποκαλυψθῆσθαι προετεύετο. Εἰσήτως οὖν καὶ δὲ μετὰ χειρας φαλμὸς, τοῦτο αὐτὸς σημαίνων, ἐπισφραγίζεται τὴν ἐπαγγελίαν διὰ τοῦ φάνων· « Πρὸς σὲ πᾶσα σάρκα ἤξει. » Ὅποκτεῖδὲ, σαρπέστερον ἐρμηνεύει τὴν διάνοιαν ἐπιλέγων· « Ἐπάκουσον τῆς μῶν, δὲ Θεὸς δὲ σωτήρ τῆς μῶν, ἡ ἐλπίς

⁹ Gen. vi, 12. ¹⁰ Ibid. 3. ¹¹ Joel. ii, 28. ¹² Iса. lii, 40.

πάντων των περάσων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν· καὶ ἔτι σφέστερον ἐπιλέγει· « Καὶ φο-
βηθεσται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν ση-
μείων σου. » Τὸ γέροντος θήνην πάντας τοὺς κατοι-
κοῦντας τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ Θεοῦ ἀγα-
θῶν ἦν καὶ σοφίας ἀρχῆ· ἐπείπερ ἡ ἀρχὴ σοφίας φό-
δος Κυρίου. » Διὰ δὴ ταῦτα « Εἰς τὸ τέλος , προγέ-
γραπται ὁ φαλμός· καὶ ἔστιν φύδης φαλμός, ἐπινίκιον
ὑμνον εἰς τὸν Σωτῆρα τῶν ἑθνῶν περιέχων. 'Ἐφ' οἵς
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀνυμνεῖ
φάσκων· « Σοὶ πρέπει ὑμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών. » Τίνα
γέροντος ἀλλον ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ
ὑμνεῖσθαι η. τὸν παντὸς αἰτιον ἀγαθοῦ; Διδάσκει δὲ
τὸ αὐτὸν Πνεῦμα τοὺς προσιδύντας ἐξ ἑθνῶν μάνιν τῷ
Θεῷ λέγειν· « Σοὶ πρέπει ὑμνος· » ὡς δὲν κατεγνω-
κότας ἔσωστων, δετε μὴ πρέποντας ὑμνους ἀνέπεμπον
τῇ πολυθέῳ πλάνη. Πρέπει δὲ ὑμνος τῷ Θεῷ οὐ πᾶς,
ἀλλ' ὁ ἐν Σιών ἀναπεμπόμενος, δηλαδὴ ὁ ἐν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ αὐτοῦ. Σιών μὲν γάρ ἔστιν ἀλτηθινή τῇ ἐπου-
ράνιος Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸ ἐπουράνιον δρός τοῦ Θεοῦ·
περὶ οὐδὲν διδάσκων ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε· « Προσεληύ-
θε Σιών ὅρε, καὶ πόλεις Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ
ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ
Ἐκκλησίᾳ πρωτότοκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρα-
νοῖς· » καὶ πάλιν· « Ἡ δὲ ἀνων Ἱερουσαλήμ ἐλευ-
θέρα ἔστιν, ητις ἔστι μητήρ ἡμῶν. » Αὕτη δὲν εἴη
ἡ ἀληθής Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ κυρίως ἀναδειχθεῖσα
Σιών, ἐφ' ης καὶ βασιλεύειν λέλεκται δὲ Σωτῆρ καὶ
Κύριος ἡμῶν, ὁσπερ οὖν διδάσκει λέγων αὐτὸς ἐν
ῷ φαλμῷ· « Ἔγω δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ἐπὶ Σιών
δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Ἡ αὐτὴ δὲν εἴη ἡ καταγγελλό-
μενη τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον παραδεχομένοις βασιλεῖα
θρανῶν. Εἰχών δὲ ἀκενής τῇ ἐπὶ γῆς γένοιτ' ἀν
Ἐκκλησίᾳ· ὅμωνύμως καὶ αὐτὴ καλούμενή ποτε μὲν
Σιών, ποτὲ δὲ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀλλοτε θυγάτηρ
Σιών, ἡ θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ. Οὕτω γοῦν αὐτὴν οἱ
προφῆται θεσπίζοντες ἀνγγέρουν. 'Ο τοινυν ὑμνος
δὲν τῇ Σιών, ητοι τῇ ἐπουρανίῳ, η καὶ τῇ ἐπὶ γῆς
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ φόδμενος, πρέποι δὲν μόνος τῷ
ὑμνουμένῳ Θεῷ. Πᾶσα δὲ ἡ ἀκτὴς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ
Θεοῦ λεγομένη θεολογία, είτε παρὰ τοῖς Ἑλλήνων
σοφοῖς, είτε παρὰ τοῖς ἀθέοις ἐτεροδόξοις, ἀπρεπῆς
δὲν εἴη. Τῶν γέροντος Ἑλλησι σοφῶν οἱ μὲν εἰς
ἀθεότητα παντελῆ καταπεπτώκασιν, οἱ δὲ τὴν πολύ-
θεον πλάνην ἔστεμνυνται. Τῶν δὲ ἀθέων αἰρεσιωτῶν
οἱ μὲν πλείστας καὶ ἐναντίας ἀρχὰς ὑπεσθήσαντο, εἰ-
δὲ πονηραῖς καὶ φαύλαις δυνάμεσι τὴν τοῦ παντὸς
διοικησιν ἀνατεθεῖσασιν. 'Ηδη δὲ καὶ αὐτῶν ἰουδαίων
ποιῶν, ἀνθρωπόμορφον καὶ ἀνθρωποπαθή τὸν Θεόν,
τῷ μὴ νοεῖν τὰς Γραφάς, εἰσάγοντες· ἀλλὰ καὶ μυ-
ρίᾳ ἔκτοπα καὶ ταπεινᾷ μυθολογοῦντες, μακρὰν ἀπο-
πεπτώκασι τοῦ πρέποντος ὑμνου. Μόνοι δὲ οἱ ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τὸν πρέποντα ὑμνον παρ' αὐτοῦ
δεδιδαχμένοι τοῦ Σωτῆρος ἐπαξιώς τὸν Πατέρα θεο-
λογοῦσιν· δὴ παρίστησι διὰ τῆς μετὰ χεῖρας φάσκων
ώδης· « Σοὶ πρέπει ὑμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών. » Ἀπρε-
πῆς δὲ ὑμνος λεχθεῖτ, δὲν δαίμονοι πονηροῖς καὶ πνεύ-

A et eorum qui in mari sunt longe : » imo apertius subjungit : « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Nam quod omnes qui habitabant terminos terrae timerent a signis Dei, id bonorum et sapientiae initium erat : siquidem « initium sapientiae timor Domini ». His de causis « In finem » psalmus inscribitur : estque psalmus cantici, triumphalem hymnum in Servatorem gentium complectens. Et ob eam rem Spiritus sanctus Deum, qui supra omnia est, celebrat dicens : « Te decet hymnus, Deus, in Sion. » Quem enim alium pro omnium hominum salute celebrari oportuit, nisi omnis boni auctorem? Docet autem idem Spiritus eos qui ex gentibus accedunt soli Deo dicere debere : « Te decet hymnus, i quasi sese damnantes, quod multorum numinum errori indecen-
ter hymnos emisissent. Deum autem hymnus decet, non quivis, sed qui in Sion, videlicet qui in Ecclesia ejus emittitur. Nam vera Sion est cœlestis Jeru-
salem, et cœlestis mons Dei : de quo Apostolus hæc docuit : « Accessistis ad Sion montem, et ci-
vitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et mul-
torum millium angelorum frequentiam, et Eccle-
siam primitiorum, qui conscripti sunt in cœlis »; ac rursum : « Illa autem quæ sursum est Jerusa-
lem, libera est, quæ est mater nostra ». Hæc sane fuerit vera Jerusalem, et quæ proprie Sion comprobata est, in qua regnare dicitur Salvator et Dominus noster, ut ipse docet in secundo psalmo : « Ego autem constitutus sum rex super Sion montem sanctum ejus ». Id ipsum autem fuerit regnum cœlorum, quod accipientibus Evangelium annuntiatur. Imago autem illius fuerit Ecclesia quæ in terra est : quæ pari nomine modo Sion, modo Jerusalem, aliquando filia Sion, aliquando filia Je-
rusalem vocatur. Sic itaque illam prophetæ vali-
cinantes appellabant. Hymnus igitur qui in Sion, illa scilicet cœlesti, sive in Ecclesia Dei quæ in terra est, canitur, solus celebrando Deo conveniat. Omnis vero quæ extra Ecclesiam Dei theologia di-
citur, sive apud Græcorum sapientes, sive apud impios heterodoxos, indecens dici possit. Nam Græci sapientes, alii in nullius Dei cultum penitus lapsi sunt; alii multorum numinum errorem cele-
brarunt. Impii autem hæretici, alii plurima et con-
traria principia constituerunt; alii pravis malisque virtutibus universi administrationem ascripsere. Jam vero ipsi Judæi, humanam formam huma-
nosque affectus, quod Scripturas non intelligunt, Deo afflunt : imo vero infinita absurdæ abjecta-
que fabulantes, ab hymno qui deceat longe pro-
lapsi sunt. Ii vero soli qui in Ecclesia Dei decentem hymnum ab ipso Servatore edocti sunt, condignam divinamque de Patre doctrinam efferrunt; quod in præsenti cantico declaratur his verbis : « Te decet hymnus, Deus, in Sion. » Indecens porro hymnus dicitur, qui malignis dæmonibus impurisque spiri-
tibus emititur: indecens item qui soli, lunæ, astris

¹³ Psal. cx, 10. ¹⁴ Hebr. xii, -2. ¹⁵ Galat. iv, 26. ¹⁶ Psal. ii, 6.

cæterisque mundi partibus ab iis canitur, qui eadem inter deos annumerant. Longe turpior vero et admodum indecorus est, qui impuris lascivisque canticis de amatoriis deorum historiis consingitur. Solus autem speciosus ac decens hymnus ille dicitur, qui soli Conditori, Opifici ac Regi universorum emittitur, cui etiam vota reddere, atque id non extra Ecclesiam ejus præstare convenit. Quare secundum LXX Interpretes dicitur: « Et tibi reddetur votum in Jerusalem. » Votum autem solet divina Scriptura vocare promissionem, quam quis Deo dederit, quando scilicet resipiscere vitamque suam divinæ philosophiæ addicere, sive etiam ex bonis suis quidpiam consecrare, sive aliud quodvis promissum vitæ, quæ secundum Deum est, consentaneum ac probum edere constituerit. Quare dictum alicubi fuit: « Si votum feceris, ne tardes reddere: melius quippe est non vovere, quam vovere et non reddere¹⁷. » Decet igitur in primis universorum Opificem et Servatorem hymnis celebrare; deinde vero divinis hisce laudibus consentanea opera edere, bonaque promissa dare. Postquam vero et hymnum et vota ipsi reddiderimus, tunc cum ea quæ penes nos sunt impleverimus, siderenter agemus; ita ut dicamus: « Exaudi orationem. » Hic porro accurate præsuechit non eùxhēs dictum; nam eùxhē promissionem significat, præsuechit vero supplicationem ac deprecationem, quam Spiritus sanctus pro nobis edebat, congruentem depreciationm Deo offerens ac dicens: « Exaudi orationem. » Quorumnam orationem exaudias? Id deinde declarat, gentium vocationem vaticinans, dum ait: « Ad te omnis caro veniet. » Spiritus vero sanctus pro omni carne precabatur, ut omnis caro postquam ad Deum conversa fuerit, ipsumque invocaverit, propitium illum inveniat. Quamobrem non dixit: « Exaudi orationem meam; » sed: « Exaudi orationem, ad te omnis caro veniet; » ac si clarus dixisset: Quia futurum est ut omnis caro, et totum genus humanum a multorum deorum errore secedat, et ad te solum verum Deum convertatur, hymnos canat tibi, vota reddat, orationes et supplications effundat, exaudi orationem eorum.

Vers. 4. « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietibus nostris tu propitiaberis. » Consequenter admodum, postquam de omni carne dixerat, hæc intulit, quæ omnis prædictæ carnis confessionem complectuntur. Itaque quotquot ex omnibus gentibus, quæ olim carnales erant, a superstitione gradum revocarunt, a Spiritu divino docentur confiteri quantis olim in malis complicati fuerint, atque proprias impietates commemorare. Quare ait: « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietibus nostris tu propitiaberis. » Hæc sane quasi ex persona omnis memoratae carnis valde consequenter dicta fuerint. Quia vero canti-

A μασιν ἀκαθάρτοις ἀναπεμπόμενος· ἀπρεπής δὲ οὐτι καὶ δὲλιψ καὶ σελήνη καὶ ἄστροις καὶ τοῖς λοιποῖς τοῦ κόσμου μέρεσιν· ὑπὸ τῶν ταῦτα θεοποιούντων ἀδόμενος. Καὶ εἴτε μᾶλλον αἰσχύλων καὶ ἀπρεπέστατος δὲ' αἰσχρῶν καὶ ἀκολάστων ἀσμάτων τοῖς περὶ θεῶν ἐρωτικοῖς διηγῆμασιν ἀναπλατόμενος. Μόνος δὲ ἔκεινος ὥραῖς λεχθείται καὶ εὐπρεπῆς ὅμοιος, ὁ τῷ μόνῳ Ποιητῇ καὶ Δημιουργῷ καὶ Βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῶν ἀναπεμπόμενος, ὃς καὶ τὰς εὐχάς ἀποδιδόνται προστήκει, καὶ τοῦτο ποιεῖ μὴ ἔκτις τῆς Ἑκκλησίας αὐτοῦ. Διὸ λέλεκται κατά τοὺς Ἐδρομήκοντα· « Καὶ οὐλ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Εὔχην δὲ σύνθητες τῇ θείᾳ Γραφῇ καλείν τὴν ἐπαγγείλαν, ἣν ἀπαγγέλλεται τις τῷ Θεῷ, ήτοι σωφρονεῖν ταξάμενος καὶ τὸν ἐαυτοῦ βίον ἀναθείναι τῇ κατὰ θεὸν φιλοσοφίᾳ, ἢ τῶν κτημάτων ἀφιερώσας τι, ἢ τάξισθε τινὰ σεμνὴν ἐπαγγείλαν πρέπουσαν τῷ κατὰ θεὸν βίῳ. Διὸ λέλεκται που· « Εἳν εὐηγή εὐχήν, μὴ χρονίσῃς ἀποδοῦναι· ἀγαθὸν τὸ μὴ εὐξασθαι, ἢ τὸ εὐξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. » Πρέπει τοίνυν πρῶτα μὲν ἐπαξίως τὸν ὅλων Ποιητὴν καὶ Σωτῆρα ἀνυμνεῖν. Επειτα δὲ: Ἐργαν ἀκόλουθα πράττειν τῇ θεολογίᾳ ἐν ἀγαθαῖς ἐπαγγείλαται. Ἐπειδὴν δὲ καὶ τὸν ὅμοιον πρεπόντας καὶ τὰς εὐχάς ἀποδῶμεν αὐτῷ, τηνικαῦτα, ὡς δὲν τὰ παρ' ἐαυτῶν πεπληρωκότες, παρῆρσας μεθέξομεν· ὡστε λέγειν· « Εἰσάκουσον προσευχῆς. » Ἀκριδῶς δὲ ἐνταῦθα προσευχῆς, ἀλλ' οὐκ εὐχῆς εἰρηται· ἢ μὲν γάρ ἐπαγγείλαν ἐδήλου· ἢ δὲ προσευχὴ δέσηται καὶ ἰκετηρίαν, ἣν τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον ὑπὲρ ἡμῶν ἐποιεῖτο, πρέπουσαν ἰκετηρίαν προσαγαγόν τῷ Θεῷ καὶ λέγον· « Εἰσάκουσον προσευχῆς. » Τίνων δὲ προσευχῆς εἰσάκουσον; Παρίστησιν ἔχει, τῶν ἑθνῶν τὴν κλῆσιν θεοπλέον· διό φησι· « Πρὸς σὲ πᾶσας σάρξ ἔχει. » Υπερηρχότο δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον πάστης σαρκὸς, ἵνα ἐπειδὸν ἐπιστραφῇ πᾶσα σάρξ πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἐπικαληταις αὐτὸν, τύχοι αὐτοῦ ἐπιτηδέου. Διὸ οὐκ εἰπεν· « Εἰσάκουσον τῆς ἐμῆς προσευχῆς· » ἀλλ' « Εἰσάκουσον προσευχῆς, πρὸς σὲ πᾶσας σάρξ ἔχει· » ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγεν· « Επειδὴ μέλλει πᾶσα σάρξ καὶ πᾶν γένος ἀνθρώπων ἀναχωρεῖν μὲν τῆς πολυθέου πλάνης, ἐπιστρέφειν δὲ ἐπὶ σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, ὅμοιος τέ σοι ἀναπέμπειν καὶ εὐχάς ἀποδιδόναι, προσευχάς τε καὶ ἰκετηρίας ποιεῖσθαι, εἰσάκουσον τῆς αὐτῶν προσευχῆς.

« Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, καὶ ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὲ ἴλασσῃ. » Σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὰ περὶ πάστης σαρκὸς λελεγμένα, ἐπενήνεκται τὰ προκείμενα τῆς ὡνομασμένης πάστης σαρκὸς ἐξομολόγησιν περιέχοντα. Οἱ γοῦν ἐξ ἀπάντων τῶν ἑθνῶν τῶν πάλαι σαρκίνων τῆς δεισιδαιμονος πλάνης ἐπιστρέψαντες διδάσκονται ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος διμολογεῖν ἐν ὄποιοις ποτὲ κακοῖς γεγόνασι, τῶν τε οἰκείων ἀσεβημάτων μνήμονεύειν. Διό φησι· « Λόγοι ἀνόμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς, καὶ ταῖς ἀσεβείαις ἡμῶν σὲ ἴλασσῃ. » Ταῦτα μὲν οὖν λεζόμενα ἐκ προσώπου τῆς ἀποδοθείσης πάστης σαρκὸς πολλὴν δὲ ἔχοις ἀκολουθίαν. Επειδὲ τοῦ Δαυΐδος ἐπιγέγραπται: τὸ φόβη

¹⁷ Eccl. v, 3, 4.

τὸν ψαλμοῦ, ζητήσειν δὲ τις, πότε τὸν Δαυὶδ ἦ τοὺς
σὺν αὐτῷ λόγοι ἀνέμων ὑπερβεντάμισαν· ἢ κατὰ
τὸν Σύμμαχον, « κατεδυνάστευσαν· » πολας δὲ καὶ
ἀσεβείας ἐκτῆσατο ὁ τοσοῦτος τοῦ Θεοῦ προφήτης καὶ
οἱ σὺν αὐτῷ, ἐπείκερ, τὰς ἀσεβείας ἡμῶν σὺ ἐλάσση; »
φησίν. Ἀλλὰ γάρ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, προφητικῶς
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τῆς τῶν ἔθνῶν κλήσεως μημο-
νεῦσσεν, καὶ φῆσαν « Πρὸς αὐτὰς οὐδέξ τίξει, »
ἀκολούθως τὴν ἐξομολόγησιν αὐτῶν διαγράψει, ἐξ
αὐτῶν προσώπου φάσκον· « Λόγοι ἀνέμων ὑπερ-
ευνάμωσαν ἡμᾶς· » τουτέστι κρείττους ἡμῶν γεγό-
νεται καὶ δυνατώτεροι ἡμῶν οἱ τῶν ἀνέμων λόγοι.
Ανομοι. δὲ πάντες ἥσαν οἱ πρῶτοι συστησάμενοι τὴν
τῶν εἰδῶλων θεοποίαν· λόγοι τε αὐτῶν οἱ διὰ ποιη-
τῶν καὶ τῶν σοφῶν τοῦ αἰώνος τούτου περὶ τῆς πολυ-
θέου πλάνης ἐν συγγράμμασι καταθεβόλημένοι. Ἀλλ'
οὗτοι μὲν « κατεδυνάστευσαν ἡμῶν, » κατὰ τὸν
Σύμμαχον· σὺν δ' οὐχ ὑπερεῖδες ἡμᾶς, Δέσποτα·
ἴλασσος δὲ τὰς ἀσεβείας ἡμῶν, καταπέμψας ἡμῖν τὸν
ἴλασμὸν, δι' οὐν κατέστης ἡμῶν ἰλεως, ὑπερβάξεις ἡμῶν
τὰς ἀσεβείας. Τίς δέ ἐστιν δὲ ίλασμός, διδάσκει λέγων
δὲ Ἀπόστολος· περὶ τοῦ Σωτῆρος· « Οὐ προέθειτο δὲ Θεὸς
ἴλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτῷ αἵματι· » καὶ
πᾶλιν· « Αὐτὸς ἴλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν
ἡμῶν· οὐχ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου. »

• Μακάριος δην ἐξέλεξαν καὶ προσελάθου, κατοικήσει ἐν ταῖς αὐλαῖς σου. • Οἱ ἔξι ἀπάντων τῶν ἑθνῶν ἐπιστρέψαντες, τὰς ἐκατῶν ἀσεβείας ἔξομολογησάμενοι, καὶ ὡς κατηξώθησαν τοῦ Ἰλασμοῦ, προκοπῆν ἐπιδείκνυνται, καὶ ψυχῆς ὥφελε:αν πολλήν, γνῶσιν ἀνειληφέναι διδάσκοντες τοῦ ἀληθῶς μακαρίου. Πάλαι μὲν γάρ τὸν θνητὸν βίον καὶ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν μόνην εἰδότες, πάντως, που ἐμακάριζον τοὺς ταύτης ἀπολαύοντας, τέλος ἡδονὴν ὅριζδενεοι, καὶ πλούτους, καὶ τὴν ἐν σώματι τρυφὴν· νῦν δὲ τετυχήκασι τοῦ Ἰλασμοῦ, καὶ τὰς ἐκατῶν ἀσεβείας ἀπεκαθήραντο, γνῶσιν ἀνειλήφασι τοῦ ἀληθῶς μακαρίου· καὶ τοῦτον εἰναὶ φασι τὸν ὑπὸ Θεοῦ ἐκλεγόμενον καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ προστάτιψεως κατηξιωμένον· διὸ φασι· Πάντες ἡμεῖς τῆς κλήσεως κατηξώμεθα οἱ πάλαι· διτες σάρξ· ἀλλ' ἵσμεν, διτι πολλοὶ μὲν κλητοί, διλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Εἰκότως οὖν ὡς ἄγεταντινοι μακαρίζομεν τὸν ἐκλεκτόν. Τίς δέ ἐστιν οὗτος ἀλλ' ή δὲ ἀφορισθεὶς τῶν πολλῶν καὶ ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; Καὶ πῶς γάρ οὐ μακάριος ἀληθῶς δὲ τοιοῦτος, ὅπότε, τῶν δύο τούτων τυχών, λέγω δὲ τῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προστάτιψεως, ἐτέρου χρείτονος καταξιωθῆσεται; κατοικήσει γάρ ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ταύτην λοιπὸν τὴν μονὴν ἐνρύῳ καὶ τὴν ἀνάπαυλαν, ἐνταῦθα στηριχθῆσεται· τὸ τέλος ἀγαθὸν τοῦτο ἀπολαύων, οὖτιχεν καὶ ἐλλος ηνχετο προφῆτης ὁ ἐιπών· Ἐπιποθεὶ καὶ ἐκλείπει τῇ ψυχῇ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. • Αὐλαὶ δὲ τοῦ Κυρίου εἰσὶν αἱ κατ' οὐρανὸν μοναὶ, περὶ ὧν εἰρηται ἐν Εὐαγγελίῳ· Ι Πολλὰλ μοναὶ

A cum psalmi, et Davidis, inscriptum est; opportune
quæratur quandonam in Davidem aut suos verba ini-
quorum prævaluerunt; sive secundum Symmachum,
et dominati sunt: queis vero impietibus cum
tantus ille Dei propheta, tum socii ejus addicti
fuerint, siquidem ait, et impietibus nostris tu pro-
pitaberis. Verum, uti jam tradidimus, cum Spi-
ritus sanctus gentium vocationem prophetice coin-
memoret ac dicat: Ad te omnis caro veniet, et
earum confessionem consequenter describit, ac ex
earum persona dicit: Verba iniquorum: prævalu-
runt super nos, id est, verba iniquorum supe-
riora ac potentiora nostris fuerunt. Inqui autem
fueru, qui primi idola inter deos computarunt:
verba porro eorum sunt, quæ a poetis et sapienti-
bus hujus saeculi de multorum numinum errore
scriptis consignata sunt. Sed ii quidem et dominati
sunt nobis, et secundum Symmacum; tu vero non
despexit nos, Domine, sed propitiatus impietati-
bus nostris, misisti propitiationem nobis, qua im-
pietates prætergressus nostras, placatus evasisti.
Quæ porro sit illa propitatio, docet Apostolus de
Servatore dicens: Quem proposuit Deus propi-
tiationem per fidem in sanguine ipsius¹⁰; ac rup-
sum: Ipse propitatio est pro peccatis nostris:
non pro nostris autem tantum, sed pro totius
mundi¹¹.

Vers. 5-9. « Beatus quem elegisti et assumpsi-
sti, inhabitabit in atris tuis. » Qui ex omnibus
C gentibus conversi sunt, impietas confessi suas, ut
propitiatione dignati, profectum animaque utilita-
tem multam, illius qui vere beatus est notitia in-
structi, exhibent. Olim namque cum mortalem
tantum et temporaneam vitam nossent; qui ea
frucrentur beatos omnino praedicabant, volunta-
tem, divitias, corporis delicias pro sine constitu-
tes. Nunc vero propitiationem nacti, depositisque
impietatis sordibus, illius qui vere beatus est co-
gnitionem adepti sunt, huncque esse dicunt, quem
Deus assumere et eligere dignatus est : quare aiunt :
Nos omnes vocatione digni habiti sumus, qui olim
caro eramus : sed scimus multos vocatos, paucos
electos esse : jure igitur electum, ut pote qui perra-
rus sit, beatum praedicamus. Quis ille est, nisi qui
D ex multis segregatus et a Deo-assumptus est? Ec-
qui non vere beatus sit qui huiusmodi est, quando
duo haec a Deo-consecutus, electionem scilicet et
assumptionem, alio praestantiore dignabitur? nam
inhabitabit in atris Dei. Et hac inventa mansione
et quiete, istic confirmabitur, fineque bono fruetur,
quem nancisci rogabat alias propheta dicens :
« Concupiscit et deficit anima mea in atria Do-
mini »²⁰. Atria vero Domini sunt coelestes man-
siones, de quibus dicitur in Evangelio : « Apud
Patrem mansiones multæ »²¹. Is itaque ex genti-
bus, qui olim caro erat, sed jam mutatus, homo
Dei effectus est, eum qui segregatus et jam electus.

¹⁰ Rom. iii, 25. ¹¹ I Jean. ii, 2. ¹² Psal. lxxxiii, 3. ¹³ Joan. xiv, 2.

est beatum prædicat; utpote qui a Deo assumptus et in atria cœlestis Jerusalem translatus fuerit. « Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Qui supra memorati sunt, bona cœlestia, queis prædictus vir beatus dignus habitus est, consequi peroptantes, aiunt: « Réplebimur in bonis domus tuæ. » Cœlestem enim illam Dei domum, cuius in atris is qui jam electus fuit constitutus est, probe norunt. Quamobrem precantur, se quoque opportuno tempore cœlestia illa bona consequi. Quod si domus Dei Ecclesia ejus sit secundum Apostolum, qui ait: « Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis¹¹; » jure dicunt: Beatus ille jam tuam consecutus est electionem; nos vero, qui nondum tales sumus, sed adhuc induiti [carnio], gaudemus quod jam hic constituti, bonis domus tuae fruamur, divinis scilicet sermonibus, sapientiae disciplinis, et sancti Spiritus charismatibus, quicis dominus Dei exornatur: « Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii fides in eodem Spiritu, alii dona curationum, alii genera linguarum¹², » et alia quæ divinus Apostolus enumeravit. Illoc se itaque apparatu instruunt qui meliora concupiscunt. Deinde quia dominus Dei mentionem fecerunt, consequenter edocent quænam illa sit dicentes: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Hæc enim dominus Dei erat, sanctum templi ejus. Templum autem sanctum Dei intelligas, non murorum electorumque fabricam, sed illud quod jam ex electis animabus constitutur. Sancti, lapides vivi sunt; domumque spirituale ad sanctum sacrificium destinatum, cœtum religiosorum hominum esse sacer Apostolus docuit his verbis: « Vos autem omnes dominus Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos¹³. » Hæc autem cum dixit, affinia locutus est dictis presentibus: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Sicut enim sensibilium templorum structura in admiratione plerumque est, quod ea studiosa varietate exadscita sint; aurea quippe tecta et anaglyphis ornata concinnant elegantia studentes, columnis atque marmoribus ædificia exornant: eodem modo templum Dei quod sanctum est (et hoc sane ipsi primum et quidem pulcherrimum bonum adest), externo ornato circumfulget, videlicet sapientia illa Dei varietate distincta, justitia et reliquis virtutibus, Spiritus item sancti donis varie illustratum, ita ut in stuporem et admirationem se contemplantes conjiciat. Quamobrem qui ut in eo sedes haberent digni habitu sunt, læti dicunt: « Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Observes porro velim hæc

A παρὰ τῷ Πατρί. » Ὁ τοινυν ἐξ ἑθνῶν πάλαι μὲν ὁν σάρξ, μεταβαλὼν δὲ καὶ γενόμενος Θεοῦ δινθρωπος, μακάριει τὸν ἔξαρτον καὶ ἡδη ἐκλεκτὸν· ὃς δὲ προσληρθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ παρατηρθέντα εἰς τὰς αὐλὰς τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ. « Πλησθῆσμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου· ἄγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Οἱ προλεχθέντες, τυχεῖν εὐχόμενοι καὶ αὐτοὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν, ὃν τῇσινται δὲ προειρημένος μακάριος, φασιν· « Πλησθῆσμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου. » « Ἔγνωσαν γὰρ τὸν οἴκον τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπουράνιον, οὗ τὸν ταῖς αὐλαῖς ἡ ἡδη ἐκλεκτὸς κατατέτακται. Διὸ ἰκετεύουσι καρῷ ποτε καὶ αὐτοὶ τυχεῖν τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν. Εἰ δὲ καὶ οἴκος Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἔστι κατὰ τὸν Ἀπόστολον φήσαντα· « Ἰνδῆς πῶς δεῖ ἐν οἰκῳ Θεοῦ ἀναστρέψεσθαι, ήτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἔδραινωμα τῆς ἀληθείας· » εἰκότως φασιν, διτι· « Οἱ μὲν μακάριοι ἡδη τῆς παρὰ σοι τετύχησεν ἐκλογῆς· ἡμεῖς δὲ οἱ μηδέπω τοιούτοις, ἔτι δὲ περιβεβλημένοι ἀγαθῶμεν ἐντεῦθεν ἡδη τῶν ἐν τῷ οἴκῳ σου ἀγαθῶν ἀπολαύοντες, λόγων δηλαδὴ θείων καὶ τῶν τῆς σοφίας μαθημάτων τε καὶ χαριτωμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος, οἵς κεκόσμηται ὁ οίκος τοῦ Θεοῦ. » Ω μὲν γάρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, δλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, ἐτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἀλλῳ χαρίσματα Ιαμάτων. ἐτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, καὶ δια διλλα κατέλεξεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. « Ἐν τούτοις οὖν ἐαυτοὺς παραπομένουσιν εἰ τῶν κρειττῶν ἐγιέμενοι. Εἰτ' ἐπειδὴ περὶ οἴκου Θεοῦ ἐμνημόνευσαν, ἀκελλούθως διπολος οὔτος τυγχάνει διδάσκωντι λέγοντες· « Ἅγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Οὔτος γάρ ἡ οἴκος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄγιος αὐτοῦ νεώς. Νεών δὲ ἔκουε τοῦ Θεοῦ ἄγιον οὐ τοίχων καὶ ὄρθρων οἰκοδομήματα, ἀλλὰ τὸν ἐκ ψυχῶν ἐκλεκτῶν συνεστῶτα ἡδη. Λίθοις ζῶντες οἱ ἄγιοι, καὶ οἴκος πνευματικὸς εἰς ιεράτευμα ἀγιον τὸ σύστημα τῶν θεοσεβῶν εἶναι ὁ Ιερὸς Ἀπόστολος ἐδίδασκεν εἰπών· « Ἅγιοις δὲ πάντες οἴκος Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φεύγει, φεύγει τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γάρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἄγιος ἔστιν, οἰτινές ἔστε οὐμεῖς. » Τοῦτο δὲ εἰπών, συνῳδεῖ τῷ μετὰ χειρας ἐδίδασκε λόγῳ φάσκοντες· « Ἅγιος ὁ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Ως γάρ τῶν αἰσθητῶν ναῶν θαυμάζεται πολλάκις ἡ κατασκευὴ διὰ φιλοκάλου πολυτελείας γενομένη· χρυσόροφα γοῦν καὶ διάγλυφα τεκτανουσι, φιλοκαλοῦντες, ὅλῃ τε κιόνων καὶ μαρμάρων κατακοσμοῦσι τὰς οἰκοδομάς· τὸν αὐτὸν τρόπον δὲ τοῦ Θεοῦ νεών ἄγιος ὁν, καὶ τοῦτο πρῶτον καλλιστὸν ἀγαθὸν κεκτημένος, τὸν ἔξωθεν περιβέβληται κόσμον, πολυποικίλη σοφίᾳ Θεοῦ, δικαιοσύνῃ τε καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς, τοῖς τε τοῦ ἀγίου Πνεύματος χαρίσμασι πεποικιλμένος, ὃς ἔκπλαγιν ἐμποιεῖν καὶ θαῦμα παρέχειν ταῖς δρῶσιν. « Οθεν οἱ καταξιώμενοι τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς χαίροντές φασι· « Πλησθῆσμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου· ἄγιος ὁ ναὸς

¹¹ I Tim. iii, 13. ¹² I Cor. xii, 8, 9. ¹³ I Cor. iii, 16, 17.

τοῦ, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Τήρει δὲ ὅπως ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους ἀλέγετο τοῦ Δαυΐδ, καθ' οὓς δὲ αἰσθῆτος ὑπὸ Σολομῶνος οὐδέποτε κατεσκεύαστο νεώς· διεκάνυντος ἐναργῶς τοῦ λόγου, δὲ δὲ ἀληθῶς ναὸς τοῦ Θεοῦ οὐχ δὲ ἐκ λίθων ἀψύχων ὥκοδομημένος ἦν, ἀλλ' δὲ ἀποδοθεὶς ἡμῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν. Καὶ ἄλλως δὲ καθ' ἔτεραν ἔκδοχήν, ἐπειδὴ ἀνωτέρω ἐμακάρισταν τὸν ἐκλεγέντα καὶ ἀναληφθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κατοικήσαντά τε ἡδη ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτοῦ ταῖς ἐπουρανίοις, εἰκότως καὶ αὐτοὶ τέως μένοντες κλητοί, εὐχόμενοι δὲ ἐκλεκτοὶ γενέσθαι καὶ τῶν αὐτῶν ἐπουρανίων μονῶν καταξιωθῆναι, ἀλπίδας ἀγαθῆς ἔαντοις ὑπογράφουσιν, ἰκετεύοντες τυχεῖν τοῦ αὐτοῦ ἐπουρανίου οἶκου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀγαθῶν. Εἴδις ὡς μεμαθηκότες ὅποιδες ἐστιν δὲ ἐπουράνιος τοῦ Θεοῦ οἶκος, ἐρμηνεύοντες τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ φάσκοντες· « Ἀγιος δὲ ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Ναὸς δὲ ἐπουράνιος καὶ ἀληθῶς ἀπάξιος τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ κατοικῶν ἐπινοεῖται δὲ τῶν ὅλων Θεοῦ, τις ἂν γένοιτο, ηδὲ δομογενῆς αὐτοῦ Λόγος, εἰδὲ δὲ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι; Οὗτος οὖν ἀληθῶς θαυμαστός ἐστιν ἐν δικαιοσύνῃ· ἐπειδὴ γέγονεν ἡμῖν αὐτὸς σοφία ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ὁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.

« Ἐπάκουον ήμῶν, ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἀλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν. » Ό μὲν δὴ ἐκλεγμένος ὑπὸ σοῦ καὶ ἀναληφθεὶς εἰς τὸν ἐπουράνιον νεὸν μακάριος ἀληθῶς καὶ τρισμακάριος· ἡμεῖς δὲ ἐν ἐπαγγελίαις δυντες τῶν προλεθέντων ἀγαθῶν, ἀπίστι τε ἀνόρτημένοι, ἥδη ποτὲ τούτων τυχεῖν εὐχόμεθα· διδ δὲ παρακαλοῦμεν λέγοντες· « Ἐπάκουον ήμῶν, ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· ἐπάκουον δὲ, μακαρίους γενέσθαι καταξίωσον, καὶ ἡμᾶς προσλέμενος, καὶ ἐκλεψάμενος καὶ κατοικίσας ἐν ταῖς αὐλαῖς σου· ἵνα ἔχει γενόμενοι πλησθῶμεν τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου σου. Ἀγαθὰ δὲ τοῦ ἐπουρανίου οἶκου, ὅποια διὰ τοὺς νοήσειν, ηδὲ οἵα δικαιοσύνης ἀπόστολος διέγραψεν εἰπὼν· « Α δόθηλμὸς οὐκ εἰδένει, καὶ οὕς οὐκ ἠκούεις, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, δὲ ητοίμασεν δὲ Θεὸς τοὺς ἀγαπῶσιν αὐτὸν; » Ἐπάκουον τούτους ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, καὶ ἐπάκουεσσας κατεξιώσων καὶ ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν τοῦ οἴκου σου. Ταῦτα διδάσκονται λέγειν οἱ πάλαι δυντες σάρκες, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ κλήσεως κατηξιωμένοι. Ἐπικαλοῦνται δὲ εὐχαρίστας ἐν τούτοις τὸν ἑαυτῶν Σωτῆρα, καὶ ἀνωτέρου ἱλασμὸν ὀνόμασταν εἰπόντες, « καὶ τὰς ἀνομίας ήμῶν σὺ ἱλάσσει. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸν Σωτῆρα ἡ Ἐβραϊκὴ Γραφὴ τούτοις ἔγγράψει τοῖς χαρακτῆρισι, δι' ὧν καὶ δὲ ἡμέτερος Σωτῆρος Ἰησοῦς γράψεται. Τούτον δὲ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα καὶ τὸν Ιαστρὸν, « ἐλπίδα πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μακράν· ὃνομάζουσιν, ἄντικρος παριστῶντες μηδὲν ταῦτα πρὸς ἰουδαίους· οὐ γάρ μόνις αὐτοῖς, πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσι τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν εὐαγγελίζεσθαι, οἷς γνώμην Θεοῦ καὶ ἐπιστήμην θεσπίζουσιν· ὡς μητρέτι τὰς ἀλπίδας ἀναρτήν ἐπὶ τοὺς πάλαι νομίζομένους αὐτῶν Θεοὺς, ἀλλ' ἐπὶ

A. Davidis tempore dicta fuisse, quo templum illud sensibile a Salomone nondum excitatum fuerat: sicutque clare docetur, verum Dei templum, non illud esse quod ex inanimatis lapidibus structum erat, sed quod ex apostolico testimonio designavimus. Secundum aliam vero interpretationem, quia electum et assumptum a Deo, qui jam in cœlestibus ejus atrii habitat, beatum prædicaverunt; jure et ipsi qui vocali permanent, atque electi esse, et cœlestibus mansionibus donari peroptant, bonam sibi spem ascribunt, eamdem domum cœlestem ejusque bona consequi rogantes. Deinde, utpote qui edidicerint qualis illa cœlestis Dei dominus sit, ejus virtutem post explicitant dicentes: « Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. » Templum autem cœleste ac vere Deo dignum in quo habitare universorum Deus intelligitur, quid aliud fuerit, quam unigenitum ejus Verbum, in quo placitum est omnipotenti plenitudinem deitatis inhabitare? Hoc itaque vere mirabile est in justitia; utpote quod factum sit nobis sapientia a Deo, justitia, sanctificatio et redemptio.

B. « Exaudi nos, Deus Salvator noster, spes omnium finium terræ, et eorum qui in mari sunt longe. » Qui abs te electus, et in cœleste illud templum assumptus est, vere beatus et ter beatus: nos autem qui in prædictorum honorum promissionibus et in spe versamur, jam hæc ipsa consequi precamur: quare his verbis rogamus: « Exaudi nos, Deus Salvator noster: » postquam autem exaudieris, concede etiam nobis ut beati efficiamur, qui nos antea assumptionis et electos habitare fecisti in atriis tuis; ut ibi constituti impleamur bonis domus tuis. Bona vero cœlestis domus quænam esse putaveris, nisi quæ Apostolus his verbis descripsit: « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendiit, quæ præparavit Deus diligentibus se? » Exaudi itaque nos, Deus Salvator noster, et postquam exaudieris, nos bonis domus tuæ dignare. Hæc dicere edocentur, qui cum olim caro essent, Dei vocatione donati sunt. Opportune autem hisce verbis Servatorem invocant suum, quem D superius propitiationem appellaverunt, cum dicent, « et impietatibus nostris tu propitiaberis. » Hic quoque Hebraica Scriptura Salvatorem ipsis characteribus effert, quæis Salvator noster Jesus scribitur. Eundem porro Servatorem et propitiationem ita quoque vocant, « Spem omnium finium terræ et eorum qui in mari sunt longe, » palam declarantes hæc nihil ad Iudeos pertinere: neque enim ipsis tantum, sed etiam omnibus gentibus Servatoris gratiam, ut et notitiam scientiamque Dei annuntiandam vaticinantur, ita ut non ultra in suis olim vocatis diis, sed in eo solo qui Servator eorum electus est, spem reponant. « Præparans

¹⁶ | Cor. ii, 9.

montes in virtute sua, accinctus potentia. » Pro illo, « præparans montes, » Symmachus, « fundasti montes, » interpretatus est. Hic porro divina de Servatore doctrina inducenda est. Tu enim, inquit, es spes omnium finium terræ, qui et hæc et illa virtute tua magna condidisti. Primo quidem præparasti montes in virtute tua, accinctus potentia: deinde conturbasti profundum maris, et sonum fluctuum ejus mitigasti: postea per hæc conturbasti gentes. His vero gestis magnam utilitatem percepérunt qui habitant terminos. Te quippe novérunt, et timuerunt a signis tuis, ita ut nullam ulterius præter te spem ob oculos ponerent. Quare supra dictum est: « Spes omnium finium terræ. » Ili enim qui terminos terræ incolunt hic præsumptiatur futurum esse ut timeant Deum a signis ejus, ut dicitur: « Et timebunt qui habitant terminos a signis tuis. » Quænam signa illa-erant, quæ cum viderent qui habitabant terminos timuerunt Deum in ipsiusmque sperarunt, superius docuit his verbis: « Præparans montes in virtute sua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. » Quis sustinebit? « Turbabantur gentes. » Ille videntes qui habitant terminos, timuerunt a signis ejus. Ille porro significatur spirituum malignorum, qui olim contra Dei scientiam erigebantur, abjectio et depulsio, ac diabolicæ aciei clades, principatum videlicet, potestatum, rectorum mundi et spiritualium nequitia: quæ quidem olim gentibus terram incolentibus dominabantur, et humanæ vitæ mare commiscebant et conturbabant, ita ut deorum religionem, omnibus universum orbis elementum incolentibus emitterent. Omnia vero per salutarem Dei adventum de medio sublata et eversa sunt. Ille similia aliis quoqua propheta hisce verbis vaticinatur: « Auditæ, populi omnes, qui habitatis in ipsa: et erit Deus vobis in testimonium, Dominus de domo sancta sua. Quia ecce Dominus, Dominus descendet de loco suo, et descendet super excelsa terræ. Et conteret montes subitus se, et valles liquecent sicut cera a facie ignis; propter impietatem Jacob: hæc omnia et propter peccatum domus Israel¹⁶. » In xvii item psalmo, qui ejusdem Domini descensum ex cælis in terram complexitur, dictum est: « Et commota est et contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis Dominus¹⁷. » Ille porro descensus Domini, id est Dei vero, significatur; deindeque occultarum et invisibilium potestatum, quæ olim in sublime erigebantur, et ab omnibus gentibus colebantur, ruina, abjectio et dissipatio, quæ in ejus ad homines descensu contigit. Quare in præsenti dicitur: « Præparans montes in virtute sua, accinctus potentia. » Potentia enim accinctus, fortitudine scilicet sua, prædictos montes nondum quidem prorsus

A μόνον τὸν αὐτὸν γενόμενον Σωτῆρα. « Ἐτοιμάζω δρη ἐν τῇ ἰσχύῃ αὐτοῦ, περιεώσαμένος ἐν δυναστείᾳ. » Αὐτὶ τοῦ, « ἐτοιμάζων δρη, ζήδρασας δρη, » ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν. Ἐπάξει δὲ ὁ λόγος τὰς περὶ τοῦ προλεχθέντος Σωτῆρος θεολογίας. Σὺ γάρ εἰ, φησιν, ἡ ἐπίπεδη πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς ὁ τάδε καὶ τάδε τῇ σαυτοῦ δυνάμει μεγαλουργήσας. Πρῶτον μὲν ἡτοιμασσας δρη ἐν τῇ ἰσχύῃ σου περιεώσαμένος δύνα στελαν· είτα συνετάραξας τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν χυμάτων αὐτῆς τὸ ήχος ἐπράνυας· είτα διὰ τούτων ἐτάραξας ἔθη. Τούτων δὲ γενομένων, τὰ μεγάλα ὀφελήθησαν οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα. « Ἔγνωσαν γάρ σε, καὶ ἐφοδήθησαν ἀπὸ τῶν σημείων σου, ὡς μηκέτι λοιπὸν ἄλλην τινὰ ἐπίπεδα πρὸ διφθαλίων τίθεσθαι ή σέ. Διὸ δικαίωρα ἐλέγετο· « Ἡ ἐπίπεδη πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς. » Οὗτοι γάρ οἱ τὰ πέρατα τῆς γῆς οἰκούντες ἐν τοῖς προκειμένοις φοβηθήσεσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν σημείων αὐτοῦ θεοπίζονται ὑπὸ τοῦ φέραντος λογίου· « Καὶ φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου. » Ποιὰ δὲ ἦν τὰ σημεῖα, διπερ θεασάμενοι οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἐφοδήθησαν τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὸν ἥψισαν, προεδίδαξεν εἰπόν· « Ἐτοιμάζων δρη ἐν τῇ ἰσχύῃ αὐτοῦ, περιεώσαμένος ἐν δυναστείᾳ, δυνατάραξας τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ήχους χυμάτων αὐτῆς. » Τίς ὑποστήσεται; « Τραχθήσονται Εθνη. » Ταῦτα θεασάμενοι οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα, ἐφοδήθησαν ἀπὸ τῶν σημείων αὐτοῦ. Διηλούται δὲ διὰ τούτων ἡ τῶν πάλαι ἐπαιρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ πονηρῶν πνευμάτων ταπείνωσις καὶ ἡ καθαίρεσις τῆς διαβολικῆς παράτξεως, ἀρχῶν δηλαδὴ καὶ ἔργων, καὶ κορμοκρατόρων καὶ πνευματικῶν τῆς πονηρίας· δινε πάλαι μὲν κατεκράτει τῶν ἐπὶ γῆς οἰκούντων ἔθνῶν, συνεκύκλι τε καὶ συνετάραπτε τὴν τοῦ ἀνθρώπου βίου θαλάσσαν, ὡς θεῶν δόξαν ἀποστέλλει παρὰ πᾶσι τοῖς τὸ τῆς γῆς οἰκουσι στοιχείον. Καθῆρηται δὲ πάντα καὶ ἀνατέραπται διὰ τῆς ουτηρίου θεοφανείας. Τὰ δομοια δὲ τούτοις καὶ ἄλλοι προφήτες ὅδε θεπτίζει λέγων· « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ· καὶ ἔσται δ Θεὸς ὑμῖν εἰς μαρτύριον, Κύριος ἐξ οἰκου ἀγίου αὐτοῦ. Διότι ίδού Κύριος καταδίσεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ ἐπιδίσεται, Κύριος ἐπὶ τὰ ὄψη τῆς γῆς. Καὶ συντριβήσεται τὰ δρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· καὶ αἱ κοιλάδες ταχήσονται ἡστέας καὶ καρποί πορφύρας διάστητοι· ταῦτα πάντα καὶ διὰ ἀμαρτίαν οἰκου Ισραὴλ. » Άλλα καὶ ἐν τῷ ιζημῷ φαλμῷ, τὴν ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τῆς κατάβασιν τοῦ αὐτοῦ Κυρίου περιέχοντα λέλεκται· « Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ, καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρέων ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, ὅτι ὥργισθη αὐτοῖς δ Κύριος. » Σημαντεῖται δὲ διὰ τούτων καθόδος τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου· εἰτ' ἐπὶ τῇ εἰς ἀνθρώπους καθέλιψι αὐτοῦ τῶν ἀφανῶν καὶ ἀράτων δυνάμεων τῶν πάλαι εἰς ὑψός ἐπηρμένων, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς Εθνεσι τετιμημένων καθαίρεσις καὶ ταπείνωσις καὶ σκεδασμός.

¹⁶ Mich. i, 2-4. ¹⁷ Psal. xvii, 8.

Διὸ καὶ ἐν τοῖς μετὰ χείρας εἰρηται· « Ἐποιμάζων
ἥρη ἐν τῇ ισχύι αὐτοῦ, περιεζωσμένος ἐν δυναστείᾳ. »
Δυναστεῖ γάρ περιεζωσμένος, τῇ αὐτοῦ ισχύι, τὰ
προλεγόμενα δρη οὕτω μὲν εἰς τὸ παντελές ἀπώλε-
σεν· τοῖμασσε δὲ εἰς τιμωρίαν τάς ἀφορίσας αὐτὸς
καὶ ἀποστήσας τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννίδος·
ἄλλα καὶ τὸ κύτος τῆς θαλάσσης τῇ ἑαυτοῦ δυναστείᾳ
κατέπαυσε. Διὸ λέλεκται· « Συνταράσσων τὸ κύτος
τῆς θαλάσσης, ἥχους κυμάτων αὐτῆς. » Ἀντὶ δὲ τοῦ,
« ὁ συνταράσσων, » δὲ μὲν Ἀκύλας, « καταστέλλων, » δὲ δὲ
Θεοδοτίων, « καταπραῦνων, » καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις,
« ὁ καταπραῦνων, » ἡρμήνευσαν. Λέγει δὲ οὖν ὁ Ἀκύ-
λας· « Καταστέλλων ἥχον θαλάσσης, θύρων κυμά-
των αὐτῆς καὶ δχλον φυλῶν. » Ὅστερ γάρ τὰ προ-
λεγόμενα δρη εἰς τὴν μελλουσαν αὐτὰ διαλήψεσθαι
τιμωρίαν ἤτοι μασσεν, οὕτω κατέστειλε τὸν ἥχον θα-
λάσσης καὶ τὸν θύρων τῶν κυμάτων αὐτῆς. Τίς δὲ
τῇ θάλασσα, καὶ ποταπὸς ὁ ἥχος αὐτῆς, καὶ τίς δὲ θύ-
ρων τῶν κυμάτων αὐτῆς, ἔξης διεταρφεῖ ὁ Ἀκύλας
εἰπὼν· « Καὶ δχλον φυλῶν. » Ὁ γάρ πολὺς δχλος
τὸν πάλαι ἐθνῶν, καὶ τῶν κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώ-
πων φυλῶν ἦν, στε κύμα τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου,
καὶ τὸ τοιαύτη τοῦ θυητοῦ βίου θάλασσα τῆς τῶν ἀν-
θρώπων κακίας πεπληρωμένη, πολὺν θύρων εἶχε,
μέγ. ν τὸ ἥχον ἐξαπέστελλεν· ἕτε τὸν δράκοντα οἰ-
κοῦντα ἐν αὐτῇ κεχτημένη, περὶ οὐδὲ λέλεκται· « Ἐπ-
άξει Κύριος ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὸν δράκοντα,
ὅπερ τὸν σκολιὸν, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ
θαλάσσῃ· » καὶ ἀλλαχοῦ προειπὼν δὲ λόγος· « Αὕτη
ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. » ἐπιλέγει·
« Ἐκεὶ δράκων οὗτος, διὸ ἐπλαστας ἐμπαλεῖεν αὐτῷ. »
Ἄλλα γάρ θύρως καὶ τὸν δράκοντα καὶ τὴν θάλασσαν,
καὶ τὸν τῶν κυμάτων αὐτῆς ἥχον, ἡ ἐπὶ τοῖς πάντων τῶν
περάτων τῆς γῆς, ἐπιφανεῖσα ἀνθρώποις, κατέστειλε
καὶ κατεπράνε, τὸν τε δχλον τῶν φυλῶν ἔσθεσε. Τού-
των δὲ γενομένων, ἔξης καὶ ἀκολούθως εἰρηται· « Καὶ
φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν
ομηρίων σου· Ἰκνεύεται γάρ ἡγετὸς τὰ προλεγόμενα ση-
μεῖα, δρη ταπεινούμενα καὶ θαλάσσης ἥχος κατεστέλ-
λομενος, θύρωδος τε κυμάτων μηχετί ταράττων κατὰ
τὸ παλαιὸν, ἀλλὰ καὶ δχλος φυλῶν καὶ αὐτὸς σθεννύ-
μενος, φέρων ἐμποιήσας τοῖς κατοικοῦσι τὰ πέρατα·
ῶς μηχετί τὰ προλεγόμενα πάντα φοβεῖσθαι, ἀλλ
ἴνα μόνον τὸν πάντων ἐκείνων νικηθῆν· δοτίνα λοι-
τῶν γνόντες καὶ φοδούμενοι, τοῦ φάσκοντος μακ-
ρισμὸν τυγχάνουσι· « Μακάριοι πάντες οἱ φοδούμε-
νοι τὸν Κύριον. » Τίνες δὲ ἐγενούτοι, τὸ παρὸν λό-
γιον διδάσκει φάσκον· « Καὶ φοδοθήσονται οἱ κατοι-
κοῦντες τὰ πέρατα ἀπὸ τῶν σημείων σου. » Κατοι-
κεῖν δὲ λέγονται τὰ πέρατα οὐ πάντως οἱ τὰς ἐσχα-
τιὰς τῆς γῆς οἰκοῦντες, ἀλλ οἱ δυνάμενοι δόμοις Πα-
νιών λέγειν· « Ἐν σαρκὶ γάρ ζῶντες, οὐ κατὰ
σάρκα στρατεύμεθα. » καὶ· « Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ,
ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Οὗτοι γάρ, οὗτε ἐμβαθύ-
ναντες τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν, οὗτε πάντη ἐκτὸς
θυτῶν, ὃσπερ ἐν μεθορίῳ καθεστήκασιν, ἀμφὶ
τὰ πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς πολιτευόμενοι. Οἱ

A sustulit, sed præparavit et ad supplicium destina-
vit, et a tyrannide quam in homines exercebant
semovit: imo etiam profundum maris potentia sua
sedavit. Quapropter dicitur: « Conturbans pro-
fundū maris, sonum fluctuum ejus. » Pro illo
autem, « conturbans, » Aquila, « comprimens; »
Theodotio, « mitigans; » quinta item editio, « mi-
tigans, » interpretati sunt. Ait igitur Aquila:
« Comprimens sonum maris, tumultum fluctuum
ejus, et turbam nationum. » Quemadmodum enim
prædictos montes ad futurum ipsis inferendum
supplicium præparavit, ita quoque sonum maris
et tumultum fluctuum ejus compressit. Quodnam
illud mare, quis sonus ejus, quis tumultus fluctuum
ejus sit, sub hæc declarat Aquila dicens: « Et
turbam nationum. » Siquidem multa olim turba
gentium et nationum totius humani generis erat:
bujuſce autem mortalīs viτæ fluctus et mare, ma-
litia repletum, tumultum magnum excitabat, et
ingentem emittebat sonitum; utpote quod draco-
nem in medio sui habitantem contineret, de quo
dictum est: « Inducet Dominus Deus gladium
super draconem, serpentem tortuosum, et occidet
dracōnem qui est in mari²⁸. » Et alibi postquam
dixisset: « Hoc mare magnum et spatiōsum²⁹, »
subdit: « Illic draco iste quem formasti ad illu-
dendū ei³⁰. » Imo consertim draconem, mare et
sonum fluctuum ejus compressit et sedavit spec
illa omnium finium terræ, que hominibus affulit,
et turbam nationum extinxit. His peractis conse-
quenter subjungitur: « Et timebunt qui habitant
terminos a signis tuis. » Nam prædicta signa,
nempe montes depressi, sonus maris sedatus, tu-
multus fluctuum, non ut olim perturbans; turba
item nationum extincta, erant ad terrorem habi-
tantibus terminos incutiebant satis; ita ut non
ista jam memorata, sed unum eorum omnium vi-
ctorem, ultra reformidarent: quem denūm co-
gnoscentes ac timentes, beatitudinem sic expres-
sam consequuntur: « Beati omnes qui timent Do-
minum³¹. » Quinam vero sint illi, hisce verbis
edocetur: « Et timebunt qui habitant terminos a
signis tuis. » Terminos autem inhabitare dicun-
tur non prorsus ii qui extrema terre incolunt, sed
D qui una cum Paulo dicere possunt: « In carne
viventes, non secundum carnem militamus³², » et:
« Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chri-
stus³³. » Ili enim humanis non sese negotiis im-
mergentes, neque tamen iis sese prorsus subdu-
centes, quasi in finibus consistunt, et circa vitæ
humanæ terminos versantur. Qui sane multo sensu
prædicti, conspectis Servatoris nostri signis, ad
principium sapientiæ, timorem Dei assumentes,
devenerunt. Quis vero eorum, qui variis tempori-
bus imperium tenuere, sublimitatem et insultus in
Ecclesiam Dei conspicatus, quis impiorum homi-
num persecutiones et ruinas intuitus, non dicat

²⁸ Isa. xxvii, 1. ²⁹ Psal. ciii, 25. ³⁰ Ibid. 26. ³¹ Psal. cxxvii, 1. ³² II Cor. x, 3. ³³ Gal. ii, 20

montes exaltatos, mare concussum suisse, et solum fluctuum esse impiorum et atheorum blasphemam dieta? Quæ sane omnia ille omnium terræ terminorum Servator, vel solo nutu in virtute sua deprimere consuevit; ita ut qui ruinam et perniciem eorum conspicunt turbentur; alii vero hinc utilitatem nanciscantur, Deique timorem assument, impiorum perniciem divinæ Salvatoris protestatis signa perspicua esse consilentes.

Ισχὺν αὐτοῦ δὲ Σωτῆρος πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς πιὼντιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπώλειαν ταράττεσθαι· τοὺς δὲ ὥφελεῖσθαι· καὶ φόδον ἀναλαμβάνειν Θεοῦ, σημεία ἐναργῆ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνθέου δυνάμεως τὴν τῶν ἀσεβῶν καθαίρεσιν εἰναι ὄμολογοῦντας.

VERS. 10, 11. « Exitus matutini et vesperæ delectationes. Visitasti terram et inebriasti eam. » Ad ea quæ prius enumerata sunt, alia item signa virtutis Servatoris declarat his verbis: « Exitus matutini et vesperæ delectationes. » Pro quo Symmachus: « Progressus diluculi et hymni vesperæ, Unum quippe hoc maximumque signum est salutaris virtutis, quod postquam supra dicta decesserat, exitus matutini et delectationes vesperæ hominibus constituerit; sive, secundum Symmachum, « hymnos, » aut, secundum Aquilam, « laudes. » Nam quod per universum orbem in ecclesiis Dei in matutino solis exitu, et vespertinis horis, hymni, laudes et divinae vere delectationes Dei constituentur, id sane Dei virtutis non modicum signum est. Dei vero delectationes sunt hynini ubique terrarum in Ecclesia ejus matutinis et vespertinis horis emissi. Quare dictum est alicubi: « Jucunda sit ei laus mea²⁶; » ac rursum: « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum²⁷; » et: « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo²⁸. » Ipsæ itaque delectationes Servatoris signa sunt. Ad hæc aliud maximum signum memorat dicens: « Visitasti terram, et inebriasti eam. » Ut enim ægrum medicus inspicit ac visitat, morbi que curam gerit, omniaque ad medelani et salutem opportuna confert; eodem modo tu Servator nos ter et spes omnium flumen terræ, accinctus potentia virtutis tuæ, hæc omnia operatus es: adversarias potestates de medio sustulisti, matutinas vespertinasque delectationes in terra constituisti: et hæc effecisti, homines visitatione dignatus tua, qua infinita ipsis bona collata sunt, ita ut optimis illis tuis munericibus replerentur et inebriarentur, atque divites evaderent secundum Apostolum qui ait: « In omni divites facili estis in ipso, in omni verbo et in omni scientia²⁹; » sive secundum Symmachum: « Fructuum ubertate ditabis ipsam. » Quomodo inebriaverit terram, quomodo locupletaverit et fructuum ubertate repleverit, sub hæc declarat dicens: « Flumen Dei repletum est aquis. » Nam tuum sancti Spiritus flumen, quod ex fonte scaturit tuo, terræ habitatoribus elargitus, atque rationabilem spiritualemque ipsorum agrum, qui terra vocatur, magno inundans fluxu,

A δὴ, πολλῆς αἰσθήσεως μετασχόντες, τὰ σημεῖα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεασάμενοι, οἱ ἐν ἀρχῇ γεγόνας: σοφίας, τὸν φόδον τοῦ Θεοῦ ἀνειληφότες. Τίς δὲ τὰ ἑψώματα τῶν κατὰ χρόνους ἀρχόντων καὶ τὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐπαναστάσεις, τούς τε διωγμούς καὶ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀσεβῶν ἀνδρῶν τεθεαμένος, οὐκ ἀν εἶποι δρη εἰναι ὑψούμενοι καὶ θάλασσαν ἀληθῶς κυμαίνουσαν, ἥχον τε κυμάτων τὰς τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων βλασφημίας; « Α δὴ πάντα ἐν τῇ μιᾷ φορῇ ταπεινοῦν εἰωθεν· ὡς τοὺς ὄρῶντας τὴν πιὼντιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπώλειαν ταράττεσθαι· καὶ φόδον ἀναλαμβάνειν Θεοῦ, σημεία ἐναργῆ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνθέου δυνάμεως τὴν τῶν ἀσεβῶν καθαίρεσιν εἰναι ὄμολογοῦντας.

« Ἐξόδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις· ἐπεσκέψω τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτήν. » Πρὸς τοὺς κατειλημένους καὶ δῆλα σημεῖα τῆς τοῦ Σωτῆρος δυνάμεως παρίστη λέγων: « Ἐξόδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις· » ἀνθ' οὐδὲ οὐδὲ Σύμμαχος ἡρμήνευε· « Τὰς προελεύσεις τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς ἐσπέρας τὰς ὄμνολογίας. » « Ἐν γάρ καὶ τοῦτο μέγιστον σημεῖον τυγχάνει τῆς ὀστηρίου δυνάμεως, τὸ μετὰ τὴν ταπεινωσιν τῶν προλεχθέντων συστήσασθαι ἐν ἀνθρώποις ἔξόδους πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις· » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ὄμνολογίας, » ή, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « αἰνοποιήσεις. » Τὸ γάρ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πρωΐας τοῦ ἡλίου ἔξόδους, κατὰ τε τὰς ἐσπερινὰς ὥρας ὄμνολογίας καὶ αἰνοποιήσεις, καὶ θείας ἀληθῶς τέρψεις τῷ Θεῷ συστήσασθαι, οὐ τὸ τυχόν ἢν Θεοῦ ἀρετῆς σημεῖον. Θεοῦ δὲ τέρψεις οἱ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀναπεμπόμενοι κατὰ τοὺς ὄρθρινούς καὶ κατὰ τοὺς ἐσπερινούς καιροὺς ὑμνον τυγχάνουσι. Διὸ λέλεκται που· « Ἡδυνθείη αὐτῷ ἡ αἰνεσίς μου· » καὶ πάλιν: « Ἔπειρις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή· » καὶ: « Γενηθήτω τὸ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιον σου. » Καὶ αὗται οὖν αἱ τέρψεις σημεῖα τυγχάνουσι τοῦ Σωτῆρος. Καὶ ἀλλο δὲ πρὸς τούτοις σημείον μέγιστον καταριθμεῖται ἔξῆς λέγων: « Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν. » Ής γάρ νοσούτα ιατρὸς ἐροφὴ καὶ ἐπισκέπτεται, ἐπιμέλειαν ποιούμενος τοῦ πάθους, πάντα τε τὰ πρὸς θασίν καὶ σωτηρίαν συντελοῦντα συμβαλλόμενος· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ σὺ δὲ Σωτῆρ ἡμῶν, ή ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς, περιέσωμένος δυναστείλαν τῇ Ισχύι σου, ταῦτα πάντα εἰργάσω· τὰς μὲν ἀντικειμένας καθείλεις δυνάμεις, συνεστήσω δὲ ἐπὶ γῆς πρωΐας καὶ ἐσπερινὰς τέρψεις· καὶ ταῦτα ἐπραξας, καταξιώσας τῆς σεαυτοῦ ἐπισκοπῆς τοὺς ἐπὶ τῇ γῆς ἀνθρώπους, δο· ής μυρία αὐτοῖς ἀγαθὰ δεδώρηται· ὡς πληρῶσι αὐτούς καὶ μεθύσαι ταῖς ἀγαθαῖς σου χορηγίαις, πλουτίσαι τε αὐτούς κατὰ τὸν Ἀπόστολὸν φέσαντα· « Ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει· » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον φέσαντα· « Πολυκαρπίδ πλουτίσεις αὐτήν. » Πῶς δὲ ἐμέθυσε τὴν γῆν, καὶ πῶς ἐπλούτισε καὶ ἐπλήρωσεν αὐτήν πολυκαρπίας, διασαφεῖ λέγων ἔξῆς· « Ο ποταμός τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων. » Τὸν γάρ σεαυτοῦ ποταμὸν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὸν ἀπὸ τῆς ἐν σε-

²⁶ Psal. cxlvii, 1. ²⁷ Psal. cxi, 2. ²⁸ ibid. ²⁹ I Cor. i, 5.

τηγής ἀναβλυσταίνοντα, τοῖς ἐπὶ γῆς οἰκοῦσι δωρη-
σάμενος, τὴν λογικὴν καὶ νοστρὸν αὐτῶν χώραν γῆν
διομαζομένην, πολλῷ τῷ φεύγεται κατακλύσας, μεθύ-
σες τοῖς τῆς σοφίας διμερήμασιν, επλήθυνάς τε τοῦ
πλουτίσαι αὐτὴν, τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος διαφό-
ροις χαρίσμασι. Τούτου δὲ τοῦ ποταμοῦ τὰ ὄρμή-
ματα εὑφράζινουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ ὁ Σωτὴρ
δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδίδασκε λέγων· « Ὡς ἂν πῇ ἐκ
τοῦ ὑδατος, οὐ ἐγὼ σώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἔχει τῆς κοι-
λαῖς αὐτοῦ φεύσουσιν ὑδατος ζῶντος, ἀλλομένου εἰς
ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ ἐλέγει περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ
ἥμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. » Οὐ-
τος οὖν διποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· ὡστ'
ἄν εἰπεν· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάν-
τες ἐλάδομεν. » Πολλῶν δὲ ὑδάτων διποταμὸς πεπλή-
ρωται, διὰ τὸ μή διοικουσας εἶναι τοὺς ἐξ αὐτοῦ ποτι-
ζομένους. Διαφόρων δὲ ὄντων ταγμάτων τῶν μετα-
λαμβάνοντων αὐτοῦ, εἰκότως ἐκάστῳ παρέχων τὰ
πρόσφορα, πολλῶν ὑδάτων πεπληρώθαι λέγεται· ὃν
μεταλαβοῦσα η λογικὴ χώρα, τὰς ἐπιτηδείους ἐκά-
στη φύσιδας τροφάς, καὶ τοὺς ἐπαξίους τοῦ ποταμού πα-
ραποτάνος. Διὸ λέλεκται· « Ἡτοίμαστες τὴν
τροφὴν αὐτῶν, διτι οὕτως ἡ ἐποιμασία. » Κατὰ δὲ
τὸν Σύμμαχον· « Τελεσφορήσεις, φησι, τὴν σπερ-
ματιαν αὐτῆς, θιτι οὕτως ἕδρασας αὐτὴν, » δηλονότι
τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τοῦ
πλουτίσαι αὐτὴν. » Τῷ οὖν ποταμῷ τῷ σῷ τελεσφο-
ρήσεις τὴν σπερματίαν αὐτῆς, τουτέστι τὰ σπέρματα
ἐν αὐτῇ καταβληθέντα σὺ αὐτὸς διὰ τοῦ σαυτοῦ πο-
ταμοῦ τελεσφορήθηναι ποιήσεις, ὡς τελείους ἀποδοῦ-
ναι τοὺς στάχυς. Οὔτω γοῦν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, η
μὲν ποιήσει λ', η δὲ δ', η δὲ ρ', τῆς ἀνθρωπίνης ψυ-
χῆς γῆς διομαζομένης, καὶ κατὰ τὴν σωτήριον πα-
ραβόλην· « Τοὺς αὖλακας αὐτῆς μέθυσον· πλήθυ-
νον τὰ γεννήματα αὐτῆς· ἐν ταῖς σταγήσιν αὐτῆς
εὑφράνθησται ἀνατέλλουσα. » Διεξελθὼν δι προφητι-
κὸς λόγος τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀρετῆς, καὶ
τῇ τοῦ Πνεύματος προγνώσει τὰ ἐσόμενα, ὡς ἡδη
δι' ἔργων κεχωρηκότα τεθεαμένος· δπως μὲν τῶν
ἀντικειμένων ἀνατροπὴν εἰργάσατο, δπως δὲ ἐπεσκέ-
ψατο τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσεν αὐτὴν, καὶ ὡς ἐπλήθυνε
τοῦ πλουτίσαι αὐτὴν, πληρωθέντος ὑδάτων τοῦ πο-
ταμοῦ τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα θεσπίσας, καὶ ὡς ἡδη πρὸ
θριαλμῶν δρύμενα θεασάμενος, ἐπ' εὐχήν τρέπεται,
καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύει λέγων· « Τοὺς αὖλακας αὐτῆς
μέθυσον, καὶ πλήθυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς. » Αὖ-
λακες δὲ ψυχῆς εἰεν ἀν οἱ κατὰ βάθους αὐτῆς λογι-
σμοὶ, καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἡ κρύψις καὶ τοὺς
πολλοὺς λανθάνουσα δύναμες, ήν δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος
ἀρθροῦ δίκην ἀνατέμνων καὶ μεταβάλλων, λεῖον
ἀπεργάζεται· περιελών τε τὰς ἀκάνθας, καὶ τὴν
περιττὴν ὅλην, ἐντίθησι τὰ ἀσυτοῦ σπέρματα· εἴτα
τοῖς λογικοῖς νάμασιν ἀρδεύων, μεθύσκει αὐτὴν. Διὸ
λέλεκται· « Τοὺς αὖλακας αὐτῆς μέθυσον, καὶ πλή-
θυνον τὰ γεννήματα αὐτῆς. » Εἴτα ἀντὶ τοῦ· « Ἐν
ταῖς σταγήσιν αὐτῆς εὑφράνθησται ἀνατέλλουσα· »
κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ταῖς φεκάσιν αὐτῆς χαυκῶ-

A sapientiaque imbris incibrians, et multiplicasti
locupletare eam et variis Spiritus sancti chariamatis.
Hujus porro et fluminis impetus laetificant
civitatem Dei. » Salvator item de eadem ipsa re
hæc docuit: « Si quis biberit ex aqua, quam ego
dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ,
salientis in vitam æternam. Hoc autem dicebat de
Spiritū, quem accepturi erant credentes in eum²⁰. »
Hoc itaque flumen Dei repletum est aquis; ita ut
dicant: « Ex plenitudine ejus nos omnes accepi-
mus²¹. » Multis autem aquis repletum flumen est,
quoniam qui eo potantur, inter se dissimiles sunt.
Cum diversi porro sint ordines eorum, qui ejus
consortes sunt, jure singulis congruentia præbens,
multis aquis repletum esse dicitur: quarum par-
ticeps rationabilis ager, congruentes singulis præ-
bet escas, atque condignos tanti fluminis fructus.
Quare dictum est: « Parasti cibum illorum, quo-
niā ita est præparatio. » Secundum Symmachum
vero: « Fructificare facies semen ejus, quoniam ita
fundasti eam, » videlicet terram, et inebriasti eam,
multiplicasti locupletare eam. » Flumine itaque
tuo fructum parere facies semini ejus, id est, se-
mina istuc conjecta, tu ipse, tuoque flumine fru-
ctum parere facies, ita ut perfectas spicas præbeat.
Sic secundum Evangelium alia terra tricesimum,
alia sexagesimum, centesimum alia proferet: nam
in Salvatoris parabola anima hominis terra voca-
tur. « Rivos ejus inebria, multiplicata genima
ejus: in stiliidiis ejus laetabitur germinans. »
Postquam propheticus sermo signa virtutis Serva-
toris recensuit, et ex præscientia Spiritus futura,
ut jam opere completa, prævidit; quomodo scilicet
adversarios prostraverit, quomodo terram visitave-
rit et inebriaverit, quo pacto multiplicaverit locu-
pletare eam, flumine Dei aquis replete. Hæc vatici-
natus, et quasi præ oculis haberet contemplatus,
ad preces vertitur, Deoque supplicat his verbis:
« Rivos ejus inebria, multiplicata genima ejus. »
Rivi animæ ejusdem profundæ cogitationes fuerint,
et abscondita multisque latens conscientiæ vis,
quam Dei verbum ceu aralrum sulcans et immu-
tans, planam efficit: spinisque ac superflua materia
amotis, semina sua inserit: deindeque rationabi-
libus fluentis irrigans, ipsam inebriat. Quare di-
ctum est: « Rivos ejus inebria, multiplicata geni-
ma ejus. » Postea vero illius loco: « In stiliidiis
ejus laetabitur germinans, » Symmachus sic
habet: « Stillis ejus emollies ipsam et germen ejus. »
Et hæc omnia visitantis Ecclesiam suam signa
sunt: quæ sane olim prænuntiata, non alio mode
quam per Servatoris nostri adventum completa
sunt: per quem qui ejus gratia dignati sunt, cœ-
lestia semina in animabus suis excipientes, uberes
fructus proferunt; alii nempe centesimum, alii
sexagesimum, alii tricesimum. Quisquis vero in
Dei Ecclesia diversos eorum qui in Christo profi-

²⁰ Joan. vii, 38, 39. ²¹ Joan. i, 16.

ciunt ordines conspicit, is eorum quæ in vaticinio A se:is aut̄n̄ kai t̄d bl̄ast̄m̄a aūt̄n̄, » ēr̄t̄z̄. Kai feruntur ubertatem probe cognoscat. t̄h̄ 'Exx̄l̄h̄s̄l̄v̄ aūt̄n̄. & d̄i p̄l̄d̄i προλεχθέντα oύd̄ δ̄ll̄w̄s̄ el̄s̄ Ērga κεχώρχεν ή δ̄iā t̄h̄s̄ t̄oū Šar̄t̄p̄os̄ h̄m̄w̄ ἐπιφανείας. δ̄i' h̄s̄ oī κατηξ̄w̄m̄evoi t̄h̄s̄ aūt̄n̄ x̄h̄rit̄oī, t̄d̄ eīs̄ oύr̄x̄n̄w̄n̄ σπέrm̄ata t̄h̄s̄ aūt̄n̄ ψυχaīs̄ & πoδ̄eξ̄ám̄evoi, x̄ar̄t̄oīs̄ eūh̄al̄s̄i s̄p̄ar̄éh̄ouīn̄. oī m̄eñ r̄ πoioj̄nt̄eīs̄, oī d̄eñ ȳ̄, oī d̄eñ λ̄. 'Oρōn̄ d̄e t̄iī t̄h̄ 'Exx̄l̄h̄s̄l̄v̄ t̄oū Œoū t̄d̄ d̄iāph̄ora t̄h̄ḡm̄ata t̄h̄n̄ ēn̄ X̄ris̄t̄p̄ p̄rokopt̄n̄t̄aī, t̄h̄n̄ p̄aγ̄k̄ar̄p̄l̄v̄ aīs̄t̄aī t̄h̄n̄ d̄iā t̄h̄s̄ p̄roxeiñēn̄s̄ p̄roj̄rt̄eīs̄: Ÿes̄t̄iñōm̄en̄w̄.

VERS. 12, 14. « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi lui replebuntur ubertate. » Quia ad prædicandum annum Dei acceptabilem, et diem retributionis, venisse Servator dicitur, secundum Scripturam ex ejus persona sic loquentem: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me: evangelizare pauperibus misit me; prædicare captivis dimissionem, et cæcis visus restitutionem; vocare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis⁴⁴; » jure hic retributionis diem indicat. Est autem illa futurum sæculum, quod post præsentis consummationem veniet. Illum itaque annum quasi corona novisque ac speciosis floribus, qui in eo versaturi sunt, ornandum, sermo presens vaticinatur dicens: « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. » Nam ille futuri sæculi annus, cum sit annus benignitatis Dei, benedictam coronam habebit, totum neimpe sanctorum chorum. Quam coronam cum benedixerit, imponet sibi Christus Dei, eorum agriculturæ floribus decoratus. Sed etiam ipse eorumdem corona erit secundum Isaiam sic loquentem: « Et erit Dominus Sabaoth corona gloriae. Tunc campi Dei replebuntur ubertate, et montes deserti tunc pingueſcent⁴⁵. » Ad hæc etiam tunc « colles exultatione accingentur. » Præter hæc autem omnia arietes ovium proprio vellere induentur. Hæc porro intelliges, si eorum qui salute nanciscuntur discrimina tecum reputes. Quorum alii quidem comparatione præstantiorum quasi inferiore gradu vitæ incedentes, allegorice campi Dei ubertate repletæ vocali sunt; quare dictum est: « Campi lui replebuntur ubertate; » alii vero variis jam virtutibus florentes, montes Ecclesiæ prius desertæ nuncupati sunt. Qui et ipsi ubertim irrigati a memorato flumine, pinguedine replendi dicuntur; sed etiam colles iis quoque sublimiores, sic tropice vocali, exultatione accingentur. Et hi quidem tres ordines in futuro benignitatis Dei anno beatitudinem consequentur: qui fortasse ex eorum numero sunt, qui fructum ferunt, alii centesimum, alii sexagesimum, alii tricesimum. Qui vero eorum præfecti futuri sunt, principes ac duces quidam ipsorum, præcellentibus virtutibus exornabuntur; quare dicitur: « Induti sunt arietes ovium, » ac si diceret, « induentur. » Arietes autem ovium principes ac duces memoratorum hominum intelligas, qui induti sunt, imo potius induentur. Quid induentur cogitandum nobis reliquit; sed tale nobis indumentum declarat diuinus Apostolus dicens: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem⁴⁶; » ac rursum: « Eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri,

« Εὐλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἑνίαυτοῦ τῆς χρηστότητὸς σου, καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσεται πιότητος. » Ἐπειδὴ κηρύζει ἑνίαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καὶ ήμέραν ἀνταπόδοσεως ἐλληνισμέναι λέγεται ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὴν φάσοκουσαν ἐξ αὐτοῦ προσώπου Γραφὴν. « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἶνεκεν ἔχριστος μεσύαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με. κηρύζει αἰχμαλῶτοις ἀφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν καλέται ἑνίαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καὶ ήμέραν ἀνταπόδοσεως. » εἰκότως καὶ ἑνταῦθα τὴν ήμέραν σημαίνει τῆς ἀνταπόδοσεως. « Εστι δὲ αὕτη ὁ μέλλων ἐπιστήσεσθαι αἰώνια μετὰ τὴν τοῦ ἑνίαυτοῦ ἀπεπεριπόνως συντέλειαν. Ἐκείνον τοίνυν τὸν ἑνίαυτὸν ἀπεπεριπόνως συμπαντα χορὸν τῶν ἀγίων. Ὁντενα στέφανον, εὐλογήσας, περιθήσεται ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τοῖς τῆς αὐτῶν γεωργίας ἀνθεσιν ὥρατζόμενος. Ἄλλα καὶ αὕτης αὐτῶν γενήσεται στέφανος κατὰ τὴν Ἰεστ̄an̄ φήσαντα. » Καὶ ἔσται Κύριος Σεβαύδος στέφανος τῆς δόξης. Τότε δὲ καὶ τὰ πεδία τοῦ Θεοῦ πλησθήσεται πιότητος, καὶ τὰ δρεαὶ δὲ τῆς ἐρήμου τότε πιανθήσεται. « Ετὶ μήν καὶ οἱ βουνοὶ τότε ἀγαλλίσονται περιζώσονται. » Καὶ πρὸς τούτοις ἀπασιονοὶ οἱ κριτῶν προβάτων τοὺς ίδιους ἐνδύσονται πόκους. Νοήσει δὲ ταῦτα, τὴν διαφορὰν ὑποθέμενος ἑαυτῷ τῶν σωμάτων ὃν οἱ μὲν, ὡς ἐν παραθέσει τῶν κρειττόνων τὸν βίον ὑποδειηκότες, ἀλληγορικῷ τρόπῳ πεδία Θεοῦ προσηγορεύθησαν πιότητος πληρούμενα διὸ λέλεκται. « Τὰ πεδία σου πλησθήσεται πιότητος: οἱ δὲ δῆν ἐν διαγρόριαις ἀρεταῖς ἀνθεύοντες δρεαὶ τῆς πρὸς ἐρήμου 'Εκκλησίας ὑπομάσθησαν οἱ, καὶ αὐτοὶ πλουσίως ἀρδόμενοι ἐκ τοῦ δηλωθέντος ποταμοῦ, πιανθήσεσθαι λέγονται: Ἄλλα καὶ εἰ ἔτι τούτων ὥψιλοτεροι βουνοὶ τροπικῶς καλοῦμενοι ἀγαλλίασιν περιζώσονται. Καὶ τρία μὲν ταῦτα τάγματα κατὰ τὸν μέλλοντα ἑνίαυτὸν τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ τεύχεται τῆς μακχαριότητος τάχα που ἐξείλων διτες, ὃν οἱ μὲν ἐποίουν ρ̄, οἱ δὲ ȳ̄, οἱ δὲ λ̄. Οἱ δὲ τούτων ἐπιστήσομεναι ἀρχοντές τινες καὶ ἡγεμόνες τινὲς αὐτῶν, ἐν δυνάμεσιν ἐκαιρέτοις κοσμηθήσονται διὸ λέλεκται. « Ἐνεδέσαντο οἱ κριτοὶ τῶν προβάτων: ἀντὶ τοῦ 'Ἐνδύσονται. » Κριοὺς δὲ προβάτων τοὺς ἄρχοντας τοὺς ἡγεμονέους τῶν προλεχθέντων νοήσεις, οἵτινες ἐνδύσοντο δὲ καὶ μᾶλλον ἐνδύσονται. Τι δὲ ἐνδύσονται, ήμέν καταλέλοιπεν νοεῖν διδάσκει δὲ τὸ ἑνδύμα τούτων ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγων: « Δεῖ τὸ φύσερδην τοῦτο

⁴⁴ Isa. lxii, 1. ⁴⁵ Isa. xxviii, 5. ⁴⁶ I Cor. xv, 53.

ενδύσασθαι ἀφθαρσταν· καὶ πάλιν· Ἐρ' ὁ οὐ θέλομεν ἐνδύσασθαι (1), ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα καταποθῇ τὸ θητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς. Ἐνδύσονται τοῖνυν οἱ κριοὶ τὸ ἀμπρέπον αὐτοῖς ἐνδυμα, τοῦ φθαρτοῦ σώματος αὐτοῖς μεταβάλλοντος εἰς ἀφθαρσταν, καὶ τοῦ θητοῦ εἰς ἀθανασίαν. Οὕτω γοῦν κατὰ τὸ παραδείγμα καὶ οἱ κριοὶ οἰκοθεν ἐπάγονται τὸ ἐνδυμα, τοῦ σώματος αὐτοῖς καρποφορῶντος τὸν πόκον. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐνδύσονται τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸ ἔξαρτον ἐγδυμα τὸ φῶς τῆς θεότητος αὐτοῦ περιβαλλούμενον. Ἔτι μὲν καὶ εἰς αἱ κοιλάδες, τότε· πλήθυνοῦσι σίτον. Ἐδει γάρ μηδὲ τῶν κοιλάδων ἀμνημονῆσαι· ἀνωτέρου μὲν γάρ πεδιάδες ὠνυμάσθησαν καὶ δρεα ἐρήμου καὶ βουνού. Ἐπειδὴ δέ εἰτι καὶ πάρ τα λεχθέντα τάγματα ἄλλοι τινὲς ταπεινότεροι, καὶ οὐκ ἀπόδηλοι μὲν τῆς βασιλείας, πλὴν ὡς ἐν παρθέσι τῶν προλεχθέντων σμικροὶ καὶ βραχεῖς, πάντων τε ὡς ἀν εἴποι τις, ἔχατοι ἀναγκαῖων οὐδὲ τούτων παρῆλθε τὴν μνήμην ὁ λόγος· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς καρπὸν οἰσειν τὸν ἐπιβάλλοντα διδάσκει λέγων· Καὶ αἱ κοιλάδες πλήθυνοῦσι σίτον προφέρουσαι, ή, τὴν τροφὴν, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Κεκράξονται· Τί δὲ κεκράξονται, ἐρμηνεύει ἔξης λέγων· Καὶ γάρ ὑμήσουσιν· ὥστε σαφέστερον εἰρήκει· Εἰ γάρ κοιλάδες τυγχάνουσιν, δύμως δ' οὖν ὑμήσουσι τὸν καὶ αὐτοὺς τῶν ἀγαθῶν πάροχον. Ὅμνοῦσαι δὲ κεκράξονται, παρθησάτρα χρώμεναι καὶ βοῇ μεγάλῃ· Βοῶσαι δὲ κρυψῆγε καὶ ὑμοῦσαι πολας προήσονται φωνάς, ή τὰς ἐν ἀρχῇ παντὸς φαλμοῦ φερομένας· Σοὶ πρέπει ὑμοὶς δὲ Θεός, ἐν Σιών, ἡ λέγουσαι; Ἀναγκαῖως δὲ πρόκειται τό· Κεκράξονται, καὶ γάρ ὑμήσουσι, περὶ τῶν κοιλάδων, ή καὶ περὶ τῶν προλεχθέντων ἀπάντων, ὡς ἀν μάθοιμεν, διτι μὴ περὶ αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν τόπων ὁ λόγος ταῦτα διδάσκει· καίτοι καὶ περὶ τούτων εἰδός ἡν τὰ προλεχθέντα λέγεσθαι νομίζειν ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς τοῦ Θεοῦ δωρήμασιν, ὡστ' εἶναι εὐχαριστήριον δύνον, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, ὑπὲρ τῶν κατ' ἑτοῖς ἀνθρώποις χορηγουμένων τὸν παρόντα λόγον. Καθ' ἔκαστον γοῦν ἐνιαυτὸν ὁ φιλάνθρωπος καὶ παντὸς ἀγαθοῦ δοτὴρ Θεός, ἐπισκεπτόμενος τὴν γῆν, μεθύσκει αὐτὴν, δρόων τοῖς συνήθεσιν διδύροις, πληροὶ τε αὐτῆς τοὺς αὐλακας ταῖς τῶν ὑετῶν χορηγίαις. Τά τε γεννήματα αὐτῆς πληθύνων εὐλογήσει. Ή δὲ εὐφραίνεται, νεαροποιηθεῖσά τε ἀνατέλλει. Κάπειτα πληρουμένη παντοίων καρπῶν, σπορίμων τι καὶ ἀκροδρύων στεφανοῦται, ὡς μὴ ἀν ὀχυραῖς κατὰ τὸν τοῦ ἔκρος καιρὸν ἐστεφανῶσθαι λέγειν αὐτὴν, τά τε πεδία πληθύσασθαι πιθητοῖς· καὶ μήτην καὶ τὰ δρεα τῆς ἐρήμου ἀνθεῖν, καὶ τοὺς βουνοὺς ἀγαλλιάσαι περιζώννυνται· ἀλλὰ καὶ τοὺς κριοὺς τῶν προβάτων τοῖς ἑαυτῶν πόκοις ἐνδιδύσκεσθαι, αὐτάς τε τὰς κοιλάδας χώρας πολλάκις πληροῦσθαι σίτον, καὶ μονονούχη τῷ ἔργῳ βοφν καὶ τὸν Θεόν δοξάζειν. Ταῦτα δὲ εἰ καὶ διτι μάλιστα αἰσθητῶς πληροῦται καθ' ἔκαστον ἑτοῖς, ἀλλ' ή σύμφρασις τῆς τοῦ παντὸς λόγου ἀκολουθίας ἐπὶ τὴν θεωρίαν ἡμᾶς ἀναπέμπουσα ἀποδέειται. Όμοιο δὲ οὖν τὰ προλεχθέντα πάντα, λέγω

A ut absorbeatur quod mortale est a vita⁽²⁾. Induentur itaque arietes congruenti sibi vestimento, mutato corruptibili corpore in incorruptionem, et mortali in immortalitatem. Sic itaque secundum exempli rationem, arietes vestimentum sibi producunt, corpore ipso velut emissente. Imo vero ipsum Dominum nostrum Iesum Christum indunt præstantissimo illo indumento, luce nempe deitatis vestiendi. Ad hæc autem tunc et valles abundabunt frumento. Par quippe fuit valles non silentio præterire; nam superius campi, montes deserti, et colles nominati sunt. Quia vero alii sunt memoratis ordinibus viliores, neque tamen ex regno ejiciendi, licet prædictis comparati, parvi, pusilli, ac, ut ita dicam, postremi habeantur; necesse fuit ut neque eorum mentio præteriretur; sed eos quoque B congruentem fructum laturos esse declaratur his verbis: Et valles abundabunt frumento, quod proserent, sive escam, secundum Symmachum. Clamabunt. Quid autem clamabunt, sub hæc explicat dicens: Etenim hymnum dicent; ac si apertius dixisset: Etiam valles sint, attamen talium sibi bonorum auctori hymnum dicent. Hymnum vero dicentes clamabunt, fiducia clamoreque magno utentes. Clamantes autem voce magna et hymnum dicentes quas voces emittent, nisi eas quæ initio totius psalmini feruntur: Te decet hymnus, Deus, in Sion? Necessario autem illud, clamabunt, etenim hymnum dicent, enuntiatur tam de vallibus quam de memoratis omnibus, ut ediscamus, hæc non de sensibilibus et corporeis locis doceri: tametsi prædicta verba de sensibilibus quoque Dei donis dicta putare par est, ita ut sit hymnus in gratiarum actionem pro iis, si verba spectentur, quæ quotannis a Deo hominibus subministrantur. Singulis itaque annis hominum ille amator largitorque bonorum omnium Deus, visitans terram, inebriat eam solitisque imbris irragat, rivos eius pluvias tumere procurat, genimina ejus multiplicans benedicit. Illa vero læta et renovata iterum efflorescit. Deinde fructibus generis reserta, segetibus et pomis coronatur, ut no piceat eam verno tempore coronatam dicere: campi replentur ubertate; quin etiam et montes deserti efflorescent, et colles exultatione accinguntur: arietes ovium velleribus suis vestiuntur; ipsæ convalles plerumque frumento abundant, et ipsis operibus tantum non claimant Deumque laudibus efferunt. Hæc porro etiam si quotannis sensibili modo impleantur, ex serie tamen narrationis commonstratum est, eadem nos ad contemplationem evocare. Nihilominus memorata omnia, nimis campi, montes deserti, colles et arietes ovium, atque insuper prius explicatae convalles, tum secundum datam interpretationem, tum obvio sensu accepta, unam vocem, melodiamque consonam Deo emissura esse dicuntur. Quare in omnibus hæc intelligas: Clamabunt et hymnum dicent.

⁽¹⁾ II Cor. v, 4.⁽²⁾ Forte εκδύσασθαι.

Ἐτ τὰ πεδία καὶ τὰ ὅρσα τῆς ἑρήμου, οἱ τε βουνοὶ καὶ οἱ χριόι τῶν προβάτων, καὶ πρὸς τούτοις αἱ ἀπελθεῖσαι κοιλάδες κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἀρμηνελαγάνη, κατά τι τὴν πρόχειρον διάνοιαν, μίαν ἀφῆσεν γα. νὴν καὶ σύμφωνον μελῳδίαν τῷ Θεῷ εἰρηνηταί. Διὸ κατὰ πάντων ἀκούσῃ τό· « Κεκράζονται καὶ ὑμνήσουσιν. »

1. IN FINEM, CANTICUM PSALMI. LXV.

Vers. 2. « Jubilate Deo, omnis terra, psallite nomini ejus, date gloriam laudi ejus. » Evangelicus hic item psalmus est : nam gentium vocatio nem complectitur. Neque enim eo quo canebatur tempore finem consecuturus erat, sed in consummatione saeculorum. Quare memoratarum ibi rerum prophetiam ad finem remittiit. Estque rursus canticum psalmi ; sive, prout in praecedenti psalmo inscribitur, « Psalmus cantici. » Spiritus quippe sanctus per propheticam animam, quae se receperat, eum latititia multa canebat psallebatque, pro bonis in vaticinio suo annuntiatis : quorum causa omnibus gentibus salutarem gratiam suscepturis quædam agenda præcipit, quae nos exequi, ad quos præmissæ voces spectant, necessarium est. Præcipit itaque omni terræ, id est, omnibus terræ elementum incolentibus, ne sese Moysis mandatis et gravi legis jugo subjiciant ; sed ei solum, quae in praesenti psalmo jubentur, peragant ; et primo quidem Deo jubilent ; secundo, psallent nomini ejus ; tertio, dent gloriam laudi ejus ; quarto, dicant Deo : « Quam terribilia sunt opera tua ! » et : « In multitudine virtutis tue mentientur tibi inimici tui. » Primum itaque per scientiam et veram cognitionem exsequemur Deo jubilantes, militum instar qui in bellis acclamant et jubilant, quicunque vocis magnitudine sese terribiles et formidabiles inimicis exhibent. Quoniam ergo Servator noster inimicos nostros, qui olim animas nostras in multorumnuminum errorem captivas eggerant, propellens ac oppugnans, nos omnes milites suos armis adversus eosdem instruit ; jure precibus ad Deum effusis jubilare, ac genitibus inenarrabilibus victoriae Regis nostri operam dare jubemur. Jubilatio autem per orationes, per theologiam, per sanam et claram cognitionem emititur, itemque per spirituale sacerdotium, quod gratiarum actionibus, in mysteriis Novi Testamenti, per universam terram persolvimus, quando immolationis Agni Dei commemorationem agentes, banc implemus prophetiam : « Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam laudis et jubilationis ». Quare in alio eloquio horum eruditus populus, beatus prædicatur his verbis : « Beatus populus qui scit jubilationem ». Hoc itaque priu[m] ut necessario præstandum, omnes homines Spiritus sanctus agere jubet dicens : « Jubilate Deo, omnis terra. » Secundo, psallere nomini ejus præcipit, quod a nobis omnibus in locis observari consuetum est. Nam in omnibus Dei ecclesiis apud gentes constitutis, hæc ipsa modulari et psallere, non Graecis tantum, sed etiam barbaris præcipitur. Alias quoque, allegoria ritu, corpus humanum, quod ceu instrumentum animæ traditum est, psalterium vocari solet : quo cum pulsatur interior

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ. ΞΕ'.

« Ἀλαλάζατε τῷ Θεῷ πᾶσα ἡ γῆ, φάλατε δὴ τὴν ὄνδρατι αὐτοῦ, δότε δέξανταίνεστε αὐτοῦ. » Εὔχηγε λικός ὑπάρχει καὶ δι παρὸν ψαλμὸς, τὴν τῶν ἔθνων περιέχων καῆσιν. « Ήμελλε δὲ ἄρα οὐ καθ' οὓς ἔδει χρόνους τέλους τυγχάνειν, ἀλλ' ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. Διὸ ἀναπέμπει τὴν τῶν ὄντων μεμένων προφητείαν εἰς τὸ τέλος. » Εστι δὲ ὧδη φαλμοῦ ἔμπαλιν ἡ κατὰ τὸν πρὸ αὐτοῦ, ὡς ἐπεγέγραπτο, « Φαλμὸς φόῆς », « Ἡδε γάρ καὶ ἔφαλλε τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου σὺν πολλῇ χαρᾷ διὰ τῆς ὑποδεξαμένης αὐτὸν προφητείας ψυχῆς ἐπὶ τοῖς δὲ αὐτοῦ θεσπιζομένοις ἀγαθοῖς, ἐφ' οἷς καὶ πᾶσι τοῖς θίνεται τοῖς τὴν σωτηρίαν χάριν ὑποδεξαμένοις παρακελεύεται πράττειν τινά, διπερ ἀναγκαῖον ἐπιτελεῖν ἡμᾶς, οἵς ταῦτα προανεψωνείτο. Προστίθεται τοινυν πάσῃ τῇ γῇ, τουτέστι τοῖς τὸ τῆς γῆς στοιχείον οἰκουσιν ἄπαισι, μή τοῖς Μιωύσεως παραγγέλμασι καὶ τῷ βαρείᾳ ζυγῷ τοῦ νόμου ἑαυτούς ὑποτάττειν μόνα δὲ τὰ διὰ τῶν μετὰ χειρας κελευθμενα ποιεῖν καὶ πρῶτον μὲν ἀλαλάζειν τῷ Θεῷ, δεύτερον φάλλειν τῷ ὄνδρατι αὐτοῦ, τρίτον δέξανταίνειν τῇ αἰνέστε αὐτοῦ τέταρτον λέγειν τῷ Θεῷ. » Ής φοβερὰ τὰ ἔργα σους, καὶ. « Εν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως σου φέυσονται σε οἱ ἔχθροι σου. » Τὸ μὲν οὖν πρῶτον δὲ ἐπιστήμης καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐπιτελέσωμεν ἀλαλάζοντες τῷ Θεῷ, δικην τῶν ἐν πολέμοις ἀναφωνύντων καὶ ἀλαλάζοντων στρατιωτῶν, οἱ τῇ δυνάμει τῆς φωνῆς καταπληκτικοὺς καὶ φοβεροὺς ἑαυτούς τοῖς πολεμοῖς ἐμφαγίουσιν. Επει τοινυν τοῖς ἡμετέρους ἔχθρούς, τοῖς πάλαι τὴν ψυχὴν ἡμῶν εἰς τὴν πολύθεον πλάνην ἡγαμαλωτικότας, ἐλαύνων καὶ πολεμῶν δι Σωτῆρο τημῶν, καὶ πάντας ἡμᾶς τοῖς αὐτοῦ στρατιώτας κατ' αὐτῶν ὀπλίζει, εἰκότως διὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῶν ἀλαλάζειν κελευθμεθα στεναγμοῖς τε ἀλαλήτοις συμπράττειν τῇ νίκῃ τοῦ Βασιλέως τημῶν. Γίνεται δὲ δι ἀλαλαγμὸς δι εὐχῶν, γίνεται καὶ διὰ θεολογίας, γίνεται δὲ καὶ δι ὑγιῶν καὶ τετρανάμενης γνώσεως, γίνεται καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς ιερουργίας, ἢν δι τοῖς εὐχαριστίαις κατὰ τὰ μυστήρια τῆς Καινῆς Διαθήκης καθ' δλῆς τῆς οἰκουμένης ἐπιτελούμεν, ὀπτηνίκα, τῆς θυσίας τοῦ Ἄμυνος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνάμυνσιν ποιούμενοι, τὴν προφητείαν πληροῦμεν τὴν φάσκουσαν. « Εὐχάλωσα καὶ θύσα εἰν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν αἰνέσεως καὶ ἀλαλαγμοῦ. » Διὸ καὶ ἔτερον λόγιον τὸν τούτων ἐπιστήμονα λαὸν μακάρεις φάσκον. « Μακάριος δι λαὸς δι γνώστων ἀλαλαγμόν. » Τούτο δὴ οὖν πρῶτον ἀναγκαῖον τὸ προφητικὸν Πνεῦμα πάσιν ἀνθρώποις πράττειν διακελεύεται φάσκον « Ἀλαλάζατε τῷ Θεῷ, πάσας ἡ γῆ. » Εἴτα δεύτερον φάλλειν τῷ ὄνδρατι αὐτοῦ προστάττειν δι καὶ αὐτὸν κατὰ πάντα τόπον εἰωθεν ὑφ' ήμῶν ἐπιτελεῖσθαι. Επει κατὰ πάσαν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν τοῖς θίνεσιν ιδρυμένην, αὐτὰ δὴ ταῦτα μελῳδεῖσθαι καὶ φάλλεσθαι, οὐχ « Ελλησι μόνοις, ἀλλὰ καὶ βαρβάροις παραδέδηται. Καὶ ἐλλας δὲ, ὁμοίς

⁴⁴ Psal. xxvi, 6. ⁴⁵ Psal. lxxxviii, 16.

ἀληγορίας, τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπειον, ὡσπερ δργανον Α ψυχὴ δεδομένον, ψαλτήριον εἰωθεν δνομάζεσθαι· δι' οὐ δὲ εἰσω ἀνθρώπος, ἀνακρουόμενος, ἐπιστημόνως τὰ μέλη καὶ τὰ αἰσθητήρια τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ λέγοιτ· δὲ εἰκότως ψάλλειν. Τὰ μὲν οὖν τῆς γνώσεως καὶ διὰ τοῦ ἀλαλαγμοῦ αὐτῇ καθ' ἐαυτὴν τὴν ψυχὴν κατέρθουν δὲ αὐτῷ τῷ Θεῷ τὴν ἀλαλάξε· τὰ δὲ τοῦ ψάλλειν διὰ τῆς τοῦ σώματος ἡθικῆς καὶ πρακτικῆς κινήσεως ἐνεργεῖ· διὰ λέλεκται· «Τῷ δύναματι αὐτοῦ.» Εὑφημίαν γάρ τῷ τοῦ Θεοῦ δύναματι φέροι ἀνὴρ οὐδὲ τῶν πράξεων τοῖς πολλοῖς θεωρουμένη κατόρθωσις. Καὶ τρίτον δὲ, πρόσταγμα πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἔθνων τὸν Θεὸν ἐπεγνωκός παρήγγελται, τὸ κελεύον διδόναις δόξαν οὐ τῷ Θεῷ, ἀπήρχει γάρ ἀλαλάξειν αὐτῷ ἀλλ' οὐδὲ τῷ δύναματι αὐτοῦ, τούτῳ γάρ ψάλλειν ἐκελευόμεθα· τῇ δὲ εἰνέσει αὐτοῦ. Αἰνοῦντας γάρ αὐτὸν προσήκει μὴ ταπεινῶς, μηδὲ ἀδόξως αἰνεῖν, σὺν πολλῇ δὲ τιμῇ καὶ δόξῃ. Πρὸς γάρ τῇ κατὰ διάνοιαν ἐρχόμενῃ περὶ Θεοῦ γνώσει δι' ὅργανου κατορθουμένῃ προσήκει καὶ διὰ λόγων θείων αἰνους καὶ δύναμος τοὺς εἰς τὸν Θεόν περιεχόντων σὺν εὐλαβείᾳ καὶ σεβασμῷ τιμῇ τὸ πρώτον ἀποκληροῦν πρόσταγμα. Διὰ λέλεκται· «Δότε δόξαν αινέσει αὐτοῦ.» ή κατὰ τὸν Ἀχύλαν, «Δότε δόξαν ὑμνήσει αὐτοῦ.» ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Τάξατε εἰς τιμὴν τὸν δύμον αὐτοῦ.» Έτι πρὸς τούτοις τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν παρακελεύεται πᾶσιν ἡμῖν τεθωρημένως ἐνατενίζειν τοῖς Ἑργοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν νοῦν ἐφιστᾶν, ὅπως φόδου καὶ ἐκπλήξεως γέμῃ ἡ τῆς σοφίας αὐτοῦ μεγαλουργήματα. «Ἐκ μεγέθεως γάρ καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιούργος θεωρεῖται·» καὶ· «Τὰ ἀδράτα αὐτοῦ ἀπὸ γείσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται·» η τὸ μέδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης.» Ταῦτ' οὖν θεωροῦντας, ὑπερεκπλήγεσθαι δεῖ, καὶ λέγειν τῷ Θεῷ· «Ὦς φοβερά τὰ Ἑργα σου.» Ἄλλ' ἡμῖν μὲν τοῖς ὑπὸ σου πεφωτισμένοις ἔγνωσται καὶ κατεληπται τὰ Ἑργα σου δυντα φοβερά· οἱ δὲ ἔχθροι σου ἐν σκότῳ καλινδύμενοι, καὶ θέλεισι ποτε περὶ τῶν σῶν Ἑργῶν διεξιέναι, καὶ λόγους ὡς οἶντε φυσικοὺς ἀποδιδόναι, μακρὰν ἀποπίπτουσι τοῦ πλήθους τῆς σῆς δυνάμεως, οὐδὲν ὑγιές οὐδὲ ἀληθὲς ἔχοντες λέγειν. Διό φαμεν· «Ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως σου φεύσονται σε οἱ ἔχθροι σου. Πᾶσα ή γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φαλάτωσάν σοι, φαλάτωσαν τῷ δύναματι σου. Διάλαλμα.» Τὰ μὲν πρώτα παραγγέλματα ἦν πάσῃ τῇ γῇ, δηλαδὴ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, προφητικῶς παρηγγελμένα· ἐπειδὲ εὐχῆς ἦν χρεῖα εἰς τὸ δυνηθῆναι δι' Ἑργῶν τοῦτα χωρῆσαι, ἀναγκαῖως τὸ θεῖον Πνεῦμα μετά τὰ πρώτα πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψει τὸν Θεόν, εὐχήν ὑπὲρ πάσης τῆς γῆς ἀναπέμπον. Διό φησι· «Πᾶσα ή γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φαλάτωσάν σοι, φαλάτωσαν τῷ δύναματι σου.» Άντι δὲ τοῦ· «Πᾶσα ή γῆ,» δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἡρμήνευσεν εἰπών· «Πάντες οἱ ἐπὶ γῆς·» λευκότερον δηλώσας, διτι μὴ Ιουδαιοῖς τὸ παράγγελμα δέδοτο, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις. Μεγίστης γάρ ἐδέοντο εὐχῆς, ὡς ἀν δυνάμεις θεοῦ παράδοξος γένοιτο τις ἐν αὐτοῖς μεταβολὴ πρὸς

A homo, membra et sensus ejus scite legi Dei psallere jure dicantur. Quæ igitur ad cognitionem pertinent anima in seipsa per jubilationem exsequebatur, quamobrem ipsi Deo jubilabat; per consuetum autem corpori agendi motum psallendi ritum exsequebatur: quare dicitur: «Nomini ejus.» Laudem quippe nomini Dei conciliant recte facta, quæ a multis conspiciuntur. Tertio, mandatum nobis omnibus, qui ex gentibus ad Dei cognitionem accessimus, traditum est, quo jubemur gloriam dare, non Deo, satis enim erat jubilare ipsi; non nomini ejus, huic enim psallere jubemur, sed laudi ejus. Laudantes enim ipsum par est non humiliiter, nec sine gloria id agere, sed magno cum honore et gloria. Siquidem præter cognitionem Dei in mente defixam, quæ per instrumentum celebratur, par est etiam divinis sermonibus laudes et hymnos Dei complectentibus cum pietate ac veneratione primum præceptum implere. Quare dictum est: «Date gloriam laudi ejus;» vel, secundum Aquilam: «Date gloriam hymnis ejus;» vel, secundum Symmachum: «Constituite in honorem hymnum ejus.» Ad hæc vero Spiritus propheticus jubet nos omnes attento animo opera Dei considerare, atque mente perpendiculari, quo pacto magna sapientiæ illius opera timorem stuporemque inferant. «Nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum proportione quadam opifex intelligitur¹⁸;» et: «Invisibilia ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas¹⁹.» Hæc contemplantes, stupore affici par est, ac dicere Deo: «Quam terribilia opera tua!» Sed a nobis quidem abs te illuminatis cognoscitur et comprehenduntur opera tua terribilia esse. Inimici vero tui in tenebris volutati, etiamsi nonnunquam velint de operibus tuis verba facere, naturalesque sermones pro facultate texere, longe aberrant a magnitudine virtutis tuæ, nihilque sanum, verum nihil efferre valent. Quare dicimus: «In multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. Diapsalma.» Priora quidem præcepta omni terræ, videlicet omnibus gentibus, prophetice tradita fuerant. Quia vero, ut hæc opere compleri possent, oratione opus erat, Spiritus divinus post priora illa, necessario ad Deum vertitur, orationemque pro universa terra emittit. Quamobrem ait: «Omnis terra adoret te, et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo.» Pro illo autem: «Omnis terra,» clarius Symmachus interpretatur dicens: «Omnes qui in terra sunt,» apertius declarans, non Judæis traditum præceptum esse, sed omnibus qui in terra sunt hominibus. Precibus namque maxime opus erat, ut ex Dei potestate, inexpectata quædam mutatio ipsis accederet, ut ne ultra multorum numerum errori animo adhærerent; sed unum Deum, solum adorandum reapse colerent et adorarent, at-

¹⁸ Sap. xiii, 5. ¹⁹ Rom. i, 20.

que præceptum hujusmodi observarent : « Psallite A τὸ μηχεῖτι μὲν τῇ πολυθέῳ προσάρχειν πλάνη, μόνον nomini ejus. » Ut itaque hæc eveniant, Spiritus sanctus ita precatur : « Omnis terra adoret te et psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo. » οὐν ταῦτα γένηται, εἴχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον λέγον· « Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι καὶ φαλάτωσάν σοι, φαλάτωσαν τῷ δύναμι σου. »

Vers. 5, 6. « Venite et videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum. » Ut longe dis-sitis iis qui invocant nomen Dei, ut propius acce-dant præcipit dicens : « Venite. » Quod ipsum di-vinus Apostolus declaravit his verbis : « Et veniens annuntiavit pacem vobis qui longe fuistis, et pa-cem iis qui prope ». Omnes porro per orbem gentes ad Dei notitiam, et ad contemplationem opertam ejus sermo evocat. Nam procul Deo posi-tæ, neque videbant, neque noverant. Quamobrem ait : « Venite et videte opera Dei : » de quibus supra dictum est : « Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua ! » Sed olim quidem præcipiebat dicere : « Quam terribilia sunt opera tua ! » Quoniam au-tem verisimile erat eos, procul positos, quæ essent opera Dei ignorare, hic consequenter eodem sic alloquitur : « Venite et videte opera Dei. » Cum au-tem ea videritis, ediscetis, eum terribilem esse in consiliis pro filiis hominum. Horum sententiam sic clarius interpretatur Symmachus dicens : « Venite et videte opera Dei, terribiles machinationes pro filiis hominum. » Omnia quippe pro salute filiorum hominum machinatus est. Sub hæc docet quanta apud antiquos illos Deus fecisse narretur. Quænam vero illa sint, postea declarat : « Qui convertit mare in aridam ; in flumine pertransibunt pede. » Secundum Symmachum autem : « Convertit, inquit, mare in aridam ; fluvium pertransierunt pede. » Hæc porro in historia Scripturæ feruntur : quæ gentibus, utpote ignorantibus, necessario enarran-tur, ut ediscant, eum qui olim populus Dei erat, in servitute Ægyptiorum aliquando fuisse, et Ægyptiacæ idololatriæ subjectum ; sed Deum pro illis magna et terribilia edidisse, divinitus scilicet im-missis plagiis Ægyptios verberasse, ipsumque populum a dira servitute liberasse. Hæc quippe erant terribilia Dei opera neque tantum ea ibi edita, sed etiam in mari Rubro : quo in aridam mutato, suos quidem eripuit, impios vero in profundum perni-ciei conjecit. Hæc edocti, heus ! vos, inquit, confi-dite, ac credite eum qui talia pro antiquis illis operatus est, non imparem futurum ad similia pro vobis agenda. Quare « venite et videte opera Dei, » quam terribilis sit « in consiliis pro filiis homi-num. » Convertit igitur mare in aridam ; et in Jordane fluvio alia quædam terribilia opera designa-vit, quando demisso flumine pedibus pertransie-runt, qui ex deserto ad istam terram accesserant. Ipsiis igitur iisdemque calceamentis usi, confidite ipsum Deum spirituales Ægyptios, dæmones nempe malignos, qui olim animas vestras in servitutem

« Δεῦτε καὶ θετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, φοβερὸς ἐν βουλαῖς παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Ως μα-χρὰν ἀφεστηκόσι τοῖς καλουμένοις τὸ θεῖον διομέ πλησίον ἔρχεσθαι προστάττει λέγον· « Δεῦτε. » Τοῦτο δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρίστη εἰπών· « Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσαστο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μαχράν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἑγγύς. » Καλεὶ δὲ ὁ λόγος τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γῆνασιν, ἐπὶ τε τὴν θεωρίαν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Μαχράν γάρ ἀφε-στῶτα τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐύπα, οὔτε ἐγίνωσκε. Διὸ φησι· « Δεῦτε καὶ θετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. » περὶ ὧν ἀκυτέρω ἐλέγετο· « Εἰλτατε τῷ Θεῷ. » Ως φοβερὰ τὰ ἔργα σου ! » Ἀλλὰ πάλαι μὲν προσέταττε λέγειν· « Ως φοβερὰ τὰ ἔργα σου ! » Ἐπειδὴ δὲ εἰκὼν ἦν ἀγνοεῖν τοὺς μαχράν ἀφεστῶτας τίνα ἦν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἀκολούθως ἐνταῦθα πρὸς τοὺς αὐτοὺς φάσκει· « Δεῦτε καὶ θετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. » Ιδόντες δὲ ταῦτα μαθήσεσθε, ὅτι φοβερός ἐστιν ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Τρανύτερον τὴν διάνοιαν ἀπέδωκεν δὲ Σύμμαχος εἰπών· « Ἐλθετε καὶ θετε πράξεις τοῦ Θεοῦ, φοβερὰ μηχανήματα ὑπὲρ υἱῶν ἀνθρώπων. » Πάντα γάρ ὑπὲρ σωτηρίας τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων ἐμηχανήσατο. Είτα διδάσκει δισ πρότερον παρὰ τοῖς παλαιοῖς πεποιηκός δὲ θεὸς ἴστορεῖται. Τίνος δὲ ταῦτα, ἐπιλέγει ἐξῆς· « Ὁ μεταστρί-φων τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· ἐν ποταμῷ διελεύ-σονται ποδί. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Μετέβαλε, φησι, τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· ποταμὸν διέβησα ποδί. » Ταῦτα δὲ φέρεται ἐν τῇ τῆς ιστορίας γραφῇ· δὴ ἀναγκαῖως ὡς μῆι εἰδόσι τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγέλ-λεται, ὡς ἀν μάθοιεν, ὅτι καὶ δι πάλαι τοῦ Θεοῦ λαζ ἦν ποτε Αἰγυπτίοις δεσμούλωμένος, καὶ τῇ πλάνῃ τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰδωλολατρείας ὑπηγμένος· ἀλλὰ εἰργα-σται ὑπὲρ αὐτῶν δὲ θεὸς μεγάλα καὶ φοβερὰ, πληγαῖς μὲν τοὺς Αἰγυπτίους δυσλείας ἐλευθερώσας. Ταῦτα γάρ ἦν τὰ φοβερὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα, οὐ μόνα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Ἐρυθρᾶς· ἦν εἰς ἥηράν μεταβαλόν, διέσωσε μὲν τοὺς οἰκείους, τοὺς δὲ ἀσεβεῖς βιθὺ παρέδωκεν ἀπωλείας. Ταῦτα δὲ μανθάνοντες, ὡς οὖτοι, φησι, θαρσεῖτε, πιστεύοντες, ὅτι δὲ τὰ τοσαῦτα ἔργασάμενος ἐπὶ τῶν παλαιῶν οὐκ ἀδυνατήσει τὰ δυοια καὶ ἐφ' ὑμῶν καταπράξασθαι. Διὸ « δεῦτε καὶ θετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ », ὡς φοβερός ἐστιν « ἐν βου-λαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Μετέστρεψε γοῦν τὴν θάλασσαν εἰς ἥηράν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου δὲ ποταμοῦ ἀλλὰ τινὰ φοβερὰ θαύματα εἰργάσαστα, ὅτε δηλήθιον τοῖς ποσὶν, ὑποσταλέντος τοῦ ποταμοῦ, οἱ ἀπὸ τῆς ἔρημου παρισόντες ἐπὶ τῆνδε τὴν γῆν. Τούτοις δὴ οὖν αὐτοῖς ὑποδήμασι χρησάμενοι, θαρ-σεῖτε, ὡς καὶ τοὺς ὑμετέρους νοητοὺς Αἰγυπτίους,

⁴⁴ Ephes. II, 17.

δαίμονας πονηρύν, τοὺς πάλαι καταδυναστεύοντας ὑμετέρων ψυχῶν, διπελάσει οἱ αὐτὸς Θεός. Καν κυμαῖνη δὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων θάλασσα, καὶ οἱ τῶν ἀλλών καὶ ἀσεῶν βίος κλύδωνας καὶ κινδύνους ἔγειρη καθ' ὑμῶν· θαρσεῖτε ὑμεῖς, ἐναργὲς ἔχοντες ὑπόδειγμα τὴν πάλαι στραφεῖσαν θάλασσαν εἰς ἔηραν. Οὗτος γάρ καὶ ὑμῖν ὅμαλή τις ἔσται, καὶ ἀπαραπόδιστος ἡ ἀπὸ τῆς πλάνης πρὸς τὴν ἀλήθειαν διάβασις. Εἰ δὲ καὶ ποταμὸν ποτε τὸν Ἱορδάνην παραβόντας διῆλθον οἱ παλαιοί, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν ἡδη εὐαγγελίζεσθε, γινώσκοντες, ὅτι τὴν εἰς αὐτοὶ οἱ ταῦτα λέγοντες καὶ ὑμεῖς οἱ ἀκούοντες « ἔκει εὐφρανθησμέθα ἐν αὐτῷ. » Ἐκεῖ, δηλαδὴ ἐν τῷ μηνοθέντι ποταμῷ. « Εἴσται γάρ, έσται καρδίς, καθ' ὅν, ὁπερ εἰς συμπόσιον παρασκευαζόμενοι, ἐπὶ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἀπαντήσουσιν εἰς τὴν ἐν τῷ Ἱορδάνῃ ποταμῷ μυστικὴν ἀποκάθαρσιν οἱ τῆς Αἴγυπτιακῆς οἰλευθερούμενοι πλάνης. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ἀρέμενον ἀπὸ τοῦ Ἱορδάνου ποταμοῦ, ὅπηνίκα δὲ Βαπτιστῆς Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας παρήσει, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, προσελέτε πάντας « Ἑλληνας καὶ Ἰουδαῖους ἐπὶ τὴν ἑξομολόγησιν τῶν παραπτωμάτων· οἵτε καὶ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐπιστάς εἰν αὐτὸν κατηξίωσε ποταμὸν τῆς θεῖκῆς αὐτοῦ ἐπιβάσεως. Διὸ ἐν τοῖς προκειμένοις λέξεται · « Ἐκεῖ εὐφρανθησμέθα ἐν αὐτῷ. » Ἐνθεν εἰκότως τὸ αὐτὸν προφητεικὸν πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου τὴν ἐρήμον εὐαγγελίζομενον καὶ αὐτοῦ μνήμην πεποίηται τοῦ Ἱορδάνου αὐτὸν. « Εὐφράνθητε, ἐρημος διψῶσα ἀλλ' ἀγαλλιάσθω ἐρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· καὶ ἔξανθησει καὶ ἔγολιάσεται τὰ ἐρημα τοῦ Ἱορδάνου. Ἰσχύσατε, χειρες θειεμναι, καὶ γόνατο παραλειμένα· παρακαλέσατε οἱ ὄλιγάθυχοι τῇ διανοῇ. Ἰσχύσατε, μῆφοδεισθε. Ἰδού δὲ θεος ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδέδωκεν· αὐτὸς δέξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὁ φθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὥτα κυρῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανή ἔσται γλώσσα μογιλάλων· οἵτις ἐρήμηγή ἐν τῇ ἐρήμῳ ὄδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώῃ. » Ταῦτη διαλέκτεται ἐπὶ τοῦ παρόντος. « Ἐκεῖ εὐφρανθησμένα ἐν αὐτῷ · » οἱ δῆπτη πατηροῦτο κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἀνθρώπους θεοφάνειαν. « Ἐνθεν εἰκότως δὲ παρὼν φαλμὸς ἀπασι τοῖς ἔθνεσι προσφωνῶν εἰλεγε. · Δεῦτε καὶ δέστε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ · » καὶ πάλιν. « Εἴπατε τῷ Θεῷ · Ό; φοβερὰ τὰ ἔργα σου! · Σφόδρα δὲ ἀκολούθως εἰπών · « Ἐκεῖ εὐφρανθησόμεθα ἐν αὐτῷ, » ἐπιφέρει · « Τῷ δεσπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰώνος. » Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο αὐτοῦ λέγοντος ἀκούων τοῦ Σωτῆρος · « Ἐδόθη μοι πάσα δέκουσίν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· πορεύοντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ἐν τῷ ὄνδρατι μου. » Λίθος κατά μὲν τὸν Ἀκίλαν εἰργται · « Τῷ δέκουσιάσοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ δι' αἰώνος. » Καὶ ἀλλως δὲ εὐφρανθησόμεθα ἐν αὐτῷ τῶν προειρημένων καταξιωθέντες. Πότε δὲ εὐφρανθησόμεθα, ἀλλ' ἐπειδὰν δικῆλων ἐπιστῇ αἰών, οὐ τὴν δεσποτείαν καὶ τὴν ἔκνοσιν οὐδὲ ἔτερος ἔξει, η μόνος αὐτὸς δὲ τὴν δυνα-

A redigebant, expulsurum. Etiam si mare illud hominum fluctibus intumescat, etiam si atheistorum et impiorum genus fluctus et pericula vobis suscitent; confidite tamen, cum exemplum vobis conspicuum offeratur, mare scilicet olim versum in aridam. Sic quippe vobis expeditus, ac nullo obice interclusus erit ab errore ad veritatem transitus. Quod si Jordanem fluvium antiqui illi inexspectato modo transierunt; at vos quoque hoc exemplo Evangelium excipite, scientes quod tum nos ipsi qui haec dicimus, tum vos qui auditis, « ibi lætabimur in ipso. » Ibi, scilicet in memorato fluvio. Erit tempus, erit, inquam, quo ceu ad convivium apparantes se, ad lavacrum regenerationis accedent, ad mysticam in Jordane fluvio peragendam sordium purgationem, qui ab Egyptiaco errore liberati sunt. His porro significatur lavacrum regenerationis, quod ab Jordane fluvio incepit, cum Joannes Baptista Iudeam percurreret, prædicens baptismum poenitentie, omnesque cum Graecos tum Iudeos admitteret ad confessionem delictorum: cum ipse Servator et Dominus noster astans, ipsum fluvium divino suo aditu dignatus est. Quapropter supra dictum est: « Ibi lætabimur in ipso. » Unde et merito quidem idem propheticus spiritus, ubi deserto per Isaiam fausta denuntiat, ipsius Jordanis mentionem facit dicens: « Lætare, desertum sitiens; sed etiam exultet solitudo, et floreat quasi lily: et efflorescent et exultabunt deserta Jordanis. Confortamini, manus remissæ et genua dissoluta; consolamini, qui mente pusillanimes estis. Confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster judicium retribuit: ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cœorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet quasi cervus claudus, et lingua balbutientium clara erit: quia erupta est in deserto aqua, et torrens in terra sitiens. » De hoc loquitur in praesenti: « Ibi lætabimur in ipso. » Quæ in divino Servatoris nostri ad homines adventu impleta sunt. Unde merito praesens psalmus omnes gentes cōpellans dicebat: « Vemite et videite opera Dei; » ac rursus: « Dicite Deo: Quam terribilia sunt opera tua! » Et valde consequenter postquam dixerat: « Ibi lætabimur in ipso, » infert: « Qui dominatur in virtute sæculo. » Id quoque porro intelligas, Servatorem audiens dicentem: « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Euntes docete omnes gentes in nomine meo. » Quare secundum Aquilam dicitur: « Qui potestatem habet in virtute sua per sæculum. » Alias quoque lætabimur in ipso, jam memoratis bonis donati. Quandonam exultabimus, nisi cum futurum sæculum advenerit, cuius dominatum et potestatem nullus alias obtinebit, nisi ille qui dominatum a Patre accepit? Nunc enim in praesenti sæculo principatus sunt multi, potestates et dominationes, spiritualia nequitia et rectiores mundi. Tunc vero, postquam sustulerit omnem

¹⁰ Isa. xxxv, 1. 6. ¹⁰ Matth. xxviii, 18, 19.

principatum, potestatem et virtutem, ipse solus imperium obtinebit in sæculum illud, in quo lætitiam nobis hic sermo pollicetur. χράτορες τότε δὲ, δτε καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν καὶ δύναμιν, μόνος αὐτὸς ἔξουστάσῃ τῶν αἰώνων, ἐνῷ ἐπαγγέλλεται ἡμῖν ὁ παρὼν λόγος τὴν εὐφροσύνην.

Vers. 7-9. « Oculi ejus super gentes respiciunt: qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Dia-psalma. » Cum superius gentium vocationem adumbraret, universam terrain evocabat: neque tamen gentes diserte memoravit: nunc vero apertissime easdem, necnon Dei reconciliationem meminit. Nam de peccatoribus quidem dictum est: « Averte faciem tuam a peccatis meis¹¹; » ac rursum: « Quare faciem tuam, et dexteram tuam avertis¹²? » et iterum: « Avertisti autem faciem tuam a me, et factus sum conturbatus¹³. » De iis vero qui bona spe instructi sunt dictum est: « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum¹⁴; » et rursum: « Oculi tui videant æquitates¹⁵; » et iterum: « Signetur super nos lumen virtutis tui, Domine¹⁶. » Magnæ igitur pollicitationes gentibus in præsenti datæ sunt. Jam oculi ejus super gentes respiciunt. Atque animadvertis velim in hisce nusquam Judæorum mentionem haberi; sed per totum psalmum bona gentibus annuntiari. Perhumanus ergo ille gentium Servator oculos suos, scilicet inspiciendi virtutes, expandit in omnes gentes. Lucis autem radii ex oculis ejus emissi, animas sui capaces illustrant. Quoniam vero futurum erat ut non omnes gratiam recipieren, sed tantam ejus erga homines clementiam irritarent et exasperarent, quod donum non admittent; jure additur: « Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. » His porro significat eos ex gentibus, qui immorigeri et inobsequentes Evangelio sunt. Quare apud Symmachum dicitur: « Oculi ejus gentes inspiciunt; inobsequentes ne exaltent semetipsos. » Alio item sensu indicat eos ex circumcisione, qui gratiam contempserunt, et Servatoris vocationem nihil fecerunt. Quare Spiritus sanctus per Isaiam ad eos respiciens dicebat: « Aure audiatis, et ne intelligatis; et videntes videatis, et ne sciatis¹⁷. » Merito igitur viros increpans præsens sermo, utpote sine causa de atavorum dignitate inflatos, et de progenitorum gloria altum sapientes, dicit: « Qui exasperant non exaltentur in semetipsis. » Heus! vos, inquit, superbizæ et vano tumori vestro finem date, scientes Deum non magis, quam reliquis gentibus, vobis prospicere. Oculi ergo illius lustrandi vi prædicti, universorum hominum providentiam gerentes, super gentes respiciunt. Quid igitur vos, ac si præstantiora obtineatis, exaltamini in vobismetipsis, cum maxime viri exasperantes sitis? Quod autem ipsos sermo subindicit, aperte declarat Spiritus per Ezechielem dicens: « Fili hominis, mittam te ego ad domum

στελαν παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφώς; Νυν μὲν γάρ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἀρχαὶ πολλαὶ, καὶ ἔξουσια καὶ κυριότητες, καὶ πνευματικὰ πονηρίας καὶ κοσμοχράτορες τότε δὲ, δτε καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἔξουσίαν καὶ δύναμιν, μόνος αὐτὸς ἔξουστάσῃ τῶν αἰώνων, ἐνῷ ἐπαγγέλλεται τὴν εὐφροσύνην.

« Οἱ δρθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν, οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. Διάλυμα. » Διὰ τῶν Ἑμπροσθεν ἐπεσκιασμένων τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν αἰνιξάμενος, πᾶσαν τὴν γῆν ἐκάλει· οὐ μὴν σαφῶς τὰ ἔθνη· νυνὶ δὲ λευκότατα τῶν ἔθνων μέμνηται καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ διαλλαγῆς. « Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν ἀμαρτανόντων εἰρήται· « Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου· » καὶ πάλιν. « Τινὲς ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου καὶ τὴν δεξιὰν σου; » καὶ πάλιν. « Ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος. » Ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθὰς ἀλπιδας ἔγνωνται λέλεκται. « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιδικαίους, καὶ ὥτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν· » καὶ πάλιν. « Οἱ δρθαλμοὶ σου ιδέτωσαν εὐθύτητας· » καὶ αὐθιτις. « Σημειωθήτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Μεγάλαι τοῖνυν ἐπαγγελίαι διὰ τῶν προκειμένων τοῖς ἔθνεσι δέδονται· ἡδη δρθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσι. Καὶ θέα σπας οὐδεμοῦ τῶν προκειμένων Ἰουδαίων μέμνηται, διὰ δὲ τοῖς ἔθνεσι τὰ χρηστὰ εὐαγγελίζεται. « Οἱ μὲν οὖν φιλάνθρωπος τῶν ἔθνων Σωτὴρ τοὺς δρθαλμοὺς αὐτοῦ, τὰς ἐπισκοπικὰς δηλαδὴ δυνάμεις, ἐξῆπλωσεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. Φωτὸς δὲ ἀκτίνες ἐπὶ τῶν δρθαλμῶν αὐτοῦ πεμπόμεναι τὰς χωρητικὰς αὐτῶν φυχὰς καταλάμπουσιν. » Ἐπεὶ δὲ ἡμελλον μὴ πάντες τὴν χάριν ὑποδέχεσθαι, παροργίζειν δὲ τὸ δσον ἐπὶ αὐτοῖς καὶ παραπικραίνειν τὴν τοσαύτην φιλανθρωπίαν, διὰ τὸ μὴ παραδέχεσθαι τὸ δῶρον, εἰκότως ἐπιλέκται· « Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. » Σημαίνει δὲ διὰ τούτων καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι ἀπειθεῖς καὶ ἀνυποτάκτους τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ. Διὰ λέλεκται παρὰ τῷ Συμμάχῳ. « Οἱ δρθαλμοὶ αὐτοῦ τὰ ἔθνη ἐπισκοπεύουσι· οἱ ἀπειθεῖς μὴ ὑψύωσαν ἐαυτούς. » Σημαίνει δὲ καὶ δλως τοὺς ἐκ περιτομῆς ἀθετήσαντας τὴν χάριν καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος κλῆσιν ὑπερφρονήσαντας· διὸ πρὸς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ διὰ Ἡσαΐου ἀπετείνετο φῆσαν· « Αὐτῷ ἀκούστητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἰδητε. » Εἰκότως τοιγαροῦν ἐπιφραπίζων αὐτοὺς δὲ παρὼν λόγος, εἰκῇ φυσιουμένους ἐπὶ τοῖς προγόνοις, καὶ μέγα φρονούντας ἐπὶ τῇ τῶν προπτότων εὐδοκιμήσει, φησίν. « Οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. » Πλάσασθε γάρ, φησί, βρενθυνόμενοι καὶ εἰκῇ τυφούμενοι, ὡς οὗτοι, γνόντες, διτε οὐ μᾶλλον ὑμῖν ἐπιβλέπει δὲ θεός ἢ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Οἱ γοῦν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ δυνάμεως δρθαλμοὶ, πάντων ἀνθρώπων πρόνοιαν ποιούμενοι, ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσι. Τι οὖν ὑμεῖς, ὡσπερ τις ἔξαρτετον κεχτημένοι, ὑψούσθε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ταῦτα διδρεῖς δητες δὲ παραπικραίνοντες; Οτι δὲ αὐτοῖς αἰνίττεται δὲ λόγος, σαφῶς παρίστησι τὸ Πνεῦμα διὰ

¹¹ Psal. L, 11. ¹² Psal. XLIII, 24. ¹³ Psal. XXIX, 8. ¹⁴ Psal. XXXIII, 16. ¹⁵ Psal. XVI, 2. ¹⁶ Psal. IV, 7.
¹⁷ Isa. vi, 9.

Τεξειήλ λέγον· « Υἱὲ ἀνθρώπου, ἔξαποστελῶ σε ἐγώ πρὸς τὸν οἶκον Ἱερατὴλ, τοὺς παραπικραίνοντας, εἰτινες παρεπικρανάν με αὐτὸν καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἔως τῆς σῆμερον ἡμέρας· » καὶ ἔξῆς· « Εἴδη ἄρα ἀκούσωσιν, ή πτοηθῶσιν, διότι οἶκος παραπικραίνοντων ἐστί· » καὶ πάλιν· « Καὶ λαλήσω τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ή πτοηθῶσιν, διότι οἶκος παραπικραίνοντων ἐστί. » Καὶ ἐν τῷ δὲ φύλῳ ἀλεκταῖ· « Οτι παρεπικραναν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· » καὶ πάλιν· « Πλεονάκις ἐρχύσατο αὐτούς· αὐτοὶ δὲ παρεπικραναν αὐτὸν ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν. » Ναὶ μήν καὶ Μωυσῆς τὴν πικρίαν αὐτῶν παρίστησι λέγων· « Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. » Καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ δὲ εἰρηται πρὸς τοὺς αὐτούς· « Πώς ἐστράφη εἰς πικρίαν ἡ ἀμπελος ἡ ἀλλοτρία; » Εἰκότως τοίνους καὶ ἐνταῦθα παραπικραίνοντες ὑνομάσθησαν. Ἐκ παραλλήλου δὲ μνημονεύσας τῶν ἔθνων καὶ τῆς τούτων σωτηρίας δὲ λόγους, παράθεσιν τῶν ἐκ πειριτομῆς πεποίηται εἰπών· « Οἱ ὁψιθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν, οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς. Εὐλογεῖτε, Ἐθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκουστίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ. » Εὐαγγελικὸν εἶναι τὸν φαλμὸν καὶ ἀρχόμενοι τοῦ λόγου τετηρήκαμεν· δὲ καὶ δι' ὅλου τοῦ ὄφους τῆς προφητείας παρίσταται. Ἐκάλει μὲν γὰρ ἐν ἀρχῇ πᾶσαν τὴν γῆν· εἰτα ἐν τῷ μεταξὺ πλειόνα διδάξας, σαρέστερον περὶ τῶν ἔθνων ποιεῖται προφητείαν λέγων· « Οἱ ὁψιθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν. » Μετὰ δὴ οὖν τὴν τούτων διδασκαλίαν ἀκολούθως πάσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀν ὡφελημένοις ἐκ τοῦ προμεμαθηκέναι τὰ προλεχθέντα, εὐλογεῖν τῶν τοσούτων θαυμάτων τῶν τε φοβερῶν ἔργων ποιητὴν παρακελεύεται λέγων· « Εὐλογεῖτε, Ἐθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν. » Μή γὰρ τοὺς ὑμετέρους, φησι, τοὺς πάλαι πεπλανημένους νομιζομένους θεοὺς, ἀλλὰ τὸν ἡμέτερον, διὸ ἐκ πατέρων ἡμεῖς ἐπεγραψάμεθα, τοῦτον γνόντες εἶναι τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Νῦν γοῦν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, καὶ ὑμεῖς εὐλογεῖτε. Εὐφημοῦντες δὲ αὐτὸν, καὶ εὐλογοῦντες ὡς μόνον ἀληθινὸν καὶ κοινὸν ἀπάντων ἡμῶν τε καὶ ὅμῶν Θεὸν, μὴ σεσιωπημένως, μηδὲ ἡρεμέσ (sic) τῇ φωνῇ τούτῳ πράττετε· σὺν πολλῇ δὲ παρθησίᾳ καὶ θάρσει, φωναῖς τε γεγωνοῖς καὶ βοαις χρήσασθε μεγάλαις· ὡς καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀκούεσθαι τὴν ἀναπεμπομένην εἰς Θεὸν ὑψῷ ὅμῶν αἰνεσιν· δὴ καὶ δι Σωτῆρος ἐδήλου λέγων· « Ο λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ εἰπατε ἐν τῷ φωτὶ, καὶ δεις τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύσσετε ἐπὶ τῶν δωμάτων. » Ταύτης οὖν ἔχεται τῆς διανοίας τὸ φάσκον λόγιον· « Καὶ ἀκουστίσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ· » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἐξάκουστον ποιεῖτε τὴν φωνὴν τοῦ ὄμνου αὐτοῦ. » Θαυμάσαι δὲ ἔστι τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα, δια καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι, ἐν τε κώμαις καὶ χώραις κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, οἱ τοῦ Χριστοῦ λαοὶ ἐξ ἀπάν-

A Israel, ad exasperantes, qui exasperaverunt me ipsi et patres ipsorum usque ad præsentem diem⁶⁹; et postea: « Si forte audiant et deterreantur, quia domus exasperantium est⁷⁰; » et iterum: « Et loquar sermones meos ad illos, si forte audiant et deterreantur, quia domus exasperantium est⁷¹. » Et in cv psalmo dictum est: « Quia exacerbaverunt spiritum ejus⁷²; » ac rursum: « Sæpe liberavit eos. Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo⁷³. » Imo etiam Moyses acerbitudinem eorum declarat his verbis: « Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorrah. Uva eorum uva sellis, botrus acerbitudinis eorum⁷⁴. » In Jeremia autem ad eosdem dicitur: « Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena⁷⁵? » Jure igitur hic quoque exasperantes vocantur. Dum autem ex adverso gentium et salutis eorum mentionem sermo facit, comparationem inducit, cum iis qui ex circumcisione sunt, dicens: « Oculi ejus super gentes respiciunt, qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Evangelicum esse psalmum jam sub initium observavimus: quod etiam ex tota prophetiæ serie comprobatur. Nam initio omnem terram compellabat: deinde plura docens, clarissim de gentibus vaticinatur dicens: « Oculi ejus super gentes respiciunt. » Post hujusmodi itaque doctrinam consequenter omnibus gentibus, utpote quæ supra memorata edidicerunt, et hinc utilitatem nactæ sunt, præcipit ut tot miraculorum terribiliumque operum artificem benedicant. « Benedicite, inquit, gentes Deum nostrum. » Non pristinos, ait, vestros, quos deos esse errantes putabatis; sed nostrum, quem ab avis usque nostris Deum ascripsimus, scientes hunc verum esse Deum. Nunc igitur, etiam si id prius non feceritis, vos quoque benedicite. Benedicentes autem et laudantes illum ut solum verum et communem omnium tam nostrum quam vestrum Deum, ne tacite, neu demissa voce id agite; sed cum multa fiducia et confidentia, alta voce magnisque clamoribus utimini, ut laudes a vobis Deo emissæ etiam ab extraneis audiantur, quod etiam Servator his verbis declarabat: « Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta⁷⁶. » Huic igitur sententiæ affine hoc dictum est: « Et auditam facite vocem laudis ejus; » sive, secundum Symmachum: « Auditam facite vocem hymni ejus. » Mirari porro subit qui impletus hic sermo fuerit, quando per universum orbem, in mediis urbibus, in vicis, in agris per universas Dei Ecclesiias, Christi populi ex universis gentibus delecti, hymnos et psalmos, non patriis diis, non Dei iniamicis dæmonibus; sed uni Deo a prophetis prædictato, alta emittunt voce, ita ut psallentium vox ve-

⁶⁹ Ezech. ii, 3. ⁷⁰ Ibid. 5. ⁷¹ Ibid. 7. ⁷² Psal. cv, 33. ⁷³ Ibid. 43. ⁷⁴ Deut. xxxii, 32. ⁷⁵ Jerem. ii, 21. ⁷⁶ Matth. x, 27.

ib *iis qui foris consistunt audiatur; ut præsens sermo opere compleatur: « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Additur postea: « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos. » Pro illo autem, « animam meam, animam nostram, » reliqui omnes interpres ediderunt: ac rursum pro illo, « pedes meos, pedes nostros » item omnes interpretati sunt. Non tantum, inquit, pro antiquis illis Dei operibus, quæ supra declarata sunt, hymnum ipsi et laudes emitit; sed ob beneficia nobis ipsis, qui talia loquimur, collata. Quandoquidem enim pedes nostros, valde currens, utpote qui vobis omnibus gentibus salutare Evangelium prædicemus, confortavit, et in vita defluxu, obices amovens, servavit inconcussos; multisque animæ nostræ insidianibus, ipse ejus servator et custos fuit: eorum itaque gratia « benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus. » Hæc porro ex persona præconum Evangelii manifeste prædicta sunt, quorum cursum pedumque virtutem Isaías, imo potius Spiritus sanctus per ipsum declarans, mirabundus acclamat: « Quam speciosi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem! » Quoniam igitur multis laboribus perfuncti, et ab incredulis gentibus vexationem, vincula, carceres et omne insidiarum genus perpessi, immutabiles permanere; jure eum qui ipsis vires addiderat, qui animam ipsis ad vitam custodierat, ut ne in peccati mortem laberetur; qui pedes firmos statuerat, ne commotionem, neu lapsum vel ruinam paterentur, omnes gentes benedicere jubent, et auditam facere vocem laudis ejus; non tantum pro mirabilibus terribilibusque illis antiquis operibus; sed etiam pro recentibus beneficiis, queis animam eorum qui talia loquerentur ad vitam posuit, neque dedit in commotionem pedes ipsis. Quare secundum Symmachum pluraliter dicitur: « Qui ordinavit animam nostram ad vitam, et non dedit labi pedes nostros. »*

φοιεροῖς ἔργοις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς νέοις ἀγαθοῖς, ἐφ' οὓς εἰς σάλον τοὺς πόδας αὐτῶν. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον πληθυντικῶς εἴρηται: « Τοῦ τάξιν τῆς

VERS. 10-13. « Quoniam probasti nos, Deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. » Et hæc consequenter ad superiora dicta sunt. Oportebat enim edoceri nos quo pacto Deus posuerit ad vitam animam eorum qui hæc dicent, et quomodo pedes eorum non dederit in commotionem. Nam quid admiserant, ut non corpore, sed anima perituri essent, et qua de causa in tantum periculi devenerant, ut pedes eorum commovendi essent, id singulatim enarrant, una Deo gratias agentes, et eorum quæ passi fuerant notitiam præbentes. Primo igitur aiunt, « Probasti nos, Deus. » Et quomodo probasti? Id explicant dicentes: « Igne nos exa-

A των τῶν ἔθνῶν συνειλεγμένωι, τοὺς ὑμνους καὶ τὰς φαλμῳδίας, οὐκ ἐπὶ τοῖς πατρῷοις θεοῖς, οὐδὲ τοῖς θεομάχοις δαίμοσι, μόνῳ δὲ τῷ παρὰ τοῖς προφήταις θεολογουμένῳ μετὰ μεγάλης ἀναπέμπουσι βοῆς, ὡς καὶ τοῖς ἔκτος ἑστῶσιν ἔξακουστον εἶναι τὸν φαλλόντων τὴν φωνὴν. Ἐργῳ πληρουμένου τοῦ φάσκοντος ἐνταῦθα λογίου: « Εὔλογείτε, ἔθνη, τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Εἰθ' ἔξῆς συνηπται: « Τοῦ θεμένου τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν, καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου. » Άντι δὲ τοῦ, « τὴν ψυχὴν μου, τὴν ψυχὴν ἡμῶν, » οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ ἔκδεδώκασι: καὶ πόλιν ἀντὶ, « τοὺς πόδας μου, τοὺς πόδας ἡμῶν, » ὁ μόνος οἱ πάντες ἡρμήνευσαν. Μή γάρ ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς, φησι, μόνος ἔργοις τοῦ θεοῦ, δὲ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἔστη λοῦτο, τὸν ὑμνον αὐτῷ καὶ τὰς αἰνέσεις ἀναπέμπετε· ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς ταῦτα λέγοντας εὐεργεσίας. Ἐπειδὴ γάρ τοὺς ἡμετέρους πόδας, πολλὰ δραμόντας, ὥστε πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἔθνεσι κηρύξαι τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, ἐδύναμοσεν, ἐφύλαξε τε ἀδιατρέπτους ἐν τοῖς τοῦ βίου βρέμασι τὰ ἐμποδίν κωλύματα περιελών· πολλῶν τε τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐπιβουλεύντων, αὐτὸς ταύτης σωτῆρ καὶ φύλακς ἐγένετο· καὶ τούτων αὐτῶν ἔνεκα « εὔλογείτε, ἔθνη, τὸν θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ δινεκρύπτεται προσώπου τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου προανεψωνείτο, ὃν τὸν δρόμον καὶ τῶν ποδῶν τὴν ἀρετὴν Ἡσαΐας, μᾶλλον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον δ' αὐτοῦ ἀποθευμάζον ἐδόσα. « Ός ὁραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά, τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην! » Επει τοίνυν, πολλὰ κεχμηκότες, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀπίστων ἔθνῶν διωγμοὺς ὑπομενάντες, δεσμά τε καὶ φυλακάς καὶ παντοίας ἐπειδούλας, ἀδιάτρεπτοι μεμνήκασιν· εἰκότας τὸν δυναμόσαντα αὐτοὺς, καὶ τὴν μὲν ψυχὴν εἰς ζωὴν φυλάξαντα, ὡς μὴ ἐκπεσεῖν αὐτὴν εἰς τὸν τῆς ἀμαρτίας θάνατον, τοὺς δὲ πόδας αὐτῶν στερήσους ἀπεργασάμενοι πρὸς τὸ μὴ σάλον ὑπομείναι, μηδὲ δλισθον καὶ πτωσιν, εὐλογεῖν πάσι τοῖς ἔθνεσι παρακελεύονται, ἐξέκουστόν γε ποιεῖν τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ, οὐχ ἐπὶ μόνοις τοῖς παλαιοῖς αὐτοῦ παραδόξοις καὶ

D « Οὐτὶ ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεὸς, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Καὶ ταῦτα ἀκολουθῶς εἰρηται τοῖς ἐμπροσθεν. Ἐχρῆν γάρ ἡμᾶς διδαχθῆναι, πᾶς δὲ θεὸς τὴν ψυχὴν ἔθετο εἰς ζωὴν τῶν ταῦτα φασκόντων, καὶ πῶς τοὺς πόδας αὐτῶν οὐ παρέδωκεν εἰς σάλον. Τί γάρ παθόντες ἡμελλον οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀπολύναι, τίνος δὲ γενομένου εἰς τοσούτον ἡλασαν κινδύνου, ὡς τοὺς πόδας μέλλειν σαλεύεσθαι, κατὰ μέρος διεξέρχονται, εὐχαριστοῦντες ἄμα τῷ θεῷ, καὶ διδασκαλίαν ποιούμενοι ὃν ὑπομενήκαν. Πρώτον οὖν φασιν· « Ἐδοκίμασας ὑμᾶς, ὁ θεός. » Καὶ πῶς ἐδοκίμασας; Ἐρμηνεύουσι λέγοντες· « Ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. »

⁴⁴ Isa. LII. 7.

Φυναὶ δὲ αἴται, ὡς ἔφην, ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν τυγχάνουσι τοῦ Σωτῆρος, ὃν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φήματα. Εἶναι δὲ ἀν καὶ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ μαρτύρων, οἱ κατὰ μίμησιν τῶν πρώτων τοῦ Σωτῆρος ήμῶν κηρύχων τὰ Ισα πεπόνθασιν· ἐν οἷς τοὺς ὑπὲρ θεοσεβείας ἀδίλους ἡγωνίσαντο. Φασὶν οὖν ἐρμηνεύοντες καὶ διασαφοῦντες, διποις τὴν ψυχὴν αὐτῶν θέτει εἰς ζωὴν, καὶ διποις τοὺς πόδας αὐτῶν οὓς ἔδωκεν εἰς σάλον· «Οὐτις ἐδοκίμασας ήμᾶς, δὲ Θεός, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Ἐπειδὴ γάρ ἀπειράστος ἀνὴρ ἀδόκιμος, εἰκότως ἐγγυμνάζων τοῖς πειρασμοῖς παραδίδωσι τοὺς οἰκείους δὲ Θεός· οὐχ ἵνα αὐτὸς γνῷ ὅποιοι τινές εἰσιν, ἀλλ' ἵνα, αὐτὸς πυρωθήτες λαμπρότεροι καὶ καθαρώτεροι ἀποτελεσθῶσιν. Πάσπερ γάρ ἐν ἀργύρῳ πολλάκις εὑρίσκεται ὄλης ἀλλοτρίας μίγμα, δὲ τέως μὲν λανθάνει πρὸ τῆς χωνείας, ἢ δὲ τῇ πυρώσει διελέγχεται καὶ διακρίνεται· μένει τε λοιπὸν αὐτὸς καθαρὸς ὁ ἀργυρός, κρείττων καὶ λαμπρότερος γεγονός ἐκ τῆς καθάρσεως· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνδρες, δοσοὶ ἀλλότριον ἐν τῇ ἑαυτῶν ψυχῇ ἐκ τῆς περὶ τὴν σάρκα συμπλοκῆς ἐφειλύσαντο, τοῦτο πᾶν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ τοῖς κατ' αὐτῶν ἐπανισταμένοις διωγμοῖς ἀπορύπτονται, (sic) πυρούμενοι καὶ καθαιρόμενοι διὰ τῆς τοιδεδε χωνείας, ὡς πᾶσαν ἀπιθαλεῖν ἀμαρτίας κηλίδα, ἥντινά ποτε, ὡς ἀνθρώποι, ἐν τισιν ἐλαττώμασι γενόμενοι προσεκτήσαντο. Ἐπὶ τούτοις οὖν εὐχαριστοῦντες, φασὶν· «Οὐτις ἐδοκίμασας ήμᾶς, δὲ Θεός, ἐπύρωσας ήμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Οὐ γάρ ὡς καλάγην, οὐδὲ ὡς χόρτον, οὐδὲ ὡς ἐτέραν ενθραυστὸν ὄλην ἐπύρωσας ήμᾶς, ἀλλ' ὡς ἀργύριον, τὸ ἀπὸ τῆς πυρώσεως καθαρώτερον γιγνόμενον. Πώς δὲ ἐπυρώθησαν ὑφηγοῦνται λέγοντες· «Εἰσήγαγες ήμᾶς εἰς τὴν παγίδα·» κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, «Εἰσήγαγες ήμᾶς, φασὶν, ἐν ὁχυρώματι·» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, «Εἰσήγαγες ήμᾶς ἐντὸς πολιορκίας·» κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἐκδοσιν· «Εἰσήγαγες ήμᾶς εἰς περιοχήν.» Δηλοὶ δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος; εἰρχτὰς καὶ φυλακὰς καὶ δεσμωτήρια, ἐν οἷς πρὸ τοῦ θανάτου κατάκλειστοι γίγνονται οἱ τοῦ Θεοῦ μάρτυρες· δὴ παγίδι ξικεν, εἰσὼν αὐτῆς ἀπολαδούσῃ τὸ τεθρευμένον. Ταῦτης δὲ τῆς παγίδος μέμινηται καὶ ἀλλαχοῦ οἱ αὐτοὶ φάσκοντες· «Ἡ ψυχὴ ήμῶν ὡς στρουθίον ἐβρύθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων· ἡ παγίς συνετρίβη καὶ ἡμεῖς ἐβρύθημεν.» Πρῶτον μὲν οὖν εἰς τὴν παγίδα οἱ πυρούμενοι εἰσάγονται, ἡ εἰς τὸ ὁχύρωμα, ἡ εἰς τὴν περιοχήν, ἡ εἰς τὴν πολιορκίαν· εἴτα δεύτερον ἀθλὸν ἀγωνίζονται, δηνδιασαφοῦσι λέγοντες· «Ἐθού θλιψίες ἐπὶ τὸν νότον ήμῶν.» Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν φασὶν· «Ἐθήκας τρισμὸν ἐν τῷ νότῳ ήμῶν·» κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· «Ἐθήκας κύκλωσιν τῇ δσφύτῃ ήμῶν.» Δηλοῦσι δὲ διὰ τούτων τὰς κατὰ τοῦ σώματος πληγὰς, διὰ ἐδήλου σαφέστερον δὲ Ἀπόστολος λέγων· «Τρὶς ἐβραβεύσθην, ἄπαξ ἐλιθάσθην, ὑπὸ Ιουδαίων τεσσαράκοντα παρὰ μίαν Ἐλαδον.» Μετὰ δὲ τὰς εἰρκτὰς καὶ τὰς κατὰ τὸν νότον ἡ κατὰ τὸν δοφύων

A minasti sicut examinatur argentum. » Hæ ipsæ sunt, ut jam dixi, apostolorum, discipulorum et evangelistarum Salvatoris voces, quorum sonus in omnem terram exivit, et in fines orbis terræ verba eorum. Fuerint quoque sanctorum Dei martyrum, qui ad imitationem priorum Servatoris præconum, paria perpessi sunt, cum pro divina religione certamina subierunt. Aiunt itaque, explicantes ac declarantes quo pacto animam, suam posuerit ad vitam, et quomodo non dederit in commotionem pedes suos: « Quoniam probasti nos, Deus, ut igne examinatur argentum. » Quia enim quisquis non probatur inglorius est, jure Deus familiares suos exercens, temptationibus tradit; non ut cognoscat ipse quinam illi sint, sed ut ipsi igne examinati, splendidiores ac puriores evadant. Quemadmodum enim in argento alienæ materiæ plerumque commistio reperitur, quæ sane latet antequam in conflaturam reponatur; dum autem igne confatur, tunc discernitur et probatur; ipsumque argentum tandem purius, præstantius ac splendidius ex purgatione remanet: sic et viri Dei, si quid alienum in anima sua ex carnis commistione contraxerint, illud omne in temptationibus et instantibus persecutionibus abstergent, igne examinati et per talēm conflaturam purgati, ita ut omnem peccati labem depellant, quam aliquando, utpote homines, in quædam lapsi delicta, admiscrant. De his itaque gratias agentes, dicunt: « Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti sicut etaminatur argentum. » C Non enim ut paleam et fennū, neque ut aliam fragilem materiam nos igne examinasti; sed ut argentum, quod ab igne purius evadit. Quomodo autem igne examinati fuerint, his verbis enarrant: « Induxisti nos in laqueum; » secundum Aquilam vero: « Induxisti nos, aiunt, in munimentum; » secundum vero Symmachum: « Induxisti nos intra obsidionem; » secundum quintam editionem: « Induxisti nos in munitionem. » His porro significantur ergastula, custodiæ, carceres in quibus antequam morti tradantur, conclusi degunt Dei martyres: quæ sane laquei similia sunt, quo venatione capta delinentur. Hujuscem laquei mentionem iidem alibi faciunt dicentes: « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, et nos liberati sumus. » Primo quidem qui igne examinantur, in laqueum inducuntur sive in præsidium, in munitionem aut in obsidionem; secundo certamen obeunt; quod significant his verbis: « Posuisti tribulationes in dorso nostro; » secundum Aquilam vero dicunt: « Posuisti contritionem in dorso nostro; » secundum Symmachum: « Posuisti circum lumbis nostris. » His vero declarant infictas corpori plagas, quas apertius enarravit Apostolus dicens: « Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, a Judæis quadragenas una minus accedi. » Post carceres, post plagas dorso

^a Psal. cxxiiii, 7. ^b II Cor. xi, 25.

aut lumbis incussas hæc addunt : « Imposuisti homines super capita nostra. » Hæc autem intelliges, cum videas atheos et impios viros persecutio- num tempore insurgentes ac contra divinæ religio- nis athletas sese extollentes; hos vero abjectos ac vultu demisso ob blasphema dicta et jactantiam atheistorum. Et vero plerumque vel pupillas oculo- rum verberabant, dum capita athletarum Dei plagis cæderent. Sed hæc omnia, aiunt Dei martyres, tu nobis, Deus, induxisti : nec tamen te volente quid simile in nos admittere ausi sunt, sed permittente. Quare sic eum alloquuntur : « Induxisti nos in laqueum. » Tu enim nos carcere detineri curabas, quia id fieri permittebas. Tu quoque ponebas tribulationes in dorso nostro. Neque enim id adversum nos ausi essent, si nos manu protegens tua custodiisses. Tu vero atheos homines imposuisti super capita nostra. Ad hæc autem in extremum malorum devenimus ; nam alii quidem igni traditi mortem sustinuerunt; alii in aqua extincti sunt. Ferrum quippe, et ferro illata supplicia, aliaque mortis genera, quæ maxima pars nostrum sustinuit, pro nihilo reputantur ex deteriorum comparatione. Quamobrem hæc quidem tacemus. Quia vero inter atrocias, nihil crudelius nece per ignem et aquam illata existimatur, hæc nos perpperso dicimus. Nam alii nostrum in mari et in fluminibus demersi sunt; alii ignis supplicium luerunt. His tantis suppliciis probasti nos, Deus, his omnibus igne nos examinasti sicut examinatur argentum.

Sed cum hæc omnia in nos induxisses, tu ipse rorsum eduxisti nos in refrigerium. Non enim nostrum erat talia sustinere et talia effugere, sed tui magni Servatoris; sicut enim induxisti nos in laqueum, sic eduxisti in refrigerium. Quandoquidem non permisisti ut tristia illa diu permanerent, neque in infinitum tribulationem protraxisti, neque permisisti ut diurno tempore homines capitibus instarent nostris; neque in ignem conjecti diu ibi versati, neque in aquam dejecti absorpti fuimus; sed eam pertransivimus : quare dicitur : « Transivimus per ignem, et profundum aquarum prætergressi sumus; » ideo dicitur, « per aquam. » His omnibus nos probasti, sumptioque patientia et perseverantia nostræ experimento, eduxisti nos in refrigerium; sive, secundum Symmachum, « in latitudinem. » Hoc autem diverso modo impletum est. Nam cum unum sit religiosorum hominum corpus; et alii quidem hæc passi sint, alii supplicium luerint, alii solum mulcta bonorum exercitati fuerint; alii fuga et recessu familiarium probati fuerint, non diu postea omnium finis omnibus faustus occurrit. Nam Dei martyres morte consummati, verum refrigerium invenerunt, ut dicere valeant : « Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus beneficit tibi, quoniam eripuit animam meam de morte », etc. Hæc quippe affinia præsentibus

A πληγάς· « Ἐπειδίνασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. » Καὶ τοῦτο δὲ νοήσεις, ὅρων κατὰ τοὺς τῶν διαγμῶν καιροὺς ἐπεμβαίνοντας τοὺς ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς ἀνδρας καὶ κατεπαιρομένους τῶν τῆς θεοσεβείας ἀθλητῶν, τοὺς δὲ ταπεινουμένους καὶ τὰ πρόσωπα συνεσταλμένους ἐπὶ ταῖς τῶν ἀθέων βλασφημίαις τε καὶ μεγαλυχίαις. « Ήδη δὲ πολλάκις καὶ κατὰ κόρης ἔτυψαν παιὸντες πληγαῖς τὰς τῶν ἀθλητῶν τοῦ θεοῦ κεφαλάς. » Άλλὰ ταῦτα πάντα, φασιν οἱ τοῦ θεοῦ μάρτυρες, σὺ ήμεν ἐπήγαγες, δὲ θεός. Μή γάρ σου βουλομένου, οὐκ ἂν τι τοιούτον καθ' ἡμῶν ἐτολμάτῳ· συγχωροῦντος δὲ σου, ταῦτ' ἔγίνετο. Διὸ φασι πρὸς αὐτὸν· « Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα. » Σὺ γάρ ἡσθε δὲ κατακλείστους ἡμᾶς ποιῶν, συγχωρῶν δὲ ταῦτα γνεοθεῖ. Καὶ σὺ ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν. Ωδὲ γάρ ἂν ταῦτα καθ' ἡμῶν ἐτολμάτῳ, εἰ τῇ σαυτῷ χειρὶ σκεπάσας ἐφύλαττες. Σὺ δὲ καὶ τοὺς ἀθέους ἀνθρώπους ἐπειδίνασας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. « Ήδη δὲ πρὸς τούτους εἰς ἔσχατα κακῶν ἥλθομεν, οἱ μὲν τὸν διὰ πυρὸς ὑπομείναντες θάνατον, οἱ δὲ τὸν διὸ ὄντας. Σίδηρος μὲν γάρ καὶ αἱ διὰ σιδήρου κολάσεις, οἱ τε ἄλλοι θάνατοι, οὓς οἱ πλείους ἡμῶν ὑπομεμενήκασι, τὸ μηδὲν ἐνομίσθησαν παραθέσει τῶν χειρόνων. Διὸ ἐκεῖνα μὲν σεσιωπήκαμεν· ἐπεὶ δὲ, ὡς ἐν δεινοῖς, οὐδὲν χεῖρον τοῦ διὰ πυρὸς θανάτου καὶ τοῦ διὸ ὄντας νενόμισται, ταῦτα δὲ αὐτά φαμεν ὑπομεμενήκεναι. Τινὲς μὲν γάρ ἡμῶν ὑποβρύχιοι θαλάττῃ καὶ ποταμοῖς παρεδόθησαν· οἱ δὲ τὴν διὰ πυρὸς τιμωρίαν ὑπέστησαν. Διὰ τοσούτων οὖν ἐδοκίμασας ἡμᾶς, δὲ θεός, καὶ διὰ τούτων ἀπάντων ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.

B Άλλὰ ταῦτα πάντα ἐπαγαγὼν ἡμῖν, πάλιν σὺ αὐτὸς ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀνάψυχην. Οὐ γάρ ἡμῶν ἦν τὸ ὑπομεῖναι καὶ διαφυγεῖν τὰ τοσαῦτα, ἀλλὰ σοῦ τοῦ μεγάλου Σωτῆρος· ὡς γάρ εἰσήγαγες εἰς τὴν παγίδα, οὕτω καὶ ἐξήγαγες εἰς ἀνάψυχην. « Επειδὴ μὴ παράμονα εἰσαστας ἡμῶν τὰ σκυθρωπά, μηδὲ εἰς ἀπειρον παρέτεινας τὴν θλίψιν, μηδὲ εἰς μακρὸν χρόνον συεχώρησας ἐπιδῆναι ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἀλλ’ οὐδὲ ἐν τῷ πυρὶ γενόμενοι ἐνυπεμείναμεν, οὐδὲ ἐν τῷ ὄντας ἐμβληθέντες κατεπόθημεν· καὶ τοῦτο δὲ διτήλθομεν· διὸ λέξεται· « Διτήλθομεν διὰ πυρὸς, καὶ τὸν βυθὸν τῶν ὄνdatων διεξήλθομεν· » διὸ καὶ, « διὸ ὄντας, » εἰρηται. Καὶ δὴ ἐπὶ τούτοις ἀπασιν ἐγγυμάσας ἡμᾶς καὶ τῆς ὑπομονῆς ἡμῶν καὶ τῆς καρπερίας τὴν δοκιμὴν λαβεῖν ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀνάψυχην· Η κατὰ τὸν Σύμμαχον, « εἰς εὑρυχωρίαν. » Καὶ τοῦτο δὲ ἐπληροῦτο διαφόρως· ἐνδος γάρ ὄντος τοῦ τῶν θεοσεβῶν σώματος, καὶ τῶν μὲν τάδε πεπονθότων, τῶν δὲ ὑπομεινάντων τιμωρίαν, τῶν δὲ τῇ τῶν ὑπαρχόντων ζημίᾳ μόνῃ δοκιμασθέντων, τῶν δὲ διὰ φυῆς καὶ τῆς τῶν οἰκείων ἀναχωρήσεως ἐγγυμασθέντων, οὐκ εἰς μακρὸν τὸ πάντων τέλος τοῖς πᾶσιν αἴσιον ἀπῆνται. Οἱ μὲν τοῦ θεοῦ μάρτυρες διὰ τοῦ θανάτου τελειωθέντες, τὴν ἀληθῶς ἀνάψυχὴν εὑρσαντο, ὡς δύνασθαι φάναι· « Επίστρεψον, η ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάταυσίν σου, διτι. Κύριος εὑηργέτησε σε· ὅτι ἐξείλατο τὴν ψυχὴν μου ἐκ θανάτου, » καὶ τὰ ἐπῆς.

« Psal. cxiv. 7. 8.

Ἄδελφα γαρ αν εἰη ταῦτα τῶν διὰ τῶν μετὰ χειρας φασκόντων. « Τοῦ θεμένου τὴν φυχήν μου εἰς ζωὴν, καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου » καὶ πάλιν. « Καὶ ἐξῆγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Οἱ δὲ ἐν τῷ βίῳ πεφυλαγμένοι καὶ τὴν τοῦ διωγμοῦ πυρκαϊάν ἀποσθεσθεῖσαν τεθεαμένοι, ἐν εἰρήνῃ φαιδρῷ καταστάντες, τῆς ἀναψυχῆς ἔτυχον, καὶ εἰς εὐδίον λιμένα κατανήσαντες, καὶ τῆς μετὰ τοῦ διωγμοῦ εὐφροσύνης ἀπολαύσαντες. Νοήσεις δὲ ὅπως εἰρηται ἐνταῦθα τό· « Ἐπεβίνασας ἀνθρώπους ἐπὶ τάς κεφαλάς ἡμῶν, » παραθεὶς τὸ ἐν ἑτέρῳ εἰρημένον. « Καὶ νῦν ὑψώσεις κεφαλὴν μου ἐπὶ ἔχθρούς μου. Ἐκύκλωσα καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ σου θυσίαν ἀλαλαγμοῦ. » Ήσπερ γάρ κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν κατιρούς ἐπανίστησαν ὁ Θεὸς ἀνθρώπους ἐπὶ τάς κεφαλάς ἡμῶν, οὖτα μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐξῆγαγεν ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν, ὑψοῖς τάς κεφαλάς ἡμῶν ἐπὶ τοὺς ἔχθρούς ἡμῶν. Καὶ τοῦτο προφητικῶς ἐδίλου ὁ φήσας· « Καὶ νῦν ὑψώσεις κεφαλὴν μου ἐπὶ ἔχθρούς μου. Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκόν σου ἐν δλοκαυτώμασιν. » Οἱ μὲν γάρ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ μάρτυρες μετὰ τοὺς μεγάλους ἀθλους, οὓς ὑπομεμενήκασι, διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος διελθόντες, εἰς ἀναψυχήν παρελήφθησαν. Εἴτα τὸν ἐπουράνιον τοῦ Θεοῦ οίκον τὸν ἀληθινὸν ἀπολαβόντες, φασὶν. « Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκόν σου ἐν δλοκαυτώμασι. » Ήσπερ γάρ διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος διελθόντες, τὰ ἑαυτῶν δλοκαυτώματα, ἐν οἷς ἐμαρτύρησαν, δίχην θυσίας τῷ ἑαυτῶν προσφέρουσι θεῷ, πολλῇ παρέρησά τῷ χρώμενοι ἐφ' αἵς ηὗξαντο εὐχαῖς. Ηὗξαντο δὲ ἀγωνίσασθαι, καὶ ταῦτην ἐποιήσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τὸ μέχρι θανάτου ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλῆσαι. Ήσησούν κατωρθωκότες ἀπέρ τηνέαντο, φασὶν. C

« Ἀποδώσω σοι τάς εὐχάς μου; ἀς διέστειλε τὰ χειλή μου· καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου ἐν τῇ θλίψει μου. » Καὶ αὐτὰς γάρ τὰς θλίψεις, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλεγον. « Ἐθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν, » τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπτην τελείαν καὶ δλόκληρον ἐνδεικνύμενοι, εὐχάς ἐπιθεντο καὶ ἐπαγγελίας ἐποιούντο μέχρι θανάτου ἐνστήγαι, μονονούχη δύσις τῷ Παύλῳ λέγοντες· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπτης τοῦ Θεοῦ; θλίψις, ή στενοχωρία, ή διωγμός, ή λιμός, ή γυμνότης, ή κλινόνος; » καὶ· « Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπτης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ταύτας οὖν φησι τὰς εὐχάς ἀποδεωκέναι τῷ θεῷ, ἀς διέστειλε τὰ χειλή αὐτῶν, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα αὐτῶν ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν. Καὶ τοιαῦτα γέρην· τὰ δλοκαυτώματα αὐτῶν « μεμυαλωμένα », ἀληθῶς. Αἱ γοῦν φυχαὶ αὐτῶν, φέρουσαι τὸ πτῶν καὶ δυνατὸν τῆς πίστεως, εἶπον ἀν τὸ ἐν ἑτέρῳ λελεγμένον. « Ήσει στέατος καὶ πιστητὸς ἐμπληθείη ἡ φυχή μου, καὶ χειλὶ ἀγαλλιάσεως αἰνέστει τὸ στόμα μου. » Οὕτω γοῦν « μεμυαλωμένα », λέγεται τὰ εὐτραφῆ καὶ πίστα καὶ λιπαρά. Τοιαῦται δὲ τυγχάνουσιν αἱ τῶν ἀθλητῶν τοῦ Θεοῦ φυχαὶ, ἐκ τῶν θείων καὶ λογικῶν τροφῶν « μεμυαλωμένα », καὶ μηδὲν ὑποκείμενον ἔχουσαι, μηδὲ ἀσθενές διό φασιν. « Όλοκαυτώματα μεμυαλωμένα ἀνοίσωσι μετὰ θυμιάματος. »

A sūnt: « Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos ; » ac rursum: « Et eduxisti nos in refrigerium. » Qui autem superstites servati sunt, restinctumque persecutionis incendium viderunt, in jucunda pace constituti, refrigerium nacti sunt, et in tranquillum portum ingressi, post persecutionem lætitia fruebantur. Sane intelligas qua ratione hic dicatur: « Imposuisti homines super capita nostra, » si hæc conserfas cum hoc alterius psalmi dicto: « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Circuivi et immolavi in tabernaculo tuo hostiam jubilationis⁷⁰. » Quemadmodum enim persecutionis tempore imponit Deus homines super capita nostra, ita postquam eduxit nos in refrigerium, exaltat capita nostra super inimicos nostros. Idque propheticē declarabat qui dixit: « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos. Introibo in domum tuam in holocaustis. » Nam sancti Dei martyres post magna, quæ sustinuerunt, certamina, per ignem et aquam transgressi, in refrigerium recepti sunt. Deinde petita illa cœlesti ac vera Dei domo, aiunt: « Introibo in domum tuam in holocaustis. » Utpote enim qui per ignem et aquam transierint, holocausta sua, queis martyrium passi sunt instar hostiæ Deo suo offerunt, multa usi in precibus fundendis fiducia. Orabant quippe ut certamina inirent, hac data promissione, se usque ad mortem pro pietate certatueros. Utpote vero re bene gesta pro qua precati fuerant, dicunt: C

Vers. 14, 15. « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea : et locutum est os meum in tribulatione mea. » In ipsis namque tribulationibus, de quibus supra dicebant: « Posuisti tribulationes in dorso nostro, » perfectam et integrā erga Deum charitatem exhibentes, preces effundebant et promissa dabant, se ad mortem usque perseveraturos, tantum non dicentes cum Paulo: « Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum⁷¹? » et: « Certus sum enim, quod neque mors, neque vita, neque præsentia, neque futura poterunt nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu⁷². » Hæc se vota Deo reddidisse ait, D quæ distinxerunt labia sua, et locutum est os eorum in tribulatione ipsorum. Et hæc vere eorum « holocausta medullata. » Animæ itaque ipsorum adipem ac virtutem fidei ferentes, illud dixerint alio in psalmo positum: « Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis laudabit os meum⁷³. » Sic ergo crassitudine, adipe et pinguedine reserta, « medullata » dicuntur. Tales porro sunt athletarum Dei animæ, divinis et rationabilibus cibis « medullatæ, » nihil abjectum, infirmum nihil habentes : quare dicunt: « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso. » In-

⁷⁰ Psal. xxvi, 6. ⁷¹ Rom. viii, 35. ⁷² Ibid. 38. ⁷³ Psal. lxii, 6.

cei sum vero illud intelligas ex hoc dicto: « Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo⁷⁴. » Hæc igitur animæ, spirituali igne purgatæ, holocausta fuere: sive sacerdotum instar ipsæ corpora sua, utpote igne consummata, in holocausta obtulerunt. Orationes autem ipsarum thymiamata fuerint. Quoniam vero arietes, boves et hircos oblaturas se pollicentur, tecum reputes velim hæc ipsa ex apostolorum Servatoris persona dicta fuisse, perque hircos, boves et arietes eos, qui suo apostolorum ductu fuerunt, intelligas. Nam primo ipsi martyres Dei fuere; deinde alios sui infinitos imitatores et æmulos excitarunt, quos quasi culturam suam Deo offerunt. Arietes dixeris, principes Ecclesiarum, de quibus in præcedenti psalmo dicebatur: « Induti sunt arietes ovium⁷⁵: » quos velut gregum duces ipsi constituerunt; boves autem, animas in armentis Ecclesiae constitutas; etenim « An de bobus, inquit, cura est Deo⁷⁶? » sed de nobis prorsus loquitur. Hirci vero fuerint ii qui recens nati, et procellæ tempore orti sint. Quare secundum reliquos interpretes, « et deserti, » utpote qui persecutionem effugerint, vocantur. Et hos itaque quasi novellos et ab se ductos Deo offerunt, gloriantes singuli de iis quos adduxerunt. Hæc itaque a nobis modo spirituali, et divinarum Scripturarum promissis consentaneo, considerata sunt. Et sane par est hæc quæ jam tractamus verba sic intelligere, potius quam Judæorum ineptias illas fabulas admittamus, Deum scilicet holocaustis, thymiamatis sensum moventibus, aut arietum, boum et hircorum sanguine delectari. Quæ sane omnia per prophetam ipse Deus reputat his verbis: « Quid mihi multititudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus: plenus sum holocaustis arietum, et adipem agnorum, sanguinemque taurorum et hircorum nolo. Quis enim hæc requisivit de manibus vestris⁷⁷? » Et alias hæc contraria fuerint iis quæ prius psalmio XLIX dicta sunt, ubi ex persona Dei fertur: « Non in sacrificiis tuis arguam te⁷⁸; » et: « Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves⁷⁹; » sub hæc autem: « Nunquid manducabo carnes tauroruim, aut sanguinem hircorum potabo⁸⁰? » Qui enim illis consonant quæ de holocaustis, arietibus, bobus et hircis hic traduntur? Et sane ipse David superius constendo dixerat: « Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis⁸¹; » et in alio iterum: « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocausta et pro peccato non grata habuisti⁸². »

Vers. 18-20. « Venite, audite et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ. » Idem superius dicebant: « Venite et videte opera Dei,

⁷⁴ Psal. cxi, 2. ⁷⁵ Psal. lxiv, 14. ⁷⁶ I Cor. ix, 9.
⁷⁷ ibid. 13. ⁷⁸ Psal. L, 18. ⁷⁹ Psal. xxxix, 7

(1) Legendum σώματα.

A Νοήσεις δὲ καὶ τὸ θυμίαμα ἀπὸ τῆς λεγούσης φωνῆς. « Γενηθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμίαμα ἐκνόπινον. » Αὗται μὲν οὖν αἱ ψυχαὶ, τῷ πνευματικῷ πυρὶ καθαρθεῖσαι, δλοκαυτώματα γεγόνασιν, ή δίκην λεπέσαι τὰ ἔαυτῶν δόντα παρατάσσονται, ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος, τοὺς ὑπ' αὐτῶν προηγμένους χιμάρους καὶ βόας καὶ χριοὺς νοήσας. Πρῶτοι μὲν γάρ μάρτυρες αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ γεγόνασιν· εἰτα μιητάς ἔαυτῶν καὶ ζηλωτὰς μυρίους ἄλλους κατεστήσαντο, οὓς ὥσπερ οἰκεῖα γεώργια τῷ Θεῷ προσφέρουσι. Κριόὺς μὲν τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἐκκλησιῶν, περὶ ὃν B καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ ἐλέγετο· « Ἐνεδύσαντο οἱ χριοὶ τῶν προβάτων· οὓς ὥσπερ παιμνίων ἡγουμένους αὐτοὶ κατέστησαν· βόας δὲ τὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀγέλασομένας ψυχάς. » Μή γάρ τῶν βοῶν, φησι, μέλει τῷ Θεῷ; » ή διὸ ήμᾶς πάντως λέγει· χιμάροι δὲ οἱ ἀρτιγενεῖς καὶ τῷ καιρῷ τοῦ χειμῶνος γεγενημένοι εἰλοῦν δια. Διὸ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς, « καὶ ἔρημοι, » ὡς τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρὸν ἐκφυγόντες, ὀνομάσθησαν. Καὶ τούτους τοιγαροῦν ὡς ἀν νεογνοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν προηγμένους τῷ Θεῷ προσάγουσιν ἔκστος ἐφ' οὓς προηγάγετο σεμνυνόμενος. Ταῦτα μὲν πνευματικῶς καὶ πρεπόντως τῇ τῶν Θεοποιῶν Γραφῶν ἐπαγγελιά τεθεώρηται τίμιν. Καὶ πρέπει γε δητῶς ἀκούειν τῶν προκειμένων, ή κατὰ τὰς Ιουδαίων ταπεινὰς μυθολογίας δλοκαυτώματα καίρειν τὸν Θεὸν, ή θυμιάματιν αἰσθητοῖς, ή κριῶν καὶ βοῶν καὶ χιμάρων αἴμασιν ὑπονοούντων. « Α δὴ πάντα διὰ τοῦ προφήτου αὐτὸς ὁ Θεὸς παραιτεῖται λέγων· « Τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· πλήρης εἰμὶ δλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷματα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. Τίς γάρ ἔξεζεται ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; » Καὶ ἀλλως γ' ἀν εἰτη ταῦτα ἐναντία τοῖς ἔμπροσθεν κατά τὸν μῆβον φαλμὸν λελεγμένοις, ἐν οὓς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ἐλέγετο· « Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγχω σε· » καὶ· « Οὐ λήψομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μάσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνῶν σου χιμάρους· στὶ ἐμά ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, κτήνη ἐν τοῖς δρεσι καὶ βόες· » καὶ ἔξης· « Μή φάγομαι κρέα ταύρων, ή αἷμα κριῶν πίομαι; » Πῶς γάρ ἔκσινοις σύμφρωνα ἀν εἰτη τὰ ὡς περὶ δλοκαυτωμάτων καὶ κριῶν καὶ βοῶν καὶ χιμάρων ἐνταῦθα λελεγμένα; Καὶ μήν αὐτὸς δ ἀσύδ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐξομαλογύμενος ἐλεγεν· « Ότι, εἰ ήθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἀν, δλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. » Καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ· « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἐθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Οὐλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτιῶν οὐκ ηὐδόκησας. »

« Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, δσα ἐποίησε τῇ ψυχῇ μου. » Οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλεγον· « Δεῦτε καὶ λέπετε τὰ

⁷⁷ Isa. I, 11, 12. ⁷⁸ Psal. XLIX, 8. ⁷⁹ ibid. 9, 10.

Ἐργα τοῦ Θεοῦ, φοβερδὲς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· καὶ ταῦτα ἔλεγον τοῖς ἔθνεσι. Καὶ νῦν σὺν πάλινοι αὐτοὶ αὐτοῖς τοῖς προσφωνοῦσι φάσκοντες· « Δεῦτε καὶ ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι. » Τίνες δὲ δεῦτε; ἐπιλέγεις ἔξῆς· « Πάντες οἱ φοβουμένοι τὸν Θεόν», οὓς ἀντέρω ποτὲ μὲν πᾶσαν τὴν γῆν ἀνόμαζον, ποτὲ δὲ πάντα τὰ ἔθνη. Τοὺς αὐτοὺς γάρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δηλοῦσι φοβουμένους τὸν Θεὸν ἀποκαλοῦντες. Πολλάκις δὲ καὶ ἐν ἑτέροις ἀπεδεξαμέν, ὡς τοὺς ἔξεθνῶν θεοσεβοῦντας φοβουμένους τὸν Κύριον καλεῖν εἰλαθεν δ' Ἀδρός. Ἐπεὶ τοινύν μνείας δεῖται τὸ κήρυγμα τὸ ἀποστολικόν, ἀναγκαῖς ἐπαγγέλλονται τὴν ἐρμηνείαν παραδόσειν τοῖς ἔθνεσι λέγοντες· « Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι. » Λέγουσι δὲ ταῦτα ὡς ἔξεθνος στόματος διὰ τὴν τελείωσιν· οἱ γάρ πάντες ἐν γεγόνασι τελειωθέντες ἐν Κυρίῳ. Καὶ ταῦτα θεσπίζει τὸ πλεῦνα τὸ ἄγιον ὡς ἔξεθνος χοροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ τοῖς ἔθνεσι προσφωνοῦν, ἐπαγγελλόμενόν τε διερμηνεύειν, διὰ ἐποίησεν δὲ Θεὸς τῇ ψυχῇ αὐτῶν. Πάλαι μὲν οὖν ἔλεγον· « Δεῦτε καὶ δέστε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὡς μεταστρεψέ ποτε τὴν θάλασσαν εἰς ἡράν, καὶ ὡς ἐν ποταμῷ διῆλθον ποδί. » Νυνὶ δὲ οὐκέτι τὰ παλαιά, ἀλλὰ τὰ τῆς νέας καὶ καινῆς ιστορίας παραδεδίκασι, τὰς ἑσυτῶν πράξεις ὑφηγούμενοι, καὶ τὰς εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένας εὐεργεσίας. Διὸ φασιν· « Όσα ἐποίησε τῇ ψυχῇ μου·» εἴτα διηγοῦνται τὴν ἐπαγγελίαν πληροῦντες. Τίς δὲ ἡ διηγήσις; « Πρὸς αὐτὸν, φησι, τῷ στόματί μου ἐκέρχαξα, καὶ ὑψώσα ὑπὸ τὴν γλώσσαν μου. » Ἐπειδὴ γάρ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ κατηριθμήσαντο, ὡς ἐπιρώθησαν, ὡς ἐδοκιμάσθησαν, ὡς εἰσῆλθον εἰς τὰς θλίψεις, ὡς ὑπέμειναν, ὡς δηλθον διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος, ὡς ἔξηλθον εἰς ἁναψυχήν· διὰ μή ἀργῶς ταῦτα αὐτοῖς πάντα, ἡ θελα δεδωρηταὶ χάρτις· ἀλλὰ γάρ αὐτῶν τὰ μεγάλα συμβαλλομένων εἰς τὸ μαρτύριον διδάσκουσιν ἀναγκαῖας. Πρῶτον μὲν γάρ, φασιν, οὐδέποτε ἀνεχωροῦμεν εὐχόμενοι καὶ βιώντες πρὸς αὐτόν. Ἔδοσμεν δὲ οὐ κραυγῇ καὶ φωνῇ γεγωνῷ, ἀλλ᾽ « ὑπὸ τὴν γλώσσαν, » οἷσα συνέχοντες αὐτῶν τὰς βοάς· ξειρειμεν γάρ, διὰ τοῦτο καὶ σωπώντας ἀκούει δὲ Θεὸς, καὶ εἰσι κραυγαὶ ψυχῆς οὐ οὐδὲ γλώττης προφερόμεναι, ἀρρήτη δὲ δυνάμει πρὸς τὸν Θεόδει ἀναπεμπόμεναι. Καὶ τούτο ἔστιν δὲ ἐδίδαξεν Ἰωνᾶς εἰπών· « Εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖον σου, καὶ κλείσον τὴν θύραν σου, καὶ πρόσευξαι· καὶ δὲ Πατήρ σου ἡ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι. » Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα φασιν, διὰ « Πρὸς αὐτὸν τῷ στόματί μου ἐκέρχαξα καὶ ὑψώσα ὑπὸ τὴν γλώσσαν μου. » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Αὐτὸν, φασι, τῷ στόματί μου ἐπεκαλεσάμην, καὶ ὑψώθη παραχρῆμα ἡ γλώσσα μου. » Ἀλλ' οὐ μόνον ταῖς εὐχαῖς ἐχολάζομεν καὶ ταῖς πρὸς τὸν Θεόν δεήσεσι καὶ ἐκετηρίαις ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς ἀπεστρεψόμεθα μὲν πᾶσαν ἀδικίαν, ὡς μηδὲ ἐμβλέπειν αὐτῇ ἐδέλειν, ἢ καὶ τῷ νῦν ἐθυμεῖσθαι τις ἀδικίαν. Εἰ γάρ τις τοιοῦτον ἐνενοῦμεν, οὐδὲ εἰσακούεσθαι δξιοις ἀνήμεν διὸ φασιν· « Ἀδικίαν εἰς ἔθεώρουν ἐν καρδίᾳ μου, μή εἰσακουσάτω Κύριος. » Ἐπεὶ τοινύν καὶ τὴν διάνοιαν τοιαύτην εἴχε καὶ τὰς εὐχὰς τοιαύ-

A terribilis in consiliis super filios hominum. » Et his gentes alloquebantur. Nunc igitur ipsi eosdem compellant bis verbis: « Venite, et audite, et narrabo. » Quinam, venite? deinde infert: « Omnes qui timetis Deum: » quos supra modo omnem terram nuncupaverant, modo omnes gentes. Eosdem enim in praesenti declarant, cum timentes Deum compellant. Plerumque in aliis commonistravimus, eos ex gentibus qui piam colunt religionem, timentes Dominum Scripturam appellare solere. Quoniam igitur predicatio evangelica commentario eget, se ejus interpretationem tradituros necessario gentibus pollicentur, dicentes: « Venite, audite, et narrabo. » Hac porro quasi ex uno ore proferunt propter consummationem: omnes quippe in Christo consummati unum effecti sunt. Et hoc Spiritus sanctus quasi ex uno apostolico choro gentibus loquens vaticinatur; ac pollicetur se declaraturum quanta fecerit Deus animæ ipsorum. Olim quidem: dicebant, « Venite et videite opera Dei, qui aliquando convertit mare in aridam, et in fulmine pertransierunt pede. » Nunc autem non vetera ulterius, sed ea quæ novam spectant historiam tradunt, gesta sua, necnon a Deo sibi collata beneficia narrantes. Quare dicunt: « Quanta fecit animæ meæ; » deinde promissis stantes narrationem ordiuntur. Quæ narratio illa? « Ad ipsum, inquit, ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea. » Nam quia Dei erga se beneficia recensuerunt, quomodo scilicet igne examinati et probati sint, quomodo in ærarium positi eas sustinuerint, quo pacto transierint per ignem et aquam, et ingressi sint in refrigerium; quod non hæc omnia sibi frustra divina gratia contulerit; sed isthæc sibi maxime ad martyrium profuerint, necessario edocent. Primo quidem, aiunt, nunquam sine precandi ipsum et clamandi fecimus. Neque tamen alta et sonora voce clamabamus, sed « sub lingua, » intus clamores nostros comprimentes. Noveramus quippe Deum vel tacentes audire, esque clarmores non lingua sed mente prolatos, ac ineffabili virtute ad Deum emissos. Id ipsumque a Servatore docetur bis verbis: « Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora: et Pater tuus qui videt D in abscondito, reddet tibi⁸². » Sic igitur hic loquuntur: « Ad ipsum ore meo clamavi et exaltavi sub lingua mea; » secundum Symmachum vero: « Ipsum, aiunt, ore meo invocavi, et exaltata est confessim anima mea. » Sed non tantum orationibus, precibus et supplicationibus ad Deum emissis vacavimus; sed ipsis operibus iniuriam omnem aversati sumus; ita ut ne quidem respicerem illam voluerimus, aut quidpiam iniquum vel animo cogitare. Nam si quid simile cogitassemus, non digni eramus qui exaudiemur. Quamobrem aiunt: « Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiat Dominus. » Quia ergo tali mente predi-

⁸² Matth. vi, 6.

tus tales orationes fundebat, jure dicit « Propter ea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meæ. » Et hæc in causa erant cur Deus post tot tentationes, eduxerit nos in refrigerium. Pro quibus omnibus debitum gratiarum actionis hymnum Deo emittentes, totum sermonem hoc ceu sigillo concludunt : « Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam et misericordiam suam a me. » Hæc porro omnia chorus apostolicus ex unius persona, benedictionem, laudem et gratiarum actionem pro omnibus supra memoratis Deo offerens, post tot prolatus sermones obsignavit.

1. IN FINEM IN HYMNIS PSALMUS CANTICI. LXVI.

VERS. 2, 3. « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Præsens quoque psalmus, evangelicus cum sit, eidem ac præcedens hæret sententiae; quare « ad finem » et ipse remittit, atque « canticum psalmi » inscribitur; quia ille quoque psalmus cantici esse dicebatur. Fortasse vero ideo neuter eorum cuius sint sermones in titulo declarat, quod manifestum sit quænam personæ in utroque loquentes inducantur. Etenim gentium præcones, sive apostoli Servatoris nostri, in utroque assumuntur. Qui statim ab exordio in præsenti psalmo nec occulte acclamant in terra et in omnibus gentibus salutare Dei, et viam ejus cognosci precantes, deinde aiunt : « Conflantur tibi populi, Deus, confitentur tibi populi omnes. Lætentur et exsultent gentes. » Quem sermonem secundo ad vaticinii firmatatem repetunt. Chorus igitur apostolicus, qui prius dixerat : « Jubilate Deo, omnis terra⁸⁵; » et rursum : « Omnis terra adoret te⁸⁶; » iterumque : « Benedicite, gentes, Deum nostrum⁸⁶; » in præsenti psalmo similiter, animadvertis magno sibi opus esse ad faustum evangelicæ prædicationis exitum Dei auxilio, quasi sibi accinendo sic precatur : « Deus misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Nos quippe nihil dicimus esse, nihil posse fatemur, cum viles homines, simplices, pauperes et hominum postremi simus. Ipse vero Deus, qui nos in salutis gentium ministros adlegit, primo quidem misereatur nostri, nostra scilicet infirmitatis commiseratione moveatur; deinde aliquid adjiciat quod confortare valeat; id est, ut benedicat nobis, benedictione sane spirituali; quo illius gratia in nos impleatur, ut par est, hujusmodi benedictio : « Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et dominamini illius⁸⁷. » Hæc enim a principio in mundi exortu dicta sunt: quæ Judæi non alio quam corporeo more, per multiplicationem impleta putant. Nos autem gnari aninæ quoque problem esse atque discipulos esse magistrorum filios, hujusmodi benedictionem consequi precamur, ut crescamus et multipliemus multitudine

A τας ἀνέπεμπτεν, εἰκότως φησι· « Διὰ τοῦτο εἰσήκουσεν δὲ Θεὸς καὶ προσέσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου. » Καὶ ταῦτα ἡνὶ τὰ αἴτια δι’ ἀξίηγαγεν ήμᾶς εἰς ἀναψυχὴν μετὰ τοὺς τοσούτους πειρασμούς. Ἐφ’ οὓς ἀπάσι τὸν διφειλόμενον εὐχαριστήριον ὑμνον ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ, ἐπισφράγισμα τοῦ παντὸς ποιοῦνται λόγου φάσκοντες· « Εὐλογητὸς δὲ Θεὸς, δεὶς οὐκ ἀπέστρεψε τὴν προσευχὴν μου, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ’ ἐμοῦ. » Ταῦτα δὲ πάντα δὲ χορὸς δὲ ἀποστολικὸς ἐξ ἐνὸς προσώπου μετὰ πάντας τοὺς προλεχθέντας λόγους ἐπεσφραγίσατο, εὐλογίαν καὶ δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν ἐπὶ τὰς τοῖς προλεχθεῖσιν ἀναπέμπτων τῷ Θεῷ.

1. ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΕΝ ΥΜΝΟΙΣ ΨΑΛΜΟΣ ΦΛΗΣ. ΕΓ'.

« Οὐ Θεὸς οἰκτειρήσαι ήμᾶς καὶ εὐλογήσαι ήμᾶς, ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ’ ήμᾶς καὶ ἐλεῖσαι ήμᾶς. » Καὶ δὲ παρὼν φαλμὸς εὐαγγελικὸς ὄν, τῆς αὐτῆς ἔχεται τῷ πρὸ αὐτοῦ διανοίᾳ· διόπερ « εἰς τὸ τέλος » παραπέμπει καὶ αὐτὸς, « ὧδη » τε « φαλμοῦ » ἐπιγέγραπται· ἐπεὶ κάκεινος φαλμὸς φῶτης ἐλέγετε εἶναι. Μήποτε δὲ τὸ τίνος εἰνὶ λόγοι οὐδέτερος αὐτῶν ἐν τῇ προγραφῇ παρίστησι διὰ τὸ ἐναργές τῶν προφητικῶν εἰσηγμένων ἐν αὐτοῖς προσώπων. Οἱ κήρυκες γοῦν τῶν ἔθνων, οἱ ἀπόστολοι δηλαδὴ τοῦ Σωτῆρος ήμῶν, ἐν ἔκατερῳ παρελήφθησαν. Αὐτίκα γοῦν καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀκαλύπτως ἀναβοῶσιν ἐν τῇ γῇ καὶ ἐν πέδαι τοῖς ἔθνεσι τό τε σωτήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ὅδην αὐτοῦ γνωσθῆναι εὐχόμενοι· εἰθ’ ἔτης· « Ἐξομολογήσασθωσάν σοι λαοί, δὲ Θεὸς, ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. » Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν έθνη. » Καὶ αὐτὶς δευτεροῦσι τὸν λόγον εἰς βεβαλωσην τῶν θεσπιζόμενων. « Οὐ χορὸς τοίνους δὲ ἀποστολικὸς, διὰ τῶν ἐμπροσθεν εἰρηκώς· « Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, πάσσατε γῆ· » καὶ αὐτὶς· « Πᾶσα ή γῆ προσκυνησάτωσαν· » καὶ πάλιν· « Εὐλογείτε, έθνη, τὸν Θεόν ήμῶν· » καὶ τὸν πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ’ ήμᾶς, καὶ ἐλεῖσαι ήμᾶς. » Ἡμεῖς μὲν γάρ ἔστους τὸ μηθὲν εἶναι φαμεν, καὶ τὸ μηδὲν δύνασθαι δύολογοῦμεν, εὐτελεῖς δύτες καὶ διώται, πρέντες τε καὶ πάντων ἔσχατοι ἀνθρώπων· αὐτὸς δὲ δὲ Θεὸς βουληθεὶς ήμᾶς ὑπηρέτας γενέσθαι τῆς τῶν ἔθνων σωτηρίας, πρῶτον μὲν οἰκτειρήσειν ήμᾶς, οἰκτον ήμῶν λαδῶν τῆς ἀσθενείας· εἴτα προσθείτε τὸ δυνάμενον ήμᾶς δυναμῶσαι· τοῦτο δὲ ἡνὶ τὸ εὐλογῆσαι ήμᾶς· εὐλογίᾳ δηδὴ πνευματικῇ, ὡς ἀν καὶ εἰς ήμᾶς πληρωθεὶτη πρεπόντως τῇ αὐτοῦ χάριτι τῇ φάσκουσα εὐλογίᾳ· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς. » Ταῦτα μὲν γάρ καὶ πάλαι κατ’ ἀρχὰς ἐπὶ τῆς κοσμοποίας εἴρητο· ἐνομίσθη τε Ἰουδαῖοις οὐκ ἀλλως η σωματικῶς μόνως διὰ τῆς πολυτελείας πληρούσθαι. « Ἡμεῖς δὲ, εἰδότες, ὡς ἔστι καὶ ψυχῆς ἔκγονα, διδασκάλων τοιαύτες οἱ μαθητεύσμενοι, τοιαύτης ἀξιοῦμεν τυχεῖν εὐλογίας, ὡς δὲν αὐξηθείμεν καὶ πληθυνθείμεν πάλι-

⁸⁵ Psal. LXV, 4. ⁸⁶ ibid. 4. ⁸⁷ ibid. 8. ⁸⁸ Gen. 1, 28.

θει τῶν μαθητεομενῶν, μυριάσι τε τῶν δι' ἡμῶν σωζόμενων, ὡς ἀν εἰπεῖν· « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ εὐλογῆσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. » Οὗτος οὖν ὁ Θεὸς οἰκτειρήσας ἡμᾶς πρότερον, εἰτ' οἰκτειρήσας εὐλογήσαι ἡμᾶς. Τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἔσται, εἰ μὴ ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν· « Ἔστη μεώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Γό δὲ ἐπιλεγόμενον ἐξῆς, « καὶ ἐλεήσας ἡμᾶς, » μὴ αειμένον μῆτες ἐν τῷ Ἐβραϊῷ, μῆτες ἐν τοῖς λοιποῖς ἑρμηνευταῖς, ἀναγκαῖως ὠθέλισται. Τῶν δὲ προλεχθέντων εὐχόμεθα τυχεῖν, ἵνα δυνηθῶμεν τὴν ὕδναν αὐτοῦ γνωστὴν ποιῆσαι ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Διὸ λέξεται· « Τοῦ γνῶναι ἐν τῇ γῇ τὴν ὕδναν σου. » Τίς δὲ τῇ γῇ καὶ τίς ἡ ὕδνας τοῦ Θεοῦ; Γῇ μὲν πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἀνθρώποι καὶ πάντα τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη· ὕδνας δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ θεοσεβής βίος· οὐ τὰ τέλος πρὸς αὐτὸν ἄγει τὸν Θεόν, ὡς ἐπὶ μητρόπολιν ἀγαθῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτῆρος λόγος εἶη ἀν δόδος τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἔξῆς ὥσπερ διερμηνεύων τὴν διάνοιαν ἐπιλέγει· « Ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι τὸ σωτῆρόν σου. » Οπας οὖν δυνηθῶμεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι τὴν ὕδναν σου καὶ τὸ σωτῆρόν σου, ταῦτην γάρ ἐστι, γνωστὸν ποιῆσαι, οἰκτείρησον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, καὶ εὐλογησον ἡμᾶς, καὶ τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐφ' ἡμᾶς, ἵνα πληρωθέντες φωτὸς ἐκ τοῦ προσώπου σου, καταλάμψωμεν πάντας ἀνθρώπους. Εἰ γάρ μὴ ταῦθ' ἡμῖν ὑπάρξειεν, οὐδέν ἐσμεν ἡμεῖς πρὸς τὴν τοῦ τηλικούτου πράγματος κατόρθωσιν.

« Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός, ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. Εὐφρανθήσωσαν. » Τὰ μὲν πρῶτα ἑαυτοῖς ἐπηγένοτο οἱ τῶν ἔθνῶν κήρυκες· τὰ δὲ προκείμενα τοῖς τὸ δι' αὐτῶν κήρυγμα παραδεξαμένοις. Καὶ δὴ καὶ πρῶτον μὲν αὐτοῖς ἐξομολογήσως ἐνδοθῆναι χώραν ενθονται, διὰς τὰ πρότερα ἑαυτῶν πλημμελήματα καὶ τὰς ἐν εἰδωλολατρείᾳ δισεβείας ἀπορρύψωνται διὰ τῆς ἐξομολογήσεως· δεύτερον καθαρθέντας αὐτοὺς τυχεῖν εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλίασεως τῆς παρὰ τῷ Θεῷ ἱκετεύουσι. Διὸ πρῶτον φαίνεν· « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ Θεός. » Ἄλλ' ἐπει συνέδαινε μήπω συνεῖναι ἡμᾶς ποίους εἰρήκασι λαούς· ἐπει καὶ τὸ Ιουδαίων ἔθνος ἀθροίσματα καὶ λαούς ἐκέκτητο· ἀναγκαῖως, ἵνα νοήσωμεν ποιῶνεμνημάνεσαν λαῶν, δευτερούσι τρανοῦντες τὴν διάνοιαν ἐν τῷ λέγειν· « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. » Μήποτε δὲ διὰ τῶν προτέρων τοὺς παρὰ Ιουδαίοις λαούς αἰνίττονται, ὑπὲρ αὐτῶν πρῶτον τὴν εὐχήν ἀναπέμψαντες, διὰ δὲ τῶν δευτέρων τοὺς ἐξ ἔθνῶν λαούς; « Οπερ ἵνα γνώριμον γένηται τοῖς ἐντυγχάνοντι, διασαφεῖ φάσκων ὁ λόγος. » Εὐφρανθήσωσαν καὶ ἀγαλλίασθωσαν ἔθνη. » Ἐπειδὴ δὲ δις τὸ, « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι, » εἰρηται, δρα μήποτε τὸ μὲν πρῶτον ἀδήλου τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων τὴν ὁμολογίαν, τὸ δὲ δεύτερον, τὴν ἐφ' οὓς εἴναν ἀγαθοῖς εὐχαριστίαν. Λαμβάνεται γάρ τὴ ἐξομιλογήσις καὶ ἐπὶ εὐχαριστίαν. Οὕτω γοῦν ὁ Σωτῆρ

A discipulorum, atque infinito eorum qui per nos salutem obtinebunt numero, ut dicamus: « Benedictus Deus qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo⁸⁸. » Sic ergo Deus primum misereatur nostri, deinde misertus benedic nobis. Id porro nequaquam eveniet, nisi illuminet vultum suum super nos: ita ut et nos dicamus: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine⁸⁹. » Quod sequitur porro, « et misereatur nostri, » cum neque in Hebraico, neque in reliquis interpretibus legatur, obelo, ut consentaneum erat, notatum est. Ideo autem jam memorata assequi rogamus, ut via in ejus in universa terra notam facere valeamus. Quare dicitur: « Ut cognoscamus in terra viam tuam. » Quænam terra illa? quæ via Dei? Terre nimirum sunt omnes homines terram incolentes et gentes universum orbem occupantes; via autem Dei, est religiosa vita, cuius finis ad ipsum Deum, ceu ad quamdam bonorum metropolim ducit. Ipseque salutaris sermo via Dei fuerit. Quamobrem sub hæc velut sententiam explicans adjicit: « In omnibus gentibus salutare tuum. » Ut itaque valeamus in omni terra et in omnibus gentibus terram incolentibus viam tuam et salutare tuum, nam idem ipsum est, notum facere, miserere nostri, Deus, et benedic nobis, vultumque tuum illumina super nos; ut lumine vultus tui repleti, omnes homines illustremus. Atenim nisi hæc nobis adsuerint, nihil ad tantam rem perficiendam sumus.

C VERS. 4-8. « Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes. Lætentur. » Priora quidem sibi præcones gentium postularunt; hæc vero iis qui prædicationem suam exceperunt. Et primo ipsis confessionis locum dari precantur, ut per confessionem pristina delicta et idolatriæ impietatem abstergant. Secundo rogam ut purgati laetitiam et exultationem a Deo consequantur. Quare primo diligunt: « Confiteantur tibi populi, Deus. » Sed quia nondum nobis notum erat, qui populi indicarentur; nam ipsa quoque Judaica gens cœtus et populos habuit; ut sciamus quibus de populis agatur, necessario repetunt, mentemque suam declarant his verbis: « Confiteantur tibi populi omnes. » Num forte per priores illos, Iudeorum populos subindicant, pro illisque orationem primo emitunt; per secundos autem, gentium populos? Quod ut legentibus planum fiat, his verbis declaratur: « Lætentur et exultent gentes. » Quoniam vero bis illud, « confiteantur tibi, » dictum est; perpende num primum pristinorum delictorum confessionem significet; secundum vero, gratiarum pro collatis bonis actionem. Nam confessio etiam pro gratiarum usurpatur. Sic enim Servator gratias agit dicens: « Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terræ⁹⁰. » Post primam vero et secundam confessionem, jam tertio pro gentibus illis confessis pre-

⁸⁸ Ephes. 1, 3. ⁸⁹ Psal. IV, 7. ⁹⁰ Matth. XI, 25.

cantur. Quibus verbis? « Lætentur et exsultent gentes. » Qua vero de causa, deinde docet sic loquens: « Quoniam judicabis populos in æquitate; » populos autem non aliquos, aliis dimissis; sed omnes, ut demonstratum superius est: qui gnari insuper se abs te ductum iri, ut viam sibi a nobis indicatam perambulent, jure letitia et exsultatione replebuntur. Pro illo autem, « et exsultent, » Aquila, « et laudabunt; » Symmachus vero, « et benedicant, » interpretati sunt. « Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum. » De bonis promissis tuis lætabundus Spiritus sanctus, iisdem vocibus insistit, quasi de communi universorum hominum salute delectatus. Quare bis terve resumit, neque vult a salutari et evangelico canto secedere. Rursum itaque ait: « Confiteantur tibi populi, Deus. » Quod sane maximum erat miraculum, quia Judæi quidem universorum Dei cultum a patribus edocti, in idololatriæ errore frequenter proruebant. Populi autem per orbem universi, qui a multis retro sæculis errori dediti erant, eosque mores immutabant, ut non solum te omnium Deum agnoscant; sed etiam ediscant tibi duplijam tradito more confiteri: quod ut eveniat jam vaticinium matura; ut æternarum promissionum oculati testes simus. Hæc porro sic accipienda sunt, ut possint ex prophetarum persona dici; ita ut quæ ante diapsalma sunt, apostolorum personæ convenient; quæ vero secundum diapsalma ponuntur, prophetarum choro, qui ea quæ nos videmus, ipsi quoque conspicere flagitabant, et tamen non viderunt secundum Salvatoris vocem¹¹. Deinde dicitur: « Terra dedit fructum suum; » sive, secundum Symmachum: « Terra dabit proventum suum. » Vere namque fructus secundum terræ naturam est, nosse universorum Deum, eosque queis in illa habitare concessum est, debitas ipsi confessiones et gratiarum actiones emittere. Nam ea de causa terræ elementum conditum est, ut qui in illa versarentur, pietatis fructus proferrent; sed ob priuini hominis prævaricationem dictum est: « Maledicta terra in operibus tuis. In dolore comedes ipsam omnibus diebus vita tuæ. Spinas et tribulos germinabit tibi¹². » At non erat hic fructus terræ secundum naturam; sed prædictio malitiæ quæ præter naturam in ea pullulatura erat. Nam præter naturam spinæ et tribuli oborti sunt propter prævaricationem non solum primi hominis, sed etiam eorum qui post illum in impietatem prolapsi sunt. Quia in principio quando dixit Deus: « Germinet terra herbam seni, seminantem semen, secundum genus et similitudinem, et lignum fructiferum ferens fructum, cuius semen in ipso sit secundum genus super terram¹³; » nusquam mentio spinarum ac tribulorum est; neque terra isthæc produxisset, nisi hominibus ipobsequentiæ subsecuta ultio esset. In malitiæ ergo, quæ homini-

A ήγαρίστει λέγων· « Ἐξομολογούματος σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. » Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν ἑξομολόγησιν ἐπεύχονται τοῖς Εὐνεστοῖς τοῖς ἑξομολογησαμένοις τὰ τρίτα. Τίνα δὲ ταῦτα; « Εὐφρανθήτωσαν καὶ ἀγαλλιάσθωσαν Εὐνη. » Καὶ διὰ ποιῶν αἰτίαν, ἔτης διδάσκει λέγων· « Ότι χρεῖες λαοὺς ἐν εὐθύτητι, » καὶ διὰ λαοὺς, οὐ τιὰς μὲν, τινὰς δὲ οὐ· ἀλλὰ πάντας κατὰ τὰ ἔμπροσθεν δεδηλωμένα. « Ετί δὲ γνόντα, διὰ δημητρίησται ὑπὸ σου πρὸς τὸ βασίσας τὴν ὁδὸν τὴν ὑφ' ἡμῶν αὐτᾶς γνωριζομένην, εἰκότως εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάστεκς πλησθῆσται. » Άντι δὲ τοῦ, « καὶ ἀγαλλιάσθωσαν, » « καὶ αἰνέσσουσιν, » δὲ Ἀκύλας· δὲ Σύμμαχος, « καὶ εὐφημεῖτωσαν, » ἥρμηνεσσαν. « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, δὲ θεός, ἑξομολογησάσθωσάν σοι λαοί τάτες· γῆ ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. » Ἐπὶ ταῖς χρησταῖς καὶ ἀγαθαῖς ἐπαγγελίαις εὐφραινόμενον τὸ Πινεῦμα τὸ διγιον, ταῖς αὐταῖς ἐνδιατρίβεις φωναῖς, ὃστερ ἐντρυφῶν τῇ κοινῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. Διὸ ἐπαναλαμβάνει δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ οὐ βούλεται ἀναχωρεῖν τοῦ σωτηρίου καὶ εἰσαγγελικοῦ ἄσματος. Πλάνιον οὖν φησιν· « Ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, δὲ θεός. » Οὐ δὴ μέγιστον ἦν θαῦμα, σπιθαῦδαίοι μὲν, ἐπὶ πατέρων τὸν τῶν δλων θεὸν σέδειν δεδιδαγμένοι, συνεχῶς ἐξετραχηλίζοντο ἐπὶ τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας· λαοὶ δὲ πάντες οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκ τοῦ μακροῦ αἰῶνος πεπλανημένοι εἰς τοσαύτην ἡξουσία μεταβολήν, ὡς μὴ μόνον ἐπιγνῶνται σε τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστήμην ἀναλαβεῖν τοῦ ἑξομολογεῖσθαι σοι κατὰ τὸν ἀποδοθέντα διττὸν τρόπον· διπερ ἵνα γένηται ἡδη ποτὲ, τάχινον τὰ τῆς προφητείας, ἵνα αὐτόπτεις τῶν αἰτιῶν ἐπαγγελιῶν γενούμεθα. Ἀκούστεον δὲ τῶν προκειμένων ὡς δυναμένων καὶ ἐκ προσώπου τῶν πρωφητῶν λέγεσθαι· ὡστ' εἶναι τὰ μὲν πρὸ τοῦ διακήματος, ἀρμόζοντα τῷ προσώπῳ τῶν ἀποστόλων, τὰ δὲ μετὰ τὸ διάκαλμα, τῷ χορῷ τῶν προφητῶν, οἰτενες ἐπεθύμουν ίδειν & τημεῖς βλέπομεν, καὶ οὐδὲ εἰδον κατὰ τὴν σωτήριον φωνήν. « Ἐτήσις τούτοις εἰρηται· Γῆ ἔδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. » Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Γῆ δώσει τὴν φορὰν αὐτῆς. » Καρπὸς γάρ ὡς ἀληθῶς δὲ κατὰ φύσιν τῆς γῆς ἔστι τὸ γνωρίζειν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν, καὶ τὰς ὄφειλομένας αὐτῷ ἑξομολογήσεις καὶ εὐχαριστίας ἀναπέμπειν τοὺς οἰκεῖους αὐτὴν ἐπιτραπέντας. Ἐπὶ τούτῳ μὲν γάρ κατεσκεύασται τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον, ἐπὶ τὸ τοὺς ἐν αὐτῇ τὰς διατρίβας ποιουμένους εὐσεβείας προσφέρειν καρπούς· διὰ δὲ τὴν τοῦ πρώτου ἀνδρὸς παράδασιν ἐλέγθη· « Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου. » Εν λύπαις φάγη αὐτὴν πάσας τὰς τήμερας τῆς ζωῆς σου· ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι. » Αλλ' οὐκ ἦν οὗτος δὲ κατὰ φύσιν καρπὸς τῆς γῆς· πρόρρησις δὲ τῆς μελιούσης φύειν ἐν αὐτῇ παρὰ φύσιν κακίας. Παρὰ φύσιν γάρ αἱ δικανθαὶ καὶ τριβόλοι διὰ τὴν παράδασιν ὑποστάσαι οὐ μόνον τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἡσενήκοτον· ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς, διε εἴπεν δὲ θεός· « Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνη

¹¹ Luc. x, 24. ¹² Gen. iii, 17. ¹³ Gen. i, 11.

χόρτου· σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὄμοιό τητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὐ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· , οὐδαμὴ μνήμη γέγονεν ἀκανθῶν οὐδὲ τριβόλων· οὐδὲ ἀν ξύστα ταῦτα ή γῆ, εἰ μὴ τὰ τῆς παρακοῆς ἐπικολούθησεν ἀνθρώπῳ. Τῆς γοῦν ὑστερὸν ἐπισυμδάσης ἀνθρώποις κακίας εἰκόνες ἐφύσαν δικαιοθαντοὶ καὶ τριβόλοι. Ὁθεν ἵνα ταῦτα ἀπόληται, πῦρ ἥλιθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ Σωτὴρ. Καὶ δὴ τοῦ σωτηρίου λόγου δίκην πυρὸς τὰς ἀκάνθας καὶ τοὺς τριβόλους ἀφανίζοντος, νευθεῖσα τῆς κακίας ἡ ψυχή, τὸν προστικόντα αὐτῇ καὶ κατάληλον καρπὸν ἀποδίδωσι. Διόπερ λαοὶ μὲν πάντες ἔξομολογοῦνται· Ἐθνη δὲ ἐπὶ τῆς γῆς διηγοῦνται. Τούτοις τε ἀκολούθως, ἐπενήνεκται τό· : Γῆ ἐδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. Εὐλογήσαις ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εὐλογήσαις ἡμᾶς ὁ Θεός. Καὶ φοβηθήσανταν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Είτε οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εἴτε οἱ παλαιοὶ τοῦ θεοῦ προφῆται (ἐκατέρῳ γάρ τάγματι ἐφαρμόζει τὰ λεγόμενα), εὐχονται τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλογίας τυχεῖν, ἡς καὶ ἀνωτέρω τὴν διάνοιαν παρεστήσαμεν, δεικνύντες διπάς τῷ, « Αὕξανεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυρεύσατε αὐτής, » ἐπὶ τούτων ἐπληροῦτο πνευματικῶς. Πάρεστι γοῦν Ἑργῷ παραλαβεῖν, ὡς ἡ σύμπασα γῆ τῆς ἐκείνων διαδοχῆς ἐπληρώθη. Αἱ τε καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυθεῖσαι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίαι, καὶ οἱ καθ' ἔκστην μυρίανδροι λαοὶ τῆς εὐλογίας αὐτῶν ἐμφανίνουσι τὰ ἀποτελέσματα. Πρεπόντως δὲ αὐτοῖς τῷ, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν, » ἐν τῷ, « Εὐλογήσαις ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν. » ὡς ἀν πάτριον κεκτημένοι τὸ τοῦ θεοῦ αὐτῶν γνώρισμα. Ἄλλ' ἐζῆς ἐπισυνάπτουσιν ἀρπάτως λέγοντες τῷ, « Εὐλογήσαις ἡμᾶς ὁ Θεὸς. » ὡς μηκέτι μόνων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν δι' αὐτῶν σωθησομένων θεὸν δύτα. Καὶ μετὰ πάντα τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης προφητείας ἐπισφραγίζονται λέγοντες· « Καὶ φοβηθήσανταν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Ἐπειόθη γάρ « ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου, » ἀναγκαῖς ὀστεπερ εἰσαγωγὴν τῆς θεοσεβείας τὸν φόδον τοῦ θεοῦ ἐγγενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς εἰκοῦσιν ἐπεύχονται· δὴ δικαιοθαντοὶ μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοφάνειαν, μεθ' ἣν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. Περὶ τούτων δὲ τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐλέγετο· « Ἐπάκουος ἡμῶν, ὁ Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μαρκρῶν.

EIS TO TELOS TQ DASYIA PSALMOS QDHE EZ'. D .I IN FINEM DAVIDI, PSALMUS CANTICI. LXVII.

« Ἀναστήτω ὁ Θεὸς, καὶ διασκορπισθήσαν οἱ ἔχοροι αὐτοῦ, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. » Οἱ μὲν πρὸ τοῦ μετὰ χείρας τρεῖς ἐφεξῆς τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν προεψώνουν· ὃν δὲ μὲν ἔδη « Φαλμὸς φόδης » ἐπεγέγραπτο « Τῷ Δαυΐδ· », δὲ ἐπόμενος « Φόδη φαλμοῦ· », δὲ τρίτος « Ἐν նմոνις φαλμὸς φόδης. » Εἰκότως τοιγαροῦν καὶ δι μετὰ χείρας, εὐαγγελικός ὡν καὶ αὐτὸς, καὶ οὐ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ προφητείαν περιέχων, « εἰς τὸ τέλος

A bus postea inbassit, imaginem, spinæ et tribuli suborti sunt. Quamobrem, ut hæc dispereant, ignem in terram missum Servator venit. Et sae salutari verbo ignis instar spinas et tribulos absumente, renovata anima malitiam exuens, convenientem sibi et consentaneum fructum profert. Quapropter populi omnes constentur; gentes vero in terra diriguntur. Ad hæc autem consequenter inferunt illud: « Terra dedit fructum suum. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ. » Sive apostoli Servatoris nostri, sive prisci illi Dei prophetæ (nam utrius ordini hæc dicta competunt), Dei benedictionem consequi precantur, cuius mentem supra declaravimus, cum illud, « Crsecite et multiplicamini et replete terram, et dominamini illius», in ipsis spiritualiter completum esse probaremus. Licit igitur vel ex gestis rebus intelligere, universam terram eorum successione repletam esse. Ecclesiæ namque Servatoris nostri per universam terram fundatae, et innumeri per singulas earum populi, benedictionem ipsorum completam exhibent. Ipsi porro convenit illud, « Deus noster, » in hoc dicto expressum, « Benedicat nos Deus, Deus noster; » utpote qui paternam Dei sui cognitionem obtineant. Verum deinde illud adjiciunt: « Benedicat nos Deus; » utpote qui non ipsorum tantu, sed etiam eorum omnium, qui per eos salutem nataturi sunt, Deus sit. Post hæc omnia autem totius prophetæ complementum obsignauit his verbis: « Et metuant eum omnes fines terræ. » Quandoquidem enim « initium sapientiae timor Domini », necessario precantur, ut timor, quasi initiatio ad piam religionem, omnibus hominibus, etiam extrema terræ incolentibus, ingeratur. Quod post divinum Salvatoris nostri adventum impletum est: post illum enim in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terræ verba eorum. De his quoque terræ finibus superius dicebatur: « Exaudi nos, Deus Salvator noster, spes omnium finium terræ, et eorum qui in mari sunt longe ». »

VERB. 2-4. « Exsurget Deus, et dissipentur inimici eius, et fugiant qui oderunt eum a facie eius. » Tres psalmi ante præsentem consequenter positi, vocatiō nem gentium prænuntiabant: « quibus LXXIV Psalmus cantici Davidi inscriptus erat; sequens vero, « Canticum psalmi; » tertius In hymnis psalmus cantici. » Jure itaque præsens psalmus cum evangelicus item sit, ac non solum de vocatione gentium, sed etiam de ipso Salvatore prophetiam contineat, « in finem Davidi, » atque « psalmus cantici, » perinde atque superio

⁴⁴ Gen. 1, 28. ⁴⁵ Psal. cx, 10. ⁴⁶ Psal. LXXIV, 6.

res, inscriptus est. Par erat enim sermones bonorum promissa complectentes, non modo psalmos, sed una psalmos cantici, et cantica psalmi vocari, atque « in finem » remittere; quia ea quæ in horum vaticiniis feruntur, diuturnis post temporibus in consummatione sæculi perficienda erant. Hic quoque psalmus a Spiritu propheticō ex persona apostolorum pronuntiatus est. Sicut ergo in præcedentibus orabant, Deum sibi ad evangelicam prædicationem adjutorem evocantes; eodem quoque modo in præsenti ulterius progressi dicunt: « Benedictus Dominus quotidie; prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum: » et iterum: « Manda, Deus, virtuti tuæ, confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis. » Vides enim quomodo precentur, ut Deus sibi prosperum iter paret, seque confirmet, ut Evangelii cursum sine obice perficiant. Evangelicam item prædicationem aperte memorant dicentes: « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Imo quibusnam Evangelium prædicaturi essent vaticinantur his verbis: « Venient legati ex Aegypto, Aethiopia porrigit manum suam Deo. » Clare enim hisce verbis Aegyptiis Evangelium annuntiant, idololatras subindicantes: ex Aegypto namque idolatria ortum accepit. Quinetiam Aethiopianam Deo manum porrigure suam dicunt, extrema terræ significantes. Deinde vero omnia regna terræ consertim advocant, hocque ritu universas gentes significant. Ut autem ea quæ in vaticinio cerebantur, nunc tandem opere perficerentur, in ipso principio Spiritus sanctus per Davidem preces emitti dicens: « Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus. » Per graves enim inimici Dei jam olim in omnes terræ habitatores tyrannidem exercebant, maligni videlicet dæmones, qui multiplicum numinum errorem in universum orbem induxerant. Nemo porro erat qui mala propelleret, non vir sapiens, non justus, non propheta, imo nec quispiam ex angelis et sanctis spiritibus, sive ex cœlestibus divinisque virtutibus. Quapropter Deum rogat ut exsurgat, et ex regio throno suo excitetur. Nam Dei providentia tunc cessare, vacare et ceu quiescere dicitur, cum ex divitiis bonitatis, et ex patientia longanimitate que sua peccantes et erga se impie agentes tolerat; moveri autem et excitari dicitur, cum peccatores aggressus ulciscitur. Ut igitur memorati hostes finem facerent dominandi hominibus, Deo supplicat ut exsurgat seseque concitet ad ultionem, ut qui olim in unum congregati erant, et improbam mutuo concordiam inierant, eam scilicet quæ diabolicalm idolatriam spectabat, dissiparentur procul dispersi. Ii vero inimici Dei erant, eumque oderant, qui aerem terræ eminentem replebant, et improbitatem illam multiplicis erroris sovebant, impii nempe quidam et athei dæmones. Qui Deo vel tantum commovente se, et ad facinorum ultionem sese excitante, primo quidem dissipati et alii procul aliis dispersi, deinde in fugam versi sunt, ac postea sic ut deficit sumus defecerunt, et sicut liquevit cera

A τῷ Δαυὶδ ἐπιγέραπται, καὶ φαλμὸς φόῆς ὁμοῖς τοῖς πρὸ αὐτοῦ. Ἐδει γάρ τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελτικὸς λόγους μὴ μόνον φαλμὸν, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν φαλμὸν φόῖν καὶ φόδες φαλμῶν ὄνομάζεται καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπεται· ὡς ἂν μαρχοῖς ὑπερον χρόνοις ἐπὶ συντελεῖς τοῦ αἰώνος μελλόντων πληροῦσθαι τῶν ἐν αὐτοῖς θεσπιζομένων. Λέλεκται δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ἐκ προσώπου τῶν ἀπωστόλων. « Οσπερ οὖν διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐπηγύχοντο ἑαυτοῖς ἀνακαλούμενοι θεὸν συνεργὸν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις οἱ αὐτοὶ προΐστανται, φασίν· « Εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν· κατευδούσεις ἡμῖν δὲ θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν» καὶ τάλιν· « Ἐντειλαί, δὲ θεός, τὴν δύναμιν σου· δυνάμωσον, δὲ θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἡμῖν. » Όρας γάρ δπως κατευδούσθηνται ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ δυναμωθῆναι εἰς τὸ ἀκαλύτως τὸν δρόμον τοῦ Εὐαγγελίου τελείωσαι εὐχονται. Μέμνηται δὲ στρῶς καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος λέγοντες· « Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῆ· ἀλλὰ καὶ τίσιν ἡμελλον κηρύξτειν τὸ Εὐαγγέλιον θεσπίζουσιν ἐν οἷς φασιν· « Ἡξουσι πρέστεις ἐξ Αἰγύπτου· Αἰθιοπία προφθάσει χείρα αὐτῆς τῷ θεῷ. » Σαρῶς γάρ διὰ τούτων Αἰγυπτον εὐαγγελίζονται, τοὺς εἰδωλολάτρας αἰνιττόμενοι· ἐπει ἐξ Αἰγύπτου κατήρξατο ἡ ειδωλολάτρεια. Ἀλλὰ καὶ τὴν Αἰθιοπίαν προφθάσαι χείρα αὐτῆς τῷ θεῷ φασι, τὰ ἔσχατα τῆς οἰκουμένης δηλοῦντες. Εἴθ' ἐξῆς τὰς βασιλείας τῆς γῆς πάσας ἀθρόως συγκαλοῦσι, τῶν ἔθνῶν ἀπάντων τούτον σημανιομένων τὸν τρόπον. « Ινα δὲ τὰ διὰ τῶν λόγων προφητευόμενα ἥδη ποτὲ καὶ δι· Ἐργαν χωρῆσῃ, ἀρχόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ προφητικὸν, διὰ τοῦ Δαυὶδ εὐχὴν ἀναπέμπει λέγον· « Ἀναστήτω δὲ Κύριος, καὶ διασκορπισθῶσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ. » Δεινοὶ γάρ ἔχθροι τοῦ θεοῦ κατευράννουν πάλαι πρότερον τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων, οἱ τὴν πολύθεον πλάνην καθ' δλῆς τῆς οἰκουμένης συστησάμενοι πονηροὶ δαίμονες. Οὐδέκι τε ἡν ἐπαμύνων τοῖς κακοῖς, οὐ σοφὸς ἀνήρ, οὐ δικαῖος, οὐ προφήτης ἀλλ' οὐδὲ ἀγγέλων τις ἡ πνευμάτων ἀγίων, ἡ τῶν κατ' οὐρανὸν θείων δυνάμεων. Διὸ δὴ αὐτὸν ἀναστῆναι τὸν θεόν, καὶ τοῦ βασιλικοῦ διεγερθῆναι θρόνου παρακαλεῖ. Ἡρεμεῖν μὲν καὶ ἡσυχάζειν καὶ ὕστερ διαναπαύεσθαι τὰ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας λέγεται, ἐπειδὸν τῷ πλούτῳ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῇ μαρχούμιᾳ φέρη τοὺς ἀμαρτάνοντας καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦντας· τὸ δὲ κινεῖσθαι καὶ διανίστασθαι, ἐπειδὸν τὰς ἐκδικήσεις ποιῆσαι ἐπεξιών τοῖς ἀμαρτάνουσιν. « Ιν· οὖν ἥδη ποτὲ πάνωνται ταῖς κατὰ τῶν ἀνθρώπων δυνατεῖσις οἱ προλεχθέντες ἔχθροι, διαναστῆναι τὸν θεόν καὶ διεγείραι ἑαυτὸν εἰς ἐκδίκησιν ἰκετεύει, δπως οἱ πάλαι κατὰ τὸ αὐτὸν συνηγμένοι καὶ κακήν συμφωνίαν πρὸς ἀλλήλους θέμενοι, τὴν τῆς δαιμονικῆς ειδωλολατρείας, διασκεδασθῶσι μαρχάν ἀλλήλων γενόμενοι. Ἐχθροὶ δὲ τοῦ θεοῦ καὶ μισοῦντες αὐτὸν ἥσαν, οἱ τὸν ὑπὲρ γῆς ἀέρα πληροῦντες καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις πολυπλανῆ κακίαν ἐνεργοῦντες δυσσεβεῖς τινες καὶ διάσοι δαίμονες οἱ, κινηθέντος αὐτοῦ μόνον τοῦ

Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν τὸν πραττομένων ἐκδίκησιν ἔστιν τὸν διεγείραντος, περῶτον μὲν ἐσκορπίζοντα μαχράν ἀλλήλων διασκεδανύμενοι, εἰτ' ἔχωντα φυγῆν· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐξελιπον, καὶ ὡς τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὐτως ἡμελλον ἀπόλλυσθαι. Νοήσεις δὲ σπασίς ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἐξελιπον οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, ἐπιστῆσας ὡς τὸ μὲν παλαιὸν μετεσχηματίζοντο εἰς ἄγγελους φωτὸς, αὐτὸς δὲ ὁ διάβολος καὶ οἱ διάχονοι αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἀπόστολον, δὲ φησιν· « Αὐτὸς γάρ ὁ Σατανᾶς μετεσχηματίζεται εἰς διγγελον φωτός. » Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάχονοι αὐτοῦ μετεσχηματίζονται εἰς ἄγγελους δικαιοσύνης, ἔχρησιδόντων τε τότε κατὰ πάντα τόπον, μαντείας καὶ θεραπείας ἐπαγγελλόμενοι, ὡς τοὺς δεισιδαίμονας θύειν αὐτοῖς καθ' ὑπερβολὴν μανίας καὶ τὰ ἐκαυτῶν φίλτατα. Νῦν δὲ ἐκείνων πάντων ἀφανισμὸς καὶ ἀρρμία γέγονεν, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτῶν ἐπιλιπέσθαι· ἐξελιπον δὲ ὡς ἐκλείπει καπνὸς ἀποσθεσθέντος αὐτῶν τὸν πυρός· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· « Ἐνέδη καπνὸς ἐν δργῇ αὐτοῦ. » Ἡ γάρ τεοῦ Θεοῦ δργὴ τούτοις αὐτοῖς ἐπελθοῦσα, τὸ πῦρ αὐτῶν· ὡς κατέφλεγον τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέθεσαν· οὐ σιεσθέντος, ἀνέδη καπνός. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐκαπνὸς μηκέτ' ὑποκαίμενος, μηδὲ ἔχων δότοντες ὑποστῆ, ἐκλείπεται. Ἔπει, δὲ ὁ Θεὸς φῶς ἐστιν, καὶ σκοτία ἐν εὐτῷ οὐκέτι ἔστιν οὐδεμία, τοῦτο τὸ φῶς τοῖς αὐτῷ φίλοις σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ ἀληθείας μαρμαρυγάς ἐκτέμπει, ὡς φάναι αὐτοὺς, « Εσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε. » Τοῖς δὲ προλεχθεῖσιν ἔχθροις αὐτοῦ πῦρ κατεψήσθαι γίνεται. Διὸ λέλεκται ἐν ἑτέροις· « Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθίσται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγίς σφοδρά· » καὶ, « Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ καυθίσται, καὶ φλογεὶς πάντας τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. » Καὶ ἐν τῷ μετά κατείρεσιν οἱ ἔχθροι οὐ μόνον ἐκλείπειν ὡς καπνὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὐτως ἐκτήκεσθαι εἰρηνται· ἐπειδὴ περ αὐτοὶ ἐκαυτοὺς ἔχθροὺς τοῦ Θεοῦ πεποιήκασιν. Ὁ γάρ Θεὸς ἀγαπᾷ τὰ δυτικά πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσεται ὥν ἐποιήσεν· οὐδὲν γάρ μισῶν τι κατεσκεύαζε· διὸ οὐδὲν ἔχθρος αὐτός. Οἱ δὲ μακρύνοντες ἐκαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἔχθροποιοῦντες ἐκαυτοὺς, ἐπισπάνται τὴν ἀπώλειαν· ὡς λέγεσθαι· « Ότι ίδον οἱ μακρύνοντες ἐκαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολούνται. » Οὐτω δὲ καὶ μισοῦστε τὸν Θεὸν οἱ τὰ ὑπ' αὐτοῦ μεμισημένα πρότιτοντες. Ταῦτα μὲν οὖν καθ' ἓν λελέχθω τρόπον. Ἔπει δὲ ἡ πᾶσα προφητεία εὐαγγελική τυγχάνει, θέα μήποτε ταῦτα εἰς τὸν Θεὸν Λόγον ἀναφέρεται, δες ἦν μὲν πάλαι ἐν τοῖς κόλποις ἀναπαυσμένος τοῦ Πατρός· « Ἐν ἀρχῇ γάρ ἐγένετο ὁ Λόγος· » καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Καὶ· « οὐτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, » αὐτὸς ἦν ὁ Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ ὁ ὅν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός. Ἔπει δὲ μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρωπός, ἐταπείνωσεν ἐκαυτὸν μέχρι θανάτου, τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον εἰκότως τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ θεσπίζεις λέγον· « Ἀναστήτω ὁ Θεὸς, καὶ διασκορπίσθῃ-

A a facie ignis, sic et illi perituri erant. Quomodo autem sicut deficit fumus defecerint adversarii ejus, intelliges, si animadveritas qua ratione olim ipse diabolus et ministri ejus transformarentur in angelos lucis, secundum Apostolum, qui ait: « Ipse enim Satanas transformatur in angelum lucis ^{οὐτοῦ}. » Non magnum itaque quidquam si ministri ejus transformarentur in angelos justitiae, nec si tunc omnibus in locis oracula ederent, vaticinia et curationes pollicentes; ita ut superstitionis homines per summam insaniam vel sibi charissima ipsis immolarent. Nunc vero eorum omnium ruina et desertio contigit, ita ut ne vel eorum memoria supersit: extinctoque ipsorum igne defecerunt sicut deficit fumus. Quare alio in loco dicitur: « Ascendit fumus in ira ejus ^{οὐτοῦ}. » Nam ira Dei invadens ipsos, ignem ipsorum, quo animas hominum incendebant, restinxit: quo restincto, ascendit fumus. Sed ipse fumus cum ignis non subsistit, nec habeat in quo subsistat, deficit. Quia vero Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullæ, hæc lux amicis suis sapientiae, scientiae et veritatis radios emittit, ita ut dicant: « Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ^{οὐτοῦ}; » inimicis autem suis supra memorialis ignis consumens est. Quare alibi dictum est: « Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida ^{οὐτοῦ}; » et: « Ignis in conspectu ejus exardescet, et inflammabit omnes inimicos ejus ^{οὐτοῦ}. » In præsenti quoque inimici ejus non modo ut fumus deficere, sed sicut fluit cera a facie ignis, ita et ipsi liquefcere dicuntur. Quoniam ipsi sese inimicos Dei constituerunt. Deus enim omnia quæ sunt amat, et nihil odit eorum quæ fecit: neque enim aliquid condidit quod odisset; quare nullius inimicus ipse est. Qui vero sese ab ipso longe removent, ipsiusque se inimicos efficiunt, pernicie sibi attrahunt, ita ut dicatur: « Quia ecce qui elongant se a te, peribunt ^{οὐτοῦ}. » Sic autem et Deum oderunt, qui perosa ipsi perpetrant. Hæc igitur uno modo dicta fuerint. Cum porro omnis prophetia evangelica sit, consideres velim num hæc ad Deum Verbum referantur, quod quidem olim in paterno sinu requiescebat: « In principio ^{οὐτοῦ}, enim ^{οὐτοῦ} erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus era^ν Verbum ^{οὐτοῦ}. » Et: « Hoc erat in principio apud Deum ^{οὐτοῦ}, ipsum erat Unigenitus Dei, qui est in sinu Patris. Quia vero formam servi accipiens, et habitu inventus ut bouno, humiliavit semetipsum usque ad mortem; jure Spiritus sanctus ejus resurrectionem vaticinatur dicens, « Exsurget Deus et dissipentur inimici: » ubi per illud, « Deus, » Deus Verbum intelligitur. Aut oratio illa de Christo hoc profert, « Exsurget, » et ad universorum Deum emititur; ita ut illud, « Deus, » sic accipiatur: O Deus, exsurget Christus tuus, et dissipentur inimici ejus. Congregati namque sunt inimici ejus

^{οὐτοῦ} Η Cor. xi, 14. ^{οὐτοῦ} Psal. xvii, 9. ^{οὐτοῦ} Psal. iv, 7. 27. ^{οὐτοῦ} Joan. i, 1. ^{οὐτοῦ} ibid. 2.

^{οὐτοῦ} Psal. xlix, 3. ^{οὐτοῦ} Psal. xcvi, 3. ^{οὐτοῦ} Psal. lxxii,

tempore passionis ipsius, quando « tremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus⁶. » Hosce porro omnes resurrectio Christi ex mortuis dissipavit : tuncque defecerunt ut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Hunc sane Christum Dei odio habuerunt, ac etiamnum oderunt, qui frequenter impia dicta, convicia et blasphema verba proferunt, ejus Ecclesiam oppugnant ac doctrinam calumniantur. Nam alias nullos reperire est qui universorum Deum oderint ; neque enim ipsi athei et impii, neque maligni dæmones, neque impuri spiritus id dicterint. At Christum Dei se odio habere aperre protulissentur, primo ii de quibus ipse per prophetiam ita fatur : « Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea⁷ »; deinde qui post illos etiam nunc in ipsum blasphemata dicta proferunt. Cæterum omnes inimici ejus, et qui oderunt eum dissipati sunt et fugerunt a facie virtutis ejus, defeceruntque sicut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Nemo igitur ex odientibus eum impune unquam ex hac vita migravit. Sed etiam principes sacerdotum, Scribe, Pharisæi et Sadduceæi, qui insidias olim ipsi parvunt, ita defecerunt, ut neque memoria eorum ad hoc usque tempus, neque nomen apud Judæos servetur. Tunc tota eorum natio in omnes gentes dispersa dissipataque est. Insequentibus vero temporibus quotquot Ecclesiam ejus oppugnarunt, similiiter et ipsi defecerunt sicut deficit sumus, et sicut fluit cera a facie ignis. Inimici ergo Christi et qui oderunt eum talia passi sunt ; maximeque invisibles et occulti inimici, maligni nempe dæmones et spiritus nequam, qui olim multorum numinum erroris autores erant : qui post resurrectionem ex mortuis penitus dissipati sunt. Idemque ipsi liquefiantur sicut cera a facie ignis, clamabant dicentes : « Sine, quid nobis et tibi, Fili Dei ? venisti ante tempus torquere nos⁸. » Nam deitatis ipsius invisibles et occulti radii, tormenta doloresque talia dicentibus invexerunt. Dexter porro amicorum Dei ordo quibus in Servatoris nostri resurrectione frueretur bonis, deinceps docet prophetia quæ ait : « Et justi lætentur et exultent in conspectu Dei, delectentur in lætitia. » Quid illud sit, non simpliciter lætari et exultare, sed in conspectu Dei et apud Deum his perfaci, divinaque voluptate gaudere, non potest pro merito enarrari.

Θεοῦ τάγμα ὅποιων ἀπέλαυνεν ἀγαθῶν ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει, ἔκηγοντες τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ. Οποίον δέ ἔστι τὸ μῆδαν ἀπλῶς εὐφραντεῖνται καὶ ἀγαλλιέσθαι, ἀλλ᾽ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τῷ

τωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ⁹, θεοῦ νοούμενου τοῦ θεοῦ λόγου. Ἡ τῆς εὐχῆς περὶ μὲν τοῦ Χριστοῦ λεγούσης τὸ, « Ἀναστήτω, πρὸς δὲ τὸν θεόν τῶν ὀλων ἀναπεμπομένης ἵνα τὸ, « ὁ θεός, » ἀντὶ τοῦ, ὁ θεός, ἀναστήτω Χριστός σου, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ. Συντριχθήσαν μὲν γάρ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ κατὰ τὸν πάνων αὐτοῦ καιρὸν, ὀπηγίκα ἐφρύαξαν ἕθη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά. Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Πάντων δὲ τούτων διασκορπισμὸν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ κατειργάσατο· ἐξέλιπον τεώς ἐκλείπει καπνὸς, καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Καὶ τούτον γε τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐμίσησαν, μισοῦσι τε εἰσέτι καὶ νῦν, οἱ συνεχῶς αὐτὸν ἀθέοις λόγοις καὶ λοιδορίαις βλασφημοῦντες, τὴν τοῦ Ἐκκλησίαν αὐτοῦ πολεμοῦντες, καὶ τὴν διαδοκαλίαν διαβάλλοντες. « Άλλως γάρ τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν οὐκ ἀν εὔροι μισοῦντάς τινας· οὐδὲ γάρ αὐτοὶ οἱ ἀθέοι καὶ διατεθεῖς ἀλλ᾽ οὐδὲ οἱ πονηροὶ δαιμονες, οὐδὲ τὰ ἀκάλαρτα πνεύματα τοῦτον ἀν εἰποιεν. Τὸν δὲ Χριστὸν τοῦ θεοῦ διμολογουμένως ἐμίσησαν· πρώτοι μὲν ἐκεῖνοι, περὶ ὃν αὐτὸς διὰ τῆς προφητείας ἐρασκεν· « Ἐλλήσαν κατ’ ἐμοῦ γλώσσῃ δολίᾳ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἄντι τοῦ ἀγαπᾶν με ἐνδιέβαλλόν με. Καὶ ἔθεντο κατ’ ἐμοῦ κακὰ ἀντί ἀγαθῶν, καὶ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεως μου. » Ἑπειτα καὶ οἱ μετ’ ἐκείνους εἰσέτι νῦν αὐτὸν βλασφημοῦντες. Πλήτιν πάντες οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν διεσκορπισθήσαν καὶ πεφεύγασιν ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἐξέλιπον τε ὡς ἐκλείπει καπνὸς καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Αὐτίκα γούν οὐδεὶς πώποτε τῶν μεμισχότων αὐτὸν ἀτιμώρητος διεξῆλθε τὸν βίον ἀλλὰ καὶ οἱ πάλαι τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ τυρεύσαντες ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι οὖτας ἐξέλιπον, ὡς μηδὲ μνήμην αὐτῶν εἰσέτι νῦν μηδὲ δονομα παρὰ Ιουδαίοις σώζεσθαι. Τότε πᾶν θνοντος αὐτῶν διασκεδασμὸν καὶ διασκορπισμὸν ὑπέμεινεις πάντα τὰ ἔθη· καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα δὲ χρόνοις πάντες ὅσιοι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ πεπολεμήκασιν, δομοίς ἐξέλιπον καὶ αὐτοὶ ὡς ἐκλείπει καπνὸς καὶ ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός. Οἱ μὲν οὖν ἔχθροι τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ μισοῦντες αὐτὸν τοιαῦτα πεπόνθασι, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ ἀδρατοὶ καὶ ἀφανεῖς ἔχθροι, πονηροὶ δαιμονες καὶ μοχθηρά πνεύματα, διὸ ὃν τὰ τῆς πολυθέου πλάνης ἐνηργεῖτο πάλαι· νῦν παντελής διασκορπισμὸς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν γέγονεν· οἱ δὲ αὐτοὶ, τηκόμενοι ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, ἐδόνων λέγοντες· « Ήα· τί ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ θεοῦ; Ἐλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι τὴν ἡμᾶς. » Αἱ γάρ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀδρατοὶ καὶ ἀφανεῖς ἀκτίνες, βασάνους καὶ ἀλγηδόνας τοῖς ταῦτα λέγουσι παρείχον. Τὸ δέ γε δεῖν τῶν φίλων τοῦ θεοῦ τάγμα ὅποιων ἀπέλαυνεν ἀγαθῶν ἐν τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει, ἔκηγοντες τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τερψθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ. Οποίον δέ ἔστι τὸ μῆδαν ἀπλῶς εὐφραντεῖνται καὶ ἀγαλλιέσθαι, ἀλλ᾽ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τῷ

⁶ Psal. II, 1, 2. ⁷ Psal. cxviii, 3-5. ⁸ Matth. viii, 29.

« Ἀστας τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ ὄνδρι ματι αὐτοῦ· ὁδὸς ποιήσατε τῷ ἐπιβενθήκοτι ἐπὶ δυσμῶν.» Τὸν μὲν περὶ τῶν ἔχθρῶν καὶ μισουντων τὸν Θεὸν λόγον διὰ βραχέων ἐπετέμετο ἡ προφητεία· τὸν δὲ περὶ τῶν δικαιῶν ἔξαπλοι, ἐνδιατρέbowσα τῇ περὶ αὐτῶν μνῆμα. Καὶ δὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον παρακελεύεται τοῖς δικαιοῖς ἅδειν καὶ ψάλλειν τῷ Θεῷ, ὡς ἀν διὰ τούτων μελλουσιν ἀπολαύειν τῆς θείας εὐφροσύνης καὶ τῆς προλεγθεῖσης τερπωλῆς καὶ ἀγαλλιάσεως. Καὶ ἐπείπερ τῶν δύο τούτων, λέγω δὲ τοῦ ἅδειν καὶ ψάλλειν, τὸ μὲν κρείττον ἦν τὸ ἅδειν, τὸ δὲ ὑποβενθράχος τὸ διόργανον ἀνακρούεσθαι, εἰκότως τὸ μὲν κρείττον ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, τὸ δὲ διὰ τοῦ δργάνου ἐνεργεῖν τῷ ὄνδρι ματι αὐτοῦ. « Ἀστας γάρ, φησι, « τῷ Θεῷ, καὶ ψάλατε τῷ ὄνδρι ματι αὐτοῦ.» « Ἄδει δὲ τῷ Θεῷ διὸ ὑγῶν δογμάτων τὴν ψυχὴν πεπαιδευμένος καὶ τὰς πρετούσας αὐτῷ θεολογίας ἐκ διανοίας κεκαθαρμένης ἀναπέμπων· ψάλλει δὲ τῷ ὄνδρι ματι αὐτοῦ, διὰ τῶν τοῦ σώματος κινήσεων καὶ διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργείας τοιαῦτα πράττων, ὡς δοξάζεσθαι δι’ αὐτοῦ παρὰ τοῖς δρῶσι τὸ δυομάτιον θεοῦ. Ταῦτα μὲν οὖν πρῶτα παρακελεύεται τῷ τῶν δικαιῶν χρωφ πράττειν δ λόγος· ἔξης δὲ πρᾶγμά τι ποιεῖν ἐπέροις χρήσιμον προστάττει. Ἰνα γάρ ἐπιβῆ ὁ Θεὸς τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ, καὶ διπάς ἐμπειριπατήσῃ τοῖς ἐπὶ γῆς, τῇ δὲν αὐτῷ λείαν καὶ δμαλήν ἀπεργάζεσθαι διακελεύεται φάσκων· « Ὁδοποιήσατε», ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καταστρώσατε», κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Ἀποσκολοπίσατε», τουτέστι πᾶν σκολιδὺν ἀφέλετε, καὶ πᾶν τραχὺν καταστρώσατε, ὡς ἀν γένοιτο λεία καὶ δμαλὴ τοῦ Θεοῦ ἢ εἰς ἀνθρώπους πορεία. Τούτο δὲ καὶ Ἡσίας ἐδήλου λέγων· « Ἔτοιμάσατε τὴν δὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Πᾶσα φάραγξ πληρωθῆσεται, καὶ πᾶν δρός καὶ βουνὸς ταπεινωθῆσεται. Καὶ ζσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ τῇ τραχείᾳ εἰς ὁδοὺς λείας, καὶ δψεται πᾶσα στροφὴ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.» Ἐνταῦθα δὲ οὐ πρότερον διδοποιεῖν κελεύει ἢ πρῶτον αὐτούς μαθόντας ἐπιος χρή ἅδειν τῷ Θεῷ καὶ διπάς ψάλλειν τῷ ὄνδρι ματι αὐτοῦ. Ταῦτα γάρ προμαθόντας καὶ ἔργοις ἐπιτελέσαντας, ἔξης βούλεται διδοποιεῖν, τουτέστι τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς παρακενάζειν, καθαράσ-τε καὶ ἐτοίμους αὐτάς ἀπεργάζεσθαι εἰς τὴν ἐπιδημίαν τοῦ προδηλωθέντος θεοῦ. Διὸ φησιν· « Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβενθήκοτι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος δυομάτιον·» Κέκληκε δὲ τὸν Κύριον ἐνταῦθα καινοτέρη φωνῇ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν λέξιν· Ἱα γάρ αὐτὸν ὄνδρι μασεν· θέντο δὲ τὸ δυομάτιον, « Διεύ τοῦ Ἱα ἡ δυομάτια αὐτοῦ,» ἡρμήνευσεν· δὲ πέμπτη ἔκδοσις, « Ἐν τῷ Ἱα τὸ δυομάτιον αὐτοῦ.» Ἕντεστο δὲ τὸ δυομάτιον τὸν Σωτῆρος Ἰησοῦ διὰ τῆς πρώτης συλλαβῆς. Καὶ τοῦτον τὸν Κύριον, οὗ τὸ δυομάτιον εἶναι διεύ τοῦ Ἱα, ἢ ἐν τῷ Ἱα, ἐπιβενθέναι ἐπὶ δυσμῶν διδάσκει· σημαίνει δὲ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ πάροδον καὶ τὴν ἐνσαρκὸν ἐπιδημίαν. Οὐ γάρ τὸν ἐν μαρφῇ θεοῦ Θεὸν λόγον γυμνὸν ἐπιδείξας φώτων δίκην ἐξήστραψε τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, μορφὴν δὲ δούλου λαβὼν καὶ

VER. 5, 6. « Cantate Deo, psalmum dicate nomini ejus, iter facite ei, qui ascendit super occasum. » Sernionem de inimicis et osoribus Dei Verbi compendio absolvit prophetia; de justis autem fusi agit, eorumque commemorationi insistit. Et sane Spiritus sanctus jubet justos cantare et psallem Deo; utpote qui his vacantes, divinam letitiam memoratamque delectationem et exultationem natcturi sint. Quia vero ex his duobus, nimurum ex cantu et ex psalmodia, præstabilior cantus erat, atque inferior ipsi erat instrumenti pulsatio; jure quod præstantius erat Deo addixit, instrumenti vero actionem nomini ejus. Nam inquit, « cantate Deo, et psalmum dicate nomini ejus. » Deo autem cantat, cujus anima sana doctrina instituta est, et congruentia divinaque verba ex pura conscientia ipsi transmittit; psallit vero nomini ejus, qui corporeis motibus et sensibili actione talia exhibit, quæ spectatores ad nomen Dei gloria celebrandum inducant. Hæc igitur primo jubet justorum chorus peragere; deinde vero eidem præcipitur ut opus aliis utile perficiat. Nam ut Deus ad hominum genus accedat, et cum terrigenis perambulet, præcipit ut viam facilem atque planam ipsi munitant, dicens: « Iter facite; » sive secundum Symmachum, « Sternite; » secundum Aquilam vero, « A surculis mundate, » id est, omne tortuosum auferte, et quod asperum est, sternite, ut iter Dei ad homines planum facileque evadat. Id ipsum sic Isaías declaravit: « Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Et erunt tortues in viam reclam, et aspera in vias planas. Et videbit omnis caro salutare Dei. » Hic vero non prius iter facere jubet, quam edidicerint qui canendum oporteat Deo et psallendum nomini ejus. His institutos, postquam id reipsa præstiterint, iter deinde facere præcipit, id est, humanas animas præparare, purasque illas et ad ipsius Dei adventum paratas efficeret. Quamobrem ait: « Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. » Hic porro Dominum nova voce secundum Hebraicam lectio-rem expressit: ipsum quippe, ia, nuncupavit: quare Symmachus, « Per ia vocabulum ejus, » interpretatus est: quinta vero editio, « In ia nomen ejus. » Per primam autem syllabam nomen Servatoris Jesu subindicavit. Et hic est Dominus cuius nomen per ia, vel in ia dicit esse: et ascendisse eum ad occasum docet, significatque ejus in carne transitum ad homines. Neque enim cum, qui in forma Dei erat, Deum Verbum nudum exhibens lucis instar, humanum genus illustravit; sed forma servi accepta, radiisque deitatis suæ contractis, et in corpore quasi demersus, cum ad occasum usque mortalisi vitæ devenisset (quam vitam divinus Apostolus tenebras vocat, dicens: « Adversus mundi rectores tenebrarum harum¹⁰ »); sive etiam cum

¹⁰ Isa. xl, 3-5. Ephes. vi, 12.

ipsam mortem subiisset, ascendisse dicitur super A occasum. Huic igitur Domino, qui ascendit super occasum, cuius nomen Jesu per ita significatur, iter facite. Hæc porro apostolico choro spiritus propheticus præcipit, et illud cum alacritate et fiducia magna ipsum peragere jubet. Quamobrem deinde insert : « Et exultate in conspectu ejus; » sive secundum Symmachum, « Et gloriamini in facie ejus. » Aliam quoque prædicti Domini notitiam præbet dicens : « Patris orphanorum et judicis viduarum. » Nisi enim pater orphanorum et vindex judexque viduarum effici dignatus esset, nulla ipsi ratio fuisset cum humilibus terræ. At quia per humanitatis excessum dignatus est ascendere super occasum, et in tenebris orphanorum pater vocari, et viduarum patrocinio carentium, animarumque orbarum, judex et ultior effici; jure ad orphanos cœlestis Patris ignatos, et ad viduas animas sponso orbas viam apparari jubet. Alias quoque Providentiae rationem hæc sententia declaraverit, docens viduas et orphanos, orbos et patrocinio carentes in mundo relinqu non sine ratione et sapientia Dei; sed ad ejus gloriam, ejusque divinæ providentiae argumentum. Sæpe itaque orphani parentibus orbi, accuratius edocti et litteris instituti suere, quam ii qui a parentibus educati sunt; itemque diuturnæ vitæ et annosi exstiterunt : neque solum iis victui necessaria adsuere; imo etiam præclarri et illustres evasere viri. Parique modo mulieres in viduitatis infortunium lapsæ, alacriori, feliciori ac religiosiori vita perfunctæ sunt, quam illæ quæ in conjugio vitam egerant. Deus quippe plus orphanis propicit, quam patres filiis; et viduarum patronus vindexque est. Quare dictum est : « Patris orphanorum et judicis viduarum. » Pro illo autem, « Qui ascendit super occasum; » Symmachus, « Qui vellet in inhabitata. » Inhabitatum porto vocat, alienigenarum et extranearum gentium regionem; quæ aliis in locis desertum nuncupari solet. Ac rursus pro illo, « judicis viduarum; » Aquila, « iudicantis viduas; » Symmachus, « ulciscentis viduas. » Apposite adinodum patrem orphanorum, viduarum judicem vocat. Quia enim non omnes viduæ eodem vitæ instituto sunt, dijudicans ipse quænam se dignæ, quæ non dignæ sint, judex earum constituitur. Neque tamen pari modo orphanorum judex fuerit : æque enim illis ceu pater propicit.

ιδεσαι χῆραι τῆς Ἰσης ὑπάρχουσαι προαιρέσεως, διακρίνων καθίσταται. Οὐ μήν καὶ ὀρφανῶν διμοίως γένοιται.

VERS. 7. « Deus in loco sancto suo, Deus inhabitat facit unius moris in domo. » Quia memoria Dominum quasi deprimens humilem in locum deduxerat, dicens ascendisse super occasum, esse que patrem orphanorum et judicem viduarum; necessario ad ejus deitatem prædicandam vertitur,

τὰς ἀκτῖνας τῆς ἐαυτοῦ θεότητος συστείλας, καὶ περικαταδύς ἐν τῷ σώματι, ἐπὶ δυσμῶν τε γενόμενος τοῦ θυνταῦ βίου, (διὸ θεός Ἀπόστολος σκότος ὡνόμασεν εἰπών· « Πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου») ἢ ἐν αὐτῷ καταδύς τῷ θανάτῳ, λέλεκται ἐπιθεστηκέναι ἐπὶ δυσμῶν. Τούτῳ οὖν, φησι. τῷ ἐπιθεστηκότι ἐπὶ δυσμῶν Κύριψ, οὗ τὸ Ιησοῦ δοῦλον διὰ τοῦ Ια σημαίνεται, διδοποιήσατε. Προστάττετε δὲ ταῦτα τὸ Ηνεῦμα τὸ προφητικὸν τῷ ἀποστολικῷ χορῷ, καὶ τοῦτο πράττετε σὺν πολλῇ προθυμίᾳ καὶ παρθέσιᾳ ἐπικελεύεται. Διδοῦ ἐπιλέγει ἐξῆς· « Καὶ ἀγαλλιάσθε ἐνώπιον αὐτοῦ. » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ γαυριάσθε εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. » Καὶ διλοῦ δὲ γνώρισμα δίδωσι τοῦ προδηλωθέντος Κύριου, λέγων· « Τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ χριτοῦ τῶν χηρῶν. » Εἰ μὴ γάρ ὀρφανῶν ἡξίωσε γενέσθαι πατήρ, χηρῶν τε ἔκδικος καὶ χριτής, οὐδεὶς ἢν αὐτῷ λόγος πρὸς τοὺς ἐπὶ γῆς ταπεινούς. Ἐπειδὲ δὲ καὶ ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας κατηξίωσεν ἐπιδηγεῖται ἐπὶ δυσμῶν, καὶ τῶν ἐν τῷ σκότῳ ὀρφανῶν χρηματίσαι πατήρ, τῶν τε ἀπεριστάτων χηρῶν τε καὶ ἐρήμων ψυχῶν χριτής καὶ ἔκδικος γενέσθαι εἰκότως τὴν δόδι τὴν ἀγούσαν ἐπὶ τοὺς ὀρφανοὺς τοὺς τὸν ἐπουράνιον ἀγνοοῦντας Πατέρα, ἐπὶ τε τὰς ἐστερημένας τοῦ νυμφίου χήρας ψυχὰς διδοποιεὶν παρακελεύεται. Καὶ διλλώς δὲ, τῷ περὶ Προνοίας λόγου γένοιται ἀνὴρ διάνοια παραστατική, διδάσκουσα, διτι χῆραι καὶ ὀρφανοὶ ἔρημοι καὶ ἀπεριστάτως καταλείπονται ἐν τῷ βίῳ οὐκ δινεύ λόγου καὶ σοφίας θεοῦ, ἀλλ’ εἰς δδέξαν αὐτοῦ καὶ εἰς ἐνδείξιν τῆς αὐτοῦ θείας ἐπισκοπῆς. Πολλάκις γοῦν οἱ γονέων ἐστερημένοι παῖδες ὀρφανοὶ μᾶλλον τῶν ὑπὸ πατέρας τραφέντων λόγων καὶ παιδείας μετέσχον, μακρόδιοι τε καὶ πολυχρόνοι γεγόνασι· καὶ οὐ μόνον τροφῆς ηγήσθησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπισήμους δινδρας προτόλον. Καὶ γυναικεῖς ὡστάτως χηρίαν δυστυχήσασαι μᾶλλον τῶν συζυγίᾳ βίου εύθυμον καὶ διλυπον καὶ θεοσεῖδη διεῖχθον· τοῦ θεοῦ τοῖς μὲν ὀρφανοῖς ὑπὲρ πάντας πατέρα καταστάντος, ταῖς δὲ χήραις ἀντιλήπτορος καὶ ἔκδικου. Διδοῦ εἰρηται· « Τοῦ πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ χριτοῦ τῶν χηρῶν. » Ἄντι δὲ τοῦ, « Τῷ ἐπιθεστηκότι ἐπὶ δυσμῶν, δύσμαχος· « Τῷ ἐποχούμενῷ ἐν τῇ ἀστικῇ. » Αἰσιχήτον δὲ καλεῖ τὴν τῶν ἄλλογενῶν καὶ ἀλλοφύλων ἐθνῶν χώραν· ἢν ἔρημον ὄντα μάζειν ἐν ἐτεροῖς εἰώθεν διάλογος. Καὶ πάλιν ἄντι, « τοῦ χριτοῦ τῶν χηρῶν, δύσμαχος, καὶ ὑπερδικούντος χηρῶν, ἔρημηγενεσταν. Σφρόδρα δὲ ἀκριβῶς ὀρφανῶν μὲν αὐτὸν πατέρα ἀποκαλεῖ, χηρῶν δὲ χριτήν. Ἐπειδὲ γάρ μη ἀδειας αὐτοῦ καὶ τὰς μή τοιαντας, χριτης εἶναι πατέρα καὶ χηρῶν χριτήν, ἀναγκαῖς ἐπανέρχεται ἐπὶ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν, διδάσκων,

« Οὐ θεὸς ἐν τόπῳ ἀγίῳ αὐτοῦ, διὰθεός κατοικεῖ μονοτρόπους ἐν οἰκῳ. » Ἐπειδὴ τὸν προδηλωθέντα Κύριον κάτω που ἐπὶ τὸ ταπεινὸν κατήγαγεν διάλογος, ἐπιθεστηκέναι ἐπὶ δυσμῶν φήσας αὐτὸν, ὀρφανῶν τε εἶναι πατέρα καὶ χηρῶν χριτήν, ἀναγκαῖς ἐπανέρχεται ἐπὶ τὴν περὶ αὐτοῦ θεολογίαν, διδάσκων,

δι ταῖς μὲν προλεχθεῖσαις δυσμαῖς διὰ τινας οἰκονομίας πρὸς βραχὺν ἐπιβαίνει χρόνον τό γε μὴν οἰκητήριον αὐτοῦ καὶ ἡ πρέπουσα αὐτῷ διατριβὴ οὐκέτι ἐν δυσμαῖς ἔστιν, « ἀλλ' ἐν τόπῳ ἀγίῳ » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « ἐν οἰκητηρίῳ ἡγιασμένῳ αὐτοῦ », ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἐν βασιλείᾳ ἀγίοις αὐτοῦ ». « Εστι μὲν γάρ αὐτῷ τόπος ἐμπρέπων καὶ ἀρμόζων τῇ αὐτοῦ θεότητι: ὅμως δ' οὖν, φιλάνθρωπος ἀν., τοῦ οἰκείου μεγέθους ὑποκαταβαίνει, συγκαταβαίνει τε τοῖς ἐν δυσμαῖς οἰκοῦσιν ὄρφανοῖς καὶ χήραις. Διὸ καὶ ἀλλογοῦ εἰρηται: « Ὄτι ἴδου Κύριος Κύριος ἐκπρορέυεται καὶ καταβήσεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Κατὰν δὲ ἐνθένδε καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ δυσμάς, δποὶα διαπράττεται θεασώμεθα. « Κατοικίζει, φησι, μονοτρόπους ἐν οἰκῳ. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Δίδωσιν οἰκείων μοναχῶν οἰκίαν», καὶ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Καθίζει μονογενεῖς οἰκονός», κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, « Κατοικίζει μονοζώνους ἐν οἰκῳ. » Καὶ τοῦτ' ἡν τὸ πρώτων αὐτοῦ κατόρθωμα: δὴ καὶ μέγιστον τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων τῷ τῶν ἀνθρώπων δεδώρηται γένει. Τὸ γοῦν πρώτων τάγμα τῶν ἐν Χριστῷ προκοπτόντων τὸ τῶν μοναχῶν τυγχάνει. Σπάνιοι δέ εἰσιν οὗτοι: διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν μονογενεῖς ὥνομασθησαν ἀφωμοιωμένοι τῷ μονογενεῖ Ήγῷ τοῦ Θεοῦ. Κατὰ δὲ τοὺς Ἐθνομήκοντα μονοτρόποι τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ πολύτροποι, οὐδὲ διλοτές δὲ τὸν ἑαυτῶν μεταβάλλοντες τρόπον, ἵνα δὲ μόνον κατορθοῦντες, τὸν εἰς ἄκρον ἤκοντα ἀρετῆς. Μονοζώνους δὲ αὐτοὺς ἡ πέμπτη ἔκδοσις ὥνδμασεν, ὡς ἀν μονήρεις καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀνεζωσμένους. Τοιοῦτοι δὲ πάντες εἰσὶν οἱ τὸν μονήρη καὶ ἀγρὸν κατορθοῦντες βίον, ὃν πρώτοι γεγόνασιν οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ, οἵς εἰρητο: « Μή κτήσῃσθε χρυσὸν, μηδὲ δρυγυρὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μή πήραν εἰς ὕδον, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ράβδον. » Ἐν γάρ τῷ λέγειν μή δεῖν κτήσασθαι χρυσὸν μηδὲ δρυγυρὸν εἰς τὰς ζώνας ἀνεζωσμένους αὐτοὺς εἰσάγει. Οὕτω δὲ καὶ πᾶσιν ἡμῖν δὲ Ἀπόστολος παρακελεύεται λέγων: « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὁσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ. » Καὶ οἱ τὸ Πάσχα δὲ ἐσθίοντες ἐκελεύοντο τὰς ὁσφύς ἔχειν περιεξωσμένας. Τοῦτο δὴ οὖν πρώτων κατορθοῦ τοῖς ἐν δυσμαῖς οἰκοῦσιν ἐπιδημήσας δὲ θεσπιζόμενος. Ἀπὸ γάρ τῶν προλεχθέντων ὄρφανῶν καὶ τῶν δηλωθεισῶν χηρῶν ἀφορίσας, ἐξαίρετον καὶ τιμώτατον ἑαυτῷ τάγμα τὸ τῶν μονοτρόπων κατοικίζει αὐτοὺς ἐν οἰκῳ, δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, παραμένειν καὶ κατοικεῖν ἐν αὐτῇ καταξῶν αὐτούς. Μετὰ δὲ τούτους δεύτερον ἔργον κοινωφελές καὶ εἰς πολλοὺς διαβαῖνον κατορθοῦ, « ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ» τῇ γάρ ἑσυτοῦ ἀνδρείᾳ ἐξάγει τοὺς πρότερον σειραῖς ἀμαρτιῶν πεπεδημένους. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν ἀνδρείᾳ, εἰς ἀπόλυτιν, » ἡμρήνευσεν δὲ Σύμμαχος, εἶπών « Ἐξάγει δεδεμένους εἰς ἀπόλυτιν. » Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς λεγούσης ἐν Ἡσαΐᾳ προφητείας εἰς αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Κυρίου: « Ἰδού δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς θειῶν, ἀνοίξαι δρθαλμούς τυφλῶν, ἐξάγειν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ-

dicens eum ad prædictum occasum per cœconomiam ad breve tempus ascendisse. Domicilium quippe ejus et condigna ipsius habitatio non in occasu est; sed « in loco sancto; » sive secundum Aquilam, « in habitaculo sanctificato suo; » aut secundum Symmachum, « in regia sancta sua. » Est enim ipsi locus condecorans, et deitati ejus consentaneus; sed tamen humanus cum sit, a propria magnitudine descendit, orphanisque et viduis in occasu habitantibus sese attemperat. Quare alibi dicitur: « Quia ecce Dominus Dominus egreditur et descendet de loco suo. » Cum autem inde descenderit, et ascenderit super occasum, quæ operetur, videamus. « Inhabitare facit, inquit, unius moris in domo. » Secundum Symmachum autem, « Dat inhabitandam monachis domum; » secundum Aquilam, « Sedere facit unigenitos domi; » secundum quintam editionem, « Inhabitare facit una zoda præcinctos domi. » Et illud erat primum ejus præclarum opus, quod maximum ejus facinus est in gratiam humani generis editum. Primus itaque ordo eorum qui in Christo proficiunt, est monachorum. Sed rari sunt illi; quare secundum Aquilam unigeniti vocati sunt, similes facti unigenito Filio Dei. Secundum LXX autem, unius, non diversi moris sunt, neque subinde morem variant, sed unum colunt qui ad virtutis cacumen advenit. Ipsos vero unius zonæ quinta editio vocavit, utpote qui solitarii, et per seipsos præcincti sint. Tales autem sunt, quoquod monasticam castamque vitam agunt, quorum primi fuere Salvatoris nostri discipuli, quibus dictum est: « Nolite possidere aurum neque argentum in zonis vestris, neque peram in viam, neque calceamenta, neque virgam¹¹. » Cum dicitur enim, non oportere possidere aurum neque argentum in zonis, ipsos zonæ præcinctos indicat. Sic autem omnibus nobis Apostolus præcipit dicens: « State igitur præcincti lumbos vestros in veritate¹². » Itemque qui pascha comedebant, lumbos præcinetos habere jubebantur. Id igitur primum opus habitantibus in occasu adventans exhibet is qui in vaticinio fertur. Nam ex memoratis orphanis et viduis adlectum sibi præstantem illum et pretiosissimum unius moris ordinem, inhabitare facit in domo, scilicet in Ecclesia sua, dignosque eos habuit qui in ea manerent et habitarent. Postquam ipsos delegit, aliud opus præstat, in multorum utilitatem et emolumenū, « educens vincitos in fortitudine: » nam virtute sua eos qui pridem peccatorum vinculis constringebantur, educit. Pro illo autem, « in fortitudine, » Symmachus « in dimissionem » interpretatus est dicens: « Educit vincitos in dimissionem. » Hæc porro intelligas ex prophetia Isaiae, quæ ex ipsius Domini persona sic loquitur: « Ecce dedi te in testamentum generis, in lucem gentium, ad aperiendum oculos cæcorum, ad educendum ex vinculis ligatos, et ex-

¹¹ Matth. x, 9, 10. ¹² Ephes. vi, 14.

domo custodias sedentes in tenetris¹⁰. » Eos enim qui olim diabolicis vinculis constringebantur, diabolico multorum nunquam errori deditos, solutis vinculis eduxit, concessa peccatorum remissione. Imo etiam eos qui a saeculo in morte colligati erant secum resuscitavit, cum acerba mortis vincula solvisset. Hoc autem fecit in virtute; nam accepta hominis forma perque humanum corpus viriliter agens, vincitos superius memoratos ex vinculis eduxit. Haec erant præclara Dei Verbi ad homines adventantis facinora, quibus deinde subjungitur: « Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris. » Quod Symmachus hoc pacto clarius et apertius explicavit: « Inobsequentes autem inhabitabunt æstus siccitatem; » Aquila vero, « Verumtamen absentes inhabitarunt levem pertram. » Ipse quippe volet exacerbantes a vinculis eruere et liberare. At illi in hujusmodi inobsequientia perseverantes, Deumque ea in re exacerbantes et exasperantes, in sepulcris suis habitabunt, ita ut de illis dicatur: « Sine mortuos seppellire mortuos suos¹¹; » sive etiam « inhabitabunt æstus siccitatem; » utpote qui ituri sint « in ignem æternum, paratum diabolo et angelis ejus¹². »

Vers. 8, 9. « Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto. Diapsalma. » Dei Verbum non modo in consummatione saeculorum ad homines avenisse, sed etiam ipsum suis quod per Moysem oracula fundebat, hic docetur his verbis: « Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est, etenim cœli distillaverunt. » Tunc enim, inquit, cum educeres filios Israel ex terra Ægypti, fama rerum in Ægypto gestarum ad omnes pervagante, universa terra mota est. Sed tunc quidem terra mota est; sive fama, ut dictum est, omnium terrigenarum aures implente; sive etiam ipso terræ elemento de adventu Dei latente. Quod item docet alius psalmus his verbis: « In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro, montes exultaverunt ut arietes, et colles sieut agni ovium¹³. » Terra itaque gaudens commovebatur; cœli autem distillaverunt: quid distillaverunt, nisi cibum inexpectatum in deserto degentibus delapsum, sive etiam divinos sermones et leges quæ animarum rationabilium cibi sunt? Mota est autem terra, et cœli distillaverunt « a facie Dei Sinai, » id est, in monte Sinai oracula edentis. Haec vero clarius interpretatus Symmachus est dicens: « Terra movebatur, cœlum vero distillavit a facie Dei hujus Sinai, et a facie Dei, Dei Israel. » Num forte cœlestes virtutes ceu nutrices quædam e mamma lac infantibus distillare facientes, sic et ipsæ alimentum ex se iis qui tunc infantes animo erant, subministrarunt? Quare lex a Moyse edicta, pædagogus ab Apostolo vocata fuit¹⁴.

γὰς ἀνόμασται πάρε τῷ Ἀπεστᾶλῳ ὁ διὸς Μωυσέως; λαληθεὶς λόγος.

¹⁰ Isa. xlvi, 6, 7. ¹¹ Luc. ix, 60. ¹² Matth. xxv, 41. ¹³ Psal. cxiii, 1, 4. ¹⁴ Gal. iii, 24.

A οἶκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκέτει. » Τοὺς γὰρ πάλαι δεσμοῖς διαβολικοῖς κατεσφιγμένους, καὶ τῇ πλυθέῳ καὶ δαιμονικῇ πλάγῃ προστετήστας, λύσας τῶν δεσμῶν ἔξηγαγε, δοὺς δὲ φεσιν ἀμαρτιῶν. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ θανάτῳ δεσμοῖς δντας ἐξ αἰώνες συναέστησεν ἑαυτῷ, λύσας τῶν πικρῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. Καὶ τοῦτο ἐπεράξεν « ἐν ἀνδρείᾳ. » ἀνδρὲς γάρ σχῆμα λεβῶν, καὶ δι' ἀνθρωπίου σώματος ἀνδρισάμενος, ἔξηγαγε τῶν δεσμῶν τοὺς προλεχθέντας. Ταῦτ' ἡν τὰ κατορθώματα τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, οἵς ἔξῆς εἰρηταί: « Ὁμίας τοὺς παραπικραίνοντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις; » « Οπερ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε λευκότερον, διασαρφάσ τὴν διάνοιαν καὶ εἰπών: « Οἱ δὲ ἀπειθεῖς κατοικήσουσι καύσωνος Ἑρρότητα. » ὁ δὲ Ἄκιλας, « Πλὴν ἀφιστάμενοι, φησιν, ἐσκήνωσαν λεωπετρίανδε. » Ἐβούλετο μὲν γὰρ αὐτὸς καὶ τοὺς παραπικραίνοντας ἔξαγαγεν καὶ ἐλευθερώσαι τῶν δεσμῶν. Ἐπιμένοντες δὲ οὐτοὶ τῇ ἀπειθείᾳ, παροξύνοντές τε ἐν αὐτῷ τούτῳ καὶ παραπικραίνοντες τὸν Θεόν, κατοικήσουσι τοὺς ἑαυτῶν τάφους, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτῶν: « Ἀφες τοὺς νεκρούς θάπτεν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » ἢ « κατοικήσουσι καύσωνος Ἑρρότητα. » ὡς ἀν μέλλοντες πορεύεσθαι « εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. »

C « Ο Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαλεῖν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ. Διάφαλμα. » Οτι μὴ μόνον ἐν τῇ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἀνθρώποις ἐπεδῆμει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ καὶ πρότερον αὐτὸς ἦν ὁ διὸς Μωυσέως χρηματιῶν, ὁ παρὼν διδάσκει λόγος φάσκων. « Ο Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαλεῖν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἐσταξαν. » Καὶ τότε γάρ, φησιν, καθ' ὃν χρόνον ἔξηγες τοὺς ιεροὺς Ἱερατὴλ ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου, ἡ σύμπασα γῆ ἐσείσθη τῆς φήμης τῶν ἐν Αἰγύπτῳ πεπραγμένων διατρεγούσης εἰς πάντας. Ἀλλ' ἡ μὲν γῆ τότε ἐσείσθη· ἥτοι τῆς φήμης, ὡς εἰρηται, τὰς πάντων τῶν ἐπιγῆς ἀκοὰς πληρούσης, ἥ καὶ αὐτοῦ τοῦ στοιχείου χαίροντος ἐπὶ τῇ ἐπιδάσει τοῦ Θεοῦ. « Ο δὴ διδάσκει· καὶ ἔτερος φαλμὸς λέγων. » « Ἐν ἔξιδῳ Ἱερατὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἴκου τακῶν ἐκ λαοῦ βαρδάρου, τὰ δρῦ ἐσκίρτησαν ὡς κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἄρνια προδάτων. « Η μὲν οὖν γῆ χαίρουσα ἐσείσθη· οἱ δὲ οὐρανοὶ ἐσταξαν. Τί δὲ ἐσταξαν, ἀλλ' ἥτοι τὴν τροφὴν τὴν παραδέξας ἐνεχθεῖσαν τοῖς ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἥ καὶ τοὺς θείους λόγους τε καὶ νόμους τροφὴν δντας ψυχῶν λογικῶν; Ἐσείσθη δὲ ἡ γῆ, καὶ ἐσταξαν οἱ οὐρανοὶ· ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ Σιναῖ, τουτέστι τοῦ ἐν τῷ δρει Σιναῖ χρηματίσαντος. Καὶ ταῦτα δὲ φέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών: « Γῆ ἐσείσθη, οὐρανὸς δὲ ἀπέσταξεν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τούτου τοῦ Σιναῖ, καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ Ἱερατὴλ. » Μήποτε δὲ· καὶ αἱ οὐρανοὶ δυνάμεις ὕστερον τροφὴν τινες καὶ τιθηνοὶ ἀπὸ θηλῆς γάλα νηπίοις ἀποστάζουσαι, οὕτως καὶ αὐταῖς τὴν ἐξ αὐτῶν χορηγίαν παρεῖχον τοῖς τότε τὰς ψυχὰς νηπίοις; Δι' ἡ καὶ παίδαι-

· Βροχὴν ἔκουσιον ἀφοριεῖς, δὲ Θεὸς, τῇ κληρονομίᾳ σου, καὶ τὴν ησθῆνησ, σὺ δὲ κατηρτίων αὐτῆν. · Τότε μὲν, φησιν, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαι σε ἐκώπιον τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἐν τῷ διαβάλνειν σε ἐν τῇ ἑρήμῳ, γῆ ἐσείσθῃ, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, δὲς ἐπιδένηκας ἐπὶ δυσμῶν, ἔτερα παράδοξα εἰργάσω. Τῇ γὰρ κληρονομίᾳ σου ἀφώρισας βροχὴν ἔκουσιον. Κληρονομίᾳ δὲ αὐτοῦ τις ἡ μετὰ τὸν πρότερον λαὸν ἀλλ’ ἡ ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίᾳ, ὥσπερ οὖν διδάσκει λέγων αὐτὸς ἐν δευτέρῳ ϕαλμῷ· « Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σῆμερον γεγέννηκά σε. Αἴτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἑθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Υἱὸς γάρ Θεοῦ κελευσμένος πρὸς τοῦ Πατρὸς αἰτεῖν κληρονομίαν, οὗτε Ἰουδαίων ἔθνος, ἀλλὰ πάντα τὰ ἑθνη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς, τις ἂν γένοιτο ἢ ὁ τὴν ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίαν συστησάμενος; Ταύτη οὖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ ἀφώρισε βροχὴν ἔκουσιον· διὸ λέλεκται περὶ αὐτοῦ· « Καταβίσεται ὡς ὁ νεῦτος ἐπὶ πόκον, καὶ ὥστε σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Λόγος δὲ ἡνὶ εὐαγγελικὸς ἡ βροχὴ ἡ ἔκουσια, καὶ τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης κήρυγμα τῇ ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένον. Καλὴ δὲ ἡ προσθήκη τῆς « ἔκουσιας βροχῆς»· διὰ Μωϋσέως, μὲν γάρ οὐχ ἔκουσιος τοῖς παλαιοῖς παρείχετο λόγος, ἐπεὶ οὐ κατὰ γνώμην τὴν αὐτοῦ ἐνομοθετεῖτο· διὸ πρὸς αὐτοὺς ἐλεγεν δὲ Σωτὴρ· « Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν· δὲ λόγος ὁ εὐαγγελεῖας κατὰ βουλὴν καὶ κατὰ προάρεσιν Θεοῦ ἀφωρίσθη· τῇ κληρονομίᾳ· αὐτοῦ, διὸ ἀγενήσασαν σύ, φησι, κατηρτίων· κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Νεμοχθητίαν, φησι, σὺ ἡδρασας αὐτῇ· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ήν ἔξεπόνησας, φησι, καὶ ἡδρασας. » Οὐ δεῖ δὲ πολλῶν λόγων εἰς τὸ παραστῆσαι ὅπως ἡ ἐξ ἑθνῶν πάλαι πρότερον ἦν μεμοχθητία πόνων καὶ μόχθων τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης καταπονηθεῖσα· ἀσθενήσασά τε ἡν εἰς ὑπερβολὴν, ὡς μηδεμίαν ἐν αὐτῇ καταλειφθῆναι δύναμιν. Ἀλλ’ ἀναλαβών αὐτὴν δὲ Σωτὴρ κατηρτίσατο αὐτήν, ἐδράσας ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἀρραγῆ καὶ ἀσείστον τῆς αὐτοῦ πίστεως· δὴ καὶ ἐπηγγείλατο ποιήσειν εἰπών· « Ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἔσονται σύ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἐδράσας δὲ αὐτὴν καὶ καταρτίσαμενος, τὰ ξώα ἁσυτοῦ κατώκισεν ἐν αὐτῇ. Ζῶν δὲ τίνα δὲ εἰποις τοῦ Θεοῦ δὲ τὰς ἐκ τῆς παρ’ αὐτῷ ζωῆς ἀρουμένας καὶ ζωωτικούμένας ψυχάς; Καὶ ταῦτα πάντα, φησιν, « ἡτοιμασας· διὰ τῆς σῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, δη διὰ τῆς σῆς ἀγαθωσάνης, » κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς, « τῷ πτωχῷ. » Πτωχὸν δὲ ἐνταῦθα κέχακε μυστικῶς τὸν κατὰ σάρκα ἀνθρώπον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διε· πλεύσιος ὧν ἐπτώχευσε δι’ ἡμάς, ίνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουσθσωμεν. » Ἐδόκου δὲ αὐτοῦ τὴν πτωχείαν καὶ αὐτὸς λέγων· « Μάθετε ἀπ’ ἐμοῦ, διτι πρᾶδός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Τούτῳ οὖν τῷ πτωχῷ δὲ Θεός καὶ Πατήρ αὐτοῦ τῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ χρηστότητι ἤτοι-

A VERS. 10, 11. « Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ, et infirmata est, tu vero perfecisti eam. » Tunc, inquit, « cum egredereris in conspectu populi tui, et cum pertransires in deserto, terra mota est, et coeli distillaverunt. » In præsenti autem cum ascendisti super occasum, mirabilia alia perpetrasti. Nam hæreditati tuæ segregasti pluviam voluntariam. Hæreditas porro illius quænam erat post priorem illum populum, nisi Ecclesia gentium, ut ipse docet in secundo psalmo: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹⁸. » Nam Filius Dei, cui Pater præcipit ut petat in hæreditatem, non Iudeorum gentem, sed omnes gentes et terminos terræ, quisnam fuerit, nisi qui Ecclesiam ex gentibus constituit? Huic itaque hæreditati suæ segregavit pluviam voluntariam: quare de illo dictum est: « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram¹⁹. » Pluvia autem voluntaria erat verbum evangelicum, et prædicatio Novi Testamenti Ecclesie gentium tradita. Ere adjicitur ad « pluviam» illud, « voluntariam: » nam per Moysem non voluntarium antiquis illis tradebatur verbum, quia nou secundum ipsius sententiam lex dabatur. Quamobrem illos sic Salvator alloquitur: « Moyses ad duritiam cordis vestri scripsit²⁰. » At verbum evangelicum secundum voluntatem et electionem Dei « hæreditati » ejus traditum est: quam infirmam tu, inquit, perfecisti; secundum Aquilam, « laborantem, » inquit, tu fundasti eam; » secundum Symmachum vero, « quam elaborasti, inquit, et fundasti. » Neque multis opus sermonibus est ad declarandum quo pacto gentium Ecclesia pridem defessa, laboribus que erroris idolorum confecta esset, ac supra modum infirma, ut nulla ipsi virtus supereret. Sed ipsam Servator susceptam perfecit, inque firma et immota petra fidei suæ fundavit: quod se factum pollicitus erat dicens: « Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam²¹. » Postquam vero fundavit et perfecit, animalia sua habitare fecit in ea. Animalia vero Dei quæ dixeris esse, nisi animas vita quæ apud ipsum est, instructas et donatas? Et hæc inquit, omnia per dulcedinem et humanitatem tuam, sive per « bonitatem tuam, » secundum reliquos interpres, « pauperi parasti. » Pauperem hic mystice vocat hominem Salvatoris nostri secundum carnem, qui « cum dives esset, egenus propter nos factus est, ut nos ejus inopia divites essemus²². » Suam vero ipse inopiam his verbis declaravit: « Discite a me, quia mihi sum et humili corde²³. » Huic igitur pauperi Deus et Pater ejus humanitate ac dulcedine sua prædicta omnia præparavit; videlicet pluviam voluntariam, præfata hæreditatem et memorata

¹⁸ Psal. II, 7, 8. ¹⁹ Psal. LXXI, 6. ²⁰ Marc. x, 5. ²¹ Matth. xv, 18. ²² II Cor. VIII, 9. ²³ Matth. xi, 29.

animata. Quamobrem post hæc omnia infertur : « Parasti in dulcedine tua pauperi. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Hæc sunt præclara Domini opera, qui ascendit super occasum. Quoniam vero ea omnibus declarari oportuit, id etiam ipse Dominus post reliqua omnia efficit. Quomodo et qua ratione ? Hominibus quidem qui nec proprium verbum nec propriam sapientiam habent, sed qui omnino rudes et ineruditæ sunt, ipse verbum suppeditabit plenum inenarrabili virtute. Ipsi vero roborati ei tradito sibi verbo diserti, præcones honorum totius mundi constituentur, ut memorata hominibus omnibus annuntient. Quare consequenter post præclara illa Domini opera ad-jicitur illud :

λιδέμενοι πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ προλελεγμένα. Διὸ ἀκολούθως τοῖς τοῦ Κυρίου κατορθώμασιν ἐπενέχται τό·

« Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » Necessarium vero fuit id nos cognoscere, quia superioris quidam jussi sunt canere ei psallere Deo, iterque facere ei qui ascendit super occasum : idque declarat dicens : « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. » His enim evangelizantibus, qui suo ad homines transitui viam parabunt, ipse qui annuntiandus ab ipsis est, dabit verbum divinum. Nam multi erant ejusdem verbi capaces cum virtute multa : magnumque ipsis erat hujusmodi verbum, quod ad Evangelii ministerium sufficeret. Ipse namque Dominus perfectum erat Dei Verbum. Ii vero qui verbum acceperunt brevi quadam virtutis ejus afflato dignati, virtute cum multa prædicantes, universum orbem Evangelio repleverunt : quod ipse iisdem pollicitus his verbis erat : « Vos autem accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos¹⁵; » Secundum Symmachum autem : « Dominus, inquit, dedit verba evangelizanti exercitui multo. » Ingens autem erat Salvatoris nostri exercitus, eorum scilicet quibus verba illa data et annuntiata fuerant ; primo quidem apostolorum duodecim ; secundo discipulorum septuaginta ; præter hæc vero aliorum quingentorum, quibus simul post resurrectionem apparuit, ut divinus Apostolus testificatur his verbis : « Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul : ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt¹⁶; » postea subjungit : « Deinde visus est apostolis omnibus¹⁷. » Et erant sane cum illis duodecim, eum illis septuaginta, et cum illis quingentis, alii bene multi Evangelii præcones, apostolicis temporibus, et post illos alii, qui per totum orbem in Ecclesiis Evangelium ejus prædicarunt, quibus rex virtutum Dilecti virtutem suppeditabat. Aliæ item præter illas erant Dilecti virtutes, cœlestes nimirum exercitus, angeli, archangeli et divini spiritus. Haec virtutes Dilecti erant. Qua-

A μας τὰ προλεχθέντα πάντα· λέγω δὲ τὴν ἑκάστου βροχήν, τὴν δηλωθεῖσαν κληρονομίαν, τὰ προλεχθέντα ζῶα. Διὸ τοῖς πᾶσιν ἐπενέχεται τό, εἰ Ήτοί μας ἐν τῇ χρηστότερῃ σου τῷ πιστῷ. Κύριος δώσει τὸ βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆς. » Τὰ μὲν κατορθώματα τοῦ ἐπιβενθήκοτος ἐπὶ δυσμῶν Κυρίου τοιαῦτα. Ἐπεὶ δὲ ἔχρην αὐτὰ τέλουστα πᾶσιν ἀνθρώποις γενέσθαι, πάλιν δὲ αὐτὸς Κύριος καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖ. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον; Ἀνθρώποις μὴ ἔχουσιν δισι λόγον, μηδὲ οἰκεῖαν σοφίαν, παντελῶς δὲ ιδιώταις ἀνεπιστήμονιν, αὐτὸς ἐπιχορηγήσει βῆμα μεσὸν ἀφάντου καὶ πολλῆς δυνάμεως. Οἱ δὲ δυναμωθέντες καὶ στομωθέντες ὑπὸ τοῦ δωρηθέντος αὐτοῖς βῆματος κήρυξες ἀγαθῶν τοῦ παντὸς κόσμου καταστήσονται εὐαγγελίζονται·

« Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆς. » Ἀναγκαῖον δὲ ἦν γνῶναι τί μᾶς καὶ τοῦτο. Ἐπειδὴ ἀνωτέρῳ παρεκελεύετο τισιν φρενοῖς καὶ φύλλειν τῷ Θεῷ, δόδοις εἰν τῷ ἐπιβενθήκοτι ἐπὶ δυσμῶν, παρέστησεν εἰπών· « Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆς. » Τούτοις γάρ τοῖς εὐαγγελιζομένοις καὶ δόδοις εἰν τῷ Εὐαγγελίῳ διασκονίαν. Αὐτὸς μὲν γάρ δὲ Κύριος δὲ τέλειος ἦν τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οἱ δὲ βῆματα λαβόντες καὶ βραχεῖας τινὸς τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἐμπνεύσεως καταξιωθέντες τὴν σύμπασαν ἐπλήρων οἰκουμένην τοῦ Εὐαγγελίου σὺν πολλῇ δυνάμει κήρυξιτοντες. Τούτο γοῦν καὶ ἐπιγγέλτο αὐτοῖς δι' ἑαυτοῦ φήσας· « Τιμεῖς δὲ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἡφ' ὑμᾶς. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Κύριος, φησίν, ἔνωκε βῆμας (1) εὐαγγελιζομένη στρατιᾷ πολλῆς. » Στρατιὰ δὲ ἦν πολλὴ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ τῶν εὐαγγελιζομένων τὰς δοθεῖσας αὐτοῖς βῆμας, πρῶτον μὲν ἀποστόλων ιδίων· ἐπειτα μαθητῶν οἵ· καὶ ἐπὶ τούτοις ἐτέρων φ', οὓς ἀθρόως ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς δὲ θεῖος ἐμπρότερος Ἀπόστολος εἰπών· « Ἐπειτα διφθηρὶ ἐπάνω φ' ἀδελφοῖς ἐφάπαξ· ἐξ ὧν οἱ πλείονες μένουσι ξεῖναι δρπι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν· » οἵς ἐπιλέγει· « Ἐπειτα διφθηρὶ τοῖς ἀποστολοῖς πᾶσιν. » Ησαν γάρ (sic) ήσαν καὶ μετὰ τοὺς ιδίους, καὶ μετὰ τοὺς οἵ, καὶ μετὰ τοὺς φ' ἔτεροι πλείους κήρυξες τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τέ τοὺς χρόνους τοὺς ἀποστολικοὺς, καὶ μετ' ἔκεινους ἔτεροι οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ κήρυξιτοντες, οἵς δὲ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τὴν τοῦ Ἀγαπητοῦ δύναμιν ἔχοργει. « Ἐτεραι δὲ παρὰ ταῦταις τοῦ Ἀγαπητοῦ δυνάμεις ήσαν αἱ κατ' οὐρανὸν στρατιαὶ, ἀγγελοι· καὶ ἀρχαγγελοι, καὶ πνεύματα θεῖα. Δύται γάρ ήσαν αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀγαπητοῦ.

¹⁵ Act. i, 8. ¹⁶ I Cor. xv, 6. ¹⁷ ibid. 7.

(1) Drusius, εὐαγγελιζομένοις.

Διὸ Κύριος τῶν δυνάμεων ἀνηγόρευται. Ἀγαπητὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τίς ἡνὶ δὲ Μονογενῆς Τίδες τοῦ Θεοῦ; φάσασα· « Οὐτός ἐστιν ὁ Ιησος μου δὲ ἀγαπητὸς, εἰς δὲ ηὐδόκησα. » Οὗτος τοινύν δὲ βασιλεὺς τῶν τοῦ Ἀγαπητοῦ δυνάμεων, ὥσπερ ταῖς κατ' οὐρανὸν δυνάμεσιν ἔχορήγει τὰς διανοτὰς εὐεργεσίας, οὕτως καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς εὐαγγελιζομένοις δίδωσι τὸ εὐαγγελικὸν ἥμιτρα σὺν δυνάμει πολλῇ. Καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος οἱ ἐπὶ γῆς στρατιαὶ ἡσαν αὐτοῦ καὶ δυνάμεις αὐτοῦ. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον λέλεκται· « Βασιλεὺς τῶν στρατειῶν ἡγαπηθήσαν, » ή, ἀγαπητὸς ἐγένοντο. Τούτοις δὲ αὐτοῖς καὶ διλοχάρισμα ἐδωρήσατο· τοῦτο δὲ ἦν τὸ διελέσθαι σκύλα εἰς ὄραιότητα τοῦ οἴκου. Ὅραιότης μὲν οἶκου τὰ διακρέποντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ εἰη ἀν τάγματα· ὃν καὶ ἐπιθυμητῆς διμολογεῖ τις γεγονέναι, φῆται· « Κύριε, ἡγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. » Καὶ πάλιν· « Μέλιν ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω, τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. »

Τὰ Ἀγια τοινύν τῶν ἀγίων εἰη ἀν τὴν τερπνότης καὶ ὄραιότητας τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ ἐστι τὰ ἀν οὐρανούνη καὶ ἀγνείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀρεταῖς διαλαμποντα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τάγματα. Εἰς δὲ τὴν ὄραιότητα ταύτην σκύλα διελέσθαι τοῖς αὐτοῦ στρατιώταις ἐδωρήσατο ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων. Τῶν γὰρ πολεμίων ἀνατραπέντων καὶ εἰς φυγὴν χειρωρηκότων, λέγω δὲ τῶν ἀφανῶν γινομένων δυνάμεων, περὶ ὃν ἀνωτέρω ἐλέγετο· « Ἀναστήτω δὲ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, φυγέτωσαν πάντες οἱ μισοῦντες αὐτὸν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, » οἱ τοῦ νικητοῦ βασιλέως στρατιώται τὰ σκύλα τούτων εἰς διαυτοὺς διηροῦντο. Σκύλα δὲ ἡμεῖς καὶ πᾶν τὸ τῶν ἄγθρώπων γένος, τὸ πάλαι πρότερον ὑποχειρίου τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων γεγενημένον· ὃν ἀπελασθεισῶν, οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, καὶ εὐαγγελισταὶ, ἢ τε λοιπὴ αὐτοῦ στρατεία, τὰς πάλαι πρότερον ἐπικυλευμένας φυχάς, κτήματα διοικήμαντο, διενείμαντο εἰς ἀλλήλους. Παῦλος μὲν οὖν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Τλλυρικοῦ τὰ ἐξ θηνῶν ἐκληροῦτο σκύλα· Πέτρος δὲ πάλιν ἐτέρων θηνῶν καὶ Ἰωάννης ὡσαύτως ἐτέρων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστολῶν ἔκαστος παραπλησίως. Ἄφ' ὃν σκύλων τὰ ἔξαιρετα ἀναθήματα, εἰς ὄραιότητα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἀφύριζον. Διὸ λέλεκται· « Καὶ ὄραιότητε τοῦ οἴκου διελέσθαι σκύλα. » Εὖν κοιμηθῆτε ἀντα μέσον τῶν κλήρων πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου. » Μνημονεύσας δὲ λόγος τῶν εὐαγγελιζομένων δυνάμει πολλῇ τοῦ τε οἴκου καὶ τῆς ὄραιότητος αὐτοῦ, ἔτι μήν καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σκύλων, δι' ὃν ἤντετο τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ διαπρέποντας· ἀκολουθῶς διὰ τῶν μετὰ χείρας καὶ τῶν θεοπνεύστων ἀναγνωσμά-

A re Dominus virtutum vocatur. Dilēctus autem Dei quis fuerit, nisi Unigenitus Filius Dei, cui hæc paterna vox testificabatur: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui »? Hic itaque rex virtutum Dilecti, quemadmodum cœlestibus virtutibus beneficia sua subministrabat, sic et evangelizantibus in terra verbum dat evangelicum cum virtute multa. Ii vero ipsi, qui in terra degebant, exercitus et virtutes ejus erant. Quare secundum Symmachum dicitur, « Reges exercituum dilecti sunt, » sive dilecti evaserunt. His vero ipsis altera gratia collata est; id erat, ut dividerent spolia in speciem domus. Species quidem domus fuerint ornatī et decori illi in Ecclesia Dei ordines; quorum se cupidum quāspiam satetur, dicens: « Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriarum tuarum »; ac rursum: « Unam petii a Domino, hanc requirant, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita meæ; ut videam voluntatem Domini et visitem templum ejus ».

Sancta sanctorum itaque voluptas ac species domus Dei fuerint. Hi porro sunt Ecclesiae Dei ordinēs, temperantia, castitate, justitia et cæteris virtutibus fulgentes. Ad talēm ergo speciem spolia dividere rex virtutum militibus suis concessit. Versis enim et fugatis inimicis, occultis videlicet et invisibilis virtutibus, de quibus superius dicebatur: « Exsurget Deus, et dissipentur inimici ejus, fugiant omnes qui oderunt eum a facie ejus; » victoris regis milites spolia eorum inter se distributorunt. Spolia autem nos eramus; totumque hominum genus, olim adversariis virtutibus subditum. Quibus repulsi Salvatoris nostri discipuli, apostoli et evangelistæ, et reliquus ejus exercitus animas, quæ olim raptae fuerant, quasi in potestatem et ditionem suam redactas, inter se distributorunt. Paulus siquidem ab Jerusalem et vicinis locis usque ad Illyricum, gentium spolia sortitus est: Petrus item aliarum gentium, Joannes pariter aliarum, ex reliquis apostolis singuli aliarum similiter gentium spolia obtinuere. Ex quibus spoliis excellentiora donaria ad speciem domus Dei segregarunt. Quamobrem dictum est: « Et speciei domus dividere spolia. Si dormiatis inter medios clerros penitæ columbae deargentatae, et posteriora ejus in pallore auri. » Postquam evangelizantium virtute multa domusque ac speciei ejus, necnon spoliorum quæ in ipsa erant, queis Ecclesia Dei et ii qui in ipsa conspicui fuere subindicabantur, mentio facta est; consequenter in iis quæ jam tractamus divinitus inspiratas lectiones commemorat, nos ita compellans: « Si dormiatis inter medios clerros. » Cleri autem, sive fortes Ecclesiae, sunt Vetus et Novum Testamentum Dei: docetque, eos qui in medio eorum versantur pennas columbae deargentatas inventuros esse; cu-

¹⁷ Matth. iii, 17; xvii, 5. ¹⁸ Psal. xxv, 8. ¹⁹ Psal. xxvi, 4.

ius columbae posteriora dicit esse in pallore auri. Nam cum Spiritus sanctus columba esse intelligatur, quæ verba in Veteri et Novo Testamento leguntur, secundum nudam et obviam lectionem, quasi sub aliis occulta sunt, alis, inquam, deauratis, quia eloquia Domini argentum sunt igne examinatum, probatum terræ. Sensa autem in profundo abscondita, quæ memoratæ columbae, nimirum Spiritus sancti, posterioribus comparanda, in pallore dicuntur esse, quia sententia et purissima mens sub dictione abscondita auri instar effulget. Hisque rursum nos compellat omnes, qui in domo Dei congregati sumus, quos spolia superius nuncupavit. Pro illo autem, « Si dormiatis, » Symmachus sic habet, « Si recideritis inter clericos. » Nam dormire, nunc requiescere significat. Iis igitur qui sacrorum verborum exercitationi vacant, hortatorio modo promittitur divinarum Scripturarum utilitas: nam sacrarum lectionum dictio purgata est instar argenti igne examinati, secundum hanc sententiam: « Eloquia Domini igne examinata²⁰; » ac rursum: « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum²¹. » Sententia vero spiritualis præstans et magni pretii esse, cum dicitur, « In pallore auri, » declaratur.

« Tâ λόγια Κυρίου πεπυρωμένα. » καὶ πάλιν. « Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως. » ἢ τε διάνοια ἡ πνευματική ἔξαιρετος καὶ πολυτίμητος διὰ τοῦ λέγεσθαι, « Ἐν χλωρότητι χρυσίου, » παρίσταται.

VERS. 15-17. « Dum discernit cœlestis reges super eam nive dealbabuntur in Selmon. » Pro illo, « Dum discernit cœlestis, » et cetera, sic interpretatur Symmachus: « Quando dispensavit potens regnare illam, quasi nive dealbata erat. Selmon mons Dei, mons pinguis, mons altissimus, mons pinguis: quare curiose investigantur montes excelsi? Mons in quo desideravit Deus habitare, et Dominus habitabit in finem. » His autem docemur, cum cœlestis ille, sive cœlestium incolarum Deus, prædictam columbam regibus terræ donavit, id est, iis qui in terra regni ejus consortes fuerunt (hi porro erant prophetæ, justi et pii viri, ac discipuli et apostoli Salvatoris nostri, quibus Spiritum sanctum cœlestis ille Deus distribuit); tunc eos qui divini Spiritus donis ornati fuerant, instar nivis candidos clarosque fuisse. Quare dictum est: « Utquid suspicamini montes coagulatos? » Objurgantur scilicet qui aliquid simile exsistere arbitrantur: addit vero qua de causa non oporteat quidvis aliud cum ipso conferre, dicens: « Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. » Nam ille solus mons est in quo Deus habitare cooptavit, et in quo Pater domicilium habet in sæcula infinita; quare non decet alium cum illo conferre. Nam etsi de aliis dictum fuit illud, « Inhabitabo in illis et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus²²; » at non perinde in ipsis habitat et am-

A των τὴν μνῆμην ποιεῖται ὡς πρὸς τὴν ἡμᾶς λέγων. « Ἐάν κοιμηθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων. » Κλῆρος δὲ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν ἡ τε Παλαιά καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη τοῦ Θεοῦ. ὅν τοὺς ἐν μέσῳ διαστρεφομένους διδάσκει πτέρυγας περιστερᾶς περιηργυρωμένας εὐρήσειν. ἡς περιστερᾶς τὰ μετάφρενα εἶναι ἐν χλωρότητι χρυσίου. Τοῦ γάρ ἀγίου Πνεύματος περιστερᾶς νοούμενου, οἱ ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ λελαμήμνι λόγοι, κατὰ μὲν τὴν ἐπιπλαίσιον ἀνάγνωσιν, πτέρυγιν ὃστερ πέρ γεκεκαλυμμένοι τυγχάνουσι, καὶ πτέρυξι περιηργυρωμέναις, ἐπειδὴ τὰ λόγια Κυρίου ἀργύρων ἔστι πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ· τὰ δὲ κατὰ βάθους ἐγκεκρυμμένα νοήματα, ἀπερ ἐοίκε μεταφρένοις τῆς ἀποδοθεῖσῆς περιστερᾶς, δηλαδὴ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐν χλωρότητι λέγεται εἶναι, τῆς ἐγκεκρυμμένης Β τῇ λέξει διάνοιας καὶ τοῦ καθαρωτάτου νοῦ χρυσοῦ δίκην ἀπαστράπτοντος. Ταῦτα δὲ ἀναφωνεῖται πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ συνηγμένοις, οὓς διὰ τῶν ἐμπροσθεν σκύλα διάλογος ὄντα μάζεν. Ἀντὶ δὲ τῶν, « Ἐάν κοιμηθῆτε, » κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Ἐάν αναπέστητε μεταξὺ τῶν κλήρων, » εἰρηταί. Τὸ γάρ καμηθῆναι νῦν διαναπαύσεσθαι δηλοῖ. Τοῖς οὖν τῶν ιερῶν ἀσκηταῖς λόγων προτρεπτικῶς ἡ προσφύνησις ἐπαγγέλλεται τὴν ἐκ τῶν θείων λόγων ὥφελειαν. ἢ τε γάρ λέξις τῶν ιερῶν ἀναγνωσμάτων κεκάθαρται δίκην ἀργυρίου πεπυρωμένου, κατὰ τὸν φήσαντα λόγον. Ε τὴν λόγια Κυρίου λόγια ἀγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως. » ἢ τε διάνοια ἡ πνευματική ἔξαιρετος καὶ πολυτίμητος διὰ τοῦ λέγεσθαι, « Ἐν χλωρότητι χρυσίου, » παρίσταται.

« Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν οὐράνιον βασιλεῖς ἐπὶ αὐτῇ, χριστινοῦσται ἐν Σελμῶν. » Ἀντὶ τοῦ, « Ἐν τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον » καὶ τὰ ἔξης, διὰ τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον. « Ὁπότε κατεμέρικεν δικαίανδε βασιλεύειν αὐτήν, ὡς χιονισθεῖσα ἦν. Σελμῶν δρός Θεοῦ, δρός εὐτροφίας, δρός ὑψηλότατον, δρός εὐτεροφύλας· εἰς τὸ περισπουδάζεται τὰ δρητὰ ὑψηλά; Τὸ δρος διπερ ἐπόθησεν δ θεδε εἰς τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, καὶ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος. » Διδάσκει δὲ διάλογος, ὡς δρα κατὰ τὸν καιρὸν ἐν φύσει δικαίου, δηλαδὴ διὰ τῶν ἐν οὐρανοῖς οἰκούμενων θεδε, τὴν προλεχθεῖσαν περιστερὰν κατεμέριε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλεῦσι, τουτέστι τοῖς ἐν τῇ γῇ μετόχοις τῆς αὐτοῦ βασιλείας, (προφῆται δὲ ἡσαν οὐτοι, δικαιοι τε καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, οἵ τε μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οἵ τε Πνεῦμα τὸ διάγονον ὁ θεδε διεμέρικεν διπούρανος,) χιονός δίκην ἐλαμπρύνογε οἱ τῶν τοῦ θείου Πνεύματος χαρισμάτων καταξιούμενοι. Διδιλέλεκται· « Ἰνα τί ὑπολαμβάνετε δρη τετυρωμένα; » Ἐπιτιμῶντος τοῦ λόγου τοῖς ἔπερν τι νομίζουσιν δομοιν αὐτῷ εἶναι. Ἐπιλέγει δὲ καὶ αἰτίαν δι· ἦν οὐ προσήκει ἀντιπαραβάλλειν αὐτῷ ἔπερν δέ φησι· « Τὸ δρος δ ηδόδηκεν δ θεδε κατασκηνέν ἐν αὐτῷ· καὶ γάρ δι Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος. » Μόνον γάρ ἔστι τοῦτο ἐν φύσει δικαίου δικαίου κατασκηνέν, καὶ ἐν φύσει δι Πατήρ κατασκηνώσει εἰς ἀπόστολον αὐτῷ· διὸ οὐ προσήκει ἔπερν ἀντιπαραβάλλειν αὐτῷ. Εγάρ καὶ λέλεκται περὶ ἔπερν τὸ, « Ἐνοικήσει

²⁰ Psal. xvii, 31. ²¹ Psal. xi, 7. ²² Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ξουμαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ξουνται μου λαός· ἀλλ' οὐχ οὐτως ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ ἐν τούτοις, ὡς ἐν τῷ αὐτοῦ δρει· δὸς γάρ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ δὲ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρί· καὶ ἐν αὐτῷ ηδόνης πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατουκήσει· καὶ οὐ ποτὲ μὲν ὄχησεν ἐν αὐτῷ, ἀλλοτε δὲ αὐτοῦ ἀπέστη· ἀλλ' εἰς τὸ ἀπειρον τέλος ἀεὶ δὲ οὐ Πατήρ ἐν τῷ Υἱῷ κατοικεῖ. Αὐτὸς δέ ἐστιν ἡ εἰρήνη τῶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὸ καὶ Σαλμῶν (sic) ὄντας ταῖς, διότε ἐστὶν Εἰρήνη· καὶ τόπος τοῦ Θεοῦ ἡ εἰρήνη λέλεκται, κατὰ τὸ, «Ἐν εἰρήνῃ ἀγίᾳ ὁ τόπος αὐτοῦ.»

«Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων Κύριος ἐν αὐτοῖς ἐν Σιναὶ ἐν τῷ ἀγίῳ. Ἀπόδοντος δὲ λόγος πρώτην τὴν περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδασκαλίαν διὰ τῆς περιστερᾶς, ἐπειτα τὴν περὶ τοῦ Γίου διὰ τοῦ δρούς τοῦ Θεοῦ, καταβαίνει λοιπὸν ἐπὶ τὰς ὑποδεσθηκίας δυνάμεις· παριστάς, δτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ δρός τὸ ἀποδοθὲν τοιούτον τυγχάνει, ὡς ἐν αὐτῷ κατοικεῖν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀλλ' οὐ μόνον τούτο κτήμα ἐστι τοῦ Πατρός, ἔχει δὲ καὶ δλλας ὑποδεσθηκίας διακονικὰς καὶ λειτουργικὰς δυνάμεις, δις μυρίας οσσας καὶ πολλάς, τῇ τε ἀρετῇ διαφερούσας ὑφ' ἔνα ζυγὸν καταδησάμενος, ἄρμα ἔστιν κατέζευξεν διαμαστείν Θεός, ὑφ' ἡνίκαντος Μονογενεῖ αὐτοῦ Λόγων. Τὸ δὲ τούτων πλῆθος καὶ Δανιήλ δι προφήτης ἐν τῇ θεοπτίᾳ παρίστησι λέγοντα· «Μύριαι μυριάδες δλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χλιλαι χιλιάδες παρειστήκεισαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ.» Φ συμφώνως καὶ νῦν λέλεκται· «Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων.» Αὐτὸς οὐδὲ δύο μύρια καὶ ἡριμαχος ἡριμήνευσεν· «Οὐχὶσ τοῦ Θεοῦ μυριάδων, χιλιάδες τίχουντων.» Τὶ δὲ «τίχουντων» ἡ πάντως πονηρών πλήρεις δοξολογίας καὶ θεολογίας; Οὐαὶ καὶ τὰ σεραφεῖμ ἀναγέγραπται παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ βῶντα καὶ λέγοντα· «Ἄγιος, ἀγίος, ἀγιος Κύριος Σαβαὼν, πλήρης τέσσα τῇ δέξης αὐτοῦ.» Ἐν ταῦταις δὲ ταῖς χιλιάσι καὶ ταῖς μυριάσι ταῖς ὑπεζευγμέναις τῷ ἄρματι τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸς δὲ Κύριος μέσος ἐμπολιτεύεται, ὡς περ ἡνιοχῶν αὐτάς καὶ τῷ Πνεύματι παρασκευάζων. Διὸ ἐπιλέγεται, «Κύριος ἐν αὐτοῖς.» Ποιὸς δὲ Κύριος, σημαίνει προϊών καὶ φάσκων· «Ἐν Σιναὶ ἐν τῷ ἀγίῳ.» Αὐτὸς γάρ ἐκεῖνος, φησιν, δὲ Κύριος δὲ ἐν Σιναὶ τῷ ἀγίῳ δρει δόφθείς· ἦν δὲ οὗτος δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, δηλαδὴ τοῖς ὑπὸ τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ ἐκευγμένοις. Διὸδο τῷ [τιτρῷ] τετραγράμμων κέχρηται ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, στοιχεῖος δὲ κοινοῖς τὸν Κόριον περιέχει ἐν τῷ, «Κύριος ἐν αὐτοῖς.» Ἰνα γάρ ἐτερον παραστήσῃ τοῦτον τοῦ ἀνωτέρω διὰ τοῦ τετραγράμμου σημανθέντος Θεοῦ, δτε μὲν «τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ» ἐλέγετο, διὰ τῶν ἀνεκφωνήτων παρ' Ἑβραιοῖς ἐδηλοῦτο στοιχείων· νυνὶ δὲ ταῖς κοινοτέροις χαρακτήρσιν, οἵς καὶ δὲ παρ' ἀνθρώποις γράφεται κύριος. Ἀκριβῶς δὲ καὶ τὸν τόπον ἐπισημαίνεται τὸν ἐν Σιναὶ, ἵνα σημήνῃ τὸν ἐπὶ γῆς δόφθέντα Κύριον. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως ἐπιλέγει ἐξῆς·

«Ἀνέβης εἰς ὄψος, τίχυμαλώτευσας αἰχμαλώσαις· ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις.» Λινίτ-

bulat, atque in monte suo : etenim Pater in Filio, et Filius in Patre, et in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare ²³ : neque enim modo habitavit in illo, modo recessit ab eo ; sed in insūnitum ac semper Pater in Filio inhabitat. Ipse autem est pax nostra, secundum Apostolum ²⁴. Quare Selmon vocatur, id est, Pax ; et locus Dei pax dicitur, secundum illud, «In pace sancta locus ejus ²⁵,

VER. 18. «Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis, in Sinai, in sancto.» Post primam traditam de Spiritu sancto doctrinam per columbæ similitudinem, deindeque de Filio per figuram montis Dei, ad inferiores denunt potestates descendit ; declarans, etiamsi mons ille memoratus hujusmodi sit, ut in ipso inhabitet omnis plenitudo paternæ divinitatis, non esse tamen solam Patris possessionem ; sed ipsum alias habere administras et subditas virtutes, quas, licet infinito numero sint, atque virtute præstantes, sub uno jugo colligans omnium rex ille Deus currui adjunxit suo, aurigante Unigenito Verbo suo. Harum vero multititudinem in divina sua visione declarat Daniel, dicens : «Decies millies dena millia ministrabant ei, et millia millium astabant in conspectu ejus ²⁶.» Cui accinuit hic locus : «Currus Dei multiplex millia lætantium.» Pro quo Symmachus sic interpretatur, «Vectura Dei denorum millium, millia sonantium.» Quid illud, «sonantium», nisi voices laudibus divinisque sermonibus plenas emittentium? Qualia seraphim apud Isaiam claimare ac dicere scriptum est : «Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus ²⁷.» Inter hæc millia et dena millia, quæ Dei currui juncta sunt, medius versatur ipse Dominus, quasi aurigans ac Spiritui præparans ipsas. Quamobrem subiungitur, «Dominus in eis.» Qui sit Dominus subinde declarat his verbis, «In Sinai, in sancto.» Nam ipse, inquit, Dominus est qui in monte sancto Sinai visus est ; erat autem ille Dei Verbum, visus scilicet iis qui sub curru Dei juncti erant. Quare Hebraica lectio, non tetragrammo, sive voce quatuor litterarum utitur, sed elementa communia Domini memorans usurpat in illo, «Dominus in eis.» Ut enim eum alium esse declararet ab eo, qui superius per nomen quatuor litterarum indicabatur, Deo, cum «currus Dei» diceretur, elementis apud Hebreos ineffabilibus usus est ; nunc vero communioribus characteribus, quibus indicatur dominus quilibet apud homines. Locum item accurate indicat, «in Sinai,» ut significaret Dominum in terra visum. Deinde consequenter admodum insert :

VER. 22. «Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.» Descensum

²³ Coloss. 1, 19. ²⁴ Ephes. 11, 14. ²⁵ Psal. lxxv, 3. ²⁶ Dan. vii, 10. ²⁷ Isa. vi, 3.

porro ejus subindicit cum ait, « ascendisti : » neque enim ascensurus erat, nisi prius descendisset. « Nam qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia ». Quid autem fecit cum ascendisset? Captivam duxit captivitatem, et accepit dona in hominibus, secundum promissionem ad ipsum factam his verbis : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ ». « Acceptis a Patre hujusmodi donis in hominibus, suam constituit Ecclesiam. His subjicitur : « Etenim non credentes inhabitare ; » quod clarius interpretatus Symmachus est, « Adhuc et in non credentibus inhabitare. » Nam et illud, inquit, a Patre accepit, ut inhabitaret in eis qui olim non crediderant, et pietati in Deum contradixerant. Nam hanc quoque potestatem accepit, ut in medio non credentium inhabitaret, atque ex ipsis non credentibus dona acciperet. Postquam autem tot præcepta post prophetiam data sunt, deinceps Spiritus sanctus, quasi præclaris mirabilibusque gestis operibus, tot bonorum largitori benedicit his verbis : « Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus quotidie. » Non ultra enim, inquit, homines malignos spiritus errore ducti colunt, sed singulis diebus et horis prædictum Dominum benedicunt. Ipse vero Dominus « prosperum iter faciet nobis, » cum ipse sit « Deus salutarium nostrorum. » Hæc vero ex persona chori apostolorum Spiritus sanctus loquitur, ut ab initio sermonis declaravimus. Quoniam igitur prosperum iter a Deo illi precabantur, ut eum adirent, uti jam antea dictum est, necessario dicunt : « Benedictus Dominus quotidie, prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. » Pro illo autem, « salutarium nostrorum, » Symmachus « Salvatoris nostri » interpretatus est; pro quo rursum Hebraicum exemplar, Salvatoris nostri Jesu nomen commemoravit. « Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis. » Hæc rursum ex persona apostolorum propheticæ dicta sunt. Quia enim de Deo prius locuti sunt, consequenter in præsenti dicunt : « Deus noster, Deus salvos faciendi, et Domini Domini exitus mortis; » sive secundum Symmachum : « Deus nobis, Deus in salutem, et Domini dominatoris exitus in mortem. » Nam cum hic solus Deus sit, is sane exitus invenit queis a morte evaderet. Quandoquidem omnis homo ad ingressum quidem mortis periret, nondum tamen ab eo exire potuit. Dominus autem hic memoratus, qui jam communibus elementis in Hebraico libro scribitur, cum exitus a morte aperuerit, Deus saluti cognominis effectus est. Quamobrem dicitur : « Deus noster, Deus salvos faciendi. » Quare hic ipse Jobo vaticinans dicebat : « Venisti autem in fontem maris, et in

A τεται δὲ αὐτοῦ τὴν κάθιδον, διὰ τοῦ φέναι, « ἀνέβης » οὐ γάρ διὰ ἄλλως ἀνέβη, εἰ μὴ πρότερον κατεβεῖχε. « Οὐ γάρ καταβάς, αὐτός ἐστι καὶ διαβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώῃ τὰ πάντα. » Ἀναβάς δὲ τὶ ἐπράξει; « Ἡχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ Ἐλασέ δόματα ἐν ἀνθρώποις. Πολὺν δὲ αἰχμαλωσταν ἡχμαλώτευσεν ἢ τὰ προλεχθέντα σκύλα, διενείμαντο οἱ αὐτοῦ στρατιῶταις; » Άλλα καὶ Ἐλασέ δόματα ἐν ἀνθρώποις, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ δεδωρημένου, καθ' ἣν ἐπήγγελται πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν, φῆσε: « Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔνην τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσιν σου τὰ πέρατα τῆς τῆς. » Ταῦτα δὲ τὰ δόματα « ἐν ἀνθρώποις, παράτοι Πατρὶς λαβών, συνεστήσατο τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Τούτους ἔδης εἰργασαί. » Καὶ γάρ ἀπειθοῦντες τοῦ καταστῆναις : « διπερ σφέστερον ἀπέδωκεν δὲ Σύμμαχος εἰπών. » « Ετις καὶ ἐν ἀπειθοῦσι κατασκηνῶσαι. » Καὶ τοῦτο γάρ, φησι, παρὰ τοῦ Πατρὸς Ἐλασέ, τὸ κατασκηνῶσαι ἐν τοῖς πάλαι ἀπειθοῦσι καὶ ἀντιλεγούσι τῇ τοῦ Θεοῦ εὐσεβείᾳ. Καὶ ταύτην γάρ εἰληφε τὴν ἔκποσίαν, ὥστε ἐν μέσῳ τῶν ἀπειθοῦντων κατασκηνοῦν, ἐξ αὐτῶν τε τῶν ἀπειθοῦντων λαμβάνειν ἐντῷ δικαίῳ. Τοσούτων δὴ μαθημάτων παραδοθέντων δὲ τῆς προφητείας, ἔδης τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὃς ἐνι μεγάλοις καὶ πικροδόξοις κατορθώμασιν, εὐλόγει τὸν αποστόλων ἀγαθῶν δοτῆρα φάσκον. « Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητὸς, εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν. » Οὐκέτι γάρ, φησιν, ἀνθρώποι δαίμονας ποντηροὺς πεπλανημένως δοξάζουσιν, ἀλλ' ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας καὶ καθ' ἐκάστην ὥραν τὸν προδηλωθέντα Κύριον εὐλογοῦσιν. Οὐ δὲ αὐτὸς Κύριος « κατευδώσεις τὴν, » αὐτὸς δὲν « ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν. » Λέγει δὲ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων, ὧσπερ οὖν καὶ ἀρχόμενος τοῦ λόγου παρεστήσαμεν. « Επει τοίνυν τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ κατευδώσεως ἐδέσθο τούτοις, εἰς τὸ δόδοποιησαι αὐτῷ, κατὰ τὸ ἐμπροσθεν εἰρημένα, ἀναγκαῖως φασιν. » « Εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν, κατευδώσεις τὴν ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν. » Αντὶ δὲ τοῦ, « τῶν σωτηριῶν ἡμῶν, » δὲ Σύμμαχος, « τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, » ἡρμήνευσεν « ἀνθ' οὐ τὸ Εβραϊκὸν πάλιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ μέμνηται. » Οὐ θεὸς ἡμῶν, δὲ θεὸς τοῦ σώζειν, καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διεξόδοι τοῦ θανάτου. » Η κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Οὐ θεὸς τοῦ θεὸς εἰς σωτηρίαν, καὶ τοῦ Κυρίου τοῦ δεσπότου αἱ εἰς θάνατον ἔξοδοι. » Μόνος γάρ οὗτος θεὸς ὁν τοῦ σώζειν ἐξόδους εὑρετο τοῦ θανάτου. Επειδὴ πᾶς ἀνθρωπος εἰς μὲν τὴν εἰσόδον τοῦ θανάτου ἐφθασεν, οὐκέτι δὲ καὶ διεξελθεῖν αὐτὸν δεδύνηται. Οὐ δὲ διὰ τῶν παρόντων δηλούμενος Κύριος, καὶ νῦν διὰ τῶν κοινῶν στοιχείων ἐν τῇ Εβραϊκῇ βιβλῷ γραφόμενος, διεξόδους ποιησάμενος τοῦ θανάτου, γέγονε θεὸς ἐπώνυμος σωτηρεῖ-

²⁸ Ephes. iv, 40. ²⁹ Psal. ii, 8.

Διὸ λέλεκται· « Οὐ θεὸς ἡμῶν, οὐ θεὸς τοῦ σώζειν. » Διὸ καὶ τῷ Ἰωβ ὁ αὐτὸς οὐτος χρηματίζων ἐλεγεν· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ πηγῆν θαλάσσης· ἐν δὲ ἔχεσιν ἀδύσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φόδω πύλαι θανάτου. Πυλωροὶ δὲ φόδου ίδοντες σε ἐπιτηξαν. » Διαρρήδην καὶ ἐν ἑκείνοις τὴν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ καθόδον καὶ τὴν ἑκεῖθεν διέξοδον παριστάς, ὥστερον καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις, οἵς ἀκολούθως τὴν τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ συντριβὴν διδάσκει λέγων· « Πλὴν οὐ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἔχθρῶν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ νοήσεις παραβεῖς τὴν ἐπέρηφ λέγουσαν φωνῇν· « Σὺ ἐκραταίωσας τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν, σὺ συντρίψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὄντας. Σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. » Διὰ γὰρ τούτων καὶ οἱ ἔχθροι τοῦ θεοῦ ἐδηλώθησαν, περὶ ὧν ἐνταῦθα λέλεκται· « Πλὴν οὐ θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἔχθρῶν αὐτοῦ. » Ἦσαν δὲ οὗτοι δράκοντες οἱ ἐν θαλάσσῃ καὶ ἐπὶ ὑγρᾶς οὐσίας νηχόμενοι, δυνάμεις δηλαδὴ ἀντικείμεναι ἔχθροι τοῦ θεοῦ, τοῖς ἀλμυροῖς καὶ ρευστοῖς τοῦ βίου κύμασιν ἐγκαλινδούμεναι. « Θεν καὶ ἐν τῷ Ἰωβ ἐλέγετο· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ πηγῆν θαλάσσης, ἐν δὲ ἔχεσιν ἀδύσου περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φόδω πύλαι θανάτου. Πυλωροὶ δὲ φόδου, ίδοντες σε, ἐπιτηξαν. » Συντριβομένων γάρ τῶν κεφαλῶν τῶν δρακόντων, ἐπιτησσον οἱ πυλωροὶ τοῦ φόδου· διὸ καὶ φόδω τὰς πύλας ἤνοιγον τοῦ θανάτου τῷ τὰς κεφαλὰς τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ συνθλώντι. Οὗτοι δὲ οἱ ἔχθροι τοῦ Κυρίου τὸ πάντων ἀνθρώπων κατεπέτουν γένος. Διὸ λέλεκται ἐξῆς· « Κορυφὴν τριχὸς διαπορευομένων ἐν πλημμελείαις αὐτῶν. » Τούτων γάρ οὐ θεὸς συνθλάσει τὰς κεφαλὰς, φησι, τῶν διαπορευομένων τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς. Ἀντὶ γάρ τοῦ, « κορυφὴν τριχὸς, κορυφὴν ἐντριχον, » ἡρμῆνευσεν δὲ Σύμμαχος. Κορυφὴ δὲ ἐντριχος ἡ κεφαλὴ τῶν ἀνθρώπων οημαίνεται. Τούτων οὖν αὐτῶν τῶν ἔχθρῶν ἐστοῦ, τίνων πρότερον τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς διαπορευομένων καὶ ὑπὸ τοῖς ἐστῶν ποιει καταπατούντων, δ τὰς διεξόδους τοῦ θανάτου πεποιημένος; Θεὸς τὰς κεφαλὰς συνθλάσει. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ἐν πλημμελείαις αὐτῶν, » δὲ Σύμμαχος, « ἐν ταῖς πλημμελείαις αὐτῆς, » δημήνευσεν εἰπών· « Κορυφὴν ἐντριχον ἀναστρεφομένην ἐν ταῖς πλημμελείαις αὐτῆς. » Ήδὲ γάρ ἀλλως δυνατὸν ἦν τοῖς ἔχθροις τοῦ θεοῦ καταπατεῖν κορυφὴν ἐντριχον, τουτέστι τὰς τῶν ἀνθρώπων κεφαλὰς, εἰ μὴ ταῖς οἰκείαις πλημμελείαις καὶ ἀμαρτίαις τεταπελώντο. Διὸ τοῖς μὴ τοιούτοις δὲ Σωτὴρ ἐλεγεν· « Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσίν. » Τῶν γάρ αὐτῶν μαθητῶν καὶ ἑκάστη θρήξ τοῦ τιμιωτέρου μέρους τοῦ σώματος, ὡς ἀναγκαῖα καὶ κόσμη τοῦ παντὸς συμβαλλομένη, ἀριθμοῦ κατηξίωται θείου καὶ φυλακῆς· ὡς δὲ μὴ ἕνρθωσι τῷ ξυρῷ τῶν ἔχθρῶν τῶν ἐμπεριπατούντων καταπατούντων πᾶσαν κορυφὴν ἐντριχον τὴν ἀναστρεφομένην ἐν πλημμελείαις αὐτῆς.

« Εἶπε Κύριος· « Ξε Βασάν επιστρέψω, επιστρέψω τὸ βυθοῖς θαλάσσης. » Πάλιν κάνταῦθα· « ο Κύριος· οὐ διὰ τετραγράμμου παρ' Εβραιοῖς ἐκπεφύνηται, διὰ δὲ τῶν κοινοτέρων στοιχείων. » Ήδη δὲ τρίτον τούτον ιεἴλωσεν ἡ παρούσα Γραφὴ ἐφιστῶσα τὸν ὡς δὲ εἴποις, δεύτερον Κύριον. Επειτα καὶ ἐν τῷ φάσκοντι φα-

A vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portae inferi. Ostiarii vero inferni videntes te conterriti sunt⁴⁰. » Diserte in illis quoque descendens ejus in mortem et exitum inde declarans, quemadmodum et in præsentibus, postea vero consequenter inimicorum suorum contritionem docet his verbis: « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum. » Hæc porro intelliges, si vocem alio in psalmo positam huic compares, nempe: « Tu confirmasti virtute tua mare, tu contrivisti capita draconum in aqua. Tu confregisti caput draconis. » His enim inimici Dei declarantur, de quibus hic dictum est: « Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum. » Erant autem illi dracones in mari et in humida substantia nantes, videlicet adversariæ potestates Dei inimicæ, in salsis et volubilibus vitæ fluctibus volutatæ. Quare in Job quoque dicebatur: « Venisti autem in fontem maris, et in vestigiis abyssi ambulasti. Aperiuntur autem tibi timore portæ inferi. Ostiarii vero inferni videntes te conterriti sunt. » Contritis namque draconum capitibus ostiarii inferni conterriti sunt: quare timore correpti portas mortis capita inimicorum suorum confringenti aperiebant. Hi vero inimici Domini universum hominum genus conculcabant. Quapropter inferius dicitur: « Verticem capilli perambulantium in delictis suis. » Horum, inquit, Deus capita confringet, perambulantum, ait, et calcantium capita hominum. Pro illo namque, « verticem capilli, » Symmachus, « verticem capillatum, » vertit. Vertex autem capillatus, ipsum hominum caput significat. Horum itaque sibi inimicorum, qui prius hominum capita terebant pedibusque suis calcabant, capita confringet Deus, qui exitus mortis efficit. Pro illo autem, « in delictis suis, » Symmachus, « in delictis ejus » interpretatus est, dicens: « Verticem capillatum revolutum in delictis ejus. » Neque enim alio modo poterant inimici Dei verticem capillatum, id est hominum capita, conculcare, nisi propriis delictis ac peccatis depressi suisent. Quare iis qui tales non erant dicebat Servator: « Vestri autem capilli capitibus omnes numerati sunt⁴¹. » Nam discipulorum capilli singuli nobilioris corporis partis, ut necessarii et ad ornatum totius conferentes, enumeratione et custodia divina digni fuere; ut ne raderentur novacula inimicorum, qui perambulant et conculcant omnem verticem capillatum revolutum in delictis ejus.

VERS. 23. « Dixit Dominus, Εἰ Basan convertam, convertam in profundum maris. » Hic rursum « Dominus, » non illa quatuor litterarum voce apud Hebreos exprimitur, sed communioribus elementis. Jamque tertio hunc præsens scriptura nominavit, secundumque Dominum, ut quispiam dixerit,

⁴⁰ Job ΙΧ ΙΙΙ, 16, 17. ⁴¹ Maltb. x, 30.

induxit. Siquidem in psalmo qui sic habet : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis²⁵, » primus per ineffabilia apud Hebræos quatuor elementa scribitur ; secundus autem, quem sui Dominum Prophetæ declarat dicens, « Domino meo, » aliis elementis exprimitur, queis cuiusvis servi dominus significatur. Sic ergo nunc quoque jam tertio ille Dominus, qui usque ad infernum descendit, exitusque mortis paravit, vulgaribus et consuetis apud Hebræos elementis exprimitur. Quare Symmachus δεσπότην, sive dominatorem interpretatus est. Hic ergo Dominus, videlicet Dei Verbum, ait, « Ex Basan convertam ; » ac rursum, « Convertam ex profundo maris. » Pro illo autem, « convertam, » ac secundo, « convertam, » Symmachus sic interpretatur, « Dixit Dominus : Ex Basan revertar, et reverti faciam ex profundo maris. » Vides' quæ opera ediderit Dominus cum descendisset in profundum maris ? Confregit capita draconum in aqua, necnon capillos inimicorum suorum, qui « verticem capillatum in delictis » conculcabant ; reverti fecit ex Basan et ex profundo maris animas istic olim demersas. Basan autem explicatur ignominia, in quam delapsus est Dominus per memorata elementa indicatus, qui ignominiam contempsit pro salute eorum qui istic in captivitate detenti erant. Quonobrem dicitur : « Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris : » deinde adjicitur : « Ut intingatur pes tuus in sanguine. » Pro quo Symmachus interpretatur. « Ut constringatur pes tuus cum sanguine, et lambat lingua canum tuorum ab unoquoque inimicorum tuorum. » Nam cum inimicos suos contereret, et capita eorum confringeret, pedem suum sanguine ex capite inimici sui fluente replebat. Quare in Isaia dicitur : « Quis est hic qui venit ex Edom, rubor vestimentorum ex Bosor²⁶ ?, ac deinde : « Quare rubra vestimenta tua, et indumenta tua sicut calcati tortularis, plenus conculcata²⁷ ? » Postea rogantibus ita respondet : « Calcavi ipsos in furore meo²⁸. » Hic item post calcata draconum capita, dicitur : « Ut constringatur pes tuus cum sanguine, » vel, « Ut intingatur pes tuus in sanguine, et lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. » Pro quo clarius Symmachus interpretatus est dicens, « Et lambat lingua canum tuorum, ab unoquoque inimicorum tuorum. » Canes porro Domini sanguinem inimicorum ejus lambentes, quos esse dixeris, nisi gregis ipsius custodes pervigiles qui Ecclesiam ejus tuerentur, sive ultrices quasdam virtutes, quæ conterendis inimicis ejus incumbunt, quæque perniciem eorum quodammodo degustare satagunt ?

τικάς τινας δυνάμεις ἐπεμβαινούσας τῇ συντριβῇ τῶν τικάς τινας αὐτῶν ;

VERS. 25, 26. « Visi sunt ingressus lui, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto. » Hæc consequenter præcedentibus adjiciuntur. Quia

A μῷ. « Εἶπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, » διὰ τῶν ἀνεκφωνήτων παρ' Ἐβραίοις τεττάρων στοιχείων ἐγέγραπτο. Οὐ δὲ δεύτερος, δην ἐντιτοῦ Κύριον δι προφῆτης ἐδήλουτο, οἵς καὶ πᾶς δὲν ἀνθράποις δούλου κύριος σημανεται. Οὔτως οὖν καὶ ἐνταῦθα ἡδη τρίτον δι μέχρις ἄδου καταδές καὶ διεξόδους θανάτου πεποιημένος Κύριος διὰ τῶν παρ' Ἐβραίοις κοινῶς γραφομένων στοιχείων ὀνόμασται. Διόπερ δι Σύμμαχος δεσπότην ἡρμήνευσεν αὐτὴν. Οὔτως οὖν δι Κύριος, αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος δηλώθη, εἶπε· « Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω » καὶ πάλιν· « Ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Άντι δὲ τοῦ, « ἐπιστρέψω, » καὶ τοῦ δεύτερου, « ἐπιστρέψω, » δι Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· « Εἶπε Κύριος. » Απὸ Βασάν ἐπιστρέψω, καὶ ἀναστρέψαι ποιήσω ἀπὸ βυθῶν θαλάσσης. » Ήρδες διόπειτα κατορθώματα εἰργάσατο καταδές εἰς τὰς βυθῶν τῆς θαλάσσης δι Κύριος ; συνέθλασε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὄντας, καὶ τὰς τρίχας τῶν ἔχθρων αὐτοῦ τῶν « τὴν Ἑνεργιὴν κορυφὴν ἐν πλημμελεῖαις » διαπορευομένων. ἐπιστρέψαι δὲ ἐποιεὶς ἀπὸ Βασάν καὶ ἀπὸ βυθῶν τῆς θαλάσσης τὰς πάλαι καταπεποντωμένας αὐτός τοις ψυχάς. Βασάν δὲ ἡρμήνευται αἰσχύνη, ἐνθα δὲ τὸ μῆδος κατῆλθεν διὰ τῶν εἰρημένων στοιχείων δηλωθεὶς Κύριος, αἰσχύνης καταφρονήσας ὑπὲρ σωτηρίας τῶν αὐτοῦς καταδεσουλωμένων. Διὸ λέλεκται· « Εἶπε Κύριος. » Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης · εἰθ' ἔξης λέλεκται· « « Οπως ἀν βροτῷ ποὺς σου ἐν αἴματι. » Ανθ' οὗ δι Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· « Οπως συγκατεάξῃ δι ποὺς σου μετὰ αἴματος, καὶ λάψῃ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἔχθρων σου. » Συντρίβων γάρ τοὺς ἐκατοῦς ἔχθροὺς καὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν συνθλῶν, ἐπλήρων τὸν ἐκατοῦ πόδα αἴματος, τοῦ ἐκ τῶν κεφαλῶν τοῦ ἔχθρου αὐτοῦ βρέντος. Διὸ ἐλέγετο ἐν Ἡσαΐῃ· « Τίς οὔτος δι παραγενόμενος ἐξ Ἔδωμ, ἐρύθημα ιματίων ἐκ Βοσόρ ; » καὶ ἔξης· « Διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ιμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπωπατητοῦ ληνοῦ, πλήρης πεπατημένης ; » Εἰθ' ἔξης ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας, καὶ φησι· « Κατεπάτητασ αὐτοὺς ἐν θυμῷ μου. » Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν μετὰ τὴν συντρίβην τῶν κεφαλῶν τῶν δρακόντων λέλεκται· « Οπως ἀν συγκατεάξῃ δι ποὺς σου μετὰ αἴματος, » ἥ, « Οπως βαφῇ δι ποὺς σου ἐν αἴματι, καὶ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ ἔχθρων παρ' αὐτοῦ. » Ανθ' οὗ λευκότερον δι Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· « Καὶ λάψῃ τὴν γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἀπὸ ἐκάστου τῶν ἔχθρων σου. » Κύνας δὲ τοῦ Κυρίου λάπτοντας τὸ αἷμα τῶν ἔχθρων αὐτοῦ τίνας ἀν εἰποιεῖς τὴν τοὺς τί ποιμνια αὐτοῦ φυλάττοντας φύλακάς τινας ἐγρηγορούς, τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ φρουρούντας, τῇ τιμωρητῇ ἔχθρων αὐτοῦ, καὶ ὥσπερ ἀπογεύεσθαι πειρωμάτας

« Θεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, Θεὸς, αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ βασιλέως μου, τοῦ ἐν τῷ άντρῳ. » Καὶ ταῦτα τοῖς προλεχθεῖσιν ἀκολούθως ἐπενήμεται.

²⁵ Psal. cix, 4. ²⁶ Isa. lxiii, 4. ²⁷ ibid. 2. ²⁸ ibid. 3.

Πάπειδη γάρ τὰ θεσπιζόμενα πρὶν γενέσθαι προ-
εθεωρέτο τοῖς ἀγίοις τοῦ Θεού προφήταις, διὰ τοῦτο
φησιν ὁ λόγος· « Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ
Θεός. » Ποιοὶ δὲ πορεῖαι; ἀλλὰ πρώτη μὴν ἡ κάθιδος
ἄνθρου ἡ ἐν Σιναῖ, καὶ πάλιν ἡ ἀνάβασις ἡ εἰς ὑψος,
καὶ αὖθις ἡ κάθιδος ἡ ἐπὶ Βασάν καὶ ἡ ἔκειθεν ἐπι-
στροφῆ, ἡ τε μέχρι τοῦ θανάτου κατάβασις, καὶ
ἐκεῖθεν διέξεδοι αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ ἐκ τῶν
βυθῶν τῆς θαλάσσης ἐπάνοδος; Αὕται πᾶσαι πορεῖαι
ἡσαν τοῦ δηλουμένου Κυρίου, αἵτινες τοῖς τοῦ Θεού
προφήταις ἐθεωρήθησαν πρὶν γενέσθαι· διὸ καὶ ταῖς
προφητικαῖς παρεδόθησαν Γραφαῖς. Εἰκότως οὖν
εἴρηται· « Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ Θεός. »
Εἰτ' ἀσφαλίζεται διδάσκων ποιοῦ Θεοῦ αἱ πορεῖαι
θεωρήθησαν· διὸ ἐπιλέγει· « Αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ
μου, τοῦ βασιλέως μου. » Οὐ γάρ ἀπλῶς Θεοῦ, οὐδὲ
βασιλέως, ἀλλὰ τῷ « Θεῷ μου. » Τοῦτο δὲ δύοιον
τυγχάνει τῷ, « Εἶπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. » ὃ μὲν
γάρ πρῶτος ὁ ἐπὶ πάντων εἶη ἀν Θεός· ὃ δὲ δεύτερος
Κύριος ὁ ἀκούων· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, » ἐμὸς
τυγχάνει Κύριος· διὸ, « Εἶπε Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. »
Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν τὸν δεύτερον σημαίνων ὁ αὐτὸς
προφήτης φησίν· « Αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ μου, τοῦ
βασιλέως μου, τοῦ ἐν τῷ ἀγίῳ. » Ἐδῶ γάρ λέγω
θεωρουμένας πορείας, μή τις νομιζέτω με λέγειν
τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μου καὶ τοῦ
βασιλέως μου πορεῖαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ « προέφθασαν
ἀρχοντες ἔχομενοι ψαλλόντων ἐν μέσῳ νεανίδων
τυμπανιστριῶν. » Αὔτοι γάρ ἄρτοι οἱ προφθάσαντες
ἔρχοντες, ή οἱ φόντες καὶ Πνεύματι ἀγίῳ τῷ μέλλον
θεοπίζοντες, προεθεώρησαν τὰς πορείας τοῦ Θεοῦ
μου καὶ τοῦ βασιλέως μου. Οὗτοι δὲ ἡσαν οἱ προφῆ-
ται, οἱ προφθάσαντες τοὺς μετὰ ταῦτα προελθόντας
ἀποστόλους. Διύο γάρ χορῶν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
θεολογίαν ἀνθρώποις παραδεδωκότων, ὃ μὲν προφά-
σας χορὸς ἦν ὁ προφητικὸς, ὃ δὲ δεύτερος ἐπελθὼν
ὁ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος. Πλὴν
ἀλλὰ θεωρήθησαν αἱ πορεῖαι τοῦ δηλωθέντος Θεοῦ·
ἡ τοῖς μὲν ἀποστόλοις ἐθεωρήθησαν, οἱ καὶ δύεις
παρέλαβον τὰ πάλαι προγνώσει προπεφωνημένα.
Οὗτοι μὲν οὖν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς τὰς πορείας θεω-
ρησαν τοῦ Θεοῦ· προέφθασαν δὲ αὐτοὺς ἀρχοντές
τινες οὗτοι οἱ ἔχομενοι τῶν ψαλλόντων. Σημαίνει δὲ
ὁ λόγος τὸν Δαυὶδ αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ κατὰ
τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥγουμενους τοῦ λαοῦ· οἵτινες
ἔχομενοι τῶν ψαλλόντων προέφθασαν ἐν μέσῳ νεα-
νίδων τυμπανιστριῶν. Τοιαῦται δὲ ἡσαν αἱ Ιουδαϊκαὶ
συναγωγαὶ, ἀτελεῖς καὶ εἰσετί νεανίδες, πλέον οὐδὲν
ἐπιστάμεναι ἢ τυμπάνοις χρῆσθαι τοῖς σωματικοῖς
ὄργανοις ἐκ δορᾶς νεκρῶν ζώων κατεσκευασμένοις.
Διὸ τυμπανίστριαι εἰρηνται, τῷ μηδὲν ἔτερον εἰδέναι
ἢ τὰ σωματικὰ τοῦ νόμου παραγγέλματα.

« Ἐν Ἑκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ
πηγῶν Ιεραχῆ. » Μετὰ τοὺς προθεωρήσαντας τὰς
τοῦ δηλωθέντος Θεοῦ πορείας, ἀκολούθως ὁ λόγος
էτέροις τιοὶ μετὰ τοὺς πρώτους γενομένους προσ-
φωνεῖ λέγων· « Ἐν Ἑκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν· »

A enim quæ in vaticinio feruntur, antequam essent
prævidebantur a sanctis Dei prophetis, ideo dicitur:
« Visi sunt ingressus tui, Deus. » Qui ingressus,
nisi primum descensus ejus in Sinai, ac rursum
ascensus in altum, iterumque descensus in Basan
ac regressus in altum, et rursus demissio ejus us-
que ad mortem, et exitus illius ex ea, ac præter
hæc omnia reditus ex profundo maris? Hi omnes
ingressus erant memorati Domini, qui antequam
exsisterent a prophetis Dei visi sunt: quare pro-
pheticis in scriptis consignati sunt. Jure ergo di-
ctum est: « Visi sunt ingressus tui, Deus. » Deinde
que rem confirmat indicans eujusnam Dei ingres-
sus visi fuerint; nam adjicit: « Ingressus Dei mei,
regis mei. » Non simpliciter Dei, aut regis, sed
« Dei mei. » Hoc porro simile fuerit illi, « Dixit Do-
minus Dominus meo: » primus quippe universo-
rum Deus fuerit; secundus vero Dominus, qui au-
dit, « Sede a dextris meis⁴⁴, » meus Dominus est:
quare, « Dixit Dominus Domino meo. » Hic igitur
illum secundo loco positum ipse Propheta signifi-
cans dicit: « Ingressus Dei mei, regis mei, qui est
in sancto. » Nam cum ingressus videri dico, ne
quis existimet universorum Dei illos esse; sed Dei
mei, regis mei ingressus sunt. Verum quia « præ-
venerunt principes conjuncti psallentibus, in medio
juvencularum tympanistriarum. » Hi enim ipsi
principes qui prævenerunt, sive qui eanunt, et in
Spiritu sancto futura prænuntiant, præviderunt in-
gressus Dei mei regis mei. Illi vero, prophetæ
nempe, apostolos, qui post venere, præverterunt.
Etenim cum duo chori Salvatoris nostri theolo-
giam hominibus tradiderint, qui primus prodiiit,
propheticus chorus erat; qui vero secundus acces-
sit, apostolorum et discipulorum Christi chorus ex-
stitit. Cæterum visi sunt ingressus memorati Dei;
sive apostolis quidem visi sunt, qui quæ olim ex
præscientia prænuntiata fuerant ipsis oculis con-
spexerunt. Hi itaque oculati ingressus Dei testes
fuere: ipsos tamen prævenerunt principes quidam
conjuncti psallentibus: queis significantur cum
ipse David, tum ii qui una cum eo tunc duces
populi erant. Hi conjuncti psallentibus præven-
erunt in medio juvencularum tympanistriarum. Tales
certe erant Iudaicæ synagogæ, imperfectæ scilicet
et adhuc juvenculæ, nulla alia scientia prædictæ,
quam ut tympanis sive corporeis instrumentis ute-
rentur, ex mortuorum animalium pelle confectis.
Quare tympanistriæ dicuntur, quod nihil aliud
nossent, quam corporea legis præcepta.

VERS. 27, 28. « In Ecclesiis benedicite Deo Do-
mino de fontibus Israel. » De iis locutus qui Dei
jam memorati ingressus præviderant, post illos
primos consequenter alios compellat dicens: « In
ecclesiis benedicite Deo. » Quia vero hi a princ-

⁴⁴ Psal. cix, 1.

pibus illis qui prævenerunt diversi erant; jure cœtus illorum ecclesias vocat, queis prophetia nec obscure Servatoris nostri ecclesias commemorat. Jubentur porro hi secundi, non in medio juvencularum tympanistriarum, sed in ecclesiis benedicere Deo. Quis sit Deus ille mox indicat dicens, « Domino. » Unde vero id hauserint, quod oporteat Ecclesiis Domini (1) theologiam tradere, necessario explicat his verbis: « Domino de fontibus Israel, » vulgaribusque iterum characteribus hic Dominus exprimitur. Fontes vero Israel, prophetæ Scripturæ sunt atque lex Moysis. Ex quibus quasi ex fontibus, per hausta de Salvatore nostro testimonia, secundi illi in ecclesiis benedicere ipsi jubentur. Deinde subjungit: « ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu. » Pro illo autem, « ibi, » Symmachus ait, « ubi Benjamin minimus; » Aquila vero similiter, « ibi Benjamin brevis, imperans ipsis. » Benjamin vero junior, minimus aut brevissimus Paulus erat divinus Apostolus, ex tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, quemadmodum ipse docet his verbis: « Circumcisio octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis⁴⁷. » Junior vero dicitur, sive minimus aut brevis, quia id ipse declarat dicens: « Novissimo autem omnium quasi abortivo visus est et mihi⁴⁸. » Pro illo autem, « in mentis excessu, » Aquila, « imperans ipsis; » Theodosio autem, « præceptor eorum; » quinta editio, « instituentem, » aut « docentem, » interpretati sunt. Nec multis verbis opus ad comprobandum, sanctum Apostolum, qui Benjamin vocatur, Ecclesiis imperare, earumque præceptorem esse. Non solus itaque Benjamin ibi erat, videlicet in Ecclesiis Dei; sed etiam « principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthali. » His porro indicantur reliqui apostoli, quorum alii ex tribu Juda, alii ex tribu Zabulon, alii ex tribu Nephthali erant. Quare horum terram memorat Spiritus sanctus per Isaiam prophetam dicens: « Terra Zabulon et terra Nephthalim, viam maris, trans Jordanem, Galilæa gentium⁴⁹. » Ipse quoque Servator transiens juxta mare Galilææ, isthinc suos discipulos vocavit. Aperte itaque docet Ecclesiis imperare primo Paulum, brevissimum et minimum, ac juveniorem cæteris apostolis, in mentis excessu aliquando positum, quando persecutus Ecclesiam Dei, eamque vastabat, sive quando in revelatione Salvatorem vidit; vel quando raptus est in paradisum usque ad tertium cœlum. Post Paulum vero, cæteros apostolos « ibi, » scilicet in ipsa Ecclesia ornate versatuos vaticinatur, principesque fore nostros ex tribu Juda, ac principes Zabulon, principes Nephthali. Si quis vero per otium accurate perquisierit, cujusque apostoli tribum reperiet:

⁴⁷ Philipp. iii, 5. ⁴⁸ I Cor. xv, 8. ⁴⁹ Isa. ix, 1.

(1) Id est, Deum illum esse in Ecclesia prædicare.

A καὶ ἐπειδὴ περ ἑτεροις ἡσαν οὗτοι παρὰ τοὺς προφῆτας ἀρχοντας, εἰκότως καὶ τὰς συνάδους αὐτῶν ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ, μονονούχῃ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησίας προσαγωρευούσης τῆς προφητείας. Κελεύονται δὲ οὗτοι οἱ δεύτεροι οὐκ ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν, ἀλλ' ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖν τὸν Θεόν. Καὶ ποιὸν θεόν, πάλιν ἐπιλέγει ἔξης, « Κύριον. » Καὶ πόθεν ἀριομένους χρῆν ταῖς ἐκκλησίαις τὴν τοῦ Κυρίου παραδίδονται θεολογίαν ἀναγκαῖων παρίστησαι λέγων. « Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰερατὴλ, » τοῖς κοινωτέροις χαρακτήροις καθαυτίᾳ πάλιν τοῦ Κυρίου σημανομένου. Πηγαὶ δὲ Ιερατὴλ αἱ προφητικαὶ Γραφαὶ τυγχάνουσιν, ἢ τε Μωϋσέως νομοθεσία· ἔξ άνωσπερ ἀπὸ πηγῶν ἀριομένους ταῖς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίας εὐλογεῖν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς δευτέροις παρακελεύεται. Εἴτα ἐπιλέγει· « Ἐκεῖ Βενιαμίν νεώτερος ἐν ἐκστάσει. » Αὐτὶ δὲ τοῦ « ἐκεῖ, » δὲ Σύμμαχος, « ὅπου, φησι, Βενιαμίν δι μικρότατος » καὶ δὲ Ἀκύλας ὁμοίως. « Ἐκεῖ, φησι, Βενιαμίν δι βραχὺς, ἐπικρατῶν αὐτῶν. » Βενιαμίν δὲ νεώτερος καὶ μικρότατος δι βραχύτατος Παῦλος ἦν δὲ θεῖος Ἀπόστολος, φυλῆς ὣν Βενιαμίν, Ἐβραῖος ἔξ Ἐβραίων, καθὼς αὐτὸς διδάσκει λέγων· « Περιτομὴ ὀκταήμερος ἐκ γένους Ἰερατὴλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἐβραῖος ἔξ Ἐβραίων. » Νεώτερος δὲ εἰρηται, δι μικρότατος, δι βραχύς, ἐπει καὶ αὐτὸς τοῦτο διδάσκει λέγων· « Τοτερὸν δὲ πάντων ὄντων τῷ ἐκτρώματι ὑφθι κάμοι. » Αὐτὶ δὲ τοῦ, « ἐν ἐκστάσει, » δὲ μὲν Ἀκύλας, « ἐπικρατῶν αὐτῶν » δὲ δι θεοδοτίων, « παιδευτῆς αὐτῶν » δι διέμπητη ἐκδοσίς, « παιδεύοντα, » δι διδάσκοντα, δι γρήγορον. Οὐ δει δὲ ἡμῖν πλειόνων λόγων εἰς ἀπόδειξην τοῦ κρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ παιδευτὴν αὐτῶν εἶναι τὸν ἱερὸν Ἀπόστολὸν Βενιαμίν ἀνομασμένον. Οὐ μόνος δὲ ἀρα δι Βενιαμίν ἦν ἐκεῖ, δηλαδὴ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχοντες Ιούδας ἡγεμόνες αὐτῶν, οἱ τε ἀρχοντες Ζαβουλῶν καὶ οἱ ἀρχοντες Νεφθαλεῖμ. Σημαίνει δὲ δι λόγος δια τούτων τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ὃν οἱ μὲν ἡσαν ἐκ φυλῆς Ιούδα, οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλεῖμ. Διδοῦ τούτων μέμνηται χώρας τὸ δάσιον Πνεῦμα διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγον· « Γῆ Ζαβουλῶν καὶ τῆς Νεφθαλεῖμ, ὅδον θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τὸν ἔθνων. » Καὶ αὐτὸς δὲ δι Σωτῆρος, παραγγὼν παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, τοὺς ἑαυτοὺς μαθητὰς ἐνθένδε ἀνεκάλειτο. Σαρφῶς οὖν ἐπικρατεῖν τῶν ἐκκλησιῶν πρῶτον μὲν Παῦλον τὸν βραχύτατον καὶ μικρότατον, καὶ νεώτατον τῶν ἀποστόλων ἐδίδαξεν, ἐν ἐκστάσει ποτὲ γενόμενον, διτε ἐδίωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθει αὐτὴν, ἢ διτε ἀποκαλύψει τὸν Σωτῆρα τεθέατο· ἢ διτε ἡρπάγῃ εἰς τὸν παράδεισον ἔως τρίτου οὐρανοῦ· μετὰ δὲ τὸν Παῦλον τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους ἐκεὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ διαπρέπειν θεσπίζει, δρχοντας ἵνας ἡμετέρους ἐκ φυλῆς Ιούδα, καὶ ἀρχοντας Ζαβουλῶν

καὶ δρχοντας Νεφθαλείμ. Ἐπὶ σχολῆς δὲ ἀν τις φι-
λοκαλήσας, τὴν ἑκάστου τῶν ἀποστόλων εὐρήσει
φυλήν· ἐπεὶ παντὶ τῷ ζητοῦντι ἡ τῆς εὐρέσιως
δέδοται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελία.

« Ἐντειλαι, ὁ Θεός, τὴν δύναμιν σου, δυνάμωσον,
ὁ Θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἥμιν. » Ἐπειτα καὶ ταῦτα
τοῖς προλεχθεῖσιν. Ἐπειδὴ γάρ προφητικῶς προ-
έτασσεν δὲ λόγος τοῖς ἀποστόλοις ἐν ἔκκλησίαις εὐλο-
γεῖν τὸν Κύριον, καὶ τοῦτο ποιεῖν μὴ ἐτέρων τινῶν
ὅρμαμένους λόγων, ἀλλ’ ἐκ τῶν πηγῶν Ἰσραὴλ,
ἀκολούθων; ὑπὲρ αὐτῶν εὐχήν διαπέμπει τὸ Πνεῦμα
τὸ προφητικὸν, φάσκον· « Ἐντειλαι, ὁ Θεός, τὴν δύ-
ναμίν σου· » ὡσεὶ σαφέστερον ἐλεγεν· Ἐπισπε-
στώ ἡ δύναμίς σου, καὶ συνεργείτω τοῖς ἀνδράστεν-
· ἀλλὰ καὶ ἡδη ποτὲ τῇ Ισχύΐ σου δι’ ἔργων χωρησάτω
τὰ προφητευόμενα· καὶ τοῦτο δὲ δὲ κατειργάσω ἥμιν
τῇ σῇ βουλῇ προορίσας, καὶ αὐτὸ δυνάμωσον· διπάς
τῇ σῇ δυνάμεις ἔργοις ἐπιτελεσθεῖη. Τί δὲ ἦν τοῦτο ἡ
τὸ ἔτης ἐπιφερόμενον, « Ἐπὶ τὸν ναὸν σου τὸν ἐν
Ἱερουσαλήμ σοι οἰσουσι βασιλεῖς δῶρα; » τοῦτο γάρ
αὐτὸ ἐπαγγειλάμενος ἥμιν δυνάμωσον γενέσθαι. Βα-
σιλεῖς δὲ διὰ τοῦτο αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς εἰργηται,
τῶν δικῶν ἀπάντων τούτον σημαινομένων τὸν τρόπον.
Νεώς δὲ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐφ’ ὅν τὰ δῶρα οἰσουσιν οἱ
βασιλεῖς, οὐδὲ ἔτερος· ἀν εἴη τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν· εἰπερ Ιερεύς Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιον, ἢν
θείεν δὲ εἰπών· « Ἡ δὲ ἐνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα
τοῖν, ἃ τις ἐστὶ μῆτηρ ἡμῶν· » καὶ, « Προσελήνθατε
Σὺν δρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπου-
ράνιψ. » Ταῦτης οὖν τῆς ἐπουράνιου πόλεως τοῦ
Θεοῦ τὸ ἔξαρτον καὶ ἀνώτατον καὶ κρείττον δὲ νεώς
ἐστι τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τοῦτον τοίνυν τὸν νεών σου, φη-
στιν, σοὶ οἰσουσι βασιλεῖς δῶρα· οἱ τὴν λοιπὴν δη-
λεσθή πόλιν τὴν ἐπουράνιον οἰκοῦντες βασιλεῖς δύτες,
διὰ τὸ κατηξιώσθαι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ
διὰ τοῦτο συμβασιλεύειν τῷ ἐαυτῶν Κυρίῳ. « Εἰ γάρ
συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν, καὶ εἰ ὑπομένομεν
Θεὸν, καὶ συμβασιλεύσομεν. » Οὗτοι οὖν οἱ βασιλεῖς,
Ἄς ἀν ὑπὸ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ τῷ Μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ
λειτουργοῦντες, Ιερεῖς τε δύτες, καὶ αὐτὸ δῶρα προσ-
οἰσουσιν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ τὸν ἐπουράνιον, συνεισ-
ερχόμενοι τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ. « Οπως δὲ τοῦτο γέ-
νηται καὶ δι’ ἔργων προχωρήσῃ, ἀναγκαῖς ἐπηγύζατο
εἰπών· « Ἐντειλαι, ὁ Θεός, τὴν δύναμίν σου, δυνά-
μωσον, διὰ Θεός, τοῦτο δὲ κατειργάσω ἥμιν. »

« Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου. » Οὐσπερ τῆς-
ξατο συνεργῆσαι τοῖς προλεχθεῖσιν εἰπών· « Ἐντειλαι, ὁ
Θεός, τὴν δύναμίν σου· » καὶ « Δυνάμωσον, διὰ Θεός, τοῦ-
το δὲ κατειργάσω ἥμιν. » οὕτω πάλιν εἰχεται τὰ κωλύ-
ματα ἐκποδῶν ἀρθῆναι ἐκ μέσου, ὅπως ἀκωλύτως δ
λόγος διαδράμῃ. Συνεώρα γάρ τῇ προγνώσει τοὺς
μέλλοντας ἐπανίστασθαι τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι
διωγμούς καὶ τοὺς νοητοὺς θῆρας, ὃν ηὔχετο ρύσθη-
ναι δε εἰπών· « Μή παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὰς ἐξ-
ομολογουμένας σοι. » θηρία δὲ καλάμου νοήσεις,
μαδῶν ἀπὸ τοῦ ἱών διπάς εἰργηται ὑπὸ τοῦ διαβόλου·
« Υπὸ παντοδαπὰ δένδρα κοιμᾶται, παὸς πάπυον

A nam cuivis querenti datur a Servatore inventiendi
promissio ¹⁰.

Vers. 29. « Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma
hoc, Deus, quod operatus es in nobis. » Hæc præ-
cedentibus connectuntur. Quia enim propheticæ
præcipitur apostolis in ecclesiis benedicere Do-
mino, idque præstare non aliis sermonibus exor-
sus, sed ex fontibus Israel; consequenter pro iis
orationem Spiritus propheticus effundit, dicens:
« Manda, Deus, virtuti tuæ; ac si apertius dice-
ret: Festinet virtus tua, illisque viris cooperetur;
sed vel sero tandem virtute tua quæ propheticæ
dicta sunt opere compleantur: et hoc ipsum quod,
operatus es in nobis postquam futurum esse vo-
luntate tua definieras, confirma, ut potestate tua
res ipsa perficiatur. Quid autem aliud illud erat,
quam id quod sequitur, « Ad templum tuum in Je-
rusalem tibi offerent reges munera? » Hoc enim
ipsum quod nobis promisisti confirma, ut eveniat.
Reges autem regna terræ significant, qua ratione
universæ gentes indicantur. Templum autem in Je-
rusalem, quo deferent reges munera, non aliud
suerit quam regnum cœlorum. Novimus siquidem
Jerusalem cœlestem quam indicavit quispiam his
verbis: « Ea vero quæ sursum est Jerusalem, li-
bera est, quæ est mater nostra ¹¹; » et: « Acces-
sistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis
Jerusalem cœlestem ¹². » Quod igitur in illa cœlesti
Dei civitate præstantius, sublimius et melius ha-
betur, templum Dei est. In hoc templo tuo, inquit,
tibi offerent reges munera: qui scilicet aliam
illam civitatem cœlestem incolunt, vere reges,
quia regno cœlorum dignati sunt; ideoque
una cum Domino suo regnant. « Nam si com-
mortui sumus, et convivemus, et si sustinemus
Deum et conregnabimus ¹³. » Hi itaque reges, ut-
pote qui sub magno sacerdotum principe Unigenito
Dei ministerium obeant, et sacerdotes sint, munera
et ipsi in templum ejus cœlestis afferent, una cum
magno sacerdotum principe introeunt. Ut autem
hoc fiat et opere compleatur, necessario sic preca-
tus est: « Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma hoc,
Deus, quod operatus es in nobis. »

Vers. 31-33. « Increpa feras arundinis. » Quem-
admodum precatus fuerat, ut prædictos homines
adjuvaret dicens: « Manda, Deus, virtuti tuæ; » et, « Con-
firma hoc, Deus, quod operatus es in no-
bis; » sic modo precatur, ut obices de medio tol-
lantur, et sine impedimento sermo percurrat.
Præscientia quippe noverat eas quæ adversus præ-
dicationem evangelicam excitandæ erant persecu-
tiones, spiritualesque feras, a quibus eripi roga-
bat ille qui hæc loquebatur: « Ne tradas bestias
animas consitentes tibi ¹⁴. » Quæ sint illæ feræ
arundinis intelligas, si a Job ediscas quid dictum

¹⁰ Matth. vii, 8. ¹¹ Galat. iv, 26. ¹² Hebr. xii, 22. ¹³ II Tim. ii, 11, 12. ¹⁴ Psal. lxxiii, 19.

de diabolo sit : « Sub omnis generis arboribus dormit, juxta papyrum, calatum et caricem⁶⁶. » Non juxta sicutum, vitum, oleam aut palmam, aut quid illi simile, sed juxta papyrum, calatum et caricem quiescere ipsum ait, infirmas, frigidas nullumque fructum bonum proferentes animas his subindicans; juxta illas quippe draco quiescebat. Truccs autem illæ seræ arundinis, sunt adversariæ potestates, maligni dæmones, et venenosi reptilesque spiritus, quos ut increpet Deus, Spiritus sanctus rogit hisce verbis : « Increpa seras arundinis. » Et congregationem taurorum; sive, secundum Symmachum, « cœtum prægrandium; » vaccas item populorum increpari postulat : vaccæ autem populorum et tauri, sunt ii inter Judæos qui verbi persecutores sunt. His aliud opus subjunctione, « ut excludantur ii qui probati sunt argento : » quod liquidius explicat Symmachus dicens : « Qui calcibus pellunt eos qui probati sunt quasi probatione argenti. » Hi namque tauri, et memoratae vaccæ, a feris arundinis agitatæ, nullum lapidem non movent, ut sancti Dei a spe sibi proposta deturbentur. Sancti vero Dei sunt qui probati sunt argento. Quemadmodum enim « eloquia Domini causa, argentum igne examinatum⁶⁷; » sic et homines Dei probati sunt ut argenteum : quare dicunt : « Probatis nos, Deus, igne nos examinasti sicut examinatur argenteum⁶⁸. » Igitur seræ arundinis, congregatio taurorum, et vaccæ populorum, eos qui probati sunt argento a proposta sibi spe excludere satagunt. Sive, secundum Symmachum, « Calcibus pellunt eos qui probati sunt quasi probatione argenti. » Ut ne itaque illi supra dicti sancti Dei impedimento sint, necessario dictum est : « Increpa seras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum. » Alla item ratione tauros intelligas Judæorum principes : vaccas autem eorum synagogas illi subditas, et populos qui tempore passionis Servatoris nostri insurrexerunt. Cui sententiae astupulatur vox illa ex ipsis Salvatoris persona in psalmo xxi posita : « Quoniam circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt in me os suum⁶⁹. » Quae subindicabat principes Judaici populi, necnon multitudinem ipsis subditam quæ adversum se insurrexit.

« Dissipa gentes quæ bella volunt. » Quæ superius seruntur, de adversariis potestatibus et de principibus Judæorum enarrata sunt : hæc vero de inimicis Ecclesiæ ex reliquarum gentium numero. Prospiciens namque Spiritus sanctus eos ex gentibus qui in incredulitate perseveraturi erant, adversus fideles bella et persecutiones moturos esse contra Ecclesiam Dei, necessario hac de re sic precatur : « Dissipa gentes quæ bella volunt. » His namque dissipatis, gratia evangelica locum habe-

A καὶ κάλαμον καὶ βούτομον. » Οὐ γάρ παρὰ συκῆν, οὐδὲ παρὰ διμπελὸν, οὐδὲ παρὰ ἐλαῖν, ή φοίνικα, ή τι τῶν τούτοις παραπλήσιων, ἀλλὰ παρὰ πάπυρον καὶ κάλαμον καὶ βούτομον ἀναπαύεσθαι φησιν αἰτῶν, τὰς ἀτόνους καὶ καθύγρους καὶ μηδένα κερπὸν ἀναγκαῖον προφερούσας ψυχὰς τοῦτον αἰνιξάμενος τὸν τρόπον· παρὰ τοιάσιας γάρ ἀνεπαύετο ὁ δράκων. Δεινὰ δὲ θηρία καλάμου τυγχάνουσιν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οἵ τε πονηροὶ δαίμονες καὶ τὰ ιοβλα καὶ ἔρπυστικά πνεύματα, οἵτις ἐπιτιμήσαι τὸν Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τῶν μετὰ χειράς εὑνέται λέγον· « Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου. » Καὶ τῇ συναγωγῇ δὲ τῶν ταύρων, ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « συνδρψ παμμεγέθων, » καὶ ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν ἐπιτιμῆσαι λιχετεύει· δαμάλεις δὲ λαῶν καὶ ταῦροι οἱ παρὰ Ἰουδαίοις εἰσὶ διώχται τοῦ λόγου. « Όντις Ἑργων τὸ ἔξτις ἐπιλεγόμενον ἐν τῷ, « τοῦ ἐκκλεισθῆναι τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρῷ. » Οπέρε σαρδετερὸν ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπὼν· « Τοῖς διαλακτίζουσι τοὺς εὐδοκήστους ὡς δοκιμὴν ἀργυρίου. » Οὐτοὶ γάρ οἱ ταῦροι, καὶ αἱ προλεχθεῖσαι δαμάλεις, ὑπὸ τῶν θηρίων τοῦ καλάμου ἐνεργούμεναι, τὴν πᾶσαν ποιοῦνται σπουδὴν πρὸς τὸ ἐκκλεισθῆναι τοὺς ἄγιους τοῦ Θεοῦ τῆς ἐπιγγελμάνης αὐτοῖς ἐλπίδος. « Αγιοι δὲ Θεοῦ οἱ δεδοκιμασμένοι τῷ ἀργυρῷ. » Οὐσπερ γάρ εἰ τὰ λόγια Κυρίου ἀγάν, ἀργυρίον πεπυρωμένον, « οὐτως καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἐνθρωποι δεδοκιμασμένοι εἰσὶν ὡς τὸ ἀργύριον. » Ωδοὶ φασιν· « Ἐδοκιμασας ἡμᾶς, οἱ Θεοὶ, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυρεῦται τὸ ἀργύριον. » Οἱ οὖν θῆρες οἱ τοῦ καλάμου καὶ ή συναγωγὴ τῶν ταύρων, καὶ αἱ δαμάλεις τῶν λαῶν, τοὺς δεδοκιμασμένους τῷ ἀργυρῷ ἀποκλεισθῆναι σπουδάζουσι τῆς ἐπιγγελμάνης αὐτοῖς ἐλεῖδος. « Ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Διαλακτίζουσι τούτους αὐτοὺς εὐδοκήστους δυνάσθαι ὡς δοκιμὴν ἀργυρίου. » Ιν' οὖν μὴ ἐμποδὼν γένωνται τοῖς ἄγιοις τοῦ Θεοῦ οἱ προλεχθέντες, ἀναγκαῖως εἰρηται· « Ἐπιτίμησον τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου, ή συναγωγὴ τῶν ταύρων ἐν ταῖς δαμάλεσι τῶν λαῶν. » Καὶ ἀλλως ταύρους νοήσεις τοὺς Ἰουδαίων δρχοντας· δαμάλεις δὲ αὐτῶν τὰς ὑπὸ τούτους συναγωγὰς καὶ τοὺς λαοὺς τοὺς ἐπισυστάντας κατὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος τὴν Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἡ ἐξ αὐτοῦ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἐν καὶ ψαλμῷ φωνῇ φάσκουσα· « Οτι ἐκύλωσάν με μόσχοι πολλοί, ταῦροι πίονες περιέσχον με. » Ήνοιξαν ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν. » Δι' ὧν ἤντετο τοὺς δρχοντας τοῦ Ἰουδαίων λαοὺς καὶ τὰ δύο αὐτοὺς πλήθη τὰ ἐπισυστάντα κατ' αὐτοῦ.

« Διασκόρπισον ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα. » Τὰ μὲν ἀνάτερα περὶ τῶν ἀντικείμενων δυνάμεων, καὶ περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰουδαίων Εθνους ἐδηλοῦτο, τὰ δὲ προκείμενα περὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς Εθνεσι πολεμίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ γάρ ἐώρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τοὺς ἐν ἀπίστοις ἀπομεινάντας τῶν ἔθνων ἐπαναστησομένους τοῖς πιστοῖς, καὶ διωγμοὺς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κινήσοντας, ἀναγκαῖως καὶ περὶ τούτου εἴχεται λέγον· « Διασκόρπισον ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα. » Δια-

⁶⁶ Job xl, 16. ⁶⁷ Psal. xi, 7. ⁶⁸ Psal. Lxv, 10, ⁶⁹ Psal. xxi, 13, 14.

σκορπιῶμένων γάρ τούτων, ή χάρις ή εὐαγγελική γάρ τούτων ἔξει. "Ημελλε τοῦ ἐνεργεῖν καὶ ἔξ αὐτῶν πρώτων δρχεσθαι τῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰδωλολατρῶν. Αἰγύπτιοι δὲ ἡσαν οἱ πάντων ἀνθρώπων καὶ πάντων ἔθνων δεισιδαιμονέστατοι. Διὸ ἔξης ἐπιλέγει· « Ἡξουσι πρόσθεις ἔξ Αἰγύπτου. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Οἰστονιον ἐσπευσμένως ἔξ Αἰγύπτου. » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ἐλθέτωσαν ἐκφάναντες οἱ ἔξ Αἰγύπτου. » Καὶ τὸ μὲν πάντων εἰδωλολατρῶν γένος διὰ τῶν ἔλευσομένων ἔξ Αἰγύπτου καὶ διαβομένων ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν δεδήλωται· διὰ δὲ τοῦ ἔξης ἐπιλέγομένου· « Αἴθιοπία προφθάσει χείρα αὐτῆς τῷ Θεῷ, » τὰ δάκρυα τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης. Σημανεῖ γάρ ὁ λόγος, ὡς δρα ἔξ ἀπάντων τῶν ἔθνων τῶν ἀπὸ ἀνατολῆς ἥλιου μέχρι δυσμῶν ἤξουσιν, κατὰ τὸ φάσκον ἐν ἑτέροις λόγιον· « Μηνηθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς Γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἔθνων. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· « Αἴθιοψ, φησι, δρομώσει χείρα αὐτοῦ τῷ Θεῷ. » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Αἴθιοπία σπευσάτω διδοῦσα χείρα τῷ Θεῷ. » « Ἐστι δὲ καὶ κατὰ τὴν ἴστορίαν τοῦτο πεπληρώθαται φάναι ἐπὶ τοῦ Αἴθιοπος, οὐ μέμνηται τῶν ἀποστόλων αἱ Πράξεις. Σχεδὸν γάρ προσφθασεν οὗτος τὰ λοιπὰ ἔθνη, καταξιωθεὶς πρὸς πάντων τῆς γνῶσεως τοῦ Σωτῆρος. « Οπώς δὲ καὶ πρέσθεις ἥλιθον ἔξ Αἰγύπτου κατὰ τὴν ἴστορίαν, πάλιν αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων δηλοῦσιν, ἐν αἷς εἰρηται, ὡς δρα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπλήρωσε τὸν οἶκον ἦνθα ἡσαν οἱ ἀπόστολοι, ἐκάθισέ τε ἐπὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας· ἐν οἷς ἡσαν Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παρθηνίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην. Οὗτοι δὴ οὖν πάντες ὡσπερεὶ πρέσθεις ἐτύγχανον τῶν ἔθνων, τῆς τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἀπαρχῆς κατηξιωμένοι. Ἀλλὰ γάρ μετὰ τοὺς ἔξ Αἰγύπτου, καὶ μετὰ τὴν προφθάσασαν Αἴθιοπίαν, ἔξης αἱ λοιπαὶ βασιλεῖαι τῆς γῆς καλοῦνται, δηλαδὴ καὶ τὰ ὅπλα ταύταις ἔθνη. Διὸ ἐπιλέγεται· « Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ἔστατε τῷ Θεῷ, φύλατε τῷ Κυρίῳ. » « Αἱ καὶ οὐδὲ ἄλλως ἢ διὰ μόνης τῆς τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν διδασκαλίας τέλους ἐτύγχανεν. Οὐκ ἔστιν οὖν ἔθνος, οὐ χώρα, οὐ γένος ἀνθρώπων, οὐ βασιλεία καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἔνθα οὐχὶ λαοὶ τῷ Θεῷ συστάντες τὸ κέλευσμα ἀποπληροῦσιν. Πάλιν δὲ κανταύθα δέδειν μὲν προστάττει τῷ Θεῷ, φύλλειν δὲ τῷ Κυρίῳ οὐχ ἵνα (1) τοῦ τετραγράμμου, τῷ δὲ κοινοτέροις στοιχείοις δηλουμένῳ δύναμι. Καὶ ἵνα σαφέστερον γνώμεν τίς ποτε ἡν οὗτος ὁ Κύριος, ἐπιστυνάπτει λέγων ἔξης· « Τῷ ἐπιβενθήκτι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς· » σφόδρα ἀκολούθως· ἐπειδὴ γάρ διὰ τῶν ἀνωτέρω εἰρητο· « Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβενθήκτι ἐπὶ δυσμῶν, Κύριος δυομά αὐτῷ· » ἀκολούθως διὰ τῶν μετὰ χειρας εὐκέτι ἐπιβενθήκεναι αὐτὸν ἐπὶ δυσμῶν φησιν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κατ'

¹⁰ Psal. xi, 28. ¹¹ Act. ii, 1-10.

(1) Λέγε οὐ διά.

A bit. Jam futurum erat ut gratia operaretur, ab iis prioribus orsa qui supra modum idololatriæ erant: Αἴγυπτοι autem illi erant omnium gentium ac populorum superstitionissimi. Quare postea subiungit: « Venient legati ex Αἴγυπτο. » Secundum Αquilam vero, « Ferent festinanter ex Αἴγυπτο; » secundum Symmachum, « Veniant efferentes ex Αἴγυπτο. » Totumque idololatrarum genus, per eos qui ex Αἴγυπτo venturi, et ad Dei notitiam transituri sunt, indicatur; per id vero quod mos additur: « Αἴθιοπia porriget manum suam Deo, » extrema orbis significantur. Declaratur porro ex universis gentibus ab oriente sole usque ad occidentem accessuros esse, ut alibi dicitur: « Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium¹⁰. » Secundum Aquilam: « Αἴθιοps accurrere faciet manum suam Deo; » secundum Symmachum: « Αἴθιοπia festinet dare manum Deo. » Ex historia porro licet eam rem impletam dicere in Αἴθιοpe, cuius mentionem habent Acta apostolorum. Ipse namque cæteras gentes sere prævenit, Salvatoris cognitione ante omnes dignatus. Quomodo autem legati venerint ex Αἴγυπτo, rursum enarrant Acta apostolorum, ubi dicitur, in die Pentecostes Spiritum sanctum replevisse domum, ubi erant apostoli, sedisseque supra omnes qui aderant. In quibus erant Parthi, Medi, Elamitæ, et qui habitabant Mesopotamiam, Judeam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Αἴγυπτum et partes Libyæ circa Cyrenem¹¹. Hi igitur omnes ceu legati gentium erant, Spiritus sancti primitiis donati. Att enim post Αἴγυπtios, post Αἴθiopiam quæ prævennerat, cæteræ deinde regna terræ vocantur, vide licet gentes iis subjectæ. Quare subjungitur: « Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. » Quæ non aio modo quam per unam Servatoris nostri doctrinam finem acceperunt. Nulla igitur gens, nulla regio, nullum genus hominum, nullum in toto orbe regnum, in quo non populi Deo congregati jussum exsequantur. Hic vero rursum canere Deo, psallere Domino jubet, non per illud quatuor litterarum nomen, sed eo qui vulgaribus elementis enuntiatur. Atque ut clarius perspiciamus quis sit ille Dominus, subdit: « Qui ascendit super cœlum cœli ad orientem: » idque adinodum consequenter, quia superius dictum fuit: « Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. » E re in præsenti non ait ipsum ascensisse super occasum, sed super cœlum ad orientem. Par quippe erat nos qui descensum ejus edidiceramus, redditum item edoceri. Descensus itaque ut deitatis suæ lumina occultaret ad occasum factus est; ascensus autem ejus ad cœlum cœli, ad orientem, ob gloriosam ejus in cœlum remigrationem. Hoc porro dictum exemplo solis intelligas.

Sicut enim sci in occidente occulte progreditur. A άνατολάς. Ἐδει γάρ ήμεσι, τὴν κάθιδον αὐτοῦ προμεμαθηκότας, καὶ τὴν ἐπάνοδον διδαχθῆναι. Ή μὲν οὖν κάθιδος διὰ τοῦ καλύπτειν αὐτοῦ τὰ φῶτα τῆς θεότητος ἐπὶ δυσμῶν ἔγίνετο· ἡ δὲ ἄνοδος ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολὰς διὰ τὴν ἑνὸν αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀποκατάστασιν. Νοήσεις δὲ τὸ λελεγμένον ἐκ τοῦ κατὰ τὸν ἥλιον παραδείγματος. Οὐστέρ γάρ ὁ ἥλιος, κατὰ δυσμὰς γενόμενος, τὴν ἀφανῆ πορείαν ποιεῖται, εἰτ' ἐπὶ τὸν ἀνατολικὸν ὄριζοντα καταντήσας, εὐθὺν τοῦ οὐρανοῦ φέρεται τὰ σύμπαντα φωτίζων καὶ λαμπρὰν ἡμέραν ἔργαζόμενος, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ δηλουμένος ἐνταῦθα Κύριος, τὴν ἀποδοθεῖσαν κατέδυσιν ποιεῖμενος κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, τὴν χώραν διαπορεύεται, μετὰ ταῦτα λέγεται ἀναβεβηκέναι: ἐπὶ τὸν Αὐλαν, «Τῷ ἐπιβεβηκότι ἐν οὐρανῷ οὐρανοῦ ἀρχῆθεν». » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, «Τῷ ἐποχουμένῳ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ πρώτης, » εἰρηται. Τὸ δὲ, «ἐκ πρώτης» καὶ, «ἀρχῆθεν», νοήσεις αὐτοῦ λέγοντος ἀκούων τοῦ Σωτῆρος: «Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ ἡ εἶχον πρὸ τοῦ τόπου εἶναι παρὰ σοι. »

VERS. 34-36. «Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo super Israel.» Notitiam præbet memorati Domini dicens: «Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.» Hic vere licet formam describere virtutis ejus, qui «in principio erat apud Deum⁴¹», Dei Verbi, quod vox ejus non hominum voci similis, sed divina virtute plena sit. Nam dabit, inquit, voci suæ vocem virtutis. Superius item dicebatur: «Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa.» Quia enim vox ejus virtute replebatur, merito prædicationem suam evangelizantibus verbum dabat cum virtute multa. Opus autem ipsum virtutem declarat. Nam cum simplici vocula discipulis suis dixisset, «Venite, sequimini me, et faciam vos piscatores hominum⁴²», opus ipsum virtute sua edebat: ac rursum cum præcepisset iisdem dicens: «Euntes docete omnes gentes in nomine meo⁴³», opere virtutem exhibuit: ac rursum cum diceret: «Oportet prædicari Evangelium regni in toto orbe in testimonium omnibus gentibus⁴⁴», verbi virtute in ipsis operibus conspiciendam præbuit, et alias sic locutus: «Supra petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam⁴⁵», re ipsa vim declaravit. Eodem prorsus modo in ceteris omnibus ejus doctrinæ verbis admistam divinam ejus virtutem deprehendas. Cuius causa dictum est: «Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.» Sed etiam his traditis institutis, sub hæc præcipit: «Date gloriam Deo super Israel: magnificètia ejus et virtus ejus in nubibus.» Illud quidem, «Date gloriam Deo,» omnibus dicitur, qui ad salutarem fidem vocantur; illud autem, «super Israel magnificètia ejus,» significat eos ex Israele qui deitatis ejus præcones fuerunt, apostolos scilicet et evangelistas, a quibus magnificètia ejus, videbitur deitatis, noscebatur. Quare alibi dicitur:

⁴¹ Joan. xvii, 5. ⁴² Joan. 1, 1. ⁴³ Matth. xv, 49. ⁴⁴ Matth. xxviii, 19. ⁴⁵ Matth. xxiv, 14. ⁴⁶ Matth. xvi, 18.

B «Ἴδου δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως: δόξει δόξαν τῷ Θεῷ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ.» Γνώρισμα τοῦ δηλωθέντος Κυρίου παραδίδωσι λέγων: «Ἴδου δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως.» Ἐντεῦθεν οὖν ἀληθῶς ἐστι χαρακτηρίσαι τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀρχῆ πρὸς τὸν Θεόν, Θεοῦ Λόγου, ἐκ τοῦ τὴν φωνὴν αὐτοῦ μὴ δομοίαν εἶναι ἀνθρώποις, δυνάμεως δὲ πεπληρωθεῖσαι θείας. «Δώσει γάρ, φησι, «τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως.» Καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο: «Κύριος δώσει βῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμεις πολλῆ.» Ἐπειδὴ γάρ ἡ φωνὴ αὐτοῦ πεπλήρωτο δυνάμεως, εἰκότως καὶ τοῖς εὐαγγελιζομένοις τὸ περὶ αὐτοῦ κήρυγμα ἐδίδου βῆμα σὺν δυνάμει πολλῆ. Παραστησις δὲ τὸ ἔργον τὴν δύναμιν. Ψιλῇ γάρ φωνῇ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς εἰπών: «Δεῦτε ἀκολουθεῖτέ μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων,» δυνάμεις τὸ ἔργον ἐποίει· καὶ πάλιν ἐντειλάμενος αὐτοῖς καὶ εἰπών: «Πορευόντες μαθητεύσατε πάντα τὰ θύην ἐν τῷ δύναματι μου,» ἔργῳ τὴν δύναμιν ἐδείκνυν· καὶ αὐτοὶ εἰπών: «Δεῖ κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν δῃῇ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ξύνεσι,» τοῦ λόγου τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἔργοις παρεῖχεν ὁρᾶν· καὶ διλοτε φῆσας· «Ἐπι τὴν πέτραν οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι δέουσι κατισχύσουσιν αὐτῆς,» αὐτῷ πράγματι τὴν δύναμιν παρεστήσατο. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ τοῖς λοιποῖς ἄπασι τοῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ βῆμασι συγκεκριμένην εὑροις ἀν τὴν θεῖκὴν δύναμιν. Οὐ χάριν εἰρηται· «Ἴδου δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως.» Ἀλλὰ γάρ ταῦτα παιδεύσας, ἔτης παρακελεύεται φάσκων· «Δέτε δόξαν τῷ Θεῷ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ·» ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις. » Τὸ μὲν οὖν, «Δέτε δόξαν τῷ Θεῷ,» πᾶσιν εἰρηται τοῖς κεκλημένοις ὑπὸ τὴν σωτηρίου πειστον. Τὸ δὲ, «ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ,» σημαίνει τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ γενομένους τῆς θεότητος αὐτοῦ κήρυκας, ἀποστόλους δηλαδὴ καὶ εὐαγγελιστάς.

παρ' οἵς ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ ἐγνωρίζετο· οὕτω τῆς θεότητος αὐτοῦ καλουμένης. Διὸ λέλεχται ἐν ἑτεροῖς· «Οὐτὶς ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράκινην.» Οὐτὶς δὲ οὐ πάντες οἱ ἔξι Ἰσραὴλ οὔτοις· Ἱερατὴλ, οὐδὲ διτεῖ εἰσὶ σπέρματα Ἀβραὰμ πάντες τέκνα· καὶ ὡς οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ δὲ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομῇ, ἀλλ᾽ ὁ ἐν τῷ χρυσῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῇ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, διδάσκει σαφῶς ὁ Ἀπόστολος. Ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῖν τῇ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις· περὶ ὧν Ἡσαΐας θεσπίζει λέγων· «Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμας μὴ βρέχει ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα ὑετόν.» Ἐδήλου δὲ δρα τοὺς προφήτας καὶ τοὺς τῶν θεῶν μαθημάτων διδεσκάλους, οἱ τῇ τοῦ Πνεύματος χορηγίᾳ τὸν οὐράνιον ὑετὸν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ὕσπερ ἐν χύραις ἀγαθαῖς ἐπήρδευον. Οὕτως οὖν καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ταῖς νεφέλαις· «Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ,» ἐτέροις οὖσι παρὰ τοὺς πρωνομασμένους προφήτας καὶ ἀποστόλους. Τίνες δὲ ἐν εἴσοδοι οὐλαὶ οἱ ἐπάντων τῶν ἐθνῶν ἀγνείας καὶ ἀγιωσύνης τξιωμένοι; ἐν οἷς καὶ θαυμαστὸς ἐστιν ὁ Θεὸς, διδοὺς αὐτοῖς δύναμιν καὶ κραταίωσιν. Διὸ συνηπεῖται ἐξῆς· «Ο Θεὸς Ἱερατὴλ αὐτὸς δώσει δύναμιν καὶ κραταίωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ, εὐλογητὸς ὁ Θεός.» Πάλιν δὲ κἀνταῦθα δύναμιν ἀναγκαῖως διδόναι λέλεχται τῷ ἀγίῳ λαῷ αὐτοῦ, ἵνα δύνηται λέγειν· «Πάντα Ισχύων ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντε με.» Ἐδει γάρ, ὕσπερ τοῖς εὐαγγεῖλομένοις δέδοτο ρῆμα σὺν δυνάμει πολλῆ, οὕτω καὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ κραταίωσιν καὶ δύναμιν παρέχειν, πρὸς τὸ δύνασθαι Ισταθαι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, καὶ λέγειν δόμοις Παύλῳ· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ; Θλίψις η στενοχωρία, η διωγμός, η λιμός;» καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΑΛΛΟΙΩΘΗΣΟΜΕΝΩΝ, Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΕΗ'.

«Σῶσόν με, ὁ Θεός, διτεῖ εἰσήλθοσαν ὄντατα ἔως ψυχῆς μου.» Τέτταρές εἰσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι· «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων.» δύο μὲν τοῦ Δαυΐδ, δι μετὰ χειρας καὶ δι νθ' τῶν δὲ οἰων Κορὲ εἰς, δι μδ', καὶ τοῦ Ἀστρέφ δομοίως δι θ'. Ἐπὶ πάντων δὲ ἀντὶ τοῦ, «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων,» δι μὲν Ἀχύλας, «Ἐπὶ κρίνων,» ἐκδέδωκεν· δι δὲ Σύμμαχος, «Ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν.» Ο μὲν οὖν μδ' τὴν περὶ τοῦ Ἀγαπητοῦ προσφετείαν περιείχε, τῆς τε ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττων ἀλλοίωσιν· δι δὲ πεντηκοστὸς ἑνατος ἀποβολὴν τοῦ Ἰουδαίων ἐθνους καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὴν ἐπὶ τὰ κάλλιστα μεταβολήν· δι δὲ θ' αὐθις τὴν τοῦ Ἰουδαίων ἐθνους ἀπόπτωσιν, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἐνανθρώπησιν σημαίνει. Εἰκάστως οὖν καὶ δι μετὰ χειρας, «Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων,» η, «Ἐπὶ κρίνων,» κατὰ τὸν Σύμμαχον, η, «Ἐπὶ κρίνων,» κατὰ τὸν Ἀχύλαν, ἐπιγέγραπται· ἐπειδὴ τὴν ἐπὶ τὸ χείρον ἀλλοκων τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ καὶ αὐτοὺς περιέχει, οὓς, κρίνα καὶ ἀνθη κατὰ καιρὸν δρθέντας, η ἐπὶ τὰ χείρων διεδέξατο μεταβολή. Ἄνθεσι δὲ αὐ-

A «Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos⁷⁰.» Quod autem non omnes qui ex Israele sunt, Israel vocandi sint; neque quia semen Abraham sunt, ideo omnes filii ejus sint; quodque filii carnis non filii Dei sint⁷¹, neque qui palam Iudæus, vere talis sit, neque vera circumcisio sit ea quæ in carne sit; sed Iudæus verus in occulto, et circumcisio cordis in spiritu, non in littera sit⁷², clare docet Apostolus. Super Israel igitur magnificentia ejus; sed etiam «virtus ejus in nubibus:» de quibus Isaías vaticinatur dicens: «Et nubibus mandabo ne pluant supra vineam pluviam⁷³;» indicans scilicet prophetas, et divinarum disciplinarum doctores, qui, subministrante Spiritu, eccllesi pluvia animas hominum ut bonum agrum irrigabant. Ita ergo virtus ejus in nubibus. «Mirabilis Deus in sanctis suis,» qui alii sunt a supra memoratis prophetis et apostolis. Quinam illi, nisi qui ex omnibus gentibus castitate et sanctimonia donati sunt? in quibus mirabilis Deus est, qui virtutem et robur ipsis impertuit. Quare deinde subjungitur: «Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi sue, benedictus Deus.» Hic rursum virtutem sancto populo ejus necessario dari ait, ut possit dicere: «Omnia possum in eo qui me confortat⁷⁴.» Oportuit enim, ut evangelizantibus verbum datum fuerat cum virtute multa, ita quoque populo ejus robur et virtutem subministrari, ut possit contra versutias diaboli consistere, ac perinde atque Paulus dicere: «Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio, an angustia, an persecutio, an famæ⁷⁵? et his similia.

B C D

IN FINEM, PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR, IPSI DAVID. LXVIII.

Vers. 2, 3. «Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.» Quatuor psalmi «Pro iis qui commutabuntur» inscripti sunt. Duo Davidis, nempe hic quem tractamus et LIX : filiorum Core unus, scilicet XLIV ; Asaphi similiter LXXIX. In omnibus porro illius loco, «Pro iis qui commutabuntur,» Aquila, «Super lilia,» edidit; Symmachus vero, «Pro floribus.» Quadragesimus itaque quartus de Dilecto prophetiam, atque gentium Ecclesiæ a pejoribus ad meliora immutationem, complectitur; quinquagesimus nonus abjectionem Judaici populi, alienigenarumque gentium ad prestantissima conversionem; rursum septuagesimus nonus Judaici populi lapsum, et Salvatoris nostri incarnationem significat. Jure itaque præsens item psalmus, «Pro iis qui commutabuntur;» aut «Pro floribus,» ut Symmachus; aut, «Super lilia,» ut Aquila, inscriptus est, quia populi ex circumcisione ad pejora mutationem contineat, qui cum liliis et floribus olim similes visi suissent, jam ad deteriora declinarunt. Floribus

⁷⁰ Psal. viii, 2. ⁷¹ Rom. ix, 6-8. ⁷² Rom. ii, 28, 29. ⁷³ Isa. v, 6. ⁷⁴ Philipp. iv, 13. ⁷⁵ Rom. viii, 35.

autem illos Isaias comparat dicens: « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Exsiccatum est fenum, et flos decidit ».¹³ » Quae speciosum illum ad breve tempus florentem corporeum Judæorum cultum feno et floribus confert. In praesenti quoque floridi eorum status ad deteriora mutationem et conversionem declarat in sequentibus, ubi dicitur: « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retrahitionem et in scandalum. Obscurerunt oculi eorum, ne videant, » etc. Et quia longis postea temporibus haec eventura erant, necessario, « In fine, » inscriptum est. Et vero neque psalmus, neque canticum, neque hymnus, neque quid simile est: quia ea quæ subsequuntur non consentanea tali titulo erant. Quare dixeris prophetiam esse ex persona Servatoris nostri enarrantis ea quæ sibi postea contigerunt; prædictio nemque eorum quæ Judæis post tantos ausus illata sunt. Orditur itaque Servator orationem emittens ad Patrem his verbis: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. » Videnturque mibi de industria haec cum dictis in præcedenti psalmo conjuncta esse. In illo namque dicebatur: « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris »;¹⁴ » in hoc vero, « Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Oportuit enim edoceri nos quo pacto descenderit Dominus in Basan, quod est ignominia, et quomodo dixerit, « Convertam ex profundo maris. » Quare haec ipsa in praesenti declarat: de ignominia quidem in sequentibus, dicens: « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam; » ac rursus: « Tu scis improprium meum et confusionem meam et reverentiam meam. » De profundo autem maris illud, « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Haec enim magnam affinitatem habeant cum iis quæ in præcedenti psalmo dicta sunt, nempe in illo: « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Quia in illo ipse Dominus sic dicebat; et nunc quoque eumdem ipsum esse qui haec loquitur existimandum.

Ipse igitur quem non alium esse quam Dei Verbum superius demonstravimus, orationem effundit ad Patrem, hominis quem assumpsit cruciatus sibi proprios reputans, quare ait: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Præcedens utique psalmus his compellabat: « Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi ».¹⁵ » Deinde suam cum

Δ τοὺς παραβάλλει καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγων· « Πᾶσα σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δέξια αὐτῆς ὡς ἀνθος χόρτου· ἔκτηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἀνθος ἔξεπεσε· » δι' ὃν τὸ πρὸς βραχὺν τινα χρόνον ἀνθῆσαν καὶ ὥραλον ὄφθεν τῆς σωματικῆς Ἰουδαίων θρησκείας χόρτῳ καὶ ἀνθεσιν ἀπεικάζει. Καὶ διὰ τῶν προχειμένων τούντην ἀλλοιώσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χείρον μεταβολὴν τῆς ἀνθῆς (sic) αὐτῶν παρίστησι προῖνων δ λόγους ἐν οἷς φησι· « Γεννηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγῆδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν καὶ εἰς σκάνδαλον. Σχοινισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μῆτρος βλέπειν, » καὶ τὰ ἔκτης. Καὶ ἐπειδὴ περ μακροῖς ὑστερον χρόνοις ταῦτα δι' ἔργων χωρεῖν ἐμελλον, ἀναγκαῖων « Εἰς τὸ τέλος » προγέγραπται. Οὗτε δὲ φαλμὸς ἐστιν, οὐτε φύδη, οὔτε ὅμνος, οὔτε τι τοιοῦτον· ἐπεὶ μηδὲ καταλληλα ἦν τὰ ἐπιλεγόμενα τοιαύτη προγραφῇ. Διὸ εἰποις ἀν προφητείαν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διεξιόντος τὰ περὶ αὐτὸν συμβενηκότα, προαναφώνησιν τε τῶν Ἰουδαίοις ἐπελθόντων μετὰ τὰ κατ' αὐτοὺς τετολμημένα. Ἀρχόμενος δ' οὖν ὁ Σωτὴρ, εὐχήν ἀναπέμπει περὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Σῶσόν με, δὲ Θεός, διτὶ εἰσῆλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. » Καὶ μοι δοκεῖ κατὰ λόγον ταῦτα τοῖς ἐν τῷ προλεγόντι συνηγθεῖς φαλμῷ. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γάρ ἐλέγετο· « Εἶπε Κύριος· « Ξεβαστὸν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης· » ἐν τούτῳ δὲ, « Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγίγις κατεπόντισέ με. » Ἐδει γάρ διμᾶς διδαχῆναι πῶς εἰς τὴν Βασάν κατῆλθεν ὁ Κύριος, διπερ ἐστὶν αἰσχύνη, καὶ πῶς ἐλεγεν, « Ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Διὸ δὴ ταῦτα αὐτὰ διὰ τῶν προχειμένων παρίστησι· περὶ μὲν τῆς αἰσχύνης προῖνων καὶ λέγων· « Ότι ἔνεκα σοῦ ὑπήνεγκα ὀνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐντροπὴ τὸ πρόσωπόν μου· » καὶ αὐθίς· « Σὺ γινώσκει τὸν ὀνειδισμὸν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου καὶ τὴν ἐντροπὴν μου· » περὶ δὲ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης τὸ, « Σῶσόν με, δὲ Θεός, διτὶ εἰσῆλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγηνεις ὑλὴν (1) βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγίγις κατεπόντισέ με. » Ταῦτα γάρ πλείστην ἔχοι ἀν ἀκολουθίαν πρὸς τὰ ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ λεγεγένα· ἐν τῷ, « Εἶπεν ὁ Κύριος· « Ξεβαστὸν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Ἐπειδὴ ἐν ἐκείνῳ αὐτὸς ἦν ὁ Κύριος δὲ ταῦτα λέγων· ἐπειτα δ καὶ νῦν τὸν αὐτὸν εἶναι ἡγεῖσθαι τὸν τὰ προχειμένα διεξιόντα.

Αὐτὸς ταὶγαροῦν, διὸ οὐδὲ ἔτερον εἶναι: γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγον διὰ τῶν ἐμπροσθεν παρεστήσαμεν, εὐχήν ἀναπέμπει: τῷ Πατρὶ, ἰδιοτοιμένος τὰ καθ' οὐν ἀνεληφεν ἀνθρώπου πάθη· διό φησι· « Σῶσόν με, δὲ Θεός, διτὶ εἰσῆλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγην εἰς ὑλὴν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταγίγις κατεπόντισέ με. » Ο μὲν οὖν πρὸ τούτου φαλμὸς προσεφώνει φάσκων· « Όδοιοιστατε τῷ ἐπιβενηκότι ἐπὶ δισμῶν, Κύριος δινομα αὐτῷ· » εἰθ' ἔχεις τὴν ἄμα ἀνθρώποις διατρ-

¹³ Isa. xl, 6, 7. ¹⁴ Psal. lxvii, 23. ¹⁵ ibid, 5.

(1) Υἱη. Interpres legisse videtur ίλύν, quod verisimilius est et nobis quoque magis placet. Ediz.

θην αὐτού παρίστησι λέγων· « Καὶ ἀγαλλίασθε ἐνώπιον αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν ὄρφανῶν καὶ χριτοῦ τῶν χηρῶν. » Καὶ τῶν μαθητῶν δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν κλῆσιν ἐδήλου ἐν τῷ, « Κύριος δώσει ἡμῖνα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῆ. » Εἴθ' ἔξις εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ κάθοδον καὶ τὴν διέξοδον τὴν ἐντεῦθεν ἐδίδασκεν ἐν τῷ, « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου » καὶ ἐν τῷ, « Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης· » ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν εἰς οὐρανοὺς ἐπάνοδον αὐτοῦ διὰ τοῦ ἑδήλου λέγων· « Ψάλατε τῷ Θεῷ τῷ ἐπιβενθήκτῳ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατ' ἀνατολάς. » Ταῦτα μὲν οὖν ἐν παραδρομῇ τότε λελεγμένα πλατύνει, δεικνὺς ὅπως λέλεκτο· « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου, » καὶ τὸ, « Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θαλάσσης. » Ταῦτα γάρ εἰς πλάτος ἐπὶ τοῦ παρόντος διεξίρχεται λέγων· « Σῶσόν με, ὁ Θεός, διτε εἰστήθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγην εἰς ὑλὴν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης καὶ καταιγὶς κατεπόντιος με. » Πειρασμοὺς δὲ καὶ διωγμούς καὶ ἐπαναστάσεις ἀσεβῶν διδρῶν ὑδατα καλεῖν εἰώθεν ὁ Λόγος· Οὐτῷ γοῦν εἰρηται ἀλλαχοῦ· « Τὸν χειμαρρὸν διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἡρα διηλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ διδωρὸν ἀνυπόστατον. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε τούτο λέγων· « Κατέβη ἡ βροχὴ, ἥλθον οἱ ποταμοί, ἐπνευσαν οἱ δικαιοί, καὶ προσέρρηξαν τῇ οἰκλᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπειτε· τεθεμελίωτο γάρ ἐπὶ τὴν πέτραν. » Καὶ διὰ τῶν προκειμένων τοινυ τοὺς πειρασμούς καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιθυμίας, ὑδατα δονομάζων εἰσεληλυθεῖνται ἔως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διδάσκει. Ἐπλ. μὲν οὖν τοῦ ἱδού, καίτερον διτος ἀθλητοῦ γενναῖον, γέργαρπται ειρηκώς ὁ Θεός τῷ πειράζοντι· « Ἰδού πάντα δια υπάρχει αὐτῷ δίδωμι ἐν τῇ χειρὶ σου, μόνον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφύλαξον. » Ἐνταῦθα δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῆν δι πειράζων πειράζει, ἡτις ποτὲ ἦν αὐτη, ἡς μέμνητο καὶ αὐτὸς λέγων· « Οὐδεὶς αἱρεῖ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν· » καὶ πάλιν· « Τὴν ψυχὴν μεν τιθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων μου· » καὶ, « Νῦν τὴν ψυχὴ μου τετάραχται· » καὶ, « Περίλυπός ἔστιν τὴν ψυχὴ μου ἔως θανάτου. » Οθεν καὶ νῦν φριστ· « Οτι εἰσήλθοσαν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Οτι ἐπῆλθεν ὑδατα ἔως ψυχῆς μου. » Είτα ἐπιλέγει· « Ἐνεπάγην εἰς ὑλὴν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐβαπτίσθην εἰς ἀπεράντους καταδύσεις, καὶ οὐκ ἔστι στάσις, » ἡρμήνευσε· σφόδρα ἀκολούθως. « Ενθα γάρ οὐκ ἦν στάσις ἐτέροις, διὰ τὸ πάντας τοὺς αὐτόδικαταλθόντας διλίσθη περιπεσεῖν καὶ κατασύρεσθαι ὑπὸ τῶν τοῦ θανάτου δευμάτων, ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἥλθον, διηνίκα εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἐλήλυθα· ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον. « Εἰσῆλθον εἰς τὰ βάθη τῶν ὑδάτων, καὶ φεύθοντο ἐπέκλυσεν με. » Καὶ τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ ἰωνίδες ὁ προφήτης ἀπὸ τῆς

hominiis commorationem enuntiabat dicens: « Et exultate in conspectu ejus, patris orphanorum et judicis viduarum⁷⁰. » Discipulorum item et apostolorum suorum vocationem declarabat in illo: « Dominus dabit verbum evangelizantibus, virtute multa⁷¹. » Sub hæc ejus ad mortem descensum, et inde redditum docuit ita fatus: « Et Domini Domini exitus mortis⁷²; » et in illo, « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Ad hæc autem omnia, redditum ejus ad cœlum in eodem psalmo sic enarravit: « Psallite Deo qui ascendit super cœlum cœli ad orientem⁷³. » Hæc ibi. In præsenti autem quæ quasi in transcurso tunc dicta fuerant fusius aperit, ostendens quo sensu dictum de Domino fuerit: « Et Domini Domini exitus mortis, » atque illud, « Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam ex profundo maris. » Hæc enim fusius in præsenti enarrat dicens: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Influxus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Tentationes autem, vexationes et insultus impiorum viorum, aquas vocare Scripturæ mos est. Ita enim dicitur alibi: « Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam sine fundo⁷⁴. » Id ipsumque idem Servator docet his verbis: « Descendit pluvia, venerunt fluminis, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram⁷⁵. » C In his itaque dictis tentationes et insidias sibi paratas, aquas nuncupans, usque ad animam suam venisse docet. De Jobo sane, tametsi strenuus athleta erat, dixisse Deum tentatori fertur: « Ecce omnia quæcumque ipsi sunt do in manu tua, tantum animam ejus servato⁷⁶. » Hic vero ipsam animam tentator aggreditur, eam ipsam scilicet de qua Dominus dicit: « Nemo tollit animam meam a me: protestatem habeo ponendi illam, et potestatem habeo accipiendi eam⁷⁷. » Et iterum: « Animam meam pono pro oibis meis⁷⁸, » et, « Nunc anima mea turbata est⁷⁹; » et, « Tristis est anima mea usque ad mortem⁸⁰. » Quamobrem nunc quoque ait: « Quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam: » sive secundum Symmachum: « Quoniam accesserunt aquæ usque ad animam meam. » Deinde subjungit: « Influxus sum in limo profundi, et non est substantia; » secundum Symmachum vero: « Immersus sum in infinitas voragine, et non est status, » explicatur; et quidem e re admodum. Nam ubi nullus standi modus aliis erat, quia quotquot eo descenderant in perniciem ibant, et a fluctibus mortis detrahebantur, eodem accessi quando veni in altitudinem maris; sive, secundum Symmachum, « Ingressus sum in profundum aquarum, et fluctus inundavit me. » Et his similia Jona propheta a ventre ceti precatus scribitur; ait igitur ille: « Circumfusa est mihi aqua

⁷⁰ Psal. LXVII, 5, 6. ⁷¹ ibid. 42. ⁷² ibid. 21. ⁷³ ibid. 34. ⁷⁴ Psal. CXXIII, 5. ⁷⁵ Matth. viii, 25. ⁷⁶ Job II, 6. ⁷⁷ Joan. x, 18. ⁷⁸ ibid. 15. ⁷⁹ Joan. XII, 27. ⁸⁰ Matth. XXVI, 38.

usque ad animam meam, abyssus ultima circum-
dedit me. Subiit caput meum ad divisiones mon-
tium, descendit in terram, cuius vectes sunt admi-
nicula æterna ⁸⁸. » Quapropter exemplo Jonæ pro-
phetæ usus Servator est ad eos, qui signum ab se
petebant, dicens: « Generatio prava et adultera
signum querit, et signum non dabitur ei, nisi si-
gnum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas pro-
pheta in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus,
sic erit et Filius hominis in corde terræ tribus die-
bus et tribus noctibus ⁸⁹. » Cor terræ vocat id quod
hic dicitur profundum maris, inferni loca subindi-
cans. Quamobrem in Job quoque oracula fundens
ipse Dominus similia declaravit dicens: « Venisti
autem ad fontem maris, in vestigiis vero abyssi
deambulasti. Aperiuntur tibi timore portæ mortis:
ostiarii inferni videntes te conterrati sunt ⁹⁰. »
της. Ἀνοίγονται δέ σοι φύλων πύλαι θανάτου, πυλώροι φύλων θανάτου, πυλώροι φύλων θανάτου.

Vides autem quomodo hic quoque cum fontem
maris nominasset, et adjecisset, « In vestigiis
abyssi ambulasti, » declareret quid sit abyssus, quid
mare, subjiciens: « Aperiuntur autem tibi timore
portæ mortis, ostiarii vero inferni videntes te con-
terrati sunt. » Hic igitur etiam profundum maris
mortis regiones adumbrat, quo descendens Salva-
tor est Dominus noster, solus inde regressus est.
Quare in praecedenti quoque psalmo dicebatur:
« Et Domini Domini exitus mortis ⁹¹; » ac rursum:
« Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam
ex profundo maris ⁹². » Pro illo autem, « Et tem-
pestas demersit me, » Aquila, « Et prosluviū
inundavit me; » Symmachus vero, « Et fluctus inun-
davit me, » interpretati sunt. Nam verisimile est
adversarias potestates in circuitu ejus stetisse,
quando ingressus mare consregit capita draconum
in aqua. Quocirca in praecedenti psalmo dicebatur:
« Et Domini Domini exitus mortis. Verumtamen
Deus confringet capita inimicorum suorum ⁹³. » Non
enim alio modo illos mortis exitus pertransisset,
nisi consregisset capita inimicorum suorum, qui
istic erant. Quod si quis hæc eo dixisse Davidem
putet, quod ipse in multis tentationes inciderit, is
perpendat quomodo possint isthac Davidi compe-
tere: « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea
potaverunt me acetum; » aut illud, « Fiat mensa
eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones
et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne
videant, et dorsum eorum semper incurva. » Cætera-
que his similia si quis sibi collegerit, Davidis per-
sonæ nullatenus congruere deprehendet. Interpre-
tationi autem illi de Servatore nostro evidentibus
argumentis fidem conciliat sacerdotum Evangeliorum
testimonium, cum ab allato Jonæ exemplo, tum ex
hujus psalmi dicto, « Quoniam zelus dominus tuus
comedit me, » quod in Evangelio secundum Ioannem,
ipsissimis verbis impletum declaratur, ubi

κοιλίας τοῦ κῆπους ἀναγέγραπται τὸ γῆμένος. Λέγει δὲ
οὖν καὶ αὐτός: « Περιεχόθη μοι ὑδωρ ἡώς ψυχῆς μου·
δύνασσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. » Εδὺ δὲ κεφαλὴ μου εἰς
σχισμάς ὀρέων, κατέβην εἰς γῆν, ἢς οἱ μοχλοὶ εἰνῆς;
κάτοχοι αἰώνιοι. » Διόπερ τῷ παραδείγματι τοῦ
Ἰωνᾶ κέχρηται ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς αἰτήσαντας εὐ-
τὸν σημείον, εἰπὼν: « Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοχλές
σημείον ἐπιζητεῖ, καὶ σημείον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ
μή τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. » Πατέρερ γάρ
ἐγένετο Ἰωνᾶς; δὲ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κῆπους
τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ
Γίδης τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέ-
ρας καὶ τρεῖς νύκτας. » Καρδίαν δὲ γῆς τὰ ἐνταῦθα
λεγόμενα βάθη θαλάσσης ὀνομάζει, τὰ τοῦ ἄδου χω-
ρία αἰνιττόμενος. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἰωνᾶ χρηματίζων δὲ
αὐτὸς Κύριος τὰ δομοια παρίστη λέγων: « Ήλθες δὲ
ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἰγνεσιν ἀδύσσου πειρά-
τησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φύλων πύλαι θανάτου, πυλώροι φύλων θανάτου, πυλώροι φύλων θανάτου. »

Ορέξ γάρ δῆπος καὶ ἐν τούτοις πηγὴν θαλάσσης;
όνομάτας, καὶ προσθεῖς τὸ, « Ἐν δὲ ἰγνεσιν ἀδύσσου
πειρεπάτησας, » τὴν ἀδυσσον καὶ τὴν θαλάσσαν τίνα
ἔστι διασαφεῖ ἐπιλέγων. « Ἀνοίγονται δέ σοι φύλων
πύλαι θανάτου, πυλώροι δὲ ἄδους ἰδόντες σε ἐπιτίξεν. »
Οὐκοῦν καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις τὰ βάθη τῆς θαλά-
σσης τὰ τοῦ θανάτου χωρία αἰνιττεται, ἔνθα μόνος
καταβάς ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν διεῖθῆλθεν. Διὸ ἐν
τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ ἐλέγετο: « Καὶ τοῦ Κυρίου
Κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου. » καὶ πάλιν: « Εἴπε
Κύριος: Ἐκ Βασάν ἐπιστρέψω, ἐπιστρέψω ἐκ βυθῶν θα-
λάσσης. » Αὐτὴ δὲ τοῦ: « Καὶ καταγίς κατεπόντει
με, » δὲ μὲν Ἄκυλας, « Καὶ ροῦς ἐπέκλυσέ με. » δὲ
Σύμμαχος, « Καὶ φείθρον ἐπέκλυσέ με, » τρημήνεσεν.
Εἰκός γάρ περ αὐτὸν γεγονέναι τὰς ἀντικειμένας
δυνάμεις, δέτε, ἐπιβάς τῇ θαλάσσῃ, συνέτριψε τὰς κε-
φαλὰς τῶν δραχόντων ἐπὶ τοῦ ὑδατος. Διὸ καὶ ἐν τῷ
πρὸ τούτου ἐλέγετο ψαλμῷ: « Καὶ τοῦ Κυρίου Κυ-
ρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου ἡ συνθλάσσας τὰς
κεφαλὰς τῶν αὐτόθι ἐχθρῶν αὐτοῦ. » Εὖν δέ τις ταῦτα
νομίζῃ λέγειν τὸν Δαυΐδ διὰ τὸ πολλοῖς πειρεπει-
χένται πειρασμοῖς, ἐπιστησάτω πῶς οἶδε τὸν τῷ
Δαυΐδ ἀρμόξειν τὸ λέγειν. « Ἐδωκαν εἰς τὸ βρῶμά
μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δέος. »
ἡ τὸ, « Γεννθήτω τῇ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν
εἰς παγῆνα καὶ εἰς ἀνταποδόσεις καὶ εἰς σκάνδαλον.
Σχοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μή βλέπειν,
καὶ τὸν νῦτον αὐτῶν διὰ παντὸς σύγκαμψον. » Καὶ
τὰ λοιπὰ δὲ τούτοις παραπλήσια συναγαγῶν τις
ἴσαυτῷ, εὔροι ἀν σύδαμῶν ἀρμόζοντα τῷ τοῦ Δαυΐδ
προσώπῳ. Τὴν δέ γε ἐπὶ τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα ἐρ-
μηνείαν πιστώσεται σφραγίσιν ἀναμφιλέκτωις τῇ τῶν
ιερῶν Εὐαγγελίων μαρτυρίᾳ, ἀπὸ τε τοῦ παρατείν-
τος τοῦ Ἰωνᾶ παραδείγματος; καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι
ἐν τοῖς προκειμένοις, « Οτι δὲ ζῆλος τοῦ οἰκου σου
κατέφαγε με. » ὅπερ αὐτολεξεὶ μεμαρτύρηται εἰς

⁸⁸ Joan. ii, 6, 7. ⁸⁹ Matth. xii, 39, 40. ⁹⁰ Job xxxviii, 16, 17. ⁹¹ Psal. lxxvii, 21. ⁹² ibid., 23.
⁹³ ibid. 22.

αὐτὸν πεπληρωμένον ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ, ἐν ᾧ γέγραπται: « Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ εὗρεν ἐν τῷ Ἱερῷ πρόβατα πωλούντας καὶ βίᾳς καὶ περιστεράς. » Εἴθ' ὡς ἤλατε τούτους εἰπών· « Ἀρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν ολόκληρον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, » ἐπιλέγει ὁ εὐαγγελιστής. « Ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἔστιν· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. » Ἀλλὰ καὶ τὸ, « Ἔδωκαν εἰς βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δόξος, » ἐν τοῖς μετὰ χείρας κείμενον, ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεμαρτύρηται λελεγμένον, κατὰ τὸν Ἰωάννην, φησαντα: « Μετὰ ταῦτα ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα τετέλεσται ἡδη, ἵνα πληρωθῇ ἡ Γραφὴ, λέγει· Διψῶ. Λεχάνη ἔκειτο ὅξους μεστή· σπόργον οὖν μετὸν ποιήσαντες ὅξους μετὰ χολῆς, ὑστοπώ περιθύντες, προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. Ὅτε οὖν ἐλαβεν ὁ Ἰησοῦς τὸ ὅξος μετὰ χολῆς, εἶπε· Τετέλεσται καὶ αὐτῇ ἡ Γραφὴ, » καὶ τὰ λοιπὰ δὲ εἰς πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναφερόμενα, σώζοι ἀναβλαστον (1) τὴν ἐρμηνείαν.

« Ἐκοπίσατα χράζων, ἐβραγχίσαντες ὁ λάρυγξ μου, λέπτιπον οἱ ὄφθαλμοι μου ἀπὸ τοῦ ἐπιτίζειν με εἰς τὸν Θεόν μου. » Καὶ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἐπιληροῦτο Εὐαγγελίῳ· ἐν ᾧ εἰστήκει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραζε λέγων· « Εἴαν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς μὲ καὶ πινέτω· » αὐθίς δὲ εἰρηται· « Ἰησοῦς δὲ ἔκραζε καὶ θλεγεν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά με. Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με. Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς δι πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ. » Καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου δὲ ἐπάρας τοὺς ὄφθαλμούς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπε· « Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ἤδειν, ὅτι πάντοτε μου ἀκούεις. Καὶ ταῦτα εἰπών, φωνῇ μεγάλῃ ἔκραυγασε· Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. » Ἀλλὰ καὶ κατὰ αὐτὸν τὸ πάθος ἴστορε ὁ Ματθαῖος λέγων· « Ἀπὸ δὲ ἑκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσσαν τὴν γῆν ἦν; ὥρας ἐνάτης. Περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν, ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ λέγων· Ἡλεῖ, Ἡλεῖ, Λαμὰ Σαβαγχανεῖ. » Τότε μὲν οὖν συνὼν ἀνθρώποις, πάντας βοῶν παρεχάλει ἤκειν καὶ σπεύδειν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν· καὶ τὸν τεταρταῖον δὲ νεκρὸν μετὰ μεγάλης ἀνεκαλείτο χρυσῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τοῦ πάθους ἀνεβά φωνῇ μεγάλῃ· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν· « Κράζας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἴδου τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχισθή εἰς δύο, καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεύχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἡγέρθησαν· » τὰ τοσαῦτα τῆς μεγάλης αὐτοῦ φωνῆς ἐνεργεῖν δυναμένης. Εἰ δὲ ἐπιστήσειε τις, ὡς ἔξι ἔκεινον καὶ εἰς δεῦρο καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοῦ ροῦ, σπεύδειν ἐπὶ τὸ ζωστούν αὐτοῦ πόδα παραχαλῶν, καὶ τοὺς ταῖς πρὸς θάνατον ἀμαρτίας νενεκρωμένους ἀνακαλούμενος· τῷ τε

¹⁹ Joan. II, 13-17. ²⁰ Joan. xix, 28-30. ²¹ Joan. VII, 37. ²² Joan. XIII, 44-46. ²³ Joan. XI, 41-43. ²⁴ Matth. xxvii, 45, 46. ²⁵ ibid. 50-52.

(1) Σώζοι ἀναβλαστον. Forte σώζει ἀκαταδίαστον, vel ἀδιαστον. Edid.

A dicitur: « Et ascendit Jesus Jerosolynam, et invenit in templo vendentes oves et boves et columbas. » Deinde postquam ejecisset eos dicens: « Austerite ista hinc; nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, » subdit evangelista: « Recordati sunt discipuli ejus quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me ». Sed etiam illud, « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto, » quod in hoc psalmo habetur, ex persona Salvatoris nostri dictum declaratur, secundum Joannem, qui ait: « Postea videns Jesus quia omnia consummata sunt, ut impleretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto cum selle hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum cum selle, dixit: Consummata est et haec Scriptura », et ceteraque ad personam Servatoris nostri referuntur; et sine ulla violentia interpretationem hanc tueruntur

Vers. 4, 5. « Laboravi clamans, raucae factæ sunt sauces meæ, defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum. » Haec quoque in Evangelio secundum Joannem impleta feruntur, quando stabat Jesus et his verbis clamabat: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat ». Rursus quoque dictum es: « Jesus autem clamabat et dicebat: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit. Et C qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat²⁶. » Et super Lazarum elevatis oculis suis in cœlum dixit: « Pater, gratias ago tibi quia audisti me. Ego autem sciebam quia semper me audis. Et cum haec dixisset, voce magna clamavit: Lazare, veni foras²⁷. » Sed etiam de ipso passionis tempore haec narrat Matthæus: « A sexta autem hora tenebrae factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna dicens: Eli, Eli, Lama Sabachthani²⁸. » Tunc itaque cum hominibus degens, clamando omnes cohortabatur, ut venirent maturarentque ad ejus doctrinam: et quatriduanum mortuum clamore magno evocabat. Sed etiam circa nonam passionis horam, clamabat voce magna: ac postea rursum: « Clamans voce magna, emisit spiritum. Et ecce velum templi scissum est in duo, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt²⁹. » Hæc scilicet magna ipsius vox edere poterat. Quod si quis consideret qui ab illo ad hoc usque tempus per totum orbem in ecclesiis suis ipse clamet, cohortans singulos ut maturent ad vivificum ipsius potum; ac revocans illos qui mortalibus peccatis extincuntur; audiat item clamantem passionem

sua ad totum orbem, magis quam tunc ad Sionem, siquidem « in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum »; is sane sciens cur in præsenti ex ejus persona dictum sit: « Laboravi clamans, raucae factæ sunt fauces meæ. » Nam vocis ejus perseverantiam his indicat. Non enim cum semel clamasset abscessit; sed semper discipulorum voce clamat et ad omnium animas vociferatur: semper item ad Patrem clamat pro iis qui in ipsum crediderunt. Quare deinde subjungit: « Defecerunt oculi mei dum spero in Deum meum. » Pro illo autem, « defecerunt, » Aquila, « confecti sunt, ait, oculi mei, exspectantes Deum. » Clamabat porro et vociferabatur ob multitudinem inimicorum suorum. Quod his verbis declarat: « Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis. » Quod si Ecclesia ejus sit corpus ejus, secundum Apostolum, qui id docet his verbis: « Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte »; dixeris inembra corporis quæ magis necessaria sunt, atque, ut ita dicam, sensus, eos ex populo esse qui necessarii habentur; ut, verbi causa, caput præfeci fuerint; os, magistri; aures, prudentes auditores; oculi, qui in Scripturis perspicaces sunt; manus, qui rebus agendis promptiores: atque cum quadam proportione sic reliqua corporis membra distribuantur. Pari modo capillos intelligas esse multitudinem totam, ac superfluam turbam eorum, qui aliquem ornatum toti corpori conciliant, neque tamen perinde necessarii sunt ac reliqua membra. Talibus igitur capillis multo plures numero fuerint qui alieni sunt a fide, utpote qui in lata et spatiovia incedant. Quamobrem dictum est: « Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis. » Gratis autem odisse dicuntur, qui nullam proferre valent odii causam, ut qui salutare verbum persequuntur, cum nulla incusandi ejus ratio suppetat. Pro illo autem, « qui oderunt me gratis, » Symmachus, « odientes me, inquit, sine causa. » Illi itaque, ait, multiplicati sunt plus quam capilli capitis mei. Quin etiam confortati sunt inimici persequentes eum. Et sane videre est, quo tempore persequendi facultas datur, confortari, extolliri, multaque posse inimicos ejus. Injuste autem persequuntur illum, et gratis oderunt. Cum enim nulla subsit inimicitia causa, neque consentaneam rationem proferre valeant cur persequantur, injuste tamen vexant. Ille vero cum nihil rapuerit, nihil injuriæ intulerit, supplicium luit. Nam si secundum leges poenæ a reis repetendas sint, neque ipse neque germani ejus discipuli aliquo in facinore deprehensi sunt. Jure ergo ait: « Quæ non rapui tunc exsolvebam. » Ac tempore passionis sua gratis cruciabantur, et supplicium luebat, cum nulli injuriam fecisset. Quare tunc dicebat: « Quæ non rapui tunc exsolvebam; » sive, secundum Aqui-

A βωμένῳ αὐτοῦ πάθει τὴν σύμπασαν οἰκουμένην μᾶλλον ἢ τότε Σιών, ἐπείπερ « εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. » εἰσεται δῆπας ἐν τοῖς προκειμένοις ἐξ αὐτοῦ προσώπου εἰρηται τὸ, « Ἐκοπίσας χράχων, ἐνραγχίασεν ὁ λάρυγξ μου. » Τὸ γάρ παράμονον αὐτοῦ τῆς βοῆς διὰ τούτων σημαίνει. Οὐ γάρ ἀπαξ ποτὲ βοῆσας παρῆλθεν· ἀλλ᾽ ἀεὶ βοᾷ καὶ κέκραγεν εἰς τὰς πάντας ψυχὰς διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν· ἀεὶ δὲ καὶ πρὸς τὸν Πατέρα βοᾷ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων. Διὸ ἔχεις ἐπιλέγει· « Ἐξέλιπον οἱ ὄφθαλμοὶ μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν με ἐπὶ τὸν Θεόν μου. » Ἄντι δὲ τοῦ, « Ἐξέλιπον, » ὁ Ἀκύλας, « Ἐτελέσθησαν, φησιν, οἱ ὄφθαλμοὶ μου περιμένοντες τὸν Θεόν. » Ἐδός δὲ B καὶ ἐκέρχαγει διὰ τὸ πλήθος τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ· δὴ παρίστησι λέγων· « Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν. » Εἰ δὲ σώμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· « εἰποις δὲ τὰ μὲν ἀναγκαιότερα μέλη τοῦ σώματος, καὶ τὰ, ήντις δηλοῦται, τοὺς πρακτικάτερους, τούτοις τε ἀναλόγως τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, οἵτις ἀκόλουθον εἴη νοεῖν τρίχας είναι τοῦ παντὸς τὰ πλήθη, καὶ τὸν περιττὸν δχλὸν φέροντας μὲν τινὰ κόσμον ὅλω τῷ σώματι, μήτι μήτι ἀναγκαῖαν τινὰ χρῆσιν ὅμοιαν τὰ λοιπὰ μέλη. Τῶν οὖν τοιούτων τριχῶν πολλῷ πλεῖστοι εἰναι δὲ οἱ ἀλλότριοι τῆς πίστεως, ἀτε δὴ τὴν πλατείαν καὶ τὴν εὐρύχωρον βαδίζοντες. Διὸ λέλεκται· « Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν. » Δωρεάν δὲ μισεῖν λέγονται οἱ οὐκ ἔχοντες αἰτίαν εἰπεῖν τοῦ μίσους, ὡς οἱ τὸν οὐτισμὸν λόγον διώκοντες καὶ μηδὲν καταπέμψομει αὐτῷ δυνάμενοι. Ἄντι δὲ τοῦ, « οἱ μισοῦντές με δωρεάν, » ὁ Σύμμαχος, « Οὐ μισοῦντές με, φησιν, ἀναιτίως. » Οὗτοι οὖν μᾶλλον ἐπλέονταν, συγχωροῦνται, κραταίουμένους καὶ ἐπαιρομένους, καὶ πολλὰ δυναμένους τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ. Ἀδίκως δὲ αὐτὸν διώκουσιν οὗτοι, καὶ ἐμίσουσιν αὐτὸν δωρεάν. Μηδεμίαν γάρ ἔχοντες ὑπόθεσιν ἔχθρας, μηδὲ αἰτίας εἰπεῖν εὐλόγους οἱ τε δι' ἄδειας, διώκουσιν, σῶμας ἀδίκως αὐτὸν διώκουσιν. Οἱ δὲ ὑπὲρ ὧν μή τιρπασι, μηδὲ τὴν ἀδίκησην, κόλασιν ὑπέμεινεν. Εἰ γάρ κατὰ νόμους προστῆσε δίκην εἰσπράττεσθαι τοὺς τὸν κόπον τατας, οὔτε δὲ αὐτὸς οὔτε οἱ αὐτοῦ γνήσιοι μαθηταὶ ἤλεσάν ποτε ἐπὶ παρανομᾳ. εἰκότις φησιν· « Α οὐχ ἤρπασα τότε ἀπετίννυον. » Καὶ κατὰ τὸν καιρὸν δὲ τοῦ πάθους αὐτοῦ δωρεάν ἔπασχε, καὶ ὑπὲρ ὧν μή τιρπασει τιμωρίαν ἔδισσον. Διὸ καὶ τότε ἐλεγεν·

¹ Gal. xviii, 5. ² I Cor. xii, 27.

« Αὐτὸν τότε ἀπετίνυνον· » ἦ, κατὰ τὸν Ἀχιλλέα· « Αὐτὸν ἐδιασάρμην τότε ἐπέτρεψον. »

« Οὐ Θεός, σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου. » Οὐσπερ ἀνεγκλήτως δὲ θεοῖς Ἀπόστολος μωρὸν τοῦ Θεοῦ ἀνδρὸς τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀσθενειῶν τὸν σταυρὸν, εἰπών· « Ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενεῖας» καὶ πάλιν· « Ήμεῖς δὲ χτηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ίουδαιοίς μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν· διτὸν μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔστι, καὶ τὸ ἀσθενές τοῦ Θεοῦ ἴσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων· », οὕτω καὶ νῦν οὐκ ἀν ἀμάρτωτος τὴν ἐνταῦθα λεγομένην ἀφροσύνην παραπλησίως νοήσας τῇ δύνομασθείσῃ παρὰ τῷ Ἀπόστολῳ μωρίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὡσπερ ἔγνω Κύριος τοὺς δυτας αὐτοῦ, ἐπειπέρ ἐξαίρετοι τινές εἰσιν οἱ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως κατηξιωμένοι· οὕτως καὶ ἡ ἐνταῦθα ἀφροσύνη, ἀξία τῆς γνώσεως τυγχάνουσα τοῦ Θεοῦ, μέγαν τινὰ καὶ βαθὺν εἶχε λόγον. Οὐ γάρ παρὰ τὴν σὴν βουλὴν, οὐδὲ παρὰ τὴν σὴν γνῶσιν ἐγένετο, φησὶν, η ἀφροσύνη μου. Ποιά δὲ αὐτῇ εἰ μή τη νομιζομένη τοῖς πολλοῖς; Ής γάρ η μωρία Ἑλλήσιν ἐνομίζετο μωρία, κατὰ βαθεῖς δὲ λόγους Θεοῦ συνεπελείτο· καὶ ἦν τὸ παρ’ ἀνθρώπων μωρὸν νομιζόμενον σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων· τηδόκησε γάρ δὲ Θεός διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· οὕτως καὶ ἡ ἀφροσύνη, ἦν δὲ ἡμᾶς ὑπῆλθε κενώσας ἐστὸν καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ μέχρις θανάτου παρεῖθν, σοφωτέρα τῆς τῶν ἀνθρώπων σοφίας ἦν. Οὐ λόγος γάρ δὲ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολυμένοις, φησὶν δὲ Ἀπόστολος, μωρία ἔστιν, εἰ δὲ μωρία, καὶ ἀφροσύνη, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἔστι. Ταύτην οὖν τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν μωρίαν οὐκ ἡγνόησεν δὲ Θεός· αὐτοῦ γάρ κρίσεις γεγένηται. Διό φησιν· « Οὐ Θεός, σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου. » Ἀπῆλλαξε δὲ ἡμᾶς πραγμάτων δύμαχος, ἐρμηνεύσας καὶ εἰπών· « Οὐ Θεός, σὺ οἶδας τὴν ἀπειρίαν μου· », ἀπειρίαν δηλαδὴ τὴν ἐν ἀνθρώποις. Τῆς γάρ ἐν ἀνθρώποις κακίας ἀλλότριος ὁν, τὴν καλὴν ταύτην ἀπειρίαν ἀνατίθει τῇ γνώσει τοῦ ἐστοῦ Πατρός. Καὶ ἀλληλαγμὸν δὲ Γραφὴ θεῖα ἀφροσύνης μέμνηται τοῦ Σωτῆρος συμφώνως τῇ προκειμένῃ. Γέγραπται γοῦν ἐν Παροιμίαις· « Τάδε λέγει ἀνὴρ τοῖς πιστεύοντας Θεῷ, καὶ παύομαι. Ἀφρονέστατος γάρ εἰμι πάντων ἀνθρώπων, καὶ φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί. Θεὸς δεδίδαχέ με σοφίαν, καὶ γνῶσιν ἀγίων ἔγνωκα. » Καὶ ἐν τούτοις γάρ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἀφρονέστατον ἐστὸν εἶναι λέγει, καὶ φρόνησιν ἀνθρώπου μή ἐσχηκέναι· δῆμος δὲ παρ’ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ δεδίδαχε τὴν πνευματικὴν σοφίαν, καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἀγίων ἔγνωκέναι. Ἀλλὰ καὶ « αἱ πλημμύλειαι μου, φησὶν, ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύσθησαν. » Εἰ γάρ ἡσάν τινες ἐν ἐμοὶ πλημμύλειαι, διτὸν τῷ σταυρῷ με προστίμησαν, τάχα που σὺ πρώτος ἔγνως, δν λανθάνειν οὐδὲν οἶόν τε· ἀλλ’ οὐδένες (sic) ἡσάν. Διὸ οἱ μισοῦντες με δωρεὰν ἐμίσουν, καὶ οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως ἢ οὐκ ἤρπασα ἐξέπρατον. Ἔπει δὲ ψευδομάρτυρας καὶ

A lam: « Quæ non violenter abstuli tunc restituem. »

VERS. 6. « Deus, tu scis insipientiam meam. » Queinadmodum divinus Apostolus *stultum Dei, passionem Salvatoris, et crucem, infirmitatem inculpatum vocavit dicens: « Crucifixus est ex infirmitate»; » ac rursum: « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus»; » sic et in presenti non aberraveris, si insipientiam hic memoratam, ratione intelligas atque stultitiam ab Apostolo dictam. Sed sicut novit Dominus qui sunt ejus, quoniam quidam selecti homines sunt Dei cognitione dignati, ita hoc loco insipientia illa, quæ digna est Dei cognitione, magnam profundamque rationem habuit. Neque enim præter voluntatem ac præter cognitionem tuam fuit illa insipientia mea. Quænam illa, nisi quæ talis a multis reputatur? Sicut enim insipientia illa Græcis insipientia æstimabatur, secundum profundam vero Dei rationem, ad melius vertebatur; et quod ab hominibus stultum putabatur, sapientius erat hominibus; nam Deo placuit per stultitiam prædicationis credentes salvos facere, sic et stultitia, quam propter nos subiit, humilians seipsum, formam servi accipiens, et usque ad mortem accedens, sapientior ipsa hominum sapientia erat. Nam crucis ratio pereuntibus quidem, inquit Apostolus, stultitia est. Quod si stultitia et insipientia est, nobis tamen salutem nactis virtus Dei est. Hanc igitur insipientiam et stultitiam non ignoravit Deus; nam ipsius judicio exstitit. Ideo ait: « Deus, tu scis insipientiam meam. » Nos vero Symmachus ab hac re expedivit, sic interpretatus: « Deus, tu scis imperitiam meam, » imperitiam scilicet quæ in hominibus est. Nam cum ab hominum malitia alienus esset, hanc probam imperitiam Patris sui cognitioni assignat. Alibi quoque divina Scriptura insipientiæ Salvatoris meminit, hisque consonat. Scriptum itaque est in Proverbis: « Hæc dicit vir credentibus Deo, et cesso. Stultissimus enim sum omnium hominum, et prudentia hominis non est in me. Deus docuit me sapientiam, et cognitionem sanctorum novi. » In his namque se omnium hominum insipientissimum pronuntiat, et prudentiam hominis se non habere dicit: sed tamen ab ipso Deo edoctum se spiritualem sapientiam, et cognitionem sanctorum nosse narrat. Sed eliam, inquit, « delicta mea a te non sunt abscondita. » Nam si quædam in me delicta essent, ob quæ me cruci destinaverint, sane tu primus nosses, cui latere nihil potest; sed nulla erant. Quare qui oderant me, gratis oderant: et qui persecuebantur me, injuste quæ non rapui exigebant. Quia vero falsos testes et sycophantas ad me accusandum subornarunt, tu nosti, inquit,*

* II Cor. xiii, 4. * I Cor. 1, 23-25. * Prov. xxx, 1-5.

Deus num quid peccatum a me sit. Neque enim si quædam mihi delicta inessent, tibi essent occulta. Et alias, si nostra ipse peccata abstersit, et factus est pro nobis maledictum, ita ut de illo dicatur : « Ipse peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur. Et ipse vulneratus est propter peccata nostra, infirmatus est propter iniurias nostras. Et Dominus tradidit eum peccatis nostris⁷. » Hæc, inquit, delicta pro hominibus suscepisti : tu nosti, Deus, quia non abscondita tibi sunt. Neque enim præter consilium tuum isthac suscedi. Quare illa notitia tua digna effecisti.

Vers. 7. « Non erubescant in me qui exspectant te, Domine, Domine virtutum. » Quia doctrinam meam sapientes hujus sæculi criminantur, ipsamque pellunt ut insipientia et stultitia plenam propter ignominiosam crucem, precor ac rogo, eos qui credunt in me abs te servari immutabiles, ita ut nunquam erubescant. Quare tu ipse, Domine, Domine virtutum, eos qui propter cognitionem tuam a me traditam impugnantur, qui gravia semper patiuntur, et usque ad mortem perseverant, ne derelinquas, ne in me sperantes confundantur, qui te Deum Israel exquirunt. Etiamsi enim te olim non noscerent, quia daemonibus malis subditi erant ; at jam cum te noscant, in omnium obliuionem venerunt, teque solum quærendo perseverant. Quamobrem supplicio ne confundantur, ne « ignomina afficiantur ; » sic enim interpretatus Symmachus est : « Ne confundantur super me, qui exspectant te, Domine Deus virtutum, ne ignomina afficiantur super me qui quærunt te, Deus Israel. » Observes porro quomodo dictum sit, « Domine, Domine virtutum ; » ita ut nomen Domini repetitum, et ad Deum universorum relatum sit.

Vers. 8, 9. « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. » Cæteri, inquit, homines ob peccata sua correptionibus et opprobriis subjiciuntur; ego vero qui peccatum non novi, propter te sustinui opprobrium, quia tu ipse, Deus hominum amator, pro humano genere me peccatum fecisti; ut qui credunt in me, justitia efficiantur. Imo etiam « propter te sustinui opprobrium, » cum ex voluntate tua me ad nihilum redigi, et ad mortem usque depressi, quo tempore prætereuntes blasphemabant, moventes capita sua et dicentes : « Vab, qui destruis templum, et in tribus diebus ædificas, salvum fac temet ipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum sacerdotibus et Scribis et Pharisæis dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei. Speravit in Deum, eripiat eum, si

A συκοφάντας ἔστησαν ἐν τῇ κατ' ἡμοῦ κατηγορίᾳ, σὺ οἶδας, φησὶν, δὲ Θεὸς, εἰ τινά μοι πεπλημμέλται. Οὐ γάρ δὲ ἐκρύβησάν σε, εἰ τινες ἤσαν ἐν ἡμῖν πλημμέλειαι. Καὶ ἀλλως, εἰ τὰς ἡμετέρας ἀνεμάζατο ἀμαρτίας, καὶ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτοῦ. « Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν δύναται. Καὶ αὐτὸς ἐτραμματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. » Καὶ ταύτας, φησὶ, τὰς πλημμελείας ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνεδεξάμην· σὺ ἔγνως, δὲ Θεός, ἐπειδὴ μή ἀπεκρύβησάν σε. Οὐ γάρ δίχα τῆς σῆς βουλήσεως ταύτας ἀνεδεξάμην· διὸ καὶ ἀξίας τῆς σαυτοῦ γνώσεως αὐτὰς ἐποιήσω.

B « Μή αἰσχυνθείσαν ἐπ' ἐμὲ οἱ ὑπομένοντες σε, Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων. » Ἐπειδὴ τὴν ἐμὴν διδασκαλεῖν οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου διαβάλλουσιν, ἐλαύνουσι τε αὐτὴν ὡς μεστὴν ἀφροσύνης καὶ μωρίας διὰ τὸν ἐπονειδίστον σταυρὸν, ἀντιολόῳ καὶ δέοματι, τοὺς εἰς ἐμὲ πιστεύοντας φυλάττεοθαί ὑπὸ σοῦ ἀδιατρέπτους, ὡς μήποτε καταίσχυνθῆναι. Διὸ σὺ αὐτὸς, ὡς Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, τοὺς πολεμούμένους διὰ τὴν σὴν γνῶσιν, ἣν ὑπὲρ ἡμοῦ παρειλήφασι, πάντοτε ὑπομένοντας τὰ δεινὰ καὶ μέχρι θανάτου καρτεροῦντας, μή ἐγκαταλείπηταις, μηδὲ ἐντραπείσαν θαρσησαντες ἐπ' ἐμοὶ, οἱ δὲ τὸν Θεὸν τοῦ Ἱεράρχη ἐκτητοῦντες. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα ἥσάν ποτε ἀγνοοῦντες σε διὰ τὸ δαίμονι ποντοροῖς δεδουλῶσθαι, ἀλλὰ νῦν, ἐπιγνόντες σε, πάντων μὲν λήθην ἐποιήσαντο, οἱ δὲ μόνον διατελοῦσι ζητοῦντες. Διὸ ἰκετεύω μή καταίσχυνθῆναι αὐτοὺς, μηδὲ « ἀσχημονῆσαι » οὕτω γάρ τριμήνεσσεν δύσμαχος εἰπών· « Μή καταίσχυνθείσαν ἐπ' ἐμοὶ οἱ προσδοκῶντες σε, Κύριε Θεὲ τῶν δυνάμεων μή ἀσχημονήσαιεν ἐπ' ἐμὲ οἱ ἐκτητοῦντες σε, Θεὲ τοῦ Ἱερατῆλ. » Ἐπιτήρει δὲ ὅπως εἰρηται τὸ, « Κύριε, Κύριε τῶν δυνάμεων, » δευτεροῦντος τοῦ λόγου τὴν κυριολογίαν καὶ ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀναπέμποντος.

« Οτις ἔνεκά σου ὑπήνεγκα δνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐντροπὴ τὸ πρόσωπόν μου. » Οἱ μὲν λοιποὶ, φησὶν, ἄνθρωποι δὲ οἰκείας ἀμαρτίας ἐλέγχοις καὶ δνειδισμοῖς ὑποδάλλονται· ἐγὼ δὲ δὲ μή γνοὺς ἀμαρτίαν ἔνεκά σου ὑπήνεγκα δνειδισμόν· ἐπειδὴ περ σὺ αὐτὸς διφλάνθρωπος Θεὸς ὑπὲρ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀμαρτίαν με ἐποιήσας. ὅπως οἱ πιστεύοντες εἰς ἐμὲ γένωνται δικαιοσύνην. Ἀλλὰ καὶ « ἔνεκά σου ὑπήνεγκα δνειδισμὸν, » διὰ τὴν σὴν βουλήν κενώσας ἐμαυτὸν καὶ μέχρι θανάτου ταπεινώσας, καθ' ὃν καιρὸν οἱ παραπορεύμενοι ἐβλασφήμουν κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες· « Ήντα δὲ καταλύμαν, σῶσον σαυτὸν. Εἰ γίδες εἰ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Όμοιως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαλίζοντες μετὰ τῶν ιερέων καὶ Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἔλεγον· « Άλλους ἔσωσεν, ἔστιν οὐδὲναται σῶσαι. Εἰ βασιλεὺς Ἱερατῆλ ἔστι, καταδάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. Πέποιθεν ἐπὶ τὸν

⁷ Isa. LIII, 4-6.

Θεόν· ρυσάσθω αὐτὸν, εἰ θόλεις αὐτόν. Εἶπε γάρ, οὗτοι θεοὶ θεοῦ Υἱὸς εἰμι. » Ταῦτα δὴ οὖν θεοπίζων ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησιν· « Οὐτε ἔνεκά σου ὑπῆνεγκα δνειδισμὸν, ἐκάλυψεν ἐνεροπή τὸ πρόσωπόν μου. » Οὐ γάρ δι' ἀμαρτίας ἐμάς, οὐδὲ διὰ παρανόμους πράξεις, ἀλλ', « ἔνεκά σου » καὶ τὸν προλεχθέντα « ὄνειδισμὸν ὑπέμεινα, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἐκάλυψεν ἐνεροπή ». Ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἐκάλυψεν ἀπογμόνησις τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. » Καὶ ταῦτα πάντα ὑπέμεινα, φησιν, ἔνεκά σου, τουτέστιν ἔνεκα τοῦ σοῦ θελήματος. Ἀλλὰ καὶ « ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθην τοὺς ἀδελφοὺς μου, καὶ ἔνος τοὺς υἱοὺς τῆς μητρὸς μου. » Δύο δὲ τάγματα ἔν τούτοις παρίστησαν· ἐν μὲν τὸ τῶν ἀληθῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, οἵς ἐγενήθη ἀπηλλοτριωμένος· ἔτερον δὲ τὸ τῶν υἱῶν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὓς μὴν ἐχρῆν υἱοὺς μητρὸς αὐτοῦ, δητας ἀδελφοὺς, καὶ οὐτοὺς ὁμοιώς τοῖς προτέροις χρηματίζειν. Ἀλλ' οὐκ ὄντας τοὺς υἱοὺς τῆς μητρὸς ἀδελφοὺς, ὡς ἔτέρους δητας δηλαδὴ παρὰ τὸ πρώτον τάγμα τῶν ὄνομασθέντων ἀδελφῶν αὐτοῦ. (1) Εἰς οὖν ἀδελφοὺς μὲν αὐτοῦ γεγονέναι τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, περὶ λόν καὶ ἐν ἔτερῷ φησιν· « Ἀπαγγελῶ τὸ δνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμήσωσε. » Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῇ Μαρίᾳ φανεῖς μετὰ τὴν ἐν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλεγεῖ· « Πορεύου πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἴπον αὐτοῖς· Ἄναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα τῶν υἱῶν, καὶ θεόν μου καὶ θεόν υἱῶν. » Τούτοις οὖν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθη κατὰ καιρὸν τοῦ δηλουμένου πάθους, δε τούτες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀφέντες αὐτὸν ἔφευγον, αὐτός τε δὲ κορυφαῖς τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἡρνήσατο αὐτὸν τρίτον. Τούτοις δένος; καὶ ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθη τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οὓς μὴν καὶ ἀδελφοὺς οὖσιν αὐτοῦ, ξένος γέγονε. Μέμνηται δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ μητρὸς, δε, ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀδιδασκεν ἐν τῇ συναγωγῇ, ὡς ἐκπλήσσεσθαι αὐτοὺς καὶ λέγειν· « Πλόθεν τούτῳ τὴν σοφίαν αὕτη; Οὐχ οὔτες οὖτεν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Ήλυχ τὴν μητήρα αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσι; Πλόθεν τούτῳ ταῦτα πάντα; » Εἳν μὲν οὖν τοὺς ἐν τῷ μετὰ χειρας λεγομένους υἱοὺς μητρὸς αὐτοῦ τούτους εἰναι ἐκλάσσομεν, ἀνάγκη τὴν ἀγίαν Παρθένον μητέρα φάναι γεγονέναι τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπιφαίνεται Ιάκωβος ὁ χρηματίσας αὐτοῦ ἀδελφὸς οὐκ ἀπεξενωμένος αὐτοῦ γεγονὼς, οὐδὲ ἀλλητικῶς τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, εἰς δὲ τῶν σφόδρα γνησίων αὐτοῦ μαθητῶν ὡς καὶ τὸν θρόνον ἀναδέξασθαι πρώτον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ αὐτοῦ ἀδελφοὶ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατ' ἀρχὰς οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα δῆλοι εἰσι πιστεύσαντες. Ιστορεῖ δὲ οὖν τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς ἄρα τὴν μητήρα αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες λαλῆσαι αὐτῷ. Καὶ ἐν ταῖς Ηράκεσι· δὲ τῶν ἀποστόλων λέλεκται, ὡς ἄρα ἤσαν οἱ ἀπόστολοι κοινῇ πάντες προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ σὺν Μαρίᾳ.

⁽¹⁾ Math. xxvii, 40-43. ⁽²⁾ Psal. xxi, 23. ⁽³⁾ Joan. xx, 17. ⁽⁴⁾ Matth. xiii, 54-58. ⁽⁵⁾ Matth. xii, 47. ⁽⁶⁾ Act. i, 14.

(1) Textus vitiatus.

A vult eum. Dixit enim, quia Filius Dei sum ⁽¹⁾. Hæc nunc vaticinans dicit: « Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. » Non enim ob peccata et improba facinora mea; sed « propter te » prædictum « opprobrium sustinui, et operuit confusio faciem meam; » sive, secundum Symmachum: « Operuit ignominia faciem ejus. » Et hæc omnia, inquit, propter te passus sum, id est, propter voluntatem tuam. Quin etiam « extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filii matris meæ. » Duos hic ordines significat; alterum eorum qui vere fratres ejus erant, quibus extraneus factus est; alterum eorum qui filii matris ejus erant, sed non fratres ejus, quibus peregrinus effectus est. Et tamen oportuit B filios matris ejus, cum fratres ejus essent, perinde atque priores nuncupari fratres. At filios matris fratres non vocavit, utpote alios et diversos a priori ordine eorum qui fratres vocati sunt. Fratres ergo ejus, discipuli existimandi, de quibus alibi dicit: « Narrabo nomen tuum fratribus meis, et in medio Ecclesiæ laudabo te ⁽²⁾. » Et in Evangelio post resurrectionem ex mortuis, cum Mariæ visus est, dicebat: « Vade ad fratres meos, et dic illis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum ⁽³⁾. » His itaque fratribus suis extraneus factus est tempore prædicæ passionis, quando omnes discipuli ejus relicto eo fugiebant, ipseque præcipius apostolorum Petrus ter negavit eum. His peregrinus et extraneus effectus est. Filiis item matris suæ, qui fratres sui non erant, peregrinus fuit. Meninit porro Evangelium fratrum et matris ejus, ubi cum venisset in patriam suam, docebat, in synagoga, ita ut ipsi stuparent ac dicerent: « Unde huic sapientia hæc? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus et fratres ejus, et sorores ejus omnes apud nos sunt? Unde huic hæc omnia ⁽⁴⁾? Si igitur filios matris ejus in hoc psalmo sic vocatos, pro istis accipiamus, necesse est nos sanctam Virginem, reliquorum fratrum ejus matrem dicere. Verum Jacobus qui dicitur frater Domini, non videtur peregrinus ipsi fuisse, nec fidei in ipsum extraneus; imo vero unus ex iis qui cum primis inter germanos ejus discipulos erant; ita ut ipse primus Hierosolymitanæ Ecclesiæ thronum acciperet. Reliqui item ejus fratres, etsi a principio non crederent in ipsum, at certum est eos postea credidisse. Narrat enim Evangelium ⁽⁵⁾, matrem et fratres ejus foras stetisse quærentes eum alloqui. Et in Actibus apostolorum ⁽⁶⁾ dicitur, fuisse apostolos una perseverantes in oratione cum Maria matre ejus et fratribus ejus. Qui ergo existimetur iis peregrinus esse? Nullus itaque locus superest ut de iis dicatur: « Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filii matris meæ. » Non enim iis peregrinus,

sed multum pretiosus erat, ita ut nullatenus crede-
re liceat memoratos fratres ejus filios Mariæ fuisse.
Alii sane fuerint qui in psalmo filii matris ejus di-
cuntur, quibusque extraneus factus est. Intelligas
porro matrem quidem ejus esse Judæorum Synago-
gam omnemque cognitionem secundum carnem,
eorum scilicet qui ex circumcisione erant; filios
vero hujusmodi matris, eos qui ipsum abnegarunt,
ac dixerunt: « Hunc autem nescimus unde sit ¹⁴. »
Ideo, cum illum peregrinum existimarent, dicebat
eis: « Cur loquelas meam non nostis? quia non
potestis audire sermonem meum ¹⁵. » Peregrinum
etiam illum putabant cum dicerent: « Nonne bene
dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium
habes ¹⁶? » Quare dicebat eis: « Ego veni in no-
mine Patris mei, et non accipitis me; si alias ve-
nerit in nomine proprio, ipsum accipietis ¹⁷. » Sic
igitur peregrinus et extraneus factus est filii ma-
tris suæ. Hæc porro omnia sustinuit ob eam, quæ
mox assertur, causam, quam necessariò aperit, di-
cens:

λότριος γέγονε τοῖς υἱοῖς τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπέμεινε διὰ τὴν ἐπιλεγομένην αἰτίαν, ἥν ἀναγ-
καῖς παρίστησι λέγων.

VERS. 10-13. « Quoniam zelus domus tuæ com-
edit me, et opprobria exprobrantium tibi cecide-
runt super me. » Quia enim multa usus fiducia,
eos qui domum Patris sui, domum negotiationis et
speluncam latronum faciebant, coarguebat et pelle-
bat, ideo insidiabantur ipsi. Quod declarat evange-
lista, dicens: « Et prope erat Pascha Judæorum,
et ascendit Jesus Jerosolymam: et inventis in tem-
plo vendentes oves et boves, et nummulariorum
effudit æs et mensas. Et iis qui columbas vende-
bant dixit: Auferte ista hinc, et nolite facere
domum Patris mei, donum negotiationis ¹⁸. » Qui-
bus subjungit: « Recordati sunt discipuli ejus,
quia scriptum est: Zelus donius tuæ comedit
me ¹⁹. » Sed etiam opprobria exprobrantium Deo in
se recipiens, eorum ulti sunt: quamobrem dice-
bat: « Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt
super me. » Non ferens enim eos qui operibus suis
opprobrium religionis legibus inferebant, principes
gentis coarguebat. Quare turbas et discipulos suos
cohortabatur, dicens: « Super cathedram Moysis
sederunt Scribæ et Pharisæi: omnia ergo quæcum-
que dixerint vobis facite et servate, secundum ope-
ra autem eorum nolite facere. Dicunt enim, et non
faciunt ²⁰. » Deinde vero arguens hæc in eorum
personam proferebat: « Væ vobis, Scribæ et Pha-
risæi hypocritæ, quia clauditis regnum celorum in
conspectu hominum ²¹; » ac rursum: « Væ vobis,
Scribæ et Pharisæi, quia similes estis sepulcris
dealbatis ²². » Ob tales itaque correptiones, insi-
dias ipsi pararunt. Quapropter hic ait: « Zelus
domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium
tibi ceciderunt super me. Et operui in jejunio ani-

A τῇ μητρὶ αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Πῶς οὖν δι-
ναται τούτοις ἔνος εἶναι νομίζεσθαι; « Οὐτε μὴ χώραν
ἔχειν περι τούτων λέγεσθαι τὸ, Ἐπηλλοτριψάνες;
ἴγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου, καὶ ἔνος τοῖς υἱοῖς τῆς
μητρός μου. » Οὐ γάρ ἡν τούτων ἔνος, ἀλλὰ καὶ ἄνεν
τίμος: ὡς μηκέτι τοὺς προλεχθέντας αὐτοῦ ἀδελφούς;
υἱοὺς εἶναι τῆς Μαρίας ἡγεῖσθαι, ἕτεροι δὲ ἀν εἰν
παρὰ τούτους οἱ διὰ τοῦ φαλμοῦ λεγόμενοι υἱοὶ τῆς
μητρὸς αὐτοῦ, οἵς ἔνος ἔγενήθη. Νοήσεις δὲ μητέρα
μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν καὶ πᾶσαν τὴν κατὰ
σάρκα συγγένειαν τῶν ἐκ περιτομῆς· υἱοὺς δὲ τῆς
τοιαύτης μητρὸς τοὺς ἀρνησαμένους αὐτὸν, καὶ εἰρη-
κότας· « Τούτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἔστων. » Διὸ
ἔλεγεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἔνον αὐτὸν ἐνόμιζον· « Διὰ τί
τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; οὗτοι οὐ δύνασθε
Β ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν. » Ξένον δὲ αὐτὸν τάλιν
τηγοῦντο λέγοντες· « Οὐ καλῶς τῷμεις λέγομεν διτι Σα-
μαρείτης εἰ σὺ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις; » Διὸ ἔλεγε πρὸς
αὐτούς· « Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὄντι τοῦ Πατρὸς μου,
καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν δὲλλος ἐλθῃ ἐν τῷ ὄντι
τῷ ιδίῳ, ἔκεινον λήψεσθε. » Οὐτω τοίνυν ἔνος καὶ ἀ-
πόντα ὑπέμεινε διὰ τὴν ἐπιλεγομένην αἰτίαν, ἥν ἀναγ-

« Ότι δὲ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγε με, καὶ
οἱ δύνεισιμοι τῶν δύνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ’
ἐμέ. » Ἐπειδὴ γάρ, πολλὴ παρρησίᾳ χρύμενος,
τοὺς τὸν οἴκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ οἰκον ἐμπορίου
καὶ σπῆλαιον ληστῶν ποιοῦντας ἤλεγχε τε καὶ
ἡλαυνε, τούτου χάριν ἐπεθούλευσον αὐτῷ· δὴ παρ-
C στησιν δύναγγελιστῆς εἰπών· « Καὶ ἡν ἔγγυς τὸ Πάσχα
τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη δὲ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα·
καὶ ευρεν ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦντας πρόβατα καὶ βόες,
καὶ τῶν κολλυνθιστῶν ἔξεχε τὰ κέρματα καὶ τὰς τρα-
πέζας. Καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἰπεν: « Αρ-
τε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μή ποιείτε τὸν οἴκον τοῦ Πα-
τρὸς μου οἰκον ἐμπορίου· » ἐπιλέγει· « Ἐμνήσθησαν οἱ
μαθηταὶ αὐτοῦ, διτι γεγραμμένον ἔστιν· Ο ζῆλος τοῦ
οἴκου σου κατέφαγε με. » Ἀλλὰ καὶ τοὺς δύνεισιμοὺς
τῶν δύνειδιζόντων τὸν Θεὸν εἰς ἐαυτὸν ἀναλαμβάνον,
ἔκδικος ἔγένετο τούτων διὸ ἔλεγε· « Καὶ οἱ δύνεισιμοι
τῶν δύνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἐμέ. » Οὐ γάρ φε-
ρων τοὺς διὰ τῶν οἰκείων ἔργων δυνειδος προστίθον-
τας τῷ τῆς θεοσεβείας νόμῳ, τοὺς ἐλέγχους ἐποιείτο
κατὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ ἔθνους. Διὸ τοῖς δχλοις καὶ ταῖς
μαθηταὶς αὐτοῦ παρήγει λέγων· « Ἐπὶ τῆς καθέδρας
Μωϋσέως ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι·
πάντα οὖν ὅσα ἂν εἰπωσιν ὑμῖν ποιήσατε καὶ τηρεῖτε·
κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μή ποιείτε. Λέγουσις γάρ καὶ
οὐ ποιοῦσιν. » Εἰθ’ ἔξῆς ἀπελέγχων αὐτούς εἰς αὐτῶν
πρόσωπον ἔλεγεν· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φα-
ρισαῖοι! υποκρίται, διτι κλείστε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
νῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· » καὶ πάλιν· « Οὐαὶ
ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, διτι παρομοιάζετε
τάφοις κεχονιαμένοις. » Τῶν γοῦν τοιούτων ἐλέγχων
ἔνεκα τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ συνεσκεύασαντο. Διόπερ ἐν-
ταῦθα φησιν· « Ο ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγε με,

¹⁴ Joan. ix, 29. ¹⁵ Joan. viii, 43. ¹⁶ ibid. 48. ¹⁷ Joan. v, 43. ¹⁸ Joan. ii, 13-16 ¹⁹ ibid. 17.

²⁰ Matth. xxiii, 2, 3. ²¹ ibid. 3. ²² ibid. 27.

καὶ οἱ ὄνειδισμοὶ τῶν ὄνειδιζόντων . σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἡμέας. Καὶ συνεκάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου , καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμούς ἡμοί. » “Οτε μάν, φησιν, ἐώρων τὸν σὸν οἶκον πάστες πληρούμενον ἀνομίας, καὶ ποτὲ μὲν γιγνόμενον οἶκον ἐμπορίου, ποτὲ δὲ σπῆλαιον ληστῶν, πυρούμενος ὑπὸ θεοὺς ζήλου, ἥλιυν τοὺς ἔνδον παρανομοῦντας· ἀλλὰ καὶ δὲ ταῖς ἑαυτῶν ἀθεμίτοις πράξεισιν ὄνειδος περιῆπτόν σοι τῷ Θεῷ, οὐ τὴν θεοσέβειαν ἐπιγγέλλοντο, πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνων τοὺς τοιούτους ὄνειδισμοὺς, ἡναγκαζόμην παρθρίσικρήσθαι, καὶ τοὺς ἐλέγχους αὐτοῖς θεραπευτικῶς προσφέρειν· δὲ δὲ ἐώρων ἀνασθήτως αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ μὴ ἐπιστρεφομένους τοὺς ἐμοὺς ἐλέγχους, ἀποκλαιόμενος αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν, ἐνήστευον καὶ κατεπόνουν ἐμαυτὸν ὑπὲρ αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ οὔτως ὠνειδίζοντες μοι διασύροντες καὶ χλευάζοντες τὴν ἡμήν νηστείαν. Βουλδρεύοντος δὲ αὐτοῖς ὑπογραμμὸν μετανοίας δεικνύνται, οὐ μόνον νηστείας ἐμαυτὸν κατεπόνουν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔνδυμά μου σάκχον ἐποιούμην, κολάζων καὶ τιμωρούμενος τὴν ἐμαυτοῦ σάρκα, αὐτῷ τε ἐργῳ τρόπον ἔξομολογήσεως καὶ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων καθάρσεως ἐπιδεικνύς αὐτοῖς. Οἱ δὲ καὶ ταῦτα γελῶντες ἀντὶ παραβολῆς με εἰλοῦν, συνερχόμενοι μὲν ἄμα καὶ πρὸς ταῖς ἑαυτῶν πύλαις καθεξόμενοι, πᾶσαν δὲ τὴν ἑαυτῶν ὅμιλαν περὶ ἐμοῦ ποιούμενοι, καὶ μονονούχη ἀδόλεστούντες πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ κατ’ ἐμοῦ χλεύῃ. Οὐκ ἀπήρκει δὲ αὐτοῖς διασύρειν καὶ χλευάζειν τὰς ἐμάς ὑπὲρ αὐτῶν ἀσκήσεις, ἀλλὰ καὶ συμπόσια συγκροτοῦντες, ψόδας καὶ ἔσματα εἰς ἕκας διεξήγενον οἰνοφλυγοῦντες καὶ μεθυσόμενοι ἐν ταῖς κατ’ ἐμοῦ παροιναῖς. Ἐφ’ οἵς ἔτι μᾶλλον ἐγὼ συνεκάλυπτον ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐτιθέμην τὸ ἔνδυμά μου σάκχον, τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν ἀποκλαιόμενος. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἰρηται· « Καὶ ἔκλαυσα ἐν νηστείᾳ ψυχήν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὄνειδισμούς ἡμοί. Καὶ ἐδωκεν ἔνδυσίν μου σάκχον, καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν. Ὡμιλούν ἐν ἐμοὶ καθήμενοι πύλην· καὶ φαλμοὶ πινόντων μέθυσμα. » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Καὶ κλάοντι μετὰ νηστείας τὴν ψυχήν μου ἐγένετο εἰς ὄνειδος ἡμοί. Καὶ τάσσων τὸ ἔνδυμά μου σάκχον, καὶ ἐγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολήν. Διηγοῦντό με καθήμενοι ἐν πύλῃ, καὶ ἔψαλλόν με οἱ πίνοντες μέθυσμα. » Ἀλλὰ τούτοις συνεξέτασα ἀναγκαῖον, πῶς εἰρηται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν Εὐαγγελίοις· « Ἡλθεν Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων, καὶ λέγουσιν· Δαιμόνιον ἔχει. » Ἡλθεν δὲ Ἰωάννης τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ λέγουσιν· Ἰδού δινθρωπὸς φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἀμαρτιωλόν. » Ἀλλὰ ἐρεῖς ταῦτα κατ’ ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου γίγνεσθαι, διτε διὰ τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογίαν ποιούμενος, ἔφασκεν· « Οὐδὲνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶν νηστεύειν, ἐφ’ δοσον μετ’ αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος· ἀρθήσεται ἀπ’ αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν. » Ὁρές γάρ, ὡς καὶ αὐτὸς ἡ πιστατο τὸν τῆς νηστείας καρόν; Εἰ τοινυν τὸν κακιρόν τοῦ πάθους αὐτοῦ συνεξετάσεις τοῖς μετὰ κεῖρας προκειμένοις, εύροις ἀν δικας

A mam meam, et factum est in opprobrium mihi. » Cum, inquit, domum tuam viderem omni iniuritate repletam, et modo domum negotiationis, modo speluncam latronum effectam, divino incensu zelo, eos qui intus iniuritatem operabantur ejeci. Imo etiam cum nefariis gestis suis opprobrium tibi Deo inferrent, erga quem tamen religionem prostrabantur, in me rursum opprobria hujusmodi recipiens, necessitate compulsus, correptiones ipsis ad remedium admovebam. Ut videbam autem illos nullo sensu moveri, neque resipiscere ex reprehensione mea, eorum perniciem deplorans jejunabam, meque illorum causa macerabam. Illi autem tunc etiam exprobrabant mihi, et jejunium meum profusis cachinnis irridebant. Cum vellem porro exemplum poenitentiae ipsis proponere, non modo jejunii me macerabam, sed etiam pro vestimento ponebam ciliatum, carnem meam castigans et puniens, atque ipso opere modum confessionis atque purgationis pristinorum peccatorum ipsis commonstrabam. Illi vero hæc quoque deridentes pro parabola me habuerunt, simul convenientes, et ad portas suas sedentes, de me una colloquia miscentes, ac mutuo nugas spargentes dum me irridarent. Neque sat illis fuit quod me deluderent, atque ob mea pro illis suscepta exercitia ridiculum agerent; sed etiam convivia agentes, cantilenas vino capti et ebrii, in me debacchantes edebant. Quia de causa ego multo magis operiebam in jejunio animam meam, et ponebam vestimentum meum ciliatum, exiliū ipsisorum deplorans. Quare, secundum Aquilam, dicitur « Et ploravi in jejunio animam meam, et factum est in opprobria mihi. Et dedit vestimentum meuni saccum, et factus sum illis in parabolam. Colloquebantur in me sedentes ad portam : et psalmi bibentium ebrietatem ; » secundum Symmachum autem : « Et ploranti post jejunia animam meam, factum est in opprobrium mihi. Et ponens indumentum meum saccum, et factus sum illis in parabolam. Enarrabant me sedentes in porta, et psallebant me bibentes ebrietatem. » At horum occasione disquirendum est, cur a Servatore dictum in Evangelio fuerit : « Venit Joannes neque manducans, neque bibens, et dicunt : Daemonium habet. Venit D Filius hominis manducans et bibens, et dicunt : Ecce homo vorax et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus ». Sed dicas hæc initio Evangelii facta esse, quando eo quod discipuli ejus non jejunarent, pro ipsis, objecta depellens, dicebat : « Non possunt filii thalami sponsalis jejunare, quandiu cum illis est sponsus : auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt ». Viden quod ipse quoque jejunii tempus probe sciret? Si ergo tempus passionis ipsius cum iis quæ jam tractamus contuleris deprehendes quomodo hæc completa fuerint, quando sublatio demum sponso, discipuli ejus jejunabant. Neque veri absimile est, eum pra-

¹¹ Matth. xi, 18, 19. ¹² Matth. ix, 18.

videntem se brevi post tempore ipsis extraneum fore, et totum ex circumcisione populum sanguinem suum postulaturum esse, Petrum negaturum, et talia contra se perpetrandam esse; ut futurum esset tenebras omnia circum obvolvere, solem ipsum obscurari, velum templi scindi, omniaque olim in Israele veneranda everti; nimirum regnum eorum, sacerdotium et Sancta sanctorum; omniumque eorum abjectionem et excidium consertim futurum: non veri, inquam, absimile est, ipsum horum causa macerasse in jejunio animam suam, et posuisse vestimentum suum saccum. Qua de causa impii homines ipsum irridebant, dum loco parabolæ futilibus suis sermonibus nugarentur; alioque diei tempore in portis collecti, eos qui præteribant per columnias in ipsum structas in errorem deducunt; tempore autem cibi, vino et ebrietati vacantes, cantilenas contra ipsum ederent. Quare ille operiebat in jejunio animam suam, et ponebat indumentum suum saccum, idque pro aliorum salute ex bonitatis exsuperantia præstebat.

καὶ ἐτίθετο τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ σάκκον, ὑπὲρ τῆς ἐτέρων σωτηρίας.

VERS. 14. « Ego vero orationem meam ad te, Domine, tempus beneplaciti, Deus: In multitudine misericordiae tuæ exaudi me. » Illi quidem, ait, deridebant, afflictionemque meam traducebant. Ego vero perseverabam, orationem meam tibi Domino offerens. Observes porro velim, Hebraicam Scripturam hic quoque quatuor litterarum voce Dominum exprimere. Te vero Dominum deprecans dicebam: « Tempus beneplaciti, Deus; » sive, secundum Symmachum: « Tempus reconciliationis. Deus, in multitudine misericordiae tuæ exaudi me. » Nam si alias vox tua Patris mei mihi hæc testificata est: « Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui²⁴; » nunc maxime tempus beneplaciti est: quare precor ut in multitudine misericordiae tuæ exaudias me, et in veritate salutis tuæ serves me. Non huinanam quippe postulo salutem, sed veram. Talis porro est quæ ex te provenit, qua me rogo eripi a luto ut non insigar. A quo luto, nisi de quo superius dicebam: « Infelix sum in limo profundi, et non est substantia? » Nam qui superius iimus profundi dictus est, hic lutum vocatur. His porro significat solutionem corporis in morte, de qua in alio sic loquebatur: « Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem²⁵. » Qui igitur a morte detinentur, corruptionem passi, in eaque constituti, cum in ea permanserint, infixi sunt in luto: ego vero etiamsi descendenter, ad lutum usque humilians meipsum, precor tamen his verbis: « Eripe me de luto, ut non insigar. » Quæ porro subsequuntur, virtutes in ipsa morte sitas denotant, a quibus eripi se rogat dicens: « Liberer ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum. Non me de-

A ταῦτα ἐπληροῦτο, οἵτε λοιπὸν αἰρομένου τοῦ νυμφίου καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐνήστευον. Ἐφ' οὓς οὐκ ἀπεικόδην καὶ αὐτὸν προορῶντα, ὡς μιχρὸν ὑστερὸν ἀπολλοτριώμένος ἔσται αὐτοῖς, καὶ ὡς τὸ πᾶν ἔθνος τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξαίτησται, καὶ ὡς Πέτρος αὐτὸν ἀρνήσεται, καὶ τοιαῦτα κατ' αὐτὸν ταλημηθήσεται, ὥστε σκότος διαλαβεῖν τὸ περιέχον, ἥπιόν τε αὐτὸν σκοτισθῆναι, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ νεύσησθηναι, ἀνατραπῆναι τε πάντα τὰ πάλαι τοῦ Ἰσραὴλ σεμνὰ, λέγω δὲ τὴν βασιλείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἱερωσύνην καὶ τὰ « Ἁγια τῶν ἀγίων» πάντων τε τούτων ἀποδολῆν καὶ ἀνατροπῆν ἀθρόαν γενέσθαι· τούτων ἔνεκα οὐκ ἀπεικόδην καὶ αὐτὸν καταπονεῖν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ τιθέναι τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ σάκκον ἐφ' ὃ καὶ ἔχειται τοῦτον οἱ ἀσεβεῖς, ἀπὶ Β παραδολῆς ταῖς κατ' αὐτοῦ διηγήσεσιν ἀδολεσχοῦντες· καὶ τὸν μὲν ἄλλον καιρὸν τῆς ἡμέρας, ἐν ταῖς πύλαις συναγόμενοι, τοὺς δι' αὐτῶν διερχομένους ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς ἐπιάλινων· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς τροφῆς, οἵνῳ καὶ μέθῃ σχολάζοντες, φόδας συνετίθεσαν κατ' αὐτοῦ. Διὸ συνεκάπιπτεν ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ,

C « Κάγὼ δὲ ἡ προσευχὴ μου πρὸς σὲ, Κύριε, καὶ τος εὐδοκίας, ὁ Θεός· ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπάκουσον μου. » Οἱ μὲν ἔχειταις, φησι, καὶ διέσυρον τὰς ἐμάς κακώσεις· ἔγὼ δὲ προσεκαρτέρουν, τὴν ἐμὴν προσευχὴν σοι τῷ Κυρίῳ προσαναφέρων. Τῆρει δὲ, ὡς καὶ ἐνταῦθα τὸν Κύριον διὰ τοῦ τετραγράμμου τὴν Ἐβραϊκὴν ἐπιστομάνεται γραφῇ. Εὐχόμενος δὲ πρὸς σὲ τὸν Κύριον ταῦτα ἔλεγον· « Καίρος εὐδοκίας, ὁ Θεός· » ή, κατὰ τὸν Σύμμαχον· « καιρὸς διαλλαγῆς. Ὁ Θεός, ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπάκουσον μου. » Εἰ γάρ καὶ ποτε διλοτε ἡ σῆ τοῦ Πατρὸς ἐμπατρύρησε φωνὴ λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐνῷ ηὐδόκησα. » Ἄλλα νῦν μάλιστα καιρὸς ἐστὶ τῆς εὐδοκίας· διὸ ἰκετεύω ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἔλεους σου ἐπακούσαν μου, καὶ ἐν ἀληθείᾳ τῆς σωτηρίας σου σῶσαι με. Οὐ γάρ ἀνθρωπίνης δέομαι σωτηρίας, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς· Τοιαῦτη δὲ ἐστιν ἡ παρὰ σοῦ, καθ' ἣν σωθῆναι ἰκετεύω ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπαγῶ. Ποιοῦ δὲ πηλοῦ, ή περιόλι ἀνωτέρου ἔλεγον· « Ἐνεπάγηνες ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἐστιν ὑπόστασις; » Ή γάρ ἀνωτέρου λεγεῖσθαί ίλιος βυθοῦ ἐνταῦθα πηλὸς ὀνόμασται. Σημαντεῖ δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ λύσιν, περὶ ής ἐν ἐτέρῳ ἔφασκεν· « Οὐκέτι κατατελεῖψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν φόην, οὐδὲ δώσεις τὸν δοιόν σου ίδειν διαφθοράν. » Οἱ μὲν οὖν ὅπο τοῦ θανάτου κρατηθέντες, διαφθορὰν ὑπομείναντες καὶ ἐν φθορᾷ γενόμενοι, ἐναπομείναντες τε αὐτῇ, ἐνεπάγησαν εἰς τὸν πηλόν. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ κατῆλθον κενώσας ἐμαυτὸν μέχρι τούτου· ἀλλ' ἰκετεύω λέγων· « Σῶσόν με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπαγῶ. » Τὰ δὲ ἐξῆς ἐπιλεγόμενα τὰς ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ δυνάμεις παρεστησαν· ἀφ' ὧν βυθοῦνται ἐνέχεται λέγων· « Τυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τῶν βαθέων τῶν ὑδάτων. Μή με καταποντισάτω καταιγίς, μηδὲ κατα-

²⁴ Matth. iii, 17; xvii, 5. ²⁵ Psal. xv, 10.

πάντως με βιθός. » Ταῦτα δὲ τὰ οὐδαταὶ τοῦ εἰναῖς κύτοις καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεντῶν θέλησιν, κατὰ τὸ· « Σῶσόν με, ὁ Θεός, διτὶ εἰσῆλθοσαν οὐδαταὶ ἔως ψυχῆς μου· Ἐνεπάγην εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδετεσίς· Ἡλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ καταιγίς κατεπόντισέ με. » Ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν προτέρων τὴν κάλιδον αὐτοῦ τὴν εἰς ταῦτα παρίστη, διὰ δὲ τῶν μετὰ χειρας τὴν ἀπὸ τούτων ἐπάνοδον. « Ρυσθήσῃ· γάρ φησιν « ἐκ τῶν βαθέων τῶν οὐδάτων καὶ μή με καταποντισάτε καταιγίς οὐδατος, μηδὲ καταπέτω με βιθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ’ ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Τὰς μὲν γάρ λοιπὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, καὶ τὸ φρέαρ συνέσχε καὶ ἀπέκλεισε τῷ ξαυτοῦ στόματι. Φρέαρ δὲ στόμα ἔχον αὐτὸς ἀν λεχθεῖν ὁ θάνατος, ὁ ἐξ αἰῶνος πάντας καταπεπωκὼς τοὺς εἰς αὐτὸν καταπεπωκότας, καὶ μετὰ τὸ καταπιεῖν ἐνδακών, ὥσπερ καὶ ἀποκλίσας τὸ ξαυτοῦ στόμα, πρὸς τὸ μή τινα παλινδρομῆσαι. Ἐπ’ ἐμοῦ δὲ μὴ γένοιτο τοῦτο. Διὸ ἀντιβολῶ στὸν Πατέρα λέγων· « Μή με καταποντισάτω καταιγίς οὐδατος, μηδὲ καταπιέτω με βιθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ’ ἐμὲ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Μηδὲ ἐπιπωμάσαι μοι φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Καὶ νῦν μὲν οὐδάτων μέμνηται καὶ βιθῶν καὶ φρέατος· ἐν δὲ τῷ καὶ φαλμῷ τὰ αὐτὰ ταῦτα σημαίνων, ἑτέροις δύναμασι κέχρηται λέγων· « Ρύσαι ἀπὸ φορφαλας τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου. Σῶσόν με ἐκ στόματος λέοντος, καὶ ἀπὸ κεράτων μονοκερώτων τὴν ταπείνωσίν μου. » Καὶ ταῦτα γάρ περ τῶν ἐν τῷ καλουμένῳ φόρῃ δυνάμεων ἀντικειμένων λέλεχται, ὡς τοὺς τόπους διηγούμενοι παρεστήσαμεν.

« Εἰσάκουσόν μου, Κύριε, ὅπε χρηστὸν τὸ Ἐλεός; σου· κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ. » Καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ παρ’ Ἐβραίοις ἀνεχωρήσαντο τὸν ξαυτοῦ Πατέρα ὁ Σωτὴρ ἐπικαλεῖται λέγων· Ἐπειδὴ τάδε καὶ τάδε ἥτησα, ἵνα μὴ ἐμπάγω εἰς τὸν πηλὸν, καὶ διὰς ρυθείην ἐκ τῶν βαθέων τῶν οὐδάτων, τὰ τε ταῦτοις ἔξης, τούτου χάριν ἐπίνευσόν μου τῇ δεήσει, Ὁ Κύριε, « θεὶ χρηστὸν τὸ Ἐλεός; σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐπίβλεψον ἐπ’ ἐμέ. Μή ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδός σου. » Ἐν οἷς παραχαλεῖ ἐπιβλέψαι, καὶ μή ἀποστρέψαι τὸ πρόσωπον ἐξ αὐτοῦ· Ἡν. ὥσπερ μέγας ἄγωνοθέτης δοκιμάσῃ τὸν ἀγώνα διὰ πέτσην καὶ τὴν θνητούντην καὶ τὴν ταπείνωσιν, ἐφ’ ἥση σεμνυνόμαγος ἄξιοι τὸν Πατέρα μή ἀποστρέψαι τὸ πρόσωπον ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐπιβλέψαι εἰς αὐτόν. Εἴτα ἐπιλέγει· « Οὐτὶ θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουούσον μου» ἥση κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Οὐτὶ στενόγυ μοι, ταχὺ ἐπάκουούσον μου. » Νοήσεις δὲ καὶ τούτου τὴν διάνοιαν ἐπιστήσας ὅπως εἴρηται τὸ, « Στενή καὶ τεθλιμμενή ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ διλίγοις εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι’ αὐτῆς. » Πρώτος γαῦν αὐτὸς τὴν στενήν αὐτὴν καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδεύσας ἐλεγεν· « Οὐτὶ στενή μοι, » καὶ, « θεὶ θλίβομαι, ταχὺ ἐπάκουούσον μου» Ἐδήλου δὲ καὶ διὰ τῶν ἐμπροσθεντῶν θλίψεων ξαυτοῦ καὶ τὴν

A mergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum. » Hæ vero aquæ, et dracones in ipsis degentes, superius indicabantur in illo: « Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundii, et nod est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Sed prius quidem ejus in aquas descensus declarabatur; in his autem regressus inde notatur. « Liberer, inquit, de profundis aquarum, et non me denegat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. » Cæteras quippe hominum animas mors absorpsit, et prævaluit, ac puteus ursit, et conclusit ore suo. Puteus autem ore instructus, ipsa mors esse dicatur, quæ ab initio omnes iathuc delapsos deglutivit: et postquam deglutivit, mordit, ac si occlusisset os suum, ne quis inde reverteretur. Mecum autem ne pari modo agatur. Quare tibi Patri supplico dicens: « Non me denegat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum; » sive secundum synmachum: « Neque obturet super me puteus os suum. » Et iam quidem aquas, profunda et putreum memorat: in vicesimo autem primo psalmo eadem ipsa aliis vocabulis indicat dicens: « Erue a fratre, Deus, animam meam, et de manu canis unigenitam meam. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam »²⁷. « Et hæc de adversariis potestatibus in inferno, ut vocant, degentibus dicta sunt, ut in hujusmodi locorum explicatione declaravimus.

VERS. 17-21. « Exaudi me, Domine, quoniam benigna es misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. » Hic quoque ineffabiliter apud Hebreos voce Servator Patrem suum invocat dicens: Quia haec et illa rogavi, ut ne infigar in luto, ut liberer a profundis aquarum, et cetera quæ sequuntur, ideo annue obsecrationi meæ, o Domine, « quoniam benigna es misericordia tua, et secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Ne avertas faciem tuam a puerō tuo. » Quibus rogat ut respiciat, nec avertat faciem suam a se, ut quasi magnus agonotheta probet quod certamen subierit, quam patientiam et humilitatem: de qua gloriatuſ, Patrem rogat ut ne avertat faciem suam, sed se respiciat. Dehinc subiungit: « Quoniam tribulor, velociter exaudi me; » sive secundum Aquilam, « Quia angustum mihi, velociter exaudi me. » Hanc porro sententiā intelleges, si consideres quod dictum est: « Angusta et arcta via est quæ dicit ad viam, et pauci sunt qui ingrediuntur per eam »²⁸. Ipse igitur, qui primus hac angusta et arcta via incessit, dicebat: « Quoniam angusta mihi, » et, « quoniam tribulor, velociter exaudi me. » In superioribus quoque tribulationem et angustum suam sic declarat: « Et

²⁷ Psal. xxI, 21, 22. ²⁸ Matth. viii, 14.

operui in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi. Et posui vestimentum meum saccum. » Patrem itaque rogabat haec ut respiceret et consideraret quæ pro nobis certamina sustinuerit. Quare dicebat : « Intende animæ meæ, et libera eam. » Deinde vero recte facta ostendens sua, quæ ut ille respiciat obsecrat, pergit : « Propter inimicos meos eripe me. Tu scis improperium meum et confusionem meam, et reverentiam meam. » Quenadmodum enim supra dicebat : « Tu scis insipientiam meam, et delicia mea a te non sunt abscondita ; » sic et nunc, tua, inquit, cognitione digna sunt impropria mea. De illis quoque superius agebat dicens : « Opprobria exprobantium tibi cederunt super me. » Quandoquidem igitur ex iudicio tuo et nutu opprobria sustinui et ignominia plenam passionem, ideo dico : « Tu scis improperium meum et confusionem meam et reverentiam meam. » Confusionem nosti meam, nou indignam notitia tua, et reverentiam seu pudorem, quem sustinui, cum « dorsum meum dedi ad flagella, et faciem meam ad alapas. » Neque pari atque ego ratione cruciantes me nosti : neque enim illi cognitione tua digni. Quare de illis dico : « Contra te sunt omnes qui tribulant me. » Ita porro contra te sunt, ut contraria tibi eligentes, meque cruciant, nihil utilitatis ex ministerio meo nacti, atque in suam perniciem cruciant. Addit postea : « Improperium exspectavit cor meum et miseriam. » Quod clarius interpretalus Symmachus est dicens : « Improperium confregit cor meum, et dolebam ; » Aquila vero, « Improperium, inquit, contrivit cor meum, et desperatus sum. »

Vers. 22-25. « Et sustinui qui simul contrastaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni. Et dederunt in escam meani fel, et in siti mea potaverunt me acetum. » Secundum Symmachum autem : « Et exspectabam qui simul contrastaretur, et non fuit; et consolantem, et non inveni. Et inficiebant in cibum meum fel, et in siti mea potaverunt me acetum. » Discipulos ejus tempore passionis, ipso derelicto, effugisse, neque tamen dolore vacuos fuisse, docet Evangelium. Cum enim Petrus flevisse amare scribatur; ac reliqui congregati in domo una latuisse propter metum Iudeorum ferantur; nequaquam dolore vacui erant. Hæc igitur de choro apostolorum dicta fuisse putare consentaneum non est; sed de cruciantibus illum de quibus dictum : « Contra te sunt omnes qui tribulant me. » Ego quippe omnia pro illorum salute agebam, operiens in jejunio animam meam, sacco utens indumenti loco; illi vero iis contraria perpetrabant, modo exprobraentes traducentesque jejunia mea, mox in compotationibus suis contra me psallentes, ac omnia potius agentes, quam ut mecum contrastarentur. Ego vero pro illis dolore affliciebar; illi vero non una mecum dolabant et angebantur: nec quispiam inter illos fuit qui me consolaretur. Sed nihil

A στένωσιν λέγων· « Καὶ συνεκάλυψα ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐγενήθη εἰς ὄντεισμοὺς ἔμοι. Καὶ ἐθέμην τὸ ἑδυμά μου σάκκον. » Ἐπὶ τούτοις ὡς καὶ παρεκάλει τὸν Πατέρα ἐμβλέψαι καὶ θεάσασθαι τοὺς δόθους ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε· διὸ ἐλεγεῖ· « Πρόσχες τῇ ψυχῇ μου, καὶ λύτρωσαι αὐτήν. » Εἴτα δεικνὺς αὐτῷ τὰ κατορθώματα οἵς ἐμβλέψαι παρεκάλει, ἐπιλέγει· « Ἔνεκα τῶν ἔχθρῶν μου ῥῦσαι με. Σὺ γινώσκεις τὸν ὄντεισμόν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου. » Ως γάρ ἀντέρω ἐλεγεῖ· « Σὺ ἔγκως τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειαι μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύθησαν»· σύντα καὶ νῦν τῆς σῆς, φησί, γνώσεως τυγχάνουσιν ἅξια οἱ ὄντεισμοί μου. « Ἐδήλου δὲ περὶ τούτων καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν λέγων· « Καὶ οἱ ὄντεισμοὶ τῶν ὄντεισμάτων σε ἐπέπεσαν ἐπ’ ἐμέ. » Ἐπει τοίνυν οἱ χρίστες καὶ σῷ πνεύματι τοὺς ὄντεισμοὺς ὑπέμεινα, καὶ τὸ μεστὸν αἰσχύνης τὸ πάθος, διὰ τοῦτο φημι· « Σὺ γινώσκεις τὸν ὄντεισμόν μου καὶ τὴν αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου. » Τὴν μὲν ἐμήν οἶδας αἰσχύνην οὐκ οὔσαν ἀναξίειν τῆς σῆς γνώσεως. Καὶ τὴν ἐντροπήν μου, ἦν ὑπέμεινα, « τὸν νῶτόν μου δόὺς εἰς μάστιγας καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς φατισματα, » γινώσκεις. Οὐκέτι δὲ ὅμοιας ἐμοὶ τοὺς θλίβοντάς με γινώσκεις· οὐ γάρ τῆς σῆς τυγχάνουσι γνώσεως ἅξιοι. Διὸ περὶ αὐτῶν φημι, « Ἐναντίον σοῦ πάντες οἱ θλίβοντές με. » Οὖτα δέ εἰσιν ἐναντίον σοῦ, ὡς τὰ ἐναντία σοι προηρημένοι· θλίβουσι δέ με μηδὲν ὡφελούμενοι ἐκ τῆς ἐμῆς θεραπείας, καὶ θλίβουσι διὰ τῆς αὐτῶν ἀπωλείας. Εἰτ' ἐπιλέγει· « Ὁνειδισμὸν προσεδόκησεν ἡ καρδία μου καὶ ταλαιπωρίαν· » δὴ σαφέστερον ἡρμήνευσεν ὁ Σύμμαχος εἰπών· « Ὁνειδισμὸς κατέαζε τὴν καρδίαν μου, καὶ συνέτριψε τὴν καρδίαν μου, καὶ ἀπεγνώσθην. »

C « Καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξεν, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὑρόν. Καὶ ἐδωκαν εἰς τὸ βρύμα μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίκαιαν μου ἐπότισθεν με δῆσος. » Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Καὶ ἀνέμενον συλλυπούμενον, καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρηγοροῦντα, καὶ οὐχ εὑρισκον· Καὶ ἐνέδαλλον εἰς τὴν τροπὴν μου χολὴν, καὶ ἐν τῇ δίψῃ μου ἐπότισθεν με δῆσος. » Ότι μὲν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καταλιπόντες αὐτὸν, ἐρυγον κατὰ τὸν πάθους καιρὸν, δημας δὲ ἀκτὸς λύπης οὐκ ἤσαν, διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον. Ότε γάρ Πέτρος ἀναγέραται ἀποκλαυσάμενος πικρῶς, οἱ τε λοιποὶ συνηγμένοι καὶ ὑφ' ἔνα κρυπταῖόμενοι οἶσον διὰ τὸν φέρον τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἔξω λύπης ὑπῆρχον. Οὐδὲ ἀν οὐν ἀρμόσεις ταῦτα περὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων λέγεσθαι, ἀλλὰ περὶ τῶν θλίβοντων αὐτὸν, περὶ ὧν ἐλεγεῖν· « Ἐναντίον σοῦ πάντες οἱ θλίβοντές με. » Εἴγω μὲν γάρ πάντα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν αὐτηρίας ἐποίουν, καλύπτων ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν μου, σάκκῳ τε ἐνδύματι· χρώμενος· οἱ δὲ τὰ ἐναντία τούτοις ἐπραττον, τοτὲ μὲν ὄντεισοντες καὶ διασύροντες τὰς ἐμὰς νηστείας, τοτὲ δὲ ἐν ταῖς παροινίαις αὐτῶν κατ' ἐμοῦ φάλλοντες, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ συλλυπούμενοι. Κάγγη μὲν ὑπὲρ αὐτῶν ἀλγῶν ἐλυτούμην· εἰ δὲ οὐ συνήλγουν μοι, οὐδὲ συνέπασχον· ἀλλ' οὐδὲ παράκλητός τις αὐτῶν εἰς ἐμήν παραμυθίαν εὑργέτε.

Πά τα δέ τὰ κατ' ἐμοῦ ἐγχειροῦντες, εἰς μὲν τὸ βρῶ-
μά μου χολὴν ἔβαλλον, καὶ τοι προφάς αὐτοῖς ἐμοῦ
πλωσίας παρεχομένου· δικώντι δέ μοι δῖος ἀντὶ πο-
τοῦ προσέφερον. Τοιαύτην δέ μοι ἐκέρνων χολὴν
ἔποιαν ἐδήλου δ προφητικὸς λόγος εἰπών· « Πώ;
ἐστράφης εἰς πικράν, τὸ ἄμπελος τὸ ἀλοτρία; » Νοή-
τεις δὲ ὅπις τρέψεται δ Συντῆρος ἡμῶν ἐπακούων αὐ-
τεῖς λέγοντος· « Ἐπεινῶν, καὶ ἐδώκατε με φαγεῖν·
ἔδιψαν, καὶ ἐποιεσατέ με· » Εἰ δὲ ἀντὶ τροφίμων
καρπῶν τῶν διὰ εὐσεβοῦς βίου πικράς τις προσφέροις
κατ' αὐτοῦ βλασφημίας, τῇ τε διδασκαλίᾳ αὐτοῦ παρ-
εμπλέκοις ἀθεα καὶ φευδῆ δόγματα, οὗτος εἰς τὸ
βρῶμα αὐτοῦ χολὴν ἐμβάλλει, καὶ δικώντι οἶνον ἐκ-
τροπίαν τὸν ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρατετραμένον
θίνωσιν. Τοιαύτην δὲ ἑθέσπιζε περὶ τοῦ Ιουδαίων λαοῦ
Μωϋσῆς ἐν μεγάλῃ ὥδῃ προφητηκῶς ἀναφωνῶν καὶ
λέγων· « Ἐξ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων τὸ ἄμπελος αὐ-
τῶν, καὶ τὸ κληματίς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· τὸ σταφύλι
αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βύτρους πικρίας αὐτῶν. » Ἔν-
θεν εἰκότως τοῖς αὐτοῖς καὶ διὰ Ἡσαΐου καταμέ-
φεται τὸ Πνεῦμα λόγον· « Ἐμεινα ἵνα ποιήσῃ σταχυ-
λήν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας· » Καὶ πάλιν· « Ἐμεινα ἵνα
ποιήσῃ κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύ-
νην, ἀλλὰ κραυγὴν. » Ἐργοὶς τοιγαροῦν καὶ πρά-
ξεις, πικρῷ τε λόγῳ καὶ βίᾳ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμα
τοῦ Σωτῆρος χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν αὐτοῦ ἐποιη-
σαν αὐτὸν δῖος· Ἐπει δὲ ἔδει καὶ κατὰ τὴν ιστορίαν
τὴς προφητείας ἀποπληρώθηναι λόγον, κατὰ τὸν
καιρὸν τοῦ πάθους αὐτοῦ ιστορεῖ ὁ εὐαγγελιστής λέ-
γων· « Μετὰ τοῦτο εἰδὼν δὲ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα τετέ-
λεσται ἡδη, ἵνα πληρωθῇ τὸ Γραφή, λέγει· Διψῶ. Λε-
χάνην ἔκειτο δῖος μετῇ. Σπόγγον εὖν μεστὸν ποιή-
σαντες δῖος μετὰ χολῆς καὶ ὑστάπι περιθέντες
προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. » Οὐτε οὖν Ἐλαθεν δὲ
Ἰησοῦς τὸ δῖος μετὰ τῆς χολῆς, εἶπε· Τετέλεσται
καὶ αὐτῇ τὸ Γραφή. Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, ἀφῆκε
τὸ πνεῦμα. » Καὶ ἐπειδὴ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέ-
δωκε τὸ πνεῦμα μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς Γραφῆς,
εἰκότως καὶ ἐν τῷ φαλμῷ μέχρι τούτου τὰ ἑαυτοῦ
περιγράφει πάθη. Εἰτ' ἐντεῦθεν δόποια μετελεύσεται
αὐτοῖς θεσπίζει· « Γεννηθήτω τὸ τράπεζα αὐτῶν ἐνώ-
πιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόστοιν καὶ εἰς
σκάνδαλον. » Ωσπερ κατὰ τινὰ συνήθειαν, τὰ μέλ-
λοντα ὡς παρφυγχότα προφέρεσθαι εἴωθεν τὸ Γραφή.
ἀρτίας γοῦν Ἐλεγε τῷ, « Εδώκαν εἰς τὸ βρῶμά μου
χολὴν, » ἀντὶ τοῦ, δώσουσι, « καὶ εἰς τὴν δίψαν
μου ἐπότισάν με δῖος· » ἀντὶ τοῦ, ποτίσουσι.
Καὶ ἀλλαγοῦ δὲ ὁμοίως εἰρηται· « Διεμερίσαντο τὰ
ἱμάτια μου ἐσυντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβα-
λον κλήρον· » καὶ πάλιν· « Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς
τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχοντες συνήθθοσαν ἐπὶ τὸ αὐτό,
κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. »
Ὕροις γάρ καὶ ταῦτα μέλλοντα γίγνεσθαι ὡς ἡδη
παρφυγχότα προανεψωνείτο. Οὕτω καὶ διὰ νομίζε-
ται προστακτικῶς τὴν εὐκτικῶς λέγεσθαι, καὶ ταῦτα
προφητικῷ τρόπῳ προαγορευτικῶς ἐξακούεται· εἰς

contra me non aggredientes, in escam meam fel in-
jicerunt, etiamsi ego lautos illis cibos apposuissem: si-
lenti vero mihi acetum pro potu offerebant. Hu-
iusmodi vero mihi fel miscebant, quale declarat pro-
pheticus sermo dicens: « Quomodo conversa es in
amaritudinem, vitis aliena ²¹? » Quomodo autem
alatur Servator noster, intelliges si ipsuni audias
dicentem: « Esurivi, et dedistis mihi manducare; si-
tivi, et dedistis mihi bibere ²². » Quod si pro fru-
ctibus ad alendum opportunis, per piam vitam
prohibitis, acerbas contra ipsum blasphemias quis
proferat, et doctrinæ ejus athea et falsa dogmata
admisceat, is ad escam ejus fel injicit, et slienti
vinum, vappam a recta via deflectentem offert. Hæc
autem de Judaico populo Moyses in magno cantico
prophetice vaticinatus est, hæc vociferans: « Nam
ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes ejus
ex Gomorrha. Uva eorum, uva sellis, botrus amari-
tudinis eorum ²³. » Hinc similiter Spiritus eos per
Isaiam arguit dicens: « Exspectavi ut saceret uvam,
fecit autem spinas ²⁴; » et rursum: « Exspectavi ut
saceret iudicium, fecit autem iniquitatem, et non
justitiam sed clamorem ²⁵. » Operibus ergo et re-
bus gestis, acerbo sermone et vita dederunt in
escam Servatori fel, et in siti ejus potaverunt cum
aceto. Quia vero secundum historiam quoque propheticæ
sermonem impleri oportuit, hæc de tempore pas-
sionis ejus narrat evangelista dicens: « Postea sciens
Jesus quia omnia consummata sunt iam, ut consum-
maretur Scriptura, dixit: Sitio. Vas erat positum
aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto
cum felle et hyssopo circumponentes obtulerunt
ori ejus. Cui ergo accepisset acetum cum felle,
dixit: Consummata est et hæc Scriptura. Et, incli-
nato capite, tradidit spiritum ²⁶. » Quoniam vero
inclinato capite tradidit spiritum post consumma-
tionem Scripturæ, jure in psalmo ad hoc usque
tempus cruciatus circumscribit suos. Deinde vero
quæ ipsis mala eventura sint vaticinatur: « Fiat
mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retric-
tionem et in scandalum. » Quasi ex consuetudine
solet Scriptura futura quasi præterita vaticinari;
quare iamjam dicebat: « Dederunt in escam nucam
fel, » ac si diceret, dabunt; « et in siti mea pota-
verunt me aceto, » id est potabunt. Alibi quoque
similiter dicitur: « Diviserunt sibi vestimenta
mea, et super vestem meam miserunt sortem ²⁷; »
ac rursum: « Astiterunt reges terræ, et principes
convenierunt in unum adversus Dominum et adver-
sus Christum ejus ²⁸. » Nam similiter hæc que
futura erant, quasi jani præterita præsumuntiabantur.
Pari ratione quæcumque putantur imperando aut
optando dici, propheticō more præsumuntiari putan-
dum est: qualia sunt hæc quæ tractamus. Illud
enim: « Fiat mensa eorum, » intelligas, « siet: »
et illud: « Obscurerunt oculi eorum, » pro « obse-

²¹ Jerem. vi. 21. ²² Matth. xxv, 35. ²³ Deut. xxxii, 32. ²⁴ Isa. v, 2. ²⁵ ibid. 7. ²⁶ Joan. xix,
28-30. ²⁷ Psal. xvi, 19. ²⁸ Psal. ii, 2.

rabuntur; et sequentia similiter. Non enim consertaneum est, eum qui nobis præcipit ut malum pro malo non reddamus, sed precemur pro iis qui nobis molestiam creant, et ut benedicamus, nec exsecremum, inimicosque diligamus, hujusmodi mala aliis imprecari. Non optativo igitur, neque imperativo modo, sed secundum traditam rationem hæc prophetice pronuntiata sunt. Pro iis enim quæ contra me ausi perpetrarunt, hæc ipsos excipient: mensa eorum illis non ad suppeditandum cibum erit, sed in laqueum, et in retributiones et in scandalum, quia dederunt in escam meam fel. Mensam porro Judaici populi quam dixeris esse, nisi divinitus inspiratas Scripturas, quas meditari et memoriter proferre solent? Quarum contemplatio et intelligentia, animarum rationabilium escam complicitur, dictio autem mensæ loco est.

καὶ ἀποστοματίζειν εἰώθασιν; διὸ οὐ μὲν θεωρίᾳ καὶ οὐ νόησις, ψυχῶν τροφὴν λογικῶν περιέχει, οὐδὲ ἐργατικὰς χώραν περιέχει.

Hanc itaque mensam eorum, nempe obviam divinarum Scripturarum lectionem, ipsis in laqueum, et in retributiones et in scandalum fore prænuntiat; atque non natura talem esse, sed ipsis hujusmodi futuram. Id enim his verbis significatur: « Coram ipsis fiat mensa eorum in laqueum et in retributio-nes et in scandalum. » Hoc autem opere in illis compleetur. Divinas namque Scripturas legentes, exinde laqueis complicantur: earum quippe dicta præter veram scientiam excipientes, rectunque verborum sensum evertentes; iis ad non credendum Servatori seducti sunt. Imo etiam mensa eorum ipsis in retributiones vertitur. Quod enim lectiones non intelligent, vel inde facinorum suorum in ipsum pœnas luunt. Quare Symmachus pro illo, et in retributiones, vertit, et in supplicium; quin etiam in scandalum coram ipsis mensa eorum vertitur. Nuda quippe verba legentes impingunt, arcunum eorum sensum non capientes. Exempli causa, cum adiungit, ut, adveniente Christo, simul pascet lupus cum agno, et pardus cum bœvo accubabit, leo et bos comedenti paleas⁸⁸; hæc et similia non intelligentes, adveniente Christo in hæc impingunt; quia hæc non sensibili modo in ejus adventu contigerunt. Sic ergo prædicta eorum mensa sicut coram ipsis in laqueum, et in retributiones et in scandalum. Hæcque passi sunt, quia obscurati sunt oculi corum ut non viderent, quia respuerunt lucem illuminantem omnem hominem, et quia oculi habentes non videbant, et aures habentes non audiebant. Incrassatum enim est cor eorum; secundum Isaiam, et oculos obturauit, auresque aggravarunt⁸⁹. Quare hic prænuntiatur: « Obscurantur oculi eorum ne videant. » Alium quoque casum eorum clare vaticinatur his verbis: « Et dorsum eorum semper incurva, id est, et incurvabis; et: « Eſſundis super eos iram tuam, scilicet, eſſundis; et: « Furor iræ tuæ comprehendat eos, nimirum,

A ἔστι τὸ μετὰ χείρας. Τὸ γάρ, « Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν, ἡ ἀκουστέον ἀντὶ τοῦ, « γεγνήσεται» καὶ τὸ, « Σχοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν, ἡ ἀντὶ τοῦ, « σκοτισθήσονται» καὶ τὰ ἔξης τούτοις παραπλησίως. Θύ γάρ ἔχει λόγον τὸν ἡμέν προστάττοντα μὴ ἀνταποδίδοντας κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ εὐλογεῖν καὶ μὴ καταράσθαι, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τοὺς ἔχθρούς, αὐτὸν τοιαῦτα κατεύχεσθαι ἐτέροις. Οὐκ εὐκτικῶς τοίνυν, οὐδὲ προστακτικῶς, κατὰ δὲ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον πρωτεικῶς καὶ ταῦτα λέλεκται. Ἀνθ' ὧν γάρ τε τολμῆταις καὶ διεπράξαντο κατ' ἐμοῦ, τοιαῦτα αὐτοὺς διαδέξεται· ἡ τράπεζα αὐτῶν ἔσται αὐτοῖς οὐκ εἰς παράθεσιν τροφῆς, ἀλλ' εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις καὶ εἰς σκάνδαλον, ἀνθ' ὧν ἔν δικαιοντας εἰς τὸ βρύμα μου χολήν. Τράπεζαν δὲ τοῦ Ιουδαίων θεούς τίνα δὲ εἴποις η τὰς θεοπνεύστους Γραφάς, ἀς μελετὴν ἀντιτίθεταις, ψυχῶν τροφὴν λογικῶν περιέχει, οὐδὲ λέξις ἐργατικῶν χώραν περιέχει.

C Ταῦτην τοίνυν τὴν τράπεζαν αὐτῶν, τὴν πρόσχειρον τῶν θεών Γραφῶν ἀνάγνωσιν προσαγορεύεις ἔσεσθαι αὐτοῖς εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις καὶ εἰς σκάνδαλον· καὶ ἔσεσθαι αὐτὴν τοιαῦτην αὐτοῖς, οὐ φύσε: οὔσαν τοιαῦτην, ἀλλ' αὐτοῖς ἔσεσθαι τοιαῦτην. Τοῦτο γάρ σημαίνει ὁ λόγος εἰπούντος Ἐνώπιον αὐτῶν γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις καὶ εἰς σκάνδαλον. «Ἐργῷ δὲ τούτῳ εἰς αὐτοῖς πληροῦνται. Ταῖς γοῦν θεάσις Γραφῶν ἐντυγχάνοντες ἔξι αὐτῶν παγίσαι περιπείρονται, ἐτέρως ή κατὰ τὸν ἀληθῆ νοῦν ἐκλαμβάνοντες τὰς λέξεις, καὶ διαστρέφοντες τὸν ἐν αὐταῖς ὅρθον λόγον, ἔξι αὐτῶν τε εἰσάπισταις τοῦ Σωτῆρος περιπειρόμενοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις γίνεται αὐτοῖς ἡ τράπεζα αὐτῶν. Ἐν γάρ αὐτῷ τούτῳ τῷ μὴ συνιέναι τὰ ἀναγνώσματα, ἀπολαμβάνουσιν ὧν ἔδρασαν κατ' αὐτοῦ τὴν τιμωρίαν. Διόπερ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, « καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις, καὶ εἰς τιμωρίαν, ἥρμήνεσσεν. Ἀλλὰ καὶ εἰς σκάνδαλον γίνεται: ἐνώπιον αὐτῶν ἡ τράπεζα αὐτῶν. Σκανδαλίζονται γάρ ἐντυγχάνοντες φιλαὶ ταῖς λέξεις, καὶ μὴ συνιέντες τὴν ἐν αὐταῖς θεωρίαν· οἷον ἀκούοντες, ὡς, ἐπιστάντος τοῦ Χριστοῦ, συμβοσκήσεται λύκος μετὰ ἀρνύς, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφω, καὶ λέων καὶ βοῦς φάγεται ἄχυρα· ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ συνιέντες, σκανδαλίζονται ἐπὶ τῷ ἐληλυθότι Χριστῷ, διτι μὴ αἰσθητῶς ἐγένετο ταῦτα ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Οὕτως οὖν ἡ ἀποδοθέσσα αὐτῶν τράπεζα γέγονεν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς ἀνταπόδοσεις καὶ εἰς σκάνδαλον. Καὶ ταῦτα πεπόνθασιν, ἐπειδὴ περισκοτίσθησαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, διὸ τὸ παρητῆσθαι τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα δινθρωπον, καὶ ἐπειδὴ ὄφθαλμοὺς ἔχοντες οὐκέτι βλέποντας, καὶ ὑπὲρ ἔχοντες οὐκέτι βλέποντας. Επαχύνθη γάρ η καρδία αὐτῶν, κατὰ τὸν Ἰησαῖαν, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐκάμψασαν, καὶ τὰ ὄντα ἐδάρυναν. Διὸ προσαγορεύει φάσκων δὲ λόγος· «Σχοτισθήτωσαν οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. » Καὶ ἀλλο δὲ ἐνταργῶς συμβάντες αὐτοῖς θεσπίζει λέγων· « Καὶ τὸν νῦν τοιαῦτα διαπαντεδεσμογε-

⁸⁸ Isa. xi, 6. ⁸⁹ Isa. vi, 10.

ψους : ἀντὶ τοῦ, « συγκάμψεις » καὶ, « Ἐχεον ἐπ' αὐτὸν τὴν δργήν σου, » ἀντὶ τοῦ, « ἔχεσις » καὶ, « δοθυῖς τῆς δργῆς σου καταλάβοις αὐτοὺς, » ἀντὶ τοῦ, « καταλήψεις ». « Οπως δὲ καὶ ταῦτα μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν τόλμαν τῷ Ιουδαιών συμβένηται οὐνει, οὐδὲ δυσχερές καταμαθεῖν. Ηλάι μὲν γάρ διὰ τὰς εἰδώλων αὐτῶν ἔχθροις καὶ πολεμοίς πρὸς ὅλην καιρὸν ἐδουλούντο · εἰτ' αὐτίς τὴν οἰκείαν ἐλευθερίαν ἀλάμβανον · αὐτόνομοι τε καὶ αὐτοβασιλεύοις διετέλουν, τόλερον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον λατρείαν διατερχόντες· μετὰ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν ἐπιδουλήην, πάντων ἀθρόως ἐστερήθησαν· πολιορκίαν τε καὶ δουλείαν τὴν ὑπὸ Πωμαῖοις ὑποκείμαντες, διέμειναν οὖτα ταπεινοί, καὶ μηχετές ἀνανεύσαται δεδυνημένοι · δημήτης σημαίνει τῇ μετά κατεργατηριαῖς τηρητείᾳ ἐν τῷ λέγειν · « Καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντός σύγκαμψον. » Πρόσχες γάρ ὅπως εἰρηται τὸ, « διαπαντός » καὶ οὐ γάρ πρὸς δλίγον τὸνά χρόνον καθίσις ἀλλοτε ἐγένετο, ἀλλά, « διαπαντός », φησιν. 'Ανθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμήνευσε. « Καὶ τοὺς νῶτους αὐτῶν ἐνδελεχῶς ἀτόνωσον » δὲ Σύμμαχος · « Καὶ τὰς ἀσφυῖς αὐτῶν διαπαντός ἐξάρθρωσον. » Καὶ τούτο δὲ αὐτοῖς συνένη · ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ οὐκέτι μέτρῳ κατὰ τὸ παλαιὸν μετῆλθεν αὐτούς · τῇ πᾶσα δὲ ἀθρόως κατὰ αὐτῶν ἐξεζήθη. Διὸ ἐπιλέγεται · « Ἐχεον ἐπ' αὐτὸν τὴν δργήν σου, καὶ δὲ θυμὸς τῆς δργῆς : σοι καταλάβοις αὐτούς. » Τούτο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ δηλοῦνται ψαλμῷ τῷ φήσαντι · « Ἰνατί, δὲ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος ; » Καὶ δὲ θεοῦ δὲ Ἀπόστολος τούτοις συμβύνων ἐλεγεν · « Ἐφθασε δὲ ἐπ' αὐτούς τῇ δργῇ εἰς τέλος. » Πρῶτον οὖν τὴν τράπεζα αὐτῶν ἐγένετο αὐτοῖς; εἰς παγίδα · εἴτα οἱ ἄφθαλμοι αὐτῶν ἐσκοτίζοντο · εἴτα δὲ νῶτος αὐτῶν διαπαντός ἐκάμπτετο, τῆς τοῦ Θεοῦ δργῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐκχειμένης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀλλο τι γενήσεται αὐτοῖς προσαγορεύει φάσκων.

« Γενηθήτω ἡ ἐπαυλίς αὐτῶν ἡρημαθὴν » , ἀντὶ τοῦ, γενηθήσεται · καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν · ἀντὶ τοῦ, μὴ δύσεται. « Εδεις γάρ μηδὲ τοῦτο παρελθεῖν τὴν προφητείην γνῶσιν · ὡς δρα καὶ τῇ ἐπαυλίς αὐτῶν ἔσται ἐρημος · τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « ἀσίκητος » , τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « ἡρανισμένην. » Ἐπαυλίν δὲ αὐτῶν τὴν Ιερουσαλήμ ὄνομάζει, οὐκέτι Θεοῦ πόλιν οὖσαν, ἀλλ' αὐτῶν ἐπαυλίν. Διὸ καὶ ἐρημον αὐτὴν ἔσεσθαι φησιν · δημήτης δείκνυνται. Εἰτ' ἐπιλέγει · « Καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν, » ἐξ αὐτῶν δηλαδή τῶν πάλαι οἰκητόρων · δηλαδή αὐτὸς ἄφθαλμος· δηλαδή ἀλήθεια τοῦ λόγου παρίστησιν. Εἰ γοῦν τις ἀκρίκοτο εἰς τοὺς τόπους, θεοὶ διὸ τὴν ἐσχάτην ἐσημάντο τοῦ τόπου · Ιουδαίων δὲ οὐδένα τολμῶντα ἐπιβαίνειν τῇ πόλει, μήτε γε οἰκεῖν αὐτοῖς · ἀλλ' οὐδὲ οἰκησις Ιουδαικὴ περιλέπειται ἐν τῷ τόπῳ, ὡς τινα τῶν Ἐλλήνων οἰκεῖν ἐν αὐτῇ δύνασθαι. Διὸ λέλεκται · « Καὶ ἐν τοῖς σκηνῶμασιν αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν · τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον. » Ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν μή ἔστω ὁ κατοικῶν. » Ἀρότην γάρ ἐκ βάθρων πάτεις αὐτῶν αἱ σκηναὶ καὶ αἱ οἰκήσεις κατεστάφησαν. « Ορα τούτων δύσων ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἐρημίας τοῦ ἀγίου τόπου, ἀφανισμοῦ τῶν ακηνωμάτων αὐτῶν, τοῦ ζήνους παντελοῦς ταπεινώσεως,

« comprehendet. » Quomodo autem isthac post Iudeorum contra Servatorem nostrum audax facinus genti contigerint, non difficile intellectu est. Nam olim quidem, idololatriæ suæ causa, inimicorum et hostium servituti ad breve tempus tradebantur; deinde in pristinam libertatem restituebantur, ac sibi juris suisque regibus subditi degebant, templum, cultumque ibi ex Moysis lege præscriptum frequentabant; post insidiias vero contra Salvato-rent nostrum structas, omnibus consertim privati sunt: atque obsidione et servitute Romanis oppres-si, sic abjecti, ne quidem caput erigere audentes, remanserunt. Quod hac propheta significatur his verbis: « Et dorsum eorum semper incurva. » Attende vero ad illud, « semper. » Non enim ad breve tempus ut olim, sed « semper, » ait. Pro quo Aquila interpretatus est: « Et dorsa eorum indesinenter enervia; » Symmachus vero, « Et lumbos eorum semper debilita. » Quod etiam accidit illis; ira quippe Dei non cum mensura quadam, ut antiqui-lus, invasit eos; sed tota consertim effusa est. Quam-obrem additur: « Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuae comprehendat eos. » Hoc in alio item psalmo emuntiatur his verbis: « Utquid, Deus, repulisti in fine? » His etiam affinia habet divinus Apostolus: « Pervenit in eos ira in finem. » Primo itaque mensa eorum fuit ipsis in laqueum, deinde oculi eorum obscurati sunt; poste dorum eorum semper incurvatum est, effusa scilicet in illos ira Dei. Sub hæc autem aliud ipsis C eveniuntur vaticinatur dicens:

Vers. 26-29. « Fiat habitatio eorum deserta; » id est, siest: « ei in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet, » scilicet, non erit. At enim propheticam notitiam id præterire non oportuit, quod nempe habitatio eorum deserta futura sit; sive, secundum Symmachum, « inhabitabilis; » vel, secundum Aquila, « deleta. » Habitationem eorum vocat Jerosolymam, quæ non ultra civitas Dei est, sed eorum habitatio. Quare desertam fore dicit; quod ipso opere comprobatur. Subdit postea: « Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet, » ex priscis scilicet ineolis; quod ipsum etiam oculis rei veritas offert. Si quis enim loca adeat, extreum ibi solitudinem conspiciet; Iudeorum nullo auctente in D urbem accedere, nedum isthac habitare; imo etiam nullum ibi Iudeorum habitaculum relictum est ubi Graecorum quispiam habitare possit. Quapropter dictum est: « Et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet; » vel, secundum Symmachum, « in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. » Radicibus enim et a fundamentis omnia tabernacula et domicilia eorum excisa sunt. Animadverte igitur quod et quantum bic memorentur, sancti loci solidudo, evulsio ta-bernaculorum ipsorum, extrema gentis abjectio,

mentis eorum obscuratio, ignorantia divinarum Scripturarum; quae non alio tempore completa sunt, quam post impia sua in Christum Dei gesta. Quare horum causam secundum hæc prophetia narrat his verbis: « Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » etc. Omnia superioris enarrata ipsis eventura esse dicit, non propter idolorum cultum; sed quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. Tu namque secundum hanc prophetiam, « Percutiam pastorem, et dispergantur oves gregis ⁴⁰, » rationibus abs te cognitis percussisti. Unde apud Apostolum dicitur: « Si enim proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum ⁴¹. » Cui tradiderit eum, Isaías docebit his verbis: « Et Dominus tradidit eum peccatis nostris ⁴²: » quare factus est pro nobis maledictum. Nam cum peccatum non nos sit, Deus illum pro nobis effecit esse peccatum, ut nos simus justitia in ipso. Sed et homo fuit in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem: et vibice ejus nos sanati sumus ⁴³. » Plagas itaque et vibices accepit, et hæc omnia, Pater volente et permittente, passus est. Quamobrem in Zacharia propheta dictum est: « Framea, suscitare super pastorem meum, et super virum civem ejus. Percutiam pastorem, et dispergantur oves gregis ⁴⁴. » In Evangelio autem ipse Servator noster passioni vicinus discipulis prænuntiabat dicens: « Omnes vos scandalizabimini in me. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergantur oves gregis ⁴⁵. » In hoc similiter psalmo iis affinia dicuntur, nempe, « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. » Pater igitur proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Vi etiam et ratione quadam ipse est qui percussit, quia permisit ipsum talia perpeti. Illi vero non modo percusserunt, sed abs se abjecerunt et procul persecuti sunt eum: cum par fuisse saltem percussum expiere, et nosse Christum pro nobis mortuum esse, factum pro nobis maledictum; quem, cum non nosset peccatum, Deus pro nobis peccatum effecit, ut nos efficiamus justitia Dei in illo. Men inesse item oportet Isaiae vocum quæ sic habent: « Nomo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem: et Dominus tradidit eum peccatis nostris ⁴⁶; » et: « Quoniam ipse peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur ⁴⁷. » Quoniam vulneratus est, non alia de causa nisi propter peccata nostra, et infirmatus est propter iniquitates nostras. Illi vero nihil eorum cogitarunt, sed ejecerunt eum et abs se repulerunt, postulantes homicidiam, ac vitæ principem negantes. Ideo hic ait: « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Ego quidem pro ipsis vulnera excepti, purgatio eorum effectus, et redemptio pro peccatis eorum: illi vero mala sua

A σκοτισμοῦ τῆς διανοίας αὐτῶν, ἀνοησίας τῶν θελεῖ Γραμμάτων, καὶ οὐκ ἀλλοτε ἐπλήρωτο εἰς αὐτοὺς ἢ μετὰ τὸ ἀτενῆσαι εἰς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ἐπιλέγει τούτοις ἔξῆς τὴν αἰτίαν ὡδὲ φάσκουσα προφητεία· « Οτις ὁν σὺ ἐπάταξας, χτεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ δάλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν, » καὶ τὰ ἔξης. Τὰ προλεχθέντα πάντα συμβήσεσθαι αὐτοῖς φησιν, οὐ διά τινα εἰδωλολατρείαν, διὸν ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, χτεδίωξαν. Σὺ μὲν γάρ κατὰ τὴν λέγουσαν προφητείαν, « Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνίας, » διὸ ὅτις αὐτὸς οἵδας λόγους ἐπάταξας. « Οθεν εἰρηται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· « Εἰ γάρ τοῦ Ιδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφέστατο, διὸν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν. » Τίνι δὲ παρέδωκεν αὐτὸν, « Ήσαῖας διδάξει λέγων· « Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ἀμαρτίας ἡμῶν. » διὸ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Μή γνωτα γάρ αὐτὸν ἀμαρτίαν δὲ θεός διὰ τὴν ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποκήσεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθε δικαιοιστοῦν ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ καὶ δικηρωτὸς ἐν πληγῇ ὁν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν γέγονε· καὶ τῷ μίλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἴσθημεν. » Θύκουν καὶ πληγάς καὶ μώλυπτας εἰλήφε, καὶ ταῦτα πάντα πέπονθε, τοῦ Πατρὸς βουλομένου καὶ συγχωροῦντος οὗτας γίγνεσθαι. Διὸ ἐν μὲν Ζαχαρίᾳ τῷ προφήτῃ λέλεκται· « Ρομφια, ἐξεγέρθητε ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ’ ὄντρα πολιτηγενοῦντος αὐτοῦ. Ηλάταζον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήτω τὰ πρόβατα τῆς ποιμνίας. » ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἡμῶν πρὸς τῷ πάθει γενόμενος τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διεστέλλετο εἰπών· « Πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ. Γέγραπται γάρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνίας. » Καὶ ἐν τῷ μετὰ χείρας τοιχροῦν τούτοις συμφώνως εἰρηται τὸ, « Οτι δὲ ὃν ἐπάταξας, κατεδίωξαν. » Ηλάταζον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήτω τὰ πρόβατα τῆς ποιμνίας. » διὸ δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτὸς διὰ τοῦ συγχωρῆσαι τοις αὐτοῖς παθεῖν. Οἱ δὲ οὐκ ἐπάταξαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡλασαν ἐξ ἑαυτῶν καὶ μαχράν ἀπεδίωξαν αὐτόν· δέοντας καὶ παταχθέντα παραδέξασθαι· γνόντας, δὲ τὸν Χριστὸν διὰ τὴν ἡμῶν ἀπέθανεν, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα, καὶ διὰ μή γνώντα ἀμαρτίαν, αὐτὸν δὲ θεός διὰ τὴν ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποκήσεν· ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοιστοῦν Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Μνημονεῦσαι δὲ χρή καὶ τῶν Ησαίου φωνῶν, δι’ ὧν ἐλέγετο· « Ανθρώπος ἐν πληγῇ ὁν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· καὶ Κύριος παρέδωκε ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. » καὶ, « Οτι οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὁδοντάται. » διὰ τε ἐτραυματίσθη οὐ δι’ ἄλλο τι, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάξισται διὰ τὰς δινομίας ἡμῶν. Οἱ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν διενοθήσαν, ἡλασαν δὲ αὐτὸν καὶ ἀπεδίωξαν ἑαυτῶν, ἔχαιτησάμενοι μὲν τὸν φονέα, τὸν δὲ ἀφηγηγὸν τῆς ζωῆς ἀρνησάμενοι. Διὸ φησιν ἐνταῦθα· « Οτι δὲ ὃν ἐπάταξας, κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ δάλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἐγὼ μὲν γάρ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνεδεχόμην τραύματα, καθαρμὸς αὐτῶν γενόμενος, καὶ ἀντίψυχον διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν οἱ

⁴⁰ Zach. xiii, 7. ⁴¹ Rom. viii, 52. ⁴² Isa. liii, 6. ⁴³ Ibid. 5. ⁴⁴ Zach. xiii, 7. ⁴⁵ Matth. xvi, 31.

⁴⁶ Isa. liii, 6. ⁴⁷ Ibid. 4, 5.

δὲ προσθήκαν ἐμοὶ τὰ ἑαυτῶν κακά. « Ἐδωκαν, γοῦν εἰς τὸ βρώμα μαυροχόλην, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με δέξο». οὐ μόνον καθ' ὅν ἐπαπτούν ὑπ' αὐτῶν καιρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ταῖς κατ' ἡμούς βλασφημίαις παραμένοντες. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἀντὶ τοῦ, « προσθήκαν, » διηγήσονται, εἰρηται· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ἔγγονυτο. » Οὐ γάρ ἀπῆρξε τὸ διπάξ ποτὲ τραυματίσας αὐτὸν, καὶ τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ τολμῆσαι· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ κατορθώμασιν ἐγκαυχώμενοι τοῖς ἑαυτῶν τέκνοις, τὰ κατ' αὐτοῦ τολμήστας αὐτοῖς διηγοῦντο. « Ἐπει τοίνυν αὐτοὶ ταῦτην εἶλαντο τὴν μερίδαν, διώχαντες μὲν δὲ σὺν ἐπάταξις, ἀνομίας δὲ καὶ ἀσεβείας ἐφ' ἑαυτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν σωρεύσαντες. εἰκάστως ἐπιλέγεται τούτοις. » Πρόσθες ἀνομίαν ἔπι τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, « προσθήσεις. » Εσται γάρ αὐτοὶ κακῶν προσθήκη. Τὰ μὲν γάρ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμέν ἀνθρώποις γίγνεται, τὰ δὲ ἐκ τῶν ἐπακολουθῶντων ἔξιθεν τῷ ἐφ' ἡμέν. Διὸ λέλεκται που πρὸς τὸν Θεόν· « Μετὰ δοσοῦ ἀσιωθῆσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. » Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ εἰρηται ἐκ προσώπου αὐτοῦ. « Καὶ ἐκν πορευθῆτε πρὸς μὲ πλάγιοι, πορεύσομαι κάτω πρὸς ὑμᾶς θυμῷ πλαγίῳ. » Ἐπει τοίνυν αὐτοὶ ὥσπερ μακρῷ σχοινίῳ τὰς ἀνομίας ἑαυτῶν ἐπειπάσσαντο, εἰκάστως καὶ σὺ δὲ δίκαιος κριτής προσθήσεις ἀνομίαν ἐπὶ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· δευτέραν αὐτοῖς πρὸς τῇ προτέρᾳ λόγῳ, μετανοήσ. Ἀλλὰ καὶ « Μή εἰσελθέτωσαν, φησίν, ἐν δικαιοσύνῃ σου. » Ἡ μὲν γάρ σὴ δικαιοσύνη δικαίους εἰσκαλεῖται, καὶ πάντας εἰς τὰ ἐνδοτάτω τῆς σῆς βασιλείας· κατὰ τὰς ἐπαγγελίας ὑποδέχεται· οἱ δὲ τολαῦτα τολμήσαντες οὐκ εἰσελεύσονται μετὰ τῶν τῇ σῇ δικαιοσύνῃ συνελεύσομένων· ἀλλ' οὐδὲ ἐγγραφήσονται ἐν βίσιῳ ζώντων· τούναντίον δὲ πείσονται τοῖς ἐγγραφομένοις. Εἰ γάρ καὶ πρῶτοι τῆς ἐμῆς χάριτος ἀξιωθέντες ἐνεγράφησαν ποτε ἐν τῇ βίσιῳ τῶν ζώντων, ἐπιλέγει ἐξῆς· « Καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήσωσαν. » Ἐκλογῆς γάρ γινομένης τὸν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οἱ μὲν ζωῆς δῖξιοι τῆς περὰ τῷ Θεῷ διὰ τὴν οἰκείαν δικαίουσύνην ἀνάγραπτοι γενήσονται παρ' αὐτῷ· οἱ δὲ ἀπόδηλοι τῆς βίσιου ἔσονται οἱ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς παρατηρούσμενοι. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τέλος τῶν τὰ προλεχθέντα κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν τετολμήστων· τὰ δὲ ἐξῆς ὁ λόγος ἐπὶ τὸ φαιδρότερον μεταβάλλει, ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἀπαρχόμενος.

« Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ἐγώ εἰμι, ή σωτηρία σου, δέθες, ἀντελάβεσθε μου. » Οἱ εἰπών ἐν Εὐαγγελίοις· « Μάλετε ἀπ' ἐμοῦ, διτὶ πρᾶξ εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, » διὰ τῶν προκειμένων πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ἐγώ εἰμι, φησί. Πτωχὸς δὲ ἦν τὸν πλοῦτον τῆς αἰωνίου βασιλείας ἀποθέμενος. Διό φησιν δὲ Παῦλος· « Ἰησοῦς Χριστὸς πλούσιος ὡν, δι' ἡμᾶς ἐπιώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλούτησωμεν. » Άλλὰ καὶ « ἀλγῶν »

A mihi addiderunt. « Dederunt, igitur, in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto; » non solum tempore passionis meae, sed in sequentibus blasphemia contra me dicta proferre perseverantes. Quare, secundum Aquilain, pro illo, « addiderunt, » dicitur, « enarrabunt; » secundum Symmachum vero « enarrabant. » Non enim sat illis fuit quod semel ipsum vulnerassent, et talia contra cum ausi fuissent; sed quasi re bene gesta gloriosi, ausus suos filii enarrabant. Quoniam igitur illi talen portionem cooptarunt, quem tu percussisti persequentes, iniquitates autem et impietates in se et in filios suos coacervantes; jure adjicitur: « Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, » id est, « appones: » ipsis namque malorum accessio erit. Alia enim nobis hominibus ex interioribus eveniunt; alia vero aliundo ex sequentibus interiora nostra. Quare alicubi Deo dicitur: « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris ». In lege quoque ex ipsis persona dicitur: « Si veniat ad me obliqui, accedam et ego ad vos animo obliquo ». Quia igitur illi quasi funiculo oblongo peccata sua trahebant, jure tu quoque justus judex appones iniquitatem super iniquitatem ipsorum; ad priorem illam, aliam imputans. Imo quoque ait: « Non intrent in justitiam tuam. » Nam justitia quidem tua justos advocat, omnesque ad intimam regni tui secundum promissionem recipit. Qui vero talia ausi sunt non intrabunt cum iis qui una cum justitia tua ingressuri sunt: sed neque in libro viventium scribentur; imo contraria iis qui descripti sunt patientur. Etiamsi enim gratia donati mea aliquando in libro viventium, patrum suorum apud Deum viventium causa, conscripti fuerint, ita ut et ipsis promissa oblata sint; at quoniam talia sunt ausi, « deleantur de libro viventium. » Libri autem viventium rationem explicans, subdit postea, « Et cum justis non scribantur. » Electione quippe facta eorum qui in mundo erant hominum, alii quidem vita quaē apud Deum est digni, ob propriam justitiam apud ipsum describentur; qui autem ex libro delebuntur, ii erunt qui vitæ principem repudiariunt. Et hic finis erit eoruū qui jam memorata contra Servatorem nostrum aggressi sunt. Quæ sequuntur autem, in ketiorem formam mulantur: nam inde evangelica gratiae initium ducitur.

Vers. 30, 31. « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me. » Qui in Evangelio dixit: « Discite a me quia mitis sum et humilis corde », in praesenti se pauperem et dolentem dicit. Pauper autem erat, depositis aeterni regni divitiis. Quamobrem ait Paulus: « Jesus Christus cum dives esset, propter nos inops effectus est, ut nos ejus inopia divites essemus ». Sed etiam « dolens » fuit; quare

⁴⁰ Psal. xviii, 26, 27. ⁴⁰ Levit. xxvi, 23, 24. ⁴⁰ Matth. xi, 29. ⁴⁰ II. Cor. viii, 9.

supra dicebat : « Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » Dolebat enim pro iis qui in perniciem ibant, et patiebatur eorum causa qui ad salutem abs se procuratam non accederent. Ideo seu dolens clamabat : « O generatio incredula et perversa, quousque vobiscum ero? quousque vos patiar? » Ideo dicit : « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me. » His porro salutem subindicat qua post mortem donandus est. Nam cum pridem insixus in limo profundi, venerat in altitudinem maris, ut in prophetia dicebat, jam vero dicit, « Salus tua, Deus, suscepit me : » aperte declarat se, postquam in altitudinem maris venerat, postquam memorata superius passus fuerat, patrocinium consecutum esse. Quare in vicesimo primo psalmo hymnum « pro susceptione matutina »⁴⁴, emittit. Deinde vero, ut patrocinium consecutus, ad jucundiora sermonem convertit hymnis Patrem celebrans, cum ait, « Laudabo nomen Dei cum cantico. » Cum melodia autem et cantico sermones proferre, id signum gaudii et laetitiae erat. Sed etiam « magnificabo eum, » inquit, scilicet Patrem suum. Qui magnificabit postea subjicit, « in laude, » sive, secundum Aquilam, « in gratiarum actionem. » Gratiarum vero actio: em et laudem qua Patrem Filius magnificat intelliges, si Novi Testamenti mysteriis animum adhibens, ubi Ecclesia Dei per totum orbem ad gratiarum actiones, ad rationabilem et sine sumo cultum Deo offerendum instituta est. Laus istae et gratiarum actio corporeis hostiis, quæ olim secundum legem Moysis offerebantur, multo præstantior est. Quamobrem adjicit : « Et placebit Domino super vitulum novellum, cornua producentem et ungulæ. » Si namque de iis Iudei gloriantur, sciant utique longe meliorem Deoque acceptiorem meam gratiarum actionem et laudem supra memoratis esse. Quamobrem secundum Symmachum dicitur, « Et placebit Domino magis, quam bos taurus, ungulas distingens, cornutus. » Cur hic vitulum dicat, non aliud animal in sacrificio offerri solitum, non sine examine prætermittendum. Nam ex animalibus secundum legem Moysis immolari jussis, alia ex armento bovinum, alia ex grege ovium adducebantur, alia ex volatilibus; quorum alia masculi, alia feminæ erant; alia spontanea ex arbitrio, alia ex debito; alia sacrificium salutaris, alia pro peccato vocabantur; alia pro summo sacerdote, alia pro universo populo, alia pro principe peccante offerebantur. Cum magnum itaque in his discrimen esset, nunquam tamen pro principe quolibet vel pro quopiam privato vitulus offerebatur. Vitulus masculus aliquando immolabatur; aliquando vero, cum tota synagoga in peccatum lapsa esset, sacerdos, qui universi populi seu caput erat, ut peccati consors vitulum offerebat. Hæc porro in Levitico deprehendas, in quo scribitur : « Et locutus est Dominus ad Moysem

A γέγονε· διδ ἐλεγεν ἀνωτέρω· « Καὶ ἐπὶ τὸ δλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἡλγει γάρ ἐπὶ τοῖς ἀπολυμένοις, καὶ ὑπερέπασχε τῶν μη προσιόντων τῇ δὲ αὐτοῦ προξενούμενῃ σωτηρίᾳ. Διὸ ὥσπερ δλγῶν ἔδρα· « Ο γενεὰ ἀπίστε καὶ διεστραμένη, ἔως πότε μεθ' ὑμῶν εἰμι; ἕως πότε ἀνέχομαι ὑμῶν; » Διὸ φησι· « Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν ἐγώ εἰμι· ἡ σωτηρία σου, δὲ Θεός, ἀντελάβετο μου. » Αἰνίζεται δὲ διὰ τούτων τὴν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ σωτηρίαν. Εἰ τὰρ ἐνεπάγη εἰς ὅλην βυθοῦ, καὶ ἤλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, ὡς διὰ τῶν τῆς προφητείας ἐδήλων, νυνὶ δὲ φησιν· « Η σωτηρία σου, δὲ Θεός, ἀντελάβετο μου· » σαφῶς παρίστησιν αὐτιλήψεως τετυχόντες, μετὰ τὸ ἐληυθερναι εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, μετὰ τὸ πεπονθέναι τὰ προλεγόντα. Διὸ καὶ ἐν καὶ φαλμῷ τὸν ἐνπέρ τῆς αὐτιλήψεως τῆς ἑωθονῆς ἀνέπεμπεν ὑμνον. Εἴθ' ὡς τυχῶν αὐτιλήψεως, μεταβάλλει τοὺς λόγους ἐπὶ τὸ φαδρότερον, ὑμνους διαπέμπων τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ, ἐν οἷς φησιν· « Αἰνέσω τὸ δόνομα τοῦ Θεοῦ μετ' ὄδης. » Τὸ δὲ μετὰ μέλους καὶ ὄδης λόγους προσφέρεσθαι σύμβολον ἦν θυμῷδις; καὶ εὑρφροσύνης. Άλλα καὶ « μεγαλονῶ αὐτῶν, » φησιν· δῆλον δὲ τὸν αὐτοῦ Πατέρα. Πῶς δὲ καὶ αὐτὸν μεγαλονεῖ ἐπιλέγει ἐξῆς, « ἐν αἰνέσει· » ή κατὰ τὸν Ἀκίλαν, « ἐν εὐχαριστίᾳ. » Νοήσεις δὲ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν αἰνεσιν δι· ἡς δὲ Υἱὸς μεγαλύνει τὸν Πατέρα, ἐπιστήσας τοὺς μυστηρίους τῆς Κατονῆς Διαθήκης, ἐν οἷς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τὰς εὐχαριστίας καὶ τὰς λογικὰς καὶ ἀκάπνους λατρείας ἀναφέρειν τῷ Θεῷ παρείληφεν. Αὕτη δὲ ἡ αἰνεσις C καὶ ἡ εὐχαριστία πολὺ κρίτων τυγχάνει τῶν σωματικῶν θυσιῶν, τῶν κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον πάλαι προσαγομένων. Διὸ ἐπιλέγει· « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ μόσχου νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὄπλας. » Εἰ γάρ ἐπὶ τούτοις σεμνύνονται Ιουδαίων πατέρες, Ιεωσαν, διτι πολὺ βελτίων καὶ τῷ Θεῷ προτιμότερα ἡ ἐμή εὐχαριστία καὶ ἡ ἐμή αγεσίς τῶν προλεγόντων. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰργαται· « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ μᾶλλον ἢ βοῦς ταῦρος διγχηλῶν, κεράστης. » Διὰ τι δὲ ἐνταῦθη μόσχου μημονεύει καὶ οὐχ ἔτερου τινὸς τῶν προτιμέστερου εἰωθῶν εἰς θυσίαν ζώων, ἀξιὸν μὴ ἀδισαντεστως παρελθεῖν. Τῶν γάρ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον θύεσθαι προστατομένων ζώων τὰ μὲν ἐξ ἀγέλης βοῶν προσήγετο, τὰ δὲ ἐκ προδάτων, τὰ δὲ ἀπὸ πετειῶν καὶ τὰ μὲν ἀρρένων, τὰ δὲ θήλων· καὶ τὰ μὲν ἐκούσια κατὰ προστέρεταιν, τὰ δὲ κατὰ ὀφειλήν· καὶ τὰ μὲν ὠνομάζετο θυσία σωτηρίου, τὰ δὲ ὑπὲρ ἀμαρτίας· καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσεφέρετο, τὰ δὲ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ, τὰ δὲ ὑπὲρ δρυχοντος ἡμαρτηκότος. Πολλῆς δὲ οὔστης ἐν τούτοις διαφορᾶς, οὐδὲ πώποτε ὑπὲρ τοῦ τυγχνοῦς δρυγοντος, οὐδὲ ὑπὲρ ιδιώτου ἀνδρὸς μόσχος ἀνεψέρετο. Ποτὲ δὲ ὁ μόσχος ὁ ἀρρήν ἐθύετο, ἀλλοτι πᾶσα ἡ συναγωγὴ ἀμαρτίᾳ περιπεπτώκει, ὑπὲρ ἣς καὶ αὐτὸς δὲ Ιερεὺς ὡσπερ κεφαλὴ ὧν τοῦ παντὸς λαοῦ τῆς ἀμαρτίας κοινωνὸς τὸν μόσχον προσῆγε. Ταῦτα δὲ ἐν λευκωτῷ εὑροις; ἀν ἐπιστῆσας, ἐν φ

⁴⁴ Matth. xvii, 16. ⁴⁵ Psal. xxi, 1.

γέργαπταις· καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωῆστήν λέγων· τί γαρ οἱ λάλησον πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων· Ἐὰν δὲ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος ἀμάρτητη τοῦ λαὸν ἀμαρτεῖν, καὶ προσάξῃ περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ ἡ σῆματε, μόσχον ἐκ βιών ἀμυνομένῳ Κυρίῳ· καὶ εἶπε· Ἐὰν δὲ πᾶσα συναγωγὴ Ἰσραὴλ ἀγνοήσῃ, καὶ λάθῃ ἡ σῆματα ἐξ ὄφθαλμῶν τῆς συναγωγῆς· καὶ ποιήσωσι μίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, οὐδὲ ποιηθήσεται, καὶ πλημμελῶσι, καὶ γνωσθῇ αὐτοῖς ἡ ἀμαρτία ἣν ἡ σηματοτονία ἡ συναγωγῆ μόσχον ἐκ βιών περὶ τῆς ἀμαρτίας. · Καὶ μετὰ ταῦτα ἡ ἴστορία εἰσάγει ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως θυσίαν μόσχον, ἐν οἷς εἰρηταί· · Καὶ προσήγαγε Μωῆστής τὸν μόσχον τὸν περὶ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐπέθηκεν Ἀκρὺν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὰς χεῖρας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μόσχου τοῦ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐσφαξεν αὐτὸν. · Ορέξεις ἐπὶ ποιοῖς ὁ μόσχος προσεφέρετο ἐπὶ πάσῃ τῇ συναγωγῇ Ἰσραὴλ ἀμαρτούσῃ, καὶ ἐπὶ ἀρχιερεῖτος ἡ σηματοτονία· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἡ σηματοτονία, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ αἰτίᾳ γενομένῳ ἀμαρτίᾳ· λέγει γάρ· · Ἐὰν δὲ ἀρχιερεὺς ὁ κεχρισμένος ἀμάρτητο τοῦ λαὸν ἀμαρτεῖν· ἀνθρώποις δὲ Ἀκύλας ἡμρήνευσεν· · Εἰς πλημμέλησιν τοῦ λαοῦ. · Ἐπει τοίνυν κατὰ τὴν σωτηρίαν πάθος οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἀρχοντες τοῦ Ιουδαίων Εθνους συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αἴτοῦ, τῷ τε παντὶ λαῷ διαστροφῆς αὐτοὶ γεγόνασιν αἴτιοι· γέργαπται γάρ· · Καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐξῆτον φευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ιησοῦ, διπλῶς θανατώσασιν αὐτὸν· · καὶ πάλιν ἐξῆς· · Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς δύλους ἵνα αἰτήσωσι τὸν Βαρθεδάν, τὸν δὲ Ἱησοῦν ἀπόλεσσαν· · Χρεῖα δὲ ἡ συνθάρσεως τοῖς ταῦτα τετολμησόσι, καὶ θυσίας οὐκ ἀλλης, ἡ τῆς διὰ τοῦ μόσχου, ὡς μεμαρτύρησαι διὰ τῆς προτεθείσης Γραφῆς· εἰκότως, Οὐκ αἰτήθητον ἔγω, φησι, μόσχον προσφέρω, διὰ τῶν προκειμένων δικαιηθῆναι, ἀλλὰ τὴν καθαράδν καὶ διναιμον θυσίαν, ἢν αὐτὸς ἔγω συνεστησάμην ἐν τῇ ἐμαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἀνάλιμου καὶ ἀπύρου λειτουργίας, τῆς διενίσσεως· ἥτις ἀρέσει τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ ὁ παρὰ Μωῆστῖ νενομοθετημένος μόσχος. Διὸ λέλεκται· · Μεγαλούντων αὐτῶν ἐν αἰνέσαις. Καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ, ἢ αἰνεσίς δηλαδή, ἢ ὑπὲρ μόσχου νέον, κέρατα ἐκχέροντα καὶ ὀπλάζ. · Ἐτυχον δὲ ἀρέσσεως καὶ καθάρσεως τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τοῦ παντὸς Εθνους, εἰ κέχρηντο ταῦτη τῇ θυσίᾳ, τὴν καὶ νῆν καὶ σωτήριον διαθήκην παραδεξάμενοι.

Είτε εὐχήτη ἀναπέμπει ὁ προλεχθεὶς πτωχὸς ὑπὲρ τῶν παραπλήσιων αὐτῷ πτωχῶν, περὶ ὧν διδάσκει λέγων· · Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτε αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. · Καὶ φησι διὰ τῆς εὐχῆς· · Ἰδέτωσαν πτωχοὺς καὶ εὑφρανθήσωσαν. · Εὔχεται δὲ ἡδη ποτὲ εἰς ἔργα χωρῆσαι τὰ προλεχθέντα, ὡστε ὄφθαλμοὶς αὐτὰ θεάσασθαι τοὺς εἰρημένους πτωχούς, δηλαδὴ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀποστόλους. · Ιδεῖν δὲ τούτοις εὐχεταί τὴν ἀποδομασμένην ὑμίν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ·

[“] Levit. viii, 1-3. [“] ibid. 13, 14. [“] Levit. viii, 14. [“] Matth. xxvi, 59. [“] Matth. xxvii, 20. [“] Matth. v, 3.

A dicens: Loquere ad filios Israel, dicens: Si summus sacerdos qui unctus est peccaverit, ut peccare faciat populum, offeret pro peccato suo quo peccavit, vitulum ex bobus immaculatum Domino [“]; ac deinde: · Quod si omnis synagoga Israel ignoraverit, et latuerit verbum ex oculis synagogae: aut fecerit unum ex omnibus praecipitis Domini; aut non fecerit, et deliquerit et cognoverit peccatum suum quo peccavit; offeret synagoga vitulum ex bobus pro peccato [“]. · Sub hæc autem pro sacerdote inducitur in sacrilegium vitulus, nam dicitur: · Et obtulit Moyses vitulum pro peccato: et imposuit Aaron et filii ejus manus super caput vituli pro peccato, et immolavit eum [“]. · Vides quibus de causis vitulus offerretur pro universa synagoga Israelis peccante, et pro summo sacerdote peccante; nec modo peccante, sed etiam populum in peccatum inducente; dicit enim: · Si summus sacerdos, qui unctus est, peccaverit, ut peccare faciat populum. · Pro quo Aquila sic interpretatus est: · In delictum populi. · Quia igitur tempore passionis Domini summū sacerdotes et principes Iudaicæ gentis convenerant in unum adversus Dominum et adversus Christam ejus, totique populo perversiois auctores fuere, scriptum est enim: · Principes sacerdotum et consilium totum quarebant falsum testimonium contra Jesum, quomodo morti tradiderent eum [“]; ac rursum: · Principes sacerdotum et seniores persuaserunt turbis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent [“]. · Iis porro qui talia ausi fuerant purgatione opus erat, et sacrificio, non alio quam vituli, ut Scriptura superius allata testificatur. Jure hic Servator noster ait: Non sensibilem ego vitulum profero, sed purram et incruentam hostiam, quam ego ipse in Ecclesia mea constitui, per incruentum et igne vacuum ministerium, quod laude persolvitur; quod sane Deo longe acceptius et gratius erit, quam ille Moysis lege assignatus vitulus. Quapropter dictum est: · Magnificabo eum in laude. Et placebit Deo, laus scilicet, · super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas. · Et sane veniam purgationemque cum principes sacerdotum, tum populus omnis consecuti essent, si novum et salutare D Testamentum suscipientes, tali sacrificio fuissent usi.

Deinde niendicus ille orationem effundit pro pauperibus sui similibus, de quibus hæc tradit: · Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum [“]. · In oratione vero sua ait: · Videant pauperes et lætentur. · Jam autem precatur utique supra dicta sunt eveniant, ita ut pauperes isti, scilicet discipuli et apostoli sui, videant. Precatur vero ut laudem illam vitulo novello cornua producente et ungulas gratiorem conspiciant. Et sane ea vero quæ sursum est Jerusalem libera est,

quoniam oratio ejus diuturnis postea temporibus effectum consecuta est, beatos prædicabat eos qui talium rerum spectaculo dignati essent: quare in Evangeliiis discipulis suis dixisse scribitur: «Vestri autem beati oculi, quia vident; et aures vestiae, quia audient⁴⁰.» Hæc quippe affinia huic dicto erant, «Videant pauperes, et latenter: quærите Deum, et vivet anima vestra.» Cum pro pauperibus rogasset, ipsos demum alloquitur, ipsisque vitam denuntiat, non corporum, sed animarum: quam ab ipsis Deum quærerentibus reperiendam esse pollicetur, talia fatus: «Quærite Deum, et vivet anima vestra.» Fons quippe vita penes illum est. Quomobrem iisdem pauperibus præcipit, ut, omnia postponentes, illum siue bonaque spe muniti perquirant; ita enim eos vita animæ victuros pollicitur: de qua vita hæc Apostolus docuit: «Nam vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria⁴¹.» Postea subdit: «Quoniam exaudiuit pauperes Dominus, et vincitos suos non despexit.» Hic rursum, «exaudiuit», pro, «exaudiens;» et, «non despexit», pro, «non despiciens», dictum est. Cum jam enim dixisset, «Quærite Deum, et vivet anima vestra;» sibi denter ait, quærите, quoniam exaudiens pauperes. Neque enim voluntariorum, superborum et arrogantium Deus est; sed humilium et pauperum. Quapropter dicitur: «In quem respiciam, nisi in mansuetum et humilem et quietum et trementem sermones meos⁴²?» Fiducia igitur instructi quærere Deum, gnari Dominum vos pauperes exauditum, et vincitos suos non despecturum esse; sive secundum Symmachum: «Et vincitos suos non parvifaciens.» Quo pacto autem hi pauperes, vinciti et compediti fuerint intelliges, si Paulum audias dicentem: «Paulus vincitus Iesu Christi⁴³: ac similiter reliqui discipuli pro Christi vincitis habendi. Quin etiam ii qui in tabernaculo (corporis) quasi in vinculis sunt, lugent supplicantibus a vinculis eripi: quare dicunt: «Infelix ego homo, quis me liberabit ex corpore mortis hujus⁴⁴? Qui ergo corruptibili corpore onusti sunt, et corruptionem aversantur, gementes in hac corruptibili vita, vinciti Dei sunt, et compediti ejus, quorum depreciationes non despiciet neque aversabitur. Qui vero vincula sua impinguant, et nimia voluptate sovent, vinciti corruptionis et mortis jure dicantur.

vos autem, ὃν τὰς εὐχὰς οὐκ ἔξουδενήσετε, οὐδὲ ἀποστραφήσεται. Οἱ δὲ τοὺς ἐστῶνδιν δεσμούς πιάσινοτες, καὶ διὰ πολλῆς τρυφῆς περιέποντες, δεσμῶται φθορᾶς καὶ θανάτου λεχθεῖν ἀνείκνεται.

Vers. 55. «Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eo.» Quoniam regnum cœlorum pauperibus pollicitus est his verbis: «Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum⁴⁵;» admodum consequenter postquam de pauperibus locutus est, infert: «Laudent illum

A θεῖσαν αὐτοῦ αἰνεσιν τὴν ὑπὲρ μοσχον νέον τὸν κέρατα ἔκφροντα καὶ ὄπλας. Καὶ δὴ πληρουμένης αὐτοῦ τῆς εὐχῆς μακροῖς ὑστερον χρόνοις, ἐμακάριε τῷ κατηξιωμένους τῆς τῶν πραγμάτων θέας δὴ τὸ Εὐαγγελίοις ἀναγέγραπται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς εἰπών: «Τιμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὁφθαλμοί, διτοι βλέπουσι, καὶ τὰ ὄτα ὑμῶν, διτοι ἀκούουσι.» Ταῦτα γάρ σύμφωνα ἦν τῷ φήσαντι λόγῳ: «Ιδέτωσαν πτωχοὺς καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐκζητήσατε τὸν Θεὸν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν.» Εὐξέμενος ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τρὶς αὐτοὺς λοιπὸν τοιεῖται τὸν λόγον, εὐαγγελίζεται τα αὐτοῖς ζωὴν οὐ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν καὶ ταύτη αὐτοῖς εὐρεθῆσθαι: ἐκζητήσασι τὸν Θεὸν ἐπαγγέλλεται: διὸ φασι: «Ἐκζητήσατε τὸν Θεὸν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν.» Πηγῇ γάρ ζωῆς παρ' αὐτῷ. Άνδη πάντα δεύτερα θεμένους τοὺς εἰρημένους πτωχούς, ἐκζητεῖν αὐτὸν προστάττει μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης ἐλπίδος: ζήσεσθαι γάρ αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται ζωὴν ψυχῆς, περ! ἡς καὶ δὲ Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων: «Ἡ γάρ ζωὴ ὑμῶν κέρχυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Οταν δὲ Χριστὸς φωνερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τὰς καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθῆσετε ἐν δόξῃ.» Εἰτὲ ἐπιλέγει: «Οτι εἰστήκουσε τῶν πενήτων ὁ Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκέτι ἔξουδενωσε.» Πάλιν δὲ κάνταυθα τὸ, «εἰστήκουσεν,» ἀντὶ τοῦ, «εἰσακούσεται», εἰργται, καὶ τὸ, «οὐκέτι ἔξουδενωσεν,» ἀντὶ τοῦ, «οὐκέτι ἔξουδενώσει.» Προειπὼν γάρ, «Ζητήσατε τὸν Θεὸν, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν,» θαρσούντως φασι, Ζητήσατε, διτοι εἰσακούσαται τῶν πενήτων. Οὐ γάρ τριφύντων ἔστεν ὁ Θεὸς, οὐδὲ ἐπτρημένων καὶ ἀλαζονευομένων, ἀλλὰ ταπεινῶν καὶ πενήτων. Διὸ εἰρηται: «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶδον καὶ ταπεινὸν, καὶ ήσυχον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;» Θαρσούντες οὖν ζητήσατε τὸν Θεὸν, εἰδότες, διτοι εἰσακούσαται ὑμῶν τῶν πενήτων Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκέτι ἔξουδενώσει: ἢ κατὰ τὸ Σύμμαχον, «Καὶ τοὺς δεσμώτας τοὺς ἐστῶν οὐκέτι εὔευτελίσει.» Νοήσεις δὲ ὅπως οἱ πτωχοὶ οὐτα δεσμῶται καὶ πεπεδημένοι γεγόνασιν ἀκούσιν Παῦλον λέγοντος: «Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ· φ παραπλησίως καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ δέσμιοι ἦσαν Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ δυτες ἐν τῷ στήγαις ὡσπερ ἐν δεσμοῖς δυτες στένουσι λυθῆναι τῶν δεσμῶν ιτετεύοντες: διὸ φασι: «Ταλαιπωρος ἐγὼ ἀνθρώπος, τίς με ρύσεται ἐκ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» Οἱ μὲν οὖν τὸ φθαρτὸν σῶμα βαρούμενοι, καὶ τὴν φθορὰν ἀποστρεφόμενοι, στένοντές τε ἐπὶ τῷ φθαρτῷ, δεσμῶται τοῦ θεοῦ τυγχάνουσι, καὶ πεπεδημ-

B «Αἰνεσάτωσαν αὐτὸν οὐρανού καὶ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἔρποντα ἐν αὐτῇ.» Ἐπειδὴ τοῖς πτωχοῖς ἐπιγγείλατο βασιλείαν οὐρανῶν εἰπών, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, διτοι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τὸν περὶ τῶν πενήτων λόγον ἐπιφέρει: «Αἰνεσάτωσαν αὐτὸν οὐρα-

⁴⁰ Matth. xiii, 16. ⁴¹ Coloss. iii, 3, 4. ⁴² Isa. lxvi, 2. ⁴³ Philem. 1, 1. ⁴⁴ Rom. vii, 24. ⁴⁵ Matth. v, 3.

νοι. Ἐπειδὴ κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην κατά τε τῆς γῆς καὶ θάλασσαν ἡμελλον Ἑκκλησίαι τῷ Θεῷ συνέστασαι ἐκ τῶν προλεγέμενων πτωχῶν, ἀκολούθως ἐπισυνῆπται, « καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἱράντα ἐν αὐτοῖς. » Ἐρποντα δὲ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ θαλάσσης ἐνταῦθα κελευσμένα σὺν οὐρανῷ καὶ γῇ αἰνεῖν τὰ έθνη τυγχάνει τὰ ἐν τῷ θητῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἔρπετῶν δίκην τὸ παλαιὸν ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλᾳ πορευόμενα. Καὶ παρὰ τῷ ὄντι θητίᾳ καὶ ἔρπετά διληγορικῷ τρόπῳ τὰ έθνη κέκληται, ἐν οἷς εἰρηται· « Καὶ συμβοστήσεται λύκος μετὰ ἄρνες, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἔριφ, καὶ λέων ὡς βοῦς φύγεται διχυρα. Καὶ παιδὸν νήπιον ἐπὶ τρώγλην ἀσπίδων καὶ ἐπὶ κοιτην ἐγγόνων ἀσπίδων τὴν κείρα ἐπικαλεῖ, καὶ οὐ μὴ ἀδίκησουσιν» ⁴⁶ καὶ δεξερηγενέων ἑτοῖς ὁ λόγος ἐπιφέρει· « Καὶ ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἱεσοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἔρχεται έθνων, ἐν αὐτῷ έθνη ἐλπιούσι. » Τῆς οὖν μεταβολῆς ταύτης τῶν έθνων ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ γιγνομένης, εἰκότας σὸν οὐρανῷ καὶ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀγγέλοις τὰ ἀπόδοθέντα ἔρπετά αἰνεῖν προστάττεται τὸν Θεόν. Διὸ δέλεκται· « Αἰνεσάτωσαν αὐτὸν οὐρανον καὶ γῆ, θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἔρποντα ἐν αὐτοῖς. » Πῶς δὲ δύναται τὸν Θεόν αἰνεῖν τὰ ἔρπετά, εἰ μὴ μετάσχοι φρονήσεως καὶ Θεού γνώσεως; Οὐχοῦν θύσει τὴν θυσίαν τῆς αἰνέσεως καὶ τὰ ἔρπετά; « Οτι δὲ ἀνθρώπους διὰ τούτων αἰνίττεται, διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνῷ γέργαρπται· « Γεννήματα ἔχιδνῶν, τις ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὁργῆς; Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους μετανοίας. »

« Οτι διθεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται εἰ πόλεις τῆς Ἰουδαίας. » Αἰτίαν ἀποδίδωσι δι' ἣν οὐρανον καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς αἰνέσειν λέγοντας τὸν Θεόν. Ή δὲ αἰτία ἔστιν αὕτη, « Οτι διθεὸς σώσει τὴν Σιών, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις Ἰουδαίας. » Πολάν δὲ Σιών, ή δηλοντει τὴν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ιδρυθεῖσαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἑκκλησίαν; Πόλεις δὲ Ἰουδαίας μὴ δικεῖται λέγειν τὰς θεοπονέυστους Γραφὰς, δι' ὃν ἡ Ἰουδαϊκὴ πολιτεία τετύπωται. Ἀλλ' αὗται μὲν αἱ πόλεις καθήρηντο, δοσον ἐπὶ Ἰουδαίοις, οἰκοδομήν δὲ εἰλήφασι διὰ τῆς ἐν Χριστῷ καυνῆς διδασκαλίας· δι' ἣς καὶ ἡ ἀληθινὴ περιτομὴ συνίσταται, καὶ τὰ πνευματικὰ Σάκρατα, καὶ αἱ πνευματικαὶ θυσίαι καὶ πάντα τούτοις ἀκολούθως κατὰ τὴν ἔρμηνεαν τοῦ πνευματικοῦ νόμου. Οὐτως οὖν οἰκοδομοῦνται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτοῖς οἱ πόλεις καὶ οἱ κληρονόμοι τῶν ἐν ταῖς θελαις Γραφαῖς ἐπηγγελμένων διὸ δέλεκται· « Καὶ κληρονομήσουσιν αὐτὴν. » Ἀλλὰ καὶ « τὸ στέργμα τῶν δούλων αὐτοῦ καθέξουσιν αὐτὴν. » Δοῦλοι δὲ αὐτοῦ τίνεις ἀν εἰν, ἡ πάντως οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, καὶ τὸ στέργμα τὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης κατασπαρέν, διπερ τὴν κληρονομίαν τὴν ἐπηγγελμένην ἐν ταῖς θελαις Γραφαῖς καθέξει; Ἀλλὰ καὶ « οἱ ἀγαπῶντες τὸ δινομα αὐτοῦ κατασκηνώσουσιν ἐν αὐτῇ, » δῆλον δ' ὅτι τῇ κληρονομίᾳ οἱς λεχθήσεται· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἥτοι-

A coeli. » Quia vero futurum erat, ut per totum orbem in terra et in mari Ecclesiæ Deo ex memoriatis pauperibus constituerentur, secundum hæc adiit: « et terra et mare et omnia reptilia in eis. » Quæ reptilia in terra et in mari una cum terra et cœlo laudare jubentur, gentes sunt, quæ olim in mortali hominum vita reptilium instar supra pectus et ventrem gradiebantur. In Isaia quoque seræ et reptilia allegorico more gentes vocantur, cum dicitur: « Et pascet lupus cum agno, et pardus cum bœvo accubabit, et leo quasi bos comedet paleas. Et puer infans in soveam aspidum, et in cubile filiorum aspidum manum injiciet; et nihil habent eum »⁴⁷. » Quæ sub hæc explicans insert: « Et erit radix Jessæ, et qui surgit ad imperandum gentibus, in eum gentes sperabunt »⁴⁸. » Tanta igitur gentium mutatione in adventu Christi effecta, jure cum cœlo et iis qui in cœlo sunt angelis predicta reptilia Deum laudari jubentur. Quare dictum est: « Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eis. » Quomodo possunt reptilia Deum laudare, nisi prudentia et cognitio Dei instructa? An reptilia sacrificium laudis offerent? Quod reptilibus illis homines subindicentur, docet Evangelium his verbis: « Genimina viperarum, quis vos docuit fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos concientiae »⁴⁹.

VERS. 36, 37. « Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Judææ. » Causam effert cur cœli, terra, mare et omnia quæ in eis sunt Deum laudatura esse dicantur. Ea vero est: « Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Judææ. » Quam Sionem dicit, nisi Ecclesiam Servatoris nostri in toto orbe fundatam? Civitates autem Judææ ne cuncteris dicere divinitus afflatas Scripturas, queis Judæorum res publica informatur. Sed hæ quidem civitates, quantum ad Judæos spectat, de medio sublatæ sunt; sed denuo ædificatae per novam in Christo doctrinam fuere, qua et vera circumcisio consistit, necnon spiritualia Sabbath, spirituales hostiae et omnia quæ hæc consequuntur secundum interpretationem spiritualis legis. Sic itaque ædificantur civitates Judææ, in eisque inhabitabunt cives et hæredes promissorum quæ in divinis Scripturis feruntur. Quare dictum est: « Et hæreditabunt illam. » Sed etiam « semen servorum ejus possidebit eam. » Servi autem ejus qui fuerint, nisi haud dubie Salvatoris nostri discipuli, et semen in universo orbe sparsum, quod hæreditatem in divinis Scripturis promissam obtinebit? Imo, « qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea, » id est, in ea hæreditate. Quibus dicitur: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum vobis paratum a constitutione mundi »⁵⁰. » Quod si cœlestis sit Dei civitas Sion, de qua Apostolus hæc docuit:

⁴⁶ Isa. xi, 6-9. ⁴⁷ ibid. 10. ⁴⁸ Luc. iii, 8. ⁴⁹ Matth. xxv, 34.

quæ est mater nostra.⁷⁰; et : « Accessistis ad Sion A monitem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem celestem,⁷¹; » fueritne Judææ civitas? sed consequenter dicamus esse coelestem Sion ubi mansiones apud Patrem multæ⁷²: quas incolent et hereditate accipient omnes servi ejus, sive illi olim prophetæ et religiosi viri, sive qui postea ministri Evangelii ipsius fuere. Imo etiam semen eorum scilicet qui ab illis secundum Deum orti sunt, prosectori aucti et ad perfectam Dei charitatem progressi, hoc munus condignumque præmium ab ipso recipient, quod inhabitent in promissa sibi hereditate. λειον ἐλθόντες τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, τοῦτο γέρας ἔχουσι καὶ μισθὸν ἐπάξιον περ' αὐτοῦ, τὸ κατακτηνῶσαι ἐν τῇ ἐπηγγελμένῃ αὐτοῖς κληρονομίᾳ.

1. IN FINEM, IPSI DAVID IN REMEMORATIO- NEM. LXIX.

VERS. 2-4. « Deus, in adjutorium meum intende. » Neque canticum, neque psalmus, neque quid simile hi, quos tractamus, sermones sunt: cæterum ad finem remittunt, quia de futuro supplicationem habent. Dicuntur autem, « ipsi David in remembrance; » utpote qui ideo dicti fuerint, ut posset eos in promptu ore proferre, utique iis pro remedio in casibus variis uteretur. Duo autem sunt « in remembrance; » inscripti; hic quem tractamus, et xxxvii, qui item « in remembrance; » inscriptus est. Sed ille non ad finem remittit, sed est « psalmus Davidi in remembrance; » hic vero « in finem » inscriptus est. Nam xxxvii, non futura prænuntiabat, sed præteriorum rerum memoriam refrecabat: quamobrem eodem quo sextus exordio utitur, nempe, « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Et eodem uterque argumento erant. Siquidem sextus in sequentibus ait: « Laboravi in genitu meo: lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo⁷³. » Tricesimus vero septimus similia docet his verbis: « Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum: quoniam iniuriant meæ supergressæ sunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices mee a facie insipientiæ meæ⁷⁴. » Haec porro et similia ad memoriam admissi sceleris refrebant. Quare « in remembrance; » inscriptus est, frequenti confessione præterita repetens. Quæ item causa est, ut « in finem » non inscribatur. Hic vero « in finem » dicitur, quia expectatarum rerum precatio est, præveriente Propheta ac rogante; ut si quando contingent iuonicorum insultus et insidiæ in se paratae, his remediis usus, ea quasi antidota quodvis perniciosum amuleum repellentia afferat. Num etiam haec dicta ad personam Salvatoris nostri propheticæ referantur? Quandoquidem in præcedenti psalmo clare passionem ejus vaticinanti ex ejus persona dicebatur: « Ego sum pauper et dolens, salus tua, Deus, suscepit me⁷⁵; » similiter

Ei δὲ ἐπουράνιος ἐστι τοῦ Θεοῦ πᾶλις Σιών, παρὰ δ. Ἀπόστολος ἐδίδαξεν εἰπών· « Ἡ δὲ ἄνω Τερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστιν, ἡτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν ταῦτα. » Προσελήνθατε Σιών δρει, καὶ πᾶλι Θεοῦ ζῶντας Ιερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, εἰναν δὲ πόλις τῆς Ἰουδαίας; (1) δι' ἀξολούθως τῇ ἐπουρανίῳ Σιών αἱ πόλει παρὰ τὴν Πατρὸν μοναλ., ἐν αἷς κατακήσουσι, καὶ διὰ κληρωνομήσουσι πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ· οἱ τε πάλαι γενόμενοι προφῆται καὶ θεοφίλες ἀνδρες, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ὑπῆρχαν καὶ διάχονοι τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ. Ἄλλα καὶ τὸ στέρμα αὐτῶν, οἱ ἔξι αὐτῶν δηλοῦται κατὰ Θεὸν γεγενημένοι, προκόπαντες καὶ εἰς τὸ τέλος ἔχουσι καὶ μισθὸν ἐπάξιον περ' αὐτοῦ, τὸ κατακτη-

B ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ. ΕΩI.

« Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. » Οὗτος ὁδηγεῖ, οὗτε τὸ τῶν τοιούτων οἱ προκείμενα τυγχάνουσι λόγοι· πλὴν ἀναπέμπουσιν εἰς τὸ τέλος. ἐπει τερ περὶ μελλόντων τὴν ἰκετηρίαν ποιοῦνται. Εἴρηται δὲ « τῷ Δαυὶδ εἰς ἀνάμνησιν » ὡς ἀνεὶς αὐτὸ τοῦτο λεχθέντες, ἵνα ἔχοι προχειρίας διὰ στρατος ἀπομνημονεύειν αὐτοὺς, καὶ ἀντὶ ἐπιφῆς αὐτοῖς ἐν ταῖς περιστάσεσι χρῆσθαι. Δύο δὲ εἰσιν οἱ εἰς ἀνάμνησιν « ἐπιγεγραμμένοι, διὰ μετὰ χειρας, καὶ διὰ » ἐπιγεγραμμένος καὶ αὐτῆς « εἰς ἀνάμνησιν. » Ἄλλος ἔχεινος μὲν οὐκ εἰς τὸ τέλος ἀνέπεμπεν, ἀλλὰ ἦν « ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ εἰς ἀνάμνησιν. » Οὗτος δὲ « εἰς τὸ τέλος » ἐπιγράφει. « Ο μὲν οὖν λέξις, οὐ μελλόντων ἦν πραγορευτικός, ἀλλὰ παραγγέλτων πραγμάτων ὑπομνηστικός· διὸ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν εἶχε τῷ σε λέγων· « Κύριε, μή τῷ θυμῷ σου ἐλέγης με, μηδὲ τῇ δργῇ σου παιδεύσῃς με. » Μίαν τε οἱ ἀρχότεροι ὑπόθεσιν περιείχουν. Ο μὲν γάρ ἔκτος προίοντος ἐπιλέγει· « Ἐξοπίσασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου· λαύσα καθ' ἔκαστην νύκτα τὴν κλινήν μου· ἐν δάκρυσι μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω· » διὸ διὰ τὰ δύο αὐτῶν διδάσκει λέγων· « Οὐκέτινειρήνη ἐν τοῖς διτέσσιοις μοι ἀπὸ προσώπου τῶν ἀμαρτιῶν μου· στὶ αἱ ἀνομίαι μοι ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου ὥστε φορτίον βαρύν ἐδαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. Προσώζεσαν καὶ ἐπιπέσαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφρούσης μου. » Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ πραχθέντος αὐτῷ πλημμελήματος ἀνέφερε. Διόπερ « εἰς ἀνάμνησιν » ἐπέγραψεν, ἐπιναλμένων τὰ παρελθόντα διὰ τῆς συνεχοῦς ἔξομολογήσεως. Διὸ οὐκ ἐπέγραψεν « εἰς τὸ τέλος. » Ή δὲ παρὼν « εἰς τὸ τέλος » εἴρηται, ἐπειδήπερ ἰκετηρία ἐστὶ προσδοκῶμένων πραγμάτων, τοῦ Προφήτων προλαμβάνοντος καὶ εὐχομένου· ἵνα, εἰ ποτε συμβαίνειν ἔχθρῶν ἐπαγαστάσεις καὶ ἐπιθυμοί κατ' αὐτοῦ, ταῖς προκειμέναις ἐπιφᾶταις χρώμενος ἀλεξιφέρματα ὑπεράποτέρων παντὸς πονηροῦ ἀντιπεριθύματος ἐπάγοιτο. Μήποτε δὲ καὶ προητικῶς εἰς πρόσωπα ἀναφέρεται τὰ λεγόμενα τοῦ Σωτῆρος; ἐπειδήπερ ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου σαφῶς θεσπίζονται τὸ πάντα αὐτοῦ ἐλέγετο ἐξ αὐτοῦ προσώπου· « Πτωχός καὶ

⁷⁰ Galat. iv, 26. ⁷¹ Hebr. xi, 22. ⁷² Joan. xiv, 2. ⁷³ Psal. vi, 7. ⁷⁴ Psal. xxxvii, 4-6. ⁷⁵ Psal. lxviii, 30.

(1) Lectio, ut videtur, vitiata.

ἀλλῶν τὴν εἰμι, τὴν σωτηρία σου, δούλος, ἀντελάβετο μου· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μετὰ χειρας προῦν ἔσχεται· «Ἐγώ δὲ πτωχὸς καὶ πένης, δούλος, βοήθησό μοι.» Οὐστε καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαῖς ἐπιγράφειν εἰς τὸ τέλος. »Ἐάν μὲν οὖν ἐκ προσώπου τοῦ Δαυΐδ λέγοιτο, εἴποι, ἂν διὰ μεγάλου βασιλεύων ἔθνους, σφόδρα πλουσιώτατος ἦν, οὐκ τὴνότι τὸ φάσκον λόγιον· «Οὐαρ μέγας εἰ, τοσούτῳ ταπεινῷ σεαυτὸν, καὶ ἐνώπιον Κυρίου εὐρήσεις χάριν.» Διδυμοτριφρονῶν καὶ ταπεινοφρονῶν καὶ ἀληθῶς σμικρῶν ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τὴν μέγεθος ἀφορῶν τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, πτωχὸν καὶ πένητα ἑαυτὸν διὰ τῶν προκειμένων ὥντόμαστε· καὶ ἀρχόμενος δὲ τοῦ λόγου, ὡς μηδὲν αὐτῷ συμβαλλομένου, μήτε πλούτου, μήτε βασιλείας, μήτε τῆς τοῦ παντὸς ἔθνους βοηθείας, μήτε τῆς ἐξ ἀστέσεως πορισθείσης αὐτῷ δικαιούντης, τὴν παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἔξησται λέγων· «Ο Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχεις. Κύρι, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι σπεύσον.» Ὁρῶν δὲ πολλοὺς διαφθορούμενος τῇ κατὰ θεοὺν αὐτοῦ προκοπῇ καὶ βασικώντας αὐτοῦ τῇ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς, πραστείσθι τὸ· «Ἄταχυνθήσαν καὶ ἐντραπήσαν· οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου. Ἀποστραφήσαν εἰς τὰ δότια καὶ κατατιχυνθήσαν· οἱ βούλομενοί μοι κακά. Ἀποστραφήσαν παρεντικά αἰσχυνθόμενοι· οἱ λέγοντές μοι, Εὔγε, εὔγε..» Διὰ τούτων γάρ δρμολογεῖ αὐτὸς μὲν ἐκεῦτῷ μὴ δύναμαι ἐπικρείν, δεῖσθαι δὲ τῆς παρὰ τὸν κρείττονος βοηθείας· ὡς, εἰ μὴ τύχοι ταύτης, Ἑρημος ἐσθμενος καὶ ἐλεγχθησμένος ἀσθενήσκαται πλέον οὐδὲν τῇ θυτῆς ἀνθρώπως· καὶ ἡντοῖ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ ἐπιχαιρεσίκανοι τινες ἔντες πεσοντες αὐτῷ ἐπαναβήσονται. Εἰ δὲ βοηθοῦν τύχοι τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς μὲν ἔσται ἀνάτερος· αἰσχύνην δὲ καταχεοῦνται οἱ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐπιθυμοί· οἵτινες ἐφ' ἐκάστῃ πράξει· κατὰ πόδας αὐτοῦ βαίνοντες καὶ πειρώμενοι ἐπιλαμβάνεσθαι αὐτοῦ λέγειν εἰώθασιν, «Εὔγε, εὔγε,» ὡς ἀν πτιτυγχάνοντες καὶ κατ' εὐχάς πράττοντες ἐν οἷς αὐτὸν σφάλλεσθαι ἐνθύμιον. Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν Σωτῆρά τις ἀναφέροι ταῦτα διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, ἐρεῖ, διὰ τοὺς ἐπιδουλεύοντας αὐτοῦ τῷ λόγῳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, τῷ τε μεγάλῳ αώματι τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ θεωρίων ἐπανισταμένους, καὶ τοὺς θιωγμοὺς συνεχῶς κατ' αὐτῆς ἐνεργοῦντας, ἀποτροπιαζόμενος αὐτῶν τὴν κακίαν, ταύτην προφητεῶν ἀνέπειρτε τὴν εὐχήν, οὕτω δεῖν εὔχεσθαι διδάσκων τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. ,

«Ἀγαλλάζθωσαν καὶ εὑφρανθήσαν ἐπὶ τὸ πάντες οἱ ζητοῦντες· σε.» Τὸ μὲν πρώτα ἀνατρεπτικὸν τὸν ἐναντίων ἀκολούθων; δὲ τὰ δεύτερα ὑπὲρ τῶν οἰκείων προσθέντες. Κατὰ εἰ μὲν δούλοι δικαίω πρέπουσαν εὐχὴν ἐποιεῖτο, ὡς ἀν πάντες οἱ τὸν Θεὸν ζητοῦντες, ὃν εἰς καὶ αὐτὸς ἦν, ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης μετέχοντες τὸν ἔχθρων κατατιχυνομένον· οἱ δὲ ἀγαπῶντες τὸν σωτῆρον τοῦ Θεοῦ λέγοιν ἀν, «Μεγαλυνθήτω δούλος·» καὶ τούτῳ μὴ εἰσάπαξ, μηδὲ ἐνὶ ποτε κακρῷ· ἀλλὰ διαπαντὸς λέγοιν, νικῶντος ἐν αὐτοῖς καὶ διὰ αὐτῶν πᾶν τὸν πολέμιον γένος τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ δούλος τοῖς προλεχθεῖσιν (1) ἀκολούθως εἴη ὑπὲρ τῶν ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθγῶν εἰς

¹⁸ Eccli. iii. 20.

(1) Λείπεται.

A in praesenti postea dicit: «Ego vero egehus et pauper sum, Deus, adjuva me.» Ita ut ea de causa in finem necessario inscribatur. Quod si ex persona Davidis proferatur, dicas licet ipsum magnæ gentis regem, ac ditissimum, non ignorasse tamen dictum illud: «Quanto major es, tanto magis teipsum humilia, et in conspectu Domini invenies gratiam¹⁹.» Quare moderate et humiliiter sentiens, vereque sese parvum reputans, ac respi-ciens magnitudinem divitiarum bonitatis Dei, egenum se et pauparem in praesenti vocavit: atque sermoneum ordiens, ac si divitiae, regnum, tuum populi auxilia, itemque justitia per exercitationem comparata, nihil sibi conseruent, solius Dei auxilium expetebat dicens: «Deus, in adjutorium B meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina.» Animadvertis autem plurimos esse qui suo secundum Deum profectui, labore ducti, ac saluti animae suae invidenter, illud adjecit: «Confundantur et revereantur qui querunt animam meam: Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala. Avertantur statim erubentes qui dicunt mihi, Euge, euge.» His consitetur se non sibi satis esse, sed Dei auxilio egere. Futurum quippe erat, si id non conquereretur, ut desertus esset, ac infirmus nihilque magis quam mortalis homo deprehenderetur, inimicique alienis malis gaudentes, lapsum se invasuri essent. Si vero adjutorem Deum nancisceretur, superiorem se fore animaque sue inimicos pudore suffusum iri sperabat. Hi enim ad singula gesta ejus vestigio incidentes observabant, ipsumque comprehendere studentes dicere solebant, «Euge, euge,» quasi re bene gesta et pro volo succedente, cum lapsum eum putarent. Quod si quis haec ad Salvatorem ob super traditam causam referat, is dicet, ipsum cum cerneret eos qui verbo et doctrinæ sue magnoque Ecclesiæ corpori insidiabantur, insurgere ac frequenter adversus illam persecutiones excitare; eorum malitiam execratum, hanc prophetice orationem emisisse, hocque orandi institutum Ecclesiæ sue tradidisse.

C D Vers. 5, 6. «Exsultent et laetentur super te omnes qui querunt te.» Priora quidem ad inimicos avertendos dicta sunt; secunda vero pro domestici supplicant. Et sane quidem David orationem iusto congruentem emisit, precatus ut universi qui Deum requirunt, ex quorum ille numero erat, inimicis pudore suffusis, exultationis et gaudii participes sint. Ii vero qui diligunt salutare Dei, jure dixerint, «Magnificetur Dominus;» idque non semel, sed omni tempore, quia ipse Dominus in ipsis ipsorumque opera genus omne adversiorum Dei profligat. Quod si Salvator predictis verbis uaserat, consequenter de omnibus gentibus in se cre-

dentibus dixerit: « Exsultent et lætentur in te omnes qui quærunt te. » Non enim Judæi solum, neque illi qui se ex Abraham ortos gloriantur; sed universum et indeinde omnes prorsus qui quærunt te, ex quovis genere fuerint, « exsultent et lætentur in te, et dicant, Magnificetur Deus: » idque omni tempore dicant qui diligunt salutare tuum, scilicet Salvatorem, qui saepe in Scripturis salutare vocatur; quem diligitur illi, qui doctrinam ejus in dilectione pura operibus sovent. « Ego vero egenus et pauper sum: Deus, adjuva me. » David quoque, dives cum esset, humiliiter sentiebat, gñarus scilicet magnitudinis Dei, et quod se nihil esse videre. Quare solius fortis [Dei] opem implorabat dicens: « Deus, adjuva me: adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne moreris. » Christus quoque cum dives esset, propter nos egenus factus est, ut docuit divinus Apostolus¹⁶. Quamobrem seipsum Spiritus auxilio commendabat, pro populo suo deprecans, et pro Ecclesia; ne diutius tempore persecutionum impugnata, gravi hinc detimento afficeretur. Quainobrem ait: « Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne moreris. » An porro haec ad tempus passionis Servatoris referantur, tu ipse consideres velim. Quandoquidem enim in praecedenti illatas sibi vexationes descripsit; quomodo intraveriat aquæ usque ad animam suam, qui insixtus sit in limo profundi, venerit in altitudinem mari, multiplicati sint super capillos capitis sui qui se gratis oderunt, et alia multa ibidem allata persessus sit; jure hanc supplicationem Patri suo emittit dicens: « Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina, » et cetera. Quia apostolorum suorum ordinem amoris sui causa magna in confusione versantem videbat, secundas pro illo voces edebat; ut accepto resurrectionis suæ, quam ejus videndi cupidi expectabant, nuntio, exultatione et lætitia repleti semper dicerent, « Magnificetur Dominus: » ipsi quippe erant qui diligebant salutare ipsius.

(1) LXX.

Vers. 4-5. « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me et D^eripi me. » His similia tricesimus quoque psalmus circumfert, hoc item modo orsus: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam ». Sed ille quidem, « In finem, » et « Psalmus Davidi, » inscriptus est; hic autem titulo caret. Ille confessionem cum supplicatione continet, hic vero prophetia videtur esse ex persona Salvatoris prolata. Quare « Davidis » consueto more non inscriptus est. Dixerit fortasse quispiam oportere illum praecedentibus conjungere, quod magnam cum illis ha-

A αὐτὸν πεπιστευκότων, λέγοι δὲ τὸ, « Ἀγαλλίσθωσαν καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζῆταις τές σε. » Μή γάρ μόνοι Ἰουδαῖοι, μηδὲ οἱ τὸν Ἀβραὰμ αἰχοῦντες, ἀλλὰ καθόλου καὶ ἀοράστως πάντες ὅσοι δηποτε καὶ ἐξ οἴου γένους εἰεν οἱ ἐκ τούτωντές σε, « ἀγαλλίσθωσαν καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ, καὶ λεγέτωσαν, Μεγαλυνθήτω ὁ Θεός ». καὶ τοῦτο λεγέτωσαν διαπαντὸς οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριον σου· αὕτη δηλαδὴ τὸν Σωτῆρα σωτήριον πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν ὄνομασμένον, ὃν ἀγαπῶσιν οἱ δι' ἔργων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ καθαρῷ περιέποντες. « Ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένητς ὁ Θεός, βοήθησόν μοι. » Καὶ Δαυὶδ πλούσιος ὃν ἑταπεινοφρόνει, ἀτε γνῶσιν ἔχων τοῦ μεγέθους τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μηδὲν ἔσωτὸν ὄρων. Αὐτὴν παρὰ μόνου τοῦ ἰσχυροῦ βοήθειαν ἔξητετο λέγων· « Οὐ Θεός, βοήθησόν μοι· βοήθος μου καὶ βοήτης μου εἰ σὺ, Κύριε, μὴ χρονίσῃς. » Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πλούσιος ὃν δι' ἡμᾶς ἐπτύχευσεν, ὡς ἐδίδαξεν ὁ θεός Ἀπόστολος. Διὸ καὶ ἔσωτὸν ἀνετίθει τῇ τοῦ Πνεύματος βοήθειᾳ, πρεσβεύων ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἂν μή, εἰς μαχροὺς χρόνους πολεμουμένη ἐν τοῖς καιροῖς τῶν διωγμῶν, μεγάλην ἀπενέγκοιτο βλάδην. Διό φησι· « Βοηθός μου καὶ βοήτης μου εἰ σὺ, Κύριε, μὴ χρονίσῃς. » Εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀναρέροιτο ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις. Ἐπειδὴ γάρ διέγραψεν ἐν τῷ πρὸ τούτου τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπαναστάσεις· διποτε τε εἰσέλθοσαν ὑδατα ἔως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἐνεπάγη εἰς ὑλην βυθοῦν, καὶ ὡς ἥλθεν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης· ἐπιπληθύνθησάν τε ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ οἱ μισθούντες με δωρέαν· τέπονθε τέ οσα καὶ εἰρηται· εἰκότως τὴν παρούσαν δέησιν ἀναπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα λέγων· « Οὐ Θεός, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχε; Κύριε, εἰς τὸ βοήθησαί μοι σπεῦσον, » καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. Ἐπειδὴ ἐώρα τὸ τάγμα τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἐν πολλῇ συγχύσει γεγενημένον διὰ τὴν περὶ αὐτῶν ἀγάπην, τὰς δευτέρας ὑπὲρ εὐτῶν προτετο φωνάς, ὅπως, ἀπολαύσοντες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν ἢν περιέμενον ποθούντες ἰδεῖν, πληρωθείεν ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης, λέγοντες διαπαντὸς· « Μεγαλυνθήτω ὁ Θεός, » αὐτοῦ δηντες οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριον αὐτοῦ.

Ο'.

« Ἐπὶ σοὶ, Κύριε, ἡλπίσα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰώνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βύσαι με, καὶ ἐξέλου με. » Τὰ ἴσσοδυναμοῦντα τούτοις καὶ δὲ λ' απερίεχει φαλμὸς, τούτον καὶ αὐτὸς ἀρχόμενος τὸν ἱρόπον. « Ἐπὶ σοὶ, Κύριε, ἡλπίσα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰώνα, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βύσαι με. Κλένον πρὸς μὲ τὸ οὖς σου. » Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν, « Εἰς τὸ τέλος, » καὶ « Ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ, » ἐπεγγραπτὸς δὲ παρὸν ἀνεπιγραπτος τυγχάνει. Κάκεινος μὲν ἴσομολόγησιν σὺν ἵκετηρὶ περιείχεν, δὲ εἰς προφῆτας ξοκεῖν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος προειπηγμένη. Διὸ οὐδὲ ἐπεγγραπταις συνήθως, εἰ τοῦ Δαυὶδ, « Εἰς δὲ τὸς προσῆκειν συμπεριλαμβάνειν αὐτὸν τὰς

¹⁶ II Cor. viii, 9. " Psal. xxx, 2, 5.(1) In Vulgata titulus, *Filiorum Jonadab et virorum captivorum.*

πρὸς αὐτοῦ τεταγμένοις, διὰ τὸ πολλὴν πρὸς αὐτὰ σῶσιν ἀκόλουθίαν· ἐν γοῦν τῷ πρὸς τούτου ἐλέγετο· « Ό Θεδ, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσσης. Αἰσχυνθήσων καὶ ἐντραπήσων οἱ ζητῶντες τὴν φυχῆν μου. Ἀποστραφεῖσαν εἰς τὰ δικίων καὶ καταισχυνθεῖσαν οἱ βιολόμενοὶ μοι κακά· » καὶ ἐν τοῖς μετά χείρας δὲ προϊόντων δὲ λόγος ταῖς αὐταῖς κέρχρται φωναῖς λέγων· « Ό Θεδ, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσσης, αἰσχυνθεῖσαν· » καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῆς αὐτῆς ἔχεται διανοίας, εἰς πλάτος ἐκτεινομένου τοῦ λόγου διὰ τῶν προσειρμένων, ἄπερ οὐκ ἀπὸ σκόπου ἀν τις εἶποι ἀρμόδειν τῷ Πατρὶ· Διά τε τὸ λέγεσθαι ἐν αὐτῷ· « Οὐτὶ σὺ εἰ ἡ ὑπομονὴ μου, Κύριε, Κύριε, ἡ ἐλπίς μου ἐκ νεῦτης μου· » αὐτὰς γάρ ταῦτα ἐν καὶ τῷ κα' φαλμῷ ἐξ αὐτοῦ προσώπου ἐλέγετο ἐν τούτοις· « Θτὶ σὺ εἰ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός· » καὶ τὰ ἔξης· Ἀλλὰ καὶ τὸ ἔξης ἐπιλεγόμενον ἐν τῇ μετά χείρας προφητείᾳ ἐν τῷ, « Ό Θεός μου, μή ἐγκαταλίπῃς με, ἔως ἂν ἀπαγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐργομένῃ, » ισοδυναμεῖν οἰκεῖ τῷ ἐν κα' φαλμῷ φάσκοντι λόγῳ· « Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεᾷ ἡ ἐρχομένη. » Πρόσσης γάρ ἀκριβῶς διπάς ἐν ἐκείνῳ μὲν ἐλέγετο, « Ἀναγγελήσεται τῷ Κυρίῳ γενεᾷ ἡ ἐρχομένη, » ἐν δὲ τῷ προκειμένῳ, « Ἔως ἂν ἀπαγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ. » Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ νεῦρων ἀνάταστιν αὐτοῦ σαζῶς παρατησιν ἡ μετάχειρας προφητείᾳ λέγουσα ἐξ αὐτοῦ προσώπου· « Ό Θεδ, τίς θμοὶς σοι; σοσας ἔδειξας μοι θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς καὶ ἐπιστρέψας ἐξωποιήσας; με, καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς τῆς πάλιν ἀνήγαγέ με; » Εἴτε οὖν ἐπ προσώπου τοῦ Σωτῆρος, εἴτε ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου, τῶν προκειμένων ἀκούστεον. Περιέχει γάρ διδασκαλίαν παιδεύουσαν ἡμᾶς μετά διαθέσεως ὑγιοῦς πάντα μὲν δεύτερα τίθενται, ἐπὶ μόνον δὲ τὸν Κύριον τὰς ἔκατον ἀναρτῆδες ἀλπίδες, ὥστε λέγειν αὐτῷ διαθέσει γνησίᾳ· « Επί σοι, Κύριε, ἥπιστα, μή καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰώνα. » Οἱ γάρ τοι πλούτῳ καὶ πολλῇ περιουσίᾳ βίου, ή ἐπὶ ἀξιώμασι κοσμικοῖς, ή ἐπὶ ἀρχόντων οἰκείεστης καὶ προστασίᾳ, ἐφ' ἑτέρῳ τον τῶν θνητῶν καὶ ἐπικήρων τὰς ἔκατον ἀνατιθέντες ἀλπίδες, αἰσχύνην διφλήσουσιν. « Καπιτάρατος γάρ ἀνθρώπος δε τὴν ἀλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπον, καὶ στηρίζει σάρκα βραχίονος αὐτοῦ. » Κέραργε τε βοῶν δὲ λόγος· « Μή πεποιθάτε ἐπ' ἀρχοντας, μηδὲ ἐφ' οὐλοὺς ἀνθρώπους, οἵς οὐκ ἔστι σωτηρία· » καὶ πάλιν· « Ηλούτος ἐδν̄ φέν, μή προστίθεσθε καρδίαν. » Καὶ ἐτέροις δὲ λέγειν διδασκόμεθα· « Κύριος ἐμοὶ βοήθεις, οὐ φοβοῦθήζομαι τοι ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, η πεποιθέναι ἐπὶ ἀνθρώπον. Ἀγαθὸν ἀλπίζειν ἐπὶ Κύριον, η ἀλπίζειν ἐπὶ ἀρχοντας. » Ο δὲ ἀγαθὰ ἔκατον συνετῶν εἶποι ἀν τῷ Κυρίῳ καὶ τὸ, « Ἐν δικαιοσύνῃ σου βίσαι με καὶ ἐξέλου με. » Πολλῇ γάρ πεποιθήσει τεθάρθηκεν, διτι, κατὰ τὸ δικαιότατον κρίνας ὁ Θεός, εὐρήσει αὐτὸν οὐ καταχρέσως, οὐδὲ ἀποδολῆς ἀξιον, ἀλλὰ βοήθειας καὶ ἀντιλήψεως· διδ φησιν· « Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου βίσαι με καὶ ἐξέλου με. » Συνειδήσει

A beat affinitatem. Nam in praecedenti dicebatur: « Deus, in adjutorium meum intende. Confundantur et reverantur qui querunt animam meam. Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala »⁷⁰. In hoc vero, quem nunc tractamus, ipsissimæ voces in sequentibus usurpantur: « Deus, in adjutorium meum intende, confundantur, et cætera, quoque eidem sententiae insistunt; sed hic fusius res enarrantur, quas Patri convenire non abs re quispiam dixerit. Cum item in hoc psalmo dicatur, « Quoniam tu es patientia mea, Domine, Domine spes mea a juventute mea; » hoc ipsum in psalmo xxii, ex eadem persona dicitur: « Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre »⁷¹, et sequentia. Sed etiam quod in hac prophetia subjungitur, « Deus meus, ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est; » simile videtur illi xxii psalmi dicto, « Annuntiabitur Domini generatio ventura »⁷². Attendas quippe velim, quomodo in illo quidem dicatur, « Annuntiabitur Domino generatio ventura; » in hoc autem, « Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ ventura est. » Quin etiam ejus ex mortuis resurrectionem aperte declarat hæc prophetia, ex ejus persona dicens: « Deus, quis similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, et conversus vivificasti me, et de necessitatibus termite iterum reduxisti me? » Sive igitur ex persona Servatoris, sive ex persona cujuslibet justi hæc accipienda sunt. Doctrinam enim complectuntur, quæ nos instituit ut ex bono proposito omnia postducamus, in unoque Domino spem statuimus nostram, ita ut sincero affectu dicamus: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum. » Qui enim in divitiis ac in copiosis vitæ facultatibus, sive in mundanis dignitatibus, sive in principium favore et patrocino, sive in alia quapiam mortalium et fluxarum rerum spem reponunt, ignominie obnoxii erunt. « Maledictus enim homo qui spem habet in hominem, et firmat carnem brachii sui »⁷³. Clamat item Scriptura, « Nolite considerare in principiis, neque in filiis hominum, in quibus non est salus »⁷⁴; et rursus, « Divitiae si affluant, nolite cor apponere »⁷⁵. In aliis item ad hæc dicenda instituimur: « Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat D mihi homo. Bonum est considerare in Domino, quam considerare in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principiis »⁷⁶. Qui autem honorum sibi conscientius est, Domino dixerit illud: « In justitia tua libera me et eripe me. » Multa quippe fiducia repletur, quia justissimo secum iudicio Deus agens, non damnatione, neque repulsa, sed auxilio et patrocinio dignum comperiet: quare ait: « In justitia tua libera me et eripe me. » Puraque conscientia supplices voces ad Deum emitentes id quoque dicebat: « Inclina ad me aurem

⁷⁰ Psal. LXXIX, 2-4. ⁷¹ Psal. xxi, 10. ⁷² ibid. 32. ⁷³ Jerem. xvii, 5. ⁷⁴ Psal. cxlv, 2. ⁷⁵ Psal. LVI, 11.

⁷⁶ Psal. CXXVII, 7-9.

tus, et salva me^{ss}. » Imo quasi ex necessitate A
Deum ita rogabat : « Esto mihi in Deum protecto-
rem et in locum munitum, ut salvum me facias. »
Nam cum Deus protegit et propugnat, non pro nul-
lius pretii homine id agit, solusque perfectus id
Deo dicere valeat : « Quoniam firmamentum meum
et refugium meum es tu. » Pro quo Aquila, « Quo-
niam petra mea et praesidium meum, » interpretata-
tus est ; Symmachus vero, « Quoniam petra mea et
refugium meum es tu. » — « Deus meus, eripe me de
manu peccatoris, et de manu contra legem agentis
et iniqui. Quoniam tu es patientia mea, Domine,
spes mea a juventute mea. » Vir perfectus quasi
propriam possessionem Deum invocat dicens,
« Deus meus : quia promissio dignis a Deo data
est his verbis : « Ero illorum Deus, et ipsi erunt
mihi populus^{ss}. » Qui vero dicit, « In te, Domine,
speravi, » et omnia post putavit ut uni Deo se eom-
mitteret, jure dicat, « Deus meus. » Eripi vero se
de manu peccatoris rogat, ne gestis suis peccatori
vel iniquo similis evadat : quare addit, « De manu
peccatoris et de manu contra legem agentis et ini-
qui; » ac ne iis subjectus sit, sed merito Deum, non
solum ob allata superius, sed etiam ob subsequen-
tes causas, sibi Deum appellat. Nam, inquit, tu
michi patientia es, tu spes mea a juventute. Nun-
quam enim te exspectare destiti, neque fuit tempus
quo non te mibi in spem proponerem. Quam-
obrem rogo ex manu peccatorum et iniquorum
eripi.

Vers. 6, 7. : In te confirmatus sum ex utero, de C
ventre matris meæ tu es protector meus. » De Da-
vid quoque dici valeat quod a senecte juvenitate in
Deo speravit. Nam juvenis cum esset, et pasceret
oves Jesse patris sui, fide ac spe in Deum, in leo-
nes et ursos irruerat, ut servaret oves : bonum
pastorem imitatus, de quo dicitur: « Quemadmo-
dum cum extraxerit pastor ex ore leonis duo cru-
ta, aut particulam auriculae⁸⁷. » Sed etiam cum
puer esset, spiritum malignum ex Saule pellebat,
idque vi fidei et spei in Deum. Atenim id quoque
juveni cuiilibet, qui Dei electione dignatus sit, qua-
dis erat Timotheus, qui a pueri sacras litteras edi-
cicerat, dicere competit, « Spes mea a juventute
mea. » Illud autem, « In te confirmatus sum ex
utero, de ventre matris meæ tu es protector meus, »
soli conveniat Salvatori nostro, qui immaculatus et
inibil iniquitatis erat quo tempore in utero gesta-
batur. Num reliqui homines omnes, dum utero ge-
stabantur et primam corporis constitutionem acci-
piunt, quasi ritu plantarum viventes, neque sensi-
bus neque mente sensus sequente utuntur; sed
etiam ipsa principe animi parte et mente demersi
inibil a verme differunt. Qui autem Deo dicit, « In
te confirmatus sum ex utero, » non modo se Dei

δὲ κεκαθαρμένη τὰς ἱετηρίους φωνάς πρὸς τὸν Θεὸν
ἀναπέμπων, καὶ τὸ, τὸ Κλῖνον πρὸς μὲ τὸ οὐς σοι,
καὶ σῶσόν με, εἶπεν. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγκαῖς τῷ
Θεῷ παρεκάλει λέγων· Γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπε-
ασπιστὴν καὶ εἰς τὸν δύχυρον τὸν σῶσαι με. Πρα-
σπίζων γάρ δὲ θεὸς καὶ ὑπερμαχῶν, οὐκ ἀν περι μι-
κροῦ τινος τοῦτο ἐποίησε· μόνος δὲ δέ τέλειος εἴποι ἐν
τῷ Θεῷ· Οὓς στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου
σὺ εἶ. Ἐνθ' αὖ δὲ μὲν Ἀκύλας· Οὓς πέμπει μου
καὶ δύχύρωμά μου, τὸ τριμήνευσεν δὲ Σύμμαχος·
Οὓς πέμπει μου καὶ καταφυγή μου σὺ εἶ. — Οὐ θεός
μου, βῦσαι με ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς
παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος. Οὓς σὺ εἶ ή ὑπομονὴ
μου, Κύριε, ἥξεπις μου ἐκ νεότητός μου. Οὐ τέλειος
ῶσπερ τῶν εἰδῶν εἰπῆμα τὸν θεὸν ἐπικαλεῖται λέγων·
Οὐ θεός μου· Επειδὴ περ ἐπαγγελία ἐστι τῷ
θεῷ περι τῶν ἀξίων λέγουσα· Εσομαι αὐτῷ
θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Οὐ δὲ λέγων,
Ἐπι σοι, Κύριε, ἥξπισα, καὶ πάντα δεύτερα θέ-
μενος, ἐπὶ ρόνον δὲ τὸν θεὸν ἑαυτὸν ἐπιβρέψας, εἰκό-
τως εἴποι ἀν, Οὐ θεός μου. Ρυσθῆναι δὲ ἐκ χει-
ρὸς ἀμαρτωλοῦ εὑχεταί, ἵνα μὴ ταῖς πράξεσιν
ὅμιοις γένηται τῷ ἀμαρτωλῷ, μῆδε τῷ παρανομοῦντι·
διδὲ ἐπιλέγει· Εξ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς
παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος· ἀλλὰ καὶ ὅπως μὴ
ὑποχειρίος γένηται τοῖς τοιούτοις, εὐλόγως δὲ τὸν
θεὸν ἑαυτοῦ θεὸν διονυμάζοι ἀν, οὐ μόνον διὰ τὰ
ἔμπροσθεν λελεγμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἔξτης ἐπιλέ-
γομένας αἰτίας. Σὺ γάρ μου, φησι, τυγχάνεις ὑπο-
μονὴ, καὶ σὺ μου ἐλπίς ἐκ νεότητος. Οὐ γάρ τώποις
ὑγίης σε προεθέμην ἐμαυτοῦ ἐλπίδα. Όν χάριν λε-
γειν.

« Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρός μου σύ μου εἶ σκεπαστής. » Τὸ μὲν ἐκ νέας ἡλικίας ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζειν λέγοιτ' ἀν καὶ περὶ τοῦ Δαιτῶ. Ἐπείτερ, νέος ὅν καὶ ποιμανὸν τὰ πρόβατα ἱεσσαὶ τοῦ πατρὸς, πίστει καὶ ἐλπίδι τῇ εἰς τὸν Θεὸν καὶ λέουσι καὶ δρκτοῖς ἐπῆσει τῆς τῶν πρόβατων αὐτηρίας ἔνεκα· τὸν καλὸν μιμούμενος πομένα, περὶ οὐ εἰργαται· « Ὁν τρόπον δταν ἐκσπάσῃ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοσίνιτσιον. » Ἀλλὰ καὶ παιδάριον ὃν ἤλαυνε τὸ πνεῦμα τὸ πνογρόν. ἀπὸ τοῦ Σαούλ δυνάμει: πίττεως καὶ ἐλπίδες τῆς εἰς τὸν Θεόν. Ἐπειδὲν καὶ πᾶς ὁ ἐκ νέας ἡλικίας τῆς κατὰ Θεὸν ἐκλογῆς κατηξωμένος, οὗσας δὴ Τιμόθεος ἐκ παιδὸς ἄγια Γράμματα μεμαθητώς θ. « Η ἀλπῖς μου ἐκ νεότητός μου. » Τὸ δὲ, « Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρός μου, σύ μου εἶ σκεπαστής, » μόνῳ ἀν ἀρμόζοι τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἀθολώτῳ καὶ ἀσυγχύτῳ χεινομένῳ καθ' ἀν ἔχωφορείτο καιρόν. Οἱ μὲν γὰρ λοιποὶ πάντες ἀνθρώπων ἐν τῷ κυνικεσθαι, καὶ πρώτην λαμβάνειν σύστασιν τοῦ σώματος. φυτικήν-ώστερ ζωὴν ἔωντες, οὐτε τοὺς σώματος αἰσθητηρίοις, οὐτε τῇ διανοίᾳ παρακαλαθούσῃ κέχρηνται· ἀλλὰ καὶ τὸ τῆγμονικὸν αὐτὸν καὶ τὸν νοῦν βεβαπτισμένοι, οὐδὲν σκώληκος διενέγκοντες. « Οἱ δὲ λέγων τῷ Θεῷ, « Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην

⁸⁴ Psal. xix, 3. ⁸⁵ Ezech. xxxvii, 23. ⁸⁷ Amos iii, 12.

ἀπὸ γαστρὸς, » οὐ μόνον γνῶσιν ἐμφαίνεις κεκτῆθας· οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἀρετὴν φιλοθέου δυνάμεως, διὸ ἡσίπειτο αὐτὸν τὸν Θεόν ἑστηρίζετο. Καὶ τοιοῦτος ἡνὶ καίστομενος καὶ ἐν γαστρὶ τῆς μητρὸς συλλαμβανόμενος. Τὸ δὲ, « Ἐκ κοιλίας μητρός μου εἰς σκεπαστής, » δύναται καὶ ἐπὶ πάντων ἀρμόξειν. Εἰ γάρ μὴ θεοῖ δύναμις ἐφρούρει καὶ ἐψύλατε τὸ κατά γαστρὸς καίστομενον, οὐδὲν ἀν συνέστη, οὐδὲν ἀν μετέχει ζωῆς, μήτε πνεῦν δυνάμενον, μήτε τοῖς λοιποῖς κακοῖσθαι αἰσθητηρίοις. Πάλιν δὲ καὶ ἐν τούτῳ λέγων, « Σύ μου εἰς σκεπαστής, » ἐνέφαινεν ἐξαιρετόν τι ἐσχημάτιν παρὰ τοὺς λοιποὺς τοὺς ἐν κοιλίᾳ μητρὸς συλληφθέντας. Τάχα γάρ ἐπὶ μὲν τῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων γενέσεως ἀλλοι τινὲς ἐφεστήκασιν ἔγγειοι διακονούμενοι τῇ ἐκάστου εἰς τὸν βίον παρόδῳ· ἐπὶ δὲ τῆς γενέσεως τοῦ Σωτῆρος, αὐτὸς ἡνὶ ὁ Πατὴρ σκεπαστής αὐτοῦ γιγνόμενος· διὸ καὶ ἐπὶ αὐτὸν ἐπεστηρίζετο. Οὕτως διαπαντός « ὑμνησιν » ἑαυτοῦ εἶχε τὸν Πατέρα. Διὸ ἐπιλέγει· « Ἐν σοὶ ή ὑμνησίς μου διαπαντός. » Οὐ γάρ διέλιπε τίνα καιρὸν ὑμνῶν τὸν Πατέρα, ἢ καὶ ὑμνούμενος ὑπ’ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ὑπακοῇ. Ἄλλ; « Ή μὲν ἐμή, φησιν, αἰνεῖς, ἢ καὶ ὑμνησίς ἐν σοὶ γέγονε διαπαντός. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, μηδὲν τούτων ἐπιστάμενοι, ὥσπερ τέρας ἐκτήσαντό με. Τεράσιον γοῦν τι πρᾶγμα τοῖς πολλοῖς ἐγενόμηται, ὡς διάφορα περὶ ἐμοῦ δοξάζειν αὐτούς· καὶ τινας μὲν θεοῖν εἶναι ἄσαρχον καὶ ἀσώματον, δοκήσεις μόνον δρθέντα ἐπὶ γῆς, τιγείσθαι, τινὰς δὲ φύλων ἀνθρώπων, ὡς μηδὲν πλέον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἐσχήκατα· καὶ ἀλλοις μὲν ἀράεις καὶ διασημαίαις ὑποδάλλειν, ἐτέρους δὲ σέδειν καὶ προσκυνεῖν. Τέρας δὲ τοῖς πᾶσιν ἀληθῶς γέγονεν ὁ ἐμὸς θάνατος. Τὸ γάρ σταυρὸν ὑπομεῖναι θεὸν δύντα, καὶ τοιαῦτα παθεῖν τὸν ἐτέροις ζωὴν κεχαρισμένον, τέρας ἡνὶ ἀληθῶς. Διό φησιν· « Άσει τέρας ἐγενήθη τοῖς πολλοῖς. » Ἄλλ᾽ ἐν πᾶσι τούτοις σὺ, φησι, « βοηθός » μου γέγονας « κραταῖς· » οὐδὲ γάρ ἀλλον ἐκτησάμην βοηθόν. Πάντα γάρ ἡνὶ δεύτερα καὶ ὑποθενκότα τὴν ἐμὴν δύναμιν· σὺ δὲ μόνος, δην ἐλπίδα ἐμαυτὸν ὑπεγραφάμην, « βοηθός » μου γέγονας « κραταῖς. » Καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον δὲ διοίως εἴρηται· « Σοὶ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρὸς, ἀπὸ τῶν ἐνδοσθίων τῆς μητρὸς μου σὺ ἐπειδές με. Εἰς σὲ τὴν ἀναμονὴν μου ἐνέλεχως, ὡσεὶ τέρας ἐγενόμητο τοῖς πολλοῖς· σὺ δὲ πεποιθήσας μου ἴσχυρά. »

« Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως, ὅπως ὑμνήσω τὴν δέξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου. » Ήδη μὲν κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ὑμνησίς μου, φησιν, ἐν σοὶ γέγονε διαπαντός· πλὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς μέλλοντος δέομαι, ὡς ἀν μέχρις ἐσχάτης ὥρας τοῦ βίου τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσεως πληρῶτο, καὶ οὕτως γε πληρῶτο, ὡς μηδένα χώραν σχολάζουσαν ἔχειν πρὸς τὸ δέλλο τι φθέγγεσθαι, μηδὲ ἀνθρώποις διμιεῖν· καὶ τοῦτο μοι ὑπάρξαι ἀξιῶ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν, καὶ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ τῆς ἐκμῆτης ζωῆς μή ἀποστερθῆναι καὶ ἀπορρίψαις ταύτης τῆς χάριτος, καὶν ἐπὶ γήρασος πούδῷ δέοι φθάσαι, μηδὲ μέχρις ἐσχάτης τελευτῆς ἀλλοι εἰ με πράττειν τὴν πληροῦσθαι τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσεως καὶ τῆς σῆς μεγαλο-

PATROL. GR. XXIII.

A cognitione imbutum suis ostendit, sed etiam magnam se virtutem, vimque amoris erga Deum, qua in ipso confirmabatur, habuisse demonstrat. Tali autem in utero et in ventre matris conclusus ille erat. Illud vero, « De ventre matris meæ tu es protector, » omnibus convenire possit. Nisi enim Dei virtus custodiret ac servaret fetus uteri, neque formaretur, neque vitæ particeps esset, cum nec respirare, nec reliquis sensibus uti valeret. Rursumque cum dicit, « Tu es protector meus, » se aliquid præstantius reliquis hominibus in ventre matris conceptis habuisse commonstrat. Fortasse quippe in reliquorum hominum generatione angeli quidam adsunt singulorum ad vitam ingressui ministrantes; in generatione vero Servatoris ipse Pater protector ejus erat; quare in ipso confirmabatur. Sic semper « cantationem » habuit in Patris laudem. Quare subdit: « In te cantatio mea semper. » Nullum enim prætermis tempus, quin vel Patrem hymnis celebraret, vel ab ipso pro tanta obsequientia celebraretur. Verum ait, Laus sive cantatio mea in te suit semper. Hominum vero multi horum ignari, tanquam prodigium me habuerunt. Prodigiosum ergo quidpiam multis effectus sum, ita ut in varias de me sententias abirent; et alii quidem Deum carne vacuum et incorporeum, sola specie visum in terra putarent; alii nudum hominem, nihil plus quam alii habentem; alii execrationibus et convicis me subjicerent; alii colerent et adorarent. Mors vero mea omnibus prodigium plane suit. Nam eum qui Deus esset crucem suscineret, et talia pati eum qui aliis vitam impertiret, vere prodigium erat. Quamobrem ait: « Tanquam prodigium factus sum multis. » Sed in his omnibus tu mihi, inquit, « adjutor fortis, » fuisti. Neque enim mihi aliis adjutor exstitit. Omnia quippe virtuti meæ inferiora et imparia erant: tu vero solus, quem mihi in spem ascripsi, fuisti mihi « adjutor fortis. » Secundum Symmachum item similiiter dicitur, « Tibi confirmatus sum ex ventre, ex visceribus matris meæ tu respexisti me. In te patientia mea perpetuo, tanquam prodigium factus sum multis: tu vero fiducia mea fortis. »

D

VERS. 8-11. « Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. » Jam præterito, inquit, tempore, cantatio mea in te suit semper: cæterum pro futuro quoque supplico, ut ad ultimam vitæ horam os meum laude tua repleatur, et ita repleatur, ut aliud quidpiam loquendi, vel cum hominibus versandi nullus supersit locus: meque quotidie et toto vitæ meæ decursu ita comparatum esse rogo, ut tali gratia orbatus nunquam nec depulsus sim: utque etiam si ad limen senectutis devenero, nihil aliud ad mortem usque peragam, quam, quod repleatur os meum laude et magnificientia tua. Pro illo autem, « tota die, » Symmachus, « per omnem diem, » edidit

25

« Repleatur, inquit, os meum laude tua, per omnem diem, in decore tuo ne abjicias me tempore senectutis. » Nam si ad senectutem usque vitam devenire meam oporteat, non abnuo: id supplico tantum, ut os meum nunquam finem faciat celebrandi laudem tuam et magnificentiam tuam. Quod si senectutis causa aliquando vires me deficiant, ne tunc quidem me derelinquas. Hæc in oratione dicere convenit tum Davidem, tum quemvis hominem religiosum. Animadverte porro quomodo de Salvatore ab Apostolo dicatur: « Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei ». Etsi enim ex infirmitate crucifixus sit; at non ab aliis superatus: ipse quippe sese infirmum effecit, seque de dititium hominibus obtulit. Quod etiam ipse docet his verbis: « Nemo tollit animam meam a me: sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo recipiendi eam ». Quemadmodum igitur humiliavit semet ipsum, formam servi accipiens; sic sese infirmum effecit, ut ab hominibus capi posset, utque crucem subiret, « sanctus obediens » Patri « usque ad mortem, mortem autem crucis ». Quare ait; « Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me. » Deinde cum passionem memorasset, passionis auctorum mentionem facit dicens: « Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam; » sive secundum Symmachum, « Et qui observabant animam meam, consilium inierunt simul dicentes, Deus dereliquit eum; persecutimi et comprehendite eum, quia non est qui eripiat. » Hæc quippe dicebant principes sacerdotum et qui cum iis erant, in tempore passionis moventes capita sua et sic loquentes: « Qui destruit templum et in tribus diebus excitat illud, alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere. Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credemus ei ». ,

Vers. 42-46. « Deus, ne elongeris a me, Deus in auxilium meum respice. » Inimici mei supra memorati dicebant, « Deus dereliquit eum: » ego autem rogo deprecorque te Deum meum, ut ad sis semper mihi, neque procul a me recedas, sed ad auxilium meum respicias. Te quippe adjutorem natus, probe scio me omnes inimicos meos pudore suffusos visurum esse. Illud autem, « confundantur, » pro consueto in divina Scriptura more, nunc quoque pro « confundentur » dictum est; illud item, « et deficiant, » pro « deficient detrahentes animæ meæ, » positum est; sive secundum Symmachum, « adversarii animæ meæ. » Quomodo autem pudore suffusi defecerint qui necem ejus moliti sunt, non longo nobis sermonे disquirere opus est: nam ex eo tempore princeps sacerdotum apud eos penitus defecit, Pharisæorum vero ne nomen quidem superest, neque memoria ulla dignitatum

A πρεπείας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « ὅλην τὴν ἡμέραν, » δὲ Σύμμαχος, « κατὰ πάναν ἡμέραν » ἐξέδωκε: « Πληστέῃ τὸ στόμα σου αἴνους σου καὶ πᾶσαν ἡμέραν, ἐν τῇ εὐπρεπείᾳ σου μή ἀποβάλλεις με καιρῷ γῆρας. » Εἰ γάρ δέοις καὶ μέχρι γῆρας παρατείναι τὴν τήλικίν, τοῦτο μὲν οὐ παραιτητέον, ικετεύων δὲ μὴ ἀποστερθῆναι ποτε τοῦ πεπληρώσθαι: τὸ στόμα μου τῆς σῆς αἰνέσσεως καὶ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας. Εἰ δὲ καιρῷ τινι διὰ γῆρας ἐκλίποις ἡ Ισχύς μου, μηδὲ τότε μὲν ἐγκαταλίποις. Ταῦτα μὲν οὖν ἀρμόδοι ἀν λέγειν καὶ τῷ Δαυὶδ καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ θεοφίλει ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ικετηρίαις. Ἐπὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἐπίστησον δικαὶος εἰργαταί τῷ Ἀποστολῷ τῷ, « Ἐσταυρώθη δὲ ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. » Εἰ γάρ καὶ ἐξ ἀσθενείας ἐσταυρώθη, ἀλλ᾽ οὕτι γε νικηθεὶς ὑφέτερων, αὐτὸς δὲ ἐστυν ἀσθενῆ ποιήσας, καὶ ἐστὸν παραδούς ὑποχειρίους ἀνθρώποις: δὴ διδάσκοις φάσκων: « Οὐδεὶς αἱρεῖ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἔμου· ἀλλ' ἐγὼ τιθημι αὐτὴν ἀπ' ἔμαυτοῦ. » Ἐξουσίαν δχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν. » « Μόστερ οὖν ἐκένωσεν αὐτὸς ἐστὸν μορφὴν δούλου λαβῶν, οὐτως ἀσθενῆ ἐστὸν εἰργάσατο, διπος ἀλιτῶς γένηται ἀνθρώποις, καὶ ίνα σταυρὸν ὑπομένῃ « ὑπήκοος γιγνόμενος » τῷ Πατρὶ « μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ. » Διὸ φῆσιν: « Ἐν τῷ ἐκλείπειν τὴν Ισχύν μου μὴ ἐγκαταλίπῃς με. » Είτε ἐπειδὴ τοῦ πάθους ἐστοῦ ἐμνημόνευσε καὶ τῶν τὸ πάθος ἐργασαμένων ἀκολούθως ποιεῖται μνήμην λέγων: « Ότι εἶπαν οἱ ἐχθροί μου ἐμοὶ, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὴν ψυχὴν μου. » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ οἱ ἐπιτηροῦντες τὴν ψυχὴν μου ἐβούλευσαντο ἐπὶ τὸ αὐτὸν λέγοντες. » Ή Θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτὸν· καταδιώκετε καὶ καταλέβετε αὐτὸν, διτε οὐκ ἐστιν δι βούλεμος. » Ταῦτα γάρ Ελεγον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, κινοῦντες αὐτῶν τὰς κεφαλὰς καὶ λέγοντες: « Ο καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγέρων αὐτὸν, ἀλλους ἐσωσεν, ἐστὸν οὐδύναται σῶσαι. Εἰ βασιλεύς ἐστι τοῦ Ἰσραὴλ, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ. »

« Ό Θεος, μὴ μακρόνης ἀπ' ἔμου· δ Θεος, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. » Οἱ μὲν προλεχθέντες ἔχοροι μου Ελεγον: « Ό Θεος ἐγκατέλιπεν αὐτὸν. » ἐρῶ δὲ ἀντιβούλω καὶ δέομαι σε τὸν ἔμαυτον Θεὸν παρενταί μοι διαπαντὸς, μηδὲ μακράν μου Ιστασθαι, προστέχειν δὲ εἰς τὴν βοήθειάν μου. Σὲ γάρ βοηθὸν κτώμενος, οἰδετοι διτε δικομαι καταισχυνομένους πάντας: μου τοὺς ἐχθρούς. Τὸ δὲ, « αἰσχυνθήτωσαν, » συνθήσις τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ νῦν ἀντὶ τοῦ, « αἰσχυνθήσονται » εἰργαταί καὶ τὸ, « ἐκλείπετωσαν, » ἀντὶ τοῦ, « ἐκλείψουσιν οἱ ἐνδιαβόλοντες τὴν ψυχὴν μου. » Όπως δὲ ἐκλεοίπασιν αἰσχύνην καταχεάμενοι οἱ τὸν θάνατον αὐτῷ τυρεύσαντες, οὐ μακρῶν ἡμίν δει λόγων: διποτε οὐδὲ εἰς εἰνούν ἐκλέοιπε πάτες ἀρχιερεὺς παραύτοις, Φαρισαίων δὲ οὐδὲ διοματεῖται λείπεται, οὐδὲ μνήμη τῶν παραύτοις ἀξιωμάτων. Ήξελίπον γάρ δροχοντες έξ Ιούδα καὶ ἥγονται εἰς τῶν μηρῶν αὐ-

II Cor. xii, 4. ²⁹ Joan. x, 18. ³⁰ Philip. ii, 8. ³¹ Matth. xxvii, 40

τοῦ, τῆς προσδοκίας τῶν ἑθνῶν ἐπιστάσης κατὰ τὴν Α θυστὸν θεσπίζουσαν προφητείαν. Καὶ οὗτε βασιλεῖς, οὐτε ἡγεμόνες, οὔτε τινὲς παρ' αὐτοῖς δυνάσται εἰστοῦν, οὐδέ τι τάχη τῶν πάλαι παρ' αὐτοῖς δυνάστων περιλέ- λειπται· καταισχυνθέντες δὲ πάντες ἐκλεοπάταιν οἱ διαβάλλοντες αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ἐν δοπιᾳ δὲ αι- σχύνῃ τυγχάνουσιν εἰστεῖ καὶ νῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων προεστάντεις νομιζόμενοι, ὀρῶντες ἔαυτοὺς μὲν διὰ πάσης Γραφῆς ἐπὶ εἰδωλολατρείας διαβεβλημένους, πάντα δὲ τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας τῆς πατροπαραδότου πλά- νης μεταβεβληκότα· ἐν οἷς ἡδη τυγχάνουσιν, ἐντροπῇ, ὀρῶντες ἔαυτοὺς μὲν τῆς βασιλικῆς αὐτῶν μητροπό- λεως καὶ ἀποθέτους, Ἐλληνας δὲ ἀνδρας ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοφύλους τὸν τόπον αὐτῶν οἰκουμένης, κατὰ πάσας τε ἐπαρχίας καὶ χώρας, καὶ πόλεις τοὺς ἐξ ἔθνῶν τὰς περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητικάς φωνάς κη- ρύττοντας; Αἰσχύνη δὲ ἀληθῶς καὶ ἐντροπῇ κατεί- ληφεν αὐτῶν τὰς ψυχάς, τὸν χθὲς δὲ' αὐτῶν σταυρῷ παραδοθέντα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης προσκυνού- μενον καὶ θεολογούμενον ὀρῶντας· δὲ δὴ ἐπληροῦτο ἀκαλούθως; τῇ μετὰ χείρας προβρήσει λεγούσῃ· « Πε- ριβαλέσθωσαν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι.» Καὶ οὗτοι μὲν τάδε πείσονται· « Εγὼ δέ, » ὑπὸ αὐτῶν τὰ τοσαῦτα πεπονθώς, « διαπαντός, φησίν, ἐπιών, καὶ προσθήσω ἐπὶ τὰσσαν τὴν αἰνεσίν σου. » Ἐπει δὲ κατὰ πάντας τοὺς ἔρμηνεσσαντας τὸ, « προσθήσω, » λέλεκται δὲ τε Ἀκύλας φησί, « Καὶ προσθήσω ἐπὶ πάσας ὑμνήσεις· » καὶ δὲ Σύμμαχος, « καὶ προσθήσω τοῖς ὄντοις· » ὅρα εἰ μὴ προσθήκην ἐποιήσατο τοῖς τοῦ Πατρὸς ὄντοις, τὴν Καινὴν Δια- θήκην πρὸς τῇ Παλαιῇ παραδούς. Οὐ γάρ ἀνέλλε τὰ πρώτα, εἰσαγαγών τὰ δεύτερα, προσθήκην δὲ ἐποιή- σατο· καὶ τοῦτο ἔστιν εὑρεῖν ἐν ταῖς αὐτοῦ διδασκα- λίαις, δε' ὡν φησιν· « Ἐρέθιθη τοῖς ἀρχαῖσι, Οὐ φο- νεύσεις· ἔγω δὲ λέγω, μηδὲ ὀργίζεσθαι. Ἐρέθιθη τοῖς ἀρχαῖσι, Οὐ μοιχέύσεις· ἔγω δὲ λέγω, μηδὲ ἐπιθυ- μεῖν· » καὶ δοσα ἀλλα τοιεῦτα προσθήκην ἔχοντα διὰ τῆς πνευματικῆς θεωρίας τε καὶ ἔρμηνεις τοῦ νόμου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ παραδέδοται. Ἀλλὰ καὶ « τὸ στόμα μου, φησίν, ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου. » Τὸ γάρ Εὐαγγέλιον δικαιοσύνην ἐμφανίει Θεοῦ, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις ἀφωρισμένων ὥσπερ δὲ διὰ Μω- σέως νόμος. Διὸ φησιν δὲ Ἀπόστολος· « Οὐ γάρ ἐπαι- σχύνομεν τὸ Εὐαγγέλιον. Δύναμις γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἐλλήνῃ. Δικαιοσύνη γάρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκα- λύπτεται. » Διὸ ἐντεῦθε λέλεκται· « Τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν δικαιοσύνην σου, δῆλη τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου. » Η κατὰ τὸν Σύμμαχον, « κατὰ πᾶ- σαν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν σου. » Καὶ τοῦτο δέ ἔστι πληρούμενον θεωρεῖν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης· ἐν δὲ τὸ στόμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῶν θειῶν Γραφῶν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφ' ἔκάστης ἡμέρας τὴν δι' αὐτοῦ προξενηθεῖσαν διπάσι σωτηρίαν κηρύσσει. Ἐπιλέγει δὲ τούτοις, « Οτι οὐκ ἔγνων γραμματείας. » Τὰς κλεῖς εἰληφότες τῆς βασιλείας, καὶ μήτε αὐτοῖς εἰσερχόμε-

B corum. Defecerunt quippe principes ex Juda et du- ces ex femoribus ejus, cum advenisset expectatio gentium ¹¹, secundum prophetiam hæc vaticinantem. Ac neque reges, neque duces, neque ulli pe- nes eos magnates sunt, non ordo quispiam prisco- rum magistratum illis superstes est; sed omnes qui detrahebant animæ ejus, confusi defecerunt. Quanta vero in confusione versantur hodieque, qui Iudeis præcessere putantur, videntes se passim in Scripturis idolatriæ nomine accusari, omnes vero per orbem gentes per Christi doctrinam a paterno errore descivisse: ac in quibus locis jam degunt, nec sine confusione cernentes, se quidem regia sua metropoli extrusos ac dejectos, Græcos auten alienigenas et extraneos locum suum incolentes; gen- tesque in omnibus provinciis, regionibus et urbibus propheticas Servatoris voces prædicantes? Confusio revera et ignominia animas eorum invasit, vi- dentes eum qui ab ipsis hesterna die ad crucem tra- ditus est, per totum orbem adorari Deumque prædicari; quæ sane impleta sunt consequenter ad hanc præ- dictiōnēm sic habentem: « Induantur confusione et reverentia qui querunt mala mihi. » Et illi quidem talia patientur: « ego vero, » ait, tot malis affectus ab illis, « semper sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam. » Cum autem ab omnibus interpretibus « adjiciam » dicitur, et Aquila sic habeat, « Adjiciam super omnes hymnos, » Symmachus vero, « Et ad- jiciam hymnis; » vide num hymnis Patris sui ad- ditamentum fecerit, Novum Testamentum Veteri addens. Neque enim priora sustulit, cum secunda adjectit, sed additamentum effecit. Quod etiam in ejus doctrina reperiēre est, ubi ait: « Dictum est antiquis, Non occides; ego autem dico vobis, Ne irascamini. Dictum est antiquis, Non moechareris; ego autem dico vobis, Ne concupiscatis ¹², » et si qua similia, quæ spirituali sensu et interpre- tatione intellecta, et additamentū legi inferentia, in Ecclesia ejus tradita sunt. Sed etiam, inquit, « os meum annuntiabit justitiam tuam. » Siquidem justitiam Dei exhibet Evangelium, non Iudeis dun- taxat destinatum, ut lex per Moysem data. Quam- obrem ait Apostolus: « Non enim erubetmo Evan- gelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei D in eo revelatur ¹³. » Idcirco hic dicitur: « Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutem tuam; » sive secundum Symmachum, « Per omnem diem salutem tuam. » Idque per totum orbem impletum videre est: in quo os Salvatoris nostri per divi- nas Scripturas omnibus hominibus quotidie salutem ab se omnibus procuratam prædicat. His ad- jicit, « Quoniam non cognovi litteraturam. » Qui clavibus regni acceptis, neque ipsi ingrediebantur, neque alios concedebant, litteraturam de- tinebant. Ego vero, inquit, qui Moysis scriptis non attendo, neque corpoream legis litteraturam

¹¹ Gen. xlix, 10. ¹² Matth. v, 21, 27, 28. ¹³ Rom. i, 16, 17.

discipulis meis tradidi, non cognovi litteraturam. Quid autem nos*i*? Id postea declarat dicens: « Introibo in potentias Domini Domini, et memorabor justitiae tuæ solius.» Nam litteratura Judæis solis competebat, qui ter in anno Jerosolymam adire jubebantur; eaque multa alia ardua nec necessaria continebat. Ego vero in potentia Domini Domini in Ecclesiæ meas introibo, et memorabor justitiae tuæ solius. Justitia namque Patris erat, ut omnes homines Græcos simul et barbaros sua cognitione donaret, et ut in omni loco, neque in uno ut olim, colli se præciperet; ita ut ab oriente sole usque ad occidentem nomen ejus celebraretur in gentibus²³.

βαρβάρους τῆς αὐτοῦ καταξιωθῆναι γνώσεως, καὶ τρεύειν αὐτῷ· ὥστε ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δοξάζεσθαι αὐτοῦ τὸ δόμονα ἐν τοῖς Εθνεσιν.

Vers. 17. « Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.» Solus Servator Patrem sibi magistrum ascribit: quare contribules ejus dicebant: « Unde huic sapientia tanta, et virtutes? Nonne hic est fabri filius²⁴? Probe quippe sciebant ipsum non magistris hominibus operam dedisse. Quia igitur forma servi accepta, et habitu inventus ut homo, puerilem emensus est ætatem, ac perinde atque nos juventutis annos decurrerit, illoque tempore non disciplinis, non magistris operam dedit; sed virtute divina prosciebat ætate et sapientia et gratia apud Deum et homines: jure hic ait: « Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua; quod etiam penes discipulos meos servetur usque ad consummationem sæculi: et, ut dixerit quispiam, usque ad senectutem, et ad usque postremam consummationem, te rursum deprecor, Deus, ne me derelinquas; sed mihi adsis ac per me mirabilia tua opereris, donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est.» Nam præsens, inquit, generatio tortuosa est et perversa, generatio mala et adultera. Quapropter in futura generatione annuntiabo potentiam tuam et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, et quæ fecisti magnalia. Tu ipse, Pater, per me hæc omnibus, qui post futuri sunt hominibus, et venturæ generationi annuntiabis, et prædicabitur justitia tua usque in altissima. Nam cum ii qui in terra sunt, salutem consequentur, gaudium erit in cœlis, angelis, qui in altissimis habitant, hominum saluti gratulantibus. Senectam vero et senium ne cunctieris dicere, esse discipulorum et Ecclesiæ ipsius perfectionem. Si namque corpus ejus Ecclesia est, ut docuit Apostolus dicens: « Vos autem estis corpus Christi et membra ex parte²⁵; » pars Ecclesiæ et senium ejus opportune dicatur esse, ejus in præsenti vita secundum virtutem consummatio, post quam exuta mortali ac terrena vita, cœlesti mansione dignata, et conjuncta Ecclesiæ primogenitorum descriptorum in cœlis,

A νοι μήτε ἔτέρους συγχωροῦντες, τὰς γραμματείας κατείχον. Ἐγὼ δὲ, φησι, μὴ τῷ Μωϋσέως συγγράμματι προσέχων, μηδὲ τὰς τοῦ νόμου σωματικὰς γραμματείας τοῖς ἐμαυτοῦ παραδοὺς μαθηταῖς, οὐκ ἔγων γραμματείας. Τι δὲ ἔγνως; Ἐξῆς διασαρεῖ λέγων: « Εἰσελεύσομαι εἰς δυναστείας Κυρίου Κυρίου, καὶ μηνθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου.» Αἱ μὲν γάρ γραμματείαι ἰουδαιοῖς μόνοις ἡρμοτον, τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ παρακελευσόμενοις ἀπαντᾶν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλά τε ἀλλα δυσχερῆ καὶ οὐκ ἀναγκαῖα περιείχον. Ἐγὼ δὲ ἐν δυναστείᾳ Κυρίου Κυρίου, εἰς τὰς ἐμαυτοῦ Ἐκκλησίας εἰσελεύσομαι, καὶ μηνθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνου. Δικαιοσύνη γάρ τοῦ Πατρὸς ἡν τὸ πάντας ἀνθρώπους Ἑλληνας ἄμα καὶ τὸ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλὰ μηρέτι ἐν ἐνὶ ἐπιτρέψαι λε-

B « Ὁ Θεὸς, ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητος μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀναγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου.» Μόνος δὲ Σωτὴρ τὸν Πατέρα διδάσκαλον ἐπιγράφεται· διόπερ οἱ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἔλεγον. « Πόθεν τούτῳ πάσας ἡ σοφία αὕτη καὶ αἱ δυνάμεις; Οὐχ οὐτός ἐστιν δὲ τοῦ τέκτονος νιός; » Ἡδεσαν γάρ ἀκριβῶς μὴ διδασκάλοις ἀνθρώποις προσεσχηκότα αὐτόν. Ἐπει τοίνυν, μαρφῆν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, τὴν παιδικὴν διηγθεν ἡλικίαν, καὶ τῆς νεότητος τὴν ὥραν δύσιος ἡμέραν ὑπέμεινεν· οὗτε δὲ διατριβαῖς προσέσχεν, οὗτε διδασκάλοις κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, δυνάμει δὲ θεῖκῃ προέκοπτεν ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· εἰκότως ἐντάλλα φησιν· « Ὁ Θεὸς, ἐδίδαξάς με ἐκ νεότητος μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀναγγελῶ τὰ θαυμάσιά σου·» καὶ τοῖς ἐμοῖς φυλαχθεὶται μαθηταῖς μέχρι συντελείας τοῦ εἰώνος· καὶ ᾧ ἀν τις εἶποι, μέχρι γῆρας καὶ τῆς εἰς ἄκρον τελειώσεως, σὲ πάλιν τὸν θεὸν ἴκετεύω μὴ μέγκαταλιπέν, συνεῖναι δέ μοι καὶ τὰ θαυμάσιά σου ἐνεργεῖν δι' ἐμοῦ, « ἵως ἀναγγελῶ τὸν βραχίονά σου τῇ γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ.» Η γάρ νῦν, φησι, παρούσα γενεά σκολιὰ τυγχάνει καὶ διεστραμμένη, καὶ γενεά πονηρὰ καὶ μοιχαλῖς. Διὸ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ ἀπαγγελῶ· τὴν δυναστείαν σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου, δὲ Θεός. Ἰως τῶν ὑψίστων, ἡ τε ἐποίησις μεγαλεῖται. Σὺ αὐτὸς δὲ Πατήρ, δι' ἐμοῦ ταῦτα πάσα τοῖς μετὰ ταῦτα γενησομένοις ἀνθρώποις καὶ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένῃ ἀπαγγελεῖς, καὶ κηρυχθῆσαι ἡ δικαιοσύνη σου ἐκ τῶν τοῖς ὑψίστοις οἰκούντων ἀγγέλων τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. Γῆρας δὲ καὶ πρεσβεία μὴ δικεῖ τὴν τελείωστα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Εἰ γάρ σῶμα αὐτοῦ ὁ Ἐκκλησία τυγχάνει, ὡς ἐδίδαξεν δὲ Ἀπόστολος εἰπών· « Ύμεις δὲ οὗτοι σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους·» μέρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρεσβείον αὐτῆς λέγοις· διὸ εἰστος ἡ κατ' ἀρετὴν τὴν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τελείωσις, μεθ ἦν, ὃστερ ἀπόδισαμένη τὸν ἐπὶ γῆς θυνητὸν βίον, ἀνακαινισθῆσαι τῆς οὐρανού διατριβῆς καταξιωθεῖσην, συναπτομένη τε τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πρωτο-

²³ Malach. i, 11. ²⁴ Matth. xiii, 54-55. ²⁵ I Cor. xii, 27.

καν τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Οὕτω νοήσεις καὶ τὸ ἀνωτέρω λελεγμένον ἐν τῷ, « Μή ἀποφίλψῃς με εἰς καιρὸν γῆρας, ἐν τῷ ἐκλείπειν τὴν ἰσχὺν μου μὴ ἔχαταλπῆς με. » Κατὰ γὰρ ἐτέραν ἐκδοχὴν ὑπερέυεται τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἵνα ἐν καιρῷ τῆς κατὰ γῆν μακρότητος μὴ ἀποφίλθει· εἰ δὲ καὶ τότε ἐκλείπει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς, μηδὲ τότε ἔχαταλπεῖ φθεῖ. Συμβαίνει γὰρ πολλάκις ἐκλείπειν κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν διωγμῶν, ἐπειδὰν οἱ πολλοὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας δι' ἀσθενειῶν πίστεως ἐξομιλοῦνται τὴν πίστιν. Καὶ μήποτε ταῦτα ἀναπέμπεται ἐπὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀποστασίας, περὶ οὐ καιροῦ δι' Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων· « Ἐάν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, διὸ Υἱὸς τῆς ἀπωλείας. » Τούτον δὲ τὸν καιρὸν δι' Σωτῆρος ἐδήλου λέγων· « Ἄρα ἐλθὼν διὸ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; » Καὶ πάλιν· « Διὸ δὲ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. » Τότε γὰρ ἔσται γηραλέον καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ ἵνα μηδὲ τότε ἔρημος καταλειφθεῖ διὰ λαὸς αὐτοῦ, ἀναγκαῖς τὸς προκειμένας ἀναπέμπει φωνάς· « Ό Θεός, τίς διοιωθήσεται σοι; Όσας ἐδειξάς μοι θλίψεις πολλάς καὶ κακά; » καὶ τὰ ἔξηγες. Τοὺς ἀκριβεῖς λόγους καθ' οὓς διθέτει οὐδὲν Ιησοῦς οὐκ ἔφεσται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέθωκεν αὐτὸν, μὴ γνωτα τε αὐτὸν ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲν δύναται διελθεῖν ή μόνος αὐτὸς. « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, δις συμβιδάσει αὐτόν; » Οὐδὲν ἀν ἐπιβάλλοι τις τῇ τοῦ Θεού κρίσι, οὐδὲν δὲν ἔξεύροι τοὺς λογισμοὺς, δι' οὓς ἐνεδειξαν τῷ Μονογενεῖ θλίψεις πολλάς καὶ κακά· οὐ μὲν εἴσαντεν αὐτὸν ἐν αὐταῖς· ἀλλ' ἐπιστρέψας ἔξωποιησεν αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγεν αὐτὸν. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς εἰρηται τὸ, « Ἔδειξάς μοι θλίψεις πολλάς καὶ κακά. » Ιδὼν γὰρ τὰς θλίψεις καὶ τὰ δυνομαζόμενα κακά, οὐχ ἐάλω ὑπὲρ αὐτῶν, οὐδὲ ἡττήθη· κρείτων δὲ πάντων γενόμενος, θεωρός ἦν αὐτῶν· ὡς πάντων μᾶλλον εἰπεν δὲν τὸ, « Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἔξαπορούμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἔχαταλειπόμενοι. » Ταῦτα γὰρ Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι ὀφελημένοι τὸν διδάσκαλον ἐλέγον. Ἀδύσσους δὲ γῆς ἐνταῦθα τὴν τῶν καταχθονίων γῆν χύραν ὠνόμαζεν· δὴ σαφηνίζει ὁ Ἀπόστολος λέγων· « Μή εἰπῃς, Τίς καταδησεῖς εἰς τὴν ἀδυσσον, τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; » Καὶ ἐν τῷ Ἰώβ δὲ ὁ χρηματίζων αὐτῷ Κύριος ἐλεγε· « Ἡλθες δὲ ἐπὶ πηγὴν θαλάσσης, ἐν δὲ ἱγνεσιν ἀδύσσους περιεπάτησας. Ἀνοίγονται δέ σοι φύση πύλαις θανάτου· πυλωροὶ δὲ ἄδου ἴδοντες σε ἐπτηξαν. » Οὐ δὲ εἰπών ἐνταῦθα, « Καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με, » σαφῶς ἐδίδαξεν ἐαυτὸν κατεληλυθέναι εἰς τὰς ἀδύσσους τῆς γῆς, καὶ πάλιν ἀνεληλυθέναι. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ τις δύναται ἐτέρως ἐκλαβεῖν ταῦτα ἢ ἐπὶ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν ἀναφέρων τὴν προφητείαν.

A renovabitur. Sic item intelligas quod superius dicitur: « Ne projicias me in tempore semetatis, cum deficit virtus mea, ne derelinquas me. » Nam secundum atiam expositionem pro Ecclesia sua precatur, ut ne in tempore terrenæ illius diuturnitatis projectatur. Qued si tunc deficit virtus eius, rogit ut ne sic quidem derelinquitur. Contingit enim plerumque, ut persecutionum tempore deficit, cum multi ex Ecclesiæ corpore ob fidei insurmitatem, eam abjurant. Num forte hæc referenda ad tempus defectionis, de quo Apostolus hæc docuit: « Nisi venerit defectio primum, et revelatus fuerit homo peccati, alius perditio-nis ». Hoc vero tempus Servator declaravit his verbis: « Num veniens Filius hominis inveniet fidem super terram? », et rursum: « Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum ». Tunc enim corpus Ecclesiæ senio confectum et infirmum erit. Verum ne illo tempore desertus populus ejus relinquatur, necessario has profert vo-ces: « Deus, quis similis erit tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et mala? », et cetera. Nam accuratam rationem cur Deus Filio suo non pepercerit, sed pro nobis omnibus tradiderit illum; ac cum peccatum non nosset, peccatum eum pro nobis efficerit, nemo præter ipsum solum enarrare potest. « Quis enim novit sensum Domini, qui instruat eum? ». Neque enim quis in Dei judicium sese immittere audeat, neque consilia deprehendere possit, quies Unigenito suo ostendit tribulationes et multa mala. Neque in iis ipsum deseruit, sed conversus vivificavit eum, et de abyssis terræ iterum reduxit eum. Accuratissime autem dictum fuit illud, « Ostendisti mihi tribulationes multas et mala. » Cum prospiccret enim tribulationes, et multa illa quæ vocantur mala, non captus ab illis neque victus est; sed omnibus superior effectus, contemplabatur ea; ita ut his vocibus plusquam omnes alii usus sit: « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: dejicimur, sed non derelinquimur ». Hæc quippe Paulus, et qui parem atque magister ille utilitatem percepserant dicebant. Abyssos terræ hic inferorum regionem vocavit: quod Apostolus explicat dicens: « Ne dicas: Quis descendet in abyssum? ; id est, Christum ex mortuis reducere? ; Et in Job quoque Dominus qui in ipso oracula fun-debat hæc protulit: « Venisti vero in fontem maris, in vestigiis autem abyssi ambulasti. Aperiuntur vero tibi timore portæ mortis: ostiarii autem inferni videntes te conterriti sunt ». Qui porro hic ait, « Et de abyssis terræ iterum reduxisti me, » clare docuit se in abyssos terræ descendisse, ac rursum ascendisse. Nec scio utrum quis valeat hæc alio accipere modo, quam ad Servatorem et Dominum nostrum referendo prophetiam. Is ipse vero

B

C

D

¹ II Thess. ii, 3. ² Luc., xviii, 8. ³ Matth. xxiv, 12. ⁴ Rom. xi, 34. ⁵ II Cor. iv, 8. ⁶ Rom. x, 7.
⁷ Job, xxxviii, 16, 17.

subiungit : « Multiplicasti magnificientiam meam, et conversus consolatus es me. » Quomodo autem Pater multiplicaverit magnificientiam Unigeniti sui, nisi cum ostendit illi tribulationes multas et mala? Quemadmodum enim agonotheta quispiam, cum adversum multos athletam exercet suum, ejus liquidius virtutem ostendit, quando eum omnium victorem prædicat; eodem modo Pater Filii magnificientiam ut omnibus palam ficeret, multis ipsum tribulationibus et malis circumdedidit; ut parta contra omnes victoria, apud omnes predicaretur. Quare ait : « Multiplicasti magnificientiam meam; » sed post hæc omnia, inquit, « conversus consolatus es me. » Quo pacto consolatus eum est, superius docuit his verbis : « Et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me. » Hæc quippe consolatio erat, quam Apostolus his declaravit : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen; ut in nomine Jesu omne genu flectatur celestium, terrestrium et infernorum ». »

VENS. 22-24. « Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam. » Tu mibi quidem hæc, Pater, præbuisti, inquit. Post multas enim illas tribulationes, post prædicta mala, « conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me, » et consolatus me es, multiplicans magnificientiam meam. Ego vero pro collatis abs te mihi beneficiis vicem rependens, « confitebor tibi in vasis psalmi : » nam « quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? » Imo vero apparatis vasis tibi congruentibus, concinnatisque psalmodiæ instrumentis te dignis, per hæc veritatem tuam cantabo tibi, talesque excitabo citharas, queis lobia mea exsultabunt, necnon « anima mea quam redemisti, » reducens eam de abyssis terra, et vivificans eam postquam mortem sustinuerat. Vasa autem et instrumenta Deo grata, quibus hodieque Christus Dei per totum orbem psalmos, hymnos et laudes Patri emittit, quæ dixeris esse, nisi populos in singulis Ecclesiis consistentes? quorum animas componens Dei Verbum, ipsaque uno symphoniaz et harmoniaz vinculo Patri colligans, amabilem dulcemque modulationem emittit. Si quis ergo animi gratia, instrumenta illa Judæorum veterum, inanimatis ex chordis conflata, ac non articulata in vocem proferentia, cum hymnis in Christi Ecclesia a rationabilibus animabus Deo emissis contulerit; nihil in his simile deprehendet. Quovis enim corporeo psalterio præstantior est multitudo, quæ per totum orbem uno concentu, harmonia una, Denim qui super omnia est celebrat. Cujus ministerio Filius se Patri psallere constitetur dicens : « Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus. » Non ultra enim figuræ, non umbras, non symbola qualia apud Moysem erant, sed veritatem

A 'Ο δὲ αὐτὸς ἐπιλέγει· « Ἐπελένασας τὴν μεγαλούνην μου, καὶ ἐπιστρέψας παρεχάλεσάς με. » Πώς δὲ ἐπελένασεν δὲ Πατήρ τὴν μεγαλούνην τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, οὐ διὰ τοῦ δεῖξαι αὐτῷ θλίψεις πολλὰς καὶ κακά; « Ουτέπερ γάρ τις ἀγωνοθέτης, πολλοὶ παράλλων τὸν ἑαυτοῦ ἀδηῆτην, μειζόνως αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν ἐπιδείκνυσι, νικητὴν αὐτὸν ἀπάντων ἀναγρύπτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δὲ Πατήρ, τὴν μεγαλούνην τοῦ Γίοῦ τοῖς πᾶσι φανεράν ἐπιδείκνυς, θλίψεις πολλὰς καὶ κακὰ περιέβαλλεν αὐτῷ, ὡς ἂν τὰ κατὰ πάντων ἀράμενος νικητήρια, παρὰ τοῖς πᾶσι κηρυχθεῖη. Διὸ φησιν· « Ἐπελένασας τὴν μεγαλούνην μου. » Άλλα μετὰ ταῦτα πάντα, φησιν, « ἐπιστρέψας παρεχάλεσάς με. » Πώς δὲ παρεχάλεσεν αὐτὸν, προεδίδαξεν ἀνωτέρω εἰπών· « Καὶ ἐπιστρέψες ζευκτοίσάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με. » Αὕτη γάρ ἦν ἡ παράκλησις, ἥν καὶ δὲ Ἀπόστολος παρέστησεν εἰπών· « Διὸ καὶ δὲ θεὸς ὑπερβόλων αὐτὸν, καὶ ἔχαρισατο αὐτῷ δυομά, τὸ ὑπὲρ πάντων δυομά· ἵνα ἐν τῷ δύοματι Ἰησοῦ πάντα γόνια κάμψῃ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθίνων. »

B « Καὶ γάρ ἐγὼ ἐξομολογήσομαι σοι ἐν σκεύεσι φαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου. » Σὺ μὲν ἐμὸι ταῦτα, φησιν. ὁ Πάτερ, παρέσχου· μετὰ γάρ τὰς πολλὰς θλίψεις καὶ τὰ λελεγμένα κακά « ἐπιστρέψας ζευκτοίσάς με, καὶ ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με, » καὶ παρεχάλεσάς με, πλεονάσας τὴν μεγαλούνην μου· κάγὼ δὲ, ἀμειδόμενος τὰς εἰς ἐμέ σου εὑεργεσίας, « ἐξομολογήσομαι σοι ἐν σκεύεσι φαλμοῦ· τί γάρ ἀνταπόδωσα τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὃν ἀνταπέδωκε μοι; » Άλλα γάρ τὰ σοι πρέποντα σκεύη κατατίζομενος, δργανά τέ σου ἄξια ψαλμῳδίας κατασκεύασας, δι' αὐτῶν τὴν ἀλήθειάν σου φαλμὸν σοι, καὶ τοιαύτας σοι κειθάρας ἀναστήσω, δι' ὃν τὰ χειλή μου ἀγαλλιάσεται, ἀλλὰ καὶ « ἡ ψυχή μου, ἥν ἐλυτρώσω, » ἀναδιβάσας αὐτὴν ἐκ τῶν ἀδύσσων τῆς γῆς, καὶ ζωποίησας αὐτὴν μεθ' ὅν ὑπέμεινε θάνατον. Σκεύη δὲ καὶ δργανα τῷ θεῷ κεχαρισμένα, δι' ὃν εἰσέτι καὶ νῦν δὲ Χριστὸς τοῦ θεοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης φαλμῳδίας ἀναπέμπει καὶ ὑμνους καὶ ἀλογους τῷ Πατρὶ, τίνας ἀν εἰποις ἡ τοὺς καθ' ἐκάστην Ἐκκλησίαν λαούς; « Όν τὰς ψυχὰς συντείνας δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, συμφωνία τε καὶ ἀρμονία μιᾶς συνδησάμενος τῷ Πατρὶ, προσφιλῇ καὶ ἡδεῖαν ἀναπέμπει μελῳδίαν. Εἰ γοῦν τις ὡς ἐν παραθέσεις σύγχρισιν ποιήσοιτο τῶν πάλαι περὶ Ἰουδαίος σωματικῶν δργάνων ἐξ ἀψύχων χορῶν κατεσκευασμένων, φωνήν τε ἀναρρόν ἐξηγούντων, καὶ τῶν ἐν τῇ Χριστῷ Ἐκκλησίᾳ ἐξ λογικῶν ψυχῶν ἀναπεμπομένων ὑμνων τῷ θεῷ, οὐδὲν ἀν εὔροις δύμοιον. Παντὸς γάρ κρείττονα σωματικῶν φαλτηρίου τυγχάνει τὰ πλήθη τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συμφωνία μιᾶς καὶ ἀρμονίας τῶν ἐπὶ πάντων θεῶν ὑμνοῦντα, δι' ὃν δὲ Γίος τῷ Πατρὶ φάλλειν δύμοις φάσκων· » Καὶ γάρ ἐγὼ ἐξομολογήσομαι σοι ἐν σκεύεσι φαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου, δὲ θεός. Οὐκέτι γάρ τύπους, οὐδὲ σκιάς καὶ σύμβολα, οἵτινες παρὰ

^a Philip. ii, 9. ^b Psal. cxv, 12.

Μούσει, τὴν δὲ ἀλήθειαν τὴν σὴν παραστήσω τοῖς ἀνθρώποις, καὶ «ψαλῶ σοι ἐν κιθάρᾳ, δὲ ἄγιος τοῦ Ταρατῆλ·» τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, «Μελιμδῆσω σοι ἐν κιθάρᾳ, ἄγις Ταρατῆλ.» Ἀλλὰ καὶ «ἄγαλλιάσεται τὰ χεῖλη μου, δταν ψαλῶ σοι·» τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Ἐφύμησεις τὰ χεῖλη μου, δταν μελιμδῆσω σοι, καὶ τὴν ψυχὴν μου, ἣν ἐλυτρώσω.» Ετι δὲ καὶ τὴ γλῶσσά μου μελητήσεις ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν δικαιοσύνην σου.», Χεῖλη δὲ καὶ γλῶσσαν αὐτοῦ μελετῶσαν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Πατρὸς οὐκ ἀν διμάρτοις εἰπτὸν τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀσκήσεις θείων λόγων ἑαυτοὺς ἀνατεθεικότας. Καὶ ταῦτα πάντα, φησι, ποιήσω, «δταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι·» τῇ κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Οτι κατησχύνθησαν, ή διτις ἀπωρύγησαν οἱ ζητοῦντες τὴν κάκωσίν μου·», τῇ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, «Οτι κατησχύνθησαν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μου.» Πάρεστι δὲ καὶ ταῦτα Ἑργῷ πληρούμενα θεωρεῖν· ἀπανταχοῦ γάρ γῆς τῶν Ἐκκλησῶν τοῦ Σωτῆρος τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διεξερχομένων, καὶ αὐτοῦ δὲ σκεύη ἐκλογῆς, οἷα προλέπεται, καὶ δργανα λογικὰ τῷ Πατρὶ καταρτιζόμενου, ἀνυμοῦντός τε δει δι' αὐτῶν τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, αἰσχύνην περιβάλλονται οἱ ἔχθροι αὐτοῦ· ἐντράπεσάν τε καὶ ἐντρέπονται οἱ ζητοῦντες αὐτῷ κακά. Οὕτω δὲ εἰσι οἱ θηρεύοντες μὲν πάσας προφάσεις, ὑδρεις τε καὶ διαβολᾶς, καὶ βλασphemias κατ' αὐτοῦ περινοῦντες, μηδεμίαν δὲ εὑρίσκοντες ὑπόθεσιν διαβολῆς, μῆτε κατ' αὐτοῦ, μῆτε τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Διὸ καταχέονται αἰσχύνην καὶ ἐντρέπονται πρὸς τὸ μηχεῖτι μηδὲν τολμάν διαβολῆς ἀξιον ἐπικαλεῖν. Καὶ ταῦτα πάντα Ἑργῷ πληροῦται συμφώνως τῇ φασκούσῃ διὰ τῶν προκειμένων προφητείᾳ· «Οταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι.» Τότε γάρ, φησιν, δταν οἱ ἔχθροι καταισχύνωνται, ἐγὼ ψαλῶ σοι, καὶ ἔξοδοι λογίσομαι σοι τῷ ἐμαυτῷ Πατρὶ. Ετι δὲ καὶ τὴ γλῶσσά μου ὅλην τὴν ἡμέραν μελητήσει τὴν δικαιοσύνην σου.»

ΕΙΣ ΣΟΛΟΜΩΝΤΑ ΟΑ'.

«Ο Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός.» Οι λοιποὶ τοῦ «Σολομῶντος» ἡρμήνευσαν. «Εστι δὲ καὶ ἔτερος τοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς ὥδαις τῶν ἀναβαθμῶν, οὗ τῇ ἀρχῇ· «Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν.» Ἐν οἵς ξοικεν δ Σολομῶν ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τοῦ οἴκου, δη γηειρεν ἐν ιεροσολύμοις, πρῶτος αὐτὸς οἰκοδομήσας τὸ αὐτόδι ιερόν, τὴν ὥδην πεποιήσθαι, διδάσκουσαν μόνα τὰ τοῦ Θεοῦ οἰκοδομήματα διαιωνίζειν· τὰ γάρ ἀνθρώπινα καιρῷ συνιστασθαι· δ δη καὶ ἀπέδη ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκοδομῆς· οὐκ εἰς μαρχὸν γοῦν δ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεὶς νεώς ὑπὸ Βαβυλωνίων κατελύθη. Ή δὲ μετά χείρας προφητεία εἶτε εἰς αὐτὸν λέλεκται τὸν Σολομῶντα, εἶτε αὐτοῦ ἐστι κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς· οἱ λόγοι ἔτερον τινα παριστῶσι προφητεύομενον. Διὸ οὔτε ψαλμὸς, οὔτε ψήφη, οὔτε ὑμνος, οὔτε τι τούτοις παραπλήσιον ἐπιγέγραπται. Ἀλλ' ἐστι προφητεία θεσπίζουσα ἀναφανήσεσθαι τινα ἐν ἀνθρώποις πενήτων καὶ πτωχῶν σωτῆρα, καὶ τοὺς ἀνωθέν

A tuam hominibus declarabo, et « psallam tibi in ci- thara, sanctus Israel. » Sive secundum Aquilam, « Modulabor tibi in eithara, sancte Israel. » Sed etiam « exsultabunt labia mea, cum cantavero tibi; » sive secundum Symmachum, « Celebrabunt labia mea cum modulabor tibi, et anima mea, quam redemisti. Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam. » Labia autem et linguam ejus meditantem justitiam Patris, non aberraveris si dicas eos esse qui in Ecclesia ipsius exercitationi divinae Scripturæ sese consecrarunt. Et hæc omnia, inquit, faciam, « cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi; » sive, secundum Symmachum, « Quia confusi sunt, aut quia effossi sunt qui quærunt afflictionem meam, » sive, secundum Aquilam, « Quia confusi sunt qui quærunt miseriā meam. » Hæc porro opere completa videare licet. Nam cum ubique terrarum Ecclesiæ Servatoris justitiam Dei enarrent, ipseque Servator vasa electionis, qualia supra dicta sunt, et instrumenta rationabilia Patri præparet, sémperque Deum qui supra omnia est iis concelebret, inimici ejus confusione induuntur, ac confusi et reveriti sunt qui quærunt ipsi mala. Hi vero sunt, qui omnes occasiones venantur, contumelias, calumnias et blasphemias contra eum excogitant, nullamque reperiunt vel in ipsum vel in Ecclesiam ipsius calumniæ causam. Quare pudore suffunduntur et reverentur, quod ultra non audeant quidpiam calumniæ proferre. Et hæc omnia opere complentur, secundum prophetiam quæ in præcedentibus sic habet, « Cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi. » Tunc enim, inquit, cum inimici confundentur, ego psallam tibi, tibique Patri meo confitebor. Insuperque « lingua mea tota die medi- tabitur justitiam tuam. »

IN SALOMONEM LXXI.

Vers. 1, 2. « Deus judicium tuum regi da. » Re- liqui, « Salomonis, » interpretati sunt. Est autem et alijs ejusdem in canticis graduum, cuius initium : « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam². » Ex quibus videtur Salomonem in constructione domus, quam excitavit in Jerusalem, nam ipse primus templum illic exstruxit, hoc canticum edidisse : quo docemur, sola Dei ædificia æternum permanere; humana quippe pro tempore solum consistunt : quod etiam in ejus exstructione actum est; non diu enim postea templum ab eo ædificatum, a Babylonii dirutum fuit. Præsens vero prophetia, sive in Salomonem dicta est, sive secundum reliquos interpres, ipsius Salomonis est. Series certe sermonis aliqui quempiam vaticinio enuntiatum declarare videtur. Quare neque psalmus, neque canticum, neque hymnus, neque quidpiam simile, inscriptus est. Sed est prophetia prænuntians quem-

² Psal. cxxvi, 1.

piam hominibus adventurum pauperum et inopum A πολέμων τὸν θέμα καταβήσεσθαι καὶ ἀψόφητε· · Καταβήσεται γάρ ὡς ὑπέδει ἐπὶ πόκον. · Δικαιοσύνην τε λοιπὸν ἐμπολιτεύεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἐπικρατήσειν τε αὐτὸν οὐ τῆς Ιουδαϊκῆς μόνης, οὐδὲ διενὶς ἢ τριῶν ἑθῶν, ἀλλὰ πάντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, πάντα τε τὰ ἔθνη ὑποταγήσεσθαι αὐτῷ, ὄνιμαστόν τε αὐτὸν ἔσεσθαι παρὰ τοῖς πᾶσιν, οὐ κατά τινα χρόνον βραχὺν, ἀλλ' εἰς ἄπαντα τὸν αἰώνα. Καὶ τί γάρ ἀλλ' ἢ τοτούτων τινα ἔσεσθαι τὸν θεσπιζόμενον δικαίωσις τὴν χειραρχίαν παραγόντας, ὃ πολιορκοῦσιν οὐδεὶς πάντοτε οὔτε παρὰ τῷ Ιουδαϊκῷ ἔθνει, οὔτε παρ' ἑτέροις γεγονέναι μηνημονεύει; Οὔτε γάρ αὐτὸς Σολομὼν, οὔτε Δαυὶδ, οὔτε τις τῶν μετ' αὐτούς τοιούτος ἐφάνη, ὡς ἀρμόδιος τονιά αὐτῶν τὸν προφητείας σημαντικόμενα. Ὅροι τοινύν εἰ μή ταῖς προτεταγμέναις διὰ τῶν Εμπροσθέν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος προφήσεσιν ἀκολούθως συνηπταὶ ἢ μετὰ χειρας τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διαγράφουσα. Ἐχρῆν γάρ τὴν ἡμᾶς καὶ τὰ περὶ ταῦτης πανεύθηνας. Πολλῶν δὲ προφητεῶν τὸν ἐκ Δαυὶδ προφητεύσμενον Χριστὸν ἀνυμνουσῶν ἐπειδὴ εἰκός ἦν ὑπολαβεῖν τινας τὸν Σολομῶντα δῆλονθεν δι': αὐτῶν μένος γάρ οὗτος τῶν υἱῶν Δαυὶδ ἐπιδεξίτα τα βασιλεύεις, καὶ τὸν νεών ἡγειρε τῷ Θεῷ, καὶ σύρις διαπρέψαι μεμαρτύρηται. ἀναγκαῖντος δι προκειμένη προφητείας εἰς Σολομῶντα ἐπιγέγραπται· ἢ αὐτοῦ τοῦ Σολομῶντος εἶναι λέλεκται· ἵνα μηρέτι αὐτὸς νομίζηται δι προσδοκώμενος εἶναι ἐκ Δαυὶδ· ἐξ αὐτοῦ δὲ Σολομῶντος ἐπίλεξεται ἐπερος δ καὶ αὐτῷ ἐπηγγελμάνος. Ἐάν μὲν οὖν ἐκδεξίμεθα εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι τὸν Σολομῶντα τὸν φαλμὸν κατὰ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα προγραφήν, ἐροῦμεν, διτοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, περὶ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψαν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ περώνων στίχου, δι' οὐ εἰρηται· · Ὁ Θεὸς, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, τοιτέστι τῷ Σολομῶντι, τὸν ἔκτης λόγου περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γενησομένου ποιεῖται· διδ διπλέγει· · Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· δηλαδὴ τῷ μέλλοντι προσελύσεσθαι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ Ἰησοῦ. Ἡ τῶν προκειμένων δοῦλος τοιούτος· Ὅροι παρὰ τῆς σῆς θεότητος ἐξενήνεκται, δόγμα τε καὶ κρίμα βασιλεικὸν ἐκ σοῦ Πνεύματος διατέταχται, ὡς δὲν ἐκ τῆς Σολομῶντος διαδοχῆς δ το κόσμου Σωτῆρ κατὰ σάρκα γεννηθεῖται. Τούτο οὖν τὸ κρίμα σου, δ Θεὸς, ήδη ποτὲ δώρησαι τῷ βασιλεῖ, δηλαδὴ τῷ Σολομῶντι, ὡς δὲν δ' ἔργων χωρήσειν οἱ λόγοι· καὶ αὐτῷ μὲν τῷ βασιλεῖ τὸ δηλωθὲν κρίμα παράσχου, τὴν δὲ δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, τῷ μέλλοντι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελύσεσθαι· ἵν δ γεννώμενος δ ἐκ πνεύματος καὶ διάδοχος αὐτοῦ, ὑποδεξάμενος τὴν σὴν δικαιοσύνην, διακρίνῃ τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰπερ εἰς αὐτοῦ προσώπου τοῦ Σολομῶντος ἀναφέροιτο τὴν προγραφὴν κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα φέρουσα, εἰς Σολομῶντα· εἰ δὲ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς τοῦ Σολομῶντος εἶναι λέγοιτο τὸ προφητεία, φήσομεν, διτοι αὐτὸς δ Σολομὼν, Πνεύματος πληρωθείς, τρία διὰ τούτων περιστησαι πρότωτα· τὸν Θεόν, φ τὴν εὐχὴν ἀναπέμπει, καὶ τὸν βασιλέα, ὃν πέπιστο βασιλεύειν τῶν ὅλων, δηλαδὴ, τὸν Υἱὸν

Α πολέμων τὴν καταβήσεσθαι καὶ ἀψόφητε· · Καταβήσεται γάρ ὡς ὑπέδει ἐπὶ πόκον. · Δικαιοσύνην τε λοιπὸν ἐμπολιτεύεσθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἐπικρατήσειν τε αὐτὸν οὐ τῆς Ιουδαϊκῆς μόνης, οὐδὲ διενὶς ἢ τριῶν ἑθῶν, ἀλλὰ πάντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, πάντα τε τὰ ἔθνη ὑποταγήσεσθαι αὐτῷ, ὄνιμαστόν τε αὐτὸν ἔσεσθαι παρὰ τοῖς πᾶσιν, οὐ κατά τινα χρόνον βραχὺν, ἀλλ' εἰς ἄπαντα τὸν αἰώνα. Καὶ τί γάρ ἀλλ' ἢ τοτούτων τινα ἔσεσθαι τὸν θεσπιζόμενον δικαίωσις τὴν χειραρχίαν παραγόντας, ὃ πολιορκοῦσιν οὐδεὶς πάντοτε οὔτε παρὰ τῷ Ιουδαϊκῷ ἔθνει, οὔτε παρ' ἑτέροις γεγονέναι μηνημονεύει; Οὔτε γάρ αὐτὸς Σολομὼν, οὔτε Δαυὶδ, οὔτε τις τῶν μετ' αὐτούς τοιούτος ἐφάνη, ὡς ἀρμόδιος τονιά αὐτῶν τὸν προφητείας σημαντικόμενα. Ὅροι τοινύν εἰ μή ταῖς προτεταγμέναις διὰ τῶν Εμπροσθέν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος προφήσεσιν ἀκολούθως συνηπταὶ ἢ μετὰ χειρας τὴν βασιλείαν αὐτοῦ διαγράφουσα. Ἐχρῆν γάρ τὴν ἡμᾶς καὶ τὰ περὶ ταῦτης πανεύθηνας. Πολλῶν δὲ προφητεῶν τὸν ἐκ Δαυὶδ προφητεύσμενον Χριστὸν ἀνυμνουσῶν ἐπειδὴ εἰκός ἦν ὑπολαβεῖν τινας τὸν Σολομῶντα δῆλονθεν δι': αὐτῶν μένος γάρ οὗτος τῶν υἱῶν Δαυὶδ ἐπιδεξίτα τα βασιλεύεις, καὶ τὸν νεών ἡγειρε τῷ Θεῷ, καὶ σύρις διαπρέψαι μεμαρτύρηται. ἀναγκαῖντος δι προκειμένη προφητείας εἰς Σολομῶντα ἐπιγέγραπται· ἢ αὐτοῦ τοῦ Σολομῶντος εἶναι λέλεκται· ἵνα μηρέτι αὐτὸς νομίζηται δι προσδοκώμενος εἶναι ἐκ Δαυὶδ· ἐξ αὐτοῦ δὲ Σολομῶντος ἐπίλεξεται ἐπερος δ καὶ αὐτῷ ἐπηγγελμάνος. Ἐάν μὲν οὖν ἐκδεξίμεθα εἰς αὐτὸν εἰρῆσθαι τὸν Σολομῶντα τὸν φαλμὸν κατὰ τὴν τῶν Ἐβδομήκοντα προγραφήν, ἐροῦμεν, διτοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, περὶ αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψαν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ περώνων στίχου, δι' οὐ εἰρηται· · Ὁ Θεὸς, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, τοιτέστι τῷ Σολομῶντι, τὸν ἔκτης λόγου περὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γενησομένου ποιεῖται· διδ διπλέγει· · Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· δηλαδὴ τῷ μέλλοντι προσελύσεσθαι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ Ἰησοῦ. Ἡ τῶν προκειμένων δοῦλος τοιούτος· Ὅροι παρὰ τῆς σῆς θεότητος ἐξενήνεκται, δόγμα τε καὶ κρίμα βασιλεικὸν ἐκ σοῦ Πνεύματος διατέταχται, ὡς δὲν ἐκ τῆς Σολομῶντος διαδοχῆς δ το κόσμου Σωτῆρ κατὰ σάρκα γεννηθεῖται. Τούτο οὖν τὸ κρίμα σου, δ Θεὸς, ήδη ποτὲ δώρησαι τῷ βασιλεῖ, δηλαδὴ τῷ Σολομῶντι, ὡς δὲν δ' ἔργων χωρήσειν οἱ λόγοι· καὶ αὐτῷ μὲν τῷ βασιλεῖ τὸ δηλωθὲν κρίμα παράσχου, τὴν δὲ δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, τῷ μέλλοντι ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προελύσεσθαι· ἵν δ γεννώμενος δ ἐκ πνεύματος καὶ διάδοχος αὐτοῦ, ὑποδεξάμενος τὴν σὴν δικαιοσύνην, διακρίνῃ τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. Καὶ ταῦτα μὲν, εἰπερ εἰς αὐτοῦ προσώπου τοῦ Σολομῶντος ἀναφέροιτο τὴν προγραφὴν κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα φέρουσα, εἰς Σολομῶντα· εἰ δὲ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτάς τοῦ Σολομῶντος εἶναι λέγοιτο τὸ προφητεία, φήσομεν, διτοι αὐτὸς δ Σολομὼν, Πνεύματος πληρωθείς, τρία διὰ τούτων περιστησαι πρότωτα· τὸν Θεόν, φ τὴν εὐχὴν ἀναπέμπει, καὶ τὸν βασιλέα, ὃν πέπιστο βασιλεύειν τῶν ὅλων, δηλαδὴ, τὸν Υἱὸν

τοῦ Θεοῦ· καὶ τρίτον δν ἀνελγηφεν ἀνθρώπον ἐξ σπέρματος Δαυΐδος αὐτοῦ τε τοῦ Σολομῶντος γεννώμενον. Επερον ἡτα παρὰ τὸν βασιλέα τὸν διὰ τοῦ φαλμοῦ φάντα· «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος ἄγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγένηκά σε. Αἰτησας παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Διὰ τούτων γάρ σαφῶς καταστάται, ἀκούει πρὸς τοῦ Πατρός· «Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγένηκά σε. Αἰτησας παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.» Διὰ τούτων γάρ σαφῶς καταστάται, ἀκούει πρὸς τοῦ Πατρός· «Υἱός μου εἶ σύ· ἔγώ σήμερον γεγένηκά σε. Αἰτησας παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου.» Οἶδε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σολομῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, σοφίαν ὄνομάζων αὐτὸν, ἐν οἷς ἐξ αὐτοῦ προσώπουν ἐν Παροιμίαις τάδε φησιν· «Ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν ἔγώ ἐπεκάλεσά μην. Δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι·» καὶ ἔξῆς· «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὅδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰώνος ἐθεμελίωσε με, πρὸ τοῦ δρητὸρας θίνειναι· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.» Γέννημα τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἡ σοφία καὶ ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ὁ Μονογενῆς· καὶ περὶ αὐτοῦ τὴν παρούσαν εὐχήν ἀναπέμπει ὁ Σολομῶν φάσκων· «Οὐ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, » δῆλον δὲ τοι τῷ Μονογενεῖ Λόγῳ σου. «Ἐπειδὴ γάρ ἔκρινας αὐτὸν ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι, ἵνα μή μόνον τῶν κατ' οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύῃ, τοῦτο τὸ κρίμα τῇ δημοσίᾳ πέρας ἀγέσθω· καὶ τὴν δικαιοσύνην δὲ τὴν στὴν τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως δός, οὐδείς·» οὐδὲν δικαιοσύνην δέντανθα τοῦ κατὰ σάρκα νοούμενου ἐκ σπέρματος Δαυΐδος, δν αὐτὸς ἔστι τῷ πρώτῳ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἐξ ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἀγίας Παρθένου συνεστήσατο· δν καὶ ἐν Παροιμίαις αἰνίτεσθαι τὸν Σολομῶντα ἡγοῦμαι δι' ὧν γράφει λέγων· Τίς ἀνέδη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κατέδη; Τίς συνήγαγεν ἀνέμους ἐν κόλπῳ; Τίς συνέστρεψεν ὑδωρ ἐν ἱματίῳ; Τίς ἔκράτησε πάντων τῶν δικρων τῆς γῆς; Τί δνομα εἴτη, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ; Οὐτω γάρ τὴμήνευσαν οἱ λοιποί· δὲ μὲν Ἀκύλας εἰπών· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ;» καὶ δὲ θεοδοτίων δομιών· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ;» Σαφῶς γάρ ἐν τούτοις μὲν κρατήσας τῆς γῆς, καὶ καταβεθηκὼς καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανὸν, τὰ τε λοιπά δεδμενα τῆς κατὰ σχολὴν ἔρμηνεις πεποιηκῶς, οὐδεὶς δὲ γένοιτο ἔπερος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο δὴ ταῦτα διδάσκων ἔλεγεν· «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ·» Ο δὲ ἐνταῦθα λεγόμενος αὐτοῦ Υἱὸς εἶη ἀν δὲ κατὰ σάρκα νοούμενος, ἢν ἀνελγηφεν ἐκ σπέρματος Δαυΐδος καὶ Σολομῶντος γενομένην.

‘Αλλ’ ἐπειδὴ Ιουδαίων παῖδες τὰς προκειμένας τῶν Παροιμιῶν φινάζεις τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀνάξουστι, οὐκ εἰδότες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δεικτέον αὐτοῖς ἐκ τῶν προκειμένων ὡς Υἱὸν Θεοῦ, σαφῶς καὶ διαρρήθην παρίστησιν ἡ Γραφὴ λέγουσα· «Τί δνομα αὐτῷ, καὶ τί δνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ;» Φάσκων δὲ δὲ λόγος ἐν τῷ φαλμῷ· «Οὐ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός,» ἀλλο εἴναι τὸ κρίμα παρὰ τὴν κρίσιν διδάσκεται. Κρίμα γάρ τὸ διπάκ δέξαν τῷ Θεῷ καὶ τὸ κρίθεν παρ’ αὐτῷ τυγχάνει· κρίσις δὲ τῶν κρινομένων διάκρισις, ἢ

A psalmo ait: «Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessiōnem tuam terminos terræ». His enim aperte constitutus, hæc a Patre audit: «Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam.» Novit porro et ipse Salomon Filium Dei, qui ipsum sapientiam vocat in Proverbis, ubi ex ejus persona sic loquitur: «Ego Sapientia inhabitavi consilium, et scientiam, et cogitationem ego invocavi. Per me reges regnant¹⁰;» ac deinde: «Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua: ante sæculum fundavit me, B antequam montes collocarentur: ante omnes colles gignit me¹¹.» Proles igitur Dei est sapientia et Filius ejus Unigenitus: deque illo Salomon hanc fundit orationem dicens: «Deus, judicium tuum regi da,» scilicet Unigenito Verbo tuo. Quia enim iudicasti ut in terra videretur, ut non modo cœlestibus, sed etiam terrenis regnaret; hoc iudicium jam demum ad terminum dederat. Justitiam item tuam filio regis, o Deus, concede: hic vero filius regis intelligitur secundum carnem ex semine David, quem Dei Verbum, quod antea existebat, sibi ex Spiritu sancto et sancta Virgine constituit: quem item puto Salomonem in Proverbis subindicare his verbis: «Quis ascendit in cœlum et descendit? Quis congregavit ventos in sinu? Quis convertit aquam in vestimentum? Quis dominatus est omnium finium terræ? Quod nomen ejus, et quod nomen filio ejus¹²?» Sic enim interpretati sunt reliqui, Aquila scilicet dicens: «Quod nomen ipsi, et quod nomen filio ejus?» Theodosio similiter, «Quod nomen ejus, et quod nomen filio ejus?» Clare enim qui hic fertur terræ impasse, descendisse et ascendisse in cœlum, et reliqua peregrisse, quæ nonnisi per otium explicari possunt, nullus alias quam Filius Dei fuerit, qui haec ipsa docebat his verbis: «Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis¹³.» Qui autem hic Filius ejus dicitur, secundum carnem intelligatur, quam ex semine David et Salomonis factam accepit.

D Sed quia Iudei has Proverbiorum voces universorum Deo referent, nescientes Filium Dei hisce verbis quasi vere Filium Dei demonstrandum ipsis esse, id clare et aperte Scriptura declarat his verbis: «Quod nomen ejus, et quod nomen Filio ejus?» Cum autem Scriptura in psalmo dicit, «Deus, iudicium tuum regi da;» diversum esse iudicium a iudicatione docet. Nam iudicium est quod semel Deo placitum et iudicatum est; iudicatio vero est eorum quæ iudicantur examen, quod sequitur pro

⁹ Psal. 11, 6-8. ¹⁰ Prov. viii, 12. ¹¹ ibid. 22, 25.

¹² Prov. 30, 4. ¹³ Joan. iii, 13.

merito singulis data retributio. Quare hic non iudicationem postulat regi dari, sed judicium, sive sententiam et placitum Patris de divino Filii sui ad homines adventu. Judicium itaque regi, justitia vero filio regis datur. Ipse quippe rex justitia erat, ut declarat Apostolus dicens: « Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia item et sanctificatio, et redemptio ¹⁴. » Hæc itaque Patris justitia filio regis data est ex semine David secundum carnem facta: in quo ceu in templo habitavit Dei verbum et sapientia et justitia. Causam vero cur justitia memorato filio regis data sit, deinde docet his verbis: « Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio. » Oportebat enim pauperes Dei, et populum ejus in hominibus a filio regis in justitia judicari: quia alio modo regem suscepit non erant. Quamobrem formam servi accipiens et babitu inventus ut homo, per Filium hominis quem assumpit, ex omnibus gentibus secundum hoc justi viri dictum (1), « elegit sibi populum peculiarem ¹⁵; » necnon eos qui hic pauperes ejus vocantur, quos ille beatos prædicat his verbis: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ¹⁶. » Et alias de justitia hæc docet Apostolus: « Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudeo primum, et Graeco. Justitia enim in ipso revealata ¹⁷. » De pauperibus item hæc ipse declarat: « Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles, non multi potentes: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma et contemptibilia elegit, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret; ut non gloriaret omnis caro in conspectu Dei ¹⁸. »

VERS. 3. « Suscipient montes pacem populo, et colles justitiam. » Præter priora hæc quoque spiritus propheticus precatur, ut montes quondam populo infesti, posita inimicitia, pacem cum eo haberent, et ut colles prædictam justitiam eidem populo annuntiarent. Jam pridem enim montes cum populo inimicitias gesserunt, et colles similiter. Cum autem filius regis populum olim extraneum, D proprium sibi facit, tunc montes, ut hic vocantur, pacem cum populo habent. Montes autem et colles pacem cum populo habentes, quos esse dixeris, nisi angelorum chorum, et his superiores divinas virtutes? quæ cum olim populus extraneus Deo esset, inimicitias cum eo gerebant; nunc autem cum in possessionem filii regis venerit, posita inimicitia, amicæ ejus effectæ sunt. Quis sit vero populus ex omnibus gentibus coactus intelliges, si his conferas Zachariæ prophetiam, quæ sic habet:

¹⁴ Cor. 1, 30. ¹⁵ Deut. xiv, 2. ¹⁶ Matth. v, 3. ¹⁷ Rom. 1, 16. ¹⁸ I Cor. 1, 26-29.

(1) Vei, secundum justitiae rationem.

A παρακαλουθεῖ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικὸν ἕκαστην. Διόπερ ἐνταῦθα οὐ τὴν κρίσιν ἀξιοῦ δύναι τῷ βασιλεῖ· ἀλλὰ τὸ κρίμα, τουτέστι τὸ δόγμα καὶ τὸ κριθὲν τῷ Πατρὶ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους θεοφανείας αὐτοῦ. Τὸ μὲν οὖν κρίμα τῷ βασιλέως δέδοται· ἡ δὲ δικαιοσύνη τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως. Δικαιοσύνη γάρ ἦν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, ὡσπερ οὖν παρίστηται ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν· « Οὓς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. » Αὕτη τοιν τῇ τοῦ Πατρὸς δικαιοσύνῃ τῷ Γίγῳ τοῦ βασιλέως δέδοται τῷ ἐκ στέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα γενομένῳ· ἐν φαντασίᾳ διαβόλων τὸν θεῖον λόγον καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ δικαιοσύνη. Τὴν δὲ εἰσελούσαν δοθῆναι τὴν δικαιοσύνην τῷ δηλωθέντι υἱῷ τοῦ βασιλέως, ἔχης διδάσκει λέγων· « Κρίνειν τὸν λαὸν Β σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. » Ήδεις γάρ τοὺς πτωχοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἐν ἀνθρώποις λαὸν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως διακρίνεσθαι ἐν δικαιοσύνῃ· ἐπει μὴ ἔχωρουν ἄλλας δέξιας θεοῦ τὸν βασιλέα. Διόπερ μορφὴν δούλου λαδῶν καὶ σχῆματι εὑρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, δι' οὐ δινεληφεν Υἱοῦ ἀνθρώπου ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων κατὰ τοῦ δικαίου λόγουν, « ἔξελέξατο ἐκυρῷ λαδὸν περιούσιον, καὶ τοὺς καλουμένους αὐτοῦ πτωχούς, οὓς καὶ μαχαρίζων ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Καὶ ἄλλος δὲ περὶ τῆς δικαιοσύνης διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· « Οὐ γάρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον· δύναμις γάρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντελ τῷ πιστεύοντι. Ίουδαῖοι τε πρῶτοι καὶ Ἑλληνες. Δικαιοσύνη γάρ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. » Καὶ περὶ τῶν πτωχῶν πάλιν διαδιστηριῶντα τῷ λαῷ εἰρηνεύεται πρὸς αὐτὸν ἀπωθύμενα τὴν ἔχθραν, καὶ ὅπως οἱ βουνοὶ τὴν προλεχθεῖσαν δικαιοσύνην τῷ αὐτῷ λαῷ εὐαγγελίζουνται. Πρότερον μὲν γάρ τὰ δρητὰ ἔχθραν εἶχε πρὸς τὸν λαὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ὥστε αὐτὸν τῷ βασιλέως ἰδίον ἐποιήσατο τὸν λαὸν πάλαι ἀπηλλοτριωμένον αὐτοῦ, τηνικαῦτα καὶ τὰ καλούμενα ἐνταῦθα δρητὰ εἰρηνεύει πρὸς τὸν λαόν. « Ορῇ δὲ καὶ βουνοὺς εἰρηνεύοντας ἀνθρώπους τίνας ἀν εἴποις ἢ τὸν ἀγγέλων χορὸν καὶ τὰς τούτων ἀνωτέρας θεασανάμεις; αἱ πάλαι μὲν, ὅτε ἀλλότριος ἦν ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχθρας ἦσαν αὐτοῦ· νῦν δὲ ὅτε κτῆμα γέγονε τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἐφιλιώθησαν αὐτῷ μετεβαλόντες τῆς ἔχθρας. Νοησεις δὲ τὸν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων συνηγμένον λαὸν, παραθεὶς τούτοις τὴν ἐν τῷ

« Ἀναλαβέτωσαν τὰ δρητὰ εἰρήνην τῷ λαῷ, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. » Πρὸς τοὺς προτέρους καὶ ταῦτα τὸ πνεύμα τὸ προφητεικὸν εὑνεται, διπας τὰ δρητὰ πάλαι ἔχθρανοντα τῷ λαῷ εἰρηνεύεται πρὸς αὐτὸν ἀπωθύμενα τὴν ἔχθραν, καὶ ὅπως οἱ βουνοὶ τὴν προλεχθεῖσαν δικαιοσύνην τῷ αὐτῷ λαῷ εὐαγγελίζουνται. Πρότερον μὲν γάρ τὰ δρητὰ ἔχθραν εἶχε πρὸς τὸν λαὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ὥστε αὐτὸν τῷ βασιλέως ἰδίον ἐποιήσατο τὸν λαὸν πάλαι ἀπηλλοτριωμένον αὐτοῦ, τηνικαῦτα καὶ τὰ καλούμενα ἐνταῦθα δρητὰ εἰρηνεύει πρὸς τὸν λαόν. « Ορῇ δὲ καὶ βουνοὺς εἰρηνεύοντας ἀνθρώπους τίνας ἀν εἴποις ἢ τὸν ἀγγέλων χορὸν καὶ τὰς τούτων ἀνωτέρας θεασανάμεις; αἱ πάλαι μὲν, ὅτε ἀλλότριος ἦν ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχθρας ἦσαν αὐτοῦ· νῦν δὲ ὅτε κτῆμα γέγονε τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ἐφιλιώθησαν αὐτῷ μετεβαλόντες τῆς ἔχθρας. Νοησεις δὲ τὸν ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων συνηγμένον λαὸν, παραθεὶς τούτοις τὴν ἐν τῷ

Ζαχαρίᾳ προφητείαν, ὡς λέγουσαν· « Χαῖρε καὶ οὐκαπέστατον, θύγατερ Σιών. Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται, καὶ κατασκηνώσει ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύζονται ἑθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ξονταὶ μοι εἰς λαδὸν, κάγγιον ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ γνώσονται, ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέσταλκε με πρὸς σέ. » Σαφῶς γάρ διὰ τούτων ἀπὸ τῶν ἑθνῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίους ἑθνους συντάξειν αὐτὸς ἑστῆσαι λαδὸν ὁ Κύριος εὐαγγελίζεται. Τούτῳ δὴ οὖν τῷ λαῷ αἱ δυνάμεις αἱ ὑπερχρόσμιοι καὶ αἱ ἀγγελικαὶ, δρη καὶ βουνοὶ ἐνταῦθα δυναμάζονται, εἰρήνευσαν ἔχθραίνουσαι τὸ πτήν, δτε τῇ ἀδέψῳ προσείχεν εἰδωλολατρεῖ. Αἱ δὲ αὐταὶ δικαιοσύνην εὐαγγελίζονται τῷ αὐτῷ λαῷ· ἥτοι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸν δοταὶ τὴν δικαιοσύνην, ἢ τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, διὸ δὲ λέλεκται· « Ἀναλαβέτωσαν τὰ δρη εἰρήνην τῷ λαῷ, καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνην. » Καὶ ταῦτα ἔσται, ἐπειδὴ δὲ προλεχθεῖς υἱὸς τοῦ βασιλέως ἔχειν τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων· « ἔχειν γάρ πρότερον ἀξίους εἶναι σωτηρίας, οὐτως αὐτοὺς σώζει. Οὐ γάρ ἀκρίτως, μετ' ἔξτασιν δὲ κρίσματος πτωχούς δὲ πτωχεώς τὴν σωτηρίαν παρέχει τοῖς ἔντοῦ πτωχοῖς καὶ τοῖς υἱοῖς τῶν πενήτων, ὃν καὶ ἡ προφητεία μέμνηται λέγουσα· « Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με· ἔχειν γάρ πρότερον εἰρήνην καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Πτωχούς δὲ ποιους φησιν, ἢ τοὺς δυναμένους δόμιοις Παύλῳ λέγειν· « Ἄχρι τῆς ἀρτιῶρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν· τούς τε δόμιοις Πέτρῳ φήσαντας· « Ἀργύριον καὶ χρυσὸν οὐχ ὑπάρχει μοι. » Τοιούτους δὲ πτωχοὺς αὐτὸς ἔστηψε παρεσκεύαζε παραϊώνων μή κτησθαι χρυσὸν μηδὲ ἀργύριον εἰς τὰς ζώνας, μή πήραν εἰς ὄδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑπόδηματα, μηδὲ ράδον. « Τοιούτοις δὲ ἡσαν καὶ οἱ πάλαι περιελθόντες ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ δρεσοῖς, καὶ σπηλαῖοις, καὶ ταῖς ὑπαῖς τῆς γῆς. » Ἀλλὰ εἰ μὲν τούτων μόνον ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἀποκέκλειστο πᾶς δὲ μή τοιούτος· νῦν δὲ καὶ δεύτερον τάγμα καταριθμεῖται φάσκων· « Καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων. » Γιοὶ δὲ πενήτων ἡσαν οἱ τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνώριμοι, δοποίους δηλῶν δὲ Ἀπόστολος ἐλέγειν· « Ἐάν γάρ πολλοὺς παιδιάγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ ἐγώ ὑμᾶς ἐγένηντα· » καὶ πάλιν· « Τέκνα μου, οὓς πάλιν ὡδίνω δέχρις οὖς μαρφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Ἀλλὰ τοὺς μὲν πτωχούς ἔστου καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων σὺν δικαιοισμῷ καὶ δρθῇ κρίσει σώζει· τὸν δὲ συκοφάντην προηρημένον ἦταν τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν πολεμεῖν (μυρίοις δὲ συκοφάνται τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ διαβάλλουσι), καὶ τὸν βίου τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ διαπρεπόντων ἀλλοι συκοφαντοῦσιν· ὃν ἐποστήσας τῇ τελευτῇ τοῦ βίου, δύει διπλῶς εἰρηται τὸ, « Καὶ ταπεινώσει συκοφάντην. » Τίς γάρ τῶν τυραν-

A « Gaude et lætare, filia Sion. Ecce rex tuus venit, et habitabit in medio tui, dicit Dominus. Et consuient gentes multæ ad Dominum, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et cognoscent quia Dominus omnipotens misit me ad te¹⁹. » His quippe Dominus, ex gentibus se, non ex Judaica gente, sibi populum congregaturum esse perspicue denuntiat. Huic sane populo virtutes quæ supra mundum et angelicæ sunt, hic montes et colles vocatae, ad pacis conditiones venerunt; quæ olim, cum populus impie idololatriæ hæceret, infestæ erant. Hæ vero ipsæ justitiam eidem populo annuntiant, videlicet Christum Dei, qui vere justitia est; sive salutare Evangelium, cujus causa dictum est: « Suscipient montes pacem populo, et colles justitiam. » Hæc porro evenient, quia memoratus filius regis « judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum; » nam cum prius salute dignos judicasset, sic eis salutem impertit. Non enim sine prævio judicio, sed præmisso examine, salutem præbet pauperibus suis et filiis pauperum, quorum prophetia meminit dicens: « Evangelizare pauperibus misit me: prædicare captiuis dimissionem, et cæcis visus restitutionem²⁰. » Mendicos vero quos ait, nisi eos qui perinde atque Paulus dicere valent, « Usque in hanc horam et esurimus et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus²¹: » atque eos qui cum Petro hæc effari possunt, « Argentum et aurum non est mihi²². » Tales sibi pauperes paravit, præcipiens illis ut non possiderent aurum neque argentum in zonis, neque peram ad viam, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam²³. Hujusmodi item erant illi olim « circumneentes in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis et in foraminibus terræ²⁴. » Sed si hosce solum sermo commemorasset, exclusus sane foret quisquis iis non similis esset. At jam alium ordinem enumerat dicens, « Et salvos faciet filios pauperum. » Filii vero pauperum erant apostolorum et discipulorum Servatoris nostri noti, quos Apostolus hisce verbis indicavit: « Nam etsi multos pedagogos habeatis in Christo, sed non: multos patres: in Christo enim Iesu ego vos genui²⁵; » ac rursum: « Filii mei, quos rursum parturio, donec formetur Christus in vobis²⁶. » Verum pauperes suos et filios pauperum cum justitia et recto judicio salute donat. Calumniatoris autem, qui in animum induxit populum et Ecclesiam ejus impugnare (nam sexcenti sycophantæ sunt qui Ecclesiam ejus calumniantur); imo etiam aliorum qui probi instituti viros in Ecclesia ejus sycophantiis impetuunt, vita exitum pendens, probe intelliges cur dicatur, « Et humiliabit calumniatorem. » Quis enim eorum, qui tyrannice in Salvatoris nostri Ecclesiam egerunt,

¹⁹ Zach. ii, 10, 11. ²⁰ Isa. lxi, 1. ²¹ I Cor. 4, 11. ²² Act. iii, 6. ²³ Matth. x, 9. ²⁴ Hebr. xi, 37.

²⁵ I Cor. iv, 15. ²⁶ Gal. iv, 19.

eamque blasphemis dictis et sycophantiis traduxerunt, dejectus non fuit? Quis ex sapientibus hujus saeculi linguam suam exacuit contra divinam Scripturam, quin sycophantiæ suæ pignora retulerit? Sed cum bene multi sycophantiæ contra Ecclesiam ejus insurrexerint, omnesque prorsus dejecti et humiliati fuerint; ipse tamen una cum sole permanens, ac perinde atque sol doctrinæ suæ radiis totum orbem illustraturus prædictitur; et ante lunam futurus prænuntiatur; sive secundum Aquilam,
 « Et in faciem lunæ; » aut secundum Symmachum,
 « Et in conspectu lunæ permanebit. » Non enim, ante lunam, id est, antequam luna fieret; sed coram, id est, in conspectu lunæ est reputandus. Quemadmodum enim sol diem efficit cum super terram advenit; luna vero lumine suo noctis tenebras solvit: eodem modo qui in vaticinio fertur, perinde atque luna animas in tenebris et nocte versantes illuminat; atque veluti sol totius illustrat orbem, ac permanet et perseverat usque ad consummationem saeculi. Quandiu enim sol totum orbem ketifcat, tandem et ille una cum sole permanens et perseverans hominum animas illuminat; ac perinde atque luna plena in generationes generatum perdurare dicitur.

Vers. 6-8. « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. » Descensum Dei Verbi intelligas, si consideres depressionem et attemperationem qua se hominum parvitate adaptavit, cum « humiliavit semel ipsum formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo²⁷. » Quare dicitur, « Descendet. » Necesse vero fuit ut exemplo prophetia uteretur dicens, « Sicut pluvia in vellus. » Quod similiter reliqui omnes ediderunt, Aquila scilicet, « Et descendet sicut pluvia in pellem; » Symmachus, « Descendet sicut ros in vellus; » parique modo reliqui interpres, declarantes Verbi, quod in prophetia, fertur ex sublimi, sive ex ipsis cœlis, descensum in terram: ipsunque quiete ac sensim, advertente nemine, descendisse subindicaentes. Pluvia quippe in vellus insensili modo sine strepitu demittitur. Quia igitur Servatoris nostri generatio secundum carnem tali dispensatione facta est, ut ne ex vicinis quidem ullus conceptionis et partus sanctæ Virginis mysterium vel cogitaret vel audiret; quod ipsum præsens sermo subindicavit dicens: « Descendet sicut pluvia in vellus; » et alias, quia vellus ovium pellis est, si cogites Servatorem ipsum ita docuisse, « Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel²⁸; » præsens dictum hujusmodi voci coaptabis. Non enim ad aliam gentem descendit, sed ad solam Iudaicam, penes quam commoratus est. Primus ergo eius descensus talis fuit, qualis pluviae in vellus secundum jam traditam rationem. Post hæc

²⁷ Philip. ii, 8. ²⁸ Matth. xv, 24.

(1. Forte τοις.

A νευσάντων, καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίαν βλασφημᾶς καὶ συκοφαντίας περιβαλλόντων, οὐ τεταπέλυται; Τίς τῶν σορῶν τοῦ αἰώνος τούτου, τὴν αὐτοῦ γλῶτταν ἀκονήσας κατὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, οὐ τὰ ἐπίχειρα πέπονθε τῆς συκοφαντίας; Ἀλλὰ γάρ πλεῖστων δισῶν ἐπισταμένων συκοφαντῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, πάντων τε κατὰ καιροὺς ταπεινούμενών, αὐτὸς συμπαραμένειν τῷ τῇλιθῳ θεοτίζεται, ὅμοιως ἥλιῳ ταῖς αὐγαῖς τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας τὸν σύμπαντα καταλάμπων κόσμον· καὶ πρὸ τῆς σελήνης δέ· ἦ κατὰ τὸν Ἄκυλαν, « Καὶ εἰς πρόσωπον τῆς σελήνης· » ἦ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Καὶ ἐμπροσθεν τῆς σελήνης διαμενεῖ. » Οὐ γάρ πρὸ τῆς σελήνης, τουτέστι πρὶν γενέσθαι τὴν σελήνην· ἀλλ' ἐνώπιον ὑστερεῖ παλιν πρὸ τῆς σελήνης· Β οὐ γάρ τοις μὲν ἡμέραν ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς γενόμενος· σελήνη δὲ νυκτὸς διαλύει τὸ σκότῳ τῷ ἔστι τῆς φωτὸς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δὲ προστευόμενος ὅμοιως μὲν σελήνῃ τὰς ἐν σκότῳ καὶ νυκτὶ τυγχανούσας ψυχὰς φωτίζει, ἥλιῳ δὲ παραπλησίως τὸν σύμπαντα καταλάμπει κόσμον, διαμένει τε καὶ συμπαραμένει ἄλλοι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Εἰς δούν γάρ ἥλιος τὸν σύμπαντα φαιδρύνει κόσμον, εἰς τοσοῦτον καὶ αὐτὸς τῷ τῇλιψι συμπαραμένων καὶ συνεκτεινόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων φωτίζει ψυχὰς· ὡσαύτως δὲ καὶ σελήνη πλησιφαῖ παραπλησίως εἰς γενεῖς γενεῶν λέγεται διαρκεῖν.

« Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Καταβάσιν τοῦ θεοῦ Λόγου νοήσεις, ἐπιστήσας τῇ καταβάσει καὶ τῇ συμπεριφορᾷ καθ' ἓν συμπεριενεγχεῖς τῇ τῶν ἀνθρώπων συμικρότητι, « ἐπιτείνωσεν ἔαυτὸν μορφὴν δούλων λαβὼν, καὶ σχῆματι εὑρεθεῖς ὡς ἀνθρώπος. » Δι' δὲ λέλεκται· « Καταβήσεται. » Ἀναγκαῖς δὲ καὶ παραδείγματι κέχρηται προφητεία φῆσασα, « Ή; ὑετὸς ἐπὶ πόκον. » Ο δῆ συμφώνως οἱ λοιποὶ πάντες ἡρμήνευσαν· Ἀκύλας μὲν εἰπὼν, « Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ κουράν· » Σύμμαχος δὲ, « Καταβήσεται ὡς δρόσος ἐπὶ πόκον· » καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταὶ ὅμοιως· παριστῶντες τοῦ Λόγου τὴν ἔνθους τὴν ἐξ αὐτῶν οὐρανῶν κάθιδον ἐπὶ τῆς τοῦ προφητευομένου· καὶ ὡς ἡρέμα καὶ ἡσυχὴ μηδὲν αἰσθομένου καταβένθηκεν. Ύετὸς γάρ ἐπὶ πόκον κατέιν, ἀνεπαισθήτως καὶ ἀφορητή κάτειν. Εἴτε τοίνυν ἦ κατὰ σάρκα γένεσις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοιαύτην ἀνελάτης τὴν οἰκονομίαν, ὡς μηδένα νοήσαι μηδὲ ἀκούσθηναι, μηδὲ τοὺς (1) ἐκ γειτόνων οἰκούσις μυστήριον τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ τοκετοῦ τῆς ἀγίας Παρθένου. Τοῦτ' αὐτὸς δὲ παρὸν ἦνιστο λόγος, εἰπὼν· « Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον· » καὶ ἀλλως, ἐπειδὴ πόκος προβάτων δορά, νοήσας ὅπου αὐτὸς ἐδίδασκε λέγων ὁ Σωτὴρ· « Οὐκέτι ἥλον εἰ μή εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ισραὴλ· » ἐφαρμόσεις τὸ παρὸν λόγιον τῇ αὐτοῦ φωνῇ. Οὐ γάρ ἐπὶ ἔτερον ἔθνος καταβένθηκεν, ἀλλ' ἐπὶ μόνον τὸ Ιουδαίων, παρ' οἷς καὶ τὰς διατριβὰς ἐποιήσατο. Η μὲν οὖν πρώτη κατάβασις αὐτοῦ γέγονεν ὡς ὑετὸς

ἴπα πόκον κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας τρόπους· μετὰ ταῦτα δὲ οὐκέτι ὡς ἐπὶ πόκον, ἀλλὰ σὺν πολλῇ κυνῆσε· καὶ κτύπος ἔξακουστος γέγονε καθ' ὅλης τῆς σκουμένης ἡ διδασκαλία αὐτοῦ. Δι' ὃ ἐπιλέγεται ἔξις, εἰ καὶ ὡσεὶ σταγνὸς στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. » Σταγνὸς γάρ ἡ φεκάδες κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν οὐκέτι ἀφορτή, σὺν πολλῷ δὲ φόρῳ κατίσται. Καὶ τοῦτο δὲ τέλος ἐπύγχανεν, θετεῖς πᾶσαν τὴν γῆν ἐδήλωθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν.

Τούτοις ἔξις εἰρηται· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιούσην καὶ πλήθος εἰρήνης· » κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « Βλαστήσει ἐν ἡμέραις αὐτοῦ δίκαιος καὶ πλήθος εἰρήνης· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « Ἀνθήσει ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δίκαιος. » Ήμέραι δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν αἱ ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος νοηθήσονται. « Ωσπερ γάρ ἀκούομεν τὸ, « Ἐν ταῖς ἡμέραις Δαυΐδ, » καὶ, « Ἐν ἡμέραις Ἱεροδόκου, » οὕτως εἰεν δὲν ἡμέραι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. 'Αλλ' ἐκεῖνοι μὲν, πρὸς διλόγον φανέντες, θάττον ἀπεισέσθισαν· δι' ὃ καὶ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἐξέλιπον· αἱ δὲ ἡμέραι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπάσιι τυγχάνουσι, φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν εἰπών· « Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλιῷ καὶ ἐμπροσθεν τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν· » οἵς ἀκολούθως καὶ αὐτὸς τοῖς ἐπαυτοῦ μαθηταῖς ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι δχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος· » Οὕτω γάρ ἡμελλει συμπαραμένειν τῷ ἡλιῷ. Οὐκοῦν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, καθ' ἀρχὰς συμπαραμενεῖ τῷ ἡλιῷ, καὶ δύοις σελήνῃ τάξ τῶν ἐν σκότῳ φωτίσει ψυχάς, ἀναλάμψει ἐπὶ πάσης τῆς γῆς δικαιοσύνη· οὐ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « δικαιοις· » οὐκέτι παρὰ Ιουδαίοις μόνοις ἐνάς που καὶ δευτέρου δόνομαζομένου δικαιου, καθ' ὅλης δὲ τῆς οἰκουμένης μυρίων ἐν Χριστῷ δικαιουμένων. Τὸ δὲ πλήθος τῶν δικαιῶν τῶν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σωτῆρος ἀνθούντων καὶ φωτὸς δίκαιον ἀνατελόντων δύοις τῷ-ἐπαυτῶν φωστῆρι νοήσεις ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀπανταχοῦ γῆς μαρτύρων αὐτοῦ καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ τὸν ἄγγελικὸν ἐν παντελεῖ ἀγνείᾳ κατηρθρούντων βίον. Εἰ δὲ καὶ δικαιοσύνη ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἀνθήσειν λέλεκται, καὶ τοῦτο δηναὶ δι' ἔργων πληροῦται ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τοῦ μηδ Ιουδαίους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας ἔθνος καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν Ἐνθεον πίστιν, δύλους τε ἐξ Ἰουν τοῖς ἐλευθέροις θεοσεβεῖν, καὶ πένητας δύοις τοῖς πλουσίοις, ἀρχοντάς τε σὺν ἀρχομένοις σὺν πολλῇ Θεοῦ δικαιοσύνῃ. « Οπως δὲ πλήθος εἰρήνης ἀνατέταλκεν ἐν ταῖς δηλωθεῖσαις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραις, νοῆσαι ἔστιν ἐπιστήσαντα τῇ καταστάσει τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας πραγμάτων. Καθ' ἣν τὸ σύμπαν τῶν ἀνθρώπων γένος διηρήθη ἀποτετμημένων ὥσπερ ἐξ ἑνὸς σώματος εἰς μυρία διεσπαρμένα μέλη, ἀλλων διλῶς ἔθνῶν πάλαι πρότερον ἀφωρισμένων, παλαιμούντων τε ἀλλήλοις καὶ πολεμουμένων· καὶ τῶν μὲν τυραννουμένων, τῶν δὲ δημοκρατουμένων, ἐτέρων δὲ ὀλγαρχουμένων· τοπάρχων κατ' ἔθνος καὶ τυράννων

A autem, non ultra sicut in vellus, sed magno cum motu, sonitus sive doctrina ejus per totum orbem ad omnium aures pervasit. Quare additur deinde, « et sicut stillicidia stillantia super terram. » Stillicidia namque, sive « guttae roris », secundum reliquos interpres, stillantes super terram, non prorsus sine strepitu, sed magno cum sonitu descendunt. Id vero tum finem accepit, quando in omnem terram exivit sonus apostolorum ejus, et in fines orbis terrae verba eorum.

B Sub hæc dicitur : « Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis; » secundum Aquilam vero, « Germinabit in diebus ejus justus, et abundantia pacis; » secundum Symmachum vero, « Floredit in diebus ejus justus. » Dies autem Servatoris nostri ab adventu ejus usque ad consummationem saeculi intelligendi sunt. Qua ratione enim audimus, « In diebus David; In diebus Jeroboam; » eodem prorsus modo dies Servatoris nostri excipiendi sunt. Sed illi quidem cum ad breve tempus superstites fuissent, brevi existenti sunt, quare dies illorum defecerunt. Dies vero Servatoris nostri quot sint, supra declaratum his verbis est : « Permanebit cum sole et ante lunam, in generationes generationum. » Consequenter ad hæc verba discipulis suis hæc pollicitus est : « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi »; ita enim cum sole permanens erat. Itaque in diebus ipsius, C queis cum sole permanebit, et simili quo luna modo, animas in tenebris positas illuminabit, justitia lucebit in universa terra; sive secundum Aquilam, « justus. » Nec ultra apud Judæos tantum unus aut alter justus nominabitur; sed per totum orbem infiniti in Christo justificabuntur. Multitudinem autem justorum, qui in diebus Servatoris nostri floruerunt, et qui luminis instar, perinde atque ipsorum luminare, exorti sunt, intelleges ex multitudine martyrum ejus per universam terram, eorumque qui in Ecclesia ejus angelicam vitam cum omni castitate duxerunt. Quod si dictum est, futurum esse ut justitia in diebus ejus efflorescat; et hoc quo pacto eveniat hinc edisces, quod non tantum Judæi, sed etiam omnes gentes ad divinam fidem vocate sint, ac servi pariter et liberi D Deum colant, pauperes perinde atque divites, principes cum subditis, cum multa Dei justitia [pie vivant]. Quo pacto autem abundantia pacis in memoratis Salvatoris nostri diebus orta sit, probe intelligitur ex rerum ante primum ejus adventum conditione. Quo tempore totum humanum genus ceu ex uno corpore in infinita membra hinc inde dispersa divisum erat. Nam gentes aliae alio modo a priscis jam temporibus divisæ fuerant; bellumque inter se gerebant, ab aliisque impugnabantur : et alii quidem tyrannis subditi erant, alii democratia, alii paucorum dominatu regebantur, toparchæ et

tyranni variū imperium obtinebant; ut vicinis non facultas esset ad finitimas regiones commeandi, quia nulla esset societas, bellaque inexpiabilia et implacabiles inimicitiae jamdiu usque ad Servatoris nostri tempus perdurarent. Ex quo autem sublatis regulis, monarchia gentibus multis imperavit, vere sicut abundantia pacis, et commercium universarum gentium; ita ut opere comprobetur hoc testimonium soli Servatori nostro convenire. Hanc autem abundantiam pacis permauram ait «donec auferatur luna, » sive secundum Aquilam, «usquequo luna; » vel, secundum Symmachum, « donec antiquetur luna. » Quandonam antiquabitur luna? In consummatione saeculi, qua haec propheta implebitur: « Sol et luna obscurabuntur »²⁰; ac rursus, « Non erit tibi scl in lucem diei, neque luna illuminabit te noctu »²¹. Itaque quemadmodum superius eum qui in vaticinio fertur, cum sole permanensurum declarat; sic jam abundantiam pacis ab eo hominibus procurandæ, usque ad consummationem duraturam esse vaticinatur: quod scilicet quiete ac sine strepitu in Judaicam gentem ventura sit, et quod impletura sit totum orbem instar stilleidiorum stillantium super terram. Quod item futurum sit ut justitia oriatur in diebus ejus atque abundantia pacis, jam superius communistratum est.

Sub haec docet, non quodam angulo terræ circumscribendum dominatum ejus esse; sed dominatum ipsum esse omnibus gentibus. Quamobrem dictum est: «Et dominabitur a mari usque ad mare. » Nam si termini quidam terræ sunt, qui ipsam circumquaque ambiant, videlicet maria Oceanusque, qui ab hominibus præternavigari nequit; sane id quod ab omnibus undique maribus continetur, Dominus, qui prænuntiat, constitebitur. Quocirca dicitur: « Et dominabitur a mari usque ad mare. » Dictum autem impletum neveris, si perpendas Dei Ecclesias ubique terrarum Christum ejus, Dominum prædicare. Sed etiam a flumine usque ad terminos orbis terrarum dominaturum eum necessario prænuntiat. Nos quippe ediscere opus erat undenam doctrinæ initium ducturus sit: significat autem principium ipsi futurum esse a flumine. Quod flumen indicat Evangelium dicens: « Tunc accedit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Ille autem probibebat eum dicens: Ego a te debo baptizari, et tu venis ad me. Ille autem respondens dixit ei: Sine modo, sic enim decet nos implere omnem justitiam »²². Quando postquam baptizatus fuisset, « Aperti sunt cœli, et vidit Spiritum Dei descendenter sicut columbam et venientem super ipsum. Et vox de cœlis audita est dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui »²³. Ex illo nainque tempore dominatus ejus agnoscere coepit. Miro quoque modo hujus fluminis mentionem Isaías propheta facit,

A κρατούντεν· ὡς διμικταὶ εἶναι καὶ ἀδατα τοῖς πλησιάχωροις τὰ τῆς τῶν γειτόνων χώρας· πολέμους τε ἀπόνθυδος καὶ ἔχθρας ἀκαταλάκτους ἐκ μακροῦ εἰδόνος μέχρι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν συνεστάναι. Ἐξ ἐκείνου δὲ πάσης πολυαρχίας ἐκποδῶν ἀρθεῖστης, μοναρχία τῶν πλείστων ἑθνῶν ἐπικεχράτηκε· γέγονε τε ὡς ἀληθῶς πλῆθος εἰρήνης, κοινωνίαν καὶ ἐπιμέλιαν κτησαμένων ἀπάντων τῶν ἑθνῶν· ὡς Ἑργῷ μαρτυρεῖσθαι τὴν ἐν χερσὶ μαρτυρίᾳ μόνῳ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἐφαρμόστουσαν. Τοῦτο δὲ τὸ πλῆθος τῆς εἰρήνης παραμένει φησίν· « Ἔως οὐ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη· » ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « Ἔως οὐ τὴ σελήνη· » ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, « Ἔως παλαιώσεως τῆς σελήνης. » Πότε δὲ παλαιούται σελήνη; Κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰώνος, καθ' ἓν πληρωθήσεται ἡ φάσκουσα προφητεία· « Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσσουσι· » καὶ πάλιν· « Οὐκέτι εστι τοι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἡ σελήνη φωτεινή εστι τὴν νύκτα. » Οὐκοῦν ὁσπερ ἀνωτέρω συμπαραμένειν τῷ ἡλιῷ τὸν προφητεύμενον ἀδήλων, οὗτως καὶ ἐνταῦθα τὸ πλῆθος τῆς ὑπ' αὐτοῦ προξενηθεούμενης ἀνθρώπων εἰρήνης μέχρι τῆς συντέλειας διαρκέσσειν θεοπίζει. « Οπως μὲν οὖν καταβήσεται ἡρέμα καὶ ἀψοφητεῖ ἐπὶ τὸ Ἱουδαίων ἔθνος, καὶ ὡς πληρώσει τὴν σύμπασαν οἰκουμένην δικτην σταγόνων σταζουσῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς δικαιοσύνη ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ καὶ πλῆθος εἰρήνης, δεδήλωται διὰ τῶν εἰρημένων.

Ἐξῆς δὲ διδάσκει, διτι μὴ ἐν γωνίᾳ γῆς περιγραφήσεται αὐτοῦ ἡ δεσποτεία· κυρεύει διτι τῶν ἑθνῶν ἀπάντων. Διτι δὲ λέλεκται· « Καὶ κατακυριεύεις ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης. » Εἰ γάρ ἐστι τινὰ πέρατα γῆς, & δὴ πανταχοῦ κυκλοῦσι, θάλασσαι· Όκεανός τε ἀπέραντος ἀνθρώπων· τοῦτο πάντων εἰσω τῶν ἀπανταχοῦ θαλασσῶν Κύριον διμολογήσει τὸν θεοπίζεμον. Διτι δὲ λέλεκται· « Καὶ κατακυριεύεις ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης. » Γνώμης δὲ ἀν τοῦ λόγου τὸ ἀποτέλεσμα συνιδὼν διπάς ἀπανταχοῦ γῆς αἱ τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίαι τὸν Χριστὸν αὐτοῦ Κύριον ἀναγορεύουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης κατακυριεύσσειν αὐτὸν φησι σφόδρα ἀναγκαῖος. Ἐγρήγορος γάρ ἡμᾶς μαθεῖν ὑπόθεν δρεῖται τῆς διδασκαλίας· σημαίνει δὲ, ὡς δέρα ἐστι αὐτῷ ἡ καταρχὴ ἀπὸ ποταμοῦ. « Οντινα ποταμὸν παρίστησαι τὸ Εὐαγγέλιον φάσκον. » Τότε παραγίνεται δὲ Ἱησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς Ἰωάννην, τῷ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. « Ο δὲ διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· Ἐγώ χρείαν έχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῃ πρὸς μέ. » Ο δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· « Άφες ἄρει· οὐτω γάρ πρέποντος ἐστι πληρῶσαι πάσαν δικαιοσύνην. » Οτε μετὰ τὸ βαπτισθῆναι αὐτὸν « Ἡνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἰδε τὸ Πνεύμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡς περιστερὰν καὶ ἐρχόμενον εἰς αὐτὸν. Φωνῇ τε ἐκ τῶν οὐρανῶν ἡκούσθη λέγουσα· Οὗτος ἐστιν δὲ Ιησός μου δ ἀγαπητός, ἐνῷ ηδόκησα. » Ἐξ ἐκείνου γάρ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ ἡρέστο τὴν κυριότης. Παραδέξως δὲ τούτου μέμνηται τοῦ ποταμοῦ καὶ Ἡσίας δὲ προφήτης εὐαγγελιζόμενος τὴν Ἑρημον, ἐν δὲ ἐκήρυξ-

²⁰ Joel ii, 10. ²¹ Isa. lx, 19. ²² Matth. iii, 13-15. ²³ ibid. 16, 17.

τεν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής. Ἐέδα δ' οὖν λέγων· « Εὐ- φράνθητι, ἔρημος διψώσα, ἀγαλλιάσθεν ἔρημος καὶ ἀνθείτω ὡς χρίνον· καὶ ἐξανθῆσει καὶ ἀγαλλιάσεται τὰ ἔρημα τοῦ Ἱορδάνου. » Ἀντὶ τίνος γάρ οὐχ ἐτέ- ρου μέμνηται ποταμοῦ δι τοσούτος προφήτης, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Ἱορδάνου καὶ τῆς ἔρήμου ἀμφὶ τούτον· εὐφρασύνην τε καὶ ἀγαλλιάσιν τῇ ἔρήμῳ τοῦ Ἱορ- δάνου, ἀλλ' οὐχὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, οὐδὲ τῇ λοιπῇ Ἰου- δαϊκῇ εὐαγγελίζεται; Οὐκοῦν ἔχομεν καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ τὴν δηλωσιν τοῦ ποταμοῦ περὶ οὐ φησιν ὁ πατῶν λόγος, « Καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἑως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης ἡ κατακυριεύσει τὸν προφητεύμε- νον. Ὁφθαλμοὺς δὲ παραλαβεῖν ἔστι δι' ἔργων κε- χωρκυίας τὰς προσαναφωνήσεις, δρῶντας μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ κυριολο- γούμενον τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. »

« Ἐνώπιον αὐτοῦ προπεσοῦνται Αἴθιοπες, καὶ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ χοῦν λείουσι. » Σφόδρ' ἀκολούθως μετά τὸ εἰπεῖν, « Κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἑως θα- λάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἑως περάτων τῆς οἰκουμέ- νης, » Αἴθιοποις ἐμνημόνευσεν, οἱ τὰ ἐσχατα τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης οἰκοῦσι, τά τε πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὰ πρὸς δύνοντας ἥλιον. « Οθεν καὶ παρὰ τοῖς ἑξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου κατὰ φύσιν εἰρήσθαι δοκεῖ τὸ,

Αἴθιοπας, τοι διχθά δεδαλαται δσχατοι ἀνδρῶν·
Ωι μέτρ δισομένουν ὑπερίορος, οι δ' ἀνιστος.

Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ εἶρηται ψαλμῷ· « Αἴθιοπία προ- φθάσει χείρα αὐτῆς τῷ Θεῷ· » καὶ πάλιν ἐν ἐτέρῳ προφήτῃ λέλεκται· « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἴθιο- πίας οἰσουσιν οὐσίας μοι. » Καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις δὲ ἀκολούθως τούτοις τὸ, « Ἐνώπιον αὐτοῦ προπε- σοῦνται Αἴθιοπες, » θεσπίζεται. Δι' ὧν ἀπάντων δι λόγος σημαίνει τὰ ἐσχατα τῆς γῆς τὴν τοῦ προφη- τευμένου γῆν τοις ἀναλήψεσθαι, καὶ προσκυνήσειν αὐτῷ, προστίπτοντας καὶ γόνυ κλίνοντας. Δι' δὲ λέ- λεκται κατὰ τὸν Ἀκίλαν· « Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ κάμψουσιν Αἴθιοπες· » κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· « Ἐμπροσθεν αὐτοῦ ὀκλάσουσιν Αἴθιοπες. » Διὰ δὲ τὸν Αἴθιοπον τῶν τὰ ἐσχατα τῆς γῆς οἰκούντων καὶ τὰ εἰσ τῆς οἰκουμένης ἔθνη δηλοῦνται. Καὶ πρόδη- λον δι τὸς ἀπανταχοῦ γῆς οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες, γόνυ κλίνοντες καὶ εἰς αὐτὴν προπτίπτοντες τὴν γῆν, δι' αὐτοῦ τὴν προσκυνήσιν τῷ ἐπὶ πάντων ἀναπέμ- πουσι Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ, φησι, χοῦν λείουσιν, ἔξομοιωθέντες τῷ ἐαυτῶν πατρὶ τῷ δφει, ἐπὶ τῷ στήθει καὶ τῇ κοιλᾳ πορευομένω, καὶ γῆν ἐσθίοντες κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην αὐτῷ προστί- μησιν. Οὕτω δ' οὖν δψει τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πολεμίους τὸν χοῦν καὶ τὰς σωματικὰς ἤδο- νάς περιλιχμωμένους. Εἰ γάρ τὸ σῶμα, φπερ κεῖται ἡ ψυχὴ, χοῦς ἀνείρηται κατὰ τὴν φάσκουσαν Γραφήν· « Ἐλαβεν δι Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἀνθρώπον· » οἱ τὸν χοῦν περιλιχμώμενοι καὶ τὰς τῆς σαρκὸς ἥδυπαθείας τιμῶντες διαβέβληνται εἰκό- τας. ὡς δὲ ἔχθροι τοῦ σωτηροῦ τυγχάνοντες λόγου. « Άλλ' οὗτοι μὲν τοιοῦτοι· τὸ δ' ἐτερον τάγμα τῶν

A evangelizans desertum in quo prædicabat Joannes Baptista. Sic ille clamabat: « Lætare desertum si- tiens, exsultet solitudo et floreat sicut liliū: et florebunt et exsultabunt deserta Jordanis²⁴. » Quare non aliud fluminis mentionem tantus propheta fa- cit, quam Jordanis, et solitudinis circumpositæ; lætitiamque et exsultationem deserto Jordanis an- nuntiat, non autem Jerosolymæ, nec reliquæ Judææ. Adest sane apud ipsum Isaiam declaratio flumi- nis, de quo hic dicitur, « Et a flumine usque ad terminos orbis terrarum, » dominatur esse eum qui in vaticinio fertur. Licetque prædictionem vel ipsis oculis completam deprehendere, cum videamus Christum Dei usque ad terminos terræ in Ecclesiis ejus ut Dominum celebrari.

B

VERS. 9-11. « Coram illo procident Ἀθιόπες, et inimici ejus terram lingent. » Admodum conse- quenter, postquam dixerat, « Dominabitur a mare usque ad mare, et a flumine usque ad terminos or- bis terrarum, » Ἀθιόπες memoravit, qui orbis no- stri extrema incolunt, tum ea quæ ad orientem, tum ea quæ ad occasum solis sita sunt. Unde apud exterios, dictis nostris consona secundum rei natu- ram habentur in illo:

*Ἀθιόπες qui bisariam divisæ sunt ultimi hominum,
Alii quidem ad occidentem, alii ad orientem so-
[lem²⁵.]*

In alio quoque psalmo dictum est: « Ἀθιόπεια por- riget manum suam Deo²⁶; » ac iterum in alio pro- pheta: « Ex terminis fluminum Ἀθιόπες ferent substantiam mihi²⁷. » In his item consona voce vaticinatur ille, « Coram illo procident Ἀθιόπες. » Quies omnibus significatur futurum, ut termini ter- ræ ejus qui in prophetia enuntiatur cognitionem recipiant, ac procidentes et genua flectentes, ado- rent ipsum. Quamobrem, secundum Aquilam, dici- tur, « Ad faciem ejus curvabunt se Ἀθιόπες; » secundum Symmachum autem, « In conspectu ejus procumbent Ἀθιόπες. » Per Ἀθιόπες autem qui extrema terræ incolunt, gentes etiam quæ intra or- bēm sunt, indicantur. Manifestumque est, ubique terrarum, qui in ipsum credunt, genua flectentes et in terram procumbentes, per eum adorationem suam universorum Deo emittere. Imo etiam ait, « Inimici ejus terram lingent, » patri suo serpenti similes, qui in pectore et ventre graditur, et terram come- dit, secundum inflictam sibi a principio poenam. Sic videoas inimicos Ecclesie Christi, terram et cor- poreas voluptates lingere. Si enim corpus, cui inest anima, pulvis dictum est secundum hanc Scripturæ vocem, « Accepit Deus pulverem ex terra, et effor- mavit hominem²⁸, » qui terram lingunt, carnalibus- que voluptatibus addicti sunt, jure, utpote saluta- ris verbi inimici, male audiunt. Sed hi quidem ta- les: aliis autem ordo eorum qui regnum Christi cognoscunt, dona ipsi afferet, ut in prophetia fer- tur his verbis: « Reges Tharsis et insulæ munera

²⁴ Isa. xxxv, 1. ²⁵ Hom. Odys. 1. ²⁶ Psal. lxxvii, 32. ²⁷ Soph. iii, 10. ²⁸ Gen. ii, 7.

offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. » A In his autem dum in duas partes orbis dividitur, aliud ad occasum solis assignantur, quod primum declaratur his verbis, « Reges Tharsis et insulae munera offerent; » queis mare Occidentale significat, necnon insulas ibidem sitas. Sic ergo olim Jonas propheta surrexit ut fugeret in Tharsis, et descendit Joppen, concenditque navem ut fugeret in Tharsis, quam esse dicunt Tharsum. In Ezechiele vero Tharsis vocabulum, Carthaginem LXX expresserunt. Aliud clima ad orientem solem his significatur, « Reges Arabum et Saba. » Nam Arabum genus orientale est, ulterius autem Persica regio necnon Sabaitarum terra posita dicitur. Pro illo autem, « Reges Arabum et Saba, » Aquila et Symmachus ac cum iis Hebreum exemplar, « Reges Saba et Saba » habent. Ita ut pronuntiando quidem idipsum sint, elementorum varietate differant. Nam primum Saba per litteram *Sen* ab Hebreis dictam; secundum vero per *Sade* scriptum in Hebraico est, unde interpretationis ortum discrimen est. Servator sane hoc nomen commemorat dicens: « Regina Saba surget in die judicii, et condemnabit generationem hanc, quia venit a finibus terræ, ut audiret sapientiam Salomonis »: » aperte declarans in terminis terræ sitam gentem Saba dictam. Hæc porro tertius Regnorum liber de ista gente narrat: « Et regina Saba audivit nomen Salomonis, et venit ut tentaret eum in ænigmatibus. Et venit in Jerusalem in protestate gravi valde. Et camelii ferentes delicias et lapidem pretiosum ». Vocabatur porro regio atque gens illa Saba, a proavo Saba, qui filius Chus fuisse scribitur. Ait ergo Moysis Scriptura: « Filii autem Chus, Saba et Hevila, et Sabatha ». Chus vero explicatur « Äthiops. » Gens igitur quæ Saba vocatur, Äthiopica videtur esse. Secundum item Saba memoratur, de quo ait Scriptura: « Filii Regmas, Saba et Dadan ». Congruenter itaque in psalmo secundum reliquos interpres scribitur: « Reges Saba et Saba dona adducent. » Cæterum his prophetia significat, regna ad orientalem plagam sita, itemque regna occidentis, ei qui in vaticinio fertur, dona oblatura esse; nam sic indicantur gentes regibus subditæ. Num fortasse reges dicantur angeli, qui gentibus præsunt, Deo sacra facientes, eique Ecclesiæ gentium quarum præfecti sunt in domini offerten? Quare deinde vaticinatur futurum, ut adorent eum omnes reges. Neque enim duntaxat prædicta dona allaturos prænuntiat, sed eum etiam adoraturos esse. Quod item Moyses in magno canticō docuit de Christo talia fatus: « Letatimi, cœli, cum ipso, et adorent eum omnes angeli Dei ». Hi scilicet reges, occulti et invisibilis gentium principes Dominum suum adorantes, animas sibi commissas ipsi in dona offerebant: quare sub hæc adjicitur, « Omnes gentes servient

A τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ γνωρίζοντων δῶρα προσοίσουσιν αὐτῷ, προφητεύεται· δι' ὃ δὲ λέλεκται ἐξῆς: « Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι, βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάξουσι. » Καὶ τὸν τούτοις δὲ ὁ λόγος, διελὼν εἰς δύο μέρη τὴν οἰκουμένην, τὸ μὲν ἀφορίζει ἐπὶ τὸ πρὸς δυσμαῖς ἥλιος κλίμα, δὲ δὴ πρῶτον πάριστησιν εἰπών· « Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι δῶρα προσοίσουσι· » δι' ὃν τὴν πρὸς δυσμαῖς σημαίνει θάλασσαν καὶ τὰς ἐν ταύτῃ νήσους. Οὕτως οὖν ποτε καὶ Ἰωνᾶς ὁ προφῆτης ἀνέστη φυγεῖν εἰς Θαρσόν, οἱ δὲ τῷ πρὸς δυσμαῖς σημαίνει θάλασσαν καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ ἀνέβη εἰς πλοῖον τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσόν, ἵνα φασιν εἶναι τὴν Θαρσόν. Ἐν δὲ τῷ Ἑξεχιῇ τοῦ Θαρσοῦ δύσματος φερομένου, οἱ Ἐδδομήκοντα Καρχηδόνα τήρημνευσαν. Τὸ δὲ ἔπειρον κλίμα τὸ πρὸς ἀνατολὰς ἥλιοις δηλοῦται διὰ τοῦ, « Βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ. » Τό τε γάρ τῶν Ἀράδων γένος ἀνατολικὸν τυγχάνει, ἐπέκεινα δὲ αὐτοῦ τὰ Περσικὰ μέρη, καὶ ἡ τῶν Σαβατῶν χώρα εἶναι λέγεται. Ἀντὶ δὲ τοῦ, « Βασιλεῖς Ἀράδων καὶ Σαβᾶ, » ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος, ἢ τε Ἐβραικὴ γραφὴ συντόνως τούτους, « Βασιλεῖς Σαβᾶ καὶ Σαβᾶ, » εἰρήκασιν. « Άστοι » εἴναι ταῦτα μὲν ἐκφωνούμενον δνομα, διαλλάττειν δὲ τῇ τῶν στοιχείων διαφορῇ τὸ μὲν γάρ πρῶτον Σαβᾶ διὰ τοῦ καλουμένου παρ' Ἐβραιοῖς σὲρ, τὸ δὲ δεύτερον δὲ τοῦ σάδη στοιχείου κατὰ τὴν Ἐβραικὴν ἐμφέρεται γραφὴν. Ἐνθεν καὶ τὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτοῖς ἐναλλάττεται. Καὶ δὲ Σωτὴρ δὲ τούτου μέρηνται τοῦ δύσματος λέγων· « Βασιλίσσα Σαβᾶ ἀνατήσεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεὰν ταύτην, ὅτι ἥλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν οὐφλαν Σολομῶντος· » σαφῶς παριστὰς ὡς ἐν τοῖς πέρας τῆς γῆς τὸ Σαβᾶ ἔθνος τυγχάνει. Ιστορεῖ δὲ καὶ τρίτη τῶν Βασιλεῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους ταῦτα· « Καὶ βασιλίσσα Σαβᾶ ἤκουσε τὸ δνομα Σολομῶντος, καὶ ἥλθε πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγμασι. Καὶ ἥλθεν εἰς Ιερουσαλήμ ἐν δυνάμει βαρείᾳ σφόδρα. Καὶ κάμηλοι αἴρουσαι ἡδύσματα καὶ χρυσὸν πολὺν σφόδρα καὶ λίθον τίμιον. » Κέκλητο δὲ ἡ χώρα καὶ τὸ ἔθνος Σαβᾶ ἀπὸ προπάτορος τοῦ Σαβᾶ, δὲ ἀναγέραπται υἱὸς γεγονὼς τοῦ Χούς. Λέγει δὲ οὖν ἡ Μωϋσέως γραφὴ· « Γιοὶ δὲ Χούς, Σαβᾶ καὶ Εύλια, καὶ Σαβάθα. » Χούς δὲ ἐρμηνεύεται· « ὁ ΑΙθίοψ. » Γένος οὖν ΑΙθιοπικὸν ἔσκειν εἶναι τὸ Σαβᾶ ἔθνος. Καὶ δεύτερον δὲ εἱρηται Σαβᾶ περὶ οὐ φησιν ἡ Γραφὴ· « Γιοὶ δὲ Φεγύμας, Σαβᾶ καὶ Δαδάν. » Εἰκότας τοίνυν ἐν τῷ ϕαλμῷ γέρραπται κατὰ τοὺς λοιποὺς. « Βασιλεῖς Σαβᾶ καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάξουσι. » Πλήτιν ἀλλὰ σημαίνει ἡ προφητεία διὰ τούτων τὰς κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα βασιλείας καὶ τὰς πρὸς δυσμάς ἥλιον δῶρα τῷ θεσπικομένῳ προσοίσειν, οὗτως πάντας σημαίνοντας τὸν θενάν πρεστῶτες ἀγγελοι δηλοῦνται ιερωμένοι τῷ θεῷ καὶ δῶρα προσάγοντες αὐτῷ τὰς Ἐκκλησίας ὧν καθηγοῦνται ἔθνῶν; Δι' ὃ ἐξῆς προσκυνήσειν αὐτῷ πάντας τὰς βασιλείες θεσπίζει. Οὐ γάρ μόνον προσοίσειν αὐτῷ προλεγχέντα δῶρά φησιν, ἀλλὰ καὶ προσκυνήσειν

⁸² Luc. xi, 31. ⁸³ III Reg. x, 1, 2. ⁸⁴ Gen. x, 7.

⁸⁵ ibid. ⁸⁶ Deut. xxii, 43; Psal. xcvi, 7.

αύτῷ. Ὁ δὴ καὶ Μωυσῆς ἐν μεγάλῃ ὥδι ἐδίδασκεν ὡδὶ πη περὶ Χριστοῦ λέγων· « Εὐφράνθητε, οὐρανοῦ, ἄμα αὐτῷ, καὶ προσκυνήσατε σαν αὐτῷ πάντες ἀγγελοί θεοῦ. » Οὗτοι δῆτα σι βασιλεῖς, ἀφανεῖς καὶ ἀόρατοι τῶν ἔθνων δρχοντες, προσκυνήσαντες τὸν ἑκατῶν Κύριον, τὰς ὑπ' αὐτοῖς ψυχὰς δῶρα προστήγοντες. Διόπερ τούτοις ἐξῆται τοῦτο τό· « Πάντα τὰ θεῖη δουλεύσουσιν αὐτῷ. » Σύμφωνον δὲ ἀντιτοῦτο τῷ φίσαντος λόγῳ· « Κύριος εἶπε πρὸς μέ· Πίδε μου εἰ σύ· ἐγὼ στήμερον γεγένηντας σε. Διτήσας παρ' ἐμοῦ, καὶ δύνασαι σοι ἔθνη τὴν κατερροῦντα σου, καὶ τὴν κατάσκεψίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Ὁ δὴ καὶ πεπεισθεὶς χρή πληρωθήσεσθαι, ὅτι ἂν τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνων εἰσέλθῃ, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν δευτέραν τοὺς Σωτῆρος ἡμῶν Θεοφάνειαν. Τότε γούν πάντη θεῖη δουλεύσουσιν αὐτῷ. · Καὶ τοῦτο ἔσται τὸ πάντων Πατέρ, διὸ ἀντιτεργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἀρχὴν οὐ θῇ πάντας τοὺς ἐγθρούς ὑπὸ πόδας αὐτοῦ,

“Οτι ἐκρύσσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πένητα
φούχ ὑπῆρχε βιοθός. ἢ Ἀντὶ τοῦ· « Οτι ἐκρύσσατο
πτωχὸν ἐκ δυνάστου, » δ Σύμμαχος· « Οτι ἐξελέιται
πένητα οἰκμάζοντα. » Οὐ γάρ ὡς ἔδη γεγενημένα,
ἀλλ’ ὡς μέλλοντα ἔσεσθαι ταῦτα θεσπίζει. « Όρα δὲ
διάκις τοῦ πτωχοῦ μηγμονεύει, πρῶτον εἰπών· « Κρί-
νειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς
ἐν κρίσει·» δεύτερον, « Κρινεῖ τοὺς πτωχούς τοῦ λαοῦ,
καὶ σώτει τοὺς ιτοὺς τῶν πενήτων· » καὶ νῦν πάλιν·
« Οτι ἐκρύσσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου καὶ πένητα ἦ
φούχ ὑπῆρχε βιοθός· » καὶ αὐτίς· « Φείσεται πτωχοῦ καὶ
πένητος, καὶ ψυχᾶς πενήτων σώσει. » Θίμα: δὲ διὰ
τούτων ἀπάγνων πτωχοὺς καὶ πένητας καλεῖν τοὺς
ἀποστόλους καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωτῆρος ήμῶν, εἰ,
τὴν δι’ αὐτῶν πτωχείαν ἀνειλθότες, τὴν εἰς ἄκρον
ἀρετῆς ἐλαύνουσαν κατώρθουν φιλοσοφίαν· δι’ δ περὶ
αὐτῶν Ἡσαΐας μὲν προανεψώνει λέγων· « Εὐαγγε-
λίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. » Αὐτὸς δὲ ὁ Σω-
τὴρ, αὐτοῖς προσθεμιῶν, ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ πτω-
χοῦ, διὰ αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πάντα
οὖν· τὰ Ἐθνή δουλεύουσιν αὐτῷ, διὰ ἐκρύσσατο πτω-
χὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πένητα φούχ ὑπῆρχε βιοθός. »
Τὸ γάρ, « διτι, » παρὰ πᾶσι τοῖς ἐρμηνευταῖς καὶ ἐν
αὐτῇ τῇ Ἐβραϊκῇ γραφῇ κείμενον, αἰτιολογικὸν
τυγχάνει, διδάσκον ὅπως πάντα τὰ ἔθνη δουλεύεσιν
ἥμελλε τῷ Σωτῆρι. Τοῦτο γάρ, φησι, γενήσεται,
ἐπειδὴ βύσται πτωχὸν ἐκ δυνάστου· » ίνσ εἰ σα-
φέστερον ἔλεγεν· « Οτι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τὸ τάγμα,
τῶν δι’ αὐτῶν πτωχῶν καὶ πενήτων, δύσται ἀπὸ παν-
τὸς δυνάστου. Πολλῶν γάρ δυναστῶν ὄρατῶν τε καὶ
ἀφρανῶν ἀντικειμένων καὶ ἐπανισταμένων τούτοις αὐ-
τοῖς τοῖς πτωχοῖς καὶ τοῖς πένησιν, αὐτὸς, ἀφανῖ δυ-
νάμει προασπίζων αὐτῶν, ἐκ πάντων αὐτοὺς δύσται,
πρὸς τὸ μὴ κωλυθῆναι τὴν δι’ αὐτῶν ἐπιτελούμένην
τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ὑπῆρεσταν. Καὶ τοῦτο
πρέξει συνὼν αὐτοῖς, καθ’ ἣν ποιήσεται πρὸς αὐτοὺς
ἐπαγγελταν φέσεις· « Ίδον ἐγώ με! » ήμῶν εἰμι πά-
σας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. » Οὐ-
τῶς οὖν καὶ ἐψείσατο πτωχοῦ καὶ πένητος, καὶ ψυ-

A ei. » Quod sane huic dicto affine est: « Dominus dixit ad me: Filius mens es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes bæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁴⁴. » Quod sane eventurum esse credendum, quando plenitudo gentium ingressa fuerit, maximeque in secundo et divino Servatoris nostri adventu. Tunc omnes reges adorabunt eum, et omnes gentes servient ei. « Et hic omnium finis erit, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem principatum et omnem potestatem et virtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis, et novissima inimica destruantur mors⁴⁵. »

B VERS. 42. « Quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor. » Pro illo : « Quia liberavit pauperem a potente, » Symmachus : « Quia eripiet pauperem ejulantem. » Ille quippe non quasi jam evenerint, sed ut futura valicinatur. Animadvertis velim quoties pauperem memoret ; primo cum ait : « Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio ; » secundo : « Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum ; » et nunc iterum : « Quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor ; » ac rursum : « Parcer pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet. » Arbitror porro his omnibus in locis ipsum apostolos et discipulos Servatoris nostri, pauperes et inopes vocare, qui propter ipsum paupertatem subeunt, philosophiam illam ad virtutis fastigium evehentem colebant. Quamobrem haec de illis Isaías prænuntiabat : « Evangelizare pauperibus misit me⁴⁶. » Ipse vero Dominus eos alloquens dicebat : « Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum⁴⁷. » Omnes ergo gentes servient ei, quia liberavit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor. » Nam illud, « quia, » apud omnes interpretes, et in ipsa Hebraica scriptura positum, causam denotat ; docens cur futurum sit ut omnes gentes serviant Servatori ; id namque sicut, inquit, « quia liberavit pauperem a potente ; » ac si clarius diceret : Quia apostolorum suorum, qui propter ipsum pauperes et inopes erant, ordinem liberabit ab omni potente.

C Cum multi enim potentes visibles et invisibles adversum illos pauperes et inopes insurgent, eosdem ipse occulta virtute proteget, exque omnibus liberabit, ut ne quod ipsi obeunt evangelicæ prædicatio- nis ministerium præpediator. Idque ipse præsens efficiet, secundum ab se tradendam promissionem, qua dicit : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi⁴⁸. » Sic itaque pepercit pauperi et inopi, et animas paupe-

⁴⁴ Psal. ii, 7, 8. ⁴⁵ I Cor. xv, 24-26. ⁴⁶ Isa. lxi 4, ⁴⁷ Matth. v, 5. ⁴⁸ Matth. xxviii, 20.

PATROL: Gr. XXIII.

rum salvas fecit : hæcque omnia discipulis et apostolis suis præbuit, ut in omnem terram exiret sonus eorum et in fines orbis terræ verba eorum. Horum vero pauperum et inopum animas ex usuris et iniquitate redemit, ut nemini quidpiam deberent. Quod si quandoque fenus acceperint, ita ut veterum peccatorum rei exstant; at ipse pretioso sanguine pro illis tradito redemit animas eorum : unde divinus Apostolus hæc docuit : « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum ». » Nam quia debitores erant legi Moysi, et quæ scripto tradita sunt non impleverant, sub maledicto deinde erant, quod non totam legem servassent. Scriptum quippe erat : « Maledictus omnis qui non manebit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea ». » Merito erectos illos ex tali maledictione, ex usuris et iniquitate redemit, factus pro illis maledictum : traditoque eorumdem gratia pretioso sanguine, sic sibi pretiosos effecit. Quare sub hæc dicitur, « Et pretiosum nomen eorum coram illo ; » ideo illos sic allocutus scribitur : « Nolite gaudere quoniam dæmonia subiiciuntur vobis : gaudete autem et exultate quia nomina vestra scripta sunt in cœlis ». » Cur autem nomen eorum pretiosum erat coram illo, nisi quia ipse nomina illis indere dignatus est, Simonem, Petrum nuncupans; Thomam, Didimum; filios Zébedæi, Boanerges, quod explicatur *filii tonitri*? Imo vero universum omnium nomen pretiosum erat coram illo. Idque significat Evangelii scriptura dicens : « Hos duodecim elegit Jesus, quos apostolos nominavit ». » Pro illo autem, « nomen eorum, » Hebraica scriptura, « sanguis eorum, » circumfert; atque reliqui sic interpretati sunt, Aquila scilicet : « Et honorabitur sanguis eorum in oculis ejus ; » Symmachus vero : « Et pretiosus erit sanguis eorum coram illo. » Quies aperte necem illorum subindicavit, qua singuli vario martyrii genere affecti sunt, ac alius alio modo ob testimonium de illo datum sanguinis agonem subiit; ita ut de illis dicatur : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus ». » Iste enim simile hoc quoque dictum est : « Et pretiosum nomen eorum coram illo. » εἰρῆσθαι περὶ αὐτῶν· « Τίμιος ἐνώπιον Κυρίοις ὁ θάνατος καὶ τὸ μετὰ χειρας φάσκον· « Καὶ ἐντιμον τὸ δνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. »

VERS. 15, 16. « Et vivet et dabitur ei de auro D Arabiæ, et orabunt de ipso semper. » Hic videtur mihi illud, « et vivet, » voci Servatoris discipulos alloquentis accinere : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ». Ut enim ejus qui in vaticinio fertur permansionem, et vitam in infinitum durantem declararet, hac usus voce est, « et vivet. » Diurna quippe vita opus erat ad prædicta opera edenda. Si itaque is qui in prophetia fertur, judicabit populum suum

¹⁰ Gal. iii, 15. ¹¹ Deut. xxvii, 26. ¹² Luc. x, 20. ¹³ Lyc. vi, 15. ¹⁴ Psal. cxv, 15. ¹⁵ Matth. xxviii, 20.

Α χας πενήτων ἔσωσε· καὶ ταῦτα πάντα τοῖς αὐτῷ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παρεῖχεν, ἵνα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξέλθοις ὁ φύσιγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ βῆματα αὐτῶν. Τούτων δὲ τῶν παγκῶν καὶ τῶν πενήτων ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας ἐντράπατο τὰς ψυχὰς, διποιοῦ μηδὲν δψεῖλοιν. Εἰ δὲ καὶ ποτὲ δεῖναιεισμένοις ὥφλησαν, ὥστε ἐνόγους αὐτοὺς γενέσθαι πελαιῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλ᾽ αὐτὸς, τὸ αἴμα τὸ τίμιον λύτρον ὑπὲρ αὐτῶν δοὺς, ἐλυτρύσατο τὰς ψυχὰς αὐτῶν· ζθεν ὁ Θεὸς Ἀπόστολος ἐδίδασκε λέγων· « Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. » Ἐπειδὴ γάρ κρεῶσται ἡσαν καὶ δψεῖλέται τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας, οὐκ ἐπλήρουν δὲ τὰ γεγραμμένα, εἰθ' ὑπὸ κατάραν ἦσαν, διὰ τὸ μὴ πάντα τὸν νόμον φυλάκτειν. Γέγραπτο γάρ· « Ἐπικατάρατος πᾶς δις οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. » Εἰκότως ταύτης τῆς ἀρᾶς ἐλευθερώσας αὐτοὺς, ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας ἐλυτροῦτο αὐτοὺς, γινόμενος ὑπὲρ αὐτῶν κατάρα· καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἴμα ὑπὲρ αὐτῶν διδοὺς, καὶ οὕτω τιμίους ἔσαυτῷ ἀπεργαζόμενος. Διδούλεκται ἐξῆς· « Καὶ ἐντιμον τὸ δνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. » Οθεν ἀναγέραπται εἰρηκὼς πρὸς αὐτούς· « Μή χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ καὶ ἀγαλλιάσθε, ὅτι τὰ δνομάτα ὑμῶν ἐγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Διὰ τὸ δὲ τὸ δνομα αὐτῶν ἐνώπιον ἐντιμον ἦν ἐνώπιον αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐπειδή περ αὐτὸς καὶ τῶν δνομάτων αὐτοὺς ἤξιοι, τὸν μὲν Σίμωνα Πέτρον ἀνεπών, τὸν δὲ Θωμᾶν Διδύμον, τούς τε Ιολέ Ζεβεδαίου Βοανείρης, ὅπερ ἐρμηνεύεται υἱοὶ βροτῆς; Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ κοινὸν πάντων αὐτῶν ἐντιμον δνομα ἦν ἐνώπιον αὐτοῦ. Τούτο δὲ ἦν ὅπερ ἐπειδή μήνατο ἡ τοῦ Εὐαγγελίου γραφὴ φέρεται· « Τούτους τοὺς δώδεκα ἐξελέξατο ὁ Ἰησοῦς, οὓς καὶ ἀποστόλους ὄντας μαστεν. » Ἄντι δὲ τοῦ, « τὸ δνομα αὐτῶν, » ἡ Ἐδραϊκὴ γραφὴ περιέχει· οὕτω δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἡρμηνευσαν· δι μὲν Ἀκύλας εἰπών· « Καὶ τιμηθήσεται τὸ αἴμα αὐτῶν ἐν δοχειαλμοῖς αὐτοῦ. » δι δὲ Σύμμαχος· « Καὶ τίμιον ἔσται τὸ αἴμα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ. » Δι' ὧν σαφῶς ἤδη τὸν θάνατον τῶν προλεχέντων, ὧν δο καθεῖς ποικίλον ὑπέμεινε τὸ τοῦ μαρτυρίου τίλος, ἀλλος ἀλλως διὰ τὴν εἰς αὐτὸν μαρτυρίαν τὸν δι' αἵματος ὑπομείνας ἀγῶνα· ὡς·

« Καὶ ζήσεται καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσοῦ τῆς Ἀραβίας, καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ διαπαντός. » Δοκεῖ μοι ἐνταῦθα τὸ, « καὶ ζήσεται, » συφέρειν τῇ σωτηρίᾳ φωνῇ φησάσῃ πρὸς τοὺς αὐτοὺς μαθητάς· « Ίδοις ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἐως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Ινα γάρ τὴν παραμονὴν καὶ τὴν παρατείνουσαν εἰς ἀπειρονα καὶ ζήσεται. » Μακρὰς γάρ ἔδει ζωῆς εἰς κατόρθωσιν τῶν εἰρημένων. Εἰ γοῦν δο προφητεύσμενος κρίνει

τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς αὐτοῦ ἐν κρίσει, καὶ ταπεινοῖς συκοφάντην, καὶ συμπαραμενεῖ τῷ τῷλιῳ, κατακυριεύεται ἀπὸ θαλάσσης ἡώς οἰκουμένης· εἰκότως μακροδιὸς ζωῆς ἔδει αὐτῷ. Πῶς τε ὑποταγεῖεν αὐτῷ Αἴθιοπες καὶ βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ νῆσοι, προσκυνήσουσί τε αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη δουλεύουσουσιν αὐτῷ; Τούτων γάρ ἔνεκα πάντων διαρκοῦς αὐτῷ ζωῆς ἔδει. Διὸ μετὰ ταῦτα πάντα καλῶς καὶ ἀναγκαῖς ἐπενήγεται τὸ, « καὶ ζήσεται » τούτον δηλουμένης ἐν τρόπον τῆς τοῦ προφητευομένου ἀθανάτου καὶ αἰωνίου ζωῆς. Ἐξῆς δὲ εἰρηται· « Καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσοῦ τῆς Ἀραβίας. » Ἀντὶ δὲ τοῦ, « τῆς Ἀραβίας, » πάλιν ἡ Ἐβραϊκὴ γραψή τὸ « Σαδά » περιέχει· οἱ τε λοιποὶ ἔρμηνεται τῇ δημοτὶ κέχρηνται τῇ φωνῇ. Τροπικῶς μὲν οὖν εἴποι ἀν τις τὸ χρυσὸν τοῦτο σημαίνειν τὸν ἐν ἀνθρώποις καθαρύτατον νοῦν. Καὶ κατὰ ιστορίαν δὲ ἐπληροῦτο τὸ λόγιον, ὅτε οἱ ἔξι ἀνατολῆς μάγοι ἐλθόντες παῖδα δητὰ προσεκύνησαν τὸν Σωτῆρα, προστήνεγκάν τε αὐτῷ χρυσὸν καὶ λίθανον καὶ σμύρναν. Μή ποτε δὲ καὶ τὸ, « ζήσεται, » εἰς ἔκεινον ἀναφέρεται τὸν χρόνον, καθ' ὃν Ἡρώδης, ἐπιβούλευών νηπιάζοντι τῷ Ἰησοῦ, « πέμψας ἀνεῖλε πάντας τοὺς περὶ τὴν Βηθλεὲμ παιδας ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν τὴν ἁγρίωσε παρὰ τὸν μάγων. » Τότε γάρ χρηματισθεὶς ὁ Ἰωσὴφ, περέλαβε Μαρίαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον. Διὸ ταῦτα θεσπίζουσα ἡ παροῦσα προφητεία προβλεγεν, ὅτι « ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσοῦ τῆς Ἀραβίας » τοῦ ἀπὸ Σαδά· ὥστε σαφέστερον ἐλεγει « τοῦ ἐκλεκτοῦ. » Ἡ γάρ Σαδᾶ αὕτη καὶ τὸ Σαδαῖτῶν ἔθνος λέγεται εἶναι τῆς Ἀραβίας τῆς καλουμένης Εὐδαίμονος· ἐντεῦθέν τε ιστορεῖται τῷ Σολομῶνι φέρεσθαι μετὰ τῶν ἀλλων καὶ χρυσὸν ἐκλεκτόν. Καὶ ἀλλως δὲ αὐτοῖς ὁφθαλμοῖς ὄρῶμεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις Χριστοῦ μυρία κειμέναις ἀπὸ χρυσούς καθαροῦ εἰς αὐτοῦ τε τιμὴν ἀφιερούμενα. Εἰκότως οὖν οὐδὲ τὴν τούτων μνήμην παριδεῖν τξίωσεν δὲ λόγος. Ἐπιλέγει δὲ ἔξῆς· « Καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ διηγεῖς, διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἔκαστος εὐλογῆσεις αὐτὸν, τίς δὲ ἀμφιβάλλοι; Νύκτωρ γοῦν καὶ μεθ' ἡμέραν πλειον τῆς ἀναπνοῆς πάσα ψυχὴ τῶν εἰς αὐτὸν γηγενεῖς πεπιστευκότων, τὴν προστηρίξαν αὐτοῦ τιμῶσα καὶ σέδουσα εὐλογεῖς αὐτὸν, πεπισμένη εἰς ἔαυτὴν ἀντιστρέψειν τὴν εὐλογίαν, ἀκολούθως λογίων εἰς αὐτοῦ πρόσωπον Χριστοῦ φέρειν· » Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηνται, καὶ οἱ καταρώμενοι σε κεκατήρανται. » Οθεν καὶ αὗξει ὁσημέραι καὶ πλήνει τὸ Χριστιανῶν γένος, διὰ τὸ μετέχειν τῆς ἐκ Θεοῦ εὐλογίας, ἢ, ἀπολαύει διὰ τὸ ἀδικ-

A in justitia et pauperes suos in judicio, et humiliabit calumniatorem, et permanebit cum sole, dominabiturque a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum; jure ipsi longa vita opus. Alias enim quo pacto ipsi subditi fuissent Αἴθιοπes, necnon reges Θαρσis et insulae, qui adorassent eum omnes reges terrae, et omnes gentes serviissent ei.²⁹ Horum cuius omnium causa perenni vita ipsi opus erat. Quapropter sibi haec omnia probe ac necessario assertur illud, « et vivet: » sic namque ejus qui in vaticinio enuntiatur vita, immortalis et aeterna fore praedicitur. Deinceps additur: « Et dabitur ei de auro Arabiae. » Pro illo autem, « Arabiae, » rursus Hebraica scriptura « Saba » circumfert; ac reliqui interpres simili voce sunt usi. Dixerit quispiam, hic aurum tropice indicare purissimam in hominibus mentem. Secundum historiam autem impletum illud fuit, quando magi ab Oriente venerunt, et Servatorem tunc puerum adoraverunt, obtuleruntque ei aurum, thus et myrram. Num forte illud, « vivet, » in id tempus referatur, quo infanti Iesu insidias parans Herodes, « mittens occidit omnes pueros, qui erant circa Bethlehem a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a magis³⁰. » Tunc enim responso accepto, Joseph assumpsit Mariam conjugem suam et puerum, et secessit in Αἴγyptum. Quare haec prophetia vaticinando prænuntiat: « Vivet et dabitur ei de auro Arabiae, » seu de Saba; ac si apertius dicaret, « electo. » Nam haec regio Saba et gens Sabaitarum, dicitur esse Arabiae, quam Felicem vocant: ex qua Salomonis quoque allatum cum aliis suis aurum electum enarratur. Et alias quoque in ecclesiis Christi infinita videmus ex auro puro cimelia in ejus honorem consecrata. Merito igitur horum memoria nequaquam prætermissa fuit. Mox subjungitur, « Et orahunt de ipso semper, tota die singuli benedicent eum. » Non multis verbis opus ad declarandum quo pacto omnes qui in Christum Dei crediderunt, indesinenter preces efferant « de illo, » ut illum semper secum habeant, et adjutorem in omnibus nanciscantur. Quod autem quotidie singuli benedicant ei, quis dubitaverit? nam nocte et die animæ omnium in ipsum sincere credentium frequentius, quam respirent, nomen ejus colunt ac venerantur, ipsique benedicunt: certæ in se reflecti talem benedictionem, secundum hoc in personam Christi dictum: « Qui benedicunt tibi, benedicti sunt, et qui maledicunt tibi, maledicti³¹. » Quanobrem quotidie crescit et augetur Christianorum genus, quod benedictionis Dei consors est: ea quippe fruitur, quia semper Christo ipsius benedicit, secundum hanc Scripturam dicentem: « Tota die benedicent ei. » Horumque causam declarat dicens: « Erit firmamentum in terra in summis montium. » His autem indicat Ecclesiam ejus in firma virtutis ipsius petra fundatam firmatam-

²⁹ Matth. ii, 16. ³⁰ Num. xxiv, 9.

que, elatam item et exaltatam, et quasi in cacumine montium sitam, in propheticis scilicet et apostolicis verbis, queis Ecclesia Servatoris nostri construitur.

τῶν ὁρέων. » Οὕτω δὲ σημαίνει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς αὐτοῦ δυνάμεως πέτραν, ἐπηρμένην δὲ καὶ ὑψηλαδή καὶ ἀποστολικῶν λόγων, οἵς ἡ Ἐκκλησία τοῦ

VERS. 16, 17. « Superextolletur super Libanum
fructus ejus, et florebunt de civitate sicut serum
terræ. » Qua ratione Servatoris, qui in prophetia
enuntiatur, fructus super Libanum exaltatus sit,
intelliges, si colligas ea quæ in prophetiis de Libano
dicuntur. Dictum quippe est in Isaia : « Ecce Do-
minus Sabaoth conturbat gloriosos cum fortitu-
dine⁵⁷; » et postea : « Libanus autem cum excelsis
cadet⁵⁸. » In Zacharia vero fertur : « Aperi, Libane,
portas tuas, et devoret ignis cedros tuas⁵⁹. » Di-
ctum item fuit in vicesimo octavo psalmo : « Con-
fringet Dominus cedros Libani, et comminuet eas
tanquam vitulum Libanum⁶⁰. » Has porro voces
sane obscuras explicat Scriptura in Ezechiele di-
cens : « Aquila grandis magnarum alarum, longo
membrorum ductu, plena unguibus, ductumque
habens ut ingrediatur in Libanum, et execuit
tenuerit cedri⁶¹; » quibus subdit : « Cum venerit rex
Babylonis, et ingressus fuerit in Jerusalem, assu-
met principes⁶². » His quippe clare prophetia aquila-
grandem magnarum alarum, regem Babylonio-
rum interpretatur; Libanum vero Jerusalem. Reliquo-
rum item prophetarum dicta, ceu de Libano prolata,
Ierosolymæ aptabis. Enim vero nemo ex circumci-
sione fateri dubitet, iis quæ de Libano dicuntur Je-
rosolymam adumbrari. « Superexaltabitur, » ut
fert sermo præsens, « super Libanum fructus ejus, »
scilicet Servatoris de quo prophetia loquitur. Fru-
ctus autem ejus quis fuerit, nisi Ecclesia ipsius per
totum orbem firmata, de qua dicebatur : « Erit fir-
mamentum in terra in summis montium? » Hanc
itaque super Libanum exaltandam esse in prophe-
tia dicitur. Licet enim Libanus ille, nempe Jeroso-
lyma, olim gloria affici et florere visus sit; at præ-
stantiori incomparabilique modo superexaltatus
fuit Servatoris nostri fructus, seu Ecclesia per totum
orbem constituta. Sub hæc autem populos in singu-
lis urbibus collectos multitudinemque magnam in-
dicat his verbis : « Et florebunt de civitate sicut
sernum terræ. » Illud porro, « de civitate, » dictum
est, quasi singulis in civitatibus et omnibus in lo-
cis. Imo etiam Ecclesia ipsius, ob politica et evan-
gelica, queis utitur, instituta, civitas Dei vocatur.
Quare dictum est : « Gloriosa dicta sunt de te, ci-
vitas Dei⁶³; » et rursum : « Fluminis impetus latifi-
cant civitatem Dei⁶⁴. » Quia ergo civitas illa Dei
fluvio in se exundante, seu verbo, irrigata, magnam
profert turbæ in Ecclesia collectæ multitudinem;
ure adiicitur : « Et florebunt de civitate sicut le-

⁵⁷ Isa. x, 53. ⁵⁸ ibid. 34. ⁵⁹ Zach. xi, 4. ⁶⁰
⁶¹ Psal. lxxxvi, 3. ⁶² Psal. xlv, 5.

I Sat. LXXXVI, 3. I Sat. LXXV, 3.

Α λείπτως τὸν Χριστὸν αὐτοῦ εὐλογεῖν ἀκολούθῳ; τῇ μετὰ κείρας γραφῇ φασκούσῃ· «Ολην τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτόν»· Καὶ τὸ τούτων αἰτιον παραστησοι λέγων· «Ἐσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπ' ἀκρου οὐ τεθεμελιώμενην καὶ ἐστηριγμένην ἐπὶ τὴν ἄρδανη ὡμένην, ὡς δὲν ἐπὶ ἀκρα δρέων κειμένην, προσφρητικῶν Σωτῆρος τὸ μῶν ἐποικόδομείται.

« Ὑπεραρθίσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον δὲ καρπὸς αὐτοῦ, καὶ ἔξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Ὁπως ὑπεράρθη τοῦ προφτευομένου Σωτῆρος ἡμῶν ὁ καρπὸς ὑπὲρ τὸν Λίβανον νοήσεις τὴν περὶ τοῦ Λιβάνου ἐν προφητείαις λελεγμένα συναγαγών. Εἰρηται δὲ ἐν μὲν τῷ Ἡσαΐᾳ· « Ἰδοὺ δὴ Κύριος Σαβαὼθ συνταράσσει τοὺς εὐδόξους μετὰ τοιχίους»· καὶ ἔξῆς· « Ὁ δὲ Λίβανος σὺν τοῖς ὑψηλοῖς πεσεῖται. » Λέλεκται δὲ καὶ ἐν Ζαχαρίᾳ· « Διάνοιξον, δὲ Λίβανος, τὰς πύλας σου, καὶ καταφέγγετω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Εἰρηται δὲ καὶ ἐν κη̄ψαιμῷ· « Συντρίψει τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ λεπτυνεῖ αὐτὰς ὡς τὸν μέσχον τὸν Λιβάνον. » Ἐπιλύεται δὲ ταύτας τὰς φωνάς ἀστεφεῖς οὖσας δὲ παρὰ τῷ Ἐζεκιὴλ φάσκων λόγος· « Ὁ ἀετὸς δὲ μέγας ὁ μεγαλοπέρυγος, δὲ πλατὺς τῇ ἐκτάσει, πλήρης ὄνυχων, δὲ ἔχει τὸ ἱγημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἀπέκοψε τὰ ἀπαλὰ τῆς κέδρου· » οἵτις ἔξῆς ἐπιλύεται· « Ὄτε ἐν Ἐλθῇ δὲ βασιλεὺς Βαβυλῶνος καὶ εἰσελθῇ εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ λήψεται τοὺς ἄρχοντας. » Σαφῶς γάρ διὰ τούτων ἡ προφητεία τὸν μὲν αἰετὸν τὸν μέγαν τὸν μεγαλοπέρυγον τὸν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων ἡρῷον εὗστε, τὸν δὲ Λίβανον τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐφαρμόστεις δὲ καὶ τὰ παρὰ τοῖς λοιποῖς προφήταις ὁσπερ Λιβάνου λελεγμένα τῇ Ἱερουσαλήμ. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἐκ περιτομῆς τις ἀμφιβάλλοις ἂν μὴ οὐχὶ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ αἰνίστεσθαι δύολογετέν τὰ περὶ Λιβάνου λελεγμένα. « Ὑπεραρθίσεται· τοίνυν, τὸ παρὸν λόγιόν φησιν, « ὑπὲρ τὸν Λίβανον δὲ καρπὸς αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῦ προφτευομένου Σωτῆρος. Καρπὸς δὲ αὐτοῦ τίς ἀν γένοιτο τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐστηριγμένη, περὶ τῆς ἐλέγετο· « Ἐσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ ἐπὶ δικρόν τῶν ὁρέων; » Αὕτη τοίνυν ὑπεραρθίσεσθαι ὑπὲρ τὸν Λίβανον προφητεύεται· εἰ γάρ καὶ ἔδοξε ποτε δὴ λαθεῖς Λίβανος, λέγω δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ, δοξάζεσθαι καὶ ἀνθεῖν, ἀλλ᾽ ὑπερήρθη καὶ πολὺ κάλλιον ἐκείνης ἀσυγχρίτῳ ὑπεροχῇ τοῦ Σικετῆρος ἡμῶν δὲ καρπὸς, ἡ καθ' ὅλης δηλαδὴ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία γέγονε. Τούτοις ἔξῆς τοὺς λαοὺς τοὺς κατὰ πάσαν πόλιν συγκροτούμένους καὶ τὰ πολλὰ πλήθη παριστησι λέγων· « Καὶ ἔχανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Τὸ δέ, « ἐκ πόλεως, » εἰρηται, ἀντὶ τοῦ, καθ' ἔκστιν πόλειν καὶ κατὰ πάντα τόπον. Ἀλλὰ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ πόλις ὠνόμασται τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἐν αὐτῇ συνισταρμένην νόμιμον καὶ εὐαγγελικήν πολιτείαν. Μιὸν λέλεκται· « Δεδούσασμένα ἐλατήηη περὶ σοῦ, τῇ τούς τοῦ Θεοῦ· » καὶ πάλιν· « Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμάτα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. » Ἐπεὶ τοίνυν ἡ

Psal. xxviii, 5, 6.   ^aEzech. xvii, 3.   ^bIbid. 12.

πάλις τοῦ Θεοῦ, ἀρδευομένη τιῷ ἐν αὐτῇ πλημμύρᾳ ποντὶ ποταμῷ, λόγῳ, πολὺ πλήθος προφέρει τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συγχροτουμένων, εἰκότις ἐπιλέξεται. « Καὶ ἐξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Προτιγάτο μὲν οὖν τοῦ χόρτου δίκην ἐξανθοῦντος πλήθους ὁ προλελεγμένος καρπὸς αὐτοῦ, πολὺ βελτίων καὶ κρείττων τυγχάνων τοῦ χόρτου τῆς γῆς· διὸ προτίγαται τό· « Ὑπεραρθήσεται ὑπὲρ τὸν Λίβανον ὁ καρπὸς αὐτοῦ· » μετὰ δὲ τὸν καρπὸν τὸν ἐξαίρετον, τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ καρποφοροῦντας, τὰ λοιπὰ πλήθη καταριθμεῖ διὰ τοῦ· « Καὶ ἐξανθήσουσιν ἐκ πόλεως ὡσεὶ χόρτος τῆς γῆς. » Εἰτ' ἐπὶ τούτοις λέγεται· « Ἐσται τὸ δνομα αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Διαιμένοντος δὲ καὶ διαιωνίζοντος τοῦ Χριστοῦ ὄντος, συμπαρεκτείνεσθαι καὶ τὸ Χριστιανὸν δνομα ἀκόλουθον ἀν εἴη. Τοῦτο δὲ τὸ δνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν δνομα καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἦν· διὸ εἰρηται· « Πρὸ τοῦ τίλου διαμένει τὸ δνομα αὐτοῦ. » Καὶ ἀνωτέρω δὲ ἐλέγετο συμπαραχμένιν τῷ τίλῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης εἰς γενεάς γενεῶν. « Οτι δὲ ταῦτα οὐ δυνατὴν θητῇ ἐφαρμόσαι φύσει, φθάσαντες ἡδη παρεστήσαμεν. Μετὰ ταῦτα δὲ λέλεκται· « Καὶ ἐνευλογηθήσεται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Οἵ παραθήσεις τὸν φάσαντα πρὸς τὸν Ἀβραὰμ χρησμόν· « Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Καὶ θέα, ἥπας ἡ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐπαγγελία ἐψυλάττετο κατὰ χρόνους ἀνανεουμένη διὸ ἐκάστου προφήτου. Τῷ μὲν γάρ Ἀβραὰμ πρώτῳ λέλεκτο τό· « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » μετὰ δὲ ταῦτα διὰ Ιακὼβον περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀναγέγραπται εἰρηκώς· « Οὐκ ἔχειτε δρυχὸν ἐξ Ίουδα ἔως ἂν Ἐλθῃ διὰποκέται (!)· καὶ αὐτὸς ἐσται προσδοκία ἔθνων. » Καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις αὕτης εἰρηται διὰ τοῦ Βαλαάμ· « Ἐξελέύσεται ἀνθρωπὸς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἔθνων πολλῶν. » Καὶ Μωϋσῆς δὲ τῶν ἔθνων ἐν ὧδῃ μεγάλῃ μέμνητο λέγων· « Εὐφράνθητε, ἔθνη λαδὲς αὐτοῦ· καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες υἱὸι Θεοῦ. » Οὐτῶς οὖν καὶ ἐνταῦθι τὰ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ διὰ τοῦ χρησμοῦ τεθεσπισμένα ἐπαναλαμβάνει· τὸ λόγιον διδάσκον οὐκ ἄλλως διὰ τοῦ Χριστοῦ πληρωθήσεσθαι, φάσκων· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Εἰθ' ἔχει φησι· « Πάντα αὐτῶν πάντα τὰ ἔθνη; διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς μακαρίετος τὴν ἐξ αὐτοῦ χάριν παριστῶντα.

« Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. » Εὐλογούμενα τὰ ἔθνη ἐν τῷ προφητευομένῳ κατὰ τὸ λόγιον τὸ φῆσαν· « Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη. » αὗται τὴν κατὰ Θεὸν αὔξησιν, καὶ πληθύει, καὶ τῆς γῆς κατακυριεύει. Διόπερ φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ εὐλογησας τῷ μάξιστον πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ. » Οὐτῶς δὲ ἔχοντα, ἀντευλογεῖ τὸν τῆς εὐλογίας αὐτοῖς αἰτιον γεγενημένον. Διὸ πρῶτον μὲν ἐμακάριζον αὐτὴν, εἶτα καὶ εὐλογεῖν διδάσκεται διὰ τοῦ λέγειν· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. » Ἐπιτίθει δὲ, ὡς ἐκαστον μέρος τῆς

[“] Gen. xiii, 18. [“] Gen. xlii, 10. [“] Num. xxiv, 19. [“] Deut. xxxii, 43. [“] Ephes. 1, 5.

⁽¹⁾ Λεγε φάποκεται.

num terræ. » Præmittitur sane multitudini, quæ instar seni efflorescit, memoratus fructus ejus, longe præstabilior meliorque feno terræ; quamobrem præpositum fuit illud: « Superexaltabitur super Libanum fructus ejus: » post fructum autem illum præcellentem, videlicet post eos qui in Ecclesia fructificant, reliquam multitudinem enumeraat, sic dicens: « Et florebunt de civitate sicut semina terræ. » Secundum hæc dicitur: « Erit nomen ejus in sæcula. » Cum porro nomen Christi perpetuo maneat, consequenter sane Christianorum nomen tantumdem temporis permanebit. Hoc autem nomen quod est super omne nomen ante mundi constitutionem erat: quare dictum est: « Ante solem permanet nomen ejus. » Superius quoque dicebatur, permansurum esse cum sole et ante lunam in generationes generationum. Quod vero illud mortali naturæ coaptari nequeat, jam comprobare occupavimus. Sub hæc autem dicitur: « Et benedicuntur in ipso omnes gentes terræ. » Quibus conferas velim hoc oraculum ad Abrahamum datum: « Et benedicuntur in semine tuo omnes gentes terræ⁶⁴. » Et perpende, queso, promissionem ad Abrahamum factam, subsequenti tempore servatam, ac per singulos prophetas renovatam suisse. At enim Abrahamo primum dictum fuit: « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. » Post hæc Jacob de Christo vaticinans dixisse scribitur: « Non deficiet princeps ex Juda, donec veniat cui repositum est: et ipse erit exspectatio gentium⁶⁵. » Secundum hæc tempora rursum a Balaam dictum est: « Egredietur homo ex semine ejus, et dominabitur gentibus multis⁶⁶. » Moyses item in magnocantico gentium memini⁶⁷ dicens: « Lætamini, gentes populus ejus: et adorent eum omnes filii Dei⁶⁸. » Sic igitur hoc loco quæ per oraculum Abrahamo prænuntiata fuerant resumuntur, dum ea non ab alio quam a Christo implenda esse docemur his verbis: « Et benedicuntur in ipso omnes gentes terræ. » Deinde vero ait: « Omnes gentes beatum prædicabunt eum. » Quomodo beatum prædicabunt eum omnes gentes? per beatitudinem suam gratiam ejus declarantes.

τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν. » Πῶς δὲ μακαριοῦσιν τὴν ἐξ αὐτοῦ χάριν παριστῶντα.

VERS. 18, 20. « Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. » Cum gentes in eo, quem prophetia indicat, benedictionem acceperint, prout superior habetur: « Et benedicuntur in ipso omnes gentes; » accessione crescent secundum Deum, multiplicantur et terræ dominantur. Quapropter ait divinus Apostolus: « Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali⁶⁹. » Cum ita porro se res habeat, benedictionis auctorē converso benedicunt. Quare primo quidem beatum prædicant eum; deinde benedicendi rationem edocentur his verbis: « Benedictus Dominus

Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. » Observa A porro singulas libri Psalmorum partes similem in finem desinere. Nam primæ partis postremus psalmus erat quadragesimus, qui sic in fine habet : « Benedictus Dominus Deus Isræl ex nunc et in sæculum, fiat, fiat. » Secundæ partis ultimus est hic psalmus, qui similiter in fine dicit : « Eenedictus Dominus Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. Et benedictum nomen gloriae ejus, » et cætera. Tertiæ partis postremus est lxxxviii, cuius finis est : « Benedictus Dominus in sæculum : fiat, fiat. » Item quartæ partis ultimus est cv, hujus vero finis : « Benedictus Dominus Deus Isræl a sæculo et usque in sæculum, et dicet omnis populus : Fiat, fiat. » Quinta pars autem in « alleluia » terminatur, quo totus liber circumscribitur. Cæterum præsens B psalmus post memoratam de Christo prædictionem, adjicit illud : « Benedictus Dominus Deus Isræl, » subditque, « qui facit mirabilia solus. » Quæ mirabilia, nisi ea quæ superius allata sunt : quod scilicet descensurus sit sicut pluvia in vellus, humiliaturus sit calumniam, quod permansurus sit cum sole ; quod in diebus ejus oritura sit justitia, quod dominatus sit a mari ad mare; quod futurum sit ut Æthiopes procident coram illo ; quod dona ipsi ex omnibus gentibus afferenda sint ; quod etiam ipse sacramentum futurus sit in terra, et fructus ejus super Libanum exaltandus sit ; et similia quæ sub hæc enumerantur ? Quibus omnibus ad hæc dicenda instituimus : « Benedictus Dominus Deus Isræl, qui facit mirabilia solus. Et benedictum nomen gloriae ejus in æternum. » Nomen autem gloriae ejus est deitas ejus. Si enim quod natum est ex sancta Virgine, Jesu nomine dignatum est secundum Gabrielem, qui ait ad Joseph : « Et pariet illium, et vocabis nomen ejus Iesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ⁷⁰; » hinc sequitur nomen gloriae ejus, accipiendum esse de theologia ipsius, qua Deus Verbum et unigenitus Deus, qui est in sinu Patris, intelligitur. Quare debine adjicimus : « Et replebitur gloria ejus omnis terra. » Nam olim quidem « in mundo erat et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit ⁷¹. » Quoniam vero ne Judæi quidem, queis tanta prodigia ostenderat, cognitionem ejus recipiebant, jure ad Moysem dicit : « Sine me, et ira accensus conteram eos, et faciam te in gentem magnam ⁷²; » atque subdit : « Vivit nomen meum quia replebitur gloria mea universa terra ^{73, 74}. » Quoniam enim hi, inquit, gloriam meam depellant ; sed futuro quadam tempore totus orbis replebitur gloria mea. Quod in præsenti docetur his verbis : « Et replebitur gloria ejus universa terra. » Quod ipsum Isaías vaticinando declarabat, dicens seraphim circa Dominum Sabaoth clamare ac dicere : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth : plena est omnis terra gloria ejus ⁷⁵. » Verum hæc quidem olim ex præsentialia

Bίθιον τῶν Ψαλμῶν εἰς δημοιον καταλήγει τέλος. Τοῦ μὲν γάρ πρώτου μέρους τελευταῖος ἦν ὁ μ', οὐ πρὸς τὴν τέλει ἐλέγετο. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο· » τοῦ δὲ δευτέρου τελευταῖος ἦν ὁ μετὰ χειρας δημοίως ἐπὶ τῷ τέλει λέγων. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάτια μόνος. Καὶ εὐλογητὸν τὸ δημοτα τῆς δόξης αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔξης· τοῦ δὲ τρίτου μέρους τελευταῖος ὁ πτ̄ τυγχάνει, οὐ τέλος. « Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο. » Όμοίως δὲ καὶ τοῦ τετάρτου μέρους τελευταῖος μὲν εστιν ὁ πτ̄, τέλος δὲ τούτου. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἔως τοῦ αἰώνος, καὶ ἐρει πᾶς δ λαός. Γένοιτο, γένοιτο. » Τὸ δὲ πέμπτον μέρος εἰς τὸ « ἀλληλούϊα » καταλήγει, ἐν ᾧ καὶ πᾶσα περιγέγραπται ἡ βίθιος. Πλὴν ὁ παρὼν μετὰ τὴν προεκτεθείσαν περὶ τοῦ Χριστοῦ πρόβρησιν ἐπιφέρει τό· « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, » καὶ προστίθησι τό, « ὁ ποιῶν θαυμάτια· μόνος. » Ποιὰ δὲ θαυμάτια, ἢ τὰ προλεγόμενα ἐν οἷς ἦν τὸ καταβήσθαι αὐτὸν ἐπὶ πόνον ὡς θετὸν, καὶ τὸ ταπεινότα συκοφάντην, καὶ τὸ συμπαραμενεῖν τῷ ἥλιῳ· καὶ τὸ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἀνατελεῖν δικαιοσύνην, καὶ τὸ κατακυριεύσειν αὐτὸν ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης· τοὺς Αἰθίοπας προπίπτειν ἐνώπιον αὐτοῦ· δῶρά τε αὐτῷ προσαχθῆσθαι ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνων· ἀλλὰ καὶ τὸ στήριγμα αὐτὸν ἐν τῇ γῇ γενήσεσθαι, καὶ τὸν χαρπὸν αὐτοῦ ὑπὲρ τὸν Λίβανον ἀρθῆσθαι, καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἔξης κατηρθίμηται ; ἐφ' οἷς πᾶσι διδασκόμεθα λέγειν. « Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ὁ ποιῶν θαυμάτια μόνος. Καὶ εὐλογητὸν τὸ δημοτα τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα. » Ονομα δὲ δόξης αὐτοῦ ἢ θεότης αὐτοῦ τυγχάνει· εἰ γάρ τὸ δημοτα τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενημένον δύναματος τέξιται τοῦ Ἱησοῦ κατὰ τὸν Γαβριὴλ φήσαντα πρὸς τὸν Ιωσήφ· « Καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δημοτα αὐτοῦ Ἱησοῦν· αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ· » ἀκόλουθον ἐστι τὸ τῆς δόξης αὐτοῦ δημοτα τὴν περὶ αὐτοῦ νοεῖσθαι θεολογίαν, δι' ἣς Θεὸς Λόγος καὶ μονογενῆς Θεὸς δῶν εἰς τὸν κάλπον τοῦ Πατρὸς ἐπινεόνται· δῆθεν ἐπιλέγεται ἔξης· « Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Πάλαι μὲν γάρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δὲ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Καὶ ἐπει μηδὲ Ἰουδαῖοι οἵς τοσαύτας ἐνεδείχατο θαυμα τουργίας παρεδέξαντο τὴν γνῶσιν αὐτοῦ, εἰκὼνα φησὶ πρὸς Μωϋσῆν· « Εασόν με, καὶ θυμαθεῖς ὀρτῇ ἐκτρίψω αὐτοὺς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα· » καὶ ἐπιλέγει· « Ζῆ τὸ δημοτα μου, διτι πληρωθήσεται τῆς δόξης μου πᾶσα ἡ γῆ. » Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα οὖτοι, φησι, παρωθοῦνται τὴν ἐμὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ τοι πληρωθήσεται ἡ οἰκουμένη πᾶσα τῆς ἀμῆς δόξης. « Ο δῆ καὶ τὸ παρὸν λόγιον διάστειε φῆσαι· « Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας παρίστη θεοπλέων τὰ σερχόμενα κυλοῦντα τὸν Κύριον Σαβαὼνθ βοῶντά τε καὶ λέγοντα· « Αγιος, ἀγιος, ἀγιος Κύριος Σαβαὼνθ· πλή-

⁷⁰ Matth. i, 21. ⁷¹ Joan. i, 10. ⁷² Exod. xxxii, 10.

⁷³ ⁷⁴ Num. xiv, 21. ⁷⁵ Isa. vi, 3.

ρης πάσα ή γῆ τῆς δεδήτης αύτοῦ. » Άλλα τεῦτα μὲν θεῖακή προγκύπτει ἔθεσπίζετο πάλαι· Ἐργοις δὲ ἐπληρούστο πρότερον ή τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἱησοῦν τὸν Χριστὸν τῷ τῶν ἀνθρώπων ἐπιλάμψῃ γένει· ίδους γάρ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἀνατέραπται μὲν πᾶσα δαιμονικὴ πλάνη· πεπλήρωκε δὲ τὴν οἰκουμένην ἄπασαν ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, τὸν Θεὸν Ἰσραὴλ ἐν πάσῃ τῇ γῇ δοξάζουσα. Καὶ ἐπειδήπερ ταῦτα τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προφητικῶς μέλλοντα ἔσεσθαι προαιρέσιν, χορδὸς ἀγγέλων ὑπακούει (ι) συνευχάριστην τῶν πραγμάτων τελειώσει, πιστούμενός τε αὐτὸν καὶ λέγων· « Γένοιτο, γένοιτο· » ή κατὰ τὸν Ἀκύλαν, « πεπιστωμένως, πεπιστωμένως, » ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· « Ἀμήν καὶ ἀμήν· » οἵς ἔξις ἐπιλέγεται· « Ἐξέλιπον ὑμνοί Δαυΐδ τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί· » Ἄνθροι δὲ μὲν Σύμμαχος ἥρμηνευσεν· « Ἐπετελέσθησαν προσευχαὶ Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί· » δὲ δὲ Θεοδοτίων καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις· « Ἀνεκεφαλαιώθησαν προσευχαὶ Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί· » Οἱ μὲν οὖν ἀπειροὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἀναγνώσματος οὐχ ὡς μέρος τοῦ ὅλου φαλμοῦ ἔξιλήφασι τὸ, « Ἐξέλιπον ὑμνοί Δαυΐδ υἱοῦ Ἰεσσαί· » ἀλλ᾽ ὡς ἔξωθεν τῆς προφητείας παραγγραμμένον ἀνέγνωσαν. Αἱ δὲ λοιπαὶ ἐρμηνεῖαι καὶ ἡ Ἐβραϊκὴ γραφὴ σαφῶς παρίστασιν, ὅτι καὶ ταῦτα μέρος τυγχάνει τοῦ δόου φαλμοῦ. Ἐπειδὴ γάρ Δαυΐδ ὁ βασιλεὺς ἐν προσευχαῖς ἐτίθετο ἀεὶ ἐπιλάμψαι τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ προφωνούμενην γένεσιν· ταύτης δὲ εἰς ἕργα χωρούστης, ἔμελλε συμπληροῦσθαι πάντα τὰ προπεφτευμένα· εἰκότως μετὰ τὸ συμπέρασμα τῶν προλειεγμάνων ἐπιλέγεται, ὡς δῆρα ἐπετελέσθησαν καὶ συνεπλήρωθήσαν διὰ τῶν προλειεγμάνων αἱ τοῦ Δαυΐδ προσευχαὶ. Δύναται δὲ τὸ, « ἐπετελέσθησαν ἡ ἔξελιπον, » προφητικῶς λέγεσθαι εἰς μέλλοντα χρόνον· τῶν γάρ προκατηριθμημένων ἔκαστον γενήσεται ἐπάνω καὶ ἐπιτελεσθῶσι καὶ συμπληρωθῶσιν αἱ προσευχαὶ Δαυΐδ τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί. Εὔκαιρότατα δὲ διὰ τὸν προφητευμένον Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐμνημόνευσεν οὐχ ἀπλῶς· « τοῦ Δαυΐδ, » ἀλλὰ μετὰ προσθήκης « τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί· » ἵνα συνάψωμεν τῇ παρούσῃ γραφῇ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν, δι᾽ ἡς τὰ δύοια περὶ τοῦ Χριστοῦ θεσπίζεται ἐν οἷς εἴρηται· « Ἐξελεύσεται φάνδος ἐκ τῆς φίλης Ἰεσσαί, καὶ δυνθος ἐκ τῆς φίλης ἀναθήσεται· καὶ ἐπάναπανσεται ἐπ’ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἔξις· οἵς ἐπιλέγεται· Καὶ ἔσται ἡ φίλα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος δρχειν ἐθνῶν, ἐπ’ αὐτῷ Ἔνων ἐπιοῦσιν. » Ήρξες γάρ δπως καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς φίλης Ἰεσσαί ἡ κλήσις τῶν ἐθνῶν ἀναφωνεῖται· Ὅστε μὴ μάτην μηδὲ τὴν προσθήκην τὴν « τοῦ υἱοῦ Ἰεσσαί », ἐν τῇ προκειμένῃ φέρεσθαι προφητείᾳ. Κατὰ ἐθνῶν εὐαγγελισθείσης, τὸ δεύτερον μέρος τῆς βίεως πρώτου καὶ τεσσαρακοστοῦ, καταλήξαν δὲ εἰς τὸν

ΤΩΝ ΕΠΙΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΑΣΑΦ ΨΑΛΜΩΝ
ΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ.

A'.

Οι τοῦ Ἀστὰφ ἐπιγεγραμμένοι εἰσὶ μὲν τὸν ἀριθμὸν

⁷⁶ Isa. xi, 4. ⁷⁷ ibid. 10.

(1) Ὑπακούειν, id est respondere. Vide in *Onomastico ad Opera S. Athanasii.*

**ARGUMENTA PSALMORUM QUI ASAPHI
INSCRIBUNTUR.**

1.

1.

Psalmi qui Asaphi inscribuntur duodecim numero

sunt (¹), quorum unus a reliquis undecim sejunctus, ac ante quinquagesimum constitutus est. Quadragesimus nonus itaque psalmus Asaphi inscriptus est, cuius rei causam, qualis tum succurrebat, in ejus expositione retulimus. Primus autem Asaphi psalmus, de quo jam agitur, prophetam inducit ingenti admiratione captum de longanimitate optimi Dei, deque ejus erga impios tolerantia, itemque de venia peccantibus concessa. Qua de re obstupescens, sese ut pusillanimem ac pene commotum, atque anima gressu eversum coarguit; quod videret impiorum et atheistorum hominum res prospere cedere. Cæterum postquam in principio rem ægre ferre visus fuerat, in sequentibus infastum eorum exitum vaticinatur dicens: *Defecisti eos, dum extollerentur. Quomodo facti sunt in desolationem subito? Desecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam*⁷⁸, et quæ sequuntur.

II

Secundus de qua rerum conditione in primo dictum sit edocet, deplorans postremam Romanorum tempore Jerosolymæ obsidionem, obsidentiumque motus et gesta declarat his verbis: *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascaæ tuae? quibus adjicit: Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum; quibus iterum subjungit: Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius*⁷⁹. Nam quod dicit, tempore obsidionis istius prophetas non exstitisse; id sane postremi eorum excidii argumentum est. Hæc vero congruenter post prædictiones de Christo superius enuntiatas posita sunt. Quia enim ipsum venientem non acceperunt, necessario eam, quæ post tanta in Christum facinora ipsos invasit, ultionem vaticinatur.

III.

Tertius Asaphi psalmus in finem remittit eum qui priora legerit, hortaturque ne disperdat⁸⁰. Ad hæc autem titulus psalmum et canticum ipsum esse declarat, quia eorum qui in Christum crediderunt gratiarum actionem complectitur. Divinum item judicium memorat, narratque quomodo constituerit diem judicij, quo reddet unicuique secundum opera ejus, ita ut qui in præsenti vita ærumnis afflicti fuerint, futura in Deo deposita spe non excidant; qui vero hoc tempore elati contra Christum arroganter egerint, ultionem in futura vita non declinent. Quapropter ex persona apostolorum, discipulorum et evangelistarum Salvatoris nostri hæc pronuntiat: *Confitebimur tibi, Deus, et invocabimus nomen tuum. De iis vero qui in Salvatorem nostrum*

A iδ', τούτων δὲ εἰς ἀπεισχοντας: τῆς τῶν προκειμένων οὐ συναφείας, κατατέταχται δὲ πρὸ τοῦ ν ψιλοῦ. Ο γοῦν μὲν ἐπιγέγραπται τοῦ Ἀσάφ· τὴν δὲ ὑποπεσούσαν ἡμίν αἰτίαν τοὺς τόπους διηγούμενοι παρεθήκαμεν. Εἰσάγει δὲ ὁ μετὰ χειρας πρῶτος ὃν τοῦ Ἀσάφ, τὸν προφήτην ὑπερθαυμάζοντα τὸ μακροθυμὸν τοῦ παναγάθου Θεοῦ, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀσεβεσίν ἀνεξικαίλαν αὐτοῦ, τὴν τε ἐνδιδομένην συγγράψιν τοῖς ἀμαρτάνουσιν· ἦν ὑπερεκπληττόμενος, ἐντοῦ κατηγορεῖ ὡς διληγόψυχουντος καὶ μικροῦ δεῖν ταλαιπόντος, καὶ τῆς ψυχῆς τὰς βάσεις περιτραπέντος, δι' ἣς ἐώρα τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀλέων ἀνδρῶν εὐπραγίας. Πλὴν ἀποδύσπετήσας ἐν τοῖς πρώτοις, προτὸν τὴν κατατροφὴν αὐτῶν θεσπίζει λέγων· *Κατέβαλες αὐτοὺς ἐπὶ τῷ ἐπαρθῆται. Πῶς ἐγένοτο εἰς ἐρήμωσιν ἔξαπτα; Εξέλιπον, ἀπώλοτο διὰ τὴν ἀδουλιὰν αὐτῶν, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα.*

B'.

'Ο δεύτερος ἐπὶ ποιαῖς πέριστάσεσιν τὰ ἐν τῷ πρωτῷ λέλεκτο διδάσκει, ἀποδύρμενος τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν, ἦν πέπονθεν ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, στημάτων τε τὴν ἐπανάστασιν τῶν τὸν πολιορκησάντων· δ δὴ παρίστησι φέας· *"Iratί, ο Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥργισθη δ θυμός σου ἐπὶ πρέσβατα ρομῆς σου; Οἶς ἔξης ἐπιλέγει· Ός ἐρυμῷ ἔντιτον ἀξιούσιον ἔξεκογύα τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐπὶ πέλνυ καὶ λαξευτηριφ κατέβιαξιν αὐτήν. Ἐπεπύρισαν ἐπι τὸ ἀριστήριον σου· οἷς αὖθις ἐπιλέγει· Τὰ σημεῖα ἡμῶν οὐκ εἰδομεῖν οὐκ ἔστιν ἐπὶ προφήτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσεται ἐπὶ τῷ γάρ φάσκειν μηκέτι προφήτας γεγονέναι κατὰ τὴν δηλουμένην πολιορκίαν σημεῖον ἦν τῆς ὑστάτης αὐτῶν ἀποπτώσεως· Ἐπειταὶ δὲ ταῦτα σφόδρα ἀκολούθως ταῖς διὰ τῶν ἔμπροσθεν περὶ τοῦ Χριστοῦ λεχθείσαις προρόήσεσιν. Ἐπειδὴ γάρ ἐλθόντα αὐτὸν μὴ παρεδέξαντο, ἀναγκαῖως τὴν ἐπαλθέσαν αὐτοῖς δργήν μετὰ τὰ κατ' αὐτοῦ τολμηθέντα αὐτοὺς θεσπίζει.*

Γ'.

'Ο τρίτος τοῦ Ἀσάφ εἰς τὸ τέλος παραπέμπει τὸν τοῖς προτέροις ἐντευχηκότα, καὶ παρανεὶ μὴ διαθείραι. Ἐπιγράψει τε πρὸς τούτοις, διειπέτει φάλμῳ· δεῖν καὶ φόδη· ἐπειδὴ περιέχει εὐχαριστίαν τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότων. Καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοικρίαν παρίστησι διδάσκων διπας ἔστησεν ἡμέραν κρίσεως, ἐν ᾧ ἀποδώσει ἔκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ οὗτε οἱ κατὰ τὸν παρόντα βίον κακούμενοι τῆς παρὰ τῷ Θεῷ μελλούστης ἐλπίδας ἀποτεσύνται, οὐθὲν οἱ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα καιρὸν ἐπαρθέντες καὶ καταλαζούνευσάμενοι τοῦ Χριστοῦ ἀτιμώρητον ἔξουσι τὸν μετὰ ταῦτα βίον. Διὸ ἐκ προσώπου μὲν τῶν τοῦ Σωτῆρος, ἡμῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν ἀναφωνεῖ τό· Ἐξομολογησόμεθά σοι, δ Θεός, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δοματόν σου· περὶ δ

⁷⁸ Psal. LXXII, 18, 19. ⁷⁹ Psal. LXXXIII, 1-9. ⁸⁰ Psal. LXXXIV, 1.

(1) Vide supra ad psal. XLIX initio.

τῶν τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τολμησάντων προίων
ἐπέγει τό· Εἰπα τοῖς παραρομοῦσι· Μή παραρο-
μεῖτε, καὶ τοῖς ἀμαρτάροντι· Μή ὑψώντε κέρας.
Μή ἐπαρθετε εἰς ὑψος τὸ κέρας ὑμῶν, μὴ λαλεῖτε
κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικιαρ. Εἴθ' ἔξις ἐξ αὐτοῦ προσ-
ώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπιφέρει τό· Ἐγὼ δὲ ἀπαγγελῶ
εἰς τὸν αἰώνα, γαλιώ τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Καὶ πάντα
τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτωλῶν συνθλάσω, καὶ ὑψωθή-
σται τὰ κέρατα τοῦ δικαιού.

Δ'.

Καὶ ὁ παρών ψαλμὸς λέλεκται· Ερ ὑμιοις· οὐ μό-
νον ἀλλὰ καὶ ψῆφι τυγχάνει ἀναπέμπουσα εἰς τὸ τέ-
λος. Διαγράφει δὲ τῶν μὲν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος
καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τὴν ἀσράλειαν, αὐτοῦ δὲ
τὴν ἐν εἰρήνῃ μονήν καὶ στάσιν, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Ἰου-
δαϊκῆς παρουσίαν· καὶ ὡς ἡ ἀληθινὴ αὐτοῦ πόλις, καὶ
τὸ Σῶν δρος τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ οἰκητήριον πάντοτε
εἰργνεύεται, οὐδὲ πώποτε ἔχθροις ὑποχειρίου γεγνό-
μενον. Οὐ δὴ σημαίνει λέγων· Γρωστὸς ἐτὸ τῇ Ἰου-
δαϊᾳ ὁ Θεός, ἐν τῷ Ἱερατὶλ μέρῳ τὸ δρομα αὐτοῦ.
Ἐγενήθη εἰρήνη ὁ τόπος αὐτοῦ καὶ τὸ κατοικητή-
ριον αὐτοῦ ἐν Σιώρ. Εἴθ' ἔξις τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ καὶ
τῶν τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ πολεμιῶν τὴν πτῶσιν παρ-
ιστῆσιν ὥδε φάσκων· Ἐκεῖ συνέτριψε τὰ κράτη
τῶν τόξων, δύλων καὶ φομαζαλ καὶ πόλεμον·
καὶ πᾶσιν· Ἐταράχθησαν πάντες οἱ ἀσύνετοι τῇ
καρδίᾳ. Υπρωσαν ὑπερ αὐτῶν, καὶ οὐχ εὑρο-
ντέλει πάντες οἱ ἀνδρες τοῦ πλούτου τοὺς γερσίν
αὐτῶν. Ἀπὸ ἐπιτιμήσεως σου, οἱ Θεός Ἰακὼβ, ἐρύ-
σταξαν πάντες οἱ ἐπικεκλητές τοὺς ἵππους· οἵς
ἐπισυνάπτει τὴν ἐνδοξὸν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν λέ-
γων· Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἡκούσιας κρίσιν, γῆ ἐφο-
βήθη καὶ ἡσύχασεν ἐτῷ καταστῆραι εἰς κρίσιν
τῆς.

Ε'.

Καὶ ὁ μετὰ χεῖρας τοῦ μὲν Ἀσάφ τυγχάνει, ὑπο-
γράφει δὲ, Ὑπέρ Ιδιθούμ· περὶ οὐ προδειλήφαμεν
διὰ τῶν ἐμπροσθεν. Εοικεν δὲ ὑπέρ τοῦ Ιδιθούμ συν-
τάττειν τοὺς λόγους, πολλὰ ὡς εἰκότως ἐφ' οἷς ἀκή-
κοεν περὶ τοῦ λαοῦ καταστενάζοντος, λειπούμοντός
τε ἡδη καὶ μικροῦ δεῖν καὶ ἐαυτὸν ἀπογινώσκοντος
διὰ τὰς τοῦ λαοῦ παρανομίας καὶ τὰ συμβρέσμενα
δι' αὐτὰς τῷ παντὶ θέντει. Δι' ὃ ἐν ἀρχῇ μὲν ὡς ἐκ
προσώπου αὐτοῦ τίθησι τὸ, Φωτῆ μου πρός τὸν
Θεόντελε καὶ φωτῆ μου πρός τὸν Θεόντελε καὶ
προσέσχε μοι· εἴθ' ἔξις τὴν γενομένην αὐτῷ ἀθυ-
μίαν ὑποχαίνει λέγων· Ἀπηνήρατο παρακληθῆραι
ἡ ψυχὴ μου, ἡδολέσχησε καὶ ἀλιγογύχησε τὸ
πνεῦμά μου. Ἐταράχθηρ καὶ οὐκ ἐλάλησα. Καὶ
ἐπιλέγει· Νόκτωρ μετὰ τῆς καρδίας μου ἡδολέ-
σχουν καὶ ἐσκαλλον τὸ πνεῦμά μου. Μή εἰς τοὺς
αἰώνας ἀπώστεται Κύριος, καὶ οὐ προσθήσει τοῦ
ενδοκῆσαι ἐτι· η εἰς τέλος τὸ βέλεος αὐτοῦ ἀπο-
κρύψει ἀπὸ γερεᾶς εἰς γερεάν; η ἐπιλήστεται τοῦ
οἰκτειρῆσαι ὁ Θεός, η συνέβει ἐτὸ τῇ ἀργῇ αὐτοῦ
τοὺς οἰκτιμονίας αὐτοῦ; Ταῦτ' ἡν τὰ λυπήσαντα
τὴν τοῦ Ιδιθούμ ψυχὴν. Δι' ὃ καλῶς ἀλιγοφυχηκέναι

A talia ausi sunt sub hæc adjicit: Dixi iniquis: No-
lite inique agere; et delinquentibus: Nolite exaltare
cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, no-
lite loqui adversus Deum iniquitatem. Deinde vero
ex persona ipsius Christi addit: Ego autem annun-
tiabo in sæculum, cantabo Deo Jacob. Et omnia
cornua peccatorum confringam, et exaltabuntur
cornua justi.

IV.

Præsens quoquā psalmus *In hymnis*⁸¹ dicitur;
quoniam etiam canticum est ad finem remittens. Do-
seribit vero apostolorum Servatoris et Ecclesiae
ipsius securitatem; ipsius vero Christi pacificam
mansionem et statum, ejusque in Iudeam adven-
tum. Narratque veram ejus civitatem, et Sion
montem, ejus verum domicilium, in pace semper
versari, neque unquam in hostium ditionem ven-
turum esse. Quod sane his verbis significat: No-
tus in Iudea Deus, in Israel magnum nomen ejus.
Factus est pax locus ejus, et habitatio ejus in Sion.
Sub hac inimicorum ejus, necnon Ecclesiae ejus
hostium ruinam declarat his verbis: Ibi confregit
potentias arcuum, telum, gladium et bellum; ac
rursum: Turbati sunt omnes insipientes corde. Dor-
mierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes
viri divitiarum in manibus suis. Ab increpatione tua,
Deus Jacob, dormitaverunt omnes qui ascenderunt
equos. Quibus gloriosum Servatoris adventum sub-
jicit dicens: De cælo auditum fecisti iudicium,
terra tremuit et quievit, cum exsureret in iudicium
Deus, ut salvos saceret omnes reges terræ.
τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς
τῆς.

V.

Hic item psalmus Asaphi est: titulus autem ejus
est, *Pro Idithum*⁸²; de quo jam superius. Videtur
que sermonem texere pro Idithum, qui audito po-
puli statu, multum, ut par erat, ingemisebat,
jamque animo deficiebat, atque ob populi scelera,
ac futuras ideo universæ genti calamitates, peno
desperabat. Quare in principio quidem, quasi ex
persona ipsius sic habet: Voce mea ad Deum cla-
mavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Deinde
vero suum animi deliquium subindicas his verbis:
Renuit consolari anima mea, exercitatus est, et
defecit spiritus meus. Turbatus sum et non sum lo-
catus. His subiungit: Nocte cum corde meo exer-
citabar et scopebam spiritum meum. Nunquid in
aeternum projiciet Dominus, au. non apponet ut
complacitor sit adhuc, aut in finem misericordiam
suam abscondet a generatione in generationem, aut
obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua
misericordias suas? Hæc erant que Idithumi ani-
mam affligebant. Quare se animo defecisse fatet-
αι. Sed Spiritus sanctus per prophetam Asaph
ejus dolori deinde medetur, dum ait: Quis Deus

⁸¹ Psal. LXXV, 1. ⁸² Psal. LXXXVI, 1.

magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia. Notam fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph; ac rursum: Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, turbatæ sunt abyssi: multitudo sonitus aquarum: ac sermonem his obsignat: Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi et Aaron. Ilæc necessario Asaph ipsi Idithum commemoravit, ut ne ultra diceret: Exercitatus est et defecit spiritus meus; sed mirabilibus Dei per Moysem olim gestis, queis populum suum redemit, fidem habens pro futuro quoque tempore similia eventura speraret.

τοῖς πάλαι ἐπὶ Μωυσέως τοῦ Θεοῦ παραδόξοις ἔργοις, διὰ πιοντα χρόνον ἐλπίζοι γενήσεσθαι.

VI.

Sextus neque psalmus est neque canticum, neque hymnus, neque in finem remittit. Quare hujusmodi nihil in titulo habet: sed nos ad eorum quæ hic feruntur intelligentiam excitat. Cur autem nihil eorum quæ diximus fert inscriptio, nisi quia totus hic sermo Judaicam gentem incusat, pristinas eorum impietas enumerans? Quod ad justi judicii Dei defensionem propheta concinnavit: vaticinatur enim ea, quæ ante Servatoris adventum populo eventura erant, necessario docet ipsos non modicarum impiatum causa isthac passuros. Quamobrem recenset ille quoties peccaverint, et quoties Dei patientia peccata eorum tulerit, ac quomodo demum cum implessent impiatum mensuram, eos ipsos admodum juste ira Dei invaserit. Ut hæc itaque cognoscamus, necessario sic inscribit: *Intellexit Asaph*⁸², ac in sequentibus omnia eorum sclera recenset.

VII.

Postquam multitudinem peccatorum Judaici populi compendio retulerat, et ceu in cippo crimina eorum insculpsérat; consequenter hic irruptionem, quæ tempore Antiochi Syriæ regis facta est, vaticinatur. Qui Jerosolymam ingressus, templum non evertit, sed profanavit, atque gentem ad idola collenda compulit. Quarum rerum historiam, liber Machabæorum inscriptus complectitur. In quo occisorum numerus, variisque modi queis pro pietate martyrium perpessi sunt, describuntur. Quare spiritus propheticus has supplices voces pro universo populo effundit: *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ*⁸³. Hæc ad gloriam gentis vergebant, quare magna cum fiducia dicta sunt. Verum non talia erant in septuagesimo tertio, in quo dicebatur: *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ?*⁸⁴ Illi quippe abjectio populi in finem usque declarabatur, neconon postrema Jerosolymæ

Α ώμολόγει. Άλλὰ τὸ Θεοῖν Πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτων Ἀστρού ἐξῆς τὰ λυπηρὰ θεραπεύει ἐν οὓς φησι· Τις Θεὸς μέγας ὁς ὁ Θεὸς ἡμῶν; Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια. Ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου, ἐντρώσω ἐν τῷ βραχίονι σου τὸν λαόν σου, τοὺς νικήτας ἵκανος καὶ ἴωσίς. Ἐλοσάρ σε ὑδατα, καὶ ἐφοβήθησαρ, ἐταράχθησαρ αἱ ἀδυσσοι· π. Ἡγήθος ἤχους ὑδατος· καὶ ἐπιτραγίζεται λέγων· Θεήγησας ὡς πρέσβατα τὸν λαόν σου ἐν χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ἄραρ. Ἀναγκαῖς δὲ τούτων ὁ Ἀστρός ὑπέμνητε τὸν Ἰδιθούμ, ὃς ἀν μηχετί λέγοι· Ἦδολέσηρες καὶ ἀλιγούγησες τὸ πνεῦμα μου· πιστεύων δι' ὧν ἐλυτρώσατο τὸ λαόν, τὰ ὄμοια καὶ εἰς τὰ πιοντα χρόνον ἐλπίζοι γενήσεσθαι.

B

Ο ἔκτος οὐκέτι· ψαλμὸς οὐδὲ ψῷος οὐδὲ ὅμοιος, οὐδὲ ἀναπέμπει εἰς τὸ τέλος. Ήθεν οὐδὲν τούτων ἐπιέργαπται· διεγείρει δὲ ἡμᾶς εἰς σύνεσιν τῶν ἐμφερομένων. Διὰ τί δὲ μηδὲν τῶν προειρημένων ἡ προγραφὴ περέχει, ἀλλ' ἐπειδὴ περ δ πᾶς λόγος τοῦ Ιουδαϊων ἔθνους κατηγορεῖ, καταριθμούμενος αὐτῶν τὰ πάλαι ἀσεβήματα; Τούτο δὲ πράττει δ προφήτης εἰς ἀπλογίαν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοικίας· μέλλων γάρ θεσπίζειν τὰ συμβεβήμενα τῷ ἔθνει πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, ἀναγκαῖς διδάσκει, διτὶ μηχροῖς ἀσεβήμασι ταῦτα πείσονται. Διόπερ καταριθμείται διάκονος ἡμαρτε καὶ διάκονος ἡγεγκεν αὐτῶν τοῦ Θεοῦ μακροθυμία, καὶ ὡς ὕστερον πληρώσαντας αὐτοὺς τὸ μέτρον τῶν ἀσεβημάτων δικαιότατα μετέλθειν ἡ ἐκ Θεοῦ δργή. Ιν' οὖν ταῦτα γνῶμεν, ἀναγκαῖς ἐπιγράψει, Συνέσσως τῷ Ἀστρῷ, καὶ προσὺν ἐξεῖς ἀνακεφαλαιοῦται αὐτῶν πάσας τὰς παρανομίας.

C

Ἐπιτεμόμενος το πλῆθος τῶν ἀσεβημάτων τοῦ Ιουδαϊων ἔθνους, καὶ ὥστερ ἐν στήλῃ τὰς κατ' αὐτῶν κατηγορίας ἐντυπώσας, ἀκολούθως διὰ τῶν προκειμένων τὴν γενομένην κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντιόχου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως θεσπίζει. Ο ἐπελθὼν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ καθαιρεῖ μὲν, βεβηλοὶ δὲ τὸ Ιερόν, εἰδωλολατρεῖν ἐπαναγκάταις τὸ Εθνός. Τούτων δὲ τὴν ιστορίαν ἡ τῶν ἐπιγεγραμμένων Μακκαθίων βίελος περιέχει· ἐν δὲ καὶ τὸ πλήθη τῶν ἀνηρημένων, οἱ τε τρόποι τῶν ὑπὸ εὐτελείας μεμαρτυρήκοτων παρ' αὐτοῖς ἀνεγράφησαν. Διὸ τὸ προφητικὸν Πνεῦμα ἐντεῦχιν ὑπὲρ τοῦ πανὸς ἀναπέμπει λαοῦ φάσκον· Ο Θεός, ηθοσταρ ἐθητεῖς τὴν αἰληρορομήσας σου, ἐμπλαραρ τὸν ναὸν τὸν ἄγιον σου, ἐθέρτο Ιερουσαλήμ εἰς ἀπωρεύτακτον. Εθέρτο τὰ θηρησμαῖα τῶν δούλων σου βιώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σφραγίδας στολῶν σου τοῖς θηροῖς τῆς γῆς. Ταῦτα γάρ διεμνολογήματα τοῦ Εθνους· διδὶ σὺν παρθενὶσῃ πολλῇ λέλεκτο. Άλλ' οὐ τοιαῦτα ἦν τὰ ἐν τῷ γ' καὶ σ', δὲ οὐ ἐλέγετο· Ιτα τι, ο Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥρισθη δ θηγίδες σου ἐπὶ πρέσβατα νομῆς σου; Εν-

⁸² Psal. LXXVII, 4. ⁸³ Psal. LXXXVIII, 1, 2. ⁸⁴ Psal. LXXXIII, 1.

ἐκείνοις γάρ την εἰς τέλος ἀποδολήν τοῦ ἔθνους ἐδή-
λου, καὶ τὴν ἐσχάτην τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπόπτωσιν.
Καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν οὐκ ἐμφέρεται χρηστὸν τέλος οὐ-
δὲ ἐπαγγελία τις θεραπεύουσα τὰ λειεγμένα· ἐν δὲ
τῷ παρόντι μετὰ τὰ σκυθρωπὰ ἐπισυνάπτει τῷ τέλει
τοῦ παντὸς λόγου· Ἀπόδος τοῖς γειτοσιν ἡμῶν
ἐπιταπλασίοις εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, τὸν ὄρει-
δισμὸν αὐτῶν, ἐν ὥρειδισάρ σε, Κύριε. Ἡμεῖς δὲ,
λαὸς σου καὶ πρόσβατα ρομῆς σου, ἀνθροολογη-
σόμεθα σοι εἰς τὸν αἰώνα. Εἰς γενέαν καὶ γενέαν
δικαίων τυγχάνουσι φωναί.

H.

Ἡ δύδοντι προφητείᾳ τοῦ Ἀσάφ πολλα σημαίνει
κατὰ τὸ αὐτὸν διὰ τῆς προγραφῆς· ἔστι γάρ, εἰς τὸ
τέλος, καὶ, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομέρων, καὶ,
ψυλμὸς· πρὸς τούτοις ἀπασιν ἐπιτετήρηται ὡς καὶ
μαρτύριον εἰη μόνος οὗτος τῶν ἐν πάσῃ τῇ βιβλῷ
φερομένων οὕτως ἐπιγεγραμμένους. Εἰς μὲν οὖν τὸ
τέλος ἀναπέμπει διὰ τὸ θεσπίζειν τὸ μέλλον ὑπὲρ
ὅτι τῶν ἀλλοιωθησομέρων, διὰ τὴν μετεβολὴν
τῶν διὰ τῆς προφητείας δηλουμένων· μαρτύριον
ὅτι εἰρηται διὰ τὸ μαρτύρεσθαι περὶ τοῦ ἐν αὐτῷ
προαναφωνούμενου ἀνδρὸς καὶ τοῦ καλουμένου Υἱοῦ
ἀνθρώπου. Υἱὸν γάρ τινα ἀνθρώπου εἰσάγει καὶ
ἴνδρα δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ τοῦτον δονομάζει. Πρῶτον μὲν
οὖν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου πορείαν
καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Παλαιστινῶν γῆς οἰκησιν παριστη-
σιν ἐν ἀλληγορίας τρόπῳ φάσκων· Ἀμπελον ἐξ Αι-
τύπετον μετῆρας, δέξειας ἔθηρη καὶ κατεψύτευ-
σας αὐτὴν, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· εἰτα δηλοὶ τὴν
ἔσομένην ἐρημίαν αὐτῶν φάσκων· Ἰτα τι καθεῖταις
τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυπῶσιν αὐτὴν πάρτες
οἱ παραπορεύμενοι τὴν οὖρον; Καὶ περὶ τῶν πο-
λιορχησάντων δὲ διδάσκει λέγων· Ἐλυμήρατο αὐ-
τὴν ὃς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιδὸς ἄγριος κατερεμή-
σατο αὐτὴν. Δι' ὧν δύο πολιορχητὰς ἔσεσθαι τοῦ
ἔθνους σημαίνει· δὴ γέγονε μὲν καὶ κατὰ τοὺς
τῶν Βαβυλωνίων χρόνους· πρῶτος γάρ ὁ Ἀσαύριος
ἐπελθὼν τὰς δέκα φυλὰς τοῦ Ἱεραχὴν αἰχμαλώτους
ἀπήγαγεν· εἶτα μετὰ τοῦτον ὁ Βαβυλώνιος τοὺς ὑπο-
λόπους ἔχειρωσατο, τὴν Ἱερουσαλήμ σὺν τῷ ναῷ
πυρπολήσας. Οὐ δὴ θεσπίζει φάσκων ὁ λόγος· Ἐμ-
πειροφρεσμένη ἐν πυρὶ καὶ ἀνεσκαμψένη· γέγονε
δὲ καὶ ἐπὶ τῆς Ρωμαίων βασιλείας, πρῶτον μὲν πο-
λιορχησάντος αὐτοὺς Τίτου τοῦ καὶ τὸ ιερὸν πυρπο-
λήσαντος μετὰ τὰ τολμηθέντα αὐτοῖς κατὰ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν· ἐπειτα Ἀδριανοῦ τοῦ τὴν πόλιν αὐτὴν
ἄδατον Ἰουδαίοις εἶναι νομοθετήσαντος. Ἄλλ' ἐπειδὴ
ταῦτα περὶ τῆς πολιορχίας ἐθέσπισε τοῦ ἔθνους,
πρῶτων περὶ τῆς σωτηρίου θεοφανείας εὐχήν ἀν-
απέμπει λέγων· Γενηθήτω ἡ χειρ σου ἐπ' ἄνδρα
δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ Υἱὸν ἀνθρώπουν δρ ἐκραταιώ-
σας σεαυτῷ. Παρακαλεῖ δὲ ἐν τούτοις τὸν ἄνδρα
τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ὁ φθῆναι· ἐπὶ γῆς. Δι' αὐτοῦ γάρ,
φησιν, ἡμεῖς οἱ παραδεξάμενοι αὐτὸν οὐ μὴ ἀποστέ-
μεν ἀπὸ σοῦ, ἀλλὰ καὶ ζωώσεις ἡμᾶς δι' αὐτοῦ· δι'
δ καὶ ἰκετεύομεν λέγοντες· Κύριε τῶν δυνάμεων,
ἐπιστρέψον ἡμᾶς, καὶ ἐπίφανος τὸ πρόσωπό
σου, διὰ τοῦ δηλωθέντος ἀνδρὸς, καὶ σωθησόμεθα.

** Psal. lxxix, 1.

A ruina : in illo item non faustus finis, non promis-
sio, quæ recensitis malis medeatur, assertur ; at
in præsenti post tristia illa hæc in fine sermonis
adjicit : Redde vicinis nostris septuplum in sinu eo-
rum, improprium ipsorum, quo exprobaverunt
tibi, Domine. Nos autem populus tuus et oves pascue-
tae, confitebimur tibi in sæculum. In generationem
et generationem annuntiabimus laudem tuam. Hæc
quippe vere justorum voces sunt.

VIII.

Octava Asaphi propheta multa in titulo simul
indicat : nam dicitur, in finem, et, pro iis qui com-
mutabuntur, et, psalmus ⁸⁶: ad hæc autem omnia
observatur hunc solum psalmum, ex iis qui in toto
libro feruntur, testimonium inscribi. In finem ita-
que remittit, quia futura vaticinatur ; est vero, pro
iis qui commutabuntur, ob mutationem eorum qui in
prophetia indicantur ; testimonium autem dicitur,
quia testimonium præbet viro ibidem prænuntiatio,
et ei qui vocatur Filius hominis. Nam quemdam Fi-
lium hominis hic inducit, et virum dexteræ Dei
eumdem nuncupat. Primo itaque Judaici populi ex
Ægypto exitum, atque habitationem in Palæstina
allegorico more declarat dicens : Vineam de Ægypto
transtulisti, ejecisti gentes et plantasti eam, et cæ-
tera. Deinde futuram ejus desolationem his indicat :
Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam
C omnes qui prætergrediuntur viam ? De obsidentibus
autem eam hæc tradit : Exterminavit eam aper de
silva, et singularis ferus vastavit eam. Quibus ver-
bis eam gentem a duobus obsidēdām significat.
Quod evenit Babyloniorum tempore : nam Assy-
rius prior invadens, decem tribus Israel captivas
abduxit ; deinde vero Babylonius incensis cum tem-
plo Jerosolymis, reliquos cepit. Quod hic sermo
vaticinatur his verbis : Incensa igne et suffossa :
idipsum quoque Romanorum tempore accidit ; pri-
mo quidem obsidente Tito, qui post eorum contra
Salvatorem nostrum facinora, templum quoque
incendit ; deinde vero Adriano imperante, qui
Judæis urbis aditum lata lege interclusit. Sed post-
quam isthæc de obsidione gentis vaticinatus fue-
rat, in sequentibus de divino Servatoris adventu
hæc precando dicit : Fiat manus tua super virum
dexteræ tuæ, et super Filium hominis quem confir-
masti tibi. His autem rogat, ut vir dexteræ Dei in
terra appareat. Per ipsum enim, inquit, nos qui
suscepimus eum, non discedemus a te, sed etiam
per ipsum nos vivificabis : quamobrem his verbis
supplicamus : Domine virtutum, converte nos, et
ostende faciem tuam per prædictum virum, et salvi-
cimur.

IX.

Admodum consequenter ad prædicta, hæc, quam tractamus, prophetia, *pro torcularibus*⁸⁷ inscripta est, et ad finem remittit. Torcularia porro hic vocat Ecclesiæ Dei per totum orbem constitutas, in quibus sanctæ illius vineæ vindemia colligitur. Stupendo autem modo *pro torcularibus*, post destruētam priorem vineam, inscribitur. Illa namque ab agresti apro vastata, atque maceria ejus destructa, hic multorum torcularium, non unius tantum, mentione habetur. Torcular autem primum illud, quod unum erat, declarabat Isaías his verbis : *Et adi- cavi turrim, et protorcular sodi in ipsa*⁸⁸, scilicet vinea. At postquam primæ turris ruinam atque protorcularis destructionem, itemque totius vineæ desolationem illic enarraverat; jure in præsenti omnium gentium vocationem denuntiat, cum *pro torcularibus* prophetiam inscribit. Quamobrem ad gaudium et lætitiam eos, quibus Evangelium prædicatur, invitat dicens : *Exsultate Deo adjutori no- stro, jubilate Deo Jacob. Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara. Et hæc quidem iis qui digni Evangelio sunt, quique propriis fructibus torcularia replent. De Judaica vero gente clare subiungit : Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et diuisi eos secundum desideria cordis eorum. Hæc porro opportunissime præcedenti prophetiæ cohærent. Quemadmodum enim illic vineæ ruinam declarabat, ita etiam hoc loco corumdem hominum inobsequentiam coarguit; et sicut in illo virum dexteræ Dei, et Filium hominis confirmatum induxit, sic illi hanc subiunxit prophetiam, inscriptam *pro torcularibus*, id est, Ecclesiis Dei, quas Filius hominis constituit.*

X.

Hic Asaph deos inducit, et Deum in medo deorum, eos, qui dii vocantur, dijudicantem et quidem necessario: nam quia superius totam Judaicam gentem incusabat, consequenter in præsenti eorum principes speciatim coarguit. Deinde quia in præcedenti psalmo Christum Dei, virum dexteræ ejus et Filium hominis confirmatum vocaverat, ejus in carne adventum his significans, ne quis ipsum merum hominem, et multis aliis similem arbitraretur, ipsum hic Deum prædicat his verbis : *Deus stetit in synagoga deorum*⁸⁹. (I) Ac ne quis ob monarchiæ, sive unius principii rationem turbaretur, Christum Dei Deum esse audiens; congruenter hic inultos deos nominat eos qui sub hæc incusantur, tantum non præcipiens ut ne cunctemur Filium quoque Dei Deum vocare. Si enim gentis principes, qui male audiebant, Dei nomine dignati sunt, quod, quæso, periculum fuerit si virum dexteræ Dei et Filium hominis confirmatum, Deum fateamur? Deinde vero

A

θ.

Σφόδρα ἀκολούθως τοῖς προλεχθεῖσιν ἡ μιτά γηρας προργέτειται υπὲρ τῶν ληρῶν προγέτραπται, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπει. Ληγοὺς δὲ διὰ τούτων ὄνομάζει τὰς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς ὁ τρυγητὸς τῆς ἀγίας ἀμπέλου συνήκει. Παραδόξως δὲ προγέραπται, υπὲρ τῶν ληρῶν, μετὰ τὴν ἀφανισμὸν τῆς προσέρας ἀμπέλου. Ἐκεῖνης γάρ λυμανθεῖσται υπὸ τοῦ ἀγρίου συδεῖς (*sic*), τῷ τε φραγμῷ αὐτῆς καθαιρεθέντος, ἐνταῦθα πολὺν ληρῶν καὶ οὐκέτι μιᾶς δὲ λόγος μνημονεύει. Αηδὸν δὲ μίαν τὴν πρώτην ἐδήλου καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγων· Καὶ φύκεδόμησα πύργον, καὶ προλίγιστον ἀνέκειται τοῦτῷ, δηλαδὴ τῷ ἀμπελῶνι. Ἀλλ ἐπεὶ τὴν πτώσιν ἐδήλου τοῦ προστέρου πύργου, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ προλήγοντος, τὴν τε τοῦ παντὸς ἀμπελῶνος ἐργασίαν ἐκείνοις· εἰκότως διὰ τοῦ παρόντος τῶν ἔθνων ἀπάντων τὴν κλῆσιν εὐαγγελίζεται, υπὲρ τῶν ληρῶν ἐπιγράψας τὴν προφητείαν. Διὸ ἐπὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνῃ προκαλεῖται τοὺς εὐαγγελίζομένους φάσκων· Ἀγαλλιαῖσθε τῷ θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν· ἀλιλάξατε τῷ θεῷ Ἰακὼδ. Λάβετε ψαλμὸν, καὶ δότε τύμπανον, ψαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας. Ταῦτα μὲν οὖν τοῖς ἀξιοῖς τοῦ Εὐαγγελίου, τοῖς τὰς ληγούς ἀπὸ τῶν οἰκείων καρπῶν πληροῦσι. Περὶ δὲ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους σαφῶς ἐπιλέγει· Καὶ οὐκ ἡκουούσειν δὲ λαός μον τῆς φωνῆς μον, καὶ Ἱεραὶ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὸνε κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν. Πολλῆς δὲ **C** Εχεται ἀκολούθιας ταῦτα πρὸς τὴν ἔμπροσθεν προφητείαν. Ὅς γάρ ἐκεῖ τῆς ἀμπέλου τὸν ἀφανισμὸν ἐδήλου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῶν αὐτῶν τὸ ἀπειθές καὶ ἀνήκοντον ἐλέγγει· καὶ ὡς ἐν ἐκείνῳ ἀνδρα δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ εἰσήγαγε, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου κεκραταιμένον, οὕτω διὰ τῶν προκειμένων τὴν υπὲρ τῶν ληρῶν συνῆψε προφητείαν, δηλαδὴ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ δια τὸ Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου συνεστήσατο.

Ι.

Θεοὺς εἰσάγει καὶ Θεὸν ἐν μέσῳ θεῶν διακρίνοντα τοὺς ὄνοματαμένους θεοὺς ἐν τούτοις δὲ Ἀστρα ἀναγκαῖς· ἐπειδὴ γάρ διὰ τῶν ἔμπροσθεν τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους κατηγόρει, ἀκολούθως ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὺς παρ' αὐτοῖς δροχοντας ίδιας ἐλέγχει. Εἰτ' ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἀνδρᾳ ὄντις αὐτοῦ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου κεκραταιμένον, τὴν ἐνσαρκὸν αὐτοῦ παρουσίαν σημήνας, ἵνα μή τις αὐτὸν ψύλον ὑπολάβοι ἀνδρα καὶ τοῖς πολλοῖς δομοῖς, θεολογεῖ αὐτὸν ἐν τοῖς μετὰ κιθαρας φήσας· Οὐ θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν. Καὶ ὅπως μή ταραχθεῖτι τις εἰς τὸν περὶ μοναρχίας λόγον, Θεὸν ἀκούων τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰκότως καὶ πλεονας θεοὺς ὄνομάζει τοὺς διὰ τῶν ἐξῆς κατηγόρουμένους, μονονουχὴ παρακελευθόμενος μή ἀποκενεῖ καὶ τὸν Υἱὸν θεοῦ θεὸν ἀποκαλεῖται. Εἰ γάρ οι διεβαλλόμενοι τοῦ ἔθνους δροχοντες θεοὶ τὰς ὄντις αὐτοῖς τοῦ θεοῦ ἀντιθέτους τὸν ἀνδρα τῆς ἀνθηναῖς τοῦ θεοῦ καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου τὸν κεκρ-

⁸⁷ Psal. LXXX, 4. ⁸⁸ Isa. v, 2. ⁸⁹ Psal. LXXXI, 1.

(I) De monarchia vide in Præf.

ταῖς αὐτοῖς Θεὸν δικαιογένεν; Εἰτ' ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ὁ Προφῆτης εὐχήν ἀναπέμπει ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰθνῶν κἀστεως φάσκων· Ἀράστα, σὸν Θεόν, κρίτος τὴν γῆν, διὰ τὸν κατακληρογομῆσεις ἐτὸν πᾶσι τοῖς θερεσιν. "Εοικε δὲ τούτῳ ἀκόλουθος εἶναι ὁ μὲν ψαλμὸς, ἐνῷ καὶ αὐτῷ λέλεκτο· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε. Καὶ ἐν ἀμφοτέροις δ' οὖν Θεὸς θεῶν εἰσήκται· καὶ πάλιν ἐν ἀμφοτέροις κρίνων ἀναγέγραπται. Καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι λέλεκται· Ἀράστα, σὸν Θεόν, κρίτος τὴν γῆν, διὰ τὸν κατακληρογομῆσεις ἐτὸν πᾶσι τοῖς θερεσιν· ἐν δὲ τῷ μὲν σφόδρᾳ τούτοις ἀκόλούθως ὅπως ἀναστὰς κρίνει τὴν γῆν ὑπογράψει ὁ λόγος φάσκων· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν· καὶ ἔξης· Ὁ Θεὸς ἐμψαρῶς ἥξει, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ τὰ ἔξης· δι' ὧν δπως μέλλει κρίνειν διεξέρχεται. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τῷ μετὰ χειράς λέλεκται· "Οὐτὶ σὺ κατακληρογομῆσεις ἐτὸν πᾶσι τοῖς θερεσιν· εἰκότως ἐν τῷ μὲν τοὺς παρὰ Μωϋσεῖ περὶ θυσιῶν ἀνατρέπει νόμους, ἔτερον τρόπον παραδίδοις λογικῆς θυσίας, τὸν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν πᾶσι τοῖς θενεσιν ἐπιτελούμενον· δι' ὃ λέλεκται. Οὐτὶ σὺ κατακληρογομῆσεις ἐτὸν πᾶσι τοῖς θερεσιν.

IA.

"Ο παρών λόγος, τελευταῖς δὲ τοῦ Ἀσάρ, ἵκετηριαν περιέχει· καὶ παράκλησιν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ σφόδρ' ἀκόλούθως. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τοῖς πρώτοις ἐθέσπισε τὴν ἐχάρτην τοῦ τόπου πολιορκίαν, εἰτ' ἀναδραμῶν τῷ χρόνῳ δευτέραν τὴν ὑπὸ Ἀντίοχου γενομένην ἐτάξειν, εἰτ' ἐπὶ ταύτης τρίτης ἐμνημόνευσε τῆς προσαγούστης τοῖς χρόνοις, λέγω δὲ τῆς κατὰ τῶν Ἀστυρίων καὶ Βαθυλανίων ἀρχῆς· ἀκόλούθως διὰ τῶν προκειμένων δέτριν καὶ ἵκετηρίαν ἀναπέμπει ὑπὲρ τῆς τοῦ χρόνοις πρώτης πολιορκίας, καθ' ἣν πάντες οἱ περίοικοι τῆς Ἰουδαίας δεξιὰς τοῖς Ἀστυρίοις κατ' αὐτῶν ὠρεζαν. Ο δὴ σημαίνει λέγων· Τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται, Μωὰδ καὶ οἱ Ἀγραρηοι, Γεβὰλ καὶ Ἀμμὼν καὶ Ἀμαλὴχ, ἀλλότροι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον. Καὶ τῷρ καὶ Ἀστοὺρ συμπαρεγένετο μετ' αὐτῶν, ἐτερήθησαν εἰς ἀρτιληγύην τοῖς υἱοῖς Λάωτ. Οἵτις ἔξης τὸ κατακλύμενον αὐτοὺς ὑπογράψει· τέλος φάσκων· Ὁ Θεὸς μου, θοῦν αὐτοὺς ὡς τροχὸν, ὡς καλδύμην κατὰ πρόσωπον ἀρέμου, ὡσεὶ πῦρ διαψάλεξει δρυμὸν, ὡσεὶ φλὸδεκ κατακαύσει δρη, καὶ τὰ ἐπιφερόμενα. Ἐνθα γενόμενος ἀναγκαῖως ἐπιτηρήσεις, ὡς δπως μέμνηται τοῦ Ἀστούρ, οὗτοι δὲ ἡστοι οἱ Ἀστυροι, καὶ τῶν προλεγθέντων Ἰθνῶν τὴν κατ' αὐτῶν ἔξης θεσπίζει· καὶ ἐν τῷ οἴη δμοίως, ἐν ᾧ τὰ κατὰ Ἀντίοχου προανεφύνει, δες Ἐλληνίζειν καὶ παρεβαίνειν τὰ πάτρια ἡνάγκαζεν Ἰουδαίους. Πάλιν γάρ κάκει τὴν καταστροφὴν τῶν πολεμίων προβλέγεν. Οὐκέτι δὲ καὶ ἐν τῷ οἴη, καθ' ὃν τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἐδηλούτο ἀποβολή.

Οὗτοι μὲν οὖν οἱ συνημμένοι τοῦ Ἀσάρ ια.

A in fine psalmi orationem Propheta profert pro gentium vocatione, dicens: *Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.* Videatur huic psalmo quadragesimus nonus affinis esse, in quo etiam dicebatur: *Deus deorum Dominus locutus est⁹⁰: nam in utroque Deus deorum inducitur; rursumque in ambobus judicare scribitur;* in præsenti quippe dicitur: *Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus;* in quadragesimo autem nono, valde consentanea huic ratione, quo pacto surgens judicet terram desribitur his verbis: *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum⁹¹; ac deinceps: Deus manifeste veniet, et non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet⁹², et cætera: queis quomodo judicaturus sit enarrat.* Et quia in præsenti dictum est: *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus;* opportune in quadragesimo nono, Moysis de sacrificiis leges abrogat, aliumque rationabilis sacrificii ritum tradit, quod per totum orbem in omnibus gentibus persolvitur. Quare dictum est: *Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

XI.

Hic sermo qui postremus Asaphi⁹³ est, supplicationem ac deprecationem pro populo admodum opportune complectitur. Quia enim in primis postremam loci obsidionem vaticinabatur, deinde vero quoad tempus retrogressus, secundam posuit ab Antiocho illatam cladem, ac sub hæc tertio loco posuit eam quæ tempore præcurrebat, videlicet quæ sub imperio Assyriorum et Babyloniorum accidit; consequenter in præsenti supplicationem offert, pro obsidione quæ tempore prior erat, in qua omnes Judæi finitimi dexteras suas Assyriis adversum illos porrexit. Quod his significat: *Tabantur Idumæorum et Ismaelitæ, Moab et Agareni, Gebal et Ammon et Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum.* Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in aajitorium filii Lot. Quibus deinde finem quo excipiendi sunt describit dicens: *Deus meus, pone illos ut rotam, sicut stipulam ante faciem venti, sicut ignis qui comburet silvam, sicut flamma comburet montes, et reliqua.* Cum hue autem deveneris observa, quæso, eum ubi illius Assur meminit (erant autem ii Assyrii), necnon prædictarum gentium, supplicationem adversus eos emittere, ac exinde infaustum eorumdem finem vaticinari: quod itidem in LXXVIII præstiluit, ubi item quæ Antiochi tempore acciderunt prenuntiat, qui Judæos compulit ut Græcorum ritum observarent, paternasque leges transgredierentur. Nam illic quoque infelicem inimicorum finem prædictit. At non in LXXIII, ubi postrema Judæorum abjectio declatur.

Illi igitur Asaphi numero undecim, conjuncti

⁹⁰ Psal. XLIX, 1. ⁹¹ ibid. ⁹² ibid. 3. ⁹³ Psal. LXXXII, 1.

sunt. Duodecimus vero ante psalmum 1 collocatus est, ob causam quam illum explicantes attulimus. Verum post hoc compendium, primum repetentes, ejus sententiam minutatim explorabimus.

1: PSALMUS ASAPH. LXXII.

VERS. 1-3. *Quam bonus Israel Deus noster qui recti sunt corde!* Tertia pars libri Psalmorum a presenti incipit, et in LXXXVIII desinit, ita ut psalmos complectatur septemdecim, quorum undecim consequenter ipsius Asaph sunt: hinc filiorum Core quatuor, Davidis unus, postremusque omnium Ethan Esdraitæ. Hic vero quem tractamus Asaphi est, qui propheta Davidi coætaneus erat: *Psalmusque inscribitur; quia ad calcem cum impiorum infastum exitum, tum piorum in Deo reconditum optimum finem complectitur.* Quæ his declarat: *Quia ecce qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Miki autem adhædere Deo bonum est.* Init autem a doctrina præcepitis, quois impiorum ad quoddam tempus felicitatis rationem assert: hujusce quippe rei causam esse ait, quod Deus bonus patiensque sit. Id ipsum sane docet divinus Apostolus dicens: *An diuitias bonitatis ejus et longanimitatis contemnis, ignorans quod clemencia Dei ad paenitentiam te adducit*⁴⁴? et alibi dictum est: *Deus judex justus, bonus et patiens, nunquid irascitur per singulos dies*⁴⁵? Ut pote bonus igitur, *Solem suum oriri facit super justos et iustos, et pluit super malos et bonos*⁴⁶. Unde Servator hanc sententiam de Patre protulit: *Nemo bonus nisi unus Deus*⁴⁷. Quod si de Filio perquisieris, comperies qua ratione et ipse bonus sit; quia scilicet splendor est lucis sempiternæ, et speculum sine macula paternæ virtutis, et imago bonitatis illius⁴⁸. Talis itaque Deus est; sed illud non omnibus notum; verum soli Israeli, viro scilicet perspicaci et internoscendi vi prædicto, qualem sub hæc declarat his verbis, *rectis corde.* Qui enim in mente nihil tortuosum habet, sed recta et sincera cogitatione providentiæ rationem contemplatur, ipse scilicet Israel fuerit, cui Deus bonus esse cognoscitur, quia ob bonitatis excellentiam omnes tolerat. Sed Deus quidem hujusmodi est. Ego vero homo qui veritati studeo, mentis meæ stoliditatem enarro. Etenim firmitatem mea et gressu, sive ut metaphorice loquar, animæ pedibus et fulcris commotus pene et eversus sum a spe mea in Deo reposita; idque ob prosperas atheorum impiorumque res. Verum id quidem pene perpessus sum; at Dei gratia concussus non fui; neque a tali cogitatione superatus: alias vero periisse, et effusi essent gressus mei: nam, *pene effusi sunt gressus mei, sed non revera effusi sunt.* Quomodo autem gressus animæ effundantur intelliges, si perpendas, qua ratione multi pietatis exercitatione jam proiecti, temperantia et castitate diuturno tempore fulgentes, demum ad molliorem

A ιδί πρὸ τοῦ νῦν φαλμοῦ κατατέαχται δέ ἡν ἀποδέδωκεν αἰτίαν τοὺς τόπους διηγούμενοι. Ἀλλὰ γάρ μετὰ τὴν τούτων ἐπιτομήν φέρεται παναλαζόντες τὸν πρῶτον, τὴν κατὰ μέρος αὐτοῦ διάνοιαν ἐπιθεωρήσωμεν.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΟΒ'.

Ως ἀριθμὸς τῷ Ἰσραὴλ στὸ Θεόδος, τοῖς εἰθέσι τῇ κυρδίᾳ! Τὸ τρίτον μέρος τῆς βίθου τῶν Φαλμῶν ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ παρόντος, περαιοῦται δὲ εἰς τὴν πηγήν, ὡς τοὺς πάντας περιέχειν φαλμοὺς ἐπὶ ταῖς καταδέκα τῶν ἑνὸς Κορὲ διατάξεις, καὶ τοῦ Δαυΐδεος εἰς, καὶ Αἴθρου τοῦ Ἐσδραίτου τελευταῖος. Οἱ μέντοι μετὰ χειραῖς τοῦ Ἀσάφ (προφήτης δὲ ἡν οὗτος συγχρονίσας τῷ Δαυΐδῃ), Φαλμὸς μὲν ἐπιγέγραπταις, διὰ τὸ περιέχειν ἐπὶ ταῖς τῶν λόγων τῶν μὲν ἀσεβῶν τὴν καταστροφὴν, τῶν δὲ εὐσεβῶν τὸ παρὰ τῷ Θεῷ τεταμιευμένον ἀγαθὸν τέλος· ἀ δὴ παρίστη λέγον· Οτις ἰδού οἱ μακρύροτες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ἀπολοῦνται, ἐκωλύθρευσις πάντα τὸν πορεύοντα ἀπὸ σοῦ. Εροὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀμυθότερον ἔστιν· ἀρχεται δὲ ἀπὸ δογματικῆς διδασκαλίας, διὰ τῆς αἰτίας ἀποδίδωσι τῆς τῶν ἀσεβῶν κατά τινας καιρούς εὐπραγίας· τὸ γάρ ἀγαθὸν εἶναι καὶ μακρόθυμον τὸ Θεόν, τοῦτο φησιν ὑπάρχειν αἰτίαν. Οἱ δὴ διδάσκει καὶ ὁ Χεῖδος Ἀπόστολος λέγων· Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς μακροθυμίας καταφορεῖς, ἀγροῶν, ἔτι τὸ χρηστόν τοῦ Θεοῦ εἰκαστάτης τοῦ ἀγαθοῦ στὸ ἄρει; καὶ ἀλλαχοῦ δὲ εἰρηταί· Οἱ Θεὸς κριτὴς δικαιος καὶ ἀγαθὸς καὶ μακρόθυμος μὴ ὅρητὴ ἐπάγων καθ' ἐκάστην ἡμέραν· Ήδε δὲ ἀγαθὸς γοῦν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ δικαιοὺς καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ ποτηρίους καὶ ἀγαθούς. Ἔνθεν καὶ ὁ Σωτὴρ δρόν περὶ τοῦ Πατρὸς ἐκήνεγκεν εἰπών· Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς στὸ Θεός. Κανὸν ἐξετάζεις περὶ τοῦ Γεών, μαθήσῃ ὅπος ἔστι καὶ αὐτὸς ἀγαθός· ἐπείπερ ἀπαύγασμά ἐστι φωτὸς ἀδίου καὶ ἐσοπτρὸν ἀκρηλίωτον τῆς τοῦ Πατρὸς ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ Θεὸς πάφυκεν· ἔγνωστα: ἐπὶ τὸ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ, τῷ διορατικῷ δηλαδή, καὶ γνωστικῷ ἀνδρὶ, διὰ δὴ παρίστησι συνάπτων ἔησι καὶ λέγων, τοῖς εὐέστι τῷ καιρῷ. Οὐ γάρ μηδὲ σκολιὸν κεκτημένος ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, λογισμῷ; δὲ ὅρθοῖς ἐπιτάλλων τοῖς τῆς προνοίας λόγοις, αὐτὸς ἀν εἰη ὁ Ἰσραὴλ, φαῖται ἔγνωστα: ἀγαθὸς ὁν ὁ Θεός διὰ ὑπερβολὴν τε ἀγαθότητος πάντων ἀνέχομεν· Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Θεὸς τοιοῦτος. Ἐγὼ δὲ, ἀνθρώπος φιλαλήθης εἶναι θέλων, τὴν ἐμαυτοῦ διηγοῦμαι τῆς ψυχῆς νωθρίαν. Μικροῦ γάρ δεῖν τὴν ἐμαυτοῦ στάσιν καὶ βάσιν, καὶ, ὡς ἀν εἰποι τις μεταφορικῶς, τοὺς τῆς ψυχῆς πόδας καὶ τὰ ἐρείσματα παρετράπην ἐκ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος διὰ τὰς τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν εὐπραγίας. Ἀλλὰ παρὰ μηκόν μὲν τοῦτον ἐπαθοῦ· διὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν οὐκ ἐσαλεύθην, οὐδὲ κατεκράτησέ μου ὁ προλεχθεῖς λογισμός· ἦ γάρ ἄν ἀπωλόμην, καὶ πάντα μον τὰ διαθήματα κέχυτο· παρ' ἀλίγον γάρ ἐξεχύθη τὰ

⁴⁴ Rom. ii, 4. ⁴⁵ Psal. vii, 12. ⁴⁶ Matth. v, 45.

⁴⁷ Marc. x, 18. ⁴⁸ Sap. vii, 26; Hebr. i, 5.

διαβήματά μου, οὐ μήν ἐξεχύθη. Νοήσεις δὲ ὥπως ἐκεῖται Ψυχῆς διαβήματα, ἐπιστήσας, ὡς ήδη τινὲς, προκόψαντες ἐν ἀσκήσει θεοσεβείᾳ, ἐν σωφροσύνῃ τε καὶ ἄγνειᾳ διαλάμψαντες μακροῖς χρόνοις, ὑστερόν ποτε ὑπεσύρησαν χαυνότερον βιώσαντες καὶ ὀλεσθήσαντες, η̄ παντελῶς ἐκπεσόντες τοῦ σκοποῦ, καὶ ὕσπερ ναυάγιον παθόντες τῶν πάλαι συνηγμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν πράξεων. Τούτους γάρ οὐκ ἀν ἀμάρτωις εἰπών τοὺς πόδας τῆς Ψυχῆς σεσαλεῦσθαι· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ὅλους πεπτωκέναι, τά τε διαβήματα αὐτῶν καὶ τὰς κατὰ Θεὸν πορείας τὴν ἐν μακρῷ χρόνῳ προκοπήν ἀποκρέεῖσαι καὶ ἐκκεχύσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ μικρὸν, φησὶν, ἐπαθον, οὐ μήν πέπονθα διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος. Πλὴν ἡμελλόν γε ταῦτα πάσχειν διὰ τοῦ ζῆλουν διὰ τοῖς ἀνδρίσις ὁρῶν τὴν εἰρήνην αὐτῶν καὶ τὴν ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ, ἐν τε ἀρχαῖς καὶ ἀξιώμασιν εὐημερίαν. Εἰς ταῦτα γάρ ἀρρών διεπριόμην, ὡς μικροῦ δεὸν κινδυνεῦσαι περιποτεσὶν ἀθέοις λογισμοῖς· οἵς οὐ περιπέπτωκα δόγμασιν ὁρθοῖς· θεραπευόμενος, τοῖς ὑπομιμήσκουσιν ἀγαθὸν εἰναι τὸν Θεὸν καὶ ἀνεξίκακον καὶ μακρόθυμον. Διάπερ ξεπληγόμενος αὐτοῦ καὶ ἀποθαυμάζων τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγαθότητος, εἰπὼν ἀρχόμενος τοῦ λόγου· Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς, τοῖς εὐθέστοις τῇ καρδίᾳ. Ἄντι δὲ τοῦ· Ὡς ἀγαθὸς, δὲ Σύμμαχος· Πλὴν ὅτεως, φησὶν, ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ, ὁ Ἰσραὴλ, ἐπιτυνάκας καὶ εἰπὼν, τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ. Οὗτοι γάρ εἰσιν δὲ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, διτι τῷ Θεῷ ἔφορται· καὶ δὲ Ἰσραὴλ δὲ δρῶν τῷ Θεῷ ἐμπρηνεύεται.

Οὐτὶ οὐκ ἔστιν ἀράρεντοι ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. Ἐν κόποις ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. Διὰ τοῦτο ἐκράτησεν αὐτοὺς η ὑπερηφανία εἰς τέλος. Ως ἐν Ιστορίᾳ διεξέρχεται τὰ ταράξαντα αὐτοῦ τὴν Ψυχὴν, ἵνα γνῶμεν, διτι μή ἐπι μικροῖς ἐσαλεύθησαν αὐτοῦ οἱ πόδες παρ' ὀλίγον· μηδὲ ἐπι τοῖς τυχοῦσιν ἡμελον έσαυτοῦ ἐκχεισθαι τὰ διαβήματα. Τίνα δὲ ἦν ταῦτα; Οἱ ἀσεβεῖς καὶ τὸν Θεὸν οὐκ εἰδότες, οὔτω, φησὶν, ἐν εὐσταθείᾳ βίου καὶ θυμῆσις διῆγον, καὶ μέχρις ἐσχάτης τελευτῆς τοσάτης ἀπήλαυνον τρυφής, οὓς καὶ πάνθ' ὄντιον εὑξασθαι τῶν ἴων αὐτοῖς τυχεῖν, ζηλῶσαι τε αὐτῶν οὐ μόνον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον, διὸ οὐδὲ παραιτησαθεὶς ἐξῆν οὐδὲ ἀπευκτὸν ἡγήσασθαι. Οὔτως οὐκ ἦν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰ συνέην ποτὲ μάστιγι καὶ πληγῇ, τουτέστι περιστάσει καὶ συμφορῇ περιποτεσὶν αὐτῶν τινα, η̄ ἐν νόσοις ἔξετασθῆναι καὶ ζημιαῖς, οὐκ ἦν στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. Οὐ γάρ στερεά τις ἦν καὶ ἐπίμονος η̄ κατ' αὐτῶν πληγῇ· βραχεῖα δέ τις καὶ ἐξ ἐπιπολῆς παρατρέχουσα. Οὐδὲ ἐν κόποις δὲ ἀνθρώπων ἐξητάζοντο, γεωπογοῦντες καὶ τὴν τροφὴν ἀπὸ χειρῶν ποριζόμενοι, πενίᾳ τε κατατρυχόμενοι· τούναντίον δὲ πλούτῳ περιριθέομενοι καθηδυπάθουν ἐντρυφῶντες, καὶ μηδὲν ὄμοιον πάσχοντες τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις τοῖς μαστιζομένοις ἐκάστης ἡμέρας δι' ἐπιτόνου καὶ μολυθροῦ βίου. Διὸ ἐν κόπῳ ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ,

A vitam alecti et prolapsi sint; sive etiam penitus a scopo defecerint, et quasi naufragium in bonis iam collectis operibus fecerint. Hos si pedibus animæ commotos dixeris; imo vero si penitus prolapsos, atque gressus eorum, diurnumque in via Dei prospectum vacillasse et effusum esse affirmaveris, neutiquam aberres. Sed hæc, inquit, fere pertuli; nec pertuli tamen per misericordiam Dei. Cæterum tanti mili periculi in causa fuit zelus quo iniquorum causa accendebar, dum viderem pacem ipsorum, necnon eorum in divitiis, voluptate; dominatu, dignitatibus felicitatem. Hæc respiciens dissecaabar, ita ut pene in impias labi cogitationes periclitarer: in quas tamen, rectis firmatus institutis, Deum bonum patientem et tolerantem esse commonentibus, neutiquam decidi. Quamobrem præcellentiam bonitatis ipsius demirans, ac stupens, sic sermonem orsus sum: *Quam bonus Israel Deus, rectis corde!* Pro illo autem: *Quam bonus; Symmachus: Sane, inquit, vere bonus Deus Israel, puris corde.* Quis vero esset Israel his additis verbis declaravit, *puris corde.* Illi namque vere Israel sunt; quare a Servatore quoque dictum est: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt²²*: Israel autem *videns Deum explicatur.*
τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ. Παρέστησε γάρ τις εἴη καρδίαν. Οὗτοι γάρ εἰσιν δὲ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ· διὸ ἐλέγετο καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· *Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,* διτι τῷ Θεῷ ἔφορται· καὶ δὲ Ἰσραὴλ δὲ δρῶν τῷ Θεῷ ἐμπρηνεύεται.
C VERS. 4-9. Quia non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga ipsorum. In laboribus hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenui eos superbia in finem. Historiae more quæ animam turbant suam enarrat, ut sciamus non parva de causa pene commotos ejus pedes, neque ob res parvi momenti pene effusos gressus ipsius fuisse. Quænam illa erant? Impii, inquit, et qui Deum non norant, tam felici vitæ decursu, tantaque voluptate degebant, et usque ad extremuta vitæ halitum tot deliciis fruebantur, ut nemo non optaret paria consequi, ac non solum vitæ eorum, sed etiam morti invideret, tali scilicet, qualem abnuere ac horrendam putare nemini licet. Sic non erat respectus morti eorum. Sed etiam si quando contingeret eorum aliquem in plagam et flagellum, videlicet in ærumnam et calamitatem incidere; sive morbo afflicti vel detimento, non erat firmamentum in plaga ipsorum. Non enim firma permanensque talis ipsorum plaga erat; sed brevis superficiemque carpili attingens. Neque item in laboribus hominum versabantur, terram colendo, vel manibus victimum parando; non pauperie afflicti erant; verum e contrario divitiis affluentes, in delicias immergebantur, nihilque patiebantur ut reliqui homines, qui quotidie laboriosa ærumnosaque vita macerantur. Quare in labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Symma-

²² Math. v, 8.

ebus autem sic interpretatus est : *Quia non cogitabant de morte : firma namque erant vestibula eorum ; ac deinceps : In miseria, inquit, viri non erant, neque cum hominibus percutiebantur. Quia igitur tali in conditione erant, ideo tenuit eos superbia.* Cum par fuissest enim, ut illi vere impii, secundum humum cogitandi morem, condignas impietatibus pœnas luerent ; illi certe in deliciis vita versabantur dum Deo bellum moverent. Quare dum altererentur seipsis pejores evadabant, et operi sunt iniquitate et impietate sua; pro quo Symmachus : *Superbia, inquit, induli sunt, quasi horrea ex iniquitate habentes.* Ad hæc autem : *Prodibit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Cujus loci clariorem extulit sententiam Symmachus his verbis : *Prociderunt ex pinguedine oculi eorum : similiter Aquila Interpretatus est dicens : Exierunt ab adipe oculi eorum.* Præter hæc inquit : *Transierunt in affectum cordis : cogitaverunt et locuti sunt in iniquitate : quæ sic interpretatur Symmachus : Prætergressi sunt quæ apparetant, corde irridentes.* Nam ipsa opera Dei quæ omnium oculis conspiciuntur, et aperta providentia miracula prætergrediebantur : cum tamen ipsa intelligerent et caperent ; sed ob stultitia vim illudebant et irridebant. *Insuper locuti sunt in malitia, et iniquitatem in excelsum locuti sunt.* Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra. Hæc porro Symmachus sic explicavit : *Locuebantur cum multa calumnia, contra excelsum locuebantur. Posuerunt in cœlum os suum : lingua autem eorum obambulationes in terra. Blasphema quippe dicta proferentes contra Deum, quasi non videret, neque curaret ; imo quasi omnino non existaret, iniquitatem in excelsum locuti sunt, ac usque ad cœlum os suum extenderunt ; etsi viles essent et linguam suam in terra haberent. Hæc sane sunt quorum causa meam fateor infirmitatem ; ac velut in cippo accusationem inscribo meam, quia pene moti sunt pedes mei, et pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.*

εσταλεύθησαν οἱ πόδες μου, καὶ παρ ὀλίγοις ἐξεχύθη τὰ διαβήματα μου, διτὶ ἐξίλωσα εἰς τοὺς

*VERS. 10. Ideo convertetur populus meus hic, et dies pleni invenientur in eis. Athea illa impiorum dicta et eorum superbia, quæ rerum potiebatur, talis erat qualis commonistrata est. Nec ignorandum hæc ipsa populo meo in bonum vertisse. Etiam si enim ad quoddam tempus populus meus impiis illis ad peccatorum expiationem traditus sit : sed stultitia eorum exsuperantia, quæ ruinæ ac pernicie ipsius causa fuit, quiescendi ac respirandi locum populo meo dabit. Nam cum illi ob impietas suas prolapsi perierint, convertetur populus meus hic ; id est, in præsenti vita : et dies pleni invenientur in eis ; id est, in iis et populo meo qui digni fuerint. Dies pleni autem sunt ii, qui omnis boni repleti sunt, et qui justum vitæ spatiū complent. Sic alicubi dicitur : *Mortuus est plenus die-**

*καὶ μετὰ ἀιθρώπων οὐ μαστιγωθῆσοται. Οὐ δὲ Σύμμαχος οὗτως ἡρμήνευεν. "Οὐτι οὐκ ἐτεθημέντο, περὶ θαράτου· στεφεῖ τὴν τὰ πρόπυλα αἰτῶν καὶ ἔξης· Ἐν ταλαιπωρίᾳ, φησιν, ἀνδρὸς οὐκ ἐτεθημέντο, οὐδὲ μετὰ ἀνθρώπων ἐπλήσσοται. Ἔπει οὖν ἐν τοιούτοις ἡσαν, διὰ τούτο ἐκράτησεν αἰτῶν η ὑπερηφαλία. Δέον γάρ ἀσεβεῖς δυτας, διον τὸν ἀνθρωπινοῖς λογισμοῖς, τάπιχειρα πάσχειν τοῖς ἀσεβημασιν· οἱ δὲ κατενετρύψων τοῦ βίου θεομαχοῦντες. Δι’ δὲ ἐπιτιθέμενοι χείρους ἁυτῶν ἐγίγνοντο, καὶ περιεβάλοντο ἀδικιαν· καὶ ἀσέβειαν ἁυτῶν· ἀνθ’ οὐδὲ Σύμμαχος· Ὑπερηφαλία, φησιν, ἡμιτροπαντο, ἀποθήκας ἐξ ἀδικίας ἔχοντες. "Ἐπει τοὺς πρὸς τούτους· Ἐξελένσται ὡς ἐκ στέατος η ἀδικία αὐτῶν· οἱ δη ὅσφεστέραν δὲ Σύμμαχος ἀπένω τὴν διάγοιν εἰπών· *Προέπιπτον ἀπὸ λιχαρότητος οἱ ὅσφαλμοι αὐτῶν· καὶ δὲ Ἀκύλας δὲ ὄμοιας ἡρμήνευε φῆσας· Ἐξῆλθον ἀπὸ στέατος ὅσφαλμοι αὐτῶν.* Εἰτὲ ἐπὶ τούτοις· *Διηθοσαν, φησιν, εἰς διάθεσιν καρδίας, διεροιθησαν καὶ ἐλάλησαν τὸ κονηρίᾳ· δὲ καὶ αὐτὰ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευεν οὐτω· Παρέβαντο τὰ γαιρόμενα τῇ καρδίᾳ καταμωκύμενοι. Καὶ γάρ αὐτὰ τὰ τοῖς πάντων ὅφελμοις· δράμενα ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ προφανῆ τοῦ Προνοίας θαύματα παρέβαντο οὐτοι, νοεῦντες μὲν καὶ συνιέντες αὐτὰ, καταμωκύμενοι δὲ καὶ χλευάζοντες δι’ ὑπερβολὴν ἀπονοίας. "Επει μὴν ἐλάλησαν ἐκ κονηρίᾳ, καὶ ἀδικιαν εἰς τὸ ὑψός ἐξεβέργοτο.* "Ἐθετό τε εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ τὸ γλῶσσαν αὐτῶν διηλθεῖται ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα δὲ δὲ Σύμμαχος οὗτως ἡρμήνευεν. *Ἐλάλουν τὸ πολλῇ συκοφατίᾳ, τοῦ ὑψούς κατελάλουν.* "Ἐταστο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν· η δὲ γλῶσσα αὐτῶν περιπατήματα ἔν τῃ γῇ. Βλάστημα γάρ προφερόμενοι φῆματα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς μήτε ὄρων μήτε ἐπισκοποῦντος, μήτε μήτρας δὲν ὑπάρχοντας, ἀδικίαν εἰς τὸ ὑψός ἐλάλησαν, καὶ μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ἔξετενον ἁυτῶν τὸ στόμα· καὶ ταῦτα ταπεινοὶ ἔντει καὶ τὴν γλῶσσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἔχοντες. Ταῦτα δὲ δι’ ἀώμολδουν τὸ ἐμαυτοῦ πάνθος, κατ’ ἐμαυτοῦ στηλιτεύων ἔγγραφον κατηγορίαν, καὶ ὅτι παρὰ μαρτύρων εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν.*

Dιὰ τοῦτο ἐπιστρέψει ἐλαδὸς μου ἐταῦθι, καὶ ἡμέραι πλήρεις εὐέρθησοται ἐπὶ αὐτοῖς. Τὰ μὲν δύεται τῶν ἀσεβῶν φῆματα καὶ τὴν κρατήσασα αἰτῶν ὑπερηφανία τοιαύτη τις ἦν οἵα δεδηλωται. Χρή δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὡς αὐτὰ ταῦτα πρὸς ἀγαθοῦ γεγένηται τῷ ἐμῷ λαῷ. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τινὰ καὶ αὐτοῖς ἔκεινοις τοῖς ἀσεβέστιν δὲ ἐμὸς λαδὸς παρεσθῆται· εἰς ἔκπραξιν ἀμαρτημάτων, ἀλλ’ ἡ ὑπερβολὴ τῆς τῶν προλεχθέντων ἀπονοίας, πτῶσιν αὐτοῖς ἔργασμένη καὶ διέθρου γενομένη αὐτοῖς αἰτία. Ἀνεστι καὶ ἀναπνοήν τῷ ἐμῷ παρέξει λαῷ. Ἐκπεσόντων γάρ ἔκεινων καὶ ἀπολομένων διὰ τὰς οἰκείας ἀσεβείας, δὲ λαδὸς μου ἐπιστρέψει ἐταῦθι, τοιτέστιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· καὶ ἡμέραι πλήρεις εὐέρθησοται ἐπὶ αὐτοῖς, δηλαδὴ τοῖς ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ ἀξίοις. Πλήρες δὲ ἡμέρας εἰσὶν αἱ παντὸς ἀγαθοῦ πεπληρωμέναι, καὶ

τὸν οἰκεῖον χρόνον τῆς ζωῆς αποπληροῦσαι. Οὕτω ἀλλεκαί που, διτὶ Ἐκοιμήθη πλὴν τῆς ημέρων. 'Ο μὲν οὖν ἐμὸς λαὸς ἐκ τούτων ὡφέληται· οἱ γε μὴν προλεχθέντες ἀσθεῖς καὶ ἀθεοὶ οὐτῶς ἡσένον, ὡς τοὺς δρῶντας ἀμηχανεῖν καὶ λέγειν· Πῶς ἔγρα σ θεός, καὶ εἰ ἔστι τρῶσις ἐν τῷ Υἱίστῳ; εἰ γάρ εἰστιν ἐν τῷ Υἱίστῳ γνῶσις, καὶ εἰ ταῦτα ἔφοροι, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς, πᾶς οὗτοι τοιαῦτα δρῶντες εὐθηνοῦσιν, καὶ εἰς τὸν αἰώνα κατέσχον πλούτου; Κάγδι δὲ, ταῦτα θεωρῶν, ἔθορυβούμην τοὺς λογισμοὺς, ὡς τρόπος ἐμαυτὸν ἐννοεῖν· Μήποτε ἄρα ματαίως ἐδίκαστα τὴν καρδιὰν μου, καὶ ἐτιγάμητε ἐν ἀδύοις τὰς χειράς μου, καὶ ἐγερόμητε μεμαστιγωμέρος δλητη τὴν ημέραν, καὶ ὁ ἐλεγχός μου εἰς τὰς πρωταῖς; Εἰ γάρ τοις μὴ ταῦτα πεποιηκότες τοσαύτη πάρεστιν εὐθυμία, εἰς μάταιον ἄρα ἐγὼ κοπιῶ, καὶ περιττῶς ἀσπούδαχα δικαιοσύνης ἐπιμελούμενος· εἰκῇ δὲ καὶ μάτην ἐφύλαξα μου τὰς χειρας καὶ τὰς πράξεις ἑδίκιων ἔργων· εἰκῇ καὶ νηστεῖας καὶ κακοπαθείας κατατρύχων ἐμαυτὸν καὶ μαστίξων πλοσσῶν ἡμέραν διετέλεσα· εἰκῇ καὶ μάτην ἐπόνουν, διμα τῇ ἐψάντασμαν καὶ ἐξαγορεύων ἐν ταῖς πρόσον θεὸν εὐχαῖς τὰς ἐμαυτοῦ ἀμαρτίας ἀποκλαδέμενος τε καὶ τοὺς κατ' ἐμαυτοῦ προφέρων ἐλέγχους τὸν ταῖς πρόσον θεὸν ἐξομολογήσει. Ταῦτ' ἦν δὲ ἐνθυμούμενος, παρὰ μικρὸν ἐσαλευθήη. 'Αντι δὲ τούτων ὁ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· 'Ισως οὖν κάρω μάτητη ἐκάθαρα τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐτιγάμητε ἀραιμαρτησίᾳ τὰς χειράς μου, καὶ διετέλεσα μυκτηριζόμερος καθ' ἀκάστητην ημέραν, καὶ ἐλεγχόμερος καθ' ἐκαστον δρόπορ.

Εἰ ἐλεγον. Διητήσομαι οὐτως, ίδον τῇ γνετεῖ C τῶν νιῶν σου ησυντέθεικα. Καὶ ὑπέλαbor τοῦ γνῶντα τοῦτο, κόπος ἔστι τὸ ἐρώπιον μου· ὅως οὖν εἰσέλθω εἰς τὸ ἀγαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνώει τὰ ἐσχάτα αὐτῶν. Τὰ προλεχθέντα ἐν τοῖς ἐμαυτοῦ λογισμοῖς ἐνεθυμήθην αὐτὸν μόνον, ἐφ' οἷς καὶ ἐκινδύνευον σάλον παθεῖν, οὐ μὴν καὶ ἐξηγόρευον εἰς ἔτερους. Εἰ γάρ κρίνας οὕτω φρονεῖν τὴν ἀθεον ταύτην διδασκαλίαν προσφέρον εἰς ἐτέρους· παραδάτης δὲ ἐγενόμην τῶν εὐσεβῶν δογμάτων, καὶ τὰς συνθήκας δὲν παρῆλθον τῆς γενεᾶς τῶν σῶν τέκνων. Τέκνα γάρ σου τοῦ Θεοῦ πάντες γεγδασιν οἱ ἄγιοι καὶ θεοφιλεῖς διάδρες. Γενεὰ δὲ αὐτῶν ἡ ἐξ αὐτῶν διαδοχὴ τῶν ἀγίων, ὡν τὰ μαθήματα καὶ τὰ δόγματα παρεχάρξα δι, εἰ προέφερον εἰς ἐτέρους τοὺς προλεχθέντας ἐμαυτοῦ λογισμούς. 'Αλλὰ καὶ εἰ παρεῖχον ἐραυτὸν τοῦ γνῶνται τὰς αἵτιας, δι' οὓς οἱ ἀμαρτωλοὶ εἴθυμοι διατελοῦσι καὶ εἰς τὸν αἰώνα κατέσχον πλούτου, οἱ δὲ δίκαιοι ταπεινοῦνται· οὐδὲ οὕτω κατέλαθον δι τὰς ἀπορήστους περὶ τούτων κρίσεις, κόπους δὲ μόνους ἐμαυτῷ συνῆγον, εἰς ἀπορίαν ἐμπίπτων καὶ εἰς ψυχῆς κάματον. Διό φησι· Καὶ εἰ ὑπέλαbor τοῦ γνῶντα τοῦτο, κόπος ἔστι τὸ ἐρώπιον μου· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ εἰ ἐλογιζόμητε ἐπιγράψαι τοῦτο, μόρχος ἐφυιετερος μοι. Διόπερ δρῶν ἀκατάληπτον οὔσαν ἀνθρώποις τὴν τούτων γνῶσιν, εὔσεβει χρώμενος λογισμῷ, διενοούμην παρ' ἐμαυτῷ κρείττον εἶναι ἐπέχειν καὶ ἐκδέχεσθαι τὸν, ἐπιτήδειον τῆς

rum¹. Meus ergo populus ab iis utilitatem accepit. Illi vero prædicti iniipi et athei eo usque impietatis proruperunt, ut qui videbant stupore perculti dicerent: Quomodo scit Deus, et si est scientia in Altissimo? Nam si in Altissimo scientia existat, isque talia videat, terrigenasque curet, quare illi talia edentes facinora prospere agunt, et in sacerdolum usque divitias obtinent? Hæc vero conspicatus ego, cogitationibus turbabar, ita ut penes me cogitarem, Numquid sine causa justificavi cor meum, et tani inter innocentem manus meas, et sui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis? Si enim iis qui hæc minime peragunt tanta insit prosperitas, in vanum ergo labore, superflue justitiae studeo, frustra et incassum manus et actus meos iniquis operibus puros servavi; frustra jejuniis et serumnis me quotidie flagellavi et maceravi; incassum laboravi, cum aurora surgens et in orationibus meis peccata mea confitens ac deplorans, atque in confessionibus Deo emisis accuſationes adversum me proferens. Hæc erant quæ dum cogitarem pene effusus sum. Pro illis vero Symmachus sic interpretatus est: Fortassis igitur et ego frustra purgavi animam meam, et lavi in innocentia manus meas, et perseveravi delusus singulis diebus, et reprehensus singulis matutinis.

Vers. 15-17. Si dicebam, Narrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum reprobavi. Et suspicabar me cognoscere hoc, labor est ante me; donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum. Prædicta in cogitationibus tantum meis versabam, quod periculum esset ne commoverer; neque tamen aliis enarrabam. Nam si hac admissa opinione, impianum hujusmodi doctrinam aliis protulisse, temeratae piaæ doctrinæ reus effectus essem, atque pacta generationis filiorum tuorum violasset. Omnes quippe sancti ac Dei amantes viri, tui, Deus, filii sunt. Generatio autem eorum, successio sanctorum est, quorum disciplinas et dogmata adulterasse, si prædictas cogitationes meas aliis protulisse, Sed si animo instituisse ad cognoscendum quæ causa sit cur peccatores prosperant, et in sacerdolum divitias obtineant, justi vero humiliantur; neque ita arcana hac de re judicia comperissem, sed labore duntaxat mibi intulisse: in dubitationem solum animique defatigationem delapsus. Quamobrem ait: Et si suspicabar me cognoscere hoc, labor est ante me. Sive secundum Symmachum, Si putabam me cognoscere hoc, labor videbatur mihi. Quamobrem videns rem esse hominibus incomprehensibilem, pio usus ratiocinio, mecum reputabam satius esse ut me contineam, atque opportunum huic cognitioni tempus expectarem. Illud autem erat, Donec intrem in sac-

¹ Gen. κκν. 8.

ctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum; sive secundum Symmachum, Donec intrem in sanctaria Dei, intelligam novissima eorum. Cum hoc mihi commodum effugium ad quæstionis solutionem reperisse, videlicet eum ad vitæ mortalis exitum et ingressum in promissiones Dei remittendo, hinc curationem ac consolationem mutuatus sum: gnarus me cum istuc devenero, quæstionis rationem intellecturum, atque impiorum novissima cognitum esse. Non convenit enim præsentem solum vitam et voluptatem respicere; sed novissima eorum consideranda sunt.

VERS. 18-20. *Verumtamen propter dolos eorum posuisti eis mala; dejecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem subito? defecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam velut somnium surgentium. Tribus admissis in quæstionem ratiociniis, aliud impium et atheum esse compéri, nempe illud, Ergo sine causa justificavi cor meum; aliud vero, nempe de intelligenda quæstione, plenum labore et desatigatione deprehendi, ob profunditatem scilicet divitiarum scientiæ Dei, et quod incomprehensibilia sint judicia ejus, et investigabiles viæ ejus; in tertio autem substiti, ac decrevi gradum sistere atque exspectare, omniumque finem considerare. Cum huic cogitationi acquievissem, utpote quæ pia veraque sit, ex fide hujusmodi utilitatem accepi. Nam Spiritu sancto afflatus novi quomodo propter dolos eorum non diu postea dejecturus sit eos Dens, postquam elati in sublime que evecti fuerant. Sub hæc autem illuminatus, ac prophetica virtute ruinam ipsos in fine excepturam prospiciens, jure dico: Quomodo facti sunt in desolationem subito? defecerunt, perierunt propter inconsiderationem suam, facti sunt item velut somnium surgentis. Dum quis enim in somnis quædam imaginatur, somnii phantasia deceptus, se putat aliquid agere; exorrectus vero cum est, excusso que somno, commenta omnia abscedunt. Sic impiorum in hac vita commentitia felicitas, divitiae, superbia, finem sortientur similem somniantibus, qui postea exorrecti, nullam rem earum quas vide se ac tenere opinabantur, præ manibus retinent. Secundum Symmachum autem, illius loco: *Verumtamen propter dolos posuisti eis, sic dicitur: Vere in lapsu posuisti eos, dejecisti eos in perditiones: subito defecerunt, consumpti sunt, ac si non exsistissent, quasi somnium expurgiscenti. Huic vero voci, repente, et subito, hanc Servatoris vocem conseras: ¹Vigilate, quia nescitis qua die et hora Dominus vester veniet; ac rursum: Veniet Dominus ejus in die qua non exspectat, et in hora qua non novit ².**

Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nichil rediges. Superius dicebat, Donec intrem in

A τούτων γνώσεως καιρόν. Οὗτος δὲ ἡν, "Εως εἰσέλθω εἰς ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἐσχάτα αὐτῶν· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, "Εως εἰσέλθω εἰς τὰ ἀγιάσματα τοῦ Θεοῦ, συνετισθῶ τὰ ἐσχάτα αὐτῶν. Ταῦτην δὲ καλὴν ἐμαυτῷ καταφυγὴν εὑρὼν τῆς τῶν ἀπορουμένων λύσεως, τὴν ἀπαλλαγὴν δηλαδὴ τοῦ θνητοῦ βίου, καὶ τὴν εἰσόδον τὴν ἐπὶ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, θεραπείας ἑτύχανον καὶ παραμύθιας εὖ εἰδώς, ὡς ἔκεισε γενόμενος, συναισθήσομαι τοὺς λόγους τῶν ἔζητημένων, γνώσομαι τε τὰ ἐσχάτα τῶν ἀσεβῶν. Μή γάρ προσήκει εἰς τὸν παρόντα μόνον ἀποδέπτειν βίον καὶ εἰς τὴν παρούσαν αὐτῶν τρυφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐσχάτα αὐτῶν ἀφορᾶν.

Πλήν διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν ἔθυν αὐτοῖς κακά· κατέβαλες αὐτοὺς ἐρ τῷ ἐπαρθῆται. Πῶς δέ τέρτοτε εἰς ἀρήμωσιν ἔξαπτια; ἔξελιπτο, ἀπώλοτο διὰ τὴν ἀδουλλαρ αὐτῶν ὥστε ἐνύπτιον ἔξεγειρομένων. Τρισὶ λογισμοῖς ἐπιβαλὼν περὶ τῶν ἔζητημένων, τὸν μὲν ἕώρων ἀσεβῆ καὶ ἀθεον τὸν λέγοντα· "Ἄρα ματαίως ἐδικαίωσα τὴν καρδιαρ μον τὸν δὲ τῆς τούτων καταλήψεως, πεπληρωμένον κόπου καὶ πόνου διὰ τὰ βάθη τοῦ πλούτου τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὸ ἀνεξερεύνητα εἶναι τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνιάστους τὰς ἁδοὺς αὐτοῦ· ἐπὶ τὸν τρίτον οὖν ἔστην κρίνας ἐπέχειν μὲν τέως, περιμένειν δὲ καὶ ἀφορᾶν εἰς τὸ πάντων τέλος. Τούτῳ δὲ ἐμπιστεύσας ἐμαυτὸν τῷ λογισμῷ εὐεσθεὶ δυντι καὶ ἀληθεῖ, ἐξ αὐτῆς ὧνάμην τῆς πίστεως. "Ἔγνων γάρ ἐξ ὑποβολῆς τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος, ὡς διὰ τὰς δολιότητας αὐτῶν καταβαλεῖ αὐτοὺς οὐκ εἰς μακρὸν δὲ θεός, μετὰ τὸ ἐπαρθῆναι καὶ ὑψωθῆναι. Εἴτα φατισθεῖς, καὶ τὴν πτῶσιν αὐτῶν τὴν ἐπὶ τέλει καταληφομένην αὐτοὺς προφητειῇ δυνάμεις συνιδῶν, εἰκότις φημι· Πῶς δέ τέρτοτε εἰς ἀρήμωσιν ἔξαπτια; ἔξελιπτο, ἀπώλοτο διὰ τὴν ἀδουλλαρ αὐτῶν, γεγναστι τε ὥστε ἐνύπτιον ἔξεγηγερμένου. "Εως μὲν γέρ τις φαντάζεται δινειρώτων ἐν τοῖς ὑπνοῖς, δοκεῖ τι πράττειν ἀπατώμενος τῇ τοῦ ἐνυπνίου φαντασίᾳ· ἐπειδὸν δὲ διεγερθῆ τὸν ὑπνον ὑποτριψάμενος, ἀληθεῖται αὐτῷ τὰ τῆς φαντασίας. Οὕτω δὲ καὶ τῶν ἀσεβῶν ἡ τοῦ παρόντος βίον δοκοῦσα εὐπραγεία καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὑπερηφανία δόμοιον ἔχει τὸ τέλος τοῖς δινειρώτουσι καὶ ἐνυπνιαζομένοις, ἐπειτα διεγρηγοροῦσι καὶ μηδενὸς ὅντες ἀδόκουν ὄρφαν τε καὶ κατέχειν ταῖς χερσὶν ἐπειλημμένοις. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ἀντὶ τοῦ, **Πλήν** διὰ τὰς δολιότητας ἔθυν αὐτοῖς, τοῦτον εἰρήκε τὸν τρόπον· "Ορτως ἐρ δλισθω ἔταξας αὐτοὺς, κατέβαλες αὐτοὺς εἰς ἀφανισμούς· ἔξαιρης ἔξελιπτο, ἀρηλώθησαρ ὡς οὐχ ὑπάρχατες, ὡς διεριπορ εξανπρίσατε. Εἰς δὲ τὸ, ἔξαιρης, καὶ τὸ, ἔξαπτια, παραθήσεις τὴν σωτήριον φωνὴν τὴν λέγουσαν· Γρηγορεῖτε, δτο οὐκ οἰδατε ποιὰ ημέρα καὶ ὥρα δ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται· καὶ πάλιν· "Ηξα δ Κύριος αὐτοῦ ἐρ ημέρα ἡ οὐ προσδοκᾷ, καὶ τρώφη ἡ οὐ γιγάντει.

Κύριε, ἐρ τῇ πύλαι σου τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἔξερησεις. Ἀνωτέρω μὲν ἐλεγεν, "Εως εἰσέλθω εἰς

* Matth. xxiv, 42. ² ibid. 50.

τὸν ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ τί ποτ' ἡν τὸ ἄγια-
στηριον διδάσκει λέγων· Κύριε, ὁτι τῇ πόλει σου τὴν
εἰκόνα αὐτῶν ἔξουστερώσεις. Ἔνθεν εἰκόνας ὁ θεῖος·
Ἄποστολος, πόλιν οὐρανίον Θεοῦ εἰδὼς ἐλεγεν· Προσθ-
ηκόθαμεν Σιών δρει καὶ πόλεις Θεοῦ Κάρτος Ἱε-
ρουσαλῆμ ἐπουρανίῳ· καὶ πάλιν· Ἡδὲ ἀντὶ Ἱερου-
σαλήμ ἔλευθερα ἔστι. Ταύτην οὖν καὶ ὁ πατέρων
Προφήτης τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ σημαίνει λέγων· Κύριε,
ἐὰν τῇ πόλει σου τὴν εἰκόναν αὐτῶν ἔξουστερώσεις.
Εἰ μὲν γάρ ἡσαν, φησί, φυλάκαντες τὴν σὴν εἰκόναν,
εἰκόνας καὶ τῆς σῆς πόλεων κατηξίουντο· ἐπειδὴ δὲ
ἄνθρωπος ἐτιμῆ ὁν οὐ συνήκει, παρεστυεβλήθη
τοῖς κτήτορεις τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὀμοιώθη αὐτοῖς,
ἀναλόγως τε τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ ἑαυτὸν μετεμόρφωσεν
εἰς ἄγριον θηρόπον τε, γέγονε τε ἱππος θηλυμα-
νῆς, ή λύκος ἀρπακτικός, ή δρις καὶ γέννημα ἔχιδ-
νων, ή δλλο τι τούτοις παραπλήσιον· τούτου χάριν
ώστερ πιθεδόνον νόμισμα τὴν τοιαύτην εἰκόνα τῆς
ἑαυτοῦ πόλεως ἀπορέλπεται ὁ θεός, ἔξουσενον αὐτὴν,
οὐδὲ ἀξίαν κρίνων τὸν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ μονῶν.
Πολλαὶ γάρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ· δι' ὁ λέλεκται·
Κύριε, ὁτι τῇ πόλει σου τὴν εἰκόναν αὐτῶν ἔξουστε-
ρήσεις. Τούτο μὲν οὖν προφητικῶς ὁ Ἀσάρης πε-
ριέγραπτο, ἀσπερ ἐπιθειάσας, καὶ τὸ μέλλον πεφωτι-
σμένοις ψυχῆς ὅφθαλμοῖς τεθεαμένος. Τὴν δὲ αἰτίαν
δι' ἣν ἐφωτίσθη τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ συνιδέειν, παρί-
στησης λέγων ἔξῆς·

"Οτι ἔξεκαύθη ἡ καρδία μου, καὶ οἱ ρεφροὶ μου
ἥλικώθησαν. Ἐπειδὴ γάρ ἡλῶν ἔξηλωσα τῷ Κυρίῳ
κατὰ τὸν προφήτην Ἡλίαν, ἐξειλαχμηντες τοῖς λογισμοῖς
ὅρῶν ἀσεβεῖς εὐθυμουμένους· ἀλλὰ καὶ ἐπυρούμην τοὺς
νεφρούς καὶ τὰ βάθη τὰ χρύσια τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς· δι'
δ καὶ ἐλεγον, "Οτι ἔξηλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρή-
νηρ ἀμαρτωλῶν θεωρῶν· τούτου χάριν ἡξιώθην φω-
τισθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν πόλιν ἰδεῖν τοῦ
Θεοῦ, τούς τε ἀξίους αὐτῆς καὶ τοὺς μή. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, ἔξεκαύθη ἡ καρδία μου, δὲ Σύμμαχος, Συνε-
στέλλετο, φησίν, ἡ καρδία μου, καὶ ἐτέρος τῶν ρε-
φρῶν μου διαλεγόμην ἀττιλέτων. Εἴθ' ἔξῆς εἰρη-
ται· Καὶ ἔτρω ἔξουστηνερος, καὶ οὐκ ἔτρω· δ
δη σαρέστερον ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος εἰπών, "Ημην
δὲ ἀπεκτιστήμων καὶ μή εἰδώς· καὶ πάλιν· Κτηνώ-
δης ἔγενήθην παρὰ σοι· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Κτη-
νωδῶς διετέλεσα παρὰ σοι. Καὶ ἔτρω, φησίν, δια-
κατέτος μετὰ σου· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Καὶ συν-
τίμηρ σοι διακατέτος. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα οὐ
συνείην πρὶν φωτισθῆναι καὶ γνῶναι τὰ περὶ τῆς σῆς
πόλεως λελεγμένα, καὶ τὰ περὶ τῆς εἰκόνος τῶν ἀσε-
βῶν· καὶ εἰ δίκην ἀλόγου κτήνους διετέλεσα πρότε-
ρον ἀνοηταίνων, καὶ μή δυνάμενος ἐπιβαλεῖν τοῖς τῆς
σῆς προνοίας λόγοις· δῆμος οὐκ ἀπελιμπανόμην σου
τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἔξεπιπτον τῆς ἐπὶ σὲ ἐλπίδος, συνήμην
δὲ σοι διαπαντός· καὶ τοῦτ' ἐπραττον οὐκ ἐξ ἐμαυ-
τοῦ δυνάμεως, ἀλλὰ ἐκ τῆς σῆς χάριτος. Σὺ γάρ αὐτὸς
τῇ σαυτοῦ φιλανθρωπίᾳ, τῆς ἐμῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπι-
λαβόμενος, συνεῖχες καὶ διεκράτεις πρὸς τὸ μή δια-

A sanctuarium Dei; nunc vero quodnam sit hujusmodi
sanctuarium edocet his verbis, Domine, in civitate
tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Unde mer-
rito divus Apostolus, ut qui coelestem Dei civitatem
nosset, dicebat: Accessimus ad Sion montem, et ci-
vitatem Dei viventis Jerusalem cælestem¹; ac rur-
sum: Illa vero quae sursus est Jerusalem, libera est².
Hanc itaque civitatem Prophetæ qui jam loqui-
tur sic indicat: Domine, in civitate tua imaginem
ipsorum ad nihilum rediges. Nam si, inquit, imagi-
nem conservasset tuam, merito civitate quoque
tua donati essent: at quia homo cum in honore es-
set, non intellexit: comparatus est jumentis insi-
pientibus, et similis factus est illis³, atque modo
malitia sua congruenti sese in agrestis feræ mo-
rem transmutavit, factusque est equus emissarius,
aut lupus rapax, aut serpens et genimen viperarum,
sive quid iū simile; ideo talem imaginem
quasi adulterinum numisma ex civitate sua Deus
abjicit, ad nihilum redigit, neque dignam judicat
illis civitatis suæ mansionibus. Nam apud Patrem
mansiones multæ sunt. Quare dictum est: Domine,
in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum redi-
ges. Hoc itaque propheticæ Asaph quasi afflatus Nu-
mine, ac illuminatis mentis oculis futura contem-
platus, locutus est. Causam vero cur illuminatus
sit ad civitatem Dei consciendam mox aperit di-
cens:

VERS. 21-24. Quia inflamatum est cor meum,
et renes mei commutati sunt. Quia enim zelo zelari
Domino, secundum Eliam prophetam⁴, cogitatio-
nibusque detrahebar cum cernerem impios prospere
agere; imo eliam renes mei necnon profunda oc-
cultaque animæ meæ urebantur; ideo dicebam,
Quia zelari super iniquos, pacem peccatorum videns.
Quare concessum mihi fuit ut illuminarer a Spi-
ritu et viderem civitatem Dei, necnon eos qui illa
sive digni, sive indigni sunt. Pro illo autem, In-
flamatum est cor meum, Symmachus, Contrahe-
batur, inquit, cor meum, et intra renes meos ratio-
cinabar contradicens. Deinde dicitur: Et ego ad ni-
hilum redactus sum, et nescivi; quod clarius inter-
pretatus Symmachus est dicens, Eram inscius et
non cognoscens. Rursum: Ut jumentum factus sum
apud te; sive secundum Symmachum, Jumenti in-
star versatus sum apud te. Et ego, inquit, semper
tecum; secundum Symmachum autem, Et una tecum
eram semper. Etsi enim non intelligebam priusquam
illuminarer ac ea cognoscerem quæ de civitate tua,
necnon ea quæ de imagine impiorum dicta sunt; ac
etiamsi insular bruti jumenti prius degarem, insipiens
nec providentiaz tuæ rationem attingere valens; atta-
men abs te, Deus, non deserebar, neque abs spe mea
in te reposita excidebam, tibiique semper aderam: et
hoc agebam non mea virtute, sed gratia tua. Tu
namque humanitate tua, arrepta manu dextera mea,
me delinebas astringebasque, ut ne effunderentur

¹ Hebr. xii, 22. ² Galat. iv, 26. ³ Psal. xlvi, 21. ⁴ II Reg. xix, 40.

vestigia mea, neque pedes moverentur a mea apud te statione. Quapropter dico : *Tenuisti manum dexteram meam.* Bonam quippe dexteram habui, pro validam et paternam, dextera omnia et tibi placita peragentem : quare arrepta illa, in voluntate tua deduxisti me ; sive secundum Symmachum, consilio tuo duxisti me, a mortali me vita traducens, et ad tranquillum tutumque requie luæ portum deducens ; ita ut si dexteram meam non tenuisses, jam olim quasi a torrente abruptus, pedibusque subversus, in extremam perniciem delapsus esses. Nunc vero tu ipse tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me : ac deum post memoratas tentationes et tempestates animam perturbantes meam, sine periculo per vitæ fluctus deductum cum gloria suscepisti me, nihil in toto casibus mali perpersum. Secundum Symmachum autem, *Postremo, ait, honor me exceptit.*

Vers. 25-28. *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Tuus, inquit, erga homines amor, misericordia item et gratia tua, omnium mihi bonorum causa fuit. Tua quippe bonitate usus, tenuisti manum dexteram meam, et servasti me, ita ut nec pedes mei moverentur, nec gressus mei effunderentur. Sed etiam cum gloria suscepisti me : quoniam hoc tibi utpote bono Deo inest ; mihi enim nihil in cœlo est ; neque ut debita mihi haec accesserunt : nullus sane mihi in cœlo est, nisi tu solus. Quare nihil in terra volui abs te obtainere, neque optavi mortales fluxasque res consequi. Jure autem nihil a te volui in terra, quia coelestes mansiones peroptarem, et bona illa consequi expeterem. Ideo tabescet, vitamque macerabam, cor affligebam, quia te Deum in spei meæ portionem posueram. Quamobrem dico : Defecit caro mea et cor meum ; Deus cordis mei et pars mea Deus in alternum. Quia ecce qui elongant se a te, peribunt : perdisti omnes qui fornicantur abs te. Mihi autem adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam ; ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Superius quidem dicebam : Et ego semper tecum ; sive secundum Symmachum, Et ego una tecum eram semper ; nimirum fide, voluntate et dilectione erga te mea : nunc autem causam aperte profero quare una tecum semper fuerim, teque portionem meam posuerim. Sciebam enim, ac plane persuasum mihi erat, quoniam Qui elongant se a te, peribunt : quare non me abs te amovi, etiamsi aconomia tuæ rationem ignorarem, sed una tecum eram semper. Sese porro a Deo amovent quotquot peccatis et atheis impiusque cogitationibus se Deo alienos constituant : qui quanto longius ab eo discedunt, tanto perniciei propinquius accedunt ; ut vice versa, Deo conjuncti, cum vita copulantur, et a pernicie se amovent. Finis porro eorum qui a Deo dis-*

A χεῖσθαι μου τὰ διαθήματα, μηδὲ τους πόδες μου αὐλένεσθαι τῆς παρὰ σοὶ στάσεως. Διὸ φημι. Ἐκρηγη σταὶ τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου. Εἶχον γάρ καλὴν δεξιὰν, ἐφρωμένην καὶ πατρικὴν (1), τὰ δεξιὰ πάντα καὶ τὰ σοὶ ἀρεστὰ πράττουσαν δι' ὅτι πιλαβόμενος αὐτῆς, τῇ βούλῃ σου ὠδήγησάς με· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, τῇ συγιενολίᾳ σου ὠδήγησάς με, τὸν θητὸν διαπορθμεύων βίον, καὶ εἰς εἴδισιν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς παρὰ σοὶ ἀναπαύσεως χειραγωγῶν με· ὡς, εἴ γε μὴ τῆς δεξιᾶς τῆς ἐμῆς κεχρατήκεις, πάλαι δὲ, ὑπερ ὑπὸ χειμάρρου κατασύροντος περιτραπές τοὺς τῆς ψυχῆς πόδας, πτώματι περιέπιπτον ἔχαισιψ. Νῦν δὲ σὺ αὐτὸς ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐτῇ βούλῃ σου ὠδήγησάς με. Καὶ τέλος μετὰ τοὺς δηλωθέντας πειρασμοὺς καὶ τοὺς χειμῶνας τοὺς ἀναθορυσθέαντάς μου τὴν ψυχὴν, διαγαγών με ἀκινδύνως τὰ τοῦ βίου βεύματα, μετὰ δόξης προπελάθου με, μηδὲν πεπονθέτα ὑπὸ τῶν τοσούτων. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, "Υπερορ, φησι, τιμὴ διεδέκατο με.

B Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐτῷ οὐρανῷ, καὶ παρὰ σοῦ τῇ ήθελησα ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡ σὴ φιλανθρωπία φησι, καὶ τὸ σὸν ἔλεος καὶ ἡ χάρις πάντων μοὶ τῶν ἀγαθῶν γέγονεν αἰτίᾳ. Τῇ γάρ σαυτοῦ χρησάμενος ἀγαθωσύνη, ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ διέσωσάς με, ὥστε μὴ σαλευθῆναι τοὺς πόδας, μηδὲ διαχυθῆναι μου τὰ διαθήματα. Ἀλλὰ καὶ μετὰ δόξης προσελάθου με· ἐπειδήπερ σοὶ τούτῳ ὡς ἀγαθῷ θεῷ πάρεστιν· ἐμῷ γάρ οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ κατὰ δρεπάλην μοι ταῦτα γέγονεν· ἀλλ' οὐδὲ ἔστι μοι τις ἄλλος ἐν τῷ οὐρανῷ ἢ σὺ μόνος. Δι' οὐδὲν ἐπὶ τῆς γῆς ήθελησα παρὰ σοῦ κτησαθεῖ, οὐδὲ ηὔξαμην τυχεῖν θυητῶν καὶ ἐπικήρων πραγμάτων. Εἰκότως δὲ οὐδὲν παρὰ σοῦ ήθελησα ἐπὶ τῆς γῆς· τὰς γάρ ἐν οὐρανῷ ἐπόθουν διατριβές, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀγαθῶν τυχεῖν ηὔχορμην. Δι' δὲ κατέτηκον τὸν ἐμαυτοῦ βίον, καὶ τὴν ἐπὶ γῆς ζωὴν κατέτρυχον, τὴν παρδίαν μου κατεπόνουν, σὲ μόνον τὸν θεὸν τῆς ἐμαυτοῦ ἐλπίδος μερίδα τιθέμενος. "Οθεν φημι! Ἐξέλπετε η σάρξ μου καὶ η παρδία μου· δὲ θεὸς τῆς παρδίας μου, καὶ η μερίδα μου δὲ θεὸς εἰς τὸν αἰώνα. "Οτι ίδον οἱ μακρύροτες ἐσαυτοὺς ἀπὸ απολοῦνται· ἐξαλόθρευσας πάρτα τὸν παρεύοντα ἀπὸ σοῦ. Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλάσθαι τῷ θεῷ ἀπόθετος, τίθεσθαι ἐτῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μονί, τοῦ ἐξαγγεῖλαι πάσας τὰς αἰρέσεις σου ἐτῷ ταῖς πύλαις τῆς θυταρός Σιώρ. Ἀνωτέρω μὲν Ελεγον, Καὶ ἦγὼ διαπατέδης μετὰ σοῦ· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ συνήμηροι σοὶ διαπατέδης· τῇ πίστει δηλαδή καὶ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ πρόσῃ σὲ ἀγάπη· νυνὶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν καθίστημι φανεράν, δι' ἣν συνήμηροι διαπαντός, καὶ σὲ μερίδα ἐτιθέμην ἐμαυτοῦ. Ἡδειν γάρ, καὶ ἀκριβῶς ἐπεισιμη, διτι. Οἱ μακρύροτες ἐσαυτοὺς ἀπὸ σοῦ απολοῦνται· δι' δὲ οὐδὲν ἐμάκρυνον ἐμαυτὸν, καὶ περ ἀγνῶν τοὺς τῆς σῆς διαικήσεως, ἀλλὰ συνήμηροι σοὶ διαπαντός, Μακρύνουσι δὲ ἐσαυτοὺς οἱ ταῖς αὐτῶν ἀμαρτίαις καὶ τοῖς ἀθέοις καὶ

(1) Ms. πρατηκήν

ἀσεβέσι λογισμοῖς ἀλλοτρίους ἔαυτοὺς καθιστῶντες Α ὁτινες δισφ πορθωτάτω αὐτοῦ γίγνονται, τοσύτῳ τῇ ἀπωλείᾳ πλησιάζουσιν· ὡς ἐμπαλιν, συν-
απόδημοι τῷ Θεῷ, τῇ μὲν ζωῇ συνάπτονται, τῆς δὲ
ἀπωλείας μαχρύνονται. Τέλος δὲ τῶν ἔαυτοὺς μαχρύ-
νόντων διεθρος τυγχάνει, διε δὴ ἐκποργευσάντων ἀπὸ
τοῦ Θεοῦ. 'Ο μὲν οὖν Θεὸς οὐδένα μαχρύνει ἔαυτοῦ,
οὐδὲ ἀπωθεῖται· ἀλλ' ἔκαστος ἔαυτὸν ἀπαλλοτριοῦ τοῦ
Θεοῦ, ἐκποργεύων καὶ τὴν ἔαυτοῦ ψυχὴν ἔκδοτον πα-
ραδίδοντος τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐναντίοις. Οἱ δὲ μαχρύνοντες
ἔαυτοὺς ἔξ οἰκείας προσαρέσεως ἐπιστῶνται καὶ ἔαυ-
τῶν τὴν ἀπώλειαν. Τούτους δὲ τῇ ἀπωλείᾳ οἰκειωθέν-
τας δὲ Θεὸς αὐτὸς τὸ ἔξης διατίθησι. Τὶ δὲ ἦν τοῦτο;
Ἐξωλιθρευσας, φησι, πάντα τὸν πορεύοντα ἀπὸ
σοῦ. Πορεύει δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δὲ μετὰ τὸ πλησιάσαι
αὐτῷ μαχρύνας ἔαυτόν. Αὐτὸς μὲν γάρ καὶ νυμφεύ-
εσθαι οὐκ ἀπαξιοῦθεν πονηρόν ψυχήν, καὶ τὰ οἰκεῖα
στέρματα ἐν αὐτῇ καταβάλλεσθαι· ἡ δὲ μαχρύνοντα
ἔαυτὴν καὶ ἔτεροις παρέχουσα τοῖς καταπορνεύειν αὐ-
τὴν ἐθέλουσι, πνεύματι πονηροῖς καὶ δαίμονιν ἀκα-
θάρτοις, ἡ λογισμοῖς ἀθέσις καὶ ἀσεβέσιν, ἡ πράξεις
μιαραῖς καὶ ἀκαθάρτοις, εἰκότως ὀλέθρῳ παραδίδοται.
Διὸ λέλεκται· Ἐξωλιθρευσας πάντα τὸν πορεύον-
τα ἀπὸ σοῦ. Ἀλλὰ γάρ ταῦτα εἰδὼς ἐγώ, καὶ ἀκρι-
δῶς πεπεισμένος περὶ τῆς σῆς δικαίας κρίσεως, τὴν
ἐναντίαν εἰλόμην τοῖς ἀσεβέσι, καίτερο μὴ νοῶν τὰ σὰ
μυστήρια· ἀλλὰ καὶ κτηγνώδης γεννόμενος παρὰ σον,
δῆμας συνήμην σοι διαπαντός. Οὐδὲν γάρ ἐμοὶ κάλλιον
ἐφάνετο τοῦ προσκολλᾶσθαι σοι τῷ ἐμῷ Θεῷ, καὶ ταῦ-
τα αἰρεῖσθαι ἄπειροις αὐτὸς ὄντος καὶ ἐνετέλω. Οὐτών
γάρ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐστι. Διά-
τερον ἐμοὶ οὐδέν κάλλιον οὐδὲ κρείττον κατεφαίνετο τοῦ
προσκολλᾶσθαι σοι. Διό φημι, διτι· Ἐμοὶ τὸ προσκολ-
λᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστιν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς
εἰ μὴ εἰς δὲ Θεός, πόθεν δὲ γένοιτο ἔτέρῳ τις ἀγαθὸν
ἢ ἐκ τοῦ προσκολλᾶσθαι αὐτῷ; Καὶ ἡδη μὲν ἀπῆλαυον
παντὸς ἀγαθοῦ, κολλώμενος καὶ συναπτόμενος τῷ
Θεῷ· ὥστε λέγειν· Ἐκολλήθη ἐπίσω σου ἡ ψυχή
μου. Καὶ εἰς τὸν μέλλοντα δὲ χρόνον ἀγαθὸς ὑπέ-
γραψον ἐλπίδας ἐμαυτῷ. Ἔτερόν τε τοῦτο ἀγαθόν μοι
ἡν, τὸ τιθεσθαι ἐν Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου. Τέλος
γάρ μοι τῆς πάσης ἐλπίδος ἡν τὸ ἐξαγγεῖλαι πάσας
τὰς αἰρέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
Σιών. Καταξιωθεὶς γάρ τῆς εἰς τὴν πόλιν σου εἰσό-
δου, περὶ ἣς ἀνωτέρω ἐλέγετο· Κύριε, ἐν τῇ πόλει
σου τὴν εἰκότα αὐτῶν ἐδουθεράσθις, καὶ ταῖς πύλαις ταῖς ἐπουρανίοις ἐπιβάς, ἀνακηρύξω τοῖς πᾶσι
τὰς εἰς ἐμέ σου εὐεργεσίας. Ἐνθα γεννόμενος καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν σου τεύζομαι, δις ἐψθαλμός οὐκ εἰδε,
καὶ οὐδὲ οὐκ ἡκουσε, καὶ ἐπὶ καρδιαν ἀρθρώπου οὐκ ἀρέσω. Τοιαῦτα γάρ ητοιμαστερ δὲ Θεός τοῖς ἀγαθῶ-
σιν αὐτῶν.

Μή κείμενον δὲ ἐν τῷ Ἐβραϊῷ, μηδὲ παρὰ τοῖς
λοιποῖς ἐρμηνευταῖς τὸ ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
Σιών, παρὰ μόνοις δὲ τοῖς Ἐβδομήκοντα φερόμενον,
ἀνδελισται, διὰ τὸ καὶ περιττὸν εἶναι. Τὸ γάρ πάντων
ἀγαθῶν τέλος ἐπ' αὐτὴν ἡγεῖ τὴν ἐπουράνιον Σιών,
ἥτις ἡν τῇ ἀποδεδομένῃ τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανοῖς πάλις,
Οὐγατρὸς Σιών νοούμενης τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίας,
ὧς διὰ πολλῶν ἀποδεῖξαι βρέδιον.

cedunt, est interitus, utpote qui a Deo ceu fornicati fuerint. Deus namque neminem amoet, neque abs se repellit; sed quisque sese alienum a Deo facit, dum ceu fornicatur, animamque suam dedicat inimicis Dei tradit. Qui vero proprio delectu sese amoent, exitum sibi attrahunt. Iis vero qui sese pernicie dediderunt, Deus quod superest adiicit. Quid illud est? Perdidisti, inquit, omnes qui fornicantur abs te. Fornicatur a Deo, qui postquam ad eum proprius accesserat, ab ipso procul recedit. Ipse namque humanam animam desponsare, et propria semina in illam jacere non dedignatur; illa vero recedens ab eo, seseque aliis admovens qui fornicari cum ea cupiunt, malignis scilicet spiritibus, et impuris dæmonibus, aut impiis cogitationibus, sive fœdis inpurisque facinoribus, jure perniciem traditur. Quare dictum est: Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Verum ego hæc probe sciens, ac plane de justo iudicio tuo persuasus, adversam impiis elegi viam, etiam si mysteria tua non intellige-reim; sed et quamvis ut jumentum factus essem apud te, attamen una tecum eram semper. Nihil enim pulchrius mihi videbatur esse, quam tibi Deo meo adhærere, illaque diligere quæ tu jussisti ac præcepisti. Ita enim qui adhæret Domino unus spiritus est⁸. Ideo nihil mihi pulchrius, nihil melius videbatur, quam adhærere tibi. Quapropter dico, Mihi adhærere Deo bonum est. Nam si nemo bonus nisi unus Deus, undenam alii cuiquam boni aliquid advenerit, nisi ex eo quod Deo adhæreat? Et jam quidem omni fruebar bono, adhærens et conjunctus Deo; ita ut dicarem: Adhæsit anima mea post te⁹. Itemque ad futurum sæculum bonam mihi spem aseripsi. Et sane aliud quoque milii bonum aderat, scilicet, ponere in Domino spem meam. Nam finis omnis spei mihi erat, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiae Sion. Siquidem ingressu in civitatem tuam dignatus, de qua superius dicebatur: Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihil rediges; cum etiam ad cœlestes portas concenderim, tua erga me beneficia omnibus prædicabo. Ubi constitutus promissa consequar tua, quæ osculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt¹⁰. Talia quippe Deus præparavit dili-
gentibus se.

Cum autem illud, in portis filiae Sion, neque in Hebraico, neque apud reliquos interpres jaceat, sed apud solos Septuaginta Interpretes feratur, obelo notatur, quia superfluum est. Bonus quippe omnium finis ad ipsam Sion cœlestem ducit, quæ est illa iam tradita civitas Dei in cœlis. Nam filia Sion Ecclesia nostra esse intelligitur, ut pluribus facile est comprobare.

⁸ 1 Cor. vi, 17. ⁹ Psal. LXXII, 9. ¹⁰ 1 Cor. II, 9.

1. INTELLECTUS ASAPH. LXXIII.

A

ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ἈΣΑΦ. ΟΓ'.

*Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuae? Ad dictorum intelligentiam nos excitat et invitat spiritus propheticus. Qui neque psalmum de more, neque canticum, neque hymnum, neque quid simile in titulo indicavit, quia tristia enuntiantur. Ubi videatur supplicatio contineri, de qua divinus Apostolus præcepta dabit, dicens oportere nos omnes emittere obsecrationes, preces, supplicationes, gratiarum actiones¹¹. Hic itaque sermo Deum alloquitur, atque futura ut jam præterita prophetice enarrat, postremam item Jerosolymorum obsidionem, quæ post salutarem Adventum a Romanis facta est, significat. Et hæc cum nondum constitutus locus esset, prænuntiat. Etenim Asaph, qui hæc vaticinatur, æqualis Davidi erat; Salomon vero post Davidis mortem, templum extruxit. Cum autem duas loci vastationes prævidisset, priorem scilicet a Babylonii, et secundam a Romanis factam; priorem quidem in LXXIX psalmo, et in LXXXII significat; posteriorem vero in præsenti prophetia, quam sic orditur: *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuae?* Postremum namque et integrum illorum excidium non alio tempore sicut, quam cum Servator et Dominus noster sententiam contra illos tulit dicens: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*¹². Ac consequenter sacer Apostolus post rerum exitum dixit de illis scribens: *Pervenit ad eos ira in finem*¹³. Ilic vero propheta minutatim ea, quæ huic loco Romanæ obsidionis tempore contigerunt, declarat his verbis: *Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, videlicet Jerosolymæ; in securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum; in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.* Quod si quis dixerit hæc etiam tempore Babyloniorum gesta esse, advertas velim quæ sequuntur, *Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius.* Nam signa hæc erant Deum inspicere et curare Judaicam gentem, cum ipsis prophetas daret: siquidem etiam cum male se gererent, prophetas ipsis ceu medicos et servatores constituebat. Sic in prima obsidione magnum Dei prophetam Jeremiam habuerunt, et Baruch; quin etiam mulier quædam nomine Olda eodem tempore prophetavit. In ipsa quoque Babyloniorum regione aderant ipsis Ezechiel et Daniel, præclari ac conspici prophetæ. Postque redditum ex captivitate, temporibus Cyri et Darii, Zacharias et Aggæus prophetæ noti erant. Quomodo igitur illis temporibus aptari possit hæc prophetia, *Signa nostra non vidimus, et jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?* Verum hæc siue sortita sunt post Salvatoris adventum, et postquam memoratas voces ipse protulerat: non diu enim postea irrumpentes Romaini locum deleverunt. Quod etiam*

*Iratl, δ Θεδς, ἀπώσω εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόσβατα νομῆς σου; Διεγέρει μὲν ἡμᾶς καὶ παρορμᾷ ἐπὶ τὴν τῶν λεγομένων σύνεσιν τὸ πνεῦμα τὸ προφητικόν. Οὗτε δὲ φαλμὸν ἐπιγράψει συνίωσι, οὗτε φόδην, οὗτε ὅμινον, οὐδὲ τὰ τῶν παραπλήσιών, διὰ τὸ σκυθρωπὸν τῶν ἀπαγγελομένων. Ἐν οἷς δοκεῖ ἐντεῦξις περιέχεσθαι, περὶ ἣς ὁ θεῖος Ἀπόστολος διεκελεύετο, δεῖν λέγων πάντας ἡμᾶς ποιεῖσθαι δέησεις, προσευχάς, ἐντεῦξις, εὐχαριστίας. Ἐντυχάνει γοῦν ὁ λόγος τῷ Θεῷ, προφητικῶς τὰ μέλonta ὡς παρῳγχηστὰ διεξιῶν, καὶ τὴν ἐσχάτην σημαίνων πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ὑπὸ Ρωμαίων γενομένην μετὰ τὴν σωτήριον Παρουσίαν. Καὶ ταῦτα μηδὲ συστάντος πα τοῦ τόπου προσαφωνεῖ. Οἱ μὲν γὰρ **B** Ἀσάφ, δι' οὐ ταῦτα προεφητεύετο, σύγχρονος γέγονε τῷ Δαυΐδ. Σολομὼν δὲ μετὰ τὴν τοῦ Δαυΐδ τελευτὴν οἰκοδομεῖ τὸν νεών. Δύο δὲ πορθήσεις προθεωρήσας τοῦ τόπου, τὴν τε προτέραν τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γενομένην, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ὑπὸ Ρωμαίων τὴν μὲν πρώτην διὰ τοῦ οὐθὸν φαλμοῦ σημαίνει καὶ διὰ τοῦ πενθή, τὴν δὲ ὑστάτην διὰ τῆς μετὰ χείρας προφητείας. ἡς ἀπάρχεται λέγων. *Iratl, δ Θεδς, ἀπώσω εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόσβατα νομῆς σου;* Τέλος γὰρ αὐτοῖς παντελοῦς ἀποπτώσεως οὐδὲ διλοτε γέγονεν, ἢ στε ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν τὴν κατ' αὐτῶν ἐξηγήσατο ἀπόφασιν εἰπών. Ὕδον ἀφίεται ὑμῶν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Οἵς ἀκολούθως καὶ ὁ ἵερος Ἀπόστολος μετὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἐκβασιν γράψων περὶ αὐτῶν ἔλεγεν. *Ἐφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὄργη εἰς τέλος.* Καὶ κατὰ μέρος δὲ τὰ ἔξις συμβάντα τῷ τόπῳ ἐπὶ τῆς τῶν Ρωμαίων πολιορκίας παρίστησιν δὲ παρὸν προφήτης, ἐν οἷς φησιν. *Ὡς ἐν δρυμῷ ἔντειραι ἀξιταις ἐκούσατο τὰς θύρας αὐτῆς, δῆλον δὲ τι τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ τὸ αὐτὸν, ἐν τελευτῇ καὶ λαξευτηρίῳ κατέρρεισαν αὐτήν.* *Ἐπεπύρισαν* ἐπι πυρὶ τὸ ἀγιαστηρίον του, εἰς τὴν τὴν ἔβεβηλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὀνόματός του. Εἰ δὲ λέγοι τις ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Βαβυλωνίων γεγονέναι, προσεκτέον τοὺς ἔξις δι' ὧν εἴρηται. *Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν, οὐκ ἔστιν ἔτι προφητης, καὶ ημᾶς οὐ γνώσται ἔτι.* Σημεῖα γάρ ἡν τοῦ τὸν θεὸν ἐφορᾶν καὶ ἐπισκοπεῖν τὸ Ἰουδαϊκόν θύνος τὸ παρέχειν αὐτοῖς προφήτας· ἐπει ταῦτα κακῶς ἐπρατεύον, ὕστερονς καὶ σωτῆρας αὐτοῖς τοὺς προφήτας ἐφίση. Οὕτω γοῦν ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ προφήτην Ἱερεμίαν εἶχον, καὶ τὸν Βαρούχ· ἀλλὰ καὶ γυνὴ τις Ὁλδᾶ τούνομα κατὰ τοὺς αὐτοῖς ἐπροφήτευε χρόνους· ἐν αὐτῇ τε τῇ Βαβυλωνίων χώρᾳ συνῆν αὐτοῖς Ἐζεκιήλ καὶ Δανιήλ ἐπίσημοι καὶ διασενεῖς προφήται· καὶ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐπάνοδον κατὰ τοὺς Κύρους καὶ Δαρείου χρόνους, Ζαχαρίας καὶ Ἀγγαῖος προφῆται ἐγκωρίζοντο. Πῶς οὖν οἰόν τε ἦν ἐφαρμόζειν τοῖς τότε χρόνοις τὴν παρούσαν προφητείαν φάσκουσαν· *Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν, καὶ εἰς ἔστιν ἔτι προφητης, καὶ ημᾶς οὐ γνώσται ἔτι;* Άλλὰ γάρ ταῦτα τέλους ἐτύγχανε μετὰ τὴν σωτήριον*

¹¹ 1 Tim. ii, 4. ¹² Luc. xiii, 35. ¹³ 1 Thess. ii, 16.

Παρουσίαν καὶ τὰς προλεχθεῖσας αὐτοῦ φωνάς, μεθ' οὓς οὐκ εἰς μακρὸν ἐπιστάντες Ὦρωμαί τὸν τόπον ἡφάντισαν. "Ο δὴ καὶ αὐτὸς ἐδήλου θεοπίζων τὸ μέλλον δὲ Σωτὴρ διὰ παραβολῆς τῆς οὐτως ἔχούσης· Ὀμοώθη η̄ βασιλεῖα τῷρ ὀνταρῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, δοτις ἐποίησε γάμους τῷρ νικῷ αὐτοῦ· καὶ ἀπέστειλε τὸν ἁντοῦ δούλους καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τὸν γάμον· οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. Πάλιν ἀπέστειλεν ἑτέρους· οἱ δὲ, πρὸς τὸ μὴ θελῆσαι ἀπωτῆσαι, ἦτι καὶ διαλαβόντες τοὺς δούλους ὑβρισαν καὶ ἀπέκτειναν. Οἵς ἐπιλέγει· Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀκούσας, ὡργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀκάλεσε τοὺς φορεῖς ἔκστρους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐπέρρησε. Ταῦτα δὲ Σωτὴρ ἐν αὐτῷ τῷτιρ ἔτι τότε συνεστῶτι ἀναγέραπται εἰρηκώς· καὶ ἐπληροῦτο οὐκ εἰς μακρὸν, Οὐεσπασιανὸν καὶ Τίτου πολιορκησάντων τὸν τόπον· καθ' οὓς προφητῶν οὐδὲλες γεγονός ἴστορεῖται γενέσθαι κατὰ τούτους. Τοιγαροῦν πολιορκίαν δὲ μετὰ χειρας παρίστησας λόγος· διό φησιν ἀρχόμενος· Ἐτατι, δ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος; Ἐτεῖ δὲ ἐκ τούτων τὴν ἀρετὴν ἀποθαυμάσαι τῆς θεοτεύστου Γραφῆς, ὡς τὰ μακροὶς ὑστερὸν πραχθέντα χρόνοις προγνώσει θείᾳ προειλήφε. Τὸ δὲ, Ἐτατι, δ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, εἰρηται, καὶ πειδὴ πολλάκις ἀπεβείσαις καὶ πλημμελεῖσαις τὸ Ίουδαίων ἔθνος ὑποτίποτον παρεδίδοτο τοῖς περιοίκοις ἀλλοφύλοις ἔθνεσι· καὶ ποτὲ μὲν αὐτοὺς Μωαδίταις ἔχειροντο, ποτὲ δὲ Ἀγυμνήταις, καὶ δλλοτε δὲ Μαδιηναῖοι. Εἴτ' ἐπιστρέφων αὐτοὺς ἀνελάμβανεν δὲ Θεός· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν παρανομοῦντας παρεδίδου πολεμίοις ἑτέροις, καὶ αὖθις ἀνεκτάτο· οὐδέποτε δὲ αὐτοὺς ἀπωθεῖτο εἰς τέλος, πρὸς βραχὺν δὲ τινα καιρὸν ἐπιστρέψων ἐνήγεν εἰς σωτηρίαν. Μετὰ δὲ τὸ κατὰ τὸν Σωτῆρος τολμηθὲν αὐτοῖς δύος ἐψθασεν εἰς αὐτοὺς η̄ ὅργη εἰς τέλος, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν Γραφὴν, ὡς ἔξ ἔκεινον καὶ εἰς δεῦρο μηχέτ' ἐπάραι κεφαλήν αὐτούς. "Ο δὴ σημανούσα ἡ προφητεία φησιν· Ἐτατι, δ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος; Σεσωπημένως δὲ δ λόγος διὰ τῆς ἐρωτησεως ἥντιστο τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν πρᾶξιν, μεθ' ἣν καὶ εἰς τέλος ἀπεβλήθησαν. Τοῦτο δὲ καὶ δ Σωτῆρ αὐτοῖς παρίστη λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, διὰ τρόπον δροις ἐπισυνάγειν τὰ νεοστατα τὸν ὄλκον ἔρημος. Τὸ γάρ, Ποσάκις ἡθέλησα, δηλοῖ τὴν μακρῷ χρόνῳ ἐνδοθεῖσαν αὐτοῖς μακροθυμίαν· τὸ δὲ, καὶ οὐκ ἡθελήσατε, παραστατικὸν ἄν γένοιτο τῆς ὑστάτης αὐτῶν ἀποβολῆς, διότε καὶ ὡργίσθη δ θυμὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πάλαι· γενόμενα πρόσθατα νομῆς αὐτοῦ. Ἐξῆς δὲ δ λόγος ἱκετηρίαν προσάγει λέγων· Μηκήσθητι τῆς συναγωγῆς σου, ἡς ἐκτήσως ἀπ' ἀρχῆς. Σφόδρα δὲ καταλλήλως συναγωγῆς ἐμνημόνευσε, καὶ πρώτον κτῆμα τοῦ θεοῦ φησιν αὐτὴν γεγονέναι· ἀτε εἰδὼς καὶ τὴν μῆτραν ἀρχῆς, ἀλλ' ὑστερὸν μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν ἔκειται, νης ἔξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν ὑποστάσιαν Ἐκκλησίαν. "Ης καὶ ἐν ἑτέροις μνημονεύει λέγων· Ἐρ μέσω Ἐκκλησίας ὑμησίω σε· καὶ πάλιν· Ἐνηγγειλούσαηρ

A ipse Servator futura vaticinans significavit per parabolam istam: *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo: et misit servos suos ut vocarent invitatos ad nuptias: illi vero noluerunt venire. Iterum misit alios: illi vero præterquam quod noluerunt venire, etiam captos servos contumeliis affecerunt, et occiderunt*¹⁴. Quibus subdit: *Rex autem, audiens, iratus est, et, missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem eorum succedit*¹⁵. Hæc Salvatorem in ipso templo adhuc consistente dixisse scribitur: quæ non diu postea impleta sunt, Vespasiano et Tito locum ob-sidentibus: quorum tempore nullus propheta apud illos fuisse narratur. Obsidionem itaque praesens psalmus significat: quare in principio dicit: *U-tquid, Deus, repulisti in finem?* Hinc vero mirari subit divinitus inspiratae Scripturæ virtutem, quæ diuturnis postea temporibus gesta divina præscientia antevertit. Illud autem, *Utquid, Deus, repulisti in finem?* dictum est, quia Judaica gens in impietas et in scelera decidens, sinitimis alienigenis gentibus tradi solebat; et modo quidem Moabitæ subigebant illam, modo Ammonitæ, modo Madianitæ. Deinde autem ad frugem revocans Deus, ipsis patrocinabatur; subinde vero prævaricantes aliis inimicis tradebat, ac rursus in pristinum statum restituebat: et nunquam in finem usque abjiciebat illos, sed brevi post tempore in salutem revocabat. At post patratum ab eis contra Servatorem exescrandum facinus, pervenit ad eos ira in finem¹⁶, secundum apostolicam Scripturam; ita ut post illam calamitatem non hactenus caput extulerint. Quæ significans prophetia dicit: *Utquid, Deus, repulisti in finem?* Per interrogationem vero admissum in Servatorem nostrum facinus subindicatur, quo peractio in finem abjecti sunt. Id sane ipse quoque Servator declarat dicens: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce relinquet vos domus vestra deserta*¹⁷. Illud enim, *Quoties volui,* indicat tolerantium illam diuturno tempore ipsis exhibitam; illud vero, *et noluitis*, postremam illorum abjectionem significat, quando iratus est furor ejus super illas quæ olim erant oves pascuae ejus. Deinde vero supplicatio emittitur bis verbis:— D VERS. 2. *Memor esto Synagogæ tuæ, quam possedisti ab initio.* Admodum congruenter Synagogam commemorat aitque illam primam Dei possessionem fuisse; utpote qui nosset Ecclesiam, ex omnibus gentibus constitutam, quæ non ab initio, sed post Synagogæ ruinam exstitit. Cujus Ecclesiæ alias meminit dicens: *In medio Ecclesiæ laudabo te*¹⁸; et rurus: *Annuntiavi justitiam in Ecclesia magna*¹⁹; ac iterum: *Apud te laus mea in Ecclesia magna*²⁰. Verum non talis illa olim Synagoga erat: illa quippe ideo sic vocabatur quod uno in loco congregaretur; bæc vero præcellentiam electionis sua decla-

¹⁴ Matth. xxii, 26. ¹⁵ ibid. 7. ¹⁶ I Thess. II, 16. ¹⁷ Matth. xxiii, 37, 38. ¹⁸ Psal. xxi, 23.

¹⁹ Psal. xxxix, 40. ²⁰ Psal. xxi, 26.

rans, Ecclesia dicitur. Quod si quis causam re- A quirat cur synagoga, quam ipse possederat ab ini-
tio, repulsa fuerit, ipse Christus Dei per aliam pro-
phetiam id edocebit dicens : Circumdederunt me
canes multi, Synagoga malignantium obredit me.
Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraver-
runt omnia ossa mea. Diviserunt sibi vestimenta
mea, et super vestem meam miserunt sortem²¹. Hæc
causa fuit cur prior illa Synagoga repelleretur.
Deinde vero subdit : Redemisti virgam hæreditatis
tuæ. Id placantis more dictum : Tu enim, ait, hanc
Synagogam redemisti, ac dignam habuisti quæ por-
tio et virga hæreditatis tuæ vocaretur ; nam quando
dividebat Altissimus gentes, portio Domini facta est
Jacob populus ejus, suniculus hæreditatis ejus
Israel²². Hujus itaque hæreditatis tuæ memor
esto. Pro illo autem, virgam hæreditatis tuæ,
Aquila, sceptrum hæreditatis, interpretatus est ;
Symmachus vero, sceptrum sortis tuæ. Quo quidem
docetur, homines prorsus omnes Dei esse ; popu-
lum autem ipsi segregatum, quasi sceptrum ejus
regium fuisse.

B rōmias, δ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν. δ δὲ Σύμμαχος, σκῆπτρον κληρονομίας του· πάντας μὲν ἀνθρώπους εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἀφωρισμένον αὐτοῦ λαὸν ὥσπερ βασιλικὸν αὐτοῦ σκῆπτρον

γεγονέναι.

VERS. 2, 3-7. Montem Sion hunc, in quo habitasti. Leva manus tuas in superbias in finem : quanta ma-
lignantus est inimicus in sancto ! Quæ esset virga, sive sceptrum secundum reliquos interpretes, his declarat, Montem Sion hunc, in quo habitasti. Nam regius mons erat, et sceptrum regni, in quo con-
structum fuerat templum et domus habitationis Dei. Quare metropolis fidelis Sion vocabatur, et ci-
vitas Dei Jerusalem; celestis illius imaginem fe-
rens, de qua divinus Apostolus hæc docebat : Ac-
cessistis ad Sion montem, et civitatem Dei riventis
Jerusalem celestem²³. Postquam hoc dixerat, ea
quæ loco isti eventura erant vaticinatur, futura
quasi præterita pro consueto more prænuntians.
Ait itaque : Et gloriati sunt qui oderunt te, in me-
dio solemnitatis tuæ ; sive, secundum Aquilam,
Fremuerunt inimici tui in medio constitutionis tuæ.
Posuerunt signa sua signa, et non cognoverunt sicut
in exitu super summum. Quod clarius interpretatus
est Symmachus dicens : Posuerunt signa sua mani-
feste cognita in introitu sursum. Pro illo item,
Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas
ejus in idipsum, in securi et ascia diruperunt eam;
rursum Symmachus, Instrumentis ligneis et securi-
bus suis, et portas ejus cum rectibus et surcis deje-
cerunt. Signa autem inimicorum, quæ manifeste
ante ingressum posuerant, quænam erant, nisi in-
strumenta bellica, secures videlicet, asciæ atque
hastæ et arma ? Verisimile etiam est his significari
vexilla quæ ante exercitus ferebantur. Sed etiam,
aīt, Incenderunt igne sanctuarium tuum, et in terra
polluerunt tabernaculum nominis tui. Ubi senten-

δικαιosynήν ἐν Ἐκκλησίᾳ πολλῇ· καὶ αὐτοῖς· Pa-
ρὰ σον δ ἔπαιρδς μον ἐν Ἐκκλησίᾳ μεράλη. Ἄλλ
οὐ τοιαύτη καὶ ἡ προτέρα ἐτύγχανε συναγωγή· ἡ μὲν
γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ τὸ αὐτὸν συνάγεσθαι οὖτες ἐνομα-
σμένη, ἡ δὲ τὸ ἑκάρετον παριστῶσα τῆς ἐκλογῆς, ἡ
Ἐκκλησία. Εἰ δέ τις ἵροι τὴν αἵτιαν δι' ἦν ἀπεβλή-
θη ἡ συναγωγή, ἦν ἐκτῆσατο ἀπ' ἀρχῆς, αὐτὸς δ
Χριστὸς τοῦ Θεοῦ δι' ἐπέρας προφητείας διδάξει ἀ-
γων· Περιεκύλωσάν με κύρες πολλοῖ, συναρτή-
πονηρευομένων περιέσχε με. Ὡροῦσαρ χειράς μου
καὶ πόδας μου, ἐκηρύζησαρ πάντα τὰ στοῖχα μον. Διεμερίσαρτο τὰ Ιμάτιά μου διαντοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν
Ιμάτιον μον ἔβαλον κλῆρον. Ταῦτ' ἦν τὰ αἴτια
δι' ἡ προτέρα συναγωγή ἀποδέκετο. Ἐξῆς δ ἐπι-
λέγει· Ἐλυτρώσω φάδδον κληρονομίας σου· δι-
σωπτικῶς· Σὺ γὰρ, φροῖσιν, τάυτην ἐλυτρώσω τὴν
συναγωγὴν κατατίνωσας αὐτὴν σὴν χρηματίσαι μερίδα
καὶ φάδδον κληρονομίας σου· ὅτε γὰρ διεμάρτυρε ὁ
Ὑψιστος θερη, ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ
Ἰακὼβ, σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ.
Ταῦτης οὖν τῆς σαυτοῦ κληρονομίας μνήσθητι. Ἀντὶ
δὲ τοῦ, φάδδον κληρονομίας σου, σκῆπτρον κληρο-
νομίας, δ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν· δ δὲ Σύμμαχος,

C "Ορος Σιών τοῦτο, δ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ.
Ἐπαρορ τὰς χειράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας εἰς
τέλος· δσα ἐπονηρεύσατο δ ἔχθρος ἐν τῷ ἀγρῷ!
Τις διν ἡ φάδδος, ἡ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς τὶ
ποτ' ἦν τὸ προλεχθὲν σκῆπτρον, διασαφεῖ λέγων
Ορος Σιών τοῦτο δ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ. Βασι-
λικὸν γὰρ διν δρος καὶ σκῆπτρον βασιλείας, ἐν ψ κατε-
σκέυαστο δ νεώς καὶ δ οίκος τῆς κατασκηνώσεως τοῦ
Θεοῦ. Διδ μητρόπολις πιστὴ Σιών ἐχρημάτιζε, καὶ
πόλις Θεοῦ ἱερουσαλήμ, εἰκόνα φέρουσα τῆς ἐπου-
ρανίου, περὶ δις δ θεοῖς Ἀπόστολος διδάσκων Εἰργε·
Προσειλημένατε Σιών δρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζώτος
ἱερουσαλήμ ἐπονταρίω. Τοῦτο δ εἰπών, ἔχης θε-
σπίζει τὰ συμβούμενα τῷ τόπῳ, τὰ μέλλοντα ἐσεσθαι
ώς παρωχηκότα συνήθως πραφωνῶν. Λέγει δ ὡν·
Καὶ ἐρεκανήσαρτο οι μισοῦτες σε ἐν μέσῳ τῆς
ἐροτῆς σου· δικατά τὸν Ἀκύλαν, Ἐβρυχήσαρτο
οι πολέμοι σου ἐν μέσῳ τῆς συνταγῆς σου. Ἐθε-
ρετο τὰ σημεῖα αὐτῶν σημεῖα, καὶ οὐκ ἐγρωσται, ὡς
εἰς τὴν ἔξοδον ὑπεράνω· δ δικασφέστερον ἡρμήνευ-
σεν δ Σύμμαχος εἰπών· Ἐθηκαρ τὰ σημεῖα αὐτῶν
ἐπισήμως τρώμια κατὰ τὴν εἰσοδον ἐκάρω. Ἄλλ
καὶ ἀντὶ τοῦ, Ως ἐν δρυμῷ ξύλων ἀξίαις ἐκογκαρ
τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτόδ, ἐν πέλνυι καὶ λαξε-
τηριοι κατέρραξεν αὐτήρ, πάλιν δ Σύμμαχος, Ἐρ
ἀρμένοις ξύλιοις δέξιαις τῶρδε καὶ τὰς πόλις
αὐτῆς διοῦ ἐν μοχλοῖς καὶ δικράσοις κατέβιψεν.
Σημεῖα δὲ τῶν πολεμίων τίνα ἦν, ἀπερ ἐπισήμως πρό-
των εἰσόδων θηκαν, δ τὰ πολεμικὰ δργανα, καὶ πε-
λέκεις καὶ ἀξίαις καὶ τοιαῦτα δόρατα τε καὶ ὄπλα;
Εἰκός δὲ καὶ τὰς σημαῖας τὰς πρὸ τῶν στρατοπέδων
φερομένας διὰ τούτων δηλοῦσθαι. Ἄλλα καὶ Τι-

²¹ Psal. xxi, 17-19. ²² Deut. xxxii, 8, 9. ²³ Hebr. xii, 22.

κύρισαν, φησί, ἐν πυρὶ τὸ ἀγιαστήριον σου, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐβεβήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου. Ἐν ᾧ διερμηνεύει τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνωτέρου λεγεμένου. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρητο· Ὅρος Σιών τούτο δὲ κατεσκήνωσας ἐν αὐτῷ· ὅπως κατεσκήνωσεν ἐν αὐτῷ διασφελῶν φῆσας· Τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου· Σκήνωμα γάρ ἦν ὁ τόπος οὐκ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὄντος αὐτοῦ· Διυσπειρεῖ δὲ ἐφ' ἑκάστῳ, προστιθεῖ· Ἐν μέσῳ γάρ, φησί, τῆς ἑορτῆς σου τὸ ἀγιαστήριον σου καὶ τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου. Τὰ γάρ τοισαῦτα δυσωπητικά ἦν καὶ ἐγερτικά ἐπὶ ἐκδίκησιν τῶν τετολμημένων, ἐφ' ἣν παρορμᾷ ἐξῆς λέγων· Ἔπαρος τὰς χειράς σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφαλὰς αὐτῶν εἰς τέλος· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Τὸ ὑψωμα, φησί, τῷ ποδῷ σου ἡραρισθη εἰς τίκος. Ὑψωμα δὲ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ὁ νεώς ἦν δὲ εὐκτήριος. Ἐνεκαυχήσαντο οἱ μισοῦντες τὴν Θεὸν ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ εἰκότως. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὶ πρότεροι τὸν τόπον οἰκοῦντες ἀθέους ἤραγτο γείρας κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ, βοαῖς τε ἀθέοις καὶ ἐναγέσιν ἐχρήσαντο, ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ τὸ αἷμα αὐτοῦ καθ' ἐαυτῶν καὶ κατὰ τῶν ἱδίων τέκνων ἔξαιτησάμενοι· εἰκότως ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς μετήσει αὐτοὺς ἡ ἐκ Θεοῦ δργή· ὡς καὶ ἐτέραν προφητείαν πληροῦσθαι εἰς αὐτοὺς, δι' ἣς εἰρητο· Καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ τὰς πανηγύρεις ὑμῶν εἰς θρῆνον.

Ἐπειτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· Καταπαύσωμεν τὰς ἑορτὰς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς· Τὰ προλεχθέντα πάντα δυστεβεῖ σκοπῷ, φησί, διεπράξαντο οἱ ἔχθροι σου· τό τε γάρ ἀγιαστήριον σου ἐγενέρησαν, καὶ τὸ σκήνωμα τοῦ ὄντος σου ἐβεβήλωσαν, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τετολμήκασιν· οὐκ ἀνθρώποις ἐπιενουλεύοντες, οὐδὲ τόπον πολιορκεῖν προθέμενοι· σοι δὲ τῷ Θεῷ πολεμοῦντες, καὶ τὰς ἑορτὰς σου καταλύσαις διανοούμενοι. Ταῦτα δὲ, εἰ καὶ μή στόματι ἀλάλουν, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις αὐτῶν καὶ ταῖς ἐνθυμήσεσι ἐλογίζοντο. Ἀλλὰ τότε μὲν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ταῦτα λογίζομενοι τὸν πάλαι τῷ Θεῷ ἀφωρισμένον τόπον καθήσουν· δὲ μέγας καὶ δυνατὸς Θεὸς ἀνθ' ἐνδεινού τὰς ἀπὸ ἀντολῶν τὴν μέχρι δυσμῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας ἐν πᾶσι συνίστηταις οἵτινεσι. Καὶ οἱ μὲν ἔχθροι σου, φησί, καὶ πολέμοις τὰς ἐαυτῶν σημεῖα Εἴθηκαν ἐν ὑψηλῷ καὶ ἐπιστήμοις τόποις, πάρ' αὐτὰς τὰς εἰσδόους τοῦ ἵερου· ὡς ἀν πάντες οἱ διιδύντες ὄρφεν αὐτῶν τὰ νικητήρια· ἡμεῖς δὲ, ὃν ἐκ προσώπου ἰκετήριος εὐχὴ ἀναπέμπεται, Τὰ σημεῖα ὑμῶν οὐκ εἰδομεν. Πῶς δὲ οὐκ εἶδομεν ἡμῶν τὰ σημεῖα, ἀλλ' ἐπει οὐκ ἔστιν ἔτι προσήτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώστεται ἔτι; Πάλαι μὲν γάρ καθ' ἔκαστον καὶ ρόν καὶ κατὰ γενέας καὶ κατὰ διαδοχὰς τῶν ἡμετέρων πατέρων, προφῆται συνῆσαν αὐτοῖς πολιορκούμενοις καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένοις· διπέρ ἣν μέγιστον δεῖγμα καὶ σημεῖον τοῦ μη ἴνεπιτσκόπευς αὐτοὺς ὑπάρχειν· ἡ γοῦν προνοητικὴ ὥν δλῶν δύναμις, ὥσπερ λατροὺς ἐν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς τοὺς προφήτας τῷ τότε λαῷ καθίστη·

¹¹ Ματθ. xxvii, 25. ¹² Ἀμος viii, 10

A liam eorum quae supra dicta sunt aperit. Quia enim prius haec locutus erat, *Montem Sion hunc in quo habitatisti*; quomodo in eo habitaverit jam declarat dicens, *Tabernaculum nominis tui*. Tabernaculum quippe locus erat, non ipsius Dei, sed nominis ejus. In singulis autem conqueritur adjectis his verbis: In medio, inquit, solemnitatis tue sanctuarium tuum et tabernaculum nominis tui. Nam haec querimoniae sunt ad excitandam facinorum ultiōnem, ad quam sub haec provocat dicens: *Leva manus tuas in superbias eorum in finem*; secundum Syrmachum vero: *Exaltatio, ait, pedum tuorum de medio sublata est ad victoriam*. Exaltatio autem pedum ejus, templum erat precibus destinatum. Gloriati sunt qui oderunt Deum in medio solemnitatis ejus, et merito quidem. Quia enim ipsi primi locum incolentes, in medio solemnitatis ejus impias contra Christum Dei extulere manus, clamoribusque impiis et nefariis usi, in ipso Paschae die sanguinem ejus super se et super filios suos expetierunt¹¹; jure in medio solemnitatis invadebat eos ira Dei; ita ut alia prophetia impletur qua de illis dicitur: *Et convertam solemnitates vestras in luctum, et celebritates vestras in planum*¹².

C VERS. 8, 9. *Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul, Quiescere faciamus dies festos Dei a terra*. Hæc omnia, inquit, impio consilio inimici tui peragebant: nam sanctuarium, inquit, tuum incenderunt, et tabernaculum nominis tui profanarunt, ceteraque omnia ausi sunt, non hominibus insidias struentes, non locum ipsum obsidere tantum in animo habentes; sed tibi Deo bellum moventes, et festa tua solvere cogitantes. Hæc porro etiamsi non ore proferrent, sed corde menteque cogitabant. Verum illi Dei hostes talia cogitantes locum olim Deo dicatum excidio tradiderunt: magnus autem ille potensque Deus, pro uno illo loco, ab oriente sole usque ad occasum per universum orbem ecclesias sibi per omnes gentes constituit. Et vero inimici, inquit, et hostes tui signa sua in alto et in conspicuis locis posuerunt, ad ipsas usque templi valvas, ut omnes qui præteribant, victoriae illorum symbola conspicerent; nos autem, ex quorum persona oratio funditur, *Signa nostra non vidimus*. Quomodo signa nostra non vidimus, nisi quia *jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?* Olim quidem singulis temporibus, in generationibus et successionibus patrum nostrorum, prophetæ ipsis obcessis et in captivitatem actis aderant: quod maximum erat argumentum et signum, eos non providentia exclusos tua suisse; virtus enim illa universis providens, in extremis calamitatibus prophetas ceu medicos ipsi olim populo constituebat: et haec erant Dei signa.

Nunc autem cum prædicta in nos opere perficiuntur, *Signa nostra non vidimus*: quare *jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius*. Nam si ad breve solum tempus prophetæ defecissent, et postea tamen apparuissent, nequaquam dictum esset, et *nos non cognoscet amplius*. Jam vero quia post ipsorum in Servatorem ausus, irrumpentibus Romanis, locumque a fundamento diruentibus, nusquam prophetæ obsessis aderant, sed neque sequenti tempore adsuerunt, nec unquam postea surrecturi sunt; admirabili modo prophetia postquam dixerat, *Jam non est propheta, addidit, et nos non cognoscet amplius*. Quod sane non Babyloniorum tempore, neque superiori ævo dici poterat. Nam singulis in generationibus penes illos prophetarum successio floruit, et usque ad Joannem prophetam permanxit.

Vers. 10, 11. Usquequo, Deus, improperat inimicus, irritat adversarius nomen tuum in finem? In præsentis prophetia illud, *in finem*, plerumque dictum fuit. In principio namque dicebatur: *Utquid, Deus, repulisti in finem?* Deinde vero: *Leva manus tuas in superbias in finem;* tertio: *Irritat adversarius nomen tuum in finem;* rursumque: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Quicis postrema loci obsidio significatur. Cum autem percontatur et dicit: *Usquequo, Deus, improperabit inimicus?* edoceri cupit quousque isthac perdurabunt, et quænam temporis circumscripicio erit, et usquequo irritabit adversarius nomen tuum, num talia agendo in finem perseveratus sit. Consequenter horum causam precando sci- scitur dum dicit: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Hæc porro dicti sententia est: *siuus Dei bonis repletus est, quare dictum est: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*¹⁰. Et est hic arcanus Paternæ divinitatis thesaurus, et plenitudo bonorum omnium, unde gratiarum dona iis qui se digni sunt largitur. Quoniam igitur de medio sinu dona gratiarum dignis erogat, ac dexteram suam in illos extendit, ab indignis vero dexteram suam avertit, nihilque ex bonis in memorato sinu suo reconditis ipsis elargitur; jure sciscitur, dicens: *Utquid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Rursumque id adjicit, *in finem, significans, in finem ipsis dexteræ Dei aversionem futuram esse.* Interrogatione autem nos ad causam perquirendam invitati; ut quæramus quare illi in finem abjecti sint. Nam si quis eos de peccato et iniquitate incusaverit, at scimus olim similia cum fecissent non in finem abjectos fuisse: infinita quippe et nefaria eorum opera, adulteria, idolatriam, prophetarum cædes enumerant prophetic sermones; sed nunquam in finem derelicti sunt: prophetæ quoque ipsis; etsi talia patrantibus, ad-

A καὶ ταῦτα ἡ τοῦ Θεοῦ τὰ σημεῖα. Νῦν δὲ εἰς ἡμᾶς γινόμενα ὅτε τὰ προλεχθέντα δι' Ἑργων χωρεῖ, Τὰ οη- μεῖα ἡμῶν οὐκ εἰδομεῖ· δι' ὃ οὐκ ἔστιν ἔτι προ- φῆτης, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι. Εἰ μὲν γάρ πρό- καιρον βραχὺν διέλιπον οἱ προφῆται, εἶτα μετὰ ταῦτα πάλιν ἀνεψάνθασιν, οὐκ ἀν ἐλέγετο, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι· νῦν δὲ ἐπειδὴ μετὰ τὰ κατὰ τοῦ Σω- τῆρος τολμήθεντα αὐτοῖς, Ψωμαῖων ἐπιστάντων καὶ τὸν τόπον ἐκ βάθρων ἐρημωσάντων, οὐδαμοῦ προφῆ- ται παρῆσαν τοῖς πολιορκουμένοις· ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις γεγόνασιν, οὐδὲ ἡμελλον εἰσαῦθες ποτε ἀναστῆσονται· θαυμαστῶς ἡ πρόρρησις φί- σσα, Οὐκ ἔστιν ἔτι προφῆτης, ἐπήγαγε, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσται ἔτι. "Οτι οὐτ' ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων χρόνων ἡμορτεύεται λέγεσθαι, οὐτ' ἐπὶ τῶν παλαιοτέρων. B "Ηχμάζε γοῦν καθ' ἑκάστην γενέδν παρ' αὐτοῖς ἡ τῶν προφητῶν διαδοχή, ἡ καὶ διήρκεσε μέχρις Ιωά- νου τοῦ προφήτου.

"Ἐως πότε, οὐ Θεὸς, ὀνειδίζεις ὁ ἔχθρος, παρεῖ- ρει ὑπεραρτλος τὸ δρομά σου εἰς τέλος; Πολλάς εἰρηται διὰ τῆς μετὰ χεῖρας προσφητείας τῷ, εἰς τέ- λος. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ ἐλέγετο· Ἰρατί, οὐ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος; εἰθ' ἔξις· Ἐκπορ τὰς χεῖρας σου ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας εἰς τέλος· καὶ τρίτην Παροξύνει ὁ ὑπεραρτλος τὸ δρομά σεν εἰς τέλος· καὶ αὐτίς· Ἰρατί ἀποστρέψεις τὴν χεῖρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; δι' ὧν ὁ λόγος τὴν τελευταίαν πολιορκίαν τοῦ τόπου σημαίνει. Πυνθανόμενος δὲ καὶ λέγων· "Ἐως ἀρτε, οὐ Θεός, ὀνειδίζεις ὁ ἔχθρος; διδαχθῆναι ποθεὶ ἐις πότε ταῦτ' ἔσται, καὶ τίς ταῦτα ἡ περιγραφὴ τοῦ χρόνου, καὶ μέχρι τίνος παροξύνει⁽¹⁾ (1) ὁ ὑπεναντίος τὸ δνομά σου, καὶ εἰ διαμένει εἰς τέλος τούτο πράττων. Εἰτ' ἀκολούθως πυνθάνεται τὴν τούτων αἰτίαν ᾗν· διό φησιν· Ἰρατί ἀποστρέψεις τὴν χεῖρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; Ή δὲ τοῦ λόγου διάνοια τούτον ἔχει τὸν νῦν· ὁ κόλπος τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν ἔστι πλήρης, διὸ λέλεκται· Μορογενῆς Υἱός ὁ ὄντες εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατέρος, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Καὶ ἔστιν ἀπόρρητος οὗτος τῆς Πατρικῆς θεότητος θησαυρὸς καὶ πλήρωμα τῶν ἀγα- θῶν ἀπάντων, ἐκ ὧν δίδωσι τὰ χαρίσματα τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ. Ἐπει τοινυν ἐκ μέσου τοῦ κόλπου τὰ χαρί- σματα τοῖς ἀξίοις δωρεῖται ἐκτείνων εἰς αὐτοὺς τὴν ἑαυτοῦ δεξιὰν, ἀπὸ δὲ τῶν μη ἀξίων ἀποστρέψει τὴν χεῖρα τὴν δεξιάν, μηδὲν αὐτῶν τῶν ἐν αὐτῷ δηλω- θέντι κόλπῳ τεταμιευμένων ἀγαθῶν δωρούμενος· εἰκότως πυνθάνεται λέγων· Ἰρατί ἀποστρέψεις τὴν χεῖρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος; Καὶ πάλιν προστίθησι τῷ, εἰς τέλος, σημαίνων, ὡς ἀποστροφὴ τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς εἰς τέλος ἔσται αὐτοῖς. Διὰ δὲ τῆς ἐρωτήσεως ἐπὶ τὴν ζῆτησιν τῆς αἰτίας ἡμᾶς διεγέρει, ὡς ἐν ζῆτησιμεν τι τὸ αἰτίου γεγένηται τοῦ εἰς τέλος αὐ- τοὺς ἀποδληθῆναι. Εἰ μὲν γάρ ἀμαρτίας καὶ πα- νομίας αἰτιάσασι τις, ἀλλὰ καὶ πάλιν τοιαῦτα πρά- ξαντας αὐτοὺς ἔγνωμεν καὶ μη ἀπωσθέντας εἰς τέλος·

⁽¹⁾ Forte legendum παροξύνεται, et mox, διαμενεῖ. EDIT.

μυρίους γάρ ἀδεμίτους πράξεις μοιχείας τε καὶ εἰδωλολατρείας, προφητῶν τε ἀναιρέσεις καταλέγουσιν αὐτῶν οἱ προφήταικοι λόγοι· ἀλλ' οὐ πώποτε ἐγκατελεῖθησαν εἰς τέλος. Συνῆσαν δὲ αὐτοῖς, καίπερ τουάντα πράττουσιν, οἱ προφῆται· ἐγίνοντο δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἄγγέλων ἐπιφάνειαι, καὶ Πνεύματος ἀγίου παρουσία. Τι τούντιν τὸ ξένον, καὶ τι τοσοῦτον αὐτοῖς εἰς τέλος; Λέγων δὲ ταῦτα, αἰνίζεται σεσωπημένως τὸ πρᾶγμα αὐτοῖς κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τόλμημα.

Οὐ δέ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸς αἰώνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Διελθὼν τὰ προλεγόμενα, ἐπαναλαμβάνει τοὺς περὶ τῆς προνοίας λόγους, καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ παρεστησι τὰς μεγαλουργίας, εὐχαίρων εὔσεβες προέμενος φωνᾶς, ὃς ἀν μή τις νομίσειε, διὰ τὸ μὴ ἔφορδν αὐτὸν, μηδὲ ἐπιστατεῖν τοῖς πάσι τὰ προλεγόμενα γεγενῆσθαι. Διό φησιν· Εἰ καὶ ταῦτα τούτον ἐπράχθη τὸν τρόπον· ἀλλ' ὅμως πεπείσμεθα, διτὶ σὺ δὲ θεὸς ἡμῶν, δι καὶ βασιλέα ἡμῶν εἶναι γνωρίζομεν, χρίσει βασιλικῆ καὶ θεϊκή πάντα οἰκουμενεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὅλων· Οὐ γάρ Θεὸς ἡμῶν, βασιλεὺς ἡμῶν πρὸς αἰώνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Ήστ' εἰ καὶ ἐν μιᾷ γωνίᾳ γῆς τοιαῦτα πραχθῆναι συγχειώρηκας διὰ τοὺς οἰκητοράς τοῦ τόπου· ἀλλ' ὅμως πεπείσμεθα, διτὶ τοὺς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντας ἀνθρώπους σωτηρίας ἀξιώσεις, τὸν ἑαυτοῦ Χριστὸν ἐγίστρας ἀπαντινὰ ἀνθρώποις Σωτῆρα. Καὶ μοι δοκεῖ δι' ἐνδεικόντων τοῦ μετὰ χειρας στίχου ὥστε πάντας ποιεῖσθαι τῶν ἐπηπορημένων· ἀντὶ γάρ τῶν συμβεβηκότων κατὰ τοῦ δηλωθέντος τόπου, ἐργάσεται, φησὶν, δὲ θεὸς σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Συντίθως δὲ καὶ νῦν τὰ ἐσόμενα ὡς παρωφηχότα θεσπίζει. Εἴτα διέδασκει ἔτις ὁτανεὶς ἡδη πάλαι πρότερον δὲ θεὸς κατειργάσατο θαυματουργίας λέγων· Σὺ ἐκρατίωσας ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Σὺ δὲ ἐκρατάωσας, δὲ Σύμμαχος, Σὺ δισκέδασας τῇ ισχύΐ σου τὴν θάλασσαν, τρημήνεις. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων ὡς πρὸς τὴν Ιστορίαν σημαντίνειν τὴν ἐπὶ Μωάεως γενομένην διόδον τοῦ λαοῦ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Αἰδοὶ κατὰ μὲν τὴν Σύμμαχον εἰρηται, Σὺ δισκέδασας τῇ ισχύΐ σου τὴν θάλασσαν· κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτιώνα, Σὺ διέστησας ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν. Εἴτα τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τὸν Φαραὼ αἰνίζεσθαι μοι δοκεῖ φάσκων· Σὺ συντέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὑδάτος· σὺ συντέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος· δράκοντα μὲν τὸν Φαραὼ, κεφαλὰς δὲ αὐτοῦ τοὺς ὑπὸ αὐτὸν ἀρχοντας αἰνιττόμενος· ἢ δράκοντας τοὺς Αἰγυπτίους, κεφαλὰς δὲ αὐτῶν τοὺς τριστάτας καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν ὀνομάζων. Τὸ δὲ, Ἐδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθούσιοι, εἶποι ἀν τις τὰ νεκρὰ σώματα αὐτῶν, ἐκβρασθέντα τῆς θαλάσσης, βορδὸν γεγονέναι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, τοῖς Αἰθούσιοι, δὲ μὲν Ἀκύλας, τοῖς ἐξελευσομένοις, δὲ δὲ Θεοδοτίων, τῷ ἐγγέτῳ, καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, τῷ ἐξεληλυθότι, τρημήνεισαν. Τῶν μὲν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καταποντωθέντων μνημονεύσας δὲ λόγος, ἔτις καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πεπραγμένων ἀναιρέσει

A erant, angelorum visiones, Spiritus sancti præsencia. Quod ergo tantum tam inauditum facinus eorum, ut in finem abjiciantur et dextera Dei ab eis avertatur in finem? Hæc porro dicens admissum ab eis in Christum Dei facinus tacite subindicat.

VERS. 12-18. *Deus autem rex noster ante aëculum operatus est salutem in medio terræ. Postquam prædicta recensuit, sermones de providentia resumit, atque virtutis Dei ingentia opera declarat, pias opportune voces proferens: ne quis putaret ideo jam memorata gesta fuisse, quod Deus uulversa non curet, iisque non provideat. Quamobrem ait: Etsi hæc tali modo gesta sint, persuasum tamen nobis est, te Diuem nostrum, quem regem itea nostra esse scimus, judicio regio ac divino omnia ad universorum salutem temperare: nam Deus noster rex noster ante aëculum operatus est salutem in medio terræ. Ita ut etiam si isthæc in uno terræ angulo effici permiseris eorum causa qui locum incolebant, persuasum tamen habeamus te omnes terram incolentes homines salute dignaturum, qui Christum tuum excitasti omnium hominum Servatorem. Videturque mihi hoc uno versu, quasi questionum solutionem præberi. Nam eorum vice quæ contra prædictum locum perpetrata sunt, Deus, inquit, operabitur salutem in medio terræ. De more autem hic futura ut jam præterita vaticinatur. Deinde vero docet, qualia jam olim prodigia Deus operatus sit, sic loquens: Tu confirmasti in virtute tua mare. Pro illo autem, tu confirmasti, Symmachus, Tu dissipasti virtute tua mare, interpretatus est. Et mihi quidem videtur historice indicare populi per mare Rubrum duce Moyse transitum. Quare secundum Symmachum dicitur: Tu dissipasti virtute tua mare; secundum Theodosionem vero: Tu diristi in potentia tua mare. Deinde Aegyptios et Pharaonem adumbrare mihi videtur, dicens: Tu contrivisti capita draconum in aqua. Tu confregisti capita draconis. Per draconem scilicet Pharaonem, per capita vero ejus, principes qui sub eo erant subindicat; sive per dracones, Aegyptios; per capita vero eorum, principes et duces eorum significat. Illud autem, Dediti eum escam populis Aethiopibus, sic explicit quispiam, quod cadavera eorum ad littus maris rejecta in escam volatilibus cœli fuerint. Pro illo autem, Aethiopibus, Aquila, egressuris; Theodosio, novissimo; quinta editio, egresso, interpretati sunt. Postquam eorum qui in mari Rubro demersi sunt mentio facta est, sub hæc eorum quæ postea gesta sunt memoriam reficit, dicens: Tu dirupisti fontes et torrentes. Non enim Moyses erat qui petran virga percutiens, ex illa eduxit fontes et torrentes; sed tu, Deus, eras, qui hæc per Moysen miracula patrabas. Quod additur autem, Tu siccasti furios Ethiam, ad Jordanem referatur.*

quem filii Israel post Moysis mortem, duce Jesu, exsiccatum pedibus transierunt. Est autem figura *perileptica*, quæ pro singulari pluralem adhibet. Ebam vero Aquila, solidos fluvios; Symmachus autem, antiquos, edidit. Hæc quidem secundum litteram dicta sint. Tropice autem loquendo hæc loca referet quispiam ad occultas et invisibilis virtutes, dicetque eas esse dracones, ut hic vocantur; mare autem tropice sumptum, eorum esse domicilium; perdraconem vero multa capita habentem, principem malignorum spirituum indicari: ad quem dixerit quispiam hæc pertinere: *Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopibus.* Quæret idem quinam Æthiopes allegoriæ more fuerint, dicetque eos esse qui anima sunt nigra, quos a memorato dracone comedí ait, eademque proportione qua ii qui salutaris Verbi carnes comedunt: his consequenter fontes diruptos in torrentes et siccatos fluvios, tropico item more explicare tentabit. Sed nos postquam ea ad litteram explanavimus, ad cætera transeamus. Cum declarasset propheta qualia miracula Deus ante sæcula rex ediderit, hæc etiam adjicit: *Tuus est dies, et tua est nox.* Tantam quippe rerum mutationem tu solus omnipotens operatus es. Quemadmodum enim firma petra in fluidam materiam conversa, fontes et torrentes ex ipsa effecisti, ac rursum fluviorum alveum e contrario exsiccasti, ita et diem arbitratu tuo in noctem vertis, atque rursum noctem in diem commutas: ipse luminaria et astra in cœlo lucere fecisti eis; soli cursum suum assignasti, omnibusque terminos constituisti, et quasi confinia distribuisti, annique tempestates per omne sæculum varias in sectiones divisisti. Siquidem cum unum sit tempus, upa et eadem orbis revolutio, tu, Deus, qui omnia potes, variis conversionibus totum distribuisti: æstatem veri juxtasti, eam autumno circumscriptisti, hyemem vere terminasti: bæc quippe omnia tu formasti. Quoniam igitur tu, qui a sæculo et ante sæculum rex noster es, talia miracula et prodigia edere, atque tuo nutu constituta ex contrariis in contraria vertere soles; merito jam supplicationibus annuas nostris rogamus: et *memor esto hujus (pro illo hujus, Symmachus, hæc, interpretatus est); precamurque ut malorum quæ nobis acciderunt mutationem efficias.* Pro illo autem, *Tu fabricatus es auroram et solem, Aquila, Tu præparasti lumina- re et solem, interpretatus est.*

ας ἔαρι· πάντα γὰρ ταῦτα σὺ ἐπλασας. Ἐπει τοίνυν πέρυκας μεγαλουργεῖν καὶ παραδοξοποιεῖν, μεταβάλλει ματι παριστήμενα· εἰχότως ἀντιθηλούμεν καὶ νῦν ταῖς της (ἀντὶ δὲ τοῦ, ταύτης, ταῦτα δὲ Σύμμαχος ἤρμι τῶν προχαταλαβόντων ἡμᾶς κακῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ,

*Vers. 18, 19-21. Inimicus improperavit Domino, et
populus insipiens incitavit nomen tuum. Ne tradas
bestiis animam confidentem tibi. Talia sunt inenar-
rabilis virtutis tuae opera, qualia declaratum est.
Horum ut in nostri gratiam recorderis supplicamus.*

(1) An legendum tunc Adiutorius? EDIT.

A Τὴν μνήμην λέγων· Σὺ διέρρηξας πηγὰς καὶ χειμάρρους. Οὐ γάρ Μοισῆς, φησιν, ἵνα δὲ τῇ βάσιν τύφας τὴν πέτραν καὶ ἔκαγαγών ἐξ αὐτῆς πηγὰς καὶ χειμάρρους· ἀλλὰ σὺ ἡσθα, διθέδες, δὲ ταῦτα διὰ Μωσέως παραδόξοποιῶν. Καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον δὲ τῷ τῷ, Σὺ ἔξήραγας ποταμούς Ήθδύμ. ἀναφέροιτο δὲ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, διὸ ποδεῖηρανθέντα διῆλθον πολι μετὰ τὴν Μωσέως τελευτὴν οἱ νεόι Ἰσραὴλ, ἥγουμνον αὐτῶν Ἰησοῦ. Ἐστι δὲ διὸ τρόπος περιληπτικός, ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ πληθυντικῶς προενηγμένος. Τὸ δὲ Ἰθδύμ, δὲ μὲν Ἀχύλας στερεούς ποταμούς ἥρμηνεσσεν, δὲ δύσμαχος ἀρχαίους. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν λέξιν εἰρήσθω. Τροπικῶς δὲ τις ἐπιβαλὼν τοὺς τόπους ἀνοίσει ταῦτα ἐπὶ δυνάμεις ἀραιεῖς καὶ διράτους, αὐτὰς εἶναι λέγων τοὺς δράκοντας τὰς ἐνταῦθα ὑνομασμένους· θάλασσάν τε τροπικῶς τὸ τούτων οἰκητήριον, αὐτὸν τε τὸν ἄρχοντα τῶν πονηρῶν πνευμάτων σηματίνεσθαί διὰ τοῦ πολυκεφάλου δράκοντος· περὶ οὗ φησείτε τις εἰρῆσθαι τὸ, Σὺ συνθέλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, δδῶκας αὐτὸν βρόμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψι. Ζητήσει δὲ διὰ τούτος καὶ τινάς Αἰθίοπας (1) νόμοις ἀλληγορίας, πτο; τὰς ψυχὰς μεμελανωμένους φάσκων εἶναί οὖν δὲ καὶ ἐσθίειν ἐρεῖ τὸν προλεχθέντα δράκοντα, ἀνελθὼν τοὺς ἐσθίουστας τοῦ σωτηρίου Λόγου τὰς σάρκας· ἀπλούθως δὲ τούτοις καὶ πτηγὰς ρηγνυμένας εἰς χειμάρρους καὶ ποταμοὺς ἀποκηρυινομένους τροπικάς ἀποδοῦναι πειράστεται. Ἀλλ ήμεῖς, πρὸς λέξιν τῆς διάνοιαν ἀποδεδωκότες, ἐπὶ τὰ ἔξης διαβηρόμεθα. **C** Παραστήσας δὲ προφήτης δόποια εἰργασταί θύματα δὲ πρὸ αἰώνων βασιλεὺς Θεός, ἔτι καὶ ταῦτα προτίθει λέγων· Σή ἐστιν η ἡμέρα, καὶ ὅση ἐστιν ἡ νύξ. Τὴν γάρ τοσαύτην τῶν πραγμάτων μεταβολὴν σὺ μόνος δὲ παντοδύναμος εἰργάσω. Ως γάρ τὴν στρέμμιον πέτραν εἰς βευστὴν οὐσίαν μεταβαλλών, πηγὰς καὶ χειμάρρους ἐξ αὐτῆς εἰργάσω, καὶ ἀνάπτων τὰ τῶν ποταμῶν βεύματα εἰς τὸ ἐναντίον καταστήσως ἔξηρανας· οὗτῳ καὶ τὴν ἡμέραν ὅπει θέλεις νυκτοὶ εἰς, ἐμπαλὸν τε τὴν νύχτα μετατρέπεις εἰς ἡμέραν· αὐτὸς καὶ φωτῆρας ἐν οὐρανῷ κατηστέρις· αὐτοῖς, καὶ ἡλιψ διέταξας δρόμους, ὄρους τε τῷ πάντῃ νομοθετήσας, ὕσπερ μεθορίους διεῖλας τὸν σύμπαντα αἰώνα καταχερματίσας εἰς· διάφορα τιμῆματα τὰς τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ κατερούς. Ἐνδεικνύει τὸν παρόντα διαρόνου, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἀνακυκλήσεως μιᾶς τῆς αὐτῆς οὖσης, σὺ δὲ πάντα δυνατός Θεός τροπάς διαφόρους διεῖλας τὸ πάντα, θέρος μὲν Ἑαρί συνάλλας, τούτῳ δὲ μετέπωρον περιγράψας, χειμῶνά τε περιορίσας δὲ ἔξι αἰώνων καὶ πρὸ αἰώνων βασιλεὺς ἡμῶν τοιαύτων τε ἐκ τῶν ἐναντίων εἰς τὰ ἐναντία τὰ τῷ σῷ κεφαλῇ ἡμετέραις ἰκετηρίαις ἐπινεῦσαι, μνησθῆναι τε τούτην τηνευσεν· διπλῶς καὶ ἐφ' ἡμῶν μεταβολὴν ποιήσεις. Σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥμιορ, δὲ Ἀχύλας, Σὺ

Ἐχθρὸς ὠρείδισε τῷ Κυρίῳ, καὶ λαὸς ἀρωρ
καφώκντες τὸ δνομά σου. Μὴ παραδῷς τοῖς θη-
ροῖς ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι. Τὰ μὲν τῆς
στῆς ἀνεκφράστου δυνάμεως ἔργα τοιαῦτά τινα,
ὅποια δεδήλωται τυγχάνει. Τούτων δέ σε μητῷσθαι

καὶ ἐφ' ἡμῶν ἵκετεύομεν. Ἐπειδὴ καὶ νῦν οἱ ἔχθροι· καὶ οἱ πολέμιοι, οὐχ ἡμᾶς τοὺς πολεμηθέντας καὶ ὄποιερίους αὐτοῖς γενομένους, ἀλλὰ σὲ τὸν Θεὸν ἡμῶν ὑνειδίζουστο· καὶ λαὸς ἄφρων δὲ σὲ τὸν Θεὸν μὴ εἰδὼς, ἐπὶ δαιμοῖς δὲ καὶ πολυθέψ πλάνη καυχύμενος, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ σὲ καὶ τὸ σὸν δνομα παρώξυνεν· οὐ χάριν διόμεθα καὶ ἀντιθολούμενος, μὴ ἔκδοσος παραδοῦνας· τοῖς ἀπηγνέσι θηροῖς τὰς ψυχὰς τῶν ἔξιμολογουμένων σοι, μηδὲ λήθην ποιήσασθαι εἰς τὸ παντελές, μὴ βορὰ γενώμεθα θηρίων ψυχὰς ἐσθίειν πεφυκότων· ὅποια εἰσιν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἱ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων ἐπιθυμοὶ τε καὶ πολέμιοι· ἀλλὰ γάρ ἐπιθειόγοροι εἰς τὴν διαθήκην σου, καὶ μνήσθητι τῆς συνθήκης σου, δι' οὓς ηὐδόκησας σῶσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶνὴν διαθήκην αὐτοῖς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου δεδωρημένος. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα γεγόνασί τινες ἐσκοτιζόμενοι· τὴν διάνοιαν καὶ οἰκεῖον πεπληρωμένοι, μὴ παραδεξάμενοι· τὸν Χριστὸν σου, ἀλλὰ σὺν ᾧ φιλάνθρωπος Θεὸς τῶν σῶν πτωχῶν μὴ ἀποστραφῆς τὰς ἵκετηρίας. Τίνες δ' ἀνείνειν οἱ πτωχοὶ οἱ ταῦτα ὑπὲρ παντὸς εὐχόμενοι τοῦ λαοῦ, ἀλλ' οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι πρὸς οὓς ἐλέγετο· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, διτοῦ ὑμετέρα ἐστὶν η̄ βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν· Τούτοις γάρ καὶ Ἡσαΐας ἐμαρτύρει ἐκ προσώπου λέγων τοῦ Χριστοῦ· Πτεῦμα Κυρλού ἐπ' ἐμὲ, οὐδὲν ἔχρισέ με, εὐαγγελισθεὶς πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με. Οὗτοι γοῦν. ὑπερήχοντο τοῦ παντὸς λαοῦ, μονονούχη φήσαντες ἀν οἱ πάντες αὐτοὶ δομοίως Παῦλῳ τῷ· Ήγέρθη ἀνδρεῖμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συντρέτων μου κατὰ σάρκα, οἰτινές εἰστιν· τοῦτον πτωχεύοντες, ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ παντὸς καθικέτευον θένους.

'Αράστα, δὲ Θεὸς, δίκασον τὴν δίκην σου, μηδισθῆται τῶν ὀνειδισμῶν σου, τῶν ὑπὸ ἄφροντος δικῆς τὴν ἡμέραν. Μὴ ἐπιλάθῃ τῆς σωτῆρης τῶν ἔχθρῶν σου, η̄ ὑπερηφαλία τῶν μισούντων σε ἀρέβη διαπαττός. Ἐπειδὴ οὐχ ἡμεῖς ἡδικήμεθα ἀλλὰ σὺ· σὲ γάρ ὑνειδίσεν δὲ ἔχθρος, καὶ λαὸς ἄφρων τὸ δνομα παρώξυνε· τούτου χάριν ἀναστήθη, δὲ Θεὸς, καὶ δίκασον τὴν δίκην σου. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Στῆθι, δὲ Θεὸς, προμάχησον τῆς μάχης σου, καὶ μηδιμύευσον τὸν διάσησης ἄφροντος παράδικον· Στῆθι, δὲ Θεὸς, προμάχησον τῆς μάχης σου, καὶ μηδιμύευσον τὸν διάσησης ἄφροντος παράδικον· Στῆθι, δὲ Θεὸς, προμάχησον τῆς μάχης σου, καὶ μηδιμύευσον τὸν διάσησης ἄφροντος παράδικον· Καὶ μέχρι τούτων ἴσταται διάργος παρακαλῶν τὸν Θεὸν διαναστῆναι καὶ δίκασαι τὴν δίκην αὐτοῦ, μηδὲ λήθη παραδοῦναι· τὰς φωνὰς τῶν ἔχθρῶν καὶ τὰς ὑπερηφανίας τῶν διαπαντὸς ἐπαιρομένων. Οὐ μὴν ἐπισυνῆπται τούτοις ἐξῆς χρηστοτέρα τις ἀφόκρισις, οὐδὲ ἀγαθῶν ἐπαγγελία τοῖς δεηθεῖσιν, διπερ ἐστιν ἐφ' ἐτέρων εὑρεῖν. Διόπερ ἀρχόμενος δὲ λόγος ἀπωστὸν εἰς τέλος ἐθέσπισε τοῖς δηλουμένοις, καὶ δι' ὅλου τὸ, εἰς τέλος, ἐπῆγε τῇ τῶν σκυθρώπων προρήξει. 'Ἐνθεν δρμώμανος καὶ δὲ θεῖος Ἀπόστολος, γράφων περὶ αὐτῶν εἰλέγει τὸ, 'Ἐφθασε δὲ εἰς αἴτους η̄ δρμῇ εἰς τέλος.

²¹ Malth. v, 3. ²² Isa. Lxi, 1. ²³ Rom. ix, 3, 4. ²⁴ I Thess. ii, 16.

(!) Forte ήχου.

A Quia jam iniuncti hostesque nostri, non nobis debellatis sibiisque subjectis, sed tibi Deo nostro im properant: et populus insipiens, qui te Deum ignorat, dæmonibusque ac multorum numinum errore gloriatur, non nos, sed te et nomen tuum incitavit; ideo supplicamus et rogamus, ne animas confitentium tibi immanibus seris dediticias tradas, neque nos in perpetuum obliviscaris, ne bestiarum animas devorare solitarum esca evadamus: quales sunt adversariæ potestates, quæ humanis animabus insidiantur ac bellum inferunt: sed respice in testamentum tuum, et memor esto pacti tui, quo humum genus salvum facere tibi complacuit, cum novum ipsis testamentum per Christum tuum elargitus es. Elianisi enim quidam sunt, mente obscurati, B qui domo iniquitatum repleti sunt, nec Christum tuum recipiunt; at tu utpote Deus clemens hominibus, pauperum tuorum supplications ne averseris. Quinam vero pauperes sunt, qui pro universo populo talia precantur, nisi discipuli Servatoris nostri et apostoli, quibus dicebatur: Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum²¹? Hæc enim Isaías ex persona Christi testificabatur: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me; evangelizare pauperibus misit me²². Hi itaque pro universo populo precabantur, idem fere dicentes quod Paulus: Optabam anathema esse pro fratribus meis, cognatis meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ²³. Ipsi quoque prophetæ Dei, qui propter ipsum pauperes erant, hæc pro tota gente precabantur. εἰστιν Ἰσραὴλιται. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ προφῆται τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτῶν πτωχεύοντες, ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ παντὸς καθικέτευον θένους.

VERS. 22-23. Exsurge, Deus, judica causam tuam, memor esto opprobriorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. Quia non nos injuria affecti sumus, sed tu: nam tibi inimicus improveravit, et populus insipiens incitavit nomen tuum; ideo exsurge, Deus, et judica causam tuam. Secundum Symmachum autem: Sta, Deus, propugna certamen tuum, et recordare opprobrii tui ab insipiente per totam diem. Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum, id est, eorum qui tibi obserunt. Usquequo ascendent indesinenter? Et hoc desinit sermo, Deum rogans ut exsurget et judicet causam suam recordeturque opprobrii ab insipientibus illati, neque obliuioni tradat voces inimicorum ac superbiam eorum qui semper extolluntur. Neque tamen his bona responsio adjicitur, neque orationem honorum promissio consequitur, quod aliis in psalmis reperierte est. Ideo ab exordio abjectionem perpetuam memoratis hominibus vaticinalatur, et in toto psalmo tristium prædictioni illud, in finem, subdidit. Hinc occasione capta divinus Apostolus, de iisdem scribens dixit: Pervenit autem ad eos ira in finem²⁴.

4. IN FINEM, NE CORRUMPAS, PSALMUS
ASAPH. LXXIV.

Vers. 2. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur A
tibi, et invocabimus nomen tuum.* Pro illo : *In fi-
nem, ne corrumpas,* Symmachus sic interpretatur : *Triumphalis de incorruptione psalmus Asaphi.* Ser-
mo igitur est de incorruptione, quæ justis recondi-
tur, quibus etiam victoriae præmia ceu in thesauris
reposita sunt. Quamobrem triumphalis dictus est :
nos autem remittit in finem, de quo Apostolus ait :
Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri,
cum destruxerit omnem principatum et potestatem ei
virtutem. Oportet enim illum regnare, donec ponat
omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima inimica
destructur mors²¹. In fine quippe, quotquot in hoc
sæculo, in bono hujusmodi certamine vicerunt, in-
corruptam vitam consequentur. Quod sub finem
præsens psalmus declarat his verbis : *Et omnia cor-
nua peccatorum confringam, et exaltabuntur cornua
justi.* Nam cum perinde atque Apostolus cornua
confringenda esse dixisset, addidit illud : *Et exal-
tabuntur cornua justi,* atque hoc præsentis proph-
etiae complementum est. Quare et psalmus et canti-
cum simul nuncupatur ; ex persona autem justorum
initium dicit dicens : *Confitebimur tibi, Deus,
confitebimur tibi, et invocabimus nomen tuum.* Ipsi
namque solis convenit confessio cum gratiarum
actione, qua Servator in Evangelii Patri consule-
batur dicens : *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et
terræ*²². Primo autem consistentur, deinde invocant
nomen ejus, qua invocatione salutem a Deo conse-
quentur, ut fert dictum illud : *Et omnis quicunque
invocaverit nomen Domini, salvus erit*²³. Potest item
hic sermo ad confessionem instituere eos, qui in
præcedenti ruinam Jerosolymorum, et postremam
ejus obsidionem deploraverant. Nam qui superius
dixerant : *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus
est furor tuus super oves pascue tuæ*²⁴ ? et cætera ;
nunc docentur consideri Deo, et invocare nomen
ejus. Quia æro duplex confessionis modus est, ne-
cessario hic bis dicitur illud : *Confitebimur tibi.*
Per primum quippe, ut par est, confessio pro pec-
catis significatur ; per secundum vero ii qui prius
confitebantur, pro bonis acceptis gratiarum actio-
nem emittunt.

τρόπος, ἀναγκαῖς δεύτερον εἰργται ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐφ' ἀμαρτίας τὴν ἔξομολόγησιν δηλοῦντος, τοῦ δὲ ἑξῆς τὴν ἐφ' οἷς εὐ πεπόνθασιν οἱ τὸ πρῶτον ἔξομο-
λογησάμενοι εὐχαριστίαν.

Vers. 3, 4. *Narrabo mirabilia tua, cum accepero D
tempus, ego rectitudines judicabo.* Hasce Dei voces
esse, dictorum sententia declarat : illud quippe :
Ego rectitudines judicabo; ac rursum illud : *Ego con-
firmavi columnas ejus, videlicet terræ*; atque sub hac
illud, *Et omnia cornua peccatorum confringam*, quem
dicere conveniat, nisi Deum? Si itaque ex persona
Dei hæc dicantur, cur alias qui Deum noverat,
ipsum quasi compellare sic videtur : *Narrabo mi-*

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΜΗ ΔΙΑΦΘΕΙΡΗΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ
ΑΣΑΦ. ΟΔ.

Ἐξομολογησόμεθά σοι, δ Θεὸς, ἔξομολογησό-
μεθά σοι, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δνομά σου. Άντι
τοῦ, Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρης, δ Σύμμαχος,
Ἐπιτίχιος χερὶ ἀφθαρτίας φαλμὸς τοῦ Ἀσφροῦ
ήρμήνευσεν. Οὐκοῦν περὶ ἀφθαρτίας δὲ λόγος τῆς
τοῖς δικαῖοις ἀποκειμένης, οἵς καὶ τὰ τῆς νίκης ἀπο-
τεθησάντων βραβεῖα. Διὸ καὶ ἐπινίκιος εἰργται·
ἀναπέμπει δὲ ἡμᾶς καὶ εἰς τὸ τέλος, περὶ οὐ φησι
δ Απόστολος· Εἴτα τὸ τέλος, δταρ χαράῳ τὴν
βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, δταρ καταρτίον
κάσταρ ἀρχήν καὶ κάσταρ ἔκονσταρ καὶ δύναμιν.
Δεῖ τὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, δχρις οὐδὲν οὔτης
τοὺς ἔχθρους ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἔσχατος
B ἔχθρος καταρτίσται δ θάρατος. Εἰς ἐκεῖνο γάρ τὸ
τέλος οἱ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰώνα τὸν καλὸν ἀγῶνα
νενικήκατες τῆς ἀρθρότου ζωῆς τεύχονται· δὲ
πρὸς τοὺς τελευταῖοὺς καὶ δ μετὰ χείρας λόγος παρί-
στησι λέγων· Καὶ πάτα τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτωλῶν
συντιλάσω, καὶ ὑψωθήσται τὰ κέρατα τοῦ δι-
καλοῦ. Συμφώνως γάρ τῷ Ἀποστόλῳ δ παρὸν λόγος
κλασθήσεται τὰ κέρατα εἰπόν, ἐπήγαγε τὸν Υἱοθί-
σται τὰ κέρατα τοῦ δικαλοῦ· καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ τῆς
παρούσης προφητείας συμπέρασμα. Διὸ καὶ φαλμὸς
καὶ φόδη κατὰ τὸ αὐτὸν ὕννόμασται· ἐκ προσώπου δὲ
τῶν δικαίων τὴν καταρχὴν ποιέται εἰπόν· Ἐξο-
μολογησόμεθά σοι, δ Θεὸς, ἔξομολογησόμεθά σοι,
καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δνομά σου. Μόνοις γάρ
αὐτοῖς πρέπει η εὐχαριστήριος ἔξομολόγησις, καὶ δι-
C Καὶ δ Σωτὴρ ἔξωμολογεῖτο ἐν Εὐαγγελίοις πρὸς τὸν
Πατέρα φάσκων· Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ,
Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Πρῶτον δὲ ἔξομο-
λογοῦνται, εἴτα ἐπικαλοῦνται τὸ δνομά αὐτοῦ, διὰ
τῆς τοιᾶσδε ἐπικλήσεως παρὰ τῷ Θεῷ τεύχομενη
σωτηρίας, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον· Καὶ πάτα δὲ
ἐπικαλέσηται τὸ δνομά Κυρίου, σωθήσεται. Δύνα-
ται δὲ δ λόγος διδασκαλικὸς εἶναι ἔξομολογήσεως τῶν
ἐν τῷ πρὸ τούτου ἀποκλαυσαμένων τὴν πτῶσιν τῆς
Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτῆς πολιορκίαν. Οἱ
γάρ εἰρηκότες ἐν τοῖς Εμπροσθεν, Ἰρατί, δ Θεὸς,
ἀπώλων εἰς τέλος, ὠρτίσθη δ θυμός σου ἐπὶ πρό-
βατα ρομῆς σου ; καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκονται νῦν ἔξ-
μολογεῖσθαι τῷ Θεῷ καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸ δνομά
αὐτοῦ. Ἐπειδὴ διττός ἔστιν δ τῆς ἔξομολογήσεως
τὸ, Ἐξομολογησόμεθά σοι· τοῦ μὲν πρῶτου, ὃς
Διηγήσομαι τὰ θυμάσιά σου, δταρ ἐκεῖνων
καρδία, ἄτρω ἐνθύτητας κριτῶ. Θεοῦ φωνὰς εἶναι
τὰς προκειμένας δ νοῦς τῶν λεγομένων παρίστημα.
Τὸ γάρ, Ἐγὼ εἰνθύτητας κριτῶ, καὶ πάλιν τὸ, Ἐγὼ
διτερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς, δηλον δ ὅτι τῆς
γῆς, καὶ ἑξῆς τὸ, Καὶ πάτα τὰ κέρατα τῶν
ἀμαρτωλῶν συντιλάσω, τίνι διὰ ἀρμάζοι λέγειν δ
Θεῷ; Εἰ τοίνυν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγε-
ται, τῶς ἔτερος εἰδὼς Θεόν, ὡς πρὸς αὐτὸν ὀναρνεῖ

²¹ I Cor. xv, 24-26. ²² Matth. xi, 25. ²³ Joel ii, 32; Act. ii, 21; Rom. x, 13. ²⁴ Psal. lxxiii, 1.

λέγων· Διηγήσομαι τὰ θαυμάσιά σου δταρ λάβω καιρόν, καὶ ἐπιφέρει· "Οτι δὲ Θεὸς κριτής ἔστι· καὶ πάλιν, "Οτι ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἰνοῦ ἀχράτον; Πῶς δὲ πρὸς τούτοις ἀπασιν ἐπιλέγει· 'Ἐγὼ δὲ ἀταργεστῶς εἰς τὸν αἴωνα, γναῶ τῷ Θεῷ ὑπακόω, καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν δμαρτωλῶν συγχλίσω; 'Ορα τούτους εἰ μὴ διὰ τούτων διαμονής τοῦ Θεοῦ λόγος τὰς οἰκεῖας ἐνεργείας διδάσκει τὴν τοῦ Πατρὸς διεξών θεολογίαν. Φησὶ γοῦν· Διηγήσομαι τὰ θαυμάσιά σου δταρ λάβω καιρόν. 'Ο μὲν Ἀκύλας, "Οταρ λάδω συνταγῆς· δὲ Σύμμαχος, "Οταρ λάδω τὴν συνταγῆτην. Καὶ μοι δοκεῖ εὐκαίρως εἰρηκέναι τὸ, "Οταρ λάδω συνταγῆς, ή, τὴν συνταγῆτην. Ἐπαγγέλλεται γάρ καιροῦ λαβόμενος πάντα τὰ θαυμάσια τοῦ Πατρὸς διηγήσομαι ἐπὶ τῆς ἐξ θενῶν Ἐκκλησίας, ἣν αὐτὸς δὲ Πατήρ ἐπιγγέλλετο αὐτῷ εἰπών Αἰτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι διθηγήσομαι πάντα τὰ κέρατα τῆς γῆς. "Οταν οὖν λάδω, φησὶ, ταύτην τὴν συνταγήν, καὶ ἐπειδὰν τύχω τούτου τοῦ καιροῦ, τηνεκαῦτα παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξ θενῶν ἐπιστρέψουσι διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Οἶς ἐπιλέγει· 'Ἐγὼ εὐθύνητας κριτῶ. Δικαιοσύνης γάρ καὶ εὐθύνητος ἔργον τὸ μὴ Ἰουδαίους μόνους προσθεσθαι, μηδὲ τὸ ἐξ Ἀβραὰμ γένος κατὰ τὴν Μωσέως κλῆσιν, ἀλλ' ἐξ ἀπάντων τῶν θενῶν τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι τῶν σωζομένων. Διόπερ δὲ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγγέρει τοὺς εἰρηκάς· 'Ἐπ' ἀληθείας οἶδα, διτὶ οὐκ ἔστι προσωποληπτης δὲ Θεός· ἀλλ' ἐν πατέλῃ θεεῖ διαδούμενος αὐτὸς δεκτός ἔστιν αὐτῷ. Καὶ δὲ Ιαύλος δὲ Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἐλληνὶ τῷ Εὐαγγέλιον κηρύττεσθαι φησι λέγων· Οὐ γάρ ἐπαισχύνομαι τῷ Εὐαγγέλιον· δύναμις γάρ Θεοῦ ἔστιν εἰς σωτηρίαν κατεῖ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἐλληνι. Δικαιοσύνη γάρ Θεοῦ δὲ αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. Οἶς ἀκολούθως ἔνταῦθα φάσκει τό· 'Ἐγὼ εὐθύνητας κριτῶ. Εἰτ' ἐπιλέγει· 'Ἐτάκη η γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήρ· διώλετερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Συσταθήσεται, φησὶν, η γῆ σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήρ· ἐγὼ δηρασα τοὺς στύλους αὐτῆς. Ταῦτα δὲ τοῖς ἐν τῷ πρὸ τούτου λελεγμένοις εἰρηται συμφώνως. Η γάρ πολιορκηθεῖσα γῆ καὶ πυρὶ παραδοθεῖσα, περὶ ής ἐλέγετο· — Ής ἐν δρυμῷ ξύλων ἀξίειαις δικογενεῖς τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐν πέλναι καὶ λαξευτηρὶ κατέρρεισαν αὐτήρ. ἐτεπύρισαν δὲ πυρὶ τὸ ἀγαστηρίον σου, εἰς τὴν γῆν ἐθενήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὄρδοντος σου· — ταῦτα παθοῦσα ἐτάκη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν τοιαῦτα πεπόνθασι. Πλὴν τούτων ἀπολλυμένων, ἐγὼ, φησὶν, ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς. Τίνας δὲ ἐποιεῖς τούτους η τοὺς ἵερους ἀποστόλους καὶ πάντας τοὺς τοῦ Σωτῆρος ήμῶν μαθητάς τε καὶ εὐαγγελιστάς; 'Ἐξ αὐτῆς γάρ ἐκείνης προελθόντες τῆς γῆς, στῦλοι καὶ έδραιώμα γεγόνασι τῆς Ἐκκλησίας. Διὸ καὶ ὑνδραῖς λέγων· Ὑπάκωδος καὶ Κηραῖς καὶ Υιάρης, οἱ δοκοῦντες στύλους εἶται.

A rabilia tua, cum accepero tempus, ac insert: Quoniam Deus iudex est; ac rursum: Quia calix in manu Domini vini meri? Cur his omnibus subiungit: Ego autem annuntiabo in sacerdotum, cantabo Deo Jacob, et omnia cornua peccatorum confringam? Animadverte igitur num his verbis unigenitum Dei Verbum, quae ad Patris deitatem spectant emarrant, sua opera enuntiet. Ait itaque: Narrabo mirabilia tua cum accepero tempus. Aquila vero sic habet: Cum accepero tempus statutum; Symmachus autem: Cum accepero synagogam. Videturque mibi haec opportune dicta esse: Cum accepero tempus statutum, vel, synagogam. Pollicetur quippe se in tempore opportuno omnia Patris in Ecclesia ex gentibus gesta mirabilia narraturum, quam Ecclesiam ipsi Pater promisit his verbis: Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae²⁵. Cum ergo hoc tempus statutum, inquit, accepero, et cum haec opportunitatem consecutus ero, tunc omnibus gentibus quae sese converterint narrabo omnia mirabilia tua. Quibus subdit: Ego rectitudines judicabo. Justitiae namque et rectitudinis opus est, non Judæos solum admittere, neque Abrahāmi genus duntaxat secundum Moysis vocationem recipere, sed omnibus ex gentibus servandorum electionem facere. Quamobrem Petrus in Actibus dixisse scribitur: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus sed in omni gente qui timet eum acceptus est illi²⁶. Paulus autem Judæo primum, postea Græco prædicandum Evangelium esse dicit his verbis: Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco. Justitia enim Dei in ipso revelatur²⁷. Quibus hic consequenter dicitur: Ego rectitudines judicabo. Deinde subjicit: Liquesfacta est terra et omnes qui habitant in ea: ego confirmavi columnas ejus. Secundum Symmachum vero: Constituetur, inquit, terra cum habitantibus in ea: ego confirmavi columnas ejus. Hæc porro præcedentis psalmi dictis affinia sunt, Terra siquidem obessa et igni tradita, de qua dicebatur: — Quasi in silva lignorum securibus exciderunt janus ejus in idipsum, in securi et ascia dejecerunt eam. Incenderunt igne sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui²⁸; — hæc passa, liquefacta est; et una omnes qui habitabant in ea impietatum suarum causa hæc perpessi sunt. Cæterum his pereuntibus, ego, inquit, confirmavi columnas ejus. Quas eas esse dixeris, nisi sacros apostolos et omnes Servatoris nostri discipulos et evangelistas? Nam cum ex eadem terra prodiissent, columnæ et firmamentum Ecclesiæ facti sunt. Quapropter Paulus apostolorum coryphaeos columnas vocabat dicens: Jacobus et Cephas et Joannes, qui videntur columnæ esse²⁹. Paulus τοὺς κορυφαῖς τῶν ἀποστόλων στύλους

²⁵ Psal. II, 8. ²⁶ Act. x, 34. ²⁷ Rom. I, 16, 17. ²⁸ Psal. LXXXIII, 5-7. ²⁹ Galat. II, 9

Vers. 5, 6. *Dixi iniquis : Nolite inique agere ; et A delinquentibus : Nolite exaltare cornu. Columnas quidem sanctæ et catholicæ Ecclesiæ ego, inquit Deus, firmavi, utpote qui ex memorata terra liquefacta cum habitatoribus suis, ipsos elegerim ; reliquos vero contestatus sum, præcipiens illis ipsosque cohortans ut ne inique agerent. Secundum Symmachum vero : *Dixi seditionis, inquit, Ne seditione agatis ; et iniquis, Nolite exaltare cornu. Ne extollite in altum cornu vestrum loquentes cervice iniquitatem.* Eadem vero ipsa possunt ad alium ordinem, eorum videlicet qui ex circumcisione sunt, referri, qui contra Servatorem seditionem moverunt, et adversus eum insurrexerunt : quorum causa liquefacta est terra eorum et omnes qui habitabant in ea. Cæterum omnibus quoque per orbem gentibus apostolorum prædicatione testificatus est, ut ne inique agerent, et peccatoribus ut ne peccati cornu exaltarent, neque sese efferrerent et arroganter agerent, neque loquerentur adversus Deum iniquitatem : quod sane ante agebant cum multiplicium deorum errori animum adhiberent, et Deum universorum ignorarent.*

Vers. 7-9. *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, quoniam Deus iudex est.* Et hæc quoque, ait, per apostolos meos omnibus hominibus testificatus sum, ut judicii Dei recordarentur, et omnis iniquitatis finem facerent, persuasi universorum judicem non procul abesse, sed omnia implere, et ubique præsentem esse. Quare convenit nos quasi in oculis ejus viventes C animo ad eum converso degere. Neque enim procul abest, ita ut arbitremur eum longe a nobis habitare, sive in oriente, sive in occidente, sive in desertis et montibus. Nam medius et præsens universis, judex omnium est. Judicii autem illius officium est, ut unicuique pro merito tribuat, hunc humiliet et hunc exaltet; superbos quidem illosque qui cornu suum in altum extollunt humiliet, humiles vero exaltet, secundum illud : *Deus superbis resistit, humiliis autem dat gratiam*¹⁰. Quamobrem ait : *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus*; pro quibus Symmachus sic interpretatus est : *Non enim ab oriente, non ab occidente, neque a deserto montium : sed Deus iudex hunc quidem humiliat, hunc autem exaltat.* Et hoc D sane, inquit, necessarium est omnes homines cognoscere, *Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto.* Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen sæc. ejus non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Secundum Symmachum vero : *Calix enim in manu Domini, et vinum merum replens effusum, ita ut trahant ab ipso.* Verumtamen fæces ejus guttalim expriment bibentes improbi terræ. Hæc item, ait, omnes homines docui, ne ignorent calicem illum omnes manere, quem cuique temperat et commiscet universorum judex. Hoc porro intelligas ex iis, quæ in prophetiis de calice feruntur.

“*Jac. iv, 6.*

(1) An legendum ēte ? Edit.

Eίλα τοῖς παραγομόσι, Μὴ παραγομέτε, καὶ τοῖς ἀμαρτάνοσι, Μὴ ὑψοῦτε κέρας. Τοὺς μὲν στύλους τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔτι, φησὶν ὁ Θεὸς, ἐστερέωσα ὅτι (1) ἐκλεξάμενος αἰτοῦς ἐκ τῆς ἀποδοθεστῆς γῆς ταχέστης μετὰ τῶν οἰκούντων αὐτὴν· τοῖς δὲ λοιποῖς διεμαρτυράμην διαστελάμενος καὶ παραινέσας μὴ παρανομεῖν. Κατὰ δὲ τὸ Σύμμαχον· *Είλα, φησὶ, τοῖς στασιάζοντι, Μὴ στασιάστε· καὶ τοῖς παραγόμοις, Μὴ ἐπαρτεῖτε κέρας.* Μὴ ἐπαρτεῖτε εἰς ὑψός τὸ κέρας ὑμῶν λαλοῦτες τραχήλῳ ἀρμιλαρ. Δύναται δὲ ταῦτα πρὸς τὸ ἔτερον τάγμα τὸ ἐκ περιτομῆς λέγεσθαι, τὸν καταστασιασάντων τοῦ Σωτῆρος καὶ κατεπαρθένων αὐτοῦ· δι' οὓς ἐτάχη αὐτῶν ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν. Πλὴν καὶ τοῖς καθ' ἄλλας τῆς οἰκουμένης θέντει διὰ τοῦ τῶν ἀποστόλων κηρύγματος ἐμαρτύρατο μὴ παρανομεῖν, καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντι μὴ ὑψοῦν τὸ τῆς ἀμαρτίας κέρας, μηδὲ ἐπιρεσθαι καὶ καταθραύσεσθαι, μηδὲ λαλεῖν ἀδικεῖν κατὰ τοῦ Θεοῦ· διπέρ πρότερον ἐπραττον πολυθεῖ προσέχοντες πλάνη, καὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν μὴ εἰδότες.

“Οτι οὗτε ἀπὸ ἑξάδων, οὗτε ἀπὸ δυσμῶν, οὗτε ἀπὸ ἑρήμων ὄρέων, διτι ὁ Θεὸς κριτής ἔστι. Καὶ ταῦτα, φησὶ, διεμαρτυράμην διὰ τῶν ἐμῶν ἀποστόλων ἀνθρώπων, μνημονεύειν τῆς κρίσεως τῷ Θεῷ, καὶ παύτασθαι πάσης παρανομίας, ποκισμένους διτι οὐ πόρῳ που ἀφέστηκεν δι τῶν ὅλων κριτῆς· πάντα δὲ πλήροι καὶ πανταχοῦ πάρεστι. Αὐτὸς προσήκει ὡς ἐν ὅρθαλμοῖς αὐτοῦ ζῶντας ἐπιστρέψει πολιτεύεσθαι. Οὐ γάρ μαχράν ἀφέστηκεν, ὡς νομίστι πόρῳ που ἀφύκισθαι αὐτὸν, ἡ πρὸς αὐταῖς ἀντολαῖς, ἡ κατὰ τὰ δυσμαῖα μέρη, ἡ που ἐν ἐρήμαις καὶ δρεσι· Μέσος γάρ ἐπιπαρὸν τοῖς πάσι, κριτῆς τῶν ὅλων ἔστι. “Ἐργον τε αὐτοῦ τῆς κρίσεως τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμειν ἐκάστῳ, καὶ τοῦτον μὲν ταπεινούν, τοῦτον δὲ ὑψοῦν· ταπεινούν μὲν τοὺς ὑπερηφάνους καὶ τοὺς ἐπαίροντας εἰς; ὑψός τὸ κέρας αὐτῶν· ὑψοῦν δὲ τοὺς ταπεινούς, κατὰ τὸ· ‘Ο Θεὸς ψευδάροις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ διδωσι χάριν. Διτι φησὶν· ‘Οτι οὗτε ἀπὸ ἑξάδων καὶ ἀπὸ ἀπατολῶν ἡλίου, οὗτε ἀπὸ δυσμῶν, οὗτε ἀπὸ ἑρήμων ὄρέων· ἀνθ' ὧν ὁ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον. Οὐ γάρ ἀπὸ ἀπατολῆς, οὐδὲ ἀπὸ δισεως, οὐδὲ ἀπὸ ἑρήμου ὄρέων· ἀλλ' ὁ Θεὸς κριτῆς τούτοις μέρη ταπεινοῖ, τούτοις δὲ ὑψοῖ. Καὶ τοῦτο δὲ, φησὶν, ἀναγκαῖον εἰδέναι πάντας ἀνθρώπους· ‘Οτι ποτίσιον ἐτιχειρίζεται, ταπεινοῖς δὲ διδωσι χάριν· Ποτίσιον τὰρ ἐτιχειρίζεται Κυρίου οὐρανοῖς ἀκριτοῖς πληρῶν ἐπιχνθεῖς, ὡστε ἐλεύθερον αὐτοῦ. Πλὴν τὰς τρυπὰς αὐτοῦ ἐκστραττίσουσι πίνοντες οἱ γαῦλοι τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἀδιδάξαι πάντας ἀνθρώπους, ὡς δι μὴ ἀρνεῖν, διτι περιμένει τοὺς πάντας τὸ ποτήριον, διπέρ ἐκάστη-

πληρησιν δὲ τῶν δλων κριτῆς. Νοήσεις δὲ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς προφητείαις λελεγμένων περὶ ποτηρίου· γέγραπται γοῦν ἐν Ἱερεμίᾳ οὕτως· *Εἰτε Κύριος δὲ Θεός Ὑστραὴλ πρὸς μέν*: Λάβε τὸ ποτήριον τοῦ οὐρον τοῦ ἀκράτου ἐκ χειρός μου, καὶ ποτισθεὶς αὐτῷ πάρτα τὰ ἔθνη, πρὸς δὲ ἦγε ἀκαστελῶ σε πρὸς αὐτοὺς. Καὶ πλογται καὶ ἐξεμοῦνται, καὶ ἀκμα-ριστοτελεῖς ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαλρας, ἡς ἦγε ἀκαστελῶ ἀναμέσον αὐτῶν. Καὶ ἔλασον τὸ ποτήριον ἐκ χειρός Κυρίου, καὶ ἐπότισα πάρτα τὰ ἔθνη πρὸς δὲ ἀπόστελλε με Κύριος ἐπ' αὐτά, τὴν Ἱερου-σαλὴμ καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, καὶ βασιλεῖς αὐτοῦ καὶ ἀρχοτας αὐτοῦ, τοῦ θείαν αὐτοὺς εἰς ἕρη-μωσιν, καὶ εἰς ὄβλον καὶ εἰς συριγμόν καὶ τὸν Φαριὼ βασιλέα Αἴγυπτου καὶ τὸν παῖδας αὐτοῦ, καὶ τὸν μετιστάρας αὐτοῦ· καὶ ἔξης φησι· Καὶ πάρτας τὸν βασιλεῖς τῆς γῆς τῶν ἀλλοφύλων, τὴν Ἀσκάλωνα, καὶ τὴν Γάλαν, καὶ τὴν Ἀκκάρων, καὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ τὴν Μωαΐτην, καὶ τὸν ιερὸν Ἀμμών, καὶ πάρτας βασιλεῖς Τύρου, πάρτας βασιλεῖς Σιδώνος, καὶ πάρτας βασιλεῖς τῆς τοὺς ἐν τῷ πέρα τῆς θαλάσσης. Μεθ' δὲ ἐπιλέγει οὕτως· *Εἰτε Κύριος πατοχοράτωρ δὲ Θεός Ὑστραὴλ· Πλεστε καὶ μεθύσθητε, καὶ ἐξεμέστε, καὶ πεσεῖτε, καὶ οὐ μὴ ἀραστήτε ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαλρας, ἡς ἦγε ἀκαστελῶ ἀναμέσον ὑμῶν.* Καὶ ἔσται δταν μὴ βούλωται δέξασθαι τὸ ποτήριον ἐκ τῆς χειρός σου, ὅστε πιεῖται, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς. Οὕτως εἰτε Κύριος τῶν δυνάμων· Πιετες πιεσθε. Δι' ὧν διδάσκεις δὲ λόγος δίκην Ιατροῦ τοῖς διεμένοις πικρᾶς ἀντιδότου τὸν Θεὸν ἐπάγειν τὰς κολάσεις, ὡς ἀν ἐμέσαιεν, καὶ ἀποκενάσειν τὴν πλεονάσασαν ἐν αὐτοῖς κακίαν· καὶ πρώτην γε αὐτῆγ τὴν Ἱερουσαλήμ τοῦ λεχθέντος ποτοῦ πιεῖσθαι· εἰτα δὲ τὰ λοιπὰ ἔθνη, ὡς καὶ πάντων τῆς δομοίας τευχο-μένων καθάρσεως διὰ τῶν ἐπαχθησομένων αὐτοῖς τιμωριῶν. Καὶ τὸ παρὸν οὖν λόγιον καταλήλως τῇ προφητειῇ διδασκαλίᾳ ποτήριον εἶναι διδάσκει ἐν χειρὶ Κυρίου, ἐν φόνος ἐκάστου καρποὺς συναγαγών, ὃσπερ ἀκρατον οἶγον ἐργάζεται. Εἰτ' ἐπιδίδωσι τὸ κατ' ἄξιαν πόμα ἀναλόγως ταῖς ἐκάστου πράξεις κιρ-νῶν αὐτῷ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. Μή γάρ τὰς φαύλας πράξεις μόνας ἐκάστου, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγα-θὰς λογίεσθαι, σταθμάσθαι τε ὃσπερ συμμετρίῃ καὶ πτάλληλον τοῖς ἐκάστου ἔργοις ἀπεργάσασθαι τὸ πράξια. "Ο δὴ παρίστησαι λέγον· Καὶ ἔκλινερ ἐκ τού-του εἰς τοῦτο· ὡς ἀν μία γένοιτο κράσις τῶν τε ἐκάστου μοχθηρῶν πράξεων καὶ τῶν χρηστοτέρων. Ἄντι δὲ τοῦ, Ἐξέκλινερ ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, δὲ Σύμμαχος, "Ωστε ἔλκειν ἀπ' αὐτοῦ, ἡρμήνευσε· τὴν δὲ τρύγα πιεῖσθαι πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς. Οὐκέτι γάρ κράμα, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον καὶ θολερὸν τοῖς τὰ μεγάλα ἡμαρτήκοσιν ἀποκεισθαι. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Πλὴρ τὰς τρυγίας ἐκστραγ-γιούσι πλιοντες οἱ φαῦλοι τῆς γῆς.

"Ἐγὼ δὲ ἀπαγγελῶ εἰς τὸν αἰώνα, ψαλῶ τῷ Θεῷ Ἰακώβ. Τὰ μὲν προλεχθέντα πάντα εἰπα τοῖς παρα-νομοῦσι, καὶ διεστειλάμην ἀπασι μαρτυράμενος. Ἐγὼ δὲ δὲ ἀνωτέρω εἰπών· Διηγήσομαι τὰ θαυμά-τια σου, διετελέσθαι πάντας τὸν ἀμαρτωλὸν τῆς γῆς. Ἐγὼ εὐθύτητας κριτῶ· καὶ πάλιν φήσας· Ἐγὼ εὐθύτητας κριτῶ· καὶ αὐθίς εἰπών· Ἐνώ

tur; in Jeremias quippe scriptum est: *Dixit Do-minus Deus Israel ad me, Sume calicem vini meri de manu mea, et potabis ipso omnes gentes, ad quas ego mittam te. Et bibent et voment et insanient a facie gladii, quem ego mittam in medium eorum. Et accepi calicem de manu Domini, et potavi omnes gentes ad quas misit me Dominus: Jerusalem et ci-vitates Iuda, reges ejus et principes ejus, ad ponendū eos in solitudinem, in inviam, et in subsan-nationem: et Pharaonem regem Aegypti, et pueros ejus et optimales ejus*⁴¹; ac deinceps ait: *Et omnes re-ges terrae alienigenarum, Ascalonem, Gazam et Ac-caronem, Idumam et Moabitidem, filios Ammon, et omnes reges Tyri, et omnes reges Sidonis, et om-nes reges Insulæ trans mare*⁴². Postea vero sic con-cludit: *Dixit Dominus omnipotens Deus Israel: Bi-bite et inebriamini, et vometis, et procumbetis, nec resurgetis a facie gladii, quem ego mittam in medium vestri. Et erit, si noluerint accipere calicem de manu tua, ut bibant, dices ad eos, Sic dicit Dominus vir-tutum, bibentes bibetis*⁴³. Quis ediscitur, Deum in-star medici, amarum antidotum egentibus offerre, nempe castigationes, ut evomant, malitiamque il-lam exuberantem quam intus habent exonerent; primamque Jerusalem eo calice potandam; deinde reliquas gentes, quia omnes simili purgatione per illatas castigationes evacuandi sunt. Præsens itaque sententia perinde atque prophetica illa doctrina, calicem esse docet in manu Domini; in quo singu-lorum fructus colligens, quasi merum vinum ex-primit. Deinde vero pro justitiæ ratione, et cuiusque merito potum temperans, cujusque actionium proportionē habita, ipsis libendum propinat. Non enim prava duntaxat singulorum opera, sed etiam bona examinanda et æqua lance ponderanda sunt atque congruentem singulorum operibus potum pa-rare opus est. Quod ipse declarat his verbis: *Et in-clinavit ex hoc in hoc; ita ut una commissione mala singulorum opera bonis temperentur. Pro illo autem, Inclinavit ex hoc in hoc, Symmachus, Ita ut trahant ab ipso, interpretatus est; et ut sacerdotes bibant omnes peccatores terræ. Non enim mistio temperata, sed quod extrellum ac turbidum est, gravium scelerum reis reservatur. Quare secundum Symmachum dictum est: Verumtamen sacerdos ejus gut-tatum expriment bibentes improbi terræ.*

VERS. 10, 11. *Ego autem annuntiabo in sæculum, cantabo Deo Jacob.* Supra memorata omnia ini quis agentibus dixi, et contestatus omnibus præcepta dedi. Ego vero qui superius dixi, *Narrabo mirabilia tua, cum accepero tempus*⁴⁴; ac rursum: *Ego re-ctitudines iudicabo*⁴⁵; iterumque, *Ego confirmav*

⁴¹ Jer xxv, 15-19. ⁴² ibid. 20-22. ⁴³ ibid. 27 28. ⁴⁴ Psal. LXXIV, 2, 3. ⁴⁵ ibid. 3

columns ejus ¹⁷; postquam prædicta peccatoribus prædicavi et testificatus sum, et postquam judicis rationem omnes edocui, quid faciam? In *seculum cantabo Deo Jacob*. Novi quippe eum qui religiosi viri Deus est, patrem esse meum: ipsique cantabo, ipsi præclara gesta mea annuntiabo. Deinde vero accepta a Patre judicandi potestate, *omnia cornua peccatorum confringam*; cum quidem quo tempore tolerantia, patientia et mansuetudine utendum erat, ipsos extolli concesserim; veruni in fine cornua eorum contra Deum elata confringam; viceque versa cornua justi, quia demissa erant, exaltabo. Tunc vero exaltabitur justus, quando una cum rege suo regnabit secundum Apostolum qui ait: *Primitiæ enim Christus; deinde qui Christi sunt in adventu ejus; deinde fons, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem potestatem et virtutem* ¹⁸. Quando scilicet justi vitæ immortalis calicem bibent; quem ipsis promisit dicens: *Donec bibam illum novum vobiscum in regno cælorum* ¹⁹.

1. IN FINEM, IN HYMNIS, PSALMUS IPSI ASAPH, CANTICUM. LXXXV.

VERS. 2, 3. *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus*. Hic psalmus item ex numero eorum est qui ad bonum finem remittunt: præcedentique affinis, de judicio Dei verba facit. Quod deinceps his verbis declarat: *De cælo auditum fecisti iudicium, terra tremuit et quievit, cum exsureret in iudicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terre*. Et in illo quidem inquis dicebatur, *Nolite exaltare cornu, et nolite extollere in altum cornu egestrum* ²⁰; in præsenti vero, *Turbati sunt omnes insipientes corde. Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitarum*. Huius vero erant qui cornua extulerant. His porro altissimum dogma traditur, ut sciamus qui sit verus Israel, et quæ sit ejus secundum rectam veramque rationem regio, quæ vocatur *Judæa*; quæ item vera *Jerusalem*, quod Dei domicilium. Hæc Spiritus propheticus præcellenti sapientia dispensat, atque una iis qui abjectius Judaico more rem intelligent, voluptatem ob nominum similitudinem afferit; eos autem qui speculandi vi prædicti sunt divinis institutis erudit. *Judæus itaque qui nihil aliud est, quam caro et sanguis, carnali et corporeo more hæc audiet; deinde vero extollebit, sensu carnis sua temere inflatus, neque caput tenens secundum S. Apostolum. Quare se Israelem esse, atque Judæam, nihil aliud quam Palæstinorum regionem esse putabit; locum vero Dei pro terrena Jerusalem habebit: quoniam Hebraica lectio in Salem locum ejus factum esse dicit: quo item modo reliqui interpres, in Salem videlicet, ediderunt. Qui vero divina imbutus disciplina est, cum edidicerit, non omnes qui ex*

A ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς· μετὰ τὸ κηρύξαι καὶ μαρτύρασθαι τὰ προλεχθέντα τοῖς ἀμαρτιῶις, καὶ μετὰ τὸ διδάξαι τὸν περὶ τῆς χρίσεως λόγον τῶν πάντας, τί πράξω; Εἰς τὸν αἴώρα γαλῶ τῷ Θεῷ Ιακὼβ. Οἶδα γάρ ἐμαυτοῦ πατέρα τὸν γενόμενον τὸν θεοφιλοῦ Θεόν, κάκεινψ φαλῶ, κάκεινψ ἀπαγγεῖλα τὴν ἐμαυτοῦ κατορθώματα. Εἴθ' οὕτω λόγων παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν τοῦ χρίσεων ἔξουσίαν, πάντα τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτιῶν συγκειδώσ· συγχωρήσει μὲν αὐτοῖς ἐπαγρεοθαῖς κατὰ καιρὸν καθ' ὃν ἔστι χρήσασθαι τῇ ἀνοχῇ, καὶ τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ χρηστότερῃ πλήν ἑπτὶ τέλει τὰ κέρατα αὐτῶν καταπρεθέντα τοῦ Θεοῦ συγχάλκων ἀνάπαλιν δὲ τὰ τῶν δικαίου κέρατα ὑψώσω, ἐπειπέρην ἦν τεταπεικόν. Τότε δὲ ὑψωθήσεται, ἐπειδὴν συμβασιλεύῃ τῷ ἑταῖρῳ τοῦ βασιλεὺς κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὃς φησὶν Ἀπαρχὴ γάρ Χριστὸς εἴτε οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παροντὶ αὐτοῦ εἴτε τὸ τέλος, διτε παραδιδῷ τὴν βασιλεῖαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διτε καταργήσῃ πάντας ἔκσυντας καὶ δύραμιν. "Οτε καὶ πίονται οἱ δίκαιοι ποτέριον ζωῆς ἀθανάτου· διπέρ αὐτοῖς ἐπήγγειλε εἰπόν· "Εώς ἀρ πλω αὐτὸν καιρὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΕΝ ΥΜΝΟΙΣ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ, ΦΔΗ. ΟἘ.

Gρωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαϊᾳ ὁ Θεός, ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέτρα τὸ δρομα αὐτοῦ. Τῶν ἐπ' ἀγαθὸν τέλος ἀναπεπόντων καὶ δι παρῶν τυγχάνει φαλμός. Συνέδει δὲ τὸ πρὸ αὐτοῦ, τοὺς περὶ τῆς χρίσεως τοῦ Θεοῦ λόγους περιέχων. "Ο δῆ παριστησι φάσκων ἑξῆς· Εἴ τοι οὐρανὸν ἡσήστησας χριστός, τὴν ἐξοσθῆσαι καὶ ἡσήχασεν ἐν τῷ ἀραστήραι εἰς χριστόν τὸν Θεόν τοῦ σῶσαι πάντας τὸν πραεῖς τῆς τῆς. Καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἐλέγετο τοῖς παρανομοῦσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρας, καὶ μὴ ἐπιπλεύτε εἰς ὑψός τὸ κέρας ὑμῶν ἐν δὲ τῷ μετὰ κείρας· Ἐταράχθησαρ, φησὶν, οἱ ἀσύρτει τῇ καρδίᾳ ὑπνωσαρ ὄπρον αὐτῶν, καὶ οὐτὶ εἴσοδον πάντες οἱ ἀσύρτει τοῦ πλούτου. Οὕτω ἂν ήσαν οἱ τὰ κέρατα ὑψοῦντες. Παιδεύει δὲ διὰ τῶν προκειμένων δι λόγος δόγμα βαθύτατον, ὡς ἀνείλημεν τίς ποτὲ ἐστιν δι ἀληθινὸς Ἰσραὴλ, καὶ τίς ἡ τούτου κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον χώρα ἡ ὄνομαζομένη, Ἰουδαϊα· τίς τε ἡ ἀληθινὴ Ἱερουσαλήμ, καὶ διότι τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον. Ταῦτα τὸ προφητεικὸν Πνεῦμα μεθ' ὑπερβαλλούσης σοφίας οἰκονομεῖ· διορθῶ καὶ τὰς πατεινώτερον καὶ Ἰουδαϊκώτερον ἀκρωμένοις θυμοῖς διάλιν παρέχον διὰ τῆς διμωνυμίας τῶν δηλουμένων, διορθῶ καὶ τοὺς θεωρητικούς παίδευμάτα διάσπαν θείων δογμάτων. Ο μὲν δὲν Ἰουδαῖος, πλέον οὐδὲν ἐσάρξ καὶ αἷμα τυγχάνων, σαρκίνως καὶ σωματικῶς ἀκούσεται τῶν προκειμένων καπετεῖται ἐπαρθήσεται, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ καρπῶν τὴν κεφαλὴν κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀπόστολον. Διὸ ξανθῶν μὲν εἰναι τὸν Ἰσραὴλ οἰτήσεται, καὶ τὸν Ἰουδαῖον οὐδὲ ἐτέραν εἰναι τῆς Παλαιοτίτων χώρας, καὶ τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ ἐπειδήπερ ἡ Ἐθραίκη λέξις περιέχει ἐν Σαλὴμ τὸ-

¹⁷ Psal. lxxiv, 4, 5. ¹⁸ 1 Cor. xv, 23, 24. ¹⁹ Matth. xxvi, 29. ²⁰ Psal. lxxiv, 5, 6.

γονέας τὸν τόπον αὐτοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ἐρμηνευταὶ τοῦτον ἡμήνευσαν τὸν τρόπον, ὃν Σαλῆμ ἐκδεδωκότες. Ὁ δὲ τοῖς θείοις δόγματι μεμαθητευμένος, παιδεύειται, ὅτι οὐ πάντες οἱ ἔξ Ισραὴλ οὗτοι Ισραὴλ, ἀλλὰ δοις σπέρμα Ἀβραὰμ εἰσι, πάντες τέκνα· οὐ γάρ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα· ἔτι τε ἐπακούσας τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου λέγοντας, Οὐ γάρ δὲ τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος ἐστιν, οὐδὲ η ἐν τῷ φανερῷ δὲ σαρκὶ περιτομῇ ἀλλ’ οὐ δὲ τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πτερύματι, οὐ γράμματι οὐδὲ ὁ ἐπιώρος οὐκ ἔξ ἀρθρώσων, ἀλλ’ ἐκ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν δὲ περιτομῇ οἱ ἐν πτερύματι Θεοῦ λατρεύοντες, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· ἔτι μὴν ἐπισήμα τὸ, Βλέπετε τὸν Ισραὴλ κατὰ σάρκα, ὡς ἐξέρου δυνος τοῦ μὴ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα ἀνηθινοῦ Ισραὴλ· τούτοις μεμαθητευμένος, τὸν ἀληθινὸν Ισραὴλ ἐκδέξεται εἶναι τὸν ἐκ τοῦ πράγματος στημανόμενον. Μεταλαμβάνεται γοῦν τοῦνομα εἰς τὸν ὄρθιντα τὸν Θεόν τὸν διοριστικὸν τοίνυν καὶ γνωστικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἀνδρὰ μόνον εἶναι τὸν ἀληθινὸν Ισραὴλ ἀποφανεῖται· διὸ η μετὰ χείρας παρίστησα: Λέξις φάσκουσα· Ἐγ τῷ Ισραὴλ μέρα τὸ δρομα αὐτοῦ. Ἐλέγχει δὲ τὸν Ἰουδαῖον οὐκ ἕξιον δυτα τῆς προσηγορίας τοῦ Ισραὴλ δὲ προφτητικὸς λόγος ἀποτινθέμενος πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγων Οὐαὶ θόρος ἀμαρτώλ, λιδὸς πλήρης ἀμαρτῶν· καὶ, Ἀκούσατε ἀλητοὶ Κυρ ὁν, δρχοντες Σοδόμων προσέχετε τὸν Θεοῦ, λιδὸς Γομόφρας. Οὐστέρ οὖν οἱ φάσκων περὶ τῶν ἑθνῶν· Λιθεὶς ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν δεδέξασται τὸ δυνητα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἑθνεσι, καὶ ἐρ κατὰ τὸν πόνον θυμίαμα προσάγεται τῷ ὄρόματι μον, καὶ θυσία καθαρός· καὶ πάλιν Διότι μέρα τὸ δρομά μον ἐρ τοῖς ἑθνεσι, σαρῶς παρίστησι δύνασθαι τὰ ἑθνη εἶναι τὸν Ισραὴλ, εἰπερ ἐρ τῷ Ισραὴλ μέρα τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν Ἰουδαίους ἐλέγετο· Υμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸν, δῆλον δὲ ὅτι τὸ δυνητα τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτοὶ εἰρήται πρὸς αὐτούς δι’ ὑμᾶς διακαρτός τὸ δρομά μον βλασφημεῖται ἐρ τοῖς ἑθνεσι. Εἰ τοίνυν η μετὰ χείρας Γραψή διδάσκει ἐκείνον εἶναι τὸν Ισραὴλ, παρ’ ϕ τὸ τοῦ Θεοῦ δοξάζεται δυνητα, ἐκ τῶν εἰρημένων γένοτος ἀν κατάδηλος δὲ φρεσιῶν λέγεσθαι κυρίως Ισραὴλ. Ἀναλόγως δὲ τούτῳ νοήσεις καὶ τὴν Ἰουδαίαν· ἐνθα γάρ ἐστιν η γνῶσις τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἐστὶν η Ἰουδαία. Τοῦτο γοῦν η Γραψή παρίστησι λέγουσα· Γρωστός ἐτ τῇ Ἰουδαίᾳ δὲ Θεός. Εἰ δὲ μὴ τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, λέτω δὲ τῆς Παλαιστίνων χώρας εὐρίσκοτο, πλείστης οὖσης εἰδωλολατρείας ἐν αὐτῇ γενομένης, αὐτῶν Ἰουδαίων τὸ παλαιὸν εἰδωλολατρεύοντων ἐν αὐτῇ, ὡς τοὺς προφήτας ἀπελέγχειν αὐτῶνς καὶ λέγειν· Κατὰ γάρ τὸν ἀριθμὸν τῶν πόλεων σου ἡσαρ θεοὶ σου Ἰουδαία, καὶ κατὰ ἀριθμὸν ἀμφόδων Ἱερουσαλήμ ἔθνος τῇ Βασάλ· πώς δυνατὸν ταύτην εἶναι λέγεσθαι τὴν τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ κεκτημένην Ἰουδαίαν; Διὰ τί δὲ

A Israele sunt, Israel esse: neque quotquot semen Abraham, filios ejus esse: non enim filii carnis, ii filii Dei sunt, sed filii promissionis, ii pro semine computantur; cum audierit item illud Apostoli dictum, Non enim qui in manifesto, Iudeus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito, Iudeus est: et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est⁴⁹; ac rursum, Nos enim sumus in circumcisione qui in spiritu Dei servimus, neque in carne confidimus⁵⁰; cum consideraverit etiam illud, Respicite Israel secundum carnem⁵¹, utpote scilicet alio existente, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum verus Israel est; hæc edocuit, verum Israelem admittet eum qui ex opere demonstratur. Nomen porro accipitur pro eo qui videt Deum; ergo virum perspicacem, notitia præditum et doctum, solum esse verum Israelem declarabit, qualem hæc sententia prodit dicens, In Israel magnum nomen ejus. Evincit vero Judæum Israelis nomine dignum non esse propheticus sermo, qui ipsos respicit et sic habet: Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis⁵²; et, Audite verbum Domini, principes Sodomorum: attendite legi Dei, populus Gomorrha⁵³. Quemadmodum etiam qui de gentibus dicit, ab oriente sole usque ad occidentem, gloria celebrari uomen suum in gentibus; et in omni loco, ait, thymiana offertur nomini meo et sacrificium mundum⁵⁴; ac rursum, Quia magnum est nomen meum in gentibus⁵⁵; aperie declarat posse gentes Israel esse, siquidem in Israel magnum nomen ejus. Judæis vero dicebatur: Vos autem profanatis illud⁵⁶, videlicet nomen Dei. Rursumque illis dictum est: Proprier vos semper nomen meum blasphematur in gentibus⁵⁷. Si itaque hæc Scriptura docet illum esse Israelem penes quem nomen Dei celebratur, ex jam dictis manifestum fuerit qui vere et proprie Israel vocandus sit. Proportione quadam de Judæa idem intelligas. Nam ubi cognitio Dei est, ibi Judæa existit. Quod bis verbis Scriptura declarat: Notus in Judæa Deus. Quod si id non in Judæa, sive in Palæstinorum terra reperitur, cum multa ibi idolatria fuerit, quando olim Judæi idola colebant, ita ut prophetæ ipsos coarguerent ac dicerent, Nam secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda, et secundum numerum biviorum Jerusalem sacrificabant ipsi Baal⁵⁸, qui fieri potest hanc dici Judæam quaenam notitiam Dei obtineat? Cur item non dicas Ægyptiorum regionem eo vocabulo dignam, de qua dictum est, Et erit altare Domino in terra Ægypti⁵⁹; ac rursus, Et notus erit Dominus Ægyptiis? Nam si penes eos quibus notus est Deus Judæa reperitur, quid impedit quominus omnes qui cognitionem Dei acceperunt in Judæa esse dicantur? Quare con sequenter ad istibæc, Ecclesia Dei per totum orbem

⁴⁹ Rom. ii, 28, 29. ⁵⁰ Philipp. iii, 3. ⁵¹ I Cor. x, 18. ⁵² Isa. i, 4. ⁵³ ibid. 10. ⁵⁴ Malach. i, 11. ⁵⁵ ibid. ⁵⁶ ibid. 12. ⁵⁷ Isa. LII, 5. ⁵⁸ Jer. ii, 28. ⁵⁹ Isa. xix, 19.

constituta, in qua qui est super omnia Deus notus est, Judæa congruenter dici possit. Neque aberres si dicas Judæam esse, totam divinitus inspiratam et Judaicam scripturam, quæ ceu possessio et ambitus veri Israelis nuncupari potest, quia in ipsa cognitio Dei continetur. Pari itaque modo vera Ju-dæa et verus Israel intelligatur.

Toūtōis oūn ἀναλόγως καὶ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς γνῶσις ὁν τυχάνει, Ἰουδαῖα τε εὐλόγως ἀν δημητρίου διατυπωστον καὶ Ἰουδαϊκὴν Γραφὴν, κτῆμα οὖσαν καὶ ὡς περίχωρον τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ, διὰ τὸν τρόπον τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῇ περιέχεσθαι. Οὗτοι μὲν οὖν ἡ ἀληθινὴ Ἰουδαῖα καὶ ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ νοήσαται κατὰ τὸν δρόμον τρόπον.

VERS. 3. Perpendas vero quomodo factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion. Nam si locus ille, quem Judæi in honore habebant, bellis et vastationibus non obnoxius fuisse, merito Ju-dæis concedi posset eum ipsum esse locum a Scriptura indicatum. Quod si ille a fundamentis dirutus et sepe captus ab hostibus fuit, et tamen locus ejus in pace esse dicatur, non sane possit revera putari locus Dei esse, qui plerumque ab ini-micis debellatus sit. Quare jam non dicit, in Jeru-salem, ne quis laberetur Judaicam urbem esse cogitando; sed loco illius veram sententiam sic expressit, *Factus est in Salem locus ejus. Salem vero pax explicatur: quare apud Septuaginta Interpretes dictum est, Factus est in pace locus ejus. Si igitur animæ omni prorsus bello liberæ in prosperitate, quiete et tranquillitate degentes, in terra reperiantur, jure dicantur ille locus Dei esse, ut-pote quæ Spiritum divinum in se capiant. Ideo de talibus dictum est, Inhabitabo in illis et inambu-labo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi popu-lus*⁴⁰. Quod si tales in terra ferraro inveniantur; cum contra in civitate Dei, cœlesti Dei domicilium angelis, archangelis, divinis virtutibus, spiritibusque sanctis frequentetur; jure dicat quispam ibi locum Dei esse, et illam veram esse pacem, quæ Salem hic Hebraice nuncupatur. Quare Apostolus cum nosset eam dicebat: *Illa vero quæ sur-sum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra*⁴¹. Nam Salem explicatur *pax*; Jerusalem vero, *visio pacis*: cuius lares in cœlestibus divinisque virtutibus existunt: in quibus Deus ipse ambulat, utpote quæ ejus deitate in capere valeant. Deinde dicitur: *Et habitatio ejus in Sion. Postea subjun-gitur: — VERS. 4. Ibi confregit potentias arcuum, telum, gladium et bellum. Hic rursum, si in sensibili et terrena Sion hæc gesta essent, non es-set causa invidendi Judæis sic explicare volenti-bus; quod si ipsis rebus gestis contrarium appa-reat, quia in obsidione inimicorum diruta fuit; necessarium est hic Sionem, quæ cum pace con-gruat, intelligere, scilicet Ecclesiam Dei; vel etiam cœlestem illam de qua divinus Apostolus hæc declaravit: Accessisti ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum mil-*

Α οὐχ ἀν εἰποις τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἀξίαν τῆς προ-ηγορίας, περὶ τῆς εἰρηται: Καὶ ἔσται οὐσιαστήριον τῷ Κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγύπτου· καὶ αὐθις· Καὶ τρω-tοῦς ἔσται Κύριος τοῖς Αἰγυπτίοις; Εἰ γάρ παρ' οῖς γνωστός ἐστιν ὁ Θεός παρὰ τούτοις καὶ ἡ Ιουδαία τυχάνει, τι τὸ καλύνον μητέ πάντας τοὺς τὴν γνῶσην ἀνειληφότας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Ἰουδαΐᾳ εἶναι λέγεσθαι;

Τούτοις οὖν ἀναλόγως καὶ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησία Θεοῦ, ἐν ᾧ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς γνῶσις ὁν τυχάνει, Ἰουδαῖα τε εὐλόγως ἀν δημητρίου διατυπωστον καὶ Ἰουδαϊκὴν Γραφὴν, κτῆμα οὖσαν καὶ ὡς περίχωρον τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ, διὰ τὸν τρόπον τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῇ περιέχεσθαι. Οὗτοι μὲν οὖν ἡ ἀληθινὴ Ἰουδαῖα καὶ ὁ ἀληθινὸς Ἰσραὴλ νοήσαται κατὰ τὸν δρόμον τρόπον.

Νοήσεις δὲ ὅπως Ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος εὐ-τοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Εἰ μὲν τὰρ ὁ παρὰ Ἰουδαίοις τιμώμενος τόπος ἀπόρθητες καὶ ἀπολέμητος πεφύλακτο, λόγον εἰχε συγχρεπεῖν Ἰουδαίων παισιν αὐτὸν εἶναι νομίζειν τὸν ὑπὸ τῶν Γραφῶν δηλουμένον· εἰ δὲ οὐτος μὲν ἐπὶ βάθρων ἀνηρταὶ ἀλούς πολλάκις ὑπὸ πολεμίων, ἐν εἰρήνῃ δὲ μηγεται ὑπάρχειν ὁ τόπος αὐτοῦ· οὐχ ἀν δύνατο τοικεῖται λόγῳ νομίζεσθαι τόπος εἶναι τοῦ Θεοῦ ὁ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ἀλούς. Διὸ οὐδὲ ὄντως νῦν, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἀν μή τις ἐκπέσσοις ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν πόλιν· αὐτὸς δὲ ταύτης τὴν διάνοιαν τοῦ πράγματος παρέστησεν εἰπών· Ἐγενήθη ἐν Σαλήμ ὁ τόπος αὐτοῦ. Σαλήμ δὲ ἐρμηνεύεται εἰρήνη· διὸ περὶ τοὺς Ἐβδομήκοντα εἰρηται: Ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἐπὶ τῆς εὐρίσκουσαν φυγαὶ παντὸς τὴν πλευθερωμένα πολέμου ἐν εὐσταθεῖ καὶ ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ διάγουσται, εἰκάσις ἀν λεχθεῖν καὶ αὐται τόπος τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀν χωρητικαὶ οὖσαι θεοὺς Πνεύματος. Διὸ περὶ τῶν τοιούτων εἰρηται τὸ, Ἐροκήσων ἐν αὐτοῖς καὶ ἀμφεριστήριον, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσομαι μολαρίς. Εἰ δὲ σπανίως μὲν εὐρίσκοιντο ἐπὶ τῆς τοιούτοις, ἐν δὲ τῇ κατ' οὐρανὸν χρηματιζόυσῃ Θεοῦ πόλι πληθύει τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον, ἐν ἀγγέλοις, καὶ ἀρ-αγγέλοις, καὶ θείαις δυνάμεσι, καὶ πνεύμασιν ἀγίαις εἰκάσιας τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ παρ' ἐκείνοις εἴποι μὲν τις κάκεινην εἶναι τὴν εἰρήνην ἀληθῶς Σαλήμ ἐνταῦθε πατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν φωνὴν ὄντος αμεληνόν. Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ταῦτην εἰδὼς ἐλέγειν· Ἡ δὲ ἀντί Ιερουσαλήμ ἀλευθέρα ἔστιν, ητίς ἔστι μήτηρ ήμών. Σαλήμ μὲν γάρ ἐρμηνεύεται εἰρήνη, Ιερουσαλήμ δὲ δρα-σις εἰρήνης· οἷς τὸ ἐφέστιον ἐν ταῖς κατ' οὐρανὸν θείαις τυχάνει δυνάμεσιν· ἐν αἷς δὲ Θεὸς αὐτὸς ἐμ-περιπατεῖ, χωρητικαὶ οὖσαις τῆς αὐτοῦ θεότητος· Ἐξῆς τούτοις λέγεται· Καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Είτε συνάπτει φάσκων δὲ λόγος· Ἐξει συνέτριψε τὰ κράτη τῶν τόξων, δάκλων καὶ πορ-γαλῶν καὶ πόλεμορ. Καὶ ἐνταῦθα πάλτον εἰ μὲν τῆς αἰσθητῆς καὶ ἐπιγείου Σιών ταῦτα τέπραχτο, οὐδὲ ἔσει φθονεῖν Ἰουδαίοις οὖτας ἐκδέχεσθαι βούλο-μένοις· εἰ δὲ πάντα τούναντίον ἐξ αὐτῶν ὀρέται τῶν πραγμάτων, διὰ τὸ ἡρημώσθαι τὴν Σιών ἐκ τῆς τοῦ πολεμίων πολιορκίας, ἀνάγκη τῇ ἀποδοθείσῃ εἰρήνῃ κατεπλήσιος καὶ τὴν Σιών ἐκλαμβάνειν, ητοι τὴν

D

⁴⁰ Levit. xxv, 12. ⁴¹ Galat. iv, 26.

Ἐκχληταίν τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν ἐπουράνιον, ἢν δ ὅτεος Α
Ἀπόστολος παρίστη λέγων· Προσειληύθατε Σιών
δρει, καὶ πάλει Θεοῦ Ἰωάντος Ἱερουσαλήμ ἐπουρά-
νιν, καὶ μυριάσιν ἀρρέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκ-
κλησίᾳ χρωτούσκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρα-
νοῖς. Ἐνταῦθα γάρ μηδεμιᾶς ἀμαρτίας ἐνεργούσεν,
μηδὲ τίνος ὑφεστῶτος ψυχῶν πολεμίου, συντέτριπται
τὰ κράτη τῶν τόξων, ἀνήροται τε ὅπλον καὶ ρομψαῖ
διατριβῆς· Ἀκέδρα δύστην καὶ λύπη καὶ στραγαμός.

Φωτίζεις σύ θαυμαστώς ἀπὸ δρέων αἰωνίων, **τετράχθησαρ** οἱ δούνετοι τῇ καρδίᾳ. Σφδρα ἀκολύθως, μετὰ τὸ παρασῆσαι τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ, διάστει, ὅτι ἀποκέλεισται εἰσω τοῦ τόπου αὐτοῦ τὰ ἀγάθα· ἀκτῖνας δὲ ὥσπερ ἐκπέμπει καὶ ἐπὶ τὸν πορθυτάτω. Διὸ φησι· **Φωτίζεις σύ θαυμαστώς ἀπὸ γένων αἰωνίων.** Τίνα δὲ ἦν τὰ αἰώνια δρή, ἀλλ᾽ ἢ Σῶν καὶ ἡ Σαλῆμ, τὰ διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἀποδύνεται; Ἀνωθεν γοῦν ἀπὸ τῶν οὐρανίων ὑψωμάτων, ὥσπερ ἐκ τινῶν αἰώνιων δρῶν, τὰς αὔγας τῶν τῆς θεότητος αὐτοῦ μαρμαρυγῶν, καὶ μέχρι τῶν ἐπὶ γῆς ἐκπέμπουν, φωτίζει τὰς τῶν ἀξίων ψυχὰς, καταλάμπουν αὐτὰς τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι· ταύτας μὲν οὖν φωτίζει· τούς δὲ ἀγαξίους τῶν φύτων αὐτοῦ προνοίζεις δικαιοκρισίας αὐτοῦ μετερχόμενος θορυβεῖ. Διὸ ἐπιλέγει· **Τετράχθησαρ πάντες οἱ δούνετοι τῇ καρδίᾳ.** Ἀσύνετοι γάρ ἀληθῶς δντες τῇ καρδίᾳ, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ὑπερήφανοι τῇ καρδίᾳ, οὐ παρεδέκαντο τοῦ φωτὸς τοῦ Θεοῦ τὰς μαρμαρυγάς, διὸ ἐτετράχθησαν. Οἱ δὲ αὐτοὶ, καὶ ὑπρώσυτες τὸν ἄντρον αὐτῶν, οὐχ εἴροι οὐδὲρ ἐταῖς χεροῖς αὐτῶν, ἀνδρες δντες κλούντουν. Πρὸς βραχὺ γάρ ἀνειρίζαντες τῇ τοῦ θνητοῦ βίου φαντασίᾳ, καὶ μέγα φρονήσαντες ἐπὶ πλούτῳ, ἐνδιμίζοντες εἶναι, κατεντρυφώντες ταῖς ἀπὸ τοῦ πλούτου ποριζομέναις αὐτοῖς ἡδυπαθείαις· ὡς δὲ τοῦ θνητοῦ διεγρηγόρησαν, μεταστάντες τοῦ παρόντος βίου, εἴρον ἐαυτοὺς οὐκ ἔχοντας οὐδὲν, οὐδὲ τι ταῖς χεροῖς κρατοῦντας. Διὸ ἀδέλεκται που· **Μή φοδοῦ δταρ πλουτήσῃ ἀκρωπος,** καὶ δταρ πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ· διὶ οὐδὲ τῷ ἀποθήκησεν αὐτὸν λήψεται τὰ κάρτα, οὐδὲ συγκαταβήσεται αὐτῷ ἡ δόξα οὐτοῦ. Ἐνθεν εἰκότως οἱ ἀληθῶς ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ ἐτετράχθησαν ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ Θεοῦ· **Ια-ια-** ἢ· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἀπὸ ἐμβρυμήσεως· τὸ νηκαῦτα γάρ ὑπὸ ἀπόφασιν γενόμενοι τῆς τοῦ Θεοῦ ικανοκρισίας, ταραχθήσονται εἰκότως, ἐπειδὴ περ νύσταξαν ἐπιβεβηκότες τοῖς ἔκυτῶν ἵπποις, δηλαδὴ οἵ ἀκολάστοις σώμασι· δέοντος ἐγρηγορέναι καὶ νίψειν, ημονεύοντας θείου προστάγματος λέγοντες· **Γρη-** φεῖτε, διὶ οὐκ οἰδατε τῇ καρδίᾳ πέμπαν οὐδὲ τὴν παρ. Οἱ δὲ ἐνύσταξον καὶ θνηταν θνητον αὐτῶν, κίριοις καὶ φαντασμασιν ἐκδοθέντες, ἴπποις τε θηιμαντοις τοῖς αὐτῶν σώμασι χρησάμενοι. Οὗτοι τοιιροῦν πάντες οἱ ποτὲ μὲν λεγόμενοι ἀσύνετοι τῇ ιρδίᾳ, ποτὲ δὲ ἀνδρες τοῦ πλούτου, νυνὶ δὲ ἐπιβεβηκότες τοὺς ἴππους, τέως μὲν κατὰ τὴν θνητὴν ἐνύσταξαν, ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἀκαράθη-

A lium angelorum frequentiam , et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlis ⁴³. Illic enim nullo peccato vigente , nulloque animarum inimico existente , potentiae arcuum contritæ sunt , telum et gladius ablata sunt , ita ut de iis qui illa mansione dignati sunt dicatur , *Abcessit dolor , tristitia et gemitus* ⁴⁴.

alat: ὡς λέγεσθαι περὶ τῶν χαταξιουμένων τῆς ἐκείνης.

Vers. 5.º *Illuminas tu mirabiliter a montibus æternis , turbati sunt insipientes corde.* Admodum consequenter , postquam locum Dei declaravit , docet non intra locum hujusmodi concludi bona ; sed eum ceu radios exinde emittere ad eos qui longissime siti sunt. Quamobrem ait : *Illuminas tu mirabiliter a montibus æternis.* Quinam montes illi æterni , nisi Sion et Salem , de quibus superius actum ? Ex supernis igitur et celestibus cacuminibus , ceu ex æternis montibus , deitatis suæ radios ad terrigenas usque emittens , eorum qui digni sunt animas illustrat Spirituque sancto suo illuminat. Has , inquam , illuminat ; suo autem lumine indignos justi judicii sui providentia invadens conturbat. Quamobrem subdit , *Turbati sunt omnes insipientes corde.* Nam cum revera insipientes corde ; sive secundum Symmachum , *superbi corde* , essent , divina lucis radios non exceperunt , ideo turbati sunt . Idem vero ipsi postquam dormierunt somnum suum , nihil invenerunt in manibus suis , quia viri divitiarum erant. Nam cum ad breve tempus in mortalis vita phantasia dormitassent , et altum de divitiis sapienter , rati se aliquid esse , in voluntatibus , quas sibi divitiae conciliabant , demersi sunt. Experrecti autem , atque ex hac vita translati , sese nihil habentes , nec quidquam manibus tenentes deprehenderunt. Quare alicubi dictum est ⁴⁵ : *Ne timueris cum dives factus fuerit homo , et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus ; quoniam cum interierit non sumet omnia , neque descendet cum eo gloria ejus.* Unde nec immerito illi vere insipientes corde turbati sunt ab increpatione Dei Jacob ; sive , secundum Symmachum , a fremitu [comminatione]. Tunc enim sententiam justi judicii Dei subeuntes , merito turbabuntur , **D** quia dormitaverunt consensis equis suis , videlicet lascivis corporibus ; cum oportuisset vigilare et sobrie agere , memores divini præcepti dicentis : *Vigilate , quia nescitis diem , neque horam* ⁴⁶. Illi vero dormitabant , et dormierunt somnum suum , somniis et phantasiis dediti , equisque lascivis , corporibus nempe suis usi. Hi itaque omnes qui , modo insipientes corde , modo viri divitiarum , nunc ascendentes equos vocantur , dura in præsenti vita degent , dormitaverunt ; sive secundum Symmachum , *soporati sunt* , sopore et ebrietate animæ depressi. Deinde vero , dormierunt somnum suum , vanis phantasiis dediti ; ac demum expergesfacti , turbati sunt ab increpatione Dei Jacob. Illic porro erat Servator

⁴⁴ Hebr. xii, 22. ⁴⁵ Isa. li, 11. ⁴⁶ Psal. xlvi, 17, 18. ⁴⁷ Matth. xxv, 13.

noster, Dei Verbum, qui ipsi Jacob Deus visus fuisse in Scriptura fertur: quique judicium in omnibus a Patre accepit.

ἐπιτιμήσεως τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ. Οὗτος ἀλλὰ ἡμέτερος Σωτῆρος, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῷ Ἰακὼβ ἀναγεγραμμένος ὥφθαι Θεὸς, ὁ τὴν κατὰ πάντων κρίσιν πάρα τοῦ Πατρὸς ἀναδεδεγμένος.

VERS. 8. *Tu terribilis es, et quis resistet tibi? ex tunc ira tua.* Iis qui divinæ lucis radios excipere nolunt, terribilis esse dicitur. Quapropter sic superius ipsum Deum alloquebatur, *Illuminas tu mirabiliter a montibus aternis; nunc autem eidem ait: Tu terribilis es, et quis resistet tibi?* Ipse itaque et lucis largitor, et terribilis est; iis scilicet qui in dextera sunt, lucis administrator; iis qui in sinistra, terribilis, quibus etiam dicit: *Abile in ignem aeternum, paratum diabolo et angelis ejus*⁶⁶. Deinde subdit, *Ex tunc ira tua. Ex tunc, a quonam tempore, nisi a quo dormitaverunt qui ascenderunt equos, et dormierunt somnum suum insipientes corde?* Ex eoniamque tempore sibi ipsis thesaurizaverunt iram in die iræ; ita ut ipsis dicatur: *Ite ad lumen ignis restri, et ad flamam quam accendistis*⁶⁷. Singuli namque quo tempore peccant, ex eo iram sibi thesaurizant: siquidem per iram intelligitur supplicium peccantibus reconditum. Deinde vero dicitur: —**Vers. 9.** *De cælo auditum fecisti judicium. Accuratus animadvertis, non dictum suisse, fecisti, sed, auditum fecisti.* Antequam enim judicii tempus eveniat iis qui ante judicium mortalem vitam obiere, per divinas lectiones, sermones de divino judicio ipsos audire fecit. Sed nunc quidem futurum judicium de cælo auditum fecit: superveniente autem justi judicii Dei tempore (Vers. 10), *terra, inquit, tremuit et quietit, cum exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ.* Aperte autem his declarat, quæ sit judicii causa; ut scilicet salvos faceret mansuetos terræ. Nam de impiis dictum est: *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum. Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit*⁶⁸. Cum surrexerit itaque Deus in judicium, ut salvos faciat omnes mansuetos terræ, terra tremet et quiescat. Nam mansueli quidem salutem obtinebunt; alii autem, iræ tradentur. Reliqua vero terra, et qui medio in statu versantur, assumptio Dei timore a perturbatione quiescent. — **Vers. 11.** *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationis diem festum agent tibi.* Et hoc ait futurum esse cum exsurget in judicium Deus, ut salvos faciat omnes mansuetos terræ; quid aliud id fuerit, quam quod *cogitatio hominis confitebitur tibi?* Omnis quippe lingua, omnis hominum cogitatio mentisque perceptio tempore judicii confitebitur Deo, quando occulta hominum revelabuntur. *Et reliquæ, inquit, cogitationis diem festum agent tibi.* Quid porro fuerit illud, reliquæ cogitationis, nisi ratiocinium omni prava cogitatione purgatum? simile iis de quibus dictum est: *Reliquæ secundum electionem gratia faciat sunt*⁶⁹.

Α σαρ, κάρῳ καὶ μέθῃ ψυχῇς περιενεχθέντες· εἴς την πτωσαρ ὑπορροήν αὐτῶν, φαντασίας ματαίας εἰδούστες· καὶ τέλος διωπνισθέντες, ἐπαράθησαν ἄλλον Σωτῆρον, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῷ Ἰακὼβ ἀναγεγραμμένος.

Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀριστήσεται σοι; ἀπὸ τότε η ὅργη σου. Τοῖς μὴ βουλήθεσι τοῦ θείου φοβερὸς τὰς αὔγας παραδέξασθαι φοβερὸς είναι λέγει. Διὸ ἀντέρω μὲν αὐτῷ προσεφώνει τῷ Θεῷ λέγων Φωτίζεις σὺ θαυμαστῶς ἀπὸ ὄρεων αἰωνίων· ὃ δὲ τῷ αὐτῷ, Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀριστήσεται σοι; Οὐκοῦν δὲ αὐτὸς καὶ φωτὸς πάροχος, καὶ φοβερὸς τυγχάνει· τοῖς μὲν δεξιοῖς φωτὸς χρηγῇ; τοῖς δὲ αριστεροῖς φοβερὸς, οἷς δῆ καὶ φῆσε· Πορεύεσθαι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιο τὸ ηγομασμένον τῷ θεόλωφ καὶ τοῖς ἀγρέλοις αὐτοῦ. Εἴθ' ἔχεις ἀπέγειρεν· Απὸ τότε η ὅργη σου. Ἀπὸ τότε δὲ, πότε, ἂν η ἄφ' οὐδὲν σταχεῖν οἱ ἐπιβεβήκητες τοὺς ἴππους, καὶ ὑπνωσαν ὑπνον σύτων οἱ ἀσύνετοι τῇ καρδίᾳ; Ἐξ ἔχεινος γάρ αὐτοῖς ἐαυτῷς ἐθησαύρισαν ὄργην τὸν ἡμέρα φρήνας· ὡς λέγεσθαι πρὸς αὐτούς· Πορεύεσθαι τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἡ βεβαύσατε. Τακτος γάρ καθ' ὅν καιρὸν ἀμφάρον, ἀπὸ τότε ὄργην ἐαυτῷς ἐθησαύριζει· ὄργης νοούμενης τῆς τοῖς πλημμελοῦσι τεταμιευμένης τιμωρίας. Ἐπὶ δὲ εἰρηταί· Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ηκούτισας κρίσιν. Πρόσχες δὲ ἐπιμελῶς, ὡς οὐν εἰρηται, ἐξοίησας, ἀλλὰ ηκούτισας. Πρὶν γάρ ἐπιδῆναι τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν τοῖς πρὸ τῆς κρίσεως τὸν θνητὸν βίον διανέσσει, τοὺς περὶ τῆς κρίσεως λόγους ἀκούσθηναι ἐποίησεν τῶν θειώτερων ἀναγνωσμάτων. Ἄλλα δὲ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκούσθηναι ἐποίησε τὴν μέλλουσαν κρίσιν· ἐποίησε δὲ τοῦ καιροῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοχρισίας, Γῆ, φύσιν, ἐφοβήθη καὶ ηγύγασεν ἐν τῷ ἀραστήραι εἰς κρίσιν τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς παιᾶς τῆς γῆς. Σαφῶς δὲ παρίστησι διὰ τούτων ὁ λόγος τὸν αἰτιὸν τῆς κρίσεως· ὑπέρ γάρ τοῦ σῶσαι τοὺς παιᾶς τῆς γῆς. Περὶ γάρ τῶν ἀσεδῶν εἰρηταί· Οὐκ ἀποστήσονται ἀσεδεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμφατοῦ διοικούσι δικαιολογίαν· διτι γινώσκει Κύριος ἐδόξει δικαιολογίαν, καὶ οὐδὲ ἀσεδῶν ἀπολείται. Αναστάντος τοινού τοῦ Θεοῦ εἰς κρίσιν ὑπὲρ τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς παιᾶς τῆς γῆς, γῆ φοβηθήσεται καὶ ηγύγασει. Οἱ μὲν γάρ προτεύζονται τῆς σωτηρίας, οἱ δὲ τῇ ὄργῃ παραδοθῆσθαι· τῇ δὲ λοιπῇ γῇ καὶ οἱ τὴν μέστην εἰληφότες πατάστασιν παύσονται τῆς ταραχῆς τὸν θείον ἀνειρήτες φόδον. Οτι ἐτρύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοι, καὶ ἐγκατάλειμμα ἐτρύμιον ἐστάσειει καὶ τούτῳ φησιν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραιτεῖς τῆς γῆς. Τι δὲ τούτῳ τῇ, ἐτρύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοι; Ηδέσσα γάρ γλωσσα καὶ πᾶς λογισμὸς καὶ ἐνθυμητικὸς ἀνθρώπων ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ κατὰ τὴν κρίσεως καιρὸν, ὅτε τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων φανερὰ γενήσεται. Καὶ ἐγκατάλειμμα δεῖ, φησιν, ἐτρύμιον ἐστάσειει σοι. Τι δὲ ἐν γένοις τοιοῦ ἐγκατάλειμμα ἐτρύμιον τῇ ὁ κεκαθηρμένος; ἀπὸ πάστης ποπρέως ἐ-

⁶⁶ Matth. xxv, 41. ⁶⁷ Isa. l, 11. ⁶⁸ Psal. 1, 5. 6. ⁶⁹ Rom. xi, 5.

θυμήσεως λογισμός; διμοιος ὁν ἐκέντος περὶ ὁν εἶρη· Λείμμα κατ' ἀκλογήν χάριτος γέγονεν. Οὕτω γοῦν αὐτὸς ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ὄντα μασται· διὸ ἔστασις τότε, διετὸς δὴ κατὰ καιρὸν τὰς ἐπαγγελίας ἀπολαβὼν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας.

Ἐξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς ὑμῶν, πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ· τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαρούμενῷ πτερύματα ἀρχότων, τῷ φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Συντελέσας τὸν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἀργον, παρανετικῶς λοιπὸν πέσοντις ἡμῖν προστάττει εὐχεσθαι, καὶ ἀποδιδόναι Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν τὰς εὐχὰς· ὡς ἔτι δὲ καιρός ἐστι κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον, ἀναγκαῖως τοῦτο ποιεῖν παραίνει. Εὐχὰς δὲ τὰς ἐπαγγελίας εἰλθεν ὄνομάζειν· διὸ λέλεκται· Ἐκτὸς εὐχῆς εὐχῆτο, μὴ χρονίσῃς ἀποδοῦνται· ἀγαθὸς τὸ μὴ εὖχασθαι, ἢ τὸ εὖχασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦνται. Ἐκαστος τοινού τῶν ἡμῶν τὴν ἐντοῦ πρόθεσιν καὶ τὴν οἰκείαν ἐπαγγελίαν ὃς περ εὐχῆν ἀποδέστω, μεμνημένος τοῦ φήσαντος· Θύσορ τῷ Θεῷ θυσιαρίαν ἀνέστεως, καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ τὰς εὐχὰς σου· καὶ ἐπικάλεσαι με διὸ ἡμέρᾳ θελθωας, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. Νῦν μὲν οὖν, φησίν, εὖχασθε καὶ ἀπόδοτε. Ἔσται γάρ καιρὸς ἐν τῷ πάντες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἰσουσι δῶρα. Κατὰ γάρ τὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καιρὸν βασιλεὺς Θαρσεῖς καὶ τῆσσοι δῶρα προσάξονται, βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσοίσουσι, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Τότε γοῦν καθημένης ἐπὶ θρόνου δδῆς αὐτοῦ προσκυνήσουσι πάντες μετὰ δῶρων· τούτεστι, μεθ' ὧν ἐπιφέρεται ἔκαστος καρπῶν. Διόπερ ὡς ἔτι καιρὸς ἐστιν, ἐντεῦθεν δῆδη παραίνει εὖχασθαι καὶ ἀποδιδόναι· ὡς δὲ, τοὺς ἑαυτῶν θησαυροὺς ταμιευσάμενοι, κατὰ καιρὸν αὐτῷ προσκομίσαμεν, δέξοι γενόμενοι τῶν κυκλούντων αὐτοῦ τὸν θρόνον. Πάντες γάρ κύκλῳ αὐτοῦ προσοίσουσιν αὐτῷ δῶρα, φοβερῷ δοτὶ τοῖς μὴ πλησιάζουσιν αὐτῷ, μηδὲ τὰ δῶρα προσφέρουσι. Διὸ ἐπιλέγεται· Τῷ φοβερῷ καὶ διφαιρουμένῳ πτερύματα ἀρχότων, φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Τὸ γάρ, Οὐ μὴ καταμεληῇ τὸ πτερύμα μου ἐπὶ τὸν νιόντα ἀνθρώπων, λεχθήσεται καὶ ἐπ' ἑκείνων τῶν ποτε μὲν ἀρχόντων καὶ ἥγονούντων, χρηματισάντων, καὶ Πνεύματος ἀγίου καταξιωθέντων, οὐ μὴ ἀξίως βιωσάντων τῆς χάριτος· ἀφ' ὧν ἀφαιρεῖται τὸ πνεῦμα, δπως, στερηθέντες αὐτοῦ, τῇ προσηκούσῃ παραδοθῶται τιμωρίᾳ. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Τῷ νομοδητῇ, ἀφαρούντι μὲν κτενῦμα ἥγεμόνων, φοβερῷ δὲ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΥΠΕΡ ΙΔΙΘΟΥΜ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ Δ 1. IN FINEM PRO IDITHUM, PSALMUS ASAPH. ΑΣΑΦ. ΟΓ'.

Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι. Τῷ μὲν Ἀσάφ εἰρηται ὁ Φαλμές, ἀνήνεκται δὲ εἰς πρόσωπον τοῦ Ἱδιθούμ, ὑπὲρ οὐ τὰ ἐμφερόμενα τῷ Φαλμῷ συνετάττετο. Ὅθεν δὲ Σύμμαχος, Διὰ Ἰδιθούμ, δὲ δὲ Ἀκύλας, Ἐκτὸς εἰρηται ἡμένεσσαν. Καὶ νῦν μὲν δὲ ἀστραφ, τοὺς μετὰ χείρας λόγους συντάξας, ὃς περ διδάσκαλος μαθητῇ ἐμμελετῶν τῷ Ἱδιθούμ παραδέδωκεν· Ἡ δὲ πατέρας τῷ θεραπείας δεομένῳ σωτῆ-

A Sic igitur et ipsum [ratioinum] reliquiæ cogitationis vocatum est; quapropter tunc festum aget, ut pote in tempore suo promissiones regni cœlestis accepturum.

VERS. 12, 13. Vorete et reddite Domino Deo vota vestra, omnes qui in circuitu ejus estis: terribili et ei qui auferit spiritus principum, terribili apud reges terræ. Absoluto de Dei iudicio sermone, hortantis more præcipit nobis ut voveamus et Domino Deo nostro vota reddamus: dum adhuc in præsenti vita tempus adest, ut id agamus nos necessario eammonet. Vota autem promissiones nuncupare solet; quare dictum est: Si votum voveris, ne tardes reddere: melius enim est non vovere, quam vovere et non

B reddere¹⁰. Unusquisque ergo nostrum propositum et promissionem suam, ceu votum reddat, memor dicti illius: Immola Deo sacrificium laudis, et reddite Domino rota tua: et invoca me in die tribulationis, et eruam te, et glorificabis me¹¹. Nunc igitur ait, Vorete et reddite. Tempus enim aderit quo omnes qui in circuitu ejus sunt afferent munera. Nam tempore regni ipsius reges Tharsis et insulæ munera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent, et adorabunt eum omnes reges terræ¹². Tunc ipsum in throno gloriae sue sedentem, omnes cum donis adorabunt, id est, cum suis, quos afferent, fructibus. Idcirco dum adhuc tempus est, monet ut voveamus et reddamus, ut cum thesauro nostros considerimus, eos opportuno tempore ipsi efferaamus, digni habiti ut inter eos qui thronum ipsius circumdant annumeremur. Omnes enim in circuitu ejus afferent ipsi munera, qui non accendentibus ad eum, nec munera illi offerentibus terribilis est. Quare sic concluditur: Terribili et ei qui auferit spiritus principum, terribili apud reges terræ. Illud enim: Non permanebit spiritus meus in filiis hominum¹³, de illis quoque dicetur qui olim principes et duces audiebant, et Spiritu sancto dignati sunt; sed non digno accepta gratia modo vixerunt: a quibus spiritus auferetur, ut eo privati, promerito supplicio dedantur. Secundum Symmachum vero: Legislatori, auferenti quidem spiritum ducum, terribili autem regibus terræ.

C ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΥΠΕΡ ΙΔΙΘΟΥΜ, ΨΑΛΜΟΣ Τῷ Δ 1. IN FINEM PRO IDITHUM, PSALMUS ASAPH. ΑΣΑΦ. ΟΓ'.

VERS. 2. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Psalmus ab ipso Asaph dictus est, resertur autem ad personam Idithum, pro quo ea quæ in psalmo seruntur composita sunt. Unde Symmachus, Propter Idithum, Aquila, vero, Super Idithum interpretati sunt. Et jam quidem Asaph hos sermones abs se editos quasi magister discipulo ipsi Idithum ad meditandum tradit: vel quasi medicus ei qui medela egit, salutare

¹⁰ Eccl. v, 3, 4. ¹¹ Psal. XLIX, 14, 15. ¹² Psal. LXXI, 10, 11. ¹³ Gen. vi, 3.

pharmacum ad levamen morbi ægro offert. In superioribus autem pro eodem viro ipse David modo psalmum, modo canticum scripsit. Quare in psalmo xxxviii sic habet inscriptio : *In finem pro Idithum, canticum ipsi David.* Quod vir iste Davidi et Asapho sequalis fuerit, narrat Scriptura Paralipomenon ut superius commonstravimus. Mihique videtur Idithum doctrina de Providentia opus habuisse, quia ex hominibus multos videret impios, superbos et arrogantes, divitiis et ampla re familiariter luxuriantes; ac vice versa justos abjectos et ab impiis oppressos. Vero simile igitur est illum hæc ægre tulisse, eaque de re tum Davidi tum ipsi Asaph verba fecisse, qualia ex antiquis alii proferebant : *Cur impii prospere agunt, et in divitiis consenserunt?* *Semen eorum pro roto: pueri eorum ludentes, assumentes psalterium et citharam. Dicit autem Dominus: Abscede a me: vias tuas scire nolo*⁷⁴. Hæc ut verisimile est et similia quærenti Idithum, modo David, modo Asaph, quasi magistri et medici, ad eam ipsi elevandam opinionem, doctrinæ verba tradebant. Quapropter in xxxviii eum ad talia dicenda instituebat : *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiām, cum consistaret peccator adversum me: obmutui et humiliatus sum et silui, et cætera, quæ suis locis explicavimus. In xxi autem eumdem ipsum his verbis edocuit: Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus et Salvator meus, susceptor meus non movebor amplexus. Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos?* Quorum eliam mentem pro collata nobis gratia exposuimus. Consequenter Asaph eidem viro hoc in psalmo disciplinam tradit, ut in tentationibus hujuscemodi vita, atque in iis quæ ipse ex prophetiis abs se enuntiatis de impiorum insultu, deque populi Dei abjectione probe noverat, non turbaretur, sed in hujusmodi angustiis ad Deum, cui ad salutarem portum consugeret, ipsumque precibus sedulo compellaret, et ea diceret, quæ ipsi, quasi magister in præsenti psalmo offerebat. Qua suscepita ille disciplina, animæ suæ hanc medelam adhibebat, ad solatium suum his usus verbis : *Voce mea ad Domum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi. Eo, inquit, modo me composui, ut dignus attentione Dei essem, quare intendit mihi. Talesque voces et clamores emisi, qui digni auditu Dei essent. Quamobrem secundum Symmachum dicitur: Voce mea ad Deum, et clamante me ad Deum, aures suas præbuit. His docebatur Idithum ne putaret Deum procul esse clamantibus ad se. Nam si ad primam vocem ipse propitium sibi Deum factum esse senserit, ipsa re docebatur divinum numen ubique adesse, et Providentia oculos dignis semper prospicere.*

κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Φωνὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ βοήσατός μου πρὸς τὸν Θεόν, παρέχει τὰς ακοὰς αὐτοῦ. Διὰ τούτων γάρ οὐδιότερον ὁ Ἰδιθόν μη νομίζειν πόρρω που ἀφεστάναι· τὸν Θεόν τῶν

⁷⁴ Job xxi, 7-11.

Αριον φάρμακον ἐπὶ τὸ χρῆσασθαι αὐτῷ καὶ ὡρεῖσθαι· τὸν θεραπευόμενον· ἐν δὲ τοῖς ἔμπροσθεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς διαυγὴ ποτὲ μὲν φόδην, ποτὲ δὲ ψαλμὸν ἔγραψε. Διὸ ἐν μὲν τῷ λῃ' φαλμῷ ἐπεγέρατο, Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ Ἰδιθόνυ, φόδη τῷ διαυγῇ. Οὐδὲ δὲ ἀνήρ οὗτος συγχρονίσαι λέγεται τῷ διαυγῇ καὶ τῷ Ἄστρῳ, ἢ τῶν Παραλειπομένων παρόστησι Γραῦτ, ὃς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀπεδείχθη. Καὶ μοι δοκεῖ ὁ Ἰδιθόνυ μὲν διδάσκαλίας δεδηῆσαι τοῦ περὶ Προνοίας λόγου, διὰ τὸ συνορδῆν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίᾳ πολλοὺς ἀθέους καὶ ἀσεβεῖς ἐπαιρομένους καὶ μεγαλουχούμενους, πλούτῳ τε καὶ περιουσίᾳ ἐντρυφῶντας· δικαίους δὲ ἔμπαλιν ταπεινούμενους καὶ πρὸς τῶν ἀσεβῶν καταπονούμενους. Εἰκὸς γοῦν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀποδυσπεσεῖν, καὶ λόγους τινὰς κεκινηκέναι πρὸς τε αὐτὸν τὴν διαυγὴν καὶ πρὸς τὸν Ἄστρο, διποίους ἐκνουν καὶ ἔπειροι τῶν παλαιῶν, ὡς διεπών· Ἰρατ ἀσεβεῖς εὐθηροῦσι, πεπαλαωται δὲ καὶ ἐρ πλούτῳ, Ὁ σπόρος αὐτῶν κατὰ ψυχήν· τὰ δὲ παιδία αἰτῶν παλάρτα, δραλαμβάροτα φαλτήριον καὶ κυθάραν. Λέγει δὲ Κυρίων· Ἀπόστα ἀπ' ἔμοιν ἔδοις σου εἰδέραι οὐ βούλομαι. Τοιαῦτα τινα, ὡς εἰκός, ἐπαποροῦντι τῷ Ἰδιθόνῳ, οἷα διδάσκαλοι καὶ λατροὶ ποτὲ μὲν διαυγὴν, ποτὲ δὲ διατάξαντας παρείχον τῆς τοιᾶσδε δόξης θεραπευτικάς. Οὐθενὸν δὲ τῷ λῃ' τοιᾶσδε λέγειν αὐτὸν οὐδέποτε. Εἶπα· Φυλάξω τὰς οὐδούς μου τὸν μὴ ἀμαρτάνειν ἐν τλώσῃ μου· Εδέμηρ τῷ στόματι μου φυλακήν ἐν τῷ συντῆραι τῷρις ἀμαρτωλὸς ἀρτοῖς μου· ἐκωφώθη καὶ ἀταπειρώθη καὶ ἐσίγησε, καὶ τὰ τούτοις ἔξης· δηδὴ κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους παραβέμενοι διεσαρχόμενοι. Ἐν δὲ τῷ ξανθῷ πάλεν διατάξαντας τὸν αὐτὸν οὐδέποτε. Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταρήσεται ἡ ψυχὴ μου· παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτήριόν μου. Καὶ ταῦτα δὲ ὄποιον ξεῖν νοῦν κατὰ τὴν δοθεῖσαν χάριν ἥρμηνευται. Οἵς ἀκολούθως καὶ διὰ τῶν μετὰ χειρας τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ παραδίδωσι διδάσκαλιν τοῦ μὴ ταράττεσθαι ἐν τοῖς τοῦ βίου πειρατηρίοις, μηδὲ ἐν οἷς ἔγνω ἐκ τῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ προφητεῶν περὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν ἐπαναστάσεως, τῆς τε τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ταπεινώσεως· καταφεύγειν δὲ ὡς ἐπὶ λιμένα σωτῆριον ἐν ταῖς τοιᾶσδε ἀμηχανίαις ἐπ' αὐτὸν τὸν Θεόν, ταῖς τε πρὸς αὐτὸν ἵκετηρίαις σχολάζειν, καὶ ταῦτα λέγειν, ἀπερ αὐτῷ διὰ τοῦ προκειμένου φάλμου, οἷα διδάσκαλος, παρεδίδου. Καὶ δῆτα παραδίδων τὸ μάθημα τοῦτο, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐθεράπευε, κατεπάδων αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ λέγων· Φωνὴ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνὴ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι· Τοιούτον γάρ, φησίν, ἐμαυτὸν παρεσκεύαζον, ὡς δέξιον εἶναι τῆς προσοχῆς τοῦ Θεοῦ· διὸ προσέσχε μοι· καὶ τοιαύτας τε τῷφειν φωνάς καὶ βοᾶς, ὡς δέξιας εἶναι αὐτὰς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀκοής. Διὸ

ἐπιθεωρένων αὐτὸν. Εἰ γάρ δημι τῷ τὴν φωνὴν ἀναπέμψαι ήσθετο ἐπηκόου αὐτοῦ γενομένου τοῦ Θεοῦ, τὸν δὲ ἔργος ἑδιάσκετο πανταχοῦ παρείναι τὸ θεῖον, καὶ τοὺς τῆς Προνοίας ὄφθαλμοὺς ἐφορᾶν τοὺς ἀξίους.

Ἄλλὰ καὶ ἐτὸν μέρεα θιλύρεως μον, φησὶ, τὸν Θεὸν ἐξεζήτησα τοῖς χερσὶ μον νυκτὸς ἐναρτίορα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἡπατήθητο. Καὶ διτὶ μὲν πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων (ἐπειδὴ ἀπειράστος ἀνὴρ ἀδόκιμος), παντοῖς διδάσκουσιν οἱ θεοὶ λόγοι· ὡς δὲ θλιβόμενοι κρείττους ἔσαντων ἐγίγνοντο, δοκιμήν τῆς θαυτῶν παρέχοντες ὑπομονῆς, οὐ μὴν συγχέδμενοι ὡς εἰλιγγάνια καὶ θυρυβεῖσθαι, διδάσκεις δὲ εἰπών, Ἐν θλιψὶ φέντε τούς με, καὶ δὲ θεοῖς Ἀπόστολος λέγων· Θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στεροχωρούμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀποτατεικόμενοι. Οὗτος οὖν καὶ ἐνταῦθα φησιν· Ἐν θλιψὶ φέντε τούς με τὸν Θεὸν ἐξεζήτησα· οὐ γάρ ἀπέβλεπον ἐπὶ τοὺς θλίβοντας, οὐδὲ ἐπὶ τοὺς ἐπαιρομένους· ἐπιστρέψαν δὲ ἐμαυτοῦ τὸ τῆς ψυχῆς δυμα πρὸς τὸν Θεόν κατ' αὐτὸν τὸν τῆς θιλύρεως καιρὸν, αὐτὸν ἐξεζήτουν. Ἐξήτουν δὲ αὐτὸν ταὶς χερσὶ μον ἐπαΐρων ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς προσευχῆς, καὶ διὰ τῶν πρὸς αὐτὸν φωνῶν ἐπιζητῶν αὐτὸν. Διδ, ταῦτα πράττων, Οὐκ ἡκατήθητο· εὐρέσκετο γάρ μοι ζητούμενος· διὰ προσέχεις μοι, καὶ τὰς θαυτοῦ ἀκοὰς ἐμοὶ παρέσχεν Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ταῖς χερσὶ μον νυκτὸς ἐναρτίορα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἡτανθῆτο· δὲ προσέχεις μοι, καὶ τὰς θαυτοῦ ἀκοὰς ἐμοὶ παρέσχεν· Ἀπηγνήσατο παρακληθῆναι ηγυκή μον· οὐ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Οὐκ ἐπειθετο παρηγρεῖσθαι ηγυκή μον· ἀλλ' ἀνθρώποις μὲν οὐκ ἐπειθόμην, τοὺς δὲ καὶ παρακαλεῖν· ἐμρήσθητο δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ηγυράθητο· ἀπήρξει γάρ μοι η τοῦ Θεοῦ μνήμη πρὸς εὐφροσύνην· ἀλλὰ καὶ ηδολέσχησα, φησὶ, καὶ ἀλιγογύχησα· ἀνθ' οὐ δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσε, Διελάλουν δὲ ἐμαυτῷ καὶ ἐλειποθύμουν· Ὅτι μὲν, φησὶ, ἐμαυτῷ διελάλουν, ἐλειποθύμουν· καὶ διτε διηδολέσχουν παρ' ἐμαυτῷ, τηνικαῦτα ἀλιγογύχει τὸ πνεῦμά μοι· διτε δὲ ἀνεμιμησόδημην τοῦ Θεοῦ, εὐφροσύνης ἐπληρούμην· ἀλλὰ καὶ ζητῶν αὐτὸν ταὶς χερσὶ μον νυκτὸς, οὐκ ἡταπάμην· εἰρίσκων γάρ διπέρ πλησίον παρεστῶτα μοι, καὶ τῆς φωνῆς μου ἐπήκοον γιγνόμενον.

Προπατειλάσοτο φυλακὰς οἱ ὄφθαλμοὶ μον, ἐταράχθητο, καὶ οὐκ ἐλάλησα. Οἱ θλίβοντές με, φησὶ, λογισμοὶ τοιοῦτοι ἦσαν. Ἐπειδὴ γάρ ἐώρων τὴν ἀποδοήην τοῦ λαοῦ, ήν θέσπισαν οἱ προλεχθέντες προφῆται λόγοι, ἐθορυβούμην εἰκότως, καὶ ἐνενθουν πρὸς ἐμαυτὸν εἰ ἀθεράπευτον αὐτοῖς ἔσται τὸ κακόν. Τὸ μὲν γάρ ἀποδημήθηναι αὐτοὺς καιρῷ τινι καὶ

VERS. 3. Sed etiam in die tribulationis meæ, inquit, Deum exquisivi manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus. Quod multæ sint proborum calamitates (nam vir non tentatus inglorius est), omnimode docent divinæ Scripturæ: quod autem in ærumnis degentes sibi ipsi superiores evaserint, experimentumque patientiæ suæ dederint, non confusi ita ut vertigine laborarent et turbarentur, ita docet ille, In tribulatione dilatasti mihi¹⁶; divinus item Apostolus hæc tradit, Tribulationem patimur, sed non angustiamur; dejicimur, sed non perimus; persecutionem patimus, sed non derelinquimus¹⁷. Sic igitur hic ait: In die tribulationis meæ Deum exquisivi. Non enim ad tribulationem inferentes, non ad tumidos illos respiciebam; sed oculo mentis meæ ad Deum tribulationis tempore converso, ipsum exquirebam. Manibus vero meis quærebam eum, institutus ad levandas sanctas manus secundum effatum illud: Volo autem viros orare, levantes sanctas manus¹⁸. Idque non die solum, sed etiam nocte manus meas contra eum erigebam; ita ut tam oratione quam vocibus emissis illum exquirerem. Quapropter hæc agens non sum deceptus: nam perquisitus ille inventus a me fuit, et intendit mihi, auresque mihi præbuit. Pro illo autem, Manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus, Symmachus hoc modo interpretatus est, Manus mea nocte extensa erat assidue. Hanc itaque maximam et solam nactus sum consolationem. Seu alio modo, afflictionis meæ tempore neminem ex hominibus admittebam qui vellet me consolari, ac moderi dolori meo. Quare subdit: — **Vers. 4.** Renuit consolari anima mea; sive, secundum Symmachum, Non persuadebatur consolationem admittere anima mea; sed hominibus quidem consolari et hortari volentibus non obtemperabam; verum memor fuī Dei et delectatus sum: nam Dei memoria ad letitiam mihi satis erat; quin etiam ait, exercitatus sum, et defecit spiritus meus; pro quo Symmachus interpretatus est, Loquebar in meipso et animo deficiebam. Quoniam, inquit, loquebar mibi ipsi, animo deficiebam: et cum exercitarer apud meipsum, tunc deficiebat spiritus meus; cum vero Dei recordarer, letitia replebar; sed etiam cum eum manibus meis noctu exquirerem, non aberrabam: nam ipsum ceu vicinum, presentem mihi, et loci meæ propitium deprehendebam.

Vers. 5. Anticipaverunt vigilias oculi mei, turbatus sum et non sum locutus. Cogitationes quæ mihi afflictionem pariebant tales erant. Quia enim abjectionem populi, quam memorati propheticī sermones vaticinati sunt, prospiciebam, jure turbabar, mecumque reputabam, num ipsorum calamitas sine remedio futura sit. Nam quod tempore que-

¹⁶ Psal. iv, 2. ¹⁷ II Cor. iv, 8, 9. ¹⁸ I Tim. ii, 8.

dam abjiciendi, et quod in finem idipsum passuri essent, id sane credebam obtemperans prophetæ dicenti : *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pascuae tuae?*¹⁸ ac in meipso dubius hærebam, isthæc revolvens : *Nunquid in æternum projicies Dominus, aut non apponet ut complaceat adhuc?* et cætera. Hæc cogitans turbabar; sed in memoriam repeatebam dies antiquos, et annos æternos ex veteri Scriptura mecum reputabam, quoties videlicet cum ipsos peccati causa abjecisset, reduxit tamen; et cum impie agentes hostibus tradidisset, iterum recepit. Cur ergo cum olim post gravia scelera revocaret eos, neque repelleret in finem nec abscederet misericordiam suam; nihil tale jam faciet, et humanitatis pristinæ misericordiaeque obliviscetur, qui patiens et multæ misericordiae, et miserationum amans est? Hæc nocte mecum reputabam, et scopebam spiritum meum, meas scilicet cogitationes examinans et explorans, discernensque spiritum, num quid ad dubiorum solutionem subjiceret. Pro illo autem, anticipaverunt vigilias oculi mei, Symmachus, impediebant, inquit, sursum aspicere oculi mei. In me namque tot cogitationes colligens occludebam oculos meos, ut ne in sensibilia impingens a proposito abducerer. Clausis itaque corporis oculis, in meipso dubius hærebam, non voce loquens, non alium compellans, sed ipse mecum cogitabam. Quare pro illo, *Turbatus sum, et non sum locutus,* et cæteris, apud Symmachum dicitur, *Dubitabam, et non locutus sum.* — VERS. 6, 7. Recogitabam dies pristinos, annos qui a saeculo sunt in memoriam revocabam. Sed psalmos meos noctu cum corde meo recitabam: et vir præsens erat spiritus meus. Cum ita pervigil degerem, et noctes insomnes ducerem, ea sollicite volvebam animo, quæ superius dicta sunt: *Quasi in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi et ascia diruperunt eam.* In terra polluerunt tabernaculum nominis tui. Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul: *Quiescere faciamus dies festos Dei a terra. Signa nostra non vidimus, jam non est propheta, et nos non cognoscet amplius?*¹⁹ In his igitur dubitabam, num mala hujusmodi perpessis remedium futurum sit. Verisimileque est Idithum, cum Asaph prophetiam audisset, et talia secum reputaret, prophetam quasi magistrum interrogasse, ac interrogantis more hanc movisse quæstionem: Quid igitur, o propheta? cum hæc propheticæ dixeris, ediscere nosseque velim: — VERS. 8-10. Nunquid in æternum projicies Dominus, et non apponet ut complaceat adhuc? aut in finem misericordiam suam abscedet a generatione in generationem? aut oblitiscetur miseri-*rei Deus, aut continebit in ira misericordias suas?* Ad tales propositiones Asaph doctrinam suam paravit, psalmum pro ipso Idithum conscribens, eumque ad talia dicenda instituens: *Voce mea ad Do-*

A εἰς τέλος αὐτοὺς τοῦτο παθεῖν ἐπίστευον τῇ πρῷτῃ λεγούσῃ· Ἰταλ, ὁ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὥργισθη δὲ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου; ἐνηπόρουν δὲ πρὸς ἐμαυτὸν διανούμενος ταῦτα· Μή εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώσεται Κύριος, η σὺ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι; καὶ τὰ ἔξης. Ταῦτα λογιζόμενος ἐταραχόμην· ἀλλὰ ἔφερόν τε τῇ μνήμῃ τὰς παλαιάς ἡμέρας καὶ τὰ ἔξι αἰώνος ἐπη ἀπὸ τῶν παλαιῶν Γραμμάτων ἀναλεγόμενος, διάκις ἀμαρτήσαντας αὐτοὺς ἀποβαλών, ἐπανῆγαγεν, καὶ πολεμοὶς παραδοὺς ἀσθοῦντας, αὐθὶς ἀνεκτήσατο. Τί οὖν πάλαι μὲν αὐτοὺς καὶ μετὰ δεινὰς πλημμυλεῖς ἀνεκαλεῖτο, μὴ εἰς τέλος ἀπωθύμενος, μηδὲ ἀποκόπτων τὸ ἔλεος αὐτοῦ· νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ποιήσει, λήθην δὲ ἔξει· τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἐπιλήσται τοῦ οἰκτερῆσαι δικράνθυμος καὶ πολυέλεος καὶ φιλοικτήρων; Ταῦτα νυκτὸς πρὸς ἐμαυτὸν διελογίζειν, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐσκαλλον, διερευνῶν καὶ βασανίζων τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμούς, διακρίνων τε τὸ πνεῦμα, εἰ τὸ ὄρα ὑποβάλλοι πρὸς θεραπείαν τῶν ἡπορημένων. Ἀντὶ δὲ τοῦ, *Προκατελάσσοτο γυλακάς οἱ ὄφθαλμοι μου,* δὲ Σύμμαχος, Ἐκάλυνος, φησί, τὰς ἀναβλέψεις διέφθαλμοι μου. Συνάγων γάρ εἰς ἐμαυτὸν τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμούς, ἔμυον τὸ δηματα, ώς ἀν μὴ τοῖς αἰσθητοῖς προβάλλων, περιελκούμην τοῦ προκειμένου. Μύων οὖν τοὺς ὄφθαλμοὺς τοῦ σώματος, πρὸς ἐμαυτὸν διηπόρουν, οὐ φωνῇ φθεγγόμενος, οὐδὲ πρὸς ἐπειρον λαλῶν, αὐτὸς δὲ πρὸς ἐμαυτὸν ἐννοῶν. Διὸ ἀντὶ τοῦ, *Ἐτεράχθηρ,* καὶ οὐκ ἐλάλησα, καὶ τῶν ἔξης παρὰ τῷ Συμμάχῳ εἰρηται· *Διηπόρουν,* καὶ οὐκ ἐλάλησα. — *Ἀρειοπούληρ* τὰς ἡμέρας τὰς πρώτας, τὰ ἔτη τὰ ἀπ' αἰώνος ἀρεμιμησούμην. Ἀλλὰ γιατί μονός μου νυκτὸς πρὸς τὴν καρδιὰν μου διελαλούν· καὶ ἀνήρ συνών τὸ πνεῦμά μου. Νῦντος ἐπαγρύπνως διακείμενος, καὶ τὰς νύκτας διαγρήρων, ἐφρόντιζον περὶ τῶν ἐμπροσθεν δι' ὧν εἴρητο· *Ὥς ἐν δρυμῷ ἔνιων ἀξιταις ἔκογθαν* τὰς θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό, πέλυκι καὶ λαξευτηρίῳ κατέβαξαν αὐτήν. Εἰς τὴν γῆν ἐθεσθήσατο τὸ σκήνωμα τοῦ ἀνθρακός σου. Εἶπαν ἐν τῇ καρδιᾷ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· *Καταπάνωμεν* τὰς ἀρπάτας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς. Τὸ σημεῖα ἡμῶν οὐκ εἰδομεν, οὐκ ἔστιν ἔτι προζητησι, καὶ ἡμᾶς οὐ γνώσεται ἔτι. Ἐπὶ τούτοις οὐδὲ διηπόρουν, εἰ θεραπεία ἔσται τοῖς ταῦτα πεπονθεῖται κακά. Καὶ εἰκός γε ἦν τὸν ἱδιθούμικτακούσαντα τὴν τοῦ *Ἄστραφ* προφητείας, καὶ ταῦτα πρὸς ἐμαυτὸν λογιζόμενον, ἐπαπορῆσαι πρὸς τὸν προφήτην ως πρὸς διδάσκαλον, ἐρώτησίν τε αὐτῷ προσαγαγεῖν, καὶ ὥσπερ τινὰ προτείνοντα πρότασιν φάναι· Τί οὖν, προφῆτα; ἐπειδὴ ταῦτα προεψήτευσας, βούλομαι γνωτι καὶ μαθεῖν, Μή εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώσεται Κύριος, καὶ οὐ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι; η εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψει ἀπὸ γερεάς εἰς τετράρ. η ἐπιλήσται τοῦ οἰκτερῆσαι δικράνη. η συνέξει ἐν τῇ ὅρῃ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ; Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα τὰς προτάσεις τὴν διδάσκαλαν ἐ

* Psal. LXXXIII, 1. ¹⁸ Ibid., 5-9.

Ατάφ ἐποιεῖτο, ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ Ἰδίθουμ γράφων τὸν φαλμὸν, διδάσκων τε αὐτὸν λέγειν· Φωνῇ μου πρὸς τὸν Κύριον ἐκκραξα, φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι· παιδεύων μὴ πολυπραγμονεῖν τὰς τοῦ Θεοῦ βουλάς· εὐχαῖς δὲ σχολάζειν, καὶ ταῦταις μόναις προσέχειν τὸν νοῦν εὔσεβοντα καὶ εὐφημοῦντα τοῦ Θεοῦ τὰς χρίσεις. **Ἀρεξερεύνητα** γάρ τὰ χρήματα αὐτοῦ, καὶ ἀρεξιχριστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

Καὶ εἶπα, Νῦν ἡρξάμην· αὗτη ἡ ἀλλοιώσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Ἀντὶ τούτου ὁ μὲν Ἀκύλας, **Καὶ εἶπα**, φησὶν, ἀρρώστια μον· αὕτη ἀλλοιώσις δεξιᾶς Ὑψίστου· ὁ δὲ Σύμμαχος, **Τρώστης** μον ἔστιν ἐπιδευτέρωσις δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, **Καὶ εἶπα**, φησὶν, ὀδίνες μον εἰστὶν ἀλλοιώσις δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Πρὸς τοὺς προηπορημένους καὶ ταῦτα, φησὶν, πρὸς ἐμαυτὸν ἐνενόουν, διτὶ οἱ τοιοῦτοι λογισμοὶ, δι’ ὧν ἀρτίως ἐπηρόσουν, ἀρρώστια μον εἰσὶν, ἢ ὀδίνες εἰσὶν, ἢ τρώσεις μού εἰσιν. Ἐξ ἀσθενείας γάρ ψυχῆς τοὺς τοιούτους προήκαμεν λόγους, καὶ ἀπὸ τρώσεως ψυχῆς· τετραμένος γάρ καὶ συναλγῶν ὡς ὑπὲρ ἕαντοῦ μελῶν ἀλλὰ καὶ ὀδίνων ὡς ὑπὲρ σπλάγχνων οἰκείων τοιαῦτα ἐφθεγξάμην. Ταῦτα δὲ πέπονθα, ἐπειδὴ περ ἐδον ἀλλοιώσιν γενομένην τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Πάλαι μὲν γάρ αὕτη κατειργάστη πολλά τε θαύματα καὶ παραδόξους. εὐεργετίας τῷ λαῷ παρέχουσα· νῦν δὲ ἀλλοιώσις γεγένηται τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Διὸ καὶ ὀδίνες με κατέσχον· δύολογῷ τετράσθαι τὴν ψυχὴν ἀρρώστιᾳ καὶ ἀσθενεἴᾳ γνώσεως. Τὴν δὲ ἀλλοιώσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ ἔώρων, ἀναμιμητάζομενος τῶν παλαιῶν ἔργων αὐτοῦ. Διὸ φησιν· Ἐμρήσθη τῷ ἔργῳ Κυρίου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῷ θαυμαστῷ σου. **Καὶ μελετήσω ἐτὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου**, καὶ ἐτὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι σου ἀδολεσχήσω. Ἄνθ’ ὅν δὲ Σύμμαχος τούτον ἡρμήνευε τὸν τρόπον· Ἀρεμιμητάζομεν τὰς περιοράς Κυρίου, ἀραπολῶν τὰ ἀρχαῖα τεράστια σου καὶ διεμελέτων πάσας τὰς περιδείξεις σου, καὶ τὰ μηχανήματά σου διηγούμενη, ταῦτα ἀναφέρων τῇ μηνῆῃ. Ἔπειτα νῦν ἀκούων, ὡς εἰς τέλος ἀπώσω, καὶ ὥρισθη ὁ θυμός σου ἐπὶ περόβατοι ρομῆς σου, εἰκότως ἐνενόσσα, διτὶ ἀλλοιώσεις ἔστι τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Μεταβολῆς γάρ ταῦτα σημεῖα καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πάλαι τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν λαῷ κηδεμονίας.

Ο Θεός, ἐτὶ τῷ ἄριψῃ ἡ ὅδος αὐτοῦ· τοῖς θεός μέγας ὁ Θεός ήμῶν; Σὺ εἰ ὁ Θεός ὁ ποιῶν θαυμάσια. Τὴν ἀλλοιώσιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου συνιδῶν δόπια εἰργάσατο· ἀντὶ γάρ ἐνδε ἔθνους πάντων τῶν ἔθνων εὐεργετικὴ κατέστη· οὐκέτι γάρ ἐν λαῷ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καὶ πᾶσι τοῖς λαοῖς ἐγνώρισε· διόπερ ἐκπληττόμενος καὶ ἀποθαυμάζων, φημι· ὁ Θεός, ἐτὶ τῷ ἄριψῃ ἡ ὅδος σου· ἐπέκεινα γάρ ἔστι τῆς θητῆς φύσεως ἡ κατάληψις τῆς ὁδοῦ σου· ὥστ’ ἀν εὐλόγως φάναι τό· Ω βάσιος πλοιότου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀρεξερεύνητα τὰ χρήματα αὐτοῦ, καὶ ἀρεξιχριστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οὐκέτι οὖν προσήκει πολυπρα-

A minum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi, auctorque illi est, ut ne Dei consilia curiosius exploret, sed orationibus vacet, iisque solis intendat animum, pietati deditum et judicia Dei celebrantem. Num incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus?⁸⁹

VERS. 11. *E*t dixi, Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Altissimi. Pro illo autem sic Aquila dicit, Et dixi, infirmitas mea: hæc mutatio dexteræ Altissimi; Symmachus vero, *Vulnus meum est iteratio dexteræ Altissimi*; quinta autem editio: Et dixi, inquit, dolores mei sunt mutatio dexteræ Altissimi. Ad proposita jam dubia, hæc item, inquit, mecum reputabam, cogitationes scilicet illas queis jam dubius animi eram, aut infirmitatem, aut dolores, aut vulnera mea esse. Nam ex animæ infirmitate tales sermones protuli, necnon ex vulnera animæ: vulneratus nempe et dolore affectus sum quasi proximis meis; verum etiam quasi dolore parturientis pro visceribus meis talia effatus sum. Hæc porro sum percessus, quia vidi factam dexteræ Altissimi mutationem. Olim quippe dextera illa mirabilia multa operabatur, beneficia incredibilia populo conferens; nunc vero dexteræ Excelsi mutatione facia est. Quamobrem dolores me detinebant, saepeque me animo vulneratum ex morbo et infirmitate cognitionis. Mutationem vero dexteræ Dei conspiciebam, recordatus illorum quondam operum ejus. Quapropter ait: — VERS. 12, 13. *M*emor sui operum Domini, ab initio mirabilium tuorum: et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventiis tuis exercebor. Pro quibus Symmachus hoc modo interpretatus est: Recordabar cogitationum Domini, animo volvens antiqua prodigia tua. Et meditabar omnes actiones tuas, et machinamenta tua narrabam, hæc memoria repetens. Deinde vero cum jam audiam, quomodo repulisti in finem, et iratus es furor tuus super oves pascuae tuae⁹⁰; jure opinatus sum esse mutationem dexteræ Altissimi. Hæc quippe signa sunt mutationis Dei, ac amotionis ejus ab illa, quam olim de populo gerebat, sollicitudine.

D VERS. 14, 15. *D*eūs, in sancto via ejus: quis deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis miracula. Cum videam mutationem dexteræ Altissimi, et qualia operata sit; nam unius gentis loco jam omnibus gentibus benefica est; non enim uniuero populo ut olim, sed omnibus gentibus et populis virtutem suam n. t. m. fecit; ideo stupens et mirabundus aio: *Deus, in sancto via tua; etenim via tua comprehensio humanam naturam exsuperat; ita ut hic apposite dicatur: O altitudo divitiarum, sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus⁹¹!* Non ultra ergo curiose inquirere, aut secreta explorare

⁸⁹ Rom. xi, 55. ⁹⁰ Psal. lxxiii, 1. ⁹¹ Rom. xi, 33.

convenit : nam quis novit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit⁸³? Idcirco dum haec cogitat, obstupefactus de profunditate sapientiae Dei ait : *Deus, in sancto via tua : quis deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia. Quæ sint illa mirabilia sub haec interpretatur dicens : Notam fecisti in populis virtutem tuam ; pro quo Symmachus edidit, Notam fecisti in gentibus fortitudinem tuam. Nam quemadmodum olim (VERS. 16) redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph, quando liberos eos eduxisti ex terra Aegypti, ex domo servitutis ; eodem quoque modo jam, cum facta est mutatio dexteræ Altissimi, notam fecisti in populis virtutem tuam, et in gentibus fortitudinem tuam.*

VERS. 17. *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi. Admodum consequenter postquam dixerat, Notam fecisti in populis virtutem tuam, sive, secundum Symmachum, Notam fecisti in gentibus fortitudinem tuam, futura yaticinans, virtutem Novi Testamenti propheticæ declarat. Quare ait : Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt. Sicut enim in in exitu olim filiorum Israel ex Aegypto, mare ridit et fugit, Jordanis conversus est retrorsum⁸⁴; eodem modo in adventu Emmanuelis, (id est, nobiscum Deus,) eum accessit ad Jordanem fluvium, aquæ videntes eum stupore perculta sunt. Quin etiam multitudino populorum in Ecclesiis Dei collecta, aquis consimilis (VERS. 18) secundum propheticum sermonem, Vox gentium multarum, similia aquis multis⁸⁵, Deum inter homines peregrinante mentis oculis videns, salutari timore correpta est, de quo dicitur, Initium sapientiae timor Dei⁸⁶. Quandiu enim aquæ illæ cæcæ erant, Deum non videbant, nec timore ejus affectæ erant; nunc autem magnam utilitatem ex contemplatione et cognitione Verbi apud se peregrinantis acceperunt. Rursumque secundum historiam, cum Servator discipulos jussit ascendere in naviculam et transfretare; et quarta vigilia noctis venit ad eos ambulans supra mare ; tunc etiam viderunt eum aquæ et timuerunt. Item quando increpavit ventos et mare, et facta est tranquillitas magna, turbatæ sunt abyssi, et multitudine sonitus aquarum. Hæc porro secundum prophetiam ad litteram implebantur; secundum vero penitorem mentem, aquæ, nempe ecclesiastica multitudine omnibus ex gentibus collecta, initium sapientiae effectæ sunt, utpote quæ divino timore affectæ fuerint, secundum illud, Initium sapientiae timor Domini⁸⁷. Abyssi vero, quæ diversæ ab aquis erant, turbatæ sunt, ita ut sonitum ac tumultum facerent. Dixeris porro abyssos esse gentium incredularum ordines, quæ variis temporibus contra Ecclesiam insurgentes, persecutions concitarunt. Sed primo quidem aquæ Deum timuerunt, postea*

A γμονεῖν, οὐδὲ τὰ ἀπόρρητα διερευνᾶσθαι· τίς γάρ ἔτρω νοῦν Κυρίου, ή τίς σύμβολος αὐτοῦ ἐπέτρετο ; Διὸ κατὰ καιρὸν ταῦτα ἐννοήσας, ὑπερεκπλήττεται τὸ βάθος τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ φρεσιν. Οὐ Θεός, ἐν τῷ ἄγρῳ η ὁδός σου· τίς θεός μέρας ὡς ὁ θεός ἡμῶν ; σὺ εἶ ὁ θεός ὁ ποιῶν θαυμάσια. Ποιὰ δὲ θαυμάσια διερμηνεύει ἔξῆς εἰπών· Ἐγράπισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου· ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε· Γρωστὴν ἐποίησας ἐν τοῖς θηρεοῖς τὴν ισχύν σου. Ωστέρ πάρα ἐλευθέρων πάλαι ποτὲ ἐν τῷ βραχίονι σου τὸν λαόν σου, τοὺς νιοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσῆφ, στ' ἡλευθέρους αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου, τξ οίκου δουλειας τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν, στε γέγονεν ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Υἱοῦ σου, ἐγνώρισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου, καὶ B ἐν τοῖς θηρεοῖς τὴν ισχύν σου.

Eλδοσάρ σε ὄντα, οὐ θεός, ελδοσάρ σε ὄντα, καὶ ἐφοβήθησαρ, καὶ ἐταράχθησαρ αἱ ἀνύσσοι. Σφόδρα ἀκολούθως προειπὼν, Ἐγράπισας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Γρωστὴν ἐποίησας ἐν τοῖς θηρεοῖς τὴν ισχύν σου, παρίστησι τὴν δύναμιν τῆς Καινῆς Διαθήκης προφητικῶς τὰ μέλλοντα θεσπίζων. Διὸ φρεσιν. **E**λδοσάρ σε ὄντα, οὐ θεός, ελδοσάρ σε ὄντα, καὶ ἐφοβήθησαρ. Ωστέρ πάλαι ποτὲ ἐπὶ τῆς ἐξ Αἴγυπτου πορείας τῶν οἰών Ἰσραὴλ, ή θάλασσα εἶδε, καὶ ἐψυχερ, οἱ Ιορδάνης ἐστράψῃ εἰς τὰ δυτίων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅηλαδὴ τοῦ μεθ' ἡμῶν Θεοῦ, διπηνίκα παρῇσε ἐπὶ τὸν Ιορδάνην ποταμὸν, ἰδόντα αὐτὸν τὰ ὄντα ἐξεπλάγη. Οὐ μήν ἀλλὰ καὶ τὰ πλήθη τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ συγχροτουμένων λαῶν, ὕδασι παρωμοιωκέντα τὸν φάσοντα προφητεύον λόγον, Φωτὴν ἐθνῶν πολλῶν ὄμοια ὄντα πολλῶν· ἰδόντα φυγῆς δραματοὺς τὸν εἰς ἀνθρώπους ἐπιδεημηκότα Θεὸν, φόνον ἀνέλαβον σωτήριον, περὶ οὗ εἰργήται· Ἀρχὴ σοφίας φόδος Θεοῦ. Ἔως μὲν γάρ τυπλώτωντα ἤν ταῦτα τὰ ὄντα, οὐχ ἔώρα τὸν Θεόν, οὐδὲ φόδον εἶχεν αὐτὸν· νυνὶ δὲ τὰ μεγάλα ὡφέληται ἀπὸ τῆς θέας καὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς λόγου. Καὶ αὐτοῖς κατὰ τὴν Ιστορίαν, ὀπηνίκα δὲ σωτήρ τὸν ἀνέλθειν εἰς τὸ πλοῖον καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν· εἴτα τετάρτη φυλακῇ τῆς υπεκτός ἡρχετο πρὸς αὐτοὺς περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ τότε D εἰδον αὐτὸν ὄντα, καὶ ἐφοβήθησαν. Ἀλλὰ καὶ δὲ ἐπειμησε τοῖς ἀνέμοις κατῆ θαλάσση, καὶ ἐγένετο γαληνή μεγάλη, ἐταράχθησαν αἱ ἀνύσσοι, καὶ πλήθος ήχους ὄντας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐτελείτο συμφωνίας τῇ προφητείᾳ πρὸς λέξιν, πρὸς δὲ διάνοιαν, τὰ μὲν ὄντα, λέγω δὲ τὰ πλήθη τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν συνηγμένα, ἀρχὴ σοφίας γέγονε, τὸν θεὸν ἀναλαβόντα φόδον κατὰ τὸ, Ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου· αἱ δὲ ἀνύσσοι, ἔτεραι οὖσαι παρὰ τὰ ὄντα ἐταράχθησαν, ὡς ἡχον καὶ θόρυβον παρασχεῖν. Εἴποις δ' ἀν τὰς ἀνύσσους εἶναι τὰ τάγματα τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ καιροὺς ἐπανισταμένων, καὶ τοὺς καὶ αὐτῆς διωγμούς ἐπεγειρόντων

⁸³ Isa. xl, 13. ⁸⁴ Psal. cxiii, 3. ⁸⁵ Ezech. xliii, 2. ⁸⁶ Psal. cx, 10. ⁸⁷ Psal. cx, 10.

Αλλὰ μὲν πρῶτα ὑδατα ἐφοβεῖτο τὸν Θεόν, αἱ δὲ δη-
λωθεῖσαι ὕδασσοι ἐταράπτοντο· τρίτον δὲ τάγμα τυγχά-
νει παρὰ τὰ λελεγμένα τὸ τῶν νεφελῶν, δὴ φωνὴν
ἔδωκε. Τίνες δὲ ἡσαν αἱ νεφέλαι, ἀλλ' ή αἱ κελευσθεῖ-
σαι μὴ βρέχειν ἐπὶ τὸν πρότερον ἀμπελῶνα, κατὰ τὸ
ψῆσαν λόγιον· Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐτελοῦμαι τοῦ
μη βρέξαι ἐπ' αὐτὸν, δῆλον δὲ, διτὶ τὸν ἐκ περιπο-
μῆς λαὸν; Νεφέλαι δὲ πεπληρωμέναι ὑδάτων μη ὕδω-
σαι ἐπὶ τὸν παλαιὸν ἀμπελῶνα τίνες ἀν εἰσ ή οἱ τοῦ
Σωτῆρος μαθήται καὶ ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταί, οἱ
καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὸν ἐπουράνιον ὑετὸν διαδε-
δωκότες, φωνὴν ἔδωκαν, ὥστε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐκελ-
θεῖν τὸν φθόγγον αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
μένης τὰ ρήματα αὐτῶν; Διὸ λέλεκται· Φωνὴν ἔδω-
καν αἱ νεφέλαι· καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύ-
ονται. Ποία δὲ τὰ βέλη ή τὰ σωτήρια καὶ τὰ ἐκλεκτὰ
τὰ τιτρώσκοντα τὰς τῶν σωζόμενων ψυχάς, δι' ὧν
ή νύμφη Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία τετρωσθαι δομολογεῖ
φάσκουσα· "Οτι τετρωμένη ἀγάπης ἔτρω; Καὶ αὐτὸς
δὲ ὁ Σωτὴρ βέλος ὄντα μαστοῦ κατὰ τὸν εἰπόντα προ-
φήτην· "Εθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν, καὶ ἐτῇ
χαρέτερα αὐτοῦ δικρυψέ με· Ἀλλὰ τοῦ μὲν Πατρὸς
βέλος ήν δο μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος· τοῦ δὲ Υἱοῦ βέλη
ἐπιγγανον οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ θεῖα καὶ πεπυρωμένα
αὐτοῦ λόγια. Διὸ λέλεκται ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ
ψαλμῷ· Τὰ βέλη σου ἡκοημέτρα, λαοὶ ὑποκάτω
σου πεσοῦνται. Οὕτω δὲ οὖν καὶ ἐνταῦθα εἰρηται·
Καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται. Περιτρέχονται
γάρ ἀπανταχοῦ τὰ τοῦ Χριστοῦ βέλη διεπορεύετο κη-
ρύσσοντα· διὸ φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι· ἀλλὰ καὶ
Φωνὴ τῆς βροτῆς σου, φησιν, ἐτῷ τροχῷ· βρο-
τὴν δὲ ἐνταῦθα τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν αἰνίτε-
ται. Όις γάρ φωνὴ βροντῆς οὐράνιος τυγχάνει βοή,
καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβάλλουσα δύναμιν, τὸν
εὔτον τρόπον καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, οὐράνιον
τυγχάνον, οὐκ ἀνθρωπίνην περιείχεν Ισχύν. Οὐδὲ γάρ
ἐκ θητῆς βουλῆς ὠρμάτο· σὺν θεῖκῃ δὲ δυνάμει τὸν
σύμπαντα ἐπλήρους κόσμον. Διὸ καὶ τοὺς ἀπόστολους
αὐτοῦ ὁ Σωτὴρ βοατῆρες ὄντας, ὅπερ ἐρμηνεύε-
ται νιοὶ βροντῆς. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα ἀκολούθως τοῖς
Ἐμπροσθεν εἰρηται· Φωνὴ τῆς βροτῆς σου ἐτῷ τρο-
χῷ. Τροχὸν δὲ σημαίνει τὸν σύμπαντα βίον· ἐπειτα
καὶ ἐν τῷ Ἐξεκιηλ τροχὸς ἐν τροχῷ λέλεκται δο σύμ-
παν τῶν ἀνθρώπων βίος. Ἔστι μὲν οὖν τροχὸς δο κό-
σμος σφαιρειδῆς ὀν, κυκλοφορητικῶς τε κινούμενος.
Ἐνταῦθα δὲ τροχὸς δο τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ βίος, ἀπαν-
στον τὴν στροφὴν ποιούμενος· διὸ καὶ τροχὸς ἐν τῷ
τροχῷ εἰρηται. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Φωνὴν βροτῆς
σου ἐτῷ τροχῷ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ἡγος
βροτῆς σου ἐτῷ τροχῷ· κατὰ δὲ τὸν Θεοδοτίωνα,
Φωνὴν βροτῆς σου ἐτῷ τροχῷ. Καὶ θέα δοπιας κα-
τὰ πάντας τοὺς ἐρμηνευτὰς τροχὸς ὄντας· ἐπειτα
καὶ ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις βαγελάλ περιέχει, ὅπερ ἐστιν
ἐτῷ τροχῷ· οὕτω δὲ ὄντας παρασημειώσῃ, ὡς καὶ ἡ θεῖα
Γραφὴ τὸ περιέχον τροχὸς οἶδε. Διὸ σφαιρειδῆ φασιν
εἶναι τὸν κόσμον. Ἐπειτα καὶ ἐν τῷ Ἐσδρᾳ δο Ζόρο·

A memoratæ abyssi turbatæ sunt : præter illa vero
tertius ordo superest, nempe nubium, quæ vocem
dederunt. Quæ nubes illæ erant, nisi quibus præ-
ceptum fuerat ne pluerent super vineam illam pri-
stinam ; secundum illud, *Et nubibus mandabo ne
pluant super eam imbre*^{⁹⁹}; videlicet super popu-
lum ex circumcitione? Nubes autem aquis plenæ,
nec super vineam illam pristinam pluentes, quæ
nam fuerint nisi Salvatoris discipuli, apostoli et
evangelistæ, qui per totum orbem cœlestem plu-
viam impertientes, vocem dederunt, ita ut in om-
nen terram exierit sonus eorum, et in fines orbis
terræ verba eorum? Ideo dictum est : (Vers. 19.)
Vocem dederunt nubes, etenim sagittæ tuæ transeunt.
Quænam sagittæ, nisi salutares et electæ illæ, quæ
animas salutem consecuturas vulnerant, queis se
Christi sponsa Ecclesia vulnerata latetur his ver-
bis, *Quia vulnerata amore sum*^{¹⁰⁰}? Ipseque Salvator
sagitta vocatur apud prophetam dicentem, *Posuit
me quasi sagittam electam, et in pharetra sua abs-
condit me*^{¹⁰¹}. Sed Patris quidem sagitta unigenitum
ejus Verbum erat; Filii vero sagittæ erant apo-
stoli, necnon divina et ignita ejus eloquia. Quam-
obrem in psalmo de dilecto dicitur : *Sagittæ tuæ
acutæ, populi sub te cadent*^{¹¹}. Sic itaque in præ-
senti dictum est : *Etenim sagittæ tuæ transeunt.*
Nam sagittæ Christi ubique prædicantes percurre-
bant; ideo *vocem dederunt nubes*; sed etiam, in-
quit, *vox tonitrui tui in rota*. Tonitruum hic evan-
gelicam prædicationem subindicit. Sicut enim vox
tonitrui cœlestis sonitus est, humanamque omnem
virtutem exsuperat; sic et evangelica prædicatio,
cœlestis cum sit, non humana virtute præditæ erat.
Neque enim ex mortali voluntate prodibat, sed di-
vina potestate totum implebat orbem. Idcirco apo-
stolos suos *Servatores Boanerges* nuncupavit, quod
significat filios tonitrui. Hic itaque consequenter
ad priora dictum est, *Vox tonitrui tui in rota*. Rota
dicit, totam vitam significans : nam in Eze-
chiele^{¹²} tota hominum vita rota in rota dicitur.
Rota item est mundus qui sphærica forma est, at-
que in circulum movetur. Hic autem rota est homi-
num vita, quæ indesinenti conversione movetur :
quæ causa est ut rota in rota dicta fuerit. Secun-
dum Aquilam vero, *Vox tonitrui tui in rota*; secun-
dum Symmachum, *Sonitus tonitrui tui in rota*; se-
cundum Theodotionem, *Vox tonitrui tui in rota*.
Et animadvertis velim secundum omnes interpre-
tes, rota, dictum suisse : quia Hebraica lectio, Ba-
gelgel, circumfert, id est in rota; sic autem in Eze-
chiele quoque vocatur. Huc cum deveneris, observes
velim divinam Scripturam id quod circumpositum
est pro rota habere. Quare mundum ad sphæra si-
militudinem constitutum aiunt. Nam in Esdra Zor-
obabel victoriae prämium a rege reportavit, post-
quam dixerat : *Magnum est cælum, et magnus sol,
quia veritatis in circuitu cæli, et revertitur in proprium*

^{⁹⁹} Isa. v, 6. ^{¹⁰⁰} Cant. ii, 5. ^{¹⁰¹} Isa. xliv, 2. ^{¹¹} Psal. xliv, 6. ^{¹²} Ezech. i, 16.

*locum in uno die*²³. Quæ secundum physicam considerationem dicta sint. Hæc porro, quæ tractamus, evangelici Dei adventus virtutem vaticinantur; ut videlicet ejus opera multitudine gentium Deum cognoverit, abyssi turbatæ fuerint, memoratae nubes vocem dederint; sagittæ ejus transierint, utque vox tonitri ejus fuerit in rota; ad hæc vero omnia, ut fulgura ejus in orbe apparuerint. Quæ fulgura ejus esse dixeris, nisi splendorem charismatum sancti Spiritus qui per totum orbem fulgurat? Nam divisiones gratiarum sunt, idem vero Spiritus. Et alii quidem per Spiritum datur sermo sapientia, alii sermo scientia, alii fides²⁴, et cætera. Quæ cuin præstantia gratiae Dei dona sint, ceu fulgura Ecclesiastis ejus illustrant.

Kal ḥ μὲρ διὰ τοῦ Πτερύματος δίδοται λόγος σοφίας, καὶ ἀλλιπάτης, ἐξαίρετα ὑπα τοῦ Θεοῦ χαρισμάτων τὰ ἀστράπτοντα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης; Διαρέσεις τῷ χαρισμάτω εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πτερύμα

Vers. 20. *In mari via tua et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non cognoscentur. Congruenter jam traditis, concussa et commota est terra. Pro illo enim, et contremuit, secundum omnes interpres, et commota est, dicitur. Eo autem modo commota est terra, quo dicitur in Evangelii²⁵: Et ingrediente Salvatore Hierosolymam, commota est omnis civitas dicens, Quis est hic? Sicut enim per locum ipsi civitatis incolæ designantur, ita et hoc loco ipsos terræ incolas commotos et concussoes esse dicitur. Quare ex evangelica prædicatione, in testimonium omnibus gentibus annuntiata, omnium aures commotæ sunt. Consequenter autem concussa et commota est terra propter ea quæ prius tradita sunt. Nam si illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, si vox tonitri ejus insonuit in rota, si sagittæ ejus in omnes transierunt, si nubes dedecrunt vocem suam, ex his omnibus sequitur concussum et commotam suisse terram. Quomodo autem in mari via ejus fuerit, et semitæ ejus in aquis multis, ac quomodo vestigia ejus non cognoscantur, ex ipsius ad discipulos promissione intelligas, quæ sic habet: Euutes docele omnes gentes in nomine meo²⁶; et: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi²⁷. Nam ubique terrarum discipulis suis invisibiliter præsens, in mari vita, et in multis gentium aquis amulabat: idque occulta et invisibili virtute peragebat: quare dicitur, Et vestigia tua non cognoscantur. Hæc itaque in salutari Dei adventu implebantur. Hæc autem, inquit, in salutari ejus ad homines adventu per mutationem dexteræ Altissimi sic impleta sunt; quemadmodum olim in priore populo, quando eductis illis ex terra Ægypti per mare transitum munivit: tunc enim commonistrata virtute sua, viam et semitas in aquis multis paravit; ita ut præeuntem ipsum totus Israël in transitu maris sequeretur, incessusque ejus ignotus incomprehensibilisque hominibus esset, quando deduxit*

βάνελ τὰ νικητήρια ἀπηνέχατο παρὰ τῷ βασιλεῖ εἰρητοῖς· Μέτρας δούρανδς, καὶ μέρας δ ὥλιος, διτὶ στρέψεται ἐπὶ τῷ κύκλῳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπανέργεται εἰς τὸν ίδιον τόπον ἐπὶ ὥμερα μᾶ. Ταῦτα μὲν οὖν κατὰ φυσικὴν θεωρίαν. Τὰ δὲ προκείμενα θεοπίζει τῆς εὐαγγελικῆς θεοφανείας τὴν δύναμιν· καὶ ὡς δὲ αὐτῆς τὰ πλήθη μὲν τῶν ἔθνων τὸν Θεὸν ἐπέγνων, εἰ δὲ δύνασσοι ἐπαράχθησαν, αἱ δὲ προλεχθεῖσαι νεφέλαι ἐδωκαν φωνὴν, καὶ ὡστε τὰ βέλη αὐτοῦ διεπορεύονται, καὶ ὡς φωνὴ τῆς βροντῆς αὐτοῦ γέγονεν ἐν τῷ τροχῷ· καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀστραπαῖς αἱ ἔφεναι αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ. Τίνας δὲ εἰποιεις τὰς ἀστραπὰς αὐτοῦ τῇ φέγγῃ τῶν ἀγίου Ιησού μαρτύρων τὰς ἀστραπὰς τοῦ Σωτῆρος εἰς ιεροσόλιμα ἐστείσθη πάσα η πόλις λέπρουντα· Τίς ἐστιν οὗτος; Ής γάρ αἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐδηλοῦντο διὰ τῶν τόπων, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας κλονηθῆναι φησι καὶ σεισθῆναι τὸ λόγιον. Διὸ πᾶσα ἀστοχη κεκίνηται ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κεκηρυγμένου. Ἀκολούθως δὲ ἐσαλεύθη καὶ ἐσείσθη ἡ γῆ, ὡς εἰρηται ἐν Εὐαγγελίοις. Καὶ εἰσελθόντος τοῦ Σωτῆρος εἰς ιεροσόλιμα ἐστείσθη πάσα η πόλις λέπρουντα· Τίς ἐστιν οὗτος; Ής γάρ αἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες ἐδηλοῦντο διὰ τῶν τόπων, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ νῦν τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας κλονηθῆναι φησι καὶ σεισθῆναι τὸ λόγιον. Διὸ πᾶσα ἀστοχη κεκίνηται ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς μαθητάς ἐπαγγελίης αὐτοῦ φησάσῃ· Πορευθήντες μαθητεύσατε πάρτα τὰ δύοτην ἐπ τῷ ὁρόματι μου· καὶ, ίδούν ἐγὼ μεθ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ὥμερας ἓως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. Ἀοράτως γάρ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς συνών τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἐν τῇ τοῦ βίου θαλάσσῃ καὶ τοῖς πολλοῖς τῶν ἔθνων ὄντας εἰπορεύεσθαι τοῦτο ἐπιρατεῖν ἀστράπας καὶ ἀφανεῖν δυνάμει· διὸ λέκχεται· Καὶ τὰ Ιηρά σου οὐ γνωσθήσονται. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπληροῦντο κατὰ τὴν σωτήριον θεοφανείαν· Οὕτω δὲ ταῦτα, φησιν, ἐγίνετο ἐπὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους παρουσίας αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἀλλοίων τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου· ὥστε πάλι τοῦ προτέρου λαοῦ ὀπηγνύαται ἐξαγαγάνων αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου διηγαγεῖ διὰ τῆς θαλάσσης· καὶ τότε γάρ διεκνύεται τὰς ἀστράπας αὐτοῦ δόδιν ἐποιεῖ καὶ τοῖς δινοῖς ἐν δύσσαι πολλοῖς, ὡς προηγουμένων αὐτῷ ἐπακαλυψεῖν

²³ III Esdr. iv, 34. ²⁴ I Cor. xii, 4, 8, 9. ²⁵ Matth. xxii, 10. ²⁶ Matth. xxviii, 19. ²⁷ ibid. 20.

ἐν τῇ πορειᾳ τῆς θαλάσσης τὸν πάντα Ἱερατὴλ, ἄγνως στὸν τε εἶναι καὶ ἀκατάληπτον ἀνθρώποις τὴν πορείαν αὐτοῦ, ὅτε καὶ ὡδήγησεν ὡς πρόδυτα τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐτο χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ἀαρὼν. Ἀλλος μὲν οὖν τὰ προκειμένα ἀπαντᾷ ἐπὶ τὴν ἔξοδον τὴν ἀπ' Αἰγύπτου ἀνοίσει, τότε πεπληρώσθαι φάσκων τὸν Ελδοσάρ στοῦν δαστού, δ Θεός, ελδοσάρ στοῦν δαστού, καὶ ἐξοθίθησαρ, ἐταράχθησαρ ἀδυσσοι, πλῆθος ἥχουν ὑδατος· πᾶσάν τε τὴν περικοπὴν ἀκολούθως ἐπὶ τὴν τότε πραχθεῖσαν ἱστορίαν ἀναπέμψει· ἐγώ δὲ, μὴ εὑρῶν δπιας τὰ ἔξης εἰρημένα κατὰ τὴν λέξιν ἐπιληροῦτο· οὐ γάρ μέμνηται δο Μωϋσέως; νόμος, ὡς νεζέλαι τινὲς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον φωνὴν ἔδωκαν σωματικῶς, οὐδὲ ὡς βέλη αἰσθητὰ διεπορεύετο, οὐδὲ ὡς ὅλη οἰκουμένη ἔφαναν αἱ δοτραπαὶ αὐτοῦ, καθ' ὃν χρόνον ἤσαν ἐν τῇ ἑρήμῳ, τὴν ὑποπεσούσαν εἰς τοὺς τόπους ἐρμηνείαν παρεθέμην. Ὅποιαν δὲ χρή τῶν εἰρημένων ἔκδοχῶν αἰρεῖσθαι θείᾳ (1) χρίσει ἁ ἐντυχάνων εἰσεται.

ΣΥΝΕΣΕΩΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΟΖ.

Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου· κλίνατε τὸν ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. Παρορμῶν τὸν ἡμᾶς ὁ λόγος ἐπὶ τὴν σύνεσιν τῶν ἐμφερομένων, Συνέσσως τὴν ἐπιγραφὴν ἐποιήσατο· ταύτη; γάρ δεσμεθα εἰς θήραν τῆς προκειμένης διανοίας. Πρῶτον μὲν οὖν ζητήσειν διν τις εὐλόγως, τίνος πρόσωπον τον γάντινε τὸ φάσκον ἐν ἀρχῇ. Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου· κλίνατε τὸν ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. Οὔτε γάρ τῷ Ἀσάφ οὔτε τῷ Δαυΐδ ἀρμόδει ταῦτα λέγειν· ἐπει μὴ νομοθέται γεγόνασιν οὗτοι· οὔτε τῷ, Οὓς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, ἐπρεπε λέγειν C ήτοι τὸν Ἀσάφ, ή τὸν Δαυΐδ· οὐ γάρ οἰκεῖα ῥήματα προστέφερον, τῇ δὲ τοῦ θείου Πνεύματος βουλῇ διηκονοῦντο. Διὸ συνέσσως ἐπινέγραπται, ὡς ἀν συνῶμεν τις τέ ἔστιν ὁ ταῦτα λέγων, καὶ τις δὲ λαὸς αὐτῶν, καὶ τις δὲ νόμος· ἔτερος· γάρ ξικεν εἶναι παρὰ τὸν Μωϋσέως. Ταῦτα δὲ ἐπιλύεται τὸ Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ εἰρηται· Ταῦτα πάντα ἐδάλησεν δὲ Ἰησοῦς ἐτο παραβολαῖς τοῖς δχλοῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐδάλει αὐτοῖς· δπως πληρωθῇ τὸ ῥῆθερ διὰ τοῦ προφήτου Δέροτος· Ἀροτέω ἐτο παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι πεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς. Διὰ ποίου δὲ προφήτου ταῦτα εἰρητο ή διὰ τοῦ προκειμένου Ἀσάφ; Ο μὴ συνέντες τινὲς, προσέθηκαν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ, διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου· ἐν δὲ γε τοῖς ἀκριβέστιν ἀντιγράφοις D ἀνευ τῆς προσθήκης τῆς διὰ Ἡσαίου, ἀπλῶς οὐτως εἰρηται· Οπως πληρωθῇ τὸ ῥῆθερ διὰ τοῦ προφήτου Δέροτος· Ἀροτέω ἐτο παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι πεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς, δὴ φέρεται ἐν τοῖς προκειμένοις, οὐ μήν ἐν τῇ τοῦ Ἡσαίου προφητείᾳ. Οὐκοῦν ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς παραθέτεως διατήρη ἀν εἴη, καὶ οὐδὲ ἀλλος, δ ἐξ εἰκείου προσώπου φάσκων ἐπὶ τοῦ παρόντος τό· Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν νόμον μου. Ινα δὲ συνῶμεν αὐτὸν, συνέσσως τὴν προγραφὴν ἐποιήσατο· ὡς μήτε φαλμὸν μήτε ψόδην μήτε τι τοιοῦτον

¹⁰ Matth. xiii, 34, 35.

(1) Forte, οἰκεῖα.

A (VERS. 21) *sicut oves populum suum in manu Moysis et Aaron. Alius læc omnia ad exitum ex Aegypto referet, dicetque hæc verba, Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt, turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum, tunc impleta fuisse: totamque clausulam ad illam historiam reducte; ego vero cum nusquam deprehendam ea quæ sequuntur ad litteram gesta fuisse; Moysis quippe lex non meminit, nubes quasdam illo tempore corporeo more vocem dedisse, neque sensiles sagittas transiisse, neque per totum orbem fulgura ejus luxisse, quo tempore illi in deserto erant, eam, quæ mihi tum succurrebat, ad singula loca interpretationem addidi. Quam vero ex his interpretationem amplecti debeat, ex proprio judicio lector intelliget.*

INTELLECTUS ASAPH. LXXVII

Attendite, popule meus, legem meam: inc. inate aurem vestram in verba oris mei. Cum ad dictorum intelligentiam nos sermo provocet, Intellectus in titula fertur; eo quippe indigemus ad ejus sententiam investigandam. Et primo quidem opportune queratur, quæ persona hæc initio dicat, attendite, popule meus, legem meam; inclinate aurem vestram in verba oris mei. Non enim Davidi vel Asapho hæc dicere conveniat: illi quippe legislatores non fuere; neque illud, Aurem vestram in verba oris mei, vel Davidem vel Asaphum dicere par erat: neque enim propria verba proferebant, sed divini Spiritus voluntati ministrabant. Ideo Intellectus inscribitur, ut intelligamus quis hæc dicat, quis populus ejus, quæ lex; nam videtur alia a lege Moysis esse. Hæc porro solvit Evangelium ¹¹, cum ait: *Hac omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et sine parabola non loquebatur eis; ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, Aperiā in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione.* Per quem prophetam hæc dicta sunt, nisi per hunc Asaphum? Quod non intelligentes quidaū adjecerunt Evangelio, per Isaiam prophetam: sed in accuratis exemplaribus, sine additamento illo, per Isaiam, ita simpliciter dicitur, ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, Aperiā in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione, quæ hic habentur, non autem in prophetia Isaiae. Ex evangelico igitur testimonio Servator et non aliis fuerit, qui ex propria persona in presenti dicit, *Attendite, popule meus, legem meam.* Ut autem intelligamus ipsam esse, inscriptionem Intellectus, posuit; ita ut neque psalmus, neque canticum, neque quid simile hæc existimentur esse, sed Christi ad populum suum, sive ad Ecclesiam suam doctrinam, qua de Iudaici populi sceleribus verba facit. Populum porro ejus alium esse ab eo qui in sequentibus accusatur intelliges,

si Zachariæ prophetiam his conferas, quæ sic habebet : *Gaudet multum, filia Sion; prædicta, filia Jerusalem. Ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum. Et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me ad vos*¹⁰. Hic consideres velim Dominum se ab alio Domino omnipotente missum testificari, ac se sibi ex omnibus gentibus collectivum esse populum promittere. Hoc ipsum itaque Dei Verbum, populum ex gentibus sic alloquebatur : *Attende, popule meus, legem meam. Legem vero suam Evangelium esse docet, de quo Isaïas sic vaticinabatur: Nam ex Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem, et judicabit inter gentes*¹. Hoc Jeremias novum testamentum vocavit dicens : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum*². Isaïas iterum hæc de Servatore prænuntiabat : *Ecce puer meus quem elegi, electus meus: suscepit eum anima mea. Judicium gentibus afferet. Non contendet, et non clamabit, neque audietur foras vox ejus. Calamum conquassatum non confringet, et linum sumigans non extinguet, sed in veritatem seret judicium: resplendebit et non frangetur, donec ponat in terra judicium, et in nomine ejus gentes sperabunt*³. Pro illo enim, et in nomine ejus gentes sperabunt, Hebraicum habet, et in lege ejus, ut et reliqui omnes interpretes eliderint, videlicet, in lege ejus. Hortatur itaque Christus populum suum ex gentibus, his verbis, ut attendant legi suæ. Ut attendant enim, non ut leviter audiant, exoptat, atque animo accurate perpendant intelligantque legem suam, imo etiam inclinent aurum suum in verba oris ipsius, atque ipsi legi suæ ut attendant præcipit, quia doctrinam suam in parabolis tradebat. Quare subiungit :

—VERS. 2. Aperiam in parabola os meum, loquor propositiones ab initio. Quod item docet sacrorum Evangeliorum scriptura, qua dicitur⁴ : *Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, et non in parabola non loquebatur eis; ut impleretur quod dictum erat per prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione. Pro illo enim, Loquar propositiones ab initio, Mattheus, Hebreus cum esset, propria interpretatione usus dixit : Eructabo abscondita a constitutione. Cujus loco Aquila, Pluam enigmata ex initio, edidit, Symmachus vero, Scaturire faciam propositiones antiquas. Cum porro Verbum Dei prioris populi accusations institutum esset, causasque allatum quare depulsi essent, necessario Ecclesiæ sua præcipit ut dictis attendat, intelligatque allatas in comparationem prioris populi accusations, ut ne similem in casum labatur; sed hujusmodi narratione edicta qualis illos finis excepit, exemplo illo ad meliorem frugem revo-*

λειαν πρὸς τὸν αὐτὸν λαὸν, δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὸν περὶ τῶν παρανομημάτων τοῦ Ιουδαίων Εθνους διαστελλομένου. Νοήσεις δὲ τὸν αὐτὸν λαὸν ἔπειρον δυνατὰ περὶ τὸν ἐξῆς κατηγορούμενον, τὴν Σαχαρίου προφητείαν τούτοις παραθεῖς, δι' ἣς εἴρηται : *Χαῖρε σερόβρα, θύγατρε Σιάν, κήρυτε, θύρατερ Ἱερουσαλήμ. Ἰδού ἡών ἑρχομένη, καὶ κατασκηνώσω ἐπ' μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξομαι ἐθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύρεον, καὶ ξορταὶ μοι εἰς λαόν, κάτω ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ γνώσεσθε, διτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Θέα γάρ ἐν τούτοις, ὡς δι Κύριος ἀπεστάλθαι ἐαυτὸν ὅμολογεν ὑφ' ἔπειρου Κυρίου παντοκράτορος, ἐαυτῷ τε ἐξ ἀπάντων τῶν ἔθνῶν συνάξειν ἐπαγγέλλεται λαόν. Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ ἐξ ἔθνων λαῷ προσεφένει λιγάνων. Προσέχετε λαός μου, τὸν νόμον μου. Νόμον δὲ αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι διδάσκει, περὶ οὐ καὶ Ἡσαΐας ἐθίσπιζε λέγων· Ἐκ τὰς Σιάν ἐξελέσται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ κριτεὶ ἀρμάστορ τῶν ἑθνῶν. Τοῦτον δὲ καὶ Ἰερεμίας διαθήκην καινὴν ὀνόμασεν εἰπών· Ἰδού ημέραι δρογοται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι Διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἢ διεθέμην τοῖς πατρόσιοι αὐτῶν. Καὶ Ἡσαΐας δὲ πάλιν περὶ τοῦ Δικτῆρος ἀνεψώνει λέγων· Ἰδού δι παιῶν δι ψρέτισα, δὲ ἐκτεκτός μου· προσεδέξαο αὐτὸν ἡ γυνὴ μου. Κριτεὶ τοῖς ἑθνεστέροις οὖτε. Οὐκ ἔρτει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσθεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμοι συντελασμένοι οὐ κατεάσει, καὶ λιτροὶ τυφόμενοι οὐ σέσσαι. ἀλλ' εἰς ἀλήθευτα ἔξοσει κριτεὶ ἀναλάμψει καὶ οὐ θραυσθήσεται, ἔως ἂν θῇ ἐπὶ τῆς τῆς κρίσις· καὶ τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ ἐθητησούσι. Άντι γάρ τοῦ, καὶ τῷ ὄντι ματι αὐτοῦ ἐθητοῦσι, τὸ Ἔβραικόν, καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ, περιέχει, ὡς συμφώνως καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἔρμηνται ἐκδεδώκασι, καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ εἰρηκότες. Παραίνει τοίνυν ὁ Χριστὸς τῷ ἐαυτοῦ λαῷ τῷ ἐξ ἔθνων διὰ τῶν προκειμένων προσέχειν τῷ νόμῳ αὐτοῦ. Προσέχειν γάρ βούλεται, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀκούειν· θεωρεῖ δὲ κατανενομένως καὶ συνιέναι τὸν αὐτοῦ νόμον· ἀλλὰ καὶ κλίνειν τὸ οὖς εἰς τὰ ρήματα τοῦ στόματος· οὐδὲ τοῦ, καὶ προσέχειν τῷ νόμῳ αὐτοῦ παρακελεύεται, ἐπειδὴ περὶ τὰς διδασκαλίας ἐν παρθενοῖς ἐποίει. Διδοῦ ἐπιλέγει· Ἄροιξω ἐτι παραβολῆ τὸ στόμα μου, φθέργομαι προβλήματα ἀτ' ἀρχῆς· δὲ διδάσκει καὶ ἡ τῶν Ιερῶν Εὐαγγελίων γραφή, δι' ἣς εἴρηται, διτι Πάρτε ταῦτα ἐλάτησερ δι Τησοὺς ἐτι παραβολαῖς τοῖς δχλοῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάτει αὐτοῖς· δικαὶος πληρωθῆ τὸ ἥρθετ διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἄροιξω ἐτι παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐφεύξομαι κεκρυμμένα διὰ καὶ δολῆς· Άντι γάρ τοῦ, Φθέργομαι προβλήματα ἀτ' ἀρχῆς· Ἐβραῖος ὁν δι Ματθαῖος, οἰκεῖται ἐκδοσίαι κέχρηται εἰπών, Ἐφεύξομαι κεκρυμμένα διὰ καὶ*

¹⁰ Zach. ii, 10, 11. ¹ Isa. ii, 5, 4. ² Jerem. xxxi, 31, 32. ³ Isa. xlvi, 4.

ταβολῆς· ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀκύλας, Ὄμροήσω αλτίγματα ἔξι τὸν ἀρχῆτερον, ἐκδέδωκεν· δὲ δὲ Σύμμαχος, Ἀραβιώνων προσλήματα ἀρχαῖα. Μέλλων δὲ δὲ τοῦ θεοῦ Λόγος τὰς κατηγορίας τοῦ προτέρου ποιεῖσθαι λαοῦ, καὶ τὰς αἰτίας δι' ἡς ἀποβέληται παρατίθεσθαι, ἀναγκαῖς τῇ ἑαυτοῦ Ἐκκλησίᾳ παρακλεύεται προσέχειν τοῖς λεγομένοις, καὶ συνιέναι τὰς παραθέσεις τῆς τῶν παλαιῶν κατηγορίας, ὡς ἀν μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπέσοι, μαθοῦσα δὲ ἐκ τῆς περὶ ἐκείνων διηγήσεως ὅποιον αὐτοὺς διεδέξατο τέλος, σωφρονίζοτο ἐκ τοῦ παραδείγματος. Εἰπόν· Διατροφῶν ἐν παραδολῇ τὸ στόμα μου, φθέρξουμεν προσδιήματα ἀλλ' ἀρχῆς, ἐπιφέρει τὰς τοῦ προτέρου λαοῦ κατηγορίας. Παραδολῇ γάρ ἐκείνοις κέχρηται ἀντὶ ὑποδείγματος εἰς ἡμετέραν νουθεσίαν. Καὶ καθ' ἐπέραν δὲ διάνοιαν ὁ παρῶν λόγος τὰς παρανομίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους συγκαταριθμεῖται, ἐπιτιθήπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο· Ἰτά τι, δ Θεὸς, ἀπώστολος τοῦ τέλος, ὥργισθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόδοτα ρομῆς σου; καὶ δος ἄλλα περὶ τῆς καταλαβούσης αὐτούς πολιορκίας ἐλέγετο. Τὰς γάρ τούτων αἰτίας παριστησι διὰ τῶν προκειμένων. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι εἴτε; ή εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψῃει ἀπὸ τηνᾶς εἰς τηνάρ; ή ἐπιτίθεται τοῦ οἰκτειρῆσαι δ Θεός, η συντέξει ἐν τῷ ὅργῃ αὐτοῦ τοὺς οἰκτηριμούς αὐτοῦ; εἰκότως ἐπειδὴ τοιάτα ἐπιπόρηται, τὰς αἰτίας ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλέγει τῆς εἰς τὸ τέλος μετελθούσης τὸ Ἰουδαίων θύνος ὁργῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίοις δ Σωτῆρος παραπλησίων τοῖς προκειμένοις πρὸς τοὺς αὐτούς ἀπετείνετο λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, θετρόποτε δρυς ἐπισυνάγει τὰ ροσσά λόπον τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἡθελήσατε; Ιδού ἀφίεται ὑμῖν δοκίμος ὑμῶν δρημοῖς.

"Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσατο ἡμῖν. Τὰ μὲν πρῶτα ἔνδικτο προσώπου, διπέρ τίνος ἦν ἀποδέδειχται· μὲν ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Συμπαραλαμβάνει δὲ καὶ ἐπερχόμενος, ὡς ἀν ἐκ προσώπου οὐ μενικήφεν ἀνθρώπου τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα· οὐ τὴν γένεσιν ιστορεῖ τὸ Εὐαγγέλιον φάσκον· Βιβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυΐδ, υἱοῦ Ἀβραάμ. Διόπερ συμπαραλαμβάνων τοὺς κατὰ σάρκα διμογενεῖς αὐτοῦ γενομένους μαθητὰς καὶ ἀποστόλους, πλήθυντικῶς διεξέρχεται τὰ μετὰ κείρας λέγων· "Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά. "Οτε μὲν γάρ τὸν λαὸν ἐαυτοῦ ἀνεκαλείτο, καὶ οἰκεῖον νόμον αὐτοῖς προσύβαλλετο, παρήνει τε καλύειν τὸ οὖς τοῖς αὐτοῦ δόμιμοι, σὺν αὐθεντείᾳ βατιλικῇ ἔνδικτο προσώπου προσφέρετο τὴν παραγγελίαν· νῦν δὲ, διετῶν παλαιῶν ἀναγνωσμάτων ἐπιτέμνεται τὴν διήγησιν, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ὑπομνήσκων τὰ πάλαι πεπραγμένα, καὶ ὡς δὲ τοῖς πᾶσι γνώριμα ἐπαναλαμβάνων τὰ ἀπὸ τῆς ιστορικῆς Γραφῆς δηλούμενα. Διό φησιν· "Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγραμμεν αὐτά. Οὐ πάντων δὲ ἔστι τὸ ἀκούειν καὶ γινώσκειν, ἀλλ' η μόνων τῶν συκιέντων τοὺς λόγους. Διὸ καὶ δ Φίλιππος τῷ εὐνούχῳ ἐλέγεν· Ἀρα γενώσκεις δ ἀναγνώσκεις; Ἀλλ' οὐδὲ πάσιν οἱ πατέρες διηγήσαντο. Οὐκέτι γοῦν ἡμεῖς οἱ ἔξι θείων τῷ θείῳ λόγῳ προσελθόντες διδασκάλους ἐπιγράψασθαι τῶν θείων μαθημάτων

A ceterum. Cum dixisset : Aperiam in parabola ostium, loquar propositiones ab initio, prioris populi accusationes adjicit. Parabola quippe exempli loco mittit ad nostram institutionem. Secundum aliam vero explicandi rationem hic sermo, ideo Judaici populi facinora enumerat, quia superius dixerat : Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus superores pascua tuas^{*}? et similia quae de illorum obsidione dicta sunt. Nam hic eorum causas aperit. Et quia in praecedenti psalmo dictum est : Nunquid in aternum projiciet Dominus, et non apponet ut complaceat adhuc? aut in finem misericordiam suam abscondet, a generatione in generationem? aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? jure post haec B proposita dubia, causas recenset cur Judaicam gentem ira in finem invaserit. Ipseque Servator in Evangelii, similibus eos dictis alloquebatur^{*}: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce relinquuntur vobis domus vestra deserta. πρὸ τούτου ἐλέγετο φαλμῷ· Μή εἰς τοὺς αἰώνας πρὸ τούτου ἐλέγετο φαλμῷ· Μή εἰς τοὺς αἰώνας αἴτιος εἰς τηνάρ; ή εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψῃει ἀπὸ τηνᾶς εἰς τηνάρ; ή ἐπιτίθεται τοῦ οἰκτειρῆσαι δ Θεός, η συντέξει ἐν τῷ ὅργῃ αὐτοῦ τοὺς οἰκτηριμούς αὐτοῦ; εἰκότως ἐπειδὴ τοιάτα ἐπιπόρηται, τὰς αἰτίας ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλέγει τῆς εἰς τὸ τέλος μετελθούσης τὸ Ἰουδαίων θύνος ὁργῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν Εὐαγγελίοις δ Σωτῆρος παραπλησίων τοῖς προκειμένοις πρὸς τοὺς αὐτούς ἀπετείνετο λέγων· Ποσάκις ἡθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, θετρόποτε δρυς ἐπισυνάγει τὰ ροσσά λόπον τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἡθελήσατε; Ιδού ἀφίεται ὑμῖν δοκίμος ὑμῶν δρημοῖς.

C VERS. 3. Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narrarerunt nobis. Priora quidem ex unius persona dicebantur, quænam vero ea esset, ex iisdem dictis demonstratum est. Alia vero jam assumit a deitate sese demittens, ei humaniore loquens more, quasi ex persona hominis, quem assumpsit ex semine David secundum carnem: cuius generationem narrat Evangelium his verbis^{*}: Liber generationis Iesu Christi filii David, filii Abraham. Quamobrem assumptis secum discipulis et apostolis, qui secundum carnem ejusdem cuius ipse generis erant, pluraliter hæc edisserit dicens: Quanta audivimus et cognovimus ea. Siquidem cum populum suum advocaret, ac propriam ipsi legem proponeret, invitaretque ut inclinarent aurem ad D verba sua, auctoritate regia ex unius persona admonitionem proferebat; nunc vero cum antiquarum lectionum narrationem compendio refert, sermonem quasi in communi enuntiat, illa olim gesta commemorans, et quæ in historia Scripturarum seruntur ceu omnibus nota resumens. Quare ait: Quanta audivimus et cognovimus ea. Non omnium porro est audire et cognoscere, sed eorum tantum qui sermonem intelligent. Idcirco dicebat eunuchus Philippus: Putasne intelligis quæ legis^{**}? Sed non omnibus narrare patres. Nos itaque qui ex gentibus ad divinum verbum accessimus, patres nostros secundum carnem divinarum nobis dissi-

* Psal. LXXIII, 4. * Matth. xxiii, 37. † Matth. 1, 1. ‡ Act. VIII, 30.

plinarum magistros ascribere non possumus; verum Servator cum ex sua tum ex apostolorum, discipulorum et evangelistarum suorum, qui iisdem quibus ipse patribus secundum carnem progeniti sunt, persona, has profert voces: *Quanta a:divimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis?* Hæc enim ipsi a patribus accepta nobis ex gentium semine ortis, ut ignoraris, annuntiabunt, docebuntque ea quæ antiquis illis contigerunt; quæ a patribus per successionem filiis tradita, et rursum quæ ab hisce ad posteros transmissa, ex hisque iterum ad filios filiorum memorie mandata sunt. Quapropter dicitur: — VERS. 4. *Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera. Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit. Multa quidem nobis a patribus tradita sunt, de beneficiis a Deo sibi collatis; unum autem omnium maxime necessarium, est testimonium, lexque in testimonio posita, quam ipsis scripto tradidit, præcipiens ut meditarentur ipsam, et ejus meditationem filiis, nepotibus et posteris per successionem traderent. Quamobrem ait: — VERS. 5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel. Testimonium vocabatur tabernaculum testimonii, in quo deposita erat arca Testamenti, lex in arca posita, necnon cherubim et propitiatorium, candelabrum, mensa et propositio panum: quæ jussus facere Moyses, secundum exemplar quod ipsi in monte ostensum fuerat construxit. Sed olim quidem lex illa et testimonium illud Jacobo et Israeli tradita fuerant. Quoniam vero iis acceptis illi transgressi sunt, jure ipse cum alium sibi parasset populum, aliudque testimonium, videlicet corpus Christi, quod Dei Verbi in ipso habitantis templum erat, ut ipse ait: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*⁹; ad hæc etiam populo suo legem aliam, evangelicam videlicet, tradit. Ideo in principio hujus psalmi ait: *Attendite, popule meus, legem meam; cæterum legem antiquam et veterem testificationem* nam sic interpretatus Symmachus est, dicens: *Et statuit testificationem Jacob* cum priore populo disposita, præcipiens ipsis ut nota ficerent ea filiis et nepotibus suis, ut generatio nulla ignoraret, sed legis doctrina in posteris quoque maneret. Idcirco dictum est: — VERS. 6. *Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis. Complementum autem et scopus meditationis legis hic erat: — VERS. 7. Ut ponant in Deo spem, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant; ut non sint sicut patres eorum, generatio prava et exasperans: generatio quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum Deo spiritus ejus. Quæ illa prior patrum generatio, nisi ea quæ tempore Moysis erat? propter quam Moyses acceptas legis tabulas contrivit; sic enim Moyses illos generationem pravam et perversam vocabat, hæc in illos pronuntians: Filiis vituperabiles, gene-**

A τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας· ἀλλ' δὲ γε Σωτὴρ ἐξ αὐτῶν προσώπου καὶ τῶν κατὰ σάρκα ἐκ τῶν αὐτῶν πατέρων γενομένων ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ μαθητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν ταύτας προφέρεται τὰς φωνάς λέγων· "Οσα ἡκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά, καὶ οἱ κατέρρες ἡμῶν διηγήσατο ἡμῖν; Ταῦτα γάρ ἐκ πατέρων αὐτοὶ παρειληφτές, ἡμῖν τοῖς ἐξ ἑθνῶν ὡς μὴ ἐπισταμένοις ἀπαγγελοῦσι, διδάσκοντες τῆς τὰς παλαιοὺς συμβεβηκότα· ἀλλὰ δὴ κατὰ διαδοχὴν ἐκ πατέρων τικούσθη τοῖς παισι, καὶ πάλιν ἐξ ἑκείνων εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἐλήλυθεν, ἐκ τούτων τε αὐτίς εἰς παῖδας παίδων τῇ μνήμῃ παρεδόθη. Διὸ λέλεκται· Οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἕτεραν· Ἀκαγγέλλοντες τὰς αἰτήσεις τοῦ Κυρίου καὶ τὰς δυνατοτάξις αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀποτῆτος. Πολλὰ μὲν ἔστι τὰ παραδόθεντα τῆς ὑπὸ τῶν πατέρων, ἀπέρ τούτος ὁ Θεὸς εὐεργετῶν διεπράξατο· ἐν δὲ τῷ πάντων ἀναγκαιότερον ἐκεῖνον ἦν, λέγω δὲ τὸ μαρτύριον, καὶ δὲ ἐν τῷ μαρτυρίῳ νόμος, δὲν ἐγγράφως αὐτοῖς παρέδωκεν, ἐντειλάμενος μελετᾶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς αὐτῶν παισι τε καὶ ἀπογόνοις τοῖς κατὰ διαδοχὴν γενησομένοις παραδίδοντας τὴν τούτου μελέτην. Διό φασι· Καὶ ἀνέστησε μαρτύριον ἐν Ἱακὼβ, καὶ τόμοιο ἐθετο ἐν Ἰσραὴλ. Μαρτύριον δὲ ἐκαλεῖτο ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἐν δὲ ἀπέκειτο ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθῆκης, καὶ δὲ ἐν τῇ κιβωτῷ νόμος, τά τε χερουβίμ καὶ τὸ ἱεράτηριον, καὶ ἡ λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων· ἀπέρ τελευτὴς ποιῆσαι Μωσῆς, κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα αὐτῷ ἐν τῷ δρεὶ κατεσκεύασεν. Ἀλλὰ πάλι μὲν ἐκεῖνος δὲ νόμος καὶ τὸ μαρτύριον ἐκεῖνο τῷ Ἱακὼβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ δέδοτο. Ἐπειδὴ δὲ παρέδησαν οἱ παρειληφτές, εἰκότως ἔτερον ἑαυτῷ καταπισάμενος λαὸν καὶ μαρτύριον ἔτερον, τὸ Χριστοῦ σῶμα, νῦν δὲ τοῦ οἰκουμένος ἐν αὐτῷ Θεοῦ Λόγου, ὡς αὐτὸς ἴδειται εἰπών. Αὔστατε τὸν ταῦτα τοῦτο, καὶ ἐτριστεὶς ἡμέραις ἀγερῶ αὐτόν· καὶ πρὸς τούτοις καὶ νόμον ἔτερον τὸν εὐαγγελικὸν τῷ ἑαυτοῦ λαῷ παραδίδωσι. Διὸ ἐν ἀρχῇ τῶν προκειμένων Ἐλεγε· Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν τόμον μου· πλὴν ἀλλὰ τὸν παλαιὸν νόμον καὶ τὴν παλαιὸν διαμαρτυρίαν (οὗτον γάρ τηματεύεται δὲ Σύμμαχος εἰπών)· Καὶ διστρέψεις διαμαρτυριῶν τῷ Ἱακὼβῳ τῷ προτέρῳ λαῷ διέθετο, ἐντειλάμενος αὐτοῖς γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς νιοῖς αὐτῶν καὶ ἀπογόνοις, ὡς δὲν μηδεμίαν λάθοι γενεὰν, διαμένον δὲ ἡ τοῦ νόμου διδασκαλία καὶ εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα γενησομένους. Διὸ λέλεκται· "Οπως ἀρ γένεα ἔτέρα, νιοὶ τεχθησόμενοι καὶ ἀραστῆσσαι, καὶ ἀραγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς νιοῖς αὐτῶν. Τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς τοῦ νόμου μελέτης καὶ δὲ σκοπὸς οὗτος ἦν, "Ιτα δύνται ἐπὶ τὸν Θεόν τὴν ἐλπίδα, καὶ μὴ ἐπιλάθωται τὸν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς ἐποιησίας αὐτοῦ ἐκηγήσωσιν· Ιτα μὴ τέρωται ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, γενεὰ σκολιὰ καὶ παραπικρανούσα· γενεὰ δὲ τοῦ κατηγύθυτος τὴν παρδίλιαν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστάθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πτεῦμα αὐτῆς. Τίς δὲ ἦν ἡ προτέρα γενεὰ τῶν πατέρων ἀλλ' ἡ ἐπ' αὐτοῦ Μωσέως γενομένη; διὸ ἦν

• Joan. II, 19.

δεξάμενος Μωσῆς τὰς πλάκας τῆς νομοθεσίας συνέτριψεν· οὕτως γοῦν καὶ αὐτὸς Μωσῆς γενεὰν σχολιάν καὶ διεστραμμένην αὐτοὺς ἐκάλει, εἰς αὐτῶν πρόσωπον ἀποτεινόμενος καὶ λέγων· Τέκνα μωμητά, γερεά σκολιά καὶ διεστραμμένη, ταῦτα Κυρίῳ ἀπακοδίδοτε; οὕτω λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός; Ἀλλὰ ἴνα μὴ οἱ μετὰ ταῦτα γενησόμενοι τοῖς πατράσιν ἀποτελεσθῶσιν δύοιοι, ἔγγραφον αὐτοῖς παρέδωκε τὸν νόμον, καὶ τὴν διαμαρτυρίαν, δι' ἣς κατηγορεῖ μὲν τῶν πατέρων, διεστελλατο δὲ καὶ διεμαρτύρατο τοῖς τέκνοις μὴ ἔξομοιούσαι τοῖς πατέρασι, μηδὲ τῇ προτέρᾳ γενεᾷ, ἥτις οὐ κατηγύρωτε τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πρεύμα αὐτῆς. Οὐ γάρ φύσεως φαύλης ἦν, οὐδὲ κατασκευῆς πονηρᾶς, ἐκ προαιρέσεως δὲ ἀνανεύουσα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπακοὴν παρεπίχρανε, καὶ ἐκ διαστροφῆς σκολιά γέγονε· διδ κατὰ τὸν Σύμμαχον εἰρηται· Γερεά ἀπροάρετος τῇ καρδίᾳ, καὶ ἀδέσμιος πρὸς τὸν Θεόν τῷ πρεύματι τῷ ἁντῆς.

Υἱοὶ Ἐφραΐμ, ἀτελεροτες καὶ βάλλοντες τόδιοι, ἐστράφησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Ὁ μὲν ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος Κύριος τοῖς πρώτοις προπάτοροι τοῦ Ιουδαίων Ιθνούς ἔργα παντὸς λόγου κρείττονα ἐνεδείκνυτο τὰ διὰ Μωσέως· οἱ δὲ ἐγίνοντο σκληρά-μενος καὶ ὡς ἀληθῶς λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός, καὶ γενεὰ σκολιά καὶ διεστραμμένη. Ἀλλὰ τῶν πρώτων τοιούτων ἀπελεγχθέντων, νόμον τοῖς μετὰ ταῦτα παρεδίδου, διαστειλάμενος καὶ διαμαρτυρά-μενος ἐν αὐτῷ τὰ τε πρακτέα καὶ τὰ μη· παραινῶν τοὺς μιμεῖσθαι τοὺς πατέρας, μηδὲ τὴν γενεὰν τὴν σκολιάν, μηδὲ τὴν παραπιχρανούσαν, ἥτις οὐ κατηγύρωτε τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πρεύμα αὐτῆς. Οἱ δὲ, χείρους τῶν πατέρων γενόμενοι, οὐδὲν μὲν ἀπὸ τῆς παρα-δοσῆς τοῦ νόμου γραφῆς ὠφελοῦντο εἰς βάθος· κακίας ἐλαύνοντες. Καὶ πρῶτοι γε τούτων ἡσαν οἱ υἱοὶ Ἐφραΐμ, τιμηθέντες μὲν ἔξαιρετῷ τιμῇ διὰ τοῦ τὴν αὐτῶν φυλής καὶ τὸν αὐτῶν κλῆρον προοριζήντα τοῦ παντὸς Ιθνούς, καὶ τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τὴν ὑπὸ Μωσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ κατασκευασθείσαν ὑποδέξασθαι πρώτους· διὸ γοῦν τόπος ὁ ἐν Σηλῶ, ἐνθα τὴν σκηνὴν καὶ τὸ ἀγίασμα, πρὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς φυλῆς Ἐφραΐμ ἐπύγχανεν· ἀλλὰ πρῶτοι ταύτης τυχόντες τῆς τιμῆς, εἰδωλολάτραι γεγόνασι. Καὶ ἔστι γε τὴν ἱστορίαν τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἀπὸ τῆς βίστος τῶν Κριτῶν ἀναλέξασθαι· Ἐλέγχει δὲ καὶ ὁ παρὸν ψαλμὸς προῶντος καὶ λέγων περὶ αὐτῶν· Ἀπώσατο τὸ σκήνωμα Ἰωσῆς, καὶ τὴν συλήνην Ἐφραΐμ οὐκ ἐξελέξατο· καὶ πάλιν· Καὶ ἀπώσατο τὴν σκηνὴν της Σηλῶν, σκήνωμα οὐ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις· καὶ τὴν οἰτιάν παριστησιν εἰπών· Μετεστράψασαν εἰς τόξον στρεβλόν. Καὶ παράρτισαν αὐτὸν ἐν τοῖς τλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτόν· Εἰκότως οὖν καὶ διὰ τῶν προκειμένων εἰρηται· Υἱοὶ Ἐφραΐμ, ἀτελεροτες καὶ βάλλοντες τόξον, διετράψασαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Πῶς δὲ διετράψασαν σφίστερον παριστησιν εἰπών· Καὶ ἐγένετο εἰς τόξον στρεβλόν. Δέον γάρ βάλ-

A *ratio prava et perversa, hæc cine Domino redditis? siccine populus stultus et non sapiens*¹⁰? Sed ut eorum nepotes patribus similes non evaderent, scriptam ipsis legem tradidit, et testificationem, qua patres quidem incusavit, præcepit autem et testificatus filiis est, ut ne patribus similes essent, neque priori illi generationi, quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum Deo spiritus ejus. Neque enim pravæ naturæ erat, neque malæ constitutionis; sed ex voluntate Deo obsequentiam detrectans, exacerbavit eum, atque ex perversione tortuosa effecta est. Quamobrem secundum Symmachum dictum est: *Generatio invita corde, et infirma erga Deum spiritu suo.*

B *Vers. 9. Filii Ephraim intendentēs et emittentes arcubus, versi sunt in die belli.* Bonus quidem et clemens Dominus primis Judaicæ gentis atavis per Moysem inenarrabilia opera edidit: ipsi vero dura cer-vice fuerunt, et revera populus stultus et non sapiens, et generatio tortuosa et perversa. Sed cum priores illos tales suis comprobatum fuerit, posteris eorum legem tradidit, præcepta dans illis, et testificatus quænam agenda, a quibus abstinentium es-set: cohortans quoque ne patres neque generatio-nem illam tortuosam et exasperantem imitarentur, quæ non direxit cor suum, et non fidelis fuit cum Deo spiritus ejus. Illi vero, patribus deteriores, ab sibi tradita legis scriptura utilitatis nihil percepe-runt; sed in profundum malorum lapsi sunt. Ho-

C rum primi erant filii Ephraim, qui præcellenti ho-nore donati, quod tribus et sors eorum toti genti præhabita fuerit, et arcām Dei tabernaculumque testimonii ab Moyse in deserto constructum ipsi primi acceperint: nam locus ille in Silo, ubi taber-naculum et sanctificatio (antequam in Jerusalem esset) degebat, tribus Ephraim erat. Verum cum ipsi primi tanto honore dignati essent, idololatræ effecti sunt. Ac cuique licet historiam rerum ab il-lis gestarum ex libro Iudicum colligere. Ipsos autem præsens psalmus in sequentibus quoque coar-guit, dicens: *Repulit tabernaculum Joseph, et tri-bum Ephraim non elegit; et rursum: Et repulit ta-bernaculum Silo, tabernaculum suum ubi habilitavit in hominibus; causamque profert his verbis: Conversi sunt in arcum pravum. Et irritaverunt eum in colli-bus suis, et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.* Jure ergo in præsentibus dictum est: *Filiī Ephraim intendentēs et mittentes arcum, versi sunt in die belli.* Quo pacto autem conversi fuerint clarius ostendit dicens: *Et facti sunt in arcum pravum.* Nam cum oportuisset tela immittere et bellum inferre inimicis Dei, idololatræ illi præ-optarunt bellum movere Deo. Quare subdit: —
VERS. 10. *Non custodierunt testamentum Dei, et in lege*

¹⁰ Deut. xxxiii, 6.

ejus noluerunt ambulare. Per filios porro Ephraim reliquos omnes totius gentis populos metaphorice significat, imo etiam quoslibet moribus similes, etiam non ex eadem tribu fuerint. Nam qui in sequentibus temporibus se abs Jerusalem segregarunt, et in Samaria idola coluerunt, filii Ephraim erant. Merito ergo cum totius gentis transgressores filios Abraham vocasset, consertimi omnes incusat, dicens : — VERS. 11, 12. *Et oblii sunt beneficiorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.* Nam omnium eorum oblii quæ patribus suis ostensa sunt, arma tulerunt contra Deum, cum nollent in lege ejus ambulare : etiam si penes ipsos esset ut possent et vellent. Illi vero etsi hac potestate instructi, recto proposito uti noluerunt; sed Deo terga dantes in illorum olim mirabilium ejus oblivionem venerunt. Qualium autem mirabilem, nisi eorum quæ olim in Ægypto gesta sunt, neque in tota Ægypto, sed in campo Taneos? Quod tamen Moyses in Scriptura sua non declaravit; sed Asaph, qui propheta erat, in praesenti docet, admiranda illa in Ægypto gesta, a Moyse in campo Taneos edita fuisse. Rursum enim in sequentibus ait : *Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos. Cur in campo Taneos?* Quia in hoc maxime dæmoniaca vis obtinebat : tunc multa poterant dæmones in campo Taneos constituti. Id vero Isaia propheta declarat in visione Ægypti, dicens : *Et stulti erunt principes Taneos, sapientes consiliarii regis, consilium eorum stultum fiet. Quomodo dicetis regi: Filii sapientium nos sumus, filii regum qui a principio fuerunt? Ubi sunt sapientes tui, et annuntient tibi, et dicant tibi, quid consilii Dominus ceperit super Ægyptum? Defecerunt principes Taneos, et perierunt principes Memphoeis*¹¹. Dæmones autem maligni erant, ut verisimile est, qui per oracula et divinationes quamdam sapientiae speciem prosteabantur, et ob illam eorum qui in diversis Ægypti locis principes erant consiliarii effecti sunt. Num forte qui præstigiis Ægyptiacis operam dabant, et ii qui veneficiis suis Moysi obstiterunt, principes Taneos et sapientes consiliarii regis erant? Quamobrem jure quæ per Moysen in Ægypto facta sunt, in campo Taneos edita esse hic edocemur.

VERS. 13. *Interrupit mare et perdixit eos, et statuit aquas quasi utrem.* Quæ in Ægypto facta sunt, uno verbo complexus dixit : *Quæ fecit mirabilia in terra Ægypti, et adiicit ea quæ non noveramus, in campo Taneos.* Quænam illa mirabilia essent Moysis Scriptura fusi enarrat. Sed præsens psalmus ea paucioribus infra recenset, dicens : *Conseruit in*

A λειν καὶ πολεμεῖν τὸν τῷ Θεῷ πολεμίους, οἱ δὲ εἰδωλολατροῦντες πολέμον ἤραντο κατὰ τὸν Θεοῦ. Διὸ ἐπιλέγει· Οὐκ ἀφύλαξαν τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲ τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἡδουλήθησαν πορεύεσθαι. Καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ τὸν παντὸς ἔθνους δῆλοι μεταφορικῶς διὰ τῶν υἱῶν Ἐφραὶμ, καὶ τὸς δομοὺς τοὺς τρόποις, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτῆς ἐτύγχανον δυντες φυλῆς, σημαίνων. Ἐπει τοι δὲ οἱ τοι; μετὰ ταῦτα χρόνοις ἀποσχίσαντες τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σαμαρείαν εἰδωλολατρήσαντες οὐλοὶ ἦσαν Ἐφραῖμ. Εἰκότως οὖν τὸν παραβάτας τοῦ παντὸς ἔθνους οὐλοὶ Ἀβραὰμ δονομάσας, ἀθρώας διαβάλλει τοὺς πάντας λέγων· Καὶ ἐπελθότο τῷ εὐεργεστῷ αἴτοι καὶ τῷ θαυμαστῷ αὐτοῦ, ὃν ἔδειξεν αἴτοις. Ἐρατίλος τῷ πατέρῳ αὐτῷ, δὲ ἐποίησε θαυμάσια ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐν πεδίῳ Τάρεως. Πάντων γάρ τοι τῶν λήθην πεποιημένοι τῶν πρὸς τοὺς πάτεράς αὐτῶν ἐπιθεδειγμένων, δηλα διαραντο κατὰ τὸν Θεοῦ, οὐ βουληθέντες [εν] τῷ νόμῳ αὐτοῦ πορεύεσθαι, καίτοι ἐπ' αὐτοὺς κειμένου τοῦ δύνασθαι καὶ τῷ βούλεσθαι. Οἱ δὲ τὴν δύναμιν ἔχοντες, οὐκ ἡσυμήθησαν ὁρθῇ χρήσανται προαιρέσει· νῦντα δὲ δύντες τῷ Θεῷ, λήθην ἐποίησαντο τῶν πάλαι θαυμασίων αὐτοῦ. Ποιῶν δὲ θαυμασίων ἡ τῶν ἐν αὐτῇ γενομένων τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ οὐκ ἐν πάσῃ Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ ἐν τῷ τῆς Τάνεως πεδίῳ; Ὁπέρ Μωσῆς μὲν οὐκ ἐδήλωσε διὰ τῆς ἑαυτοῦ Γραφῆς· δὲ δὲ Ἀστρά, προφῆτης ὁν, διδάσκει διὰ τῶν προκειμένων, ὡς ἐν τῷ πεδίῳ Τάνεως τὰ ἐν Αἰγύπτῳ πραχθέντα θαύματα διὰ Μωσέως ἐπετελέσθη. Λέγει δὲ οὖν αὐτὸς προτὶν διὰ τῶν ἔχης· Ως διθέτο ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ Τάρεως. Διὰ τοι δὲ ἐν τῷ τῆς Τάνεως πεδίῳ; Ἐπιδήπερ ἐν τούτῳ μάλιστα τὰ τῆς δαιμονικῆς ἐνέργειας ἐπεκράτει· τότε πολλά τε ἰσχυον κατ' ἐκεῖνο καιρῷ οἱ ἐν τῇ Τάνει ἰδρυμένοι δαιμονες. Τοῦτο δὲ δῆλος ἡσαΐας δὲ προφῆτης ἐν τῇ δράσει τῆς Αἰγύπτου λέγων· Καὶ μωροὶ ἐσορται οἱ ἀρχοτες Τάρεως, οἱ σοφοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, η βουλὴ αὐτῶν μωραρθήσσται. Πᾶν δρείτε τῷ βασιλεῖ, Υἱοὶ συνετῶν ἡμεῖς, νιοὶ βασιλέων τῷ εξ ἀρχῆς; Πᾶν εἰσὶν οἱ σοφοὶ σου, καὶ ἀραγγειλάτωσάρ σου, καὶ εἰπάτωσάρ σου τοι τοι βεβούλευται Κύριος ἐπ' Αἰγύπτον; Εξέλιπτο οἱ ἀρχοτες Τάρεως, καὶ ἀπόλοτο οἱ ἀρχοτες Μέμφεως. Δαιμονες δὲ ἦσαν, ὡς εἰκότες, πονηροὶ διὰ χρησμῶν καὶ μαντειῶν σοφίαν τινὰ ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ἐν ταύτῃ τῶν κατὰ τόπους κρατούντων τῆς Αἰγύπτου σύμβουλοι γινόμενοι. Μήποτε δὲ καὶ οἱ ταῖς γοητείαις τοῖς Αἰγυπτιακαῖς προσανέχοντες, οἱ τε ἀντιστάντες Μωσεῖ ταῖς φαρμακείαις αὐτῶν, οἱ ἀρχοντες ἦσαν Τάνεως, καὶ οἱ σοφοὶ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως; Διόπερ εἰκότες ἐν πεδίῳ Τάνεως δὲ παρὸν λόγος διδάσκει πεπράχθαι τὰ διὰ Μωσέως ἐν Αἰγύπτῳ γεγενημένα.

Διέργης θάλασσαν καὶ διῆτησεν αὐτοὺς, παρέστησεν θύδατα ὡσεὶ ασκόν. Τὰ μὲν ἐν αὐτῇ επιπραγμένα τῇ Αἰγύπτῳ διὰ μιᾶς ἐπετέμετο λέξεως εἰπόν· Α ἐποίησε θαυμάσια ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ προσθεῖ; διπερ οὐκ ἔδειμεν, ἐν πεδίῳ Τάρεως. Τίνε δὲ ἦν τὰ θαυμάσια, εἰς πλάτος μὲν ἡ Μωσέως περιέχει Γραφή· ἐπιτέμνεται δὲ ταῦτα δὲ παρὸν φαίμενα.

¹¹ Isa. xix, 11-13.

διν τοῖς μετὰ ταῦτα λέγων· Μετέστρεψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ὄμβριματα δύως μὴ πλιώσιν. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κοινόμυιαν καὶ πυτέφαγεν αὐτοὺς, καὶ τὰ τούτοις ἀπίλεγμενα. Ταῦτα μὲν οὖν κατ' Αἴγυπτους ἐγίνετο ἐν πεδίῳ Τάνεως· ἀ δὴ παρελθὼν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος, τὰς εἰς τὸν λαὸν εὐεργεσίας προσέττει· ὡς διῆλθον τὴν θάλασσαν, εἰς πολλὰ μέρη διαιρεθέντων τῶν υδάτων· ὁ δὴ παρίσταται διὰ τοῦ φάσκοντος λόγου· Τῷ καταδιλόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις, καὶ διαιραγόρτι τῷ Ισραὴλ διὰ μέσου αὐτῆς. Φασὶ γοῦν Ἐβραίων παῖδες εἰς τὸν τμῆματα διηρήσθαι αὐτὴν κατ' ἀριθμὸν τῶν ιδίων φυλῶν τοῦ λαοῦ· ὡς τε ἀφωρισμένων ἐκάστην διελθεῖν φυλὴν, κατὰ τὴν ἀπονεμηθείσαν αὐτῇ πορείαν. Διισταμένων δὲ τῶν υδάτων, καὶ ἔηρας γῆς ἐν τῷ μεταξὺ συσταμένης, ἀκόλουθον ἦν συνοχὴν γίνεσθαι τῶν υδάτων, ὡς κυρτοῦσθαι αὐτάς συνεχόμενα πρὸς ἄλληλα κυρτούμενα καὶ μετεωριζόμενα, καὶ ὥσπερ ἐν ἀσκῷ τῷ δέρι περικλείμενα· διὸ λέλεκται· Παρέστησαν οὗτα τὰς ἀσκούς.

Μετὰ δὲ τὸ τηλικοῦτον θαῦμα, ὀδήγησεν αὐτοὺς, φρεστὸν, ἐν νεφέλῃ ημέρας, ἐπισκιαζόυσης καὶ σκέπην αὐτοῖς παρεχούσης τῆς νεφέλης, ὡς δὲ μὴ ὑπὸ τοῦ φλογούμονος τοῦ ἡλιακοῦ καταπονοῦντο. Καταλήλως δὲ τῇ τῆς ἡμέρας νεφέλῃ, στύλος πυρὸς δὲκ τῆς νυκτὸς προήγεν αὐτοὺς, ἡμέραν αὐτοῖς φωτεινὴν ἀπεργαζόμενον· διὸ λέλεκται, Καὶ δληρὶ τὴν νύκτα ἐν φωτισμῷ πυρός. Ἐπὶ τούτοις λέγεται· Διέρρηξε πέτραν ἐν· τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀδύσσω φυσιλῇ. Τῆρει δὲ δύως καὶ ἐνταῦθα τὸ πλῆθος τῶν υδάτων ἀδυσσον ὄντας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, διέρρηξε πέτραν, ὃ Ἀκύλας, ἐσχισε πέτρους ἐν ἐρήμῳ, ἐξέδωκε, δουλεύσας τῇ Ἐβραϊκῇ γραψῇ, δι' ἣς παρισταται, ὡς οὐ μία πέτρα ἦν ἡ ἀναδόντασα αὐτοῖς τὰ υδάτα, ἀλλὰ πολλα. Ὁθεν δὲ θεος Ἀπόστολος ἐπιστημανεται λέγων· Ἐπιρρορ γὰρ ἐκ πτυσματικῆς ἀκολουθούσης αὐτοὺς· πέτρας· ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός· ὡς ἀπανταχοῦ παρεπομένης αὐτοὺς πέτρας, καὶ κατὰ σταθμοὺς καὶ κατὰ μονάς καὶ κατὰ πάντα τόπον παρούσης. Ἐπιτηρήσας δὲ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Μωσέως εὐρήσεις Γραφῇ· ἐν μὲν γάρ τῇ Ἐξόδῳ εἰρηται· Καὶ παρενθέσαντο ἐν Ραφιδεῖσιν καὶ οὐν ἦν υδωρ πικίν τῷ λαῷ. Καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν· καὶ ἐξῆς· Εἰπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Προκορεύον τὸν λαοῦ, λάβε δὲ μετὰ σεαντοῦ ἀπὸ τῶν προσθντέρων τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ράβδον ἐν τῇ ἐπάταξαι τὴν θάλασσαν, καὶ πορεύσῃ. Ἰδὲ, ἐγὼ ἐστηκα πρὸ τοῦ σε ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρέδ· καὶ πατέξω τὴν πέτραν, καὶ ἐξειλεύσεται ἐξ αὐτῆς υδωρ, καὶ πλεῖσται ὁ λαός. Καὶ ἐποίησεν οὕτως Μωσῆς. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν Ἐξόδῳ· ἐν δὲ τοῖς Ἀριθμοῖς λέλεκται· Καὶ ἡλθορ οἱ νιοὶ Ισραὴλ πάσου ἡ συνταγματὴ εἰς τὴν Ερημον Σειρ, καὶ οὐν ἦν υδωρ τῇ συνταγματῇ, καὶ ἡροισθησαν ἐπὶ Μωσῆν καὶ Ἀαρόν. Καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν. Καὶ ἐξῆς· Εἰδήσας

A sanguinem flumina eorum, et imbreas eorum ne biberent. Misit in eos cænomyiam et comedite eos, et cælera. Hæc itaque contra Ἀgyptios in campo Taneos conligerunt, quæ transcurrens in præsenti beneficia in populum præmittit: ut scilicet aquis plures in partes divisus, mare pertransierit, quod his verbis declaratur: Qui divisit mare Rubrum in divisiones, et eduxit Israel per medium ejus¹². Aiunt itaque Hebrei in duodecim sectiones divisum fuisse mare secundum numerum duodecim populi tribuum; ita ut singulæ tribus separatim in assignato sibi meatu pertransirent. Cum porro aquæ intermedio spatio sejunctæ essent, et arida terra in medio haberetur, consequens erat aquas in cumulum evectas contingere. B aere quasi in utre concludi; quapropter dicitur: Et statuimus aquas quasi utrem. καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀτρὶ ἐπαίρεσθαι καὶ ὑψουσθαι κυρτοῦμενα καὶ μετεωριζόμενα, καὶ ὥσπερ ἐν ἀσκῷ τῷ δέρι περικλείμενα· διὸ λέλεκται· Παρέστησαν οὗτα τὰς ἀσκούς.

Vers. 14. Post tantum miraculum deduxit eos, inquit, in nube diei, adumbrante, atque legumentum præbente nube, ut ne solis cæstū laborarent. Ut porro nube diei tegebantur, sic congruenter coluruna ignis ipsis noctu præbait claram diem efficiens: quare dicitur: Et tota nocte in illuminatione ignis. Ad hæc dicitur: Vers. 15. Interrupit petram in eremo, et polavit eos velut in abysso multa. Observes porro velim hic etiam copiam aquarum abyssum vocari. Pro illo autem, interruptum petram, Aquila, divisit petras in eremo, edidit, Hebraicæ videlicet litteræ serviens, qua declaratur non unam, sed plures petras ipsis aquas emississe. Unde divinus Apostolus hæc adnotat: Bibebant autem ex spirituali consequente eos petra: petra autem era Christus¹³. Quasi scilicet eos ubique petra sequeretur, ac in stationibus, in mansionibus, in omnique loco præsens adesset. Illud quoque in Moysis Scriptura observare licet; nam in Exodo dicitur: Et castrametati sunt in Raphidin, et non erat populo aqua ad bibendum. Et jurgatus est populus cum Moyse; ac deinde: Dixit Dominus ad Moysen: Antecede populum et sume tecum ex senioribus populi, et virgam qua percussisti mare, et vades. En ego steli ante te ibi supra petram in Choreb: et percutiam petram et exhibe ex ea aqua, et bibet populus; facitque Moses ita¹⁴. Hæc in Exodo; in Numeris autem dicitur: Veneruntque filii Israel omnis multitudo in desertum Sin, et non erat aqua multitudini, et conuenierunt ad Moysen et Aaron: et jurgatus est populus contra Moysen; ac deinde: Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Tolle virgam, et congrega multitudinem, tu et Aaron frater tuus, et loquemini ad petram coram eis, et dabit aquas suas. Et efferetur ipsis aqua de petra, et potabitis multitudinem et juventutem eorum¹⁵. Jure ergo quia variis in locis visa est petra aquam subministrare, de priore quidem in persenti dicitur: Interrupit petram in eremo, et

¹² Psal. cxlvii, 13, 14. ¹³ I Cor. x, 4. ¹⁴ Exod. xvii, 1, 2, 5, 6. ¹⁵ Num. xx, 1, 2, 7, 8.

adaquavit eos velut in abyso multa; de alia vero deinde subjungit: — VERS. 16. Et deduxit aquam de petra, et deduxit tanquam fluminis aquas. Verumtamen cum tot illis subministrata bona fuissent, nihilominus apposuerunt peccare (VERS. 17), peccare autem non sibi, sed ipsi. In ipsum enim Deum peccatum eorum vertiebat, dum per contradictionem in ipsum impie agerent. Quare subjicit: Exacerbaverunt Excelsum in inaquoso; sive secundum Aquilam, Ut rebellarent contra Excelsum in invio; sive secundum Symmachum, Ut contenderent cum Excelso in siti in invio. Quare autem exacerbaverunt Excelsum in inaquoso docuit Moyses; postquam enim suppeditasset eis aquam de petra, haec narrat¹⁶: Et vocavit nomen loci illius, Tentatio et jurgium, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverant Dominum dicentes, An est Deus in nobis, necne? κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Τοῦ προτεροῦσαι Υψίστῳ ἀδάτῳ διῆγει ἐτὸν ἀδάτῳ. Διὰ τὸ δὲ παρεπίχραναν τὸν Ὑψίστον ἐν ἀνύδρῳ, ἐδίδαξε Μωσῆς· μετὰ γὰρ τὸ παρασχεῖν αὐτοῖς ἐκ πέτρας τὸ ὄντωρ, ιστορεὶ λέγων· Καὶ ἐπωρόμαστε τὸ δρυμα τοῦ τόπου ἐκείνου, Πειρασμὸς καὶ λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πειρᾶσθαι αὐτοὺς Κύριον λέγοντας· Εἰ δοῦτι Θεὸς ἐτὸν ἡμῖν, ηὐοῦ;

VERS. 18, 19. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escam animabus suis. Et male locuti sunt de Deo. Quomodo male locuti sint de Deo narrat Moyses dicens¹⁷: Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysem et Aaron, et dixerunt ad eos: Utinam mortui essemus percussi a Domino in terra Ægypti, quando sedebamus super lebetes, et comedebamus panes ad saturitatem! Quia eduxistis nos, ut occideretis totam hanc multitudinem fame. Postea vero ait Moyses ad populum¹⁸: Nos vero quid sumus: non enim contra nos murmur vestrum est, sed contra Deum. Accedite coram Deo: audivit enim murmur vestrum. Post haec autem¹⁹, Locutus est Dominus ad Moysem dicens: ego audivi murmur filiorum Israel, etc. Haec igitur memorat sermo præsens his verbis: Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escam animabus suis. Et male locuti sunt de Deo, et dixerunt, Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? — VERS. 20. Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt; numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? Haec quidem in historia non feruntur, sed hic observatur eos isthæc cogitasse. Tentaverunt, inquit, Deum in cordibus suis, et, Male locuti sunt de Deo. Quomodo male locuti sunt, nisi haec cogitando, etsi id minime labiis protulerint, sed mente revolverint, quæ ille cordium cognitor bene novit audivitque? Quamobrem dicitur: — VERS. 21. Audivit Dominus et distulit. Pro quo Aquila, et non supersedit, interpretatus est, id est, non distulit; Symmachus vero, et iratus est. Deinde ait, Et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. Apud Moysem quoque scribitur²⁰: Et erat populus murmurans contra Dominum, et audivit Dominus et iratus est: et incensus est in eis ignis a Domino, et devoravit partem*

Α Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· Αάδε τὴν ἁδίδειν, καὶ ἐκκλησίαστο τὴν συναγωγὴν σὺ καὶ Ἄαρὼν ὁ ἀδελφός σου, καὶ λατήστε πρὸς τὴν πέτραν ἐρατιῶν αὐτῶν, καὶ δώσει τὰ ὄντα αὐτῆς. Καὶ ἔκοστες αὐτοῖς ὄντωρ ἐπ τῆς πέτρας, καὶ ποιεῖτε τὴν συναγωγὴν καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν. Εἰκάστας οὖν ἐπειδὴπερ ἐν διαρρόαις τόποις φαίνεται ἡ πέτρα χορηγήσασα τὸ ὄντωρ, περὶ μὲν τῆς προτέρας διὰ τῶν προκειμένων εἰρηται· Διέρρηξε πέτραν ἐτρίμω, καὶ ἐπτότισεν αὐτοὺς ὡς ἐτὸν ἀδύσσωφοι κολλῆ· περὶ δὲ τῆς ἑτέρας ἔξης ἐπάγει· Καὶ ἐξήγαγεν ὄντωρ ἐπ πέτρας, καὶ κατήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὄντας. Πλὴν ἀλλὰ τοσούτων αὐτοῖς χορηγηθέντων, δύμας προσθέντο τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ ἀμαρτάνειν οὐχ ἔκαντος, ἀλλ’ αὐτῷ. Κατ’ αὐτοῦ γάρ τοι Θεοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἡμάρτα-
Β νων, ἀσθενύντες διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας. Διὸ ἐπιλέγει· Παρεπίκραταν τὸν Ὑψίστον ἐτὸν ἀντέρεψε· ή κατὰ τὸν Σύμμαχον, Φιλοτείκεστρον τῷ Ὑψίστῳ ἐτὸν διῆγει ἐτὸν ἀδάτῳ. Διὰ τὸ δὲ παρεπίχραναν τὸν Ὑψίστον ἐν ἀνύδρῳ, ἐδίδαξε Μωσῆς· μετὰ γὰρ τὸ παρασχεῖν αὐτοῖς ἐκ πέτρας τὸ ὄντωρ, ιστορεὶ λέγων· Καὶ ἐπωρόμαστε τὸ δρυμα τοῦ τόπου ἐκείνου, Πειρασμὸς καὶ λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδορίαν τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὸ πειρᾶσθαι αὐτοὺς Κύριον λέγοντας· Εἰ δοῦτι Θεὸς ἐτὸν ἡμῖν, ηὐοῦ;

Καὶ ἐξεπέρασταν τὸν Θεόν ἐτὸν καρδίας αὐτῶν, τοῦ αἰτησαν βρῶμα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Καὶ κατελάησαν τοῦ Θεοῦ. "Οπας κατελάησαν τοῦ θεοῦ καὶ Μωσῆς διδάσκει λέγων· Καὶ ἐρόγτυνον κάστα συναγωγὴν νιῶν Ἰσραὴλ ἐπὶ Μωσῆν καὶ Ἄαρόν, καὶ εἴπαν πρὸς αὐτούς· "Οφελορ ἀπεβάρυπερ π. πηγέρτες υπὸ Κυριού ἐτὸν γῆν Αἰγύπτου, διατησαμενοὶ ἐπὶ τῶν λεβήτων, καὶ ἐργάζομεν ἀρτούς εἰς πλησιονήρι! "Οτι ἐξηγάγετο ἡμᾶς ἀποκτεῖναι κάσταν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐτὸν λιμῷ. Καὶ μετὰ ταῦτα εἶπε Μωσῆς πρὸς τὸν λαόν· Ήμεῖς δὲ τὸν ἐσμεν· οὐ γάρ καθ’ ἡμῶν ὁ τοττυρυσμὸς ὑμῶν ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Προσέλθετε ἐρατιῶν τοῦ Θεοῦ, εἰσακήκοος γάρ τοῦ τρηγυσμοῦ ὑμῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα· Ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν λέγων· Ἐγώ δικήκοος τὸν τοττυρυσμὸν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἔξης. Τούτων οὖν μεμνημένος καὶ δι παρὸν λόγος, εἶπε· Καὶ ἐπέρασταν τὸν Θεόν ἐτὸν καρδίας αὐτῶν, τοῦ αἰτησαν βρῶμα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Καὶ κατελάησαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἴπαν· Μὴ δυνήσεται ὁ Θεός ἐτοιμάσαι τράπεζαν ἐτὸν ἀρήμῳ; Ἐπει ἐπάταξε πέτραν καὶ ἐβρύνοσαν ὄντας, καὶ χείμαρροι κατεκλινθησαν· μὴ καὶ ἀρτοὶ δύναται δούραι, ηὐοῦ μεταπέσταν τῷ λαῷ αὐτούς; Ἐν μὲν οὖν τῇ ιστορίᾳ ὡς φέρεται ταῦτα· ἐνταῦθα δὲ τετήρηται, ὡς ἄρα ταῦτα δενονθῆσαν· Ἐξεπέρασταν, γάρ φησι, τὸν Θεόν ἐτὸν καρδίας αὐτῶν, καὶ, Κατελάησαν τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲ κατελάησαν ἡ τάδε διανοθέντες, εἰ καὶ μὴ χείλεσι φθεγχάμενοι, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς λογισάμενοι, & δὴ δι καρδιογνώστης εἰδὼς ἤκουσε; Διὸ εἰρηται· Ἡκουσε Κύριος καὶ ἀρεβάλετο. Ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας, Καὶ ἀνυπερθέτησεν, ἡρμήνευσε, τουτότον, οὐχ ὑπερέθετο· δὲ δὲ Σύμμαχος, Καὶ ἐχολόθη· εἴτα, Καὶ πῦρ ἀνήγοθη, φρονίν, ἐτὸν Ιακώβ, καὶ ὅρητιδειν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ παρὰ Μωσεῖ δὲ γέγραπται·

¹⁶ Exod. xvii, 7. ¹⁷ Exod. xvi, 2, 3. ¹⁸ ibid. 7, 9.

¹⁹ ibid. 11, 12. ²⁰ Num. xi, 1-3.

Καὶ ἦρ ὁ λαὸς τοτέλων ἐντοτῶν Κυρίου, καὶ ἡκουσας Κύριος, καὶ ἀθυμώθη ὅργὴ αὐτοῦ· καὶ δέκανθή ἐτοις πῦρ παρὰ Κυρίου, καὶ κατέ-
φεγε μέρος τῆς παρεμβολῆς. Καὶ ἐκέραξεν ὁ λαὸς πρὸς Μωσῆν· καὶ ηὔκατο Μωσῆς πρὸς Κύ-
ριον, καὶ ἐκόπισε τὸ πῦρ. Καὶ ἐκλήθη τὸ δυρο-
τοῦ τόπου ἑστεντού 'Εμπυρισμός, ὃτι ἐξεκαύθη ἐτοις πῦρ παρὰ Κυρίου. Διὸ καὶ ἐν τῷ μετὰ χει-
ρας εἰρηται· Καὶ ἀρήψθη πῦρ ἐτοις Ιακὼν, καὶ ὅργὴ ἀρέθη ἐπὶ τὸν Ιεραχὴν, ὅτι οὐκ ἐπίστενοτε ἐτοις
Θεῷ, οὐδὲ ἄλιποστον ἐπέτειον τοῦ περάτωθεν, καὶ θύρας οὐ-
παροῦ ἀνέψηε. Καὶ ἐβρέξεν ἐπὶ αὐτοὺς μάρτυρα φα-
γεῖτε, καὶ ἀρτοὶ οὐπαροῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. "Ἄρτοι
ἀγγέλων ἔχασεν ἀνθρωπος. Τὸ δὲ, Ἐετελλατο
τεργέλαια ὑπεράτωθεν, αινττεσθαὶ μοι δοκεῖ πρόσ-
ταγμα δεδόσθαι ἀγγελικαῖς δυνάμεσι, ταῖς εἰς τὰ
παράδοξα τότε διακονουμέναις, δι' ὧν καὶ τὸ μάρτυρα
ἔχορηγεντο τῷ λαῷ. Διαστόμεθα δὲ καὶ ἐντεῦθεν,
ώς δρα νεφέλαι αἱ ἀγγελικαῖς δυνάμεις κέκληται, ώς
καὶ ἐν τῷ φάσκοντι προφήτῃ· Καὶ ταῖς τεργέλαιαις
ἐπετελοῦμαι τοῦ μή βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετὸν·
ώστε τοὺς ἀγγέλους νοεῖσθαι τὰς νεφέλας, ὥσπερ
εἴηνται καὶ ἐνταῦθα. Καὶ εἰκός γε ἡν διὰ μὲν πονηρῶν
δυνάμεων τὰς κατ' ἀγγεπτίων ἐπιτελεῖσθαι πληγάς
κατὰ τὸν φάσκοντα λόγον· Ἀπέτειελεν εἰς αὐτοὺς
ὅρτην καὶ θυμόν, θλύψιν καὶ ἀποστολὴν δι' ἀγ-
γέλων πονηρῶν· τὰ δὲ χρηστότερα δι' αἰσθῶν καὶ
δεξιῶν ἀγγέλων γεγενῆσθαι. Διὸ λέλεκται· Καὶ ἐτε-
τελλατο τεργέλαιας ὑπεράτωθεν, καὶ θύρας οὐπαροῦ
ἀνέψηε. Θύρας δὲ οὐπαροῦ ἀνοιγυμένας τὰς οὐπα-
ρνίους νόει πράξεις. Πάντα γάρ τὰ παραδόξας ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ πεπραγμένα θετα καὶ οὐράνια ἦν· διὸ καὶ
ἀνθρώποις ἀποκέλειστο, διτε μή ἐγίγνετο· διτε δὲ
παραδόξως ἐγίγνετο, ὥσπερ θύρας τινὰς οὐρανίους
ἀνέψηεν αὐτοῖς. Ἄντι δὲ τοῦ, "Ἄρτοι ἀγγέλων
ἔχασεν ἀνθρωπος, ὁ Ἀκύλας, "Ἄρτοι δυναστῶν
ἔχασεν ἀνθρωπος, ἡρμῆνευσεν δὲ δὲ Σύμμαχος, Καὶ πυ-
ρὸν οὐρανίον παρέσχεν αὐτοῖς, ἀρτοὶ μεράλων
ἔχασεν ἀνθρωπος. Καὶ τῆρει διπεις τῇ 'Ἐβραικῇ
φωνῇ οὐ περιέχει τὸ, "Ἄρτοι ἀγγέλων· ἀλλὰ τῇ
κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἀρτοὶ δυναστῶν· ἢ κατὰ τὸν
Σύμμαχον, ἀρτοὶ μεράλων· ἢ κατὰ τὸν Θεοδοσίωνα,
ἀρτοὶ δυναστῶν· ἢ κατὰ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν,
ἀρτοὶ δυναστῶν. Ἀγγέλων δὲ, οὐδεὶς ἡρμῆνευσεν.
Ἐπειτα μηδὲ τὸ Ἐεβραικὸν τούτον ἔχει τὸν τρόπον,
ἢν μὴ τις νομίσῃ καὶ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις αι-
σθητῇ χρῆσθαι τροφῇ. Μέμφεται δὲ καὶ διωτὴρ καὶ
Κύριος ἡμῶν ἐν Ἐναγγελίοις τοῖς νομίζουσιν, ὃτι
ἀγγέλων ἡν τροφὴ τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ χορηγηθὲν τῷ
λαῷ μάρτυρα· διὸ ἐλέγεν· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν·
οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἀρτοῖς ἐπὶ τοῦ οὐπα-
ροῦ τὸν ἀληθινὸν· καὶ πάλιν· Οἱ κατέρες ὑμῶν
ἔχαστον τῇ ἐρήμῳ τὸ μάρτυρα, καὶ ἀπέθανον. Οὐ-
τὸς ἐστιν ὁ ἀρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐπαροῦ καταβατων,
ἢ τις ἐξ αὐτοῦ φάγη καὶ μὴ ἀποθησηκη. Εἰ μὲν
οὖν, φησιν, οὐράνιος ἦν ἀρτος, φρεστῆσθαι τοὺς ἀγγέ-

A castrorum. Et clamavit populus ad Moysem, et pre-
catus est Moyses Dominum, et cessavit ignis. Et vo-
calum est nomen loci illius, Incendium, quia exarsit
in eis ignis a Domino. Quapropter in præsenti
psalmo dictum est: Et accensus est ignis in Jacob,
et ira ascendit in Israel, (VERS. 22-25) quia non
crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.
Et mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit.
Et pluit illis manna ad manducandum, et panem
cœli dedit eis. Panem angelorum manducavit homo.
Illud autem, Mandavit nubibus desuper, subindicare
videtur mihi, mandatum angelicis virtutibus, quæ
ad prodigia edenda tunc ministrabant, traditum
esse, et ab illis populo manna suppeditatum fuisse.
Hinc item edocemur angelicas virtutes forte nubes
vocatas fuisse, quemadmodum et in propheta qui
ait: Et nubibus mandabolo ne pluant super eam im-
brem²¹: ita ut angeli nubes esse intelligentur, per-
inde atque in hoc loco: ac par erat a malignis vir-
tutibus plagas Ægyptiis infligi, ut his enuntiatur:
Misit in eos iram et furorem et tribulationem, et im-
missionem per angelos malos; contra vero quæ me-
liora erant per faustos probosque angelos præstari.
Quare dicitur, Et mandavit nubibus desuper, et ja-
nuas cœli aperuit. Januas cœli apertas celestia
opera esse existimato. Omnia quippe quæ mirabiliter
modo a Deo perpetrabantur divina et cœlestia erant,
quæ cum non fierent, hominibus claudebantur; cum
autem stupenda ratione edita sunt, sic ceu quas-
dam cœlestes januas ipsis reserabat. Pro illo au-
tem, Panem angelorum manducavit homo, Aquila,
Panem potentium manducavit vir, interpretatus
est; Symmachus vero, Et frumentum cœlestis præ-
buit eis, panem magnorum manducavit homo. Notandum
autem Hebraicam vocem non habere illud, pa-
nem angelorum; sed sive secundum Aquilam, pa-
nem potentium; sive secundum Symmachum, panem
magnorum; sive secundum Theodotionem, panem
potentium; vel secundum quintam editionem, panem
potentium. Angelorum vero alias nemo interpreta-
tus est, quia Hebraicum exemplar non sic habet;
ut ne quis arbitretur angelicas etiam virtutes sen-
sili uti alimento. In Evangelio autem Servator est
Dominus noster eos coarguit, qui putarent manna
populo in solitudine subministratum, angelorum
D esse cibum; quare dicit²²: Amen, amen dico vobis,
non Moyses dedit vobis panem de cœlo verum; ac rur-
sum²³: Patres vestri manducaverunt manna in de-
serto, et mortui sunt. Hic est panis qui de cœlo de-
scendit, ut si quis ex ipso manducet, non moriatur.
Si itaque, ait, cœlestis esset panis quo uti angelos
verisimile est, nequaquam mortui essent qui ex illo
pane in deserto gustaverant: at quia nec cœlestis,
nec vero panis angelorum erat, ideo mortui sunt.
Hic vere cœlestis panis est, cuius quisquis parti-
ceps fuerit, nunquam morietur. Quis hic panis
esset docet his verbis: Panis autem Dei est qui de

²¹ Isa. v, 6. ²² Joan. vi, 32. ²³ ibid. 49, 50.

celo descendit, qui dat vitam mundo ²³. Id item declarat dicens : *Ego sum panis vitæ : qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me non sitiet unquam* ²⁴ ; ac rursum : *Ego sum panis virtus qui de celo descendit. Si quis manducaverit ex pane meo, vivet in æternum* ²⁵. Itaque angelicæ quoque virtutes ex participatione Verbi vita fruuntur æterna. Nam solum unigenitum Dei Verbum, rationabilis omnis substantia alimentum est. Quamobrem apposite Hebraica lectio in præsenti non habet illud, *Panem angelorum manducavit homo.*

καταδάς. Έάρ τις φάτη ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἀρτου, ζήσεις
ἐκ τῆς τοῦ Λόγου μεταλήψεως αἰώνιον ζωὴν καρπού¹
λογικῆς οὐσίας θρεπτικὸς τυγχάνει. Διόπερ ἀκριβῶς
περιέχει τὸ, "Ἄρτοι ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος.

VERBS. 26-31. *Cibaria misit eis ad saturitatem.*
*Transstulit Austrum de caelo, et induxit in virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam marium volatilia pennata : et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum. Et manducaverunt et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati a desiderio suo. Adhuc esca eorum erat in ore ipsorum, et ira Dei ascendit super eos : et occidit plures eorum, et electos Israel impedivit. Quod non inodo panem, sed etiam opsonium procuraverit eis docet Moysis Scriptura, in Exodo quidem dicens¹⁷ : *Edixerunt Moyses et Aaron ad totum cætum filiorum Israel : Vespere scietis quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti; mane autem videbitis gloriam Domini, quia audiret omne murmur vestrum. Dabit quippe vobis Dominus vespere carnes ad manducandum, et mane panes ad saturitatem.* Postea vero subjungit¹⁸ : *Et factum est vespere, et ascendit cœturnix, et operuit castra : mane vero ros jacuit in circuitu castorum : et ecce in facie solitudinis, tenuis sicut pulvis, albus sicut pruina super terram.* Sed quia postea in Numeris dictum est¹⁹ : *Vulgus quoque promiscuum flagravit desiderio ; et sedentes flebant filii Israel, et dixerunt : Quis dabit nobis carnes ? Recordamur pisum quos comedebamus in Ægypto gratis, et cucumeres et pepones et porros et cepe.* Nunc autem anima nostra perarida Deinde subjicitur²⁰ : *Et abiit Moses in castra ipse et seniores Israel. Et spiritus egressus est a Domino, et emisit cœturnicem a mari, et injecit in castra itinere unius diei in circuitu castorum, quasi duobus cubitis super terram.* Et surgens populus toto die illo et nocte, congregavit unusquisque quod sufficiebat : qui multum, non superabundavit ; et qui parum, non indiguit. Qui parum, collegit decem coros. Et siccatae sunt in vasis in circuitu castorum, quæ aderant carnes, antequam deficerent. Et iratus est Dominus : et vocatum est nomen loci illius, Sepulera concupiscentia, quia ibi sepeierunt populum qui concupiverat ;—opportune igitur clausula, quam tractamus, hæc docet his verbis : *Cibaria misit eis ad saturitatem, et cætera.* Docet autem volatilia illa*

²⁴ Joan. vi, 33. ²⁵ ibid. 35. ²⁶ ibid. 51, 52. ²⁷
²⁸ ibid. 30, 34.

Αλλοις εἰκός, οὐδ' ἀν ἀπέθανον οἱ ἐν τῇ ἑρήμῳ μετασχόντες ἄρτου· νῦν δὲ ἔπει οὐκέ τινας ἡν οὐράνιος, οὐδὲ
ἡν ἀληθῶς ἄρτος ἀγγελῶν, διὰ τοῦτο ἀπέθανον. Ήντος
δέ εστον: ἀληθῶς οὐράνιος ἄρτος, οὐδὲ μεταλαβόν. οὐκ
ἄν ἀποθάνοι ποτέ. Καὶ τίς οὗτος ἡν διδάσκει λέγων·
Ο γάρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαινων ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ· παρ-
ιστησοι τε αὐτὸν λέγων· Ἔτώ ειμι δὲ ἄρτος τῆς ζωῆς·
δὲ ἐρχόμενος πρὸς μὲν οὐ μὴ πεινάσσει, καὶ δὲ
στενάντεις εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ διψήσσει πώποτε· καὶ αὐ-
θις· · Ἔτώ ειμι δὲ ἄρτος δὲ ζωὴ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
εται εἰς τὸν αἰώνα. Οὐκούν καὶ αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις
ὑνται. Μόνος γάρ δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος πάσης
αἵς, ή Ἐδραῖκή ἀνάγνωσις ἐν τοῖς προκειμένοις οὐ

Ἐπιστισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησιόν.^C Ἀπῆρεν Νότον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐπήγαγεν ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ Λίβα. Καὶ ἔβρεξεν ἐπὶ αὐτοὺς ὡσεὶ χοῦρ σάρκας, καὶ ὡσεὶ δύμων θαλασσῶν πετεινὰ πτερωτά· καὶ ἐπέκεστεν ἐπι μέσῳ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν, κύκλῳ τῶν σκηνωμάτων αὐτῶν. Καὶ ἔγινον καὶ ἐνεπλήσθησαν σφέδρα, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἤγρεγχεν αὐτοῖς, οὐκ ἐπερήθησαν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ἔτι τῆς βρώσεως οὖσης ἐπὶ τῷ στόματι αὐτῶν καὶ ἡ δρῆτοῦ Θεοῦ ἀρέβη ἐπ' αὐτοὺς· καὶ ἀπέκτεινεν ἐπὶ τοῖς πλεοσιν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς τοῦ Ἰσραὴλ συνεπόδισεν. Ὅτι μὴ μόνον δροῦ, δὲ καὶ ἕκου προενόησεν αὐτοῖς, διδάσκει καὶ ἡ Μωσῆς Γραφὴ, ἐν μὲν Ἑξδύῳ λέγουσα· Καὶ εἰπε Μωσῆς καὶ Ἀράων πρὸς πᾶσαν συναρτήτην νιῶτον Ἰσραὴλ· Ἐσπέραν γράσσεσθε, διτὶ Κύριος ἔξηγαγεν ὑμᾶς ἐπὶ τῆς Αιγύπτου· πρῶτη δὲ δύσσεσθε τὴν δύξαν Κυρίου, ἐπὶ τῷ εἰσακοῦσαι αὐτὸν πάρτα τὸν τορρυσμὸν ὑμῶν, ἐπὶ τῷ διδόναι τὸν Κύριον ὑμῖν ἐσπέρας κρέα φαγεῖν, καὶ δροντος τὸ πρῶτον εἰς πλησιοντήν. Καὶ ἐπιλέγει ἔξηγες· Καὶ ἐγένετο ἐσπέρα, καὶ ἀρέβη δρυτυγομήτρα, καὶ ἐκάλυψε τὴν παρεμβολήν τὸ πρῶτον δὲ ἐγένετο καταπαυσομένης τῆς δρόσου κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς· καὶ ἴδον ἐπὶ προσώπου τῆς δρόμου, λεπτὸν ὡσεὶ κόριον, λευκόν ὡσεὶ πάτος ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλη ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα εἰργαται ἐν Ἀριθμοῖς·—Καὶ ὁ ἐπίλυκτος ἐπὶ αὐτοῖς ἐπεσθύμησεν ἐπιθυμίαν, καὶ καθίσατες ἔκλαυτοι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπατεῖν. Τίς φωμίσει ἡμῖν κρέα; Ἐμρήσθησεν τοὺς ἰχθύας, ὃνδις ἡσθίομεν ἐπὶ Αἰγύπτῳ διμερῆ, καὶ τοὺς σικνοὺς, καὶ τοὺς πέπονας, καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμια. Νῦν δὲ ἡ φυγὴ ἡμῶν κατάηρος. Εἴτα ἐπιλέγεται ἔξηγες· Καὶ ἀπῆλθε Μωσῆς εἰς τὴν παρεμβολήν, αὐτὸς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ πρενῦμα ἔξηλθε παρὰ Κυρίου, καὶ ἐξέβρασεν δρυτυγομήτραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐξέβαλεν ἐπὶ τὴν παρεμβολήν δύον ἡμέρας, ἐτεύθει κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς ὡσεὶ δίπλην ἀπὸ τῆς γῆς. Καὶ ἀραστὰς ὁ λαὸς δληγη τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ δληγη τὴν ρύκτα, καὶ συνήγαγεν ἔκαστος τὸ ἄρκοῦν· ὁ τὸ πολὺν νίκη ἐπιλεγάσει, καὶ^D ὁ τὸ ἀλιγη-

²⁵ Joan. vi, 33. ²⁶ ibid. 35. ²⁷ ibid. 51, 52. ²⁸ Exod. xvi, 6-8. ²⁹ ibid., 13, 14-6. ³⁰ Num. xi, 4.
³¹ ibid. 30, 34.

οὐκ ἡλατόνησεν· δε τὸ δίλιγον, συνήραγε δέκα κα-
ρους. Καὶ ἔψυχεν ἐν τοῖς γυναικῶσι κύκλῳ τῆς
παρεμβολῆς τὰ χρέα ἦν πρὶν ἡ ἀκλιπεῖν (1). Καὶ
ἀργίσθη Κύριος. Καὶ ἐκλιθη ἡ δρομα τοῦ τόπου
ἔτεινον, Μημάτα ἐπιθυμίας, διεἰκεῖ ἐθαφαν τὸν
λαύ τὸν ἐπιθυμητὴν—εἰκότως οὖν καὶ ἡ μετὰ χε-
ρα; περικοπὴ διδάσκει ταῦτα λέγοντα· Ἐπιστο-
ισμὸν ἀτέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησμονὴν, καὶ τὰ
ἔγης. Διδάσκει δὲ, ὡς ἄρα ὑπὸ ἀνέμων ἀλαννόμενα
τὰ πτηνά κατεφέρετο εἰς τὴν παρεμβολὴν. Καὶ κατὰ
τὸν Σύμμαχον δὲ εἰρηται· Ὅς ἡρει Εὔρος ἐξ οὐ-
ρανοῦ, καὶ ἐκήρυξεν ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ Νό-
τον, ὥστε ἀμμορ θαλασσῶν πετεύαται περιστά. Καὶ
ἐπέβαλεν ἔνδον εἰς τὴν παρεμβολὴν αὐτῶν κύκλῳ
τὸν σκηνῶν. Καὶ φαγότες, ἐπεκλιθησαν σφό-
δους· καὶ τῷ ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἤτρεκεν αὐτοῖς,
οὐκ ἀτέστησαν τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν. Ἐτι τῆς
έργη οὐν Θεοῦ ἐπῆλθεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτεινε
τοῦ Ἱερατὴλ ἀνθεστέσ. Καὶ ταῦτα ἐπασχον εὐλόγως· ὁ μὲν γάρ αὐτοῖς εἰς ἔνδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
παραδέξας καὶ ταῦτα παρέλεγεν· οἱ δὲ ἀπλήστιαι χρώμενοι τῇ χρεωφαγίᾳ, χολερικῷ πάθει διεφθείροντο,
μὴ προσέχοντες μὲν τῷ τοῦ παραδόξου θαύματι, μηδὲ δοξάζοντες τὸν παραδοξοτοίν· ὅλοι δὲ τῶν
στριῶν γιγνόμενοι, διδ καὶ ἐπεσπώντο ἔαυτοῖς δλεθρον.

Ἐρ πᾶσι τούτοις ἡμαρτορ ἔτι, καὶ οὐκ ἐπί-
στευσαν ἐν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ. Καὶ ἐξέλιπον
ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν καὶ τὰ ἐτη αὐτῶν
μετὰ σπουδῆς. Ἐλεγκτικὸς ὁν καὶ κατηγορητικὸς
τῆς Ιουδαίων μοχθητρίας δ λόγος, καταρθμησιν ποιει
καὶ τῶν πεπλημμελημένων αὐτοῖς, παριστῶν, ὅτι μή
μάτιον αὐτοὺς τὰ τῆς δρῆγης τοῦ Θεοῦ μετῆλθεν. Καὶ δὴ
διδάσκει, ὡς καὶ μετὰ τὰ προλεχθέντα πάντα, αὖξο-
τες ἔτυῶν τὰ κακά, ἡμαρτον ἔτι· καὶ ἡμαρτον, ἐπει
οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ. Τοιαῦτα γάρ
δηθαλμοὶ δρῶντες, ἐνικάντοι διπὸ τῆς ἐπιθυμίας (2).
Ἐτα, καὶ ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐ-
τῶν. Δέον γάρ θεωροὺς γενομένους τῶν τοῦ Θεοῦ με-
γαλουργημάτων, δλους αὐτοὺς ἀναθείναται αὐτῷ· οἱ δὲ
θρημάτων ἀλόγων δίκην τῇ τῶν σωμάτων προσεί-
χον ματαιότητι, ἐν ἀλογίᾳ καὶ ἀνοίᾳ κατηγοροῦντες,
καὶ μηδὲν πλέον ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς χορηγουμένων
εἰς γνώσιν Θεοῦ καὶ ψυχῆς σωτηρίαν ποριζόμενοι.
Οὕτως οὖν ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐ-
τῶν· οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐτη αὐτῶν μετὰ σπου-
δῆς ἐξέλιπον· κατὰ κοινοῦ γάρ ἀκουοτέον τοῦ, ἐξέ-
λιπον· ἀνθ' οὐ πεποιηκεν δ Ἀκύλας· Καὶ συνετέλε-
σεν ὡς ἀπέδω τὰς ἡμέρας αὐτῶν, καὶ τὰ ἐτη αὐ-
τῶν κατέσπεντε. Τοῦ μὲν γάρ ἐν ματαιότητι τὰς
ἡμέρας καταναλοσκοντος καὶ τὰ ἐτη παρατρέχει κατ-
επευσμένως· τοῦ δὲ τὰς ἡμέρας ἐν φυτῇ καὶ ἐν Ἑρ-
γοῖς ἀγαθοῖς ἐκτελεύνοντος αἱ ἡμέραι οὐκ ἐκλείπουσιν,
ἀλλὰ πλήρεις γίνονται, καὶ τὰ ἐτη αὐτοῦ ἐντελῇ τυγχά-
νει· καὶ μεμαρχυμένα. Διὸ κακείνοις τοῖς μετὰ τοι-
αύτας παραδοξοτοίας ἐν ἀπιστίᾳ καταγράσασιν μά-
ταιος καὶ ἐσπευσμένως παρατρέχων δ χρόνος. Αὐτίκα
δ οὖν διὰ μὲν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς εὑερ-

(1) Καὶ ἔψυχε... τὰ χρέα ἦν πρὶν ἡ ἀκλιπεῖν.
Phrasit omphino mendosa. Exemplar Vaticanum
versionis LXXviralis habet: Καὶ ἔψυχεν ἔαυτοῖς
ψυγμοῖς κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς. Τὰ χρέα ἔτι ἦν ἐν

A vento impulsa, in castra suis delata. Secundum Sym-
machum vero dicitur: Qui tulit Eurum de cœlo, et in-
duxit in virtute sua Notum, quasi arenam marium
volatilia pennata. Et injecit intus in castra eorum,
in circuitu tabernaculorum. Et manducantes saturati
sunt valde: et concupiscentiam eorum attulit eis, non
abstinerunt a concupiscentia sua. Cum adhuc esca
eorum esset in dentibus eorum, ira igitur Dei invasit
illos, et occidit pinguiores eorum, et juniores Israelis
prostravit. Hæc porro jure passi sunt. Nam ille qui-
dem ad potentiae suæ indicium mirabiliter illa sup-
pedavit; ipsi vero insaturabili carnium comedione
usi, intestinorum morbo perierunt: ingenti mira-
culo non animum adhibentes, nec gloriam tanti
prodigii auctori referentes; sed toti carnibus de-
diti, suam sibi pernicie procurarunt.

B VERS. 32, 33. In omnibus his peccaverunt adhuc,
et non crediderunt in mirabilibus ejus. Et defecerunt
in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione.
Cum sermo in arguenda et incusanda Iudeorum im-
probitate tolussit, eorum scelera enumerat, declarat-
que non sine causa ipsos iram Dei invasisse. Ac docet,
eos post prædicta illa omnia, mala augentes sua, adhuc
peccasse: peccasse scilicet quia non crediderunt mi-
rabilia ejus. Cum talia namque ipsis oculis vide-
rent, a concupiscentia sua superabantur. Deinde,
et defecerunt in vanitate dies eorum. Cum oportuis-
set enim illos, spectatores nempe prodigiorum Dei,
totos sese ipsi committere; illi contra brutorum
instar corporis vanitati animum habebant, cum
stultitia et insipientia conquerentes, nihilque ex
bonis sibi subministratis ad Dei cognitionem et
animæ salutem conferentes. Sic itaque defecerunt
in vanitate dies eorum; neque id tantum, sed etiam
anni eorum cum festinatione defecerunt: nam illud,
defecerunt, in communi pro utroque accipiendum.
Pro quo Aquila edidit: Et consummarit quasi va-
porem dies eorum, et annos eorum festinare fecit.
Ejus quippe qui in vanitate dies suos transgit, an-
ni festinanter decurrunt; ejus contra qui dies in
luce et bonis operibus insumit, dies non deficiunt;
sed pleni evadunt, et anni ejus perfecti et diurni
sunt. Quamobrem iis qui post tot patrata miracula,
in incredulitate consenserunt, vita tempus vanum
est et festinanter decurrit. A miraculis itaque illis,
et a collatis sibi beneficiis nihil statim fructus per-
cipiebant; sed per illatas sibi ultionem meliores
evadebant. Quare deinde subdit: —VERS. 34. Cum

τοῖς δδοῦσιν αὐτῶν πριν ἐκλείπειν, καὶ Κύριος ἐθι-
μώθη, τ. λ. Edīt.

(2) Ms. in marg. : Γρ. ἀπιστίας.

occideret eos quærebant eum, et revertebantur et diluculo veniebant ad Deum. Verberati quippe et supplicio affecti brutorum jumentorum instar ad verberantis sensum revocabantur (VERS. 35), cum ex recta ratione ad meliorem se frugem non reciperen. Quos sic alloquitur Scriptura: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. In camo et freno maxillas eorum constringe qui non approximant ad te. Multa flagella peccatorum, sperantes autem in Domino misericordia circumdabit*³¹.

σκ. Πολλαὶ αἱ μάστιγες τῶν ἀμαρτωλῶν· τοὺς δὲ ἐπιζηταὶ ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσει.

VERS. 36, 37. *Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento ejus. Cum in sui gratiam miracula ederentur, non credebat: verberati autem et interfecti revertebantur ad Deum. Verum id non sincere præstabant, sed simulate tantum et labiorum tenus Dei laudes celebrabant, nec puro sane animo; ita ut illis hoc dictum conveniat: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Frustra autem colunt me*³². Et ipsi quidem ad tantam improbitatem devenerunt; ille vero boni patris instar, majore erga illos misericordia commotus, propitius erat peccatis eorum, neque tradebat eos in extremam perniciem; ino vero dæmonem exterminatorem, et iræ suæ ministrum ultoremque angelum, qui furor ejus vocabatur, placato Patre suo, ab iisdem avertebat. Quare dictum est: — VERS. 38 *Ipse autem est misericors, et propitius fiel peccatis eorum, et non disperdet. Et abundabit ut avertat iram suam, et non accendet omnem iram suam. Nam cum eos patienter ferret, nondum in finem illos repudiabat. Secundum Symmachum autem dicitur: *Ipse misericors, propitius peccato, et non disperdens. Et multum avertit iram suam, et non excitavit totum fuorem suum. Ad hæc aliam in eos accusacionem instituit dicens: — VERS. 39. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens. Quia enim qui adhæret Domino, unus spiritus est, et, qui adhæret carni, unum corpus est*³³; jure carnales et corporeos illos esse ob corporis et voluptatum amorem, et carnem esse factos ait. Ideo dicit: *Recordatus est quia caro sunt. Quomodo autem caro sint sub hæc explicat his verbis: *Spiritus vadens et non rediens. Nam spiritus carnis terrenus, mortalis, et ruinæ obnoxius. Tales erant illi tempore diluvii de quibus dicitur: Non permanebit spiritus meus in hominibus, quia carnes sunt*³⁴; ita ut aliis sit spiritus divinus initio hominibus inditus; aliis vero spiritus carnis. Nam spiritus carnis talis fuerit qualis ille qui in brutis est, spiritus scilicet vadens et non rediens. Ipsum vero proprio nomine prudentiam carnis vocat Apostolus, cum ait: *Nam prudentia carnis inimicitia est in Deum: legi enim Dei non subjicitur, neque enim potest. Prudentia vero spiritus, vita et Pax*³⁵. Sic porro qui incusant ca-***

*Α γειῶν οὐδὲν πλέον ἐκτῶντο πρὸς ὡφλειαν, διὰ τῆς μετερχομένης αὐτοὺς δργῆς κρείτους ἐγίνονται. Διὸ ἐξῆς ἐπιλέγει: *Otar ἀχέκτειρε αὐτοῖς, ἐξέζητον αὐτὸν, καὶ ἐπέστρεψον καὶ ὑρθρίον πρὸς τὸν Θεόν. Μαστιζόμενοι γάρ καὶ κολαζόμενοι, κτηνῶν ἀλόγων δίκην αἰσθησιν ἀνελάμβανον τοῦ τύπου τος, λόγῳ μὲν ὄρθῳ μὴ σωφρονιζόμενοι· πρὸς εὐς εἶπεν δὲ ὁ λόγος· Μή γίνεσθε ὡς ἴππος καὶ ιμίον, οἵς οὐκ ἔστι σύνεσις. Ἐρ ημῷ καὶ καλῷ τὰς σιαρόντας αὐτῶν ἀγέιται τῷρες πρὸς τὸν Θεόν. Ἄλλ' οὖν τοῦτο γηισίως ἐπίοντα, προσποιήσει δὲ καὶ εἰρωνεία μέχρι χειλέων εὐφημεῖν ἐδόκουν, οὐ μὴν καθαρῷ λαγισμῷ τοῦτ' ἐπραττον· ὡς καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀρμάτων τὸ φῆσαν λόγιον· *Ο λαὸς οὗτος τοῖς χειλεσὶ μετιμῆ· ή δὲ καρδία αὐτῶν πέρι πάρεχει ἀτέλον. Μάτηρ δὲ σέβονται με. Καὶ αὐτοὶ μὲν εἰς τούτον ἥλαυνον μοχθηρίας· δὲ δὲ, πατρὸς ἀγαθοῦ δίκην οἴκτον πλείονα λαμβάνων, ἵλασκετο ταῖς ἀμφιτάξιαις αὐτῶν, καὶ οὐ παρεδίδουν αὐτοὺς εἰς ἐσχάτην διαγθοράν· ἀλλὰ καὶ τὸν φθιροποιὸν δαίμονα καὶ τῆς δργῆς ὑπηρέτην διγγελον τιμωρὸν, θυμὸν αὐτῷ δονομαζόμενον, ἀπέστρεψεν ἐξ αὐτῶν, τὸν ἐαντοῦ Πιτέρα ὑπὲρ αὐτῶν ἵλασκόμενος. Διὸ εἰρηται· Αὐτὸς δέ ἐστιν οἰκτηρώων καὶ ἵλασται ταῖς ἀμφιτάξιαις αὐτῶν, καὶ οὐ διαφθερεῖ. Καὶ πληθυντεῖ τοῦ ἀστρέψαι τὸρ θυμὸν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκκαύσει ταῖς τὴν δργὴν αὐτοῦ ἀντοῖς. Ετι γάρ τὸτε παρεδίδουν αὐτοὺς ἐφερεν οἴκων εἰς τέλος αὐτοὺς ἀπωθούμενος. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Αὐτέδ, φησίν, ἐλείμων, ἐξιλάσκων ἀμφιτάξιας, καὶ μὴ διαφθείρων. Καὶ εἰ πολὺ ἀπέστρεψεν τὴν δργὴν αὐτοῦ, καὶ οὐ διτγειρό διορ τὸρ θυμὸν αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις ἀλλα αὐτῶν κατηγορεῖ λέγων· Καὶ ἐμαρτισθεῖ, διεὶς σάρκας, πτερύματα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέψει. Ἐπειδὴ γάρ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρῷ ἐν πτερύματα ἐστι, καὶ δὲ κολλώμενος τῇ σαρκὶ ἐν σώμα τίτται, εἰκότως κρεώδεις τινάς καὶ σαρκώδεις φτερῶν αὐτοὺς γεγονέναι διὰ τὸ φιλήδονον καὶ φιλοσύματον, καὶ οὐτως αὐτοὺς γενέσθαι σάρκας. Διό φησιν· Εμπισθησθεῖ διεὶς σάρκας εἰσι. Πώς δὲ σάρκες ήσαν διαστρέψαντες λέγων ἐξῆς· Πτερύματα πορευόμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέψει. Τὸ γάρ πτερύμα τῆς σαρκὸς τοιούτον, γένεσις καὶ θνητὸν καὶ ἀπολλύμενον. Τοιούτοις δὲ τοῖς γεγονέσιαν καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, περὶ ὃν εἰρητο· Οὐ μὴ καταμετέη τὸ πτερύμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τὸ εἰναι αὐτοὺς σάρκας· ὡς ἐπέρω μὲν δυτος τοῦ θείου πνεύματος τοῦ καὶ ἀρχῆς ἀνθρώποις ἐμπνευσθέντος, ἐπέρου δὲ τοῦ τῆς σαρκὸς πνεύματος. Τὸ γέ τοι τῆς σαρκὸς πτερύμα τοιούτον ἐν εἰσι, οἷον καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις, ὅπερ ἐστι***

³¹ Psal. xxxi, 9, 10. ³² Matth. xv, 8, 9. ; Isa. xxix, 13. ³³ 1 Cor. vi, 16, 17. ³⁴ Gen. vi, 3. ³⁵ Rom. viii, 6, 7.

πνεῦμα πορεύμενον καὶ οὐκ ἐπιστρέφον· Ὄνομάζει· Α το facti sunt, quod corpus diligerent; ut justissime de illis dicatur: *Homo cum in honore esset, non intellectus, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*²⁰. Οὐτω δὲ σάρκες οἱ κατηγορούμενοι γεγόνεισαν ἐκ τοῦ φιλοσωματεῖν· ὡς καὶ περὶ αὐτῶν δικαιότατα ἀν εἰρήσθαι τό· Ἀρθρωτος ἐτιμῆ ὁν οὐ συνήκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήσεοις, καὶ ὀμοιώθη αὐτοῖς.

Ποσάκις παρεπιχραραρ αὐτὸν ἐτιμῆ ἔρημῳ, παράρριτον αὐτὸν ἐτιμῆ ἀνύδρῳ! Καὶ ἐπέστρεψαρ καὶ ἐπείραστο τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ἀγιον τοῦ Ἰσραὴλ παράξυναρ. Οὐκ ἐμρήσθησαρ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἡμέρας ἡς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς θλιβοτος· οἵ δικαιοτος ἐτιμῆ ἀνύπτει τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτιμῆ πέδιλον Τάρεως. Μετέστρεψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ διμερήματα αὐτῶν ὅπως μὴ πλωσιν. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόμυιαν καὶ κατέβαψεν αὐτοὺς, καὶ βάτραχον καὶ διέβειρεν αὐτούς. Καὶ έδωκε τῇ ἔρυσιθῃ τὸν καρπὸν αὐτῶν, καὶ τὸν πόνους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι. Καὶ ἀπέκτεινεν ἐτηράδην ἀμπελούς αὐτῶν, καὶ τὰς συκαιμάτους αὐτῶν ἐτῇ πάχην. Καὶ παρέδωκεν εἰς χάλαζαν τὰ κτήσεις αὐτῶν, καὶ τὴν ὑπαρξίαν αὐτῶν τῷ πυρι. Μετὰ τὰ προλεχθέντα πάντα παρέμενον παρεπιχραντούσες, τούτεστι πικρὸν ἑαυτοῖς; τὸν Θεὸν καθιστῶντες, χρήστον διντα τῇ φύσει καὶ ἀγαθὸν καὶ γλυκύν, τοῖς δὲ τιμωρίας ἀξιοῖς πικρὸν νομιζόμενον. Οὗτοι γοῦν οἱ ἐν τῇ ἔρημῳ παρώργιασαν αὐτὸν, ἑαυτοῖς τὴν δργήν ἐπιστώμενοι. Καὶ πάλιν ἐπέστρεψον καὶ ἐπεπραχάν τὸν Θεόν, καὶ τὸν Ἀγιον τοῦ Ἰσραὴλ παράξυνον. Καὶ ταῦτα πάντα διέπραττον μὴ ἀναλαμβάνοντες τῇ μνήμῃ τὰς πάλαι διειχθείσας αὐτοῖς παραδόξους δυνάμεις· καθ' ὅν καὶ ρὸν λυτρούμενος αὐτοὺς ἐκ χειρὸς θλιβοτος τοῦ Φαραὼ, ἡλευθέρου τῆς τῶν Αἴγυπτων δυνατεῖας, διαφόρως τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ακειδόμενος ἐν τῷ Τάγεως πεδίῳ· ἐν φράτων ἐγίγνετο ἡ τοῦ ποταμοῦ εἰς αἷμα μεταβολή, Αἴγυπτοις οὖσα τοιαύτῃ, οὐ μήν καὶ τοῖς βοηθουμένοις. Ὅθεν καὶ τὰ διμερήματα αὐτῶν, ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, αἱ κατάρρειαι αὐτῶν, ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, τὰ ρεῖθρα αὐτῶν, μετεβάλλετο εἰς αἷμα. Πάσα γάρ ποτασίας ὑδάτων τὰ διμοια τῷ ποταμῷ ἐπασχεν. Ἀλλὰ τούτων οὐδεμίαν ἐποιοῦντο μνήμην οἱ κατηγορούμενοι, οὐδὲ τῇ διὰ τῆς ἔρυσιθης (1)· ἀλλ' οὐδὲ ὅπως δι' αὐτοὺς οἱ Αἴγυπτοις ἀκρίδι καὶ χαλάζη, καὶ πάχνη καὶ πυρὶ παρασθέντες ἐκολάζωντο. Τούτων δὲ ἔργοις τὴν πετραν εἰληφότες, ἀμνήμονες ἀπάντων ἐγίγνοντο. Διδ κατὰ τὸν Σύμμαχον είρηται. Οὐκ ἀρεμμηρήσκοτο τὴν χείρα αὐτοῦ, τὴν ἡμέραν ἐτῇ ἔρθροσατο αὐτοὺς ἐκ τοῦ θλιβοτος· τοῦ ποιησατος τὰ σημεῖα αὐτοῦ καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτηράδην πέδιλον Τάρεως· τοῦ μεταβαλότος εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ρεῖθρα αὐτῶν, ἵρα μὴ πλωσιν· τοῦ ἐπιτέμνυστος αὐτοῖς κυνόμυιαν γα-

A ro facti sunt, quod corpus diligerent; ut justissime de illis dicatur: *Homo cum in honore esset, non intellectus, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*²⁰.

VERS. 40 - 48. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in terra inaquosa! Et conversi sunt et tentaverunt Deum, et Sanctum Israel exacerbaverunt. Non sunt recordati manus ejus, diei qua redemit eos de manu tribulantis. Sic ut posuit in *Ægypto* signa sua, et prodigia sua in campo Taneos. Convertit in sanguinem flumina eorum, et imbreis eorum ne biberent. Misit in eos canonomyiam et comedit eos, et ranam et disperdidit eos. Et dedit

B ærugini fructum eorum, et labores eorum locustæ. Et occidit in grandine vineam eorum, et muros eorum in pruina. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni. Post prædicta omnia, exacerbantes, inquit, permanserunt, id est, Deum sibi acerbum constituentes, qui tamen mansuetus natura, bonus et dulcis est; sed ab iis qui supplicio digni sunt acerbis existimatur. Hi igitur qui in deserto irritaverunt eum, sibi iram attraxerunt. Rursumque vertebantur ut tentarent Deum, et Sanctum Israel exacerbarent. Hæc porro omnia agebant quod mirabiles illas sibi olim exhibitas virtutes memoria non repeterent: quo tempore de manu Pharaonis se opprimentis redemit eos, et ab *Ægyptiorum* dominatu liberavit, variasque inimicis eorum inflixit plaga in campo Taneos: ubi primo contigit fluminis in sanguinem mutatio, que quidem *Ægyptiis* talis erat, non autem iis qui juvabantur.

Quare imbreis quoque eorum, sive secundum Aquilam, fluxus eorum; sive secundum Symmachum, alvei eorum, in sanguinem vertebantur. Omnis quippe aquarum collectio, paria flumini passa est. At il qui accusantur, nullam eorum memoriam retinebant, neque animo repetebant cœnomyia plaga *Ægyptiis* immissam, non ranarum neque æruginis flagellum; sed neque qua ratione illorum gratia *Ægyptii* locustæ, grandini, pruina et igni traditi castigabantur. Horum experimentum cum opere ce-
piscent, immemores tamen omnium erant. Quare secundum Symmachum dictum est: *Non sunt recordati manus ejus, diei qua liberavit eos de tribulante, ejus qui fecit signa sua et prodigia sua in Ægypto, in campo Taneos; qui immutavit in sanguinem flumina eorum, et alveos eorum ut non biberent; qui misit ipsiœ canonomyiam ad comedendum eos, et ranam ad disperendum eos; qui dedit ærugini fructus eorum et labores eorum locustæ; qui occidit in grandine vineam eorum, et sycomoros eorum in verme; qui tradidit pesti jumenta eorum, et possessiones eorum avibus. Pro illo autem, ærugini, Symmachus*

²⁰ Psal. XLVIII, 21.

(1) Ms. ἡρεύσθης.

similiter *myzeta*, sive *ærugini*; *Aquila* autem, *bruchus*, interpretati sunt; ac rursum pro illo, *pruinæ*, *Symmachus*, *vermi*, *Aquila*, *in glacie*, edidit. Hæc porro a Moyse prætermissa hic enarratur: videatur autem *ærugo* et *myzetes*, idem esse qui a Moyse *cinips* vocatur. Nam cum Moysis Scriptura decem plagas memoraret; hic sermo, sanguinem, ranas, cœnomyiam, locustam, grandinem, jumentorum mortem, primogenitorum obitum, recensuit; non autem *ciniphes*, non tumores, non tenebras; pro illis autem *æruginem* dixit et *pruinam*; quorum loco, *myzeten* aut *bruchum*, *verinem* aut *glaciem* reliqui interpretati sunt.

Τῆς γὰρ Μωσέως Γραφῆς μνημονεύουστις δέκα πληγῶν, ὁ παρὼν λόγος τοῦ αἰματος ἐμνημόνευσε καὶ τὴν βατράχων καὶ τῆς χυνομύιας καὶ τῆς ἀκρίδος καὶ τῆς χαλάζης, καὶ τοῦ θανάτου τῶν κτηνῶν, καὶ τοῦ θανάτου τῶν πρωτοτόκων· σκνιπῶν τε (sic) οὐκ ἐμνήσθη, οὐδὲ τῶν φλυκτανῶν, οὐδὲ τοῦ σκότου· ἀντὶ δὲ τούτων ἐρυσίβην εἶπε καὶ πάχνην· ἀνθ' ὧν μυζῆτην ή βροῦχον. ή σκάλητα, ή κρύος οἱ λαπά ήρμηνευσαν.

VERS. 49-51. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem, immisionem per angelos malos. Viam fecit semitæ iræ suæ, non percitat a morte animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Præter ea quæ superius dicta sunt, hæc etiam contra Ægyptios pro salute populi operatus Deus est : Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram et tribulationem. Cum autem ira et indignatio frequenter memoretur, hic sermo hujus vocis significationem in sequentibus aperit dicens, *Immissionem per angelos malos*; sive secundum Symmachum, *Immissionem angelorum mala inferentium*. Nam angelorum mala inferentium immissio, secundum humanum cogitandi morem ira et indignatio Dei esse putatur. Non enim ira commotionem in Deo existimare consentaneum est ; sed supplicia impiis justo Dei judicio per immisionem angelorum, qui ad hoc deputati sunt, inficta, ira et indignatio vocantur. Cæterum cum Ægyptiis immisiones angelorum mala inferentium factæ fuissent, ipse viam fecit semitæ iræ suæ, secundum Synmachum vero, *stravit callem iræ suæ*. Hisque traditum populo tempore illatæ Ægyptiis vindictæ mysticum cultum subindicare mihi videtur. Tunc enim jubetur Paschæ festum celebrari, et immolari agnum ad symbolum Agni Dei pro hominibus immolandi, inunque sanguine superliminaria domorum, ut hoc conspecto, exterminator abstineret a damno hoc agentibus inferendo. Scriptum est enim : *Et transibit Dominus ad percutiendum Ægyptios, et videbit sanguinem in superliminari et in utroque poste. Et pertransibit Dominus januam, et non permittet ingredi exterminatorem in domos vestras ad percutiendum* ¹¹.*

τέθωρ τῷ σταθμῷ. Καὶ παρελένσται Κύριος εἰδηῖς εἰς τὰς οἰκίας ἑνῶν πατέρων.

Sed illis quidem viam paravit ut effugerent iram

³⁷ Exod. xii. 25.

Α γενί αὐτούς, καὶ βιβεραχορ διαφθείρου αὐτούς· τοῦ δόντος τῷ μυζήη τὰ τερνήματα αὐτῶν, καὶ τοὺς κόπους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι· τοῦ ἀποκτεινούς ἐν χαλάκῃ τὴν ἀμπελον αὐτῶν καὶ τὰς συκούμρους αὐτῶν ἐν σκάληκι· τοῦ ἐκδόντος λοιφά τὰ κτήτην αὐτῶν, καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν οἰωνός· Ἀντὶ δὲ τοῦ, τῇ ἔρουσίῃ (1), διέλειπεν Σύμμαχος δομοίς τῷ μυζήη, δὲ Ἀκύλας τῷ βρούχῳ ἥρμήνευσε· καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, τῇ πάχηῃ, δὲ Σύμμαχος τῷ σκάληκι, δὲ Ἀκύλας ἐν κρεβεῖ, τεδεδώκασι. Σεσιωπημένα δὲ ταῦτα παρὰ Μωσεῖ τὸ παρὸν λόγιον ἐδίδαξεν. Εοικε δὲ τῇ ἔρουσίῃ καὶ διμήτης αὐτὸς εἶναι ὁ παρὰ Μωσεῖ κεκλημένος κνέψηγῶν, δὲ παρὼν λόγος τοῦ αἴματος ἐμνημόνευσε καὶ καὶ τῆς χαλάκης, καὶ τοῦ θανάτου τῶν κτητῶν, καὶ εἰ μνήσθη, οὐδὲ τῶν φυλκατῶν, οὐδὲ τοῦ σατανοῦ μυζήτην δὲ βροῦχον. Ή σκάληκα, ή κρύος οἱ λασπονοί.

B Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς δρῆτην θυμοῦ αὐτού, θυμὸν καὶ δρῆτην καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δὲ ἀγρέλων ποτηρῶν. Οδοζούσης τρίβον τῇ δρῆτῃ αὐτοῦ, οὐκ ἐφείσατο ἀπὸ θαράτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ τὰ κτήτην αὐτῶν εἰς θάρατον συνέκλεσε. Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν τῇ Αἰγαίᾳ πτώ, ἀσκαρχήν παντὸς πόνου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ. Πρὸς τοὺς λεχθεῖσας καὶ ταῦτα κατὰ τῶν Αἰγαίων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ δὲ δικαίωσετο. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς δρῆτην θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ δρῆτην καὶ θλίψιν. Ποιῶσι δὲ τῆς δρῆτης ζνομαζούμενης καὶ τοῦ θυμοῦ, διερῶν λόγος τὴν διάνοιαν ἐρμηνεύει τῆς τοιάτερης φυγῆς ἔξις ἐπιλέγων· Ἀποστολὴν δὲ ἀγρέλων ποτηρῶν δὲ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ἐπακστολὴν ἀγρέλων κακούντων. Η γάρ τῶν κακούντων ἀγγέλων ἐπαποστολὴ ὡς πρὸς ἀνθρώπους ἐνομίζετο θυμός εἶναι· καὶ δρῆτη Θεοῦ. Οὐ γάρ δὴ πάθος εἶναι δρῆτης περὶ τὸν Θεὸν προστήκει νομίζειν· τὰς δὲ κατὰ τὸν ἀσεβῶν τιμωρίας κρίσει δικαίη Θεοῦ δὲ ἀποστολὴν ἀγγέλων τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων γιγνομένας δρῆτην καὶ θυμὸν καλείσθαι. Πλὴν ἀλλὰ τοῖς Αἰγαίων ἐπαποστολῆς ἀγγέλων κακούντων γενομένης, εἰς τὸν ἀδοποίησε τρίβον τῇ δρῆτῃ αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, διεστρωσε ἀτραπὸν τῇ δρῆτῃ αὐτοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων αἰνίττεσθαι τὴν παριθόδειαν τῷ λαῷ μυστικήν λατρείαν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐκθύουσης τοῖς Αἰγαίων δρῆτης. Τότε γάρ διάταττεται τὴν τοῦ Πάσχα εορτὴν ἐπιτελέσαι, θύσαντας μὲν πρὸ διονυσίου κατὰ σύμβολον τοῦ μέλλοντος ὑπὲρ ἀνθρώπων τυθήσεσθαι· Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, χρίσαντας δὲ ἐαυτὸν τὰς φιλιὰς τῶν οἰκων τῷ αἵματι· ὡς ἀν., τοῦτο θεσάμενος δὲ δλοθρευτής, ἀναχωρήσει τῆς κατὰ τὸν τοῦτο πραξάντων ἐπιβολῆς. Γέγραπται γοῦν· Καὶ παρελεύσεται Κύριος πατάξαι τοὺς Αἰγαίων· καὶ δύγεται τὸ αἷμα ἐπὶ τῆς φιλιᾶς, καὶ ἐπ' ἀμφοτερούσι εἰς τὸν θύραν· καὶ οὐκ ἀφήσει τὸν διαθερεύοντα εἰς

·Αλλὰ τούτοις μὲν ὀδοποιήσε τρίεν πρᾶτος οὐκ
α) Ήταν ἐπιστήμη.

φυγεῖν τὴν ὁργὴν αὐτοῦ· τῶν δὲ Αἰγυπτίων οὐκ ἐφέ-
σσετο· παρεδόδου δὲ εἰς θάνατον τὰς ψυχὰς αὐτῶν,
ἄλιον διττών τῆς τοιαύτης τιμωρίας· ἐπειδή περ, ἀσε-
βεῖαις ἐκδεσθομένοι καὶ τῇ πολυθέῳ καὶ Αἰγυπτιακῇ
δεισιδαιμονίᾳ, ἀλλὰ θανάτῳ τὰς ψυχὰς· ἐπύγχανον
βεβαπτισμένοι. Διόπερ δ παρὸν λόγος οὐ κοινὸν θά-
νατον ἐπεληλυθέναι αὐτοῖς διδάσκει, ἀλλὰ ψυχῶν θά-
νατον. Οὐ γάρ ὀλοθρευτής, φασκός παρεδόθησαν, ὅμα τῇ
τοῦ σώματος διαλύσει, τὰς ψυχὰς αὐτῶν παρελάμβα-
νεν, εἰς ὄλεθρον αὐτὰς ἀπάγων. Διὸ καὶ αὗθις γέγρα-
πται· Οὐκ ἐψείσατο ἀπὸ θαράτου τῷρ ψυχῶν
αὐτῶν. Εἴτα διασαφεῖ λέγων ἐξῆς· Καὶ ἐπάταξε
τῷρ πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὴν τῷρ
τῷρων αὐτῶν. Αὐτὸν δὲ τοῦ, ἀπαρχὴν τῷρ πο-
ρων αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· ὁ Σύμ-
μαχος· Πρωτεῖον δυνάμεων αὐτῶν, ἡρμήνευσε.
Τὰ γάρ πρωτότοκα καὶ πρωτεῖον ἦν τῆς δυνά-
μεως τῶν γεννησάντων. Διὰ μὲν οὖν τῶν πρώ-
των πληγῶν, ὥστερ εἰς μετάνοιαν αὐτοὺς προσκαλού-
μενος διὰ τῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, πεφεισμένως
αὐτοῖς ἐπῆγε τὰς τιμωρίας. Ἐπὶ τέλει δὲ οὐκ ἐψεί-
σατο ἀπὸ θανάτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὰ
κτήνη αὐτῶν εἰς θάνατον συνέκλειεν. Ἐπειτα καὶ πᾶν
πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ἀνηρέστο, κτηγῶν τε καὶ
ἀνθρῶν. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων
θάνατον φησὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν παραδεῖσθαι· ἦν γάρ
ὁ ὀλοθρευτής διίμων, ὁ τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ μετὰ
θάνατον παραλαμβάνων· ἐπὶ δὲ τῶν κτηγῶν οὐκέτι
ψυχῶν ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ μόνου τοῦ κοινοῦ καὶ σω-
ματικοῦ θανάτου· οὐ γάρ μετέχει ψυχῆς τὰ κτήνη
τῆς μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν παραμενούσῃς τὸν
διοίων ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Τὴν δὲ αὐτὴν
Ιστορίαν διαφέρως Μωσῆς τε καὶ ὁ παρὸν λόγος
ἡρμήνευσεν· ὁ μὲν ὀλοθρευτὴν εἰπὼν διακονῆσαις τὸν
θάνατον τῶν πρωτότοκων· ὁ δὲ παρὸν λόγος δι' ἀγ-
γίμων πονηρῶν ταῦτα γεγονέναι. Κάκελ μὲν δὲ Μω-
σῆς τῷ αἰματὶ κεχρίσθαι τὰς φιλίας, καὶ τοῦτο φυ-
λακτήριον γεγονέναι τῶν δαφυγόντων τὸν ὀλοθρευ-
τὴν· ἐνταῦθα δὲ ὀδοποιηκέναι τρίβον εἰρηται δὲ Θεὸς
πρὸς τὸ ἀποφυγεῖν τὴν ὁργὴν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ, φη-
σι, συνετελεῖτο ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· ή, ἐν ταῖς
σκηνώσεσι Χάμ, κατὰ τὸν Σύμμαχον· ή, ἐν ταῖς
σκέπαις Χάμ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Δι' ὧν διδασκό-
μεθα τὴν Αἴγυπτον γεγονέναι σκηνώματα τοῦ Χάμ.
Τρῶν γάρ πατέρων τοῦ Νοὲ γενομένων, Σήμ, Χάμ,
Ἰάφεθ, δὲ Χάμ γέγονε πατήρ τοῦ Χαναάν, Χαναάν δὲ
πατήρ τοῦ Μεσραΐμ, δες ἦν Αἴγυπτος, ἀφ' οὗ οἱ Αἴγυ-
πτιοι πάντες· ὡστ' εἰκότως τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώ-
ραν σκηνώματα τοῦ προπάτορος τοῦ Μεσραΐμ ει-
ρῆσθαι. Οὕτος δὲ ἦν δὲ Χάμ τὴν Αἴγυπτον πρῶτος

A suam : Αἴγυπτis vero non pepertit; verum in mor-
tem tradidit animas eorum, dignorum sane tali
suppicio, quia impietibus et Αἴγyptiacæ multo-
rum deorum superstitioni dediti, alia in morte,
animæ scilicet, demersi erant. Quare hic non com-
munem mortem ipsis illatam esse docetur; sed
mortem animarum. Nam exterminator ille, cui tra-
diti sunt, statim atque corpora dissoluta sunt, ani-
mas abripuit, in perniciem abducens eas. Quare
rursum scribitur, Non pepertit a morte animabus
eorum. Postea vero haec declarat : Et percussit om-
ne primogenitum in terra Αἴγypti, primitias omnis
laboris eorum. Pro illo autem, primitias laboris eo-
rum in tabernaculis Cham, Symmachus, primitias
virtutis eorum, interpretatus est. Nam primogenita,
primitiae virtutis giguentium erant. Per primas ita-
que plagas quasi ad poenitentiam ipsos evocans,
per patientiam et tolerantiam suam, paulatim ipsis
supplicia inferebat. In fine vero non pepertit a
morte animabus eorum; sed etiam jumenta eo-
rum in morte conclusit. Nam omne primogenitum
in terra Αἴγypti occidebatur, tam jumento-
rum, quam hominum. Sed accurate admodum de
hominibus quidem ait animas eorum morti traditas
fuisse : aderat quippe dæmon exterminator, qui
animas etiam eorum post mortem abriperet. Cum
de jumentis porro agitur, non ultra animas com-
memorat; sed solum communem et corporalem
mortem : jumenta siquidem non animas habent,
quaes post corporis solutionem maneant, perinde
atque hominum animæ. Hanc vero ipsam histo-
riam diverso modo Moyses et hic psalmus enarrant. Nam ille quidem dixit exterminatorem prime-
genitorum morti ministrasse ; hic vero sermo per
angelos malos haec facta fuisse narrat. Atque illic
quidem Moyses sanguine superliminaria uncta
fuisse narrat, et hoc signum fuisse ad tutelam eorum
qui ab exterminatore effugerunt; hic vero Deus
viam fecisse dicitur et semitam, ut effugerent iram
suam. Haec porro, inquit, in tabernaculis Cham ef-
fecta sunt, sive secundum Symmachum, in habitationibus Cham; sive secundum Aquilam, in tectis Cham. Quaeis edocemur Αἴγyptum fuisse taberna-
cula Cham. Cum enim Noæ tres filii fuerint, Sem,
Cham, Japhet; Cham fuit pater Chanaan; Chanaan
vero pater Mesraim, qui erat Αἴgyptus; a quo
Αἴγyptii omnes; ita ut jure Αἴgyptiorum regio ta-
bernacula avi Mesraim esse dicatur. Hic porro
Cham erat, qui primus Αἴgyptum incoluit.

D
VERS. 52, 53. Et abstulit sicut oves populum
suum, etc. Post decimam Αἴgyptiorum plagam,
quomodo exitus ex Αἴgypto contigerit his verbis
docet : Et abstulit sicut oves populum suum, et
perduxit eos ianquam gregem in deserto : et deduxit
eos in spe et non timuerunt; secundum Aquilam
vero : Et deduxit eos in fiducia, et non territi sunt;
secundum Symmachum, Deduxit eos sine timore
et terrore; et inimicos eorum operuit mare. Et huc

quidem ante eorum in deserto commorationem gesta sunt; neque enim sermo serie rerum utitur; sed utpote in hymno et cantico præpostere res enarrat. Quare cum ea quæ ipsis in deserto contigerant, et peccata quæ in solitudine admiserant, quotiesque ipsum exacerbaverant enarrasset; postea priorum mentionem facit, ut sermonem non tristibus, sed Dei beneficiis circumscribat. Quapropter sub hæc rebus a Deo in Aegypto gestis, et mari Rubri transitui addit illud:—VERS. 54, 55. *Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem hunc quem acquisivit dextera ejus. Hic ea quæ in deserto contigerant silentio mittit, quia eorum recensionem præmiserat.* Mons autem quinam, nisi Sionis, in quo Jerusalem sub hæc post Asaphi et Davidis tempora structa est? Deinde narrationem resumit ita loquens: *Et ejecit a facie eorum gentes, et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. Postquam ingressum in terram promissionis memoravit, et quomodo occupaverint montem Sion, quem longis postea temporibus David, pulsis gladio Jebusæi obtinuit; historiam resumit, compendio narrans, quomodo post mortem Moysis, duce Jesu filio Nave, transierint in terram promissionis, et alienigenas bello ab se devictos a regione exegerint, et funiculo dimensam terram sorte dividerint.* Deinde ipsos iterum coaguit (VERS. 56-58), dicens eos prioribus in deserto admissis peccatis nova mala addidisse: ac postquam terram obtinuissent, Deum excelsum ibi iterum tentasse et exacerbasse, et testimonia ejus per Moysem sibi tradita non custodisse; sed sese avertisse ac despexit quemadmodum patres eorum, et versos suisse in arcum pravum. Nam cum oportuisset inimicos Dei et adversarias sibi potestates telis impetrere et confodere; ipsi idolis dediti Deum blasphemis et nefariis verbis impetravere. Quare facti sunt in arcum pravum: quod sub initium declaratum his verbis est: *Fili Ephraim intendentem et militentem arcubus, conversi sunt in die belli.* Quomodo autem conversi fuerint in arcum pravum declarat postea dicens: *Ei irritaverunt eum in collibus, et in sculptilibus suis ad emulationem provocaverunt eum.*

τόξοις, ἐστράψησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Πῶς δὲ ἐστράφησαν εἰς τόξον στρεβλὸν. Καὶ παρώργισαν αὐτὸς ἐν τοῖς βουροῖς (2) καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτὸς.

VERS. 59. *Audivit Deus et sprevit, et ad nihilum redigil valde Israel.* Postquam mala ab ipsis etiam in terra promissionis perpetrata recensuit, justum Dei judicium postea declarat, cumprombatque jure eos post prædicta omnia ira Dei invasos suis. Nam cum versi sunt in arcum pravum, et cum irritaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad emulationem provocaverunt eum; tunc Deus nec ipsis intueri, tales scilicet cum essent, nec in eos respicere; imo vero neque impiam eorum vocem

Α γησερ αὐτοὺς ἀφόδονται καὶ ἀποήτονται· καὶ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἔκαλυψεν ἡ θάλασσα. Καὶ ταῦτα μὲν πρότερα ἦν τῆς κατὰ τὴν Ἐρημὸν διατρῆσις· οὐ μή καὶ ὁ λόγος τῇ τάξει κέχρηται· τῶν πεπραγμένων· ὡς ἐν ὅμιλῳ δὲ καὶ φῦλῃ τὰ δεύτερα πρῶτα τίθησι καὶ τὰ πρώτα δεύτερα. Διὸ τὰ κατὰ τὴν Ἐρημὸν συμβάντα, καὶ διὰ τὴν ἡμέραν ἐπιστρέψαντα τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπραγμένοις, καὶ τῇ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, τὸ, Καὶ εἰσῆγατες αὐτοὺς εἰς δρός ἀριάσματος αὐτοῦ, δρός τοῦτο ὁ ἐκτίσατος η δεξιά αὐτοῦ· τὰ κατὰ τὴν Ἐρημὸν ἐντοῦτο ἀποσιωπήσας, διὰ τὸ προειλήφενται αὐτῶν τὴν διήγησιν. "Ορος δὲ ποιὸν τῇ τὸ Σιών, ἐφ' ὧ Ιερουσαλήμ (!) ὑπερον μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀσάφ καὶ τοῦ Δαυΐδ φύσιομεθη; εἰτ' ἐπαναλαμβάνει τὴν διήγησιν διὰ τῶν ἐξῆς λέγων· Καὶ ἐξέβαλεν ἀπὸ προσάπου αὐτῶν ὁσθῆ, καὶ ἐκληροδότησεν αὐτοὺς ἐν σχοινιῷ καὶ ιηροδοσίᾳς. Καὶ κυτεσκήρωσεν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Μνημονεύεται τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ὡς ἀπειλήφασι τὸ δρός τὸ Σιών, διπερ μακροῖς ὑπερον χρόνοις ἐκτήσατο Δαυΐδ ἐν ρομφαῖ τὸν Ιερουσαλὸν ἐλάσας, ἐπαναλαμβάνει τὴν ιστορίαν ἐπιτεμόνεμος, ὡς μετὰ τὴν τελευτὴν Μωάεως, ἥγουμένου αὐτῶν Ἡσοῦ τοῦ Ναοῦ, παρῆλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ὡς ἐξέβαλον τοὺς ἀλλορύους πολέμῳ χρατήσαντες τῆς χώρας, καὶ ὡς χλήρων διελαντο σχοινιῷ μετρήσαντες τὴν γῆν. Εἰτ' αὐθὶς αὐτῶν κατηγορεῖ, διδάσκων, ὡς πρὸς τοὺς ἡμαρτημένους κατὰ τὴν Ἐρημὸν προσθήκας κακῶν ἐποιήσαντο· καὶ μετὰ τὸ κτήσαθαι τὴν γῆν, ἐπείρασαν πάλιν τυταῦθα καὶ παρεπίχραναν τὸν Θεὸν τὸν ὄψιστον, καὶ τὰ μαρτύρια αὐτοῦ τὰ διὰ Μωάεως αὐτοῖς παραδεδομένα οὐκ ἐφύλαξαν· ἀλλ' ἀπέστρεψαν καὶ ἥθετον, καθὼς οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ μετετέθησαν εἰς τόξον στρεβλὸν. Δέον γάρ τοὺς ἔχθρούς τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ πολεμίους αὐτῶν δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας τοκεύειν καὶ βάλλειν, οἱ δὲ εἰδωλολατρήσαντες τὸν Θεὸν ἐβαλλον βλασφήμοις καὶ ἀθεμίτοις λόγοις. Αἰδο γεγνασαν εἰς τόξον στρεβλὸν· δη δὴ κατ' ἀρχὰς ἐδήλου τὸ λόγιον φῆσαν· Υἱοὶ Ἐγραφή ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες

τούς θεόδωρα τὸν Ἰσραὴλ. Καταλέξεις καὶ τὰ ἐν τῇ τῇ τῆς ἐπαγγελίας πεπραγμένα αὐτοῖς κακά, παρίστημα ἐξῆς τὴν δικαιοικίαν τοῦ Θεοῦ, δεικνύς, ὡς εὐέργητας μετὰ πάντα τὰ προλεγμένα μετῆλθεν σύντοις ἡ ὄργη· "Οτε γάρ ἐστράφησαν εἰς τόξον στρεβλὸν, καὶ οἳ παρώργισαν αὐτὸς ἐν τοῖς βουροῖς αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐτῶν παρεζήλωσαν αὐτὸν, τὸ τηνικαῦτα οὐδὲ ἐμβιέπειν αὐτοὺς ὁ Θεὸς τοιούτους δυτας, ἀλλ' οὐδὲ ὅρφην τῆσσιν· ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν αὐτῶν

(1) F. τὸ ιερόν.

(2) Γρ. βωμοῖς.

τῆς ἀσεβῶν φωνῆς. Διὸ ἐπιλέγει· Ἡκουσερ ὁ Θεὸς
καὶ ὑπερίθε, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, καὶ ἀρυπερόθε-
τησ· μηχετὶ ἀνασολὴν μηδὲ ὑπέρθεσιν αὐτοῖς ἐν-
δὺς· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Καὶ ἀπεδοκίμασε
σφόδρα τὸν Ἰσραὴλ. Οὗτος δὲ ἤκουσεν ὁ Θεὸς, ὡς
καὶ ἐπὶ Σοδομιτῶν εἰρήτο· Φωνὴ Σοδόμων καὶ Γο-
μόφρας βοῶ πρὸς μέ. Τὸν γάρ ἀσεβῶν αὐτὰ κέ-
κραγε καὶ βοᾷ τὰ τῆς ἀσεβείας πράγματα· ὥν ἀκού-
σας ὁ Θεὸς ἀπώσατο τὴν σκηνὴν Σηλῶμ, σκηνῶμα
οὐκ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις. Ἐν γὰρ τῇ Ση-
λῶμ πρώτον ἦστη ἡ σκηνὴ, ἔνθα ἱερᾶτο Ἦλει καὶ
Σαμουὴλ, ὡς παρίστησεν ἡ Γραφὴ τῶν Βασιλεῶν.
Ταῦτην οὖν ἀπώσατο πρώτην τὴν ἐν Σηλῶμ σκηνῶ-
σιν διὰ τὰς ἀσεβείας αὐτῶν. Διὸ κατὰ τὸν Σύμμαχον
εἴρηται· Καὶ ἀπέβριψε τὴν σκηνῶσιν τὴν Σηλῶμ,
καὶ τὴν σκηνῶσιν τὴν ἰδρυθεῖσαν ἐν ἀνθρώποις.
“Οπως δὲ τοῖς ἀνθρώποις παρεδόθη ἡ κιβωτὸς διὰ
τὰς ἀσεβήματα τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἐκράτησαν αὐτῆς εἰ
πολέμιοι, ἀπήγαγον τε πάρ’ ἑαυτοῖς, καὶ ὡς οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ ἐτροπήθησαν, καὶ ὡς οἱ υἱοὶ Ἦλει πεπτώ-
κασιν, οἱ ἱερεῖς δυτες, δὲ τούτων πατήρ ὡς ἀπώλετο
ἐπὶ τῇ τῶν παιδῶν ἀγγελίᾳ, ἡ πρώτη παρίστησι τῶν
Βασιλεῶν. Διὸ εἴρηται ἐνταῦθα· Καὶ ἀπώσατο τὴν
σκηνὴν Σηλῶμ, σκηνῶμα οὐκ κατεσκήνωσεν ἐν
ἀνθρώποις. Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν
ισχὺν αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ, τὴν ισχὺν αὐτῶν, τὸ
κράτος αὐτῶν ἡμίκηνεσσεν ὁ Ἀκύλας. Κράτος δὲ
αὐτῶν καὶ Ισχὺν καὶ καλλονὴν, εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ
εἰς χείρας θλίβοντος παραδοθέντα τίνα ἀν εἰποις ἡ
τὴν κιβωτὸν, ἢν δὲ παρὸν αἰνίτεται λόγος φάσκων·
Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν ισχὺν αὐ-
τῶν, καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν εἰς χείρας ἐχθροῦ;
‘Ἄλλα ταῦτα μὲν παρέδωκεν εἰς χείρας ἐχθροῦ, τὸν
δὲ λαὸν συνέτριψεν ἐν φρομφαῖ. Διὸ λέλεκται κατὰ
τὸν Σύμμαχον· Καὶ ἐξέδωκεν εἰς μάχαιραν τὸν
λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ ὑπερ-
δερ· καὶ δὴ ὑπεριδόντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔκῆς
ἔγινετο. Τίνα δὲ ταῦτα; Τὸνς reareisκοντος αὐτῶν
κατέφαγε κύνη, καὶ αἱ παρθέτοι αὐτῶν οὐκ ἐπε-
θίθησαν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, Οὐχ ὑπεμήσθη-
σαν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Οὐχ ἐπερέθησαν.
Οὐκέτι γάρ μετὰ ὑμῶν καὶ ἐπαίνων συνήθως ταῖς
γαμούμενας παρεδίδοντο ἀνδράσι, κατὰ τὴν τῶν λοι-
πῶν ἐρμηνείαν, διὰ τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοῖς (1) τότε
συμφοράν. Κατὰ δὲ τὴν τῶν Ἐβδομήχογυτα ἔκδοσιν,
αἰχμάλωτοι ἀπαχθεῖσαι, ἐν τῷ θνήσκειν αὐτὰς οὐκ
εἶχον τοὺς πενθοῦντας, διὰ τὸ μὴ παρεῖναι αὐτοῖς
τοὺς προστήκοντας· ἄλλα καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐν
φρομφαῖ ἐπεσαν (οὗτοι δὲ ἤσαν οἱ τοῦ Ἦλει υἱοί),
καὶ αἱ χῆραι δὲ αὐτῶν οὐκ ἀλαυσθήσονται. Καὶ
ἔστιν εὑρεῖν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλεῶν, δπως, τῶν
υἱῶν Ἦλει πεσόντων ἐν τῷ πολέμῳ, αἱ τούτων γυ-
ναῖκες, χῆραι καταλειφθεῖσαι, δεινὸν ὑπέμειναν θά-
νατον. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον, Καὶ αἱ
χαρενθεῖσαι αὐτῶν οὐκ ἀλαυσαν· οὐδὲ γάρ ὑπέ-
στησαν, ὥστε ἀλαυσαι· συναπώλοντο δὲ καὶ αὗται
τοῖς τικτομένοις κατὰ τὴν φάσκουσαν ιστορίαν·

A audire dignabatur. Quamobrem subdit, Audivit
Deus et sprevit, secundum Aquilam vero, Et non
distulit, nullum spatium neque dilationem illis con-
cedens; secundum Symmachum vero, Et reproba-
vit valde Israel. Sic autem audivit Deus, ut de So-
domitis dicitur: Vox Sodomorum et Gomorrhæ
clamat ad me²⁸. Impiorum enim vel ipsa impiā
gesta clamant et vociferantur. — VERS. 60. Quæ
audiens Deus repulit tabernaculum Silom, taberna-
culum ubi habitavit in hominibus. Nam in Silom
primum stetit tabernaculum, in qua sacerorum an-
tistites erant Heli et Samuel, ut declarat Scriptura
Regnorum²⁹. Hoc itaque primum in Silom statutum
tabernaculum propter impiates eorum repulit.
Quare secundum Symmachum dicitur: Et abjecit
tabernaculum Silom, et tabernaculum firmatum in
hominibus. Quomodo autem hominibus tradita fue-
rit area ob impiates populi, et quomodo inimici
ceperint illam, abduxerintque secum; filii vero
Israel in fugam versi sint, filii Heli qui sacerdotes
erant ceciderint, eorumque pater, accepio de illis
nuntio, perierit, narrat primus Regnorum liber.
Quapropter hic dicitur: Et repulit tabernaculum
Silo, tabernaculum ubi habitavit in hominibus. —
VERS. 61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum.
Pro illo autem, virtutem eorum, Aquila, robur eo-
rum, interpretatus est. Robur autem, virtutem et
pulchritudinem, in captivitatem et in manus inimici
tradita, quæ dixeris esse, nisi arcum, quam
hic sermo subindicat dicens, Et tradidit in cap-
tivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in
manus inimici? — VERS. 62-64. Sed hæc quidem tradi-
dit in manus inimici, populum vero contrivit gladio.
Ideo secundum Symmachum dicitur: Et tradidit in
machiram populum suum et hereditatem suam
sprevit. Deo autem ipsos spernente, ea quæ se-
quuntur evenerunt. Quæ illa? Juvenes eorum com-
edit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatae;
secundum Aquilam vero, non sunt despotaiae; se-
cundum Symmachum autem, non sunt laudaæ.
Non ultra enim, secundum reliquos interpres, cum
hymnis et laudibus, ut consuetum desponsatis est,
viris tradebantur, ob immissam tunc ipsis calamiti-
tatem. Secundum LXX Interpretes autem, in cap-
titatem actæ, cum morerentur, non erat qui lugeret,
quod non adessent propinquai earum; imo etiam
sacerdotes eorum in gladio ceciderunt (hi porro
erant filii Heli), et viduae eorum non plorabun-
tur. In primo Regnorum libro legitur, cum filii
Heli in bello cecidissent, eorum uxores viduas re-
lictas, gravem sustinuisse mortem. Quare dicitur
secundum Symmachum, Et viduatæ eorum non plor-
averunt: neque enim exsistebant ut flere possent;
nam una cum partu suo existentes sunt, ut fert hæc
historia: Et factum est in diebus illis convenerunt
allophili in bellum contra Israel³⁰; deinde vero
cum exisset populus ad pugnam, Cæsus est, inquit,

²⁸ Gen. xviii, 20. ²⁹ I Reg. iv, vii. ³⁰ I Reg. iv, 1.

(1) Syntaxis postulat αὐτούς. EDIT.

Israel : et facta est plaga magna valde : et ceciderunt de Israel triginta millia ex ordinibus : et arca Dei capta est, et ambo filii Heli mortui sunt, Ophni et Phinees. Et cucurrit vir Jeminæus ex castris, et venit in Silom in illa die, scissa veste, et conspersus pulvere caput. Et ecce Heli in sella ad portam contra bibium spectans. Erat enim cor ejus pavens pro arca Dei. Sub hæc dicitur : Erat autem Heli quasi nonaginta octo annorum, et oculi ejus caligaverant, et non videbat. Et vir ille accedens dixit : Ego sum qui veni ex castris, et ego ex acie fugi hodie. Et ait, Quid actum est, fili mi ? Et respondit puer et dixit : Fugit, inquit, Israel a facie allophylorum, et facta est plaga magna in populo, et ambo filii tui mortui sunt, et arca Dei capta est. Et factum est cum memorasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum juxta ostium, et contritum est dorsum ejus, et mortuus est, quia senex homo erat et gravis. Nurus autem ejus uxor Phinees prægnans erat vicinaque partui : et auditio nuntio quod capta esset arca Dei, et mortuus esset sacerdos suus, et vir suus, flevit et peperit, quia irruerant dolores in eam, et in tempore suo (1) mortua est. Et dixerunt mulieres quæ astabant ei, Ne timeas, quia filium peperisti : quæ non respondit, neque animadvertisit. Postea subjungit : Et allophyli acceperunt arcam Dei, et asportaverunt eam in Azotum. Et acceperunt allophyli arcam Domini, et intulerunt eam in domum Dagon⁴¹. Hæc porro omnia hic compendio memorantur : nam subjungitur : — VERS. 65. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino. Postquam arca capta suit ab allophylis, et postquam supra dicta contra populum gesta sunt, suam Deus providentiam commonistrans, invisibili virtute allophylos incessit et ulciscitur. Quare dictum est : Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens et crapulatus a vino; secundum Symmachum vero, Tanquam potens loquens ex vino; secundum Aquilam, Tanquam potens crapulatus ex vino. Deinde seipsum excitans, inimicos suos percutit, videlicet qui arcam testamenti ceperant (VIRS. 66), et percutit eos in posteriora, datque eis opprobrium sempiternum. Quomodo percosserit eos in posteriora historia declarat, quæ sic habet in primo libro Regnorum⁴² : Et aggravata est manus Domini super Azotios, et afflixit eos, et percussit eos in podicibus eorum, Azotum et fines ejus; et rursum : Et translata est, inquit, arca Domini in Gettham, et factum est postquam translata est, facta est manus Domini ir urbe, fortitudine magna valde. Et percussit viros urbis a parvo usque ad magnum, et percussit eos in podicibus eorum. Et mittunt arcam Dei in Ascalonem : et clamaverunt Ascalonites dicentes : Quid avertistis arcam Dei ad interficiendum nos ? Hinc subjungit : Quia facta est confusio mortis in

A *Kai ἐτερήθη ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ σιν-
αδροῦσται ἀλλόσυνοι εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἰσραὴλ·
εἴθ' ἐξῆς προελόντος τοῦ λαοῦ εἰς τὸν πόλεμον,
Πταιει, φησιν, ἀνὴρ Ἰσραὴλ· καὶ ἐγένετο πλῆθη
μεράλη σφρόδρα· καὶ ἔκεσται ἐξ Ἰσραὴλ πράκτο-
ρα χιλίων ταρμάτων· καὶ η̄ κιβωτὸς δὲ τοῦ
Θεοῦ ἐλήφθη, καὶ ἀμφότεροι οἱ νιοὶ Ἡλεὶ ἀπέβα-
ροι, Οὐρέλ καὶ Φινέες. Καὶ ἔδαμεν ἀνὴρ Ἱεμ-
ναῖος ἐκ τῆς παρατάξεως, καὶ ἡμεῖς εἰς Σηλὼν
ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τὰ ίμάτια αὐτοῦ διεβρύσσα-
καὶ γῆ ἐπὶ τῆς κερατῆς αὐτοῦ. Καὶ ίδον Ἡλεὶ
ἐπὶ τοῦ διέφρου παρὰ τὴν πύλην σκοκεύων τὴν
διοδον· διτὶ η̄ παρδαλαίς αὐτοῦ ἐξεστηκύναι περὶ
τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἴθ' ἐξῆς εἰργαται· Καὶ
Ἡλεὶ ὡς Λη̄τον· καὶ οἱ σφράγιοι αὐτοῦ ἐκπα-
ραίστανται, καὶ οὐκ ἔδειπνε. Καὶ ὁ ἀνὴρ προσελ-
θὼν εἰπεν· Ἔγώ εἰμι οἱ ἡμεῖς ἐκ τῆς παρεμβο-
λῆς, καὶ ἐγὼ ἐκ τῆς παρατάξεως πέφενται σήμε-
ρον. Καὶ εἶπε· Τί ἔστι τὸ γεγονός ἡμῖν, τέχνοι;
Καὶ ἀπεκρίθη τὸ καιδάριον, καὶ εἶπε· Πέφενται
ἀνὴρ Ἰσραὴλ ἐκ προσώπου ἀλλοσύνων, καὶ
πλῆθη μεράλη τέροτε ἐπὶ τῷ λαῷ, καὶ ἀμφότεροι
οἱ νιοὶ σου τεθρήκασι, καὶ η̄ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ
ἐλήφθη. Καὶ ἐτέρετο, ὡς ἐμηίσθη τῆς κιβωτοῦ
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ διέφρου ὀπισθίως
ἐχόμενος τῆς πύλης, καὶ συνετρόπηθε ὁ τόπος αὐ-
τοῦ, καὶ ἀπέβαρε· διτὶ πρεσβύτερης ὁ ἀνθρώπος
καὶ βαρύς. Καὶ τύμψη αὐτοῦ τυρὴ Φινέες συν-
ειληφνία τοῦ τεκεῖν· καὶ ἤκουσε τὴν ἀκαγγε-
λλαρ, διτὶ ἐλίθῳ η̄ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δι-
C τεθρήκει οἱ πενθεροὶ αὐτῆς καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς,
καὶ ἔκλαυσε καὶ ἔτεκεν, διτὶ ἐκεστράψησαν αἱ
ώδιες αὐτῆς ἐπ' αὐτήν· καὶ ἐπὶ τῷ καιρῷ αὐτῆς
ἀποθνήσκει. Καὶ εἶπαν αὐτῇ αἱ γυναῖκες αἱ παρ-
εστηκυῖαι αὐτῇ· Μή φοβοῦ, διτὶ νιὸν τέτοκας·
καὶ οὐκ ἀπεκρίθη, καὶ οὐκ ἐτόσσεται η̄ παρδα-
λαίς αὐτῆς. Καὶ ἐξῆς ἐπιλέγεται τούτοις· Καὶ ἀλλόσυ-
νοι ἐλαύονται τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσήνεται
καὶ αὐτὴν εἰς Ἀξωτον. Καὶ ἐλαύονται οἱ ἀλλόσυ-
νοι τὴν κιβωτὸν Κύριον, καὶ εἰσήρχονται αὐτὴν
εἰς οἰκον Δαγών. Τούτων δὴ πάντων ἐπιτέμνεται
τὴν μνήμην ὁ παρὸν λόγος, καὶ ἐπιλέγει· Καὶ ἐξη-
τέροθη ὡς οἱ ὑπνῶν Κύριος, ὡς δυρατὸς καὶ κε-
κραυπαληκώς ἐξ οἰκου. Μετὰ τὸ ληφθῆναι τὴν κι-
βωτὸν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ μετὰ τὸ πραγμάτιον
τὰ προλελεγμένα κατὰ τοῦ λαοῦ, τὴν ἐπισκοπὴν αὐ-
τοῦ δεικνύεις οἱ Θεὸς, μετέρχεται τοὺς ἀλλοφύλους
ἀδράτῳ δυνάμει κολάζων αὐτούς. Αἱδι λέλεκται· Καὶ
ἐξητέροθη ὡς οἱ ὑπνῶν Κύριος, ὡς δυρατὸς κεκρα-
υπαληκώς ἐξ οἰκου· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ής
δυρατὸς κεκραυπαληκώς ἐξ οἰκου. Εἴτα διε-
γέρεται αὐτὸς ἐαυτὸν, πατάσσει τοὺς ἔχερούς εἰτοῦ,
δηλαδὴ τοὺς τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης ἀπολαβόν-
τας· καὶ πατάσσει αὐτοὺς εἰς τὰ ὅπια, δίδωσι τα-*

⁴¹ I Reg. v, 1, 2. ⁴² ibid., 6.

(1) Id est sui partus.

αὐτοῖς δινείδος αἰώνιον. Πᾶς δὲ εἰς τὰ δύσιν ἐπάτα-
κεν αὐτοὺς, διδάσκει τὴν ιστορίαν τοῦτον ἐν τῇ πρώτῃ
τῶν Βασιλειῶν ἔχουσα τὸν τρόπον· Καὶ ἀδαρύθη
χεὶρ Κυρίου ἐπὶ τοὺς Ἀζωτούς, καὶ ἀβαστάτισεν
αὐτοὺς, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς εἰς τὰς ὅδρας αὐτῶν,
τὴν Ἀζωτον καὶ τὰ δριταὶ αὐτῆς· καὶ αὐθίς·
Καὶ μετῆλθε, φησιν, ἡ κιβωτὸς τοῦ Κυρίου εἰς
Γεθθά. Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ μετελθεῖν αὐτὴν, καὶ
γίνεται χεὶρ Κυρίου ἐν τῇ πόλει χράτος μέρᾳ
σφόδρα. Καὶ ἐπάταξε τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως
ἀπὸ μυροῦ ὥντος μετάλλου, καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς
εἰς τὰς ὅδρας αὐτῶν. Καὶ ἀξαποστέλλουσι τὴν
κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς Ἀσκάλωνα· καὶ ἀδέσποτον
οἱ Ἀσκαλωνῖται λέροτες· Τί ἀποστρέψατε τὴν
κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ θαρατῶσαι ἡμᾶς; Καὶ ἐπιλέγει
ἔπης· "Οτι ἐγένηθη σύγχυσις θαράτου ἐν δλῃ τῇ
πόλει βαρεῖα σφόδρα, ὡς εἰσῆλθεν ἡ κιβωτὸς τοῦ
Θεοῦ ἐκεῖ· καὶ οἱ τόντες καὶ οἱ ἀπολαρότες
ἐπαλήθησαν εἰς τὰς ὅδρας· καὶ ἀρέθη ἡ κραυγὴ
τῆς πόλεως εἰς τὸν οὐρανόν. Διὸ δὴ ταῦτα ἀλεκταὶ
ἐν τῷ παρόντι φαλμῷ· Καὶ ἐπάταξε τοὺς ἔχθρον
αὐτοῦ εἰς τὰ δύσιν· δινείδος αἰώνιος δδωκεν αὐτοῖς.
καὶ ἀκολασταίνοντας ἐν ἑκείνοις τοῖς μέρεσι. Τοὺς μὲν ἔχθρονσι οὖτας ἐτιμωρήσατο· τοὺς
δὲ οἰκείους ἐτέρῳ μετήρχετο. Διὸ εἰρητο· Καὶ ἀπώστολος τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ. Πολὸν δὲ τούτο ἀλλ' ἡ
τὴν Σηλῶμ; Ἡν γάρ αὐτὴ τῆς κληρονομίας Ἐφραὶμ· Ἐφραὶμ δὲ τοῦ Ἰωσήφ οὐδὲς ἦν. Διὸ ἐπιλέγει· Καὶ
ἀπώστολος τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραὶμ οὐκ ἐξελέξατο· καίπερ αὐτὴν πρώτην
ἐκλεξάμενος, καὶ τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ πρώτον τιμήσας. Διὸ καὶ τὴν Σηλῶμ μή μέγα φρονεῖν τοὺς ἐν τῇ Ἱερου-
σαλήμ, τὴν σκηνὴν καὶ τὴν κιβωτὸν ὑποδεξαμένους· πεισεῖναι γάρ τὰ δμοια τοῖς πρώτοις, εἰ μὴ ἄξιοι
γίνονται τοῦ Θεοῦ· δὴ καὶ ἀπέδη ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις.

Καὶ ἐξελέξατο τὴν φυλὴν Ἰούδα, τὸ δρος Σιών
δὴ γάρ της. Καὶ ϕωδόμησεν ὡς μοροκερώτων τὸ
ἄγιασμα αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ, ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς
τὸν αἰώνα. Φυλὴν μὲν φυλῆς ἀντικατηλάξατο, τὴν
φυλὴν Βενιαμίν ἀντὶ τῆς φυλῆς Ἰωσήφ· καὶ τόπον δὲ
ἀντὶ τόπου εἰλατο, τῆς Σηλῶμ τὴν Ἱερουσαλήμ προ-
κρίνας· ἀλλὰ καὶ δρος ἀντὶ δρους ἡγάπησε, τὸ Σιών
θηλασθή ἀντὶ τοῦ δρους τοῦ ἐν Σηλῶμ. Εἰτά φησι·
Καὶ ϕωδόμησεν ὡς μοροκερώτων τὸ ἄγιασμα
αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, Καὶ ϕωδόμησεν
δμοίως ὑψηλοῖς ἄγιασμα αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμ-
μαχον, Καὶ ϕωδόμησεν ὡς τὰ ὑψηλὰ τὸ ἄγιασμα
αὐτοῦ. Ὁμοίως οὖν ὑψηλοῖς καὶ ὡς τὰ ὑψηλὰ ϕωδό-
μησε τὸ ἄγιασμα αὐτοῦ. Ἀναπέμπει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος
εἰς βαθὺν καὶ ἀπόρρητον νοῦν, διδάσκων, ὡς τὸ ἐπὶ^D
τῆς ἀγίασμα τὸ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῷ δρει
Σιών καταστάν δμοίωσιν εἰχε τὸν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς,
καὶ ϕωδόμητο ὡς τὰ ὑψηλὰ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' δμο-
ωσιν γενόμενον τὸν ἐν οὐρανοῖς ὑψηλῶν· δὴ καὶ δὲ
Ἀπόστολος παρίστη λέγων· Ἡ δὲ ἀρώ Ἱερουσαλήμ
ἐλευθέρω ἐστιν· καὶ, Προσεληνύθατε Σιών δρει
καὶ πόλει Θεοῦ τὸν τόπον Ἱερουσαλήμ ἐπονταρίφ. Διὸ
κατὰ τὸν Ἀχύλαν εἰρηται, Καὶ ϕωδόμησεν
δμοίως ὑψηλοῖς ἄγιασμα αὐτοῦ· κατὰ δὲ τὸν Σύμ-
μαχον, Καὶ ϕωδόμησεν ὡς τὰ ὑψηλὰ τὸ ἄγιασμα
αὐτοῦ· κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομήκοντα, Ὅς μοροκερώ-
των ϕωδόμησε τὸ ἄγιασμα αὐτοῦ· νοούντων ἡμῶν

A tota urbe gravis valde, ut intravit arca Dei illuc: et
viventes et mortui percussi erant in podicibus; et
ascendit clamor urbis in cælum. Ideo in præsentí
psalmo dictum est: Et percussit inimicos suos in
posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis. Op-
probrium quippe erat in podicibus percussos illos
fuisse, utpote qui iis in partibus lascivi fuissent.
Inimicos quidem suos sic ultus est; proprios vero
sibi alio modo castigavit. Quare dictum est: —
VERS. 67. Et repulit tabernaculum Joseph. Quodnam
illud nisi Silom? Erat enim ea ex sorte Ephraim:
Ephraim autem filius Joseph erat. Ideo subdit: Et
repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non
elegit; etiam si primum eam elegisset, et taberna-
culum Joseph prius affecisset honore. Quare Silom
in extreman solitudinem redacta est. Iis vero docet
exemplum illius Silom, ut ne altum sapiant qui in
Jerusalem habitant, quod tabernaculum et arcem
aceperint: quippe similia primis passuri, nisi Deo
digni efficiantur, quod sane sequenti tempore con-
tigit.

C VERS. 68, 69. Et elegit tribum Juda, montem
Sion, quem dilexit. Et adificavit sicut unicornium
sanctificium suum in terra, fundavit eam in sacer-
dium. Tribum pro tribu communavit, tribum Benja-
min pro tribu Joseph: et locum pro loco elegit; Hiero-
solymam Silo anteponens; imo etiam montem
pro monte dilexit, Sion videlicet, pro monte qui in
Silo erat. Deinde ait: Et adificavit sicut unicornium
sanctificium suum; secundum Aquilam vero,
Et adificavit simile excelsis sanctificium suum; se-
cundum Symmachum autem, Et adificavit ut ex-
celsa sanctificium suum. Sanctificium itaque suum
simile excelsis, aut ut excelsa adificavit. Nos au-
tem ad profundum et arcanum sensum sermo re-
mittit, docens sanctificium illud in terra, in Jeru-
salem et in monte Sion constitutum, similitudinem
habuisse cum eo quod in excelsis est, et ad excel-
sorum modum constructum fuisse, ad imaginem et
similitudinem excelsorum celestium; que item
Apostolus declaravit dicens: Illa vero quæ sursum
est Jerusalem libera est¹⁴; et, Accessistis ad Sion
montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cæle-
stem¹⁵. Quare secundum Aquilam dicitur, Et adi-
ficavit simile excelsis sanctificium suum; secundum
Symmachum vero, Et adificavit ut excelsa sanctifi-
cium suum; secundum LXX vero Interpretes, Adi-
ficavit sicut unicornium sanctificium suum. Nos

¹⁴ Gal. iv, 26. ¹⁵ Heb. xii, 22.

porro intelligimus unicornes esse eos, quorum unum cornu descriptum in celo est, quos Apostolus his verbis declarabat : *Et ad multorum millium angelorum celebritatem, et Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in caelis*⁴³. Sed etiam, inquit, in terra fundarit eam in saeculum. Secundum Symmachum autem, *sicut terram, quam fundavit in saeculum*. Nam sanctissimum illud quod in sensibili et terrena Jerusalēm est, sic ædificavit in terra. Sicut enim terra media inter aquas comprehenditur secundum Scripturam, ita et Jerusalem media inter alienigenas gentes posita erat. Quare dictum est in prophetiis : *Hæc est Jerusalem, in medio gentium posui illum*⁴⁴. Sub hæc autem ait : — VERS. 70. *Elegit David servum suum, de quo dictum est : Inveni David servum meum, virum secundum cor meum ; quem elegit, non tantum ut primus ex tribu Juda regnaret, sed ita ut dignus judicaretur, ex cuius semine Christus Dei prodiret. Elegit autem eum pluribus ipsum fratribus suis anteponens. Accepitque eum ex gregibus ovium, et de post setantes. Nam qui suscitat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, Davidem humilem et abjectum, ita ut nec cum fratribus suis communieraret, neque pro viro haberetur, elegit, prius in pastorali institutum, et ex cura setarum quam generaliter, edocuit quam accurata sollicitudo egentibus adhibenda esset. Inde susceptum illum ex irrationalium ovium pastorali cura, produxit Deus et constituit ut (VERS. 71) pasceret Jacob servum suum, et Israel hereditatem suam.* Ut enim experimentum sui declarat in pastorali irrationalium ovium cura, rationabiliori ovili præfectus est. Quo pacto autem pecora pasceret declaravit ipse Sauli dicens : *Pastor agebat servus tuus patri suo in ovili : et quando veniebat leo aut ursus, et arripiebat ovem ex grege, post illum adibam, et percussi illum et extraxi ex ore ejus. Et insurrexit in me, et comprehendi sauces ejus, et percussi occidique illum. Leonem et ursum percussil servus tuus. Et erit alienigena et incircumcisus ut unus ex illis, qui exprobravit acie Dei viventis. Et ait David : Dominus qui eripuit me de manu leonis et de manu ursi, ille me eripiet de manu alienigenæ incircumcisæ istius*⁴⁵. His enim cum fidei et pietatis sua experimentum dedisset, neenon providentia quam de pecoribus sibi commisis gerebat, Deus elegit eum et ad imperium in rationaliiora pecora provexit. Ille vero sibi commissos populos non crudeliter, non dure, non superbe, sed in innocentia cordis sui pascebatur (VERS. 72); sive, secundum Aquilam et Symmachum, secundum simplicitatem cordis sui. Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos. Secundum Aquilam vero, *Et in prudentia palmarum suarum deduxit eos*; secundum Symmachum, *Et secundum puritatem manuum suarum deduxit eos*. Pascebatur itaque David humanum rationabileque ovile; sed

⁴³ Heb. xii, 22. ⁴⁴ Ezech. v, 5. ⁴⁵ I Reg. xvii, 34.

(1) Ἀρχτος.

A μονοκέρωτας είναι τούς τὸ ἐν κέρας ἐπιγραφομένους κατ' οὐρανὸν, οὓς ἐδήλου λέγων δὲ Ἀπόστολος· καὶ μυράσιν ἀγγέλων παρηγόρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοεθνῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Άλλα καὶ τὴν γῆν, φησιν, ἔθεμελιώσειτο αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Ὅτι τὴν γῆν, ἢ τὸν αἰώνα. Τὸ γάρ ἀγίασμα τὸ ἐν τῇ αἰσθητῇ καὶ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλήμ οὕτως ἡγεμόνησεν εἰς τὴν γῆν. Πιστερός γάρ ἡ γῆ μέση ἀπειδηπταὶ ὑδάτων κατὰ τὴν Γραφήν· οὕτω καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ μέση τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν συνεισθήσεται. Διὸ λέλεκται ἐν προφητείαις· Αὗτη ἡ Ἱερουσαλήμ, ἐν μέσῳ τῶν ἔθνων τέθεικα αὐτὴν. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις· Ἐξελέξατο, φησι, Δαυΐδ τὸν δοῦλον αὐτοῦ, περὶ οὗ εἰρηται· Εὑρος Δαυΐδ τὸν δοῦλόν μου, ἀνέρα κατὰ τὴν καρδίαν μου· διὸ ἐξελέξατο, οὐχ ὡστε πρῶτον ἐκ φυλῆς Ἰούδα βασιλεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡστε ἄξιον κριθῆναι τοῦ προελθεῖν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐξελέξατο δὲ αὐτὸν τὸν ἀδελφῶν πλειόνων δυτικαίων προκρίνας. Ἀνέλαβε τε αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμάνων τῶν προδότων, καὶ ἐξδιποσθερ τὸν λοχευομένων. Οὐ γάρ ἐγέρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνιστών πέντη, καὶ τὸν Δαυΐδ ταπεινὸν δυτικόν καὶ ἀπερθιμμένον, οὓς μηδὲ συγκαταριθμεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς, μηδὲ εἰς ἀνδρα λογίζεσθαι, ἐξελέξατο πρωταδιαγωγούμενον ἐν τῇ ποιμαντικῇ, καὶ διὰ τῆς τῶν λοχευομένων θρημάτων προνοίας τὸ ἐπιμελὲς τῶν δεομένων κτηδεμονίας ἐκδιδασκόμενον. Ἐνθεν αὐτὸν ἀναλαβὼν ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων προδότων ποιμαντικῆς, προτίγαγεν δὲ Θεὸς καὶ κατέστησε κομιαντεῖρ Ἰακὼβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Ως γάρ δοκιμὴν δεδωκότα ἐν τῇ τῶν ἀλόγων θρημάτων ποιμαντικῇ, ἐπὶ τὴν λογικωτέραν καθίστη ποιμηνῆν. Οπως δὲ ἐποίμανε τὰ θρέμματα παρίστη λέγων αὐτὸς πρὸς τὸν Σαούλ· Ποιμαντωρ ἦν ὁ δοῦλός σου τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ποιμαντῷ· καὶ διατήρη τὸν ἄρκος (1), καὶ ἐλάμβανε πρόσβατον ἐκ τῆς ἀγέλης, καὶ ἐξεπορεύμητο δικισταῖς αὐτοῦ, καὶ ἐπάτη ταξιαναὶ αὐτὸν, καὶ ἐξεποστασα ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ ἐπανίστατο ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐκράτησα τοῦ γάρυγγος αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξα καὶ ἐθαράτωσα αὐτὸν, καὶ τὸν λέοντα καὶ τὴν ἄρκον ἐτυπτέρ ὁ δοῦλός σου. Καὶ ἐσται δὲ ἀλλόγουλος ὁ ἀπερίτητος ὡς εἰς τούτων, δὲ ὥρειδες παραδέξει Θεοῦ ἴωτος. Καὶ εἶπε Δαυΐδ· Κύριος, δες ἐξειλατό με ἐκ χειρὸς τοῦ λεοντος καὶ ἐκ χειρὸς τῆς ἄρκου, οὗτος ἐξειλεῖται με ἐκ χειρὸς τοῦ ἀλλοφύλου τοῦ ἀπεριτητον τούτου. Διὰ γάρ τούτων δοκιμὴν δεδωκότα πίστεως καὶ εὐεσθείας, τῆς τε τῶν ὑπὸ αὐτὸν θρεμμάτων ἀλόγων προνοίας, ἐξελέξατο Θεὸς καὶ προτίγαγεν ἐπὶ τῶν λογικωτέρων θρεμμάτων ἀρχήν. Οὐ δέ, ὑποδέξαμεν τοὺς παραδοθέντας αὐτῷ, οὐκ ἀπηγόρως, οὐδὲ σκληρῶς, οὐδὲ ὑπερφάνως, ἀλλ' ἐν ἀκαίρῃ τῆς καρδίας αὐτούς ἐποίμανεν αὐτούς· ή κατὰ τὸν Ἰακὼλαν καὶ Σύμμαχον, κατὰ τὴν ἀπλότητα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς συνέσεσι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὠδήγητ-

σεις αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, **Καὶ ἐτροπήσωσι ταρσῶν** αὐτοῦ καθαδίηγησεν αὐτούς. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, **Καὶ κατὰ τὴν καθαριστητα τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὀδήγησεν αὐτούς.** Ἐποίμανε τοὺν δὲ Δαιδᾶλο τὴν ἀνθρωπίνην καὶ λογικὴν ποίμνην· ἀλλ' οὐχ ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνέσει, ἀλλ' ἐν ἀκαλίᾳ καὶ ἀπλότητι, τὴν πᾶσαν ἐγχειρίων τῷ θεῷ φροντίδα. Τὴν γε μῆναν ἑαυτοῦ σύνεσιν διὰ τῶν χειρῶν ἐπεδεῖκνυτο, τουτέστι διὰ τῶν πράξεων καὶ διὰ τοῦ βίου, καὶ τῆς λοιπῆς ποιετείας. Καὶ μέχρι τούτου ἴσταται τὰ τῆς παρούσης ὑπόθεσεώς, κατηγορίαν περιέχοντα τῆς τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ μοχθηρίας, διδασκαλίαν τε τῆς τοῦ θεού μαρτυρουμένας διὰ τὰς ἐν τοῖς Ἑμπροσθεν ἐπηπορημένας φωνάς, πρὸς ἀς ὡσπερ δικαιοικησίας. Ταῦτα δὲ πάντα ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνων τῶν παλαιῶν πασαδειγμάτων, ὅπερ εὖ ἀργομένοις

ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΑΣΑΦ. ΟΗ'.

Ο Θεδς, ή θωστιρ έθηρ εἰς τὴν κληρονομίαν σου, ἐμπλεύτην τὸν πατέρα τὸν ἀγιόν σου, έθετο Ἱερουσαλήμ εἰς δικαιοσύνακιον. "Οὐτι πρὸ τοῦ τὸν ναὸν οἰκεδομῆγοντι τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ, γέγονεν δὲ Ἀστάφ τῷ Δαυὶδ συναχμάσας, δῆλον ἐκ τῆς ἱστορίας. Προφητείακον ούν τὰ μέλλοντα μακροῖς ὑστερον χρόνοις συμβήσεσθαι καὶ διὰ τῶν παρόντων θεσπίζει. 'Αλλὰ διὰ μὲν τοῦ σ' καὶ γάρ τὴν ὑστάτην τῆς πόλεως ἀλωτιν καὶ τὸν ἔσχατον ἀφανισμὸν τοῦ ναοῦ, τὸν ἐπὶ Ῥώμαλιν γενόμενον μετὰ τὴν κατά τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν τῶν οἰκητόρων, προανεψφύνει, ὡς προ-αποδέδεικται· διὰ δὲ τῶν μετὰ χείρας ἐπεληγθεύνεις μὲν ἔθνη τῇ κληρονομίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ νεών μεμιταγκέναι, αὐτήν τε τὴν πόλιν εἰς δικαιοσύνακιον τεθεικέναι σημανεῖ· οὐ μήποτε παραδεδόθαι τὸν τόπον, οὐδὲ τοιαῦτα πεπονθέναι ὅποια ἐδῆλου διὰ τοῦ προλεγθέντος. "Εἳ δὲ διὰ τοῦ παρόντος προστίθησιν, ὡς ἄρα οἱ τὸν τόπον μιάναντες πολλοὺς ἀνελον δισίους ἀνδρας καὶ Θεοῦ δούλους· ὃν τὰ νεκρὰ σώματα μή συγχωρήσαντες τῇ κατά φύσιν παραδοθῆναι ταφῇ, τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ βρόπαν ἔθεντο. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀν εὗροις πραχθέντα οὔτε κατά τὴν ὑστάτην πολιορκίαν τοῦ τόπου· ἐπειδὴ μηδὲ ὑπῆρχεν τοῖς τότε παρ' αὐτοῖς δισοῖς, τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, ἀνοσίων καὶ ἀσεβῶν ἀπάντων γεγονότων διὰ τὰ κατά τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατά τε τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ τετολμημένα αὐτοῖς. 'Αλλ' οὐδὲ ἐπὶ τῆς εἰς Βασιλῶνα αἰχμαλωσίας εὑροις ἀν τὰ μετὰ χείρας γενόμενα· ἐπειδὴ μηδὲ τότε δισίους ἀνδρας καὶ θεοφίλες ὑπὲ τῶν Βασιλωγίων ἀνηρρίσθαι ἡ ἱστορία παραδίδωσι. Πότε τοίνυν ἐπιληροῦτη ταῦτα; Οὐκ ἔστιν ἔτερον εἰπεῖν χρόνον, ή τὸν ἐπὶ Ἀντιόχου, καθ' ὃν ἡ τῶν Μακκαβαίων γραφὴ τὰ μετὰ χείρας προλεγόμενα διὰ ἐργῶν κεχωρηκότα δείκνυσι. Γέγραπται γοῦν ἐν αὐτῇ τούτον τὸν τρόπον· Καὶ ὑπέστρεψεν Ἀρτίοχος μετὰ τὸ κατάξαι τὴν Αἴγυπτον ἐν τῷ ρ' καὶ μ' καὶ γ' ἔτει, καὶ ἀρέβη ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν δυτικῷ βαρεῖ· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀγιασμα τὸν περιφεραῖ. Καὶ ἐλαβε τὸ θυμιατήριον τὸ χρυσοῦν, καὶ τὴν λυχνίαν τοῦ φωτὸς, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτῆς, καὶ τὴν τράπεζαν τῆς προθέσεως, καὶ τὰ σπονδία, καὶ τὰς φιάλας, καὶ τὰς θυσίας, τὰς χρυσᾶς, καὶ τὸ

A non in sapientia humana, non prudentia propria, sed in innocentia et simplicitate, totam curam Deo committens, suam vero intelligentiam manibus, id est operibus, vite genere et reliquo instituto monstrabat. Et hoc desinit praesens argumentum, improbitatis Judaici populi accusationem divinæque patientiæ doctrinam complectens, concinnatum ad præpositas quasdam dubias voces, ad quas ceu defensio quedam justi Dei judicij necessario insti-tuitur. Ille porro omnia nos, qui ex gentibus sumus, Christus Dei edocet, priscis exemplis nos ad frugem revocans, ut initio sermonis dictum a nobis est.

R 1. PSALMUS IPSI ASAPH. LXXVIII.

C *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, poluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalēm in pomorum custodiam.* Quod ante templi in Jerosolyma constructionem Asaph æqualis et coetaneus Davidi fuerit, ex historia planum est. Prophetice ergo quæ diurno post tempore eventura erant in præsenti vaticinatur. Sed in lxxiiii quidem, postremum urbis excidium, et ultimam templi ruinam quæ sub Romanis post civium ejus in Salvatorem nostrum ausus contigit, prænuntiabat, ut superius comprobatum est. In præsenti vero venisse quidem gentes in hæreditatem Dei, templum quod in ea erat polluisse, ipsamque urbem in pomorum custodiam posuisse significat; neque tamen ait igni traditum locum fuisse, neque talia passum, qualia in prædicto psalmio narrabat. Addit insuper in præsenti, eos qui locum polluerunt, multos occidisse viros sanctos et Dei servos: quorum mortua corpora non sinentes naturali sepulturæ tradi, in escam volatilibus cœli posuerunt. Hæc porro gesta non deprehendas in postrema loci obsidione: quia hæc non accidere viris sanctis qui pecces illos erant. Ii namque qui urbem incolebant scelesti omnes et impii erant, ob suos in Servatorem nostrum et in ejus apostolos ausus. Sed neque in Babylonica captivitate hæc facta reperias, quia ne tunc quidem sancti et religiosi viri a Babylonis trucidati in historia seruntur. Quandonam igitur hæc impleta fuere? Non potest aliud indicari tempus, nisi Antiochi, sub quo Machabæorum scriptura, quæ hic prænuntiantur contigisse narrat. Scriptum itaque ibi legitur: *Et reversus est Antiochus, postquam percussit Ægyptum, in centesimo et quadragesimo tertio anno; et ascendit in Israel cum multitidine gravi; et ingressus est in sanctuarium cum superbia, et accepit altare aureum, et candelabrum luminis, et universa vasa ejus, et mensam propositionis, et libatoria, et phialas, et mortariola aurea, et velum, et coronas, et ornatum qui in facie templi erat.* Et comminuit omnia: et accepit thesauros occultos, quos invenit. Et sublatis omnibus, reversus abiit in terram suam. Et fecit car-

dem magnam : et factus est planctus magnus in Israel. Et scriptis rex omni regno suo, ut essent omnes populus unus, et relinquere unusquisque legem suam⁴⁸. Et amplexæ sunt omnes gentes verbum regis : et multi ex filiis Israel consenserunt cultui ejus, et sacrificaverunt idolis, et coquinaverunt Sabbatum⁴⁹. Post hæc autem dicitur : Et ædificavit abominationem desolationis in altari. Et in civitatibus Iuda in circuitu ædificaverunt altaria, et in portis suis, et in plateis thymiamam adolebant. Et libros (1) psalmi quos invenerunt scindentes, igne combusserunt⁵⁰. Adjiceturque : Et multi in Israel definierunt in se, ut non manducarent immunda. Et elegerunt mori, ut non contaminarent cibis, et mortui sunt. Et facta est ira magna in Israel valde⁵¹. Hæc porro diuturnis postea temporibus, post Assyriaca et Medica, post Persica et post Alexandri Macedonis mortem gesta sunt. At Spiritus diuinus per hunc prophetam hæc ipsa vaticinatur dicens : Deus, reverunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam. — VERS. 2-4. Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret. Facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio et deriso iis qui in circuitu nostro sunt. Pro illo autem, in pomorum custodiam, Aquila, in acervum lapidum; Symmachus vero, in saltus, ediderunt.

πάρωφυλάκιον. Ἐθέρτῳ τὰ θησαυρά τῶν δούλων σου τοῖς θηροῖς τῆς γῆς. Ἐξέχεα τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς ὄδωρο κύκλῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἦρι διάπτωτο. Ἐγείθημεν διειδος τοῖς γελτοσινήμων, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, εἰς διπλωφυλάκιον, δὲ μὲν Ἀκόλας, εἰς λιθολογίαν, δὲ δύ-

Σύμμαχος, εἰς δρυμοὺς ἔκδεδώκαστι. VERS. 5. Usquequo, Domine, irasperis in finem, accendetur relut ignis zelus tuus? Videtur mihi propheta Asaph post accusationem Judaici populi, quam in præcedenti instituit, hæc apposite inducere, quæ quasi ad placationem et ad medelam eorum quæ prius reprehensa fuere composita sunt. Recenset itaque varia mortis genera Judæorum qui pro pietate martyrum tunc subierunt. Quorum morticina inimici Dei in escas volatilibus cœli dederunt, et carnes sanctorum Dei bestiis terræ. Opportune igitur pro iis Deum placat, ac si sacrificium ipsi morte sanctorum suorum offeratur. Quamobrem ait: Usquequo, Domine, irasperis in finem? ad priorum memoriam sermonem reducens, queis dicebatur: Utquid, Deus, repulisti in finem?⁵²? Vult enim extremam illam populi ruinam et abjectionem cohiberi, et per sanguinis sanctorum suorum memoriam iram sedari. Utrumque vero dictum, nempe, Usquequo, Domine, irasperis in finem? et quod sequitur, Exardescet sicut ignis zelus

καταπέτασμα, καὶ τοὺς στεφάρους, καὶ τὸν κόσμον τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ ηραοῦ. Καὶ ἐλέπιος πάντα· καὶ ἐλαβε τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἀποκρύψοντας, οὓς εὑρε. Καὶ λαβὼν σύμπαντα, ἐπιστρέψας ἀπῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ ἐποίησε ποροχοτοινούς μεγάλην· καὶ ἐγένετο πέρθος μέτρα ἐπὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἤραγεν ὁ βασιλεὺς πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ εἰραι πάντας λαὸν ἔτα, καὶ ἐκτατικούς ἔκσαστος τὰ νόμιμα αὐτοῦ. Καὶ ἀπεδέξατο πάντα τὰ δύτη τὸν λόρον τοῦ βασιλέως· καὶ τε πολλοὶ ἀπὸ νιῶν Ἰσραὴλ εὐδόκησαν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ θυσαρ τοῖς εἰδώλοις, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ Σάββατον. Καὶ μετὰ ταῦτα εἰρηται· Καὶ ὥκοδόμησε βδέλυγμα ἐρημῶσεως ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ γε ἐτὸν πόλεσι Ἰουνδάνα ὠχρωπούσαν ἐπ' αὐτούς. Καὶ τὰ βιβλία τοῦ ψαλμοῦ ἀνδρού εἰνροι κατασχούσατες, ἐκεπύρισαν ἐπὶ πυρι. Καὶ ἐπιλέγεται· Καὶ πολλοὶ ἐπὶ Ἰσραὴλ ὠχρωπούσαν ἐπ' αὐτούς τοῦ μὴ γαγεῖν κοιτά. Καὶ ἀπεδέξατο ἀποθαρεῖν, Ιεραὶ μὴ μαρθωστι τοῖς βράμασι, καὶ ἀπέθαρον. Καὶ ἐγένετο ὅρη μεγάλη ἐπὶ Ἰσραὴλ σφόδρα. Ταῦτα δὲ μακροὶ ὑστερον ἐπηρούτο χρόνοις μετὰ τὰ Ἀσσύρια καὶ Μηδικά, καὶ μετὰ τὰ Περσικά καὶ μετὰ τὴν Ἀλεξανδρού τοῦ Μαχέδονος τελευτὴν. Τό γε μὴν Πινεῦμα τὸ θεῖον διὰ τοῦ μετὰ χείρας προφήτου αὐτὰ δὴ ταῦτα θεσπίζει λέγον· Ο Θεὸς, εἰσιτιθοσαν δύτην εἰς τὴν αἰληροομήλαν σου, ἐμπλαρ τὸν παρὸν τὸν ἀγιόν σου, θεέτο Ἱερουσαλήμ εἰς

C "Εως πότε, Κύριε, δρυσθήσῃ εἰς τέλος, ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ὁ Ἑλέός σου; Δοκεῖ μοι δὲ προφήτης Ἄσαρ μετὰ τὴν τοῦ Ἰουνδάνων ἔθνους κατηγορίαν, ἣν πεποίηται ἐν τῷ πρὸ τούτου, τὰ προκείμενα καὶ ἀκολούθιας ἐπάγειν, ἐξιλεύμενα ὕστερο καὶ θεραπεύοντα τὰ διὰ τῶν Ἐμπροσθεν ἐληγεμένα. Καταλέγει γοῦν τοὺς ὑπὲρ εὐεεδειας θανάτους τῶν παρ' αὐτοῖς Ιουνδαίοις μεμαρτυρηκτῶν· ὃν τὰ θυησιμάτια οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ θεέτο βρύματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰς σάρκας τῶν δσίων τοῦ Θεοῦ τοῖς θηροῖς τῆς γῆς. Εὔκαρπως τοίνυν ἐπὶ τούτοις ίλασκεται τὸν Θεὸν, ὕσχνει θυσίας αὐτῷ προσενηγμένης τοῦ θανάτου τῶν δσίων αὐτοῦ. Διό φησιν· D "Εως πότε, Κύριε, δρυσθήσῃ εἰς τέλος; Ἀναπέμπων τὸν λόγον ἐπὶ τὴν μνήμην τῶν Ἐμπροσθεν, δι' ὃν εἰρητο· Ἰεραὶ, δὲ Θεὸς, ἀπώσω εἰς τέλος; Βούλεται γάρ τὴν εἰς τέλος ἀπόπτωσιν καὶ ἀποβολήν τοῦ λαοῦ ἐπισχεδῆναι, καὶ τὰ τῆς δρῆς παύσιθαι διὰ τῆς μνήμης τοῦ αἴματος τῶν ὄσιων αὐτοῦ. Κατ' ἀμφότερον δὲ ἀκούσῃ τὸ· Εως πότε, Κύριε,

⁴⁸ I Mach. 1, 21. ⁴⁹ ibid. 44. ⁵⁰ ibid. 57. ⁵¹ ibid. 65. ⁵² Psal. LXXXIII, 1.

(1) Hæc in Bibliis paulum diversa sunt.

δρυτισθήσεται εἰς τέλος; καὶ κατὰ τοὺς ἔξης ἐπιλεγο-
μένους, Ἐκκανθίσεται ὡς κῦρος ὁ ἔγιλος σου; "Εώς
πότες γάρ καὶ τοῦτο ἔσται; Αἰδεκται δὲ ὁ ἔγιλος κατὰ
παραβολὴν τῶν δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως ἔγιλούντων
τὰς ἑαυτῶν γραμμέτας, εἰ προσέχοιεν ἑτεροις ἀνδράσιν·
οὐτῷ γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκδίκησιν τῶν τὰς
πρὸς αὐτὸν συνθῆκας παραβαίνοντων ἔγιλον εἴλεθε
καλεῖν δὲ λόγος. Ἰκετεύει τοίνυν δὲ Προφήτης ἡτοι
ἔξιδιος προσώπου, ή καὶ ὡς ἐκ τῶν κατὰ τοὺς Ἀν-
τιόχου χρόνους διασωθέντων, μετὰ τὴν πρόδρομον
τῶν μελλόντων ἔσεσθαι κατὰ Ἀντιόχον τὸν τῆς Συ-
ρίας βασιλέα, καθ' ὅν οἱ δισιοι τοῦ Θεοῦ τὸν ὑπὲρ εὐ-
σεβείας θάνατον ὑπομεμένηκασι, πάυσασθαι μὲν τὰ
τῆς ὄργης τῆς κατὰ τοῦ λαοῦ, μετελθεῖν δὲ τοὺς ἔ-
χθρούς αὐτοῦ. Διό φησιν Ἔκχεος τὴν ὄργην σου ἐπὶ
τὰ δύνητα μὴ τινάκοντά σε, καὶ ἐπὶ βασιλεᾶς
αἱ τὸ δυομάδα σου οὐκ ἐπεκαλέσαντο. "Οτι κατέ-
χαγον τὸν Ἰακὼν, καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἡρήμα-
σαν. Κατὰ καιρὸν δὲ ἐν τούτοις τοῦ Ἰακὼν οἵμα,
πεποιῆσθαι τὴν μνήμην τῆς τοῦ παλαιοῦ προπάτορος
θεοσεβείας ἔνεκα. Ής γάρ ὑπομεμήσκων τὸν Θεὸν
τοῦ θεοφιλοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς ἐκείνου ἀρετῆς, δυσα-
πει διὰ τῆς ἐκείνου μνήμης, καὶ λεοῦται τὰ πα-
ρόντα. Ἐν μὲν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ, διπτηνίκα τοῦ
Ἰωσήφ ἐμνημόνευεν, οὐ τὸν Ἰωσήφ, ἀλλὰ τὸ σκή-
νωμα αὐτοῦ ἀποδεδῆσθαι. Εἰλεγει διὰ τοῦ· *Kai ἀπώ-
σατο τὸ σκήνωμα Ἰωσήφ, καὶ τὴν φυλὴν Ἐφραίμ
οὐκ ἐξελέξιτο, τοῦ λόγου σημαίνοντος τὸν ἐν Ση-
λών τόπον· ἐπειπερ ἐν κλήρῳ τῆς φυλῆς Ἰωσήφ
ἐκείτο ἡ Σηλών· ἐν τούτοις δὲ τοῦ Ἰακὼν μέμηται
καὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ· διὰ μὲν τοῦ Ἰακὼν τοὺς ἀπο-
γόνους τοῦ θεοφιλοῦ ἀνδρὸς δηλῶν, διὰ δὲ τοῦ τό-
που αὐτοῦ τὴν Ἱερουσαλήμ σημαίνων, θην εἰς ἐρημον
ἐλθεῖν κατὰ τοὺς Ἀντιόχους συνέβη χρόνους. Εἰθ' ἔξης
ἐπιλέγει· Μή μητοῦς ἡμῶν ἀρομῶν ἀρχαλων.
Οἱ δὲ ὑπὲρ ἀρχαλῶν ἀμαρτημάτων εὔχομενοι δῆλοι
ἐν εἰέν μη νεωτέροις ἐνεχόμενοι πταίσμασιν. Ἀντὶ
δὲ τοῦ, *Taxiū προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρ-
μοὶ σου, διτι ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα, δ Σύμμαχος,
Τάχυνος, προκαταλαβέτω ἡμᾶς τὰ ἀλέν σου.* διτι
ητορήσαμεν σφόδρα, ἡρμήνευσεν. "Οπερ δὲ ἀδηλη-
τῆς, πολλοὺς ὑποστάτας ἀγύνας καὶ ἀθλούς ὑπομείνας
πολλοὺς ἐν φροντίδι καθέστηκε, μή πῃ ἔξατονήσας
πέσῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἴδε ἰκετεύουσι προκα-
ταλιφθῆναι καὶ βοηθείας τυχεῖν. Διό φασι· *Taxiū
προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, διτι
ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα. Βοήθησον ἡμῖν, δ Θεὸς δ
σωτῆρος ἡμῶν, ἐτεκερ τῆς δοξῆς τοῦ ὄρόματός
σου· Κύριε, βῆσαι ἡμᾶς, καὶ ιάσοθητι ταῖς ἀμαρ-
τιαις ἡμῶν ἐτεκερ τοῦ ὄρόματός σου.* Καὶ ταῦτα
δὲ Προφήτης ἐκ προσώπου τῶν κατὰ Ἀντιόχον βασι-
λέα δεδιωγμένων προφέρεται· προφητικῶς τὴν εὐχήν
διὰ τῆς γραφῆς τοῖς μέλλουσι διώκεσθαι καταλιπών,
ώς ἂν ἔχοιεν ἐξ ἑτοίμου εἰδέναι, ὅποιοις προσήκει
κεχρῆσθαι αὐτοὺς λόγοις ἐν ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν εὐ-
χαῖς. Οὐ μήν εἰς ἐκείνους μόνους ἴσταται τὰ λεγό-
μενα· ἀρμόστεις δὲ καὶ πᾶσι τοῖς τὰ παραπλήσια
πεπονθόσι, ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς διωγμοῖς, μυ-*

*A tuus? sic intelligas: Quousque hæc erunt? Dicitur
autem zelus, ad exemplum eorum qui nimiæ zelo-
typis affectu tenentur erga uxores, si ad alios viros
accedant; sic enim et in Deo ultionem eorum qui
pacta cum eo inita transgressi sunt, zelum Scri-
ptura solet appellare. Supplicat ergo Propheta, sive
ex propria persona, sive eorum nomine qui tempore
Antiochi salvi facti sunt, post prædictionem eorum
quæ tempore Antiochi Syriæ regis eventura erant,
quando sancti Dei pro pietate mortem subiere, ut
cesset ira populo immissa, et invadat inimicos
eius. Quamobrem ait: — VERS. 6, 7. *Effunde iram
tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ
nomen tuum non invocaverunt. Quia comederunt
Jacob, et locum ejus desolaverunt.* Opportune exi-
stimo hic Jacobi mentionem fieri, ob religionem
prisci illius atavi. Nam talem virum Deo dilectum
eiusque virtutem ipsi Deo commemorans, videtur
eius mentione facta ipsum deprecari, et in præsenti
casu propilium reddere. In præcedenti quidem
psalmo, quando Josephum memoravit, non ipsum
Josephum, sed tabernaculum ejus repulsum fuisse
dixit his verbis: *Et repulit tabernaculum Joseph,
et tribum Ephraim non elegit* ¹¹, hisque significat
locum illum in Silo situm; quia in tribu Josephi
Silo jacebat. Hic vero Jacobum meminit et locum
eius: per Jacobum, religiosi illius viri posteros in-
dicans; per locum vero ejus, Hierosolymam, quam
in solitudinem verti tempore Antiochi contigit. Sub
hæc adjicit: — VERS. 8. *Ne memineris iniquitatum
nostrarum antiquarum.* Eos qui pro pristinis illis
peccatis supplicant, palam est non esse nuperis
delictis obnoxios. Pro illo autem, *Cito anticipent
nos misericordiae tuæ, quia pauperes facti sumus
nimis*, Symmachus, Accelera, præveniant nos mis-
ericordiae tuæ, quia infirmati sumus valde, interpre-
tatus est. Quemadmodum enim athleta qui multa
subiit certainina, et pugnas multas sustinuit, in
sollicitudine degit, ne debilior factus labatur; ita
hi quoque precantur se præmuniiri et auxilium
consequi. Quare aiunt: *Cito anticipent nos miseri-
cordiae tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.* —
VERS. 9. *Adjuva nos, Deus salvator noster, propter
gloriam nominis tui; Domine, libera nos, et propi-
tius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Hæc
Propheta ex persona eorum qui tempore Antiochi
regis vexabantur, pronuntiat; orationem iis qui
persecutionem passuri erant scriptam prophetice
relinquens, ut in promptu cognoscere possent,
quibus uti verbis iu suis ad Deum precibus opus
esset. Neque iis solum hæc tradita sunt; omnibus
quippe similia patientibus competent, quia in per-
secutionibus que nostra ætate contigerunt, sexcenti
supra recensisim similia sunt perpessi, qui oppor-
tune utique talibus dictis usi fuerint, queis ad ita
loquendum instituimus: *Propter gloriam nominis
tui, Domine, libera nos.* Eliamasi enim nos auxilio
digni non simus, at nomine gloriae tuæ ne apud*

¹¹ Psal. Lxxvii, 67.

gentes blasphemetur, ac si non valeat nos liberare : *Et propitius, inquit, esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Superiorus quidem dicebatur : *Ne nemineris iniuratum nostrarum antiquarum : sed illuc quidem, iniuratum, dicitur.* Iniurates sane olim admiseramus antequam divinis legibus obsequeremur ; quæ merito antiquæ dicuntur. Nam ante Dei cognitionem scelera nostra iniuriantes antiquæ erant ; nunc vero cum hæc precumur non iniuriantur ulterius, sed peccatorum nobis consciæ sumus ; at iis quoque propitius esto rogamus, propter nomen tuum quod invocatum est super nos. Siquidem nomini consulens tuo quo nos exornamur, propitius esto peccatis nostris : ne forte nobis subjugatis, inimici blasphema dicta in nomine tuum proferant dicentes : — VERS. 10. *Ubi est Deus eorum ? At illud, ubi, dicere nunquam permittantur ; sed tu Servator noster conspicuus effectus, ulciscere sanguinem servorum tuorum, qui effusus est. Ad hæc in precibus tempore persecutionis dicenda instituimus, hostiarum et holocaustorum loco sanguinem sanctorum martyrum proponentes, ac hujusmodi supplicationes emittentes.* Hæc quoque ante nos qui in Judaico populo similia sunt persessi, memorato tempore dicere edocebantur : quo et apud illos generosi martyres commonstrati sunt. Ulorum meminit Machabæorum scriptura ¹¹ : in iisquo erat Eleazarus vir illustris, æstate proiectus, qui generosam mortem pro pietate erga Deum vitæ prætulit. Sed etiam quædam mirabilis septem filiorum mater, certamine martyrii omni laude superior perfuncta est ; filii quoque illius septem varias pugnas subeuntes, faustum perseverantie virtutem exhibuere ¹². Alii quoque plurimi sancti viri fuere, quorum mortem et sanguinis effusionem in oratione sermo commemorat his verbis : *Et innoescat in nationibus coram oculis nostris ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est.* Alii quidem sanguinem suum quasi libamina pro tota gente tradidere ; alii vero non similia passi, alio modo pro pietate certamen inierunt carcerebus mancipati, et vinculis constricti. Quorum item gemitus et dolores laboresque opportune in oratione commemorat dicens : — VERS. 11. *Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.* Compeditos vero, non labere si dicas eos esse qui in mortalibus corporibus toto vita sua tempore macerati sunt. Qualis erat Paulus dicens : *Nos autem viventes in tabernaculo, ingemiscimus gravati* ¹³ ; et rursum : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* ¹⁴ ? Tales erant Dei prophetæ, omnesque qui in corporibus suis nec deliciis nec voluptatibus dediti fuerunt, sed contra vitam suam affixere jejunii, laboribus, aliisque asceticis macerationibus ; qui non pro se tantum, sed etiam pro toto populo imo pectore ad Deum ingemiscebant. Quare dicitur : *Introeat in conspectu*

A ποιοι τὰ δημοια τοῖς πρόλεχείσιν ὑπομεμενήκασιν· οἱ καὶ εὐκαίρως χρήζαιτο ταῖς προκειμέναις φωναῖς, ἐν αἷς διδασκόμεθα λέγειν· Ἐνεκεν τῆς δόξης τοῦ ὄντος σου, Κύριε, βῆσσαι ἡμᾶς. Καν γάρ ήμεις μὴ δέξιοι ὥμεν βοηθείας, ἀλλὰ τὸ γε δυνατα τῆς σῆς δόξης μὴ βλασφημεῖσθα παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὡς μὴ Ισχύσαν ἡμᾶς βύσασθαι· Καὶ Ιλάσθητι, δέ φησι, ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν ἐνεκεν τοῦ ὄντος σου. Ἀνυτέρω μὲν οὖν ἐλέγετο· Μὴ μητοθῆς ἡμῶν ἀρομάνῳ ἀρχαῖῳ· ἀλλ᾽ ἐκεὶ μὲν ἀρομάνῳ· ἀνομίαι δὲ θίσαν πάλαι τὴν ἡμῖν πεπραγμέναν πρὸ τῆς τοῦ θείου νόμου ὑπακοῆς, αἰτίνες εἰκότως ἀρχαῖαι εἰρηνται. Πρὸς γάρ τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως τὰ πλημμελούμενα τὴν ἁνομήματα ἡγεῖσθαι· νῦν δὲ, διε τὰ τῆς εὐχῆς ἀναπέμπομεν, οὐκέτι μὲν ἀνομίας, ἀμαρτίας δὲ ἑαυτῆς συνοίδαμεν· ἀλλὰ καὶ ταύτας ἀνασθήναις ἀξιούμεν διὰ τὸ ἐπικεκλημένον ἡμῖν οὖν δυνατα. Τοῦ γάρ συντοῦ φειδόμενος ὀνόματος τοῦ κοσμοῦντος τὴν ἡμᾶς, Ιλάσθητι ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, μήποτε, λαβόντες τὴν ἡμᾶς ὑποχειρίους οἱ ἐχθροί, βλασφημήσωσι τὸ σὸν δυνατα λέγοντες· Ποῦ ἐστιν ὁ θεὸς αὐτῶν; Ἀλλὰ γάρ τοῦτο μὲν, ποῦ, εἰπεὶν αὐτοῖς μὴ συγχωρθεῖται· ἐμφανῆς δὲ γενόμενος σὺ αὔτες δὲ Σωτὴρ τὴν ἐκδίκησιν ποιήσαι τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκεχυμένου. Ταῦτα λέγειν ἐν εὐχαῖς παιδεύσμεθα κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς, ἀντὶ θυσίας καὶ ὀλοκαυτωμάτων τὰ αἷματα τῶν ἀγίων μαρτύρων προβάλλομενοι, καὶ τοιαύτας ἀναπέμποντες ἵκετηριας. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸ τὴν ἡμῶν οἱ ἐν τῷ Ποιδαίων ἔθνει τὰ δημοια πεπονθότες κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν λέγειν ἀδιάσκοντο· καθ' δὲ παρ' αὐτοῖς γενναῖοι μάρτυρες ἀπεδειχθησαν. Ὡν μέμνηται τῇ γραφῇ τῶν καλουμένων Μαχαβαίων· ἐν οἷς ἡν Ἐλεάζαρός τις, ἐπιανής ἀνήρ, προβεντήκως μὲν τὴν ἡλικίαν, τὸ δὲ μετ' εὐχειλίας θάνατον τῆς ζωῆς αὐτῆς προτιμήσας; ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν θεόν εὐσέβειας. Ἀλλὰ καὶ μήτηρ ἐπειά παλῶν θυμασία τις καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον ἐνεβλήτασσα τῷ μαρτυρίῳ· παῖδες τε ταύτης ἐπτὰ διαφόροις ὑποστάντες ἀθλοῖς, ἔξαισιν ἀρετὴν καρτερίας ἐνεδείξαντο. Ἀλλοι τε παρὰ τούτοις πλείστοι οἵσιοι, ὡν τῆς τελευτῆς καὶ τῶν αἷμάτων τῆς ἐκχύσεως διὰ τῆς εὐχῆς μηνημονεύων ὁ λόγος φησί· Καὶ γρωθήτω ἐτοῖς ἔθνεσιν ἀτρόποις τῶν ὅρθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἐκδίκησις τοῦ αἵματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκεχυμένου. Οἱ μὲν τὰ αἷματα ἑαυτῶν ὕστερον σπονδῆς ἡπέρ τοῦ παντὸς ἔθνους ἐκδεδώκασιν· οἱ δὲ, μὴ τὰ ζημια τούτοις πεπονθότες, ἀλλὰ τρόπῳ τὸν ὑπὲρειστέσσιας ὑπέμειναν ἀγῶνα, Ἐργοις (1) καὶ δεσμοῖς πεδούμενοι. Ὡν καὶ αὐτῶν τοὺς στεναγμῶν καὶ τὰς ὁδίνας καὶ τοὺς πόνους εὐκαίρως διὰ τῆς εὐχῆς ἀναμηνήσκει λέγων· Εἰσελθέτω ἐνώπιον σου ὁ στεναγμὸς τῶν πεπεδημένων. Πεπεδημένους δὲ οὐκ ἔν αἱμάτοις εἰπὼν καὶ τοὺς ἐν τοῖς θυητοῖς τάμασι πάντα τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν βίον κατατρυχομένους. Οποῖος ἡν Παῦλος λέγων· Ἡμεῖς οἱ ζῶτες ἐτῷ στήκητε στενάζομεν βαρούμενοι· καὶ πάλιν· Τατιάνωρος ἐγὼ ἀνθρωπος, τις μὲρισται ἐκ τοῦ

¹¹ II Mach. vi. 18. ¹² II Mach. vii. ¹³ II Cor. v. 4. ¹⁴ Rom. vii. 24.

(1) Γρ. εἰργμωις.

σώματος τοῦ θυράτου τούτου; Τοιοῦτο δὲ ἡσαν καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται, καὶ πάντες οἱ μὴ καθηδυπαθοῦντες ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι, μηδὲ τρυψῇ καὶ ἥδονῇ σχολάζοντες· τοῦμπαλιν δὲ πιέζοντες ἑαυτῶν τὴν ζωὴν ἀστίταις καὶ πόνοις καὶ ταῖς δλλαις ἀσκητικαῖς κακοπαθεῖται· οὐ καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς λαοῦ ἐκ βάθους καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν ἔστενον. Διὸ λέλεκται· Εἰσελθέτω ἐγώπιον σου δ στεραγμὸς τῶν πεπεδημέων. Τίνες δὲ εἰσι οἱ ταῦτα διδασκόμενοι λέγειν, ἔξῆς παρίστησι φάσκων· Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμένων. Ἡμεῖς μὲν γάρ οὐ κατεξιώμεθα μέχρι θανάτου ἀγνίσασθαι, οὐδὲ ὑπὲρ Θεοῦ κενῶσαι τὰ ἑαυτῶν αἰματα· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ταῦτα πεπονθότων ἐσμὲν υἱοί, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἀρετῇ, δεδμεδα δι' ἔκεινος ἐλεηθῆναι. Διὸ φαμεν· Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμένων.

Ἄπειδος τεῖς γελούσιτρήμων ἐπταπλαστορειεὶς τὸν πόλιτον αὐτῶν, τὸν ὄρειδισμὸν αὐτῶν, ὄρειδισάρσ, Κύριε. Ἡμεῖς δὲ λαὸς σου καὶ πρόδυτα νομῆς σου, ἀνθομολογησόμεθά σοι εἰς τὸν αἰώνα. Εἰς τεῖς καὶ γενέαν ἐξαγγελοῦμεν τὴν αἰνεσίν σου. Ἡμᾶς μὲν περιποίησαι, εἰ καὶ μὴ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς πατέρας. Τοῖς δὲ γείτοσιν ἡμῶν, τουτέστι τοῖς ἐπανισταμένοις ἡμῖν καὶ τὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον διεγέρουσιν, ἀπόδος τὰ ἀδιοῖσα, πολυπλασιάζων τὴν ὄφειλομένην αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἔδρασαν τιμωρίαν, μὴ τοῖς καθ' ἡμῶν ἀρκεσθέντες κακοῖς, ἀλλ' ἥδη καὶ σὲ τὸν ἐπὶ πάντων Κύριον βλασφήμους καὶ σωφρονοῦμένων δι' αὐτῆς· ἡμᾶς δὲ σῆς, τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων· οἱ, εἰ καὶ μὴ τοῖς πατέρασι γεγόναμεν ὅμοιοι, ἀλλ' ὅμις σου τυγχάνομεν λαὸς καὶ τῆς σῆς νομῆς πρόσθατα· διὸ ἀνθομολογησόμεθά σοι εἰς τὸν αἰώνα, εὐχαριστοῦντες δηλαδή καὶ τοὺς πρέποντας ὑμίους καὶ δοξολογίας ὑπὲρ ὧν εὑπέβαμεν σοι· εὑπάντων ἀγαθῶν δοτῆρι θεῷ ἀναπέμποντες. Ἐφεξῆς τε κατὰ γενέαν καὶ γενέαν ἐξαγγελοῦμεν τὴν αἰνεσίν σου παισὶν ἡμετέροις καὶ παῖδιν παισὶ, διαδόχοις τε αὐτῶν τοῖς μετὰ ταῦτα γενησομένοις, ὥσπερ ἀγαθὸν κλῆρον παραδώσοντες τῆς αἰνέσεως τὰ σωτήρια μαθήματα.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΓΝΗΡ ΤΩΝ ΛΑΛΟΙΩΘΗΣΟΜΕΝΩΝ, ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ Τῷ ΑΣΑΦ.

ΟΦ.

Ο χοιμαίρων τὸν Ισραὴλ, πρόσχες, δὲ ὁδηγῶν δοτεὶς πρόσθατος τὸν Ιωσήφ. Τέσσαρές εἰσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι, Υπέρ τῶν ἀλλοιωθησόμερων· δύο μὲν τοῦ Δαυΐδ, δὲ νθ' καὶ δὲ δέ τοις Κορεὶς, δὲ μδ', καὶ τοῦ Ἀσέφ ωσαύτως δὲ μετὰ χείρας. Ο μὲν οὖν νθ' ἀπόττωτιν τοῦ Ιουδαίων Εθνους ἐδήλου καὶ κλῆσιν θύνων· ἐλεγε δὲ οὖν ἀρχόμενος, Ο Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς, καὶ καθεῖλες ἡμᾶς, ὥρισθης, καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. Εἴτα προῦν, ἐπῆγε· Μωάβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου. Έπι τὴν Ιδουμαϊαν ἐκτενῶ τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ ἀλλόψυλοι ἐψυλισαρ· ή, ὑπετάγησαρ. Νοσάυτως καὶ δέ δέ, Υπέρ τῶν ἀλλοιωθησόμερων ἐπιγεγραμμένος, τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν τοῦ Ισραὴλ ἀποβολὴν παρίστησι λέγων· Γενηθήτω η τράπεζα αὐτῶν ἐρώπιον αὐτῶν εἰς πατήσα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν καὶ εἰς σκάνδαλον. Σκοτισθήσαται οἱ ἔφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βέλεται,

A tuo gemitus compeditorum. Quinam porro sint qui ad hæc dicenda instituti sunt sub hæc aperit his verbis: Patrocinare filii occisorum. Nos siquidem non digni habiti sumus qui ad mortem usque certaremus, ac pro Deo sanguinem funderemus; sed quia filii sumus eorum qui hæc sunt perpessi, virtute patrum nostrorum ornati, precanur ut illorum gratia misericordiam consequanur. Quare dicimus: Patrocinare filii occisorum.

φάσκων· Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμένων. Ἡμεῖς μὲν γάρ οὐ κατεξιώμεθα μέχρι θανάτου ἀγνίσασθαι, οὐδὲ ὑπὲρ Θεοῦ κενῶσαι τὰ ἑαυτῶν αἰματα· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ταῦτα πεπονθότων ἐσμὲν υἱοί, σεμνυνόμενοι ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἀρετῇ, δεδμεδα δι' ἔκεινος ἐλεηθῆναι. Διὸ φαμεν· Περιποίησαι τὸν υἱοὺς τῶν τεθαρατωμένων.

VERS. 12-14. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improprium ipsorum, quod exprobaverunt tibi, Domine. Nos autem populus tuus et oves pascue τια, confitebimur tibi in sæculum. In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam. Nobis patrocinare, etsi non nostri causa, sed propter patres nostros. Vicinis vero nostris, id est iis qui insurgunt in nos, nobisque bellum movent, vires retribuas, multiplicans illud sceleribus eorum debitum supplicium. Non sat illis fuit mala influisse nobis; sed te quoque universorum Domini blasphemis et contumeliosis dictis impeitiveunt. Verum illis ad utilitatem suam promeritum redde supplicium; ita ut eo convertantur et ad meliorem se frugem recipiant; nos autem occisorum filios, salute dona, qui, etiam si non patribus similes fuerimus, attamen populus tuus sumus et oves pascue τια; quare confitebimur tibi in sæculum, gratias scilicet agentes debitosque hymnos et laudes pro acceptis beneficiis tibi omnium bonorum largitori Deo emittentes. Deinceps vero in generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam filiis nostris, filiis filiorum et eorum posteris, salutarem laudis τια disciplinam, ceu optimam sortem, tradentes.

1. IN FINEM, PRO IIS QUI COMMUTABUNTUR, TESTIMONIUM ASAPH.

LXXIX.

VERS. 2. Qui pascis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph. Quatuor sunt inscripti, Pro iis qui commutabuntur; duo quidem Davidis, LIX et LXVIII, filiorum Core unus, XLIV, Asaphi item hic quem tractamus. Quinquagesimus nonus lapsum Iudaici populi et vocationem gentium significabat, his verbis orsus: Deus, repulisti nos et destruxisti nos, iratus es, et cætera que sequuntur. Sub hæc autem: Moab lebes spei meæ. In Idumæam exten-dam calceamentum meum; mihi allophyli amici facili sunt, sive, subdili sunt. Similiter LXVIII, Pro iis qui commutabuntur inscriptus, cruciatus Servatoris et Israelis abjectionem declarat his verbis: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributionem et in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurvabit. Effundere super eos iram tuam, et furor ira τια cor-

prehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Hi quidem Davidis sunt. Filiorum vero Core **XLIV**, cui titulus, Pro iis qui commutabuntur, canticum pro Dilecto emisit, cuius adventum vaticinans, vocationem Ecclesie ex gentibus addidit, hoc eam modo subindicans: Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliscescere populum tuum et domum patris tui. Et concupiscat rex decorum tuum, quoniam ipse est Dominus tuus, et adorabunt eum, filia Tyri in munib; Eodem itaque modo hic quem tractamus, Pro iis qui commutabuntur inscriptus, ac in finem remittens, Christi adventum, Judaici populi captivitatem et Hierosolymorum incendium quod a Babylonis factum est prænuntiat. Primo quidem orditur ab exitu Judæorum ex Ægypto, et habitatione eorum in Palæstina: deinde adjicit obsidionem post hæc ab Assyriis et Babylonis factam: ad hæc autem supplicationem effundit pro Christi adventu: quæ singulatim in hujus prophetiae interpretatione explicabuntur. Initio autem eum qui pascit Israel psalmus evocat: hic porro erat Dei Verbum, ut plerumque comprobavimus, declarantes non Deum qui super omnia est, sub hominis figura visum Abrahamo fuisse; neque Moysi oracula fudisse, nec in deserto præcessisse populum; sed hunc non alium esse, quam eum qui in Evangelio dicit: Antequam Abraham fieret, ego sum^{**}; et, Abraham pater vester exultavit ut vide-ret diem meum, et redit, et gavisus est^{**}. Ipsum ergo jam evocat dicens: Qui pascis Israel, intende, etc., rogatque ut ostendat faciem suam pro communi omnium salute, adventumque ejus quamprimum contingere supplicat his verbis: Excita potentiam tuam, et veni ut salvos facias nos; ac tertio cum dicit, Ostende faciem tuam, et salvi erimus. Deinde vero adventus modum declarat dicens: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi, Incorporeum namque Dei Verbum roget, ut per virum dexteræ suæ, et per Filium hominis beneficam virtutem suam omnipibus largiatur. Divini itaque et salutaris adventus hac ratione mentionem fecit; Israelis vero ruinam ita vaticinatur: Utquid destruxisti maceriam ejus? scilicet vineæ, quam ex Ægypto transtulit, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam. Incensa igni et suffossa. Hæc de vinea percurrens, Judaicæ gentis vastationem prænuntiabat. Jure itaque in titulo hæc dicta testimonium vocantur: nam testimonium hæc futura esse dixit. Unde apud Symmachum et Aquilam, testificatio dicitur. Illius autem loco, pro iis qui commutabuntur, Symmachus, pro floribus; Aquila vero, pro lissis, interpretati sunt. Prosperitatem siquidem Ju-

A καὶ τὸν ὑπὸτορ αὐτὸν διαπατεῖς σύγκαμψόν. Ἐχχεορ ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὄργήν σου, καὶ σὸν θυμὸν τῆς φρήνος σου καταλάβοι αὐτούς. Γερηθήτω ἡ ἔπανθλις αὐτῶν ἡρημωμένη, καὶ ἐπ' τοῖς σκηρώμασιν αὐτῶν μή θετω σκητοικῶν· διτὶ δὲ σὺ ἐπέταξας κατεδίωκας, καὶ ἐπ' εἰποῦντος τὸν ἀλλοιωθησομένων τὴν ἐπιγραφὴν ἔχων, ὃδην ἀνέπειρε πέπερ τοῦ Ἀγαπητοῦ, οὐ τὴν παρουσίαν θεσπίσας ἐπισυνῆπτε τὴν κλῆσιν τῆς ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίας τούτων ανιττόμενος τὸν τρόπον· Ἀκουσον, θύτατερ, καὶ κλίσορ τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου. Καὶ ἐπιθυμήσει σ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, διτὶ αὐτός ἐστι Κύρος σου, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ, θυράτην Τύρου ἐπ' ὅρων. Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ δι μετὰ κεῖρας Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων ἐπιγεγραμμένος, καὶ εἰς τὸ τέλος ἀναπέμπων, Χριστοῦ παρουσίαν, τοῦ τε Ἰουδαίων ἑθνους τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς Ἱερουσαλήμ ὃν πέπονθεν ὑπὸ Βαβυλωνίων προαναπνει. Πρώτον μὲν οὖν διεξέρχεται τὴν ἀπ' Αἰγύπτου τῶν Ἰουδαίων ἑξδον, καὶ τὴν κατοίκησιν αὐτῶν τὴν ἐπὶ τῆς τῶν Παλαιστίνων γῆς· ἐπειτα συνάπτει τὴν μετὰ ταῦτα εἰσελθοῦσαν αὐτοὺς πολιορκίαν ὑπὸ Ἀστυρίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ πρὸς τούτοις ἱκετηρίαν ἐκτίθεται ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείας· ταῦτα δὲ κατὰ μέρος δειχθήσεται ἐν τῇ τῶν προφητευομένων ἐρμηνείᾳ· κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀνακαλεῖται ὁ ϕαλμὸς τὸν ποιμαίνοντα τὸν Ἰσραὴλ· οὗτος δὲ ἦν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃς πολλάκις ἀπεδειξαμεν παριστῶντες, μή τὸν ἐπέκεινα τὸν δῶλον εἶναι τὸν ὄφθατον ὅτι Ἀβραὰμ ἐν ἀνδρὸς σχήματι ἀναγεγραμμένον, καὶ τῷ Μίωσει κεχρηματικέναι, καὶ ἐν τῇ ἐρτίμῳ προωδευεῖται τοῦ λαοῦ· εἶναι δὲ τοῦτον οὐδέπερ τοῦ ἐν Εὐαγγελίοις εἰρηκότος· Πρὸτερον Ἀβραὰμ γενέσθαι ἦτορ εἰμι· καὶ, Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἡγαλλιστατο Ἰραὶ ἰδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἡμήν, καὶ ἴδε καὶ ἔχάρη. Αὐτὸν δὴ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνακαλεῖται φάσκων· Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχετος, καὶ τὰ ἔχῆς, ἐπιφάναι τε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀντιβολεῖ, τὴν τε παρουσίαν αὐτοῦ ἥταχος γενέσθαι ἀξιοί λέ, ἀν. Ἐξέτειρον τὴν δυναστελαρ σου, καὶ ἐλοθ, εἰς τὸ σῶσαι ημᾶς. Τρίτον δὲ εἰπών, Ἐπίγειρον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησθεῖσα, τὸν τρόπον τῆς ἐπιφανείας παριστησιν ἔξῆς ἐπιλέγων· Γερηθήτω ἡ χειρ σου ἐπ' ἀνδρα δεξιῶν σου, καὶ ἐπὶ νιῶν ἀνθρώπουν, δι τὸν ἐκπαταλωσας σεαυτῷ. Τὸν γάρ ἀσώματον τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀξιοί δι' ἀνδρὸς δεξιῶν αὐτοῦ καὶ διὰ Υἱοῦ ἀνθρώπου τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ δύναμιν δωρήσασθαι τοῖς πᾶσι. Τῆς μὲν οὖν σωτηρίου θεοφανείας τὴν μνήμην τοῦτον ἐποιήσατο τὸν τρόπον, τὴν δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπόπτωσιν ὡδέπη θεσπίζει λέγων· Ἰταὶ καθεῖλες τὸν ϕραγμὸν αὐτῆς; δηλονότ: τῆς ἀμπέλου, ἦν ἐξ Αἰγύπτου μετήγαγε, καὶ τρυγώσιν αὐτὴν κάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ἔδραν. Ἐινυμήρατο αὐτὴν ὃς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μο-

^{**} Joan. viii, 58. ^{**} ibid. 56.

τιδε δημιούς κατευμήσατο αὐτήν. Ἐμπεκυρισμένη δὲ κυρὶ καὶ κατεσκαμένη. Ταῦτα περὶ τῆς ἀμπέλου διελθών, τὴν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἐθέσπιζεν ἡρμαῖν. Εἰκότες οὖν ἐν τῇ προγραφῇ καὶ μαρτύριον κτληται τὰ λεγόμενα· μαρτύριον γάρ ταῦτα ἔσεσθαι, καὶ διεμαρτύρατο. Ὅθεν παρὰ τῷ Συμμάχῳ καὶ παρὰ τῷ Ἀκύλᾳ μαρτυρία είρηται. Ἄντι δὲ τοῦ, ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, δὲ μὲν Σύμμαχος, ὑπέρ τῶν ἀρθρῶν, δὲ δὲ Ἀκύλας, ὑπέρ τῶν κρίων, ἡρμήνευσαν· ἀνθεστούσι καὶ χρίνοις τὴν πρόσκαιρον βραχὺν γενομένην ποτὲ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους εὐπραγίαν παραβάλλοντος τοῦ λόγου. Ἀναπέμπει δῆτα δὲ Προφήτης ἵκετηριαν πρὸς τὸν πάλαι ἐφορῶντα καὶ ἐπισκοποῦντα τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ Λόγον, καὶ τοῦτον ἀνακαλούμενός φησιν· Ὁ ποιμανῶν τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες· οὗτοι δὲ δυσωπεῖ ὑπομιμήσκων τῆς πάλαι αὐτοῦ ἐπισκοπῆς. Τοῖς γάρ σοὶς, φησι, θρέμμασι καὶ τοῖς σοὶς προβάτοις πρόσχες, δὲ ποτὲ ποιμάνας αὐτά. Εἰ γάρ καὶ ποτὲ δίλλοτε τὴν ποιμαντικὴν ὑπέμεινας ἀνθρώπων φροντίδα, ὁδηγησάς τε τὸν ἐν ἀνθρώποις γενόμενον σουλαντινόν, τούτων αὐτῶν μνήσθητι· καὶ μὴ παρίδῃς οὓς τοσαύτης ἡξίωσας προνοίας. Πρόσχες οὖν, φησι, καὶ κατανόσον ὅποια πέπονθεν ἡ σῆτη ποίμνη, καὶ ως ἐλυμήνατο αὐτοὺς οὓς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν, καὶ ως γέγονεν ἐμπεπυρισμένη ποτὶ καὶ δίνει σταμάμην ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου σου. Διδάσκει δὲ ταῦτα ἐν Πνεύματι ἀγίῳ δὲ Προφήτης τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, μελετῶν καὶ ἀπαγγέλειν προλαβὼν τὸν χρόνους καὶ τὰ πράγματα· ἐν' ἐπειδὴν ἐπιστῇ καὶ δι' ἔργων χωρῆσῃ τὰ προπεφυευμένα, δέχοντες ἐξ ἑτοίμου τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἵκετηριας τὴν γνῶσιν. Τίς δέ ἐστιν ὁ ποιμανῶν τὸν Ἰσραὴλ, αὐτὸς παρίστησιν δὲ εἰπών· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γνώσκων τὰ ἔμα, καὶ γνώσκοντος με τὰ ἔμα· καὶ αὕτις· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ τὴν γῆν μονοντῆμι ὑπέρ τῶν προβάτων. Αὐτὸς δὲ ἦν καὶ δὲ τὸν Ἰωσήφ ὥσει πρόδατον ὀδηγῶν ἡτοι τὴν φυλὴν, ή τὸ πᾶν Ἰουδαίων ἔθνος μεταφορικῶς ἀπὸ μιᾶς ὁνομάζων φυλῆς τῆς τοῦ Ἰωσῆφ· ή καὶ μᾶλλον αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν τῆς φυλῆς προπάτορα. Ἐπειδὴ συνῆν αὐτῷ ἐπιθυλευομένων ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ πιπρασκομένων τοῖς Ἰσμαηλίταις, καὶ εἰς Αἴγυπτον καταγομένων, καὶ τῷ Πετεφρῇ δουλεύοντι, τὴν τε ἀκόλαστον δέσποιναν ἀποστρεφομένων, ως εἰς δεσμωτήριον τε καθειργμένων. Ἐν πᾶσι γοῦν τούτοις ἐπιστημένεται ἡ Μωϋσέως γραφὴ λέγουσα· Καὶ ἦρ Κύριος μετὰ Ἰωσῆφ. Ὅθεν μοι δοκεῖ κυρώτερον ἡρμήνευκεναι δὲ Θεοδοτίων φήσας· Ὁ καθοδηγῶν ὥσει πρόδατος τὸν Ἰωσῆφ. Οὗτοι δὲ οὗτοι Ἰακὼν, δὲ παῖς τοῦ Ἰσάακ. Ἐπειδὴ κάκείνος μόνος εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν κατεβὰς μετὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος, αὐτὸν εὑράτο ποιμένα τὸν συνόντα αὐτῷ τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν τὰς ἐπιφανεῖας αὐτῷ πεποιημένον. Εὑκαίρως οὖν δυσπάνω δὲ λόγος τὸν Θεὸν, οὐ βούλεται μὲν τοῦ πλήθους

A dæorum brevem et temporaneam, floribus et liliis comparat. Supplicationem igitur emittit Propheta ad eum qui olim Israelem curabat et inspiciebat, Dei scilicet Verbum, quod invocans ait: *Qui pascis Israel, intende.* Sic autem ipsum flectere conatur, antiquam ejus in populum inspectionem commemo-rans. Tua, inquit, pecora, ovesque tuas cures, qui olim pascebas illas. Nam si quondam pastoralem horum sollicitudinem subiisti, si populum, qui inter homines alios tuus dicebatur, deduxisti, horum memento, neque despicias eos quos tanta providen-tia dignatus es. Intende igitur, inquit, et considera quanta grex ille tuus patiatur, quomodo vineam illam exterminaverit aper de silva, et singularis serus depastus sit eam, quomodo fuerit incensa igni et suffossa ab increpatione vultus tui. Hæc porro in Spiritu sancto Judaicam gentem Propheta docet, tempora et eventus rerum meditari ac præ-nuntiare occupans; ut cum res quæ in prophetia feruntur advenerint, in promptu notitiam illius ad Deum emissæ supplicationis exciperent. Quis vero sit qui pascit Israel, declarat ipse qui ait: *Ego sum pastor bonus, et cognosco meas, et cognoscunt me meæ*⁵⁹; et rursum: *Ego sum pastor bonus, et animam meam pono pro ovibus*⁶⁰. Ipse vero erat qui Josephum, vel tribum ejus, ut ovem deducebat; sive etiam totam Judaicam gentem metaphorice ab una tribu Joseph subindicans; sive potius ipsum virum tribus progenitorem. Quoniam ipsi insidiis fratrum impetilo, Ismaelitis vendito, in Ægyptum deducto, Petephrae servienti, impudicam dominam aversanti, in carcere item conjecto, aderat. Nam in omnibus his adsuisse Moysis scriptura commemorat dicens: *Ei erat Dominus cum Joseph*⁶¹. Unde com-modius vertisse mihi videtur Theodosio, qui ait: *Qui deducis quasi ovem Joseph.* Ita quoque dixeris ipsum Israelem, qui primus hoc nomine appellatus est, a pastore ductum suis. Hic vero Jacob erat, filius Isaac. Nam ille cum solus in Mesopotamiam spe in Deum fultus descenderet, pastorem suum in-venit qui aderat sibi, Verbum scilicet Dei, quod ipsi apparere solebat. Opportune itaque Deo suppli-cans, non turbam impiorum memorat, sed unius tantum et alterius ex religiosis illis olim viris men-tionem facit, ex progenitorum virtute et religione posteros eorum misericordiam consequi deprecans.

— VERS. 3. Hic vero ipse qui sanctorum olim virorum pastor fuit, is qui cherubinis vehitur erat. Quibusnam cherubinis, nisi iis qui ab Ezechielo visi sunt, quorum imagines et symbola jussus Moyses supra arcā ex auro posuit? Cherubim autem meminit Ezechiel hoc pacto loquens: *Et ridi, et ecce super firmamentum, quod erat super caput cherubim, quasi lapis sapphiri, similitudo throni in ipso*⁶². Postea vero ait: *Et egressa est gloria Domini a limine domus, et ascendit super cherubim:*

⁵⁹ Joan. x, 14. ⁶⁰ ibid., 11. ⁶¹ Gen. xxxix, 2. ⁶² Ezech. 1, 26.

*et assumpserunt cherubim alas suas, et elevata sunt a terra in conspectu meo dum exirent: et rotæ habebant ipsis. Et steterunt ad præliminari portæ domus et regio posita, et gloria Dei Israel erat supra eos²². Viden' quo pacto hic currus Dei describatur de quo alibi dicitur, *Currus Dei decem millibus multiplex millia latantium? Cherubim vero currus erant, ita ut supra caput ipsorum throni similitudo esset, et supra thronum gloria Domini. Quænam esset gloria Domini initio libri declaratur, ubi dicitur: Super cherubim quasi species erat lapidis sapphiri, similitudo throni super ipsum: et super similitudinem throni similitudo quasi species hominis de-super. Et vidi quasi formam electri a specie lumborum et desuper; et a specie lumborum usque deorsum, quasi species ignis, et lux ejus in circuitu; ad-**

B *jicitque: Nec visio similitudinis gloriae Domini²³.* Εστησαν ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης τοῦ οἴκου τῆς οἰκου τῆς θεοῦ διαγράφεται, περὶ οὗ λέλεκται ἐν ἑτέρῳ, Τὸ ἄρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον χιλιάδες εἰνθηρούντων· Χερουβίμ δὲ ἡ δέξια Κυρίου ἦν κατ' ἀρχὰς τῆς βίβλου δηλούται, Ἐνθα εἰρηται· Υπεράνω τῶν χερουβίμ ὡς δρασις ἦν ἀλθον σαπειρύν, δμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ· καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου δμοίωμα ὡς ἔδος ἀνθρώπου ἀνθεῖται. Καὶ εἰδοράς ὡς δημητρίου ἀνθεῖται, καὶ οἱ τροχοὶ ἔχόμενοι αὐτῶν. Καὶ ἀπέραντι, καὶ δέξια θεοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἐπ' αὐτῶν ὑπεράνω. Ὁρᾶς δπως ἐν τούτοις τὸ ἄρμα τοῦ θεοῦ διαγράφεται, περὶ οὗ λέλεκται ἐν ἑτέρῳ, Τὸ ἄρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον χιλιάδες εἰνθηρούντων· Χερουβίμ δὲ ἡ δέξια Κυρίου ἦν κατ' ἀρχὰς τῆς βίβλου δηλούται, Ἐνθα εἰρηται· Υπεράνω τῶν χερουβίμ ὡς δρασις Ἠνθα εἰρηται· Καὶ εἰδοράς ὡς δημητρίου ἀνθεῖται, καὶ οἱ τροχοὶ ἔχόμενοι αὐτῶν. Καὶ ἀπέραντι, καὶ δέξια θεοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἐπ' αὐτῶν ὑπεράνω. Ορᾶς δπως ὁ λόγος τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου δχουμένην δέξιαν θεοῦ διερμηνεύων εἶδος ἀνθρώπου διέγραψε; Τί δ' ἀν γένοιτο τοῦτο τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, δπερ οὐκ αὐτὸς ὁ θεός, ἀλλὰ δέξια τοῦ θεοῦ εἰρηται, ἢ ὁ μονογενής τοῦ θεοῦ Λόγος· δν ποτὲ μὲν δέξιαν θεοῦ τοῦ Πατρὸς δνομάζει, ποτὲ δὲ εἶδος ἀνθρώπου δι' δν ἀνελμηφεν ἀνθρώπον; οὐ τὰ μὲν τῆς θεολογίας ἡλέκτρη τῷ πάσῃς ὅλῃς τιμαλφεστέρῳ παρεικάστο, τὰ δὲ ἀπὸ δσφύος καὶ κάτω, πὴ μὲν δράσει πυρὸς, πὴ δὲ φωτὸς φέγγει· ἐπειδὴ τὰ ἐκ γενέσεως μέτοχα, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἀνθρώπων διαφόρων αὐτοῦ δυνάμεως ἐπιδέονται· οἱ μὲν φωτὸς δέξια πράκαντες τῆς φωτιστικῆς ἐνεργείας, οἱ δὲ τὰ πυρὸς δέξια τῆς καυστικῆς καὶ τιμωροῦ δυνάμεως. Τῶν δ' οὐρανίων εἰκόνας καὶ σύμβολα κατασκευάσαι Μωϋσῆς κελευσθεὶς, τὰ χερουβίμ ἀπὸ χρυσοῦ κατεσκεύασεν· ἐπέκειτο τε ταῦτα τῇ κιβωτῷ, μέσον ἔχοντα τὸ ἱλαστήριον ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον· καὶ ἦν τὸ ἱλαστήριον μέσον τῶν χερουβίμ ἡνιόχου δίκτυον ἐπικείμενον αὐτοῖς· ὧστ' εἶναι εἰκόνα καὶ τύπον τὸ ἀπὸ χρυσοῦ πεποιημένον ἱλαστήριον τοῦ ἐν τῷ προφήτῃ Εζεκιήλ ὑπὲρ τὰ χερουβίμ ὄφθέντος· δν ἀπόδειξαν μεν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ θεοῦ. Οθεν δ θεος Απόστολος ἱλαστήριον αὐτὸν καλεῖ λέγων· Ὁρ προέθετο δ θεός ἱλαστήριον διὰ πλοτεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ταῦτα δὲ τυπικῶς παρὰ Μωϋσεῖ διὰ χρυσοῦ πεποιημένα, λέγω δὲ τὰ χερουβίμ καὶ τὸ ἱλαστήριον, προηγεῖτο τοῦ ἐν τῇ ἑρήμῳ λαοῦ κατὰ πρόσωπον Ἐφραΐμ καὶ Βενιαμίν καὶ Μανασσῆ, κατὰ νότου ἀκρούθους τοὺς χερουβίμ. Διὸ λέλεκται ἐνταῦθα· Εμεγάρηθι καθ-

²² Ezech. x, 18   ²³ Ezech. i, 26.   ²⁴ Rom. iii, 25.

ἡμερος ἐπὶ τῶν χερουβίμ επαρτιον Ἐφραῖμ, καὶ Ιεριαμίρ, καὶ Μανασσῆ. Διὸ κατὰ τὸν Ἀκύλαν εἱ-
ρηται· Καθήμεται τοῖς χερουβίμ, ἐπισάρηθε εἰς πρόσωπον Ἐφραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ. Σὺ γάρ, φησιν, δὲ εἰς πρόσωπον καὶ ἐνώπιον Ἐφραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ προπορευόμενος ἐμφάνη-
θι. Ἀνακαλεῖται δὲ ἐν τούτοις τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον διὰ Προφήτης ἀπὸ τῶν γνωρίζομένων τῷ λαῷ τὴν ἐπίκλη-
σιν ποιούμενος· ἀλλ' οὐχ ἀπὸ τῆς θεοπτίας, τῆς τῷ Προφήτῃ Ἐξεκιήλ τεθεαμένης. Δυσωπεῖ δὲ τὸν παρα-
καλούμενον διὰ τῆς εὐχῆς· Εἰ γάρ ὑπέμεινας, φησι, καὶ ποὺ τινει προσδεῦσαι ἀνθρώπων, καὶ τῶν προλεχθει-
σῶν ἡγήσασθαι φυλῶν, καὶ νῦν τοῖς αὐτοῖς χειμαζο-
μένοις καὶ ἀπολλυμένοις ἐμφάνηθι· καὶ σὺ γε αὐτὸς, δὲ τότε ποιμάνας καὶ προηγησάμενος τοῦ λαοῦ,
ἔξτειρον τὴν δυναστελαρ σου, καὶ ἀλλέθε εἰς τὸ σῶσαι ημᾶς. Ἰκετεύει τε ἐν τούτοις τὴν εἰς ἀνθρώ-
πους αὐτοῦ ἄφιξιν ποιήσασθαι καὶ τοὺς ἀποστραφέν-
τας καὶ ἐν ἀποπτώσει γενομένους πάλιν ἀναλαβεῖν,
πάλιν καὶ εἰς αὐτὸν ἐπιστρέψαι ποιῆσαι. Διὸ λέγει·
὾ Θεὸς, ἐπίστρεψον ημᾶς καὶ ἐπίφανος τὸ πρό-
σωπόν σου, καὶ σωθῆσθεθα. Κύριε ὥ Θεὸς τῶν
δυνάμεων, ἔως πότε δργίζῃ ἐπὶ τὴν προσευχὴν
τοῦ δούλων σου; Ὡ λεγόμενος ἐπὶ τοῦ παρόντος;
Κύριος καὶ Θεὸς τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἦν ἐκεῖνος ὁ πομαλίων τὸν ἀληθινὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὁ ἀδρήσας ὥστε
πρόδατον τὸν Ἰωσήφ, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερου-
βίμ· προσδεύων τε ἐναντίον Ἐφραῖμ καὶ Βενιαμίν καὶ
Μανασσῆ. Κύριος δὲ καὶ Θεὸς τῶν δυνάμεων εἰρηται,
ὡς ἐν ἑτέροις ἀρχιστράτηγος δυνάμεως Κυρίου καὶ
μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος. Τῷ μὲν οὖν διαδόχῳ Μωϋσέως
Ἰησοῦ, ἐν σχήματι ἀνδρὸς φανεῖς, ἐαυτὸν ὡμολόγει
ἴστις ἡ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἀρχιστράτηγος δυνάμεως
Κυρίου. Τὸν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ λέλεχται, διτὶ Παιδίον ἐγε-
νήθη ημῶν, νιὸς καὶ ἐδόθη ημῶν. Οὐδὲ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ
τοῦ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ δρόμον αὐτοῦ με-
γάλης βουλῆς Ἀγγελος. Κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἐρμη-
νευτάς· Θεὸς δυνατός, ἐξουσιαστής, ἀρχωρ εἰρή-
νης, πατήρ αἰώνος. Τοῦτο τοίνυν διδάσκεται ὑπὸ^C τοῦ Πνεύματος τοῦ προφητικοῦ εὐχῆν ἀναπέμπειν δι-
κταλειφθεῖς ἔρημος λαὸς, καὶ αὐτῷ λέγειν· Κύριε
ὦ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἔως πότε δργίζῃ ἐπὶ τὴν
προσευχὴν τοῦ δούλου σου; Ἀνθ' οὐλοὶ λοιποὶ πάν-
τες ἐρμηνευταὶ, τοῦ λαοῦ σου, ἡμρήνευσαν. Δι-
λέκτονται δὲ καὶ ἀρτον δακρύων ἐσθίειν ἐφ' οἷς τε-
ταλμήκασιν· ἵνα, ἀποκλαυσάμενοι τὰ ἐαυτῶν κακά^D
καὶ πενθήσαντες, τύχοιεν παρακλήσεως κατὰ τὸν φή-
μαντα μακαρισμόν· Μακάριοι οἱ καλορτεῖς, διτὶ γε-
ιάσονται· μακάριοι οἱ πετροῦντες, διτὶ παρακλη-
τήσονται. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ἐγώμασας ημᾶς,
φησιν, ἀρτον δακρύων, καὶ ἐστριασας ημᾶς μετὰ
δακρύων μέτρων. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα κλαυθμοῦ
καὶ δακρύων ἄξιοι γεγόναμεν, ὥστε ἀντὶ ἀρτου τρέ-
φεσθαι κλαυθμοῖς καὶ στεναγμοῖς, καὶ ποτίζεσθαι
ιάκρυσι καὶ γροις· ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα μεμετρημένα
ἥμιν γινέσθω, ὥστε μὴ εἰς ἀπειρον ημῖν παραταθῆ-
ται· ληξίαι δέ ποτε, καὶ μεταβαλεῖν ἐπὶ τὸ φαιδρότε-

tergo cherubim sequentes. Quamobrem hic dicitur: *Manifestare*, qui sedes super cherubim, coram Ephraim, Benjamin et Manasse. Ideo secundum Aquilam dicitur: *Insidens super cherubim, manifestare in facie Ephraim, Benjamin et Manasse*. Tu enim, inquit, qui in facie Ephraim, Benjamin et Manasse procedis, manifestare. In his autem Prophetā Dei Verbum evocat, ab iis quae populo nota erant nomen ejus mutuans, sed non a divina Ezechielis visione. Ipsum autem his verbis supplicando compellat: *Si quodam tempore, inquit, hominibus anteire dignatus es, memoratasque tribus ducere, nunc ipsis fluctuantibus et pereuntibus appare; tu, inquam, ipse qui olim populum pascebas ipsique anteibas, excita potentiam tuam et veni, ut salvos facias nos*. His vero supplicat ut ad homines accedat, et eos qui aversi et lapsi erant, iterum resumat, iterum ad se convertat. Quapropter dicit: *Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus*.— VERS. 5. Domine Deus virtutum, quo usque irasperis super orationem srrorum tuorum? Qui in præsenti dicitur Dominus et Deus virtutum, is ipse erat qui pascebat verum Israelem, et deduceba sicut ovem Joseph, et qui sedebat super cherubim, et qui incedebat coram Ephraim, Benjamin et Manasse. Dominus autem et Deus virtutum dicitur, ut alibi dux exercitus et virtutis Domini, ac magni consilii Angelus. Jesu itaque Mosis successor, in forma hominis apparenis quis ipse esset confitebatur, dicens: *Ego sum dux exercituum et virtutis Domini*⁶⁶. In Isaia vero dictum est: *Puer natus est nobis, et filius datus est nobis. Cujus principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus magni consilii angelus*⁶⁷. Secundum reliquos interpres: *Deus fortis, potens, princeps pacis, pater sæculi*. Hoc itaque docetur a Spiritu prophetico populus qui derelictus est, ut emittat orationem et dicat ipsi: *Domine Deus virtutum, quo usque irasperis super orationem servi tui?* Pro quo reliqui omnes interpres, populi lui, interpretati sunt. Docentur porro panem lacrymarum comedere pro ausibus suis, ut mala sua flentes ac lugentes, consolationem obtineant, ut in beatitudinibus dicitur: *Beati qui flent, quoniam ridebunt. Beati qui lugent, quoniam consolabuntur*⁶⁸. Secundum Symmachum autem:— VERS. 6. *Cibasti nos, inquit, pane lacrymarum, et potasti nos cum lacrymis mensura*. Etsi namque fletu et lacrymis digni simus, ut loco panis, fletibus ac gemitis alamur, lacrymis et lamentationibus potemur; at hæc ipsa mensurate nobis tradantur, ita ut non in infinitum procedant, sed aliquando cessent, ac in jucundiora mutentur. Tu enim (VERS. 7) posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos: qui non similo quidpiam olim ausi contra nos sunt, cum te patrum babereimus. Quamobrem (VERS. 8) precamur, et te Deum virtutum invocamus, supplicantes ut

⁶⁶ Jos. v, 14. ⁶⁷ Isa. ix, 6. ⁶⁸ Matth. v, 5.

nos convertas. Quod sane eveniet si conspicuas et vultum tuum ostendas nobis. Nam si id concedatur, salvi erimus, ac nos quoque dicemus : *Signalum est super nos lumen vultus tui, Domine*⁶⁰.

τες. Τούτο δὲ ἔσται εἰ ἐπιφανής γένοιο, καὶ τὸ σαυτοῦ σωθησόμεθα λέξοντες ἀν καὶ ἡμεῖς· Ἐστημεώθη ἐρ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.

VERS. 9. *Vineam de Aegypto transtulisti : ejecisti gentes et plantasti eam. Dux itineris suisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et implevit terram. Supplicationem ordiens Propheta, eum qui paracit Israel evocabat. Erat autem Israel a memorata hic vinea diversus. Nam ille quidem semper a Domino pascitur; hæc autem vinea in pejorem multo conditionem declinavit. Per religiosum autem virum, illum nempe olim Israeleum, Deo supplicat ut posteris suis male agentibus prospiciat. Fuerit vero Israel, perspicax omnis anima, quæ a bono pastore semper pascitur. Vinea autem Dei dicitur, quæ imaginem servat ejus qui in Evangelio dixit : *Ego sum vitis vera*⁶¹; vinea vero ex Aegypto translata, est anima subversionem passa : qualis fuit Judaicus populus qui olim diurno tempore idola in Aegypto coluit, ac cum modicos fructus protulisset, ut de illis testificatur Moyses in magno cantico hæc scribens : *Nam ex vinea Sodomorum vinea eorum, et palmes eorum ex Gomorrha. Uva eorum uva sellis, botrus amaritudinis eorum. Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis*⁶²; etiam si hujusmodi essent, ipsis prospiciens Deus transplantavit eos, radices eorum ex Aegyptiaco satu evelens, in aliamque terram pingueisque locum transferens, ut docet Isaia his verbis : *Vinea facta est dilecta in cornu in loco pingui. Et sepem circumposui, et vallavi, et plantavi vineam Sorech. Et aedificavi turrim in medio ejus, et protorcular fodii in ea*⁶³. Et sane cum in pinguiorem et multo meliorem Aegypto regionem praeditam vineam transtulisset, eam ibi plantavit. Deinde, utpote optimus agricultor, post primam illam translationem, dux itineris fuit in conspectu ejus, fruticibus amotis, omnique aliena materia excisa, ut ipsi nullus obex ad fructuum emissionem adesset. Pro illo autem, *Dux itineris suisti in conspectu ejus, Symmachus, Amovisti in conspectu ejus, interpretatus est. Deinde subjungit, radicare fecisti radices ejus. Cum tanta Dei Verbi cura memorata vinea dignata fuerit, jure implevit terram, ita ut montes quidem inumbraret, cedros vero arbustis suis operiret* (VERS. 11), palmites extenderet usque ad mare, et usque ad flumina propagines (VERS. 12). Ille omnia ipsi evenerunt. Et quia tot tantisque donata est, jure sermo precandi ritu hunc agricolam memorans, his eum rogit et compellat : *Quia tanta providentia et cura tua predictam vineam dignatus es, pro humanitate et gratia tua hæc omnia in illa operatus; quis non in hæsitationem et dubium**

ρον. Σὺ γάρ έσθον ἡμᾶς εἰς ἀντιλογίας τοῖς τετοσι τῷ μῶν, καὶ οἱ ἔχθροι ἡμῶν ἐμυκτήρισαν ἡμᾶς, μηδὲν τούτων πάλαι καθ' ἡμῶν τολμῶντες, δὲ σ προστάτην εἶχομεν. Διὸ δεδμεθα, καὶ τὸν Θεὸν τὸν δι νάμεων ἀνακαλούμεθα, ἐπιστρέψαι ἡμᾶς καθικετεύο πρόσωπον ἐπιδεξειας ἡμῖν. Τούτου γάρ γενομένου, ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.

"Αμπελον δὲ Αιγύπτου μετῆπας· ἐξέβαλες ἑτη, καὶ κατεφύτευσας αὐτὴν. Ὡδοκοίησας ἐμπροσθετ αὐτῆς, καὶ κατεφύτευσας τὰς φίλας αὐτῆς, καὶ εἴλιτρωσε τὴν γῆν. Ἀρχόμενος τῆς ἵκετηρίας δι προσῆγη, τὸν ποιμανόντα τὸν Ἰσραὴλ ἀνεκαλείτο. Ἡν δὲ Ἰσραὴλ ἔτερος τῆς ἐνταῦθι λεγομένης ἀμπέλου. Οὐ μὲν γὰρ δεῖ ποιμανεῖται ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ή δὲ παροῦσα ἀμπελος πολλὴν ὑπέμεινε τὴν ἐπὶ τὰ χειρὶ φορῆν. Διυσπειρεὶ διὰ τὸν θεοφιλοὺς ἀνδρὸς τοῦ πάλαι Ἰσραὴλ τὸν θεὸν εἰς τὸ ἐπιβλέψαι κακῶς πράτουσι τοῖς ἐκείνου ἀπογνοῖς. Εἴη δὲ ἀν Ἰσραὴλ καὶ πᾶσα διορατικὴ φυτὴ ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένος διὰ παντὸς ποιμανομένη. Λεγεθεὶ δὲ ἀν καὶ ἀμπέλος θεοῦ ἡ τὴν εἰκόνα σύζουσα τοῦ φήσαντος ἐν Εὐαγγελίοις· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή. Ἡ δὲ Αιγύπτου μετενηγμένη ἀμπελος ἡ παθοῦσα διαστροφὴν τυγχάνει ψυχή· ὅποιος γέγονεν δι Ιουδαίων λαδες εἰδουλατρήσας ἐν Αιγύπτῳ μακροῖς χρόνοις, μικρούς τι προενεγκάμενος καρποὺς ὡς μαρτυρεῖ Μωυσῆς ἐι μεγάλη φῦῃ γράψων ταῦτα περὶ αὐτῶν· Ἐκ γάρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἀμπέλος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας. Ἡ σταυρὸν διατελεῖ καὶ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν. Θυμὸς ἐρα κόντων δι οἰρος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀριατος· ἀλλὰ γάρ καὶ οὕτως ἔχοντας αὐτοὺς ἐπισκέψαμενος δι θεὸς μετεφύτευσεν, ἐκριζώσας μὲν τῆς Αιγυπτιακῆς συμφύτας, μεταφυτεύσας δὲ ἐν τῇρᾳ χώρᾳ καὶ τόπῳ πίονι, ὡς διδάσκει λέγων Ἡοτέ· Ἀμπελὼν ἐγειρήθη τῷ ηταπημένῳ ἐτ κέραι τούτῳ πίονι. Καὶ φραγμὸν περιέθηκα, καὶ ἐγαρ κώσα, καὶ ἐρύθευσα διμπελος Σωρῆχ. Καὶ φα δόμησα πύρον ἐτ μέσω αὐτοῦ, καὶ προλήπτος ὄρυξα ἐτ αὐτῷ. Καὶ δὴ ἐν τόπῳ πίονι καὶ πάνι κρείτονι τῆς Αιγύπτου χώρας μεταγαγών τὴν πρα λευθεῖσαν διμπελον κατεφύτευσεν. Εἴθι, οἵτις γεωργὸς δριστος, μετὰ τὴν πρώτην μεταμόρφωσιν, ὀδοποήη ἐμπροσθεν αὐτῆς, πάνι τὸ βλαστικὸν ἀποκενάσας, καὶ πᾶσαν ἀλλοτρίαν ὅλην ἐκτεινόν, ὡς μή τι καύμα ἐμποδὼν αὐτῇ γένοιτο πρὸς τὴν τῶν καρπῶν ἐκρήγη. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ὡδοκοίησας ἐμπροσθετ αὐτῆς, δι Σύμμαχος· Ἀπεκενάσας ἐμπροσθετ αὐτῆς, ἥμηνευσεν. Εἰτ' ἐπιγάγε, καὶ ἐριζοδόλησας τὰς φίλας αὐτῆς. Τοιαύτης δὲ ἐπιμελεῖας παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου τυχοῦσα ἡ δηλωθεῖσα ἀμπέλος, εἰκότως ἐπιτρωσε τὴν γῆν, ὡς δρη μὲν ἐπισκιάσαι, κέδρους δὲ καλύψαι ταῖς αὐτῆς ἀναδενδράσιν, ἐκτείναι δὲ τὰ κλήματα ἑως θαλάσσης, καὶ τὰς φυάδας μέχρι πα μῶν. Ταῦτα πάντα ὑπῆρξεν αὐτῇ. Καὶ ἐπειδὴ τοτε τῶν ἡξιώθη, εἰκότως δ λόγος ὡς ἐν εὐχῇ τούτων ἴστη μήσας τὸν γεωργὸν, δυτωπεὶ διὰ τῆς ἵκετηρίας κα

⁶⁰ Psal. iv. 7. ⁶¹ Joan. xv, 1. ⁶² Dcut. xxxii, 32. ⁶³ Isa. v, 1.

φησι πρὸς αὐτὸν· Ἐπειδὴ τοσαύτης κατηξίωσας προνοιας καὶ ἐπιμελεῖας τὴν εἰρημένην διμπελὸν, φιλανθρωπίᾳ καὶ χάριτι πάντα ταῦτα εἰς αὐτὴν ἐνθεῖξάμενος, τίς οὐκ ἀν διμηχανήσει καὶ εἰς ἀποίαν ἐμπέναι ζητῶν, Ἰσραὴλ καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καταπατεῖν τε αὐτὴν ἄπασι τοῖς ἔθελουσι συνεχώρησας· ὡς τρυγὴν αὐτὴν τοὺς βουλομένους, μηδὲνός τε περιφράττοντος, ποτὲ μὲν ὃν ἐκ δρυμῷ λυμανεύσθαι αὐτὴν, ἀλλοτε δὲ μονιὸν ἄγριον καταβόσκεσθαι αὐτὴν; Ἀλλὰ γάρ πρὸς ταῦτην τὴν ἐπαπόρησιν ἀποχρίνεται διὸ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, ὅστερ ἀπολογούμενος δι γεωργίς, καὶ τὴν αἰτίαν παρίστησι λέγων· Διότι ἐμεινει Ἰσραὴλ ποιῆση σταψυλή, ἐποίησε δὲ ἀκάρθας· καὶ οὐ δικαιοσύνηρ, ἀλλὰ κραυγήρ. Ταῦτα δ' ὅτι περὶ τοῦ Ἰουδαίων λέλεκται λαοῦ, οὐδεὶς δὲ ἀμφιβόλοι. Νοήσεις δὲ ὅπως ἐκάλυψεν δρη τῇ σκιᾳ τῆς ἀμπέλου, ἐπιστήσας, ὡς σκιὰν ἔχων δὲ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ δρους συνετελεῖτο τοῦ ἐν Σηλῶμ, ἕνθα τὸ πρότερον ἰδρυτο ἡ σκηνὴ, ποτὲ δὲ ἐπὶ τοῦ Σιών δρους καὶ τῆς Ιερουσαλήμ, καὶ αἱ ἀναδενδράες δὲ αὐτῆς ἐκάλυψαν τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ. Τίνας δὲ ἐπίσις τὰς ἀναδενδράες τῆς ἀμπέλου, ή τὰς προφητικὰς ψυχὰς καὶ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ εἰς ὑψος ἐπηρμένους, Θεοῦ τε ἐξίως πολιτευσαμένους, οἱ καὶ ἐπὶ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ διανεπαύσοντο, τὰς δύναμεις δὴ τὰς ἀδράτους καὶ θείας; Μέχρι γάρ τούτων ἐξετάθησαν αἱ διαπρέψαται ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ ψυχαὶ, ὡς καὶ Πνεύματος ἀγίου μετέχειν, καὶ τοὺς καρποὺς ἐκτείνειν μέχρι τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως. Τὰ δὲ κλήματα τῆς ἀμπέλου, ἔτερα δύτα παρὰ τὴν σκιὰν καὶ παρὰ τὰς ἀναδενδράες, ἐξετάθη ἔως θαλάσσης. Ὁ δὲ Σύμμαχος ἔντι τοῦ, τὰς κλήματα, τὰς κατατὰς αὐτῆς, φησὶν, ἐξέτεινεν ἔως θαλάσσης. Εἰλεν δὲ ἁπλαῖς καὶ κόμαι, ὁσπερ ἀναρθρητοὶ τρίχες, ή καὶ κλήματα πληθύνοντα, κατὰ τὸ τῆς ἀμπέλου παράδειγμα, δὲ πολὺς τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους ἀριθμὸς, δὲ δὴ ἐφθασει μέχρι θαλάσσης, πληρώσας πάντα τὸν τὸν ἀνθρώπων βίον. Διὸ λέλεκται ἐν Ὁμηρῃ τῷ προφήτῃ· Καὶ ήτο δὲ ἀριθμὸς τῶν ιών Ἰσραὴλ ὥσει ἀριθμὸς τῆς θαλάσσης, ή οὐκ ἐκμετρηθῆσται, οὐδὲ ἐξαριθμηθῆσται. Παραφυάδες δὲ ἀλλαι τινὲς παρὰ τὰ κλήματα νεώτεραι καὶ ἀρτιφυεῖς ἔως ποταμοῦ παρετάθησαν, οἱ τῆς Καινῆς Διαθήκης κήρυκες· λέγω δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· τὴν μὲν φυὴν καὶ τὴν γένεσιν ἐσχηκότες ἐκ τῆς προλεχθείσης ἀμπέλου, καὶ ὁσπερ τινὲς παραφυάδες αὐτῆς γενόμενοι, οὐχέτι δὲ δομοὶς ταῖς κατατὰς καὶ τοῖς κλήμασι ἔως θαλάσσης προελθόντες, ἀλλὰ ἔως ποταμοῦ διὰ τὸ μυστήριον τῆς δι' αὐτῶν χορηγουμένης ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίᾳ. Ἐνθεν καὶ δὲ Σωτὴρ αὐτὸς ἐν οᾳ ψαλμῷ λέλεκται· Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀριθμένου γάρ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμοῦ τοῦ βαπτίσματος, τὴν σύμπασαν ἐπλήρωσεν οἰκουμένην. Τέσσαρα δὲ τάγματα τῆς εἰρημένης ἀμπέλου

A incidens hoc perquirat, (VERS. 13) *Utquid destruxisti maceriam ejus, et eam omnibus gentibus calcandam præbuisti; ita ut nemine circummuniente, cuique volenti ipsam vindemiare liceat; ac medo aper de silva pessumdet, modo singularis ferus de-pascat illam?* Verum huic dubio per Isaiam prophetam respondet agricola, quasi sui purgandi gratia, hujusque rei causam his verbis profert: *Quia exspectavi ut ficeret uam, fecit autem spinas, et non justitiam, sed clamorem*⁷³. Hæc porro de Judaico populo dicta esse nemo dubitaverit. Quomodo autem umbra vineæ montes operuerit intelleges, si perpendas cum lex futurorum bonorum umbram, non autem ipsam rerum imaginem habeat; eam modo in monte Silo, ubi prius erectum fuerat tabernaculum; modo in monte Sion et in Jerusalem completam esse, et arbusta ejus cedros Dei operuisse. Quænam esse vineæ arbusta dixeris, nisi animas propheticas, ac eos qui olim in priore populo erigebantur, et qui digne Deo vitam institerunt, qui etiam in cedris Dei, id est, in invisibilibus divinisque virtutibus, requiescebant? Nam eo usque proiectæ sunt animæ quæ in priore illo populo ornate et probe vixerunt, ut et Spiritus sancti participes essent, et usque ad angelicas potestates fructus suos extenderent. Palmites porro vineæ, ab umbra sane necnon ab arbustis diversi, extensi sunt usque ad mare. Symmachus autem pro illo, *palmites, jubas suas, ait, extendit usque ad mare.* Jubæ autem et comæ, ceu innumeri capilli sunt; sive etiam palmites illi multiplicati secundum vineæ exemplum, magnus ille Judaicæ gentis numerus est, qui sane totum hominum genus replens pervenit usque ad mare. Quamobrem in Osea propheta dictum est: *Et erat numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ non mensurabitur et non numerabitur*⁷⁴. Propagines vero alia adnatæ, palmitibus recentiores ac nuper exortæ, usque ad flumen extensæ sunt, videlicet Novi Testamenti præcones, apostolos dico et discipulos Servatoris nostri, qui genus et originem ex prædicta vinea ducunt, et ceu propagines quædam ejus sunt. Neque tamen perinde atque jubæ et palmites ad usque mare protenduntur, sed usque ad flumen, ob mysterium regenerationis in Christo ab iis subministratæ. Quare de Salvatore ipso in psalmo LXXI dicitur: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Nam cum baptismus a Jordane fluvio initium duxerit, totum replevit orbem. Quatuor porro prædictæ vineæ ordines præsens sermo describit, umbram scilicet ejus montes operientem; arbusta ejus in altum elata, ita ut non simpliciter cedros, sed cedros Dei operiant; ad hæc palmites ejus usque ad mare extensos; præter hæc omnia autem propagines ejus, quæ ad flumen usque pertingunt. Quorum interpretationem pro collata nobis gratia dedimus, umbram quidein

⁷³ Isa. v, 5. ⁷⁴ Ose. i, 10.

pro figurato illo et umbroso cultu tradentes, qui in sensilibus et corporeis montibus perficiebatur; arbusta, pro animabus propheticis, quæ in cedris Dei, angelicis videlicet ac divinis virtutibus firmabantur; palmites autem comas, seu jubar, pro tota Judæorum multitudine, ob instabilem et fluctuantem hominum vitam usque ad mare extensa; demum propagines pro apostolis Servatoris nostri qui in flumine versantur de quo dictum est: *Fluminis impetus laxificat civitatem Dei*¹⁶. Verum quia memorata vinea tot tantisque baniis a Deo Verbo, qui prius ipsi prospiciebat, donata est, consequenter eum qui tantis eam donis ornavit, quasi dubitando compellat dicens: *Utquid desistruxisti maceriam ejus?* Ille vero respondet his verbis: *Quia expectavi ut saceret uam, fecit autem spinas*¹⁷; ac rursum: *Expectavi ut saceret judicium, fecit autem iniqutatem; non justitiam, sed clamorem*¹⁸. In Jeremias quoque vineam ipse coarguit, rationabilis quippe erat, his verbis: *Ego autem plantavi vineam fructiferam, totam veram. Quomodo conversa est in amaritudinem vitis aliena*¹⁹? Adjicit autem per Isaïam: *Auseram sepem ejus, et erit in direptionem; et auferam murum ejus, et erit in conculationem. Et dimittam vineam meam, et non fodietur, neque putabitur. Et ascendet in eam quasi aridam spina, et nubibus mandabo ne pluant super eam imbre*²⁰. Ablata autem sepe, virtute scilicet quæ custodit et circummunit ipsam; consequenter omnes deinde inimici invisibles et occulti, foris agrestibus immaniores (Vers. 14), exterminaverunt eos, videlicet qui a Scriptura accusabantur. Et quidam impurus aper, neimpe Assyrus, prior cum fortitudine invadens, præstatam vineam pessimidevit, ita ut multititudinem populi captivam in Assyrios abduceret. Deinde vero alter inimicus ingressus, quæ a priore relicita fuerant vastavit, Nabuchodonosor videlicet, qui templum incendit, et solo æquavit. Quare secundum Symmachum etiam dicunt est: *Vastavit eam aper de silva, et singularis serus depastus est eam. Pro illo autem, singularis serus, Aquila, omnigenam terram, interpretatus est. Secundum aliam vero interpretationem, pessimidevit eam; id est, memoratam vineam, primo Babylonius, qui prior Hierosolyma obsessa, excidit illam; post illum vero Romanus exercitus, qui post Servatoris nostri adventum, irrumpens vastavit eam. Hæc porro omnia vaticinatur Asaph, qui tempore Davidis ante Hierosolymæ constructionem erat, quæ adnotatis temporibus eventura ipsi erant prænuntiantis. Et quidem in præsenti videtur una primam obsidionem a Babylonii, et secundam a Romanis factam vaticinari: per præcedentem vero psalmum quæ sub Antiocho Epiphane contigerunt; per lxxiii autem ea solum quæ ad postremam a Romanis factam obsidionem pertinent, ut ad lxxiii commonstratum est.*

Ταῦτα δὲ πάντα προφητεύει Ἀστὴρ κατὰ τοὺς χρόνους γεγονώς τοῦ Δαυΐδος, πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἱερου-

¹⁶ Psal. xlvi, 5. ¹⁷ Isa. v, 5. ¹⁸ ibid. 7. ¹⁹ Jer. ii, 21. ²⁰ Isa. v, 5

Α ὁ μετὰ χείρας διαγράφει λόγος· σκιάν μὲν αὐτῆς καλύπτουσαν δρη· ἀναδενδράδας δὲ αὐτῆς εἰς ὑψός μετεωρίζομένας, ὡς καλύπτειν οὐχ ἀπλῶς κέδρους, ἀλλὰ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπὶ τούτοις κλήματα ἔκτεινομένα ἔως θαλάσσης· καὶ μετὰ πάντα παραφύδας τὰς μέχρι ποταμοῦ διηκούσας. Ὅτι τὴν διάνοιαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡρμηνεύσαμεν χάριν, σαῦν μὲν ἀποδόντες τὴν τυπικὴν καὶ σκιάνδη λατρεῖαν, ἵνα ἐν τοῖς αἰσθηταῖς καὶ σωματικοῖς δρεσιν ἐτελέσθω ἀναδενδράδας δὲ τὰς προφητικὰς ψυχὰς, αἵτινες ἐπὶ τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ, τὰς ἀγγελικὰς καὶ θείας δύναμεις ἐπεστηρίζονται· κλήματα δὲ ἡ κύμας, ἡ γειτανὶς τὸ πάντα Ιουδαίων πλῆθος ἔως θαλάσσης ἔκτεινομένον διὰ τὸν ἀστετόν καὶ κυμαινόμενον τῶν ἀνθρώπων βίου· καὶ τέλος παραφύδας, τοὺς ἀποστολοὺς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῷ ποταμῷ συνόντας, περὶ οὗ εἱρηται· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμίματα εὐφρατεῖον τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοσούτων τξικῆς ἡ δεδηλωμένη ἀμπελος ὑπὸ τοῦ πρότερον ἐπωπούντος αὐτὴν Θεοῦ Λόγου, ἀκολούθως ὁ λόγος ἐγένετο ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν τὰ τοσαῦτα δεδωρημένον ἐπαπεριέλεγων· Ἰρατὶ καθεῖλες τὸν χραγμὸν αὐτῆς· οὐ δὲ ἀποκρίνεται λέγων· Διότι διμειρά τὰ σταυροῦ, ἐκοίησε δὲ ἀκάρδας· καὶ πάντα· Ἐμειρά τὰ στοιχηὶ υποστοῖ, ἐποίησε δὲ δρομὸν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν. Καὶ ἐπὶ τορεμίᾳ δὲ ἀυτὸς ἐλέγχει τὴν ἀμπελον, λογικὴ τῷ ξην, φάσκων· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσαν ἀμπελοὺς καρπούσιον πάσταρ ἀληθινήν. Πῶς διτράχη εἰς πιπλανὴν ἡ ἀμπελος η ἀλλορία; Προστίθησι δὲ καὶ διὰ Ἡσαΐου λέγων· Καθειλῶ τὸν χραγμὸν αὐτῆς, καὶ έσται εἰς διαρκατήν· καὶ καθειλῶ τὸν τοῖχον αὐτῆς, καὶ έσται εἰς καταπάτησιν. Καὶ ἀνήσυχος ἀμπελῶν μου, καὶ οὐ μὴ σπασῃ, οὐδὲ μὴ τρυψῃ. Καὶ ἀραβίσεται εἰς αὐτὸν ὁσεὶ χέρσον ἀκανθα, καὶ ταῖς ρεψέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μηδὲ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ χραγμοῦ, τούτεστι τῆς φυλαττούσης αὐτούς καὶ περιφρατούσης δυνάμεως, εἰκότως πάντες λοιπὸν πολέμου ἀφάντοι τε καὶ ἀφανεῖς, θηρῶν ἀγρίων δύτες ἀνημερώποι, ἐλυμήνατο αὐτοὺς, δηλαδὴ τοὺς ὑπὸ τοῦ λόγου κατηγορουμένους. Καὶ τις πρῶτος ἀκάθαρτος ή, ὁ Ἀστύριος, εἰσελθὼν ἰσχυρῶς, τὴν δηλωθεῖσαν ἀμπελὸν διέφθειρεν, ὡς καὶ ἀπαγαγεῖν αἰχμάλωτον τὸ πλῆθος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Εἴτα δεύτερος πολέμως, εἰσελθὼν, τὰ ὑπὸ τοῦ πρώτου καταλειφθέντα κατενεμήσατο, δὲ Ναουχοδονόσορ, δὲ καὶ τὸ Ιερόν πυρπόλησας καὶ εἰς Ἐδαφος ἀγαγόν. Διὸ λέλεκται καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Κατερεμήσατο αὐτὴν ἦν ἐκ δρυμοῦ, καὶ μοριὸς ἀγρίος κατεβοσκήσατο αὐτὴν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, καὶ μοριὸς ἀγρίος, δὲ Ἄχυλας, καὶ παντοδαπὴν χώραν, ἡρμήνευσε. Καθ' ἐτέραν δὲ ἐρμηνείαν, ἐλυμήνατο αὐτὴν, δηλαδὴ τὴν ἀποδεισαν ἀμπελον, πρῶτος δὲ Βασιλώνυμος, δὲ καὶ πρῶτος τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκίᾳ δηγώσας· ἐπειτα μετ' ἐκείνον δὲ Ἀρωματίκης στρατὸς, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν ἐπελθών, κατενεμήσατο αὐτὴν.

παλήμ, θεσπίζων αὐτῇ τὰ συμβηθόμενα κατά τοὺς δηλωθέντας χρόνους. Διὰ μὲν οὖν τῶν μετὰ χεῖρας ἔστιν δόμοι καὶ τὴν πρώτην πολιορκίαν τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γενομενην, καὶ τὴν δευτέραν τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων προφητεύεν· διὰ δὲ τοῦ πρὸ τούτου τὰ κατὰ Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ συμβάντα· διὰ δὲ τοῦ οὐ καὶ γ' μόνα τὰ τῆς δεσπάτης πολιορκίας τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων γενομένης, ὡς ἀποδέδειχται ἐν τοῖς κατὰ τὸν οὗτον εἰρημένοις.

Οὐ θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπιστρεψον δὴ, ἀπλεύγον δὲ οὐρανοῦ, καὶ ίδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν δύκειλον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἵνα ἐρύθενσεν ἡ δεξιά σου, καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, δὲ ἐκραταίωσας σεαντῷ. Ἐμπειρυσμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη, ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου σου ἀπολοῦνται. Ως ἀγαθὸν γεωργὸν ὑπομνήσας τῆς παλλῆς αὐτοῦ περὶ τὴν ἀμπελὸν ἐπιμελεῖας, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα συμβάσης αὐτῇ ἐρημίας, ἐξηῆς καὶ ἀκολούθως ἰκετεύει ἐπιστρέψαι ὡς ἀποστραφέντα, καὶ διὰ τῆς ἀποστροφῆς τοῖς ἔναντιοις πάσιν ἐκδεδώκτα τὴν ἀμπελὸν. Ἐπισκέψαι δὲ αὐτὸν ἰκετεύει, καὶ ἐπιδέψαι δινῶθεν ἐξ οὐρανοῦ μνησθῆναι τε, ὡς ἄρα εἴη αὐτοῦ φυτεία, καὶ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς γεωργίας ἡ προλεχθεῖσα ἀμπελὸς, καὶ μνησθέντα ἐπιστέψασθαι αὐτὴν, ὡς ἂν πάλαι μὲν ὑπὸ τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς φυτευθεῖσαν, νῦν δὲ ἐμπειρυσμένην πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένην, καὶ ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπολαυσίαν. Ἀξιοί τε καταρτίσασθαι αὐτὴν ἀναλαβόντα καὶ ἀνακτησάμενον δίκην σωτῆρος καὶ λατροῦ· καὶ ταῦτα πρᾶξαι διὰ τοῦ Γεωργοῦ δὲ ἐκραταίωσεν ἔναντῷ. Δι' ὧν σαφῶς ὁ λόγος διδάσκει πρῶτον εἶναι τὸν ἐμπρησμὸν δὲ πρῶτον ὑπέμεινεν δὲ τόπος ὑπὸ Βαβυλωνίων. Οὐ γάρ ἀν μετὰ τὸν δεύτερον ἐμπρησμὸν τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων γενόμενον τὴν τοῦ Σωτῆρος θεοφάνειαν γενέσθαι τίκιου τὴν ἡδη γεγενημένην. Χώραν δὲ ἔχει μετὰ τὰ πρῶτα συμβάντα τῷ τόπῳ ἰκετεύειν καὶ δέσθαι τὸν Λυτρωτὴν ἐπιστῆναι· οὐδὲ ἐπιστάντος, ἐπειδὴ μὴ παρεδέξαντο τὴν πρώτοις αὐτοῖς δὲ αὐτοῦ καταγγελθεῖσαν χάριν, εἰκότως τὴν ὑστάτην ὑπέμειναν ἐρημίαν· τὴν αὐτὸς προσετίμησεν αὐτοῖς εἰπών· Ποσάκις ηθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκτα σου, δὲ τρόπον δρυις ἐπισυνάγει τὰ νοσσα τὸπο τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἥθελίσατε; Ἰδού ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· ὅτε καὶ τὰ τέλος.

Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἀνδρα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, δὲ ἐκραταίωσας σεαντῷ. Καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σου, ζωσεις ημᾶς. Μίαν τῶν προλεχθέντων ἀπάντων θεραπείαν διδάσκει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὴν εἰς ἀνθρώπους τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίαν. Διόπερ μετὰ τὰ προφητεύθητα περὶ τῆς ἐρημίας τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τοῦ ἐπελύσθητος αὐτῷ ἐμπρησμοῦ ἰκετεύει τὰ προκείμενα εἰς τὸ προσδοκῶν λυτρωτὴν τὸν ἀνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν οὐδὲν τοῦ ἀνθρώπου τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεκραταῖσθαι μένον. Οὕτος δὲ ἦν δὲ ἀγαπητὸς τοῦ Θεοῦ, δὲ εἰδέναι καὶ παρεῖναι δι' εὐχῆς τίθεσθαι παραδίδωσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ὡς ἀν, γνώντες αὐτὸν οἱ ταῦτα προδιδασκόμενοι καὶ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες, δι' αὐτοῦ τυχεῖν τῆς τῶν κακῶν θεραπείας ἐλπίσειαν. Διὸ ἐκ προσώπου τῶν θεραπείας δεομένων φησι τὸ, Γενηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἀνδρα δεξιᾶς σου, καὶ

A VERS. 15-17. Deus virtutum, convertere, respice de cælo, et vide, et visita vineam istam, et perfice eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. Postquam ei ut bono agricultoræ in memoriam revocavit ingenitem illam suam pro vinea sollicitudine, et ipsi illatam postea vastitatem; sub hæc consequenter supplicat, ut ad eam se convertat, qui pridem aversus ei esset, ac per aversionem illam, intūnicis eamdem vineam tradidisset. Rogat autem illum ut consideret et sursum de cælo respiciat, recordeturque memoratam vineam, sui plantationem et dexteræ suæ agriculturam esse, ejusque memor visitet illam, utpote quæ olim ab ejus dextera plantata fuerit: jam vero incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus ejus perierit. Precatur item ut resuimens restauransque illam servatoris ac medici instar reficiat: et hæc agat per Filium quem confirmavit sibi. Quæis aperte declaratur bic primum loci incendium adnotari, quod a Babylonis perpassus est. Neque enim post secundum incendium a Romanis illatum, divinum Salvatoris adventum, qui jam contigerat, maturari rogasset. Opportune autem post priorem illam loci calamitatem rogat postulatque, ut Redemptor adveniat: quo accedente, quia gratiam ipsis prioribus annuntiatam non receperunt, extremam promeritamque vastitatem Iure perpassi sunt, quam ipse comminatus illis est his verbis: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis? Ecce relinquetur vobis dominus vestra deserta⁵⁰: quando secundum Apostolum, pervenit an eos ira in hiem⁵¹.

C **VERS. 18.** Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et non discedemus a te, vivificabis nos. Unum prædictorum omnium curationem docet Spiritus sanctus, nempe Christi Dei ad homines adventum. Quamobrem post prophetiam de vineæ vastitate, et de futuro ejus incendio, bis supplicat ut redemptorem exspectare liceat, virum dexteræ Dei, et illum hominis a Deo confirmatum. Illic porro erat dilectus Dei: quem se nosse, ac ut adveniat in voto habere legentibus tradit; ut qui hæc prius edociti sunt, hac notitia et fide in illum instructi, malorum remedium ab eo se consecuturos sperent. Quare ex persona eorum qui niedela opus habent ait: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Et non discedemus a te. Hæc porro verbi sententia est: Vel

⁵⁰ Matth. xxiii, 37. ⁵¹ I Thess. ii, 16

nunc tandem manus tua occulta illa et invisibilis, illucescat in viro dexteræ tuæ ministro, et in eo qui Filius hominis vocandus est : quem tu tibi parasti, atque ut instrumentum virtutis tuæ confirmasti, et quasi deitatis tuæ simulacrum excitasti. Nam hoc apparente, non ulterius idola colemus : sed neque multorum numinum errori serviemus, neque amplius a te recedemus. Postquam autem ab eo vitam, et salutem quæ in te est acceperimus, nomen tuum invocabimus : neque ulterius cujuspam nomine appellabimur, non ab Israele Israelitæ, neque a Juda Judæi ; sed a tuo, Christe, nomine Christiani vocabimur. Quapropter secundum Symmachum dicitur : *Vivificabis nos, et nomine tuo vocabimur.* Mirari porro subit, cur Judæi hæc legentes, et a teneris unguiculis meditantes, non querant quis fuerit ille vir dexteræ Dei, neque eum qui Filius hominis vocatur cognoscant : quare in calamitate sua perseverant. Qui si ipsum novissent ac edidicissent, scirent utique Dei Verbum, quod præsenti supplicatione invocabatur, in ipso habitasse. Sed nos qui ipsum præexistens esse, ac de hominibus prvidentiam omnino gerere novimus ; nam *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit*⁸⁰ ; scimus ipsum in propria venisse, quando manus ejus sive vis operans facta est super virum dexteræ ejus, qui in Evangelii Filius hominis vocatur : quem sibi ipsi ipse ex Spiritu sancto efformavit : quem si noverimus, defectioni nunquam obnoxii erimus, ab eo vitam accipientes, ejus nomine appellati. Nos itaque qui Filium hominis expectamus, et spem nostram in ipsum conjecimus, hæc de nobis ipsis loquimur : pro membris vero nostris reliquam orationem fundimus his verbis : — **VERS. 20.** *Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam et salvi erimus, sermone in communī proferentes pro iis, qui nondum conversi sunt, nondum adventum ejus neverunt ; ideoque nondum salutem a Deo sunt consecuti.*

τὴν λοιπὴν ἰχετηρίαν ἀναπέμπομεν φάσκοντες. Οὐ Θεὸς τῷ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα, κοινοποιοῦντες τὸν λόγον ὑπὲρ τῶν μηδέπω ἐπιστρεψάντων, μηδὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐπεγνωκότων αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μηδέπω τῆς παρὰ τῷ Θεῷ σωτηρίας τετυχηκότων.

1. IN FINEM PRO TORCULARIBUS IPSI ASAPH. LXXX.

VERS. 2. *Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. Psalmi Pro torcularibus inscripti tres numero sunt : unus Davidis, nempe octavus; unus Asaphi, quem jam tractamus; filiorum autem Core, lxxxiii. Octavus itaque vocationem gentium aperte vaticinabatur, quam Spiritu divino prævidentes Dei prophetæ stupore affliciebantur : quare mirantis more exclamabant dicentes, Domine Deus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! Octagesimus vero tertius multa tabernacula, multa altaria, atria plurima fore prævidebat; videlicet Ecclesias Dei per totum orbem constitutas, altaria*

⁸⁰ Joan. 1, 10.

D ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΛΗΝΩΝ Τῷ

ΑΣΑΦ. Π'

Ἄγαλλιασθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν, ἀλλάζετε τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Οἱ ἐπιγεγραμμένοι τῶν ληγῶν φύλοι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν τυγχάνουσιν· εἰς μὲν τῷ Δαυΐδῳ, δὲ γδοος, εἰς δὲ τοῦ Ἀσάφ, δὲ μετὰ χειρας, καὶ τῶν υἱῶν Κορε δὲ π' καὶ γ'. Οὐ μὲν οὖν η̄ σαρξ τῶν ἔθνων τὴν κλήσιν ἐθέσπιζεν, ἢ τῷ Πνεύματι η̄ θεῖῳ προθεωροῦντες οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται, ὑπερεξεπλήστοντο· διδ καὶ ἀποθαυμαστικῶς ἀνεψώνουντο· Κύριε δὲ Θεὸς ἡμῶν, ὁ θαυμαστὸν τὸ δρομόν τον ἐν πάσῃ τῇ γῇ! Καὶ δὲ καὶ π' πολλὰ σκηνώματα καὶ πολλὰ θυσιαστήρια καὶ πολλάς αὐλάς προεώρα δηλαδὴ τὰς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας τῶν

θεοῦ, καὶ τα εν αὐταῖς πολλὰ θυσιαστήρια· & δὴ παρίστη λέγων· Ὅς ἀμετηπά τὰ σκηνώματά σου, Κύρος τῶν δυνάμεων! καὶ αὐτοῖς· Ἐπικοθεῖ καὶ ἐκείσπει ἡ γυνχῆ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρροῦ· καὶ ἔτης· Τὰ θυσιαστήριά σου, Κύρος τῶν δυνάμεων. Ὁ δὲ μετὰ χείρας ἑτέροις μὲν ἀγαλλιέσθη καὶ ἀλαλάξειν καὶ φάλλειν παραχελεύεται, τοῦ δὲ Ἰουδαίων θίνους τὴν ἀποβολὴν καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν παριστῆσι, καὶ σφόδρ’ ἀκολούθως ταῖς διὰ τῶν ἐμπροσθεν προφητείαις. Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῷ πρὸ τούτου ἥρατα λέγων· Τρα τι καθεῖλες τὸν φρεσγυμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάρτες οἱ παραπορευόμενοι τὴν δόδον; ἐπιλύεται τὴν ἐπαπόρησιν, διὰ τοῦ μετὰ χείρας φάσκων· Εἰ δὲ λαὸς μου ἡκουσέ μου, καὶ Ἱερατὴλ εἰ ταῖς δόδοῖς μου ἐκορεύθη· ἐν τῷ μηδεὶ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἀπαλεῖνται· καὶ ἐπιλέγει· Καὶ οὐκ ἡκουσεγ δὲ λαὸς μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἱερατὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοῖς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδῶν αὐτῶν, πορεύονται ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ἐπει τοίνυν τὸ ἀνήκοον καὶ τὸ ἀπειθὲς αὐτῶν παριστησι, μεταβάλλει τὸν λόγον εἰκότως, καὶ τὴν τῶν θίνων κλῆσιν εὐαγγελίζεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, πᾶσιν ἀνθρώποις προσφωνοῦν καὶ λέγον· Ἀγαλλάσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ημῶν. Λέγει δὲ ταῦτα ἐκ προσφωνοῦ τοῦ χοροῦ τοῦ προφητηκοῦ. Ὅς γάρ ἐν τῷ η̄ ἔλεγε· Κύρος δὲ Κύριος ημῶν, ίδεντοισι μένων τὸν Θεὸν τῶν ταῦτα λεγόντων, διὰ τὸ πρώτων αὐτῶν γεγονέναι τὸν Θεόν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οἱ αὐτοί, τοὺς ἀπέκενωμένους καὶ ἀλλοτρίους ἀναχαλούμενοι, φασὶν· Ὅ οὖτοι, καταλεποντες τοὺς πεπλανημένας νομιζομένους ύμιν θεοὺς, ἡκετε σκεύδοντες πρὸς τὸν ἡμέτερον Θεὸν, καὶ τούτῳ ἀγαλλιάσθε τῷ πάντοτε ημῶν τῶν αὐτῷ ἀνακειμένων βοηθῷ γενομένῳ. Τίς δὴ ἦν οὗτος, ἔτης παριστῶσι λέγοντες· Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ· τῷ γάρ πάλαι ὀφθένται τῷ ἡμετέρῳ προπάτορι Θεῷ ἀλθόντες, ἀλαλάξατε, κατὰ τὸ εἰρημένον καὶ ἐν ᾧ· Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ, κάσα η γῆ. Τίς δὲ ἦν ἡ πᾶσα γῆ διασαρφεὶ δὲ εἰπών· Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χείρας, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐτῶντας ἀπελλιάσεως. Τοῖς οὖν αὐτοῖς καὶ διὰ τῶν μετὰ χείρας προσφωνεὶ λέγων ὁ χορὸς τῶν προφητῶν· Ἀπελλάσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ημῶν, ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ. Θεὸν δὲ Ἰακώβ τὸν Σωτῆρα σημαίνει τὸν ἐν ἀνθρώπου σχήματι ὀφθέντα τῷ Ἰακώβ· δε τοι καὶ ἐκάλεσε Ἰακώβ τὸ δνομα τοῦ τόπου ἐν ῥῶ φθη ἀυτῷ δ θεὸς, Εἶδος θεοῦ, ἐπειτών· Εἶδος τῷ Θεῷ πρόσωπο πρός πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μον ἡ γυνχῆ. Τούτῳ οὖν, ως ἀν αὐτῷ δητι τῷ βασιλεὺ τῆς ἡμῶν, ἀλαλάξειν προστάττει, νικητήριον ὅμον ἀναπέμποντες αὐτῷ. Ὁπως δὲ βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς καθίσταται, αὐτὸς διδάσκει λέγων· Ἐγὼ δὲ κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἀγνοο αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲ ἀλαλάξειν τῷ Θεῷ Ἰακώβ βούλεται τοὺς κεκλημένους, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν φαλλοὺν καὶ διδόναι τύμπανον, καὶ φελτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Ἀράτε, οὐσι,

A que in illis bene multa: que bis verbis declarat: Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! ac rursum: Concupisit et deficit anima mea in atria Domini; et iterum: Altaria tua, Domine virtutum. Psalmus vero præsens, alios quidem exultare, jubilare et psallere jubet, Judaici vero populi abjectionem ejusque causam declarat, et quidem valde consequenter ad priores prophetias. Nam quia in præcedenti interrogabat dicens: Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? hic dubium solvit his verbis: Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo iniūcios eorum humiliasse; ac subjungit: Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adiventionibus suis. Quia igitur inobsequentiam eorum et immorigerum animum declarat, sermonem merito Spiritus sanctus transfert, et genitum vocationem annuntiat omnibus hominibus, sic eos alloquens: Exultate Deo adjutori nostro. Hoc porro dicit ex persona chori propheticæ. Ut enim in octavo psalmo dicebat: Domine Dominus noster, ita ut qui hæc dicent, Deum quasi sibi proprium prædicarent, quia eorum primum Deus fuerat; ita et hoc loco iidem eos, qui extranei et alieni facti sunt, evocantes, dicunt: Heus vos, relicti iis quos errore duici deos estimabatis, venite festinanter ad Deum nostrum, ipsique exultetis, qui semper nobis ipsi addictis adjutor fuit. Quis porro hic fuerit, deinde declarant dicentes: Jubilate Deo Jacob: ad Deum scilicet qui olim atavo nostro visus est accedentes, jubilate, secundum id quod in Lxv psalmo dictum est: Jubilate, omnis terra. Quæ esset omnis terra, explicat qui ait: Omnes gentes, plaudite manus, jubilate Deo in voce exultationis¹¹. Eosdem itaque ipsos chorus propheticus in præsenti alloquitur dicens: Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob. Deum vero Jacob Servatorem vocat, qui in forma hominis Jacobo visus est, quando vocavit Jacob nomen loci in quo visus ipsi est Deus, Speciem Dei: nam hæc addit: Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Huic enim, utpote qui rex noster sit, jubilare præcipit, triumphalemque hymnum ipsi emittere. Quomodo autem rex a Patre constituantur, ipse docet his verbis: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Non solum autem vult vocatos jubilare Deo Jacob, sed etiam accipere psalmum et dare tympanum, et psalterium jucundum cum cithara. Secundum Aquilam vero: Levate, inquit, melodiam et date tympanum, citharam decentem cum nabla; secundum Symmachum autem: Suscipe canticum, et date tympanum, lyram dulcem cum nabla. Aliiquid igitur accipere, aliiquid retribuere præcipit; accipere quidem, secundum Aquilam, melodiam; secundum Symmachum vero, caniculum; retribuere autem

¹¹ Psal. xlvi. 2.

typanum, aut lyram dulcem cum nabla. Quis præcipitur, ut auribus quidem verbi doctrina excipiatur; actio autem corpore tribuatur. Canticum enim et melodia auribus verbo traditur: quare ait: Suscipe canticum et melodiam, secundum Aquilam et Synimachum. His vero acceptis, retribuite psalterium jucundum cum citbara, sive lyram dulcem cum nabla. Typanum autem est instrumentum ex corpore pelle concinnatum; psalterium autem, citbara species, chordis confessum est, quibus corpus nostrum subindicatur. Vult itaque ipsis operibus ac gestis præcepta verbis tradita impleri; et haec agere jubentur quotquot in ecclesiis Dei per totum orbem congregati sunt. Quapropter *In finem ei Pro torcularibus hæc quæ diximus inscripta sunt.* Torcularia enim ne aliud quidpiam dici putes, quam ecclesias Dei, in quibus coacti, collectisque una fructibus nostris, unam commixtionem efficiimus ad gloriam et laetitiam Verbi Dei. Mirum porro quo pacto præcedens psalmus incendium declaraverit, necnon vineæ ex Ægypto translatæ vastitatem et ruinam integræ; hic vero psalmus, quasi alia vitis, alia vinea sit, imo vero multæ vineæ, torcularia inducit plurima: fausta vero denuntiat illis qui ad ea vocati sunt. Pro primo igitur populo vineam unam, torcular unum, unamque vitem induxit qui ait: *Vinea facta est dilecta in cornu, in loco pingui*⁴⁴. Deinde ait: *Et protorcular fodi in ea, et plantavi vineam Sorec.* In præcedenti vero unam vitem denotabat dicens: *Vineam de Ægypto transtulisti.* In psalmis autem, qui *Pro torcularibus* inscripti sunt, multa declarat torcularia, plurimarum scilicet vinearum. Quod si novam vineam nosse velis, quæ post prioris ruinam in hominibus exorta est, a Deo Verbo edicas hæc de se docente: *Ego sum vitis vera, Pater meus agricola est. Omnen palmitum non ferentem fructum in me, tollit eum; et omnem ferentem fructum, purgat eum, ut fructuum plus ferat. Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis: manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me et ego in eo, et hic fert fructum multum: quia sine me nihil potest ferre*⁴⁵. Priscæ ergo illius vineæ unum descriptis præcedens psalmus; vera autem vinea quem habeat cultorem et agricolam, quos palmites, quas botrus, salutaris doctrina declarat. Ex hujus itaque palmitibus per totum orbem distributis, vineæ constitutæ sunt, quarum fructus in unum collecti in ecclesiis per orbem fundatis, multitudinem torcularium invexerunt. Qua de causa psalmi *Pro torcularibus* inscripti per Spiritum sanctum prophetice pronuntiati sunt.

υμεῖς τὰ κλήματα. Οἱ μέρων ἐν ἑμοι, κάτω ὅτι πλείου οὐ δύνασθε φέρειν. Τῆς μὲν οὖν προτέρας ἀμπελου τὰ τέλη διεγράφειν διὰ τούτου φαλμός· ὃ δὲ ἀληθινὴ ἀμπελος ὅποια ἔχει φυτουργὸν καὶ γεωργὸν, καὶ ὅποια κλήματα, καὶ ὅποιας βότρυς, τὰ σε-

⁴⁴ Isa. v, 1. ⁴⁵ Joan. xv, 1 et seqq.

Α μελιφδιαν, καὶ δύτε τύμπανον, κιθάραν εὐχρεψῆ μετὰ ράβδης· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον Ἀραιάδετε ψῆφην, καὶ δίδοτε τύμπανον, λύραν ἡδεῖαν μετὰ ράβδης. Οὐκοῦν τὸ μέν τι προστάττει λαμβάνειν, τὸ δὲ διδόναι· λαμβάνειν μὲν, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, μελιφδιαν, κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, ψῆφην· ἀντιδιδόναι δὲ τύμπανον ἢ λύραν ἡδεῖαν μετὰ νάθλης. Δι' ὧν δὲ λόγος προστάττει δέχεσθαι μὲν ἀκοαῖς τὴν τῶν λόγων διδασκαλίαν, διδόναι δὲ τὴν διὰ τοῦ σώματος πρᾶξιν. Θῷ δὲ μὲν γάρ καὶ μελιφδια λόγῳ ἀκοαῖς παραδίδοται· διὸ φησι· Λάβετε ψῆφην καὶ μελιφδιαν, κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον. Ταῦτα δὲ λαμβάνοντες υμεῖς, ἀντιδοῦτε φαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας, ἢ λύραν ἡδεῖαν μετὰ νάθλης. Τύμπανον δὲ δργανόν ἔστιν τὰ δοράτς σωματικῆς κατεσκευασμένον, καὶ τὸ φαλτήριον κιθάρας εἰδος ὕδε πη διὰ χορδῶν κατηρτισμένον, ἢ ὧν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον ἦνιστο. Βούλεται τοίνυν αὐτοῖς ἔργοις καὶ πρᾶξεις τὰ διὰ τῶν λόγων παραγγέλματα ἀποπληροῦν· καὶ ταῦτα πράττειν δὲ λόγος τοῖς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συγχροτούμενοις προστάττει. Διὸ Εἰς τὸ τέλος καὶ Υπέρ τῶν ληρῶν προγέγραπται τὰ λεγέμενα. Ληνοὺς γάρ μηδὲ δῆλο τι. νόμιζε λέγεσθαι ἢ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἐν αἷς συγχροτούμεναι καὶ τοὺς ἑαυτῶν χαρποὺς κατὰ τὸ αὐτὸν συμβαλλόμενοι, μίαν χρᾶσιν ποιούμεθα εἰς δέξιαν καὶ εὐφροσύνην τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Θαυμάσαι δὲ ἔστιν διας δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς ἐμπυρισμὸν ἐδήλου, καὶ παντελῆ ἐρημίαν καὶ ἀφανισμὸν τῆς ἐξ Αἰγύπτου μετενηγεμένης ἀμπέλου· δὲ μετὰ γείρας, ὑπερ Κ ἐπέρας ὑποστάσης ἀμπέλου καὶ ἀμπελώνος ἐπέρου, μᾶλλον δὲ πλειστῶν ἀμπελώνων ληνοὺς ὑφίστησι πλειστούς, φαιδρά τε εὐαγγελίζεται τοῖς ἐπὶ ταῖς κεκλημένοις. Ἔπι μὲν οὖν τοῦ προτέρου λεοῦ ἵνα ἀμπελώνα καὶ μίαν ληνὸν, μίαν τε ἀμπελον εἰσήγαγεν δὲ φῆσας· Ἀμπελὼν ἐτετήθη τῷ ἡγαπημένῳ δὲ κέρατι, ἐν τόπῳ πλοι. Εἰδος ἐξῆγε. Καὶ προτίνοις, φτισιν, ὑροῦξε ἐν αὐτῷ, καὶ ἐχύτενα ἀμπελῶν Σωρήκ. Καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου μίαν ἀμπελον ἐδήλου λέγων· Ἀμπελος ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας. Ἐν δὲ τοῖς Υπέρ τῶν ληρῶν πλειστούς δηλοὶ ληνοὺς, δηλαδὴ πλειστῶν ἀμπελώνων. Εἰ δὲ καὶ τὴν ἀμπελον τὴν κατινὴν γνῶναι βουληθείης, τὴν μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῆς προτέρας ἐν ἀνθρώποις φυεῖσαν, μάνθαν παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου περὶ αὐτοῦ ταῦτα διδάσκοντας· Ἐγώ εἰμι η ἀμπελος η ἀληθινή, ο Πατήρ μου δὲ γεωργός. Πάτηται μή φέροι καρπόν ἐν ἑμοι, αἴρει αὐτό· καὶ πάτητο καρπόν φέρον, καθαίρει αὐτό, ίτα καρπόν πλειστα φέρον· Ἡδη ύμεις καθαροὶ ἔστε διὰ τὸν λόγον δὲ λελάτηκα ύμος μεταντες. δὲ ἑμοι, κάτω ἐν ύμηρ. Καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται φέρειν καρπόν ἀφ' ἑαυτῶν, ἐὰν μὴ μετρητῇ ἐν τῇ ἀμπελῷ· οὕτω καὶ υμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἑμοι μετρητες. Ἐγώ εἰμι η ἀμπελος,

τήριος παρίστησι διδασκαλία. Ἐκ τῶν ταύτης τοιγαροῦν κλημάτων διαδοθέντων καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης σύνεστησαν ἀμπελῶνες· καὶ τούτων οἱ καρποὶ κατὰ τὸ αὐτὸν συναγόμενοι ἐν ταῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαις πολὺ πλῆθος ἀπειργάσαντο λημῶν· ὃν ἐνεκα διὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ Ἐπιειχριοὶ φύλακοι προφητικῶς ἀνεψωνθήσαν.

Σαλπίσατε ἐν νεομηρίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ Ημέρᾳ δορτῆς ὑμῶν. Ἐκάλει μὲν δὲ λόγος ἀρχόμενος ἐπὶ ἀγαλλίασιν· προσέταττε δὲ ἀλαλάζειν, τουτέστιν ὑμνον ἐπινίκιον ἀναπέμπτεν τῷ δηλωθέντι Θεῷ Ἰακώβῳ· εἴτα λόγους διδασκαλικούς παραλαμβάνοντας, ἔργοις τούτους ἀποπληροῦν· πληρωτάς δὲ γενομένους τῶν ἔργων, ἥδη λοιπὸν καὶ εἰς πάντας ἀνθρώπους κηρύγγειν καὶ σαλπίζειν, ἐξηγεῖν τε καὶ ἐξάκουστον τοῖς πᾶσι ποιεῖν τὸ Εὐαγγέλιον· ὡσπερ οὖν καὶ δὲ Σωτὴρ παρεκελεύετο λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· Ὁ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, ἀκρόντετε ἐπὶ τῷρις διαμίτωρ. Διὸ λέλεκται τοῖς τὰ πρώτα κατωρθωκόσι· **Σαλπίσατε.** Πῶς δὲ αὐτοὺς βούλεται σαλπίζειν, ή ώς ἐσάλπιζον πάλαι πρότερον οἱ τάκε εἰκόνας ἐπιτελοῦντες, καὶ τὰ σύμβολα καὶ τοὺς τύπους τῶν ἀληθῶν; Ἐσάλπιζον δὲ ἐκεῖνοι ἐν νεομηρίᾳ καὶ εἰς εὐσήμων ἡμέρα δορτῆς. Καὶ τοῦτ' ἐπραττον κατὰ τὸν ἔδομον μῆνα, ἐν φυσερχόμενοι, τὴν ἑօρτὴν τῶν Σαλπίγγων ἐπετέλουν, ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο πράττοντες. Λέγει δὲ οὖν ἡ γραφὴ τοῦ νόμου· Τοῦ μηνὸς τοῦ ἔδεσμον, μᾶς τοῦ μηνὸς, ἔσται ὑμῖν ἀνάπλασις, μημδόσυνος σαλπίγγων· καλητῇ ἀρίστῃ ἔσται ὑμῖν. Οὕτως οὖν ὡσπερ ἐν τῇ νεομηρίᾳ τῇ τότε ἐσάλπιζον, βούλεται καὶ νῦν τοὺς κεχαλημένους σαλπίζειν. Ἡν δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῇ ἑօρτῃς τῶν Σαλπίγγων εἰσημος ἡμέρα· λέγει δὲ οὖν Μωσῆς περὶ αὐτῆς· Πάρ τιρον λατρευτὸν οὐ ποιήσετε. Ἡμέρα σημασίας ἔσται ὑμῖν. Διὸ καὶ ἐνταῦθα λέλεκται· Ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ δορτῆς ὑμῶν. Ἡν οὖν ἡμέρα εἰσημος καὶ ἑօρτῃ ὡδενὸς ἐτέρου η σαλπίγγων· ἔνθεν καὶ Σαλπίγγων ἑօρτῃ κέκλητο. Τριῶν δὲ οὔσων ἑօρτῶν κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα· πρώτης μὲν τῆς τῶν Σαλπίγγων ἐν τῇ νεομηρίᾳ συντελουμένης· ἐτέρας δὲ τῆς τοῦ Ἰακώμοιν ἐν τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς γιγνομένης· καὶ τρίτης τῆς τῶν Σκηνῶν· μόνην τὴν τῶν Σαλπίγγων μιμεῖσθαι κελεύει φάσκων· **Σαλπίσατε ἐν νεομηρίᾳ σάλπιγγι· σαφέστερον δὲ οὕτως ἂν εἴπεν.** Ωσπερ ἐν τῇ νεομηρίᾳ ἐσάλπιζόν ποτε περιτρέχοντες πάντα τόπον εἰς τὸ σημῆναι τὴν ἑօρτὴν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς οἵ δὲ λόγος προστάττετε, σαλπίσατε. Βούλεται δὲ τοὺς κχρυκας τῶν ἔθνων μή ταῖς λοιπαῖς προσέχειν ἰουδαικας παραπηρήσεις, μόνων δὲ χρηστοι τῷ κηρύγματι, καὶ σαλπίζειν εἰς ἀπαντας ἀνθρώπους τὸν σωτῆριον καὶ εὐαγγειλικὸν ἴσχυον. Τούτων γάρ αὐτῶν τὰ σύμβολα καὶ Μωσῆς ἐποίει, καὶ ἦν πρόσταγμα τῷ Ἱερατὶ ἰδίως τοῦτο νενομοθετημένον, τὸ δεῖν σαλπίζειν, καὶ διὰ τῆς σαλπιγγος σημανειν τοῖς πᾶσι τὴν τοῦ καιροῦ ἑօρτην. Τὸ δὲ πρόσταγμα τοῦτο κατὰ κρίσιν ἐγένετο, καὶ κατὰ βούλημα καὶ κρίμα τοῦ Θεοῦ Ἰακώβῳ. Αὐτὸς γάρ τῷ Ἰακώῳ ὀφεις πάλαι Θεὸς ἐν ἀνδρὸς εἶδει καὶ σχήματι, οὗτος δὲ ταῦτα καὶ διὰ Μωσέως εἰκονικῶς τῷ λαῷ πράττειν διαταξάμενος. Ὅτι δὲ τὸ σαλπίζειν ἀντὶ τοῦ βοῶν καὶ εἰς πάντας καταγγέλειν λέλεκται, διδάσκει ὁ Σωτὴρ λέγων· Ὅταν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἐμπροσθέν σου.

Vers. 4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ. Sub initium quidem sermo ad exultationem vocabat, ac jubilare præcipiebat, hoc est, triumphalem hymnum memorato Deo Jacob emittere; deinde suscepta doctrinæ verba operibus implere: absolutis autem operibus, tum demum hominibus prædicare et buccinare, vociferari item et in omnium auribus Evangelium nuntiare; quemadmodum Servator discipulis præcepit suis dicens: *Quod in ure auditis, prædicate super tecta*⁶⁶. Quamobrem iis qui priora recte gesserant, dictum est: **Buccinate.** Qua autem ratione ipsos buccinare voluerit, nisi qua olim et antiquitus qui veri imaginem, symbola et signa gerebant? Buccinabant porre illi in neomenia, et in insigni die solemnitatis. Idque agebant septimo mense, quo congregati, Tubarum solemnitatem celebrabant: idque semel per annum præstabant. Ait ergo legis scriptura: *Mense septimo, prima mensis erit vobis requies, memorialis tubarum: vocabitur sancta vobis*⁶⁷. Ut igitur in neomenia illa clangebant, ita etiamnunc vocatos buccinare cupit. Erat autem dies illa solemnitatis Tubarum, dies conspicua; atque de illa Moyses: *Omne opus servile non facietis: dies celebritatis erit vobis*⁶⁸. Quapropter hic quoque dicitur: *In insigni die solemnitatis vestræ.* Erat ergo insignis dies et festus dies, non alijs rei quam tubarum: quare Tubarum festum vocabatur. Cum autem tres essent eodem mense solemnitates, prima Tubarum, quæ in neomenia celebrabatur; secunda Propitiationis, decima die mensis; tertia Tabernaculorum; solam Tubarum diem imitari præcepit dicens: *Buccinate in neomenia tuba; quod clarius ita protulisset: Sicut olim in neomenia, locum omnem circumcursantes buccinabant, ut festum indicarent; similiter et vos qui jubemini, buccinate.* Vult porro gentium præcones, non cæteris Judaicis observationibus aīmum adhibere, sed sola prædicatione uti, et omnibus hominibus salutare et evangelicum verbum buccinare. Horum namque symbola Moyses instituebat, eratque præceptum in Israel (Vers. 5) lege sancitum quod buccinare oportet, dieique festi tempus tuba omnibus significare. Hoc vero præceptum ex judicio, voluntate et decreto Dei Jacob edebatur. Ipse namque Deus, qui Jacobo olim in viri specie et forma visus est, hic erat qui olim istibæc populum facere figurare per Moysen jubebat. Quod autem buccinare hic, clamare et omnibus annuntiare, significet, docet Servator his verbis: *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere ante te*⁶⁹.

⁶⁶ Matth. x, 27. ⁶⁷ Levit. xxiii, 24. ⁶⁸ Lev. xxiii, 7. ⁶⁹ Matth. vi, 2.

VERS. 6. *Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti, linguam quam non noverat audivit. Memoratum de tubis præceptum, testimonium, inquit, posuit in Joseph. Secundum Symmachum vero: *Testificationem per Joseph posuit illud: testimonium vero quasi testificatus dabant: eratque illud signum alterius rei.**

Aliquas enim tubas subindicabat, quarum officium cum apostoli Servatoris nostri, tum evangelici verbi præcones partim explebant, per omnem terram clangentes, omnibusque gentibus salutaris Dei adventus festum prædicantes. Arcanorum vero consummationem per angelos futuram docet qui ait: *Tuba canet enim, et mortui in Christo resurgent primi*¹⁰; ac rursum: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba*¹¹; iterumque: *Ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet*¹². His porro Servator discipulos suos initiabat dicens: *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum potestate et maiestate magna. Et mittet angelos suos cum tuba magna, et congregabunt electos ejus ex quatuor ventis, a summis celorum usque ad extremum eorum*¹³. Sed mortuorum quidem resurrectio, per evangelicas tubas annuntiantes adventum regni Filii Dei, efficietur: apostoli autem jam in primo adventu ejus tubis, magnis scilicet Spiritus sancti vociferationibus utentes, quotquot olim secundum animam mortui erant, ad vitam quæ in Deo est revocarunt. Quorum symbola tradens Moyses, Tubarum festum lege sancvit. Quapropter dicitur: *Testimonium in Joseph posuit illud. Quodnam illud præceptum erat? de tubis scilicet: ab una autem tribu Joseph totam gentem indicavit. Cur autem in his totam gentem Joseph vocavit? Quia Josephi occasione omnes in Ægyptum descenderunt. Quandonam vero testimonium, videlicet tubarum legem populo posuit, nisi quo tempore eduxit eum de terra Ægypti, quando linguam quam non noverat audivit?* Cum enim in deserto versarentur, voce Dei dignati sunt, qui Decalogum ipsorum auribus exceptum, servandum tradidit. Tempore autem illo ab Ægyptiaca servitute et calamitate liberati sunt. Quamobrem dictum est: — (**VERS. 7.**) *Divertit ab oneribus dorsum ejus, manus ejus in cophino servierunt; secundum Symmachum vero: Abstulerunt ab onere humerum ejus: manus ejus a cophino liberata sunt.* Nam cum Pharaoni servirent, ac luto lateribusque astringerentur, civitates ipsi ædificantes, tunc sane cophinis manus, oneribus humeri desatigabantur. Cæterum visitatione Dei adveniente, liberi evasere. Quare ait: *Divertit ab oneribus dorsum ejus. Quis vero divertit, nisi qui liberavit eos Deus?* His porro dignatus eos est, quia in tribulatione ipsum invocabant. Quod etiam Moysis Scriptura declarat dicens: *Et ingemuerunt filii Israel, et clamaverunt ad Dominum, et ascendit clamor eorum ad*

A *Μαρτύριον ἐν τῷ Ἰωσήφ ἔθετο αὐτὸν, ἐν τῷ ἑξαδεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, γλῶσσαν δὲ οὐκ ἔγνω ἡκουσε. Τὸ προλεχθὲν περὶ σαλπίγγων πρόσταγμα μαρτύριον, φησιν, Ἐθέτο ἐν τῷ Ἰωσήφ κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Μαρτυριανὸν διὰ τοῦ Ἰωσήφ ἔταξεν αὐτόν· τὸ δὲ μαρτύριον ὕσπερ διαμαρτυρόμενος ἐδίδου· καὶ ἦν τούτο σημεῖον ἐτέρου πράγματος· ἦν γάρ περὶ τινῶν σαλπίγγων, ὃν ἐκ μέρους μὲν οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν, καὶ οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου κήρυκες ἀπεπλήρουν τὰ ἔργα, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν σαλπίζοντες, καὶ πᾶσιν ἔθνεσι κηρύττοντες τὴν τῆς σωτηρίου θεοφανείας ἐօρτην. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν ἀποβρήτοτέρων δι’ ἄγγελων ἐσεσθαν διδάσκει ὁ εἰπών· *Σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐτεροθήσονται πρώται· καὶ πάλιν· Ἐν ἀτόμῳ, ἐν διπηγῇ διφύδαλμον, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σαλπίγγι· καὶ πάλιν· Αὐτὸς δὲ Κύριος ἐν κελεύσματι καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σαλπίγῃ θεοῦ καταβήσεται. Ταῦτα δὲ καὶ δὲ Σωτὴρ ἐμυσταγάγει τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς, λέγων· *Καὶ δύοτεις τὸν Ηὔτον τὸν ἀρθρῶν ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν τεφαλῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγτος μεράλης, καὶ ἐπισυνδέουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων δρέμων, διὰ δικρωνού οὐρανοῦ ἐν τοῖς ἀρθροῖς· οὐτέ τοις διά τοῦ οὐρανοῦ ἀνάστασις ξεσται ποτὲ διὰ σαλπίγγων εὐαγγελικῶν εὐαγγελιζομένων τὴν ἀφίξιν τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ ἐντεῦθεν ἤδη κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν σαλπίγει: χρώμενοι, ταῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεγαλοφωνίαις πάντας ἀνεκαλοῦντο τοὺς φυγάς νενεκρωμένους ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ζωήν· ὃν τὰ σύμβολα Μωσῆς παραδίδοντες, τὴν περὶ σαλπίγγων ἐνομοθέτει ἐօρτην. Διὸ λέλεκται· *Μαρτύριον ἐν τῷ Ἰωσήφ ἔθετο αὐτόν.* Τί δὲ αὐτὸν ἦν τὸ πρόσταγμα; τὸ περὶ τῶν σαλπίγγων· ἀπὸ μιᾶς δὲ φυλῆς τῆς τοῦ Ἰωσήφ τὸ πᾶν ἐδήλου θύνος. Διὰ τοῦ δὲ ἐν τούτοις τὸ πᾶν θύνος Ἰωσήφ ὅνδρασεν; *Ἐπειδήπερ προφάσεις τοῦ Ἰωσήφ οἱ πάντες κατεληλύθεισαν εἰς Αἴγυπτον.* Ήπέτε δὲ μαρτύριον τὸν περὶ σαλπίγγων νόμον ἔθετο τῷ λαῷ, ἢ κατ’ ἐκεῖνον τὸν χρόνον, καθ’ δὲ ἐξῆγαγεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ὅπηνίκα γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω ἡκουσεν; *Ἐπὶ τῆς ἑρήμου γάρ διατρίβοντες, φωνῆς θεοῦ κατηξιώθησαν, τὴν δεκάλογον αὐτοῖς ἐξάκουστον διαταττομένου.* Κατ’ ἐκεῖνο δὲ καὶ ροῦ καὶ τῆς παρ’ Αἴγυπτοις δουλείας τε καὶ κακοποίειας τὴν θερεύοντο. Διὸ λέλεκται· *Ἀπέστησεν ἀπὸ δρεσεων τὸν ῥῶτον αὐτοῦ· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κορίῳ ἐδούλευσαν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Παρεῖλον ἀπὸ βασταγμοῦ τὸν ἄμυον αὐτοῦ, αἱ χεῖρες αὐτοῦ κοφίνου ἀπηλάγησαν.* *Οὐτε γάρ ἐδούλευον τῷ Φαραὼν, πηλῷ τε καὶ πλινθείᾳ κατειργάζοντο, οἰκοδομοῦντες αὐτῷ τὰς πόλεις, τὸ τηνικαῖτα κοφίνοις μὲν τὰς χεῖρας, βαστάγμασι δὲ τοὺς ὄμους κατεπονοῦντο. Πλὴν ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἐλεύθεροι κατέστησαν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῖς γενομένης. Διό φησιν· *Ἀπέστησεν ἀπὸ δρεσεων τὸν ῥῶτον αὐτοῦ.* Τίς δὲ ἀπέστησεν,****

¹⁰ I Thess. iv, 15. ¹¹ I Cor. xv, 52. ¹² I Thess. iv, 15. ¹³ Matth. xxiv, 30.

ἀλλ' ἡ δὲ εἰλευθερώσας αὐτοὺς Θεός; Τούτων δὲ αὐτοὺς ἡ ξένου, ἐπειδὴ περ ἐν θλίψει αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο· καὶ τοῦτο δὲ ἡ Μωάτως παρίστησι Γραφὴ λέγουσα· Καὶ κατεστέραξαν οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἀνεβόησαν χρός Κύριος, καὶ ἀνέβη βυθὸς αὐτῶν χρός τὸν Θεόν. Οἱ ἀκαλούθως καὶ τὸ παρόν φησι λόγιον· Ἐγένετο ἐπεκαλέσω με, καὶ ἔργον σάρπηρ σε· ἐπήκοντα σου ἐν ἀποκρύφῳ καταιγίδος, ἀδοκίμαστος ἐπὶ ὑδατος ἀντιλογίας. Ἀντὶ δὲ τοῦ Ἐπήκοντα σου ἐν ἀποκρύφῳ καταιγίδος, δὲ μὲν Ἀκύλας· Ἐπακούσω σου ἐν ἀποκρύφῳ βροτῆς· καὶ τὴν πάμπτη ἔκδοσις δμοίως. Εἴτα ἐπιλέγει· Ἀδοκίμαστος ἐπὶ ὑδατος ἀντιλογίας· Ο δὴ καὶ αὐτὸς σαφῶς ἡ Μωάτως παρίστησι Γραφὴ λέγουσα· Οὐκ ἢν δὲ ὑδωρ πιεῖν τῷ λαῷ καὶ ἐλοιδορεῖτο δὲ λαὸς χρός Μωσῆς, καὶ ἐλεγον· Δός ἡμῖν ὑδωρ, Ιησοῦς πλωμεν. Ο δὲ ἐλεγει· Τι λοιδορεῖσθε μοι, η τι κειράλετε Κύριος; Καὶ ἔξης· Εἶπε Μωσῆς χρός Κύριος ἀγρων· Τι κοίτησα τῷ λαῷ τούτῳ; ήτι μικρόν, καὶ λιθοδομήσουσος με. Εἰσθε δὲ Κύριος χρός αὐτῶν φησον· "Οὐδεὶς ἐστηκα χρός τούτου σὲ ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς πέτρας ἢ Χωρῆς. Καὶ πατάξω τὴν πέτραν, καὶ δέξατοςται ὑδωρ, καὶ πλεται δὲ λαός. Καὶ ἐποίησεν οὐτως Μωσῆς. Καὶ ἐκαρόμαστος τὸ δρομα τοῦ τόπου ἀκελείν Πειρασμὸς καὶ λοιδόρησις, διὰ τὴν λοιδοριῶν τῶν νιῶν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τοῦ πειράζεσθαι τοὺς Κέριος, λέγοντας· Εἰ ἐστι Κύριος δὲ ἡμῖν, η σθ; Ταῦτα πάντα τὸν ἐξ ἑθνῶν λαὸν διδάσκει τὴ μετά χειρας προφητεία, ὡς ἀν μάθοι ποιῶν ἐτυχεν δ πρώτος λαός, καὶ εἰς οἶνον ἐλήλυθε τέλος, σωφρονίζοιτο τε ἐκ τοῦ παραδείγματος. Διδ τοὺς προλεχθεῖσιν ἐπισυνάπτει τὰ ἔξης ἀναγκαῖως, ἐν οἷς εἰρηται· Ἀκούσον, λαός μου, καὶ διμαρτυροῦμαι σοι· Ἰσραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται σοι Θεὸς χρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἀλλοτρίῳ. Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος δ Θεός σου δ ἀραγαγώρ σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. Καὶ οὐκ ἤκουσεν δ λαός μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ δέξατοιται αὐτὸν πατέται τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν· κορεύσονται δὲ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ, φησι, δεδωρημένα τῷ λαῷ τοιαῦτα ἥν, δοπιὰ διεξῆλθεν δ λόγος· τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν εἰς ἐμὲ οὐχ δμοίσα, οὐδὲ δξια ὃν ἐτυχον παρ' ἐμοῦ. Ἐγὼ μὲν γάρ δ τῶν τοσούτων αὐτοῖς χορηγὸς ἀγαθῶν, ἐν τοῦτον αὐτοῖς, τὸ δὴ τῶν νόμων κεφάλαιον, λέγω δὲ τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν, ἐμὲ δὲ μόνον Θεὸν εἰδέναι, παρεκελευσάμην, αὐτὰ δὴ ταῦτα παραινῶν καὶ λέγων· Ἀκούσον, λαός μου, καὶ διμαρτυροῦμαι σοι· Ἰσραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται δὲ σοι Θεὸς χρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἀλλοτρίῳ· διὸ γάρ εἰμι Κύριος δ Θεός σου δ ἀραγαγώρ σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ταῦτα παρήνουν, ταῦτα παρεκελευθόμην, ταῦτα δὲ πάς τῆς ἐμῆς νομοθεσίας ἐβούλετο νοῦς. Συνῆπτό τε τοῖς παραγγέλμασιν ἀγαθῶν ἐπαγγείλα, δι' ὃν ἐφασκον· Πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. Εἰ γάρ ταῦτα φυλάξετε,

A Deum ⁹. Quibus accinuit hoc dictum sic habens: — (VERB. 8.) In tribulatione invocasti me, et liberavi te, exaudiui te in abscondito tempestatis, probavi te apud aquam contradictionis. Pro illo autem: Exaudiui te in abscondito tempestatis, Aquila sic habet: Exaudiām te in abscondito tonitruī, et quinta editio similiter. Deinde subdit: Probavi te apud aquam contradictionis. Quod ipsum clare Moysis Scriptura enarrat his verbis: Non erat autem aqua ad bibendum populo: et jurgatus est populus contra Moysen dicens: Da nobis aquam, ut bibamus. Ille vero dicebat: Quare jurgamini mecum, aut cur tentatis Dominum ¹⁰? Postea vero: Dixit Moyses ad Dominum: Quid faciam populo huic? parum aberit quin lapident me. Deinde ait Dominus ad eum: Hic ego sto ante te in petra in Choreb. Et percutiam petram, et exibit aqua, et bibet populus. Et fecit ita Moyses. Et vocavit nomen loci illius, Tentationem et Jurgium, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum dicentes: An est Dominus in nobis, necne ¹¹? Hæc universum ex gentibus populum docet præseus prophetia, ut sciant que prisco illi populo acciderint, et qui finis ejus fuerit; atque ex ejus exemplo ad cautelam vocetur. Quare prædictis hæc quæ sequuntur necessario adjicit: — VERB. 9-13. Audi, populus meus, et testificabor tibi: Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata os tuum, et implebo illud. Et non audiuit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus suis. Talia erant, inquit, munera populo perme collata, qualia sermo enarravit. Sed quæ in me ipsi peregere, non similia, neque digna iis erant quæ a me consecuti sunt. Siquidem ego tot tantorumque ipsis largitor bonorum, hoc unum ab eis expetens, quod sane legum summa et caput est, ut non idola, sed me solum Deum colerent, præcepi, his illos commonens verbis: Audi, populus meus, et testificabor tibi: Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Hæc monui, hæc præcepi: hæc erat totius legis meæ mens et sententia. Præceptis vero bonorum promissio copulabatur, cum dicerem: Dilata os tuum, et implebo illud. Nam hæc si servetis, afflatum ubertimumque cibi vobis suppeditabuntur, sive corporei, sive ii qui per divinas disciplinas animæ subministrantur. Ego quidem hæc monebam, hæc promittebam; illi autem vocem meam non audierunt: et Israel, qui tantis beneficiis ornatus est, non intendit mihi: ideo jure dimisi eos secundum desideria cordis eorum. Pro quo Symmachus interpretatus est: Non audivit autem populus meus vocem meam, et Israel non obtemperavit mihi. Dimisi ergo illos beneplacito cordis sui, ut

⁹ Exod. II, 22. ¹⁰ Exod. xvii, 1. ¹¹ ibid. 4.

ambulent in consiliis suis. Hiunc divinus Apostolus de quibusdam docet : Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum ⁹. Pro illo autem, *Non erit in te Deus recens : Aquila, Non erit in te fortis alienus ; Symmachus vero : Non sit in te Deus extraneus*, interpretati sunt Extraneum autem : alienum et recentem Deum, qui talis apud gentes falso reputatur, nominavit, multorum numinum idolatriam sic carptim memorans. Quibus subdit : *Ego enim sum Dominus Deus tuus*, declarans se neque extraneum, neque alienum, neque recentem Deum esse. Erat quippe unum et idem Dei Verbum, quod olim diversimode antiquis illis oracula fundebat, quodque Deus Jacob vocatur, quod item in consummatione saeculorum in terra visum est. Nam etiam ante divinum suum adventum in mundo erat, et mundus per ipsum factus est. Quamobrem haec instituta tradit : *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti.*

ών κύματε, τὴν πολύθεον εἰδωλολατρείαν οὕτη παραπ-
θεῖσα σου, παριετάς ἐστιν οὕτη ξένον, οὔτε ἀλλότ-
αντὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὁ πάλαι διαφέρων τοῖς
μένος, ὁ καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπὶ γῆς
καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Διόπερ παραχειμένεται
γαρών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

VERS. 14, 15. *Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.* Iram quippe Dei non injuria nec sine causa Judaicam invasisse gentem sufficienter defendit. Videturque mihi ad præcedentes interrogations : *Utquid, Deus, repulisti in finem, iratus est furor tuus super oves pacuæ tuæ* [“] ac rursum : *Utquid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam* [“] responcionem instituere. Nam qua de causa hæc passi sint, declarat his verbis : *Quia non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi; et : Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem.* Pro quo Symmachus interpretatus est : *In minimo forsitan inimicos eorum vicisem, et super adversarios eorum convertissem manum meam.* Hæc sane fecissem, inquit, contra inimicos populi, si morigeros illos habuissem, et si in viis meis, quas præscriperam ipsis, incessissent. Nunc vero cum inobsequentes et immorigeri facti sint, sese ipsi inimicos Dei constituerunt. Deinde quoniam Spiritus sanctus immorigeros et inobsequentes illos, populum suum per humanitatis exsuperantiam vocavit, docet neminem, qui vere populus Dei sit, ipsi repugnaturum. Quamobrem infert : — **VERS. 16.** *Inimici Domini mentiti sunt ei; secundum Symmachum autem : Dominum exosum faciunt, qui mentiuntur ipsis. Additque : Et erit tempus eorum in sæculum.* Etiamsi enim talia ausi fuerint, attamen præsens sæculum obtinebunt. Et hoc eorum tem-

ἀκοπιάτες ἔχετε καὶ πεπληρωμένως τὰς τροφάς, εἰτε τὰς τοῦ σώματος, εἴτε καὶ τὰς διὰ θείων μαθημάτων τῇ ψυχῇ χορηγουμένας. Ἐγώ μὲν οὖν ταῦτα παρήνοντας καὶ ἐπηγγελλόμην· οἱ δὲ οὐκ ἤκουον τῆς ἑτῆς φωνῆς· καὶ δὸς τοσούτων κατηξιωμένος εὐεργεστῶν Ἱσραὴλ οὐ προσέσχε μοι· ὅθεν εἰκότως ἔκαπε στειλα αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Ἄνθ' οὖν δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευεν εἰπών· Οὐχ ὑπήκουον δὲ ὁ λαός μον τῆς φωνῆς μον, καὶ Ἱσραὴλ οὐκ ἐπεισθή μοι. Ἀγῆται οὖν αὐτοὺς τῇ ἀρεσκείᾳ τῆς κυρδίας αὐτῶν, ὅδενειρ ταῖς βουλαῖς αὐτῶν. Ἐντεύθεν δὲ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκει περὶ τινων λέγων· Διὸ παρέδωκεν αὐτοὺς δὲ Θεὸς ἐτραπέσθιας τῷ καρδιῶν αὐτῶν. Ἄντι δὲ τοῦ· Οὐκ ἔσται ἐτραπέσθιας τῷ ἀκύλας· Οὐκ ἔσται ἐτραπέσθιας τῷ στυχυρὸς ἀλλότριος· δὲ Σύμμαχος· Μή διτεω ἐτραπέσθιας τῷ Θεῷ, ἡρμήνευεν. Ξένον δὲ καὶ ἀλλότριον Θεὸν καὶ πρόσφατον, τὸν πεπλανημένως παρὰ τοῖς ἔθνεσι νενομισμένον

Ει δὲ λαὸς μου ἡκουούσει μου, Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη· ἐν τῷ μηδεὶρ ἀρ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἑταῖρωσα, καὶ ἐξι τοὺς θιλεούσας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἀρ τὴν χεῖρά μου. Ἰκανῶς ἀπολελύγηται,
Γ διτι μὴ ἀκρίτως μήτε ὡς ἕτυχε μετῆλθε τὸ Τουβαλ
Ἐθνος ἡ τοῦ Θεοῦ δρῆ. Καὶ μοι δοκεῖ πρὸς τὰς ἀνω-
τέρω λελεγμένας πεύσεις, ἐν τῷ Ἰρα τι ὁ θεός,
ἀπώσι εἰς τέλος, ὥργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρό-
βατα τομῆς σου; καὶ πάλιν· Ἰρα τι καθείλεις τὸν
φρυγιὸν αὐτῆς, καὶ τρυπῶσιν αὐτὴν κάτεσι οἱ
παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν; τὴν ἀπόκρισιν
ποιησθαί. Ἰνα τι γάρ τὰ τοιαῦτα πεπόνθασι διδάσκει
λέγων· Ὅτι οὐκ ἡκουούσει ὁ λαὸς μου τῆς φωνῆς
μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. καὶ, Εἰ οὐ λαὸς
μου ἡκουούσει μου, Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπο-
ρεύθη· ἐν τῷ μηδεὶρ ἀρ τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν
ἑταῖρωσα. Ἀνθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· Ἐρ
διλίγοτω ἀρ ἔχθροὺς αὐτῶν ἡττησου, καὶ ἐξι τοὺς
ἐρατεῖους αὐτῶν ἀρέστρεψα ἀρ τὴν χεῖρά μου.
Δ Ταῦτα δὲν ἐπραξα, φησι, κατὰ τῶν ἔχθρῶν τοῦ λαοῦ,
εἰ ἔσχον αὐτοὺς ὑπήκουος, καὶ εἰ ταῖς ὁδοῖς μου αἷς
διεταξάμην αὐτοῖς ἐπορεύθησαν. Νῦν δὲ ἀνήκου καὶ
ἀπειθεῖς γενόμενοι, αὐτοὶ ἔστιοις ἔχθροις τοῦ θεοῦ
κατέστησαν. Εἰτ' ἐπειδήπερ λαὸν αὐτοῦ ὄντος
τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀνηκόους καθ' ὑπερβολὴν φιλαν-
θρωπίας τὸ Πλεῦνα τὸ ἄγιον, διδάσκει διτι οὐδεὶς
Θεῷ ἀπειθήσει λαὸς αὐτοῦ. Διδ ἐπιλέγει· Οἱ ἔχθροι
Κυρίου ἐγένεντο αὐτῷ· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον·
Μισοποιοι Κυρού οι γεννούσαμένοι αὐτῷ. Καὶ προ-
τίθησι· Καὶ ἐσται ὁ καιρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἴωνα.
Εἰ γάρ καὶ τοιαῦτα τετολμήκασιν, ὅμως τὸν παρόντα
αἰῶνα ξέουσι. Καὶ οὗτός ἐστιν αὐτῶν ὁ καιρός, εἰν

⁹⁷ Rom. 1, 24. ⁹⁸ Psal. LXXXIII, 1. ⁹⁹ Psal. LXXXIX, 15.

ῷ καὶ μετὰ τοσαῦτα πλημμελήματα ὁγύμωσεν αὐτὸν τὸν ἔκ στέπατος πυροῦ, καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἔχόρτασεν αὐτούς. Κατὰ τοῦτο δὲ ἐπλήρουν καταξίωσας αὐτοὺς τῆς οἰκείας τροφῆς, οὐ μόνον τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπουρανίου καὶ πνευματικῆς, ὅπηνίκα πρώτοις αὐτοῖς ἐπεδήμει ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, τροφὴν αὐτοῖς παρεῖχε τὸν ἐπουράνιον ἄρτον αὐτὸς ἑαυτόν. Οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ἐψύχμισεν αὐτοὺς ἐκ πέντε ἀρτῶν παραδόξως ἐπὶ τῆς ἑρήμου· ὃς περ πάλαι διὰ Μωσέως τὸ μάννα. Ἔτι δὲ καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἔχόρτασεν αὐτούς· πέτρα δὲ ἡνὶ αὐτὸς, κορηγῶν αὐτοῖς τὰ πάστης ἥδονῆς καὶ παντὸς μελιτοῦ γλυκύτερα μαθήματα, περὶ ὧν ἦν εἰπεῖν· Ὅς γλυκέα τὰ λόγια σου τῷ φρέσυρῃ μου! ὑπέρ μέλι τῷ στόματί μου. Καὶ πάλαι δὲ διὰ Μωσέως ἐκ πέτρας αὐτοῖς παρεῖχε ποτὸν. Μέλι δὲ ἐνταῦθα τὸ ἐκ πέτρας οὐδὲ δλῶς ἡ κατὰ διάνοιαν ἐκδεκτέον· ἐπειὶ καὶ αὐτὸς Μωσῆς τὴν αὐτὴν τιθησι μαρτυρίαν, λέγων ἐν μεγάλῃ φω̄ῇ· Ἐθῆλασαν μέλι ἐκ πέτρας, καὶ ἔλαιον ἐκ στερεᾶς πέτρας. Ἀπέρ πρὸς μὲν ψυλὴν τὴν λέξιν οὐχ ὑφέστηκεν, ἀλληγορικῶς δὲ κατὰ μόνην τὴν διάνοιαν ἔξακούεται. Αὐτὸς γάρ δὲ Χριστὸς ἡ πέτρα, ταῦτα πάντα παρέχων αὐτοῖς διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, οὐ καθ' ὅν χρόνον ἐπεδήμει μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου ἐπιδημίας αὐτοῦ· ὡς ἐξ ἀπαντοῦς αὐτοὺς μὲν εἶναι ἀναπολογήτους, δικαίαν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν μετὰ τὰ τοσαῦτα τὴν ἀποδολὴν αὐτῶν ἐργασαμένην. Ἀλλὰ γάρ ταῦτα ἡμῖς τοὺς ἐξ ἔθνων ἐπὶ τὴν ἐνθεον ἀγαλλίασιν διὰ τῶν πρώτων κεχελημένους δὲ λόγος διδάσκει προφυλαττομένους, μή πῃ τοις δύοισι καὶ αὐτοὶ ποτε περιπέσοιεν.

C

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΑΣΑΦ. ΠΑ'.

Ὥ Θεὸς δοτηὶ ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. Ὁ μὲν πρὸ τούτου λόγος κατηγορεῖ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων λαοῦ, σαφῶς τοῦ Θεοῦ φάσκοντος. Οὐκ ἤκουσεν δὲ λαός μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Καὶ ἔξαπεστειλα αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτεθεύματα τῆς καρδίας αὐτῶν· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ λαός μου ἤκουσε μου, Ἰσραὴλ τοῖς ὅδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη· ἐτῷ μηδενὶ δὲ τοῦ ἔχθροντος αὐτῶν ἐπαπειρώσα· δὲ μετὰ χείρας ἀκολούθως ἐκείνοις τῶν προέδρων τοῦ λαοῦ κατηγορεῖ· ὡς πρὸς δρχοντα γοῦν καὶ κριτὰς ἀποτελεται λέγων· Ἐως πότε κρίνετε δόικας, καὶ πρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάνετε; Κριτατε πτωχὸν καὶ ταπειρόν, δρφανόν καὶ πέτρητα δικαιώσατε. Εἴτα ἐπιλέγει· Ἐγώ ταῦτα παρεκελευθμην· οἱ δὲ οὐκ ἔγρασαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται. Θεοὺς δὲ αὐτοὺς ἀποκαλεῖ, ἤτοι διὰ τὴν τιμὴν ἣν ἀπένεμεν αὐτοῖς δὲ λαός· οὕτω μετὰ πλείστου φόδου καὶ τιμῆς προσιών αὐτοῖς ὥστε καὶ αὐτῷ τῷ Θεῷ· ἡ ἐπειδήπερ χώρων Θεοῦ ἐπείχον τὸ κρίνειν ἐναδεδεγμένοι, κολάζοντές τε καὶ τιμωρούμενοι τοὺς ἀδικοῦντας κατὰ τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον· ἢ διὰ τὸ τετιμῆσθαι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ τῆς υἱοθεσίας ἐνόματι, ὡς λέγεσθαι περὶ αὐτῶν· Υἱὸν ἐγέννησα

D

A *pus est, quo post tot tantaque scelera (Vers. 17) cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.* Tunc porro illos proprio cibo replete dignatus est, non corporeo solum, sed etiam cœlesti et spirituali, cum ad ipsos primos Christus Dei peregrinatus est atque in cibum ipsis, cœlestem panem, scilicet seipsum, dedit. Quin etiam in deserto ex quinque panibus mirabiliter cibavit eos; sicut olim per Moysem manna impertit. Insuperque *et petra melle saturavit eos*: petra autem ipse erat, disciplinas suas, qualibet voluptate ac melle dulciores, ipsis suppeditans, de quibus dicere liceat: *Quam dulcia fauibus meis eloquia tua! super mel ori meo*¹. Olim item per Moysem ex petra potavit eos. Mel autem de petra, hic non alio quam intelligendi more excipias: quoniam ipse Moyses in magno cantico idem testimonium profert dicens: *Suxerunt mel de petra, et oleum ex duro saxe*². Quæ quidem non secundum nudam lectionem evenerunt; sed allegorice solum et cogitandi modo intelliguntur. Nam ipse Christus petra est, qui haec omnia illis per doctrinam suam impertiebat, non eo solum tempore quo peregrinabatur, sed etiam ante carnalem suum adventum; ita ut ipsi prorsus inexcusabiles; Dei vero judicium, quo sub hac ipsis repudiavit, justum sit. Cæterum haec nobis qui ex gentibus ad divinam exultationem per priora verba vocati sumus, ad cautelam traduntur, ne in paria ipsi quoque incidamus.

1. PSALMUS IPSI ASAPH. LXXXL

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Qui hunc præcedit sermo totum Iudeorum populum incusat: nam ibi Deus aperte dicit: Non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ac rursum: Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humilitassem: hic vero psalmus consequenter ad illa populi præsides accusat, principem enim et judices compellat his verbis: Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? judicate pauperem et humiliem, pupillum et inopem justificate. Deinde subdit: Hæc ego præcipiebam, illi vero nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Deos autem vocat eos, sive honoris quo populus ipsos afficiebat causa, cum timore atque veneratione ipsos perinde atque Deum adiens; sive quia locum Dei occuparent, judicandi munere suscepto, iniquos secundum legem sibi traditam supplicio pœnisque afficiens; vel quia a Deo adoptionis nomine exornati sunt; ita ut de ipsis dicatur: Filios genui et exaltavi; vel quia ad imaginem et similitudinem Dei, per spiritualem et rationabilem illam in homi-

¹ Psal. cxviii., 105. ² Deut. xxxii., 18.

nibus substantiam, effecti sunt. In hoc itaque psalmo statim post prædicta, eos qui accusantur his afflatur : *Ego dixi : Dii estis et filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus ex principiis caderitis.* Praesides itaque populi, sacerdotes videlicet et antistites sacerorum ac reliquos principes dijudicans Deus Verbum, hæc quæ jam tractamus enarrat. Quare dicitur : *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat ; secundum Aquilam autem : Deus stetit in synagoga fortium, in visceribus Dominus judicat ; secundum Symmachum vero : Deus stetit in cœtu Dei, in mediis Deus judicans.* Hic vero Deus, scilicet Dei Verbum, memoratam deorum synagogam judicans et dijudicans, accusations reis inducit. Et quia potentes potenter examinabuntur ; jure prædictorum deorum ordinem segregat et seorsim judicat ; cum jam in præcedenti psalmo promiseauæ populi turbæ accusationem protulerit. Imo etiam dijudicat, de lis qui digni salute sunt, ac de iis qui securi se habent, sententiam ferens. Non superbe, non tyrannice, non in alto constitutus judicat ; sed judicandis sese attemperans, medius stat inter illos, per hominem quem suscepit ipsis habitu similis effectus. Hinc vero eos qui judicium subituri sunt, præviis monitis ad resipiscientiam vocat ; ipsisque prospicit, ut ne in judicii supplicium incident ; sed sese prius emendent, sibique caveant ex oblatis criminibus.

Quoearcta dicit : — VERS. 2, 3. *Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis ? Judicate egeno et pupillo. His porro similia per Isaiam quoque propheticus Spiritus vociferatus est : Discite bonum facere, querite judicium, judicate pupillo et defendite viduam; et venite, et disceptemus, dicit Dominus. Etsi fuerint peccata vestra sicut purpura, quasi nivem dealbabo* ². Sed hoc quidem pactum Scriptura propinquere anteverlit ; qui autem deorum nomine ornati, et tanta doctrina dignati sunt, nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Hæc porro ad tempus item primæ Servatoris nostri peregrinationis referantur, quo ad synagogas Judæorum accedens, et in medium principum veniens, cum ipsis disputabat, ipsisque coarguebat, testificans edicensque ea quæ in futuro judicio ipsis eventura erant. Sic itaque Deus illo tempore stabat in synagoga deorum, et in medio memoratos deos dijudicabat. Pro illo namque, dijudicat, Symmachus et Aquila, *judicans*, interpretantur. Et perpende, quæso, quo pacto deos nominaverit eos de quibus dijudicatur, nec synagogam deorum memorare dubitaverit, ad confusione eorum qui Salvatoris deitatem abnegant. Nam si eos qui convicti fuerant, et propter nequitiam male audiebant, deos vocare cunctatus non est ; tot mirabilium opificum operum, qui judicium a Patre accepit, qui

A καὶ ὑφίστα· ἥ διὰ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ ὅμοίων θεοῦ γεγονέναι διὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις νοεράν καὶ λογικήν οὐσίαν. Αὐτίκα γοῦν ἐν αὐτῷ τῷ προχειμένῳ φαλμῷ προλών, ὁ λόγος φησι πρὸς τοὺς κατηγορουμένους· Ἐγὼ εἰπα· Θεοὶ ἔστε καὶ νιοὶ Υἱῶντον πάντες. Υμῖς δὲ ὡς ἀνθρώποι πάνθησκετε, καὶ ὡς εἰς τὸν ἀρχόντων πάτετε. Τοὺς δὴ οὖν τοῦ λαοῦ προετώτας, τερέας δηλαδή καὶ ἀρχιερέας, τούς τε λαοὺς ἀρχοντας ἀνακρίνων δὲ θεός Λόγος, τὰ μετὰ γειρας διεξέρχεται. Διὸ εἰρηται· Ὁ θεός ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μάστιφῃ δὲ θεοῖς διακρίνεται. Οὐδὲ δοτηὶ ἐν συναγωγῇ ισχυρόν, ἐν ἀγάπῃ τοῦ Αὐτοῦ. Θεός δοτηὶ ἐν συναγωγῇ ισχυρόν, ἐν ἀγάπῃ Κύριος χρίτει· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· Ὁ θεός κατέστη ἐν συνάδῳ θεοῦ, ἐν μέσοις θεοῦ χρίτων. Κρίνων δὲ οὗτος δὲ θεός, δηλαδή δὲ τοῦ θεοῦ Λόγος, καὶ διακρίνων τὴν λεγομένην συναγωγὴν τῶν θεῶν, ἐλέγχους προσάγει τοῖς χρειομένοις. Καὶ επειδηδυνατοὶ δυνατῶς ἐτασθήσονται, εἰκότες τὸ τάγμα τῶν προλεγμένων θεῶν ἀφορίζει ἰδίως καὶ χρίνει, προδιελθών ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ τὸν Ἐλεγχον τοῦ πᾶτος τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ διακρίνει, χρίνων τοὺς ἄξιους σωτῆρας καὶ τοὺς μὴ τοιούτους. Κρίνει δὲ οὐκ ἐπηρέμνως, οὐδὲ τυραννικῶς, ἐν ὑψει τε προκαθέδμενος, ἀλλὰ συγκαταβαίνων τοῖς χρινομένοις, μέσος αὐτῶν ισταται, δημοιύμενος αὐτοῖς τῷ σχήματι δι' ὃν ἀνεληφεν ἀνθρώπου. Ἐντεῦθεν τε ἡδη προλαβὼν ἀπεινεῖται σωφρονίζων τοὺς μελλοντας χρίνεσθαι, καὶ προφυλαττόμενος αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ περιπεσεῖν τῇ τοις χρίσεως τιμωρίᾳ, προκατορθώσαις δὲ καὶ προφυλάξονται διὰ τὸν προστατομένον αὐτοῖς ἐλέγχων.

B Εἰ δὲ φάσκει· Ἐως πότε χρίτετε ἀδίκωτα, καὶ πρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάνετε ; Κρίτετε πτερῷ καὶ ὀρφανῷ. Τὰ δημοταὶ δὲ τούτοις καὶ διὰ Ησαίου τὸ προφητεύοντος Πινεύμα κέκραγε λέγον· Μάδετε καλὸν ποιεῖν, ἐκτητήσατε χρίσιν, κρίτας ὀρφανῷ καὶ δικαιώσατε χήρᾳ· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμετε, λέγει Κύριος. Καὶ ἐάρ ὄστιν αἱ ἀμαρτιῶν ὑμῶν ὡς φοιτηκοῦν, ὡς χιώτα λευκωτῶν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δέ λόγος προδιαστέλλεται· οἱ δὲ τῇ τῶν θεῶν ἐπιγορίᾳ τιμηθέντες, καὶ τοσαύτης διδασκαλίας ἀξιωθέντες, οὐκ ἐγράσαρ, οὐδὲ συνῆκαρ, ἐν σκότει διακορεύονται. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ἀναφέροιτο ἀν, καθ' θνῶν ἐν ταῖς συναγωγαῖς παραδάλλων τοῦ Ἰουδαίων θνῶν, καὶ μέσος τῶν ἀρχόντων παρών, τὰς πρὸς αὐτοὺς Δ ἐποιείτο διαλέξεις, ἐλέγχους τε αὐτοῖς ἐπῆγε, μαρτυρόμενος καὶ διαστελλόμενος τὰ περὶ τῆς μελλούσης αὐτοὺς διαλήψεσθαι χρίσεως. Οὕτως οὖν δὲ θεός ἦν κατ' ἐκεῖνον καιροῦ ἔστως ἐν συναγωγῇ θεῶν, δὲ μέλη τε τοὺς προλεχθέντας χρίνων θεούς· ἀντὶ γάρ τοῦ, διακρίνεται, δὲ Σύμμαχος καὶ δὲ Αὐτός, χρίτει, ἐκδεδώκασι. Καὶ δρα διπάς θεούς ὡνόμαστος τοὺς χρινομένους, καὶ θεῶν συναγωγὴν οὐκ ὀνομάζειν ἀποκαλέσαι, εἰς δισώπησιν τῶν ἀρχομένων τοῦ Σωτῆρος τὴν θεότητα. Εἰ γάρ τοὺς ἐλέγχομένους καὶ ἐπὶ κακῆς διαβαλλόμενους οὐκτὸν ὀνομάζειν, τὸν τῶν τοσούτων παραδέξων ἔργων ποιητὴν, τὸν τὴν χρίσ-

² Isa. 1, 17.

παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφότα, πῶς οὐ δικαιώταν τῇ θεῷ θεοῦ σεβασμῷ τιμῆσι στεμνύνειν; Τοῦτο τοι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ δυσωπητικῶς πρὸς αὐτὸὺς τοὺς Ἰουδίων ἀρχοντας προβείνειν, αὐταῖς δὲ ταύταις κεχρημένος ταῖς παρούσαις λέξεσιν. Εἰρηκότων γάρ αὐτῶν· Περὶ καλοῦ δρυτοῦ οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημιας, διτὶ σὺ, ἀνθρώπος ὁ ἄντες, ποιεῖς σαυτὸν θεόν· ἀτακεκριθή αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἔστι γε τραγουδέοντος ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, διτὶ, Ἐγὼ εἰπα· Θεοὶ ἔστε; Εἰ ἐκελευτοῦ εἰπε θεοὺς, πρὸς οὓς ὁ Λόρος ἐγένετο τοῦ θεοῦ, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραψή, διτὶ ὁ Πατὴρ ἥτιασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, διτὶ βλασφημεῖ, διτὶ εἰλοτός· Καὶ οὐδὲ θεοῦ εἰμι. Εἰ δὲ λέγοις ὁ Σωτὴρ, διτὶ, Οὐκ ἔστι γε τραγουδέοντος ἐν τῷ νόμῳ; μηδὲ θαυμάσῃς· ἐπεὶ πάντα λόγον θεοῦ, οὐ μόνον τὸν διὰ Μωσέως, ἀλλὰ καὶ τὸν διὰ τῶν προφητῶν λελεγμένον, ὡσπερ τινὰ βασιλικὸν νόμον ἀποδέχεσθαι διδάσκει· ὕστε καὶ τὰ διὰ τῶν προφητῶν παρηγγελμένα εὐλόγως ἀντὶ τινα εἶναι φάναι νόμους θεοῦ· καὶ τὸ διὰ τῆς φαλμψιδίας δόμοις. Αὐτὸς οὖν ὁ τοῦ θεοῦ Λόρος, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ σχῆματι εὐρεθεὶς ὡς ἀνθρώπος, ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, καὶ μέσος τῶν ἐν ἀνθρώποις ὡνομασθέντων θεῶν γεγονὼς, ἔκρινεν αὐτοὺς, διπηνίκα πρὸς αὐτοὺς ἐλεγεν· Ό λόρος δι τὸ ἀλληλοσ πρὸς ὑμᾶς, αὐτὸς ὑμᾶς κρίνει. Καὶ μᾶλλον οὕτω πρέπει ἀντιδέχεσθαι τὴν παροῦσαν Γραψήν, ἡ νομίζειν τὸν ἐπέκεινα τῶν δικῶν θεῶν, αὐτὸν τὸν Πατέρα, ἐν τούτοις εἰσάγεσθαι μεταξὺ θεῶν ἐπέρων ἔστωτα. Οὗτε γέρητος μεταξὺ τῶν δικῶν θεῶν ἔστωτα. Οὗτε γέρητος μεταξὺ τῶν δικῶν θεῶν ἔστωτα. Ταῦτα δὲ πάντα ἀν ἀρμδοῖς τῷ Χριστῷ τοῦ θεοῦ· δις δὴ φάσκων· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς, καὶ κρόσωπα ἀμαρτιῶν λαμβάνετε; οὐ πρὸς ἐκείνους μόνους οἵτις παρὼν ὡμίλει, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας εἰποι ἀντὶ ταῦτα, τοὺς τὴν ἔξουσίαν τοῦ κρίνειν ἐπέρων εἰληφότας. Μέμφεται δὲ εἰκότως τοὺς καθυποκρινομένους μὲν τὰ τῶν πλουσίων πρόσωπα, καταπονοῦντας δὲ τοὺς πένητας· δέον τῷ τῆς δικαιοσύνης ζυγῷ δικάζειν, μηνηρούντας φάσκοντος νόμου· Οὐ λίγην πρόσωπον ἐν κρίσει. Νυνὶ δὲ πολλάκις καὶ ἡμεῖς ἐπὶ μὲν τῶν πενήτων πταιώντων σμικρά τινα ἀπότομοι γιγνόμεθα κρίται, καὶ ἀπαραιτητοι ἐν ταῖς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεσι· πλουσίων δὲ τὰ μέγιστα ἔξαμπτανόντων, ἐπειτα παραβαλλόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, πρόσωπα λαμβάνομεν· ὕστε καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀρμδοῖς το· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς, καὶ πρόσωπα ἀμαρτιῶν λαμβάνετε; Ἐν δὲ τῷ λέγειν, οὐδὲν τοῦ βίου ἀπαλλαγῆς· Πάσον γάρ, φησὶν, ἔξετε χρόνον ἐν φοιτοῦτοι ἔσεσθε;

Διὸ ἐπιλέγει· Κρίνετε πτωχὸν καὶ ὄφραρδόν, ταξειρόν καὶ πέρητα δικαιώσατε. Ἐξέλεσθε πέρητα, καὶ πτωχὸν ἐκ χειρὸς ἀμαρτιῶν ῥύσασθε. Ἐὰν μὲν οὖν τούτων ἀκρούμενοι παιδεύμεθα καὶ τὰ παραγγέλματα φυλάττοιμεν, τῆς τῶν λόγων ὡνάμεθα ὠφελεῖας. Ἐπεὶ καὶ ἡμὲν λεχθήσεται· Οὐκ ἔγρωσας, οὐδὲ συνήκασ, ἐν σκότει διαπορεύονται. Τί δὲ οὐκ

A non æquissimum fuerit venerabili Dei honore celebrare? Quod ipse Servator pudore Judæorum principes afficiens, eosdemque his ipsis verbis compellans, objiciebat. Nam cum illi dixissent: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia*; quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum: respondit eis Jesus: *Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dii esis?* Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia blasphemat, quia dixi: *Filius Dei sum*⁴. Quod si Servator dicat: *Nonne est scriptum in lege?* ne miraris; quoniam quemlibet sermonem Dei, non solum qui per Moysen, sed etiam per prophetas prolatus sit, quasi regiam quamdam legem accipendum docet; ita ut præcepta per prophetas tradita, jure leges Dei esse dicantur; et similiter quæ in Psalmis seruntur. Ipsum itaque Dei Verbum, quod formam servi accepit et habitu inventum est ut homo, stetit in synagoga deorum, et medium stans inter homines, qui diti vocantur, judicabat eos, cum diceret illis: *Sermo quem locutus sum vobis, ipse vos judicat*⁵. Hanc porro Scripturam præstabilius est hoc accipere modo, quam putare Deum qui super omnia est, ipsum Patrem, hic induci inter alios deos stantem. Neque enim licet alios ipsi honore æquales esse suspicari, neque ipsum ita deprimere, ut medius inter homines esse et stare supponatur. Hæc porro omnia Christo Dei competant: qui sane cum hæc dicit: *Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?* non eos solum quos præsens alloquebatur; sed etiam omnes quotquot potestatem de aliis judicandi acceperint, sic compellat. Merito autem arguit eos, qui divitium personam in occulto accipiunt, pauperes autem opprimunt; cum oporteat cum justitia bilance judicium ferre, meores legis quæ ait: *Non accipies personam in iudicio*⁶. Nunc autem plerumque nos erga pauperes in modica lapsos, immanes sumus judices, atque in sententia contra eos ferenda inexorahiles; divitium vero qui gravissima crimina perpetrant, ac deinde in Ecclesiam Dei accedunt, personam accipimus, ita ut nobis etiam competat illud: *Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?* D Cum autem dicit, usquequo, de vita exitu nos admonet. Quantum, inquit, temporis vobis aderit, quo tales sitis? ac demum vos Dei judicium invadet.

Vers. 4. Quare subdit: *Judicate egenum et pupillum, humilem et pauperem justificate. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.* Si itaque his auditis ad disciplinam accedemus et præcepta servemus, ex sermonibus utilitatem percipiemus. Etenim nobis quoque dicetur: — Vers. 5. *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambu-*

⁴ Juan. x, 33. ⁵ Joan. xii, 48. ⁶ Deut. xvi, 19.

*lant. Quid autem nescierunt neque intellexerunt, nisi se quamprimum tribunali Dei sistendos esse, rationem de judicis injuste latis reddituros? Illi vero judicium Dei præ oculis non ponentes, in tenebris ambulant, ignorantiae caligine mentis oculos opplentes. Quamobrem par est eos verbi splendore illustratos, aut non judicare, memores ejus qui dixit: *Nolite judicare, ut non judicemini*¹; aut si id aliquando necesse fuerit, justissimum judicium ferre, ac peccatores convincere; etiamsi oportuerit pro veritate mori: in animum inducentes, in universali Dei judicio, quod per Christum suum latrus est, omnium fore consummationem et mutationem. Quod judicium declarat id quod sequitur:*

— VERS. 6, 7. *Morebuntur omnia fundamenta terræ. Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.* Memoratis diis, ducibus videlicet et principibus populi, qui in medium eorum venit Deus, hæc etiam loquitur, docens, se quidem Patris liberalitatem imitatum, nulla invidia cohibitum, deitatem communicare suam; ita ut illos quoque omnes deos et filios Altissimi vocaret, quod tamen sibi soli inerat; illi vero gratiam contumelia afficerunt. Quo pacto autem qui a Deo imperium accepere, deorum honorem apud subditos oblineant, intelliges, si animo advertas dictum Moysi fuisse: *Ecce constitui te hodie deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit tibi propheta*². Sicut enim Moyses, cum homo Dei esset, et ab eo honorem accepisset, deus Pharaonis appellatus est; eodem modo quotquot a Deo honorem acceperint, deorum loco subditis habentur. Quamobrem iidem subditi ad eos cum reverentia et timore accedunt, non ob militare satellitum, non ob divitias et potestatem; sed ob honorem ipsis a Deo inditum. Sic enim Moysis vultus gloria replebatur, sic apostolorum Salvatoris nostri, sic olim Dei prophetarum, sic omnium qui vere servi Dei erant; qui dum sine splendore pauperesque vitam degerent, a religiosis tamen hominibus ob inditam sibi gratiam in honore habebantur. Ego quidem, ait, sic volui, sic dixi: *Dii estis. Volui sane vos perinde atque me in medio vestrum stantem Deum, Altissimi filios effici; vos autem gratiam contempsistis. In vestra itaque humana iugalitia, et in peccatis vestris moriemini. Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur*³. Quapropter vos sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis. Quemadmodum enim olim diabolus honore affectus fuit apud Deum, et principum in cœlis angelorum unus fuit; deinde pravo consilio usus, ex loco suo decidit, ita ut de illo dicatur: *Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui mane oriebatur*⁴? tales et vos quoque fuistis: non quod natura malis sitis; sed electione vestra non bona usi. Sane vero ea quæ a me profiscuntur, ad Dei honorem vos evocabant. Vos autem lapsus principem imitati, sicut

A Εγνωσαν οὐδὲ συνῆχαν, ἢ ὅτι ὅσον οἴπια καὶ αὐτὸς παραστήσονται τῷ βῆματι τοῦ Θεοῦ, λόγον δύσσεταις περὶ ὧν οὐ δικαίως ἔκριναν; Οἱ δὲ μὴ πρὸ ὄφελον τῶν θέμενοι τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ ἐν σύντοιχοι διατορεύονται, τῷ τῆς ἀγνοίας σκότῳ τὰ τῆς ψυχῆς αὐτῶν δυμάτα πληρώσαντες. Διὸ προσήκει, τῷ τοῦ λόγου φέγγει φωτιζόμενος, ἢ μὴ κρίνειν, μνημονεύοντες τοῦ εἰρηκότος· Μή κρίνετε, Ιεραρχία μὴ κρίθητε· ἢ εἰ ἀνάγκη ποτὲ κρίνειν, κατὰ τὸ δικαιοτάτον τοῦτο ποιεῖν καὶ ἐλέγχειν τοὺς ἀμαρτάνοντας, κανὸν δέοντος ἀληθείας θνήσκειν, πεπεισμένους ἀκριβῶς, ὅτι πάντων ἔσται συντέλεια καὶ μεταβολὴ ἐπὶ τῇ καθαλυκῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ, ἢν ποιήσεται διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· ἢν καὶ ὁ παρὼν παρίστησι λόγος ἐπισυνάπτων ἔχει τό· Σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς· Ἐγένετο· Θεοὶ ἔστε, καὶ νιοὶ Ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἀνθρώποι ἀποθήσοκετε, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχότων πλήρετε· Ἐτι μὲν πρὸς τὸν προλεγόντας θεοὺς, ἥγουμένους δηλαδὴ καὶ ἀρχούτας τοῦ λαοῦ, δέ μέσος αὐτῶν γενόμενος θεὸς καὶ τὰ παρόντα διποτελεῖται, διδάσκων, ὡς αὐτὸς μὲν, τὴν τοῦ Πατρὸς ἀφθονίαν μιμούμενος, πάσιν αὐτοῖς τῆς αὐτοῦ θεότητος οὐκ ἐθύμησε μεταδοῦναι, ὡς καὶ θεοὺς ἀναγορεύσαι αὐτοὺς καὶ ιοὺς Ὑψίστου πάντας ἀνείπειν, ὥπερ αὐτῷ μόνῳ προσῆν· οἱ δὲ τὴν χάριν ἐνύδρισαν. Νοήσεις δὲ πᾶς τιμῆν θεῶν οἱ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν εἰληφότες παρὰ τοῖς ἀρχομένοις ἐκτήσαντο, ἐπιστήσας διὰς εἰργαται τῷ Μωσεῖ· Ἰδού καθέστηκα σε σήμερον θεὸν τῷ Φαραὼ, καὶ Ἀαρὼν δ ἀδελφός σου ἔσται σοι πρεσβύτης· Πατέρερ γάρ Μωάης, δινθρωπος ὁν Θεοῦ καὶ παραποτέ τὴν τιμὴν λαδῶν, θεὸς ἀνηγορεύθη τοῦ Φαραὼ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ πάντες οὖς ἀντιτίθεσιν ὁ θεὸς, θεῶν χώραν παρὰ τοῖς ὑποτεταγμένοις εἰλήφασιν. Ἐνθεν καὶ οἱ ἀρχόμενοι προσίσανται αὐτοῖς μετὰ εὐλαβείας καὶ δέους, οὐ διά τινα δορυφορίαν στρατικήν, οὐ διὰ πλούτου καὶ δυναστείαν, διὰ δὲ τὴν ὑπὸ Θεοῦ περιβελταν αὐτοῖς τιμὴν. Οὕτω γάρ καὶ Μωσέως ἡ δεδοξασμένον τὸ πρόσωπον· οἵτινα καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οὕτω καὶ τῶν πάλαι τοῦ Θεοῦ προφητῶν, οἵτινα καὶ πάντων τῶν ἀληθῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, ἀδόξως μενόντων καὶ πτωχῶν κατὰ τὸν βίον, τετιμημένων δὲ παρὰ τοῖς θεοσεβέσι διὰ τὴν ἐκ Θεοῦ δεδομένην αὐτοῖς χάριν. Ἐγὼ μὲν οὖν, φροσι, καὶ θιβέλησα, καὶ εἶπον· Θεοὶ ἔστε· βουληθεὶς ὑμᾶς ὅμοιας ἐμοὶ τῷ μέσῳ ὑμῶν ἔστωτε Θεῶν ιοὺς γενέσθαι τοῦ Ὑψίστου· ὑμεῖς δὲ τὴν χάριν ἡθετήσατε. Ταῖς γοῦν ἀνθρωπίναις κακίαις καὶ ταῖς ὑμετέραις ἀμαρτίαις ἐναποθήσατε. Ψυχὴ γάρ η ἀμαρτιῶντα, αὐτὴ ἀκοθαρεῖται. Διὸ καὶ ὑμεῖς ὡς ἀνθρώποι ἀποθήσοκετε, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχότων πλήρετε· Ήτος γάρ ἡ ποτε διαβόλος τιμῆς τικαμένος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀρχοντικῶν ἀγγέλων εἰς· εἰτα μοχθηρῷ προαιρέσει χρησάμενος ἀποπέπτωκε τῆς αὐτοῦ χώρας, ὡς εἰρήσθαι περὶ αὐτοῦ· Πῶς ἔξεπεσερ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δ Ἐωσφόρος δ πρωτ ἀνταέλλω; τοιοῦτοι τίνες καὶ ὑμεῖς γετο-

Math. vii, 1. * Exod. vii, 1. * Ezech. xviii, 4. ¹⁰ Isa. xiv, 12.

νατε, οὐκ ἐκ φύσεως δυτες κακοὶ, χρησάμενοι δὲ οὐκ ἀγαθῇ τῇ προαιρέσει. Διὸ τὰ μὲν παρ' ἐμῷ εἰς Θεοῦ τιμῆν ὑμᾶς ἔκαλε· ὑμεῖς δὲ τὸν ἄρχοντα τῆς πτώσεως μιμησάμενοι, ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοὶ κλήστετε. Ἀράστα, δὲ Θεὸς, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺ σὺν κληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Σφόδρα ἀκολούθως διὰ τοῦ πρὸ τούτου φαλμοῦ κατηγορήσας δὲ λόγος τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ διὰ τοῦ μετὰ χείρας δὲ ὥσαύτως τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ κατηγορίαν πεποιημένος, διαλλαγῆν αἰτεῖ καὶ ἐπιφάνειαν εὑνέται γενέσθαι οὐχέτι τῷ Ἰουδαίων ἔθνει, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Διὸ ἐπιλέγει· Ἀράστα, δὲ Θεὸς, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺ σὺν κληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Τις δὲ ἐστιν δὲ κληρονομήσας ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, μὴ ἐρώτα, τὸ δὲ πρᾶγμα ἔξεταξε, καὶ εὐρήσεις οὐδὲ δὲλλον ἢ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Πρὸς δὲ λέλεκτο ὑπὸ τοῦ Πατρός· Υἱός μου εἰ σύ· ἐγὼ σῆμερον τετέρηνηα στέ. Αἰτησαὶ παρ' ἐμοῦ, καὶ δύσω σοι δύνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατδοχεῖσθαι σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τούτον οὖν διεγέρων τὸν ἐν μέσῳ τῶν θεῶν στάντα καὶ διελέγαντα τοὺς προλεχθέντας, ἥδη ποτὲ ἐπὶ πέρας ἐπαγγείλην τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίαν δὲ παρὸν ἀξιοῦ λόγος φήσας· Ἀράστα, δὲ Θεὸς, κρίτος τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Οἱ μὲν γάρ προκατηγορίθεντες, φησι, κακοὶ γενόμενοι κρίται, ἐν σκότῳ διεπορεύθησαν· ἐπειδὲ δὲ σοι πρέπει τὸ δικαίως κρίνειν· μόνῳ γάρ τὴν κρίσιν δὲ Πατήρ ἔδωκε τῷ Υἱῷ· ἥδη ποτὲ σὺ αὐτὸς ἀνάστηθι, διὰ τῆς σαυτοῦ ἀναστάσεως τὴν κοινὴν πάντων ἀνθρώπων ἀναστάσιν ποιησόμενος· καὶ κρίνον τὴν γῆν, πάντας δηλαδὴ τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ἀνθρώπους. Πρέπει δὲ σοι πάντας ἀνθρώπους κρίνειν, ἐπειδὴ σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Καὶ δὲ μὲν παρὸν φαλμὸς συναγωγὴν θεῶν ὀνόμασε, καὶ θεῶν μέσον ἔστωτα, καὶ θεοὺς διακρίνοντα, πᾶσάν τε τὴν διδασκαλίαν περὶ κρίσεως ἐποιήσατο· ἐπῆγαν τε ἐπὶ τέλει τὸ, Ἀράστα, δὲ Θεὸς, κρίτος τὴν γῆν.

Ταῦτα τὸ πάντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου διὰ τοῦ προφήτου Ἀσάφ ἔξενηγεκταί. Ἐπειδὲ εὑρομεν καὶ τὸν μὲν φαλμὸν καὶ αὐτὸν ἐπιγεγραμμένον Τοῦ Ἀσάφ, καὶ τὰ περὶ κρίσεως διειληφθά δόμοις τοῖς προκειμένοις· εἰκότως ἡγησάμεθα ἀκόλουθον εἶναι ἐκείνον τούτῳ, δοντα μὲν δόμοις τοῦ Ἀσάφ, τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν εἰσηγούμενον. Εἴρηται γοῦν καὶ ἐν αὐτῷ· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν. Θέα γάρ δπω; τὸ μὲν τέλος τοῦ μετὰ χείρας φάσκει· Ἀράστα, δὲ Θεὸς, κρίτος τὴν γῆν· ἡ δὲ τοῦ μθ' ἀρχή· Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν εἰρηται· Οτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· ἐν ἐκείνῳ δὲ, ἀπὸ ἀρατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν· καὶ πάλιν ἐν μὲν τῷ μθ' λέλεκται· Ο Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, δὲ Θεὸς ἥμων, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· ἐλθῶν δὲ τὸ ποιῆσει, δὲ μετὰ χείρας διδάσκει λέγων· Ο Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. Πῶς δὲ διακρίνει, ὁ μὲν διασφει φάσκων· Πῦρ ἐπαρτίορ αὐτοῦ καυθήσεται· κύκλῳ αὐτοῦ καταιγίς σφόδρα.

A unus de principiis cadetis.— VERS. 8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Cum in precedenti psalmo totam Judaicam gentem accusasset, et in praesenti principum populi accusationem instituissest, admodum consequenter jam reconciliationem et adventum Christi postulat, non Judæorum genii, sed omnibus populis. Quare sic concludit: Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Quis autem sit qui hæreditabit in omnibus gentibus, ne interroges, sed rem perquire; et deprehendes non alium esse, quam Christum Dei; cui a Patre dictum est: Filius meus es tu: ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹¹. Hunc ergo qui in medio deorum Deus consistit, et homines illos coarguit excitans, rogat ut jam demum factam sibi promissionem ad finem deducat, dicens: Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Nam si qui prius accusati sunt, inquit, quod iniqui judges fuerint, in tenebris ambularunt. Quoniam vero te juste judicare decet, soli quippe Filio Pater judicium dedit: jam demum tu ipse surge, resurrectione tua communem omnium resurrectionem facturus; et judica terram, omnes homines videlicet qui in terra versantur. Tibi porro convenit omnes homines judicare, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Et praesens quidem psalmus synagogam deorum memoravit, ac Deum in medio stantem, deosque dijudicantem, totamque doctrinam suam de judicio institutum; in fine vero adjecit illud: Surge, Deus, judica terram.

C **H**æc porro omnia Spiritus sanctius per prophetam Asaph extulit. Quia vero psalmum XLIX, qui et ipse Asaph inscribitur, de judicio item edisserentem deprehendimus perinde atque praesentem; jure existimamus illum huic subiectendum esse, utpote qui similiter Asaphi sit, et idem argumentum pertractet. Nam ibi quoque dictum fuit: Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum. Animadvertis quippe velim, praesentis finem sic habere: Surge, Deus, judica terram; et quadragesimi noni initium hoc esse: Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. Hic etiam dicitur, Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus; ibi vero, a solis ortu usque ad occasum. Ac rursum in XLIX dictum est: Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Cum venerit autem, quid acturus sit, docet praesens psalmus his verbis: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat. Quomodo dijudicabit, declarat XLIX, his verbis: Ignis in conspectu ejus exarcat, in circuitu ejus tempestas valida. Advocabit

¹¹ Psal. II, 7.

*cælum desursum, et terram dijudicare populum suum. Horum causa merito arbitramur quadragesimum nonum huic psalmo subjungendum esse. Illudque item observandum, eosdem psalmos perinde atque subsequentes, qui item Asaphi sunt, abjectio nem Judæorum ejusque causas complecti. Quadragesimus vero nonus, ab eodem propheta scriptus, per sacrificiorum repudiationem, Mosaicæ legis abrogationem inducit; ita ut in illo ejusdem argumenti series sententiaque exhibeat. Qua vero de causa **XLIX** a præsentibus avulsus et ante quinquagesimi psalmi confessionem positus sit, jam in ejus commentario disputatum est.*

1. CANTICUM PSALMI IPSI ASAPH. LXXXII. B

Vers. 2. *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus. Septuagesimus nonus psalmus destructionem vineæ, Judaicæ gentis ruinam, loci qui penes eos in pretio et honore habebatur incendiuni et vastitatem prænuntiabat; duo sequentes causam hujus calamitatis enarrabant; hic vero iis conjunctus, supplicationem et obsecrationem pro populo effert. Post tristia quippe illa quasi medelam quawdam prædictis admovere consentaneum fuit, quandoquidem psalmi Asaph in hoc circumscribentur. Quamobrem *Canticum psalmi inscriptus* est, quia bona populo precatur. Est porro undecimus eorum qui *Asaphi* inscribuntur, quorum primus erat **LXXII**, ita ut in eorum quoque numero censeatur **XLIX**, quia is etiam est Asaphi: atque ita omnes duodecim numero sunt. In præsenti igitur propheta Deo supplicans ait: *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus.* Ait quippe: *Deo patienti, toleranti, ideoque omnes ferenti, nemo similis.* Nam quis perinde atque tu atheorum et impiorum blasphemæ dicta et superbiam ferre valeat? Quare tibi quidem Deo nemo similis erit. Ego vero ut homo, infirmitate superatus mea, hæc supplicare audeo, tibique Deo cum precibus dicere: *Ne taceas, neque compescaris, Deus.* Tunc vero tacere Deus dicitur, cum insurgentibus atheis et impiis viris, quasi non advertens ille manet, neque confessum ultionem sumit, nec promeritis eos suppliciis aggreditur. Quamobrem ipse Asaph in **XLIX** psalmo Deum hæc peccantibus dicentem inducit: *Hæc fecisti, et tacui: existimasti inique quod ero tui similis.* Causam vero silentii, patientiæ et tolerantiæ Dei docet Apostolus, hæc scribens: *An divitias bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis contemnis, ignorans quod benignitas Dei ad pænitentiam te adducit*¹¹? Sed tu quidem, ait, ut Deus, omnes sustines, omnes clementer toleras, ac de iis siles qui impie et nefarie peccant, et contra te Deum blasphemæ dicta proferunt. Ego vero cum hæc videre non possum, supplico deprecorque veniam consequi, quod*

A *Προσκαλέσται τὸν οὐπαρὸν ἄρω καὶ τὴν τὴν τοῦ διακρίται τὸν λυόν αὐτοῦ. Τούτων τοιγαρὸν ἔνεκα εἰκότας ἐπεσθαὶ τῷ μετὰ χειράς ἡγοαμένα τὸν μόνον. Κάκελον δὲ τηρητέον, ὃς δομοὶς τῆς ἀποδολήην τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ταύτης τὰς αἰτίας περιέχουσα. Καὶ δὲ μόνον τοῦ αὐτοῦ τυγχάνων προφήτου, ἀνατροπὴν τοῦ Μωσέως νόμου εἰσάγει διὰ τῆς τῶν θυσῶν παρατήσεως· ὥστε καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀκολουθίᾳν δείχνυσθαι τῆς τῶν ἐμφερομένων δινολας. Διὰ τὸ δὲ μετατέθειται δὲ μόνον ἐκ τῆς τῶν προκειμένων συναφειας, προτέταχται δὲ τῆς ἐν τῷ φαλμῷ ἐξομολογήσεως, ἐν τοῖς εἰς αὐτὸν τεθεωρημένοις; ἡμῖν προδιείληπται.*

ΦΔΗ ΨΑΛΜΟΥ ΤΩ ΑΣΑΦ. ΠΒ'.

'Ο Θεός, τίς δομοιωθήσεται σοι; Μή σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθητης, δ Θεός. 'Ο μὲν οὐθὲ φαλμὸς προανεψώνει τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, τοῦ τε παρ' αὐτοῖς τιμημένου τόπου τὸν ἐμπρησμὸν καὶ τὴν ἐρημιαν· οἱ δὲ ἔξις αὐτῷ δύο τὴν αἰτίαν ἐδίδασκον δὲ τὴν πάνθασις ταῦτα· δὲ παρὸν, συνημμένος ἐκείνοις, ἵκετηρίαν καὶ δέησιν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ποιεῖται. Εδει γάρ μετὰ τὰ σκυθρωπὰ ὀπερέπειν προσάγειν τοῖς προλεχθεῖσι, μέλλοντας ἐν τούτῃ περιγράφεσθαι τὸν Τοῦ Ἀσάφ φαλμούς. Διὸ καὶ θρήνος ἐπιγέγραπται δια παρὸν λόγος, διὰ τὸ τὰ χρηστὰ ὑπερεύχεσθαι τοῦ λαοῦ. 'Εστι δὲ δια παρὸν τῶν ἐπιγεγραμμένων τοῦ Ἀσάφ ια', ὃν πρῶτος ἦν δοσός, συμπαραλαμβανομένου τοῖς προκειμένοις τοῦ μέν καὶ θεός, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν εἶναι τοῦ Ἀσάφ. Γένοιντ' δὲν οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν τοῦ. Λέγει δὲ διὰ τοῦ παρόντος δια προφήτης ἐν τῇ πρὸς τὸν θεὸν ἵκετηρίᾳ· 'Ο Θεός, τίς δομοιωθήσεται σοι; Μή σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθητης, δ Θεός. 'Ο μὲν γάρ, φησι, τῷ θεῷ μαχρούμην δνται καὶ ἀνεκτικάρω, καὶ διὰ τούτο πάντων ἀνεχομένωφ, οὐδεὶς δομοίς. Τίς γάρ σοι παραπλησίων τὰς τῶν ἀθέων καὶ ἀσεβῶν ἀνδρῶν δυσφημίας καὶ ὑπερηφανίας οἵσις τ' ἀν εἴη φέρειν; Διὸ σοι μὲν, δοθεός, οὐδεὶς δομοιωθήσεται· ἔγω δὲ ὡς ἀνθρωπος, ἱττώμενος ὑπὸ τῆς ἐμαυτοῦ ἀσθενειας, τολμῶ δεῖσθαι, καὶ σοὶ τῷ θεῷ μεθ' ἵκετηρίας λέγειν. Μή σιγήσῃς, μηδὲ καταπραθητης, δ Θεός. Σιγὴν δὲ λέγεται δοθεός, ἐπειδὴν ἐπαιρομένων τῶν ἀθέων καὶ δυστενῶν ἀνδρῶν, ἀπροσποίητος μένει, μηδὲ πάγων παραχρῆμα τὴν κατ' αὐτῶν ὁργὴν, μηδὲ ταῖς κατ' αὐτῶν τιμωρίαις χρώμενος. Διὸ καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντος διὰ τὸν Ἀσάφ ἐν τῷ μέν καὶ θεόν εἰσάγει λόγον· 'Ταῦτα ἐποίησας, καὶ δοτίησα· ὑπέλαθες ἀροματαρ, διτι ἐσοματίσοι δομοιως. Τὰ δὲ αἰτία τῆς σιγῆς τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μαχροθυμίας παδεύει δο Απόστολος γράψων· 'Η τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀροχῆς καὶ τῆς μαχροθυμίας καταφροτεῖς, ἀγροῶν, διτι τὸ χρηστόν τοῦ θεοῦ εἰς μετάροιά σε ἀρει; 'Αλλὰ σὺ μὲν, φησιν, ὡς θεός πάντων ἀνεχόμενος, πάντας φέρεις.

¹¹ Rom. ii, 4.

περάως, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀσεβῇ καὶ ἀθεῷ ἀμαρτάνουσι, καὶ κατὰ σοῦ τοῦ Θεοῦ βλασφημοῦσι, σιωπᾶς· ἐγὼ δὲ, μὴ δυνάμενος ταῦτα ὄρφαν, δέομαι καὶ ἵκετεύω συγγνώμης τυχεῖν ἐπὶ τῷ μὴ δύνασθαι φέρεν τοις τῷ Θεῷ παραπλήσιως· τίς γάρ σοι ὁμοιωθήσεται; Διὸς ἀνθρώπος, ἔγδον ἔχων τὸν ὑπὲρ τῆς σῆς εὐσεβείας, τολμῶ ἵκετηριαν σοι προσάγειν· ὥστε παύσασθαι μὲν τῆς ἀκόπου μακροθυμίας καὶ τῆς ἀνεξιχάκου σιωπῆς· ἡδη δὲ ποτε κινηθῆναι κατὰ τῶν τὰ ἀνήκεστα τετολμηκότων. Διὸς φημι· Μὴ σιγήσῃς, μηδὲ καταχραντηγες· ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας, Μὴ καθησυχάσῃς, οὐδὲ Σύμμαχος, Μὴ ἀρημάσῃς, εἰρήκασιν. Εἰτ' ἐπιλέγει ἔξις· Ὄτι Ἰδοὺ οἱ ἔχθροι σου ἡχησαν, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἥρας κεφαλήν. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν· Ὄτι Ἰδού οἱ ἔχθροι σου ὁχλασαν, καὶ μισοῦοι ὑπέρτες σε ἥρας κεφαλήν· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· ὸτού γάρ οἱ ἔχθροι σου, φησι, συνηγόσι, καὶ οἱ μισοῦντές σε ἐπαίρουσι κεφαλήν. Πίχουσι δὲ καὶ ὄχλάζουσιν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, δτε οὐκέτι χρύσδην, οὐδὲ πεφεισμένως τολμῶς παραγέγεσθαι τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας· ἡδη δὲ ἐκ τοῦ προφανοῦς καὶ ἀθρώπους οἱ πάντες κατὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ἀθεά προφέρονται ῥήματα, ὅποια τολμῶς πράττειν κατὰ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς. Εἴτα δὲ καὶ ὑψαυχενοῦντες καὶ φρυστέρμενοι τὴν κεφαλὴν ἐπαίρουσιν, δτε μάλιστα ἐπιτριβήν αὐτοῖς ἡ σιωπὴ τοῦ Θεοῦ κατεργάζεται. Τούτων δὲ τὴν κεφαλὴν αἰρόντων, οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώποι καταπονούμενοι ταπεινοῦνται· ὡς ἐμπαλιν ταπεινούμένων τῶν ἔχθρων τοῦ Θεοῦ αἱ ἄγιαι καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν κεφαλαὶ ὑψοῦνται. Διὸς εἰρηταὶ που ἐξ αὐτῶν προσώπου τό· *Kai rūr ὑψώσεις κεφαλήν μου ἐπ' ἔχθρούς μου.*

Ἐπὶ τὸν λαὸν σου κατεπανοργεύσατο γνῶ- C *μηρ,* καὶ ἐβουλεύσατο κατὰ τὸν ἀγῶνα σου. *Εἰπα-* πατ· Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς ἐξ θεοῦ, καὶ οὐ μὴ μητροῦ ἡ τὸ δρομαὶ Ἱσραὴλ ἔτι. Δυσωπεῖ τὸν Θεοῦ ὁ Προφήτης ἐν ἀγίᾳ Πνεύματι, διὰ τοῦ ὑπομιμήσκειν, ὡς ἀρα λαὸς αὐτοῦ γεγόνοι (sic) τὰ τοσαῦτα πεπονθώς. Εἴτα καὶ τῶν ἐν τῷ λαῷ διαλαμψάντων πάλαι πρότερον ἀγίων τοῦ Θεοῦ μέμνηται, δεσμένος καὶ ἀντιβολῶν μη τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσεβῶν καὶ παρανόμων, μόνων δὲ τῶν ἀγίων αὐτοῦ μητροῦνται, καὶ δι' αὐτοὺς τὸ πᾶν κατελεῖσαι θύνος. Ἀκόλουθα δὲ αὐτοῖς ποιοῦντες οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ, τὸν λαὸν αὐτοῦ πολεμοῦσι, πανουργίᾳ χρώμενοι καὶ δόλῳ, πρὸς τὸ καταβαλεῖν αὐτὸν καὶ ἀποστῆσαι τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσεβείας. Διὸς λέλεκται· *Ἐπὶ τὸν λαὸν σου κατεπανοργεύσατο γνώμην,* καὶ ἐβουλεύσατο κατὰ τὸν ἀγῶνα σου. Μεμελημένως γάρ καὶ πεφροντισμένως μηχανάς τινας κρυψίους κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ κατατύνει, κατά τε τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐπιβούλας κατασκευάζονται, δι' ἔνα σκοπὸν διὸν ἐν αὐτοῖς προθέμενοι φασι· Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς ἐξ θεοῦ, καὶ οὐ μὴ μητροῦ ἡ τὸ δρομαὶ τοῦ Ἱσραὴλ ἔτι. Οἱ μὲν οὖν θεοφιλοί οὐ βούλονται ἐν ἀνθρώποις θύνος Θεοῦ ὑφεστάναι· ἀλλὰ καὶ τὸ δρομαὶ τοῦ Ἱσραὴλ ἐξαλειφθῆναι σπουδάζουσιν. Οὐ δὲ θεός, δεὶ θύνος· ἐσαυτῷ ἐπὶ γῆς καταρτίζων, μετὰ τὴν τοῦ προτέρου λαοῦ πτῶσιν τὴν ἐξ θεοῦ συνεστήσατο

A non simili atque tu modo tolerare valeam: nam quis similis erit tibi? Quapropter ut homo, studio pietatis erga te incensus, supplicare tibi audeo, ut finem facias tolerantiae et silentii, ac jam demum moveare adversus eos qui intolerabilia ausi sunt. Ideo dico: *Ne taceas, neque compescaris.* Pro quo Aquila, *Ne quiescas,* Symmachus vero, *Ne cesses,* interpretati sunt. Deinde subdit: — VERS. 3. *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput.* Secundum Aquilam vero: *Quoniam ecce inimici tui turbas moverunt, et qui oderunt te extulerunt caput;* secundum Symmachum vero: *Ecce enim inimici tui, inquit, una sonant, et qui oderunt te efferrunt caput.* Sonant autem et turbas movent inimici Dei, cum non latenter neque remisse blasphema dicta contra Deum proferre audent; sed palam et consertim omnes in Deum impia verba evomunt, qualia persecutionum tempore audent efferre. Deinde erecta cervice frementes caput exaltaunt, quando maxime silentium Dei inducias ipsis praebet. His vero caput effarentibus, Dei homines afflitti humiliantur; ut vice versa depressis inimicis Dei, sanctorum religiosorumque virorum capita exaltantur. Quare ex eorum persona alicubi dictum est: *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos* ¹².

VERS. 4, 5. *Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Dixerunt: *Venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.* Deum obsecrat Prophetia in Spiritu sancto, monens eum, qui talia patitur, populum ejus esse. Sub haec autem eorum, qui in populo jam olim conspicui fuerunt, sanctorum Dei meminit, supplicans obsecransque, ut ne impiorum scelerorumque in populo, sed sanctorum suorum recordetur: eorumque gratia totam gentem misericordia donet. Aflinia autem impiorum gestis perpetrantes inimici Dei, populum ejus oppugnant, versutia utentes et dolo, ut ipsum dejiciant et a pietate erga Deum avertant. Quocirca dictum est: *Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Meditati enim cum sollicitudine quasdam oculatas machinas contra populum Dei instruunt, et sanctis ejus insidias parant, ac, ob unum quem in animo proponunt scopum, aiunt: *Venite et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.* Inimici itaque Dei populum Dei in hominibus consistere nolunt: quin etiam Israelis nomen delere satagunt. Deus vero post prioris populi ruinam populum sibi semper in terra parans, ex gentibus Ecclesiam constituit, novam superamque gentem, ex gentibus per totum orbem selectam. Idcirco et

¹² Psal. xxvi, 6.

Israelis nomen, et omnium religiosorum virorum memoria magis magisque celebratur, et piæ religionis gesta resplendent.

πάντων τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἡ μνήμη ἀνυμνεῖται, τὰ τέ τῆς θεοσεβείας κατορθώματα διαλάμπει.

VERS. 6, 8, 9. *Quoniam cogitaverunt unanimiter simul : adversum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, et Ismaelitar, Moab et Agareni, Gebal et Ammon et Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Elenim Assur venit cum illis, facti sunt in adjutorium filiis Lot. Diapsalma. Quasi Deum excitans irritansque Propheta in sua pro popule supplicatione ait, adversum te. Non enim contra populum, inquit, sed adversum te, et adversus testamentum tuum inimici populi tui machinantur. Hinc narrat quæ in Assyriorum irruptione contra Judaicum populum gesta sunt. Et hæc vaticinatur, postquam quibus de causis hostibus traditi sint enarraverat. Nam in præcedenti psalmo principes populi coarguebat dicens : Usquequo iudicatis iniquitatem : ac rursum, Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. In superiori vero totam gentem accusabat dicens : Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Sed etiani in LXXVII facinorum ipsorum longum catalogum texuit. Consequenter igitur quæ diurno post tempore ipsis contigerunt ob allatas causas vaticinatur. Illic autem variis temporibus obsessi sunt, primum a Babyloniis ; secundo ab Antiocho rege Syriæ ; postremo a Romanis post patratum in Servatore nostrum seclus. Opportune ex Spiritu præscientia tres illas obsidiones idem propheta prænuntiat : nam in LXXII postremam significat, ut propriis in locis declaravimus ; in LXXVIII, eam quæ sub Antiocho Syro contigit, uti commonstratum est ; in præsenti autem primam meminit, scilicet Assyriorum, quam etiam LXXIX vaticinatus est, vineæ incendium et vastitatem signifcans. Ex historia igitur edisci potest, quot gentes in unum contra Judaicum populum coactæ sint in prima Assyriorum irruptione, quas præsens prophetia recensem : quæ primos numerat Idumæos, deinde Ismaelitas, tertio Moabitæ, quarto Agarenos, hinc Gebalenos et Ammonitas, et Amalecitas. Præter hos autem dicit, Alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Pro illo autem, alienigenæ, Aquila et Symmachus, Phylistæam ediderunt. Hoc porro nomine appellari solent qui Gazam, Ascalonem et maritimam incolunt. Hi itaque maritimi allophyli cum habitantibus Tyrum irruerunt, inquit, in populum tuum ; et præster hos omnes Assyrius, quod sane caput in aliorum est, cum iis impetum faciens, illisque commilitonibus usus castra posuit : omnesque prædicti simul facti sunt in adjutorium filiis Lot. Pro quo Aquila, Facti sunt, inquit, brachium filii Lot ; Symmachus vero, Facti sunt commilitones filii Lot. Filii autem Lot erant Ammonitæ et*

A *Ἐκκλησίαν, καὶ τὸ καινὸν καὶ νέον ἔθνος, τὸ καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκ τῆς τῶν ἔθνῶν ἐκλογῆς ἕποτάν. Διὸ μειζόνως καὶ τὸ δυνατὸ τοῦ Ἱερατὴ, καὶ πάντων τῶν θεοφιλῶν ἀνδρῶν ἡ μνήμη ἀνυμνεῖται, τὰ τέ τῆς θεοσεβείας κατορθώματα διαλάμπει.*

B *"Οτι ἐδουλεύσατο ἐν δμοροὶ ἐκὶ τὸ αἰτό· κατὰ σοῦ διαθήκηρ διέθετο τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων, καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται, Μωάβ καὶ οἱ Ἀγαρηροὶ, Γεβαλ καὶ Ἀμμάων καὶ Ἀμαλῆχ, ἀλλόχυλοι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον. Καὶ τῷ καὶ Ἀσσούρῳ συμπαρεγένετο μετ' αὐτῶν, ἐπειθῆθσαν εἰς ἀρτιληφύρ τοῖς υἱοῖς Λώτ. Διαγάλμα. "Ωσπερ διεγείρων καὶ παροξύνων τὸν Θεὸν δὲ Προφήτης ἐν τῇ Ιεστηρίᾳ τῇ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ φάσκει τὸν κατὰ σοῦ. Οὐ γάρ κατὰ τοῦ λαοῦ, φησιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ καὶ κατὰ τῆς σῆς διαθήκης τετολμήσασιν οἱ τοῦ λαοῦ σου πολέμιοι. Εἴδοτε ἔχεις διεέρχεται τὰ ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων ἐπιθέσεις κατὰ Ιουδαίων ἔθνους πραγχέντα. Καὶ ταῦτα θεσπίζει προδιελθὼν τὰς αἰτίας, διὸ τοῖς πολεμίοις παρεδόθησαν. Ἐν μὲν γάρ τῷ τούτου ψαλμῷ τοὺς ἀρχοντας ἀπτήλεγχη τοῦ λαοῦ φέσας· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικιαῖς ; καὶ πάλιν· Οὐκ ἔγρασταν, οὐδὲ συνήκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται. Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ τὸ πᾶν διεβάλλεν ἔθνος εἰπών· Καὶ οὐκ ἤκουσεν δὲ λαὸς μου τῆς φωνῆς μου, καὶ Ἰεραχὶ οὐ προσέσχε μοι. Ἄλλα καὶ τῷ οὖτις παχρὸν κατάλογον τῶν παρανομημάτων αὐτὸν διεζήλθεν. Ἀκολούθως οὖν τὰ συμβεδηκότα αὐτῷ; παχροὶς ὑστερον χρόνοις διὰ τὰς προλεχθείσας αἰτίας προφητεύει. Καὶ ἔκει κατὰ διαφόρους χρόνους πεπλιόρχηνται· πρότερον μὲν ὑπὸ Βαβυλωνίων, δεύτερον δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ τῆς Συρίας βασιλέως, γε τὸ πάντων ὑστερον ὑπὸ Ρωμαίων μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τόλμαν. Εἰκότως τῇ προγώνῃ τοῦ Πνεύματος τὰς τρεῖς ταύτας δὲ αὐτὸς προφήτης προαναφωνεὶ πολιορκίας· ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ σημαίων, ὡς κατὰ τοὺς οἰκείους τόπους παρεστήκαμεν· ἐν δὲ τῷ οὐρανῷ τῇ πρώτῃ τῶν Ἀσσυρίων ἐπιθέσει, δὲ καὶ ἡ μετὰ κείρας καταριθμέται προφητεῖα· πρώτους Ἰδουμαίους ὄνομάζουσα, εἶτα Ἰσμαηλῖτας, καὶ τρίτους Μωαβῖτας, καὶ τετάρτους Ἀγαρηνούς, εἰτα Γεβαληνούς, καὶ Ἀμμανίτας, καὶ Ἀμαλῆχίτας. Καὶ ἐπὶ τούτοις, Ἀλλόχυλοι, φησιν, μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον. Αὐτοὶ δὲ τοῦ, ἀλλόχυλοι, Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, Φυλισταῖς, ἐκδεκατούνται· Εθος δὲ καλεῖν τούτων τῷ δύναματι τοὺς τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἀσκάλωνα καὶ τὴν πάραλον οἰκούντας. Καὶ οὗτοι τοῖνυν ἐφέζης οἱ παραλιῶν ἀλλόχυλοι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον ἐπέθεντο, φησιν, κατὰ τοῦ λαοῦ σου· καὶ ἐπὶ πάσιν δὲ Ἀσσυρίος, δὴ κεφάλαιον τῶν κακῶν, σὺν τούτοις ὀρμώμενος,*

καὶ τούτοις συμμάχοις χρώμενος, τὴν παράταξιν ὁ διοῖσθαι· διοῦ τε πάντες οἱ προλεχθέντες ἐγενήθησαν εἰς ἀττίλληγες τοῖς νοῖς Λώτ. Ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας, Ἐγέρορτο, φησί, Βραχίων τοῖς νοῖς Λώτ· ὅ δὲ Σύμμαχος, Ἐγέρορτο σύμμαχοι τοῖς νοῖς Λώτ. Τιοὶ δὲ Λώτ ἡσαν Ἀμμανῖται καὶ Μωάδιται· δύο γάρ οὗτοι γεγόνασιν νιὸν τοῦ Λώτ, Μωάδ καὶ Ἀμμών. Ταῦτα δὲ διτοι μηδὲ διλλοτε ἐπληροῦντο ἢ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίων χρόνους, σαφῶς ἡ ἱστορία παρίστησι. Τὸ τηνικαῦτα γάρ πάντα τὰ ἐκ γειτόνων ἦντι διαφθορούμενα τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ τῷ ἐν αὐτῇ γεγραμμένῳ (1) ναῷ τοῦ Θεοῦ, διψῶντά τε τὴν ἀπάντειαν τοῦ παντὸς Ἰουδαίων Εθνους; διοῦ οὖν ἐπέθεντο κατ' αὐτῶν τῇ τῶν Βαβυλωνίων δυναστείᾳ συμμαχῆσαντα. Τότε μὲν οὖν πολλὰ συνήκτο κατ' αὐτῶν τὰ τοῖς Ἀσσυρίοις συμμαχοῦντα ἔθνη. Οὔτε δὲ κατὰ Ἀντιόχου, οὔτε κατὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν, τὰ προκατηριθμημένα ἔθνη φαίνεται συμμαχήσαντα Ἦρματος, ὅπηνίκα τὸν πρὸς Ἰουδαίους συνεστήσαντο πόλεμον.

Ποιησορ αὐτοῖς ὡς τῇ Μαδιάρ καὶ τῷ Σισάρᾳ, **B** ὡς τῷ Ἰαδίμ ἢ τῷ χαιμάρρῳ Κισών. Ἐξαλοθρεύθησαν ἐν Ἀσρώρ, ἐγενήθησαν ὡσεὶ κόπρος τῇ τῇ. Θοῦ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν ὡς τὸν Ὀρῆβ καὶ Ζῆβ καὶ Ζεβέδ καὶ Σαλμωνᾶ. Τοιαῦτα θεσπίζει γενέσθαι τοῖς προλεχθέσιν ἔθνεσιν ὁ Προφήτης, ὅποια τῇ Μαδιάρ καὶ τῷ Σισάρᾳ, καὶ τῷ Ἰαδίμ ἐν τῷ χαιμάρρῳ Κισών συνέθη ποτέ· οἵτινες διοῦ πάντες ἐξωλοθρεύθησαν ἐν Ἀσρώρ, καὶ ἐγενήθησαν ὡσεὶ κόπρος τῇ γῇ. Ἄλλα καὶ τοὺς ἀρχοντας τῶν προλεχθέντων ἔθνῶν τοιαῦτα ποθεν ἀξιοί, ὅποια πεπονθασιν Ὀρῆβ καὶ Ζῆβ καὶ Ζεβέδ καὶ Σαλμωνᾶς. Τούτων δὲ πάντων τὴν ἱστορίαν εὑρήσεις ἐν τῇ βιβλῷ φερομένην τῶν Κριτῶν· ἔνθα καὶ ὁ Σισάρα καὶ ὁ Ἰαδίς, καὶ οἱ λοιποὶ κατωνομασμένοι, ὅπόστι καὶ τίνα κατὰ τὸν Ἱερατὴλ ἐμηχανήσαντο, καὶ ὅποια πεπονθασιν, ἡ Γραφὴ παρίστησιν. Ἐφ' ἣν ἀναπέμψωμεν τὸν βουλόμενον τὰ κατ' αὐτῶν εἰδέναι, διὰ τὸ μακροτέραν εἶναι τὴν περὶ αὐτῶν διήγησιν. Τὰ αὐτὰ σὺν ἐκείνοις καὶ τούτους ἔχετεύει παθεν, διότι διοιώς ἐκείνοις καὶ οὗτοι εἰρήκασι, Κληρορογήσωμεν ἐαυτοῖς τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Ἐλεγον δὲ ταῦτα καὶ οἱ περὶ τὸν Σισάρα, καὶ Ἰαδίς, οἱ τε λοιποί, οὓς ὁ λόγος κατὰ λέξιν (2), περὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς καταβούτου τοῦ Θεοῦ. Τὸ γάρ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ ταῦτα ἦν, μῆτων τῆς Ἱερουσαλήμ συνεστώσης. Ἐπηγέξατο δὲ ταῦτα ὁ Προφήτης κατὰ τῶν δεδηλωμένων· εἰτ' οὐκ εἰς μακρὸν ἐπληροῦτο τὰ τῆς εὐχῆς. Αὐτίκα γοῦν παραχῆμα τῇ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πολιορκίᾳ καὶ ἡ Ἀσσυρίων κατελύθη δυναστεία διαρκέσσα χρόνοις· καὶ μέχρι τούτου συστήσα μέχρις οὐ τοιαῦτα τετολμήκασι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Μετ' οὐ πολὺ γοῦν Κύρος, τῆς Περσῶν βασιλεῖας κρατήσας, καταλύει τὴν Ἀσσυρίων ἀρχήν. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ κατὰ μέρος ὥνομασμένα ἔθνη τοιαῦτα πέπονθεν, ὅποια δὲ λόγος προέφησεν· ὡστ' εἰκότις ἀντιτίνει, μή κατεύχεσθαι τὸν Προφήτην ἐν τούτοις τῶν δηλουμένων, προφητεύειν δὲ αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, κατά τινα συνήθειαν τῆς Γραφῆς προστακτικῷ τρόπῳ ἀντὶ προσγορευτικοῦ κεχρημάτων· ὡσθ' ἡμᾶς ἔξακούσιν τὸ,

⁽¹⁾ Γρ. ἐγγερμένῳ.

A Moabitæ: nam hi duo filii Lot fuere, Moab et Ammon. Hæc porro non alio quam Assyriorum tempore gesta suis aperte narrat historia. Illo quippe ævo omnes finitimi populi Hierosolymæ et ei, quod in Scriptura fertur, templo Dei istic posito invidentes, perniciemque totius Judaicæ gentis sitientes, una irruerunt contra illos, Babyloniorum potentia et commilitio adscripti. Tunc multæ adversus eos gentes Assyriis auxiliantes coactæ sunt. At neque Antiocho neque Romanis, in postrema obsidione, gentes prius enumeratae, in bello contra Judæos initio, opem tulisse videntur.

λειταγοῦ παντὸς Ἰουδαίων Εθνους; διοῦ οὖν ἐπέθεντο κατ' αὐτῶν τῇ τῶν Βαβυλωνίων δυναστείᾳ συμμαχῆσαντα. Τότε μὲν οὖν πολλὰ συνήκτο κατ' αὐτῶν τὰ τοῖς Ἀσσυρίοις συμμαχοῦντα ἔθνη. Οὔτε δὲ κατὰ Ἀντιόχου, οὔτε κατὰ τὴν ὑστάτην πολιορκίαν, τὰ προκατηριθμημένα ἔθνη φαίνεται συμμαχήσαντα Ἦρματος, ὅπηνίκα τὸν πρὸς Ἰουδαίους συνεστήσαντο πόλεμον.

B **Vers. 10-12.** *Fac illis sicut Madian et Sisara, sicut Jabin in torrente Cison. Disperierunt in Aendor, facti sunt ut sterlus terræ. Pone principes eorum sicut Oreb et Zeb et Zebee et Salmona. Eadem memoratis gentibus futura vaticinatur Propheta, quæ olim Madian, Sisara, et Jabin in torrente Cison contigerunt: qui omnes disperierunt in Aendor, et facti sunt ut sterlus terræ. Ad hæc etiam principes prædictorū populorum eadem perpeti rogat, quæ Oreb et Zeb et Zebee et Salmonas. Horum porro omnium historiam reperias in libro Iudicum, ubi quæ Sisara et Jabin atque alii, qui supra recensentur, contra Israelem moliti sunt, et quæ iidem sunt perpessi, Scriptura enarrat¹⁵. Eo autem mittemus, si quem ea ediscere libeat quæ ad ipsos attinent: nam æquo prolixior eorum enarratio foret. — **Vers. 13.** Eadem porro quæ illi, istos etiam perpeti rogat, quia eodem et isti modo dixerunt, *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*. Illa vero dicebant Sisara, Jabin, et reliqui nominatim recensiti, de tabernaculo et de arca Dei: hæc quippe erant sanctuarium Dei, cum nondum Jerusalem consideret. Hæc porro Propheta precatus est adversus eos qui superius indicati sunt: nec diu postea precatio est effectum consecuta. Nam secundum illam Judæorum obsidionem, Assyriorum imperium derepente solutum est, postquam diuturno ævo stetisset; et quidem usque ad illud tempus, quo talia contra Hierosolymam aggredi ausi sunt. Non diu itaque postea Cyrus, cum Persarum regnum occupasset, Assyriorum imperium everlit. Reliquæ vero singulatim recensitæ gentes ea sunt perpessæ, quæ hoc sermone prænuntiantur; illa ut e re quispiam dixerit, Prophetam memoratis gentibus non imprecari mala, sed futura vaticinari, ac pro assueto Scripturæ more, imperantis modum, loco prænuntiantis, usurpare; adeo ut isthæc,*

C **D** *Fac illis, nos sic intelligamus, Facies illis sicut Madian et Sisara*. Hæc porro de Assyriorum, aliarumque hic recensitarum gentium excidio præ-

⁽²⁾ Deesse videtur verbum, forte δυομάζει. Edidit.

nuntiantur. Neque tamen de iis qui post Salvatoris nostri adventum postremam Hierosolymorum obsidionem fecerunt, similia feruntur. Quare nihil tale Romani post illatam genti cladem perpessi sunt. λαυρχίαν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν κατειργασμένων τοιαῦτά τινα ἐφέρετο. Διὸ οὐδὲν Ρωμαῖοι τοιοῦτον πεπόνθασι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἐπιχείρησιν.

VERS. 14. *Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.* Non intempestive Prophetæ, imo potius in eo Spiritus sanctus, Deum ut sibi proprium in hujusmodi narratione memorat dicens, *Deus meus: neque enim ait, Deus noster; sed, Deus meus;* quasi vel unus tantum, vel admodum pauci tempore Assyriorum obsidionis Deo digni reliqui fuerint. Nam cum populus omnis lapsus et peccatorum causa obsidentibus traditus esset, non communiter Deum compellat; sed ex propria persona sic insert: *Deus meus, pone illos ut rotam.* Ea autem rotæ natura est, ut volubilis sit, nec eodem in loco consistat. Talia vero tota aethorūm vita est, quæ certum ad tempus in sublime erecta, deinde instar rotæ in contrarium vertitur. Primum itaque, *Pone illos ut rotam, inquit;* deinde, (VERS. 15) *sicut stipulam ante faciem venti,* et, *sicut ignis qui comburet sylvam;* sub hac, *sicut flamma quæ comburet montes.* Ipsos namque adversum seipso insurrectos, ac sibi ipsis admissorum scelerum supplicium illatos vaticinatur his verbis: *Pone illos.* Huic autem dicto, *sicut stipulam ante faciem venti,* istuc alibi prolatum adjicias: *Non sic impii, non sic; sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*¹⁶: Illud autem, *sicut ignis qui comburet sylvam,* declarat ipsos ignem, eosdemque sylvam esse; ita ut ipsi a seipso comburendi sint, secundum illud, *Incedite ad lucem ignis vestri, et ad flammatum quæ succenditis*¹⁷. Illud vero, (VERS. 16) *sicut flamma quæ comburet montes,* nequitiam eorum magnitudinem effert, ac denuntiat quomodo flamma ipsorum, elationem et superbiam eorum, montium instar erectam, combustura sit. Subsequitur deinde: — VERS. 17. *Ita persequeris illos:* alibi quoque dictum est, *Ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum*¹⁸. His porro declaratur, procellam iramque Dei non animi motum in Deo esse; sed ejus providentiam, qua curat, eos contra seipso insurgentes sibi facinorum poenas infligere. Hæc omnia accidere precatur, sive potius prænuntiat adversus inimicos Dei eventura; ut vel hiuc saltem aliquando juventur. Siquidem summa est utilitas, nosse Deum, et ad inquisitionem nominis ejus venire, quod ipsis accessurum esse post prædicta docet his verbis: — VERS. 18, 19. *Et querent nomen tuum, Domine. Erubescant et conturbentur in saeculum aetuli, et confundantur et pereant. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus: tu solus Altissimus in omni terra.* Inimicorum Dei mortem duobus futuram modis vaticinatur: alio quidem quo illis spem bonam ascri-

A *Ποιησον αὐτοῖς, ἀντὶ τοῦ, Ποιησεις ὡς τῇ Μαδίμῳ καὶ τῷ Σισάρᾳ.* Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ τέλους τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς καταλεχθέντων ἦντα προφητεύεται. Οὐ μήν καὶ περὶ τῶν τὴν ὑστάτην πλευράν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παροχήν κατειργασμένων τοιαῦτά τινα ἐφέρετο. Διὸ οὐδὲν Ρωμαῖοι τοιοῦτον πεπόνθασι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἐπιχείρησιν.

B *Ο Θεὸς μου, θοῦ αὐτοῖς ὡς τροχόδ., ὡς καλάμην παράδοσιον ἀρέμου.* Οὐκ ἀκαίρως ὁ Προφῆτης, μᾶλλον δὲ τὸ ἐναύτῳ ἅγιον Πνεῦμα, ιδιοποιεῖ τὸν Θεὸν ἐν τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ φάσκον, ὁ Θεὸς μου· οὐ γάρ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, φησιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς μου, ὡς ἐν ἐνός που καὶ σπανίου περιλειπμένου κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν τῆς τῶν Ἀσσυρίων πλευράς, ἀξίου τοῦ θεοῦ Θεοῦ. Ήτο γάρ τοῦ λαοῦ πανδῆκτος, καὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῖς πολιορκηταῖς παραδοθέντος, οὐ καινοποιεῖ τὴν ἐπίκλησιν· ἐξ οἰκείου δὲ μάνου προσώπου ἐπάγει λέγον· *Ο Θεὸς μου, θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχόδ.* Τροχοῦ δὲ φύσις στρεψτή καὶ οὐχ ἐστῶσα ἐν ταύτῃ. Τοιοῦτος δὲ πάς ὁ τῶν ἀλλανθίων, καιρῷ μὲν εἰς ὄντος ἐπαιρόμενος, εἰτα στροφὴ παιούμενος τὴν ἐπὶ τούναντιον, τροχῷ παρατλησώς. Πρῶτον τοινύν, Θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχόδ., φησιν· εἴτα, ὡς καλάμην πατὰ πρόσωπον ἀρέμου· καὶ, ὥστε καῦρο, διαγράψει δρυμόν· καὶ ἐπὶ τούτους, ὥστε φλόξει, η κατακαύσει δρη. Αὐτοὺς γάρ κατὰ αὐτὸν ἐπικαστῆναι, καὶ δι' ἐκατὸν τὰς τιμωρίας ὃν τεταμήκασιν ὑποσχεῖν διὰ τούτων θετοῖσι εἰπών· θοῦ αὐτούς. Παραθήσεις δὲ τῷ, ὡς καλάμην πατὰ πρόσωπον ἀρέμου, τὸ ἐν ἑτέροις λελεγμένον· Οὐχ οὐτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὐτως ἀλλ' ὡς χρῦν, διέρκεται ὁ ἀτρεμος ἀπὸ προσώπου τῆς τῆς. Τὸ δὲ, ὥστε καῦρο, διαγράψει δρυμόν, παρίστησιν αὐτούς, εἶναι τὸ πῦρ, καὶ αὐτούς εἶναι τὸν δρυμόν· ὥστε εἰ τοὺς ὑφεναντίους ἐκατεῖν τὰς τιμωρίας ὃν τεταμήκασιν ὑποσχεῖν διὰ τούτων θετοῖσι εἰπών· Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ χυρὸς ὄμμων, καὶ τῇ φωτὶ τῆς ἑξακανθάτης. Τὸ δὲ, ὥστε φλόξει, η κατακαύσει δρη, δείχνεις τῆς αὐτῶν κακίας τὸ μέγεθος, καὶ ἡ αὐτῶν φλόξ τὰ ἐπάρματα αὐτῶν καὶ τὰ ὄβλωματα, ὥσπερ τινὰ δρη, κατακαύσει. Ἐπιλέγει δὲ τούτους· Οὐτε καταδιώκεις αὐτούς. Καὶ ἐν ἑτέροις δὲ λέλεκται· *Πῦρ καὶ θεῖον καὶ κρεῖμα καταγίδος,* η μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτῶν. Ἐδίδαξε δὲ διὰ τούτων δὲ λόγος, διὰ της η καταγίδος καὶ η δρη τοῦ θεοῦ οὐ τάπι τυγχάνει τοῦ θεοῦ, ἀλλ' η τοιάδε τις ἐπιστήμης, διὰ της αὐτούς καθ' ἐκατὸν ἐπαναστάντας ἐξ ἐκατὸν λαθεῖν ὃν ἐδραπαν τὴν τιμωρίαν συνέβασιν. Ταῦτα δὲ πάντα ἰκετεύει, η καὶ μᾶλλον θεσπίζει κατὰ τὴν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ θεσμοθεάτης· ἵνα καὶ οὐτα ποτὲ ὀφεληθεῖν. Εἰ δὴ ὀφελεῖα μεγίστη τυγχάνει τὸ γῆναι τὸν θεόν, καὶ ἐπὶ ζήτησιν τοῦ δύναματος αὐτοῦ ἐλθεῖν, διέρ περ θεοῖς περὶ αὐτῶν μετὰ τὰ προλεχθέντα διδάσκει λέγων· Καὶ ζητήσουσι τὸ δρομό σου, Κύριε. Αἰσχυνθήσωσαν καὶ ταραχθήσωσαν εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ ἀτραχήτωσαν καὶ δρολεσθωσαν. Καὶ γνώτωσαν, διὰ δρομά σοι Κύριος σὺ μόνος ὄντος ἐστι κάστα τὴν γῆν. Τῇ τοῦ ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ τελευτῆς δύο τρόπους ἐποκε-

¹⁶ Psal. 1, 4. ¹⁷ Isa. lxi, 11. ¹⁸ Psal. x, 7.

θεσπίζεις· ἔνα μὲν καθ' ὅν χρηστάς αὐτοῖς ἐλπίδας Α ἐπιγράφει· εἰ δὴ ἀγαθὸν ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ τοῦ δύναματος αὐτοῦ κατάληψις, καὶ τὸ παιδευθῆναι τοὺς πρότερον μή εἰδότας τὸν Θεόν, ὡς ἄρα αὐτὸς εἶη μόνος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· τοὺς γὰρ ταῦτα δύναμος ὑποντας, λήθην μὲν πεποιησθαι τῆς προτέρας ἔαυτῶν πολυθέου πλάνης, εἰκὸς ἀποθέσθαι τε τὴν ματαίαν καὶ ἀπατηλὴν περὶ θεῶν φευδολογίαν· τὸν δὲ ἔπειρον τρόπον, καθ' ὅν αἰσχύνην καὶ ταραχὴν καὶ ἐντροπὴν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἀπώλειαν προσαρ-ρεύει τοῖς τούτων ἀξίοις. Τοῖς μὲν γὰρ ἐκ τῆς θεας ἐπιστροφῆς μεταβάλλουσιν ἐπὶ τὸ κρείττον τὴν θείαν γνῶσιν παρέσεσθαι διδάσκει· τοῖς δὲ τῇ ἔαυτῶν ἐγ-καταγηρώσι κακίᾳ τὸν δλεθρὸν καὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπειλεῖ. Διὸ περὶ μὲν τῶν χειρόνων λέλεκται· Αλ- σχυνθήτωσαν καὶ ταραχθήτωσαν εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ ἐντραχθήτωσαν καὶ πλούσιοτητωσαν. Περὶ δὲ τῶν ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβληθήσομένων τὸν Καὶ γνώτωσαν, διτι τὸ δρομῆ σοι Κύριος, σὺν μόρος ὑψιστος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Δύναται δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν τὰ πάντα λέγεσθαι, ὡς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅν πείσονται καιρὸν τὰ προκαταλεχθέντα, ἐντραπηθομένων καὶ αἰσχυνθομένων, καὶ ἀπώλειᾳ παραδοθομένων, καὶ τότε αὐτῇ πείρᾳ γνωσομένων καὶ δύναμος ἑργάσοντων ἔνα εἶναι καὶ μόνον Θεόν τὸν ὑψιστον καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, τὸν καὶ δικαίῃ κρίσει μετελθόντα αὐτοὺς τῶν τετολμημένων αὐτοῖς χάριν.

bit; siquidem bona res est cum Dei cognitione, tum nominis ejus comprehensio; itidemque bonum est eos, qui prius Deum non norant, edoceri ipsum solum esse altissimum super omnem terram; eos quippe, qui talia proficiuntur, verisimile est jam multiplicium deorum errorem oblivioni mandasse, ac vanam fallacemque falsorum deorum doctrinam abjecisse: alio item modo, turpitudinem, perturbationem, et confusionem, ac præter hæc omnia perniciem prædicti iis qui eorum digni sunt. Etenim iis qui ex divinitus immissa conversione sese ad meliorem frugem receperint, divinam adsore cognitionem denuntiat; iis vero qui in nequitia sua consenserint, exilium ac perniciem interinimat. Quamobrem de pejoribus quidem illis dictum est, Erubescant et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur et pereant; de iis vero qui ad meliorem se vitam recepturi sunt, illud profertur, Et cognoscant quia nomen tibi Dominus, tu solus altissimus in omni terra. Possunt etiam de iisdem hac omnia dici; quasi videlicet inimici Dei, quo tempore illa superioris memorata perferent, confusione atque rubore replendi, ac pernicie tradendi sint, ipsa experientia cognituri ac confessuri unum solumque Deum esse altissimum in omni terra, qui ipsos justo judicio ac facinorum suorum causa invadit.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΛΗΝΩΝ, ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΨΑΛΜΟΣ. ΗΓ'.

Ὄς ἀραχητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυ-
νάμεων. Διαλειπούτων τῶν ἐπιγεγραμμένων ψαλμῶν τοῦ Ἀσάφ, ὃν πρώτος μὲν ὁ οὐρανοὶ, τελευταῖος ὁ β' καὶ π', ἐπειταὶ δὲ παρὸν πγ', τοῖς υἱοῖς Κορέ ἐπιγεγρα-
μένος, περὶ ὃν ἐν τοῖς προτεχνολογουμένοις τὰ δόξαντα διειλήφαμεν. Ἐπιτηρησαὶ δὲ ἀναγκαῖον,
ὡς οἱ πάντες τοῦ Ἀσάφ δώδεκα τυγχάνουσι τὸν ἀριθ-
μὸν ψαλμῶν· Ισάριθμοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ οἱ ἐπι-
γεγραμμένοι τῶν υἱῶν Κορέ. Ἀλλὰ τῶν υἱῶν Κορέ
δικτὺ μὲν ἡσαν ἕξῆς συνημμένοι οἱ ἀπὸ τοῦ μα' ψαλ-
μοῦ· οἱ δὲ λείποντες τέσσαρες ἐνταῦθα πρόσκεινται,
ἀρχόμενοι μὲν ἀπὸ τοῦ πγ', ἐφεξῆς δὲ κείμενοι τῶν
ἐπιγεγραμμένων τοῦ Ἀσάφ. Ὁσαύτως δὲ καὶ οἱ τοῦ
Ἀσάφ ια' μέν εἰσι συνημμένοι, οἱ ἀπὸ οὐρανοὶ καὶ ἐπὶ
τὸν πγ'. Οἱ δὲ ιβ' ἕξῆς κατατέτακται τοῖς πρώτοις
δικτύ τῶν υἱῶν Κορέ, ὡσπερ ἀντιδοσεως γενομένης
διὰ τὰς ἐν ταῖς παρ' ἔκατέροις προφητείαις ἐπικοι-
νωνούσας ἀλλήλαις θεωρίαις. Ἡσαν μὲν οὖν οἱ πρώ-
τοι τῶν υἱῶν Κορέ δικτύ τὸν ἀριθμὸν, οἱ πάντες ἀπὸ
τοῦ μα' ἀρχόμενοι, καὶ λήγοντες εἰς τὸν μη'. Περιέ-
χον δὲ, ὡσπερ ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἐπὶ τῷ ἐκ περι-
τομῆς λαῶ κλαυθυδὸν καὶ θρήνον καὶ ὀδυρμὸν, Χρι-
στοῦ τε παρουσίαν καὶ κλήσιν ἐθνῶν. Ἀλλὰ τῶν
μὲν εἰρημένων δικτύ τοικύτη τις ἦν ἡ ὑπόθεσις· τῶν
δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐπιγεγραμμένων καὶ αὐτῶν
υἱῶν Κορέ τεσσάρων δικτύων, οἱ μὲν ὑστεροὶ δύο γένεστιν
καὶ θάνατον αὐτοῦ περιελήφασιν, ὡσπερ ἐπίτηδες
ταμιευσαμένου τοῦ Λόγου ἐπὶ τέλει πάντων τὰς περὶ

1. IN FINEM, PRO TORCULARIBUS, FILIUS CORE PSALMUS. LXXXIII.

Vers. 2. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine vir-
tutum!* Postquam defecere psalmi Asaph inscripti,
quorum primus lxxxiii, postremus vero lxxxii erat, jam
sequitur lxxxiii, filius Core inscriptus, de quibus in
disputatis superius sententiam aperuimus nostram. E
reautem fuerit observare omnes Asaphi psalmos duo-
decim numerū esse; totidemque qui filiorum Core
inscripti sunt. Verum filiorum Core octo psalmi
conjunctim positi sunt, a xlvi videlicet orsi: reliqui
vero quatuor hic sunt constituti, incipientes ab
lxxxiii ac post eos, qui Asaphi inscripti sunt, con-
sequenter positi. Pariterque ex Asaphi psalmis,
undecim consequenter positi sunt, a lxxii nempe
ad lxxxiii. Duodecim vero octo priores filiorum
Core psalmos subsequitur; ita ut ceu mutua quæ-
dam pensatio fiat ob prophetias quæ in utrisque
communem speculandi morem servant. Erant ita-
que priores illi filiorum Core psalmi octo numero,
qui omnes a xlvi initium ducunt, et in xlviii desi-
nunt. Ii vero, ut compendio dicam, de populo ex
circumcisione fletum ac planetum, Christi advent-
um, atque vocationem gentium, commemorant. Hoc sane
est illorum octo psalmorum argumentum.
Ex hisce vero, de quibus nunc agitur, filiorum Core
psalmis quatuor numero, duo postremi ortum et
mortem Servatoris complectuntur: ac si videlicet
Scriptura omnium vaticinia in fine exponere oppor-
tune sibi reservarit. Multa autem de ejus ortu in

LXXXVI obscure subindicantur; at multo plura et profundiora de morte ejus quam pro hominibus sustinuit, qui postremus *filiorum Core* inscribitur, neimpe LXXXVII complectitur. Duo autem qui in his primis locum occupant, scilicet hic quem tractamus et subsequens, ejus ad homines adventum, et præclara quæ hic editurus erat gesta vaticinantur. Illic porro inscribitur, *In finem, pro torcularibus.* Cumque tres sint qui hoc titulo inscribuntur: hic ex eorum numero *pro torcularibus* similiter inscriptus est; itidemque VIII et LXXX. Verum ex iis duo nuncupantur psalmi, nimisrum VIII et præsens. Quare præsentia bona denuntiant. LXXX vero *Pro torcularibus* quidem inscriptus est, sed non *psalmus*, quia contra Israelem tristia quædam complectitur. Hi porro tres *Pro torcularibus* inscripti, ad tres personas pertinent; octavus nempe ad Davidem, LXXX ad Asaphum, hic vero quem tractamus ad filios Core. Atque pariter idem tres inscribuntur *in finem*, idque, ut arbitror, ob prophetias quas esserunt, quæ in fine temporum et in consummatione saeculi completa sunt.

Olim quidem cum una esset vinea de qua dictum est, *Nam vinea Domini Sabaoth, domus Israel est*¹⁹; unum ceu torcular in illa erat, cuius meminit Isaías ex persona Domini, dicens: *Ei ædificauit turrim, et protorcular fodit in ea*²⁰. Per turrim vero, Hierosolymitanum fortasse templum significat, per protorcular autem, altare in templo situm: quod sane merito non torcular, sed protorcular vocavit, quia spiritualibus corporalia præbant, et Novum Testamentum a Veteri præceditur, quod symbola imaginesque veritatis apud Judæos conservabat: ideo altare ipsorum non torcular, sed protorcular vocabatur. At cum una esset vinea, unum erat torcular, unius templi altare. Tres porro psalmi de quibus jam sermo, non unum, sed plura torcularia memorant, queis indicantur ecclesiæ Servatoris nostri totum per orbem constitutæ. In præsenti vero, statim dicitur in titulo, *Pro torcularibus*: mox subsumitur: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum!* quibus pene declaratur quænam illa præmissa tabernacula fuerint. Palam quippe dicitur esse tabernacula Domini, videlicet ecclesiæ ejus, quas in sequentibus clarius his verbis commemorat:—VERS. 3. *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.* Sub hæc rursus ait: *Altaria tua, Domine virtutum.* Ac perpendas, quæso, annon pari, atque in titulo qui *Pro torcularibus* scribitur, oratione tabernacula pluraliter exprimantur, itidemque atria et altaria; ita ut non jam antiquum illud unum tabernaculum Jerosolymis situm, non unum ibidem positum altare, non unum atrium eodem consistens loco; sed universa per orbem altaria, tabernacula et atria hic Scriptura significet. Alii quidem, ait, alia diligunt et magni faciunt; mihi vero, Do-

A toūtōn προδρῆσεις ἐκφῆναι. Πολὺς γοῦν ἦν δὲ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ λόγος, ἦν ἐν τῷ πᾶς φαλμῷ ἐπιχειρυμένως ἡνίκατο· καὶ ἐπιπλεύν καὶ βαθύτερος δὲ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὃν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνέδξατο, δις ἔνι τῶν πάντων ἐπιγεγραμμένων υἱῶν Κορέ τελευταῖς· λέγω δὲ τῷ πᾶς περιεληπται. Οἱ δὲ τοιων ἥγοντας δύο φαλμοὺς, δις μετὰ χειρας καὶ δέξιῃς αὐτῷ, τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίαν τὰ ἐπὶ ταύτῃ κατορθώματα θεσπίζουσιν. "Ο γε μή προκείμενος ἐπιγέγραπται, εἰς τὸ τέλος, υπὲρ τῶν ληρῶν. Τριῶν δὲ δυτῶν τῶν τὴν τοιαύτην ἐπιγραφὴν ἔχοντων, εἰς μὲν οὗτος τυγχάνει· δύοις δὲ ἐπιγέγραπται καὶ δ' η', καὶ πάλιν δ' η'. Ἀλλὰ τοιων μὲν δύο ὄντος φαλμοὺς, δις τη' καὶ δις παρόν. Διὸ χρηστῶν παρόντων ἀπαγγελίας περιέχουσιν. Ο δὲ πήδην μὲν Υπὲρ τῶν ληρῶν, οὐ μή καὶ φαλμὸς, διὰ τὸ σκυθρωπά τινα περιέχειν κατὰ τοῦ Ισραὴλ. Τρεῖς δὲ δυτες οἱ Υπὲρ τῶν ληρῶν, τρεῖσιν ἀνάκειναι προσώπους· διὸ μὲν η' τῷ Δαυΐδ, δὲ πτὸν Ἀστραφή, δὲ μετὰ χειρας τοῖς νιοῖς Κορέ. Καὶ συμφώνως γε οἱ τρεῖς ἐπιγράφονται εἰς τὸ τέλος, ὡς σίμαι, διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς προφητείας, εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος ἐπιτελεσθείσας.

Πάλαι μὲν οὖν, ὡς ἀν δύος ὑπάρχοντος ἀμπελῶνος, περὶ οὐ εἰρητο, 'Ο γάρ ἀμπελῶν Κυρού Σιβαὼν οἶκος τοῦ Ισραὴλ ἐστι· μία ὁσπερ ληνὸς ἦν ἐν αὐτῷ, ἢς μέμνηται δι' Ησαίας ἐκ προσώπου τοῦ Κυρού λέγων· Καὶ φυδόμησα πύρον, καὶ κροκήνιον ὄψηξα ἐν αὐτῷ. Εσήμαινε δὲ ἄρα, διὰ μὲν τοῦ πύρου τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεών, διὰ δὲ τοῦ προληγού τὸ πρὸς τῷ ναῷ θυσιαστήριον, ὅπερ οὐ ληνὸν, ἀλλὰ προλήγοντον ὄντος σαπεν, εἰκότως· ἐπειδὴ τῶν νοητῶν τὰ σωματικὰ προηγεῖτο, καὶ πρὸ τῆς Καινῆς Διαθῆκης ἡ παλαιὰ σύμβολα καὶ εἰκόνας τῶν ἀληθῶν παρὰ Ιουδαίοις ἐψυλάττετο· δόπερ οὐ ληνός, ἀλλὰ προλήγοντον ὄντος εἰς τὸ παρ' ἐκείνοις θυσιαστήριον. Ως ἔνδις δὲ τοῦ ἀμπελῶνος, μία ἦν πάλιν ληνός, καὶ ἔνδις νιοῦ θυσιαστήριον. Οἱ δὲ ἐν τῷ παρόντι δηλούμενοι τρεῖς φαλμοὶ οὐ περὶ μιᾶς, ἀλλὰ περὶ πολλῶν μνημονεύουσι ληνῶν, τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησιῶν τούτον ὄπουμένων τὸν τρόπον. Αὔτικα διὰ τῶν προκειμένων εἰρηται μὲν ἐν τῇ προγραφῇ υπὲρ τῶν ληρῶν· ἔξις δὲ ἐπιπλέγεται· Ως ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων! μονονομήσοντος τοῦ λόγου τὰς προτεταγμένας ληνούς, τίνες καὶ εἰσεν. Διλοὶ γάρ ταύτας εἰναι τὰ σκηνώματα τοῦ Κυρού, δηλαδὴ τὰς ἐκκλησίας αὐτοῦ, δις προσώπων λευκότερον πάλιν ὄντος λέγων· Ἐπιποθεῖ καὶ ἐκδεῖπει δι' ψυχὴν μονι μονι εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρού. Καὶ αὐτὶς προσώπων φησι· Τὰ θυσιαστήρια σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. Καὶ ὅρα εἰ μή συμφώνως τῇ προγραφῇ υπὲρ τῶν ληρῶν περιεχούσῃ πληθυντικῶς τὰ σκηνώματα εἰρηται, καὶ αὐλὰς καὶ τὰ θυσιαστήρια, σαφῶς τοῦ λόγου οὐκέτι τὸ παλαιὸν ἐν σκηνώματα ἐν Ἱεροσολύμοις, οὐδὲ τὸ ἐν θυσιαστήριον τὸ αὐτόθι ἰδρυμένον, οὐδὲ τὴν αὐτόθι μίαν αὐλὴν, ἀλλὰ

¹⁹ Isa v, 7. ²⁰ ibid. 2.

τὰ καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης θυσιαστή· Καὶ τὰ σκηνώματα καὶ τὰς αὐλὰς δηλοῦντος. Ἀλλοὶ μὲν οὖν ἄλλα, φησιν, ἀγαπῶσι, καὶ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται· ἐμοὶ δὲ, ὁ Κύριε, τὰ σὰ σκηνώματα προσφέλη καὶ ἀγαπητὰ τυγχάνει, ἐν οἷς κατηξίωσας αὐτὸς ἔμα ἀνθρώπους τὰς διατριβὰς ποιησάμενος κατασκηνῶσαι, φῆσας· Ὄπου δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰσὶ τὸ ἐμών ὅρομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω δέ μοι προσφίλη καὶ ἀγαπητὰ τυγχάνει τὰ εἰρημένα, ὥστε δι' ὑπερβολὴν ἐπιθυμίας αὐτῶν ὀμολογεῖν ἐκλείπειν τὴν ψυχὴν μου τῷ περὶ αὐτὰς πόθῳ νικωμένην, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς προτιμὴν τὰς ἐν ταῖς αὐλαῖς σου διατριβάς. Καὶ οὐ μόνη γε ἡ ψυχὴ μου ἐκλείπεται, ἀλλὰ καὶ ἡ καρδία μου καὶ πρὸς τῇ καρδίᾳ μου καὶ αὐτῷ μου τὸ σῶμα καὶ ἡ σάρκα ἣν περιβέβλημαι. Καὶ ταῦτα **B** γάρ ἐκ τῆς μνήμης τῆς παρὰ σοὶ ζωῆς χαρᾶς πληροῦνται καὶ εὐφροσύνης· ὥστ' ἀληθεύοντά με λέγειν· Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρκη μου ἡγαλλιάσαντο ἐξ Θεοῦ ζῶντα. Ζῶν γάρ ὁ ἡμέτερος Θεός, καὶ μόνος ιδιόκτητον καὶ φυσικὴν ἐν αὐτῷ κεκτημένης ζωῆς, μᾶλλον δὲ αὐτῆς ὅν την πηγὴν πάτησε ζωῆς, πᾶσι τοῖς πλησιάζουσι ταύτης μεταδίδωσι. Διόπερ καὶ αὐτὴ ἡ φύση θυητὴ καὶ φθαρτή μου σάρκα χάρει καὶ συγχάρει, ἵτε δι' αὐτῆς κοινωνήσουσα αἰωνίου ζωῆς.

Ταῦτα δέ φησιν ὁ Προφήτης διδάσκων, διόποιον εἶχε ἔρωτα καὶ πόθον περὶ τὰ ὑπὸ αὐτοῦ προφητεύματα. Διόπερ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐλεγει· Πολλοὶ προσφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἀνέμεις βλέπετε, καὶ οὐκ εἰδορ. Τὴν σάρκα δὲ φησιν ἔμα τῇ καρδίᾳ ἀγαλλιάσθαι ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, αἰνιτόμενος, ὡς οἵμαι, καὶ τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐπειδὴ **C** γάρ οἱ τῶν ἔθνων νομιζόμενοι θεοὶ νεκροὶ δψυχοι τυγχάνουσι· Τὰ γάρ εἰδωλα τῶν ἔθνων ἀργύριοι καὶ χρυσῖοι, δραγματικοὶ ἀρθρώπωρ· ταῦτα δὲ ἔσενον οἱ τότε μνημονεῖοι· ἐγὼ, φησιν, οὐ τοιοῦτον τινὰ Θεὸν, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν προθεωρῶν, τῇ καρδίᾳ εὐφρατίνομαι· καὶ αὐτὴ δέ μου ἡ σάρκη ἐπὶ τούτῳ τῷ Θεῷ τηλεολαΐστατο, ὡς ἐπὶ Θεῷ ἀληθῶς ζῶντι καὶ ζωτοιοῦντι τοὺς νεκροὺς, δεὶς καὶ αὐτήν μου ζωτοιοῦσει τὴν σάρκα διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναστάσεως. Διὸ πρὸς τῇ ψυχῇ καὶ ἡ σάρκη μου ἡγαλλιάστατο. Καὶ γάρ στρουθίοις εὑρετικαὶ τῷ φύλῳ cixilar, καὶ τρυγῷ roostisār ἑαυτῇ, οὐ θήσει τὰ roostila αὐτῆς, τὰ θυσιαστήριδον, Κύριε τῶν δυνάμεων. Καὶ πῶς γάρ οὐ δίκαιοι, φησι, προσφίλη καὶ ἀγαπητὰ δημολογεῖν εἴναι τὰ σκηνώματα σου, ὁ Κύριε, διόποιος καταφυγὴ γέγονε πάντες τῷ οἴκῳ τε λέγειν· Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίοις ἐρρύσθη ἐκ τῆς πατήσος τῶν θηρευθτῶν· καὶ πάλιν τῷ φάσκοντι· Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα, ἀντὶ ἐρείτε τῇ ψυχῇ μου· Μεταραστεύοντας ἐπὶ τὰ δρῦν ὡς στρουθίοις; Οὐτὶ ίδον οἱ ἀμαρτωλοὶ διέτειντας, ητοι μαστακοὶ βέλῃ εἰς φαρέτρας. Πολλῶν γάρ τὴν τοῦ θεοφιλοῦς ψυχὴν παγίσι μεταβάλλειν καὶ δικτύοις ὕσπερ θηρεύειν αὐτὴν πειρωμένων, διπτάμνην ὡς κάκεισε, καὶ πάντη περινοστούσαν, τῷ μή ἔχειν ἀνάπτασιν ἐν τῷ θηρετῷ βίῳ, μόνα τὰ τοῦ Θεοῦ σκηνώματα καταφυγὴ τῇ τοιαύτῃ γέγονε. Διὸ εἰρηται· Καὶ γάρ στρουθίοις εὑρετικαὶ τῷ φύλῳ cixilar, ἀλλὰ

mine, tabernacula tua, dilecta et amabilia sunt, in quibus ipse una cum hominibus morari sedesque ponere dignatus es; nam dicas: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum*²¹. Ita porro mihi hæc jam memorata dilecta et amabilia sunt, ut fatear ex eorum concupiscentia animam meam, eorum amore victimam, deficere atque illam in atriis tuis commorationem vitæ quoque anteponere. Neque solum anima, sed et cor meum deficit; imo vero ipsum corpus et caro qua circumvestior. Hæc etenim ex vita illius quæ penes te est memoria, gaudio et lætitia repletur; ita ut vere dicam: *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum*. Deus quippe noster vivens, qui solus propriam et naturalem in se vitam possidet, imo potius omnis vita fons est, eam omnibus ad se accedentibus impertit. Quamobrem ipsa caro mea, quæ natura sua mortal is et corruptioni obnoxia est, gaudet et gratulatur; quia per eam immortalis vita consors et divinæ gratiæ particeps futura est.

Hæc autem ait Propheta, suum exhibens adversus ea quæ in prophetia enuntiantur studium et amorem. Ideo Servator noster dicebat: *Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt*²². Ait porro una cum corde carnem ipsam exsultare in Deum vivum; queis, ut testimoni, ipsam Servatoris nostri ex mortuis resurrectionem adumbrat. Quia enim illi qui inter gentes dii existimantur, mortui et inanimati sunt: *nam simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum*²³: hæc tamen illi olim homines venerabantur. Ego vero, inquit, non deum hujusmodi, sed Deum vivum contemplans, gaudio in corde repleor: ipsaque caro mea in hunc Deum exsultavit, utpote in Deum vere viventem et mortuos viviscentem, qui hanc ipsam carnem meam per resurrectionem suam reviviscere faciet. Quare cum anima caro ipsa exsultavit. — VERS. 4. *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos, altaria tua, Domine virtutum*. Et qui, ait, non sequum suerit, o Domine, altaria tua dilecta et amabilia esse fateri, quando ea refugium cuique fuere qui dicere valeret, *Anima nostra sicut passer erepta est de Iudeo venantium*²⁴; ac rursus ei qui dicit, *In Domino confido, quomodo dicitis animas meas: Transmigra in montem sicut passer?* Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, fararerunt sagittas suas in pharetra²⁵. Nam cum multi sint qui religiosi viri animam ceu laqueis intercipere, et retribuibus ceu venari conantur, cum ea ultra citroque evolet ac circumquaque se vertat, quod in hac mortal i vita, requie nulla fruatur, in solis Dei tabernaculis receptum habere potuit. Quapropter dictum est: *Etenim passer incepit sibi domum,*

²¹ Matth. xviii, 20. ²² Matth. xiii, 47. ²³ Psal. cxiii, 4. ²⁴ Psal. cxxvii, 7. ²⁵ Psal. x, 2, 3.

pariterque *turtur nidum*; videlicet anima quæ in præsenti honestam et continentem exercet vitam (hujusmodi namque esse illa avis dicitur), ac quæ hominum malitiam luget et deplorat, ipsa persiguum reperit, nimisrum altaria in toto orbe per Christi doctrinam excitata: ubi ceu in nido ac receptaculo recens natam ac teneram problem deponet, tutum insidiisque vacuum nacta pullis suis domicilium: ita ut altaria tua passeri pro domo, turturi pro nido habeantur. Hæ quippe aves, passer scilicet et turtur, olim antequam per totum orbem altaria exstuerentur, nullum habuere persiguum, at diurno tempore errabundæ pellebantur et captabantur a venatoribus. Ideo qui ceu passer pellebatur, hæc dicebat: *In Domino confido, quomodo dicetis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer?* Iidem vero ipsi ex inimicorum manibus erepti, hæc confitebantur: *Animæ nostra sicut passer erepta est de luquo venantium.* Occulti ergo et invisibilis venatores animabus celesti ac sublimi vitæ operam dantibus insidiantes, retia et laqueos tendebant, ac venabula cuiusvis generis adornabant ad insidias parandas. Quæ in præcedenti his verbis enuntiata sunt: *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput. Super populum tuum malignaverunt consilium, cogitarerunt adversus sanctos tuos*^{26.27}. Persecutionum tempore, quo inimici Dei populum ejus impugnabant vexabantque, Dei homines instar passerum hoc illuc fugientes, demum oblatæ pace, tabernacula, atria et altaria Dei in persiguum ac re-quietum invenerunt. E re autem dixeris, expeditos illos milites, qui monasticam vitam amplexi sunt, pro passeribus habendos esse; eos autem qui liberis dant operam, et reliquis vitæ negotiis et curis se dedunt, turturis vicem agere: quam jubet offerre Deo pullos suos, eosque in altariis ceu in nido deponere et consecrare.

πεποιημένους, τὴν τρυγόνα, ἣν τῷ Θεῷ φῆσι προσφέρειν δεῖν τοὺς ἑαυτοὺς νεοττούς καὶ ἀνατίθεναι αὐτούς, ὡς ἐν καλιᾱͅ ἐν τοῖς θυσιαστήριοις αὐτοῦ.

Vers. 5. *Rex meus et Deus meus, beati omnes qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Diapsalmu.* Quare dilecta et amabilia mihi sunt tabernacula tua, et cur desiderio eorum deficit anima mea, ad hæc etiam in quo exsultavit cor meum et caro mea? Quia *passer invenit sibi domum, et turtur nidum, altaria tua, Domine virtutum.* In quibus altariis qui non ad breve tempus, sed assidue et perseveranter commorantur et habitant, ter beati sunt. His porro dictis legalia omnia a Moyse tradita circumscrimit et ablegat. Non enim beatos dixit circumcisos, non eos qui Sabbathum observant, non Mosaicorum sacrificiorum cæterorumque corporalis legis præceptorum cultores, neque etiam eos qui ex Abrahami stirpe sunt, non Israelem, neque Judaicam gentem; sed simpliciter omnes qui habitant in domo Dei. Quid beatius

A καὶ τρυγὼν νοσσιάν· ἡ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ζῳὴν σεμνότητα καὶ σωφροσύνην ἀσκοῦσα ψυχὴ (τοιούτον γάρ εἶναι λέγεται τὸ δρνεον), ἀποκλιδομένη καὶ θρηνοῦσα τὴν ἐν ἀνθρόποις κακίᾳ, εὗρε καταφυγὴν καὶ αὐτῇ τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἰδρυθέντα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σου διδασκαλίας θυσιαστήρια· ἔνθα ὥσπερ ἐν καλιᾱͅ καὶ νεοττοῖς τὰ ἀρτιγενῆ καὶ νεογνὰ τῶν αὐτῆς τέκνων ἀποθήσεται, ἀσφαλῆ καὶ ἀνεπιθύμευτον εύρουσα τοῖς ἑαυτῆς νεοττοῖς μονῆν· ὡςτε εἶναι τὰ θυσιαστήριά σου στρουθίῳ μὲν οἰκίᾳ, καλιᾱͅ δὲ τρυγόνι. Ταῦτα γάρ τὰ δρνεα, τὸ στρουθίον λέγω καὶ τὴν τρυγών, πάλαι μὲν, πρὸ τοῦ συστῆναι τὰ πανταχοῦ γῆς θυσιαστήρια, οὐκ εἰχεις καταφυγὴν ἐπλανότε δὲ μακροὶς χρόνοις, ἐν οἷς ἤλαύνετο καὶ ἐδώκετο πρὸ τῶν θηρευτῶν. Διὸ δὴ Ἑλεγον ὁ δίκην στρουθίου ἐλαυνόμενος· Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποντι, πῶς ἐρεῖτε τῇ γύνῃ μου, μεταναστεύου ἐξι τὸ δρη ὡς στρουθίον; Καὶ βιβλέντες γε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν, ὠμολόγουν λέγοντες καὶ αὐτοῖς· Ἡ γύνη ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐξέρυθρη ἐκ τῆς παρίδος τῶν θηρευτῶν. Ἀφανεῖς οὖν καὶ ἀδόροις οἱ θηρευταὶ ταῖς τὸν οὐράνιον καὶ μετάρρτιον βίον μεταδιωκούσας ψυχαὶς ἐπιθύμευοντες, δίκτυα καὶ παγίδαις ιστῶντες, θήρατρά τε παντοῖα κατεσκεύασσον εἰς ἐπιθύμουλὴν αὐτῶν. Καὶ ταῦτα γε παρίστατο διὰ τῶν προηγουμένου φάλμου, ἐν φείροτο· Ότι διὸ οἱ ἐχθροὶ σουν ἡχησαρ, καὶ οἱ μισοῦντες σε ἢ παρκεφαλήν. Ἐπὶ τὸν λαόν σουν κατεπανοργεύσαντο γράμμην, ἐδουλεύσαντο κατὰ τῶν δαιμονίων. Κατὰ τούτους τῶν διωγμῶν καιρούς, καθ' οὓς Κ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ τὸν λαὸν αὐτοῦ πολεμοῦντες ἤλαυνον, οἱ τοῦ Θεοῦ δινθρωποι δίκην στρουθίων ὃς κάκεισε περιφεύγοντες, ὑστερόν ποτε εἰρήνην κατέκινθεντες, εὑρον τὰ σκηνώματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς αὐλὰς αὐτοῦ, καὶ τὰ θυσιαστήρια καταφυγὴν ἔζαυτοι; καὶ ἀνάπτασιν. Εἴποις δὲ ἀν τοὺς μὲν εὐζώνους καὶ τὸν μονήρην βίον ἐπανηργημένους εἶναι στρουθίον, τοὺς δὲ παιδοτοιας καὶ τῆς ἀληγούς οἰκονομίας πρόνιτούς

D . Ο βασιλεὺς μου καὶ οἱ Θεοὶ μου, μικάρια πάτερες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αἰρέσονται σε. Διάφαλμιτ. Διὰ τοῦ προσφιλῆ μοι τυγχάνει καὶ ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, καὶ τίνος ἔνεκα ἐκλειπεῖ τῇ γύνῃ μου περὶ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῇ καρδίᾳ μου καὶ τῇ σάρκῃ μου ἐπὶ τοῦ ἡγαλλιάσατο; Ἐπειδὴ περ εὑρετῷ ἑαυτῷ στρουθίον οἰκιαρ καὶ τρυγὼν νοσσιάν, τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῷ δυνάμεων παρ οἵς θυσιαστήριος οἱ μῆτρες βραχὺ διατρίβοντες, ἀλλ' εἰς τὸ διηγεῖτες κατοικοῦντες, καὶ παραμόνως ἐμμένοντες, τρισμαχοῦσι τυγχάνουσι. Τοῦτο δὲ εἰπάντων, πάντα τὰ περὶ Μωϋσεῖ νόμιμα περιέγραψεν. Οὐ γάρ μακαρίους εἶπε τοὺς ἐμπειρότερους, οὐδὲ τοὺς τὰ Σάββατα φυλάττοντας, οὐδὲ τοὺς τὰς παρὰ Μωϋσεῖ θυσίας καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ σωματικοῦ νόμου ἐντολὰς ἐπιτερρύντας, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀπογόνους Ἀβραὰμ, οὐδὲ τὸν Ἰσραὴλ,

^{26.27} Psal. LXXXII, 5, 4.

οὐδὲ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἀλλ᾽ ἀπαξιπλῶς ἄπαντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ. Τί γάρ ἀν γένοιτο ἀληθῶς μαχαριώτερον τοῦ βασιλέα μὲν τὸν Θεὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν Κύριον τῶν δυνάμεων ἐπιγρά φεσθαι, οἰκεῖν δὲ τὸν οἶκον αὐτοῦ διηνεκῶς, ἐξ οὐ πορίζεται ἡ τοῦ Θεοῦ ἀθανασία καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ; Τούτο γοῦν παρίστησιν δὲ λόγος φάσκων· Εἰς τοὺς αἰώνας τῷρις αἰώνων αἰτέσσοντο σε οἱ κατοικοῦν τες ἐν τῷ οἴκῳ σου. Πώς δὲ ἀλλως δύνατο τις εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων τὸν Θεὸν αἰνεῖν ἢ διαιω νίζων καὶ αὐτὸς, ἀΐδιόν τε καὶ ἀθάνατον κεκτημένος ζωὴν; Μακάριος ἀγέροντος ὁν δέστιν ἀρτεληφίς αὐτοῦ παρὰ σοῦ, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶρος, εἰς τὸν τόπον δὲ διέθετο. Πληρώσας τὸν εἰρμὸν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς διανοίας, μεταβολῇ κέρχρηται τοῦ λόγου ἀπὸ δια φάλματος. Διόπερ ἀνωτέρω πληθυντικῶς μαχαρίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ εἰπὸν, ἐν τοῦθισα ἔντα τινὰ μαχαρίζει κατὰ ἑξαρετον. Τίνα δὲ τοῦτον ἢ τὸν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος ἀντιλήψεως τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τήξιμενον, τὸν καὶ ἀναβάσεις ἐσχρήστα Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ; Τούτον γάρ τὸν δινδρα πάλιν μαχαρίζει· ἀλλ' οὐ τὸν τῶν παρὰ Μιωνίζει σωματικῶν ἐντολῶν φύλακα. Τοιοῦτος δὲ δέστι πᾶς δὲ ἀποκλαδμένος ἔστι τὸν τῷ θητῷ καὶ ἀνθρώπινῳ βίῳ, καὶ τὴν ἐπίγειον ταύτην ζωὴν βαρούμενος, ἣν κοιλάδα κλαυθμῶνος δὲ λόγος δονομάζει, διὰ τὸ κλαυθμοῦ δέξια εἰναι τὰ ἐνταῦθα, κλαυθμοῦ τε δέξια περάτειν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὸ τοὺς ἀγίους τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀποκλάσθαι, στενάζοντας καὶ βαρούμενος κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Πλέξ οὖν δὲ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος, τούτεστιν ἐν τῷ θητῷ βίῳ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως τυγχάνων, μαχάριος ἀληθῶς ἀν εἴη, ὅτε μάλιστα ἀναβάσεις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ γίγνονται. Τῶν γάρ δὲ λλων ἀνθρώπων θητοῖς λογισμοῖς καθελ κομένων εἰς πᾶν εἶδος ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ δαιμόνων ἐπιβολαῖς, καὶ πονηρῶν πνευμάτων ἐνθυμήσεσι ὑπο σκελιζόμενων, ἡ μή τούτοις ἀλισκόμενος, κατὰ δὲ Θεοῦ χάριν ἀναβάσεις ἀγαθᾶς καὶ λογισμοὺς ἐκ Θεοῦ πεμπομένους ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ κτώμενος, οὗτος ἀληθῶς μαχάριος, δὲ καὶ διὰ παντὸς κατοικῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὥσπερ ἵερεύς τις μόνη τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ σχολάζων, καὶ μαχάριος οὗτος· ἀτε πρῶτον μὲν ἀντιλήπτοροι ἔχων τὸν Θεὸν βοηθῶντα αὐτῷ, καὶ ἀντιλαμβανόμενον ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς πράξεσιν· ἐπειτα κεκτημένος ἀναβάσεις Θεοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· ἀγαθοὺς δὲ λογισμοὺς σημαίνονταν αἱ ἀναβάσεις καὶ ἀγαθᾶς ἐνθυμήσεις τὰς κατὰ Θεοῦ βου λὴν ἀνιούσας καὶ ἀνατρέχουσας ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ μαχαριζόμενου. Νοήσεις δὲ τούτο παραθεῖς τό· "Οταρ διώκωσιν ὑμᾶς καὶ ἀρωσιν εἰς συνέδρια, μὴ με ριμήσῃς πᾶς ἡ τῇ λαλήσης· δοθήσεται γάρ ὑμῖν δ λόγος δὲ ἀροίξει τοῦ στόματος ὑμῶν. Οὐ γάρ ὑμεῖς δοτε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸν δὲ οὐρανοῖς τὸ λαλοῦν δὲ ὑμῖν. Ἐν φάρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ, τούτου ἀναβάσεις Θεοῦ δὲ καρδίᾳ αὐτοῦ γίγνονται. Αἱ εἰκότις μαχαρίζεται. Οὗτος δὲ αὐτὸς ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ κλαυθμῶνος, τούτεστιν ἐν τῷ περιγείῳ τόπῳ τὴν τοῦ Θεοῦ διαθήκην καὶ τὰ λόγια αὐτοῦ περεσθέντα διέθετο."

¹⁸ Ματθ. x, 19, 20. ¹⁹ Ephes. vi, 19.

A enim fuerit, quam Deum suum et Dominum virtutum in regem sibi ascribere, et in domo ejus perpetuo habitare, ex quo Dei immortalitas et æterna vita comparatur? Id sane declarat illud: *Qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Quia ratione autem quis valeat in sæcula sæculorum Deum laudare, nisi et ipse perpetuo maneat, ac æternam immortalemque possideat vitam? — VERS. 6, 7. *Beatus vir cuius est auxilium aucte, ascensiones in corde suo dispositi in valle lacrymarum, in loco quem posuit.* Postquam seriem verborumque sententiam absolverat, a diapsalmate sermonis mutationem orditur. Quamobrem cum superius eos qui habitant in domo Dei beatos pluripler dixisset, hic unum quempiam in primis beatum prædicat. Quem vero, nisi eum qui in valle lacrymarum Dei patrocinio dignatur, qui etiam ascensiones Dei habet in corde suo? Hunc quippe virum rurus beatum dicit; non autem corporalium Moysis præceptorum cultorem. Talis porro est quisquis in hac mortali et humana vita seipsum deplorat; et terrenam hanc vitam, quam vallem lacrymarum sermo nuncupat, gravate et ægre sustinet: quia huic vitae res fletu dignæ sunt, atque homines in terra degentes lacrymis deploranda perpetrant: et quia sancti Dei in hac vita fletibus, gemitibus et ærumnis traditi sunt secundum Apostolum. Quisquis ergo in valle lacrymarum, id est in mortali vita patrocinio Dei fruitur, vere beatus fuerit, quando maxime ascensiones Dei in corde ejus possitae sunt. Cum enim alii homines mortalibus cogitationibus in peccata omnis generis detrahantur, dæmonumque conatibus ac malignorum spirituum suggestionibus supplarentur; qui eorum machinis non capit, sed Dei gratia ascensiones bonas et a Deo missas cogitationes in corde suo possidet, hic vere beatus; qui etiam in domo Dei semper habitat, et quasi sacerdos quispiam soli Dei cultui vacat, sane et beatus ille: primo quia in omnibus actibus suis Deum habet susceptorem et patronum; deinde quia ascensiones Dei in corde possidet; quibus ascensionibus significantur cogitationes bonæ, quæ ex Dei nutu in memoriam ejus qui beatus prædicatorum ascendunt et accurrunt. Id porro intelligas, si huic dicto conferas illud¹⁸: *Cum perseruentur vos et adducent in concilia, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis sermo in apertione oris vestri¹⁹.* Non enim vos esitis qui loquimini, sed *Spiritus Patris vestri*, qui in cælis est, qui loquitur in vobis. Nam is in quo Spiritus Dei loquitur, in corde ascensiones Dei obtinet. Unde merito beatus prædicatorum. Is ipse in loco fletus, id est, in loco terreno, Dei testamentum et eloquia ejus ceu legatione fungens disposuit.

Pro illo autem, *Disposuit in valle lacrymarum*, A Symmachus sic habet, *Prægrediens vallem plorabat*. Hic porro per vallem lacrymarum, humnanam vitam indicari diximus, quam is qui beatus prædicatur pertransiens et transcurrentis quasi advena quispiam et peregrinus, cœlestis patriæ amore flagrans, fletibus lacrymisque beatitudinem parentibus sese macerat, secundum illud, *Beati qui lugent*²⁰. Qualis erat Paulus qui talia satur: *Nos qui sumus in tabernaculo, ingemiscimus gravati*²¹. Pro illo autem, *In loco quem posuit*, Aquila, *Fontem ponent eam*; Symmachus vero, *Fons ordinabitur*. Quem, inquit, fontem ponent, nisi vallem lacrymarum? Totum autem locum sic Aquila interpretatur: *Per transeuntes in valle fletus, fontem ponent eam*. His porro significat, advenas et peregrinos in hac vita, hominum vallem in fontem posituros, sive fontem ordinaturos esse ex Symmacho, hacque voce divinam doctrinam appellant. Fons quippe virtus potius immortalitatis in valle fletus a Dei et hominibus apud hominum genus constituitur, per vivificam scilicet et piam doctrinam, quam cum ipsi adierunt, tum aliis per scripta sua reliquerunt. — VERS. 8. Iis vero ipsis in lacrymarum mercedem condignumque fructum, benedictionem rependet ipsorum legislator. Quibusnam benedictionem impertiet, nisi iis qui in hac valle lacrymis dediti, fontem in illa posuerint? Pro illo autem, *legistor*; Aquila, *matatinus*; Symmachus vero, *commonestrator*, dixit; quinta autem editio, *Qui illuminat*, alia item quædam sexta editio, *Qui docet*. Ita ut ex omnibus salutare Verbum indicari, subintelligere liceat. Ipse namque est legislator, illuminator, doctor, idemque matatinus et commonestrator; secundum singulas virtutum suarum rationes his usus vocabulis. A quo benedictionem nacti qui in valle lacrymantur, ibunt, iter suum perficientes ac in dies roborati; ita ut semper proficiant, et ex minori in majorem virtutem accedant, et a gloria in gloriam, ut ait divinus Apostolus: *In eamdem imaginem transformati a gloria in gloriam*²². Quare Symmachus sic interpretatus est: *Iter facient ex virtute in virtutem*.

VERS. 9. Videbitur Deus deorum in Sion. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam; auribus percipe, Deus Jacob. Postquam dixerat, Benedictionem dabit legislator, apposite docet qua ratione versantibus in valle hominibus benedictionem daturus sit. Quo pacto dabit, nisi dignatus in terra conspici? Admodum consequenter, vaticinatus torcularia Dei per totum orbem multa futura esse, tabernacula item plura, atria quoque et altaria quam plurima, causam assert cur hæc omnia in terra constituenda sint. Quænam porro sit illa, docet his verbis: *Videbitur Deus deorum in Sion; adventum Dei ad homines et conspectum ejus ærente decla-*

μῶρος, διδύμαχός φησι, *Προοδεύων κοιλάδι εκλαίειν*. Κοιλάδα δὲ κλαυθμῶνος ἐν τούτοις τὸν ἀνθρώπουν ἔφαμεν δηλοῦτεις βίον, διὸ μακαριζόμενος περιθένων καὶ παρατρέχων, ὡσπερ τις πάροικος καὶ παρεπιδήμος, τὴν ἐπουράνιον ἑαυτοῦ πατρίδα ποιῶν, ἀποκλήσται κλαυθμὸν τὸν μακαριοποιὸν κατὰ τὸ Μακάριον οἱ κλαλοτεῖς. Οὗτος δὲ οὐ παῦλος λέγων· Ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στεράζομεν βαρούμενοι. Ἄντι δὲ τοῦ, *Ἐξ τόπον δὲ θέτειον*, διὸ μὲν Ἀκύλας φησι, *Πηγὴν θήσονται αὐτήν*· δὲ δύο μαρτυρίους. Πηγὴν τάξεται. Τίνα δὲ αὐτὴν, φησι, πηγὴν θήσονται, ή δηλονότι τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος; "Οὐλον γοῦν οὕτως ἥρμηνευσεν διὸ Ἀκύλας εἰπόν· *Παρερχόμενοι ἐν κοιλάδι τοῦ κλαυθμοῦ*, πηγὴν θήσονται αὐτήν. Δηλοί δὲ διὰ τούτων, ὡς ἄρα οἱ πάροικοι καὶ παρεπιδήμοι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν τῶν ἀνθρώπων κοιλάδα πηγὴν θήσουσι, ή τάξουσι πηγὴν κατὰ τὸν Σύμμαχον, τὴν Ἐνθεον διδασκαλίαν τοῦτον ὀνομάσαντες τὸν τρόπον. Πηγὴ γάρ ζωῆς καὶ ποτὸν ἀθανατίας ἐν τῇ κοιλάδι τῷ κλαυθμῶνος τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ καταβέβληται ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων διὰ τῆς ζωαποιοῦ καὶ θεοεργοῦ διδασκαλίας, ήν αὐτοὶ μετέλθον, καὶ ἐπέρις καταλειπότας ἐν ταῖς ἑαυτῶν γραφαῖς. Τούτοις δὲ αὐτοῖς, φησὶν, εὐλογίας μισθὸν τοῦ κλαυθμοῦ καὶ καρπὸν ἐπάξιον δώσει διὸ νομοθέτης αὐτῶν. Τίσι δὲ τούτοις δώσει τὰς εὐλογίας, ή δηλονότι τοῖς ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ἀποκλομένοις καὶ πηγὴν ἐν αὐτῇ θεμένοις; Ἄντι δὲ τοῦ, διὸ τομοθετῶν, διὸ μὲν Ἀκύλας, πρώτοις, ὀντας, δὲ δύο μαρτυρίους, διωτίζων· ἀλλ' δὲ τις παρὰ ταῦτα ἔκδοσις, διωτίζων· ἀλλ' δὲ τις παρὰ ταῦτα ἔκτη, διὸ διδάσκων· δώστε ἐξ ἀπάντων τὸν σωτήριον λόγον ὑπονοεῖν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν διὸ νομοθετῶν· αὐτὸς καὶ διὸ φωτίζων καὶ διδάσκων· αὐτὸς καὶ διὸ πρώτος, αὐτὸς καὶ διὸ ποδείκτης, καθ' ἕκαστην ἐπίνοιαν τῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων ταύταις χρώμενος ταῖς ἐπωνυμίαις, παρ' οὐ οἱ ἐν τῇ κοιλάδι κλαυστρες, μεταλλέντες εὐλογίας, πορεύσονται τὴν ἑαυτῶν πορείαν διανύοντες, καὶ δυναχρούμενοι διημέραι· ὡς δεῖ προκόπτειν ἐπιδιδόναι ἐκ δυνάμεως βραχυτέρας ἐπὶ δύναμιν μείζονα, καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ὡς φησὶν διὸ θεοῖς ἀπόστολος λέγων, τὴν αὐτήν εἰκόνα μεταμορφώμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. "Οὐθεν καὶ δύο μαρτυρίους ἥρμηνευσεν εἰπόν· *Οὐδενόσουσιν ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν*.

D Όγεθίσεται διὸ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών. Κύριε, διὸ θεὸς τῶν δυνάμεων, εἰσάκουσσον τῆς προσευχῆς μου, ἐνώπισαι, διὸ θεὸς Ἰακὼβ. Εἰπόν, Εὐλογίας δώσει διὸ τομοθετῶν, ἀκολούθως διδάσκεις δύος δώσεις τοῖς ἐν τῇ κοιλάδι τὰς εὐλογίας. Ήπώς οὖν, φησι, δώσει, ἀλλ' ή καταξιώσας δρθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς; Σφόδρα δὲ ἀκολούθως θεσπίσας διὸ λόγος λησμονῆς θεοῦ πλείστης; μέλλειν ἔσεσθαι καθ' ὅλης οἰκουμένης καὶ στηρνώμεται πλείστα καὶ αὐλάς πλείους, καὶ θυσιαστήρια πλείστα ἐπάγει τὴν αἰτίαν, διὸ διημέλλει ταῦτα πάντα ἐπὶ γῆς συνισταθεῖται. Τίς δὲ διημέλλει διδάσκεις λέγων· Όγεθίσεται διὸ θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών· στρφῶς παροιαίνει εἰς ἀνθρώπους θεοῦ καὶ φανέρωστη αὐτοῦ διδά-

²⁰ Matth. v, 5. ²¹ II Cor. v, 4. ²² II Cor. iii, 18.

σκών. Θεὸς δὲ θεῶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὀνόμασται, νοούμένων ἡμῖν θεῶν τῶν μακαρίων καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο· οἵς καὶ εἰργται· Ἐγώ εἰποι· Θεοὶ ἔστε· καὶ, Ὁ Θεὸς ἐστη ἐν συνταγῷ θεῶν· καὶ, Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Καὶ γὰρ ἐν τούτοις Θεὸς θεῶν οὐδὲ ἄλλος ἢ μόνος ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγος ἀντιγραφεῖται· ὁ δὴ καὶ θεοὺς αὐτῶν διὰ τῆς αὐτοῦ χορηγίας καὶ μετοχῆς τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀπεργασθενος. Θεοὺς γὰρ εἶναι φησιν ἐκείνους, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. Ἐξῆς δ' οὖν καὶ ὀνομαστὶ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύει, λέγων ἐν εὐχῇ· Καὶ ἐπιβλεψόντος ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου· Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὁρθήσεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σιών, ἢ Ἀκύλας φησιν, Ὁρθήσεται ἰσχυρὸς Θεὸς ἐν Σιών. Τίς δ' ἀν εἰη οὗτος ὁ μέλλων ὄρατος καὶ ὀφθαλμοῖς Θεοτόκης ἔσεσθαι, διδάσκει προῖων καὶ λέγων· Ἐνώπιον, δὲ Θεὸς Ἰακὼβ. Οὗτος γὰρ ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάλιν καὶ τῷ Ἰακὼβ ἐν ἀνθρώπου σχήματι ὄφθεις, φῆται τε πρὸς αὐτὸν· Οὐκ ἔτι καὶ θεοῦ θεῖος τὸ δρομά σου Ἰακὼβ, ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ δρομά σου· διὶς ἐρλοχυτας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός. Ἐφ' ϕ καὶ ὁ θεοφιλῆς, συναυσθενος τοῦ χρηματίζοντος αὐτοῦ Θεοῦ φησι· Ἐλδορ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθῃ μου ἡ γυνὴ· Αὐτὸς δὲν ἐκείνος ὁ Θεὸς ὁ τῷ Ἰακὼβ ὄφθεις αὐτοῖς ὁφθίσεται, φησιν, ἐν Σιών, διαρρήξην τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς ἀνθρώπους ἐπιφανείας τοῦτον σημανομένης τὸν τρόπον. Αὐτὸν δὴ οὖν τοῦτον τὸν Θεὸν Ἰακὼβ ἐπικαλούμενος, ἐπιστεῦσαι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἰκετεύει. Ὅπερασπιστὰ ἡμῶν, ἵδε, δὲ Θεὸς. Τίνας δέ φησιν ἵδε, ἀλλ' ἡ τοὺς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ αἰλουρυθρῶν καταπονουμένους; Ἐπιλέγει δὲ ἔξῆς· Καὶ ἐπιβλεψόντος ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, εὐχόμενος ἐπιταχῆναι τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου εἰς τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, δην ἐκ σπέρματος Δαυΐδ ἐνεύσατο, παρουσίαν. Διὸ καὶ δὲ Ἀκύλας φησι, Θυρεὸς ἡμῶν, ἵδε, Θεός, καὶ ἐπιτεργόντος πρόσωπον ἡλειμμένου σου· δὲ Σύμμαχος, Ὅπερασπιστὰ ἡμῶν, ἵδε, δὲ Θεὸς, καὶ πρόσβλεψόν τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Ταῦτα δὲ εὑχονται οἱ τὸν πάντα φαλμὸν λέγοντες· οὗτοι δὲ ἡσαν οἱ τοῦ Θεοῦ πραφῆται, οἱ διασωθέντες ἀπὸ τῶν νοητῶν πολεμίων, καὶ μεταβαλόντες ἀπὸ πολέμου εἰς εἰρήνην, τά τε σκηνώματα τοῦ Θεοῦ λοιπὸν τῷ θεῷ πνεύματι προσράντες, καὶ τὰς αὐλὰς αὐτοῦ καὶ τὰ θυσιαστήρια ποθούντες. Οἱ καὶ παρακαλοῦσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν ἐν τῷ καιρῷ τῶν πολέμων ὑπερασπισθήν αὐτῶν γενόμενον, ἐπιβλέψαι ἐπὶ τὰ πρόσωπαν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ἵνα, ἐπιφανέντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα Χριστὸν ἀναλαβόντος, λύσις μὲν γένηται προτέρων κακῶν τοῖς πᾶσιν, ἀγαθὰ δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων διαδέξηται γένος.

"Οτι κρείσσων ἡμέρα μια ἐτεῖς αὐλαῖς σου ὑπέρ χιλιάδας. Τῆς τοῦ Θεοῦ παρουσίας τὴν μίαν, τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἡμέραν, πολὺ χρείττω χιλιάδων καὶ προτιμοτέραν ὁ τὸν παρόντα φαλμὸν λέγων ἥγεται. Αἰνίτεοι δεὶς ἡγούμενα διὰ τῶν χιλιάδων τὸν χρόνον τῆς συστάσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐν δοις γάρ

A rans. Deus autem deorum Dei Verbum vocatur; ita ut intelligatur deos esse, beatos et religiosos vires, ad quos factum est Verbum Dei: quibus etiam dictum est, *Ego dixi, Dii estis*²²; et, *Deus stetit in synagoga deorum*²³; et, *Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram*²⁴. In his namque non aliud Deus deorum vocatus est, quam is solus qui in principio Verbum erat apud Deum: qui scilicet munere suo et ejusdem Spiritus participatione deos illos efficit. Deos namque illos esse dicit, ad quos sermo Dei factus est. Deinde vero Christum nominatim memorat in oratione dicens, *Et respice in faciem Christi tui*. Pro illo autem, Videbitur Deus deorum in Sion, Aquila sic habet. Videbitur fortis Deus in Sion. Quisnam vero sit ille, qui visibilis oculisque spectabilis futurus est, deinde declarat hoc modo: *Auribus percipe, Deus Jacob*. Nam hic ipse erat Dei Verbum, qui olim Jacobo hominis specie visus, sic eum affatus est: *Non ultra vocabitur nomen tuum Jacob; sed Israel erit nomen tuum: quia fortis fuisti cum Deo, et cum hominibus potens eris*²⁵. Quare vir ille religiosus, cum persentisceret eum qui ipsius Deus vocatur, ait: *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea*²⁶. Is ipse Deus, inquit, qui Jacobo visus est, rursus videbitur in Sion, Dei Verbi adventum in homines hisce manifeste declarans. Hunc Deum Jacob invocans, adventum maturare suum rogat. — VERS. 10. *Protector noster, aspice, Deus*. Quosnam aspicere rogat, nisi eos qui in valle lacrymarum afflictione premuntur? Deinde vero subjungit, et respice in faciem Christi tui, rogans Dei Verbi adventum ad Christum suum, quem ex semine David induit, accelerari. Quamobrem Aquila sic habet, *Clypeee noster, vide, Deus, et converte vultum uicti tui*. Symmachus vero, *Protector noster vide, Deus, et aspice vultum Christi tui*. Haec porro precantur hi, qui totum psalmum pronuntiant: hi autem erant Dei prophetæ, qui a spiritualibus inimicis servati fuerant, et a bello ad pacem translati, divino afflante spiritu tabernacula Dei prospiciebant, atriorum et altarium ejus percupidi. Qui etiam Dei Verbum, suum in tempore belli protectorem factum, obserabant ut ad faciem Christi sui respiciat, ut ipso D apparet ac Christum, ex semine David secundum carnem ortum assumente, malis pristinis omnes eximantur, hominumque genus bona per Christum nanciscatur.

VERS. 11. *Quia melior est dies una in atris tuis super millia*. Unam Dei praesentiae, id est, resurrectionis ex mortuis diem, vel millibus diebus multo meliorem et praestabiliorē esse arbitratur is qui psalmum hunc profert. Ita autem millenario puto subindicari tempus, quo Ierosolyma substituit: nam,

²² Psal. lxxxi, 6. ²³ ibid., 1. ²⁴ Psal. xlvi, 1.

²⁵ Gen. xxxii, 28. ²⁶ ibid. 30.

totis mille annis templum ejus duravit; totidem quippe numerantur a templi Salomonis fundatione usque ad Salvatoris nostri adventum. Quos item indicari puto in *xxxix psalmo*, qui inscribitur, *Oratio Moysis*; in sequentibus quippe haec habet: *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna qua præteriit, et custodia in nocte. Hujusmodi itaque millenario vel una dies resurrectionis Salvatoris nostri ex mortuis præponenda, et pretiosior haberi debet ei qui ejusdem amore dicitur. Quare adventum maturare suum rogit dicens: Aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui, quoniam melior est dius una in atris tuis super millia. Neque vero millia hic pluraliter accipienda sunt. Nam apud Hebræos haec vox millenare unum significat, ut cuique consideranti palam erit. Et quia dies una in atris per totum orbem in adventu Dei, qui prænuntiatur, fundatis, præstantior est millibus; ideo superius quoque dicebat: Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Et rursus quia jam supra dixerat, *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te: hic fidem habens ac verum esse dictum hujusmodi persuasus, ea de causa dico: Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis; ut in domo Dei consistens in sæcula sæculorum Deum laudare valeam. Sed etiam sicut diem unam millibus antetuli, ita et domum Dei, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna et fundamentum veritatis, potius elegi, quam habitare in multis tabernaculis peccatorum. Nam ipsi quoque peccatores in speciem tabernaculorum Dei sese composuerunt: sed tabernacula Dei, amabilia; peccatorum, odio digna sunt.* — VERS. 12. *Quia misericordiam et veritatem diligit Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus. Pro illo, Quia misericordiam et veritatem diligit Dominus, Aquila, Quia misericordia et clypeus Dominus Deus; quinta vero editio, Quia sol et protector Dominus Deus; Symmachus similiter, Quia sol, dixit. Ideo namque, ait, una illa dies millibus melior est, quia Dominus Dei Verbum diei illius sol est. Hunc vero solem propheta his verbis subindicavit: Timentibus autem me orietur Sol justitiae, et medela in alis ejus ²⁸. Eum ipsum significabat qui dixit: Et occidet sol super prophetas qui errare faciunt populum meum ²⁹; Iapertius autem Isaías, Non erit tibi sol in lucem diei, inquit, sed erit tibi Dominus lux sempiterna, et Deus gloria tua ³⁰. Cum talis sol Dominus sit, gratiam et gloriam ac etiam quid præstantius et melius, atque ineffabile et reconditum honum dabit iis qui ambulant in innocentia; sive secundum Symmachum (VERS. 13), iis qui ambulant in perfectione. Ideo dictis fidem habens, ac probe persuasus vera illa esse, sic sermonem claudio: Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te. Nam si quis aliter a multis beatus dicitur; ipsi sane falsa beatitudo ascribitur.**

A χιλίοις ἔτεσι συνέστη δ ἐν αὐτῇ νεώς· τοσαῦτα γὰρ ἦν τὰ ἀπὸ τῆς Σολομῶντος κατασκευῆς τοῦ νεού μέχρι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας, ἢ καὶ αὖθις δηλοῦσθαι ἥγανμαι διὰ τοῦ πθ' φαλμοῦ, διὸ ἐπιγέγραπται μὲν, *Προσευχὴ Μωϋσέως*, φησὶ καὶ προϊὼν, "Οὐτι χιλιαὶ ἑτη ἐν δρθαλμοῖς σου ώστε ἡμέρα η ἔχει, ητις διῆλθε, καὶ γυλακή ἐν τυκτί. Τῆς ὕν τοῦ χιλιάδος ἐκείνης η μία ἡμέρα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προχριτέα καὶ προτιμοτέρα τυγχανεῖ τῷ ταύτης ἐπιθυμητῇ γενομένῳ. Διὸ εὑχεται ταῦταις τὴν παρουσίαν αὐτοῦ λέγων· Ἰδε, οὐ Θεός, καὶ ἐπίβλεψον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου, ὅτι πρεστώτης ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. Οὐ πάντως δὲ πληθυντικῶς ἀκουστέον τῶν χιλιάδων· παρὰ γὰρ Ἐβραῖος αὐτῇ ἡ λέξις μίαν χιλιάδα σημαίνει, ὡς παντὶ τῷ ἐπιστήσαντι δῆλον ἔσται. Καὶ ἐπειδὴ περ ἡ μία ἡμέρα προτιμοτέρα ἔστι τῆς χιλιάδος ἐν ταῖς αὐλαῖς ταῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, διὰ τῆς θεοφανείας τοῦ προφητευομένου Θεοῦ, ἴσφυθεσαις· διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἐλεγεν· Ταπειθεὶ καὶ ἐκλείπει τὸ γύνχημον εἰς τὰς αὐλαῖς τοῦ Κυρίου. Καὶ πάλιν ἐπειδὴ περ ἀνωτέρω ἐλεγετε τὸ, Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αἰρέσοντες· τούτῳ πιστεύων καὶ ἀκριβῶς πεπισμένος ἀληθῆ εἰναι τὸν λόγον, διὰ τοῦτο φῆμι· Ἐξελεξάμην παραρθίστεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μονού μᾶλλον· ἵνα ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ ὁν, δύνωμα: εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αἰνεῖν τὸν Θεόν. Μᾶλλον δὲ ἐξελεξάμην ὡσπερ τὴν μίαν ἡμέραν ὑπὲρ τὴν χιλιάδα, οὕτω τὸν οἴκον τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἔστιν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ἡ οἰκεῖν ἐν παλλοῖς σκηνώμασι τῶν ἀμαρτωλῶν. Μιμήματα γὰρ τῶν σκηνωμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐαυτοὺς κατεσκεύασαν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ Θεοῦ ἀγαπητὰ τυγχάνει, μίσους δὲ ἄξια τὰ τῶν ἀμαρτωλῶν. "Οὐτι διεσώς καὶ ἀλήθειας ἀγαπᾷ Κύριος ὁ Θεός, χάριν καὶ δόξαν δώσει Κύριος· Ἀντὶ τοῦ, "Οὐτι διεσώς καὶ ἀλήθειας ἀγαπᾷ Κύριος, ὁ Ἀκύλας φησὶν, "Οὐτι διεσώς καὶ θυρεός Κύριος ὁ Θεός· καὶ ἡ πέμπτη ἔκδοσις, "Οὐτι ἡλιος καὶ σκεπαστής Κύριος ὁ Θεός· καὶ ὁ Σύμμαχος δὲ τούτους συμφώνως, "Οὐτι ἡλιος (1), ὀνόμασε. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐκείνη ἡ μία ἡμέρα κρείσσων ἔστι χιλιάδων, ἐπειδὴ περ αὐτὸς ὁ Κύριος δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος ἡλιος τυγχάνει τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τούτον δὲ καὶ ὁ προφῆτης τὸν ἡλιον ἤντιττετο φῆσας· Τοῖς δὲ γοδουνέτοις μείνατε Ἡλεῖλιος δικαιοσύνης, καὶ λασι τὸ ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Τὸν αὐτὸν δὲ ἀδήλου καὶ ὁ εἰπών· Καὶ δύσεται ὁ Ἡλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶτας τὸν λαόν μου· γυμνότερον δὲ ὁ Ἡσίος, Οὐκ ἔσται σοι ὁ ἡλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἀλλ' ἔσται σοι Κύριος φῶς αἰώνιος, καὶ ὁ Θεός δόξα σου. Τοιούτος δὲ ἡλιος ὁν ὁ Κύριος, χάριν καὶ δόξαν καὶ ἐπι μεῖζον καὶ κρείττον, ἀρρήτον τε καὶ ἀπόρρητον ἀγαθὸν δώσει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ· ἡ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Τοῖς ὀδεύοντοις ἐν τα-

²⁸ Malach. iv, 2. ²⁹ Mich. iii, 6. ³⁰ Isa. lx, 10.

(1) Vera lectio est Ἡλιος, ωρῶν.

λειστησι. Διὸ τοῦτο πιστεύων τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἀκριβῶς ἐμαυτὸν πείσας δληθεῖς εἶναι τοὺς περὶ τούτων λόγους, τέλος τοῦ παντὸς λόγου φημι· Κύριε, τὸν δυνάμεων, μακάριος ὁ ἀνθρώπος ὁ ἐλπίζων ἔτι σέ. Πᾶς γὰρ ὁ ἄλλως παρὰ τοῖς πολλοῖς μακαρίζομενος πεπλανημένως ἀν μακαρίζοιτο. Μόνος δὲ, εἰ χρή τάληθη φάναι, μακάριος διὰ τὰ προδειγμένα, ὃς ἀν πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐμπλεος, δος μόνῳ ἑαυτὸν ἀναρτῆσας, καὶ πάσας ἑαυτοῦ τὰς ἐλπίδας τοῖς παρὰ σοὶ ἐπαγγεῖλαις ἀναθεῖς. "Ηδη δὲ τρίτον ἐν τῷ παρόντι φαλμῷ μακαρίσας ὁ λόγος τοὺς ἐμφερομένους ἐν αὐτῷ, οὐδαμῶς τοῦ Ἰουδαίων Εθνους, οὐδὲ τοῦ Ἱσραὴλ ἐμνημόνευσεν, οὐδὲ τοὺς τὰ Μωϋσέως δι' ἔργων ἀποπληροῦντας ἐμακάρισεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν καθόλου τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῷ οἰκιῳ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον πάντα ἀνδρά oὖ ἔστιν ἀντιληφτικός αὐτῷ παρὰ Κύριον. Χρῆν γάρ ἐπιφανεῖς Θεοῦ καὶ Χριστοῦ παρουσίας εἰς ἀνθρώπους καταγγελλομένης μὴ Ἰουδαίος μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ μακαρισμοὺς ἀναγγελίζεσθαι.

ΕΙΣ ΤΕΛΟΣ, ΤΟΙΣ ΓΙΟΙΣ ΚΟΡΕ ΨΑΛΜΟΣ. ΠΔ'. B 1. IN FINEM, FILII CORE PSALMUS. LXXXIV.

Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴν τὴν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωστὴν Ἰακὼβ. Ἀκολούθως τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ μετὰ τὴν ἐν ἐκείνῳ θεσπισθείσαν θεοφάνειαν ἐν τῷ μετὰ χειρας κακῶν ἀπαλλαγῇ προφρητεύεται, καὶ λύτρωσις μὲν αἰχμαλωσίας, συγχώρησις δὲ καὶ ἀφεσις ἀμαρτημάτων. Εἶπετο γάρ ταῦτα τῇ τοῦ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπους παρουσίᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐπὶ τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ δεδηλωμένοις. Ἐπειδὴ γάρ ἐν ἐκείνῳ σκηνώματα Θεοῦ πλείστα καὶ αὐλαὶ καὶ θυσιαστήρια ἐπὶ τῆς γῆς ἐθεσπίζετο συστήσεσθαι, καὶ τὸ τούτων αἴτιον Θεὸς ἦν μέλλων ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι, καὶ ὀνομαστὶ Χριστὸς ἦν ἐπιβλεπόμενος· ἐλέγετο γοῦν· "Οὐρανοῖς τοῖς θεῶν ἐν Σώρ· καὶ πάλιν· Ἐπίφανος ἐπὶ τῷ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ σου· εἰκότως ἐν τῷ προκειμένῳ φαλμῷ τὰ μέλλοντα ἐσεσθαι καθ' ὅλης τῆς τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης προαναφωνεῖται. "Α δὴ καὶ πεπλήρωται ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας, καθ' ἦν εὐδόξησεν ὁ Θεὸς κατακύώσας αὐτὴν τῆς ἐπιβάσεως τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πάλια μὲν γάρ εἰρητο τῷ πρωτοπλάστῳ· Γῆ εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπέλευσην, καὶ, Ἐπικατάρατος ή γῆ ἐτοῖς ἔργοις σου· καὶ ἀλλος προφητῶν ἐλέγεν· Ἄρα καὶ φόρος καὶ γνένδος, καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αἷματα ἐφ' αἷμασι μίστουσιν· Ής δὲ ἐπεδήμει τῇ γῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἀπὸ γῆς σῶμα ἀνελάμβανε· μεταβολὴ προτέρων ἐγίνετο κακῶν, καὶ τὸ πάντα τῆς γῆς στοιχεῖον ἀντὶ τῆς προτέρας ἀρδεῖ εὐλογίας Θεοῦ μετελάμβανεν, ἐκκλησίαι τε καὶ οἶκοι τῷ Θεῷ προσευκτήριοι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συνίσταντο. Διὸ νῦν μὲν λέλεκται· Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴν τὴν σου· ἐν ἐπέροις δὲ, Κύριος ἔβασιλενσερ, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, καὶ πάλιν· Ἀστας τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ. Εἰκότως οὖν καὶ αὐτοῦ λέλεκται τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, κατὰ τὸ, Ἐνδόκησας, Κύριε, τὴν τὴν σου. Οὐ μόνον γάρ κτίσμα αὐτοῦ καὶ ποίημα, ἀλλὰ καὶ κτῆμα γέγονε διὰ τὰ λελεγμένα.

A Sed, ut vere dicatur, solus ille beatus cui supra dicta competunt, siquidem ipse omnibus repletur bonis, qui sese tibi soli concreditit, totamque spem in promissis tuis depositum. Cum porro in praesenti psalmo jam tertio beati prædicati fuerint ii de quibus sermo, nulla Judaicæ gentis vel Israelis facta mentio est; neque etiam eos qui præcepta Moysis exsecuti sunt beatos prædicavit: sed primo generatim eos qui habitant in domo Dei; secundo omnem hominem cui est auxilium a Domino; ac demum in fine sermonis, indefinite et generatim omnem hominem in Dominum sperantem. Nam cum futura Dei præsentia et Christi ad homines adventus annuntiaretur, non Judæis tantum, sed omnibus etiam hominibus beatitudines illas, quæ penes Deum sunt, annuntiari oportuit.

κάνθαροι πάντα δινθρώπων τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον. Χρῆν γάρ ἐπιφανεῖς Θεοῦ καὶ Χριστοῦ παρουσίας εἰς ἀνθρώπους καταγγελλομένης μὴ Ἰουδαίος μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ μακαρισμοὺς ἀναγγελίζεσθαι.

VERS. 2. Benedixisti, Domine, terram tuam, areristi captivitatem Jacob. Postquam in praecedenti psalmo Dei adventus prænuntiatus fuerat, consequenter in hoc ereptio a malis, necnon captivitatis solutio, venia quoque et remissio peccatorum prædictitur. Hæc quippe omnia Dei ad homines adventum et reliqua in superiori psalmo enuntiata subsequebantur. Quia enim in illo multa Dei tabernacula, atria et altaria in terra constituenda esse prædictum fuerat; horumque auctor Deus erat ad homines venturus, ac nominatim Christus hic conspiciendus, unde dicebatur, Videbitur Deus deorum in Sion; ac rursus, Appare ad faciem Christi tui: jure in praesenti psalmo quæ per totum orbem futura sunt prænuntiantur. Quæ sane in adventu Servatoris nostri completa sunt: quo placitum Deo fuit terram Christi sui aditu dignari. Siquidem olim primo parenti dictum fuerat: Terra es, et in terram revertaris¹¹; et, Maledicta terra in operibus tuis¹²; aliasque propheta dicit: Maledictum et cædes et mendacium et furtum et adulterium effusa sunt super terram: et sanguinem sanguine miscent¹³: ubi autem Filius Dei peregrinatus est in terra, terrenumque corpus assumpsit, priorum malorum immutatio facta est, totumque terræ elementum, loco pristinæ maledictionis, benedictionem sortitum est, ac ecclesiae et oratoria Deo per totum orbem constituta sunt. Quare jam dicitur, Benedixisti, Domine, terram tuam¹⁴; in aliis vero, Dominus, regnavit, exultabit terra¹⁵; ac rursum, Cantate Domino, omnis terra¹⁶. Merito itaque ipsius Domini esse terra dicitur hoc modo: Benedixisti, Domine, terram tuam. Non enim opiliū duntaxat, sed etiam possessio ejus facta est ob allatas superius causas.

D

¹¹ Gen. iii, 19. ¹² ibid. 17. ¹³ Ose. iv, 2. ¹⁴ Psal. lxxxiv, 2. ¹⁵ Psal. xcvi, 1. ¹⁶ Psal. xcvi, 1.

Qua ratione autem dicatur, Avertisti captivitatem Jacob, intelliges ex illa Servatoris voce, qua hanc Isaiae prophetiam, *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis dimissionem, et cæcis visus restorationem* ⁴⁴, cum legisset, addidit, *Hodie impleta est hæc propheta in auribus vestris* ⁴⁵, in se completum oraculum significans. Quia scilicet ipse Servator et redemptor animarum hominum esset, quas a dura multiplicium numinum erroris et dæmonum vexationis servitute, solutis peccatorum vinculis, liberabat. Quod etiam in praesenti psalmo denotatur his verbis. — **Vers. 3.** *Remisisti iniquitates plebi tuae, operuisti omnia peccata eorum.* Iniquitates autem remissas et operatas alius item sermo meminit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* ⁴⁶. His porro Spiritus significat, pristinorum peccatorum remissionem iis, qui ex spirituali animarum captivitate redempti sunt, a Salvatore concessam: quibus, si post remissionem iterum peccaverint, non secundo peccata remittit, sed operit. Nam ab illo concessum est, ut bonis operibus secundo gestis pristina delicta contegantur. Hæc vero omnia orbi terræ, videlicet illam inco-
colentibus, per Salvatoris adventum universorum Deus elargitus est, sedata ira ac mitigato furore, quo quidem antea terrigenæ illi digni erant, ob impie-
tatis exsuperantium inimici ejus effecti; at Deus ipse erat, qui in Christo sibi mundum reconcilia-
bat, neque ipsis pristina peccata imputabat. Quam-
obrem dictum est: — **Vers. 4-7.** *Mitigasti omnem iram tuam, avertisti ab ira indignationis tuae. Converte nos, Deus salutarium nostrorum, et averte iram tuam a nobis. Nunquid in æternum irasperis nobis? aut extenderes iram tuam a generatione in generatio-
nem? Deus, tu convertens virificabis nos, et plebs tua latabitur in te.* Priora quidem de futuris in toto orbe prænuntiabantur, quæ secundum superius tra-
ditam interpretationem in adventu Salvatoris nostri ad finem deducta sunt. Hæc vero quæ tractamus, orationem continent pro populo ex circumcitione. Quia enim propheta divino afflatus Spiritu Judaicæ gentis erga Christum incredulitatem prospiciebat, neenon vindictam facinorum causa ipsis infligendam; hanc pro ipsis orationem emittit peropportune; ita ut nulla in psalmo contradicatio deprehendatur, quod cum initio meliora orbi vaticinatus esset, jam quasi nihil boni collatum sit preces institual. Prima itaque de beneficiis a Salvatore nostro hu-
mano generi concedendis prædicta fuerant; secundo autem loco pro contribulibus a propheta preces emittuntur, ut ira ipsos invasura sedetur; atque ipsi demum Dei ad se conversione, atque illa in Christo Dei Iesu digni habeantur.

Πώς δὲ εἰρηταί τοι, Ἀπέστρεψας τὴν αιγαλω-
σιαν Ἰακὼβ, νοήσεις ἐκ τῆς σωτηρίου φωνῆς, δὲ τὸ
τὴν φῆσαν τοῦ Ἡσαΐου προφητείαν, Πρείμα Κυ-
ρίου ἐπ' ἡμῖν, οὐδὲνεκεν ἔχρισθε με, εὐαγγελίσασθαι
πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, πηρύξαι αιγαλώτοις
ἀφεστοι καὶ τυφλοῖς ἀράβιζεψιν, ἀναγνοὺς ἐπήγαγε,
Σήμερος πεπλήρωται ἡ προφητεία αὕτη ἐτοῖς
ἄστιν ὑμῶν, διδάσκων εἰς ἑαυτὸν τὸν πληροῦσθαι τὸ
ιδ-
γιαν. Ὄτι δὴ αὐτὸς ἦν ὁ Σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τῶν
ἀνθρωπίνων ψυχῶν, δες ἀπὸ τῆς πικρᾶς δουλείας τῆς
πολυθέους πλάνης καὶ τῆς δαιμονικῆς ἐνεργειας τὸν
θέρους, λύσας αὐτῶν τὰς σειρὰς τῶν ἀμαρτιῶν. Οὐ δὴ
καὶ αὐτὸς παρίσταται διὰ τοῦ προκειμένου φαλμῶν
φάσκοντος· Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τῷ λαῷ σου,
ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἀνομίας
δὲ ἀφειμένας καὶ καλυπτομένας οἶδε καὶ ἀλλοιοῦ ὁ
φάσκων λόγος· Μακάριοι ὁν ἀγέθησαν αἱ ἀροματαί,
καὶ ὁν ἐκαλύψθησαν αἱ ἀμαρτίαi. Σημαίνει δὲ ἐπὶ
τούτων τὸ Πνεῦμα τὴν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δεδωρη-
μένην ἀφεσιν τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων τοῖς ἀπὸ
τῆς νοητῆς τῶν ψυχῶν αἰχμαλωτίας λελυτρωμένους·
οἵς, εἰ μετὰ τὴν ἀφεσιν πάλιν ἀμάρτοιεν, οὐκέτι δε-
τέραν ἀφεσιν, ἀλλὰ ἐπικάλυψιν ἀμαρτιῶν παρέχει. Διὰ
γάρ δευτέρων κατορθωμάτων καλύπτειν τὰ πρ-
ημαρτημένα συνεχίσθησε. Ταῦτα δὲ πάντα τῇ τὸν
ἀνθρώπων γῇ, καὶ δηλαδὴ τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν,
διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας δὲ τῶν διων θεᾶς
ἐδωρήσατο, καταπαύσας τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμόν,
ῶν διξιούς τὸ πρὸν ἐτύγχανον οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες, ἐπε-
δὴ ἐχθροὶ δυντες αὐτοῦ διὰ τὰς τῶν ἀσεβειῶν ἀρτῶν
ὑπερβολάς· ἀλλὰ θεᾶς ἦν ἐν Χριστῷ καθισμὸν κατα-
λάσσων ἐκατῷ, μή λογιζόμενος δὲ αὐτοῖς τὰ περ-
πτώματα. Διὸ λέλεκται· Κατέτανσας πᾶσαν τὴν
ὄργην σου, ἀπέστρεψας ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ σου.
Ἐπιστρέψον ἡμᾶς, οἱ Θεοὶ τῶν σωτηρίων ἡμῶν,
καὶ ἀπέστρεψον τὸν θυμόν σου ἀφ' ἡμῶν. Μή εἰσ-
τὸν αἰώνα δρυσθῆσθαι ἡμῖν; η διατετέος τὴν
ὄργην σου ἀπὸ γερεᾶς εἰς γερεάρ; Οἱ Θεοὶ, εἰ-
πειστρέψας ἔνωσεις ἡμᾶς, καὶ διαδόσσονται σι-
γμαρθήσεται ἐπὶ σοι. Τὰ μὲν πρότερα προεψηκέντω
περὶ τῶν γενησομένων καθ' δλης τῆς γῆς, ἀ δὴ καὶ
τέλους ἔτυχε διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν ἐρμηνείαν· τὰ δὲ προκείμενα
εὐχήν περιέχει ὑπὲρ τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ. Ἐπειδὴ
γάρ δὲ προφῆτης προεώρα τῷ θείῳ Πνεύματι τὴν εἰ-
D τὴν Χριστὸν ἀπειθείαν τοῦ Ἰουδαίων θέννους, καὶ τὴν
καταληψόμενην αὐτοὺς ὀργὴν τῶν τολμητηριούμενων
αὐτοῖς ἔνεκεν, εἰκότως τὴν προκειμένην εὐχήν
ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπει· ὡς μηκέτι δοκεῖν ἐναντιο-
λογίαν περιέχειν τὸν φαλμὸν, ἀνωτέρω μὲν τὰ χρι-
στότερα θεσπίσαντα πάσῃ τῇ γῇ, ἐν δὲ τοῖς προκει-
μένοις, ὡς μηδενὸς ἀγαθοῦ πεπραγμένου τὴν εὐχήν
διεξιόντα. Τὰ τοίνυν πρώτα περὶ τῶν διὰ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν παρασχεθεισῶν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ
ὑπὲρ τῶν διοεθνῶν εὐχεταί, λικετεύων παύσασθαι
αὐτοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῷ

⁴⁷ Isa. LXI, 1. ⁴⁸ Luc. iv, 18. ⁴⁹ Psal. XXXI, 1.

Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ διεόδης σου καὶ τὸ σωτήριόν σου δύνης ἡμῖν. Ἔτι καὶ ταῦτα διὰ Προφήτης ἔγραπται, ἵκετεύων καταξιωθῆναι καὶ αὐτὸς δρθελμοῖς παραλαβεῖν τὰ μέλλοντα ἐσεσθαι διὰ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, ἀ δὴ ἐν τοῖς ἀνωτέρω προεψητεύετο. Παραχαλεῖ δὲ καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀνθρώπους ἐπιλάμψεως τυχεῖν, διὰ τοῦ φάσκειν· Καὶ τὸ σωτήριόν σου δύνης ἡμῖν. Σαφῶς δὲ τὸ σωτήριον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν ἐδίδαξεν δὲ Συμεὼν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· λαβὼν γοῦν μετὰ γείρας ἔτι νήπιον ὤντα τὸν Ἰησοῦν, εἶπε· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸν λόγον σου ἐτείρην. Ὄτι εἰδοροὶ ἐφθαλμοὶ μονοὶ τὸ Σωτήριόν σου. Τοῦτο οὖν αὐτὸν καὶ διὰ Προφήτης ἰδεῖν εὐχεταί· διό φασιν δὲ Σωτῆρα· Πολλοὶ προσρήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἀντίτιστας βλέπετε, καὶ οὐκ εἰδοροί. Ἀκούσομαι τὸ λαλήσει ἐπὶ δύοις Κύριοις δὲ Θεόδ., διὰ λαλήσει εἰρήνης ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς δοτοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας καρδιῶν. Εὐέλαμπεν δὲ Προφήτης, τῇ σωτῆρῃ ἐαυτὸν παραδίδωσι, πιστεύσας ἐπακούσθησεσθαι. Είτα προσδοκήσας ἀποκρίσεως τυχεῖν φρονινούς αὐτὸς πρὸς αὐτὸν· Τὰ μὲν τῆς εὐχῆς μοι τοιαῦτα γέγονε· καὶ ρὸς δὲ λοιπὸν ἐπακοῦσαι τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τὸ μέλλον θεοπίζειν περὶ τῆς εἰρήνης τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν μειλόντων διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐπιστρέψειν. Είτα βραχὺ τι ἐφησυχάσας, πληροῦνται τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καὶ προφητεύει ἐξῆς ὅδε πῶς λέγων· Πλὴρ ὅταν τῶν φοδονυμέτων αὐτὸν τὸ σωτήριον αὐτοῦ, τὸν κατασκηνῶσαι δόξαντας ἐτοῦτον τὴν γῆν ἡμῶν· Ήρίστησι δὲ διὰ τούτων, δοσοὶ οὐδέπω μέλλειν ἐπιστήσεσθαι ἀνθρώποις τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐκ ἀνωτέρω ηὗξατο εἰπών· Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ διεόδης σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δύνης ἡμῶν. Αὐτὸν δὴ οὖν τοῦτο φησι τὸ Σωτήριον ἔγγιστα τυγχάνειν, καὶ πλησίον ἡδη καὶ ἐγγὺς τῶν φοδονυμένων αὐτὸν εἶναι, αἴτιον ὑπάρχον τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν καὶ σκηνώματα συστῆσαι ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Εθος δὲ τῇ θεᾳ Γραφῇ τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ σωτήριον ὄνομάζειν, πολλάκις διὰ πολλῶν ἀπεδεῖξαμεν. Οὐ δὴ καὶ νῦν θεοπίζων δὲ λάγος, παρίστη διδάσκων ἀντὶ τῆς προτέρας ἀπιμίας τῆς κατὰ τὴν εἰδωλολατρείαν ὑποστάσης ἐν τῇ γῇ δόξαν ἐν αὐτῇ κατασκηνώσειν, καὶ σκηνώματα πανταχοῦ γῆς ιδρυθῆσεσθαι δόξης τῆς τῷ Θεῷ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀνατεθησομένης. Είτα τούτοις ἐξῆς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμελλειν ἀποπληρωθῆσεσθαι τὰ ἐπιγγελμένα, διασαρτεῖ λέγων· Ἐλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν, δίκαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεχόλησαν. Δύο δὴ διὰ τούτων συζυγαὶ φρονινοὶ ἀλλήλαις συνηντικέναι, ὡν τὴν πρώτη ἐλέους ἡν καὶ ἀληθείας, ἡ δὲ δευτέρα δίκαιοσύνης καὶ εἰρήνης. Συνήντησαν ἀλλήλαις, φησι, καὶ φιλικοὺς ἀσπασμούς ἀποδεδώκασι· κατεφίλησάν τε δύον τὴν δίκαιοσύνην καὶ τὴν εἰρήνην ἡ ἀλήθεια καὶ τὸν Ἐλεον. Πόθεν δὲ ἀφικόμεναι ἀλλήλαις συνήντησαν, πάλιν ὑπόδειξι διδάσκει λέγων· Ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀντέτειλε, καὶ δίκαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυ-

VERS. 8. *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Hic etiam Propheta precando insistit, ut ipse quoque dignus habeatur, qui ea quæ per misericordiam Dei eventura, quæque antea prænuntiata sunt, oculis percipiat. Rogat item ut splendidi illius Christi ad homines adventus ipse consors efficiatur, cum ait, *Et salutare tuum da nobis.* Salutare autem illud Christum esse clare docet in Evangelii Simeon: qui, Jesu adhuc infante in ulnis accepto, dixit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in puce.* Quia viderunt oculi mei salutare tuum ⁵⁹. Id ipsum videre peroptat Propheta: ideo Salvator ait, *Mulli prophetæ et justi voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* ⁶⁰. — VERS. 9. *Audiam quid loquetur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, et in sanctos suos et in eos qui convertuntur corde.* Postquam precatus est Propheta, certus se exaudiendum esse, silentio se tradit. Hinc dum responsionem exspectat, sese sic alloquitur: *Talis fuit precatio mea; jam tempus est ut Spiritum sanctum audiam, et ab illo ediscam, quid de pace populi sui et de iis qui per Christum suum convertendi sunt, vaticinatus sit.* Deinde vero postquam paulum substitit et quievit, Spiritu divino repletur; et sub hac prophetiam edit his verbis: — VERS. 10. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabet gloria in terra nostra.* His autem declarat iam adventurum hominibus esse salutare Dei, de quo superius hac precabatur: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.* Hoc ipsum salutare jam proximum, esse declarat ac vicinum timentibus eum, ipsumque veram esse causam cur gloria inhabitet et tabernacula ponat in terra nostra. Id autem moris esse Scripturæ divinæ, ut Christum Dei salutare nuncupet, sepe et pluribus comprobavimus. Quod sane hoc in vaticinio declaratur, scilicet loco prioris infamiae, quæ idolatriæ tempore in terra versabatur, gloriam ibidem habilitaram, et tabernacula gloriæ Deo per evangelicam doctrinam referendæ, ubique terrarum figenda esse. Secundum hanc modum aperit quo promissa complenda sunt, his verbis: — VERS. 11. *Misericordia et veritas obvixerunt sibi, justitia et pax osculatae sunt.* His porro binas conjugationes coaliuisse docet, quarum prima est inisericordiæ et veritatis; secunda vero, justitiæ et pacis. Occurrerunt, inquit, mutuo, amicasque salutationes contulerunt: oscula dederunt simul justitiæ et paci veritas et misericordia. Unde vero profectæ mutuo occurserint, secundum hanc declarat his verbis: — VERS. 12. *Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.* Utpote igitur ex magna intercapedine mutuo concurrentes, sese invicem amplexæ et osculatae sunt, hinc justitia quæ de cælo in terram prospexit, inde veritas quæ de imo sive de terra

⁵⁹ Lue. II, 29, 50. ⁶⁰ Matth. xi, 17.

orta est. His consequenter adjiciemus et subjungemus ea quæ in principio psalmi posita sunt, et sic habent : Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob. Remisisti iniquitatem plebis tue, operuisti omnia peccata eorum. Hæc quippe omnia tum futura prænuntiabantur, cum salutare Dei in terra visum esset. Siquidem una cum salutari veritas de terra orta, ac justitia quæ de cœlo prospiciens ipsi occurrit, Dei gratiam ex æquo exque suprema justi ratione in omnes homines effundit.

Σωτηρίω ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνατελλασσα, ταύτη το σύνη, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξ Ἰσοῦ καὶ κατὰ τὸ

His porro divinus Domini et Servatoris nostri Jesu Christi adventus perspicue enuntiatur; per quem solum veritas de terra orta est: quia ipse veritas erat, ac doctrinæ ejus evangelice sermo, non ut olim in figuris et symbolis, sed per ipsam veritatem tradebatur. Ideo dictum est: *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*¹¹? Universa autem opera ejus veritas erant, neconon ortus ejus, passio et cætera, quæ specie solum et phantasia gesta fuisse opinabantur athei hæretici. Quod si omnis homo mendax, merito ipse solus, qui veritas est, de terra ortus est, peregrinum quidpiam et insolens; terra quale nunquam tulerat bonum proferente, in quo justitia illa de cœlo prospiciens requievit. Justitia vero, quæ in veritate requievit, quænam alia fuerit, nisi ipse Deus Verbum de quo dictum est: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia et sanctificatio et redemptio*¹²? Hic namque ex cœlis descendens in veritate, quæ de terra orta est, requievit, ipsique conjunctus, ceu dilectam amabiliter eam amplectatus est. Veritati porro de terra ortæ præcurrrens aderat misericordia: per misericordiam quippe Dei, tota veritatis dispensatio facta est. Justitiam vero de cœlo delapsam pax sequebatur; ut homines terram incolentes, non solum misericordia Dei et veritate, sed etiam illa cœlesti justitia et ejus amica pace fruerentur. Nam olim quidem justitiae et pacis domicilium cœlum erat; nunc vero terra cum misericordia Dei in terra substituit. Nam hæc subsequentium causa fuit: siquidem propter Dei misericordiam reliqua omnia secuta sunt: post misericordiam quippe veritas, hinc justitia, denique pax. De Servatore certe nostro diserte scribitur: *Quia ipse est pax nostra, qui facit ultraque unum*¹³; et: *Pacificans per se sive quæ in cœlis, sive quæ in terra sunt*¹⁴; ac rursum: *Veniens evangelizavit pacem iis qui longe, et iis qui prope sunt*¹⁵. Jure ergo in Psalmo dicitur illud: *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.* Multa quippe magna que gloria in terra nostra, videlicet in orbe, per prophetiarum eventum constitit. Et qui, quæso, non habitatura erat gloria in terra nostra, quando salutare ipsius, Christus Dei, et illa

Α ψευτ. Ός ἐκ μαχρού τοιγαροῦν διαστήματος συντυχοῦσαι ἀλλήλαις, περιεπτύξαντο καὶ κατεψημέσαν· ἀνωθεν μὲν ἔξ οὐρανοῦ διακύψασα ἐπὶ τὴν γῆν ἡ δικαιοσύνη, κάτωθεν δὲ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνατείλασσῃ ἀλτήθεια. Τούτοις ἀκολούθως ἔξης παραθήσαμεν καὶ συνάφομεν τὰ πρώτα τοῦ φαλμοῦ, ἐν οἷς ἐλέγειον· Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰγαλωσίαν Ἰακώβ. Ἀργῆκας τὴν ἀρχαίαν τοῦ λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ταῦτα γὰρ πάντα μέλλειν ἔσεσθαι προεφτεύετο, τῷ σωτηρίῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ὁφέλεντος. Ἐτελ σὺν αὐτῷ συναντήσασα ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διακύψασα δικαιοδικαιούταν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐξηπλωσε.

Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ἡ θεοφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ
B Σωτῆρος τὴν Ἰησοῦν Χριστοῦ παρίσταται· δὲ ὡς
μόνου ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλεν· ἐπειδὴ πε-
αύτὸς ἦν ἡ ἀλήθεια, ὃ τε τῆς εὐαγγελικῆς αὐτοῦ
διδασκαλίας λόγος οὐκέτι ὁμοίως τὸ παλαιὸν ἐν τούτῳ;
καὶ διὰ συμβόλων παραδέδοτο, ἀλλὰ δὲ αὐτῆς ἡ πο-
θεία. Διὸ εἰρηται· Ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἢ
χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦν Χριστοῦ ἐγένετο.
Καὶ πᾶσαι δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις ἀλήθεια ἦσαν, ἵνα
γένεσις αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ τὰ
δόκησιν καὶ φαντασίαν ὑπέλαβον γεγονέναι οἱ δικαιοί-
αὶ χρεισθέντει. Εἰ δὲ καὶ πᾶς ἀνθρώπος φεύγεται, μόνος
ἄν τινες εἰκότως, ἀλήθεια ἀν, ἀπὸ τῆς γῆς ἀνέτειλε,
ξένον τι χρήμα τῆς γῆς, καὶ οὗτον οὐδεπώποτε εἰ-
γνέγκατο ἀγαθόν, ἀποδύσης· ἐφ' ὅτι καὶ ἡ ἔξι οὐρα-
νοῦ διακινέσσα δικαιοισύνη ἀνεπαύσατο. Τίς δὲ ἂν εἴη
ἡ δικαιοισύνη ἡ ἀναπαισταμένη ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀλλὰ ἡ
αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος, περὶ οὗ εἰρηται, Ὅς ἐγενήθη
ἡμῖν σογια ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοισύνη τε καὶ ἀμι-
σμὸς καὶ ἀπολύτρωσις; Οὐτος γάρ, ἐξ οὐρανῶν
καταβὰς, ἐπανεπάυσα τῇ ἀπὸ τῆς γῆς ἀνατειλάσῃ
ἀληθείᾳ, ἡνώθη τε αὐτῇ, καὶ ὡς φιλητή περιπλοκή;
Ἐδωκε φιλικάς. Συνήν δὲ τῇ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἀν-
τειλάσῃ ἀληθείᾳ τὸ ἔλεος προστρέχον αὐτῆς· διὰ γάρ
τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος ἡ πᾶσα τῆς ἀληθείας γέγονε οἰκο-
νομία· τῇ δὲ ἐξ οὐρανῶν κατελθούσῃ δικαιοισύνη
εἰπετο, ἡ εἰρήνη, ὅπως οἱ ἐπὶ γῆς οἰκουμένες ἀνθρώποι
μή μόνον ἐλέου Θεοῦ καὶ ἀληθείας ἀπολαύσωσιν,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξ οὐρανῶν δικαιοισύνης, ἅπαντα καὶ τῆς
ταύτης φιλητής εἰρήνης. Πάλαι μὲν γάρ οἰκητέρων
D ἐτύγχανε τῆς δικαιοισύνης καὶ τῆς εἰρήνης οὐρανός·
νῦν δὲ καὶ ἡ γῆ, ὅπε ἐπὶ τῆς γῆς ὑπέστη τὸ ἔλεος τοῦ
Θεοῦ. Τούτο γάρ ἦν καὶ τῶν ἐξῆς αἰτιῶν· διὰ γάρ τὸ ἔλεος
τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐπηκολούθησε· μετὰ
γάρ τὸ ἔλεος ἡ ἀλήθεια, ἔπειτα ἡ δικαιοισύνη, καὶ ἐπὶ
πᾶσιν ἡ εἰρήνη. Γέγραπται δὲ σαφῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν, Ὄτι αὐτὸς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ποιήσας
τὰ ἀμφοτέρα ἐν· καὶ, Εἰρηνοποιήσας δι' αὐτοῦ τὰ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν·
Ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μαρτύραις καὶ
τοῖς ἁγγρύσι. Εἰκότως οὖν διὰ ταῦτα ἐν τῷ φαλμῷ
εἰρηται τὸ, Πλὴν ἐγγὺς τῶν φοβουμένων αὐτὸν τὸ
σωτῆριον αὐτοῦ, τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν ἐτ-
τῆ τῇ ἡμῶν. Παλλὴ γάρ καὶ μεγάλη δόξα ἐν τῇ ἡμ-

¹¹ Joan. 1, 17. ¹² I Cor. 1, 30. ¹³ Ephes. 11, 14. ¹⁴ Col. 1, 20. ¹⁵ Ephes. 11, 17.

τέρας γῆ, λέγω δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένῃ, διὰ τῆς τῶν προφητευομένων ἐκβάσεως συνέστη. Καὶ πῶς γάρ οὐκ ἡμελέ εκατασκηνοῦν δόξα ἐν τῇ γῇ ἡμῶν, ὅτε καὶ τὸ σωτήριον τοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ Χριστὸς αὐτοῦ, καὶ τὸ οὐρανοῦ δικαιοσύνη, ταύτης ἐπιδηνειας κατηξίωσε; Ταῦτα δὲ πάντα ἐπακούσας τοῦ θεοῦ προορίσαντος καὶ προλαβάσαντος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, θεοπίζει μετὰ τὴν εὐχήν, εἰπόν· Ἀκούσομας τι λαῆσει Κύριος δὲ Θεός· διὸ ἐπήγαγεν ἔξῆς· Ὄτι λαῆσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Αὕτη δὲ ἡ εἰρήνη γέγονε τῷ λαῷ, ὅτε τὸ ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια συνήντησαν, ἡ τὸ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη κατεψήλησαν. Ὅνοιτος ἔχοντων, καὶ τὰ τῆς εὐχῆς ἀποδέδοται τοῦ Προφήτου, καὶ τὰ πρὸ τῆς εὐχῆς εἰρημένα. Καὶ γάρ εὑδόκησε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καταξιώσας αὐτὴν ἁλέους καὶ ἀληθείας καὶ τῶν λοιπῶν· ἀλλὰ καὶ ἀπεστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν, λύσας μὲν πάντα πόλεμον, χαρισάμενος δὲ τὴν εἰρήνην, καὶ διαρρήξας τοὺς δεσμοὺς, καὶ τοὺς κλοιοὺς τοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐγγενομένους. Διὸ καὶ συνήπια τῷ· Ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακὼδ, τῷ, Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τῷ λαῷ σου, καὶ τῷ, Ἐκδύνυας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Ἡ γάρ ἐπιστροφὴ τῆς αἰχμαλωσίας οὐκ ἀλλὰς ἀπετελέσθη ἡ δι’ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Ὄτι δὲ καὶ ταῦτα διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανεῖς τέλους ἔτυχεν, αὐτὸς ἐδίδαξεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτε, λαδὼν τὴν βίβλον τοῦ Ἡσαΐου, καὶ ἀναγνοὺς τῷ, Πτερῦμα Κυρίου ἐκ’ ἐμὲ, οὐ εἰτεκεν ἔχριστε με, εἰναγγειλσάσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἀφεστοι, καὶ τὰ ἔξης, ἐπήγεγκεν εἰπόν· Σήμερον κεκλήρωται η Γραφὴ αὐτὴ ἐν τοῖς ὥστῃ νῦν. Εἰ δὲ οὐν ἐννοήσει τις, εἴποι ἀν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων πάλαι πρότερον αἰχμαλωσίαν ὑπὸ τῶν ἀσράτων πολεμίων, τῶν ἀληθῶς ἔχθρῶν τοῦ θεοῦ, καθελκυσθὲν εἰς εἰδωλολατρείας, καὶ πάσας πράξεις αἰσχράς καὶ ἀθεμίτους, οὐκ ἀν ὄχνησει δεινήν ταύτην φάναι ψυχῶν αἰχμαλωσίαν, ἡς ἀπαλλάξας καὶ ἐλευθέρους καταστάμενος ἡμᾶς δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἀφεσίν τε διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας παλαιῶν πλημμαλημάτων καὶ λύσιν προτέρων ἀσεβημάτων παρασκῶν, ὡς δύνασθαι καὶ ἡμᾶς λέγειν· Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακὼδ. Ἀφῆκας τὰς ἀροματὰς τοῦ λαοῦ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν.

Καὶ γάρ δὲ Κύριος δώσει χρηστότητα, καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς. Πάλαι μὲν, ὅτε ὑπὸ κατάραν ἦν ἡ γῆ, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἔφευ, κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἐπικατάρατος δὲ γῆ ἐν τοῖς ἔροις σου, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀτατελεῖ σου· νῦν δὲ τοιαῦτα ἀγαθά εἰς αὐτὴν ἐλήλυθεν, ἀκόλουθας καὶ αὐτὴ τὸν προστήκοντα καρπὸν ἀποδιδόναι λέγεται, ἀτε δὴ τυχούσα τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου χρηστότητος. Καρπὸς δὲ ἐπάξιος θεοῦ οὐκ ἄκανθαι καὶ τριβόλοι, ἀλλὰ πάντως που ταῦτα δι’ ὃν καταξιοῦται εὐλογίζεις τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ. Γῆ δὲ ἡ πιούσα τὸν ἐπ’ αὐτῆς ἔρχόμενον πολλάκις ὑετὸν, φέρουσά τε βοτάνην εὐθετον ἐκείνης, δι’ οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ. Εἰκότως οὖν

A de cœlo justitia ad eam accedere dignata est? Cum hæc autem omnia a Deo definita et prænuntiata audisset, post editam orationem hæc vaticinatur: Audiam quid loquetur in me Dominus Deus; ideoque pergit, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Hæc vero pax tum populo concessa est, cum misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatae sunt. Quæ cum ita se habeant, cum ea quæ Propheta precatus fuerat, tum ea quæ ante orationem dixerat, concessa fuere. Nam benedixit Dominus terram suam, misericordia et veritate ac reliquis dignatus eam; quin etiam animarum humanarum captivitatem avertit, soluto bello quolibet, ac reconciliata pace, fractisque vinculis ac compediis per peccatum inductis. Quamobrem huic dicto: Avertisti captivitatem Jacob, istud subjungitur: Remisisti iniquitates plebi tuæ; et illud: Operuisti omnia peccata eorum. Nam reditus ex captivitate, non alio quam per remissionem peccatorum modo partus est. Quod autem hæc per adventum Servatoris nostri ad effectum deducta sint, ipse in Evangelii docuit, cum accepto Isaiae libro, postquam legisset illud: Spiritus Domini super me, eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis dimissionem¹⁷, et cætera; intulit his verbis: Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris¹⁸. His si quis animum adhibeat, dicat sane genus hominum olim captivitatem passum esse ab invisibilibus inimicis, vere Dei hostibus, in idolatriam et in turpia omnia nefariaque opera pellectum; neque cunctetur eam gravem animarum captivitatem pronuntiare, qua cum nos eripuisse liberosque constituisse Salvator et Dominus noster, concessa per lavacrum regenerationis pristinorum scelerum et impietatum venia ac remissione, auctor nobis fuit gratiarum actionis in psalmo positæ, ita ut nos quoque dicere valeamus: Benedixisti, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob. Remisisti iniquitates plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

Vers. 13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum. Olim quidem cum sub maledicto terra esset, spinas ac tribulos germinabat, secundum illud: Maledicta terra in operibus tuis, spinas et tribulos germinabit tibi¹⁹: nunc autem, cum in ea talium bonorum accessio facta est, e re congruentem dicitur proferre fructum; utpote quæ Domini benignitatem consecuta sit. Fructus autem Deo dignus non spinæ et tribuli sunt; sed ea plane quibus Dei benedictionem sortita est. Terra vero quæ decadentem pluviam sæpius excipit et bibit, ac cultoribus suis congruentem herbam profert, ea benedictionis a Deo datae particeps est. Jure ergo nova cantica edere terra jubetur, utpote

¹⁷ Isa. Lxi, 1. ¹⁸ Luc, iv, 18. ¹⁹ Gen. iii, 17, 18.

quæ jam indicatis bonis dignata sit, cum Spiritus A sanctus ipsi accinat et dicat. *Cantate Domino, omnis terra, cantate Domino canticum novum*⁴⁰; et, *Dominus regnavit, exultabit terra*⁴¹, et alia his similia. — VERS. 14. *Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus ejus.* Hujus dicti sententiam liquidius efferrunt reliqui interpres, maximeque Symmachus qui sic habet: *Justitia uniuscujusque præcedet ipsum, et ponet in via pedes ejus.* Collatis namque terræ bonis, quisquis terram incolit, utpote qui justitiæ de cœlo prospicientis consors sit, propriam sibi justitiam obtinens, eam in via ad supernam ducem, ac gressus suos dirigentem habebit; ut iter ad cœlos emensus, roboratusque et a præcurrente justitia sua manu ductus, superna promissa nanciscatur: quæ Salvator et Dominus noster omnibus B hominibus annuntiavit dicens: *Appropinquavit regnum cœlorum*⁴²; et *Beati huiusmodi homines, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*⁴³.

νης αὐτοῦ, τύχοι τῶν ἐπουρανίων ἐπαγγελιῶν, δις δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐκήρυξε πᾶσιν ἀνθρώποις λέγων: Ἡγικεν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ, Μακάριοι οἱ τοιοῖδε, διτι αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ORATIO INSI DAVID. LXXXV.

VERS. 1. *Inclina, Domine, aurem tuam et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego.* Cum his in locis quatuor psalmi filiorum Core inscripti consequenter ponantur, quorum primus est LXXXIII, secundus LXXXIV, tertius LXXXVI, postremus LXXXVII, opportune quærat aliquis quid causæ sit, quod oratio Davidis intempestive, ut quispiam dixerit, in medio eorum locata fuerit. *A&stimo* igitur non sine causa, sed opportunissime vaticiniis de Christo immistam hanc orationem fuisse. Quia enim bonorum promissa, veniam peccatorum, Dei ad homines adventum, Christi redemptoris ac Servatoris hominum peregrinationem, primi psalmi filiorum Core inscripti vaticinabantur, videlicet LXXXIII et LXXXIV, imo etiam qui postea filiorum Core inscribuntur, gentium vocationem, Christi ortum, mortem ab eo pro hominibus susceptam, prædicabant; arbitror in medio prophetiæ hasce res prænuntiantis necessario positam fuisse Davidis orationem, qua supplicat bona per Salvatorem universis hominibus procuranda, sibi quoque conferri; ut et ipse bonorum quæ in prophetia enuntiantur consors, veniam peccatorum consequatur, magnoque illo ac salutari bono fruatur, quod omnibus gentibus promittitur. In hac itaque oratione David effusam in omnes gentes gratiam memorat, quam demirari se et stupere proflitetur his verbis: *Non est similitus tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua.* *Omnes gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te.* Quia igitur ipse quoque paria bona consequi precabatur, orationem suam in medio psalmorum evangelicorum congruenter locavit. Hæc de proposita quæstione dicta sint. Nec ignorandum,

τὰ καὶν ἁσματα διειν προστάττεται ἡ γῆ, ὡς ἀν τοιούτων ἀρτίων δεδηλωμένων κατηξιμένη, τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιφενοῦντος αὐτῇ καὶ λέγοντος: *Ἄστας τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ, φέρε τῷ Κυρίῳ φόρμα καινότερη* καὶ, Κύριος ἐβασιλευσερ, ἀγαλλάσται ἡ γῆ, καὶ δια τούτοις δύοις τυγχάνει. Δικαιοσύνη ἐντατοῖς αὐτοῦ προπορεύεται, καὶ θήσει εἰς ὅδον τοὺς πόδας αὐτοῦ. Μετὰ γάρ τὰ τῇ γῇ κεχαρισμένα ἀγαθά ἔκαστος τῶν τὴν γῆν κατοικούντων, ὡς ἀν τῆς ἐξ οὐρανῶν διακυψάσης δικαιοσύνης μετασχών, καὶ αὐτὸς ἰδίαν κτησάμενος δικαιοσύνην, ἔξει αὐτὴν πράγμασαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνω φέρουσαν ὅδον, καὶ τὰ διαβήματα αὐτῆς κατατάττουσαν· δπας ἀδεύσας τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν, ἐπιστηρίζειν δὲ καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς προαγούσης αὐτὸν δικαιοσύ-

νης αὐτοῦ, τύχοι τῶν ἐπουρανίων ἐπαγγελιῶν, δις δὲ Σωτῆρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐκήρυξε πᾶσιν ἀνθρώποις λέγων: Ἡγικεν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ, Μακάριοι οἱ τοιοῖδε, διτι αὐτῶν ἔστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΠΕ'.

Κλῖτορ, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουοντο με, διτι πτωχὸς καὶ πτένης εἰμι ἡγώ. Τεσάρων ὄντων ἐφεῆς φαλμῶν τῶν ἐπιγεγραμμένων υἱῶν Κορὲ κατὰ τοὺς παρόντας τόπους, πρώτου μὲν τοῦ πτ., ἐπειτα τοῦ πδ., καὶ τρίτου τοῦ πς', καὶ τελευταῖον τοῦ πς'', πῶς ἡ προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ ἀκαίρως, ὡς ἀν εἴποι τις, παρεμβέληται μέση, εὐλόγως ἀν τις ἴστεσιεν. Ἡγοῦμαι τοινυν οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' εὐκαρπίατα ταῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας παραμυθίας τὴν προκειμένην εὐχήν. Ἐπειδὴ γάρ ἀγαθὸν ἐπαγγελίας καὶ ἀφέσεις ἀμαρτημάτων, Θεοῦ τε εἰς ἀνθρώπους παρουσίαν καὶ Χριστοῦ διφιξιν λυτρώσιν καὶ Σωτῆρος ἀνθρώπων, οἱ πρῶτοι τῶν ἐπιγεγραμμένων υἱῶν Κορὲ προεφήτευον, διτι πτ' καὶ πδ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔξης ἐπιλεγόμενοι τῶν υἱῶν Κορὲ, καὶ αὐτοὶ ἔθνων κλῆσιν εὐηγγελίζοντο, καὶ Χριστοῦ γένεσιν, καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀντοῦ θάνατον δικαίωσιν καὶ τοῖς ἡγοῦμαι τῆς περὶ τούτων προφητείας μέσην παρεμβέλησι τὴν προσευχὴν τοῦ Δαυΐδ, δι' ἣς ιστεύει τυχεῖν καὶ αὐτὸς τῶν διὰ τοῦ Σωτῆρος πάπιν ἀνθρώποις προδεινούμενων ἀγαθῶν ὡς ἀν, καὶ αὐτὸς γενόμενος κοινωδὸς τῶν προφητευομένων, τύχοι μὲν ἀφέσεις ἀμαρτιῶν, ἀπολαύσοι δὲ τῆς σωτηρίου μεγαλωδεῖς τῆς πᾶσι τοῖς έθνεσι εὐαγγελίζομέντος. Μνημονεύει γοῦν ἐν τῇ αὐτοῦ προσευχῇ ὁ Δαυΐδ τις; εἰς τὰ ἔθνη χυθείσες τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἀποθαυμάζων καὶ ἐκπληττόμενος τὴν χάριν, δι' ὧν φησιν Οὐκ ἔστιν δύοις σοι ἐτ θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου. Πάντα τὰ έθνη δύοις ἐκοίησας ήξουσι καὶ προσκυνήσονται ἐπάκιστοι σου. Επει τοινυν καὶ αὐτὸς τῆς τοῦ Ιων ἀγαθῶν τυχεῖν, εἰκέτως τὴν ἀετοῦ προσευχὴν μέσην τῶν εὐαγγελιῶν φαλμῶν παρεμβάλλει. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν

⁴⁰ Psal. xcvi, 4. ⁴¹ Psal. xcvi, 1. ⁴² Matth. iii, 2. ⁴³ Matth. v, 3, 10.

λεχθείσαν πρότασιν εἰρήσθω. Χρή δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι καὶ ἄλλοι πλειόνες εἰσὶ Προσευχῆς ἐπιγεγραμμένοι φελμοί· ἀλλ' ὅντος μετὰ προσθήκης, τοῦ Δαυΐδ, ερηταῖ· ἔτερος δὲ ἐπιγέγραπται, Προσευχὴ τοῦ Μωϋσῆ ἀνθρώπου τοῦ Θεού· καὶ ἄλλος, Προσευχὴ τοῦ πτωχοῦ, ὅταν ἀκηδίσῃ καὶ ἐραρτοῖ τοῦ Κυρίου ἐκκήνη τὴν δέσησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὡς ἐπαναβεβήκοτες τὰς ἐν τῇ Παλαιῷ Γραφῇ προσευχάς, οἱ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀπόστολοι· προσελθόντες τῇξιν αὐτὸν διδάξαι αὐτοὺς προσεύχεσθαι· δὲ δὲ διδάσκει, μόνοις αὐτοῖς καὶ τοῖς δμοίοις κατάλληλον παραδίδοντες προσευχήν. Διὸ φησι πρὸς αὐτούς· Οὐτῶς οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τὸ δρυμά σου, καὶ τὰ ἔχης· Ἐκαστος οὖν ἑαυτὸν δοκιμάζεται, εἴτε ἀξίος ἐστιν, ὡς ἡδη νῦν θεοῦ γεγονός, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπικαλεῖσθαι Πατέρα, καὶ λέγειν τὸ, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἔχης. Εἰ μὴ τοσοῦτος εἶη, ἀναλέγεσθαι ἑαυτῷ σπουδάζεται τὴν ἀρμόδουσαν τῇ αὐτοῦ καταστάσει προσευχὴν ἀπό τε τῆς βίδου τῶν Ψαλμῶν καὶ ἀπό τῶν προφητειῶν φωνῶν. Ἡ μέντοι παροῦσα προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ οὖσα τυγχάνει· οὐτῶς γάρ ἡμρήγευσεν δὲ τε Ἀκύλας καὶ δύσμαχος, ἀντὶ τοῦ, τῷ Δαυΐδ, τοῦ Δαυΐδ, εἰρηκότες. Δοκεῖ δὲ δὲ δὲ τῷ Δαυΐδ τῷ θειῷ Πνεύματι μὴ τὴν ιγνοηκέναι τὸν περὶ τῶν πτωχῶν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον μακαρισμὸν· διὸ πτωχὸν ἑαυτὸν καὶ πέντητα ὑπάρχειν ὀμολογεῖ, καὶ ταῦτα βασιλεὺς ὅν καὶ πλούτιψ πολλῷ περιφέρειμενος. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ πνεύματι τοιούτος ἦν, κατὰ τὸ, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, εἰκότως ἐν τῇ προσευχῇ, ὡς ἀρετᾶς ἑαυτοῦ καὶ τὰ κατορθώματα προβάλλεται τὴν πτωχείαν καὶ πενίαν. Καὶ ἄλλως δὲ ἔρεται, ὅτι, ὥστερ Μωϋσῆς, φωνῆς ἀκούσας θεοῦ, λογνόφωνον ἑαυτὸν εἶναι ὡμολόγει, κατὰ παράθεσιν τῆς θείας φωνῆς τοῦτο φήσας· οὕτω καὶ δὲ Δαυΐδ, εἰ καὶ μέγας ἦν καὶ πλούσιος καὶ σοφὸς ἀνθρώποις συγκρινόμενος, ἀλλ' ἀνατείνας πρὸς τὸν θεόν τοὺς ὀφθαλμούς, ὅρῃ ἑαυτὸν τὸ μηδὲν δυτικόν· καὶ ἐπειδὴ μή πω ἦν δυνατὸς πατέρα τὸν θεόν δυνατάειν, Κύριον αὐτὸν καλεῖ, δούλου χώραν ἑαυτὸν ἐπέχειν σημαίνων. Εἴθ' ὡς αὐτὸς μένων κάτω που καὶ ἐν βυθῷ, τοῦ δὲ θεοῦ δυτοῦ ἐν ὑψεῖ, κλίναι τὸν θεόν ἰκετεύει τὸ οὖς ἑαυτοῦ· ἀτε μὴ τοσοῦτον βοῶν δυνάμενος διὰ τὴν οἰκείαν ἀσθνέειαν, ὡς ἀναπέμπειν εἰς ὑψός καὶ τείνειν πρὸς τὸν θεόν, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ταπεινόττηι συγκαταβῆναι.

Φύλαξον τὴν γυναῖκαν μου, διτὶ δοσιός εἰμι· σῶσον τὸν δοῦλόν σου, δὲ θεός, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ· Ἐν οἷς ἦν, ἐν τούτοις φυλαχθῆναι ἀξίοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἀν μὴ συληθεῖται αὐτοῦ ἡ φυγὴ ὃν ἐκέντητο ἀρετῶν· δις ἐδήλωσε πρῶτον εἰπών, Ὄτι πτωχός καὶ πένητης εἰμι ἐχών δεύτερον, Ὄτι δοσιός εἰμι· διὸ καὶ ἄλλαχον φάσκει· Μή ἐλθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας· Ἐπειδὴ δὲ συνήθει ἑαυτῷ μηδέπω δυτικοῖς υἱῷ, εἰκότως δούλον ἑαυτὸν ὀμολογεῖ καὶ φησι· Σῶσον τὸν δοῦλόν σου, δὲ θεός, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ· Δούλος δὲ θεοῦ ἐστιν δὲ μὴ δουλεύων ἀμαρτίᾳ, μηδὲ τινὶ πάθει ὑποκείμενος, μόνως δὲ θεοῦ λόγῳ ὑποτεταγμένος, καὶ

A *alios plerosque psalmos esse qui, Oratio, inscribuntur; sed hic cum hoc additamento, Davidis, profertur; alius* [“] *vero inscribitur: Oratio Moysis hominis Dei; alius* [“], *Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam. Sed quemadmodum apostoli Salvatoris nostri, Veteris Scripturarē orationibus superiores effecti, accedentes rogabant eum, ut se orandi modum edoceret; ille vero ipsis solis et similibus ipsorum congruentem tradidit orationem, cum dixit illis, Sic vos orate: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum* [“], *et cætera; itaque seipsum quisque probet, num dignus sit, utpote jam filius Dei effectus, Patrem qui in cœlis est invocare, ac illud proferre, Pater noster, qui es in cœlis, etc. Quod si talis non sit, euret statui suo congruentem orationem deligere, ex libro Psalmorum et ex propheticis vocibus desumptam. Hæc igitur oratio Davidis est: nam sic explicarunt Aquila et Symmachus, qui pro illo, Davidi, interpretati sunt, Davidis. Videtur porro David, divino afflatus Spiritu, beatitudinem illam de pauperibus a Salvatore nostro prolatam non ignorasse: quare se pauperem et inopem esse fateatur, etiamensi rex ac divitiis instructus multis esset. Sed quia spiritu talis erat secundum illud, Beati pauperes spiritus* [“]; *merito paupertatem et inopiam inter virtutes et recte facta sua in oratione recenset. Alio item modo dixeris; sicut Moyses, audita Dei voce, se balbutientem esse fatebatur, idque dicebat vocem suam cum divina comparando; ita et David, etiamensi magnus, dives et sapiens, cum hominibus comparatus esset; at elevatis ad Deum oculis, sensibilis esse vidit: et quia nondum posset Deum patrem vocare, Dominum eum appellavit, se famuli locum tenere significans. Deinde, utpote qui in insimilis et in profundo maneat, cum Deus in alto existat, rogit ut inclinet aurem suam, quod ipse præ insurmitate tantum edere clamorem non possit, qui in altum perveniat, et ad Deum pertingat. Quamobrem supplicat ut Deus inclinet aurem suam, et ut divinus auditus humilitati sue altemperetur.*

B τὸν θεόν τὴν ἑαυτοῦ φωνήν. Διὸ δεῖται κλίναι τὸν θεόν τὸ οὖς τὸν θεόν τὴν ἑαυτοῦ φάσκην.

C **VERS. 2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac serrum tuum, Deus, sperantem in te.** In quo statu erat se conservari a Deo postulat, ut ne anima sua virtutibus quas obtinebat spoliaretur: quas virtutes, his declarabat, primo cum diceret, *Quoniam inops et pauper sum ego;* secundo, *Quoniam sanctus sum;* quare alibi dicit, *Non veniat mihi pes superbiae* [“]. Cum autem se nondum filium esse putet, se jure servum constitut et ait, *Salvum fac servum tuum, Deus, sperantem in te.* Servus porro Dei est, qui peccato non servit, nullique affectui subditus est, sed umi-

[“] Psal. LXXXIX, 1. [“] Psal. c, 1. [“] Matth. vi, 9. [“] Matth. v, 3. [“] Psal. xxxv, 12.

Dei Verbo subjectus; et qui in nullo alio spem habet, nisi in uno Deo. — VERS. 3, 4. *Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamabo tota die: lætitia animam servi tui, quoniam ad' te, Domine, animam meam levavi.* Licet sanctus sim, ait, licet inops et pauper spiritu; sed nondum mihi fidens orationem emitto. Precor autem et rogo tuam consequi misericordiam: et hæc perpetua oratio mea est. Pro illo autem, *Tota die, Symmachus sic edidit, Quia ad te clamans singulis diebus.* Non enim una tantum die orationi vacandum, sed per totam vitam. Et quia de nulla humana re admodum gaudebat; illud etiam a Deo præberi sibi rogabat, id est, ut lætitiam illa quæ apud ipsum Deum habetur, anima sua digna haberetur: gnarus utique corpus et carnem suam corporeis rebus gaudere. Quare hæc quidem respuit, solam vero, quæ apud Deum est, lætitiam postulat, animæ suæ voluptatem procurans. Sciebat quippe, non posse omnes illam consequi; sed eos tantum qui a mortali vita et a corporeis cupidinibus sese amovent, et ad Deum soluim mente et cogitationibus accedunt; ideo jure adjicit, *Quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.* — VERS. 5. *Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiae omnibus invocantibus te.* Pro illo, et mitis, Aquila et Theodotio, et propitius, ediderunt; Symmachus vero, et dimittens. Ille porro commodum a Davide dicta sunt, ut verbum leniret, quod sane durum videri possit; quale illud erat, *Ad te animam meam levavi;* ac rursum superius, *Quoniam sanctus sum.* Et hæc quidem mihi, ait, non mea virtute parta sunt, sed gratia tua. Tu enim me ad hæc duxisti, qui suavis es et peccata dimittis, non mihi tantum, sed etiam omnibus invocantibus te: nam multæ misericordiae es. Cum autem hæc in communi dixerit, *Omnibus invocantibus te,* nos omnes ad parem orationem et spem hortatur. — VERS. 6, 7. *Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende voci deprecationis meæ.* In die tribulationis meæ clamavi ad te, quia exaudisti me. Hinc item declaratur hunc psalmum esse orationem, ut ipse titulus indicat. Quia vero de præterito tempore hæc, clamavi, et, exaudiisti, dicuntur; animadvertis Aquilam dicere, *Invocabo te, quia exaudies me;* ita ut orationis verba pro futuro tempore auxilium a Deo postulent; ut si quando calamitosum tempus accedit, instetque afflictio, Dominum in tribulationibus invocans, propitiū illum nanciscatur. Bonum autem est ante afflictiones et tristia tempora non supine in concupiscentiis, neque segniter agere in orationibus ad Dominum emittendis; sed ad futurum tempus se preparare.

σθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, μηδὲ ἀπορρέθυμεν τῶν πρὸς τὸν Κύριον εὐχῶν, ἀλλὰ προπαρασκευάζεθεν τις τὸν μέλλοντα χρόνον.

VERS. 8-10. *Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. Omnes gentes quascunq[ue] fecisti venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu*

A οἱ ἐπὶ μηδένα ἔτερον ἐλπίζων ή ἐπὶ μόνον τὸν θεὸν. Ἐλέησόν με, Κύριε, διτὶ πρὸς σὲ κεκράξομαι διῆρ τὴν ἡμέραν εἰναρον τὴν ψυχήν τοῦ δουλοῦ σου, διτὶ πρὸς σὲ, Κύριε, τὴν ψυχήν μου ἡρα. Εἰ καὶ δοιάς είμι, φησίν, εἰ καὶ πτωχὸς καὶ πένης τῷ πνεύματι ἀλλ' οὐπω ταρσῶν ἐμαυτῷ τὴν εὐγένην ἀναπέμπω. Δέομαι δὲ καὶ ἰκετεύω ἐλέου τοῦ παρὰ σὺ τυχεῖν, καὶ αὐτῇ μού ἔστιν ἡ διηγεκῆς προσευχή. Ἄντι γοῦν τοῦ, διῆρ τὴν ἡμέραν, δύσμαχος ἐψηδώκεν, Ὁτι πρὸς σὲ βοῶν καθ' ἀκάστηντην ἡμέραν. Οὐ γάρ πρὸς μίαν ἥμεραν δεῖ τῇ προσευχῇ σχολάζειν, ἀλλὰ διὰ πάσης τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. Καὶ ἐπειδὴ περ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔχει μέγα, ἡξουν διὰ τῆς προσευχῆς παρασχεθῆναι αὐτῷ ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦτο δὲ ἦν τὸ εὐφρόσυνης τῆς παραστῶν κατὰ ψυχὴν τρυφῆς μεταποιούμενος. Εἰδὼς δὲ, ὅτι οὐ πάντων ἔστι δύνασθαι ταύτης τυχεῖν ἀλλ' ἡ τὸν μακρυνόντων μὲν ἑαυτοὺς τοῦ θυητοῦ βίου καὶ τὸν σωματικῶν ἐπιθυμιῶν, μόνῳ δὲ αὐτῷ τῷ θεῷ τῇ διανοὶ καὶ τοῖς λογισμοῖς πλησιαζόντων, εἰκάσις ἐπιλέγει, Ὁτι πρὸς σὲ, Κύριε, τὴν ψυχήν μου ἡρα. Ὁτι σὺ, Κύριε, χρηστὸς καὶ ἐπιεικῆς καὶ ποινέλεος πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμένοις σε. Ἄντι τοῦ, καὶ ἐπιεικῆς, δὲ μὲν Ἀκύλας καὶ Θεοδοσίαν, καὶ Λαστής, ειρήκασιν δὲ δύσμαχος, καὶ ἄριων. **C** Καὶ ταῦτα δὲ χρησίμως ἐλέγθη τῷ Δαυΐδῳ, θεραπεύοντι τὸ νομισθὲν φορτικὸν ἥματα τοιοῦτον δὲ ἦν τὸ πρός σὲ τὴν ψυχήν μου ἡρα: καὶ πάλιν ἀντέτρων. Ὁτι δοιάς είμι. Καὶ ταῦτα γάρ μοι, φησίν, οὐκ ἐξ ἐμῆς δυνάμεως ἐπορθεθή, ἀλλ' ἐκ τῆς σῆς χάριτος. Σὺ γάρ με ἐπὶ ταῦτα ἤγαγες, χρηστὸς ὁν καὶ ἀφίων ἀμαρτίας, σὺ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πάσι τοῖς ἐπικαλούμένοις σε: πολυέλεος γάρ τυγχανεῖς. Κοινωνοῦσας δὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ, καὶ πᾶσιν τοῖς ἐπικαλούμένοις σε, προτρέπει πᾶσιν ἡμῖν ἐπὶ τῷ τὰ λοιστὸν προσεύχεσθαι τε καὶ ἐλπίζειν. Ἐρώτισαι, Κύριε, τὴν προσευχήν μου, καὶ πρόσχεις τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου. Ἐρ ημέρᾳ θλιψεώς μου πρὸς σὲ ἐκέρχαξαι, διτὶ ἐπήκοντός μου. Καὶ ἐντεῦθεν παρισταται, διτὶ προσευχή τυγχάνει: δι φαλμός, ὡς καὶ δι τῆς προγραφῆς. Ἐπειδὲ κατὰ παρωχηχότα χρόνον εἴρηται τὸ, ἐκέρχαξαι, καὶ τὸ, ἐπήκοντας, σημεώσῃ, διτὶ δι Ἀκύλας φησίν, Ἐπικαλέσομαι σε, διτὶ εἰσακούσομενος μου: ὡστε εἶναι τὰ τῆς προσευχῆς ἀναπεπόμενα εἰς μέλλοντα χρόνον αἰτοῦντα παρὰ τοῦ θεοῦ βοήθειαν· ἵν, εἰποτε καιρὸς γένοιτο περιστατικός, καὶ εἰποτε θλίψις ἐπέλθοι, ἐπικαλούμενος τὸν Κύριον ἐν ταῖς θλιψεσιν, ἐπήκοντον αὐτὸν σχοίνη. Καλὸν δὲ πρὸ θλιψεώς καὶ πρὸ τῶν συθρωπῶν καιρῶν μὴ ὑπεισεῖται τις τὸν μέλλοντα χρόνον.

D Οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐρ θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ δράσα σου. Πάντα τὰ δέσμα ὅσα ἐποιησας, ἡξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐρώτιστον σου, Κύριε, καὶ δοξάσουσι τὸ δρομά σου. Ὁτι μέτας

σὺν, καὶ ποιῶ ταυμάσια, σὺν εἰ Θεὸς μόνος. Καὶ πᾶσαι μὲν ὥφελιμοι καὶ ἀναγκαῖαι αἱ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ προσευχαῖ· νομίζω καὶ μὴ πάσας γεγράψθαι, ἀλλ’ ἡ μόνας ἔκείνας ἐν αἷς προσευχόμενοι ἐξ θεοῦ Πνεύματος ἔκινηθησαν, ὡς καὶ προφητικὰς ἀφείναι φωνάς. Ἡγοῦμαι δ’ οὖν καὶ τὸν Δαυΐδ προσευχὰς πολλὰς ἀναπέμψω τῷ θεῷ, ὃν οὐδὲμιλα γραφῇ ἦξανθη, ἀλλ’ αἱ μετέχουσαι προγνωστικῆς καὶ προφητικῆς δυνάμεως. Διόπερ καὶ ἡ παρούσα προσευχὴ τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν παρελήφθη, καὶ μέση τῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεῶν παρεμβέληται, ὡς ἀνακεχραμένη προφητικοῖς λόγοις, καὶ κλήσιν ἔθνων περιέχουσα. "Ἄντικρυς γοῦν κλήσις τῶν ἔθνων καὶ διὰ τούτων θεοπίζεται. Ἐπειδὴ γάρ τὰ πολλὰ περὶ ἑαυτοῦ μόνου ἤξετο, Ἐπάκουσθε μου, εἰπών, καὶ, Φύλαξον τὴν γύνην μου, καὶ, Σῶσον τὸν δοῦλόν μου, δ Θεός μου, καὶ τὸ, Ἐλέησθε με, καὶ, Εὐφραστορ εἴη γυνὴν τοῦ δούλου σου· ἐπει τούντα περὶ ἑαυτοῦ ἤξετο, δ πλούσιος καὶ μεγαλόδωρος Θεὸς δεικνυστιν αὐτῷ, διτι μὴ αὐτῷ μόνῳ τὰ τῆς προσευχῆς αἰτουμένῳ παρέξει, ἀπλωθῆσεται δὲ ἡ θεία χάρις καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ὡς καὶ αὐτῶν μελλόντων ἀπολαύειν τούτων, ἢν δ Δαυΐδ τυχεῖν τίσιον." Οθεν τῷ Πνεύματι τῷ ἀγίῳ φωτισθεὶς καὶ τὸ μέλλον θεασάμενος, ὑπερεκπλήττεται τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν μεγαλοδωρίαν, καὶ φησι τὰ προλεγόμενα. Θεοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγεσθαι δ μέν τις ἡγίσται τοὺς ἐν ἀνθρώποις δικαίους καὶ θεοφελεῖς δικράνας, διὰ τὸ λέγον· Ἐγὼ εἰλοτ, Θεοί ἔστε, καὶ τιοὶ Ὑψίστου πάντες· δὲ τὰς κατ’ οὐρανὸν θεαὶ δυνάμεις, διὰ τὸ φάσκειν τὸν Ἀπόστολον· Καὶ γάρ εἰπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἰτε ἐν οὐρανῷ, εἰτε ἐξ ἡγῆς, (ώστερ εἰσὶ θεοὶ πολιοί, καὶ κύριοι πολιοί·) ημὲν εἰς θεόδ δ Πατήρ. Ἐπει τοίνους οὗτε ἀγγέλων τις, οὗτε προφητῶν τὴν τῶν ἔθνων κλήσιν ἐποιήσατο, εἰκότες εἰς πρόσωπον ἥγοῦμαι τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι τὸ, Οὐκ ἔστιν δομοίς σοι ἐν θεοῖς, Κύριε. Ἀλλος δὲ τις φήσει, διὰ τὸ φευδῶς μὲν καὶ πεπλανημένως παρὰ τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων νομίζεσθαι εἶναι θεοὺς, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν θεοὺς ἀλλαχοῦ θεοποιεῖσθαι, μόνον δὲ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν καθ’ δῆλης τῆς οἰκουμένης Θεὸν ἀνηγρεύεσθαι, ἐξ ἀπάντων τε τῶν ἔθνων λαοὺς ἑαυτῷ περιπτοιησθαι· τούτου χάριν προφητικῶς εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὰς προκειμένας ἀναφωνεῖσθαι θεολογίας. Εἴτε ἐπειδὴ περ πολλοὶ προφῆται πρὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παραδόξων ἔργων γεγόνασι ποιηταί, οὐδεὶς δὲ πώποτε τοιαῦτα πράξας ἀναγέραπται, ὅποια ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐμφέρεται, καὶ ὅποια δέδεκται διὰ τῆς τῶν ἔθνων ἀπάντων ἐπιστροφῆς· διὰ τοῦτο λέγεσθαι καὶ τὸ, Οὐκ ἔστιν κατὰ τὰ ἔργα σου. Καὶ τοῖς ἔργα διδάσκει λέγων ἔξης· Πάντα τὰ ἔθνη δοσα ἐποιησας ἡξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἔπιπλον σου. Ἐξὸν δὲ ἐπιφέρηται τὸ, Σὺ εἰ Θεὸς μόνος, καὶ τοῦτο ἐφαρμόσεις; τῷ Σωτῆρι, παραθεῖς τὸ, Οὐκ ἔστιν δομοίς σοι ἐν θεοῖς, Κύριε· ὡσπερ γάρ ἐπὶ συγχρίσει τῶν ἀποδοθέντων θεῶν οὐκ ἔστιν δομοίς σοι, οὐτως ἐν παραθέσει τῶν αὐτῶν σὺ εἰ Θεὸς

A et faciens mirabilia, tu es Deus solus. Omnes quidem orationes a sanctis Dei emissæ, utiles et necessariae sunt: aestimo tamen non omnes scripto consignatas fuisse, sed eas solum quas Spiritu sancto moti emiserunt, ita ut propheticas ederent voces. Puto igitur Davidem multas Deo emisse orationes, quarum nulla scripto consignata fuit, exceptis iis quae vi prospiciendi et vaticinandi praeditæ erant. Ideo hæc oratio in libro Psalmorum posita, et in medium prophetiarum de Christo inserta fuit, utpote quae propheticis dictis condita sit, et vocationem gentium complectatur. His itaque vocatio gentium manifeste prænuntiatur. Postquam enim multa sibi soli precatus esset, dicens, Exaudi me, et, Custodi animam meam, et, Salvum fac servum tuum, Deus meus, et, Miserere mei, et, Lætifica anam servū tuū; cum, inquam, talia pro seipso precatus esset, dives ille et munificus Deus ostendit illi, non ipsi soli precanti, quæ in oratione cerebantur, abs se concedenda; sed divinam gratiam in omnes gentes effundendam esse: quia futurum esset ut illæ quoque iis fruerentur, quæ David consequi rogabat. Quare Spiritu sancto illustratus, et futura prospiciens, magnum Dei gratiae donum summopere miratur, et supra dicta verba profert. Putet vero quispiam hic deos vocari justos religiososque viros, quia dictum est, Ego dixi: Dii es̄tis, et filii Altissimi omnes¹⁰; alius vero eas, quæ in celo sunt, divinas virtutes, quia Apostolus ait: Nam eti sunt qui dicantur dii, sive in celo, sive in terra (sicut sunt dii multi, et domini multi), nobis tamen unus Deus, Pater¹¹. Quoniam igitur neque angelorum, neque prophetarum quispiam, vocationis gentium auctor fuit, jure arbitror de persona Christi dictum fuisse, Non est similis tui in diis, Domine. Alius dicet, quia a multis hominibus errore ductis dii esse falso existimantur, et apud omnes gentes, alias alio in loco deus habetur, solusque Salvator et Dominus noster per totum orbem Deus prædictatur, et ex omnibus gentibus populum sibi cooptavit; ideo hanc theologiam propheticæ de ipsis persona proferri. Deinde quia ante Salvatorem nostrum prophetæ multi mirabilium operum auctores fuerunt; neque tamen ullus talia edidisse scribitur, qualia in Evangelii Salvator noster fecisse commemoratur, et qualia per gentium conversionem exhibentur; idcirco illud etiam dictum fuisse, Et non est secundum opera tua. Quænam sint illa opera, sub hac docet his verbis: Omnes gentes quæcumque fecisti venient, et adorabunt coram te. Quod si illud adjiciatur, Tu es Deus solus; id applies Salvatori, hoc item apponens, Non est similis tui in diis, Domine: sicut enim si te cum memoratis diis comparemus, non est similis tui; sic si te conferamus cum iisdem, tu es Deus solus. Siquidem solus Salvator et Dominus noster in principio erat, Dei Verbum erat, apud Deum erat, et Deus erat.

¹⁰ Psal. lxxxi, 6. ¹¹ I Cor. viii, 5, 6.

quamobrem non est similis ipsi in diis, ac solus ipse quasi in diis Deus fuerit; cum nullus ex multis illis, qui dii vocantur, comparatione illis Deus dici possit. Alius vero, quia secundum hæc omnia additur, *Tu es Deus solus, dixerit ad Patrem et Deum universorum hæc omnia in oratione enuntiata referri: nam per ejus donum et gratiam vocatio gentium per Filium ejus facta est: et ipse fuit omnium creator, conditor et opifex, qui per Filium condidit, tum quæ in cælo, tum quæ in terra sunt: ipse quoque per Filium mirabilia omnia fecit, tum quæ in Veteri Testamento enarrantur, tum quæ in Novo describuntur; ideoque dici, — Vers. 10. Non est secundum opera; et, Magnus es tu, et faciens mirabilia, tu es Deus solus.* Illud autem, *solis*, a Salvatore quoque nostro ad Patrem dictum fuit in illo, *Ut cognoscant te solum verum Deum*¹¹. Quoniam vero paternæ deitatis participes est Filius, cum sit ejusdem regni consors, utpote unigenitus Filius, Dei Verbum, et Dei sapientia; jure et ipse præsenti theologie accenseatur qua hæc docemur, inter multos illos qui dii vocantur non esse quempiam similem Deo universorum: nam in uno solo unigenito ejus Verbo, Patris similitudo servatur. Quare *Imago Dei* vocatur, et, *Deus erat Verbum*¹²; ita ut in ipso solo Patris similitudo conservetur, sed non in illis multis diis.

ζεταὶ διὸ καὶ εἰκὼν χρηματίζει Θεοῦ, καὶ Θεὸς ἡγετὸς τῶν Επαρχῶν, οὐκέτι δὲ καὶ ἐν ταῖς πολλοῖς θεοῖς.

Vers. 11. *Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediār in veritate tua, latet cor meum ut timeat nomen tuum.* Ne aberrenius a veritate Dei, ductore egemus: quare Aquila, *Illumina*, inquit, *me in via tua, Domine, ambulabo in veritate tua; Symmachus vero, Ostende mihi, Domine, viam tuam, ut iter faciam in veritate tua. Rursus item pro illo, Latet cor meum, ut timeat nomen tuum*, Aquila dicit, *Solitarium fac cor meum, ut timeat nomen tuum; Symmachus vero, Unito cor meum in timorem nominis tui.* — Vers. 12. *Confitebor tibi, Domine, Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.* Cum multa in præcedentibus bona dixisset, confessionem peccati sui necessario revocat in memoriam, ut ne ex concessa sibi venia, et ex collatis sibi post remissionem mulieribus, mollius segnusque versari videretur. Sese igitur ipse veritatem commovet, ac peccati sui memoriam repetit; ut hinc majore erga Deum gratiarum actione utatur. Quamobrem ait, *Confitebor tibi; ac subjicit, Eruisti animam meam ex inferno inferiori.* Nam peccatum mortale hujusmodi est, ut in profundissimum inferni detrahatur. Cum enim multa sint peccatorum genera, videntur alia ad superficiem inferni deserre, alia ad insitum, sive, ut quis dixerit, ad ipsum profundum, de quo fertur: *Vix viri quæ videntur esse rectæ, postrema autem eorum respiciunt in profun-*

μόνος.

Ἐπειδὴ περ μόνος ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ Θεὸς Λόγος ἦν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἦν, καὶ Θεὸς ἡγετὸς οὐκέτι ἐστιν δμοὶς αὐτῷ ἐν θεῷ, καὶ μόνος αὐτὸς ὡς ἐν θεοῖς εἶη ἐν Θεῷ, οὐδὲντος τῶν λεγομένων πολλῶν θεῶν ἐν τῇ αὐτοῦ παραθέσει δυναμένου χρηματίζειν Θεοῦ. Ἀλλος δὲ διὰ τὸ ἐπιφέρειν πᾶσι τούτοις τὸ, ὅτι Σὺ εἶ Θεὸς μόνος, εἴπειν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν τῶν ὅλων τὰ προκείμενα πάντα διὰ τῆς εὐχῆς ἀναπέμπεσθαι· τῇ γὰρ αὐτῷ δωρεῇ καὶ χάριτι ἡ κλήσις τῶν ἑθνῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ γέροντος· καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τῶν ὅλων κτίστης καὶ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς διὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ πάντα συστήσαμεν, τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πάντα θαυματουργῆσας διὰ τοῦ Υἱοῦ, τί τε κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ιστορούμενα, καὶ τὸ ἐν τῇ Καινῇ ἀναγεγραμμένα· διὸ λέγεσθαι, Οὐκέτι κατὰ τὰ δρατα σου· καὶ, Μέρας εἰ σὺ, καὶ ποώρθια σταυμάσια, σὺν εἰ σ Θεὸς μόνος. Τὸ δὲ, μόνος, εἴρηται καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα ἐν τῷ, *Ira γιρώσκωσι σε τὸν μόρον ἀληθινὸν Θεόν.* Ἐπειδὲ τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος κοινωνὸς ὑπάρχει ὁ Υἱὸς, τῇς αὐτῆς μέτοχος ὃν βασιλείας, διε τοῦ γεννητῆς Υἱὸς ὃν καὶ Θεοῦ Λόγος, καὶ Θεοῦ σοφία, εἰκότως ἀνταπλέγοντο καὶ αὐτὸς τῇ παρούσῃ θεολογίᾳ διδασκούσῃ, ὅτι οὐκέτι δμοὶς τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ ἐν τοῖς πολλοῖς ὄνοματοις θεοῖς· ἐν γὰρ μάλιστη μενογενεῖ αὐτοῦ Λόγῳ ἡ τοῦ Πατρὸς δμοιότης αὐτοῦ.

Οδήγησόν με, Κύριε, ἐτῇ ὁδῷ σου, καὶ πορεύομαι τῇ ἀληθείᾳ σου, εὐηγραφθήσω ἡ καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου. Εἰς τὸ μὴ ἀποφαλῆντα τῆς ἀληθείας Θεοῦ, ποδηγὸν δεδύεσθαι ὑπὲρ ὃ μὲν Ἀκύλας, Φώτισόν με, φησί, Κύριε, τῇ ὁδῷ σου, περιπατήσω ἐτῇ ἀληθείᾳ σου· ὃ δὲ Σύμμαχος, *Υπόδειξόν μοι, Κύριε, τὴν ὁδὸν σου, ἵνα διδεύσω τῇ ἀληθείᾳ σου.* Καὶ πάλιν ἀντὶ τοῦ, Εὐηγραφήσητω ἡ καρδία μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου, δὲ μὲν Ἀκύλας φησί· *Mordaxσο τὴν καρδίαν μου τοῦ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου·* ὃ δὲ Σύμμαχος. *Ἐρωσο τὴν καρδίαν μου εἰς γόδον τοῦ ὄντος σου.* Εξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ὁ Θεὸς μου, ὃ δηλητῇ τῇ καρδίᾳ μου, καὶ δοξάσω τὸ δρομά σου εἰς τὸν αἰώνα. Πολλὰ χρητὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήνης, ἀναγκαῖς ἀναφέρει τῇ μνήμῃ τὴν περ τῆς ἀμαρτίας ἡς ἡμαρτεν ἔξομολόγησιν, ὡς ἀν μὴ δοκεῖ διὰ τῆς παραποθεσίσης αὐτῷ συγχωρήσεως καὶ τὸν μετὰ ταῦτα ὑπαρχόντων αὐτῷ, χαυνοῦσθαι, καὶ βρυθυμότερον ἀναστρέψειν. Ἐπιστρέψει τοινυν αὐτοῖς ἐαυτὸν, καὶ μνήμην ποιεῖται τῆς αὐτοῦ ἀμαρτίας, ἢν μείζων γένηται ἡ πρὸς τὸν Θεόν εὐχαριστία· διό φησιν· *Ἐξομολογήσομαι σοι· καὶ ἐπάγει· Εγέρσω τὴν γυνήν μου ἐξ ἥδου κατατάσσου.* Η γὰρ πρὶς θάνατον ἀμαρτία τοιαύτη τυγχάνει, εἰς τὸν κατόπιν τοῦ δόνην κατασπώσα. Πολλῶν γάρ οὖσῶν ἀμαρτιῶν, ἐσίκαστοι μὲν τοῦ ἥδου εἰς τὰ ἐπιπλαια φέρειν, εἰ δὲ εἰς τὰ κατώτατα, καὶ, ὡς ἀν εἴποι τις, εἰς αὐτὸν

¹¹ Joan. xviii, 3. ¹² Joan. 1, 1.

τὸν πυθμένα, περὶ οὐ εἰργται· Ὁδοί ἀνθρός αἱ δο-
κοῦσαι ὄρθαι εἰραι, τὰ μέρτοι τελευταῖα αὐτῶν
βιάζει εἰς πυθμένα ἄδου. Ἄλλ' ἐκεῖθεν, φησιν,
ἴρησσον με, ἐπειδὴ τέτονε τὸ δέσμος σου μέγιστη ἐπ'
ἐμέ. Εὐξάμενος τάρπη μεγάλου τυχεῖν ἑλέους ἐν τῷ ν
ψαλμῷ, ἐν ᾧ εἰρηκεν, Ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγιστον
δέσμος σου, ἐν τούτοις ὁμολογεῖται τετυχηκέναι τῆς
εὐχῆς· διὸ καὶ ἐξομολογεῖται οὐκ ἀπίλως, ἀλλ' ἐν ὅλῃ
αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ. Ὁ Θεὸς, παρδίομοι ἐπαρέστη-
σαν ἐπ' ἐμέ, καὶ συναγωγὴ κραταιῶν ἐξήτησε
τὴν γνωχήν μου, καὶ οὐ προσθέτο τοις ἑταῖροις αὐ-
τῶν. Καὶ σὺν, Κύριε ὁ Θεὸς οἰκτίρμων καὶ ἐλεη-
μων, μακρόθυμος καὶ πολυνέφεος καὶ ἀληθινός.
Μεταβαλὼν ἀπὸ τῆς προσευχῆς εἰς τὴν ἐξομολόγη-
σιν, καὶ ὁμολογήσας τῷ Θεῷ τὴν χάριν, διὰ ἐρήματο
τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξ ἄδου κατατάσσου, ἀπολογεῖται τὴν
αἰτίαν ἐξαγορεύων δι' ἣν ἡμαρτεῖ, καὶ φησιν, διὰ ἐξ
ἐπιθυμίης πολλῶν ἀρράτων ἔχθρῶν τοῦτο πέπονθε,
φθονησάντων αὐτοῦ τῇ κατὰ θεὸν πρακτοπῇ. Διὸ φη-
σιν· Ὁ Θεὸς, παρδίομοι ἐπαρέστησαν ἐπ' ἐμέ.
Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταὶ, ὑπερήγαροι, εἰρή-
καστοι, τὰς ἀρχάτους καὶ ὑπερηφάνους δυνάμεις αἰνι-
έμενοι. Ὄποιαν δὲ βίᾳαν πέπονθε τὸ Αἰτίδιον ψυχὴν
οὐχ ὑπὸ μιᾶς δυνάμεως, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων, διδάσκει
λέγων· Καὶ συναγωγὴ κραταιῶν· ἢ ὡς δὲ Ἀκύλας,
Καὶ συναγωγὴ κατισχυρενομέτρων· ἢ ὡς Σύμμα-
χος, Καὶ συναγωγὴ ἀνυποστάτων ἐξήτησε τὴν
ψυχὴν μου. Ἄλλ' ἡ μὲν τῶν ἔχθρῶν συναγωγὴ ἐξή-
τησε τὴν ψυχὴν μου, μὴ θεμένων πρὸ δοφθαλμῶν τὸν
Θεὸν, σὺ δὲ, Κύριε, φησιν, ἀπέρ ἐκεῖνοι μὴ προσ-
εδίκησαν, συνεχώρησας καὶ ἐδωρήσω, δύσαμένδος μου
τὴν ψυχὴν ἐξ ἄδου κατατάσσου· καὶ τοῦτον ἐπράξας, ὡς
οἰκτίρμων καὶ ἐλέημων καὶ μακρόθυμος καὶ πολυ-
νέφεος, καὶ ἐν πᾶσι τούτοις ἀληθινὸς ὑπάρχων.

Ἐξιτείνοντος ἐπ' ἐμός καὶ ἐλέησόν με· δός τοι
κράτος τῷ παιδὶ σου, καὶ σῶσον τὸν υἱὸν τῆς
παιδίσκης σου. Ὁρῶν με, φησιν, ἐλέησόν με. Δείχνυσι
δὲ ἀντοῦ διαυτὸν τὴν ταπείνωσιν καὶ τῆς ψυχῆς τὴν
κάκωσιν, ἣν παρίστη καὶ ἀρχόμενος τῆς προσευχῆς
ἐν οἷς ἐλεγεῖ· Πτωχὸς καὶ πάρης ἐγώ εἰμι. Ἀντὶ δὲ
τοῦ, Δός τοι κράτος τῷ παιδὶ σου, σαφέστερον δὲ
Σύμμαχος ἡρμηνευταὶ εἰλάνων, Δός ἵσχυντο παρὰ σοῦ
τῷ δούλῳ σου. Ἰνα τὸν μὴ ἐξασθενήσας διλαθήσω,
μετὰ τῶν ἀλλῶν ὃν παρέσχου, δυναμωθῆσαι ἀξιῶ,
πρὸς τὸ μὴ αἰσθίσαι καταπαλαιούσθησαι ὑπὸ τῆς συνα-
γωγῆς τῶν κραταιῶν. Οὕτω δέ με ἰσχυροποιήσας
σώσεις, ὡς δὲ σου δούλον γενόμενον, υἱὸν δὲ τῆς παι-
δίσκης σου, ἥτοι τῆς Ἐκκλησίας σου, ἢ καὶ τῆς ἐν
τῇ κατὰ θεὸν παιδείᾳ θρεψαμένης αὐτὸν μητρός. Ποιῆ-
στον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγυθόν, καὶ ιδέτωστο
οἱ μασοῦντές με, καὶ αἰσχυνθήσωστο, διὰ τὸν
Κύριον, ἐδογήθησάς μοι, καὶ παρεκάλεσάς με.
Ὄσπερ τῷ Κάτιν σημεῖον ἔθετο δὲ θεὸς τῆς πονηρίας
αὐτοῦ δηλωτικῶν, διπέρ σημείονοι οἱ θεωροῦντες εἰργοντο
τοῦ ἀνέλετον αὐτὸν, διὰ τὸ κρίναι τὸν θεόν στένειν καὶ
τρέμειν αὐτὸν ἐπὶ γῆς· οὕτω καὶ τοῖς τελείοις αὐ-
τοῦ σημείον εἰς ἀγαθὸν δίδωσιν, διπέρ δρῦντες, οἱ μὲν

A dum inferni ⁷². Verum inde, ait, me eristi, (VERS.
15) quoniam misericordia tua magna est super me.
Cum enim misericordiam magnam consequi in
quinquagesimo psalmo precalus sit, in quo dice-
bat, Miserere mei secundum magnam misericordiam
tuam, hic se vota assecutum declarat; quare non
simpliciter, sed in toto corde consitetur. — VERS.
14, 15. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et syn-
agogia potentium quæsierunt animam meam, et non
proposuerunt te in conspectu suo. Et tu, Domine Deus
miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ
et verax. Cum ex oratione ad confessionem
conversus esset, fassus se Deo gratiam habere, quia
eripuissest animam suam ex inferno inferiori; quasi
ad desensionem suam, causam assert cur peccave-
rit, complurium invisibilium inimicorum, qui suo
secundum Deum profectui invidenter, insidiis id se
percessum affirmans. Quare ait: Deus, iniqui in-
surrexerunt super me. Belique vero omnes inter-
pretes, superbi, dixerunt, invisibles et superbas
virtutes subindicantes. Quam porro vim perpessa
sit Davidis anima, non ab una virtute, sed a plu-
ribus, ipse docet his verbis: Et synagoga poten-
tium; sive ut Aquila, Et synagoga robatorum; aut
ut Symmachus, Et synagoga intolerabilium quæsivit
animam meam. Verum synagoga quidem inimico-
rum quæsivit animam meam, qui non posuerunt
Deum ante oculos suos: tu autem, Domine, ea
concessisti, ea dedisti, quæ ipsi non exspectabant,
cum animam meam liberasti ex inferno inferiori.
Idque præstisti, utpote misericors, miserator, et
patiens et multæ misericordia: in omnibusque iis
verax fuisti.

VERS. 16. Respice in me et miserere mei; da imperium puerō tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.
Respicens, inquit, me, miserere mei. Hic porro
David humilitatem suam et animi afflictionem ex-
hibet, quam item in orationis exordio declaravit,
cum diceret, Inops et pauper sum ego. Pro illo au-
tem, Da imperium puerō tuo, apertius Symmachus
interpretatus est his verbis: Da robur a te seruo
tuo. Siquidem ne ex infirmitate peream, cum aliis
quæ largitus es, etiam roborari me postulo, ut ne

D iterum impugner a synagoga potentium. Sic robore
addito me servabis, utpote servum tuum; sicut an-
cillæ tuæ, sive Ecclesiæ tuæ; vel matris quæ in
recto secundum Deum instituto ipsum educavit.—
VERS. 17. Fac mecum signum in bonum, et videant
qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Do-
mine, adjuvisti me et consolatus es me. Quemadmodum
Caino signum posuit Deus, nequitiae illius
indictum, quod signum qui videbant, ab eo intersti-
ciendo arcebantur ⁷³, quia Deus decreverat ut inge-
misceret et tremeret super terram; sic etiam per-
fectis suis signum dat in bonum, quod cernentes
amicī gaudent; inimici vero et qui oderunt eum,

⁷² Prov. xvi, 23. ⁷³ Gen. iv, 15.

pudore afficiuntur, a signo indicium habentes, ipsum in ejusmodi casu auxilio et consolatione muniri. Et fortasse inimicæ virtutes, signum Caino impositum cernentes, gaudebant, quod soleant de alienis lætari malis; angeli vero Dei de illo gemitant, ex signo impendentem illi a Deo iram agnoscentes. At in religiosa anima contrarium accidit; inimicæ quippe virtutes confunduntur, bonum illud signum in ipsa positum conspicentes; divini autem et boni angeli gaudent et gratulantur ei. Id ipsum docuit Salvator noster dicens, gaudium esse in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agentem⁷⁵.

I. FILII CORE, PSALMUS CANTICI.

LXXXVI.

VERS. 2-4. *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Memorabo Rahab et Babylonem, scientibus me. Pro illo, Filius Core, Aquila et Symmachus, Filiorum Core, ediderunt, quasi psalmus ab iis compositus sit, vel ab iis recitatus, non modo cum psalterio, sed etiam cum cantico. Cum autem mecum reputarem qua de causa psalmi qui *Filiorum Core* inscripti sunt non una conjuncti sint, sed primo separatim positi a **XL**, ac rursus duo seorsim locati, nempe **LXXXIII** et **LXXXIV**, iterumque alii duo, scilicet hic quem tractamus et subsequens; et cur in medio istorum positus sit **LXXXV**, inscriptus, *Oratio Davidis*: qua de re quæ tum succurrebant, in postremorum explicatione a me jam tradita sunt. Secus fortasse quispiam dixerit: nempe omnes qui in libro Psalmorum seruntur, a diversis viris propheticō Spiritu afflatis pronuntiantes, separatim positos fuisse, tum quia non eodem tempore dicti, tum quia non ab iisdem propheticē pronuntianti fuerant. A principio itaque quidam Mosis inscriptus fuit, alii Asaphi, alii Davidis, unus Salomonis, *Aetham Esdratæ quoque aliis*; multi vero præter hosce inscriptione carent, ita ut cuiusnam sint scire nequeamus. Cum ergo varie recitati fuissent, sparsim positi a studiosis harum rerum viris antiquitus servabantur. Deinde vero [dixerit idem], cl. psalmos unum in librum coactos fuisse. Ac fortasse qui collegit, sive is Esdras fuerit, ut aiunt Hebrei, sive alius quispiam, eos qui primo ad manum venerunt, primos in libro constituit. Nam cum non omnes uno eodemque tempore reppererit, necessario eos qui casu in manus inciderunt primo repertis adjunxit. Quamobrem cum octo primos Filiorum Core, ut verisimile est, una simul reperitos, in libro simul posuisset, iis postea subiunxit eos qui sub hæc sese obtulerunt. Deinde cum plures alii reperti et in libro Psalmorum repositi fuisserunt post **LXXXII** psalmum, binos alias Filiorum Core deprehensos, nempe **LXXXIII** et **LXXXIV**, consequenter locavit. Tum post cœlum temporis spatium cum*

Α φύλοι χαίρουσιν, οἱ δὲ ἔχθροι καὶ οἱ μισοῦντες αἰχμανται, γνώρισμα λαβόντες διὰ τοῦ σημείου, διὰ βενοῦθται καὶ περαχέληται ἐπὶ τῷ συμβενθάκτῃ. Καὶ τάχα ἐπὶ μὲν τοῦ Κάτιν αἱ ἔχθραι δυνάμεις, δρῶσι τὸ ἐπιτεθὲν αὐτῷ σημεῖον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπέχαρον αὐτῷ, ἵτε ἐπιχαιριστήκασι οὖσαι· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ διγγελοι ἐπέστενον αὐτῷ διὰ τοῦ σημείου τὴν ἐπιτριμένην αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ὅργην ἐπιγινώσκοντες. Ἐπὶ δὲ τῆς θεοφίλου ψυχῆς τούναντίον, αἱ μὲν ἔχθραι δυνάμεις κατασχύνονται τὸ ἀγαθὸν σημεῖον ἐπικείμενον ὁρῶσαι αὐτῇ· οἱ δὲ θεοὶ καὶ ἄγαθοι ἀγγελοι χαίρουσι καὶ συνευφρανοῦνται αὐτῇ. Τούτῳ καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐδίδαξεν εἰπών, χαρὰν γίγνεσθαι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐπὶ ἐμαρτωλῷ μετανοῦντι.

ΤΟΙΣ ΓΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΨΑΛΜΟΣ ΩΔΗΣ.

ΠΓ'.

Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἦν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις· ἀγαπᾶ Κύριος τὰς πύλας Σιών ὑπὲρ πάρτα τὰ σκηνώματα Ἱακὼβ. Δεδοξωμέτρα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Μνησθήσομαι· Ραάβ καὶ Βαβυλώρος τοῖς γιρώσκουσι με. Ἀντὶ τοῦ, Τοῖς νιοῖς Κορέ, ὁ Ἄκιλας καὶ Σύμμαχος, Τώρ νιώρ Κορέ, ἐκδεδώκασιν, ὡς ὑπ’ αὐτῶν πεποιημένου, ἢ διὰ τούτων εἰρημένου τοῦ φαλμοῦ καὶ λεχθέντος, οἱ μόνον διὰ φαλτηρίου, ἀλλὰ καὶ μετ’ ὥδης. Ζητῶν δὲ παρ’ ἐμαυτῷ, τίνι λόγῳ μητὶ πάντες ἡσαν ἐφ’ ἐν συνημμένοι οἱ ἐπιγεγραμμένοι Τώρ νιώρ Κορέ, ἀλλ’ οὔτε μὲν ίδιως πρώτοι οἱ ἀπὸ τοῦ μαρτίου καὶ πάλιν ίδιως ἀφορισμένοι δύο δὲ πτ., δύο καὶ πτ.· καὶ πάλιν ἔτεροι δύο, δὲ παρεμβένηται τούτων ὁ πετρόπιτας Προσευχὴ τοῦ Δαυΐδ· τὰ μὲν ἐμοὶ παραστάντα εἰς τὴν τῶν τελευταίων θεωρίαν διὰ τῶν εἰρημένων ἡδη πρότερον δεδήλωται. Εἴποι δὲ τις καὶ ἀλλως, διτὶ πάντες οἱ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ψαλμῶν φερόμενοι λόγοι, ὑπὸ διαφόρων ἀνδρῶν προφητικῶν Πνεύματι λελαλημένοι, ίδιάζοντες ἡσαν, ὡς ἀν μήτε ὑφ’ ἔνα καιρὸν λεχθέντες, μήτε ὑπὸ τῶν αὐτῶν προφητευθέντες. Αὐτίκα γοῦν ἐπιγέγραπται τις Μωϋσέως, καὶ ἔτεροι τοῦ Ἀσδρύ, καὶ τοῦ Δαυΐδ πάλιν ἔτεροι, καὶ δὲ Σολομῶντος ἀλλος, καὶ πάλιν Αἰθάλην τοῦ Ἐσδρατοῦ· καὶ ἔτεροι δὲ πλεῖστοι δους περὶ τούτους φέρονται ἀνεπίγραφοι, οὐ δυναμένων ἡμῶν εἰδέναι τίνος ἄρ’ εἰεν. Διαφόρως οὖν εἰρημένων τὸ παλαιὸν σποράδην ὑπῆρχε παρὰ τοῖς περὶ ταῦτα συνδιάσασι. Διάπερ καὶ τοὺς πρώτους η’ Τῶν νιών Κορέ εἰκὸς τότε κατατάξαι, διτὶ καὶ ἀθρῶς δροῦ πάντες εἰρηνται· μετ’ ἐκείνους δὲ συνάψαι τοὺς μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὸν ἐθύοντας. Εἴτα πολλῶν ἐν τῷ μεταξὺ εὐρημένων, καὶ εἰς τὴν βίβλον τῶν Ψαλμῶν ἀναληφθέντων μετὰ τὸν τελευταῖς αὐτοῖς ψαλμὸν, εὑρῆσθαι πάλιν ἀλλους δύο Τῶν

⁷⁵ Luc. xv, 7.

υἱῶν Κορὲ, οὓς καὶ ἀκολούθιως συνάψας ἐν τῷ τρίτῳ περὶ καὶ τὸν πῦ κατέταξεν. Εἴτα μεταξὺ τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Δαυΐδ Προσευχῆς εὐρεθείσης, ἐνθεῖναι καὶ ταῦτην μετὰ τὸν πῦ. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν Προσευχὴν τοῦ Δαυΐδ, ἐν πε' τόπῳ καταλεχθείσαν, εὐρεθῆναι ἐτέρους δύο Τῶν υἱῶν Κορὲ, τὸν μετὰ χείρας καὶ τὸν ἔφεδης αὐτῷ ἐξ ἀνάγκης τε καὶ αὐτοὺς συναχθῆναι τῇ Προσευχῇ τοῦ Δαυΐδ. Τὸν αὐτὸν δὲ λόγον ὑπάρχειν δὲ αὐτὸς εἶποι ἀντὶ τῆς τῶν λοιπῶν φαλμῶν συνέσεως.

Πιστώσεται δὲ τὸ λελεγμένον ἀπὸ προφητιῶν ἀποδεῖσιν· ἐπει γάρ ἐν ταῖς πραφητικαῖς βίβλοις πολλάκις ἐστὶν εὑρεῖν τὰ τῷ χρόνῳ προλεχθέντα δεύτερα κείμενα τῇ τάξει, καὶ τὰ προφητευθέντα δεύτερα προτεταγμένα τῶν προαγήντων τοὺς χρόνοις. Οὐ γοῦν Ἱερεμίας προφητεύειν μὲν ἄρχεται ἐπὶ Ἰωσίου, παρατέλνει δὲ μέχρι Σεδεκίου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· Σεδεκίας δὲ ἦν τέταρτος ἀπὸ Ἰωσίου βασιλεύς. Μετὰ γάρ Ἰωσίων δεύτερος Ἰωακείμι υἱὸς αὐτοῦ διαδέχεται τὴν ἀρχήν· μεθ' δὲ τρίτους Ἱερεμίας υἱὸς Ἰωακείμ· μεθ' δὲ τέταρτος Σεδεκίας ἀδελφὸς Ἰωακείμ· καθ' οὓς ἀπαντας τοῦ Ἱερεμίου προφητεύσαντος, ἡ ἐπώνυμος αὐτοῦ γραφὴ ἄρχεται μὲν ἀπὸ Ἰωσίου· εἴτα προτοῦσα μέμνηται Ἱερεμίου τοῦ τρίτου ἀπὸ Ἰωσίου· εἴτα προφητεύει τὰ ἐπὶ Σεδεκίου, δις ἦν τέταρτος ἀπὸ Ἰωσίου· οὓς ἔχης τίθησι τὰ ἐν τῷ τετάρτῳ ἐπὶ Ἰωακείμ προφητευθέντα, δις ἦν δεύτερος μετὰ Ἰωσίων. Εἰοῦ· ἔχης ἐπάγει τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ αὐτοῦ Ἰωακείμ· εἴτα τὰ ἐπὶ Σεδεκίου, καὶ πάλιν τὰ ἐπὶ Ἰωακείμ. Εἴτα μέμνηται τῆς αἰχμαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, καὶ ὡς μετὰ Σεδεκίων κατέστη ἥγούμενος τῶν ἀπολειφθέντων Γοδολίας, καὶ ὡς Ἰσμαήλ ἀναιρεῖ τὸν Γοδολίαν, μεθ' δὲ Ἱωανᾶν υἱὸς Καρὶς ἡγεῖται. Καὶ μετὰ τούτους ἀπαντας ἔχης ἐπάγει τὰς ἐν τῷ δὲ ἐτεί Ἰωακείμι λεχθείσας προφητείας, καὶ πάλιν τὰς ἐν ἀρχῇ βασιλείας Σεδεκίου, εἰρημένας. Εὔροις δὲ ἀν καὶ παρὰ τῷ Ἐξειτήλ τὰ παραπλήσια. Ἐπει καὶ ἐν τῇ τούτου γραφῇ οὐχ ἔχης τοὺς χρόνους σύγκεντας αἱ προφητείαι· ἀλλὰ εἰσὶν αἱ μὲν κατὰ τὸ καὶ ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας προτεταγμέναι τῷ αἱ τῆς αἰχμαλωσίας εἰρημένῳ· μετὰ γάρ τὰς ἐν τῷ καὶ ἔτει φέρονται αἱ λεχθείσαις ἐν τῷ αἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἔτει· καὶ πάλιν μετὰ τὰς ἐν τῷ αἱ ἀλλαι φέρονται ἐν τῷ τοῦ εἰρημέναι, καὶ ἔχης αἱ ἐν τῷ καὶ ἔτει. Καὶ τούτων ἀπάντων εἶποι ἀν τις τὴν αἰτίαν οὐκ ἀλλην εἶναι τῆς ἀποδεδομένης. Σποράδην γάρ, ὡς εἰκός, τῶν κατὰ χρόνους καὶ καθ' ἔκαστον βασιλέων μερικῶν προπεφτευμένων, τὸ παλαιὸν παρὰ τοὺς στοῦνταί οἰς σωζομένων, ἢτοι τὸν Ἐσδραν, τῇ καὶ τινας ἐτέρους, ὑπὸ μίαν περιγραφὴν συνάγοντας τὰ ἔκαστω τῶν προφητῶν κατὰ χρόνους διαφόρους λεχθέντα, τοὺς πρώτους εὐρισκομένους λόγους κατατάσσειν πρώτους· εἰοῦ· ἔχης συνάπτειν τοὺς μετὰ ταῦτα εὐρισκομένους, εἰ καὶ προϊόντος τῷ χρόνῳ. Τὸν δὲ αὐτὸν εἶναι λόγον καὶ ἐπὶ τῆς τάξεως τῶν Ψαλμῶν, καθθόλου μὲν ἀπάντων, ιδίως δὲ καὶ τῶν μετὰ χείρας ἥμεν ἔξεταζομένων· εἰ μὴ ἄρα τις βαθύτερος νοῦς λανθάνων ἡμᾶς ἐτέρους τινὰς λογισμοὺς παραστήσει τῇ τῶν ἔξητημένων αἰτίας. Τά γε μὴν ἡμῖν ὑποπεπσόντα εἰς τε την τάξιν Τῶν υἱῶν Κορὲ, καὶ περὶ τῆς Προσευχῆς τοῦ Δαυΐδ τῆς πρὸ τοῦ μετὰ χείρας

Oratio Davidis reperta fuisse, eam post LXXXIV reponuit. Ac rursum post Orationem Davidis, quae LXXXV numero posita fuerat, inventos fuisse dicet duos alios Filiorum Core, hunc quem tractamus, et sequentem: ac sic necessario Orationi Davidis conjunctos fuisse. Idipsum porro dixerit idem in reliquorum psalmorum ordinatione contigisse.

Hæc vero sententia propheticis exemplis confirmatur: nam in propheticis libris frequenter reperiire est ea, quæ prius dicta sunt, secundo loco posita, et quæ postremo prænuntiata sunt, iis quæ præcesserant præmissa. Nam Jeremias initium prophetandi ducit a tempore Josiæ; et usque ad Sedeciam et captivitatem pertingit: Sedecias vero quartus erat a Josia rex. Post Josiam enim secundus regnum excipit Joachim filius ejus, sub hæc tertius Jechonias filius Joachim, et post eum quartus Sedecias frater Joachim: ac cum Jeremias his omnibus regnantibus prophetaverit, ejus Scriptura a Josia init; sub hæc Jechonias, qui tertius a Josia erat, meminit; tum ea quæ sub Sedecia vaticinatur, qui quartus erat a Josia: his quarto loco subjungit ea quæ prænuntiata sunt sub Joachim, qui secundus post Josiam erat. Adjicit postea quæ in principio ipsius Joachim dicta sunt; hinc quæ sub Sedecia; rursum ea quæ sub Joachim. Deinde captivitatem in Babylonem meminit, et quomodo post Sedeciam residui populi dux Godolias constitutus sit, et quo pacto Ismael Godoliam occiderit, post quem Joanan filius Carie dux fuit. Post hos autem omnes assert deinde prophetias anno quarto Joachim pronuntiatas; sub hæc illas quæ initio regni Sedecia dictæ sunt. Similia quoque in Ezechiele reperias. Nam in hujus quoque scriptura prophetæ non ordine temporis jacent; sed quæ vicesimum septimum captivitatis annum spectant, præmittuntur iis quæ de undecimo captivitatis anno dicta sunt: post illas enim vicesimi septimi anni prophetias, quæ undecimo anno dictæ sunt, feruntur: deinde vero post illas undecimi anni, quædam habentur decimo anno dictæ, hinc quæ anni vicesimi quinti sunt. Quorum omnium non aliam causam quis afferat præter jam traditam. Nam cum sparsim, ut verisimile est, variis temporibus, et sub singulis regibus separatis editæ prophetiae, a studiosis antiquitus servatae fuisse, sive Esdras, sive quidam alii, singulorum prophetarum dicta, variis temporibus prolata, uno volumine circumscribentes, ea quæ primo reperta fuerant, primo loco posuerunt, deinde ea quæ postea ad manum venerunt, subjunxere, etiam si tempore præirent. Eadem vero ratione Psalmi digesti sunt, sive omnes una spectentur, sive ii seorsim quos jam tractamus. Nisi fortasse profundior aliqua intelligendi ratio, nobis occulta, aliam causam ad quæstiones solutionem afferat. Ea vero quæ de ordine psalmorum Filiorum Core, et de Oratione Davidis quæ ante hunc psalmum posita et in me-

dio pealmorum Filiorum Cōrē locata est, prout succurrentib[us] a nobis exposita sunt, cuique volenti legere licet. Et hæc quidem a nobis exercitationis causa dicta sint.

Quia vero in hoc psalmo indefinite sic incipitur : Fundamenta ejus in montibus sanctis ; merito roget aliquis quisnam ille sit. Cui respondeat incunctanter quispiam, Deum esse intelligendum ; quia deinde subjungitur, civitas Dei. Ego vero considerata psalmi serie, cum deinceps dictum occurrat : Numquid Sion dicet, Homo et homo natus est in ea, et ipse fundarit eam ; pro quo Aquila interpretatus est : Et Sioni dicetur, Vir et vir natus est in ea, et ipse firmabit eam ; Symmachus vero : De Sion dicetur, secundum singulos homines ipse natus est ibi, ipse vero firmavit eam ; arbitror congruentissime dictum esse illud : Fundamenta ejus in montibus, sine additione illo, Dei ; ut perquirentes quis ille esset, ex sequentibus comperebimus, cum esse virum qui Sionem fundasse dicitur, quique istic natus est. Nam ait : Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam ; sive, et ipse firmavit eam. Cum dicitur ergo : Fundamenta ejus, subaudiamus nos virum qui fundavit eam, videlicet Dei civitatem. Dei vero civitatem, eam esse putare quæ in Palæstina olim Judæorum metropolis erat, id non solum vile et abjectum, sed etiam impium esset ; nam de illa Judææ civitate, quæ jam ab alienigenis gentibus incolitur, existimare dictum esse illud, Diligit Dominus portas Sion, quæ jam desertæ et dilutæ sunt ; et illud, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, ac rursum alibi, Fluminis impetus lœtificant civitatem Dei⁷⁶ ; et iterum, Magnus Dominus et laudabilis nimis in civitate Dei hostri, in monte sancto ejus⁷⁷ ; hæc, inquam, omnia dicta intelligere de civitate, quam nunc Græci, alienigenæ et idololatræ incolunt, abjecta sane mihi et vilissima sententia videtur. Quod si quis perpendat solere divinas et propheticas voces civitatem Dei vocare pium ac religiosum institutum, is sane videbit quo pacto per totum orbem, Deo dilectum illud et religiosum institutum et civitatem Salvator et Dominus noster Jesus, Christus Dei, fundaverit et firmaverit. Quare diversimode prædicatur a prophetis, cum dicitur de illo, Hic adificabit civitatem meam. Nam Dei civitatem, videlicet institutum secundum Deum, et religiosam vitæ rationem per totum orbem solus ille, in ipsa civitate genitus, constituit et firmavit per Ecclesiam suam catholicam, in omni loco, regione et civitate constitutam : de qua dictum putare convenient illud, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ; et illud, Fluminis impetus lœtificant civitatem Dei⁷⁸ ; et quæcunque illis similia in divinis Scripturis seruntur. Ἐκκλησίας· περὶ τῆς ιεπετοθεα προστήκει λέγεσθαι Θεού, καὶ τό· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δέμηματα εὐρυταὶ ταῖς θεαῖς φέρεται Γραφαῖς.

Α φαλμού κειμένης, κατά μέσος Τῶν ιδίων Κορὲ παρεμβεδηλημένης, πρόκειται τοῖς ἐπόλεμουσιν ἐντυχάνειν τὰς εἰρημένοις ἡμῖν ἔμπρωσθεν. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν ὅπερ προγεγυμνάσθω.

'Επειδή δέ ἀροτσως ἀρχόμενος δὲ λύγος ἐν τῷ φαλῳ φησιν· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἄπλοις εἰκότως δὲν τις ζητησει, τίνος αύτοῦ. Προχείρως μὲν αὖν εἴποι τις δὲν νοείσθαι τοῦ Θεοῦ· ἐπιειδὴ ἔξης ἐπαλέγεται· ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Ἔγω δὲ, ἐπιστήσας τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ φαλού, καὶ εὑρών ἔξης εἰρημένον τὸ Μή τῇ Σιών ἔρει· 'Ανθρωπος καὶ ἀνθρωπος ἐπερνήσθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἀθεμελίωσετ αὐτήρι ἀν' οὗ δὲ Ἀκάλας πεποιηκε· Καὶ τῇ Σιών λεγούσεται· 'Αρήρ καὶ ἀνήρ ἐτέχθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἀδράσει αὐτήρι· 'Ο δὲ Σύμμαχος (1)· Περὶ δὲ Σιών λεχίσεται· Καθ' ἔκαστον ἀνθρωπος αὐτὸς ἐτέχθη ἐκεῖ· αὐτὸς δὲ ἡδράσειται αὐτήρι· ἥγονται σφέραις ἀκολούθως εἰρῆσθαι τό· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι, καὶ μὴ προκείσθαι τό, τοῦ Θεοῦ· Ιν', ἐπιζητήσαντες τίνος αύτοῦ, εὑρώμεν απὸ τῶν ἔξης τὸν λεγόμενον τεθεμελιώσαντας τὴν Σιών ἀνδρα, τὸν καὶ γενηθέντα ἐκεῖ· 'Ανθρωπος, γάρ φησιν, ἐτέχθη τοι αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἀθεμελίωσετ αὐτήρι· ή καὶ αὐτὸς ἡδράσειται αὐτήρι. Λεγομένου τοιγαροῦν τοῦ· Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ, προσπακούσωμεν ἡμεῖς τό τοῦ ἀνδρὸς τοῦ θεμελιώσαντος αὐτήν· δῆλον δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ πόλιν. Πῶλιν δὲ τῶν Θεοῦ νομίζειν τὴν κατὰ Παλαιστίνην τὰ πάλαι συνεστῶσαν 'Ιουδαίων μητρόπολιν οὐ μόνον ταπεινόν, ἀλλὰ καὶ δυσσεβές. Τό γάρ περι τῆς νῦν ὑπὸ ἀλλοιούλων ἐθνῶν οἰκουμένης ἐν τῇ Ιουδαίᾳ πόλεως λέγεσθαι νομίζειν τό· 'Ἀγιαπή Κύρως τὰς πύλας Σιών, τὰς νῦν ἐρήμους καὶ τρανισμέτας· καὶ τό· Δεδοχασμένα ἐλατίθη περὶ σοῦ, ή πάλις τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· Τοῦ ποταμοῦ τὰ δρυμήματα εὐχραινούσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ· καὶ ταλιν. Μέγας Κύριος καὶ αἰτεῖς σύζηρα ἐν τοῖς θεοῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἐν δρει ἀγίῳ αὐτοῦ· καὶ ταῦτα πάντα νομίζειν λέγεσθαι περὶ πόλεως· ἦν δῆλος οἰκοῦσι νῦν 'Ελλήνες καὶ ἀλλόφυλοι καὶ εἰδωλολάτραι, σύζηρα μοι δοκεῖ ταπεινῆς εἶναι, καὶ μικροπετρῶν διανοίας. Εἰ δέ τις νοήσειεν δπας εἰώθασιν αἱ θεῖαι καὶ προφητεῖαι φωναῖ πόλιν Θεοῦ καλεῖν τὸ θεοεσθέν πολίτευμα, δψεται τίνα τρόπον καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὴν θεοφιλή ταύτην καὶ θεοεσθή πολιτείαν ταῖς καὶ πόλιν δὲ Σωτήρ καὶ Κύριος τῆς Ιησοῦς Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ἀθεμελίωσε τε καὶ ἡδράσει. Διὸ καὶ ποικιλῶς κτηρύτεται ὑπό τῶν προφητῶν ἐν οἷς λέγεται περὶ αὐτοῦ, καὶ τό· Οὔτος οἰκοδομήσει τὴν κόλυμαν. Τὴν γάρ τοῦ Θεοῦ πόλιν, δῆλαδὴ τὴν κατὰ θεῖα πολιτείαν καὶ τὸ θεοεσθέν πολίτευμα καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης μόνος αὐτὸς γεννηθεῖς ἐν αὐτῇ ιδρύσατο, καὶ κατεπήξατο διὰ τῆς ἐν παντὶ τόπῳ κατάσῃ χώρῃ καὶ πάλει συνεστώσας αὐτοῦ καθολικῆ τό· Δεδοχασμένα ἐλατίθη περὶ σοῦ, η πόλις τοῦ

πάσῃ χώρᾳ καὶ πόλει συνεστώσῃς αὐτοῦ χαροπική τό· Δεδοξασμέρα ἐλατίθη περὶ σοῦ, η πόλις τοῦ

⁷⁶ Psal. XLV, 5. ⁷⁷ Psal. XLVII, 2. ⁷⁸ Psal. XLV, 5.

(1) Lectio Symmachi hic vitiata videtur; infra sincerior est.

Τῆς οὖν μεγίστης ταύτης καὶ θεοπρεποῦς πόλεως, Α λέγω δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτήν εὑραινομένου θεοσεβοῦς πολιτεύματος, οἱ θεμέλιοι τυγχάνουσιν ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις. Ἐρμηνεύει δὲ τὸν λόγον δὲ Ἀπόστολος φάσκων· Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προσητῶν, δρτος ἀκρογωνιαλον αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ διλλῶς δὲ οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ οὐκ ἐνταῦθα κάτω καὶ πάρ' ἡμᾶς τυγχάνουσιν, διλλῶν που καὶ ἐν τοῖς καλουμένοις ἀγίοις δρεσι. Διὸ λέλεκται· Οἱ Αερμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις. Εἰν δὲ ἀν ταύτα τὰ δρη οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, ἐνθα τὸ μέγα πολιτευμα τῆς ἐπουρανίου Σιών, καὶ τῆς ἀληθῶς μεγάλης τοῦ Θεοῦ πόλεως συνέστηκεν. Οὐκ ἐμὸς δὲ οὗτος δὲ λόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦ φήσαντος Ἀποστόλου· Ἡ δὲ δικτυ Τερουσαλήμ διευθέρα ἐστὶν, ητὶς ἐστὶν μετρητὸν ἡμῶν, καὶ· Προσελκυλύθετε Σιών δρει καὶ πόλει Θεοῦ ζωτος, Τερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ γειράσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτότοκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. Ταύτης οὖν τῆς μεγάλης πόλεως τοῦ Θεοῦ εἰκὼν μὲν εἰς ἀν τῇ ἡγίης Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ στηρίγματα αὐτῆς καὶ θεμέλιοι, οἱ ἐν τοῖς ἀποδεδομένοις ἡμῖν ἀγίοις δρεσιν ὑφεστήκασιν· αἱ δὲ εἰσοδοι καὶ αἱ πρώται στοιχειώτεις αὐτῆς ἔκεινης τῆς οὐρανοπόλεως ἐνταῦθα τυγχάνουσι παρ' ἡμῖν. Ἀσπερ εἰσόδους καὶ εἰσαγωγὰς τοῦ θεοσεβοῦς πολιτεύματος πύλας ὄντας Σιών δλόγος φάσκων· Ἀγαπᾷ Κύριος τὰς πύλας Σιών ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνώματα Ιακώβ. Σκηνώματα δὲ Ιακώβ αἱ Ιουδαϊκαὶ παραδίσεις, καὶ αἱ κατὰ Μωυσέως σωματικαὶ θρησκείαι ἐνταῦθα μοι δοκοῦσι λέγεσθαι· ὃν προτιμότεραι τυγχάνουσι παρὰ τῷ Θεῷ αἱ πύλαι τῆς Σιών, τουτέστιν αἱ εἰσοδοι καὶ εἰσαγωγαὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίᾳ⁹⁰ ιδρυμέναι. Ἐν μόνῃ γάρ ταύτῃ κηρύσσεται ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, καὶ τοῦ σωτῆρος γε Εὐαγγελίου δὲ πᾶς σκοπὸς ἔκειται βλέπει. Ἐπει ταὶ αἱ σωτῆροις ἐπαγγελίαι, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν κτήρυγμα, καὶ ἡ πᾶσα ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν πολιτεύματος, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν δρᾷ. Γέγραπται γοῦν, ἵτι ἔκτηρεν δὲ Σωτὴρ λέγων· Ἡγρικερ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἐμακάριζέ τε τοὺς ἀξίους τῶν οἰκείων μακαρεσμῶν, ἐπαγγελλόμενος αὐτοῖς βασιλείαν οὐρανῶν· ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκεν εὐχεσθαι τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἔξαιτεσθαι φάσκοντας ἐν τῇ προσευχῇ· Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ἀλλέτω δὲ βασιλεία σου. Εἰκότως τοίνυν πάντα τὰ τοιαῦτα πύλαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ὄντομάσθησαν, εἰσοδοι τινες καὶ εἰσαγωγαὶ τυγχάνουσι τῆς ἔκειται πορείας. Ἀγαπᾷ τοίνυν ταύτας τὰς πύλας τῆς ἐπουρανίου Σιών ὑπὲρ τὰς νομικάς καὶ Ιουδαϊκάς συναγωγάς, διπερ ὄντας σκηνώματα Ιακώβ. Οὐδὲν γοῦν παρ' ἔκεινοις τέρπι τῆς ἐπουρανίου πόλεως τοῦ Θεοῦ μημονεύεται, οὐδέ τις αὐτοῖς σκοπὸς πέρι βασιλείας οὐρανῶν ἔνεστι, κάτω δὲ δι' ὅλου νενευκότες τὰς ἐπίδαις ἐπὶ γῆς ἔχουσι, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐνταῦθα που περισσωπώς· διὸ προτιμότεραι παρὰ τῷ Θεῷ τυγχάνουσι τῶν σκηνωμάτων Ιακώβ αἱ προδηλωθεῖσαι ἡμῖν

Hujus itaque maximæ et Deo dignæ civitatis, scilicet Ecclesiæ Dei, et pii instituti in ea servati, fundamenta sunt in montibus sanctis. Locum autem explicat Apostolus his verbis: *Superadiscali super fundatum apostolorum et prophetarum, ipso summo, angulari lapide Iesu Christo*⁹¹. Et vero fundamenta ejus non inferius posita et penes nos sunt; sed sursum, et in iis qui montes sancti vocantur. Quare dicitur, *Fundamenta ejus in montibus sanctis*. Illi porro montes sancti, sunt cœli cœlorum, ubi magnum illud institutum cœlestis Sionis et vere magnæ Dei civitatis consistit. Neque meus hic sermo est, sed ejusdem Apostoli dicentis: *Illa vero quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra*⁹²; et, *Accessisti ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitiorum qui descripti sunt in cœlis*⁹³. Hujus itaque magnæ Dei civitatis imago fuerit Ecclesia Dei, quæ est in terra; fulcra autem et fundamenta ejus ea sunt, quæ superius per montes sanctos significari tradidimus; ingressus autem et primi aditus cœlestis illius civitatis apud nos sunt. Qui ingressus et aditus ad religiosum illud institutum, hic portæ Sion vocantur, cum dicitur: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob*. Hic autem mihi per illa tabernacula Jacob, Judaicæ traditiones et Mosaici corporales cultus significari videntur: quibus præstantiores apud Deum sunt portæ Sion, id est, ingressus et aditus ad regnum cœleste, in Ecclesia stabiliti. In ea namque sola prædicatur regnum cœlorum: totusque salutaris Evangelii scopus eo respicit. Siquidem salutaria promissa, evangelica prædicatione, totaque Christiani instituti spes, regnum cœlorum spectant. Scriptum est enim hæc prædicasse Salvatorem: *Appropinquavit regnum cœlorum*⁹⁴; ipseque beatos prædicavit eos qui propria sibi beatitudine digni sunt, ipsique regnum cœlorum pollicitus est; imo etiam discipulos suos precandi et regnum cœlorum petendimodum edocuit, hanc orationis formam tradens: *Fiat voluntas tua, adveniat regnum tuum*⁹⁵. Jure ergo hæc omnia portæ regni cœlorum vocata sunt, utpote ingressus aditusque itineris illo instituendi. Diligit ergo Dominus has cœlestis Sionis portas plus quam omnes legales et Judaicas synagogas, quas tabernacula Jacob appellavit. Apud Judæos enim cœlestis illa Dei civitas nullatenus memoratur, neque pro scopo habent ipsi regnum cœlorum; sed deorsum proni, in terra spem habent, et promissa sibi data hic exspectant: quare portæ illæ cœlestis Sion, quas supra declaravimus, majore in pretio apud Deum habentur, quam tabernacula Jacob. Cuius Sionis fundamenta non hic et in terra, humili loco posita sunt, sed in montibus sanctis, ut supra explicavimus.

⁹⁰ Ephes. ii, 20. ⁹¹ Gal. iv, 26. ⁹² Hebr. xii, 22, 23. ⁹³ Matth. x, 7. ⁹⁴ Matth. vi, 10.

πύλας τῆς ἐπουρανίου Σιών· ἃς οἱ θεομέλιοι οὐκ ἐνταῦθα κάτω που ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς δρεσὶ τοῖς ἀγίοις ὑπάρχουσι, τοῖς προτεύεωρημένοις.

*Memorabo Rahab et Babylonem scientibus me. Et ecce alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum, hi facti sunt illie. Pro illo, Memorabo Rahab et Babylonem, Aquila dicit, Memorabo impetum et Babylonem; Symmachus, Memoria repeatam superbiam et Babylonem. Æstimo autem per Babylonem, Tyrum et Rahab, et per alienigenas ac populum Æthiopum, vocationem gentium adumbrari, quæ a priore instituto mutata et translatæ, regeneratione in civitate Dei dignatae sunt: quas prioris generis sui memores esse sermo expedit. Nam cum dicuntur alienigenas, Tyrum et populum Æthiopum illie factos fuisse, quid aliud quam alienigenarum gentium in civitate Dei regeneratione significatur; Aquila vero ait, *Phylistæ et Tyrus cum Æthiopia, hic natus est illie*; simili modo Symmachus interpretatus est his verbis, *Ecce Phylistæ et Tyrus cum Æthiopia, hic natus est illie*. Illie vero ubinam natos dicit, nisi in civitate Dei, aut in spiritualibus ejus portis? Illud quippe ipsa orationis series subindicat. Cum dixisset enim, *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, subiecta postea, tales et tales alienigenas illie ortos esse, et populum Æthiopum ibidem esse natum; videlicet in memorata Dei civitate, aut in portis ejus, speculandi modo intellectis*. Hæc opere completa, veritatem verborum salutaris gratiæ comprobant: quæ Babylonios, Tyrios et omnes alienigenas Israælitico generi extraneos, per lavacrum regenerationis et per omnia Novi Testamenti mysteria in predicta civitate Dei regenerat.— VERS. 5, 6. *Mater Sion dicet, Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus.* Reliquorum interpretum editiones clarius horum sententiam exposuerunt. Nam Symmachus hoc modo interpretatus est: *De Sion dicetur per singulos, Homo hic natus est illie: ipse fundavit eam Altissimus. Dominus numerabit scribens populos: hic natus est illie.* Theodosio vero ait: *Et Sioni dicetur, Vir et vir natus est in ea, et ipse fundarit eam, et preparavit eam Altissimus. Dominus narrabit in scriptura populorum, Hic natus est in ea.* Et animadvertis, quæso, sicut in his dictum est de alienigenis, *Alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum hi facti sunt illie;* sic et hoc loco, *Dicetur, inquit, Vir et vir natus est ibi;* et postea rursum, *Dominus scribens populos, Hic natus est illie.* Nam id primo de populo alienigenarum dictum est; secundo, de viro qui illie natus fuisse dicitur; tertio, de ipso Domino. Etenim, inquit, ipse Dominus, qui hæc vaticinatur et populos scribit, hic natus est illie.*

Aperte autem Scriptura per virum qui natus est illic, nimirum in civitate Dei, Salvatoris nostri hominem subindicavit. Cum porro ipsum Dominum

(1) *Supra*, μὴ τῆ.

Μηνοθίσσομαι Ραάδ καὶ Βαβυλώρος τοῖς γινόσκουνοι με. Καὶ ίδον ἀλλόσυνοι καὶ Τύρος καὶ λαὸς Αἰθιόπων, οὗτοι ἐγερθήσοσιν ἔκει. Ἀντὶ τοῦ Μηνοθίσσομαι Ραάδ καὶ Βαβυλώρος, δὲ μὲν Ἀκίλας φησίν· Ἄραμπτήσω δρμήματος καὶ Βαβυλώρος δὲ δέ Σύμμαχος· Ἄραμπτήσω ωπερησείλας καὶ Βαβυλώρα· Ἡγοῦμαι δὲ διὰ Βασιλῶνς καὶ Τύρου καὶ Ραάδ, διὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ τοῦ λαοῦ τῶν Αἰθιόπων, τὴν κλῆσιν τῶν ἰθνῶν αἰνίτεσθαι, τῶν μεταθέμένων καὶ μεταβεβλημένων ἀπὸ τῆς προτέρας ἀρχῆς, καταξιωθέντων τε ἀναγεννήσεως τῆς ἐν τῇ πολεὶ τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ δὲ λόγος ἀναμιμνήσκειν βούλεται τῷ προτέρου ἔσωτιν γένουν. Τῷ γάρ φάσκειν ἀλλοφύλους, καὶ Τύρον καὶ λαοὺς Αἰθιόπων γεγενήθουται ἔκει, τι ἔτερον ἢ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνων τὴν ἐν τῇ πολεὶ τοῦ Θεοῦ ἀναγεννήσιν; Καὶ δὲ Ἀκίλας δέ φησι· Φυλιστιαί καὶ Τύρος μετὰ Αἰθιοπίας, οὗτοι ἐτέχθη ἔκει· δύοις δὲ καὶ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπών· Ὅδου Φυλιστιαῖοι καὶ Τύρος μετὰ Αἰθιοπίας, οὗτοις ἐτέχθη ἔκει. Ἐκεὶ δέ, ποῦ φησι τετέχθαι τοὺς ἀλλοφύλους, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ πολεὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐν ταῖς πύλαις αὐτῆς ταῖς νεονημέναις; Τοῦτο γάρ ἢ ἀκολουθεῖ τῆς συμφράσεως ὑποβάλλει νοεῖν. Προειπών γάρ· Δεδοξαμένα διαλαίθῃ περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ, ἐπιλέγει συνάπτων ἔηταις, ὡς δρα σίδει καὶ σίδε ἀλλοφύλοις ἐγενήθησαν ἔκει, καὶ δὲ λαὸς Αἰθιόπων ἐξήνθη ἔκει· δηλονότι ἐν τῇ προειρημένῃ πόλει τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐν ταῖς ταύτης τεθεωρημέναις πύλαις. Ἐδή καὶ Ἑργοῖς ἐπιτελεοθέντα τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν πιστούντας τῆς σωτηρίου χάριτος, καὶ Βασιλωνίους καὶ Τύρους, καὶ πάντας τοὺς ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοτρίους τοῦ γένους τοῦ Ισραηλίτειου, καὶ διὰ λουτρῶν παλιγγενείας, καὶ τῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης μιστηρίων ἀναγεννήσις ἐν τῇ δηλαθείσῃ πόλει τοῦ Θεοῦ. Μήτηρ(1) Σιών ἔρει· Ἀγθρωποι, καὶ ἀγθρωπος ἐγεννήθη ἐτιθῆ, καὶ αὐτὸς ἀθεμειλωσερ αὐτὴν δὲ Υψίστος. Αἱ τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν ἐκδόσεις λευκότερον τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν παρέστησαν. Οὐ μὲν γάρ Σύμμαχος τοῦτον ἐξέδωκε τὸν τρόπον· Περὶ τε Σιών λεχθήσεται καθ' ἔκαστον· Ἀγθρωπος οὗτος ἐτέχθη ἔκει· αὐτὸς ἥδρασεν αὐτὴν δὲ Υψίστος. Κύριος ἀριθμήσει τράχων λαούς· οὗτος ἐτέχθη ἔκει. Καὶ δὲ θεοδοτίους φησι· Καὶ τῇ Σιών ἥρησται· Ἀντὴρ καὶ ἀντὴρ ἐγεννήθη ἐτιθῆ, καὶ αὐτὸς ἀθεμειλωσερ αὐτὴν, καὶ ἡτοιμασερ αὐτὴν δὲ Υψίστος. Κύριος διηγήσεται ἐτράχη λαῶν· Οὗτος ἐγεννήθη ἐτιθῆ. Καὶ πρόσχεις τίνα τρόπον ἐν τούτοις οἶστερ εἴρηται περὶ τῶν ἀλλοφύλων, τό· Αλλόσυνοι καὶ Τύρος καὶ λαὸς Αἰθιόπων, οὗτοι ἐγερθήσοσιν ἔκει. Οὗτως καὶ ἐνταῦθα, Λευθήσεται, φησιν· Ἀντὴρ καὶ λαοὺς· Οὗτος ἐτέχθη ἔκει. Πρότερον μὲν γάρ εἰρητο ἄνθρος τοῦ λεγομένου τετέχθαι ἔκει, καὶ τρίτον περὶ πίζων ταῦτα καὶ γράφων λαούς, οὗτος ἐτέχθη ἔκει.

Σαφῶς δὲ ὁ Αὔγος τὸν μὲν ἀνδρά τὸν τεχθέντα ἔκει,
τουτέστιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει, τὸν διαθρωπὸν τοῦ
Σωτῆρος ἡγιῶν τὴν εἰσαγόνην· τὸν δὲ Κύριον καὶ αὐτὸν εἰ-

τέχθαι ἐκεὶ φάσκων, παρίστησι τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου κατοίκησιν. "Μακρὸς γάρ ἡ Σιών, πόλις οὐσα τοῦ Θεοῦ, χώρα τυγχάνει τοῦ τεχθέντος ἐν αὐτῇ ἀνδρὸς, οὗτος καὶ αὐτὸς ὁ ἀνήρ χώρα γίνεται καὶ δοχεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ γεννηθέντος Θεοῦ Λόγου, ὃς ἐν ιερῷ ἀγίῳ καὶ ναῷ, μᾶλλον δὲ ὡς ἐν ἀγάλματι καὶ δοχείῳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐν αὐτῷ κατεψηκτότος. Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαῖως ὁ Λόγος ἐδίδαξεν εἰς τὸ γνωσθῆναι πῶς ἀλλόφυλοι· καὶ Τύρος καὶ λαὸς Αἰθιόπων ἐγνήθησαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει, καὶ γεγόνασιν υἱοὶ Θεοῦ διὰ τῆς παρ' αὐτῷ ἀναγεννήσεως." Οποιας γάρ καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἡ τοσαύτη εἰς οὐρανοὺς ἔξεχυθη χάρις, παρέστησεν εἰπὼν τὰ κατὰ τὸν ἀνδρα τὸν γεννηθέντα ἐκεῖ, καὶ τὸν ἐν τῷ ἀνδρὶ πάλιν γεννηθέντα Κύριον. Οἵς ἀπασιν ἐπιλέγει τὸ, ὃς εὐφρατομένων πάντων τὴν κατοικίαν ἐν σοι· ἀνθ' οὐ δὲ μὲν Ἀκύλας φησι, Καὶ φθορτες ὡς χοροὶ πάσαι πηγαὶ ἐν σοι· δὲ Σύμμαχος, Καὶ αἰρέσουσιν ὡς ἐν αὐλοῖς πᾶσαι αἱ πηγαὶ ἐν σοι. Οἷμα δὲ σημαίνεσθαι καὶ διὰ τούτων τὴν τῶν πιστῶν ἀκάπντων, τῶν δὴ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ πόλεως; καταξιωθησομένων, ἐπισυναγαγήτων, καὶ τὴν εἰς ἑνα χορὸν ἀποκατάστασιν. Τῷ γάρ λέγεσθαι, ἐν σοι, τὸν τόπον πάλιν σημαίνειν ὑπαλαμβάνω τῆς τοῦ Θεοῦ πόλεως· ἡς οἱ μὲν θεμέλιοι ἡσαν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἀγίοις, αἱ δὲ πύλαι καὶ αἱ εἴσοδοι κάτω που καὶ παρ' ἥμιν· ἐν μέσῃ δὲ αὐτῇ πάντες ὡς ἐν χορείᾳ καὶ ἀρμονίᾳ θείῃ μετ' εὐφροσύνῃ συναγόμενοι κατοικήσειν προφητεύονται. "Ορα δὲ τίνα τρόπον ὁ παρὸν φαλμὸς, Θεοῦ γένεσιν θεσπίζων κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν Ἐβδομήκοντα ἐρμηνείας, ἐπέχρυψε τὸ μυστήριον. Τὸ γάρ, Κύριος ἀριθμήσει τρόπων λαούς· Οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ, κατὰ Σύμμαχον· ἡ κατὰ Ἀκύλαν, Κύριος διηγήσεται ἐν τῷ τρόπῳ λαούς· Οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ· ἡ κατὰ τὸν Θεοδοτίουν, Κύριος διηγήσεται ἐν γραφῇ λαοῦ· Οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ· ἡ κατὰ τὸν Θεοδοτίουν, Κύριος διηγήσεται παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα τὸν τρόπον· ἀλλ' εἰρηται, Κύριος διηγήσεται ἐν γραφῇ λαοῦ καὶ ἀρχέτων τούτων τῷ γεγενημένων ἐν αὐτῇ· ἐπικρυψάντων, ὡς οἶμαι, τὴν διάνοιαν τῶν τὴν ἐρμηνείαν πεποιημένων, διὰ τὸ ἔνθεσιν ἀλλοφύλων μέλλειν ἐκδίδοσθαι τὴν Γραφὴν κατὰ τοὺς Πτολεμαίους χρόνους, οἵπως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιλάμψαντος τῷ βίῳ. Καὶ δὲ πᾶς δὲ φαλμὸς σφόδρα αἰνιγματώδης καὶ σκοτεινῶς εἰρημένος τυγχάνει, θεμελίους αὐτοῦ λέγων σεσιωπημένως, τίνος δ' αὐτοῦ μή διασφῶν· καὶ πάλιν δρη ἀγια ὀνομάζων, καὶ πύλας Σιών προτιμωμένας ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῶν σκηνωμάτων Ἰακὼν, καὶ πόλιν Θεοῦ δεδοξασμένως λαούμενην· καὶ ἐπὶ πᾶν, ἐν τῇ πόλει, οὐ τὸν Ἰσραὴλ, οὐδὲ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, ἀλλὰ Ῥαβδὸν τὴν πότε πόρνην καὶ Βαβυλῶνα, Τυρίους τε καὶ Αἰθιόπας καὶ ἀλλοφύλους. Τούτους γάρ πάντας τεχθέσεις ἐν τῇ πόλει τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἐν αὐτῇ τεχθέντος ἀνδρὸς, καὶ τοῦ Κυρίου τεχθέντος ἐκεῖ, δηλαδὴ ἐν αὐτῷ τῷ προλεγέντι ἀνδρὶ· ἐφ' οἵς πάσαν εὐφροσύνην κοινήν καὶ χορείας, ὕδατος τε καὶ αἵνους καὶ πηγὰς θειῶν καὶ ιερῶν λόγων· τοῦτο τοῦ φαλμοῦ θεσπίζει. Ἐπάν δὲ λέγηται ἐν γραφῇ λαῶν ταῦτα πάντα ἐτεσθαι, τημαίνειν

A illic natum dicit, Dei Verbi in domine habitationem declarat. Quemadmodum enim Sion, quae civitas Dei est, locus est viri in ea nati; ita ipse vir locus efficitur et receptaculum Dei Verbi in se nati, qui quasi in loco sacro et in templo, immo potius quasi in statua et receptaculo deitatis suæ, in ipso habitat. Et haec necessario docet haec Scriptura, ut notum sit qua ratione alienigenæ et Tyrus et populus Aethiopum in civitate Dei facti fuerint, et filii Dei per regenerationem ibi acceptam sint effecti. Nam qua ratione tanta in cœlis gratia effusa sit, allatis iis quæ ad virum eo in loco editum, et ad Dominum item in hujusmodi viro natum pertinent, aperte declarat. Quibus omnibus subdit illud. — VERS. 7. Sicut latantium omnium habitatio
B est in te; pro quo Aquila dicit, Et canentes quasi chori omnes fontes in te; Symmachus vero, Et laudabunt quasi in tibiis omnes fontes in te. His porro significari arbitror fidelium omnium, qui sancta Dei civitate donandi sunt, congregationem, atque in chorū unum reductionem. Nam cum dicatur, in te, indicari suspicor civitatis Dei locum, cuius fundamenta quidem in montibus sanctis erant, portæ vero et aditus insimmo in loco et apud nos siti sunt: in medio autem illius, quasi in chorea et concentu divino, congregati illi habitaturi esse prænuntiantur. Animadverte porro qua ratione hic psalmus, Dei generationem secundum Septuaginta Interpretum lectionem vaticinans, mysterium occultarit. Illa enim secundum Symmachum explicatio, Dominus numerabit scribens populos, Hic natus est ibi; vel secundum Aquilam, Dominus narrabit in scribendo populos, Hic natus est ibi; vel secundum Theodotionem, Dominus narrabit in scriptura populorum, Hic natus est tibi, non eadem apud LXX reperitur; sed dicitur, Domino narrabit in scriptura populorum et principum horum qui fuerunt in ea; quia, ut aībitrō, interpres veram sententiam occultarunt, quod alienis gentibus, tempore Ptolemaei, Scripturam interpretaturi essent, cum nondum Servator noster in mundo apparuerit. Totusque psalmus admodum ænigmatiscus et obscurus est: quippe qui fundamenta ejus dicat, ex quis sit is de quo loquitur taceat, nec indicet illum; ac rursum montes sanctos meinoret, portasque tabernaculis Jacob a Domino antelatas; itemque civitatem Dei gloriose celebratam: ad hæc vero omnia, in civitate, non Israelem, neque Iudaicam gentem; sed Rahab olim meretricem, Babylonem, Tyrias, Aethiopas, alienigenasque nominet. Hi quippe omnes cur in civitate Dei nascituri esse dicantur, non aliam causam quis proferat, nisi generationem viri qui in illa natus est, et Domini item in illa nati, videlicet in viro quem jam diximus. Quapropter omnimodam communemque latitudinem, choreas, cantica, laudes, divinorum sacrorumque eloquiorum fontes in fine psalmi valentia maturatur. Cum autem dicit, in scriptura populorum omnia repanda esse, arbitror eum tempus descriptionis gen-

ium, quæ in ortu Salvatoris nostri Jesu Christi facta est, indicare: tunc enim *exit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis*⁴⁴; cum Cyrenius in Iudeam veniens censum edidit. Quod significat evangelista dicens: *Hæc descriptio prima*⁴⁵; ita ut tempus illud in hoc psalmo accurate significetur. Num forte ideo psalmus iste segregatus, longeque ab aliis qui Filiorum Core inscribuntur hoc consilio positus est, ut mysteria ibi de Christi ortu enuntiata occultarentur; ita ut ista quoque ratio et responsio afferri possit ad quæsita nostra initio sermonis proposita. Idipsum quoque dicas de LXXXVII, qui hunc sequitur, et Filiorum Core pariter inscriptus est. Quia ille Servatoris nostri mortem vaticinatur, consequenter ad hunc, qui ortum ejus prædixerat.

Kopè· ἐπει καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν

CANT. CUM PSALMI. FILIIS CORE, IN FINEM,
PRO MAHELETH AD RESPONDENDUM. IN-
TELLECTUS ĀMAN ESDRAIT. E. LXXXVII.

VERS. 2. *Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, et nocte coram te. Praesens quoque psalmus, ut præcedens, Filiorum Core est. Sed ille quidem Christi ortum subindicabat his verbis: Et Sioni dicetur, Vir et vir natus est in ea, et ipse firmabit eam, ut Aquila interpretatur: tempus etiam ortus prædicti viri significat in sequentibus dicens, In scribendo populos, hic natus est ibi.* Hujus porro dicti sententiam apertius extulit quinta editio, in qua dictum est, *In descriptione populorum, hic nasceretur ibi.* Manifestissime quippe descriptionem memoravit, cuius tempore Salvator et Dominus noster natus est, sicut enarrat evangelista: *In diebus illis, exit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est, præside Syriae Cyrenio*⁴⁶. Verum ille quidem psalmus ortum ejus significabat; hic vero mortem. Illud autem, pro Maheleth, Symmachus, per chorum, interpretatus est: *Aquila vero, super choream. Videturque mihi hic Christi populum et Ecclesiasticam choream adumbrari, in qua mors Servatoris nostri hymnis celebratur. Quia vero ortus ejus per hanc choream canitur, jure præcedens psalmus, qui ortum ejus valicinabatur, hæc dixit, Et canentes sicut chori omnes fontes in te: queis declarantur Christi chori in Ecclesia canentes et hymnis mysteria ejus celebrantes. Āman vero Esdraiten, unum ex filiis Zaræ filii Juda esse aiunt, vocatumque apud Hebraeos patronymice Zaraiten: suisque filios Zaræ numero quinque, ut testificatur primus Paralipomenon liber his verbis: Filii Juda, Phares et Zara: Filii Zaræ, Zambri, et Āetham et Āman et Chalchal et Darda, numero quinque*⁴⁷. Hos

ἅγουμαι τὸν καὶρον τῆς ἀπογραφῆς τῶν ἑθῶν, ἥντις ἐπληροῦντο ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἱεροῦ Χριστοῦ γενέσεως· τότε γὰρ ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπορράψεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· δε τοῦ Κυρήνιος ἐπιστάς τῇ Ιουδaea τὰς ἀπογραφὰς ἐποιεῖτο. Ἐπισμαλνεται γοῦν δὲ εὐαγγελιστῆς λέγων· Αὕτη η ἀπογραφὴ πρώτη· ὡστε καὶ τὸν καιρὸν αὐτῶν ἀκριβῶς διὰ τοῦ παρόντος φαλμῷ δηλοῦσθαι. Μήποτε δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἀφώρισται δὲ φαλμὸς, καὶ μαχρὰν ἀπεσχολνται τῶν λοιπῶν τῶν ἐπιγεγραμμάτων οἱ λόγοι Κορὲ, ἐπιδιῃ κρύπτεσθαι δὲ λόγος τὰ δηλούμενα ἐν αὐτῷ μυστήρια περὶ τῆς τοῦ Κυριοῦ γενέσεως ἐδύνετο· ὡστε καὶ ταῦτην ἐτέραν εἶναι αἵρεταν ἐξηγημένων ἡμῖν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν προκειμένων. Τὸ αὐτὸν δὲ ἀντὶ τοῦ πατέρος τῆς ἐξηγημένου, ἐπιγεγραμμένου τε καὶ αὐτοῦ τῶν νέων Β ἐπιλεγομένου, ἐπιγεγραμμένου τε καὶ αὐτοῦ τῶν νέων προφητεύει ἀκολούθως τῷ μετὰ χείρας τὴν γένεσιν αὐτοῦ περιέχοντι.

ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ ΤΟΙΣ ΥΙΟΙΣ ΚΟΡΕ, ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΥΠΕΡ ΜΑΕΛΕΘ, ΤΟΥ ΑΠΟΚΡΙΘΝΑΙ, ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΑΙΜΑΝ Τῷ ΕΣΔΡΑΙΤΗ (1). ΗΓ.

Κύριος ο Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκκραξα καὶ ἐτοντού ἀντιτοντού σου. Καὶ ο παρὸν φαλμὸς Τῶν οἰών Κορὲ, ὃς καὶ δὲ πρὸ αὐτοῦ, τυγχάνει. Ἀλλ' δὲ μὲν πρὸ αὐτοῦ, Χριστοῦ γένεσιν γνίστε φάσκων· Καὶ τῇ Σιών λεχθῆσται· Ἀρήρ καὶ ἀτρούς θέτειν ἐτοντού αὐτῆς, καὶ αὐτὸς ἀδράστει αὐτήρ, ὃς δὲ Ἀκύλας ἡρμήνευσε· καὶ τὸν καιρὸν γε σημανεῖ τῆς γενέσεως τοῦ εἰρημένου ἀνδρὸς, προτῶν ἐξῆς· ἔργα τοῦν· Ἐρ τῷ γράψειν λαοὺς, οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ. Τούτου δὲ τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἀποδέδωκεν ἡ πέμπτη ἔκδοσις, ἐν ᾧ ἐιρηται· Ἐρ ἀπογραψὴ λαῶν, οὗτος γεννηθῆσται ἐκεῖ. Σαφέστατα γάρ της ἀπογραφῆς ἐμνημόνευσε, καθὼς ἦν δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἐγεννηθῆ, ὥσπερ οὖν δηλοὶ λέγων δὲ εὐαγγελιστῆς· Ἐρ ταῖς ήμεραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπορράψεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη η ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγούμενον τοῦ Συρίας Κυρηνίου. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τὴν γένεσιν ἐστήμανεν αὐτοῦ, δὲ μετὰ χείρας τοῦ θάνατον. Τὸ δὲ, ωπέρ Μαελέθ, διὰ χοροῦ, ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος· δὲ Ἀκύλας, ἐπὶ χορείᾳ. Καὶ μοι δοκεῖ τὸν Χριστοῦ λαὸν αἰνίττεσθαι καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χορείαν, ἐν ᾧ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δὲ αὐτοῦ ἀνυμνεῖται. Ἐπει δὲ καὶ ἡ γένεσις αὐτοῦ διὰ τῆς χορείας ταῦτης ἀδεται, εἰκότως καὶ δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς τὴν γένεσιν αὐτοῦ θεσπίσας· ἐπηγαγεῖ λέγων· Καὶ ἀδοτες ὡς χοροὶ πᾶσαι πηγαι ἐτοι, τοις; ἐν τῇ Ξεκλησίᾳ Χριστοῦ χοροὺς ἰδοντας αὐτοῦ καὶ ἀνυμνεῖν τὰ μυστήρια δηλώσας. Τὸν δὲ λεγόμενον Αἴμαν τὸν Έσδραίτην φασθεὶς εἶναι ἐν τῶν οἰών Ζαρὲ τοῦ Ιούδα, κεκληθεῖ τε αὐτὸν πατέρα· Ἐβραίους πατρωνυμικῶν Ζαραίτην· εἶναι δὲ πέντε τοὺς πάντας· μαρτυρεῖν δὲ τῷ λόγῳ τὴν πρώτην τῶν Παραλειπομέ-

⁴⁴ Luc. Ι, 1. ⁴⁵ ibid. 2. ⁴⁶ Luc. ΙΙ, 1, 2. ⁴⁷ I Par. ΙΙ, 6.

(1) In cisis Bibliis τῶν Οὐρανοῦ, Ἰεραπολίτη, male.

νων, τοῦτον περιέχουσαν τὸν τρόπον· Υἱοὶ Ιούδαι Φαρὲς καὶ Ζαρὰ· καὶ υἱοὶ Ζαρὰ, Ζυμβρὶ, καὶ Αλθάμι καὶ Αἰμάτη καὶ Χαλχίλ καὶ Δαρδά· πάρτες αὐτές. Τούτους ἐλεγεν δὲ Ἐβραῖος ἐν Αἰγύπτῳ προφητεῦσαι, πρὸ Μωϋσέως γενομένους, αὐτῶν τοι εἶναι τοὺς ψαλμοὺς τοὺς εἰς ὄνομα αὐτῶν προγεγραμμένους· οἷον τὸν μετὰ χεῖρας, καὶ τὸν ἔξης αὐτῷ, καὶ αὐτὸν ἐπιγεγραμμένον, Αλθάμι τῷ Ἐσδρατῃ· ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῶν λελέχθαι ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν· Καὶ σύνοψιστο Σολομὼν ὑπὲρ Αἰμάτης τῷ Ἐσδρατῃ, καὶ Αἰμάτη, καὶ τῷ Χαλχίλ καὶ τῷ Δαρδά. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τὴν ιστορίαν εἰρήσθω. Εἰ δέ τι συμβάλλονται τῇ τοῦ ψαλμοῦ θεωρίᾳ αἱ τούτων τῶν ὄνομάτων ἐρμηνεῖαι, καὶ αὐτὸς ἐπιστῆσεις· "Υστατὸς δὲ ὁ παρὸν τῶν ἐπιγεγραμμένων Υἱῶν Κορὲ, τὴν κάθεδον τὴν εἰς τὸν ἄδην τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιεληφεν, ὡσπερ ἔξεπιτηδες ταμιευσαμένου τοῦ λόγου τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς παρθενῶναι. Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ δ' οὗτοι Τῶν νιῶν Κορὲ, λέγω δὲ διὰ τρίτος καὶ π', καὶ δ' δ' καὶ π', διὰ περὶ τοῦ ἔχειν τινὰ πρὸς ἀλλήλους ἀκόλουθαν. 'Ο μὲν γὰρ πγ' σαρώς Θεοῦ παρουσίαν εἰς ἀνθρώπους καὶ Χριστοῦ προφητείαν ὄνομαστι περιείχεν· δὲ ἔξης αὐτῷ ἢ τόχος ἐπιστῆναι τὰ τεθεσπισμένα ηὔχετο· δὲ πρὸ τοῦ μετὰ χεῖρας ἥδη τὴν ἐνσαρκὸν αὐτοῦ γένεσιν ἤντετο· τούτοις δὲ πᾶσιν ἀκόλουθως δὲ προκείμενος τὸν θάνατον, διὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνεδέξατο, προαναφωνεῖ.

Κύριε δὲ Θεός τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέρχεται, καὶ ἐτρυπτεῖ ἐρωτήσεων σου. Εἰσελθέτω ἐρωτήσεων σου η προσευχή μου, καίτηρ τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέσποιν μου. 'Εν τῷ καὶ ψαλμῷ καὶ αὐτῷ εἰς τὸν Χριστὸν ἀναφερομένῳ, καὶ τὸ πάνος αὐτοῦ ταφῶς προφητεύοντι, διπέρ διὰ τῆς ἀρχῆς παρίστησιν δὲ λόγος φάσκων· 'Ο Θεός, δὲ Θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τὸ ἐγκατέλειπές με; δὲ καὶ μεμαρτύρηται κατὰ λέξιν ἐπὶ τοῦ πάθους δὲ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρηκώς, μετὰ τὴν ἀρχὴν ἔξης ἐπιλέγεται· 'Ο Θεός μου, κεκράξομαι ἡμέρας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ τυκτός, καὶ οὐκ εἰς ἄροιαν ἐμοί. Καὶ δὲ παρὸν δὲ ψαλμὸς φησιν· Ἡμέρας ἐκέρχεται, καὶ ἐτρυπτεῖ ἐρωτήσεων σου. Καὶ μοι δοκεῖ τὸ λόγιον τὸν βίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπογράψει διὰ πάσης οὐ μόνον ἡμέρας ἀλλὰ καὶ νυκτὸς ἀνακειμένου τῷ Θεῷ. 'Ἔχει δὲ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὅπτας ταῖς εὐχαῖς διὰ παντὸς ἐσχόλαζεν. 'Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δέεται τοῦ Πατρὸς· καὶ ἀξιοῖ κλίναι τὸ οὖς πρὸς τὴν δέσποιν αὐτοῦ· τουτέστιν ἐπινεῦσαι τοῖς αἰτήμασιν αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο εὑνέται, ὡς δὲ μέλλων ὑπὲρ ἀπάντων τῶν ἐθνῶν, αὐτὸς ἐαυτὸν τῷ Πατρὶ προσφέρειν θυσίαν. Πολλὰ δὲ περὶ τοῦ ίδιου θανάτου μέλλων ἔξης διεξινεῖται, δρῶν τε τὴν μετὰ θάνατον διαδεξομένην αὐτὸν σωτηρίαν, εἰκότως τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ψαλμοῦ τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ προλαβών ἀνατίθησε· διό φησι, Κύριε δὲ Θεός τῆς σωτηρίας μου. "Οτι ἐπιλησθη κακῶν η ψυχὴ μου, καὶ η ζωὴ μου τῷ ἀδῃ ἡγγιστε, προσελογίσθη μετά τῷ καταβαυδόντων εἰς λάκκον. Σφῶς διὸ τούτων τὴν εἰς τὸν ἄδην κάθεδον αὐτοῦ παρίστησι, καὶ τὰ κακά ὃν πεπληρώσθαι ἐχοτού ἔφεσκε τὴν ψυχὴν.

Hebræus ait in *Egypto ante Mosis statuere videntur* natos esse, auctoresque esse psalmorum qui nomine suo inscripti sunt: qualis est hic quem tractamus et subsequens, qui inscriptus est, *Aethan Ezdratæ*: de illis quoque hæc in tertio libro Regum dicta esse putat: *Et sapientior erat Salomon Aethan Ezdratæ, Ethan et Chalchal et Dardan*^{**}. Hæc de historia dicta sunt. An vero horum nominum significations ad psalmi speculationem conferant, tu ipse consideres velim. Cum autem hic psalmus postremus sit eorum, qui *Filiorum Core* inscripti sunt, *Saluatoris nostri ad inferos descendens* complectitur; ita ut quasi de industria provisionis sit, ut mortis ejus mysterium in sine omnium traderetur. Videnturque mihi hi *quatuor Filiorum Core* psalmi, nempe *LXXXIII*, *LXXXIV*, *LXXXVI* et *LXXXVII* aliquid connexionis inter se habere. Nam *LXXXIII* Dei adventum ad homines et Christi prophetiam manifeste complectitur; sequens vero ea quæ in *vaticinio* serebantur quamprimum accedere precabatur: præcedens autem psalmus ejus in carne ortum jam subindicabat; hic vero consequenter ad eos omnes mortem ejus, quam pro hominibus suscepit, præsumunt.

Domine Deus salutis meæ, in die clamari et nocte coram te. — VERS. 3. *Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam.* In vicesimo primo psalmo, qui itidem ad Christum resertur, ejusque passionem aperte vaticinatur, ut ab initio declaratur his verbis, *Deus Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti*^{**}? quod Salvatorem ad verbum in passione dixisse narratur; statim post initium additur, *Deus meus clamabo per diem et non exaudies, et nocte ei non ad insipientiam mihi.* Præsens item psalmus ait, *In die clamari et nocte coram te.* Videnturque mihi his subindicare totam incarnati Salvatoris nostri vitam, quæ non solum die sed etiam nocte Deo consecrata fuit. In Evangelii porro dicitur eum semper orationibus vacasse. In præsenti vero Patrem obsecrat et roget ut inclinet aurum ad precem suam; id est, ut annuat petitionibus suis. Idque precatur utpote qui pro omnibus gentibus ipse se Patri in sacrificium oblaturus esset. Cum autem multa de morte sua deinceps narratur, prospiceret eam quæ se post mortem exceptura erat salutem, initium psalmi saluti suæ congruenter applicat cum ait: *Domine Deus salutis meæ.* — VERS. 4, 5. *Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquit, aestimatus sum cum descendantibus in lacum.* His descensum ad inferos suum manifeste declarat, necnon mala illa queis afflictam animam suam fuisse testificatur. Mala vero, calamitates appellat: nam mali nomen latius intelligitur; sive etiam his indicat hominum malitiam, qua repletam dixit

* III Reg. iv, 51. ** Psal. xx. 2.

animam suam ; imo etiam peccata nostra, quæ in se-
ipse suscepit, ac quorum causa factus est pro no-
bis maledictum, secundum Apostolum dicentem :
*Dominus pro nobis mortuus est, factus pro nobis
maledictum, quia scriptum est : Maledictus omnis
qui pendet in ligno*⁸⁹. Quare, ut in psalmo fertur,
repleta est malis anima ejus, et vita ejus inferno
appropinquavit, quod ipsum descensum ejus in
mortem clare significat. Ideo Aquila sic edidit : *Et
vita mea in infernum elevavit; Symmachus vero : Et
vita mea infernum attigit.* Ut autem alibi dictum
est : *Cum inquis reputatus es; sic et hoc loco :
Æstimatus sum, inquit, cum descendantibus in la-
cum.* Pro quo Symmachus edidit : *Reputatus sum
cum deducitis in lacum.* Siquidem omnes homines
in locum mortis, qui Jain lacui comparatur, detra-
huntur et deducuntur : itaque illuc propter peccata
sua, ista regione digni judicati, descendunt. Et ego
quoque in eorum numero computatus sum, etsi non
id promeritus, sed Patri obsequens fuerim usque
ad mortem. Hic itaque *vita mea*, inquit, *inferno ap-
propinquavit*, et, *Æstimatus sum cum descendantibus
in lacum.* In alio item psalmo hæc ipsa commemo-
rans, redditum inde significat his verbis : *Domine, edu-
xisti ab inferno animam meam, salvasti me a descenden-
tibus in lacum*⁹⁰; ac rursum alibi : *Exspectans exspe-
ctavi Dominum, et intendit mihi : et exaudivit depreca-
tionem meam, et eduxit me de lacu miseriæ.* Et statuit
supra petram pedes meos⁹¹; et in decimo quinto psal-
mo dictum est : *Non derelinques animam meam in in-
ferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*⁹².
Θησεώς μου, καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπ-
καὶ ἐν τῷ εἰ' φαλῳ εἴρηται· Οὐκ ἐγκαταλελύεις
δούλων σου οὐδὲν διαχθόρά.

*Vers. 6. Factus sum sicut ho-
ro sine adjutorio in-
ter mortuos liber : sicut vulnerati dormientes in se-
pulcro, quorum non est memor amplius, et ipsi de-
manu tua repulsi sunt. Qui vere sine adjutorio sub
mortis imperio degunt, ab ipsa deseruntur et abdu-
cuntur. Solus autem Servator et Dominus noster
seipsum exinanivit et humiliavit usque ad mortem :
et sicut factus est in similitudinem carnis peccati,
ita factus est sicut unus ex hominibus sine adjuto-
rio. At quia non vere et reipsa in multitudine illa
numerabatur, solus inter mortuos liber erat, nec
sub mortis servitute remansit. Pro illo autem :
Inter mortuos liber, Aquila, In mortuis liber, edidit;
Symmachus vero, Inter mortuos dimissus liber.
Haec porro cum distinctione legas; ita ut isthæ :
Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos,
sejungas; deinde vero addita post illud, *inter mor-
tuos, interpunctione, quasi negative adjicias illud,*
liber: ut hæc sit dicti sententia : Ego qui liber et
solus vere omnium Dominus sum, factus sum sicut
homo sine adjutorio inter mortuos ; non vere qui-
dem sine adjutorio, sed quasi sine adjutorio. Haec
autem dicta alii nemini competere posse, quam ci-*

¹³ Gal. iii, 13; Deut. xxi, 23. ¹⁴ Psal. xxix, 4.

¹ Psal. xxxix, 2, 3. ² Psal. xv, 10.

τῷ τῷ πάντι τῷ οὐρανῷ φανερὸν τυγχάνειν· ὡς μὴ δύνασθαι ἐφ' ἔτερον ἀνθρώπον ἐφαρμόζειν τὰ ἐν τῷ φυλῷ λεγόμενα ἢ ἐπὶ μόνον τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα. Οὐσπερ δὲ γέγονεν ὥστε ἀνθρώπος ἀδοκήθητος, οὐτω καὶ ὥστε τραυματίαι καθεύδορτες ἐτέλεσθαι, ὅτι οὐκέτι ἐμρήσθης ἔτι. Διὰ δὲ τούτων καὶ ἡ ταρφή αὐτοῦ σημαίνεται, ἵνα καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος μνημονεύει γράψαν Κορινθίοις, λέγων· Παρέδωκα τὰρ ὑμῖν ἐτέλεσθαι, διὰ τοῦτον τραυματίας ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν. Ημῶν κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ διὰ τέλεσθαι. Καὶ Ἡσαΐας δὲ τῆς ταρφῆς αὐτοῦ μέμνηται λέγων· Ἐρ εἰρήνῃ ἡ ταρφή αὐτοῦ ἤγραι ἐκ μέσου. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὅστις τραυματίαι, διὰ μὲν Ἀκύλας φησίν, Ὁμοιος ἀνηρημένοις· διὸ δὲ Σύμμαχος, Ὅστις τετραμένοις· καὶ σαφές τινα τρόπουν καὶ τοῦτο ἐπιληροῦτο, διπηνίκα διστρατιώτης λόγχῃ ἐτρώσαν αὐτοῦ τὴν πλευράν. Ἀλλ᾽ διὰ μὲν τραυματίας γέγονε καὶ ἐν τάφῳ, σαφῶς παρίσταται· πλὴν εἰ λέγοις γεγονέναι ὥστε τραυματίας, καὶ ὅμοιος τοῖς καθεύδουσιν τὸν τάφῳ, ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἴσταται· Όλον δὲ συντάχας, δύστις τὴν διάνοιαν τοῦ λόγου. Γένορα γάρ φησιν, ὧστε τραυματίαι, ὅτι οὐκέτι ἐμρήσθης ἔτι. Οἱ μὲν γάρ λοιποι, μετὰ τὸν θάνατον ἐν τοῖς τάφοις γενόμενοι, ἀπελείφθησαν, καὶ ἀπέμειναν γῆ καὶ κόνις, μηκέτι μετὰ τὸν θάνατον μνημονεύσαντος αὐτῶν τοῦ Θεοῦ· ἐγὼ δὲ ἐγενήθην ὡς εἰς τῶν τοιούτων, μὴ ὡν μόιος αὐτοῖς· ἐμοῦ γάρ μετὰ τὴν τρώσιν καὶ μετὰ τὸν θάνατον καὶ μετὰ τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν ἐμνήσθης, ζωῆς μετὰ ταῦτα με καὶ σωτηρίας τῆς παρὰ σοι καταξιώσας. Διὸ καὶ ἀρχόμενος καὶ εὐχαριστήριον ἀνέπεμπεν ὑμνον, λέγων· Κύριε ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἐκέντραξα καὶ ἐτέρυνκτε ἐντελεῖσον. Καὶ τὰ μὲν κατά τοιαῦτα ἦν. Ὁμως δὲ οὖν γέγονεκ δόμοιος τοῖς πολλοῖς τοῖς ἐν τάφῳ γενομένοις, καὶ μηκέτι τῆς σῆς κατηξιώμενοις μνήμης, διὰ τὸ ἀπὸ τῆς σῆς χειρὸς ἀπεῶσθαι. Ἀντὶ γάρ τοῦ, Ὅτι οὐκέτι ἐμρήσθης ἔτι, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ διτεώσθησαν, διὰ μὲν Ἀκύλας ἐξέδωκεν, Ὅτι νῦν ἐμρήσθης αὐτῶν ἔτι, καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀπετμήθησαν· διὸ δὲ Σύμμαχος φησιν, Ὅτι οὐκέτι μνημονεύσεις ἔτι, οἵτινες ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἐξεκόπησαν.

Ἐθερτό με ἐτέλεσθαι κατωτάτῳ, ἐτέλεσθαι διακονοῦ, καὶ ἐτέλεσθαι θαράτου. Ἀντὶ τοῦ, Ἐθερτό με, διὰ μὲν Ἀκύλας, Ἐθον με, διὸ δὲ Σύμμαχος, Ἐταξάς με, ἐκδεδώκασι. Διὸ ὧν παρίστησιν, διὰ νεύματος τοῦ Πατρός καὶ βουλῆς, οὐχ ἀπλῶς εἰς τὸν θάνατον, οὐδὲ εἰς τὸν ἄδην καὶ τὸν καλούμενον λάχκον κατεκλήσθεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ βαθύτατα καὶ τὰ κατώτατα καὶ τὰ ἐσχάτα, ὡς ἀν εἴποι τις, τῶν ἐκεῖ χωρίων. Παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φάσκων. Δεῖ τὸν Κύριον τὸν ἀνθρώπου ποιῆσαι ἐτῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐτέλεσθαι διακονοῦ, καὶ ἐτέλεσθαι θαράτου, διὰ Ἀκύλας, ἐτέλεσθαι διακονοῦ, φησι, καὶ ἐτέλεσθαι διακονοῦ· διὸ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, ἐτέλεσθαι διακονοῦ.

D

Τοῦτο δὲ μοι παρα-

A qui mortem quidem attigit, et ad inferos descendit, neque tamen in servitum ejus redactus est, cuius puto manifestum esse; ita ut nulli alii hominum psalmi verba possint aptari, præterquam Salvatori nostro. Quemadmodum autem factus est sicut homo sine adjutorio; ita etiam sicut vulnerati dormientes in sepulcro, quorum non es memor amplius. His etiam sepultura ejus indicatur, quam divinus Apostolus ad Corinthios scribens his comincorat: Tradidi enim vobis in primis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas, et quia sepultus est¹¹. Isaías quoque sepulturam ejus memorat his verbis: In pace sepultura ejus sublata est ex medio¹². Pro illo autem, Sicut vulnerati, Aquila: Perinde atque occisi; Symmachus vero: Quasi vulnerati: idque clare quadammodo impletum est, quando miles lancea latus ejus vulneravit: quod autem in sepulcro etiam vulneratus jacuerit, propalam est. Cæterum cum dicit se factum esse sicut vulneratum, et similem dormientibus in sepulcro, hic series non terminatur; sed si totum connectas dicti sententiam deprehendes: Factus sum, inquit, sicut vulnerati, quorum non es memor amplius. Cæteri namque post mortem in sepulcris depositi, relictii sunt, ac terra et pulvis remanserunt, Deo post mortem nullam eorum memoriam retinente: ego vero factus sum sicut unus eorum, licet non illis similis sim; nam mei post inflictum vulnus, post mortem et post depositionem in sepulcro, memor fuisti, ac vita et salute, quæ penes te est, dignatus me es. Quare ab initio gratiarum actionis hymnum emisit his verbis: Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et nocte coram te. Quæ me spectabant talia erant. Attamen factus sum multis in sepulcro jacentibus similia, qui non amplius memoria tua digni habentur, quia de manu tua repulsi sunt. Nam illius loco: Quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt, Aquila edidit: Quorum non recordatus es ultra, et ipsi ex manu tua abscessi sunt; Symmachus autem: Quorum non recordaberis ultra, qui a manu tua excisi sunt.

VERS. 7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris et in umbra mortis. Loco illius, Posuerunt me, Aquila, Posuisti me; Symmachus vero, Statuisti me, ediderunt. Quis declarat se ex nulu et voluntate Patris, non modo in mortem, in infernum et in memoratu lacum descendisse; sed etiam in profundissima, infima et extrema, ut ita dicam, ibi posita loca. Idipsumque in Evangelio narrat his verbis: Oportet Filium hominis manere in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus¹³. Pro illo autem, in tenebris et in umbra mortis, Aquila sic habet, in tenebris et in profundis; Symmachus vero, in tenebris obiectum; quinta editio, in tenebris, in latibulis. Illoc autem necessario a me observandum est, ne quis suscipetur ipsum in

¹¹ 1 Cor. xv, 3, 4. ¹² Isa. liii, 8. ¹³ Matth. xii, 40.

morte non fuisse, quia a LXX Interpretibus dicitur, in tenebris et in umbra mortis. Nam communitatur eum in tenebris, profundis et latibus ipsius mortis fuisse: quoniam omnem neque Hebraicam exemplar, neque reliquias interpres, umbram mortis interpretati sunt. Nam præsentem vitam, umbram mortis plerumque vocare Scriptura consuevit. Hic vero Salvator, in ipsa morte constitutus, totam econsumiam suam describit. — VERS. 8, 9. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. Diapsalma. Longe fecisti notos meos a me, posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, et non egrediebar. Quoniam Christus pro nobis mortuus est, secundum Apostolum, factus pro nobis maledictum; ideo scribitur, Maledictus omnis qui pendet in ligno²²: et quia eum, qui peccatum nou neverat, Deus pro nobis peccatum esse cœlit, secundum euudem Apostolum²³, jure imminentem nobis, qui nuper impii et peccatores eramus, iram Dei, et fuorem ejus instantem nobis in se pertribens, atque ob vim sui erga homines amoris, supplicium et destinatam nobis ultionem in se suscipiens, has proferebat voces; utpote qui factus esset Agnus Dei qui tollit peccatum mundi. Quare hæc de illo propheta loquitur: Hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur: ejus vicie nos sanati sumus, et Dominus tradidit eum peccatis nostris²⁴. Haec igitur et ipse declarat in psalmo, dicens: Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me. Pro quo Symmachus aut. Super me aggravatus est furor tuus, et procellis afflatis me. Nam ceu quidam amantissimus pater, tempestatis aut belli tempore genuinos filios protegens, illos quidem occultavit, in ulnis obtegens atque in tuto ponens; sese vero procellis ac telis pro omnibus objecit, mortem suam pro filiorum salute in commutationem tradens, et iram illis imminentem ad se convertens. Quoniam omnem qui benedictio Dei erat, factus est maledictum; et qui justitia erat, factus est peccatum: fuoremque Dei contra homines aggravatum ad se pertribens, ipsum quidem abs se repulit; ita ut neque se neque alios vel minimum laderet; illum vero utpote Patrem, hominum generi placatum reddidit. Quoniam autem omnes discipuli ejus tempore passionis ipsum deseruerint; alii autem negaverint, non est quod referamus, quando quatuor evangelistæ simul id ipsum nos edocent. Haec igitur ille præmuntians, his vocibus vaticinatur, quas Symmachus hac ratione interpretatus est, Longe fecisti notos meos a me: posuisti me abominabilem ipsi, custoditum et non progredientem. Tunc itaque ipsum discipuli abnegarunt, cum in domo Caiphæ summi pontificis in custodia detineretur. — VERS. 10. Oculi mei languerunt præ inopia. Clamari ad te, Domine, tota die, expandi ad te manus meas. Haec item clarius Symmachus edidit his verbis: Oculus meus effluxit

A τετήρηται αναγκαῖως, ὃς ἀν μὴ τις ὑπόλαθῃ μὴ τι θανάτῳ αὐτὸν γεγονέναι, διὰ τὸ λέγεσθαι παρὰ τοῖς Ἐβδομήχοντα, ἐρ σκοτεινοῖς καὶ ἐρ σκιᾶς θαράτου. Δεῖται γάρ, ὅτι ἐν ἐσκοτισμένοις καὶ ρυθοῖς καὶ καταδύτοις αὐτοῦ τοῦ θανάτου γέγονε· διόπερ οὗτος τὸ Ἐβραϊκὸν, οὗτε οἱ λοιποὶ ἐρμηνευταί, σκοτεινοῖς θαράτους, ἡρμήνευσαν. Τὸν γάρ παρόντα βίον καὶ τὴν εὐεστῶσαν ζωὴν, πολλάκις ὁ λόγος σκιῶν θανάτου εἰλθεν ἀποκαλεῖν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Σωτὴρ, ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ γεγονώς, πάσαν αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν διαγράφει. Ἔπ' ἐμὲ ἐστηρίχθη ὁ θυμός σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπῆγαγρες ἐπ' ἐμέ. Αὐτοῦ μέραντας τοὺς γραπτούς μου ἀπ' ἐμοῦ, θεωρεῖτο με βδέλυγμα θαυτοῖς. Παρεδόθητο, καὶ οὐκ ἐξεκορεύσθη. Ἐπειδὴ Χριστὸς ὑπὲρ τὴν ήμῶν ἀπέθανε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, γενόμενος ὑπὲρ τὴν ήμῶν κτάραδι²⁵ διὰ γέγραπται· Ἐπικατέρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου, καὶ ἐπειδὴ τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν δι Θεὸς ὑπὲρ τὴν ήμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησε, κατὰ τὸν αὐτὸν, εἰκότως τὴν ήμῶν τοῖς πρότερον ἀσεβέσι καὶ ἀμαρτιλογίοις ἐπικειμένην ὀργήν τοῦ Θεού, καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ τὸν καθ' ήμῶν εἰς ἐσαύτον ἐπισπασμένος, διὰ ὑπερβάλλουσάν τε φυλανθρωπίαν ἀναδεξάμενος τὴν ὑπὲρ τὴν ήμῶν τιμωρίαν τε καὶ κλασιν, τὰς προκειμένας προφέτειαν φωνάς· διτε δὴ γενόμενος ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ διάρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κέσμου. Διό φησιν δι προφήτης περὶ αὐτοῦ· Οδος τὰς ἀμαρτίας ήμων φέρει, καὶ περὶ ήμῶν ὀδυνάται· τῷ μάλισται αὐτοῦ οἵμεις λαθημεῖται, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ήμῶν. Τοῦτο τοίνυν καὶ αὐτὸς παρίστηται διὰ τοῦ ψαλμοῦ τάξιν· Ἐπ' ἐμὲ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμός σου, καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπῆγαγρες ἐπ' ἐμέ. Ἀνθ' οὐ φησιν δι Σύμμαχος, Ἐψε ἐπέβρισεν ὁ θυμός σου, καὶ ταῖς καταιγίσις ἐκκωσάς με. Οἴα γάρ τις φιλότοργος πατήρ ἐν ὅπῃ χειμῶνος ἢ πολέμου, γνησίων υἱῶν προσπίζειν, τοὺς μὲν ἐκάλυπτεν ἀποκρύπτων καὶ σκέπαν ὑπὸ τὰς ιδίας ἀγκάλας· ἐσαύτον δὲ ἀντὶ πάντων ταῖς καταιγίσις καὶ τοῖς βλέσι παρεῖχε, τῆς τῶν παιδῶν σωτηρίας τὸν αὐτὸν θάνατον ἀντικαταλατέσμενος, καὶ τὸν κατέκεινων θυμὸν εἰς ἐσαύτον ἀποστρέψων. Αἱ δὲ γέγονες ἀμαρτία, δικαιοσύνη τυγχάνων, καὶ τὸν κατ' ἀνθρώπων ἐπιδρίσαντα θυμὸν τοῦ Θεοῦ εἰς ἐσαύτον περισπάσας, τὸν μὲν ἐξ ἐσαύτον διεσκέδασεν, ὃς μηδὲν μήτε αὐτὸν, μήτ' ἔτερους ἀδικήσαι· τὸν δὲ οὐαὶ Πατέρα ἔλεων τῷ τῶν ἀνθρώπων κατεστήσατο γένει. Ὁπός δὲ πάντες οἱ μαθηταὶ καταλείπασιν αὐτὸν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, οἱ δὲ καὶ τὴν ήρησαντο, οὐδὲν δὲ λέγειν, τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν συμφώνως εἰς αὐτὰς διδασκόντων. Αὐτὰς δὴ οὖν ταῦτα προλέγει προφητεύων τὸ μέλλον διὰ τῶν προκειμένων φωνῶν, διὰ δι Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Μαρτὸς ἐποίησες τοὺς γραπτούς μου ἀπ' ἐμοῦ· ἐτάξις με βδέλυκτόρι αὐτοῖς, φρουρούμενορ καὶ μὴ προρχόμενορ. Τότε γοῦν αὐτὸν καὶ τὴν ήρησαντο οἱ μαθηταί, τίκτα ἐφουρουρέστο ἐν τῇ οἰκείᾳ Καΐσφα τοῦ ἐρ-

²² Deut. xxii, 23; Gal. iii, 13. ²³ II Cor. v, 21.

²⁴ Isa. liii, 3-5.

χιρήως. Οι ὄφθαλμοι μου ἡσθέτησαν ἀπὸ πτωχείας. Ἐκέραξα πρὸς σὲ, Κύριε, δλην τὴν ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου. Σαυόστερον καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπόν· Ὁ ὄφθαλμός μου δέξέθενσεν ἀπὸ τῆς πτωχείας ἡμέραν, διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου. Ἀπεκλάψετο γάρ αἱ τὰς τῶν ἀνθρώπων ταλαιπωρίες, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς ἔσωτοῦ κατεπίνει. δάκρυστον τὴν ἀπώλειαν τῶν μη καταδεξαμένων αὐτὸν. Καὶ ὡς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπεκλάύσατο, οὗτως εἰκός ἦν καὶ τοῦ προδεδωκότος αὐτὸν ἀποστόλου τὴν ἀπόπτωσιν καὶ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων Ἐθνους τὴν ἀποβολὴν, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἀπολυμένων τὸν δλεθρον, οἷς φιλάνθρωπον καὶ παναγάθον Πατέρας νιδὶ ἀποκλάύσασθαι δι' οὐ καὶ τὰς χεῖρας ἐξῆπλου καὶ φωνὰς ἀνέπεμπε, βῶν ἐν ταῖς πτῷσι τὸν Πατέρα προσευχαῖς, στεναγμοῖς ἀλαζήτοις ὑπερενυγχάνων τῷ Πατρὶ. Καὶ ἀλλως δὲ ὄφθαλμον αὐτοῦ ἡ ὄφθαλμος ἀσθενήσαντας οὐκ ἀν ἀμάρτοις εἶναι εἰπὼν τοὺς ἀποστόλους, εἰ δὴ σῶμα αὐτοῦ πᾶς δὲ λαὸς αὐτοῦ τυγχάνει, ὡς ἐδίδαξεν δὲ εἰπόν· Ὑμεῖς δὲ πάντες σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους χειρῶν τοῦ Πατέρος, διεπετάννειν, ἐξαπλῶν αὐτὰς τῷ μόνῳ θεάσασθαι αὐτὰς τῷ θανάτῳ εὐχάριστον εἴναι τῷ πάθει τὰς χεῖρας διεπέτασεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου, οὐ περιήρει τὴν ἀμαρτίαν, τὸν Πατέρα ίλασκόμενος.

Τίνα δὲ ἦν ἀπέρ τὰς χεῖρας ἐξαπλῶν πρὸς τὸν Πατέρα προστύχετο, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν δηλουμένην ἡμέραν αὐτῷ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ βεβοημένα, προών διδάσκει ἐν τούτοις· Μὴ τοῖς ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια, η̄ λατρῷ ἀραστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονται σοι; Διδύμαλμα. Μὴ διηγήσεται τις ἐτάχψ τὸ διεόδι σου καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐτῇ ἀπωλεῖᾳ; Μὴ γρωσθήσεται ἐτῷ σκοτει τὰ θαυμάσια σου, καὶ η̄ δικαιοσύνη σου ἐτῇ ἥπιελελημένῃ; Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐτῷ ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; φησιν δὲ Σύμμαχος, Ἄρα ρεκροῖς ποιήσεις τερδοτοια; Καὶ δὲ δλων τῶν ἐζῆς ἐν οἷς λέγεται, Μὴ διηγήσεται τις ἐτῷ σκοτει; δὲ Σύμμαχος, Ἡ διηγήσεται, η̄ γρωσθήσεται; ἐξέδωκεν. Οὐ γάρ ἀπογιώσκων τὰ λεγόμενα, ταῦτας προέφερε τὰς φωνὰς, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν δηλαδὴ τὴν τοῦ πάνους· τῷ Πατρὶ δὲ μόνῳ δύναται εἶναι ταῦτα πεπισμένος, τὰς αἰτίας τῆς εἰς θάνατον αὐτοῦ ἐδίδασκε καθόδου λέγων· Ἄρα ρεκροῖς ποιήσεις τερδοτια; Ἡ τάδε, η̄ τάδε ποιήσεις; Οὐ γάρ ἀν ἀλλως ἡθέλησας, ὡς Πάτερ, μέχρι τούτου με προελθεῖν, καὶ ἐν θανάτῳ γενέσθαι, καὶ ἐν τῷ λάκκι τῷ κατωτάτῳ, εἰ μὴ πάντας που καὶ ἐτοῖς ρεκροῖς θαυμάσια παρέχειν ἐδουλήθης, ἵν δὲ πρ μὴ δύνανται λατροί, ταῦτα η̄ σῇ δύναμις κατεργάσηται· τουτέστιν, δπως οἱ ἐν θανάτῳ γενόμενοι, ἀναστάντες, ἐξομολογήσονται σοι. Οὐ γάρ ιατρῶν ἦν ταῦτα δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τῆς σῆς ἐνθέου μεγαλουργίας. Ἄρ οὖν διὰ ταῦτα ὑπελθεῖν με τὸν θάνατον ἐδουλήθης, ἵν ἐν μὲν τοῖς τάφοις τὸ διεόδι σου διηγήθη, ἐν δὲ τῇ ἀπωλεῖᾳ η̄ ἀλήθειά σου

A propter vexationem : invocavi te singulis diebus, expandi ad te manus meas. At enim semper hominum miseras deslebat, oculoque affligebat suos, eorum qui se non suscepserant perniciem deplorans. Atque ut Hierosolymam lacrymis prosequebatur; ita parerat eum utpote hominum amantem, optimique Patris filium, proditoris apostoli casum, totius Judaeæ gentis abjectionem, ac reliquorum qui peribant ruinam deslere : qua de causa manus expandebat ac vociferabatur, in orationibus ad Patrem clamans, gemitibus inenarrabilibus apud Patrem intercedens. Alio item modo oculum, sive oculos ejus insirmantes, neutiquam aberres si dicas apostolos esse ; si quidem corpus ejus, totus populus ejus est, ut docet is qui dixit : Vos autem omnes corpus Christi, et membra ex parte¹⁰; manus autem suas, opera scilicet ad Patris gloriam edita, expandebat, ei qui solus ipsas videre poterat obtendens : imo etiam in frequentibus orationibus et in passione sua manus pro mundo, cuius peccatum auferebat, expandit, ut Patrem placaret.

δὲ πάντες σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους χειρῶν τοῦ Πατέρος, διεπετάννειν, ἐξαπλῶν αὐτὰς τῷ μόνῳ θεάσασθαι αὐτὰς τῷ θανάτῳ εὐχάριστον εἴναι τῷ πάθει τὰς χεῖρας διεπέτασεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου, οὐ περιήρει τὴν ἀμαρτίαν, τὸν Πατέρα ίλασκόμενος.

C Tίνα δὲ ἀπέρ τὰς χεῖρας ἐξαπλῶν πρὸς τὸν Πατέρα προστύχετο, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν δηλουμένην ἡμέραν αὐτῷ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ βεβοημένα, προών διδάσκει ἐν τούτοις· Μὴ τοῖς ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια, η̄ λατρῷ ἀραστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονται σοι; Διδύμαλμα. Μὴ διηγήσεται τις

ἐτάχψ τὸ διεόδι σου καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐτῇ ἀπωλεῖᾳ; Μὴ γρωσθήσεται ἐτῷ σκοτει τὰ θαυμάσια σου, καὶ η̄ δικαιοσύνη σου ἐτῇ ἥπιελελημένῃ; Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐτῷ ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; φησιν δὲ Σύμμαχος, Ἄρα ρεκροῖς ποιήσεις τερδοτοια; Καὶ δὲ δλων τῶν ἐζῆς ἐν οἷς λέγεται, Μὴ διηγήσεται τις ἐτῷ σκοτει; δὲ Σύμμαχος, Ἡ διηγήσεται, η̄ γρωσθήσεται; ἐξέδωκεν. Οὐ γάρ ἀν ἀλλως ἡθέλησας, ὡς Πάτερ, μέχρι τούτου με προελθεῖν, καὶ ἐν θανάτῳ γενέσθαι, καὶ ἐν τῷ λάκκι τῷ κατωτάτῳ, εἰ μὴ πάντας που καὶ ἐτοῖς ρεκροῖς θαυμάσια παρέχειν ἐδουλήθης, ἵν δὲ πρ μὴ δύνανται λατροί, ταῦτα η̄ σῇ δύναμις κατεργάσηται· τουτέστιν, δπως οἱ ἐν θανάτῳ γενόμενοι, ἀναστάντες, ἐξομολογήσονται σοι. Οὐ γάρ ιατρῶν ἦν ταῦτα δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τῆς σῆς ἐνθέου μεγαλουργίας. Ἄρ οὖν διὰ ταῦτα ὑπελθεῖν με τὸν θάνατον ἐδουλήθης, ἵν ᐃ τῇ ἀπωλεῖᾳ η̄ ἀλήθειά σου

D Tίνα δὲ ἀπέρ τὰς χεῖρας ἐξαπλῶν πρὸς τὸν Πατέρα προστύχετο, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν δηλουμένην ἡμέραν αὐτῷ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ βεβοημένα, προών διδάσκει ἐν τούτοις· Μὴ τοῖς ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια, η̄ λατρῷ ἀραστήσουσι καὶ ἐξομολογήσονται σοι; Διδύμαλμα. Μὴ διηγήσεται τις

ἐτάχψ τὸ διεόδι σου καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐτῇ ἀπωλεῖᾳ; Μὴ γρωσθήσεται ἐτῷ σκοτει τὰ θαυμάσια σου, καὶ η̄ δικαιοσύνη σου ἐτῇ ἥπιελελημένῃ; Ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐτῷ ρεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; φησιν δὲ Σύμμαχος, Ἄρα ρεκροῖς ποιήσεις τερδοτοια; Καὶ δὲ δλων τῶν ἐζῆς ἐν οἷς λέγεται, Μὴ διηγήσεται τις ἐτῷ σκοτει; δὲ Σύμμαχος, Ἡ διηγήσεται, η̄ γρωσθήσεται; ἐξέδωκεν. Οὐ γάρ ἀν ἀλλως ἡθέλησας, ὡς Πάτερ, μέχρι τούτου με προελθεῖν, καὶ ἐν θανάτῳ γενέσθαι, καὶ ἐν τῷ λάκκι τῷ κατωτάτῳ, εἰ μὴ πάντας που καὶ ἐτοῖς ρεκροῖς θαυμάσια παρέχειν ἐδουλήθης, ἵν δὲ πρ μὴ δύνανται λατροί, ταῦτα η̄ σῇ δύναμις κατεργάσηται· τουτέστιν, δπως οἱ ἐν θανάτῳ γενόμενοι, ἀναστάντες, ἐξομολογήσονται σοι. Οὐ γάρ ιατρῶν ἦν ταῦτα δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἀλλὰ τῆς σῆς ἐνθέου μεγαλουργίας. Ἄρ οὖν διὰ ταῦτα ὑπελθεῖν με τὸν θάνατον ἐδουλήθης, ἵν ᐃ τῇ ἀπωλεῖᾳ η̄ ἀλήθειά σου

ad sepulcrum et (1) martyrium Salvatoris nostri patrata sunt, mirabilibus, is sane deprehendet quo pacto ea quæ prænuntiata fuerant opere completa sint. Animadverte porro quot diversis modis hic regionem mortis explicet. Nam primo mortuos vocat; secundo, qui habitant in sepulcro; tertio, qui sunt in perditione; quarto, qui in tenebris versantur; quinto, qui sunt in terra oblivionis. Hæc quippe omnina de iisdem enuntiat; queis hominum amans et benignus Deus mirabilia exhibitus erat: ii vide-licet misericordiam, veritatem et justitiam Dei narrabunt. Qua ratione autem hæc videlicet mirabilia Dei, misericordia, veritas et justitia ejus ad illos olim mortuos, ad sepulcra, ad perditionem, ad tenebras et ad terram oblivionis pervenerint, scire licebit, si cogitenus quot bonorum nobis olim in morte versantibus, auctor fuerit Salvator et Dominus noster, quorum gratia in illa loca descendit, ut non vivis modo, sed etiam mortuis dominaretur: nam quæ causa fuerit descensus ejus in mortem, hic apertissime declaravit: quæ secundum evangelistas tunc impleta sunt, cum multa corpora sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt, et cum ipso Salvatore in sanctam Dei civitatem, videlicet in illam cœlestem, ingressi sunt.

κατὰ τοὺς εὐαγγελιστάς, δέ πολλὰ σώματα κεκοιμημένα εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴν

VERS. 1. *Et ego ad te clamavi, et mane oratio mea præveniet te.* Quemadmodum in titulo psalmi xxi, qui aperte ex persona Salvatoris nostri profertur, dicitur, *Pro susceptione matutina, quo resurrectio Salvatoris nostri, quæ mane contigit, subindicatur;* id ipsum jam his significari puto, *Mane oratio mea præveniet te:* quo indicatur, orationem Salvatoris non alio tempore effectum consecutam esse, nisi illucescente aurora et matutinis horis, cum resurrectio mortuorum accidisse narratur. Quare neque vespere, neque meridie, neque alio quodam tempore, sed (VERS. 15) *mane oratio mea præveniet te.* Utquid, Domine, repellis animam meam, avertis faciem tuam a me? In vicesimo quoque primo dicebat: *Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti?* Hic autem dicit, utquid, interrogando qua de causa derelictus a Patre sit, et quare ille animam suam repulerit; ut si nos aliquando dubii queramus quare Deus Filio suo non pepercit, sed tradidit eum, volens hominum manibus deditum esse (id enim erat eum relinquere ac repellere); ediscamus id nostri gratia plane factum, ut docuit Apostolus his verbis: *Sed pro nobis hominibus*¹⁹, ut liber agnus Dei et ovis immolata pro salute mundi. Quamobrem propheta quoque dicebat: *Et Dominus iradiavit eum peccatis nostris.*

¹⁹ Rom. viii, 32.

1) Scilicet ecclesia ad sepulcrum Christi, quæ ab Athanasio in epistola synodi Hierosolymitanæ, p. 199, martiriorum τοῦ Σωτῆρος, *martyrium Salvatoris*, apud Sozomenum autem lib. II, c. 27, μέγα μαρτύριον, πιστῶν *martyrium* dicitur. Hæc anno

Α γωνιθή· ἐν δὲ τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου κηρυχθῇ ἐν τῇ ἐπιλελησμένῃ γῇ ἡ δικαιοσύνη σου μηνηγευθῇ. Εἰ δέ τις τὸν νοῦν ἐπιστήσεις τοῖς καὶ δικαιοσύνης θαυμασίοις, ἀληθῶς εἰσεται ὅπως απλήρωται ἔργοις τὰ τεθεσπισμένα. Θέα δὲ διὰ τῶν ὅπως εἶην ἐν τῷ θανάτῳ χώραν διαφόρων ἐμπνεύει. Πρῶτον μὲν νεκροὺς σαρῶς ἀποκαλῦπεν, δεύτερον τοὺς ἐν τάφῳ, τρίτον τοὺς ἐν ἀπωλείᾳ, τέταρτον τοὺς ἐν σκότῳ, πέμπτον τοὺς ἐν τῇ ἐπιλελησμένῃ γῇ. Ταῦτα γάρ πάντα περὶ τῶν αὐτῶν διεξέρχεται, οἷς ήμελλεν ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς Θεὸς δεικνύει τε καὶ παρέχειν θαυμάσια· τὸ Λεός αὐτοῦ δηλαδὴ καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διηγήσονται. "Εστι δὲ ἐπιγνῶναι ὅπως πάντα ταῦτα, λέγω δὲ τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Λεός αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐφθασεν ἐπὶ τοὺς πάλαι νεκροὺς, καὶ ἐν τάφοις, καὶ ἐν ἀπωλείᾳ, καὶ ἐν σκότῳ, καὶ ἐν γῇ ἐπιλελησμένῃ, εἰ νοήσουμεν δῶσων ἀγαθῶν αἰτίος γέγονεν ὁ Σωτὴρ καὶ Κύρος ἡμῶν τοῖς πάλαι ἐν τῷ θανάτῳ γεγενημένοις, δι' οὓς καὶ ἐκεῖνοις κατεληγόντες τοῖς τόποις, ἵνα μὴ μόνον ζώντων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ. Τὰ τέρατα τῆς μέχρι τοῦ θανάτου καθόδου αὐτοῦ διὰ τῶν προκειμένων τηλαυγῶν παρέστησεν· ἀπέρι ἐπιληρότερον ἄγιων ἡγέρθησαν, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Σωτῆρι ἐπουράνιον.

Kai ἄγρῳ χρός σὲ κέκραξα, καὶ τὸ πρώτη ἡ προσ-
ευχὴ μου προράθοσει σε. "Μακρέρ ἐν τῷ καὶ φαῦλῷ
σαρῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένῳ
κατὰ τὴν προγραψὴν λέλεκτο, 'Ἔπερ τῆς ἀντιταῦθεν
τῆς ἀνθιτῆς, τοῦ λόγου τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆ-
ρος ἡμῶν αἰνιττομένου κατὰ τὴν ἀνθιτῆν ὥραν γε-
γενημένην· οὕτω καὶ νῦν ταῦτὸν σημαίνεσθαι ἡγού-
μαι: διὰ τούτου, Ηρώι τὴν προσευχὴν μου προράθασ-
εις, δηλοῦντος τοῦ λόγου, διτι μὴ ἄλλων καιρῷ τὰ τῆς
προσευχῆς τοῦ Σωτῆρος εἰς ἔργα ἔχωρει ἢ κατὰ τὴν
ἔω καὶ τὸ πρώτη, δέ ποτε καὶ τὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσις
γεγενῆσθαι μεμαρτύρηται. Δι' δὲ οὕτως ἐσπέρας, οὗται
μεσημβρίας, οὗτε ἄλλων τινὸν καιρῷ, ἀλλὰ τῷ πρώτῳ, φη-
σιν, ἡ προσευχὴ μου προράθασει σε. 'Ιαζτι, Κύρε,
ἀπωθεῖς τὴν ψυχήν μου, ἀποστρέψεις τὸ πρόσω-
πόν σου ἀπ' ἐμοῦ; Καὶ ἐν τῷ καὶ Ἐλεγε τὸ, 'Ο
Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρόσχες μοι, Ιαζτι ἐγκατέλειπες
με; λέγει δὲ ἐν τούτοις, Ια τι, ἐρωτηματικῶς πυνθα-
νόμενος δι' ἣν αἰτίαν ἐγκαταλείπεται ὑπὸ τοῦ Πα-
τρὸς, καὶ ινατὶ ἀπόστατο αὐτοῦ τὴν ψυχήν· ὡς δὲ
καὶ ἡμεῖς, εἰ ποτε διαποροῦμεν δι' ἣν αἰτίαν ὁ Θεὸς
τοῦ ίδιου Υἱοῦ οὐχ ἐφείσατο, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτὸι
Θελήσας ὑποχείριον ἀνθρώποις γενέσθαι· τοῦτο γάρ
ἡν τὸ καταλιπεν αὐτὸν καὶ ἀπώσασθαι· μανθάνοι-
μεν, διτι τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν, ὡς ἀδείαν
δι' Ἀπόστολος εἰπών· 'Ἄλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων,

Christi 335 dedicata est, unde tempus editorum ab Eusebio commentariorū eruimus in Præliminariis. Qua de re et de mirabilibus ea in ecclesia editis ibi vide.

ἴνα γένηται ἀμυνδός Θεοῦ καὶ πρόσθιτον λεπρούργού· μενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Διόπερ ἐλεγε καὶ διὰ προφήτης· Καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Καὶ οὐδος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὁδυράται. Καὶ αὐτὸς ἐπραμπλίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμάλισται διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· τῷ μάλιστη αὐτοῦ ἡμεῖς λάθημεν. Ἐπιφέρει δὲ λέγων ἐν καὶ· Ο Θεὸς, κεκρήκυμα ἡμέρας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ, καὶ τυκτός, καὶ οὐκ εἰς ἀροιαν ἔμοι· καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις· Ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ ἔμου. Ὁμοία δὲ ἡγούμενοι εἶναι ταῦτα τοῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔργῳ τετελειωμένοις, ἐνθα διαστάτε τῶν μαθητῶν, ἔπειτα ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ προσευχόμενος καὶ λέγων· Πάτερ, εἰ δύνατος, παρελθέτω τὸ ποτίριον τοῦτο ἀπὸ ἔμου. Πλὴν οὐχ ὡς ἔτώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· καὶ πάλιν· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο κυριεῖσθαι, ἔτος μὴ αὐτὸν πιώ, τανηθήτω τὸ θέλημα σου.

Πτωχός εἰμι ἔτώ καὶ ἔτος κόποις ἐκ ρεστηρός μου· **B** ὑψωθεὶς δὲ ἐπαπεινώθη καὶ ἐξηπορήθη. Ἐπ' ἐμὲ διῆλθος αἱ ὄργαι σου, οἱ φοβορισμοὶ σου ἐξετάραξάν με. Ἐκύκλωσάν με ὡς ὑδωρ ὅλην τὴν ἡμέραν, περικύκλων με ἀμα. Εμάρπυνας ἀπὸ ἐμοῦ φίλον καὶ πλησίον, καὶ τοὺς γρώστους μου ἀπὸ ταλαιπωρίας. Καὶ ταῦτα δὲ Σύμμαχος αφέστερόν πως ἐξέδωκεν εἰπών· Πτωχός ὦτε καὶ ἐκλείπων ἀπὸ ρεστητος, ἀρέλασον τὸν φόβον σου. Πρὸς τούτους δι' ἐμοῦ παρώδευσαν αἱ ὄργαι σου, αἱ ἐκπλήξεις σου κατεστώπησάν με. Περιῆλθόν με ὡς ὑδατα, πάσας τὴν ἡμέραν περικύκλωσάν με. Καὶ δὲ Ἀκύλας, Ἐπ' ἐμὲ, φησί, παρῆλθος αἱ ὄργαι σου. Οπως δὲ πτωχός ἦν καὶ ἐν κόποις ἐκ ρεστηρός, διδάσκει αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ ἕαυτοῦ λέγων· Μάθετε ἀπὸ ἐμοῦ, δτι πράσις εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ. Καὶ δὲ Ἀπόστολός φησιν· Οὓς ἐν μερῷ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπάγων ἡγήσατο εἰλαι Ισα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν· ὥστε εἶναι σαφὲς πῶς εἰρηται παρὰ τοῖς Ἐβδομήκοντα τὸ, Πτωχός εἰμι ἔτώ καὶ ἔτος κόποις ἐκ ρεστηρός μου. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ νεότητι αὐτοῦ, καὶ ἀλλως ὑπὸ τὸν νομιζόμενον πατέρα τὸν Ἰωσήφ, καὶ τὴν κατὰ σάρκα μητέρα τρεφόμενος, πτωχὸς ἦν ἐν πτωχοῖς· καὶ τὸν ἄλλον δὲ αὐτοῦ βίον πλούσιος ὡν, δι' ἡμέρας ἐπτάχευσεν, ὅπως ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πληυτήσωμεν. Ὅτε δὲ λοιπὸν παραδοξοποιῶν καὶ Θεοῦ δυνάμεις ἀποτελῶν, ὑψώθη τε καὶ διὰ τοῦ πάθους ὑψωθεὶς ἐπαπεινώθη. Δι' δὲ Ἐλεγεν· Μασκερ Μωσῆς ὑψώσεις τὸν δρόιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ πάλιν· Οταν ὑψώσητε, δτι ἔτρω εἰμι· καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ· Ὕψωθεὶς δὲ ἐπαπειωθῆναι καὶ ἐξηπορήθη. Τὸ δὲ, Δι' ἐμοῦ παρώδευσαν αἱ ὄργαι σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἢ κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Ἐπ' ἐμὲ διῆλθος αἱ ὄργαι σου, ἢ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, Ἐπ' ἐμὲ διῆλθος αἱ ὄργαι σου, σαφῶς παρίστησιν, δτι οὐκ εἰς αὐτὸν ἐπέσειχαν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ παρῆλθον· καὶ δτι μὴ ἐστησαν, ἀλλὰ δηῆλον. Τὸ δὲ, διετάραξάν με, κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, ὅμοιόν ἔστι τῷ εἰρημένῳ ἐν τοῖς

A Et hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciat. Et ipse vulneratus est proprie peccata nostra, infirmatus est propter iniurias nostras: vibice ejus nos sanati sumus⁴. In xxi autem subjungit, Deus, clamabo per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi⁵; in praesenti vero, Avertis faciem tuam a me. Haec porro similia puto iis quae in Evangelio opere completa feruntur, ubi a discipulis semotus, in faciem procubuit orans et dicens: Pater, si possibile est, transeat hic calix a me. Verum tamen non sicut ego volo, sed sicut tu⁶; ac rursus, Pater, si non potest hic transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua⁷.

B VERS. 16-19. Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea: exaltatus autem humiliatus sum et perplexus. In me transferunt irae tuæ, terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria. Haec clarius Symmachus edidit his verbis: Pauper cum sim ei deficiens a juventute, suscepit timorem tuum. Ad haec per me prætermearunt irae tuæ, terrores tui tacere me fecerunt. Circumvenerunt me sicut aquæ, tota die circumdederunt me. Aquila vero, Super me, inquit, præterierunt irae tuæ. Quomodo autem pauper fuerit et in laboribus a juventute, docet ipse in Evangelii de se loquens his verbis: Disceite a me quia milis sum et humiliis corde⁸. Apostolus item ait: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequali Deo, sed semel ipsum exinanivit⁹; ita ut perspicuum sit qua de causa apud LXX Interpretes dicatur, Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea. Verum in juventute sua, cum alioquin a Josepho, qui pater ejus esse putabatur, et a matre sua secundum carnem, educaretur, pauper inter pauperes erat; et cum secundum aliam vitam suam dives esset, nostri causa inops effectus est, ut nos ejus inopia divites essemus. Cum porro demum prodigia et Dei virtutes edens, exaltatus est, et per passionem suam elevatus, humiliatus est. Quare dicebat: Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis¹⁰; ac rursus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum¹¹; in praesenti vero ait, Exaltatus autem, humiliatus sum et perplexus. Illud autem, Per me prætermearunt irae tuæ, secundum Symmachum; vel secundum Aquilam, Super me præterierunt irae tuæ, vel secundum LXX, In me transferunt irae tuæ, clare denuntiat, nea in illo constitisse, sed per cum prætermissee; neque stetisse, sed transiisse. Illud autem, conturbarerunt me, secundum LXX, huic Evangeliorum dicto simile est: Nunc anima mea turbata est¹²; et, Ttistis est anima mea usque ad mortem¹³;

⁴ Isa. liii, 3-5. ⁵ Psal. xxi, 5. ⁶ Matth. xxvi, 39. ⁷ ibid. 42. ⁸ Matth. xi, 29. ⁹ Philip. ii, 6, 7. ¹⁰ Joan. iii, 14. ¹¹ Joan. viii, 28. ¹² Joan. xii, 27. ¹³ Matth. xxvi, 38.

cartera quoque secundum historiam implebantur, cum eo relicto apostoli abscesserunt, Petrus vero ter negavit eum. Et alia quoque ratione hæc omnia dicebat, aliorum mala sibi ut propria ascribens, videlicet proditoris Judæ perniciem, totiusque Judaicæ gentis ruinam: de quibus, quasi de filiis improbis, iniquitatis suæ causa pereuntibus, vehementi miserationis et humanitatis affectu eorum mala ad personam propriam referens, ingemiscebatur. Id porro intelligas si his prophetæ verbis attendas: *Hic peccata nostra portat, et pro nobis cruciatur*¹⁰. Quare eorum gratia dolore affectus exclamabat dicens: *In me transierunt iræ tuæ, terrores tui conturbaverunt me*. Videbat enim non ita multo post venturam iram, quæ omnia illis augusta et veneranda de medio sustulit; ita ut Sancta sanctorum et altare a fundamentis diruerentur, regesque eorum qui diuturna altavorum successione ad illud usque tempus devenerant, finem imperandi facerent; jus et facultas illa suis vivendi legibus, qua a longissimo ævo usi fuerant, legalis cultus cum ipso sacerdotio, ac reliquis ducibus principibusque suis extinguerentur; ita ut ne vestigium quidem eorum ad hoc usque tempus residuum manserit. Quæ omnia perpessi sunt, ira Dei non diu post passionem ejus, ob admissa contra ipsum facinora, totam eorum gentem invadente. Quæ ipse significabat his verbis, *In me transierunt iræ tuæ*, ac si diceret, *Propter me*; sive secundum Symmachum, *Per me*: quia secundum rei veritatem talia propter ipsum passi sunt. Imo etiam illorum cladem prospiciens dicebat, *Terrores tui conturbaverunt me*. Etiamsi enim terrores Dei, quos ipsis prophetæ interminabantur, eos ob duritatem cordis non conturbarent; metu tamen, inquit, qui terribilium sermonum tuorum existim prospicerem, terrores tui conturbaverunt. Sic itaque ob eorum impietas Patrem pro illis deprecans, animo valde mestus, ipsorumque causa turbatus, tristis erat usque ad mortem: quia imminebant illis iræ Dei tela; ita ut orationes, quas pro illis emittebat, nihil loci haberent: quare cum in Evangelii pronus et procumbens in faciem jacensque preces emitteret, hæcque clamaret: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*¹¹; deinde, ubi vidi Patris voluntate abnuere, suhjunxit, *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*¹². Et secundo abiens procumbit in faciem, et his verbis orat: *Pater, si possibile non est ut hic transeat, nisi bibam illum, fiat voluntas tua*¹³; ac tertio profectus eudem sermonem protulit. Quare id ipsum his verbis significabat: *Utquid, Domine, repellis animam meam, avertis faciem tuam a me?* et illud, *In me transierunt iræ tuæ, terrores tui conturbaverunt me*. Videns autem longe a salute Dei excidisse eos pro quibus orationes effundebat, pro iisdem sibi patrum suorum causa charissimis et dilectissimis, dicebat: *Elongasti a me amicum et proximum, et no-*

A Εὐαγγελίος· Νῦν ή ψυχή μου τετάραχται, καὶ Ηερόντως ἐστιν η ψυχή μου ἡνὸς θαράτου· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ κατὰ τὴν ιστορίαν ἐπληροῦτο, ὅτε καταλιπόντες αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι ὥχοντο· δὲ Πέτρος καὶ τρίτον αὐτὸν ἡρήσατο. Καὶ δίλως δὲ τὰ προκλιμένα ἀπαντα ἔφασκεν, ιδιοποιούμενος τὰ ἐτέρω κακά· λέγω δὲ τοῦ προδότου Ἰούδα τὴν ἀπώλειαν, καὶ τοῦ παντὸς Ἰουδαίων ἔθνους τὴν ἀπόπτωσιν· ἵδιος δὲ τοῦ ὑπερβολῆς εὐσπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας, ὃς ἐφ' οὐλοῖς πονηροῖς, διὰ τὰς αὐτῶν κακίας, ἀπώλυμψιος, ταῦτα εἰς ταῦτο πρόσωπον ἀναλαμβάνων, ἀπωλύτητος. Νοήσεις δὲ τοῦτο ἐπιστήσας τῷ λέγοντι προφήτῃ· Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν γέρει, καὶ περὶ ἡμῶν σδυνάται. Διὸ ὑπὲρ αὐτῶν σδυνώμενος ἔβα λέγων· Ἐπ' ἐμὲ διῆλθο αἱ ἄργα σου, οἱ φοβεροὶ σου τοῦτο ἐξετάραξάν με. Ἐώρα γάρ τὴν οὐκ εἰς μακρὸν ἐπελευσομένην αὐτοὺς ὁργὴν, ἢτις αὐτῶν ἀθρόως τὰ σεμνὰ πάντα ἐκηράντειν· ὡς τὰ μὲν Ἀγια τῶν ἀγίων, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐκ βθόρων ἀπολέσθαι, βασιλέας δὲ αὐτῶν, τοὺς ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς ἐκείνῳ καιροῦ διάρκεσαντας, καταλυθῆναι, τὴν τε αὐτονομίαν καθ' ἣν ἔξι αἰώνος μακρῷ ἐπολιτεύοντο, καὶ τὴν κατὰ νόμους λατρείαν αἰτεῖ ἱερωσύνη καὶ τοῖς λοιποῖς ἡγεμόσι τε αὐτῶν καὶ ἀρχούσιν ἀποσθεσθῆναι· ὡς μηδὲ ἡγος αὐτῶν εἰσενῦν περιλείπεσθαι. Ἄ δὴ πάντα πεπόνθασιν ὑπὸ τῆς ὁργῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς οὐκ εἰς μακρὸν μετὰ τὸ πάντα αὐτοῦ τὸ πᾶν αὐτῶν ἔθνος καταλαβαύσης διὰ τὰ τετολμημένα αὐτοῖς κατ' αὐτοῦ· δὲ δὴ ἐδήλων λέγων· Ἐπ' ἐμὲ διῆλθο αἱ ἄργα σου· ὧστε Ἐλεγε, Δι' ἐμέ· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Δι' ἐμοῦ· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν ἀλλοθῆ λόγον δι' αὐτὸν ταῦτα πάντα πεπόνθασιν. Ἀλλὰ καὶ προσρῶν αὐτῶν τὸν διεθρὸν Ἐλεγεν· Οἱ φοβεροὶ σου τοῦτο ἐξετάραξάν με. Εἴ γάρ καὶ τὰ μάλιστα διὰ τὴν ἀναισθησίαν οὐκ ἐτάρασσον ἐκείνους οἱ διὰ τῶν προφητῶν ἀπειλούμενοι κατ' αὐτὸν φοβεροὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐμὲ, φησίν, ὁρῶντα τὸν φοβερὸν σου λόγων τὰς ἐκδάσεις, ἐξετάρασσον εἰ φοβεροὶ σου. Οὕτως οὖν διὰ τὰς ἐκείνων δυσσεβείας παρακαλῶν τὸν Πατέρα ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπεραλγῶν καὶ δι' αὐτοὺς ταραττόμενος, περίλυπος ἦν μέχρι θανάτου· ἐπειδὴ τὰ τῆς ὁργῆς τοῦ Θεοῦ σφοδρῶς ἐπέκειτο κατ' αὐτῶν, ὡς μηδὲ τυγχάνειν τῶν εὐχῶν, ὃν ἀνέτεμπεν ὑπὲρ αὐτῶν· διὸ τὸν παρακαλῶν καὶ δεσμενος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις προεπιπεν πρηγῆς τε κατὰ προσώπου κείμενος ἔβαι, Πάτερ, λέγων, εἰ δύνατούρ, παρελθέτω τὸ σατῆριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ· εἰδούρων δὲ τὸν μὴ αὐτὸν εἰληγενθῆτα τὸ θέλημά σου· καὶ τρίτον δὲ πορευθεὶς εἰς αὐτὸν λόγον προσφερε. Διὸ δὴ ταῦτα σημαίνων καὶ διὰ τῶν προκειμένων Ἐλεγεν· *Ira tū, Κύριε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχήν μου, ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπό σου δὲ ἐμοῦ;* καὶ τὸ, *Ἐπ' ἐμὲ διῆλθο αἱ ἄργα σου, οἱ*

¹⁰ Isa. lxx, 5. ¹¹ Matth. xxvi, 59. ¹² ibid. ¹³ ibid. 42.

φοβερισμοὶ σου ἐξετύραξά με. Ὁρῶν δὲ μαχρὰν ἐκπίποντας τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτηρίας τοὺς ὑπὲρ ὡν τὰς εὐχὰς ἐποιεῖτο φιλάτους· δυνατές αὐτοῦ καὶ ἀγαπητοὺς διὰ τοὺς πατέρας, ἔλεγεν· Ἐμάκρυνας ἀτ' ἔμου γέλλον καὶ πλησίον, καὶ τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας. Δηλοὶ δὲ τοὺς ἐν τῷ ἔθνει γνωστοὺς δυνατές αὐτοῦ πρότερον καὶ φίλους· ἐπεὶ καὶ μέρος ἡσαν αὐτοῦ καὶ αἰληρονομίᾳ· ἀλλ' ἐμακρύνθησαν ἀληθῶς ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀπίστιας· καὶ πᾶλι δυντες φίλοι, ἔχθροις ἑαυτοὺς κατέστησαν· καὶ γνωστοὶ τυγχάνοντες αὐτοῦ, ἐλθόντα αὐτὸν οὐκ ἐπέγνωσαν, οὐδὲ παρεδέξαντο. Ὡν ἔνεκα πάντων καὶ ἀπὸ ταλαιπωρίας. Οὕτω δ' οὖν καὶ ἐκπεπτώκασι τοῦ Θεοῦ κατέληπτοι δυνατοὶ ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται. Καὶ εἰς τοῦτο καταλήγουσιν οἱ ἐπιγεγραμμένοι τῶν νῦν Κορεψ φαλμοὶ.

ΣΥΝΕΣΕΩΣ ΛΙΘΑΝ ΤΟΥ ΕΣΔΡΑΙΤΗ. ΠΗ'.

Τὰ ἐλέην τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα φύομαι. Εἰς τετεάρ καὶ τετεάρ ἀπαργελῶ τὴν ἀληθείαν σου ἐν τῷ στόματι μου. Ἐπειδὴ προῖῶν ἐχῆς μέλλει λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, δῶμασας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; προθεραπεύει δὲ μέλλον ρήθησθαι διὰ τῶν προχειμένων, δυνάμει τούτῳ λέγων· Εἰ καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα τὴν ἐμὴν ψυχὴν εἰς ἀμηχανίαν ἐμβαλόντα ταράττει, θλιγγόν τέ μοι καὶ ἀπορίαν ἐμποιεῖ, τῶν σῶν, ὁ Κύριε, χριμάτων, ὡς μέλλειν μικρὸν ὑστερον ἀποτολμᾶν καὶ ἀπορεῖν, ὑπὲρ ὡν σὺ μὲν δὲ ἀψευδῆς Θεὸς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν πεποίησαι· τάνατία δὲ συμβέβηκε ταῖς σαῖς ὑποσχέσεσι· διὸ καὶ μέλλω λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; ἀλλ' δῆμας πεπισμένος, διὰ μὴ διαψεύσεται σου τῇ ἐπαγγελίᾳ, οὐδὲ διαπεσεῖται τῇ τοῦ σοῦ λόγου ἀλήθειᾳ, προλαβὼν τοὺς μέλλοντας ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ρήθησθαι μοι λόγους, τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν καὶ τὸ εὐσεβὲς τῆς ἐμαυτοῦ γνώμης προασφαλίζομαι· διό φημι· Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα φύομαι. Οὐ γάρ νῦν μόνον, ὅτε ταῦτα λαλῶ καὶ φθέγγομαι, τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου φύομαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σκυθρωποτέροις καιροῖς, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις διὸ οὓς μέλλω λέγειν· Ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; Καὶ τότε γάρ καὶ εἰς τὸν μετά ταῦτα χρόνον, καὶ διὰ παντὸς τοῦ αἰώνος οὐ παύσομαι ἀνυμῶν τὰ ἐλέη σου, Κύριε, ἀκριδῶς εἰδὼς, διὰ τοῦτο, ἀπαξ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἐν τῷ φαλμῷ προφητείας, οὐ διαψεύσεις, ἀτε Θεὸς ὡν ἀληθῆς. Διόπερ οὐ μόνον τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα φύομαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀληθείαν σου καθ' ἐκάστην γενέσθαιντας· Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα τοιαῦτά τινα μεταξὺ γενήσεται, ὡς δοκεῖ, ἐναντία ταῖς σαῖς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίαις συμβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ οὐτως ἐγὼ πεπίστευκα, καὶ ἀληθῶς ἐμαυτὸν πέπεικα, διὰ τῶν λόγων σου, ὁ Κύριε, ἡ ἀλήθεια οὐδέποτε διαπεσεῖται. Διόπερ τὸν πάντα μου χρόνον τῆς ζωῆς οὐ παύσομαι ἐν τῷ στόματι μου τὴν ἀληθείαν σου ἀπαγγέλλων. Ἀλλὰ καὶ παραδίδοντος τῇ ἐμαυτῷ γραφῇ ταῦτην καταλείψω τοῖς μεταγενεστέροις, εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς διδάσκεσθαι τε καὶ μανθάνειν ὄμοις ἐμοὶ καθ' ἐκάστην γενεάν τὴν ἀληθείαν σου διὰ στόματος φέ-

A ius meos a miseria. Indicat autem eos in Judaica gente qui pridem noti sibi et amici essent, quoniam portio et hereditas ipsius erant, sed ob suam incredibilitatem vere procul ab eo remoti sunt; et qui olim amici fuerant, sese inimicos constituerunt; et cum noti ejus essent, venientem ipsum non noverrunt, neque suscepserunt. Quorum omnium causa a Deo longe facti sunt, ob miseriā videlicet suam. Sic igitur a Deo exciderunt secundum illud dictum: Quoniam qui elongant se a te peribunt¹⁴. Atque hoc desinunt psalmi Filiorum Core inscripti.

B. 1. INTELLECTUS AETHAN EZRAITÆ. LXXXVIII.

VERS. 2. Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Quoniam in sequentibus dicturus est, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? iis quæ postea proferet jam respondere antevertit, ac si diceret: Etiam si humanæ res animam meam in angustiam et dubitationem conjiciant ac perturbent, caligineque me et hesitatione afficiant ob tua, o Domine, judicia; ita ut mox quæstionem movere ausim de promissis, quæ tu Deus mendacii expers Davidi dedisti; et tamen pollicitationibus tuis contraria acciderunt, quamobrem dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? verumtamen certus promissionem tuam non irritam fore, neque sermonis tui veritatem lapsuram esse, sermones quos ex humana infirmitate prolatus sum prævertens, sicut meam et pietatem sententia meæ prius profiteor, ac dico, Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. Non enim nunc duntaxat, cum hæc loquor et profero, misericordias Domini cantabo, verum etiam in tristioribus temporibus, in ipsis videlicet quædictus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? Tunc enim et omni sequenti tempore, immo per omne sæculum, non finem faciam celebrandi misericordias tuas, Domine: probe sciens te, quando semel ea in prophetia psalmi pollicitus es, non irrita illa facturum esse, utpote Deum veracem. Quamobrem non modo misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo, sed etiam veritatem tuam per singulas generationes annuntiabo. Etsi enim aliqua interim eventura sint, quæ tuis Davidis datis pollicitationibus contraria videantur; nihilominus tamen credo ac plane persuasum mihi est, sermonum tuorum, Domine, veritatem nunquam esse lapsuram. Ideo per totum vitæ meæ tempus non finem faciam annuntiandi veritatem tuam in ore meo. Verum etiam scripto consignatam illam posteris tradam: ut ipsis quoque, perinde atque ego, edoceantur et discant per singulas generationes veritatem tuam in ore ferre,

¹⁴ Psal. LXXII, 27.

ac persuasum habeant nunquam posse promissa tua excidere. Totus autem sermo, Christi ex semine David generationem, et regnum ejus vaticinatur. Quandoquidem enim in precedentibus ejus in hominibus generatio prænuntiabatur, ut in psalmo LXXXVI declaratum est; at præter generationem ejus scitu quoque opus erat unde proditurus esset; hoc præsens Scriptura necessario docet, quæ promissionem Dei ad Davidem factam de Christo ex semine ejus prodituro complectitur: ita ut hic congruenter post antecedentes psalmos positus sit. Inscriptus autem solum est, *Intellexus*, ac neque psalmus neque hymnus dicitur. Fuerit vero canticum propheticum, ea quæ secundum Deum est intelligentia invigens. Quare dictum est, *In æternum cantabo, et, in generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam*. Ab his quippe verbis, *In æternum cantabo*, jure canticum esse dicatur; ab illis autem, *Annuntiabo veritatem tuam in generationem et generationem*, et a sequentibus, prophetia fuerit. Dictus autem est Ethan Ezraite: qua de re in prius explicatis psalmis pro facultate disputatum a nobis est.

VERS. 3. *Quoniam dixisti, In æternum misericordia ædificabitur, in cælis præparabitur veritas tua.* Pro illo autem, *Quoniam dixisti*, Aquila interpretatus est, *Quoniam dixi*; Symmachus vero, *quoniam dixi*; Theodosio similiter, *Quoniam dixi*; quinta item editio, *Quoniam dixi*; quasi scilicet ex Prophetæ persona sermo enuntietur; hic porro erat Ethan Ezraites, ut titulus declarat. Hujusmodi vero sententiam Prophetæ subindicat: Jam antea dixi, *Misericordias Domini in æternum cantabo*. Id autem qui fieri possit, nisi prima illa Dei misericordia, ab initio et a conditu mundi in hominibus fundata, sequenti tempore acreverit, et instar ædificii accessionem habuerit? Nam Dei erga homines misericordia quotidie crescit, et quasi fabrica angetur et exstruitur in generationem et generationem. Quia igitur dixi et affirmavi, in æternum misericordiam Dei ædificandam esse, et ideo me misericordias ejus in æternum cantaturum esse; non ignorandum est, verbi veritatem in cælis præparandam esse. Terrena quippe negotia et hominum malitia non multam verbi accurationem exhibere possunt; quia multa in vita hominum inæquabilitas est. Verum quoniam promissa Dei, ad Davidem facta, divina ac cœlestia sunt, neque, ut Judæi suspicuntur, terrena et corporea; ea de causa jure Prophetæ prius distinguit, non in terra, sed in cælis veritatem promissorum Dei præparandam esse. Quamobrem Symmachus hæc clarius explicat dicens: *In cælis fundabitur veritas tua*.

VERS. 4-6. *Disposui testamentum electis meis, iurari David servo meo, Usque in æternum præparabo semen tuum, et ædificabo in generationem et generationem thronum tuum. Biapsalma. Confitebuntur cæli mirabilia tua, Domine, etenim veritatem tuam in*

A ρειν, καὶ πεπεῖσθαι μηδέποτε δύνασθαι διαπίπτειν τὰς σάς ἐπαγγελίας. Οὐ δὲ πᾶς λόγος τὴν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γένεσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ θεσπίζει. Ἐπειδὴ γάρ διὰ τῶν ἔμπρωσθεν τῇ εἰς ἀνθρώπους γένεσις αὐτοῦ προεφητεύετο κατὰ τὰ ἐν τῷ π' καὶ σ' φαλμῷ παραστάντα· ἐχρῆν δὲ πρὸς τὴν γένεσιν μαθεῖν καὶ πόθεν προελεύσεται· διδάσκει τοῦτο ἀναγκαῖς τῇ παρούσᾳ Γραφῇ, τὴν πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸν Χριστὸν προελεύσεσθαι περιέχουσα· ὡστε ἔχειν ἀκόλουθαν καὶ τοῦτον πρὸς τοὺς πρὸς αὐτοῦ κατατεταγμένους φαλμούς. Συνέσεως δὲ ἐπιγέγραπτα: αὐτὸς μόνον, οὗτε δὲ φαλμὸς οὗτε ὑμνος. Εἴη δὲ ἀνώδηπρητική συνέσεως τῆς κατὰ Θεὸν οὐσιόν. Δι' ὃ λέλεκται· Εἰς τὸν αἰώνα ᾔσθομαι, καὶ εἰς τερεάρ B καὶ τερεάρ ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθειά σου. Ἀπὸ μὲν γάρ τοῦ· Εἰς τὸν αἰώνα ᾔσθομαι, ὥδη ἀντὶν εἰκότως ἀν τις εἶποι· ἀπὸ δὲ τοῦ· Ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθειά σου εἰς τερεάρ καὶ τερεάρ, καὶ ἀπὸ τῶν ἔξτις ἐπιλεγομένων, προρήτεταν. Λέλεκται δὲ Αἰθὼν τοῦ Ἑσδρᾶτον περὶ οὐ τὰ παραστάντα ἐν τοῖς προτεχνολογιούμενοις τῶν φαλμῶν διειλήφαμεν.

"Οτι είπας· Εἰς τὸν αἰώνα ἔλεος οἰκοδομηθήσεται, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται τῇ ἀλήθειᾳ σου." Αγτὶ τοῦ· "Οτι είπας, δὲ μὲν Ἀκύλας τρομήνευσεν· "Οτι είπα· δὲ δὲ Σύμμαχος· "Οτι είποι· καὶ δὲ Θεοδοτίων δομοίς· "Οτι είποι· καὶ δὲ τέμπτη ἔκδοσις· "Οτι είπα· ως ἐκ προσώπου τοῦ Προφήτου λεγομένου τοῦ λόγου. Οὗτος δὲ ἦν Αἰθὼν δὲ Ἐσδρᾶτης, C ως δὲ προγραφὴ παρίστησι. Τοιαύτην δέ τινα διάνοιαν ὑποβάλλοι δὲ Προφήτης· Φθάσας δὴπερ πρότερον εἶπον· δτι Τῇ ἐλέῃ τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα ἄστεμα. Τοῦτο δὲ πῶς ποτ' ἀν γένοιστο δὲ τοῦ πρώτου ἐλέους τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ πρώτης κοινωνίας καταβληθέντος εἰς ἀνθρώπους, ἐπίδοσιν κατὰ χρόνους λαμβάνοντος, καὶ δικῆν οἰκοδομῆς αὖξοντος; Αὗξει γάρ δοημέραι τὸν ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς ἀνθρώπους, καὶ δικῆν οἰκοδομῆς προκόπτει καὶ οἰκοδομεῖται κατὰ γενεὰν καὶ γενεάν. Ἐπειδὴ τοίνυν εἶπον καὶ διεβεβαιώσαμην, δτι εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ οἰκοδομηθήσεται, καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἐλέη αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα ἄστεμα, οὐ προσήκει διγνοεῖν, δτι τοῦ λόγου τῇ ἀλήθειᾳ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται. Τὰ γάρ περίγεια πράγματα καὶ δὲ τὰ ἀνθρώπων κακία δόξειν δὲν μη D πάνυ τι ἐμφανεῖν τὸ ἀκριβέστοῦ λόγου, τῷ πολλὴν ἀνωμαλίαν εἶναι δοκεῖν κατὰ τὸν ἀνθρώπων βίον. 'Αλλ' ἐπειδήπερ αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ, αἱ πρὸς τὸν Δαυΐδ γεγενημέναι, θεῖαι καὶ οὐράνιοι τυγχάνουσι, καὶ οὐχ, ως δὲν ὑπολάβοιεν Ιουδαίων πατέρες, γεώδεις καὶ σωματικαὶ εἰκότως διὰ τοῦτο προδιαστέλλεται δὲ Προφήτης, δτι μή ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς δὲ ἀλήθεια τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ ἐτοιμασθήσεται. Διάπερ δὲ Σύμμαχος σαφέστερον ἡρμήνευσεν εἶπών· 'Ἐτ τοῖς οὐρανοῖς ἐδρασθήσεται τῇ ἀλήθειᾳ σου.

Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· δύοστα Δαυΐδ τῷ δούλῳ μιον· "Εως τοῦ αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς τερεάρ καὶ τερεάρ τὸν θρόνον σου. Διάβαλμα. Εξομολογήσοται αἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, Κύριε, καὶ

γάρ την ἀλήθειαν σου ἐτοῦ Εκκλησίᾳ ἀγίων. Σαφῶς ταῦτα ἔκ προσώπου τοῦ Θεοῦ εἰρήται· διόπερ δοκεῖ μοι παρὰ τοῖς Ἐβδομάχοντα ἀνωτέρῳ εἰρῆσθαι τὸ· "Ὅτι εἶπας". Εἰς τὸν αὐτῷ βλεος οἰκοδομηθήσεται, ἐτοῖς οὐρανοῖς ἐτομισθήσεται ἡ ἀλήθεια σου· οἵτις ἐπισυνήπτει τὸ· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου· ἵνα καθ' ὑπερβατὸν εἴη οὐτις ἔχων δι νοῦς τῶν προχειμένων· Ἐπειδὴ σὺ αὐτὸς, ὁ Κύριος, ἐν ταῖς περὶ τοῦ Δαυΐδ ἐπαγγελίαις εἶπας· Εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἔλεος μου τὸ πρός τὸν Δαυΐδ, η καὶ τὸ εἰς πάντας ἀνθρώπους οἰκοδομηθήσεται· καὶ προσέθηκας λέγων· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, ήτοι επιλέκτην μου, καὶ· Θμοσα· Δαυΐδ τῷ δούλῳ μου, καὶ τῷ τούτοις ἀκόλουθᾳ· πέπεισμα, δι τοῦ ποτε διαψευσθήσονται σοι αἱ ἐπαγγελίαι, μένουσι δὲ ἀληθεῖς· καὶ ἀδιάπτωτοι· ἀλλ' οὐχ ὡστε ἐπὶ τῆς γῆς συνίστασθαι αὐτάς· οὐδὲ γάρ ἐπίγειοι καὶ αἰσθηταί, οὐδὲ ὄντατα· καὶ διηγορόντοις τυγχάνουσιν, οὕτως ἔστιν δι τῶν ἀνθρώπων βίος, ἀλλ' ἀθάνατοι καὶ εἰώνιοι καὶ τῇ σῇ θεότητι πρέπουσαι. Διόπερ οὐκ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτομισθήσεται ἡ ἀλήθεια τῶν σῶν πρός τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελιῶν. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, οἱ λοιποὶ πάντες ἐρμηνευταί· Τῷ ἐπιλέκτῳ μου, εἰρήκασι. Καὶ μᾶλλον ἀρμάζει· τῇ διανοῇ ἡ τοιαύτη ἔκδοσις· οὐδὲ γάρ περὶ πολλῶν ἔστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ Δαυΐδ· αὐτῷ γάρ, φησι, καὶ ὅμοσα, ἀπε δούλῳ μου δύνται· καὶ επιλέκτῳ μου. Οὐ γάρ ἥρκει ἀπλῶς διαθέσθαι αὐτῷ διαθήκην, ὥσπερ διεθέμην τῷ Νῷ, καὶ μετὰ ταῦτα τῷ Ἀβραὰμ, καὶ πάλιν μετ' ἐκεῖνον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ἐρήμου διὰ Μωάεώς· ἐκεῖνοις γάρ διχα δρκωμοσίας· τῷ δὲ ἐπιλέκτῳ μου· καὶ τῷ ἐμῷ θεράποντι· καὶ δούλῳ Δαυΐδ διεθέμην μετὰ ὄρκου παραλήψεως· ὅμοσα γάρ αὐτῷ περὶ τοῦ δεινοῦ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα ἐτομάσειν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ οἰκοδομήσειν, καὶ οὐκ εἰς μίαν γενεάν, ἀλλ' εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Περὶ δὲ τοῦ δύνανται τὸν θεόν, διερδός· Ἀπόστολος ἐν τῷ πρότοις Ἐβραίοις φησιν· Ἱτα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτω, ἐτοῖς ἀδύτοις γενέσθαι τὸν θεόν, ἰσχυρὸν παράκλητον ἔχωμεν. Κατ' ἐπίτασιν γάρ μείζονος διαθεσιάσεως καὶ δρκος παρελήπται τῷ θεῷ. Κατὰ τίνος δὲ δι δρκος ἐξῆς προιὼν διδάσκει λέγων· Ἀπαξ ὅμοσα ἐτῷ ἀγίῳ μου. Ἐνθα καὶ ἐπιστήσεις, τίς ποτε δρα οὔτος ἦν δι ἀγίος τοῦ θεοῦ, καθ' οὐδὲν δύνασιν ὡς κατὰ γίου μονογενοῦς, εἰς τὸ ἐξ ἀπαντος τὸ τῆς ἐπαγγελίας κρατυνθῆναι. Τὸν μὲν οὖν ἀγίον ὡμολόγουν καὶ οἱ δαιμονες ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, ὅτε μὴ φέροντες αὐτοῦ τὴν ἔνθεον δύναμιν κολαστικὴν οὔσαν αὐτῶν καὶ ἀπελαστικήν, ἐδῶν λέγοντες· Ἐα, τὸ ἡμῖν καὶ σοι, ΥἱοῦΝαζαρῆτη; Οἰδαμέντος τοις εἰ, δι ἀγίος τοῦ θεοῦ. Κατὰ τούτου τοίνυν δύναντος δι θεός, οἷα πατήρ κατὰ μονογενοῦς καὶ ἀγαπητοῦ υἱοῦ, τῷ Δαυΐδ τὴν ἐπαγγελίαν ἐποιεῖτο· Ο δῆ καὶ διδάσκει λέγων· Ἀπαξ ὅμοσα ἐν τῷ ἀγίῳ μου, εἰ τῷ Δαυΐδ γενέσομαι. Ζητῶν δὲ παρ' ἐμαυτῷ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐδὲν μὲν ἀλλῷ τῶν ἀγίων, μόνῳ δὲ τῷ Δαυΐδ δι' ὄρκου

A Ecclesia sanctorum. Hæc ex persona Dei manifeste dicta sunt: ac videtur mihi ideo apud LXX superius dictum fuisse, Quoniam dixisti: In æternum misericordia ædificabitur, in cœlis præparabitur veritas tua; quibus hæc subdiderunt, Disposui testamentum electis meis; ut per hyperbaton dicti sententia sic exprimatur: Quoniam tu ipse, Domine, in promissionibus Davidis dixisti: In æternum misericordia mea erga Davidem, sive erga omnes homines ædificabitur; et hæc adiecisti, Disposui testamentum electis meis, scilicet, electo meo, et, Juravi David seruo meo, et cetera: persuasum mihi est præmissa tua nunquam irrita fore, sed vera firmaque mansura esse; sed non ita, ut in terra consistant: neque enim terrena et sensilia sunt, B neque venalia et brevi tempore duratura, qualis hominum vita est; sed immortalia, æterna et deitati tua congruentia. Quapropter non in terra, sed in cœlis præparabitur veritas eorum quæ Davidi pollicitus es. Pro illo autem, Disposui testamentum electis meis, reliqui omnes interpretes, Electo meo, dixerunt. Quæ sane interpretatio veræ sententia magis congruit: non enim de multis sermo est, sed de uno Davide; ipsi quippe juravi, inquit, ut pote servo meo et electo meo. Neque enim satis erat ipsi testamentum disponere, sicut Noe, postea vero Abraham, deindeque filiis Israel in deserto per Moysen disposui: nam cum iis sine juramento; at cum electo, servo et famulo meo Davide, adhibito jurejurando, sœdus et testamentum inii. Juravi enim ipsi futurum esse ut semen ejus in æternum præparetur, et thronus ejus ædificetur, non in unam generationem et generationem. Cur autem Deus juraverit, S. Apostolus in Epistola ad Hebreos testificatur: Ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatum habeamus¹⁵. Nam ad accessionem majoris certitudinis Deus juramentum adhibuit. Per quem autem juraverit, in sequentibus docet his verbis: Semel juravi in sancto meo. Ubi perpendas qui sit ille sanctus Dei, per quem quasi per Filium unigenitum jurat, ad promissionem omnino confirmandam. Sane vero sanctum illum vel daemons in Evangelii confessi sunt, cum divinam ejus potestatem, quæ se puniebat et ejiciebat non ferentes, hæc clamabant: Sine, quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? Novimus te quis sis, sanctus Dei¹⁶. Per hunc itaque jurans Deus, ut pater per unigenitum et dilectum filium, Davidi promissionem dabat. Quod ipse ita docet: Semel juravi in sancto meo, si David mentiar. Cum autem mecum quererem, cur nemini sanctorum, nisi Davidi, promissionem de semine ipsius cum juramento Deus ediderit; hanc me deprehendisse causam æstimo: comperi namque Davidem ante illam a Deo sibi datam promissionem juramento usum fuisse. Jurasse autem ipsum docet Spiritus divinus in cxxxii, dicens: Memento, Do-

¹⁵ Hebr vi, 18. ¹⁶ Luc. iv, 34.

mine, David, et omnis mansuetudinis ejus : sicut A juravit Domino, vovit Deo Jacob : Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, et palpbris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Davidi hæc venti et pollicenti, ac his de rebus juranti, parem Deus vicem reddens, juravit et ipse, et pro singulis pollicitationibus singulas retulit, juramentum juramento pensavit. Quapropter in eodem cxxxi, in quo dicitur jurasse Davideum, deinde adjicetur Spiritus sancti testimonium, quod sic habet : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super thronum tuum.* Prior itaque David juravit ; deinde vicem rependens Deus, mutuo et ipse juravit : prior item David, pia motus cogitatione, quidpiam Deo pollicitus est ; hinc Deus ceu gratiam gratia pensans, ipsi vice versa promisit, secundum Salvatoris nostri voces quæ sic habent, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mensuram bonam, agitatem, compressam, supereffluentem, dabunt in sinum vestrum*¹⁷. Qua mensura igitur David mensus est, cum ex bona et religiosa cogitatione congruentem promissionem juratus dedit, eadem mensura re-pensum illi est, ac datæ sunt illi retributioes promissionesque cum juramento Dei.

τιμετρηθήσται ὑμῖν. Μέτρον καλόν, σεσαλευμένον τὸν κόλπον ὑμῶν. Ο μέτρῳ τούν καὶ ὁ Δαυὶδ ἐμέτρησεν, εἰπεὶ ἀμειδόμενος διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ρά, ἐν φέρεται ὅτι τοῦ θεοῦ συνῆπται ἔτης ἡ τοῦ ἄγιου Ηνεύματος μαρτυρία, ὥδε πῃ λέγουσα. *Ὦμοις Κύριος τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτόν.* Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος ὅμοιος ὁ Δαυὶδ, εἴτα ἀμειδόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσίαν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο καὶ πρώτος ὁ Δαυὶδ, εὐσεβεῖ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγείλατο τι τῷ Θεῷ εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, ἀπότερον ἀντιδιδοὺς αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάρτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγείλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν. *Φ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀπεισεμένον, ὑπερεκχυνόμενον, δώσουσιν εἰκόναν τοῦ θεοῦ.*

Quid sibi velit autem illa Davidis cum juramento C pollicitatio, jam perpendere opportunum erit. Cum videret gentes per totum orbem diabolico multorum nuninum errori subjectas, ac ubique terrarum templo, delubra, sacra malignis dæmonibus per urbes, regiones et viros excitata, ac in montibus et collibus improbam illam et adversariam potestatem apud omnes homines honorari, Dei autem omnium opificis et conditoris ne minimam usquam memoriam servari; de re tali vulneratus animo, bonoque studio incensus, secundum eum qui dixit, *Zelo zelatus sum Domino*¹⁸, votum vovit et promissionem edidit, quam jurejurando astrinxit; videbile seprimum, omnium regi Deo templum et sacrum iu terra excitaturum, in quo tabernaculum testimonii, et arcum Testamenti a Moyse in deserto jussu Del constructam, deponeret. Nam illa ad tempus usque Davidis circumquaque ferebatur, et a loco in locum, ac modo in Gulgala, modo in Manaspha, mox in Silo, aliquando apud allophylos, inde in Besamys, hinc in Cariathirim, postea in domum Ammaradab, inde in domum Abeddara, advecta fuit, unde eam in urbem Sion David transtulit. Quod ille conspicatus, domum sacram et templum excitare cogitavit, ubi arcum Dei deponeret et sta-

A πεποίηται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐπαγγεῖλαν ὁ Θεὸς, δοκῶ μοι ταῦτην εὐρηκέναι, καταλαβόν καὶ αὐτὸν τὸν Δαυὶδ δρκψ κεχρημένον πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Όμωμοκέναι δὲ αὐτὸν διέσκει τὸ θεῖον Πνεῦμα ἐν ρλά' λέγον· Μνήσθητε, Κύριε, τοῦ Δαυὶδ, καὶ πάσης τῆς πραθητος αὐτοῦ· ως δύμος τῷ Κυρίῳ, ηδεστο τῷ Θεῷ Ἱακὼ. Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἰκου μου, εἰ ἀραβίσομαι ἐπὶ καλίνης στρωματῆς μου· εἰ δώσω ὅντος τοῖς δρθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μοι νυσταγμὸν, ἔως οὐ εὑρὼ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἱακὼ. Τειᾶτα εὐξαμένω καὶ ἐπαγγειαμένῳ τῷ Δαυὶδ, καὶ ἐπὶ τοιούτοις δμωμοκέτι, τὴν ἵσην ἀμοιδὴν ἀντιδιδοὺς ὁ Θεὸς αὐτῷ, ἀντομνεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ ἀντεπαγγέλλεται ἐν ἀνθ' ἐνδὸς διδοὺς, καὶ δρκψ τὸν δρκον ἀμειδόμενος. Διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ρλά', ἐν φέρεται δμωμοκέναι ὁ Δαυὶδ, συνῆπται ἔτης ἡ τοῦ ἄγιου Ηνεύματος μαρτυρία, ὥδε πῃ λέγουσα. Όμοις Κύριος τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτόν. Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος ὅμοιος ὁ Δαυὶδ, εἴτα ἀμειδόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσίαν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο καὶ πρώτος ὁ Δαυὶδ, εὐσεβεῖ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγείλατο τι τῷ Θεῷ εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, ἀπότερον ἀντιδιδοὺς αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάρτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγείλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν. Φ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀπεισεμένον, ὑπερεκχυνόμενον, δώσουσιν εἰκόναν τοῦ θεοῦ.

Tί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Δαυὶδ μεθ' δρκου ἐπαγγελία, θεωρῆσαι καιρός. Όρῶν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνη τῇ δαιμονικῇ καὶ πολυθέῳ πλάνῃ δεδουλωμένα, καὶ πανταχοῦ γῆς ναοὺς καὶ τεμένη καὶ ιερά ταῖς πονηροῖς δαιμοσίν ἀνεγγειερμένα, ἐν τε πόλεσι καὶ χώραις καὶ κώμαις, ἐν δρεσι τε καὶ βουνοῖς τὴν ανηράν καὶ ἀντικειμένην δύναμιν παρὰ πάσιν ἀνθρώποις τιμωμένην. Θεοῦ δὲ τοῦ πάντων ποιητοῦ τε καὶ δημιουργοῦ μηδοχοῦ μνήμην παρά τισι γιγνομένην. δηγθεὶς τὴν φυχὴν ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ ζῆλον ἀγαθὸν ζηλώσας, κατὰ τὸν εἰρόντα Ζῆλον ἐζήλωσα τῷ Κυρίῳ, εὐχήνη ηδεστο, καὶ ἐπαγγελίαν ἐπηγγείλατο, καὶ ταῦτην δρκψ κατεδήσατο ἡ μήτη τῷ παρασιλεῖ Θεῷ πρώτος νεών ἐπὶ γῆς καὶ ιερὸν ἀγίου οἰκοδομήσειν, ἔνθα τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης τὴν ὑπὸ Μωϋσέως κατέθηκεν Ερημον ἐκ προστάγματος Θεοῦ κατασκευασθείσην ἀποθέμενος ἀναπαύσειν. Περιήγετο γοῦν ὥδε κάκιος μέχρι τῶν τοῦ Δαυὶδ χρόνων τόπου μετακομιζομένη, ποτὲ μὲν ἐν Γαλαγόις, ποτὲ δὲ ἐν Μιναστῆραι, ποτὲ δὲ ἐν Σηλώ, καὶ ἀλλοτε παρ' ἀλλοφύλοις, κάκεΐθεν εἰς Βεσαμύς, ἔνθεν εἰς Καρειαθίρεμ· εἴτα εἰς οἰκον Ἀμιναδάβ· κάκεΐθεν εἰς οἰκον Ἀβεδδαρά· ἔνθεν εἰς Σιών τὴν πόλιν ὁ Δαυὶδ μετεστήσατο. Ο δῆ συνάδει γινόμενον, διενοήθη οἰκον ιερὸν ἐγείραι καὶ ναὸν στ-

¹⁷ Matth. vii, 2; Luc. vi, 38. ¹⁸ II Reg. xix, 10, 14.

κοδομῆσαι, ἐνταῦθά τε τὴν κιβωτὸν ιδρύσαι τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ τούτου ὅμοιος Δαυΐδ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὸν θέστην τῷ Ιακώβ λέγων· Ἐλεστελεύσομαι εἰς σκήτωμα οἴκου μου, εἰς ἀναβήσομαι ἐπὶ καλύτης στρωμῆτος μου, εἰς δώσω ὑπὲρ τοῖς δρθαλμοῖς μου καὶ τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμόν, ἔως οὗ εὑρώ τύχον τῷ Κυρίῳ, σκήτωμα τῷ Θεῷ Ιακώβ. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διανοθέντος, τὴν μὲν προαίρεσιν τῆς εὐσεβείας ἀποδέχεται ὁ Θεός· οὐ μὴν ἐπιτρέπει τὸν οἶκον γενέσθαι· μή γάρ δεῖται Θεὸν δητὰ οἶκου αἰσθητοῦ, μηδὲ ἔξ αἰσθητοῦ λίθων οἰκοδομῆς συστησμένου· ἀλλ’ εἰ δρα ἔχρην Θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τοῦ Δαυΐδ προελεύσεσθαι τὸν ὑπὸδεξόμενον αὐτοῦ τὴν θεῖτητα, δεῖς καὶ οἰκοδομῆσει τῷ Θεῷ ἐπάξιον ιερὸν οἴκον καὶ ναὸν ἄγιον, οὐ τὸν θρόνον εἰς τὸν σύμπαντα διαρκέσειν αἰώνα. Ἐδήλου δὲ δρα τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα γένησθαι μενον, καὶ τὴν δι’ αὐτοῦ καθ’ ὅτις τῆς οἰκουμένης συστησομένην Ἐκκλησίαν. “Οτι δὲ ταῦθ’ οὖτες ἔχει, ἡ τῶν Βασιλειῶν γραφή τοῦτον διδάσκει τὸν τρόπον· Καὶ ἐγένετο διτοῦ ἐκάθισε Δαυΐδ ἐπὶ τῷ οἰκῷ αὐτοῦ, καὶ Κύριος κατεκληρούμησεν αὐτὸν κύκλῳ ἀπὸ πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτῷ· καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς Ναθὰρ τὸν προφήτην· Ἰδού δὴ ἐτὸν κατοικῶ ἐν οἰκῷ κεδρίων, καὶ η κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ καθητεῖ ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς· ἦ, ἐτὸν μέσῳ δέρβεως, ὡς ἡ Ἐβραϊκὴ λέξις σημαίνει. Καὶ εἶπε Ναθὰρ πρὸς τὸν βασιλέα· Πάντα δοσα ἀτὸν ἐτῇ καρδίᾳ σου βάδισε καὶ ποιει, διτοῦ Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ ἐγένετο τῇ ρυτῇ ἐκείνῃ, καὶ ἐγένετο φῆμα Κυρίου πρὸς Ναθὰρ λέγων· Πορεύου πρὸς τὸν δοῦλον μου Δαυΐδ, καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Κύριος· Οὐ σὸν οἰκοδομήσεις μοι οἶκος τοῦ κατοικῆσαι με· εἰσὶ οὐ κατέφησα ἐν οἰκῷ ἀρ’ ἡς ἡμέρας ἀνήγαγορ τοὺς νιοὺς Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἔως τῆς ἡμέρας ταύτης· καὶ ἡμηρ ἐμπεριπατῶν ἐν καταλύματι καὶ ἐτὸν σκηνῆ ἐπάσιν οἰς διηλθορ ἐτὸν πατέτι Ισραὴλ· εἰ λαλῶν ἐλάλησα πρὸς μίαν γυλῆν τοῦ Ἰσραὴλ, φέτετελάμην ποιμανεῖν τὸν λαὸν μου Ισραὴλ λέγων· Τι οὐκ ὕκοδομήκατέ μοι οἶκος κεδρίων; Καὶ ρῦν τάδε ἔρεις τῷ δούλῳ μου Δαυΐδ· Τάδε λέγει Κύριος πατροκράτωρ· Ἐλαύνον σε ἐκ τῆς μάρδρας ἀπὸ δισθετ τῶν προβάτων, τοῦ εἰρατος εἰς εἰς τὸν Ισραὴλ, καὶ ἡμηρ μετὰ σοῦ ἐτὸν πασιν οἰς ἐπορεύοντο· καὶ ἐξαλθρευσα πάντας τοὺς ἔχθρούς σου ἀπὸ προσώπου σου· καὶ ἐποιησος σε ὄρομαστὸν κατὰ τὸ δρόμα τῶν μεράλων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· Καὶ θίσομαι τόπον τῷ λαῷ μου Ισραὴλ, καὶ καταψυτεύσω αὐτὸν καὶ κατασκηνώσωι καὶ ἀνατόν· καὶ οὐ μεριμνήσει οὐκέτι, καὶ οὐ προσθήσει νιδὸς ἀδικίας τοῦ ταπεινώσαι αὐτὸν καθὼν ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, ὃν ἔταξα κριτᾶς ἐπὶ τὸν λαὸν μου Ισραὴλ· καὶ ἀπανάσω σε ἀπὸ πάντων τῶν ἔχθρῶν σου. Καὶ ἀπαγγελεῖ σοι Κύριος, διτοῦ οἰκοδομήσεις αὐτῷ. Καὶ ἐσται, ἐτὸν πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι σου, καὶ κομιηθῆση μετὰ

A biliret. Quia de re David Domino juravit, et volum vovit Ieo Jacob dicens: *Si introiero in tabernaculum domius meæ, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*¹⁰. Hæc illo cogitante, pium quidem propositum Deus approbat: neque tamen permittit domum extrui, non opus esse Deo dicens domo sensibili, vel ex inanimatis lapidibus construenda; sed si opus esset Deum in terra habitare, ex ipsis David semine proditurum esse, qui suam deitatem exciperet, quique sacram domum et templum sanctum Deo dignum exstrueret, cuius thronus per omne sæculum duraturus esset. Significabat autem Christum suum ex semine Davidis secundum carnem oriturum, et Ecclesiam ab eo per totum orbem constituendam. Quod autem hæc ita se haberent, Regnorum scriptura docet hoc pacto: *Factum est autem cum sederet David in domo sua, et Dominus possessionem ei dedisse, in circuitu ab omnibus inimicis suis; dixit rex ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, et arca Dei sedit in medio tabernaculi; aut, in medio pellis, ut Hebraica lectio significat. Et dixit Nathan ad regem, Omnia quæ sunt in corde tuo vade et fac, quia Dominus tecum est. Et factum est in nocte illa, et factum est verbum Domini ad Nathan dicens. Vade ad serrum meum David, et dic: Hæc dicit Dominus, Non tu ædificabis mihi domum ad habitandum: quia non habitavi in domo a die illa qua eduxi filios Israel ex Ægypto, usque in diem hanc: et ambulabam in diversorio et in tabernaculo in cunctis locis per quæ transivi cum omni Israel; si loquens locutus sum ad unam tribum Israel, cui præcepī passere populum meum Israel dicens: Quare non ædificasti mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus omnipotens, Ego tuli te ex ovili sequentem oves, ut esses in ducenti Israel, et eram tecum in omnibus ubiunque ambulabas: et perdidī omnes inimicos tuos a facie tua, et feci te nominatum secundum nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum et habitabit per se, et non sollicitus erit amplius: et non addet filius iniquitatis humiliare ipsum sicut a principio, a diebus quibus constitui judices super populum meum Israel: et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Et annuntiabit tibi Dominus, ut domum ædifices ipsi. Et erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, et suscitabo semen tuum post te, quod erit in ventre tuo, et præparabo regnum tuum. Ipse ædificabit mihi domum, et exigam regnum ejus usque in sæculum. Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. Et si venerit iniquitas ejus, et arguam eum in virga virorum, et in plagiis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab ea, sicut abstuli ab iis quos abstuli a facie mea.*

¹⁰ Psal. cxxxii. 3-5.

Et fidelis erit domus ejus et regnum ejus usque in æcum in conspectu meo : et thronus ejus erit erectus in æcum secundum omnes sermones hos, et secundum universam visionem hanc²⁰. Sic locutus est Nathan Davidi. Hæc porro omnia in medium attuli, ut declararem, cum David ædificaturum se domum arce Dei primus promisisset, Deum, approbata illius pietate, vicissim pollicitum ei esse, excitatrum se semen ejus esse, cuius opera sibi dominum excitaret : et cum David prior jurasset, se nihil aliud ante facturum, quam invenisset Deo locum, Deum vicissim jurasse pollicendo, et humano sese mori attemperasse in loquendo : nam infinita prope alia in divina Scriptura ex humana consuetudine et quadam cogitandi ratione de Deo dicuntur. Quibus ita communistratis, jam restat ut psalmi

dictum consideremus.
ζει τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ, ἀποδεξάμενος αὐτὸν τῆς εὑσεβείας ὁ Θεός, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀναστήσειν, καὶ διὰ τούτου κατασκευάζειν ἔαυτῷ οἰκον· καὶ ὡς τὸν Δαυὶδ πρώτου δμωμοκότος μὴ πρότερον διλοτε ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ, ἀμοιβαίως καὶ ὁ Θεός ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραψῇ ἀνθρωποπαθῶς περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατὰ τινὰ νοούμενην θεωρίαν. Μὲν οὖτις ἀποδειγμένων, καρίδες ἥδη καὶ τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσατ.

Quid sibi vult ergo promissio Dei? Hæc duo prænuntiat, primo se Davidis semen in sæculum servaturum; secundo, thronum ejus ædificaturum in generationem et generationem. Deinde quia hæc non sensibili more in terra, neque in regno humana ratione considerato futura erant, promissorum complementum in cœlos remittit. Quapropter sicut superius dixit, *In cælo preparabitur veritas tua*; sic post Dei promissionem jam insert, *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine*. Neque enim homines qui in terra sunt, inquit, intelligere poterunt quam mentem habeant, o Domine, promissa tua, nec quænam sint propheticorum sermonum complementa; sed ipsi cœli videlicet, et quæ in cœlo sunt divinæ virtutes: quoniam cœlis competit mirabilia tua, quæ in promissionibus seruntur, enarrare et interpretari. Quemadmodum vicissim veritatem tuam, quæ in missis Davidi datis celebratur, cogitare et enunciare non aliorum erat, quam cœlorum tantum, et angelorum qui in cœlis sunt: hi namque veritatem tuam et mirabilia tua in Ecclesia sanctorum confitebuntur. Etenim si aliquando talis Ecclesia in terra extet, quæ Ecclesia sanctorum vocetur: præter hos sanctos, ipsi cœli, sive divinæ virtutes, sive cœlestes homines, mirabilia tua et veritatem tuam, quæ in præsentibus missis fertur, confitebuntur. Quod si in ipsis cœlis Ecclesia quædam sit primitivorum, descriptorum in cœlis, ea verius et accuratius Ecclesia sanctorum esse dicatur: in qua cœli veritatem promissorum Dei, et mirabilia in missis posita, enarrabunt. Mirabilia autem illa, quæ fuerint, nisi Davidem electum Dei vocari, necon semen ab ipso proditurum esse, quod thro-

A τῷ πατέρων σου, καὶ διαστήσω τὸ σπέρμα σου μετὰ σὲ, ὃ ἔσται ἐν τῇ κοιλᾳ σου, καὶ ἐπομάτω τὴν βασιλείαν σου. Αὐτὸς οἰκοδομήσει μοι ὅλην τῷ ὄρματι μου, καὶ ἀνορθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἕως εἰς τὸν αἰώνα. Ἐγὼ δομαὶ αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς νίκην. Καὶ ἔσται ἐγώ ἡ θεῖη ἀδελφὴ αὐτοῦ, καὶ ἐλέγχω αὐτὸν ἐν φάσει ἀρέστων, καὶ ἐράστης νικῶν ἀρέστων. Τὸ δὲ ἐλεῖς μου οὐκ ἀποστήσω ἀπ' αὐτοῦ, καθὼς ἀπέστησα ἀπ' ὧν ἀπέστησα ἐκ προσώπου μου. Καὶ πιστωθήσεται ὁ οἶκος αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ διὰ αἰώνων μου· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἔσται ἀνθρωμέτρος εἰς τὸν αἰώνα κατὰ πάντας τοὺς ἀνθρακούς τούτους, καὶ κατὰ πάντας τὴν δρασιν ταῦτην. Οὕτως ἐλάλησε Ναθὰν πρὸς τὸν Δαυὶδ. Ταῦτα δὴ πάντα παρεθέμην, παραστήσαι βουλόμενος, ὡς, πρύτανος ἐπιγγειλαμένου τοῦ Δαυὶδ οἰκον κατασκευά-

B ζει τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ, ἀποδεξάμενος αὐτὸν τῆς εὑσεβείας ὁ Θεός, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἀναστήσειν, καὶ διὰ τούτου κατασκευάζειν ἔαυτῷ οἰκον· καὶ ὡς τὸν Δαυὶδ πρώτου δμωμοκότος μὴ πρότερον διλοτε ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ, ἀμοιβαίως καὶ ὁ Θεός ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας, ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ διλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραψῇ ἀνθρωποπαθῶς περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατὰ τινὰ νοούμενην θεωρίαν. Μὲν οὖτις ἀποδειγμένων, καρίδες ἥδη καὶ τὴν ἐν τῷ ψαλμῷ λέξιν ἐπιθεωρήσατ.

C Τί τοίνυν βούλεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ; Δύο ταῦτα προαγορεύει πρῶτον μὲν τὸ σπέρμα τοῦ Δαυὶδ ὡς τοῦ αἰώνων φυλάκιον· δεύτερον δὲ τὸν θρόνον αὐτοῦ, οἰκοδομήσειν εἰς γενεάν καὶ γενεάν. Εἰτ' ἐπιειδηπερ ἡμελλε ταῦτα μὴ ἐπὶ τῆς αἰσθητῶς συνίστασθαι, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ ἀνθρωπον βασιλεῖ, εἰς οὐρανοὺς ἐξῆς ἀναπέμπει τῶν ἐπαγγελιῶν τὰ ἀποτελέσματα. Δι' ὁ νόστηρ ἀνωτέρω ἐφήσεν· Ἐν τῷ οὐρανῷ ἔτος μαστήσεται ἡ ἀλήθεια σου, οὗτος καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιφέρει τό· Ἐξομολογήσοται οἱ οὐρανοί τὰ ἀποτελέσματα τῶν πρητητικῶν τυγχάνει λόγων· ἀλλ' οἱ οὐρανοί αὐτοὶ δηλαδή, καὶ αἱ καταβοταὶ διατάξεις διόπερ τοῖς οὐρανοῖς ἀρμόζει τὰ θαυμάσιά σου τὰ ἐμφερόμενα ταῖς ἐπαγγελίαις δηγητεῖσθαι καὶ διερμηνεύειν. Οὔτε πέρ πάλιν τὴν ἀλήθειαν σου, τὴν ἐν ταῖς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίαις δεδοκιμάζην, οὐκ διλῶν ἡγοεῖν καὶ διηγεῖσθαι ἀλλ' η μόνων τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων· οὗτοι γάρ καὶ τὴν ἀλήθειαν σου καὶ τὰ θαυμάσιά σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων ἐξομολογήσονται. Εἰ γάρ ποτε γένοιτο Ἐκκλησία τις τοιαύτη ἐπὶ τῆς αἰώνων οὐρανοῦ, παρὰ τούτοις οἱ οὐρανοί, εἴτε δυνάμεις θεῖαι, εἴτε καὶ οὐράνιοι ἀνδρες, τὰ θαυμάσιά σου καὶ τὴν ἀλήθειαν σου, τὴν ἐμφερόμενην ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπαγγελίαις, ἐξομολογήσονται. Εἰ δέ ἔστι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς Ἐκκλησία τις πρωτοτέκνων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, κυριώτερον καὶ ἀληθέστερον λεχθεῖν ἀν ἐκείνην Ἐκκλησίαν ἀγίων είναι Ἐκκλησία, ἐν ᾧ οἱ οὐρανοί τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θαυμάσια τὰ ἐν αὐταῖς ἀποκείμενα διηγεῖσθαι. Θαυμάσια δὲ τινὰ ἦν

²⁰ II Reg. vii, 1-17.

ἀλλ' ή τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ χρηματίσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ τὸ ἔξι αὐτοῦ γενέσθαι σπέρμα θρόνου αἰώνιον καθέξον, καὶ τὸ διαβήκην αἰώνιον διατίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἡ συνθήκην πρὸς αὐτὸν γενέσθαι; οὐτω γάρ ὁ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἡρμήνευσαν, συνθήκην ἀντὶ διαθήκης εἰρηκότες. Θαυμάσιον ἦν καὶ τὸ ὅμοιόν τον Θεὸν ἀνθρώπῳ καὶ τὸ φάσκειν πρὸς τὸν αὐτὸν· Ἔως τὸν αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ οἰκοδομήσω εἰς ἑκάστην γενεὰν τὸν θρόνον σου, κατὰ τὸν αὐτὸν. Τὸ δὲ μελέζον ἀπάντων θαῦμα τοῦτο ἦν, τὸ τοιαῦτα ἐπαγγελλόμενον τὸν Θεὸν δρκιψ ταῦτα ἐπισφραγίσασθαι· καὶ τὸ πάντων θαυμασιώτερον τὸ μετὰ τὸν θεῖον δρκον δοκεῖν μὴ τέλος εἰληφέναι τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, τάνατον δὲ τῇ δρκωμοσίᾳ συμβῆναι. Ἐπιφέρεται γοῦν ἐξῆς, ἐναντία ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις δηλῶν συμβενθέκενται· δι' ἀ καὶ μάλιστα ἐκπλήσσεται καὶ θαυμάζει ὁ Προφήτης· ἀποδύσπετεται γοῦν ἐξῆς λέγων· Ποῦ ἔστι τὰ ἀλλεπαλατεῖσαν τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ δωμασας τῷ Δαυὶδ ἐτῇ ἀληθείᾳ σου; Ἀλλ' ἀποθεραπεύει τὴν ἑαυτοῦ ἀμηχανίαν, ἀνωτέρω μὲν εἰρηκώς· Ἐρ τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου, ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, καὶ γιρ τὴν ἀληθείαν σου ἐτῇ Ἐκκλησίᾳ ἀριών. Ὁτι τίς ἐτῇ νεφελαῖς λοιπήσεται τῷ Κυρίῳ, δμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐτῇ νοῖς Θεῷ; Ἄντι τοῦ· ἐτῇ νεφελαῖς, ὁ Σύμμαχος· φησι· Τίς γάρ ἐτῇ αὐθέρῃ; Σχόδρα δὲ ἀκολούθως ἐπήγαγε τὰ προκείμενα τοῖς προλεχθείσοις· τὴν γάρ ἀληθείαν σου, φησι, καὶ τὰ θαυμάσιά σου, εἰ καὶ μὴ ἀνθρωποι συνείναι δύνανται· δι' δὲ μέλλω λέγειν μικρὸν ὑπερον· Ποῦ ἔστι τὰ ἀλλεπαλατεῖσαν τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ δωμασας τῷ Δαυὶδ; Ἀλλ' οὐρανοὶ διηγήσονται καὶ Ἐκκλησία ἀγίων μαρτυρήσει, διτι μηδὲν ὡν δωμασας τῷ Δαυὶδ, διαπεσεῖται, οὐδὲ φεύσονται του αἰ τὸν ἐπαγγελίαι· ἀδύνατον γάρ ἔστι τὸ στὸ φεύσασθαι. Τίς γάρ σοι ἐξισθήσεται ἐν ἀληθείᾳ, ἡ τίς δμοιωθήσεται ἐν τῷ λέγειν καὶ πιστοῦσθαι σου τὰς ἐπαγγελίας; Οὐδὲ γάρ ἀντιστηναι σου τῇ βούλῃ δύναται τις, ὡς ἀνατρέπειν τὰ ἀπαξ ὑπὸ σου ὥρισμένα, μητιγε τὰ μεθ' δρκου ἐπηγειλμένα· ὥστε εἰ μὴ καὶ τιμῆν ἔγνωσται πω τὴν ἐπαγγελιῶν σου ἀληθεία, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἐσμεν, διτι δυνατὸς εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀληθεία σου κύκλῳ σου. Πάντ' οὖν δισ καὶ βεβούλησαι δύνασαι, καὶ τῶν λόγων σου τῶν περὶ τοῦ Δαυὶδ προφήθεντων ἡ ἀληθεία ἀμφὶ σὲ εἰλεῖται· ὡς πᾶσι μὲν τοῖς περὶ σὲ οὔσι καὶ τὴν σὴν θεότητα δορυφυροῦσι γινώσκεσθαι, ἀγνοεῖσθαι δὲ τοῖς μακρὸν ἀφεστηκόσιν ἀπὸ σοῦ.

Δοκεῖ δέ μοι διὰ τούτων δι Προφήτης, ἀγίῳ Πνεύματι θεοφορθεῖς, καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς φωτὶ νοερῷ κατατυγασθεῖς, τὴν δόξαν ἐωρακέναι τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ. ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀγίων ἐστῶτος, καὶ δορυφορουμένου ὑπὸ τῶν ἀγίων τῶν ἀβασιλείᾳ αὐτοῦ. Μνημονεύσας γοῦν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ θεῖῳ Πνεύματι ἐνατενίσας τῇ τῶν ἀγίων Ἐκκλησίᾳ, ξοίκεν ἐωρακέναι μέσον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· εἰτα μετὰ τὴν ἐκείνου κατανόησιν ἐπιστρέψειν τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν πέριξ ἀγίων ἄγγελων καὶ ἀρχαγγέλων, πνευμάτων τε Θείων καὶ διγάμεων

A num aeternum nacturum sit; atque testamentum aeternum, sive pactum ab illo cum Deo percussum fuisse? sic enim Aquila et Symmachus interpretantur sunt, qui pactum pro testamento dixerunt. Mirabile quoque erat jurare Deum homini, ipsique dicere, Usque in aeternum preparabo semen tuum, secundum Symmachum: Et aedificabo in unamquamque generationem thronum tuum, secundum eundem. At maximum omnium miraculum illud erat, videlicet haec pollicitum Deum, iuramento eadem obsignasse: verum quod omnium omnino mirabilissimum est, Dei sermones, quos juratus protulerat, non ad effectum deductos esse; sed iuramentis contraria evenisse videri. Nam deinde pergit, divinis promissis opposita contigisse narrans: quorum maxime causa obstupescit miraturque Propheta, et quasi rem argre ferens ait: Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? At angustiæ sum medelam adhibuit, tum superius cum diceret, In celis preparabitur veritas tua; tum in his quæ tractamus dicens, Confitebuntur cœli mirabilia tua, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. — Vers. 7. Quoniam quis in nubibus aequalabitur Domino, similis erit Domino in filiis Dei? Pro illo, in nubibus, Symmachus ait, Quis enim in aethere? Admodum congruenter haec iam præmissis adjectit: veritatem enim tuam, inquit, et mirabilia tua etiam si homines intelligere non valeant; qua de causa jam dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David? al cœli enarrabunt, et Ecclesia sanctorum testificabitur, nihil eorum quæ Davidi jurasti lapsurum esse, neque irritas fore promissiones tuas: fieri enim nequit te mentiri. Quis enim aequalis tibi erit in veritate, aut quis similis erit tibi in eo, quod loquaris et promissiones tuæ firmæ et plene fideli evadant? Tuæ quippe voluntati nemo protest obsistere, ita ut ea, quæ a te semel definita sunt, revertat, nedum ea quæ cum iuramento promissa sunt; ita ut etiam si nobis nota non esset promissorum tuorum veritas, at illud probe sciamus, quoniam potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Omnia igitur quæcumque volueris potes, et prædictorum de Davide verborum veritas circa te volvitur; ita ut omnibus, qui circa te possiti sunt et deitatem stipant tuam, nota sit, ab iis vero qui procul te sunt, ignoretur.

Ex his porro videtur mihi Propheta sancto divine repletus, ac mentis oculis spirituali lumine illustratus, gloria invidisse Unigeniti Dei, in medio Ecclesiæ sanctorum stantis, et sanctorum qui in regno ejus sunt multitudine stipati. Cum cœlos namque memorasset, et Spiritu divino sanctorum Ecclesiam intueretur, videtur in medio eorum Filium Dei conspexisse, deinde autem ipso considerato, oculos vertere ad sanctorum angelorum, archangelorum, spirituum divinorum et virtutum circumpositum chorum: horum divinitatem mirari; eum

vero qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitus Dei, cum stupore considerare: deinde admiratione hæc effari, *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino?* sive secundum Symmachum, *Quis enim in æthere conseret se Domino in filiis Dei?* Hæc, de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: improppria enim et impia comparatio esset. Nam filii Dei omnium causam conferre, et eum qui supra omnia est Deus aliis comparare, improbissimus omnium ausus esset. At sine periculo Filius Dei unigenitus filii Dei comparatur, ac dicitur cum incomparabilem esse, cum nullo conferendum, atque admodum antecellere asseritur his verbis, *Quis in nubibus æquabitur Domino?* ae si dicatur, nemo. Etiam si enim multi sancti, et millia angelorum, et Ecclesia primitivorum, principatus, potestates, throni, dominationes, spiritus sancti, virtutes divinæ, in cœlestibus exercitibus versentur, cœlestem implentes Ecclesiam; at quis, ait, in ætere supra firmamentum posito æquabitur Domino? Quod si multi filii Dei sunt multique dii, secundum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*¹¹; et, *Deus deorum Dominus locutus est*¹², et, *Ego dixi, Dii estis, et pki Altissimi omnes*¹³: sed *quis similis erit Domino in filiis Dei?* Nam cum innumeri ejus filii sint, nemo, inquit, huic similis erit, aut æquabitur, utpote qui electus sit, unigenitus et primogenitus omnis creaturæ, Verbum item et sapientia, virtus et sapientia Dei. Mihiqne videtur horum notitiam in præcedentibus tradere, cum ait: *Confiebuntur cœli mirabilia tua.* Siquidem ex mirabilibus unum hoc erat, quod deinceps de Unigenito Dei additurus erat, et quidem necessario. Quia enim illum ex semine David nasciturum esse, in prophetia indicandum erat, deitatem ejus qui in ipso habitaturus erat antea contemplabatur; ut una edisceremus quæ virtus in ipso habitatura esset, et sciremus ipsum quidem filium esse Davidis, eum vero qui in ipso habitaturus esset, Filium Dei.

VERS. 8. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.* Quinam sit is qui cum nemine comparari vel conferri possit, neminem similem admittat in iis qui filii Dei vocantur, hic declarat dicens : *Hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum.* Consilium autem sanctorum jam supra dixit Ecclesiam sanctorum esse, videturque Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in cœlis, consilium nominare, quadam habita ratione ad senatus qui variis in locis existunt. In hoc autem consilie sanctorum gloria ejus celebratur, qui nullam comparationem vel similitudinem admittit eum iis qui filii Dei vocantur : neque solum glorificatur in consilio sanctorum, sed etiam terribilis est super omnes qui in circuitu ejus sunt. Quinam autem in

Α χορόν· καὶ θαυμάζειν τὴν τούτων θείστητα· ὑπερεκ-
πλήττεσθαι δὲ τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας
τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ· εἰτ' ἐκ τοῦ θαύματος ἀναπε-
φωνηκέναι τό· "Οὐτὶ τίς ἐτρεφέλαις ισωθήσεται τῷ
Κυρίῳ; η̄ κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τίς γάρ ἐτρεφέλαις
ἀντιπαραβαθήσει τῷ Κυρίῳ ἐτρεφέλαις θεοῦ; Ταῦτα δὲ
περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα σύξι
δὲ εὑσεβῆ τὴν διάνοιαν, οὐ μὲν περὶ τοῦ Πατέρος καὶ
Θεοῦ τῶν δλων· ἀνοίκειος γάρ καὶ ἀσεβῆς ἡ παράθε-
σις. Τὸ γάρ υἱοῖς θεοῦ παραβάλλειν τὸ πάντων αἴ-
τιον, καὶ τὸ συγχρίνειν ἐτέροις τολμᾶν τὸν ἐπέκεινα
τῶν δλων θεόν, πάντων ἀνένοιτο ἀνοστώτατον. Ακίν-
δυνος δὲ ἀνείη δὲ λόγος υἱοῖς θεοῦ συγχρίνων Γῆν
θεοῦ μονογενῆ, καὶ τὸ πρός πάντας ἀσύγκριτον αὐτοῦ
καὶ ἀπαράθετον, καθὸς ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον σημαί-
νειν διὰ τοῦ· Τίς·ἐτρεφέλαις ισωθήσεται τῷ Κυ-
ρίῳ; ἀντὶ τοῦ, οὐδείς. Εἰ γάρ καὶ πολλοὶ ἀγιοὶ καὶ
μυριάδες ἀγγέλων, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοσύκουν, ἀρ-
χαῖ τε καὶ ἔξουσιαι καὶ θρόνοι καὶ κυριωτήτες, πνεύ-
ματά τε ἀγια, καὶ δυνάμεις θεῖαι ἐν ταῖς κατ' οὐρα-
νὸν στρατιαις πολιτεύονται, τὴν ἐπουράνιον συμπλή-
ροῦντες Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τίς, φησίν, ἐν τῷ αἰθέρι
τῷ ἐπέκεινα τοῦ στερεώματος ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ;
Εἰ δὲ πολλοὶ υἱοὶ θεοῦ καὶ θεοὶ κατὰ τό· "Ο Θεὸς ἔστη
ἐτρεφέλαις θεῶν, καὶ· Θεὸς θεῶν Κύριος ἔλα-
λησε, καὶ· Ἐγώ εἰπον· Θεοί ἔστε, καὶ υἱοὶ· Υψη-
στον κάτετε· ἀλλὰ Τίς δύοισι θεοῖσι εται τῷ Κυρίῳ ἐτρε-
φέλαις θεοῦ; Μυρίων γάρ δυντων υἱῶν, οὐδὲς, φησί,
τούτῳ δύοισι θεοῖσι εται, οὐδὲ ἔξισι θεοῖσι εται, ἐπεικτῷ σπι-

B **C** καὶ μονογενεῖ καὶ πρωτοτόκῳ πάσῃς κτίσεως, Αόργυ-
τε σοφίᾳ καὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ θεοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ
τὴν τούτων γνῶσιν διὰ τῶν ἀνωτέρω σημαίνειν, ἐν οἷς
ἴση· "Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυματά
σου." Εν γάρ τῶν θαυμασίων καὶ τοῦτο ἦν, διπερ
ημελεῖν ἔντης ἐπιλέγειν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ
θεοῦ· ἀναγκαῖως δέ· ἐπειδὴ ήμελλε τὸν ἐκ σπέρμα-
τος Δαυΐδ γενησόμενον διὰ τῆς προφητείας σημαίνειν,
τὴν θεότητα τοῦ κατοικήσοντος ἐν αὐτῷ προθεωρεῖ·
ώς δὲ δύοισι μάθοιμεν, τίς η̄ μέλλουσα κατοικεῖν ἐν
αὐτῷ δύναμις, καὶ ώς δὲ μὲν υἱὸς ἦν Δαυΐδ, δὲ ἐν
αὐτῷ κατοικήσων Γῆς τοῦ θεοῦ.

Ο Θεός ἐνδοξαζόμενος ἐτί βουλῆται, μέτρας
καὶ φοβερὸς ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ.
Τὸν μὴ ἔχοντα σύγκρισιν, μηδὲ παράθεσιν, μηδὲ
διμοίωσιν πρός τινα τῶν ὀνομασμένων υἱῶν θεοῦ,
ὅποις τίς ἔστι παρίστησι λέγων· Οὗτος ἔστιν δὲ
Θεός ὁ ἐνδοξαζόμενος ἐτῇ βουλῇ τῷν ἀπίστῳ.
Βουλὴν δὲ ἀγίων προσεῖπε τὴν ἀνωτέρω λεχθείσαν
Ἐκκλησίαν ἀγίων· καὶ ἔψει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν
πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς βου-
λὴν ὀνομασκέναι, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τόπον βουλευ-
τηρίοις. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ βουλῇ τῶν ἀγίων ἐνδοξαζό-
μενός ἔστιν δὲ μὴ ἔχων σύγκρισιν, μηδὲ διμοίωσιν πρὸς
τοὺς ὄνομαζομένους υἱοὺς θεοῦ· καὶ οὐ μόνον ἐνδο-
ξαζόμενός ἔστιν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ
φοβερός ὑπάρχει ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ.
Τίνες δὲ ἀν εἰεν οἱ περικύκλῳ αὐτοῦ ἀλλά; ή οἱ νεα-

²¹ Psal. LXXXI, 1. ²² Psal. XLIX, 1. ²³ Psal. LXXXI, 6.

τὸν Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ θεοὶ χρηματίζοντες, δι' οὓς εἰρήται, Ὁ Θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν; Καὶ γάρ το, Ἐρ βουλῇ ἀγίων, καὶ το, Ἐρ ἐκκλησίᾳ πρωτόκοντων, καὶ το, Ἐρ συναγωγῇ θεῶν, ἐν καὶ ταῦτα εἶναι μοι δοκεῖ. Τούτων τοιχαροῦν ἐν μέσῳ ἐστῶς καὶ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδοξαζόμενος εἴρηται καὶ μέγας καὶ φοβερός. Ὁ γέ μὴν Σύμμαχος τὰ προκείμενα τοῦτον ἔξεδωκε τὸν τρόπον· Θεὸς ἀγίτητε ἐν δυμαλῇ ἀγίων πολλῆς, καὶ ἐπίφοβος ἐτοῖς περὶ σεαυτόν· δὲ Ἀκύλας φησι· Ἰσχυρὸς κατισχυρυπόμενος ἐτοπορήτως ἀγίων, πλῆθος, πλῆθος, καὶ ἐπίφοβος ἐπὶ πάρτας κύκλῳ αὐτοῦ. Η δὲ τοῦ λόγου διάνοια τὴν ἀκόλουθαν παρίστησιν. Ἐπειδὴ γάρ δυνατὸς εἰ, Κύριε, φησιν, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, εἰκότως μέγας εἰ, καὶ φοβερός εἰ, καὶ ἐνδοξαζόμενος εἰ ἐν βουλῇ ἀγίων, καὶ ἐν τοῖς τὴν σὴν θεότητα περιπολοῦσιν, οἱ τῶν σῶν ἐπαγγελῶν τὴν ἀλήθειαν συνορῶντες, τὰς πρεπούσας εὐχαριστίας μετὰ θαυμασμοῦ τῆς σῆς θεότητος ἀναπέμπουσι. Διὸ μικρῷ πρόσθεν Ελεγον· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐτοπορήσουσιν.

Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τίς δμοιός σοι; Δυνατὸς εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλασσῆς, τὸν δὲ σύλορ τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραύεις. Σὺ δὲ πεπεινωσάς ὡς τραυματῶν ὑπερήφανος ἐτῷ θραύσῃς τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τὸν ἔχθρον τοῦ σου. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἀφίσι τῶν γενητῶν εἶναι δμοιον τῷ θεολογουμένῳ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸν γάρ εἶναι τὸν δυνατὸν, καὶ τὸν τῶν δυνατῶν θεὸν, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Κύριον, ὃς μηδένα εὐτῷ ἀντιλέγειν δύνασθαι, μηδὲ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἀνθίστασθαι· δι' δὲ λέγειν αὐτὸν καὶ ποιεῖν, ἄτε μόνον δυνατὸν, τὰ πάντα· τὸ γάρ, Τίς δμοιός σοι; καὶ ἐντύθα οὐκέτι τοῦ σπανίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μηδενὸς παρεληπταί. Οὐδένα γοῦν δμοιον εἶναι φησι· τῷ κυριολογουμένῳ, ἀντιπαραθάλλων αὐτῷ τοὺς ἀνωτέρων εἰρημένους ιεροὺς Θεοῦ. Τῆς γάρ αὐτῆς ἔχεται διανοίας τὰ παρόντα καὶ τὰ πρότερα, ἐν οἷς εἰρητο· Ὅτι τίς ἐτοπορήσεται τῷ Κυρίῳ, δμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; καὶ νῦν δ' οὖν, Τίς δμοιός σοι; φησίν, διτι δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων σου, αἵ τε ἐπαγγελίαι σου περὶ σὲ καὶ παρὰ σὸν τυγχάνουσιν. Παρὰ σοι γάρ ἔστι, καὶ παρὰ τοῖς κυκλοῦσί σε, ἡ ἀλήθειά σου· εἰ γάρ τινές σου πλησίον καὶ κύκλῳ περιεστῶτες εἰεν, οὗτοι αὐτοὶ τὴν ἀλήθειάν σου γινώσκουσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπὶ γῆς, ἔτι μακράν σου τυγχάνοντες, τὰς μεγαλουργίας σου ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας θεωροῦντες, δμοιογούμεν, διτι δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Τῆς τε γάρ θαλάσσης καὶ τοῦ τοσούτου τῶν ὑδάτων κύτους σὺ μόνος δεσπόζεις, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ μόνος καταπραύεις, περιθεὶς αὐτῇ κλείθρα καὶ πύλας, καὶ δρια αὐτῇ πηξάμενος, ὃς ἀν μη ὑπερβάσα κατακλύσεις τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ο δὴ καὶ αὐτὸν ἐν τι τυγχάνει

A circuitu ejus fuerint, nisi filii Dei, qui et ipsi quoque dii nuncupantur: quorum causa dictum est, Deus stetit in synagoga deorum¹⁴? Etenim illud, In consilio sanctorum; et illud, In ecclesia primogenitorum; et, In synagoga deorum; unum et idem esse videtur mihi. Horum itaque in medio stans, his stipatus Filius Dei, glorificatus, magnus et terribilis dicitur. Hæc vero Synumæbus sic edidit: Deus invictè in conversatione sanctorum multa, et tremende in omnibus qui circum te sunt; Aquila autem ait: Fortis roboratus in secreto sanctorum, multitudo, multitudo, et tremendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Ipsa porro dicti sententia seriem aperit. Nam quia potens es, Domine, inquit, et veritas tua in circuitu tuo, jure magnus es et B terribilis et glorificatus in consilio sanctorum, et in iis qui deitatem stipant tuam, qui, conspecta promissorum tuorum veritate, debitas cum admiratione deitatis tuæ gratiarum actiones emittunt Quare paulo antea dicebam: Confitebantur cœli mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

C VERS. 9-11. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Tu dominaris potestati mari, motum autem fluctuum ejus tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In his quoque nullam factarum rerum similem Filio Dei, qui Deus prædicatur, admittit; ipsum namque et potentem et potentium Deum ac virtutum dominum dicit, ita ut nemo ipsi repugnare, neque ejus voluntati contradicere possit: quare, utpote solus potens, omnia dicit et facit; illud enim, Quis similis tibi? non raros esse, sed nullum esse declarat. Neminem itaque similem esse ait illi, qui Dominus prædicatur, cum eidem illos comparat, qui superius filii Dei dicti sunt. Hæc enim eidem hærent sententiæ, cui isthæc superius dicta: Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Domino in filiis Dei? Nunc item, Quis similis tibi? ait, quia potens es, et veritas sermonum tuorum, promissa quoque tua circa te et penes te sunt. Penes te quippe est, et penes eos qui te circumdant, veritas tua: nam si D qui proxime te et in circuitu tuo sunt, illi sane veritatem norunt tuam. Nos autem qui in terra et adhuc procul te versamur, ex iis quæ sive in terra sive in mari a providentia tua geruntur, magna tua opificia contemplantes, confitemur te potentem, et veritatem tuam in circuitu tuo esse. Nam tu solus mari et tantæ aquarum plenitudini dominaris, motum fluctuum ejus unus mitigas, ipsique claustra, portas et terminos fixisti, ne prætergressum pelagus inundet orbem. Quod sane vel unum maximum fuerit potestatis tuæ argumentum. At enim tanta aquarum commotio, tibi ut domino obsequens, dum tumens in altum evehitur, reformatat terram,

¹⁴ Psal. lxxxi, 1.

et in seipsa terminis conclusa suis, colliditur. Quemadmodum autem fluctus marisque coniunctiones jussu tuo refrenasti, et elationes, impetus, iramque ejus sedasti; ita quoque si ex invisibilibus virtutibus quædam providentia tuae consilio inimicæ et adversariæ fuerint, eas quoque, utpote qui solus potentissimus omnium sis, dissipasti, earumque principem et tyrannum, arrogantem illum et superbum principem bujus æculi virtute tua humiliasti et vulnerasti; percussum nempe gladio illo tuo magno et terribili, ut in prophetia fertur: *Inducet Dominus gladium grandem et fortem super draconem, serpentem tortuosum, fugientem; et occidet draconem qui est in mari*²³. Et quia alius propheta draconem hunc vulneratum in mari degere docuit his verbis, *Hoc mare magnum et spatiostum, illuc reptilia quorum non est numerus. Draco iste quem formasti ad illudendum ei*²⁴; consideres velim, num illud ipsum mare præsens sermo subindicit dum ait: *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas: bis enim subnecit illud, Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: in brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos*. Nam adversariorum potestatum, dæmonum et spirituum malignorum locum, mare videtur nuncupare. Quare iis quæ de mari dixerat, subdidit ea quæ ad vulneratum spectant, et ad inimicos Dei, quæs adversarias potestates et earum principem clare indicat. In alio quoque psalmo dictum est: *Tu confregisti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Æthiopibus*²⁵. In Job item: *Deices autem draconem humo, pones circulum circa nares ejus, et armilla perforabis labium ejus. Loquetur autem tibi cum supplicatione ac deprecatione molliter, accipiesque ipsum in servum sempiternum*²⁶. Hinc vero insert, *Ipse autem est rex omnium quæ in aquis sunt*²⁷. Ibidem autem de ipso dracone dicitur ad Job ex persona Domini: *Non times quia præparatus mihi est*²⁸? In præsenti etiam eadem apposite meminit Spiritus divinus, Unigeniti Dei usque ad dictum mare descensum declarans. Postquam igitur Deum illum esse prædicasset, ac priorem illius in sanctis conversationem indicasset, ac dixisset quinam ille sit, ac cum qualibus et inter quales prodeat, declarat postea eumdem ipsum memorato mari imperaturum, vulneratum illum in mari degentem humiliaturum, omnesque inimicos suos in brachio virtutis sua dissipaturum esse. Ilæc porto necessario dicit: nam sic antea locutus, *Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, jam ad dicti veritatem comprobandum, ipsa re denotat qua ratione Dominus potens sit, ut hinc promissa Davidi facta vera esse declarat*.

καὶ ἐν ποίοις πρόεισιν²⁹, ἔξῆς καὶ παριστησιν, ὅτι δὲ αὐτὸν τὴν ἀντή τραυματίαν ταπεινώσει, καὶ ἐν τῷ καὶ ἐν αὐτῇ τραυματίᾳ ταπεινώσει, καὶ ἐν τῷ πρόσεστιν.

²³ Isa. xxvii, 1. ²⁴ Psal. ciii, 25, 26. ²⁵ Psal. lxxiii, 14. ²⁶ Job xl, 20-23. ²⁷ Job xli, 25. ²⁸ ibid. 1, Vulgata secus habet.

Α μέγιστον τῆς σῆς δυνάμεως δεῖγμα. Ός γὰρ δεσπότη δουλεύουσα ἡ τοσαύτη τῶν ὑδάτων κίνησις, χυτωμένη εἰς ὑψός καὶ ἐπαιρομένη πτήσει, καὶ εἰς ἐσυτήν καταράσσεται, εἰσὼ τῶν οἰκείων δρῶν ἀποκεκλεισμένη. Ωσπερ δὲ τὰ κύματα καὶ τὰς ἀπειλὰς τῆς θαλάσσης ἔχαλινωσας τῷ σῷ προστάγματι, καὶ τὰ ὑψόματα αὐτῆς, τὰς τε ὄρμας καὶ τοὺς θυμοὺς κατεπράύνας· οὗτα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀσφράτων δυνάμεων, εἰ τινές ποτε εἰλεῦχθρας καὶ ἐναντίαι τῇ βουλῇ τῆς σῆς προνοίας, καὶ ταύτας, δε τέ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας ὃν δυνατώτατος, διεσκόρπισας, τὸν τε τούτων ἀρχοντα καὶ τύραννον καὶ ἀλαζόνα. τινὰ δύτα καὶ ὑπερήφανον, ἀρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, σὺ τῇ σαυτοῦ δυνάμει ἐταπεινώσας, καὶ τραυματίαν εἰργάσω, πατάξας αὐτὸν τῇ βομφαλῇ τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ φερῷ, ἀκολούθως τῇ φασκούσῃ προσφητεῖ. Ἐξάκι Κύριος τὴν φομφαλὰν τὴν μεγάλην καὶ τὴν λεγόνταν ἐκ τὸν δράκοντα, διφειρῶσαν τὸν σκολιών, γεννούσα· καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα τὸν ἐτῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἐπειδὴ περὶ ἄλλος προφῆτης τὸν τραυματίαν τούτον δράκοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης ποιεῖσθαι τὰς διατρίβας ἐδίδαξε, φήσας· Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Ἐκεῖ δραπετὰ ὄντα οὐκετίς αἱρίμορς. Δράκων οὗτος δὲ ἐπλασας ἐμπαῖξεν αὐτῷ· ἐπιστησον μήποτε ταύτην αὐτὴν ἥντες τὴν θάλασσαν καὶ δι παρὸν λόγος φήσας· Σὸν δεσπαζεῖς τὸν κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τὸν κυμάτων αὐτῆς σὸν καταπραύνεις· τούτοις γοῦν συνῆψε τὸ. Σὸν ἐπαπελτωσας ὁ τραυματίας ὑπερήφανος ἐτῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τοὺς ἔχθρούς σου. Τὸν γὰρ χωρὸν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τῶν τε δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων πονηρῶν, θάλασσαν ἔστικεν ἀποκαλεῖν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε τῷ περὶ τῆς θαλάσσης λόγῳ τὰ περὶ τοῦ τραυματίου καὶ τὰ περὶ τῶν ἔχθρῶν τοῦ θεοῦ, ἀντικρυψ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις καὶ τὸν τούτων ἀρχοντα σημῆνας. Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ εἰρηται φαλμῷ· Σὸν συντέλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακοντῶν ἐτοῦ διδαστος. Σὸν συντέλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρόμα λαοῖς τοῖς Αἴθολογοῖ· καὶ ἐν τῷ Ἱών. Ἀξεις δὲ δράκοντα ἐτῷ ἀρχιστρῳ, περιθίσεις δὲ φορβαλαρ περὶ τὴν βίρα αὐτοῦ, γελλιλφ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Λαλήσει δὲ σοι δεῖσει καὶ λεπτηρὰ μαλακῶς, λιγύη δὲ αὐτὸν δοῦλον αἰώνιον. Καὶ ἐξῆς ἐπάγει· Αὕτης δὲ ἐστι βασιλεὺς πάντων ἐτοῖς διδαστοι. Κατὰ τὸ αὐτὸν εἰρηται περὶ τοῦ αὐτοῦ δράκοντος ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ίων. Οὐ δέδοικας. δι της ητομασται μοι τὰ χοῦν; καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀναγκαῖως τούτων ἐμνημόνευσε τὸ θεῖον Πνεῦμα, διδάσκον τοῦ Μονογενοῦς τοῦ θεοῦ τὴν μέχρι τῆς δηλωθείσης θαλάσσης καθόδον. Προθεολογήσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ διαεριθή τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις εἰπών, τίς τέ ἐστι, καὶ μεθ' ὅπων βραχίονι τοῦ κράτους αὐτοῦ πάντας νοῦς ἔχοιν.

αὐτοῦ διασκορπίσει. Λέγει δὲ ταῦτα ἀναγκαῖς προειπὼν γάρ, Δυνατὸς εἰ, Κύριε, καὶ η ἀλήθειά σου κύκλῳ σου, παρίστησιν αὐτοὺς ἔργων πᾶς ὑπάρχει δυνατὸς ὁ Κύριος εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυὶδ γεγενημένας ἀληθεῖς ἀποδεῖξαι.

Sol eisir oúparoi, καὶ σή ἐστιν η γῆ. τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλίνωμα αὐτῆς σὺ ὀθεμεῖλωσας, τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἔκτισας. Θαῦρο καὶ Ἐρυἄν ἐν τῷ ὄρματι σου ἀγαλλιάσορται. Ή δάνοια τῶν προκειμένων τοιαύτη τίς ἔστι. Πεποίησαι μὲν, ὡς Κύριε, πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἰς αἰώνα διαρκέσοντος θρόνου αὐτοῦ· καὶ ταύτας ἀμφορασας τῷ Δαυὶδ ἐπιτελέσειν. Ὁρῶμεν δὲ ἡμεῖς οἱ ἀνθρώποι μὴ πληρουμένας αὐτὰς, ὅσον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὀρωμένοις· διό φαμεν, Ποῦ εἰσι τὰ ἀλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; πλὴν ἀλλὰ πεπεισμένα σε ἐξ ἀπαντος ἀληθεύειν, ὅτι δυνατὸς εἰ, καὶ η ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Καὶ μάρτυρές γε τῆς ἀληθείας του πάντες οἱ περὶ σέ· αἱ γοῦν οὐράνιοι δυνάμεις ἔξομολογήσορται τὰ θαυμασία σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐν τῷ Εὐκλητῷ δούλῳ. Καὶ εἰκότως αἱ οὐράνιοι δυνάμεις τὴν ἀλήθειάν σου ἔξομολογήσορται, ἐπειδὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου· ᾧς μηκέτι δεῖν τὰς ἐπαγγελίας σου, τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ, ἐπιγείους εἶναι καὶ σωματικάς νομίζειν· ἐν γάρ τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεμαθηκός φημι· Τὰ ἀλέη σου εἰς τὸν οὐλόν μοιομα. Εἰς γερεάρ καὶ γερεάρ ἀπαγγελώ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῷ στόματι μου. Ἀληθεύειν δὲ σε Θεὸν δύτα καὶ Κύριον τῶν ὅλων πεπεισθαν· χρή, διὰ τὸ μηδένα εἶναι δῆμοι· τῇ σῇ δυνάμει· καὶ γάρ καὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ θείων δυνάμεων Κύριος εἰ, καὶ δυνατὸς εἰ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας, ᾧς τὴν ἀλήθειάν σου πιστοῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἔστι τις ἐν τοῖς οὖσιν ὑπερήφανος, δικαλούμενος διάβολος ἀντικείμενος δεῖ, καὶ πολεμῶν τῇ σῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ σὺ τοῦτον ἐταπένθωσας· εἴτε τινές εἰσιν ὑπὲρ τοῦτον ἔχθραι καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ταύτας διεσκόρπισας. Πάντοτε σὺ χρατεῖς, καὶ τῆς τῶν ὅλων οὐσίας εὺ δεσπόζεις, ἐπεὶ καὶ ποιητὴς τῶν ὅλων τυγχάνεις. Αὕτη γάρ η θάλασσα καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας στοιχείον ἔργον ὑπάρχει σύν, καὶ σὲ κύριον ἐπιγράφεται. Εἰ δὲ καὶ οὐράνοι τινες ἀνώτεροι τοῦ στρεψώματος νοοῦνται, θείων πνεύματων καὶ δυνάμεων ἀγίων, τῶν τε τὴν σὴν θεότητα περιπλούντων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οἰκητήρια, καὶ οὗτοι σοι εἰσίν ἀμα πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν αὐτοῖς. Καὶ ἀλλο δὲ στοιχεῖον οὐ μικρὸν ἡ ἥπρα οὐσία, καὶ τὰς οὐρανοὶ ὑποχειμένη γῆ, σῇ ἔστι καὶ αὐτὴ. Οὓς τοίνυν τὰ σύμπαντα τοῖς οὖσιν νεύμασι δουλεύει, καὶ σὺ πάντων χρατεῖς, κύριος ὁν ἀπάντων καὶ βασιλεὺς καὶ Θεὸς, τις ἀντιστήσεται σοι; Ή τί τὸ ἐμποδὼν ἔσται· τοῦ μὴ πιστώσασθαι τὰς μεθ' ὄρκους πρὸς αὐτὸν ἐποίησω;

Σφόδρα τοινυν καὶ ἀκολούθως τοῖς ἐμπροσθεν εἰρημένοις διὰ τῶν προκειμένων ἐπήγαγε τὸ, Sol eisir ci οὐραροί, καὶ σή ἐστιν η γῆ· τὴν οἰκουμένην καὶ πλίνωμα αὐτῆς σὺ ὀθεμεῖλωσας. Οὐ γάρ μόνον τὸν οὐρανὸν, φησι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν σὺ θεμελιώσας· συμφώνως τῇ εὐ

Veks. 12, 13. Tui sunt cœli et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti, aquilonem et mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. Horum talis sententia est: Davidi, Domine, promissa dedisti de semine ejus, ac de throno ejus usque in æternum duraturo: atque ipsi Davidi jurasti te ea perfecturum esse. Nos autem homines videmus hæc non quantum ad ea quæ sub sensum et aspectum cadunt impleri: quare dicimus, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? persuasum tamen habemus te prorsus veracem esse, quia potens es et veritas tua in circuitu tuo. Testes porro veritatis tuæ sunt quotquot circa te consistunt:

B jure cœlestes illæ virtutes veritatem tuam confitehantur, quia in cœlo præparabitur veritas tua; ita ut promissa tua ad Davidem facta, non utique terrena et corporea habenda sint: nam in cœlo præparabitur veritas tua. Hæc vero a Spiritu sancto edoctus dico: Misericordias tuas in æternum canticabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Te porro, utpote Deum et Dominum universorum, veracem credere convenit, quia nullus est tibi virtute similis: siquidem incorporearum et divinarum virtutum Dominus es, solusque ac super omnes potens es, ita ut veritatem tuam credibilem facere possis. Quod si quis in rerum natura superbis existat, nempe diabolus tibi semper adversarius, ac veritatem oppugnans tuam: tu sane hunc humiliasti: si vero huic superiores quædani inimicæ et adversæ tibi virtutes sint, eas quoque dissipasti. Tu ubique imperas, et universorum substantiarum dominaris, quia universorum opifex es. Ipsum quippe mare, tantumque humidiæ substantiarum elementum, tuum est opilium, teque dominum ascribit stum. Quid si cœli quidam ipso firmamento superiores cogitentur, qui scilicet divinorum spirituum, sanctorum virtutum, angelorum et archangelorum deitatem tuam stipantium, domicilia sint; hi quoque cum omnibus incolis suis tui sunt. Aliud etiam elementum non exiguum, arida nempe substantia et terra cœlis subjecta, tua item est. Cum itaque omnia tuo nutui serviant, et

D tu omnibus imperes, utpote omnium dominus, rex et Deus, quis resistet tibi? Et quid impedimento suerit, quominus tua electo tuo Davidi data promissa, quæ juratus edidisti, credibilia reddantur?

Admodum congruenter supra dictis jam subjicit illud: Tui sunt cœli et tua est terra: orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti. Non modo enim cœlum, ait, et virtutes ibi versantes, sed etiam terram fundasti: cui accinit illa Proverbiorum sententia: Deus sapientia fundavit terram: præpara-

uit autem cœlos in prudenteria ^{10.} *Hic vero habitatam*
terræ partem, quasi præstantiorem, olxouμένη
nominavit, ad discrimen inter desertam et cultam.
Imo etiam plenitudinem orbis terræ adjecit, his si-
gnificans humanum genus, quod orbem terræ im-
plet. Neque tamen aberres, si alio explicandi more
dicas, plenitudinem esse Salvatoris Ecclesiam,
quam ipsum Dei Verbum fundavit supra petram.
Quapropter alibi dictum est : Dominus regna-
vit, decorum indutus est. Etenim correxit orbem ter-
ræ, qui non commorebitur ^{11.} *Quomodo autem funda-*
verit orbem terræ deinde adjicit, Aquilonem et mare
tu creasti : quinta vero editio, Aquilonem et notum tu
creasti. Videlurque mihi per duo latera et extrema
orbis, totum mundum significare, quem reple-
vit Salvatoris nostri virtus. Animadvertis porro
velim, quo pacto hic pro facie totius mundi, oriен-
tem ponat ; pro sinistra, borealem plagam ; pro
dextera meridionalem et australem. Nam cum ait,
Aquilonem et dextra tu creasti, borealem plagam
sinistrum esse latus declarat ; siquidem dextrum est
australe. Si itaque stantes notum in dextera, aqui-
lonem in sinistra habeamus, adversum habebimus
orientem, a tergo autem occidentem : ita ut secun-
dum physicam considerationem hæc dicta sint, ad
totius mundi positionem declarandam. Quæ indi-
care necessarium fuit ad significandum, divinarum
Scripturarum doctrinam neque horum quidem no-
titiam prætermissee. Nam omnia, inquit, tu creasti,
sive dextras mundi partes, sive sinistras. Verum
dextras solum nominatim memoravit, atque a sini-
stri nomine consulto abstinuit. Quare secundum
Symmachum dicitur, In Aquilonem et dexteram tu
creasti ; secundum Aquilam vero, Aquilonem et
dexteram tu creasti. Quinta autem editio accuratius
explicavit quænam dextera essent dicens, Aquilo-
nem et notum tu creasti. Sinistra porro apud om-
nes interpretes silentio mittitur, quia putatur quid
inaustum esse, et dextro oppositum : nihil autem
in universo infaustum et bono oppositum est. Om-
nia enim, inquit, tu creasti. Duo autem montes,
Thabor et Hermon, per excellentiam præter omnes
alios memorati sunt : etenim hi in nomine tuo ex-
sultabunt. Secundum Aquilam vero, Thabor et
Hermon in nomine tuo laudabunt ; secundum Sym-
machum autem, Thabor et Hermon nomen tuum
celebrabunt. Horum porro montium variis in locis
meminit Veteris Testamenti historia, arbitrorque
his in montibus mirabiles illas Salvatoris nostri
transfigurationes, frequentesque moras existisse,
quando cum hominibus versabatur. An vero ipsa
nominum significatio aliquid nobis ad horum in-
telligentiam conferat, tu ipse consideres velim.
Διτεύετο. Εἰ δὲ καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ ἐρμηνεία συμ-
καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεις.

VERS. 14, 15. *Tuum brachium cum potentia : fit-
metur manus tua, exaltetur dextera tua : justitia et*

ταῖς Περομίαις λεγοῦσῃ φωνῇ. Ὅτι θεὸς τῆς σοζίᾳ δύεμελιώς τὴν γῆν· ητοί μαστὶ δὲ εὐπάρακτος ἐν φρονήσει. Κατ' ἔξαρτετον δὲ ἐνταῦθα τὸ οἰκουμένων μέρος τῆς γῆς οἰκουμένην ὡνόμασεν, ἀποδιατείλας τῆς ἑρήμου καὶ τῆς οἰκητοῦ. Ἀλλα καὶ τὸ πλήρωμα τῆς οἰκουμένης προσέθηκεν, οὕτω σημαντικας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, τῶν τὴν οἰκουμένην πληρούντων. Πλήρωμα δὲ καὶ ἄλλως τῆς οἰκουμένης, οὐχ ἀν ἀμάρτοις λέγων τὴν τοῦ Σωτῆρος Ἐκκλησίαν, ἃν αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος; ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διὸ καὶ ἐν ἑτέροις εἰρηται· Κύριος ἐδαυλεύει, εὐπρέπειαν ἐρεδούσατο. Καὶ τῷρις κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην, ἡτις οὐ σαιευθῆσται. Πῶς δὲ ἐθεμελίωσε τὴν οἰκουμένην, ἐπιλέγει ἔτις, Τὸρ βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺν ἔκτισις αὐτῷ· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἔκτισις. Δοκεῖ δέ μοι διὰ τῶν δύο πλευρῶν τε καὶ δύο ρων τῆς οἰκουμένης τὸν σύμπαντα κόσμον δηλοῦν, δην ἐπιλήρωσεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις. Θέα δὲ τίνα τρόπου διὰ τούτων παρίσταται πρόσωπον τοῦ σύμπαντος κόσμου τὸ ἀνατολικὸν μέρος· ἀριστερὸν δὲ τὸ βόρειον, δεξιὸν δὲ τὸ μεσημβρινὸν καὶ νότιον. Ἐν τῷ γάρ φάναι, Τὸρ βορρᾶν καὶ τὰ δεξιά σὺν ἔκτισισ, τὸ βόρειον πλευρὸν ἀριστερὸν εἶναι ἐδίδαξεν· εἴ γε δεξιὸν τὸ νότιον. Εἰ δὴ οὖν ἑστῶτες ἔχοιμεν ἐν δεξιᾷ μὲν ἐστῶτων τὸν νότον, ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς τὸν βορρᾶν, ἀντικρόσωπον σχήσομεν τὴν ἀνατολήν, κατὰ νότου δὲ τὴν δύσιν· ὥστε κατά τινα φυσικὴν θεωρίαν εἰρήσθαι ταῦτα, τὴν θέσιν τοῦ παντὸς κόσμου παριστῶντα. "Α καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον ἐπισημῆνασθαι εἰς παράστασιν τοῦ μηδὲ τὴν τούτων γνῶσιν παραλελοπίδειν τὴν τῶν θείων Γραφῶν διδασκαλίαν. Τὰ πάντα γάρ, φησι, σὺν ἔκτισισ, τὰ τε δεξιά τοῦ κόσμου μέρτι, καὶ τὰ ἀριστερά. Ἀλλὰ τὰ μὲν δεξιά δύνομαστι προσείπεν, ἐψυλάζατο δὲ χρήσασθαι τῷ τοῦ ἀριστεροῦ δυνατι. Διὸ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον, Εἰς βορρᾶν καὶ δεξιὰ σὺν ἔκτισισ· καὶ κατὰ τὸν Ἀχύλαν, Βορρᾶν καὶ δεξιὰ σὺν ἔκτισισ. Ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις σαφέστερον ἡμρήγεισε τίνα τὰ δεξιά φέσαται, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἔκτισισ. Τὸ δὲ ἀριστερὸν πάντη σεσιώπηται παρὰ τοῖς πάσι, διὰ τὸ νομίζεσθαι σκαιὸν εἶναι καὶ ἐναντίον τῷ δεξιῷ· οὐδὲν δὲ ἐν τῷ παντὶ σκαιὸν, οὐδὲ τῷ καλῷ ἐναντίον. Πάντα μὲν οὖν, φησι, σὺν ἔκτισισ. "Ορῇ δὲ δύο, τὸ Θαβὼν καὶ τὸ Ἐρμῶν ἔξαρτετόν τι κέκληται παρὰ πάντα· τῷ γάρ ὄντας στοῦ ταῦτα ἀγαλλιάσονται. Κατὰ δὲ τὸν Ἀχύλαν, Θαβὼν καὶ Ἐρμῶν ἐν τῷ ὄρόματι σου αἰρέσουσι· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Θαβὼν καὶ τὸ Ἐρμῶν τὸ δρομά σου εὐηγμήσουσι. Τούτων δὲ τῶν δρέων μέμνηται διαφόρως ἡ τῆς Πλαταιᾶς Διαθῆκης ἴστορια· καὶ οἷμαι γε ἐν τούτοις τοῖς δρεσι τὰς παραδόξους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεγονέναι μεταμορφώσεις, καὶ τὰς πλείους διατριβάς, διε σὺν ἀνθρώποις ἐπολλεται τι ἡμῖν εἰς τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν,

Σδς δ βραχιωτ μετὰ δυναστείας κραταιωθήτω
ἡ χειρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου. Δικαιοσύνη

²⁰ Prov. iii, 19. ²¹ Psal. xcii, 4.

www.myspace.com/giantdaddy

καὶ κρῖμα ἐτοιμαστα τοῦ θρόνου σου. Ἐλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύεσται πρὸ προσώπου σου. Καὶ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ δαξολογίαν παρεῖληπται, ἀπέραντος τοῦ τρόπου· Σδες δὲ βραχίων μετὰ δυναστειας ἀπεπτος η χειρ σου, ὑψηλὴ η δεξιά σου· δικαιοσύνη καὶ κρῖμα βάσις τοῦ θρόνου σου. Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαῖως τὰς θεοπρεπεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ θεολογίᾳ παρεῖληφε διὰ τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας. Οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀντιστέστεται σοῦ τῇ βουλῇ· μετὰ γάρ τοῦ θέλειν καὶ τὸ δύνασται σοι οἷα· Θεῷ καὶ δεσπότῃ τῶν ὅλων πάρεστι. Καὶ γάρ βραχίων σοι ἔστι μέγας καὶ δυναστεῖα καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, κεκραταιωμένη τε χειρ καὶ ὑψηλοτάτη δεξιά, ὅτε θρόνος τῆς σῆς βασιλείας, ὕστερος οἱ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύεντων θρόνοι· ἐξ ὅλης τιμίας πεποίηνται, καὶ αὐτὸς οὗτος ἐκ τῶν πρεπόντων σοι τῷ Θεῷ κατεσκεύασται. Ἀρεταὶ γοῦν θεοπρεπεῖς, δικαιοσύνη καὶ κρῖμα, τὸν σὸν κατακοσμοῦσι θρόνον. Διόπερ τοσούτων οὐδὲν παρὰ σοὶ τῷ Θεῷ δυνάμεων, ὄφαλῶς καὶ ἀκαλύτως ἡ ἀλήθεια τῶν σὸν ἐπαγγελιῶν προτρέχει, μηδὲνδις παραποδίζειν δυναμένου τὰς σὰς ἀποφάσεις, διὸ δύομαστα τῷ Δαυὶδ ἐλέφ καὶ χάριτι τὰς ἐκτεθείσας ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν πεποιημένος· Ἀντὶ δὲ τοῦ, Δικαιοσύνη καὶ κρῖμα ἐτοιμαστα τοῦ θρόνου σου, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Δικαιοσύνη καὶ κρῖμα τὸ ἔδρασμα τοῦ θρόνου αὐτοῦ, εἴρηται· δὲ δύομαχος τὴν βάσιν αὐτὴν εἶναι φησι τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ κρίμα. Τῆς γε μὴν δικαιοσύνης καὶ τοῦ κρίματος μετὰ δικαιοσύνης ἐκφερομένου, προτρέχει ἔλεος καὶ ἡ ἀλήθεια. Τῷ γοῦν ἐλέφ τὴν δικαιοσύνην ἀνακινάς, πρατέρας ποιεῖται τὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἀπειλάς· ἀλλως γάρ ἀκριτον αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην οὐκ ἄν τις ἀνθρώπων ὑπομείνειν

Μακάριος δὲ λαὸς διηγώσκων ἀλαλαγμόν. Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύεσται, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι σου ἀγαλλιάσεσται δλητή τηρητήμεραν, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσεται. Ὄτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ, καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Ὄτι τοῦ Κυρίου δὲ τῆς μετίζονος βοῆς καὶ τῆς κατὰ ταύτην συμφωνίας· Ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος τὰς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι εὐχάς, τὰς μηδιάς γεγωνοῦ βῆσις, ἀλλὰ δὲ δυνάμει Πνεύματος ἀναπεμπομένας, τοιαύτας εἶναι διδάσκει λέγων· Αὐτὸς τὸ Πνεῦμα ὑπερεργυχάρει ὑπέρ ἡμῶν στεγαγμοῖς ἀλαλήτοις. Οὕτω δὲ μέγας τίς ἔστι καὶ σπάνιος ὁ πολλάκις ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὀνομαζόμενος ἀλαλαγμός, ὃς μακαρίζεσθαι τὸν ἐπιστήμονα τούτου, δομοίς τοῖς μακαριζομένοις ἐπὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ θεῖον κατορθώμασι. Διὸ ἐνταῦθα λέλεκται· Μακάριος δὲ λαὸς διηγώσκων ἀλαλαγμόν. Ἐν ἑτέροις δὲ δὲ θεῖος λόγος θυσίαν εἶναι τὸν τοιούτων ἀλαλαγμὸν διδάσκει λέγων· Ἐκύκλωσα καὶ ἐθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

²¹ Rom. viii, 26. ²² Psal. xxvi, 6.

A judicium præparatio throni tui. Misericordia et veritas precedent faciem tuam. Hæc item ad Unigeniti Dei gloriam celebrandam usurpantur: quæ Aquila clarius interpretatur hoc pactio: Tuum brachium cum potentia: invicta manus tua, excelsa dextera tua: justitia et judicium basis throni tui. Opportune autem divinas hasce virtutes, de Deo loquens, memoravit, ob promissa Dei Davidi facta. Etenim, inquit, nihil voluntati obseistet tuæ: cum voluntate quippe tibi, utpote Deo et domino universorum, adest potestas. Nam magnum tibi brachium est, et potestas et imperium in omnia, manus firmata, excellentissima dextera: thronusque regni tui, ut throni regnantium in terra ex pretiosa materia confecti sunt, ita et ipse ex iis quæ te Deum decent B concinnatus est. Divinæ itaque virtutes, justitia et judicium, thronum exornant tuum. Quapropter, o Deus, cum tot tantæque penes te potestates sint, veritas plana via et sine obice promissionibus tuis præcurrat: cum nemo possit obsistere decretis tuis, quibus jurasti Davidi, ex misericordia et gratia tua jam memoratas edens pellicitationes. Pro illo autem, Justitia et judicium præparatio throni tui; secundum Aquilam, Justitia et judicium fundamentum throni ejus, dicitur; Symmachus vero basin dixit esse justitiam et judicium. Justitiae autem et judicio, quod cum justitia effertur, præcurrat misericordia et veritas. Justitiam enim misericordia temperans, mitiores contra eos qui peccaverunt profert comminationes: nam alias justitiam C ejus non temperat nullus hominum sustineret.

ἄλλως γάρ ἀκριτον αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην οὐκ ἄν τις

VERS. 16-19. Beatus novus cui scit jubilationem. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri. Jubilationis modum alia ratione intelligas, ex militum in tempore belli jubilatione, ut hostes majore edito clamore, additaque symphonia, perterrefaciant. Divinus autem Apostolus tales esse docet orationes in Spiritu sancto, nec alta voce, sed in virtute Spiritus emissas, cum ait: Ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitis inenarrabilibus²¹. Tanta porro tamquam rara est jubilatio illa, passim a divinis Scripturis memorata, ut beatus predicetur qui gnarus illius est, perinde atque alii ex præclaris secundum Deum gestis beati dicuntur. Ideo hic dicitur: Beatus populus qui scit jubilationem. Alibi vero divinus sermo hujusmodi jubilationem hostiam esse docet his verbis: Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis²². Hic porro videtur mibi Spiritus sanctus populum Christi aperte beatum prædicare: ipse namque cum in notitiam venerit victorie a Salvatore nostro de inimicis parte, adversus

mine, David, et omnis mansuetudinis ejus : sicut juravit Domino, vovit Deo Jacob : Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei : si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Davidi hæc venti et pollicenti, ac his de rebus juranti, parem Deus vicem reddens, juravit et ipse, et pro singulis pollicitationibus singulas retulit, juramentum juramento pensavit. Quapropter in eodem cxxxii, in quo dicitur jurasse Davidem, deinde adjicitur Spiritus sancti testimonium, quod sic habet : *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super thronum tuum.* Prior itaque David juravit; deinde vicem rependens Deus, mutuo et ipse juravit : prior item David, pia motus cogitatione, quidpiam Deo pollicitus est; hinc Deus ceu gratiam gratia pensans, ipsi vice versa promisit, secundum Salvatoris nostri voces quæ sic habent, *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Mensuram bonam, agitatem, compressam, supereffuentem, dabunt in sinum testrum*¹⁷. Qua mensura igitur David mensus est, cum ex bona et religiosa cogitatione congruentem promissionem juratus dedit, eadem mensura repensum illi est, ac date sunt illi retributioes promissionesque cum juramento Dei.

τιμετρηθήσεται ὑπὲρ. Μέτρον καλόν, σεσαλευμένον, τὸν κόλπον ὑμῶν. Οὐ μέτρῳ τούν καὶ ὁ Δαυὶδ ἐμέτρησεν, ἐπ' ἀγαθῷ καὶ θεοεσεῖ λογισμῷ χινῆθες, ἐπηγγείλατο τι τῷ Θεῷ· εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, διόπερ ἀντιδιδόντος αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάριτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγείλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν· Ὡ μέτρῳ μετρεῖτε, διαπεισμένοι, ὑπερεκχυνόμενοι, δώσουστε εἰκ-

τιμετρηθήσεται ὑπὲρ. Μέτρον καλόν, σεσαλευμένον, τὸν κόλπον ὑμῶν. Οὐ μέτρῳ τούν καὶ ὁ Δαυὶδ ἐμέτρησεν, ἐπ' ἀγαθῷ καὶ θεοεσεῖ λογισμῷ πρέπουσαν ἐπαγγελίαν μεθ' ὅρκου ποιησάμενος, ἀντεμετρήθη αὐτῷ, καὶ δίδονται αὐτῷ ἀμοιβαί, αἱ ἐπαγγελίαι μεθ' ὅρκωμοιας Θεοῦ.

Quid sibi velit autem illa Davidis cum juramento C pollicitatio, jam perpendere opportunum erit. Cum videret gentes per totum orbem diabolico multorum numinum errori subjectas, ac ubique terrarum templo, delubra, sacra malignis dæmonibus per urbes, regiones et vicos excitata, ac in montibus et collibus improbam illam et adversariam potestatem apud omnes homines honorari, Dei autem omnium opificis et conditoris ne minimam usquam memoriam servari; de re tali vulneratus animo, bonoque studio incensus, secundum eum qui dixit, *Zelo zelatus sum Domino*¹⁸, votum vovit et promissionem edidit, quam jurejurando astrinxit; videbile seprimum, omnium regi Deo templum et sacram in terra excitaturum, in quo tabernaculum testimonii, et arcum Testamenti a Moyse in deserto jussu D Dei constructam, deponeret. Nam illa ad tempus usque Davidis circumquaque ferebatur, et a loco in locum, ac modo in Galgala, modo in Manasephæ, mox in Silo, aliquando apud allophylos, inde in Besamys, hinc in Cariathirim, postea in domum Aminadab, inde in domum Abeddara, advecta fuit, unde eam in urbem Sion David transtulit. Quod ille conspicatus, domum sacram et templum excitare cogitavit, ubi arcum Dei deponeret et sta-

A πεποίηται τὴν περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐπαγγελίαν ὁ Θεὸς, δοκῶ μοι ταύτην εὑρηκέναι, καταλαβὼν καὶ αὐτὸν τὸν Δαυὶδ ὄρκῳ κεχρημένον πρὸ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Ὁμωμοκέναι δὲ αὐτὸν διδάσκει τὸ θεὸν Πνεῦμα ἐν ρλά' λέγον· Μνήσθητο, Κύριε, τοῦ Δαυὶδ, καὶ πάσης τῆς πραθετος αὐτοῦ· ὡς ὥμοσε τῷ Κυρίῳ, ηὔξατο τῷ Θεῷ Ὑακὼδ· Εἰ εἰσελεύσομαι εἰς σκήνωμα οἶκου μου, εἰ ἀτασθίσομαι ἐπὶ κλίνης στρωματῆς μου· εἰ δώσω ὑπὸ τοῖς ὄρθδαιμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μοι· τυσταγμὸν, ἔως ὃ εὑρὼ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ὑακὼδ. Τοιαῦτα εὐξαμένῳ καὶ ἐπαγγειλαμένῳ τῷ Δαυὶδ, καὶ ἐπὶ τοιούτοις ὅμωμοκότι, τὴν ἰστην ἀμοιβὴν ἀντιδιδόντος ὁ Θεὸς αὐτῷ, ἀντομνεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ ἀντεπαγγέλλεται ἐν ἀνθ' ἐνδικὸν, καὶ ὄρκῳ τὸν ὄρκον ἀμειβόμενος. Διόπερ ἐν αὐτῷ τῷ ρλά', ἐν φιλέταις τοῖς ὄρκοις, συνῆπται ἐξῆς ἡ τοῦ ἀγίου Ηνεύματος μαρτυρίᾳ, ὡδὲ πῃ λέγουσα· Ὅμοσε Κύριος τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μη ἀθετήσῃς αὐτόν. Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Οὐκοῦν πρώτος ὥμοσεν ὁ Δαυὶδ, εἴτα ἀμειβόμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀντωμοσλαν πρὸς αὐτὸν ἐποίησατ· καὶ πρώτος ὁ Δαυὶδ, εὐσεβεὶ λογισμῷ κινηθεὶς, ἐπηγγείλατο τι τῷ Θεῷ· εἴτα πάλιν ὁ Θεὸς, διόπερ ἀντιδιδόντος αὐτῷ χάριν ἀντὶ χάριτος, καὶ αὐτὸς ἀντεπηγγείλατο ταῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀκολούθως φωναῖς, δι' ὧν φησιν· Ὡ μέτρῳ μετρεῖτε, διαπεισμένοι, ὑπερεκχυνόμενοι, δώσουστε εἰκ-

C *Τί δὲ βούλεται ἡ τοῦ Δαυὶδ μεθ' ὅρκου ἐπαγγελία, θεωρῆσαι καὶρός. Ορῶν τὰ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης έθνη τῇ δαιμονικῇ καὶ πολυθέῳ πλάνῃ δεδουλωμένα, καὶ πανταχοῦ γῆς ναοὺς καὶ τεμένη καὶ ιερά ταῖς πονηροῖς δαιμοσιαν ἀνεγγειρεμένα, ἐν τε πόλεστ καὶ χώραις καὶ κώμαις, ἐν δρεσὶ τε καὶ βουνοῖς τὴν πανηράν καὶ ἀντικειμένην δύναμιν παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τιμωμένην· Θεοῦ δὲ τοῦ πάντων ποιητοῦ τε καὶ δημιουργοῦ μηδαμού μνήμην παρὰ τισι γιγνομένην· διγχθεὶς τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ πράγματι, καὶ ζῆλον ἀγαθὸν ζηλώσας, κατὰ τὸν εἰπόντα· Ζῆλον ἐξῆλωσα τῷ Κυρίῳ, εύχην ηὔξατο, καὶ ἐπαγγελίαν ἐπηγγείλατο, καὶ ταύτην ὄρκῳ κατεδήσατο ἡ μήν τῷ παμβασιλεὶ Θεῷ πρώτος νέων ἐπὶ γῆς καὶ ιερὸν ἀγάθου οἰκοδομήσειν, ἐνδικὸν τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν κινητὴν τῆς Διαθήκης τὴν ὑπὸ Μωϋσέως κατέτην ἔρημον ἐκ προστάγματος Θεοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀποθέμενος ἀναπαύσειν. Περιήγετο γοῦν ὡδὲ κάκειζε μέχρι τῶν τοῦ Δαυὶδ χρόνων τόπου μεταχοιζομένη, ποτὲ μὲν ἐν Γαλιγάλοις, ποτὲ δὲ ἐν Μιναστῆρα, ποτὲ δὲ ἐν Σηλὼ, καὶ ἀλλοτε παρ' ἀλλοφύλοις, κάκειζεν εἰς Βεσαμὺς, ἐνθεν εἰς Καρειαμιρέιμ· εἴτα εἰς οἶκον Ἀμιναδάθ· κάκειζεν εἰς οἶκον Ἀβεδδαρά· ἐνθεν εἰς Σιῶν τὴν πόλιν ὁ Δαυὶδ μετεστήσατο. Ο δὴ συντὸν γινόμενον, διενοήθη οἶκον ιερὸν ἐγείρει καὶ ναὸν ὀ-*

¹⁷ Matth. vii, 2; Luc. vi, 38. ¹⁸ Hi Reg. xix, 10, 14.

κοδομῆσαι, ἐνταῦθά τε τὴν κιβωτὸν ίδρυσαι τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ τούτου ὅμοσε Δαυὶδ τῷ Κυρίῳ, καὶ τῆς αὐτοῦ θεῷ Ἱακὼβ λέγων· Ἐλεύσεται σὺν εἰς σκήνωμα οἴκου μου, εἰ ἀραβήσομαι ἐπὶ καλύπης στρωμῆς μου, εἰ δῶσω ὑπὲρ τοῖς δφθαλμοῖς μου καὶ τοῖς βλεφάροις μου ρυσταγμὸν, ἵνα οὖν εὑρώ τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ θεῷ Ἱακὼβ. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διανοηθέντος, τὴν μὲν προαίρεσιν τῆς εὐσεβείας ἀποδέχεται ὁ Θεός· οὐ μὴ ἐπιτρέπει τὸν οἴκον γενέσθαι· μὴ γάρ δεῖσθαι θεὸν δηταίρειν οἴκου αἰσθητού, μηδὲ ἔξι αὐτοῦ λίθων οἰκοδομῆς συστησομένου· ἀλλὰ εἰ ἄρα ἔχρησιν θεὸν οἰκεῖν ἐπὶ γῆς, ἐκ σπέρματος αὐτοῦ, τοῦ Δαυὶδ προελεύσεσθαι τὸν ὑπόδεξμένον αὐτοῦ τὴν θεότητα, δις καὶ οἰκοδομήσει τῷ θεῷ ἐπάξιον Ιερὸν οἴκον καὶ ναὸν ἄγιον, οὐ τὸν θρόνον εἰς τὸν σύμπαντα διαρκέσειν αἰώνα. Ἐδήλουν δὲ ἄρα τὸν Χριστὸν αὐτοῦ τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα γένησθαι, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης συστησομένην Ἐκκλησίαν. "Οτι δὲ ταῦθι οὐτεις ἔχει, ή τῶν Βασιλεῶν γραφή τοῦτον διδάσκει τὸν τρόπον. Καὶ ἐγένετο διεκάθισε Δαυὶδ ἐπὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Κύριος κατεκληρονόμησεν αὐτὸν κύκλῳ ἀπὸ πάτρων τῶν ἔχθρῶν αὐτῷ· καὶ εἶπεν δὲ βασιλεὺς πρὸς Ναθὰρ τὸν προφήτην· Ἰδού δὴ ἡτὸν κατοικῶ ἐπὶ οἴκῳ κεδρίνῳ, καὶ ηὐ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ καθητηται ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς· ή, ἐν μέσῳ δέρβεως, ὃς ή Ἐβραϊκή λέξις σημαίνει. Καὶ εἶπε Ναθὰρ πρὸς τὸν βασιλέα· Πάντα δύσα ἐν τῇ καρδίᾳ σου βάθιζε καὶ πολει, διτι Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ ἐγένετο τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ, καὶ ἐγένετο φῆμα Κυρίου πρὸς Ναθὰρ λέγων· Πορεύου πρὸς τὸν δοῦλον μου Δαυὶδ, καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Κύριος· Οὐ σὺ οἰκοδομήσεις μοι οἶκον τοῦ κατοικῆσαι με· ἕστι οὐ κατέψησα ἐπὶ οἴκῳ ἀπ' ἣς ἡμέρας ἀνήγαγορ τοὺς νιόνες Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἂως τῆς ἡμέρας ταύτης· καὶ ἡμηρ ἐμπεριπατῶν ἐπὶ καταλύματι καὶ ἐπὶ σκηνῆς ἐν πάστοις οἷς διῆλθον ἐν πατέρι Ἰσραὴλ· εἰ λαλῶν ἐλάλησα πρὸς μιαν γυνὴν τοῦ Ἰσραὴλ, φέτετελάμην ποιμακρει τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ λέγων· Τι οὐκ φωδομήσατέ μοι οἶκον κέδρινον; Καὶ τὸν τάδε ἐρεῖς τῷ διούλῳ μου Δαυὶδ· Τάδε λέγει Κύριος πατροκράτωρ· Ἔλαβόν σε ἐκ τῆς μάρδρας ἀπὸ δυτισθερ τῶν προδότων, τοῦ εἰρατοῦ σε εἰς τῆς τῆς γῆς. Καὶ θίσσομαι τόπον τῷ λαῷ μου Ἰσραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν καὶ κατασκηνώσει καθ' ἐαντόρ· καὶ οὐ μεριμνήσει οὐκέτι, καὶ οὐ προσθήσει νιός ἀδικίας τοῦ πατειῶσαι αὐτὸν καθὼς ἀπ' ἀρχῆς ἀπὸ τῶν ἡμερῶν, ἐν ἕταξι κριτῶν ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραὴλ· καὶ ἀραπάνω σε ἀπὸ πάτρων τῶν ἔχθρῶν σου. Καὶ ἀπαγγελεῖ σοι Κύριος, διτι οἶκον οἰκοδομήσεις αὐτῷ. Καὶ ἔσται, ἐπειδὴ πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι σου, καὶ κομητήσῃ μετὰ

A biliret. Qua de re David Domino juravit, et votum vovit Deo Jacob dicens: *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*¹⁰. Hæc illo cogitante, pium quidem propositum Deus approbat: neque tamen permittit dominum exstruiri, non opus esse Deo dicens domo sensibili, vel ex inanimatis lapidibus construenda; sed si opus esset Deum in terra habitare, ex ipsius David semine proditurum esse, qui suam deitatem exciperet, quicque sacram domum et templum sanctum Deo dignum exstrueret, cuius thronus per omne seculum duratus esset. Significabat autem Christum suum ex semine Davidis secundum carnem oriturum, et Ecclesiam ab eo per totum orbem constituendam. Quod autem hæc ita se haberent, Regnorum scriptura docet hoc pacto: *Factum est autem cum sederet David in domo sua, et Dominus possessionem ei dedisse in circuitu ab omnibus inimicis suis; dixit rex ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, et area Dei sedet in medio tabernaculi; aut, in medio pellis.* ut Hebraica lectio significat. Et dixit Nathan ad regem, *Omnia quæ sunt in corde tuo vade et fac, quia Dominus tecum est.* Et factum est in nocte illa, et factum est verbum Domini ad Nathan dicens. *Vade ad serrum meum David, et dic: Hæc dicit Dominus, Non tu ædificabis mihi domum ad habitandum: quia non habitavi in domo a die illa qua eduxi filios Israel ex Ægypto, usque in diem hanc: et ambulabam in diversorio et in tabernaculo in cunctis locis per quæ transivi cum omni Israel; si loquens locutus sum ad unam tribum Israel, cui præcepisti parere populum meum Israel dicens: Quare non ædificasti mihi domum cedrinam? Et nunc hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus omnipotens, Ego tuli te ex ovili sequentem oves, ut essem in ducem Israel, et eram tecum in omnibus ubique ambulabas: et perdidis omnes inimicos tuos a facie tua, et feci te nominatum secundum nomen magnorum qui sunt in terra. Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum et habitabit per se, et non sollicitus erit amplius: et non addet filius iniquitatis humiliare ipsum sicut a principio, a diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel: et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Et annuntiabit tibi Dominus, ut domum ædifices ipsis. Et erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, et suscitabo semen tuum post te, quod erit in ventre tuo, et præparabo regnum tuum. Ipse ædificabit mihi domum, et exigam regnum ejus usque in sæculum. Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. Et si veneril iniquitas ejus, et arguam eum in virga virorum, et in plagiis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab ea, sicut abstuli ab iis quos abstuli a facie mea.*

¹⁰ Psal. cxxxi. 3-5.

Et fidelis erit domus ejus et regnum ejus usque in A sacerdolum in conspectu meo : et thronus ejus erit erectus in sacerdolum secundum omnes sermones hos, et secundum universam visionem hanc²⁰. Sic locutus est Nathan Davidi. Hæc porro omnia in medium attuli, ut declararem, cum David adificaturum se domum arcæ Dei primus promisisset, Deum, approbata illius pietate, vicissim pollicitum ei esse, excitaturum se semen ejus esse, cuius opera sibi dominum excitaret : et cum David prior jurasset, se nihil aliud ante facturum, quam invenisset Deo locum, Deum vicissim jurasse pollicendo, et humano sese mori attemperasse in loquendo : nam infinita prope alia in divina Scriptura ex humana consuetudine et quadam cogitandi ratione de Deo dicuntur. Quibus ita commonstratis, jam restat ut psalmi B dictum consideremus.

ζει τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ, ἀποδεξάμενος αὐτὸν τῆς εὐσεβίας ὁ Θεός, ἀντεπαγγέλλεται τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀναστῆσεν, καὶ διὰ τούτου κατακευάζειν ἐάντῳ οἰκον· καὶ ὡς τοῦ Δαυΐδ πρώτου ὄμακρούτος μὴ πρετερον ἀλλοι ποιήσειν τοῦ τόπου εὑρεῖν τῷ Θεῷ²¹, ἀμοιβαίως καὶ ἡ Θεός ἀντόμνυσι διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἀνθρωπινώτερον συγκαταβαίνων τῷ λόγῳ· ἐπειδὴ καὶ ἀλλα μυρία ἐν τῇ θείᾳ Γραψῇ ἀνθρωποποιῶντις περὶ τοῦ Θεοῦ λέλεκται κατά τινα νοούμενην θεωρίαν. Ὡν οὖτις ἀποδειγμένων, καὶ πρώτου ἐπιγγειλαμένου τοῦ Δαυΐδ οἰκον κατασκεύα-

*Quid sibi vult ergo promissio Dei? Hæc duo prænuntiat, primo se Davidis semen in sacerdolum servaturum; secundo, thronum ejus adificaturum in generationem et generationem. Deinde quia hæc non sensibili more in terra, neque in regno humana ratione considerato futura erant, promissorum complementum in cœlos remittit. Quapropter sicut superius dixit, *In cœlo præparabitur veritas tua*; sic post Dei promissionem jam insert, *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine*. Neque enim homines qui in terra sunt, inquit, intelligere poterunt quam mentem habeant, o Domine, promissa tua, nec quænam sint propheticorum sermonum complementa; sed ipsi cœli videlicet, et quæ in cœlo sunt divinæ virtutes: quoniam cœlis competit mirabilia tua, quæ in promissionibus seruntur, enarrare et interpretari. Quemadmodum vicissim veritatem tuam, quæ in promissionis Davidi datis celebratur, cogitare et enunciare non aliorum erat, quam cœlorum tantum, et angelorum qui in cœlis sunt: hi namque veritatem tuam et mirabilia tua in Ecclesia sanctorum confitebuntur. Etenim si aliquando talis Ecclesia in terra extet, quæ Ecclesia sanctorum vocetur: præter hos sanctos, ipsi cœli, sive divinæ virtutes, sive cœlestes homines, mirabilia tua et veritatem tuam, quæ in præsentibus promissis fertur, confitebuntur. Quod si in ipsis cœli Ecclesia quedam sit primitivorum, descriptorum in cœli, ea verius et accuratius Ecclesia sanctorum esse dicatur: in qua cœli veritatem promissorum Dei, et mirabilia in promissis posita, enarrabunt. Mirabilia autem illa quæ fuerint, nisi Davidem electum Dei vocari, neconon semen ab ipso proditurum esse, quod thro-*

τῶν πατέρων σου, καὶ ἀναστῆσω τὸ σπέρμα σου μετὰ σὲ, δ ἔσται ἐρ τῇ κοιλᾳ σου, καὶ ἐπομάσω τὴν βασιλεῖαν σου. Αὐτὸς οἰκοδομήσει μοι οἰκον τῷ ὄρόματι μου, καὶ ἀνερθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐως εἰς τὸν αἰώνα. Ἔγὼ διορμαὶ αὐτῷ εἰς πιτέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς νίστρον. Καὶ ἐστὶ ἡλιθή ἀδικία αὐτοῦ, καὶ ἐλέγχω αὐτὸν τῷ φάσδῳ ἀνέρῳ, καὶ ἐρ ἀραις νίστρον ἀνθρώπων. Τὸ δὲ ἐλεῖς μονούν προστήσω ἀπ' αὐτοῦ, καθὼς ἀπέστησα ἀράντων ἀπέστησα ἐκ προσώπου μου. Καὶ πιστωθήσεται ὁ οἶκος αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεῖα αὐτοῦ ἐως αἰώνας αὐτοῦ ἐρώπιστρον μου· καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἔσται ἀνθρωμέρος εἰς τὸν αἰώνα κατὰ πάρτας τοὺς ληγούς τούτους, καὶ κατὰ πάσας τὴν δρασιν τατηγην. Οὕτως ἐλάλησε Ναθὰν πρὸς τὸν Δαυΐδ. Ταῦτα δὲ πάντα παρεθέμην, παραστῆσαι βουλδεμένος, ὡς, πρώτου ἐπιγγειλαμένου τοῦ Δαυΐδ οἰκον κατασκεύα-

Τί τοίνυν βούλεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ; Αὐτὸν προσαγορεύει· πρῶτον μὲν τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ ἐως τοῦ αἰώνος φυλάξειν· δεύτερον δὲ τὸν θρόνον αὐτοῦ οἰκοδομήσειν εἰς γενέαν καὶ γενέαν. Εἰτὲ ἐπειδὴ περ ἡμέλλε ταῦτα μὴ ἐπὶ γῆς αἰσθητῶς συνίστασθαι, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ ἀνθρωπον βασιλείᾳ, εἰς οὐρανούς ἐξῆς ἀναπέμπει: τῶν ἐπαγγελιῶν τὰ ἀποτελέσματα. Δι' ὅντερ πάντερον ἐφησεν· Ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπομασθήσεται ἡ ἀλήθεια σου, οἵτω καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ἐπιφέρει τό· Ἐξομολογήσονται εἰ οὐπαροι τὰ θαυμάσια σου, Κύριε. Οὐ γάρ οἱ ἐπὶ γῆς ἀνθρωποι, φησι, δυνήσονται συνιέναι, ὅποιον νοῦν ἔχουσιν, ὁ Κύριε, αἱ ἐπαγγελίαι, οὐδὲ ὅποια τὰ ἀποτελέσματα τῶν προφητικῶν τυγχάνει λόγων· ἀλλ' οἱ οὐρανοὶ αὐτοὶ δηλαδή, καὶ αἱ κατατάσθαις δινάμεις διόπερ τοῖς οὐρανοῖς ἀρμόδει τὰ θαυμάσια σου τὰ ἐμφερόμενα ταῖς ἐπαγγελίαις δηγγεῖσθαι καὶ διερμηνεύειν. Ήσπερ πάλιν τὴν ἀλήθειάν σου, τὴν ἐν ταῖς πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελίαις δεδοκατέμηνη, οὐκ ἀλλων ἥγονεῖν καὶ διηγεῖσθαι ἀλλ' ἡ μόνων τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων· οὗτοι γάρ καὶ τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὰ θαυμάσια σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων ἐξομολογήσονται. Εἰ γάρ ποτε γένοιτο Ἐκκλησία τις τοιαύτη ἐπὶ γῆς, ὡς ἀγίων Ἐκκλησίαν αὐτὴν χρηματίζειν, παρὰ τούτοις αἱ οὐρανοί, εἴτε δυνάμεις θεῖαι, εἴτε καὶ οὐράνιοι ἀνδρες, τὰ θαυμάσια σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, τὴν ἐμφερόμενην ἐν ταῖς προκειμέναις ἐπαγγελίαις, ἐξομολογήσονται. Εἰ δέ ἔστι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρανοῖς Ἐκκλησία τις πρωτοτέκνων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, κυρώντων καὶ ἀληθέστερον λεχθεῖν ἀν ἐκείνην Ἐκκλησίᾳ ἀγίων εἰναι· Ἐκκλησία, ἐν ᾧ οἱ οὐρανοὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ θαυμάσια τὰ ἐν αὐταῖς ἀποκείμενα διηγεῖσθαι. Θαυμάσια δὲ τίνα ἦ-

²⁰ II Reg. vii, 1-17.

ἀλλ' ή τὸ ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ χρηματίσαι τὸν Δαυὶδ, καὶ τὸ ἔξ αὐτοῦ γενέσθαι στέρμα θρόνου αἰώνιον καθέξον, καὶ τὸ διαβήκην αἰώνιον διατίθεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἥ συνθήκην πρὸς αὐτὸν γενέσθαι; οὗτω γάρ δὲ ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἡρμήνευσαν, συνθήκην ἀντὶ διαθήκης εἰρηκότες. Θαυμάσιον δὲ καὶ τὸ δομνύμιον τὸν Θεὸν ἀνθρώπῳ καὶ τὸ φάσκειν πρὸς τὸν αὐτὸν· Ἔως τοῦ αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σκέρμα σου, κατὰ τὸν Σύμμαχον· Καὶ οἰκοδομήσω εἰς ἑκάστην τερεστὴν τὸν θρόνον σου, κατὰ τὸν αὐτὸν. Τὸ δὲ μελέζον ἀπάντων θαῦμα τοῦτο δὲν, τὸ τοιαῦτα ἐπαγγελλόμενον τὸν Θεὸν δρκιψ ταῦτα ἐπισφράγισασθαι· καὶ τὸ πάντων θαυμασιώτερον τὸ μετὰ τὸν θεὸν δρκον δοκεῖν μὴ τέλος εἰληφέναι τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους, τάνατον δὲ τῇ δρκωμοσίᾳ συμβῆναι. Ἐπιφέρει γοῦν ἔξης, ἐναντία ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλαῖς δηλῶν συμβενηκέναι· δι' ἀ καὶ μάλιστα ἐκπλήσσεται καὶ θαυμάζεται διαφρήσεις· ἀπόδουσπετελ γοῦν ἔξης λέγων· Ποῦ ἔστι τὴν ἀλήθειαν σου τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ νῷμοσας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου; Ἀλλ' ἀποθεραπεύει τὴν ἑαυτοῦ ἀμηχανίαν, ἀνωτέρω μὲν εἰρηκώς· Ἐρ τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου, ἐν δὲ τοῖς μετὰ χειρας· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου, καὶ γάρ τὴν ἀληθεύαν σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀρτων. Ὄτι τίς ἐν τερέσταις λογίσεται τῷ Κυρίῳ, δρμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Ἄντι τοῦ· ἐν τερέσταις, ὁ Σύμμαχος φρεστις· Τίς γάρ ἐν αὐθέρᾳ; Σφόδρα δὲ ἀκολούθως ἐπήγαγε τὰ προκείμενα τοῖς προλεχθεῖσι· τὴν γάρ ἀληθείαν σου, φησι, καὶ τὰ θαυμάσια σου, εἰ καὶ μὴ ἀνθρώποι συνείναι δύνανται· δι' δὲ μέλλω λέγειν μικρὸν ὑπερόνηστον· Ποῦ δέστι τὰ δέλην σου τὰ δρκαῖα, Κύριε, ἀ νῷμοσας τῷ Δαυὶδ; Ἀλλ' οὐρανοὶ διηγήσονται καὶ Ἐκκλησία ἀγίων μαρτυρήσονται, διτι μηδὲν ὡν νῷμοσας τῷ Δαυὶδ, διαπεσεῖται, οὐδὲ φεύσονται τοι αἱ ἐπαγγελίαι· ἀδύνατον γάρ ἔστι τὸ σὲ φεύσασθαι. Τίς γάρ σοι ἔξισωθήσεται ἐν ἀληθείᾳ, ἥ τίς δρμοιωθήσεται ἐν τῷ λέγειν καὶ πιστοῦσθαι τοὺς τὰς ἐπαγγελίας; Οὐδὲ γάρ ἀντιστήναι σου τῇ βουλῇ δύναται τις, ὡς ἀνατρέπειν τὰ ἀπαξιώπων σοῦ ὀρισμένα, μήτιγε τὰ μεθ' δρκου ἐπηγγελμένα· ὕστε εἰ μὴ καὶ ἡμῖν ἔγνωσται πατὴ τῶν ἐπαγγελῶν σου ἀληθεία, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἐσμεν, διτι δυνατέρδε εἰ, Κύριε, καὶ ἡ ἀληθεύα σου κύκλῳ σου. Πάντ' οὖν δοσα καὶ βεβούλησας δύνασαι, καὶ τῶν λόγων σου τῶν περὶ τοῦ Δαυὶδ προφήθεντων ἡ ἀληθεία ἀμφὶ σὲ εἰλεῖται· ὡς πᾶσι μὲν τοῖς περὶ σὲ οὔσι καὶ τὴν σὴν θεότητα δορυφυροῦσι γινώσκεσθαι, ἀγνοεῖσθαι δὲ τοῖς μαρκρὸν ἀφεστηκόσιν ἀπὸ σοῦ.

Δοκεῖ δέ μοι διὰ τούτων διαφρήσεις, ἀγίων Πνεύματος θεοφορθεῖς, καὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοὺς φωτὶ νοερῷ καταγασθεῖς, τὴν δόξαν ἑωρακέναι τοῦ Μονυγενοῦς τοῦ Θεοῦ. ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀγίων ἐστῶτος, καὶ δορυφορούμενον ὑπὸ τῶν ἀγίων τὸν βασιλείαν αὐτοῦ. Μνημονεύσας γοῦν τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ θείῳ Πνεύματι ἐναπενίσας τῇ τῶν ἀγίων Ἐκκλησίᾳ, ἐοικεν ἑωρακέναι μέσον τὸν Γίδων τοῦ Θεοῦ· εἰτα μετὰ τὴν ἐκείνου κατανόσιν ἐπιστρέψειν τοὺς ὄφθαλμοὺς ἐπὶ τῶν πέριξ ἀγίων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, πνευμάτων τε θείων καὶ δινάμεων

A num aeternum nacturum sit; atque testamentum aeternum, sive pactum ab illo cum Deo percussum fuisse? sic enim Aquila et Symmachus interpretantur sunt, qui pactum pro testamento dixerunt. Mirabile quoque erat jurare Deum homini, ipsique dicere, Usque in aeternum preparabo semen tuum, secundum Symmachum: Et adificabo in unamquamque generationem thronum tuum, secundum eumdem. At maximum omnium miraculum illud erat, videlicet haec pollicitum Deum, iuramento eadem obsignasse: verum quod omnium omnino mirabilissimum est, Dei sermones, quos juratus protulerat, non ad effectum deducatos esse; sed iuramentis contraria evenisse videri. Nam deinde pergit, divinis promissis opposita contigisse narrans: quorum maxime causa obstupescit miraturque Propheta, et quasi rem aegre serens ait: Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? At angustias suæ medelam adhibuit, tum superius cum diceret, In celis preparabitur veritas tua; tum in his quæ tractamus dicens, Confitebuntur celi mirabilia tua, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. — VERS. 7. Quoniam quis in nubibus aequalibatur Domino, similis erit Domino in filiis Iei? Pro illo, in nubibus, Symmachus ait, Quis enim in aethere? Admodum congruenter haec jam praemissis adjectit: veritatem enim tuam, inquit, et mirabilia tua etiam si homines intelligere non valeant; quia de causa jamjam dicturus sum, Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David? at eos enarrabunt, et Ecclesia sanctorum testificabitur, nihil eorum quæ Davidi jurasti lapsurum esse, neque irritas fore promissiones tuas: fieri enim nequit te mentiri. Quis enim aequalis tibi erit in veritate, aut quis similis erit tibi in eo, quod loquaris et promissiones tuæ firmæ et plenæ fideli evadant? Tuæ quippe voluntati nemo potest obsistere, ita ut ea, quæ a te semel definita sunt, evertat, nedum ea quæ cum iuramento promissa sunt; ita ut etiam si nobis nota non esset promissorum tuorum veritas, at illud probe sciamus, quoniam potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Omnia igitur quaecunque volueris potes, et prædictorum de Davide verborum veritas circa te volvitur; ita ut omnibus, qui circa te positi sunt et deitatem stipant tuam, nota sit, ab iis vero qui procul te sunt, ignoretur.

Ex his porro videtur mihi Propheta sancto divine repletus, ac mentis oculis spirituali lumine illustratus, gloria in visu Unigeniti Dei, in medio Ecclesiæ sanctorum stantis, et sanctorum qui in regno ejus sunt multitudine stipati. Cum cœlos namque memorasset, et Spiritu divino sanctorum Ecclesiam intueretur, videtur in medio eorum Filium Dei conspexisse, deinde autem ipso considerato, oculos vertere ad sanctorum angelorum, archangelorum, spirituum divinorum et virtutum circumpositum chorum: horum divinitatem mirari; eum

vero qui omnes excedit, omnes superat, Unigenitus Dei, cum stupore considerare: deinde admiratione haec effari, *Quoniam quis in nubibus aequaliter Domino?* sive secundum Symmachum, *Quis enim in æthere conferet se Domino in filiis Dei?* Haec, de Unigenito Dei dicta, piam servant sententiam; de Patre vero ac Deo universorum secus: *impropria enim et impia comparatio esset. Nam filii Dei omnium causam conferre, et eum qui supra omnia est Deus alius comparare, improbissimus omnium ausus esset.* At sine periculo Filius Dei unigenitus filii Dei comparatur, ac dicitur cum incomparabilem esse, cum nullo conferendum, atque admodum antecellere asseritur his verbis, *Quis in nubibus aequaliter Domino?* ae si dicatur, nemo. Etiamsi enim multi sancti, et millia angelorum, et Ecclesia primitiorum, principatus, potestates, throni, dominationes, spiritus sancti, virtutes divinae, in cœlestibus exercitibus versentur, cœlestem implentes Ecclesiam; at quis, ait, in æthere supra firmamentum posito aequaliter Domino? Quod si multi filii Dei sunt multique dii, secundum illud, *Deus stetit in synagoga deorum*²¹; et, *Deus deorum Dominus locutus est*²²; et, *Ego dixi, Dii estis, et p̄hi Altissimi omnes*²³: sed quis similis erit Domino in filiis Dei? Nam cum innumeri ejus filii sint, nemo, inquit, huic similis erit, aut aequaliter, utpote qui electus sit, unigenitus et primogenitus omnis creaturae, Verbum item et sapientia, virtus et sapientia Dei. Mihique videtur horum notitiam in præcedentibus tradere, cum ait: *Confitebuntur cœli mirabilia tua.* Siquidem ex mirabilibus unum hoc erat, quod deinceps de Unigenito Dei additurus erat, et quidem necessario. Quia enim illum ex semine David nasciturum esse, in prophetia indicandum erat, deitatem ejus qui in ipso habitaturus erat antea contemplabatur; ut una edisceremus quæ virtus in ipso habitatura esset, et sciremus ipsum quidem filium esse Davidis, eum vero qui in ipso habitaturus esset, Filium Dei.

Vers. 8. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.* Quinam sit is qui cum nemine comparari vel conferri possit, neminem similem admittat in iis qui filii Dei vocantur, hic declarat dicens: *Hic est Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum.* Consilium autem sanctorum jam supra dixit Ecclesiam sanctorum esse, videturque Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in cœlis, consilium nominare, quadam habita ratione ad senatus qui variis in locis existunt. In hoc autem consilie sanctorum gloria ejus celebratur, qui nullam comparisonem vel similitudinem admittit eum iis qui filii Dei vocantur: neque solum glorificatur in consilio sanctorum, sed etiam terribilis est super omnes qui in circuitu ejus sunt. Quinam autem in

A χορὸν καὶ θαυμάζειν τὴν τούτων θείατην ὑπερπλήσσειται δὲ τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ εἰτ' ἐκ τοῦ θαύματος ἀναπεφωνηκέναι τό· Ὄτι τίς ἐτονεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; ή κατὰ τὸν Σύμμαχον· Τίς γάρ εἰ αἰθέμι ἀντιπαραθήσει τῷ Κυρίῳ ἐτονεφέλαις θεοῦ; Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ λεγόμενα αὐξανοῦνται διάνοιαν, οὐ μὲν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀνοίκειος γάρ καὶ ἀσεβῆς τὸ παράδεσις. Τὸ γάρ τονεφέλαις θεοῦ παραβάλλειν τὸ πάντων αἰτιον, καὶ τὸ συγχρίνειν ἐπέροις τολμᾶν τὸν ἐπέκεινα τῶν ὅλων Θεὸν, πάντων ἀνένοιτο ἀνοικουτάτον. Ἀκίνδυνος δ' ἀνεὶ εἴτε δὲ λόγος τονεφέλαις θεοῦ συγχρίνων Υἱὸν Θεοῦ μονογενῆ, καὶ τὸ πρός πάντας ἀσύγχριτον αὐτοῦ καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον σημαίνειν διὰ τοῦ· Τίς ἐτονεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς. Εἰ γάρ καὶ πολλοὶ ἄγιοι καὶ μυριάδες ἀγγέλων, καὶ Ἐκκλησία πρωτοτόκων, ἀρχαῖ τε καὶ ἔκουσιται καὶ θρόνοι καὶ κυριωτήτες, πνεύματά τε ἀγία, καὶ δυνάμεις θεῖαι ἐν ταῖς κατ' οὐρανὸν στρατιαις πολιτεύονται, τὴν ἐπουράνιον συμπληροῦντες Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τίς, φησιν. ἐν τῷ αἰτεῖται τῷ ἐπέκεινα τοῦ στερεώματος ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; Εἰ δὲ πολλοὶ τονεφέλαις καὶ θεοὶ κατὰ τὸ· Ὁ Θεὸς ἐντεῖται συναραγητὸς θεῶν, καὶ· θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ· Ἐγώ εἰπον· θεοί εἰστε, καὶ τονεφέλαις Υἱὸι στοὺς πάντες· ἀλλὰ τίς ἐμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ τονεφέλαις θεοῦ; Μυριῶν γάρ δυτῶν υἱῶν, οὐδεὶς, φησιν, τούτῳ δημοιωθήσεται, οὐδὲ ἔξισθησεται, ἐνλεκτῷ δὲ καὶ μονογενεῖ καὶ πρωτοτόκῳ πάσῃς κτίσεως, ἀλλὰ τε σοφίᾳ καὶ δυνάμει καὶ σοφίᾳ θεοῦ. Καὶ μοι δοκεῖ τὴν τούτων γνῶσιν διὰ τῶν ἀνωτέρω σημαντίνειν, ἐν οἷς ἔση· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάτια σουν. Ἐν γάρ τῶν θαυμασίων καὶ τούτῳ ἡν, ὑπερημελλεν ἔξης ἐπιλέγειν περὶ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ· ἀναγκαῖως δέ· ἐπειδὴ ἡμελλε τὸν ἐκ στέρματος Δαυΐδ γενησόμενον διὰ τῆς προφητείας σημαντίνειν, τὴν θείατην τοῦ κατοικήσοντος ἐν αὐτῷ προθεωρεῖ· ὡς ἀν δομού μάθοιμεν, τίς ή μέλλουσα κατοικεῖν ἐν αὐτῷ δύναμις, καὶ ὡς δὲ μὲν υἱὸς ἡν Δαυΐδ, δὲ δὲ ἐν αὐτῷ κατοικήσων Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ο θεὸς ἐνδοξαζόμενος ἐτονεφέλαις ἀριων, μέτρα καὶ φοβερὸς ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ. Τὸν μὴ ἔχοντα σύγχρισιν, μηδὲ παράθεσιν, μηδὲ δημοιωσιν πρός τινα τῶν ὀνομασμένων οὐαίν θεοῦ, δοποῖς τίς ἔστι παριστησι λέγων· Οὐδέτος ἐστιν δὲ θεὸς δὲ λόγοις ἐνδοξαζόμενος ἐτονεφέλαις τῷ θεῷ τῷ Βουλῇ τῷ ἀριων. Βουλῇ δὲ ἀγίων προσείπε τὴν ἀνωτέρω λεχθεῖσαν Ἐκκλησίαν ἀγίων· καὶ ἐψκει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς βουλῇ ὀνομασκέναι, ἀναλόγως τοῖς κατὰ τόπον βουλευτηρίοις. Ἐν ταύτῃ δὲ τῷ θεῷ τονεφέλαις τῶν ἀγίων ἐνδοξαζόμενός ἔστιν δὲ μὴ ἔχων σύγχρισιν, μηδὲ δημοιωσιν πρὸς τοὺς ὀνομασμένους υἱούς θεοῦ· καὶ οὐ μόνον ἐνδοξαζόμενός ἔστιν ἐν τῇ θεῷ τονεφέλαις τῶν ἀγίων, ἀλλὰ καὶ φοβερὸς ὑπάρχει ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ. Τίνεις δὲ εἴεν οἱ περικύκλῳ αὐτοῦ ἀλλ' ή οἱ αὐτοὶ

²¹ Psal. LXXXI, 1. ²² Psal. XLIX, 1. ²³ Psal. LXXXI, 6.

τὸν Θεοῦ, καὶ αὐτοὶ θεοὶ χρηματίζοντες, δι' οὓς εἰλέγονται, Ὁ Θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν; Καὶ γάρ το, Ἐν βουλῇ ἀτίτι, καὶ το, Ἐν ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων, καὶ το, Ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν καὶ ταῦτα εἶναι μοδοκεῖ. Τούτων τοιγαροῦν ἐν μέσῳ ἐστῶς καὶ ὑπὸ τούτων δορυφορούμενος δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐνδοξαζόμενος εἴρηται καὶ μέγας καὶ φοβερός. Ὁ γε μὴν Σύμμαχος τὰ προκείμενα τοῦτον ἔξεδωκε τὸν τρόπον· Θεὸς ἀίτητος ἐτὸν δικαιόλῃ ἀγίων κολλῆ, καὶ ἐκτρόπος ἐτὸν κάσι τοῖς περὶ σεαυτόν· ὁ δὲ Ἀκύλας φησι· Ἰσχυρὸς κατισχυρενόμενος ἐτὸν ἀπορρήτων ἀγίων, πλῆθος, πλῆθος, καὶ ἐπίφοβος ἐπὶ πάρτας κύκλῳ αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοῦ λόγου διάνοια τὴν ἀκολουθίαν παρίστησιν. Ἐπειδὴ γάρ δυνατὸς εἰ, Κύριε, φησίν, καὶ τῇ ἀλήθειᾳ σου κύκλῳ σου, εἰκότως μέγας εἰ, καὶ φοβερός εἰ, καὶ ἐνδοξαζόμενος εἰ ἐν βουλῇ ἀγίων, καὶ ἐν τοῖς τὴν σῆν θεότητα περιπολοῦσιν, οἱ, τῶν σὺν ἐπαγγελιῶν τὴν ἀλήθειαν συνορῶντες, τὰς πρεπούσας εὐχαριστίας μετὰ θαυμασμοῦ τῆς σῆς θεότητος ἀναπέμπουσι. Διὸ μικρῷ πρόσθεν Ελεγον· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐτὸν ἐκκλησίᾳ ἀγίων.

Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τίς δημούρας σοι; Δυνατὸς εἰ, Κύριε, καὶ η ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Σὺν δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλασσῆς, τὸν δὲ σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραύεις. Σὺν ἀπειλώσας ὡς τραυματαρ ύπερήφανος ἐτὸν θραύσκοι τῆς δυνάμεως σου διεσκόρπισας τὸν ἔχθρονός σου. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν ἀφίσαι τὸν γενητῶν εἶναι δημοιον τῷ θεολογουμένῳ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸν γάρ εἶναι τὸν δυνατὸν, καὶ τὸν τῶν δυνατῶν θεὸν, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Κύριον, ὃς μηδένα αὐτῷ ἀντιλέγειν δύνασθαι, μηδὲ τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἀνθίστασθαι· δι' ὃ λέγειν αὐτὸν καὶ ποιεῖν, ἄτε μόνον δυνατὸν, τὰ πάντα· τὸ γάρ, Τίς δημούρας σοι; καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἐπὶ τοῦ σπανίου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μηδενὸς παρεληπταί. Οὐδένα γοῦν δημοιον εἶναι φησι τῷ κυριολογουμένῳ, ἀντιπαραβάλλων αὐτῷ τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους υἱοὺς Θεοῦ. Τῆς γάρ αὐτῆς ἔχεται διανοίας τὰ παρόντα καὶ τὰ πρότερα, ἐν οἷς εἰρητο· Ὄτι τίς ἐτέρεντες λεγοντες τῷ Κυρίῳ, δημοιούσεται τῷ Κυρίῳ ἐτὸν θεοῦ; καὶ νῦν δὲ οὖν, Τίς δημούρας σοι; φησίν, διτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων σου, αἱ τε ἐπαγγελίαι σου περὶ σὲ καὶ παρὰ σὸν τυγχάνουσι. Παρὰ σοὶ γάρ ἔστι, καὶ παρὰ τοῖς κυκλοῦσί σε, η ἀλήθειά σου· εἰ γάρ τινές σου πλησίον καὶ κύκλῳ περιεστῶτες εἰεν, οὗτοι αὐτοὶ τὴν ἀλήθειάν σου γινώσκουσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐπὶ γῆς, ἔτι μακράν σου τυγχάνοντες, τὰς μεγαλουργίας σου ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν ἐνεργουμένων ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας θεωροῦντες, δημοιούμενος, δτε δυνατὸς εἰ, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου. Τῆς τε γάρ θαλάσσης καὶ τοῦ τοσούτου τῶν ὑδάτων κύτους σὺ μόνος δεσπόζεις, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ μόνος καταπραύεις, περιθεὶς αὐτῇ κλείθρα καὶ πύλας, καὶ δρια αὐτῇ πηγάδες, ὡς ἀν μη ὑπερβάσα κατακλύσει τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ὁ δὴ καὶ αὐτὸν ἐν τι τυγχάνει·

* Psal. lxxxi, 1.

A circuitu ejus fuerint, nisi filii Dei, qui et ipsi quoque dii nuncupantur: quorum causa dictum est, Deus stetit in synagoga deorum.¹⁴? Etenim illud, In consilio sanctorum; et illud, In ecclesia primogenitorum; et, In synagoga deorum; unum et idem esse videtur mihi. Horum itaque in medio stans, his stipatus Filius Dei, glorificatus, magnus et terribilis dicitur. Hæc vero Symmachus sic edidit: Deus invictè in conversatione sanctorum multa, et tremende in omnibus qui circum te sunt; Aquila autem ait: Fortis roboratus in secreto sanctorum, multitudo, multitudo, et tremendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Ipsa porro dicti sententia seriem aperit. Nam quia potens es, Domine, inquit, et veritas tua in circuitu tuo, jure magnus es et B terribilis et glorificatus in consilio sanctorum, et in iis qui deitatem stipant tuam, qui, conspecta promissorum tuorum veritate, debitas cum admiratione deitatis tuæ gratiarum actiones emittunt Quare paulo antea dicebam: Confitebantur cœli mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.

C VERS. 9-11. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In his quoque nullam factarum rerum similem Filio Dei, qui Deus prædicatur, admittit; ipsum namque et potentem et potentium Deum ac virtutum dominum dicit, ita ut nemo ipsi repugnare, neque ejus voluntati contradicere possit: quare, utpote solus potens, omnia dicit et facit; illud enim, Quis similis tibi? non raros esse, sed nullum esse declarat. Neminem itaque similem esse ait illi, qui Dominus prædicatur, cum eidem illos comparat, qui superius filii Dei dicti sunt. Hæc enim eidem hærent sententiæ, cui isthæc superius dicta: Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Domino in filiis Dei? Nunc item, Quis similis tibi? ait, quia potens es, et veritas sermonum tuorum, promissa quoque tua circa te et penes te sunt. Penes te quippe est, et penes eos qui te circumdant, veritas tua: nam si D qui proxime te et in circuitu tuo sunt, illi sane veritatem norunt tuam. Nos autem qui in terra et adhuc procul te versamur, ex iis quæ sive in terra sive in mari a providentia tua geruntur, magna tua opificia contemplantes, confitemur te potentem, et veritatem tuam in circuitu tuo esse. Nam tu solus mari et tantæ aquarum plenitudini dominaris, motum fluctuum ejus unus unus mitigas, ipsique claustra, portas et terminos fixisti, ne prætergressum pelagus inundet orbem. Quod sane vel unum maximum fuerit potestatis tuæ argumentum. At enim tanta aquarum commotio, tibi ut domino obsequens, dum tumens in altum evehitur, reformidat tamen,

et in scipsa terminis conclusa suis, colliditur. Quem admodum autem fluctus marisque combinationes jussu tuo refrenasti, et elationes, impetus, iramque ejus sedasti; ita quoque si ex invisibilibus virtutibus quædam providentiæ tuae consilio inimicæ et adversariæ fuerint, eas quoque, utpote qui solus potentissimus omnium sis, dissipasti, carumque principem et tyrannum, arrogantem illum et superbum principem bujus æcœli virtute tua humiliasti et vulnerasti; percussum nempe gladio illo tuo magno et terribili, ut in prophetia fertur: *Inducet Dominus gladium grandem et fortem super draconem, serpentem tortuosum, fugientem; et occidet draconem qui est in mari*²⁵. Et quia alius propheta draconem hunc vulneratum in mari degere docuit his verbis, *Hoc mare magnum et spatiōsum, illic reptilia quorum non est numerus. Draco iste quem formasti ad illudendum ei*²⁶; consideres velim, num illud ipsum mare præsens sermo subindicit dum ait: *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum ejus tu mitigas: his enim subnecisti illud. Tu humiliasti sicut vulneratum superbū: in brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos. Nam adversariarum potestatum, dæmonum et spirituum malignorum locum, mare videtur nuncupare. Quare iis quæ de mari dixerat, subdidit ea quæ ad vulneratum spectant, et ad inimicos Dei, quæs adversarias potestates et earum principem clare indicat. In alio quoque psalmo dictum est: Tu confregisti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopibus*²⁷. In Job item: *Duces autem draconem hamo, pones circulum circa nares ejus, et armilla perforabis labium ejus. Loquetur autem tibi cum supplicatione ac deprecatione molliter, accipiesque ipsum in servum sempiternum*²⁸. Hinc vero insert, *Ipse autem est rex omnium quæ in aquis sunt*²⁹. Ibidem autem de ipso dracone dicitur ad Job ex persona Domini: *Non times quia præparatus mihi est*³⁰? In præsentí etiam eadem apposite meminit Spiritus divinus, Unigeniti Dei usque ad dictum mare descensum declarans. Postquam igitur Deum illum esse prædicasset, ac priorem illius in sanctis conversationem indicasset, ac dixisset quinam ille sit, ac cum qualibus et inter quales prodeat, declarat postea eumdem ipsum memorato mari imperaturum, vulneratum illum in mari degentem humiliatum, omnesque inimicos suos in brachio virtutis sua dissipaturum esse. Haec porro necessario dicit: nam sic ante locutus, *Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, jam ad dicti veritatem comprobandum, ipsa re denotat qua ratione Dominus potens sit, ut hinc promissa Davidi facta vera esse declareret.*

καὶ ἐν πολοις πρόειστιν²⁵, ἔξης καὶ παρίστησιν, ὅτι δὴ αὐτὸς τὰς ἀντικειμένων δυνάμεων, τῶν τε δαιμόνων καὶ τῶν πνευμάτων πονηρῶν, θάλασσαν ἔσχειται τὰς διατρίβας ἑδόνες, φῆσας· Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Ἐκεῖ δράπετα ὁν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Δράκων οὗτος δὲ ἐπλασας ἐμπαῖζεν αὐτῷ· ἐπιστησον μήποτε ταῦτην αὐτήν τὴν θάλασσαν καὶ διὰ παρὸν λόγος φῆσας· Σὺ δεσπάζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τὸν κυμάτων αὐτῆς σὲ καταπραθεῖς· τούτοις γοῦν συνῆψε τὸ διατελεῖται τὸν δράκοντα, διεργάτην τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἐπειδήπερ ἄλλος προφήτης τὸν τραυματαν τούτον δράκοντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης ποιεῖται τὰς διατρίβας ἑδόνες, φῆσας· Αὕτη η θάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Ἐκεῖ δράπετα ὁν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Δράκων οὗτος δὲ ἐπλασας ἐμπαῖζεν αὐτῷ· ἐπιστησον μήποτε ταῦτην αὐτήν τὴν θάλασσαν καὶ διὰ παρὸν λόγος φῆσας· Σὺ δεσπάζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ σάλον τὸν κυμάτων αὐτῆς σὲ καταπραθεῖς· τούτοις γοῦν συνῆψε τὸ διατελεῖται τὸν δράκοντα τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἐπειδήπερ ἄλλος προφήτης φῆσας· Σὺ δεσπάζεις τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὄντας. Σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθολογίῃ· καὶ ἐν τῷ Ἱών· Ἀξεῖς δὲ δράκοντα ἐπὶ ἀγκιστρῷ, περιθίσεις δὲ φορβαλαρ περὶ τὴν φίρα αὐτοῦ, ψελλιώρ δὲ τρυπήσεις τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Λαλήσεις δὲ σοι δείσει καὶ λιεγηρίᾳ μαλακῶς, λιγῆη δὲ αὐτὸν δοῦλον αἰώνιον. Καὶ ἔξης ἐπέργη· Αὐτὸς δὲ ἔστι βασιλεὺς πάντων τὸν ἐτοῖς ὄντας. Κατὰ τὸ αὐτὸν εἰρηται περὶ τοῦ αὐτοῦ δράκοντος ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Ἱών· Οὐ δέδοικας, διτὶ ητοριμασται μοι τὰ χοῦτ; καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἀναγκαῖως τούτων ἐμνημόνευσε τὸ θεῖον Πνεῦμα, διδάσκον τοῦ Μονογενοῦς τοῦ θεοῦ τὴν μέχρι τῆς δηλωθείσης θαλάσσης κάθεδον. Προθεολογήσας γοῦν αὐτὸν, καὶ τὴν πρότην αὐτοῦ διατρίβη τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις εἰπών, τίς τέ ἔστι, καὶ μεθ' ὕποιων ἔκεινος καὶ τῆς δηλωθείσης ἡμῖν θαλάσσης κρατήσει, βραχίονι τοῦ κράτους αὐτοῦ πάντας νοὺς ἔχοντις πρόσεστιν.

²⁵ Isa. xxvii, 4. ²⁶ Psal. ciii, 25, 26. ²⁷ Psal. lxxiii, 14. ²⁸ Job xl, 20-23. ²⁹ Job xi, 25.
³⁰ ibid. 1, Vulgata secus habet.

αὐτοῦ διασκορπίσει. Λέγει δὲ ταῦτα ἀναγκαῖς· προειπὼν γάρ, Δυνατὸς εἰ, Κύριε, καὶ η ἀλήθεια σου κύκλῳ σου, παρίστησιν αὐτοῖς ἔργως πᾶς ὑπάρχει δυνατὸς ὁ Κύριος εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυὶδ γεγενημένας ἀληθεῖς ἀποδεῖξαι.

Sol eisit oúraroī, καὶ σῇ ἀστιν ἡ γῆ. τὴν οἰκουμένην καὶ τὸ πλιόνωμα αὐτῆς σὺ θεμελίωσας, τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ έκτισας. Θαδὼν καὶ Ἐρμῶν ἐτῷ ὄρόματι σου ἀταλλιάσονται. Ἡ δάναοις τῶν προκειμένων τοιαύτη τίς ἔστι· Πεποίησαι μὲν, ὁ Κύριε, πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῦ εἰς αἰώνα διαρρέοντος θρόνου αὐτοῦ· καὶ ταύτας ὥροςας τῷ Δαυὶδ ἐπιτελέσειν. Ὁρῶμεν δὲ τημένιοι ἀνθρώποι μὴ πληρουμένας αὐτὰς, δοσον ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὄρωμένοις· διό φαμεν, Ποῦ εἰσι τὰ ἀλένη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; πλὴν ἀλλὰ πεπεισμένα σε ἐξ ἀπαντος ἀληθεύειν, διτι δυνατὸς εἰ, καὶ η ἀλήθεια σου κύκλῳ σου. Καὶ μάρτυρές γε τῆς ἀληθείας του πάντες οἱ περὶ σέ· αἱ γοῦν οὐράνιοι δυνάμεις ἔξομολογήσονται τὰ θαυμαστά σου, καὶ τὴν ἀλήθειά σου ἐτῷ Ἐκκλησίᾳ σύλων. Καὶ εἰκότιος τι οὐράνιοι δυνάμεις τὴν ἀλήθειάν σου ἔξομολογήσονται, ἐπειδὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου. Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μεμαθηκός φημι· Τὰ ἀλένη σου εἰς τὸν αἰώνα βοσκομενα. Εἰς γενέαν καὶ γενέαν ἀπαγγελώ τὴν ἀλήθειάν σου ἐτῷ στόματι μου. Ἀληθεύειν δὲ σε Θεὸν δυτὰ καὶ Κύριον τῶν ὅλων πεπεισθεῖχρή, διὰ τὸ μηδένα εἶναι δημοιον τῇ σῇ δυνάμει· καὶ γάρ καὶ τῶν ἀσωμάτων καὶ θειῶν δυνάμεων Κύριος εἰ, καὶ δυνατὸς εἰ μόνος καὶ ὑπὲρ πάντας, ὡς τὴν ἀλήθειάν σου πιστοῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἔστι τις ἐν τοῖς ὅσιοις ὑπερήφανος, δο καλούμενος διάβολος ἀντικείμενος αὐτῷ, καὶ πολεμῶν τῇ σῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ σὺ τούτον ἐταπείνωσας· εἴτε τινές εἰσιν ὑπὲρ τούτον ἔχονται καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ταύτας διεσκόρπισας. Πάντοτε σὺ χρατεῖς, καὶ τῆς τῶν ὅλων οὐσίας εὺ δεσπόζεις, ἐπειὶ καὶ ποιητῆς τῶν ὅλων τυγχάνεις. Αὕτη γάρ η θάλασσα καὶ τὸ τοσοῦτον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖον ἔργον ὑπάρχει σὸν, καὶ σὲ κύριον ἐπιγράφεται. Εἰ δὲ καὶ οὐρανοὶ τινες ἀνώτεροι τοῦ στερεώματος νοοῦνται, θειῶν πνευμάτων καὶ δυνάμεων ἀγίων, τῶν τε τὴν σὴν θεότητα περιπλούντων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οἰκητήρια, καὶ οὐνοι τοι εἰσιν ἀμα πάσι τοῖς οἰκουμέναις αὐτοῖς. Καὶ ἀλλο δὲ στοιχεῖον οὐ μικρὸν ἡ ἐπρὸν οὐσία, καὶ τῇ τοῖς οὐρανοῖς ὑποκειμένῃ γῆ, σῇ ἔστι καὶ αὐτῇ. "Οὐτε τοίνυν τὰ σύμπαντα τοῖς τοῖς νεύμασι δουλεύει, καὶ σὺ πάντων χρατεῖς, κύριος ὁν ἀπάντων καὶ βασιλεὺς καὶ Θεός, τῆς ἀντιστήσεται σοι; Ἡ τί τὸ ἐμπόδιον ἔσται τοῦ μὴ πιστώσασθαι τὰς μεθ' ὅρκου πρὸς αὐτὸν ἐποιήσω;

*Σφόδρα τοίνυν καὶ ἀκολούθως τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις διὰ τῶν προκειμένων ἐπῆγαγε τὸ, *Sol eisit ci ούraroī, καὶ σῇ ἀστιν ἡ γῆ· τὴν οἰκουμένην καὶ πλιόνωμα αὐτῆς σὺ θεμελίωσας. Οὐ γάρ μόν τὸν οὐρανὸν, φησι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν σὺ θεμελίωσας· συμφώνως τῇ ἐν**

A Vetus. 12, 13. Tui sunt cœli et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti, aquilonem et mare tu creasti. Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. Horum talis sententia est: Davidi, Domine, promissa dedisti de semine ejus, ac de throno ejus usque in æternum duraturo: atque ipsi Davidi jurasti te ea perfecturum esse. Nos autem homines videmus hæc non quantum ad ea quæ sub sensum et aspectum cadunt impleri: quare dicimus, Ubi sunt misericordias tuæ antiquæ, Domine? persuasum tamen habemus te prorsus veracem esse, quia potens es et veritas tua in circuitu tuo. Testes porro veritatis tuæ sunt quotquot circa te consistunt: nam cœlestes virtutes confitebuntur mirabilia tua, et veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et sane jure cœlestes illæ virtutes veritatem tuam constitutuntur, quia in cœlo præparabitur veritas tua; ita ut promissa tua ad Davidem facta, non utique terrena et corporea habenda sint: nam in cœlo præparabitur veritas tua. Hæc vero a Spiritu sancto edocitus dico: Misericordias tuas in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Te porro, utpote Deum et Dominum universorum, veracem credere convenient, quia nullus est tibi virtute similis: siquidem incorporearum et divinarum virtutum Dominus es, solusque ac super omnes potens es, ita ut veritatem tuam credibilem facere possis. Quod si quis in rerum natura superbis existat, nempe diabolus tibi semper adversarius, ac veritatem oppugnans tuam: tu sane hunc humiliasti: si vero huic superiores quædam inimicæ et adversæ tibi virtutes sint, eas quoque dissipasti. Tu ubique imperas, et universorum substantiarum dominaris, quia universorum opifex es. Ipsum quippe mare, tantumque humidæ substantiarum elementum, tuum est opificium, teque dominum ascribit stum. Quid si cœli quidam ipso firmamento superiores cogitentur, qui scilicet divinorum spirituum, sanctorum virtutum, angelorum et archangelorum deitatem tuam stipantium, domicilia sint; hi quoque cum omnibus incolis suis tui sunt. Aliud etiam elementum non exiguum, arida nempe substantia et terra cœlis subjecta, tua item est. Cum itaque omnia tuo nutui serviant, et D tu omnibus imperes, utpote omnium dominus, rex et Deus, quis resistet tibi? Et quid impedimento fuerit, quominus tua electo tuo Davidi data promissa, quæ juratus edidisti, credibilia reddantur? σᾶς πρὸς τὸν ἐκλεκτὸν σου Δαυὶδ ἐπαγγελίας, δο

Admodum congruenter supra dictis iam subjicit illud: Tui sunt cœli et tua est terra: orbem terre ei plenitudinem ejus tu fundasti. Non modo enim cœlum, ait, et virtutes ibi versantes, sed etiam terram fundasti: cui accinit illa Proverbiorum sententia: Deus sapientia fundavit terram: præpara-

*vit autem cælos in prudentia*²⁰. Hic vero habitatam A terræ partem, quasi præstantiorem, oīxouμένην nominavit, ad discrimen inter desertam et cultam. Imo etiam plenitudinem orbis terræ adjecit, his si-gnificans humanum genus, quod orbem terræ im-plet. Neque tamen aberres, si alio explicandi more dicas, plenitudinem esse Salvatoris Ecclesiam, quam ipsum Dei Verbum fundavit supra petram. Quapropter alibi dictum est: *Dominus regna-vit, decorem indutus est. Etenim correxit orbem ter-ræ, qui non commorebitur*²¹. Quomodo autem funda-verit orbem terræ deinde adjicit, *Aquilonem et mare tu creasti*: quinta vero editio, *Aquilonem et nolum tu creasti*. Videturque mihi per duo latera et extrema orbis, totum mundum significare, quem replevit Salvatoris nostri virtus. Animadvertas porro B velim, quo pacto hic pro facie totius mundi, orientem ponat; pro sinistra, borealem plagam; pro dextera meridionalem et australiem. Nam cum ait, *Aquilonem et dextra tu creasti, borealem plagam sinistrum esse latus declarat; siquidem dextrum est australe*. Si itaque stantes notum in dextera, aquilonem in sinistra habeamus, adversum habebimus orientem, a tergo autem occidentem: ita ut secun-dum physicam considerationem hæc dicta sint, ad totius mundi positionem declarandam. Quæ indi-care necessarium fuit ad significandum, divinarum Scripturarum doctrinam neque horum quidem no-titiā prætermissee. Nam omnia, inquit, tu creasti, sive dextras mundi partes, sive sinistras. Verum dextras solum nominatim memoravit, atque a sini-stri nomine consulto abstinuit. Quare secundum Symmachum dicitur, *In Aquilonem et dexteram tu creasti*; secundum Aquilam vero, *Aquilonem et dexteram tu creasti*. Quinta autem editio accuratius explicavit quænam dextera essent dicens, *Aquilo-nem et nolum tu creasti*. Sinistra porro apud omnes interpretes silentio mittitur, quia putatur quid iufaustum esse, et dextro oppositum: nihil autem in universo iufaustum et bono oppositum est. Omnia enim, inquit, tu creasti. Duo autem montes, Thabor et Hermon, per excellentiam præter omnes alios memorati sunt: etenim hi in nomine tuo ex-sultabunt. Secundum Aquilam vero, *Thabor et Hermon in nomine tuo laudabunt*; secundum Sym-machum autem, *Thabor et Hermon nomen tuum celebra-bunt*. Horum porro montium variis in locis meminit Veteris Testamenti historia, arbitrorque his in montibus mirabiles illas Salvatoris nostri transfigurationes, frequentesque moras extitisse, quando cum hominibus versabatur. An vero ipsa nomina significatio aliquid nobis ad horum intelligentiam conferat, tu ipse consideres velim.

Διτεύετο. Εἰ δὲ καὶ τῶν ὀνομάτων ἡ ἐρμηνεία συμβάλλεται τις ἡμῖν εἰς τὴν τῶν προκειμένων διάνοιαν, καὶ αὐτὸς ἐπιστῆσεις.

VERS. 14, 15. *Tuum brachium cum potentia: fir-metur manus tua, exaltetur dextera tua: justitia et*

A ταῖς Παροιμίαις λεγούσῃ φωνῇ. Οὐ θεὸς τῇ σοζίᾳ διθεμελίωσε τὴν γῆν· ἡγομας δὲ σύραγες ἐτροπήσει. Κατ' ἔξαίρετον δὲ ἐνταῦθα τὸ οἰκουμένων μέρος τῆς γῆς οἰκουμένην ὄνομασεν, ἀποδιαστελλας τῆς ἐρήμου καὶ τῆς οἰκητοῦ. Ἀλλα καὶ τὸ πλή-ρωμα τῆς οἰκουμένης προσέθηκεν, οὕτω σημεῖνας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, τῶν τὴν οἰκουμένην πλη-ρούντων. Πλήρωμα δὲ καὶ ἄλλως τῆς οἰκουμένης οὐκ ἀν ἀμάρτωτος λέγων τὴν τοῦ Σωτῆρος Έκαλτί-σιαν, ἢν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος; ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τὴν πέτραν. Διδ καὶ ἐν ἑτέροις εἰρηται· Κύριος ἐδαστιλευσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο. Καὶ τὰρ κατάρρωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθή-σεται. Πῶς δὲ ἐθεμελίωσε τὴν οἰκουμένην, ἐπιλέγεις ἔτης, Τὸν βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν ἐκτισίας αὐ τῷ· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἐκτι-σίᾳς. Δοκεῖ δέ μοι διὰ τῶν δύο πλευρῶν τε καὶ ἀκρων τῆς οἰκουμένης τὸν σύμπαντα κόσμον ὅηλοῦν, ὃν ἐπλήρωσεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δύναμις. Θέα δὲ τίνα τρόπον διὰ τούτων παρίσταται πρόσωπον τοῦ σύμ-παντος κόσμου τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἀριστερὸν δὲ τὸ βόρειον, δεξιὸν δὲ τὸ μεσημβρινὸν καὶ νότιον. Ἐν τῷ τὰρ φάναι, Τὸν βορρᾶν καὶ τὰ δεξιά σὺν ἐκτισίᾳς, τὸ βόρειον πλευρὸν ἀριστερὸν εἰναις ἐδίδαξεν εἰ γε δε-ξιὸν τὸ νότιον. Εἰ δὴ οὖν ἐπτάτες ἔχοιμεν ἐν δεξιᾷ μὲν ἐστῶν τὸν νότον, ἐν δὲ τοῖς ἀριστεροῖς τὸν βορ-ρᾶν, ἀντιτερόσωπον σχήσομεν τὴν ἀνατολήν, κατὰ νότου δὲ τὴν δύσιν· ὥστε κατά τινα φυσικὴν θεωρίαν εἰρῆσθαι ταῦτα, τὴν θέσιν τοῦ παντὸς κόσμου παρ-ιστῶντα. "Α καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον ἐπισημῆνασθαι εἰς C παράστασιν τοῦ μηδὲ τὴν τούτων γνῶσιν παραλει-πέναι τὴν τῶν θείων Γραφῶν διδασκαλίαν. Τὰ πάντα γάρ, φησι, σὺν ἐκτισίᾳς, τὰ τε δεξιά τοῦ κόσμου μέρτη, καὶ τὰ ἀριστερά. Ἀλλὰ τὰ μὲν δεξιὰ ὀνομαστὶ προσ-εῖπεν, ἐφύλαξατο δὲ χρήσασθαι τῷ τοῦ ἀριστεροῦ ὀνό-ματι. Διδ λέλεκται κατὰ τὸν Σύμμαχον, *Εἰς βορρᾶν καὶ δεξιὰν σὺν ἐκτισίᾳς*. Η δὲ πέμπτη ἔ-κδοσις σαφέστερον ἡρμήνευσε τίνα τὰ δεξιά φέσασα, Βορρᾶν καὶ νότον σὺν ἐκτισίᾳς. Τὸ δὲ ἀριστερὸν πάντη σειώπηται παρὰ τοῖς πάσι, διὰ τὸ νομίζεσθαι σκαίων εἶναι καὶ ἐναντίον τῷ δεξιῷ οὐδὲν δὲ ἐν τῷ παντὶ σκαίων, οὐδὲ τῷ καλῷ ἐναντίον. Πάντα μὲν οὖν, φησι, σὺν ἐκτισίᾳς. "Ορη δὲ δύο, τὸ Θαδὼρ καὶ τὸ D Ἐρμών ἔξαίρετον τι κέκληται παρὰ πάντα τῷ γάρ ὀνόματι σου ταῦτα ἀγαλλιάσονται. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύ-λαν, Θαδὼρ καὶ Ἐρμών ἐτῷ ὀρόματι σου αἰρέ-σουσι· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, Θαδὼρ καὶ τὸ Ἐρ-μών τῷ ὀρούματι σου εὐψημήσονται. Τούτων δὲ τῶν ὀρέων μέμνηται διαφόρως ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ιστορία καὶ οἷμαι γε ἐν τούτοις τοῖς δρεσι τὰς παρ-δόξους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεγονέναι μεταμορφώσεις, καὶ τας πλείους διατριβές, δέτε σὺν ἀνθρώποις ἐπο-

Σδες δὲ βραχίων μετὰ δυναστειας· κραταιωθήσω τῇ χειρί σου, ψυχωθήσω τῇ δεξιᾷ σου. Δικαιουσίη

²⁰ Prov. iii, 19. ²¹ Psal. xcii, 1.

καὶ κρίμα ἐτοιμασίᾳ τοῦ θρόνου σου. Ἐλεος καὶ ἀληθεια προπορεύεται πρὸ προσώπου σου. Καὶ ταῦτα εἰς τὴν τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ δοξολογίαν παρεληπταὶ, ἀπέρ ταφέστερον δὲ Ἀκύλας ἡρμήνευσε, τοῦτον ἀποδοὺς τὸν τρόπον. Σδὸς δὲ βραχίων μετὰ δυναστείας ἀττεγητος η καὶ σου, ύψηλὴ η δεξιά σου· δικαιοσύνη καὶ κρίμα βάσις τοῦ θρόνου σου. Καὶ ταῦτα δὲ ἀναγκαῖς τὰς θεοπρεπεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ θεολογίᾳ παρεληφθεῖς διὰ τὰς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας. Οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀντιστήσεται σοῦ τῇ βουλῇ· μετὰ γάρ τοῦ θέλειν καὶ τὸ δύνασθαι σοι οἵ Θεῷ καὶ δεσπότῃ τῶν ὅλων πάρεστι. Καὶ γάρ βραχίων σοὶ εστι μέγας καὶ δυναστεῖα καὶ ἀρχὴ τῶν πάντων, κεκρατιωμένη τε καὶ ύψηλοτάτη δεξιά, δὲ τε θρόνος τῆς σῆς βασιλείας, ὁσπερ οἱ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύοντων θρόνοι· ἐξ ὅλης τιμίας πεποίηνται, καὶ αὐτὸς οὗτος ἔκ τῶν πρεπόντων σοι τῷ Θεῷ κατεσκευασται. Ἀρεταὶ γοῦν θεοπρεπεῖς, δικαιοσύνη καὶ κρίμα, τὸν σὸν κατακοσμοῦσι θρόνον. Διέπερ τοσούτων οὐσῶν παρὰ σοὶ τῷ Θεῷ δυνάμεων, δραλῶς καὶ ἀκωλύτως ἡ ἀλήθεια τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν προτρέχει, μηδὲνδι παραποδίζειν δυναμένου τὰς σὰς ἀποφάσεις, ἃς ὕμος τῷ Δαυὶδ ἐλέψ καὶ χάριτι τὰς ἐκτεθεῖσας ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν πεποιημένος. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασίᾳ τοῦ θρόνου σου, κατὰ τὸν Ἀκύλαν, Δικαιοσύνη καὶ κρίμα τὸ ἄδρασμα τοῦ θρόνου αὐτοῦ, εἴρηται· δὲ δὲ Σύμμαχος τὴν βάσιν αὐτὴν εἶναι φησι τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ κρίμα. Τῆς γε μὴν δικαιοσύνης καὶ τοῦ κρίματος μετὰ δικαιοσύνης ἐκφερομένου, προτρέχει Ἐλεος καὶ ἡ ἀληθεια. Τῷ γοῦν ἐλέψ τὴν δικαιοσύνην ἀνακιρνάς, πραστέρας ποιεῖται τὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἀπειλάς· ἀλλως γάρ ἀκριτον αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην οὐκ ἂν τις ἀνθρώπων ὑπομείνειεν.

Μακάριος δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Κύριος, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύονται, καὶ ἐν τῷ ὀρόματι σου ἀγαλλιάσονται δλητη τὴν ὑμέραν, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσονται. Ότι καὶ χῆρα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ, καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Ότι τοῦ Κυρίου η ἀρτιληγής ἡμῶν, καὶ τοῦ ἀρίου Ὑσραὴλ βασιλέως ἡμῶν. Νοήσεις τε καὶ ἀλλως τὸν ἀλαλαγμὸν ἀπὸ τῶν κατὰ τοὺς καιροὺς τῶν πολέμων ἀλλαζόντων τετρατιωτῶν καὶ φόδον ἐμποιούντων τοῖς ἔχθροῖς διὰ τῆς μείζονος βοῆς καὶ τῆς κατὰ ταῦτην συμφωνίας. Ή δὲ θεῖος Ἀπόστολος τὰς ἐν ἀγιῷ Πνεύματι εὐχάριτας, τὰς μὴ διὰ γεγωνοῦ βοῆς, ἀλλὰ ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀναπεμπομένας, τοιαύτας εἶναι διδάσκει λέγων. Αὐτὸς τὸ Πτερύμα ὑπερεντυγχάρει ὑπὲρ ἡμῶν στεγανημοῖς ἀλαλήσοις. Οὕτω δὲ μέγας τις ἐστι καὶ σπάνιος δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν θεῶν Γραφῶν δινομαζόμενος ἀλαλαγμὸς, ὃς μακαρίζεσθαι τὸν ἐπιστήμονα τούτου, δομίως τοῖς μακαρίζομένοις ἐπὶ τοῖς ἀλλοις κατὰ θεὸν καταρθώμασι. Διὸ ἐνταῦθα λέλεκται· **Μακάριος** δὲ λαὸς δὲ γιγάντων ἀλαλαγμόν. Ἐν ἑτέροις δὲ δὲ θεῖος λόγος θυσίαν εἶναι τὸν τοιούτον ἀλαλαγμὸν διδάσκει λέγων· Ἐκύλωσα καὶ έθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ.

²² Rom. viii, 26. ²³ Psal. xxvi, 6.

A *judicium præparatio throni tui. Misericordia et veritas precedent faciem tuam.* Hæc item ad Unigeniti Dei gloriam celebrandam usurpantur: quæ Aquila clarius interpretatur hoc pactio: *Tuum brachium cum potentia: invicta manus tua, excelsa dextera tua: justitia et judicium basis throni tui.* Opportune autem divinas hasce virtutes, de Deo loquens, memoravit, ob promissa Dei Davidi facta. Etenim, inquit, nihil voluntati obsistet tuæ: cum voluntate quippe tibi, utpote Deo et domino universorum, adest potestas. Nam magnum tibi brachium est, et potestas et imperium in omnia, manus firmata, excellentissima dextera: *thronusque regni tui, ut throni regnantium in terra ex pretiosa materia confecti sunt, ita et ipse ex iis quæ te Deum decent B concinnatus est.* Divinæ itaque virtutes, justitia et judicium, iherorum exornant tuum. Quapropter, o Deus, cum tot tantæque penes te potestates sint, veritas plana via et sine obice promissionibus tuis præcurrit: cum nemo possit obsistere decretis tuis, quibus jurasti Davidi, ex misericordia et gratia tua jam memoratas edens pellicitationes. Pro illo autem, *Justitia et judicium præparatio throni tui; secundum Aquilam, Justitia et judicium fundamentum throni ejus,* dicitur; Symmachus vero *basin dixit esse justitiam et judicium.* Justitiæ autem et judicio, quod cum justitia effertur, præcurrit misericordia et veritas. Justitiam enim misericordia temperans, mitiores contra eos qui peccaverunt profert comminationes: nam alias justitiam C *ejus non temperatam nullus hominum sustineret.*

VERS. 16-19. *Beatus populus cui scit jubilationem.* Domine in lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt totadie, et in justitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. *Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.* Jubilationis modum alia ratione intelligas, ex militum in tempore belli jubilatione, ut hostes majore edito clamore, additaque symphonia, perterrefaciant. Divinus autem Apostolus tales esse docet orationes in Spiritu sancto, nec alta voce, sed in virtute Spiritus emissas, cum ait: *Ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitis inenarrabilibus*²². Tanta porro tamque rara est jubilatio illa, passim a divinis Scripturis memorata, ut beatus prædicetur qui gnarus illius est, perinde atque alii ex præclaris secundum Deum gestis beati dicuntur. Ideo hic dicitur: *Beatus populus qui scit jubilationem.* Alibi vero divinus sermo hujusmodi jubilationem hostiam esse docet his verbis: *Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam jubilationis*²³. Hic porro videtur mihi Spiritus sanctus populum Christi aperte beatum prædicare: ipse namque cum in notitiam venerit victoriæ a Salvatore nostro de inimicis parte, adversus

bastes jubilat et clamat, ac pro rege suo jubilationem edit. Imo etiam unus ille populus incruentam et rationabilem hostiam per jubilationem offerre Deo solet: quia in spiritualibus sacrificiis, atque in cultu quem in Novo Testamento persolvimus, necnon in sacrificiis incruentis et materiæ expertibus, una voce Deo gratiarum actionem emittimus. Pro illo autem, *Qui scit jubilationem*, Symmachus, *Qui scit significationem*, interpretatus est. Cur autem beatus est populus qui memoratam jubilationem novit, nisi quia Salvatoris deitatem agnoscens, quæ vultus ejus vocatur, vultus ejusdem lumine perfusus, sic iter agit suum dicens, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*¹¹; et, *In lumine tuo videbimus lumen*¹²? Ea de causa igitur beatus est hic populus. Tertio, quia cum non satis habeat quod cognitione Christi illustretur; sed etiam in nomine ejus gloriatur, et ab eo Christianus nuncupetur, iactatur et exsultat tota die, imo potius omnibus diebus; ita enim Symmachus interpretatus est; ideoque beatus est. Quarto, quia magnitudine et sublimitate crescentis justitia Dei exaltatur: Deo æquum esse censente, populu[m] illum in sublimitatem et in gloria[m] magnitudinem agere, qui memoratam illam jubilationem novit, ac qui a facie Salvatoris illustratur, et in nomine ejus exsultat, gloriaturque, sed non in recte facili suis.

εἶναι κρίναντος τοῦ Θεοῦ εἰς ὑψός ἀγειν καὶ ἐπὶ μέγα δόξης τὸν ὑπὸ τοῦ πρεσβύτου τοῦ Σωτῆρος φωτιζόμενον, καὶ τὸν ἐν δόκου μακάριον, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῖς ιδίοις κατορθώμασιν.

Necessario autem prædicti Domini mentionem C sermo fecit, Christi ad homines adventus præclarum facinus vaticinans. Antequam enim ortum ejus doceret, qui ex semine David prodilatus erat; ac prænuntiaret omnium apud Iudeos venerabilium eversionem, qua de causa dubius inst, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* opportune quidem de veritate promissorum Dei ad Davidem factorum præmissam doctrinam edidit. Quoniam vero nos prius edidicisse opus erat, cui populo gratia beneficii a Servatore colliati reservaretur, congruerenter memoravit, non Israelem, neque Iudaicam gentem, sed populum qui scit jubilationem: quem populum jure beatum prædicavit, multa ipsi bona pollicitus. Nam quia sciunt illi jubilationem, primo quidem in lumine vultus Dei ambulabunt, deinde in nomine ejus exsultabunt singulis diebus; tertio in justitia ejus exaltabuntur; quarto gloria virtutis eorum erit ipse Dominus. Quia enim hic populus fortis et potens est, utpote qui supra petram ædificatus sit, ita ut portæ inferi non prævaleant adversus eum; jure gloriabitur, non in propria virtute, sed in Domino qui fundavit eum supra petram. Propter hæc omnia *Beatus populus qui scit jubilationem*. Nostrum item prophetarum qui hæc per Spiritum vaticinamus, cornu exaltabi-

A Δοκεῖ δὴ οὖν μοι ἐνταῦθα τὸ θεῖον Πνεῦμα ταφῶς μακαρίζειν τὸν Χριστοῦ λαόν οὗτος γάρ, γνῶσιν ἀνειληφὼς τῆς κατὰ τῶν πολεμίων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν νίκης, ἀλλάζει κατὰ τῶν ἔχθρῶν, ὑπὲρ τοῦ οἰκείου βασιλέως τὸν ἀλαλαγμὸν ποιούμενος. Ἀλλὰ καὶ τὴν θυσίαν τὴν ἀναιμὸν λογικὴν μόνος οὗτος ὁ λαὸς δι' ἀλαλαγμοῦ εἰώθε προσφέρειν τῷ θεῷ, διὸ τοῦ σύμφωνον ἀναπέμπειν τῷ θεῷ εὐχαριστίαν ἐν ταῖς πνευματικαῖς ιερουργίαις καὶ ταῖς κατὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐπιτελουμέναις ἡμῖν λατρείαις, ταῖς τε ἀναίμοις καὶ ἀἷμοις καὶ πνευματικαῖς θυσίαις. Ἄντι δὲ τοῦ, Ὁ γινώσκων ἀλαλαγμόν, Ὁ γινώσκων σημασιῶν, ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε. Διὰ τὶ δὲ μακάριός ἐστιν οὗτος ὁ Χριστοῦ λαὸς ὁ τὸν εἰρημένον ἀλαλαγμὸν ἐπιστάμενος, ἀλλ' ἢ ἐπειδὴ περ τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος ἐπιγινώσκων, ήτις ὥνδρασται πρόσωπον αὐτοῦ, τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καταγγεῖλμενος, τὴν ἐαυτοῦ ποιεῖται πορείαν λέγων, Ἔσθμειον δέ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε· καὶ, Ἐν τῷ φωτὶ σου δύρμεθα τὸ φῶς; Καὶ διὰ τοῦτο γοῦν μακάριός ἐστιν οὗτος ὁ λαός. Καὶ τρίτον ἐπειδὴ μὴ ἀρκούμενος τῷ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ φαντασθεῖ, ἔτι καὶ τῷ δύναμι: αὐτοῦ σεμνυνόμενος, καὶ Χριστιανὸς ἐξ αὐτοῦ καλούμενος, χαίρει καὶ ἀγαλλιᾶται δὲ τὴν ήμέραν, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ήμέραν οὕτω γάρ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσε· καὶ διὰ τοῦτο γοῦν ἐστο μακάριος. Καὶ τέταρτον ἐπειδὴ εἰς μέρθιος καὶ ὑψος ἐπιδοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ ὑψοῦται, δικαιον

B τοῦ Σωτῆρος ἐπιγινώσκων, ήτις ὥνδρασται πρόσωπον αὐτοῦ, τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καταγγεῖλμενος, καὶ Χριστιανὸς ἐξ αὐτοῦ καλούμενος, χαίρει καὶ ἀγαλλιᾶται δὲ τὴν ήμέραν, μᾶλλον δὲ πᾶσαν ήμέραν οὕτω τοῦτο γοῦν μακάριος. Καὶ τέταρτον ἐπειδὴ εἰς μέρθιος καὶ ὑψος ἐπιδοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ ὑψοῦται· καὶ τὸν ἐν δύναμι αὐτοῦ ἀγαλλιάσονται καὶ τοῦτον εἰκότως τὸν λαὸν ἐμπαχάρισε, πλείστα αὐτῷ ἀγαθὰ ἐπαγγειλάμενος. Διὰ γάρ τὸ εἰδέναι ἀλαλαγμὸν, πρῶτον μὲν ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ πορεύεται, ἐπειτα ἐν τῷ δύναμι αὐτοῦ ἀγαλλιάσονται καὶ ἐκάστην ήμέραν· καὶ τρίτον ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ ὑψωθήσονται· καὶ τέταρτον καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἔσται αὐτὸς ὁ Κύριος. Ἐπειδὴ γάρ κραταῖς καὶ δυνατοῖς τυγχάνεις ὁ λαὸς οὗτος, διτε ἐπὶ τὴν πέτραν ὡκοδομημένος, ὃς μήτε πύλας ἄδου κατισχύειν αὐτοῦ εἰκότως καυχήσεται, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τεθμελιωκότι αὐτὸν ἐπὶ τὴν πέτραν Κυρίῳ. Διὰ δὲ ταῦτα πάντα μακάριος ὁ λαὸς ἐγ-

¹¹ Psal. iv, 7. ¹² Psal. xxxv, 40.

πάντων ἀλλαγμάτων. Καὶ ἡμῶν δὲ αὐτῶν τῶν ταῦτα Α θεοπίσθιτων διὸ τοῦ Πνεύματος προφητῶν τὸ κέρας ὑψωθήσεται. Πόλον δὲ κέρας ἡ τὸ μέλλον ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ τὴν σήν, ὡς Κύριος, ἐπαγγείλαν προελεύσεσθα. ; Καὶ τοῦτο γάρ τὸ κέρας ἡμῶν, ἐνῷ τοὺς ἔχθρους ἡρών κεραυνούμεν, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται, σοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰσραὴλ, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀντιλαμβανομένου τῆς τούτου τοῦ κέρως γενέσεως. Εἰναι δὲ ἀνταὶ φωναὶ προφητικαὶ ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ προκείμενα ἀνάφωνούσαι, κέρας τε αὐτῶν ὄμοιογούσαι εἶναι τὸν κατὰ σάρκα φανησμένον Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.

Τότε ἀλλάησας ἐν δράσει τοῖς νιοῖς σου, καὶ εἰπας· Ἐθέμηντος βοήθειαρ ἐκλινατόρ· ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου. Εὑρος Δαυΐδ τὸν δούλον μου, ἐτὸντος ἀτρίψαντος τὸν ἔχθρον τοῦτον. Ηγάπησε μου συνταξιλήψειαν αὐτῷ, καὶ ὁ βραχὺς μου κατισχύσει αὐτόν. Οὐκ ὥφελήσει ἔχθρός ἐτούτῳ, καὶ νιλὸς ἀρούλας οὐ κακώσει αὐτόν. Καὶ συρκόψω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. Καὶ η ἀλήθεια μου καὶ τὸ διεόδης μου μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐτῷ ὀτρόματι μου ὑψωθήσεται τὸ κέρως αὐτοῦ. Ἀπαξ διὰ τῶν ἐμπροσθεν μνημονεύσας ὁ λόγος τοῦ κέρως ἐν οἷς ἔφη· Ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν, ἀναγκαῖς προῦν ὅτι ποτε ἦν τοῦτο τὸ κέρας, καὶ πόθεν ἤξει, καὶ πῶς ὑψωθήσεται. Διὸ φησιν· Οτι τοῦ Κυρίου ἔστιν ἡ ἀτριληψία, ἡ τοῦ κέρως δηλονότι. Κυρίου δὲ ποίου, ἡ τοῦ Ἀγίου Ἰσραὴλ τοῦ βασιλέως ἡμῶν; Αὐτὸς γάρ ὁ Κύριος καὶ ὁ Ἀγιος τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀντιληφτεὶς ἔσται τοῦ κέρως ἡμῶν καθ' ὃς πεποίηται ἐπαγγελίας, ὅπηνκα λαλεῖ διὰ τῶν προφητῶν περὶ τοῦ μελλοντος ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προελεύσεσθαι. "Οτις γάρ, φησιν, ἀλλάησας ἐν δράσει τοῖς ἀγίοις σου, τὰ τε προκείμενα ἐπηγγείλα σὺ, ὡς Θεός, διὰ τῶν σεαυτοῦ υἱῶν τῶν προφητῶν, οἷς τὰς δράσεις τῶν μελλόντων ἀπεκάλυπτες· διὸ αὐτῶν γάρ καὶ ποιούμενος τὰς ἐπαγγελίας τὰς πρὸς τὸν Δαυΐδ, τούτους ἔχρισα τοῖς λόγοις· Ἐθέμηντος βοήθειαρ ἐκλινατόρ· ὑψωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου. Ἀνθ' ἵνα δὲ οὐδαμός τούτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· Ἐπέθηκα ἀτριληψίῃ ἀδρῶν, ὑψωσα ἐπιλεκτον ἀπὸ τοῦ λαοῦ μου. Εὑρος Δαυΐδ τὸν δούλον μου, καὶ τὰ ἔχει τοῖς Ἐδεδομήκοντα παραπλησίων· ὃν ἡ διάνοια τούτον ἔχει τὸν τρόπον· Πολλὰ ζητήσας ἐν ἀνθρώποις ἀξιούς εὑρεῖν ἐμαυτοῦ, μόλις ποτὲ εὗρον τὸν δούλον μου Δαυΐδ, τὸν δι' ὑπερβολὴν εὔσεβείας οἰκου ἐπὶ τῆς εὐκτήριον ἐμοὶ δείμασθαι μόνον τῶν ἐξ αἰώνος διανενοημένον. Διόπερ ἀμοιβὴν αὐτῷ τῆς ἀγαθῆς καὶ εὐσεβοῦς προαιρέσεως δωρούμενος, ἀνθ' οὐ διανενόηται οἰκου, αὐτὸς ἐμαυτῷ νεών πανάγιον ἐκ σπέρματος αὐτοῦ κατασκευάσω. Νεώς γάρ ἦν δὲ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὼς ἀνθρώπος τοῦ κατασκηνώσαντος ἐν αὐτῷ Θεοῦ Λόγου. "Ο διὸ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε περὶ τοῦ ἰδίου σώματος λέγων· Αὔστας τὸν τράντοντος, καὶ ἐτριστὸν ἡμέραις ἐτερῷ αὐτόν.

** Ioan. II, 19.

A tur. Quod autem cornu, nisi id quod ex semine David secundum tuam, Domine, promissionem proditur est? Nam illud cornu nostrum, quo inimicos nostros ventilabimus, in beneplacito tuo exaltabitur: te Sancto Israel, rege nostro, hujus cornu ortum procurante. Ille porro voces prophetarum fuerint, ex propria persona haec quæ jam tractamus proferenium, ac conscientium cornu suum esse Christum Dei, qui secundum carnem proditur in lucem est.

B VERS. 21-25. Tunc locutus es in visione filii tuis, et dixisti: Posui adjutorium in potente; exaltavi electum ex populo meo. Inveni David seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum. Non proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non nocebit ei. Et concedam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Cum semel antea sermo cornu memoraverit, cum diceret: In beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum, necessario docet in sequentibus quodnam illud cornu, unde venturum et quomodo exaltandum sit. Quamobrem dicit, Quia Domini est assumptio, illius cornu videlicet. Domini autem cuiusnam, nisi Sancti Israel, regis nostri? Ipse namque Dominus et Sanctus Israel rex, Dei C Verbū, assumptio erit cornu nostri, uti pollicitus est, cum per prophetas sermonem faceret de illo qui ex semine David proditurus erat. Cum enim, inquit, locutus es in visione sanctis tuis, et haec tu, Deus, per filios tuos prophetas promisisti, quibus futurorum visiones revelasti, per eos namque promissiones Davidi edebas; tunc his usus verbis es: Posui adjutorium in potente: exaltavi electum de plebe mea. Pro quo Symmachus hoc pacto interpretatus est, Posui adjutorium rīrorum, exaltari electum a populo meo. Inveni David seruum meum, et reliqua LXX interpretationi similia: quorum haec est sententia: Cum in hominibus diu multumque quæsiisset virum me dignum, vix tandem inveni David seruum meum, qui ingenti pietate motus, solus ex iis qui a saeculo fuerunt domum mihi orationis exstruere cogitavit. Quare boni piique consilii vicem ipsi rependens, pro domo quam excitare voluit, mihi ex semine ejus templum sanctissimum adornabo. Nam qui ex semine David factus est homo, Dei Verbi in ipso habitantis templum erat. Quod etiam Salvator ipse docebat de corpore suo dicens: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitatō illud²⁴. Atque adinodum congruenter promissioni ad Davidem factæ, Deus ipsi vicem rependit. Quia igitur, inquit, idoneum et dignum promissionum mearum virum reperi, Davidem scilicet; ideo ipsum auxilio meo dignatus sum, electum declaravi, et super to-

tum populum exaltavi. Ad hæc vero, quia post multam perquisitionem, ipsum solum pollicitationum mearum dignum inveni; talem deprehensem, dignum item habui qui oleo sancto meo ungeretur, quo ipsum effeci Christum, et hæc illi me beneficia collaturum polliceor: *Dextera mea firmiter ipsi aderit, et brachium meum confortabit eum: inimicus eum non decipiet, neque filius iniquitatis affiget eum.* Imo etiam concidam in conspectu ejus odientes eum, et affligerent eum percutiam: *confirmatio et gratia mea aderit ipsi.* Et hæc quidem omnia ipsi aderunt, secundum Symmachi interpretationem. Secundum LXX vero, *Manus mea, inquit, auxilabitur ei, et brachium meum confortabit eum: non proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non affiget ipsum.* Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea et misericordia mea cum ipso; ac demum post hæc omnia, in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

surarciat hysperai autem, καὶ ὁ βραχίων μου κατισχύσει αὐτῷ. καὶ τὸν ἀγέλην μονούσιον στερώσει αὐτῷ.

καὶ νίδες δρυμάς οὐ κακώσει αὐτόν. καὶ τὸν μισοῦντας αὐτὸν τροχώσομαι. *Καὶ η̄ ἀλήθειά μου καὶ τὸ ἐλεός μου μετ' αὐτοῦ· καὶ τέλος μετὰ ταῦτα*

άρτα, δὲ τῷ ὀρόματι μονούσιον νύψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ.

Hoc autem cornu ejus ex ipso proditurum, et templum ex semine ipsius mihi excitandum est: ipsumque cornu ejus in nomine meo exaltabitur; nomine quippe et appellatione mea dignabitur. Denominationibus enim meis nuncupabitur, et appellationibus quoque meis apud omnes exaltabitur. Quamobrem superius dicebatur, *Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.* Sed prophetarum quidem chorus sic superius Deum alloquebatur, *Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum;* jam vero ipse Deus, promissa Davidi data efferens, cætera omnia his obsignat, *In nomine meo exaltabitur cornu ejus,* Christum ex eo proditurum significans, qui non modo prophetarum, sed etiam Davidis cornu vocatur: de quo sub hæc adjicit: — VERS. 26-29. *Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus. Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus et susceptor salutis meæ.* Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi. Si quis horum sententiam accuratius perpendat, hæc non de Davide, sed de cornu, quod ex Davide proditurum erat, prænuntiata esse deprehendet. Nam cuin dixisset, *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus,* de cornu illo statim subjunxit, *Ponam in mari manum ejus,* scilicet cornu illius, et cætera: quæ omnia ad Christum ex semine David nasciturum referre convenit. Nam si quis isthæc non eo modo intelligat, sed ad Davide referat, ipsius sane sententia non consistet: quomodo enim Deus Davidis manum in mari posuerit et in fluminibus dexteram ejus, explicet qui voluerit. Neque enim David maritimæ regioni imperavit. Aut cur de Davide dicatur, *Ipse invocabit me, Pater meus es tu: et ego primogenitum ponam illum?* Qua de causa enim potius, quam

A Καὶ σφόδρα γε καταλήλως τῇ τοῦ Δαυΐδ ἐπαγγελίᾳ καὶ ὁ Θεὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀμοιβὴν ἐποιήσατο. Ἐπιδὴ τοῖνυν, φησαν, ἐπιτήδειον εἶρον καὶ δῖνον τῶν ἔμων ἐπαγγελιῶν τὸν Δαυΐδ, διὰ τοῦτο κατηξίωσα αὐτὸν τῆς ἑκῆς βοηθείας, ἐκλεκτὸν αὐτὸν ἀποφήνας, καὶ ὑπὲρ πάντα τὸν λαὸν ἀνυψώσας. Καὶ Εἰς πρὸς τούτοις ἐπειδὴ πολλὰ ζητήσας, μόνον αὐτὸν εὔρον δῖξιν τῶν ἔμων ἐπαγγελιῶν, καὶ εὐρών κατηξίωσα χρίσας τοῦ ἄγιου μου ἐλαῖου, δι’ οὐ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀπειργασάμην, καὶ ταῦτα αὐτῷ δωρήσασθαι ἐπαγγέλλομαι: Ἡ δεξιά μου βεβαίως συνέσται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίων μου στερώσει αὐτόν. Οὐκ ἐξαπατήσει αὐτόν ἐχθρὸς, οὐδὲν νίδες ἀδίκιας κακώσει αὐτόν. Άλλα καὶ συγκόγυνα ἀπὸ ἔμπροσθεν αὐτοῦ τοὺς μισοῦντας αὐτόν, καὶ τοὺς κακοποιοῦντας αὐτὸν πατᾶξαι η̄ δὲ βεβαίωσις καὶ η̄ χάρις μοῦ συνέσται αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν αὐτῷ πάντα ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείαν· κατὰ δὲ τοὺς Ἐδδομήκοντα· Ἡ χειρί μου, φησί, συναρτιλήψεται αὐτῷ, καὶ ὁ βραχίων μου κατισχύσει αὐτῷ. Οὐκ ὠχελήσει ἐχθρὸς ἐτὸν αὐτῷ, καὶ νίδες δρυμάς οὐ κακώσει αὐτόν. Καὶ συγκόγυνα ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροχώσομαι. *Καὶ η̄ ἀλήθειά μου καὶ τὸ ἐλεός μου μετ’ αὐτοῦ· καὶ τέλος μετὰ ταῦτα*

C Τοῦτο δὲ τὸ κέρας αὐτοῦ τὸ μέλλον ἔξ αὐτοῦ προελεύσεσθαι, καὶ ὁ νεώς ὁ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ μέλλων μοι κατασκευάζεσθαι: ὅπερ κέρας αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνκωματί μου ὑψωθήσεται· κατακινθήσεται γάρ τοι ἔμου δόντιας καὶ τῆς ἑκῆς προσηγορίας. Χρηματίσει γοῦν καὶ αὐτὸς τοῖς ἑμοῖς χρηματισμοῖς, καὶ διὰ τῶν ἔμων προσηγοριῶν παρὰ τοῖς πᾶσιν ὑψωθήσεται. Αἰδικαὶ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγετο, Καὶ ἐτῷ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας η̄μῶν· αὐτὸς δὲ νῦν ὁ Θεὸς τὰς ἐπαγγελίας περὶ τοῦ Δαυΐδ ποιούμενος, ἐπισφράγισμα πάντων προστέθησι καὶ τὸ, Ἐτῷ ὀρόματι μονούσιον ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ, τὸ δὲ αὐτοῦ προελευσόμενον Χριστὸν δηλώσας, κέρας οὐ μόνον καὶ προφητῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Δαυΐδ ὡνομασμένον περὶ σὺ έκης ἐπιλέγει. Καὶ θήσομαι ἐτὸν θαλάσσης χειρα αὐτοῦ, καὶ ἐτὸν κοταμοῖς δεξιῶν αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐπικαλέσεται με· Πατήρ μου εἰ σὺ, Θεὸς μονούσιος αὐτοῦ, τῷ εὐδοκίᾳ σου καὶ τῷ προελευσόμενον Χριστὸν δηλώσας, κέρας οὐ μόνον καὶ προφητῶν, ἀλλὰ περὶ τοῦ προελευσόμενου ἔξ αὐτοῦ κέρως προφητεύομενα. Εἰπὼν γάρ ὁ λόγος, Καὶ ἐτῷ ὀρόματι μονούσιον ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ, ἐπισυνάπτει περὶ τοῦ κέρως, καὶ λέγει· Θήσομαι ἐτὸν θαλάσσης χειρα αὐτοῦ, δηλον δὲ διὰ τοῦ κέρως καὶ ἀμφότεροι γε ἐντεῦθεν πιντα ἐπὶ τὸν Χριστὸν τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενησόμενον ἀναφέρεσθαι. Εἰ γοῦν τις μὴ τοῦτον ἐκλάβοι τὸν τρόπον, ἀλλὰ ἐπὶ τὸν Δαυΐδ ἀνάγοι τὰ προκείμενα, ἀσύστατος εἴη ἐν αὐτῷ ὁ λόγος. Πῶς γάρ τοῦ Δαυΐδ ἐν θαλάσσῃ ἐταξεν δ Θεὸς τὴν χειρα καὶ ἐν ποταμοῖς τὴν δεξιῶν, δ βου-

λόμενος ἀρμηνευέτω. Οὐδὲ γάρ ἐκράτησεν δὲ Δαυὶδ τῆς παράλου χώρας. "Ἡ πῶς περὶ τοῦ Δαυὶδ λέγοις" ἀν τὸ, Αὐτὸς ἐπικαλέσεται μεθ' Πατήρ μου εἰ σύ· αὐτὴν πρωτότοκον θήσομαι αὐτέρ; Ἀντὶ τίνος γάρ μᾶλλον τοῦ Ἀβραὰμ, η̄ τοῦ Ἰσαὰχ, η̄ τοῦ Ἰσραὴλ, η̄ αὐτοῦ Μωσέως, η̄ τοῦ Ἡλία, η̄ τῶν ἀλλων δικαίων τε καὶ προφητῶν, πρωτότοκος τοῦ Θεοῦ νομισθεὶ ἀν δὲ Δαυὶδ; Πῶς δὲ ἀλληθεύει περὶ αὐτοῦ φάσκων δὲ Θεὸς, θήσομαι αὐτὸν ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς; Πότερον δὲ Δαυὶδ παρὰ Πέρσας φέρε, η̄ Σκύθας, η̄ Ἰνδοίς, η̄ Αἰθιοψίν, η̄ Μαύροις, η̄ Σπάνοις, η̄ Βρετανοίς, η̄ παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν ἔθνων βασιλεῦσιν ὑψώθη; Εἰ δὲ ἐκλάδοις ταῦτα ἐπὶ τὸν ἐπέρματος αὐτοῦ γεγονότα, βεβαιώτατα καὶ κυριώτατα εἴροις ἀν ἐφαρμόζοντα αὐτῷ τὰ λεγόμενα.

Μαρτυρεῖ δὲ τῇ τῆς προφητείας ἔκδοσει καὶ τῷ Εὐαγγέλιον, ἐνῷ κατὰ τὸν Λουκᾶν Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἰωάννου πατὴρ προφητειῇ δυνάμει καὶ αὐτὸς κέρας αὐτὸν ὡνόμασε. Λέγει δὲ οὖν δὲ εὐαγγελιστής· Καὶ Ζαχαρίας ἐπλήσθη Πτερύματος ἀρίου, καὶ προερχήτευσε λέπων· Εὐλογητὸς δὲ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, διτὶ ἐπεσκέψατο καὶ ἐσοίησε λύτρωσιν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἦμιν ἐρ οἰκῳ Δαυὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἀρίων ἀπ' αλώρος πρεσφητῶν αὐτοῦ. Κέρας δὲ κυρίως ὡνόμασται ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ μονόκερως εἰρήται κατὰ τὴν φάσκουσαν Γραφήν· Καὶ ἡραπημένος ὡς υἱὸς μονοκερώτων· ἐπειπερ δι' αὐτοῦ πᾶσα η̄ ἀντικειμένη καὶ ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ δύναμις ἐνετράπη κερατισθεῖσα καὶ κερατισθεῖσα. Μόνος γοῦν ὡς δάιθιῶς τῶν γενομένων τοῦ Δαυὶδ διαδόχων Ἰησοῦς Χριστὸς δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐκ στόματος αὐτοῦ προελθὼν τῷ κέρατι τῆς ἀυτῆς θεότητος, πᾶσαν τὴν δαιμονικήν καὶ εἰδώλικήν ἀντατρέψας καθεῖται πλάνηγ. Διὸ καὶ κέρας εἰκότιως καὶ μονόκερως ἐν τοῖς ιεροῖς ὡνόμασται λόγοις. Αὐτοῦ δὲ, καὶ οὐδὲ ἀλλοῦ, ἡ χεὶρ καὶ ἡ δεξιὰ κατεκυρίευσε τῆς οἰκουμένης πάσης, ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάσσαις· ἐπει καὶ τὰς νῆσους τῶν ἔθνων ἐπλήρωσεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ πανταχοῦ γῆς Κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν καὶ βασιλέα, πᾶν γένος ἀνθρώπων ἀναγορεύει. "Οὐαὶ δέ ἔστι τῷ ἐνταῦθα φάσκον, θήσομαι ἐν θαλάσσῃ κεῖρα αὐτοῦ καὶ ἐρ ποταμοῖς δεξιὰν αὐτοῦ, τῷ ἐν οᾱͅ φαλμῷ αὐθὶς περὶ αὐτοῦ λέγοντι· Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀρξάμενος οὖν δὲ Σωτὴρ ἀπὸ τοῦ βασιλεύσατος τοῦ κατὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμοῦ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ κηρύσσειν, τὴν πᾶσαν ἐπλήρωσεν οἰκουμένην. Καὶ ἐν Ζαχαρίᾳ δὲ τῷ προφήτῃ λέλεκται· Καῖρε καὶ εὐχρατοῦ, θύτατερ Σιών· Ιδού δὲ βασιλεὺς σου ἐρχεται εσοι προτές καὶ ἐπιστεηκὼς ἐπὶ ὑποκύπτον καὶ πῶλον τέον. Καὶ κατέρξει ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν δὲ ἐκβολὰς γῆς. Ἀνθ' οὐ τὸ Ἐβραϊκὸν περιέχει, Καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἔως τῶν περάτων τῆς γῆς. Εἴποι δὲ ἐν τοῖς ἀπορρήτοτερον καὶ ἀλλως διὰ τούτων, τὴν μὲν δεξιὰν αὐτοῦ ἐν ποταμοῖς λέγεσθαι, διὰ τὸ πάντας τοὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ διὰ λουτροῦ παλαιγγενεσίας καθαρίσθαι, καὶ τῆς ἐνθέου ἀναγεννή-

A Abraham, aut Isaac, aut Israel, aut ipse Moyses, aut Elias, aut alii justi et prophetæ primogenitus Dei David esse putetur? Qui vere dixerit Deus, Ponam illum excelsum præ regibus terræ? Quandonam David præ regibus v. g. Persarum, Scytharum, Indorum, Aethiopum, Maurorum, Hispanorum, Britannorum, aut reliquarum gentium exaltatus est? Quod si hæc acceperis de eo qui ex semine ejus nasciturus erat, firmissime et accuratissime dicta congruere deprehendes.

B Prophetiae autem exitum testificatur Evangelium, ubi secundum Lucam, Zacharias etiam Joannis pater prophetica virtute ipsum Christum cornu vocavit. Ait enim evangelista: Et Zacharias repletus est Spiritu sancto, et prophetavit dicens, Benedictus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem p'ebis suæ. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum qui a saeculo sunt prophetarum ejus²⁷. Cornu vero proprie vocatur Christus Dei. Quare unicornis etiam dicitur in Scriptura, quæ sic habet: Et dilectus quemadmodum filius unicornium²⁸: quia per ipsum omnis adversaria et inimica Deo virtus eversa est, cornu impedita et depulsa. Solus itaque ex successoribus Davidis, Jesus Christus Salvator et Dominus noster, ex semine ejus natus, deitatis in ipso habitantis cornu, omnem dæmonum et idolorum errorem vere ac funditus destruxit. Quamobrem cornu et unicornis in sacris litteris merito vocatur. Ipsius vero, et non aliud, manus et dextera tertiæ mundo dominata est in fluminibus et maribus. Si quidem gentium insulas replevit doctrina ejus, et ubique terrarum universum humanum genus Domini num illum, Deum et Regem appellat. Simile porro est hoc dictum, Ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus, ei quod de eodem ipso in Lxxi psalmo dicitur, Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Cum cœpisset enim Servator a baptismate ad Jordanem flumen suscepto regnum Dei prædicare, totum replevit orbem. In C Zacharia vero propheta dicitur: Gaudete et lætare, filia Sion: ecce rex tuus venit tibi mansuetus, et insidens subjugali, et pullo juveni. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ²⁹. Pro quo Hebraicum habet, Et a fluminibus usque ad terminos terræ. Dixerit porro quispiam, profundiore intelligendi ritu hic ejus dexteram in fluminibus dici, quia omnes qui a dextris ejus sunt, per lavacrum regenerationis purgantur, et divina regeneratione per influxum Spiritus sancti dignantur. Dextros sane illos ei esse didicimus, quibus pollicendo dixit: Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum vobis varatum

²⁷ Luc. viii, 67. 70. ²⁸ Psal. xxviii, 6. ²⁹ Zach. ix, 9.

*a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedisti mihi a manducare*⁴⁰, *et cætera. Illos enim, quos oves suas vocavit, a dextris se constituturum promisi; quamobrem profundiore et secretiore ratione dexteram ejus in fluminibus futuram esse dictum est. Flumina porro illius dicuntur populi ejus, secundum illud, Flumina plaudent manu simul*⁴¹; *ac rursus, Elevaverunt flumina, Domine, elevabunt flumina vocem suam. Elevabunt flumina fluctus suos*⁴². In hisce fluminibus suis se manum suam positurum esse declarat.

Καὶ πάλιν· Ἐπῆpar ol ποταμοί, Κύριε, ἐπῆpar ol τριγύεις αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ τούτους γὰρ τοὺς ἑαυτοῦ

Altera vero manus est, quam esse sinistram cogitandum nobis reliquit, quamque se in mari positum esse dixit, id est, in salsis vitæ fluctibus, ubi commoratur ille draco, secundum illud: *Hoc mare magnum et spatiostum: illuc reptilia quorum non est numerus: draco iste quem formasti ad illudendum ei*⁴³. His vero draconibus, et mari hac ratione intellecto, non dextera, sed alia quam dextera manus imponeatur, vindicans et ulciscens inimicos ac deprimens eos. Hic vero ipse jam memoratus (videlicet cornu illud Davidis) qui ex semine ejus nasciturus est, patrem vocabit Deum, utpote qui dignus habitus sit in quo habitaret unigenitus Filius Dei, et qui ipsi copularetur et jungeretur. Quapropter ipse Deus Verbum, primogenitus omnis creaturæ, qui ante promiserat et dixerat, *In nomine meo exaltabitur cornu ejus, proprium nomen et propriam dignitatem tradens ei, qui ex semine David nasciturus est, primogenitum ponet illum: ut etiam ille secundum carnem ex semine David natus, Filius Dei vocetur, et ob suam cum Unigenito Dei conjunctionem, Primogenitus nuncupetur. Hæc enim in causa erant quod exaltandum eum esse promitteret dicens, In nomine meo exaltabitur cornu ejus. Nomen quippe suum Filius Dei unigenitus filio David secundum carnem dedit. Hunc item excelsum præ regibus terræ positurum se pollicitus est: sive ex Symmacho, supremum regum terræ. Omnibus enim se impugnaturis superior et fortior evasurus erat, insultus et persecutioes in Ecclesiam suam concitatas alterens; doctrinæ vero suæ sermonem gloria et vi muniens. Item autem se in æternum misericordiam suam ipsi servaturum, et testamentum suum fidele et firmum effecturum esse; haud dubie Novum Testamentum, quod omnibus per universum orbem gentibus prædicavit, Mosaici testamenti loco Evangelium tradens, quod se fidele effecturum et firmaturum pollicitus est.*

τοῖς καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης θύνεσιν ἐκήρυξεν, ἀντεὶ τοῦ πιστώσεσθαι καὶ βεβαιώσειν ἐπηγγέλατο.

VERS. 30-35. *Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli. Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justitias meas profanaverint, et*

Ασεως διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπιφύσης καταδιδούσι· δεξιοὺς αὐτοῦ νοεῖν ἐδιδάχθημεν ἔκεινος, οἵς ἐπηγγείλατο φῆσας· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, καὶ ληπρομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλελαρ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Έξειραο γὰρ, καὶ ἐδώκατε μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἔξις. Τούτους γὰρ, οὓς πρόδεστα ἑαυτοῦ ὀνόμαστε, τοὺς δέξιας στησεῖν ἐπηγγείλατο· διόπερ κατὰ βαθύτερον λόγον καὶ ἀποδητότερον, ἡ δεξιὰ αὐτοῦ λέλεκται ἐν ποταμοῖς ἔστεθαι. Ποταμοὶ δὲ αὐτοῦ εἰρηνται καὶ οἱ λαοὶ αὐτῶν κατὰ τὸ, Ποταμοὶ κροτήσονται χειρὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸν ποταμοὶ φωτήρ αὐτῶν· ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ ταῖς ποταμοὺς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ θήσειν ἐπαγγέλλεται.

Τὴν δὲ ἐέραν αὐτοῦ χειρα, ἥν καταλέοιπεν ἡμῖν νοεῖν ἀριστερὸν οὖσαν, θήσειν ἐν θαλάσσῃ τρισὶν τοῖς ἀλμυροῖς τοῦ βίου κύμασιν· ἐνθα καὶ διάρκειαν τὰς ἑαυτοῦ ποιεῖται διατριβάς, κατὰ τὸ, Αὕτη ή διάλασσα η μεγάλη καὶ εὐρύχωρος· ἐκεῖ ἔρεσται ὁν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· δράκων οὗτος δὲ ἐξαταξας ἐμπατεῖει αὐτῷ. Ἐπὶ τούτων γὰρ τῶν δραχνῶν, καὶ τῆς οὖτα νοηθεῖσης θαλάσσης, οὐχ η δεξιά, ἀλλὰ ἡ ἐτέρα παρὰ τὴν δεξιὰν ἐπιτεθήσεται χειρί, καὶ ζουσα καὶ τιμωροῦσα τοὺς ἔχθρους, καὶ ταπεινούσα αὐτούς. Αὔτος δὲ οὗτος δ δηλούμενος (δηλον δὲ κέρας Αχιλλοῦ), δ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γενηθόμενος, πατέρα ἐπικαλέσεται τὸν Θεόν, ἀπει κατηξιωμένος τῇ ἐν αὐτῷ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατοικεῖσσας, συναφείας τε καὶ ἐνώσεως τῆς πρὸς αὐτοῦ. Διὸ καὶ αὐτὸς δ Θεὸς Λόγος, δ Πρωτότοκος πάσι κτίσεως, προεπαγγειλάμενος καὶ εἰπὼν, Ἐρ τῷ ἀριθμῷ μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ, τῆς οἰκείας ὄνομασίας καὶ τοῦ οἰκείου ἀξιώματος μεταδόν τοῦ εἰς σπέρματος Δαυΐδ προελευσομένῳ, πρωτότοκον εἰπὼν θήσεται, δπως καὶ αὐτὸς δ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γενηθεὶς χρηματίσῃ Υἱὸς Θεοῦ, καὶ δημοσιεῖται, Πρωτότοκος διὰ τὴν συνάφειαν τὸν πρὸς τὸν Μωυσῆν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα γὰρ ἦν, δ' ὃν ὑψωθήσεσθαι αἴτη ἐπηγγείλατο, εἰπὼν· Ἐρ τῷ ὀρόματι μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ. Τὸ γὰρ ἑδιον δημοσίον δὲ θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς τῷ κατὰ σάρκα υἱῷ Δαυΐδ ἐπιτέθεικε, Πρωτότοκον καὶ Θεοῦ Υἱὸν καὶ αὐτὸν διατεύξας. Τοῦτο δὲ καὶ ὑψηλὸν παρὰ τοὺς βασιλεὺς τῆς γῆς θήσεσθαι ἐπηγγείλατο· η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ἀρώτατορ τῶν βασιλέων τῆς τῆς. Πάντων γὰρ τῶν μελλόντων αὐτὸν καταπολεμεῖν ἀντέρεσθαι κρείττων γεγένηται· θραύσων μὲν τὰς κατὰ τῆς Εκκλησίας αὐτοῦ ἐπαναστάσεις καὶ τοὺς διωγμοὺς, διξιάζων δὲ καὶ ισχυροποιῶν τὸν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα φυλάξειν αὐτῷ φέρει τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν Διαθήκην αὐτοῦ πιστοποιήσειν αὐτῷ· πάντως που τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἣν ταῦτα τῆς παρα Νικαιαν διατήκης τὸ Εὐαγγέλιον παραχνεῖ.

Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ στέμμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οἰκουμενοῦ. Εάντα ἐργαταλίκωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κριμασί μου μὴ ποτέ,

⁴⁰ Matth. 25, 34 seq. ⁴¹ Psal. xcvi, 8. ⁴² Psal. xci, 3. ⁴³ Psal. ciii, 25.

Πάσι, καὶ τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολές μου μὴ γνωμένωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ράδιῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν. Τὸ δὲ διεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀλλ' αὐτὸν, οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου. Οὐδὲ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου, καὶ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀθετήσω. Τὰ μὲν εἰρημένα περὶ τοῦ κέρως διὰ τῶν ἔμπροσθεν πεπλήρωται. Ἐδείκνυτο δὲ κέρας οὐκ ἀλλοτριον τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ κατὰ σάρκα γενθέντος Χριστοῦ. Τούτου δ' οὖν, ἀκολούθως μετὰ τὰ περὶ αὐτοῦ τεθεσπισμένα, τὴν διαδοχὴν διὰ τῶν προκειμένων, δόποια τίς ἔστι, παρίστησι φάσκων· Οὐχ ἀπλῶς εἰς ἑνα μόνον τὸν παρόντα αἰώνα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν μετέπειτα αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ σπέρμα ὅπλωθέντος κέρως θήσομα· καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ οὐ πρὸς ὄλιγας ἡμέρας, οὐδὲ εἰς ἑτῶν περιόδους βραχεῖς φυλάξω, ἀλλὰ ταῖς ἡμέραις τοῦ οὐρανοῦ συμπαρεκτένεσθαι ποιήσω. Καὶ ὁ Σύμμαχος δὲ οὗτος ἡμικήνευσεν εἰπών· Καὶ ποιήσω διηρεκές τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐφ' ὅστοις αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ. Σπέρμα δὲ τοῦ Χριστοῦ τῇ χρή νοεῖν η τὰς καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης συνεστώσας ἐξ αὐτοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀναγεννηθέντας αὐτῷ λαούς; Θρόνος δὲ αὐτοῦ τυγχάνει ὁ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης διὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν προέδρων ἰδρυμένος· δοτίναν θρόνον διαμένειν φησιν ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· οὐχ ὀμοίως τῷ Ἰουδαϊκῷ βασιλεῖ τῷ θρόνῳ, ὃς ἐπ' ὄλιγῷ διαρκέστας, ἀπετέσθη, ἐγγύς που φυλαχθεὶς τετφακοσίοις μάρνοις ἔτει, τοῖς ἀπὸ τοῦ Δαυΐδ καὶ ἐπὶ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν. Οὗτος δὲ ὁ παρὼν θρόνος, δὲ διὰ τῶν προκειμένων θετιζόμενος τῶν τῆς Ἐκκλησίας προέδρων, διαμενεῖ καὶ φυλαχθεῖται δομοίς ταῖς ἡμέραις τοῦ οὐρανοῦ. Εἰ δὲ συμβαίη ποτὲ πλημμελεῖν τὸν λαὸν καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ προφητευομένου, λέγω δὲ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, πειραθήσεσθαι μὲν αὐτοὺς ἐπιστροφῆς τῆς διὰ τῶν διωγμῶν φησι, μὴ μὴν ἐκτεσέσθαι ποτε τῶν θρόνων, μῆδὲ στερηθῆσθαι τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. Ἐάν γάρ τάδε καὶ τάδε πράξωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, δῆλον δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τάδε ἔσεσθαι αὐτοῖς φησιν· Ἐπισκέψομαι ἐν ράδιῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, δηλαδὴ τῶν υἱῶν, καὶ ἐν μάστιξ τὰς ἀδικιας αὐτῶν· τὸ δὲ διεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀλλ' αὐτοῦ. Καὶ πρόσχες, δὲι μὴ εἰρηται, ἀλλ' αὐτῶν, ἀλλ', ἀπ' αὐτοῦ, δῆλον δὲ τοῦ προφητευομένου, καίτοι τῶν ἀνωτέρων πληθυντικῶς εἰρημένων, κατὰ τὸ, Ἐπισκέψομαι ἐν ράδιῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξ τὰς ἀδικιας αὐτῶν. Τίγων δὲ αὐτῶν, η δῆλονότι τῶν τοῦ κέρως υἱῶν· Ἐν δὲ τῷ, τὸ διεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀλλ' αὐτοῦ, περὶ ἐνδέ λέλεκται, ἵτοι τοῦ θρόνου η τοῦ κέρως τοῦ προφητευομένου. Καὶ ἐπιλέγει εἶχης· Οὐδὲ μὴ βεβηλώσω τὴν διαθήκην μου, δῆλον δὲι τὴν ἕναν καὶ καινὴν, περὶ ἣς ἀνωτέρω ἔφησε τὸ, Καὶ η διαθήκη μου κινητὴ αὐτῷ. Καὶ πάλιν ἐπισφραγίζεται τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν εἰπών· Οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου, οὐδὲ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀθετήσω· ἀλλὰ πιστὰ καὶ ἀληθῆ, φησι, ποιήσω τὰ ἐπηγγελμένα, ἐπιθεις τοῖς λόγοις ἔργα δι' αὐτῶν τῶν ἀποτελεσμάτων.

A mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dissipabo ab eo, neque nocebo in veritate mea: neque profanabo testamentum meum, et quae procedunt de labiis meis non faciam irrita. Quae de cornu dicta fuerant in praecedentibus, impleta seruntur. Cornu porro significabatur non aliud a Christo, qui secundum carnem ex semine David natus est. Consequenter autem ad illa quae de ipso vaticinatus erat, quænam ejus successio futura sit declarat dicens: Non in unum præsens sæculum duntaxat, sed in subsequens sæculum saceruli, memorati cornu semen ponam: et thronum ejus, non ad paucos dies, neque ad breves annorum periodos, custodiam; sed efficiam ut diebus cœli coæquetur. Symmachus autem his verbis interpretatus est, *Ei faciam perpetuum semen ejus, et thronum ejus, in quantum dies cœli.* Semen autem Christi quid esse putandum est, nisi Ecclesiæ per totum orbem ab illo constitutas, et eos qui in omnibus gentibus regenerati in ipso populi sunt? Thronus vero ejus est, qui in Ecclesia ipsius per totum orbem præsulum, qui a tempore ejus fuerunt, successione firmatus est: quem thronum perseveraturum ait sicut dies cœli; non perinde atque Judæorum regium thronum, qui postquam modico tempore durasset (scilicet annis circiter quadringentis, a Davide usque ad captivitatem in Babylone) extinctus est. At hic thronus præsulum Ecclesiæ, qui in præsenti vaticinio fertur, permanebit ac conservabitur sicut dies cœli. Quod si quando contigerit populum et filios, scilicet successores, ejus qui in prophetia enuntiatur, scelerate agere, ipsos ait persecutionibus agitatos, rerum conversionem experturos, neque tamē thronos suos amicos unquam, neque misericordia Dei privandos esse. Nam si talia et talia peregerint filii ejus, nempe Christi, hæc illis eventura denuntiat: *Visitabo in virga iniquitates eorum, videlicet filiorum, et in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non dissipabo ab eo.* Et attendas velim non dictum esse, ab eis; sed ab eo, id est, qui in prophetia fertur; etiam si superius pluraliter dicatur illud, *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Quorumnam eorum, nisi cornu illius filiorum? In illo autem, misericordiam meam non dissipabo ab eo, de uno tantum dicitur, scilicet ē iureno, aut de cornu ejus qui in prophetia memoratur. Insert postea, *Neque profanabo testamentum meum, novum scilicet illud et recens, ut palam est, de quo superius dicebat: Ei testamentum meum fidelis ipsi.* Ac rursus sermonis veritatem obsignat dicens: *Neque nocebo in veritate mea, nec quæ procedunt de labiis meis faciam irrita; sed fidelia, inquit, et vera faciam promissa mea, addens sermonibus opera rerumque complementa.*

Et hæc quidem taliaque sunt Davidi data pro missa de cornu et de throno ejus, ac de iis qui ab eo prodituri sunt, necnon de Novo Testamento ejus. Quia vero tales pollicitationes, non simplici quodam et nudo sermone prolatas estimare oportebat, iterum resumit ac verba repetit, et ad promissorum confirmationem ea jurejurando consignat, eum ait: —
 VERS. 36-38. *Semel juravi in Sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum: et testis in cœlo fidelis. Dia psalma. Mendacii quidem expers Deus est, etiam si promissionem juramento non muniat: quia vero homines alloquens, opus erat ut humano ritu uteretur, secundum morem hominum jurantium, et ad confirmationem verborum testimonium Dei usurpatum. et ipse ait se jurasse, nec pejeraturum esse; Ut per duas res immobiles, ait divinus Apostolus⁴⁴, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solarium habeamus. Alia quoque allata est causa, cur jurasse Deus feratur: ut videlicet Davidis promissioni cum juramento data vicem repperderet. Jurat porro Deus per Sanctum suum, quemadmodum pater jurat per salutem legitimi ac dilecti filii sui: eodem, inquit, modo et ego juravi in Sancto meo, id est, per Sanctum meum, si David mentiar. Quid autem continet juramentum illud? Semen ejus, inquit, in æternum manebit. Hoc primum est, et hæc prima promissio de semine; de quo superiorius dicebatur. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus; indicabat vero Christi successi nem. Secunda autem promissio de memorato throno est; quare dicit: Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum. Semen itaque, id est, disseminatum Christi sermonem, sive populum et Ecclesiam ejus, nunquam peritum esse ait, neque defecatum; thronum autem ejus permansurum in sæculum; sive secundum Symmachum, Sicut luna firma in æternum manebit; sic erit ecclesiasticus Christi thronus. Num forte cum prius dixerit, Semel juravi in Sancto meo, et subligerit, Semen ejus in æternum manebit, sancti sui semen in sæculum imperatûrum esse va tincitur? ita ut semen Sancti Dei, id est, Unigeniti Dei sit doctrina ejus quam in terra seminavit, ipse sator ejus effectus, secundum parabolam ab eo pro latam, qua dicit: Exiit qui seminal seminar⁴⁵, et cæ tera. Et haec quidem, ait, ita erunt, ita sient, et credibili reddentur. Nam horum testis fidelis est Dens in cœlo habitans. Veritatem porro sermonis conformat rerum eventus et consummatio: nam illius cornu Davidis, id est, Salvatoris nostri Jesu Christi, semen et successionem ipsis oculis videmus: imo etiam Sancti Dei, unigeniti ipsius Verbi sparsum in terra cœlesti semen evangelicæ doctrinæ æternum perseverans: itemque thronum ejus per totum ordinem in singulis gentibus, urbibus, vicis et agris sta-*

⁴⁴ Hebr. iv, 16. ⁴⁵ Luc. viii, 5.

(1) LXX legunt μενεῖ, in futuro. EDIT.

Kal tâ μὲν τῶν πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν τῶν περὶ τοῦ κέρως καὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, περὶ τε τῶν ἐξ αὐτοῦ γενησομένων καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐτοῦ τοσαῦτα. Ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν τὰς τοιάτας ἐπαγγε λίας μὴ ἀπλῶ τινι καὶ ψιλῷ λόγῳ προενηρχέναι νο μῆιν, αὐθίς ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐπιδευτεροὶ τὸν λόγον, δρκῷ ἐπισφραγίζουσιν τὰ εἰρημένα εἰς βεβαίω σιν τῶν ἐπηγγελμένων. Διὸ φησιν· Ἄπαξ δύοσα ἐτ τῷ Ἀγίῳ μον, εἰ τῷ Δαυὶδ γενέσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μένει (1), καὶ δὸς θρόνος αὐτοῦ ὃς δὴ ἡ οὐλίος ἑραρτλού μον, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατη τισμένη εἰς τὸν αἰώνα· καὶ δὸς μάρτυς ἐτ οὐρανῷ πιστός. Διάγραμα. Ἀφευδῆς μὲν ἔστιν ὁ Θεὸς, καὶ ἀνωμέτῳ χρώμενος τῇ ἐπαγγελίᾳ· ἐπεὶ δὲ ἐχρῆν ὡς πρὸς ἀνθρώπους διαλεγόμενον ἀνθρωπίνῃ χρήσασθαι συμπεριφορῇ κατὰ τοὺς ἐν ἀνθρώποις εὐορκουντας, καὶ Θεοῦ μαρτυρίᾳ χρωμένους εἰς πιστωσιν τῶν οἰ κείων λόγων· καὶ αὐτός φησιν δύμωμοκέναι καὶ μὴ διαψεύσασθαι (2) τοὺς δρκους, Ἰτα διὰ δύο, φησιν δὸς θεος Ἀπόστολος, πραγμάτων ἀμεταβέτων, ἐτ οἷς ἀδύνατο γενέσοσθαι τὸν Θεόν, λοχυρά παρά κλησιν ἔχωμεν. Εἰρηται δὲ καὶ ἄλλη αἰτία, διὸ τὴν δύμνην δὸς θεος εἰσήκται, κατὰ ἀμοιβὴν τῆς τοῦ Δαυὶδ μεθ’ δρκου ἐπαγγελίας. Ομονύει δὲ δὸς θεος κατὰ τοῦ Ἀγίου αὐτοῦ, ὡς ἀν καὶ πατήρ εὐορκών κατὰ σωτηρίας οὐλοῦ γηνήσου καὶ ἀγαπητοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον κάτῳ, φησιν, δύοσα ἐτ τῷ Ἀγίῳ μον, τουτέστι κατὰ τοῦ Ἀγίου μον, εἰ τῷ Δαυὶδ γενέσομαι. Τι δὲ περιείχεν δὸς δρκος; Τὸ σπέρμα αὐτοῦ, φησιν, εἰς τὸν αἰώνα μένει. Τοῦτο πρώτον, καὶ αὕτη μὲν πρώτη ἐπαγγελία ἡ περὶ τοῦ σπέρματος· περὶ οὐ καὶ ἀνωτέρῳ ἐλέγετο· Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ· ἐδήλου δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν διαδοχήν. Δευτέρᾳ δὲ ἐπαγγελία περὶ τοῦ θρόνου τοῦ προλεχθέντος· διὸ καὶ ἐπιλέγει· Καὶ δὸς θρόνος· αὐτοῦ ὡς δὴ ἡ οὐλίος ἑραρτλού μον, καὶ ὡς σελήνη κατη τοισμένη εἰς τὸν αἰώνα· τὸ μὲν σπέρμα, τουτέστι τὸν τοῦ Χριστοῦ κατασπαρέντα λόγον, ἢ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδὲποτε διαφθαρήσεσθαι φησιν, οὐδὲ διαλείψειν· τὸν δὲ θρόνον αὐτοῦ διαμένειν εἰς τὸν αἰώνα· ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ζὺς ἡ μῆρη ἐδραλα αἰωνίως μενεῖ· οὐτως ἔσται καὶ δὲ ἐκκλησιαστικὸς τοῦ Χριστοῦ θρόνος. Μήποτε δὲ προειπὼν δὲ λόγος, Ἀπαξ δύοσα ἐτ τῷ Ἀγίῳ μον, καὶ ἐπιτυνάκας ἔξῆς, Τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μένει, τοῦ Ἀγίου αὐτοῦ τὸ σπέρμα κρατήσειν εἰς αἰώνα θεσπίζει; ὡς εἶναι σπέρμα τοῦ Ἀγίου τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τοῦ Μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ, ἦν ἐπιπειρεν ἐπὶ τῆς διδασκαλίαν, αὐτὸς γενέμενος αὐτῆς σπορεὺς, κατὰ τὴν λεχθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ παραβολὴν, διὸ τὴς εἰρηται· Ἐξηλθερ δὲ σπειρωτ τοῦ σπειραι, καὶ τὰ ἔξῆς. Καὶ ταῦτα μὲν, φησιν, οὐτως ἔσται καὶ γενήσεται καὶ πιστωθήσεται. Ο γάρ τοισταν μάρτυς πιστὸς ἔσται δὲ ὁ οὐρανῷ κατοικῶν Θεός. Συνίστησι δὲ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν τὸ διὰ τῶν ἔργων ἀποτέλεσμα· ὁρθαλμοὶ γάρ δρώμενος τοῦ κέρως Δαυὶδ, τουτέστι τοῦ Σωτῆρος ήμων Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ σπέρμα καὶ τὴν διαδο

(2) Forte leg. διαψεύσεσθαι. EDIT.

χήν· ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀγίου τοῦ Θεοῦ τοῦ μονογενεῖος
αὐτοῦ Λόγου τὸ καταβόθεν ἐπὶ γῆς οὐράνιον στέρμα
τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας διαιωνίζον· οὐ μὴ ἀλλὰ
καὶ καθ' ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἐν πᾶσιν
ἔντεσι, πόλεσι τε καὶ κώμαις καὶ χώραις ὁρῶμεν τὸν
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἰδρυμένον θρόνον πληροῦντα
τὸν σύμπαντα κόσμον. Εἰ δὲ τις μὴ οὕτως, ἀλλὰ Ἰου-
δαϊκῶς ἔκλαδοι τὸν θρόνον, τὴν σωματικήν βασιλείαν
τοῦ Δαυΐδος λέγεσθαι νομίζων, ψευδεῖς ἐλεγχθήσονται
αἱ προφητεῖαι. Μετὰ γάρ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμα-
λωσίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, οὐδὲξ εἰς τὸν θρόνον
ἔκαθεσθη Δαυΐδος· ἐξ ἑκάτου δὲ καὶ εἰς δεύτερο, ἐγγύς
ποιεῖται τυγχάνει χίλια, ἐξ οὖν, κακθαρισθεῖσης τῆς βα-
σιλείας αὐτοῦ, καὶ τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ παυσαμένης,
λέλυτο τοῦ Δαυΐδος ὁ θρόνος. Διὸ δὴ τὰ ἔτης τοῦ ψαλ-
μοῦ αὐτὰ ταῦτα ἀποδύρεται, σαφῶς τοῦ σωματικοῦ
θρόνου τὴν καταστροφὴν σημαίνοντα, καὶ τάνατον
παριστῶντα συμβεβηκέναις ταῖς ἐπαγγελίαις, δοσον
ἐπὶ τῷ αἰσθητῷ θρόνῳ καὶ τῇ σωματικῇ διαδοχῇ τῆς
τοῦ Δαυΐδος βασιλείας· ἀ δὴ καὶ αὐτὰ ἔχρην μὴ ἀποσι-
πηθῆναι, ἀναγκαῖων δὲ ἐν τῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείᾳ παραληφθῆναι· ὡς δὲν μάθοιμεν, δτι, τοῦ κα-
ρού τῶν προφητευομένων ἐπιστάντος, τῶν μὲν αἰσθητῶν παρὰ Ἰουδαίων νομίζομένων παντελῶς ἔσται
λίγιες, ἔτερων δὲ θεοπρεπῶν νοούμενων ἀποτελεσμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας συμπλήρωσις.

Σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδέρωσας, ἀνεβάλον
τὸν Χριστόν σου. Κατέστρεψας τὴν διαθήκην
τοῦ δούλου σου, ἐβεβήλωσας εἰς τὴν γῆν τὸ
ἀγλασμα αὐτοῦ· καθείλεις πάντας τοὺς φρα-
γμοὺς αὐτοῦ, ἔθου τὰ ὄχυρώματα αὐτοῦ δει-
λιαρ. Διήρκαζον αὐτὸν πάρτες οἱ παραπο-
ρευόμενοι ὀδόν· ἐγερήθη δρειδος τοῖς γείτονσιν
αὐτοῦ. Τύπωσας τὴν δεξιάν τῷν θλιβότων αὐ-
τὸν, εὐθραράς πάντας τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ. Ἀ-
πέστρεψας τὴν βοήθειαν τῆς φούμφαλας αὐτοῦ,
καὶ οὐκ ἀτελάδον αὐτοῦ ἐτὸν πολέμῳ. Κατ-
έλινσας ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτὸν, τὸν θρόνον
αὐτοῦ εἰς τὴν κατέρραξας· ἐσμικρυνας τὰς ἡμέ-
ιας τοῦ χρόνου αὐτοῦ, κατέχεις αὐτῷ αἰσχύνην·
Διάγγαλμα. Ἀποδέδεικται ταῦτα τῇ σωματικωτέρᾳ
τοῦ Δαυΐδος διαδοχῇ καὶ τῇ σωματικῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ,
τίς καθηρέθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰς Βαβυλῶνα
αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ. Ἐξ ἑκάτου γάρ καὶ
ὁ Χριστὸς, τουτέστιν δὲ αἰσθητὸς βασιλεύεις, δὲ ἀπὸ γέ-
νους Δαυΐδος διαλέλοιπε, καὶ δὲ θρόνος τῆς βασιλείας αὐ-
τοῦ κατέρράγη, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ προπεφτευ-
μένα πεπλήρωται· ἐφ' οἷς ἐκ προσώπου τοῦ Ἰουδαίων
ἔθνους ἀπολοφύρεται δὲ λόγος, ὡς ἔτερα μὲν τοῦ Θεοῦ
ἐπαγγειαλέμενου, ἔτερων δὲ ἀποβάντων. Προστεχεὶς δὲ
ἡμᾶς ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν, ὡς, τοῦ Θεοῦ ἀψευδοῦς δυ-
τος, ἀνάγκη πάσας ἐπαλγθεύσεσθαι τοὺς αἰτοῦ λόγους·
εἰ δὲ μὴ ἀληθεύοντο ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τοῦ Δαυΐδος βα-
σιλείας, ὥρα ἔτερον τρόπον νοεῖν τὰ ἐπαγγελμένα.
Τίς οὖν δὲ τρόπος, αὐτὸν τὸ θεῖον ἐδίδαξε Πνεῦμα διὰ
τῶν ἐμπροσθεν, ἐν οἷς εἴρητο· Ἐρ οὐρανῷ ἐτοιμα-
σθήσεται ἡ ἀληθεύεισθαι· καὶ πάλιν· Ἐξομολογή-
σοται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, Κύριε, καὶ
γάρ καὶ τὴν ἀληθεύεισθαι· καὶ πάλιν· Ἐλεος καὶ ἀληθεία προ-
πορεύσοται πρὸ προσώπου σου. Ταῦτα γάρ πάν-

A bilitum, orbemque totum impletum videmus. Quod
si quis non hac ratione, sed Judaico more throno
accipiat, ratus corporeum Davidis regnum ita
vocari, falsæ deprehendentur prophetæ. Nam post
Judaicæ gentis in Bahylone captivitatem, nemo in
throno Davidis sedet: sed ex illo ad hoc usque
tempus anni sunt circiter mille, a quo tempore,
ejus destructio regno, ac ipsius successione cessante,
Davidis thronus solutus est. Quamobrem poste-
riora psalmi dicta hæc ipsa deplorant, aperteque
corporei et materialis throni ruinam significant, ac
declarant promissis contraria accidisse, quantum ad
sensibilem thronum et corpoream regni Davidis
successionem pertinet. Quæ sane non silentio mitti,
sed in prophetia de Christo memorari oportuit;
B ut ediscamus, instantे rerum in vaticinio memora-
tarum tempore, sensibilium illorum, de quibus agi-
putant Judæi, solutionem futuram esse; alia vero,
quæ divino more intelliguntur, Dei promissionis
complementa et consummationem fore.

VERS. 39-46. Tu vero repulisti et despexitisti, abje-
cisti Christum tuum. Evertisti testamentum servi tui,
profanasti in terra sanctuarium ejus: destruxisti om-
nes sepes ejus, posuisti munimenta ejus formidinem.
Diripuerunt eum omnes transeuntes viam: factus est
opprobrium vicinis suis. Exaltasti dexteram tribu-
lantium eum, letificasti omnes inimicos ejus. Avertilisti
adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello.
Solvisti eum ab emundatione, thronum ejus in ter-
ram confregisti. Minorasti dies temporis ejus, per-
fudisti eum confusione. Diapsatma. Hæc de corpore
Davidis successionē, et de regno ejus sensibili,
quod tempore abductæ Judæorum in Babylonem
captivitatis destructum fuit, intelligi comproban-
tur. Ex illo namque tempore Christus, id est, rex
sensibilis e genere Davidis defecit, thronus regni
ejus consfractus est, et reliqua omnia quæ in vatici-
nio seruntur impleta sunt. Quibus de causis ex
persona Judæorum hic sermo lamenta edit; quasi
scilicet alia Deus promiserit, alia evenerint. Nos
vero animadvertere convenient, cum Deus mendacii
expers sit, necessario veros esse sermones ejus:
si autem erga sensibile Davidis regnum veri non
reperiāntur, restat ut alio modo promissa Intelliga-
mus. Quis ille modus sit, docet superius divinus
Spiritus, cum dicitur: In cælo præparabitur veritas
tua; ac rursum: Confitebuntur cæli mirabilia tua,
Domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum;
iterumque: Potens es, Domine, et veritas tua
in circuitu tuo; et rursum, Misericordia et veritas
præcedent faciem tuam. Ilæc quippe omnia declarant,
Dei promissa nunquam irrita esse, sed qua
ipse novit ratione impleri. Nam, In cælo, inquit,
præparabitur veritas tua: aperte significans cœ-
lestes ac divinas esse Dei promissiones. Ac ver-
borum complementa declaravit per Salvatorem no-

strum JESUM Christum, ex semine Davidis ortum, perfecta esse: nam hujus regnum et thronus, non humanus, neque ex hoc mundo erat. Idcirco dicebat Pilato: *Regnum meum non est ex hoc mundo*⁴⁶. Sciscitante autem illo, num rex esset, respondit, *In hoc natus sum*. Igitur si in hoc natus est, in hoc manebit. Huic porro sermoni testimonium assert qui ortum ejus Virginis promisit angelus Gabriel, qui dixit ei: *Et ecce concipies in utero, et paries, et vocabis nomen ejus Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Deus thronum David patris sui, et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis*⁴⁷. In hoc itaque natus est; sed regnum ejus non erat ex hoc mundo: nam hujus mundi regnum non potest in æternum durare, neque sine caret, nequo in infinitum extenditur; regnum vero semini Davidis promissum æternum erat et immortale: ait enim, *Et thronus ejus erit sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in celo fidelis.*

autōvō oñk ̄σται τέλος. Γεγέννητα: τοινυν εἰς τούτο, ἀλλ’ οὐκ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐστι διαρκεῖν εἰς τὸν αἰώνα, οὐδὲ ἐστὶν ἀτελεύτητος, οὐδὲ εἰς τὸ ἀπειρον ἀκτεινομένη· ἡ δὲ τῷ σπέρματι Δαυὶδ ἐπηγγελμένη βασιλεία αἰώνιος τις ἦν καὶ ἀλάνατος· Καὶ ὁ θρόνος, γάρ φησιν, ̄σται αὐτοῦ ὡς ἥλιος ἑώρατιόν μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη καπηρισμένη εἰς τὸν αἰώνα, καὶ ὁ μάρτυς ἐτούτῳ οὐρανῷ πιστός.

Talia porro sunt quæ Virgini de filio ex se nascituro promissa sunt. Oracula enim ipsi fundens angelus, haec pollicitus est: *Et dabit illi Deus thronum David patris ejus. Qualis vero ille et cuiusmodi esset, sub hac explicat dicens, Et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis.* Talis ille thronus erat, quem Davidi Deus cum juramento pollicitus est. Quod declarans angelus, oraculum suum interpretatus est: primo quidem dicens, *Et dabit illi Deus thronum David patris ejus;* postea vero adjiciens, *Et regnabit in æternum, et regni ejus non erit finis.* Hæc opere completa sunt in Salvatore nostro Iesu, Christo Dei, qui ex semine David ortus, imperat, legem dat, et regnat in universo orbe; non humano quidem modo, sed divina virtute: et semen ejus vere in saeculum manet; id est, successio ejus, quæ per apostolos et discipulos ipsius totum implet mundum; sive rationabile ecclesiæ doctrinæ ejus semen. Sed etiam thronus ejus solis instar resplendet, hominum animas illuminans et radiis illustrans. Hæc porro omnia jam ad effectum deducta sunt, et in dies hactenus implentur, secundum ea quæ Davidi juravit Deus. Verum quoniam non humano ritu, neque secundum morem regum mundanorum, haec promissa in successoribus Davidis impleta sunt; neque in ipso Salvatore nostro, corporeo more sineri acceperunt, quia regnum ejus non fuit ex hoc mundo, neque ille in sensibili Davidis throno sedet; ino vero contrarium accidit, adveniente passione ejus; haec ipsa divinus et propheticus Spiritus jure ac merito declaravit, ad perquisitionem consummationis divini sermonis

A τα παραστατικὰ τυγχάνει τοῦ μὴ διαφεύσασθαι τὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας, πληρούσθαι δὲ αὐτάς, καθ’ οὓς οἶδε λόγους. Ἐν γάρ τῷ οὐρανῷ, φησιν, ἐπομαθήσεται η ἀλήθεια σου· σαφῶς δηλῶν ἐπουρανίους είναι καὶ θείας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίας. Καὶ παρέστηκε τῶν λόγων τὰ ἀποτελέσματα διὰ τοῦ Σωτῆρος τοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ πεπληρωμένα· τούτου γάρ η βασιλεία καὶ θρόνος οὐκ ἀνθρώπινος ἦν, οὐδὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Διὸ ἐλέγεν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου· Ἡ βασιλεία η ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Ἐρωτθεὶς τε δὲ πάντας τοῦ οὐρανοῦ εἰναι, ἀπεκρίνατο, Εἰς τούτο καὶ γεγέννημαι. Οὐκοῦν εἰ γεγέννηται, μενεῖ εἰς τούτο. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ δὴ τὴν γένεσιν αὐτοῦ τῇ Παρθένῳ εὐαγγελισάμενος ἄγγελος ὁ Γαβριὴλ εἰπὼν πρὸς αὐτήν· Καὶ ίδού συλληφθή ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ, καὶ καλέσεις τὸ ὄρομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ νιδὸς Ὕψοστου κληθήσεται. Καὶ δώσει αὐτῷ δὲ θεός τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τῆς βασιλείας.

B Τοιαῦτα δὲ τυγχάνει τὰ καὶ τῇ Παρθένῳ ἐπηγγελμένα περὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθομένου. Χρηματίζων γοῦν αὐτῇ δὲ ἄγγελος ἐπηγγέλλετο λέγων· Καὶ δώσει αὐτῷ δὲ θεός τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ποιὸς δὲ οὗτος καὶ ποταπὸς ἦν, ἐξῆς διερμηνεύσει φάσκων· Καὶ βασιλεύσει εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ̄σται τέλος. Τοιοῦτος δὲ ἦν δὲ τῷ Δαυὶδ μεθ’ ὀρκωμοσίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπηγγελμένος. Οὐ δὴ παριστάς διγγελος, διηρμήνευε τὸν ἐαυτοῦ χρησμὸν· πρότερον μὲν εἰπὼν, Καὶ δώσει αὐτῷ δὲ θεός τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· εἴθε· ἐξῆς ἐπαγαγήν, Καὶ βασιλεύσει εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ̄σται τέλος. Ταῦτα δὲ τοῖς ἔργοις ἐπληροῦτο, εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα Ιησοῦν, τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, δὲ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ γεγονὼς κρατεῖ καὶ νομοθετεῖ καὶ βασιλεύει καθολικῶν οἰκουμένης, οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ θεῖκῇ δυνάμει· καὶ τὸ τε σπέρμα αὐτοῦ ἀληθῶς εἰς τὸν αἰώνα μένει· ἡτοι τὸ τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ τῆς δεκατῶν ἀποστόλων αὐτοῦ καὶ μαθητῶν τὸν σύμπαντα κόσμον πληροῦσθε· ἢ τὸ λογικὸν σπέρμα τῆς οὐρανίου διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ δι θρόνος αὐτοῦ ὡς δι ήλιος ἐκλάμπει, φωτίζων καὶ καταυγάζων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Ταῦτα δὲ πάντα τέλους ἔξιούτο, καὶ εἰσέτι νῦν πληροῦται ἀκολούθως οἵς δικοσεν δι Θεοῦ τῷ Δαυὶδ· Ἄλλ’ ἐπειδὴ μὴ ἀνθρωπίνως, μηδὲ συνήθως τοῖς κατὰ ἀνθρώπων βασιλεῦσιν εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Δαυὶδ ἐπληροῦτο τὰ ἐπηγγελμένα, ἀλλ’ οὐδὲ ἐπ’ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα σωματικῶς τέλους ἐτύγχανεν, ἐπει μὴ γέγονεν αὐτοῦ ἡ βασιλεία ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, μηδὲ ἐπὶ τὸν αἰσθητὸν θρόνον ἐκαθέσθη Δαυὶδ· τούγαντιον δὲ ἀπέδη διὰ τὸ συμβεβηκός περὶ αὐτὸν.

⁴⁶ Joan. xviii., 36. ⁴⁷ Luc. i., 31. 53.

πάθος· εἰκότως καὶ ταῦτα αὐτὰ τὸ θεῖον καὶ προφητεῖαν Πνεῦμα παρίστη, διεγέρον ἡμᾶς ἐπὶ ζήτησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων· διό φασι· Νυνὶ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδένωσας, Κύριε, ἀπεβάλλον τὸν Χριστόν σου· κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου, καὶ τὰ τούτων ἔξις· δι' ὃν σαφῶς δύναμαι μνημονεύσας τὸν Χριστὸν διάλογος, παρίστη διτι μηδὲν αὐτὸν ἐλαθε τῶν καὶ περὶ τὴν διαδοχὴν τοῦ Δαυΐδος, καὶ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ βασιλείαν, τῶν τε περὶ τὸ πάθος τῷ Χριστῷ τοῦ Θεοῦ συμβεβήκτων. Ταῦτα γοῦν ἔδιδασκε προσδοκῶν ἕσεσθαι καὶ περὶ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ, καὶ περὶ τὴν βασιλείαν, περὶ τε τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυΐδος προελευσόμενον. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα πλεῖστα δύσα διὰ τῶν διωτέρω ἔνδοξα περὶ αὐτοῦ λέλεκτο, διτι τε ὑψώθησται, καὶ ἐν θαλάσσῃ καὶ ἐν ποταμοῖς τὴν χείρα αὐτοῦ ἔκτενε, ἐπικαλέσεται τε τὸν Θεὸν Πατέρα, καὶ πρὸς αὐτοῦ πάλιν Πρωτότοκος ἀναγορευθῆσται, ἔσται τε ἀνώτατος τῶν βασιλέων, καὶ διαθήκην ἔξει πιστήν· καὶ σπέρμα διαμένον εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ θρόνον διαρκοῦντα κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατὰ τὸν ήλιον καὶ τὴν σελήνην· ἀλλ' ὅμιλος καὶ τάδε τὰ σκυθρωπὰ περὶ αὐτὸν συμβῆσεσθαι προλέγει, προφητεύει τε καὶ ταῦτα καὶ προδιδάσκει ἀναγκαῖως τὸ θεῖον Πνεῦμα, ἵν' εἴ ποτε τοῖς λόγοις ἀκίλουθως ἀπαντήσει τὰ ἔργα περὶ τε τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τὴν τοῦ Δαυΐδος διαδοχὴν, μή ταράττοντο οἱ πάλαι ταῦτα καὶ ἐκ προγόνων μέλλειν ἕσεσθαι παρειληφτές· εὖ εἰδότες διτι ταῦτα γενήσεσθαι περὶ αὐτὸν προεψητεύσατο, τὰ τε σκυθρωπά καὶ χρητιστέρα· οἵ γοῦν καὶ ὁ αὐτὸς λόγος τάναντια περὶ ἑνὸς καὶ τὸν αὐτὸν ἕσεσθαι θεσπίζει, ἢ δῆ καὶ ἔργοις αὐτοῖς παρειλήφαμεν. Κατὰ μὲν γάρ τὸν χρόνον τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπληροῦντο εἰς αὐτὸν τὰ σκυθρωπότερα· κατὰ δὲ τὸν μετὰ ταῦτα αἱ τῶν κρειττόνων ἐπαγγελίαις ἔργοις πάλιν εἰς αὐτὸν ἐτελεύτηντο.

Τὰ μὲν οὖν περὶ τὸ πάθος αὐτῷ συμβάντα ἀκριβῶς C ἐδηλοῦντο διὰ τοῦ· Σὺ δὲ ἀπώσω, καὶ ἔξουδένωσας, ἀπεβάλλον τὸν Χριστόν σου· Ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀκύλας φησιν, Ὑπερηθέτησας μετὰ ἡλειμένου σου· δὲ Σύμμαχος, Ἐχολάθης πρὸς τὸν Χριστόν σου. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὰ τῆς Διαθήκης αὐτοῦ τῆς πρὸς τὸν ἀπόστολον διεσκεδάσθη, διτι καὶ ἡρνήσαντο αὐτὸν, καὶ τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ, τουτέστι τὸ σῶμα τὸ ἀπὸ τῆς ἀγίας Παρθένου, εἰς τὴν γῆν ἐκεδηλώθη· ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς φραγμοὺς αὐτοῦ τότε περιεῖλεν δι Θεός· δηλαδή τοὺς περιφράττοντας, ὕστερ καὶ δορυφοροῦντας αὐτὸν καὶ περιέποντας ἀγγέλους· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ τὰ δυχύρωματα αὐτοῦ. Ἡσαν δὲ οὗτοι οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ ἐγένοντο εἰς δειλίαν, ὡς καὶ ἀρνήσασθαι αὐτὸν καὶ καταλιπόντας φυγεῖν. Τότε δὲ καὶ ἐγενήθη εἰς διειδός τοῖς γείτοσιν αὐτοῦ, καὶ ὑψώθη ἡ δεῖξι τῶν Θεούδοντων αὐτὸν καὶ τὰ λοιπὰ δὲ πάντα τότε εἰς τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδος ἐπληροῦντο. Ἄλλως γάρ οὐχ ἄν τις ἔχοι ταῦτα ἐπ' αὐτὸν τὸν Δαυΐδος ἐφαρμόσειν, οὐδὲ ἐπιδεῖξαι εἰς ἑκατὸν πεπληρωμένα τὰ προκείμενα, ὡς οὐδὲ τὰ σεμνότερα καὶ χρητότερα ἐμφερδίμενα ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις. Οὐ γάρ δῆ τοῦ Δαυΐδος θρόνος κατηγύγασε τὴν σύμπασαν οἰκουμένην, δικῆν τὸν ἡλίον φωτίσας, οὐδὲ ὡς ἡ σελήνη διαρκῆς γέγονε, οὐδὲ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ φιῶνος διεψυλάχθη· οὐδὲ ἔχει λό-

A nos excitans; quare ait: *Nunc autem repulisti et despexisti, Domine, abjecisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, et cetera: queis clare Christum memorans, indicat, nihil eorum quae ad successionem Davidis, et corporeum ejus regnum, necnon eorum quae in passione Christo Dei acciderunt, latere sibi.* Hæc igitur docuit de successione ejus et regno, ac de eo qui ex semine Davidis proditurus erat exspectanda esse. *Licet enim superius quamplurima de illo gloria dicta fuerint, quod scilicet exaltandus sit, quod in mare et in flumina marum extensus sit, quod Deum invocaturus sit Patrem, et ab illo rursum Primogenitus declarandus sit, præstantior futurus sit omnibus regibus, testamentum fidele habiturus sit, et semen in sæculum sæculi permanens, thronum item durantem sicut dies cœli et sicut lunam ac solem; attamen hæc tristia ipsi eventura esse prænuntiat: hæcque necessario prædictit, ac docere antevertit Spiritus divinus; ut si quando secundum sermonem ejus hæc Christo et Davidis successioni acciderint, ne turbulentur ii, qui jam olim et a majoribus hæc futura esse didicerant, gnari scilicet in prophetia istibæc futura prænuntiari, sive tristia, sive militia: quæ sane idem sermo licet contraria, in eodem ipso eventura vaticinatur, quæque ipsis operibus completa accepimus. Nam tempore passionis Servatoris nostri tristia illa in ipso sunt impleta; postea vero, præstantiora illa promissa in eodem operibus ipsis perfecta sunt.*

B Que igitur in passione ejus acciderunt, accurate prænuntiata sunt his verbis: *Tu vero repulisti et despexisti, abjecisti Christum tuum. Pro quo Aquila ait: Distulisti cum uncto tuo; Symmachus autem: Iratus es contra Christum tuum.* Tunc porro quæ ad testamentum apostolis datum spectabant, dissimilata sunt, quando ipsum abnegarunt, et sanctuarium ejus, id est corpus ex sancta Virgine acceptum, in terra profanatum est. Imo etiam omnes sepes ejus tunc abstulit Deus, videlicet angelos sti-stantes eum, ac satellitium agentes et ministrantes. Itemque munimenta ejus ablata. Ea autem erant apostoli ejus et discipuli, qui tanta formidine repletii sunt, ut abnegarent eum, ipsoque relicto sugerent. Tunc autem factus est in opprobrium vicinis suis, et exaltata est dextera tribulantium eum: ac cetera omnia in eo, qui ex semine Davidis prodierat, tunc impleta sunt. Alias enim nemo possit istibæc ipsi Davidi coaptare, neque ostendere hæc quæ tractamus impleta in ipso esse; ut neque præstantiora et mitiora quæ in promissis Dei feruntur. Neque enim Davidis thronus radios instar solis emitendo totum illuminavit orbem, neque ut luna perpetuus fuit, neque in sæculum sæculi conservatus est. Neque ulla ratione potest ille David Primoge-

nitus Dei vocari : quandoquidem ante et post illum sexcenti illo præstantiores fuere. Neque videtur David dexteram in flumina, sinistram in mare extensis, neque dominatus est a mari usque ad mare, neque regnum obtinuit, quod pertingeret usque ad terminos terræ. Neque etiam filio ejus Salomonis hæc adaptari possunt : nam hic perinde atque pater ejus, non ultra Judæam imperavit, neque ut pater ejus, plus quadraginta annis regnavit : neque criminis vacuam vitam emensus est. Tali namque modo se gessit, ut propter insanum mulierum amorem et idolatriam male audierit, qua de causa Satanam ipsi suscitasse dicitur Deus. Verum neque post Salomonem ad alterum regum Judæorum ex semine et successione David possunt promissiones illae referri : sed omnia simul, sive mitiora, sive tristia, in uno solo, ex semine David orto, qui dicitur Jesus Christus Salvator noster. Impleta scissis constat : quæ scilicet divinus Spiritus prænuntiavit, præmittens quidem divinas pollicitationes, docens autem exspectandum esse, ut in uno et eodem hæc tristiora contingent : cum maxime sensibilem illum totius ex Davide successionis thronum revertendum esse prospiceret. Nam reges ex semine Davidis orti ad usque captivitatem populi in Babylone perdurarunt : neque toli Judæorum genti, sed tribus solum tribibus ac ne quidem integris imperabant : atque totum imperii eorum tempus ad quadragesimos circiter annos solum pertingit : quibus exactis Jechonia ex successione Davidis postremo regnante, nullus alias Judæorum rex ex semine David memoratur ; ita ut hoc item impleta sint isthac divini Spiritus oracula, quibus dicitur : *Nunc autem repulisti et despexit, abiecisti Christum tuum. Evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, et cætera.*

τοῦ Θεοῦ Πνεύματος λόγια, δι' ὧν εἰρηται· Νυν δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδένωσας, καὶ ἀτεβάλου τὸν Χριστόν σου. Κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου, ἐδεσήλωσας εἰς τὴν γῆν τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ· καὶ τὰ τούτοις ἐπιφερόμενα.

Deinde quia Dei ad Davidem promissiones bonam et ingentem Davidis semini spem ascribebant ; et tamen quæ successioni ejus acciderant, omnino contraria videbantur ; nam thronus regni ejus humano more sumpti a tempore Jechonia solutus cesaverat : hæc prospiciens Spiritus propheticus, jure ad veritatis sermonum Dei perquisitionem nos invitauit, nosque instituit ut id a Deo queramus et ediscamus, sciscientes ipsum ac dicentes : *Ubi sunt misericordia tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David?* Nam regni ejus sensibilis et humano more sumpti successio soluta, et a longo iam tempore sublata fuerat, cum ex semine ejus ortus Jesus Christus, qui promissionum Davidi factarum hæres futurus exspectabatur, non sensibile neque humaanum regnum possedit ; sed prorsus contraria iis quæ homines exspectabant passus est, ad mortem usque progressus, omniaque perpessus, quæ divinus Spiritus præscientiæ virtute prænuntiarat. Quia de

Α γον τὸν Δαυΐδ ἔκεινον Πρωτότοκον χρηματίσαι τοῦ Θεοῦ ἐπει ταῦτα πρὸ αὐτοῦ μυριοῖς καλλίους αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν γεγόνατιν. Ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται ὁ Δαυΐδ τὴν δεξιὰν ἐπὶ ποταμοὺς ἔκτείνας, καὶ τὴν ἀριστερὰν ἐπὶ θαλάσσαν, οὐδὲ καταχυρεύσας ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, οὐδὲ βασιλείαν κτησάμενος τὴν παρεκταθεῖσαν ἔως τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τὸν ἐπὶ αὐτοῦ γενόμενον Σολομῶνα τάντα πάντα ἐφαρμοσθεῖσαι· οὐ πλέον γάρ τῆς Ιουδαίας οὐδὲ οὗτος κρατήσας ὅμοιως τῷ ἑαυτοῦ ἰστορεῖται πατέρι· ἀλλ' οὐδὲ ὑπερβάς χρόνον ἔτῶν μ' τῆς βασιλείας ὅμοιως τῷ ἑαυτοῦ πατέρι· ἀλλ' οὐδὲ ἀνεπιληπτὸν βίον διατελέσσας. Τοιαῦτα γοῦν ἡνὶ τὰ περὶ αὐτὸν ὡς καὶ τυναικομανίαν καὶ εἰδωλολατρείαν διαβάλλεσθαι, ὃν ἐνεκά καὶ Σατανᾶν αὐτῷ ἐπιπέμψαι λέγεται ὁ Θεός. Ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ἑτερον τὸν μετὰ Σολομῶνα τοῦ Ιουδαίων ἔθνους ἐκ σπέρματος καὶ διαδοχῆς Δαυΐδ βασιλεύσαντων ἀναφέρεσθαι δύναται τὰ ἐπιγγελμένα· πάντα δὲ ὅμοιο καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν τὰ τε χρηστέρα καὶ τὰ σκυθρωπὰ εἰς ἔνα μόνον τὸν ἐκ σπέρματος Δαυΐδ λεγόμενον Ιησοῦν Χριστὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα συνισταται πεπληρωμένα· ἀ δὴ καὶ προείληφε τὸ θεῖον Πνεῦμα, προτάξαν μὲν τὰς ἐνθέους ἐπαγγελίας, διδάξαν ἐκ χρῆματος προτοδοχῶν περὶ ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν συμβῆσθαι τὰ σκυθρωπότερα· μάλιστα δὲ καὶ πάστης τῆς τοῦ Δαυΐδ διαδοχῆς, τὸν αἰσθητὸν τῆς βασιλείας θρόνον καταλυθόσμενον θεωρεῖ. Μέχρι γοῦν τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ διήρκεσαν οἱ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ βεβασίλευχτες· καὶ οὐδὲ δῆλος τοῦ Ιουδαίων ἔθνους βασιλεύσαντες ἀλλὰ μόνων τριῶν φυλῶν, καὶ οὐδὲ τούτων δλων· ἀλλὰ καὶ σύμπας ὁ χρόνος τῆς τούτων ἀρχῆς ἀμφὶ τὰ τετρακόσια ἑτη μόνα συντελεῖ, μεθ' ἀ., Ιεχονίου ὑστάτου τῆς τοῦ Δαυΐδ διαδοχῆς γενομένου, οὐδέπερος βασιλεὺς Ιουδαίων ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονώς μνημονεύεται· ὡς καὶ κατὰ τούτον τὸν τρόπον πεπληρώσθαι τὰ προκείμενα

Εἰτ' ἐπειδὴ περ τὰ μὲν τῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελιῶν ἀγαθάς τινας καὶ μεγάλας ἐπίπεδας τῷ σπέρματι Δαυΐδ ὑπέργραψε, τὰ δὲ περὶ τὴν διαδοχὴν αὐτοῦ συμβενηκότα τάναγτια πάντα περιείχεν, ὃ τε θρόνος τῆς κατὰ δινθρωπὸν βασιλείας αὐτοῦ λέλυτο πεπαυμένος ἀπὸ τῶν Ιεχονίου χρόνων· εἰκότως ταῦτα προθεωρῆσαν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα, ἐπὶ ζήτησιν ἡμᾶς παρερμῆτης τῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ἀληθείας, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ζητεῖν καὶ μανθάνειν διδάσκει ἐρωτῶντας αὐτὸν καὶ λέγοντας· Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, οἱ δύμοσις τῷ Δαυΐδ; Η τε γάρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς αἰσθητῆς καὶ κατὰ δινθρωπὸν διαδοχὴ λέλυτο, ἐκ μακροῦ καθηρημένη, ὃ τε ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γεγονώς Ιησοῦς ὁ Χριστὸς, προσδοχήσεις αὐτὸς εἶναι ὃ τὸν πρὸς τὸν Δαυΐδ ἐπαγγελιῶν κληρονόμος, αἰσθητὴν μὲν οὐχ ἐκτήσατο, οὐδὲ δινθρωπίνην βασιλείαν· τάναγτια δὲ πάντα καὶ αὐτὸς οἵ προσεδόκησαν δινθρωποι πέπονθε, μέχρι καὶ θανάτου τῷ φυσικῷ, καὶ πάντα ὑπομείνας, ἀ δὴ προγνωστικῇ

δινέμει τὸ θεῖον ἀνεφθέγξατο Πνεῦμα. Ὡν ἐνεκα εἰκότας ἀνερωτῶν καὶ πυνθάνεσθαι διδάσκει λέγοντας· Ποῦ ἔστι τὰ δέλει σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριος, καὶ τὰ ἔπειρα; Μεθ' ἀπειλέγει· Ἐως πότε, Κύριε, ἀποστρέψεις εἰς τέλος, ἐκκαυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ὁργὴ σου; Μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις· μὴ γάρ ματαλώς ἔκτισας πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων; Τίς ἔστιν ἀνθρωπός δεῖς ζῆσται, καὶ οὐκ ὑψεσται θάνατος, ρύσται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ἄδου; Διάγναλμα. Ἀντὶ τοῦ, ἀποστρέψεις, δὲ μὲν Ἀκύλας φησιν, Ἐως πότε, Κύριε, ἀποκρυβήσῃ εἰς τοῖνος; δὲ δὲ Σύμμαχος, Ἐως τίνος, Κύριε, ἀποκρύψῃ εἰς τέλος; Καὶ μοι δοκεῖ δὲ λόγος τὸ ἀπόρρητον τῆς ἐπελθούσης ὁργῆς τῇ σωματικωτέρῳ φασὶ λείξαντα, καὶ παντὶ τῷ Ἰουδαίων Εὗνει αἰνίζεσθαι. Ἐναγκίων γοῦν ἀποσάντων ταῖς ἐπαγγελίαις, δοσον ἐπὶ τῇ προχείρᾳ προσδοκίᾳ, δὲ τὰς ἀγαθὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν Δαυὶδ πεποιημένος Θεὸς ἀνεκθύρυττο. Διὸ ἰκετεύει δὲ λόγος μὴ εἰς μακρὸν παρεκτείναι τὴν γενομένην κατ' αὐτῶν ὁργὴν, ταχὺ δὲ παρελθεῖν μὲν τὰ σκυθρωπά, ἐπιστήναι δὲ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Εἴτα ἐξ προτώπου τῆς ἀνθρώπινης ἀσθενείας λέγει, Μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις, καὶ τὰ ἔπειρα. Διδάσκει δὲ τὸν λαὸν ταῦτα λέγειν δὲ προφητικὸς λόγος, εἰς τὸ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν καὶ δυσωπεῖν καταπάνται μὲν τὴν ὁργὴν τὴν κατὰ τοῦ Εθνους, παύσασθαι δὲ καὶ αὐτὸν ἀποκρυπτόμενον· καταξιῶσθαι δὲ ἡδὸν ποτὲ παρασχεῖν ἀνθρώποις τὰ τῷ Δαυὶδ ἐπηγγελμένα. Ἐπειδὴπερ, φησίν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενής μέν ἔστι καὶ πτωχὴ, πλὴν ἀλλὰ πλειστῆς ἡξίωται παρὰ σοι τιμῆς· οὐ γάρ ματαλώς ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ κατ' εἰκόνα τὴν στὴν ἐδημιούργησας· δι' ὃ ἵνα μὴ τὸ σὸν κτίσμα καὶ ἡ σὴ εἰκὼν παραπόληται διὰ τῆς ἐπελθούσης ὁργῆς, καὶ τῆς τῶν ἐπηγγελμάνων ὑπερθέσεως, τάχυνον ἀνακτήσασθαι τὰ σκυθρωπά, καὶ θερπτεῖσθαι τὰ νοσήσαντα διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελιῶν ἐκβάσεως. Εἰ μὲν γάρ ἡσαν οἱ ἀνθρώποι εἰς μάταιον ἔκτισμένοι ὅμοιως τοῖς ἐπὶ γῆς ἀλόγοις ζώοις, οὐκ ἀν οὐδὲν αὐτοῖς ἔχρην μέγα ἐπαγγέλλεσθαι· στέ δὲ τοιαῦτα φθάνουσιν ἀνθρώποις εὐάγγελιζόμεναι αἱ πρὸς τὸν Δαυὶδ ὄρκωμοσίαι, παντὶ ποιοῦσιν, διτὶ μὴ ἐπὶ ματαίῳ ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπεὶ τοινύν τοιαύτης ἡξίωται παρὰ σοι τιμῆς ἡ ἀνθρωπεία φύσις, εἰκότως φημὶ, Μνήσθητι τίς μου ὑπόστασις· καὶ μνήσθητι, διτὶ μὴ ματαλώς ἔκτισας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο μνησθῆναι ἀξιῶ, διτὶ οὐδὲς ἔστιν ἀνθρώπος, δεῖ ἀγευστος τυγχάνει θανάτου, οὐδὲ οἶδες τέ τίς ἔστιν αὐτὸς ἔστιν τὴν ψυχὴν ἐκ θανάτου ρύσασθαι, οὐδὲ καὶ τοῦτο τυγχάνει τῆς εὐεργεσίας. Οὔτε εἰ καὶ τοιαῦτα ἡμάρτενον οἱ τοῦ Ἰουδαίων Εθνους, ὡς τὰς ἐπαναστάσεις (1) τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ εἰς τούναντίον αὐτοῖς περιτραπήναι, καὶ τὴν ἐκ σπέρματος αὐτοῦ διαδοχὴν σὺν τῷ τῆς βασιλείας θρόνῳ καταλυθῆναι· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν σου τοιαῦτα παθεῖν ὑπὸ τῶν αὐτῶν, δοῦσα προλαβόντες οἱ σοι λόγοι περὶ αὐτῶν γενήσεσθαι προεφήτευσαν· ἀλλὰ μὴ εἰς τέλος ἀποστραφῆναι ἀξιούμεν, μηδὲ ὡς πῦρ ἐκκαυ-

(1) L. ἐπαγγελίας.

A causa jure percontandum et interrogandum esse docet his verbis: *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? et cætera.* Sub hæc insert: — VERS. 47-49. Usquequo, Domine, avertes in finem, exardescet sic ut ignis ira tua? Memorare quæ mea substantia: nunquid enim vane creasti omnes filios hominum? Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi? Diapsalmia. Pro illo: Avertes, Aquila: Usquequo, Domine, abscondaris in contentionem? Symmachus vero: Usquequo, Domine, abscondaris in finem? Videaturque mihi sermo arcanum iræ, regnum Davidis corporeo more sumptum et totam Judaicam gentem invasuræ, subindicare. Cum itaque, quantum ad vulgarem expectationem, promissis contraria evenirent, Deus qui bonas pollicitationes Davidi dederat evocabatur. Quamobrem hic rogatur, ne iram in illos accensam diutius producat: sed quamprimum tristia prætereant, et promissa a Deo adveniant. Deinde ex persona humanæ infirmitatis ait: *Memorare quæ mea substantia, et cætera.* Populum autem ad hæc dicenda instituit propheticus sermo, ut Deum precibus ac supplicationibus inducat ad sedandam iram adversus gentem suam, et roget ut finem faciat sese occultandi: roget item ut vel sero tandem quæ Davidi promisit hominibus conserat. Quia, inquit, humana natura infirma et inops est, sed tamen multo apud te honore dignata est; non enim vane creasti filios hominum, quos secundum imaginem tuam condidisti; eapropter ne opifictium tuum et imago tua per ingruentem iram et promissorum dilationem pereat, mature tristia illa repares, infirmisque medearis per promissionum exitum et complementum. Nam si homines perinde atque bruta animalia in vanum creati essent, nihil ipsis magnum promittendum esset: cum autem juramenta Davidi data, talia bona hominibus annuntient; ea sane palam faciunt te non in vanum creasse filios hominum. Quia igitur humana natura tali abs te honore donata est, jure dico: *Memorare quæ mea substantia;* et recordare te non in vanum creasse filios hominum. Sed etiam id recordari te precor, nullum esse hominum qui mortem non degustet, nec posse quemquam animam suam ex morte liberare; neque enim id beneficii accepit. Itaque etiamsi talia fuerint Judaicæ gentis scelera, ut promissa Davidi data in contrarium ipsis cederent, et successio seminis ejus una cum regni throno solveatur; imo etiam ipse Christus tuus talia ab ipsis pateretur, qualia prius sermones tui ipsi futura prænuntiabant: attamen precamur ne in finem usque avertaris, neque ira tua sicut ignis accendatur; sed recorderis quæ substantia mea, qui hæc pro illis postulo, et quæ sit hominum infirmitas, qui mortalem et interitui obnoxiam naturam sortiti sunt: recorderis item tui, qui non in vanum creasti filios hominum, sed ad magnam spem penes te repositam. Supplicamus autem ut hæc in memoriam revocans,

vel sero tandem mittas nobis eum, qui et a morte eruatur, et ab inferno revocetur (!); et ut finem facias te a nobis avertendi, iramque tuam sedes, ignis instar populo tuo ingruentem, ac quæ juratus promissa Davidi dedisti, operibus perficias.

Θρόπων, ἀλλ' ἐπὶ μεγάλαις ἐλπίσαι ταῖς παρὰ σοι. Καὶ τὸτε τὸν καὶ ἐκ θανάτου ρύμενον, καὶ ἐξ ἥδου ἀνακαλούμενον, καταπέμψαι τὴν πυρὸς δίκην ἐπελθούσαν ἐπὶ τὸν λαὸν σου ἤργη, ἔργοις δὲ ἐπιτελέσται ἀς δῶμασας πρὸς Δαυὶδ ἐπαγγελίας.

Vers. 50. *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua?* Quia non in vanum, inquit, creasti omnes filios hominum, et apud te illi in honore habentur, neque sese possunt a morte eruere; ideo precor et supplico ut matres bonarum promissionum complementa exhibere nobis, quæ a Christo tuo, post sublatum Davidis regnum, conferenda sunt. Festinare autem rogo antequam hominum genus funditus pereat. Quis enim hominum potest se de manu inferi eruere; nisi unus ille qui primo seipsum, deinde omnes in se sperantes, a portis mortis liberavit? Is etiam si ea passurus sit quæ in prophetia seruntur his verbis: *Nunc autem repulisti et despiciisti, abjecisti Christum tuum;* attamen tua ad Davidem facta promissa consequetur. Nam misericordiae tuæ, Domine, et veritas tua in sacerdolum manent, ac ne vel unum promissionum tuarum verbum excidet. Licit autem nunc tristium illorum quæ eventura sunt memoriam repetens, dicam: *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua?* at non ignoro te in veritate jurasse: quare in ipso sermonis exordio bonum illum finem respiciens, dicebam: *Misericordias Domini in æternum cantabo: in generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo;* ac rursum hæc loquebar: *In æternum misericordia ædificabitur, in celo præparabitur veritas tua.* Hæc ergo misericordiae tuæ, Domine, ubinam sint, ediscere flagito, et ubi occultæ lateant, et quando venturæ sint. At enim supplico ut jam festinent et veniant ac infirmitatem nostram suscipiant. Nisi enim misericordias tuas antiquas ostenderis, quas non modo promisisti, sed etiam jurasti David in veritate tua, nulla hominibus spes sautis relinquitur. Ut autem sermo tuus de tristibus futuris verax fuit, omniaque illa contingunt et completa sunt; ita consentaneum est ut meliorum pollicitationes non irritæ sint: quibus scilicet nobis annuntiatum est, æternum fore semen Davidis, et thronum ejus instar solaris luminis universum orbem illustratum esse. Hæc itaque illis olim antiquis in voto fuere, et ab iis qui prophetarum vocum meditationi dediti erant exspectabantur: a nobis vero ipsis operibus completa videntur, per consummationem rerum quæ in Salvatore et Domino nostro Jesu Christo perfectæ sunt.

Ἐργοις δρᾶται πεπληρωμένα, διὰ τῶν εἰς τὸν Σωτῆρα

(1) Græca, ρύμενον, ἀνακαλούμενον, active etiam reddi possunt, nempe: *qui erat ei revocet.* Judicet lector utrum rectius. EDIT.

Θηγαὶ τὴν δργήν σου, μνησθῆναι δὲ τίς μου ἐστιν ἡ ὑπόστασις, τοῦ ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβεύοντος, καὶ τίς ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια, τῶν θνητὴν φύσιν καὶ θανάτῳ δεδουλωμένην εἰληχότων· μνησθῆναι δὲ καὶ ταυτοῦ μὴ ἐπὶ ματαίῃ κτίσαντος τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τετίμηνται δὲ παρὰ σοι, οὐχ οἷοι τε δὲ εἰσιν ἑαυτοὺς ύστασθαι ἐκ θανάτου· τούτου χάριν δέομαι καὶ ἀγτιδολῶ σπεῦσαι καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν σου τῶν ἀγαθῶν δεῖξαι ἡμῖν τὰ ἀποτελέσματα, συνενεχέντα κατὰ τοῦ Χριστοῦ (2) σου καὶ μετὰ τὴν τῆς βασιλείας τοῦ Δαυὶδ καθαίρεσιν. Δέομαι δὲ ἐπιταχύναι πρὶν κατάπτωσιν παντελῆ τὸ τῶν ἀνθρώπων ὑποστήναι γένος. Τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων ὁ δυνάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκ χειρὸς ᾥδου ύστασθαι, εἰ μὴ εἰς μόνος δὲ πρῶτος μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν, εἴτα δὲ καὶ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἐκ τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν ρύσάμενος; Εἰ καὶ τοιαῦτα πείσεται, οὐαὶ διεληφε ἡ προφητεία τὰ ἀπὸ τοῦ, Νῦν δὲ διάώνω καὶ ἔξουδένωσας, ἀρεβάλον τὸν Χριστὸν σου, φῆσας· δύμας καὶ τῶν σῶν πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελιῶν τεύξεται. Τὰ γάρ ἐλέη σου, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθεια σου εἰς τὸν αἰώνα μένει καὶ οὐδὲ εἰς λόγος τῶν σῶν ἐπαγγελιῶν διαπεσεῖται. Εἰ δὲ καὶ φημι νῦν εἰς ὑπόμνησιν ἐλθὼν τῶν συμβρισμένων σκυθρωπῶν, Ποὺ ἐστι τὰ ἐλέη σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε, δὲ υμοσας τῷ Δαυὶδ ἐρ τῇ ἀληθείᾳ σου; ἀλλ' οὐκ ἀγνοῶ, διτι ἐν τῇ ἀληθείᾳ ὑμοσας· διότερο καὶ τὸ ἀρχῆ τοῦ παντὸς λόγου εἰς τὸ χρηστὸν τέλος ἀποβίτων ἐλεγον· Τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα φορομαι· εἰς γενέαν καὶ γενέαν ἀπαγγελῶ τὴν ἀληθείαν σου ἐρ τῷ στόματι μου· καὶ πάλιν ἐλεγον· Εἰς τὸν αἰώνα διεος οικοδομηθήσεται, ἐρ τῷ σύραφῷ ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου. Αὐτὰ δὲ οὐν ἔχεινα τὰ ἐλέη σου, Κύριε, ποὺ ἐστι μαθεῖν δξιῶ, καὶ ποὺ λανθάνει χρυπτόμενα, καὶ πότε ἥξει. Ἀλλὰ γάρ ἐκετεύω, σπευσάτω νῦν καὶ ἥξετω, καὶ καταλαβέτω τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Εἰ γάρ μη ἐπιδείξεις σου τὰ ἐλέη τὰ ἀρχαῖα, ἀπερούσῃ ἀπόλεις ἐπηγγελιῶν, ἀλλὰ καὶ δῶμασας τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, οὐδεμία λείπεται ἀνθρώποις ἐλπίς σωτηρίας. Ή οὖν ἐπιτήθευσεν ὁ λόγος ἐπὶ τῶν σκυθρωπῶν, καὶ γέγονε καὶ ἀπήντησεν ἀπαντα, οὗτως ἀκλουθόν ἐστι καὶ τὸ χρείττον τῶν ἐπαγγελιῶν μὴ διαφέύσασθαι. δὲ ὡν δὲ λόγος ἡμῖν εὐηγγελίσατο αἰώνιον σπέρμα Δαυὶδ καὶ θρόνον αὐτοῦ δίκην ἥλιου φωτὸς καταλάμψατα (3) πᾶσαν τὴν ἀνθρώπων οἰκουμένην. Ταῦτα μὲν οὖν ἐνέχαις ἔκειτο τοῖς παλαιοῖς, καὶ προσεδοκοῦτας τὰς προφητικὰς φωνὰς μεμελετηκόσιν· ἡμῖν δὲ αὐτοῖς καὶ Κύριον ἡμῶν Ιησοῦν Χριστὸν ἀποτελεσμάτων.

(2) Legendum videtur παρὰ τοῦ Χριστοῦ. EDIT.

(3) Forte legendum καταλάμψοντα. EDIT.

Μηήσθητι, Κύριε, τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων σου, οὐ ὑπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλώρ δύνατον· οὐ ὠνείδισταν οἱ ἔχθροι σου, Κύριε, οὐ ὠνειδισταν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου. Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο. Ἀπὸ τοῦ προτεταγμένου διαιφάλματος δοκεῖ μοι μεταβολὴ γεγονέναι τῆς διανοίας. Τὸ γοῦν θεὸν Πνεῦμα, εὐέξαμενον ὑπὲρ τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἔμπροσθεν, τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ προκαλεῖται ἀπὸ τοῦ, Πλοῦ δοτοῦ τὰ ἀλέην σου τὰ ἀρχαῖα, Κύριε; ἀξιοὶ δὲ ἡδη ποτὲ ἐπιστῆναι τῶν χρηστοτέρων τὰ ἀποτελέσματα, διὰ νομοσεν δὲ Θεὸς τῷ Δαυὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Εἴτα παραχαλεῖ μνησθῆναι τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων αὐτοῦ. Μές γάρ ἡδη λοιπὸν, κατὰ τὸ σεσιωπημένον, χωρησάντων εἰς ἔργα τῶν προηγορευμένων σκυθρωπῶν, πολλῶν τε ἔχθρῶν καὶ ἐθνῶν ἐπικειμένων καὶ ὀνειδιζόντων τούς δούλους τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ συμβενήκοτα, τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχήν ἀναπέμπει λέγον· **Μηήσθητι,** Κύριε, τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων σου. Ἀντὶ τοῦ, Οὐ ὑπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλώρ ἔθνωρ, σαφέστερον δὲ Ἀκύλας ἔξεδωκεν εἰπάνω, Αἰροτός μου ἐν κόλπῳ πάσας ἀδικίας λαῶν· δὲ Σύμμαχος, Ἐδάστασα ἐν τῷ κόλπῳ μου πάντων τῶν ἔθνων. Οἱ μὲν οὖν ὀνειδιζόμενοι οἱ δούλοι εἰσὶ τοῦ Θεοῦ· διὸ ἔφασκε· **Μηήσθητι,** Κύριε, τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων σου· οἱ δὲ ὀνειδιζόντες οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ· διὸ ἐπιλέγει ἐξῆς, Οὐ ὠνείδισταν οἱ ἔχθροι σου, Κύριε, οὐ ὠνειδισταν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου. Οὐ δὲ ταῦτα πρὸς τὸν Θεὸν λέγων εἶη δὲν ὁ σωτῆριος Λόγος, διὰ αἰρῶν ἐν τῷ ἑαυτοῦ κόλπῳ τὰς ἀδικίας τῶν λαῶν. Ἀντάλλαγμα δὲ τοῦ Χριστοῦ διπλας εἰρηται, νοήσεις ἀπὸ τῆς τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείας, δι' ἣς εἰρηται, Οὐ ὠνείδισταν τὰ ἰχνη τοῦ Χριστοῦ σου. Τὴν γάρ περιέλαν τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόδον αὐτοῦ τὴν κατὰ τὸ πάθος, τὰ τε ἰχνη τῆς κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον οικονομίας, τοῦτον ἥνιξατο τὸν τρόπον. Ταῦτα γάρ εἰνθασιν ὀνειδίζειν ἦμεν οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ. Ἄλλα γάρ ὡς ἐπακουσθεῖς καὶ πιστεύσας τεύξεσθαι τῶν εὐχῶν, ἐλπίσας τε ἢ τάχος ἐπιστήσεθαι τὰς πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, τὸ τέλος τοῦ παντὸς λόγου διὰ τῆς εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας ἐπισφραγίζεται λέγων· Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· ἡμᾶς τε διδάσκει προσυπακούειν τὸ, Γένοιτο, γένοιτο, ὅπερ ἔστιν Ἐβραϊκὴ φωνὴ (1), Ἀμήτη, δημήτη. Περὶ δὲ τοῦ διαιφάλματος, πολλάκις μεταξὺ παρεμβεντημένου, ταῦτα λεκτέον. Ἡ πρώτη ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ ἐν ἀρχῇ λεχθεῖσα περιεῖχε, Διεθέμην διαιθήκην, καὶ, Ὁμοσα Δαυὶδ, καὶ τὰ ἔξης εἴτα τοῦ διαιφάλματος παρατεθέντος, μεταβάλλων δὲ λόγος τὸ πρόσωπον, ἐπιλέγει· Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσια σου· καὶ πάλιν, ἐπαγγελίας λεχθεῖσης ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τῆς ἀπὸ τοῦ, Ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατὸν, μέχρι τοῦ, καὶ μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός, πάλιν τοῦ διαιφάλματος παρεμβληθέντος, μεταβάλλει τὴν διάνοιαν δὲ λόγος καὶ φησι· Σὺ δὲ ἀπώσω καὶ ἔξουδέρωσας, ἀρεβάλλον τὸν Χριστόν σου. Εἴτα, διεξελθὼν τὰ σκυθρωπότερα,

(1) Interpres legit, ut videtur. Ἐβραϊκὴ φωνὴ. EDIT.

Vers. 51-53. **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium:** quod exprobaverunt inimici tui, Domine, quod exprobaverunt commutationem Christi tui. **Benedictus Dominus in aeternum;** fiat, fiat. A praeuisso diapsalmate videtur mihi sententiae mutationem inventam esse. Nam Spiritus divinus pro populo precatus in superioribus, promissa Dei ut eveniant hoc dicto postulat, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* roget autem ut jam eveniant meliorum illorum complementa, quæ juravit Deus David in veritate sua. Deinde precatur ut memor sit opprobrii servorum suorum. Nam quasi jam, ut tacite judicat, tristia illa prius enunciata, opere perfecta sint, cum inimici multi et populi instent, et servos Dei propter ea quæ acciderant opprobriis onerent, pro illis Dei famulis orationem emittit dicens: **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum.** Pro illo autem, *Quod continui in sinu meo multarum gentium,* clarius Aquila edidit dicens, *Me ferente in sinu omnes iniquitates populorum;* Symmachus autem, *Tuli in sinu meo omnium gentium.* Qui itaque opprobriis afficiuntur, servi Dei sunt: quare dicebat, **Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum;** qui autem opprobria inferunt, sunt inimici Dei: quamobrem subjungit postea, *Quod exprobaverunt inimici tui, Domine, quod exprobaverunt commutationem Christi tui.* Qui autem hæc Deo dicit, salutare Verbum fuerit, quod in sinu suo iniquitates populorum tollit. **C Commutatio autem Christi quo sensu dicta fuerit, ex Symmachii interpretatione intelliges, qua dicitur, Quod exprobaverunt vestigia Christi tui.** Incessum enim Christi Dei et viam ejus in passione, vestigia item in humanæ vitæ suæ œconomia, hac ratione subindicavit. Hæc enim exprobare nobis solent inimici Dei. Verum ille quasi exauditus, certusque se vota consecuturum, ac sperans quam primum implendas esse Dei ad Davidem factas promises, sermonis totius finem gratiarum actione et benedictione obsignat dicens, *Benedictus Dominus in aeternum:* nosque edocet respondendum esse. *Fiat, fiat, quod Hebraica voce est, Amen, amen.* De diapsalmate vero quod plerumque inseritur, hæc dicenda sunt. Prima Dei promissio initio prolatæ erat, *Disposui testamentum, et, Juravi David, et cætera.* Deinde, apposito diapsalmate, mutata persona subjungitur, *Confitebuntur cœli mirabilia tua:* ac rursus, promissione ex persona Dei facta, ab his verbis, *Posui adjutorium in potente,* usque ad illud, *et testis in cœlo fidelis,* rursus interposito diapsalmate, sententia mutatur ac dicitur, *Tu vero repulisti et despexisti, rejecisti Christum tuum.* Sub hæc enarratis tristioribus, rursus diapsalma inserit, doctrinamque mutat dicens, *Usquequo, Domine, avertes in finem?* et emissâ oratione, iterum diapsalmate interposito utitur, ac subdit, *Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine?* mutata sententia,

et revocatis prioribus initio prolatis Dei pollicitationibus, ita ut diapsalmata rationem quamdam servent ac mutatam sententiam vel personam significant. Hoc porro dicas de omnibus psalmis in quibus diapsalma fertur: nam aut persona aut sententia mutationem declarat: aliquando vero Hebraicae melodiae conversionem nota. Aquila autem nusquam diapsalmate utitur; sed omnibus in locis vice illius, interpretari solet, *semper*. Quod nobis ignorandum non erat. In illo autem totius sermonis ceu sigillo, *Benedictus Dominus in aeternum, fiat, fiat*; secundum Aquilam, pro illo *Fiat, fiat*, legitur *Fideliter, fideliter*; secundum Symmachum vero, perinde atque in Hebraico exemplari, *Amen, amen*.

Έχρην ήμας μή ἀγνοεῖν. Τὸ δὲ ἐπισφράγισμα παντὸς τοῦ λόγου τὸ, *Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα, γέροντο, γέροντο, κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν ἀντὶ τοῦ, Γέροντο, γέροντο, Πεπιστωμένως, πεπιστωμένως, περιέχει· κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, δομίως τῷ Ἐδραικῷ, Ἀμήν καὶ ἀμήν.*

1. LXXXIX. ORATIO MOYSIS.

VERS. 2. *Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione. Priusquam montes firmarentur, aut formaretur terra et orbis, et a saeculo usque in saeculum tu es, Deus. His edocemur divinum quidem Numen perpetuum et sempiternum esse. Nam qui dixit, Deus ego sum, qui semper sum, et idem sum, et in infinita saecula permaneo, nunquam naturam mutat suam. Nos autem, qui in tempore ad vitam accedimus, torrentis instar efflui- mus: quoniam secundum Salomonem, Generatio abscedit, et generatio venit⁴⁸, et res humanae nunquam eodem in statu manent; sed diversimode mutantur. Dominus autem, qui in singulis generationibus manet, in se sperantium refugium factus est. Nam ante diluvium Enoch, et si quis alius ejusdem generationis, in refugium ipsum habuit: pereunte autem in diluvio hominum genere, rursus Noe ipsum et non aliud in refugium obtinuit. Et postea Lot ex Sodomitarum generatione; Abraham, Isaac et Jacob, singuli in sua; imo etiam Joseph in generatione sua, ac Moyses rursum in alia; in summa per singulas generationes, Dominum, qui semper est, in refugium habuerunt qui in ipso sperantur. His porro nos Scriptura hortatur, ut ne in aliud quam in Deum speremus; sed in omni tempore, in singulis diebus et horis, in singulis item actionibus, maximeque in tempore calamitatis ad ipsum confugiamus. Et quoniam qui frigore vexantur, tegumento; qui in mari tempestatis jactantur, portu; qui ab inimicis et hostibus, aut a feris agrestibus pelluntur, muris ad refugium opus habent; cum his autem omnibus homo Dei in praesenti vita concertat: necessario docetur ut refugium, murum, portumque salutare sibi putet esse Dominum; ut sive persecutionis tempore ab inimicis pellamur, sive ab invisibilibus hostibus oppugnemur, sive hominum in nos conspirantium insidiis tentemur, vigilanter ad Dominum nostrum et Deum confugianus, qui in generatione et genera-*

τὸ πάλιν ἐντίθησι τὸ διάφαλμα, καὶ ἐναλλάσσει τὴν διασκαλῶν φάσκων. Ἔως πότε, Κύριε, ἀποστέψεις εἰς τέλος; καὶ τὴν εὐχὴν ἀναπέμψεις, πάλιν τῷ διάφαλματι μεταξὺ κέχρηται, καὶ ἐπιλέγει· Ποῦ ἔστι τὰ ἐλέη σου τὰ δοχαῖα, Κύριε; μεταβαλὼν τὴν διάνοιαν καὶ ἀνακλούμενος τὰς πρώτας τοῦ θεοῦ ἐπαγγελίας, τὰς ἐν ἀρχῇ λεχθείσας· ὥστε λόγον ἔχειν τινὰ καὶ τὰ διαφάλματα μεταβολῆς διανοίᾳ· ἢ προσώπου ἐναλλαγῆς δι' αὐτῶν σημαινομένης. Τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων ἐρεῖς τῶν φαλμῶν ἐν οἷς φέρεται τὸ διάφαλμα· ἢ γάρ τοῦ προσώπου παρίστησιν ἐναλλαγὴν ἢ τῆς διανοίας· ἔστι δὲ καὶ μεταβολὴ τῆς κατὰ τὸ Ἐδραικὸν μελῳδίας. Οὐ γε μήτι Ακύλας οὐδαμοῦ κέχρηται τῷ διαφάλματι· ἀντὶ δὲ τούτων Β ἐν πᾶσι τοῖς τόποις εἰώθεν ἐρμηνεύειν τὸ, *Δεῖ. Οὐπερ*

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΟΥΣΕΩΣ. ΠΘ.
Κύριε, καταφυγή ἐγενήθης ἡμῖν ἐρ τερεῖ καὶ τερεῖ. Πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆται καὶ πλασθῆται τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος σὺν εἰ, δὲ Θεός. Αδύτια παίδεις εἶδος, διδάσκων τὸ μὲν Θείον διαρκὲς ὑπάρχειν καὶ ἀδιον. Οὐ γάρ εἰπών, Θεός ἄγω εἰμι δὲ ὁν, δεῖ ὁν, καὶ διατάξω, οὐποτε μεταβάλλει τὴν αὐτοῦ φύσιν. Ήμεῖς δὲ, κατὰ καιροὺς παριόντες εἰς τὸν βίον, χειμάρρου τρόπον ἀπορρέομεν· ἐπειὶ καὶ κατὰ τὸν Σολομῶνα, Γερεά πορεύεται, καὶ γερεά ἔρχεται, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲ οὐδὲ πώποτε ἐν ταῦτῳ μένει, ἀλλοτε δὲ ἄλλως μεταβάλλει. Οὐ δὲ διαρκτὶς καὶ ἐκάστην γενεὰν Κύριος τῶν εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντων καταφυγή γίνεται. Πρὸ μὲν γάρ τοῦ κατακλυσμοῦ Ἐνώχ, καὶ εἰ τις ἀλλος τῆς τότε γενεᾶς, καταφυγή αὐτὸν ἐσχηκεν· ἀπολυμένου δὲ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πάλιν Νῦν καταφυγή αὐτὸν, ἀλλ’ οὐ τινὰ ἔπειρον ἐκτήσατο. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν δὲ Λώτ ἐκ τῆς Σοδομιτῶν γενεᾶς, Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ, ἐπὶ τῆς ἐκαυτῶν ἐκαστος· οὐ μήτι ἀλλὰ καὶ Ἰωσὴφ ἐπὶ τῆς κατ’ αὐτὸν γενεᾶς, καὶ Μωϋσῆς πάλιν ἐπὶ ἄλλης· καὶ ἀπαξιπάλως καὶ ἐκαστην γενεὰν τὸν ἀεὶ δυτικόν Κύριον καταφυγήν ἐσχηκασιν οἱ εἰς αὐτὸν ἀλπικότες. Προτρέπει δὲ διὰ τοτῶν καὶ ήμας δὲ λόγος μή ἐπὶ τινὰ ἔπειρον παρὰ τὸν Θεὸν ἐλπίζειν, παντὶ δὲ καιρῷ καὶ ήμέρᾳ πάσῃ καὶ ὥρᾳ, ἐν ἐκάστῃ τε πράξει, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς περιστατικοῖς καιροῖς, ἐπ’ αὐτὸν καταφυγήν. Καὶ ἐπειδήπερ οἱ μὲν χειμαζόμενοι στέγησι, οἱ δὲ κατὰ τὴν θάλασσαν κλυδωνιζόμενοι λιμένοι, οἱ δὲ ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ἢ καὶ θηρῶν ἀγρίων διωκόμενοι, τείχους εἰς καταφυγὴν δέουνται· πάσι δὲ τούτοις δὲ τοῦ Θεοῦ δινθρωπος κατὰ τὸν παρόντα βίον παλαίει· ἀναγκαῖς διδάσκεται καταφυγὴν ἔαυτοῦ καὶ τείχος, λιμένα τε σωτηρίου τῇσισθαι τὸν ἔαυτοῦ Κύριον· ἵνα, εἴτε ἐν καιροῖς διωγμῶν ὑπὸ ἐχθρῶν ἐλαυνόμεθα, εἴτε ὑπὸ ἀρπάτων πολεμίων πολεμούμεθα, εἴτε ὑπὸ τῶν συσκευάζεσθαι· ήμεῖς καὶ

⁴⁸ Ecc. 1, 4.

ρωμένων ἐπιβουλευούμεθα, νηφόντως ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ τὸν Θεὸν καταφύγομεν, τὸν κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν ὑπέρμαχον γιγνόμενον καὶ ὑπερασπιστὴν τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐρ τερεψ
καὶ τερεψ, σαφέστερον δὲ Σύμμαχος ἔξεδωκεν εἰπών,
Ἐρ ἐκδοτη τερεψ· καὶ πάλιν· Πρὸ τοῦ δρη τερηθῆται καὶ πλασθῆται τὴν γῆν καὶ οἰκουμένην, συμφώνως ὅμοι Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος φασί· Πρὶν δρη τεχθῆται καὶ ὀδηγηθῆται γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην. Καὶ μοι δοκεῖ ἡ Ἐδραικὴ λέξις φυσικὸν ἀποδεδωκέναι λόγον, ἐν αὐτοῖς διδάσκουσα μή ἀρχῆθεν συνυπάρξαι τῇ γῇ τὰ ἐν αὐτῇ δρη, ἀλλ' ἀναφυῆται δίκην τῶν τικτομένων· διὸ εἰρηται· Πρὸ τοῦ δρη τερηθῆται, ἡ, Πρὶν δρη τεχθῆται· καὶ εἰκὸς ἄμα τῷ τεχθῆναι τὰ δρη καὶ προδηλωθῆναι ἀπὸ τῆς γῆς καταλήξιας τοῖς βρέφεσι, μή δόποια νῦν τὸ μέγεθος ὑποστῆναι, ἀλλ' ἔρπτι μὲν γεννηθέντα καὶ τεχθέντα, ὁσπερ ἀρτιγενή τῶν βρεφῶν, μικρὰ καὶ ἐλάχιστα ὑπάρξαι, τῷ δὲ μακρῷ αἰώνιῳ αἰενῆν καὶ μέγεθος ἐπιδοῦναι. Φασὶ γοῦν εἰς ἕτι δεῦρο τινες τῶν φυσιολόγων αὗξειν τὰ δρη, καὶ τὰς πέτρας μείζους ἔκαυτῶν γίνεσθαι κατά τινας λανθανούσας ἡμᾶς διὰ μακρῶν περιόδων βραχυτάτας προσθήκας. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὀδηγηθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην εἰρήκασιν οἱ ἐρμηνεύσαντες, ἔξακολουθήσαντες τῷ Ἐδραικῷ, μήποτε καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τὸ παραπλήσιον τοῖς δρεσι νοῆσαι προσῆκει, ὡς ἐξ ἑτέρου στοιχείου προελθούσης αὐτῆς, καὶ πρότερον μὲν ὀδηγηθείσης δίκην τῶν χυοφορουσῶν ὀδηνούσων ὀδηναῖς;

Εἰ δὲ οὖν συνέστηκεν δὲ τῶν φυσικῶν λόγος δὲ φάσκων, πρῶτον στοιχείον γεγονέναι τὸ ὄντωρ, εἰπὲ ἐξ ὄντας καὶ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας ὑποστῆναι τὰ λοιπὰ στοιχεῖα· εἴποι δὲν τις τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης Γραφῆς σημανεσθεῖσα δηλούσης, διτὶ ἡν δὲν ἐτέρῳ οὔσα ἡ γῆ στοιχείῳ ἀφανῆς ἦν, κυρουμένη καὶ συλλαμβανομένη ἐν τῇ φύσει τῆς ὑγρᾶς οὐσίας. Διὸ καὶ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ εἰρηται· Ἡ δὲ γῆ ἡ δόρατος καὶ δακτασκενάστος· καὶ σκόρεος ἐπάρω τῆς ἀδύστου· διλλ' ὄντερον ὁσπερ ἀπογεννηθείσα προῆλθεν ἐκ τῆς τῶν ὄντων οὐσίας, οὐκ ἀνει θείας δυνάμεως καὶ κρείττονος ἀνάγκης ἐπιτεθείσης αὐτῇ· αὐτῇ δὲ ἦν ἡ τοῦ Δημιουργοῦ βούλησις. Ός γάρ ἐπὶ τῶν χυοφορουσῶν γυναικῶν, βίας καὶ ἀνάγκης ἐπελθούσης αὐταῖς, τὸ κατὰ γαστρὸς πρόδρετοι, τοῦ ὀρισμένου χρόνου τῆς ἀποτέξεως ἐπιστάντος, καθ' δὲν ὀδηνούσαις τίκτουσι· τὸν αὐτὸν τρόπον δυνάμεις καὶ τοφίᾳ τοῦ τῶν διλων δημιουργοῦ γῆν καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην τὰ ὄντα προηνέκατο. Καὶ τοῦτ' ἐπληροῦτο, ὀπηνίκα εἰπεν δὲ Θεός· Συντραχθήσω τὰ ὄντα ὄπειά τοῦ οὐρανοῦ εἰς συναγωγὴν μιαρ, καὶ δρθήτω ἡ ἔνρα. Καὶ ἐγένετο οὕτω. Θέα γάρ μοι τῇ διανοίᾳ τὴν γῆν ἔνδον ἐν τοῖς ὄνται πάλαι πρότερον ἐγκεχρυμμένην, τρόπον τε ἐλύσιος ἀναλευμένην, καὶ τῷ πλήθει τῶν ὄντων ἀνακεχρυμένην, ὡς ἀφανῆ εἶναι καὶ δόρατον· διὸ λέγεσθαι· Ἡ δὲ γῆ ἡ δόρατος καὶ δακτασκενάστος· εἰδούς δὲ τοῦ θεοῦ αὐτὴν συναγομένην πιλοῦσθαι πρότερον καὶ συμπήγνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα ἀθρῶν; ἀναδοθεῖσαν

A tione invocantium se propugnator et pugnator est. Pro illo autem, *In generatione et generatione*, clarius Symmachus edidit his verbis, *In singulis generationibus*; ac rursum hæc, *Antequam montes fierent, et formaretur terra et orbis*; Aquila et Symmachus similiter sic edunt: *Antequam montes parerentur, et parturiretur terra et orbis*. Videturque mihi Hebraica lectio physicam rationem reddidisse, docens non ab initio montes una cum terra exstissem, sed partuum instar ortos esse: quare dictum est, *Priusquam montes fierent*; aut, *Priusquam montes parerentur*: ac verisimile est, montes cum parerentur, ac velut infantes e terra emitterentur, non ea qua nunc sunt celsitudine suis; sed recentes natos, ut infantes nuper ortos, exiguo minimo exstissem; diurnoque ævo incrementum et magnitudinem accepisse. Nam quidam ex physiologis hodieque aiunt, montes crescere, ac petras, acceptis longo temporum curriculo modicis, quæ nobis latent, incrementis, maiores sensim evadere. Quia vero interpres, Hebraicum sequentes, terram et orbem parturisse dixerunt; num etiam de terra paria iis quæ de montibus cogitare paruerit, quasi ipsa quoque ex alio elemento procedat, ita ut etiam illa prius, quasi a prægnantibus et in partu dolores patientibus, parturiretur?

B Si itaque physicorum sermo constet, qui ait primum elementum suisse aquam, deinde vero ex aqua et humida substantia, reliqua elementa substituisse; dixerit fortasse quispiam, hoc in praesenti Scriptura significari, ac declarari, suisse tempus cum terra in alio elemento posita, sub aspectum non caderet, quasi utero gestata et concepta in humidæ substantiæ natura. Quare in mundi creatione dicitur⁴⁰: *Terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebrae super abyssum*; sed postremo quasi genita ex aquarum substantia prodiit, non sine divina virtute, sed majori coacta vi et necessitate: hæc vero erat Creatoris voluntas. Quemadmodum enim a prægnantibus mulieribus, imminentie vi ac necessitate, definito partus tempore instanti, quod in utero erat emittitur, atque illæ cum dolore pariunt; eodem prorsus modo universorum opificis vi et sapientia, terram et orbem aquæ protulerunt. Et hoc implebatur quando dixit Deus⁴¹: *Congregentur aquæ sub caelo in collectionem unam, et appareat arida. Et factum est ita*. Et consideres, quæso, terram in aquis olim absconditam, atque instar luti solutam, et aquarum multitudini commixtam suisse; ita ut invisibilis et occulta maneret: quapropter dicitur, *Terra autem erat invisibilis et incomposita*; deinde vero ex Dei voluntate compactam et coagulatam suisse, et postea confirmata in lucem editam, in purum aerem emersisse: et animadverte, nihil sere tum intercessisse discrimi-

⁴⁰ Gen. 1, 2. ⁴¹ Gen. 1, 9.

nis inter illam et ea quæ ex utero gignuntur. Cum A igitur ex aquis emersa prodiret, tunc gigni et nasci videbatur : ante ortum vero intus in aquis in lumen compacta, et instar limi in propria gravitate subsistens et considens, tunc concipiebatur ; demumque quasi ex utero enata, terrenorumque animalium habitaculum effecta est. Verum antequam haec fierent, et ante mundi constitutionem, tu ipse, inquit, Deus, es. Et pulchre quidem non, tu eras, ait ; sed, tu es : nam tu ipse, inquit, eras, es et eris ; imo potius idem semper es, et idem es secundum hanc theologiam : Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient⁵¹. Non enim fas est de illo dicere, eras, aut, erat, aut, erit : nam illud, præteritum ; hoc, futurum tempus significat : quorum nullum Dei nomini convenit ; nam ipsi soli competit semper esse. Quamobrem hic accuratissime dictum est : A sæculo usque in sæculum tu es, Deus; alibi vero, Tu autem idem ipse es et anni tui non deficient. Observandum autem est hoc in loco, Domine, resugium factus es nobis, illud, Domine, non quatuor litterarum vocabulo apud Hebreos exprimi ; sed vulgaribus et consuetis elementis, qui etiam in humana appellatione usurpantur, si quando herum queinpiam in hominibus dominum vocemus. Nam in præsenti illud, Adonai, explicatur Dominus, cum quatuor litterarum nomen, quod arcanam Dei theologiam significat, in præsenti lectione non compareat, sed Dominus opportune appelletur, ut indicetur curam sollicititudinenque gerere domesticorum suorum, quorum refugium est. Et perpende, num forte ad Deum Verbum hæc doctrina referatur : non enim multum huic sententiæ repugnat hæc lectio : Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, tu es, Deus : cum hoc Salomonis dictum ex persona sapientiæ proferatur, Ante quam montes firmarentur, et ante omnes colles gignit me⁵², queis subindicare videtur incorporeas et angelicas virtutes, quibus Dei Verbum et Dei sapientiam præexsistere docet ipsa sapientia.

προσώπου τῆς σφιλας φασκούστης, Πρὸ τοῦ δρη ἀδρασθῆναι τὰς ἀσωμάτους καὶ ἀγγελικὰς δυνάμεις, ὡν προύπαρχειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν σφιλαν τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἡ σφιλα διδάσκει.

VERS. 3-7. Ne avertas hominem in humilitatem : D et dixisti : Convertimini, filii hominum. Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies hesternæ, quæ præteriit, et custodia in nocte. Quæ pro nihil habentur, eorum anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat; vespere decidat, induret, et arescat. Quia desecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Quia has voces Moysis esse docet titulus, dum eas Moysis personæ aptare conor, mecum reputo num his latenter Moysis prophetiam sermo tradat. Neque enim psalmus esse mihi videatur; sed, ut docet inscriptio, oratio Moysis. Quæro autem quo tempore Moyses hac usus oratione sit; et num ipsi, vel potius populo conveniat : num ge-

εις φῶς προελθεῖν, καὶ ἀγαπήσαι εἰς καθαρὸν ἄέρα. Καὶ ίδε, ὃς οὐδὲν τῶν γεννωμένων ἀπὸ γαστρὸς διφέρειν ἐδόξει τότε. "Οτε μὲν οὖν προβέβλητο τὸν οὐδατὸν ἀνακύψασα, τικτομένη καὶ γεννωμένη τοιεῖ πρὸ δὲ τῆς γεννήσεως ἐνδον ἐν τοῖς οὐδασι συμπλουμένη πηγηνυμένη τε, καὶ δίκην· ίδύσις ἐπὶ τὸ οὐλεῖν βάρος ὑφισταμένη καὶ συνιζάνουσα, τὸ τηνικατά συελαμδάνετο· ὡς ὑστερον δὲ καὶ ὧδινητεῖσα ἀπετέλη, καὶ γέγονεν οἰκητηρίον τῶν ἐπὶ τῆς ζώων. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ ταῦθ' οὔτω γενέσθαι, καὶ πρὸ γε τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, σὺν φησὶν, αὐτὸς εἰ, ὁ Θεός. Καὶ καλῶς γε οὐ σὺν ἡσθα, φησὶν, ἀλλὰ, σὺν εἴ, ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ ἡσθ, καὶ εἰ, καὶ ἐστι· μᾶλλον δὲ ὁ αὐτὸς ἀλλὰ τυγχάνεις, καὶ αὐτὸς εἰ, κατὰ τὴν φάσκουσαν θεολογίαν· Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλεύουσιν. Οὐδὲ γὰρ θέμις ἐπ' αὐτοῦ φάναι τὸ, ἡσθ, τὸ, ἡσθ, ή τὸ, ἡσθαι· τὰ μὲν γὰρ τοῦ παροχητόνων, τὰ δὲ τοῦ μέλλοντος ἐσεσθαι χρόνου δηλωτικὰ τυγχάνει· ὃν οὐδὲν ἀρμόδει τῇ θείᾳ προστηρότα· μόνη γὰρ αὐτῇ τὸ δεῖ εἶναι ἀρμόττει. Διὸ σφόδρα ἀκριβῶς ἐνταῦθα τε εἰρηται· Απὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος σὺν εἰ, ὁ Θεός· καὶ ἐν ἑτέροις τῷ, Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλεύουσιν. Τηρητέον δὲ, δτι ἐν τῷ, Κύριε, καταψυχὴ ἀπετίθηται ημῖτρ, τῷ, Κύριε, οὐ διὰ τοῦ τετραγράμμου φέρεται παρ' Ἐβραίοις, ἀλλὰ διὰ τῶν κοινῶν καὶ συνθέτων γραφομένων στοιχείων, τῶν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρώπινης προστηρότας ταπειμένων, εἰποτε τὸν ἐν ἀνθρώπων δεσπότην, κύριον καλοῦμεν. Κατὰ τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ Ἀδωνᾶς ἡρμήνευται εἰς τὸν Κύριον, τοῦ τετραγράμμου ὄντα ματος, δηλῶν ἀπόφρετον τοῦ Θεοῦ θεολογίαν σημαίνει, μήτε κειμένου καὶ τὴν παρούσαν λέξιν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου μᾶλιστα εὐχαριστίας ὄντα ματεμένου, εἰς παράστασιν τοῦ κήδεσθαι αὐτὸν καὶ φροντίζειν τῶν αὐτοῦ οἰκετῶν, ὃν καὶ καταψυχὴ τυγχάνει. Καὶ ὅρα μήποτε ἐπὶ τὸν θεὸν λέγον ἀναφέρεται ἡ παρούσα διδασκαλία· οὐδὲ γὰρ μαχράν ἀπάδει ἡ ἐνταῦθα φήσασα λέξις· Πρὸ τοῦ δρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν τὴν καὶ τὴν οἰκουμένην σὺν εἰ, ὁ Θεός· τῆς παρὰ Σαλομῶντι προϋπάρχειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ τὴν σφιλαν τοῦ Θεοῦ, αὕτη ἡ σφιλα διδάσκει.

Mὴ ἀποστρέψῃς ἀνθρώπον εἰς ταπειρωσιν καὶ εἰπας, Ἐπιστρέψατε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γιλια ἐτη ἐτρ οὐρανοῖς σου, ὃς ή ημέρα ή ἔρες, ήτις διηλθε, καὶ φυλακὴ ἐτρυκτι. Τὰ ἐξουδετατα αὐτῶν, ἐτη ἐσονται. Τὸ πρωτ ὃς ή χλόη καρδιοί, τὸ πρωτ ἀνθήσαι καὶ παρέλθοι, τὸ δεσπότας ἀποτέσσοι, σκληρυνθεῖται καὶ ξηρανθεῖται διεξελιπομετ ἐτρ τὴν δρη του, καὶ ἐτρ τῷ θυμῷ σου ἀπαράθημεν. Ἐπειδή Μωσέως ὑπάρχειν τὰς παράστασις φωνάς ή προγραφή διδάσκει, πειρώμενος αὐτὰς ἐφαρμόσαι τῷ Μωσέως προσώπῳ, ἕριτσην, μήποτε λανθάνουσαν διὰ τούτων διάλογος παρεδίδων προφητείαν Μωσέως. Οὐδὲ γὰρ φαλμὸς εἶναι μηδοκεῖ, ἀλλ' ὃς ή προγραφή διδάσκει, προσευχὴ τῷ

⁵¹ Psal. c. 23. ⁵² Prov. viii. 25.

Μωϋσῆς. Ζητῶ δὲ κατὰ ποιὸν δρά καιρὸν ταύτη κέχρηται τῇ προσευχῇ Μωϋσῆς, καὶ εἰπερ ἀπότ., ἡ μᾶλλον τῷ λαῷ κατάλληλος τυγχάνει, πότερον τῇ γενεᾷ τῇ κατ' αὐτὸν, καὶ τῷ συνόντι αὐτῷ λαῷ, ή τῇ μετ' ἐκείνους διαδοχῇ ἐφαρμοστέον αὐτήν. "Οτι μὲν οὖν εἰς αὐτὸν προσήκει τὰ προκείμενα ἀναφέρειν, οἷμαι πάνθ' ὄντινοῦ διμολογήσειν. Πῶς γάρ δύναται Μωϋσῆς δικτύωπος τοῦ Θεοῦ, περὶ αὐτοῦ λέγειν, "Οτι ἐξελπομερ ἐν τῇ ὁργῇ σου·" καὶ κατὰ τὸν Σύμμαχον, "Οτι ἀνηλώθημεν ἐν τῇ ὁργῇ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἀτραπόθημεν." Εἴου τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐπαρτίλορ σου· καὶ πάλιν. Αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐξελπομερ ἐν τῇ ὁργῇ σου· καὶ πάλιν. Τίς γενώσει τὸ κράτος τῆς ὁργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου; "Αλλ' ὅτι μὲν ταῦτα οὐκ ἀν εἰς τὸν Μωϋσέα ἀναφέροιτο, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πάντα περὶ ὁργῆς Θεού εἰρήθωι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ πληθυντικῶς προενηγέχαι τὰ εἰρημένα, δηλὸν ἔστιν. Εἰκός οὖν τινα ἐπὶ τὸν συνέντα αὐτῷ κατὰ τὴν Ἐρημον λαὸν ταῦτα ἀναφέρειν. "Αλλ' οὐδὲ τοῦτο συγχωρεῖ νοεῖν διάργος. Τί γάρ καὶ φησι· Τὸ πρωτ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι, τὸ αρνάτησαι καὶ παρέλθοι· τὸ ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη· ὅτι ἐξελπομερ ἐν τῇ ὁργῇ σου; Οὐκοῦν οὐ τῷ πρωτ φησιν ἐκλεδοπέναι, ἀλλὰ τὸ μὲν πρωτ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι· καὶ πάλιν, οὐ, Κατὰ τὸ πρωτ ἀποκέσοι, οὐδὲ. Κατὰ τὸ πρωτ σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη, ἀλλ' Ἀρθήσαι, φησιν διάργος, κατὰ τὸ πρωτ καὶ παρέλθοι· τὸ δὲ ἀποκέσοιν καὶ σκληρυνθῆναι καὶ ἔηραθῆναι ἐσπέρας ἐσεσθαι φησι, λέγων τὸ, Ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη· καὶ τό· "Οτι ἐξελπομερ ἐν τούτῳ γάρ, φησιν, ἐξελίπομεν· ἐπειδή περ τὸ πρωτ ἀνθῆς γενομένης, καὶ χλόης καὶ προσκάρου τινὸς ὥρατσιμοῦ, κατὰ τὴν ἐσπέραν σκληρυνθείσα τὴν χλόην καὶ ἀποκηραθείσα τὴν ἀνθην ἐξελιπτε. Καὶ τὰ μὲν τῆς λέξεως τῆς παρούσης προσευχῆς τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· τὰ δὲ τῆς διανοίας οὐκ. ἐπιτρέπει ἐπὶ τοὺς Μωϋσέως χρόνους καὶ τὴν κατ' αὐτὸν γενεὰν συνάγειν τὰ εἰρημένα. Οὐ γάρ ἐσπέρα ἡν τότε, οὐδὲ τὰ unctionata τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ· ἀρχαὶ δὲ ἡσαν αὐτῶν, καὶ τότε περώτον αὐτοῖς ἀνατετάλκει τὸ ἐκ Θεοῦ φέγγος. Διὸ καὶ τὸ πρωτ ἀνομάσθη τὸ τούτο τε καιροῦ κατάστασις, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτοὺς ἐπισκοπή. Ἐσπέρα δὲ τότε αὐτοῖς γέγονεν, ἡ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰώνος, καθ' ἣν ἔδυ αὐτοῖς δ τότε ἀνατείλας λόγος. Ἀλλὰ τότε μὲν ἀνατετάλκει καὶ πρωταν αὐτοῖς εἰργάζετο, ὅτε καὶ ἡνθει τὰ κατ' αὐτοὺς πράγματα. Οὐ παρέμεινε δὲ ἐν τῇ ἀληθείᾳ· ἀλλὰ γάρ ἀνθήσαντα παρῆθε, καὶ σκιᾶς δίχην παρέδραμε· διὸ λέλεκται· Τὸ πρωτ ὡς ἡ χλόη παρέλθοι. Μετὰ δὲ τὴν Μωϋσέως τελευτὴν πάλιν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐπιδόντες εἰς αὖξιν καὶ μαζίκαια φήν, οὐδὲ οὖτα διέμειναν, ἀλλὰ παρῆλθον· διὸ καὶ δεύτερον λέλεκται· Τὸ πρωτ ἀνθῆσαι καὶ παρέλθοι. Τὰ δὲ γε τελευταὶ αὐτῶν μετὰ ταῦτα σημαίνεται διὰ τοῦτο· Ἐσπέρας ἀποκέσοι, καὶ σκληρυνθείη καὶ ἔηραθείη· τὸ γάρ

A generationi suæ et populo secum versanti, aut subsequenti successioni coaptanda sit. Quod autem hæc ipsi referre non conveniat, apud omnes arbitror in confessio futurum esse. Qui enim possit Moyses, homo Dei, de se dicere: *Quia defecimus in ira tua;* vel secundum Symmachum: *Quia consumpti sumus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo;* ac rursu: *Dies nostri defecerunt in ira tua; iterumque: Quis novit vim ire tuæ, et a timore tuo iram tuam?* Verum quod hæc ad Moysem non referantur, non soli nisi quia omnia iram Dei exprimunt, sed etiam quia hæc pluraliter proseruntur, manifestum est. Hinc igitur verisimile est, hæc quempiam populo qui cum ipso in deserto erat, ascripturum esse. At id ne vel cogitare concedit series. Cur enim diceret: *Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat; respere decidat, induret et areseat; quia defecimus in ira tua?* Itaque non dicit mane defecisse, sed: *Mane sicut herba transeat;* neque rursum ait: *Mane decidat, neque: Mane induret et areseat;* sed dicitur: *Mane floreat et transeat;* ut autem decidat, induret et areseat, vespere futurum esse ait his verbis: *Vespere decidat, induret et areseat;* illud quoque: *Quia defecimus in ira tua, vespere futurum esse dictum est: nam hoc, inquit, tempore defecimus.* Qnoniam cum mane florēs, herba et temporanea quædam species exstiscent, vespere emarciuit herba, et flores exsiccati defecerunt. Et hæc quidem oratio quad litteram ita se habet; sensus vero ad Moysis tempora et ad sui ævi generationem conferri nequit. Neque enim tunc vespera erat, neque extrema populi ex circumcisione tempora venerant; sed tunc exordia ejus erant, et tunc primum ex Deo lux orta erat. Quamobrem temporis illius conditio, et Dei inspectio concessa, mane vocata est. Tunc autem vespera fuit illis, cum in consumptione sæculi Verbum, quod hinc ortum erat, occidit illis. Verum tunc quidem ortum est, et matutinum ipsis efficit, cum res ipsorum florerent. Neque sane in veritate permanerunt; sed cum floruerint, transierunt, et umbræ instar aufugerunt: quamobrem dictum est: *Mane sicut herba transeat.* Post Moysis autem obitum, in sequentibus etiam temporibus, in meliorem statum aucti et proiecti, non ita remanserunt, sed transierunt: quocirca etiam secundo dictum est: *Mane floreat et transeat.* Postrema vero eorum sub hæc ita significantur: *Vespere decidat, induret et areseat:* nam quod senescit et inveteratur, proxime interitum est. Quod sane illis contigit occidente justitiæ Sole, secundum prophetiam quæ ait: *Et occidet sol super prophetas, qui errare faciunt populum meum*⁵³. Quemadmodum enim de justis dictum est: *Orietur timentibus Deum Sol justitia*⁵⁴; sic etiam de impiis dictum est: *Occidet sol super illos*⁵⁵; ac rursus alibi: *Et occidet sol in meridiie, et luna non dabit lucem suam*⁵⁶. In

⁵³ Mich. iii, 6. ⁵⁴ Malach. iv, 2. ⁵⁵ Jer. xv, 9.

⁵⁶ Amos viii, 9.

consummatione igitur saeculi post Servatoris nostri adventum, cum vespera ipsis advenisset, ac lux veritatis plane occidisset, in ruinam et abjectionem penitus devenerunt, atque hoc oraculum impletum est : *Vespere decidat, induret et arescat. Quia desecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Hisque videtur mihi Moyses orationem concinnare, populi post Salvatoris nostri adventum conditioni consentaneam. Nam propheta cum esset, et divina præscientia abjectionem eorum ultimam et extremam ruinam prospiceret, salutare ipsis pharmacum ad medelam suggerebat, hanc videlicet orationem, quam in arcanis, ut verisimile est, et extra aliam scripturam suam, iis qui arcana penes se retinere possent tradidit; videturque apud illos diu et privatim eam latuisse, ac demum libro Psalmorum necessario insertam fuisse, ne diuturno tempore multis latens et neglecta excideret. Ut igitur servaretur, omnibusque nota maneret, libro Psalmorum inserta fuit, nisi psalmus non sit. Neque enim psalmi quidpiam complectitur : psalmus quippe ad latitudinem animi spectat; haec autem oratio iram et furem Dei, aliaque tristia commemorat : divinumque numen iis placat, qui lapsi sunt. Moyses quippe hunc propitiandi modum tradit populo, qui post Salvatoris nostri adventum in peccata decidit.*

ζόντως καὶ λελθότως μέχρι πολλοῦ· οὐτεπόρον γε μήν ἐγκαταλεχθῆναι ἀναγκαῖας τῇ βίσιλφ τῶν Ψαλμῶν, ὃς δὲ μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ διαπέσους λαθοῦσι τοὺς πολλοὺς καὶ ἀμεληθεῖσα. Ι' οὖν σώκοιτο, καὶ παραμύνοι γινωσκομένη ὑπὸ πάντων, τῇ βίσιλφ τῶν Ψαλμῶν παρενεδήθη, μὴ οὖσα φαλμός. Οὐδὲ γάρ φαλμοῦ τοις περιέχει· θυμηδίας γάρ ὁ φαλμός· ἡ δὲ παροῦσα προσευχὴ ὅργης μνημονεύει καὶ θυμοῦ Θεοῦ καὶ τεριών συκυρωπῶν, ἵλασκεται τε τὸ Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἀποπεπικάχτων· τὸν ἵλασμὸν τούτον Μωϋσέως δὲ τῆς προσευχῆς διδάσκοντος λέγειν τὸν ἀποκεόντα τοῦ Θεοῦ λαὸν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παροῖναν.

Videturque mihi hanc Moysis orationem, post C lxxxviii psalmum, et ea quae ibi de semine David, deque throno illi promisso prænuntiantur, non sine consilio positam fuisse : ac seruionem profundiore quodam speculandi more, futuram Iudaici populi, post adventum ejus qui ex semine David proditurus erat, ruinam et abjectionem subindicare : quod sane rerum eventus obsignat. At enim orationem ipsis tradit Moyses, propheticā virtute orationis verba personae populi lapsi et abjecti accommodans. Cum igitur ait, *Ne avertas hominem in humilitatem: Et dixisti: Convertimini, filii hominum,* hanc ipsis doctrinam tradere mibi videtur, ut scilicet precando dicant : O Domine, tu variis temporibus refugium nobis factus es per singulas generationes : nam primo cum in Aegypto versaremur, atque a Pharaone et Aegyptiis opprimemur, refugium nobis fuisti ; iterumque in deserto oppugnatū cum ab Aualecitis tum a Chananæis, te in subsidium ac refugium habuimus ; innotetiam cum ingressi in terram promissionis allophylis subacti essemus, ac plerumque postea sub regibus nostris, demum in Babylonica captivitate, refugio nobis fuisti. Et nunc itaque supplicamus paria abs te consequi, teque in refugium nostrum

A παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Ὁ δὲ καὶ περὶ αὐτοῖς γέγονεν ἐπιδύντος αὐτοῖς τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου, κατὰ τὴν φῆσασαν προφητείαν Καὶ δύσται οἱ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλεύτας τὸν λαὸν μον. Πιστερ γάρ περὶ τῶν δικαίων ἐλέχθη τὸ, Ἀρατελεῖ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν Ἡλίος δικαιοσύνης, οὗτος καὶ περὶ τῶν ἀσεβῶν εἶρηται τὸ, Δύσται οἱ ἥλιος ἐπὶ τοῖς σδε· καὶ πάλιν ἀλλοφού· Καὶ δύσται οἱ ἥλιος μεσημέριας, καὶ η σελήνη οἱ δύσται τὸ φέργος αὐτῆς. Ἐπὶ συντελεῖ τοιν τῷ αἰώνιος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν, δειπνοῖς ή σπέρα τὴν ὄργην σου, καὶ ἐτῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τούτων δικαιοσύνης προσευχῆν συντάξαι ἀρμόδουσαν τῇ καταστάσει τοῦ λαοῦ, τῇ μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Προφήτης οὖν ὁν, προγνώσει τε θεῖα τὸ τέλος αὐτῶν τῆς ἀποδολῆς καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπόπτωσιν συνορῶν, φάρμακον αὐτοῖς σωτήριον καὶ θεραπευτικὸν ὑπετίθετο, τὴν παροῦσαν προσευχὴν ἐν ἀπορρήταις, ὡς εἰκὸς, παραδοὺς αὐτὴν ἔξωθεν τῆς ἀλλῆς αἴτου γραφῆς τοις δυναμένοις τὰ ἀπόρρητα παρ' εὐταῖς κατέχειν· παρ' οἷς καὶ εἰκὸς φυλάκτεσθαι αὐτὴν λα-
ζόντως καὶ λελθότως μέχρι πολλοῦ· οὐτεπόρον γε μήν ἐγκαταλεχθῆναι ἀναγκαῖας τῇ βίσιλφ τῶν Ψαλμῶν, ὃς δὲ μὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ διαπέσους λαθοῦσι τοὺς πολλοὺς καὶ ἀμεληθεῖσα. Ι' οὖν σώκοιτο, καὶ παραμύνοι γινωσκομένη ὑπὸ πάντων, τῇ βίσιλφ τῶν Ψαλμῶν παρενεδήθη, μὴ οὖσα φαλμός. Οὐδὲ γάρ φαλμοῦ τοις περιέχει· θυμηδίας γάρ ὁ φαλμός· ἡ δὲ παροῦσα προσευχὴ ὅργης μνημονεύει καὶ θυμοῦ Θεοῦ καὶ τεριών συκυρωπῶν, ἵλασκεται τε τὸ Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἀποπεπικάχτων· τὸν ἵλασμὸν τούτον Μωϋσέως δὲ τῆς προσευχῆς διδάσκοντος λέγειν· Οὐ κύρι, οὐ κατὰ χρόνους ἡμῖν γέγονας καταφυγῇ καὶ καθ' ἐκάστην γενεάν· πρώτον μὲν γάρ ἐν Αἰγύπτῳ τηγάνουσιν ἡμῖν, καὶ ὑπὸ τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων καταπονούμενοις καταφυγῇ γέγονας· πάλιν δὲ ἐπὶ τῆς ἑρήμου πολεμούμενοι τοτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμαλκή, τοτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ Χαναναίου, σὲ καταφυγή ἐσχήκαμεν· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν τὴν ἐπαγγελίας, ὑπὸ ἀλλοφύλων τε γενόμενοι, παλάκις τε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν βασιλέων ἡμῶν, καὶ τέλος ἐπὶ τῆς εἰς Βασιλῶνα αἰχμαλωσίας, σὲ

B παροῦσαν τοῦ παρενεδήθη Μωϋσέως συνήρθει· μετά τίνος δὲ βαντερας θεωρίας αἰνιετομένου τοῦ λόγου ἀπόπτωσιν ἐσθεῖται καὶ ἀποδολήτην τοῦ Ιουδαίων Εθνους μετά τὴν παρουσίαν τοῦ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προελευσομένου· δὴ καὶ ἐπισφραγίζεται ἡ τῶν πραγμάτων ἔκδοσις· Ἄλλα γάρ προσευχὴν αὐτοῖς παραδίδωσιν δικαιοσύνης, προφητικῆς δυνάμεις ἐφαρμόσας τούς ἐν τῇ προσευχῇ λόγους τῷ προσώπῳ τοῦ ἐκπεσόντος καὶ ἀποδολήτην τοῦ λαοῦ· Επάν οὖν λέγη· Μή ἀποστρέψῃς ἀνθρώπον εἰς ταχείωσιν· Καὶ εἰλας· Ἐκιστρέψαι, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτον μοι δοκεῖ διδάσκανταν αὐτοὺς τὸν νοῦν, προσευχομένους λέγειν· Οἱ Κύρι, οὐ κατὰ χρόνους ἡμῖν γέγονας καταφυγῇ καὶ καθ' ἐκάστην γενεάν· πρώτον μὲν γάρ ἐν Αἰγύπτῳ τηγάνουσιν ἡμῖν, καὶ ὑπὸ τοῦ Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων καταπονούμενοις καταφυγῇ γέγονας· πάλιν δὲ ἐπὶ τῆς ἑρήμου πολεμούμενοι τοτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀμαλκή, τοτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ Χαναναίου, σὲ καταφυγή ἐσχήκαμεν· οὐ μήν ἀλλὰ καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν τὴν ἐπαγγελίας, ὑπὸ ἀλλοφύλων τε γενόμενοι, παλάκις τε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν βασιλέων ἡμῶν, καὶ τέλος ἐπὶ τῆς εἰς Βασιλῶνα αἰχμαλωσίας, σὲ

καταφυγήν ἐσχάρεν. Καὶ νῦν τοιγαρούν ίκετεύομεν τῶν δούλων παρὰ σοῦ τυχεῖν, καὶ σε κτήσασθαι καταφυγήν· διὸ δεόμεθα, Μή ἀποστρέψῃς ἀνθρώπον εἰς ταπείνωσιν· τούτεστι, Μή ἀποστρέψῃς τὸν δικῆς εἰς τελείαν ἀπόπτωσιν καὶ ταπείνωσιν. Σὺ γάρ τῇ σῇ φιλενθρωπίᾳ εἶπας, καὶ κηρύγματα πᾶσιν ἀνθρώποις ἔξενθνοχας λέγων· Ἐπιστρέψατε, οἱ νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δὴ οὖν πάντα τὰ ἔθνη καὶ πάντας τοὺς νιούς τῶν ἀνθρώπων προσκέληται σου τὴ φιλανθρωπία, καὶ τοὺς πάλαι ἀποστραφέντας ἀπὸ σοῦ, καὶ δαιμοσι καὶ πνεύμασι πονηροῖς καταδουλωθέντας ἐπιστραφῆναι ἐπὶ σὲ κελεύσεις, μηδὲ τὸν δικῆς ἀποστραφῆς, μηδὲ εἰς παντελῆ ἐρήμωσεν καταλείπης ἐλθεῖν τοὺς πάλαι σου γενομένους οἰκείους, οἵτινες πρὸς δὲ λίγον ἀνθησαντες χειμάρρους δίκην παρεδράμομεν. Τὰ γοῦν χίλια τὸν δικῆς ἔθνη, ἐν οἷς ἡχμάσαμεν, ταῦτα παρῆλθεν ὡς ἡ ἔχθρος, ητὶς διῆλθε. Γεννόμενος δὲ ἐν τούτοις ἐφίστημι πῶς εἴρηται τὰ χίλια ταῦτα ἔτη. Εἰ μὲν γάρ ἔνεκεν διοζολογίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς παράστασιν τῆς ἀιδίου ζωῆς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν οἶμαι τὸν λόγον μεγαλοπρεπέστερον περιέχειν. Οὐδὲ γάρ τὸν σύμπαντα αἰώνα, οὐδὲ τὸν ἀπὸ πρώτης κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ μέχρι τῆς συντελείας παρατείνοντα χρόνον, τὸ ἀκαρές τὴν γοῦν μαίαν εἶναι, οὐχ ὅτι τῆς ἡμέρας, ἀλλ' οὐδὲ τῆς βραχυτάτης ὥρας παραθέσει τῆς ἀνάρχου καὶ ἀγεννήτου ζωῆς τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ὑπάρχοντος αἰώνων, καὶ πρὸ παντεδός ἐπινοούμενου καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτεινομένου λογισμοῦ, ὑπέρ τε τοὺς μετὰ ταῦτα ἀπεράντους καὶ ἀτελευτήτους αἰώνων διαρκοῦντος. Διόπερ ἔτερον μοι δοκεῖ νῦν ὑποδάλειν τὴν παρούσα προσευχὴν, διδάσκουσα τὸν λαὸν λέγειν· Ορи χιλια ἔτη ἐτ ὁρθαλμοῖς σου ὡς ἡ τὴν ἡμέρα ή ἔχθρος, ητὶς διῆλθε, καὶ φυλακή δὲ νυκτί. Τὰ γοῦν σεμνὰ τῆς Ιερουσαλήμ, ἐν οἷς τὸ πάν θνος αὐτῶν ἡχμαστέ τε καὶ ἡγθησεν ἐν ἡμέραις, ὡσπερ καὶ φωτὶ γέγονε, ταῦτ' ἦν τὰ χίλια ἔτη. Ἐπὶ μόνοις γάρ χιλίοις ἔτεσι συνέστηκε καὶ διήρκεσε τὰ τῆς ἐν τόπῳ λατρείας· ἀ δὴ καὶ ἀριθμεῖται τοῦτον τὸν τρόπον. Ἀπὸ μὲν τῆς πρώτης τοῦ ιεροῦ κατασκευῆς καὶ τῶν Σολομῶνος χρόνων μέχρι τῆς ὑπὸ Βαβυλωνῶν πολιορκίας ἔτη συνάγεται υλός· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς ἔρημον περιστάντος τοῦ τόπου, αὐθίς Ἰησοῦς καὶ Ζοροδάνελ, δοῦν Σαλαθίηλ, κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος Δαρείου τοῦ Πέρσου ἀνανεῦσι τὸν οἰκον· ἐξ ἐκείνου τε καὶ ἐπὶ τὸ πεντεκαιδέκατον ἔτος Τιθερίου Καίσαρος· ἔτη συνάγεται φυμ· ὥστε εἶναι τὰ πάντα ζ.π. Διέμεινέ τε χειμαζομένη καὶ ἀστατοῦσα ἡ πόλις μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τὸν ἔπιδουλην αὐτῶν ἐτέροις ἔτεσι μ· μεθ' ἀ δὲ παντελῆς αὐτοὺς μετῆλιν διεθρος, καὶ ἡ ὑστάτη πολιορκία, ἡ ὑπὸ Ρωμαίων γενομένη κατὰ Τίτον καὶ Οὐεσπασιανὸν αὐτοκράτορας.

Ταῦτ' οὖν ἦν τὰ χίλια ἔτη περὶ ὧν εἴρηται, Ὅς ἡ ἡμέρα ή ἔχθρος, ητὶς διῆλθε. Διελθόντα γάρ ταῦτα καὶ μηκέτι δυντα ἀποκλαίονται οἱ διά τῆς προσευχῆς τὸν Θεὸν ἐλεούμενοι· ἀλλὰ καὶ ὡς φυλακήν νυκτερινήν ταῦτά φασι τὰ χίλια ἔτη παρεληλυθέναι. Λύχνος γάρ ἦν δοῦλος νόμος ἐν νυκτὶ φαίνων αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται, οἱ μετὰ Μωϋσέα, λύχνοι ήσαν Ἠ καὶ ἀστέρες ἐν νυκτὶ φαίνοντες, οὕτω τοῦ φωτὸς·

A obtinere : quare rogamus, *Ne avertas hominem in humilitatem*; hoc est, *Ne avertas nos ad extremam ruinam et humilitatem*. Tu namque vi tui erga homines amoris hæc dixisti, atque omnibus hominibus hanc prædicationem attulisti dicens, *Convertimini, filii hominum*. Si itaque clementia tua omnes gentes, omnesque filios hominum evocavit, et si eos qui olim abs te aversi, ac dæmonibus spiritibusque malignis subditi erant, ad te converti jubes; ne nos averseris, neque in extremam ruere vastitatem sinas, qui olim tui fuimus, ac cum tantillum temporis floruissemus, torrentis instar transivimus. Nam mille anni nostri, queis bene rem gessimus, transierunt sicut dies hesterna, quæ præteriit. Hic vero perpendere libet, cur hi mille anni memoren-
B tur. Si enim dicatur hæc ad gloriam Dei esse, et ad sempiternam Dei vitam declarandam, nihil magni hoc puto sermone proferri. Etenim nec omne sæculum, neque etiam totum illud tempus quod a prima mundi creatione usque ad ejus consummationem, vel pro tantillo, non dicam unius diei, sed unius brevissimæ horæ spatio, habendum esse puto, si comparetur cum illa sine principio et generatione vita Dei, qui ante omnia sæcula exsistit, necnon ante omnem cogitationem vel in infinitum extensem; quique omnia futura, infinita et interminata sæcula duratione excedit. Quamobrem aliam nihili sententiam videtur hæc oratio suggerere, cum populum ad hæc dicenda instituit: *Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies hesterna, que præteriit, et custodia in nocte*. Veneranda ergo illa quæ in Jerusalem erant, quibus tota gens illa florebat et multo dierum curriculo bene rem gerebat, quasi in luce degens; hæc, inquam, pro mille annis habenda. Nam annis mille duntaxat cultus hoc in loco statutus duravit et constituit: qui anni hoc pacto numerantur. A prima templi fundatione et temporibus Salomonis, ad usque Babyloniorum obsidionem, anni computantur quadringenti triginta duo. Post hæc autem cum locus in solitudinem versus esset, rursum Jesus et Zorobabel, filius Salathiel, anno secundo Darii Persæ domum restaurarunt. Ab illo autem tempore usque ad quintum decimum annum Tiberii Cæsaris, colliguntur anni quingenti quadraginta et octo; ita ut omnes ad summam non-gentorum et octoginta suppudentur. Post insidias vero ab iis contra Salvatorem nostrum structas, tumultibus et seditionibus agitata civitas, adhuc quadraginta annis permanxit: quibus elapsis, accessit extrema eorum pernicies, et ultima obsidio, Tito et Vespasiano imperatoribus, a Romanis facta.

Hic itaque mille anni erant, de quibus dicitur, *Tanquam dies hesterna quæ præteriit*. Nam illos annos ceu præteritos et elapsos deplorant, qui in oratione Deum placare conantur; in quo etiam quasi nocturnam custodiā, nūllie annos illos effluxisse dicunt. Nam Moysis lex lucerna erat in nocte splendens ipsis; prophetæ item qui post Moysen fuerunt, lucernæ erant, sive stellæ in nocte fulgentes, cum

nondum lux solaris, id est salutaris Verbi, pro priam diem ac meridiem omnibus gentibus lucere fecisset. Custodia vero nocturna, quoddam noctis tempus vocatur. Hoc porro intelligas ex Evangelio, in quo dictum est: *Quarta autem custodia noctis venit Jesus ambulans supra mare*¹⁷; ac rursum, *Si sciret paterfamilias qua custodia surveniret*¹⁸. Hi ergo mille anni non modo diei, quæ præteriit nec ultra existit, conferuntur; sed etiam modicæ noctis parti; ita ut non integra nox, sed ejus pars declaretur, in qua custodiā corporei legis cultus observabant. Sub hæc dicitur: *Quæ pro nihilo habentur eorum, anni erunt. Horum mihi hæc videtur sententia esse: Anni eorum pro nihilo erunt. Non enim ulterius anni illi in honore erunt, non curandi, non necessarii habebuntur; sed despecti ac pro lóbilo reputati erunt. Quomodo autem anni eorum pro nihilo reputandi sint, deinceps declarat dicens: Mane sicut herba transeat, mane florat et transeat, vespere decidat, induret et arescat, quia defecimus in ira tua. Olim quidem, ait, quando res nostræ exordium ducebant, et in matutino eramus, quasi herba suimus: sed cum illa generatio præteriisset, herba transiit. Sub hæc autem florimus, et amplius quid ac majus quam herbam nacti sumus, ita ut flos in nobis reperiretur: at hic quoque flos præteriit. Extremis vero temporibus, occidente prorsus nobis lumine, cum nos vespера occupasset, excidimus prorsus exsiccati et arescati; idque perpessi sumus, *Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Secundum aliam vero sententiam potest dicti hujus physica ratio afferriri; quod scilicet humana natura in juventute instar herbaræ teneræ pullule: postea vero in ætatis vigore floreat; postremo autem in senectutis lumine decidat, nec alio modo, quam quia primum præsenectute indurata fuerat, ac postea penitus exsiccatæ; et quod vespéra significetur extrema vitæ humanæ.**

VERS. 8-10. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: sacerulum nostrum in illuminatione vultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus. Symmachus, Apposuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, negligentias nostras ut appareant vultui tuo. Omnes enim dies nostri ausu gerunt, in ira tua absumpsi sumus. Hæc in præsentि conditione populi ex circumcisione dicere convenit. Nunc enī omnes eorum pristini dies vere defecerunt, cum vespéra illos occupavit, et cum defecerunt in ira Dei. Quoniam olim quidem iniquitates eorum prætermiscebant et prætergrediebantur; sed post eorum in Salvatorem conspirationem implebatur illud, Non ultra feram peccata vestra*¹⁹; ideo ait, *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, et, Sacerulum nostrum in illuminatione vultus tui. Pro quo clarius Symmachus edidit, Negligentias nostras ut appare-*

α τοῦ ἡλιακοῦ, τουτέστι τοῦ σωτηρίου Λόγου, τὴν οἰ κελάν ἡμέραν τε καὶ μεσημβρίαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπιλάμψαντος. Φυλακῇ δὲ νυκτερινῇ καιρὸς ὀνόμασται τῆς νυκτός· τοῦτο δὲ νοήσεις ἀπὸ τοῦ Εὐαγγε λίου, ἐν φιλέρηται· Τετράρη δὲ φυλακῆ τῆς νυκτός ηλιθερ ὁ Ἰησοῦς περικατὼν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ πάλιν· Εἰ διδεῖ δὲ οἰκουδεσπότης ποικιλατῆ δὲ κλέπτης ἔρχεται. Δηλοῦται τοινύν τὸ χλια ἐπι οὐχ ὡς ἡμέρα ἡ παρελθοῦσα, καὶ μηχάν’ οὖσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς βραχύ τι μόριον νυκτός, ὡς μηδὲ ὅλη νύκτα νοήσαι, ἀλλὰ μέρος τι ταύτης, ἐν φιλακῇ τῆς σωματικῆς τοῦ νόμου λατρείας περιεῖτον. Τούτοις ἐξῆς εἰρηται· Τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν ἐτη δυοταῖ. Δοκεῖ μοι καὶ ἡ τούτων διάνοια τοιαύτη τις εἶναι· Τὰ ἐτη αὐτῶν ἐξουδενώματα ἔσονται. Οὐκ εἴτι γάρ ἔντιμα ἐτη, οὐδὲ σπουδαῖα καὶ ἀναγκαῖα, ἀλλ’ ἐξουθενημένα καὶ εἰς τὸ μηδὲν λελογισμένα γε νήσεται. Πάντα δὲ εἰς οὐδὲν λελογισμένα γενήσεται αὐτῶν τὰ ἐτη, διασαρφεὶ λέγων ἐξῆς· Τὸ πρῶτον ὡς ἡ χλιανή παρέλθοι, τὸ πρῶτον ἀτρήσοι καὶ παρέλθοι· τὸ ἐσπέρας ἀποκέσοι, σκληρυνθεῖη καὶ ἔηρανθεῖη, ὅτι ἐξελίπομεν ἐπὶ τῇ δρῆῃ σου. Πάλαι μὲν οὖν, φησίν. Ωτε ἀρχὰς εἶχε τὰ καθ’ ἡμᾶς καὶ ἐν πρωῒ ἡμεν, γεγόναμεν ὡς ἡ χλια· ἀλλὰ παρελθοῦσας ἐκείνης τῆς γενεῖς, παρῆλθεν ἡ χλια. Μετὰ ταῦτα δὲ ἡνθίσαμεν, μετ’ ὄντες τε καὶ πλέον τῆς χλιας ἐσχῆκαμεν, ὥστε καὶ ἀνθος ἐν ἡμίν εὑρεθῆναι· καὶ τοῦτο δὲ παρῆλθε τὸ ἀνθος. Ἐπ’ ἐσχάτων δὲ τῶν καιρῶν, δύντος ἡμῖν παντελῶς τοῦ φωτὸς, καὶ ἐσπέρας ἡμᾶς καταλαβούσης, ἀποπεπτώκαμεν σκληρυνθεῖτες καὶ ἔηρανθεῖτες· καὶ ταῦτα πεπόνθαμεν, Ὅτι ἐξελίπομεν ἐπὶ τῇ δρῆῃ σου, καὶ ἐπὶ τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Δύνανται δὲ καὶ καθ’ ἐτέραν διάνοιαν φυσικὸν ἀπο δίδονται διὰ τούτων ἡ λέξις, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν μὲν τῇ νεότητι δίκην ἀπαλῆς χλόης βλαστώσης, μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ηλικίας ἀνθούσης εἰδούσης ἑτοί τοτερον ἐπὶ γῆρας οὐδὲν ἀποπιπτούσης, οὐκ ἀλλας ἡ πρῶτων σκληρυνομένης κατὰ τὸ γῆρας, ἐπειτα παντελῶς ἔηρανομένης. Ἐσπέραν δὲ σημαίνεσθαι τὰ τελευταῖα τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς.

Ἐθού τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἐταρτλον σου· δὲ αἱρεῖται ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. Ὅτι πάσαι αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐξελίπονται, καὶ ἐπὶ τῇ δρῆῃ σου ἐξελίπομεν. Ὁ Σύμμαχος· Προσέθηκας τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἀντικρύς σου, τὰς ἀμελείας ἡμῶν φαρεσθαι τῷ προσώπῳ σου. Πάσαι γάρ αἱ ἡμέραι ἡμῶν διέδρασαν, ἐπὶ τῷ χόλῳ σου ἀπηλώθημεν. Καὶ ταῦτα λέγειν ἀρμόζει τῇ παρούσῃ καταστάσει τοῦ λαοῦ τοῦ ἐκ περιτομῆς. Νῦν γάρ ὡς ἀληθῶς πάσαι αἱ πρότεραι ἡμέραι αὐτῶν ἐξελίπονται, διετε ἡ ἐσπέρα αὐτοὺς κατέλαβε, καὶ διετε ἐξελίπονται ἐν τῇ δρῆῃ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ πάλαι μὲν παρῆσει καὶ ὑπερέβαινε τὰς ἀμερταὶς ὑμῶν· διό φησιν· Ἐθού τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἐταρτλον σου, καὶ, Ὁ αἱρεῖται σκληρυνθεῖται προσώπου σου. Ἀνθ’ οὐ σαφέστε

¹⁷ Matth. xiv, 25. ¹⁸ Matth. xxiv, 43. ¹⁹ Jer. xxv, 12, 14.

ρον δὲ Σύμμαχος ἀπέδωκεν εἰπών· Τὰς ἀμελείας τῆς γατεσθαι τῷ προσώπῳ σου Τὰ ἔτη ἡμῶν ὀστεῖ ἀράχητη ἐμελέτωτ. Αἱ ἡμέραι τῶν ἔτων ἡμῶν ἔτι αὐτοῖς οὐκέτη. Εἳστι δὲ ἐτὸν δυραστελαις ὅρθοικοτα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν χρόνος καὶ πόνος. Ἐνταῦθα κατὰ καιρὸν παραβετέον τὴν Ἱερουσαλήμ προφητείαν, δι' ἣς φησιν· Όὐδὲ ἀσπίδων ἀράχητων ἀνατέμπωνται, ὡς ἀσπίδος ὁ μοιοῦσθαι γεννήμασι διὰ τὸν ἐνιέμενον ὑπὸ αὐτῶν τῆς κατὰ τοῦ παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βλασφημίας ἵνα καὶ τῆς ὄλλης εἰς αὐτὸν ἀπιστίας. Πάλι μὲν οὖν ὄφαινον χιτῶνας τῷ ἀρχερεῖ καὶ στολὰς ἀγίας· νῦν δὲ πᾶσαν τὴν ὑφὴν αὐτῶν καὶ τὴν διὰ τοῦ λόγου κατασκευαζομένην διδασκαλίαν, ἵνα διὰ τῆς τῶν θείων Γραφῶν συμπλοκῆς τε καὶ ὑψάνσεως προβάλλονται, ἀράχητης ὑφάσματι παρείκασεν ὁ προφητεὺς λόγος. Διό φησιν· Ἰστὸν ἀράχητης ὑφάσματος. Καὶ δι παρὼν δὲ φαλμὸς, τὴν ἐκ προσώπου αὐτῶν περιέχων ἔξομολόγησιν, φησι· Τὰ ἔτη ἡμῶν ὡς ἀράχητη ἐμελέτωτα. Ἀντικρυς γάρ τὰς μελέτας τῶν Γραφῶν ἐν αἷς κατατρίβονται, καὶ τὰς δευτερότεις, δι' ᾧν ὑφάσματά τυντα διδασκαλίας δοκοῦσιν ἀπεργάσεσθαι, ἀράχητης ἀπείκασεν Ἑργοις. Ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν μόνην φασὶν εἶναι τὴν πρόσκαιρον ἐν οὐ καὶ πέπεισι συμπεραιουμένην. Τοῦτο δέ φασι τὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσαν ζωὴν τὴν τοῖς θεοφιλέσιν ἐπαγγελλομένην ἀπογινώσκοντες.

Οὐτε ἐπῆλθε πραθῆται καὶ παιδευθησόμεθα. Τις γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου τὸν ἔξαριθμήσασθαι; τὴν δεξιάν σου οὕτω γνώρισον, καὶ τὸν πεπαθευμένον τῇ καρδίᾳ ἐτὸν σογιά. Ἀντὶ τοῦ, "Οὐτε ἐπῆλθε πραθῆται καὶ παιδευθησόμεθα, δ Σύμμαχος φησι· Τυμθέρτες γάρ ἀργον ἀκπεταννύμεθα. Ἐχεται δὲ τῆς προδηλωθείσης διανοίας καὶ δι παρὼν λόγος. Τὰ γάρ ἔτη ἡμῶν, φησι, τὰ τῆς προσκαίρου ζωῆς εἰς οὐ καὶ πάριθμον ἐτῶν συντείνει· καὶ αὗτη δοτὸν ἡ ἡμῶν ἐποίησι, μεβ' ἵνα οὐδὲμία ἀλλὰ ἡμᾶς διαδέξεται· τημθέντες γάρ ἀφνω κατὰ τὴν τελευτὴν, ἀκπεταννύμεθα· μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ποτε ἡμᾶς διαδέξεται, τίς οἶδε; Τίς γάρ ἐρμηνεῦσαι δύναται, ἵνα καὶ ἀκριβῶς γνῶναι καὶ ἔξειπτεν, ὅποια τίς ἔστιν ἡ μετὰ ταῦτα τοὺς ἀμαρτιώλοις καταληφομένη ὀργή; Διό φησι· Τις γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου; Τίς δὲ οἶδε τέ ἔστιν ἔξαριθμήσασθαι τὴν δεξιάν σου; Ἀλλὰ σύ γε ἡμῖν δὲ Θεός ἐντεῦθεν ἡδη γνώρισον τὴν δεξιάν σου, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς νοεῖν τε αὐτὴν καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἀπαριθμεῖσθαι. Δεξιὰν δὲ Θεοῦ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ πολλάκις ἐδιδάσκαν οἱ ἱεροὶ λόγοι. Παιδεύοντας τοίνυν οἱ δηλούμενα μετὰ τὴν ἔξομολόγησαν εὑχεσθαι καταξιωθῆναι πρῶτον μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ πρατητος, ὡς ἀν παιδευθείεν δι' αὐτῆς· ἐπειτα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ,

A rent vultu tuo. Anni nostri sicut aranea meditabantur. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor. Hic opportune adjicitur Isaiae prophetia, qua ait, Ova aspidum eruperunt, et telam araneæ texunt⁶⁰. Hæc porro vaticinatus est Prophetæ, sermonem ad populi post adventum Salvatoris nostri statum referens, quo principes eorum seu gallina parvus, eam emittebant prolem, quæ ob immissum ab illis virus blasphemæ in Christum, et ob reliquam circa illum incredulitatem, posset aspidum fetui comparari. Olim quidem sacerdoti texebant vestes, et stolas sanctas; nunc autem totam eorum texturam, et totam apparatam illam verbi doctrinam, quam per divinarum Scripturarum complicationem et texturam producunt, araneæ telis consert propheticus sermo. Quapropter ait, Telam araneæ texunt. Præsens quoque psalmus ex eorum persona confessionem emittens, ait, Anni nostri sicut aranea meditabantur. Aperte namque meditationes Scripturarum in quibus ætatem conferunt, et deuteroses, sive secundas traditiones eorum, quibus telas quasdam doctrinæ videntur adorare, araneæ opifices comparati. Itho etiam vitam suam temporaneam solum esse dicunt, septuaginta vel octoginta annis circumscripunt. Id porro aiunt de æterna et futura vita, quæ religiosis viris promittitur, desperantes.

B τὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσαν ζωὴν τὴν τοῖς θεοφιλέσιν

C VERS. 11, 12. Quoniam supervenit mansuetudo et erudiemur. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo furorem tuum dinumerare? dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia. Pro illo, Quoniam supervenit mansuetudo, et erudiemur, Symmachus ait, Succisi enim, repente avolamus. Superius memoratæ sententiæ hic sermo insisit. Nam ait, anni nostri hujus temporaneæ vitæ in septuaginta vel octoginta annorum numerum producuntur: et haec nostra spes est, post quam nulla alia nos excipiet. Succisi enim repente in tempore oblitus, avolamus: postea vero quid nos excepturum sit quis novit? Quis enim explicare potest, aut quis accurate nosse potest ac dicere, quæ sit ira illa, quæ post hanc vitam peccatores invasura est? Ideo

D ait, Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam? Quis dinumerare potest dexteram tuam? Sed tu Deus hic nobis dexteram tuam notam fac, ut possimus illam intelligere, et virtutes ejus dinumerare. Dexteram porro Dei, Christum ejus esse, plerumque docuerunt sacræ litteræ. Iti itaque jam memorati instituuntur, ut post confessionem conseri sibi precentur, primo Dei mansuetudinem, ut ab illa erudiantur, deinde dexteram ejus, scilicet cognitionem Christi ipsius, et mirabilium ejus virtutum, ut horum notitia meliores evadant, et ut mente eruditæ, Dei sapientiæ con-

⁶⁰ Isa. lxx. 5.

Cortes sint : Christus autem est Dei virtus et Dei A τῶν τε παραδόξων αὐτοῦ δυνάμεων, ὡς ἀν βελτίως αὐτῶν γένοντο ἀπὸ τῆς τούτων γνώσεως, καὶ ὡς

δι, παιδευθέντες τὴν διάνοιαν, μετάσχοεν τῆς τοῦ θεοῦ σοφία.

Vers. 13-17. Converttere, Domine, usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos. Repleti sumus mane misericordia tua, et exsultavimus et delectati sumus omnibus diebus nostris. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Et respice in servos tuos et in opera tua, et dirige filios eorum : et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige. Post confessionem in præcedentibus traditam, congruenter Moyses orandi modum tradit iis ex Israele, qui post Salvatoris nostri adventum lapsi sunt, ut post premissa, hæc, quæ jam traduntur, precando dicant : quorum sententiam clarius interpretatus Symmachus est hoc pacto : Converttere, Domine, usquequo ; deprecabilis esto super servos tuos. Satia nos matutina misericordia tua, ut dormiamus et lassemur omnibus diebus nostris. Lætifica nos omnibus diebus, quibus nos affixisti, annis in quibus vidimus mala. Appareant apud servos tuos opera tua, et dignitas super filios nostros : et sit pulchritudo Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum firma fac super nos, et actionem manuum nostrarum perfice. His porro docet, ut matutinam misericordiam consequi postulent, ut ortu Salvatoris dignentur. Matutinam quippe misericordiam C Christi eam dicit esse, quæ ad omnes homines oriatur. Nam ut olim priori populo matutinum tempus fuit, quo in Ægypto degens inspectione donatus est ; sic in novissimo dierum matutina misericordia omnibus gentibus effusit per salutarem orientem, quam memorati illi homines postulare docentur in oratione ; imo etiam inter alia dicere, Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et appareant apud servos tuos opera tua, et dignitas tua, et pulchritudo Domini Dei nostri ; ut et ipsi divina Salvatoris presentia dignentur, necnon divina ejus gloria ac pulchritudinem, de quo dictum est, Speciosus forma præ filiis hominum ⁴¹, ac insuper cæteris omnibus bonis quæ in Christo Dei intelligi possunt.

σωτηρίου θεοφανείας, καὶ τῆς ἐνθέου δᾶντος αὐτοῦ, τοῦ τε κάλλους, περὶ οὐ εἰρηται, Θραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῷρις τερπων, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάγων τῷρις κατὰ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς,

D

τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὡς ἀν καὶ αὐτοὶ καταξιώσειν τῆς

XC.

Vers. 4, 2. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in tegumento Dei cœli commorabitur. Hic psalmus inscriptione caret. An forte neque psalmus est, sed prophetia quædam profundiores de Christo ac de iis, quæ in ipso consummata sunt, sermones complectens? Hæc porro quæ jam tractamus multam habent cum præcedenti psalmo discrepantium. Nam ille quidem per Moysis orationem, extremam Ju-

Ἐπιστρεψον, Κύριε, ἔως πότε, καὶ παρακλήθητι ἐπὶ τοὺς δούλους σου. Ἐπειλήσθημεν τῷ προὶ τοῦ ἑλέους σου, καὶ ἡγαλλιασάμενα καὶ εὐφράτημεν ἐτὸν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Εὐφράτημεν ἀρθ' ὥρην ἡμέρων ἐπακείρωσας ἡμᾶς, ἐτῶρ ὥρην εἰδομεν κακά. Καὶ ἵδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα σου, καὶ ὀδήγησον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν· καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τὰ ἔργα τῶν χερῶν ἡμῶν κατεύθυντορ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ τὸ ἔργον τῶν χερῶν ἡμῶν κατεύθυντορ. Ἀκολούθως μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν διὰ τῶν προτεινομένων παραδίδεσαν, Εἴ την προσευχὴν δὲ Μωϋσῆς διδάσκει τοὺς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν ἀποπεπιώκτας τοὺς Ἱερατὴς, εἰς τὸ λέγεν αὐτοὺς προσευχομένους, μετὰ τῶν ἀποδοθέντων καὶ τὰ προκείμενα· ὃν τὴν διάνοιαν σαφέστερον ἐρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος, τοῦτον ἀποδίδει τὸν τρόπον· Ἐπιστρέψθη, Κύριε, ἔως πότε· καρακλήθητι ὑπὲρ τῶν δούλων σου. Χόρτασον ἡμῶν ὄρθριον ἑλέους σου, Ἰτα ὑπάρχωμεν καὶ εὐφράτημεθα ἐτὸν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Εὐφρατορήμας κάσας ἡμέρας δις ἐκάκωσας ἡμᾶς, ἐτη τὸν εἰδομεν κακά. Φανήτω παρὰ τοῖς δούλοις σου τὰ ἔργα σου, καὶ τὸ ἀξιοπρεπές ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· καὶ ἔστω τὸ κάλλος τοῦ Κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπάνω ἡμῶν, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐδραῖα ποιησον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν πρᾶξιν τῶν χειρῶν ἡμῶν ἐπιτέλεσον. Διδάσκει δὲ διὰ τούτων αἰτεῖσθαι τυχεῖν τοῦ ὄρθριον ἑλέους, ὡς ἀν καταξιώσειν τῆς ἀνατολῆς τοῦ Σωτῆρος. Τὸ ὄρθρινὸν γὰρ ἔλεος Χριστοῦ τὸ ἐπὶ πάντας ἀνατείλαν ἀνθρώπους. Ής γὰρ πάλαι γέγονε πρωτα τῷ προτέρῳ λαῷ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἡς καταξιώθησαν ἐν Αἰγύπτῳ διατριβούντες, οὗτως ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τὸ ὄρθρινὸν ἔλεος τοῖς πᾶσιν ἐξέλαμψε τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς σωτηρίου ἀνατολῆς, ἡς καταξιώθησαν διδάσκονται οἱ ὄρη θέντες διὰ τῆς προσευχῆς αἰτεῖν· ἀλλὰ καὶ λέγειν μετὰ τῶν δλλων· Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ φανήτω παρὰ τοῖς δούλοις σου τὰ ἔργα σου καὶ τὸ κάλλος Κυρίου

D τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ὡς ἀν καὶ αὐτοὶ καταξιώσειν τῆς

λ.

Ο κατοικῶν ἐτροπηθεὶς τοῦ Υψίστου, ἐτροπηθεὶς τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσαται. Ἀνεπίγραφος ὁ φαλμός. Μήποτε δὲ οὔτε φαλμὸς τυγχάνει, ἀλλὰ τις προφητεία βαθυτέρους περιέχουσα λόγους περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀντῶν τελείουμένων; Πολλὴ δὲ ἀσυμφωνίαν ἔχει τὰ προκείμενα πρὸς τὸν ἀνατέρα φαλμὸν τὴν ἀκολουθίαν. Ο μὲν γὰρ τὴν ἐσχάτην ἀποδολὴν τοῦ Ἰουδαίων Εθνους διὰ τῆς Μωϋσέως

⁴¹ 1 Cor. 1, 24. ⁴² Psal. XLIV, 5.

προσευχῆς ἐθέσπιζεν· δὲ παρὸν τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ πειρατήρια τοῦ κατὰ Κύριον τελειουμένου περιέχει· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸν ἐν τῇ ἑρήμῳ πειρασμὸν προφητεύει, ὅτε ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι νίκην αὐτοῦ. Τί δὴ οὐκ φησιν δὲ προφητεῖς λόγος; 'Ο μὲν πρότερος λαὸς δὲ διὰ τῆς προηγουμένης Μωϋσέως προσευχῆς ἀποκλαυσάμενος διμολογεῖ φάσκων, "Οτι ἔξειλπομεν ἐν τῇ ὁργῇ σου, καὶ τὰ λοιπά, διὰ τοῦ διηλούτο διὰ τῶν ἐμφερομάνων· δὲ μελλών συστῆσθαι μετ' ἐκείνον τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ λαὸς, ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου πεποιθὼς, καὶ ἀεὶ ἐν αὐτῇ κατοικῶν, ἀτάρχος καὶ ἀσάλευτος διαιμένει· ὡς δὲ, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ αἰλιζόμενος, οὐδένα τε τῶν πειρασμῶν ἐπιστραφῆσται, ἀλλ' ἐφ' ἔκστατῷ ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ· Ἀντιλήπτωρ μου εἰ καὶ καταφυγή μου, δὲ Θεός μου, ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόρ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, 'Ο κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, δὲ μὲν Σύμμαχος, 'Ο κατοικῶν ὑπὸ σκέπην τοῦ Ὑψίστου· δὲ δὲ Ἀκύλας, καὶ ἡ πέμπτη ἰκνοσίς, 'Ο καθήμερος ἐν ἀποκρύψῳ Ὑψίστου, ἐκδόκαστι· σημαίνοντος τοῦ λόγου τοῦ κατὰ Θεὸν ἐν Χριστῷ ἀγωνίζομένου τὸ ἀδραίον καὶ ἀπτόντον τῆς διανοίας, καὶ ὡς ἐν ἀποκρύψῳ τῆς αὐτοῦ φυχῆς ἔνοικος ἐγκαθίζεται καὶ βοηθεῖς αὐτὸς δὲ Ὑψίστος. Πάλιν δὲ ἀντὶ τοῦ, 'Ἐκ σκέπη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· ἀνισθήσεται, δὲ μὲν Ἀκύλας, 'Ἐρ σκέπη ἵκαροῦ ἀνισθήσεται· δὲ δὲ Σύμμαχος, 'Ὑπὸ σκέπη τοῦ ἵκαροῦ ρυκτερεύων, εἰρήκασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἐν προοιμίοις τὸ ἄγιον Πνεῦμα διελάλησε· τὰ δὲ ἔξτης αὐτῷ προσφωνεῖ, καὶ τὸν πάντα λόγον εἰς αὐτοῦ πρόσωπον ἀποτείνεται, ἥτοι τοῦ τῷ Χριστῷ ἀγωνίζομένου καὶ νικῶντος, ἢ καὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρά νοούμενου ἀνθρώπου, φῶδικην ὁργάνου κέρητο δὲ προών τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ γὰρ οὐτος, ἐν βοηθείᾳ κατοικῶν τοῦ Ὑψίστου, ὑπὸ τὴν σκέπην ηὔλιζετο τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Θεοῦ λόγου, ἐπισκιάζοντος αὐτῷ τῇ αὐτοῦ θεότητι, εἰχέ τε ἀντιλήπτορα καὶ καταφυγήν καὶ ἐλπίδας αὐτοῦ τὴν πληρούσαν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ λόγου δύναμιν. Μόσπερ δὲ σῶμα Χριστοῦ τὸ ἀνθρώπειον αὐτοῦ δργανὸν ἔχρημάτισεν, οὕτω καὶ δὲ λαὸς αὐτοῦ Χριστοῦ σῶμα προστγόρευται ὑπὸ τοῦ ειροῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Ὑμεῖς δὲ ἔστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μᾶλι ἐκ μέρους.

Εἰκότας τοιγαρεύν τὰ ἐν τοῖς προχειμένοις λεγόμενα ὡς περὶ τοῦ σώματος Χριστοῦ ἀναφέροιτ' ἀν καὶ εἰς τὸ ἀνθρώπειον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ εἰς τὸν ἐν αὐτῷ τελειούμενον. 'Ων οὖτας εἰρημένων, ἔντης δὲ λόγος διεξέρχεται διὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρξει τῷ κατοικοῦντι ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου καὶ αὐτοῦ ζομένῳ ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ, λέγοντει τε τῷ Κυρίῳ· Ἀντιλήπτωρ μου εἰ καὶ καταφυγή μου, δὲ Θεός μου, καὶ ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόρ. Τίνα δέ ἔστι τὰ περὶ αὐτὸν γενησμένα, καταλέγει διὰ τῶν ἐπομένων· "Οτι αὐτὸς ρύσεται με ἐκ πατέρος θηρευτῶν, ἀπὸ λόρου ταραχῶδους. Ἐρ τοῖς μεταφρέτοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας

¹¹ 1 Cor. xii. 27.

A daicet gentis abjectionem vaticinabatur; hic vero certanima et tentationes ejus qui secundum Dominum consummatur, complectitur; imo etiam Salvatoris nostri in deserto temptationem prænuntiat, quando assumpitus est a Spiritu in desertum, ut tentaretur a diabolo, prædictaque ejus in omnibus victoriam. Quid itaque ait propheticus sermo? Prior quidem populus, qui in praecedenti Moysis oratione plorabat, hæc confitebatur, Quia defecimus in ira tua, et cætera, quæ ibidem declarantur; populus vero qui post illum a Deo per Christum constitutus erat, adjutorio Altissimi consitus, in ipsoque semper habitans, perturbatione et commotione vacuus manet; utsique qui sub legamento Dei sedes habeat, temptationisque nullam aversabitur, sed in singulis dicet Domino: Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, sperabo in eum. Pro illo autem, Qui habitat in adjutorio Altissimi, Symmachus, Qui habitat sub tegumento Altissimi; Aquila vero et quinta editio, Qui sedet in abscondito Altissimi, ediderunt. Quo significatur ejus, qui secundum Deum in Christo concertat, firmitas et imperterritus animus, et quomodo in recessu animæ ejus habitat sedeatque adjutor ejus Altissimus. Rursumque, pro illo, In tegumento Dei cæli commorabitur, Aquila, In tegumento fortis commorabitur; Symmachus autem, Sub umbra fortis pernoctans, interpretati sunt. Sed hæc quidem quasi in proœmiis Spiritus sanctus locutus est: quæ sc̄quuntur autem ad eum dirigit, totumque sermonem ad ejus personam referunt, qui pro Christo concertat ac superat; sive etiam ad hominem qui in Salvatore esse intelligitur, quo eeu instrumento usum est Dei Verbum quod præexistebat. Etenim illæ in adjutorio Altissimi habitans, sub tegumento inhabitantis in se Dei Verbi commorabantur, qui deitate sua ipsum inumbrabat; atque is in susceptorem, refugium et spem habebat ipsam Dei Verbi virtutem, qua replebatur. Quemadmodum autem Christi corpus humanum illius instrumentum erat; sic et populus ejus, Christi corpus a sancto Apostolo vocatur his verbis: Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte ¹¹.

B C Merito igitur quæ hic quasi de corpore Christi dicuntur, etiam ad humanitatem Salvatoris nostri referantur, atque ad eum qui in ipso consummatus est. Quæ cum hac ratione dicta sint, deinceps enarratur, quanta a Deo conferenda sint in eum, qui habitat in adjutorio Altissimi, et sub tegumento Dei commoratur, ac dicit Domino, Susceptor meus es, et refugium meum, Deus meus, sperabo in eum. Quænam autem illi conferenda sint in sequentibus narrat: — Vers. 3-9. Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium, et a verbo turbulentō. In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis. Scapo circumdabit te veritas ejus, non timebis a ti-

more nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, a ruina et dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Quoniam tu spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Insultus plurimos in eum fore prænuntiat, qui in vaticinio entuntiatur. Hic vero perrarus erat et mirabilis, in abscondito Altissimi sedens, sub umbra fortis commorans et Domino dicens, Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum; sive secundum Aquilam, Deus meus, confidam in illo; aut secundum Symmachum, Deus meus, et bonam fiduciam habeo in illo. Adversus eum igitur, qui eo quo dictum est modo in Dei auxilio repositus erat, insidiæ quædam et conjurationes sexcentorum hostium insurixerunt: quæ scilicet laquei venantium, sermones turbulenti, timor nocturnus, sagitta volans in die, negotium perambulans in tenebris ruina dæmonii meridiani vocata sunt: ad hæc vero, millia ei decem millia; ita ut millia sinistram; decem vero millia dexteram ejus occuparent. Nam hæc dextris partibus, utpote firmioribus et fortioribus, insidiabantur. Ait vero nullum horum eum qui in vaticinio fertur attingere posse. Præterea dicitur eum incessum esse non modo supra serpentes et scorpiones, nam hæc modica erant; sed super aspidem et basiliscum, et conculcaturum esse leonem et draconem: quæ sane inter feras et reptilia principem obtinent locum. Existimo autem his principes hujus sæculi significari, necnon invisibilis et primarias potestates. Verumtamen qui in prophetia fertur omnes simul conculcaturus esse dicitur. Nam super aspidem, inquit, et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.

Δρχοντικά δυνάμεις. Πλὴν δικαὶος δ προφητεύμενος γάρ, φησίν, ἐπὶ δοπίδα καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.

Quis igitur hic fuerit, cui talia competere possint; et quis populus quem decem millia inimicorum ad dexteram oppugnat, ad alterum vero latus millia, neque audent ad eum accedere, sed coram eo cadunt; age disquiramus. Dico autem aliquo modo posse hæc referri ad hominem in Christo consummatum; qualis erat Paulus, qui dicebat, *Scio hominem in Christo*⁴⁴: et ad omnes qui perinde atque ille dicere possint, *Quis nos separabit a charitate Dei?* tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius⁴⁵? ac rursum, Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu⁴⁶: ad hæc vero quisquis dicere potest, Sed in his omnibus superamus⁴⁷, dignus sane fuerit ut de ipso hæc voces proferantur. Talis quippe homo habitans in adjutorio Altissimi, et in legamento Dei

αὐτοῦ ἐλπιεῖ. Οὐλω κυκλώσει τε ἡ ἀλιθεὰ αὐτοῦ, οὐ φοβηθῆσῃ ἀπὸ φόβου νυκτεριοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἢ σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημέριοῦ. Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτους σου χιλίας, καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶν σου, πρὸς τὸ δὲ οὐκ ἔττις. Πλὴν τοῖς δριθαλμοῖς σου κατανοήσεις, καὶ ἀνταπόδοσις ἀμφτωλῶν δύει. Οὐ τὸν ἡ ἐλπίς μου, τὸν Υψιστὸν ἔθου καταφυγή σου. Πολλὰς ἐπαναστάσεις ὁ λόγος πρωαγορεύει γνήσεσθαι τῷ προφητευομένῳ. Οὐτος δὲ ἦν σπάνις τις καὶ θαυμαστὸς, ἐπαποκρύψω τοῦ Υψιστού καθημένος, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἵκανου αὐλιζόμενος, καὶ λέγων τῷ Κυρίῳ· Ἀρτελήπτωρ μου καὶ κατασυρῆ μου, δ Θεός μου, καὶ ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόν· ἡ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, οὐ Θεός μου, πεκοιθήσω ἐπ' αὐτῷ· ἦ, οὐ Θεός μου, καὶ εὐθαρσήσω ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸν Σύμμαχον. Τούτῳ δὴ οὖν τῷ τῶν εἰρημένων τρόπῳ ἀνακειμένῳ τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ἐπιβούλιτινες καὶ συσκευαὶ μυρίων κατ' αὐτοῦ στρατευομένων ἐπανέστησαν· παγίδες γοῦν θηρευτῶν ὀνομάσθησαν, καὶ λόγοι ταραχίδεις, καὶ φόβος νυκτεριῶν, καὶ βέλος πετόμενον ἡμέρας, καὶ πρᾶγμα ἐν σκότει διπορεύμενον, καὶ σύμπτωμα δαιμονίου μεσημέριον· καὶ πρὸς τούτοις ἄπασι χιλιάδες καὶ μυριάδες· αἱ μὲν χιλιάδες τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ ἀπολαμβάνουσαι, αἱ δὲ τὰ δεξιὰ μυριάδες. Αὐταὶ γάρ τοις δεξιοῖς ᾧ ἡ κρατατοτέροις καὶ λογχυροτέροις μέρεσιν ἐπεδούλευσαν. Τούτων δὲ πάντων οὐδὲν προσψάυειν τῷ περὶ οὐ διάγος προφητεύει. Τέτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιβιβεσθεὶς λέγεται, (I) δτι καὶ ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων· μικρὰ γάρ ἡ ταῦτα· ἀλλ' ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον, καταπατήσειν τε λέοντα καὶ δράκοντα· δὲ δὲ βασιλικῶτα καὶ ἀρχικώτατα τῶν ἐν θηρίοις καὶ ἔρπετοις τυγχάνει. Οἷμαι γοῦν διὰ τούτων τοὺς δράκοντας τῷ αἰώνιος τούτου σημανεῖσθαι, καὶ τὰς ἀράτους καταπατήσεις ὑθρῶς λέγεται τὰς πάσας. Εἰσίνει δέ ταῦτα καὶ δράκοντα.

Τις οὖν γένοιτο ἀν τοιοῦτος, ᾧ ἐφαρμόζειν αὐτῷ δύνασθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ δεὶς ὁ λαὸς μὲν ἔχοντος μὲν μυριάδας ἐπιστρατεύεται αὐτοῦ τοῖς δεξιοῖς, τοῖς δὲ κατὰ θάτερον μέρος χιλιάδας, μῆτ τολμῆν δὲ αὐτοῦ προσψάυειν, καταπίπτειν δὲ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, φέρε κατανοήσωμεν. Φημὶ δὲ καθ' ἓν τρόπον ἀναφέρεσθαι ταῦτα ἐπὶ τὸν ἐν Χριστῷ τετελειωμένον ἀνθρώπον· οἶος ἦν διὰ Παῦλος λέγων· Οἶδα ἀνθρωπον ἐπὶ Χριστῷ ἐπὶ πάντα τε τὸν δομοὺς ἐκείνηρ λέγειν δυνάμενον· Τίς ημᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; Οὐλγίς, η στερεοχωρία, η διωγμός, η λιμός, η γυμρότης, η κιτρύνος, η μάχαιρα; καὶ πάλιν· Πέπεισμαι γάρ, δτι οὗτος θάρατος, οὗτος ἡώη, οὗτος ἐρεστῶτα, οὗτος μέλλοντα, οὗτος δυνάμεις, οὗτος ὑψόματα, οὗτος βάθος, οὗτος τις κτίστης ἐπέρχεται· ημᾶς χωρίσουσι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐπ Χριστῷ Ἰησοῦ· δὲ πρὸς τούτους οὓς τὸν λέγειν· Αλλ' ἐπ τούτοις πᾶσιν ὑπερτικάμων, δέξιος ἀν γένοιτο τοῦ καὶ ἐπ' αὐτῷ λεγόντων τὰς προ-

⁴⁴ II Cor. xii, 2. ⁴⁵ Rom. viii 35. ⁴⁶ ibid. 38, 59. ⁴⁷ ibid. 37.

(1) Οὐτε μή.

κειμένας φωνάς. Ο γάρ τοιούτος, κατοικῶν ἐν βοητῷ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ αὐλιζόμενος, ἔρει τῷ Κυρίῳ· Ἀντιλήπτωρ μου εἰ καὶ καταφυγὴ μου, σ Θεός, καὶ ἀλπιῶ ἐκ' αὐτόν. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διαθέσει τελεῖται εἰρήκοτος, θεσπίζεται αὐτῷ τὸ θεῖον Πνεῦμα, δι τοῦ δισφαλῆ εἴλατο φύλακα, καὶ καλὴν ἐκτήσατο καταφυγὴν τὸν Κύριον. Τοιοῦτον γάρ ἔχων βοηθὸν καὶ πρόμαχον καὶ ὑπερασπισθήν, οὐδένα τῶν ἔχθρῶν φοβηθήσεται, ἀτε αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ρυμένου αὐτὸν ἐξ ἀπόκτων. Καὶ γάρ ἐξ παγίδος θηρευτῶν ἐξελεῖται αὐτὸν, καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει αὐτῷ· καὶ πάντα δὲ τὰ ἔξης κατηριθμημένα ἐπὶ πάντα τὸν ἐν Χριστῷ τέλειον ἀνθρώπον ἀνενεχθήσεται, καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα δὲ Χριστοῦ, ἥτοι τὸν ἐκ τελείων ψυχῶν κατεσκευασμένον μαρτύρων χορὸν· ή τὴν τελείαν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἥτινα ἀντές ἔαντῷ παρεστήσατο, μὴ ἔχουσαν σπέλον ἢ βυτίδα, ἥ τι τῶν τοιούτων. Ο γοῦν ἐπὶ τὴν πέτραν οἰκοδομήσειν ἐπηγγελμένος τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ὡς μὴ πύλας ἕδου κατισχύσειν αὐτῆς, αὐτές αὐτῆς καὶ φύλακες καὶ φρουρὸς ἔσται, περιφράτεων αὐτὴν καὶ ἀσφαλιζόμενος, πρὸς τὸ μὴ τὰς πύλας τοῦ ἕδου κατισχύσειν αὐτῆς. Διὸ τῇ τοιαύτῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ τοιούτῳ δῆλο Χριστοῦ μαρτύρων χορῷ, τῷ κατοικίαν μὲν μηδαμῶς ἔχοντι ἐπὶ γῆς, δυναμένῳ δὲ λέγειν, Ἡμῶν δὲ τὸ ποιλευμα ἐτούραποις ὑπάρχει, λεχθήσεται· Ο κατοικῶν δὲ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐτοκέη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλιζόμενος. Εἰτ' ἔρει μὲν αὐτὸς τῷ Κυρίῳ, οὐ εἴλατο κατοικεῖν ὑπὸ τὴν σκέπην· Ἀντιλήπτωρ μου εἰ καὶ καταφυγὴ μου, σ Θεός μου, καὶ ἀλπιῶ ἐκ' αὐτόν. Κτησαμένῳ δὲ αὐτῷ τοιοῦτον φύλακα καὶ τοιοῦτον σωτῆρα καὶ βοηθὸν ἐπιγραφαμένῳ λεχθήσεται ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς ἄρα εἰη καλὴν εὐράμενος ἔαντῷ μερίδα καὶ τείχος ὅχυρον, ὅπλον τε διμαχον τὸν ἔαντον Κύριον. Τοῦτον γάρ ἔχων ἐν δισφαλεῖ καὶ ἀμερίμνως οἰκήσει, ἀτε κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ ικανοῦ αὐλιζόμενος.

Εἰ γοῦν ποτε, φησίν, οἱ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν θηρευταί, ἀφανεῖς καὶ ἀδρατοί δινάμεις κατὰ τὸ σύνηθες αὐτοῖς παγίδας λαθραίως ἐγκρύπτοντες, προβάλλεσθαι κατὰ σοῦ πειρόντο, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον· δι τοῦ αὐτοῦ Κύριος βύσεται σε ἐκ παγίδος θηρευτῶν, Ή πατήσει συνετρίβη, καὶ ημεῖς ἀρρύσθημεν. Εἰ δὲ καὶ λόγοις θορυβεῖν ἐπιχειροῖεν λέγεται τὸν τῆς ἀσεβείας ίδν διὰ τῆς ἔαντων γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν πάλιν δό Κύριος ἀδιλαδῆ τὸν ἔαντον ἀνθρώπων φυλάξει. Ινα μή δ φλογῆμας τοῦ τῶν ἀνθρώπων βίου καὶ δ τῆς κακίας καύσων, ἐπὶ πλείον ἐκκαυθείει, ἐξάψῃ τὰ κακὰ κατὰ τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀθλητοῦ, θεσπίζει φάσκων δ λόγος αὐτῷ· Ετοῖς μεταρρέοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἀλπιεῖς. Εἰ δὲ καὶ πολεμίων στίφη πεπυρωμένα καὶ θανατηφόρα βέλη λόγων ψευδῶν καὶ τῆς διλητείας ἐναντίων ἀκοντίζοι κατὰ τοῦ δηλουμένου, αὐτὸς μὲν ἡσυχάσει νόμῳ θειῷ πειθαρχῶν λέγοντι· Κύριος ποιειμήσει ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγή-

A commorans, dicet Domino : Susceptor meus es et refugium meum, Deus, et sperabo in eum. Hæc quippe ex perfecto et sincero affectu dicentem, vaticinatur divinus Spiritus tutum elegisse custodem, et pulchrum obtinuisse refugium, scilicet Dominum. Cum talem quippe adjutorem, propugnatorem et protectorem nactus sit, nullum inimicorum pertimescat, quia ipsum Dominus ex omnibus eruit. Et enim ex laqueo venantium liberabit eum, et a verbo turbulentio, seculis suis obumbrabit ei : pariterque omnia quæ sub hæc recensentur, ad quemvis in Christo perfectum hominem referuntur; itemque ad corpus Christi, videlicet ad martyrum chorum ex perfectis animabus compositum ; sive ad perfectam Ecclesiam ipsius, quam ipse sibi astare fecit, nulla macula aut labo aut quopiam simili affectam. Qui igitur Ecclesiam suam se supra petram fundaturum esse pollicitus est ; ita ut portæ inferi nunquam prævaleant adversus eam, illius ipse et custos et præsidarius erit, ipsam circummuniens et vallans, ne portæ inferi prævaleant adversus eam. Quamobrem hujusmodi Ecclesiæ, et hujusmodi Christi martyrum choro, qui habitaculum quidem nullatenus in terra habet, sed hæc fari potest, Nostra autem conversatio in cœlis est ⁴⁴, dicetur, Qui habitat in adjutorio Altissimi, in tegumento Dei celi commorabitur. Deinde dicet quidem ipse Domino, sub cuius tegumento habitare cooperavit, Susceptor meus es et refugium meum, Deus mens, et sperabo in eum. Cum autem talem custodem nactus sit, et talem sibi servatorem et adjutorem ascriperit, dicet illi Spiritus divinus, optimam ipsum portionem adeptum esse, murum firmissimum, inexpugnabile scutum, scilicet Dominum suum. Hunc quippe nactus, in tuto et sine sollicitudine deget, utpote qui habitet in adjutorio Altissimi, et in tegumento fortis commoretur.

Si itaque illi, ait, humanarum animarum venatores, invisibles scilicet et occultæ virtutes, pro more solito laqueos clam occultantes, te unquam aggrediantur, nihil proderit illis : quia ipse Dominus eruet te de laqueo venantium, Laqueus contritus est, et nos liberati sumus ⁴⁵. Quod si eum sermonibus quoque turbare tentaverint, impietatis suæ virus lingua emittentes, his etiam illæsum hominem suum Dominus servabit. Ac ne humanæ vitæ æstus et ardor malitia magis magisque incensus, contra pietatis athletam mala succendat, hæc sermo ipsi vaticinatur : In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub venis ejus sperabis. Quod si inimicorum agmina, ignita et lethifera mendacium et cum vero pugnantium sermonum tela jaculentur adversus memoratum hominem, ille quidem quiescat, divinae legi obtemperans quæ ait : Dominus pro nobis pugnabit, et vos tacebitis : opportune autem ipsi dicitur : Scuto circumdabit te veritas ejus. Ipsa namque Christi

⁴⁴ Philip. iii, 20. ⁴⁵ Psal. cxliii, 7.

doctrinæ veritas, virtutem magnam obtinens, eum circummunit, in circuitu posita ac scuto tegens suo, ut ne, accidente nocte, et tenebris offusis, reformidet ille, aut præ metu turbetur; neque pariter in die immissa tela metuat. Per noctem autem et tenebras calamitatis tempora significat, in quibus nihil reformidatur nisi eum, qui scuto veritatis circummunitur: per diem vero, tranquilla et pacata tempora indicat, in quibus inimici nostri sagittas eminus volantes, blasphema nempe et impia dicta, in nos emittere solent. Nam persecutionum tempore non eminus tela mittunt, sed cominus impetum facientes, nos universos devorare, ut pote mortem expertentes nostram, conantur; ut aliquando ille eum potuit devoravit. At nos scuto jam memorato protecti, dicentes: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum exsurerent homines in nos, forte vivos deglutiissent nos*¹⁰. Neque nocte igitur neque interdiu quid contra nos poterunt inimici nostri propter Dominum propugnatorem nostrum. Quare dictum est: *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris; imo neque a ruina et dæmonio meridianō timebimus. Quod si millia et decem millia, sive invisibilium seu visibilium inimicorum et hostium, contra Christi populum et contra Ecclesiam ejus insurrexerint; omnes sane una virtus ejus uno momento destruet, ut nos ipsis oculis vindictam perspiciamus. Ideo dicitur: Verumtamen oculis tuis considerabis, et in retributionem peccatorum videbis.* Nos autem sermonis veritatem ipsa exemplorum interpretatione perceperimus, conspecto variis temporibus Ecclesiam Christi impugnantium sine, qui confessim, nec longo post tempore a Deo debellati sunt, καὶ ἀταπόδοσιν ἀμαρτωλῶν δύει. Ήμεῖς δὲ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἔρμηνεις παρέλθαμεν, κατὰ καιροὺς τὰ τέλη συνορῶντες τῶν τῆς Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πολεμησάντων, παραχρῆμά τινας εἰς μακρὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολεμηθέντων.

Hæc porro omnia, et cætera sub hæc memorata, ad hominem etiam qui in Christo est referentur, necnon ad omnes qui dicere valeant: *Omnia possunt in eo qui me confortat Christo Iesu.*¹¹ Hic porro fuerit Christi chorus, qui ex sanctis et perfectis Dei martyribus constat, quique ad sanguinem usque pro veritate decertavit, et bravia victoriae cum Deo partæ adversus inimicos retulit. Hæc item, quæ dicta sunt, Christi homini coaptabuntur: hoc enim declarat dictorum series. Nam cum ad quempiam dixisset: *Quoniam ipse liberabit de laqueo renantium, et a verbo turbulentio, et: In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis; et cum eumdem alloquens subdidisset: Scuto circumdabit te veritas ejus; et illud: Non timebis a timore nocturno; itemque: Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit; et adjecisset: Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis;* cum omnia singulariter quasi de uno loculus esset,

A σεσθε· λεχθῆσται δὲ ἀντῷ κατὰ καιρὸν τῷ, "Οὐαὶ κυκλώσει σε η ἀλήθεια αὐτῷ. Αὕτη γάρ η ἀλήθεια τῶν Χριστοῦ δογμάτων, μεγάλην κεχτημένη ὑναμιν, τὸν ἔχοντα αὐτὴν περιφράξει, κυκλώσε αὐτὸν, καὶ περιβάλλουσα τῷ ἐσυτῆς δπλῳ, πρὸς οὓς μήτε νυκτὸς ἐπελθούσης, μήτε σκοτίας καταλασθούσης δεδίνειν, μηδὲν ὑπὸ φόδρων ταράττεσθαι, μήτε τῶν ἦμέρᾳ πεμπομένων βελῶν φροντίζειν. Δηλοὶ δὲ διὰ μὲν τῆς ωκεᾶς καὶ τῆς σκοτίας τούς περιστατικῶν καιροὺς, καθ' οὓς φῆσι μηδὲν φοβηθῆσθαι τὸν ὑπὸ τοῦ τῆς ἀλήθειας δπλοῦ περιπεφραγμένον· διὰ δὲ τῆς ἦμέρας τοὺς ἐν γαληνῇ καὶ εὐδίᾳ καὶ εἰρηνικῇ καταστάσει, καθ' οὓς πόρφρωθεν βέλῃ πετόμενα καθ' ἡμῶν πάμπειν εἰώθασιν οἱ ἔχθροι, τοὺς βλασφήμους καὶ ἀσεβεῖς ἐστῶνταν λόγους. Κατὰ γάρ τοὺς τῶν διωγμῶν καιρούς, οὐ πόρφρωθεν ἐστῶτες βέλῃ πέμπουσιν, ἀλλ' ἐγγύθεν δρμῶντες, καταπιεῖν ἡμᾶς δόους οὐαὶ θενάτου φθονοὶ πειρῶνται· διὰ κατέπιε τότε Ισχύας. Άλλ' ἡμεῖς γε, τῷ δηλωθέντει δπλῳ πεφυλαγμένοι, ἴρούμεν· Εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἥρ ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαρστῆραι ἀτρηπτούς ἐφ' ἡμᾶς, δρα ἵωτας ἀταπέιορ ἡμᾶς. Οὐτ' οὖν ἡμέρας οὔτε νυκτὸς δυνητούται τι καθ' ἡμῶν οἱ ἔχθροι διὰ τὸν ὑπερμαχῶντα ἡμῶν Κύριον. Διὸ λέλεκται· Οὐ φοβηθῆσῃ ἀπὸ φόδρων πυκτεριοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου· ἄλλ' οὐδὲ ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβριοῦ φοβηθῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ χιλιάδες καὶ μυριάδες ὄράτων ἢ καὶ ὄρατῶν ἔχθρῶν καὶ πολεμίων κατὰ τὸν λαοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῷ ἐπαναστάτειν, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀθρώσας δόμου καὶ πάσας ἡ αὐτοῦ δύναμις ἐν μιᾷ δροπῇ καθελεῖ, ὡς αὐτοὶ δρθαλμοὶ παραλαβεῖν ἡμᾶς τὴν ἐκδίκησιν. Διὸ λέλεκται· Πλὴν τοῖς ὁρθαλμοῖς σου καταροήσεις, τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν ἐξ αὐτῆς τῆς ἔρμηνεις παρέλθαμεν, κατὰ καιρούς τὰ τέλη συνορῶντες τῶν τῆς Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ πολεμησάντων, παραχρῆμά τινας εἰς μακρὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πολεμηθέντων.

C Πάντα δὲ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς ἐπιλεγόμενα ἐπὶ τὸν ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου ἀνενεχθῆσται, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν οἶνον τε λέγειν· Πάντα λογύω ἐν τῷ ἐνδυναμούντι με Χριστῷ Ἰησοῦν. Οὗτος δὲ ἐν εἴη δὲ Ληστοῦ χορὸς, δὲ ἐξ ἀγίων καὶ τελείων Θεοῦ μαρτύρων συνεστὼς, δέ μέχρις αἰματος ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἀλήθειας, καὶ τὰ βραβεῖα τῆς ἐν Θεῷ νίκης κατὰ τὸν ἀντιπάλων αἰρόμενος. Καὶ ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον δὲ τῷ Χριστοῦ ἀρμοσθῆσται τὰ λεγόμενα· τούτο γοῦν παριστησιν αὐτῇ τῇ τῶν ἐμφερομένων ἀκολουθίᾳ. Εἰπὼν γάρ δὲ λόγος πρὸς Έντα τινά, "Οτι αὐτὸς δύνεται τι παρθένος θηρευτῶν καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους, καὶ Ἐν τοῖς μεταχρέοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι, καὶ ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐλπισῖς· καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπάγων τῷ, "Οὐαὶ κυκλώσει σε η ἀλήθεια αὐτῷ· καὶ τῷ, Οὐ φοβηθῆσῃ ἀπὸ φόδρων πυκτεριοῦ· καὶ τῷ, Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτους σου χιλίας, καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶν σου, πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἔτει· καὶ τούτοις προστίθεται τῷ, Πλὴν τοῖς ὁρθαλμοῖς σου καταροήσεις, καὶ ἀταπόδοσιν ἀμαρτωλῶν δύει·

¹⁰ Psal. cxxiii. 1-3. ¹¹ Philip. iv. 13.

πάντα δὲ τὰ ἐνικῶς εἰπών ως πρὸς ἔνα τινά, ἐπισυνάπτει λέγων, "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν Ὅμηρον ἔθου καταφυγήρ σου" σαφέστατα παρίσταται, διότι Κύριος ἡνὶ πρὸς δύναται πάντα ἐλέγετο. Μηδεμιᾶς γάρ διαμέσου ἐναλλαγῆς προσώπου γενομένης, συνῆψεν δὲ λόγος ὑπὸ μίαν διάνοιαν ως πρὸς ἔνα τὰ πάντα παρέστησε τε τίς ποτε ἦν οὗτος, διασαφῶν δῆτας καὶ λέγων· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν Ὅμηρον ἔθου καταφυγήρ σου. Ἐπειδὴ γάρ σύ, φησίν, ὁ Κύριε, ἐφ' ὅν ἐγὼ ἤλπισα, τὸν Ὅμηρον, δηλαδὴ τὸν ἀνωτάτω θεὸν, καὶ σαυτοῦ Πατέρα, καταφυγήρ ἔθου σεαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὐ προτελεύσεται σοι οὔτε χιλίας, οὔτε μυριάς, οὔτε παγίδες θηρευτῶν, οὔτε τι ἔτερον τῶν κατηρηθμημένων· καὶ ἐπειδήπερ σύ, ὁ Κύριε, εἰ μου τοῦ ταῦτα λέγοντος ἐλπίς, Τὸν Ὅμηρον ἔθου καταφυγήρ σου· διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος ἐλεγον περὶ σοῦ, Ό κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὅμηρον, ή, Ὁ καθίμενος ἐν ἀποκρύψῳ· Ὅμηρον· ἐπειδήπερ ἐν ἀπορήτοις καὶ ἀποκρύψοις σύνεδρον σε καὶ σύνθρονον δὲ Ὅμηρος ἐποιήσατο, φήσας πρὸς σέ· Κάθου ἐκ τῶν δεξιῶν μου, ἔως ἂρ θῶ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποπόδιοι τῶν ποδῶν σου.

Ὕψηστου δὲ νοούμενου ἐν τούτοις τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ τῶν δλῶν· Κυρίου δὲ γίον τοῦ θεοῦ, δε τὸν Ὅμηρον θετο καταφυγήρν αὐτοῦ, εἰκότως καὶ Μωϋσῆς τῷ αὐτῷ θείῳ Πνεύματι θεοφορούμενος ἐβίδασκεν ἐν μεγάλῃ φῆῇ λέγων· "Οτι διεμέριζερ δ Ὅμηρος δέθη, ὡς διάσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, διτησσεν δρια ἐθῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγρέλων θεοῦ. Καὶ ἐτερήθη μέρος Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼν, σχολεῖσμα πληροούματα αὐτοῦ Ισραὴλ. Διὰ τούτων γοῦν καὶ δι Μωϋσῆς Ὅμηρον σαφῶς προσείπετε τὸν ἀγέννητον θεὸν, διανέμοντα τὰ ἐπὶ γῆς ἐθνη τοῖς ἑαυτοῦ ἀγγέλοις· Κύριον δὲ τὸν γίον τοῦ θεοῦ, τὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Ισραὴλ ὑποδεξεγμένον. Αὐτὸς δὲ οὖν οὗτος δὲ Κύριος καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὅμηρον κατοικεῖν ἐλέγετο, καταφυγήρ τε ἑαυτοῦ τὸν Ὅμηρον τεθεῖσθαι, δηλαδὴ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα. Διὸ λέλεκται πρὸς αὐτὸν· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, τὸν Ὅμηρον ἔθου καταφυγήρ σου. Ἐπειδὲ δὲ Ιουδαϊκῶτερον δὲ Ἀκύλας καὶ δὲ Σύμμαχος τὴν ἐρμηνείαν ἐκτεθείκασι, ὑφορώμενοι τὸ περὶ τοῦ Ὅμηρον καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἀποδεδημένον ἡμῖν δόγμα· καὶ δὲ μὲν Ἀκύλας ἡρμηνευσεν εἰπών· "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, ὁ Ὅμηρος τὸν Ὅμηρον καταφυγήρ σου· δὲύτερον, ὡς ἡ Ἐβραικὴ φωνὴ, Ἐλλωρ περιέχωσα τὸν Ὅμηρον δηλοί. Εὑρομεν γοῦν ἐν νεΐ· φαλμῷ κείμενον τὸν, Κεκράξομαι πρὸς τὸν θεὸν τὸν Ὅμηρον· ἔνθα ἀντὶ τοῦ, τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἐβραικὸν Ἐλλωρ περιέχει, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος. Οὐκ δρα χρὴ βιάζομένους τὴν ἀλήθειαν διαστρέψειν. Καὶ δλῶς δὲ, εἰπερ κατὰ τὸν Ἀκύλαν πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον λέλεκται, "Οτι σὺ, Κύριε, ἀλπίς μου, Ὅμηρος τὸν ἔθηκα οἰκητήριόν σου· ἡ κατὰ

A sic insert: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum; apertissime declarans Dominum esse ad quem haec omnia dicebantur. Cum nulla enim in medio personæ mutatio facta sit, omnia una sententia, quasi uni dicta, concinata sunt, ac his verbis clare significatur declaraturque quis ille sit: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Quia enim, inquit, tu, Domine, in quem ego speravi, Altissimum, id est supremum Deum et Patrem tuum, refugium tuum posuisti, ideo non accedent ad te, neque millia, neque decem millia, nec laquei venantium, neque aliud quidpiam ex memoratis: et quia tu, Domine, spes mei es haec dicentis: Altissimum posuisti refugium tuum; ideo initio sermonis de te dicebam: Qui habitat in adjutorio Altissimi, aut: Qui habitat in abscondito Altissimi, quia in arcanis et occultis te Altissimus sedis et throni consortem efficit, te sic alloquens: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum¹¹.

B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

B Cum autem Altissinus hic pro supremo omnium Deo intelligatur; Dominus autem pro Filio Dei, qui Altissimum posuit refugium suum; jure Moyses ejusdem Spiritus numine afflatus in magno cantico haec docuit: Quando dividebat Altissimus gentes, ut disseminabat filios Adam, constituit terminos populorum, secundum numerum angelorum Dei. Et facta est portio Domini populus ejus Jacob, surniculus hereditatis ejus Israel¹². His enim Moyses Deum ingenitum liquido Altissimum appellavit, qui gentes terrae angelis suis distribuit; Dominum vero Filium Dei, qui Israelem a Patre suscepit. Hic ergo ipse Dominus in adjutorio Altissimi habitare affirmabatur, et Altissimum posuisse refugium suum, videlicet Patrem suum. Quamobrem dictum est illi: Quoniam tu es, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. Quia vero Aquila et Symmachus modo ad Judaicam sententiam propius accedente interpretati sunt, doctrinam a nobis de Altissimo et de Domino traditam suspectam habentes; Aquila enim edidit, Quoniam tu, Domine, spes mea, altissimum posui habitaculum tuum; Symmachus vero, Tu enim, Deus, fiducia mea, altissimam posuisti habitacionem tuum; observandum primo est, quintam editionem Septuaginta Interpretibus accinere, nam et ipsa sic habet, Quoniam tu, Domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum; secundo, Hebraicam vocem, quæ Elion habet Altissimum significare. In LVI enim psalmo sic expressum invenimus¹³: Clamabo ad Deum altissimum: ubi pro illo, altissimum, Hebraicum exemplar, Elion, circumfert, ut et in praesenti. Non oportet ergo violentia utentes veritatem everttere. Et alioquin si secundum Aquilam ipsi Domino dictum sit, Quoniam tu es, Domine, spes mea, altissimum posui habitaculum tuum; aut secundum

¹¹ Esai. cix, 1. ¹² Deut. xxvii, 8, 9. ¹³ Psal. lvi, 3.

Symmachum, *Tu enim, Deus, fiducia mea, altissimam posuisti habitationem tuam; et sermo, ut Judæi opinantur, ad Deum universorum referatur: cur deinceps additur, secundum Aquilam, Non importabitur tibi malitia, et plaga non appropinquabit tegumento tuo, quoniam angelis suis præcipiet ut custodian te in omnibus viis tuis. In manibus turbulent te, ne forte offendat in lapide pes tuus; secundum Symmachum vero, post illud, Tu, Domine, fiducia mea, altissimam posuisti habitationem tuam; qua de causa subjicitur, Non prævalebit adversum te malum, neque plaga appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodian te in omnibus viis tuis. In manibus gestabunt te, ut ne impinges in lapidem pede tuo?* Hæc quippe de Deo universorum dicta putare, qui non omnium impiissimum fuerit? Quis enim angelis suis mandet de Deo universorum, ut custodian eum in omnibus viis ipsius? aut quomodo Deum, qui supra omnia est, manibus gestabunt, ut non offendat ad lapidem pes ejus? At vides non licere per sermonis seriem, hæc ad personam Dei, qui supra omnia est, referre: neque item superius dicta ab illo, *Quoniam ipse liberabit te de laqueo venantium, a verbo turbulentio. In scapulis suis obumbrabit tibi et sub pennis ejus sperabis, et cælera quæ sequuntur.*

Quod si quis hæc accipiat de Christo Dei, qui hic, ut etiam alibi, Dominus vocatur, is non aberraverit a vero: nam Apostolus quoque ait: *Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus per quem omnia*⁷⁵: ac rursum, *Unus Dominus, inquit, una fides, unum baptisma. Unus Deus, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus*⁷⁶. Duo autem Domini aperte a Davide dicti sunt in illo, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁷⁷; imo etiam illud Moysis, *Pluit Dominus a Domino in Sodomam et Gomorram sulphur et ignem*⁷⁸, eidem sententia astipuletur; quemadmodum etiam cum diceret, *Quando dividebat Altissimus gentes, facta est pars Domini populus ejus Jacob*⁷⁹; manifeste quippe hinc et Altissimum et Dominum nosse videtur; Altissimum quidem eum, qui distribuit et sortes dat angelis suis; Dominum vero, qui cum angelis præcellentem omnium gentium sortem accipit. Quia igitur Dominus, qui hic indicatur, forma servi accepta, in similitudinem hominum factus est et habitu inventus ut homo, ac post baptismum in Jordane omnem passus tentationem est, quando ductus est a Spiritu in desertum ut tentaretur a diabolo, et in solitudine quadraginta diebus et quadraginta noctibus tentatus est, et erat cum feris, ut ait evangelista⁸⁰; jure hæc omnia Spiritus sanctus prænuntiare occupat, significans quanta diebus quadraginta tentatus, quanta totidem noctibus sustinuit. Cum enim ad Evangelium regni Dei prædi-

A τὸν Σύμμαχον, Σὺ τάρ, Κύριε, ἀφοδία μου, ὑψίστηθον τὴν οἰκηστὴν σου· ἀναφέρεται τε ὁ λόγος, ὃς δὲ οἰηθεῖν Τουδαλων παιδες, ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων θεὸν, πῶς συνήπτεται ἐξῆς κατὰ μὲν τὸν Ἀκύλαν τὸ, οὐ μεταχθῆσται κρός σὲ κακλα, καὶ ἀφῇ οὐκ ἔττι τὴν σκέψην σου· δει ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐτελεῖται οἱ φυλάκειοι ἐτ πάσαις ὄδοις σου. Ἐπὶ ταρσῷ ἀρρώστῳ, μήποτε προσκύψῃ ἐτ λίθῳ ὁ ποὺς σου· καὶ δὲ τὸν Σύμμαχον, μετὰ τὸ, Σὺ, Κύριε, ἀφοδία μου, ὑψίστηθον τὴν οἰκηστὴν σου· πῶς ἐπιέτεται τὸ, οὐ κατισχύσει σου κακόν. οὐδὲ ἀφῇ ἔττι τῇ σκηνῇ σου. "Οτι τοῖς ἀγγέλοις ἐτελεῖται κερι σου ὡνταί φυλάσσειν σε ἐτ πάσαις ταῖς ὄδοις σου. Ἐπὶ χειρῶν βαστεδουσοντ σε, Ιητα μὴ προσκαλογ ἐτ λίθῳ ποδὶ σου; Ταῦτα γάρ πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν B λέγεσθαι πῶς οὐκ ἀν εἴη πάντων ἀσεβέστατον; Τις γάρ δ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐτελλόμενος περὶ τοῦ θεοῦ τῶν δλων, ὃστε φυλάττειν αὐτὸν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ; ή πῶς τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἐπὶ χειρῶν βαστάσουσιν, ἵνα μὴ προσπασῃ λίθῳ ὁ ποὺς αὐτοῦ; Ἄλλ' ὁρᾶς, ὃς δ λόγος οὐκ ἐπιτρέπει εἰς πρόσωπον τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ ταῦτα ἀναφέρεσθαι· ἐπὶ μὲν τὰ ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ, "Οτι αὐτὸς φύσεται σε ἐτ χειρὸς θηρευτῶν, ἀπὸ λόγου ταραχώδων. Ἐπὶ τοῖς μεταφρέτοις αὐτοῦ ἐπισκιάσθαι σοι, καὶ ὑπὸ τοὺς πτερύγας αὐτοῦ ἀλπιεῖς, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα.

C Εἰ δέ τις ταῦτα ἐκλάθοι ἐπὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνταῦθα Κύριον, ὥσπερ οὖν καὶ ἐν ἔλλοις ὀνομασμένον, οὐκ ἀν διαμάρτοι τῆς ἀληθείας· ἐπὶ μὲν δ Ἀπόστολος, Εἰς Θεός, δέ οὐ τὰ κάρτα, καὶ εἰς Κύριος, δι' οὐ τὰ κάρτα· καὶ πάλιν, Εἰς Κύριος φησι, μια πίστις, ἐτ βάπτισμα. Εἰς Θεός δέ εἰς πάτερν καὶ διὰ πάτερν καὶ ἐτ πάσι. Κύριος τὸ διάντειρος καὶ ὑπὸ τοῦ Δαυΐδ ὄνομασθησαν κατὰ δέ Εἰπει δ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθθον ἐπε δεξιῶν μου, ἔως ἀν τὸν δχθρούς σου ὑποκύδωντα ποδῶν σου· ἀλλὰ καὶ Μωυσῆς λέγων, Ἐβρεῖς Κύριος παρὰ Κυρίου ἐπει Σόδομα καὶ Γόμορρα διετοῦ καὶ πῦρ, τῆς αὐτῆς ἀν γένοιτο δόξης· ὕσπερ ὃν καὶ ἐν οἷς ἐφασκε τὸ, "Οτι διεμέρειτε δ Ὅψιστος θεη, ἐτερήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰανεῖς διάντειρος γάρ διὰ τοῦ, τὸν Ὅψιστον καὶ Κύριον εἰδεῖς φανεται· Ὅψιστον μὲν τὸν διανέμοντα καὶ καρποῦντα τοῖς ἑαυτοῦ ἀγγέλοις, Κύριον δὲ τὸν μετὰ τῶν ἀγγέλων καληρούμενον τὴν πάντων τῶν ἐθνῶν διεφέρουσαν μερίδα. Ἐπει τοίνους δ δηλούμενος ἐτ τούτοις Κύριος μορφὴν δούλου λαβὼν ἐν δμωρηταν ἀνθρώπων γέγονε, καὶ σχήματι εὑρέθη ὃς διδρόπος, ὑπέμεινε τε πάντα πειρασμὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τὸ ἐν Ιορδάνῃ, δει ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐτ τὴν Ἐρημον πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ μ' ἡμέρας καὶ μ' νύκτας πειραζόμενος, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρῶν, ὃς φησιν δ εὐσηγελισθῆ εἰστατως ταῦτα πάντα τὸ Πνεύμα τὸ ἄγιον προλαβόν δισπίζει, σημαίνον δια τε ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις πειραζόμενος ὑπέμεινε, καὶ ὅταν κατὰ τὰς Ισαρθρω-

⁷⁵ I Cor. viii, 6. ⁷⁶ Ephes. iv, 5, 6. ⁷⁷ Psal. cix, 1. ⁷⁸ Gen. xix, 24. ⁷⁹ Deut. xxviii, 8, 9. ⁸⁰ Marc. 1, 13.

ταῖς ἡμέραις νύκτας. Μέλλων γάρ ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας παρέιναι, πρὸν ἀρξασθαι τοῦ κηρύγματος, καὶ πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίας, ἐπὶ τὰς ἔχθράς καὶ πολεμίας τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους δυνάμεις ἀνήγετο· ὅπως, ἐκείνας πρώτας καταγωνισμένος καὶ καθελών, οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν πάλαι καταπονουμένων λύτρωσιν τε καὶ ἐλευθερίαν παρέθιοι. Ἐχρῆν γάρ αὐτοὺς δὴ μάλιστα πρώτους τοὺς παρὰ πᾶσι τοῖς ξθνετοῖς εἶναι νομίσαντας, καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αἰχμαλώπους, ἀπὸ τῆς τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ γνώσεως τε καὶ εὐεσθείας ἀφαρτάσαντας, καθυποτάξαι καὶ τῆς τυραννίδος καθελεῖν· εἴθ' οὕτως ἀπασιν ἀνθρώποις τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας παραδούναι. Διὸ δὴ πρὸ πάσης ἴστορουμένης αὐτοῦ πράξεως ἀνήγετο εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι ὁ πò τοῦ διαβόλου· καὶ ἡνὶ μετὰ τῶν θηρίων, ὡς φησιν δὲ εὐαγγελιστής, θηρίᾳ προσειπὼν τὰς ἀπηγριωμένας καὶ θηριώδεις πονηρὰς δυνάμεις. Αὐτὰ δὴ οὖν ταῦτα καὶ ὁ παρὸν ψαλμὸς προαναφωνεῖ προφητικῶς· Πνεύματι ἀναγκαῖως. Χρή γάρ, διὰ τῶν ἐμπροσθεν διδαχθέντας τὰ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους παρουσίας τοῦ προφητευομένου, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως αὐτοῦ, τὰ τε περὶ τοῦ θανάτου, ὅπως τε ἐκ σπέρματος Δαυΐδ προελύσεσθαι προκεκήρυκτο, ἀκολούθως καὶ τὸν ἄγνωνα μαθεῖν ἡμᾶς δν ἥρατο κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. Ταῦτα οὖν ἡ παρούσα παρίστησι προφητεία προλέγουσα, ὅσα κατὰ τὴν ἔρημον ὑπέμεινεν ἐφ' ὅλαις ἡμέραις μ' καὶ νυξὶ ταῖς ἵσαις πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Θηρευταὶ γάρ ἡσαν περὶ αὐτὸν ἀδράτοι δυνάμεις, παγίδας αὔτῷ κατασκευάζουσαν. Καὶ αἱ μὲν λόγοις ταραχώδεσιν αὐτὸν θορυβεῖν πειρώμεναι, αἱ δὲ φοβεῖν κατὰ τὰς νύκτας, καὶ πάλιν ἀλλὰ δι' ἡμέρας βέλη νοητὰ πέμπουσα· κατ' αὐτοῦ· καὶ αὐθις ἔτεραι οὐκ ὄνομάζονται ἡμῖν, οὐδὲ λεχθῆναι δυνάμεναι θνητὰς ἀκοίαις, τὸν κατ' αὐτοῦ πειρασμὸν πραγματευόμεναι· δὴ σημαίνει φάσκων ὁ λόγος, Ἀπὸ πράγματος ἐτροκήτε διαπορευομένου· Ἀνθ' οὐδὲ μὲν Ἀχύλας ἥρμηνευεν, Ἀπὸ διήματος ἐτροκοτομήτη πειρατούργος· δὲ Σύμμαχος, Οὐδὲ λοιμὸν ὅρφῳ ὅδεύοντα.

“Ηδη δὲ καὶ τὰ ἀναιδέστατα καὶ ἀρχοντικὰ τῶν δαιμονίων, τὰ ἐν αὐτῇ τῇ μεσημέρᾳ καὶ τῇ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀκμῇ τολμῶντα παραφανεσθαι, προσήσεσαν αὐτῷ. Τῶν γάρ δὲλων τὸ οἰκείον σκότος μεταδιωκόντων, καὶ ἐν μόνῃ νυκτὶ φαντασιοῦν εἰωθότων, τὰ ἀναιδέστατα καὶ δι' ἡμέρας τολμᾶτα φαίνεσθαι, καὶ ἐν μέσαις αὐγαῖς ἡλίου. Τοιαῦτα δὲ ἡνὶ τὰ τῷ Σωτῆρι ἐπιόντα· μεθ' ἡμέραν μὲν οὖν τοιαῦτά τινα αὐτῷ προσφει, κατὰ δὲ τὰς νύκτας ἔτερα. Διὸ εἰρηται ἐξῆς· Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου τυκτεριοῦ, καὶ ἀπὸ πράγματος ἐτροκήτε διαπορευομένου. Ορῶντα δὲ αὐτοῦ τὴν δμαχὸν καὶ ἀγέτητον δύναμιν, δμοῦ πάλιν δθροζόμενα κατὰ στίφη προσίσταν αὐτῷ πλήθη δυνάμεων ἀντικειμένων. Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ πάλαι παρ' ἀνθρώποις νομιζόμενοι θεοί, καὶ τὰ ἀντικείμενα πνεύματα, ἔνην τινὰ φύσιν καὶ δύναμιν πάντων αὐτῶν καθαιρετικὴν θεώμενα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, δμοῦ συνῆχθαι ἀπανταχθέντων, ἀθρόα τε ποιούσινα· καὶ ποιοσοτέρας εἰνι ἐθέλειν αὐτῷ. Καὶ τὰ

A candum proditurus esset, antequam prædicationem iniret, et antequam beneficia hominibus impertiret, ad inimicas et adversarias generi humano virtutes adductus est; ut cum illas priores debellasset et destruxisset, sic ad eorum qui olim affligebantur redemptionem et libertatem curandam procederet. Oportebat enim primo illos qui apud omnes gentes pro diis reputabantur, hominumque animas captivas a cognitione Dei universorum et a pietate abripuerant, subigere, eorum tyrannidem delere: deindeque omnibus hominibus Evangelium regni Dei trahere. Quapropter ante omnes alias ejus actiones, quæ in historia feruntur, ductus est in desertum, ut tentaretur a diabolo, eratque cum feris, ut ait evangelista, feras nuncupans agrestes illas et ferinas malignas virtutes. Hæc igitur ipsa præsens psalmus propheticō Spiritu necessario prænuntiat. Par quippe erat nos ante edictos ea quæ ejus qui in prophetia enuntiatur adventum ad homines spectant, necnon quæ ad ejus carnalem generationem pertinent, ad mortem item ejus, et ad modum quo ex semine David proditurus prænuntiabatur, ediscere; ac consequenter etiam de certamine ejus, quod contra adversarias potestates suscepit, erudiri. Hæc igitur præsens prophetia declarat, prænuntians quanta in deserto sustinuit, diebus quadraginta totidemque noctibus tentatus a diabolo. Venatores quippe illum circumdabant, invisibilis nempe potestates, laqueos ipsi parantes. Et aliae quidem verbis turbulentis conturbare ipsum tentabant; aliae in nocte perterrefacere. Aliae item in die spiritualia tela immitebant in eum; rursum aliae, quæ nec nominari nobis, nec dici mortalibus auribus possunt, temptationem in eum adornabant: quod his significatur, A negotio perambulante in tenebris. Pro quo Aquila quidem interpretatus est, A verbo in nocte illum perambulante; Symmachus vero, Neque pestem in caligine ambulantem

Ad hæc vero etiam impudentissimi dæmoniorum principes, qui in meridie, vigente solis luce, apparere ausi sunt, accesserunt ad eum. Nam cum alli proprias sibi tenebras sectentur, et in sola nocte phantasias mouere solcant; qui impudentissimi sunt, etiam in die apparere audent, et in mediis solaribus radiis. Tales erant qui Salvatorem adorti sunt; in die namque hujusmodi spiritus accedebant ad eum, in noctibus autem alii. Quare dicitur postea, Non timebis a timore nocturno, et a negotio perambulante in tenebris. Cum autem invictam et insuperabilem ejus virtutem cernerent, agmine simul instruto, multitudo adversariorum potestatum ipsum aggressa est. Videlurque mihi, illos olim, qui apud homines dii existimabantur, itemque adversarios spiritus, stupendam quamdam naturam et virtutem sibi omnibus exitiosam in homine Salvatoris nostri videntes, una congregatos undique consertim accessisse, ut irrumperent in eum.

Et primo quidem diabolum aliorum particularium spirituum opera ipsum tentasse: quare dictum est, Et erat cum seris⁸¹. Quibusnam seris? id aperit in sequentibus sermo præsens his verbis, Super aspidem et basiliscum ambulabis, et concubabis leonem et draconem. Etenim, ut verisimile est, tali specie talique forma suscepta, malignæ quædam virtutes, principatus et potestates, rectiores mundi tenebrarum harum, ac spiritualia nequitiae, per aerem volantes; sive allegorico more, aspides, basilisci, leones et dracones vocalæ; sive ob malitiæ similitudinem his comparatae, omne tentationum genus in ipsum moverunt. In fine autem omnium, conspicatus diabolus eum super aspidem et basiliscum ambulare, omnesque ipsi subditas operationes concubare: ipse demum accessit humilis et formidolosus, ipsique interrogaciones in Evangelii descriptas propositus, tentans eum ac dicens: Si Filius Dei es, huc dicio, illa facito. Impetum itaque confertim a malignis spiritibus factum, eorumque eladem describit hæc prophetia: quæ illos una quidem coactos esse docet, neque lamen aliquid agere potuisse; sed cum appropinquarent ipsi, humili decidisse. Ideo dictum est, Cadent a latere tuo mille, et decem milia a dextris tuis. Pro illo autem, A latere tuo, Aquila et Symmachus, ex transverso tuo, ediderunt; sic sinistram Salvatoris nuncupante divina Scriptura, quia fortasse penes eum nihil levum aut sinistrum est. Cæterum de omnibus simul adversariis potestatis dictum est illud, Ad te autem non appropinquabunt; itemque illud, Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Et hæc, inquit, omnia tibi accident; quoniam tu, Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum.

A μὲν πρῶτα δι' ἑτέρων μερικῶν πνευμάτων περάσειν αὐτὸν ἐπιχειρεῖν τὸν διάβολον· διὸ λέλεκται· Καὶ ἣ μετὰ τῶν θηρίων. Ήσΐων δὲ θηρίων; διὸ μετὰ γείρας παρίστησι λόγος προὶών ἐξῆς καὶ λέγων· Ἐξ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκου ἐπιβήσῃ, καὶ κατακαθήσεται λέοντα καὶ δράκοντα. Τοιούτοις γάρ τοιν, ἵκε εἰκός τε καὶ μορφαῖς σχηματιζόμεναι, τὴν ἀέριον τόπον διπτάμεναι τινες δυνάμεις πονηραί, ἀρχαὶ τε καὶ ἔξουσιαι, καὶ κοσμοκράτορες τοῦ σκοτού τούτου, καὶ πνευματικὰ πονηρίας, τρόπους ἀλληγορίας ἀσπίδες καὶ βασιλίσκοις καὶ δράκοντες καὶ λέοντες δυναμάζομεναι, ή καὶ διὰ τὸ ἡμερές τῆς κακίας τούτοις παραβαλλόμεναι, πάντα πειρασμοὶ ἔκινουν κατ' αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλει δὲ πάντων, ὡς εἰκός διάβολος ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβεβήκότα εἰσὶν καὶ καταπεπτήκοτα πάσας τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐνεργίας, αὐτὸς δῆδη λοιτὸν δι' ἐαυτοῦ προσῆιε ταπεινὸς καὶ ὑποδεδικώς, προσέφερε τε αὐτῷ τὰς ἐρωτήσεις τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀναγεγραμμένας, πειράζων εἰτὸν καὶ λέγων, Εἰ Γάρδε εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τάδε, καὶ ποίησον τάδε. Τὴν οὖν ἀθρόαν δρμήγη τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τὴν ἥτταν αὐτῶν ἡ παροῦσα πειράστησι προφητείᾳ· δόμῳ μὲν συνῆχθαι διδάσκοντα, μὴ μὴν δεδυνῆσθαι τι μηδὲ ἴσχυκεναι· ἀλλ' ἐν τῷ πλησιάζειν αὐτῷ καταπίπτειν χαραῖ. Διὸ λέλεκται· Πειστεῖται ἐκ τοῦ καλλίτου σου χιλιάς, καὶ μυρίς ἐκ δεξιῶν σου. Ἀντὶ δὲ τοῦ· Ἐκ τοῦ καλλίτου σου, Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, Ἐκ τοῦ πλατύτου σου, ἐκδεκόντας· οὗτα τῆς θείκης Γραφῆς τὰ ἀριστερά τοῦ Σωτῆρος δυναμάζουσας, τάχα τὸ μῆδὲν εἶναι εἰς αὐτῷ σκαίων μηδὲ ἀριστερόν. Πλήτιν ἀλλὰ περὶ πατῶν ἀθρόων τῶν ἀντικατιμένων δυνάμεων εἴρηται τὸ, Πρός σὲ δὲ οὐκ ἀγριοῦσι, καὶ τὸ, Πλήτην τοῖς ὄρθιαις σου καταροήσεις, καὶ ἀνταπόδοσιν μαρτυριῶν δύσι. Καὶ ταῦτα, φησί, πάντα ἔσται περὶ σὲ, ἐπειδὴ περὶ σὺ, ὁ Κύριε, ἡ ἐμὴ ἐλπὶς, τὸν Γάγονον καταφυγήν σου.

Estimo autem has invisibilis et adversarias potestates, quæ sub universo cœlo erant, adversus cum confertim congregatas fuisse, quod perturbarentur ex allata ipsi voce, quando in columbae specie Spiritus sanctus descendit in illum, et audita vox est desuper dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui⁸². Hac igitur audita voce, conspicata item a Spiritu sancto per columbam communstratum fuisse hominem Filium Dei appellatum, neque voci non credere, neque, hominem carnem induitum cernentes, hunc dilectum esse Dei persuasum habere poterant. Quare stupendum quidpiam, et novam hominis naturam cernentes, suam operandi vim præstantiori virtute delendam esse exspectabant. Idcirco illum adortæ sunt, qui se se alaci animo omnibus temptationibus obtulit, quas pro salute hominum suscepérat. Nam cum, ut dixi, prædicaturus esset captivis dimissionem, et cæcis visus restitutionem, secundum prophetiam de ipso prolatam⁸³; atque futurum esset, ut animas ho-

νας δυνάμεις, τὰς ὑπὸ παντὶ τῷ οὐρανῷ συνῆχθαι πάσας ἀθρόως κατ' αὐτοῦ θυροθήσεις ἀπὸ τῆς ἐνεγκλησίας πρὸς αὐτὸν φωνῆς, διτε ἐν εἰδεῖ πειραρδᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ διγιον κατέβαινεν ἐπ' αὐτὸν, ἢ πανισθεν φωνῇ ἡκούσθη λέγουσα· Οὐδέτος ἐστιν ἡ Γάρδος μου διαγαπητός, ἐν φενδύσησα. Ἀκούστος γοῦν τῆς φωνῆς ταῦτης, καὶ θεασάμεναι τὸν ὑπὸ τῶν ἀγίων Πνεύματος διὰ τῆς πειραρδᾶς ἀναδειχθέντα ἐνθρωπὸν Γάρδον Θεοῦ ὡνομασμένον, οὗτε τῇ φωνῇ ἀπιστεῖν εἴχον, οὗτε τὸν ἀνθρωπὸν δρῶσαι σάρκα τομφιεσμένον πιστεύεντες τοῦτον εἶναι τὸν ἀγαπητὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ ἔστον τι χρῆμα καὶ καινὴν ἀνθρώπου φωνὴν θεώμεναι, τὰς οἰκείας ἐνεργειας δυνάμεις κρείττον καθαιρεθήσεσθαι προσεδόχησαν. Διὸ δὴ ἐπιτέσσαν αὐτῷ ἐπιδόντι εῦ μάλα προθύμως ἐσυντὸν εἰς πάντας τὰς πειρασμοὺς, οὓς ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας ἀπέδεκτο. Μέλλων γοῦν, ὑπερέφην, κηρύσσειν αγγελώτοις ἀφεστιν, καὶ τυφλοῖς ἀράδειγμα, κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ προφητείαν, ἀφέλκειν τε τὰς τῶν ἀθρό-

⁸¹ Marc. i, 13. ⁸² Matth. iii, 17. ⁸³ Luc. iv, 18; Isa. lxii, 4.

τῶν ψυχὰς ἀπὸ τῶν πάλαι ἥχμαλωτικότων αὐτὰς, ἀλλευθεροῦν τε αὐτὰς ἀπὸ τῆς εἰδωλολάτρου πλάνης, ἀναγκαῖας πρώτων ἀπάντων κατ' αὐτῶν ἐστρατεύετο τῶν τόν μακρὸν αἰώνα τετυρανηκότων. Ἐπεὶ δὲ τούτοις κατηγωνίσατο δι' ὑπομονῆς παντὸς πειρασμοῦ, διὸ φησιν ὁ Λουκᾶς· Καὶ συντελέσσας πάντα κειρασμὸν διάδολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων θεραπείαν ἔχωρει· ἐνθεν καὶ ἐφριτον αὐτὸν οἱ δαίμονες, ὡμολόγουν τε αὐτὸν εἰδέναι δοτικής εἶη, βοῶντες καὶ λέγοντες· Ἐά, τι ἡμῖν καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; οὐδὲμάρτυρ σε τίς εἰ, δὲ ἄριος τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ γὰρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνεγθείσης φωνῆς μεμαθήκεισαν δοτικής ἡν· ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν εἰργάσατο κατὰ τὸν τοῦ πειρασμοῦ καιρὸν ἔδεσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν.

Οὐ προσελεύσεται πρὸς σὲ κακὰ, καὶ μάστιξ οὐκ ἰηρεῖ τῷ σκηνῷ ματὶ σου. Ὄτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐπετελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαιρυλάξαι σε ἐν πλάσμας ταῖς ὁδοῖς σου. Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσῃ σε, μήποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. Καὶ ταῦτα τῷ κατὰ Χριστὸν τετελειωμένῳ ἀνδρὶ καὶ τῷ χορῷ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων, τῇ τε ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστοῦ σώματι ἀρμόσειν ἀντὶ λέγεσθαι· Εἰ γὰρ παρεμβάλλει ἀγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ἔργονται αὐτούς, τῶν ὑπερβεβηκότων τὸν φόδον καὶ ἐν ἔξει τελείᾳ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρτῆς τυγχανότων, ὅποις ἐστιν δὲ καθήμερος ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἵκαροῦ αὐλιζόμενος· τῶν οὖν τοιούτων οὐχ εἰς ἀγγελος, ἀλλὰ παρεμβολαὶ πλείους καθίστανται φύλακες, οἵσαι καὶ πλείους; οἱ τῷ κατὰ Θεὸν τελείῳ ἐπιβουλεύοντες. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον ἐκύκλουν πλῆθος δορυφόρων ἀγγέλων. Διὸ οὐδὲν τῶν βλαπτικῶν ἐπελεύσεσθαι λέγεται τῷ διὰ τοῦ Φαλμοῦ προφητευμένῳ· ἀλλ' οὐδὲ μάστιξ ἐπὶ τὸ σῶμα ἐφάφασθαι τοῦ σκηνῶματος αὐτοῦ· μάστιγα νοούντων ἡμῶν οὐ τὴν κοινότερον λεγομένην· ταύτῃ γὰρ ἐματείθησαν μυριοὶ τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ μαρτύρων καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸ σωματικὸν σκήνωμα καὶ ἡ σάρκη μάστιξ ἡκίσθη· κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ἀκολούθως τῇ φασκούσῃ περὶ αὐτοῦ προφητείᾳ, Τὸν τῶν μου δῶντα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαρόγρας μου εἰς ράπτοματα· διὸ μάστιγα νῦν δηλοῦσθαι τὴν ἀπὸ δαιμονικῆς ἐνεργείας πληγὴν νομιστέον, ὅποιας εἰρήταις αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἱάσασθαι καὶ θεραπεύειν ἐν ἀνθρώποις δαιμόνων ἀκαθάρτων μάστιγας. Τοιαύτην οὖν μάστιγά φησιν δὲ παρὼν λόγος μὴ ἐγγίσειν τῷ σκηνῷ ματὶ τοῦ προφητευμένου, διὸ τὸ φυλάττεσθαι ὑπὸ τῶν καθεσταμένων ἐπὶ τὸ φρουρεῖν αὐτὸν ἀγγέλων, οἱ δὴ καὶ ἐπὶ χειρῶν αὐτὸν μετέωρον ἀναλήψεσθαι λέγονται, πρὸς τὸ μὴ προσκόπτειν αὐτοῦ λίθῳ τὸν πόδα. Σκήνωμα δὲ αὐτοῦ καθ' ἓνα μὲν τρόπον ἔρεται εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, κατὰ τὸ, Ἐως ἂν εἴρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰησοῖ· οὗτα καὶ πλείονα σκηνῶματα τὰς ἀπαντα-

A minum ab iis, qui ipsas olim in captivitatem abegerant, abducere, liberaretque ab idolorum errore; necessario bellum primo gerebat in eos qui diurno tempore tyrannidem obtinebant. Et quia ipsos per temptationum omnium tolerantiam oppugnabat, ideo Lucas ait: *Et cum consummasset omnem temptationem diabolus, discessit ab eo*⁴⁴. Deinde vero ad hominum curationem et medelam accederat: quare fremebant in eum dæmones, confitebanturque se nosse quis esset, clamantes et dicentes: *Sime, quid nobis et tibi, Fili Dei? Novimus te quis sis, sanctus Dei*⁴⁵. Ab illata enim illi voce didicerant quisnam esset; imo etiam ex iis quæ temptationis tempore gesserat, ejus virtutem noverant.

B VERS. 10-12. Non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum. Hæc de viro secundum Christum consummato, de choro martyrum Christi, vel de sancta ejus Ecclesia; imo vero de ipso Christi corpore opportune dici possunt. Nam si castramentatur angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiēt eos⁴⁶, qui formidinem superarunt, et in bono virtutis, quæ secundum animam est, affectu versantur, qualis est qui sedet in adjutorio Altissimi, et sub umbra fortis commoratur; iis sane qui sic affecti sunt, non angelus unus, sed castra plurima in custodiā tradita sunt, et tanto plurima, quanto qui viro secundum Deum profecto insidiantur. Sic itaque Elisæum prophetam muniebant satellitum angelorum turmæ Quamobrem nōumenti nihil passurus esse dicitur qui in psalmo prænuntiatur; neque flagellum corpori tabernaculi ejus incutendum prædicitur. Per flagellum vero non vulgare illud intelligimus; nam eo cæsi sunt innumerabiles sancti Dei martyres, atque ipsum corporeum Servatoris nostri tabernaculum et caro ejus tempore passionis flagellis lancingata est, secundum propriae quæ de ipso fatur, *Dorsum meum dedi ad flagellas, et genas meas ad alapas*⁴⁷: sed flagellum hic plagam dæmonica vi inflictam significare putandum est, qualia ipse Servator impurorum dæmonum hominibus incussa flagella curasse narratur. Hujusmodi flagellum dicitur non appropinquaturum esse tabernaculo ejus, qui in vaticinio fertur; quia ab angelis ad custodiā ejus deputatis servabitur, qui etiam eum in manibus sublimem assumpturi esse dicuntur, ut ne pes ejus ad lapidem offendat. Tabernaculum porro ejus aliqua ratione dicas esse Ecclesiam ipsius, secundum illud, *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*⁴⁸; sic et illas per orbem ecclesiæ plurima tabernacula esse novit qui dixit, *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum*⁴⁹! Alio autem modo, corporeum il-

⁴⁴ Luc. iv, 13. ⁴⁵ Marc. 1, 24; Luc. iv, 34. ⁴⁶ Psal. xxxijj, 8. ⁴⁷ Isa. 1, 6. ⁴⁸ Psal. cxxxii, 5.

⁴⁹ Psal. lxxxiii, 2.

lud instrumentum, in quo habitavit Dei Verbum, Α χοῦ γῆς εἰρημένας ἐκκλησίας οἶδεν δ φῆσας λόγος· dixeris tabernaculum ejus esse.
Ὄτις ἀπακητά τὰ σκηνώματα σου, Κύριε τῷ δυ-
ράσσω! Καθ' ἔτερον δὲ τρόπον τὸ σωματικὸν δργανον, ἐν φανταστήσει δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, λεχθεὶς
ἀντοῦ σκήνωμα.

Et quidem præcipua et majora gesta illius, qui in prophetia enuntiatur, opera præstantioris cuiuspiam edebantur; nam is qui secundum carnem ex semine Davidis esse a nobis intelligitur, cum sedaret in adjutorio Altissimi, et cum Altissimum posuisse refugium suum, jure ab Altissimo servabatur. Quamobrem dicebat illi, Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum. Ipse namque eruebat eum de laqueo venantium, et in scapulis suis obumbrabat illi; quin etiam circumdabat illum veritatis scuto oblegens. Et hæc illi omnia Altissimus præstabat, ut ne turbaretur a timore nocturno, vel a sagitta volante in die, aut a negotio perambulante in tenebris, aut a ruina et dæmonio meridiano. Ad hæc vero Altissimus auxiliatus ei de quo agitur omnes inimicorum et hostium ejus virtutes de medio tollebat et pedibus ejus subjiciebat. Quare dictum est, Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Magna itaque, ut dixi, et perfecta opera Altissimus ipse, memorato viro opitulans, edebat; minora autem, ut quis dixerit, et leviora corporeaque, angelis procuranda demandabant. Hæc porro erant quæ ad tabernaculum, sive ad corporeum instrumentum atque ad ipsam carnem pertinebant; et hæc, utpote quæ modica, atque superius memoratis collata, vilia essent, ministris angelis ad custodiām concredebantur, ne quid iocumenti corpori ejus inferretur, neve flagellum quodpiam, non ipsi, sed tabernaculo ejus inveniatur: nam ipsi neque millia, neque decem millia malignarum virtutum appropinquare audebant. Carni vero et corpori ejus, qui in prophetia fertur, angelii ministrabant vel in minimis et vilissimis: quod sane his declaratur, Ne offendas ad lapidem pedem tuum. His quippe indicari arbitror, vel in minimis et parvi momenti rebus quæ corpori accidere solebant, angelos ipsi ministrasse. In Evangelio porro hoc de Salvatore testimonium comprehendas; Marcus enim scripsit tempore tentationis Salvatorem cum seris fuisse, et angelos ei ministrasse¹⁰; Matthæus vero id ipsum tempus significans ait: Tunc dimittit eum diabolus, et ecce angelii accesserunt et ministrabant ei¹¹. Sane quod angelii ipsi ministraverint, evangelistæ declarant; quod autem ministerii genus ipsi præstiterint, non memorarunt illi: sed id præsens prophetia docuit, videlicet circa corporea et minima eorum ministerium fuisse. Nam ejus tabernaculum custodiebant, ne flagellum ipsi appropinquaret; ejus autem pedes tutabantur, ut ne vel in minimo ac levissimo offendenter.

αὐτοῦ τὸ σκήνωμα, ὅπως μὴ μάστιξ αὐτῷ πλησιάσῃ. ἐφούρουν δὲ αὐτοῦ καὶ τοὺς πόδας, ὡς ἂν μὴ προσέκειται τοῦ σμικροτάτου καὶ εὐτελεστάτου.

¹⁰ Marc. I, 13. ¹¹ Matth. IV, 11.

Τὰ μὲν χεφαλαιωδέστερα καὶ μείζονα τῶν κατορθωμάτων τοῦ διὰ τῆς προφητείας δηλουμένου διὰ συνεργείας τοῦ μείζονος κατωρθοῦτο. Καθήμενος γάρ ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστοῦ δικαῖα σάρκα νοούμενος ἦμιν δὲ ἐκ σπέρματος Δαυΐδ γεγονὼς, διὸ αὐτὸς δὲ τοῦ Ὑψιστοῦ θέμενος αὐτοῦ καταφυγήν, εἰκότις ὑπὸ τοῦ Ὑψιστοῦ ἐψυλάττεο· διὸ καὶ αὐτῷ Εἰργεν· Ἀντιτίκτωρ μονι εἰ καὶ καταφυγή μονι, ο Θεός μονι, καὶ ἐλπιῶ ἐπ' αὐτότοις. Αὐτὸς γάρ αὐτὸν ἐρρύετο ἐκ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπεσκιάζεν αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἐκύκλων B αὐτὸν περιβάλλων ἀληθείας διπλω. Καὶ ταῦτα πάντα παρεῖχεν αὐτῷ Ὑψιστος, ὅπως μὴ ταράττεται ἀπὸ φόδου νυκτερινού, μήτε ἀπὸ βέλους πετόμενου ἡμέρας, μηδὲ ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου, μηδὲ ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημέριον. “Ετι δὲ πρὸς τούτοις αὐτὸς δ Ὑψιστος συνεργῶν τῷ περὶ οὗ δ λόγος, πάσας τὰς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ πολεμίων δυνάμεις καθῆρει καὶ ὑπὸ πόδας αὐτοῦ κατέβαλλε. Διὸ ἐλέγετο· Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίσιον σου χιλιάς καὶ μυριάς ἐκ δεξιῶ σου, πρὸς σὸν οὐκ ἔγριστ. Τὰ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, μεγάλι καὶ ἐντελῇ κατορθώματα δ Ὑψιστος αὐτὸς συνεργῶν τῷ δηλουμένῳ ἐξετέλει· τὰ δὲ, ὡς ἀντὶ τοις, λεπτά καὶ σωματικάτερα ἀγγέλοις διακονεῖσθαι προστάτεται. Ταῦτα δὲ ἦν τὰ περὶ τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸ σωματικὸν δργανον, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν τὴν σάρκα, ἢ δὴ ὡς σμικρὰ καὶ παραβότει τῶν Εμπροσθεν κατωνιμασμένων εὐτελῆ, ὑπέρεταις ἀγγέλοις παρεδίδοτο εἰς τὸ φυλάττειν, μή τι κακοποιὸν ἐπέλθοι· τῷ σώματι αὐτοῦ, μηδὲ τις μάστιξ ἐγχρίμψειν, οὐκ αὐτῷ, ἀλλὰ τῷ σκηνώματι αὐτοῦ· αὐτῷ γάρ οὗτε χιλιάδες, οὗτε μυριάδες δυνάμεις πονηρῶν πλησιάζειν ἐτόλμων. Διηκονοῦντο δὲ ἄγγελαι τῇ σαρκὶ τοῦ προφητευομένου καὶ τῷ σώματι, καὶ μέχρι τοῦ σμικροτάτου καὶ εὐτελεστάτου· δ δὲ καὶ παρίστησιν δ λόγος φάσκων· Ὁπως μὴ προσκεκύψῃ πρὸς Λίθον τὸν πόδα σου. Σημαίνειν γάρ οἷς διὰ τούτου τὸ καὶ μέχρι τοῦ τυχόντος καὶ βραχυτάτου συμβαίνεν εἰλθός περὶ τοῦ σώματος ἀγγέλους διακονεῖσθαι αὐτῷ. Ἐχεις δὲ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις δὲ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ ταῦτην τὴν μαρτυρίαν. Ο μὲν γάρ Μάρκος ἀνέγραψε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὡς δρα ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἀγγέλοι διηκόνουν αὐτῷ· δ Ματθαῖος πάλιν δὲ αὐτὸν καιρὸν ἐπισημάνειν φησι· Τότε ἀρίστην αὐτὸν διάβολος, καὶ ίδον ἀγγέλοι προσῆλθορ καὶ δημόρουν αὐτῷ· Ἀλλὰ δι τοὺς μὲν οἱ ἀγγέλοι διηκόνουν αὐτῷ, διειξεγιαντει· πολας δὲ διακονίας αὐτῷ παρεῖχον, οὗτοι μὲν οὐκ ἐμνημόνευσαν· τῇ δὲ προκειμένη προφητεία ἐδίδαξεν, δι τὴν περὶ τὰ σωματικά καὶ σμικρὰ διακονίαν. Ἐφίλαττον γάρ

Καὶ ταῦτα μὲν καὶ αὐτὴν τὴν λέξιν· πρὸς δὲ Α διάνοιαν ἐπισκήνωμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ ἀποδέδειχται· ἀλλὰ καὶ σῶμα αὐτοῦ ὁ λαὸς αὐτοῦ κατὰ τὸν φῆσαντα Ἀπόστολον· Ὅμερς δὲ ὅτε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. Εἰσὶν δὲ τῶν μελῶν οἱ μὲν δρθαλμοὶ τοῦ Χριστοῦ σώματος, οἱ δὲ καὶ ὄτα, οἱ δὲ καὶ χεῖρες· κατὰ ταῦτα τοίνυν ἔσονται αὐτοῦ καὶ πόδες ἔτεροι, περὶ δὲ εἰρήται· Ὡς ὥραιοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθά! Τούτων δὴ οὖν τῶν ποδῶν, δηναὶ μῇ τις προσκόψῃ πρὸς λίθον τὸν πόδα, μηδὲ σκανδαλίζηται ἐν τῷ δρόμῳ, δρμαλῶς τε καὶ ἀκαλύτως διατρέχῃ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου πορείαν, ἀγγελοὶ καθέστανται φρουροῦντες τοῦ δηλωθέντος σωηνώματος φύλακες. Πάλιν ἔτεροι ἀγγελοὶ οἱ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς ἰδρυθεῖσας πεπιστεμένοι. Ταῦτα δὲ μὴ συνιεῖς διάδολος· πῶς γάρ ἡ πόθεν αὐτῷ τοῦ θείου Πνεύματος συνιέναι φωνάς; ἐν τῷ πειράζειν τὸν Σωτῆρα, εἰς τὸ πτερύγιον αὐτὸν τοῦ ἱεροῦ ἀναγαγών, εἴπε πρὸς αὐτόν· Εἶ γέλει τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Γέρρακται γάρ, διὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ἐτελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐκεὶ κειρῶν ἀροῦσι σε, μήποτε προσκύψῃς πρὸς Λίθον τὸν πόδα σου. Συνιδὼν γάρ ἔργοις αὐτοῖς εἰς τὸν Σωτῆρα πεπληρωμένην τὴν ἐν τοῖς προκειμένοις προφητείαν, δρῶν τε ξένον θέαμα ἐν ἀνθρώπου φύσει, ὡς ἀπάνταν αὐτοῦ τὴν στρατείαν καθῆρησθαι, καὶ πάσας αὐτοῦ νενικήσθαι τὰς δυνάμεις, ὑπὸ τοῦ φαινομένου, χιλιάδας τε ἀθρόας, καὶ μυριάδας ἀπέμπροσθεν αὐτοῦ πιπτούσας, αὐτὸν τε ἀτρεμεῖ καὶ ἀπαραποδίστως ἐπ' ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβανοῦσα, λέοντα τε καὶ δράκοντα, τὰς ἀρχοντικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καταπατοῦντα, καὶ τοῦτ' ἐπειράζει γνῶναι, εἰ, ἐαυτὸν ἀπὸ τοῦ πτερύγιου βίβαντος, ἀγγελοὶ προσελθόντες αὐτὸν βαστάσουσι. Πρὸς ταῦτην αὐτοῦ τὴν ὑπόνοιαν διεψευσμένην οὖσαν δὲ Σωτῆρος ἀπεκρίνατο· Γέρρακται, λέγων, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριος τὸν Θεόν σου. Τὸ γάρ ἐαυτὸν κρημνίζειν καὶ κατασάλλειν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτάτων, καὶ τοῦτο ποιεῖν ἵνα γνῷ. πότερόν ποτε βοηθείας τεύξεται τῆς διὰ τῶν ἀγγέλων, ή μή. εἰράζοντας δὲ τὸν Θεόν· δὴ πειράζειν ἐδούλετο δὲ πειράζων. Οἰκεῖον γάρ αὐτῷ δὲ καὶ πέπειστο περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμεως τῆς συνεργούσης αὐτῷ. Διὸ καὶ τῷ διαβόλῳ προσταχτικῶς παρεκελεύετο λέγων· Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριος τὸν Θεόν σου, θείας Γραφῆς λέξιν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀντιπαρατίθεις τῇ φωνῇ τῆς παρούσης Γραφῆς, διὸ μὴ νοήσας δὲ διάδολος προήταγεν αὐτῷ, μὴ συνιεῖς, διὸ οὐκ ἐδεῖτο βοηθείας ἀγγέλων δὲ Σωτῆρος, εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν οἰκεῖ προαιρέσει καθεῖναι ἐαυτὸν ἐδουλήθη· ἐπειὶ καὶ κατὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν (ὅπερ δὲ μεῖζον τῆς ἀπὸ τοῦ πτερύγιου τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τὴν γῆν δὲ ἀέρος καθόδου), οὐκ ἀγγειλικῆς ἐδεῖθη χειρός. Ὁρα δὲ, πῶς, μνημονεύσας δὲ διάδολος τοῦ, Ἐπὶ κειρῶν ἀροῦσι σε, μήποτε προσκύψῃς πρὸς Λίθον τὸν πόδα σου, τὸ ἔησις συνημμέ-

B Et hæc quidem secundum nudam lectionem : at intelligendi more tabernaculum Servatoris nostri Ecclesiam ejus esse commonstratum est ; corpus vero ejus, populus ejus est, secundum Apostolum, qui ait : *Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte*²². Ex membris autem alii fuerint corporis Christi oculi, alii aures, alii manus ; hac porro ratione alii pedes ejus erunt, de quibus dictum est : *Quam speciosi pedes evangelizantium bona*²³ ! Ne quis vero horumce pedum ad lapidem offenderet, neque in cursu impingeret, sed plana via et sine obice iter evangelicum permearet, angeli tutores ac custodes præfati tabernaculi constituti sunt. Rursum vero existant alii angeli, quibus Ecclesiæ Christi ubique terrarum fundatæ, concredite sunt. Qued cum non intelligeret diabolus : quomodo enim aut unde divini Spiritus voces intelligere possit ? cum Salvatorem tentaret, ipsum ad pinnaculum templi durum sic alloquebatur : *Si Filius Dei es, mittite de deorsum. Scriptum est enim, quia angelis suis mandabit de te, et in manibus tollent te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*²⁴. Nam cum ex ipsis operibus perspiceret, prophetiam his verbis traditam in Salvatore impleri, ac stupendum in hominis natura spectaculum cerneret ; ita ut omnis exercitus suus de medio sublatu, omnesque virtutes suæ ab eo qui apparuerat superaret, millia vero et decem millia in conspectu illius lapsa essent, ille autem sine formidine et obice super aspidem et basiliscum ambularet, leonem et draconem, principes ejus virtutes, conculcaret ; hoc item experiri volebat, num ipsum ex pinnaculo se projectem, accedentes angeli gestaturi essent. Hujusmodi itaque falsæ suspicioni ita respondit Servator : *Scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum*²⁵. Nam e sublimi sese præcipitare ac dejicere, idque animo experiundi an angelorum auxilium adsuturum esset, necne, hoc sane tentare Deum fuisse : quod experiri tentator optabat. Nam ipsi Salvatorem tentanti, proprium erat vel ipsum Deum tentare audere. At Servator tentare noluit : gnarus quippe erat ac persuasum habebat Patris virtutem sibi opitulari. Quare imperantis more diabolo dixit : *Non tentabis Dominum Deum tuum*, divinæ Scripturæ dictum ex lege sumptum hujus Scripturæ voci opponens, quam non intelligens diabolus ipsi proferebat, ignorans Salvatorem angelorum ope non egere, etiamsi proprio nutu voluisse sese deorsum projectare. Quandoquidem in sua ad cœlos ascensione (quod sane maius erat, quam ille a pinnaculo templi ad terram per aerem transitus), non angelica manu opus habuit. Animadverte porro, quo pacio diabolus his commemoratis, *In manibus tollent te, ne unquam offendas ad lapidem pedem tuum*; quod sequebatur non addiderit, videlicet illud, *super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*, quod Salvatoris de diabolo et angelis

²² I Cor. xii, 27. ²³ Rom. x, 15. ²⁴ Matth. iv, 6. ²⁵ ibid. 7.

ejus reportatam victoram manifeste declarabat. Nolebat enim sui consultationem adjicere; alioquin ratiocinio colligendum et comprobandum ipsi erat, eumdem ipsum qui super tales principes virtutes ambularet, ipsasque conculcaret, non posse non offendere ad lapidem pede suo; ita ut ad hoc angelorum tutela et auxilio egeret. Verum haec non capiens ille hujus prophetiae voce est usus, quod cetera in illo impleta esse cerneret. Servator autem non negat de se prolatum oraculum fuisse, sed diabolum qui ejus sensum non caperet, congruenti usus responsione, rejicit. Quomodo autem nos gratia Salvatoris nostri singula propriis in locis commentati simus, legentibus explorare supra licebit. Ðc autem tunc διάβολον, ἀφίσι καταλήψι χρησάμενος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, δπως τὰ κατὰ τοὺς τόπους τεθεωρήκαμεν, πρόσκειται τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῶν εἰρημένων διαγνώσκειν.

VERS. 13, 14. *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. Quoniam in me speravit, et liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Clamabit ad me, et exaudiām eum, cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.* Quia ad tabernaculum spectabant angelis committiebat, ut supra diximus, explicantes quo pacto angelii tueantur et custodian virum in Christo perfectum, seu etiam Ecclesiam ejus; aut carnem qua instrumenti instar pro hominum salute usus est. Haec quippe, ut pose minora vilioraque, angelis commissa sunt; eadem, arbitror, ratione, qua quispiam samulis calceorum aut vilium perinde rerum curam et ministerium tradit; sic quæcumque modica et corporea per Salvatoris nostri carnem efficiebantur, ea angelorum curæ committebantur, qui ministrabant ipsi: de quibus angelis haec testificatur Evangelii Scriptura dicens: *Accesserunt angelii, et ministrabant ei¹⁰.* Præstabiliora autem, majora et altiora, non angelis, sed ipsi Salvatori ascribit. Quænam illa sint, superiorius commononstratum est; inter haec autem illud erat, *Cadent a latere tuo mille, et decem milia a dextris tuis.* In fine vero omnium Salvatoris nostri Victoria de omnibus reportata postrema recessetur his verbis, *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* His porro significari æstimo principatus, potestates, mundi rectores et spiritualia nequitiae. Super haec autem ambulare, et tot seras divinis virtutis suaë gressibus conculcare dicitur ipse Servator. Quod vero in nullo offendat, nec quidquam corporeis ejus operationibus impedimento sit, id angelorum ministerio concreditum est. Sed quemadmodum de corporeo ejus tabernaculo dicebatur, *Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, et ejus rei causa haec adjiciebatur.* Quoniam angelis suis mandabit de te; ita et nunc post illud, *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draco-*

νον οὐ προτέθηκε· τοῦτο δὴ τὸ Ἐκ' ἀσκίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα, σαφῶς τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ νίκην τοῦ Σωτῆρος παρατῶντα. Οὐ γάρ ἐδύολετο τὸν καθ' ἑαυτοῦ Εἰργην παρατίθεσθαι. Εἴ δὲ μὴ τὴν (sic) ἑαυτῷ συνέσεως χρή ἐπιλογίσασθαι, ὡς οὐκ ἦν τοῦ αὐτοῦ τὸ δύνασθαι ἐπιθανεῖν καὶ καταπατεῖν τὰς τοιαύτας ἀρχοντικὲς δυνάμεις, καὶ μὴ προσκόπτειν πρὸς λίθον τὸν πάνα, ὡς δεῖσθαι φυλακῆς ἀγγέλων καὶ βοηθεῖσα. Ἀλλ' ἔκεινος μὲν οὐ συνιεῖς κέχρηται τῇ ἀπὸ προκειμένης προφητείας φωνῇ, διὰ τὸ τὰ λοιπὰ συνεωράκειται πεπληρωμένα εἰς αὐτόν· δὲ Σωτὴρ οὐκ ἀπαρνεῖται μὲν τὸ περὶ αὐτοῦ εἰρήσθαι τὸ λόγιον· μὴ συνιέντα τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποχρέσει. Ἡμεῖς δὲ, τῇ αὐτοῦ χάριτι τεθεωρήκαμεν, πρόσκειται τοῖς ἐντυχάνουσιν ἐκ τῶν εἰρημένων διαγνώσκειν.

B *Ἐκ' ἀσκίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα.* Οτι ἐτί ἐμ βίτισ, καὶ βίσσομαι αὐτόν· σκεπάσω αὐτὸν, διὰ ἔγρω τὸ δρομά μου. Κεκράξται πρὸς μὲν καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ, μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν θλίψει ἐξελούμαι αὐτὸν, καὶ δοξάσω αὐτὸν. Μακρόπτεια ἡμερῶν ἀμπλήσω αὐτὸν, καὶ δεξιῶς αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. Τὰ μὲν περὶ τοῦ σκηνώματος ἀγγέλων ἐνετέλλετο, κατὰ τὰ προσαποδοθέντα, σπικας ἀγγέλων πελῶσι καὶ φυλάττωσι τοῦ ἐν Χριστῷ τετελειωμένου ἀνδρὸς, ἥ καὶ τῆς Ἑκκλησίας αὐτοῦ, ἥ καὶ τῆς σερῆς, ἥ κέχρητο δικενόν δργάνου ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας. Ταῦτα γάρ ὡς βραχύτερα καὶ εὐτελέστερα ἀγγέλους ἐπετέτραπτο· καὶ οἷμαι ὅτι, ὡς ἂν τις οἰκέταις ἐπιτρέψειν ὑποδημάτων διακονίαν, ἥ δλλων τινῶν εὐτελέστερων ὑπηρεσίαν, οὗτως δσα μικρὰ καὶ σωματικὰ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνηργεῖτο σαρκὸς, τοιτῶν ὑπηρέταις καθίσταντο ἀγγέλοις, καὶ διηκόνους αὐτῷ· περὶ ὧν καὶ ἡ τοῦ Εναγγελίου γραφή μεριμνεῖ λέγουσα, ὅτι *Προσῆλθον ἀγγέλοι, καὶ διηκόνους αὐτῷ.* Τὰ δὲ προύργιατέρα καὶ μείζονα καὶ ὑψηλότερα οὐκέτι ἀγγέλοις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Σωτῆρι ἀνατίθησι. Τίνα δὲ ἦν ταῦτα, δεδήλωται διὰ τῶν ἐμπροσθέν· ἐν οἷς ἦν καὶ τὸ *Πεσεῖται ἐκ τοῦ κατοντος σου χιλίας καὶ μυριάς ἐκ τῶν δεξιῶν σου.* Τέλος δὲ πάντων καὶ ὑστάτη κατὰ πάντων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν νίκη παρίσταται διὰ τοῦ, *Ἐκ' ἀσκίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ καὶ καταπατήσεις δράκοντα καὶ λέοντα.* Δηλοῦσθαι δὲ διὰ τούτων ἡγούμαται ἀρχὰς καὶ ἔξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. Ταῦταις μὲν οὖν ἐπιβανεῖν, καὶ τὰ τοσαῦτα θηρία καταπατεῖν τοῖς θειστοῖς τῆς ἐνθέου δυνάμεως αὐτοῦ βαδίσμασιν αἵτε διὰ Σωτῆρος λέγεται· τὸ δὲ ἐν μηδενὶ προσκόπτειν, μῆδε μηποδῶν γίνεσθαι τινὰ ταῖς σωματικωτέραις ἐνεργείαις αὐτοῦ, ἀγγέλοις τὴν διακονίαν εἰλίθεσαν. Ἀλλ' ὁπερ ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ σκηνώματος αὐτοῦ ἐλέγετο, *Μάστιξ οὐκ ἐγριεῖ ἐν τῷ σκηνώματι σου,* καὶ τὸ αἰτιον ἐπήγετο διὰ τοῦ, *Οτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐτελεῖται περὶ σου· οὗτω καὶ νῦν μετ' αὐτῷ.*

¹⁰ Matth. iv, 11.

Τε' ἀσπίδα καὶ βασιλισκορ ἐπιβήσῃ, καὶ κατα-
χατήσεις δράκοντα καὶ λέοντα, πάλιν ἡ αἰτία ἐπι-
λέγεται, οὐχ ἐπ' ἄγγελους ἀναφέρουσα, ἀλλ' ἐπ' αὐ-
τὸν τὸν Ὑψιστον, οὐκ ἐπ' προσώπου λέλεκται, "Οτι ἐπ'
ἐμὲ ἥλπισε, καὶ ρύσομαι αὐτόν. Πῶς δὲ ἐπ' αὐτὸν
ἥλπισε, προλαβὼν ἐδίδαξεν δὲ λόγος εἰπών· Ὁ κατο-
κῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψιστον· καὶ, Ἐρεὶ τῷ Κυ-
ρίῳ· Ἀντιληπτωρ μου εἰ, καὶ καταφυγὴ μου, δ
Θεός μου, καὶ ἔλπια ἐπ' αὐτόν. Ἡ τοίνυν ἐπινί-
κιος καὶ τελευταῖα πρᾶξις μετὰ πάσας τὰς προκατα-
λεχθεῖσας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἢ καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ
τελειουμένου ἀνδρὸς, ἢ καὶ τοῦ αὐτοῦ τελείου σώμα-
τος τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, δηλωθεῖσα διὰ τοῦ, Ἐπ'
ἀσπίδα καὶ βασιλισκορ ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατή-
σεις δράκοντα καὶ λέοντα, τὴν πᾶσαν ἀναφορὰν
καὶ τῆς νίκης τὴν αἰτίαν ἐπὶ τῷ Ὑψιστῷ ἀνατίθησι. **Β** Διὸ λέλεκται· "Οτι ἐπ' ἐμὲ ἥλπισε, καὶ ρύσομαι
αὐτόν, διε δηγμα τὸ δύομά μου. Μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν
θιλίγει, δεξειλούμαι καὶ δοξάσω αὐτόν. Καὶ μοι δο-
κεῖ καθ' ἑτέραν διάνοιαν ἡ προφητεία θεσπίζειν
πάντα τὸν τρόπον τοῦ κατὰ ἀνθρώπων βίου τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν· λέγω δὲ τὸν πρῶτον πειρασμόν, καὶ τὸν
κατὰ τὸ πάθος, τὴν τε μετὰ τὴν λύσιν τοῦ σώματος
ἐπὶ τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἔφοδον. Καὶ τὰ μὲν
πρῶτα τοῦ φαλμοῦ· κοινότερον δὲ οὕτω λεγέσθω ἡ
παροῦσα προφητεία τὸν πειρασμὸν αἰνίτιεσθαι τὸν
ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ὃν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἰσῆκται
πειραθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου· τὰ δὲ δεύτερα, ἐν οὓς
ἄγγελους διακονεῖσθαι τῷ αὐτοῦ σώματι παρέστησεν
δὲ λόγος, τὴν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον διατριβὴν αὐ-
τοῦ· τὰ δὲ τρίτα, δι' ὧν λέγεται ἐπ' ἀσπίδα καὶ βα-
σιλισκορ ἐπιβενηκέναι, καὶ καταπεπτηκέναι δρά-
κοντα καὶ λέοντα, τὴν μετὰ τὸν θάνατον κατὰ τῶν
ἀρχοντικῶν πνευμάτων νίκην· μεθ' ἀ πάντα ἐπιλέ-
γεται· Ἐξειλούμαι αὐτόν καὶ δοξάσω αὐτόν·
Μακρότητα ημερῶν ἐμπλήσω αὐτόν, καὶ δεξιῶ
αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου, τῆς μετὰ τὸν θάνατον ἐκ
νεκρῶν σωτηρίας, καὶ τῆς μακραίωνος καὶ ἀθανά-
του ζωῆς, τῆς τε ἐνθέου δόξης καὶ τῆς παρὰ τῷ
μένης.

ΨΑΛΜΟΣ ΦΑΗΣ, ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΟΥ ΣΑΒ- ΒΑΤΟΥ. ΛΑ.

Ἄγαθὸν τὸ δέξιομο λογοθεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ γάλ-
λειν τῷ ὄντεισι σου, Ὑψιστε, τοῦ ἀραγγέλλειν
τὸ πρώτη τὸ δέλεσις σου καὶ τὴν ἀλήθευσά σου κατὰ
νύκτα, ἐν δεκαχρόδῳ ψαλτηρῷ μετ' ψῶντος ἐν πι-
θάρῳ. Τὰς τῶν Σαββάτων ἡμέρας οἱ πρὸ Μωυσέως
δίκαιοι καὶ θεοφιλεῖς ἀνδρες οὗτοι ἱδεσαν, οὗτοι ἐφύ-
λαττον. Οὗτοι οὖν αὐτοὶ Ἀβραὰμ, οὗτε Ἰσαὰκ, οὗτε
Ἰακὼβ, οὗτε οἱ τούτου παῖδες, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἔτι τού-
των τῷ χρόνῳ παλαιότεροι φύλονται γνωσκοντες
ἡμέραν Σαββάτου. Ἐπει τοίνυν οἱ ἐπειριτομῆς, ὡς
μέγα τι κατορθοῦντες, τὰ Σάββατα φυλάττειν ἥγουν-
ται, ἀ οὐδὲ φυλάττουσι κατὰ τὸ βούλημα τοῦ νόμου,
παραθετέον αὐτοῖς τὰ εἰρημένα. Καὶ ἐπειδὴ κατά-
παυσιν σημαίνει τὸ Σάββατον, γέραπται γοῦν· Καὶ
κατέπαυσεν δ Θεός ἐν τῇ ημέρᾳ τῇ ᾧ ἀπὸ πάντων
τῶν δηγμῶν αὐτοῦ, ὡς ἐποίησε, καὶ ἤγιασεν

" Gen. ii, 2, 3.

A nem, causa rursum additur, quæ rem non ad angelos referat, sed ad ipsum Altissimum, ex cuius persona dicitur, Quoniam in me speravit, et liberabo eum. Quomodo in ipso speraverit, jam Scriptura edocere occupavit his verbis: Qui habitat in adjutorio Altissimi, et: Dicet Domino: Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum. Triumphalis itaque et postrema actio, quæ post alia memorata Salvatoris, aut viri in eo consummati, aut ejus perfecti corporis, sive Ecclesiæ, gesta significata in illo: Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem; tota, cum victoriae causa, Altissimo ascribitur. Quamobrem dicitur: Quoniam in me speravit, et liberabo eum, quoniam cognovit nomen meum. Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Alio item sensu prophetia videtur mihi vaticinari omnem humanæ Salvatoris nostri vitæ modum; dico autem primam temptationem; illam item, quam in passione sustinuit; ac etiam eam, quam post solutionem corporis fecit contra adversarias potestates irruptionem. Et hæc quidem prima et præcipua in psalmo sunt: vulgariori autem more dicatur hæc prophetia temptationem in déserto si gniscare, qua tentatus esse a diabolo narratur in Evangelio; secunda vero, quibus angelos ejus corpori ministrasse declaratur, ejus in humana vita conversationem indicant; tertia autem, quibus dicitur, eum super aspidem et basiliscum ambulasse, et conculcasse leonem et draconem, ipsum post mortem de principibus spiritibus victoriam reportasse narrant; post quæ omnia adjicitur: Eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum; quibus declarat ejus post obitum resurrectionem ex mortuis et salutem, longævam et immortalem vitam, divinam gloriam, et honorem regnumque apud Patrem susceptum.

Πατρὶ τιμῆς τε καὶ βασιλείας διὰ τούτων παριστα-
μένης.

PSALMUS CANTICI, IN DIE SABBATI. XCI.

VERS. 2, 3. Bonum est confiteri Domino, et psal-
lere nomini tuo, Altissime, ad annuntiandum manū
misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem,
in decachordo psalterio cum cantico in cithara. Qui
ante Moysen erant justi ac religiosi viri, dios
Sabbatorum non norant nec custodiebant. Nec
enim Abraham, neque Isaac, neque Jacob, neque
ejus filii, neque etiam qui iis antiquiores erant,
diem Sabbathi novisse videntur. Quia igitur qui ex
circumcisione sunt, quasi magni quidpiam præ-
sentent, se Sabbathi servare putant, quæ tamen se-
cundum legis mentem non custodiunt, psalmi
dicta ipsis sunt exponenda. Et quia Sabbathum re-
quiem significat; nam scriptum est: Et requievit
Deus die septimo ab omnibus operibus suis quæ fe-
cerat, et sanctificari illumⁱⁱ; dicas sane Dei re-

quiem considerandam, verumque Sabbathum pro dignitate Dei accipiendum esse. At enim declarat ille, impios homines non ingressuros esse in requiem ipsius, in psalmis talia fatus : *Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibunt in quietem meam*⁹⁸. Necesse igitur est Sabbathum Dei secundum mentein accipere, et Deo congruentem requiem cogitare, qua impii non donantur, sed soli justi ac Dei amici. Ita enim dixerimus Abraham, Isaac, Jacob et omnes quotquot ante et post illos Dei cultores fuere, intelligendi more solum novisse ac custodisse Sabbathum Dei, et ingressos esse in requiem ejus. Quid igitur significet Sabbathum, perpendere necessarium est. Sabbathum esse requiem Dei Scriptura declarat, quam post sensibilium creationem inducit. Dei vero requies quæ alia fuerit, nisi conversatio in intelligibiliis et coelestibus. Nam cum sensibiliis prospicit, et circa opera providentiae mundi versatur, tunc dicitur operari; atque sic intelligendum hoc Salvatoris nostri dictum : *Pater meus usque modo operatur et ego operor*⁹⁹ : cum autem circa opera incorporea, et coelestia, et, ut quis dixerit, circa eam quæ ibi geritur rerum considerationem versatur, tunc requiem habere, et Sabbathum suum agere intelligitur. Eadem ratione igitur viri quoque Dei, quando operibus animam desfatigantibus (alia vero sunt omnia corpora, et terrenæ carnis amica) liberati, Deo prorsus vacant, ac divinorum spiritualiumque contemplationi dediti sunt, tunc accepta Deo Sabbathum, et requiem Domino Deo agunt. De his vero Sabbathis hoc ait : *Nunc relinquitur sabbatismus populo Dei*? et rursum : *Festinemus igitur ingredi in illam quietem*¹. Nam perfectum Sabbathum et perfecta beatissimaque requies in regno Dei, supra sex diem opificium, existit, et extra omnia sensibilia in incorporeis et coelestibus versatur, unde a fugit dolor, tristitia et gemitus; ubi a mortali et corruptioni obnoxia vita erexit, atque otium Deo gratum ac beatum agentes, et a corporis actionibus atque a servitute carnis liberati, cum ipso Deo et apud ipsum versantes, Sabbathum et requiem agemus. Quamobrem ait Apostolus : *Festinemus igitur ingredi in illam quietem*. Imaginem porro illius Sabbathi ac perfectæ beatissimæque requiei in terra gestantes viri Dei, ferias agebant et cessationem ab iis, quæ a Deo procul amovent; zoti autem divinorum contemplationi dediti, die nocteque in sacrorum sermonum meditatione perseverantes, sancta Sabbathum et Deo acceptam requiem agebant; ac tunc vere Sabbathum celebrabant. Quare opportune Moysis lex, jam dictorum umbras et symbola tradens, multitudini diem quamdam assignavit, ut saltem in ea a consuetis operibus abstinerent, divinæ autem legis meditationi vacarent. Præsens certe psalmus diserte docet ea

A αὐτὶν· ἐρεῖς, διτι προσήκει νοῆσαι Θεού κατάπαυσιν, καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἐκδέξασθαι ἐπαξίας τοῦ Θεοῦ. Τοὺς γάρ ἀσεβεῖς ἀνθρώπους φοι μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ λέγων τὸ ψαλμοῖς, Ἄει πληνῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὖτε ἔγρωσαν τὰς ὁδοὺς μου, ὡς ὅμοσα ἐτῇ ἐρῆμον, εἰς εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον κατὰ διάνοιαν ἐκλαβεῖν Σάββατον Θεοῦ, καὶ ἀνάπαυσιν Θεῷ πρέπουσαν, ἃς ἀσεβεῖς μὲν οὐκ ἀξιοῦνται, μόνοι δὲ οἱ δίκαιοι καὶ τοῦ Θεοῦ φίλοι. Οὐτων γοῦν εἴποιμεν ἀν καὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Ἰακὼβ, καὶ τὸν Ἰακὼβ, τοὺς τε πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτῶν θεοφίλεις πάντας κατὰ διάνοιαν ἐγνωκταὶ καὶ πεφυλαχέναι τὰ Σάββατα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰσεληνθέναι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. Τί δὴ οὖν σημαίνει τὸ Σάββατον, ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι. Οἱ λόγοι ἀνάπαυσιν δηλοῦ Θεοῦ· εἰσάγει τε ταύτην μετὰ τὴν τῶν αἰσθητῶν κοσμοποίιαν. Θεοῦ δὲ ἀνάπαυσις τις ἀν γένοιτο ἐτέρα τῆς πρὸς τοὺς νοητοῖς καὶ ὑπερχρηστοῖς διαγωγῆς; "Οτε μὲν γάρ περὶ τὰ αἰσθητὰ περισκοπεῖ καὶ περὶ τὰ ἔργα τῆς τοῦ κόσμου προνοίας καταγίνεται, ἔργαζεσθαι λέγεται· καὶ οὐτοὶ ἀκούστεον λέγοντος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, 'Ο Πατήρ μου έως δρτὶ ἔργαζεται, καὶ τὸν ἔργαζομα· οὐ δὲ πρὸς τοὺς ἀσωμάτους καὶ ὑπερχρηστοῖς ἐστι, καὶ, ὡς ἀν εἰποι τις, ἐν τῇ αὐτόσε αὐτοῦ περιωπῇ τὸ τηγχύτα ἀνάπαυσιν ἔχειν, καὶ τὸ αὐτοῦ Σάββατον ἐπιτελεῖν νοεῖται. Κατὰ τὰ αὐτὰ τοιγαροῦν καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ ἀνδρες, ἐπειδὴν, τῶν κοπούντων (sic) τὴν ψυχὴν ἔργων (τοιαῦτα δὲ πάντα τὰ σωματικά καὶ φύσεις γεώδους σαρκὸς), ἀπαλλαγέντες, δηλοῦ γένονται πρὸς τῷ Θεῷ καὶ πρὸς τῇ τῶν θειῶν καὶ νοητὸν σχολὴν τε καὶ θεωρίαν, τότε τὰ φίλα τῷ Θεῷ Σάββατον καὶ ἀνάπαυσιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ δῆμουσι. Καὶ περὶ τῶν τοιούτων Σαββάτων διδάσκει λέγων· Ἄρα διαδίσταται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ; καὶ πάλιν Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἔκειτην τὴν κατάπαυσιν. Τὸ γάρ τέλειον Σάββατον, καὶ η τελεία καὶ η τρισμαχαρία κατάπαυσις ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ βασιλείᾳ τυγχάνει, ὑπὲρ τὴν ἔξαρμερον δημιουργίαν καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀπάντων ἐκτὸς ἐν ἀσωμάτοις καὶ ὑπερχρηστοῖς, Ἑνθα τῆς θητῆς καὶ φθαρτῆς ζωῆς ἀπαλλαγέντες, καὶ ἀργαταν ἀργήσαντες τὴν θεοφίλην καὶ μακαρίαν, τῶν τε σωματικῶν πρᾶξεων καὶ τῆς δουλείας τῆς σαρκὸς ἐλευθερωθέντες, σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ παρ' αὐτῷ γενόμενοι, σαββατίσομεν τε καὶ ἀναπαυσόμεθα. Διὸ φησιν ὁ Ἀπόστολος· Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἔκειτην τὴν κατάπαυσιν. Εἰκόνα δὲ ἔκεινου τοῦ Σάββατου καὶ τῆς τελείας ἔκτηνης καὶ τρισμαχαρίας ἀναπαύσεως φέροντες ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀνδρες, σχολὴν μὲν ἐποιῶντο καὶ ἀργαταν τῶν μακρὸν ἀφιστάντων τοῦ Θεοῦ, δηλοῦ δὲ πρὸς τὴν θειῶν θεωρία γιγνόμενοι, δι τῆμέρας τε καὶ νυκτὸς τῇ τῶν τερψίν λόγων μελέτη προσκαρτερούντες, ἄγια Σάββατα καὶ ἀνάπαυσιν φιλην τῷ Θεῷ διατάπαιον τότε καὶ ἐσαββάτιζον. "Ενθεν εἰκότως καὶ δ

⁹⁸ Psal. xciv, 10, 11. ⁹⁹ Joan. v, 17. ¹ Hebr. iv, 9. ² Ibid. 11

Μωνσέους ιψος, σκιάς τῶν εἰρημένων καὶ σύμβολα περαδιδοὺς, ἡμέραν τινὰ τοῖς πλήθεσιν ἀφώριστον, δῆπος καὶ ταῦτη ἀπέχωνται μὲν τῶν συνήθων ἔργων, σχολάζοιεν δὲ τῇ τοῦ θείου νόμῳ μελέτῃ. "Ο γε μὴν παρὸν φαλμὸς διαρρήδην διδάσκει ἐπὶ τοῦτο δεῖν τὴν τοῦ Σαββάτου σχολὴν ποιεῖσθαι: καὶ τὴν τῶν ἀνωφελῶν ἀργιῶν ἐπὶ τῷ κατὰ ταύτων τυνερχομένους ἐργάζεσθαι: τὰ δὲ τοῦ φαλμοῦ δηλούμενα. Ἡν δὲ πρότονον ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ· δεύτερον φάλλειν διὰ τῶν μουσικῶν ὀργάνων τῷ ὄνδρῳ αὐτοῦ· τρίτον ἀναγγέλλειν κατὰ τὰς ἑωθινὰς ὥρας τῷ Ἑλεος αὐτοῦ· τέταρτον δηγεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ κατὰ τοὺς υποκειμονὸς καιρούς· καὶ ταῦτα πράττειν μὴ μόνον ἀργάνων ἀνακρούσεως· Ἐν δεκαχόρδῳ γάρ, φησί, γρατηρῷ καὶ μετ' φθῆς ἐτοιάρᾳ.

Ορές οὖν δια πράττειν δι παρὸν λόγος παρανετεί B κατὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν; Ἐπιγέραπται γοῦν δι φαλμὸς, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ κατὰ τὸ Σάββατον ἔτερα πλείστα ἐπραττον κατὰ τὸν νόμον. Οὐκ διὰ δλοσχερῶς ἀργεῖν προστάττει. Ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἢ τοῦ Σαββάτου ἡμέραν νενομοθέτητο· μόνοις δὲ τοῖς μὴ οἷοις τε οὖσι τὸν πάντα χρόνον τῆς αὐτῶν ζωῆς, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς ἡμέρας τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ καὶ τοῖς τῷ Θεῷ φύλοις Ἐργοῖς σχολάζειν· τούτοις γάρ ἐκ διαστημάτων ταῦτα πράττειν ἐνομοθέτει. Τοῖς γε μὴν πλησιονῇ γαστρὸς καὶ μέθης, καὶ πάσῃ ἀκοσμίᾳ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἕαυτοὺς παρέχουσιν, διθές διὰ τοῦ προφήτου ἐπανατείνεται λέγων· Οἱ δραπτόμεροι ψευδῶν Σαββάτων· καὶ πάλιν· Τὰς τεομηρίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀρέχομαι. Διὸ δὴ παρητημένων ἐκείνων, διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης Λόγου μετήγαγε καὶ μετατέθεικε τὴν τοῦ Σαββάτου ἕορτὴν ἐπὶ τὴν τοῦ φωτὸς ἀνατολὴν, καὶ παρέδωκεν ἡμῖν ἀληθινῆς ἀναπάυσεως εἰκόνα, τὴν αὐτηρίαν καὶ Κυριακὴν καὶ πρώτην τοῦ φωτὸς ἡμέραν, καθ' ἣν δὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου μετὰ πάσας αὐτοῦ τὰς ἐν ἀνθρώποις πράξεις, τὴν κατὰ τοῦ Θανάτου νίκην ἀρέμενος, τὰς οὐρανίους πύλας ὑπερέβαινεν ὑπὲρ τὴν ἔξαρμερον κοσμοποιίαν γιγνόμενος, τό τε θεοπρεπὲς Σάββατον καὶ τὴν τρισμακαρίαν ἀνάπτασιν ὑπολαμβάνων, τοῦ Πατρὸς εἰρηκότος αὐτῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂν θώ τοὺς ἔχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ἐν δὲ φωτὸς οὖσῃ καὶ πρώτῃ καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἡλίου ἡμέρᾳ, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνερχόμενοι διὰ μέσου ἐξ ἡμέρῶν, ἄγιά τε Σάββατα καὶ πνευματικὰ ἔορτάζοντες οἱ ἐξ ἑθνῶν δι' αὐτοῦ λελυτρωμένοι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, τὰ τῷ Σαββάτῳ πράττειν τοῖς ἱερεῦσι νενομοθετημένα κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον ἐπιτελοῦμεν. Θυσίας τε γάρ καὶ ἀναφορᾶς ποιούμεθα πνευματικάς, τὰς καλούμενας θυσίας αἰσέσως, καὶ θυσίας ἀλαλαγμοῦ· τό τε θυμίαμα τὸ ὑπόδεξ αναπέμπομεν, περὶ οὐ εἰρηται· Γενηθήτω δὲ προσευχὴ μονὸς ὡς θυμίαμα ἐνώπιον σου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρτοὺς τῆς προθέσεως προσφέρομεν, τὴν πιτηρίον μνήμην ἀναζωπυροῦντες, τό τε τοῦ φαντισμοῦ αἴμα, τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ περιελόντος

A de causa Sabbati otium agi debere, et inutilem cessationem depellendam esse, ut in unum congregati ea quae psalmus indicat peragantur. Eorum autem primum est, confiteri Domino; secundum, cum musicis instrumentis psallere nomini ejus; tertium, matutinis horis annuntiare misericordiam ejus; quartum, nocturnis temporibus enarrare veritatem ejus: et haec non modo labiis et voce, sed etiam per musicorum instrumentorum pulsationem agere: nam ait: In decachordo psalmerio, cum cantico in cithara.

B Vides igitur ad quae in die resurrectionis agenda hortetur hic psalmus. Inscriptus enim psalmus est, in diem Sabbati. Sed et sacerdotes in templo die Sabbati alia plurima secundum legem agebant. Non ergo praecipit ut omnino vacetur. Neque vero sacerdotibus dies Sabbati prescribebatur; sed solum iis qui nec toto viæ suæ tempore, nec singulari diebus suis possent Dei cultui et Deo acceptis operibus vacare: nam iis, ut intermisso dierum spatio id agerent, lege statutum erat. Eos porro qui crapulæ, ebrietati, aliisque omnibus indecoris gestis die Sabbati se dedunt, Deus per prophetam sic aspere alloquitur: Qui contingunt falsa Sabbathum⁴; ac rursum, Neomenias vestras, et sabbata et diem magnam non sero⁵. Quare Verbum, ipsis repugnantibus, per Novum Testamentum Sabbati festum in lucis ortum transtulit, nobisque vere requie imaginem tradidit, salutarem nempe Dominicam, et primam lucis diem, qua Salvator mundi post omnia sua in hominibus edita opera, victoria de morte reportata, cœlestes portas transgressus, sex dierum opificium transcendent, tuncque Deo condecens Sabbathum et beatissimam requiem accepit, dicente Patre, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum⁶. Ea die, quae veræ lucis et veri solis dies est, nos ipsi congregati, sex diebus interpositis, sancta et spiritualia Sabbathata celebrantes, quotquot ex gentibus in orbe toto per eum liberati sumus, quae sacerdotes in die Sabbati agere in lege statutum erat, ea nos secundum legem spiritualem perficimus. Nam sacrificia et oblationes spirituales, quae hostiæ laudis et hostiæ jubilationis vocantur, persolvimus: incensum boni odoris emittimus, de quo dictum est: Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo⁷. Imo etiam panes propositionis offerimus, salutarem memoriam refricantes; aspersionem item sanguinis Agni Dei, qui tollit peccatum mundi, piaculum animarum nostrarum, facimus: lumina quoque cognitionis vultus Dei accendimus. Verum etiam ea, quae in psalmo praesenti recensentur, illa die perficere satagimus, et opere et verbis consilentes Domino, et psallentes nomini-

³ Amos vi, 3. ⁴ Isa. 1, 13. ⁵ Psal. cix, 1. ⁶ Psal. cxl, 2.

Altissimi : mane quoque ad orientem lucis nostræ misericioram a Deo nobis præstitam annuntiamus, et veritatem ejus in noctibus per sobriam et easam conversationem exhibemus ; in summa quotquot alia in Sabbato peragere sanctum erat, ea nos in Dominicam transtulimus, utpote quæ magis idonea et propria, ac prima item sit et agnien ducat, et Judaico Sabbatho pretiosior. Nam illa die in mundi opificio cum dixisset Deus, *Fiat lux*, facta est lux : in illa quoque animabus nostris ortus est Sol justitiae. Quare ut ea die conveniamus traditum nobis est, et ea quæ in psalmo jubentur nobis exsequi præceptum est ; quorum primum est, confessio : nam principium bonorum est pristinorum malorum depositio per veram pœnitentiam et confessionem, quæ ad bonum finem, scilicet ad Deum ipsum deducit. Etenim si nemo bonus nisi Deus, optimæ viæ ad Deum ducentis principium, confessio fuerit. Ideo dictum est, *Bonum est confiteri Domino*. Par quippe est non hominibus confessionem edere, sed ipsi Domino corda scrutanti. Quia vero confessio pro gratiarum actione item accipitur, ut jam saepius diximus, jure Dominica die gratiarum actiones Domino reddimus, ubique terrarum in ecclesiis ejus congregati. Cum autem per confessionem progressum et augmentum acceperimus, tum jubemus psallere ad meliorem animæ statum protecti : aucti vero ac meliores effecti, hæc aliis annuntiare, ac eos qui ad nos proxime accedunt misericordias Dei edocere præcipimus : atque id agere matutinis horis, quasi primitias diurnarum actionum doctrinæ de Dei misericordia dicantes.

διδομεν τῷ Κυρίῳ, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς τῆς ἔξομολογήσεως, ἡδη καὶ φάλλειν κελευθερία ἐπὶ χρείτονα φυγῆς κατέστασιν τὰς ἔξομολογήσεως, δὲ εἴτε καὶ βελτίους γενόμενοι ἑαυτῶν, ἡδη καὶ εἰς ἑτέρους ἀπαγγέλλειν, διδάσκειν τε τοὺς ἡμῖν πλησίους τὰ τοῦ Κυρίου ἐλέη προστατόμεθα· καὶ τοῦτο πράττειν κατὰ τὰς πρωτηνάς ὡραῖς ὅπερ ἔτηνται.

Hæc porro jubet Scriptura peragere primo diluculo, postquam animas et corpora nostra nocturno tempore sancta et a sordibus quibusque pura servaverimus, pietatisque veritatem, repellita nocturnis horis cultus Dei memoria suscepimus. Olim quidem cum populi ex circumcisione per symbola et figuræ Deum cole-rent, non incongruum erat per psalteria et citharas hymnos Deo emittere, idque die Sabbati præstare, otium nempe solventes, et in hoc legem Sabbati transgredientes. Nos vero Judæum in abscondito servantes secundum illud Apostoli dictum : *Non enim qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera*⁸; viventi psalterio et cithara animata, spiritualibusque canticis hymnum effundimus. Omni quippe instrumento musicō acceptior et suauior Deo fuerit Christi populorum concensus, quo in omnibus Dei ecclesiis una mente, uno affectu,

A τὴν ἀμφεπτίαν τοῦ κόσμου, καθάρους τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ποιούμεθά τε τὰ φῶτα τῆς γνώσεως προώπου τοῦ Θεοῦ ἐξαπτόμενα. Ἄλλα καὶ τὰ ἐν τῷ μετὰ χειρας φαλμῷ φιλοτίμως ἐκτελεῖν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν σπουδάζομεν, ἔργοις τούτοις καὶ λόγοις ἔξομολογούμενοι. Κυρίῳ, καὶ φάλλοντες τῷ ὄντι τοῦ Ὑψίστου· δρόμον τε πρὸς αὐταῖς ἀνατολαῖς τῷ ἡμετέρῳ φωτὸς τῷ γενόμενον Ἐλεος ἐφ' ἡμᾶς τῷ Θεῷ διαγγέλλοντες, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ κατὰ τὰς νύκτας διὰ σύφρονος καὶ ἀγνῆς ἀναστροφῆς ἐν δεικνύμενοι, καὶ πάντα δὴ δια τὰς ἀλλα ἔχρην ἐν Σεβ δάτῳ τελεῖν, ταῦτα ἡμεῖς ἐν τῇ Κυριακῇ μετατεθεὶ καμεν, ὡς ἀν κυριωτέρας οὖσας αὐτῆς, καὶ ἤρουμένης, καὶ πρώτης, καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Σαββάτου τιμωτέρας. Κατὰ ταῦτην γάρ ἐν τῇ κοινωνοίᾳ εἰρηκτὸς τοῦ Θεοῦ, Γερηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· καὶ κατ' αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ τῆς δικαιουόντος ἀνατέτακεν Ἡλίος· διὸ δὴ καὶ ἡμῖν συνέρχεσθαι κατὰ ταῦτην παραδέδοται, καὶ τὰ διὰ τοῦ φαλμοῦ παρηγελμένα καὶ ἡμῖν ἐπιτελεῖν προστέτακται· ὃν πρότον ἐστι τὸ ἔξομολογεῖσθαι· ἀρχὴ γάρ ἀγαθῶν τῇ τον προτέρων κακῶν ἀπόλυσις διὰ γηνῆσας μετανοίας καὶ ἔξομολογήσεως ἐγγιγνομένη, ἀγουσά τε ἐπὶ τέλος ἀγαθῶν αὐτὸν τὸν Θεόν. Εἰ γάρ οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ δ Θεός, ἀγαθῆς πορείας τῆς ἐπὶ τὸν Θεόν ἀγουστος ἀγαθὴ γένοιται· διὸ ἀρχὴ τὸ ἔξομολόγησις. Διὸ λέλεκται· Ἀγαθὸς τὸ ἔξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. Καὶ γὰρ προσήκει μηδ ἀνθρώποις ἐπιδείκνυσθαι τὴν ἔξομολογησίαν, ἀλλὰ αὐτῷ τῷ τὰς καρδίας ἐρευνῶντι Κυρίῳ. Ἐπειδὴ δὲ λαμβάνεται· τὸ ἔξομολόγησις καὶ ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ, ὡς πολλάκις ἡμῖν εἰρηται, εἰκότως κατὰ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν καὶ τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν ἀποκλησίας αὐτοῦ συνερχόμενοι. Προκόψαντες δὲ διὰ κρείτονα φυγῆς κατέστασιν προελθόντες· ἐπιδόντες δὲ τὰς περιτομῆς, οὐκ ἀπεικόδες ἢν διὰ φαληρίων καὶ κιθάρας ἀναπέμπειν τινὰς τῷ θεῷ τῶν ὄμνους, καὶ τοῦτο ποιεῖν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σαββάτου, παραλύοντας δηλαδὴ τὴν ἀργίαν, καὶ παραβοντας τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου· ἡμές δὲ τὸν ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον ἀποσύνοντες κατὰ τὴν φάσκοντα Ἀπόστολον· Οὐ γάρ ἐτ τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐτ τῷ φανερῷ ἐτ σφριτομή, ἀλλ' ὁ ἐτ τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ ἡ σεριφομή καρδίας δὲ πρεύματι, οὐ γράμματι, κόντα φαληρίῳ καὶ κιθάρᾳ ἐμφύχιῳ, πνευματικαὶ τε φύλας τὸν ὄμνον ἀποδίδομεν. Παντεῖς δὲ οὖν δράγμου μεσικοῦ γένοιται· διὸ τῷ θεῷ προσηγεστέρᾳ τὸν Χριστὸν

Gen. 1, 3. * Rom. II, 28, 29.

ἀλῶν συμφωνία, καθ' ἣν ἐν πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ ἔκκλησίαις, δύμογνώμονι ψυχῇ καὶ μιᾷ διαθέσει, δύμοφροσύνῃ τε καὶ δύμοδεῖσι πίστεως καὶ εὐσεβείας, δύμφωνον μέλος ἐν ταῖς φαλμολογίαις ἀναπέμπομεν. Τοιαύταις οὖν φαλμῳδίαις καὶ κιθάραις πνευματικαῖς χρῆσθαι εἰώθαμεν, ἐπεὶ καὶ τοῦτα διδάσκει ὁ Ἀπόστολος λέγων· Φαλμῷς καὶ φόδαις καὶ νύμπους ανευματικοῖς. Εἴη δὲ ἀν δὲλλως κιθάρα μὲν τὸ γράν σῶμα, οὐ διὰ τῶν κινήσεων καὶ τῶν πράξεων ἡ ψυχὴ τὸν πρέποντα τῷ Θεῷ ὑμνον ἀποδίδωσι· φαλτήριον δὲ δεκάχορδον ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διὰ τῶν αἰσθητηρίων πέντε μὲν τοῦ σώματος, Ισαρθμῶν δὲ τῆς ψυχῆς δυνάμεων, ἐπιτελουμένη λατρείᾳ· δὲ δὴ παριστάς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος φησὶ που· Προσεύξομαι τῷ κτενύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ ροτῷ γυαλῷ τῷ κτενύματι, γυαλῷ δὲ καὶ τῷ ροτῷ ὡς καὶ τοῦ πνεύματος πάλιν οἰκείας, δι' ὧν τὴν ψυχὴν ἐνεργεῖ.

"Οτι εὑραράς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου, καὶ ἐν τοῖς δροῖς τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι. Ὁ νοήσας τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεποιημένην ἡμέραν, περὶ ἡς εἱρηται, Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἡν ἐσολησερ ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρατθῶμερ ἐν αὐτῇ, οὗτος ἐρει, "Οτι εὑραράς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου ὁ παρὼν φαλμῷς προγέγραπται, ζητήσεις πῶς ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου ηὐφράνθαι λέγει, οὐκ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ αὐτοῦ, ὡς ἂν ὑπολάθοιεν Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ καταπαύσαις ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὃν ἐποίησε. Καὶ μήν ἔχρην, εἰπερ ἄρα εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν Σάββατον ἀνεψέρετο τὰ διὰ τοῦ φαλμοῦ δηλούμενα, ἐπὶ τῇ σχολῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ, ὡς ἀν εἰποιειν, ἀναπαύσει καὶ ἀργίᾳ αὐτοῦ ηὐφράνθαι λέγεσθαι· νῦν δὲ οὐδὲ οὕτω φησίν, ἀλλ' Εὐφρατάς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου, καὶ ἐν τοῖς δροῖς τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι, ἀντικρὺς παριστάς ίδιως μὲν νοεσθαι τὸ πόλημα, καὶ πάλιν ίδιως τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, ἐφ' οὓς ηὐφράνθαι δύμολογεῖ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ. Εἴη δὲ ἀν πόλημα μὲν καθ' ἔνα τρόπον αὕτη ἡ ἡμέρα, περὶ ἡς εἱρηται· Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡν ἐποίησερ ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρατθῶμερ ἐν αὐτῇ· δηλοὶ δὲ τὴν ἀναστάσιμον καὶ Κυριακὴν ἡμέραν, ὡς ἐν ἑτέροις ἀποδεικτικῶς παρεστήσαμεν, τὰ ἀπὸ τῆς κοσμοποιίας παραθέμενοι, καθ' ἣν δὲ Μωϋσῆς· Ἐρ ἀρχῆ, φησιν, ἐποίησερ ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἐπιλέγει, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἀγένετο φῶς· καὶ ἀκάλεσερ ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν. Ὁρῆς γάρ ὡς οὐδὲν ἔτερον ἐν ταύτῃ γίνεται δημιούργημα, ἀλλ' αὕτη μόνη ἡ ἡμέρα, ὡς ἐφαρμόζειν αὕτη τὸ φάσκον λόγιον, Αὕτη ἡ ἡμέρα ἡν ἐποίησερ ὁ Κύριος. Οὐδὲ γάρ ἄλλο τι ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐποίησεν, ἥτις ἡν ἡ πρώτη Κυριακὴ, περὶ ἡς καὶ νῦν λέγεσθαι τὸ, "Οτι ηὐφρατάς με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου. ἔργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἐν ταῖς μετὰ ταῦτα ἡμέραις γεγενῆσθαι ἀναγεγραμμένα. Κατὰ δὲ ἔτερον τρόπον λεχθεῖ ἐν πόλημα μὲν τὰ νοητὰ καὶ λογικά καὶ ἀτώματα τοῦ

A pari consensu et una sententia fidei et pietatis, una voce, melos in psalmodiis emittimus. Hujusmodi igitur psalmodiis et citharis spiritualibus uti consuevimus : quia id docet Apostolus his verbis, *Psalmis et canticis et hymnis spiritualibus*⁹. Alia item ratione cithara fuerit totum corpus, cuius motibus et operibus anima condecentem hymnum Deo emittit. Psalterium autem decem chordarum, Spiritus sancti cultus est, per quinque corporis sensus, et per totidem animae virtutes exhibitus : quae his declarat idem Apostolus, *Orabo spiritu, orabo autem et mente ; psallam spiritu, psallam et mente*¹⁰. Quasi scilicet mens etiam motus suos beat, quibus pulsat corpus; et spiritus item propriis oblineat motus, quibus animam movet.

Vers. 5. *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo.* Qui diem a Domino factam intellectus, de qua dictum est, *Hæc dies, quam fecit Dominus, exsultemus et latemur in ea*¹¹, hic dicit, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua.* Sed quoniam de die Sabbati hic psalmus inscriptus est, quæras cur in die Sabbati se delectatum esse dicat, non de Dei requie, neque de ejus cessatione, ut Judæi opinentur, quia in ipso cessavit ab omnibus operibus suis, quæ fecit. Et vero si ea quæ in psalmo seruntur. *Judaicum Sabbatum respicerent, oporteret dixisse illum*; se de otio Dei, atque, ut ita dicant, de cessatione ab operibus delectatum esse : at non ita loquitur, sed ait, *Delectasti me, Domine, in factura tua, et*

C *in operibus manuum tuarum exsultabo*, aperte declarans seorsim facturam, ac seorsim opera manuum Dei indicari, in quibus se delectatum esse confitetur, sed non in cessatione. Factura autem aliquo modo fuerit ipsa dies, de qua dictum est : *Hæc dies, quam fecit Dominus, exsultemus et latemur in ea.* Significat vero resurrectionis diem Dominicam, ut aliis in locis aperte comprobavimus, dum quæ ad mundi creationem spectant explicaremus : de qua dixit Moyses : *In principio fecit Deus cælum et terram*¹²; ac subjicit, *Fiat lux, et facta est lux : et appellavit Deus lucem, diem*¹³. Vides enim nullum aliud opificium ea die effici nisi solam diem, ita ut illi hoc dictum probe conveniat, *Hæc dies, quam fecit Dominus.* Nihil quippe aliud præter ipsum diem condidit, quæ erat prima Dominica, de qua nunc dicitur, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua :* opera autem manuum ejus ea sunt, quæ sequentibus diebus facta scribuntur. Alio item modo factura dicaptur intellectu prædicta, rationabilis et incorporeas Dei opificia, qua ratione anima ad imaginem Dei facta esse scripto traditur ; opera vero manuum ejus, sensibilia et corporea ejus opera, de quibus dictum est, *Quoniam video cælos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ in*

D *Digitized by Google* | *Распознавание текста*
Digitized by Google | *ABK/FR*

⁹ Ephes. v, 19. ¹⁰ I Cor. xiv, 15. ¹¹ Psal. cxlvii, 24. ¹² Gen. 1, 1. ¹³ ibid. 3, 5

*fundasti*¹⁴. Docet igitur hæc Scriptura, in otio divinarum exercitationum, inque cessatione a corporeis et mortalibus operibus, quam Sabbathum et requiem Scriptura vocat, eos qui contemplationi spiritualium simul et sensibilium Dei operum vacant, dicere, *Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo*: nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum proportione quadam opifex eorum conspicitur¹⁵: ac spiritualia, incorporea et cœlestia, necnon visibilia ejus, a creatione mundi operibus intellecta conspi- ciuntur, secundum sanctum Apostolum¹⁶.

καὶ ἐτοῖς ἔργοις τῷρ χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι, ἐκ μερέθους γὰρ καὶ καλλοῆς κτισμάτων ἀριθμὸς τερεσιουργὸς αὐτῷρ θεωρεῖται· καὶ τὰ νοητὰ δὲ

καθόδου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται,

Vers. 6, 7. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc. Me, inquit, delectasti, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum; sed non quisvis homo pari atque ego modo affectus est. Multi namque insipientes et imprudentes sunt, qui nec norunt nec intelligunt ea, in quibus me delectari et exsultare consiteor. Quamobrem qui vere insipiens et stultus est, Dei providentia et verbo universum constitisse negat; sed fato et necessitatil, insanoque cuidam cursui ac fortunæ tanta Dei opificia ascribit. Verum etiam, ut insanus, in universi administratione ruit et labitur opinione, quod ipsi videatur multum inesse in mortali vita inæqualitatis. Insipiens igitur ille et insanus rem ægre ferebat, statim ad blasphemum et impium ratiocinium vertitur, horum causam dictitans esse, quod nullus sit Deus, nulla providentia; sed omnia temere et easu serantur. Ego vero etiam in illis obscuris occultisque rebus, pia imbutus sententia, persuasum habeo judicii et administrationis tuæ rationem, parvitatem meam longe superare. Quamobrem dico, Quam magnificata sunt opera tua, Domine! admodum excelsæ factæ sunt cogitationes tuæ. Et qui possint mortalia ratiocinia, profunda Dei explorare, et cogitationes ejus queis humana administrat cognoscere? Quemadmodum enim nullus hominum novit quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est; sic quæ Dei sunt nullus novit, nisi Spiritus Dei¹⁷, neque dicere potest: *Nos autem non spiritum mundi accepimus*¹⁸, sed Spiritum Dei, de quo dictum est: *Nam Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*¹⁹; quæ cum probe norim, nullatenus de hominum inæqualitate perturbor; imo vero gaudeo et lætor, providentiæ rationem non ab humanis easibus, sed ab operibus manuum Dei et ab opificiis ejus mente concipiens. Gaudeo item et admodum lætor, iis donatus bonis, quibus insipiens quilibet et stultus privat, nec valet ab operibus Dei illius providentiæ in omnia rationes ediscere.*

A Θεοῦ κτίσματα, καθ' δὲ καὶ τῇ εἰκόνᾳ τοῦ θεοῦ γεγενημένη φυχὴ πεποιηθεῖ ἀναγέγραπται. Ἐργα δὲ χειρῶν αὐτοῦ τὰ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ σίνου δημιουργήματα, περὶ ὧν εἰρηται. “Οτι δύφομι τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῷρ δακτύλων σου, σελήνην καὶ δαστέρας, ά τὸν ἑθεμελώσας. Διδάσκει τοιν· δὲ μετὰ χειρας Γραφὴ, ἐν τῇ σχολῇ τῶν θεων ἀσκήσεων, καὶ τῇ τῶν σωματικῶν καὶ θνητῶν ἔργων ἀσχολίᾳ τε καὶ ἀργίᾳ, ἵν τινα Σάββατον καὶ ἀνάπauson δ λόγος ἀποκαλεῖ, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν τε νοητῶν ὅρου καὶ τῶν αἰσθητῶν ἔργων τοῦ θεοῦ σχολάζοντας λέγειν “Οτι αὐθεράντις με, Κύριε, ἐν τῷ ποιήματι σου,

B Β Έργα σου, Κύριε, σφέρα ἁέαθυνθσαο οι διαλογισμοι σου. Ἄντη ἀρχηρ οὐ γνώσται, καὶ δισύντετος οὐ συντήσει ταῦτα. Ἐμὲ, φησιν, ηδωραρας, ὁ Κύριε, δὲ τῷ ποιήματι σου, καὶ ἐτοῖς ἔργοις τῷρ χειρῶν σου· ἄλλ' οὐ καὶ πᾶς ἀνήρ τὴν αὐτὴν ἐμοὶ φέρει διάθεσιν. Πολλεὶ γὰρ εἰτον ἀρρονες καὶ ἀσύντοι, οὐ γινώσκοντες, οὐδὲ συνιέντες αὐτὰ δὴ ταῦτα, ἐφ' οἵς αὐτὸς εὐφρανεσθαι καὶ ἀγαλλιέναι ὅμολογῶ. Διόπερ δ ὁ ἀληθῶς ἀριθμος καὶ ἀσύντος ἀναιτεῖ μὲν τὸ προνοίᾳ καὶ λόγῳ θεοῦ συνεστάντα τὸ πᾶν, εἰμαρμένῃ δὲ καὶ ἀνάγκῃ, ἀληθε τε φορῷ καὶ τύχῃ προσγράψει τὰ τριλικαῦτα τοῦ θεοῦ δημιουργήματα. Ἅλλα καὶ ὡς ἀσύντος προσκόπει τῇ διοικήσει τοῦ παντὸς, διὰ τὸ δοκεῖν πολλὰς ἀνωμαλίας ἐν τῷ θνητῷρ βίῳ θεωρεῖν. Ο μὲν οὖν δρων καὶ ἀσύντος δυσχεραίνων εὐθὺς ἐπὶ βλάσφημον καὶ ἀσεβῆ λογισμὸν τρέπεται, ἀθεστήτα τε καὶ ἀπρονησταν, καὶ τὸ εἰκῆ, καὶ ὡς ἔτυχε, τούτων εἶναι φάσκων αἴτια· ἐγὼ δὲ, καὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων ἀδέλφων εὐσεβεν δεδιδαχμένος, πέπεισμαι, ὅτι ὑπὲρ τὴν ἐμὴν σμικρότητα τυγχάνουσιν οι τῆς σῆς χρίσεως καὶ διοικήσεως λόγοι. Διό φημι· Ως ἐμεταλλύθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! σφέρδρα ὑπερυγώθησαο οι διαλογισμοι σου. Καὶ πόθεν γὰρ θνητοῖς λογισμοῖς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, καὶ γινώσκειν τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ καθ' οὓς διοικεῖ τὰ ἀνθρώπινα; Ή γὰρ οὐδεὶς ἔγνω τῷρ ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου ει μὴ τὸ πρεῦμα τὸ ἐτ αὐτῷ, οὐτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐ δεῖξετω ει μὴ τὸ πρεῦμα τοῦ θεοῦ, καὶ οὐκ εἰς τε λέγειν. Ημεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κύρσου ἐλέσομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ· περὶ οὐ εἰρηται. Τὸ γὰρ πρεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ· ἀπερ εἰδῶς, οὐδαμῶς ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀνωμαλίᾳ ταράπτομαι· χαίρω δὲ καὶ εὐφρανεσθαι τοὺς τῆς προνοίας λόγους οὐκ ἀπὸ τῶν κατὰ δινθρώπων συμπτωμάτων, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ καταλαμβάνων. Καὶ χαίρω γε καὶ ὑπερευφραίνομαι τοιούτων καταξιωθεῖς, ὃν ἐστέργηται πᾶς ἀνθρωπος καὶ ἀσύντος, οὐ δυνάμενος ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, τοῖς περὶ τῆς καθόλου προνοίας λόγοις μαθητεύεσθαι.

¹⁴ Psal. viii, 4. ¹⁵ Sap. xiii, 5. ¹⁶ Rom. i, 90. ¹⁷ I Cor. ii, 11. ¹⁸ ibid. 12. ¹⁹ ibid. 10.

Ἐρ τῷ ἀρατεῖαι ἀμαρτωλοὺς ὥστε χάρεσ, καὶ πάτερ οἱ ἑργαζόμενοι τὴν ἀρούλαρ, ὅπου ἀνέβορενθῶσιν εἰς τὸν μῶνα τοῦ αἰώνος. Ὁ μὲν ἀφρων καὶ ἀσύνετος, δρῶν ἀσεβεῖς εὐθυμουμένους, δικαίους δὲ καὶ εὐσεβεῖς κακουμένους οὐ συνίησι τοὺς τῆς Προνοίας λόγους, ἀλλ' εὖθις ἐπ' ἀσεβεῖς τρέπεται λογίσμους, ἐκπίπτων εἰς ἀθεότητα· ἐγὼ δὲ, τῷ ποιήματι σου ἐνορῶν, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου, μετὰ τῶν ἄλλων συνείδον, διτι τὸ τέλος τῶν κατὰ τὸν βίον εὐθυμούντων ἀσεβῶν διλεθρον περιέχει· καὶ ἀπώλειαν· διὸ πολὺ πλέον τοὺς τῆς θείας κρίσεως λόγους ὑπερεκπλήττομαι. Οὐσπερ γοῦν χόρτος καὶ τὰ ἀπὸ γῆς ἀνθητὰ πρὸς ὀλίγον ὡραῖα φαίνεται, καὶ θέλγει τὴν ὄρασιν, καὶ τὴν αἰσθήσιν ἀπασαν, δισον δὲ οὐδέπω μεταβάλλει καὶ τρέπεται, φθίνει τε ἁρπάστα καὶ ἀπόλυται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ παρὰ τοῖς πολλοῖς θαυμαζόμενοι ἀμαρτωλοὶ ἀματεῖαι ἀνέτειλαν, καὶ πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντες, διέκυψαν, ἐφάνησάν τε τίνες ποτέ εἰσι, καὶ διπολας προαιρέσεως· εἴτ' οὐκ εἰς μακρὸν αὐτοὺς μετῆλθεν οὐχέτι βραχὺς καὶ πρόσκαιρος διλεθρος, ἀλλὰ διηνεκῆς ἀπώλεια. Ἐπειδὴ περ ἡ σῇ δικαιοκρισίᾳ τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐψέστηκε πράγμασι, διὸ δὴ μάλιστα συγκεχωρῆσθαι τοῖς ἀμαρτωλοῖς καὶ τοῖς ἐργαζόμενοις τὴν ἀνομίαν τὸ ἀνατεῖλας καὶ διακύψαι ἡγοῦμαι· ὡς δὲ ἐλεγχθείη αὐτῶν ἡ προαιρέσις, οὐ καλῶς τοῖς τοῦ Θεοῦ δωρήμασι κεχρημένη· διόπερ ἔκδικος αὐτοὺς διλεθρος αἰώνιος διαδέξεται.

Σὺ δὲ "Ὕψιστος εἰς τὸν αἰώνα, Κύριε. Ὄτι ἴδον οἱ ἔχθροί σου, Κύριε, διτι ἴδον οἱ ἔχθροι σου ἀπολούνται, καὶ διασκορπισθήσονται πάτερ οἱ ἑργαζόμενοι τὴν ἀρούλαρ. Καὶ ὑψωθήσεται ὡς μονοκέρωτος τὸ κέρας μου, καὶ τὸ γῆράς μου ἐν διαλιφήσι. Καὶ ἐπειδὲν διφθαλίμδος μου ἐν τοῖς ἔχθροῖς μου, καὶ ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἐπ' ἐμὲ πονηρούμενοις ἐπακούσεται τὸ οὖς μου. Σὺ μὲν, φησίν, ὅ Κύριε, δεῖ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων "Τψιστος ἐν ὑψηλοῖς διαμενεῖς τὸν σύμπαντα αἰώνα οὐ τρεπόμενος, οὐ ταπεινούμενος, οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐχι κρείττων σαντοῦ γινόμενος, οὐ τοῖς ταπεινοῖς τῶν ἐπὶ γῆς διμοιούμενος, οὐδὲ μικρὸν τι καὶ ταπεινὸν φρονῶν καὶ πράττων, ἀλλ' εἰς ἀπειρον ταυτῷ διαμένων διοιοις· ἡμεῖς δὲ οἱ ταπεινοὶ καὶ μακρὸν τῆς σῆς ἀπέχοντες δυνάμεως ἀλλοτε ἀλλως φερόμεθα, καὶ μεταβαλλόμεθα. Οἱ μὲν οὖν ἔχθροι σου, ὅ Κύριε, ὡς ἀνέαυτοὺς ἀλλοτρίους καταστήσαντες τῆς παρὰ σοὶ ζωῆς, ἔχθραν τε ἀντὶ φιλίας πρὸς σὲ τὸν μόνον ἀγαθὸν ἐλόμενοι, ἀπολούνται, ἀευτοῖς αἴτιοι γενόμενοι ἀπωλεῖας, διὸ τὸ μῆτ ἐθελῆσαι σοι παραμένειν καὶ σοι φιλωθῆναι· ἔχθραν δὲ ἄρασθαι τὴν πρὸς σὲ τὸν ἀευτὸν ποιήην τε καὶ σωτῆρα. Διὸ καὶ μυρία συναγάγωσιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ χρήματα, καὶ πλούτον, καὶ θησαυροὺς, ἀλλὰ τὰ πάντα σὺν ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς καὶ αὐτοῖς σύμπασι διασκορπισθήσονται. Ἐγὼ δὲ ὁ τὴν πρὸς σὲ γνῶσιν καὶ φιλίαν ἀσπασάμενος, καὶ τῶν ἔχθρῶν σου ἀλλοτρίος γεγονὼς, πέπεισμαι, διτι τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολῆς τεύξομαι τῇ σῇ δικαιοκρισίᾳ πιστεύων· ὥστε εἰ καὶ κατὰ τὸν περόντα βίον ἀδόξες τις εἰναι δοκοῦντι καὶ ταπεινὸς παρὰ τοῖς πολλοῖς,

VERS. 8. Cum exorti fuerint peccatores sicut secundum, et apparuerint omnes qui operantur iniuriam; ut intereant in seculum seculi. Insipiens quidem ac stultus ille, cum videt impios homines prospere agere, justos autem et pios homines malis opprimi, Providentia rationem non intelligit; sed statim ad impia ratiocinia vertitur, ita lapsus ut nullum esse Deum putet. Ego vero opificium tuum, et opera manuum tuarum considerans, in his deprehendi finem impiorum, qui in hac vita prospere agunt, esse interitum ac perniciem: quare multo magis divini judicij rationem admiror. Nam sicut fenum et flores terrae ad breve tempus speciosa videntur oculosque ac sensum demulcent, sed mox mutantur ac vertuntur, facilimeque marcescent et B pereunt; eodem modo peccatores, qui penes multos in admiratione habentur, cum primum exorti fuerint, brevi floruerint, ac conspecti sunt; statimque apparuit quales fuerint, et quod institutum vitæ tenuerint. Nec diu postea ipsos pernices invaserit, non jam brevis et temporanea, sed perpetuum exitium, quia enim justum judicium tuum rebus imminent humanis, idcirco æstimando peccatoribus et operantibus iniuriam concedi, ut exoriantur et prospere agant; ut eorum consilium et voluntas, Dei muneribus non bene usa, coarguantur: quamobrem ultrix eos et æterna pernicies excipiunt.

VERS. 9 - 12. Tu autem Altissimus in æternum, Domine. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, et dispersentur omnes qui operantur iniuriam. Et exalabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in oleo pingui. Et respexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. Tu quidem, ait, Domine, qui semper uno eodemque modo Altissimus es, in excelsis manes per omne seculum, non mutaris, non dejiceris, non verteris, non te ipso melior evadis, nec iis qui in terra sunt humiliis similis es, non exiguum aut humile quidpiam sentis aut agis, sed in æternum tibi similis permanes; nos autem humiles, qui procul a virtute tua absumus, alio aliquo modo serimus et mutamur. Inimici itaque tui, Domine, qui sese vita, quæ apud te est, alienos constituerunt; ac praecoptarunt inimicitias tecum, qui solus bonus es, gerere, quam amicitia frui tua, peribunt, ... iisque ipsi perniciet auctores erunt: quia noluerunt apud te manere amicique tui esse; sed inimicitias adversum te, opificem et servatorem tuum, suscepere. Quamobrem etiam si infinitas in hac vita pecunias, divitias et thesauros colligant; sed omnia cum animabus et corporibus ipsorum dispersentur. Ego vero qui cognitionem et amicitiam tuam amplexatus, et inimiciis tuis alienus effectus sum, persuasum habeo me mutationem in melius nocturnum esse, justo judicio tuo fidem habens. Itaque etiam si in præsenti vita inglorius et vilis esse penes multos videar; sed in fine rerum exaltabor; inno potius cornu meum exal-

tabitur, id est, spes regni illius quod apud te me consecuturum exspecto; quæ scilicet pari modo exaltabitur atque unicornis. Nam si quis est unicornis in spiritualibus, qui te Patrem suum ut unum cornu sibi ascribit; bene novi me, perinde atque illum, exaltandum esse. Quia enim hæredes Dei, cohæredes autem Christi vocamur; spero me eodem, quo Christus, regno fruiturum esse, cum senectus mea, id est extrema vitæ meæ, exaltabitur in oleo pingui. Etiamsi enim juventutis et vigoris animæ meæ tempus in hac vita, ceu in certamine, humiliatum exerceatur; at extrema, ipsiusque animæ senectus, id est consummatio ejus, mutationem in melius obtinebit; ac oleo supereffluenti diviti et pingui, apud te misericors Deus, vivificabitur. Tunc sane oculus meus qui super peccatores contabescit, et mortalem vitam deplorat, ab inimicis meis conspicietur, eosque debitas pœnas luere videbit; qui jam apud multos gloria celebrantur, quorumque finis dispersioni tradetur. Tunc non modo oculus meus, sed etiam auris animæ meæ, finem audiet eorum, qui jam insurgunt adversum me et maligne agunt. Horum ergo omnium causa admiratione perculsus de providentiae tuæ ratione, et de justo judicio abs te omnibus reddendo, ego quidem lætor et exsulto in operibus manuum tuarum; omnis autem vir insipiens et stultus non intelligit hæc. Quapropter dico: *Quam magnifica sunt opera tua, Domine!* nec modo profundæ factæ sunt, sed *valde profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*; quibus cogitationibus arcano et profundo modo universum administras: ac sinis quidem et concedis, ut impii hoc tempore exaltentur et extollantur; pii vero humilientur, quorum tamen finis mirabili et sapientissimæ dispensationi tuæ testimonium præbet, quæ conspicatus divinus Apostolus sic vociferatus est: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus et investigabiles viæ ejus*²⁰!

*τον καὶ σογλας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς δρεξεπι-
αὐτοῦ.*

VERS. 13, 14. *Justus ut palma florebit, sicut ce-
drus, quæ in Libano est, multiplicabitur. Peccatores
quidem sicut fenum exoriri, et ad exemplum feni
non diu postea perire dicti sunt. Nam exortum fe-
num statim exsiccatum est, et flos decidit, eo pror-
sus modo quo peccatorum vita et gloria. Justus
autem non sicut fenum, sed palmæ instar florebit
sursum radices et comas efferens; neque humili po-
sitae, sed ad cœlum extensas. Qua de causa palmæ
quidem justus comparatur; non autem unico pal-
mæ trunco: nam in ramis multiplicatur, qui una
cum illa et per illam salutem consequuntur. Qua
de causa comparandus item cedro, non cuiilibet, sed
el quæ in Libano est. Multiplex autem illa est, at-
que admodum numero crescit, utpote quæ in monte
pinguissimo, qui celssimas arbores producit et*

Αλλ' ἐν τῷ τέλει τῶν πραγμάτων ὑψωθῆσαι, μᾶλλον δὲ τὸ κέρας μου ὑψωθῆσεται, τουτέστιν ἡ ἐπίκλησι τῆς προσδοκωμένης μου παρὰ σοὶ βασιλεάς, οἵτις ὑψωθῆσεται τοσοῦτον, ὅσον καὶ ἡ τοῦ μονοκέρων. Εἰ γάρ ἐστι τις ἐν νοητοῖς μονόκερως ἐν κέρας ἱππογράφῳ μενός σε τὸν αὐτοῦ Πατέρα, εὗ δίδα καὶ αὐτὸς δομοίως ἐκείνῳ ὑψωθῆσόμενος. Ἐπεὶ γάρ κεκλήμενος κληρονόμοι εἶναι Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ, πέπεισμαι, φησι, τῆς αὐτῆς τῷ Χριστῷ σου βασιλείας ἀπολαύσειν, ὅπηνίκα τὸ γῆράς μου, τουτέστι τὰ ἔσχατα τῆς ἐμῆς ζωῆς ὑψωθῆσεται ἐν ἐλαίῳ πιον. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα τὰ τῆς νεότητος καὶ τὰ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐμῆς Φυχῆς ὡς ἐν ἀγώνι τῷ παρόντι βίᾳ ταπεινοῦται γυμναζόμενα, ἀλλὰ τὰ γε ἔσχατα καὶ τῆς Φυχῆς αὐτῆς τὸ γῆρας, τουτέστιν ἡ τελείωσις τεύχεται τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολῆς, ἐν ἐλαίῳ περιτεύοντι καὶ πλουσίῳ καὶ πίονι, τῷ παρὰ σοι, τῷ ἐλεήμονι Θεῷ ζησομένης. Τότε δὴ τότε καὶ ὁ νῦν εἰ τοῖς ἀμαρτωλοῖς ἐκτηκόμενός μου ὀφθαλμός, καὶ τὸν θηρὸν βίον ἀποκλαύμενος, ἐποδέψεται τοῖς ἔκθροῖς μου, δρῶν δίκην τὴν πρέπουσαν διδόντας τοὺς νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς δοξαζομένους, ὃν τὸ τέλος διασκορπισμῶ παραδοθῆσεται. Τότε δὲ οὐ μόνον ὁ ὀφθαλμός μου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ οὖς τῆς ἐμῆς Φυχῆς τὸ τέλος ἀκούσεται τῶν σῆμερον ἐπανισταμένων εἰς ἐμὲ καὶ πονηρουμένων. Τούτων δ' οὖν ἔνεκα πάντων ὑπερθαυμάζων τοὺς τῆς σῆς προνοιας ἀλγούς, καὶ τὴν ἀποκειμένην τοῖς πᾶσι παρὰ σοῦ δικαιοικίσειν, ἐγὼ μὲν ὑπερευφραίνομαι καὶ ἀγαλλιῶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου· πᾶς δὲ διφρων ἀνήρ καὶ ἀσύντος οὐ συνήστι ταῦτα. Διὸ δὴ φημι· Ὡς ἐμεταβίβλητα τὰ δραγα σου, Κύριε! καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐβαθύνθησαν, ἀλλὰ σφρόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαιλογισμοὶ σου· καθ' οὓς διαιλογισμοὺς ἀπορρήτως καὶ βαθέως διαικεῖ τὸ πᾶν, ἐπιτρέπων καὶ συγχωρῶν ἀσεβέστι μὲν κατὰ τὸν παρόντα καἱρόν ἐπαλερεσθαι καὶ ὑψοῦσθαι, τοὺς δὲ εὔσεβες ταπεινοῦσθαι, ὃν τὰ τέλη μαρτυρεῖ ση τῇ θαυμαστῇ καὶ πανσόφῳ διοικήσει· ἀ δὴ συνέδη καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐξεφώνησε τοῦ, Οἱ βάθος κλωπῶντα τὰ κρύματά σου, καὶ ἀρεστιχραστοι αἱ ὄστα

Δικαιος ως φοιτης άρθησε, ως η κέδρος η ἔτ
τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται. Οι μὲν ἀμαρτωλοί ωστε
D χόρτος ἐλέγοντο ἀνατέλλειν, καὶ καταλήξως τῷ
παραδείγματι τοῦ χόρτου, οὐκ εἰς μακρὸν διαφεύγε-
σθαι· ἂμα τε γὰρ ἀνέτειλεν ὁ χόρτος καὶ ἔκηρτο,
καὶ τὸ δινθος ἐξέπεσεν, ὕσπερ οὖν καὶ ἡ τῶν ἀμαρτω-
λῶν ζωὴ τε καὶ δόξα· ὃ δὲ δίκαιος οὐ κατέ τὸν χό-
ρτον, ἀλλὰ φοίνικος δίκην ἀνθήσει, δινω που φέρων τὰ
ῥίζας, καὶ τὰς κομάς, οὐ χαμαὶ κειμένας, ἀλλ’ εἰς
οὐρανὸν ἔκτεινομένας. Τούτων μὲν οὖν ἔνεκα φοίνικα
παραβληθεῖ ἀν δίκαιος, οὐκ ἔτι δὲ καὶ τῷ μον-
φυεὶ στελέχει τοῦ φοίνικος· πολεύπληθεῖ γάρ ἐν τοῖς
κλάδοις τοὺς ἄμα αὐτῷ καὶ δι’ αὐτοῦ σωζομένους· Ἐν
ἔνεκα παραβλητέον αὐτῇ τῇ κέδρῳ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
τῇ ἐν τῷ Λιβάνῳ· πολλή δὲ αὐτῇ καὶ μεγαλοφυΐ
πληθύουσα· Ἀπε τὸν δρει φύουσα λιπαρωτάτῳ φέροντι

²⁰ Rom. xi, 33.

καὶ τρέφοντι οὐρανομήκῃ φυτά. Οὗτο δ' οὖν καὶ δίκαιος, μυρίους ἔχων τοὺς δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ σωζομένους, κατὰ τοῦτο μὲν διὸ μέφερῆς τῇ κέδρῳ, τῷ δὲ φοίνικι κατὰ τὰ ἄλλας δεσθηλωμένα. Ἀλλ' οὐ τοιούτοις ἡσαν οἱ ἀσεβεῖς, οἱ ὧσει χόρτος ἀνατέλλοντες καὶ παραχρῆμα ἀφανιζόμενοι. Πεφυτευμένοι δὲ τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ, ἐταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ήμῶν δέξαρθσουσι. Σπάνιος μὲν δικρωτέλειος, δικαίος δικρωτέλειος, φοίνικι καὶ κέδρῳ παραβεβλημένος· ἐπει δὲ μὴ πάντες τοιούτοις, λατέον, δτι καὶ τῶν ἀτελεστέρων, πλὴν ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ φυτείας τῆςιαμένων, ἔστι τι ἀγαθὸν τέλος· ἐν γοῦν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ήμῶν ἐξανθήσουσι. Νοήσεις δὲ καὶ τοῦτο οἶκον μέγαν Κυρίου ἀκούων τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, τὴν ἐπὶ γῆς, κατὰ τὸν φῆσαντα Ἀπόστολον· Ἰταὶ δόῃς πᾶς δεῖ ἐτοιοῖκε Θεοῦ ἀπατερέψεσθαι, ητις ἔστιν Ἐκκλησία Θεοῦ Ἰωτος· πεφυτευμένους δὲ ἐν ταύτῃ τοὺς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐν θεοεσεβείᾳ προκοπῆς ἐντεῦθεν εἰληφότας, οἷοι ἡσαν, οὓς ἐφύτευσεν ὁ Παῦλος, δι' οὓς καὶ Ἐλεγεν, Ἐγώ ἐφύτευσα, Ἀπολλώς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηβέξαρεν. Οὗτοι οὖν οἱ ἐν τῇ περιγέγειψ Θεκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένοι δινθος ἀποδῆσσοιν εὐάδες καὶ γόνιμον καὶ τῶν τελείων καρπῶν οἰστικὸν, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ήμῶν μεταφυτεύθεντες, τοιτέστιν ἐν ταῖς ἐπουρανίοις μοναῖς· εἰ γε πολλαὶ παρὰ τῷ Πατρὶ, ἕνθα κατ' ἀξίαν διαμερισθέντες οἱ νῦν ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένοι, κατὰ καιρὸν τὸν προσῆκοντα ἐξανθήσουσιν.

Ἐτι πληθυρήσονται ἐν γῆρᾳ πλοι, καὶ εὐ-
χαδοῦντες δοσοται, τοῦ ἀγρητῶν, δι τοῦ εὐθῆς
Κύριος δ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν
αὐτῷ. Οὐ μόνον φησιν, δι τοῦ ἔξανθησουσιν ἐν ταῖς
αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ οἱ σῆμερον ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ πεφυ-
τευμένοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πληθυνθήσονται, ὥσπερ
ἀκτέρω ἡ κέρδος ἡ ἐν τῷ Λιβανῷ ἐπληθύνετο. Πότε δὲ
τοῦτο αὐτοὶ ἔσται, ἀλλ' ἦ ἐν τῷ γῆρᾳ τῷ πίονι; Γῆρας
δὲ ἐνταῦθα τὴν τελείωσιν πέπεισο λέγεσθαι τῆς ψυ-
χῆς, ἐν ᾧ γενόμενοι εὐπαθοῦντες ἔσονται οἱ νῦν ἐν
τῷ οἰκῳ Κυρίου πεφυτευμένοι. Εἰ γάρ καὶ τὰ μά-
λιστα κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἐν φυτεύονται
ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου κακοπαθοῦντες διατελοῦσι, τοὺς
πρώτους τῆς γεωργίας πόνους ὑπομένοντες ἀλλ'
ἐπτὸν τοῦ γῆρας τοῦ πίονος ἀξιωθῶσιν, εὐπαθοῦντες
γενήσονται ἀναπαυόμενοι τῶν καμάτων καὶ τῶν ἀγώ-
νων τὰ ἐπαθλα ἀπολγόμενοι. Ὁμολογήσουσι τε,
Ὄτι εὐθῆς Κύριος δ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν
ἀδικία ἐν αὐτῷ. Εἰ γάρ μη τὰ κατηριθμημένα ἀγαθά
ἴμειλε διαδέχεσθαι τοὺς τῷ Θεῷ ἀνάκειμένους, καὶ
εἰ μη τὸ δλέθριον τέλος περιέμενε τοὺς ἀσεβεῖς καὶ
τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ἣν δὲ τάχα ἀδικίαν
ἐπικαλέσαι τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ. Ὄτε δὲ τοιαῦτα
τέλη καὶ τοὺς δικαίους τοιούμασται, οἷων καὶ ἡμεῖς
εὐχόμεθα τυχεῖν, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς τοιαῦται τηλε-
ληνται τιμωρίαι, ἀφ' ὧν γένοιτο ἡμᾶς βυθοῦνται· πῶς
οὐκ ἀκόλουθον δὲ εἴη διολογεῖν, Ὄτι εὐθῆς Κύριος
δ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ;

A alit, nascatur. Sic itaque justus, infinitos secum habens qui ipsius opera salutem assequuntur, ea quidem ratione cedro comparandus, alia autem prius enuntiata, palmæ. At non hujusmodi erant impii, qui, tanquam fenum exorti, mox deleti sunt. *Plantati in domo Dei, in atriis Dei nostri florebunt.* Perrarus quidem est, qui ad summum perfectionis devenerit, qui et justus vocatur, palmaque ac cedro consertur. Sed quia non omnes hujusmodi sunt, sciendum est, etiam imperfectioribus, qui tamen illa in domo Dei plantatione dignati fuerint, bonum quemdam finem repositum esse: nam in atriis domus Dei nostri florebunt. Id vero intelligas, si pro magna domo Domini, Ecclesiam ejus in terra sitam accipias secundum Apostolum, qui ait,
B *Ut videas quomodo oporteat in domo Dei conversari, que est Ecclesia Dei viventis* ¹¹; et si pro illis qui in ea plantati sunt, eos qui profectus in religione primordia in illa acceperunt: quales ii erant quos plantavit Paulus, quorumque causa dixit, *Ego plan-tavi, Apollo rigavit; sed Deus incrementum dedit* ¹². Hi itaque qui in terrena Dei Ecclesia plantati sunt, florem emittent suavis odoris ac generosum perfe-ctorumque fructuum feracem; in atriis Dei nostri, id est in coelestibus mansionibus transplantati: siquidem multæ sunt mansiones apud Patrem, ubi pro merito distributi qui jam in domo Dei plantati sunt, congruenti tempore florebunt.

C VERS. 15, 16. *Aduic multiplicabuntur in senectute pingui, et bona accipient; ut annuntient, quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Non solum id ait, in atrii Dei florebunt qui hodie in domo ejus plantati sunt; sed et ipsi multiplicabuntur, sicut cedrus, quæ in Libano est, supra multiplicari dicebatur. Quandonam id ipsis eveniet, nisi in senectute pingui? Hic vero senectutem pro consummatione animæ dici persuasum habebas, in qua constituti bonis fruentur, qui nunc in domo Domini plantati sunt. Nam si jam in domo Domini plantati, mala patientes perseverant, primis agriculturæ laboribus afflictati; sed cum senectute pingui donati fuerint, bonis fruentur, ac requiem nacti, laborum certaminumque præmia referent, ac D confitebuntur, *Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Nisi enim jam enumerata bona eos qui Deo addicti sunt exceptura essent, et nisi impios et operantes iniquitatatem exitiosus finis maneret; divinæ Providentiaz culpandaz forte causa subesset. At quando finis hujusmodi justis paratus est, qualem nos consequi peroptamus; ac impiis talia denuntiantur supplicia, a quibus nos eripi contingat: quare consentaneum non fuerit consiliteri, *Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo?* At insipiens hæc non cognoscet, nec stultus intelliget, quod a stultitia sua tenebris offundatur. Ego vero qui isthæc probe

²¹ I Tim. iii, 15. ²² I Cor. iii, 6.

cognoscam et intelligam, quia a Spiritu sancto illuminatus sum, et quod considerem quam profunda factae sint cogitationes Dei; jure laetor et exsulto de divina dispensatione: praesentia vero mala, ob spem futurorum strenue tolero. Quia de causa totum otium meum et cessationem a malis Deo consecrare, delectabilia illa et sancta Sabbathum observare satago, confitendo, psallendo et annuntiando mane misericordiam Dei, et veritatem ejus per noctem. Tunc enim maxime a religiosa anima veritas exhibetur, cum in tenebris et obscuritate degens, quasi in splendidissima luce et clarissima die, conscientiae sinceritas et puritas ostenditur. Talis est psalmus cum cantico die Sabbati dictus, id est in tempore illius, quod secundum Deum est, otii ac requie: quo nos etiam divinarum disciplinarum meditationi vacantes, gratiarum actionis verba hoc in cantico enunciata Deo emittere par est.

τὸν τῆς χατά Θεὸν σχολῆς τε χατ ἀναπαύσεως χαιρόν, λάζοντας, τὸν εὐχαριστηρίους λόγους τῆς προκει-

LAUS CANTICI IPSI DAVID (1). XCII.

VERS. 1. *Dominus regnavit, decorum induitus est.*
Quia, secundum Apostolum, regnavit mors ab Adam usque ad Moysem ²³, id est a prima hominum creatione usque ad corporeum secundum Moysem cultum, qui in terrena Jerusalem antiquitus usque ad Salvatoris nostri Jesu Christi adventum perficiebatur; sane cum mors regnaret, et is qui imperium mortis habet, nimirum diabolus, dominaretur, tunc, ut consequens erat, Dominus non regnabat in hominibus, sed quidam multorum deorum et diabolicus error. Ipse autem Apostolus hæc de Salvatore nostro docet: *Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem passionibus; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum* ²⁴. Jure itaque Dei Verbum, quod prius exsistebat, cum vita ipsa esset, ad mortis destructionem, mortale instrumentum, corpus scilicet humanum assumens, ipsumque morti tradens, ad naturæ suæ demonstrationem; idemque postea a morte resumens ad divinam suam virtutem declarandam, dum mortis quidem imperium solvit, diaboli itidem in homines tyrannidem destruit; imo etiam dæmonum malignorum ac spirituum impurorum, qui olim in humanum genus imperium obtinebant, operandi vim extinguit, sublata per evangelicam prædicationem omni adversaria et inimica Deo potestate, paternum Deo in omnes gentes regnum procurat. Quapropter soluta mortis potestate, ac destructo eo, qui imperium mortis habebat, id est, diabolo; jam regnante in omnibus gentibus Domino, regnante item cum illo in hominibus vita illa, quæ secundum Deum est; merito Spiritus sanctus pro tanto facinore choreas agens, nosque omnes ad choreas convocans, hæc vociferatur: *Dominus regnavit, decorum induit.*

Α 'Αλλ' ὁ μὲν διφρων ταῦτα οὐ γνώσεται, οὐδὲ ἀπίστος συνήσει ταῦτα, διὸ τὸ σκοτίζεσθαι ὑπὸ τῆς οἰκείας ἀφροσύνης· ἐγὼ δὲ δι γνοὺς αὐτὰ καὶ συνεῖς διὰ τὸ ὑπὸ θείου Πνεύματος πεφωτίσθαι, καὶ διὸ τὸ θεωρεῖ διπως ἔβαθυνθήσαν σφόδρα οἱ διαλογισμοὶ τοῦ Θεοῦ· εἰκότας εὑφραίνομαι καὶ ἀγαλλιῶ ἐπὶ τῇ θείᾳ διακήσει, φέρω τε τὰ παρόντα γενναίως διὰ τὴν τὸν μελλόντων ἐπίδαια. Ὡν ἔνεκα τὴν πᾶσαν ἐμαντο σχολήν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν ἀργίαν ἀνατίθεις τῷ Θεῷ, τὰ τρυφερά καὶ ἄγια Σάββατα ἐπιτελεῖν περιώμαι, διὰ τοῦ ἔξομολογεσθαι καὶ ψάλλειν καὶ ἀγγελλεῖν τὸ πρωΐ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀλιθεῶν αὐτοῦ κατὰ νύκτα. Τότε γὰρ μάλιστα ἡ ἀλιθεία τῆς θεοσεβοῦς δείκνυται ψυχῆς, διτε, ἐν σκοτίᾳ καὶ σκότῳ τυγχάνουσα, ὡς ἐν λαμπροτάτῳ φωτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ Β διαυγεστάτῃ τὸ γνήσιον καὶ εἰλικρινὲς τῆς συνείδησεως ἐπιδείκνυται. Τοιούτος καὶ δι μετ' ώρῆς εἰρημένος ψαλμὸς εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, τούτου ἐν φῷ καὶ ἡμέρᾳ τῇ μελέτῃ τῶν θείων μαθημάτων ἐμένης ώρῆς ἀναπέμπει προσήκει τῷ Θεῷ.

ΣΙΝΟΣ ΩΔΗΣ ΤΩ ΔΑΥΓΙΔ. ΛΒ'.

Ο Κύριος ἔβασιλλενσετ, εὐχρέπεια τέθησατο. Ἐπει κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἔβασιλλενσετ ὁ θεῖος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, τουτέστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνθρώπων γενέσεως μέχρι τῆς κατὰ Μωϋσᾶ σωματικῆς λατρείας, ἡτις ἐπιγείου Ιερουσαλήμ πάλαι πρότερον μέχρι τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας συνετελέστο· εἰκότως ὅτε ὁ θεῖος ἔβασιλλεν, καὶ ὃ τὸ χράτος ἔχων τοῦ θανάτου, **C** τουτέστιν ὁ διάβολος κατεκράτει, οὐκ ἡγί τότε ἀνθρώπων βασιλεύων ὁ Κύριος, ἀλλά τις πολύθεος καὶ δαμονικὴ πλάνη. Διδάσκει δὲ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέγων· Ἐπει οὐρ τὰ παιδία κεκοινώηκεν ἀλματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῷρ αὐτῷρ παθημάτων, Ιτα διὰ τοῦ θαράτου καταρρίσῃ τὸρ τὸ χράτος ἔχοτα τοῦ θαράτου, τουτέστι τὸρ διάβολος. Εἰκότως οὖν δ προών τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ὃν ἡ γῆ, ἐπὶ καθαίρεσι τοῦ θανάτου θνητῶν δργανον δι σώμα τὸ ἀνθρώπειον ἀναλεβῶν, καὶ τοῦτο τῷ θανάτῳ πραδούς εἰς ἑνδείξιν τῆς οἰκείας φύσεως, κάπεται αὐτὸ τοῦ θανάτου ἔξελῶν εἰς παράστασιν τῆς ἑβδόμηνος, λύει μὲν τοῦ θανάτου τὸ χράτος, λύει δὲ καὶ τοῦ διαβόλου τὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων τυραννίαν· ἀλλὰ καὶ τῶν πάλαι καταχρατούντων τοῦ ἀνθρώπειου γένους δαιμόνων πονηρῶν καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων τὴν ἐνέργειαν σέβενται, πᾶσάν τε καθελῶν τὴν ἀντικειμένην καὶ ἔχθρὰν τῷ Θεῷ δύναμιν, τὴν πατρικήν τῷ Θεῷ βασιλείαν διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος πᾶσι τοῖς ἔθνεσι προξενεῖ. Διδ οὐταλυθείσης τῆς τοῦ θανάτου δυναστείας, καὶ καταγηήζετος τοῦ τὸ χράτος ἔχοντος τοῦ θανάτου, τουτέστι τοῦ διαβόλου, βασιλεύοντος δὲ ἡδη λοιπῶν τῶν ἐπὶ γῆς ἀπάντων ἑθνῶν τοῦ Κυρίου, σὺν αὐτῷ βασιλευούσης ἀνθρώπων τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς, εἰκότως τὸ θεῖον Πνεῦμα, γορεῦον ἐπὶ τῶν κατορθώματον καὶ

²³ Rom. v. 14. ²⁴ Hebr. ii. 14.

(1) Vulgata adjicit *In die ante Sabbatum, quando fundata est terra.*

πάντας ἡμᾶς ἐπὶ τὴν χορείαν συνάγον, ἀναφωνεῖ καὶ λέγει· Ὁ Κύριος ἔβασιλενσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο. Βασιλεύει δὲ ὁ Κύριος, αὐτὸς ὁν ἡ ζωὴ, καὶ σύνδες ὁν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πάσης ψυχῆς, ἡς μὴ καθάπτεται ἀλογίᾳ καὶ ἀφροσύῃ, καὶ ἡς μὴ βασιλεύει ἀμαρτίᾳ, καὶ ἡς μὴ κρατεῖ διάδολος, καὶ ἡς μὴ καταδυναστεύει θάνατος, τιτρώσκων αὐτὴν καὶ ἀναιρῶν διὰ τῶν ίδιων κέντρων. Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου τὴν ἀμαρτίαν εἶναι διδάσκει ὁ Ἀπόστολος, δι’ ἣς ἀναιρεῖται ψυχὴ κατὰ τὴν φάσκουσαν προφητείαν· Ψυχὴ ἡ ἀμαρτάρουσα, αὐτὴ δικοθαρεῖται. Διδὲ ἀσκητέον τὸ μήτε ἀλογίαν, μήτε ἀμαρτίαν, μήτε τὸν διάδολον, μήτε τὸν θάνατον ἡμῶν διὰ τῆς ἀμαρτίας κρατεῖν· μόνον δὲ κυριεύειν ἡμῶν τὸν Λόγον καὶ τὴν ζωὴν, τουτέστι τὸν Κύριον, διὰ πάσης ἀρετῆς βασιλεύοντα τῶν κατηξιωμένων τῆς ὑπ’ αὐτοῦ βασιλείας.

Ἐπειδὲ μὲλλων βασιλεύειν, οὐ μόνον ζώντων, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐτὸς ὁν δὲ Κύριος, καὶ οὐ μόνον τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς, καθὼς αὐτὸς διδάσκει λέγων, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσια ἐπὶ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκένωσεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβὼν, τουτέστι τὸ θυνητὸν σῶμα καὶ τὸ ἀνθρώπειον δργανον· τοῦτο γάρ ἦν ἡ μορφὴ τοῦ δούλου· τότε μὲν, διε ταῦτα· Επραττεν, ἀπρέπειαν πειρειδάλλετο, ὥστε περὶ αὐτοῦ λέγειν, Εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἰχει εἰδός, οὐδὲ καλλιος· ἀλλ’ ἦταν εἰδός αὐτοῦ ἀτιμον καὶ ἐκλεπτον παρὰ τοὺς ινοὺς τῶν ἀνθρώπων· διε δὲ ἀπολαβὼν τὴν δόξαν, ἦν καὶ πρότερον εἶχε παρὰ τῷ Πατρὶ, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μετεσχημάτισε, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν, ἦ φασιν, Ὅς μετασχημάτισε τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δέξιης τοῦ Χριστοῦ, τὸ τηνικαῦτα εὐπρέπειαν ἐνέδυσετο· διε καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς βασιλείαν, καὶ τὰ πάντα, οὐ μόνον τῶν ἐν οὐρανοῖς, ἀλλὰ καὶ τῶν καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐθνῶν ἐκράτευε, πάσαν τὴν πολύθεον καθελὼν πλάνην. Διο λέλεκται· Κύριος ἔβασιλενσεν, εὐπρέπειαν ἐτεδύσατο· τὸ γοῦν ἐτεδύσατο, ὡς κατὰ τίνα καιρὸν ἀποδυσαμένου τὴν εὐπρέπειαν, λέλεκται· καὶ διε μὲν ὑπέμενε τὰ κατὰ τὸ πάθος, ἐσταυρώθη, φασὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐξ αὐθερελας· διε δὲ νεκρικὴς τὸν θάνατον, τὴν κατὰ πάνταν ἀπελάμβανε βασιλείαν, πάλιν ἐπλήρου τὸ· Ἐτεδύσατο Κύριος δύναμιν καὶ περιεζώσατο. Χριστὸς γάρ Θεοῦ δύναμις ἦν καὶ Θεοῦ σοφία. Εἴθατε τὴν οἰκείαν δύναμιν ἐνδυσάμενος, καὶ ταῦτη περιζωσάμενος, μεγάλῳ κατορθώματι ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι. Τὶ δὲ ἦν τοῦτο, ἔχης δὲ λόγος διδάσκει φάσκων· Καὶ γάρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἡτις οὐ σαλευθήσεται. Μικροῦ γάρ δεινοῦ δλην αὐτὴν διδόλου κατὰ βαράθρων ἐνεχθείσαν, διπηνίκα τὰ τῆς δαιμονικῆς ἐνέργειας κατὰ πάνταν ἴσχυεν, ἀνήγειρε καὶ διωρθώσατο, πάσαν τὴν ἐχθρὸν καὶ δαιμονικὴν δύναμιν, τὴν τε πολύθεον πλάνην ἀνατρέψας. Οὕτω γοῦν ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ὡς μηκέτ’ αὐτὴν σα-

A Regnat porro Dominus, qui ipsa vita est, et ipsam Dei Verbum, in omnem animam, cui non inesamentia et stultitia, in quam non regnat peccatum, cui non imperat diabolus, cui non dominatur mors, propriis illam stimulis confodiens et occidens. Stimulum porro mortis peccatum esse docet Apostolus²⁵: quo stimulo occiditur anima, secundum prophetiam quae ait: *Anima quae peccaverit, ipsa morietur*²⁶. Quare adnitendum est, ut neque amicitia, neque peccatum, neque diabolus, neque mors per ipsum peccatum in nobis dominetur; sed solummodo Verbum et vita, id est, Dominus, qui per omne virtutum genus regnat in eos, qui ejus imperio digni habentur.

βασιλεύοντα τῶν κατηξιωμένων τῆς ὑπ’ αὐτοῦ βασιλείας.

B Quia vero Dei Verbum, ipse Dominus regnatus erat non solum viventibus, sed etiam mortuis; nec solum cœlestibus, sed etiam terrenis, ut ipse declarat his verbis: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*²⁷; ideo seipsum exinanivit formam servi accipiens, id est, mortale corpus et humanum instrumentum; nam id ipsum erat forma servi. Cum autem hæc ageret, tunc dedecus indutus est; ita ut de ipso dicatur: *Vidimus eum, et non habebat speciem, neque pulchritudinem; sed erat species ejus inhonorable, et deficiens præ filiis hominum*²⁸.

C Cum autem, recepta ea, quam primum apud Patrem habuerat, gloria, formam servi in melius transtulit, secundum Apostoli testimonium sic habens: *Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori gloriæ Christi*²⁹, tunc decorem induit: quando penitus sublatto multorum numinum errore, et Patris regnum, et non modo cœlestium, sed etiam omnium per orbem gentium res firmavit. Quare dicitur: *Dominus regnavit, decorem indutus est*: illud enim, *indutus est*, quasi aliquo tempore decorem exuerit, profertur. Siquidem quando passionis tormenta sustinuit, *crucifixus est*, inquit Apostolus, *ex infirmitate*³⁰; cum autem devicta morte, regnum in omnes accepit, rursus hoc impletum est: *Induit Dominus fortitudinem et præcincti se*. Nam Christus Dei virtus erat et Dei sapientia³¹.

D Deinde, utpote propria indutus virtute eaque præcinctus, magnum facinus aggreditur. Quodnam esset illud, declarat postea Scriptura dicens: *Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur*. Illam quippe, cum tantum non in barathra penitus ruisset, quando dæmonum vis et efficacia omnibus prævalebat, erexit ac restituit, cum omnem inimicam et dæmoniacam virtutem, et multorum numinum errorem evertisset. Ita enim firmavit orbem terræ, ut neque a pietate erga Deum dimoveretur: Ecclesiam vero ipsius, quæ supra petram fundatus, et adversus quæ portæ inferi non prævalebunt, hic per orbem terræ indicatam, ita firmatam esse

²⁵ I Cor. xv, 56. ²⁶ Ezech. xviii, 20. ²⁷ Matth. xxviii, 18. ²⁸ Isa. liii, 2. ²⁹ Philipp. iii, 21.

³⁰ II Cor. xiii, 4. ³¹ I Cor. i, 24.

dicit, ut non ultra moveri possit. Nam quod in petra fundetur, portæ inferi non prævalebunt adversus eam. **δ** λόγος σημήνας, καὶ ταύτην ἀληθῶς ἔστερεωσθαι φησιν, ηὗς οὐ σαλευθῆσται. Πύλαι γάρ ἄδου αὐτῆς οὐ κατισχύσουσι, διὰ τὸ τεθεμελιώσθαι ἐπὶ τὴν πέτραν.

VERS. 2, 3. Paratus thronus tuus ex tunc, a sæculo tu es. Elevaverunt flumina, Domine, elevaverunt flumina vocem suam. Thronus tuus, inquit, Domine, non nunc primum, cum post incarnationem in cœlum ascendisti, præparatus est tibi; imo vero jam olim et ante omnia sacula tuus erat, ac semper tibi paratus fuit, quoniam ipse a sæculo, imo ante omnia sacula existis, ut ipse docuisti his verbis: Dominus creavit me initium viarum suarum in opera sua. Ante sæculum fundavit me, et antequam montes firmarentur, et ante omnes colles gignit me²¹. Tuus itaque thronus erat etiam ante omnia sacula: imo et quando exinanivisti temelipsum, ac servi formam accepisti, tibi iterum paratus servabatur, quia tibi soli ac nemini alii a Patre dictum fuerat, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum²². Sic igitur paratus tibi thronus erat, in quo ut secum sederes, qui te genuit, Pater præcepit. Paratusque erat ex tunc, a sæculo: quoniam tu ipse a sæculo es. Non ait, eras; sed, es. Nam de te solo dici convenit, es. Quare alibi quoque dicitur, Tu autem ipse es, et anni tui non deficient²³. Hunc porro thronum in alio quoque psalmo Spiritus sanctus indicat dicens: Thronus tuus, Deus, in sæculum saceruli: virga rectitudinis virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ consortibus tuis²⁴. Paratus itaque erat thronus tuus ex tunc; ex quo scilicet apud Patrem eras, quia tu ipse a sæculo es. Cæterum etiam nunc elevaverunt flumina, Domine. Quid elevaverint, repetito sermone postea declarat his verbis: Elevaverunt flumina vocem suam. Hæc enim cum antiquitus latuisserent, nunc audita fuerunt omnibus, qui divino Spiritu dignati sunt, prophetis, apostolis et evangelistis, infinitisque populis, qui per totum orbem in ecclesiis salutare regnum annuntiant, qui item elevaverunt vocem suam, effusam in omnes Dei gratiam magna voce prædicantes. Sed etiam æstimo divinas virtutes et multitudinem angelorum, qui in cœlo sunt, nunc flumina vocari. Qui item elevaverunt vocem suam, quando ex hominum consortio in cœlos ascendentem Servatorem, decore deitatis suæ induitum, paterna virtute præcinctum, propriumque ibi regni thronum repetenter, contemplabantur. Hæc porro dicebant alta voce clamantes: Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ aeternæ, et introibit rex gloriae. Quis est ipse rex gloriae? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio²⁵; ac rursum, Dominus virtutum, ipse est rex gloriae²⁶. Multitudines item ecclesiarum Servatoris nostri apud homines

λεύσθαι τῆς κατὰ Θεὸν εὔσεβειας· καὶ τὴν Τακτισίαν δὲ αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιώμενην, ηὗς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι, διὰ τῆς οἰκουμένης φησιν, ηὗς οὐ σαλευθῆσται. Πύλαι γάρ ἄδου αὐτῆς οὐ κατισχύσουσι, διὰ τὸ τεθεμελιώσθαι ἐπὶ τὴν πέτραν.

Ἐτοιμος δὲ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σὺν εἰ. Ἐπῆρας οἱ ποταμοὶ, Κύρις, ἐπῆρας οἱ ποταμοὶ τὴν φωτὴν αὐτῶν. Ὁ θρόνος σου, φησὶν, ὁ Κύρις, οὐ νῦν πρῶτον, ὅτε μετὰ τὴν Ιανθώπησην εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθας, παρεσκευάσθη σοι· ἀλλὰ καὶ πάλαι καὶ πρόπαλαι, καὶ πρὸ πάντων αἰώνων σὸς ἦν, ἀλλ᾽ τε καὶ διὰ παντὸς ἡτοιμαστὸς σοι, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων αἰώνων ὑπάρχεις, ὡς αὐτὸς ἐδίδαξας εἰπών. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἕργα αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ αἰώνος ἐθεμελιώσκε με, καὶ πρὸ τοῦ δρη ἐδρασθῆραι· πρὸ δὲ πάρτων βουνῶν γεννᾶ με. Ἡν μὲν οὖν σὸς ὁ θρόνος καὶ πρὸ πάντων αἰώνων οὐ μήν ἀλλὰ καὶ ὅτε ἐκένυστας σεπτὸν, καὶ τὴν δούλου μορφὴν ἀνεληφας, σοὶ τόλιν ἐτοιμος ἐψυλάττεο· ἐπειδὴ σοι μόνῳ, καὶ ὀδεστέρῳ πρὸς τοῦ σοῦ Πατρὸς εἰρητῷ· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἔως ἂν ὁώ τοντὸς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῷ χοδῷ σου. Οὕτω γοῦν ἦν ἐτοιμος ὁ θρόνος σου, ἵνα δὲ σὺν αὐτῷ καθέζεσθαι δι γεννήσας σε Πατήρ παρεκελεύετο. Καὶ ἐτοιμος ἦν ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰώνος, ἐπειὶ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος σὺ εἰ. Ἀλλ' οὐχ, φησὶν, ἀλλ', εἰ. Μόνον γάρ αὐτῷ τῷ, σὺν εἰ, λέγεσθαι ἀρμόττει. Διὸ καὶ ἐν ἐτέροις εἰρηται· Σὺ δος δὲ αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. Τούτον δὲ τὸν θρόνον καὶ ἐν ἐτέρῳ τῷ θεῖον Πνεύμα σημανεῖ λέγον· Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· φάσθος εὐθύτητος ἢ φάσθος τῆς βασιλείας σου. Ἡράπτησας δικαιοσύνην, καὶ ἐγκριτικὰ ἀργυρᾶ· διὰ τοῦτο ἔχριστέ σε σὸν Θεόν, σὸν Θεόν. ἐλατέ ἀγαλλιάσεως· παρὰ τοὺς μετόχους σου. Ἡν μὲν οὖν ἐτοιμος ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἵνα δογματικὴ παρὰ τῷ Πατρὶ ἦσα, ἐπειὶ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ αἰώνος σὺ εἰ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπῆρας οἱ ποταμοὶ, Κύρις. Τί δὲ ἐπῆραν, ἐπιδευτερῶν ἔτη; τὸν λόγον παρίστησιν εἰπών· Ἐπῆρας οἱ ποταμοὶ φωτὴν αὐτῶν· ταῦτα γάρ λανθάνοντα πάλαι πρότερον, νῦν εἰς ἐξάκουστον ἀπάντων γέγονε τῶν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἡξιωμένων προφητῶν, ἀποστόλων τε καὶ εὐαγγελιστῶν, μυριάνδρων τε λαῶν τῶν καθ' ἄποιν τῆς οἰκουμένης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καταγγελλόντων τὴν σωτηρίου βασιλείαν, οἱ καὶ ἐπῆραν τὴν φωτὴν αὐτῶν, τὴν ἐκχυθείσαν εἰς πάντας τοῦ θεοῦ χάριν μεγάλῃ τῇ φωνῇ εὐαγγελιζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ τὰς θείας δυνάμεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατ' οὐρανούς ἀγγέλων οἷμαι νῦν ποταμοὺς δυνομάζεσθαι. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, ὅπηνίκα ἐκ τῆς σὺν ἀνθρώποις διατριβῆς ἀνιόντα εἰς οὐρανοὺς τὸν Σωτῆρα καὶ τὴν τῆς αὐτοῦ θεότητος εὐπρέπειαν ἐνδύσμενον, δυνάμεις πατρικῇ περιζωνύμενον, καὶ τὸν οἰκεῖον ἀπολαμβάνοντα τῆς βασιλείας θρόνον ἐθεῶντο. Καὶ

²¹ Prov. viii, 22.25. ²² Psal. cix, 1. ²³ Psal. ci, 68. ²⁴ Psal. xliv, 7, 8. ²⁵ Psal. xxiii, 7-9. ²⁶ Ibid. 10.

τῆς γε φωνῆς αὐτῶν ἐκείνα ἦν, δι' ὧν ἔδων λέγον· τεξ· Ἀρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· Τις ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταῖς καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ· καὶ πάλιν· Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτὸς ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· Καὶ τὰ πλήθη δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐκκλησιῶν ποταμηδῶν ἐν αὐταῖς τῶν ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκότων συρρέεντων ἀει, ἐπαιρόντων τε φωνὴν ἐν ταῖς πρὸς δοξολογίαις, δύνανται λέγεσθαι ποταμοῖ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν τοὺς μέλλοντας ἐκ τῆς αὐτοῦ καὶ θελας διδασκαλίας ἀρέσθαι, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος πίνειν, ποταμοῖς παραβάλλει λέγων· Ός ἀρσεὶ ἐκ τοῦ ὄντος οὖς ἐγώ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν ὄντος ζωτος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ἀροῦσιν ποταμοὶ ἐπιτρίψεις αὐτῶν ἀπὸ φωτῶν Β ὅδάτων πολλῶν. Θαυμαστοὶ οἱ μετεωρισμοὶ τῆς Θαλάσσης, θαυμαστὸς ἐν ὑψίστοις ὁ Κύριος. Εἰ νενόηνται οἱ ποταμοὶ οἱ ἐπὶ τῇ δόξῃ τῆς τοῦ Κυρίου βασιλείας τὴν αὐτῶν φωνὴν ἐπαίροντες, ἐκ τοῦ ἐναντίου νοηθήτωσαν ἔτεροι ποταμοὶ ἐπιτριβόμενοι καὶ ἐπατεπιρόμενοι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἐναντίως δέ τε διακείμενοι τοῖς ἐπαίρουσι τὴν φωνὴν αὐτῶν τῷ Θεῷ. Οὗτοι δὴ οὖν οἱ ἐναντίοι ποταμοὶ ἀλρουσι, φησι, τὰς ἐπιτρίψεις αὐτῶν, τουτέστιν ἀποθίσονται πᾶν Σπαραμα καὶ πάντα τῦφον, καὶ πᾶσαν ἐπιτριβήν καὶ τοῦτο ποιήσουσιν ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν ἀγίων ὄντων. Νοήσεις δὲ τὸ εἰρημένον ἐπιστήσας, ως πάλαι μὲν ἐν ἀνθρώποις πολλάκις ἦν ἐπαγγελλα σοφίας τοῦ αἰώνος τούτου, καὶ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης ἐπιτριβή· ἐφ' ἥ καὶ ἐπήροντο φυσιούμενοι καὶ ἐπιτριβόμενοι ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτῶν ως δὴ μεγάλα τινὰ καὶ σοφὰ μαθήματα μετερχόμενοι οἱ σοφοὶ τοῦ αἰώνος τούτου. Ὅτε γε μὴν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν παρ' Ἑλλησι τε καὶ παρὰ βαρβάροις ἐκκλησίαις Θεοῦ συνέστησαν, τὴν ἀληθῆ σοφίαν μετιούσαι, καὶ τὰς πρεπούσας τῷ Θεῷ δοξολογίας τε καὶ ὑμνολογίας ποταμηδῶν καὶ μετὰ μείζονος καὶ πεπαρθησιασμένης βοῆς ἀναπέμπουσαι, καὶ ὡς σπερ όντων πολλῶν φωνὴν διὰ τὸ πλήθος θεοσεβούντων ἀφιεῖσαι, τὸ τηνικαῦτα καθηρέθη ὁ τύφος τῶν πάλαι νομιζομένων σοφῶν, καὶ πᾶσα αὐτῶν ἐπιτριβή τεταπείνωται, τῆς σοφίας αὐτῶν εἰς οὐδὲν λογισθεῖσε·. Εἰ δὲ τις πώποτε ἐθαύμασε καὶ τῆς θαλάσσης τοὺς μετεωρισμοὺς, τοῦ βίου δηλαδὴ τοῦ θηντοῦ τὰς τρικυμίας καὶ τοὺς κλύδωνας τοὺς ἐπαιρομένους κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵστω, δτε ὑπὲρ πάντας θαυμαστός ἐστιν ἐν ὑψηλοῖς ὁ Κύριος· ως μηχετέ· εὐλόγως τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς θαλάσσης φοβεῖσθαι δεῖν τοὺς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πεποιθότας. Εἰκός δὲ θαλάσσης εἶναι μετεωρισμοὺς τοὺς ἐπανισταμένους τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ διωγμούς· οὓς δὲ τὴν θάλασσαν κατοικῶν δεξάκινα ἐνεργεῖν εἰώθεν, δ μετεωρίζων κύματα αὐτῆς, βομβῶν τε καὶ ἡχῶν καὶ ταράττων, καὶ μονονούχη ἀπειλῶν πᾶσαν ἀρόην κατακλύσειν τε καὶ ἀφανίσειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Εἰποιεὶ δὲ ἀν καὶ οὐλῶς πρὸς λέξιν ταῦτα διηγούμενος, ἐπαίρειν τοὺς παταρούς, αὐτοὺς δὴ τούτους τοὺς αἰσθητούς, τὴν φωνὴν αὐτῶν τῷ Θεῷ, τοῦ δημιουργοῦ τοῦ δὴ καὶ κτίσαντος

A constitutæ, confluentibus ibi fluminis instar gentibus quæ crediderunt, elevantibusque vocem in orationibus ad Deum emissis, inque laudibus per hymnos et psalmos editis, possunt flumina vocari: quando ipse Dominus noster eos, quos ex sua et divina doctrina haurire, et ex Spiritu sancto bibere futurum erat, fluminibus comparat dicens: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, salientis in vitam æternam*³⁰. τὸν Θεὸν εὐχαῖς, ἐν τε ταῖς δι' ὑμνῶν καὶ φαλμῶν διακείμενοι τοῖς μέλλοντας ἐκ τῆς αὐτοῦ καὶ θελας διδασκαλίας ἀρέσθαι, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος πίνειν, ποταμοῖς παραβάλλει λέγων· Ός ἀρσεὶ ἐκ τοῦ ὄντος οὖς ἐγώ δώσω αὐτῷ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν ὄντος ζωτος, ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

VERS. 4, 5. *Tollent flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altissimis Dominus.* Si flumina intelleximus, quæ super gloria regni Domini vocem suam elevaverunt; econtrario intelligentur alia flumina quæ fluctus excitant et attollunt contra cognitionem Dei, atque iis opposita quæ vocem suam Deo elevate. Hæc itaque contraria flumina, fluctus, inquit, suos tollunt; id est omnem elationem, tumorem et allisionem deponent: idque facient a voce sanctorum aquarum. Hoc porro dictum intelligas, si perpendas, olim apud homines plerumque extitisse specimen sapientiæ hujus sæculi, et humanæ philosophiæ arrogantium, qua inflati extollebantur, et a mente carnis suæ erigebantur, quasi

C magnas et sapientes disciplinas adirent sapientes hujus sæculi. At quando per orbem apud Græcos et barbaros ecclesiæ Dei constitutæ sunt, quæ veram sapientiam adirent, ac Deo decentes laudes et hymnos fluxu quodam ac cum majore et fiducia pleniora voce emitterent, et, ob multitudinem religiosorum hominum, quasi aquarum multarum vocem ederent; tunc sublatus est eorum qui olim sapientes æstimabantur tumor, omnisque illorum arrogantia depressa est, quod sapientia eorum pro nihil haberetur. Quod si quis unquam elationes maris admiratus sit, videlicet mortalis vita procellas et fluctus, qui contra Dei cognitionem erigebantur; sciat ille præ omnibus mirabilem in altissimis esse Dominum; ita ut ii qui in Domino confidunt, non ultra elationes maris jure pertimescere debeant. Verisimile autem est elationes maris esse persecutions in Ecclesiam Dei insurgentes, quas excitare solet draco ille in mari habitans, qui fluctus ejus in sublime tollit, boat, sonat et conturbat, tantum non interminans se Ecclesiam Dei inundaturum ac funditus deleturum esse. Alio item modo hæc ad litteram enarrans dixeris flumina hæc sensibilia elevare vocem suam Deo, opifici nempe, qui se creavit et exsistere fecit, gloriam efferentes. Quemadmodum enim ex magnitudine et pulchritudine creaturarum opifex conspicitur; sic ex partibus mundi, miraculum magni Dei opificii

D D *Verisimile autem est elationes maris esse persecutions in Ecclesiam Dei insurgentes, quas excitare solet draco ille in mari habitans, qui fluctus ejus in sublime tollit, boat, sonat et conturbat, tantum non interminans se Ecclesiam Dei inundaturum ac funditus deleturum esse. Alio item modo hæc ad litteram enarrans dixeris flumina hæc sensibilia elevare vocem suam Deo, opifici nempe, qui se creavit et exsistere fecit, gloriam efferentes. Quemadmodum enim ex magnitudine et pulchritudine creaturarum opifex conspicitur; sic ex partibus mundi, miraculum magni Dei opificii*

iiis, qui videndi facultate prædicti sunt, declaratur. Si quis enim secum reputet, unde talis fluminum fluxus feratur, unde tanta humidæ substantiæ vis et copia, unde fontes illi qui a seculo nunquam defecerunt, qui perennia et amplissima flumina scaturiunt, ex quibus abyssis orientur, ex qua substantiæ copia per omne sæculum fluant; si quis, inquam, hæc consideret, is sane videbit hæc tantum non vocem emittere, quæ, per ipsa flumina, erectoris et opificis universorum magnificentiam declaret, et ejus deitatem testificetur. Sic porro elationes maris considerans quispianum, quo pacto scilicet fluctus ejus tumidi in sublime erigantur, usque rursum decidentes in seipsis frangantur, et quomodo nec possint nec audeant terminuin et legem sibi definitam prætergredi; hinc sane Dei magnificentiae vim deprehendet. Nam illi edixit, Hucusque venies, et in te conterentur fluctus tui⁴⁰, terminumque ipsi posuit, quem non prætergreditur, neque convertetur ad operiendam terram⁴¹. Præter ea vero quæ supra memoravimus, dixerit quispianum, tunc mirabiles suis elationes maris cum accedentes discipuli dixerunt ei, Domine, salvanos, perimus⁴²: quando imperavit ipsi, et facta est tranquillitas magna. Et alias iterum cum Domini jussu divisum in seque ipso secedens ac distractum, transitum præbuit filiis Israel, ut per illud quasi per aridam terram præterirent: tunc enim mirabiles fuerunt elationes ejus. Imo etiam flumina alio modo voceū elevaverunt, quando arca per Jordanem transeunte, secedebant aquæ et stabant, re ipsa gloriam Dei clamantes, et quando ipso Salvatore in eodem flumine baptizato, cœlestis vox ipsum Filium esse dilectum ad omnium aures prædicaret.

διήσει τὸν Ἱορδάνην, ὑπανεχώρει τε καὶ Ιστατο τὰ Ιστατο τὰ Κύριος τὸν Θεοῦ μεγαλοπρεπεῖς τὴν δύναμιν. Εἴπε γοῦν αὐτῇ, Μέχρι τούτου ἐλέσῃ, καὶ ἐν σοὶ συντριβήσονται σου τὰ κύματα, καὶ δριον αὐτῇ θέτο, καὶ οὐχ ὑπερβήσεται, οὐδὲ ἐπιστρέψει καλύψαι τὴν γῆν. Καὶ ἐτέρως δὲ παρὰ εἰρημένα εἰποι ἀν τις θαυμαστοὺς εἶναι τὸν μετεωρισμὸν τῆς θαλάσσης, διηγήσατο προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἰπαν αὐτῷ, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολύμενος δὲ καὶ ἐπειτίμησεν αὐτῇ, καὶ γέγονε γαλήνη μεγάλη. Καὶ ἀλλοτε πάλιν, δὲ τῷ τοῦ Κυρίου κελεύσματι διαιρεθεῖσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν διαστᾶσα καὶ ἀναχρήσασα, παρέσχε διόδον τοῖς υἱοῖς Ἱεραρχῇ διειθεῖν ἢ αὐτῆς ὡς διὰ ἡρᾶς γῆς. Καὶ τότε γὰρ θαυματογεγόνασιν αὐτῆς οἱ μετεωρισμοί. Οὐ μὴν ἀλλ καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπῆραν φωνὴν ἐτέρως, δὲ τὴν κιβωτὸν τὰ πάντων ἀκοὰς ἀνεκήρυττε.

VERS. 3. *Testimonia credibilia facta sunt valde: domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum. Prophetiae futurorum, in quibus testimonia de regno Domini ferebantur, ante rerum eventum, sermonum credibilitatem nondum videre sinebant. Nam post eventum, et post perfecta opera, tunc sane testimonia Dei credibilia facta sunt. Siquidem jam olim dicta et prænuntiata fuerant, et jamdiu exspectabantur ea, quæ ad Dei in omnes gentes regnum spectabant. Testimonium vero illud nunc credibile factum est, cum ipsis operibus impletum oraculum cornitur. Et olim quidem de Domino dicebatur, quod decorum induisset; nunc autem confirmato ex operibus sermonem, veritas prædictionis apparuit, cum exuta Dei, induita servi forma, ac usque ad turpem progressus mortem, postea dedecus illud depositum induitque paternæ gloriæ decorum, regno scilicet in omnia cum cœlestia tum terrena coronatus. Rursumque*

A αὐτοὺς καὶ ὑποστησαμένου τὴν δόξαν ἐμφανίνονται. Ής γὰρ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ὁ γενεσιοργὸς θεωρεῖται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκ τῶν μερῶν τοῦ κόσμου τὸ θαῦμα τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις παρίσταται. Εἰ γοῦν τις περ ἑαυτῷ λογίσατο, πόθεν ἄρα φέρεται ἡ τοσαύτη τὸν παταμῶν φορά, πόθεν τὰ τοσαῦτα μεγέθη καὶ τὰ πλήθη τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, πόθεν αἱ μηδὲ πάντοτε ἔξ αἰῶνος διαλεκτίσασι πηγαὶ, αἱ τοὺς ἀενάους καὶ παμμεγέθεις βρύουσαι ποταμούς· ἀπὸ ποιῶν ἄρα βυθῶν ὄρμονται, καὶ ἐκ τοιάς ὑποτάσσεως τὸν σύμπαντα ἔρουσιν αἰῶνα· εἰ τις ταῦτα ἐννοήσειεν, δικεται ὡς μονονούχη φωνὴν ἀφίσι, καὶ τὴν διὰ τῶν ποταμῶν αὐτῶν δὴ τούτων παρισταμένη τοῦ κτίστου καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων μεγαλουργία, μαρτυροῦσα τῇ αὐτοῦ θετητι. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς μετεωρισμοὺς τῆς θαλάσσης ὁρῶν τις, ὡς ἐπαίρεται κυρτούμενα αὐτῆς εἰς ὑψούς τὰ κύματα, καὶ ὡς πάλιν ταῦτα συμπίπτοντα ἐν αὐτοῖς ὅρανται, καὶ ὡς οὐδὲν δύναται οὐδὲ τολμᾷ τὸν ὄρον καὶ τὸν νόμον ὑπερβῆναι τὸν αὐτοῖς διατεταγμένον, δικεται καὶ διὰ τούτων τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπείας τὴν δύναμιν. Εἴπε γοῦν αὐτῇ, Μέχρι τούτου ἐλέσῃ, καὶ ἐν σοὶ συντριβήσονται σου τὰ κύματα, καὶ δριον αὐτῇ θέτο, καὶ οὐχ ὑπερβήσεται, οὐδὲ ἐπιστρέψει καλύψαι τὴν γῆν. Καὶ ἐτέρως δὲ παρὰ εἰρημένα εἰποι ἀν τις θαυμαστοὺς εἶναι τὸν μετεωρισμὸν τῆς θαλάσσης, διηγήσατο προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἰπαν αὐτῷ, Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολύμενος δὲ καὶ ἐπειτίμησεν αὐτῇ, καὶ γέγονε γαλήνη μεγάλη. Καὶ ἀλλοτε πάλιν, δὲ τῷ τοῦ Κυρίου κελεύσματι διαιρεθεῖσα, καὶ εἰς ἑαυτὴν διαστᾶσα καὶ ἀναχρήσασα, παρέσχε διόδον τοῖς υἱοῖς Ἱεραρχῇ διειθεῖν ἢ αὐτῆς ὡς διὰ ἡρᾶς γῆς. Καὶ τότε γὰρ θαυματογεγόνασιν αὐτῆς οἱ μετεωρισμοί. Οὐ μὴν ἀλλ καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπῆραν φωνὴν ἐτέρως, δὲ τὴν κιβωτὸν τὰ πάντων ἀκοὰς ἀνεκήρυττε.

B Τὰ μαρτύρια ἐπιστρώθησαν σφόδρα· τῷ εἰκοσιν πρέπει ἀγλασμα, Κύριε, εἰς μακρότερη ἡμέρων. Αἱ περὶ τῶν μελλόντων προφητείαν, καθ' ἃς ἐφέροντο καὶ αἱ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου βασιλείας μαρτυρίαι, πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, οὐτω παρείχον δρᾶν τὸ πιστὸν τῶν λόγων. Μετὰ δὲ τῆς ἔκβασιν, καὶ τὰ διὰ τῶν Ἑργῶν ἐπιτελέσματα ἐπιστώθη τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ. Πάλαι μὲν γὰρ εἰργότο καὶ προπεφήτευτο, ἐκ μακροῦ τε προσεδοχέτο τὰ περὶ τῆς εἰς ἄπαντα τὰ θέμη τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἐπιστρώθη δὲ τὸ φῆσαν τούτῳ μαρτύριον νῦν, δὲ τὰς ὁρᾶς πεπληρωμένον τὸ λόγιον. Καὶ πάλαι μὲν ἐγέτο περὶ τοῦ Κυρίου, ὡς ἄρα εὐπρέπειαν ἐνεδόσατο· νῦν δὲ, πιστούμενοι τοῦ λόγου δι' αὐτῶν τὰν Ἑργῶν, πέφηνεν ἡ ἀλήθεια τῆς προφήτειας, δὲ ἀποδυσάμενος τὴν τοῦ Θεοῦ μορφὴν, καὶ τὴν τοῦ δούλου περιθέμενος, καὶ μέχρι γε τοῦ ἀπρεποῦς θανάτου φέσας, μετὰ ταῦτα τὴν μὲν ἀπρέπειαν ταύτην ἀποθεῖται, ἐνεδύσατο δὲ τῆς πατρικῆς δόξης τὴν εὐπρ-

⁴⁰ Job xxxviii, 11. ⁴¹ Psal. ciii, 9. ⁴² Matth. viii, 25.

πειαν, τὴν κατὰ πάντων βασιλείαν, τῶν τε ἐν οὐρανοῖς καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνδησάμενος. Καὶ πάλιν τὰ μὲν προφητικὰ μαρτύρια περιέχεν, ὡς ἐνδυσάμενος δύναμιν δὲ Κύριος, ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθῆσεται. Ἐπιστώθη δὲ καὶ ταῦτα, διτε μετὰ τὸ πάθος, τὴν οἰκείαν ἀπολαβόν δύναμιν, ἐν πάσῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένῃ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐστερέωσεν, εἰς τὸ μηχέτη σαλεύεσθαι ὡδε κάκεσθαι τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς περὶ τὴν δύνεον διεισιδαμονίαν πλανομένας. Καὶ πάλιν τὰ μὲν διὰ τῶν προφητῶν μαρτύρια προεργάτευον, ὡς ἄρα οἱ ποταμοὶ ἐπαροῦσι φωνὴν αὐτῶν, καὶ ἄλλοι ποταμοὶ ἀροῦσι τὰς ἐπιτριψίεις αὐτῶν· καὶ ταῦτα δὲ τὰ μαρτύρια ἐπιστώθη, διτε κατὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὰ πάθη τῶν εὐσεβούντων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπαίρει φωνὰς εὐχαριστηρίους, τὰς δὲ εὐχῶν καὶ ὑμνολογιῶν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀναπαυμομένας, ὡφ' ὧν οἱ πάλαι ἐπιτριβόμενοι σφοτοὶ τοῦ αἰώνος τούτου κατήργηται, καὶ τὰς ἐπιτριψίεις αὐτῶν περιείλον, ὡς πᾶσαν αὐτῶν σθενθῆναι τὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰς λοιπὰς τῶν προφητειῶν προρήσεις διεξιῶν, ὡφ' ἐκάτετοπτον ἀρμόσεις τὸ, Τὰ μαρτύρια σου ἐπιστρώθησαν σφόδρα. Αἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν θείων Γραψῶν μαρτυρίαι, σφόδρα τὸ πιστὸν εἰλήφασι διὰ τῆς ἐν ταῖς ἐκάτετοπτον δρώμενης ἀληθείας· τῷ δὲ οἴκῳ σου, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ σου, οὐδὲν οὕτω πρέπει εἰς τὸ φυλάττεσθαι αὐτὴν εἰς μακρότητα ἡμερῶν, ὡς ἀγωνίην. Ή; γάρ τοις μαρτυρίοις σου οἰκεία ἔστιν ἡ ἀληθεία καὶ ἡ πίστις, οὕτω καὶ τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἀγωνίην· ὡφ' ἃς φυλαττόμενος μένει καὶ παραμενεῖ εἰς μακρότητα ἡμερῶν. Εἰ γάρ ποτε συμβαῇ ἀπρέπειαν ἐν τῷ οἴκῳ σου εὑρεθῆναι, καὶ ἀντὶ ἀγίασματος βέβηλον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ μυστήριον πρᾶξιν, οὐχεῖθ' οἶδόν τε αὐτὸν εἰς μακρότητα ἡμερῶν διαμένειν. Ἐρεὶ γάρ δὲ ἐν αὐτῷ κατοικῶν Θεὸς ἀγιος ὁν καὶ ἐν ἀγίοις ἀναπαυμένος, ἦ, δημήτριο, ἀπρεπές τε καὶ ἀλλότριον ἀγιάσματος περὶ τὸν οἴκον αὐτοῦ ἐνρηθεῖ ποτὲ, τὸ, Ἰδοὺ ἀρέται νῦν δοκιμῶς ἔρημος. Διὸ δεῖται ἡμᾶς πρὸ πάντων καὶ ὑπὲρ πάντων φροντίζειν, εἰσιόντας εἰς τὸν οἴκον τοῦ Θεοῦ, ἀγιασμοῦ καὶ σωφροσύνης.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΓΙΔΙ ΤΕΤΡΑΔΙ ΣΑΒΒΑΤΩΝ. Κ. Γ.

Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεως ἐπιφήσιδαστο. Ἀνεπίγραφος μὲν ἐστι παῖος Ἐβραίοις δὲ ψαλμός, περιέχει δὲ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν τῶν κατὰ τὸν βίον τὸν ἐνεστῶτα διωκομένων καὶ καταπονουμένων εὔσεβειας ἔνεκα, ὡν καὶ τὴν εὐχὴν ὑποκαταβάς τιθησι. Προτάττει δὲ τῆς εὐχῆς τὴν παράκλησιν καὶ τὴν παραμυθίαν προλαμβάνων τὴν δέσην τῶν διωκομένων καὶ προθεραπεύων αὐτῶν τοὺς πόνους. Ἐργοις τε παριστὰς πληρούμενον ἐπ' αὐτοῖς τὸ, Ἔτι λαλοῦντός σου ἔρω· Ἰδοὺ πάρειμ. Θαρσεῖτε τοιγαροῦν, ὡ οὗτοι, φησίν· ἔστι γάρ δὲ Κύριος, ὡφ' δν τὴν ποιητήτα, ὡσπερ Θεὸς ποιητής καὶ Θεὸς δημιουργός, καὶ Θεὸς σωτῆρος, καὶ Θεὸς εὐεργέτης, καὶ Θεὸς χριτῆς, καὶ Θεὸς πατήτη τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, μακρόθυ-

A prophetica testimonia enuntiabant, Dominum virtute indutum firmasse orbem terrae, qui non ultra commovendus esset. Horum porro veritas comprobata est, cum post passionem, propria recepta virtute, per totum orbem Ecclesiam firmavit suam, ut non ultra commoverentur humanae animæ, impia superstitione huc illuc errabundæ. Iterumque prophetarum testimonia prænuntiabant, flumina vocem elevatura, aliaque flumina fluctus suos exaltatura esse. Haec autem testimonia vera reperta sunt, cum in omnibus Dei Ecclesiis ac per totum orbem, secundum Evangelium, coetus piorum voices gratiarum actionis, per orationes et hymnos ad Deum emittunt: queis illi olim arrogantes, sapientes hujus saeculi, sublati, et tumor eorum destrutus est; ita ut eorum philosophia prorsus extincta fuerit. Si autem pari modo reliqua prophetarum vaticinia percurras, singulis aptabis illud, Testimonia tua credibilia facta sunt valde. Itaque divinarum Scripturarum testimonia, a veritate eventuum, admodum credibilia evaserunt. Domum vero tuam, id est, Ecclesiam tuam, nihil tam decet, ut in longitudinem dierum servetur, quam sanctitudo. Sicut enim testimoniis tuis propria veritas est et fides; ita domum tuam decet sanctitudo: sub cuius tutela manet et perseverat in longitudinem dierum. Nam si quando contingat dedecus in domo tua reperiri, ac loco sanctitatis, profanum, impurum ac execrandum facinus deprehendi; fieri tamen nequit ut illud in longitudinem dierum perseveret. Etenim si, quod absit! indecens quidpiam et alienum in domo Dei deprehendatur, sane Deus in ipsa habitans, qui sanctus est et in sanctis requiescit, dicet, Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta⁴². Quamobrem nos in domum Dei ingressos, præ omnibus et super omnia sanctitati et temperantiae studere oportet.

C D

PSALMUS DAVIDI, QUARTA SABBATORUM.
XIII.

VERB. 1. Deus ultiōnum Dominus, Deus ultiōnum libere egit. Hic psalmus apud Hebreos inscriptions caret, consolationem autem et levamen complectitur pro iis qui in praesenti vita pietatis causa vexantur et affliguntur, quorum item orationem inferius consignat. Orationi vero consolationem et levamen præmitit, a supplicatione eorum qui persecutiōne patiuntur orsus, eorumque malis remedium admoveare occupans, declaransque opere impletum illud esse, Adhuc te loquente dicam: Ecce adsum⁴³. Ait itaque, Heus vos, confidite: adest quippe Dominus, in quem sperasti, utpote Deus opifex, Deus creator, Deus servator, Deus beneficus, Deus judex, Deus pater misericordiarum, Deus totius consolacionis, tolerans et multum misericors, placabilis

⁴² Luc. XIII, 35. ⁴³ Isa. LVIII, 9.

super peccata, cui sexcentæ alia divinæ rationes competunt; atque ita jam Deus ultionum dicitur. Curam enim habet eorum, quæ in cœlis [melius, in terra.] geruntur, ita ut dignam ultionem de iniuste agentibus sumat, juste judicet, reos plectat, ac cuique tribunal secundum opera sua. Confidite igitur, edicti vos Deum ultionum habere: vester quippe Deus, ultionum Deus esse solet. Et quod, utpote Deus vindicta eorum qui laeduntur, cum fiducia agat; id ipsum clare et cum fiducia per prophetas suos deprædicat: atque sic ejus providentia ratio consistit, qua justæ et sapienter omnia administrat. In hac quidem vita solem suum oriri facit super justos et injustos, ac pluit super improbos et bonos, atque bona sua æqualiter omnibus impertit; sed congruenti tempore Deus ultionum efficietur, quando promeritas pœnas ab iis qui beneficiis ejus non recte sunt usi expectet.

VERS. 2-4. *Exaltare, qui judicas terram, redde retributionem superbis. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? Effabuntur et loquentur iniqutatem, loquentur omnes qui operantur iniquitatem? Spiritus quidem sanctus vel ante orationem propheticæ responsionem edit, illud proferre occupans quod post orationem dicendum erat; idque ex præscientia eorum quæ in oratione dicenda erant. Quamobrem duo versiculi responsionem sancti Spiritus orationi congruentem complectentes præmissi sunt. Nam quæ ad supplicationem Deo emissam attinent, ab hoc dicto, *Exaltare, qui judicas terram, exordium* habent. Ait ergo Scriptura: Ex quo hominum genus esse coepit, peccatores iustis prævalere coeperunt, ut Cain Abeli, et tempore diluvii gigantes aliis secum versantibus; imo etiam Esau Iacobo, Josepho fratres ejus. Ac si ita subsequentia tempora percurras, in singulis generationibus peccatores contra justos insurgere deprehendes. Usquequo, Domine, haec erunt? Usquequo in tantam superbiam peccatores erigentur, ut in impietatibus suis gloriantur; neque gesta sua laceant, neque malitiæ occultent suam; sed loquantur in omniumque auribus injusticias efferant suas? Usquequo igitur eos talia audentes feras? At cum iam in excelsum justi judicij tui thronum concenderis, *Exaltare, qui judicas terram, et, redde retributionem superbis*, promeritum ipsis infligens supplicium. Nunc enim te quoque despiciunt, quasi nihil excelsum habeas, nihil videas, nec terram judices. Quapropter quæ ad vitam pertinent suam et judicio et providentia carere arbitrantur. At ego qui precor et opto ab impietate eorum alienus esse, persuasum habeo te Deum ultionum esse, teque judicare omnem terram. Etiamsi enim mansuetudine, tolerantia et patientia usus te ipsum deprimas, tamenque contra impios iram cohibeas; at ego certus judicio tuo, qui omnia prospicis, nihil immuno fore, supplico precorque ut exalteris, tamenque*

A μός τε καὶ πολὺσέλος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις, καὶ διλας μορίας ἔχων θεῖκάς ἐπινολας· δύτια καὶ Θεὸς ἐκδικήσεων. Μέλει γάρ αὐτῷ τῶν ἐν οἰρανοῖς πραττομένων, ὡς καὶ δίκην τὴν ἀξίαν παρὰ τῶν ἀδικούντων εἰσπράττεσθαι, κρίνειν τε δικαίως καὶ κολάζειν οὓς δεῖ, ἀποδιδόνται τε ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Θαρσεῖτε τοιγαρούν μαθύντες, διτι θεὸν ἔχετε ἐκδικήσεων· πέφυκε γάρ εἶναι θεὸς ἐκδικήσεων ὁ ὑμέτερος θεὸς, καὶ τῷ παρῆρησίν ἣντεν ὡς θεὸς ἐκδικός τῶν ἀδικούμενών, διαρρήσθη τε καὶ μετὰ παρῆρησίας τοῦτο διὰ τῶν αὐτοῦ προρητῶν κηρύττει· οὕτω γοῦν αὐτοῦ καὶ διὰ περὶ προνοίας συνισταται λόγος, καθ' ἣν δικαίως καὶ σοφῶς τὰ σύμπαντα διαικεῖ. Τέως μὲν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον, ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἀπότου ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, B καὶ βρέχων ἐπὶ πονηρούς καὶ ἀγαθούς, ἐξ ἵστου τε τοῖς πάσι τὰ αὐτοῦ παρέχων ἀγαθά· κατὰ καιρὸν δὲ τὸν προστήκοντα θεὸς ἐκδικήσεων γινόμενος, διτι καὶ τὴν πρέπουσαν δίκην παρὰ τῶν μὴ καλῶς τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ κεχρημένων εἰσπράξεται.

Τγχώθητι διὰ κρίσιν τὴν γῆν, ἀπόδος ἀτταξθόσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. Ἔως πότε ἀμαρτωλοί, Κύριε, ἔνας πότε ἀμαρτωλοὶ καυχήσονται; Φθειρόσται καὶ λαλήσονται ἀδικιλαρ, λαλήσονται κάρτες οἱ ἀργαζόμενοι ἀδικιλαρ; Τὸ μὲν θεῖον Πνεύμα προφητικῶς καὶ περὶ τῆς εὐχῆς τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο πραλαβὴν τὸ μέλλον ῥήθησεσθαι μετὰ τὴν εὐχὴν διὰ τὴν πρόγνωσιν τῶν ἐν τῇ εὐχῇ περιεχομένων. Διόπτροι διόπτροι στίχοι τὴν ἀπόκρισιν περιέχοντες τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τὴν ἀρμάδουσαν τῇ προσευχῇ. Τά τε μήν τῆς ἴκετηρίας τῆς πρὸ τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ, Τγχώθητι διὰ κρίσιν τὴν γῆν, δρκεται. Φησὶ τοίνυν δο Λόγος· Ἀφ' οὐπερ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἡρξατο συνεστάναι βίος, ἀπὸ τότε ἀμαρτωλοὶ κατισχύειν τῶν δικαίων ἡρξαντο· ὡς Κάιν τοῦ Ἀβεὶ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ γίγαντες τῶν ἐν αὐτοῖς ἀλλὰ καὶ Ἡσαῦ τοῦ Ἰακώβ, καὶ τοῦ Ἱωσῆφοι οἱ ἀδελφοί· καὶ οὕτω προϊὼν τοῖς χρόνοις, εὔροις ἀν καὶ ἐκάστην γενεὰν τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐπανισταμένους τοῖς δικαίοις. Ἔως οὖν πότε, ὡς Κύριε, τοῦτο ἔσται; Ἔως πότε εἰς τοσούτον ἐπιτριβῆς ἐλάσσουσιν οἱ ἀμαρτωλοί, ὡς καὶ ἐγκαυχᾶσθαι ταῖς ἀσεβείας αὐτῶν, καὶ μηδὲ σιωπᾶν ἐφ' οἵς πράττουσι, μηδὲ ἀποκρύπτειν τὴν αὐτῶν κακίαν, ἀλλὰ καὶ φθέγξανται καὶ D ἐξάκουσσον τοῖς πάσιν ἐκλαλεῖν τὰς ἀδικίας αὐτῶν; Ἔως οὖν πότε ἄρχε προχωρήσῃ αὐτοῖς ταῦτα ποιῆσαι; Ἀλλὰ γάρ ἡδη ποτὲ ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν ἀναβὰς τῆς δικαιοκρισίας σου θρόνον, Τγχώθητι διὰ κρίσιν τὴν γῆν, καὶ ἀπόδος ἀτταξθόσιν τοῖς ὑπερηφάνοις, τὴν ἀξιλαρ αὐτοῖς ἀποθιδούς τιμωριαλ. Νῦν γάρ σου αὐτοῦ καταπεφρονήκασιν, ὡς μηδὲν ὑπῆρχεν ἔχοντος, μηδὲ δρῶντος, μηδὲ κρίνοντος τὴν γῆν. Αὐτὸς καὶ ἀκριτα καὶ ἀπρονότα τὰς ὑπειλήξασιν εἶναι· τὰ κατὰ τὸν ἕαυτῶν βίον. Ἀλλ' ἐγὼ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἀλλοτριος εἶναι εὐχόμενος, πέπεισμαι, διτι σὺ θεὸς ἐκδικήσεων, η καὶ σὺ εἰς διὰ κρίσιν πάσαν τὴν γῆν. Εἰ γάρ καὶ ταπεινοῖς σεαυτὸν, χρηστότεροι καὶ ἀνοχῇ καὶ μαχροθυμίᾳ χρώμενος, ἐπέχεις τε τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὄργην· ἀλλ' ἐγὼ πιστεύων, δι-

οὐδὲν ἔσται ἀκριτον σοῦ ἐφορῶντος τὰ σύμπαντα. Τὸν οἰκεῖόν σου μέγεθος καὶ τὸ ὑψός τῆς θεότητός σου· ὅπως ἡδη ποτὲ παύσανται οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐναθρυνόμενοι καὶ ἐγκαυχώμενοι ἐπὶ πάσιν οἵς παρανόμως διαπράττονται.

Τὸν λαὸν σοῦ, Κύριε, ἐτακτήσωσαρ, καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐκάχωσαρ. Χίραρ καὶ προσῆλυτος ἀπέκτειναρ, καὶ ὄρφαρονς ἐφρένευσαρ. Καὶ εἰκάρ, Οὐκ δύεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ. Οὐκ ἡρει, φησὶ ταῖς ἀμαρτωλοῖς τὸ εἰς αὐτοὺς ἀμαρτάνειν, ἀλλ’ ἡδη καὶ τῷ σῷ λαῷ καὶ τῇ σῇ Ἑκκλησίᾳ ἐπανέστησαν, τοὺς μὲν ταπεινοῦντες, τοὺς δὲ κακοῦντες, τοὺς δὲ παντελῶς ἀναιροῦντες. Καὶ ταῦτα κατὰ τοῦ σοῦ λαοῦ, ὃ Κύριος, καὶ κατὰ τῆς σῆς κληρονομίας τετολμήκασι, μονονουχὶ τὰ ἀσεβῆ καὶ βλάσφημα περὶ σοῦ φρονοῦντες. Εἰπον γάρ ἐν ἔπαισι: ἀσεβὲς λογιτάμενοι· Οὐκ δύεται Κύριος, εὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ. Διὸ, ὡς μὴ ἐφορῶντος, μηδὲ συνιέντος σοῦ, τὰ τοσαῦτα δρῶν ἐπιχειροῦσι κατὰ τοῦ λαοῦ σου, καὶ κατὰ τῆς κατηρονομίας σου, κατά τέ την καρδιὰν καὶ προστήτων καὶ ὄρφανῶν, τῶν κατὰ ἀνθρώπειον ἀπεριστάτων καὶ ἀδορθήτων. Οὐ τοσοῦτον δὲ κατὰ ἐκείνων ταῦτ’ ἐπερατῶν, δον κατὰ σοῦ, ὃ Κύριε· σοῦ γάρ ἡσαν λαὸς καὶ σοῦ κληρονομία οἱ καταπονοῦμενοι· καὶ εἰς σὲ βλασφημοῦντες καὶ ἀσεβοῦντες οἱ καταπονοῦντες αὐτοὺς ταῦτ’ ἐλογίζοντο, ὡς οὐκ ὄντος σοῦ, οὐδὲ ἐφορῶντος, οὐδὲ συνιέντος, οὐδὲ ἐκδικοῦντος τὰ πρατεύμενα. Διὸ εἰκότως ἔφην εὐχόμενος, "Εἳς πότε ἀμαρτωλοί, Κύριε, ἔως πότε διαμενοῦσι ταῦτα ποιοῦντες; Λαὸν τε καὶ κληρονομίαν θεοῦ χρή νοεῖν πάλαι μὲν τὸ Ἰουδαϊκὸν θεόν, ἐπεὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἱακὼβ, σχολισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἱσραὴλ. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνων ἀποβολὴν, ἣν παρίστησι προφητικός τις λόγος, φῆσας· Ἐγκαταλέιπα τὸν οἰκόν μου, ἀφήκα τὴν κληρονομίαν μου· νέον λαὸν τὸν ἐξ ἔθνων ἀντ’ ἐκείνων εἰσάγει ἀκολούθως ἐπέρα προφητεία εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ φάσκουσα: Αἰτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

Σύντε δὴ ἀφρορεὶς ἐπὶ τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ ποτε φρονήσοτε. Ό φυτεύσας τὸ οὖς οὐκ ὄντος ἀκούσεται; ή δὲ πλάσους τὸν ὄχθαλμὸν οὐ καταροεῖ; Ό παιδεύωντες οὐχὶ ελέγχει, οἱ διδάσκωντες ἀρθρωπον γνώσιν; Κύριος γνώσκει τοὺς διαιλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἔτι εἰσὶ μάταιοι. Αποδυσπετήσας· καὶ ἀνθρωπίνως ἀποκλαυσάμενος ὁ Ηροφῆτης περὶ τῶν τοῖς ἀσεβεῖς τολμαμένων, εὐχάρεντος τε καὶ εἰπών· Ὅγιώθητι ὁ κρίτων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀτεπαύδοσιν τοῖς ὑπερηζάροις· ἀλλὰ καὶ ὡς ἀνακινήσεις τὸν Θεόν, καὶ διεγείρας διὰ τοῦ φάναι· Τὸν λαόν σου καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐκάχωσαρ καὶ ἐτακτήσωσαρ, καὶ εἰπαρ, οὐκ δύεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἱακὼβ· ἐμπίπλαται τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος δυνάμεως, καὶ ὡς πρὸς τοὺς εἰρ-

A magnitudinem ac deitatis tuae sublimitatem omnibus exhibeas; ut vel sero tandem peccatores suos faciant luxuriandi ac gloriandi de omnibus quae improbe perpetravit.

Vers. 5-7. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hereditatem tuam vexaverunt. Viduam et advenam interfecerunt, et orphanos occiderunt. Et dixerunt: Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Non erat, inquit, peccatoribus in se peccare satis; jam vero in populum tuum et in Ecclesiam tuam insurrexerunt, alias humiliantes, alios vexantes, aliós prorsus occidentes. Et hæc contra populum tuum, Domine, et contra hereditatem tuam aggredi ausi sunt, tantum non impia et blasphemæ de te sentientes. In seipsis namque dixerunt impie cogitantes, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob. Quamorem, quasi te nec vidente nec intelligenti, talia facinora moluntur contra populum tuum et hereditatem tuam, contra viduas, advenas et orphanos, qui omni humano subsidio et patrocino carent. Neque tam contra illos, quam contra te, Domine, hæc perpetrabant: nam qui vexabantur, populus tuus et hereditas tua erant; atque illi, qui illos opprimebant, de te blasphemæ et impia sentientes hæc cogitabant, ac si non existentes, nec videres, nec intelligeres, neque talia facinora ulciscereris. Quocirca jure ita precabar: Usquequo peccatores, Domine, usquequo talia agentes manebunt? Populum vero et hereditatem Dei putare convenit, olim quidem Judaicam gentem, quia facta est portio Domini populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus Israel⁴⁴. Post eorum vero repulsam, quam sic declarat propheticus quidam sermo, Dereliqui domum meum, dimisi hereditatem meam⁴⁵, ipsorum loco novum populum ex gentibus consequenter inducit alia prophetia, quæ in persona Christi ita loquuntur: Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terra⁴⁶.

Vers. 8-11. Intelligite insipientes in populo, et stulti aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes non arguit, qui ducebat hominem scientiam? Dominus scilicet cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Postquam impiorum ausus ægre serene Propheta humano more deflevit, ac precatus dixit: Exaltare, qui judicas terrum, redde retributionem superbis; sed etiam Deum quasi commovit et excitavit his verbis: Populum tuum et hereditatem tuam vexaverunt et humiliaverunt, et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob; Spiritus sancti virtute repletur, et quasi responderet iis qui dixerant: Non videbit Dominus, nec intelligat Deus Jacob, sic loquitur: Et quomodo, o vere mente

⁴⁴ Deut. xxii, 9. ⁴⁵ Jerem. xii, 7. ⁴⁶ Psal. ii, 8.

cæci, potest non videre et non audire, qui hæc non habentibus impertit? Nam is certe qui aliis quidpiam elargitur, prior utique habet ea quæ aliis communicat. Est porro sermo syllogismi ritu prolatus et concinnatus ad providentia doctrinam cœprobandam. Par autem erat iis maxime Scripturæ divinae locis animum adhibere, ut ostendatur, non ratione vacuam ibi fidem nobis offerri, sed claris ratiociniis et demonstrationibus logicis doctrinæ testimonia exhiberi. Sexcenta autem similia in sacris Bibliis conspersa sunt. Syllogismis itaque impios et atheos consulat, qui dicebant Deum humana non respicere. Heus vos, inquit, animalium natura per se sponte substitut, an a quadam causa condita est? si dicatur enim temere, ac sorte quadam, sine ratione et sponte sua vita carentem et inanimata materiam tot animalia, et singulis generibus inditam hujusmodi constitutionem, formas item et species, ac tantam partium et membrorum concinnitatem, pulchritudinis varietatem, et tot discrimina producta esse; stultum certe insanumque fuerit illud, et hominum qui vere anima mortui fuerint, ratiocinium. Quomodo enim quod vitam non habet alteri impertiat? aut quomodo inanimatum animam constituerit? aut irrationalib[us] quidpiam rationabile produxerit? Quo pacto primum movebitur, aut aliud movebit, quod ex natura sua immobile sit? Hujusmodi est terræ elementum, ex quo omnia et varia prodire animalium genera, quæ oculis, auribus cæterisque sensibus instructa sunt, vita, motu et appetitu prædicta? homo vero iis longe præstat, cum sit naturæ rationabilis, ac mentis et scientiæ capax. Num igitur ex ratione vacuo et inanimato elemento hæc omnia substituerunt? At eum qui hæc confiteri nolit, rei ipsius vis et efficacia vincit, ac ipsum naturale ratiocinium vera dicere cogit; nimis nec inanimata materiam, neque aridam rationeque vacuam substantiam, horum esse causam: sed mundi opificem esse mentem quandam divinam et creatricem, Dei nempe Verbum, rerum omnium factorem, qui tum reliquis omnibus, tum ipsi homini sensus corporis indidit, et animæ humanæ ratiocinum, atque etiam mentem, qua naturam rerum consideret; ac oculis quidem, visibilia respiciat; auribus vero, in auditum cadentia audiat; cogitationes demum, intelligibilia comprehendat. Qui igitur fieri potest ut, qui aliis facultatem videndi, quam ex se non habebant, impertiit, non ipse videat? Qui fieri potest ut is, qui in terreno et luteo vase auditum et aurem perforavit, ita ut mœta et surda materia, ea quæ ad aurem proferuntur audiat, non ipse melius et præstantius aliis omnibus humanas cogitationes percipiat? Quid si universæ per orbem gentes, cum barbaræ tum Græce, naturali cogitationum, quas a Deo accepérunt, impulsu, quasdam sibi leges et constitutiones efformarunt; quomodo is qui talem ipsis prudentiam indidit, non arguat eos qui præter naturam ac præter sanam mentem quid agere

A κότας· Οὐκ δύνεται δικύριος, οὐδὲ συνήσει διθέτος ὑπακὼδ, ἀποκρίνεται λέγων· Καὶ πῶς, ὡς τὴν διάνοιαν ἀληθῶς τυφλοὶ, οὐ δύναται μὴ δρᾶν, μῆδε ἀκούειν, δὲ τοῖς μὴ ἔχουσι ταῦτα παρασχόμενος; Πάντος γάρ που δὲ μεταδίδοντες ἐπέροις πρῶτος αὐτὸς κέκτηται ταῦτα, ὡς μεταδίδωσιν. “Εστι δὲ δέ λόγος κατὰ συλλογισμὸν εἰρημένος καὶ κατασκευαστικὸς τοῦ περὶ προνοίας δόγματος. Προσῆκε δὲ μάλιστα τοῖς τούτοις τῶν θελῶν Γραφῶν ἐφιστάναι τὸν νοῦν τόπον, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀλογον πίστιν προβεβλεθεῖ τοῦτον ὑπὸ αὐτῶν, μετὰ λογισμῶν δὲ ἐναργῶν καὶ ἀποδεξιῶν λογικῶν τὰς τῶν δογμάτων μαρτυρίας παρέχειν. Μυρία δὲ ἀνὴρ εἰν τοιαῦτα ταῖς ἱεραῖς βίβλοις κατεσπαρμένα. Συλλογίζεται τοιγαροῦν τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀθέους τοῦ μὴ ἐφορῆν τὸν Θεὸν τὰ ἀνθρώπινα φάσκοντας. Πότερα γάρ, φησὶν, ὡς οὗτοι, αὐτόματος ὑπέστη τῶν ζῶν τὴν φύσιν, ή γέγονεν ἐκ τεινος αἰτίας; Τὸ μὲν οὖν φάσκειν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλόγως καὶ αὐτοκάτως τὴν ἄνων καὶ ἀψυχον καὶ ἀνόητον ὑλὴν εἰς τοσαῦτα ζῶα καὶ τὴν ἐφ' ἔκστιν γένει τῶν ζῶν τοιάνδε κατασκευήν, τὰς τε ἐν αὐτοῖς μορφὰς καὶ τὸ εἶδον καὶ τὴν τοσαύτην τῶν μερῶν τε καὶ μελῶν διάθεσιν, τὴν τε τοῦ κάλλους ποικιλίαν, καὶ τὰς τοσαῦτας διαφορὰς προενηνοχεῖν, σφόδρα μωρὸν καὶ τῇθιον, καὶ ἀνδρῶν ὡς ἀληθῶς τὰς ψυχὰς νενεκρωμένων. Πῶς γάρ τὸ μὴ ζωῆς μετέχον ζωὴν ἐτέρῳ δὲ παρίσχοι; ή τὸ ἀψυχον πῶς δὲν ψυχὴν ὑποστήσειο; Πῶς δὲ τὴν ἀρχὴν κινηθῆσεται, ή πῶς ἐτερον κινήσει τὸ δέ τοῦ τὴν φύσιν ἀκίνητον; Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς γῆς σταχεῖον, ἐξ οὐ παντοῖα προβλέπει ζῶαν γένη, ὅρθιαρις ξενοντα καὶ ὕπατα καὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια, ζῶης καὶ κινήσεως καὶ ὥρης μέτοχα; ἀνθρωπὸς δὲ καὶ τοιτον ἐπάγεται πλέον, λογικῆς ὡς φύσεως, νοῦ τε καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸς τυγχάνων. Ἀρ δὲ οὐν ἐξ ἀλόγου καὶ ἀψυχον στοιχείου τὰ τοιάδε πάντα ὑπέστη; Ἄλλα καὶ τὸν μὴ βουλόμενον ὁμολογεῖν αὐτὰ νικῆσε, ἡ ἐνέργεια, καὶ δικά τοι φύσιν λογισμὸς τάλαθη λέγειν ἐκδιάζεται, τὸ μὴ τὴν ἀψυχον ὑλὴν, μῆδε τὴν ἡράρην καὶ ἀλόγον οὐσίαν τούτων ὑπάρχειν αἰτίαν· νοῦν δὲ τιαν θεῖον καὶ δημιουργὸν εἶναι Λόγον Θεοῦ τὸν κοσμοποιὸν, καὶ πάντων ποιητὴν αὐτὸν, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπασι καὶ αὐτῷ ἀνθρώπῳ αἰσθῆσεις δεδωκότα σώματος, καὶ ψυχῆς λογισμὸν, καὶ νοῦν πρὸς τούτοις εἰς τὸ ἐπειδόμενον τῇ φύσει τῶν πραγμάτων· καὶ θεωρεῖν μὲν ὀφθαλμοῖς τὰ ὄρατά, ὃσι δὲ τὰ ἀκούστα ἀκούειν, λογισμῷ δὲ συνιέναι τὰ νοητά. Πῶς οὖν οἰόν τε τὸν ἐπέροις τοῖς μὴ παρ' ἔαυτῶν ἔχουσι παρεσχηκότα τὴν ὄρατικὴν δύναμιν, αὐτὸν μὴ δρᾶν; Πῶς δὲ δύναται τὸν ἐν τῷ γείδει καὶ πηλίνῳ σκέψει διετρήσαται ἀκοήν καὶ οὖς, ἔνθεν τὰ εἰς ὡτα ἀκούεται τὴν δικαίον καὶ κωφὴν ὑλὴν τῶν ἔξωθεν φωνῶν αὐτῶν, μὴ οὐχὶ πρὸ πάντων πολὺ χρειτόνως καὶ μιτρόν; τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπειδόμενος λογισμοῖς; Εἰ δὲ καὶ ίδιη θένη τὰ ἐπὶ γῆς βάρδαρά τε καὶ Ἑλληνικά, φυσικὲς ἐννοιαὶς κινούμενα, δις ὑπὸ Θεοῦ εἰλήφασι, νόμους τινὰς καὶ δικτέξεις ἐαυτοῖς διετυπώσαντο· πῶς οὐκ δὲ ταῦταγν αὐτοῖς τὴν σύνεσιν δεδωρημένος Θεὸς ἐπέγειται τοὺς παει τὴν φύσιν καὶ πεοὺς εἰς διθές ἐνοίσεις

πράττειν τι τολμῶντας; Πόθεν δὲ ἀνθρώποις ἡ περὶ παντὸς οὐτενοσοῦν πράγματος γνῶσις; πόθεν αἱ τέχναι; πόθεν τῶν ἐπιστημῶν αἱ θεωρίαι; πόθεν οἱ τῶν μαθημάτων λόγοι; ἔπειτα οὐκ ἀπὸ τοῦ κατατείραντος ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν τῆς τούτων καταλήψεως; Τί οὖν; ὁ τοιαύτην ἀνθρώπων φύσιν χαρισμένος, αὐτὸς ἐστέρηται τῆς γνώσεως, ὡς μηδὲ γνωστεῖν ταῦτα, ὃν αὐτὸς τυγχάνει δοτήρ; Ἀλλὰ γάρ παύσασθε ἀσεβουντες, ὡς μάταιοι· ἀλήθει δὲ λόγῳ πειθόμενοι, γνῶτε, ὅτι ὁ φυτεύσας ἐν ἀνθρώποις τὸ οὖς, πολὺ πρότερος αὐτὸς τῶν παρὰ ἀνθρώποις λαλουμένων ἀκούσεται· καὶ οὐ μόνον δημοσίει καὶ τὰ πρατόμενα ἐποπτεύει δὲ ἐν ἀνθρώποις πλάσας ὄφθαλμον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, τὰς ἐτί κατὰ διάνοιαν κρυπτομένας συνήσει. Αὗτη γάρ Θεοῦ δύναμις γνώσκοντος καὶ διαχρίνοντος τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. Ἀληθῶς γάρ πᾶσα ἡ παρὰ ἀνθρώποις νομιζομένη ἀλήθεια, καὶ πᾶσα ἡ παρ' αὐτοῖς σοφία, ἣν ἐξ οἰκείων λογισμῶν καὶ θυτῶν ἐνθυμήσεων προβάλλονται, μάταιος ἀν εἴη. Πλὴν γάρ σοφὸν καὶ ἀλήθεα παρ' αὐτῷ μόνῳ τυγχάνει, καὶ παρ' αὐτῷ μόνοις τοῖς ἀξίοις δίδοται.

Μακάριος ἀνθρώπως, δρ ἀρ παιδεύσης, Κύριε, καὶ ἐπ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτὸν, τοῦ πραγμάτων αὐτῷ ἀρχή μερῶν ποντρῶν, ἵνα οὐδ ὄρυγῇ τῷ ἀμαρτωλῷ βόθρος. Μειούσθεις ἐγὼ καὶ πιστεύσας τοῖς εἰρημένοις, καὶ ὅτι οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ μάταιοι, εἰκότως ἐκείνον μόνον μακάριον εἶναι ἡγούματι, ὡς Κύριε, τὸν ἀπὸ τῆς σῆς σοφίας καὶ παιδείας, ὃσπερ ἀπὸ πηγῆς μεταλαμβάνοντα. Πῶς δὲ μεταλάβοι διν τις τῆς σῆς παιδείας ἡ τῷ νόμῳ σου τῷ θεικῷ μαθητευθείς; Διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐγγράφους παρέδωκας εὐενεβείας νόμους, εἰς τὸ μεταλαμβάνειν τῆς σῆς παιδεύσεως τοὺς μαθητευομένους αὐτοῖς. Διδασκόμεθα δὲ διὰ τούτων, ὅτι τὰ συμβαίνοντα τοῖς δικαίοις λυπηρὰ ἐπ' ὥφελεις αὐτῶν γίνεται, γομναζομένων καὶ πειραζομένων δίκην ἀθλητῶν Θεοῦ διεκόπων καὶ οὐκ πληγῶν ἐν ὑπομονῇ δοκιμαζομένων. Διὸ οὐ χρή λυπεῖσθαι, οὐδὲ ἀδημονεῖν ἐπὶ τοῖς κακούμενοις κατὰ τὸν παρόντα βίον, μακαρίζειν δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παιδευομένους. **Μακάριος γάρ ἀνθρώπως,** δρ ἀρ παιδεύσης, Κύριε; καὶ ἐπ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτόν. Ο γάρ παιδεύμενος ὑπὸ σου καὶ διδασκόμενος, πραμενται ἐν ταῖς πονηραῖς τμεραις. Ἐν αὐταῖς γοῦν ταῖς κακοπαθείαις καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πειρασμοῖς τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου σου παραμυθίας λαμβάνων θεραπεύεται, ὑπομένειν διδασκόμενος καὶ μακροβυσμεῖν, ὃς οὐ ὄρυγῇ τῷ ἀμαρτωλῷ βόθρος· τοῦτο γάρ αὐτὸν περιμένει τὸ τέλος, καθάπερ ὁ σὸς νόμος διδάσκει. Διὸ ταῦτα μανθάνων ἐν τοῖς τῶν πειρασμῶν κατιροῖς δικαιοῖς, πραμενται καὶ θεραπεύεται, τὰ; ἐκβάσεις τῶν πραγμάτων σκοπῶν, καὶ τοῦ μὲν καταπονοῦντος αὐτὸν ἀμαρτωλοῦ τὸν βόθρον εἰς δν ἐμπεσεῖται, ἐκτοῦ δὲ τὰς παρὰ τῷ Θεῷ ἀγαθὰς ἐλπίδας πρὸς ὄφθαλμῶν τιθέμενος.

Οτι οὐκ ἀπώστειται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν αἰληρογομαρτυρίαν αὐτοῦ οὐλα ἐγκαταλείψει, ὡς οἱ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάρτες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Διδύγαλια. Ἀκολούθως μετὰ τὸ διεγράψαι τὸν ἀποκειμένον τῷ

A ausi fuerint? Unde hominibus prodiit omnis et cuiuslibet rei notitia? unde artes? unde scientiarum speculationes? unde disciplinarum sermones? aut non ab eo qui harumce rerum comprehensionis facultatem in illis insevit? Quid igitur? num is qui tali hominem natura donavit, ipse cognitionis expers erit, ita ut ne ipsa quidem, quorū ipse largitor est, cognoscat? Verum impie cogitandi ac loquendi finem facite, o vani homines: ac vero sermoni obtemperantes scitote, eum qui plantavit aurem in hominibus, longe prius quæ dicuntur auditurum esse; ac eum qui oculum finxit hominibus, non modo visurum ac gesta conspecturum: sed et cogitationes adhuc in mente latentes intellecturum esse. Hæc enim virtus est Dei, cognoscentis ac B discernentis cogitationes hominum quoniam vanæ sunt. Revera omnis, ut apud homines existimatur, veritas, omnisque illorum sapientia, quam ex propriis ratiociniis et mortalibus cogitationibus præferunt, vana certe fuerit. Omnis quippe sapientia et veritas penes ipsum solum existit, et ab ipso iis tantum qui digni sunt inditit.

VERS. 12, 13. Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum, ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea. Ego supra dictis obtemperans et credens, nimirum cogitationes hominum vanas esse illum solum beatum jure arbitror, Domine, qui ex tua sapientia et eruditio velut ex fonte hausit. Quomodo autem quis eruditio tuæ particeps fuerit, nisi divinis legis tuæ disciplina institutus? Nam ideo pietatis leges scripto tradidisti, ut qui illis instituuntur, eruditio tuæ participes sint. His vero docemur tristia illa, quæ justis accident, ad eorum utilitatem esse; instar enim athletarum Dei, laboribus exercitantur ac tentantur, plagiisque in patientia probantur. Quapropter ingruentibus in praesenti vita calamitatibus, non dolendum nec desperandum est; immo potius illos beatos estimare convenit, quod a Deo erudiantur: nam **beatus homo quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum.** Etenim qui abs te eruditur et docetur, in diebus malis mitigatur. In ipsis quippe afflictionibus et temptationibus a lege tua consolationem natum, hinc medelam accipit, ad patientiam et tolerantiam institutus, donec fodiatur peccatori fovea; hic enim illum finis exspectat, ut lex tua declarat. Quamobrem justus hæc in temptationis tempore electus, mitigatur ac medelam accipit, rernum eventus, atque vexantis se peccatoris foveam, in quam cadet, considerans, bonaque suam apud Deum spem præ oculis habens.

VERS. 14, 15. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet, quoadusque justitia convertatur in judicium, et qui adhaerent ipsi omnes recti corde. Diapsalma. Postquam parata peccatori foveam descriperat, sanctissimi

eorum qui propter Deum vexantur finem enarrat. **A** Quoniam enim supra dictum fuerat : *Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt*, merito jam humiliati populi et vexatae hæreditatis finem declarat his verbis : *Non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet*. Eliamsi enim ad breve tempus impiis concedat ut populum suum humilient et vexent ; at non in finem usque repellat plebem suam, et hæreditatem suam derelinquet. Quæ plebs, quæ hæreditas illa sit, novimus ex hac voce de persona Christi prolata : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*¹⁷. Hunc ipsum ex gentibus futurum populum Zacharias propheta vaticinatur dicens : *Gaudet, multum, filia Sion : prædicta, filia Jerusalem : Ecce ego venio, et habitabo in medio tui*, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum : et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum¹⁸. Hunc igitur populuim suum non repellat Dominus, et hæreditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in judicium. Nam eo usque populum suum hæreditatemque suam custodiet, donec justitia Dei convertat se, laborum præmia iis qui bene decertaverint redditura. Qui vero justitiae Dei adhaerent, proxime illum stabunt, a dextris Regis constituendi; utpote qui recto et sincero corde fuerint, nec in animam quidquam perversum aut tortuosum advexerint, in sola autem recta ac regia via incesserint.

γενέμενοι τῇ καρδίᾳ, καὶ μηδὲν τῇ ψυχῇ σκαλιδού, καὶ βασιλικήν ὁδὸν βεβαδίκοτες.

VERS. 16-18. *Quis consurget mihi adversus malignantes, aut quis stabit necum adversus operantes iniquitatem? Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me. Diapsalmatis distinctio magnam attulit sententiae mutationem. Nam quasi priore absoluto sermone, ceu aliud exordium ducens ait : Quis consurget mihi adversus malignantes? Nam, inquit, ex Spiritu sancti doctrina edidicimus, Deum ultionis esse Dominum, ac redditum esse retributionem superbis, et futurum esse ut fodiatur peccatori fo- vea, neque unquam eventurum ut repellat Dominus plebem suam, vel hæreditatem suam derelin- quat; sed in fine rerum, quando conversus fuerit populus in judicium, redditum esse unicuique secundum opera sua, ac futurum etiam ut omnes recti corde stent a dextris et prope justitiam ejus, cum ipso Domino in regno cœlorum commoraturi, per totam vitam suam cum ipso futuri. Hæc cre- didi, hæc credendo consolationem accepi. At inter- ea quis hoc tempore pro me stabit contra mali- gnantes? aut quis ultor aderit mihi contra operan- tes iniquitatem? At enim vera confitendo dicam, neminem me adjutorem iterum homines inven'urum,*

κακουμένων ὑψηγεῖται. Ἐπει γάρ διὰ τῶν θεῶν κακουμένων ὑψηγεῖται. Ἐπει γάρ διὰ τῶν ἀνωτέρων εἰρητο, Τὸν λαόν σου, Κύριε, ἐταξείρωσαν, καὶ τὴν κληρορομίαν σου ἐκάκωσαν, εἰκότως νῦν τὶ τέλη τοῦ ταπεινουμένου λαοῦ καὶ τῆς κακουμένης κληρονομίας παρίστησι λέγων· Οὐκέτι πάντες Κύριος τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρορομίαν αὐτοῦ οὐκέτι ἔτραπαλεῖψει. Εἰ γάρ καὶ πρὸς βραχὺν τινα καιρὸν ἐπιτρέπει τοῖς ἀσεβέσι συγχωρῶν ταπεινῶν καὶ κακοῦν τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀλλ’ οὐκ εἰς τέλος ἀπώσται τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν κληρονομίαν καταλεῖψει. Ποῖον δὲ λαὸν καὶ ποισαν κληρονομίαν, ἔτρωμεν ἀπὸ τῆς εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ λεγούστες φωνῆς· Αἰτησαι παρ’ ἐμοῦ καὶ δώσω σοι Ἑθνη τὴν κληρο- ρομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τὸν αὐτὸν δὲ λαὸν, τὸν ἐξ ἔθνων, καὶ Ζαχαρίας ὁ προφήτης θεαπίζει λέγων· Χαῖρε σφόδρα, θύτατερ Σιών· κτίρουσσε, θύτατερ Ιερουσαλήμ· Ιδού ἔτώ δρχυμα, καὶ κατασκηνώσω ἐπ μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξονται Ἑθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον· καὶ ἐσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τούτον τούντων τὸν λαὸν αὐτοῦ οὐκέτι πάντες Κύριος, οὐδὲ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ ἔτραπαλεῖψει, ἵνα οὖν δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν. Μέχρι γάρ τούτου φυλάξει τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἵνα ἀπίστρεψῃ ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη, τὰ ἐπαθλα τῶν πόνων ἀποδώσουσα τοῖς καλῶς ἡγωνισμένοις. Οἱ δὲ ἔχομενοι τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ πλησίον αὐτοῦ στήσονται ἐν τοῖς δεξιοῖς τοῦ βασιλέως καταταγησμένοι· ἀπε δὴ ὅρθοι καὶ εὐθεῖαν μηδὲ σκαμὸν ἐπενηγμένοι, μόνην δὲ τὴν εὐθείαν

Tις ἀραστήσεται μοι ἐπὶ ποιησευμένους, ή τις συμπαραστήσεται μοι ἐπὶ τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀροματαρίαν; Εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἐβοήθησέ μοι, παρὰ βραχὺ παρφῆσε τῷ ἄδη ἡ ψυχὴ μου. Εἰ ἐλεγον, Σεσάλενται σπουδαῖον, τὸ δεισίδιον σου, Κύριε, ἐβοήθει μοι. Ή κατὰ τὸ διάψαλμα διαστολὴ πλεοτην καὶ τῆς διανοίας ἐποιήσατο μεταβολὴν. Όης γάρ σύμπληρωθέντος τοῦ προστέρου λόγου ἀφ’ ἐτέρας ἀρχῆς φησι· Τις ἀραστήσεται μοι ἐπὶ ποιησευμένους; μεμαθήκαμεν γάρ, φησιν, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος διδασκαλίας, δι τοῦ Θεοῦ ἐκδικήσεών ἐστι Κύριος, καὶ δι τοῦ ἀποδόσιον τοῖς ὑπερηφάνοις· καὶ δι τοῦ ὀργῆσται τῷ ἀμαρτωλῷ βόλορος· καὶ δι τοῦ οὐκ ἀπώσται τὸν λαὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ καταλεῖψει· ἀλλ’ ἐπὶ τέλει τῶν πραγμάτων, ἐπὶν ἐπιστρέψῃ ὁ λαὸς εἰς κρίσιν, ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ὡς δεξιοὶ στήσονται πλησίον τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης πάντες οἱ εὐζείς τῇ καρδίᾳ σὺν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τὰς διατριβὰς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ποιησόμενοι, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν αὐτῷ παραστησόμενοι. Τούτοις μὲν οὖν ἐπίστευσα, καὶ πιστεύσας παρεκλήθην. Ἀλλὰ τέως κατὰ τὸν ἐνεστότα κατέρον τις ὑπὲρ ἐμοῦ στήσεται κατὰ τὸν πονηρούμενον; ή τις ἐκδικος συμπαραστήσεται μοι ἐπὶ τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀνομίαν; Ἀλλὰ γάρ εἰποιμ’ ἀν-

¹⁷ Psal. ii, 8. ¹⁸ Zachar. ii, 10, 11.

Συμβολογῶν τὰληθῆ, μηδένα βοηθὸν ἐν ἀνθρώποις εύρῃ· οὐεὶν ἐμαυτῷ, ἔνα δὲ μόνον ἐπίκουρον κεκτήσθαι, τὸν Κύριον. δεὶς εἰ μὴ βεδοθήκει μοι, πάλαι δὲ ὑπὸ τῶν πονηρευομένων καὶ τῶν ἡργαζομένων τὴν ἀνομίαν νενικημένος· τῷ δὲ παρώκουν, αὐτῆς μου τῆς ψυχῆς καὶ τῆς λογικῆς, καὶ τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένης οὐσίας, τὸν θάνατον καὶ τὸν δόξην οἰκητήριον λαχούστης ἔχειν. Ταῦτα δὲ οὖν ἐπειθόντες, εἰ μὴ αὐτὸς δὲ Κύριος παραστὰς βεδοθήκει μοι. Εἰ ποτε γοῦν πειραζόμενος ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀντελαβόμην ἀσθενείας ἐμαυτοῦ, ὡς κινδυνεύειν σαλευθῆναι τοὺς πόδας τῆς ἐμῆς ψυχῆς, δημολογῶ παραχρῆμα τοῦ ἐλέους σου, Κύριε, αἰσθησιν εἰληφέναι, καὶ ὑπὸ σοῦ βεδοθήσθαι· ὡς εἰ μὴ τοῦτο μοι παρῆν ὑποστηρίζον μου τοὺς πόδας, πάλαι δὲ δὲλτοθῆσας ἐπεπτώκειν ἀπὸ τῆς παρὸς σοὶ στάσσως. Νῦν δὲ τὸ θλεός σου, Κύριε, διδωτί μοι παρέδησταν τοῦ λέγειν· Ἔστησας ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατηύθυνας τὰ διαδήματα μου.

Κατὰ τὸ αἱδῆθος τῶν δύνων μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφραταν τὴν ψυχήν μου. Οὐ μόνον τοῖς ποσὶ μου τὸ θλεός σου δύναμιν παρεῖχε πρὸς τὸ μὴ σαλευθῆναι, οὐδὲ μόνον ἡ παρὸς σοῦ βοήθεια τὴν ἐμὴν κατεχράτει ψυχὴν πρὸς τὸ μὴ παροικῆσαι τῷ δόξῃ· ἀλλὰ καὶ ἡς ἔφερον ἐν τῇ καρδίᾳ μου δύναται, αἱ παρὸς σοῦ παρακλήσεις ἐθεράπευσον, ἀπορρίτεψεν δυνάμει τῆς σῆς χρηστότητος παρακαλούστης μου τὴν ψυχὴν καὶ εὐφροσύνης αὐτὴν πληρούσης. Οὐδὲ γάρ μία τις ἡ παράκλησις, οὐδὲ δευτέρα, ἀλλὰ πλείους καὶ τοσαῦται, δυσὶ ἡ δριθμὸς τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου δύνων. Ἐφαμίλλως γοῦν ταῖς ἐμαῖς δύναις τὰς παρὸς σοῦ μοι παρεῖχες παρακλήσεις πρὸς ἐκάστην δύνην, ἔσπερ τι φάρμακον σωτῆριον τὴν παράκλησιν προσφέρων, καὶ ὥσπερ πλείοντι τραύμασι, πλείους καὶ τὰς θεραπείας προσάγων. Τοιούτων δὲ παρακλήσεων ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀντιλαμβανόμενος, ἔφασκεν· Ἐνδολγηθὲς δὲ θεός, δὲ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ θεός πάσης παρακλήσεως, δὲ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖται τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως, ἡς παρακαλούμεθα αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ότι καθὼν περιστενεῖ τὰ αὐθίματα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν, οὕτω περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν. Καὶ ἡνὶ δὲ τοῖς πρὸς ταῦτα, μεταβαλόντα τῷ· Οὐκ ἀξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καυροῦ πρὸς τὴν μέλλοντα δίξαται ἀποκαλυψθῆναι εἰς ἡμᾶς, τῷ· Οὐκ ἀξιον τὸ πλήθος τῶν δύνων τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου πρὸς τὰς παρακλήσεις σου, ὁ Κύριε, ἐφ' αἵς ηὔφραντας τὴν ψυχὴν μου. Εἰ δὲ ἐφ' ἐκάστη δύνην παρακαλεῖται τις ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς παρὸς τοῦ θεοῦ εὐφροσύνης καταξιοῦται τις· οὐκ ἀν εὑζαίτο διὰ θεὸν πλείους ὑπομένειν δύναται, ὡς ἀν πλειόνων τυγχάνοι παρακλήσεων, καὶ πλειόνων τῶν ἐπὶ ταῦτα εὐφροσύνῶν;

Μή συμπροσέσται σοι θρόνος ἀροματας, δὲ πλήσσων αὐτὸν ἐπὶ πρόστυγμα; Εἰκότως, φησί, κατὰ τὸ πλήθος τῶν δύνων τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφραντας τὴν ψυχὴν μου· ἐπειδήπερ

A unumque tantum auxiliatorem, Dominum scilicet, nocturum esse: qui nisi mihi opitulatus esset, jam pridem a malignantibus et operantibus iniquitatem devictus, in inferno habitasse, animaque mea et illa rationabilis ad imaginem Dei efformata substantia, mortem et infernum in domicilium sortita esset. Hæc sane passus essem, nisi astans ipse Dominus auxiliatus mihi esset. Si quando igitur in certaminibus tentatus, infirmitate mea correptus fuerim, ita ut periculum esset ne pedes animæ meæ commoverentur; fateor me statim, o Domine, misericordiam sensisse tuam, ac ope tua fultum esse. Quæ si mihi non adfuisserint, nec pedes meos sustentassent; jam olim lapsus a mea apud testatione decidissem. Nunc autem misericordia tua, B Domine, fiduciam mihi præstat ad hæc proferenda: Statuisti supra petram pedes meos, et direxisti gressus meus.⁴⁹

Vers. 19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lœtificaverunt animam meam. Non solum pedibus meis misericordia tua vires addidit, ut non commoverentur. Neque tantummodo auxilium tuum animam meam occupavit, ut non habitat in inferno; sed etiam dolores, quos in corde meo tuli, consolationes tuæ allevarunt, arcana clementiae tuæ vi animam meam consolante, ipsamque gaudio replete. Non enim una consolatio, non altera tantum adfuit, sed plures, ac tot numero, quot in corde meo dolores erant. Certatim itaque pro numero dolorum, ad singulos singulas mihi consolationes tuas admovisti: quasi salutare pharmacum consolationem offerens, et quasi multis vulneribus multa remedia inducens. Hujusmodi autem consolationes nactus divinus Apostolus dicebat: *Benedictus Deus Pater misericordiarum, Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: ut possimus nos consolari eos qui in omni pressura sunt, per consolationem, qua consolamur ipsis a Deo. Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis; sic abundant et consolatio nostra⁵⁰*. Atque hæc verba mutando: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis⁵¹; sic dici poterat: Non est condigna multitudo dolorum meorum in corde meo, ad consolationes tuas, Domine, quibus lœtificasti animam meam. Quod si in singulis doloribus quis a Deo consolationem accipiat, et lœtitia, quæ a Deo est, dignetur; annon optet ac preceatur multos pro Deo dolores sustinere, ut plures consolationes et plures ea de causa lœtitias assequatur?*

Vers. 20. Nunquid aderit tibi thronus iniqualitatis, qui fingis laborem in præceptio? Jure, inquit, secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lœtificaverunt animam meam.

⁴⁹ Psal. xxix, 3. ⁵⁰ II Cor. 1, 5-5. ⁵¹ Rom. ii, 18.

quia tibi Deo, utpote justo et bono, non adest iuris iniquitatis; omnia quippe justo judicio et recta lege administras: ideo *tingis laborem in pracepto*; id est, præceptum tuum labores et sudores parit ob præmia, quæ post laborem strenue certantes, alaeriter et perseveranter passos, exceptura sunt. — VERS. 21 - 23. *Venabuntur in animam iusti, et sanguinem innocentem condemnabunt. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et secundum malitiam eorum disperdet eos Dominus Deus noster.* Impii, ait, tandem animam iusti venabuntur, laqueis illam et retibus circumdantes, donec sanguinem innocentem condemnantes, eam ad mortem usque deduxerint. Non enim sat illis sunt muletæ pecuniarum, neque plagæ vulneraque corpori justorum inficta; sed etiam mortis sententiam et calcum contra illos ferunt. Ac illi quidem ita se habent: ego vero eos, licet ejusmodi sint, contemnere edoctus sum, et usque ad mortem cum fiducia consistere, gnarus me pro refugio Dominum habere, et pro adjutorio spei meæ Deum meum. Qui refugium meum effectus, auxiliabitur mihi; in caput vero eorum qui captant animam iusti, et sanguinem innocentem condemnant, iniquitatem ipsorum retorquebit, et malitiam eorum adversus eos iusti judicij tempore convertet, quando disperdet eos Dominus Deus noster: quare Deus ultionum initio psalmi dictus est.

(I) PSALMUS XCIV.

VERS. 1. *Venite exultemus Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro.* Apud Hebreos nulla fertur inscriptio: et merito sane; neque enim consentaneum erat, ut vel psalmus, vel hymnus, vel canticum inscriberetur, cum Judæorum quidem gentem ad exultationem evocet, ipsis tamen interminetur iram, et præceptorum finem tristibus circumscribat. Observes porro velim, sicubi alias in Scriptura illud, *renite, dictum sit, quomodo eos quasi abs se procūt remotos ad accedendum provocet.* Nota item eam vocationem semper ad bonum aliquod dirigerē: ut in illo: *Venite, filii, audite me*²²; et: *Venite, ascendamus ad montem Domini*²³; et: *Venite ad me omnes qui laboratis*²⁴; et: *Venite, benedicti Patris mei*²⁵. In hoc autem psalmo clare ad exultationem venire provocat. Quare observes item, non recte aestimare eos, qui jugum religionis triste ac molestum esse arbitrantur: ad bona quippe et ad laeta vocationem edit. His compares illud: *Discedite in ignem aeternum*²⁶, et similia, quæ ratione longe contraria et diversa ab illo, *venite, peccatoribus dicuntur.* Quoniam bellorum tempore victores jubilare solent, atque altum conclamare adversus inimicos; opportune non modo gaudere et exultare, sed etiam de parta salutari Victoria jubilare præcipit. Quis autem fuerit Salvator et Deus noster,

²² Psal. xxxiii, 12. ²³ Isa. ii, 3. ²⁴ Matth. xi, 28. ²⁵ Matth. xxv, 34. ²⁶ ibid. 41.(I) Vulg. habet, *Laus cantici ipsi David.*

Α οὐ πρόστις σοι Θεῷ διτάψ καὶ ἀγαθῷ θρῶν ἀνομίας· πάντα γέρ κρίσει δικαῖη καὶ ὅρῳ νόμῳ διοικεῖ· διδ πλάστεις πόλον ἐπὶ πρόσταγμα, ταύτεστι, τὸ πρόσταγμα σου κόπων καὶ καμάτων ἐστὶ ποιητικὸν διὰ τὰς μετά τοὺς πόνους διαδεξιμένας ἀμοιβὰς τοὺς καλῶς ἀγωνισαμένους καὶ τὸν κόπων προθύμως καὶ εὐτόνως ὑπομείναντας. Θηρεύσοντες ἐπὶ γυνήρη δικαίου, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάσσονται. Καὶ ἔγενετο μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν, καὶ ὁ Θεὸς μου εἰς βοηθὸν ἐλπίδος μου. Καὶ ἀποδέσσει αὐτοῖς ἡρῷοις αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀριστεῖς αὐτῶν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησίν, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τοῦ δικαίου ψυχὴν θηρεύσουσι παιγνίους αὐτῆν καὶ δικτύους περιβάλλοντες, ἔως ὅτε καὶ μέχρι θανάτου περιελάσσωσιν αὐτήν, αἷμα ἀθώον καταδικάζοντες. Οὐδὲ ἀρκοῦνται γάρ ταῖς διὰ χρημάτων ζημίαις, οὐδὲ ταῖς κατὰ τοῦ σώματος τῶν δικαίων πληγαῖς τε καὶ αἰχλαῖς, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπὶ θανάτῳ ψήφον κατ' αὐτῶν ἐκφέρουσι. Καὶ κενοῖς μὲν τοιοῦτοι· ἵγε δὲ καὶ τοιούτων καταφυγεῖν μεμαθηκός, καὶ μέχρι θανάτου εὐθαρσῶς ἰστασθει, εἰδὼς ἔχειν ἐμπαύη καταφυγὴν τὸν Κύριον, καὶ βοηθὸν ἐλπίδος μου τὸν Θεόν μου· δεὶς ἐμοὶ μὲν βοηθήσει καταφυγὴ μου γινόμενος· τοῖς δὲ θηρεύσουσι τὴν ψυχὴν τοῦ δικαίου, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάζουσιν, ἀποδώσει τὴν ἀνομίαν αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν στρέψει κατ' αὐτῶν ἐν τῷ τῆς δικαιοχριστας κατερῆ, ὅτε καὶ ἀφανιεῖται τὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· διὸ καὶ Θεὸς ἐκδικήσεων κατ' ἀρχὰς εἰρηται τοῦ φαλμοῦ.

ΤΑΛΜΟΣ ΙΔ'.

Δεῦτε δημαλισσώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλδέμετ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. Οὐ φέρεται παρ' Ἐδραῖς ἢ προγραφῇ· καὶ εἰκότως· οὗτε γάρ φαλμὸν, οὗτε ὑμνον, οὗτε φόδην εὐλογον ἦν ἐπιγράφειν, τὸν καλοῦντα μὲν τὸν Ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ ἀγαλλίασιν, ἀπειλοῦντα δὲ αὐτοὺς δρῆγην καὶ τὰ τέλη τῶν παραγγελμάτων ἐπὶ σκυθρωποῖς περιγράφοντα. Σημειώσῃ εἰ που καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ δεῦτε, εἰρηται, καὶ τίνα τρόπον ὡς ἀφεστῶτας καὶ μακρὰν γεγονότας πλησιάζειν αὐτῷ καλεῖ· τηρήσεις καὶ διτάποντες τὴν κλῆσιν ἐπ' ἀγαθῷ ποιεῖται, ὡς ἐν τῷ Δεῦτε τέκται, ἀκούσατε μου, καὶ Δεῦτε ἀραδόμετε εἰς τὸ δρός Κυρίου, καὶ Δεῦτε πρός μὲν πάτετε οἱ κοπιώτες, καὶ Δεῦτε οἱ εὐλογημέτοι τοῦ Πατρός μου. Τὸν δὲ τῷ μετὰ κείρας φαλμῷ σαφῶς ἐπὶ ἀγαλλίασιν ἤκειν παρακαλεῖ. Διὸ σημειώσῃ, διτι μὴ καλῶς ἥροῦται οἱ σκυθρωπὸν καὶ ἐπίλυπόν νομίζοντες εἶναι τὸν τῆς θεοτοκείας ζυγόν· ἐπ' ἀγαθοῖς γάρ καὶ φαῖρός ποιεῖται τὴν κλῆσιν. Τούτοις παράδεις τὸ Πορειεῖται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὰ δύμαια, ἐναντίως τὸ δεῦτε, τοῖς ἀμαρτάνουσι λεγόμενα. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς κατηρῖς τῶν πολέμων οἱ νικῶντες ἀλαλάζειν εἰνθάσι, καὶ μέγα φοῖρον κατὰ τῶν πολεμιῶν, εἰκότως οὐ μόνον κατέριν καὶ ἀγαλλιάν, ἀλλὰ καὶ ἀλαλάζειν ἐπὶ τῇ πονηρῷ νίκῃ προστάττεται. Τίς δὲ ἐν εἴᾳ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἢ δι τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ εἰπών, θαρ-

σείτε, ὅτῳ τενίκηκα τὸν κόσμον; ὁ καὶ βυσάμενος ήμᾶς ἀπὸ τῆς πάλαι καταχρατούσης ἡμῶν δαιμονικῆς ἐνεργείας, οὐ καὶ τὸ Ἰησοῦς ὑνομα σωτῆρος Ἐβραϊκῇ φωνῇ σημαίνει. Τίνας δὲ προηγουμένων δύνατος ἐπὶ τὴν ἀγαλλίασιν παρακαλεῖ, εἴροις ἀνὴπιστήσας τοὺς ἔξης, ἐν οἷς εἰρηται, Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἀρήιῳ, οὐ ἐπειρασάν με οἱ κατέρεις ὑμῶν. Σαφῶς γάρ διὰ τούτων δηλοῖ τοὺς υιοὺς τῶν ἐν τῇ ἀρήιῳ παραπικρανάντων, δῆλον δὲ τοὺς ἐκ πειρομήσης. Τούτους τοιγαροῦν ἀνακαλεῖται λέγων· Δεῦτε ἀγαλλιασύμεθα τῷ Κυρίῳ. Θεοπίκει δὲ τι μὴ ὑπακούσονται τῇ κλήσει· λέγει δὲ οὖν ἐπὶ τίλει· Άστι πλανῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἀγριώσαντας τὰς ὁδούς μου, ὡς ὄμοσα ἐν τῇ ὥρῃ μου, εἰ εἰνεκενσορταὶ εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Έπει τούν ἐκεῖνοι δεὶλανῶνται τῇ καρδίᾳ, εἰκότως δὲ πειρερόμενος ἔξης ψαλμὸς τὰ ἔθνη πάντα καλεῖ ἐπὶ τὸ καινὸν φῦσα, καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ἀγαλλίασιν.

Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἔξομολογήσει, καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάζωμεν αὐτῷ. Ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔνθεον ἀποκρύψας δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν περιεβάλετο διὸ εἰρηται· Ἀθρωπός ἐν πληγῇ ὁρᾷ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακτῶν· διὰ διαστρεψεῖς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡτιμάσθη, καὶ οὐκ ἔλογίσθη. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ δῆξης πολλῆς ἐπιστήσεται· διόπερ δὲ λόγος, προτάξας τὰ εἰρημένα διὰ τῶν πρώτων, ἀπέρ ἔχρην ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ παρουσίας πράττειν, ἔξης ἀκολούθως τῆς δευτέρας αὐτοῦ καὶ ἐνδέκου ἐπιφανεῖται ὑπομιμήσκει, παρακελευθόμενος προβαλεῖν τὸ μέλλον, καὶ προφθάσαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔνδοξον, ἐφ' οὓς ἡμάρτομέν ἀποκάθαρσιν ἕαυτοῖς πορίσασθαι διὰ τῆς ἔξομολογήσεως. Γένοιτο δὲ ἐν τῇ ἔξομολόγησις γνησίᾳ, εἰ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάζωμεν αὐτῷ, τουτέστι διὰ τῶν ὀργάνων τῆς ψυχῆς, ἀπέρ ἐστι τὰ αύματα· διὸ ὁ προσήκει τὸν καλούμενον ἀλαλαγμὸν ἀπιτελεῖν, βίᾳ σώφρονι καὶ πολιτείᾳ ἐναρέψει τὴν τοῦ θείου Πνεύματος ἀρμονίαν καὶ τὸν ἀγιον βυθιθὸν ἐπιδεικνυμένους. Ταῦτα δὲ προηγουμένως πρέδε τὸν ἰουδαίων λέλεκται λαὸν, προκαλούμενον αὐτοὺς τοῦ λόγου ἐπὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνῶσιν· δημάς δὲ καὶ πρός πάντας ἡμᾶς χρησίμως ἀν ἐφαρμοσθεῖη. Οὐτὶ Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς. Τὰ περιγγελμένα διὰ τῶν ἔμπροσθεν ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, δηλαδὴ τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἀπιτελεστέον, διὰ τε τὰ δόλα, καὶ διότι φύσει μέγας ὁ θεός καὶ μέγας τυγχάνει βασιλεὺς, ἀπέ μονογενῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Βασιλεὺς δὲ μέγας ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἀπάρτω πάντων τῷ θεῷ· ἃ τοι τῶν πεπλανημένων παρὰ τοὺς ἔθνεis νενομισμένων ἢ τῶν Μωϋσεῖ παραπλησίων, φειρηται, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ· ἢ θεῶν περὶ ὧν εἰρη-

A nisi Dei Verbum quod dixit: *Confidite, ego vici mundum*⁷⁷, atque nos ab efficaci illa dæmonum virtute, quæ nobis olim dominabatur, liberavit; cuius nomen Jesus, *salutare* Hebraice significat? Quosnam vero præcipue ad exultationem provocet deprehendes, si consideres ea quæ sequuntur, et sic habent, *Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt ne patres vestri. His enim manifeste significat filios eorum qui in deserto exacerbaverunt eum, sive populum ex circumcisione. Hos igitur evocat dicens, Venite, exultemus Domino. Vaticinatur porro, eos vocationi non obtemperatueros esse: ait enim sub lineni: Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, si introibant in requiem meam. Quoniam igitur illi B semper errant corde; merito subsequens psalmus omnes gentes ad canticum novum, et ad exultationem in Deo provocat.*

C VERS. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.* In primo quidem adventu suo, divinam suam occultans faciem, Dei Verbum servi formam induit: quare dictum est, *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem; quoniam avertit vultum suum, in honoratus est, nec reputatus*⁷⁸. In secundo autem adventu suo, revelata facie, cum potestate et gloria magna aderit: quamobrem Scriptura, præmissis iis quæ dicta sunt in principio, quæ in primo adventu ejus edenda erant, hinc consequenter secundum et gloriosum ejus adventum coniumentur, jubetque futura prævertere, et faciem ejus in confessione præoccupare. E re namque fuerit antevertire, atque gloriosum ejus vultum prævenire, et antequam gloriosa ejus facies appareat, purgationem delictorum per confessionem nobis procurare. Confessio autem sincera et germana fuerit, si in psalmis jubilemus ei, id est, per animæ instrumenta, quæ sunt corpora nostra: queis convenit illam, ut vocat, jubilationem per vitam honestam ac virtutis institutum persolvere, ac divini Spiritus harmoniam sacramque concentum exhibere. Hæc porro Judeorum præsertim populo dicuntur, sermone ipsos ad Salvatoris nostri cognitionem provocante. Attamen nobis etiam omnibus hæc opportune applicentur: — VERS. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.* Quæ prius præcepta et mandata fuere, in Domino et Servatore nostro, scilicet in Dei Verbo complenda sunt; tuin aliis de causis, tum quia eum natura Deus magnus sit, magnus item rex fuerit, utpote unigenitum Dei Verbum. Est autem rex magnus super omnes deos; sive, secundum Symmachum, *Supra omnes deos*; videlicet eos qui gentium errore dii esse putantur; sive eos, qui Moysi similes sunt, cui dictum est: *Posui te Deum Pharaonis*⁷⁹; sive deos de quibus hæc dicuntur, *Deus deorum Dominus locutus est*⁸⁰; et, *Deus stetit in synagoga deorum*⁸¹:

⁷⁷ Ιοαν. xvi. 33. ⁷⁸ Isa. LIII. 3. ⁷⁹ Exod. vii. 1. ⁸⁰ Psal. XLIX. 1. ⁸¹ Psal. LXXXI. 1.

nemo enim eorum ipsi similis est. Quamobrem alibi quoque dictum est : *Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino, similis erit Domino in filii Dei*¹¹?

Vers. 4. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.* Ideo exultemus et jubilemus Deo; non modo quia Dominus et Deus est et rex magnus super omnes deos; sed etiam quia fines terræ sibi subjicit et subdidit. Id enim cum petiisset a Patre, impetravit, secundum illud : *Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*¹². Quod si quedam altitudines montium penes Scripturam divinam in honore habentur, verbi gratia, Sinai, Choreb, Thabor, mons Sion, mons Olivarum, et si quis alias similiter; sive etiam iis contrarii et oppositi montes, qui a dæmonibus olim occupabantur, ubi gentes malignis dæmonibus quasi diis immolabant; sed hos omnes Domini et Salvatoris nostri esse docemur : ipse namque eorum opifex erat. Num forte ideo in manu ejus sunt fines terræ, quia sub manu ejus terrena dispensantur; coelestia vero, quæ tropice altitudines montium vocantur, quid præstantius terrenis habent; quia ejus quasi possessio sunt, et domicilium regni. — Vers. 5. *Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud, et aridam fundaverunt manus ejus.* Ne mireris, inquit, si fines terræ ipsius sunt, et si altitudines montium ad ipsum pertinent. Imo vero disce universum humidæ substantiæ elementum, in quo terra firmatur, ejus opificium esse : neque solum possessio, sed etiam opificium ejus est. Mare igitur, quo totum humidæ substantiæ elementum significatur, ipse fecit; aridam vero manus ipsius efformarunt : ideo fortasse quia dictum est : *Accipit Deus pulverem de terra, et efformavit hominem*¹³; ac rursum : *Formavit Deo de terra omnes seras*¹⁴. Videtur porro terræ elementum, quod sphæricum est ut aiunt, sive quadam alia ratione efformatum, verbo Dei talem accepisse formationem. Quoniamobrem accurate et secundum physicam rationem dictum illud est : *Et aridam formaverunt manus ejus.*

Vers. 6. *Venite, adoremus et procidamus et ploremus coram Domino qui fecit nos.* Cum divinam Domini virtutem ex præcedenti doctrina sermo declarasset, ac superioris dixisset, *Præoccupemus faciem ejus in confessione*: jam necessario confessionis modum aperit. Adhortantis autem more psalmum plane exorsus, non a tristioribus cœpit, sed a letioribus : ne ii qui evocabantur, illud *procidamus et ploremus* aversarentur, si statim ab initio audissent. Nisi fortasse his verbis duos ordines significet; unum meliorem, quem primo ad laudem et exultationem evocabat; alterum vero medela egentem :

¹¹ Psal. lxxxviii, 7. ¹² Psal. ii, 8. ¹³ Gen. ii, 7. ¹⁴ Gen. i, 25.

A ταῖς Θεός θεῶντος Κύριος ἐλάλησε· καὶ, 'Ο Θεός δέ την συναγωγὴν θεῶν· οὐδεὶς γάρ αὐτῷ τούτων δμοίος. Δι' ὃ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρήται· 'Οτι τῆς ἐν τεγέλαις Ιωαθήσεται τῷ Κυρίῳ, δμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ τὸν νοῦν Θεοῦ;

B "Οτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς καὶ τὰ ὄψη τῶν ὄρεών αὐτοῦ εἰσι. Καὶ διὰ τοῦτο ἀγαλλιανόμεθα καὶ ἀλλαχοῦ μετεπέστη τῷ Θεῷ, οὐ μόνον ὁ Κύριος καὶ Θεός ἐστι· καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπηργάγετο καὶ ὑψῷ ἐστιν ἐποκήσατο τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τοῦτο γάρ αἰτήσας παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφε κατὰ τὸ Ἀλητῆσαι παρ' ἔμοι καὶ δώσωσι εἴθη τὴν κληρονομιαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Εἰ δὲ καὶ τινὶ ἦν ὑψη ὀρέων, ἥτοι τὰ παρὰ τῇ θείᾳ Γραψῃ τετιμημένα, ὡς τὸ Σιναῖ, καὶ τὸ Χωρῆ, τὸ τε Θαδὼν, καὶ τὸ δρός Σιών, καὶ τὸ δρός τῶν Ἐλαιῶν, καὶ εἰ τι ἄλλο τούτοις παραπλήσιον· ἢ καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, τὰ δὴ ὑπὸ δαιμόνων πάλαι κρατούμενα, ἐν οἷς ἔθυσίζοντες θεοῖς; τοῖς πονηροῖς δαιμονίοις τὰ Εθνη· ἀλλὰ καὶ ταῦτα πάντα δεδιδάγμεθα ὅτι τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἴδια τυγχάνει· αὐτὸς γάρ ἡν δ ποιητὴ αὐτῶν. Μήποτε δὲ ἐν μὲν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατά εἰσι τῆς γῆς, διὸ τὸ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ χειρα διοικεῖσθαι τὰ περίγεια, τὰ δὲ ἐπουράνια, τροπικῶν ὑψη ὀρέων δνομαζόμενα, κρείττον τι ἔχει τῶν ἐπὶ τῇ γῆς; ἐπειδὴ περ αὐτοῦ ἐστιν οὖν τι κτήμα καὶ οἰκητήριον τῆς βασιλείας· 'Οτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτὴν, καὶ τὴν ἔπρατην αἱ χεῖρες αὐτοῦ θάλασσαν. Μήθαυμάσης, φησιν, εἰ τὰ πέρατα τῆς γῆς αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ εἰ τὰ ὑψη τῶν ὄρεών αὐτοῦ ἐστιν. Ἀλλὰ γάρ μάνθανε, διτε καὶ τὸ πάν συνχείον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ἐφ' ὃ ἐποτερέωται ἡ γῆ, αὐτοῦ ἔργον ὑπάρχει· οὐ μόνον κτήμα διν, ἀλλὰ καὶ ποιῆμα αὐτοῦ. Τὴν μὲν οὖν θάλασσαν, δι' ἓξ τὸ πάν στοιχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας δηλοῦται, αὐτὸς ἐποίησε τὴν δὲ ἔπρατην αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπλασαν· τάχα διὰ τὸ λέγεσθαι· 'Ελαβερ δ Θεός χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἀνθρώπον· καὶ πάλιν· 'Ἐπλασε δ Θεός ἀπὸ τῆς γῆς πάντα τὰ θηρία. Εούκε δὲ τὸ τῆς γῆς στοιχεῖον, σφαιροειδὲς διν, ὡς φασιν, ἢ καὶ ἄλλως κατά τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, λόγῳ θεοῦ καὶ αὐτὸς τὴν τοιάνδε πλάσιον εἰληφέναι. Διὸ ἀκριβῶς καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον εἰρήται τό· Καὶ τὴν ἔπρατην αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπλασαν.

C Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐκεῖστοις Κυρίον τοῦ ποιησατος ἡμᾶς. Τὴν Ενθεον τοῦ Κυρίου δύναμιν διὰ τῆς προτείσης διδασκαλίας παραπτήσας ὁ λόγος, ἀνωτέρω τι εἰπών, Προσθάλσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, νῦν ἀναγκαῖος διασαφεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐξομολογήσεως. Πάντα δὲ προτερεπικῶς ἀρχόμενα τοῦ ψαλμοῦ, οὐδὲ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν σκυθρωπέρων ἤρξατο, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαιδροτέρων, οὓς ἀν μὴ ἀποτραπεῖσαν οἱ καλούμενοι τοῦ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν, εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς ἀκούσαντες· εἰ μὴ ἡρὰ διοτάγματα διὰ τούτων δηλοῖ· ἐν μὲν τὸν κρείττον, δ

προηγουμένως ἐπὶ τὸν αἶνον καὶ τὴν ἀγαλλιαστιν κα-
λεῖ· δεύτερον δὲ τὸ δεόμενον θεραπείας· δι' ὅ,
Δεῦτε ἀγαλλιασάμωρθα, ἐν τοῖς πρώτοις εἰρηταις εἰδόθε
ἔξῆς μετὰ τὰ τεθεολογημένα περὶ τοῦ Κυρίου καὶ
μετὰ τὴν τῶν προτέρων κλήσιν ἐπὶ τοὺς δευτέρους
μεταβαίνει, καὶ τούτους διδάσκων ἀντὶ ὕδατος καὶ
περιφράντηριν, κλαυθμῷ καὶ ἔξομολογήσεις ἐπὶ τοὺς
πρώτοις αὐτῶν ἀμαρτήμασι χρήσασθαι. Προτρέπτε-
κώς δὲ τὸ κλαύσωμεν ἐτρυπεῖται Κυρίου, ἐπαγαγών,
τοῦ ποιῆσαντος ἡμᾶς, ἀγαθὸς ὑπέγραψεν ἐλπίδας,
διδάξας, διτι μὴ ἀλλότριοι ἔσμεν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἔργον
αὐτοῦ καὶ ποίημα αὐτοῦ· δι' ὅ προσήκει τὰ χρηστό-
τερα προσδοκῶν, ἀτεῖ δὴ κτηδομένου αὐτοῦ τοῦ ιδίου
ποιήματος. "Ετι πρὸς τούτοις διὰ τοῦ, Προσπέσωμεν
καὶ κλαύσωμεν ἐτρύπων Κυρίου, διδάσκει μὴ ἐν-
ώπιον ἀνθρώπων μηδὲ δι' ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν,
ἀλλὰ ἐν τῷ κρυπτῷ κατὰ τὸ, 'Ο Πατήρ σου ὁ βλέ-
πων ἐτῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι. Καθόλου μὲν οὖν
ἄπαντας ἀρμόζει τὰ παρηγγελμένα· χυρίως δὲ καὶ
προηγουμένως ὁ λόγος τὸν ἰουδαίων λαὸν ἐπὶ μετα-
νοΐῶν ἐτόλμησεν παραχαλεῖ, "Οτι αὐτός ἐστιν ὁ
Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς τοῦτος αὐτοῦ, καὶ
πρόδοτας χειρὸς αὐτοῦ. Οὐ μόνον Κύριος ἡμῶν ἐστιν
ώς οἰκετῶν δεσπότης, οὐδὲ μόνον ποιητὴς ὡς ἀν κτί-
στης ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ Θεός ἐστιν ἡμῶν, ἀτεῖ δὲ ἀγαθὸς
ῶν καὶ θλεως. Δι' ὅ καὶ φεισεται ἡμῶν καὶ ἐλεήσει
ἡμᾶς· διτι οὐ μόνον ποίημα, ἀλλὰ καὶ κτῆμα αὐτοῦ
τυγχάνομεν δυτεῖς· καὶ οἱ μὲν λογικώτεροι λαὸς αὐ-
τοῦ, οἱ δὲ οἵτε λόγιοις καὶ ἀλογώτεροι πρόδοτας χειρὸς
αὐτοῦ· ὥστε ἐδὲ ἔξομολογησάμεθα αὐτῷ καὶ προσκυ-
νήσωμεν καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον
αὐτοῦ, ἐξ ἀπαντος σωθησμέθα, οἱ μὲν ὡς λαὸς αὐτοῦ,
οἱ δὲ ὡς πρόδοτας χειρὸς αὐτοῦ. Λέγεται γοῦν αὐτὸς
εἶναι ὁ ποιητὴς καὶ καλός· καὶ ἡμεῖς λέγεται διδασκόμεθα·
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέτερ με ὑστερήσει.

Σίγμερος ἔτι τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐτῷ παραπ-
κρασμῷ. Ἀπαξ τότε, φησὶν, ἐσκληρύνατε τὰς καρ-
δίας ὑμῶν, ἀκούσαντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου· ὅρθετε οὖν μὴ καὶ δεύτερον ταῦταν πράξητε, ἐὰν
αὐτὶς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ἐν ἀνθρώποις σῆμε-
ρον γενομένου. Οὐ δὲ λόγος προηγουμένως πρὸς τοὺς
ἐκ περιτομῆς λέλεκται ἐκ προσώπου τοῦ χροῦ τῶν
προφητῶν προφερόμενος· οἱ δὲ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν
τὰ πάντα ἐλεγον πλήθυστικῶς, καὶ ἀστούς συγκα-
ταλέγοντες τοῖς καλούμένοις· Δεῦτε, γάρ ἐφασκον,
ἀγαλλιασάμεθα καὶ ἀλαζήσωμεν καὶ προσθάσω-
μεν· καὶ πάλιν· Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσ-
πέσωμεν καὶ κλαύσωμεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἐτέ-
ρων εἰς πρόσωπον μὴ παραιτησαθει τῇ κλήσιν πα-
ραινοῦσι· μηδὲ ἀπιστῆσαι τῇ φωνῇ τῇ σῆμερον αὐτοῖς
μελλούσῃ λαλεῖν. Τὸ δὲ, σίγμερος, ὁ Ἀπόστολος εἰς
πάντα τὸν παρατείνοντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἐξει-
ληφε, κατὰ τὸ, ἔως οὐ τὸ σήμερον καλεῖται. Προ-
τέρεπει δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐντεῦθεν ἀπάρξασθαι τῶν
παρηγγελμένων. Εἰ γάρ καὶ πολλῇ τις γέγονε ἡθυ-
μίᾳ ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς

⁶⁶ Matth. vi, 4, 6, 18. ⁶⁷ Psal. xxii, 1. ⁶⁸ Hebr. iii, 15.

A quamobrem, *Venite exultemus, in exordio di-*
cūtum sit; deinde vero post ea quæ circa Domini
deitatem dicta sunt, et post priorum vocatio-
nem, ad secundos transeat, docens eos pro aqua
et ablutione, lacrymis et confessione ad pristina
peccata expianda utendum esse. Cum autem hor-
tantis more illi dieo, *ploremus coram Domino*,
addiderit, qui fecit nos, bonam spem ascripsit, do-
cens nos non alienos ipsi esse, sed opus et creatu-
ram ejus: quamobrem fuscundiora exspectanda sunt;
cum ipse suum curet opificium. Ad hæc vero, his
verbis, *Procidamus et ploremus coram Domino*,
docet non in conspectu hominum, non hominum
gratia id agendum esse; sed in abscondito, secun-
dum illud, *Pater tuus, qui videt in abscondito,*
^B reddet tibi⁶⁶. Omnibus itaque generatim hæc præcepta
conveniunt; at proprie et præcipue Iudaicorum po-
pulum ad facinorum suorum penitentiam Scriptura
evocat. — VERS. 7. *Quia ipse est Deus noster, et*
nos populus pascue ejus, et oves manus ejus. Non
modo Dominus noster est, ut herus domesticorum;
neque solum opifex, utpote Creator noster; sed
etiam Deus noster est, utpote bonus et propitius.
Quamobrem parcat nobis et miserebitur nostri:
quia non opificium duntaxat, sed etiam possessio
ejus sumus: et rationabiliores e nobis sunt popu-
lus ejus; ii vero qui adhuc imperfecti et minus
rationabiles sunt, oves manus ejus. Itaque si con-
fiteamur ipsi, si adoremus, procidamus et fleamus
coram illo, salutem prorsus consecuturi sumus;
alii quidem ut populus; alii vero ut oves manus
ejus. Ipse namque dicitur esse bonus pastor, et nos
instituimus ad dicendum: *Dominus pascit me, et*
*nihil mihi deerit*⁶⁷.

VERS. 8. *Podie si vocem ejus audieritis, nolite ob-*
durare corda vestra in exacerbatione. Tunc semel,
inquit, audita in eremo voce ipsius obdurasti corda
vestra; cavete ergo ne secundo idipsum admittatis,
si rursum ejus apud homines versantis vo-
cem audiatis. Sermo autem populo ex circumcisione
præsertim enuntiatur, ex persona chori prophetarum
prolatus. Illi scilicet initio quidem omnia pluraliter dicebant, vocatis sese connumerantes: nam,
venite, aiebant, *exultemus, jubilemus et preoccupe-*
^D*mus; ac rursum, Venite, adoremus, procidamus et*
ploremus: in præsenti vero aliorum assumpta per-
sona, hortantur ne vocationem respiciant; neque
voci quæ ipsos hodie allocutura est fidem negent.
Illud porro, *hodie*, Apostolus accipit pro toto vitæ
nostræ tempore; secundum illud, *Donec hodie vo-*
*catur*⁶⁸. Hortatur autem nos Scriptura, ut hinc
præcepta servandi exordium ducamus. Etiam si enim
præcedenti tempore in magna segnitie versati
simus; at vel saltem ab hac die, quæ per illud,
hodie, exprimitur, et ab hoc tempore dictis attende-
re curemus: nec populum illum imitemur, qui in

visione in deserto, audita⁴ Dei voce, corde obdura-
tus est in tempore exacerbationis, cum ipsorum
omnium membra in deserto prostrata sunt, quia
voci Dei non obtemperaverant. Necessario itaque illa
commemorat, ne nos quoque præcepta Dei hodie
audientes, ac non obtemperantes, ipsum exacerbemus,
obdurati corde, et non exaudientes saluta-
ria præcepta ejus; atque ideo ipsum acerbum nobis
ac severum judicem parantes. Sane, ut dixi, nobis
omnibus præceptum convenit; sed secundum prius
allatam rationem, populo ex circumcitione illa di-
cuntur, quorum hæc sententia fuerit: Cum semel
olim vocem Dei in deserto audissetis, exacerbatis
eum, obdurato tempore Moysis corde vestro; verum
quia ipsum Dei Verbum in mundo apparet, homi-
nibus iterum locuturum, atque apud vos Novi
Testamenti mysteria declaraturum est; cavete ne
iterum corda obduretis ut prisce obdurastis, neve
rursum eum exacerbetis, si denuo vocem ejus au-
dieritis, neque hac in re patres vestros imitemini,
ne vos vero Sabbato et requie ejus orbetis: quain
requiem dabit ipsum Dei Verbum, postquam
regnum suum accepere, in ipsoque requiescat, om-
nesque quotquot ipsum receperint ad eam ipsam
quietem admittet: ac sanctum verumque Sabbathum
iis impertiet qui secum et penes se, illo dign
erunt.

sew^s αὐτοῦ, ἦν καταπαύει αὐτὸς δ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὴν σικελανήν πάντας τοὺς παραδεχομένους, πάντας τοὺς παραδεχομένους αὐτὸν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν ὑποδέξμενος, καὶ μηδὲ τοῖς πατέρες διληθεῖς αὐτοῦ Σάββατον παρέξων τοῖς ἀξίοις τῆς παρ'⁵ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

VERS. 9-11. Secundum diem temptationis in deserto, Cūbi tentaverunt me patres restri, probaverunt me et
viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fui
generacioni huic: et dixi: Semper errant corde. Ipsi
vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira
mea, si introibunt in requiem meam. Quomodo Deum
tentaverint, non illorum olim Judæorum patres
tantum, ut quispiam æstimaverit, sed etiam hodiernorum,
qui audita voce Dei obduranter, apud Moy-
sem habetur; et in LXXVII psalmo plerumque dictum
est, ac similiter in cv ut lute si perquiras depre-
hendes. Quoniam igitur his juravit Deus, exacerban-
tes illos non ingressuros esse in requiem ipsius,
quam paucis sermo descriptis; sollicite nobis cu-
randum est ne in paria incidamus. Nam eadem
ipsa nos excipient, si vocem Dei nunc et in præ-
senti adhuc tempore nos evocantem audientes,
corda obduremus: nos quippe ira Dei invadet,
ac quiete illa apud ipsum et cum ipso sumen-
da privabimur. Quæ porro ira illa futura sit, his
declarat Apostolus: Secundum autem duritiam tuam,
et impunitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ,
et revelationis justi judici⁶ Dei⁶. Quæ autem re-
quies ejus est, nisi illa post exitum hujus vitæ cum
illo commoratio, qua requiescemus in regno ejus,
omni prorsus opere ac negotio exempti, solique
divinorum et caelestium contemplationi iuvantes⁷.

⁴ Rom. ii, 5.

A σήμερον καλουμένης ἡμέρας καὶ ἀπὸ ἐνεστῶτος και-
ροῦ σπουδάσωμεν προσέχειν τοῖς εἰργμένοις καὶ μὴ
ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, δις, ἀκούσας φωνῆς Θεοῦ
ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν Ἑρμοὺν ὄπασίας, ἐσκληρύνθη τὸν
καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραπικρατικοῦ, ὅπινκι
πάντων αὐτῶν τὰ κῶλα κατεστρώθη ἐν τῇ ἑρμῇ, διὰ τὸ παρακοῦσαι τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀγαγκαῖς
οὖν ἐκείνων ὑπομιμῆσκει, ἵνα μὴ καὶ τοῖς τῇ στι-
μέρον ἡμέρᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων ἀκούο-
τες καὶ παρακούοντες παραπικρατικοῦντες τοῖς αὐτη-
ρίοις παραγγέλμασι, καὶ διὰ τοῦτο πικρὸν αὐτὸν καὶ
ἀπότομον κριτὴν ἑαυτοῖς κατασκευάζοντες. Καὶ πρὶς
πάντας μὲν οὖν ἡμᾶς, ὡς ἔφην, ἀρμόδεις τὸ παρά-
γελμα κατὰ δὲ τὸν προηγούμενον λόγον πρὸς τὸν εἰ-
πειτομῆς λαὸν ταῦτα λέγεται, τοιαύτην ἔχοντα ἀπ-
νοιαν: Ἀπαξ ποτὲ ἡδὴ πρότερον ἐπὶ τῆς ἑρμοῦ τῆς
φωνῆς ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ, παρεπικράνατε αὐτὸν
σκληρύναντες ἑαυτῶν τὰς καρδίας ἐπὶ Μωϋσέως δι-
ἐπειδή περ δ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος μέλλει δεύτερον
ἀνθρώποις λαλεῖν ἐπιφανεῖς τῷ βίῳ, καὶ παρ' ὑμίν
αὐτοῖς διδάσκειν τὰ τῆς Κατενῆς Διαθήκης μυστήρια,
ὅρτε μὴ πάλιν σκληρύντες ἑαυτούς ὡς τὸ πρὸ⁸
ἐσκληρύντες, μηδὲ αὐθίς αὐτὸν ἀκούσῃτε, μηδὲ τοὺς πατέρες
ὑμῶν κατὰ τοῦτο μακρήστητε, δπως μὴ στερήσῃτε α-
τούς τοῦ ἀληθινοῦ σακριτειοῦ καὶ τῆς καταπά-
τησίας αὐτοῦ Σάββατον παρέξων τοῖς ἀξίοις τῆς παρ'⁵ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

Cατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ κειρασμοῦ ἐτ τῇ ἑρμῇ,
οὐ ἐπιτίασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν
με καὶ εἶδον τὰ ἕργα μου. Τεսσαράκοντα ἑπταν
ἀκριτα τῇ γερεβαντῇ ταύτῃ· καὶ εἶπα· Ἄει καλεόνται
τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο τὰς ὁδοὺς
μου, ὡς ὅμοσα ἐτ τῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται
εἰς τὴν κατάπαυσιν μου. Οπως ἐπέρασαν πᾶν
Θεὸν τὸν τῇ ἑρμῷ οἱ πατέρες οὐχὶ τῶν πάλαι Ἰω-
δαίων μόνον, ὡς ἀν ὑπολάθοι τις, ἀλλὰ τῶν καὶ σῆμα-
ρον ἀκούντων μὲν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, σκληρυ-
μένων δὲ, κείται παρὰ Μωϋσέι, καὶ ἐν οὐδὲ καὶ ἕν
ψαλμῷ πολλάκις εἴρηται, καὶ ἐν ρε· ἀπερ καθ' ἐπι-
τὸν ἐπιζητήσας εὑρήσεις. Ἐπει τοῖνυν διὰ ταῦτα
ῷμοσεν δ Θεὸς μὴ εἰσελεύσεσθαι τοὺς παραπικράνα-
τας εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἦν δ ὁ λόγος διὰ βρ-
χέων παρέστησε, προνοητέον καὶ ἡμῖν καὶ μερι-
μητέον μὴ τοῖς ὅμοιοις περιπετεῖν. Τὰ αὐτὰ γὰρ
καὶ ἡμᾶς διαδέξεται, εἰ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς εἰς ἐπι-
τὸν καὶ νῦν κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀνακαλούμ-
ης ἡμᾶς ἀκούντες σκληρύνωμεν τὰς ἑαυτῶν καρ-
δίας· διαλήψεται γάρ καὶ ἡμᾶς ὁργὴ Θεοῦ καὶ
ἀποπεσύμεθα τῆς παρ' αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀν-
παύσεως. Οποία δὲ ἐστιν ἡ ὁργὴ, παρίστητο δ
Ἄποστολος λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητην σον,
καὶ ἀμεταρότον καρδιῶν, θησαυρίζεις σεανή
ὁργὴν ἐτ ἡμέρᾳ ὁργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιο-
κριτικοῦ τοῦ Θεοῦ. Τίς δὲ καὶ τὴν κατάπαυσιν αὐτῷ

ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἑξαδὸν τοῦ παρόντος βίου σὺν αὐτῷ διατριβή, καθ' ἣν ἀναπαυσόμεθα ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, πάσης τῆς διὰ πράξεως ἀγωγῆς ἀπηλλαγμένωι, μόνη δὲ τῇ τῶν θειῶν καὶ ἐπουρανίων θέρη προσανέχοντες; οἵτε ἀποδράσεται μὲν ὁδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἀργία δὲ καὶ ἀπαλλαγὴ κακῶν, σχολὴ τε καὶ ἀνάπαυσι καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἥματι διαδέξεται· ἐν φεγγαῖον ἀληθινῷ καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναπαύσεται· τὸ μὲν περὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τῷ Ἰουδαίων λαῷ τὰ ἐν αὐτῷ προσφωνῶν, καὶ παρακαλῶν αὐτοὺς, εἰ δεύτερον κατατιωθείεν, ὡς τὸ πρώτον ἐπὶ τῆς ἔρημου, ἀκοῦσαι τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου φωνῆς, ἤτις ἡμελλεν αὐτοῖς πάλιν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ λαλεῖν, μή τοὺς πατέρας αὐτῶν ἤλασαι, μηδὲ αὐθίς τὸν Θεὸν παραπικράναι ὡς καὶ πρότερον. Τοιαῦτα δὲ παρακαλῶν, προλέγειν μοι δοκεῖ καὶ πρωτανίττεσθαι τὴν ἐσομένην αὐτῶν εἰς τὸν Χριστὸν ἀπίσταν, ἃτε τὸ μέλλον μή ἀγνοῶν· ἐπάγει δὲ οὖν ἑξῆς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ φησίν· Καὶ εἶπα· Ἄει πλανῶται τῇ καρδίᾳ καὶ πάλιν· Ός δύμοσα ἐτῇ ὅρῃ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Εἰ γάρ ἀψεύδες τυγχάνει τὸ θεῖον στόμα, δροντες ἑξήνεγκεν καὶ ἀπεφήνατο, οὕτι ἀει πλανῶνται, δρκινοί τε ἑδεβαίωσε τὸ μή εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ· σαφῶς τὸ μέλλον ἑθέπισεν. Οθεν φαίνονται ὡσπερ τὸ Κυρίου πλανηθέντες τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ἀχολούθως μετὰ τὸν παρόντα φαλμὸν δὲ ἑξῆς πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ὡς ἀν τοῦ προτέρου λαοῦ μή ὑπακούσαντος.

ΦΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΔΑΙΓΙΔΑ ΟΤΕ Ο ΟΙΚΟΣ ΦΩΤΟΔΟΜΕΙΤΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΝ. Λ.Ε.

"Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καιρόν ἄσατε τῷ Κυρίῳ, πάσα ἡ γῆ. Ἅσατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ δυναμα αὐτοῦ. Φήσας δὲ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὸ, Ἄει πλανῶται τῇ καρδίᾳ· καὶ τὸ, Ός δύμοσα ἐτῇ ὅρῃ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· ἐπειδὴ πρώτους αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κατὰ θεῖον ἀγαλλίασιν προκαλεσάμενος ἀπειθεὶς εὔρεν, ἐπὶ τὴν τῶν ἔθνῶν κλῆσιν μεταβανεῖ· προσφωνεὶ δὲ ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς τοῦ Σωτῆρος, διόπερ διῆλον ἐστιν ἀπὸ τοῦ, Εὐαγγελίσθε τῷ μέρει ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἑξῆς εἰρημένου, καὶ, Ἀραγγελάτε ἐτοῖς διθρεοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐτὸν πύσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάτων αὐτοῦ· ἐπει μὴ δὲ ἄλλων ἡδὺ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων εἰς ἔργον προκεχωρήκασιν οἱ λόγοι. Δι' ὃ καὶ μόνοις ἀρμόδει τὰ προκείμενα προσφωνεῖσθαι διάτην Καινῆν Διαθήκην καὶ τὸν ἄσμα τὸ εὐαγγελικὸν, τὸ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν κεχηρυγμένον. Οὗτοι δὴ οὖν προστάττονται ἄδειν τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· διόπερ καὶ ἔργοις πεπληρώκασιν, ἵτε εἰς πάσας τὴν γῆν ἑξῆλθεν δὲ γερόγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ διήμετρα αὐτῶν. Ἡν δὲ τὸ ἄσμα τὸ καινὸν, τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, οὐ τὰ παρὰ Μωϋσέα παλαιὰ νόμιμα περιέχον, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν "Ἐλλησιν ἀρ-

A quando abscedet quidem dolor, tristitia et gemitus; quies autem, erexitio a malis, cessatio, requies ac verum sabbatum nos excipiet: in quo item vero sabbato ipsum Dei Verbum requiescat. Quod vero spectat ad hunc sensibilem mundum, Iudeos evocat et hortatur, ut si jam secundo, ut olim in deserto, Dei Verbi voce dignentur, que ipsos tempore incarnationis ejus iterum allocutura erat, ne patres suos imitentur, neque rursum ut antea Deum exacerbent. Cum autem sic hortatur, videatur mihi prænuntiare ac subindicare futuram eorum erga Christum incredulitatem, utpote futurum non nescius: nam sub hac ex persona Dei adjicit et ait: *Et dixi, Semper errant corde;* ac rursum, *Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Etenim si in os illud divinum mendacium non cadit, ac definitionem sententiamque illam protulit, quod scilicet semper errant, jumentoque affirmavit eos in requiem ipsius non esse ingressuros; aperte futura vaticinatus est. Quare, ut olim tempore Moysis, sic iterum Domini tempore videtur Iudeos corde errasse, ideoque promissione illa frustratos esse. Quapropter post hunc psalmum, qui sequitur omnes gentes ad promissionem Dei vocat, ac si prior ille populus non obtemperarit.

B Πρῶτον ἐπὶ Μωϋσέως, οὐτω καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Κυρίου πλανηθέντες τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ἀχολούθως μετὰ τὸν παρόντα φαλμὸν δὲ ἑξῆς πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ὡς ἀν τοῦ προτέρου λαοῦ μή ὑπακούσαντος.

VERS. 2. Canticum novum, cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus. Cum in praecedenti psalmo de Iudaico populo dictum fuisse, Semper errant corde, et, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: quia illos primum ad eam secundum Deum exultationem advocans, inimorigeros invenisset, ad vocationem gentium translit. His porro apostolus et evangelistas Salvatoris compellat, ut palam est ex verbis, Annuntiate de die in diem salutare ejus, quae deinceps sequuntur, et ex his, Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus: non aliorum enim, quam Salvatoris nostri apostolorum opera, hi sermones ad rem deducti sunt. Quare ob Novum Testamentum, et ob evangelicum novum canticum, per ipsos omnibus gentibus prædicatum, ipsos solos sic collpellare conveniebat. Hi itaque jubentur cantare Domino canticum novum in universa terra: quod etiam opere perfecerunt, quando in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum¹⁰. Erat porro canticum illud novum, salutare Evangelium, quod non vetera illa Moysis legalia complectebatur, sed Christi præcepta omnibus Græcis congruentia: illa quippe Mosaica nec hujusmodi erant.

¹⁰ Psal. xviii, 5.

Hui exordio itaque jubet ipsi Domino cantare canticum novum. Quia vero non poterat omnis terra intelligere quis esset Dominus, neque profundiores de Domino sermones capere; necessario dictum repetit hoc modo, *Cantate Domino, benedicite nomini ejus*, cuius haec est sententia: si universæ per orbem gentes, quis sit totius mundi opifex, et quis universorum Dominus, capere non valeant; neque intelligere possint, quonodo Dei Verbum, opifex cum sit, occulta et invisibili virtute omnia administret et gubernet; at satis est illis, utpote solummodo initialis, benedicere nomini ejus. Ipsum quippe Domini nomen, nudumque ipsius vocabulum cum laude et benedictione pronuntiatum, magna potest benedicentibus utilitatem conciliare; et maiorem sane, quam iis qui Abrahamo benedicerent: ad quem dictum est, *Benedicentes te benedicentur*⁷¹.

Novum porro canticum post captivitatem per totum orbem celebrant novi orbis incolæ. Quamobrem ait psalmi titulus, *Quando dominus aedificabit post captivitatem*. Cum enim magna illa domus Dei, Ecclesia scilicet ejus, in omnibus gentibus post animarum captivitatem excitanda erat a magno illo et sapiente architecto Domino et Salvatore nostro, de quo ait propheta, *Hic aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei reducet*⁷²; tunc ipse Servator, impleturus ea quæ a prophetis prænuntiata fuerant, præ manibus accipiens Isaïæ clausulam ex ipsius persona dicentem, *Scriptus Domini super me, eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit me, prædicare captivis dimissionem, et cœcis visus restitutionem*⁷³, replicato post lectionem libro, dixit, *Hodie impleta est haec Scriptura in auribus vestris*⁷⁴: docens se esse illum, non corporeo unguento perinde atque alio corporeos Christos, sed Spiritu paternæ deitatis unctum; atque ideo Christum vocatum fuisse: a se item Evangelium iis qui anima captivi erant prædicatum esse secundum prophetiam. Iudæorum itaque prophetæ non talia canebant, itaque bonorum Evangelia iis, qui a se suo exsisterent, prædicabant; sed similia iis quæ Moyses in magno cantico ad populum dicit: *Filiæ vituperabiles, generatio tortuosa et perversa, huccine Domino redditis? siccine populus stultus et non sapiens*⁷⁵? et quæ sequuntur: ubi adest item illud, *Irritarerunt me in alienis, in abominatiis suis exacerbaverunt me. Immolaverunt dæmoniis, et non Deo*⁷⁶; et illud, *Ipsi provocarerunt me in non deo, irritarerunt in idolis suis*⁷⁷. Isaïas vero his affine canticum edens dicebat: *Cantabo dilecto canticum dilecti mei, vineæ meæ*⁷⁸: quibus adjicit: *Quid faciam vineæ meæ, quia exspectavi ut facheret uam, fecit autem spinas? Auseram sepem ejus, et erit in direptionem; et destruam turrim ejus, et erit*

A μόδια παραγγέλματα τὰ γάρ Μωϋσέως οὐ τούτα ἦν. Προηγουμένως μὲν οὖν προστάττει φίδειν αὐτῷ τῷ Κυρίῳ τὸ καινὸν ἄσμα· ἐπεὶ δὲ οὐ πάσα τὴν οὐα τὴν τίς ποτ’ ἦν ὁ Κύριος συνεῖναι, οὐδὲ τοὺς περὶ τῷ Κυρίῳ βαθυτέρους εἰδέναι λόγους· ἀναγκαῖος ἔξι κατὰ δεύτερον λόγον ἐπιλέγει τότε *Ἄστε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσουτε τὸ δρόμα αὐτοῦ, τοιάυτην ἔχω τὴν διάνοιαν* εἰ μὴ συνιέναι τίς ἐστιν δ τοῦ σύμπαντος κόσμου δημιουργὸς, καὶ δ τῶν ὅλων δεσπότης Κύριος δύναται τὰ καθ’ ὅλης τῆς γῆς έθνη· καὶ εἰ μὴ συνορφέν οἴλα τέ ἐστιν δπως δημιουργικὸς ὁν θεὸς Λόγος, ἀφανεῖ καὶ ἀσφράτω δυνάμει τὰ πάντα δύπει καὶ διαχωρενθῇ ἀλλ’ ἀπαρκεῖ γε αὐτοῖς ὡς ἐν εἰσαγωγῇ καὶ τὸ εὐλογεῖν τὸ δρόμα αὐτοῦ. Ικανὸν γάρ ἐστιν αὐτὸν τὸ τοῦ Κυρίου δρόμον καὶ αὐτῇ φύῃ ἡ προσηγορία αὐτοῦ εὐφρημούμενη καὶ εὐλογουμένη τὶ μέγιστα τοὺς εὐλογοῦντας ὥφελεν, μᾶλλον ἢ οἱ τὸν Ἀβραὰμ εὐλογοῦντες, πρὸς δὲν εἰργται· Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλογηθήσοταί.

Tὸ καινὸν δὲ φίδια μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἱ τί; νέας οἰκουμένης κατηξαμένοι καθ’ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀδέτωσαν. Διό φησιν ἡ προγραφὴ τοῦ ςαμοῦ, *Οτε δὲ οἶκος ὑκοδομεῖτο μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν*. *Οτε γοῦν δέ μέγας οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, ἐν πάσι τοῖς έθνεσι μετὰ τὴν τῶν ψυχῶν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομεῖσθαι ἥμελλεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου καὶ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, περὶ οὐ φησιν δ προφήτης· Οὐτος εἰκόνη μήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει τότε αὐτὸς δ Σωτήρ, μέλισσα ἔργοις ἀποπληρῶν τὰ διὰ τῶν προφητῶν προτεταγμένα, μετὰ χεῖρας λαδῶν καὶ διελθόντης τὴν δὲ αὐτοῦ προσώπου φάσκουσαν τοῦ Ἡσαΐου περικοπῆς· Πιεῖμεν Κυρίου ἐπ’ ὅμδε, οὐ εἰρεκεν ἔριστε με, εἰναγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρίκαι αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάστασιν, πτύξας τὴν βίσιλον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, εἶπε· Σιμεὼν πεπλήρωται ή Γραψὴν αὐτην δι τοῖς ωτίνιμοι διδάσκων αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν οὐ σωματικῷ μίμῳ τοῖς σωματικοῖς χριστοῖς δομοίων, τῷ δὲ Πνεύματι τῆς πατρικῆς θεότητος κεχρισμένον, καὶ διὰ τῶν Χριστῶν ἀνηγορευμένον· δι’ αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῖς τὰς ψυχὰς αἰχμαλώτοις κεκηρύχθαι ἐκλεύθως τῇ προφητείᾳ· Οἱ μὲν οὖν τοῦ Ἰουδαϊων έθνους προφῆται οὐ τοιαῦτα ἔδον, οὐδὲ ἀγαθῶν Εὐαγγέλια τοῖς καθ’ ἐκποτούς ἐκήρυξσον· ἀλλ’ ὅποια Μωϋσῆς ἐν μεγάλῃ φόδῃ πρὸς τὸν λαὸν φάσκων· Τέκνα μωρῷα, τερεά σκολιὰ καὶ διεστραμμένη, ταῦτα Κυρίῳ ἀνταποδίσοτε; οὕτω λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός· καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· ἐν οἷς ἐστι καὶ τὸ Παρώνταρά με ἐτὸν διλογοτροποῖς, ἐτὸν βδελύγμασιν αἵτινες ἐξεπληρών με· Εθυγάτη δαιμονίοις, καὶ οὐ θεῷ· καὶ τὸ Λύτοι παρεξήλωσάρ με ἐπ’ οὐ θεῷ, παρώρισάρ με ἐτὸν ειδώλοις αὐτῶν. Καὶ Ήτταῖς δὲ τούτοις κατάλληλον φίδιαν φίδια Ελεγεν· Ἄσω τῷ ἡγαπημένῳ φίδιμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου, τῷ ἀμε-*

⁷¹ Gen. xii, 3. ⁷² Isa. xlvi, 13. ⁷³ Isa. v, 1.
⁷⁴ Ibid. 21. ⁷⁵ Isa. v, 1.

⁷⁶ Luc. iv, 21. ⁷⁷ Deut. xxxii, 5, 6. ⁷⁸ Ibid. 16.

λῶι μου· οἰς ἐπιλέγεις· Τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶι μου, διε βμειρα τοῦ ποιῆσαι σταψυλήρ, ἐποῖησε δὲ ἀκάρθας; Καθελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ στοι εἰς διαρκαγήρ· καὶ καθελῶ τὸν πύργον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. Θρήγους δὲ καὶ Ἱερεμίας ἥδε κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ δραίως προφῆται, τὴν πτῶσιν αὐτῶν ἀπολοψύρθμενοι, ὡδὲς αὐτοῖς ἥδον καταλλήλους. Τὸ δὲ τοῖς Ἐθνεσιν εὐαγγελίζομενον ἄσμα καινὸν οὐκ ἦν ἐκείνοις ὅδοιον, καινὸν δὲ καὶ νέων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχον, καὶ οὐ τῷ Ἰουδαίων λαῷ, ἀλλὰ πάσῃ τῇ γῇ προσπεφωνημένα. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ἡ προγραφὴ τὸ καινὸν ἄσμά φησι εὐαγγελισθήσθαι πᾶσι τοῖς Ἐθνεσιν, "Οτε δὲ οἶκος ψώδομετο μετὰ μὲν αἰχμαλωστῶν. Καὶ δὲλλως γάρ μετὰ τὴν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπελθούσαν αὐτοῖς ἐξ Θεοῦ δργήν, ἦν ἐθέσπισεν δὲ πρὸ τούτου ψαλμὸν; εἰπόν· Ἄει πλανῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτὸλ δὲ οὐκ ἔγραψαν τὰς ἁδοὺς μου, ὡς ὡμοσεύτη δργῆ μου, εἰ σιστεύσοται εἰς τὴν κατάπαυσιν τούτου μου, οἱ πᾶσιν τὴν γῆν οικοῦντες ἀνθρώποι βάρβαροι τε καὶ Ἔλληνες, ὅπινίκα παρ' αὐτοῖς δοίκος τοῦ Θεοῦ συνέστη, δηλαδὴ ἡ Ἑκκλησία αὐτοῦ, τὸ καινὸν ἄσμα ἔδειν ἐδιδάχθησαν, τὸ τῆς αιμονικῆς καὶ πολυθέου πλάνης ἀποθέμενοι. Εξ ἐκείνου δὲ καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζονται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τοῖς τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων ἀναγνώσμασι χρώμενοι.

Ἐναγγελίζοσθε ἴμερας δὲ ἴμερας τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ἀμαργεῖτε καὶ τοῖς Ἐθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, δὲ πάντας τοῖς λαοῖς θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ τοῖς ταῦτα προσήκει νομίζειν προστάτευσθαι ἡ τοῖς δὲ ἔργων ὑστερόν ποτε αὐτά πεπληρωκότι, τοῖς δηλαδὴ εὐαγγελισμένοις εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ; Τούτοις γάρ τὸ θεῖον Πνεῦμα δικινθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο πράτειν παρεκελεύετο. Τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τὰ ἔξῆς προσφωνεῖ, ὡς ἂν μέλλουσιν ἀναγγέλλειν τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν ἐν πᾶσι τοῖς Ἐθνεσι, μέλλουσι τε ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θυμάσια αὐτοῦ κηρύγγειν. Τίνες οὖν ἡσαν οἱ ταῦτα δι' ἔργων ἐπιτελέσαντες; Εἰ μὲν ἦν ἐτέρους δυνατὸν ἐπιδεικνύναι, ἢτοι κατὰ τοὺς Κύρου χρόνους, ἢ κατὰ τοὺς (1) Δαρείου τοιούτους αἱ προκείμεναι προστάξεις τίγνονται τοῖς Ἱησοῦ μαθηταῖς, ἀκούοντι τὸ πορευθήτες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Βούλεται γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον συντόνω καὶ ἀδιαστάτω σπουδῇ ἐπιτελεῖν αὐτοὺς τὸ εὐαγγελίκον ἔργον· τῇ γάρ, ἴμερά δὲ ἴμερας, τούτῳ παρίστησι, τὸ διηνεκῶς αὐτοὺς εὐαγγελίζεσθαι τὸ σωτήριον, περὶ οὐ εἰρηται· Οὐτός δεστιρ ἀληθῶς δ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ, αἱ κατριαὶ τῶν ἔθνων, ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν, ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ δόξαν δρόματι αὐτοῦ. Οὐ μάτην ἄσμα καινὸν ἔδειν ἐν προοιμίοις τῆς φαλμψδίας ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καινή τις καῆσις τοῦ παρόντος φαλμψ, καινὸν τὸ κήρυγμα. Ἐθνη γάρ, ὡς δρᾶς, οἱ καλούμενοι (sic) οὐ μόσχους οὐδὲ ἄρνας, οὐδὲ ἔξωθεν εἰσ-

A in conculationem: et relinquam vineam meam⁷⁹, et cetera. Jeremias item lamentationes canebat contra Judaicum populum: reliqui pariter prophetæ, ruinam eorum deplorantes, congruentia item cantica edebant. Novum autem gentibus annuntiatum canticum illis simile non erat; sed novorum ac recentium bonorum promissa complectebatur, non Judæorum populo, sed omni terræ annuntiata. Accuratissime autem titulus indicat, tunc canticum novum gentibus annuntiandum esse, quando domus ædificabatur, post captivitatem. Et alioquin post Judæorum captivitatem ac post ruinam eorum et iram Dei inmissam ipsis, quam vaticinatus est præcedens psalmus dicens, Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, B si introibunt in requiem meam, omnes homines orbem incolentes, cum barbari, tum Græci, cum apud eos domus Dei, scilicet Ecclesia ejus constitueretur, deposito eo quod in diabolicum plurimum deorum cultum edere solebant, novum canticum canere edociti sunt. Ex illo namque tempore salutare Dei ipsis annuntiant, cum per totum orbem sacrorum Evangeliorum lectionibus utuntrur.

VERS. 3. Annuntiate de die in diem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quibusnam bæc præcipi putandum est, nisi iiii qui diu postea hæc operibus compleverunt; iiii videlicet qui in omnibus gentibus salutare Dei prædicaverunt? His quippe divinus Spiritus jamdiu et multo ante tempore id agere præcipiebat. Isdem quoque sequentia denuntiat, utpote qui Domini gloriam in omnibus gentibus, et in omnibus populis mirabilia ejus prædicaturi essent. Quinam igitur sunt qui hæc operibus persecerunt? Si quidem possent alii sive Cyri sive Darii tempore indicari, [quibus bæc competenter; illos prophetia resiceret. Sed cum nulli sint hujusmodi,] hæc præcepta discipulis Jesu traduntur, qui hæc audiunt: Euntes, docete omnes gentes⁸⁰. Vult enim Spiritus sanctus eos strenua et indesinente opera evangelicum opus perficere; nam id his verbis declaratur, de die in diem, ut scilicet assidue salutare illud annuntient, de quo dictum est: Hic est vere Salvator mundi⁸¹.

VERS. 7, 8. Afferite Domino patriæ gentium, afferite Domino gloriam et honorem, afferite Domino gloriam nomini ejus. Canticum novum canere in principio psalmodiæ non frustra præcepit; sed quia vocationem et prædicationem novam hic psalmus complectebatur. At enim, ut ipse vides, gentes quæ vocantur, non vitulos, non agnos, non quid-

⁷⁹ Isa v, 4, 5. ⁸⁰ Matth. xxviii, 19. ⁸¹ Joan. iv, 42.

(1) Hic desinit codex em. card. Co'slinii.

piam extraneum ex imperfectis animalibus (quidvis enim irrationalē imperfectum est); sed seipsas immolare, atque illi, utpote Deo, gloriam et honorem afferre jubentur. Quia vero non operibus tantum, vel sana doctrina ipsum ut Deum celebrare, sed etiam sacrificia ei offerre par est; ideo adjicit:—
Vers. 9, 10. Tollite hostias, et introite in altria ejus, adorate Dominum in atrio sancto ejus. Commoneatur a facie ejus universa terra: dicite in gentibus, Dominus regnavit, et cetera. Hostias hic dicit rationabiles illas et spirituales, quas assidue videmus pro piis offerri et a sacerdotibus immolari, cujusmodi sunt virtutes: atria autem vocat ecclesias, ubi Novi Testamenti hostiae offeruntur; videlicet spiritualis cultus, bonorum operum fructus, oblationes gratiarum actionis. Et alias non hæc Iudeis præcepit, ne quis suscipetur hic de legalibus hostiis sermonem haberi; sed familiis gentium, de quibus per alium prophetam Deus Iudeos alloquens ait: *Non est voluntas mea in robis, et sacrificium non accipiam de manibus vestris: quia ab oriente sole usque ad occidentem magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco incensum offeratur nomini meu et oblatio munda*ⁱⁱ. Et probe quidem: nam illud, *Tollite hostias*, id est, vestram de hostiis cogitationem subliminem agite, nec vili et humili intelligendi more boves aliave animalia immoletis; sed sublimiori modo hoc dictum intelligentes, spirituales et cœlestes offerte hostias, quarum exempla et umbræ erant illa sensibili ritu oblata sacrificia. Quas porro hostias hic psalmus exigat, docet beatus Paulus his verbis: *Exhibete corpora vestra hostiam puram, virentem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*ⁱⁱⁱ. Et introite, inquit, per quam semitam? per fidem videlicet: ipsa enim est ingressus ad salutem.

Vers. 11, 13. Latentur cœli et exultet terra, commoneatur mare et plenitudo ejus. Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt. Pro illo, Commoneatur mare, secundum Aquilam dicitur, Tonabit; secundum Symmachum vero, Sonabit. His porro significatur, evangelicam predicationem ipsa maria et insulas in mari positas, necnon homines ipsas incolentes, peragraturam esse; qui homines plenitudo ejus vocantur. Quod ipsum ad finem deductum est. Jam enim Ecclesiæ Christi omnes insulas replet, salutarisque doctrina in dies extenditur et accrescit, ad eos usque qui Oceanum incolunt propagata. Et tunc exultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram. Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in veritate sua.

PSI DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST. XCVI.

Vers. 1. Dominus regnavit exultet terra, la-

A φοράν τινα τῶν οὐ τελείων (πᾶν γὰρ θάνατον ἔκει), αὐτὸς δὲ αὐτῶνς θύει ἀπαιτούμενοι, δόξαν τι καὶ τιμὴν ὡς Θεῷ κομίζειν προστατέμενοι. Ἐπειδὲ δι μὴ μόνον λόγοις καὶ ὄρθοις δύγμαστι θεολογεῖν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ θυσίας προστρέπειν, ἐπάγει: "Ἄρατε θυσίας, καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ, προσκυνήσατε τῷ Κύρῳ ὃν αὐλῆς ἀγάπᾳ αὐτοῦ. Σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ χάστα η γῆ· εἰπατε ἐτοῖς θέρεσι· ὁ Κύρως ἔβασιλεν σε, καὶ τὰ ἔτη· θυσίας μὲν λέγων τὰς λογικὰς καὶ πνευματικὰς, οἱ ὄρθυμεν διηγεῖσθαις ὑπὲρ τῶν εὔεσθῶν πρωτερομίας, καὶ λειρουργουμένας ὑπὸ τῶν ἱερέων, τοιαῦται δὲ καὶ αἱ ἀρεταὶ· αὐλὰς δὲ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τῆς Κανῆς Διατήχης θυσίαι προσφέρονται, αἱ πνευματικὰ λατρεῖαι, αἱ δὲ ἔργων καρποφορίαι αἱ χαριστήραι ἀναφοραί. Ἀλλως δὲ οὐδὲ Ιουδαίοις ταῦτα προέττειν, ἵνα μή τις τὰς νομικὰς ὑποπτεύσῃ θυσίας· ἀλλὰ τὰς πατριαὶς τῶν ἔθνων, περὶ ὧν δὲ ἐπέρι προφήτου φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς Ιουδαίους διατελέσμενος· Οὐκ ἔστι μον θέλημα ἐτ ὑμῖν, καὶ θυσίας οἱ προσθέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· δι τοῦ ἀπὸ ἀταλῶν ήλιου μέχρι δυσμῶν μέχρι τὸ δρομὸν ἐτοῖς θέρεσι, καὶ ἐτ πατρὶ τόπῳ θυμαῖα προσφέρεται τῷ ὄρθυματι μον καὶ θυσία καθαρά. Εἰ δὲ καὶ τὸ φάναι, "Ἄρατε θυσίας, τουτέστι, Μετεωρίσατε τὸ περὶ θυσιῶν νότημα μὴ χαμαζήλως βουθυτοῦντες, καὶ τὰ λοιπὰ σφάζοντες ζῶα, ἀλλ' ὑψηλῶς τὰ διὰ τούτων δηλούμενα διανοούμενοι, τὰς πνευματικὰς καὶ ἐπουρανίους θυσίας, ὧν ὑποδείγματα καὶ σκοποὶ ήσαν αἱ αἰσθητῶς προσαγόμεναι θυσίαι. Πολλὰ δὲ θυσίας ἀπατεῖ τῇ φαλμῳδίᾳ, οἱ μακάριοι Παῦλος διαμηνούντει λέγων· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίας καθαρὰν, ἔστορ, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Καὶ εἰσπορεύεσθε, φησι, διὰ ποιας ἐρχόμενοι τρίβουν; διὰ τῆς πίστεως ὅρλονται· αὕτη γάρ ἔστιν ἡ τῆς σωτηρίας εἰσβολή.

Εὐχαριστέσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιόσθω η γῆ, σαλευθήτω η θάλασσα καὶ τὸ πλιγματικής. Χαρήσται τὰ κεδρία, καὶ πάρτα τὰ ἐτ αὐτοῖς· Ἀντὶ δὲ τοῦ, Σαλευθήτω η θάλασσα, καὶ τὸν Ἀχύλαν, Βροτήσει, η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ηχήσει. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων ὁ λόγος διελεύσθω τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ τὰ πελάγη καὶ τὰς ἐπὶ τῆς θαλάσσης νήσους, τούς τε ἐν ταύταις κατακούντας ἀνθρώπους, πλέοντα μάτης ὄντων μέχρι τῶν Ὄχεανδρον οἰκούντων παρεκτεινομένην. Καὶ τότε ἀγαλλιάσονται πάρτα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ καὶ προσώπου τοῦ Κυρίου, δι τοῦ ἐρχεται, δι τοῦ ἐρχεται κρίναι τὴν γῆν. Κρεεῖ τὴν οἰκουμένην ἐτ δικαιοσύνην, καὶ λιοντίς ἐτ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΠΟΤΕ Η ΓΗ ΑΓΤΟΥ ΚΑΘΙΣΤΑΤΟ.
ηΓ.

"Ο Κύριος ἔβασιλενσεν, ἀγαλλιόσθω η τῆ-

ⁱⁱ Malach. 1, 10, 11. ⁱⁱⁱ Rom. XII, 1.

εὐχρανθήσωσαν τῆσδε πολλαῖς. Ἐπειδὴ ἐτῇ τῶν Ἑβδομήκοντα ἑρμηνείᾳ φέρεται ἡ προγραφὴ, ἔρουμεν, ὡς, πολλάκις συμφοραῖς περιπεπτώκως ὁ Δαυΐδ τότε μὲν δὲ οὐ πολλάκις Σαοὺλ ἡλαύνετο, καὶ τὰς ἑρήμους μετεδίωκε, τάς τε παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις διατριβάς· τότε δὲ διπλέμοις ἐσχόλαζε, τὸν προκείμενον, οἷμα, φαλμὸν κατέχεινον ἦσε καθ' ὅν κατέστη ἡ γῆ αὔτου, ὅμοι καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας ἐν ἀταραξίᾳ καὶ εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ καταστάσης μετὰ τὴν πάντων τῶν ἔχθρῶν ἀναρρεσιν. Τότε οὖν ὁ προφήτης, ἐν εἰρηναίῳ καταστήματι γεγονὼς, ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐπὶ τὴν τῶν προκειμένων διδασκαλίαν ἀνακινεῖται. Ἐπειδὴ δὲ μήτε ὥδη, μήτε φαλμὸς ἐπιγέγραπται παρ' Ἐβραίοις, εἰποις δὲ τὰ προκείμενα προφητείαν εἶναι καὶ διδασκαλίαν ἀπλῆν τὰ περὶ τῆς δευτέρας καὶ ἐνδέξου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσαν· ής καὶ ὁ Δαυΐδ μνημονεύων φησίν· Ἐθεώρουν, καὶ ίδον ἐπὶ τῶν ρεγελῶν τοῦ οὐρανοῦ Υἱὸς ἀνθρώπου παρῆν, καὶ μέχρι τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαὶ, γέλωσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν. Ἐβασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἔξοντος αὐτοῦ οὐ μὴ ἀχρεοθῇ. Τότε, φησιν, ἀγαλλιάσεται πᾶσα ἡ γῆ, ἥτοι ἡ κατή κτίσις, καὶ πάντες οἱ ἔξι αἰώνος τὴν γῆν οἰκήσαντες ἀνθρώποι τοῦ θεοῦ· ἢ καὶ οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν τὴν ἐπουράνιον γῆν, κατὰ τό· Μακάριοι οἱ πρασῖς, διειστολούμενοι εἰς τὴν γῆν. Τῆς γὰρ σωματικῆς οὐσίας εἰς ἀφθαρτίαν μεταβαλλούστης κατὰ τοὺς τῆς ἀναστάσεως λόγους, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, ἀπε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καὶ αὐτῆς καταξιωθησομένη.

Εὐχρανθήσωσαν τῆσδε πολλαῖς· πολλαὶ δὲ, καὶ οὐ πάσαι, διὰ τῶν κακοδέξων· οὐ χρὴ γὰρ κατείσθιαν τοῖς ἀσεβέσι. Νήσους γὰρ ἐσθ' ὅτε τὸ Γράμμα τὸ ιερὸν τὰς Ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ· οἰον ἐν θαλάσσῃ κειμένας ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ πικροῖς ὄνταις περιεχομένας ταῖς ἐν αὐτῷ περιστάσεσι, καὶ ὡς φαγδαιστάτοις κύμασι καταπαιομένας τοῖς διωγμοῖς· πλὴν ἀδιαπέπτωτος ἐρημείσμένας, καὶ ἀνενούσσας ὄψοις, καὶ ταῖς θλίψεσιν οὐ βαπτιζομένας. Ἀκλόνητοι γὰρ διὰ Χριστὸν αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ πόλαις ἔδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῶν. Οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοιτο τις νήσους ἐνοεῖν τὰς ἔξι ἔθνῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρέποντος βαδιείται σκοποῦ. Ἐγκαινίζονται γοῦν πρὸς θεὸν τῆς Ἡσαΐ, αἱ ἀπὸ τῶν ἔθνῶν Ἐκκλησίαι, ἀρτὶ καθιερώμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀγακύπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμβάνοντι τῷ θεῷ βάσιμον. Καλῶς τοίνουν κάνταῦθα τὰς φυγὰς τῶν ἐν τοῖς πειραζομένοις τῷ ἀδραΐον τε καὶ ἀμετάθετον ἐπιδεικνυμένων, νήσους ἀνόμασεν, δες πάντοθεν μὲν διαλαμβάνει· ἡ τῆς κακίας ἀλμη, οὐ μήν τοσούτον ἰσχύει προσπίπτουσα, ὡς καὶ σάλον τινὰ τῷ παγκύρῳ τῆς ἀρετῆς ἐμποιεῖται.

Νεφέλη καὶ γρύφος κύκλῳ αὐτοῦ, δικαιουντην καὶ κρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Νεφέλη

^α Dan. vii, 13, 14. ^β Matth. v. 4. ^γ Isa. xlvi, 1.

A tentur insulæ multæ. Quoniam in Septuaginta Interpretum versione hic titulus assertur, dicamus, Davidem in multis delapsum calamitates cum a Saule pelleretur, deserta loca frequentaret et apud allophylos moraretur; tunc, cum scilicet a bellis vacaret, hunc psalmum, ut arbitror, cecinisse, cum jam terra ejus restituta esset, quando, sublati inimicis omnibus, et animus et regnum ejus in securitate, in pace et tranquillitate degebat. Tunc ergo propheta, pacatis rebus suis, ad hanc effundam doctrinam a divino Spiritu movetur. Quia vero neque canticum, neque psalmus inscriptus est apud Hebreos, dixeris haec prophetiam et doctrinam simplicem esse, quæ ad secundum et gloriosum Salvatoris nostri adventum spectant, complectentem: quem Daniel his verbis commémorat: Videbam, et ecce in nubibus cœli Filius hominis aderat, et usque ad Antiquum dierum pervenit. Et ipsi datum est imperium et honor et regnum: et omnes populi, tribus et lingue ipsi servient. Regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus non auseretur ^δ. Tunc, inquit, exultabit omnis terra, id est, nova creatura, et omnes Dei homines qui a sæculo terram incolunt; sive etiam qui cœlestem illam terram possessuri sunt, secundum illud: Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram ^ε. Nam cum corporeal substantia in incorruptionem, per resurrectionis legem, mutata fuerit, exultabit terra, utpote quæ regno cœdorum et ipsa donanda sit.

C

Lætentur insulæ multæ, multæ videlicet, sed non omnes, eorum causa qui prave sentiunt: neque enim par est ut impii gaudeant. Insulas siquidem Scriptura sacra Ecclesiæ subinde vocat, utpote quæ his in locis velut in mari jaceant, immanique aquarum fluxu, calamitatibus videlicet, circumdantur, ac persecutionibus, seu decumanis fluctibus jacentur; verum sine detimento, utpote quæ fultæ et in sublime erectæ sint, atque in æruinis non demergantur. Nam Christi opera Ecclesiæ immobiles manent, et portæ inferi non prævalebunt adversus eas. Si quis ergo per insulas, Ecclesiæ ex gentibus intelligi voluerit, a vero scopo neutram aberrabit. Innovantur enim erga Deum insulæ apud Isaiam ^δ, Ecclesiæ nempe ex gentibus, quæ nuper constitutæ sunt, atque ab illa falsa et marina incredulitate emerserunt, ac soliditatem accipiunt, ut Dei vestigia ferre possint. Pelechræ item animas eorum, qui in tentationibus versantes firmitatem et immobilitatem exhibent, hic insulas vocaverit, quas undique malitia procellæ impetuunt; neque tamen irrumptentes id efficere valent, ut virtutis firmitati successionem inferant.

Vers. 2 Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et iudicium correctio throni ejus. Nubes quidem est

quia tibi Deo, utpote justo et bono, non adest **A** οὐ πρόσεστις σοι Θεῷ δητὶ δικαιῶ καὶ ἀγαθῶ θρόνος ἀνομίας· πάντα γέρε κρίσει δικαιό καὶ ὅρθῳ νόμῳ διοικεῖς· διὸ πλάσσεις κύπορ ἐπὶ πρόσταγμα, ταυτότητι, τὸ πρόσταγμα σου κάτων καὶ καμάτων ἐστὶ ποιητικὸν διὰ τὰς μετὰ τοὺς πόνους διαδεξημένας ἀμοιβάς τοὺς καλῶς ἀγωνισαμένους καὶ τὸν κόπον προθύμως καὶ εὐτόνως ὑπομείναντας. Θηρεύσοντος ἐπὶ γυνχήν δικαιοῦ, καὶ ἀλμα ἀθώον καταδικάσονται. Καὶ ἐγένετο μοι Κύριος εἰς καταφυγὴν, καὶ ὁ Θεὸς μου εἰς βοηθὸν ἀλτίδος μουν. Καὶ ἀποδόσει αὐτοῖς τὴν ἀροματικὴν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀραιεῖ αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησιν, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν τοῦ δικαιοῦ φυχὴν θηρεύουσι παγίσιν αὐτὴν καὶ δικτύοις περιβάλλοντες, ἔνας ὅτε καὶ μέχρι θανάτου περιελάσσωσιν αὐτὴν, αἷμα ἀθώον καταδικάζοντες. Οὐκ ἀρκοῦνται γέρα ταῖς διὰ χρημάτων ζημιαῖς, οὐδὲ ταῖς κατὰ τοῦ σώματος τῶν δικαιων πληγαῖς τε καὶ αἰχλαῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ φύγον κατ' αὐτῶν ἐκφέρουσι. Καὶ κείνοις μὲν τοιούτοις ἐγὼ δὲ καὶ τοιούτων καταφυγεῖ μεμαθηκώς, καὶ μέχρι θανάτου εὐθερσῶς ἵστασθαι, εἰδὼς ἔχειν ἐμαυτῷ καταφυγὴν τὸν Κύριον, καὶ βοηθὸν ἐλπίδος μου τὸν Θεὸν μου· δεὶς ἐμοὶ μὲν βοηθεῖαι καταφυγὴ μου γινόμενος· τοῖς δὲ θηρεύουσι τὴν φυχὴν τοῦ δικαιοῦ, καὶ αἷμα ἀθώον καταδικάζουσιν, ἀποδύσεις τὴν ἀνομίαν αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν στρέψει κατ' αὐτῶν ἐν τῷ τῆς δικαιοχριστὸς καιρῷ, ὅτε καὶ ἀφανιεῖται τὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν διὸ καὶ Θεὸς ἐκδικήσεων κατ' ἀρχὰς ερηται τοῦ Φαλμοῦ.

ΠΑΛΑΜΟΣ ΙΔ'. ΤΑΛΑΜΟΣ ΙΔ'.

VERS. 1. *Venite exsultemus Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro.* Αριθτοὶ Ηβραῖοι nulla fertur inscriptio : et merito sane ; neque enim consentaneum erat, ut vel psalmus, vel hymnus, vel canticum inscriberetur, cum Judæorum quidem gentem ad exultationem evocet, ipsis tamen interminetur iram, et præceptorum finem tristibus circumscribat. Observes porro velim, sicubi alias in Scriptura illud, *tenite, dictum sit, quomodo eos quasi abs se procul remotos ad accedendum provocet.* Nota item eam vocationem semper ad bonum aliquod dirigere : ut in illo : *Venite, filii, audite me* ¹¹; εἰ : *Venite, ascendamus ad montem Domini* ¹²; et : *Venite ad me omnes qui laboratis* ¹³; et : *Venite, benedicti Patris mei* ¹⁴. In hoc autem psalmo clare ad exultationem venire provocat. Quare observes item, non recte estimare eos, qui jugum religionis triste ac molestum esse arbitrantur : ad bona quippe et ad laeta vocationem edit. His compares illud : *Diace-dite in ignem aeternum* ¹⁵, et similia, quae ratione longe contraria et diversa ab illo, *venite, peccatoribus dicuntur.* Quoniam bellorum tempore victores jubilare solent, atque altum conclamare adversus inimicos; opportune non modo gaudere et exultare, sed etiam de parta salutari Victoria jubilare præcipit. Quis autem fuerit Salvator et Deus noster,

¹¹ Psal. xxxiii, 12. ¹² Isa. ii, 3. ¹³ Matth. xi, 28. ¹⁴ Matth. xxv, 34. ¹⁵ ibid. 41.

(1) Vulg. habet, *Laus cantici ipsi David.*

Dεῦτε δημολλιασώμεθα τῷ Κυρῳ, ἀλαλδέωμετ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. Οὐ φέρεται παρ' Εβραίος ἢ προγραφῇ· καὶ εἰκότως· οὔτε γέρε φαλμὸν, οὐτε θυμὸν, οὔτε φόδην εἴλογον ἥν ἐπιγράφειν, τὸν καλοῦντα μὲν τὸν Ἱουδαίων λαὸν ἐπὶ ἀγαλλίασιν, ἀπειλοῦντα δὲ αὐτοὺς ὄργὴν καὶ τὰ τέλη τῶν παραγγελμάτων ἐπὶ σκυθρωποῖς περιγράφοντα. Σημειώσῃ εἰ που καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ δεῦτε, εἰρηται, καὶ τίνα τρόπον ὡς ἀρεστῶτας καὶ μακρὰν γεγονότας πλησιάζειν αὐτῷ καλεῖ· τηρήσεις καὶ δι τούτοτε τὴν κλήσιν ἐπ' ἀγαθῷ ποιεῖται, ὡς ἐν τῷ δεῦτε τέκνα, ἀπούσατε μουν, καὶ, δεῦτε ἀραδόμετε εἰς τὸ δρός Κυρού, καὶ, δεῦτε πρόδη μὲν πάτετε οἱ κοπιῶντες, καὶ, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μουν. Τὸ δὲ τῷ μετὰ γείρας φαλμῷ σαφῶς ἐπὶ ἀγαλλίασιν ἔχειν παρακαλεῖ. Διὸ σημειώσῃ, διτε μὴ καλῶς ἥγονται οἱ σκυθρωπὸν καὶ ἐπιλυπὸν νομίζοντες εἶναι τὴν τῆς θεοσεβείας ζυγόν· ἐπ' ἀγαθοῖς γέρε καὶ φαῦροῖς ποιεῖται τὴν κλήσιν. Τούτοις παράδει τὸ, Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὰ δύοισι, ἐναντίοις τὸ, δεῦτε, τοῖς ἀμαρτάνουσι λεγόμενα. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν πολέμων οἱ νικῶντες ἀλαλάζειν εἰώθασι, καὶ μέγα βοῶν κατὰ τῶν πολεμίων, εἰκότως οὐ μόνον καίρειν καὶ ἀγαλλιᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀλλάζειν ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ νικῇ προστάτετε. Τίς δὲ ἐν εἴᾳ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς ἡμῶν, οὐ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ εἰπών, Θεό-

σεῖτε, ἐγὼ τερψίκηρα τὸν κόσμον; ὁ καὶ φυσάμενος τὴν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πάλαι καταχρατούσης ἡμῶν δαιμονικῆς ἐνέργειας, οὐ καὶ τὸ Ἰησοῦς δνομα σωτηρίον Ἐβραϊκῇ φωνῇ σημαίνει. Τίνας δὲ προηγουμένως ὁ λόγος ἐπὶ τὴν ἀγαλλίασιν παρακαλεῖ, εὑροις ἀνὲπιστήσας τοὺς ἔξης, ἐν οἷς εἰρηται. Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐτὸ τῇ ἐρίμῳ, οὐκ ἐκείρασάρ με οἱ κατέρεις ὑμῶν. Σαφῶς γάρ διὰ τούτων δηλοὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ παραπικρανάντων, δῆλον δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς. Τούτους τοιγαροῦν ἀνακαλεῖται λέγον· Δεῦτε ἀγαλλιασθεδα τῷ Κύρῳ. Θεσπίζει δὲ τις μὴ ὑπαχούσονται τῇ κλήσει· λέγει δὲ οὖν ἐπὶ τέλει· Άει πλανώται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἰηρωσαρ τὰς σδούς μου, ὡς ὕμοσα ἐτῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰτελεῖσθοται εἰς τὴν κατάπλαστρα μου. Έπει οὖν ἔκεινοι ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, εἰκότας δὲ ἐπιφερόμενος ἔξης φαλμὸς τὰ ἔθνη πάντα καλεῖται τὸ καινὸν φόσμα, καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Θεῷ ἀγαλλίασιν.

Προσθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐτὸ ἔξομολογήστε, καὶ ἐτὸ ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ. Ἔπει μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔνθεον ἀποκρύψας δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν περιεβάλετο διὸ εἰρηται· Ἀρθρωτὸς ἐτὸ πληγῇ ἄντε, καὶ εἰδὼς φέρειτ παλακίαν· δὲτι ἀπεστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἡτιμάσθη, καὶ οὐκ ἀλογίσθη. Ἐπει δὲ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας ἀνακεκαλυμμένων προσώπῳ καὶ μετὰ δυνάμεως καὶ δῖξης πολλῆς ἐπιστήσεται· διόπερ ὁ λόγος, προτάξας τὰ εἰρημένα διὰ τῶν πρώτων, ἀπέρ ἐχρήν ἐπὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ παρουσίας πράττειν, ἔξης ἀκαλούθων τῆς δευτέρας αὐτοῦ καὶ ἐνδόξου ἐπιφανείας ὑπομινήσκει, παρακελευμένος προθαλεῖν τὸ μέλλον, καὶ προφέθασαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἔξομολογήσει. Καλὸν γάρ προφέθασαι καὶ προλαβεῖν, καὶ πρὸν φανῆναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔνδοξον, ἐφ' οἵς ἡμάρτομέν ἀποκάθαρσιν ἔσαντος πορίσασθαι διὰ τῆς ἔξομολογήσεως. Γένοιτο δὲ ἀνὴρ ἔξομολόγησις γνησία, εἰ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, τουτέστι διὰ τῶν ὀργάνων τῆς ψυχῆς, ἀπέρ ἐστι τὰ σώματα· διὸ ὁ προσῆκτος τὸν καλούμενον ἀλαλαγμὸν ἐπιτελεῖν, βίᾳ σώφροντι καὶ πολιτείᾳ ἐναρτεῖν τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀρμονίαν καὶ τὸν ἄγιον φύθιμὸν ἐπιτεικυμένους. Ταῦτα δὲ προηγουμένως πρὸς τὸν Ιουδαίων λέλεκται λαὸν, προκαλούμενον αὐτοὺς τοῦ λόγου ἐπὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γνῶσιν· διμοὶ δὲ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς χρητίμως ἀνέφαρμοσθείη. Ότι θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς. Τὰ παρηγγελμένα διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἐν τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν, δηλαδὴ τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, ἐπιτελεστέον, διά τε τὸ ἄλλα, καὶ διότι φύσει μέγας ὁ θεὸς καὶ μέγας τυγχάνει βασιλεὺς, ἀτε μονογενῆς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Βασιλεὺς δὲ μέγας ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς, ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐπάνω πάντων τῶν θεῶν· ἢ τοις τῶν Μωάστιγος παρὰ τοῖς ἔθνεσι νενομιτσμένων· ἢ τῶν Μωάστιγος παραπλησίων, φερταῖς, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ· ἢ θεῶν περὶ ὧν εἰσηται, Τέθεικά σε θεὸν Φασαώ·

A nisi Dei Verbum quod dixit: *Confidite, ego vici mundum*¹⁷, atque nos ab efficaci illa dæmonum virtute, quæ nobis olim dominabatur, liberavit; cuius nomen Jesus, salutare Hebraice significat? Quosnam vero præcipue ad exultationem provocet deprehendes, si consideres ea quæ sequuntur, et sic habent, Secundum diem temptationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri. His enim manifeste significat filios corum qui in deserto exacerbaverunt eum, sive populum ex circumcisione. Hos igitur evocat dicens, *Venite, exultemus Domino*. Vaticinatur porro, eos vocacioni non obtemperaturos esse: sit enim sub finem: *Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt rias meas, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam*. Quoniam igitur illi semper errant corde; merito subsequens psalmus omnes gentes ad canticum novum, et ad exultationem in Deo provocat.

Vers. 2. *Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei*. In primo quidem adventu suo, divinam suam occultans faciem, Dei Verbum servi formam induit: quare dictum est, *Homo in plaga constitutus, et sciens ferre infirmitatem; quoniam avertit vultum suum, in honoratus est, nec reputatus*¹⁸. In secundo autem adventu suo, revelata facie, cum potestate et gloria magna aderit: quamobrem Scriptura, præmissis iis quæ dicta sunt in principio, quæ in primo adventu ejus edenda erant, hinc consequenter secundum et gloriosum ejus adventum commemorat, jubetque futura prævertere, et faciem ejus in confessione præoccupare. E re namque fuerit antevertire, atque gloriosum ejus vultum prævenire, et antequam gloria ejus facies appareat, purgationem delictorum per confessionem nobis procurare. Confessio autem sincera et germana fuerit, si in psalmis jubilemus ei, id est, per animæ instrumenta, quæ sunt corpora nostra: quis convenit illam, ut vocat, jubilationem per vitam honestam ac virtutis institutum persolvere, ac divini Spiritus harmoniam sacramque concentum exhibere. Hæc porro Judæorum præsertim populo dicuntur, sermones ipsos ad Salvatoris nostri cognitionem provocante. Attamen nobis etiam omnibus hæc opportune applicentur: — Vers. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos*. Quæ prius præcepta et mandata fuere, in Domino et Servatore nostro, scilicet in Dei Verbo complenda sunt; tuum aliis de causis, tum quia cum natura Deus magnus sit, magnus item rex fuerit, utpote unigenitum Dei Verbum. Est autem rex magnus super omnes dens; sive, secundum Symmachum, *Spræ omnes deos*; videlicet eos qui gentium errore dii esse putantur; sive eos, qui Moysi similes sunt, cui dictum est: *Posui te Deum Pharaonis*¹⁹; sive deos de quibus hæc dicuntur, *Deus deorum Dominus locutus est*²⁰; et, *Deus siet in synagoga deorum*²¹:

¹⁷ Ιοακ. xvi. 33. ¹⁸ Isa. LIII. 3. ¹⁹ Exod. vii. 1. ²⁰ Psal. XLIX. 1. ²¹ Psal. LXXXI. 4.

nemo enim eorum ipsi similis est. Quamobrem A ταῖς Θεῷ Κύριος ἐλάλησε· καὶ, Ὁ Θεὸς δέσποτη ἐν συναγωγῇ θεῶν· οὐδέτες γάρ αὐτῷ τούτων δμοίος. Δι' δὲ καὶ ἀλλαχοῦ εἰρηται· Οὐτε τις ἐν ρεζίλαις Ιερώθισται τῷ Κυρίῳ, δύμοιωθήσται τῷ Κυρίῳ ἐν νιοῖς θεοῦ;

VERS. 4. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.* Ideo exsultemus et jubilemus Deo; non modo quia Dominus et Deus est et rex magnus super omnes deos; sed etiam quia fines terræ sibi subjecit et subdidit. Id enim cum petiisset a Patre, impetravit, secundum illud: *Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre*⁴¹. Quod si quædam altitudines montium penes Scripturam divinam in honore habentur, verbi gratia, Sinai, Choreb, Thabor, mons Sion, mons Olivarum, et si quis alius similiter; sive etiam iis contrarii et oppositi montes, qui a dæmonibus olim occupabantur, ubi gentes malignis dæmonibus quasi diis immolabant; sed hos omnes Domini et Salvatoris nostri esse docemur: ipse namque eorum opifex erat. Num forte ideo in manu ejus sunt fines terræ, quia sub manu ejus terrena dispensantur; cœlestia vero, quæ tropice altitudines montium vocantur, quid præstantius terrenis habent; quia ejus quasi possessio sunt, et domicilium regni. — VERS. 5. *Quoniam ipsius est mare et ipse fecit illud, et aridam fundaverunt manus ejus.* Ne mireris, inquit, si fines terræ ipsius sunt, et si altitudines montium ad ipsum pertinent. Imo vero disce universum humidæ substantiæ elementum, in quo terra firmatur, ejus opifcium esse: neque solum possessio, sed etiam opifcium ejus est. Mare igitur, quo totum humidæ substantiæ elementum significatur, ipse fecit; aridam vero manus ipsius efformarunt: ideo fortasse quia dictum est: *Accipit Deus pulverem de terra, et efformavit hominem*⁴²; ac rursum: *Formavit Deo de terra omnes seras*⁴³. Videtur porro terræ elementum, quod sphæricum est ut aiunt, sive quadam alia ratione efformatum, verbo Dei talem accepisse formationem. Quamobrem accurate et secundum physicam rationem dictum illud est: *Et aridam formaverunt manus ejus.*

VERS. 6. *Venite, adoremus et procidamus et ploramus coram Domino qui fecit nos.* Cum divinam Domini virtutem ex præcedenti doctrina sermo declarasset, ac superius dixisset, *Præoccupemus faciem ejus in confessione:* jam necessario confessionis modum aperit. Adhortantis autem more psalmum plane exorsus, non a tristioribus cœpit, sed a lectoribus: ne ii qui evocabantur, illud *procidamus et ploramus* aversarentur, si statim ab initio audissent. Nisi fortasse his verbis duos ordines significet; unum meliorem, quem primo ad laudem et exultationem evocabat; alterum vero medela egentem:

B ταῖς Θεῷ Κύριος εἰλάλησε καὶ ἀλλαχοῦ μετὰ τῷ Θεῷ, οὐ μόνον δὲ Κύριος καὶ Θεὸς ἔστι καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεοὺς, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὑπηράγετο καὶ ὑψὲ ἐκατὸν ἐποκήσατο τὰ πέρατα τῆς γῆς. Τοῦτο γάρ αἰτίας παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφε κατὰ τὸ Αἴτηται παρὰ ἑμοῦ καὶ δώσωσι δύθη τὴν κληρονομιαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Εἰ δὲ καὶ τινὰ ἦν ὑψη ὀρέων, ἤτοι τὰ παρὰ τῇ θεᾳ Γραψῃ τετιμημένα, ὡς τὸ Σινᾶ, καὶ τὸ Χωρῆδ, τὸ τε Θαδὼρ, καὶ τὸ δρός Σιών, καὶ τὸ δρός τῶν Ἐλαῖων, καὶ εἰ τι διλοτούτων παραπλήσιον· ἢ καὶ τὰ τούτων ἐγνατία, τὰ δὴ διαδίκαμα τούτων διαδίκαμα διατίθεται τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἕδια τυγχάνει· αὐτὸς γάρ ἡν δι ποιῆτης αὐτῶν. Μήποτε δὲ ἐν μὲν τῇ γειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα εἰσὶ τῆς γῆς, διὸ τὸ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ γειρὰ διακείσθαι τὰ περίγεια, τὰ δὲ ἐπουράνια, τροπικῶς ὑψη ὀρέων διομαζόμενα, κρείττον τι ἔχει τῶν ἐπὶ γῆς; επειδὴ περ αὐτοῦ ἔστιν οἶόν τι κτῆμα καὶ οἰκητήριον τῆς βασιλείας· Οὐτε αὐτοῦ ἔστιν ηθαλασσα καὶ αὐτὸς ἐποληστὴρ, καὶ τὴν ἔγράν αι γειρὲς αὐτοῦ ἐπλασαν. Μή θαυμάσῃς, φησιν, εἰ τὰ πέρατα τῆς γῆς αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ εἰ τὰ ὑψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἔστιν. Ἀλλὰ γάρ μάνθανε, διτε καὶ τὸ πᾶν στοχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ἐφ' ὃ ἐστερέωται ἡ γῆ, αὐτοῦ ἔργον ὑπάρχει· οὐ μόνον κτῆμα ὄν, ἀλλὰ καὶ ποίημα αὐτοῦ. Τὴν μὲν δὲν θάλασσαν, δι' ἣς τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας δηλοῦται, αὐτὸς ἐποιῆστην δὲ ἔγράν αι γειρὲς αὐτοῦ ἐπλασαν· τάχα διὰ τὸ λέγεσθαι· *"Ελαβερ δὲ Θεὸς χοῦρ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλαστὸς τὸν ἄνθρωπον· καὶ πάλιν· "* *"Ἐπιλυσερ δὲ Θεὸς ἀπὸ τῆς γῆς πάρτα τὰ θηρα.* Εοικε δὲ τὰ τῆς γῆς στοιχεῖον, σφαιροειδὲς ὄν, ὡς φασιν, ἢ καὶ ἀλλας κατὰ τινα τρόπον ἐσχηματισμένον, λόγω θεοῦ καὶ αὐτὸς τὴν τοιάνδε πλάσιν εἰληφέναι. Διὸ ἀκριβῶς καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον εἰρηται τό· Καὶ τὴν ἔγρα D αι γειρὲς αὐτοῦ ἐπλασαν.

Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐραττούς Κυρίου τοῦ ποιήσατος ήμᾶς. Τὴν ἑνεργειαν τοῦ Κυρίου δύναμιν διὰ τῆς προτεσθεῖσας διδασκαλίας παρατήσας δὲ λόγος, ἀνωτέρω τι εἰπῶν, *Προσφέσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει,* νῦν ἀναγκαῖως διασφεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐξομολογήσεως. Ηλένο δὲ προτρεπτικῶς ἀρχόμενος τοῦ Φαλμοῦ, οὐκ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων ἤρξατο, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαδροτέρων, ὡς ἀν μὴ ἀποτραπεῖεν οἱ καλούμενοι τὸ, προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν, εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς ἀκούσαντες· εἰ μὴ ἀρά δια τάγματα διὰ τούτων δηλοῖ· ἐν μὲν τῷ κρείττον, δ

⁴¹ Psal. lxxxviii, 7. ⁴² Psal. ii, 8. ⁴³ Gen. ii, 7. ⁴⁴ Gen. i, 25.

προηγουμένως ἐπὶ τὸν αἶνον καὶ τὴν ἀγαλλιαστιν κα-
λεῖ· δεύτερον δὲ τὸ δεόμενον θεραπείας· δι' ὅ,
δεῦται ἀγαλλιασώμεθα, ἐν τοῖς πρώτοις εἰρηται· εἰθού-
τῆς μετὰ τὰ τεθεολογημένα περὶ τοῦ Κυρίου καὶ
μετὰ τὴν τῶν προτέρων κλήσιν ἐπὶ τοὺς δευτέρους
μεταβάνει, καὶ τούτους διδάσκων ἀντὶ ὑπατος καὶ
περιφραντηρίων, κλαυσμῷ καὶ ἔξομολογήσει ἐπὶ τοὺς
πρώτοις αὐτῶν ἀμαρτήμασι χρήσασθαι. Προτρέπτι-
κός δὲ τὸ κλαύσωμεν ἐντελεῖται Κυρίου, ἐπαγγάλων,
τοῦ ποιήσατος ἡμᾶς, ἀγαθὰς ὑπέγραψεν ἐπίπλας,
διδάξας, διτὶ μὴ ἀλλότριοι ἔσμεν αὐτοῦ, ἀλλ' ἔργον
αὐτοῦ καὶ ποίημα αὐτοῦ· δι' ὅ προσήκει τὰ χρηστό-
τερα προσδοκῶν, ἄτε δὴ κτηδομένου αὐτοῦ τοῦ ιδίου
ποιήματος. "Ετι πρὸς τούτοις διὰ τοῦ, Προσπέσωμεν
καὶ κλαύσωμεν ἐνώπιον Κυρίου, διδάσκει μὴ ἐν-
ώπιον ἀνθρώπων μηδὲ δι' ἀνθρώπους τοῦτο ποιεῖν,
ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ κατὰ τὸ, 'Ο Πατήρ σου ὁ βλέ-
πων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀκοδωσει σοι. Καθόλου μὲν οὖν
ἄπαντις ἀρμόδει τὰ παρηγγελμένα· κυρίως δὲ καὶ
προηγουμένως ὁ λόγος τὸν Ιουδαίων λαὸν ἐπὶ μετα-
νοΐᾳ ὡν ἐτόλμησαν παραχαλεῖ, "Οτι αὐτός ἐστιν ὁ
Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς τοῦτος αὐτοῦ, καὶ
πρόδατα χειρὸς αὐτοῦ. Οὐ μόνον Κύριος ἡμῶν ἐστιν
ώς οἰκετῶν δεσπότης, οὐδὲ μόνον ποιητής ὡς ἀν κτί-
στης ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ Θεός ἐστιν ἡμῶν, ἄτε δὲ ἀγαθὸς
ῶν καὶ θλεως. Δι' ὅ καὶ φεύγεται ἡμῶν καὶ ἐλεῖσει
ἡμᾶς· διτὶ οὐ μόνον ποίημα, ἀλλὰ καὶ κτῆμα αὐτοῦ
τυγχάνομεν ὅντες· καὶ οἱ μὲν λογικώτεροι λαὸς αὐ-
τοῦ, οἱ δὲ ἐτι ἀτέλεις καὶ ἀλογώτεροι πρόδατα χειρὸς
αὐτοῦ· ὥστε ἐκτὸν ἔξομολογηθῶμεθα αὐτῷ καὶ προσκυ-
νήσωμεν καὶ προσπέσωμεν καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον
αὐτοῦ, ἐξ ἀπαντος σωθῆσμεθα, οἱ μὲν ὡς λαὸς αὐτοῦ,
οἱ δὲ ὡς πρόδατα χειρὸς αὐτοῦ. Λέγεται γοῦν αὐτὸς
εἶναι ὁ ποιητὴν ὁ καλός· καὶ ἡμεῖς λέγεται διδασκόμεθα·
Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέτερος με ὑστερήσει.

Σίμερον δὲ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ
σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ἐν τῷ παραπι-
κρασμῷ. Ἀπαξ τότε, φησιν, ἐσκληρύνατε τὰς καρ-
δίας ὑμῶν, ἀκούσαντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τῆς ἐρή-
μου· ὅρθε οὖν μὴ καὶ δεύτερον ταῦταν πράξητε, ἐάν
αῦτις τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ἐν ἀνθρώπωις σῆμε-
ρον γενομένου. Οὐ δὲ λόγος προηγουμένως πρὸς τοὺς
ἐκ περιτομῆς λέλεκται ἐκ προσώπου τοῦ χοροῦ τῶν
προφητῶν προφερόμενος· οὐ δὴ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν
τὰ πάντα ἐλεγον πλήθυντικῶς, καὶ ἕαυτοὺς συγκα-
ταλέγοντες τοῖς καλούμενοις· Δεῦτε, γάρ ἔφασκον,
ἀγαλλιασώμεθα καὶ ἀλαζέωμεν καὶ προφύθωσ-
μεν· καὶ πάλιν· Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσ-
πέσωμεν καὶ κλαύσωμεν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρίστος ἐτέ-
ρων εἰς πρόσωπον μὴ παραιτήσασθαι τὴν κλήσιν πα-
ραινοῦσι· μηδὲ ἀπιστῆσαι τῇ φωνῇ τῇ σῆμερον αὐτοῖς
μελλούσῃ λαλεῖν. Τὸ δὲ, σίμερον, ὁ Ἀπόστολος εἰς
πάντα τὸν παρατείνοντα τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνον ἐξε-
ληφε, κατὰ τὸ, ἱωσ ὡν τὸ σίμερον καλεῖται. Προ-
τρέπτει δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ λόγος ἐντεῦθεν ἀπάρξασθαι τῶν
παρηγγελμένων. Εἰ γάρ καὶ πολλῇ τις γέγονε ἔχθυ-
μια ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ· ἀλλὰ κανὸν ἀπὸ τῆς

A quamobrem, *Venite exultemus*, in exordio di-
clum sit; deinde vero post ea quae circa Dominum
deitatem dicta sunt, et post priorum vocatio-
nem, ad secundos transeat, docens eos pro aqua
et ablutione, lacrymis et confessione ad pristina
peccata expianda utendum esse. Cum autem hor-
tantis more illi diecio, *ploremus coram Domino*,
addiderit, qui fecit nos, bonam spem ascripsit,
docens nos non alienos ipsi esse, sed opus et creatu-
ram ejus: quamobrem jucundiora exspectanda sunt;
cum ipse suum curet opificium. Ad hæc vero, his
verbis, *Procidamus et ploremus coram Domino*,
docet non in conspectu hominum, non hominum
gratia id agendum esse; sed in abscondito, secun-
dum illud, *Pater tuus, qui videt in abscondito,*
B reddet tibi⁶⁶. Omnibus itaque generalim hæc præcepta
conveniunt; at proprie et præcipue Iudaeorum po-
pulum ad facinorum suorum penitentiam Scriptura
evocat. — VERS. 7. *Quia ipse est Deus noster, et*
nos populus pascue ejus, et oves manus ejus. Non
modo Dominus noster est, ut herus domesticorum;
neque solum opifex, utpote Creator noster; sed
etiam Deus noster est, utpote bonus et propitius.
Quamobrem parcat nobis et miserebitur nostri:
quia non opificium duntaxat, sed etiam possessio
ejus sumus: et rationabiliores e nobis sunt popu-
lus ejus; ii vero qui adhuc imperfecti et minus
rationabiles sunt, oves manus ejus. Itaque si con-
fiteamur ipsi, si adoremus, procidamus et flan-
mus coram illo, salutem prorsus consecuturi sumus;
alii quidem ut populus; alii vero ut oves manus
ejus. Ipse namque dicitur esse bonus pastor, et nos
instituimus ad dicendum: *Dominus pascit me, et*
*nihil mihi deerit*⁶⁷.

VERS. 8. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite ob-
durare corda vestra in exacerbatione.* Tunc semel,
inquit, audita in eremo voce ipsius obdurastis corda
vestra; cavete ergo ne secundo idipsum admittatis,
si rursum ejus apud homines hodie versantis vo-
cem audiatis. Sermo autem populo ex circumcisione
præsertim enuntiatur, ex persona chori prophetarum
prolatus. Illi scilicet initio quidem omnia pluraliter dicebant, vocatis sese connumerantes: nam,
venite, aiebat, *exultemus, jubilemus et preoccupe-
mus*; ac rursum, *Venite, adoremus, procidamus et*
ploremus: in præsenti vero aliorum assumpta per-
sona, hortantur ne vocationem respuant; neque
voci quæ ipsos hodie allocutura est fidem negent.
Illi porro, *hodie*, Apostolus accipit pro toto vitæ
nostræ tempore; secundum illud, *Donec hodie vo-
calitur*⁶⁸. Hortalitur autem nos Scriptura, ut hinc
præcepta servandi exordium ducamus. Etiam si enim
præcedenti tempore in magna segnitie versati-
simus; at vel saltem ab hac die, quæ per illud,
hodie, exprimitur, et ab hoc tempore dictis attende-
re curenus: nec populum illum imitentur, qui in

⁶⁶ Matth. vi, 4, 6, 18. ⁶⁷ Psal. xxii, 1. ⁶⁸ Hebr. iii, 15.

visione in deserto, audita⁴ Dei voce, corde obdura-
tus est in tempore exacerbationis, cum ipsorum
omnium membra in deserto prostrata sunt, quia
voci Dei non obtemperaverant. Necessary itaque illa
commemorat, ne nos quoque præcepta Dei hodie
audientes, ac non obtemperantes, ipsum exacer-
bamus, obdurari corde, et non exaudiens saluta-
ria præcepta ejus; atque ideo ipsum acerbum nobis
ac severum judicem parantes. Sane, ut dixi, nobis
omnibus præceptum convenient; sed secundum prius
allatam rationem, populo ex circumcisione illa di-
cuntur, quorum haec sententia fuerit: Cum semel
olim vocem Dei in deserto audissetis, exacerbatis
eum, obdurato tempore Moysis corde vestro; verum
quia ipsum Dei Verbum in mundo apparet, homi-
nibus iterum locutum, atque apud vos Novi B
Testamenti mysteria declaraturum est; cavete ne
iterum corda obduretis ut prisca obdurastis, neve
rursum eum exacerbetis, si denuo vocem ejus au-
dieritis, neque hac in re patres vestros imitemini,
ne vos vero Sabbato et requie ejus orbetis: quia
requiem dabit ipsum Dei Verbum, postquam
regnum suum acceperit, in ipsoque requiescat, om-
nesque quotquot ipsum receperint ad eam ipsam
quietem admittet: ac sanctum verumque Sabbathum
iis impertiet qui secum et penes se, illo dign
erunt.

τεως αὐτοῦ, ἦν καταπαύσει αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὴν εἰκελανάπασμένος, πάντας τε τοὺς παραδεχομένους αὐτὸν εἰς τὴν οὐρανούν ἀνάπτυχεν, καὶ ἐν αὐτῇ ἀν-
άπηκτος αὐτοῦ Σάββατον παρέζων τοῖς ἄξιοις τῆς παρ'⁵ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

VERS. 9-11. Secundum diem tentationis in deserto, C

ubi tentaverunt me patres restri, probaverunt me et
viderunt opera mea. Quadraginta annis offensus fu
generationi huic: et dixi: Semper errant corde. Ipsi
vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira
mea, si introibant in requiem meam. Quomodo Deum
tentaverint, non illorum olim Judæorum patres
tantum, ut quispiam aestimaverit, sed etiam hodier-
norum, qui audita voce Dei obdurantur, apud Moy-
sem habetur; et in LXXVII psalmo plerumque dictum
est, ac similiter in cv ut tute si perquiras depre-
hendes. Quoniam igitur his juravit Deus, exacerban-
tes illos non ingressuros esse in requiem ipsius,
quam paucis sermo descripsit; sollicite nobis cu-
randum est ne in paria incidamus. Nam eadem
ipsa nos excipient, si vocem Dei nunc et in præ-
senti adhuc tempore nos evocantem audientes,
corda obduremus: nos quippe ira Dei invadet,
ac quiete illa apud ipsum et cum ipso sumen-
da privabimur. Quæ porro ira illa futura sit, his
declarat Apostolus: Secundum autem duriliam tuam,
et impænitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ,
et revelationis justi judicii Dei ⁶. Quæ autem re-
quies ejus est, nisi illa post exitum hujus vitæ cum
illo commoratio, qua requiescemus in regno ejus,
omni prorsus opere ac negotio exempti, solique
divinorum et cœlestium contemp'lationi iuvantes?

⁴ Rom. ii., 5.

A σήμερος καλουμένης ἡμέρας καὶ ἀπὸ ἑνεστῶτος και-
ροῦ σπουδάσωμεν προσέχειν τοῖς εἰργμένοις· καὶ μὴ
ζηλώσωμεν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὃς, ἀκούσας φωνῆς θεοῦ
ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον ὅπτασίας, ἐσκληρύνθη τὴν
καρδίαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ παραπικρασμοῦ, ὅπηντι
πάντων αὐτῶν τὸ κύλα κατεστρώθη ἐν τῇ ἔρημῳ,
ὅτα τὸ παρακούσας τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀναγκαῖον
οὖν ἐκείνων ὑπομιμήσκει, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς τῇ ση-
μερον ἡμέρᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων ἀκούσ-
τες καὶ παρακούντες παραπικρασμενούς αὐτῶν σκληρυ-
νόμενοι τὰς καρδίας, καὶ μὴ ὑπακούοντες τοῖς συπη-
ροῖς παραγγέλμασι, καὶ διὰ τοῦτο πικρὸν αὐτὸν καὶ
ἀπότομον κριτήν ἔσαντος κατασκευάζοντες. Καὶ τρὶς
πάντας μὲν οὖν ἡμᾶς, ὡς ἔφην, ἀρμόδει τὸ παρά-
γελμα· κατὰ δὲ τὸν προηγούμενον λόγον πρὸς τὸν ἐ-
πειτομῆς λαὸν ταῦτα λέγεται, τοιαύτην ἔχοντες δά-
νοιαν· Ἀπαξ ποτὲ ἡδη πρότερον ἐπὶ τῆς ἔρημου τῆς
φωνῆς ἀκούσαντες τοῦ Θεοῦ, παρεπικράντας αὐτὸν
σκληρύναντες ἔσαντον τὰς καρδίας ἐπὶ Μωϋσέως ἀλλ᾽
ἐπειδὴ περ δ αὐτὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος μέλλει δεύτερον
ἀνθρώποις λαλεῖν ἐπιφανεῖς τῷ βίῳ, καὶ παρ' ὅμινον
αὐτοῖς διδάσκειν τὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης μυστήρια,
ὅρατε μὴ πάλιν σκληρύντες ἔσαντος ὡς τὸ πρῶτον
ἔσκληρύνατε, μηδὲ αὐθίς αὐτὸν παραπικράντες, ἵνα
αὐθίς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃτε, μηδὲ τοὺς πατέρας
ὑμῶν κατὰ τοῦτο μιμήσῃθε, ὅπως μὴ στερήσῃτε αὐ-
τοὺς τοῦ ἀλληθινοῦ σακριτισμοῦ καὶ τῆς καταπά-
τεσσού τὴν εἰκελανάπασμένον, καὶ ἐν αὐτῇ ἀν-
άπηκτος αὐτοῦ Σάββατον παρέζων τοῖς ἄξιοις τῆς παρ'⁵ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως.

D **Kατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ καιρασμοῦ ἐν τῇ ἔρημῳ,**
οὗ ἐκπιρασάρ με οἱ κατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασά
με καὶ εἰδορ τὰ ἔργα μου. Τεσσαράκοντα ἑτη χρο-
νώθισα τῇ τετραὶ ταύτῃ· καὶ εἶπα· Άει πλανώ-
ται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγρωσαν τὰς ὁδοὺς
μου, ὡς ὄμοσα ἐν τῇ ὁργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται
εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ὁπως ἐπέρασαν τὸν
Θεὸν ἐν τῇ ἔρημῳ οἱ πατέρες οὐχὶ τῶν πάλαι Ιω-
δαλων μόνον, ὡς ἀν ὑπολάβοι τις, ἀλλὰ τῶν καὶ σημε-
ρον ἀκούοντων μὲν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ, σκληρυ-
νένων δὲ, κείται παρὰ Μωϋσεῖ, καὶ ἐν οὐδὲ καὶ ὕψος
ψαλμῷ πολλάκις εἰρηται, καὶ ἐν ρε· ἀπέρ καθ' ἀν-
τὸν ἐπικητήσας εὐρήσεις. Ἐπει τοιν τοι διὰ ταῦτα
ῷμοσεν ὁ Θεὸς μὴ εἰσελεύσεσθαι τοὺς παραπικράν-
τας εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἦν δὲ λόγος διὰ βρα-
χέων παρέστησε, προνοτέον καὶ ἡμῖν καὶ μερι-
μητέον μὴ τοῖς ὅμοιοις περιπεσεῖν. Τὰ αὐτὰ γάρ
καὶ ἡμᾶς διαδέξεται, εἰ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς εἰς ἓπι
καὶ νῦν κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἀνακαλούμ-
νης ἡμᾶς ἀκούοντες σκληρύνωμεν τὰς ἔσαντον καρ-
δίας· διελθήσεται γάρ καὶ ἡμᾶς ὁργὴ θεοῦ καὶ
ἀποτεσσύμεθα τῆς παρ'⁵ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀν-
άπηκτος· Ὁποια δὲ ἔστιν ἡ ὁργὴ, παρίστησαν δὲ
Ἄποστολὸς λέγων· Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητην σεν,
καὶ ἀμεταρότον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ
ὁργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὁργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιο-
κριτίας τοῦ Θεοῦ. Τίς δὲ καὶ ἡ κατάπαυσις αὐτῶν

ἀλλ᾽ ἡ μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ παρόντος βίου σὺν αὐτῷ διατείχη, καὶ τὸν ἀναπαυσθεμέθα ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλεῖᾳ, πάσης τῆς διὰ πράξεως ἀγωγῆς ἀπῆλαγμανοι, μόνη δὲ τῇ τῶν θείων καὶ ἐπουρανίων θέρη προσανέχοντες; διὸ ἀποδράσεται μὲν ὅδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἀργία δὲ καὶ ἀπαλλαγὴ κακῶν, σχολή τε καὶ ἀνάπαυσι καὶ τὸ ἀληθινὸν Σάββατον ἥμερος διαδέξεται· ἐν τῷ Σαββάτῳ ἀληθινῷ καὶ αὐτῷ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναπαύσεται· τὸ μὲν περὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τῷ Ἰουδαίων λαῷ τὰ ἐν αὐτῷ προσφανῶν, καὶ παρακαλῶν αὐτοὺς, εἰ δεύτερον καταξιωθεῖεν, ως τὸ πρώτον ἐπὶ τῆς ἑρήμουν, ἀκούσαι τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου φωνῆς, ἣτις ἡμελένεν αὐτοῖς πάλιν κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ λαλεῖν, μή τοὺς πατέρας αὐτῶν ζηλωσαι, μηδὲ αὐθίκες τὸν Θεὸν παραπίκραναι ως καὶ πρότερον. Τοιαῦτα δὲ παρακαλῶν, προσέλγειν μοι δοκεῖ καὶ προσανήττεσθαι τὴν ἐσομένην αὐτῶν εἰς τὸν Χριστὸν ἀπιστίαν, ἃτε τὸ μέλλον μὴ ἀγνοῶν· ἐπάγει· δὲ οὖν ἐξηῆς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ φησίν· Καὶ εἶπα· Αἱ ηλικίαι τῆς καρδίᾳ· καὶ πάλιν· Ως ὁμοσα ἐτῷ τῇ ἔργῃ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ· σαφῶς τὸ μέλλον ἐθέπτεσιν. Οθεν φανόντα· ὥστε τὸ πρώτον ἐπὶ Μωϋσέως, οὕτω καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Κυρίου πλανηθέντες τῇ καρδίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας στερηθέντες. Διόπερ ἀκολούθως μετὰ τὸν παρόντα φαλμὸν δὲ ἐξηῆς πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, ως ἂν τοῦ προτέρου λαοῦ μὴ ὑπακούσαντος.

ΩΔΗ Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΤΕ Ο ΟΙΚΟΣ ΘΚΟΔΟΜΕΙΤΟ C 4. CANTICUM IPSI DAVID, QUANDO DOMUS AEDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. XCIV.

Ἄστατε τῷ Κυρίῳ φόσμα καιρόν· φτατε τῷ Κυρίῳ, πᾶσα ή γῆ. Ἄστατε τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ δυναμα αὐτοῦ. Φήσας δὲ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ περὶ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ τὸ· Άστε πλανώται τῇ καρδίᾳ· καὶ τὸ· Ως ὁμοσα ἐτῷ τῇ ἔργῃ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ· σαφῶς τὸ μέλλον ἐθέπτειν τὴν κατὰ Θεὸν ἀγαλλίασιν προκαλεσάμενος ἀπειθεὶς εὑρεν, ἐπὶ τὴν τῶν ἔθνων κλῆσιν μεταβαίνει· προσφωνεὶ δὲ ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς τοῦ Σωτῆρος, διπερ δῆλον ἐστι ἀπὸ τοῦ, Εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐξηῆς εἰρημένου, καὶ· Ἀναγγελλατε ἐτοῖς διθρεοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐτὸντοι τοῖς λαοῖς τὸν θαυμασίαν αὐτοῦ ἐπει μὴ δὲ ἄλλων ἡδὺ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων εἰς Ἑργον προχεγγρήσασιν οἱ λόγοι. Δι᾽ δικαὶοις ἀρμόζει τὰ προκείμενα προσφωνεῖσθαι διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὸ καινὸν φόσμα τὸ εὐαγγελικόν, τὸ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι δι· αὐτῶν κεκηρυγμένον. Οὗτοι δὴ οὖν προστάττονται ἀδειν τῷ Κυρίῳ φόσμα καιρὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· διπερ καὶ ἔργοις πεπληρώκασιν, ὅτε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ ψθόργος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ διήματα αὐτῶν. Ἡν δὲ τὸ φόσμα τὸ καιρὸν, τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, οὐ τὰ παρὰ Μωϋσεῖ παλαιὰ νόμιμα περιέχον, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν Ἑλλησιν ἀρ-

A quando abscedet quidem dolor, tristitia et gemitus; quies autem, ereptio a malis, cessatio, requies ac verum sabbatum nos excipiet: in quo item vero sabbato ipsum Dei Verbum requiescat. Quod vero spectat ad hunc sensibilem mundum, Iudeos evocat et hortatur, ut si jam secundo, ut olim in deserto, Dei Verbi voce dignentur, que ipsos tempore incarnationis ejus iterum allocutura erat, ne patres suos imitentur, neque rursum ut antea Deum exacerbent. Cum autem sic hortatur, videatur mihi prænuntiare ac subindicare futuram eorum erga Christum incredulitatem, utpote futurum non nescius: nam sub hac ex persona Dei adjicit et ait: Et dixi, Semper errant corde; ac rursum, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requietum meam. Etenim si in os illud divinum mendacium non cadit, ac definitionem sententiamque illam protulit, quod scilicet semper errant, jumentoque affirmavit eos in requiem ipsius non esse ingressuros; aperte futura vaticinatus est. Quare, ut olim tempore Moysis, sic iterum Domini tempore videtur Iudeos corde errasse, ideoque promissione illa frustratos esse. Quapropter post hunc psalmum, qui sequitur omnes gentes ad promissionem Dei vocat, ac si prior ille populus non obtinererat.

B **ΩΔΗ Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΤΕ Ο ΟΙΚΟΣ ΘΚΟΔΟΜΕΙΤΟ C 4. CANTICUM IPSI DAVID, QUANDO DOMUS AEDIFICABATUR POST CAPTIVITATEM. XCIV.**

Ωδὴ τῷ Δαυὶδ, ὅτε οἱ οἰκοδόμοι τοῦ οἴκου τοῦ Δαυὶδ μεταβαίνουσι τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ τὸν θαυμαστὸν οἶκον τοῦ Σωτῆρος, διπερ δῆλον ἐστι ἀπὸ τοῦ, Εὐαγγελίζεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐξηῆς εἰρημένου, καὶ· Ἀναγγελλατε ἐτοῖς διθρεοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐτὸντοι τοῖς λαοῖς τὸν θαυμασίαν αὐτοῦ ἐπει μὴ δὲ ἄλλων ἡδὺ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων εἰς Ἑργον προχεγγρήσασιν οἱ λόγοι. Δι᾽ δικαὶοις ἀρμόζει τὰ προκείμενα προσφωνεῖσθαι διὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὸ καινὸν φόσμα τὸ εὐαγγελικόν, τὸ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι δι· αὐτῶν κεκηρυγμένον. Οὗτοι δὴ οὖν προστάττονται ἀδειν τῷ Κυρίῳ φόσμα καιρὸν ἐν πάσῃ τῇ γῇ· διπερ καὶ ἔργοις πεπληρώκασιν, ὅτε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ ψθόργος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ διήματα αὐτῶν. Ἡν δὲ τὸ φόσμα τὸ καιρὸν, τὸ σωτήριον Εὐαγγέλιον, οὐ τὰ παρὰ Μωϋσεῖ παλαιὰ νόμιμα περιέχον, ἀλλὰ τὰ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν Ἑλλησιν ἀρ-

VERS. 2. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino, omnis terra. Cantate Domino, benedicite nomini ejus. Cum in praecedenti psalmo de Iudaico populo dictum fuisset, Semper errant corde, et, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: quia illos primum ad eam secundum Deum exultationem advocans, immorigeros invenisset, ad vocationem gentium transit. His porro apostolus et evangelistas Salvatoris compellat, ut palam est ex verbis, Annuntiate de die in diem salutare ejus, quæ deinceps sequuntur, et ex his, Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus: non aliorum enim, quam Salvatoris nostri apostolorum opera, hi sermones ad rem deducti sunt. Quare ob Novum Testamentum, et ob evangelicum novum canticum, per ipsos omnibus gentibus prædicatum, ipsos solos sic appellare conveniebat. Hi itaque jubentur cantare Domino canticum novum in universa terra: quod etiam opere perfecerunt, quando in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum¹⁰. Erat porro canticum illud novum, salutare Evangelium, quod non vetera illa Moysis legalia complectebatur, sed Christi præcepta omnibus Graecis congruentia: illa quippe Mosaica nec hujusmodi erant.*

¹⁰ Psal. xxi, 5.

*Hic exordio itaque jubet ipsi Domino cantare canti-
cum novum. Quia vero non poterat omnis terra in-
telligere quis esset Dominus, neque profundiores de
Domino sermones capere; necessario dictum re-
petit hoc modo, *Cantate Domino, benedicite nomini
ejus*, cuius haec est sententia: si universæ per or-
bem gentes, quis sit totius mundi opifex, et quis
universorum Dominus, capere non valeant; neque
intelligere possint, quomodo Dei Verbum, opifex
cum sit, occulta et invisibili virtute omnia admini-
stret et gubernet; at satis est illis, ut ipse solum-
modo initiatis, benedicere nomini ejus. Ipsius
quippe Domini nomen, nudumque ipsius vocabu-
lum cum laude et benedictione pronuntiatum, una-
goam potest benedicentibus utilitatem conciliare;
et maiorem sane, quam iis qui Abrahamo benedi-
cerent: ad quem dictum est, *Benedicentes te bene-
dicensur*⁷¹.*

Novum porro canticum post captivitatem per to-
tum orbem celebrent novi orbis incolæ. Quam-
obrem ait psalmi titulus, *Quando dominus ædificabit
post captivitatem*. Cum enim magna illa domus
Dei, Ecclesia scilicet ejus, in omnibus gentibus post
animarum captivitatem excitanda erat a magno illo
et sapiente architecto Domino et Salvatore nostro,
de quo ait propheta, *Hic ædificabit civitatem meam,
et captivitatem populi mei reducet*⁷²; tunc ipse Ser-
vator, impleturus ea quæ a prophetis prænuntiata
fuerant, præ manibus accipiens Isaiae clausulam ex
ipsius persona dicentem, *Scriptus Domini super me,
eo quod unixerit me, evangelizare pauperibus misit
me, prædicare captiuis dimissionem, et cæcis visus
restitutionem*⁷³, replicato post lectionem libro,
dixit, *Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus
vestris*⁷⁴: docens se esse illum, non corporeo un-
guento periude atque alio corporeos Christos,
sed Spiritu paternæ deitatis unctum; atque ideo
Christum vocatum fuisse: a se item Evangelium
iis qui anima captivi erant prædicatum esse secun-
dum prophetiam. Iudeorum itaque prophetæ non
talia canebant, itaque bonorum Evangelia iis, qui
ævo suo exsisterent, prædicabant; sed similia iis
quæ Moyses in magno cantico ad populum dicit: *Filiæ vituperabiles, generatio tortuosa et perversa,
huccine Domino redditis? siccine populus stultus et
non sapiens*⁷⁵? et quæ sequuntur: ubi adest item
illud, *Irritaverunt me in alienis, in abominationibus
suis exacerbaverunt me. Immolaverunt dæmoni, et
non Deo*⁷⁶; et illud, *Ipsi provocarerunt me in non
deo, irritaverunt in idolis suis*⁷⁷. Isaías vero his
affine canticum edens dicebat: *Cantabo dilecto can-
ticum dilecti mei, vineæ meæ*⁷⁸: quibus adjicit: *Quid faciam vineæ meæ, quia exspectavi ut sacerel
uvam, fecit autem spinas?* Ausseram sepem ejus, et
erit in direptionem; et destruam turrim ejus, et erit

A μόδια παραγγέλματα: τὰ γὰρ Μωϋσέως οὐ τούτα
ἡν. Προτηγουμένως μὲν οὖν προστάττει ἔδειν αὐτῷ ἡ
Κυρίῳ τὸ καινὸν ἄσμα· ἐπεὶ δὲ οὐ τάχα ἡ τῇ οὐα
ἡν τις ποτὲ ἡν δό Κύριος συνεῖναι, οὔτε τοὺς περὶ τὸν
Κυρίου βαθυτέρους εἰδέναι λόγους· ἀναρχαῖος ἦν;
κατὰ δεύτερον λόγην ἐπιλέγει τό· *Ἄστετε τῷ Κυρίῳ,
εὐλογήσατε τὸ διόρθωμα αὐτοῦ, τοιαύτην ἔχουν
διάνοιαν· εἰ μὴ συνιέναι τις ἔστιν δὲ τοῦ σύμπλον
κόσμου δημιουργὸς, καὶ δὲ τῶν δλῶν δεσπότης Κύ-
ριος δύναται τὰ καθ' ὅλης τῆς γῆς Ἐθνην·* καὶ εἰ μὴ
συνορᾶν οἴτα τέ ἔστιν διπλῶς δημιουργικός ὁν θεοί
Ἄργος, ἀφανεῖ καὶ χωράτων δυνάμει τὰ πάντα δέπει
καὶ διακυβερνᾷ· ἀλλ' ἀπάρκει γε αὐτοῖς ὡς ἐν εἰσ-
γαγηῇ καὶ τὸ εὐλογεῖν τὸ δνομα αὐτοῦ. Ταῦτα γάρ
ἔστιν αὐτὸν τὸ τοῦ Κυρίου δνομα καὶ αὐτὴν ἡντὶ⁷⁹
B προσηγορία αὐτοῦ εὐφημουμένη καὶ εὐλογουμένη⁸⁰·
μέγιστα τοὺς εὐλογοῦντας ὥφελεν, μᾶλλον τοιούτοις
Ἄθραζι εὐλογοῦντες, πρὸς δὲ εἰργταί· Οἱ εὐλο-
γοῦντές σε εὐλογηθήσονται.

Tὸ καινὸν δὲ ἄσμα μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἱ το-
νέας οἰκουμένης κατηξιωμένοι καθ' ὅλης τῆς οἰκου-
μένης ἀδέτωσαν. Διό φασιν ἡ προγραφὴ τοῦ ἄσ-
μου, *"Οτε δὲ οἶκος ὑφοδομεῖτο μετὰ τὴν αἰχμαλω-
σίαν. Οτε γοῦν δὲ μέγας οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλη-
σία αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς Ἐθνεσι μετὰ τὴν τῶν ψυχῶν
αἰχμαλωσίαν οἰκοδομεῖσθαι ἥμελλεν ὑπὸ τοῦ μεγάλου
καὶ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος;
ήμῶν, περὶ οὐ φησιν δὲ προφῆταις· Οὐτοὶς οἰκε-
μήσει τὴν πόλιν μου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ
λαοῦ μου ἐπιστρέψει· τότε αὐτὸς δὲ Σωτὴρ, μέλιται
Ἐργοὶς ἀποπληρῶν τὰ διὰ τῶν προφητῶν πρεπε-
νημένα, μετὰ χειρας λαδῶν καὶ διελθῶν τὴν δὲ αὐ-
τοῦ προσώπου φάσκουσαν τοῦ Ἡσαΐου περικοπὴν.
Πτεῦγα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἰρεκει ἔχοισε με,
εἰναγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κηρύξα
αἰχμαλώτοις ἀφεσίν, καὶ τυφλοῖς ἀτάβλεψη,
πτύξας τὴν βίθον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, εἶπε· Εἰπετο
πεπλήρωται ἡ Γραψὴ αὕτη ἐτοῖς ὀστίν ὑπὸ⁸¹
διδάσκων αὐτὸν μὲν εἶναι τὸν οὐ σωματικῷ μέρῃ
τοῖς σωματικοῖς χριστοῖς δμοίως, τῷ δὲ Πνεύματι
τῆς πατρικῆς θεότητος κεχρισμένον, καὶ διὰ τοῦ
Χριστὸν ἀνηγορευμένον· δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ Εἰαγρί-
λιον τοῖς τὰς ψυχὰς αἰχμαλώτοις κεχτρυθῆσαι
ἀκλούθως τῇ προφητείᾳ. Οἱ μὲν οὖν τοῦ Ιουδαϊσμοῦ
D προφῆται οὐ τοιαῦτα ἔδονται, οὐδὲ ἀγαθῶν Εὐαγγείων
τοῖς καθ' ἐπιτούς ἐκτήρυττον· ἀλλ' ὅποια Μωϋσῆς ἐν
μεγάλῃ ὧδῃ πρὸς τὸν λαὸν φάσκων· Τέκτα μαρτηρά,
γερεά σχολιά καὶ διεστραμμένη, ταῦτα Κυρίῳ
ἀπταποδίσθεται; οὐτως λαδὸς μαρός καὶ οὐχὶ σοφὲς;
καὶ τὰ τούτοις ἀκλουθα· ἐν οἷς ἔστι καὶ τὸ Πο-
λέμουντα με ἐτοῖς ἀλιτορτοῖς, ἐτὸ θδελούγμασιν αἰτῶν
ἐξεπικρυπάται με. Εθυνταρ δαμορίοις, καὶ οὐ θεῷ·
καὶ τὸ Λύτοι παρεζήλωσάται με ἐπ' οὐ θεῷ, πα-
ρώργισάται με ἐτοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ Ήταῖς;
δὲ τούτοις κατάλληλον ἔδων ἄσμα Ελεγεν· Ἄσω ἐτῷ
ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου, τῷ ἀμα-*

⁷¹ Gen. xii, 3. ⁷² Isa. xlvi, 13. ⁷³ Isa. vii, 1. ⁷⁴ Ibid. 21. ⁷⁵ Isa. v, 4.

⁷⁶ Luc. iv, 21. ⁷⁷ Deut. xxxii, 5, 6. ⁷⁸ Ibid. 16.

λῶι μου· οἵς ἐπιλέγει· Τί ποιήσω τῷ ἀμπελῶι μου, διεύμενοι τοῦ ποιῆσαι σταυρὸν ἡρώες δὲ ἀκάρθας; Καθελὼ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρραγὴν· καὶ καθελὼ τὸν πύργον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα· καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνα μου, καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτοις. Θρήνους δὲ καὶ Ἱερεμίας ἥδε κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ· καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὄμισις προφῆται, τὴν πτῶσιν αὐτῶν ἀπολογούρρουνται, ὡδᾶς αὐτοῖς ἥδον καταλήλους. Τὸ δὲ τοῖς Ἐθνεσιν εὐαγγελίζομενον ἔσμα καὶ νῦν οὐκ ἦν ἐκείνοις δημοιον, καὶ νῦν δὲ καὶ νέων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας περιέχον, καὶ οὐ τῷ Ἰουδαίων λαῷ, ἀλλὰ τάπῃ τῇ γῇ προσπεφωνημένα. Σφόδρα δὲ ἀκριβῶς ἡ προγραφὴ τὸ καὶ νῦν ἔσμα φησι εὐαγγελισθῆσθαι πᾶσι τοῖς Ἐθνεσιν, "Οτε δὲ οἶκος φύκοδεμείτο μετὰ μὲν αἰχμαλωστῶν. Καὶ ἄλλως γάρ μετὰ τὴν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίαν καὶ μετὰ τὴν ἀπόπτωσιν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ ὀργῆν, ἦν ἐθέσπισεν δὲ πρὸ τούτου φαλμὸς εἰπὼν, Άστ πλανῶται τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἀγνωστοὶ τὰς ὁδούς μου, ὡς ἀμοσοὶ εἰς τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσιν μου, οἱ πᾶσαι τὴν γῆν οἰκοῦντες ἄνθρωποι βάρεβαροι τε καὶ Ἔλληνες, ὅπην! καὶ πάρ' αὐτοῖς δοῖκος τοῦ Θεοῦ συνέστη, δηλαδὴ ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ, τὸ καὶ πολυθέους πλάνης ἀποθέμενοι. Ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζονται, καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τοῖς τῶν Ἱερῶν ἐπαγγελίων ἀγαγνώσμασι χρώμενοι.

Ἐναγγελίεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ· ἀραγγελατε ἡρ τοῖς Ἐθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν καὶ τοῖς λαοῖς θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ τοῖς ταῦτα προσήκει νομίζειν προστάτευθαι ἢ τοῖς δι' ἔργων ὕστερόν ποτε αὐτὰ πεπληρωθόσι, τοῖς δηλαδὴ εὐαγγελισαμένοις εἰς πάντα τὰ Ἐθνη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ; Τούτοις γάρ τὸ θεῖον Πνεῦμα δινθενεῖ καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦτο πράτειν παρεχελεύετο. Τοῖς αὐτοῖς δὲ καὶ τὰ ἔχῆς προσφωνεῖ, ὡς ἂν μέλλουσιν ἀναγγέλλειν τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν ἐν πᾶσι τοῖς Ἐθνεσι, μέλλουσι τε ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ Θυμάσια αὐτοῦ κηρύγγειν. Τίνες οὖν ἔσαν οἱ ταῦτα δι' ἔργων ἐπιτελέσαντες; Εἰ μὲν ἦν ἐπέρους δυνατὸν ἐπιδεικνύναι, ἤτοι κατὰ τοὺς Κύρου χρόνους, ἢ κατὰ τοὺς (!) Δαρείου τοιούτους αἱ προκείμεναι προστάξεις γίγνονται τοῖς Ἰησοῦ μαθηταῖς, ἀκόντισι τῷ Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Βούλεται γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον συντόνῳ καὶ ἀδιαστάτῳ σπουδῇ ἐπιτελεῖν αὐτοὺς τὸ εὐαγγελικὸν ἔργον· τῇ γάρ, ἡμέρᾳ ἐξ ἡμέρας, τοῦτο παρίστησι, τὸ διηνεκῶς αὐτοὺς εὐαγγελίζεσθαι τὸ σωτήριον, περὶ οὐ εἴρηται. Οὗτος ἔστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ, αἱ κατριαὶ τῶν ἔθνων, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δέξαν καὶ τιμήν, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δέξαν δόματι αὐτοῦ. Οὐ μάτην ἔσμα καὶ νῦν ἔδειν ἐν προσιμοίοις τῆς φαλμψίας ἐκέλευσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ κανή τις κλῆσις τοῦ παρόντος φαλμοῦ, καὶ νῦν τὸ κήρυγμα. "Ἐθνη γάρ, ὡς ὀρέξ, οἱ καλούμενοι (sic) οὐ μόσχους οὐδὲ ἄρνας, οὐδὲ ἔξωθεν εἰσ-

A in concalationem: et relinquam vineam meam⁷⁹, et cetera. Jeremias item lamentationes canebat contra Judaicum populum: reliqui pariter prophetae, ruinam eorum deplorantes, congruentia item cantica edebant. Novum autem gentibus annuntiatum canticum illis simile non erat; sed novorum ac recentium bonorum promissa complectebatur, non Judæorum populo, sed omni terræ annuntiata. Accuratissime autem titulus indicat, tunc canticum novum gentibus annuntiandum esse, quando domus aedificabatur, post captivitatem. Et alioquin post Iudæorum captivitatem ac post ruinam eorum et iram Dei immissam ipsis, quam vaticinatus est præcedens psalmus dicens, Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas, sicut juravi in ira mea, B si introibunt in requiem meam, omnes homines orbem incolentes, cum barbari, tum Græci, cum apud eos domus Dei, scilicet Ecclesia ejus constitueretur, deposito eo quod in diabolicum plurimum deorum cultum edere solebant, novum canticum canere edociti sunt. Ex illo namque tempore salutare Dei ipsis annuntiant, cum per totum orbem sacrorum Evangeliorum lectionibus utuplur.

C VERS. 3. Annuntiate de die in diem salutare ejus. Annuntiate in gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus. Quibusnam hæc præcipi putandum est, nisi iis qui diu postea hæc operibus compleverunt; iis videlicet qui in omnibus gentibus salutare Dei prædicaverunt? His quippe divinus Spiritus jamdiu et multo ante tempore id agere præcipiebat. Isidem quoque sequentia denuntiat, utpote qui Domini gloriam in omnibus gentibus, et in omnibus populis mirabilia ejus prædicaturi essent. Quinam igitur sunt qui hæc operibus persecerunt? Si quidem possent alii sive Cyri sive Darii tempore indicari, [quibus hæc competenter; illos prophetia respiceret. Sed cum nulli sint hujusmodi,] hæc præcepta discipulis Jesu traduntur, qui hæc audiunt: Euntes, docete omnes gentes⁸⁰. Vult enim Spiritus sanctus eos strenua et indesinenti opera evangelicum opus perficere; nam id his verbis declaratur, de die in diem, ut scilicet assidue salutare illud annuntient, de quo dictum est: Hic est vere Salvator mundi⁸¹.

D VERS. 7, 8. Affer-te Domino patriæ gentium, affer-te Domino gloriam et honorem, affer-te Domino gloriam nomini ejus. Canticum novum canere in principio psalmodiæ non frustra præcepit; sed quia vocationem et prædicationem novam hic psalmus complectebatur. At enim, ut ipse vides, gentes quæ vocantur, non vitulos, non aguos, non quid-

⁷⁹ Isa. v, 4, 5. ⁸⁰ Matth. xxviii, 19. ⁸¹ Joan. iv, 42.

(1) Hic desinit codex em. card. Co'slinii.

piam extraneum ex imperfectis animalibus (quid-vis enim irrationale imperfectum est); sed seipsas immolare, atque illi, utpote Deo, gloriam et honorem afferre jubentur. Quia vero non operibus tantum, vel sana doctrina ipsum ut Deum celebrare, sed etiam sacrificia ei offerre par est; ideo adjicit:—
 VERS. 9, 10. *Tollite hostias, et introite in atria ejus, adorare Dominum in atrio sancto ejus. Commoneatur a facie ejus universa terra: dicate in gentibus, Dominus regnavit, et cetera.* Hostias hic dicit rationabiles illas et spirituales, quas assidue videntur pro priis offerri et a sacerdotibus immolari, cujusmodi sunt virtutes: atria autem vocat ecclesias, ubi Novi Testamenti hostiae offeruntur; videlicet spiritualis cultus, bonorum operum fructus, oblationes gratiarum actionis. Et alias non hæc Iudeis præcepit, ne quis suspicetur hic de legalibus hostiis sermonem haberet; sed familiis gentium, de quibus per alium prophetam Deus Iudeos alloquens ait: *Non est voluntas mea in robis, et sacrificium non accipiam de manibus vestris: quia ab oriente sole usque ad occidentem magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco incensum offertur nomini meo et oblatio munda*¹¹. Et probe quidem: nam illud, *Tollite hostias, id est, vestram de hostiis cogitationem sublimem agite, nec vili et humili intellegendi more boves aliave animalia immoletis; sed sublimiori modo hoc dictum intelligentes, spirituales et cœlestes offerte hostias, quarum exempla et umbras erant illa sensibili ritu oblata sacrificia.* Quas porro hostias hic psalmus exigat, docet beatus Paulus his verbis: *Exhibete corpora vestra hostiam puram, virentem, Deo placentem, rationabilem obsequium vestrum*¹². Et introite, inquit, per quam semitam? per fidem videlicet: ipsa enim est ingressus ad salutem.

VERS. 11, 13. *Lætentur cœli et exsultet terra, commoneatur mare et plenitudo ejus. Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt. Pro illo, Commoneatur mare, secundum Aquilam dicitur, Tonabit; secundum Symmachum vero, Sonabit. His porro significatur, evangelicam prædicationem ipsa maria et insulas in mari positas, necnon homines ipsas incolentes, peragraturam esse; qui homines plenitudo ejus vocantur. Quod ipsum ad finem deductum est. Jam enim Ecclesiæ Christi omnes insulas replent, salutarisque doctrina in dies extenditur et accrescit, ad eos usque qui Oceanum incolunt propagata. Et tunc exsultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terræ in justitia, et populos in veritate sua.*

IPSI DAVID, QUANDO TERRA EJUS RESTITUTA EST. XCVI.

VERS. 4. *Dominus regnavit exsultet terra, læ-*

A φοράν τινα τῶν οὐ τελείων (πᾶν γέρες ἀλλογον τύνει), αὐτοὶ δὲ αὐτοὺς θύειν ἀπαιτούμενοι, δέξαι τι τιμὴν ὡς Θεῷ κομίζειν προστατόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ μή μόνον λόγοις καὶ ὅρθοῖς δόγμασι θεολογεῖν αἰτεῖ, ἀλλὰ καὶ θυσίας προσφέρειν, ἐπάγει: "Ἄρατε θυσίας, καὶ εἰσκοπεύεσθε εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ, προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἀγράντεον. Σαλευθῆτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πάσα η γῆ· εἰπατε τοῖς θύτεσι· ὁ Κύριος ἔδωσει λειτουργίαν, καὶ τὰ ἑταῖρα θυσίας μὲν λέγων τὰς λογικὰς καὶ πνευματικὰς, οὓς δρῦμεν διηνεκῶς ὑπὲρ τῶν εὔτεβῶν προσφερομένις, καὶ λειρουργούμενας ὑπὸ τῶν ἵερέων, τοιαῦται δὲ καὶ αἱ ἀρέται· αὐλάς δὲ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τῆς Καινῆς Διαθήκης θυσίας προσφέρονται, αἱ πνευματικαὶ λατρεῖαι, αἱ δὲ ἐργῶν χαρποφορίαι αἱ χαριστήραι ἀναφοραί. Ἀλλῶς δὲ οὐδὲ Ἰουδαΐς ταῦτα προστάξειν, ἵνα μή τις τὰς νομικὰς ὑποπτεύσῃ θυσίας· ἀλλὰ ταῖς πατριαῖς τῶν ἑθνῶν, περὶ ὧν δὲ ἐπίρην προφήτου φησιν ὁ Θεὸς πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος· Οὐκ δοτει μον θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίας οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διτι διδοτῶν ήλιον μέχρι δυσμῶν μέχρι τὸ δρομά μον ἐτοῖς ἑθνεσι· καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίᾳ προσφέρεται τῷ ὄρδινι μον καὶ θυσία καθαρό. Εἴ δὲ καὶ τὸ φάνατ, "Ἄρατε θυσίας, τουτέστι, Μετεωρίσατε τὸ περὶ θυσιῶν νότημα μὴ χαμαζῆλως βουθυτοῦντες, καὶ τὰ λοιπὰ σφάζοντες ζῶα, ἀλλ' ὑψηλῶς τὰ διὰ τούτων δηλούμενα διαγοούμενοι, τὰς πνευματικὰς καὶ ἐπουρανίους θυσίας, ὧν ὑποδείγματα καὶ σκαλήσαν αἱ αἰσθητῶς προσαγόμεναι θυσίαι. Πολλαὶ δὲ θυσίας ἀπαιτεῖ η φαλμυρία, δι μαράριος Παῦλος διαμηνούει λέγων· Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν καθαρὰν, λωσαρ, εὐδρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Καὶ εἰσκοπεύεσθε, φησι, διὰ ποιας ἐρχόμενοι τρίβουν; διὰ τῆς πίστεως δηλούντι· αὕτη γάρ ἐστιν η τῆς σωτηρίας εἰσβολή.

Εὐχραντέσθωσαρ οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιόσθη η γῆ, σαλευθῆτω η θάλασσα καὶ τὸ πλίγυμα αὐτῆς. Χαρήσεται τὰ χεδία, καὶ πάρτα τὰ ἐν αὐτοῖς. Αὐτὶ δὲ τοῦ, Σαλευθῆτω η θάλασσα, καὶ τὸν Ἀκύλαν, Βροτήσει, η κατὰ τὸν Σύμμαχον, Ἡχήσει. Σημανεῖ δὲ διὰ τούτων διάλογος διελεύσθαι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα καὶ τὰ πελάγη καὶ τὰς ἐπὶ τῆς θαλάσσης νήσους, τούς τε ταῦτας κατακούντας ἀνθρώπους, πλήρωμα αὐτῆς ὄνοματος· δ καὶ αὐτὸς τέλους ἔτυχεν. Αὐτίκα γοῦν Ἑκκλησίαι Χριστοῦ τὰς νήσους ἀπάσας πληροῦσι, πληθὺει τοις διημέραις, καὶ ἐπιδίδωσιν η σωτήριος διδασκαλία μέχρι τῶν τὸν Άκεανὸν οἰκούντων παρεκτενομένη. Καὶ τὸτε ἀγαλλιόσθωσαρ πάρτα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ πρὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, διτι ἐρχεται, διτι ἐρχεται κρίται τὴν γῆν. Κρίται τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λιούς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ.

Τῷ ΔΑΥΙΔ, ΟΠΟΤΕ Η ΓΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΘΙΣΤΑΤΟ.
ηγ.

Ο Κύριος ἔδωσει λειτουργίαν, διαλλιδούσω η τῆ.

¹¹ Malach. i, 10, 11. ¹² Rom. xii, 4.

εὐφρατήτωσαν τῆσσοι πολλαι. Ἐπειδὴ ἐν τῇ τῶν Ἑβδομήκοντα ἡρμηνείᾳ φέρεται ἡ προγραφὴ, ἔρουμεν, ὡς, πολλάκις συμφοραῖς περιπεπτῶντες δαυτὸς τότε μὲν δὲ οὐ πολλάκις συμφοραῖς περιπεπτῶντες δαυτὸς τότε δὲ τοὺς πολέμους ἰσχύλαζε, τὸν προκείμενον, οἶμαι, φαλμὸν καὶ ἔκεινον ἥσος καθ' ὃν κατέστη ἡ γῆ αὐτοῦ, ὅμοι καὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας ἐν ἀπαράξῃ καὶ εἰρήνῃ καὶ γαλήνῃ καταστάσεις μετὰ τὴν πάντων τῶν ἔχθρων ἀναίρεσιν. Τέτε σὺν δὲ προφήτῃς, ἐν εἰρηναίῳ καταστήματι γεγονός, ὃντος θείου Πνεύματος ἐπὶ τὴν τῶν προκειμένων διδασκαλίαν ἀνακινεῖται. Ἐπειδὴ δὲ μήτε ὑδή, μήτε φαλμὸς ἐπιγέγραπται παρ' Ἐβραίοις, εἰποις ἀν τὰ προκείμενα προφητείαν εἶναι καὶ διδασκαλίαν ἀπλῆν τὰ περὶ τῆς δευτέρας καὶ ἐνδέξου παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περιέχουσαν· ἥσος καὶ δανιήλ μνημονεύων φησίν· Ἐθέωρον, καὶ ίδον ἐπὶ τῶν τερελῶν τοῦ οὐρανοῦ Ὅλος ἀτρόπου παρῆται, καὶ μέχρι τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοί, φυλαῖ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύοντες. Ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἀκονολατεῖσθαι σὺν μη ἀφαιρεσθῇ. Τότε, φησίν, ἀγαλλιάσεται πᾶσα ἡ γῆ, ἥτοι ἡ κανή κτίσεις, καὶ πάντες οἱ ἄξιοι τὴν γῆν οἰκήσαντες δινθρευτοὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ καὶ οἱ μέλλοντες κληρονομεῖν τὴν ἐπουράνιον γῆν, κατὰ τὸ Μακάριοι οἱ πρατήρες, διειστοιχηρογεμήσουσι τὴν γῆν. Τῆς γὰρ σωματικῆς οὐσίας εἰς ἀφθαρτίαν μεταβαλλούστης κατὰ τοὺς τῆς ἀναστάσεως λόγους, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ, ἀπε τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καὶ αὐτὴ καταξιωθησομένη.

Εὐφρατήτωσαν τῆσσοι πολλαι· πολλαὶ δὲ, καὶ οὐ πᾶσαι, διὰ τῶν κακοδόξων· οὐ χρὴ γὰρ κατέρειν τοὺς ἀτεβέσι. Νήσους γὰρ ἔσθ' ὅπε τὸ Γράμμα τὸ λερὸν τὰς Ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ· οἷον ἐν θαλάσσῃ κειμένας ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, καὶ πικροῖς ὕδασι περιεχομένας ταῖς ἐν αὐτῷ περιστάσεσι, καὶ ὡς φραγματάτοις κύμασι καταπαιομένας τοῖς διωγμοῖς· πλὴν ἀδιαπλώτες ἐρημεῖσαντας, καὶ ἀνεχούσας ὑψοῦ, καὶ ταῖς θλίψεσιν οὐ βαπτίζομένας. Ἀχλόνητοι γάρ διὰ Χριστὸν αἱ Ἐκκλησίαι, καὶ πύλαι φάδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῶν. Οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοιτο τις νήσους ἐνοεῖν τὰς ἐξ θνῶν Ἐκκλησίας, οὐκ ἀπὸ τοῦ πρέποντος βαδιεῖται σκοποῦ. Ἐγκαίνιονται γοῦν πρὸς θεὸν τῆσσοι τῷ Ἡσαΐᾳ, αἱ ἀπὸ τῶν θνῶν Ἐκκλησίαι, ἀρτὶ καθιεστάμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀποστίας ἀγαχύπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμδάνονται τῷ Θεῷ βάσιμον. Καλῶς τοίνυν κάνταῦθα τὰς φυχάς τῶν ἐν τοῖς πειρασμοῖς τὸ ἔδραιόν τε καὶ ἀμετάθετον ἐπιδεικνυμένων, νήσους ὀνόμασεν, διε πάντοτεν μὲν διαλαμβάνει τὴν κακίας ἄλμη, οὐ μὴν τοσούτον ισχύει προσπίπτουσα, ὡς καὶ σάλον τινὰ τῷ παγκύ τῆς ἀρετῆς ἐμποιῆσαι.

Νεφέλη καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ, δικαιοσύνη καὶ κρήμα κατέρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Νεφέλη

[“] Δαε. vii, 13, 14. [“] Matth. v. 4. [“] Isa. xli, 1.

A tentur insulæ multæ. Quoniam in Septuaginta Interpretum versione hic titulus assertur, dicamus, Davidem in multis delapsum calamitatem cum à Saule pelleretur, deserita loca frequentaret et apud allophylos moraretur; tunc, cum scilicet a bellis vacaret, hunc psalmum, ut arbitror, cecinisse, cum jam terra ejus restituta esset, quando, sublatiis inimicis omnibus, et animus et regnum ejus in securitate, in pace et tranquillitate degebat. Tunc ergo propheta, pacatis rebus suis, ad hanc efferen-dam doctrinam a divino Spiritu movetur. Quia vero neque canticum, neque psalmus inscriptus est apud Hebreos, dixeris hæc prophetiam et doctrinam simplicem esse, quæ ad secundum et gloriōsum Salvatoris nostri adventum spectant, comple-
B clientem: quem Daniel his verbis commémorat: Videbam, et ecce in nubibus cœli Filius hominis ade-rat, et usque ad Antiquum dierum pervenit. Et ipsi datum est imperium et honor et regnum: et omnes populi, tribus et linguis ipsi servient. Regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus non aufer-e-tur [“]. Tunc, inquit, exultabit omnis terra, id est, nova creatura, et omnes Dei homines qui a sœculo terram incolunt; sive etiam qui cœlestem illam terram possessuri sunt, secundum illud: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram [“]. Nam cum corporeal substantia in incorruptionem, per resurrectionis legem, mutata fuerit, exultabit terra, utpote quæ regno cœdorum et ipsa donanda sit.

C Lætentur insulæ multæ, multæ videlicet, sed non omnes, eorum causa qui prave sentiunt: neque enim par est ut impii gaudeant. Insulas siquidem Scriptura sacra Ecclesiæ subinde vocat, utpote quæ his in locis velut in mari jaceant, immanique aquarum fluxu, calamitatibus videlicet, circumden-tur, ac persecutionibus, seu decumanis fluctibus jacentur; verum sine detimento, utpote quæ fultæ et in sublime erectæ sint, atque in seruosis non demergantur. Nam Christi opera Ecclesiæ im-mobiles manent, et portæ inseri non prævalebunt adversus eas. Si quis ergo per insulas, Ecclesiæ ex gentibus intelligi voluerit, a vero scopo neuti-quam aberrabit. Innovantur enim erga Deum in-sulæ apud Isaiam [“], Ecclesiæ nempe ex gentibus, quæ nuper constitutæ sunt, atque ab illa falsa et marina incredulitate emerserunt, ac soliditatem accipiunt, ut Dei vestigia ferre possint. Pulchre item animas eorum, qui in temptationibus versantes firmitatem et immobilitatem exhibent, hic insulas vocaverit, quas undique malitia procellæ impe-tunt; neque tamē irrumptentes id efficere valent, ut virtutis firmati successiōnem inferant.

Vers. 2 Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et iudicium correctio throni ejus. Nubes quidem est

*ex splendente aere radians et tenuissima composi-
tio; caligo autem, turbida et obscura tenebrarum
osfusio. Per utrumque vero divinæ naturæ invisi-
bilitatem sermo declarat. Quemadmodum enim
eum, qui nube quadam et caligine obvolvitur, con-
spicere plane non licet; sic et invisibilis natura
videri prorsus nequit. Significat item latenter Do-
mini ad homines adventum, quando in servi forma
natus est; ita ut nubes et caligo caro esse, quam
assumpsit, intelligatur; utpote quæ deitatem ope-
riat, secundum illud: *Possit tenebras latibulum
suum: in circuitu ejus tabernaculum ejus*⁸⁷. Monet
etiam ipsum esse qui in monte Sina in nube et ca-
ligine se exhibuit: ac docet, etiamsi divina natura
videri nequeat, posse tamen ex operatione ejus vir-
tutem conspicere. Siquidem justitiam homines do-
cuit; ac eos qui omnia sine delectu et discretione
peragebant, ut cum recto judicio vitam agerent,
instituit. Hoc ipsius thronus ac regnum efficit;
quare addit: *Justitia et judicium correctio throni
ejus*. Haec fuit, inquit, adventus illius causa, ut judi-
caret juste causam nostram, quam contra malignas
et adversarias potestates habemus. Ia nos quippe
regnavit Christus, ut sive justificaret eos qui in
peccato erant. Judicium autem est usus plane divino,
ac humanissimo: judicavit enim, non ex operibus
justitiae, sed secundum misericordiam suam ma-
gnam: nosque per aquam sanctam et mysticam
salvos effecit, in qua contritus et conculeatus fuit,
imo potius perit draco ille multis capitibus in-
structus, ac cum eo virtutes ejus malignæ. Haec
correxit Christi regnum. Id sane hinc palam est,
quod nos quidem ab iis qui nos injuste in servitu-
tem redegerant liberati simus, illi vero condemnai-
sim. Haec quippe vera justitia est, ut is qui tyran-
nidem exercebat diabolus destruatur, homines
vero qui sub tyrannide degebant liberentur. Cæ-
terum id quoque a nobis expetit, ut justitiam et
judicium recte exerceamus.*

VERS. 3-7. *Ignis in conspectu ejus exardescet, et
inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt
fulgura ejus orbi terræ: vidit et commota est terra.
Montes sicut cera liquefacti sunt a facie Domini, a
facie Domini omnis terræ. Annuntiaverunt cœli
iustitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.*
*Confundantur omnes qui adorant sculptilia, qui glo-
riantur in idolis suis. Hic terribilia ultricis illius
virtutis per ignem et fulgoris splendorem, quæ in se-
cundo Christi adventu videenda sunt subindicat; ac
evangelicam illuminationem revelat, divinæ præ-
dicationis sermones, qui per totum orbem resplen-
dent, fulgura nuncupans. Neque enim dixerimus
eum fulgoris, pluvias indicis, mentionem facere;
sed divini et spiritualis luminis fulgorem, fulgoris
nomine significat; aut fortasse fulgura Christi vo-
cat eos, qui sacrum divinæ et evangelicæ prædica-
tionis munus obierunt, id est apostolos et evange-*

A μὲν οὖτις ἐκ φωτεινῶν ἀέρος φεγγοσόλον καὶ λεπ-
τατὸν ὄφασμα· γνόφος δὲ ἀχλωδῆς καὶ δμοχλώδης
σκοτασμός. Δι' ἀμφοτέρων τὸ ἀθεώρητον τῆς θείας
φύσεως ἀποτεμνύνει ὁ λόγος. "Μετεπέρ γάρ τὴν νεφέλην
τινὶ καὶ γνόφῳ συγκαλυπτόμενον ἀδύνατον κατεῖν,
οὕτω πάμπταν ἀδύνατον θεάσασθαι τὴν ἀόρατον φύ-
σιν. Σημαῖνει δὲ καὶ τὴν λεληθεῖαν ἐν ἀνθρώποις τῷ
Κυρίου κάθισδον, ὅτε πέφυκεν ἐν τῇ τοῦ δωδεκά-
μορφῇ, ὡς νοεῖσθαι νεφέλην καὶ γνόφον τὴν προ-
ληφθεῖσαν σάρκα, ἀτε τὴν θεότητα ὑποκρύπτουσαν,
κατὰ τὸ Ἐθέτο σκότος ἀποκρυψήσας αὐτοῦ, καὶ καὶ
αὐτοῦ ὡς σκηνὴ αὐτοῦ. Ἀναμιμήσκει δὲ καὶ ὡς
αὐτὸς ἔστι καὶ ἐν τῷ Σινᾶ ὅρει διὰ νεφέλης καὶ
γνόφου τὴν οἰκεῖαν ποιησάμενος ἐπιφάνειαν, καὶ
διδάσκει, ὅτι, εἰ καὶ τὴν θείαν φύσιν ἀδύνατον κα-
τεῖν, ἀλλ' οὐδὲ διὰ τῆς ἐνεργείας τὴν ταύτης ὄ-
ντας μὲν ἔνεστι θεωρῆσαι. Δικαιοσύνην γάρ τοὺς ἀ-
νθρώπους ἐπαλέυσε, καὶ τοὺς ἀδιακρίτως ἀπαντεῖ-
δρόντας μετὰ χρίσεως ὄρθης ἐβίδαξε πολιτεύεσθαι.
Ταῦτα αὐτοῦ ὁ θρόνος καὶ ἡ βασιλεία κατώρθωσε·
διὸ ἐπάγει· Δικαιοσύνη καὶ χρίσμα κατόρθωσις τοῦ
θρόνου αὐτοῦ. Αὕτη, φριστή, γέγονε τῆς παρουσίας;
ἡ αἰτία, τὸ χρίσιν δικαιώσας τὴν χρίσιν τημῶν, ἢ ἕχ-
μεν δηλαδὴ πρὸς τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας ὄ-
ντας. Βεβασίλευσε γάρ τημῶν δικαιοσύνης Χριστὸς, ἵνα
καί καί τῇ πίστει τοὺς ἐν ἀμαρτίᾳ. Ἐχρήσαστο δὲ καὶ
θεοπρεπεῖ καὶ φιλαγάθῳ χρίματι· δεδικάσαντες γάρ
οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτῷ
Ἐλεος· σέσωκε δὲ τημᾶς καὶ δι' ὑπόστος τοῦ ἀγίου καὶ
μυστικοῦ, ἐν ὧ συνετρίβη καὶ πεπάτηται, μᾶλλον δὲ
καὶ ἀπόδιλεν ὁ πολυκέφαλος δράκων, καὶ αἱ σὺν
αὐτῷ δυνάμεις πονηραι. Ταῦτα ἡ τοῦ Χριστοῦ βα-
σιλεία κατώρθωσε. Δῆλον δὲ ἀφ' ὧν τημᾶς μὲν τὸν
καταδυλωσάντων δότικας τιευθερώθημεν, ἐκίνοι δὲ
κατεκρίθησαν. Τοῦτο γάρ κριτές δικαία, τὸ τὸν
τυραννοῦντα διάδολον καθελεῖν, τοὺς δὲ τυραννούμ-
νους ἀνθρώπους ἐλευθερώσαι. Πλήρην ἀλλὰ καὶ τημᾶς
ἀπαιτεῖ δικαιοσύνη καὶ χρίσιν κατορθών.

*Πῦρ ἀτάκτιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ φλογεὶ
κύκλῳ τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. Ἐσαραρ αἱ ἀστραπαὶ
αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ· εἰδὲ καὶ ἐσαλεύθη ἡ τῆ. Τὰ
δρη ὥστε κηρός ἀτάκτησαρ ἀπὸ προσώπου Κυρίον,
ἀπὸ πρωσώπου Κυρίου πάσος τῆς τῆς. Ἀντίη-
λαρ οἱ οὐρανοὶ τὴρ δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εἰδο-
σαρ πάντες οἱ λαοὶ τὴρ δέξαρτον αὐτοῦ. Αἰσχυλί-
τωσαρ πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γινατοῖς,
οἱ ἀτάκτησαροι ἐν τοῖς εἰδάλοις αὐτῶν. Ἐν τοῖς
τὰ φοβερά τῆς ἀνταποδοτικῆς δυνάμεως ὑπεδίκ-
νυσι, διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τῆς διατούστης ἀστραπῆς· ἐν
τῇ δευτέρᾳ Χριστοῦ παρουσίᾳ· ἐκκαλύπτει δὲ καὶ τὴν
εὐαγγελικὴν φωταγωγίαν, ἀστραπὰς λέγων τοὺς τῷ
θείῳ κρύπτασθαι λόγους, οἱ κατὰ πάστος τῆς οἰκου-
μένης ἐκλάμπουσιν. Οὐ γάρ δήπου φαμέν, διτὶ τῆς
ὑετοῦς γεγενημένης ἀστραπῆς ἐποιεῖτο μνήμην, διὰ
τὴν τοῦ θείου καὶ νοητοῦ φωτὸς ἀνάλαμψιν τῷ τῆς
ἀστραπῆς καταστηματίνει ὄνδρας· ἡ ἀστραπὰς διηκ-*

⁸⁷ Psal. xvii, 12.

ζῶν Χριστοῦ, τοὺς τὸ θεῖον καὶ εὐαγγελικὸν λειπούντας κήρυγμα, τοντάσιν ἀποστάλους καὶ εὐαγγελιστὰς, οἱ φωτὸς δίκην τὴν οἰκουμένην κατέλαμψαν οἵς καὶ αὐτὸς ἐφη Χριστός· Ὅμεις ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου Φῶς μὲν γάρ τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς ἔστιν ὁ Γιῆς καταφωτίζων ἀπασαν κτίσιν λογικήν. Ἐπειδὴ δὲ γεγόνασι μέτοχοι τοῦ παρ' αὐτοῦ φωτὸς καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ Ἀρθρακες ἀνήγθησαν ἀπ' αὐτοῦ, χρηματίζουσι φῶς τοῦ κόσμου. Οὗτοι τοινυν καθάπερ ἀστραπαὶ γερμανοὶ τῇ ὑπ' οὐρανὸν διατρέχοντες πανταχοῦ, καὶ τὸ θέλον καὶ νοητὸν ταῖς τῶν μυσταγωγούμενων καρδίαις εἰστέμπονται φῶς. Καὶ πῦρ δέ φτισιν ὁ Φάλλων, οὐ πάντως τοῦτο τὸ αἰσθητὸν, οὔτε μὴν τὴν ὄρωμένην φλόγα, ἀλλὰ θείαν τινὰ δύναμιν ἀμαχον καὶ δυσάντητον καὶ δυσδιάφυκτον, πυρὸς δίκην κατεσύνουσαν τοὺς ἔχθραίνοντας αὐτῷ. Οὗτοι δὲ ἡταν καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλών οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες καὶ ὁ τῆς ἀγέλης αὐτῶν ἐπιστάτης· τούτον κατέφλεξεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀλλοῖς ὄμοιοι. Οὐ γάρ ἣν ἐτέρως ἔξελέσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὑπ' αὐτῷ γενομένους, εἰ μὴ καθάπερ τι πῦρ ἐπαφῆκεν αὐτῷ τὴν δαπανῶσταν τε καὶ ἀφανίζουσαν αὐτὸν δργήν. Οὗτοις ἔξειλετο τοὺς ὑπ' αὐτῷ γενορένους, σέσωκε τοὺς ἐν αἰχμαλωτίᾳ, ἐβρύσατο τοὺς πεπλανημένους, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀληθείας ἔκαλεσε φῶς. Τάχα δὲ πυρὸς καὶ ἀστραπῆς ἐμνημόνευσεν ὁ Δαυΐδ, ἥγουν φλογὸς καὶ φωτός· ἐπειδὴ διπλῆ τοῦ πυρὸς ἡ ἐνέργεια· οὐ γάρ μόνον τὸ καίειν, ἀλλὰ καὶ τὸ φωτίζειν ἔχει· καὶ τὸ μὲν φῶς τοῖς δικαίοις ἀποχαρίζεται, ἢ δὲ καῦσις τοῖς παρανόμοις ἀφώρισται. Ταῦτα καὶ τῆς δευτέρας ἐπιφανείας τὰ θεσπισματα· ταῦτα καὶ Δανιὴλ ἐθέσεστο· Ποταμὸς, γάρ φησι, πυρὸς εἴληνερ ἐμπροσθεντὸν· καὶ ὁ Κύριος; εἴπεν, ὡς ἡ παρουσία αὐτοῦ ἔσται ὡς ἡ ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν φθάνουσα ὁστρατή. Τὸ μὲν πῦρ αὐτοῦ προπορεύεται ἔνεκα τῶν ἔχθρων αὐτοῦ· τῶν δὲ εὐεσθῶν καὶ θεοφιλῶν ἀνδρῶν χάριν ἀστραπαὶ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φωτὸς ἐκπεμπόμενα ἀντὶ ἥλιος καταλάμψουσι τὴν οἰκουμένην. Εἰ γάρ τότε ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη ὡς δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ δευτέρες πεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὴν οὐρανούς διδασκαλίαν· πόθεν ἀλλοθεν φωτισθήσεται ὁ κόσμος εἰ μὴ ἐξ αὐτοῦ· Ἐπειδήτεο ἐστὶν αὐτὸς ὁ Κύριος φῶς αἰώνιον.

Προσκυνήσατε αὐτῷ πάντες ἀγγελοι αὐτοῦ· ἦκουσε καὶ εὐεργάρθη ἡ Σιών, καὶ ἡ γαλλιάσαρτος αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας ἔρεχεν τῷραν κριμάτων σου, Κύριος. Σιών μὲν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ ὑπάρχειν ιστέον, θυγατέρας δὲ τῆς Ἰουδαίας τὰς ἀποστολὰς· ψυχὰς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων ζήνους διελθούσας· αἱ δὲ καὶ ἐμπίπλανται εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως, μανθάνουσαι περὶ τῶν κριμάτων τοῦ Κυρίου, τῶν τε τοῖς εἰδωλολάτραις ἀποκειμένων τιμωρῶν, καὶ τῶν τοῖς θήνεσι τετηρημένων ἐπαγγελιῶν. Εἰκότες δὲ χαλεπούσιν ἔτεις αὐτῷ ἀνακείμεναι, καὶ ἐλπίζουσαι τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ παρουσίας καταξιωθήσεοθατο. Ότι σὺν εἰ Κύριος δὲ Ὑψιστος ἐπὶ κάστοι τὴν γῆν, σφόδρα ὑπερυψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς. Οἱ ἀγαπῶτες τὸν Κύριον, μισεῖτε πονηρούς· φυλάσσετε Κύριος τὰς ψυχὰς τῷραν δοτῶν αὐτοῦ, ἐκ χειρὸς ἀμφ-

VERS. 8-12. Adorate eum omnes angelī ejus: audiuit et lætata est Sion, et exultaverunt filiae Iudeæ D propter iudicia tua, Domine. Sion quidem Ecclesiām Christi esse sciendum est; filias vero Iudeæ, apostolicas animas ex Iudeorum gente oriundas: quæ sane impletæ sunt gaudio et exultatione; cum de iudiciis Domini audierunt, deque suppliciis, quæ idolorum cultoribus reposita sunt, neconon de promissis, quæ gentibus reservantur. Et merito quidem gaudent, utpote ipsi addictæ, ac sperantes se gloriose ejus adventu dignandos esse. Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos. Qui diligitis Dominum, odite malum: custodit Doxinus animas sanctorum suorum, de manu peccatorum liberabit eos. Si malum, inquit, aversati, sancti efficiamini; tunc.

¹⁴ Matth. vi, 14. ¹⁵ Psal. xvii, 9. ¹⁶ Dan. vii, 10. ¹⁷ Matth. xxiv, 27. ¹⁸ Ibid. 29.

vobis continget Dei præsidio muniri, atque a manu diaboli liberari : is enim proprie peccator dicitur. Modus itaque dilectionis erga Dominum est odiisse mala ; merces autem illius est, ipsum in vita præsidium obtinere, atque insurgentibus inimicis superiorem evadere. Viden' quanta pro Dei dilectione accipimus ? Sancti vero efficiuntur, cum ipsi addicti sumus, atque Deum custodem magni illius prædii, animæ scilicet nostræ, nanciscimur; ita ut non ultra sub manu et potestate inimici maneamus, nam Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. *Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriam sanctificationis ejus.* εὐφροσύνη. Εὐφράτητε, δίκαιοι, ἐτῷ Κυρίῳ, καὶ διομολογεῖσθε τῷ μητήρ τῆς ἀγιωτής αὐτοῦ.

PSALMUS IPSI DAVID XCVII.

VERS. 1. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Hic item psalmus eidem sententias insistit: nam utrumque Salvatoris adventum valicinatur, sed multo magis de secundo edisserit. Jure autem canticum novum Deo offerre præcipit, quia pristinarum rerum mutationem prædicat, prænuntiatque novum vitæ institutum. Etenim ea quæ a Deo universorum pro salute nostra peracta sunt, supernaturalia sane sunt ac stupenda. Servator quippe noster mundo adveniens, ac Dei gratia pro omnibus morte degustans, ut tolleret peccatum mundi, ut ex sequentibus versiculis demonstrabitur, magnis et arcanis nos dignatus est mysteriis. Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus. Salvatorem esse dexteram et brachium Dei, jam pluribus ex dexteræ et brachii significatione monstratum est. Dextera itaque Dei eos, qui ad beatitudinem erecti sunt, salvos ipsi custodit. Non enim omnis qui salvus est, Domino Deo servatur; sed solus et omnis ille qui secundum rectam rationem a malis et morbis liberatur, et veritatis cognitionem cum pietate assecutus est. Nam qui ex morbis et vulneribus servatur, non penitus Deo salvus est, maxime vero cum ignorat se a Deo incolumente donatum. Sanctum porro Dei brachium est, non participatione sanctitatis; sed quia Spiritus sancti brachium est. Et fortasse dextera quidem, Dei vis operandi, quæ non alia quam Deus Verbum est, vocatur; quia dextere, id est, sancte, sapienter, inculpate, laudabiliter omnia efficit; brachium vero ob fortitudinem ac robur præstantissimum.*

VERS. 2, 3. *Notum fecit Dominus Salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Recordatus est misericordia sua Jacob, et reritatis sue domui Israel. Viderunt omnes termini terræ Salutare Dei nostri. Olim Abraham pollicitus, in semine ipsius benedicendas esse omnes gentes, verborum veritatem per rerum eventum confirmavit: et misericordiam, quam se exhibitorum esse cum juramento promisit, ad rem deductam esse demonstravit. Hæc porro nullum afflita videntur valicinii Isaiæ, per quem Pater Unigenito suo ait: *Dedite in testamentum generis, in lucem gentium, ut sis**

τωλών ρύσται αὐτούς. Εἰ διποτραφίνετε, φησι, τὸ πονηρὸν δσιοι γένησθε, τότε δὴ συμβίστεται ὑμῖν καὶ τῆς φυλακῆς τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν, καὶ τῆς τοῦ διαδόλου ρύσθηναι χειρός· οὗτος γάρ δικαίως ἀμαρτωλός. Ό μὲν οὖν τρόπος τῆς πρὸς τὸν Κύρον ἀγάπης τὸ μισεῖν πονηρά· μισθὸς δὲ τούτου τὸ ἔχει αὐτὸν φυλακὴν τῆς ζωῆς, καὶ χρείττω τῶν ἐπανισταμένων δυσμενῶν γίνεσθαι. Εἶδες τὸν δικαίων ἀπολάθομεν; Γινόμεθα δὲ δσιοι ἀνακείμενοι αὐτῷ, καὶ φύλακα τὸν Θεὸν τοῦ μεγίστου κτήματος τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἔχομεν· ὅπερ μὴ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ τὴν ἔξουσίαν γενέσθαι τοῦ ἔχθρου· Φῶς γάρ ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ εὐφροσύνη. Εὐφράτητε, δίκαιοι, ἐτῷ Κυρίῳ, καὶ διομολογεῖσθε τῷ μητήρ τῆς ἀγιωτής αὐτοῦ.

B ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ Κ.Σ.

Ἄστετε τῷ Κυρίῳ δόσμα καιρὸν, δι τοιμαστὰ ἀποίησε. Καὶ οὗτος ὁ φαλμὸς τὴν αὐτὴν ἔχει διάκινων ἵκατεραν γάρ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφάνειαν προθεστόν, ἀλλὰ τὰ πλείονα περὶ τῆς δευτέρας διέξεισιν. Εἰκὼν δὲ δόσμα καινὸν κελεύει προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ· ἐπειδὴ τῶν προτέρων πραγμάτων κηρύττει μεταβολὴν, καὶ καινὴν πολιτείαν προσαγορεύει. Ὅπερ ρῦσθε γάρ καὶ περάδοις τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν δλων γενόμενα ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμετέρᾳ. Ο γάρ Σωτήρ, ἐπιδημήσας τῷ κόσμῳ καὶ χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γενούμενος θανάτου εἰπεῖ τῷ ἄρπατον τοῦ κόσμου, ὡς διὰ τῶν ἐπιμένων δηλωθῆσται στήχων, τῶν μεγάλων καὶ ἀπορήτων ἡμᾶς κατηξίωσε μυστηρίων. Ἔσωσε αὐτῷ δὲ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ σ βραχίων σ ἀγιος αὐτοῦ. Αεὶ δὲ καὶ βραχίων Θεοῦ διὰ πλειόνων ἀποδέδεικται σ Σωτῆρα εἶναι κατὰ τοῦ τῆς δεξιᾶς καὶ τοῦ βραχίονος κειμένου. Σώζει οὖν αὐτῷ τῷ Θεῷ δὲ δεξιὰ αὐτοῦ τοὺς εἰς μακριστήρα τῆρμάνους. Οὐ γάρ πᾶς οὐκέτεινος Κυρίου τῷ Θεῷ σώζεται· ἀλλὰ μόνος καὶ πᾶς δικαῖος καὶ παθῶν κατὰ τὸν ὄρθον ἀπαλλαττόμενος, καὶ τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν μετ' εὐσεβείας ἀνειληφώς. Ο γάρ ἐκ νόσων καὶ τραυμάτων σωθεὶς οὐ πάντως θεψώζεται, μᾶλιστα δὲ οὐκ ἐπισταταί ἐκ Θεοῦ τὴν ὑγείαν αὐτῷ δεδόσθαι. Ἀγιος δὲ σ βραχίων τοῦ Θεοῦ ἐστιν, οὐ κατὰ μετοχὴν ἀγιότητος τυγχάνων, ἀλλ' ἀγίου Πνεύματος ὃν βραχίων. Καὶ τάχα δεξιὰ μὲν δὲ τῇ περάτῃ τῆς ιερᾶς τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἴμων. Πάλις τὸν Ἀβραὰμ ἐν τῷ στέρματι αὐτοῦ ἐνειληφῆναι τὰ ἑθνη ἐπαγγειλάμενος, τὴν τῶν λόγων ἀπίθεταν διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως ἐπιστώσατο· καὶ δὲ δι' ὄρχου ἐπηγγείλατο παρέξειν Ἐλεος, τοῦτο ἐδεῖχεν εἰς Ἑργὸν ἐκεῖναν. Κομιδὴ δὲ ταῦτα ἔσκε ταῖς Ἡσαΐᾳ διποτραφίαις, δι' οὐ δ Πατήρ Ἐφη πρὸς τὸν Νομογενῆ· Ἐδωκά σε εἰς θιαθίκην γένεσοις, εἰς γῶν, ἀθρῶν τοῦ

Ἐγγράφεις Κύριος τὸ Σωτήριον αὐτοῦ, ἐπειδὴ τῷ ἀθρῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἐμρήσθη τοῦ ἐλεύθερος αὐτοῦ τῷ Ἰσαϊώ, καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τῷ οἰκῳ Ἰσραὴλ. Εἰδοσας κάπτει τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἴμων. Πάλις τὸν Ἀβραὰμ ἐν τῷ στέρματι αὐτοῦ ἐνειληφῆναι τὰ ἑθνη ἐπαγγειλάμενος, τὴν τῶν λόγων ἀπίθεταν διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως ἐπιστώσατο· καὶ δὲ δι' ὄρχου ἐπηγγείλατο παρέξειν Ἐλεος, τοῦτο ἐδεῖχεν εἰς Ἑργὸν ἐκεῖναν. Κομιδὴ δὲ ταῦτα ἔσκε ταῖς Ἡσαΐᾳ διποτραφίαις, δι' οὐ δ Πατήρ Ἐφη πρὸς τὸν Νομογενῆ· Ἐδωκά σε εἰς θιαθίκην γένεσοις, εἰς γῶν, ἀθρῶν τοῦ

εἰναι σε εἰς σωτηρίαν ἥως ἐσχάτου τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς θαυμασίοις πατριάρχαις καὶ τῷ Δαυΐδ ὑπέσχετο δὲ τῶν ὅλων θεός ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν κατὰ σάρκα τὸν Χριστὸν ἀναστήσειν, καὶ σωτηρίαν δι' αὐτοῦ πάτειν ἀνθρώποις παρέξειν, διαθήκην ἐκάλεσε τὴν πρὸς τοὺς πατέρας γενομένην ἐπαγγεῖλαν. Γένος δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰσραὴλ κέληκεν· Ἐπειδὴ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα Χριστός. Δέδωκά σε τοῖν τοῖς πιστεώς τῆς σωτηρίας μετέλαχον· ἐκεῖνοι δὲ τὸν ὄφον τῆς ἀπεστίας τῇ γάπτησαν. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἔφη Δαυΐδ· Ἐμηήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ἱακὼβ, ἡγουν τῷ Ἰσραὴλ, τουτέστι τὰς πρὸς ἐκείνους γεγενημένας ἐπαγγεῖλας ἐπλήρωσε, καὶ εἰς ἕργον ἤγαγε· διὸ εἰ-
δοσσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Κηρυχθέντος γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ οὐρανὸν καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς θεοῖς, κατὰ τὴν Χριστοῦ χρησιμόδιαν, εἴ-
δον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς Χριστὸν, τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

Ἄλαλάξατε τῷ Θεῷ, πᾶσα η γῆ, δοσατε, καὶ ἀγαλλιάσθε καὶ ψάλατε. Ψάλατε τῷ Κυρίῳ ἐν κι-
θάρᾳ, ἐν κιθάρᾳ καὶ φωνῇ ψαλμῷ, ἐν σάλπιγξ·
εἰλαταῖς, καὶ φωνῇ σάλπιγγος κερατίνῃ. Ἄλαλά-
ξατε ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Κυρίου, καὶ τὰ ἔχτη. Κατὰ μὲν τὸ φῆμον, συνάψατε, φησι, τοῖς ὑμνοῖς καὶ
δργανα ψυλμικά· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, κιθάρᾳ ἢ πρα-
κτικῇ· φωνῇ δὲ ψαλμοῦ ἢ θεωρίᾳ. Δοξάσατε ἀν, φησι, τὸν Κύριον διὰ πράξεως καὶ θεωρίας, καὶ πρὸς τὸν ψαλμὸν τὸν διὰ τοῦ ὄργανου πληττόμενον, ἡγουν τὰς διὰ τοῦ σώματος ἐνεργείας τὰς κατ' ἀρετὴν, καὶ φωνῇ τας ἀδέτω ἢ περὶ τῶν πρακτέων θεωρίᾳ· κιθά-
ραν γάρ τὴν τοῦ σώματος πρὸς τὴν ψυχὴν ἀρμονίαν λέγει. Καὶ τοῦτον δὲ τὸν νόμον ἔστιν ίδειν θιγνεκῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πληρούμενον· τῇ γάρ πιευματικῇ κιθάρᾳ τὴν θειαν ἀνακρουσθεία μελῳδίαν. Παιοῦμεν δὲ καὶ ἡμεῖς λογικάς κιθάρας τὰ ἡμέτερα στόματα, καὶ χρώμεθα ἀντὶ μὲν χρόδων τοῖς δόδοισιν, ἀντὶ δὲ χαλκοῦ τοῖς χειλεσι· πλήκτρου δὲ παντὸς ἢ γλῶσσας δεύτερον κινουμένη, τὴν ἐναρμόνιον ἀποτελεῖ τῶν χρουσμάτων τῇ γῇ· κινεῖ δὲ τὴν γλῶτταν δ νοῦς, οἵν τις μουσικὸς μετ' ἐπιστήμης ποιούμενος τὴν ταῦτης μετάβασιν. Αὕτη τῷ θεῷ ἡ κιθάρα τῆς ἀψύχου θυμο-
ρεστέρα. Καὶ μάρτυς αὐτὸς διὰ τοῦ ψερφήτου βοῶν· Ἀπόστησον δέρημῶν ἥγον φῶν σου, καὶ φωνῆς ὄργαρων σου οὐκ ἀκούσομαι. Ἐν σάλπιγξ·εἰλα-
ταῖς, καὶ φωνῇ σάλπιγγος κερατίνῃ. Ἐλαταὶ λέγοντας σάλπιγγες οἱ λόγοι τῶν ἀποστόλων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τὸ βεβασινούμενον καὶ πεπυρωμένον τῆς πι-
στεως αὐτῶν· κεράτιναι δὲ διὰ τὸ πρακτικόν. Βοῶν γάρ αἱ κεράτιναι σάλπιγγες· βοῦς δὲ ἐργατικὸν ζῶον. Καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων δὲ φησιν· οἱ Παῦλος· Μή τῶν βοῶν μελεῖ τῷ Κυρίῳ; ή δὲ ἡμᾶς πάντως λέγει. Φωνα-
τι τοιγαροῦν τῶν ἱερῶν τοῦ Σωτῆρος ἀποστόλων ἐλαταὶ δόμοι καὶ κεράτιναι σάλπιγγες ἐτύγχανον. Κι-

A in salutem usque ad ultimum terrae²³. Quia enim admirandis illis patriarchis et Davidi universorum Deus promiserat, se ex seniine eorum Christum secundum carnem excitaturum, ac per illum salutem omnibus hominibus daturum esse; hujusmodi pollicitationem patribus datam, testamentum vocavit. Iepius autem genus Israelem vocavit; quia Christus secundum carnem ex Iudeis est. Dedi te igitur in testamentum generis; id est, ut pacta cum Iudeis inita impleantur; sed in lucem dedi te, non ultra Iudeis, sed gentibus, per fidem enim haec salutem nactae sunt: illi vero infidelitatis caliginem dilexerunt. Id ait hoc loco David: Recordatus est misericordiae sue Jacob, scilicet Israeli, id est, datas ipsis promissiones implevit, et ad rem deduxit: quare viderunt omnes termini terrae Salutare Dei nostri. Evangelio enim in omni terra, secundum Christi vaticinium, et in universo terrarum orbe in testimonium omnibus gentibus prædicato, viderunt omnes fines terrae Christum, Salutare Dei.

VERS. 4-6. *Jubilate Deo, omnis terra, cantate et exultate et psallite. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi, in tubis ductilibus, et voce tubae cornae. Jubilate in convectu regis Domini, et cætera.* Ad verbum quidem, hymnis, ait, adjungit et instrumenta psalmica. Secundum anagogicum autem interpretandi modum, cithara est practica; vox vero psalmi, theoria. Domino itaque, ait, praxi et theoria laudem dicite: et praeter psalmum instrumento pulsatum, videlicet praeter corporis actiones cum virtute editas, vox item canat, id est, agendarum rerum theoria (sive speculatio) addatur: citharam quippe vocat, corporis cum anima concentrum. Hanc porro legem videre licet assidue in ecclesiis impleri: nam spirituali cithara divinam pulsamus melodiam. Imo etiam ora nostra citharas rationales efficiimus; et pro chordis, dentibus utimur; pro aere, labili: quovis autem plectro celebrius agitata lingua, concinnum edit pulsationum sonum: mens autem linguam moveat, ceu peritus quidam musicus scite ejus mutationem efficiens. Ilæc cithara Deo gratior est, quam illa animi experientia. Cuius rei testis ipse est per prophetam haec clamans: Averte a nobis sonum cantorum tuorum, et vocem instrumentorum tuorum non audiam²⁴. In tubis ductilibus, et voce tubae cornae. Tubæ ductiles dicuntur sermones apostolorum Servatoris nostri, ob probatam et igne examinatam eorum fidem; cornae vero propter actiones. Boum enim sunt tubæ cornae: est autem bos animal laboriosum. De apostolis vero ait Paulus: Nunquid de bovibus cura est Dominus²⁵? vel propter nos omnino hoc dicit. Voces itaque sacrorum Salvatoris apostolorum, ductiles simul et cornae tubæ erant. Alio autem modo, cithara in ne cuncterioris.

²³ Isa. xlix. 6. ²⁴ Apoll. v. 23. ²⁵ I Cor. ix. 9.

dicere universum Christi populum, ex diversis animalibus, tanquam ex pluribus chordis, concinnatum, atque unicam orationem et gratiarum actionem Deo offerentem.

PSALMUS IPSI DAVID. XCVIII.

VERS. 1, 2. *Dominus regnavit, irascuntur populi, qui sedet super cherubim, moveatur terra.* Ille psalmus apud Hebreos titulo caret: estque unus ex iis qui Christi regnum annuntiant. Cum enim nemo irasci se dicat quod Deus universorum in omnes regnum obtineat; de Christi tamen regno ait praesens sermo populos irasci, videlicet populos ex circumcitione et ex gentibus, qui in ipsum non credunt. Quis sit autem Dominus, mox declarat dicens: *Qui sedet super cherubim.* Mordet enim infideles, ipsisque dolet gentium pro salute studium: siquidem propheticas de regno ejus voces non intellexerunt. *Moveatur terra.* Dæmones enim, qui olim plurimum valebant, insirmati sunt; ita ut omnes eorum virtutes commotæ sint, et operationes cessaverint. Homines quoque terram incolentes, resipescentes, paterni erroris perniciem agnoverunt, Deum Verbum sibi Dominum ascribentes. Imo vero qui in eum increduli fuerunt, vehementer commoti sunt, vi doctrinae ejus concussi atque percussi. Illud autem, qui *sedet*, quasi homines alloquens ait. Natura quippe incorporeæ incomprehensa et incircumscripta est. *Dominus in Sion magnus, et excelsus super omnes populos.* Sion significat speculum; sic autem appellare divina Scriptura solet omne religiosum institutum, atque hoc modo indicantur illi qui coelestia speculantur, qualis erat Apostolus qui ait: *Non speculantibus nobis terrena, sed coelestia.*¹⁶ Apud illos enim magnus est Dominus.

VERS. 3. *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terrible et sanctum est.* Nunc quidem irascuntur populi aduersus regnum Salvatoris nostri: erit porro tempus quo ipsi quoque nomini magno ejus confitebuntur, quando omne genu flectetur caelatum, atque terrestrium, et omnis lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Patris.¹⁷ — VERS. 4. *Et honor regis judicium diligit.* Honor et virtus regis cum judicio, aliis quidem nomen ejus terrible, D alii vero sanctum merito efficit. Si enim qui legem ejus transgrediuntur, per ipsam transgressionem illum inhonorant; qui divinam legem exsequuntur, vice versa, per ejus executionem regem ipsum qui legem dedit honore afficiunt, judicium ejus diligentes: scientes justum esse judicium ejus, ac se divina præmia consecuturos esse, quia secundum voluntatem ejus pie et justè egerunt.

VERS. 5. *Tu parasti directiones, judicium et justitiam in Jacob tu fecisti. Exaltate Dominum Deum nostrum, etc.* Nemo, inquit, existimet hic alium

A θάραν δὲ ἄλλως μή δικεῖται λέγειν τὸν σύμπαντα τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἐκ διαφόρων ψυχῶν ὡς ἐκ πλειόνων χορδῶν ἡρμοσμένον, μίαν τε εὐχὴν καὶ εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀναπέμποντα.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΓΙΔΙ. ΚΗ.

Οὐ Κύριος ἔβασιλενσερ, ὅργιζεσθωσαρ Ιαοι, σκαθήμερος ἐπὶ χερούσιμ, σαλευθήτω η γῆ. Ἀνεπίγραφος παρ' Ἐβραίοις δι Φαμάρος· εἰς δὲ καὶ αἰτίας τυγχάνει τῶν εὐαγγελίομένων τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν. Ἐπει τὸν γάρ τῷ βασιλεύειν ἀπάντων τὸν διλον Θεὸν, οὐδένα διν τις ὁργίζεσθαι φαῖται, ἐπὶ δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ βασιλείᾳ φησὶν δι παρών λόγος ὁργίζεσθαι λαούς· φησὶ δὲ τοὺς ἐκ περιτομῆς καὶ τοὺς ἐξ ἑθνῶν ἀπιστοῦντας αὐτῷ. Τίς δέ ἐστιν δι Κύρου διασαρφεὶ λέγων ἕξῆς· Οὐ καθήμερος ὑπέρ γεγούσιμ. Δάκνει γάρ τοὺς ἀπίστους καὶ λυπεῖ δι τῇ σωτηρὶᾳ τῶν ἔθνων ἥγιος· οὐ γάρ συνήκαν τὰς περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ προφητικὰς φυνάς· Σαλευθήτω η γῆ. Οὐ τε γάρ πάλαι πολλὰ δυνάμενοι δαίμονες ἔξητθέντας, ὡς πάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις σαλευθήναι, καὶ παυσθῆναι τὰς ἐνεργείας· οὐ τε τὴν γῆν οἰκούντες ἀνθρώποι, μεταβαλόντες, τῆς πατρός πάτηντος τὸν διεθρὸν ἐπέγνωσαν, τὸν Θεὸν λόγον αὐτὸν Κύριον ἐπιγραφάμενοι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπίστοῦντες αὐτῷ, μεγάλως ἐσαλεύθησαν, κινούμενοι καὶ κατεπληττόμενοι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὴν δύναμιν. Τὸ δὲ, καθήμερος, ὡς πρὸς ἀνθρώπους διαιτώμενος εἰρηκεν. Ἡ γάρ ἀσώματος φύσις ἀπερληπτός καὶ ἀπερίγραψις. Κύριος ἐτι Σιώρ μέτας, καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. Σιώρ ἀρμηνεύεται σκοπευτήριον· οὐτω δὲ δύναμέσιν ἔχει τὴν θελαν Γραφὴν πᾶν τὸ θεοσεβές πολίτευμα, τὸν τὰ ἐπωράνια σκοπουμένων τούτον δηλούμενον τὸν τρόπον διποίος ἦν λέγων δι Απόστολος· Σκοπεύεται τὴν ἡμῶν τὰ ἐπίτησια, ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια. Παρὰ τούτοις οὖν μέγας ἐστιν δι Κύριος.

Ἐξομολογησάσθωσαρ τῷ ὀρόματι σου τῷ μεγάλῳ, διτι φορερότ καὶ ἀγιόν ἐστι. Νῦν μὲν ὁρίζονται λαοὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τῆμῶν βασιλείᾳ· ἐστι δὲ τις καιρὸς ἐνῷ καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσονται τῷ δύναμιτι αὐτοῦ τῷ μεγάλῳ, "Οτι πᾶν γένος καρύσι ἐπουρανῶν καὶ ἐπιτησίων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται, διτι Κύριος Ἰησοῦς εἰς δόξαν Πατρός. Καὶ τιμὴ θυσιαλέως κρίσιν ἀγαπᾷ. Ἡ τῷ βασιλείου τιμὴ τε καὶ ἀρετὴ εἰκότως μετὰ κρίσεως τοῖς μὲν ἐπίφεσον ποιεῖται τὸ διομα αὐτοῦ, τοῖς δὲ ἀγιοῖς. Εἰ γάρ οἱ παραβαίνοντες αὐτοῦ τὸν νόμον, διτι αὐτοῦ τοῦ παραβαίνειν ἀτιμάζουσιν αὐτὸν· οἱ κατορθούντες τὸν θείον νόμον διτι αὐτοῦ τοῦ ἐνεργείαν κατὰ ταῦτα τιμῶσι τὸν νομοθετήσαντα αὐτὸν βασιλέα, ἀγαπῶντες τὴν παρ' αὐτοῦ κρίσιν, ἐπιστάμενοι δικαιον τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ διτι τεύχονται θείον ἀμοιδῶν, κατὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ, εὐσεβῶς καὶ δικαίως ποιεῖταισίμενοι.

Σὺ ήγομασας εὐθύτητας, κρίσιν καὶ δικαιούσητης Ἰακὼβον ἐποίησας. Υγρούτε Κύριος ἐτι θεότι ἡμῶν, καὶ τὰ ἕξῆς. Μηδεὶς, φησὶ, νομίζει

¹⁶ II Cor. iv, 18. ¹⁷ Philipp. ii, 10, 11.

ἴτερον είγαι τὸν ἐνταῦθα δοξολογούμενον Κύριον τοῦ Θεοῦ τοῦ νομοθετήσαντος ἐν τῇ ἑρήμῳ. Σὺ γάρ, φησι, Κύριε, οὐ τὴν βασιλείαν θεσπίζομεν, αὐτὸς ὁν τυγχάνεις, δικαιοσύνην διατεξάμενος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς νομοθεσίαν, δικαιώματα καὶ χρήματα περιέχουσαν. Σὺ δὲ αὐτὸς καὶ εὐθύτητας ἡτοίμασας κατὰ τὸν τῆς ἀνταπόδοσεως καιρὸν ἀποδοθησαμένας τοῖς φυλάττουσι τὴν χρίσιν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς λερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλούμενοις τὸ δρόμα αὐτοῦ. Ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσῆκονετ, ἐν στύλῳ νεφελῆς ἀλάλει πρὸς αὐτούς. Ἐφύλασσον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὰ προστάγματα διδῶκεν αὐτοῖς. Τόδι, Εἰ διπλοτεύσατε Μωϋσῆν, ἐπιστεύετε ἀνέμοι· περὶ γάρ ἐμοῦ ἐκείνος ἔγραψε, τῆς οὖν αὐτῆς ἔχεται διανοίας καὶ τὰ προκείμενα. Τούτον γέρε τὸν Κύριον, καὶ οὐχ ἔτερον, φησι, τὸν ἐν τῷ παρόντι θεολογούμενον, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ, καὶ εἴ τις ἔτερος, εἰτε προφητῶν, εἰτε λερών, ἐπεκαλοῦντο. Καὶ οὗτος ἡν αὐτὸς δι τοῦ Θεοῦ ἀδρός, καὶ νῦν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς ὑψηλὸς ὑπάρχων, καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι δοξαζόμενος, δι κάκενων εἰσακούων καὶ λαλῶν αὐτοῖς ἐν στύλῳ νεφελῆς. Οὐκ δὲ τῆς τοσαύτης ἀξίας ἔτυχον οἱ δηλωθέντες, εἰ μὴ δι τοῦ ἐφύλαττον τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὸ πρόσταγμα διδῶκεν αὐτοῖς. Οὕτως οὖν καὶ ἡμῖν διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης δι αὐτῆς προστάγματα καὶ ἐντολές, καὶ μαρτύρια διδῶκεν, ἀπέρ εἰ φυλάττοιμεν, τῶν λεων καὶ αὐτοὶ καταξιωθήσομεθα.

Κύριε Θεὸς ἡμῶν, σὺν ἐκπλοκεσ αὐτῶν, σὺν εὐτελοτοῖς αὐτοῖς, καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. Σὺ, φησιν, δι ἡμέτερος Κύριος καὶ Θεοῦ, δι τῶν ἐθνῶν βασιλεὺες, δι υφ' ἡμῶν κηρυττόμενος, αὐτὸς ἡθὼν δικαιοσύνης ἀπὸ Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν ὑπακούων, καὶ τῆς τοσαύτης ἐκείνοις μεταδιδούς παρέδησας, ἵλεουμένοις σε ὑπὲρ τοῦ παροργίζοντος λαοῦ, καὶ πολλῆς αὐτούς ἀξιῶν εὑμενείας. Εἰ γάρ καὶ τισιν ἀσθενείας περιέπιπτον ὡς ἀνθρώποι, ὡς Μωϋσῆς ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ τοῦ ὄντας, καὶ Ἀαρὼν ἐπὶ τῇ μοσχοποιΐᾳ, οὐ, ὡς παναγάθου πατρὸς παναγάθος υἱός, Πλεως αὐτοῖς ἐγίνου, συγγνώμην νέμων τῇ θυητῇ ἀσθενείᾳ. Καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. Εἰ καὶ ἐδοξάν τι, φησιν, ἀμαρτάνειν ὡς ἀνθρώποι, ἀλλ' ἐπαθενεῖς αὐτούς ἐν οἷς παιδεῖας ἐδένοντο. Ἡλέγχετο γάρ ἐπὶ τοῦ μόρχου ἀμαρτήσας Ἀαρὼν, καὶ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ ὄντας; τῆς ἀντιλογίας.

Τρύφοντες Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖτε εἰς δρός ἀγιορ αὐτοῦ, ὅτι ἄγιος Κύριος δι Θεὸς ἡμῶν. Μηδὲν ταπεινόν, φησι, καὶ ἀνθρώπων περὶ τοῦ Κυρίου φρονεῖτε ἀλλ' ὑψοῦτε αὐτὸν ὑψηλά περὶ αὐτοῦ δοξάζοντες, καὶ τὸ προσῆκον αὐτῷ προσενέγκατε σέβας. Ὁρος δὲ ἄγιον πάλαι μὲν τὸ Σιών ἐκαλεῖτο, νῦν δὲ τῆς θεογνωσίας τὸ ὑψός· οὕτω γάρ καὶ Ἡσαΐας καὶ Μιχαήλς ἐθέσπισαν. Ἔσται ἐν ταῖς ἐπιχάρταις ἡμέραις ἐμφαρέτε τὸ δρός Κυρίου·

A dominum gloria celebrari, quam Deum qui legem dedit in deserto. Tu enim, inquit, Domine, cuius regnum vaticinamur, idem ipse es qui populo ex circumcisione judicium et justitiam præcepisti, secundum statutam ipsis legem, justifications et iudicia complectentem. Tu autem ipse parasti directiones, retributionis tempore iis reddendas qui iudicium et justitiam custodierint. — VERS. 6, 7. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiens eos, in columna nubis loquebatur ad eos, custodiebat testimonia ejus, et præcepta quæ dedit illis. Illud, Si crederetis Moysi, crederetis utique mihi, de me enim ille scripsit^{**}, ejusdem sententia est atque illa quæ jam tractamus. Nam euudem, inquit, et non aliud Dominum, qui jam Deus prædicatur, Moyses, Aaron et Samuel, ac si quis alius, sive prophetarum, sive sacerdotum, invocabant. Et hic erat ipsum Dei Verbum, jam apud omnes populos excelsum et apud universas gentes gloria affectum, quod illos olim exaudiens, et in columna nubis loquebatur ad eos. Neque alio modo memorati viri tantam dignitatem nacti sunt, nisi quia testimonia ejus et præceptum, quod dedit illis, custodiebant. Sic itaque ille per Novum Testamentum præcepta et mandata atque testimonia nobis dedit, quæ si custodiamus, paria et ipsi obtinehimus*

C VERS. 8. *Domine Deus noster, tu exaudiens eos, tu propitiis suisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Tu, inquit, Dominus et Deus noster, omnium rex, qui a nobis prædicaris, ipse eras qui Moysen et Aarone exaudiens, ac tantam illis addebas fiduciam, cum te exacerbanti populo propitiū redderent, quique illos multa benevolentia dignabare. Etiamsi enim in quasdam infirmitates laberentur, utpote homines, quemadmodum Moyses in incredulitatem circa aqunam, et Aaron in conflationem vituli; tu ut optimi patris optimus filius, propitiis ipsis eras, ac mortali infirmitati veniam concedebas. Et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Etiamsi, inquit, utpote homines, in aliquo peccare viderentur, tu castigabas eos, cum castigatione opus erat. Nam de conflatio vitulo Aaron redarguebatur, et Moyses apud aquam contradicitio-*

D *nis. VERS. 9. Exalte Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster. Nibil, inquit, humile et humandum de Domino sentite; sed excelsa de illo cogitantes ipsum exaltate, ipsique debitum exhibete cultum. Mons autem sanctus olim Sion vocabatur, nunc vero divinae sublimitas cognitionis; ita enim Isaías et Michæas vaticinati sunt: Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini^{**}; id est, Dei*

^{**} Joan. v, 46. ^{**} Isa ii, 2; Mich. iv, 1.

cognitio aperta omnibus erit. Nam ipse quoque Apostolus montem Sion spiritualem agnovit; ait quippe : Accessistis ad montem Sion, et civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem¹. Jubemur itaque pro collata nobis a Deo cognitione ipsi adorationem offerre : qui Dominus noster est, quia nos servi ejus sumus; et Deus item est, utpote opifex. Atque ita spirituali more psalmum intelligamus.

PSALMUS IN CONFESSIONEM. XCIX.

Vers. 2, 3. *Jubilate Domino, omnis terra.* Id est, gentes quæ in terra sunt : quæ his verbis ad pristinorum peccatorum confessionem evocantur, in quibus quando idolorum errori deditæ erant, volutabantur. Quamobrem psalmus inscriptus est *In confessionem. Servite Domino in lætitia*, ipsius iugos vos submittentes. Perinde namque est servire ipsi, atque servire luci, et servire vita, veritati, justitia et sanctitati : hæc quippe omnia Dominus est. *Introite in conspectu ejus in exultatione.* Si quis autem non serviat ipsi in lætitia, ne audeat conspectui ejus se sistere, illotis pedibus ad Ecclesiam ejus accedens. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos, populus ejus et oves pascue ejus.* Cum enim noverimus ipsum Deum, ipsum Dominum esse, tunc per illam cognitionem in conspectum ejus ingressi, ipsum opificem nostrum esse confitebimur. Quod enim non nos ipsi nos faciamus, etsi auctores videamur esse generationis liberorum, hinc palam est, quod ex patre et matre geniti Job et David, ambo tamen dicant : *Manus tua fecerunt me et plasmaverunt me²*, ac Jeremias ipse Deus ait : *Antequam te formarem in utero, novi te³.* Nam uxorem, quæ errore ducta viro suo dicebat : *Aut da mihi liberos, sin minus, occide me⁴, vir, cum sapiens esset, docte increpat his verbis : Nunquid pro Deo ego tibi sum, qui privavit te fructu ventris⁵?* Etiamsi enim patres videantur liberos procreare, at Deus illos efficit : ac ille quidem causa est, illi vero cooperantur, utpote qui jussui ejus primitus dato obsecundent. Quamobrem multi etsi liberos suscipere peroptent, non possunt tamen. Symmachus vero ait : *Ipse fecit nos, non existentes. Nos autem populus pascue ejus et oves manus illius.* His vero non dominatum modo suum; sed etiam providentiam suam indicavit : non solum enim Dominus noster est; sed etiam pastor cum sit, bona nobis pascua offert. *Nos autem populus ejus, utpote regis; oves autem ejus, utpote pastoris :* populus sunt, qui meliores et rationabiliores; oves autem, qui iis inferiores sunt, et irrationaliorem ordinem obtinent, neque divinorum oraculorum periti sunt; secundum illud : *Erravi sicut ovis quæ periit⁶.* Cæterum cum omnium Deus, et conditor sit, omnia vocat, omnia sibi propria efficit. *Homines quippe et jumenta salvat Deus⁷;* illos quidem, ut populum suum; illa vero, ut oves manus suæ.

¹ Hebr. xii, 22. ² Psal. cxviii, 73; Job viii, 10. ³ Jerem. i, 5. ⁴ Gen. xxx, 1. Vulg., aliquam morior. ⁵ ibid. 2. ⁶ Psal. cxviii 176. ⁷ Psal. xxxv. 7.

Α τουτούς ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις πᾶσι δῆλη γενήσεται. Οἶδε γάρ καὶ ὁ Ἀπόστολος νοητὸν δρος Σών· Προσεληνύθατε γάρ δρει Σίων καὶ πάλει Θεοῦ Γῆτος Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ. Προστετάγμεθα τούν κατὰ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ γνῶσιν προσφέρει αὐτῷ προσκύνησιν· δις καὶ Κύριος ἡμῶν ἔστιν ὡς δούλων, καὶ Θεὸς ὡς πλάστης. 'Ἄλλ' οὖτα μὲν πνευματικώτερον τὸν φαλμὸν νοήσατεν.

ΤΑΛΜΟΣ ΕΙΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΝ. ΛΘ.

'Αλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα η τῇ. Τουτούς εἰπὶ γῆς έθνη· καὶ διὰ τούτων κέχληται ἐπὶ ἔξημοδηγησιν τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ἐν οἷς ἐκαίνδουντο ὅτε τῇ εἰδωλολάτρῃ προσεῖχον πλάνην. Διὸ ἐπιγέραπται φαλμὸς Εἰς ἐξομολόγησιν. Αυτεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν εὐχροστίῃ, ὑποβαλλόντες ἐπειδὸν τοὺς ἡγάλιάσσετεν. Εἰ δέ τις μὴ δουλεύειν αὐτῷ τῷ δουλεύειν φωτὶ, καὶ δουλεύειν ζῷῃ καὶ ἀληθείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγιασμῷ· πάντα γάρ ταῦτα ἔστιν ὁ Κύριος. Εἰσέλθετε ἐπώκιον αὐτοῦ ἐν ἀγαλλίᾳσσετεν. Εἰ δέ τις μὴ δουλεύειν αὐτῷ ἐν εὐφροσύνῃ, μὴ τολμάτω παριέναι ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐνπτοις ποσὶ παραβάλλων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Γινάτε διτι Κύριος αὐτὸς ἔστιν ὁ Θεός· αὐτὸς ἐπιλέγεται ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, λαὸς αὐτοῦ καὶ πρόσβατα ρομῆς αὐτοῦ. 'Οταν γάρ γνῶμεν διτι αὐτὸς θεός ἔστιν, αὐτὸς ὁ Κύριος, τὸ τηγανάδες αὐτοῦ τῷ γινώσκειν ἐκώπιον αὐτοῦ εἰσελγαθέτες, καὶ ποιητὴ ἐκατῶν διμολογήσομεν αὐτόν. 'Οτι δὲ οὐχ ἡμεῖς ἐκατῶν, ποιούμεν, καὶν αἴτιοι δοκῶμεν τυγχάνειν τῆς τῶν παλῶν γενέσεως, δῆλον ἐντεῦθεν· ἐκ πατρὸς γάρ καὶ μητρὸς γενόμενοι Ἰωάννης καὶ Δαυΐδ, φασὶν ἐκάτερα, Αἱ κειρές σουν ἐποιησάτε με καὶ ἐπιλασάτε με· καὶ πρὸς Ἱερεμίαν αὐτὸς ὁ Θεός, Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαι σε. Τῇ γοῦν ἐσφαλμένος λεγούσῃ τῷ ἀνδρὶ, "Η δόξα μοι τέκνα, εἰ δέ μή, ἀπόκτεινό με, σοφὸς ὁ ἀνήρ, δογματικῶς ἐπιτιμᾷ, Μή ἀρτὶ Θεοῦ σοι εἰμι ἄγω, δις ἐστέργοσθε σε καρπὸν κοιλίας; Εἰ γάρ καὶ δοκούσιν οἱ πατέρες ποιεῖν τὰ τέκνα, ἀλλ' οὐν ὁ Θεός ταῦτα ποιεῖ· καὶ ὁ μὲν αἴτιος, οἱ δὲ συναντοῦσι, ὡς τῷ ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ δικαιοῦντες προστάγματι. Διτι τούτῳ πολλοί, καίτοι ἐπιθυμοῦντες παιδοποιεῖν, οὐ δύνανται. 'Ο δὲ Σύμμαχος φησιν, Αὐτὸς ἐποιησεν ἡμᾶς οὐχ δητας· οὐκεῖ δὲ λαὸς ρομῆς αὐτοῦ καὶ πρόσβατα κειρὸς αὐτοῦ. Διτι τούτων οὐ μόνον τὴν δεσποτεῖαν, ἀλλὰ καὶ τὴν κηδεμονίαν ἐγνώρισεν· οὐ μόνον γάρ ἡμῶν δεσποτής ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ποιμὴν, τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν στροφέρειν νομῆν. 'Ημεῖς δὲ λαὸς αὐτοῦ, ὡς βασιλέως, πρόβατα δὲ ὡς ποιμένος· λαὸς οἱ κρείττων καὶ λογικῶτεροι· πρόβατα οἱ ὑποβεηκότες, καὶ τὴν ἀλογωτέραν τάξιν ἐπέχοντες, καὶ μή ἐν πειρᾳ τῶν θείων λντες λογίων· κατὰ τὸ, Ἐπιλαντήθηρ ὡς πρόσβατος ἀπολαύσει. Πλὴν ἀλλὰ πάντων θεός ὁν καὶ ποιητὴ, πάντα καλεῖ καὶ ἐξοικειοῦται. 'Αρθρώπους γάρ καὶ κτήτηρα τώλει ὁ Θεός· τοὺς μὲν, ὡς λαὸν αὐτοῦ, τὰ δὲ, ὡς πρόβατα κειρὸς αὐτοῦ.

**Εἰσέλθετε εἰς τὰς πυλας αὐτοῦ ἐν ἔξομολο- Α
γῆσι, εἰς τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὑμνοῖς. Μνημο-
νεύετε, φησι, τῶν κακῶν, ἐν οἷς πρῶτον ἐξετάζεσθε,
ὅτε μαχράν ἐτυγχάνετε τοῦ Κυρίου ὑφ' ἑτέροις δεσπό-
ταις πονηροῖς ἀγόμενοι. Διὸ ὡς περιβραντηριψ χρώ-
μενοι τῇ τῶν προτέρων ἀσεμημάτων διμολογίᾳ εἰσίτε
εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ θαρροῦντες· διτι μετά τὰς πύ-
λας, τουτέστι μετά τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πρώτας εἰσ-
όδους τῆς τοῦ Θεοῦ δουλείας, εἰς τὰ ἐνδότατα καὶ τὰς
αὐλὰς παρελθόντες, οὐκέτι χρήσεσθε τῇ ἔξομολογή-
σει, ἀλλ' ὑμνοῖς λοιπὸν τοῖς εἰς αὐτὸν σχολάστε.
“Οστερ μέντοι εἰσίνεις δεῖ πρότερον εἰς τὰς πύλας,
εἴτα εἰς τὰς αὐλὰς, οὐτως ἔξομολογεῖσθαί πρότερον
χρή τὰ ἀμαρτήματα, εἴτα ὑμνεῖν τὸν Θεὸν, ἵνα, τῇ
ἔξομολογήσει καθαρθεῖσθαι τῆς γλώττης, καθαρὸς ὁ
ὑμνος προσενεγχείη. Ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ. Αἰτεῖται
τὸ δρομα αὐτοῦ, διτι χρηστὸς ὁ Κύριος· διτι εἰς
τὸν αἴωνα τὸ διεος αὐτοῦ, καὶ ὥας γενεᾶς καὶ
γενεᾶς η ἀληθεία αὐτοῦ. Δίκαιοι, φησιν, εὐχαρι-
στειν καὶ ὑμνεῖν τὸν ἀρρήτια φιλανθρωπίας χρώμενον,
καὶ ταῖς ἀγαθαῖς ὑποσχέσειν ἐπιτιθέντα τὸ πέρας.
“Α γάρ ἐπὶ τῆς τῶν προγόνων ὑπέσχατο γενεᾶς, ταῦτα
ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πεπλήρωκε, καὶ ἦν ἐπηγγείλατο
σωτηρίαν, ἀληθῶς ἐδωρήσατο· καὶ οὐ πάντατα πότε
ἡ εἰς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ γενομένη εὐεργεσία, ἥτις ἐστιν
ἀληθεία, κατὰ τὸν Ἐμρήσθη διαθήκης αὐτοῦ εἰς τὸν
αἴωνα· η τὸ, Ἐξομολογεῖσθε, ἀντὶ τοῦ, ‘Ως λατρῷ
τὰ τῆς φυσῆς ἀπογυμνοῦτε τραύματα δι' ἔξομολογή-
σεως· Θαρροῦντες δι τοῦτο πράττετε, δόγμα ἀληθείας
περὶ αὐτοῦ μαθόντες, διτι ἀγαθός ἐστι καὶ πολυέλεος
καὶ ἀληθινός. καὶ κατὰ πᾶσαν γενεάν ἀληθείας γέ-
μουσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ.**

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ. Ρ'.

“Ἐλεος καὶ κρίσιν δοσμαὶ σοι, Κύριε· ψυλῶ καὶ
συνίσια ἐν ὅδῳ ἀμώμῳ, πότε νῆεις χρός μὲ;
“Ητοι τὸν σὸν ἑλεον καὶ τὴν σὴν χρίσιν δοσμαὶ, τὸν
τρόπον διεξιῶν καθ' ὃν πέφυκας, οὐ πρῶτον κρίνειν,
Ἐπειτα ἑλεεῖν· ἀλλὰ πρῶτον ἑλεεῖν, Ἐπειτα κρίνειν,
καὶ μετὰ φιλανθρωπίας καὶ ἑλέους ποιεῖσθαι τὰς
ἀποφάσεις. “Ἡ ἐγὼ αὐτὸς, ἑλεος ποῶν καὶ χρίσιν
ἐπὶ τοὺς πλησίους, θαρρῶ παριέναι ἐπὶ τῷ ἄδειν σοι
καὶ φάλλειν. Συνιεῖς τοῦν ὅπως χρή τούτο ποιεῖν,
τὰς ἐμαυτοῦ ὄδους ἀμώμους καὶ ἀμέμπτους φυλάττω,
πεπιεισμένος τοῦτον τὸν τρόπον ἀρεσκόντως σοι δι'
Ἐργιων ἀγαθῶν φάλλειν. Λοιπὸν οὖν ἡκεὶ πρός μὲ, ὁ
Κύριε, ἐτοιμον εὐρήσων παρ' ἐμοὶ μονήν· ἐπειδὴ περ
πάντα μοι τὰ καλὰ παρεσκεύασται, περιμένοντι πότε
ἡνεῖς πρός μέ. Διεπορεύομην ἐν ἀκακίᾳ καρδίας
μου, ἐν μέσῳ τοῦ οἰκου μου. Οὐ προεθέμην πρό
δρασαλμῶν πρᾶγμα παράρομον· ποιοῦντας παρα-
έσσεις ἐμίστησα. Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων
σχηματιζόμενοι κατὰ τὰς ἀγορὰς σεμνοὶ φαίνονται
καὶ ἐπιεικεῖς· ἐν δὲ ταῖς ἐσωτῶν οἰκίαις, οὐκέτι
χρύπτοντες τὸν ἐσωτῶν τρόπον, ἐλέγχονται φαῦλοι
τινες δυντες· ἐγὼ δὲ, φησιν, ἐν ἀκακίᾳ καρδίας μου
ἐν μέσῳ τοῦ οἰκου μου ἐπορεύθη; οὐκ ἔχων ἐσω-
θεν ἐκ τῆς καρδίας μου ἐξίόντας διαλογισμοὺς πονη-
ρούς. Οὐδέποτε γοῦν κατὰ προσάρεσιν τις ἡμαρτον·

VERS. 4. *Introite portas ejus in confessione,
atria ejus in hymnis. Commemorate, inquit, mala,
in quibus prius versabamini, quando ab aliis pra-
vis dominis abducti, procul a Domino agebatis.*
Quare pristinarum impietatum confessione, seu as-
pergillo usi, ingredimini portas ejus cum fiducia :
quia secundum portas, id est, post principia et
primos servitutis Dei ingressus, in interiora et in
atria transeuntes, non ultra confessione utemini,
sed hymnis deinceps ipsi vacaturi estis. Quemad-
modum enim primo in portas, deinde in aulas in-
gredi opus est, ita primo peccata confiteri oportet,
postea vero Deum hymnis celebrare, ut, lingua per
confessionem purgata, purus hymnus offeratur.
— VERS. 5. *Confitemini illi. Laudate nōmen ejus, quo-
niā suavis est Dominus, quoniam in aeternū mi-
sericordia ejus, et usque in generationem et genera-
tionem veritas ejus. Consentaneum est, inquit, gra-
tias agere, ac eum hymnis celebrare qui inestabilis
erga homines clementia est usus, et qui bonis suis
pollicitationibus terminum posuit. Nam quae in
proavorum generatione promiserat, ea ævo nostro
implevit; et quam pollicitus erat salutem, eam vere
impertit; neque ullus finis futurus est ejus erga nos
beneficii, quod est veritas, secundum illud : Recor-
datuſtis est testamenti aſi in æcclſum; aut illud, Con-
ſitemini, ſic accipiendo eſt, Tanquam medico
animæ vulnera ipsi per confessionem detegite.
Conſiderenter autem id agite, bona de ipſo doctrina
imbiui: quoniam bonus eſt et multæ misericordiæ
et verax, et in omni generatione sermones ejus ve-
ritatis pleni sunt.*

PSALMUS IPSI DAVID. C.

VERS. 2, 3. *Misericordiam et judicium cantabo
tibi, Domine: psallam et intelligam in via immacu-
lata, quando venies ad me? Id est, misericordiam
tuam et judicium tuum cantabo, modum explicans
quo soles, non primum judicare, deinde misereri;
sed primum misereri, postea judicare, ac cum cle-
mentia et misericordia sententiam ferre. Quare ego
ipse, cum misericordiam et judicium erga proxim-
um exerceam, audeo accedere ad canendum et
psallendum tibi. Gnarus itaque quo pacto id per-
agere opus sit, vias meas inculpatas et immacula-
tas custodio, persuasum habens hoc modo me tibi
placitum per bona opera psallendo. In posterum
igitur, o Domine, ad me venias, paratam apud me
mansioνem reperturus: quandoquidem omnia apud
me bona parata sunt, exspectantem quando venies
ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei in
medio domus meæ: non proponebam ante oculos
rem injustam, facientes prævaricationes odivi. Pleri-
que ex hominibus ementita specie in foro graves et
probi videntur esse; domi vero, non occultatis mori-
bus, improbi esse deprehenduntur. Ego vero, in-
quit, perambulau in innocentia cordis mei, in medio
domus meæ, nullas in me habens cogitationes ma-
las ex corde prodeentes. Nunquam enim ex affectu*

peccabam : sed si quid mihi humanitus acciderit, id non ex proposito meo factum est.

Vers. 4. *Non adhæsit mihi cor pravum. Diaboli consilia, utpote quæ rectum nihil habeant, prava sane et perversa sunt, quæ nunquam, ait, in corde admisi : gnarus vero, eum qui adhæret justo iustum fore, omnem perversum me contingere ac mihi adhædere abnuebam. Nam rectum curvo coaptari nequit, utpote quod quadrare nequeat. Declinante a me maligno non cognoscebam. Vir perfectus, qui cor perversum non habet in quod possit malignus operari, Deo repletur ; ita ut malignus, cum locum apud eum non reperiat, declinet ab eo : declinante autem illo, inquit, non cognoscebam, quia præsentia ejus sensu destitutus eram, qui nec de illo cogitabam, nec opus cum illo habebam. Hæc porro intelliges quoque de homine maligno, quia nec cum accederet, nec cum discederet, sentiebam, ita pestiferos homines vilipendebam, ac non nosse simulabam : nec enim dignabar amicus eorum esse. Num quia superbus es ? Nequaquam, ait ; sed sciens illud, Corrumptum mores bonos colloquia prava⁸, cum malis societatem non inibam.*

Vers. 5. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. Cum hominem, inquit, tum cogitationem mihi aliquid mali contra quempiam suggerentem, ex corde pellebam ut canem clam mordentem. Nam vir probus, qui in omnibus siderenter agere solet, sicut ea quæ clam aguntur, utpote confusione digna, aversatur ; ita secreto contra quempiam vel dicere aliquid vel audire non sustinet : nam id improbi et illiberalis esset : nec ejusmodi res periculo vacat, cum Scriptura dicat : Ne ames detrahere, ne de medio tollaris⁹ ; et, Nolite detrahere invicem, fratres, ne sub judicium cadatis¹⁰. Quid sit detrahere, quasi exemplo declarandum est : non enim, de aliquo clam obloqui quoque modo, illud est detrahere. Plerumque enim de aliquo tunc absente male loquimur, non quod detrahere ipsi velimus, sed dolentes quod is fortasse improbus sit : atque hæc narrare studemus iis, qui perinde atque nos ex dilectionis affectu de illo curant et solliciti sunt. Qui igitur sic contra absentem loquitur, nequaquam, maledicus est : (nam maledicus non ita agit), sed cum voluptate contra quemdam loquitur, non moleste ferens quod ille talia patravit ; sed de ea re lætatur. Eius namque gesta malevolis recenset, qui ea retegere et renuntiare possunt aliis bene multis. Quid sibi vult autem illud quod adjicitur, secreto, cum palam sit quamlibet obtrectationem secreto fieri ? Vel id dicit quod agitur ; aut ita distinguendum est : obtrectatorum quosdam contra præsentes coram obloqui ; hi porro conviciatores et contumeliosi assueto more vocantur ; sed tamen quia contra quempiam loquuntur, detractores fuerint ; ali vero clam et absentibus iis, quibus male-*

A ει δὲ καὶ τι συνέη ἀνθρώπινον, ἀλλ' οὐ προθεμένῳ μου τοῦτο ἐγένετο.

Οὐκ ἔχοιτιηθη μοι καρδία σκαμβή. Τὰ τοῦ διαβόλου βουλεύματα, ἀτε μηδὲν εὐθὺς ἔχοντα, σκαμβά τε ἔστι καὶ διεστραμμένα, ἀπερ οὐδέποτε ἐν τῇ καρδίᾳ εἰσόδειγμα, φησὶν εἰδὼς δὲ, διτὸς ὁ καλλώμενος δικαῖος ἔσται, πάντα διάστροφον διόρια παρηγούμην συνάπτεσθαι μοι καὶ κολλᾶσθαι μοι. Τὸ γάρ εὐθὺν τῷ στρεβλῷ συναψθῆναι οὐ δύναται ὡς ἀνάρμοστον. Ἐκκλιτος ἀπ' ἔμοιν τοῦ ποτηροῦ οὐκ ἔργωσκον. Ὁ τέλεος, καρδίαν σκαμβήν οὐκ ἔχων, εἰς ἣν ἐνεργεῖν δι πονηρὸς δύναται, τοῦ Θεοῦ πεπλήρωται· ὥστε τὸν πονηρὸν, μὴ ἔχοντα τόπον παρ' αὐτῷ, ἐκκλίνειν ἀπ' αὐτοῦ· ἐκκλίνοντος δὲ, φησὶν, οὐκ ἔγίνωσκον· τῷ μὴ αἰσθησιν παρουσίας αὐτοῦ ἐσχηκέναι· οὐ γάρ ἐνθύμημα ἢ ἔργον τῶν αἰτοῦ ἐσχον παρ' ἔμοι. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ περὶ ἀνθρώπου πονηροῦ, διτὸς οὐδὲ διτὸς προσῆλθεν, οὐδὲ διτὸς ἀνεχώρει αἰσθησιν ἐλάμβανον, οἵτις ἐν οὐδενὶ μέρει ἐποιούμην τοὺς λοιμοὺς, καὶ οὐδὲν εἰδέναι προεποιούμην· οὐ γάρ ἡξίουν εἶναι φίλον αὐτῶν. Ἀρε ὡς ὑπερήφανος ; Οὐδαμῶς, φησὶν· ἀλλ' εἰδὼς, διτὸς Φθείρουσιν ἡθη χρηστὰ δημιλαὶ κακαὶ, οὐ συνδετιθέμην τοῖς πονηροῖς.

Tὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτο ἔξεδικον. Καὶ δινθρώπον, φησὶ, καὶ λογισμὸν ὑποδάλλοντά τι πονηρὸν μοι κατά τίνος ἐξέδαλον ἐκ τῆς καρδίας μου, ὡς κύνα λαθροδήκτην. Ὁ γάρ σπουδαῖος, ἐν παντὶ τῷ παρῆρσιν ἔχειν ἀγαπῶν, ὥστε τὰ λάθρα δρώμενα τῷ αἰσχύνης εἶναι δξια, παραιτεῖται· οὕτω καὶ τὸ λέγειν ἢ ἀκούειν κατά τίνος κρύbdην οὐκ ἀνέχεται· κακοήθους γάρ καὶ ἀνελευθέρου τὸ χρῆμα, ἐπήρηται δὲ κινύνος τῷ πράγματι, τῆς Γραφῆς λεγούσης· Μή ἀγάπατα καταλαλεῖτε, ίτα μὴ δειπρῆς· καὶ, Μή καταλαλεῖτε ἀλλιών, ἀδεισιοῦ, ίτα μὴ ὑπὸ κρίσιν κέσητε. Τὶ δὲ ἔστι τὸ καταλαλεῖν ὡς ἐν τύπῳ παραδέσιον· οὐ γάρ τὸ διτωσῦν λέγειν περὶ τίνος καὶ λάθρα ἐκείνου καταλαλεῖν ἔστι· πολλάκις γοῦν ἀγορεύομέν τινα κακῶς ἀπόντα, οὐ καταλαλεῖν αὐτοῦ βουλίμενοι, ἀλλὰ λυπούμενοι διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσως φαῦλον· πειρώμενα δὲ λέγειν τὰ περὶ αὐτοῦ τοῖς ὀσταύτως ἡμίν κηδομένοις αὐτοῦ καὶ φροντίζουσιν ἀπὸ διθέσεως φίλοις. Ὁ οὖν οὕτω λέγων κατά ἀπόντος, οὐ κατάλαλός ἔστιν· ἀλλὰ σπουδὴν ἔχει σὺν ἡδονῆς κατ' ἐκείνου λέγειν, οὐκ ἀχθόμενος ἐπὶ τῷ τιτιαύτα ἐκείνον πεποιηκέναι, ἀλλὰ καὶ χάριν. Λέγει γοῦν ἐκείνοις τὰ περὶ αὐτοῦ τοῖς μισοῦσιν αὐτὸν, καὶ φανερῶσαι διναμένοις δι' ἐπαγγελίας ἐτέροις πλειστοῖς τὰ περὶ αὐτοῦ. Τὶ δὲ βούλεται προσκείμενον τὸ, λάθρα, φανεροῦ δυτος, διτὸς πάσα κατηγορία λάθρα γίνεται; Ἡ αὐτὸς λέγει τὸ δυν, ἢ διαιρετέον οὕτω, διτὸς τῶν κατηγορούντων τινάς, οἱ μὲν κατὰ πρόσταπον παρόντας κακηγοροῦσι, λοιδοροὶ δὲ οὗτοι καὶ ὄμριστα συνήθως καλοῦνται· δημως οὖν τῷ κατά τίνος λέγειν κατάλαλοι ἀν εἰεν· οἱ δὲ λάθρα καὶ ἀπόντων τῶν κατηγορουμένων λέγουσι κατ' αὐτοῦ. Τὸν ταῦτην

⁸ I Cor. xv, 33. , ⁹ Prov. xx, 43, sec. LXX.

¹⁰ Jas. iv, 11.

οὐν ἔχοντα τὴν τάξιν ἐκδιώκειν ὁ ἄγιος λέγει, οὐ τοὺς εἰς πέρσωπον διαιλοδορουμένους. Ἐκεῖνος γάρ καθ' οὐ αἱ βλασφημίαι ή παρῶν ἀπολογήσεται, ή ἐλεγχθεὶς ἐπὶ τῷ τοιοῦτος εἶναι, αἰσχυνθήσεται. Δυνατὸν ἀντιδιαστέλλεσθαι: τὴν λάθρα γινομένην καταλαλίαν πρὸς τὴν ἐπὶ κριτῶν κατηγορίαν. Καὶ γὰρ αὕτη τῷ γένει καταλαλία, ἀλλ' οὐ λάθρα γινομένην. Καρπὸς μὲν οὖν διανοίας ἀγιοπρεπούς τὸ παραπτεῖσθαι τοὺς πονητούς· ἐσχάτης δὲ πονηταὶς ἀπόδειξις τὸ καταλαλεῖν ἀδελφοῦ, καὶ ταῦτα λάθρα, ἀλλὰ μὴ εἰς πέρσωπον, ἵνα μὴ παρῶν ἀπολογήσηται ὁ κατηγορούμενος· ὡς δὲ γέ τοι ἡ τῆς ἡμῶν ἐτέρου καταλαλῶν, οὗτος οὐδὲ τῆς ἡμῶν καταλαλεῖν ἐφ' ἐτέρων ἀφέσεται. Ὡθεν χρή τὸν τοιοῦτον ὡς κοινὸν ἐχθρὸν εἰκότως ἐλαύνεσθαι, ὡς τὸν ἐν παραδίσῳ μιμούμενον δράκοντα, δε τὸν Θεοῦ καταλήσας τὴν Εὔαν ἡπάτησεν. Ἡμεῖς δὲ μήτε λέγωμεν· κακῶς, καὶ τοῖς λέγουσιν ἀκοήν μὴ παράσχουμεν. Ἀκοίητο δὲ, φησι, ματαλοῦ μὴ παραδέξῃ· οὐκ εἴπει, μὴ πιστεύσῃς, ἀλλὰ, μὴ παραδέξῃ. Αὐτὸν δὲ Προφήτης, Ἐξεδίλωκος, φησι, τὸν καταλαλοῦντα· οὐκ εἴπεν· Οὐκ ἐπίστευον, ή, Οὐ παρεδεχόμην τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ καὶ ὡς ἐχθρὸν ἀπῆλυνον. Εἰπὲ πρὸς τὸν καταλαλοῦντα, Ἐχεις ἐπινέσαι τινά, ἀνογώ τὰς ἀκοὰς, ἵνα δέξωμαι τὰ μύρα· κακῶς θέλεις εἰπεῖν, ἀποφράττω τὴν εἰσόδον τοῖς ρήμασιν· οὐ γὰρ ἀνέχομαι κόπτον καὶ βόρδορον δέχεσθαι. Ἐπιστόμιζε τὸν καταλαλοῦντα ἐν ἀκοὰς σου, ἵνα μὴ διπλῆν ἀμαρτίαν σὺν αὐτῷ ἀμαρτάνῃς, καὶ σαυτὸν διεθρίῳ πάθει ἐθίζων, κάκενον κατὰ τοῦ πλησίον φυλακεῖν οὐκ ἀνακόπτειν. Μὴ δημητρίης τὴν ἀκοήν σου τῇ γλώσσῃ τοῦ καταλάλου, μηδὲ τὴν γλώσσάν σου τῇ ἀκοῇ τοῦ φιλοψήγου, τῇδεώς λαλῶν ή ἀκούων κατὰ τοῦ πέλας, ἵνα μὴ ἐκπέσῃς τῆς ἀγάπης, καὶ ἀλλότριος εὑρεθῆῃς τῆς αἰώνιου ζωῆς. Διαφέρει δὲ τὸ κατακρήται, τὸ ἐξουδετῶσαι, καὶ τὸ καταλαλῆσαι. Καταλαλῆσαι γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν κατά τινος, οίον, διτις Ἐφεύσατο ὁ δεῖνα, ή, ὥργισθη, ή ἐπόρευετο, ή τι τοιοῦτον· ἐλάλησε γὰρ ἐμπαθῶς τὸ ἀμάρτημα τοῦ ἀδελφοῦ. Κατακρίναι δὲ ἐστι τὸ εἰπεῖν, διτις· Ό δενα φέύστης ἐστι, πόρνος, ὥργιλος· ίδοις γάρ κατέχειν αὐτήν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπεργήνετο καθ' οἷου τοῦ βίου αὐτοῦ λέγων, διτις τοιόδες ἐστιν· ἀλλο γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, Ὦργισθη, καὶ δῆλο τὸ, Ὦργιλος ἐστίν. Ἐξουδετῶσαι δέ ἐστι τὸ οἰονεῖ βεβελύσσεσθαι τὸν πλησίον, καὶ ειχαίνεσθαι ὡς ἀτῆτη τινα· δε καὶ τοῦ κατακρήναι διεθριώτερον.

A dicitur, obloquuntur. Eum vero qui hujus ordinis sit, se pellere sanctus ille vir dicit, non autem eos qui coram conviciantur. Is enim in quem maledicta conjiciuntur, vel præsens sese purgabit; vel se tamē esse convictus, pudore afficietur. Potest item distingui obtrectatio clam edita ab accusatione eorum judge facta. Etenim ipsa quoque in genere obloquio dici potest; sed quæ clam non fiat. Fructus itaque sanctæ mentis fuerit malignos aversari; extremae vero malitiæ argumentum contra fratrem obliqui; idque clam neque in conspectu, ne qui accusatur sese purgare valeat; ita ut qui coram nobis alii maledicunt, ne quidem a nobis vellicandis coram aliis abstineat. Quamobrem hujusmodi hominem ut communem hostem repellere consentaneum fuerit; utpote qui illum olim in paradiſo draconem imitetur, qui contra Deum obloquens, Evasum seduxit. Nos autem nec maledicamus, nec maledicentibus aurem praebamus. Auditum, inquit, vanum ne excipias: non ait, ne credas; sed, ne excipias. Ideo Propheta dicit, Detrahentem persequebar; neque ait: Non credebam ei, vel: Dicta ejus non admittebam; sed ut iniunicum pellebam. Dic detrahenti: Si quempiam laudare vis, aures aperiam, ut unguenta excipiam; sin maledicere velis, verbis tuis aditum intercludam, neque enim simum et lutum excipere sustinebo. Os frena detrahenti ad aures tuas, ne cum illo duplicitis peccati reus evadas, cum et tu exitioso mori assuescas, et illum a susurris contra proximum non absterreas. Ne aurem tuam linguae detrahentis præbeas, neque linguam tuam auribus vituperia amantis: dulcia loquare et audias de proximo, ne a charitate excidas, et a vita æterna alienus inveniare. Differunt autem inter se condemnare, despicere et detrahere. Nam detrahens est contra aliquem verba facere, verbi gratia dicere: Ille homo mentitus est, aut, in iram prorupit, aut moechatus est, aut quid simile; is enim peccatum fratris sui ex animi motu revelavit. Condemnare, id est dicere: Talis homo mendax est, moechatus, iracundus; nam, ut vides, ipsum animi ejus affectum et usum damnavit, ac contra totam vitam ejus sententiam tulit, dicens eum illo modo affectum esse. Aliud quippe est dicere: In iram prorupit; D aliud vero: Iracundus est. Despicere autem est quasi detestari proximum, et quasi odiosum illum execrari: quod etiam ipsa condemnatione perniciosius est.

Vers. 7. Non habitabat in medio domus meæ quis saceret superbiam. Superius quidem de amico superbo locutus est; hic autem de famulo loquitur, aitque: Neminem eorum qui superbe agerent domesticum mihi deligebant, neque concedebant ut apud me primas tenerent et fidenter agerent, quia scilicet is qui in medio domus est fiduciam et libertatem obtinet: nam hujusmodi homo in oculis domini versatur. Superbiā vero facere, est cum arrogantia se gerere. Dixerit item: Non habitabat in corde meo cogitatio superbiam suggestens. Qui lo-

quebatur iniqua, non dirigebat in conspectu oculorum meorum. Ut compendio dicam, omnam iniquitatem ayersabar, neque vel verborum tenus eam cerebam: nam qui loquebatur iniqua nihil promovebat, neque bene rem gerebat in conspectu meo, nec ea quae in animo haberet perficiebat.

Vers. 8. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Hic exactam, stabilem et sobriam justitiam rationem describit: nam ait, neque ira, neque ebrietas cædem mihi suggerebat: ira quippe etiam besterna die me inflammabat; at diuturnitate noctis mitigata fuerat; ebrietas vero, Nec gravis vespertinis horis adfuissest, somno tamen discussa fuerat. Pura itaque manu et mente contra eos qui in Deum peccaverant instrucius et armatus eram, neque ex vino neque ex ira animo ac sententia decipiebar. Peccatores autem non solum per universam terram, sed eos etiam qui in ditione mea erant occidebam: neque simul omnes, sed modo in unum, mox alium. Verum nemini puto non manifestum esse hæc ænigmatische dicta suisse; neque enim ea est dicti sententia, me ineuntibus singularis diebus humano sanguine manus fœdasse meas: id enim præterquam quod detestandum esset, nullatenus credibile est. Quomodo enim singularis matutinis omnes peccatores terræ manu propria confundere potuisset? Neque enim unus omnes superare valuisse, cum, ut verisimile est, magna esset peccatorum multitudo: ac si eos in bello viciisset, uno in matutino omnes interfecisset, neque singularis matutinis ipsos propria manu interremisset. Quid itaque sigillicet illud? Attentius et prudentius dicta intelligamus, ne prophætica oracula mendacii accusemus, quod nefas esset. Civitas Domini est humanae structura compositio; peccatores autem terræ ii sunt de quibus Salvator ait, *Ab intus ex corde exsunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furtæ, falsa testimonia, blasphemiae. Haec sunt, quæ coinquinant hominem*¹¹. Hos autem peccatores ex terra ortos, id est, ex terrena carne prodeentes, dum singulæ de Deo cogitationes exoriuntur, ex propria structura tollit qui sese purgat. Matutinum autem et diluculum in anima est, quoties salutaris dogmatis ortus accidit, quo omnes cogitationes, quæ operantur iniquitatem, de medio tolli oportet. Nisi enim primi animæ motus ad malitiam excindantur, necessarium est cupidines ad opus procedere. Exempli causa, peccator terræ est cogitatio fornicationem sugerens, quæ efficit ut quis mulierem respiciat ad concupiscentum eam: hæc porro nisi in anima occidatur, ac ratione cœu gladio scindente et affectus tollente cædatur, idque in matutino efficiatur, scilicet cum primum illa palam deprehenditur (nam quidvis conspicuum lux est), post illam in corde fornicationem, ad gravius etiam peccatum illa hominem deducet; id est, ad*

Α μως εἰπεῖν, πᾶσαν ἀδικίαν ἀποτρεφόμην, οὐδὲ τὴν μέχρι λόγων ὑπομένων· διὸ γάρ λαλῶν ἀδικα οὐδὲν ἔνειν, οὐκ εἴωδοτο ἐκπίστων μου, οὐ κατώρθων ἡ ἐπούδαζεν.

Εἰς τὰς πρωΐας ἀπέκτεινος πάντας τὸν ἀμαρτιῶν τῆς τῆς, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐπὶ πάντας Κυρίου πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀδικα.

Τὸ ἀκρίβες καὶ ἀπλανές καὶ νηφάλιον τῆς δίκης παρίστησιν· διτεῖ οὔτε θυμὸς, φροντὶ, οὔτε μῆδη τὴν ἀναιρέσιν ὑπειθέσι· διὸ μὲν γάρ θυμὸς εἰ καὶ τῇ γῇ; τὴν μέρη παρώντες, ἀλλὰ διὰ τοῦ μήκους τῆς νυκτὸς ἐμαλάσσετο· ἡ δὲ μέθη, καὶ δύλιας πολλὴ προσεγένετο, διὰ τοῦ ὅπου ίκανος ἐλεπτύνετο. Καθαρῷ οὐν

καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἀμαρτανότων ἐξαπλιζόμην, μῆτε τῆς ἐξ οὐνού γνώμης, μῆτε τῆς ἐκ θυμοῦ σφαλλούσης τὸν λογισμόν. Τοὺς δὲ ἀμαρτωλοὺς ἀπέκτεινον οὐχ ἀπλῶς ἀπάστεις τῆς τῆς, ἀλλὰ τῆς ὑπὲρ ἐμέ· καὶ πάντας δὲ οὐχ ἄμα, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτον, νῦν δὲ ἐκεῖνον. Μᾶλλον δὲ τοῦτο πάντα που δῆλον, διτεῖ ἐν αἰνίγματι κεκαλυμμένως εἴρηται· οὐ γάρ διτεῖ καθ' ἐκάστην ἀρχήν τῆς τῆς τὴν μέρας αἱματικούρων τας χειρας ἐμολύνομην, οὐ τοῦτο φροντὶ λόγος· τοῦτο γάρ πρὸς τῷ ἐναγέτει καὶ τὸ ἀπίθενον ἔχει. Πῶς γάρ πάντων τὴν ηδύνατο καθ' ἐκάστην πρωΐαν αὐτόχειρ γίνεσθαι τῶν ἀμαρτωλῶν τῆς τῆς; Ήν γάρ περιγίνεσθαι πάντων δυνατῶν ἔνα, πολλῶν τῶν ἐξαμπετανότων εἰς τὸ εἰκός δυτῶν· καὶ εἰ πολέμῳ αὐτῶν κατεκράτησεν, ἐν μιᾷ δὲν ἀπέτεινε πρωΐᾳ τοὺς σύμπαντας, ἀλλ' οὐχὶ καθ' ἐκάστην πρωΐαν αὐτόχειρ αὐτῶν ἐγίνετο. Τί οὖν τοῦτο ἔστι; Συνετώπερον τῶν λεγομένων ἀπούσωμεν, ἵνα μὴ κατηγορήσωμεν ἐπὶ φάνετος τῶν προφητῶν λόγων, δι μὴ θέμις. Πόλις τοῦ Κυρίου ἡ σύστασίς ἔστι τῆς ἀνθρωπίνης κατασκευῆς· ἀμαρτωλὸς δὲ γῆς, περὶ νῦν φροντὶ δ Σωτῆρ, διτεῖ ἐκ τῆς καρδίας ἐξέργονται λογισμοὶ ποτηροὶ, φύτοι, μοιχίαι, χορταῖαι, κλοπαὶ, ψευδομάρτυραι, βλασphemia. Ταῦτα διτεῖ τὰ κοινούντα τὸν ἀνθρώπον. Τούτους δη τοὺς ἐκ τῆς γῆς ἀμαρτωλούς, τουτέστι τοὺς ἐκ τῆς γηῆς σαρκὸς προϊόντας, καθ' ἐκάστην ἔννοιαν τὴν περὶ Θεοῦ ἐξαφανίζει ἐκ τῆς ἴδιας συστάσεως δικαυτῶν ἐκκαθαίριν. Πρωΐα οὖν καὶ δρόρος ἐν ψυχῇ

D καθ' ἐκάστην ἀνατοῦντι σωτηρίᾳ δόγματος γίνεται, ἐν δι ἐξαφανίζεσθαι δεῖ πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν λογισμὸς, διτεῖ ἐνεργεῖ τὸ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς· οὔτος δὲν μὴ ἀποκτανθῇ ἐκ τῆς ψυχῆς, οἷον διφει τινὶ τῷ τμητικῷ λόγῳ καὶ ἀφανιστικῷ τῶν παλῶν, καὶ τοῦτο νένηται ἐν πρωΐᾳ, τουτέστι κατὰ τὴν εἰς τὸ φανερὸν ἀποκάλυψιν (πᾶν γάρ τὸ φανερούμενον φάσκεται), μετὰ τὴν ἐν καρδίᾳ μοιχείαν, καὶ ἐπὶ τὴν μείζον ταύτης ἀμαρτίαν προάσει τὸν ἀνθρώπον, πρὸς τὴν δι-

¹¹ Matth. xv, 19, 20.

τοῦ σώματος ἐνέργειαν αὐτὸν ἐκκαλούμενος. Τοῦτο Α οὖν λέγει: Δαυὶδ δὲ τοι, Τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἐμπαθεῖς λογισμοὺς τοὺς ἐκ τοῦ γεώδους σώματος φυμάνους ταῖς ἐωθιναῖς προσευχαῖς καὶ τῇ πρᾶξι θεοῦ προσεδρίᾳ ἐκδιλαζόν· καὶ τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως καὶ τῇ δι' ἐξομολογήσεως φανερώσει διέκρινον καὶ ἐξαλέθρευον τὰ τοῦ σώματος πάθη, καὶ τοὺς δινομοῦτας λογισμούς ἐκ τῆς καρδίας μου. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ πόλις τοῦ Κυρίου, ὡς οἶκος τοῦ ἀγίου Πνεύματος, κατὰ τὸ Οἰ θερέλιοι αὐτὸν διὰ τοῖς ὅρσι τοῖς ἀγίοις· ἀγαπᾷ Κύριος τὰς κύνιτσας Σιών ὑπέρ κάντα τὰ σκηνώματα Ἱακώβ. Αδεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, η κόλπος τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν ἐπειδὴ πληγὴ ἐστιν, ὡς δληθῶς, κατὰ τῶν ἀρστῶν ἡ τῆς κακίας εὐημερία, καλῶς ἔχει τὸν προφητικὸν ζηλῶσαντας λόγον πρωταν ἑαυτοῖς ποιεῖν, διὰ τὸ ἀποκτεῖναι πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἐκ πόλεως Κυρίου, ψυχὴ δὲ ἡ πόλις, πάντας τοὺς λογισμούς τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, ὃν διεθρος ζῶῃ γίνεται τῶν ἀμεινόνων, κατὰ τὸ, Ἐγὼ ἀποκτενώ καὶ ζῆτε ποιήσω· κατέξω, κατέρω ἰδούμαι, καὶ οὐκ ἀστείρω δι' ἀελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου. Νεκρουμένων γάρ τῶν μελῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπωπικομένου τε καὶ δουλαγχουμένου τοῦ σώματος, αἱ ἐκ τῆς σαρκὸς τῶν ἀμαρτημάτων ἀφορμαὶ οὐχ οἵα τε εἰσὶν ἐγείραι λογισμοὺς τῇ ψυχῇ τοὺς στεύδοντας δι' ἡδονῆς ἀπόλαυσιν τὴν ἀνομίαν ποιεῖν· καὶ λοιπὸν ζῶσι τὰ χρείττονα. Δεῖ τοίνοις ἡμᾶς μή μόνον παθῶν εἶναι σωματικῶν φονευτάς, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν ἐμπαθῶν λογισμῶν ὀλετῆρας. Ἀμαρτωλοὶ γάρ γῆς τὰ τοῦ σώματος πάθη, ἐργαζόμενοι δὲ ἀνομίαν ἐκ πόλεως Κυρίου ἐξολοθρεύμενοι, τῆς ψυχῆς οἱ ἀνομοῦντες λογισμοί. Κατὰ δὲ τὸ φῆτὸν, Ἀπέκτεινον, φησί, τοὺς ἀμαρτωλούς, χάριν τοῦ ἐξολοθρεῦσαι τοὺς παρανομοῦντας, ἵνα τὴν ἀποτομίαν τῆς κολάσεως ἡ παρανομία βλέπουσα συσταλῇ καὶ ἀφανισθῇ. Ἡ δὲ πρωτὰ τὸ σπουδαῖον δῆλον κατὰ τὸ τάχος· νόμιμος δὲ ἡ τῶν πονηρῶν ἐξαίρεσις· Ἐξαιρεῖτε γάρ, φησί, τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ Τῷ ΠΤΩΧῷ, ΟΤΑΝ ΑΚΗΔΙΑΣΗΝ, ΚΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΥΡΙΟΥ ΕΚΧΕΨΗ ΤΗΝ ΔΕΗΣΙΝ ΛΥΤΟΥ. ΡΑ'.

Κύριε, εἰσάκουσσορ τῆς προσευχῆς μου, καὶ η κραυγὴ μου πρὸς σὸν ἀλλέθω. Μή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει, Προσευχὴ τῷ πτωχῷ, δοτὸν ἀκηδίαση, καὶ ἀταρτὸν Κυρίου ἐκχεψὴ τὴν δέσησιν αὐτοῦ, νόσεις τὸν ἐνταῦθα λεγόμενον πτωχὸν, συμβόλων αὐτὸν τῷ μακάριομένῳ, κατὰ τὸ· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτωχεύματι, δεὶς αὐτῶν ἀστεῖρας η βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν. Ἀρμόδεις δὲ ἀν τῷ ἀκηδῶντι πτωχῷ καὶ τῷ· Μακάριοι οἱ καλορετες καὶ περθούντες, ἐτι αὐτοὶ παρακληθήσοτες. Πᾶς τοιγαροῦν τῷ θεῷ ἀνακείμενος, πτωχεύων ἐν τοῖς τοῦ βίου πράγμασι παρὰ δὲ θεῷ πλούτων, ἀκτηδιᾳ λυπούμενος, ή, ἀθυμίᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Συμμάχου ἐρμηνείαν, κατέχεσται, ἐπὶ τῇ τῶν πολλῶν κακίᾳ καὶ ἀπωλείᾳ· οἷος ἦν δλέγων· Οἶμοι, στι απόλωλετ εὐλαβῆς ἀπὸ γῆς,

B corporeum opus evocabit. Id itaque dicit David, Peccatores illos et cogitationes affectusque ex terreno corpore ortos, matutinis orationibus, et assiduis ad Deum emissis precibus castigabam, ac luce cognitionis, declarationeque per confessionem edita, corporeos affectus et impias cogitationes discernebam, exque corde meo exterminalam. Hoc quippe est civitas Domini utpote domus Spiritus sancti, secundum illud: *Fundamenta ejus in montibus sanctis; diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei*¹². Igitur quia malitia prosperitas vere plaga virtutum est, consentaneum est, ut, propheticum emulantes dictum, matutinum nobis constituamus, quo interficiamus omnes peccatores terræ, et disperdamus de civitate Domini, quæ est anima, omnes cogitationes operantes iniuriam; quarum exitium meliorum vita est, secundum illud, *Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manibus meis possit eruere*¹³. Nam mortificatis membris quæ sunt super terram, et sublato in servitatemque redacto corpore, carnales ad peccata impetus cogitationes in anima excitare nequeunt, quæ pro voluptate fruenda ad iniuriam exercendam incidunt: ac si demum ea vivunt quæ meliora sunt. Opus itaque est nos non modo corporeorum affectuum interfectores, sed et pravarum animæ cogitationum exterminatores esse. Nam peccatores terræ sunt corporis affectus; operantes vero iniuriam, qui de civitate Domini disperduntur, iniuriae animi cogitationes. Secundum autem dictum illud, *Interficibam, ait, peccatores, ut iniquos exterminarem; quo iniquitas immanitatem supplicii conspicata cohiberetur et de mediis tolleretur. Matutinum porro diligentiam denotat. Pravorum autem exterminium legitimum est: nam, Auctor, inquit, malum ex vobis*¹⁴.

ORATIO PAUPERI, CUM ANXIUS FUERIT, ET IN CONSPECTU DOMINI EFFUDERIT PRECEM SUAM. CI.

VERS. 2-6. Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam a me, etc. Quoniam titulus sic habet, *Oratio pauperi, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam*, hic pauperem intelligas, si ipsum cum illo qui beatus predicatur, compares, secundum illud, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum*¹⁵. Afflito item pauperi illud aptaveris, *Beati flentes et lugentes, quoniam ipsi consolabuntur*¹⁶. Quisquis enim Deo addictus est, et qui in vita rebus pauper, apud Deum autem dives est, dolens contrastatur, aut secundum Symmachī interpretationem, *tristitia detinetur, de malitia et interitu plurimorum*: eujusmodi erat is qui dicebat, *Hei mihi, quia periit pius de terra, et in hominibus non est qui recte agat: omnes ad san-*

¹² Psal. lxxxvi, 2, 5. ¹³ Deut. xxxii, 39. ¹⁴ 1 Cor. 5, 43. ¹⁵ Matth. v, 3. ¹⁶ Luc. vi, 21. 4

gutnam *judicant*, *singuli prosum* *suunt tribulati* *tribulatione*¹⁷; et qui dicebat, *Non est qui faciat bonum*¹⁸. Cæterum pauper qui de iis contristatur et dolet, morbo suo medelam excogitat: hæc autem erat oratio ad Deum, quam solam habebat consolationem, qua animam expandens suam, et omnes cogitationes suas in conspectu Dei offerens, dicitur in conspectu Domini effundere supplicationem suam, sive, *loquela* *suam*, secundum Symmachum. Imo etiam is qui secundum Deum pauper est, id est, prophetarum chorus, dolore plenus de prioris populi ruina, Dominum adit, supplications cum jejunio et lacrymis pro populo emittens; ut ipse quoque populus misericordiam consequatur. σεις μετὰ νηστείας καὶ δακρύων, δπως ἀντὶς καὶ αὐτὸς

Vers. 3. In quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam. Hic dicatur illud Isaïe: *Domine, in tribulatione recordati sumus tui, in tribulatione parva disciplina tua nobis*¹⁹. Ante afflictionis tempus divinis precibus vacandum est, neque solum in adversis temporibus. Hic itaque vir sanctus rogat, non ut afflictione carcat, id enim fieri nequit; sed ut afflictus ne supereretur, et ut spe gaudens ærumnas ferat in iisque glorietur: *Tribulatio enim per patientiam et probationem, spem generat*²⁰. Exaudi me, inquit, in quacunque die tribuler, inclina ad me mansuetam aurem tuam. Deus autem aurem inclinare dicitur, quasi humana vis et clamor ad celsitudinem deitatis ejus pertingere nequeat: quapropter ipse a magnitudine sua sese demittens, aurem inclinat iis, quos exaudire dignatur. Illud autem: *In quacunque die tribulor*, ac si diceret: Non nunc tantum, sed toto vitæ meæ tempore, maximeque in tribulationibus; tunc enim præcipue auxilio est opus. Aut fortasse non quasi de futura tribulatione, sed de præsenti dictum est. Ea enim ejus sententia est: *Quia talis hæc dies est, ut ejus gravitatem ferre non valeam, flectere et promptum auxiliu præstato*. In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me. Ecquid tantum urget? quæ vel qualis causa velocitatis? *Quia defecerunt sicut sumus dies mei*: temporis brevitatem et instabilitatem per sumum significat. Et ossa mea sicut crevium aruerunt. Percessus sum ut senum et exaruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni mee. Quæ populo acciderunt ut sibi propria enarrat propheticus chorus, vel etiam ipse David: declaratque universam eorum virtutem, qua legalis cultus consistebat, periisse ac pessumivisse. Hæc porro erant sacerdotium, templum, pecorum sacrificia, gentis jus et libertas. Sublimiori vero sensu, qui secundum Deum pauper est, primum suum facinus enuntiat, nempe quod temporaneæ vitæ dies sui instar sumi defecerint, cum inglorius et obscurus ipsos transegerit. Hoc autem intelliges ex his quæ Job ait: *Quando lucebat lucerna super caput meum, quando eram ma-*

καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει πάντες εἰς αἷματα δικάζονται, ἔκαστος τὸν πλησίον αἰτοῦ ἐκθύλισσοντι ἐκθύλιδῆ· καὶ ὁ εἰπών Οὐαὶ ἡποιῶν χρηστάτητα. Πλὴν ἐπὶ τούτοις ὁ παντὸς ταῦδεν καὶ ἀθυμῶν, φάρμακον τοῦ πάθους θεραπευτὸν περινοεῖ ἕστιν· τούτῳ δὲ ἦν ἡ πρός τὸν θεοντεῖχη, τὴν μόνην εἰχε παραμυθίαν, δι' ἣς ἐξαπέιλον αἵτοι τὴν ψυχὴν, καὶ σύμπαντας ἕστιν τοὺς λογισμούς πρωσφέρων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, λέγεται ἐνώπιον Κυρίου ἐκχέειν τὴν δέσποιν αὐτοῦ, ή, τὴν λογοποιούσαντον, κατὰ τὸν Σύμμαχον. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ θεὸν πνωχής, τούτεστιν ὁ τῶν προφητῶν χορὸς, λύτης πεπληρωμένος ἐπὶ τῇ τοῦ προτέρου λαοῦ καταστροφῇ, προσέχεται τῷ Κυρίῳ, τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀναπέμπων δεήλαδς οἰκτειρῆθῃ.

B 'Ἐρ γὰρ ἄρ τι μέρα μιλίωμα κατίτορος πρός μὲ τὸ οἶς σου. Ἐνταῦθα εἰρήσθω τὸ τοῦ Ἡσαΐου. Κύριε, τι θλίψει ἐμήσθημέν σου, ἐν τι μιλίψει μικρῷ ἡ παιδεία σου ἡμίτιτρο. Χρή δὲ ἄρα καὶ πρὸ τοῦ θλίβεσθαι, ταῖς ἱκετεύοσι σχολάζειν, καὶ μή μόνον ἐν τοῖς περιστατικοῖς καιροῖς. Ὁ μέντοι ἄγιος εὑρεται οὐχ ὅπως μή θλίβῃ, ἀδύνατον γάρ τοῦτο, ἀλλ᾽ ὅπως θλιβόμενος μή ἡττηθῇ, καὶ ὅπως τῇ ἐλπίδι χαίρων ὑπομένῃ τὰς θλίψεις καὶ καυχώμενος ἐν αὐταῖς. Ἡ γάρ θλίψη τὴν ἐπιτίθεται τῆς υπομονῆς καὶ δοκιμῆς τετρα. Ἐπάκουοντο οὖν μου, φησίν, ἐν γὰρ θλίβωμα, ἐπικλίνας μου τὴν φιλάνθρωπον ἀκοίην. Κλίνεντος δὲ θεῖς τὸ οὖς αὐτοῦ λέγεται, ὡς οὐκ ἐφικνουμένης τῆς θλίθρωπίν τε δυνάμεως τε καὶ κραυγῆς φθάνειν ἐπὶ τὸ θύρος τῆς αὐτοῦ θεότητος· διόπερ αὐτὸς ὑποκατέστητος τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος ὑποκατίνει τὴν ἀκοήν τοῖς κατακειμένοις εἰσακούεσθαι. Τὸ δὲ, Ἐρ γὰρ θλίψα μιλίωμα, ἀντὶ τοῦ, Μή νῦν μόνον, ἀλλὰ περὶ δλλον ζωὴν, πλέον δὲ ἐν θλίψει· τότε γὰρ μάλιστα χρεῖα φοβείας. Ἡ τάχα οὐχ ᾧ περὶ μελλούσῃ; θλίψεως, ἀλλ' ᾧ ἐνεστώτης εἴρηται. Βούλεται γάρ εἰπεν διε, ἐπεὶ αὐτῇ ἐστὶν ἡ ἡμέρα ης οὐκ ἔστιν υπενεγκεῖν τὴν βαρύτητα, κάμφθητι καὶ ταχεῖαν δὲ τὴν βοήθειαν. Ἐρ γὰρ θλίψα ἐπικαταστῶμα σε, ταχὺ ἐπάκουοντο μου. Καὶ τοι τοῦ πεπιείγον; αἰτία δὲ τίς, ή πολα τῆς ταχύτητος; Οὐιδέλιπτον αἱ θλίψαι μου ὥστε καπτόρες· τὸ ὀλιγορόντιον καὶ ἀνυπόστατον διὰ τοῦ καπνοῦ δηλοῦ. Καὶ τὰ οὐταί μου ὥστε φρύγιον συνεφρύγησαν. Ἐπλήγη ὥστε ρότος, καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου, διε τελεσθεὶ τὸν φυλεῖν τὸν ἀρτον μου. Ἀπὸ φωνῆς τοῦ στεραγμοῦ μου ἐκολλήθη τὸ στοτοῦ μου τῇ σαρκὶ μου. Τὰ συμβάντα τῷ λαῷ οἰκειοποιεῖται ὁ προφητεῖχος χορὸς, ή καὶ δαυιδ· καὶ δείκνυστιν ὅτι πᾶσι δύναμις αὐτῶν, δι' ἣς συνειστήκει τὰ τῆς κατὰ νόμου λατρείας, διεφθάρη καὶ ἀπόλαντον. Ἡν δὲ ταῦτα ἡ ἀρχιερωσύνη, ὁ ναὸς, αἱ διὰ τῶν θρεμμάτων θυσίαι, καὶ ἡ αὐτονομία τοῦ ἔθνους. Τικλάτερον δὲ ὁ κατ θεὸν πνωχής πρῶτον αὐτοῦ κατόρθωμα διδάσκει τὸ ἐκλελοιπόντα καπνοῦ δίκην τῆς προσκαρπούσης ημέρας αὐτοῦ, ἀδέξως καὶ ἀφανῶς αὐτὰς διετέλεσται. Νοήσεις δὲ τούτῳ ἀφ' ὧν ἡ Ιώβ φησίν. Ὄτε φέρει

C
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

¹⁷ Mich. viii, 1, 2. ¹⁸ Psal. xiiii, 3. ¹⁹ Isa. xxvi, 16. ²⁰ Rom. v, 4.

σύνχρονος ὑπέρ κεφαλῆς μου· ὅτε ἡμην ὑλάδης πάντα αὐτῷ ὁ λύχνος τότε ἐν εὐθηνᾷ ὑπάρχοντι· ὅτε δὲ πάντα αὐτῷ τὰ ὑπάρχοντα διαπεπάκει, εἰπεν ἀν καὶ αὐτός· Ὄτι δέξιοι ωσει κακοῦς αἱ γῆμέραι μου. Τοιοῦτος δέ ἐστιν ὁ κατὰ Θεὸν πτωχὸς, ἀδέξιος καὶ ἀφανῶς τὰς ἡμέρας αὐτοῦ τῆς προσκαίρου ζωῆς διεξάγων. Εἴτα ἀστιλαῖς ἔστιν καὶ κακώσεσιν ὑποβάλλων, ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ κατατρύχει καὶ καταφύγει. Καὶ ἐπει πᾶσα σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου, μαρανῶν ἔστιν τὴν σάρκα φρίσιν, Ἐπλήγητος δέστιν χόρτος.

Ὦ δὲ ἀληθῆς στεναγμὸς, δεὶς καὶ φωνὴν ἔχει ἀκούμνην παρὰ Θεοῦ, τῇκει τὸ σῶμα, καὶ τῆς σαρκὸς ἐργάζεται νέκρωσιν, ὥστε τὸν ἕσω ἀνακαινοῦσθαι ἀνθρώπον. Ἐπιβαλεῖς δὲ καὶ ὅδε· Ἐκλείπεις καπνὸς πυρὸς σθεννυμένου· ὑφεστηκὼς εἰς ὅσον ἐνεργεῖ τὸ πῦρ φῶ αὐτῆς παραχολούθει. Ἰν' οὖν, φησι, καὶ αἱ γῆμέραι μὴ ἐκλείπωσιν. Οὐ γάρ μοι πρὸς καλοῦ ἐσται τὸ σθενῆντο τὸ φῶς ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποιητικὸν τῶν ἡμερῶν μου· παράγεται τὰ θλιβερά. Εἰ γάρ ἐπιμένοιεν, αἵτια γενήσονται τῆς ἐκλείψεως τῶν ἡμερῶν μου, ἀλλὰ καὶ τὰ δότε μου ἔτι μᾶλλον συμφρύζοιεν παραμένοντα, τούτοις, τὰς εὐτόνους καὶ στερβότατους τῆς ψυχῆς δυνάμεις, αἱ καὶ συμφρύγονται ὑπὸ τῆς τῶν ψυχικῶν παθῶν πυρώσεως. Ἐηρανθῆναι δὲ αὐτῷ τὴν καρδιὰν φησιν, οὐδὲν ἱαρὸν οὐδὲ ἄφει φῶ ἐστιν ἔχειν θυμηδαν κεκτημένην. Γέγονε γάρ ἐν τοῖς προκειμένοις περιστατικοῖς τοσοῦτον, ὡς μηχεῖτι οἶντες εἶναι τὸν κατάληλον καὶ ἀρμόδιον τῇ τιμωτέρᾳ αὐτῇ οὐσίᾳ ἄρτου τρέφεσθαι· τούτου γάρ τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνειν ἔστι, μή περιελκόμενον, μηδὲ θολούμενον ὑπὸ τῶν ἔκτος. Εἰς τοσοῦτον δέ φησι μή τεθράφθαι τούτον τὸν ἄρτον, ὡς καὶ λήθην ἔχειν τοῦ ποτε αὐτοῦ γεγεῦσθαι. Πάλιν δὲ στενάζων διὰ τὰ παρόντα ἐπίκονα, τοσοῦτον ἀφίκει ἐπιτεταμένον καὶ συνεχῇ στεναγμὸν, ὡς ἐκ τῆς φωνῆς μου μετὰ δλοιληγῆς γινομένης κολληθῆναι καὶ τρόπον τινὶ ἐνωθῆναι τὸ δότοῦν μου τῇ σαρκὶ μου, διὰ τὴν ποιλήγησίαν ἀναποθείσης πάσης τῆς παρεσπαρμένης τῷ σώματί μου ὑγρότητος ἐκ τῆς ἐπαλθούσης κακώσεως. Αὕτη γάρ ἡ ὑγρότης ὅτε μοι παρῆν, πιλίουσα τὸ δότοῦν, διήρει αὐτὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, τὴν μέσην σάρκα καὶ ὀστέων ἔχουσα χώραν.

Ομοιώθητο πελεκάνῳ ἐρημικῷ· φεύγων δηλούντες τὰς ἐν δχλῷ διατριβάς ἐμοιούμην καὶ ἐξηνθρώπιζον. Ἐπει καὶ τὸ ζῶν τοῦτο φιλέρημον εἶναι λέγεται ὁ πελεκάν. Παρίστησι δὲ καὶ τὴν ἐρημιαν τοῦ έθνους, καὶ τούτῳ που καθ' ἓν μόνος εὑρήται εἰς που καὶ δεύτερος καὶ βραχεῖς τινες· οἷον Ἱερεμίας ἢ Βαροὺχ, ἢ ἔτερος τῶν τότε ἀπολειφθέντων, ὃν ἐκ προσώπου λέγεται τὰ προκείμενα. Ομοιοῦται δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐρημικῷ πελεκάνῳ κατὰ τὴν τοῦ ὀρένεον τούτου πρὸς τὰ ἔγγονα θαυμασιωτάτην συμπάθειαν. Τούτο γάρ τὸ ζῶν τὰς νοσσάς παρὰ πέτραις ἀποτόμοις πηγνύμενον τοῖς νεοσσοῖς, τὸ μὴ ῥάστα παρὰ τινος τῶν ἐπιδουλῶν διαφθείρεσθαι, κατεργάζεται. Ἀλλ' δ γε δρις, ἀποπτάντος αὐτῶν τοῦ πατρὸς, ἐπειδὴ καὶ μὴ προσεγγίζειν τῇ καλιᾳδε δύναται, ἐπιχείει αὐτοῖς πόρρωθεν

A terialis nimis²¹. Lucebat ipsi lucerna tunc in abundantia existenti: quando vero cunctis facultatibus exciderat, dixerit etiam ipse: Quia defecerunt sic ut sumus dies mei. Hujusmodi autem est ille secundum Deum pauper, inglorius et obscurus temporalis vitae dies transigens. Deinde vero sese abstinentiis et macerationibus subjiciens, fame et siti castigat et arescit. Et quia omnis caro senum et omnis gloria ejus quasi flos²² seni²³, carnem exsiccans suam ait: Percussus sum ut senum.

B Verus autem gemitus, qui vocem habet ad Dei aures pervenientem, corpus exsiccat, et mortificationem carnis peragit; ita ut interior homo renoveretur. Hic porro animum adhibeas: Deficit sumus extincto igne, cum tandi exsistat solummodo, quandiu ignis agit, quem sumus sequitur. Ut ne itaque, ait, dies mei deficiant; non me juvat enim si lux a me extinguatur, quæ dies meos efficit; seruimus amove. Nam si illæ maneant, in causa erunt quod dies mei deficiant; imo etiam, si perseverarint, ossa mea magis magisque arescent, id est, robustas et firmissimas animi virtutes, quæ ab igne passionum animæ exsiccantur. Arefactum autem cor suum esse dicit, quod nihil læsum, nihil in quo gaudere valeat, possideat. Ita enim in calamitatibus demersus est, ut non ultra possit congruenti ac pretiosæ suæ substantiæ idoneo pane nutriti: hoc enim pane tunc solum uti licet, cum rebus extrariis non abstrahitur, neque sedatur. Tandi autem se hujusmodi panis alimento privatum ait, ut ne quidem meminerit an aliquando ipsum degustaverit. Multum porro de præsentibus æruminis ingemiscens, tot tamque frequentia suspiria, tot gemitus edo, ut a voce mea cum ejulatu emissâ os meum ceu agglutinatum et adjunctum fuerit carni meæ, cum obmuttam illam ariditatem, omnis in corpore sparsa humiditas ex ingruente afflictione amissa esset. Hæc quippe humiditas cum adesset, os impinguans, illud a carne dividebat, cum medium inter carnem et ossa locum teneret.

C VERS. 7. Similis factus sum pellicano solitudinis, siquidem moras in turba fugiens, solus et procul hominibus degebam. Nam animal illud pellicane vocatus, solitudinis est amans. Declarat porro gentis vastitatem et solitudinem; talem videlicet, ut unus tantum vel duo, aut pauci admodum remanerent: qualis erat Jeremias aut Baruch, aut si quis alius ex iis qui tunc relictæ sunt, ex quorum persona hæc dicuntur. Similis item Dominus est solitario pellicano, secundum miram avis hujus erga fetum affectionem. Illud quippe animal nidum, in petris ac præruptis desixum, pullis suis ita concinnat, ut a quibusvis insidiatoribus facile labefactari non possit. At, patre avolante, serpens, quia nidum adire nequit, virus suum ipsis procul infundit. Ob-

²¹ Job xxix, 5. ²² Isa. xl, 6.

servat enim qua ventus perficit, atque inde venenum suum pullis exhalat, ita ut intereant. Sed pater eorum rursus advolans, ac naturali ratione insidias conspicatus, novit et ipse quo pacto reviviscere possint. Nubem enim observat, et in sublime volat, ac supra caput illorum sensim volitat, lateraque pennis vehementius quatiens, sanguinis guttas ipsas exprimit et emittit: ille vero per nubem stillantes, vivificam mortuis vim effusant, atque ita illi excitantur. Pellicanus itaque pro Domino accipitur, pulli pro primis parentibus, nidus pro paradiiso, serpens pro apostata diabolo. Insufflavit ergo ille per inobsequentiam primis parentibus in paradiiso positis, mortemque invexit illis: Christus vero amore nostri permotus, in cruce exaltatus, ac in latere vulneratus, vivificum inde sanguinem stillare fecit, nosque mortuos per nubem sancti Spiritus vivificavit: *Factus sum sicut nycticorax in domicilio. Timidus est nycticorax; quare ultra citroque fugiens in domiciliorum ruderibus pernoctat, ac in nocte præ formidine clamitat. Per pellicanum itaque extremam populi vastitatem et solitudinem significabat, per nycticoracem vero tenebras indicat, queis populus offusus est: denotatque eos, extincto lumine sibi irradiante, ignorantia Dei affectos, quasi in tenebris et in nocte versari. Fortasse vir sanctus, quia noctibus singulis orando clamet, opportune sese nycticoraci confert.*

Vers. 8-11. *Vigilavi, et factus sum sicut passer somnarius in tecto. Tota die reprobarunt mihi inimici mei: et qui laudabant me, adversum me jurabant. Derisioni sui inimicis: et qui olim amulandus et illustris eram, nunc ad jusjurandum usurpar ab iis qui me olim mirabantur: per meas enim calamitates jurant, Ne patiar ea quæ quidaui perpessi sunt. Et qui laudabant me, adversum me jurabant: ut quæ qui Deum adjutorem non haberem. Neque solum inimici Dei hæc agerant; sed etiam qui me diligebant, adversum me jurabant, id est contribuiles mei. Nam hi quoque ipsis prophetis non credebat: sed hortationes ac futurorum promissa irridentes, adversum me jurabant, vaticiniis meis fidem negantes. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. His similia sunt quæ in psalmo LXXIX, habentur: *Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura²¹. Doloris vero magnitudinem his declarat. Nam si edendi tempus dolore plenum erat, quod aliud tempus dolore vacuum fuerit? His autem, inquit, circumcingor malis, quia tu, Domine, iram tuam adversum me commovisti. Hæc porro Propheta dicit, populi calamitatem ut propriam sibi ascribens, ac tantæ multitudinis perniciem lugens. A facie iræ et indignationis tuæ, quia elevans allisisti me. Quæ populo et loco acciderunt ni sibi propria enarrat, ac docet, ad magnam glo-**

A τὸν ίόν περισκοπεῖ γάρ θθεν πνέε ὁ ἀνεμος, κάκενθεν ἐμφυσάς τοις νεοτοις τὸν ίδν αὐτοῦ, καὶ τελευτῶν. Ἀλλ' ὁ γεννήσας, αὐτοὶς ἐπιπτὰς εὐθίς, καὶ τὴν ἐκβουλὴν φυσικοὺς λόγους εἰδὼς, οἵδε πάλιν ὄμοιος ὅπως ἀναβιώσονται. Σκοπεῖ γάρ νεφέλην καὶ πέτεται εἰς ὑψος, καὶ κατὰ κορυφὴν ἡρέμια ἐπ' αὐτοὶς πετεύσεται, καὶ τὰ πλευρά τοις πτεροῖς ἔχατερων πλήσσονται σφοδρότερον, αἷματος αὐτοὶς φανίδας ἀφίσται αἱ διὰ τῆς νεφέλης ἐπιπτάουσαι ζωγόνον τοὺς νεκρωθεῖσαν δύναμιν, καὶ ἐγείρονται. Λαμβάνεται οὖν ὁ πλεκτὸν εἰς τὸν Κύριον, οἱ δὲ νεοτοι εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, ή δὲ καλιὰ εἰς τὸν παράδεισον, δὲ δρις εἰς τὸν ἀποστάτην διάβολον. Ἐνεψυγήσεν οὖν αὗτοις διὰ τῆς παρακοῆς τοῖς ἐν τῷ παραδεισῷ τετεῖσι πρωτοπλάστοις, καὶ νέκρωσιν αὐτοὶς ἐντείχειν ὁ δὲ Χριστὸς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ὑψοῦ γενόμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ νυγεὶς τὴν πλευράν, ἐκεῖνεν τὸ ζωήρυτον ἐστάλαξεν αἷμα, καὶ διὰ τῆς νεφέλης τοῦ ἀγίου Πνεύματος νεκρωθέντας ἡμᾶς ἀνεζήσαντον· Ἐγενήθη ωσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ. Δειλὸν δὲ νυκτικόραξ· διὸ φεύγων πανταχθεν τοῖς ἐρεποῖς τῶν οἰκημάτων ἐναυλίζεται, καὶ ἐν νυκτὶ κράξει ὑπὸ δειλίας. Διὰ μὲν οὖν τοῦ πελεκανοῦς τὴν παντελή ἐργαλεῖαν τοῦ λατοῦ ἐσήμανε· διὰ δὲ τοῦ νυκτικόρακος τὸ κατειληφθεῖσαν σκότος τὸν λαὸν δηλοῖ· καὶ διτὶ, τοῦ καταγάζοντος αὐτοὺς φωτὸς ἀποτεσθέντος, οἵα ἐν σκοτίᾳ εἰσὶ καὶ νυκτὶ ἀγνωσίαν θεοῦ ἔχοντες. Τάχα δὲ ὁ ἄγνως, ἐπειδὴ πανύχεις ἐόντα προσευχόμενος, ἀναγκαῖος ἐν τὸν παραβάλει νυκτικόραξ.

B Κ **Ηγρύπτησα, καὶ ἐτριήθηρ ὥσει στρουθοί μοράλοι ἐπὶ δώματι.** Οληρὴ τὴν ἡμέραν ὥρειδιζορ με οἱ ἔχθροι μου, καὶ οἱ ἐπιωροῦτες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνον. Καταγέλαστος ἐγενόμην τοῖς δυσμενεσί, καὶ δὲ πάλαι ζηλωτὸς καὶ περιβλεπτος, νῦν δρος γέγονα τοῖς πάλαι θαυμάζουσι· κατὰ γάρ τῶν ἐμῶν ὅμηνου συμφορῶν· Μή πάθοιμι δὲ οἱ δεῖνες πεπόνθασι. Καὶ οἱ ἐπιωροῦτες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνορ· ὡς μὴ ἔχοντα βοηθὸν τὸν Θεόν. Καὶ οὐ μόνον οἱ ἔχθροι τοῦ Θεοῦ ταῦτην ἐπραττον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγαπῶντες με κατ' ἐμοῦ ὅμηνον, τουτέστιν οἱ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἐθνους καὶ γένους. Καὶ οὗτοι γοῦν ἡπίστουν ταῖς αὐταῖς προφητείαις, τάς τε παραλήσεις καὶ τάς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας διασύροντες κατ' ἐμοῦ ὅμηνον, τὸ μὴ πιστεύειν ταῦτα οὐ προφητευομένοις. Οτι σποδὸς ωσεὶ ἀρτος ἔφαγον, καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἔκπρωτ. Τούτοις παραπλήσια τὰ ἐν τῷ οθ' φαλαρίψ· Ψωμεὶς ἡμᾶς ἀρτος δακρύων, καὶ ποτιεῖς ἡμᾶς ἐν δακρυστῃ ἐν μέτρῳ. Τὴν δὲ τῆς ὁδύνης ὑπερβολὴν διὰ τούτων δηλοῖ. Εἰ γάρ ὁ τῆς τροφῆς κατέρδε ὁδύνης ὑπῆρχε μεστὸς, τίς ἀν ἀλλος κατέρδε ταύτης ἐλεύθερος ἦν; Τούτοις δὲ, φησι, περικλύζομαι τοῖς κακοῖς· ἐπεὶ δὲ, Δέσποτα, κεκίνητας κατ' ἐμοῦ τὴν ὄργην. Τάντα δέ φησιν δὲ Προφήτης, οἰκειούμενος τῇ τοῦ λαοῦ συμφορᾷ, καὶ ὀλοφυρόμενος τῇ τοῦ ταύταις τοῦ τοσούτου πλήθους, Ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ σου, διτὶ ἐπάρας κατέρραξάς με. Τὰ συρβεῖη κάτα τῷ λαῷ καὶ τῷ τόπῳ λίονταις εἰται διδάσκων, δι-

²¹ Psal. LXXIX, 6.

εἰς μέγα δόξης ἀρθέντα τὸν λαὸν, ὡς Θεοῦ λαὸν χρηματίσαι, τὸνδε τὸν οἶχον Θεοῦ ὄνομασθῆναι διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἀγίασμα. Ἐπάρας καὶ τιμῆσας ὁ Θεὸς ἐφαμιλλῶς τῇ εἰς ὑψος ἀρθείσῃ αὐτῶν δόξῃ, εἰς τὸ ἐναντίον παραγαγών, κατέρραξε· τὸν μὲν τόπον πολιορκίᾳ παραδόντας καὶ παντελεῖ ἔρημιζ, τὸν δὲ λαὸν αἰχμαλωσίᾳ.

Αἱ ἡμέραι μου ὥστε σκιὰ ἐκπλήθησαν, καὶ τὸν ὥστε χόρτος ἐξηράτθη. Πᾶσα γὰρ σάρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἀρθὸς χόρτου. Πάλιν κοινωνιούμενος τὸν περὶ τοῦ λαοῦ λόγον, ἐπιλέγει· Καὶ ἦτορ ὥστε χόρτος ἐξηράτθη. Σὺ δὲ, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα μένεις, καὶ τὸ μημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν. Τὰ μὲν θνητὰ, φησι, καὶ ἀνθρώπινα τοιαῦτα, οὐαὶ καὶ δεδήλωται, τυγχάνει, εὑμετάβολα καὶ ἀνώμαλα, οὐδέποτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μένοντα· ἀλλ’ ἐπαιρόμενα, καὶ καταρρήγνυμενα, ὑψούμενά τε καὶ ταπεινούμενα, καὶ παντοῖας τροπάς καὶ μεταβολὰς ὑπομένοντα διὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις πολιτευομένην κακίαν· σὺ δὲ, Κύριε, οὐδὲν ἔχων θνητὸν οὐδὲ ἐπίκηρον, εἰς τὸν αἰώνα μένεις, ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὀσαύτως ἔχων, ὡς ἀδίος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ τὰ ἄπαξ ὑπὸ σου (1) σαλευθέντα, καὶ ἐν ἐπαγγελίᾳ θεσπισθέντα μένει εἰς μημόσυνον ἀδίον, ή καν μὴ τῇ παρούσῃ γενεᾷ, ἀλλὰ τῇ ἐρχομένῃ κατὰ τὴν φαλμῳδίαν. Καὶ τοῦτο οὖν σε μάλιστα ἐπικάμψαι ὅφελει, Δέσποτα, διτε ἐγὼ μὲν καὶ τὴν φύσιν τοιαύτην ἔχω ἐπίκηρον καὶ διλογοχρόνιον, καὶ συμφοραῖς συνεζύγην τοσαύταις· σὺ δὲ αἰώνιος καὶ ἀθάνατος, ὅπερε μεταβολὴν τινα τῶν παρόντων κακῶν φεύγως ἀν μοι χαρίσαιο. Τοῦτο γὰρ ἐπιφέρει· Σὺ ἀναστὰς οἰκτειρίσεις τὴν Σιών, διτε καιρὸς τοῦ οἰκτειρήσαις αὐτὴν, διτε ἡκεὶ καιρὸς. Δις, φησιν, ἀμείνων μεταβολὴν τῆς συμφορᾶς· ὁ γὰρ καιρὸς τὸν ἔλεον ἀπαιτεῖ· συντετάλεστας γὰρ ὁ τῆς ταλαιπωρίας ἡμῶν χρόνος. Αἰνίτεται δὲ διὰ τούτων τῆς τοῖς οἴτεσι περιωρισμένης τιμωρίας καὶ αἰχμαλωσίας τὸ τέλος. Οὗτω καὶ ὁ θαυμάσιος Δανιὴλ ἀριθμήσας τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον προσφέρει τὴν ἴκετηρίαν, καὶ συνέφει τούτοις τῆς πνευματικῆς μελιφδίας τὰ φήματα. Καὶ ὁ Ζαχαρίας δὲ προσευχόμενος ἔλεγε· Κύριε παντοχρατορ, μέχρι κότε οὐ μὴ ἐλείσῃς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα, ἀς ὑπερεῖδες; τοῦτο ἐδόμηκοστὸν ετος. Προφητεύεσθαι δὲ ἐνταῦθα οἷμα καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις Χριστοῦ ἐπιφάνειαν, αἵτινας ἐσομένην τοῦ δινοικοδομηθῆναι τὴν Σιών, τουτέστι τοῦ ἀνεψιθῆναι τὸ τῆς εὐσεβείας πολίτευμα. Τίς δὲ πολύευκτος καὶ τριπλήτος καιρὸς, ἐν τῷ πληρωθῆναι λέγεται, τὰ παρὰ τῆς Σιών ἐπηγγελμένα; Οἱ τῆς ἀναστάσεώς σου, Κύριε. Ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ κόσμου ἀμαρτίαν δραὶ ἐλήλυθας· οὐκ ἔδει δὲ τὸν τηλικοῦτον ὑπὲρ διλγωνάμαρτωλῶν ἐλθεῖν καὶ παθεῖν· δτε ἐνέστη ὁ χρόνος, καθ’ ὃν εἰρηται διτε, Ι. Πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τότε ὑπέρ παντὸς ἐγείσων θανάτου. »

riam levatum populum, ita ut populus Dei vocaretur, ac domus Domus Dei ob sanctuarium ibi positum diceretur. Cum autem a Deo erectus et honoratus fuisset, vicissim postea loco illius sublimis gloriæ, in contrarium dejectum eum, alligum a Deo fuisse ait, ita ut locum obsidioni et extremæ vastitati, populum vero captivitati traderet.

Vers. 12-14. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut senum arui. Omnis enim caro senum, et omnis gloria ejus quasi flos seni*²⁴. Rursum de populo sermonem quasi sibi proprium efferens subiungit, *Et ego sicut senum arui. Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generationem et generationem. Res, ait, mortales et humanæ tales sunt, quales supra declaratum est, mutationi scilicet et inæquabilitati obnoxiae, quæ nunquam eodem in statu maneant; sed modo exaltatae, mox allisæ; modo erectæ, mox dejectæ videantur, ac mutationem conversionemque quamlibet subeant, ob nequitiam quæ inter homines versatur. Tu autem, Domine, qui nihil mortale, nihil fluxum habes, in æternum permanes, ac semper eodem modo, eodem in statu versaris, utpote æternus et immutabilis: ac quæ semel abs te statuta sunt, et in vaticiniis promissa fuerunt, in memoriale sempiternum manent, etiam si non in præsenti generatione, at in futura secundum psalmodiam. Atque hoc te, Domine, maxime flectere debet, quia ego quidem talem habeo naturam, fluxam, brevem et ita calamitosam; tu vero æternus et immortalis es; ita ut præsentium malorum mutationem mihi perquam facile præbueris. Id namque insert, Tu exsurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus. Da, inquit, calamitatis mutationem in melius: nam tempus misericordiam postulat; miseriae quippe nostræ completum spatium est. His porro subindicat supplicii annis septuaginta circumscripsi et captivitatis finem. Sic item Daniel ille mirabilis, recensito captivitatis tempore, supplicationem offert suam: hisque spiritualis melodiarum verba accinunt. Zacharias item orando dicebat: Domine omnipotens, usquequo non misereberis Jerusalem, et civitatum Iuda, quas despexisti? hic septuagesimus annus est²⁵. Hic etiam prænuntiari puto Christi ad homines adventum, qui in causa futurus est, ut restauretur Sion, id est, ut pietatis institutum aperiatur. Quod autem illud est optatissimum et desideratissimum tempus, quo implenda esse dicuntur, quæ de Sione promissa sunt? Illud est tempus resurrectionis tuæ, Domine. Quia enim peccatum mundi sublatum venisti: nec oportebat tantum illum Servatorem pro paucis peccatoribus venire et pati; cum instaret tempus, quo dictum est, « Omnes peccarunt et gloria Dei privatur²⁶, tunc pro omnibus mortem degustasti. »*

²⁴ Isa. xl, 6. ²⁵ Zachar. i, 12. ²⁶ Rom. iii, 23.

(1) Mendum haud dubie.

VERS. 15-17. Quoniam placuerunt servi tuis lapides **A** ejus et pulvi ejus miserebuntur. Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges gloriam tuam. Merito postquam dixerat placuisse lapides prioris populi, gentium vocationem adjicit, atque aperius declarat, tunc eas salutarem timorem accepturas et Deum culturas esse. Reges autem dixit, pro regnis. Neque enim vel gens vel regnum est, quod vel ex toto vel ex parte gloriam Christi non veneretur. Quoniam ædificabit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua. Alio modo, ædificabit Dominus Sion, id est, Ecclesiam: ædificationem autem illam hic declarat, qua gentes per fidem constituta sunt: et tunc gloria afflicetur in ipsis.

VERS. 18-25. Respxerit in orationem humilium, et non sprevis precem eorum. Scribatur haec in generationem alteram, et populus qui creabitur laudabit Dominum: quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de caelo in terram aspergit, ut audiret genitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum, ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem. In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino. Respondit ei in via virtutis suæ: Paucitatem dierum meorum nuntia mihi. Ne revokes me in dimidio dierum meorum. Hic videtur mihi propheticus chorus sublimius significare gentium per Salvatorem nostrum vocationem, lugere que quod eam ipsi non sint consecuti. In futurorum namque bonorum adventu, quando gentes et eorum reges non ultra patrios dæmones, sed Dominum adorabunt; tali, inquit, tempore robur meum eneravit Dominus, ut dies meos præscinderet, ne ad illud tempus devenirem. Propheticus itaque chorus est qui respondet, sive potius qui interrogat et a Deo sciscitur qualis futura sit vita nostra. Ediscere quippe peroptabat, num ad dies illos perventura vita ejus esset, queis incarnatus Unigenitus in terra conspiciendus erat. Viam autem virtutis ejus vocat ipsius in terram adventum: venit enim ut fortè illum alligaret; dimidium vero dierum suorum, seu vitæ suæ, illud dicit spatium, quo in contemplatione ejus præsentia futurus erat. Rogabat ergo impleri totum vitæ suæ tempus, et quasi produci vitam suam, ut ipsius rerum eventus conspectu dignaretur; ita enim futurum erat ut tota vita ejus impleretur. Interea enim, ait, in præsenti dum haec prænuntio, ac futura prospicio, in parte diei Dei constitutus videor: reliquus autem mihi est ipse rerum prænuntiarum conspectus, quem si consequar, totum vitæ meæ cursum accipiam; sin scopum orationis meæ non attingam, similis ero iis qui in dimidio dierum immature et intempestive vitam deposuerunt. Videturque mihi Servatorem nostrum ob illa prophetarum vota dixisse: Multi prophetæ et justi voluerunt videre quæ ros videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt¹⁷. Secundum historiam vero dixerit:

¹⁷ Matth. xiii, 17.

"Οτι ενδόχησαρ οι δοῦλοι σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὸ χοῦρ αὐτῆς οικτειρήσουσι. Καὶ φωθήσοται τὰ δέῃτα δόρυα σου, Κύριε, καὶ πάτερ εἰ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου. Εἰκότας δὲ μεταξὺ τοῦ εὐόχεσθαι τοὺς λίθους τοῦ προτέρου λαοῦ τὴν ἐθνῶν ἐπισυνάπτει καλῆσιν, καὶ λευκότερον παρίστησιν, ὃς τὸν σωτήριον ἀναβήσονται ποτε φύσιν, καὶ θεοεἵσουσιν. Οι βασιλεῖς δὲ εἰπεν ἀντὶ τοῦ, αἱ βασιλεῖαι. Οὐ γάρ εστιν, οὐκ ἐθνός, οὐ βασιλεία, ἢ μὴ προσκυνόντα τὴν δόξαν Χριστοῦ, ἢ καθόλου ἢ ἀπὸ μέρους. Ήτι εἰκοδομήσεις Κύριος τὴν Σών, καὶ δύσθησται ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Ετέρως δὲ οἰκοδομήσεις τὴν Σών Κύριος, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· οἰκοδομήν δὲ φημὶ καθ' ἓν ἔκτισθη τὰ ἐθνη διὰ τῆς πίστεως· καὶ τότε δοξασθήσεται ἐν αὐτοῖς.

B Επέδειγεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν ταξινόμων, καὶ οὐκ ἐξουδέτερος τὴν δέοντα αὐτῶν. Γράψιτο αὐτην εἰς τερεάρτην ἑτέραν, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰρέσει τὸν Κύριον· οὗτοι ἐξέκεντεροι ἐξ ὑψοῦ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, Κύρως ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψε, τοῦ ἀκούσαι τοῦ στεργαμοῦ τῶν πεπονθέτων, τοῦ λῦσαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθλασθέντων, τοῦ δραγγεῖλαι ἐπὶ Σών τὸ δρυμα Κυρίου, καὶ τὴν αἰρεσίν αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ἐρ τῷ συναρχητηρίῳ λαοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ βασιλεῖς τοῦ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ. Ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐπὶ οὐρανοῦ αὐτοῦ· Τὴν διατάσσεται τῶν ήμερῶν μου ἀνταρρειά μοι. Μὴ ἀραγάρης με ἐπὶ ημέσει ημέρων μου. Τύποτερον δὲ δοκεῖ μοι διὰ τούτων ὁ προφητικὸς χορὸς σημαίνειν τὴν διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κλήσιν τῶν ἐθνῶν· ἀποκλαίεσθαι: δὲ, ὅτι μὴ καὶ αὐτοὶ Ειρυχοὶ ταύτης. Ἐν γάρ τῇ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν παρουσίᾳ, ὅτε τὰ ἐθνη καὶ οἱ τούτων βασιλεῖς λατρεύσουν, οὐκέτι τοῖς πατρῷοις δαίμοσι, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ· ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τοιούτῳ καιρῷ, τὴν ἐμήνην, φησιν, ἰσχὺν ἔκάκωσεν ὁ Κύριος, κολοσσᾶσι τὰς ἡμέρας, ὡς μὴ φθάσαι κάμπε εἰς ἔκεινον τὸν καιρόν. Ὁ προφητικὸς μὲν οὖν ἐστι χορὸς ὁ ἀποκρινόμενος, ἥτοι ἐρωτῶν καὶ λέγων πρὸς τὸν Θεόν ὅποις ἐσται ὁ ἡμέτερος βίος. Ηὔχετο γάρ μαθεῖν εἰ φθάσειν εἰς ἔκεινας τὰς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καθ' ὃς ἔμελλεν ἐντυθωπήσας ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι ὁ Μονογενῆς. Ὁδὸν δὲ ισχύος αὐτοῦ τὴν ἐπὶ γῆς παρουσίαν καλεῖ· ἥλθε γέρινα δῆση τὸν ισχυρόν. Ἡμίσου δὲ τῶν ἑαυτοῦ ημέρων, ἥτοι τῆς ζωῆς, τὸ τέως ἐν θεωρίᾳ γενέσθαι τῆς ἐπιφανείας. Ηὔχετο οὖν πλήρωθῆναι τὸν ὀλον αὐτοῦ χρόνον, καὶ οἶόν τε παρεκταθῆναι τὴν ζωὴν αὐτοῦ, δῆπα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως καταξιωθῆναι· οὕτω γάρ ἔμελλεν ἡ πᾶτα αὐτῆς ζωὴ πληροῦσθαι. Τέως μὲν γάρ, φησιν, ἐπὶ τοῦ περιόντος, ὅτε ταῦτα προφητεύω, καὶ μέλλοντα ξεσθεῖ προορῶ, ξοικα ἐν μέρει ἡμέρας εἰναι Θεοῦ· λείπει δέ μοι ἡ αὐτοφιά τῆς τῶν προφητευόμενων ἐκβάσεως, ἡς εἰ τύχοιμι, τελείαν λήψομαι τὴν ἐκματοῦσὴν εἰ δὲ ἀστοχήσω τῆς εὐχῆς, ξοικα τοῖς ἐν ἡμέρων τὴν ζωὴν ἀτελῆ καὶ ἀωρον ἀποτιθεμένους. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τὰς τοιαύτας τῶν προφητῶν εὐχῆς δ Σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Πολλοὶ χροφῆται καὶ

δίκαιοι επεθύμησαρ ιδεῖν ἀ νύματις βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδορ, καὶ ἀκούσατε ἀ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσατε. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορίαν, Βλέπων, φησὸν, ἐμαυτὸν ἀτονοῦντα καὶ βαρυνόμενον, ὀλίγον ὑπολαμβάνων καιρὸν ὑπολεῖψθαι μοι ζωῆς. Μή οὖν ἔκδημήσαιμι τοῦ σώματος ἐν τῷ ἡμίσει καὶ ἀτελεῖ τῶν ἡμερῶν. Έτερεψή τε εἰς τὴν σον. Ἀναγκαῖς προειπών· Μή ἀγαράγης με ἐτο οὐκέταις ημερῶν μου, εὑξάμενός τε παραθεῖναι τὴν ζωὴν μέχρι τῆς ἐκβάσεως τῶν προφητευομένων, συνορῷ τὸ ἀδύνατον διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ὀλιγοχρόνιον τῆς θνητῆς φύσεως· εἴτα ἔφη· Σοῦ μόνου, Κύριε, τὰ ἔτη εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν διατείνει· καὶ σὺ ἡξεῖς εἰς ἔκεινην τὴν γενεὰν, κάκεινον τὸν λαὸν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐλέγετο·

Kat' ἀρχὰς τὴν γῆν σὺν, Κύριε, ἀθεμελλώσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰστι οἱ οὐναροί. Λύτοι ἀπολοῦνται, σὺν δὲ διαμενεῖς. Εἰ μὲν γάρ οὐ συνήθεια, φησὶ, κατ' ἀρχὰς, ὁ Κύριε, καὶ εἰ μὴ ἔργα τῶν χειρῶν σου ὑπῆρχον οἱ οὐναροί, οὐκ οἴοντες ἡν αὐτὰ μετατεθῆναι, οὐδὲ εἰς μεταβολὴν ἐλθεῖν· εἰ γάρ ἀγένητα ἦν, ἔμειναν ἀν καὶ ἀτελεύτητα· νῦν δὲ, ἐπει ποιητῆς αὐτῶν γέγονας, δυνατὸς εἰ καὶ παραγαγεῖν αὐτὰ θελήσας· φύσεως γάρ ὑπάρχουσι φθαρτῆς καὶ ἀπολλυμένης· διτι, καὶ μὴ πρότερον ὅντα, σῇ βουλῇ καὶ δυνάμει γέγονεν. "Ἐν γάρ ἔστι μένον ἀεὶ, καὶ οὐ ποτε δυνάμενον μὴ εἶναι, δηλαδὴ σὺ αὐτὸς δι μόνος τῶν δῶλων ποιητής. Καὶ πάρτες ὡς ἴματιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥστε περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἐλιχθήσονται. Καὶ οἱ οὐναροί δὲ, εἰ καὶ μέγα καὶ ἔξαρτετον τι τυγχάνουσι κτίσμα, ἀλλ' δύμας καὶ αὐτοὶ ὑποδηληθήσονται φθορῷ· η δὲ φθορὰ αὕτη γενήσεται αὐτοῖς εἰς ἀνακαίνισμόν, καὶ συστελέξεις αὐτοὺς εὐχερῶς οὕτως ὡς ἐλίσσει τις περιβόλαιον· ἐλιχθήσονται γάρ εἰς βέλτιον σχῆμα μεταβαλλόμενοι, καὶ ἀλλαγήσονται, καὶ τροπήν ἀγαθήν ὑπομενοῦσι τὴν ἀπὸ τῆς παλαιότητος ἐπὶ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὴν ἀφθαρσιαν. Σὺ δὲ δι αὐτὸς εἰ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἀκλείψουσι, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα κατευθυνθήσεται. Καίνοις (2) γενομένοις καὶ ἐπὶ τὸ χρεῖτον μεθαρμοσθεῖσι, καὶ τὸ σπέρμα ἀκούτων, δηλαδὴ τῶν δούλων σου, εἰς τὸν αἰώνα κατευθυνθήσεται.

ΤΟ ΔΑΥΙΔ. ΡΒ'.

Εὐλόγει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον. Τάχα δὲ μέσην ἀπολεῖψθεισαν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ μὲν σῶμα ἐπὶ τὰς οἰκείας ἐπιθυμίας καὶ ἀνδραποδώδεις ἥδονάς καθέλκει, ὡσπερ ἀφ' ὑφους δινωθέν ποθεν καταβάλλον αὐτήν· τὸ δὲ πνεῦμα πάλιν πρὸς ἔαυτὸν ἀνέλκει δινῶ που πρὸς θεὸν ἀνάγον, καὶ τοῦ Κυρίου μνημονεύειν παρακαλεῖ, εὐλογεῖν τε αὐτὸν, καὶ πρὸς ὄφθαλμῶν διὰ παντὸς ἔχειν· η αὐτὸς ἔαυτὸν ἐπὶ τὸν ὅμινον διεγείρειν καὶ εὐλογεῖν τὸν θεὸν ἐγκελεύεται, καλὸν ἔαυτῷ σωτηρίας φάρμακον τὴν εἰς τὸν θεὸν εὐλογίαν προσβάλλεμενος. Καὶ πάρτα τὰ ἔτρος μου τὸ δρομα τὸ ἄγιον αὐτοῦ. Τοῖς ἐντὸς αὐτοῦ προστάσσεις εὐλογεῖν τὸ δνομα Κυρίου, τουτέστι τῇ φύσει τῶν ἐσωθεν ἐξερχομένων δια-

A Dum me infirmum et gravatum cerno, suspicor mihi per breve tempus vitae residuum esse. Ne itaque in dimidio dierum et immature a corpore profliscar. In generatione generationum anni tui. Cum dixisset, Ne revokes me in dimidio dierum meorum, ac rogasset vitam suam usque ad rerum prænuntiarum eventum prorogari; videt hoc ob imbecillam et fluxam mortalis naturæ conditionem fieri non posse; deinde ait: Tui solius anni, Domine, in generationem et generationem producuntur: tuque pervenies ad illam generationem et populum, de quibus superius dicebatur: Scribatur hæc in generationem alteram, et cætera.

Γραφήτω αὐτη εἰς τὴν γερεάρ ἀτέρα, καὶ τὰ ἔξης.

B VERS. 26-29. *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Nisi enim a principio, Domine, fuisses, et nisi cœli opera manuum tuarum essent, non possent illa opera mutari, nec in aliam conditionem venire: nam si non facta essent, sine fine manerent. Jam vero quia eorum opifex fuisti, potes illa mutare si velis: nam fluxæ et corruptibiliis naturæ sunt: quia cum non prius exsisterent, voluntate ac virtute tua condita sunt. Unum quippe est quod manet, et nunquam non esse potuit, nempe tu solus omnium conditor. Et omnes sicut vestimentum veterascent, et velut amictum volvēs eos, et volventur. Cœli quoque etiam si magnum præstantissimumque sint opificium, attamen ipsi quoque corruptioni subjiciuntur: hæc autem corruptio ipsis in renovationem vertet, atque ipsos ita facile contrahes, ac si quis amictum convolvat: nam meliorem in formam volventur, ac mutabuntur atque conversionem optimam subibunt, a vetustate nempe ad renovationem et incorruptionem translati. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigetur. Innovati scilicet erunt ac meliorem in formam translati, et semen eorum, scilicet servorum tuorum, in sæculum dirigetur.*

D

IPSI DAVID. CII.

VERS. 1. *Benedic, anima mea, Domino. Fortasse medianam relictam animam inter corpus et spiritum, corpus quidem ad proprias concupiscentias et servi-les voluptates pertrahit, quasi ex sublimi et altissimo loco dejiciens illam; spiritus vero contra ad se sursum trahit, et ad Deum adducit, hortaturque ut Dominum memoret, ipsi benedicat, ipsum præ oculis semper habeat: vel fortasse quemlibet seipsum excitare ac Deo benedicere jubet, bonum sibi ad salutem esse Deo benedicere proponens. Et omnia interiora mea nomini sancto ejus. Nomini Domini benedicere jubet interiora sua, id est, cogitationes suas quæ ab intus procedunt, quarum duplex est ordo: aliæ enim pravæ sunt, uempe, cædes, for-*

(2) Sic.

nicationes et farta spectantes; aliae vero urbanæ et salutares, nempe humanitas, temperantia et communitas. Is itaque cuius omnia interiora recta sunt et parata ad benedicendum nomini sancto Dei, interiori suo affectu recte utitur, ad gratiarum actiones Deo agendas, atque omnia interiora sua consecrat, omnesque animæ virtutes et cogitationes ad divinum hymnum concitat. Is enim ratiocinia, cogitationes, omnesque animi motus, atque varias ejus virtutes advocat, vim nempe cogitandi, discernendi, respiciendi, agendi, imaginandi, recordandi, et alias: nam multæ in anima virtutes variique motus sunt. Quare modo strenuum quidpiam cogitamus, modo concupiscimus, mox judicamus; aliquando quæpiam desideramus, aliquando aversamur; ac rursum modo aliquo tendimus, modo declinamus; interdum modesti sumus, postea vero pacati, lati et tranquilli. Omnes itaque hujusmodi animæ facultates divinus Spiritus bortatur ut benedicant Domino. Quod si cui corporeo more dictum excipere animus sit, dicat, quia omnia corporis nostri interiora et viscera profundissima Dei sapientia concinnata sunt, ita ut inutile nūl in nobis sit, atque illa omnium mutua concordia et consensus ad Dei laudem et benedictionem conserat: jure ista quoque ad Deo benedicendum evocari. Si itaque animam ipsam corporeo more sermo effingit, et corporeas partes in ea partibus carente reponit; partes attributas animæ, quæ sane in partes divisibilis non est, alio ritu cogitabimus; caputque dicemus, mentem; collum opinionem, utpote quæ ceu intermedia sit inter rationabile et irrationabile; pectus, animum; ventrem, concupiscentiam: harum partium nominibus ceu virtutum singularum symbolis usi.

VERS. 2-4. *Benedic, anima mea, Domino, et noli obliisci omnes retributiones ejus. Qui propitiatur omnibus iniuriantibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas: qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus. Hæ sunt retributiones nobis a Deo concessæ: Primo propitionem posuit pro peccatis nostris, quæ in errore et idololatria admisisimus: singulisque eorum propitiis ille fuit, supplicationem prævertens, veniamque tribuens per propitionem suam, quæ est Christus; secundo, quia etiam post remissionem te, o anima, infirmari contigit, in humanos affectus delapsam: et has ægritudines Servator rationabilibus et spiritualibus remedii, quæ in divinis ejus Scripturis fundata sunt, curavit; ad hæc tertio, vitam tuam, quæ in corruptionem cessura, et a morte absorbenda est, secundum illud, *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*²⁸, misericordia suæ consentaneam rem agens, ac præ-*

²⁸ Ezech. xviii., 4.

(1) Ἐπιθυμοῦμε... ἐπιθυμοῦμεθα. Alterutrum redundare videtur. EDIT. PATROL.

A λογισμῶν, ὃν διπλοῦν ἔστι τὸ τάχη· οἱ μὲν γὰρ μηθῆροι εἰσι, φόνοι, μοιχεῖαι, χλοπαὶ· οἱ δὲ ἀστέλαι καὶ σωτῆροι, φίλανθρωπία, σωφροσύνη, τὸ κοινωνικόν. Ή τούνα πάντα τὰ ἑντὸς κατώρθωται εἰς ἐπαιρότητα τοῦ εὐλογενὸς τὸ δόνομα τοῦ Θεοῦ τὸ ἄγιον, ὃντος καλῶς συμπαραλαμβάνει τὴν Ἑνδον διάθεσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εὐχαριστίαν, καὶ πάντα τὰ ἑντὸς καθιερᾶ καὶ πάσας τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις, καὶ πάντα λογισμὸν εἰς τὸν θεῖον ὅμονον ἀνακινεῖ· ἑντὸς γάρ ἐπάλεστος τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, καὶ πάντα τῆς ψυχῆς τὰ κινήματα καὶ τὰς διαφόρους δυνάμεις αὐτῆς, τὴν νοητικήν, τὴν διανοητικήν, τὴν βλεπτικήν, τὴν ὀρμητικήν, τὴν φανταστικήν, τὴν μνημονευτικήν, τὰς ἑτέρας· πολλαὶ γάρ δυνάμεις καὶ διάφορα κινήματα ἐν τῇ ψυχῇ· καθ' ἀπό τοῦ μὲν σπουδαῖον τὸ διενούμεθα, ποτὲ δὲ ἐπιθυμοῦμεν, ποτὲ δὲ ἐπιθυμοῦμεθα (1), ποτὲ δὲ κρίνομεν· καὶ ἀλλοτε μὲν ἐφίμετε τινῶν, ἀλλοτε δὲ ἀποστρεφόμεθα· καὶ πάλιν ἀλλοτε μὲν ὀρμῶμεν, ἀλλοτε δὲ ἐκταίνομεν, καὶ ποτὲ μὲν διακείμεθα λυτηρῶς, ποτὲ δὲ εὔμενεῖς ἐσμεν καὶ φαιδροὶ καὶ ἀνειμένοι. Πάσας οὖν ὁμοῦ τὰς τοιαύτας τῆς ψυχῆς δυνάμεις προτρέπει τὸ θεῖον Πνεῦμα εὐλογεῖν τὸν Κύριον. Εἰ δὲ καὶ σωματικάτερον βουλήθει τις ἐκλάδειν τὸν λόγον, εἴται δὲ, ἐπειδὴ καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου πάντα τὰ ἑντὸς ἔγκατά τε καὶ σπλάγχνα βαθυτάτη Θεοῦ συζει κατεσκευασται, ὡς μηδὲν διχρηστὸν εἶναι τῶν ἐν τῷ ἡμῖν, συμβάλλεσθαι δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ δοξολογίᾳ τε καὶ εὐλογίᾳ τὴν ὁμοῦ πάντων πρὸς ἀλλήλα συμφωνῶν τε καὶ ἀρμονίαν, εἰκότως καὶ ταῦτα ἐπὶ τῷ τοῦ Θεοῦ εὐλογίαν κέχληται. Εἰ μέντοι τὴν ψυχὴν αὐτὴν σωματοειδῶς δὲ λόγος πλάττει, καὶ μέρη σωματικὴ τῇ ἀμερεὶ περιπλάττει, ἑτέρως νοήσουμεν ἐπ' αὐτῇ τὰ περιτιθέμενα μέρη τῇ ἀμερείᾳ τῇ κατὰ ψυχὴν, οἰκείως κεφαλὴν μὲν τὸν νοῦν, αὐχένα δὲ τὴν δέξιν ὡς ἐν μέσῳ λογικοῦ καὶ ἀλόγου· στῆθος τὸν θυμὸν, γαστέρα τὴν ἐπιθυμίαν, τοῖς τῶν μερῶν δύναμα συμβόλοις τῶν δυνάμεων χρώμενοι.

Εὐλόγει, η ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάρον τὰς ἀρταποδόσεις αὐτοῦ. Τὸν εὐλατεύοντα πάσας ταῖς ἀροματαῖς σου, τὸν λόγον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λιντρούμενον εἰς φθορᾶς τὴν ζωὴν σου, τὸν στεφαροῦντα σε τὸν εἵλει· καὶ οἰκτιρμοῖς. Αὗται εἰσιν αἱ περὶ ἡμᾶς ἀναποδόσεις τοῦ Θεοῦ· Πρῶτον ἵλασμὸν ἔθεικε τὸν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, διὰ τὸν πλάνην καὶ εἰδωλολατρεῖς διεπράξαμεθα· καὶ Πλεως ἐκάστη τούτων ἔγκενα, προλαβὼν πάσαν ἰκετηρίαν καὶ τὴν διφεσιν δοὺς διὰ τοῦ ἱλασμοῦ αὐτοῦ, διὰ τοῦ Χριστός· δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν διφεσιν συνέθη σε νοεῖν, ἡ ψυχὴ, ὃντος ισθήσασαν τοῖς ἀνθρωπίνοις πάθεσι, καὶ ταῦτα τὰς νόσους δὲ Σωτῆρος καὶ λογικῶς καὶ σωτῆροις φαρμάκωις, τοῖς ἐν τοῖς θελαισι αὐτοῦ Γραφαῖς καταβεβλημένοις, ἐθεράπευσε· τρίτον δὲ τοῖς τὴν ζωὴν σου μέλλουσαν χωρεῖν εἰς φθορὰν, καὶ καταπίνεσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, κατὰ τὸ Φυχὴν ἡ ἀμαρτοῦσα, αὐτὴν ἀποθανεῖται, ἀκλινούσα τῷ

αὐτοῦ πράττων ἐλέφ, λύτρα δοὺς ὑπὲρ σοῦ τῷ θεῷ τὸν Μονογενοῦς αἷμα, ἐλυτρώσατο· τέταρτον, οἰκεῖα φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐλέει καὶ οἰκτηρίῳς χρώμενος, ἐπεὶ ἔξι Ἑργῶν οὐδεὶς δικαιοῦται, ἐστεφάνωσέ σε τῷ τῆς υἱόθεσίας χαρίσματι. Καὶ ἀπλῶς οὐτός σοι δεδώρηται τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἀφεσιν, οὐτός σοι δεδώρηται τῶν παθῶν τὴν ἰασιν, τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, τὸν ἀρρένων τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸν τῆς ἀφθαρσίας χιτῶνα ἐνέδυσε, καὶ χάριτι σέσωκε. Χάριτος γάρ καὶ φιλανθρωπίας ὁ στέφανος. Καὶ ταῦτα πάντα ἔδνα τοῦ νυμφίου καὶ δώρα· πίστιν γάρ ἡ νύμφη προσενήνοχε μόνον. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν σε ἐνέπλησεν, ἥ καὶ τὴν ἐν ἀγαθοῖς ἐπιθυμίαν σου ἐπλήρωσεν, διὸ τὴν γε ψυχήν ψυχήν ἀπαγορεύει, δίδωσι δὲ ἀγαθά τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν. Εἰ δὲ βούλει κατὰ ταῦτα ἰδεῖν παθήματα καὶ ἀμαρτήματα λυθένα, ἔχεις τὸν παράλυτον τῆς διπλῆς ταύτης ἀπολαύσαντα χάριτος· ἤκουσε γάρ, Ἀφέωται σοι αἱ ἀμαρτίαι σου, καὶ, Ἄρο τὸν χράββατόν σου· οὐτως ἡ ἀμαρτωλὸς γυνὴ τετύχηκε τῆς ἀφέσεως, ὁ ληστής, οἱ τελῶναι, ἀπλῶς ἀπαντεῖ εἰς πιστεύσαντες.

Tὸν ἐμπικτῶντα δὲ ἀταθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου, ἀρακανισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ ρεστῆς σου· ὃστε ἀνακαινίζεσθαι αὐτὴν τὸν παλαιὸν ἀποθεμένην δικθρωπὸν, τὸν δὲ νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπιγνωσίν τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, λαμβάνουσαν. Οὔτω δὲ, φησὶν, ἡ νεότης σου ἀνακαινισθήσεται, ὡς μηχετὶ παλαιοῦσθαι, μηδὲ εἰς φθορὴν αὔθις χωρεῖν, δεὶ δὲ παραμένειν ἐν τῷ νεάζειν ἐν τῇ ἀφθάρτῳ ζωῇ. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἀετὸς τῶν ὄρνέων ἐστὶ βασιλικῶταν, ἀλλὰ καὶ ὑψηπέτεστατος, μόνος δὲ ζώων ἦλιος φωτὸς μαρμαρυγαῖς ἀντωπεῖν δυνατὸς, καὶ ἀτενὲς ἀφορᾶν αὐτῷ, εἰκότως τὴν ἀνανέωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν πτῆσιν, καὶ τὸν βίον αὐτῆς τὸν ἐν ἄκρῳ φωτὶ γενησθμένον, ἀετοῦ φύσει παρέβαλε.

Ποιῶρ ἐλεημοσύνας δὲ Κύριος, καὶ κρίμα πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις, ἐγνώριστε τὰς ὁδὸνσιν αὐτοῦ τῷ Μωσῆῃ, τοῖς νιοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αὐτοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ Μωσέως Γραφῆς μαθήσῃ δύο λαχρήματα παρέσχε τοῖς ἀδικουμένοις· κρίσεις γάρ δικαίας μετῆλθε τοὺς Αἴγυπτίους, πληγαῖς θεηλάτοις κολάσας αὐτοὺς ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἡδικημένων οὐῶν Ἰσραὴλ. Οἰκτήμων καὶ ἐλεήμων δὲ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυνέος, οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰώνα μηρισθεῖ. Οὐ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ημῶν ἐποίησεν ημῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀροματὰς ημῶν ἀταπέδωκεν ημῖν. Οτι κατὰ τὸ δύρος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίστε Κύριος τὸ δέλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν. Καθόσον ἀπέχουσιν ἀταπολαῖ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνσεν δέ τοις ημῶν τὰς ἀροματὰς ημῶν. Καθὼς οἰκτείρει πατήρ ιερὸν, φιτεύησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, διτοις ἐγγράψει τὸ πλάσμα ημῶν. Μηδίσθητι διτοις χοῦς ἐσμεγέντερος, ἀρθρωπος, ωσει χόρτος αἱ ημέραι αὐτοῦ· ὥστε ἀρθος τοῦ ἀγροῦ, οὐτως ἔξαρθησει.

A mium pro te morti sanguinem Unigeniti tribuens, liberavit; quarto, propria clementia, misericordia et miserationibus usus, quia nemo ex operibus iustificatur, adoptionis te gratia coronavit. In summa, hic te peccatorum venia donavit, morborum animi medelam tribuit, necnon spem resurrectonis, pignus Spiritus: ac te incorruptionis vestem induit, gratia sua salvum fecit. Nam gratiae et clementiae corona est. Atque haec omnia, dotalia sponsi munera et dona sunt: sponsa quippe solam fidem obtulit. Neque solum illis, sed etiam spiritualibus bonis te replevit; sive etiam tuo in bonis desiderio satisfecit, qui frigidam animam repudiat, bona vero potentibus se tribuit. Quod si volueris morbos simul et peccata soluta videre, habes paralyticum hac dupli gratia donatum; audivit enim, *Dimitiuntur tibi peccata tua, et, Tolle grabatum tuum*²⁰: sic peccatrix mulier remissionem consecuta est; sic latro, publicani, ac demum omnes qui crediderunt.

B VERS. 5. *Qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ut aquila juventus tua; ita ut priori deposito homine, ac novo, qui renovatur ad cognitionem Creatoris sui, adjuncto, et ipsa renovetur. Sic autem, ait, juventus tua renovabitur, ut nunquam veterascat, neque ad corruptionem rursus abeat, sed semper vegeta maneat in incorrupta vita. Cum autem aquila sit avium rex, altissimeque volet, ac sola inter animalia solares radios valeat obtueri, ipsumque attente conspicere; renovationem animalium, et e terra ad celum volatum, vitamque supremam in lumine saturaram aquilam naturae merito comparavit.*

VERS. 6-16. *Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus, notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas. Ex ipsa vero Moysis Scriptura edisces, qualia pro laceris judicia tulerit: justò namque judicio Aegyptios invasit, divinitus inflictis plagiis castigans illos propter filios Israel ab ipsis pessime habitos. Misericordia et misericors Dominus, longanimes et multum misericors, non in finem irascetur, neque in aeternum succensebit. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniurias nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem celi a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniurias nostras. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figuratum nostrum. Recordare quoniam pulvis sumus; homo, sicut senum dies ejus, tanquam flos agri, sic effloredit. Quoniam spiritus pertransibit in illo et non subsistet, et non cognoscet amplius locum suum. Quemadmodum a tenebris*

²⁰ Marc. II, 9.

ignorantiae peccatis inductæ ad lucem cognitionis A suæ nos transtulit ; hæcque fecit ut bonus pater insanentes filios miseratus , ac erga liberos male affectos majorem commiserationem assumens : eodem ille modo nos miseratus est , ac ex atheis et timore parentibus , pios ac se timentes nos effecit. μείζονα οίκτον ἀναλαβών· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αὐτὸς ψήτερησεν ήμᾶς, ἐξ ἀθέων καὶ ἀρέων εὔσεβεις καὶ φοβουμένους αὐτὸν ἀπεργασάμενος.

VERS. 17 19. *Misericordia autem Domini ab aeterno, et usque in aeternum super timentes eum. Et justitia illius in filios filiorum, his qui servant testamentum ejus, et memores sunt mandatorum illius ad faciendum ea.* Huic simile illud : *Faciens misericordiam diligentibus me.* Nam misericordia Domini , et compar ejus justitia in omnem generationem extenditur in timentes eum , et in filios eorum , id est , in æmulatores gestorum ipsorum , in eos scilicet , qui non modo præceptorum ejus recordantur , sed sermonibus opera adjiciunt , et hoc modo vitam concinnant suam. Ea quippe dantur , non ut ipsorum nudam memoriam et notitiam servemus ; sed ut memoria ad operandum utamur. Illud quoque Servator declarat his verbis : *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me*²⁰ : nam observationi tantum , non memorie eorum , merces debetur ; neque auditores , sed cultores legis justificabuntur. Pulchre autem lex Dei testamentum vocata est , ut qui eam observamus , hæreditatem inde speremus. Quod autem natura quidem nostra fluxa sit , divina vero clementia debitam progenitoribus justitiæ mercedem usque ad nepotes conservet , sexcenta hujuscce rei testimonia repertas. Nam ob Abramini , Isaaci et Jacobi justitiam , populum ex iis postea exortum vocatione et peculiari providentia dignata est. Iehu autem usque ad quartam generationem regnum conservavit , etiamsi non omnino pietate præditus esset ; quia in principio regni sui studium erga Deum exhibuerat. Mirabili vero Davidi inextinctam custodivit generis scintillam , etsi impii multi inter ejus posteros exorti sint. Dominus ita cælo paravit thronum suum , et regnum ipsius omnibus dominabitur. Accurate dictum est , omnibus dominabitur ; sed non , omnibus dominatur , quia non omnes digni sunt regno illius. Quamobrem iis qui evangelicam vitam exigunt , regnum cœlorum Salvator pollicitus est. Alio item intelligendi more omnibus dominatur , etiam iis qui regno cœlorum indigni sunt imperans ; quatenus nempe omnium Dominus est.

VERS. 20. *Benedicite Domino, omnes angeli ejus , potentes virtute , facientes verbum illius ad audiendum vocem sermonum ejus.* Superiorus quidem Spiritus divinus hominis animam ad gratiarum actionem et benedictionem Dei invitabat dicens , *Benedic , anima mea, Domino;* nunc autem , quia throni Dei et cœlestium mansionum , quas dignis Deus

"Οτι περιμα διηλθερ ετε αυτω, καλ ουχ ιπάρχει, καλ ουχ επιτρώσεται ετι τὸν τόπον αὐτού. Ήπειρ ἀπὸ σκόπους τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἄρνος ἐπὶ τὸ φῶς τῆς αὐτοῦ γνώσεως μετεστήσατο ήμᾶς· καὶ ταῦτα ἐπράξεν ὡς ἀγαθὸς πατήρ σπλαγχνίζομενος ἐπὶ νιοῖς μεμηνόσι, καὶ ἐπὶ κακῶς διακειμένοις τέκνοις.

Tὸ δέ τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἔως τοῦ αἰώνος ἐπὶ τοὺς φοδουμένους αὐτόν· καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῷν ιων , τοῖς φυλαρσούσοις τὴν διαθήκην αὐτοῦ , καὶ μημημένοις τῷν ἑτοιμῶν αὐτοῦ , τοῦ ποιῆσαι αὐτῷς. Όμοιον καὶ τὸ Ποιῶν δικαιος τοῖς ἀργανοῖς. Παρατείνει γὰρ τὸ δικαιος Κυρίου , καὶ τὶ σύνηρες αὐτοῦ δικαιοσύνη , εἰς πᾶσαν τὴν γενεὰν ἐπὶ τοὺς φοδουμένους αὐτὸν καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν , τωτέσπει τοὺς τῶν ἔργων αὐτοῦ ζηλωτὰς , τοὺς οὐκ ἀπέλις μεμημένους τῶν ἑτοιμῶν αὐτοῦ , ἀλλ’ ἐπιτιθέντας τοῖς λόγοις τὰ ἔργα , καὶ κατὰ ταῦτα τὸν οἰκεῖον βοηθμίζοντας. Διδονται γὰρ αὗται οὐκ ἐπὶ τῷ μηνῇ μηναν φιλήν καὶ γνωστὸν ἔχειν ήμᾶς , ἀλλὰ μηνῇ εἰς τὸ ποιῆσαι. Τοῦτο καὶ διατήρηται παρίστημα εἰπάνω· Ο δικαίων τὰς ἑτοιμάδες μου καὶ τηρῶν αὐτὰς , ἐκεῖνός ἐστιν διατάπων με· τῆς γὰρ ποιήσεως ἀλλ’ οὐ τῆς μηνήμης αὐτῶν μάνης διμισθός· καὶ εἰδοῦσι οἱ ἀκροταταί , ἀλλ’ οἱ ποιηταί τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. Καλῶς δὲ διαθήκη δόνομος τοῦ Θεοῦ προστήρευται , ἵνα κληρονομίαν ἐπιτίκωμεν ἐξ αὐτῆς οἱ φυλάσσοντες. "Οτι δὲ ἡ μὲν φύσις ήμῶν ἐπικήρυξε , ἡ δὲ θεία φιλανθρωπία καὶ μέχρις ἐγγόνων διατηρεῖ τὴν τοῖς προγόνοις ἐφειλομένην τῆς δικαιοσύνης ἀντίδοσιν , μυρία δὲν εἴροις μαρτύρια. Διὰ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ δικαιοσύνην , καὶ τὴν τοῦ Ἰσαάκ καὶ Ἰακὼβ , τὸν ἐξ αὐτῶν φύντα μετὰ ταῦτα λαὸν τῆς κλήσεως καὶ τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς κατηξίωτα· τῷ Ἰησοῦ μέχρι τετάρτης γενεᾶς τὴν βασιλείαν τετήρηται , καίτοι μηδὲ τελείαν κτησαμένω εὐσέβειαν , ἀλλ’ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐπιδειξαμένω τὸν ζῆλον τῷ θεοποείῳ Δαυΐδ , δισεπτον ἐτήρησε τὸν τοῦ γένους σπινθῆρα , καὶ ταῦτα πολλῶν δυστεῦδῶν ἐν μέσῳ βιβλαστηρῶν. Κύριος ἐτε οὐρανῷ ητοίλασε τὸ θρόνον αὐτοῦ , καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ κάρτων δεσπόσει. Ἀκριβῶς δὲ τὸ πάτρων δεσπόσει , εἰρηται , ἀλλ’ οὐ , πάτρων δεσπόζει· ἐπει μὴ πάντες ἀξιοι τυγχάνουσι τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Διὰ τοὺς εὐαγγελικὸν κατορθοῦσι βίον τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν διατήρηται πεπηγγείλατο. Δεσπόζει δὲ πάντων καθ’ ἑτέραν ἐπίνοιαν καὶ τῶν ἀναξιῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ κρατῶν , οἷα δὴ πάντων Κύριος.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον , πάντες οι ἀρρελοι αὐτοῦ , δυρατοὶ λογύλι , ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ , τοῦ ἀκούσασ τῆς φωνῆς τῷν λόγων αὐτοῦ . Ανατέρω μὲν τὸ θείον Πνεῦμα τὴν τοῦ ἀνθρώπου φυχὴν ἐκάλει ἐπὶ τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ , φάσκον· Εὐλόγει , ή γνωχὴ μου , τὸν Κύριον . νῦν δὲ , ἐπειδὴ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐμνημόνευσε ,

²⁰ Joan. xiv , 21.

καὶ τῶν οὐρανίων διατριβῶν, δὲς τοῖς ἀξίοις δὲ Θεὸς ἡ τοίμασε, σφόδρα ἀκολουθῶς ταῖς οὐρανίοις δυνάμεις συγχαίρειν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ παρακελεύεται, κατὰ τὸν σωτήριον λόγον φήσαντα χαρὰν. Εσεσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτιῶν μετανοοῦντι· ἀλλὰ καὶ εἰς τέλος ἀγει τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ τὰς οὐρανίους δυνάμεις· τὸ γάρ αὐτὸν τῆς εὐλογίας ἔργον καὶ ταύτῃ κάκενοις ἐπιτάπτει. Αὐτοὶ ισχὺν, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῷ λόγῳ αὐτοῦ. Τὰ μὲν κατὰ σὲ, φησιν, ὡς ψυχὴ, ἔξασθενεὶ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ὑμεῖν τὸν Θεόν· ἐκ μέρους δὲ δμῶς τοῦτο πολεῖ. Ισθι δὲ, στὶς οἱ ἀγγελοις αὐτοῦ, δυνατοὶ ισχὺν ὄντες, καὶ ἀδιαπτώτως τὸν λόγον αὐτοῦ ποιοῦντες, ἀξιοὶ τε ἀκρούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ, πρεπόντως καὶ κατ' ἀξίαν εὐλογοῦσιν αὐτὸν. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἀνθρώποις εἴλεν τινες τὸν ισάγγελον βίον μετερχόμενοι, ἄτε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου φοροῦντες, ισχύοντες δὲ καὶ αὐτοὶ ποιεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ δυνατοὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ὑπακούειν, κατὰ τὸν φῆσαντα· Πάντα ισχύω ἐν τῷ ἐρδυναμοῦντι με. Καὶ οὕτοι, ισάγγελοι δυντες, εὐλογεῖτεσαν αὐτὸν. Μηδεὶς δὲ τῶν παραδικώντων τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ παρακουώντων τῆς φωνῆς αὐτοῦ, προπετέστερον τολμάτω τοῦτο ποιεῖν.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ· Ο μὲν Δαυΐδ, ἐπειδὴ περ εἰσὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, σφόδρα ἀναγκαῖς ἐπιφέρει τό· λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ, δεικνύς τίνας βούλεται καὶ διπολας δυνάμεις εὐλογεῖν τὸν Θεόν· στὶς μὴ πάσας, μηδὲ τὰς ἁναντίας, ἀλλὰ μόνος τὰς ἀξίας τὰς ἐν διαφόροις τάξεσι λειτουργούσας αὐτῷ, ητοι ποιούσας αὐτοῦ τὸ θέλημα. Λειτουργοὶ γάρ εἰσι Θεοῦ δυνάμεις ὑπερηποῦσαι αὐτῷ εἰς δὲ βούλεται ποιεῖν δι' αὐτῶν ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ ὥφελειᾳ παγτός· διδ καὶ ποιεῖν τὰ θελήματα αὐτοῦ εἰρηνται. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐτὸντες τόπω τῆς δεσποτείας αὐτοῦ. Εὐλόγειτε, ή ψυχή μου, τὸν Κύριον· Ή τῆς ἀκολουθίας διάνοια τούτον ἔσικεν ὑποδάλλειν τὸν νοῦν· Εἰ μὲν ἀγγέλων ἡν, φησι, μόνον, καὶ θείων δυνάμεων καὶ οὐρανίων λειτουργῶν Θεοῦ τὸ εὐλογεῖν αὐτὸν, καλῶς ἀν εἰχει, ὡς ψυχὴ, ὑποστέλλεσθαι ἔσιτην, τοῖς χρείτοσι παραχωροῦσα τὴν εὐλογίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ θεῖος λόγος πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ εὐλογεῖν τὸν Κύριον προστάττει· προσήκει γάρ πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὴν αὐτῆς δύναμιν τὸν πρέποντα ὑμνον ἀποδιδόναι τῷ θεῷ· τι μέλλεις, ὡς ψυχὴ; Οὐχὶ καὶ αὐτῇ, ἀτε ἔργον οὐκ εὐκατατρόνητον οὔσα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα ἔσιτον πεποιημένη, ἀνεγείρη σαστήν ἐπὶ τὴν θεολογίαν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ ή δεσποτεία αὐτοῦ, κατὰ τὸ εἰρημένον, πάντων δεσπόζει, οὐρανίων, ἐπιγείων, καταχθονίων, ἀκολούθως πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς ἀν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν δύτα, τὰ σύμπαντα γάρ, φησι, δοῦλα σὲ, ὡς ποιήματα, εὐλογεῖτω αὐτὸν. Καὶ πῶς εὐλογοῦσι τὰ ἔργα καὶ τὰ ἀψυχα; Ή οὓς οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, πάντως ἀντὶ φωνῆς χρώμενα τῇ δύσι εἰς

A præparavit, mentionem fecit, admodum congruentes cœlestes virtutes jubet animæ saluti congaudere, secundum hoc Salvatoris dictum, scilicet, gaudium fore in cœlo super uno peccatore penitentiam agente²²: sed etiam cum hominis animam, tum cœlestes virtutes in finem agit: id enim benedicendi munus tam illi, quam istis præscribit. Potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum ejus. Quod ad te spectat, o anima, in becilla infirmaque es ad Deum pro dignitate celebrandum: attamen id ex parte exsequaris. Scito autem angelos ejus, cum potentes virtute sint, et indesinenter verbum Dei faciant, dignique sint qui vocem et sermonem ejus audiant, decenter ac condigne ipsi benedicere. Quod si quidam inter homines sint qui vitam angelicæ parem in eunt, utpote qui imaginem cœlestis circumferant, ac ipsi quoque verbum ejus exsequi et vocem audire valeant, secundum eum qui dicit, Omnia possum in eo qui me confortat²³; hi quoque angelis pares cum sint, benedicant ei. Nemo autem eorum, qui verbum ejus transgrediuntur ac voci ejus non obtemperant, temere hoc agere præsumat.

VERS. 21, 22. *Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntates ejus.* Quoniam adversariæ quoque virtutes sunt, ideo David necessario illud adjicit, *ministri ejus, qui facitis voluntates ejus:* declarans quas et cuiusmodi virtutes Deo benedicere velit: non omnes quippe, neque adversarias; sed solum eas quæ dignæ sunt, et variis ordinibus ipsi ministrant, sive quæ faciunt voluntatem ejus. Nam ministri Dei sunt virtutes ipsi ad quælibet munera pro beneficio et utilitate universi ministrantes: quare voluntates ejus exsequi dicuntur. *Benedicite Domino, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus.* *Benedic, anima mea, Domino.* Hæc seriei mens et sententia videtur esse: Si angelorum, inquit, solummodo, divinarum virtutum, cœlestiumque Dei ministrorum officium esset ipsi benedicere, recte posses, o anima, te continere, ac te melioribus benedictionem cedere; quia vero divinus sermo cunctis ejus operibus præcipit ut Domino benedicant; par est enim omnem creaturam pro facultate, congruentem Deo hymnum emittere, quid cunctaris, o anima? Nunquid etiam ipsa, utpote opus Dei non spernendum, sed ad imaginem ejus factum, temetipsam excitas ad divinas laudes et ad benedicendum Deo? Quoniam dominationis ejus, ut dictum est, omnibus imperat cœlestibus, terrestribus et infernis; ideo omnia opera ejus, utpote ipsius dominationi subdita, ipsi benedicant. Nam omnia, inquit, tibi subdita, utpote officia tua, benedicere tibi debent. Et quomodo benedicant irrationalibilia et inanimata? Quo modo cœli enarrant gloriam Dei, qui sane conspectu suo cœvo, ad exhibendam Dei virtutem utuntur: unde

²² Luc. xv, 7. ²³ Philipp. iv, 13.

ego laudandi occasionem accipio, et ad Creatorem celebrandum provocor. Et alias solent plerumque prophetæ etiam irrationalib[er]em naturam ad Dei laudes efferendas assumere, quasi rationabilis non sufficiat, uti revera pueri in camino fecerunt. Cæterum omnibus in locis canere Judæis non convenit. Illi quippe ab iiii qui se in captivitatem abduxerant, in Babylone ex canticis Sion cantare jussi, dixerunt, et quidem secundum legem agentes: *Quomodo cantabo canticum Domini in terra aliena*¹³? Nobis autem divinus Apostolus præcipit ut in omni loco orantes elevemus sanctas manus¹⁴. Idipsum Dominus Christus Samaritanæ dixit, localem adorationem de medio tollens, cultumque docens in Spiritu et veritate exhibendum¹⁵.

PSALMUS CIII.

VERS. 1, 2. *Benedic, anima, Domino: Domine Deus meus, magnificatus es rehemerter: confessio[n]em et decorum induisti, amictus lumine sicut vestimento.* A creaturarum magnitudine, providentia et varietate docet anima gaudere ac fiduciam sumere: ita ut in eo glorietur, ac Dominum Deumque suum magnum tantarum rerum opissem ascribat, eumque sibi proprium prædicet cum affectu dicens, *Domine Deus meus. Confessionem et decorum induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Quemadmodum is qui sensibili vestimento induitur, undique tegitur; sic quod Dei lumen sustineri nequeat, incomprehensibilem esse illius substantiam declarat. Sed quid ais, o David? Evangelista ait: *Ipse est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*¹⁶. Paulus vero dicit, ipsum lucem inhabitare inaccessiblem, et tu ais ipsum lumine indui sicut vestimento? Viden' neque prophetam, neque evangelistam, neque apostolum posse eam claritatem complecti; sed a nominibus apud nos usitatis paulatim ascendentibus, obscuram quamdam ineffabilis illius gloriæ cognitionem asserre? Quia enim ignorant quæ sit illa substantia, a rebus apud nos conspicuis pro facultate illam complecti conantur.

VERS. 3, 4. *Extendens cælum sicut pellem, qui legit aquis superiora ejus: qui ponit nubes ascensum suum, qui ambulat super pennas ventorum. Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem.* Hinc, ut par est, seraphim Græce explicantur, incendentes ac comburentes. Et vox seraphim incendium significare declaratur. Quare de angelica virtute dicitur: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem.*

VERS. 5-13. *Qui fundat terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum sæculi. Abyssus sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabant aquæ. Ad increpatione tua fugient, a voce toni-*

A Εμφασιν τῆς θείας δυνάμεως· παρ' ὧν ἐγὼ λαμβάνω τοῦ ὑμεῖν τὰς ἀφορμὰς, καὶ χινοῦμαι πρὸς εὐφρύμιαν τοῦ κτίσαντος.¹⁷ Άλλως τε εἰώθασιν οἱ προρῆπαι καὶ τὴν ἀλογον φύσιν πολλάκις παραλαμβάνουν εἰς εὐφημίαν τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐκ ἀποχρώσις τῆς λογικῆς, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ. Πλὴν τὸ ἐν παντὶ τόπῳ ἔδειν οὐχ ἀριμότερει τοῖς Ιουδαίοις. Έκεῖνοι γάρ, ὑπὸ τῶν ἀνδραποδίσαντων ἀστι τροπαγήνεταις ἐκ τῶν φύδων Σιών ἐν Βαθυλίων, ἔφασαν, ξνομον δρῶντες· Πώς δυομαι τὴν φύην Κύρεν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας. Ήμὲν δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος παρεγγυᾷ ἐν παντὶ τόπῳ προσευχομένοις αἴρειν δῖας χεῖρας. Τοῦτο καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τὴν Σαμαρείτιν ἔφη, τὴν τοπικὴν ἀναψῶν προσκύνησιν, τὴν δὲ ἐν Πνεύματι καὶ διληθεῖδιδάσκων λατρεῖαν.

B

ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'

Εὐλόγει, ή γύνη μου, τὸν Κύριον· Κύριε δὲ θεός μου, ἐμεταλύθης σφόδρα· ἐξομολόγου καὶ εὐπρέπειαν ἐτεθύσω, ἀταβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Διὰ τῆς τῶν κτισμάτων μεγαλουργίας καὶ προνοίας καὶ ποικιλότητος χαίρειν δῆ ἐν ταῖς καὶ θάρσος ἀναλαμβάνειν διδάσκεται ἡ ψυχὴ, διὰ τῶν σεμνύνεσθαι, καὶ Κύριον ἐαυτῆς καὶ θεὸν τῶν τοσούτων μεγαλουργὸν ἐπιγράφεσθαι, καὶ ιδιοποιεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν· Ὁ θεός μου, μετὰ διαθέσεως, ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐτεθύσω, ἀταβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Ός δὲ ἀναβαλλόμενος αἰσθητὸν ἴματιον πάντοθεν καλύπτεται, οὕτω τὸ μῆδονασθαι διασχεῖν τὸ περὶ τὸν θεὸν φῶς, ἀκτάπτοντον αὐτοῦ τὴν οὐσίαν παρίστησιν. Άλλα τέ φῆς, ὁ Δαυΐδ; Ὁ εὐαγγελιστής φησιν· Ὄτι αὐτός ἐστι φῶς ἀληθινὸν, διαφανὲς πάντα ἀτρητακόν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ο δὲ Παῦλος, ὅτι φῶς αἰκῶν ἀπρόσιτον, σὺ περιθελῆσθαι τὸ φῶς αὐτὸν φῆς ὡς ἴματιον; Ορέξ, διτι, καὶ προφῆτης ήταν, καὶ εὐαγγελιστής, καὶ ἀπόστολος, οὐ δύναται περιδρᾶσθαι τῆς σφρηγείας, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν διομάτων ἀναβαίνοντες κατὰ μικρὸν ἀμυδράν τινα παριστῶσιν ἔνοιαν τῆς ἀρρήτου δόξης ἐκείνης. Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸν τὸ ποτὲ ἐστι τὴν οὐσίαν οὐκ ἵσασιν, ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν λαμπρῶν φιλονεικουσιν ἐπιλαβέσθαι αὐτῆς ὡς οἶδεν τέ.

D Εκτείνω τὸν οὐρανὸν ὥστε δέρβιν, διατερπάσθεντα τὰ ὑπερφάσια αὐτοῦ, δι τιθεὶς τένη τὴν ἐκβασιν αὐτοῦ, δι περιπατῶν ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, δι ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πτερύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγοντα. Ἐντεῦθεν εἰκότας ἐρμηνεύμενα τὰ σεραφίμ, εἰς τὴν Ἑλλάδα φαῦται ἐμπιπρῶντες ή ἐμπρησταὶ σημαίνουσι. Καὶ τὸ σεραφίμ τὸν ἐμπρησμὸν δηλοῦν λέγεται. Διὰ περὶ τῆς ἀγγελικῆς δυνάμεως εἰρηται· Ὁ ποιῶν διηγέλους τύπον πτερύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγοντα.

Ο θεμελιῶν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφαλείαν αὐτῆς οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Αθνασίος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ, ἐπὶ τῷ δρέων στήσονται οὐδατα. Απὸ ἐπιτιμήσεως σου

¹³ Psal. cxxxvi, 4. ¹⁴ 1 Tim. ii, 8. ¹⁵ Joan. iv, 24. ¹⁶ Joan. 1, 9.

γενέσοται, ἀπὸ γωνίας βροτῆς σου δειλίδοσον· οὐκ ἀραβαλρούσι τὴν, καὶ καταβαλρούσι πεδία σὺς τόπος δὲ ἀθεμελίωτας αὐτοῖς. Ὁριος οὖν, δὲ οὐ καρελεύσοται, οὐδὲ ἐπιστρέψονται παλύμφα τὴν γῆν. Οἱ ἔξαποστέλλων πηγάς ἐσ φάραγξιν, ἀπὸ μέσου τῶν δρέων διελεύσοται ὑδατα. Ποτιοῦσι πάτετα τὰ θηριά τοῦ ἀγροῦ, προσδέξοται διαρροή εἰς διήσαρτον· Ἐκ' αὐτὰ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει, ἐκ μέσου τῶν πετρῶν δάσουσι γωνίαν. Ποτίζων δρη ἐκ τῶν ὑπερφών αὐτοῦ. Ἐπει ταῦτα δέξεται τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ· νῦν φονος· Ποτίζων δρη ἐκ τῶν ὑπερφών σου· εἰ μή τινα φύλον ὑπερφῶν τοῦ Θεοῦ ὡς παρ' αὐτοῦ πεποιημένα τὸν ἀέρα νοεῖν, τοῖς νέφεσι περιβαλλόμενον. Ποτίζει τοιγαροῦν δὲ Θεός τὰ δρη ταῦτα ἐκ τούτοις πεδία τῆν τε λοιπῆν σύμπασαν γῆν οὐκ ἀπὸ τῶν ταῖς φάραγξι πηγῶν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὑπερφών αὐτοῦ ἀνεῳθεν ἀφ' ὄντος τούς αὐτάρχεις καὶ μεμετρημένους ἐπιχορηγῶν ὑετούς. Ὑπερφῶν δὲ Θεοῦ τὸν ἀέρα καλεῖ, καθάπερ ἐπὶ μιᾶς οἰκίας τοῦ παντὸς κόσμου. Ὁρη μὲν εἰσιν οἱ πνευματοφόροι ἄνδρες· ποτίζονται δὲ ἐκ τῶν ὑπερφών αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, πληρούμενοι τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων, λόγου σοφίας καὶ τῶν ἔξῆς ἀπηριθμημένων. Ὑπερφῶν δὲ Θεοῦ, ἀφ' ὧν τὰ δρη ποτίζει, ἀκραίφεις καὶ ὑπερβάλλονται θεωρίαι τῆς ἀληθείας τυγχάνουσι, ὑπερφῶν καλούμεναι, τῷ μηδὲν αὐτάς ὑπεραναβεθήκειν. Ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων σου χορτασθήσεται τῇ γῇ. Αὐτὸς γάρ εἶπε· Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνηρ χόρτον, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπόν, καὶ τὰ ἔξῆς. Ἐκ τῶν Ἰησοῦ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἔργων, πολὺν καρπὸν ἔχοντων, ἀπαστὴ γῇ χορτάζεται, μεταλαμβάνουσα τῶν οὗτων παραδόξας ὑπὸ Ἰησοῦ γεγενημένων· εὗτος γάρ καρπὸς τῶν ἔργων αὐτοῦ τυγχάνει. Καὶ δέ λόγος δὲ δι περὶ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας αὐτοῦ νοηθεῖ, οἷα φημὶ δὴ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς διατείνοντας ἀνθρώπους.

Οἱ ἔξαποστέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ κλδηρὴ δουλειὰ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἔξαγαγεῖν ὅρτον ἐκ τῆς γῆς· καὶ οἰρος εὐχράτειν καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἔξῆς. Εἰπεν, δτι ἀπὸ τοῦ ὑετοῦ κτάται πλησμονὴ γῇ γῇ, τοῦ Θεοῦ ἔργαζομένου τὴν ἐκ θαλάσσης τῶν ὑδάτων ἀναγαγήν. Εἴτα τὴν ἐντεύθεν ὑποδεικνυσιν ὡφέλειαν, δτι πιανθεῖσα ἐκ τῆς τῶν ὑδάτων χορηγίας τῇ γῇ, ἔξαντατελεῖς τοῖς ἀπ' αὐτῆς ἀπασι τὰς προσφόρους τροφάς· ἀνθρώπῳ μὲν εὔγενει ζώψ, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τετιμημένῳ, ἔξαιρετον καὶ ἀφωρισμένῃ τροφῇν, δρότον, καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον· δρότον μὲν ἐπὶ τῷ στηρίζεσθαι καὶ δυναμοῦσθαι τὴν καρδίαν, οἶνον δὲ ἐπὶ τῷ κατευφραίνεσθαι τὴν φυχὴν, ἔλαιον δὲ ἐπὶ τῷ φαιδρύνεσθαι τὸ σῶμα, καὶ ἀπαλύνεσθαι θεραπευόμενον ἐκ τῆς ἐπιπόνου σκληραγωγίας. Οὕτως αὐτῷ πλουσίαν καὶ ἐκ πλειόνων τράπεζαν εἰς ἀπόλαυσιν οἴα πατήρ δ Θεός ἐδωρήσατο. Οὐ μήτε τῆς τῶν λοιπῶν ζώων καταλιγώρησεν ἐπιμελεῖας· φροντίζων δὲ καὶ τῆς τούτων διαμονῆς τὴν ἀρμόδουσαν

A trui tui formidabunt. Ascendunt montes et descendunt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Qui emittis fontes in convallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestiae agri, expectabunt onagri in sili sua. Super ea volucres cœli habitabunt, de medio petrarum dabunt vocem. Rigans montes de superioribus suis. Quia prius dixerat, Qui legis aqua superiora ejus; hic ait, Rigans montes de superioribus tuis. Nisi malit quis superiora Dei, quasi ab eo constructa aerem nubibus amictum intelligere. Deus itaque montes et campos qui in eis sunt, et universam reliquam terram rigat, non ex fontibus convallium, neque ex fluminibus quæ per terram defluunt, sed de superioribus suis pluvias ex alto sufficietes ac moderatas subministras. Superiora autem Dei vocat aerem, de toto mundo quasi de domo quadam verba faciens. Montes quidem sunt spirituales viri: hi autem irrigantur de superioribus ipsius Dei, Spiritus sancti donis repletū, videlicet sermone sapientiæ, ceterisque reccensitis. Superiora vero Dei, de quibus montes irrigat, sunt sublimes ac eximiae veritatis contemplationes, quæ superiora vocantur, quod nihil illas transcendat. De fructu operum tuorum satiabit terra. Ipse namque dixit, Germinet terra herbam seni et lignum fructiferum faciens fructum¹, et reliqua. Ex Jesu operibus per œconomiam editis, quæ multis fructibus instructa sunt, universa terra satiatur, particeps eorum quæ a Jesu adeo mirabiliter perpetrata sunt: hic enim fructus operum ejus est. Et quidem sermo de operibus creationis et providentiæ ipsius, cui fructus operum Dei esse intellectus, terram satiabit; nempe homines in terra versantes.

καρπὸς ἔργων Θεοῦ τυγχάνων, χορτάσει τὴν γῆν.

VERS. 14, 15. Producens fenum jumentis et herbam serrituti hominum, ut educas panem de terra; et vinum laetificat cor hominis, et cætera. Ait a pluvia satietatem terræ parari, Deo aquas ex mari reducente. Deinde indicat utilitatem hinc promanantem, quia aquarum irrigatione impinguata, cunctis incolis suis congruentem cibum profert; homini quidem nobili animali, et apud Deum in honore habito, eximum ac selectum cibum, panem, vinum, et oleum; panem quidem quo cōr fulciatur et roboretur, vinum quo anima laetificetur, oleum quo corpus exhilaretur atque a laboriosa desfatigatione curetur. Sic autem illi opimam et variis instructam niensam ad usum cui pater paravit Deus. Neque tamen cæterorum animalium curam neglexit; sed de eorum quoque conservatione sollicitus, congruentem ipsis escam subministravit, fenum quidem jumentis, servituti autem hominum, herbam producens. Accuratissime vero propheta animalium distinctionem

¹ Gen. 1, 11.

fecit; invenientia quidem generatim appellans omne animal herba vescens; servitutem vero hominum, mansueta et quodammodo civilia animalia ad hominem usum deputata, quorum alia quidem terram arant hominique opem ferunt, ut bos; alia gestant onera, ut asinus; alia demum aliud mortali generi ministerium præstant: quæ proprie et opportune servitutem hominum vocavit, quibus herbam datam esse ait, scilicet ab hominibus seminatam et cultam; cæteris vero jumentis sponte natum fenum. Possunt autem utraque simul, herba vide licet et fenum, et jumentis et servituti hominum data fuisse. Neque feras hic neque reptilia memoravit, quia hæc alio utuntur cibo; alia enim carnivora sunt; reptilia autem ipsa terra vescuntur. Θηρίων ἐν τούτοις, οὐτε ἔρπετῶν ἐμνημόνευσε, διὰ τὸ έτέρῳ κεχρήσθαι ταῦτα τροφῇ· τὰ μὲν γάρ ἔστι σαρκοδόρα· τὰ δὲ ἔρπετά, αὐτῇ τῇ γῇ κέχρηται τροφῇ.

Animadverte porro sermonem hunc circuitione utili, ac manifestiora quidem leviter tangere, iis vero insistere quibus multi contradicunt, neque abstinerre ab irrationalibus, nec ab usu ministerioque eorum. Id vero dupli de causa agit; alia est, ut ex abundantí impudentiam illorum refrenet, qui dicunt aliquid in mundo supervacaneum et inutile existere; alia vero, ut ostendat quanta sit Deo de hominibus sollicitudo, quando de iis quæ eorum causa condita sunt tantam habet rationem. Quid huic curæ par esse possit, quandoquidem ea quæ nobis serviunt ita nutrit, nec patitur ut in omnibus gravemur? Neque enim hominem deseruit, nec laboribus ipsum gravat, vario illum salutis genere donans. Hic juvat eum, qui congeneres nostros servitute opprimit, sic alloqui: una hominum servitus sunt irrationalia, tu vero haec despicias: quare naturam a servitute et dominatione scindens, id effecisti, ut sibi ipsa serviret et dominaretur. Eum qui ad similitudinem Dei factus est, quis vendidit, quis emit, cum id solus Deus possit efficere; imo vero nec ipse Deus, nam dona ejus sunt sine potentia? Quod si Deus id quod liberum est non redigit in servitutem, quis potentiam suam potentiae Dei præponat? Cæterum sat oneris imponitur iis, qui liberi sunt, quod serviant, tantaque in pulvere sit differentia, ut aliis imperet, aliis impereatur. At neque jugum, neque supplicium primo peccato nostro destinatum, aggravandum est. Producit autem in his supernaturalibus altissimisque sermonibus suis, qui montes sunt, fenum: quem cibum irrationaliores ferre valeant. Est autem fenum in hisce montibus positum, sermo de sensibilibus et littera Scripturæ; imo etiam sermo moralis, quem multitudine quoque percipere valebit, dicentibus singulis, *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me²²*. Qui autem hujusmodi statum transcenderunt cum non in servitute hominum versentur, sed homines facti sint, singuli ite-

A καὶ τούτοις ἀπένειμε τρυφὴν· χόρτον μὲν τοῖς κτήνεσι, τῇ δὲ δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων χλόην ἔξανατελεῖς. Σφόδρα δὲ ἀκριδῶς ὁ προφῆτης τὴν τῶν ζών πεποίηται διαιρεσιν· κτήνη μὲν γενικῶς πᾶν τὸ ποτηράγον ζῶν, δουλείαν δὲ ἀνθρώπων τὰ ἡμερα καὶ ὡς περ πολιτικὰ ζῶα τὰ εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπων ἀχωρισμένα, ὃν τὰ μὲν ἄροι τὴν γῆν συνεργοῦντα ἀνθρώπῳ, ὡς βιοῦς· τὰ δὲ ἀχωροφορεῖ, ὡς δονος· τὰ δὲ διάτητιν τὰ χρῆσιν τῷ θνητῷ γένει παρέχεται· ἀσικείως καὶ προσφιλῶς δουλείαν ἀνθρώπων ὀνόμασεν, οἷς τὴν χλόην δεδόσθαι φησι, τουτέστι τὴν ὑπὸ ἀνθρώπου σπαρεῖσαν καὶ γεωργηθεῖσαν· τοῖς δὲ ἄλλοις κτήνεσι, τὸν αὐτομάτως βλαστῶντα χόρτον. Δύναται δὲ καὶ ἀμφότερα ἡ τε χλόη καὶ ὁ χόρτος, δομοῦ καὶ τοῖς κτήνεσι καὶ τῇ δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων δεδοσθαι. Οὗτος δὲ ἔτέρῳ κεχρήσθαι ταῦτα τροφῇ· τὰ μὲν γάρ ἔστι σαρ-

B "Ορα δὲ κύκλῳ περιέόντα τὸν λόγον καὶ τὰ σφέστερα παρατρέχοντα, ἐμφιλοχωροῦντα δὲ τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἀντιλεγομένοις, καὶ τῶν ἀλόγων οὐκ ἀριστάμενον, καὶ τῆς χρείας αὐτῶν καὶ τῆς ὑστηρεσίας. Ποιεῖ δὲ τοῦτο διὰ δύο ταῦτα· δι' ἐν μὲν, ἵνα ἔχ περιουσίας ἐπιστομίσῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν λεγόντων εἶναι τι περιττὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διχρηστὸν· δι' ἐπειρον δὲ, ἵνα δειξῃ δοση τῷ θεῷ τῶν ἀνθρώπων ἡ κηδεμονία, διου γε τῶν δι' ἐκείνους γενομένων τοσούτον ποιεῖται λόγον. Τί ταύτης Ἰσον γένοιτο ἀν τῆς κηδεμονίας, διαν καὶ τὰ δουλεύοντα ἡμῖν οὖτα τρέψῃ, καὶ μή συγχωρῇ πονεῖσθαι περὶ πάντα; Οὗτος γάρ εἴσεται τὸν ἀνθρώπων, οὐτε βαρύνει τοῖς πόνοις αὐτῶν, ποικίλων αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Ἐνταῦθα καλὸν εἰπεῖν πρὸς τὸν τοὺς δόμογενεῖς καταδυυλούμενον· μία δουλεία τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀλογα· σὺ δὲ ταῦτα ὀλιγωρεῖς· διὸ τὴν φύσιν δουλείας καὶ κυριότητος σχίσας αὐτὴν ἐστι δουλεύειν καὶ ἐστι δουλεύειν ἐποίησας. Τον καθ' δομοιστητη θεού διντα καὶ πάσης τῆς διρχοντα τις δ ἀπεμπολῶν; τις δ ὀνούμενος; μόνου θεοῦ τὸ δυνηθῆναι τοῦτο, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· ἀμεταμέλητα γάρ αὐτοῦ τὰ χαρίσματα. Εἰ δὲ δομοὶ δι δουλοὶ τὸ ἐλεύθερον, τις δ ὑπεριθεὶς τοῦ θεοῦ τὴν ἐαυτοῦ δυναστείαν; Πλὴν ἀρκεῖ δουλεύειν τοῖς ἐλεύθεροις, καὶ τοσοῦτον εἶναι τὸ διάφορον, ὥστε τοῦ αὐτοῦ χοδὸς τὸ μὲν κρατεῖν, τὸ δὲ διρχεῖσθαι. Μή βαρυνέσθω δὲ δ συγδος, μηδὲ τῆς πρώτης ἡμῶν ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. ἔξανατέλλει δὲ ἐν τούτοις ὑπερφυέπ καὶ ὑψηλοτάτοις λόγοις αὐτοῦ δρεσιν οὖσι χόρτον· ὃν φέρεσθαι τροφὴν οἵοι τέ εἰσιν οἱ ἀλογώτεροι. Εστι δὲ ὃ ἐν τούτοις τοῖς δρεσιν χόρτος δ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγος καὶ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς· ἀλλὰ καὶ δ ἡθικῶτερος, οὐ μεταλαβεῖν καὶ οἱ πολλοὶ δυνήσονται, ἐξιστου τῶν τοιούτων λέγοντος· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἔχει με κατεσκήνωσεν· ἐπὶ ὅδατος ἀπατάντεως ἔξεργεψέ με. Ὅπερβάντες δέ ποτε τὴν τοιαύτην κατάστασιν, οὐκέτι ἐν δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων διντες, ἀλλ' ἀνθρώποι γεγενημένοι, ἐροῦσι πάλιν ἔκαστος· Ήσίμαστας ἐνώπιον μου τράπεζαν ἔξεργατιας τῷ θεῷ

C δι τοσοῦτον εἶναι τὸ διάφορον, ὥστε τοῦ αὐτοῦ χοδὸς τὸ μὲν κρατεῖν, τὸ δὲ διρχεῖσθαι. Μή βαρυνέσθω δὲ δ συγδος, μηδὲ τῆς πρώτης ἡμῶν ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. ἔξανατέλλει δὲ ἐν τούτοις ὑπερφυέπ καὶ ὑψηλοτάτοις λόγοις αὐτοῦ δρεσιν οὖσι χόρτον· ὃν φέρεσθαι τροφὴν οἵοι τέ εἰσιν οἱ ἀλογώτεροι. Εστι δὲ ὃ ἐν τούτοις τοῖς δρεσιν χόρτος δ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγος καὶ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς· ἀλλὰ καὶ δ ἡθικῶτερος, οὐ μεταλαβεῖν καὶ οἱ πολλοὶ δυνήσονται, ἐξιστου τῶν τοιούτων λέγοντος· Κύριος ποιμανεῖ με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἔχει με κατεσκήνωσεν· ἐπὶ ὅδατος ἀπατάντεως ἔξεργεψέ με. Ὅπερβάντες δέ ποτε τὴν τοιαύτην κατάστασιν, οὐκέτι ἐν δουλειᾳ τῶν ἀνθρώπων διντες, ἀλλ' ἀνθρώποι γεγενημένοι, ἐροῦσι πάλιν ἔκαστος· Ήσίμαστας ἐνώπιον μου τράπεζαν ἔξεργατιας τῷ θεῷ

²² Psal. xxii, 1, 2.

σύντωτοι με· ἐπίπαρας ἐν ἐλαιῷ τῆς κεφαλήν μου, Καὶ τὸ ποτήριόν μου μεθύσκον ὡς κράτιστον. Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξεται με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.

Τοῦ ἐξαγαγεῖν ἀρτοὺς ἐκ τῆς γῆς, καὶ οἶνος εὐφρατεῖν καρδιῶν ἀνθράκων· τοῦ λαρύγραι πρόσωποι ἐν ἐλαιῷ, καὶ ἀρτοὶ καρδιῶν ἀνθράκων στηρίζει. Ἀξιον ἐνταῦθα ζητήσαι τίνος χάριν εἰπών ὁ Δαυΐδ, ὁ ἔξαντάλλων χόρτον τοῖς κτήσειν, ἐπήγαγε· Τοῦ ἐξαγαγεῖν ἀρτοὺς ἐκ τῆς γῆς, ἀπὸ τοῦ οἰκου δηλαδὴ κατασκευαζόμενον. Τί ποτέ ἔστιν ὅπερ αἰνίζεσθαι βούλεται; "Οτι τὸ αὐτὸν σπέρμα κοινή γίνεται ἑδωδὴ καὶ ἀλόγιος καὶ ἀνθρώποις, οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Σκόπει δὲ· Καταβάλλεται σίτος, τέως μὲν ἀνθρώπων ἔστι τροφὴ μόνον· ἐπειδὸν δὲ βλαστάνῃ, δίνεται καὶ τὴν τῶν ἀλόγων ἔχων τροφήν. "Ωσπερ γάρ αὐτὸν τὸ εἰναι δι' ἡμᾶς Ἑλαῖον τὰ ζῶα, οὕτω καὶ τῇ τροφῇ αὐτῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας τροφῆς ἔχει τὴν ἀρχήν. Ἡ γάρ χλόη διὰ τοῦτο προηγουμένων γέγονεν, ἵνα τὸν σίτον διατηρῇ. Εἰδες οὖν τὰ δλογα οὐ μόνον ἡμῖν δουλεύοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν τροφὴν τῶν ἀλόγων τῇ ἡμετέρᾳ τροφῇ ὑπηρετουμένην, καὶ τῇ τάξει πάλιν τὸ αὐτὸν τοῦτο μιμουμένην. "Ωσπερ γάρ πρότερον δλογα, καὶ τότε ἀνθρώποις, ἐπειδὴ διὰ τὸν ἀνθρώπουν τὰ δλογα· οὕτω καὶ πρώτων χλόης, καὶ τότε σίτος ἐν τῇ βλάστῃ, ἐπειδὴ διὰ τὸν σίτον τῇ χλόῃ. Καὶ οἶνος εὐφρατεῖν καρδιῶν ἀνθράκων. Οὐ πάς, ή μόνος ὁ τὴν γένεσιν ἔχων ἐκ τοῦ εἰπόντος· Ἔγώ εἰμι η ἀμπελὸς η ἀληθεῖα. Ἄλλη ἐπεὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα γῆ διὰ τὸ ὄλικον ὁνομάζεται, εἰς τούτον δὲ λαβεῖν ἔστι λόγον ἀναβιδάζοντα διὰ τίνος ἀναλογίας ἐπὶ τὰ νοητά· καὶ οὗτος ὁ λόγος δρπος ἔστιν ἐκ τῆς γῆς ἔξαγόμενος, ἐπὶ τὸ τρέφειν τὸν ἔνδον καὶ ἐν κρυπτῷ ἀνθρώπουν, καὶ ἀπὸ τῶν σωματικῶν δὲ τῆς γραφῆς διηγημάτων διὰ τὸ ιστορικὸν γῆ εἰρημένον. "Ἄρτος ἐξαγόμενος ὁ μυστικός ἔστι λόγος. Τοῦ ἐξιλαρύγραι πρόσωποι ἐν ἐλαιῷ, καὶ ἀρτοὶ καρδιῶν ἀνθράκων στηρίζει. Πλαρύνεται δὲ καὶ φαιδρύνεται τὸ πρόσωπον τοῦ έσω ἀνθρώπου ἐλαϊψ τῷ θρεπτικῷ τοῦ θεοῦ φωτὸς, καὶ λύοντες τὰς νόσους καὶ τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς, ἐπινοίᾳ μόνῃ διαφέρον τοῦ ἀποδοθέντος οἴνου. Ὁ γάρ τοῦ Θεοῦ λόγος ὥστερ διμπελός, οὕτως καὶ ἐλαῖα ἔστιν· Ἔγὼ, φησιν, ὡσεὶ ἐλαῖα κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Ἡ γάρ αὐτοῦ διδασκαλία κατὰ διάφορον σχέσιν οἰνός τε καὶ ἐλαῖον ἔστι καὶ ἀρτος.

Χορτασθήσεται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάρου δὲ ἐφύτευσαν· ἐκεῖ στρουθία ἐρροστεύσουσι. Τοῦ ἐρωδίου η οὐκα ηγεῖται αὐτῶν· δρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάχοις, πέτρα καταργήται τοῖς χοιρογρυποῖς. Ὁ Ἐβραῖος καὶ οἱ λοιποί, ξύλα τοῦ Κυρίου, τεθίσασι. Διεξελθὼν τὰ κάρπια, ἀναγκαῖως μνημονεύει καὶ τῶν ἀκάρπων, ὡς ἀναγκαῖαν ἀνθρώποις καὶ αὐτῶν παρεχόντων χρέαν. Διὰ τοῦτο καὶ Κυρίου αὐτὰ προστηρύξεται, ὡς αὐτο-

rum dicent : *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me; impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians, quam praeclarus est. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus viis meis, et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum³⁹.*

B *Ut educas panem de terra, et vinum lætificat cor hominis; ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmat. Hic opportune queratur, qua de causa cum dixisset David : Producens senum iumentis; subjunxit, Ut educas panem de terra, ex frumento nempe consecutum. Quid autem est quod insinuare vult? Idem scilicet semen communem escam esse tam brutis quam hominibus, sed non eadem ratione. Atque illud Dei sapientiae fuit. Et vero id animadvertis velim: spargitur frumentum, atque hactenus quidem hominum est cibus; cum autem germinaverit, exsurgit, brutorum quoque alimentum proferens. Quemadmodum enim animalia id nostri causa acceperunt quod existant, ita et esca illorum a nostra initium habet. Nam herba ideo maximè producitur, ut frumentum conservet. Vides igitur non solum bruta nobis famulari, verum etiam cibum eorum cibo nostro servire, atque eodem ordine et ratione id ipsum agere. Quemadmodum enim prius bruta, deinde homo, quia propter hominem bruta; sic primo herba, mox frumentum in germine, quia propter frumentum herba. Et vinum lætificat cor hominis: non omne vinum, sed illud solum quod ortum habet ab eo qui dicit: Ego sum vitis vera⁴⁰. Sed quia sensilia omnia ob materiam terra vocantur, atque de illo accipiendus sermo est, qui quadam ratione et proportione ad spiritualia deinde erigit; hic quoque sermo panis est de terra eductus, ut interiorem et occultum hominem nutriat: atque a corporeis Scripturæ narrationibus, ob naturalem historiæ rationem, terra dicitur. Panis quippe eductus, est mysticus sermo. Ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmat. Exhibilatur porro ac illustratur interioris hominis facies oleo, quod divinam alit lucem, ac morbos laboresque animæ solvit, solaque intelligendi ratione a memorato vino differt. Dei quippe verbum, ut vitis, ita et oliva est. Ego, inquit, sicut oliva fructifera in domo Dei⁴¹. Nam ejus doctrina secundum diversam rationem, et vim et oleum et panis est.*

Vers. 16-18. *Saturabuntur ligna campi, cedri Libani, quas plantasti, illic passeres nidificabunt. Eridii domus dux est eorum: montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis. Hebraicum exemplar et reliqui interpres, ligna Domini, habent. Cum fructifera recensuerit, necessario etiam fructuarentia memorat, utpote quæ hominibus ad usum necessaria sint. Ideoque ipsa Domini nuncupavit, ut sponte nascentia, neque manu culta; sed divino*

³⁹ Psal. xxii, 5-7. ⁴⁰ Joan. xv, 1. ⁴¹ Psal. li, 10.

verbo germinantia. Cedri Libani quas plantasti. Λ φυδ καὶ οὐ χειρόκημητα, ἀλλὰ τῷ θείῳ λόγῳ βλαστήσαντα. Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου δὲ ἐφύτευσας. Καλῶς τῷ Θεῷ προσέγραψε τῶν κέδρων τὴν φυτείαν· δι τὸ εἰκόνα ἀνθρώπινης ἐπιμελείας ἐπὶ τοσοῦτον τὸ θεῖον. Οὐ γάρ ἀλοχόμος τις τούτων γέγονε φυτωρός· ἀλλ᾽ ὁ θεῖος Λόγος, ἀμφιλαζεῖς τὰς τῶν ὄρων εἰργάσατο κορυφάς. Εἰ δὲ αὐτὸς ἐφύτευσε, πάντας δι τὸ χρήσιμα· πάντα γάρ οὖσα ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ λίαν. Τοῦ μὲν Λιβάνου ὡς ἐπισήμου μνημονεύσας, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κέδρων, καὶ τὰ ἀλλὰ δρῦ καὶ δένδρα διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Ἐκεῖ στρουθία ἐτροσεύσουσι. Τοῦ ἐραδιοῦ η οἰκία ἥγεται αὐτῷ. Ὁ Ἀκύλας οὗτος ἔχει· Ἐκεῖ δρεα τοσσεύσουσιν. Ἐραδιοῦ ἀλάται οἰκος αὐτῷ. Τὰ γάρ αὐτὰ δένδρα διληγοῦ μὲν ἀνθρώποις χρείαν, διληγοῦ δὲ τοὺς δρυνέοις παρέχει.

B

Vers. 19. *Fecit lunam in tempora : sol cognovit occasum suum.* Cum terrena omnia recensuisset, invisiibiliumque naturarum creationem exhibuisse, cœlorum item opificium subindicasset, nunc luminarium mentionem facit, quæ quarto die condita sunt. Nec sine consilio arbitror ea quæ superius prætermissa videbantur, quando de rebus cœlestibus, de nubibus et ventis verba fecerat, nunc sermo resumit, ea post tot alia recensita memorans; verum ut doceat hæc quoque ad utilitatem condita fuisse. Forsitan enim si hæc primo loco commemorasset, occasio quædam relicta iis fuisset, qui quasi divina et tanquam causam productionis animalium et fructuum terræ, ipsa colenda esse duxerunt. Hoc nempe cum illi qui a pietate alieni erant existimarent; animum appulerunt ut solem et lunam, tanquam deos generationis, alimenti et incrementi nostri auctores, colerent. Sed divinus sermo id minime probat: enimvero affirmat, etiam citra isthæc, universalem illam Dei providentiam, non solum quæ in cœlis, sed etiam quæ in terra, animalia nempe plantasque, produxisse. Hæc item Moyses ut doceret, primo plantarum terrestrium ortum, deinde luminarium productionem induxit. Nunc item David denuo recurrit ad cœlestium illam providentiam, ac nulla alia de causa conditam lunam fuisse ait, quam ad enumerationem et notitiam mensium et dierum: nam illud, *in tempora*, id ipsum significat; id est, ut conversionibus ejus temporum mutationes dignoscantur, ac menses numerentur et anni. Nam lunæ variationes id præstant, ut possit tempus numerari: mensis quippe mensuram illa incremento imminutioque sua efficit; ita ut lunæ creatio ad temporum doctrinam facta sit. Neque modica hinc utilitas evenit, quod scilicet tempestates dignoscantur, et ad omnia quemlibet scese adornare facultas sit. Si enim non ita se res haberet, omnia ruerent in exitium; cum neque agriculta, neque nauta, vel terram vel mare sulcandi opportunum tempus internoscere valerent. Hæc porro temporum notitia, non hominibus modo, sed etiam brutis idonea utilissimaque est. De luminaribus etiam in Genesi dicitur: *Sint in signa et in*

Ἐξοίησε σελήνην εἰς καιρούς· ὁ ήλιος δὲ τὴν δύσιν αὐτοῦ. Τὰ κατὰ τὴν διπάντην διεξελθόν, καὶ τῶν ἀστράτων φύσεων τὴν δημιουργίαν δεῖξας, καὶ τῶν οὐρανῶν ὑποδέξας τὴν ποίησιν, νῦν καὶ τῶν φωτήρων ποιεῖται τὴν μνήμην, οἱ κατὰ τὴν τετάρτην τὸν ήμέραν ἔγενοντο. Οὐκ ἀσκόπως δὲ, οἷμαι τὰ δόξαντα ἐν τοῖς ἀνώ παραλείψομαι, δι τὰ κατ' οὐρανὸν καὶ τὰ περὶ νεφῶν καὶ ἀνέμων ἐλέγετο, νῦν δὲ λόγος ἐπαναλαμβάνει, μετὰ τοσαῦτα μνημονεύσας αὐτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ διδάξαι, δι τὰ κατὰ ταῦτα χρείας ἔνεκεν ὑπέστη. Τάχα γάρ, εἰ πρῶτον αὐτῶν ἐμνημονεύσειν, ἀφορμή τις κατελείπετο τοῖς ὡς θείαι δεῖν αὐτὰ σένειν τὴν τομέαν, καὶ ὡς αἰτια τῆς τῶν ἐπὶ τῆς ζώων τε καὶ καρπῶν συστάσεως. Τοῦτο γοῦν οἱ τῆς εὐσεβείας ἀλλότριοι νομίσαντες ὠρμήθησαν σένειν ὡς θεοὺς ήλιον καὶ σελήνην, ὡς δὲ τῆς ήμετέρας γενέσεως τε καὶ τροφῆς καὶ αὐξήσεως αἰτίους. Ἀλλ' οὐκέτι ὁ θεῖος λόγος τοῦτο παρίστησιν, ἀλλ' δι τὸ κατούτων ἐκτὸς ἡ καθόλου πρόνοια τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον τὰ κατ' οὐρανὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς συνεστήσατο ζῶά τε καὶ φυτά. Τοῦτο καὶ Μωσῆς διδάξαι βιωληθεῖς, πρῶτον εἰσήγαγε τὴν τῶν ἀπὸ γῆς φυτῶν γένεσιν, εἴθ' οὕτως τὴν τῶν φωτήρων σύστασιν. Καὶ νῦν δὲ διαυτὸν ἀντάρεχει πάλιν ἐπὶ τὴν ὑποράνοις πρόνοιαν, δι οὐδὲν ἔτερον τὴν σελήνην γεγενήσας λέγων, η πρὸς ἀριθμὸν καὶ διάγνωσιν μηνῶν τε καὶ ήμερῶν· τὸ γάρ, εἰς καιρούς, τοῦτο δηλοῖ· τουτέστιν, εἰς τὸ διαγινώσκειν διὰ τῶν ἐν αὐτῇ τροπῶν τὰς τῶν καιρῶν μεταβολάς, εἰς τὸ μῆνας ἀριθμεῖν καὶ ἐνιαυτούς. Αἱ γάρ τῆς σελήνης ἀλλοιώσεις μετρεῖσθαι τὸν χρόνον παρασκευάζουσι· τοῦ γάρ μηνὸς τὸ μέτρον αὐτῇ ποιεῖ ἐν τοσαύταις ήμέραις αὐξάνουσά τε καὶ φθίνουσα· ὥστε ἡ τῆς σελήνης δημιουργία διὰ τὴν τῶν καιρῶν διδασκαλίαν γέγονεν. Οὐχ ἡ τυχοῦσα δὲ χρεία ἐντεῦθεν ἀνύεται ἐκ τοῦ καιρούς εἰδέναι καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς ἀπαντά· ὡς, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, πάντα ἀπολώλει, οὔτε γεωργοῦ, οὔτε ναύτου, τοῦ μὲν τὴν γῆν ἀνατέμενιν, τοῦ δὲ τὴν θάλασσαν εἰδότος ἐν καιρῷ προσήκοντι. Αὗτη ἡ ἐκ τῶν καιρῶν τούτων γνῶσις οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις ἐπιτηδεῖς καὶ χρησιμωτάτη. Περὶ τῶν φωτήρων καὶ ἐν τῇ Γενέσει εἰρηταί· Ἐστωσαρ εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιρούς, καὶ εἰς ημέρας καὶ εἰς ἐπιστούς· εἰς ση-

μελα μὲν ἐπομερίας, αὐχμῶν, πνευμάτων κινήσεως· εἰς καιροὺς δὲ, τὰς τῶν ἀέρων ἐναλλαγάς, χειμῶνος, ξαρος, θέρους, μετοπώρου· δέ τις εὐτάχτως ἡμέρας περιοδεύειν τὸ τεταγμένον τῆς κινήσεως τῶν φωστήρων παρέχει· εἰς ἡμέρας δὲ, οὐχ ὅστε ἡμέρας ποιεῖν· ἡμέρα γάρ καὶ νῦν πρεσβύτερα τῆς τῶν φωστήρων γενέσεως· ἀλλ’ ὅστε κατέρχειν τῶν ἡμερῶν· εἰς ἐνιαυτοὺς δὲ, διτι σελήνη μὲν, ἐπειδὴν δωδεκάκις τὸν ἐνιαυτῆς ἑκτέλεσθη δρόμον, ἐνιαυτοῦ ἐστι ποιητική· ἥλιακος δέ ἔστιν ἐνιαυτὸς ἡ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἐπὶ τὸ αὐτὸν σημεῖον τοῦ ἥλιου ἀποκατάστασις.

Οὐ δηλος δέ τρω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἐθου σκότος, καὶ δένετο ρύξ· ἐτι αὐτῇ διελεύσονται πάρτα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. Σκύμροι ὄφεις μέροις ἀράσαι, καὶ ἡτῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ βρώσιν αὐτοῖς. Αρέτεισεν δὲ δηλος, καὶ συναρχθήσονται, καὶ δέ ταῦς μάρδραις αὐτῶν κοιτασθήσονται. Εξελεύσονται ἀνθρώποις ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν δραστηραντανοῦ ἔως ἐσπέρας. Οὐδὲ μεγαλύνεται τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάρτα ἐτι σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπιηρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Οὐ δηλος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ὑπὸ τοῦ κρείττονος αὐτῷ διατεταγμένην. Μόνον γάρ φωτίζειν ἔμαθεν δηλος· Οὐδὲ δέ καὶ διαπαντός, τῆς δὲ ἡμέρας ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ τοῖς ἐν ταύτῃ φαίνουσιν ἀστροῖς παραγωρεῖν τὸν οἰκεῖον ἀποτελεῖν δρόμον· διπλας νυκτὸς γενομένης, καὶ ἐπιπολάσαντος τοῦ σκότους τῇ γῇ, ὑποσταλῆναι μὲν καὶ ἀναχωρῆσαι τὰ ἡμέρα τῶν ζώων, δοσ δέ ἔστιν διγρια θηρία, ταῦτα προσέλθοις ἐπὶ τὴν οἰκείαν τροφῆ· ἐν οἰκείῳ γάρ ἀρμόδοντες αὐτοῖς χρόνῳ, τῷ τῆς νυκτὸς διαστήματι. Σκύμροις ὄφεις μέροις ἀράσαι, καὶ ἡτῆσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ βρώσιν αὐτοῖς· διτι μῆ καὶ αὐτοῖς ἐξαντελεῖν ἡ γῆ χόρτον ὧστε τοῖς κτίσεσι, καὶ χλόην τῇ δουλειῇ τῶν ἀνθρώπων. Οὐ θεδες ὡς τῶν ἀπάντων κηδεμῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων διαμονῆς τε καὶ ζωῆς πρόνοιαν εἰσφέρων, τὰ μὲν ἐλαύνεσθαι ὑπὸ τῶν τοῦ δηλοιο μαρμαρυγῶν, καὶ ὧστε ἐχθρὸν φεύγειν τὸ φῶς φύκονομήσατο· τὰ δὲ ὡς τοῦ φωτὸς συγγενῆ ἐν ἡμέρᾳ προϊέναι, καὶ τὸν βίον αὐτῶν ἐν τῷ φωτὶ διάγειν συνεχώρησε· τῶν μὲν θηρίων εἰς τὰς μάνδρας αὐτῶν κοιταζομένων, τοῦ δὲ λογικοῦ ζώου ἐν ἡμέρᾳ καὶ φωτὶ προϊόντο; ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ ἔως ἐσπέρας.

Αὗτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ δέ ἐρχεται ὡς οὐκ ἔστιν ἀριθμός· ζῶα μαρτὰ μεγάλων. Ἐν τούτοις παρίστησιν, διτι, ὧστε τὸ τῆς γῆς στοιχείον πολλῶν ἔστι: ζώων γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ὑγρὰ οὐσία παγελῆθη γένη ζώων τρέφει. Οὐ γάρ κενοὺς τοὺς χώρους δὲ θεδες ἐποίησεν, ἀλλὰ ζώων πάντα ἐνέπλησε τὸν ἄέρα, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν· τὸν μὲν ὄρνιθων μόνον, τὴν δὲ τετραπόδων καὶ πτερωτῶν, τὴν δὲ ἀπειρων λιθώνων· ὃν οἱ μὲν μείζους, οἱ δὲ ἀλάττους, καὶ τροφὴ τοῖς μείζοσιν οἱ ἀλάττονες, καὶ τὸ γένος οὐ δαπανᾶται. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς θείας κηδεμονίας τεκμήριον, τὸ τὰ σμικρὰ γένη τοῖς μεγάλοις συνδιαιτά-

A tempora, in dies et annos ⁴²; in signa quidem imbrum, zetuum ac ventorum mutationis; in tempora vero aeris mutationum, hiemis, veris, zetatis et autumni; quae ut ordine periodos agant statutus luminarium motus nobis efficit: in dies autem, non ita ut dies efficiant, dies enim et nox luminarium conditū antiquiores sunt; sed ut diei dominantur: in annos demum, quia luna quidem cum duodecies cursum suum perficiat, anni est auctor: solaris item est annus, nempe ab eodem signo ad idem ipsum signum solis revolutio.

VERS. 20-24. Sol cognovit occasum suum. Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiae silvæ. Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi. Ortus est sol, et congregabuntur, et in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti, impieata est terra creatione tua. Sol cognovit occasum suum, scilicet eum qui sibi a Deo præscriptus est. Sol quippe lucere tantum novit; neque id semper ac perpetuo; sed uni præesse diei, in nocte vero stellis tunc apparentibus concedere locum solet, ut proprium sibi cursum conficiant, ut adveniente nocte ac tenebris terræ superficie imminentibus, mitiora quidem et mansuetiora animalia receptum habeant et secedant; seræ vero quælibet ad proprium quærendum cibum exeant, in proprio sciliacet ac congruenti sibi tempore ac noctis intervallo. Catuli leonum rugientes ut rapiant, et querant a Deo escam sibi, quia nempe terra non ipsis perinde atque jumentis senum produxit, et herbam servituti hominum. Deus utpote omnium curam agens, ac omnium conservationi ac vitæ prospiciens, ita prævidit, ut alia quidem a solis radiis pellerentur, ac lucem ut inimicam sibi fugerent; alia vero, tanquam luci affinia, in die procederent: ipsisque concessit ut in luce vitam degerent, feris quidem in lustris suis cubantibus, rationabili vero animali in die ac luce prodeunte ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum.

VERS. 25, 26. Hoc mare magnum et spatiōsum, illic reptilia, quorum non est numerus: animalia pusilla cum magnis. His declarat, sicut terræ elementum multa animantium genera producit et alit; ita humidam substantiam, perinulta animalium genera enutrire. Neque enim Deus vacua loca fecit, sed animalibus omnia replevit, aerem, terram, et mare; aerem quidem avibus tantum; terram quadrupedibus et aligeris; mare infinitis piscibus: quorum alia majora, minora alia sunt; ac minora majoribus in escam dantur, et tamen genus non absuntur. Atque illud divinæ providentiae indicium est, quod cum parva animalium genera cum magnis

⁴² Gen. 1, 14.

versentur, non funditus ab illis absumantur; nam **A** validiora infirma devorant, nec penitus destruunt: quia proventus expensam superat. His similes sunt quotquot inter homines eos qui inferiores sibi sunt devorant. Verum illa quidem culpa vacant: illud enim ex natura contingit, tu vero ne minimam quidem tui purgandi viam reperias, qui cum et ratione et lege honoratus sis, ad illam brutorum confusionem ordinis declinas. Cæterum reptilia pisces vocat: quia pedibus carent et quasi in mari reptant, ut reptilia in terra.

Ilic naves pertranseunt, in mari videlicet. Cum declarasset quantam progeniem mare nutriat, et quod neque animalia ejus numero, neque ipsum mensura aestimari valeat; jam enarrat quam sit ipsum hominibus utile. Per nauticam quippe artem et gubernandi peritiam, necessaria mutuo communicamus, fructusque in terra nostra nascentes aliis subministramus, ab iisque accipimus suos; ita ut et quod superfluum est non inutile sit, et quod deest, advehi possit. Sublimiori autem ratione navi Ecclesiæ confert; mari vero humanam vitam, quod res ejus instabiles ac semper in motu sint. Innumerable porro reptilium genus, multitudinem hominum vocat, et forma et persona quasi discrepantem; ita ut differentia ex varietate affectuum aestimetur. Nam natura quidem omnibus est una, nec diversa ortus ratio: mens autem varie distinguitur, corque nostrum diversitatem sententiarum admissit. Quod cum nosset quispiam, dixit: *Quemadmodum facies faciebus similes non sunt; sic nec mentes hominum.* Naves autem dicimus esse eas quæ in hoc spirituali mari pertranseunt, ut scriptum est⁴³, videlicet sanctas Servatoris nostri Ecclesias, quæ quidem in mundo, sed superiores mundo sunt; sicut revera onerarias videre est, in aqua sane, sed supériores aquis. Ecclesiæ igitur navibus similes, spirituale mare trajicientes, fidèles homines recipiunt, et quasi in aliam terram aut regionem transferunt, scilicet ad regnum cœlorum, ad spem in Christo fundatam, ad sanctificationem spiritus, et ad virtutem, quæ sanctorum patria est. Nam cum, sicut scriptum est, advenæ et peregrini sint super terram, non habent hic manentem civitatem⁴⁴: sed ad illam festinant, cuius artifex et creator est Deus⁴⁵. Cum ergo inmundus hic noster exemplo maris intelligatur, pro cymba et navicula Ecclesia aestimabitur, pro nautis habens sanctificatos, qui, quod fidem suscepserint, Christum secum versantem semper habent, tranquillitatis auctorem. Alia item ratione naves nuncupat eos, qui in corpore suo, hujusce vitæ salsis et decumanis fluctibus agitantur. Laudantur porro naves quæ mare pertranseunt, non vero quæ ibi permanent, vel quæ fluctibus demerguntur. Nam qui in carne sunt, nec secundum carnem militant, vitæ fluctum calcantes, eoque superiores, faciunt operationem in aquis multis, ac descendunt, ut ex

σθαι, καὶ μὴ παντελῶς ὑπὲκείνων καταναίσκεσθαι· βόσκονται γάρ οἱ δυνατώτεροι τοὺς καταδεστέρους, καὶ οὐκ ἀνηλώκασιν, ἀλλὰ νικᾶς τῇ δαπάνῃ τῇ πρόσοδος. Τούτοις ἐοίκασιν δεῖ τῶν ἀνθρώπων τοὺς καταδεστέρους καταπίνουσιν. 'Αλλ' ἐκεὶ μὲν οὐκ ἔγκλημα τὸ γινόμενον· φύσεως γάρ ἔστι τὸ συμβαῖνον· σὺ δὲ οὐδὲ μίαν ἔξεις ἀπολογίαν, ὁ λόγῳ καὶ νόμῳ τετιμημένος καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀλόγων σύγχυσιν ἐκυρώντας ἔξαγων. Ἐρπετά γε μήν τούς ἰχθύας ὄνομάζει, διὰ τὸ ἀποδας αὐτοὺς οἰνοεὶ ἐπισύρεσθαι τῷ θύεσθαι, ὡς τὰ ἐρπυστικὰ τῇ γῇ.

'Ἐκεὶ κλοῖα διατορεύονται· Ἐν τῇ θαλάσσῃ δηλαδή. Εἰπὼν δῆσην τῇ θαλάσσας ἐκτρέψει γονήν, καὶ δῆτε τὰ ζῷα ἀριθμεῖται, οὔτε αὐτῇ μετρέσαι, λέγει καὶ δῆσον αὐτῆς χρήσιμον εἰς ἀνθρώπους. **B** Βαυπηγικῆς γάρ τέχνης καὶ κυμερητικῆς ἐπιστήμης παρ' ἀλλήλων κομιζόμεθα τὰ ἐνδέοντα, καὶ τὸν παρ' ἡμῖν φυσμένον καρπὸν χορηγοῦμεν ἐτέροις, καὶ δεχόμεθα τὸ παρ' ἐκείνοις γινόμενον· ὅπος μὴ τὸ περιττεύον εἶναι ἀνόνητον, μήτε τὸ ἐνδέον ἀνεπινητόν. Υψηλότερον δὲ πλοιῷ παρεικάζει τὴν Ἐκκλησίαν, θαλάσση τὸν ἀνθρώπινον βίον, διὰ τὸ ἀστάθμητον καὶ δεικνύητον τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἐρπετῶν δὲ τὸ γένος τὸ ἀναρθρίμητον τὴν πολυεῖδη καὶ οἰνοεὶ πολυπρόσωπον τῶν ἀνθρώπων λέγει πάτηθιν, εἰς τὴν τῆς ἔξεως ποικιλίαν νοούμενης τῆς ἐξαλαγῆς. Φύσις μὲν γάρ πάσιν ἡ αὐτή, καὶ δὴ γενέσεως τρόπος οὐχ ἑτερος, πολυσχιδής δὲ νοῦς, καὶ πολυγάμων ἐν ἡμῖν καρδία. Καὶ τοῦτο εἰδὼς τις ἐφασκεν· "Μοστερ οὐχ ὅμοια πρόσωπα προσώποις, οὗτοι οὐδὲ αἱ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων. Πλοιὰ δὲ εἴναι φαμεν, ἀ καὶ ἐν τῇδε τῇ νοητῇ θαλάσσῃ διαπορεύεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὰς ἀγίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίας οὖσας μὲν ἐν κόσμῳ, πάτηθιντέρω τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰς ὀλχάδας ἐστὸν ὁρῶν, οὖσας μὲν ἐν ὑδατι, πάτηθιντέρας. Αἱ τοίνυν ὑδάτων (3) πλοίων ἐκκλησίαι, τὴν νοητὴν διανηγμέναι θάλασσαν, δέχονται μὲν τοὺς πιστεύοντας, ἀποκομίζουσι δὲ καθάπερ εἰς ἐτέραν τινὰ γῆν ἡ χώρων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ ἐλπίδα τὴν ἐν Χριστῷ καὶ εἰς ἀγιασμὸν τὸν διὰ τὸ Πνεύματος, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγίων πατρίαν τὴν ἀρετὴν. Πάροικοι γάρ ὄντες καὶ παρεπίδημοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἔχουσιν ὕδε μένονταν πόλιν· ἐπείγονται δὲ πρὸς ἐκείνην, ἡς τεχνίτες καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. **C** Έν σχήματι οὖν θαλάσσης τοῦδε τοῦ καθ' ἡμᾶς νοούμενου κόσμου, σκάφος ἡ πλοῖον ἡ Ἐκκλησία νοηθήσεται, πλωτῆρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέξασθαι τὴν πίστιν συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστὸν εὐδίαν ἀπλούντα τὴν ἀπάλην. Ἐτέρως δὲ πλοιὰ ὄνομάζει τοὺς διὰ τῶν σωμάτων ἐν τῷ ἀλμυρῷ κλύδωνι τοῦ βίου τούτου σαλευομένους. Καὶ ἔστιν ἐπαινούμενα πλοιὰ τὰ διαβαίνοντα τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ μὴ τυπουμένοντα αὐτῇ, μηδὲ καταβαπτιζόμενα τοῖς κύμασιν. Οἱ γάρ ἐν σαρκὶ ὄντες, καὶ μὴ κατὰ σάρκα στρατευόμενοι, καταπτοῦντες τὸν κλύδωνα τοῦ βίου,

⁴³ I Cor. x, 4. ⁴⁴ Hebr. xiii, 14. ⁴⁵ Hebr. xi, 10.

(3) Sic

καὶ οὐκέλτεροι αὐτοῦ δυνεῖς, ποιούσιν ἐργασίαν ἐν
ὑπασι πολλοῖς, συγκαταβανούτες ἐπὶ τῷ κερδῆσαι
τινας τῶν βεβυθισμένων. Ἐτί τὸν τῇδε τοῦ βίου
περιπατεσμόν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν πραγμάτων πι-
κρὰν ἀνάχυσιν καὶ τὸν ἀναφυρμόν, σημαίνων ἡμῖν
ἀπτελώς ὁ μελψός, Αὕτη η θάλασσα, φησιν, ἐκεῖ
ἐρπετά, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ἵνα μικρὰ μετά
μεγάλων. Ἰχθύσι γάρ παρεικαστέον εὖ μάλα τοὺς
ἐπί οὐδενὶ μὲν ἕσθ' ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς δυντιν
τῆς κάκεσος διέπτονταις, καὶ μόνα συλλέγονταις τὰ
διαπεράν ἀποφῆναι σαρκικούς, καὶ εἰκάσιον ἀνα-
τήναι παρασκευάζει πόνους. Οὐκοῦν Ἰχθύων διανη-
χόμεθα δίκην τὴν πλατείαν ταύτην καὶ εὐρύχωρον
ὁ ἐκάστου βίος.

Δράκων οὗτος, δρ. **πλαστας** ἐμπαταζειρ αὐτῷ. **Πάντα** πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν
αὐτοῖς εὐκαιροί. Δόντος σου αὐτοῖς, συλλέ-
ξουσι πλοξεῖτος δέ σου τὴν κεῖρα, τὰ σύμ-
παντα πλησθήσονται χρηστότητος. Ὁρα εἰ δυνήσῃ
καθολικὸν ἀπὸ τούτου ἐκλαβεῖν δόγμα, ὡς πάντων τῶν
γενητῶν πενομένων, λειπομένων τε καὶ δεομένων τῆς
παρὰ τοῦ θεοῦ χορηγίας, ἃς μεταλαβόντα δυναμοῦ-
ται καὶ ισχύει, ὥστερ διὰ τροφῆς ζωούμενα. **Πάντα**
πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς
εὐκαιροί. Τὰ πάντα δὲ φῆσας ὁ λόγος περιείληφεν
ὅμοι τὰς νοητὰς καὶ ἀγίας δυνάμεις, τὰς τε αἰσθη-
τὰς καὶ τὰς ἐν θυντοῖς σώμασιν. Οὕτω γάρ μᾶλλον
μειδόνως ἡ ἀναθότης διαλάμπει, τῷ καὶ δέξιοις καὶ μὴ

A demersis aliquos lucrēntur. Insuperque hujus vitæ
distractionem, et amaram illam rerum ejus confu-
sionem commīstionemque urbane nolis indicans
Psalmista, *Hoc mare, inquit, illic reptilia, quorum
non est numerus, etc.* Nam piscibus apposite con-
ferantur, qui ad comparandas sibi res neque neces-
sarias, neque utiles, buc illuc transiliunt, et illa
sola colligunt, quæ illos carnales esse declarant; ac
labores eorum vanos irritosque faciant. Igitur pi-
scium instar hoc mare magnum et spatiōsum trans-
amus, videlicet mundum: nam cujusque vita varia
differensque est.

θάλασσαν, τουτέστι τὸν κόσμον· διάφορος γάρ πως

B VERS. 27-29. *Draco iste, quem formasti ad illu-
dendum ei. Omnia a te exspectant ut des illis escam
in tempore. Dante te illis colligent, aperiente te ma-
num omnia implebuntur bonitate.* Vide an possis
hinc dogma catholicum excipere, quod oīnes res
creatæ inopes sint ac Dei largitione egeant, qua
accepta roborantur ac vigent, utpote esca vitam ac-
cipientes. *Omnia a te exspectant, ut des illis escam
in tempore.* Cum porro omnia dixerit, spirituales
et sanctas virtutes, necnon sensibiles, quæ in mor-
talibus corporibus sunt, una complexus est. Nam
ita Dei bonitas magis elucescit, quod tam dignis,
quam indignis, suam impertiat benignitatem.
αἴσιοις τῆς παρ' αὐτοῦ χρηστότητος μεταδοῦνται.

Ἀπταελεῖς τὸ πτεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλειφούσι. **C** C καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι. Ἐξαποστε-
λεῖς τὸ πτεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀρακαι-
τησίς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Περὶ ἀνθρώπων δὲ ὁ
λόγος, καὶ οἷμαί γε διὰ τούτων τὴν τοῦ παρόντος;
αἰῶνος δηλοῦσθαι συντέλειαν, καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος
ἀνακνῶσιν ὡς δὲν μή τις ὑπονοήσῃ εἰς ἀπειρον κατα-
τείνειν τὴν παροῦσαν τοῦ κόσμου σύστασιν, ἀλλ' ἔχοι-
μεν ἐλπίδας εἰς ἐκείνον τὸν νέον αἰῶνα καὶ τὴν ἀνά-
στασιν, ἢν δέ λόγος παρίστησι μετὰ τὸ φάναι, *Εἰς τὸν
χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν, ἐπαγαγών.* Ἐξαπο-
στελεῖς τὸ πτεῦμά σου τὸ ζωοποίην, καὶ κτισθή-
σονται, ἐκ γῆς ἀνιστάμενοι, καὶ ἀρακαιτησίς τὸ
πρόσωπον τῆς γῆς, τὸ κάλλος τῆς γῆς, δηλαδὴ τοὺς
ἀπὸ γῆς πλασθέντας ἀνθρώπους. Ἐνταῦθα σα-
φῶς ἡμῖν καὶ τὴν ἀνάστασιν προεκήρυξε, καὶ τὴν
διὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἀναβίωσιν, καὶ τὸν ἐν
ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς τῶν ἀνθρωπίνων σωμά-
των, ἀναπλασμὸν· τὴν τε εἰς τὸ αὐτὸς εἶναι παρ-
γωγήν. Καὶ δείκνυσιν, ὡς αὐτὸς ἐστιν ὁ καὶ θανάτου
καὶ ζωῆς δεσπότης. Οὐ γάρ βούλεται τοῖς σκυθρωποῖς
ἐνδιατρίβειν, ἀλλὰ τοσοῦτον εἰπών ὅσον φοβῆσαι, πά-
λιν ἐπὶ τὰ χρηστὰ ἐπανάγει τὸν λόγον, καὶ διπερ ἀλλα-
χοῦ εἰρηται, ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς αὐτός ἐστι Κύ-
ριος, τοῦτο ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ φησι τοὺς εἰς τὸν χοῦν
ἐπιστρέψαντας ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κτίζεσθαι, καὶ ἀνα-
καιτησθαι τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ἡ γάρ ἀνάστα-
σις εἰς τὸ ἀρχαῖόν ἐστιν ἀποκατάστασις. Ἀποστολὴν
δὲ καλεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν αὐτοῦ
συγκατάβασιν, οὐ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάβασιν·

D VERS. 30. *Auferes spiritum eorum, et deficient, et
in pulverem suum revertentur. Emittes spiritum
tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ.* **E**sti-
mo de hominibus hic sermonem haberi, ac præsen-
tis saeculi consummationem futurique renovationem
his significari; ut ne quis suspicaretur hujus mundi
statum in æternum mansurum esse; sed spem ha-
beremus in illud novum saeculum, ac resurrectio-
nem quam sermo declarat, cum posteaquam dixit,
*In pulverem suum revertentur, subjicit, Emittes spi-
ritum tuum vivificum, et creabuntur, ex terra resur-
gentes, et renovabis faciem terræ, pulchritudinem
videlicet terræ, id est, homines ex terra efformatos.*
Hic clare nobis resurrectionem, novam per san-
ctissimum Spiritum vitam, ac humanorum corpo-
rum in novissimo saeculi tempore in pristinam for-
nam restitutionem, prænuntiat: itemque produc-
tionem illam ut rursum existamus. Ostenditque
ipsum esse et mortis et vitæ Dominum. Non vult
enim nos in tristibus permanere; sed postquam
eatenus illa dixit, quatenus nos perterrefaceret; ad
mitiora rursum sermonem reducit: et quod alibi
dictum est, quoniam vitæ et mortis ipse Dominus
est, idipsum jam indicat et ait, eos qui in pulverem
reversi sunt a Spiritu creandos, ac renovandum esse
genus humanum: nam resurrectio est in pristinum
restitutio. Emissionem autem Spiritus nuncupat
ejus ad operandum descensum, non vero mutatio-
nem a loco in locum, quia *Spiritus Domini replevit
orbem terrarum*, a quo facies terræ renovatur. Et-

enim hæc est terræ pulchritudo, animalia quæ in ea sunt, plantæ, et hominum genus. Ut autem illa constituentur, necessaria est spiratio et vita ab illo data, quam et dare et accipere ipsi perfacile est, atque hæc omnia repente ac nullo negotio peragit: id enim vel maximum est virtutis ejus argumentum. Vides etiam in præsentि vita resurrectionem, in seminibus, in plantis, atque in ipso hominum genere expressam ad ineditandum. Siquidem animalia et plantæ extremam vitæ rationem obtinent, qua sublata, ut dictum est, tota vita deficit: et quæ residua sunt, quod præ infirmitate vitam conseruare non possint, ad unum et idem revertuntur; ac rursus animalia fiunt. Quodque divinissimum est, nos ex toto, videlicet animas et ipsis conjuncta corpora, ad omnimodam vitam et immortalitatem transferendos esse in promissis habemus: quæ res sane antiquis præter naturam esse forte visa fuerit: ac revera et divinum opus est et supra naturam; naturam, inquam, nostram, non vero illam omni virtute plenam: huic enim nulla vita præter naturam aut supra naturam est; itaque hinc sermones, secundum Simonis insaniam adversum prolati, repudientur. Quidam vero sic hosce versiculos explicant: *Emitte Spiritum tuum, qui per baptismum accedit, et creabuntur in novam creaturam, in novum populum;* ita ut prior quidem interpretatione intelligatur de resurrectione ex mortuis, quando terra renovabitur, et liberabitur a corruptione; secunda vero, de regeneratione per baptismum.

Vers. 51-53. *Sit gloria Domini in sacerulum, laetabitur Dominus in operibus suis. Qui respicit terram, et facit eam tremere, qui tangit montes et sumigant. Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quandiu sum.* Quandoquidem, ait, hæc edidici, ideo totam vitam meam in hymnos et laudem Creatoris insunnam: et quandiu vivam in hac vita degam, debitum psalmum reddam Deo meo. Hoc porro additamentum magnum exhibet affectum et familiaritatem cum Deo. Non dixit enim, *psallam Deo,* tantum, sed, *Deo meo.* Videtur namque dicere, ei qui me creavit, ac enutrivit, omniumque bonorum auctor mihi suit. Hic autem canticum dicit, non verbis modo, sed et operibus persolvendum. Quod enim sese Deo multorum debitorem agnosceret, neque dignam aliquam retributionem proferre valeret, quam habet, hanc deponit, ut scilicet eum perpetuo hymnis celebret, ac ea in re totam vitam transigat. Audiant qui tota die in negotiationibus et cauponis versantur: ac ne vel semel ad preces sese convertunt, quantorum munerum debitores Deo sint. Hoc vitæ lucrum est, Deo benedicere, atque hac in re vitam agere dignum est. Jure autem adjectit illud, *In vita mea;* et illud, *Quandiu sum psallam Deo.* Neque enim est quispiam in morte, qui memor sit ejus, in inferno autem quis confitebitur? Sic fatus virginibus nuptialis cubiculi janua clausa est, quia tempus quod in ferendis lampadi-

A δις: Πτεῦμα Κυρίου πεκλήρωκε τὴν οἰκουμένην, ὑφ' οὗ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἀνακαινίζεται. Τούτῳ γάρ κάλλος, τῆς οἰκουμένης τὰ ζῶα τὰ ἐν αὐτῇ, τὰ φυτά, τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος ὡστε δὲ ταῦτα συστῆναι, τῆς παρ' αὐτοῦ διδομένης χρεία ποιῆσαι ζῶσι· ἣν καὶ δουναι καὶ λαβεῖν αὐτῷ βάναι, καὶ πάντα μετὰ τάχους καὶ εὐκολίας. Καὶ τούτο μάλιστα δείκνυσσιν αὐτοῦ τὴν ισχύν. Ὁράξ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μελετωμένην τὴν ἀνάστασιν ἐν τοῖς σπέρμασιν, ἐν τοῖς φυτοῖς, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ζῶα γάρ καὶ φυτά κατ' ἔσχατον ἀπήχημα τῆς ζῶσις ἔχουσι τὸ εἶναι, ἡς ἀνταντιρουμένης κατὰ τὸ λόγιον, ἐκλείπει πᾶσα ζωὴ, καὶ πρὶς ἐν τῷ ἐκλειστόπτερᾳ τῷ πρὸς τὸ μετέχειν αὐτῆς ἀστενεῖται πάλιν ἐπιστρέφομενα, πάλιν ζῶα γίνεται. Τοῦ δὲ θεούτατον, δις καὶ δλως ἡμᾶς, φυχάς φημι καὶ τὰ συζυγή σώματα, πρὸς παντελῆ ζωὴν καὶ ἀθανασίαν ἐπιτίγγελται μετεθήσειν· πρᾶγμα τῇ παλαιότητι μὲν Ἰωάννης παρὰ φύσιν δοκοῦν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ καὶ θεοῖς καὶ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἡμᾶς, οὐ τὴν πανοθεοῦν· αὐτῇ γάρ οὐδὲ μία ζωὴ παρὰ φύσιν, ἢ ὑπὲρ φύσιν, ὡστε οἱ περὶ τούτων τῆς παροινίας Σίμωνος ἀντίρρητικοι λόγοι ἀπελκλάσθωσαν. Τινὲς δὲ οὖτοι καύσι τοὺς στίχους· Ἀποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, τὸ διὰ τῶν ἀγίου βαπτίσματος ἐπιφοιτῶν, καὶ κτισθήσονται εἰς καινὴν κτίσιν, εἰς νέον λαόν· ὡς νοεῖσθαι τὴν μὲν προτέραν ἐρμηνείαν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνατίσεως, δις καὶ ἡ γῆ ἀνακαινίσθεται καὶ ἀπαλιγήσεται τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ δευτέραν περὶ τῆς ικαντίσματος παλιγγενεσίας.

C

"Ἔτω ἡ δόξα Κυρίου εἰς τὸν αἰώνα· εἰς παθηθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ὁ ἐκείνων ἐξείλεπται τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπάτομος τῶν ὄρεων καὶ καπνίζονται." Διὸ τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ μον, φαλῶ τῷ Θεῷ μον ἐν υπάρχω. Ἐπειδὴ ταῦτα δεῖδαγματι, φησι, τούτων γάριν πάσαν τὴν ζωὴν μον εἰς ὑμνον καταναλῶν τῷ δημιουργῷ· καὶ ἔως ἀν ζῶ καὶ ὑπάρχω ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὸν διειλόμενον φαλμὸν ἀποδώσων τῷ θεῷ μον. Πολλὴν δὲ ἐμφανεῖ διάθεσιν καὶ οἰκείωσιν πρὸς τὸν Θεόν ἡ προσθήκη. Οὐ γάρ εἴπε, φαλῶ τῷ θεῷ, ἀλλὰ, τῷ Θεῷ μον. Εούσει γάρ φάσκειν, τῷ κτίσαντι με καὶ θρέψαντι καὶ πάντων αἰτίᾳ μοι γεγονότι τὸν ἀγαθῶν. Ωδὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει οὐ τὴν διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ τὰς εὑρεν ἑαυτὸν πολλῶν δητα ὑπεύθυνον τῷ θεῷ, καὶ ἀντίδοσιν οὐδεμίτιν ἀξίαν δυνάμενον καταβαλεῖν, ἢ ἔχει, ταῦτην κατατίθησι, τὸ διηγεῖται ὑμνεῖν, τὸ τίσαν εἰς τούτο δαπανήσαι τὴν ζωὴν. Ἀκουέτωσαν οἱ πράγματεις καὶ καπηλεῖαις διὰ πάσης καταστάμενοι τῆς ἡμέρας, καὶ οὐδὲ ἀπαξεῖται εἰς εὐχὴν τρέπεται μενοι, δισον εἰσὶν ὑπεύθυνοι τῷ θεῷ· τοῦτο τῆς ζωῆς τὸ κέρδος, τὸ εὐλογεῖν τὸν Θεόν, ἐπὶ τούτῳ καὶ τοῦ δῖκιον. Εἰκότως δὲ προσθήκει, ἐν τῇ ζωῇ μον, καὶ τὸ, ὃντας υπάρχω, φαλῶ τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ έσται ἐν θανάτῳ ὁ μνημονεύων αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ ἦδος τοῦ ἔξομολογήσεται; Οὐτως ἀπεκλείσθη ταῖς μωραῖς παρθένοις τοῦ νυμφῶνος ἡ θύρα, τὸν τῆς λαμπ-

δηφορίας καιρὸν εἰς ἀγορασίαν ἐλαῖον δαπανῶ· **A** bus transigere debebant, in oleo emendo consum-pserunt.

'Ηδυνθεὶη αὐτῷ η διαλογή μου· ὅτῳ δὲ εὐφρα-

θῆσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Εἴη, φησι, τοιαῦτα με δσα: καὶ φάλαι, ὡς ἡδυνθῆναι αὐτῷ τὸν ἐμοῦ καρπὸν, τὴν διαλογήν μου· τοιτέστι τὴν διάλεξιν μου, τὴν ὁμιλίαν μου, τὴν αἰνεσιν· ὁ γάρ φάλαιων Θεῷ διαλέγεται. Τί δέ ἔστιν, Ήδυνθεὶη αὐτῷ η διαλογή μου; εὐπρόσδεκτος γένοιτο, ἀρέσαι δεχθεῖη, ἡδιστή καὶ τερπνωτάτη δψειη τῷ Θεῷ. "Ἄρα η εὐχὴ οὐδὲν ἔτερὸν ἔστιν η διάλεξις πρὸς Θεόν. Ἐννίσθον τοίνυν τὴν φαλμψδιαν, ἐν αὐτῇ τὴν ἀμοιβὴν ἔχουσαν. Τί γάρ λοιπόν γένοιτο ἀν τοῦ Θεῷ διαλέγεσθαι; Ἡ τοιαύτη θορύβων ἀπαλλάξτεται ψυχὴ, εἰς τὸν οὐρανὸν μεθ-ισταται, τὸν συνδέσμουν τοῦ ὄώματος ἀπολύτεται, πτε-ροῦται, κουφοτέρα καθίσταται, ἀποτίθεται τὰ πάθη, ἀποδύεται τὰ νοσήματα. Εἰ γάρ ἀνθρώπῳ τις συνεῖτο καὶ νοῦν ἔχοντι διαλεγόμενος, ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τι κερδάνας ἀπέρχεται, ὁ πρὸς τὸν Θεόν ὁμιλῶν, εν-νήσθον πόσην καρπώσεται τὴν ἀρετὴν. "Ἄρα οὐκος τοῦτο ἔστιν η πρὸς Θεόν ὁμιλία. Πῶς δ' ἀν αὗτη ἡδυνθεὶη τῷ Θεῷ; Εἰ βίος εἶη καθαρὸς, εἰ ψυχὴ φι-λοσοφοῦσα. "Οταν γάρ πᾶσαν ἀναλώσῃς τὴν ἡμέραν εὐχύμενος, τῆς πολιτείας ἀντιπραττούσης, οὐκ ἀκου-σθῇση ρἀδιώς, οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλ' οὐδὲ ἔτερος ὑπὲρ σοῦ τοῦτο ποιῶν. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐδὲ ἵνα μὴ προσ-ευχώμεθα, οὐδὲ ἵνα μὴ φάλαιμεν, ἀλλ' ἵνα μετὰ τοῦ φάλλειν καὶ βίου καὶ πολιτείας ἐπιμελώμεθα. Νοήσεις δὲ τὸν στέρχον καὶ οὐτως· Πολλοὶ κατὰ συναρπαγὴν παρηλλαγμένοις τὰς κρίσεις ἐκφέρουσι, πρὸς κατα-λήψεως τῆς ἐξ ικανοῦ λόγου, καὶ ἐπίπλεον ἐρευνη-θέντος, ἐγγινομένης, ἀβασινίστως κατὰ προπέτειαν τὰς περὶ ἐκάστου δογμάτως ρίπτοντες συγκαταθέ-σεις. Ἡ δὲ τῆς διαλεκτικῆς φύσις μάλιστα πεπίστευ-ται ταῦτα παρέχειν δύνασθαι, διαιρεῖν ἀκριβῶς τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις καὶ τὰ δματια γνωρίζειν, καὶ τὰ ἑαυτῆς διακρίνειν. Διόπερ συνειδὼς ἑαυτῷ τὴν θείαν διαλεκτικὴν ἔχοντι, ἔλεγεν δὲ Δαυὶδ τὸ, Ήδυν-θεὶη σος η διαλογή μου. Ἡ γάρ τῶν ἐριστικῶν καὶ φιλονείκων ἐπεμβαίνοντων τοῖς πράγμασι διαλεκτικὴ, οὐκ ἡδεῖα, ἀλλὰ παραπικράνουσά τις ἔστιν. "Οτι μὲν οὖν ἡδὺς Θεῷ λόγος δὲ εἰς ὀρθότητα βλέπων, αὐτὸς ἐν τῷ φραμπατι λέγει· Κηροίον ἀκοστάζουσι χελλὴ σου, ἀδειρὴ μν τόμψη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσ-σάν σου. "Οτι δὲ δ ψυχρολογεῖν εἰωθὼς ἀκαλλής, ἡ D φαλμψδια παρίστησι· Τάρος γάρ, φησιν, ἀνεῳγμέ-νος δέ λάρυτξ αὐτῶν. Ἔτω δὲ εὐφρατθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Εἴχομαι, φησι, ταύτην μου τὴν ὄμιλίαν καὶ διάλεξιν ἡδιστην δρθῆναι τῷ Θεῷ. Τούτου γάρ γενομένου, ἔγω τὴν ἐντεῦθεν εὐθυμίαν καρπώ-σομαι, καὶ εὐφρατθήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τουτέστιν ἐπὶ τῇ λατρείᾳ, ἐπὶ τῇ προσκυνήσει καὶ τοῖς ἐπιά-γμασι τοῖς αὐτοῖς, ἐπὶ τῷ τοιοῦτον ἔχειν δεσπότην. Καλὰ μὲν γάρ καὶ τὰ δρώμενα, καὶ τέρπει δ οὐρα-νὸς, καὶ εὐφραίνει δ ἥλιος, καὶ γῆ ἀνίησι στέρ-ματα καὶ φυτά· ἀλλ' ἔγω τούτων πάντων ἐπὶ τῷ τοῦτο μοι εὐφροσύνη, τοῦτο ἡδονὴ, τοῦτο τὰ μυρια ἀγαθά.

B VERS. 34. *Jucundum sit ei eloquium meum : ego vero delectabor in Domino. Utinam, inquit, ita cantem et psallam, ut fructus meus ipsi placeat; eloquium videlicet, sive colloquium meum, conver-satio et laus mea : nam qui psallit, Deum alloqui-tur. Quid autem est illud, *Jucundum sit ei eloquium meum*? id est acceptabile sit ipsi, placeat ei, jucundi-simum ac placidissimum Deo videatur. Oratio itaque nihil aliud est, quam colloquium cum Deo. Animadverte igitur psalmodiam in se retributio-nem continere. Quid enim alloquio Dei æquari pos-sit? Hujusmodi anima a tumultibus liberatur, in cœlum transfertur, vinculis corporis solvitur, alis instruitur, levior efficitur, affectus deponit, mor-bos exuit. Nam si ex prudentis viri colloquio quis lucrum reportans abscedit, cogita quantum virtutis metet ex Dei colloquio. Hymnus ergo est collocutio-cum Deo. Quomodo autem haec Deo jucunda fue-rit? Si vita sit pura, si anima philosophetur. Nam si totam diem orando transigas, dum vita ratio orationi repugnat, non facile exaudiaris; non modo tu ipse, sed etiam quivis alias qui pro te precerit. Haec porro dico, non ut ne oreimus neque psalla-mus, sed ut post psalmos de vita et conversatione nostra solliciti simus. Hac item ratione versiculum hunc explices: Multi quæstus causa perverse judi-cia ferunt, sed et antequam per accuratum examen et perquisitionem, qua de re agatur intelligent, temere singulis sententiis assensum præbent. At ea dialecticæ natura est, ut rerum naturas accurate distingendi, similia cognoscendi, et quæ ad se pertineant discernendi, facultatem præstare posse putetur. Quamobrem David cum se divina dialectica instructum esse cognosceret, dicebat: *Jucundum sit tibi eloquium meum*, sive dialectica mea. Nam dia-lecticæ eorum qui altercandi ac contendendi animo res aggrediuntur, non jucunda, sed potius exasper-ans est. Quod autem sermo æquitatem spectans, jucundus Deo sit, ipse in cantico affirmat: *Favum distillant labia tua, soror mea sponsa : mel et lac sub lingua tua*⁴⁶. Quod vero qui frigida et futilea verba loqui solet, injucundus sit, id psalmodia declarat, cum ait: *Sepulcrum patens est guttur eorum*⁴⁷. Ego vero delectabor in Domino. Precor, inquit, ut hymnus et eloquium istud, jucundissimum Deo vi-deatur. Id enim si fiat, hinc ego hilaritatem con-sequar, et delectabor in Domino, id est, in cultu, in adoratione, in præceptis ejus, quod talis mihi Do-minus sit. Nam quæ sub aspectum cadunt, pulchra quidem sunt, cœlum delectat, soi lætitias, terra semina plantasque profert; at ego plus delector in Creatore, quam in his omnibus. Haec mihi voluptas, hæc lætitias, hæc deliciae, hæc infinita bona mihi sunt. ποιήσαντι πλέον εὐφρενίομεν. Τοῦτο μοι τρυφή,*

⁴⁶ Cant. iv, 12. ⁴⁷ Psal. v, 11.

VERS. 35. *Deficiant peccatores a terra et iniqui, ita ut non sint. In illo videlicet tempore, quo audient: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, paramum diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; siti, et non potastis me; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non cooperiuitis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me*⁴⁴: et non erunt in portione eorum qui Deo benedicunt. At quis forte dicat: Ergone beatus Propheta imprecatur iis qui in peccatis sunt, omnesque vult perire ac destrui? At decuit potius virum sanctum ac spiritualem pro infirmantibus precari. Cæterum audi, paucis enim absolvam: Ante Servatoris adventum omnes in peccatis eramus, terræ imperabat Satanás, non erat qui ficeret bonum, non erat usque ad unum: omnes declinaverant, simul inutiles facti erant. Nam Græci quidem idolorum cultores, æquitatis modum ignorabant, bona vita callem nesciebant; imo potius omnipium rerum opificem et Salvatorem Christum nullatenus cognoscebant. Judæi item legem quidem habebant pro paedagogo: at non poterat ex lege homo justificari: omnes igitur in peccatis eramus, terra iniquitate plena erat. Postquam autem apparuit unigenitum Dei Verbum, et factum est homo, tunc defecerunt peccatores, defecerunt ii qui in iniquitate versabantur. Quomodo aut qua ratione? censes quippe justificaverat, a sceleribus liberaverat, omnes liberos, puros ac terros efficerat. Hinc ergo sequitur paucos in peccatis remansisse, multos autem justificatos esse. Itaque hic non naturam destrui rogat, neque homines funditus exitio tradi; sed precatur, ut peccator malitiam deserat, ut non ultra peccator sit, sed immutetur; ne sit iniquus, sed resipiscat. Sanctorum quippe animæ non pro seipsis tantum, sed pro universo orbe orationes efficerunt suas. Nunc igitur David, arcanae divinæ pulchritudinis divitias, quoad humane facultatis erat, explorans, omnes homines paris notitiae consortes esse peroptabat, peccatorumque sortem omnino desicere precabatur; non ut pereant postulans, sed ut resipiscant, utque eorum cœtus, postquam pristinam divinorum notitiam posuerunt et abjecerunt, deleatur. Vane igitur contentiosi illi in obdurationis suæ patrocinium bujusmodi voces opponunt; quod David videlicet desicere peccatorem exoptet, ac infamiam confusionemque inimicis impetratur; quod Jeremias ultionem a Deo adversariis suis inflictam videre cupidus sit; quod Osee, ut infecunda vulva mammæque aridæ inimicis dentur supplicet: ac similia bene multa in divinis Scripturis passim posita colligunt, ut hinc evincent, inimicis imprecari fas esse, atque sic acerbitas suæ Dei bonitatem vindicem faciant.

Exhortoies deörmenos· καὶ πολλὰ τοιαῦτα σπωράδην ἐγκείμενα τῷ δεῖν τῶν ἑναντίων κατεύχεσθαι, καὶ τῆς ἑαυτῶν κατεύχεσθαι·

Α Ἐκλιποισαρ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς τῆς καὶ ἄτομοι, ὅπει μὴ ὑπάρχειν αὐτούς. Ἐν ἔκεινω δηλοῦται τῷ καιρῷ, ἀκούσονται γάρ, Πορεύεσθε ἀπὸ ἡμῶν, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ κῦρο τὸ αἰώνιον, τὸ ἥπομασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ἐκείνασα τῷρ, καὶ οὐκ ἐδόκατε μοι φαγεῖν ἀδιψήσα, καὶ οὐκ ἀποτίσατε με· ἔντος ἡμῖν, καὶ οὐ συνηργάστε με· τυμρός, καὶ οὐ περιεβαίνετε με· ἀσθενής καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἀπεκτήσατε με· καὶ οὐκ ἔσονται ἐν τῇ μερίδι τῶν εὐλογούντων τὸν Θεόν. 'Ἄλλ' ἐρεῖ τις τυχόν· 'Ἄρ' οὐν δικαίος Προφήτης κατεύχεται τῶν δυντων ἐν ἀμαρτίαις, καὶ πάντας ἀπολέσθαι καὶ ἀφανισθῆναι βούλεται; Καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν δύτιον δυτικα καὶ πνευματοφόρον ὑπερεύχεσθαι τῶν ἡσθενητῶν. 'Ἄκουε λοιπόν, ἐρῶ γάρ διὰ βραχέων· πρὸδ μὲν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας ἀπαντεῖς ἡμεν ἐν ἀμαρτίαις, κατεκράτει τῆς ὑπὸ οὐρανὸν διατανᾶς, οὐκ διὰ τοιαῦτα χρηστοτέττα, οὐκ διὰ τὸν ἕνας ἐνός· πάντες ἐξέχουνται, δῆμα τὴρεύθησαν. Ἐλληνες μὲν γάρ οἱ τῶν εἰδώλων προσκυνηταί, τοὺς τῆς ἐπιεικείας οὐκ διδεισαν τρόπους, τῆς εὐζωλας τὴν ὁδὸν οὐκ διπέσταντο· μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὸν ἐγίνωσκον δῆλων τῶν δλῶν γενεσιούρων καὶ Σωτῆρα Χριστόν· 'Ιουδαῖοι δὲ πάλιν εἶχον μὲν νόμον τὸν παιδαγωγὸν· ἀλλ' οὐκ διὰ τὸν νόμῳ δικαωθῆναι τὸν ἀνθρώπον. Οὐκοῦν ἀπαντεῖς ἡμεν ἐν ἀμαρτίαις, ἀνομίας δῆληρης ἡ γῆ· 'Ἐπειδὴ δὲ ἐπέφανεν ὁ μανογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, ἐξέμπον οἱ ἀμαρτωλοί, ἐκλειδοίπασιν οἱ δυτεῖς ἐν ἀνομίᾳς. Πῶς δη τίνα τρόπον; δεδικαίωκε γάρ ἀπαντας, ἀπῆλαξε τῶν πεπλημμελημένων, ἐλευθέρους ἀπέφηνε καὶ διεσμηγμένους. Οὐκοῦν δῆλοι γεγόνασιν οἱ τὸν ἀμαρτίαις, πολλοὶ δὲ λίσται οἱ δεδικαιωμένοι· ὥστε ἐνταῦθα οὐ τὴν οὐσίαν ἀφανισθῆναι εὐγέται, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους πανολεθρία παραδοθῆναι· ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἐκλίποι ἀμαρτωλοί, ὥστε μὴ εἶναι ἀμαρτωλοί, ἀλλὰ μετατεθῆναι· μὴ ὑπάρχοι δὲ ἀνομος, ἀλλὰ μεταδιηγηται. Τοιαῦτας γάρ αἱ τῶν ἀγίων ψυχαὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὰς δεήσεις ἀναφέρουσι. Καὶ νῦν τοινοῦν δαυΐδ, τὸ θεῖον κάλλος κατὰ τὸν ἀπόρρητον πλούτον, ὃς ἐνην διερωτεῖται φύσει διεξελύων, πάντας ἀνθρώπους ἰμέρετο τῆς αὐτῆς μεταλαχεῖν γνώσεως, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν πάμπαν ἐκλείψαι συμμορίαν ἐκτεύει· οὐκαὶ αὐτοὺς ἀπολέσθαι παρακαλῶν, ἀλλὰ μεταδιηγηται δεόμενος, καὶ πάντασσιν αὐτῶν ποτίφορος ἀντιτολῶν, μεταταξαμένων καὶ μεταμεθύτων τὰ θεῖα. 'Ωστε μάτην οἱ ἐριστικοὶ εἰς συνηργίαν τῆς ἑαυτῶν πικρίας τὰς τοιαῦτας φωνὰς παρατίθενται· τὸν δαυΐδ ἐκλείπειν τὸν ἀμαρτωλὸν ποδούτα, καὶ αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἐχθρῶν κατεύχομενον· τὸν Ἱερεμίαν ἰδεῖν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκδίκησιν ἐκ τῶν ἑναντίων ἐπιθυμοῦντα· τὸν Ιωσὴλ μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ἡρούς δοδῆγαι τοὺς ἀγαθότητα.

⁴⁴ Matth. xxv, 41-43.

'Αλλ' ούδεις τῶν ἀληθῶς ἄγκων, ὃν αἱ βῆσις κατὰ A θείαν οἰκονομίαν εἰς νουθεσίαν τῶν ἐφεζῆς ἀνεγράφησαν, ἐπὶ τινι κακῷ τὴν σπουδὴν ἔχων ἐπιδειχθήσται, ἀλλὰ πᾶς αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τῶν λόγων πρὸς διδρθωτιν τῆς ἐμπολιτευομένης τῇ φύσει κακίας βλέπει. Ποσπερ τοίνυν ὁ εὐχόμενος μὴ εἶναι νοσοῦντας, μὴ εἶναι πτωχεύοντας, οὐ τῶν ἀνθρώπων ἀνατρεσιν, ἀλλὰ τῆς νόσου καὶ τῆς πτωχείας ἀφανισμὸν ἐπιθυμεῖ γενέσθαι· οὕτω καὶ τῶν ἄγκων ἔκαστος τὸ τῇ φύσει πολέμιον, εἰς ἀφανισμὸν ἐλθεῖν εὔχονται. Όταν γάρ ὁ Ψαλμῳδὸς εἴπη· Ἐκίτιοισαν ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ τῆς τῆς γῆς καὶ ἄπομοι, ὡστε μὴ ὑπάρχειν αὐτοὺς, τὴν ἀμαρτίαν ἐκλιπεῖν καὶ τὴν ἀνομίαν εὔχεται. Οὐ γάρ ἀνθρώπος ἀνθρώπῳ πολέμιος, ἀλλ' ἡ κατὰ κακίαν τῆς προαιρέσεως κίνησις εἰς ἔχθρον τάξιν τὸ τῇ φύσει συνημμένον κατέστησε. Τὸ κακὸν τοίνυν ἐκλιπεῖν εὔχεται· δὲ δὲ ἀνθρώπος κακὸν οὐκ ἔστι. Πῶς γάρ μν εἴη κακὸν τοῦ ἀγάθου τὸ δόμιον; Οὕτως καν αἰσχύνην καὶ ἐντροπὴν τῶν ἔχθρῶν κατεύχηται, δείκνυσι· σοι τὸ στήφος τῶν ἐναντίων, ἐκ τοῦ ἀρότου τῇ ἀνθρωπίνῃ προσπολεμούντων ζωῇ. Ότι δὲ οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ δαιμόνων κατεύχεται, ὅποι τῆς εὐχῆς τὸ εἶδος· Αἰσχυνθήσωσαν γάρ, φησίν, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, τοῦ δξάρου αὐτῆρ. Ἀποστραφήσωσαν εἰς τὰ δύσια καὶ ἐντραπήσωσαν οἱ θέλοντές μοι κακά. Κομψόσθωσαν παραχρῆμα αἰσχύνην αὐτῶν οἱ λέγοντές μοι, Εὖγε, εὐγε. Ἀγαλλιδούρτο καὶ εὐχραθεῖστωσαν ἐπὶ σοι πάρτες οἱ ζητοῦντές σε, Κύριε, καὶ εἰκάστωσαν διαπατές, Μεγαλυνθήσεις οἱ Κύριος, οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριόν σου. Μόνοι γάρ οἱ δαιμόνες εἰς ψυχὴν ἐπιθουλεύουσι· ψυχῆς δὲ ἐπιθουλῆ Θεοῦ ἀλλοτρίων διὰ τῆς ἐμπαθοῦς γινομένης διαθέσεως. Ός δὲ οὖν μὴ τοῦτο πάθοι, αἰσχύνην τῶν ἀντιπαλισόντων εὔχεται. Τούτο δὲ οὐδὲν διλο ἔστιν ή ἔαυτῷ νίκην κατὰ τῶν πολεμίων ἐπεύξασθαι· οἱ δὲ πολέμοι τὰ πάθη εἰσίν. Οὕτως Ιερεμίας ζῆλον τῆς θεοσεβείας ἔχων, εἰδωλολατροῦντος τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ, οὐκ ἰδίον τι θεραπεύει πάθος, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων προσάγει τῷ Θεῷ τὴν δέσην, τῇ κατὰ τῶν δεσμούσαντων ὅρμῃ διπαν σωφρονισθῆναι ἀξιῶν τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ Ωσῆς δὲ πολυγονούσαν τότε τὴν κακίαν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τῇ ἀτεκνίᾳ καταδικάξει, καὶ τὰς πικράς θηλάς τῆς ἀμαρτίας ἔχρανθήναι βούλεται, ὡς δὲ μήτε τίκτοιτο ἐν τοῖς ἀνθρώποις τὸ κακόν, μήτε τρέφοτο. Καὶ εἴ τις ἀλλος τοιοῦτος ἐν τοῖς ἄγλοις εὐρεθῇ λόγος θυμοῦ ξμφασιν ἔχων, πρὸς τὴν τοιαύτην πάντως διάνοιαν βλέπει, ή ἔξορίζει τὸ κακόν· οὐκ ἐπιτρίβει τὸν ἀνθρώπον.

Εἰ δὲ τις ἔτέρως τὰ τοῦ Δαυΐδος νοεῖν βούλεται, ὡς τοῦ Προφήτου τοὺς δυσσεβεῖς συζῶντας ἀράς ὑποβάλλοντος· καὶ οὕτως εὐρήσει τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ τὴν προφητείαν συμβαίνουσαν. Παῦλος γάρ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, τοιοῦτον ἀκροτελεύτιον τέθει-
κεν· Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ήτω ἀρά-
θεμα. Ιδίον γάρ τῶν θερμῶν ἀγαπῶντων τὸ μισεῖν
τοὺς μισοῦντας τὸν ἀγαπῶμενον. Τάχα δὲ καὶ τὴν

B Verum nemo eorum qui vere sancti sunt, quo-
rum dicta ex divina dispensatione ad posteriorum
institutionem conscripta fuere, ad malum quod-
piam studium suum contulisse demonstrabitur; sed
totus eorum scopus ad improbitatis in humana na-
tura versantis emendationem respicit. Quemadmo-
dum is qui precatur non esse infirmos, non esse pau-
peres, non hominum destructionem, sed infirmita-
tem paupertatemque aboleri expetit; ita singuli
sanctorum quod naturæ adversatur de medio tolli
postulant. Nam cum Psalmista ait, Deficiant pecca-
tores a terra et iniqui, ita ut non sint, peccatum et
iniquitatem desicere precatur. Non enim homo ho-
mini inimicus est; sed motus voluntatis ad mali-
tiam, quod natura conjunctum erat ad inimicitiam
deduxit. Malum igitur desicere precatur: at homo
non malum quidpiam est. Quomodo enim malum
boni similitudo fuerit? Ila quamvis infamiam et
confusionem inimicis precerit, hic tibi adversario-
rum, qui in occulto humanam naturam oppugnant,
cœtum declarat. Quod autem dæmonibus non homi-
nibus imprecetur, ipsa orationis forma comprobat:
Confundantur, inquit, qui querunt animam meam,
ut auferant eam. Convertantur retrorsum ei erube-
scant qui volunt mihi mala. Ferant confessim confu-
sionem suam qui dicunt mihi, Euge, euge. Exsultent
et lætentur in te omnes qui querunt te, Domine, et
dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt
salutare tuum⁴⁰. Soli quippe dæmones animæ insidi-
antur: animæ autem insidiæ sunt alienatio a Deo
ob pravum animi affectum. Ut ergo in hæc non inci-
dat, adversariis infamiam precatur. Illud vero
nihil aliud est, quam victoriam sibi de adversariis
postulare: inimici vero sunt animi affectus. Sic
Jeremias zelo religionis instructus, rege et populo
idola colentibus, non peculiarem quemdam animi
morbum curat, sed pro communi hominum suppli-
cationem Deo offert, rogans ut contra impios im-
petum faciat, et sic omnes homines ad meliorem
frugem revocentur. Et Osee malitiam tunc apud Is-
raelitas sese multiplicantem, infecunditati damnat,
et acerbas peccati mammas exsiccati expetit⁴¹, ut
ne malum apud homines vel gignatur vel alatur.
Ac si quis alias apud sanctos viros similis sermo,
iræ speciem preferens, deprehenditur, ad hanc
prorsus mentem respicit; scilicet malum eliminat,
hominem vero non alterit.

D Quod si quis alia ratione Davidis dicta intelli-
gere velit, ita ut Propheta eos qui in impietate vi-
vunt execrationi subjiciat: ita quoque inveniet
prophetiam cum apostolica doctrina quadrare. Pau-
lus quippe Corinthiis scribens, hoc modo claudit:
Si quis non amat Dominum Jesum, anathema sit⁴².
Nam eorum qui ardeenter amant proprium est,
odisse eos qui dilectum odio habent. Fortasse item

⁴⁰ Psal. xxxix, 14-17. ⁴¹ Ose. ix, 14. ⁴² I Cor. xvi, 22.

statum qui post resurrectionem futurus est, hic David significat, quando dicit lætari Dominum in operibus suis, deficientibus peccatoribus a terra. Quomodo enim quis a peccato denominetur, si peccatum non fuerit? Hæc tu quoque precare: Aperi, Domine, divitem manum tuam ad spiritualis beneficij dispensationem; ut amarissima et crudelis anima mea impleatur bonitate: mitte Spiritum sanctum tuum, et renova corruptam terram meam; ut tunc later in operibus tuis, diabolis præstigiis in corde meo deficientibus.

Benedic, anima mea, Domino. Omnibus cum laude absolutis, in eodem versiculo psalmum benedictione claudit, ac post jactum fundamentum, sermoni tectum imposuit, ac procœmio congruentem finem induxit. Tu enim, inquit, o anima opificem ac Salvatorem tuum assidue hymnis celebrato. Ipse namque te a sorte improborum amovebit, et sanctorum consortio dignam elicet. Tum in exordio, tum in fine sermonis ipsi benedictionem emittas. Nam assidua Dei benedictio ad rectum institutum vitam concinnat nostram.

ALLELUIA. CIV.

VERS. 1, 2. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, annuntiate inter gentes opera ejus. Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus. Hic psalmus primus eorum est qui Alleluia inscribuntur. Est autem Alleluia adhortatio mystica, ad Deum laudandum aurem excitans, ita ut hæc sit ejus significatio, Laudate Dominum. Nam in quibus sanctæ Scripturæ partibus hæc vox apponitur, Laudate Dominum, Hebraicis verbis per Alleluia exprimitur. Per illud enim Allelu, laus intelligitur, quæ ad Deum refertur; illud autem Ia, unum est ex nominibus quævis divina natura significatur. Totum vero Alleluia explicatur laus Dei. Cum itaque hoc nomen inscriptum in psalmodia reperitur, tunc intelligendum est id quod subjungitur ad laudem Dei provocare. Sic in postremis maxime libri psalmis, multi hujusmodi tituli reperiuntur: quævis intelligere licet eis, qui ad virtutis perfectionem jam devenerunt et qui a præcedentibus psalmodiæ partibus, secundum sententiam purgati sunt, Dei laudes convenire: atque ea conditione illos esse qua angelorum natura esse creditur. Nullam enim aliam eorum occupationem didicimus esse, quam Deum laudare; neque iis qui in virtute perfecti sunt alia cura et studium est, quam ut efficiant totam vitam suam Dei laudem esse. Quoniam igitur ii psalmi qui inscriptionem habent, Alleluia, omnes fere in postrema psalmodiæ parte deprehenduntur, hinc intelligere licet, sublimi illi ascensi, qui in psalmis reperitur, præminere postremam psalmodiæ partem, in qua, ut plurimum, laus Dei, sive adhortatio ad Deum laudandum, frequentatur. In hoc ergo psalmo apostolis præcipit Spiritus sanctus, ut omnia mirabilia, quæ in suo adventu fecit Dominus, populo ex gentibus

A μετὰ τὴν ἀνάστασιν διὰ τούτων ὁ Δαυὶδ σημανεῖ κατάστασιν, ὅτε καὶ εὐφραίνεσθαι τὸν Κύριον ἐπὶ τοὺς ἔργοις αὐτοῦ λέγει, ἐκλιπόντων τῶν ἀμαρτιῶν ἀπὸ τῆς γῆς. Πῶς γάρ τις ἐξ ἀμαρτίας ὑπομεθῆσται, τῆς ἀμαρτίας οὐκ ὄντος; Τοιαῦτα εἶχον καὶ σὺ· Ἀνοίξον, Κύριε, τὴν πλουσίαν σου χείρα εἰς χορηγίαν πνευματικῆς εὐεργεσίας· ἵνα δὲ πικρότερό, καὶ ἀπηγνής μου φυσῆ πλησθῇ χρηστότητος. Ἀπόστειλτο πλεῦνά σου τὸ ἄγιον, καὶ ἀνακαίνιστον τὴν καταφθαρμένην μου γῆν, ἵνα τότε εὐφρανθῶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις σου, τῶν δαιμονικῶν μαγγανευμάτων ἐκίνθνων ἀπὸ τῆς καρδίας μου.

B Εὐλόγει, ή γυνὴ μου, τὸν Κύριον. Ἐνταῦθα κατέλειπε τὸ πᾶν εἰς δοξολογίαν, εἰς εὐφημίαν τῷ αὐτῷ στίχῳ συγχετεῖ τὸν φαλμὸν, ἀσφαλῆ μετὰ τῷ θεμελίῳ τὸν δροφὸν ἐπιθεὶς τῷ λόγῳ, καὶ τῷ προσμίᾳ ἐοικός τὸ τέλος ἐπαγαγών. Σὺ γάρ, φησον, ὡς ψυχὴ, ἐνδέλεχως τὸν σὸν ὑμνεῖς δημιουργὸν καὶ Σωτῆρα. Αὐτὸς γάρ καὶ τοῦ τῶν πονηρῶν ἀποστῆσει κατήρω, καὶ τῶν ἀγίων δξιούσθαι ποιήσει. Καὶ ἀρχὴν τοῦ λόγου καὶ τέλος τὴν εἰς αὐτὸν εὐλογίαν ποιοῦ. Εὐλογία γάρ Θεοῦ διηνεκής εἰς εὐζωταν βούθμιζει τὸν ἡμέτερον βίον.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΔ'.

'Εξομολογεῖσθε τῷ Κυριῷ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ θυραῖα αὐτοῦ ἀλαργεῖτε ἐν τοῖς έθνεσι τὰ ἄκρα αὐτοῦ. Ἄστεις αὐτῷ καὶ γύλατε αὐτῷ, δημιουρεῖσθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Τῶν ἐπιγεγραμμένων Ἀλληλούια πρῶτος διπάρων τυγχάνει φαλμὸς· Ἔστι δὲ τὸ Ἀλληλούια παρακλευεῖσι μυστικὴ πρόστιγος τοῦ Θεοῦ ὑμνῳδίαιν τὴν ἀκοήν ἐπεγέρουσα· ἵνα τούτον ἥ τούτου τὸ σημαινόμενον, Αἰρεῖτε τὸν Κύριον. Ενοίς γάρ μέρεσι τῆς ἀγίας Γραφῆς αὕτη πρόσκιται τῇ φωνῇ, ἡ λέγουσα, Αἰρεῖτε τὸν Κύριον, διὰ τοῦ Ἀλληλούια ἐν ταῖς Ἐβραϊκαῖς φωναῖς τὸ τούτον τὸ σημαινεῖται. Τὸ μὲν Ἀλληλούιον αἷνος νοεῖται, διότι Θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει· τὸ δὲ Ἱα ἐν τῶν ἐρμηνευκῶν τῆς φύσεως τῆς θείας ἔστιν δονομα. Οὐλον δὲ κοινῇ τῷ Ἀλληλούιᾳ, Αἴρος Θεοῦν ἐρμηνεύεται. Όταν τοίνυν τοῦτο τὸ βῆμα προγεγραμμένον ἥ τῆς φαλμοδίας, νοητέον διὸ εἰνὴ τὸ δεῖν πάντας τὸ ὑπόκειμενον εἰς δοξολογίαν ἀγειν Θεοῦ. Οὖτως καὶ τοῖς τελευταῖς μάλιστα τῆς βίστου τῶν φαλμῶν αἱ πολλὰ τῶν τοιώντων ἐπιγραφαὶ ἐφευρίσκονται, δι' ὧν ἔστιν ἐνοεῖν, διὰ τοὺς διότι πρὸς τὸ τέλειον φθάσσονται τῆς κατ' ἀρετὴν πολιτείας, καὶ διὰ τῶν προλαθόντων σῆς φαλμῶν τημημάτων κατὰ τὴν νοηθεῖσαν ἐπ' αὐτῶν θεωρίαν ἐκκαθαρίεσσιν, ἀρμόδοξει τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὸ τούτοις εἶναι, ἐνοίς καὶ τῇ τῶν ἀγγέλων φύσει εἶναι πεπίστευται. Οὔτε γάρ ἐκείνων μεμαθήκαμεν ἀργολίαν διλλήν τινὰ πλὴν τοῦ αἰνεῖν τὸν Θεόν, οὔτε τοῖς κατ' ἀρετὴν τελείοις ἐπερόν τι σπουδάζεται τῇ τὸ τὴν ζωὴν ἔαντος αἵνον εἶναι θεοῦ παρασκευάσαι. Έπει τοίνυν οἱ τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντες τοῦ Ἀλληλούια πάντες σχεδὸν τῷ τελευταῖς τημηματι τῆς φαλμῶν εύροισκονται, σαφῶς ἔστι κατανοῆσαι, καὶ ὅτι τάπῃ ὑπέρκενται τῆς ὑψηλῆς διὰ τῶν φαλμῶν ἀναβάσιων τὸ τελευταῖον τημημα τῆς φαλμῶν διάσια, ἐνῷ τὸ πλεῖστον θεοῦ αἵνος ἔστιν, ἢτοι εἰς τὸ αἰνεῖν τὸν Θεόν παρ-

κέλευσις. Προστάτει μέντοι ἐν τῷ μετὰ χειρας ψαλμῷ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ ἐξ ἑθνῶν λαῷ φωνερᾶς ποιῆσαι πάσας τὰς θαυματουργίας, ἃς πεποίηται ἐπὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὁ Κύριος: ναὶ μὴν καὶ δσα εὐηργέτης τὸν πάλαι λαδὸν, καὶ οἰον ἀνθ' οἴου ἐποίησεν. "Ἐτι δὲ ἐν τούτῳ καὶ μνήμη τῶν πρὸς τοὺς πατριάρχας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένων ὑποσχέσεων, καὶ τῶν δι' ἐκείνους ὑπὸ αὐτοῦ παρασχεθέντων ἀγαθῶν τοῖς ἔκεινων ἐκγόνοις. Ἰκανὴ γάρ τούτων ἡ μνήμη τοὺς τοσούτων εὐεργεσιῶν ἀπολαύσαντας εἰς ζῆλον τῆς τῶν προγόνων ἀρετῆς ἐρεθίσαι. Διδάσκει δὲ κατὰ ταῦτα καὶ τὸν νέον λαδὸν, ἤγουν τοὺς ἐξ ἑθνῶν ὡς οὐκ ἀδίκως τὸν ἀχάριστον ἔκεινον λαδὸν τῆς οἰκείας κηδεμονίας ἐγύμνωσεν, ὡς δομοῦ ἐκ της καταμάθοιεν, καὶ τῆς ἀχαριστίας δρῶντες τὰ ἐπίχειρα, μὴ τὴν αὐτὴν Ιουδαίοις βαδίζοιεν, ἀλλὰ τὴν εὐθείαν ἔδων ὁδεύοιεν.

"Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ δονοματα αὐτοῦ. Διπλῆς οὖσις ἐν τῇ γραφικῇ συνθεῖται τῆς κατ' ἔξομολόγησιν σημασίας, καὶ νῦν μὲν τὴν ἔξαγόρευσιν, αὐθις δὲ τὴν εὐχαριστίαν ἐνδεικνυμένης, ἐνταῦθα κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας πρὸς τὸν κατ' ἀρετὴν βίον χειραγωγούμεθα: ἢ τε γάρ ἔξαγόρευσις χωρισμὸν τινα καὶ ἀλλοτρίων τῶν κακῶν ἀπεργάζεται, τὸ τε πρὸς τὴν εὐχαριστίαν πρόθυμον πλεονάζει, καὶ τὴν περὶ τοῦ εὐεργέτου χάριν ἐπὶ τῶν εὐαισθήτων δεχομένων τὰς εὔποιιας. Παρακαλεύεται τοίνυν ὁ λόγος τὴν εὐχαριστήριν δύναμίδικην προσφέρειν, καὶ διηγεῖσθαι τὰς θείας εὐεργεσίας. Τὸ γάρ ἐπικαλεῖσθε, κηρύσσετε δὲ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν: Ἐπερός δὲ ἐρμηνευτής φητι, Καὶ ἐπικαλεῖσθε ἐν ὅρματι αὐτοῦ· μέγα τι αἰνιττόμενος. "Αν γάρ ἔξομολογήσῃ, φησι, καὶ ἀποθῆσῃ τὰ ἀμαρτήματα, δυνήσῃ, μετὰ παρθέσιας τὸ δνοματα αὐτοῦ καλέσας, μεγάλα ἐργάσασθαι ἀγαθά. Οὐ μάτην δὲ ἔξομολογεῖσθαι πρότερον, καὶ δεύτερον ἐπικαλεῖσθαι βούλεται: ἀλλὰ ίνα, καθαροὶ διὰ τῆς ἔξαγορεύσεως γενόμενοι, ἐκ καθαροῦ ὀργάνου τὸν ὄμνον

"Ἐπαγγελλατε ἐν τοῖς ἔθρεσι τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ μετὰ χειρας αἰνος τὴν ιστορίαν ἐπιτέμνεται τὴν ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ ἐπὶ ἔξοδον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τὴν ἀπὸ Αἰγύπτου: ἦν καὶ ἐπαγγέλλειν τοῖς ἔθνεσι τὸ θεῖον Πνεῦμα παρακαλεύεται, ὥστε διὰ τούτων δηλῶν ἐστιν, ὡς δηνησιν οὐκ Ιουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἑθνῶν πραγματεύεται, τοῦ Πνεύματος τοὺς τῶν ἑθνῶν διεγέροντος κήρυκας εἰς τὸ ζῆτειν τὸν Κύριον καὶ κηρύσσεται τὰ περὶ αὐτοῦ διηγήματα. Καὶ ταῦτα μεθ' ὄμνων φησι γοῦν: "Ἄστετε αὐτῷ καὶ γάλατε αὐτῷ· διηγήσασθε πάτητα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Βούλεται ἀπαγγελθῆναι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀγνοοῦσι καὶ μηδέπω μεμαθηκόσιν, δόποιας πάλαι πρότερον εὐεργεσίας δὲ Θεος τῷ προτέρῳ λαῷ παρέσχετο· ταῦς δπως, μυρίων ἀγαθῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τετυχόκτες, παρέβησαν ἀσεθῆσαντες· καὶ ὡς διὰ τὰς παρανομαὶς αὐτῶν τῆς θείας ἐπισκοπῆς ἐκπεπτώκασι. Κελεύει δὲ καὶ ἐρμηνέας γίνεσθαι καὶ σαφηνιστὰς τῶν ἐν τοῖς θείοις λογίοις ἀπορρήτων· ἀπερ ἀν εἰη τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· καὶ ἀπλῶς ὄμνων μόνον διείσθαι καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γενόμενα τοὺς ἀγνοοῦντας διδάξαι θαυμάτια.

A patesciant: itemque narrent quae beneficia prisco illi populo exhibuerit, et quam vicem singulis eorum gestis reddiderit. Insuper hic promissionum a Deo patriarchis factarum mentio habetur, et quanta ipsorum gratia nepotibus eorum bona concessa fuerint. Horum quippe commemoratione est ad beneficio donatos avitæ virtutis studio inflammados satis. Postea vero docet novum populum, scilicet ex gentibus, se ingratiā illam gentem divina providentia non injuste spoliasse, ut pariter ex justitia sententiæ contra illos latæ, viso ingrati animi præmio, moneantur ne in eadem qua Iudei via incedant, sed in recto calle insistant.

τῆς κατ' ἔκεινων ἔξενεχθεῖσης ψῆφου τὸ δίκαιον καταμάθοιεν, καὶ τῆς ἀχαριστίας δρῶντες τὰ ἐπίχειρα, μὴ τὴν αὐτὴν Ιουδαίοις βαδίζοιεν, ἀλλὰ τὴν εὐθείαν ἔδων ὁδεύοιεν.

B *Confitemini Domino, et invoke nomen ejus.* Cum Scriptura soleat duplice sensu confessionem proferre, ac modo hac voce peccatorum denuntiationem, modo gratiarum actionem significet; hic secundum utramque rationem, ad vitam cum virtute agendam instituimus. Nam confessio a malis hominem semovet et iis alienum efficit: gratiarum autem actionis studium apud beneficum auget gratiam erga eos qui grato animo beneficia nacti sunt. Horitur itaque sermo ad hymnos gratiarum actionis efferendos, et ad divina beneficia narranda. Nam illud, *invoke, Symmachus, prædicare* vertit: aliud autem interpres ait, *Et invoke in nomine ejus; magnum quidpiam subindicans.* At enim si confessus fueris, ait, et peccata deposueris, nomen ejus cum fiducia invocando magna edere opera valebis. Neque sine causa primo confiteri, postea invocare exoptat; sed ut per confessionem purgati, ex puro instrumento hymnum offeramus.

προσενέγκωμεν.

D *Annuntiate inter gentes opera ejus.* Haec laus, quam tractamus, historiam compendio narrat a tempore Abrahāni ad exitum filiorū Israel ex Aegypto; quam gentibus annuntiare jubet Spiritus divinus; ita ut his declareret non Iudeorum modo, sed etiam gentium utilitatem curari: Spiritu scilicet præcones gentium excitante ad quærendum Dominum et ad prædicanda ejus opera. Idque cum hymnis agendum docet, ait enim: *Cantate ei et psallite ei, narrate omnia mirabilia ejus.* Vult gentibus, utpote ignorantibus ac non dum edoctis, annuntiari quanta olim beneficia Deus prisco populo impertierit; ac quomodo illi infinita a Deo munera consecuti, impie transgressi sint; quia item ratione ob iniquitates suas a Dei providentia lapsi sint. Jubet autem eos et interpretes et explanatores esse arcanorum quae divina eloquia complectuntur: quæ sane mirabilia ejus fuerint: ac præcipit, ut bynnis ipsi vicem rependant, et abs se patrata mirabilia ignorantibus perciant.

VERS. 3 4. *Laudamini in nomine sancto ejus : A latet cor quærentium Dominum. Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper.* Laus enim et gloria illis est qui Dei virtutem enarrant. Aquila vero loco illius, laudamini, interpretatur, gloriamini. Præcipit autem sermo apostolis eorumque successoribus, ut ne in divitiis, in robore, in potentia, altum sapiant : sed in veri Dei cognitione et providentia, ac in eo quod Christiani vocentur. Hoc item jubet divinus Apostolus, dum ait : *Qui gloriatur, in Domino gloriatur : non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Dominus commendat* ¹¹. Id ipsum Jeremias, id sapientissima Anna pronuntiant : *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis : sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligendo et cognoscendo, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et justitiam in terra* ¹². *Latetur cor quærentium Dominum, id est, invocantium eum ad opem, sive virtute ad eum tendentium, a quibus etiam invenitur.* Docet autem quanta utilitas ex confessione proveniet. Nam quod quæsivisti, ait, id accidet vobis ; videlicet animi lætitia : illa quippe spei Deo reposita fructus est. Animadverte autem quomodo a confessione inceperit, et in lætitiam desinat. Nam profectus secundum Deum initium confessio est ; finis autem lætitia secundum Deum ; plurima vero sunt in medio horum posita. Oportet igitur homines primo confiteri Domino per sinceram pœnitentiam, ac per fructus confessioni congruentes : deinde vero ad meliora profectos considere et invocare nomen ejus : sicutque ubi post confessionem invocaverint eum, divinis charismatibus donari ; sub hæc his acceptis, opera quæ didicerunt omnibus annuntiando, aliis quoque utilies esse : ac præter hæc omnia, utpote lætitia illa, quæ secundum Deum est, dignatos, cantare ei et psallere ei : secundum hæc, explanatores esse areanorum, quæ in divinis sermonibus continentur ; hinc, utpote qui hæc omnia recte peregerint, laudari in nomine ejus ; demum post hæc omnia anima lætari, quæ cor dicitur. Hæc porro quæ Dominum quæsivit, tum ex ipsa perquisitione, tum quod quærendo reperiat, ea quæ secundum Deum est lætitia fruatur.

Isthæc vero omnia æstimo ad personam apostolorum a Spiritu sancto referri. Nam illud : *Annuntiate in gentibus opera ejus, non aliis dicere convenit quam illis.* Sermonis porro veritatem ipse reruni eventus testificatur. Etenim ii soli in gentibus quæ sua opera universorum Deum cognoverunt, opera Dei annuntiaverunt, quas gentes superius novam generationem et populum qui creatur nuncupavit. Eum itaque qui Dominum quæsitus est, opus est primo per sinceram pœnitentiam et per fructus ejusdem confiteri : nam qui talis est, Deum quærere,

Ἐπαιρεῖσθε ἐν τῷ ὄντωτι τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ εὐφρανθήτω καρδίᾳ ζητούντων τὸν Κύριον. Ζητοῦτε τὸν Κύριον, καὶ κραταύθητε ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διαπατέτες. Ἐπαινος γάρ καὶ δέξατος τὴν ἀρετὴν τοῦ Θεοῦ διηγουμένοις. Ὁ δὲ Ἀπόλλων ἀντὶ τοῦ ἐπαιρεῖσθε, καυχᾶσθε τέθεικε. Παρακλεύεται δὲ ὁ λόγος τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδέκτους, μή ἐπὶ πλούτῳ, μή ἐπὶ φύμῃ, μή ἐπὶ διαστελέψῃ, μέγα φρονεῖν ἀλλ᾽ ἐν τῇ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ γνώσει καὶ προμηθεῖται καὶ τῷ καλεῖσθαι Χριστιανός. Τοῦτο παρηγγύησε καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος: Ὅταν χάμηρος γάρ, φησίν, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω ὁ τῷ ἑαυτῷ συνιστῶν ἐκεῖνος δόκιμος, ἀλλ᾽ ὁ τὸν Κύριον συνιστησι. Ταῦτα καὶ Ἱερεμίας καὶ ἡ εὐφράτη "Ἄννα διέξειστο. Μή καυχάσθω ὁ σορός ἐν τῷ σοζῷ αὐτοῦ, καὶ μή καυχάσθω ὁ ἰσχυρός ἐν τῷ ἰσχύλῳ αὐτοῦ, καὶ μή καυχάσθω ὁ πλούτος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἡ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμερος, συνιεῖται καὶ γνώσκειν, διτὶ ἐπὶ εἰμὶ τὸν Κύριος ὃ ποιῶ δλεος καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Εὐφρανθήτω καρδίᾳ ζητούντων τὸν Κύριον τούτους ἐπικαλουμένων αὐτὸν εἰς βοήθειαν, τὸ δὲ ἀρετῆς πρός αὐτὸν διευδύνων, οὓς καὶ εὑρίσκεται διδάσκει δὲ πόσον διφελος ἐκ τοῦ ἔξομολογεῖσθαι γενιέται. Ο γάρ ἐζητήσατε, φησί, τούτο συμβήσεται ὑμῖν, ἡ περὶ τὸν νοῦν εὐφροσύνη· τῆς γὰρ εἰς θεὸν ἐπίπλους αὔτη καρπός. Θέα δὲ ὅπως ἀπὸ ἔξομολογήσεως ἥρξετο, καὶ κατέληξεν εἰς εὐφροσύνην. Ἀρχῇ μὲν τῷ τῆς κατὰ θεὸν προκοπῆς ἔξομολόγησις· τέλος δὲ ἡ κατὰ θεὸν εὐφροσύνη· πλεῖστα δὲ τὰ μεταξὺ τούτων. Διῆσται τοίνου πρώτων ἔξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ ἐν γνησίας μετανοίας, καὶ καρπῶν πρεπόντων τῇ ἔξομολογήσει· ἐπειτα βελτιωθέντας θαρρεῖται καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸ δυνατόν, καὶ οὐτως μετὰ τὴν ἔξομολόγησιν ἐπικαλουμένους καταξιοῦσθαι τῶν παρὰ τὸν θεὸν χαρισμάτων εἴτα τούτων τυχόντες, ἐπέρους ὀφελεῖν διὰ τοῦ ἀπαγγέλλειν εἰς διπάντας, ἀπερ μιμαθητεῖν Ἑργα αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τούτοις ὡς διὰ καταξιωθέντας τῆς κατὰ θεὸν θυμηδίας, διδεῖν αὐτῷ καὶ φύλλειν τῷ μετὰ ταῦτα σαφηνιστάς γίνεσθαι τῶν ἐν τοῖς θεοῖς λογίοις ἀπορήσιων· εἰτ' ἥδη κατωρθωκότας τὰ τοιύτα ἐπιτινεῖσθαι ἐν τῷ δύναμι αὐτοῦ· καὶ τέλος μετὰ πάντα, εὐφρανεσθαι κατὰ διάνοιαν, καρδίαν διομάζειν. Αὕτη, τὸν Κύριον ἐκζητοῦσα, ἐξ αὐτῆς τῆς ζητήσεως καὶ τῆς ἐπιγινομένης τῇ ζητήσει εὐρέσεις, ἀπολαύετω τῆς κατὰ θεὸν εὐφροσύνης.

Ταῦτα δὲ πάντα ἡγοῦμαι εἰς πρόσωπον τῶν ἀποστόλων ὃπλο τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἀναφέρεσθαι. Τὸ γάρ, Ἀπαγγελεῖται ἐν τοῖς διθυραι τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ἀλλοις ἀρμόδεις λέγεσθαι ἢ αὐτοῖς. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἀποτέλεσμα· μόνοι γάρ ἀπῆγγειλαν τὸ Θεού τὰ ἔργα ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς δὲ αὐτῶν τὸν δόλων θεὸν ἐπεγνωκόσιν, οὓς ἀνωτέρω καὶ τὴν γενέν καὶ λαὸν κτιζόμενον προστηγόρευσε. Δεῖ τοίνου τῷ μέλλοντα ζητεῖν τὸν Κύριον ἔξομολογεῖσθαι πρότερον δὲ εἰλικρινῶς μετανοίας καὶ τῶν ταύτης καρπῶν γάρ τοιοῦτος καὶ ζητεῖν δύναται, καὶ ζητῶν τὴν

¹¹ II Cor. x, 17, 18. ¹² Jer. ix, 23, 24.

αεῖν. Εἰ γάρ ἐπὶ λίθων τιμιῶν τῶν εἰδότων χρέα, καὶ ἐπὶ κολυμβητῶν πολλῆς τῆς ἐπιστήμης δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. Πολλὰ γάρ ἔστι τὰ κωλύοντα αὐτὸν εὑρεῖν, καὶ πραγμάτων δχλος, καὶ σαρκὸς ἐπαναστάσις, καὶ νοσήματα φύχων, καὶ δαιμόνων ἐπιβούλατ, καὶ ῥάβυμια τυώμης. Κανὸν ἀπαλλαγῶμεν τούτων ἀπάτων, ταχέως αὐτὸν εὐρήσομεν, καὶ τὴν κακίαν ἀποδυσμέθα, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐλώμεθα. Αὕτη γάρ ἔστιν ἡ ἐκεὶ φέρουσα δόδος. Τί οὖν ἔστι ζῆτησις; τὸ συνεχῶς ἐκείνον καὶ λογίζεσθαι· ὃ γάρ ζητῶν ἐπὶ διανοίας ἔνει τὸ ζητούμενον.

Ζητήσατε τὸν Κύριον καὶ κραταύθητε· ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διακατέρδος. Τί ἔστι τὸ ζητεῖν τὸν Κύριον; τὸ τὰ ἐκείνου φρονεῖν, τὸ δὲ αὐτὸν λογίζεσθαι, τὸ δὲ ἐν διανοῇ ἔχειν, τὸ μηδέποτε πιάνεσθαι δύμιλοντα αὐτῷ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων. Ἀμαρχοὶ δὲ οἱ ζητοῦντες ἔσονται καὶ ἀγέτητοι. Παρορμήσας μέντοι ὁ λόγος τοὺς τῶν ἔθνων κήρυκας ἐπὶ τὸ προθύμως ἐκζητῆσαι τὸν Κύριον, ἔτι μᾶλλον αὐτοὺς ἐπειρθόντους λέγων, **Κραταύθητε, τουτέστι.** Μή χανοῦσθε εἰς τὸ ζητεῖν αὐτὸν. Τοῦτο δὲ προσφωνεῖ αὐτοῖς, ὡς δεομένοις κράτους καὶ δυνάμεως εἰς τὸ λογῆσαι τὸ προστεταγμένον ποιῆσαι· διπερ ἡν τὸ έθνεσι κηρύξαι, Ἐλλησι τε καὶ βαρβάροις, κατὰ τὸ, Κύριος δώσει ρῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει κοιλῆ. Διδάσκων δὲ πῶς δεῖ τὸ ζητεῖν ποιεῖν, καὶ διτὶ οὐχ ἀπαξ ἢ δις, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν βίον τὴν δινοθεσίαν ἐπικουρίαν προστήκει ζητεῖν καὶ τὴν ὄφελειαν καρποῦσθαι, ἐπῆγαγε. **Ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διακατέρδος· οὐ τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ,** κατὰ τὸν ὑπὸ Μωϋσέως δοθέντα νόμον ἐνώπιον αὐτοῦ φαινόμενοι, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν βίον. Πρόσωπον δὲ ἐνταῦθα τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φησι, τὴν ἐπισκοπήν, τὴν πρόνοιαν, τὴν κηδεμονίαν, τὴν βετθείαν, τὴν συμμαχίαν, τὴν ἐννοιαν τὴν περὶ αὐτὸν. Τὸ γάρ τῆς οὐσίας πρόσωπον οὐδεὶς δικεται καὶ ζησται, Πρόσωπον δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ Υἱός.

Μηδίσθε τῷν θαυμαστῷν αὐτοῦ ἀντὶ ἀποίησε, τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στόματος αὐτοῦ· εἴτε τῶν ἐν τῇ Παλαιῇ Γραφῇ, εἴτε τῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Ταῦτα γάρ δεῖται ημᾶς τοὺς τῶν ἔθνων κήρυκας εἰς πάντα τὰ ἔθνη διαδοῦνας· ἐπει μὴ πρότερον αὐτὰ παρά τινος ἀλλου μεμαθήκασιν. Όσα τοίνους ἐνανθρωπήσας ὁ λόγος διεπράξατο τοῖς παλαιοῖς ὅμοι συνάθαντες, μηδίσθητε παραδοῦναι τοῖς ἔθνεσιν. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ τὴν δόδον δειχνύναι δι' ἡς δυνατῶν καὶ ζητεῖν καὶ εὑρεῖν τὸν Θεόν. Τίς δὲ ἡ δόδος; τὸ διηγεῖται ἐπὶ μνήμης φέρειν τὰ παράδοξα αὐτοῦ ἔργα, καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἐντολάς· διὸ ἐπάγει, **Τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στόματος αὐτοῦ· τέρατα μὲν τὰς θεοσημείας λέγων,** κρίματα δὲ τὰς ἀποφάσεις, τὰς ἐντολάς, ἢ τὰ ἐνδίκιας καὶ κρίσει δικαιός ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένα θεαύματα. Ποία δὲ τέρατα, εἰπέ μοι; Τὰ ἐν Αἴγυπτῳ, τὰ μετὰ τὴν Αἴγυπτον, τὰ πρὸ τῆς Αἴγυπτου, τὰ μετὰ τὴν παρουσίαν τὴν αὐτοῦ. Πάντα γάρ ταῦτα

A et quærendo invenire potest. Nam si cum de lapidibus pretiosis agitur, peritis est opus, et si urinatores multa scientia genti, multo magis cum de Deo agitur. Multa enim impedimento sunt quominus inveniatur, negotiorum tumultus, carnis insultus, animarum morbi, dæmonum insidiæ, animi seguitiæ; si his omnibus liberemur, quamprimum ipsum inveniemus, malitiam ponemus, et virtutem amplexabimur. Hæc quippe via est illo tendens. Quid ergo est illa inquisitio? frequenter illum cogitare et animo versare: nam qui querit, in ipsa mente quod querit habet.

B Quærite Dominum et confirmamini: quærite faciem ejus semper. Quid est Dominum querere? quæ ad illum pertinent sapere, de illo semper cogitare, eum in mente semper versare, nunquam cum eo per orationem et bona opera conversandi finem facere. Qui autem ipsum inquirunt, invicti et insuperabiles erunt. Cum igitur sermo gentium præcones incitasset ut Dominum alacriter exquirerent, nunc magis magisque confirmat illos dicens: Confirmamini, id est, Ne mollier in illo quærendo agatis. Sic autem ipsos alloquitur, ut robore ac virtute indigentes, quo illos ad jussum peragendum confirmet: erat porro illud, ut gentibus prædicarent, Græcis et barbaris, secundum illud: Dominus dabit verbum evangeliantibus virtute multa⁴. Docetque quo pacto querere illum oporteat, et quod non semel aut bis, sed per totam vitam, supernum auxilium exquirere opus sit, atque hinc utilitatem capere. Subsumit deinde: Quærite faciem ejus semper. Non ter in anno, ut in lege Mosis cerebatur, in conspectum ejus venientes, sed per totam vitam. Faciem vero hic vocat ejus adventum, visitationem, providentiam, curam, auxilium, commilitum, benevolentiam. Nam substantia ejus faciem nemq; videbit et vivet. Facies item ejus est Filius.

VERS. 5. Memento mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus; sive illa quæ in Veteri Scriptura, sive illa quæ in Evangeliiis memorantur. Hæc enim opus erit vos gentium præcones omnibus gentibus tradere; quando illæ ea a nomine antehac edidicerunt. Quæcumque igitur Dei Verbum incarnatum peregit, cum antiquis conjuncta, gentibus tradere memineritis. Hic videtur mihi viam ostendere qua possimus Deum querere et invenire. Quænam illa via? Perpetuo in memoria volvere miracula ejus opera, leges et præcepta: quare subdit, **Prodigia ejus et judicia oris ejus.** Prodigia quidem divina signa dicens; judicia vero, decreta et præcepta, sive ea, quæ ad ultionem justo judicio a Deo patrata sunt, miracula. Quæ prodigia, dic mihi? Quæ in Ægypto, quæ ante et post profectum in Ægyptum, quæ post adventum ejus. Hæc quippe omnia admiranda et stupenda opera sunt, quæ humum captum superant. Sive prodigia quidem.

⁴ Psal. lxvii, 12.

edita miracula, ut ambulare supra mare, mortuos suscitare, et similia; judicia autem oris ejus, verba quæ dicebat cum impuros dæmones ex hominibus pelleret; vel præcepta Novi Testamenti. Imo potius hoc loco videtur mihi judicia vocare leges, quas sive in caelo, sive in terra, sive in mari posuit. Neque enim solus homo legem accepit; sed omnia visibilia; mare, ne oras transgrederetur; montes, ut figerentur, terra ut staret, sol ut curreret, luna proprium ut ordinem servaret; varius ille stellarum chorus, corporum, plantarum, brutorum natura, ut et aliorum omnium, legem accepit: universa quippe suis legibus administrantur. Et hæc omnia præceptis facta sunt, quæ ore declarantur. Quæcumque ergo os ipsius, sive per Vetus, sive per Novum Testamentum judicavit, ea connectite, gentibus præcipientes, ut judicia ejus quasi regias leges custodian. Judicia porro intelligas ea, quæ justo calculo mirabiliter edita sunt. Nam quia ea quæ in Ægypto gesta sunt narraturus est, justitiam ultionis de Ægyptiis sumptuæ docere antevertit. Oportebat enim omnes, qui in terra sunt, homines, ejus judiciis subditos, neque gesta ejus, neque judicia ejus ignorare. Quibus judiciis non solum Judaicam gentem, sed etiam omnes in terra homines vocatione sua dignari decrevit.

τὰ κρίματα αὐτοῦ. Δι' ὧν κριμάτων οὐ μόνον τὸ Ἰουδαικὸν ἔθνος, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνθρώπους

ἔχειν τὴς αὐτοῦ κλήσεως καταξιῶσαι.

Vers. 6, 7. Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus. Ipse Dominus Deus noster. Quoniam non omnes qui ex Israel, ii sunt Israëlitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii⁴⁴; jure quidem Salvator noster Iudei qui ex semine Abrahæ esse gloriabantur, dixit: Scio quia semen Abrahæ estis⁴⁵; et iterum, Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite⁴⁶; ita ut quidam filii sint Abrahæ per imitationem, qui et electi vocantur: cum aliqui sement tantum ejus sint, atque ideo minime electi: non enim semen electum dicitur, sed filii. Semen vero sunt servi ejus. Cum itaque discipuli Servatoris, gentium præcones effecti, utrumque obtinerent, utpote qui et servi essent et electi; ideo dictum est ad eos: Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus. Huic autem dicto, Electi ejus, compares illud, Hos duodecim elegit Jesus, et apostolos nominavit⁴⁷; et illud, Nonne ego vos duodecim elegi⁴⁸? Electorum vero præstantiam intelligimus ex illo, Multi vocati, pauci vero electi⁴⁹. Ipse Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus. Non ignorandum, inquit, ipsum esse Dominum Deum nostrum, qui providentia sua universum mundum divinis judiciis administrat; ita ut nihil sine judicio, nihil sine Dei providentia eveniat.

μασι διοικεῖ, ὡς μηδὲν ἀκρίτως, μηδὲ δινει τῆς τοῦ

Vers. 8-15. Memor fuit in saeculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes. Quod

θευμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα, καὶ ἀκαλουσίαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντα. Ή τέρατα μὲν τὰ γεγνημένα θαύματα, ὡς τὸ περιπατῆσαι ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ νεκρὸν ἁναστῆσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα· κρίματα δὲ τοῦ στόματος αὐτοῦ τοὺς λόγους οὓς Ἐλεγεν, ἐλαύνων τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀκαθάρτους δαιμόνας, ἢ καὶ τὰς ἐντολὰς τῆς Καινῆς Διαθήκης. Μᾶλλον δὲ ταῦθα μοι δοκεῖ κρίματα τοὺς νόμους λέγειν, τοὺς ἐν οὐρανῷ, τοὺς ἐν γῇ, τοὺς ἐν θαλάσσῃ. Οὐ γάρ ἦ μόνος ἀνθρωπὸς Ἐλαβε νόμον, ἀλλὰ τὰ ὄρώμενα ἀπαντα· ἡ θάλασσας τὸ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς αἰγαλούς· τὰ δρη τὸ πεπτηγέναι, ἡ γῆ τὸ ἑστάναι, ὁ ἥλιος τὸ τρέχειν, ἡ σελήνη τὴν ἰδιαν εύταξιαν, ὁ ποκύλος τῶν ἀστέρων χορὸς, ἡ φύσις τῶν σωμάτων, ἡ τῶν φυτῶν, ἡ τῶν ἀλόγων, ἡ τῶν ἀλιών ἀπάντων· οἱ κείοις γάρ ἀπαντα διοικεῖται νόμοις. Καὶ τάντα ἀπαντα ἐπιτάγμασι γέγονεν, διπερ δηλοῦται διὰ τῶν στόματος. "Οσα τοίνυν τὸ στόμα αὐτοῦ ἔχειν, εἴτε διὰ τῆς Παλαιᾶς, εἴτε διὰ τῆς Νέας Διαθήκης ἔχειν, ἐπισυνάψατε, φυλάττειν ὡς νόμους βασιλικοὺς εἰς κρίματα αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσι παραγγέλλοντες. Νοήσεις δὲ κρίματα τὰ δικαῖα φήμων θαυματουργήσεια. Ἐπειδὴ γάρ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μέλλει διηγεῖσθαι, προδάσκει τῆς Αἰγυπτίων τιμωρίας τὸ δίκαιον. Ἐδει γάρ πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς ἀνθρώπους ὑποκειμένους τὰς αὐτοῦ κρίμας μὴ ἀγνοεῖν μήτε τὰ ἔργα αὐτοῦ μήτε

Σπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῦ, νιοὶ Ιακὼβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. Αὐτὸς Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν. Ἐπει μὴ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ισραὴλ, μηδὲ δοῖ εἰστὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα, εἰκότως μὲν δὲ Σωτὴρ ἡμῶν τοῖς ἐκ σπέρματος εἶναι Ἀβραὰμ αὐχοῦσιν Ἰουδαίοις Ἐλεγεν· Οίδα, δι τὸ σπέρμα Ἀβραὰμ ἔστε· καὶ πάλιν· Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἡτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ποιεῖτε· ὃς τινων τέκνα μὲν διτων τοῦ Ἀβραὰμ διὰ μημεσών, οἱ καὶ ἐκλεκτοὶ εἰρηνηται· τινῶν δὲ σπέρμα μόνον διτων αὐτοῦ, καὶ διὰ τούτο ἐκλεκτῶν οὐκ διτων. Οὐ γάρ τὸ σπέρμα ἐκλεκτὸν ἐλέχθη, ἀλλ' οἱ νιοί. Τὸ δὲ σπέρμα δοῦλοι αὐτοῦ. Ἐπει τοίνυν οἱ τοῦ Σωτῆρος μαζηταὶ, οἱ τῶν ἔθνων γεννόμενοι κήρυχες, ἀμφιέρεια είχον, ἀτε καὶ δοῦλοι διτες καὶ ἐκλεκτοὶ· διτεν πρὸς αὐτοὺς λέλεκται· Σπέρμα Ἀβραὰμ δοῦλοι αὐτοῖς, νιοὶ Ιακὼβ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ. Πρὸς δὲ τὸ, Ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, παραθήσεις τὸ, Τούτους τοὺς δώδεκα ἐκελέξατο δὲ Ιησοῦς, καὶ ἀποστόλους ὀρόμασε· καὶ τὸ, Οὐκ ἐγώ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελέξημηρ; Τὸ δὲ ἔξαρτον τῶν ἐκλεκτῶν νοήσομεν ἀπὸ τοῦ· Παλλοὶ κλητοὶ, διλητοὶ δὲ ἐκλεκτοὶ. Αὐτὸς Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν, ἐτούτοις τῇ τῇ τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐκ ἀγνοητέον, φησιν, διτε αὐτός ἐστι Κύριος δὲ Θεὸς ἡμῶν, δις προνοιάς τὸν σύμπαντα κάστρον θεεις κρίταις προνοιας γίγνεσθαι.

'Εμησθη εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ, μετροῦν δὲ ἐρετείσατο εἰς χιλίας τρεσάς, δι τεσσερα

⁴⁴ Röm. ix, 6, 7. ⁴⁵ Joan. viii, 37. ⁴⁶ ibid. 59.

⁴⁷ Luc. vi, 13. ⁴⁸ Joan. vi, 71. ⁴⁹ Matti. xi, 16.

τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ δρκου αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ· καὶ οἱ σημεῖαν αὐτὸς τῷ Ἱακὼβ εἰς πρόσταγμα, καὶ τῷ Ἰσραὴλ εἰς διαθήκην αὐτοῖς, λέγω· Σοὶ δώσω τὴν γῆν Ῥαὰλ, σχολίσμα κληρονομίας ὑμῶν. Ἐρ τῷ εἰραι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς, διληστούσες καὶ παροκνούς ἐρ αὐτῇ. Καὶ διῆλθορ ἐξ ἔθνους εἰς διθρος, καὶ ἐκ βασιλείας εἰς λαὸν ἔτερον. Οὐκ ἀρῆσεν ἀνθρώποις ἀδικῆσαι αὐτοὺς, καὶ ἡλεγξερ ὑπὲρ αὐτῶν βασιλεῖς. Μή ἀπτεσθε τὸν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ ποιηθεύεσθε. Ἐπιστῆσας ἀκριδῶς τις ἦν ὁ λόγος ὃν ἐνετείλατο εἰς πολλὰς γενεὰς ἑκανούμενον, οὐ γάρ ἐτῶν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὸ διηνεκὲς αἰνίτεται καὶ τὸ πλῆθος, ὡς τὸ ἑπτάκις, Ἐτεῖρα διεκερ ἐπτά, τουτέστι πολλά, καὶ, Ἐπτάκις πεσεῖται ὁ δικαϊος, καὶ ἀραστήσεται· εὑρήσεις αὐτὸν εἰρημένον οὗτος πρὸς Ἀβραὰμ, Καὶ ἐτευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάρτα τὰ δόητα τῆς γῆς. Καὶ, Ἐτευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσιν αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ πληθύνων τὸ σπέρμα σου. Εὔροις δὲ ἀν τὰ παρακλησία καὶ τῷ Ἱσαὰκ ἐπιγγελμένα καὶ ὅμοσθέντα περὶ τε τῆς γῆς καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ σπέρματος. Ταῦτα δὲ μετὰ πλείστας δσας γενεάς ἐπληροῦτο διὰ τῆς ἐπιφανείας Χριστοῦ τοῦ ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, γενομένου Σωτῆρος ἡμῶν. Εἰσέτι τε νῦν ἐνεργεῖ καὶ διαμένει ἡ ἐπαγγελία, μέχρις οὐ τὸ πλήρωμα τῶν ἑβδῶν εἰσέλθῃ. Οὗτος οὖν μετὰ μακρὸν αἰώνα, καὶ μετὰ πλείστας σφρόδρα γενεάς, τὰς γάρ χιλιάδας ἀντὶ τῶν πολλῶν παρεβλήφε, καὶ ταύτας ἐπλήρου τὰς πρὸς τοὺς πατριάρχας ἐπαγγελίας, διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν τοῦ Ἀβραὰμ εὐλόγιαν δεδωρημένος.

Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, πᾶν στήριγμα C ἀρτούς συντέτριψεν. Ἐν τούτοις δὲ λόγος καὶ ἄλλο τι λεληθός τοὺς πολλοὺς διδάσκει. Τὴν γάρ αἰτίαν τοῦ κλητῆρα δίκτην ἐμψύχου ζώου τὸν λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, λέγω δὴ τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν τοῦ λιμοῦ, καὶ τοῦ συντριβῆναι πᾶν στήριγμα ἀρτού, παρίστησιν, ἵνα καὶ φανεῖ που ἀρτος μὴ στηρίζοι τοὺς ἐμπιπλαμένους ἐξ αὐτοῦ, κατὰ τὸ, "Ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου. Τοῦτο γάρ ἐστιν δὲ μάλιστα συμβαῖνει ἐν τοῖς λιμοῖς, κατ' ὅργην Θεοῦ γιγνόμενον, τὸ καὶ τοὺς ἐσθίοντας μὴ στηρίζεσθαι.

Ἀπέστειλεν ἐμπροσθετερεν αὐτῶν ἀνθρώποις, εἰς δοῦλοιν ἐπράθη Ἰωσήφ. Ἐταξεῖται δὲ πέδαις τοὺς πόδας αὐτοῦ, αἰδηρος διῆλθερ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόρον αὐτοῦ. Πάντα ταῦτα ὑπέμεινε μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόρον αὐτοῦ, δην ἐπὶ τοῖς ὀράμασιν ἰδὼν ἔξεπε τῷ ἐαυτοῦ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς φῆσας, ἐωρακέναι αὐτὸν δράγματα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς δμοίως ἀναλέγοντας, ἐπειτα τὰ ἔκειναν τὸ ἐαυτοῦ προσκεκυνηκέναι δράγμα· δμοίως δὲ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἔνδεκα ἀστέρας προσκυνεῖν αὐτῷ. Μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόρον αὐτοῦ. Τὸ λόρον Κυρίου ἐπύρωσεν αὐτόν. Τὸ λόρον Κυρίου ἐπύρωσεν αὐτόν, δμοίων τῷ, Οὐχὶ

[“] I Reg. ii, 5. [“] Prov. xxiv, 16. [“] Gen. xii, 3. [“] Gen. xxii, 17, 18. [“] Psal. ciii, 15. [“] Gen. xl, 8.

B A disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac, et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum, dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ in ea. Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. Si accurate perpendas quod illud verbum fuerit, quod mandavit, in multas generationes pervadens: non enim numerum annorum, sed perpetuum subindicat numerus hujusmodi, ut v. g. septies, Sterilis peperit septem[“], id est multos; et, Septies cadet justus et resurget[“]; bac ratione illud Abraham dictum comperties. Et benedicentur in te omnes gentes terræ[“]. Et, Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ. Et multiplicans multiplicabo semen tuum[“]. Similia item Isaaco promissa reperias jurejurando confirmata, tam de terra, quam de multiplicatione seminis. Hoc porro post plurimas generationes impletum est in adventu Christi ex semine Abraham oriundi. Et ad hoc usque tempus viget et permanet promissio, donec plenitudo gentium ingressa fuerit. Hie itaque diuturnum post ævum, et post multas exactas generationes, nam hic millenas pro plurimis accepit, illas patriarchis datas promissiones per Salvatorem nostrum Jesum, ac per ejus doctrinam implevit, omnibus gentibus Abraham promissionem impertiens.

VERS. 16. Et vocavit famem super terram, omne firmamentum panis contrivit. In his sermo aliud quidpiam, multis occultum, edocet. Causam enim cur famem, instar animalis cujusdam, vocaverit super terram, id est virtutem famis electricem, et cur omne firmamentum panis contriverit, hic declarat, ut patescat quo in casu panis non firmet eos qui illo replentur, secundum illud, Panis cor hominis confirmat[“]. Id enim maxime tempore famis evenit, ex ira Dei immissum, ut scilicet qui comedunt non confirmentur.

VERS. 17-22. Misit ante eos hominem, in servum venumdatus est Joseph. Humiliarerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit anima eius, donec reniret verbum eius. Haec omnia pertulit, donec veniret verbum eius, quod cum in visionibus accepisset patri et fratribus suis renuntiavit, dicens vidisse seipsum fratresque suos manipulos colligentes, ac illorum deinde manipulos suum manipulum adorasse; similiter quoque solem et lunam atque undecim stellas ipsum adorasse. Donec veniret verbum eius. Eloquium Domini inflammavit eum. Illud, Eloquium Domini inflammavit eum, simile est huic: Nonne per Deum declaratio illorum est[“]? Neque enim, ait, somnia

Pharaori explicasset, nisi Deo dante ipsa intellexisset. Misit rex, et solvit eum, princeps populi, et dimisit eum. Constituit eum dominum domus sue, et principem omnis possessionis sue, ut erudiret principes ejus, sicut semetipsum, et senes ejus sapientiam doceret. Cum a temptationibus ceu igne satis probatus fuisse Joseph, tunc Deo suggestente Pharaoni, qui et rex et princeps hic vocatur, a vinculis solvitur, atque domus regis et omnis possessionis ejus princeps constituitur. Extulit enim eum ut complures dixerint, ut fructus ad abundantiam colligeret, et ad tempus famis eos custodiret. Hic autem sermo docet, non tam ob frugum custodiam ad principatum evectum fuisse, quam ad utilitatem animæ eorum qui per ipsum docendi et instituendi erant. Erant autem hi principes Pharaonis et seniores. Quibus utilem institutionem adeptis, verisimile erat omnes quoque subditos profectus huiusmodi consortes futuros esse.

B διὰ τοῦ Θεοῦ η̄ διασύρησις αὐτῶν ἐσται; Οὐκ ἀνγάρ Εὗσε τοὺς δινέρους τῷ Φαραὼ, μή τοῦ θεοῦ παρασχόντος τὸ δύνασθαι συνέναι αὐτοὺς. Ἀπόστολες βασιλεὺς καὶ ἐλυσεν αὐτὸν, ἀρχὴν Ιακὼβον καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν. Κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἀρχοτα κάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ, τοῦ παιδεύσας τοὺς ἀρχοτας αὐτοῦ, ἀντὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίαν.

"Οτε αὐτάρκως ἐπιμάθη ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ὁ Ἰωσῆς, τίτις θεοῦ ὑποβαλόντος τῷ Φαραὼ, ὃν καὶ βασιλέας καὶ ἀρχοντα νῦν ὁ λόγος καλεῖ, λύεται τὸν δομῶν, καὶ ἀρχῶν τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ κάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ καθίσταται. Ἐξῆνεγε τῷ αὐτὸν, ὡς μὲν εἶποι ἀνὴρ πολὺς ἀνθρώπος, διὰ τὸ συναγαγεῖν τὰ γεννήματα τῆς εὐθηγίας, καὶ φιλέαν αὐτὰ εἰς καιρὸν τοῦ λιμοῦ. Ὁ δὲ παρὼν λόγος διέσκει οὐ τοσοῦτον τῆς τῶν καρπῶν φυλακῆς ἔνεκα εἰς τὴν ἀρχὴν προῆχθαι, δύσον τῆς κατὰ ψυχὴν ὀχελεας τῶν μελλόντων ὑπ' αὐτοῦ σοφίεσθαι καὶ ταπεινωτας τῆς παρ' αὐτῶν μετασχεῖν βελτιώσεως.

Vers. 23, 24. Et intravit Israel in Aegyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham. Et auxil populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus. Quis intravit, nisi Israël? Et quis accola fuit in terra Cham, nisi Jacob? His autem cum ipse pater tum filii ejus declarantur. Cum enim non solus Jacob intraverit, sed etiam septuaginta animæ cum eo, secundum illud, In septuaginta animabus descendit Israel in Aegyptum⁴⁴; idcirco et filii et pater prædictis verbis significantur. Et auxil populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus. Nec aucti nec firmati fuissent, nisi Josephum patronum nacti essent, et ab Aegyptiis honorem accepissent, qui Josephi gratia ipsis deserebatur.

C Καὶ εἰσῆλθεν Υἱοράχις εἰς Αἴγυπτον, καὶ λαχών παρώκησεν ἐν τῇ Χάμ. Καὶ ηὔξησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταλώσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν ἔχθρον αὐτοῦ. Τίς δὲ εἰσῆλθεν, ἀλλ' η̄ Υἱοράχις. Καὶ τίς παρώκησεν ἐν τῇ Χάμ, ἀλλ' η̄ Ιακὼβ; Ιακὼν δὲ διὰ τούτων αὐτός τε ὁ πατήρ καὶ οἱ τοιούτοις παῖδες. Ἐπει γάρ οὐ μόνος εἰσῆλθε Ιακὼβ, ἀλλὰ καὶ ἐδομήκοντα ψυχαὶ σὺν αὐτῷ, κατὰ τὸν Ἐρέθιδον κατέβη Υἱοράχις εἰς Αἴγυπτον· διὰ τοῦτο καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ πατήρ ἐδηλώθησαν διὰ τῶν προκειμένων. Καὶ ηὔξησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταλώσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν ἔχθρον αὐτοῦ. Οὐκ ἀνηὔξησαν οὐδὲ ἐκρατώθησαν, εἰ μὴ ἐτυχούς προστάτου Ἰωσῆρος, καὶ τῇ παρὰ τοῖς Αἴγυπτίοις τιμῆς διὰ τοῦ Ἰωσῆρος αὐτοὺς παρασχεθείσης.

D Μετέστρεψε τὴν καρδιὰν αὐτῶν τοῦ μοσῆσαν τὸν λαὸν αὐτοῦ, τοῦ δολιοῦσθαι ἐν τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Ἐξαπέστειλε Μωϋσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ, Δαρὼν δὲ ἐξελέξατο δαντῶν. Ἐθέτο ἐν αὐτοῖς τοὺς λόγους τῶν ομηλῶν αὐτοῦ, καὶ τὸν τεράτων αὐτοῦ ἐν τῇ Χάμ. Ἐξαπέστειλε σκότος καὶ ἐσκότασε, διτὶ παρεκτικρυπτα τοὺς λόγους αὐτοῦ. Μετέστρεψε τὰ ὄντα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ διέκτειν τοὺς λχόνας αὐτῶν. Ἐξεῖρψε τὴν αὐτῶν βατράχους ἐν τοῖς ταμείοις τῶν βασιλέων αὐτῶν. Εἶπε, καὶ ἡλθε κυρδύνια καὶ σκύριες τὸν πᾶσι τοῖς ὄροις αὐτῶν. Ἐθέτο τὰς βροχὰς αὐτῶν χάλαζαν, πὺρ καταρρέοντα ἐν τῇ τῇ αὐτοῖς. Καὶ ἐπάταξε τὰς ἀμπέλους αὐτῶν καὶ τὰς συκὰς αὐτῶν, καὶ συνέτριψε πάτη οὐλῶν ὄρων αὐτοῦ. Εἶπε, καὶ ἡλθε ἀκρίς καὶ βροῦχος, οὐδὲ τὴν ἀριθμὸν, καὶ κατέβαγε κάρτα χόρτον ἐν τῇ τῇ αὐτῶν, καὶ κατέβαγε πάτη τὸν καρπὸν τῆς τῆς αὐτῶν. Καὶ ἐπάταξε πάτη πρωτότοκον ἐν τῇ τῇ αὐτῶν, ἀπαρχὴν πατέρος πάτρου αὐτῶν. Ποτα-

Vers. 25-36. Convertit cor eorum ut odirent populum suum, et dolum facerent in servos suas. Misit Moysēm servum suum, Aaron quem elegit sibi. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum suorum in terra Cham. Misit tenebras et obscuravit, quia exacerbaverunt sermones ejus. Convertit aquas eorum in sanguinem et occidit pisces eorum. Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum. D Dixit et venit cœnomya et cinipes in omnibus finibus eorum. Posuit pluvias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum. Dixit, et venit locusta et bruchus, cuius non erat numerus, et comedit omne senum in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. Quemadmodum primo Josephum permisit in servitutem redigi, ac compedibus ferroque humiliari; deinde vero posse datum virtutis experimentum, ad regnum

⁴⁴ Gen. xlvi, 27; Act. vii, 14.

τὸν Ἰωσὴφ πρῶτον συγχωρεῖ δουλεῦσαι, καὶ πέδαις οὐκιμήν δεδυκότα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, προάγει ἐπὶ βασιλελαν· οὕτω καὶ νῦν, βουλόμενος τῆς αὐτοῦ ἐπισκοπῆς καταξιώσαι τὸν λαὸν, πρῶτον αὐτὸν πειρατηρίοις ἐκόλθωσιν, ἵνα τὸν λαόν λεχθῇ τό· Καὶ ἐστέραξαν οἱ νοί Ισραὴλ, καὶ ἐσκέραξαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ ἀρέθη ἡ βοή αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν ἀπὸ τῶν ἔργων. Καὶ εἰσήκουσεν ὁ Θεὸς τὸν στεραγμὸν αὐτῶν· καὶ ἐμήσθη ὁ Θεὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ τῆς πρὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ. Καὶ ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς τοὺς νοὺς Ισραὴλ, καὶ ἐτρώσθη αὐτοῖς. Ἐπειδὴ δὲ εἰρηται, διὶ μετεστρεψύς τὴν καρδίαν αὐτῶν, δηλονότι τῶν Αἴγυπτίων, τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀρεῖς, διὶ δικαίως ἐπραξεν δὲ Θεός. Ἐπειδὴ γάρ, ἐν πολλῇ γεγονότες ἀνέσει καὶ ἐλευθερίᾳ καὶ τιμῇ παρὰ τοὺς Αἴγυπτούς, εἰς λήμην ἥλθον τοῦ πατρόφου Θεοῦ, ἐξέδωκαν δὲ ἑαυτοὺς ταῖς τῶν Αἴγυπτίων εἰδωλολατρείαις· διὰ τοῦτο δικαίως αὐτοῖς ἐπανέστησε τοὺς Αἴγυπτίους, ἐπειδὴ πεποιθότες ἑαυτοῖς κατωλιγώρησαν μὴ προσέχειν ἑκενοῖς, μηδὲ τῇ πολυθέῳ αὐτῶν δειτίδαιμονίῃ, ἐπιστρέψωσι δὲ ἐπὶ τὸν Θεὸν τῶν πατέρων αὐτῶν.

Καὶ ἐξήταξεν αὐτοὺς ὁ ἀρτυρίων καὶ χρυσίων, οὐκ ἦν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν διστερῶν. Εὐ-^Cερδεθῆτι Αἴγυπτος ὁ ἐξόδως αὐτῶν, διὶ ἐπέκεπεν στρόφος αὐτῶν ἐπ' αὐχούς. Ὁ Θεὸς προστάττει τῷ λαῷ διὰ Μωάσεως σκυλεῦσαι τοὺς Αἴγυπτούς ὡς νεικημένους, καὶ μισθὸν παρ' αὐτῶν εἰσπράξασθαι τῆς μακροχρονίου δουλείας, ἃς αὐτοὺς κατεδουλώσαντο. Καὶ οὐκ ἦν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν διστερῶν. Τὸ γάρ πολλῷ παραδοξότερον τοῦτο ἦν, διὶ μετὰ τὸν πόνον, μετὰ τὴν πλινθείαν, μετὰ τὴν τοσαύτην ταλαιπωρίαν καὶ τὰς μάστιγας, οὐδὲ εἰς ἣν δὲ ἀσθενῶν, καὶ τοῦτο τοσούτων πληγῶν ἐν Αἴγυπτῳ κατενεχθεισῶν. Τοῦτο καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς τὴν ἀκολουθίαν ὑπέρ-έδαινεν.

Διεπέτεις ρεφέλην εἰς σκηνὴν αυτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοῖς τὴν νύκτα. Διελθὼν τὰς κατὰ τῶν Αἴγυπτίων μάστιγας, ἀκολούθως μεταβαίνει ἐπὶ τὰς γενομένας τῷ Ισραὴλ εὑεργεσίας· δομοῦ μὲν καὶ ἡμέρας προτρέπων φεύγειν τὸν Αἴγυπτον τρόπον, ὡς διὰ μη τοῖς Ίσοις περιπέσωμεν· εὐχεσθαις δὲ εἶναι τῆς μερίδος τοῦ Θεοῦ, ἢ παρεῖχε τὰς ἐξ αὐτοῦ εὑεργεσίας· δομοῦ καὶ ὅν της ἡξιώθησαν παραδόξων Θεοῦ οἱ ἐκ περιτομῆς μηνημονεύων, εἰς Ἐλεγχον μὲν τοῦ αὐτῶν ἑκενῶν τρόπου, ἀπολογίαν δὲ τῆς μετὰ ταῦτα αὐτῶν ἀποβολῆς.

Ἡτησες, καὶ ἥλθερ ὀρτυγομήτρα, καὶ ἀρτων οὐραροῦ ἐπέκλησεν αὐτούς. Ἀρέβρηξε πέτραν, καὶ ἐρύνησαν ὄντατα, ἐπορεύθησαν ὁ ἀρύδροις ποταμοί· διὶ ἐμήσθη τοῦ λόρου τοῦ ἀρτου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Καὶ ὁ Μωάσης δὲ ἐν Δευτερονομίῳ πρὸς αὐτούς φησι· Μὴ εἰπῆς· Διὰ τὰς δικαιούντας μου ἐξήταξέ με Κύριος ἐκ τῆς Αἴγυπτου, ἀλλὰ διὰ τὸν δρκον δὲ ὅμοσες Κύριος τοῖς πατράσιν ὑμῶν. Καὶ γνώσῃ σήμερον,

A evenit; sic etiam nunc eum vellet populum providentia sua dignari, ipsum primo tentationibus tradidit, ut postmodum diceretur illud: *Et ingemuerunt filii Israel, et exclamaverunt ad Dominum Deum suum, et ascendit clamor eorum ad Deum ab operibus: ei exaudiuit Deus gemitum eorum, et recordatus est Deus testamenti sui ad Abraham et Isaac et Jacob. Et respsit Deus filios Israel, et cognitus est illis*¹⁴. Quia vero dictum est, convertit cor eorum, scilicet Ἀgyptiorum; ut odirent populum ejus; dicas Deum hoc jure fecisse. Quia enim in multa licentia, libertate et honore apud Ἀgyptios fuerant, in oblivionem Dei patrii sui venerunt, ac sese cultui Ἀgyptiorum idolorum dediderunt. Quamobrem jure Ἀgyptios adversus illos excepit, quia sibi ipsis fidentes Deum neglexerant; ut ab iis afflicti, ediscerent, neque ipsis, neque inultorum numinum superstitioni hærendum esse; atque ad Deum patrum suorum sese converterent

B τοῦ Θεοῦ, διὰς θλιβάντες διὰ αὐτῶν μάθωσι μὲν

Vers. 37, 38. *Ei deduxit eos cum argento et aurō, et non erat in tribubus eorum infirmus. Lætata est Ἀgyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Deus per Moysen populo præcipit, ut Ἀgyptios tanquam victos spolient, ac diuturnæ apud illos servitutis, qua illos oppresserant, præmium expetant. Et non erat in tribubus eorum infirmus. Quodque multo mirabilius erat, post tantum laborem, post laterum coctionem, post tantam miseriā et tot verbera, ne unus quidem infirmus erat, idque tantis plagiis Ἀgyptio illatis. Hoc utique naturæ ordinem transcendit.*

D Vers. 39. *Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis per noctem. Recensitīs Ἀgyptiorum plagiis, consequenter transit ad beneficia Israeli collata: simul nos admonens ut Ἀgyptiacos mores fugiamus, ne in paria incidamus; preceperimus ut in portione Dei ascribamur, cui beneficia sua impertiit: itemque commemorans, quantis Dei mirabilibus dignatus sit populus ex circumcisione; ut eorum mores coarguat, justamque abjectionis eorum causam commonstret.*

Vers. 40-45. *Petiit, et venit coturnix, et panibus cœli replevit eos. Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, manarunt in inaquosis flumina. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham servum suum. Sic item Moyses illos in Deuteronomio alloquitur: Ne dicas: Propter justicias meas eduxit me Dominus de terra Ἀgypti, sed propter iurisjurandum quod juravit Dominus patribus vestris. Et cognoscetis hodie quia non propter justicias tuas Dominus Deus*

¹⁴ Exod. II, 23-25.

tus dat tibi terram bonam hanc ad possidendum, quia populus duras cervicis es ¹⁰. *Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in laetitia. Singula enim quæ contigerunt admiratione digna erant, et prodigiis plena, ut quod ipsis pellentibus cum voluptate liberarentur, quod cuni abundantia rerum, quod cum perfecta sanitatem. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt. Non enim solum a pristinis liberavit, sed etiam aliena ipsis tradidit, neque permisit ut labori vacarent, ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant. Hæc promisit, quia custodierant justificationes ejus. Talis quippe Deus est, ut misericordiam suam diligentibus se in millibus exhibeat. Illis autem illorum nepotibus talia præstitit et largitus est: cohortans et concitans eos ad custodiendas justificationes ipsius et legem ipsius exquirendam. Seil quia tot dignati bonis, prædicta non custodierunt, tunc ablata ab ipsis gratia est, nec modo terram amiserunt, sed etiam a Deo lapsi sunt, ac gentium et inimicorum servi sunt effecti.*

γῆν ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐκπεπτώκασι, δοῦλοι τε τῶν ἔθνων καὶ πολεμίων γεγόνασι.

ALLELUIA. CV.

VERS. 1-5. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Quis loquetur potentias Domini, quiditas faciet omnes laudes ejus? Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo. Ad videndum in bonitate electorum, ad lætandum in lætitia gentis tua, ut lauderis cum hereditate tua. Hic quoque psalmus laudem hymnumque in Deum continet, quare inscriptus est, Alleluia, quod explicatur, Laudate Dominum. Statim autem a principio præcipit iis qui a peccatis aguntur, ut ad Dei Filium tanquam ad medicum et servatorem accedant, atque propria confitentes peccata, animæ vulnera ipsi detegant. Qui vero id sincere præstat ac delicta pristina delect, id ut non verbis tantum, sed animo quoque et operibus peragat, a Psalmista instituitur. Hoc tamen porro ad alacriter confitendum, annuntiando, Quoniam bonus est Dominus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Idcirco ait prompto animo confitemini, quia et ipse ad clementiam paratus est, gnarus res præsentis sæculi misericordia egere, utpote quæ mortales et fluxæ sint.*

τὸ δέος αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα γάρ, φησι, προθύμως αὐθωπταν, εἰδὼς ὅτι ἐλέου δέται τὰ τοῦ ἐνεστῶτος

VERS. 6. *Peccavimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. Non soli, inquit, peccavimus; sed si quis jam inde a priscis temporibus exploret, genus nostrum peccatis semper deditum fuisse deprehendet. Cum enim a Moyse tot miracula ederentur, non intellexerunt; sed salutein nacti, et ab Ægyptiorum servitute liberati, non cognoverunt,*

A δι τοιούτης διά τὰς δικαιοσύνας σου, Κύριος δὲ Θεός σου δίδωσι τοι τὴν γῆν τὴν ἀραβήτην ταύτην κληρομήσας, δι τοιούτου ἀραβίου ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ τοὺς δικεκτοὺς αὐτοῦ ἐν εὐφροσύνῃ. Ἐκαστον γάρ τὸν γενομένων εἰς θαῦμα μέγιστον ἦν, καὶ πολλὴν εἶχε τὴν παραδίζοποιαν, τὸ ἀπαλλαγῆναι μετ' ἡδονῆς τῶν ὀθούντων ἐκείνων, καὶ μετ' εὐπορίας ἀπάστης, τὸ δὲ ὑγείᾳ καθαρὰ (sic). Καὶ διδασκει τοῖς αὐτοῖς χώρας ἀρτών, καὶ πόρους λαῶν κατεκληρούμησαν. Οὐ γάρ δὴ μόνον τῶν προτέρων ἀπῆλλαξεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἔτερων ἐδωκεν αὐτοῖς, οὐδαμοῦ πονεῖν συγχωρεῖν, δικαῖας δὲ γυνάκων τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκτήγησωσι. Ταῦτα ἐπηγείναστο, ἐπειδὴ ἐφύλαξαν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ. Τοιούτος γάρ Β ἐστιν δὲ Θεός, ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπήσιν αὐτοῦ. Τούτοις δὲ τοῖς ἐκείνων ἀπογόνοις τὰ τοσαῦτα παρέσχε καὶ ἔχαριστα, προτρέπων αὐτοὺς καὶ παρορμῶν εἰς τὸ φυλάττειν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκτήτειν. Ἀλλ' ὅτι τῶν τοσούτων ἡξιωμένοι οὐκέτι ἐφύλαξαν τὰ εἰρημένα, τὸ τηγικαῦτα ἥρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ χάρις, καὶ οὐ μόνον τὴν ἔθνων καὶ πολεμίων γεγόναστι.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. PE.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, δι τοιούτου χρηστος, δι τοιούτου τὸ δέος αὐτοῦ. Τις λαλήσει τὰς διναυτελὰς τοῦ Κυρίου, ἀκοντάς ποιήσει κάσας τὰς αἰτήσεις αὐτοῦ; Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, ποιούντες δικαιοσύνην ἐν πατέλαι καφῇ. Μηδοῦτει τὴν γῆν, Κύριος, ἐν τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσκεψαι τὴν μάς ἐν τῷ σωτηρίῳ σου, τοῦ λειτουργοῦ ἐν τῇ χρηστότητι σου τῶν ἀκελετῶν, τοῦ εὐφρατῆρος ἐν εὐφροσύνῃ τοῦ λαοῦ σου, τοῦ ἐπαιρέσθαι μετὰ τῆς κληρονομίας σου. Αἶνον καὶ ὑμνον πρὸς τὸν Θεόν καὶ δι παρὸν φαλμὸς περιέχει· ἀδὲ ἐπιγέραπται. Ἀλληλούια· ὅπερ ἐρμηνεύεται, Αἰρετε τὸν Κύριον. Προστάττει δὲ εὐθὺς ἀρχόμενος τοῖς ἀμαρτημάτων δρμαμένοις ὕσπερ λατρῷ καὶ σωτῆρι προσιέναι τῷ θεραπευτικῷ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς ἀπογυμνοῦν αὐτῷ, διὰ τὸ ἐξομολογεῖσθαι τὰς οἰκεῖας ἀμαρτίας. Οὐ δὲ τοῦ πράττων γνησίως, καὶ ἀποκλαιόμενος ἐφ' οἷς ἡμέρα πρότερον, ὅτι μὴ λόγοις μόνοις τοῦτο πράξαι, ἀλλὰ τῇ διαθέσει καὶ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι, παρὰ τὸ Ψαλμόδου κομίζεται τὴν εἰσήγησιν. Προτρέπει δὲ προθύμως ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν, διὰ τοῦ ἐπαγγέλσθαι, "Ὅτι χρηστὸς δὲ Κύριος, δι τοιούτου αἰώνα ἐξομολογεῖσθε, δι τοιούτου έστιν εἰς φύλακαν εἰώνος πράγματα θυητὰ δύτα καὶ ἐπικηρα.

Ἔμάρτομεν μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἄρρονταις, ἡδικήσαμεν. Οὐ μόνοι, φησιν, ἡμάρτομεν· ἀλλ' εἰ τις ἔξετάσειν δικαθεν ἀπὸ τῶν πρώτων χρονῶν, εὑροι ἀν δεῖ καὶ ἐκ τοῦ παντὸς ἀμαρτητικοῦ τυγχάνον τὸ ἡμέτερον γένος. Τοσούτων γάρ θευμάσιων διὰ Μωϋσέως ἐπιτελουμένων, οὐ συνῆκαν, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας τυχόντες, καὶ τῆς ὧν Ἀιγυπτίους διεν-

¹⁰ Deut. ix, 4-6.

λειας ἐλευθερωθέντες, οὐχ ἔγνωσαν, ὅτι οὐ διὰ τὰς αὐτῶν δικαιοσύνας, οὗτε διὰ τὸ εἶναι ἐπισκοπῆς Θεοῦ ἀξίους, διὰ δὲ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τούτων τετυχόντας.

Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν Αἰγύπτῳ οὐ συνῆκαν τὰ Θαυμάτων σου, οὐκ ἐμνήσθησαν τοῦ πλήθους τοῦ ἐλέους σου. Καὶ παρεπίκραραν ἀραβαλροτες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Ταῦτα μὲν δὲ πρὸ τούτου διείληφε ψαλμὸς, ἐπετέμνετο δὲ αὐτὸς καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἐρήμου παραδοξοποιίας, μηδὲν κατηγόρησας τοῦ λαοῦ. Ὁ δὲ παρὸν ἐπαναλαμβάνει τὴν διῆγησαν, καὶ πάσας τοῦ λαοῦ τὰς δυσσεβείας διέξεισαν. Ἔστι δὲ καὶ διὰ λόγους τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ κατηγορικός. Καὶ παρεπίκραραν ἀραβαλροτες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Προσελθόντες Μωϋσῆς καὶ φίσαντες, Ὅψελοι μὲν ἀπεθάνομεν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ἢ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ταύτης· καὶ, Παρὸν τὸ μὴ εἶναι μητήματα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξήγαγες ἡμᾶς, θαρατῶσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ; Τι τοῦτο ἐποίησας ἡμῖν ἐξαγαγών ἐξ Αἰγύπτου; Οὐ τοῦτο ἦν τὸ δῆμα δὲ ελατήσαμεν κρός σε ἐν Αἰγύπτῳ λέγοτες· Πάρες ἡμᾶς, δπως δουλεύσωμεν τοῖς Αἰγυπτίοις; Κρείσσον τῷρη ἡμᾶς δουλεύειν τοῖς Αἰγυπτίοις, ἢ ἀποθανεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ. Καὶ ἔσον μὲν ἐπὶ αὐτοῖς πικρὸν αὐτοῖς ἀντί χρηστοῦ τὸν Θεὸν κατεστήσαντο. Ὁ δὲ ἀγαθὸς Θεὸς πλουτῶν ἐλέψας καὶ φιλανθρωπίᾳ, πάλιν ἔσωσεν αὐτοὺς ἔρεκτεν τοῦ ὀρόματος αὐτοῦ, τοῦ γηρωτοῦ τὴν δύναστελεῖν αὐτοῦ· ὅπως μὴ εἰπωσιν οἱ ἀσεβεῖς, Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; διὰ τοῦτο ταρεῖχεν αὐτοῖς καὶ τότε τὴν σωτηρίαν, πανταχόθεν αὐτούς συνελαύνων ἐπὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Οἱ δὲ νικηθέντες πρὸς μὲν ὀλίγον ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, διελθόντες τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.

Καὶ ἐπετίημος τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐξηγράθη, καὶ ὀδήγησεν αὐτοὺς ἐν διδύστω ὡς ἐν ἐρήμῳ. Ὁ ἐπιτιμήσας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ πᾶσι Θεὸς ἀνωμολόγηται. Εἰ οὖν καὶ Ἰησοῦς κλονουμένη ἐπιτάσσει τῇ θαλάσσῃ, πᾶσι Θεὸς ἀνωμολόγηται, ἵνα ἔκ τριχυμίας ἡ κλύδωνος γαλήνη γένεται. Θεὸς ὧν αὐτὸς δὲ ἐπιτιμήσας τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καὶ ἔρηταις αὐτὴν, ὡς διοδεύσιμον αὐτὴν γενέσθαι, τὴν πάλαι θάλασσαν καὶ διδύσσον διὰ τὸ τῶν ὑδάτων πλήθος οὕτω καλουμένην.

Καὶ ἔσωσε αὐτοὺς ἐκ χειρὸς μισοῦντος, καὶ διλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ. Ἐκάλυψεν δῦναρ τοὺς θλιβούτας αὐτούς, εἰς ἐξ αὐτῶν οὐκ ὑπελεῖφθη. Ζητήσῃ τις δὲ περὶ τῶν ἐπιμίκτων Αἰγυπτίων, τῶν διελθόντων τὴν θάλασσαν, καὶ εἰς τὴν ἐρήμον ἄμα τῷ λαῷ γενομένων. Πρὸς δὲ ἐροῦμεν, ὅτι μὴ τὸν θλιβόντων ἥσαν τὸν Ἰσραὴλ. Περὶ δὲ τῶν θλιβόντων εἴρητο τὸ, Εἰς ἐξ αὐτῶν οὐκ ὑπελεῖφθη. Ὁ δὲ ἐπίμικτος λαὸς Αἰγύπτιος μὲν ἦν, πιστεύων δὲ ταῖς Μωϋσέως φωναῖς, σωτηρίας ἔτυχεν.

Καὶ ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἤσαν τὴν αἰτεῖσαν αὐτοῦ. Ἐτάχυτραν, ἐπελάθορτο τὸν ἔργων αὐτοῦ, οὐχ ὑπέμισταν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. Σὺν τῷ Μωϋσῇ καὶ Ἀαρὼν τὴν φύδην τὴν ἐν τῇ ἐξόδῳ παρατίκα καὶ παραχρῆμα μεταβαλλόμενοι ἐτάχυναν, ἐπελάθοντο τῶν ἔργων αὐτοῦ.

A quod non justitiae suae causa, neque quod ipsi Dei providentia digni essent, sed ob magnitudinem misericordiae ipsius, hæc consecuti sint.

Vers. 7, 8. Patres nostri in Ἀgypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuæ. Et irritaverunt ascendentes in mare Rubrum. Hæc quidem præcedens psalmus enarravit, mirabilia vero in deserto patrata compendio retulit, nullamque in populum accusacionem instituit. Hic vero psalmus resnit narrationem, omnesque populi impietas commemorat. Totusque sermo Judaicæ gentis accusatio est. Et irritaverunt ascendentes in mare Rubrum¹⁰; cum ad Moysem accedentes dicerent: Utinam mortui essamus in Ἀgypto, aut in hac solitudine! et: An quia sepultra non erant in Ἀgypto eduxisti nos, ut interficeres in solitudine? Quid hoc fecisti nobis educens ex Ἀgypto? Nonne hic erat sermo, quem locuti sumus ad te in Ἀgypto dicentes: Dimitte nos ut serviamus Ἀgyptiis? Melius est enim nos servirs Ἀgyptiis, quam mori in solitudine hac¹¹. Et, quantum in ipsis quidem situm erat, Deum sibi ex clemente acerbūm efficiebant. At bonus Deus, misericordia et mansuetudine dives, rorsus salvavit eos propter nomen suum, ut notam ficeret potentiam suam; ne impii dicerent: Ubi est Deus eorum?¹² Ideo ipsis salutem tunc impertit: undique illos ad salutem compellens. Illi autem victi ad modicum tempus verbis ejus crediderunt, postquam mare Rubrum transierant.

B αὐτοῦ, διελθόντες τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.

Vers. 9. Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est, et deduxit eos in abyso sicut in deserto. Qui increpuit mare Rubrum, ab omnibus Deus habitus et declaratus est. Cum ergo Jesus agitato mari imperat, apud omnes in confessu fuit ipsum esse Deum, ut ex tempestate et procella, tranquillitas exsisteret. Idem quippe Deus est qui increpavit mare Rubrum et exsiccavit illud, ita ut pertransiri posset id, quod olim ob multitudinem aquarum mare et abyssus vocabatur.

Vers. 10, 11. Et salvavit eos de manu odientis, et redemit eos de manu inimici. Operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit. Quærat quispiam, de promiscuis Ἀgyptiis qui mare transierunt, et una cum populo in deserto versabantur. Cui respondebimus, eos non ex numero opprimentium Israelem fuisse. De tribulantibus autem dictum est: Unus ex eis non remansit. Promiscuus vero populus, Ἀgyptius quidem erat, sed cum Moysis vocibus crederet, salutem est consecutus.

Vers. 12, 13. Et crediderunt verbo ejus, et cantaverunt laudem ejus. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus, non sustinuerunt consilium ejus. Cum Moyse et Aaron in exitu canticum cecinerunt; sed quamprimum et statim immutati, obliti sunt operum ejus.

¹⁰ Num. xiv, 3. ¹¹ Exod. xiv, 11, 12. ¹² Psal. cxiii, 10.

Vers. 14-18. *Et concupierunt concupiscentiam in A deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum. Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron, sanctum Domini. Quando tentaverunt Deum in inaquoso, etsi temptationibus ille non pateat, cum injuriarum iminemor sit, non ultus eos, dedit eis petitionem ipsorum. Quin etiam cum exacerbarent eum ascendentis in mare Rubrum, tunc ostendit eis potentiam suam : cum autem irritaverunt Moysen et Aaron in castris, tunc aperta est terra, et deglutiuit eos : non oportebat enim famulos ipsius contemni. Sed quia bonitas et severitas penes illum sunt, primo benignitatem exhibuit illis ; cum autem nihil prodesset eis, consequenter ultricem medelam ipsis adhibet ; quare subdit : Aperta est terra, et deglutiuit Dathan, et operuit super caput Abiron. Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores. Moysen itaque irritaverunt Dathan et Abiron dicentes : Num Moysi soli locutus est Deus, nonne etiam nobis?¹³ Aaronem vero Core et cœtus illius, ignem alienum, et sacrificia Deo loco sacerdotum offerre ausi, irritaverunt. Sed eos qui contra Moysen locuti fuerant, Dathan scilicet cum toto genere suo hiens, terra deglutiuit, et operuit super congregationem Abiron; Core autem et eos qui cum illo incensa sua oblati erant, flamma de tabernaculo prodiens combussit. ῥών τὸν δὲ Κορέ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μέλλοντας προσφέρειν τὰ θυμιατήρια αυτῶν φόδες ἀπὸ τῆς σκῆνῆς προσθοῦσα κατέφεξεν.*

Vers. 19-31. *Et ficerunt vitulum in Choreb, et C adoraverunt sculptile, et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis senum. Obliti sunt Deum qui salvavit eos, qui fecit magna in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. Et dixit ut disperderet eos, nisi Moyses elec-tus ejus stetisset, in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus ne disperderet eos, et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Non crediderunt terbo ejus, et murmuraverunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini. Et elevavit manum suam super eos, ut prosternaret eos in deserto, et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis et multiplicata est in eis ruina. Et stetit Phinees et placavit, et cessavit quassatio. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum. Exstat in Numeris historia quomodo accepta Phinees hasta Madianitidem, et simul illum qui cum ea rem habebat, transfixerit : quo editio facinore statim ira Dei placata illis est. Hic porro declaratur quantum apud Deum valeat unius viri justitia ; ita ut ob Phineas pro Deo zelum ira frangatur, et quassatio peccatores invadens averteretur.*

δὲ δὲ λόγος, πόσην ἰσχύει παρὰ Θεῷ ἐνδεῖς ἀνδρὸς δικαιοσύνη, καὶ τὰ τῶν ἡμαρτηκότων θραῦσιν, διὰ τὸν Φινεές ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλον.

¹³ Num. XII, 2.

Kαὶ ἐπειδύμησαρ ἐπιθυμίατα ἐρ τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπειρασαρ τὸν Θεόν ἐρ ἀρύδρῳ. Καὶ ἔδωκεν αἰτοῖς τὸ αἰτημα αὐτῶν, ἐξαπέστειλε ἀλησμονὴν εἰς τὰς γυνάκας αὐτῶν. Καὶ παράξυναρ τὸν Μωυσῆν ἐρ τῇ παρεμβολῇ, τὸν Ἀαρὼν, τὸν ἄγιον Κυρίου. "Οτε μὲν τὸν Θεόν ἐπειρασαν ἐν ἀνύδρῳ, ἀπειραστος, ὃν ἀμνησίκαχος, οὐκ ἀμειψάμενος αὐτοὺς ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἰτημα αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ παρεπίκραναν ἀναβάλγοντες ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ τότε ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὴν δυναστείαν αὐτού· σὲ δὲ παρώργισαν τὸν Μωυσῆν καὶ τὸν Ἀαρὼν ἐν τῇ παρεμβολῇ, τὸ τηνικαῦτα τὸνόλθη ἡ τῇ, καὶ κατέπιεν αὐτούς· οὐκ ἔδει γάρ καταφρονηθῆναι τοὺς βεράποντας. Ἀλλὰ καὶ ἐπεικερ χρηστότης ἐστι καὶ ἀποτομία παρ' αὐτῷ, πρῶτα τὰ τῆς χρηστότητος αὐτοῖς παρέσχετο· ὡς δὲ οὐκ ὕναντο δι' αὐτῆς, ἀκολούθως καταλλήλῳ μετέρχεται αὐτοὺς φαρμάκῳ καλαστρηίῳ Ἐρούλθη ἡ τῇ, καὶ κατέπιεν Δαθάν, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἀδειρόν. Καὶ ἐκεάνθη πῦρ ἐρ τῇ συναταρῇ αὐτῶν, φλέξεις ἀμαρτωλούς. Μωυσῆν μὲν οὖν παρώργισαν οἱ περὶ Δαθάν καὶ Ἀδειρόν εἰπόντες· Μή Μωυσῆι μύρῳ λειλάνησο σ Θεός, οὐχὶ καὶ τίμητος Ἀαρὼν Κορὲ καὶ ἡ συναγωγὴ αὐτοῦ πύρ ἀλλότρου προσαγαγεῖν, καὶ θυσίας τῷ Θεῷ ἐν χώρᾳ τῶν ιερῶν τολμήσαντες, παρώργισαν ἀλλὰ τοὺς μὲν καταλήσαντας τοῦ Μωυσέως, τὸν Δαθάν παγγενεῖ ἀνοιχθεῖσα τῇ γῇ κατέπιε, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀδειρόν.

Kαὶ ἐποίησαρ μόσχοις ἐρ Χωρῆι, καὶ προσεκίνησαρ τῷ γλυπτῷ, καὶ ηλλάξαρτο τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐρ δμοιώματι μόσχου ἐσθλοτος χόρτον. Τελέσθοτο τοῦ Θεοῦ τοῦ σώλοτος αὐτούς, τοῦ ποιησατος μεγάλα ἐρ Αἰγύπτῳ, θαυμαστα ἐρ τῇ Χάμ, φοβερὰ ἐπὶ θαλάσσης Ἐρυθρᾶς. Καὶ εἰστοῦν ἐξοιλοθρεύσαι αὐτούς, εἰ μὴ Μωυσῆς ὁ ἐκεκτόδης αὐτοῦ ἐστη ἐρ τῇ θραύσει ἐρώπιον αὐτοῦ, τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ τοῦ μὴ ἔξιλοθρεύσαι αὐτούς, καὶ ἐξουδέτερος γῆρ ἐπιθυμητήρ. Οὐκ ἐκίστεναρ τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ ἐργυσαρ ἐρ τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν, οὐκ εἰσήκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου. Καὶ ἐπῆρος τὴν κεφαλὴν αὐτοὺς ἐρ τῇ ἐρήμῳ ἐπ' αὐτούς, τοῦ καταβαλεῖται αὐτούς ἐρ τῇ ἐρήμῳ καὶ τοῦ καταβαλεῖται τὸ σπέρμα αὐτῶν το τοῖς δέθεσι, καὶ διασκορπίσαι αὐτούς ἐρ ταῖς γύραις. Καὶ ἐτελέσθησαρ τῷ Βεβλοφερῷ, καὶ ἐφαγος θυσίας ρεψάρ. Καὶ παράξυναρ αὐτὸν ἐρ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν, καὶ ἐπιληύθη ἐρ αὐτοῖς ἡ πτώσις. Καὶ δεση Φινεές καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκπιστεὶ ἡ θραύσις· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην γειτναὶ τερεάτεραι ἐως τοῦ αἰώνος. Κείται ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἡ ιστορία, ὅπως λαβὼν ἡ Φινεές τὸν σειρομάστην διέπειρε τὴν Μαδιανίτιν ἄμα τῷ σὺν αὐτῇ πεπονευκότι, καὶ ἐκόπασε παραχρῆμα ἡ κατ' αὐτῶν δρῆγη ἅμα τῇ τοιαύτῃ πρόδει. Ήφεστος

Kal παρώργισαν αὐτὸν ἐπὶ ὑδατος ἀττιλογίας, **A** καὶ ἐκακόθη Μωϋσῆς δι' αὐτοὺς, διὶ παρεπίκρα-
ρα τὸ πτεῦμα αὐτοῦ. **Kal** διέστειλσεν ἐπὶ τοῖς
χελεστοῖς αὐτοῦ, οὐκ ἐξαλόθρευσαν τὰ ἔθνη ἢ
εἰπε Κύριος αὐτοῖς. **Kal** ἐμίγησαν ἐπὶ τοῖς θύεσι,
καὶ ἐμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν, καὶ ἐδουλεύσαντο τοῖς
γλυπτοῖς αὐτῶν, καὶ ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς σκάρδα-
λον. **Kal** ἔθυσαν τοὺς νιῶν αὐτῶν καὶ τὰς θυγα-
τέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονοῖς. **Kal** ἐξέχεσαν αἷμα
ἀθώων, αἷμα νιῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὡς ἔθυ-
σαν τοῖς γλυπτοῖς Χαράδρῳ. **Kal** ἐφοροκτονήθη ἡ
τῆς ἐπὶ τοῖς αἷμασι, καὶ ἐμάρθη ἐπὶ τοῖς ἔργοις
αὐτῶν, καὶ ἐπόρευσαν ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν
αὐτῶν. **Kal** ὠργίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν
αὐτοῦ, καὶ ἐδέλλεξεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. **El**
διὰ ταῦτα πάντα ἐθελέντες τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ,
πῶς ἀντέρω εἰργαται. **Tou** ἰδεῖν ἐπὶ τῇ χρηστότητῃ
τῶν ἀπελεκτῶν σου, τοῦ σύνφρασθήναι ἐπὶ τῇ εὐ-
φροσύνῃ τοῦ ἔθνους σου, τοῦ ἐπαιρεῖσθαι μετὰ
τῆς κληρονομίας σου; Ἀλλὰ ὅρα εἰ μή σαφῶς καὶ
τὴν βδελυχθεῖσαν κληρονομίαν τοῦ προτέρου λαοῦ
παρέστησεν ὁ λόγος, καὶ περὶ ἑτέρας κληρονομίας
θεοπίζει, ὡς καὶ περὶ ἑτέρου λαοῦ μεθ' ὧν εὑχεσθαί
καταριθμοῦνται διάσκει.

Kal παρέδωκεν αὐτοῖς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ
ἐκνυρεύσαν αὐτῶν οἱ μυσῶντες αὐτούς. Οὐ πα-
ραδίδωσι δὲ Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐὰν μή πρότερον
βδελύηται αὐτὸν βδελύσσεται δὲ αὐτὸν διὰ τὰς προ-
λεγμένας πράξεις. Ἐπειδὸν δὲ δὲ Κύριος παραδῷ,
τές οὐ δύναται τῶν αὐτοῦ χωρεύσειν; **Kal** ἐθλιψα-
ταῖτον οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν, καὶ ἐταπειρώθησαν ὑπὸ
τὰς χεῖρας αὐτῶν πλεονάκις ἐρρύσατο αὐτούς.
Αὐτοὶ δὲ παρεπίκραραν αὐτὸν ἐπὶ τῇ βουλῇ αὐ-
τῶν, καὶ ἐταπειρώθησαν ἐπὶ ταῖς ἀρούλαις αὐτῶν.
Αὐτὸς μὲν, φησιν, ἐρρύετο, χρηστὸς ὡς αὐτοῖς καὶ
γλυκὺς γενόμενος οἱ δὲ παρεπίκραναν, πικρὸν ἐκα-
τοῖς ποιοῦντες αὐτὸν· καὶ πάλιν αὐτὸς ἐστάθεν οἰα
σωτῆρ· οἱ δὲ ἀπώλλυτο, ἔργοις ἀπωλεῖας ἐκτοὺς
περιπετρούντες· καὶ τούτο πλεονάκις ἐγίνετο, ἕως οὐ
αὐτοὶ ἐκτοὺς ἐταπείνωσαν ἐν ταῖς αὐτῶν ἀνομίαις.

Kal εἶδε Κύριος ἐπὶ τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, ἐπὶ τῷ
αὐτὸν εἰσακοῦσαι τῆς δεήσεως αὐτῶν. **Kal** δημι-
σθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ, καὶ μετεβλήθη κατὰ τὸ
πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. **Kal** ἐδωκεν αὐτοῖς εἰς
οἰκτίρμονος ἀρτοῖς πάρτων τῶν αιγαλατευ-
σάρτων αὐτούς. **Kal** τούτο ἐπληροῦσα, δέτε ἐνέβαλεν
ὁ Θεὸς εἰς τὴν καρδίαν Κύρου τοῦ βασιλέως, καὶ μετὰ
ταῦτα Δαρείου καὶ Ἀρταξέρξου φιλανθρώπως χρή-
σασθαι τῷ Ιουδαίων Εθνεῖ, κατὰ τὰ ἐν τῇ Γραφῇ τοῦ
Ἐσθρα φερόμενα. Ἀλλὰ καὶ εἰσέτι νῦν τῇ ἀρχῇ τῶν
Ῥωμαίων δουλεύοντες ἐν οἰκτίρμοις τυγχάνουσι, τοῦ
Θεοῦ τοῦτο αὐτοῖς δεδωρημένου· οὐχ διτὶ ήσαν δέξιοι,
ἀλλὰ πάλιν διὰ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους. **Kal** μετεβλήθη
κατὰ τὸ πλήθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. Μεταμέλειαν
δὲ καλεῖ τῆς παιδείας τὴν παῦλαν. Ὁ γάρ Θεὸς τῆς
μεταμελείας οὐκ ἔχει τὸ πάθος, οὐδὲ νῦν μὲν τούτοις,
νῦν δὲ ἐκείνοις ἀρέσκεται, ἀλλὰ σοφῶς ἀπαντά πρω-
τανεύων, καὶ παιδείας ἐπάγει καὶ φιλανθρωπίας
δρέγει.

VERS. 32-40. *Et irritaverunt eum ad aquam con-
tradictionis, et vexatus est Moyses propter eos, quia
exacerbaverunt spiritum ejus. [Et distinxit in labiis
suis, non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus
illis. Et commisi sunt inter gentes, et didicerunt
opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, et fa-
ctum est illis in scandalum. Et immolaverunt filios
suos et filias suas daemoniis. Et effuderunt sanguinem
innocentem, sanguinem filiorum suorum et filia-
rum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Cha-
naan. Et insecta est terra in sanguinibus, et conta-
minata est in operibus eorum, et fornicati sunt in
adventionibus suis. Et iratus est furore Dominus
in populum suum, et abominatus est hereditatem
suam. Si propter haec omnia abominatus est her-
editatem suam, cur supra dictum est, Ad videndum
in bonitate electorum tuorum, ad laetandum in latititia
gentis tuae, ut laudetis cum hereditate tua? At per-
pende nūm aperte sermo abominatam prioris po-
puli hereditatem declarat, ac de alia hereditate
vaticinetur; ut et de alio populo quicun annume-
rari optandum esse docet.]*

VERS. 41-43. *Et tradidit eos in manus inimicorum,
et dominati sunt eorum qui oderunt eos. Non tradit
Dominus populum suum, nisi prius abominetur
ipsum: ipsum autem abominatur ob memorata
opera. Cum autem ipse Dominus tradiderit, quis
non possit populis ad ipsum pertinentibus domi-
nari? Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humili-
ati sunt sub manibus eorum: sāpe liberavit eos.
Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo: et
humiliati sunt in iniurialibus suis. Ipse quidem ait,
bonus cum esset ac mitigaretur, liberabat eos; illi
vero exacerbaverunt eum, acerbum sibi constitu-
entes: ac rursus illę, utpote servator, eruebat eos,
illi vero peribant, exitii operibus sese confidentes:
idque sāpe factum est, donec se ipsi humiliaverunt
in iniurialibus suis.*

VERS. 44-46. *Et vidit Dominus cum tribularen-
tur, cum audiret depreciationem eorum. Et memor
fuit testamenti sui, et p̄enituit eum secundum mul-
tititudinem misericordiae sua. El dedit eos in miseri-
cordias in conspectu omnium qui ceperant eos. Hoc
implebatur, quando immisit Deus in cor Cyri re-
gis, et postea Darii et Artaxerxis, ut cum Judaica
gente benigne agerent, secundum ea quae in Esdræ
Scriptura feruntur. Quin etiam nunc Romano im-
perio parentes miserationibus, Deo auctore, do-
nentur: non quod digni sint; sed ob misericordiae
ejus magnitudinem. Et p̄enituit eum secundum mul-
tititudinem misericordiae sua. P̄enitentiam autem
vocat castigationis cessationem. Deus quippe p̄e-
nitentiae affectum habere nequit: neque modo his,
modo illis placita edit; sed sapienter omnia mode-
rans, et castigationes inducit, et clementiam ex-
hibet.*

VERS. 47, 48. *Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus, ut confitemur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua. Benedictus Dominus Deus Israel, a seculo et usque in seculum, et dicet omnis populus, Fiat, fiat.* Docentur rogare ut de gentibus congregentur; ut vel sero tandem a dispersione liberali in unum convenient. Quod Judæi quidem in praesenti vita futurum esse somniant, cum unctus ipsis aderit. Nos autem, jam Salvatore nostro hominibus illucescente, multitudinem animarum ex omnibus gentibus in dies sub Dei Filio congregatarum videmus: quæ hic præparantur ad meliorem congregationem in regno coelestium habendam, quam vere sanctam fore promittit. *Benedictus Dominus Deus Israel a seculo et usque in seculum. Et dicet omnis populus, Fiat, fiat.* Congruenter Apostolo dicenti: *In omni gratias agite*¹⁶, jam seruo docet, semper Domino benedicendum esse, sive misereatur, sive castiget, sive salutem impertiat.

ALLELUIA. CVI.

VERS. 1-4. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum, et de regionibus congregavit eos a solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari: erraverunt in solitudine, in inaquoso. Domino confitendum est, sive ipsi ut medico peccata nostra declarando; sive pro beneficiis in nos collatis gratias agendo, utpote qui curationis ejus pignus oblineamus: quoniam non modo bonus est, sed etiam per totum præsens sæculum misericordiam suam extendit. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum et de regionibus congregavit eos. Gentium vocatio per Salvatorem nostrum ad rem deductam, congruenter in praesenti post Judaicæ gentis repudiationem, quæ in precedenti psalmo enarrata fuit, prænuntiatur: in quo post longum impiatum ipsorum catalogum dictum est: *Et iratus est Dominus in populum suum, et abominatus est hereditatem suam. Quos redemit de manu inimicorum; eos nempe qui ab inimicis et hostibus hominum, diabolo scilicet, in servitutem redacti fuerant. Et de regionibus congregavit eos a solis ortu usque ad occasum, ab Aquilone et mari. Congregat autem eos in Ecclesiam suam ex omni gente: universum quippe orbem per quatuor climata designavit.* Ex his namque gens nova et hereditas Dei nova constitut. Consentaneum itaque est, quamdam existimare Judæorum ex gentibus synagogam hoc significari psalmo, quasi Judæi per totum orbem a gentibus semovendi, ab alienæ terræ incolatu liberandi, et in Judæam congregandi sint: nam id hactenus Judæi somniant. Sed quia hæc non ipso opere facta deprehenduntur, cum elapsis jam a*

A Σῶσος ἡμᾶς, Κύριε δὲ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐπωνυμίας ἡμᾶς ἐκ τῶν ἑθνῶν, τοῦ ἔξομολογεῖσθαι τῷ ὀρόματι σου τῷ ἀριψῷ, τοῦ ἀγρανχάσθαι ἐν τῇ αὐτεσει σου. Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἡώς τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐρεῖ πᾶς δὲ λαός, Γέροιτο, γέροιτο. Διδάσκονται εἰνεῖσθαι τυχεῖν τῆς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν συναγωγῆς, ἵνα ἡδη ποτὲ τῆς διασπορᾶς ἀπαλλαγέντες ἐπὶ τῷ αὐτῷ συναγένων διπέρ τοῦ Ιουδαῖος μὲν φαντάζονται μᾶλλον εἰσεῖσθαι ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἐπιστάντος αὐτοῖς τοῦ τιμημένου ἡμεῖς δὲ, ἡδη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιλάμψαντος ἑθρώποις, ὅρμων ἐκ τάντων τῶν ἑθνῶν τὸ πάτημα τῶν δοσμέραι ὑπὸ τὸν τοῦ Θεοῦ Γίδην ἐπισυναγομένων ψυχῶν, ἐντεῦθεν τε παρασκευαζομένων ἐπὶ τῇ κρήτοντα εἰπισυναγωγὴν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἢντινα ἀληθῶς ἄγιαν ἐπαγγέλλεται. B Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἡώς τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐρεῖ πᾶς δὲ λαός, Γέροιτο, γέροιτο. Ἀκολούθως τῷ Ἀποστόλῳ φέσαντι: *Ἐν πατερείας εὐχαριστεῖσθε, καὶ νῦν ὁ λόγος διδάσκει, πάντοτε εὐλογεῖ τὸν Κύριον, καὶ ἐφ' οἷς ἐλεεῖ καὶ ἐφ' οἷς παιδεύει, καὶ ἐφ' οἷς σώζει.*

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. PG.

C Εἴσομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διτι χρηστός, διτι εἰς τὸν αἰώνα τὸ διεσος αὐτοῦ. Εἰπάτωσαν οἱ δειντρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλύτρωσεν ἐκ χειρὸς ἑχθρῶν, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης ἐσλαρήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν ἀνύδρῳ. Tῷ Κυρίῳ ἔξομολογεῖσθαι δεῖ κατὰ τε τὸ ὅμολογεν τοις εἰς ταῖς εἰς τοὺς ἡμᾶς εὐεργεσίαις, τὸ ἐγγύησθαι τῆς παρ' αὐτοῦ θεραπείας ἔχοντας διτι μή μνον χρήστος ἐστιν, ἀλλὰ καὶ παρατείνει τὸ διεσος αὐτοῦ εἰς πάντα τὸν παρόντα αἰώνα. Eἰπάτωσαν δειντρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, οὓς ἐλύτρωσαν διτι χειρὸς ἑχθρῶν, καὶ ἐκ χωρῶν συνήγαγεν αὐτούς. Εἰκότως καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ κλῆσις τῶν ἑθνῶν, ἡ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς ἔργον χωρίσασα, προφητεύεται μετὰ τὴν ἀποβολὴν τοῦ Ἱουδαίων ἑθνῶν, τὴν διὰ τοῦ πρὸ τούτου φαλμοῦ δηλωθεῖσαν· ἐνῷ μετὰ τὸν μαχρὸν κατάλογον τῶν ἀσεβεῶν αὐτῶν ἐλέγει. Καὶ ὥργισθη Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ ἐλέλυξα τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Οὓς ἐλύτρωσαν διτι χειρὸς ἑχθρῶν τοὺς πάλαι ὑπὸ τῶν ἑχθρῶν καὶ πολεμίων τῶν ἀνθρώπων, τούτεστι τοῦ διαβόλου καταδεουλωμένους. Καὶ ἀπὸ χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης. Ἐπισυνάγει δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἐκ παντὸς Εθνους· πᾶσαν γὰρ τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν τεσσάρων ἐδήλωσε κλιμάτων. Τέ των των γὰρ Εθνος κανὸν καὶ κληρονομία τοῦ Θεοῦ καὶ συνέστη. Εἰκότε μὲν οὖν τινα νομίσας τὴν τὸν Ιουδαίων ἐκ τῶν ἑθνῶν συναγωγὴν διὰ τοῦ παρόντος δηλοῦσθαι φαλμοῦ, ὡς μελλόντων τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἱουδαίων ἀποχωρίζεσθαι τῶν ἑθνῶν, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀλλοδαπὴν διατριβῆς ἀπαλλάξισθαι,

¹⁶ I Thess. v, 18.

συνάγεσθαι δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ νῦν παῖδες Ἰουδαίων φαντάζονται. Ἀλλ' εἶται μή ταῦτα περὶ αὐτοὺς τοῖς ἔργοις ὅρδαται γεγενένα, ἢδη που χιλίοις ἑγγὺς ἔτεσι τῆς ἀπὸ τῆς εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας αὐτῶν μηδενὸς τοιούτου περὶ αὐτούς πραχθέντος· ὥρᾳ τῇ τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις τοὺς λόγους ἐφαρμόστειν, καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἑθνῶν κλῆσιν ἀνάγειν τὴν προφητείαν.

Ἐπιλαρήθησαρ ἐτ τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, ὁδὸς πόλεως κατοικητηρίου οὐχ εὔροντες καὶ διγύρωτες, ή γύψη ἀντὼν ἐτ αὐτοῖς ἐξέλιπτε. Ἡμεῖς μὲν οἱ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοτεοῖς καὶ ἐν ἀκάρπῳ, ἀνύδρῳ τε καὶ ἀγριῷ ζῷῃ πάλαι πρότερον πεπλανημένοι, ὅτε ἡμεν ἔθνη διογα, πρὸς τὰ εἰδώλα τὰ διφωνα ἀπαγγέμενοι, οἱ μηδέποτε ὅδον πόλεως κατοικητηρίου εὑρόντες· ὅτε ἡμεν ἀλλότριοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ· οἱ μεμισημένοι πάλαι, ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ τὴν ψυχὴν ἐκλείποντες, διὰ τὸ ἐστερῆσθαι λογικῆς καὶ ἐπουρανίου τροφῆς ποτοῦ τε πνευματικοῦ, κατὰ τὸ Ἐξαποστελῶ οὐ λιμὸν ἀρτον, οὐδὲ διγύρων ὑδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. Καὶ σαλευθήσονται ὑδατα ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἡώς τῆς θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορᾶ ἡώς ἀρατολῶ, περιβραμούνται ἵητούτες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὔρωσι· διὸ καὶ ἐν ἐρήμῳ τῶν ἀρετῶν δύντες ἐπλανήμεθα, ποδηγὸν καὶ ἡγεμόνα μὴ ἔχοντες, ἐπὸ μόνοι εὐρεῖν οἴοι τε ἡμεν μετὰ τὴν ὅδον πόλεων εὐ διατεταγμένην ιερῷ νόμῳ, ἐν ἥ κατοικεῖν ἡδυνάμεθα μὴ ἀναχωροῦντες· αὕτη δὲ ἔστιν ἀρετὴ καὶ θεοῦ σοφία. Καὶ ἐκέρκαξαν πρὸς Κύριον ἐτ τῷ θελεσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀρατολῶν αὐτῶν ἀφρύσατο αὐτούς. Τῶν ἑθνῶν ἀπάντων πλανωμένων ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἐκλείποντες ἐξ ἀτροφίας σωτηρίων λόγων, ἐδόνων πρὸς τὸν Θεὸν ἰκετεύοντες, κοινὸν ἄπασι καταπεμφθῆναι Σωτῆρα. Καὶ ἐκέρκαξαν πρὸς Κύριον ἐτ τῷ θελεσθαι αὐτούς. Τοὺς ἐγκεχειρισμένους αὐτοὺς ὑπερπάσχοντες καὶ ὑπεραλγοῦντας αὐτῶν καὶ διψῶντας καὶ τὴν ψυχὴν ἢδη δι· ἀτροφίαν ἐκλειπόντων, ἐδόνων αὐτοὶ καὶ ἔκραζον πρὸς Κύριον, ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἔκαστος πρεσβεύοντες.

Καὶ ὀδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆραι εἰς πόλιν κατοικητηρίου. Ἐξομολογησθεσθωσαρ τῷ Κυρίῳ τὰ ἐιλέτα αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπλανήθησαν ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ, τοῦτο πρῶτον νόσημα νεονοστάτος· τὸ τῆς πλάνης· καὶ δευτέρῳ κακῷ περιπεσόντες ὁδὸν πόλεως κατοικητηρίου αὐτῶν οὐχ εὔροντες· τρίτον δὲ αὐτοὺς περιέσχε κακὸν, ἐπειπερ ἔσαν πεινῶντες καὶ διψῶντες, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκλείπειν ἐν αὐτοῖς. Ὁ δὲ φιλάνθρωπος Θεὸς καὶ ἀγαθὸς Σωτῆρος πρῶτον μὲν ὀδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὅδον εὐθεῖαν· ἐπειτα ἔδειξεν αὐτοῖς πᾶς χρή βασίζειν τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν τοῦ κατοικητηρίου. Καὶ τίς δινεὶ τῇ εὐθείᾳ ὁδὸς η δ σωτῆριος λόγος δ εὐαγγελικός, δ μόνος ἡμᾶς διγων εἰς τὴν ἐπουράνιον πόλιν ἐν ἥ γεννόμενοι· τὸ κατοικητηρίον ἡμῶν εὐρήσομεν; Ἐξομολογησθεσθωσαρ τῷ Κυρίῳ τὰ ἐιλέτα

A captivitate Babylonica annis prope mille, nihil hujusmodi in illorum gratiam peractum sit; restat ut terum eventui hæc verba accommodemus, et ad gentium vocacionem prophetiam reducamus.

Vers. 5. Erraverunt in solitudine et in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt: esurientes et sitiens, anima eorum in ipsis defecit. Nos scilicet qui ante divinum Servatoris nostri cultum, in vita infrugifera, inaquosa sterilique olim errabamus, cum gentes irrationabiles essemus, atque ad muta idola abduccremus: qui nunquam viam civitatis habitaculi inveneramus, cum alieni essemus a civitate Israelis, cum nullam spem haberemus et athei in mundo essemus: qui olim odio eramus, in fame et siti animo deficiens, quod rationabili et cœlesti cibo spiritualique potu privati essemus, secundum illud: *Emittam non sicutem panis, neque sim aquæ; sed sicutem audiendi verbum Domini.* Et commovebuntur aquæ a mari usque ad mare, et ab aquilone usque ad orientem: *circuibunt querentes verbum Domini, et non invenient*¹⁸; *idcirco in deserto virtutum existentes errabamus, ducem ac principem non nacti, quem sequentes decursa via reperire possenit civitatem sacra lete constitutam, in qua habitare possemus, nunquam inde recessuri: hæc autem est virtus et Dei sapientia.* — **Vers. 6. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et necessitatibus eorum eripuit eos.** Gentes omnes cum in deserto et in aquoso errarent, atque anima eorum ex penuria salutarium verborum desiceret, clamabant ad Deum supplicantes, ut communis omnibus Servator mitteretur: *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur.* Captivis condolentes, ac erga sitiens et præ cibi penuria animo deficiens misericordia moti, clamabant ipsi et vociferabantur ad Dominum, pro suis singuli deprecantes.

Vers. 7, 8. Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis. Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Illi siquidem erraverunt in terra deserta et in aquosa, hac prima ægritudine, erroris scilicet, laborantes. Hinc in secundum malum delapsi, viam civitatis, in qua habitarent, non invenerunt: ac tertium ipsos malum invasit, quia esuriebant et sitiabant, ita ut aniina eorum in ipsis desiceret. Benignus autem Deus ac bonus Salvator, primo quidem deduxit eos in viam rectam; deinde docuit eos quo pacto in via ad civitatem habitaculi ducente, graderentur. Ecqua vero illa recta via fuerit, nisi salutaris sermo evangelicus, qui solus nos ad cœlestem ducit civitatem; in qua constituti, habitaculum nostrum reperiemus? *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum:* prædi-

¹⁸ Amos viii, 11, 12.

cautes omnibus filiis hominum, ut omnes de gratia A Dei in nos collata, deque ejus misericordia certiores effecti, ad salutem properemus nostram.

VERS. 9-11. *Quia satiarit animam inanem, et animam esurientem replevit bonis, sedentes in tenebris et umbra mortis, rictos in mendicitate et ferro. Quia exacerbaverunt eloquia Domini, et consilium Altissimi irritaverunt. Umbram mortis si idolatriam et impias actiones dixeris, neutiquam aberres. Haec quippe sunt que nos a vera vita semovent. In his porro antea versabamus, quando Deum exacerbamus, et consilium Altissimi irritabamus. Nam cum oportuisset ex magnitudine et pulchritudine creaturarum opificem universorum contemplari, et semipaternam ejus virtutem divinitatemque ex creatione mundi intelligere; nos contra quasi razci in tenebris et umbra mortis degentes, ac secundum rationabiles animæ virtutes compediti et excœcati, mutavimus gloriam incorrupti Dei in similitudinem imaginis corrupti hominis, et volucrum, et quadrupedum, et reptilium.*

VERS. 12-14. *Et humilitatum est in laboribus eorum: infirmati sunt, nec sicut qui adjuvaret. Ingens quippe illud facinus soli Verbo Dei reservabatur, de quo sub hæc dicitur: Misit Verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur: et de necessitatibus eorum liberavit eos. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupti. Nam quomodo in necessitatibus non fuerimus, cum malignis dæmonibus et spiritibus immundis serviremus? At benignus et misericors Deus, sanctorum prophetarum ac religiosorum virorum pro nobis ad se clamantium preces exaudiens, nou modo nos ab illis eripuit, verum etiam eorum vincula disrupti. Hoc porro declarat uberem peccatorum remissionem, qua nos Salvatoris nostri Jesu Christi gratia dignatus est.*

VERS. 15-17. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum: quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniustitiae eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt. Idipsum jam ob posteriora ejus beneficia repetitur. Æstimo autem humanarum animarum ad mortem usque lapsum his indicari; quarum causa opus fuit ut Redemptor et Salvator omnium ad mortem usque descendere. Quo cum solus ex omnibus venisset Christus Dei, portas illas, quæ a sæculo ferro oclusæ erant, et nulli mortalium aperæ fuerant, atque ideo ex ære conflatae fuerant, contrivit, et una earum vecles, antea infractos, confregit.*

Vers 18-23. *Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis. Ob malum affectum eorum, qui rationabilem et animabrum*

A αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῷ ἀρθρώπων ἐκρύσσουτες εἰς πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀρθρώπων, ὅπως οἱ πάντες, τὴν χάριν τὴν εἰς ἡμᾶς γεγενημένην καὶ τὰ ἐλέη τοῦ Θεοῦ μαθόντες, σπεισωμεν εἶπι τὴν αὐτῶν σωτηρίαν.

Οτι ἔχόρτασε ψυχὴν κερῆν, καὶ ψυχὴν κεινῶντας ἐπέτιλησεν ἀράβων, καθημένους ἐν σκοτεινῇ θαράτῳ, πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ. **Οτι** παρεπικραρα τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου παράδειν. Σπινθ θανάτου οὐκ ἂν ἀμάρτοις λέγων τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὰς ἐν ἀθεστητηι πράξεις. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ χωρίζουσαι ἡμᾶς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Ἐν ταύταις δὲ ἡμεν πρότερον, διὰ τὸ παραπικρανεῖν τὸν Θεόν, καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου παρεδύνειν. Δέον γάρ εἰς μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων τὸν γενεσιουργὸν τῶν δλων θεωρεῖν, καὶ τὴν ἀΐδιον αὐτοῦ δύναμιν καὶ θειότητα ἀπὸ κτίσεως κόσμου νοεῖν· ἡμεῖς δὲ οἴα τι φύοι ἐν σκότῳ καὶ σκιᾷ θανάτου διάγοντες, καὶ τὰς λογικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις πεπεδημένοι καὶ πεπρωμένοι, ἐνηλλάττομεν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν δροιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πεπεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἔρπετῶν.

Καὶ ἐταπειρώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῷ ησθένησαν καὶ οὐκ ἦρ ὁ βοηθῶν. Ἐτηρέτο γάρ τὸ μέγα τοῦτο κατόρθωμα μόνῳ τῷ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ, περὶ οὐκέτης εἰρηται· Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῖς, καὶ λάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐν τῷ διαφθορῷ αὐτῷ. **Καὶ** ἐκέρκαξαν πρὸς κύριον ἐν θλιβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀνυψών αὐτῶν διστάσει αὐτούς. **Καὶ** ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θαράτου, καὶ τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν διέρθηξε. Ήδῶς γάρ οὐκ ἡμεν ἐν ἀνάγκαις, πονηροῖς δαμασιν καὶ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις δεδουλωμένοι; Ἄλλ' ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός, ταῖς τῶν ἀγίων αὐτοῦ προφητῶν τε καὶ θεοφιλῶν ἀνθρώπων εὐχαῖς ἐπακούσας βούντων ὑπὲρ τιμῶν πρᾶσ αὐτοῖς, οὐ μόνον ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τούτων τὰ δεσμά διέρθηξεν. Δηλοὶ δὲ τοῦτο τὴν ἀθράτων ἀμαρτωλῶν ἄφεσιν, ἃς κατηξίωσεν ἡμᾶς ἡ τοῦ λαττροῦς ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γάρις.

Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέη αἰτοῦν, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῷ ἀρθρώπων· οτι συντέτριψε πύλας χαλκᾶς, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντέθλασεν. **Ἄτελενθοτο** αὐτῷ ἐξ οὖν ἀροματας αὐτῷ· διὰ γάρ τὰς ἀροματας αὐτῷ ἐταπειρώθησαν. **Καὶ** νῦν τὸ αὐτὸν λέγεται ἐπὶ ταῖς δευτέραις εὐεργεσίαις αὐτοῦ. Ἡγοῦμαι δὲ ὃς τούτων τὴν μέχρι θανάτου κατάπτωσιν τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν δηλοῦσθαι· δι' ἣς καὶ μέχρι θανάτου ἐδέσης τῷ λυτρωτῇ πάντων καὶ Σωτῆρι κατέθειν. Ἐνθα γενόμενος μόνος τῶν πάπτωτες δὲ Χριστὸς τῷ Θεῷ, τὰς ἐξ αἰώνος σιδηροδέτους πύλας, καὶ τὰς μηδὲν θνητῶν ἀνοιχθείσας, καὶ διὰ τοῦτο χαλκῆς γενομένας, συνέτριψε, καὶ τοὺς τούτων ἀρρέκτους μοχλοὺς συνέκλασεν.

Πάντα βρῶμα ἐδειλύσατο ἡ ψυχὴ αὐτῷ, καὶ ἡγριστας ἥως τῷ πυλῷ τοῦ θαράτου. Διὰ κακοεξίαν τῶν ἀποστρεφομένων πάσσαν λογικὴν καὶ

ψυχῶν σωτῆριον τροφήν, εἰκότας ἀποσταλεῖς ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς μέχρι τῶν τοῦ θανάτου πύλων ἔφθασε, σαρκωθεὶς καὶ ἐνανθρωπήσας, χείρα σωτηρίας δρέξας καὶ τοῖς μέχρι τούτου καταπεπτωκόσι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβοήσας. Καὶ ἐκέραξεν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῶν ἀραικῶν αὐτῶν ἐσωσερ ἀντούς· Ἀπέστειλε τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἴδοτο αὐτοὺς, καὶ ἐβρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ θυσάτωσαν αὐτῷ θυσίας αἰρέσεως, καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἄργα αὐτοῦ ἐν ἀραλλίσει, οἱ καταβαλόντες εἰς θάλασσαν ἐν τοῖς κιλοῖς, ποιῶντες ἐργαστὴρ ἐν ὑδασι θολοῖς. Μνημονεύσας ὁ λόγος τῆς ἀφίξεως τοῦ Λατρωτοῦ καὶ Σωτῆρος, δι' οὐ τὰ προλεγόμενα πάντα κατώρθωσε, ἕξης συνάπτει τὴν περὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ προφητείαν. Αὗτοί γάρ ήσαν οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, φῆτῶς καὶ κατέλεξιν· ὡσπερ οὖν ἡ θεῖα Γραφὴ τῶν Εὐαγγελίων μαρτυρεῖ. Τοιγαροῦν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων αὐτοῖς ἡ παρούσα προφητεία τὴν μνήμην σφόδρα ἀκολούθως συνῆψε τῇ τοῦ Θεοῦ λόγῳ εἰς ἀνθρώπους παρουσίᾳ. Αὗτοῖς τοιγαροῦν τούτοις καὶ τὰ νέα μαστήρια τῆς Καινῆς Διαθήκης πράττειν παρεκθέντεο, λέγων· Καὶ θυσάτωσαν θυσίας αἰρέσεως,

A salutarem escam aversabantur, merito missus unigenitus Dei Filius, carne et humana natura suscepta, ad portas usque mortis profectus, iis, qui eousque deciderant et ad ipsum clamaverant, salutis manum porrexit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos. Misit Verbum suum et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum. Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Et sacrificent ei sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione, qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis maris. Cum Redemptoris et Servatoris adventum commemorasset, per quem predicta omnia edita fuerant: deinde adjicit de apostolis ipsius vaticinium. Ipsi namque erant qui descendebant mare in navibus, idque vere et ad litteram, quemadmodum divina Evangeliorum Scriptura testificatur. Apostolorum itaque ipsorumque comitum mentionem admodum congruenter hæc Scriptura Dei Verbi ad homines adventui subjunxit. At enim illis ipsis nova Novi Testamenti mysteria pèragere præcepit dicens: Et sacrificent sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione. μαστήρια τῆς Καινῆς Διαθήκης πράττειν παρεκθέντεο, λέγων· Καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἄργα αὐτοῦ ἐν ἀραλλίσει.

Eἶπε, καὶ ἐστη πτενῦρα καταιγίδος, καὶ ὑγάθη τὰ κύματα αὐτῆς. Ἀραβαλροντιρ ὁντ τῶν οὐρανῶν καὶ καταβαλροντιρ ἔως τῶν ἀβύσσων, ηγυκή ιντῶν ἐν τοῖς κακοῖς ἐτήκετο. Ἐταράχησαν, ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων, καὶ πᾶσα η σοφία αὐτῶν κατεπόθη. Καὶ ἐκέραξεν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀραικῶν αὐτῶν ἐξηγράφεις αὐτούς. Καὶ ἐκάταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἐστη εἰς ἀδρανίαν, καὶ ἐστήγησαν τὰ κύματα αὐτῆς. Ταῦτα προφητικῶς θεσπιζόμενα ἐπηροῦτο φῆτῶς καὶ πρὸς λέξιν· τῶν γάρ μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐμπλεόντων σὺν αὐτῷ, σεισμῷς, φροσίνῃ, ἐγένετο μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὡσει τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων. Οἱ δὲ προσπεσόντες εἰπον αὐτῷ· Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. Ο δὲ πρὸς αὐτοὺς φήσας· Τί δειλοὶ ἔστε, διληπτιστοι; ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη. Καὶ εὐφρατήσθωσαν, διτι ησύχασαν, καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς λιμένα θελιμάτος αὐτοῦ. Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ὅδηγηθέντες ἐπὶ λιμένα θελιμάτος αὐτοῦ· ἐφ' οἷς ὁ λόγος ἀναγκαῖως προστάττει τέταρτον οὗτον τὸ ἔκομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ τὰ ἐλέη αὐτοῦ διὰ στόματος φέρειν· παρεγγυᾷ πᾶσι τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀπαγγέλλειν τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Ἔθετο ποταμοὺς εἰς ἐρήμωσιν, καὶ ἐξδούσις ιδάτωρ εἰς διήσαρ, τὴν χαροπορόρο εἰς ἀλμηρὸν ἀπὸ κακαὶς τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ.

VERS. 25-40. *Dixit et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus. Ascendunt usque ad celos et descendunt usque ad abyssos, anima eorum in malis tabescet. Turbati sunt, commoti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata esti. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos. Et percussit procellam, et stetit in auram, et siluerunt fluctus ejus. Hæc prophetice prænuntiata reipsa et ad litteram impleta sunt. Nam cum discipuli Salvatoris nostri cum ipso navigarent, motus, inquit, magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus⁷⁶. Illi vero procumbentes dicebant ei: Domine, salva nos, perimus. Ille vero cum dixisset: Quid timidi estis, modicæ fidei? increpavit ventos et mare, et facta est tranquillitas magna⁷⁷. Et lætentur quia siluerunt, et deduxit eos in portum voluntatis suæ. Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum. Deducti sunt in portum voluntatis ejus: qua de causa hic quarto jubentur Domino constiteri et misericordias ejus in ore ferre. Præcipit item omnibus hominibus ut annuntient mirabilia ejus. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sītim, terram fructiferam in salanginem a malicie inhabitantium in ea. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et habitare fecit illic esurientes, et constituerunt civitates habitationis. Et seminaverunt agros et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum productionis. Et benedixit eis et multiplicati-*

⁷⁶ Matth. VIII, 24. ⁷⁷ ibid. 25, 26.

sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit. Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore. Emissa est contemptio super principes eorum, et errare fecit eos in irio, et non in via. Etenim Judaicæ gentis multitudo in tantam bonorum penuriam redacta est, ut pauci penes ipsos reperiantur qui secundum Deum præclarari sint. Ac tota quidem eorum gens quæ in hoc vaticinio prænuntiantur sustinuit. Principes autem eorum, et patriarchæ quidam, sacerdotes, legisdoctores, Sadducæi, Scribæ et Pharisæi pudore suffusi sunt, in contemptumque traditi; utpote qui, vocati cum essent ad viam rectam, illam respuerint.

καν θύνος ταύτην ὑπέμεινε τὴν πρόρρησιν· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀρχοντες, πατράρχαι τινὲς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ νομοδιάτακοι, Σαδδουκαῖοι τε καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι αἰσχύνην κατεχέαντο, ἔξουσιοντας παραδόσεντες· δέ τε δῆ κληθέντες ἐπὶ τὴν εὐθείαν δόδον καὶ παραιτησάμενοι αὐτήν.

Vers. 41. *Et adjuvit pauperem de inopia. Hic con-*
sueto more Symmachus edidit, Et muniet paup. rem
ab afflictione. Illis quidem, ait, quæ prædicta sunt
evenient: pauperem vero populum muniet, videlicet illum qui ex gentibus constituendus est, quem
beatum prædicans Salvator ac Dominus noster
Jesus Christus dicebat: Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cælorum⁷⁸. Et posuit sie-
nt oves familias. Aquila vero ait, Et ponet sicut
orile cognationes; Symmachus autem, Et statuet,
inquit, sicut gregem cognationes: id est Ecclesiæ
quæ per civitates et regiones ex diversis cognationi-
bus constitutæ sunt.

Vers. 42, 43. *Videbunt recti et latabuntur, et omnis*
iniquitas oppilabit os suum. Quid porro videbunt,
ut si rerum ex deterioribus ad meliora cominuta-
tionem? Quamobrem iis qui prophetias ad effectum
et fine deductas conspexerunt dicebat Servator:
Vestri autem beati oculi, quia vident; et: Multi pro-
phetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non vide-
runt⁷⁹. Et omnis iniquitas oppilabit os suum. In ra-
bien acta et ob invidiam dolore fracta, neque tamen
aliquid agere valens, quia Deus ita voluit. Id autem
manifeste videre licet, cum infidelium et idololatrum
iniquitas, contra Ecclesiam Christi furens et
sæpe insanitus, quod demum nihil agere valeret,
os suum obturavit, a divino verbo frenata: quod
etiam illis tempore persecutionum hæc edicit: Tace,
obmutesce⁸⁰. Iniquitatem vero intelligas diabolum,
et omnem iniquam agentem, secundum illud: Obstruc-
tum est os loquentium iniqua⁸¹. Quis sapiens, et
custodiet hæc: et intelligent misericordias Do-
mini⁸²?

1. CANTICUM PSALMI IPSI DAVID. CVII.

Vers. 2-5. *Paratum cor meum, Deus, paratum*
cor meum, cantabo et psallam in gloria mea. Ex-
surge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara,
exsurgam diluculo. Confitebor tibi in populis, Do-
mine, psallam tibi in nationibus. Quoniam magna
est super cælos misericordia tua, et usque ad nubes
veritas tua. Qui salutari illa beatitudine dignus es-

A "Ἐθέτο ἔρημος εἰς Ἀμυρας ὑδάτωρ, τὴν ἄνθετον διεξόδους ὑδάτωρ. Καὶ πατώμισετε ἐκεὶ τει-

B ρῶτας, καὶ συνεστήσατε πόλεις πατούσας. Καὶ ἐσπειραρ ἀγροὺς καὶ ἐφύτευσαρ ἀμπελῶνας, καὶ ἐποίησαρ καρπὸν τεινόματος. Καὶ στήνητε αὐτοὺς καὶ ἐπληθύσατε σφέδρα, καὶ τὰ κτήηται αὐτῶν οὐκ ἐσμικρυνετε. Καὶ ἀλιγώθησατ καὶ ἐκανώθησατ ἀπὸ θλιψεως κακῶν καὶ ὀδηγητῶν. Ἐξεχύθη ἔξουσιόν της ἀρχοτας αὐτῶν, καὶ ἐπλάνησετε αὐτοὺς ἐν ἀβύσῳ, καὶ οὐκ ἐδέητο. Τὸ μὲν γάρ την θυμανὸν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους εἰς τοσαύτην ἡλασεν ἀγαθῶν σπάνιν, ὡς ὀλίγους εὐρίσκεσθαι εἰς αὐτοῖς τοὺς κατὰ θεδονεύματας. Καὶ τὸ μὲν

C Καὶ ἐβοήθησε πέτητα ἐκ πτωχείας. Καὶ τοὺς συνήθως ὁ Σύμμαχος ἐξέδωκεν εἰπών· Καὶ δχυρώσει πέτητα ἀπὸ κακώσεως. Ἐκείνος μὲν γάρ ἐσται τὰ προδηλωθέντα, φησι· τὸν δὲ πέντε λαὸν δχυρώσει· τὸν δὲ ἔθνων δηλαδὴ συστησόμενον δὲν καὶ μακαρίζων ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλέγει· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πτερύματι, διτι αὐτῶν ἐστιν η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ θεστο ὡς πρόβατα πατριάς· δὲ Ἀκύλας, Καὶ θῆσει, φησιν, ὡς ποιμητος συγγενείας· δὲ Σύμμαχος, Καὶ τάξει, φησιν, ὡς ποιμητης συγγενείας, τὰς κατὰ πόλιν καὶ κατὰ χώραν Ἐκκλησίας ἐκ διαρροῶν συγγενεῶν συνεστώσας.

"Οὐργοται εὐθεῖς καὶ εὐχρατήσονται, καὶ κάσο

D ἀρομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Τι δὲ διονται ἀλλ' η τὴν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείτων μεταβολήν; Διὸ τοις τὰ τέλη τῶν προφητεῶν τεθεαμένων ἐλεγεν ὁ Σωτὴρ· Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ δρυμαλιοί, διτι βλέπουσι· καὶ, Πολλοὶ προρήται ἐπεδύμησαν ιδεῖν ἀ ύμεις βλέπετε, καὶ οὐκ εἰδοτε. Καὶ πᾶσα ἀδικία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς· λυτώσει δὲ φύδον διαρρήγησμένη, μηδὲν δὲ πράττεται διὰ τὸν ταῦτα βουληθέντα θεδον δυναμένη. Τοῦτο δὲ πάρεστιν ἐναργῶς δρᾶν, ὡς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ η τῶν ἀπίστων καὶ εἰδωλολατρῶν ἀνόρην ἀνομία λυτώσα καὶ πολλάκις ἐπιμήνασα, τέλος δὲ τὸ μηδὲν δύνασθαι, τὸ στόμα ἐστήτης ἐφράξειν ὑπὸ τοῦ θείου λόγου φιμούμενη, τοῦ καὶ αὐτῇ κατὰ τῶν διωγμῶν καιροὺς φάσκοντος· Σιώπα, περίμασο. Ἀνομίαν δὲ νοήσεις τὸν διάδολον, καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτήν πεποιημένον, κατὰ τὸν Ἐρεχθίου τὸ στόμα λαλούντων ἀδικια. Τ. ο. σοφός, καὶ συνέιται, καὶ συνήσουσι τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου;

ΩΔΗ ΨΑΛΜΟΥ ΤΩΝ ΔΑΥΙΔ. ΡΖ'.

'Ετοιμη η καρδία μου, ο Θεός, έτοιμη η καρδία μου, ζούμει καὶ ψαλῶ ἐν τῇ δέξῃ μου. Ἐξετέρησητε, η δόξα μου, ἐξετέρησητε, ψαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξετέρησησαι δρθρον. Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ σοι ἐν θέρεσιν. Οτι μέγα ἐπάρω τῶν οὐρανῶν τὸ ξενός σου, καὶ ἐκ τῶν ρεφελῶν η ἀλήθειά σου. Ο τοῦ σωτηρίας

⁷⁸ Matth. v, 3. ⁷⁹ Matth. xiii, 16,17. ⁸⁰ Marc. iv, 50. ⁸¹ Psal. lxxii, 42. ⁸² Psal. cxvi, 43.

μακαρισμοῦ γενόμενος ἀξιος, δι' οὐ εἰργαται· **Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ**, διει αὐτοὶ τὸν Θεὸν δύνονται, εἴποι ὃν θαρρῶν· Ἐτοίμην ἡ καρδία μου, δι Θεός· Οἱ Προφήτες οὖν, τὰ φύλα καὶ συγγενῆ τῷ ἀγίῳ Πνεύματος δι' ἐναρέτων ἔργων ἐπιτελέσας, τῷ τοιούτων δοτῆρι Θεῷ τὴν προκειμένην εὐχὴν ἀναπέμπει· Ἀστομαὶ καὶ γναῖλον δὲ τῇ δέξῃ μου· ἀπολαβὼν τὴν ἐμαυτοῦ δέξιαν, τουτέστι τὴν προφητικὴν χάριν· Ἐξεγέρθητι, ἡ δέξια μου, ἐξεγέρθητι, γυαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγέρθησομαι δρόμον. Μήποτε τὰς δυνάμεις τῆς ἑαυτοῦ φυχῆς καὶ τοῦ σώματος διεγείρει διὰ τὴν μέλλουσαν εἰς αὐτὸν γενέσθαι τοῦ θείου Πνεύματος ἐπίπνοιαν· καὶ κατὰ διάνοιαν μὲν ἐκλαμβανόντων ἡμῶν τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ τὰ αἰσθητήρια, δι' ὃν δὲ νοῦς ἀνακρούεται διε δὲ διὰ βούληται· φαλτήριον δὲ τὰς ἀσωμάτους καὶ λογικὰς τῆς φυχῆς δυνάμεις, δις δὴ παρασκευάζων εἰς τὴν τοῦ γυαλτήριον καὶ κιθάρα.

Ὑγάρθητε ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, δι Θεός, καὶ ἐπὶ πάσας τὴν γῆν ἡ δέξια σου, δῶξας δὲ φυσιῶσιν οἱ ἀριστηροὶ σουν. Σῶσον τῇ δέξιᾳ σου, καὶ ἐπάκονστορ μου. Οἱ Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· Ὑγνωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκημα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Ἰκετεύω καὶ δέομαι τάχας ἐπιστῆναι τὴν χάριν, καὶ σὲ τὸν ὄψιστον θεόν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑμεύμενον γνωσθῆναι, καὶ τὴν σαυτοῦ δέξιαν φανερὰν ποιῆσαι ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Τούτου γάρ τενομένου, φυσιθεούσαντας οἱ ἀγαπητοὶ σου ἢ πᾶς τῆς πικρᾶς δουλείας καὶ αἰχμαλωσίας ἥν πεπονθασιν ὑποχελείριοι τενόμενοι.. Σῶσον τῇ δέξιᾳ σου, καὶ ἐπάκονστορ μου. Οἱ Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· Τίς ἡ δικαιος αὐτοῦ ἢ δι μονογενῆς Παις, δι ὃν ἀληθῶς δικαιος καὶ ἀγαπητός, δι' οὐ τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο πρὸς τὴν ἀποδοθεῖσαν εὐχὴν αὐτοῖς δι Θεός· πρὸς μὲν οὐν τὴν εὐχὴν τὴν φήσασαν· Ὑγάρθητε ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δι Θεός, ἀπόκρινεται λέγων, Ὑγνωθήσομαι, πρὸς δὲ τό· Καὶ ἐπὶ πάσας τὴν γῆν ἡ δέξια σου, πάλιν ἀπόκρινεται τὰ ἀκόλουθα ἀπὸ τοῦ, Ὑγνωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σίκημα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Ταύτην τοινυν, φησι, τὴν κοιλάδα, τουτέστι πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένην, εἰς σκηνὰς διαμετρήσω, ὧστε περ χωρομετρῶν καὶ καταγράψων αὐτούς· διαμετρήσω εἰς σκηνὰς κατὰ πᾶσαν πόλιν, καὶ χώραν καὶ κώμην· καὶ πάλιν, σκηνὰς ἐμαυτῷ διαμετρῶν καὶ χωρομετρῶν, τουτέστι τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐμός ἐστι Γαλαάδ, καὶ ἐμός ἐστι Μαρασσῆς· καὶ Ἐφραΐμ ἀττιληψίας τῆς κεφαλῆς μου. Ιούδας βασιλεύς μου, Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μουν. Ἐπειδὴ Ἐφραΐμ καὶ Μανασσῆς υἱοὶ γεγόνασιν Ἰωακήφ, κατέσχον δὲ οἱ ἐκ τούτων τὴν καλουμένην χώραν Γαλαάδ, καὶ τὴν Συχέμ καὶ τὴν Σαμάρειαν, ἐνθα τὸ βασιλείον συνεισθεῖ τοῦ Ἰσραήλ· διὰ τοῦτο ἑαυτοῦ φησιν εἶναι καὶ τούτους, τὸν δὲ Ἐφραΐμ κατ' ἔξαρτον διὰ τὴν ἔξι αὐτοῦ συστάσαν βασιλείαν, κραταίωσιν δινομάζει τῆς κεφαλῆς ἑαυτοῦ. Ιούδας βασιλεύς μου, Μωάδ λέθης τῆς ἐλπίδος μουν. Τὸν Ιούδαν βασιλέα ἑαυτοῦ εἶναι, λέγει. Πρόδηλον δὲ διτι κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐξ Ιούδα ἀνατέταλκεν δι Σωτῆρ

A flectus est, qua dicitur: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*¹², confidenter dicat: *Paratum cor meum, Deus. Propheta igitur cum per bona opera rem Spiritui sancto gratam et acceptam perfecisset, talium largitori Deo praesentem orationem emisit. Cantabo et psallam in gloria mea*: id est, assumpta gloria mea, seu prophetandi gratia. *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara, exsurgam diluculo.* Num forte animæ corporisque sui vires excitat ob adventuram ipsi Spiritus sancti inspirationem; ita ut nos spirituali more membra corporis et sensus excipiamus, quibus mens quandocunque voluerit pulsatur; psalterium vero explicemus incorporeas et rationabiles animæ virtutes, quas ad Spiritus susceptionem preparans ait: *Exsurge, psalterium et cithara.*

B Πνεύματος ὑποδοχήν φησιν· *Ἐξεγέρθητι, γαλτήριον καὶ κιθάρα.*

VERS. 6 - 8. *Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua, ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, et exaudi me. Deus locutus est in sancto suo: Exaltabor et dividam Sichima, et convallem tabernaculorum dimetiar. Obsecro precorque, cito adesse gratiam, qua te altissimum Deum in cœlis celebratum noscamus, et gloria tua per omnem terram manifesta reddatur. Hoc enim perfecto, dilecti tui a dura servitute cruentur et a captivitate qua subacti et afflicti sunt. Salvum fac dextera tua, et exaudi me. Deus locutus est in sancto suo. Quis erat sanctus Dei nisi Filius unigenitus, qui vere sanctus et electus est: per quem Deus ipsis ad supradictam orationem, quæ sic habet: Exaltare super cœlos, Deus, respondet, Exaltabor; ad illud vero: Et super omnem terram gloria tua, rursus congruenter reponit ab his verbis: Exaltabor et dividam Sichima, et convallem tabernaculorum dimetiar. Hanc, inquit, convallem, id est universum orbem, in tabernacula dimetiar, quasi loca eorum metiens et describens; dividam in tabernacula per singulas civitates, et regiones et vicos: ac rursum, tabernacula mihi dimetiens, ac per loca distribuens; id est universas per orbem Ecclesias.*

D VERS. 9, 10. *Meus est Galaad, et meus est Manasses: et Ephraim susceptio capitis mei. Juda rex meus, Moab lebes spei meæ. Quoniam Ephraim et Manasses filii Joseph feruntur, eorumque posteri regionem, quæ Galaad vocabatur, occuparunt, et Sycem et Samariam, ubi regia Israelis erat; ideo illos suos esse dicit, ac Ephraim quia ex ipso regnum constabat, fortitudinem capitis sui per excellentiam vocat. Juda rex meus, Moab lebes spei meæ. Judam regem esse suum dicit. Manifestum autem est secundum Apostolum, Salvatorem et Dominum nostrum Iesum Christum exortum esse ex Juda, a quo regium genus constitutum est. In his item*

¹² Matth. v, 8.

sermo Ephraim et Judam recenset; quoniam totum A *Judaorum genus olim in duo regna dividebatur; vaticinans non ultra futuram hujusmodi divisionem esse, sed totius gentis conjunctionem. Hæc porro completa sunt in adventu Domini et Servatoris nostri Jesu Christi. Eo quippe tempore universa gens Judaorum in unum redacta, neque ultra in regna duo divisa fuit. Quapropter par ratione Servator Evangelium regni prædicabat et in omnes tribus eorum discipulos mittebat suos. Juda rex meus, Moab lebes spei meæ. Cum hi porro inquit, in primis et in principio vocationis suscepti fuerint; non tamen alienigenæ illi pejores a me alieni erunt; sed etiam ipsum Moab, cui olim vetitum ad Ecclesiam Domini accedere, admittam et excipiā: id enim spero. Moab lebes spei meæ. Clarius autem et apertius hæc interpretati sunt Aquila et quinta editio, his verbis, *Moab lebes lava cri mei*; id est, *receptaculum lavaori mei*; Symmachus vero, *Erit*, inquit, *Moab lebes securitatis meæ. Verum memini audivisse me a quodam Hebræo, sub secreto in hæc loca sententiam tradente: qui his mystice declarari dicebat Christi generationem secundum carnem, quam a genere Moab per Ruth Moabitidem assumpsit, ex qua oriundus est rex David, cuius ex semine Christus Dei secundum carnem genitus est, qui etiam ad Joannis baptismum et ad lavacrum Jordanis accessit. Moab lebes spei meæ. His quoque, ut videtur mihi, gratia vocationis Moab a Deo promittitur, non alio modo per agenda, nisi per lavacrum regenerationis. Cum Moabo C talia promissa sint, paria de reliquis gentibus cogitanda nobis relinquit. Nam cum prophetia Moabitæ admittat, qui olim proscripti erant; manifestum est per illos cæteris item gentibus eum bonam spem ascribere.**

Ἐπαγγέλληται, τιμὴν καταλιμπάνει νοεῖν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἔθνων τὰ δύο οὐρανάς ἐλπίδας ὑπογράφει.

Vers. 11-14. In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt. Quis deducet me in civitatem munitionis; aut quis deducet me usque in Idumæam? Nonne tu, qui repulisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris? Da nobis auxilium de tribulatione, et vana salus hominis. In D Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Id est, Ascendam et ambulabo inter gentes. Idumæi namque ab Esau illo ex uno oriundi erant, de quo dictum est: *Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus?*²³ et Jacob dilexi, Esau autem odio habui.²⁴ Extendam igitur, inquit, calceamentum meum, non amplius in Israel, non in Judæam terram, non in Jerosolyma tantum, sed in illam ipsam odiosam regionem. Ascendam itaque ad illos olim inimicos, atque eos amicorum loco habebo, *Miki alienigenæ subditi sunt.* Pro quo Aquila quidem ait, *Cum Philisthæis amicitiam inib[us];* quinta autem

A καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐξ οὗ συνάστη τὸ βασιλεῖον γένος. Συνάγει δὲ ἐν τούτοις ὁ λόγος τὸν Ἐφραὶμ καὶ τὸν Ἰουδαῖον ἕθνος εἰς δύο βασιλεῖας, προφητεύων μηκέτι ἕσεσθαι τὴν διάστασιν ταύτην, ἀλλ' ἐνωπού τοῦ παντὸς ἔθνους. Ἐπληροῦτο δὲ καὶ ταῦτα κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. "Ηνωτο γοῦν κατ'" ἔκεινους τοὺς χρόνους τὸν ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, οὐχέτι ἐκ δύο βασιλεῶν διηρημένων. Διὸ καὶ ὅμοιως ἐκήρυξτεν δὲ Σωτὴρ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ εἰς πάσας τὰς φυλὰς αὐτῶν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐξαπέστειλεν. Ἰπίδιας βασιλεὺς μου, Μωάδις λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Τούτων δὲ, φησὶν, ἐν πρώτοις καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ψήσεως παραλαμβανομένων, οὐδὲ οἱ τῶν ἀλλοχώρων Β χείρους ἀλλότριοι μου καταστῆσονται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔκεινον τὸν Μωάδην, τὸν ἀπηγορευμένον παραβάλλειν εἰς Ἐκκλησίαν Κυρίου προσελήψομαι καὶ ὑποδέξομαι. Τοῦτο γάρ ἐλπίζω. Μωάδις λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Λευκότερον δὲ καὶ σφέστερον τὴν διάνοιαν τριμένεσιν δὲ Ἀκύλας καὶ ἡ πέμπτη ἐκδοσις· πάρ' οἵ εἰρηται, Μωάδις λέθης τοῦ λουτροῦ μου, τονέστι, δοχεῖον τοῦ λουτροῦ μου· δὲ δὲ Σύμμαχος, "Εσται, φησὶν, δὲ Μωάδις λέθης ἀμεριψίας μου. Οἶδα δὲ ἐγὼ ἀκούσας λόγον ἐν ἀποδρήτῳ παραδεδομένον ὑπά τινος Ἐβραίου εἰς τοὺς τόπους· μυστικῶς γάρ ἔφαστε δηλοῦσθαι διὰ τῶν προκειμένων τὴν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησιν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Μωάδην παραληφθεῖσαν διὰ τὴν Μωαβίτιν Ῥούθ, ἀφ' ἣς γίνεται καὶ Δαυΐδ ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἐκ σπέρματος τὸ κατὰ σάρκα δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουδαίου βάπτισμα καὶ τὸ λουτρὸν τὸ ἐν τῷ Ἱορδάνῃ παρεληλυθώς. Μωάδις λέθης τῆς ἐλπίδος μου. Δοκεῖ μοι δὲ θεὸς διὰ τούτων καὶ τῷ Μωάδῃ ἐπαγγέλλεσθαι τὴν χάριν τῆς κλήσεως, οὐκ ἀλλως ἢ διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Ἐπειδὰν δὲ τῷ Μωάδῃ τοιάντα

'Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαϊκὴν ἐπιβαλῶ τὸ ὄπόδημό μου, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν. Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς, η τοις ὁδηγήσει με ἐώς τῆς Ἰδουμαϊκῆς; Οὐχὶ δὲ ἀπωσάμενος ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἔξελευση, δὲ Θεὸς, ἐν ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; Αὖτις ἦτις βοήθεια ἐκ θελύψεως, καὶ ματαία σωτηρία ἀνθρώπου. Ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἔξουσεν διεργάσθει τοὺς θλιβούσας ἡμᾶς. Τονέστιν, Ἐπιδήσομαι καὶ ἐμπεριπατήσω τοῖς ἔθνεσιν. Ίουμαῖοι γάρ ἔσαν οἱ ἀπὸ τοῦ μεμισημένου Ἡσαῦ, περὶ οὐ λέλεχται. Οὐκ ἀδελφὸς ήτε Ἡσαῦ τοῦ Ἰακὼβ· λέγει Κύριος· καὶ, Τὸν Ἰακὼβ ἡγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα. Ἐπιβαλῶ οὖν, φησὶ, τὸ ὄπόδημό μου, οὐχέτι ἐπὶ τὸν Ἰερατὴλ, οὐδὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν γῆν, οὐδὲ ἐπὶ μόνα τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' ἐπὶ αὐτῇ ἔκεινην τὴν τοῦ μεμισημένου χώραν. Ἐπιβήσομαι οὖν τοῖς πάλαι ἐχθροῖς, ἐν χώρᾳ φίλων κατεσθοσεν αὐτούς. Ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν. Αὐτὸν δὲ

²³ Malach. 1. 2. ²⁴ ibid. 3.

μὲν Ἀκύλας φησὶν, Ἐπὶ Φυλισταῖον συνεταιρίσθισμα· ἡ δὲ πέμπτη ἔκδοσις, Ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐπιμαθήσομαι· ὁ δὲ νύ φαλμὸς, Ἐμοὶ ἀλλοφυλοὶ ὑπετάγησαρ. Γνώσεως δὲ θεοῦ καὶ φιλίας καὶ ἕταιρειας καὶ ἀγάπης σημείον τὸ ὑποταγῆναι αὐτῷ τοὺς πάλαι ἀνυποτάκτους, καὶ ἀλλοτρίους μὲν τοῦ θεοῦ, ὑποχειρίους δὲ δαίμονι πνηροῖς.

ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ, ΨΑΛΜΟΣ ΤΩΔΑΥΙΔ. ΡΗ'.

Ο θεός, τὴν αἰνεστρ μον μὴ παρασιωπήσῃς· δι το στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἐμὸν ἡροίχθη. Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσσῃ δολοῖ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Συνήθως καὶ ἐν τούτῳ ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸ τέλος, ὁ μὲν Ἀκύλας, τῷ τικοποιῷ, ἐκδέδωκεν· ὁ δὲ Σύμμαχος ἐπιτίκιον εἰρήκε· μονονούχη διδάσκοντος ἡμᾶς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, δι το δὴ ἐπὶ τοῖς ἐπινικίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ τοῖς κατὰ τοῦ θανάτου τροπαῖοις, καὶ τὰς παρούσας φωνὰς ἐγκαταλέγειν προστήκει, ἐν αἰσθάνθρωπινος αὐτοῦ παρίσταται φίος, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν παθημάτων. Ο θεός, τὴν αἰνεστρ μον μὴ παρασιωπήσῃς· δι το στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἐμὲ ἡροίχθη. Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσσῃ δολοῖ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ο παρὼν φαλμὸς ἀναφέρεται εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὰ πάθη περιέχων αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ ἡ Γραφὴ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων, ἔνθα δὲ Πέτρος, τῆς τοῦ προδότου Ἰούδα ἐκπτώσεως μνημονεύσας, καὶ παρανέσας ἔτερον δεῖν παραληφθῆναι εἰς τὸν τῶν ἰθ' ἀποστόλων ἀριθμὸν, μαρτυρίᾳ κέχρηται προφητικῇ ἐν τῷ προκειμένῳ φαλμῷ φασκούσῃ· Γερηθήτω δὲ παντὶς αὐτοῦ ἐρημος, καὶ μὴ ἔστω δὲ κατοικῶν ἐτ αὐτῷ, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάδοις ἔτερος· ὅπεις κατὰ τὴν Ηέτρου διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ἰούδα αὐτὴν ταύτην εἰρήσθαι τὴν φωνὴν, καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῷ φαλμῷ φερομένας. Ο τοινυν Σωτῆρ διὰ τῶν προκειμένων ἀρχόμενος ἀνθρωπίνως, ὡς γενόμενος ἀνθρωπος, μείνας δὲ θεός, διπερ ἦν, ἵκετεύει τὸν ἔαυτοῦ Πατέρα μὴ κατορθῶσαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας τῇ ἔαυτοῦ σπουδῇ. Σπουδὴ δὲ αὐτοῦ πᾶσα ἦν σθέσαι μὲν ἐξ ἀνθρώπων πᾶσαν εἰδῶλοιστερίαν, αἰνεσιν δὲ τῷ Πατρὶ καταστήσασθαι ἐπὶ τῆς γῆς· δὴ ἐν ἐπέροις διδάσκει λέγων· Ἀπαγγελώ τὸ δρομὸν σου τοῖς ἀδελφοῖς μον, ἐτ μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Οἱ δὲ εἰς θάνατον αὐτῷ ἐπιβουλεύοντες καταστήσαι ταύτην αὐτὴν τὴν αἰνεσιν καὶ κατασιωπήσαι σπουδὴν ἐποιοῦντο. Ἀλλὰ σὺ, φησὶν, ὁ Πάτερ, μὴ συγχωρήσῃς ἀποστατημέναις τὴν αἰνεσιν μον, τὴν εἰς τὴν σὴν τιμὴν καὶ δόξαν σπουδαζομένην. "Οτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ ἐπ' ἐμὸν ἡροίχθη. Στόμα δὲ ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολοῦ μάλιστα μὲν καὶ πάν τὸ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων ἐτύγχανε, τῶν μεθ' ὑποκρίσεως αὐτὸν Διδάσκαλον καὶ Ραββί^{ον} προσδίδου.

Ἐλάλησαν καὶ ἐμοὶ γλώσσῃ δολοῖ, καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Ἀντὶ τοῦ ἀταπάτη με ἐτριέβαλλό με·

A editio, apud *allophylos honorabor*; quinquagesimus vero nonus psalmus habet, *Mihi alienigenæ subditi sunt*. Notitia vero Dei et amicitiae et societatis et dilectionis signum est, ipsi subjici eos, qui olim inobsequentes et Deo alieni erant, pravisque dæmonibus subditi.

4. IN FINEM, PSALMUS IPSI DAVID. CVIII.

VERS. 2, 3. Deus, laudem meam ne lacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. In hoc item de more pro illo, in finem, Aquila, victoriæ auctori, Symmachus vero, triumphale, editi. Spiritu sancto tantum non docente nos, in triumphalibus Salvatoris nostri et tropais de morte partis, has voces proferre debere, in quibus humana ejus vita et tolerantia cruciatuum declaratur. Deus, laudem meam ne lacueris, quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. Præsens quippe psalmus refertur ad personam Christi, utpote qui passiones ejus complectatur, ut testificatur Actuum apostolorum Scriptura, ubi Petrus cum proditoris Judæ lapsum memorasset, ac monuisset alium ad duodecim apostolorum numerum complendum aggregari oportere, testimonio usus est propheticō, ut in præsenti psalmo habetur: *Fiat habitatio ejus deserta, et non sit qui inhabilit in ea, et episcopatum ejus accipiat alter^{ος}*; ita ut secundum Petri doctrinam hæc vox de Juda prolatæ sit, ut et cæteræ in hoc psalmo expressæ. Salvator igitur ab allatīs vocibus humano more orsus, utpote homo factus, manens tamen Deus ut erat, Patrem obsecrat ne insidiatores consilio suo officiant; consilium autem ejus totum erat, ut ex hominibus idolatriam omnem extingueret, Patri vero laudem in terra constitueret: quod item alibi docet his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesie laudabo te^{ον}*. Qui autem vitæ ejus insidias parabant, summo studio satagebant ut hæc ipsa laus silentio prorsus mitteretur. Verum tu, inquit, Pater, ne sinas laudem taceri meam, quæ in honorem et gloriam tuam concinnatur. *Quia os peccatoris et os dolosi super me aperitum est*. Os autem peccatoris et os dolosi potissimum erat os Phariseorum et Scribarum, qui cum hypocrisi ipsum Magistrum et Rabbi vocabant; præsertim autem Judæ, qui Salvatorem et Dominum suum osculo prodidit.

VERS. 4. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et oppugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligenter, detrahe-

^{ος} Act. I, 20. ^{ον} Psal. xxi, 23.

bant mihi : ego autem orabam. Cum enim illum, ut-pote beneficium, ac non corporum modo, sed etiam animarum medicum diligere debuissent, illi contra calunias adversus eum conflabant.

VERS. 5. Pro eo ut me diligenter, detrahebant mihi : ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea : discipulos meos tantum non opere docens quales esse debeant, si quando in paria incident. Quia vero in medio dicitur, Ego autem orabam, sed quænam pro illis precaretur scripto non traditur : quispiam non incommode dixerit, ipsum hæc quæ jacent pro illis etiam precatum esse, quæ doctrinæ ipsius affilia orant dicentis : Orate pro lædentibus et persequenti-bus vos⁶⁷. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea. Hac de re dicendum nihil, cum historia evangelica multitudinem beneficiorum, quæ incarnatus hominibus impertiit, complectatur, cum scilicet curaret omnem eorum languorem et infirmitatem.

VERS. 6-10. Constitue super eum peccatorum, et abdolus stet a dextris ejus. Qui etiam ipsum ener-vavit, ac omnibus, quæ prius in dextra animæ suæ parte possidere videbatur, ipsum spoliauit. Cum judicatur, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter : fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua. Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent, ejiciantur de habitationibus suis. Verisimile est hæc reipsa ac secundum nudam litteram contra prodito-rem post suspensjonem ejus, completa fuisse; ita ut filii quidem ejus orphani essent, et uxor ejus vi-dua, cæteraque omnia quæ recensentur ad litteram finem sortirentur, et prædictio Salvatoris nostri, qui hæc futura in psalmo prænuntiabat, vera de-prehenderetur. Hæc item intelligas populo Judaico post insidias in Christum structas accidisse. Nam paucis elapsis post crucem annis, tota gens sedi-bus pulsa est : atque illi quidem intersecti sunt, mulieres vero cum liberis in servitutem actæ sunt.

Θυνος ἐγένετο : καὶ οἱ μὲν ἀνηρρέθησαν, αἱ δὲ τούτων γυναικεῖς μετὰ τῶν πατέρων ἐκβιβλήθησαν.

VERS. 11-13. Scrutetur fenerator omniem substan-tiam ejus, et diripiunt alieni divitias eorum. Non sit illi suspector, nec sit miserator pupillis ejus. Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus. Symmachus vero sic. Colligat exactior omnia que sunt ipsi. Exactores autem Romanorum imperatores sunt, impositum vesticigal exigentes. Hi porro omnia Iudeorum bona diripuerunt, accurate omnia scrutantes, ita ut occulta etiam invenirent sibi que vindicarent. His vero gestis, postquam ini-mici bona ipsorum inter se divisserint, nemo iis ad-jutor erit, nec eorum filii parcerunt. Deinde quadra-ginta nondum elapsis annis, Iudeorum populus in-ternechie deletus est.

Α ἦτορ δὲ προσηυχόμητο. Δέον γάρ αγαπᾶν ὡς εὐερ-γέτην, καὶ μὴ μόνον τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἱετρὸν· οἱ δὲ διαβολὰς ἔδραπτον κατ' αὐτοῦ.

Ἄρτι τοῦ ἀγαπᾶν με ἐνδιέβαλλό με· ἦτορ δὲ προσηυχόμητο. Καὶ θεστο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀρτί ἀγαπῶν, καὶ μῆσος ἀρτί τῆς ἀγαπήσεώς μου μονονούχη καὶ τοὺς ἐμοὶ μαθητευομένους Ἐργα διδάσκων ὑπίους καὶ αὐτοὺς εἶναι προσήκει, εἰ ποτε τοῖς ὅμοιος περιπτοτοιεν. Τοπεὶ δὲ μέσως εἰρηται τό· Ἔτορ δὲ προσηυχόμητο· τίνα δὲ ἦν ἡ προσηύχετο καὶ ὑπὲρ ἔκεινων, οὐκ ἐμφέρεται· εἰποι δὲ τοις εἰκότως, δι ταῦτα προσηύχετο καὶ ὑπὲρ ἔκεινων, ἡ δῆ σύμφωνα ἦν ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις, δι' ὧν ἐφασκε· Προσεύ-χεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωρέων θύμα· — Καὶ θεστο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀρτί ἀγαπῶν, καὶ μῆσος ἀρτί τῆς ἀγαπήσεώς μου. Περὶ τούτων οὐδὲν δεῖ λέγειν, τῆς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ιστορίας περιεχούστης τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν ὃν ἐνανθρωπήσας αὐτοῖς παρείχε, θεραπεύων αὐτῶν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

Κατδοτησοτέπ' αὐτὸν ἀμαρτωλόν, καὶ διδο-λος στήτω δὲ δεξιῶν αὐτοῦ. 'Ο καὶ σκελίτας αὐ-τὸν, πάντα δὲ πρότερον ἐδόκει κεκτῆσθαι δεξιῷ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἀποστήλας. Ἐν τῷ κρίνεσθαι ἐξέλθοι καταδεδικασμένος, καὶ η προσευχὴ αὐτοῦ τετέσθαι εἰς ἀμαρτιαν. Γερηθήτωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάδοι ἀπεροι· Γερηθήτωσαν οἱ νιοὶ αὐτοῦ ὄρφαροι, καὶ η γυνὴ αὐτοῦ κτηρία· σαλευόμενοι μεταπαστήτωσαν οἱ νιοὶ αὐτοῦ, καὶ ἀπατησάτωσαν· ἐκβιβλήθητωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν. Εἰκός καὶ φήτως κατὰ ψιλὴν τὴν λέξιν ταῦτα πάντα πεπληρῶσθαι κατὰ τοῦ προδότου μετὰ τὴν ἀνάρτησιν αὐτοῦ, ἀμα μὲν ὄρφανῶν γενομένων αὐτοῦ τῶν πατέων, ἀμα δὲ καὶ τῆς γυναικῶν ἐν χηρεἴᾳ καταστάσης, καὶ τῶν ἐξῆς κατα-λεχθέντων ἀπάντων πρὸς λέξιν τέλος εἰληφθάνων, ὡς ἀλληθεύσαι τὴν πρόρρησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ τῶν φαλμοῦ ταῦτα ἔσεσθαι. Νοήσεις δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Ιουδαίων θέντος κατὰ λέξιν πεπληρωμένα μετὰ τὴν, εἰς τὸν Χριστὸν ἐπιβουλήν· 'Ολίγων γάρ μετὰ τὸν σταυρὸν διελθόντων ἐτῶν, διστατον ἀπαν τὸ

'Εξερευνησάτε δαρειστής πάντα δσα ὑπάρχει αὐτῷ· καὶ διαρπαστώσαν ἀλλότριοι τὸν πλούτον αὐτῶν. Μη διπαρέσσαν τοῖς ὄρφαροῖς αὐτοῦ. Γερη-θήτω τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς ἐξολθρευσιν, ἐν τούτῃ μαρτυρεῖται τὸ δρόμον αὐτοῦ. 'Ο δὲ Σύμμαχος οὗτος, Συγχρόσας πράκτωρ πάντα τὰ, ὑπάρχοντα αὐτῷ. Πράκτορες δὲ καὶ οἱ Ρωμαῖοι βασιλεῖς τὸν ἐπικείμενον εἰσπραττόμενοι φόρον. Οὗτοι δὲ τὰ Ιου-δαίων διήρπασαν, ἀπαντά δικριβῶς ἐρευνήσαντες, ὡς καὶ τὰ κεχρυμμένα εὑρεῖν τε καὶ σφετερίσαι. Τούτον δὲ γενομένων, καὶ τῶν πολεμίων τὰ τούτοις προσήκοντα διανεμομένων, οὐδεὶς αὐτοῖς ἐπίκουρος ἔσται, οὐδὲ φε-δοῦς αὐτῶν οἱ πατέρες ἀξιωθήσονται. Εἰτα μ' οὐ διελθόντων ἐτῶν, παναλεθρίαν ὑπέμεινεν δι Ιουδαίων λαος.

Άραμησθείη ή ἀροματά τῶν πατέρων αὐτοῦ Αἴραρτι Κυρίου, καὶ η ἀμάρτια τῆς μητρός αὐτοῦ μὴ ἔξαλειφθεῖη. Γερηθήτω ἄραρτος Κυρίου διαπατός, καὶ ἔξολοθρευθεῖη ἐκ τῆς τὸ μημόδυνον αὐτῶν, ἀρθ' ὡς οὐκ ἐμηγήσθη ποιῆσαι ἐλεος. Πατέρων ἀρετὴ πολλάκις καὶ πλημμελήσαντας ὅντας παιδας, ὡς τοὺς Ιουδαίους τοῦ Ἀβραὰμ ἡ πίστις, ὡς τὸν Σολομῶντα τοῦ Δαυΐδη ἡ εὐσέβεια· πονηρία δὲ πατέρων τοῖς δύμοις παισιν ἐπαύξει τὴν τιμωρίαν· οὐδεμίᾳ γάρ οὐδαμόθεν εὐρίσκεται φειδοῦς ἀφορμή. **Άραμησθείη** ή ἀροματά τῶν πατέρων αὐτοῦ ἄραρτι Κυρίου. Πατέρας δὲ αὐτῶν καλεῖ τοὺς ἐν τῇ ἑρήμῳ τῇ δυσσεβείᾳ χρησαμένους, τοὺς ἐπὶ τῶν κριτῶν, τοὺς ἐπὶ τῶν βασιλεῶν, τοὺς μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον παρανομή συζήσαντας. Καὶ η ἀμάρτια τῆς μητρός αὐτοῦ μὴ ἔξαλειφθεῖη. Μητέρα δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾧ τῆς κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ μιαυγονίας ἐτολμήθη τὸ μῆσος. Γερηθήτω ἄραρτος Κυρίου διαπατός, καὶ ἔξολοθρευθεῖη ἐκ τῆς τὸ μημόδυνον αὐτῶν, ἀρθ' ὡς οὐκ ἐμηγήσθη ποιῆσαι ἐλεος. Πάντα, φησι, τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμήθεντα παράνομα ἀεὶ θεώμενος δὲ Θεός, οὐδεμιᾶς αὐτοὺς ἀξώσει φειδοῦς, ἀλλὰ πανολεθρίᾳ παραδώσει. Καὶ ἐντεῦθεν μέντοι δῆλον, ὡς οὐ περὶ μόνου τοῦ Ἰούδα, ἀλλὰ περὶ πάντων τῶν ἡπιστηκότων Ιουδαίων λέγει· ἀπὸ γάρ ἐνικοῦ πρεσώπου ἐπὶ τὸ πλήθυντικὸν τὸν αὐτῶν.

Καὶ κατεδίωξεν ἀρθρωτον πένητα καὶ πτωχόν, καὶ καταρευγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θαρατῶσαι· τοιτέσσι πεπληγμένον δι' ἀεὶ ἐώρα ἐν αὐτοῖς παρανομίας. Ὁθεν καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐλεγε κλαλῶν αὐτήν. Εἰ ἔγραψε καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην σοι· τὸν δὲ ἔκρυβον ἀπὸ τῶν δρθαλμῶν σου. Ἐθανάτωσε δὲ αὐτὸν, αἵτιος γενόμενος τοῦ εἰς θάνατον παραδοθῆναι. Καὶ ηγάπησε καρδίαν, καὶ ησεὶ αὐτῷ· καὶ οὐκ ἥθελησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ἐθεύσατο κατάραν ὡς ἱμάτιον, καὶ εἰσῆλθεν ὡς ὑδωρ εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ, καὶ ὥστε ἐλαυνοῦ ἐπὶ τοῖς στέρεοις αὐτοῦ. Γερηθήτω αὐτῷ ὡς ἱμάτιον δὲ περιβάλλεται, καὶ ὥστε ζωτὴ ἦτο διαπατός περιέννυται. Τοῦτο τὸ ἔργον τῶν διαβαλλόντων με παρὰ Κυρίου, καὶ τῶν λαλούντων πονηρὰ κατὰ τὰς ψυχῆς μου. Τῆς προφητείας λεγούσης εἰς πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος· Οἱ σύλογοντές σε εὐλόγηται, καὶ οἱ καταρώμενοι σε κεκατήραται, διπάς μὲν οἱ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης τὸν Θεὸν δι' αὐτοῦ ἐπιγνόντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, τῆς ἐκ Θεοῦ καταξιούνται εὐλογίας, ὡς πληθύνειν καὶ αὖξειν, καὶ τὰ σύμπαντα πληροῦν τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, τοῖς πάσι τυγχάνειν πρόδηλον· διπάς δὲ Ιουδαῖοι, ἀρώμενοι αὐτὸν καὶ βλασφημοῦντες ἐφ' ἵκαστης ἡμέρας, τὴν ἐκ Θεοῦ κατάραν εἰς ἑαυτοὺς ἐπισπάνται, καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ μὴ ἀραι κεφαλήν, μηδὲ ἀνανεῦσαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπισουλῆς.

Καὶ σὺ, Κύριε, ποιησον μετ' ἐμοῦ ἔπεικεν τοῦ ἀρώματός σου, διτι χρηστὸν τὸ ἐλεός σου. Ἄργαλ

VERS. 14-16. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur. Fiat contra Dominum semper, et dispereat de terra memoriale eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Patrum virtus sacerdotum etiam filii peccantibus prosuit, ut sides Abrahæ Iudeis, Davidis pietas Salomonis: sed pravitas parentum filiis similibus poenam adauget; ex nullo quippe loco aliqua miserendi occasio reperitur. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini. Patres autem eorum vocat illos, qui in deserto impie se gesserunt, qui tempore judicium et regum, quique post redditum ex Babylonie inique vixerunt. Et peccatum matris ejus non deleatur. Matrem vero vocal Jerosolymam, in qua cruentum contra Dominum Christum facinus perpetrare ausi sunt. Fiat contra Dominum semper, et dispereat de terra memoriale eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Cum omnia, inquit, ab eis admissa scelera Deus semper intueatur, in nulla ipsos venia dignabitur, sed internectioni tradet. Atque hinc palam est, non de solo Iuda, sed de omnibus incredulis Iudeis haec dici: nam a singulari persona ad multos sermonem transluit; non enim jam dicit, ejus, sed, eorum. λόγον μετηνεγκεν· οὐκέτι γάρ εἰπεν, αὐτοῦ, ἀλλ',

VERS. 17-20. Et persecutus est hominem inopem et mendicum, et compunctum corde mortificare, id est, percussum ob iniquitates quas in ipsis videbat. Quare Jerosolymam deflens dixit ei: Si cognovisses et tu quae ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis⁴⁸. Mortificavit autem ipsum, quia in causa fuit cur ad mortem tradiceretur. Et dilexit maledictionem, et veniet ei; et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo. Et induit maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona, qua semper praecingitur. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi a Domino, et qui loquuntur mala adversus animam meam. Cum prophetia de persona Salvatoria dicat: Qui benedixerint te benedicti sunt; et qui maledixerint te maledicti sunt⁴⁹; quomodo quidem illi qui in toto orbe Deum per ipsum cognoverunt, ac in ipsum crediderunt, Dei benedictione dignantur; ita ut multiplicentur et augeantur, et Ecclesia Christi omnia impleat, propalam omnibus est: quomodo autem Iudei, qui in ipsum quotidie maledicta et blasphemata verba proferunt, Dei maledictionem sibi ipsis attrahant, etiam hoc manifestum est ex ea, quod caput non attollant, neque emergant, ex quo tempore Salvatori nostro insidias struxerunt.

VERS. 21-24. Et tu, Domine, fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua. Li-

⁴⁸ Lue. xix, 42. ⁴⁹ Gen. xxvii, 29.

bera me, quia egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est intra me. Sicut umbra cum declinat ablatus sum, excussus sum sicut locusta. Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum. Cum de animarum tam proditoris quam insidiatorum pernicie, necnon de totius Iudaicæ gentis repudiatione admodum sollicitus sit, utpote hominum amans; se eorum causa turbari proficitur: quare ait, Et cor meum conturbatum est intra me.

VERS. 25-29. *Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, et moverunt capita sua. Adjuva me, Domine Deus meus, et salvum me fac secundum misericordiam tuam. Et sciant quia manus tua haec, et tu, Domine, fecisti eam. In resurrectione a mortuis manus Dei, id est unigenitum ejus Verbum, innotuit, et is qui hactenus plurimis latuerat, apparuit; quando nempe ipse volens sustinuit crucem, confusione contempta¹⁰, atque idem corpus suum suscitavit, cum sit dextera et virtus Patris. Sciant igitur, ait, quia manus tua haec, quam opprobriis et cachinnis traducunt, et tu, Domine, fecisti eam: quod tibi placuerit ut ea corpus assumeret. Nam manus Dei est ejus virtus omnium effectrix, quæ non alia est a Dei Verbo, per quod omnia facta sunt. Maledicent illi, et tu benedices. Qui insurgunt in me confundantur: servus autem tuus lætabitur. Ad hanc usque diem perseverant Iudei Servatorem blasphemis dictis impetrare: at illis blasphemaveruntibus, splendoris quotidie prædicatio evadit. Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua. Iudei namque post insidias adversus Christum, Dei providentia destituti, pudore circumfusi sunt: Salvator autem et Dominus noster lætitia ad hoc usque tempus impletur, Ecclesia per totum orbem in nomine ejus constituta. Servus autem tuus lætabitur. Neque alio modo et sententia servi nomen hic accipere necesse est: divinum quippe Paulum audimus haec dicentem: Semetipsum exinanivit formam servi accipiens¹¹; ipseque per Isaiam clamat: Sic dicit Dominus formans me ex utero servum sibi¹². Induantur qui detrahunt mihi pudore, et operiantur sicut diploide confusione sua. Hoc autem ediscas, si consideres qua mente sint Iudei, videntes quidem veneranda et sancta sua funditus deleta; illius vero, qui ab ipsis ignominia affectus, ac in crucem et mortem traditus est, sepulcrum studio et honoribus celebrari; Ecclesias vero quæ ejus virtute per totum orbem fundatae sunt in dies accrescere ac multiplicari, ac cum gloria promoveri. Haec quippe ipsis oculis cernentes Iudei, qui non confusione et pudore merito induantur?*

'Εκκλησίας αὐξούσας δογμέραι, καὶ πληθυνούσας, καὶ αὐτῶν ἐντροπήν καὶ αἰσχύνην.

VERS. 30-31. *Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum, quia astitit a*

¹⁰ Hebr. xii., 2. ¹¹ Philipp. ii., 7. ¹² Isa. xlix., 5.

Α με, δι των πτωχῶν καὶ πένητος εἰμι ἦώ, καὶ η παρδία μου τετράκται ἐτέρος μου. Όσει σκιὰ ἐν τῷ ἔκκλησίᾳ αὐτὴν ἀρταρηρέθηρ, ἐξειράχθηρ ὥστε ἀκρίδες. Τὰ γόνατά μου ἡσθένησαν ἀπὸ ρητοτελοῦ, καὶ η σδρέ μου ἡλιούμηδη δι' ἑλαιορ. Φροντίζων περὶ τῆς ἀπωλεῖας τῶν ψυχῶν αὐτῶν, αὐτὸν τε ἐκείνου τοῦ προδότου καὶ τῶν τὴν ἐπιβούλην αὐτῷ συνεσκευασμένων, περὶ τῆς ἀποδολῆς καὶ ἀπωπώσεως τοῦ παντὸς Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, ταράττεσθαι ὡς φιλάνθρωπος ὑπὲρ αὐτῶν ὄμολογες· Διό φηστ. Καὶ η καρδία μου τετράκται ἐτέρος μου.

Κάγὼ ἐργήθηρ ὀφειδός αὐτοῖς· εἰδοσάρ με, καὶ έσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν. Βοήθησάν μοι, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ σῶσόν με κατὰ τὸ ἔλεός σου. Καὶ γράτωσαν, δι της ἡ χειρ σου αὐτη, καὶ σὺ, Κύριε, ἐποίησας αὐτὴν. Ἐν τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει γνωσθή γέγονεν ἡ χειρ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, καὶ ὁ τέως τοὺς πολλοὺς λανθάνων, ἐφανερώθη, ὡς αὐτὸς ἐκὼν ὑπέμειρε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας, καὶ αὐτὸς τὸ ἐαυτοῦ ἀντίστησε σῶμα, δεξιὰ καὶ δύναμις ἡν τοῦ Πατρός. Γράτωσαν τοὺν, φησιν, δι της ἡ χειρ σου αὐτη, ἡν διειδίζουσαν καὶ χλευάζουσι, καὶ σὺ, Κύριε, ἐποίησας αὐτὴν, τῷ εὐδόκησαι σῶμα αὐτὴν ἀναλαβεῖν. Χειρ γάρ τοῦ Θεοῦ ἡ ποιητική ἀπάντων δύναμις αὐτοῦ, οὐχ ἐτέρα οὐσα τοῦ δι' οὐ γέγονε τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καταράσσοται αὐτοί, καὶ σὺ εὐλογήσεις. Οἱ ἐκαριστάμενοι μοι αἰσχυρθήσωσαν· ὁ δὲ δοῦλός σου εὐγραφήσεται. Μέχρι καὶ σήμερον διέμενεν οἱ Ἰουδαῖοι ταῖς κατὰ τοῦ Σωτῆρος χρώμενοι βλασφημίαις· ἀλλ' ἐκείνων βλασφημούντων, περιφανέστερον δογμέραι τὸ κήρυγμα γίνεται. Ἐρδυνασθωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντές με ἐπεροπήν, καὶ περιβαλλούσαν ὥστε διπλοῦδα τὴν αἰσχύνην αὐτῶν. Οἱ γάρ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν κατὰ Χριστοῦ ἐπιδουλήν, Ἑρηματῆς τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπῆς γενόμενοι, αἰσχύνην περιεβάλοντο· ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν εἰσέτι καὶ νῦν πληροῦται, διὰ τοῦ δόντας αὐτῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης καθετεώσης Ἐκκλησίας. Οὐδὲ δοῦλός σου εὐγραφήσεται. Οὐδὲ τοῦτο ἡμῖς τὸ βῆμα λαβεῖν εἰς ἐτέραν ὑπόθεσιν ἀναγκάσει· ἀκούομεν γάρ καὶ τοῦ θεσπεσίου Παύλου λέγοντος, δι της Ἑαντὸν ἐκέρωσε, μορφὴν δούλου λαβόν καὶ αὐτὸς δὲ διὰ Ἡσαΐου βοᾷ· Οὐτω λέγει Κύριος δ πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλορ δαυτῷ. Ἐρδυνασθωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντές με ἐπεροπήν, καὶ περιβαλλούσαν ὡς διπλοῦδα τὴν αἰσχύνην αὐτούς. Καὶ τοῦτο μάθοις ἀν ἐπιστήσας ποίας ἄρα Ἰουδαίων πατίδες κέκτηνται διανοίας ὀρῶντες τὰ μὲν ἐαυτὸν σεμνὰ καὶ ἀγια ἐκ βάθρων ἡφαντισμένα, τοῦ δὲ πρὸς αὐτῶν ἀτιμάζει περιβληθέντος, σταυρῷ τε καὶ θανάτῳ παραδοθέντος, τὸ μὲν τοῦ θανάτου μῆτρα σπουδαῖς τε καὶ φιλοτιμίαις τετιμημένον, τὰς δὲ διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ιδρυθείσες

'Εξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ σφόδρα ἐν τῷ στόματι μου, καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν αἰτέσω αὐτόν δι-

παρθετη ἐκ δεξιῶν πένητος, τοῦ σῶσαι ἐκ τῶν καταδικώτων τὴν ψυχήν μου. Πολλῷ τὸν δὲ πάντων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων ἔθνην, καὶ τῶν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησιῶν; Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ εἰπών: "Οπου δύο ἡ τρεῖς συνηγγένεις εἰν τῷ ὀρόματι μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Διὸ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐν μέσῳ τῶν Ἐκκλησιῶν παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ Πατρὶ μεγίστη πρόδεισιν εὐχαριστία.

ΨΑΛΜΟΣ Τῷ ΔΑΥΙΔ. ΡΘ'.

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἵως ἀπὸ θῶν δέκατρούς σου ὑποκόδιον τῶν τοδῶν σου. Σφόδρα ἀκριβῆ καὶ ἀληθῆ λόγον ἐπεστημήνατο δὲ Σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκώς· *Εἰ οὖν Δαυὶδ ἐν πνεύματι καλεῖ αὐτὸν Κύριον,* πῶς νιός αὐτοῦ ἐστιν; οὐ γάρ ἐκτὸς Πνεύματος ἄγιου οἴς τε ἦν δὲ οὐδὲν εἰπεῖν τό· *Εἶπεν* ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. Πόθεν γάρ παρῆν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ γνῶσις ἡ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν ὄντος μαστένον αὐτοῦ Κύριον κοινολογίας; 'Ο μὲν οὖν θρόνος τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ ἀξίαν κατασημαίνει, ή δὲ κάθισις τὸ βέβαιον καὶ ἀδραίον καὶ ἀσάλευτον τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ διαιροντῆς τὸ δὲ, ἐκ δεξιῶν, εἰναι καὶ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς δωρημάτων κοινωνόν. Πάντα γάρ τὰ δεξιά, φαιδρά τε καὶ ἀγαθά καὶ σωτήρια χορηγεῖ δὲ Υἱὸς ὁς παρὰ Πατρός. Ἐχθροὺς δὲ φησὶ τοὺς διὰ τοῦ προτεταγμένου ψαλμοῦ δεδηλωμένους· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις. Πάντας γάρ οὐ ποὺ τοὺς πόδας αὐτοῦ θήσειν δὲ Πατήρ διαγγέλλεται διὰ τοῦ προκειμένου ψαλμοῦ.

'Ράβδον δυνάμεως ἔξαποστελεῖ Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. 'Ράβδον δυνάμεως ἐν τούτοις ἡγοῦμαι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον εἰρήσθαι. 'Ἐπίστησον δὲ μήποτε καθ' ἕτερον τρόπον ῥάβδος δυνάμεως εἰρήται ἐνταῦθα ἡ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ κεκλημένη ῥάβδος σιδηρᾶ. 'Ο μὲν οὖν εὐαγγελικὸς λόγος, δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμεως, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν οἰκονομίας ἀπαγγελτικός, δὲ παιδευτικὴ καὶ σωτήριος εἰη δὲν ῥάβδος· δὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· καὶ πολεμίων τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας καθαιρετικὴ λεγομένη σιδηρᾶ, δι' ἡς ὁς σκεύη κεραμέως συντρίψειν λέγεται τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ. 'Ἐπει τοίνυν δὲ Χριστὸς τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσι καὶ ἐν αὐτοῖς μέσοις ἔθνεις μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων συνεπήσατο, ἀναγκαῖς λέλεκται διτι, 'Ράβδον δυνάμεως σου ἔξαποστελεῖ Κύριος, ἵνα κατακυριεύσῃς ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου.

Μετὰ σοῦ δὲ ἀρχὴ ἐν ημέρᾳ τῆς δυνάμεως σου ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἀριών, ἐκ γαστρὸς πρὸ διωσφρού ἐτέρρησα σε. Ἄκυλας, Ἄπο μῆτρας ἔξωρθρισμένης σοι δρόσος παιδιότητός σου· δὲ Σύμμαχος· 'Ος κατ' δρόσον σοι δρόσος δὲ νεότητος σου· δὲ πέμπτη ἐκδοσίς, Ἐκ μῆτρας ἀπὸ δρύδρου σοι δρόσος νεότητός σου. Καὶ ξοκές γε διὰ τούτων τῆς ἐνσάρκου γεννήσεως αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. Ἀπὸ γάρ μητρας, φησι, γεννήσεται δρόσος ἔξωρθρισμένη τῆς παιδιότητός σου· δὲ ἐκ μῆτρας γε-

A dextris pauperis, ut salvam ficeret a persequentibus animam meam. Multorum: quorum nisi omnium gentium quae in ipsum crediderunt, et Ecclesiarum quae in toto orbe sunt? Ipse namque est qui dixit: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum²³. Ideo per totum orbem in medio Ecclesiarum magnæ a Domino gratiarum actiones Patri emittuntur.

PSALMUS IPSI ΔΑVID. CIX.

VERS. 1, 2. *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Hoc dictum valde accuratum ac verum esse Salvator significavit dicens: Si ergo David in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus es²⁴? neque enim sine Spiritu sancto poterat David hæc proferre, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis.* Quomodo enim humanæ cognitioni accidisset notitia communicationis quam Pater habet cum eo qui Dominus ipsius David dicitur? Thronus itaque regiam ejus dignitatem declarat; sessio autem firmatatem, stabilitatem et immobilitatem permissionis ejus in regno. Illud autem, *a dextris*, declarat ipsum dextrorum Patris munierum esse participem. Omnia quippe dextera, lata, bona et salutaria quasi a Patre Filius subministrat. Inimicos autem vocalit eos qui in præcedenti psalmo declarati sunt; neque tantum eos, sed etiam omnes adversarias virtutes. Pater enim in præsenti psalmo se omnes sub pedes ejus prostraturum esse denuntiat.

VERS. 3. *Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion, et dominare in medio inimicorum tuorum.* Virgam virtutis arbitror hoc loco evangelicum sermonem dictum esse. Observa porro, num forte secundum rationem virga virtutis hic dicatur ea, qua in secundo psalmo virga ferrea nuncupatur. Evangelicus itaque sermo, qui Servatoris nostri virtutem et ejus œconomiam annuntiat, virga doctrinalis et salutaris fuerit; illa vero qua inimicos suos et Ecclesie hostes prosternit ac destruit, ferrea vocetur, qua dicitur inimicos suos tanquam vasa liguli contriturus esse. Quia igitur Christus Ecclesias suas in mediis urbibus et gentibus inter inimicos et hostes constituit, necessario dictum est: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus, ut dominaris in medio inimicorum tuorum.*

VERS. 4. *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex utero ante Luciferum genui te.* Aquila, ab utero diluculo excitato tibi ros pueritiae tuæ; Symmachus, velut diluculo tibi ros juventus tua; quinta autem editio, ex utero diluculo tibi ros juventutis tuæ. Hisque videtur generationis ejus carnalis œconomiam significare. Ab utero enim, ait, erit ros matutinus pueritiae tuæ; sive ex utero fieri tibi ros tuus diluculo in juventute tua. Hisque arbitror declarari, non ex semine viri, sed

²³ Matth. xviii., 20. ²⁴ Matth. xxii., 45.

*ex Spiritu sancto, carnalem generationem consti-
tui. Nam quemadmodum ros superne de cœlo de-
fluenz, sic in utero prægnantis matris ejus, carnis
constitutio facta est in infanthia ipsius. Pro illo autem,
ex ventre, sive ex utero, Hebraicum habet Mariam.
Aliquo autem narrante novi, Hebraicam vocem hic
Mariam meminisse: nam illud, Mariam, Mariæ no-
men significat; ita ut his nominatum Deipara com-
memoretur.*

τῆς Μαρίας μνημονευσάσης τὸ γέρον, Μαριάμ, τὸ Μαρίας δνομα σημαίνει, ὡς δνομαστή διὰ τούτων τῆς θεοτόκου μνημονευθέστης.

VERS. 5-8. *Juravit Dominus, et non paenitebit
eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem
Melchisedech. Dominus a dextris tuis confregit in
die iræ suæ reges. Judicabit in nationibus, implebit
ruinas, conquassabit capita in terra. De torrente in
via bibet, propterea exaltabit caput. Hæc admodum
consequenter videntur prædictis verbis subnexa
esse. Etiam si enim ortum ex utero passus sis, ait,
atque veluti ros ex Spiritu sancto, assumpta carne,
factus sis in infanthia tua; at non pari atque cæteri
homines ratione vitæ exitum sortieris; sed in æter-
num Deo et Patri sacerdos manebis: siquidem id
definitum, et a Patre tuo cum juramento affirmacione
pronuntiatum est.*

ALLELUIA. CX.

VERS. 1-3. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde
meo, in consilio justorum et congregatione. Inscriptio
presentis ac sequentium psalmorum declarat, hæc
non per psalterium pronuntiata fuisse, neque cantici
locum tenere, neque orationis, neque aliorum quæ in
titulis feruntur; sed esse hymnos gratiarum actionis:
quare inscripti sunt, Alleluia, quod Graece versum,
laudem Dei significat. Confitebor tibi, Domine, in toto
corde meo, in consilio justorum et congregatione.
Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates
ejus. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia
ejus manet in sæculum sæculi. Admodum vero con-
gruenter post traditam de Salvatore nostro prophe-
tiā, hymnus gratiarum actionis his verbis sub-
jungitur, ex ipsius Servatoris persona recitatus,
qui Patri suo de salute omnibus hominibus con-
cessa gratias resert. Nam confessio ex Scripturæ
usu modo peccatorum declarationem significat,
modo gratiarum actionem exhibet. Statim enim in
Evangelii ipse Servator noster ait: Confiteor tibi,
Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a
sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.
Ita, Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia
mihi tradita sunt a Patre, et nemo novit quis est
Filius nisi Pater, et quis est Pater nisi Filius, et
cui voluerit Filius revelare¹¹. — In consilio ju-
storum et congregatione. Magna opera Domini,
exquisita in omnes voluntates ejus. Non pravo-
rum et perversorum virorum; sed probarum et
rectarum animarum, gratiarum actionum hymnum*

A νήσεται σοι δρόσος σου δρθροῦ ἐν τῇ νεότητι σου. Ση-
μαίνεσθαι δὲ διὰ τούτων ἡγοῦμαι τὸ μὴ ἐκ σπέρματος
ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐξ ἀγίου Πνεύματος συστῆναι τὴν ἑναρ-
χον γέννησιν. Οὐαὶ γάρ δρόσος διαθεν ἐξ οὐρανῶν
φερομένη, οὗτῳ πως ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς κυνοφορύστῃς
αὐτὸν μητρὸς ἡ τῆς σαρκὸς ὑπέστη σύστασις ἐν τῇ
παιδίστητι αὐτοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐκ γυναῖκος, οὐ, ἀλλὰ
μητρας, τὸ Ἐβραϊκὸν ἔχει, Μαριάμ. Οὐδὲ εἰς τοῦ
τοινδέ ἀκούσας, ὡς τῆς Ἐβραϊκῆς φωνῆς ἐνταῦθα

B ομοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, Σὺ
λερεὺς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκα.
Κύριος ἐκ δεξιῶν σου συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ δρῆς
αὐτοῦ βασιλεῖς. Κριτεὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσῃ
τῷ οὐρανῷ τοῦ πατέρος τοῦ πατέρος στέψασθαι.
Σφόδρα μοι δοκεῖ ἀκολούθως τῇ προγεγραμμένῃ λέξι
συνήφθη τὰ προκειμένα. Εἰ γάρ καὶ τὰ μάλιστα γέ-
νεσιν τὴν ἀπὸ μητρᾶς ὑπέμεινας, φησί, καὶ γεγένησαι
οὐαὶ δρόσος ἐξ ἀγίου Πνεύματος ἐν τῇ παιδίστῃ: σου
σάρκα ἀναλαβὼν, ἀλλ' οὐχ ὅμοιως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώ-
ποις καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ βίου ποιήσεις διαμε-
νεῖς δὲ εἰς τὸν αἰώνα ιερώμενος τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι.
Τοῦτο γάρ ὥρισται, καὶ μεθ' ὅρου βεναιώσεως τοῦτο
ἀποπέφανται πρὸς τὸν σῦν Πατέρας.

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. ΡΙ.

D Έξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν δῃ καρδίᾳ
μου, ἐν βούλῃ εὐθέων καὶ συναγωγῇ. Τὰ τῆς
προγραφῆς τοῦ προκειμένου καὶ τῶν ἐφεξῆς αὐτῷ
παρίστησοι μὴ διὰ φαλτηρίου εἰρῆσθαι τὰ προκει-
μένα, μηδὲ ὥδης ἐπέχειν τόπον. ἀλλὰ μηδὲ προσυ-
χῆς, μηδὲ τινος τῶν ἀλλων προγραφῶν, εἶναι δὲ
ῦμνους εὐχαριστηρίους· διδ καὶ ἐπιγεγραμμένα
εἰσιν, Ἀλληλούια, διπερ μεταβαλλόμενον εἰς τὴν
Ἐλλάδα φωνὴν αἰρον Θεοῦ σημαίνει. Έξομολογή-
σομαι σοι, Κύριε, ἐν δῃ καρδίᾳ μου, ἐν βούλῃ
εὐθέων καὶ συναγωγῇ. Μετάλλα τὰ ἔργα Κυρίου,
ἔξειητημένα εἰς κάρτα τὰ θελήματα αὐτοῦ. Έξ-
ομολόγησοις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ ἔργον αὐτοῦ,
καὶ η δικαιοσύνη αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ
αἰώνος. Σφόδρα δὲ ἀκολούθως μετὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν
περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προφητείαν εὐχαριστήριος
ῦμνος διὰ τῶν προκειμένων συνάπτεται, ἐκ προσώπων
λελεγμένος αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, εὐχαριστοῦντος τῷ
ἐαυτοῦ Πατέρι ἐπὶ τῇ πάντων τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ.
Ἡ γάρ ἔξομολόγησίς ἐστι μὲν δὲς κατὰ τὴν συνήθειαν
τῆς Γραφῆς ἀμαρτιῶν δομολογίαν σημαίνει, ἐστι δὲ
δὲς εὐχαριστίαν παρίστησιν. Αὐτίκα δὲ οὖν ἐν Εὐαγγε-
λίοις αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει· Έξομολογοῦμαι σοι,
Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲς δι-
έκρυψας ταῦτα ἀπὸ σογῶν καὶ συνετῶν, καὶ δι-
εκάλυψας αὐτὰ τηνποιοι. Να, δὲ Πατέρω, δὲς οὐτας
ἐγέρετο εὐδοκία ξυπροσθέτοντο. Πάντα καρδίσθη
μοι ὑπὸ τοῦ Πατέρος, καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὶς
ἐστιν δὲ Υἱὸς εἰ μὴ δὲ Πατέρω, καὶ τὶς ἐστιν δὲ Πατέρω
εἰ μὴ δὲ Υἱὸς, καὶ φέρεται δὲ Υἱὸς οὐδεὶς άποκα-

¹¹ Luc. x, 21, 22.

λύματι. Ἐρ βουλῆ τῶν ἀγίων καὶ συναγωγῆς. Μετάλλα τὰ ἔργα Κυρίου, ἐξεληγμένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ. Οὐκέτι σκολιῶν ἀνδρῶν οὐδὲ διαστρόφων, ἀλλ' ἀγαθῶν καὶ εὐθεῶν ψυχῶν τὸν εὐχαριστήριον ὑμνον δώσω σοι τῷ ἐμαυτοῦ Πατρί. Σημανεῖ δὲ διὰ τούτων τὴν καθ' ὀλης τῆς οἰκουμένης ιδρυθεῖσαν διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος Ἐκκλησίαν. Βουλὴν δὲ εὐθέων ὄντων τάχατα τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀγίων συναγωγήν δὲ δεύτερον τάχατα μετὰ τὴν βουλὴν τῶν εὐθέων σημανεῖ, τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ δεύτερον τοῦ πλήθους ἀδροτέρα.

Ἐξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ η̄ δικαιούσηντα αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Μηδὲν ἐποιήσατο τὸν θαυμασίων αὐτοῦ ἐλείμων καὶ οἰκτίρμων δικαίου, τροφὴν δῶκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Μηδοθήσεται εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ ἰσχὺν ἔργων αὐτοῦ ἀνήγγειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ, τοῦ δούραυλος αὐτοῖς αἱληρομένων ἔθνων ἔργα χειρῶν αὐτοῦ ἀληθεῖα καὶ ψροσίς. Πισταὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, ἀστηριγμέναι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, πεποιημέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι. Λύτρωσιν ἀπέστειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐντελλατο εἰς τὸν αἰώνα διαθήκην αὐτοῦ. Ἀγιον καὶ φοβερὸν τὸ δρόμον αὐτοῦ· ἀρχὴ σοφίας φόδος Κυρίου. Μήποτε, ἐπεὶ διὸ φοβούμενος οὐτε τελείωται, ή μὲν εἰσαγωγὴ διὰ φόδου κατορθώνται, τὸ δὲ τέλος δι' ἀγάπης; ή γάρ τελεία ἀγάπης έξαντα διάλλει τὸν φόδον. Τοιούτος δ' ἀν εἴη δὲ ὅλης καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως ἀγαπῶν Κύριον τὸν Θεόν. Σύντοιχος δὲ ἀγαθὴ πάσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. Ἡ αἵρεσις αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Καὶ η̄ σύνεσις τούτη ἀγαθὴ τυγχάνει, διε τὴν εργούς ἐπιτελεῖται· διὸ τὴν σύνεσιν οὐκ ἀπλῶς ἀγαθὴν εἴπεν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. Ἡ αἵρεσις αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Τέλος γάρ τῶν μακαρίων τὸ πρός τὸν Θεόν εἶναι, καὶ παρεστάναι·

ΑΛΛΗΛΟΥΓΙΑ. PIA'.

Μακάριος ἀτήρ διὸ φοβουμένος τὸν Κύριον, ἐταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Δυνατὸν ἐτῇ τῇ δικαιούσῃ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, γενεὰ εὐθέων εὐλογηθήσεται. Αδέξα καὶ πλούτος ἐτῷ πάντας οἰκουμένης αὐτοῦ, καὶ η̄ δικαιούσηντα αὐτοῦ μέρει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Οὐτως εἰωθε καλεῖν πάντα τὸν ἔξ έθνῶν προσιόντα τῷ Θεῷ. Παρίσταται δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ διεσταλμένως μετὰ τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν οἶκον Ἀσρῶν, καὶ μετὰ τὸν οἶκον Λευΐτη, τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον ἐπὶ τὸν ὕμνον τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι, ὡς ἐν ἐπέροις εἰρηται. Τίνεις γάρ ἀν εἰεν μετὰ τούτους οἱ φοβουμένοι τὸν Κύριον ἀλλ' ή οἱ ἔξ έθνῶν ἀλλόφυλοι καὶ ἀλλογενεῖς; Οὐκοῦν ἐν τῷ μετὰ χειρας φαλμῷ οὐκ ἀλλος τις ἀν εἴη δι μακαριζόμενος τοῦ ἔξ έθνῶν προσεληνυθότος τῷ Θεῷ λαοῦ· ὅντινα δνομάζει φοβουμένον τὸν Κύριον. Οὐ μή τις ήδη που μακάριος δι τοιοῦτος, εἰ μή καὶ τὸ ἔξ έτης αὐτῶν ἐποιεῖτο· τοιτέστι τὸ ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θέλειν σφόδρα, ἀσφαλῶς δὲ τὸ θέλειν κέχτηται, ὡς ἀν μή ἐπάναγκες μηδὲ παρὰ προαιρέσιν φυλάττοιτο τις τὰς ἐντολάς, ἀλλ' ἐθελοντής, καὶ μετὰ τοῦ στέργειν σὺν πάσῃ προθυμίᾳ καὶ γνησίως ἀγαπῶν τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ φυλακήν.

A tibi Patri meo reddam. His porro significat Ecclesiā ejus gratia per totum urbem fundatam; consilium autem rectorum vocavit ordines suorum in Ecclesia sanctorum; congregationem vero, ordinem alterum post consilium rectorum nuncupat, qui in Ecclesia ejus alterum constituit multitudinis cœtum. Εἰ τοῦ πλήθους διάρρεεν διὰ τὴν εὐθέων ὄντων τάχατα τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἀγίων συναγωγήν δὲ δεύτερον τάχατα μετὰ τὴν βουλὴν τῶν εὐθέων σημανεῖ, τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ δεύτερον τοῦ πλήθους ἀδροτέρα.

B VERS. 4-10. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sacerdote sacerdoti. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se. Memor erit in sacerdotum testamenti sui: virtutem operum suorum annuntiavit populo suo; ut det illis hereditatem gentium: opera manuum ejus veritas et iudicium. Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sacerdotum sacerdoti, facta in veritate et aequitate. Redemptionem misit populo suo, mandavit in eternum testamentum suum. Sanctum et terribile nomen ejus: initium sapientiae timor Domini. Num forte, quoniam qui timet non perfectus est, initiatio per timorem, consummatio per dilectionem efficitur? Nam perfecta caritas foras mittit timorem ¹⁰. Talis autem fuerit quisquis ex toto corde, tota anima et virtute Dominum Deum diligat. Intellexus bonus omnibus facientibus eum. Laudatio ejus manet in sacerdotum sacerdoti. Tunc bona intelligentia est, quando operibus completetur: quare non dixit tantum intelligentiam bonam, sed etiam omnibus facientibus eam. Laudatio ejus manet in sacerdotum sacerdoti. Finis enim beatorum est, ut apud Deum sint, et ipsi assistant, solique ejus theologiae et laudi videntur.

C αὐτῷ, καὶ μόνῃ τῇ αὐτοῦ θεολογίᾳ καὶ αινέσει σχόλαζεν.

ALLELUIA. CXI.

D VERS 1-3. Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur. Gloria et dignitas in domo ejus, et justitia ejus manet in sacerdotum sacerdoti. Ita solet appellare omnes qui ex gentibus ad Deum accedunt. Id vero declaratur ex eo, quod distincte post Israelem, post domum Aarónis, et post domum Levi, timentes Dominum ad hymnum Dei provocentur, ut alibi dicitur. Post illos enim quinam illi Dominum timentes esse possent, nisi ex gentibus peregrini et alienigenæ? Itaque in psalmo quem tractamus, non aliud fuerit populus qui beatus prædicatur, ab eo qui ex gentibus ad Deum accessit: quem appellat timente Dominum. Neque tamen ille statim beatus, nisi quæ sequuntur fecerit; id est ut mandata ejus valde cupiat, ac voluntatem firmiter teneat; nec coactus, aut præter animi affectum mandata custodiat, sed libens et cum alacritate complectatur, ac sincere diligit mandatorum Dei observationem.

¹⁰ I Joan. iv. 18.

Vers. 4-6. *Exortum est in tenebris lumen rectis, A miserors et miserator et justus. Is qui beatus prædicatur, proprium lumen non deserit, doctrinam suam non omnibus, sed rectis exoriri faciens, ac lumen cognitionis intus in rectorum generatione præbens, ac rectos illuminans. Jucundus vir qui miseretur et commodat. Non occludit viscera sua, sed bona sua egentibus impertit : quia hoc præceptum implet : Quis est fidelis et prudens œconomus, qui in tempore conservis dabit tritici mensuram ? Beatus ille servus quem cum venerit dominus ejus, inventet sic facientem. Vere dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum ⁹⁷. Disponet sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur. Talis, inquit, homo, et qui talia agit, neque cadet, neque commovebitur a sua supra petram statione. Non enim principum inimicis reformidabit, non pertimescit eos, qui in tempore calamitatis se conturbare ac confundere conantur.*

Vers. 7, 8. *In memoria æterna erit justus, a^v auditione mala non timebit. Non ex verbis mendacii, quæ veritatem quidem præferunt, sed contra Dei cognitionem sese exserunt, sinistri quidpiam patietur, utpote fundatus supra petram, quem nihil separare possit a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu. Paratum cor ejus sperare in Domino, confirmatum est cor ejus : non commovebitur donec despiciat inimicos suos. Ideo, inquit, non commovebitur ; sed neque ab auditione mala timebit, quia varatum cor ejus est sperare in Domino. Quod Symmachus vertit, firmum cor ejus sine sollicitudine in Domino. Ideo hujusmodi tumultus despicit : neque modo inimicos non pertimescit ; verum etiam eorum cladem, ob spem in Deo locataim, exspectat.*

Vers. 9, 10. *Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria. Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet : desiderium peccatoris peribit. Quoniam totus hic sermo de iis qui fide initiati sunt, et de populo ex gentibus, qui per divinam doctrinam Dei cultum suscepit, pronuntiatus est, consequenter etiam memorat eos ex circumcisione, qui proiectum gentium indigne serunt. Quare dictum est, Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremeat et tabescet ; quia iniquus quidem legem accepit, sed eam transgressus est. Hujusmodi autem est quisquis ex circumcisione ob salutem nostram dentibus suis fremit. Imo etiam id ipsum usu venit gentilibus qui infideles sunt, ac de proiectu suorum, qui ad divinam vitæ rationem translati sunt, infremunt. Cæterum utrique ordines, de iis qui in Christo perfecti sunt furentes, tabescent, ac desiderium eorum peribit.*

A Ἐξαρτευεται ἐν σπόται φῶς τοῖς εὐθέσιν, ἐλεημωρ καὶ οἰκτήρων καὶ δίκαιος. Ὁ μακαριόμενος τὸ οἰκεῖον φῶς οὐδὲ διαλείπει, ἔξανταλλων οὐ πᾶσι, τὴν διδασκαλίαν δὲ τοῖς εὐθέσιν αὐτοῦ, καὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς ἕνδον ἐν τῇ τῶν εὐθέων γενεᾷ παρέχων, καὶ τοὺς εὐθεῖς φωτίζων. Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτήρων καὶ πιχαῶν. Ιούνκ ἀποκλείει τὰ ἑαυτοῦ σπλάγχνα, ἀλλὰ μεταδίδωσι τῶν ὑπαρχόντων τοῖς δεομένοις, διὰ τὸ φυλάττειν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν· Τίς δρα πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκορόμος, διὸ ἐν καιρῷ δῶσει τὸ στομέτριον τοῖς συνδούλοις; Μακάριος δὲ δοῦλος ἐκεῖνος, διὸ ἐλθὼν στὸ κύριον βαύτον εὑρήσει καταστῆσαι οὐτως. Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, διτὶ ἐπὶ τὰς τοῖς ὑπάρχοντισιν αὐτοῦ καταστῆσει αὐτέρ. Οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐρχότει, διτὶ εἰς τὸν αἴωνα οὐ σαλευθήσεται. Ὁ τοιοῦτος, φησι, καὶ τοιαῦτα πράττων, οὔτε πεσεῖται, οὔτε σαλευθήσεται τῇς ἐπὶ τὴν πέτραν στάσεως. Οὔτε γάρ ἀπειλαῖς ἀρχότων πτήξει, οὔτε τῶν θορυβεῖν καὶ ταράττειν αὐτὸν πειραμένων ἐν καιροῖς περιστατικοῖς.

B Εἰς μημηδόνορ αἰώνιον ἔσται δίκαιος, διὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται. Οὐδὲ ἐκ λόγων κευδῶν, ἐπαγγελλομένων μὲν ἀλήθειαν, ἐπηρμένων δὲ κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, πείσεται τὸ δεινόν, ὅτα δὴ τεθεμελιωμένος ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ μηδενὸς αὐτὸν χωρίζοντος ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἔτοιμη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἐστήρικται ἡ καρδία αὐτοῦ· οὐ μὴ φοβηθῆ, ἔως οὐ ἐπιδὴ ἐπὶ τοὺς ἔχθροντας αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα, φησιν, οὐ σαλευθήσεται, ἀλλ' οὐδὲ μέτωπον πονηρᾶς φοβηθήσεται, ἐπειδὴ ἐτοίμην ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον. Ἄγθ' οὐδὲ Σύμμαχος ἐποίησεν· Ἐδραίη ἡ καρδία αὐτοῦ ἀμερίμνος ἐτοίμην. Διὰ τοῦτο τῶν τοιούτων θορύβων καταφρονεῖ· καὶ οὐ μόνον οὐ δέδει τοὺς δυσμενεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείνων ἥτταν διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα παραμένει.

C Ἐσκόρπισεν, ἐδωκε τοῖς πέντησιν· ἡ δίκαιοσύνη αὐτοῦ μέτρει εἰς τὸν αἴωνα τοῦ αἰώνος, τὸ κερας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐπὶ δόξῃ. Ἀμαρτωλὸς δύεται καὶ δρυσθήσεται, τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται, ἀπιθυμίᾳ δμαρτωλὸν ἐποιεῖται. Ἐπειδὴ περὶ τῶν διὰ πίστεως τελειουμένων ὁ πᾶς λόγος, καὶ περὶ τοῦ ἐξ ἑθνῶν λαοῦ τοῦ κατὰ τὴν θείαν διδασκαλίαν θεοεσθοῦντος, εἰρηται, ἀκαλούθις μηνημονεύει καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς διαπριούμενων ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῶν ἐξ ἑθνῶν. Διὸ λέλεκται· Ἀμαρτωλὸς δύεται καὶ δρυσθήσεται, τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύξει καὶ τακήσεται, ὡς τοῦ παρανόμου μὴ εἰληφότος νόμον, παραβενηκότος δὲ αὐτὸν. Τοιοῦτα δὲ πᾶς δὲ ἐκ περιτομῆς, διὸ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ τοὺς δόδρατας αὐτοῦ βρύχει. Ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἑθνῶν διπιστοὶ ταῦταν πάσχουσιν ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῶν ἐξ αὐτῶν μεταβενηκότων ἐπὶ τὴν κατὰ Θεὸν παίστειν. Πλήγη ἀμφότερα τὰ τάγματα διαπριούμενα κατὰ τὸν ἐν Χριστῷ τελειουμένων ἐκταχήσεται, τῆς ἀπιθυμίας αὐτῶν ἀπολλυμένης.

⁹⁷ Luc. xii, 42-44.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ ΑΓΓΑΙΟΥ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΟΥ. ΡΙΒ. A

Alreīte, παιδεῖς, τὸν Κύριον, alreīte τὸ δρόμα Κυρίου. Εἴη τὸ δρόμα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος. Πάντα τὸν διὰ τὸ φοβεῖσθαι Κύριον μακάριον γεγενημένον ἄνδρα ὑποτυπώσαμενος ὁ λόγος ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ, τὸν τε βίον τῶν τοιούτων καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις παρὰ Θεῷ τέλος ὑπογράψας ἐν τῷ προκειμένῳ, τίνες ποτέ εἰσιν οὗτοι, καὶ τίνων τυγχάνουσι παραπλήσιοι διδάσκει, παῖδες αὐτοὺς καλῶν διὰ τὸ νεαρὸν καὶ ἀρτιγενὲς τῆς κατὰ ψυχὴν ἡλικίας, καὶ τούτους ἐπὶ τὸν αἶνον καλεῖ τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ τοῦ, παιδεῖς, ὁ Ἄκυλας καὶ ὁ Σύμμαχος δούλους ὑνόμασαν φήσαντες· Ὑμεῖτε, δούλοι, Κύριοι, ὑμεῖτε τὸ δρόμα Κύριου. Δούλων γάρ οὐδὲν διενηνοχασιν οἱ παιδεῖς, φόδῳ δουλείας παιδαγωγούμενοι. Εἴη τὸ δρόμα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος. Ως ἀγνοοῦσι τοῖς παισιν ὅπιας χρὴ τὸν Κύριον ὅμνειν τὸ προφητικὸν Πνεῦμα δίκην παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου τὰς φωνὰς αὐτὰς παραδίδωσιν. Εὐχὴ δὲ αὕτη ἐστὶν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν τῶν ταΐδων ἀναπεμπομένη, ὡς ἂν διαμείνῃ ἡμῖν τὸ τοῦ Κυρίου δνομα εἰς τὸ διηγεῖται, μὴ φεῦγον ἡμᾶς, ἀλλ' ἀναπαυόμενον τῷ ἡμετέρῳ βίῳ.

Ἄπὸ ἀνατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν αἱρετὸν τὸ δρόμα Κυρίου. Υψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος, ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡ δόξα αὐτοῦ. Καὶ πότε τέλους ἔτυχεν ὁ λόγος ἀλλ' ἡ μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Πρὸ γοῦν ταύτης ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ μόνῃ ἐλέγετο γνωστὸς εἶναι Θεὸς, καὶ ἐν μόνῳ τῷ Ἱσραὴλ μέγα τὸ δνομα αὐτοῦ, τῶν ἔξω τῆς Ἰουδαϊκῆς ἔθνων δαίμονος καταδεδουλωμένων καὶ πνεύμασιν ἀκαθάρτοις, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας ἀντεχομένοις τοῦ ὄντος τοῦ Κυρίου μηδὲ εἰς ἔννοιαν ἤκοντος. "Ὅτε γε μήν ἐπιφανεῖς αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐπὶ πάντα διεπέμψατο τὰ ἔθνη, τηγικαύται πληροῦται ὁ διὰ τῶν προκειμένων φωνῶν τοῖς πᾶσι παραδοθεὶς ὑμνος.

Τίς ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἔφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ; Διδάσκεται δὲ διὰ τούτων ὁ νέος λαός, ὡς εἰ καὶ ἀνελήφθη ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐν καὶ οὐταν πλήρης ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ καὶ ἀπολαύει τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ. Άρα οὐ δοκεῖ μέγις εἶναι τὸ εἰρημένον; 'Άλλ' ὅταν ἔννοιήστης περὶ τίνος εἰρηται, σφόδρα ἐστὶ καταδέεις. Πῶς γάρ ἐν οὐρανοῖς κατοικεῖ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν, ὁ πανταχοῦ παρὼν, ὁ λέγων· Θεὸς ἀγγέλων ἔγω, καὶ οὐ Θεὸς πάρθωσεν, ὁ μετρήσας τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ τὴν γῆν δρακὶ, ὁ κατέχων τὸν γέρων τῆς γῆς; 'Άλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, διὰ τοῦτο τέως οὐτω κέχρηται τῷ λόγῳ, συγκαταβαίνων τῇ παχύτητι αὐτῶν· εἴτα κατὰ μικρὸν ἀνάγων αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ πτερῶν τὴν γνώμην καὶ ἀναδιάζων, τρέμα ἐπάγει ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, τουτέστι καὶ ἀνω καὶ κάτω. Τοῦτο δὲ εἴπε διὰ τὴν

ALLELUIA AGGÆI ET ZACHARIAE. CXII.

*Vers. 1, 2. Laudate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum. Cum in præcedenti psalmo viros omnes, qui quod timeant Dominum beati effecti sunt, repræsentaverit, ac eorum vitam et institutum secundum Deum, finem quoque quo donandi apud Deum sunt, descripserit; in præsenti quinam illi et quibusnam similes sint declarat, pueros appellans, quia quoad animæ etatem juvenes et recens nati sunt: hos quoque ad laudem Dei provocat. Pro illo, pueri, Aquila et Symmachus, servi, interpretati sunt dicentes: *Hymnis celebrate, servi, Dominum, hymnis celebrate nomen Domini.* B Pueri namque nihil a servis differunt, utpote timore servitutis instituti. Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc et usque in sæculum. Quasi pueris ignorantibus, quomodo Dominum laudare oporteat, propheticus Spiritus instar pædagogi ac præceptoris voces tradit. Hæc porro oratio est pro nobis pueris emissa, ut nomen Domini perpetuo nobiscum maneat, nos minime fugiens, sed in vita nostra conquiescens.*

Vers. 3, 4. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen Domini. Excelsus super omnes gentes Dominus, super cœlos gloria ejus. Et quandonam hic sermo finem accepit, nisi post adventum Servatoris nostri Iesu Christi? Nam ante illum in sola Iudea Deus notus esse dicebatur, et in solo Israele magnum nomen ejus erat, dum gentes quæ extra Iudeam erant, dæmonibus et impuris spiritibus subditæ, ac idololatriæ addictæ essent: cum nomen Domini ne quidem in mentem veniret illis. Quando autem ipse Dominus noster Jesus Christus adveniens, discipulos suos in omnes gentes emisit, tunc impletus est hymnus per has voces universis traditus.

*Vers. 5, 6. Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra? His docetur novus populus, etiamsi Dominus noster assumptus est, et ad dexteram Patris sedet, attamen totam terram plenari esse et gaudere ejus D inspectione. Annon illud magnum esse videatur! At si consideres de quo dictum sit, hoc longe inferius illo erit. Quomodo enim in cœlis habitat, qui cœlum et terram implet, qui ubique præsens dicit: *Deus appropinquans ego sum, et non Deus procul: qui mensus sum cœlum palmo, et terram pugillo*⁸⁸, *qui contineo gyrum terræ?* Sed quoniam tunc illi sermo cum Judeis erat; ideo fortasse hoc loquendi modo est usus, eorum sese crassitudini attemperans: ac deinde paulatim eorum mentem erigens et attollens, in cœlum et in terram adducit, id est sursum et deorsum. Id vero ait ob Judeorum imbecillitatem, qui idolis dediti erant, et deos adora-*

⁸⁸ Jer. x, 11; Isa. xl, 12.

bant in locis ac templis inclusos. Cum ait igitur, *in cœlo et in terra*, ansam præbet cogitandi eum ubique atque hic et illic esse, et omnia pervadere. Non enim ut quispiam in cœlo conclusus, procul terrena conspicit; sed ubique præsens, incomprehensus, incircumscripatus, omnibusque astans. Vident' quo pacto paulatim auditorum mentem sublevet? Non enim ideo interrogat, ut quis de gloria Dei digna loquatur, sed pro captu hominum. Et alibi quoque cœlum dicitur esse thronus Dei, quia cœlestes virtutes istic Dei gloriam firmiter obtinent; terra vero scabellum, quia homines in terra extrema divinorum vix capere valent. Hic vero David postquam auditorem de terra erexit, ad aliud Dei virtutis argumentum progrederitur dicens :

χωρῆσαι δύνασθαι. Ἐνταῦθα δὲ ἀναστῆσας ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ δεῖχμα λέγων .

VERS. 7-9. *Suscitans de terra inopem et de stercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui; qui habitare facit sterilem in domo, matrem de filiis lactantem.* Virtutem Dei pro voluntate sua quælibet commutantem celebrat. Non solum enim, inquit, pauperem divitiis et gloria afficit, sed etiam cum principibus populi collocat, et ad imperium evehit. Magnæ quippe et incenarrabilis virtutis est parva erigere. Potest item hic versus de populo ex gentibus dici : de quo ait propheta : *Et propterea benedicit tibi populus pauper, et civitates hominum injuria affectorum benedicent tibi. Fueristi enim omni civitati humili adiutor, et iis qui animo deficiebant propter indigeniam, legumentum : ab hominibus malignis erues eos : legumentum silentium, et spiritus hominum in injuria affectorum*⁹⁹. Hunc enim pauperem et populum egenum a vilibus rebus, a dedecore turbulentorum animi motuum, et a stercore gentilitiarum abominationum erigens, sedere faciet cum principibus Israelis, qui populus ejus est. Sunt autem apostoli principes vel patriarchæ Hebraicæ gentis : quibuscum habitabunt quotquot ex gentibus crediderunt. Idipsumque dicit Dominus : *Multi venient ab oriente et occidente, et recompabitur cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cœlorum*¹. Est itaque sermo ille universalis. Quod si quis illum anagogico more excipere velit, is reprehendet hoc ipsum in adventu Christi factum esse. Quid enim natura nostra egentius? Attamen illam excitavit primitiasque nostras extulit, atque in altissimum cœlum sedere fecit. Stercus autem hoc loco dicit vilitatem illam, et repentinam, quæ inde facta est, mutationem, omnia ipsi facilia et pervia esse declarans. Hæc et beata Anna, hymnum in gratiarum actionem Deo offerens, dicit : *Dominus pauperem facit, et ditat; humiliat, et erigit; suscitat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut sedere faciat cum optimatisbus populi, et thronum gloriae in hereditatem ipsis tribuens*². Hæc porro videimus

A δοθένειαν τὴν ιουδαικήν, τὴν πρὸς τὰ ἔθνηλα ἐπιτημήν, καὶ θεοὺς προσκυνοῦσαν τοὺς ἐν τόποις καὶ ναοῖς συγκεκλεισμένους. Εἰπὼν γοῦν, ὅτι πανταχοῦ ἐστι, καὶ καὶ ἐνταῦθα, καὶ διὰ πάντων ἤκει. Οὐ γάρ ὡς ἡ τις ἐν οὐρανῷ συγκεκλεισμένος πόρφυρον βλέπει τὰ ἐν τῇ γῇ, ἀλλὰ πανταχοῦ παρὸν καὶ ἀχώρητος ὃν καὶ ἀπεργραπτος καὶ πᾶς πέριστάμενος. Εἴδες τοὺς κατὰ μικρὸν πτεροὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκούντων; Οὐ γάρ ζητεῖ ὅπως ἡ τις θέσης δόξης εἴποι τοῦ Θεοῦ τις ἐπάξιον, ἀλλ' ὅπως ἔκεινος χωρητόν. Καὶ ἀλλαγῆντος θρόνου Θεοῦ λέγεται ὁ οὐρανὸς ἐκ τοῦ θεοῦ δόξας δυνάμεις παγίως ἐν αὐταῖς τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν ἐνιδρυμένην ἔχειν· καὶ ἡ γῇ ὑποπόδιον, διὰ τὸ ἐπὶ τῆς τοὺς ἀνθρώπους τὰ τελευταῖα τῶν περὶ θεοῦ μόνις δυνάμεως τοῦ θεοῦ δεῖχμα λέγων .

B 'Ο ἔτειρων ἀπὸ τῆς πτωχότητος, καὶ ἀπὸ κοριτσίων ἀνυψῶν πέρητα, τοῦ καθολικοῦ αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ· ὁ κατοικῶν στειροὶ ἐρ οἰκιστής, μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφρατομένηρ. Τμεῖτην τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, φρεδίως μεταβούσαν & βούλεται. Οὐ μόνον γάρ, φησί, πλουτίζει τὴν πένητα καὶ δοξάζει, ἀλλὰ καὶ τοὺς δρόχους τοῦ λαοῦ συγκαθίστησι, καὶ εἰς ἀρχὴν ἀνάγει. Μεγάλης γὰρ δυνάμεως καὶ ἀράτους ἡ τὰ μικρὰ ἐπαίρειν. Δινάται δὲ ὁ στίχος καὶ περὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λαοῦ λέγονται, περὶ οὗ φησιν ὁ προφῆτης· Καὶ διὰ τοῦτο εἰληφθεῖ σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός, καὶ πόλεις ἀνθρώπων ἀδικουμένων εὐλογήσουντο σε. Ἐγέρουν τὰρ πόλεις τακεινῆς Βοηθός, καὶ τοῖς ἀδυμήσασι διὰ διδοιαν σκέπη· ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν ῥύσσῃ αὐτοῖς σκέπη διγέντων, καὶ πεντάμα ἀνθρώπων ἀδικουμένων. Τούτον γάρ τὸν πτωχὸν καὶ πένητα λαὸν, ἀπὸ τῶν χαμαιζήλων πραγμάτων ἐγείρεις, καὶ τῆς ἀτιμίας τῶν παθῶν καὶ τῆς κοπρίας τῶν Ἑλληνικῶν μυστηρίων, καθίσει μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραὴλ, δύτος λαοῦ αὐτοῦ. Εἰσὶ δὲ οἱ ἀπόστολοι δροχοντες τοῦ Ἐβραϊκοῦ λαοῦ, ή καὶ οἱ πατριάρχαι, μεθ' ὧν κατασκηνώσαντις οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες. Καὶ τοῦτο φησιν ὁ Κύριος· Πολλοὶ ηὔσουσιν ἀπὸ ἀντολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀρακιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ ἐρ τῇ βασιλείᾳ τῶν οἰκαρῶν. "Εστι μὲν οὖν ὁ λόγος καθολικός. Εἰ δέ τις καὶ κατὰ ἀναγκήντην αὐτὸν βούλησεῖν, δέχεται τοῦτο πάλιν ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ γενόμενον. Τί γάρ τοι ἡμετέρας φύσεως πτωχότερον; 'Αλλ' ὅμως αὐτῷ γηγειρε καὶ ἀνήγαγε τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν, καὶ εἰς εἰρανὸν ἐκάθισε τὸν ὄψιλότερον. Κοπρίαν δὲ ἐντάβλια τὸ εὐτελές λέγει, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀθρόν γινομένην μεταβολὴν, δεικνύει διὰ πάντα αὐτῷ φρέδια καὶ εὔχολα. Ταῦτα δὲ καὶ ἡ μακαρία "Αννα εἰρήκε, τὸν χαροτήριον ὑμνον προσφέρουσα τῷ Θεῷ. Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπειροῖ καὶ ἀνυψοῖ, ἀντιτῷ ἀπὸ τῆς πέρητα, καὶ ἀπὸ κοριτσίων ἔτειρει πτωχότητος, καθίσαι μετὰ δυραστῶν λαοῦ, καὶ θρόνορ δόξης κατακινηρομῶν αὐτοῖς. Ὁρμει-

⁹⁹ Isa. xxv, 3, 4. ¹ Matth. viii, 11. ² I Reg. ii, 7, 8.

δὲ αὐτὰ διηγεκῶς ὑπὸ τοῦ τῶν δλων Θεοῦ γινόμενα. Αὐτῶν τὸν μακάριον Δαυΐδ, ποιμένα ἔντα, βασιλέα παπολίκη· οὕτω τὸν Ἰωσὴφ, εἰς δουλείαν μεταπεσόντα, ἐπὶ τὸν βασιλικὸν ἐκάθισε θρόνον· οὕτω τὸν Μωάσα, προβατία γενόμενον, δημαγωγὸν ἀπέφργε τοῦ λαοῦ, καὶ θεὸν ἐχειροτόνησε τοῦ Φαραὼ· οὕτω τὰ ἔθνη, τῇ δουλείᾳ τῆς ἀσεβείας δουλεύοντα καὶ τῇ κόπρῳ τῆς ἀμαρτίας καὶ βδελυγμίας ἐπικαθήμενα, τῶν τοῦ Ἰσραὴλ δεδωρημένων ἡξιωσεν ἀγαθῶν· οὕτω τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσιν εἰς αὐτὸν καταπεσούσαν τὸν ἄδου πυθμένα, ἀνέλαβε καὶ ἀνήγαγε, καὶ ἐκάθισεν ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἔξουσίας καὶ κυριεῖτος, καὶ παντὸς ὄντος τὸν δονομαζόμενον, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΗΓ.

'Ἐρ ἁξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἶκον Ὑακὼδ ἐκ λαοῦ βαρδάρου, ἐγενήθη Ἰουδαῖα ἀριασμα αὐτοῦ, Ἰσραὴλ ἔξουσία αὐτοῦ. 'Τυμος καὶ οὐράς ἔστι τὰς Ἰουδαίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρασχεθείσας εὐεργεσίας διεξιών, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν διηγούμενος, καὶ τῶν εἰδώλων καμψόδων τὴν ἀσθένειαν. 'Αρμόττει δὲ καὶ οὗτος ὁ ὅμνος τοὺς ἐξ ἔθνων πεπιστευκότας, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων πλάνης ἀπηλλαγμένοις· μανθάνοντος γάρ δοσον τὸ μέσον τῶν οὐκ δυτῶν πρὸς τὸν δυτα, καὶ ὡς εἰς ἐστι Θεὸς· Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. 'Αντὶ δὲ τοῦ, 'Ἐρ λαοῦ βαρδάρου, ὁ μὲν Ἀκύλας, 'Απὸ λαοῦ ἐπεργιλώσου· ὁ δὲ Σύμμαχος. 'Ἐρ λαοῦ ἀλλοφύλου, ἐκδέδωκεν. 'Ἐγενήθη Ἰουδαῖα ἀριασμα αὐτοῦ, Ἰσραὴλ ἔξουσία αὐτοῦ. Πάλαι μὲν γάρ, δτε διὰ Μωάσεως τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν ἐποιήσαντο οἱ ἀπὸ τοῦ προτέρου λαοῦ, βραχύτε μόριον τῆς γῆς καὶ σφόδρα εὐτελῆς γωνία τῆς ἀπάστης οἰκουμένης, Ἰουδαῖα, ἔξελεκτο τῷ Θεῷ, καὶ ἔθνος· ἐν τῷ Ἰουδαίων· ἐπεὶ δὲ, τῆς σωτηρίου ἐπιφανείας τῆς χάριτος ἀπλωθείσης καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιου μέχρι δυσμῶν αἰνετὸν τὸ δνομα Κυρίου, καὶ ὑψηλὸς οὐκ ἐπ' ἔθνος τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη γέγονεν δό Κύριος.

Ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἐφυγεῖ, ὁ Ἰορδάνης ἐστράψη εἰς τὰ δύτων· τὰ δρη ἐσκιρτησαρ ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουροὶ ὡσεὶ ἀριαλα προβάτων. Τι σοι ἔστι, θάλασσα, δτι ἐφυγεῖς, καὶ σοι, Ἰορδάνη, δτι ἐστράψης εἰς τὰ δύτων; τὰ δρη, δτι ἐσκιρτησατε ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουροὶ, ὡσεὶ ἀριαλα προβάτων; 'Ἄκο προσώπου Κυρίου ἐσταλεύθη ἡ τῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακὼδ, τὸν στρέψατο τὴν πέτραν εἰς λίμανας ὑδάτων, καὶ τὴν ἀκρότομον εἰς πηγὰς ὑδάτων. Δοκεῖ μοι πάλιν ἐντεῦθεν δὲ λόγος τὴν προφητείαν ποιεῖσθαι τῆς τῶν ἔθνων ἀπάντων κλήσεως. Πάλαι μὲν γάρ, φησὶ, κατὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν, Ἰουδαῖα μόνη γέγονεν ἀγίασμα τοῦ Θεοῦ, καὶ μόνος Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτοῦ. Καὶ πάλαι μὲν μερική τις γέγονεν αἴσθησις θαλάσσης, καὶ ποταμοῦ καὶ ὁρῶν καὶ βουνῶν· νῦν δὲ τὸ πᾶν στοιχεῖον τῆς γῆς κινείσθω καὶ σαλευέσθω· μᾶλλον δὲ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ὀδυτησάτω, δπως πληρωθῆ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Ἡσαίου προφήτου· Τις

passim ab universorum Deo effici. Sic beatum Davidem, qui pastor erat, regem constituit, sic Josephum in servitatem delapsum, in regio throno sedere fecit; sic Moysem, qui pastor fuerat, oratorem populi denuntiavit, et deum Pharaonis constituit; sic gentes qua impietatis servituti subactae erant, et stercore peccati et abominationis insidabant, bonis Israeli collatis dignatus est; sic humanam naturam quae in ipsum inferni profundum deciderat, recepit, reduxit, et supra omnem principatum, potestatem et dominationem sedere fecit, ac supra omne nomen, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro prolatum.

ALLELUIA. CXIII.

VERS. 1, 2. *In exitu Israel de Aegypto, domus Jacob de populo barbaro, facta est Iudea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus.* Hic quoque hymnus est, qui beneficia commemorat Iudeis a Deo collata, atque Dei virtutem enarrat, idolorumque imbecillitatem deridet. Convenit item hic hymnus gentibus qui crediderunt, et ab idolorum errore liberati sunt: discunt enim quantum intersit inter eos qui non sunt et eum qui est, et quod unus idemque sit Veteris et Novi Testamenti Deus. Pro illo autem, *De populo barbaro*; Aquila, *De populo alterius linguae*; Symmachus, *De populo alterius vocis*, edidit. *Facta est Iudea sanctificatio ejus, Israel potestas ejus.* Olim namque cum prior ille populus, Moyses duce, transitum saceret ex Aegypto, modica quædam terræ portio, et exiguis totius orbis angulus, Iudea scilicet, a Deo electa fuerat, atque una Judæorum natio. Cum autem per salutarem adventum gratia in toto orbe effusa esset, a solis ortu usque ad occasum laudabile fuit nomen Domini: ac excelsus non super unam Israelis gentem, sed excelsus super omnes gentes fuit Dominus.

VERS. 3-8. *Mare vidit, et fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Montes exsultaverunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium. Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum? Montes, exsultasti sicut arietes, et colles, sicut agni ovium? A facie Domini mola est terra, a facie Dei Jacob, qui convertit petram in stagna aquarum, et præruptum in fontes aquarum. Videtur mihi rursum hic sermo prophetiam edere de gentium omnium vocazione. Olim namque, ait, cum populus ex Aegypto egrederetur, sola Iudea facta est sanctificatio Dei, et solus Israel sub potestate ejus erat. Et olim quidem particularis sensus maris erat, et fluminis et montium et collium: nunc vero universum terræ elementum moveatur et concutiat; imo potius secundum Aquilam, parturiat, ut impleatur quod dictum est per Isaian prophetam: *Quis audierit talia, et quis vidit sic? Si parturivit terra in die una, et nata est gens tota simul?*? Nam cum vocatio*

¹ Isa. lxi, 8.

gentium et Dei gratia in universum hominum orbem effundenda esset, necesse prorsus erat simulacra gentium a saeculo stabilita, commotionem et concussionem pati, et dæmones in ipsis habitantes fugere, ut populus ex gentibus per totum orbem Deo nasceretur.

τοὺς ἐν αὐτοῖς δαιμόνας φυγεῖν, ἵνα τῷ Θεῷ γεννηθῇ

Vers. 1-4 (1). *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam : super misericordia tua et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? Deus autem noster in cælo et in terra, omnia quæcunque voluit fecit. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Hic mihi videatur Spiritus sanctus populi ex circumcitione abjectionem subindicare, atque orationes ipsis tradere ad constendum, hæcque verba ex ipsorum persona proferre ; queis declarat ipsos virtutem sibi prospicientem non ulterius habere : hisque instituuntur ad obsecrandum et dicendum : Nos qui-dem indigni sumus gratia, qua donantur omnes gentes : at ne nobis hæc facias, Domine ; sed propter nomen tuum quod ab initio invocatum est super nos, neque ex justitiis nostris, sed ex misericordia et veritate tua id concedas. Nam si non misericarisi, gentes dicent : Ubi est Deus eorum ? Ne vero unquam hoc dictum proferant, concede ac tribue nobis misericordiam tuam. Etiamsi enim nos inspectio tua non amplius gubernet, sed persuasum habemus te esse in cælo, et ea facere quæ velis.*

Vers. 5-18. *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam : super misericordia tua et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum ? Deus autem noster in cælo et in terra, omnia quæcunque voluit fecit. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum ; os habent, et non loquentur ; oculos habent, et non videbunt ; aures habent, et non audient ; nares habent, et non odorabunt ; manus habent, et non palpabunt ; pedes habent, et non ambulabunt ; non vociferabuntur in guttura suo. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Domus Israel speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Domus Aaron speravit in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Qui timent Dominum speraverunt in Domino, adjutor eorum et protector eorum est. Dominus memor nostri benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron : benedixit iis qui timent Dominum, pusillis cum majoribus. Adjiciat Dominus super vos, super vos et super filios vestros. Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram. Cælum cæli Domino, terram autem dedit filii hominum. Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui vivimus benedicemus Domino, ex hoc nunc et usque in saeculum. Hi versiculi in quibusdam exemplaribus a psalmo cxiii distincti ac separati sunt ; ita ut hæc cxiv psalmum constituant. At,*

(1) Psal. cxiv, juxta Hebræos. Vid. infra apud Euseb. Edit.

A ἡκουσε τοιαῦτα, καὶ τίς ἐώραξερ οὕτως ; Εἰ ὀδιει τῇ ἐρ μιὰ ἡμέρᾳ, καὶ ἐτέχθη ἑθρος εἰσάκας ; Τῇ γὰρ κήσεως τῶν ἑθνῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος μελλούστης χείσθαι καθ' ὅλης τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης, ἀνάγκη πᾶσα ἦν τὰ ἔξ αἰῶνος ἴδρυμά σεβάσματα τῶν ἑθνῶν σάλον καὶ κιλὸν παθεῖν, καὶ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης δὲ ἔξ ἑθνῶν λαός.

Mή τιμήρ, Κύριε, μὴ τιμήρ, ἀλλὰ ἡ τῷ ὄντι μοι σου δὸς δόξαρ ἐπὶ τῷ ἐλέει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, μὴ ποτε εἰπωσι τὰ ἑθνη. Ποὺ ἔστιν δὲ θεὸς αὐτῶν ; Ό δὲ θεὸς ἡμῶν ἐρ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐρ τῇ γῇ, πάρτα δοσα ἡθέλησερ ἐποίησε. Τὰ εἰδώλα τῶν ἑθνῶν ἀργύριοι καὶ χρυσοί, ἔργα τῶν χειρῶν ἀνθρώπων. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον αἰνίττεσθαι τοῦ ἐκ περιτομῆς λαοῦ τὴν ἀποκαλήη, εὐχήν τε αὐτοῖς παραδίδονται εἰς ἔξομολόγησιν, ἐκ προσώπου τε αὐτῶν τὰ παρόντα φάσκειν, δι' ὧν παριστανται μηκέτι ἔχοντες τὴν ἐπισκοπούσαν αὐτοῖς θελαν δύναμιν· δι' ὧν διέσταχονται δέεσθαι καὶ παραχαλεῖν διὰ τοῦ λέγειν· Ἡμεῖς μὲν ἀνάξιοι τῆς χάριτος, ἡς κατηξίωνται πάντα τὰ ἑθνη· ἀλλὰ μὴ τιμῆτες; Δέεσποτα· ἀλλὰ διὰ τὸ δνομά του τὸ ἔξ ἀρχῆς ἐπικληθεῖν ἐκ' ἡμῖς, καὶ μὴ ταῖς ἡμῶν δικαιοισύναις, ἀλλὰ τῷ σῷ ἐλέει χάρισαι καὶ τῇ σῇ ἀληθείᾳ. Εἰ γὰρ ἐλέτησεις, ἐροῦσι τὰ ἑθνη· Ποὺ ἔστιν δὲ θεὸς αὐτῶν ; Ἀλλά ἵνα μὴ ποτε τοῦτον εἰπωσι τὸν λόγον, χάρισαι τὴν καὶ δώρησαι ἔλεός σου. Καὶ γὰρ μὴ τιμᾶς μηκέτι ἡ σῇ ἐπισκοπή διακυβερνᾷ, ἀλλὰ πεπίσμεθά σε εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ταῦτα ποιεῖς πέπερ τὸν λόγον της.

Mή τιμήρ, Κύριε, μὴ τιμήρ, ἀλλὰ ἡ τῷ ὄντι μοι σου δὸς δόξαρ · ἐπὶ τῷ ἐλέει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου, μὴ ποτε εἰπωσι τὰ ἑθνη· Ποὺ ἔστιν δὲ θεὸς αὐτῶν ; Ό δὲ θεὸς ἡμῶν ἐρ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐρ τῇ γῇ, πάρτα δοσα ἡθέλησερ ἐποίησε. Τὰ εἰδώλα τῶν ἑθνῶν ἀργύριοι καὶ χρυσοί, ἔργα τῶν χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχονται καὶ οὐ λαλήσονται, σφραγίδων ἔχονται καὶ οὐκ δύογοται· ώτα ἔχονται καὶ οὐκ ἀκούσονται, φίνας ἔχονται καὶ οὐ δσφραγίδονται· χεῖρας ἔχονται καὶ οὐ γέλασθαι σουσι, πόδας ἔχονται καὶ οὐ περιπατήσονται, οὐ φωνήσονται ἐρ τῷ λόρυγγι αὐτῶν. Ομοιοι αὐτοῖς γένονται οἱ ποιούντες αὐτὰ, καὶ πάρτες αἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. Οἰκος Ἱεραχὴ ἡλιποτερεσ ἐπὶ Κύριον, βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἔστιν. Οἰκος Ἀαρὼν ἡλιποτερεσ ἐπὶ Κύριον, βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἔστιν. Οἰκος μητροβελες ἡμῶν εὐλόγησερ ἡμᾶς. Εὐλόγησε τὸν οἰκον Ἱεραχὴ, εὐλόγησε τὸν οἰκον Ἀαρὼν· εὐλόγησε τὸν βοηθούντων τὸν Κύριον, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Προσθειτο Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοὺς νιοὺς ὑμῶν. Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κύριῳ, τῷ ποιησατε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ό οὐραδὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κύριῳ, τὴν δὲ τὴν ἑδωκε τοῖς νιοῖς τῶν ἀνθρώπων. Οὐχ οἱ νεροὶ αἰνέσονται σε, Κύριε, οὐδὲ πάρτες οἱ καταβα-

νοτες εις ἄδον. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶτες εὐλογή-
σομεν τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ὥστε τοῦ αἰώ-
νος. Διέσταλται καὶ ἴδιας ἀφώρισται τοῦ ριγ' φαλ-
μοῦ ἐν τοις τῶν ἀντιγράφων τὰ προκείμενα, ὥστε
εἶναι ριθ' φαλμὸν τὸν μετὰ χεῖρας. Ἐπειδὴ δὲ, ἐγκύ-
ψας αὐτῇ τῇ Ἐβραιῶν βίβλῳ, τοὺς αὐτῶν χαρακτῆ-
ρας συνημμένους εὑρον καὶ τὰς λέξεις, ἐπέστησα
καλῶς ἀκολουθῆσαι τῇ Ἐβραιῶν βίβλῳ, συνάψαι τε
τοὺς προτέρους τὰ προκείμενα, ὥστε εἶναι μέρος αὐ-
τὰ τοῦ ριγ' ὑμνου. Δοκεῖ οὖν τὰ προκείμενα ἀνη-
τῆσθαι τῶν προτέρων· παιδεύονται γάρ οἱ παῖδες οἵς
ἐλέγετο· Αλείτε, παιδες, Κύριον, τουτέστιν ὁ νέος
λαός, πολὸν Κύριον προσήκει αἰνεῖν· δῆλον δὲ αὐτὸν
ἔκεινον τὸν ἐν τῇ ἔξοδῷ Ἰσραὴλ τῇ ἐξ Αιγύπτου τὰ
τοσαῦτα θαυμάτια διαπρᾶξαμενον. Ἐκείνοις οὖν
ἀκολούθως οἱ αὐτοὶ διδάσκονται τοὺς πάλαι νεομι-
σμένους αὐτῶν θεοὺς ὅποιοι τινες ἡσαν μὴ ἀγνοεῖν,
ὅτι ἀψυχοι καὶ πάσης αἰσθήσεως ἐστερημένοι, ὅτι
νεκρά, καὶ κωφά καὶ τυφλά εἰσθαλα, οὐδὲν διοιον
ἔχοντα, οὐ φημι τῷ μεγάλῳ καὶ παραδοξοποιῷ ποιητῇ
τῶν δλων, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐσχάτοις τῶν ἐμψύχων, οἵς
κάκεινα μὲν, λέγω δὴ τὰ ἐμψύχα ζῶα, Θεοῦ
τοις ἀνθρωπίνων ἔργων ἀναπλάσματα τυχάνουσιν.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΔ'.

Ἡγάπησα, ὅτι εἰσακούσεται Κύριος τῆς φωνῆς
τῆς δεήσεώς μου, ὅτι ἔκλιτε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοί,
καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι. Ὁ πάλαι
φοδούμενος τὸν Κύριον, ἡδη προκόψας ἀπὸ τοῦ φό-
βου, καὶ μεταβάτη ἐπὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, εἴποι
ἄν. Ἡγάπησα· τίνα δὲ, γὴ δηλαδὴ Κύριον τὸν Θεόν
ἐξ ὀλης καρδίας, καὶ δυνάμεως καὶ ψυχῆς, ὥστε ἔνε-
κεν αὐτοῦ καὶ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ ἀλη-
θείας, πάντα τε ὑπομεῖναι πειρασμόν, καὶ πάντα
κινδύνον ὑποτείναι προθύμως διὰ τὴν πρὸς Θεόν
ἀγάπην; "Ὅτι ἔκλιτε τὸ οὖς αὐτοῦ ἐμοί, καὶ ἐν
ταῖς ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι. Περιέσχον με
ώδινες θαράτου, κλεύδυροι ἄδον εὔροσάν με· Ολ-
ύμπιοι καὶ δύνατροι εἴρον, καὶ τὸ δρομα Κυρίον ἐπε-
καλεσάμην. Ω Κύριε, ρῦσαι τὴν ψυχήν μου
ἐλείμων καὶ δικαιος δ Κύριος, καὶ δ Θεὸς ἡμῶν
ἐλεεῖ. Φυλάσσω τὰ τῆκτα σὸν Κύριος, ἐταπειρώ-
θηρ, καὶ ἰσωσέ με. Ἐπιστρέψον, ψυχή μου, εἰς
τὴν ἀράπανον σου, ὅτι Κύριος εὐηργέσησε σε·
ὅτι ἔξελετο τὴν ψυχήν μου ἐκ θαράτου, τοὺς
ἀπασιγούς μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας
μου ἀπὸ δλισθήματος. Πάντα γὰρ ταῦτα, φησι, διὰ
τὸν Θεόν ὑπομείνας ἡγάπησα. Οὐ γὰρ παρὰ προσ-
τερεσιν, οὐτε φεύγων, προθύμως δὲ ἐμαυτὸν τούτους
ἀπασιγούς πεπιδίδοντας, ἐστερῆσα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεόν
ἀγάπην· ὡς δύνασθαι λέγειν. Ἐρεκέτ σου θαρ-
τούμεθα δλητη τὴν ἡμέραν. Πάντα γὰρ ταῦτα ἡγάπησα
διὰ τὸν Κύριον, καὶ ἀγαπήσας τὸ δνομα Κυρίου
ἐπεκαλεσάμην.

Ἐνθροστήσων ἐρώπιον Κυρίου ἐρ χώρα ζῶτων.
Ο κόσμος οὗτος αὐτός τέ ἐστι θνητός, καὶ χωρίον
ἀποθνησκόντων ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ σύνθετός ἐστι τῶν
όρωμένων ἡ σύστασις· τὸ δὲ σύνθετον ἀπαν διαλύ-
σθαι πέφυκεν· ἐν τῷ κόσμῳ δύτες, μέρος δύτες τοῦ

A cum inspecto Hebreorum libro, eorum dictiones et
characteres conjunctos esse repererim, Hebreorum
librum sequendum esse, atque prioribus hæc con-
jungenda esse aestimavi, ita ut haec pars sint cente-
simi decimi tertii hymni. Videntur itaque hæc præce-
dentinibus cohærere. Nam pueri illi, quibus dictum
est, *Laudate, pueri, Dominum*, id est, novus popu-
lus, edocentur quem Dominum laudare par sit. Pa-
lam autem est eum ipsum esse, qui in exitu Israel
de Ægypto tanta miracula edidit. Consequenter
igitur ad illa edocentur ipsi, ne ignorant quinam
fuerint illi ab se olim dii existimati, quod scilicet
anima omniq[ue] sensu caruerint, fuerintque mortua,
muta et cæca idola, nihil simile habentia, non dico
magno et mirabilium editori, omnium opifici, sed
ne vel postremis eorum quea anima et sensu præ-
dicta sunt: sed inanimata prorsus materia fuerint.
Et illa quidem, animalia inquam animata, Dei Ver-
bo constiterunt: at illi gentium dii, ut putabantur,
humanorum operum figura sunt.
B μέτεστον αἰσθήσεως· πάντη δὲ ἀψυχος ὅλη καθέστη-
κεν. Κάκεινα μὲν, λέγω δὴ τὰ ἐμψύχα ζῶα, Θεοῦ
τοις ἀνθρωπίνων ἔργων ἀναπλάσματα τυχάνουσιν.

ALLELUIA. CXIV.

VERS. 1, 2. *Dilexi quoniam exaudiens Dominus vo-
cem orationis meæ, quia inclinavit aurem suam mihi,*
et in diebus meis invocabo. Qui olim Dominum time-
bat, jam a timore profectus, et ad dilectionem Dei
transgressus, jure dixerit, *Dilexi*: quem porro, nisi
Dominum Deum, ex toto corde, virtute atque anima;
ita ut propter ipsum, vel ad mortem usque concer-
tet pro veritate, ac quamvis tentationem sustineat,
quodvis periculum alacriter præ Dei amore subeat?

— VERS. 3-8. *Quia inclinavit aurem suam mihi, et
in diebus meis invocabo. Circumdederunt me dolores
mortis, pericula inferni invenerunt me. Tribulatio-
nem et dolorem inveni, et nomen Domini invocabi.*
O Domine, libera animam meam, misericors et justus
Dominus, et Deus noster miseretur. Custodiens par-
vulos Dominus, humiliatus sum, et salvabit me.
Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Do-
minus beneficit tibi. Quia eripuit animam meam de
morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapi.
Hæc, inquit, omnia propter Deum perpassus dilexi
illu.n. Non enim præter voluntatem, neque refu-
giendo, sed alacriter me his omnibus tradidi, et
hæc amplexus sum propter amorem Dei; ita ut di-
cere valeamus: *Propri te mortificamur tota die*.
Hæc quippe omnia dilexi propter Dominum; ac
cum diligarem, nomen Domini invocabi.

VERS. 9. *Placebo coram Domino in regione viuen-
tium. Hic mundus vere et ipse mortalis, et mo-
rientium locus est. Quia enim rerum visibilium
constitutio composita est, omne vero compositum
solvitur; cum in mundo et pars mundi simus, ne-*

cessario naturæ universi consortes sumus; at illuc non est immutatio vel corporis vel animæ. Neque enim est cogitationis aberratio, neque sententia variatio, cum nulla calamitas pacatum tranquillumque cognitionum ordinem auferat. Illa item est regio viventium, ubi se maxime Deo placitum propheta prænuntiat; ut qui a nullo extraneo ex numero viventium abscondendus sit. Illa regio est, in qua neque nox, neque somnus, mortis imago, neque cibus, neque potus, infirmitatis nostræ fulcimenta, nec quidquam eorum quæ extrinsecus modestiam creant; sed regio viventium, nec per peccatum morientium; at vera vita viventium in Christo Jesu.

ALLELUIA. CXV.

Vers. 10-12. *Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* In Hebraico exemplari hæc cum præcedentibus conjuncta sunt, ita ut horum sententia cum præmissis cohæreat, et pars eorum sit. Nam cum dixisset ibi: *Convertere, anima mea, in requiem tuam; ac rursum: Placebo in conspectu Domini in regione viventium;* hic subiungit hæc verba: *Credidi, propter quod locutus sum.* Aliam quippe esse regionem viventium præter humanam vitam credidi, esequie item animæ requiem aliam præter terrenam habitationem. *Credidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax.* Memet ipsum humiliavi, et admodum affixi: ita enī interpretatus Symmachus est, dicens: *Affictus sum valde.* Id vero præstili, quod scirem, omnem hominem esse mendacem; quare contendens ac sollicitudinem gerens, ne, ut ipse homo, falso de me hanc sententiam protulerim: *Placebo in conspectu Domini in regione viventium.* Ideo cum futuræ vitæ et animæ requiei, necnon regioni viventium fidem habeam, et hæc locutus sim quia credebam, ne a promissione labar, nec spe frustratus evadam, memet ipsum valde humiliavi.

Ego autem dixi in excessu meo: Omnis homo mendax. Nam rationcia hominum miserabilia, et fallaces cogitationes nostræ sunt; siquidem corruptibile corpus aggravat animam, et terrenum tabernaculum mentem curis gravem onerat: vixque terrena conjectare possumus, ac quæ præ manibus sunt cum labore deprehendimus. Cœlestia vero quis investigavit? Attamen ego non ut homo locutus sum; alias enim mentitus essem: sed Dei verbis ac pollicitationibus credidi.

Vers. 17. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus: pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillæ tuæ. Dirupisti

Α κόσμου, ἀναγκαῖς τῆς τοῦ παντὸς φύσεως ἀπολάμψεν· ἐκεὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις, οὐτε σώματος, οὐτε ψυχῆς. Οὐδέ γάρ ἔστι λογισμοῦ παρατροπή, οὐδὲ μετάθεσις γνώμης, οὐδὲμιᾶς περιστάσεως τὸ εἰστάντες καὶ ἀτάραχον τῶν λογισμῶν ἀφαιρουμένης. Σώρε ἔστιν ἐκείνη τῶν ἔτι ζώντων, ἐν δὲ μάλιστα εὐαρστήσειν τῷ Θεῷ δὲ προφήτης κατεπαγγέλλεται, ἡδὲ οὐδενὸς μέλλων τῶν ἔξωθεν διακόπετεσθαι βίων. Ἐκείνη χώρα ἐν δὲ οὐκ ἔνι νῦν, οὐκ ἔνι ὅπιος τὸν θανάτου μίμημα, οὐκ ἔνι βρῶσις, οὐκ ἔνι πόσις τὰς τῆς ἀτθενείας ἡμῶν ὑπερέιτατα, οὐ τῶν ἔξωθεν τι περιστατικῶν ἀλλὰ χώρα ζώντων, οὐκ ἀποθνήσκονται διὰ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ ζώντων τὴν ἀληθινὴν ζὴν τὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. PIE.

B Τοῦτον σα, διὸ δὲ λαλησα, ἐγὼ δὲ ἐπαπειώθητο σφόδρα. Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐτῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος γεύστης. Τι ἀνταποδώσω τῷ Κύρῳ περὶ πάντων ὃν ἀνταπέδωκε μοι; Συνῆπται καὶ ταῦτα τοῖς πρὸ αὐτῶν ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ ἀντιγράφῳ, ὥστε ἀπηρτῆσθαι τὴν ἐν αὐτοῖς διάνοιαν τῶν προλεγμένων, καὶ μέρος εἶναι αὐτῶν. Ἐπει μὲν γάρ εἰρήκει· Ἐπιστρέψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνταπανστήσοντα σου· καὶ πάλιν· Εὐαρεστήσω ἐνώπιον Κυρίου ἐτῇ χώρᾳ ζώντων· ἐνταῦθα δὲ ἐπισυάπτει λέγων· Ἐπίστευσα, διὸ δὲ λαλησα. Εἶναι γάρ χώραν ζώντων ἐπέραν παρὰ τὸν ἀνθρώπων βίον ἐπίστευσα, καὶ εἶναι τῆς ψυχῆς ἀνάπτωσιν ἐπέραν παρὰ τὴν ἐπὶ γῆς διατριβὴν. Ἐπίστευσα, διὸ δὲ λαλησα, ἐγὼ δὲ ἐπαπειώθητο σφόδρα. Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐτῇ ἐκστάσει μου· Πᾶς ἄνθρωπος γεύστης. Ἐπαπειώσα ἐμαυτὸν, καὶ σφόδρα ἐκάκωσα· οὐτοὶ γάρ τημένεσεν δὲ Σύμμαχος εἰπὼν· Ἐκπόθητο σφόδρα. Τοῦτο δὲ ἐποίησα, ἐπειδήπερ ἡπιστάμην διτὶ πᾶσαν ἄνθρωπος γεύστης· διόπερ ἀγωνιῶν καὶ φροντίζων, μὴ ἀρα καὶ αὐτὸς, ὡς ἄνθρωπος ἀποφηνάμενος περὶ ἐμαυτοῦ καὶ εἰπὼν· Εὐαρεστήσω ἐνώπιον Κυρίου ἐτῇ χώρᾳ ζώντων, ψεύσωμαι τοῦτο χάριν πιστεύσας τῇ μελλούσῃ ζωῇ καὶ τῇ τῇ ψυχῆς ἀνάπτωσει, καὶ τῇ χώρᾳ τῶν ζώντων, καὶ διὰ τοῦ πιστεύσαι λαλήσας ταῦτα αὐτά, ἵνα μήποτε ἐκπέσω τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ψεύσω τῆς ἐπιπλοΐας. Επαπειώσα ἐμαυτὸν σφόδρα.

D Τοῦτον σα, διὸ δὲ λαλησα, ἐπιστρέψον, λογισμοὶ γάρ ἀνθρώπων δεῖλοι, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι τῆς ημῶν. Φθαρτὸν γάρ σῶμα βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα· καὶ μόλις εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὑρίσκομεν μετὰ πόνου. Τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τὶς ἐξιγνάσεν; Όμως ἐγώ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἐλάλησα· τῇ γάρ ἀν καὶ ἐψευσάμην· ἀλλ' ἐπίστευσα τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις, καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις.

Τι ἀνταποδώσω τῷ Κύρῳ περὶ πάντων ὃν ἀνταπέδωκε μοι; Ποτήριον τοῦ σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ δρυμα Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Τὰς εὐχάς μου τῷ Κύρῳ ἀποδῶσα ἐντάξοις κατέδε τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· τέλμος ἐντάξοις Κυρίου δὲ θάρατος τὸν δολῶν αὐτοῦ. Ω Κύρε, ἐγὼ δὲ δοῦλος σός, δέ

δοῦλος σὸς καὶ νιὸς τῆς παιδίσκης σου. Διέρ-
φηξας τοὺς δεσμούς μου. Υἱὸν παιδίσκης φησι
ἔστιν, τῆς Ἐκκλησίας. Δεσμοὺς δὲ οἵ τειραὶ τῶν
ἔστιν ἀμαρτημάτων κατεσφίγγετο. Ἐλευθερωθεῖς
δὲ τῆς ἀμαρτίας, καὶ νιὸς τῆς σῆς παιδίσκης γινό-
μενος τῆς Ἐκκλησίας, τῶν προτέρων ἀνέθην ἀμαρ-
τημάτων διὰ τῆς σῆς χάριτος. Σοὶ θύσω θυσια-
τικέσσως, καὶ ἐπὶ δρόμων Κυρίου ἀπικαλέσομαι.
Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἀνταλλαγής τα-
τὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐπὶ αὐλαῖς οἰκου Κυρίου,
ὅς μέσω σου, Ἱερουσαλήμ. Προκοπὴν σημαίνει τῷ
ταῦτα λέγοντι, φημι δὲ τῷ ἐξ ἔθνῶν λαῷ. Τῷ γάρ,
Σοὶ θύσω θυσιατικέσσως, τοῦ σώματος καὶ τοῦ
αἷματος, φησι, μεταλήψομαι, καὶ ἐν τῇ τούτων μετα-
λήψει τὸ δνομά σου ἀπικαλέσομαι, καὶ τὰς εὐχα-
ριστηρίους εὐχάς σοι τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω ἔνδον ἐν
μέσῳ τῆς ἀληθοῦς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐναντίον παντὸς
τοῦ λαοῦ, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἃς ποτε ἐποιησάμην.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΓ'.

Ἄλειτε τῷ Κύριοι, πάντα τὰ ἔθνη, ἔχαιτε-
σατε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί· διὰ ἐκραταιώθη τὸ
ἴλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ η ἀλήθεια τοῦ Κυ-
ρίου μέρει εἰς τὸν αἴωνα. Ἀνακαλεῖται τοίνυν δὲ
ἄλγος ἐπὶ τὸν ὄμνον τοῦ Θεοῦ πάντα τὰ δίλογενή καὶ
ἀλλόφυλα ἔθνη· εἰτα ἀποδιαστελλας τῶν ἔθνῶν τοὺς
λαοὺς ἐπιλέγει· Ἐπαιρεσάτωσαν αὐτὸν πάντες
οἱ λαοί. Νοήσεις δὲ τὴν διαφορὰν ἐπιστήσας τῇ προ-
φητείᾳ τῇ λεγούσῃ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ· Χαῖρε καὶ
εὐφραίνου, θύγατερ Σιών· Ιδού ἐγώ ἔρχομαι καὶ
κατασκηνώω ἐπί μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ
καταφεύξορται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τῷ Κύριοι, καὶ
εσορταὶ αὐτῷ εἰς λαόν, κάρων δύομαι αὐτοῖς εἰς
Θεόν. Τέως μὲν γάρ ἔθνη τυγχάνοντα, οὐποι λαδὸς
ἢν αὐτοῦ, μεταβαλόντα δὲ τοῦ προτέρου βίου, καὶ
μετασχόντα τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων δι' ἀναγεν-
νήσεως καὶ λουτροῦ παλιγγενεσίας, γίνονται αὐτοῦ
λαοί. Ο δῆλος· καὶ νῦν πληροῦται καὶ θλῆς τῆς
τῶν ἀνθρώπων οἰκουμένης, μυριάδων λαῶν ὁσπερ
κατὰ χοροὺς ἰσταμένων καὶ τὸν παρ' Ἐβραοῖς προ-
φητῶν Θεὸν ὄμνούντων, καὶ τὰ αὐτὰ ἀναγνώσματα,
μαθήματα τε καὶ δόγματα διδασκομένων. Ταῦτα
γοῦν δρθαλμοῖς δρώμενα, οὐκ διλλωτοὶ διὰ μόνης
ἔθνων οἰκουμένης.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΖ'.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς
τὸν αἴωνα τὸ ἕλεος αὐτοῦ. Εἰπάτω δὴ δὸς οἰκος
Ἰσραὴλ, διὰ ἀγαθὸς, διὰ εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἕλεος
αὐτοῦ· εἰπάτω δὴ οἶκος Αὐρών, διὰ ἀγαθὸς, διὰ
εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἕλεος αὐτοῦ. Εἰπάτωσαν δὴ
πάντες οἱ φοβούμενοι τῷ Κύριοι, διὰ ἀγαθὸς, διὰ
εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἕλεος αὐτοῦ. Καὶ ἐν τοῖς προ-
κειμένοις, τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος ἐπὶ πάντα τὰ
ἔθνη χυθείσης, ὅντες ἔθνων μέρος τι ἦν καὶ δὲ
περιτομῆς λαδὸς, καὶ μέρος τὸ πρώτιστον, εἰκότως πρώ-
τους αὐτοὺς δὲ λόγος ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν καλεῖ·
Ἐπειτα τοὺς ἔξθνῶν προσέληνθότας τῷ Εὐαγγελίῳ,
κατὰ τό· Υουδαϊψ τε πρώτοτε καὶ Ἐλληνι. Εἰ δέ

A vincula mea. Se filium ancillæ dicit, scilicet Eccle-
siæ. Vincula vero erant, quibus seu catenis pecca-
torum suorum constringebatur, Liberatus autem a
peccato, ac filius ancillæ tuæ, Ecclesiæ scilicet, effe-
ctus, gratia tua a pristinis peccatis liber evasi. —
VERS. 18, 19. Tibi sacrificabo hostiam laudis, et
nomen Domini invocabo. Vota mea Domino reddam
in conspectu omnis populi ejus, in atriis domus Do-
mini, in medio tui, Jerusalem. Profectum ejus qui
talia dicit significat, id est, populi ex gentibus. Per
illud enim: Tibi sacrificabo hostiam laudis, corpori
et sanguini communicabo, ait, et in horum com-
munione nomen tuum invocabo, ac vota gratiarum
actionis tibi Domino intus in medio vere Jerusalem
et in conspectu omnis populi reddam, necnon pro-
missiones, quas aliquando feceram.

ALLELUIA. CXVI.

VERS. 1, 2. Laudate Dominum, omnes gentes, lau-
date eum, omnes populi: quoniam confirmata est super
nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in
eternum. Hic itaque sermo gentes omnes alienige-
nas et peregrinas ad laudem Dei provocat; deinde-
que a gentibus populos distinguens ait: Laudent
eum omnes populi. Discriben autem intelliges, si
attenderis prophetæ apud Zachariam dicenti: Gaudete
et exulta, filia Sion: ecce ego venio et habitabo in
medio tui, dicit Dominus. Et consurgent gentes mul-
tae ad Dominum, et erunt ei in populum, et ego ero eis
in Deum⁸. Quandiu enim gentes erant, nondum
erant populus ejus; a priori autem vita conversæ,
ac per lavaerum regenerationis mysteriorum Dei
participes effectæ, ejus populi evadunt. Quod ad
hanc usque diem per universum orbem impletur,
cum insinuiti populi, quasi in choro distributi, Deum
prophetarum, qui penes Hebreos erant, hymnis
celebrent, atque easdem lectiones, disciplinas et
dogmata edoceantur. Hæc igitur, quæ ipsis oculis
conspicimus, non aliter, quam per solam Salvatoris
virtutem in toto gentium orbe constituta sunt.

ALLELUIA. CXVII.

VERS. 1-4. Confitemini Domino quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicat nunc
domus Israel quoniam bonus, quoniam in sæculum
misericordia ejus. Dicat nunc domus Aaron quoniam
bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Di-
cant nunc omnes qui timent Dominum quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus. In his quoque,
effusa in omnes gentes evangelica gratia, quarum
gentium pars aliqua, imo pars prima, erat populus
ex circumcisione, merito Judæos ad confessionem
primos sermo evocat: deindeque eos ex gentibus,
qui ad Evangelium accesserant, secundum illud:
Judæo primum et Graeco⁹. Si quis autem accurate

⁸ Zach. ii, 10, 11. ⁹ Rom. i, 16.

rem examinaverit, etiam pro adventu Christi Iudas in primis gratias agere decet. Nam etiam si adversa sint perpessi, at non ab eo qui in mundum venit; sed ingrati animi poenas luerunt. Nam ille quidem ad ipsos peregrinatus, frequenter dicebat: *Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*¹: quod si hoc beneficio indigni sunt habiti, id suis iniquitatibus et ingrato nimium animo suo imputent.

Vers. 5-13. *De tribulatione invocavi Dominum, et exaudiuit me in latitudine. Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciat mihi homo. Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos. Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Omnes gentes circuierunt me, et nomine Domini ulti sum eos. Circumdantes circumdederunt me, et nomine Domini ulti sum eos. Circumdederunt me sicut apes favum, et exurserunt sicut ignis in spinis, et nomine Domini ulti sum eos. Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum. Mihi sane profuit quod impiorum sine in ipsis oculis percipere. Novi enim eos exarsisse sicut ignis in spinis, aut extinctos esse sicut ignis in spinis; ita ut non ulterius perturber, si videam inimicos sese erigentes et in populum Dei insurgentes. Edidici quippe quinam ipsos finis expectet.*

Vers. 16-18. *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem. Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Quod persecutiones non inutiles sint, sed ad utilitatem et probationem vexatorum cedant, docet his verbis: Castigans castigavit me Dominus. Novi enim infirmitatem meam, et a Deo mihi præstatim virtutem non ignoravi. Edidici vero cujusmodi sit dextera illa Domini, quæ inimicos depresso.*

Vers. 19-21. *Aperite mihi portas justitiae, ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem. Generale igitur omnium virtutum nomen justitiae ascribitur, quas in specie dividens quispiam jure dixerit: Aperite mihi portas justitiae, portas item prudentiae, et reliquarum secundum Deum actionum. Postquam autem portas omnes prætergressus fuerit; demum in intima sanctorum, ut quispiam dixerit, perveniens, non multas, sed unam videbit portam ipsius Domini, per quam omnes justi ingredientur. Dixerit porro quispiam, hanc ultimam esse et postremam portam, ultra quam progredi non liceat.*

* Matth. xv, 24.

A τις ἀκριβῶς ἔξετάσεις, καὶ ὑπὲρ τῆς περουσίας αὐτῆς τοῦ Χριστοῦ μάλιστα τοὺς Ἰουδαιός εὐχαριστεῖν δεῖ. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἐναντία ὑπέμειναν, ἀλλ' οὐ πάρ τὸν παραγενόμενον, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγωμοσύνην. Αὐτὸς μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἀφικείτο, καὶ συνεχῶς ἐλέγει· Οὐκ ἡλθον ἀλλ' εἰς τὰ πρόσωπα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ιεραπόλεως εἰς τὴν εὐεργεσίας ἐφάνησαν, ταῖς ἐκτῶν λογιζέσθωσιν παρχονιμίας καὶ τῇ τῆς ἀγνωμοσύνης ὑπερβολῇ.

Ἐκ οὐλύψεως ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ ἐπίκονυσέ μου εἰς πλατινούμόρ. Κέριος ἐμοὶ βιηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τι ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Κύριος ἐμοὶ βιηθός, καὶ νῦν ἐπέψυμα τοὺς ἔχθρούς μου. Ἀγαθὸς πεποιθέαται ἐπὶ Κύριον, η̄ πεποιθέαται ἐπ' ἀνθρώπον· ἀγαθὸς ἐπιτίθεται ἐπὶ Κύριον, η̄ ἀλπίζειν ἐπ' ἀρχοντος. Πάρτα τὰ θυηρὰ ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ημνυμάτην αὐτούς. Κυκλώσατες ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ημνυμάτην αὐτούς. Κυκλώσατες ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀρόματι Κυρίου ημνυμάτην αὐτούς. Ποσθεὶς ἀντράπητην τοῦ πεσεῖται, καὶ διά Κύριος ἀντελάβετο μον. Ισχύς μου καὶ θυμητοῖς μον διά Κύριος, καὶ ἐγέρετο μοι εἰς σωτηρίαν. Φωτὴν ἀγαλλιάστες καὶ σωτηρίας ἐτεκταῖς δικαιῶν. Πρεδέλθην δὲ καὶ ὀρθαλμοῖς προσλαβὼν τὰ τέλη τῶν ἀσεβῶν. Ἐγνων γὰρ, διτι ἔξεκαθηταν ως πῦρ ἐτ ἀκάρθαις, η̄ ἐπεσθέσθωσαν ως πῦρ ἐτ ἀκαρθῶν (sic) ως μηκέτι με ταράττεσθαι, εἰ ποτε δρῶν ἀσεβεῖς ἐπαιρομένους, καὶ τῷ λαῷ θεοῦ ἐπανισταμένους. Πεπαίδευμαι γὰρ διποτὸν αὐτούς τέλος περιμένει.

C

Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν, δεξιὰ Κυρίου θύμωσέ με, δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν. Οὐδὲ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα Κυρίου. Παιδεύων ἐπαίδευσέ με διά Κύριος, τῷ δὲ θαράτῳ οὐ παρέδωκέ με. "Οτι μὴ εἰς ἀκριτον οἱ διωγμοὶ, ἀλλ' ἐπ' ὥφελεια καὶ δοκιμῇ τῷ πεπειρασμένων γεγόνασι, διδάσκει λέγων· Παιδεύων ἐπαίδευσέ με διά Κύριος. Ἐγνων γὰρ τὴν ἐμαυτοῦ ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἐν Θεοῦ μοι παρασχεθεῖσαν δύναμιν οὐκ τιγνόνσα. Ἐπαιδεύθην δὲ ὅποια τις ἦν ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, η̄ τοὺς πολεμίους ταπεινώσασα.

D

Ἄροιξατε μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐτ αὐταῖς ἔξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ· αὐτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐτ αὐτῇ. ἔξομολογήσομαι σοι, διτι ἐπίκονυσάς μον, καὶ ἐγέρου μοι εἰς σωτηρίαν. Τὸ μὲν οὖν γενικὸν δικαιοσύνην πατῶν τῶν ἀρετῶν τῇ δικαιοσύνῃ προγράφεται· κατ' εἶδος δὲ λοιπὸν διαιρῶν τις, εἰποι ἀναλόγως τ. Ἅροιξατε μοι πύλας δικαιοσύνης, καὶ πύλας φρονήσεως, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν κατά Θεὸν πράξεων. Ἐπειδάν διά πασῶν παρέλθῃ τῶν πυλῶν, λοιπὸν ἐπὶ τὸ τέλος τῶν, ως ἀν εἰποι τις, ἐνδοτάτω ἀγίων ἐλθὼν, οὐκέτι πολλάς, ἀλλὰ μίαν δύεται πύλην τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, διτι ἡς πάντες εἰτελεύσονται οἱ δικαιοι. Εἰποι δ ἀν τις ταύτην τὴν ὑστάτην καὶ

τελευταίαν, ἡς ἐπέκεινα οὐκέτι οἶδόν τε εἶναι προσ-
ελθεῖν. Υστάτη δὲ πύλη τοῦ Κυρίου ἡ θεωρία ἣν
εἴπι αὐτοῦ, κατὰ τὸ, Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,
ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεόν δύοται.

Λίθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες·
οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γυρίας. Παρὰ Κυρίου
ἐρήτετο αὐτῇ, καὶ έστι θαυμαστὴ ἐν ὄχθαις μοῖς
ἡμῶν. Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποιησερ δὲ Κύριος,
ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐγραφώμενος ἐν αὐτῇ. Ὡς
Κύριε, σῶσον δῆ, ὡς Κύριε, εὐδόξωσον δῆ. Εὐλο-
γημένος δὲ ἔρχόμενος ἐν ὀρόματι Κυρίου. Ἐπειδὴ
εἶδε τῆς οἰκουμένης τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὴν τῶν
πραγμάτων μεταβολὴν, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον μετά-
στασιν, συγχαίρων τοῖς ἀπολαύσουσι φρισιν· Ὡς
Κύριε, σῶσον δῆ· ὡς Κύριε, εὐδόξωσον δῆ. Τούτεστι, διά-
σωσον τοὺς ἀπολαύοντας, ὅστε ἐμπλησθῆναι, καὶ
καρποὺς ἀξιούς διαδείξασθαι τῆς χάριτος· ἥδη λαν-
αύτοῖς ποίησον τὴν ὁδὸν, ὅστε, μετὰ τὸ τυχεῖν, μὴ
ἐκπεσεῖν τῶν τοιούτων καλῶν.

Εὐλογήμασεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου, Θεός
Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Ὁμοιοῦντες, διτι
ταῦτα αὐτοῖς οὐδεὶς δῆλος ἢ αὐτὸς δὲ Κύριος ἐπέφανε
τε καὶ ἔδειξε· διό φασιν, Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς· διτι
ἐπέφανε τὴν ὑμετέραν δεῖξας σωτηρίαν. Ἐπευξά-
μενοι καὶ τὰ μέλλοντα προθεωρήσαντες τῷ ἀγίῳ
Πνεύματι τὰ προκείμενα οἱ προφῆται, μακαρίζουσι
τοὺς μέλλοντας τῶν ἀποτελεσμάτων ποτὲ καταξιού-
σθαι. Συστήσασθε ἐκρήγητε ἐν τοῖς πυκάζουσιν
ἔως τῷ κεράτῳ τοῦ θυσιαστηρίου, ὑμεῖς οἱ ἔξ
ἔθνων ἐν τοῖς πυκάζουσι. Τοῦτο δὲ δὲ μὲν Ἀκύλας
ἡμρήγευσεν εἰπών· Δῆσατε ἐκρήγητε ἐν πυκαλέστη·
δὲ δὲ Σύμμαχος· Συνδήσατε ἐν παρηγήρει πυκά-
ζηστα ἔως τῷ κεράτῳ τοῦ θυσιαστηρίου. Προσ-
τάττετε δὲ διὰ τούτων πολλοῖς κειμηλοῖς πληροῦν τὸν
οἴκον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναθήμαστε πυκάζοντες στεφανοῦν
αὐτὸν κατὰ τοὺς τῶν ἑορτῶν καιρούς.

Θεός μου εἰ σὺ, καὶ ἐξομολογήσομαι σοι· Θεός
μου εἰ σὺ, καὶ ὑψώσω σε. Προστάττεται δὲ δ συγ-
χροτηθεὶς ἐν Χριστῷ λαὸς ἐκ τοῦ Ίερατῆλος καὶ ἐκ
τοῦ οἴκου Ἀαρὼν, καὶ ἐκ τῶν φοιδουμένων τὸν Κύ-
ριον ἐξομολογεῖσθαι καὶ λέγειν ἐν τῇ ἐξομολογίᾳ
τὸ, Θεός μου εἰ σὺ, καὶ ἐξομολογήσομαι σοι·
Θεός μου εἰ σὺ, καὶ ὑψώσω σε. ἐξομολογήσομαι
σοι, διτι ἐπτήκοντάς μου, καὶ ἔχετον μοι εἰς σω-
τηρίαν. Τίνι δὲ ταῦτα λέγει ἡ τῷ ἀνωτέρῳ δεδηλω-
μένη Κυρίων τῷ καὶ ἐκ θλίψεως ρυσαμένῳ αὐτὸν,
τῷ καὶ τοὺς ἔχθρούς αὐτοῦ ταπεινώσαντι, τῷ καὶ
τὸν λίθον τὸν ἀποβληθέντα πρὸς τῶν οἰκοδόμων
ὑψώσαντι, τῷ καὶ εὐδόκωσαντι καὶ σύσσαντι τοὺς εἰς
αὐτὸν πιστεύοντας. ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ὡς
ἄραθδς, διτι εἰς τὸν αἰώνα τὸ ἐλεος αὐτοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ. ΡΙΗ

Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐτῇ σδῷ, οἱ πορευόμενοι
ἐν τῷψι Κυρίου. Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ
μαρτύρια αὐτοῦ, ἐτῇ σδῷ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν
αὐτόν. Οὐ γάρ οἱ ἐργάζομενοι τῇρη ἀρούλαρ ἐταῖς
σδοῖς αὐτοῦ ἐπορεύθησαν. Σὺ ἐρετελῶ τὰς δι-

A Postrema autem Domini porta fuerit contemplatio
ejus, secundum illud: *Beati mundo corde, quoniam
ipsi Deum videbunt*^{*}.

VERS. 23-26. *Lapidem, quem reprobaverunt adi-
ficantes, hic factus est in caput anguli. A Domino
factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.
Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur
in ea. O Domine, salva, queso: o Domine, bene
prosperare fac, quæso; benedictus qui venit in nomine
Domini. Quoniam videbat beneficium in orbem
terræ conferendum, rerumque mutationem ac in
melius conversionem, hoc bono frumentibus gratu-
lans ait: O Domine, salva, quæso; o Domine, bene
prosperare fac, quæso. Id est, conserva illos qui his
frumentis ostenduntur, ita ut repleantur, et fructus gratia di-
gnos exhibeant: facilem ipsis viam para, ut post-
quam hæc consecuti fuerint, a talibus bonis no-
excident.*

B VERS. 27. *Benediximus vobis de domo Domini:
Deus Dominus et illuxit nobis. Consistentes nenii-
nem alium quam ipsum Dominum hæc ipsis ostend-
disse ac exhibuisse, quare dicunt: Benediximus ro-
bis, quia illuxit vestram salutem ostendens. Post-
quam autem oraverunt et in Spiritu sancto hæc
futura prospexerunt prophetæ, beatos prædicant
eos qui horum finem et effectum aliquando conse-
cuturi sunt. Constituite diem solemnum in condensis
usque ad cornua altaris, vos ex gentibus qui in
condensis estis. Hoc autem sic Aquila interpretabus
est: Ligate solemnitatem in pinguibus; Symmachus
vero: Colligate in celebritate densitates, usque ad
cornua altaris. His autem præcipit, multis cimelis
domum Dei replere, atque donariis frequentibus
ipsam temporibus solemnitatum coronare.*

D VERS. 28, 29. *Deus meus es tu, et confitebor tibi:
Deus meus es tu, et exaltabo te. Populus ex Israel,
ex domo Aaron et ex timentibus Dominum, in Chri-
sto congregatus, jubetur consideri ac dicere: Deus
meus es tu, et confitebor tibi: Deus meus es tu, et
exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exaudiisti me,
et factus es mihi in salutem. Cui porro hæc dicit,
nisi Domino superius declarato, qui de tribula-
tione ipsum liberavit, qui etiam inimicos ejus de-
pressit, qui reprobatum ab ædificantibus lapidem
exaltavit, qui fidèles suos bene prosperare fecit et
salute donavit. Confitemini Domino quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus.*

ALLELUIA. CXVIII.

VERS. 1-8. *Beati immaculati in via, qui ambu-
lant in lege Domini. Beati qui scrutantur testimonia
ejus, in toto corde exquirunt eum. Non enim qui ope-
rantur iniuriam, in viis ejus ambularerunt. Tu
mandasti mandata tua custodiri nimis. Utinam diri-*

* Matth. v, 8.

gantur vias ad custodiendas justificationes tuas. Tunc non confundar, cum respexero omnia mandata tua. Confitebor tibi in rectitudine cordis, quod didicerim iudicia justitiae tue. Justificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaque. Immaculati sane fuerint qui perfecti sunt in via, quos beatos praedicare docetur is qui in divinarum disciplinarum principiis et rudimentis versatur; ne ipse inflatus monumento afficiatur, ut jam se beatum testimans; sed agnoscat se procul abesse ab iis qui beati praedicantur. Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. De testimoniijam disseverimus: via igitur hujusmodi testimoniorum fuerit, secundum eorum mentem progredi, non ex tristitia, aut ex necessitate; sed cum omni laetitia, quemadmodum ait Propheta: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. φροσύνης, καθὼν ὁ Προφήτης φησιν· Ὁδὸς ἐτολῶν μου.

VERS. 9-16. In quo corriget junior viam suam? in custodiendo sermones tuos. In toto corde meo exquisivi te, ne repellas me a mandatis tuis. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas. In tabernaculo meis enuntiavi omnia iudicia oris tui. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus divitiis. In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas. In justificationibus tuis meditabor: non obliviscar sermones tuos. Justi iudicij tui sermones, inquit, memoria repetens, magnam hinc utilitatem nactus sum. Timeo autem ne aliquando in horum oblivionem veniam: quare orationem effudi; ut per totam vitam meam, et omni tempore, iudicij tui memor sim; sive alio modo: universalis Providentiae tuae, Domine, iudicia tua nosse concupivit anima mea.

VERS. 17-24. Retribue servo tuo: vivam et custodiam sermones tuos. Revela oculos meus, et considerabo mirabilia tua de lege tua. Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua. Concupivit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Incepisti superbos, maledicti qui declinant a mandatis tuis. Auser a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi. Etenim sederunt principes et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilia mea iustificationes tuae. Aliquando, inquit, exprobabant mihi, olim cum peccata in me exsisterent; aliquando despiciebant vilipendentes quasi nullius pretii hominem. Ego vero scorsim sedens, ac divinis sermonibus animum adhibens, neminemque habens, quocum consulerem, nullamque aliam nactus consolationem, justificationibus tuis pro consiliariis utebar.

VERS. 25-29. Adhaesit pavimento anima mea, vivi-

A τοιάδε σου φυλάξασθαι σφόδρα. Ὅψεισον κατευθυνθείσας αἱ δόσοι μου τοῦ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σου. Τόπεσσιν αἰσχυνθῶ ἐτῷ με ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐτολῶν μου. Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν εὐθύνῃ καρδίας, ἐν τῷ μεμονητεῖ με τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Τὰ δικαιώματά σου φυλάξω, μή με ἀτραπαλληγεῖν ἐν σφόδρᾳ. Ἀμαρτοὶ δὲ ἀνὴν εἰν καὶ οἱ τέλεοι ἐν δόσῃ, οὓς καὶ μακαρίους ἀποφαίνειν διδάσκεται δὲ ἐν ἀρχαῖς τυγχάνων τῶν θεῶν μαθημάτων· ὡς δὲ μὴ ἐπιτρέποντο αὐτὸς χανουόμενος, ὡς ἡδὺ μακάριος· γινώσκε δὲ, δτι μακρὰ ἀφυστερεῖ τῶν μακαρίζομένων. Μακάρωι οἱ ἔκερεντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐτὸλῃ τῇ καρδίᾳ ἐκηγήσουσιν αὐτόν. Περὶ τῶν μαρτυρίων ἡδὺ διηγησάμενα· δόσεις οὖν μαρτυρίων οὗτοι τούτων μαρτυρίων σετερούτων, οὐκέτι δέ τοι τούτων μαρτυρίων σου ἐτέροςθι, ὡς ἡδὺ πατέται πλούτῳ. Ἐτῷ τούτῳ ἐτολῶν μου διδασκόμενος, καὶ καταροήσω τὰς δόσους σου. Ἐτῷ τούτῳ καταροθῶσαι τὰ κρίματα τοῦ στόματος σου. Ἐτῷ τῷ φυλάξασθαι τούτοις ἀδρούς σου. Ἐτῷ τῇ καρδίᾳ μου ἐξεζήτησά σε, μή ἀπώσῃ με ἀπὸ τῶν ἐτολῶν σου. Ἐτῷ τῇ καρδίᾳ μου ἐκρύψῃ τὰ λόγια σου, δικαῖως δὲ μὴ ἀμάρτω σοι. Εὐλογητὸς εἰ, Κύριε, διδασκόν με τὰ δικαιώματά σου. Ἐτῷ τοῖς χελεοῖς μου ἐξηγείλα τάκτα τὰ κρίματα τοῦ στόματος σου. Ἐτῷ τῇ δόσῃ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέροςθι, ὡς ἡδὺ πατέται πλούτῳ. Ετῷ τούτῳ ἐτολῶν μου διδασκόμενος, καὶ καταροήσω τὰς δόσους σου. Ἐτῷ τούτῳ δικαιώμασι σου μελετήσω· οὐκέτι ἐπιλήσσομαι τῷ λόγῳ σου. Τούς δικαιοχριστας σου, φησι, λόγους ἀναλαμβάνων τῇ μνήμῃ τὰ μέγιστα ὑφελοῦ μα. Φεδοῦμαι δὲ μήποτε τις αὐτῶν λήθη ἐν ἐμοὶ γένηται· διότε εὐχήν ἐποιησάμην· τὸ δὲ ἀπότολος τῆς ἐμαυτοῦ ζωῆς, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ τῆς σῆς μνημονεύειν χρίσως· η καὶ ἀλλως, τῆς σῆς καθόλου προνοίας, ὁ Κύριε, τὰ κρίματα εἰδέναι ἐπειθῆμεν η ψυχή μου.

D 'Ανταπόδοσις τῷ δούλῳ σου· ζήσομαι καὶ φυλάξω τούς λόγους σου. Αποκαλύψω τούς ὄφελούς μου, καὶ καταροήσω τὰ θαυμάσια σου ἐκ τοῦ νόμου σου. Πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ τῇ, μή ἀποκρύψῃς ἀλλ' ἐμοῦ τὰς ἐτολῶν μου. Ἐπεκθησον η ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματα σου ἐτῷ κατέκαιρῳ. Ἐπετίμησας ὑπερηράσαος, ἐπικατάρατοι οἱ ἐκκληροτες ἀπὸ τῶν ἐτολῶν σου. Περίελεις ἀλλ' ἐμοῦ δρειδος καὶ ἐξουδετωτος, διτι τὰ μαρτύρια σου ἐξεζήτησα. Καὶ γάρ ἐκάθισαν ἀρχοτες καὶ κατέκατελάνειν, δὲ δοῦλος σου ἡδολέσχει ἐν τοῖς δικαιώμασι σου. Καὶ γάρ τὰ μαρτύρια σου μελετη μου ἐστι, καὶ αἱ συγβουλαὶ μου τὰ δικαιώματά σου. Ποτὲ μὲν ὀνειδίζον με, φησι, παλαιὰ εἰ τύχοι ἀμαρτήματα· ποτὲ δὲ ἐξουδενούν εξευτελεῖσοντες, ὡς οὐδενὸς δεξιον λόγου. Ἐγώ δὲ καταμόνας καθήμενος, καὶ τοῖς θείοις λόγοις προσανέχον, καὶ μηδένα κεκτημένος σύμβουλον, μηδὲ ἀλληγον ἔχων παραμυθίαν, τοῖς σοὶς δικαιώμασιν ἀντὶ συμβούλων ἔχρωμην.

'Ἐκαλλιήθη τῷ ἐδάφει η ψυχή μου· ζήσον με

κατὰ τὸν λόγον σου. Τὰς ὁδούς μου ἐξήγησε, καὶ ἐπίκουσάς μου· δίδαξό με τὰ δικαιώματα σου. Ὁδός δικαιωμάτων σου συνέτισό με, καὶ ἀδολεσχήσω ἐν τοῖς θαυμασίοις σου. Ἐρύσταξεν ἡ ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας, θεβαλωσόν με ἐν τοῖς λόγοις σου. Ὁδός ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησό με. Ὡσπερ ἀρχὴ κοιμήσεώς ἐστιν νυσταγμός, οὐτως ποτὲ καὶ ψυχὴ ἐν ἀρχῇ γενομένη ἀμαρτημάτων λέγεται νυστάζειν, καθελκομένη μὲν ὕστερε εἰς ὑπνον, τὸ ἀμάρτημα, ἀνανεύοντα δὲ καὶ ἐγειρομένη διὰ τῆς τῶν κρειττόνων μνήμης. Ἀναγκαίως δὲ συνετιθῆναι ἀξιῶ, καὶ φωτισθῆναι τοὺς ὄφθαλμούς μου εἰς κατανόσιν τῶν νόμων, ἵνα πᾶσα ὁδὸς ἀδικίας ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ὁδός ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, δὲ μὲν Ἀκύλας, Ὁδός ψεύδοντος ἀπ' ἐμοῦ, εἴρηται· δὲ Σύμμαχος, Ὁδός ψευδῆ προσίστελε ἀπ' ἐμοῦ· ὡς ἀληθεύειν τὴν προειρημένην ἐξῆγησιν. Εὑχεται γάρ ἔκαστος ἐκτὸς γενέσθαι πάστης ψευδοῖς καὶ τῆς περὶ τὰς θείας Γραφὰς ψευδοῦς ὑπολήψεως.

‘Οδός ἀληθείας ἥρετισάμην, τὰ κρίματά σου οὐκ ἐπελαθόμην. Τὸν στίχον τοῦτον ἔρει μόνος δικαστρονῶν μὲν τῶν βλεπομένων ὡς προσκαλων, ἐκοπῶν δὲ τὰ μὴ βλεπόμενα ὡς αἰώνια, καὶ μόνα κυρίως ἀληθῆ, καὶ ἐπ’ ἔκεινα σπεύδων. Οὐκ ἀληθείας γάρ ὁδὸς, ἢν αἱρεῖται διὰ πραγματεύμενος τὸν κάτω πλοῦτον καὶ τὰς ἐπὶ γῆς δόξας. Ὁ οὖν ἐλόμενος ὁδεύειν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, τὴν τῆς ἀληθείας ὁδὸν, οὗτος οὐκ ἐπιλανθανόμενος τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνταπόδοσεων αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον πράττει. Ὁ φιλαλήθης καὶ μήποτε περοφέρων ψευδῆ λόγον διὰ στόματος εἴποι ἀν· Ὁδός ἀληθείας ἥρετισάμην. Ἄλλα καὶ διαπαντός πρὸ δικαστῶν τιθέμενος τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα καὶ ἐπὶ πάσῃ πράξει μεμνημένος αὐτῶν ἔρει· Τὰ κρίματά σου οὐκ ἐπελαθόμηρ.

Ἐκολλήθη τοῖς μαρτυροῖς σου, Κύριε, μή με κατασχύνῃς. Κεκόλληται τοῖς μαρτυροῖς διὰ τὴν λόγιος τοῖς περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἢ τινος τῶν γεγραμμένων παραδεδομένοις ἐνών ἐσυτὸν, καὶ μηδαμῶς τύτων ἀφεστηκώς. Οὗτος καὶ θαρρεῖτω καὶν πρότερον ἔργα αἰσχύνης πεποιηκώς· ἢ καὶ αἰτεῖτω ἀπὸ Θεοῦ ἔφεσιν, καὶ λεγέτω Κύριε, μή με κατασχύνῃς. Ὁδός ἐντολῶν σου ἐδραμον, διατρέπει τὴν καρδίαν μου. Διέδραμον, φησὶν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ οὐ μιᾶς ἐντολῆς, ἀλλὰ πασῶν ἐντολῶν σου τὴν ὁδὸν ἔργοις ἐπιτελῶν, καὶ αὐταῖς πράξεις τὰ ὑπὸ τῶν ἐντολῶν σου διηγορεύμενα. “Οθεν καὶ Παῦλος, τετελεκώς τούτῳ, φησι· Τὸν δρόμον τετέλεσκα, τὴν πίστιν τε τήρηκα.

Νομοθέτησό με, Κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου· καὶ ἐκτήτησον αὐτὴν διαπαντός. Τὰ μὲν γάρ παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖ, τὸ δὲ ἐπαγγέλλεται· ἐξ ἐσυτοῦ συνεισφέρειν. Σὺ μὲν γάρ, φησὶν, ὁ Κύριε, νομοθέτησόν με τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου· ἐγὼ δὲ τὸν τῆς ζωῆς μου ἀπαντά χρόνον ἐπιδύσω ἐν αὐτῷ εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς.

A *fica me secundum verbum tuum. Vias meas enuntiavi, et exaudiisti me, doce me justificationes tuas. Viam justificationum tuarum intelligere me fac, et exercerbor in mirabilibus tuis. Dormitavit anima mea pro tempore, confirmata me in verbis tuis. Viam iniquitatis amove a me, et lege tua miserere mei. Sicut initium dormiendi est dormitatio; sic cum anima initium peccandi facit, dormitare dicitur, dum ad peccatum quasi ad somnum trahitur; sed ex memoria meliorum inde emergit ac excitatur. Necessario autem prudentia muniri, et oculos meos lumine persundi tuo, postulo ad intelligendum legem, ut omnis via iniquitatis amoveatur a me. Pro illo autem: Viam iniquitatis amore a me; Aquila: Viam mendacis amore a me, edidit; Symmachus vero: Viam mendacem aufer a me; ut prior expositio vera sit. Nam precatur unusquisque, ut extra falsam quamlibet sententiam et mendacem de divinis Scripturis opinionem versetur.*

B *VERS. 30. Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Hunc quidem versus ille tantum dicet, qui ea quae sub aspectum cadunt, tanquam temporanea despicit; invisibilia autem, ut semper interna ac sola vera, contemplatur, et ad illa festinat. Siquidem illa veritatis via non est, quam eligit is qui terrenas divitias ac mundi gloriam sectatur. Qui igitur, ut diximus, in veritatis via incedere cooptavit, hic non immemor judiciorum Dei, et retributio- num ejus, eo sese modo gerit. Qui veritatis amans est, et mendacia ore suo nunquam profert, dixerit: Viam veritatis elegi. Sed etiam qui Dei iudicia propter oculis semper habet et in omni opere suo eorum meminit, dicet: Iudicia tua non sum oblitus.*

D *VERS. 31, 32. Adhæsi testimonii tuis, Domine, noli me confundere. Ille testimonii adhæseret, qui sermonibus de cœlo et terra, vel quavis alia de re scripto traditis sese addicit, et nullatenus ab illis reredit. Hic vero confidat, licet prius opera turpia perpetravit; sive etiam postulet a Deo remissionem, et dicat: Domine, noli me confundere. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Brevi, inquit, tempore decucurri non unius, sed omnium mandatorum tuorum viam, operibus et actionibus meis ea complens, quae mandatis tuis enuntiantur. Quamobrem Paulus cum ea consummasset, ait: Cursum consummavi, fidem servavi.*

VERS. 33. Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper. Aliud a Deo petit, aliud ex parte sua se collaturum promittit. Tu enim, inquit, Domine, legem pone mihi viam justificationum tuarum: ego autem toto vitæ meæ tempore in ejus inquisitione persistam.

VERS. 34. *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. Vult propheta legem Dei scrutari, gnarus eam non clamare et captu facilem. Itaque da mibi intellectum, ait, ut congruenti cum examine et attentione perquiram illam; ut ex illa rerum quas vel agere vel contemplari opus est, usum captumque assequar: sic namque potero eam in toto corde custodire, ac sine dubitatione adire illam. Quod si intellectu opus sit ut legem duntaxat scruteris, quantum a Deo intelligentiam accipere opus habes, ut finem ejus reperias?*

VERS. 35. *Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Hic semitam pro lege dicit: nam mandatorum semita quædam est. Semita autem dicitur via trita, in qua multi ante nos justi ambularunt. Si quis autem justo duce non utatur, non potest secundum præcepta Dei ambulare. Nam Christi nos initatores esse, ac tollere crucem, ipsumque sequi oportet.*

VERS. 36 - 40. *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Averte oculos meos ne videant vanitatem; in via tua vivifica me. Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo. Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda. Ecce concupivi mandata tua, in justitia tua vivifica me. Omnia ad Deum viri sancti referunt, docentes nihil nos sine Deo posse. Nisi enim in me manseritis, inquit, nihil potestis facere¹⁰. Sed fortasse non nemo dixerit: Si omnia ad Deum referuntur, ubi est id quod meæ facultatis est? Sin minus, ubique sane miscet ea quæ a Deo sunt cum iis quæ in nostra sunt potestate. A Deo certe illud est: *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum; nostrarum autem partium est illud: Et exquiram eam semper.* A Deo rursum postulo: *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, ad me vero pertinet illud: Et custodiam illam in toto corde meo.* Tertio item a Deo id expeto: *Deduc me in semitam mandatorum tuorum: quid autem ad me spectat? Quia ipsam volui, videlicet legem supra memoriam; ita ut petamus ut quæ a Deo sunt adsint nobis, ea promittentes quæ nostræ facultatis sunt, neque irrita illa facientes, ne pacta cum Deo nostra violemus.**

VERS. 41 - 48. *Et veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum secundum verbum tuum. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus tuis. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque valde, quia in judiciis tuis supersperavi. Et custodiam legem tuam semper, in sæculum et in sæculum sæculi. Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiri. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar. Illoc pulchre quadraverit in eum qui ad nomen Christi contendunt ante reges et praesides ducitur. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi valde. Et le-*

A Συρέτισόν με, καὶ δέξερενήσω τὸν νόμον σου, καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν δλῃ καρδίᾳ μου. Βούλεσαι δέξερενήσαι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης ἐπιτίμενος, ὅτι οὐκ ἔστι σαφῆς καὶ εὔκαταφρόντης. Συνέτισόν με τοῖνυν, ἵνα ζητήσω αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης ἀρεύνης καὶ ἐπιστασίας, ὃς ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν τὸν πρακτέων καὶ θεωρητῶν τὴν χρῆσιν καὶ κατάληξιν οὖν γάρ δύνησομαι φυλάξαι αὐτὸν ἐν δλῇ καρδίᾳ ἀνεδοίστως αὐτῷ προσερχόμενος. Εἰ δὲ συνέστως δεῖται ἵνα μόνον ἔρευνήσῃ τὸν νόμον, τίνος δεῖται, συνέστως δὲ Θεοῦ διδομένης, ἵνα εὑρῇ τὸ τέλος;

B Όδήγησόν με ἐν τῇ τρίθῳ τῷ ἑτοιώτερῳ σου, δει ταύτην ήθελησα. Ἱνα εἰπῇ τὸν νόμον, ἡτοι τὴν τρίθον· ἔστι γάρ ἑτοιώδην τρίθος. Τρίθος δὲ λέγεται ἡ τετριμμένη ὁδός, ἣν πολλοὶ πρὸ δημῶν ἐπορεύθησαν τῶν δικαίων. Ἐὰν δέ τις μὴ ἡδηγῷ χρήστης τῷ ἀκαίῳ, οὐ δύναται: ὁδεῦσαι κατὰ τὰς ἑτοιώδεις τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ γάρ ήμας δεῖ γίνεσθαι μιμητάς, καὶ αἱρεῖ τὸν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθεῖν δπίσια αὐτοῦ

C Κλίνο τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ μαρτύρια σου, καὶ μὴ εἰς πλεορεῖαν. Ἀπόστρεψόν τοὺς ἐρθαλμούς μου τοῦ μὴ ιδεῖν ματιαύτην· ἐν τῇ ὁδῷ σου ζῆσόν με. Στῆσον τῷ δούλῳ σου τὸ λόγιον σου εἰς τὸν φόνον σου. Περιελέ τὸν ὄντεισμόν μου διὰ ὑπάκτενσα, δει τὰ κρίματά σου χρηστό Υδον ἐπεθύμησα τὰς ἑτοιώδεις σου, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με. Πάντα ἐπὶ τὸν Θεον ἀπέφερουσιν οἱ ἄγιοι, διδάσκοντες ἡμᾶς, δει χωρὶς θεῶν οὐδὲν δυνάμεθα. Ἐάρ γάρ μη ἐν ἐμοὶ, φησι, μέτηπα οὐδὲν δύνασθε ποιεῖν. Ἀλλ ίτως τις ἐρεῖ: Εἰ πάντα ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν Θεόν, ποῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ; Εἰ δὲ μη, πανταχοῦ ἐπέπλεξε τοῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ ἐπ' ἡμῖν. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ Νομοβέτησόν με, Κύριε, τὸ σὸδὸν τῷ δικαιωμάτων σου· τὸ δὲφ' ἡμῖν Καταζητήσω αὐτὴν διαπαρτός. Ἀπὸ Θεοῦ αἰτῶ Συρέτισόν με, καὶ δέξερενήσω τὸν νόμον σου. Τὸ δὲφ' ἐμοὶ· Καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν δλῃ καρδίᾳ. Καὶ τρίτον ἀπὸ Θεοῦ αἰτῶ λέγων. Όδήγησόν με ἐν τρίθῳ τῷ ἑτοιώτερῳ σου· τι τὸ ἐπ' ἐμοὶ; Οὐτὶ αὐτὸν ήθελησα· δηλον δὲ δει τὸν ἀνιντέρω εἰρημένον νόμον, ωστε αἰτῶμεν τὰ ἀπὸ Θεοῦ προσγενέσθαι ἡμῖν, ἐπαγγελλόμενοι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν καὶ μὴ φευδόμενα ἵνα μὴ τὰς πρὸς Θεόν ἀθετῶμεν συνθήκας.

D

E Καὶ ἐλθοι ἐπ' ἐμοὶ τὸ ἔλεός σου, Κύριε, τὸ σετιμήριόν σου κατὰ τὸν λόγον σου. Καὶ ἀκορύθισο μαι τοῖς ὄντεισμονσι μοι λόγον, δει ήλισσα εἰς τοῖς λόγοις σου. Καὶ μὴ περιέληξ ἐκ τοῦ στόρατός μου λόγον ἀληθείας ἦως σφόδρα, δει ἐξ τοῖς κρίμασι σου ἐπάκτισα. Καὶ φυλάξω τὸν νόμον σου διαπατός εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Καὶ ἐπορεύμηντο πλανητού, δει τὰς ἑτοιώδεις σου ἐξεζήτησα. Καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐταρτούσιοι βασιλέων, καὶ οὐκ ἡσχυρόμηντο. Χαριέντως ἀρμόσεις τοῦτο τῷ ἐπι τῆγμάντας καὶ μηδὲν εἰσελέσθαι ἀγομένῳ ἐνεκεν τοῦ ὄντος Χριστοῦ μαρτυρίου.

¹⁰ Joan. xv, 4.

ρειν. Καὶ ἐμελέτωρ ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, αἷς ἡγά-
πησα σφόδρα. Καὶ ἥρα τὰς χεῖρας πρὸς τὰς ἐντο-
λᾶς σου, ἃς ἡγάπησα, καὶ ἥδολέσχουρ ἐν τοῖς
δικαιώμασι σου. Ἀρχι χεῖρας πρὸς ἐντολάς ἔστι τὸ
πᾶσαν πρᾶξιν πρὸς ἐντολᾶς θείας ἀρμοζομένην ἐργά-
ζεσθαι. Οὐκοῦν ἐκάπερον μὲν δὲ Ψαλμῳδὸς ἑαυτῷ μαρ-
τυρεῖ· δόμοι δὲ τὴν νομοθετεῖ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ
Θεοῦ παρέχειν τὴν κατόρθωσιν, παρέχειν δὲ καὶ τὴν
ἴπι πολὺ μελέτην καὶ θεωρίαν· οὕτω γάρ αὐτοὶ τε
κατορθοῦν ἀκριβέστερον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγειν εἰς
κατόρθωσιν ἔξομεν.

Μητήσθητι τῶν λόγων σου τῷ δούλῳ σου, φ
ετῆλπισάς με. Αὕτη με παρεκάλεσεν ἐν τῇ τα-
πειώσει μου, ὅτι τὸ λόγιόν σου ἔξηστό με. Ὑπερ-
ηφανοὶ παρηρμόνυντο ἔως σφόδρα, ἀπὸ δὲ τοῦ νό-
μου σου οὐκ ἔξεκλιτα. Τῶν ἐτεροδέξων ἀλαζονεύ-
ομένων κατὰ τοῦ νόμου τῷ διαβάλλειν αὐτὸν, ἐγὼ
σφόδρα τῆς φυλακῆς αὐτοῦ περιειχόμην, μηδὲ κατ’
ὅλην κλονῆσαι τὴν πρὸς αὐτὸν συγχατάθεσιν ἀνεχό-
μενος. Ἐμρήσθητι τῶν κριμάτων σου ἀπὸ αὐλῶν, Κύριε,
καὶ παρεκλήσθητι. Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ
ἀμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον
σου. Φαττὰ ἥσάρ μοι τὰ δικαιώματά σου ἐν τόπῳ
παροικίας μου. Ἐμρήσθητι ἐν ρυκτὶ τοῦ ὀρόμα-
τος σου, Κύριε, καὶ ἐφύλαξα τὸν νόμον σου. Αὐ-
τὴν ἐγείρηθη μοι, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἔξεκίησα.

Μερίς μου εἰ, Κύριε· εἴπα φυλάξασθαι τὸν νό-
μον σου. Ὁ ἀποταξάμενος τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι,
καὶ μηδεμίᾳν ἔχων μερίδα ἐπὶ γῆς, μηδὲ ἐν τῷ θέλειν
τὰ τοιαῦτα, ἀλλ’ ἀρκούμενος ἀντὶ πάντων τῷ Κυρίῳ,
ἐρεῖ· Μερίς μου Κύριος. Τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ λέγειν·
Εἴπα φυλάξασθαι τὸν νόμον σου, τουτέστι τὸν
πνευματικὸν ἐστὶ νόμος, καὶ τὰ ἔξῆς. Πῶς γὰρ
οὐ φυλάξους· τὸν νόμον ἢ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου οἱ
μερίδαι αὐτὸν ἔχοντες κατὰ τοὺς Λευΐτας, οἵς διηγό-
ρευται μηδὲν κεκτῆσθαι κατὰ τὸν βίον; Λέλεκται
γάρ· Τοῖς Λευΐταις καὶ τοῖς ιερεῦσιν υἱοῖς Ἄαρων,
οὐκ ἔστι μερὶς, οὐδὲ κληρονομία ἐν τοῖς υἱοῖς
Ισραὴλ, διότι Κύριος μερὶς αὐτῶν.

Ἐδείηθητι τὸν προσώπου σου ἐν δλῃ καρδίᾳ
μου· ἐλέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου. Διελογωά-
μητο τὰς ὁδούς σου, καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας
μου εἰς τὰ μαρτύρια σου. Ἡτοιμάσθητι, καὶ οὐκ
ἐταράχθητι τὸν φυλάξασθαι τὰς ἐντολὰς σου.
Σχοινία ἀμαρτωλῶν περιεπλάκησάρ μοι, καὶ τὸν
νόμον σου οὐκ ἐπειλαθόμην. Μεσορύκτιος οὐκ (sic)
δέξεται ὁρόμην τὸν ἔξομολογεῖσθαι σοι ἐπὶ τὰ κρι-
ματα τῆς δικαιοσύνης σου. Μέτοχος ἐτών εἰμι
πάτωτος τῶν φοβουμέρων σε, καὶ τῶν φυλασ-
σόντων τὰς ἐντολὰς σου. Τοῦ ἐλέονς Κυρίου
πλήρης ἡ τῆ, τὰ δικαιώματά σου διδαξέτο με.
Ἐν κατανοήσῃς τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτωνότων, τῶν
ἀσεβούντων, τῶν ἀδικιῶν εἰς "Ὕψος λαλούντων, καὶ
ἴδης τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν ἐπὶ τὰ τοσαῦτα
ἀμαρτήματα, πῶς καὶ μετὰ τοσαῦτα πάντα ἀνατέλ-
λει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ

A vavi manus ad mandata tua que dilexi, et exercebar
in justificationibus tuis. Levare manus ad mandata,
est omnem actionem ad divina mandata spectantem
edere. Utrumque igitur de se Psalmista testificatur:
alique una nobis præcipit ut mandata Dei perfici-
mus; quin etiam ut plurimum illa meditemur et
contemplemur; ita enim id obtinebimus, ut et ipsi
accurati exsequamur, et aliis exequendi auctores
simus.

VERS. 49-51. Memor esto verborum tuorum servo
tuo, in quo mihi spem dedisti. Hæc me consolata est
in humilitate mea, quia eloquium tuum vivificavit
me. Superbi inique agebant usque valde, a lege au-

B tem tua non declinavi. Cum heterodoxi superbe con-
tra legem agerent, ut eam traducerent, ego ejus
observationi admodum attendebam, meum erga
illam affectum ne minimum quidem titubare per-
mittens. — VERS. 52-56. Memor sui iudiciorum
tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum. Defec-
tio tenuit me pro peccatoribus dereliquentibus le-
gem tuam. Cantabiles mihi erant justificationes tuae
in loco peregrinationis meæ. Memor sui nocte nominis
tui, Domine, et custodivi legem tuam. Hæc facta est
mihi, quia justificationes tuas exquisivi.

VERS. 57. Portio mea es, Domine: dixi custo-
dire legem tuam. Qui sacerdotalibus hujus vitæ rebus
renuntiat, nullamque in terra portionem habet,
neque res istiusmodi concupiscit, sed Domino vice
omnium contentus est, dicet: Portio mea Dominus.
Huic autem competit dicere: Dixi custodire legem
tuam, scilicet spiritualem, de qua Paulus ait: Sci-
mus enim quod lex spiritualis est¹¹, et cætera.
Quomodo enim legem et præcepta Domini non cu-
stodient, qui illum in portionem habent, quemad-
modum et Levitæ, quibus velutum est aliquid in
vita possidere? Nam dictum est: Levitis et sacer-
dotibus filiis Aaron non est pars neque hereditas in
filiis Israel, quia Dominus pars eorum¹².

VERS. 58-61. Deprecatus sum faciem tuam in
toto corde meo: miserere mei secundum eloquium
tuum. Cogitavi vias tuas, et converti pedes meos in
testimonia tua. Paratus sum, et non sum turbatus,
ut custodiā mandata tua. Funes peccatorum cir-
cumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus.
Media nocte surgebam ad confitendum tibi super ju-
dicia justitiae tue. Particeps ego sum omnium ti-
mentium te et custodientium mandata tua. Misericordia
Domini plena est terra; justificationes tuas
doce me. Si consideraveris multitudinem peccan-
tiū, impie agentium, et iniquitatēm contra Ex-
eclsum loquentium, Deique in tot peccatis toleran-
tiām perpenderis, quomodo etiam post hæc omnia
oriri faciat solem suum super malos et bonos, et
pluat super justos et injustos¹³, dices: Misericordia
Domini plena est terra, justificationes tuas doce me.

¹¹ Rom. vii, 14. ¹² Num. xviii, 20. ¹³ Matth. v, 45.

μράχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ἡρεῖς· Τοῦ ἐλέσους Κυρίου πληροῦς ἡ γῆ, τὰ δικαιώματά σου δίδαξόν με.

Vers. 65, 66. Bonitatem fecisti cum seruo tuo, Domine, secundum verbum tuum. Bonitatem et disciplinam et scientiam docere me, quia mandatis tuis credidi. Pro illo : Bonitatem fecisti, Symmachus editit : Benefecisti servo tuo. Docetur autem is, qui divinis institutus est, ne ingratius sit pro beneficio per Deum sibi collato; sed sciat, bonitate Dei ad se perveniente, se dignum habitum fuisse qui servus Dei vocaretur, secundum verbum ejus talis effectus.

Vers. 67. Priusquam humiliarer, ego deliquer, propterea eloquium tuum custodiri. Propter priors, inquit, peccata quæ admiseram, traditus, humiliatus sum, Deique judicio id sum perpessus. Quamobrem disciplina traditus, doctrinam postulo, ut cognoscam hanc humiliationem, quæ mihi accidit, ex bonitate et disciplina evenisse mihi.

Vers. 68. Benignus es tu, Domine, et in bonitate tua doce me justificationes tuas. Opus justi est, in omnibus quæ accidunt, alacriter se habere, quod hæc a Providentia dispensentur, atque vel acerbiora hilariter accipiendo Deo dicere : Benignus es tu; et : Benedicam Domino in omni tempore, in hoc semper proposito insistendo. Pro illo : Benignus es tu, reliquæ editiones : Bonus es tu, interpretatae sunt. Scio utique, ait, neque dubito de natura tua, quod nimurum ipsa bonitas sit; sed postulo doctrinam justificationum tuarum, qua me institui rogo : nam doctrina egeo, ut sermones de superbis cognoscam.

Vers. 69. Multiplicata est super me iniqüitas superborum; ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Quanto justior quispiam est, Deoque magis adhæret, ac in eo pax Dei multiplicatur; tanto magis in eo, utpote præstantiori athleta, virtus accrescit, plusquam superborum ipsum lædere volentium; sive adversariarum virtutum, sive hominum. Hoc autem peracto, ne vel minimum quidem remissior evadit, quominus in toto corde scrutetur mandata Dei, ut faciat ea.

Vers. 70-72. Coagulatum est sicut lac cor eorum: ego vero legem tuam meditatus sum. Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti. Nam ante superbiam quidem, incolumes et corde vigentes erant, atque, ut ita dicam, potabiles, ut etiam lacti ad escam utilissimo compararentur; postquam autem superbiam induerunt, omnes indurati quasi e lacte in caseum commutati sunt. Pro illo autem, coagulatum est, Aquila dicit : Impinguatum est quasi adeps cor eorum; Symmachus autem : Medullatum est sicut adeps cor eorum. Cæterum licet illi in his versarentur, ego a proposito minime recessi; sed toto corde scrutabar mandata tua : ab eorumdem scrutatione providentiae tuæ ac universorum administrationis notitiam captans.

A Χρηστότητα ἐποίησας μετὰ τοῦ δούλου σου, Κύριε, κατὰ τὸν λόγον σου. Χρηστότητα καὶ καδεῖαν καὶ γρῶσιν δίδαξό με, ὅτι ταῖς ἑντολαῖς σου ἐπίστενουσα. Ἀντὶ τοῦ· Χρηστότητα ἐποίησας, εὐηγρέτησας τὸν δοῦλόν σου, ἔξεδωκεν δὲ οὐδὲν μὴ ἀναισθήτως ἔχειν τῆς εἰς αὐτὸν γεγενημένου τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας· εἰδέναι δὲ, ὅτι, χρηστότητας θεοῦ φθανούστης εἰς αὐτὸν, κατηξίωται δοῦλος χρηματίτις θεοῦ, κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ γενόμενος.

B Πρὸ τοῦ ταπεινωθῆναι ἦτορ ἐπλημμέλησα, διὰ τοῦτο τὸ λόγιον σου ἐψύλαξα. Διὰ τὰς προτέρας, φησί, πραχθείσας ἀμαρτίας παραδοθεὶς ἐπαπεινόθη, κρίσις θεοῦ ταῦτα παθών. Οὐδὲ δὴ καὶ χάριν παύει παραδοθεὶς, δέομαι διδασκαλίας, ὡς ἀντὶ γνῶστος ή ταπεινώσις ἡ γενομένη μοι κατὰ χρηστότητα καὶ παύειν ἄγνετο.

C Χρηστός εἰ σὺ, Κύριε, καὶ τῇ χρηστότητῃ σου δίδαξό με τὰ δικαιώματα σου. Δικαῖοι ἔργοι ἔστιν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς συμβαίνουσιν εὐαρεστούμενοι καὶ κατακληρούμενον ἀπὸ τῆς Προνοίας. Ἰλαρῶν δεχομένου λέγειν, καὶ ἐπὶ τοῖς πικροτέροις εἶναι νομίζομένοις, τῷ Θεῷ τό· Χρηστός εἰ σὺ, καὶ τό· Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν πατέρι καρῷ, τῆς αὐτῆς ἔχμενον προαιρέσεως. Ἀντὶ τοῦ, Χρηστός εἰ σὺ, αἱ λοιποὶ ἔκδοσεις· Ἀγαθός εἰ σὺ, ήρμηνευσαν. Ολδα μὲν οὖν, φησί, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς σῆς οὐσίας, ὅτι δὲ αὐτούγαθον πέρυκεν· ἀλλὰ δέομαι διδασκαλίας τὸν δικαιωμάτων σου, ἵνα ἀξιῶ διδάξαι με· διδασκαλίας γάρ μοι δεῖ, εἰς τὸ γνῶναι τοὺς περὶ τῶν ὑπερηφάνων λόγους.

D Επιληθύνθη ἐπ' ἐμὲ ἀδικία ὑπερηφάνων· ἐπ' δὲ ἐπὶ διῆς καρδίᾳ μου ἔξερευνήσω τὰς ἑντολὰς σου. Οσαφ δίκαιοις τίς ἔστι, προστιθέμενος ἐπὶ πλεῖστῳ Θεῷ, καὶ πληθύνεται ἐν αὐτῷ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ, τοσούτῳ, ὡς ἐπὶ ἀθλητὴν μειζόνα ἐπ' αὐτῷ πληθύνεται, ἢ τῶν ἀδικειν αὐτὸν θελόντων ὑπερηφάνων, εἴτε δυνάμεων ἀντικειμένων, εἴτε ἀνθρώπων. Τούτου δὲ γνωμένου, οὐδὲ κατὰ τὸ ποιῶν ἐνδιδωσιν τοῦ μη ἐν διῆς καρδίᾳ ἔξερευνδην τὰς ἑντολὰς τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ καὶ ποιῆσαι αὐτάς.

E Επινώθη ὡς γάλα η καρδία αὐτῶν· ἐπ' δὲ τὸν τρόμον σου ἐμελέτησα. Ἀγαθὸν μοι, διὰ ταπεινωσάς με, δύως ἀν μάθω τὰ δικαιώματα σου. Ἀγαθός μοι δὲ τρόμος τοῦ στόματός σου ὑπὲρ καταδάς χρυσίου καὶ ἀργυρίου. Ήρθο μὲν γάρ της ὑπερηφανίας εὔεκτοι τίνεις καὶ διπάλοι ἥσαν τὴν καρδίαν, καὶ πότιμοι ὡς τῷ γάλακτι αὐτήν παράλλεσθαι τροφιμωτάτῳ· ἥνικα δὲ τὴν ὑπερηφανίαν ἐνεδύσαντο πάντες, καὶ σκληρυσθέντες, οἷον ἀπὸ γάλακτος εἰς τυρὸν μεταβενθήκασιν. Ἀντὶ δὲ τοῦ, ἐπινώθη, δὲ μὲν Ἀκύλας φησίν· Ἐλιτάρη ὡς στέαρ η καρδία αὐτῶν· δὲ δὲ Σύμμαχος· Ἐμιαλώη ὡς στέαρ η καρδία αὐτῶν. Πλήγη ἀλλ' εἰ κάκινοι ἐν τούτοις ἥσαν, ἐγὼ τῶν ἐμοὶ προκειμένων οὐκ ἀνεχώρουν, ἐν διῆς καρδίᾳ ἔξερευνῶν τὰς ἑντολάς σου, ἀπὸ τῆς τούτων ἐρεύνης τὴν γνῶσιν τῆς προ-

νοιας καὶ τῆς καθόλου διοικήσεως θηρώμενος, καὶ τῶν μὲν ἡ καρδία ἐλιπανεῖτο ἐν τῇ παρούσῃ αὐτοῖς τροφῇ· ἔχω δὲ τὸν νόμον σου ἐμελέτησα.

Αἱ χεῖρές σου ἐποιησάρ με καὶ ἐπλασάρ με· συνέτσορ με καὶ μαθήσομαι τὰς ἀτολάδες σου. Οὔρινδν μὲν γάρ καὶ γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς λόγῳ δημοσιοργήσας καὶ προστάγματι, ὅπερ ἤλθεν ἐπὶ τὸν ἐνθρωπον ἐπεν· Ποιήσωμεν ἀνθρώπον καὶ εἰκόνα ιδίων καὶ καθ' ἔμολωσιν. Τίνι δὲ ἀλλιψ λέγει, Ποιήσωμεν ἀνθρώπον, ἢ τῷ Μονογενεῖ αὐτοῦ καὶ τῷ Πνεύματι ἀγίῳ, οὓς καὶ χείρας νῦν ἀποκαλεῖ; Καὶ ἐν τῷ ἔωρι δὲ γέγραπται· Αἱ χεῖρές σου ἐποιησάρ με, καὶ ἐπλασάρ με· μετὰ ταῦτα μεταβαλών με δεινῶς ἀλλεις, ἐκαρακαυρίων ἐπ' ἐμού τὴν ἔτασιν μου. Οὐκοῦν αἱ χείρες τοῦ Θεοῦ καὶ ἐποιήσαν καὶ ἐπλασαν. Καὶ Ἀριγένης μὲν καὶ ἕπερ τινες τὸ, ἐποιησαρ, ἐπὶ τῆς ψυχῆς εἰρήσθαι φασιν, τὸ δὲ, ἐπλασαρ, ἐπὶ τοῦ σώματος. "Ἄλλοι δὲ τὸ μὲν, ἐποιησαρ, ἐπὶ τῆς πρώτης δημιουργίας φασὶν εἰρήσθαι, τὸ δὲ, ἐπλασαρ, ἐπὶ τῆς τοῦ λοντροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀναπλάσεως.

Οἱ φοβούμενοι σε δύοταν με, καὶ εὐφρατήσοραι, διειστοὺς λόρους σου ἐπῆλπισα. Ἐγρωρ, Κυρίε, διειστούντη τὰ κρίματά σου, καὶ ἀληθεῖα ἀταπειρωσάς με. Γερηθήσω δὴ τὸ βλεός σου τοῦ καρακαύσου με, κατὰ τὸ λόρού σου τῷ δούλῳ σου. Ἐλθέτωσάρ μοι οἱ οἰκτιρμοὶ σου, καὶ ζήσομαι, διειστοὺς λόρού σου μελέτη μου ἐστίν. Εἰ θεοὶ ἐπ' ἐμὲ τὸ βλεός σου, καὶ φθίσαιεν ἐμοὶ οἱ οἰκτιρμοὶ σου, οὐ καταποθήσομαι ὑπὸ τῆς ταπεινώσεως, ἀλλ' ἐγκαρτερήσας διὰ τῆς ὑπομονῆς, εὗ οἶδα διειστούμενοι. Τυχεῖν δὲ τοῦ ἐλέους σου καὶ τῶν οἰκτιρμῶν σου ἀξίω· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τὰ παρ' ἐμαυτοῦ πάντα πληρῶν οὐ διαίμπανω, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ταπεινώσει τὸν νόμον σου μελετήσω.

Αἰσχυρθήσωσαν ὑπερηφανοί, διειστούντης τοὺς λόρους εἰς ἐμέ, ἔχω δὲ ἀδολεσχήσω ἐταῖς ἀτολαῖς σου. Ἐπιστρεψάτωσάρ με οἱ φοβούμενοι σε, καὶ οἱ τιράνωρες τὰ μαρτύρια σου. Γερηθήσω ἡ καρδία μου ἀμώμος ἐν τοῖς δικαιώμασι σου, δικαίως ἀρ μὴ αἰσχυρθῶ. Πάντα γάρ τὰ ἀμαρτήματα αἰσχύνης ἐστὶν ἄξια. Ἔως μὲν γάρ καρδία ἀτελής τυγχάνει, πολλὴ φροντὶς καὶ ἀγωνία μή τη ἄρα καὶ ἀσθενήσῃ καὶ χείρων ἑαυτῆς γένηται· διειστοὺς λόρους φθάσσῃ τῇ τελειότητος, ἐν ἔξει ἀρετῆς καταστᾶσα, ἔξω γενήσεται παντὸς φόδου, οὐκέτι ἀμφιβάλλουσα μή ποτε ἄρα καταισχυνθῆ.

Ἐκλείπει εἰς τὸ σωτήριόν σου ἡ ψυχή μου, εἰς τοὺς λόρους σου ἐπῆλπισα. Σφόδρα ἀχολούθως ἐρμηνεύων τὸ ποτέ ἐστι τὸ σωτήριον ἐπιλέγει ἔξης· Εἰς τὸν λόρον σου ἐπῆλπισα, σημαίνων, διειστοὺς λόρους τοῦ Θεοῦ ἐστι. Ἐξέλιπτον οἱ ὄφθαλμοί μου εἰς τὸ λόριόν σου, λέγοτος· Πότε παρακαλέσεις με; διειστούντης ὡς ἀσκός ἐτοπάχη, τὰ δικαιώματα σου οὐκ ἐπελαθόμην. Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου σου; πότε ποιήσεις με ἐκ τῶν παταδικότεων με κρίσιν; Διητή-

A Atque illorum quidem cor præsenti cibo suo im-

pinguabatur, dum ego legem tuam meditarer.

VERS. 73. *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me : da mihi intellectum, et discam mandata tua.* Cum Deus cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt verbo et præcepto suo condidisset, quando venit ad hominem, dixit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*¹⁴. Cuinam vero alii dicit: *Faciamus hominem, nisi Unigenito suo et Spiritui sancto, quos jam manus appellat?* In Job item scribitur: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me : postea mutatus me dire perdis, renovans in me examen meum*¹⁵. Itaque manus Dei fecerunt et plasmaverunt. Ac Origenes quidem et nonnulli B alii illud, *fecerunt*, de anima dictum ait; illud vero, *plasmaverunt*, de corpore. Alii vero illud, *fecerunt*, de prima creatione dictum affirmant; illud autem, *plasmaverunt*, de lavacro regenerationis ac reformatio-

C n C VERS. 74-77. *Qui timent te, videbunt me, et latabuntur, quia in verba tua supersperavi. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, et in veritate humiliasti me. Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo. Veniant mihi miserationes tuæ et viram, quia lex tua meditatio mea est.* Si adveniat mihi misericordia tua, et miserationes tuæ ad me accesserint, nequaquam absorbebor humiliatione; sed per patientiam perseverans, bene novi me in vita mansurum esse. Misericordiam vero et miserationes tuas consequi rogo; quia et ipse omnia quæ facultatis meæ sunt implere non desino, et in ipsa humiliatione mea legem tuam meditabor.

D VERS. 78-80. *Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis. Convertantur mihi timentes te, et qui noverunt testimonia tua. Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.* Omnia namque peccata confusione digna sunt. Quandiu enim cor imperfectum existit, multa sollicitudo et contentio est, ne insirmetur et deterius evadat: quando autem pervenerit ad apicem perfectionis, in virtutis habitu et consuetudine constitutum, omni metu vacuum erit, neque hæsitans verebitur ne confundatur.

VERS. 81. *Deficit in salutare tuum anima mea : in verba tua supersperavi. Admodum consequenter explicans quid sit salutare illud, adjicit postea : In verbum tuum supersperavi, significans salutare illud esse Filium Dei. — VERS. 82-88. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes : Quando consolaberis me? Quia factus sum sicut uter in pruina, justifications tuas non sum oblitus. Quot sunt dies servi tui? quando facies mihi de persequentibus me iudicium? Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non*

¹⁴ Gen. 1, 26. ¹⁵ Job 1, 8.

ut lex tua, Domine. Omnia mandata tua veritas: inique persecuti sunt me, adjuva me. Paulo minus consummaverunt me in terra. Ego autem non dereliqui mandata tua. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. Secundum eloquium Dei vivere, est cum pietate vitam agere, neque sensilem tantummodo vitam ducere. Nam quisquis id consequitur, bonam transiget vitam; ita ut custodiat testimonia oris Dei: quae a Verbo Dei, quod os ejus esse dixi, testimonio confirmata et declarata sunt.

VERS. 89-91. *In aeternum, Domine, verbum tuum permanet in celo. In generationem et generationem veritas tua, fundasti terram, et permanet. Ordinazione tua perseverat dies, quoniam omnia serviant tibi. Veritatem autem vocat hanc promissionem, quam sciebat omnino futuram in generationem et generationem. In singulis quippe generationibus partes quasdam veritatis hominibus mittis, omnesque mundi partes, et ea quae sub aspectum cadunt, ordinatione tua constant, non a terminis suis mota, neque sibi statutam legem transgredientia. Causa vero horum omnium permansionis est, quod tu solus Dominus sis universorum; reliqua autem omnia tibi serviant, ac tanquam mancipia subjecta sint.*

Vers. 92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periisse in humiliatione mea. Dictum est, tempus temptationum ac calamitatum humiliationem nuncupari. Viri igitur beati est suisse in humiliatione, et non periisse: ut si, v. g., venerim in temptationem martyrii, si quidem antequam in eam inciderem lex tua meditatio mihi semper fuerit, et eam executus sim; cum in humiliationem per temptationem martyrii venero, non peribo. Sic in omni temptatione loqui par fuerit: at, malignis cogitationibus et adversariis virtutibus me impugnabitibus, pereundum mihi erat, nisi lex tua fulcro mihi suisset.*

Vers. 93. *In aeternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me. Verum memor ero disciplinarum tuarum, quas in vita edidici: per illas enim a terra in celum transiens, cum angelis habito. Quemadmodum enim qui ex gravimorbo medicorum subsidiis firmam et stabilem sanitatem accipit, quod incolunis et bona valetudine sit, non ideo obliviscitur medicinam, qua ipsa sanitatem consecutus est; ita iste sanctus a Deo justificationibus quas accepit vivificatus, per omne saeculum ait se earum minime oblitumiri; hanc reddens rationem, se in iis a Deo vivificatum esse.*

Vers. 94-96. *Tuus sum ego, salvum me fac, quoniam justificationes tuas exquisivi. Me expectaverunt peccatores, ut perderent me, testimonia tua intellecti. Omnis consummationis vidi finem latum mandatum tuum nimis.*

Vers. 97-100. *Quomodo dilexi legem tuam, Do-*

Aστρο μοι καράρομοι ἀδόλεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὁ τόμος σου, Κύριε. Πάσαι αἱ ἐντολαὶ σου ἀληθεία, ἀδίκως κατεδιώξτε με, βοήθησό μοι. Παραβραχνὸν ἑτέλεοτάς με ἐν τῇ γῇ ἦν· ἔτῳ δὲ οὐκ ἐπανέλιξον τὰς ἐντολάς σου. Κατὰ τὸ ἔλεος σου ἡσσόν με, καὶ γνωλάξω τὰ μαρτύρια τοῦ στόματός σου. Τὸ κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ ζῆν τὸ σὺν εὐσεβείᾳ ζῆν ἐστιν, οὐχ ἀπλῶς τὴν αἰσθητήν ταύτην ζωὴν. Τούτου γάρ τυχών, ἐν εὐζωΐᾳ ἐσται, ὡς φύλασσειν τὰ μαρτύρια τοῦ στόματος τοῦ Θεοῦ, μαρτυρθέντα καὶ ἀποδειχθέντα ὑπὸ Λόγου τοῦ Θεοῦ, οὐ εἶπον αὐτοῦ στόμα εἶναι.

Eἰς τὸν αἰώνα, Κύριε, σὸν λόγος σου διαμέτει ἐν τῷ οὐρανῷ. Εἰς γενέαν καὶ γενέαν ἡ ἀληθεία σου, ἀθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμέτει. Τῇ διατάξῃ σου διαμέτει ἡμέρα, διτὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα σα. Ἀληθείαν δὲ λέγει τὴν ἐπαγγελλαν ταύτην, ἣν πάντως γενησομένην εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Καὶ ἔκαστην γάρ γενεὰν μέρη τινὰ τῆς ἀληθείας ἀνθρώποις ἀποστέλλεταις, καὶ τὰ σύμπαντα τοῦ κόσμου μέρη τὰ τέ θρατὰ τῇ σῇ διατάξει συνέστηκεν, μὴ κινούμενα τῶν ὄρων, μηδὲ τῶν νέμων τὸν ὄρισθέντα εἰστοῖς παραβαίνοντα. Αἴτιον δὲ τῆς τούτων ἀπάντησης διαμονῆς τὸ σὲ μόνον Κύριον εἶναι τῶν ὅλων· τὰ δὲ λοιπὰ πάντα σὰ δοῦλα, καὶ ὡς δοῦλα ὑποτάκτητα.

Cεὶ μὴ ὁ τόμος σου μελέτη μον ἐστι, τὸ δὲ ἀπωλόμητη ἐν τῇ ταπεινώσει μον. Εἰργται ὡς δὲ καρδὸς τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν περιστάσεων ταπείνωσις ὁνομάζεται. Μακαρίου τούτουν ἐστὸν ἀνθρώποις τὸ γενέθλιον: ἐν τῇ ταπεινώσει, καὶ μὴ ἀπολέσθαι· οἷονελ ἐλήλυθα εἰς πειρασμὸν μαρτυρίου· εἰ μὲν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ μελέτη μον ἦν ἀει· πρὸ τοῦ ἐμπεσεῖν, καὶ ἥσκουν αὐτὸν, ἐλθὼν ἐπὶ τὴν ταπεινώσειν κατὰ τὸν πειρασμὸν τοῦ μαρτυρίου, οὐκ ἐλλυμαί. Οὐτως ἀρδόει καὶ ἐπὶ παντὸς πειρασμοῦ εἰπεῖν· ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων πολεμουσῶν ἐμοί. Εἰγον μὲν ἀπολεῖσθαι, εἰ μὴ δὲ σὸς νόμος ἀντιστήριγμά μου γένηται.

Eἰς τὸν αἰώνα οὐ μὴ ἐπιλάθωμαι τῶν δικαιωμάτων σου, διτὶ ἐν αὐτοῖς ἔχοντάς με. Ἀλλὰ μεμνησομαι τῶν μαθημάτων σου, ὃν ἔμαθον ἐν τῷ βίῳ ἐν ἑκεῖνα γάρ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν μετεπέλθων οἰκώ μετ' ἀγγέλων. Ωσπερ γάρ δὲ ἐκ μεγάλης νόσου διὰ τῶν λατρικῶν βοηθημάτων παγίαν καὶ βεβαίαν διαλαβὼν ὑγίειαν δι' αὐτοῦ τοῦ ὑγιαστείν καὶ εὔχετεν οὐκέτι πιλανθάνεται τῶν λατρικῶν ἔκεντων οἵ τις τραλούθησε τὸ οὐτως αὐτὸν μετ' εὔεξιας ὑγιαίνειν· οὕτως δὲ ἄγιος οὗτος, ὑπὸ Θεοῦ ζωοποιηθεὶς ἐν ἡσησε παρ' αὐτοῦ δικαιωμάσι λέγει παρ' δον τὸν αἰώνα μὴ πιλανθάνεσθαι αὐτῶν, ἀποδιδοὺς τὴν αἰώνα, τὸ δὲ αὐτοῖς τὸν Θεὸν αὐτὸν ἔχοντας (sic).

Sόδες εἰμι ἔτῳ, σῶσόν με, διτὶ τὰ δικαιωμάτων σου ἐξεζήτησα. Εμὲ ὑπέμειναν οἱ ἀμαρτωλοὶ τοῦ ἀπολέσαι με, τὰ μαρτύρια σου συνῆκα. Ήσησε πιντελεῖας εἰδον πέρας, πλατεῖα η ἐντολή σου σφόδρα.

Ως ἡγάπησα τὸν τόμον σου, Κύριε, διηγεὶς

οὐμέραρ μελέτη μου ἐστίν. Ὑπέρ τοὺς ἔχθρούς μου ἐσόφισάς με τὴν ἑτοιμήν σου, διὶς εἰς τὸν αἰώνα ἐμῇ ἐστίν. Ὑπέρ πάντας τοὺς διδάσκοντάς με συνῆκα, διὶς τὰ μαρτύριά σου μελέτη μου ἐστίν. Ὑπέρ πρεσβυτέρους συνῆκα, διὶς τὰς ἑτοιμάς σου ἐξετήσησα. Εἰ δὲ λέγοι ποὺ δὲ Σωτῆρος οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπέρ τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰς ἑξῆς, λεκτέον, διὶς τοῦτον εἰργηται τῷ Σωτῆρι προσδιαστειλαμένῳ, καὶ φάντι· Μή καλέσῃς τὸν διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γάρ ἐστιν ὑμῶν διδάσκαλός δὲ τοῖς οὐρανοῖς. Ός πρὸς ἔκεινον οὐν τὸν διδάσκαλον οὐκ ἔστι μαθητὴς κρείττων. Οἱ δὲ ἐνταῦθα δηλούμενοι πολλοὶ διδάσκαλοι ἔτεροι τυγχάνουσιν, ὃν πολλάκις δὲ μαθητὴς κρείττων. Γίνεται δὲ πλειόνος καὶ συνεχοῦς τῆς περὶ τοὺς θείους λόγους ἀσκήσεως.

Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκάλυψα τοὺς πόδας μου, δπως ἀρ ψυλάδω τοὺς λόγους σουν. Ἀπὸ τῶν κριμάτων σου οὐκ ἐξέκλινα, διὶς σὺ ἐτρομοθέτησάς μοι. Ως τρινέα τῷ λάρυγγι μου τὰ λόγια σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μουν. Ἀπὸ τῶν ἑτοιμάτων σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὅδον ἀδικίας.

Λύχνος τοῖς ποσὶ μου δὲ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μουν. Όμοσα καὶ ἐστησα τὸν ψυλάδασθμι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ἐπει, μῆδενδος ἐκβιασαμένου, οἰκείᾳ χρησάμενος ὅρμη καὶ προαιρέσει ἀγαθῇ, ὅρχῳ ἐαυτὸν κατεδήσατο καὶ ὄμοσε τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, εἴχεται τὸν ὅρκον αὐτοῦ ἀποδοχῆς ἔξιν παρὰ τῷ Θεῷ γενέσθαι· δεῖτα· γάρ πολλῆς διδασκαλίας καὶ τὴν γνῶσιν τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ.

Ἐταπειρώθη ἔως σφύρρα, Κύριε· ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου. Τὰ ἐκούσια τοῦ στόματός μου εὐδόκησον δῆ, Κύριε, καὶ τὰ κρίματά σου διδάξον με. Ή ψυχὴ μου ἐταῖς χερσὶ μου διαπατέδεις, καὶ τὸν νόμον σου οὐκ ἐπειθόμην. Ἐθερτοὶ ἀμαρτωλοὶ πατήδει μοι, καὶ ἐκ τῶν ἑτοιμάτων σου οὐκ ἐπιλαρήθην. Ή ψυχὴ τίνος ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἐστίν, εἰ ποτε ἐν κινδύνοις γεγένηται, καὶ τοῦτο τὴν συνήθεια λέγει διὶς· Τὴν ψυχὴν μου είχον εἰς τὰς χειράς μουν. Ἐγὼ οὖν, φησὶν δὲ δίκαιος, καθημέραν ἀποθυήσκω, ἀεὶ κινδυνεύω διὰ τὸν λόγον σου, διὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸν ἐλεγχον, διὰ τὴν βασιλείαν ἣν βασιλεύω· καὶ διὰ ταῦτα η ψυχὴ μου ἐταῖς χερσὶ μου διαπατέδεις. Οὐ γάρ ὁ κινδύνος τοῦ θανάτου ἐποίει με· ἐπιλαθέσθαι τοῦ νόμου σουν. Δύναται δὲ τις καὶ ὑψηλότερον νοῆσαι τὸ φῆτὸν, καὶ εἰπεῖν, διὶς η ψυχὴ μου ἐταῖς χερσὶ μου δημιουργίαν αὐτοῦ, διὰ τὸν πράξειν ἀγαθαῖς· ή χειρὶς γάρ ἐπὶ τῶν πράξεων πολλάκις παραδέδοται. Εἰ δὲ ἐν ταῖς χερσὶ σου εἶη, νοήσωμεν χειρας εἶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ, διὰ προστίεν διαπαντός. Ἐκπροσόμησα τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰώνα· διὶς ἀγαλλιαμα τῆς παρδίας μου εἰσήν. Ἐκλινα τὴν παρδίαν μου τοῦ ποιῆσαι τὰ δικαιώματά σου εἰς τὸν αἰώνα δι' ἀρεδμεσψιν.

A mine, tota die meditatio mea est. Super inimicos meos sapientem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum meum est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsivi. Quod si Salvator alicubi dicat: Non est discipulus super magistrum¹⁶, et cætera, dicendum est hoc pronuntiatum a Salvatore suis, cum prius distinxisset ac dixisset: Ne vocetis magistrum super terram: unus enim est Magister vester qui est in caelis¹⁷. Illius itaque magistri comparatione non est discipulus præstantior. Magistri autem, qui hic multi esse declarantur, aī sunt, quibus plerumque discipulus doctior est. Quod evenit ex maiore et frequentiore in divinis sermonibus exercitatione.

B

VERS. 101 - 104. Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem posuisti mihi. Quum duicia suacibus meis eloquia tua! super mel ori meo. A mandatis tuis intellexi, propterea odici omnem iniquitatis.

C

VERS. 103, 106. Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. Juravi et statui custodire judicia justitiae tuæ. Quia nullo vim inferente, sed proprio nutu et bono proposito, sese jurejurando astrinxit, et juravit se servaturum esse judicia justitiae Dei, rogat ut juramentum suum acceptioe dignum apud Deum evadat: nam cognitio judiciorum Dei multa doctrina eget.

VERS. 107 - 112. Humiliatus sum usquequaque, Domine: vivifica me secundum verbum tuum. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me. Anima mea in manibus meis semper, et legem tuam non sum oblitus. Posuerunt peccatores laqueum mihi, et de mandatis tuis non erravi. Anima cuiusvis in manibus ejus est, si quando in periculis versetur, atque ex consuetudine hoc dicitur: Animam meam in manibus meis habui. Ego itaque, ait justus, quotidie morior, semper ob sermonem tuum in periculo versor, propter veritatem, propter reprehensionem, propter regnum cui in imperio; et ideo anima mea in manibus meis semper. Non enim periculum mortis legis tuæ oblivisci me fecit. Cæterum potest quispiam sublimius hoc dictum intelligere ac dicere: Anima mea in manibus meis erat semper; id est, in bonis actibus: nam manus pro actibus frequenter traditur. Si autem in manibus tuis fuerit, intelligamus manus Dei esse creaturam ejus, cui semper animus est adhibendus. Hæreditate acquisivi testimonia tua in aeternum, quia exultatio cordis mei sunt. Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum, propter retributionem.

¹⁶ Matth. x, 24. ¹⁷ Matth. xxiii, 9, 10.

VERS. 113-116. *Iniquos odio habui, et legem tuam A dilexi. Adjutor et susceptor meus es tu, in verba tua supereperavi. Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei. Suscipe me secundum misericordiam tuam, et vivifica me, et non confundas me ab expectatione mea.* Postquam dixit : *Declinate a me, maligni, consequenter Deum ad eam rem invocat, ut ejus virtute maligni ab anima sua pellantur : atque otium nactus, vitam et salutem, quæ secundum Deum est, consequatur, neque excidat ab expectatione sua : ac rursum opem postulat ad salutem.* — VERS. 117-120. *Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper. Sprevisisti omnes discedentes a judiciis tuis, quia iusta cogitatio eorum. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua. Configit timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.*

πησα τὰ μαρτύρια σου. Καθῆλωσον ἐκ τοῦ φόβου δροβήθηρ.

VERS. 121. *Feci judicium et justitiam, non tradas me injuriam inferentibus mihi. Qui in principio institutus fuerat, ut jam multum profectus, ac magna operatus, rogat ne a proiectu suo excidat. Deinde considerans plurimos esse qui probis invideant, cum nihil mali de ipsis dicendum habeant, calumniasque tamen struant; obsecrat et rogat ab iis liberari. Pro illo autem : injuriam inferentibus mihi, Aquila : Ne dimittas me calumniantibus me, edidit.*

VERS. 122. *Feci judicium et justitiam, non tradas me injuriam inferentibus mihi. Suscipe servum tuum in bonum, non calumnientur me superbi. Qui paenitentiam egit, a vexantibus se erutus, atque a captivitate redemptus ait : Suscipe servum tuum in bonum ; hi namque me in malum suscepserant. Nisi enim me servum tuum inimicis subactum suscepseris ; hi superbi, videlicet adversariæ potestates, me calumniaturæ sunt. Quomodo autem calumniantur ? Ipsæ me incitarunt mibi suaserunt ut peccator evaderem : ac ipsæ jam me accusant, totam peccati causam in me conferentes. Necessario rogat Deum ut susceptor ipsius sit, quemadmodum et sponsor ; ut ipse custos ipsius officiatur, sponsonem servans ac custodiens, ut ne minimam an-*

D sam præbeat insidiabitibus sibi calumniatoribus.

VERS. 123-126. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiae tuae. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me. Servus tuus sum ego : da mihi intellectum, et sciam testimonia tua. Tempus faciendi Domino, dissiparerunt legem tuam. Sursum aspiciens ad salutare tuum et verbum tuum, totam, inquit, spem meam hinc pendere feci, erui me postulans ab invidentibus saluti meæ.*

VERS. 127. *Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion. Ego quidem feci judicium et justitiam,*

Παραρόμοις ἐμίσησα, τὸν δὲ νόμον σου ἤρησα. Βοηθός μου καὶ ἀγτιλίπτωρ μου εἰ σὺ, εἰς τοὺς λόγους σου ἐκῆλπισα. Ἐκκλίρατε ἀλλ' ἐμοῦ, κονηρεύμενοι, καὶ ἔξερευτήσατε τὰς ἑτοιλάς τοῦ Θεοῦ μου. Ἀγτιλαβοῦ μου κατὰ τὸ ἐλεός σου καὶ ζησόρ με, καὶ μὴ καταισχύνῃς με ἀλλ' τῆς προσδοκίας μου. Εἰπών, Ἐκκλίρατε ἀλλ' ἐμοῦ, κονηρεύμενοι, ἀκολούθως τὸν θεόν καὶ εἰς τοῦτο ἐπικαλέσται, ὡς ἂν τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἀπελαθείεν τῆς λαυτοῦ ψυχῆς οἱ πονηρεύμενοι, σχολῆς τε τυχῶν τῆς κατὰ θεόν ζωῆς τε καὶ σωτηρίας τύχοι, καὶ μὴ ἀποτοῖς τῆς ἑαυτοῦ προσδοκίας· καὶ πάλιν ἀξιοὶ βοηθίας τυχεῖν εἰς τὸ διασωθῆναι. Βοηθησόρ μοι, καὶ σεβισμοί μου, καὶ μελετήσω ἐτ τοῖς δικαιοφράσταις σου διακαρτός. Ἐξυνδέτωσας πάρτας τοὺς ἀχοστατούντας ἀλλ' τὸν δικαιαμάτων σου, στὶς ἀδικοὶ τὸ ἐρθύμημα αὐτῶν. Παραβαλντας ἐλογισάμην κατατας τοὺς ἀμαρτωλοὺς τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἥρησαν τὰς τάξας σάρκας μου· ἀπὸ τῷ τῷ κρυμάτων σου

Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην, μὴ καραδίκας τοῖς ἀδικοῦσι με. Ὁ κατὰ τὴν ἀρχὴν στοιχειώμενος, ὡς ἂν ἡδη προκόψας ἐπὶ πολὺ, καὶ τὰ μεγάλα κατορθώσας, εὐχεταὶ μὴ ἐκπεσεῖν τῆς προκοπῆς. Εἴται συνορῶν, δτι τοῖς καλοῖς πολλοὶ βασκαίνουσι, καὶ λίγειν μὲν τι φαῦλον περὶ αὐτῶν οὐδὲν ἔχουσιν, περιπλέκουσι δὲ συκοφαντίας, ἵκετεύει καὶ δέεται τούτων δυσθῆναι. Ἀγτὶ δὲ, τοῖς ἀδικοῦσι με, Ἀκύλας ἔξινε· Μὴ δρῆς με τοῖς συκοφαντοῦσι με.

Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην, μὴ καραδίκας τοῖς ἀδικοῦσι με. Ἐκδεξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν, μὴ συκοφαντησάτωσάν με ὑπερήφανο. Ὁ μετανοήσας καὶ ἀπὸ τῶν ἐνεργησάντων εἰς αὐτὴν ἔξειλῶν καὶ τῆς αἰχμαλωσίας λυτρωθείς φησιν· Ἐκδεξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν· οὗτοι γάρ μεν πονηρὸν ἔξεδέξαντο. Ἐάν γάρ μὴ ἐκδέξῃ με τὸν δοῦλόν σου ὑποχειρίον γενόμενον τοῖς πολεμίοις, οἵτινες ὑπερήφανοι, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, μέλλουσι με συκοφαντεύειν. Πῶς δὲ συκοφαντοῦσιν; Αὗται ἐνήρησαν καὶ ἐπεισαν ἵνα ἀμαρτωλὸς γένωμαι· καὶ αὗται μοι κατήγοροι γίνονται, ὅλην τὴν αἰτίαν τῶν ἀμαρτυμάτων εἰς ἐμὲ ἀναφέρουσαι. Ἀναγκαῖως παρακαλεῖ τὸν θεόν ἀγάδοχον αὐτοῦ γενέσθαι, ὁσπερ καὶ ἐγγρήτην· ἵνα αὐτὸς φύλαξ αὐτοῦ γένηται, τηρούντων καὶ φυλάττων τὴν ἔγγυήν, πρὸς τὸ μηδεμίλιν λαζή παρασχεῖν τοῖς ἐφεδρεύουσιν αὐτῷ συκοφάνταις.

Οἱ δρυθαλμοὶ μου δέξειλικον εἰς τὸ σωτήριόν σου, καὶ εἰς τὸ λόγιον τῆς δικαιοσύνης σου. Ποιησοῦ μετά τὸν δούλον σου κατὰ τὸ ἐλεός σου, καὶ τὰ δικαιαμάτα σου διδαχόν με. Δοῦλός σου εἰμι δέ τοι, συνέτισόρ με, καὶ γνώσομαι τὰ μαρτύρια σου. Καρδὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, διεσκέδαστ τὸν νόμορ σου. Ἄνω βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριόν σου καὶ τὸν λόγον σου, πάσας, φησιν, ἀνήρτησα ἐπὶ ταῦτα τὰς ἐμαυτοῦ ἐλπίδας, δυσθῆναι δεδμενος ἀπὸ τῶν διαβούντων μου τῇ σωτηρίᾳ.

Διὰ τοῦτο ἥρατησα τὰς ἑτοιλάς σου ὑπὲρ γνωστῶν καὶ τεπάζior. Ἐγὼ μὲν ἐποίησα κρίμα καὶ ἀ-

καίοσύνην, καὶ σὸν δὲ τῷ θεῷ ἔσται ποτὲ τοῦ ποτῆς· καὶ καὶρός, δηλοντί κρίμα καὶ δικαίοσύνην διὰ τῶν κατασκεδασάντων τὸν νόμον σου. Τοῦτο οὖν εἰδὼς ἔγω¹⁸ καὶ φυλαττόμενος περιπεσεῖν τῷ καὶρῷ ἐκείνῳ, ἡγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ πάντα παρ' ἀνθρώποις τίμια νενομισμένα.

Διὰ τοῦτο πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμηντ, πᾶσαν δόδον ἀδικον ἐμίσησα. Ἡ ἀνθρωπίνη· ψυχὴ συμπληρώσασα τὸν λόγον, πάντας ἐν κακοῖς γίνεται. Ἀδύνατον γάρ ἄμα τῷ συμπληρωθῆναι τὸν νόμον τὸν φυσικὸν ἐν ἀνθρώποις μὴ ὑποστῆναι τὴν ἀμαρτίαν. Ἐπάν οὖν γένηται ἡ κακία καὶ στρεβλωθῇ ἡ ψυχὴ, δεῖται κατορθώσας. Τίνα οὖν ἔστι τὰ κατορθούντα; Μία ἐντολὴ δύναται ποιεῖν τὴν στρέβλαν τῆς ψυχῆς, τὴν γενομένην ἀπὸ κακίας, κατευθύναι. Τὸ μέντοι ἄκρως κατορθωθῆναι τὴν ψυχὴν ἐντοῦθα ἀμήχανόν ἔστι χωρὶς πασῶν τῶν ἐντολῶν. Εἰ μέντοι γε σοκοιά παραληφθῇ ἡ ψυχὴ, οὐκέτι ἐντολαῖς κατορθωθῆσται, ἀλλὰ πυρὶ ἡ σκότῳ, ἡ διχοτομίᾳ, ἡ τινὶ τῶν σκυθρωποτέρων προσαγομένων ὑπὸ θεοῦ. Τέλον τοινυν μὴ ποιήσωμεν πάσας τὰς ἐντολάς, οὐ κατορθούμεθα. Ὅθεν θαυμασίως εἰρηται· Διὰ τοῦτο πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμεθα, πᾶσαν δόδον ἀδικον ἐμίσησαμεν. Οὐ γάρ ἔτι περιστώμενος ὑπὸ τῆς εἰς τὸ ἀδικεῖν ἐπιθυμίας, ἀπέχεται τῆς ἀδικίας, ἀλλ᾽ ἀπέχεται μισθίσας τὴν ἀδικίαν ὁ κατορθωθεὶς πρὸς πάσας τὰς τοῦ θεοῦ ἐντολάς.

Θαυμαστὰ τὰ μαρτύρια σου, διὰ τοῦτο ἔξερεύ-
νησον αὐτὰ ἡ γυνὴ μου. Ἡ δίλασις τῶν λόγων
σου φωτισί, καὶ συντειεὶ νηπίους. Τὸ στόμα μου
ἡροικά καὶ εἰλκυστα πτεῦμα, διε τὰς ἐντολάς
σου ἐπεκόθουν. Ἡ πρώτη γνῶσις καὶ ἡ ἐν ἀρχῇ
παραδιδομένῃ διδασκαλία τῶν λόγων σου φωτεινή καὶ
συνετειεὶ νηπίους. Τὰ δὲ μαρτύριά σου θαυμαστά,
καὶ ἐκπλήξεως πλήρη. Εἰκότες τὸ δοχεῖον τῆς
ἔμαυτοῦ ψυχῆς ἀναπετάσας, καὶ ὥστέρ τὸ στόμα
ἀνοίξας, τὸ παρὰ σοῦ θεῖον Πνεῦμα ὑπεδεχόμην
πιστεύσας ἐπαγγελίᾳ λεγούσῃ· Ἀροιξορ τὸ στόμα
σου καὶ πληρώσω αὐτό. Καὶ τοῦτ' ἐπραττον ἐφελ-
κόμενος εἰς ἑαυτὸν τὸ παρὰ σοῦ πνεῦμα, ἵνα καὶ τὰ
μαρτύριά σου τὰ θαυμαστὰ γνῶ, καὶ τῶν λόγων σου
τὸν φωτισμὸν κτήσωμαι, διὰ τοῦ σοῦ πνεύματος τὴν
τούτων εἰληφῶς κατάληψιν. Τὸ στόμα μου ἡροικά
καὶ εἰλκυστα πτεῦμα, διε τὰς ἐντολάς σου ἐπεκό-
θουν· αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐντολῶν ἐπισπω-
μένης καὶ ἐφελκωμένης τὸ πνεῦμα. Περὶ τοῦ στό-
ματος τοῦ χρυπτοῦ ἀνθρώπου φροσῆς· καὶ δύναται εἶναι
ψυχῆς στόμα ἡ διακοντικὴ αὐτῆς δύναμις, ἡ διανοού-
μένη προφέρει τὸν ἐν διανοίᾳ λόγον. Οὐδὲν διαφέρει
λαβεῖν λόγον καὶ ἐλκῦσαι πνεῦμα εἰπεῖν· ταῦτα
γάρ τὸ πνεῦμα τῷ θεῷ λόγῳ. Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ,
περὶ οὗ θελεγε λόγου καὶ δημάτων εἴρηκε· Τὰ βῆ-
ματα δὲ λελάηκα ὑμῖν, πτεῦμά ἔστι καὶ ζωὴ ἔστι.

Ἐπιθείγορ ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐλέησόν με, κατὰ τὸ
κρίμα τῶν ἀγαπώτων τὸ δρομά σου. Τῶν ὑπὸ

¹⁸ Psal. LXXX, 41. ¹⁹ Joan. vi, 64.

A alque tibi, Deus, tempus aliquando aderit ea sa-
ciendi, videlicet judicium et justitiam, propter eos
qui legem tuam pessumdat. Hujus itaque rei gna-
rus ego, ac cavens ne incidam in tempus illud, di-
lexi mandata tua super omnia quae apud homines
preciosa existimantur.

Vers. 128. *Propterea ad omnia mandata tua di-
rlgebar, omnem viam iniquam odio habui.* Humana
anima postquam sermonem compleverit, in malitia
prorsus versatur. Fieri enim nequit, ut postquam
lex naturalis in hominibus impleta est, peccatum
non exsistat. Cum itaque malitia accessit et anima
tortuosa est, directione opus habet. Quænam vero
sunt quæ dirigunt et corrugunt? Unum duntaxat
mandatum animæ tortuositatem, quæ per malitiam
advecta est, potest corrugere. Et quidem animam
hic ad supremam rectitudinem pertingere, citra
omnium mandatorum observationem fieri nequit.
Si itaque anima tortuosa deprehendatur, non am-
plius a mandatis corrigetur; sed igne, tenebris,
sectione aliisque tristioribus a Deo advenit. Si
ergo non omnia mandata servemus, non dirigemur.
Ideo admirabiliter dicitur: *Propterea ad omnia
mandata tua dirigebamur, omnem viam iniquam
odio habuimus.* Non enim ultra distractus a con-
cupiscentia inique agendi, ab iniuitate abstinet, sed
abstinet utique, quia iniuitatem odit, qui ad
omnia Dei mandata dirigitur.

Vers. 129-131. *Mirabilia testimonia tua, ideo
scrutata est ea anima mea. Declaratio sermonum
tuorum illuminabit, et intellectum dabit parvulis. Os
meum operui, et attraxi spiritum, quia mandata tua
desiderabam.* Prima cognitio, et quæ initio tradi-
tur doctrina sermonum tuorum, illuminabit et in-
tellectum dabit parvulis: testimonia vero tua mi-
rabilia sunt et stupenda. Merito igitur animæ meæ
receptaculum expandens, et quasi os aperiens, di-
vinum a te Spiritum accepi, credens promissioni
dicenti: *Aperi os tuum, et implebo illud¹⁹.* Et hoc
feci spiritu tuo in me pertracto, ut testimonia illa
tua mirabilia cognoscerem, et sermonum tuorum
illuminationem obinerem, per spiritum tuum eo-
rumdem intellectum et nouitiam accipiens. *Os
meum aperui et attraxi spiritum, quia mandata tua
desiderabam:* ipsa mandatorum sententia spiritum
attrahente et pelliciente. De ore autem iaterioris
homini loquitur: potestque os animæ dici, vis
ejus enuntiandi quæ cogitando in mente verbum
profert. Nihil dissentit, si dicas assumere sermonem,
et attrahere spiritum: id ipsum enim est spiritus,
quod divinus sermo. Quamobrem Servator de ser-
mone et verbis ait: *Verba quæ locutus sum vobis,
spiritus et vita sunt²⁰.*

Vers. 132. *Respicie in me et miserere mei, se-
cundum judicium diligentium nomen tuum.* Ex iis

qui a Deo misericordiam consequuntur, alii eam per poenitentiam obtinent, jam a peccatis recedentes eaque confitentes; alii misericordia Dei experimentum sumunt, quod profectu aucti ad ipsum virtutis finem maturent. Hic itaque precatur misericordiam consequi, non secundum judicium eorum qui poenitentiam agunt; sed eorum qui diligunt nomen Domini: nam persona qua loquitur est eorum, qui multum in virtute et veritatis notitia profererunt. Quamobrem confidenter postulat in conspectum Dei se venire. Respice, inquit, in me, et hinc necessario sequetur me misericordiam consequi.

Vers. 133. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mihi omnis injustitia. Secundum eloquium Dei dirige gressus meos, qui ex malitia et ignorantia ad virtutem et cognitionem veritatis proficiscor. Nam rectus sermo director et dux talium gressuum est.*

Vers. 134. *Redime me a calunnia hominum, et custodiam mandata tua. In mercedem misericordiae qua liberatus est a calumniis hominum, se mandata Domini observaturum pollicetur: vel non tam mercedem, quam gratiarum actionem praebeo, ut redimar a calunnia hominum. Hanc vero gratiam impetrarunt Joseph et Susanna. Cæterum tropice homines dici possint diabolus et adversariæ ejus sociæ potestates, a quarum sycophantia redimere solius Dei est.*

Vers. 135, 136. *Faciem tuam illumina super serum tuum, et doce me justificationes tuas. Secundum Salvatoris illustrem adventum videre perceptans, pro eo Patri supplicat dicens: Faciem tuam, Domine, illumina: quam qui vidiit, vidiit et Patrem. Nam ipse de seipso ait: Qui vidiit me, vidiit et Patrem¹⁰. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.*

Vers. 137-143. *Justus es, Domine, et recta iudicia tua. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam valde. Tabescere me fecit zelus tuus, quia obliiti sunt verba tua inimici mei. Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud. Adolescentulus sum ego et contemptus, justificationes tuas non sum oblitus. Justitia tua justitia in æternum, et lex tua veritas. Tribulationes et necessitates invenerunt me: mandata tua meditatio mea. Symmachus aliam effert sententiam dicens: Tribulationes et afflictiones comprehendenterunt me: mandata vero delectabant me: ac si omnis Dei cultor graviter et ægre ferat hujus vitæ negotia, atque ex hominum malitia vexetur, solamque habeat consolationem, recreationem et delectationem in mandatorum Dei meditatione.*

Vers. 144. *Justitia testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, et vivam. Haec justitia, quam*

Α Θεοῦ ἐλεομένων, οἱ μὲν τυγχάνουσι τούτου διὰ μετανοίας, ἄρτι ἀμαρτιῶν ἀναχωροῦντες καὶ ἔξομογούμενοι· οἱ δὲ πεῖραν ἐλέου Θεοῦ λαμβάνουσιν, ἐπὶ τῷ προκόπτοντας σπεῦσαι ἕπται τὸ τέλος αὐτὸς τῆς ἀρετῆς. Εἴχεται οὖν οὗτος ἐλεηθῆναι οὐ κατὰ τὸ χρήμα τῶν μετανοούντων, ἀλλὰ τῶν ἀγαπώντων θνηταὶ Κυρίου· τῶν γάρ καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας πολὺ προσομάντων τὸ λέγον πρόσωπον· διὸ καὶ παρήρησάτεται διφθῆναι τῷ Θεῷ. Ἐπιθέλον, γάρ φησιν, ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἔψεται τὸ ἐλεηθῆναι με.

Τὰ διαβήματά μου κατεύθυντο κατὰ τὸ λόγιον σου, καὶ μὴ κατακυριεύοντα μου κῶσα ὀροπλα. Κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ κατεύθυνε· τὰ διαβήματά μου, ἐκ κακίας καὶ ἀγνοίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τῆς ἀληθείας διαβάνοντας. Εὔθυνθη γάρ καὶ ἡγεμών τῶν τοιούτων διαβημάτων ὁ ὅρδος λόγος.

Αύτωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀπέρριπτα, καὶ φυλάξω τὰς ἑτοιμάσσους σου. Μισθὼν τοῦ ἐλέου λειτρῶσθαι ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων ὑποσχνεῖται δώσειν τὴν τῶν ἑτοιμῶν Κυρίου φυλακήν· ἢ αὐτὸν μισθὼν, ἀλλ᾽ εὐχαριστίαν εἰς τὸ λυτρωθῆναι με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων. Καὶ τετυχήκασιν αἰσθηταὶ τῆς αἰτήσεως Ἰωσήφ καὶ Σουσάννα. Ρηθεὶς δὲ ἀνθρώποι τροπικῶς ὁ διάβολος καὶ αἱ ἀντὸν πνηγαὶ δυνάμεις, ἀφ' ὧν τῆς συκοφαντίας μόνου τοῦ Θεοῦ λυτροῦσθαι.

C **T**ὸ πρόσωπόν σου ἐπίγαρον ἐπὶ τὸ δοῦλόν σου, καὶ διδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἐπιλαμψίν ιδεῖν ποθῶν ἀξιοῖς περὶ αὐτῆς, τῷ Πατρὶ φάσκων, Τὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ἐπίγαρον· ὅπερ ιδών τις ἐώρακε καὶ τὸν Πατέρα. Αὐτὸς γάρ περὶ οἴνου λέγει· Οἱ ἐώρακός ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Διεξόδους ὑδάτων κατέβυστας οἱ διθαλαμοὶ μου, ἐπειδὸν ὥρα λέγει τὸν ρόμον σου.

Δ **I**καιοὶ εἰ, Κύριε, καὶ εὐθεῖς αἱ χριστεῖς σου. Ἐρετεῖλα δικαιοσύνην τὰ μαρτύρια σου, καὶ ἀληθειαν σφόδρα. Ἐξέτηξε με στῆλας σου, διὰ ἐπειλθότο τὸν λόγων σου οἱ ἔχθροι μουν. Πεινωρωμένος τὸ λόγιον σου σφόδρα, καὶ στὸ δοῦλόν σου ηγάπησεν αὐτό. Νεώτερος ἐγώ εἰμι καὶ ἔσοδειωμένος, τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπειλαβόμην. Η δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰώνα, καὶ στὸν ρόμον σου ἀληθεια. Θλύψεις καὶ ἀράγκαι εὑρεσίρη με· αἱ ἑτοιμασίαι σου μελέτη μουν. Οἱ Σύμμαχοι ἐτέραν παρέστησε διάνοιαν εἰπών, Θλύψεις καὶ ἀγκαλήσεις κατέλαβόν με· αἱ δὲ ἑτοιμασίαι ἐτερψόν με· ὡς παντὸς θεοσεβούς βαρουμένου μὲν καὶ δυσχεραίνοντος ἐπὶ τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν, ἀποκακούντος· εἰς τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας, μόνην δὲ ἔχοντος παραμυθίαν καὶ ἀνάκτησιν καὶ τέρψιν τὴν μελέτην τῶν ἑτοιμῶν τοῦ Θεοῦ.

Δ **Ι**καιοσύνη τὰ μαρτύρια σου εἰς τὸν αἰώνα, συντετισόν με, καὶ σήσομαι. Αὕτη ἡ δικαιοσύνη, ἡ

¹⁰ Joan. xiv, 9.

¹¹ Interpres legit κατεύθυνε. EDIT. PATROL.

ἀσκοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐκ ἀποδίδοται τὴν ἐν δόλγαις ἡμέραις, ἀλλὰ εἰς τὸν αἰώνα. Ἐν τούτοις πᾶσιν αἰτεῖ ὁ Προφήτης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σύνεσιν, τὸ ἀναγκαῖσταν τῶν του Θεοῦ δωρημάτων, καὶ λέγει· Συνέτισόν με, ἵνα ζήσω· ἐπὶ ἑκείνην γάρ τὴν μακαριάν ζωὴν ἀνόητος οὐκ ἔρχεται ἢ ἀσύνετος, ἀλλὰ δεῖ αἰτησαι παρὰ τοῦ Θεοῦ σύνεσιν, τοῦ διδόντος πᾶσι τοῖς ἐξ ὅλης ψυχῆς αἰτοῦσιν αὐτὸν, ἵνα λαβόντες σύνεσιν, δυνηθῶμεν εἰπεῖν· Συνέτισόν με, καὶ ζήσομαι.

Ἐκέραξα ἐτὸν δὲ λῃ καρδίᾳ μου, ἐπάκοντος μου, Κύριε, τὰ δικαιώματά σου ἐκέητησον. Ἐκέραξα σοι, σῶσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια σου. Προέφθασα δικρία καὶ ἐκέραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἐκήλπισα. Προέφθασαν οἱ δρόβαλμοι μονὸν πρὸς δρόρον, τοῦ μελετῆρ τὰ λόγια σου. Οὐ ἐν ἀνοίᾳ προλαβὼν καὶ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενος ἐλευθεροῦται τῶν νυκτεριῶν ἐπιθυουλῶν, καὶ ἐν τῷ δρόρῳ αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν τῇ ἀνατολῇ τοῦ φωτὸς προφθάνοντος δηλαδὴ, τὸν δρόβαλμὸν προσπαντύντας κέκτηται, καὶ μελετῇ τοῦ Θεοῦ σὺν παρθησίᾳ τὰ λόγια. Ἐκείνη γάρ μάλιστα τῷ νόμῳ χαίρει ψυχή, ἥτις αὐτῇ σύνοιδεν ἐστῇ τῇ κατόρθωσιν.

Τῆς φωτῆς μονὸν ἀκούσον, Κύριε, κατὰ τὸ διεσός σου, κατὰ τὸ κρίμα σου ζῆσόν με. Προστήρισαν οἱ καταδιώκοτές με ἀρούρα· ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἐκμαρτύρησαν. Ἔγρην εἰ σὺ, Κύριε, καὶ πᾶσαι αἱ δόσοι σου ἀλήθεια. Καταρχάς θήνω ἐπὶ τῷ μαρτυρῷ σου, διτὶ εἰς τὸν αἰώνα ἀθεμελωσας αὐτά.

Ἴδε τὴν ταπείρωσίν μου, καὶ ἔξελου με, διτὶ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπειλαθόμην. Κρίορ τὴν κρίσιν μου καὶ λύτρωσαν με, διὰ τὸν λόγον σου ἐζήσόν με. Κριθῆναι πρὸς τοὺς ἔχθρους αἰτεῖ τοὺς ἀφανῶς ἢ ἐμφανῶς πολεμοῦντας, καὶ λυτρωθῆναι· μόνος γάρ ἐστιν δὲ θεὸς δὲ ἔξελέρων λυτρούμενος, καὶ οὐ θανάτου μόνον ἡμᾶς ἀπαλλάττων, διὰ τοῦτον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Μακρὰν ἀπὸ ἀμαρτωλῶν σωτηρία, διτὶ τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἔξελητοσαν. Οἱ οἰκτιρμοὶ σου πολλοί, Κύριε, κατὰ τὸ κρίμα σου ζῆσόν με. "Ελεος ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ· Ελεος δὲ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, δις καὶ πάνυ δικαιάτας εἶναι δοκεῖ. Συγχρίσει γάρ ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ἐλέου δεῖται τὸ δικαιον. Πᾶν γάρ δὲ δοκεῖ γεγονέναι κατ' Ελεον, ἐλέω Θεοῦ γίνεται. Τί γάρ τις ἀξιον πεποίηκε αἰωνίου μακαρίστητος καὶ βασιλείας οὐρανῶν, μὴ ὑπὸ Θεοῦ βοηθούμενος; — Πολλοὶ οἱ ἐκδιώκοτές με καὶ θλιβούστες με, ἐκ τῷ μαρτυρῷ σου οὐκ ἔξελιτα. Εἰδος ἀσυρετοῦτας καὶ ἔξετηρόμην, διτὶ τὰ λόγια σου οὐκ ἔφυλαξαρτο. Ἴδε, διτὶ τὰς ἐτρολάδες σου ἡγάπησα, Κύριε, ἐτὸν δὲ λῃ καὶ καρδία μου. Ἄρχη τῷ λόγῳ σου ἀλήθεια· καὶ εἰς τὸν αἰώνα πάτεται τὰ κρίματα τῆς δικαιούρης σου.

"Ἄρχοντες κατεδιωξάν με δωρεάν, καὶ ἀπὸ τῶν λύτρων σου ἀθεμελασεν ἡ καρδία μου. Ἄγαλλοσομαὶ δὲν ἐπὶ τὰ λόγια σου, ὡς διέρπονται σκῦλα ποιλα. Ἀδικίας ἐμίσησα καὶ ἔβδελνέάμην, τὸ δὲ

A in præsenti exercemus, non datur nobis ad paucos dies, sed in æternum. In his omnibus Propheta prudentiam a Deo expedit, quod est omnium Dei donorum maxime necessarium; ac dicit: *Intellectum da mihi, ut vivam.* In illam quippe beatam vitam amens et insipiens non ingreditur; sed intellectum a Deo petamus oportet, qui dat omnibus toto corde ab se potentibus: ut accepto intellectu dicere valeamus: *Intellectum da mihi, et vivam.*

VERS. 145-148. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas requiram. Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua. Praeveni in crepusculo et clamavi, in verba tua super sperperavi. Prævenerunt oculi mei diluculo ad meditandum eloquia tua. Qui in crepusculo prævenit et B Deum invocat, a nocturnis insidiis liberatur, et diluculo, id est ortu lucis, iam accidente, oculos ei occurrentes habet, ac cum fiducia Dei eloquia meditatur. Illa namque anima potissimum in lege gaudet, quæ sibi executionis ejus conscientia est.

VERS. 149-152. Vocem meam audi, Domine, secundum misericordiam tuam, secundum judicium tuum vivifica me. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati: a lege autem tua longe facti sunt. Propterea tu, Domine, et omnes vice tuæ veritas. Initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum sumasti ea.

VERS. 153-156. Vide humilitatem meam et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus. Judica judicium meum et redime me, propter verbum tuum vivifica me. Contra inimicos vel clam vel palam se oppugnantes judicium ferri, et liberari se postulat. Solus namque Deus est, qui ab utrisque redimit; et non a morte solum nos liberat, quam dæmones minantur et inferunt, verum etiam ob eamdem rationem vitam præbet. Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt. Misericordia tua multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me. Misericordia hominis in proximum suum est; misericordia vero Dei in omnem carnem, qui etiam longe justissimus est. Nam comparatione hominum facta ad accuratum Dei judicium, justitia misericordia indiget. Quodcunque enim secundum misericordiam peragi videtur, misericordia Dei efficitur. Quid enim quis unquam æterna beatitudine et regno cœlorum dignum gesserit, nisi Deo opitulante? — VERS. 157-160. Multi qui persequuntur me et tribulant me, a testimonio tuis non declinavi. Vidi insipientes, et tabescerant, quia eloquia tua non custodierunt. Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine, in misericordia tua vivifica me. Principium verborum tuorum veritas, et in æternum omnia iustitiae tuae.

VERS. 161-164. Principes persecuti sunt megratis, et a verbis tuis formidavit cor meum. Labor ego super eloquia tua, sicut qui inventi spolia multa. Iniquitates odio habui et abominatus sum, legem au-

tem tuam dilexi. Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiae tuae. Hoc item intelligas hanc ratione, quod nimis ante solem e lecto surgens, secundum illud : De nocte mane consurgit spiritus meus ad te, Deus²¹; et : Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo²², primum emitteret hymnum; deinde instantie die, prima hora diei, quasi sacrificium matutinum, secundum hymnum Deo persolveret; hora similiter tertia, item tertium; sexta item, quartum; nona, quintum; duodecima hora, sextum; deinde vespera post adhibitam corpori curationem, ad lectum accessurus, septimum hymnum effunderet; atque ita implebat illud : Septies in die laudem dixi tibi.

Α τόμορ σου ἡγάκησα· Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤτεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Νοήσαις καὶ οὕτως ἐπιστήσας ὡς πρὸ τίλου διανιστάμενος τῆς κοίτης κατὰ τὸν λέγοντα· Ἐκ ρυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πτεῦμά μου πρὸς σὸν, σὸν Θεός· καὶ, σὸν Θεός, σὸν μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω, τὸν πρῶτον ἀνέπειμπεν ὑμνον εἰτ' ἐπιστάζεις ἡμέρας, κατὰ τὴν πρώτην ὥραν, ὡς περ ἔνθεν τὴν θυσίαν προσέφερε τῷ Θεῷ τὸν δεύτερον, καὶ κατὰ τὴν τρίτην ὡταύτως τὴν τρίτον, καὶ τόλιν κατὰ τὴν ἕκτην τὸν τέταρτον, κατὰ δὲ τὴν ἑνάτην ὥραν τὸν τέμπτον, κατὰ δὲ τὴν διδεκάτην τὸν ἕκτον, εἴθ' ἐσπέρας; μετὰ τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν, ἐπὶ κοίτην μέλλων τρέπεσθαι τὸν ἔδομον ὑμνον ἀπέδιδου, καὶ οὕτως ἐπλήρου τό· Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤτεσά σε.

Vers. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Dei nomen [legem] diligentibus pax inest multa ; non qualis externa : illa quippe non penes nos est ; sed ea qua in cogitationibus sita est, ex qua turbationis et tumultus, qua ex affectuum vacuitate gignitur immunitas existit. Hanc una cum congruenti gratia acceperunt, qui eam a Deo Patre et Domino Iesu Christo nacti sunt. Cum illam itaque in nomine Dei possideant, utpote eximie perfecti, scandalum non habent in semetipsis : nam pusillorum illud, non vero præstantiorum est, quemadmodum ait Servator : *Videte ne scandalizetis unum de pusillis istis*¹³. Quod si multa pax sit diligentibus legem Dei, pacem ille multam habet, bellumque animam ejus non attingit : nullum enim peccatum urit animam ejus : et quia pacem habet, talis evasit, ut a nemine ultra scandalizetur, dicens : *Quis nos separabit a charitate Christi ? Tribulatio, an angustia*¹⁴, etc.

VERS. 166. *Exspectabam Salutare tuum, Domine,*
et mandata tua dilexi. Cum a te veram salutem
exspectarem, non modo servavi, sed etiam dilexi
mandata tua. Nam cum actus una cum perfecta
mandatorum dilectione jungetur, exspectatum Sa-
lutare confessim sequetur, quod non aliud est,
quam salus eorum qui ipsam assequuntur. Quod
si etiam Salvatorem exspectet, de quo dictum est :
Viudebit omnis caro Salutare Dei ¹⁰, consequenter
mandata Dei diligit, cuius etiam Salutare exspecta-
vit, ut et actione purus et exspectatione contem-
plabundus sit, exspectans semper et contemplans
Deum Verbum venientem querere et salvum fa-
cere quod perierat.

VERS. 167, 168. *Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexi ea vehementer.* Non solum mandata tua dilexi, verum etiam testimonia tua valde dilexit anima mea, et custodivit ea. Primo quidem singulatim dicebat, *diligebam*, et, *dilexi mandata tua*; secundo autem, *Custodivit anima mea testimonia tua*; tertio item utraque conjungens ait: *Servavi mandata tua et testimonia tua; quia omnes via meos in conspectu tuo, Domine.* Peccator non di-

Β Εἰρήνη καλλὴ τοῖς ἀγάπωσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. Ταῖς τοῦ Θεοῦ δνομα ποθοῦσιν εἰρήνη τυγχάνει πολλή, οὐ τοσοῦτον ἢ ἔξω θεν· οὐ γάρ ἐφ' ἡμῖν αὐτῇ ἀλλὰ ἢ ἐν τοῖς λογισμοῖς, καθ' ἣν συμβαίνει ἀταραξίαν καὶ ἀνενοχλήσαν τῆς ἐξ ἀπαθείας ἔχειν. Ταύτην ἡμα τῇ καταλλήλῳ χάριτι εἰλήφασιν οἱ ἔχοντες ἀπὸ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Κεκτημένοι γοῦν αὐτὴν διὰ τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ, ὑπερβαλλόντως ὑπάρχοντες τέλειοι, σκάνδαλον οὐκ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς· μικρῶν γάρ ἀλλὰ μεγάλων τὸ ἔχειν τοῦτο, ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ· Ὁράτε μὴ σκανδαλίσητε ἔτα τῶν μικρῶν τούτων. Εἰ δὲ εἴη εἰρήνη πολλή τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, εἰρήνην ἔχει πολλήν, πολεμος οὐκ ἄπτεται τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· οὐδὲν γάρ τῶν ἀμαρτημάτων ἀκαίεις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἀτε εἰρήνην ἔχων τοιούτος γεγένται ὡς ὑπὸ μηδενὸς ἔτι σκανδαλισθῇ λέγων· Τίς ήμας χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θαύμας ἡ στεροχωρία, καὶ τὰ ἔξης.

Προσεδόκων τὸ Σωτήριον σου, Κύριε, καὶ τὰς ἐντολάς σου θηράπησα. Προσδοκών τὴν ἀπὸ σοῦ συ-
τηρίαν τὴν ἀληθινὴν, οὐ μόνον ἐτήρησα, ἀλλὰ καὶ
τιγάπτησα σου τὰς ἐντολάς. Τίς γάρ μειτές ἀγαπήσεως
τῶν ἐντολῶν καταρθωμένης ἐνεργείας ὑπαρξάστι,
εὐθὺς ἀκολουθήσει τὸ προσδοκώμενον Σωτῆριον, οὐχ
Ἐτερον δι τῆς τῶν σωζομένων σωτηρίας. Εἰ δὲ καὶ
τὸν Σωτῆρα προσδοκῇ, περὶ οὐ εἰρηται· Πᾶσα σάρξ
δύεται τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ἀκολούθως ἀγαπᾷ
τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, οὐ καὶ τὸ Σωτήριον προσεδόκη-
ται, ἵνα καὶ τὴν πρᾶξιν ἡ καθαρῶς, καὶ τὴν προ-
δοκίαν θεωρητικῶς, προσδοκῶν ἀεὶ καὶ θεωρῶν ἐλη-
λυθότα τὸν Θεὸν Λόγον ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολε-
λός.

Ἐγχλαξεὶς ή ψυχή μου τὰ μαρτύρια σου, καὶ
ηγάπησεν αὐτὰ σφόδρα. Οὐ μόνον τὰς ἐντολάς σου
ηγάπησα, ἀλλὰ καὶ τὰ μαρτύρια σου σφόδρα ηγάπη-
σεν η ψυχή μου, καὶ ἐψύλαξεν αὐτά. Πρότερον μὲν
κατὰ ἓν, ηγάπαω, καὶ, ηγάπησα τὰς ἐντολάς σου
δεύτερον· Ἐγχλαξεὶς η ψυχή μου τὰ μαρτύρια
σου· κατὰ δὲ τὸ τρίτον συναγαγών ἀμφότερα εἰς ἓν,
ψησίν· Ἐγχλαξα τὰς ἐντολάς σου καὶ τὰ μαρτύ-
ρια σου, διτὶ πᾶσαι αἱ δύοι μονικαρτλοι σου, Κύ-

²¹ Isa. xxv. 9. ²² Psal. Lxii. 2. ²³ Matth. xviii. 10. ²⁴ Rom. viii. 35. ²⁵ Isa. xl. 5.

μετ'. Ο ἀμαρτωλὸς οὐκ ἔρει· Πᾶσαι αἱ ὄδοι μου ἐντορτοὶ σουν· αἱ γάρ ὄδοι τοῦ ἀμαρτωλοῦ οὐκ εἰσὶν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνον αἱ τοῦ δικαιοῦ· ἵνα οὖν καὶ αἱ ἡμέτεραι γένενται πᾶσαι αἱ ὄδοι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, οἱ νόμοι, οἱ προφῆται, ἡ ἐπὶ πᾶσι τελεῖα, ἀληθινὴ καὶ ἀγαθὴ ὄδος, δι εἰπών· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὄδος, Χριστὸς Ἰησοῦς, εὐέργεια ἐν τῇ ὄδῷ μέχρι τέλους ἀδείοντας φθάσαι πρὸς τὸν Θεόν καὶ Πατέρα τῶν δλων διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Ἐγγισάτω ἡ δέσησίς μου ἐπώπιον σου, Κύριε, κατὰ τὸ ἀργύριον σου συνέτισόν με. Εἰσέλθοι τὸ ἀξιωμάτῳ μου ἐπώπιον σου, Κύριε, κατὰ τὸ ἀργύριον σου φύσαι με. Ἐξηρεύεται τὸ χεῖλον μου ὑψορος, δεῖται διδάξῃς με τὰ δικαιώματά σουν· φθέγξατο ἡ γλώσσα μου τὰ λόγια σουν, δτι πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ σουν δικαιοσύνην. Σφόδρα ἀκολούθως μετὰ τοῦ εἴκασθαι πεοὶ τῆς διανοίας· τὸ γάρ συνετισθήναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ οὐκ ἡν χειλέων οὐδὲ γλώσσης, ἀλλὰ τοῦ κατὰ ψυχῆς διανοητικοῦ· τὰ ἡγουμένα τοίνυν αἰτήσας ἐπὶ τὰ δεύτερα μέτεισι, καὶ ἀξιοὶ τὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου δργανα· τὰ χεῖλη καὶ τὴν γλώτταν ἀφιερωθήναι, ἀς ἀν διαπαντὸς τὰ μὲν χεῖλη ὅμονον διερεύγοιντο, διδασκομένου τοῦ νοῦ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ· ἡ δὲ γλώττα φθέγγοιτο μηδὲν ἔτερον ἢ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦτο πράσσοι, δτι πᾶσαι αἱ ὄδοι αὐτοῦ δικαιοσύναι.

Γενέσθω ἡ χεὶρ σου τοῦ σῶσαι με, δτι τὰς ἐντολὰς σου ἥρετισάμην. Συνιδὼν τὸ μέγεθος τοῦ ἐτοίμου, βοηθείας δεῖται τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ κατορθώσαι τὰ προλεγμένα· μεγάλα δὲ αἰτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ παρ' ἐαυτοῦ συνεισφέρει λέγων· Ὄτι τὰς ἐντολὰς σουν ἥρετισάμην· Ὅπερ γάρ ἡν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἔξουσίᾳ, τοῦτ' ἔξι ἐμοῦ πεπλήρωται. Τὰς ἐντολὰς σου ἥρετισάμην, ἀγαπήσας αὐτὰς κατὰ τὰ πρόσθεν εἰρημένα.

Ἐπεπληθησα τὸ Σωτήριόν σου, καὶ δύρμος σου μελέτη μου ἔστει. Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπιποθοῦσι σωτηρίαν, ἀλλ' οὐ τὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σαρκὸς σωτήριον τὸ ἐν κόσμῳ. Ἐργον δέ ἔστιν ἐπιποθῆσαι τὸ τοῦ Θεοῦ Σωτήριον, ὃστε ἐν Θεῷ σωθῆναι, ἐν αὐτῷ ἀναπαύεσθαι, κληρονομῆσαι· τὰ ἄγια· τὸ γάρ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ἐάν θέλῃς ἐπαναδῆναι τῷ λόγῳ, τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ δι Χριστός ἔστιν· Ἰησοῦς γάρ ἐρμηνεύεται, Θεοῦ σωτηρία. Οὗτος δημιούρησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γην· Οὐδές τοῦ ἐπιποθοῦντος τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, τὸ τὸν νόμον εἶναι μελέτην τῷ ἐπιποθοῦντι, προαναφωνοῦντα τὴν δεῦρο αὐτοῦ ἀφίξιν. Νόμον δὲ ἐνταῦθα καλεῖ πᾶσαν τὴν παλαιὰν καὶ θείαν Γραφήν.

Ζήσεται ἡ ψυχὴ μου, καὶ αἰρέσει σε, καὶ τὰ κρίματά σου βοηθήσει μοι. Εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐνέκλειεν τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς. Ἡ γάρ ζωὴ ἡμῶν κεκρυπταὶ σὺν Χρωστῷ δι τῷ Θεῷ. Τότε ὑμνήσει κυρίως τὸν Θεόν. Καὶ τὰ κρίματά σου βοηθήσει μοι. Ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν κρινομένων τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ γίνεται. Ἀλλὰ δὲλη παρθησία βοηθείας κριμέτων

*A cet, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo: nam viæ peccatoris non sunt in conspectu Dei, sed solum viæ justi. Ut igitur omnes viæ nostræ in conspectu Dei sint; videlicet leges, prophetæ, perfecta item vera et bona illa via, nempe qui dixit, *Ego sum via* ¹⁶, Christus Jesus, precemur in via usque in finem; ut iter agentes perveniamus ad Deum et Patrem universorum per Christum Jesum.**

A Vers. 169-172. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine, juxta eloquium tuum da mihi intellectum. Intret postulatio mea in conspectu tuo. Domine, secundum eloquium tuum eripe me. Eructaverunt lubia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas. Pronuntiet lingua mea eloquia tua,*

B *quia omnia mandata tua, justitia. Admodum consequenter postquam pro mente sua precatus esset; non enim labiorum et linguae est eloquiorum Dei intelligentiam accipere, sed solius quæ in anima est intelligendi facultatis; cum priora postulasset, ad secunda postea transit, ac rogat ut verbi quæ in se habebat instrumenta, nempe labia et lingua, consecrarentur; ut labia quidem hymnum semper eructarent, postquam Deo doctore justificationes ejus mens edidicisset; lingua vero nihil aliud loqueretur quam eloquia Dei: atque id ageret, quia omnes viæ ejus justitiae.*

Vers. 173. Fiat manus tua, ut salvet me, quoniam mandata tua elegi. Videns magnitudinem illius quod in promptu erat, opem a Deo postulat, ut prædicta perficiat. Cum porro magna postulet a Deo, etiam quod a se est profert dicens: Quoniam mandata tua elegi. Nam quod in mea potestate erat, id a me impletum est. Mandata tua elegi, quia diligebam ea, ut superius dictum est.

Vers. 174. Concupivi Salutare tuum, et lex tua meditatio mea est. Multi hominum salutem concupiscunt; sed non salutare Dei, sed carnis salutare, quod in mundo est. Opus autem est concupiscere Salutare Dei; ut in Deo salutem nanciscamur, in ipso quiescamus, sancta in læritatem accipiamus: nam Salutare Dei est æterna vita. Quod si velis verbo sublimius progredi, Salutare Dei Christus est: Jesus namque explicatur, Dei salus. Hic est qui nobis missus est. Via concupiscentis Salutare Dei est, ut sibi concupiscenti meditatio sit lex, quæ ejus ad nos adventum prænuntiat. Legem antem hic vocal totam veterem ac divinam Scripturam.

Vers. 175, 176. Vivet anima mea, et laudabit te, et iudicia tua adjuvabunt me. In futuro tempore vitam animæ includit. Vita enim nostra abscondita est cum Christo in Deo ¹⁷. Tunc Deum proprie laudabit. Et iudicia tua adjuvabunt me. Ad auxilium eorum, de quibus judicatur, iudicia Dei sunt. Verum alia auxilia in iudiciis ferendi fiducia penes

¹⁶ Joan. xiv, 6. ¹⁷ Coloss. iii, 3.

justum est, quod sine tormentis et cruciatibus flant; alia auxili via in judiciis erga eum, qui ad labores et cruciatus ducendus est. Erravi sicut ovis quæ periit: quære serrum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

Α πρὸς τὸν δίκαιον, ἡ χωρὶς βασάνων καὶ πόνων· Ἑλληδὲς βοηθεῖας κριμάτων πρὸς τὸν διὰ πόνων καὶ βασάνων ἀχθησόμενον. Ἐπιλανήθηρ ὡς πρόδοτος ἀκολαζός· οἵτησον τὸν δοῦλόν σου, διτι τὰς ἐντολὰς σου οὐκ ἐκελαθόμητο.

Hæc ante Commentarium reponenda quæ loco suo exciderunt.

EUSEBII PAMPHILI CANONES DIURNI AC NOCTURNI PSALMORUM.

ITEMQUE MATUTINI ET VESPERTINI

Quibus docetur quinam psalmi sint dicendi mane ac singulis diei horis, quinam item respere ubi lumina accenduntur ac quacunque noctis hora.

(Opp. Athanas. ed. Venet. 1777, t. III, p. xxxvi.)

Karóteç Ἡμεριοὶ Ψαλμῶν.

Ὀρθριοὶ γ.

ώρ. α'. Ψαλμὸς
ώρ. β'. Ψαλμὸς
ώρ. γ'. Ψαλμὸς
ώρ. δ'. Ψαλμὸς
ώρ. ε'. Ψαλμὸς
ώρ. σ'. Ψαλμὸς
ώρ. ζ'. Ψαλμὸς
ώρ. η'. Ψαλμὸς
ώρ. θ'. Ψαλμὸς
ώρ. ι'. Ψαλμὸς.
ώρ. ια'. Ψαλμὸς
ώρ. ιθ'. Ψαλμὸς

ξσ'. ρμ' ρμα'.

η'.
χθ'.
α'.
μα'.
ν'.
ο'.
ξθ'.
πδ'.
ρια'.
ρμ'.
ρη'.
ρχ'.

Matutini 3.

Hora 1. Psalmus
hor. 2. Psalmus
hor. 3. Psalmus
hor. 4. Psalmus
hor. 5. Psalmus
hor. 6. Psalmus
hor. 7. Psalmus
hor. 8. Psalmus
hor. 9. Psalmus
hor. 10. Psalmus
hor. 11. Psalmus
hor. 12. Psalmus

LXII. CXL. CXL.

VIII. XXIX. I. XL. L. LXX. LXIX. LXIX. EXXXIV. CXI. CXL. CVIII. CXX.

Karóteç Νυκτεριοὶ τῶν Ψαλμῶν.

Λυχνικοὶ γ.

ώρ. α'. Ψαλμὸς
ώρ. β'. Ψαλμὸς
ώρ. γ'. Ψαλμὸς
ώρ. δ'. Ψαλμὸς
ώρ. ε'. Ψαλμὸς
ώρ. σ'. Ψαλμὸς
ώρ. ζ'. Ψαλμὸς
ώρ. η'. Ψαλμὸς
ώρ. θ'. Ψαλμὸς
ώρ. ι'. Ψαλμὸς
ώρ. ια'. Ψαλμὸς
ώρ. ιθ'. Ψαλμὸς

ρχθ'. ρμ'. ιθ'.

οδ'.
χθ'.
λδ'.
ζ'.
θ'.
μ'.
να'.
πτ'.
πζ'.
λε'.
χα'.
νζ'.

Lucernales 3.

Hora 1. Psalmus
hor. 2. Psalmus
hor. 3. Psalmus
hor. 4. Psalmus
hor. 5. Psalmus
hor. 6. Psalmus
hor. 7. Psalmus
hor. 8. Psalmus
hor. 9. Psalmus
hor. 10. Psalmus
hor. 11. Psalmus
hor. 12. Psalmus

CXXIX. CXL. XII.

LXXIV. XXIX. LIV. VI. IV. XL. LI. LXXX. LXXXVII. XCIV. XXI. LVI.

ORDO RERUM

'QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EUSEBIUS PAMPHILI.

Dedicatio Clementi XI pontifici maximo.	9
Preliminaria in Eusebi commentaria in Psalmos.	11
Proemium.	11
CAPUT PRIMUM. — Commentarii Eusebii ex quibus codicibus prodeant.	15
I. — De codice Taurinensi cardinalis Perrouli.	15
II. — De codice cardinalis Coisini.	14
III. — De codice Coleritino et de catenis Regis.	14
IV. — Græci Eusebio et aliis suspectæ fidei scriptoribus infensi.	14
V. — Catena commentarios pessum dederunt.	15
VI. — De prefationibus Eusebii.	15
CAP. II. — Commentarii Eusebii in Psalmos a quibus antiquis scriptoribus laudati.	15
I. — Eusebius hos commentarios nusquam memorat.	15
II. — Hieronymus laudat.	16
III. — Eusebius Vercellensis eos Latine transtulit.	16
IV. — Theodoreus eorum meminit.	17
V. — Gelasius eos memorat.	17
CAP. III. — Notæ Eusebianæ styli et ævi in his commentariis.	18
I. — Hi commentarii aperte Eusebii sunt.	18
II. — Demonstrationi evangelicas stylo similes.	18
III. — De stylo Eusebii.	18
IV. — Maximini carnicinam ut oculatus testis memorat Eusebium.	19
V. — Itemque aliorum Christiani nominis hostium.	19
VI. — Quo tempore hos commentarios ediderit.	20
CAP. IV. — De genere interpretandi Eusebii, deque antiquis versionibus ab eo allatis.	21
I. — Interpretandi genus Eusebium commentarii auctorem prodit.	21
II. — Observationes criticæ, egregie note.	21
III. — De litterali explanatione.	22
IV. — De mystagogica.	22
V. — Eusebius Origenem sequitur, alii Eusebium.	23
VI. — Antiquis interpretibus frequenter utitur. LXX interpretes.	24
CAP. V. — De rebus doctrinam spectantibus in hoc commentario.	25
I. — In scriptoribus sacris ne minimum vitium admittit Eusebius.	25
II. — Sanctorum merita nobis prodesse putat.	26
III. — Veram Christi in Eucharistia presentiam declarat.	26
IV. — Quid de libero arbitrio sentiat.	26
V. — Gratiam indifferentiæ ad utrumlibet, seu versatillem, docet.	27
VI. — Et prædestinationem post prævisa merita.	28
CAP. VI. — Eusebius de Verbo et Filio Dei sententia.	28
I. — Variae circa Eusebii de Filio Dei doctrinam opiniones.	29
II. — Eusebius docet unitatem Dei in uno Patre servari.	29
III. — Filium longe minorē Patri.	29
IV. — Diversæ substantiæ. — V. Interpres Latinus Demonstrationis evangelicæ Eusebium de industria ad catholicam sententiam detorsit.	33
VI. — Ensebius Filii deitatem aliam statuit a paterna.	36
VII. — Grandis paralogismus Eusebii.	37
VIII. — Non obscurè docet Filium non esse vere Deum.	38
— IX. Quo sensu Filium esse Deum dicit.	38
X. — Quam aduersa rationi et priscorum Patrum sententias tradat.	42
XI. — Cum Arianis plane consentit.	42
XII. — Qua sententia ~~τοῦ θεοῦ~~ , sive consubstantiali scriperit.	43
XIII. — Quo sensu ~~τοῦ θεοῦ~~ neget, et genitum Filium dicat.	44
XIV. — Filium negat aeternum.	45
XV. — Summa doctrina Eusebii.	46
XVI. — Egreditetur. — XVII. — Arianum probant tam gesta quam scripta.	47

CAP. VII. — De reliquis in quibus vel a fide aberrare videtur Eusebius in his commentariis, vel explicazione opus habet.	48
I. — Eusebius plerumque sua, non Ecclesie, sensa tradidit.	48
II. — An neget peccatum originale. An id dogmatis ex Oriente hauserit.	48
III. — An putet B. Virginem alios preter Christum filios habuisse. — IV. — Id non quasi suam, sed quasi alienam sententiam attulit.	49
V. — Non statuit duas in Christo personas.	50
VI. — Quid de confessione peccatorum senserit.	51
CAP. VIII. — De iis quæ ad Ecclesie disciplinam pertinent ex variis horum commentariorum locis.	53
I. — Ecclesia nunquam variat in principiis.	52
II. — De conventibus Christianorum matutinis.	53
III. — De adorandi ritu in Ecclesia singularis Eusebii et Basili sententia explanatur.	53
IV. — Infinita dona Ecclesiis Eusebii tempore collata.	53
CAP. IX. — Miscellanea quædam observanda in his commentariis.]	53
I. — Eusebii de Matthei Evangelio sententia.	53
II. — Joannes Hebraico exemplari usus est, Paulus autem Greco LXX Interpretum.	56
III. — Apostoli omnes martyrio coronati. Ex qua tribu singuli fuerint comprehendit potest.	56
IV. — An prophetarum successio ad Joannem Baptistam pervenerit.	57
V. — Eusebius labitur dum monachos a Symmacho memorari putat — VI. — Monachi perrari tempore Eusebii.	57
VII. — Martyrum cruciatus singulares.	58
VIII. — Judei Jerosolymorum aditu interclusi, quare.	58
IX. — Traditiones quædam Judæorum.	58
X. — Christianorum frequentia in Moabitide, Ammonite et Idumæa.	59
XI. — Eusebius alt mundum sphærica forma esse. Montes et petras sensim crescere.	59
CAP. X. — De idiotismis Eusebii in his commentariis et de singulari quarundam vocum significatu.	59
I. — Vocis ~~πλος~~ usus singularis.	60
II. — Item ~~νόμοι~~ .	60
III. — ~~Ἐκπράσις~~ quid significet apud Eusebium.	60
IV. — ~~Ναπέρας~~ pro calamitate.	60
V. — ~~Ἐπαντίκης~~ respondere.	61
VI. — ~~Ιεράπετρης~~ quid, etc.	61
Monitum editoris de continuatione commentariorum Eusebii Cesariensis a psalmo CXIX usque ad pealterum finem.	63
COMMENTARIA IN PSALMOS.	
Eusebius in Psalmorum inscriptiones. Interpretatio quædam compendit more descripta.	65
Argumentum Eusebii.	65
Ejusdem Eusebii argumenta in Psalmos.	67
Eusebii in Psalmos.	71
Eusebii Cesariensis de diapsalmate.	75
Psalmus I.	75
Psalmus David II.	79
Enarratio psalmi III. — Psalmus David, quando fugiebat a facie Absalom filii sui.	91
Enarratio psalmi IV.	102
Interpretatio psalmi V.	115
Psalmus David VI.	119
Psalmus David VII.	122
Psalmus David VIII.	126
Psalmus David IX.	131
Psalmus David X.	138
Psalmus David XI.	139
Psalmus David XII.	142
In finem psalmus David XIII.	145
In florem psalmus David XIV.	147
Tituli inscriptio ipsi David XV.	151
Oratio David XVI.	159
Psalmus XVII.	166

In finem psalmus David XVIII.	186	In finem Davidi, psalmus cantici LXVII.	678
In finem psalmus David XIX.	195	In finem, pro iis qui commutabuntur, ipsi David LXVII.	722
In finem psalmus David XX.	198		
In finem pro susceptione matutina psalmus David XXI.	202	In finem, ipsi David in rememoracionem LXIX.	767
Psalmus David XXXI.	215	Psalmus LXX.	771
Psalmus David XXXII.	219	In Salomonem LXXI.	790
Davidi XXIV.	223	Argumenta psalrorum qui Asaphi inscribuntur.	822
Psalmus David XXXV.	231	Psalmus Asaph LXXXI.	835
David XXVI.	238	Intellectus Asaph LXI.	851
Ipsi David XXVII.	246	In finem, ne corrumpas, psalmus Asaph LXXIV.	867
Psalmus David XXVIII.	251	In finem, in hymnis, psalmus ipsi Asaph, canticum	
Psalmus cantici. In dedicatione domus David XIX.	258	LXXV.	875
In finem psalmus David, pro extasi XXX.	266	In finem, pro Idithum, psalmus Asaph LXXVI.	886
Ipsi David intellectus XXXI.	274	Intellectus Asaph LXXVII.	902
Psalmus David XXXII.	279	Psalmus ipsi Asaph I.XXVIII.	942
In psalmum David XXXIII.	287	In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium	
Davidis XXXIV.	293	Asaph I.XXIX.	950
In finem, servo Domini David XXXV.	315	In finem, pro torcularibus, ipsi Asaph LXXX.	967
Davidis XXXVI.	323	Psalmus ipsi Asaph I.XXXI.	983
Psalmus Davidi XXXVII. In rememoracionem de Sabato.	338	Canticum psalmi ipsi Asaph LXXXII.	991
In finem Idithum, canticum David XXXVIII.	346	In finem, pro torcularibus, filius Core psalmus LXXXIII.	1002
In finem Davidis XXXIX.	351		
In finem psalmus XI.	362	In finem, filius Core psalmus LXXXIV.	1018
In finem ad intellectum filii Core XI.I.	367	Oratio Ipsi David LXXXV.	1027
Psalmus Davidis XII.	378	Filius Core, psalmus cantici I.XXXVI.	1039
In finem filii Core ad intellectum XI.III.	383	Canticum psalmi filii Core, in finem, pro Maheleth ad	
In finem, pro iis qui commutabuntur, filii Core, ad intellectum pro dilecto XLIV.	391	respondendum, intellectus Ethan Esdraite LXXXVII.	1051
In finem, pro filii Core, pro arcans, psalmus XLV.	406	Intellectus Ethan Esdraite LXXXVIII.	1070
In finem, pro filii Core psalmus XLVI.	414	Oratio Moysis LXXXIX.	1123
Canticum psalmi filii Core XLVII.	418	Psalmus XC.	1139
In finem filii Core psalmus XLVIII.	427	Psalmus cantici, in die Sabbati XC.I.	1166
Psalms Asaph XLIX.	434	Laus cantici ipsi David XCII.	1181
In finem psalmum David L.	438	Psalmus Davidi, quarta Sabbathorum XCIII.	1191
In finem, intellectus David LI.	442	Psalmus XCIV.	1207
In finem, pro Maheleth, intelligentiae David LII.	451	Canticum ipsi David, quando domus aedificabatur post	
In finem, in hymnis, intellectus Davidi, cum venissent Ziphæi, et dixissent, ad Saul: nonne David absconditus est apud nos? L.III.	463	captivitatem XCV.	1218
In finem, in hymnis, intellectus Davidi L.IV.	470	Ipsi David, quando terra ejus restituta est XCVI.	1225
In finem, pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophili in Geth LV.	491		
In finem, ne disperselas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam LVI.	502	Psalmus ipsi David XCVII.	1231
In finem, ne disperselas, in tituli inscriptionem LVII.	518	Psalmus ipsi David XCVIII.	1235
In finem, ne disperselas David, in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit dominum ejus, ut eum interficeret LVIII.	531	Psalmus in confessionem XCIX.	1239
In finem, pro iis qui immutabuntur, in tituli inscriptionem ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobæ, et conversus Joba percutit vallem Salinarum duodecim millia LIX.	531	Psalmus ipsi David C.	1242
In finem, in hymnis, Davidi LX.	574	Oratio pauperi, cum anxius fuerit, et in conspectu	
In finem, pro Idithum psalmus David LXI.	586	Domini eluderit precem suam CI.	1250
Psalmus David, cum esset in deserto Judææ LXII.	599	Ipsi David CII.	1262
In finem, psalmus David I.XIII.	615	Psalmus CIII.	1271
In finem, psalmus cantici David LXIV.	623	Alleluia CIV.	1295
In finem, canticum psalmi LXV.	647	Alleluia CV.	1311
In finem in hymnis psalmus cantici LXVI.	671	Alleluia CVI.	1319
		Canticum psalmi ipsi.	
		David CVII.	1327
		In finem, psalmus ipsi.	
		David CVIII.	1334
		Psalmus ipsi David CIX.	1342
		Alleluia CX.	1345
		Alleluia CXI.	1346
		Alleluia Aggei et Zacharie CXII.	1350
		Alleluia CXIII.	1354
		Alleluia CXIV.	1358
		Alleluia CXV.	1359
		Alleluia CXVI.	1362
		Alleluia CXVII.	1362
		Alleluia CXVIII.	1366
		Canones diurni ac nocturni Psalmorum.	1395

FINIS TOMI VICESIMI TERTII.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

2 9015 07836 4390

Это цифровая копия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие засиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредиринали некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заирсы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заирсы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заирсы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оптического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доилнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>